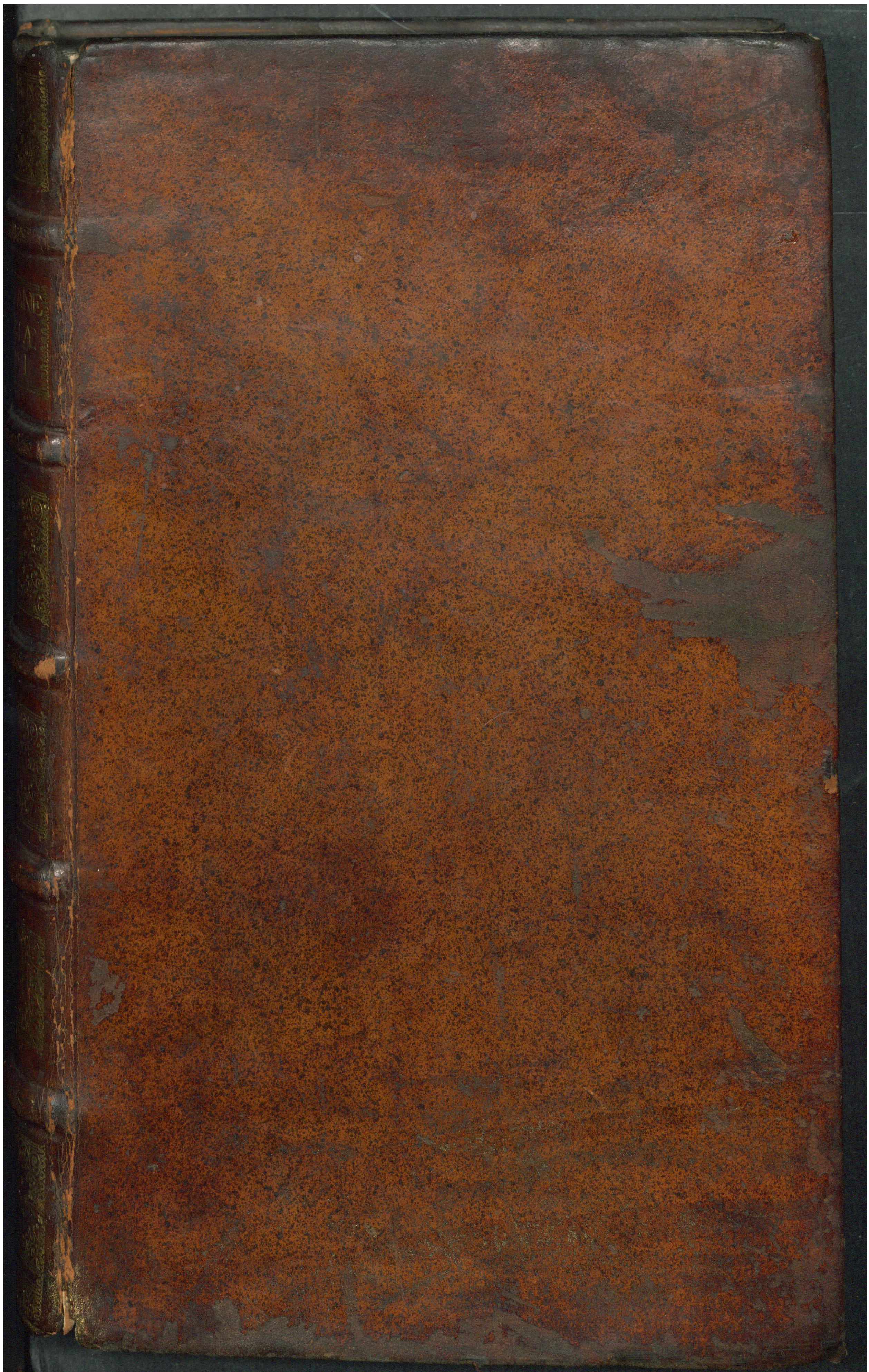
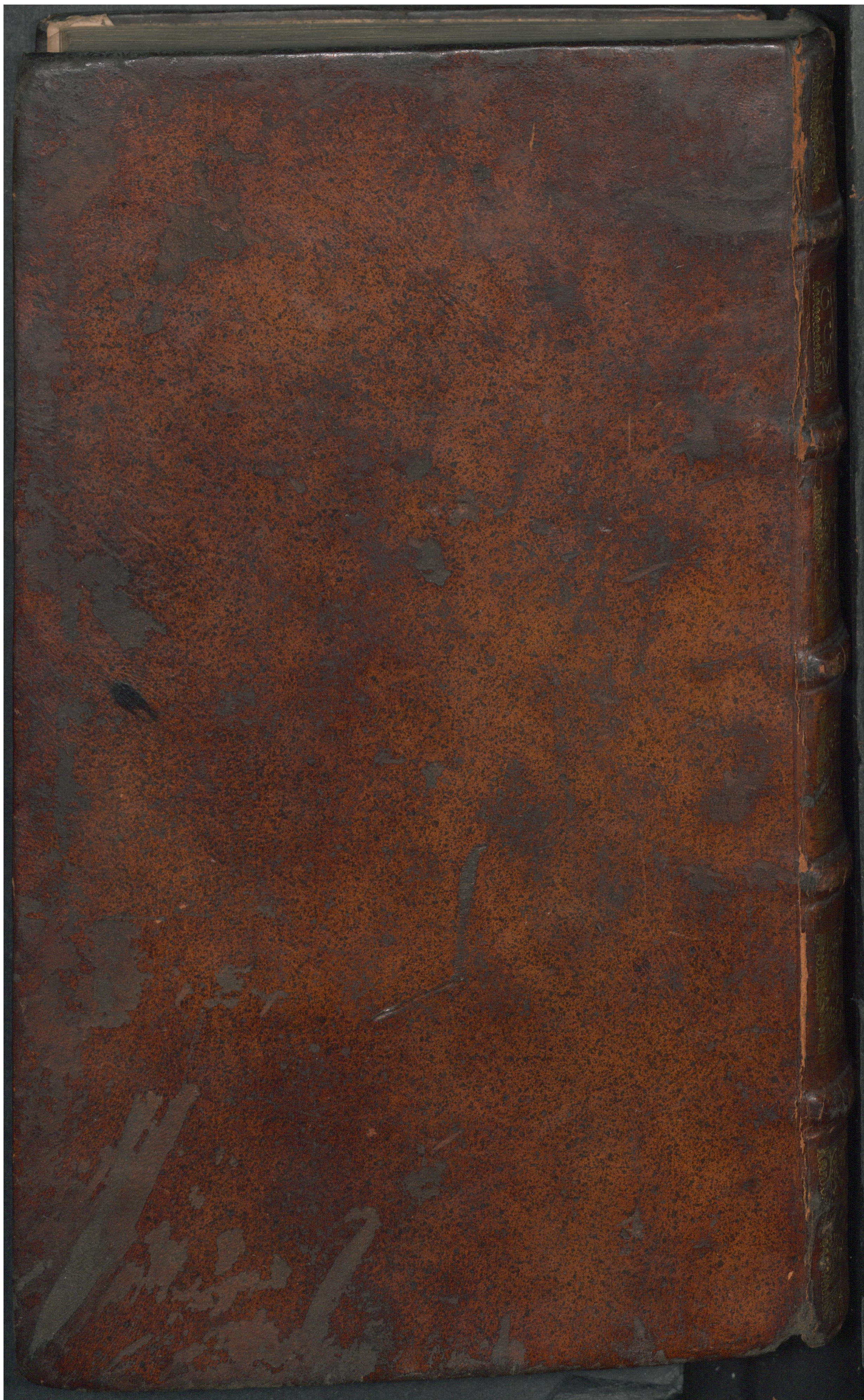

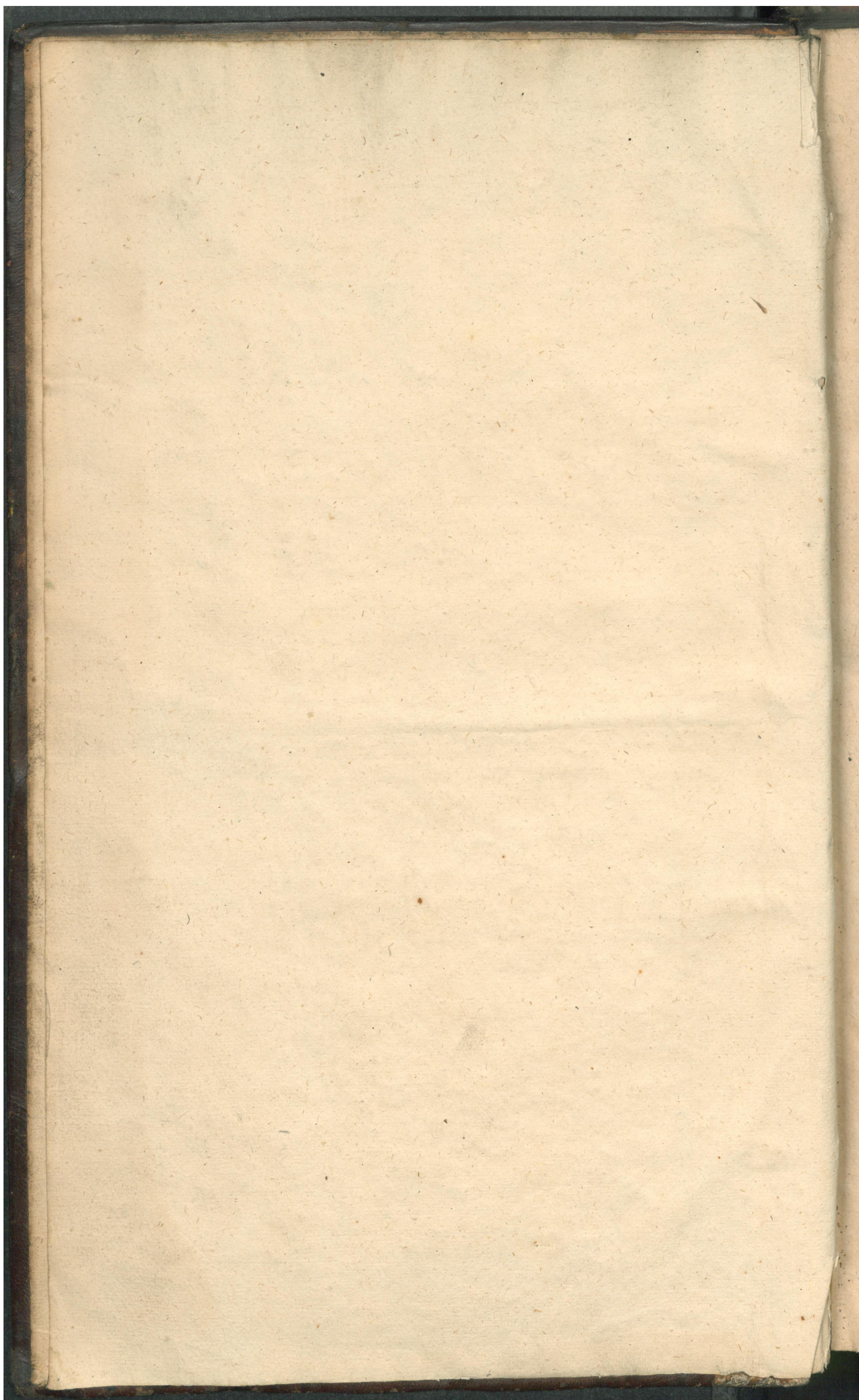

CHASSANE
GLORIA
MVNDI

Catalogus Gloriæ Mundi,

D. BARTHOLOMÆI CASSANÆI, BVRGVNDI, APVD AQVAS SEXTIAS IN SENATV DECVRIÆ PRÆSIDIS AC VIRI CLARISSIMI,

IN QVO DOCTISSIME SIMVL ET COPIOSISSIMÈ de Dignitatibus, Honoribus, Prærogatiuis, & Excellentia Spirituum, Hominum, Animantium, rerumq́ue cæterarum omnium, quæ Cœlo, Mari, Terra, Infernoq́ue ipso continentur, ita disseritur, vt

NIHIL de diuina Maiestate, Angelorum choris, beatorumq́ue ordinibus:
NIHIL de hominibus, siue Ecclesiasticis, vt sunt: Pontifices, Patriarchæ, Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, Præpositi, Protonotarii, Archipresbyteri, Archidiaconi, Presbyteri, Diaconi, Canonici, Clerici, Sacræque militiæ, & Monachorum variæ familiæ: siue Secularibus: vt sunt Imperatores, Reges, Archiduces, Duces, Principes, Marchiones, Comites, Barones, Nobiles, Cancellarii, Præsides, Consiliarii, Secretarii, Prætores, Assessores, Aduocati, Scribæ, Apparitores, Admiralli, Marescalli, Tribuni militum, Primipilarii, Centuriones, gregarii milites: Theologi, Iurisconsulti, Medici, Philosophi, Poetæ, Historici, Grammatici, Dialectici, Mathematici, Geometræ, Musici, Venatores, Piscatores, Aucupes, Agricolæ, Mercatores, Typographi, Argentarii, Aurifabri, Fabri lignarii, ferrarii, murarii, in summa mechanicarum omnium artium professores:
NIHIL de animalibus, feris, quadrupedibus, reptilibus, venenatis, de auium & piscium variis generibus:
NIHIL denique de rerum principiis, zonis cæli, partibus orbis, Regnis, Insulis, Fluuiis, Ciuitatibus, Arcibus, Templis, Theatris, Pyramidibus, Obeliscis, Labyrinthis, Bibliothecis, Sepulchris, Hortis, Balneis, Arboribus, Syluis, Frugib. Herbis, Radicibus, Lapidibus, Gemmis, Coloribus, Floribus, Metallis, vt nihil, inquam, horum omnium præter alia infinita, intactum, & non egregiè explicatum præteritum sit.

OPVS OMNIBVS HOMINIBVS CVIVSCVNQVE ORDINIS, GENERIS, STATVS, & professionis, non vtile tantùm, verùm etiam propè necessarium, vt habeant ad quid actiones suas dirigant, & vnde incidentes subinde grauissimas quæstiones dissoluant:

Diuisum in libros duodecim.

Tertio nunc accuratissimè emendatum, & à mendis repurgatum, ita vt hæc sit vltima & correctissima figurarumq́ue adiectarum illustratione, elegantissima editio.

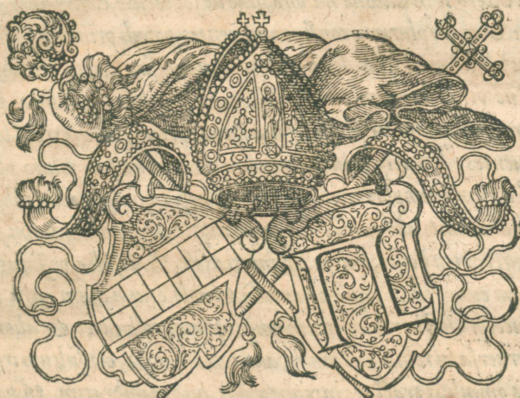

FRANCOFVRTI,

Ex officina Typographica Joannis Saurii, impensis Eliæ Willeri.

M. DC. III.

REVERENDO ET AMPLISSIMO DOMINO, DOMINO CONRADO TEXTORI, ABBATI ARNSPURGENSI, S. P. D.

Si eos, qui partem etiam perparuam aliquam vniuersi describere sigillatim aggrediuntur, fatigatos plerumq;, & oneri, quod sponte an coacti subierunt, impares cedere videmus, Antistes venerande, qualibus eos humeris, qualibus animis pollere iudicabimus, qui non de parte hac, vel illa, sed mundi ipsius vniuersitate scribere orsi, quod ingentibus ausis incepere, felicissimo fine concludere, & absoluere valeunt? Agit hic de piscibus, auibus ille: de quadrupedibus tertius, alius etiam de reptilibus, de venenatis, aut insectis alius: sed de omnibus in genere animalib. nemo adhuc ita scripsit, quin quotidie libris nouis, iisq; voluminosissimis aliis super alios prodeuntib. de eadem re, parum plenè id argumenti genus tractasse conuincatur: & cùm multa dixisse se, imò omnia quæ dici poterant, putaret: plura etiam, quàm dixerit, indicta omisisse, & silentio præteriisse reperiatur. Rursus, sunt qui de subterraneis, sunt qui de terrestribus rebus, sunt denique, qui de aëriis, cœlestibus, & supercœlestibus, sed diuersim, & diuisim tradendum sibi (quantum quidem oculis partim corporis, partim ingenii peruideri potuit) existimarint: sed quàm non satisfecerint omnes aliis, pleriq; etiam sibi, notius est, & decantatius, quàm vt probari debeat, aut assertione omnino vlla indigeat. Deniq; gentes, populosq; quidam Orientales, quidam Occidentales, aliiq; Meridionales, & Septentrionales, resq; & bella ab his gesta persequuti sunt quidem, sed & hi ipsi, præterquam quòd in partibus singulis desudarunt interdum etiam plures, in dies adhuc, nouis, & inauditis ante nostram, aut certè patrum, auorumq; nostrorum memoriam, peregrinationibus, ac prodigiosis nauigationibus orbes orbi ignotos quærentibus, & feliciter inuenientibus, vsibusque humanis clausos hactenus, aperientibus quibusdam, vanitatis ab iisdem arcessuntur: in multis tam à vero aliena literis mandasse deprehensi, vt etiam à pueris, & aniculis huius seculi nostri rideantur, nedum à doctis, aut vsu rerum aliquo, experientiáue valentibus. Solus ferè Bartholomæus Cassanæus opus aggressus magnitudine immensum, varietate multiplex, difficultate intricatissimum, & titulo ipso insigne, nam CATALOGUM GLORIÆ MUNDI *appellat, ita fortunatus fuit, vt non immensitate eius infinita*

victus sit, non multiplicitate deterritus, non deniq; labyrintheis ambagibus, & flexibus impeditus, ac implicitus hæserit, donec quod benè heroica planè fiducia cœperat, diuina quadam constantia ad suum finem perduxerit. Qui quidem Cassanæus natione Burgundus, professione Iurisconsultus, dignitate Præses in Decuriæ Senatu ad Aquas Sextias, vir admirabilis planè eruditionis, & stupendæ, quod testantur libri cum alii, tum illi, quos in Iure, & de Iure deq; Burgundiæ Cousuetudinibus etiam scripsit, lectionis, scientiæq; admodum variæ, & promtæ, dubium ad hæc iudicii, an ingenii felicitate maior: tum virtutibus an doctrina cumulatius instructus: quoq; illustriora omnia, quæ dixi, sint, nulli obnoxius aut arrogantiæ morbo, aut fastus vitio, quæ maximè mala summa ingenia comitari solent, breuiter, vir ad vnguem factus Cassanæus, & in quem verè elogium illud vetus conuenire posset, à Cicerone in Catone maiore, siue de senectute, commemoratum, vt Atilio Calatino olim tributum: Vno ore plurimæ consentiunt gentes, populi primarium fuisse virum: Hic inquam, talis, & tantus vir, cùm videret de aliis alios rebus passim scriptitare non modo non necessarios publicè libros, sed ne vtiles quidem, ac plerosq; etiam moribus seculi sui maculas adspergentes, & iuuentuti ad vitiorum omne genus per se & sua sponte pronæ, libidinis, & luxus, gulæq; calcaria vltro etiam admouentes: sed neq; priuatim quoq; auctoribus suis multo plus aut decoris, aut fructus conferentes, & eorum exemplo territus, qui malè negotiosi esse, quàm nihil agere, & in innocenti otio acquiescere maluerunt: ab huiusmodi omni scriptionis genere manum sibi animumq; abstinendum putaret, neq; tamen posset, aut vellet inertiæ sese, & desidiæ, pessimis consultricibus tradere: rem pulcherrimam excogitauit, qua non modò & ipse otium suum citra notam bonorum omnium virorum traduceret, sed in rebus etiam longè optimis collocaret, & aliorum pigritiæ, aut in diuersum diligentiæ peruersæ in rebus aut malis, aut certè friuolis, consultum iret. hosq; libros scribere ingressus, & de iis omnibus tractare in vniuersum, quæ membratim, & particulatim alii aut tenuia per se natura, & exilia, verborum phaleris, & inepta grandiloquentia abducere à vulgari captu: aut subtilia & acuta, argutiis insuper captiosis, & ænigmatis, quibus OEdipo aliquo opus esset, inuoluta & abstrusa tenere, sibi & solis, vt dicitur, Musis suis canentes conarentur: ita eadem omnia dilucidè, ita rato ordine, & aperta ratione explicauit, vt à minimis, maximis, quibus modo sensus cõmunis est, & linguæ Latinæ qualiscunq; cognitio, iam nõ difficulter intelligatur. Rem enim à capite arcessens, & ex Ciceronis, aliorumque præcepto definitione, seu verius descriptio est, declarans, postquam quid sit Honor, & à quo conferatur, quo modo per quas siue ceremonias, siue solennitates, quóue actionum, vel consessuum priuilegio, ostendit, pergit ad insignia Romanis hinc Pontificibus, Patriarchis, Cardinalibus, Archiepiscopis, Episcopis, &c. inde Imperatoribus, Regibus, quondamq; Consulib. Prætoribus, Quæstoribus, Ædilibus, Auguribus, Saliis, nunc Archiducibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus denique propria. variè simul interim, & iucundè disputans de armorum, siue insignium origine, progressu, & diuersitate: quibus arma sua figere in publico liceat, quibus non liceat: & qualibus ex causis: infinitaque alia ad hæc ipsa, & totum armorum ius pertinentia. donec doctè admodum ista suprà dicta, & copiosè emensus, re dit ad illud, vt tradat, qui honorem mereantur, qui non mereantur, ipseq; honor sapienti quatenus aut appetendus, aut fugiendus videatur. quæ sint causæ, cur mulieribus suus quoque honor habeatur. à quibus ad cœlestia sese mente calamóque erigens, primò de sede diuinæ ipsius maiestatis, inde, de hierarchiis, & ordinibus, nominibusq; Angelorum, tum, de veterum patrum, Sanctorumq;, & Martyrum in cœlesti patria domiciliorum locis, postremò, de Innocentum, confessorum, Virginum, Viduarum, Coniugatorum, mansionibus continua serie disserit, cùm rursus ad terrena delapsus infit dicere de honoribus, qui haberi debent Pontifici maximo, Patriarchis, Cardinalibus, quorum primi Episcopi, Presbyteri secundi, tertii & vltimi dignitate, sunt Diaconi: Primatibus, Archiepiscopis, Episcopis, Abbatib. Protonotariis, Præpositis, Decanis, Priorib. Rectorib. Præceptoribus, Archidiaconis, Diaconis, Officialib. Clericis, Ordinibus nigrorum monachorum, Benedictinorum, Clumacensium, Canonicorum Regularium, Vallisumbrosensium, Cistersiensium, Camaldulensium, Humiliatorum, Cælestinorum, Carthusiensium, Sanctæ Trinitatis, Hierosolymitanorum,

rum, Sancti Antonii, Præmonstratensium, Grandimontensium: Mendicantium Prædicatorum, Minoritarum, Carmelitarum, Eremitarum Sancti Augustini, vt in pauca conferam, de omnibus & singulis Ecclesiasticis dignitatibus, immunitatibus, nominibus, honoribus, & officiis, à quib. digressus ad magistratus Politicos, primo loco tractat de Regib. & Principibus in genere, inde specialim & nominatim de Rege Romanorum, Franciæ, siue Galliæ, Hispaniæ, Angliæ, priuilegiis & prærogatiuis reginarum eorum, matrum & primogenitorum: tum de Paribus Franciæ, Archiducibus, Ducibus, Principibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus: mox de officiis magni in aula Magistri, Præpositi sacri cubiculi, Chartularii, Præfecti stipatorum, Archiatrorum, Comitum sacri Palatii, Præfecti fabrorum, Præfecti ærarii, Quæstorum, Curialium generaliter & particulariter reliquorum: hinc de gradibus dignitatum virorum illustrium, spectabilium, clarissimorũ, Cancellariorum, Præsidum in conciliis, Viceregum, Magistrorum libellorum supplicum, Consiliariorum, Secretariorum, Præfectorum, vrbium singularum, Prætorum, Assessorum, Aduocatorum, Procuratorum, Scribarum, Apparitorum. quibus ex ordine decursis, reuertitur ad disserendum de nobilitate, quid ea sit, in quibus, & ex quo, vel quare sit, quæ priuilegia, & quo nomine habeat: adoptione, & diuitiis, magnisq; opibus an acquiratur. qua occasione perpetua narratione agit de generibus ferè omnibus sacræ militiæ, vt sunt: Equites Teutonici, seu Diuæ Virginis: Hispani, seu D. Iacobi, Lusitani, seu Calatrauenses, Castellani, seu Arragones, Galli seu Sancti Michaelis: quorum omnium origine, & dignitate declarata, reliquas quoque militias persequi intendit, armatam nempe, vbi de Ducibus, Tribunis, Centurionibus, Admirallis, Marescallis, Primipilariis, Hospitiorum designatoribus, gregariis deniq; militibus: & togatam, in qua memorat Theologos, Canonistas, seu Iuris Pontificii Doctores, Consultos Iuris, quod Ciuile vocatur, Medicos, Philosophos, Poetas, Historicos, Grammaticos, Dialecticos, Mathematicos, Geometras, Musicos, Astrologos: quibus subiungit Magistratus municipales, eosque qui in pagis, & vicis cognoscunt: item de iure ciuium liberos habentium, vel non habentium: de iure plebeiorum, artificum, agricolarum, argentariorum, aurifabrorum, ferrifabrorum, Typographorum, Chimicorum, fabrorum lignariorum, Lapicidarum, Mercatorum, Venatorum, Piscatorum, Aucupum, Scenicorum, Saltatorum, Histrionum: donec supradictis omnibus tam varia oratione, quàm res ipsæ sunt, absolutis, redit ad Philosophiam, & disputationem de rerum principiis, naturis, effectibus. multa de Zonis cœli, partibus orbis, regnis, insulis, fluuiis, fontibus, montibus, ciuitatibus, templis, arcibus, amphitheatris, turribus, pyramidibus, obeliscis, labyrinthis, bibliothecis, ædibus, publicis & priuatis balneis, hortis & sepulchris, portis, pontibus, de variis doctrinarum generibus, & quasi sectis, temporum vicissitudinibus, pecuniâ, amoris vi, & contrario illi odio, de animalibus cuiusque generis, terrestribus, aquatilibus, aëriis, subterraneis, amphibiis, & insectis, multa, inquam, de lapidibus, gemmis, coloribus, metallis, floribus, radicibus, herbis, syluis, arboribus, frugibus, oleis, oleribus, vino, carnibus, ouis, caseis, & mille aliis, quæ (cùm iam nunc ego hæc ipsa scribendo nuda licet nomina, & tu sat scio, Reuerende Domine Præsul, legendo vsque ambo defessi simus) suo quæque loco melius, & conuenientius apparebunt: plurima (secundò enim, & sæpius idem est iterandum istud mihi) imò infinita, dico, de his omnibus scitu dignissima tradens: propter quam variam, multiplicem, & per omnia minima, maxima sensim euntem doctrinam, & reconditam scientiam, cùm dignissimum ducerem, quem olim à me editum, nunc etiam correctiorem, & nouis figuris ornatiorem, denuò excudendum curarem, prælo, quod bene verteret, commisi: absolutoq; iam ex parte potiore, cùm more maiorum patronus quæreretur, qui illum, & cum illo me quoq; in clientelam suam recipere non dedignaretur, tua ante alios occurrit mihi, Reuerende Domine Præsul, Amplitudo, cui elegantissimum, & varietate ipsa iucundissimum, ac doctrina saluberrimum auctorem dedicare meritò & vellem, & deberem. Qui quidem iam pridem hoc animo agitabam, quemadmodum meum erga eandem Amplitudinem tuam studium declarare possem, quam non potui non semper facere maximi, & tacita mente venerari, ex quo eadem gubernaculis,

& administrationi, vt merebatur propter summam & in rebus gerendis dexteritatem, & praclarißimas multas animi corporisq; dotes, Arnspurgensis Monasterii, ingenti ipsius bono, admota est. Cui voluntati meæ testandæ, & declarandæ, cum nunc occasionem dari viderem, amplectendam eandem mihi modis omnibus existimaui, præsertim impellente me eodem ipso ipsius scriptoris huius quodammodo genio, quem cum Amplitudinis tuæ ingenio conuenturum optimè ex eo iudicabam, quòd quemadmodum hic auctor omnia absconditæ, & latentis doctrinæ plena seu naturæ opera, seu hominum bene & subtiliter inuenta, acutissimè persequitur, ita amplitudinem quoque eandem tuam vehementissimo iam pridem studio incumbere in ea omnia sciam, quæ scitu digna, & augusto illo pectoris sui conditorio conuenientia, & idonea modo iudicat: ea pollens eruditione, & experientia, vt non tam ornamentum accipere ab illa summa abatiali dignitate, quàm contrà illi ingens de se decus ipsa addere videatur. Felices omnino censendi vt sint, quibus præest eadem amplitudo tua tanta animi cum summa moderatione, alacritate, & vigilantia, vt nihil eam faciendum, nihil non faciendum prætereat, cum interim difficilimam rem consecuta est quámque totius Græciæ olim Principes, tot sapientum & philosophorum suorum monitis præceptisq; informati frustra appetiuerunt, vt venerentur simul amplitudinem tuam subditi & ament. Quam tantam & tam raram felicitatem amplitudinis tuæ ex animo gratulatus, redeo ad CASSANÆI *de* GLORIA MVNDI *clarißimum opus, quod Amplitudini tuæ ita de manu in manum trado, vt profitear me digniorem cui id offeratur, cognoscere planè neminem: rogans, obtestansq; sæpe iam memoratam amplißimam dignitatem tuam, vt vel scriptoris causa, qui omnia impetrare meretur, munus hoc fronte serena accipiat, meq; inter clientes suos dehinc perpetuò numeret. Quo cum dicto finem facio, Deum opt. max. precatus, vt amplitudinem tuam diu nobis conseruet valentem, & incolumen. Data Francoforti ad Mœnum Idib. Febr. Anno M. D. LXXXVI.*

Amplitudini tuæ

deditissimus

Sigismundus Feyrabend ciuis & Bibliopola Francofortensis.

AVTORIS PROOEMIVM SIVE AD LECTOREM PRÆFATIO.

ETERVM nos monet autoritas, patrum vestigia (si à scopo veritatis & virtutis non deuiarint) imitari debere, & aliquo genere exercitationis animum pellicere. Cum plurima mortalibus commoda per exercitationem, damna vero per segnitiem, eueniant. Nam si fidei Platonicæ non dissentiam, qui diu ab instituto opere desuescunt, & feriantur, otii consuetudinem plerunque induunt, quam postmodum nisi grauatim cauere nequeunt. Ideo Appium Claudium dicere solitum accepimus (*Valerio teste lib. 7. tit. de sapienter dictis. cap. 2.*) Negotium populo Romano potius quam otium committi debere, quoniam quidem exploratum habebat, ingenuos homines agi ratione rerum, & exercitatione ad capessendam virtutem excitari. Contra vero otio & quiete in desidiam, torporem, & socordiam resolui, & prolabi. Emollit enim vires (*vt inquit Menander*) sicut rubigo ferrum. Propterea Alexand. Macedo, quo die nihil gesserat, se non regnasse existimabat. Ideo recenset Guill. Leporeus Heduen. *in tract. suo artis memoratiuæ, in c. otium. lib. 4.* Athenienses ignauos homines & languore marcescentes, qui vitam in ganeis & popinis, aliisque illecebrosis locis silentio transigebant, in forum protrahere solitos esse, eosq; vt facinorosos plectere. Quod, teste Quint. memoriam exercitatione redigendam conuenit, ne nobis discamus ignoscere. Nam memoria, nisi exerceatur, confestim tabescit, solitoque vigore destituitur. Et, *teste Cassiod. 11. variarum. in prologo*: Aegrescit ingenium, nisi iugi lectione reparetur. cito expendũtur horrea, quæ assidua non fuerint adiectione fulcita: Thesaurus quam facile profunditur, si nullis iterum pecuniis compleatur. Sic & humanus sensus, si cum alieno non sarcitur inuento, cito potest attenuari de proprio.

Hanc rem igitur (spectatissime lector) apud me anxie volutans, laborem humeris, licet viribus imparem, imponere non veritus: (Ad hoc etiam me adhortante Ouid. ad Ruffinum, dicens) *Vt desint vires, tamen est laudanda voluntas*: Hunc gloriæ mundi Catalogum, vt vires ingenii excitarem, congerere non erubui. Sicut etenim diligenti cura pretia prædiorum ampliantur, ita si negligentius habita sint, minui ea necesse est, vt asserit Iurisconsult. Callistratus *in l. non intelligitur. §. diui fratres. ff. de iure fisci.* Et vitium fouet ipsa suum cessatio iugis ab opere, aut studio, amantque longa otia culpam. Diligentia ergo præferenda (cum mater omnium virtutum & operum sit) Desidia vero est valde animis periculosa, atque miserabilis. Animum enim corrumpit; *teste Cicerone, 4. Rhetor.* Et omnia lædit, *vt in authentic. de quæstore. §. hæc omnia. collat. 6. & l. penultima. Cod. de anna. except.* Etiam Nouerca Eruditionis dicitur. *canon. nihil. 83. distinctio.* Exercitatione itaque valere solet ingenium, virtus studiorum augetur, memoria conseruatur, & remissi, oscitantesque animi fiunt vegetiores. Vnde per exercitium lectionis quis reperit scientiæ margaritam. *text. in cap. post translationem. §. verum. versicul. item si quis. de renunciat.* & legendo libros, melior & doctior quis efficitur. *l. penultima. in fin. ff. ad exhibendum.* Et omne artificium per exercitium recipit incrementum, *text. in l. legatis seruis. §. ornatricibus. ff. de leg. tertio. & l. milites. Cod. de re milit. lib. 12.* vnde moraliter Ausonius Poeta Gallicus, hominem pigrum *in suis Epig.* sic increpat:

Sanus piger febriente multo est nequior,
Potat duplum dapesq; duplices deuorat.

Etiam Diuus Hieron. quantum otium sit fugiendum, his verbis ostendit: ***Semper facito aliquid boni operis, vt te Diabolus occupatum inueniat.*** relatus *in c. nunquam. de consecra. dist. 5.* & ibidem, ***Scribantur & libri, & manus operetur cibos, & anima saturetur lectione: in desideriis autem est omnis ociosus.***

Quapropter (lector attente) ne vitio illo desidiæ arguerer, & excusso negligentiæ somno, post Commentaria nostra super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, iamdiu absoluta & in propatulo conspersa, huic operi animum applicui, in quo quædam non modica de prærogatiuis, præeminentiis, præstantiis & excellentiis, quæ circa Honores, Laudes, Gloriam, Dignitates, Commendationes, etiam statum & ordinem non solum Cœlestium, verum etiam Terrestrium & Infernorum versantur, Deo autore tentare non erubui. Maxime circa ea, quę omni fere statui mortalium, cuiuscunq; conditionis fuerint, ornamentum & decorem afferre possent, in hoc opus conieci. Eoq; paulo audacior factus, quod ad hæc tempora mortalium nemo scriptis redegerit. Tum quia in Gymnasiis, tum etiam quia in Forensi vsu (vt spero) probabitur: Licet hoc opus nostrum non assero tale: vt eruditum & venustum habeatur: sed ea est nostri satietas, si non solum circa iura Patriæ, verum etiam pro communi vtilitate (cum honor omnes tangat) elaborasse videamur, & sic apud rediuiuos eloquentiæ Camillos oblectamentum, ne dicam adiumentum reputetur. Cum diuersos diuersa iuuant, non omnibus horis omnia conueniant. Et nihil vtilius in vita comperiet quisquam, quam noscere ordinem & finem sui status, de quibus est

Præfatio.

nobis hoc opere explicandum, ac propter inopinatũ & præposterũ (quod sæpe moribus & actibus nocet) non
erretur, curandum est. Vnde nõ immerito dicit Cicero in Parado. *Cum quicquid peccatur, perturbatione peccatur ratio-*
nis atque ordinis. Perturbata autem semel ratione atque ordine, nihil poßit agi, quo magis peccari posse videatur. Et scribitur
ad Corinth. 14. *Omnia honeste, & secundum ordinem fiant in vobis.* Et vulgo dici solet, *Vbi non est ordo, ibi est confusio.*
gloss. in verbo confusum. in §. inordinatim vero in Authen. de hæred. & Falcid. col. 1. Ideo his rebus quæ tractan-
tur in vita, modum quendam adhibentes, & ordinem, honestatem, & decus conseruabimus. Et licet omnes na-
tura simus æquales, culpa tamen exigente, alii sunt superiores, alii inferiores. *canon. de Constantinopolitana. 22.*
distinct. vt superiores culpas puniant, & subditos ad concordiam ducant. *cap. licet. 45. distinct. & canon. fin. qui incipit,*
ad hoc. 89. distinct. vbi inquit text. *Ad hoc dispensationis prouisio, gradus diuersos, & ordines constituit esse distinctos, vt dum*
reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuersita-
te contentio, & recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi
huiusmodi magnus eam differentiæ ordo seruaret. Quia vero quæque Creatura in vna eademque qualitate guberna-
re, vel viuere non potest, cœlestium militiarum exemplar nos instruit. Quia dum sunt Angeli, sunt Archan-
geli: liquet, quia non sunt æquales, sed in potestate & ordine differunt alter ab altero. Etiam ordo naturalis &
hæc iustitia est, vt minor seruiat maiori, *vt dicit text. in cap. est ordo. 33. quæstio. quinta.* Et vere quisque seipsum
agnoscere poterit, si nulli suum officium seu ministerium subtrahatur, si vnicuique sua iurisdictio seruetur,
& ordo rerum non confundatur: nec superiores officia inferiorum sibi vendicent, nec inferiores ditionem,
directionem, atque correctionem non refugerent: quia tunc vniuersale bonum optime gubernaretur. &
nullus est, qui non teneatur alicui obedire, alias acephalus esset. *cap. nulli. 93. distinct. cum cap. sequen.* Etiam ab-
surdum est, si promiscuis actibus rerum turbentur officia. *l. repetita. Cod. de Episcop. & cleric. l. consulta. §. absurdum.*
C. de testam. & c. esto subiectus. 95. distinct. Et sicut indecorum est, vt in corpore humano alterum membrum alterius
fungatur officio, ita nimirum noxium est, si singula rerum ministeria personis totidem non fuerint distributa. *c. 1.*
89. distinct.

Sed hodie, proh dolor, complures eo præsumptionis, ac temeritatis fumo caligant, inanis gloriæ cupidi,
honorũ, magistratuum, dignitatũ & officiorũ ambitiosi, non vt prosint, sed ad hoc, vt præsint. Contra quos *c. fin.*
40. dist. quicunq; desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionẽ in cœlo, nec inter seruos Christi compu-
tabitur. Non enim qui maior fuerit in honore inter homines, ille est iustior: sed qui fuerit iustior, ille maior: quia
non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio comprobatur. *c. sicut. 22. q. 4. & c. sunt nonnulli. 16. q.* & nemo sibi ho-
norem assumere debet. *text. in c. in scripturis. §. 1. 8. q. 1.* Saltem qui honore alios præstat, ita scientia præcellere debet,
alias vilissimus est. *text. in c. vilißimus. 1. q. 1*

Sed quoniam nemo etiam reperitur adeo constans, fortis & magnanimus, quin aliquando honoris & glo-
riæ stimulis exagitetur. Cum nullus exaltari aut reuereri renuat, aut ob bene & præclare gesta, administrationem,
literaturam, corporis elegantiam, vel ex altera naturæ largitate, seu fortunæ, vel gratiæ donis, & huiusmodi, vt
præclare disseruit Polycraticus *lib. 8. cap. 2.* Quoniam virtus comitem secum semper trahit honorem, velut corpus
vmbram, *vt ait Franc. Patritius & teste Cicerone in Paradoxis*: vt quisque est maxime boni particeps, ita & laudabilis
maxime. Neque est vllum bonum, de quo non is, qui id habeat, honeste possit gloriari: & qui negligit famam
suam, seu dignitatis statum, crudelis est. *text. est in c. nolo. 12. q. 1. & habetur 1. ad Corinth. 9. & refert text. in c. sacerdos. 1. q.*
2. expedit mihi magis mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. Et Tullius in 1. Offi. *Negligere quid de se quisquam*
sentiat, non solum arrogantis est sed etiam omnino dißoluti. Et idem: *Non minus promptiores esse debemus, atq; parati dimicare de*
honore & gloria, quam de commodis nostris.

Nec etiam quis ita humilis, telogonus, seu inglorius esse debet, vt contemni se patiatur, nec plus subiici, quam
expediat. *text. in c. admonendi. 2. q. 7.* Maxime contemni solet magistratus, ac regendi frangitur autoritas, dum ni-
miũ seruatur humilitas. *tex. in c. quando. 86. distin.* sed augere debet ex ingenio dignitatis statum & authoritatem, ne
contemptibilis videatur. *l. nec quicquam. §. circa. ff. de offic. procons. & legati. l. obseruandum. de offic. præsid. ff.* ideo medium
tenendum est. glo. *in verbo aduocatos. in dict. §. circa.* & gloss. *in verbo, modum. in cap. 2. de offic. custodis.* quæ id comprobat
his versibus:

Cum media semper gaudebam ludere forma,
Maior enim medijs gratia rebus inest.

Et iterum:

Inter vtrunq; vola, medio tutissimus ibis.

Honores ergo ita prosequi possumus, dummodo declinemus ambitionem. Sed cauendum est ne virtutis
specie decipiat nos vitium, quia pauci hodie honores contemnunt. Cum ita maxime solent homines affectare
opes, voluptates, & honores. & gentes ambulant in vanitate sensus sui. *Ad Ephes. 4.* Et volunt seu amant (prout
dicit Christus de Scribis & Pharisæis, *Matth. 23. Mar. 12. & Luc. 11.*) in stolis ambulare, in primis cathedris sedere
in Synagogis, & primos recubitus in cœnis, & salutationes in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Et multi ex
Principib. magis dilexerunt gloriam hominum quam gloriam Dei. *Ioan. 14.* Et vnus petit sedere ad dexteram, &
alter ad sinistram in gloria, vt habetur *Mar. 10.* de filiis Zebedæi. Et esse in honore placet, *teste Ausonio in Ecloga de vita*
humana. Et quemadmodum res pene contra naturam est, vt quis sit sine peccato, *text. est in cap. vnum. §. nomina*
25. distinct. ita dicendum est, quod rara auis est, quæ non tendat in altum, nullusque respuit gloriam aut hono-
rem. Et si quis reperiatur, quis est ille, & laudabimus eum? Ecclesi. 30. *Felix ille tamen, coruo quoque rarior albo,*
ait Iuuenal. *Saty. 7.* Imo omnes conuersi sunt ad cursum suum, quasi equus impetu vadens in prælium. *Ierem. 8.*
Ipsi etiam Philosophi in frontibus librorum, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt.
In illo enim, in quo prædicationem gloriamq; despiciunt, prædicari de se ac nominari volunt. Ita inquit Cice. in
suis Orationibus. Et quia etiam honores quis interdum consequitur ex fortuna, & non ex virtute, sicut vere dicere
possumus cum Virgilio in suo Opusculo de fortuna:

Fortuna

Præfatio.

Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.

Ita nec minus vere dicit Ouid. *lib.2.de Art.*

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem *1.Fastorum.*

In pretio pretium nunc est, dat census honores.
Census amicitias, pauper vbiq; iacet.

Et non solum omnia venalia Romæ, sed vbiq;, & sicut de moribus vltima fiet quæstio (*ait Iuuen.Saty.3.*) sic & de sapientia, literatura & virtutibus. vnde emanauit adagium: *Corchorus inter olera.* Contra eos, qui magnis honoribus inhiant, cum ipsi sint nihili. Sed non me rapit admiratio, quia sæpe vbi plurimus intellectus & ratio, ibi minima fortuna. *Aristoteles in lib.de bon.fortu.& Boetius de consolatione Philosophiæ, lib.1.metro 5.*

At peruersi resident celso mores solio,
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Ideo in his modestiæ partibus vtemur, si nimias libidines honoris, pecuniæ, similiumque rerum vituperabimus, si vnamquamque rem certo naturæ termino definiemus, si quod cuique satis est, ostendemus, & si nimium progredi dissuadebimus, & modum vnicuiq; rei statuemus, vt inquit Cicero 3.*Rhetor.nouæ.*& Horat. 1. *lib. sermonum* sic ait:

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines,
Quos vltra, citraq; nequit consistere rectum.

Et Martialis:

Illud quod medium est, atq; inter vtrumq; probatur,
Nec volo quod cruciat, nec volo quod satiat.

Nam sæpe ex laudis præconio innascitur superbiæ inflatio. *c.sunt plurimi 6.q.1.* Et nemo plus æquo alium laudare debet, ne sibi debitum subtrahat, cum infert indebitum. *c.nullus 99.dist..* Nemo tamen nisi vanus, falso lætatur honore. Et *hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis*, ait ille moralissimus Cato. Cum stultus honores sæpe dat indignis (*inquit Hocatius 1.sermonum.*) Ideo cauere debemus in his, ne aretalogi aut arguti esse videamur. vnde Aristot.(*vt refert Laertius in lib.de vita & moribus Philosophorum*) dicebat de duobus hominum generibus vehementer admirari: de illo scilicet, in quo bona non sunt, & hæc si de ipso dicantur, acceptat, & gaudet. Et de illo, de quo mala proferuntur, quæ in eo non sunt, & inde turbatur. Natura quippe ferme omnium promptior est, ac paratior ad culpam, dum ea, quæ minus recte agi arbitramur; quam ad laudandum ea, quæ cum virtute fieri videntur.

Nec me ab hoc instituto opere quispiam verborum buccinator reuocare potuit, verbis me lacessans: quid te diebus noctibusq; in tot scriptis torqueas, & vexes, cum tota pene mundi machina turbetur per innumerosa interpretum & autorum volumina? Adeo, quod ea inoleuit consuetudo, vt si quis syllabarius, aut semiuir literarum opus aliquod (quod aiunt) rudi Minerua compegerit, magis quam fabrefecrit, dignum statim existimemus, quodque lecturiant omnes & empturiant, quemadmodum & antiquis factum est temporibus. *vt in l.1. §.nostram.ibi, nullis iurisperitis.& in l.2.§.hæc autem.C.de veteri iure enuclean.*& iuxta dictum Horatii:

Scribimus indocti, doctiq; poemata passim.

Quia in primis responsum patet, quod multorum hortatu & persuasionibus, quæ permissa sunt, saltem in opere ordinato ad bonum, *vt voluit Ioan. Faber Cancellarius Franciæ, & quidem meritissimus in §. cumque hoc in procem. Institutionum.* vt hoc opus iam inceptum perficerem, completumq; & absolutum in apertum referrem, stimulatus sum. Nec vltra protelare, nec diem de die ducere valui, quin in lucem prodiret. Ad hoc etiam me hortante Ausonio Epigrammatista, dum sic inquit:

Gratia quæ tarda est, ingrata est, gratia namq;
Cum fieri properat, gratia grata magis.

Nec etiam quis ignorat (nisi iners) quod scientia qualis est in homine publicanda licite venit, vt per eundem Cancellarium *in d.l.2.Cod.de veteri iure enucl.* comprobando; prout habetur Prou. 11. *Qui abscondit frumenta, maledicetur in populis.* pro quo facit text. *in l. annonam. ff. de extraor.crimin.* & per dictum Senecæ. *In hoc gaudebo aliquid addiscere vt doceam, vt vlla res me delectat, licet eximia & salutaris, quam mihi vni sciturus sum.* & Ecclesiast. 24. *Videte, quod non solum laboraui mihi, sed omnibus exquirentibus disciplinam. Sapientia enim dando fit largior, retinendo minoratur.* Ideo dicit Hiero. ad Rusticum monachum, *Ama scientiam scripturarum.* vt in c. nunquam. de consecr.dist. 5. Et longo tempore disce, quæ postmodum doceas. *c.sic viue.& c.si clericatur.16.q.*& plus proficit Doctor docendo, quam curatus Sacramenta ministrando. *vt collgitur in c. cum ex eo.de elect.in 6.* & non sufficit tantum studuisse, sed & opera studii facere oportet. *arg.c.cauete. 22. quæst.5.* Sicut nec prodest triticum seminare, & fructum eius non tollere: & domum construere, & non illic habitare. *vt ait text.in c.quia sanctitas.50.distin.* Et quis plantat vineam & de fructu eius non edit? & quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? *vt habetur 1. ad Corinth. 9.* & præclare inquit Bald.in procem: decretal. *Quemadmodum turpe est diuiti decedere sine hærede, ita miserrimum habenti gratiam intellectus posteris & studiosis nihil scriptum, tanquam hæreditarium, relinquere.*

Etiam multa chartis commendanda sunt, cum omnia simul memoria retineri non possint. *vt in d.l.2.§.si quid autem.C.de vet.iur.enucl.* Cum labilis sit. *l.peregre.circa princ.ff.de acqui.poss.* Et nisi antiquorum dicta & gesta scri-

ptis

ptis demandata fuissent, in hominum memoria nullatenus versarentur. Ideo scriptura rerum omnium conseruatio dici potest. Ea tamen præcipue scribenda & legenda sunt, atque mentibus insigenda, quæ memorabilia sunt, iuxta dictum Ausonii ad nepotem de studio, vbi ita inquit: *Perlege quodcunq; est memorabile. & rursus prima monebo. Perlege quodcunq; est memorabile.*

Nec putet quispiam nos velle vti verbis antiquariis, inusitatis, aut obsoletis (quod & vetat Aulus Gellius *noct. Attic. lib. 11. cap. 7.*) vt lectorem vnoquoque verbo suspensum teneant. Nescius videor si incultum & inusitatum antiquarii sermonem cuiquam gratum existiment (sciant tamen tantum mihi displicere, quantum literatis complaceat Cicero) ideo Fauorinum imitabor consulentem, verbis præsentibus vtendum, & moribus præteritis viuendum. Ideo claro & familiari calamo intelligibilibusque & inelaboratis sermonibus (insequendo Senecam *in lib. 5. Epist. 38. Epist.*) procedemus. Adeo, quod elementarii Iuuenes in dicendorum cognitionem deueniant. Non autem grauiore aut seuero stylo, vt noster Budæus, aut Alciatus (quibus audeo eloquentiæ brauium adsciscere.) Quia nos factis & sententiis potius quam verbis intendimus. (Absit tamen dictis eorum contra niti.) Et teste Ambrosio *secundum Ioan. Fab. in §. his itaq; in procemio Institutionum.* Melius est vt intelligant nos populi faciliter loquendo, quam si commendant Grammatici obscure loquendo, & doctrina prudentum facilis est. *Prou. 11.* Et verbis sententiæ præponendæ sunt, vt animus corpori præponitur. *c. sedulo. 38. dist.* Nam Euangelium non consistit in verbis seu foliis scripturarum, nec sermonum, sed in radice rationis, & sensu. *tex. in c. Marchion. 1. q. 1.*

Breuitate etiam (qua gaudent moderni, *vt ait gloss. in l. ff. de eo, quod met. caus.*) in hoc opere vti volumus. *iuxta text. in d. l. 2. § .contrarium. C. de vet. iure enucl.* vbi inquit: *Melius est pauca idonea effundere, quam multis inutilibus homines prægrauare.* & vt Doctoris est, non superfluos nec verbosos commentarios facere, *vt in l. 1. ff. de orig. iur.* Ita Aduocati cauere debent verbosis vti assertionibus, *vt vult text. in l. fin. §. in refutatoriis. C. de appell. pro quo etiam facit text. in §. 1. ibi: ne verbosa fiat disputatio. Instit. quod cum eo, qui in aliena potestate est, &c.* Quia prolixitas seu superfluitas, & confusionem & difficultatem generat. *vt est text. in §. sane. & ibi gloss. in proœm. Greg.* Frustra etenim fit per plura, quod potest fieri per pauciora. *l. fin. C. de don.* vnde venuste & veridice breuitatem laudat Ausonius *in Epist. ad Paulinum suum*, vbi ita inquit:

Est enim comis breuitas: sic fama renatum
Pythagoram docuisse refert, cum multa loquaces
Ambiguis sererent verbis, contra omnia solum
Est, respondebat, vel non. ô certa loquendi
Regula, nam breuius nihil est, nec plenius istis
Quæ firmata probant, aut infirmata reclinant.
Nemo silens placuit, multi breuitate loquendi.

Et vulgo dici solet:

Omnia longa solent cunctis fastidia ferre:
Quæ comprensa breui sunt, bene culta placent.

Non tamen eam breuitatem insequar, de qua Horatius dicens: *Dum breuis esse volo, obscurus fio.* quod dictum refert gl. *in verbo, compendium. in §. illud antem. in proœ. Digestorum.* vnde Scęuola Iurisconsultus & pontifex reprehenditur per gloss. *in verbo summoueri. in l. cum maritus. §. Titius. ff. de pactis dotalibus.* ex eo, quod plerunq; non respondet, aut saltem minus clare quæstioni propositæ.

Vereor tamen, ne parũ cumulate recensuerim, quę in laudem & pro illustratione & celebritate status, aut dignitatis cuiusq; verissime dici posse videbantur, sed ea relinquo eloquentioribus qui copiose & ornate cogitationes suas mandare literis possunt. Ego enim mulierum more, quarum subita cõsilia prudentiora habentur, in hoc ipso negotio quicquid in mentem venit primo concepto expressi, relinquens aliis vberiorem, si noluerint, scribendi facultatem, cum facile sit addere inuentis. *l. 1. C. de vet. iur. enucl.*

Nouerint posteri cum quanta diligentia & labore materiam variam, miscellaneam, & vndequaque respersam & confusam conquisiuerim, & in vnum redegerim, & quam difficultatem materia respersa ingerat, *vt dicitur in proœm. Gregoriano.* Et quod maximus labor est in libris scribendis, *vt cauetur in proœm. sexti. §. penult. iuncta gloss. in verbo, laboribus.* & ex his, quæ inordinate acta sunt, aliquid ordinabiliter fieri non potest, *vt in cap. qualiter & quando. 1. de accusa.* Ideo ex multis pauca, imo optima colligere dignum duxi, *iuxta doctr. Imperatoris in proœm. Institutionum.*

Idcirco studiose lector, animaduertens quod vacare vanis, otio aut fabulosis libris seu romantiis (vt ita loquar) incumbere, aut legere vetitum est. *vt dicit Ioan. Fab. in dict. §. cumq; versic. & liceat ibi, non ab antiquis fabulis. in d. proœm. Institut.* ita, quod iuuenibus Comœdiæ & Fabulæ turpes & amatoriæ legi non debent, quia sunt incendiuæ libidinum. Etiam sophorum callida, arsque rhetorum, & figmenta vatum nubilant, qui corda falsis atque vanis imbuunt, tantumque linguas instruunt, nihil afferentes quod ad salutem conferat, aut quod veritatem detegat. Cum multa sine ratione proferant. Vnde, *Irrita ventosæ rapiant talia verba procellæ.* Et prius debemus quærere (*teste Hugone de S. Victor.*) quæ mores informant ad virtutes, quam quæ sensum amant ad subtilitatem, magisque velle præceptis scripturarum informari, quam quæstionibus impediri. Et ait D. Bernardus. *Multi multa sciunt, stulte cognosce teipsum:* quia multo laudabilior & melior es si te ipsum cognoscis, nec te quæsiueris extra (*teste Persio*) quam si te neglecto cognosceres cursus siderum, vires herbarum, complexiones hominum, naturas animalium, omnium cœlestium & terrestrium scientiam obtineres. Merito ergo & absq; reprehensione ad opus hoc condendum elaboraui, quod mea quidem opinione eiusmodi est, quod lectores ad bonũ ac ad omnem vitæ honestatem extollendam, & turpitudinem abiiciendam inuitare, vnumquemq; in suo statu informa-

Præfatio.

informare, cupidos & ambitiosos honorum, magistratuum, aut officiorum refrenare, deterrere, dissuadere, suiipsiusque notionem habere, ad virtutem incitare, adhortari, ac inflammare poterit: & cognito suo statu, bene recteque viuere valeant contenti suis finibus, & hoc solum bene agitur, vt vita hominum corrigatur. *glo. in verbo, non sæuientis. in c. odio. 86. distinct.* Etiam, quia materia huius operis est multum commendabilis, necessaria, vsitata, & practicata, cum frequens & assidua circumstrepit quæstio de honoribus, præcedentiis, maioritate, superioritate, ac titulo Dignitatum aut Nobilitatum, aut super ordine sessionum: tam in Conciliis, Congregationibus, Collegiis, Conuiuiis, in foro Prætorio, & in aliis locis: etiam per vicos deambulando, seu super statu quorumcunq;, & cuiusuis conditionis sint. Imo interdum inter Magnates grauem contentionem de honoribus inter eos subortam, etiam iudicio gladiatorio dirimunt. Ideo summopere circa materiam istam honorariam attendendum est, *iuxta doctrinam legislatoris in l. legaui. ibi, & plenius rogo, quæ ad hoc spectant attingas, quotidiana enim sunt. ff. de libera. lega. concordat text. in l. in princip. ibi, his verbis appellandi vsus quam sit verus, frequens, quamque necessarius, nemo est qui nesciat. ff. de appellat. text. est etiam in l. 1. ibi: & vis eius in vsu quotidiano est. ff. ad exhibendum.* iura etenim constituenda & adoptanda sunt ad ea, quæ quotidiana sunt. *text. in leg. iura prima. & leg. ex his, & leg. num ad ea. ff. de legibus. & in dict. l. 1. §. sed & si. ibi, hæc obtinere tantummodo volumus, quæ vel iudiciorum frequentissimus ordo exercuit, vel longa consuetudo approbauit. C. de vete. iur. enuc. & in proœm. sexti. § nos ibi, & plurima in iudiciis & extra frequentata dubia deciduntur.* Etiam quia materia præsens aliquali eget explanatione, *iuxta quod in simili voluit text in clemen. sæpe contingit, iuncta gloss. in verbo, sæpe de verb. sign.* Ideo vt melius attingamus veritatem, terminorum necessariorum, præmittimus declarationem in principio. *iuxta l. in princip. ff. si cert. pet. & in l. in princip. ff. de iustit. & iure.* Et vt recenset Pomponius post Q. Mutium *in l. 2. §. Seruius autem Sulpitius. de orig. iur. ff.* turpe esse patritio, & nobili viro, & causas orāti, ius in quo versaretur ignorare. Et qui vult intelligere principiata, debet prius intelligere principia, & ad cognitionem particularium debet præcedere cognitio generis, *vt notatur per Docto. in d. l. 1.* Essetq; inconueniens omissis initiis, atque origine non repetita, interpretationem promittentibus protinus materiam aggredi. cum ipsæ præfationes & libentius nos ad lectionem præpositæ materiæ perducant, & eius euidentiorem intellectum præstent, *vt in l. 1. de orig. iur. ff.* Et in primis cum diuisio animum legentis incitet, mentem intelligentis præparet, & memoriam artificiose reformet, *secundum gloss. in verb. eadem. in §. igitur. in proœm. institutionum. & in l. in princip. vbi not. de doli mali except. ff.* Et dicit Bald. *in proœm. Digestorum. §. 1. in princip.* allegando Ambr. *scire quid facias, nescire quo ordine id facias, non est perfectæ cognitionis,* & subiungit. *Ideo bene est prius quam ad scientiam perueniatur, modum docendi & ordinem præscribere, quo per ordinem res intellectæ magis delectant animos, mentes nutriunt, sensus magis illuminant, & memoriam reddunt clariorem.* Et vt di*cit Bald. in consi. Schismatis, posito in Rub. Si quis aliquem testari prohibuerit. C.* opus nostrum vitiaretur, si ordo amitteretur. Sitque vtilis diuisio *secundum Barb. in Rubr. de iudi. col. 2.* & ea, quæ diuisim traduntur, commodius & facilius intelliguntur, *vt in §. sed ne. Instit. de leg.* Ideoque præsens opus diuidendo, duodecim continet partes. Terminos tamen, de quibus principalis quæstio futura est, ante definiemus seu describemus: quia, *teste Cicer. in primo Offic.* Omnis, quæ à ratione de aliqua re suscipitur institutio, debet à definitione proficisci, vt intelligatur quid sit id, de quo disputetur. Etiam aliquas ad materiam instructiones generales anteponemus. Et hæc erit prima huius nostri operis pars.

Secunda vero dignitates, laudes, honores, gloriam, excellentiam, & decoramenta, tam viri, quam mulieris complectetur.

Tertia autem ordines cœlestium Spirituum, & locorum infernalium perscrutabitur.

Quarta dignitatem, honestatem, excellentiam, honorem, laudem & gloriam viris Ecclesiasticis attribuendas super omnes alios status humanos, & ordinem inter eos enarrabit.

Quinta excellentias principum ad alios status, & quomodo, & in quibus ab omnibus sunt honorandi, atq; honores inter eos dilucidat.

Sexta postmodum officiariis sacri Palatii domesticis, dignitates & honores debitos distribuet.

Septima complures dignitates Officiariorum iustitiæ, tam Consistorii, seu Auditorii, tribunalis prætorii, quam aliarum sedium & præcedentias inter eos impartietur.

Octaua laudes, honores, & præcedentias nobilium, tam inter se, quam quo ad alios cuiuscunq; status continebit.

Nona excellentias, prærogatiuas, præeminentias laudum, gloriæ, & honorum militum adaperiet.

Decima dignitates, præstantias, & præeminentias scientiarum, tam inter se, quam ad alias tres, & ordinem præcedendi inter viros literatos enucleabit.

Vndecima de præcedentia Plebeiorum & Artificum inter eos discutiet.

Duodecima & vltima pars excellentias & laudes plurium aliarum rerum, & tam cœlestium, quam terrestrium in suo genere & specie describet.

Finis Proœmij.

ARGV-

ARGVMENTA XII. PARTIVM ISTIVS VOLVMINIS,

IN QVIBVS RECONDITAS MATERIAS AD CVIVSQVE ARTIS CONSIDERATIONVM NVMEROS, INVENIES, ORDINE ISTO INSERVNTVR.

Rgumenta primæ Partis 80. considerationes continentis sequūtur.

1 *Primum est de honore & eius descriptione.*
2 *Honor cunctis rebus præferendus est.*
3 *De differentia honoris à laude & reuerentia.*
4 *Honorem conferre, est principis.*
5 *Honores consequimur multis modis.*
6 *Diuersa personarum genera, mandantur honorari in sacra scriptura.*
7 *Subditi honorem, reuerentiam, & seruitium domino præstare tenentur.*
8 *Honor debetur prælatis, & superioribus ratione dignitatis & excellentiæ.*
9 *Honores æqualiter & gradatim distribuendi sunt.*
10 *Honorandi sunt homines variis modis.*
11 *Diuersa sunt signa, quibus cognosci potest honorem ad hiberi alicui.*
12 *Dicitur magis honorari, qui sedet prope dominum.*
13 *Honorari quis dicitur, ex quo in medio duorum vel plurium collocatur.*
14 *Etiam honorari dicitur, qui sedet in principio siue in capite.*
15 *Plus dicitur honorari, qui parieti est proximior.*
16 *Qui proxime & immediate sedet, & subscribit primo loco post Episcopum, dicitur magis honorari.*
17 *Qui prius nominatur, dicitur honorari.*
18 *Honor est illi qui primo offert.*
19 *Maximū signum honoris est in eo, qui primam vocem habet.*
20 *Honor illi cui reuerentia exhibetur, quam minor maiori impendere debet, & sic minores maiores honorare debent.*
21 *Superiores etiam inferiores honorare debent, si ab eis expectent beneuole honorari.*
22 *Honor consistit in melioribus & delicatioribus cibis.*
23 *In vestibus pretiosioribus adhibetur honor.*
24 *Honor fit in legati præstatione.*
25 *Honor fit in hæredis institutione.*
26 *Quis honorari dicitur in salutatione.*
27 *Maioritas consistit in prærogatiua ordinis.*
28 *Maioritas consistit in prærogatiua consecrationis.*
29 *Maioritas habetur in prærogatiua administrationis.*
30 *Maioritas seu honor consistit in eo qui recumbit.*
31 *Honor debetur ei qui est magnæ authoritatis.*
32 *Honor consistit in commendatione noui præsidis.*
33 *Quis collaudandus est de his, quæ bene meruit in exercitio officii.*
34 *Honor est in adeundo principem.*
35 *Honor consistit in erectione statuæ, & ibi describuntur qui statuas meruerint.*
36 *Honor consistit in triumphi receptione, & ibi leges, triumphi, & triumphatores plures ascribuntur.*
37 *Honor consistit in bibendo in auro, esse secundū post regem, vestiri purpura, & cognatum principis vocari.*
38 *Honor consistit in delatione armorum & insignium, ad cuius comprobationem, & in ipsa materia armorum & insignium fiunt centum conclusiones, quarum seriatim sequuntur argumenta.*

ARGVMENTA IN IPSAS CENtum conclusiones.

1 *Insignia regum Romanorum describuntur.*
2 *Diadema, corona, & sceptrum, sunt Imperatorum & regum insignia, & de diuersis coronarum generibus, & quibus dabantur.*
3 *Insignia seu ornamenta Pontificum sacerdotum legis Mosaicæ, & quibus loco illorum hodie pontifices vtantur.*
4 *Insignium Patriarcharum, Cardinalium, & Archiepiscoporum, vt sunt crux, galerus ruber & pallium.*
5 *Mitra Episcopale insigne est, vt & dalmatica, chirotheca, annulus & baculus.*
6 *Pastores Ecclesiastici, quare habeant virgam, seu baculum, & quare datur principibus.*
7 *Latusclauus erat insigne senatorum, & de insignibus consulum, Augurum, Saliorum Martis, sacerdotum, seu fratrum Arualium, & principis iudicum AEgyptiorum.*
8 *Insignia militaria literatorum, & diuersorum ordinum.*
9 *De insigni Ducum, Comitum, & Marchionum, vt est pileus dignitatis.*
10 *Arma originem habuerunt loco imaginum.*
11 *Arma seu insignia ad perpetuam hominum memoriam in plerisq́; locis apponi solent.*
12 *Honor est portare & habere arma.*
13 *Arma alicuius in opere eius sumptibus, & liberalitate constricto affigi aut pingi possunt, nec abradi debent, vt alterius arma ponantur.*
14 *Arma seu insignia, sunt triplicia.*
15 *Arma singularis dignitatis nemini alteri licet assumere seu deferre, nec in suo depingi facere, nisi in signū subiectionis.*
16 *Arma seu imago principis in opere publico poni debent, & an priuato liceat sua ibi apponi facere, inconsulto principe.*
17 *Subditus vsurpans arma sui principis, incurrit crimen læsæ maiestatis, & quomodo Iulius Cæsar habuerit Aquilam pro armis, quibus vtuntur Imperatores Romanorum. Et ibi de excellentia coloris nigri cuius est Aquila, & quibus armis*

Index Argumentorum.

armis vtebatur Carolus Magnus. Et de armis regum Christianorum. Et quibus signis vtuntur in bello Franci, Burgundi, Angli, Scoti, Veneti, Sueui & Neapolitani.

18 Violator armorum principis pœna criminis læsæ maiestatis tenetur.

19 Dicta de armis supremorum principum, habent locum in armis inferiorum principum.

20 Nobiles ex origine habent arma certa & distincta, nec licet aliter illa deferre, etiam si sint de eadem agnatione & familia, nisi cum quadam differentia.

21 Inferiores, præsertim viles, turpes, & ignominiosæ personæ non possunt assumere, nec portare arma nobilium, alias tenentur pœna falsi, & potest eis inhiberi.

22 Sicut non licet vituperose, & in odium arma alterius vsurpare, sic nec vbi versatur interesse publicum, & propter bonum commune, vt euitetur scandalum & seditio.

23 Ignobili seu populari non licet arma nobilis vsurpare, nec ipsa ignobilis arma timbrata habere potest.

24 Bastardi, seu illegitimi quomodo portant arma domus, seu familiæ, ex qua geniti sunt.

25 Vasalli quomodo arma sua cum armis domini collocare, & depingi facere possunt.

26 Ad agnatos spectat ius & facultas gestandi arma domus.

27 Ignobiles & populares arma licite habent ex concessione principis.

28 Populares etiam authoritate propria arma sibi assumere possunt.

29 Delens, aut non patiens poni arma in loco licito & permisso, qua actione teneatur.

30 Vsufructuarius, quemadmodum & proprietarius in re, in qua habet vsumfructum, arma sua ponere potest.

31 Mercatores & artifices licite marchas & signa habere, & etiam mutare possunt.

32 Nullus debet mutare signum, seu marcham suam in præiudicium alterius, & Reipublicæ detrimentum, nec vsurpare signum alterius.

33 Notarius signum nec nomen suum mutare debet, etiam nec signum alterius vsurpare.

34 Nullus artifex, seu faber, aut hospes signum alterius accipere debet, alias inhibitio fieri posset.

35 Signum seu marcha mercatoris, an probationem, vel præsumptionem faciat in rebus, in quibus sit.

36 Gloriosum & vtile est habere arma à principe.

37 Arma agnationis & familiæ transeunt, & remanent plana & integra penes primogenitum.

38 Arma sunt transmissibilia ad posteros & successores, secundum prioritatem & posterioritatem gradus.

39 Arma transmittuntur ad succedentes multis modis, & cũ differentia.

40 Quomodo arma transeant ad cognatos & affines.

41 Identitas armorum inducit præsumptionem agnationis vel cognationis.

42 Arma rebellium abradi debent, nec transeunt ad hæredes eorundem rebellium proditorum, seu falsariorum.

43 Arma domus, an transeant ad fideicommissarium.

44 Principes supremi an possint vendere, donare, aut alio modo concedere arma, seu insignia suæ dignitatis.

45 Inferior à principe an possit vendere, aut alias alienare suã arma.

46 An valeat legatum factum cum onere portandi nomen & arma domus.

47 Præscriptio an habeat locum in delatione armorum.

48 An pro armis seu insignijs duellum indici possit.

49 Arma sunt excellentiora ea dignitate, aut officio personæ ea gestantis.

50 Insignia, seu vexilla ciuitatis societatis, vel exercitus penes quem remanere debent.

51 Signa artificij ratione loci ex priuilegio decreta remanent penes illum, qui in illo loco residet.

52 Officialis seu magistratus signa, aut insignia ratione officij seu magisterij data & concessa habere debet.

53 Signa artificij communis approbata penes existentes de cõmunitate illius stationis, officinæ, seu ministerij remanere debent.

54 Artifices vtentes eodem signo, si separentur, penes quem remanebit signum.

55 Arma an inducant probationem, iurisdictionem & dominium.

56 In omni principatu sunt certa arma, soli principi competentia, & quæ eis magis approximantur, & de eis participant, nobiliora censentur.

57 Habens officium, aut dignitatem, si arma à principe obtinuerit, excellentiora iudicantur.

58 De armis parium Franciæ, præcipue ex quibus consistant arma Ducatus Burgundiæ: & de antiquis armis Heduorum, Bibracteorum, Druydum, & Alexiensium.

59 Arma sub diuersis formis & typis fiunt.

60 Arma tripliciter componuntur, metallis, scilicet, coloribus & pennis.

61 De auro, & quid repræsentet.

62 De argento, & quid designet.

63 De colore rubeo, & eius significatione.

64 Isti tres colores, scilicet, aureus, argenteus, & rubicundus alijs sunt præstantiores.

65 De azureo colore, & quid per eum demonstretur.

66 De nigro colore, & de eius notificatione.

67 De viridi colore.

68 De purpureo colore.

69 Scutum armorum simplex, aut ex metallo, aut colore fit.

70 Arma, quomodo interdum composita sint ex altera pennarum.

71 Color nobilior in nobiliori & superiori parte armorum poni debet.

72 Arma secundum variationes ipsorum colores diuersi in eis poni, & multifariam nominari debent.

73 In armoria nouem sunt signa.

74 Arma diuerso modo blasonari, non dico blandiri, sed recitandæ, & commemorandæ alicuius virtutis gratia, sub quibusdam signis quempiam abunde, sed vere laudare debent, secundũ diuersitatem signorũ in eis appositorum.

75 Arma in multis alijs signis a nouẽ prænominatis compacta sunt.

76 Multa signa important in armis diminutionem seu depressionem.

77 Legitimati, an portent arma plana & integra, vt arma domus, à qua descenderunt.

78 Signum vocatum burla in armoria, an sit color, & qualiter fiat & nominetur.

79 Arma etiam fiunt ex bestijs, auibus, & piscibus, arboribus, herbis aut floribus.

80 Arma ex bestijs composita, sunt perfectiora ijs, quæ ex auibus, aut piscibus, & quæ ex auibus fiunt, sunt nobiliora ijs, quæ ex piscibus confecta sunt.

81 Arma ex auibus honestata, quomodo blasonari debent.

82 In armis numerus animalium depictorum certus nominari debet.

83 Aues in armis depictæ secundum proprias naturas stare, seu sedere debent, & quid significent.

84 Arma ex bestijs protracta, à quibus originem habuerunt, & de significatione quarundam.

85 Animalia bruta secundum eorum nobiliorem actum in armis poni debent.

86 Nõ solum animalia, sed etiã quæcũq; aliæ res secundũ proportionẽ & qualitatẽ illi cõuenientẽ in armis poni debet.

87 Animalia etiam non ferocia in nobiliori eorum actu in armis pingi debent.

88 In armis pes animalis dexter traductus, semper debet anteire & eleuari.

Index

89 Insignia qualiter sint imprimenda in vexillis quæ eleuata portantur.
90 Insignia in vexillis affigẽdis in tubis qualiter pingi debeãt.
91 Vexilla quomodo fieri debent, vbi duo animalia se conspicienda ponenda sunt.
92 & 93 Insignia super vestibus hominum, tam in parte anteriori, quam posteriori qualiter fieri debent.
94 Arma in sigillis qualiter incidi debent.
95 Arma seu insignia in clypeis, in coopertoriis lectorum & equorum, & super testis, quomodo componi debent.
96 Item in muris & parietibus.
97 Item in testudinibus & aliis locis connexis, & quæ se habent vt cœlum.
98 Crux Christi in terra inprimi non debet, & ibi multa de laude crucis.
99 Crux Christi multipliciter figurata fuit.
100 Crux Christi quomodo fieri debeat nos ea signando & muniendo.

RELIQVA ARGVMENTA AD CONsiderationes primæ partis.

39 Inferior temere se intrudens in locum maioris, suo honorẽ priuari debet.
40 Honor non est suscipiendus, nisi prius is qui assequi illum optat, vires suas cum honoris onere metiatur.
41 Nullus vsq; adeo honorandus est, quod per honorem superuacaneum & excessiuum alteri detrahatur.
42 Praui non sunt honore digni.
43 Fortuna bona facit homines honorari & exaltari.
44 In eligẽdo aliquem ad honorem decem sunt consideranda.
45 De laude & eius descriptione, & de distinctione ab honore.
46 Laus quæ fit de altero contingit quadrupliciter.
47 Propter virtutem quis est publice laudandus & commendandus.
48 Fugiendum est laudari à malis & improbis, alias secus.
49 Nullus plus debito & æque alium laudare debet.
50 Perfecta laudatio quæ sit.
51 De gloria, quæ est effectus honoris & laudis, quid sit gloria, de laudis differentia ab honore.
52 Fundamentum gloriæ est humilitas.
53 Nemo gloriam respuit.
54 Gloria an sit summum bonum.
55 Gloria ex virtute radicata non est fugienda.
56 Gloriæ cupiditas vitanda est.
57 Gloriæ cupiditas, & honoris concupiscentia multos pessundedit, & conculcauit.
58 Nihil apud dominandi & præsidendi cupidos, probitatis, aut fidei reperitur.
59 An homo gloriari debeat, & se ipsum laudare, iactare, seu de bono commendare possit.
60 Homo gloriari nõ debet appetendo honorẽ non sibi debitũ.
61 Quis debet esse contentus vno honore, & vno officio.
62 Quid virtus & vnde vocetur.
63 Virtus est effectrix vitæ beatæ.
64 Virtutis vberrimum alimentum est honor, & quomodo.
65 Propter virtutẽ multi ex infimo loco ad regna peruenerũt.
66 Quid sit dignitas, & de dignitatum gradibus.
67 Quales sint promouendi ad dignitates.
68 De priuilegiis dignitatis.
69 Dignitatem assequendo laborem, studium, curam, miseriam, vigilias, & calamitates amplectimur.
70 Quid sit maiestas, & an sola sit in principe.
71 Quid sit reuerentia, & cui debeatur.
72 Subditi Prælatos reuereri debent.
73 Reuerentia quæ debetur à vasallo domino, à filio patri, ab vxore viro, an remitti possit.
74 Reuerentia quæ debetur viuo, debetur & mortuo.
75 Pro reuerentia, quam quis exhibet alteri datur ei præmium, cum ei accedat bona gratia.
76 Excelleutia cadit in principem.
77 De ordine dignitatum, & qualiter sit obseruandus.
78 De duplici ordine, temporis scilicet & qualitatis.
79 Triplex est ordo alio respectu.
80 Ordo in multis attendendus est.

SEcundæ partis argumenta, 41. considerationes continentis.

1 Quatuor sunt genera entium.
2 De laude, excellentia & dignitate hominis supra omnes alias res mundi.
3 Homo est dignior angelis.
4 Homo præ cæteris honoratur, anima, memoria, intellectu, & quinq; sensibus vltra alia animalia.
5 Sicut homo in vita honorari debet, ita in morte, & de laude, gloria, & honore sepulturæ.
6 De pompis funeralibus, & vnde originem habuerunt.
7 Sicut vir laudari debet, ita & fœmina.
8 Mulieres laudantur ex magnanimitate.
9 Ex sapientia & doctrina.
10 Ex consilio.
11 Ex virginitate.
12 Ex castitate & pudicitia.
13 Ex clementia.
14 Ex timore dei & mariti.
15 Ex deuotione & pietate.
16 Ex gratiositate.
17 Ex misericordia.
18 Ex diligentia.
19 Ex sagacitate.
20 In seruanda viduitate.
21 In conseruatione generis humani.
22 Ex pulchritudine.
23 De iudicio Paridis.
24 Laudantur etiam si ex bonis parentibus ortæ sint.
25 Si se magis domi contineant.
26 Ex verecundia.
27 Ex constantia & patientia.
28 Si maritos honorauerint.
29 Mulieribus danda est præminentia in rebus domesticis administrandis.
30 Mulieres gaudent priuilegiis egregiarum personarum & aliis.
31 Honorantur in hoc, quod vocari debent dominæ.
32 Laudantur etiam & honorantur ex cultu & ornatu.
33 Ex taciturnitate & silentio.
34 Si se lanificio exercuerint.
35 Ex amicitia & amore erga maritos.
36 Ex fide erga viros.
37 Honor deferendus est mulieribus in assurgendo.
38 Laudandæ etiam sunt ex solicitudine.
39 Item propter multa remedia salubria ex corporibus earum in medicina reperta.
40 Mulieres coruscant radiis maritorum.
41 Mulieres etiam decorantur titu. nobilitatis, & aliis tit. dignitatum & honoris.

TErtiæ partis argumenta, 50. considerationes complectentis.

1 De sede & throno Dei, de diuinis nominibus, laudibus, gloria, & adoratione.
2 Iesus Christus filius Dei sedet ad dexteram patris, & de throno eius, & sedere à dextris est honor.
3 De sede spiritus sancti, & eius throno.
4 De throno & sede Deiparæ virginis Mariæ, quæ exaltata est super hierarchias, & choros angelorum.
5 Tres sunt hierarchiæ angelorum, & de nouem ordinib. nominibus, distinctionibus & excellentia eorum.
6 De prima hierarchia, & ordine seraphin, & loco dæmonum qui ab illo ordine descenderunt, & qui in illis collocabuntur, & an sit diabolis ordo in inferno.

Argumentorum.

7 De ordine Cherubin, & loco illorum qui ab isto ordine ceciderunt, & qui in illis collocabuntur.
8 De ordine Thronorum.
9 De media hierarchia, & ordine illius ordinis, qui dicitur Dominationum, & loco illorum qui ab isto ordine ceciderunt, & qui in illis collocabuntur.
10 De ordine Principatuum, & loco illorum, qui ab illo ordine corruerunt, & qui in illis ponentur.
11 De ordine potestatum.
12 De tertia hierarchia, & quomodo diffinitur, & de eius potestate & officio.
13 De ordine Virtutum.
14 De ordine Archangelorum, & loco illorum, qui ab eo cecidere, & qui in illis collocabuntur.
15 De ordine & officio Angelorum, & quod quilibet habet vnũ bonum angelum, aliqui vero duos.
16 Angelorum multiplex est effectus.
17 Qui ad ordinem Angelorum assumuntur, & qui ab illo ordine ceciderunt.
18 Animæ defunctorum in quolibet ordine collocantur.
19 An dabilis sit decimus ordo angelorum in Paradiso.
20 Nedum angeli habent loca & sedes in cœlesti patria, sed etiam beati.
21 Deus dat gloriam sanctis in gloria.
22 Sancti etiam honorandi sunt in terris.
23 Sanctos honorandos esse, & laudandos, multipliciter probatur.
24 Sanctos esse honorandos, etiam probatur exemplis.
25 Festa sanctorum celebrantur ab ecclesia die qua mortui sunt.
26 Adam an sit primus in cœlo post sacram virginem Mariam.
27 In ordine sanctorum an Patriarchæ & Prophetæ sint præferendi.
28 Sanctus Ioan. Bapt. an sit maior alijs.
29 Apostoli tanquam primores ecclesiæ, an debeant præferri Patriarchis & Prophetis.
30 Petrus Apostolus inter Apostolos obtinuit primatum.
31 De excellentia Petri & Pauli apostolorum & quis illorum maior.
32 Lazarus fuit primus discipulus Christi, & primus inter discipulos, martyres, & confessores.
33 Martyres sunt laudãdi & extollẽdi post Apostolos & Prophetas.
34 Doctores Ecclesiæ sunt honorandi.
35 Præcipui inter doctores sunt quatuor Euangelistæ, & quis eorum maior, & quomodo figurantur.
36 Post Euanglistas quatuor Doctores Ecclesiæ multum laudandi & honorandi sunt.
37 De laude & honore innocentum.
38 De laude & loco confessorum.
39 De laude virginum, & laureola earum.
40 De laude & loco viduarum.
41 De laude & loco coniugatorum.
42 De pueris baptizatis, & an vnus præferatur alteri.
43 De loco puerorum non baptizatorum in iudicio vniuersali.
44 Nedum sancti sunt venerandi, sed etiam eorum reliquiæ.
45 Nedum etiam sancti sunt honorandi, & eorum reliquiæ, verum etiam eorum imagines.
46 Qui dicantur sancti, & qui beati.
47 Quis possit sanctum canonizare.
48 Episcopus quem sanctum venerandum decernere potest sine populo.
49 Quæ requirantur ad hoc, vt quis possit sanctus canonizari.
50 Quæ forma in canonizatione sanctorum seruanda sit.

QVartæ partus argumenta, 86. considerationes amplectentis.

1 De æquiparatione hierarchiarum militantium, ad hierarchias triumphantes, & de ordinibus illarum.
2 Status Ecclesiasticus est præferendus temporali ratione institutionis.
3 Sacerdotes sunt honorandi ratione meditationis, inter Deum & populum.
4 Tum ratione principalitatis & vtilitatis.
5 Tum exemplo paganorum & infidelium.
6 Tum propter eorum potestatem, quæ omnes alias excedit.
7 Papa omnes dignitates mundi excellit.
8 Cardinalis Hostiensis ex priuilegio secundum locum in consistorio obtinet.
9 Quatuor patriarchæ primum locum post apostolicum obtinent.
10 Cardinales aliis dignitatibus præferuntur, & de eorum differentia.
11 Cardinales præferuntur Episcopis, & sic maior officio, minor vero ordine præfertur.
12 Cardinales Episcopi præferuntur aliis.
13 Inter cardinales in cancellaria præfertur vicecancellarius.
14 Camerarius habet dignitatem vltra alios ratione iurisdictionis.
15 Cardinales presbyteri præferuntur diaconis.
16 Cardinales residentes in curia aliis sunt digniores.
17 Pœnitentiarius habet officium ratione cuius dicitur habere dignitatem.
18 Legati cardinales sunt digniores, & excellentiores legatis missis.
19 Primates etiam præter quam quatuor ordinarii præcedunt Archiepiscopos & Episcopos.
20 Archiepiscopus præcedit Episcopum in loco, vbi ambo habent administrationem.
21 Archiepiscopus Mediolanen. præcedit Rauennaten. & an Bituricen. præcedit Senonen. & Lugdunen.
22 Archiepiscopus in terra Episcopi honorare debet Episcopum.
23 Inter Episcopos in sessionibus, subscriptionibus, & conciliis est seruandus ordo ordinationis.
24 Episcopi exempti sedere debent in altiori loco.
25 Episcopus debet præcedere quoscunq; suæ diœcesis.
26 Episcopus Heduen. debet præcedere alios Episcopos prouinciæ Lugdun.
27 Exempi ab Episcopo, & habentes iura Episcopalia in diœcesi tenentur præstare reuerentiam Episcopo.
28 Episcopum honorare debet Princeps.
29 Protonotarii participantes cum habeant officium in curia, præferuntur alis officiariis post Vicecancellarium, Camerarium, Pœnitentiarium & Referendarium, & ibi de dignitate Protonotariorum.
30 De ordine aliorum officiariorum curiæ Romanæ.
31 Quatuor Abbates generales præferuntur omnib. aliis Abbatibus.
32 Abbas regularis præfertur cæteris clericis.
33 Sicut Abbas præfertur clericis secularibus, ita præpositus qui est loco Abbatis.
34 Abbas post depositam dignitatem abbatialem debet habere primum locum in choro.
35 Dicta de Abbate habent locum in Abbatissa.
36 Idem in priore, & in priorissa.
37 Decanus in Ecclesia cathedrali est maior dignitas post pontificalem.
38 Decani, Præpositi, Priores, Rectores, Præceptores, & alii seculares habentes iurisdictionem, & qui præsunt, Ecclesiæ collegiatæ habent dignitatem.
39 Archidiaconus in Ecclesia tanquam oculus Episcopi est maior post Episcopum de iure communi.
40 Thesauraria de consuetudine potest esse maior dignitas in Ecclesia.
41 Præpositura videtur maior dignitas de iure quã decanatus.

42 *Cantoriatus est prima post decanatum in Ecclesia Heduensi.*
43 *Maior authoritate præfertur.*
44 *Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis.*
45 *Existens in maiori dignitate quam sit locus vbi est, non præcedit omnes de illo loco, quando est ibi vt vnus de illo loco.*
46 *Vicarius Episcopi præcedere debet Archidiaconum, nec valet consuetudo in contrarium.*
47 *Inter plures eiusdem dignitatis & nominis præferuntur, qui in maiori loco habent dignitatem & nomen.*
48 *Inter plures æqualiter promotos in vno loco præfertur, qui merito vitæ, nobilitate, vel scientia alios antecellit.*
49 *In habentibus eandem dignitatem in vno eodemq́ loco præfertur, qui à maiori recepit dignitatem.*
50 *Officialis principalis Episcopi cum habeat dignitatem alios clericos seculares præcedere debet.*
51 *Clericus secularis præfertur regulari.*
52 *Excellentia vnius religionis attenditur ex nouem.*
53 *Antiquitas religionis confert & valet ad hoc, vt vna excellentior iudicetur alia.*
54 *Ordo Monachorum nigrorum tanquam primus omnes alios præcedit.*
55 *Primus & dignior ordo in ordine sancti Benedicti est Cluniacen.*
56 *Monachi nigri præferendi sunt Canonicis regularibus, sed Canonici regulares aliis religiosis præferuntur.*
57 *Ordo vallis vmbrosæ post Cluniacen. præfertur.*
58 *De excellentia ordinis Cistercien.*
59 *De excellentia ordinis Camaldulensium.*
60 *De ordine humiliatorum,*
61 *De ordine illorum, qui dicuntur Cœlestini.*
62 *De ordine & laude Carthusiensium.*
63 *De ordine sanctæ Trinitatis, vulgo, les Mathurins.*
64 *De religiosis S. Ioan. Euangelistæ, qui dicuntur Ierosolymitani.*
65 *De religiosis S. Antonij, & ordine illorum.*
66 *De institutione, & laude ordinis Præmonstratensium.*
67 *De ordine Grandimontensi.*
68 *Quatuor sunt alij ordines mendicantium, & fratres prædicatores minoribus præferuntur.*
69 *De ordine, & laude fratrum minorum, quos prædicatores præcedunt.*
70 *De origine ordinis Carmelitarum, qui de iure aliis præferendi sunt. Et de ordine illorum, qui dicuntur Seruitæ.*
71 *De ordine, præeminentia, seu præcedentia Eremitarum S. Augustini.*
72 *De antiquitate & excellentia monialium.*
73 *De præcedentia Monachorum nigrorum, & Canonicorum regularium.*
74 *Qualis sit honor, an sequi, an præcedere, an esse in medio.*
75 *Cur in actibus Ecclesiasticis, puta in processionibus, inter Ecclesiasticos, minores præcedunt, & maiores sequuntur. Secus vero in laicis.*
76 *Antiquiores clerici, & doctores, primum locum: deinde cæteri ordinatim loca habere debent.*
77 *A Subdiacono vsq́ ad lectores omnes sunt subditi Diacono.*
78 *Vbi concurrunt dignitas ecclesiastica & secularis, præfertur ecclesiastica.*
79 *Filius sacerdos præcedit patrem non sacerdotem.*
80 *Patronus in Ecclesia, præ aliis est honorandus.*
81 *Rector vniuscuiusq́ parochiæ, in ea est præferendus.*

QVintæ partis argumenta, 56. considerationes continentis.

1 *Reges & Principes quomodo dominia habuerunt*
2 *Honor & gloria est boni regis præmium.*
3 *Non solum præmium optimi regis est honor mundanus, sed & gloriæ cœlestis.*
4 *Reges laudantur & commendantur ex veritate.*
5 *Ex iustitia.*
6 *Ex pietate seu clementia.*
7 *Ex affabilitate.*
8 *Ex liberalitate.*
9 *Ex magnanimitate, & magnificentia.*
10 *Ex sapientia, quæ maxime in principe requiritur.*
11 *Ex castitate, & continentia.*
12 *Ex fortitudine.*
13 *Ex fide.*
14 *Principatus Romanorum ex tribus præcipue laudatus extitit.*
15 *Reges & Principes ex lata & populosa gente gloriam consequuntur.*
16 *Honor principis in pace subditorum consistit.*
17 *Principes gloriam summam etiam apud Deum ex Ecclesiarum restauratione consequuntur.*
18 *Laudantur reges & principes ex pulchritudine.*
19 *Laus & honor regis augetur per dignitates subditorum, & si plures habeat vasallos.*
20 *Laudantur principes ex seueritate, & quomodo.*
21 *Gloriosum est optimo principe habere rationem studiorum & vniuersitates literatorias in suo regno.*
22 *Reges laudantur ex coronatione.*
23 *In sceptro etiam honoratur Rex.*
24 *Principes honorantur pluribus iuribus regalibus eis de iure solum competentibus, & præter alios, vide sub ista consideratione 208. casus enumeratos.*
25 *Rex laudatur ex constructione ciuitatis.*
26 *Honor principis maxime exaltandus est.*
27 *An Imperator inter omnes principes sit primus.*
28 *An Imperator sit dominus totius mundi, & si semel fuerit monarcha vniuersalis.*
29 *Rex Franciæ præcedere debet electum in imperatorem nondum coronatum.*
30 *De excellentia regis Franciæ, qui Imperator est, & monarcha in suo regno.*
31 *Rex Franciæ in suo regno omnes regnicolas, etiam alios reges præcedit, & ibi de excellentia & laude armorũ Franciæ.*
32 *Rex in suo regno in culmen sedere debet.*
33 *Princeps non solum honorari debet, sed etiã adorari dicitur.*
34 *Principi obtemperandum est.*
35 *Pro Rege orandum est, vbi etiam aliquid scribitur de excellentia principum.*
36 *An princeps solutus legibus obligetur ex contractu.*
37 *De excellentia regum Hispaniæ, & quis illorum præcedere debeat.*
38 *De regis Anglorum excellentia, & aliorum regum ordine.*
39 *De excellentia Reginæ, quæ post regem, & à dexteris sedere debet.*
40 *Mater regis, cunctis aliis præferenda videtur.*
41 *Post Regem & Reginam præfertur primogenitus.*
42 *Sicut primogenitus præfertur, ita filius eius.*
43 *Consuetudo sedendi quo ad principes, & nobiles iuxta regem attendi debet, & ibi, quod pares Franciæ alios præcedunt.*
44 *An dignitas Archiducalis sit dignior Ducali.*
45 *Dux Burgundiæ in coronatione regis & in locis vbi principes congregantur, omnes alios præcedit.*
46 *Duces sunt præferendi comitibus, & de ducibus, & comitibus Galliæ, & ordine illorum.*
47 *An marchio præcedere debeat comitem.*
48 *Ille qui marchio & comes præfertur marchioni tantum, vel comiti tantum.*
49 *Princeps vi expulsus à domino per hostem, retinet dignitatem.*
50 *Comites Palatini qui non habent territorium, habent dignitatem & præcedunt alios non comites.*
51 *Comes habens dignitatem à iure, & non à principe præcedit milites & barones.*
52 *Comes non recognoscens superiorem æquiparatur principi:*

cipi: si vero recognoscat superiorem, æquiparatur præsidi.

53 Comes est nomen dignitatis, quando profertur simpliciter, & nunquam debet ornamento carere.

54 De dignitate speciali principatus qualis sit.

55 De dignitate vicecomitatus, qualis sit.

56 Barones, non habent potestatem principis, præcedunt tamen alios nobiles.

Sextæ partis argumenta, 38. considerationes complectentis.

1 De ordine dignitatum & officiorum illustrium, & de trib. dignitatibus officiorum, administrantium scilicet, vacantium & honorariorum.

2 Tres ordines etiam reperiuntur in aliis officiis ab illustribus.

3 Maior honor administrantibus, vacantibus & honorariis præsentibus, quam absentibus debetur.

4 Inter vacantes, qui priori tempore vacauerint, præferuntur.

5 Habens administrationem, semper præfertur honorario.

6 De officiis circa personam principis existentibus quæ sunt in quadruplici differentia.

7 De officio magni magistri.

8 De officio præpositi sacri cubiculi.

9 De officio chartularii, qui stat in camera cubiculariorum, hoc est, cambellanorum.

10 De officio magni scutiferi, qui dicitur comes sacri stabuli.

11 De officiis protectorum, stipatorum, seu custodum corporis principis.

12 De officio medicorum existentium iuxta personam principis.

13 De officio Archiatri, seu ostiarii sacri palatii.

14 De pluribus comitibus sacri palatii, qui principem sequuntur, seu comitantur.

15 De comite horreorum.

16 De officio præfecti fabrorum.

17 De officiariis finantiarum & primo de quatuor generalibus Franciæ.

18 De thesaurariis, & eorum origine, & dignitate.

19 De receptoribus generalibus.

20 De receptoribus particularibus.

21 De contrarotulatorum officiis.

22 Curiales in multis casibus vltra alios à iure honorantur & priuilegiantur.

23 Curialibus permittitur cultus ornatior & preciosior non curialibus.

24 Illegitimus per oblationem curiæ de eo factam legitimatur.

25 Curialium prædia absq; certa solennitate alienari non possunt.

26 Curiales nouem vncias pro legitima habere debent.

27 Curiales principi obsequentes, si fuerint ignobiles, nobilitantur.

28 Curiales & famulantes principis dignitatem habere dicuntur.

29 Curiales censentur esse illustriores, & præferuntur aliis etiam data paritate gradus, aut dignitatis.

30 Curiales vbi conueniri, & eorum causæ, & negotia tractari debeant.

31 Curiales à tutela excusantur.

32 Item ab hospitiis militum.

33 Item à taliis & collectis.

34 Item à vectigalibus & pedagiis.

35 Item à residentia ratione officii, aut dignitatis.

36 Curia principis exaltanda, si curialibus virtuosis abundet.

37 Quales curiales laudandi sint.

38 Curialibus facilius parcitur, & cum eis mitius agitur.

Septimæ partis argumenta, 52. considerationes complectentis.

1 De quinq; gradibus dignitatum, & ibi de superillustribus.

2 De illustribus, & qui sint illustres.

3 De excellentia illustrium, & priuilegiis eorum.

4 De spectabilibus & laude illorum.

5 De clarissimis & excellentia illorum.

6 De infimis & eorum honore.

7 De officio cancellarii, & excellentia illius.

8 Cancellarius an præcedere debeat Connestabilem, vel e diuerso.

9 De præsidentibus parlamentorum, & eorum excellentia, & etiam parlamenti Parisiensis.

10 De locumtenentibus regiis, seu gubernatoribus patriarum, & eorum excellentia.

11 De magistris requestarum, & illorum laude.

12 De consiliariis parlamentorum, & eorum laude.

13 Offendentes consiliarios principis, incidunt in crimen læsæ maiestatis.

14 De præcedentia consiliariorum magni consilii ad consiliarios parlamentorum.

15 De officio præsidentium in camera computorum, & de aliis superficiariis illius cameræ.

16 De secretariis principum, & graphariis supremarum curiarum.

17 De præfecto vrbis, seu præposito Parisiensi.

18 De officio prætoris, & cui adaptari possit.

19 De præsidibus prouinciarum, & an adaptentur Balliuis & Senescallis Franciæ.

20 De gubernatore cancellariæ in Burgundia, & eius officio.

21 De [illegible]uariis, seu forasteriis, & eorum officio & laude.

22 De granatariis habentibus iurisdictionem circa distributionem salis. & eo abutentes.

23 De electorum regiorum officio seu dignitate.

24 Gerentes magistratum cæteris sunt præferendi.

25 Dicta de Balliuis, seu Senescallis, habent locum in eorum locum tenentibus generalibus.

26 Quis præferri debeat, an locumtenens ciuilis, an criminalis.

27 Assessoribus qualis honor debeatur.

28 Aduocati in loco, vbi redditur iurisdictio, secundo loco sedere debent.

29 Officium aduocationis quadrupliciter laudatur, tum primo, quia est licitum.

30 Tum quia est vtile.

31 Tum quia est necessarium.

32 Tum etiam quia meritorium.

33 Aduocatus fisci inter cæteros aduocatos in auditorio iudiciali præferendus est.

34 Post aduocatum fisci, procurator fisci sedere debet.

35 Receptores prouinciarum ante aduocatos simpliciter graduatos sedere debent.

36 Inter alios aduocatos præferuntur habentes dignitatem.

37 Aduocatus minor ordine sed maior administratione in loco administrationis præfertur.

38 De controuersia circa præcedentiam, seu præsidentiam, inter locumtenentes sedis cancellariæ contractuum in Burgundia.

39 De contentione inter locum tenentes dictæ cancellariæ, & aduocatos fiscales præsidatuum, seu balliuatuum.

40 De præsidentia locum tenentium dictæ cancellariæ & granariorum, seu forestariorum.

41 In auditoriis iudicum post officiarios principis, nobiles præferendi sunt in sedendo.

42 Examinatores, seu inquæstores vbi sedere debeant in auditoriis.

43 Aduocati non salariati, non debent præferri habentibus stipendia.

44 Inter aduocatos an præferatur qui magis ornatus, & pro honore status melius indutus est.

45 Inter aduocatos præfertur filius aduocati fisci.

46 Inter aduocatos ordo promotionis obseruandus est.

47 Qui vitæ merito, nobilitate, aut scientia antecellit, cæteris præferendus est.
48 Aduocati doctores licentiatis, & licentiati baccalaureis præferuntur.
49 Aduocati ex pulchritudine laudari possunt.
50 Graphariis seu scribis causarum, seu actorum curiæ, commodus locus dandus est in auditorio iudicis, etiam cuiuscunque gradus.
51 Apparitores locum in auditorio deputatum, & conuenientem habere debent.

Octauæ partis argumenta, 50. considerationes continentis.

1 Quid sit nobilitas.
2 De origine, seu deriuatione nobilitatis.
3 Quid apud antiquos fuerit gentilitas, & quare nobiles dicantur gentiles homines.
4 De speciebus nobilitatis.
5 Nobilitas vera, an sit dabilis, & de numero commendabilium.
6 An sit nobilitate generis intumescendum, & inane gloriandum.
7 Inter plures eiusdem qualitatis nobiles præferuntur.
8 Nobilitas causatur ex origine prædecessorum.
9 Ex sapientia.
10 Ex scientia iuris ciuilis.
11 Ex iudicatura & officio principis.
12 Doctor dicitur nobilis.
13 Nobilitas causatur ex quacunq; virtute.
14 Ex quacunq; dignitate.
15 Ex Ducatu, Comitatu, & Baronia.
16 Ex communi opinione.
17 Ex principis concessione.
18 Ex loco.
19 Ex adhærentia lateris principis & seruitio.
20 Ex vsu immemorialis temporu.
21 Ex matrimonio.
22 Ex diuitiis.
23 Ex adoptione.
24 Nobilitas transit in filios in infinitum.
25 Nobilitas causatur ex militia.
26 Nobilitas etiam dependet ex clericatura.
27 Nobiles ex multiplici specie præferuntur nobilibus ex vna specie tantum.
28 Nobiles ex sapientia & virtutibus præferuntur nobilibus ex genere vel diuitiis.
29 Nobilitas virtutum præfertur nobilitati acquisitæ ex dignitate
30 Nobilitas animi præfertur.
31 Nobiles genere quomodo cæteris sint præferendi.
32 Omnes virtutes pene nobilitati famulantur.
33 Nobiles in pœnis honorantur, & eis defertur.
34 Maior fides in promissis nobilium adhibetur.
35 Licitum & magis laudabile est nobili donare, quam alii.
36 In electionibus nobiles anteferuntur.
37 In testimoniis ferendis nobiles præferuntur.
38 Nobilitati defertur quoad honores, salutationem, & sedis inter iudices assignationem.
39 Nobilitati in beneficiis est deferendum.
40 Nobilitati defertur in bonis, quia maior dos danda nobili.
41 Excessiua dos constituta per nobilem reducitur ad debitatam mensuram, secus in plebeios.
42 In constituenda & restituenda dote furiosis nobiliores sunt vocandi.
43 Nobiles nomina sua in instrumentis solent facere apponi.
44 Nobili defertur in priuilegio condendi testamentum.
45 Nobilitati in hoc defertur, quod incola duarum ciuitatum tenetur ad munera imposita per nobiliorem ciuitatem.
46 Nobilium appellatione comites & marchiones comprehenduntur, & quod Imperator se nobilem dicat.
47 Nobiles laudantur ex pluribus.
48 Nobiles excusantur à talliis collectis.
49 Nobiles diuersarum regionum diuerso modo laudari possunt, secundum diuersos ritus eorum viuendi.
50 Vnus est magis nobilis, quam alius & diuersi sunt gradus nobilitatis.

Nonæ partis argumenta, 48. considerationes complectentis.

1 Quis præcedere debeat, an doctor, vel miles.
2 Plura militum genera reperiuntur.
3 Inter omnia exercitia mortalium nihil excellentius, nihil præclarius armata militia.
4 De militibus Christianæ fidei, qui dicuntur milites Ierosolymitani.
5 De aliis militibus, qui templarii dicebantur.
6 De militibus Alemanniæ, qui dicuntur milites Deiparæ Mariæ virginis.
7 De militibus in Hispania, qui vocantur sancti Iacobi de Spata.
8 De militibus Calatrauensibus, qui sunt in Portugalia.
9 De militibus, qui sunt in regno Castellæ, quos etiam instituit rex Aragoniæ.
10 De militibus ordinis sancti Michaelis in Francia & aliorum ordinum.
11 De militibus armatæ militiæ, quib. danda est summa laus si habeant necessaria ad militiam.
12 Duplex est militia armata, secularis scilicet, pedestris & equestris.
13 Inter milites equestres sunt multæ dignitates.
14 Locum tenentes regii in aliquo exercitu omnibus sunt præferendi.
15 De contentione duorum Capitaneorum, quis illorum esset dignior.
16 Admirallus seu Comes maris, post Conestabilem præfertur.
17 De laude & præcedentia quatuor Marescallorum.
18 De laude & honore Capitaneorum.
19 De 100. militibus nobilibus, & 200. sagittariis commissis pro custodia regis nostri.
20 De primipilariis & præpositis laborum, qui forte portant stendardum.
21 De Marescallis hospitiorum, & epidemeticis, seu vulgo Forreriis.
22 De castrensiariis militibus.
23 De militibus præsentialibus.
24 De circitoribus militibus.
25 Gloria militibus est exhortanda.
26 Milites laudantur ex cingulo eis imposito per ducem exercitus.
27 Ex corpore bene disposito.
28 Ex formositate & pulchritudine.
29 Ex audacia & terribilitate.
30 Ex latitudine pectoris.
31 In sobrietate.
32 Ex paupertate.
33 In castitate.
34 Ex obedientia.
35 Ex scientia rei militaris.
36 Ex vigilantia.
37 Ex patientia.
38 In fortitudine.
39 Milites appetunt laudari, & prodest laus à duce prolata de eis.
40 Milites laudantur ex deuotione.
41 Ex fidelitate.
42 Ex perseuerantia.
43 Ex charitate.
44 Ex sapientia & consilio.

Argumentorum.

45 *Ex felicitate.*
46 *Ex multis miles consequitur honorem in duello.*
47 *Milites armigeri excusantur à collectis.*
48 *Milites & pugiles laudantur ex vulnerum cicatricibus in prælio susceptis.*

Decimæ partis argumenta, 56. considerationes comprehendentis.

1 *Scientia est de numero honorabilium, & literati sunt honorandi.*
2 *Scientia laudatur, quia necessaria ratione perfectionis.*
3 *Item ratione illustrationis.*
4 *Item ratione appetitionis.*
5 *Item ratione fructificationis.*
6 *Item ratione vtilitatis.*
7 *Scientia vtilis est, quod probatur exemplis illorum, qui ex ea habiti sunt in magno pretio & honore, & multa acquisiuerunt.*
8 *Scientia est honorabilis & gloriosa.*
9 *De septem artibus liberalibus, quæ sint, & quare liberales dicantur.*
10 *Inter literatos præferuntur Theologi.*
11 *Item ratione certioris veritatis.*
12 *Item ratione dignitatis materiæ.*
13 *Item ratione potioris, nobilioris & stabilioris finis.*
14 *Item ratione vtilitatis.*
15 *Item ratione excellentioris doctoris.*
16 *Item ratione discipulatus perfectionis.*
17 *De excellentia iuris canonici, ex nouem rationibus.*
18 *An ius canonicum & ius ciuile scientiæ dici debeant.*
19 *De excellentia iuris ciuilis ad omnes alias scientias ex origine.*
20 *Ex effectu.*
21 *Ex fine.*
22 *De excellentia iuris ciuilis, ex eo, quod theologia eius patrocinio vtitur.*
23 *Quomodo scientia theologalis participat cum scientia legali & canonica.*
24 *Doctores iuris ciuilis sunt multum honorandi.*
25 *De præcedentia Iuristarum & Medicorum.*
26 *Inter doctores eiusdem scientiæ præferuntur actu legentes.*
27 *Præferuntur qui maiora stipendia habent.*
28 *Præferuntur qui libros composuerunt.*
29 *Doctor antiquior præfertur iuniori.*
30 *Doctor excellens, licet iunior, antiquiori non doctori præfertur.*
31 *Doctor creatus à maiori præfertur creato à minori.*
32 *Doctoratus in famosiori vniuersitate præferendus est, & de pluribus vniuersitatibus.*
33 *Doctor habens plures gradus, præfertur.*
34 *Præfertur, qui primo licentiatus, & postea doctor, illi qui secundo licentiatus, & primo doctor effectus est.*
35 *Data paritate temporis & gradus inter doctores præferuntur diuites & nobiles.*
36 *Doctores in assumptione doctoratus honorantur pluribus insigniis.*
37 *Doctor non tenetur semper vti doctoralibus insigniis.*
38 *Vsurpans insignia sibi non debita, amplius illis vti non debet.*
39 *Insignia doctoratus præscribi possunt.*
40 *Iudex tenetur doctores ad se venientes inuitare ad sedendum.*
41 *Doctores consiliarii principis nuncupantur.*
42 *De excellentia Philosophi ad Medicum & Oratorem.*
43 *De excellentia Medici ad Philosophum & Oratorem.*
44 *De excellentia Oratoris ad Medicum & Philosophum.*
45 *De laude Poetarum.*
46 *De laude Historicorum.*
47 *De laude Grammaticorum.*
48 *De laude Dialecticorum.*
49 *De laude scientiarum Mathematicarum & Arithmeticæ.*
50 *De laude Geometriæ.*
51 *De laude Musices.*
52 *De laude Astronomiæ seu Astrologiæ.*

Vndecimæ partis argumenta, 53. considerationes complectentis.

1 *Cura administratorum ciuitatum qualis esse debeat.*
2 *Tres sunt status seu ordines hominum, quorum plebeii sunt infimi, & ex his sunt nouem modi.*
3 *Mechanicæ artis septem sunt species, seu septem sunt artes mechanicæ.*
4 *Masculi in omni arte & statu præferendi sunt fœminis.*
5 *Defensores ciuitatum præferuntur cæteris ciuibus non habentibus maiorem dignitatem, aut maius officium.*
6 *Magistratus municipales præferuntur cæteris municipibus.*
7 *Qui præsunt cognitioni vici, seu villæ vel castri, præferuntur cæteris.*
8 *Post tales præferendi sunt satrapæ, hoc est, sapientes.*
9 *Non solum sapientes, sed etiam quandoque imbecilles laudantur.*
10 *Vxorati præferuntur non vxoratis.*
11 *Sicut ciues præferuntur habentibus tantum incolatum, ita & Burgenses.*
12 *Habens liberos præfertur non habenti.*
13 *Inter duos æquales, qui es&n suo territorio, est maior altero.*
14 *Ciuis ciuitatis supremæ, præfertur primario mediocris ciuitatis.*
15 *Legitimi plebeii præferuntur bastardis, etiam ex nobili genere ortis.*
16 *Inter plebeios vbi nulla est dignitas, patres sunt præferendi filiis.*
17 *Inter plebeios æqualis status senes præferendi sunt iuuenibus.*
18 *Inter plebeios præferuntur habentes aliquam sciētiam, maxime legalem, & artem medicinæ.*
19 *Inter plebeios præferuntur notarii & tabelliones.*
20 *Inter plebeios præferuntur virtuosi.*
21 *Inter omnes honorandus est, & laudandus, qui ab omnibus, & publico iudicio bonus & optimus iudicatur.*
22 *Inter plebeios præferri debent originarii cæteris peregrinis.*
23 *Præferendi sunt, qui pulchra nomina habent.*
24 *Præferendi sunt inter extraneos, qui non sunt infamatæ nationis.*
25 *Præferendi sunt, qui ex honestis parentibus orti sunt.*
26 *Præferendi sunt, qui sunt magnæ authoritatis, seu potestatis.*
27 *Diuites præferuntur cæteris.*
28 *Præferendus est honestus inhonesto.*
29 *Præferendus est vtilis inutili.*
30 *Præferuntur cæteris pulchriores.*
31 *Artificium quomodo mutat hominū conditionem, & quod potentius est officio.*
32 *Artificium est necessarium in Republica.*
33 *Inter artificialia est contentio de nobilitate & excellentia.*
34 *Multi artifices priuilegiantur.*
35 *Inter plures artifices præferuntur, qui sunt artifices principum.*
36 *Præferendi sunt habentes officium in sua arte.*
37 *De laude agricolarum, quorum plures sunt species, & de priuilegiis eorum.*
38 *De laude argentariorum, seu aurifabrorum, & aliorum fabrorum in omni genere metallorum.*
39 *Inter artifices præferuntur librarii & impressores.*

Index.

40 De laude alchimistarum, & an alchimia sit licita.
41 De laude lanificum, qui sunt in multiplici differentia, prout circa diuersa lanificia versantur.
42 De laude fabrorum lignariorum.
43 De laude artificum, qui circa lapides versantur.
44 De laude artificum, qui circa colores versantur.
45 De laude mercatorum, qui sunt in multiplici differentia.
46 De laude hospitum, & multis priuilegiis eorum.
47 Quo loco sit ponendus hospes in domo.
48 De laude medicinæ, nec non diuersorum medicorum.
49 De laude venatorum.
50 An sit licita venatio.
51 De laude piscatorum, & an sit licita piscatura.
52 De laude artificum ludos exercentium.
53 De laude saltatorum.

DVodecimæ & vltimæ partis argumenta, centum considerationes continentis.

1 De laude, excellentia, & dignitate diuina.
2 De excellentia Paradisi cœlestis.
3 De excellentia animæ & priuilegiis.
4 De excellentia vnius paradisi terrestris inter alios.
5 De excellentia vnius cœli ex duodecim.
6 De excellentia vnius hierarchiæ supra alias.
7 De excellentia stellarum fixarum ad planetas.
8 De excellentia vnius ex planetis.
9 De excellenia vnius ex circulis positis in 8. cœlo.
10 De excel. mundi.
11 De excel. vnius seculi inter alia.
12 De excel. vnius ex quatuor elementis.
13 De excel. vnius ex quatuor partibus terræ.
14 De excel. vnius ex ventis.
15 De excel. certarum zonarum cæli ad alias.
16 De excel. certorum climatum ad alia.
17 De excel. vnius ex tribus partibus orbis.
18 De aliquibus aquis, fluuiis, & fontibus.
19 De excel. aliquorum montium.
20 De excel. Christianæ sectæ ad alia.
21 De excel. vnius sectæ Christianitatis, ad alias.
22 De excel. vnius ex tribus linguis.
23 De excel. vnius modi cognoscendi vires perfici.
24 De excel. vnius boni ad alia.
25 De excel aliquarum virtutum ad alias.
26 De excel. veritatis ad omnes res mundi.
27 De excel. vnius ex præceptis diuinis.
28 De excel. vnius ex septem beatitudinibus.
29 De excel. vnius ex operibus misericordiæ.
30 De excel. vnius ex donis Spiritus sancti.
31 De excel. vnius ex sacramentis.
32 De excel. vnius ordinis ad alios.
33 De excel. vnius viæ ad alias.
34 De excel. aliquarum diuinarum legum.
35 De excel. vnius ex gradibus prophetiæ.
36 De excel. vnius ex iuribus, nec non de excellentia vnius ex tribus præceptis iuris.
37 De excel. certorum numerorum ad alios.
38 De excel. vnius temporis ad alia.
39 De excel. certorum annorum ad alios.
40 De excel. vnius ex quatuor temporibus anni.
41 De excel. vnius mensis ad alios.
42 De excel. certorum dierum ad alios.
43 De excel. aliquarum horarum ad alias.
44 De excel. aliquarum potentiarum animæ.
45 De excel. aliquarum complexionum.
46 De aliquibus membris corporis humani.
47 De excel. sanctitatis ad omnes res mundi.
48 De excel. laboris.
49 De excel. ocii.
50 De excel. naturæ.
51 De excel. consuetudinis.
52 De excel. fortunæ.
53 De excel. amoris.
54 De excel. pecuniæ.
55 De excel. vnius ex tribus modis regendi Rempublicam.
56 De excel. aliquorum regnorum.
57 De excel. aliquarum insularum.
58 De excel. aliquorum ducatuum, comitatuum, & principatuum.
59 De excel. vnius ex duodecim tribubus Israel.
60 De excel. aliquarum ciuitatum inter alias.
61 De excel. aliquarum vrbium, seu oppidorum.
62 De excel. quorundam templorum, seu ecclesiarum.
63 De excel. vnius capellæ inter alias.
64 De excel. vnius campanilis inter alia.
65 De excel. quorundam castrorum inter alia.
66 De aliquibus theatris & amphitheatris.
67 De excel. certorum palatiorum.
68 De excel. murorum aliquarum ciuitatum.
69 De excel, quorundam turrium.
70 De excel. ali quarum portarum.
71 De excel. aliquorum pontium.
72 De excel. aliquarum domorum.
73 De excel. aliquarum Bibliothecarum.
74 De Pyramidibus, obeliscis, & Labyrinthis.
75 De excel. aliquorum sepulchrorum.
76 De excel. aliquorum hortorum.
77 De excel. aliquorum balneorum.
78 De excel. aliquorum animalium terrestrium.
79 De excel. quorundam animalium insectorum.
80 De excel. antiquarum auium.
81 De excel. aliquorum piscium.
82 De excel. aliquorum ouorum.
83 De excel. aliquorum granorum.
84 De excel. aliquorum vinorum.
85 De excel. aliquarum carnium.
86 De excel. aliquorum caseorum.
87 De excel. aliquorum oleorum.
88 De excel. aliquorum fructuum.
89 De excel. aliquarum syluarum & arborum.
90 De excel. aliquarum arborum, & radicum.
91 De excel. aliquorum lapiaum.
92 De excel. aliquarum gemmarum.
93 De excel. aliquorum colorum.
94 De excel. aliquorum florum odoriferorum.
95 De excel. aliquorum ex metallis.
96 De excel. aliquarum vestium.
97 De excel. paruarum rerum.
98 De rebus sibi obuiantibus, quæ cedere debeant.
99 De excel. prioritatis tempore.
100 De excel. posterioritatis.

Indicis Argumentorum Finis.

PRIMA HVIVS OPERIS PARS, QVAE TERMINOS DECLARAT ET DIFFINIT, ALIASQVE DOCTRINAS AD PRÆSENTIS MATERIÆ COGNITIONEM NECESSARIAS DEMONSTRAT.

Octoginta Considerationes continet.

PRIMA consideratio est de honore, cum *secundum Beat. Tho.* 2. 2. q. 103. Honor testificationẽ quandam importat de excellentia alicuius. Vnde homines qui volunt honorari, testimonium suæ excellentiæ quærunt: & hoc est aut coram Deo, aut coram hominibus. Et hoc casu vltimo testimonium non potest aliquis ferre, nisi per aliqua signa exteriora, vel verborum, vel factorum, vel rerum, de quibus singulariter in suis locis dicemus. Et ex his dicit Anton. Florent. *in sua sum. in 4. part. tit. 5. cap. 10. §. 1.* quod honor consistit in signis exterioribus. Et *secundum Philos. 4. Ethic.* Honor est maximum bonorum exteriorum. Et *secundum eundem 2. Ethic.* honor est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis: *vt ibi dicit Anton. Flor. facit tex. in l. si honore. ff. de mun. & hon. alleg. per Barb. in addi. ad Bal. in cap. 1. de feudis datis minimis valuas. in vsib. feudo.* Sed est error in illa apostilla, quia voluit alleg. l. *honor.* quæ infra alleg. Arist. *lib. 1. Rhet.* Honor est benefactiuæ gratiæ indicium, vel etiam est cuiuslibet virtutis premium, secundum eundem 8. *Ethic.* & secundum Th. *2. 2. q. 128. artic. 4. & quol. 131.* & Luc. de Penna *in l. 1. C. de veteranis. lib. 12.* vbi dicit etiam, quod honor est administratio reip. cum dignitatis gradu, siue cum sumptu, siue sine sumptu. *l. honor. ff. de mun. & hon. in princ.* Not. Ioan. de Plat. post gloss. 1. *in l. sicut. C. eod. lib. 10.* & ibi dicit text. *in d. l. hon.* quod honor municipalis est reip. administratio cum dignitatis gradu, sicut cum sumptu, siue sine erogatione contingens. Vel etiam honor est proprie reuerentia & dignitas, quæ quauis ex causa exhibetur. Vnde Virg. *Haud equidem tali me dignor honore.* Et ideo dicitur dignitas, *vt dicit Cic. lib. 1. ad Cæs. iun.* Tu cum ea quæ es è senatu summo cum honore consecutus. *facit l. decurionatus. ff. de vac. mun.* Et honor administratio magistratus dicitur, vnde consulatus & prætura honores dicuntur, & ius honorarium ius prætoris, *vt l. curiales qni honorariam. C. de decur. lib. 10. & in auct. vt ordinariæ præfecturæ. per totum. coll. 5.* & Ouid. lib. 1. Fast. *Verbaque honoratus libera prætor habet.* Quandoque etiam dicitur pulchritudo. Virg. *Frigidus & sylus Aquilo decussit honorem.* & alibi idem. *Et lætos oculis afflarat honores.* Aliquando pro præmio. Vnde idem Virg. *Ipsis præcipue ductoribus addit honores.* Et sic aliquando pro donatione vel remuneratione, *vt habetur in l. si mandauero. in princip. ff. mandati.* Et quandoque exponitur honor, id est, salarium *l. 1. §. proinde ff. de var. & extraord. cogn.* & inde dicitur honorarium, *eadem l. 1. §. 1. in honorariis. & in l. 1. si mensor falsum modum dix. & in l. properandum. §. in honorariis. C. de iudic.* Quandoque ponitur pro sepultura, vt Virg. *Cernit ibi mœstos, & mortis honore carentes.* Aliquando pro obseruantia, & cultu, vt apud eundem Virg. *Semper honore meo semper celebrabere donis.* Aliquando pro pudicitia, vt ibi. *Et rapti Ganymedis honores.* Aliquando pro amore, vt apud Ouid. *Per si quis amatæ tangit honos animum.* Et ex hoc descendunt honorarium, honoraria, honorus, honora, honorum, honoro, honoras, honorificus, honorifico, honorificentia, honorabile, & honestus: de quibus per Calepinum *in suo Dictionario, in verbo, honor, & honos,* quæ cum non sint ad propositum nostrum seu materiæ nostræ, ad ibi dicta me remitto. Et, *vt dicit Anton. Florent. vbi supra.* Reuerentia est idem quod honor, sed ex vna parte est principium motiuum ad honorandum, in quantum scilicet aliquis ex reuerentia quam habet ad aliquem, honorat. Ex alia vero parte est finis honoris, in quantum scilicet quis ad hoc honoratur, vt in reuerentia ab aliis habeatur. Proprie tamen honor est in se ab aliis, & est quædam præstatio alicuius præeminentiæ in aliqua exhibitione illi qui honoratur. Et, *vt dicit Aug. lib. 5. de ciuit. Dei.* Honorem non debet sequi virtus, sed virtutem honor. Et istud bonum honoris, & gloriæ multum appetitur. Vnde Aug. *de ciuit. Dei.* allegans Cicero. *in 1. offic.* Honos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloria. De quo Floren. *in sua sum. parte 1. tit. 7. cap. 3. §. 1. in medio, ibi, bonum honoris,* & statim dicam amplius.

SEcunda consideratio. Honor cunctis rebus præferendus est. *l. Iulianus. vbi not. ff. si quis omiss. contestat. quam ad hoc alleg. do. meus Ias. in l. reprehendenda. vbi illud idem not. C. de inst. in 3. not. Barb. in consil. 47. colum. 19. in 1. volum.* & dicit Bald. *in cap. 1. de hon. & vi. cle.* quod honor non potest nummario pretio æstimari. *& idem Bald. in cap. ex tenore. in 2. col. de app.* Vnde quod plus est,

honor affert vtilitatem. *l. si longius. in fin. ff. de iudic.* Et vbicunque est quæstio honoris, dicitur esse ardua causa, *per text. in ratione sui, in l. si inimicitiæ. in fin. ff. de his quibus vt indign.* In tantum quod pro tuitione & defensione honoris est permissum duellum de iure, *prout tenet Bald. in capit. 1. circa princip. 5. colum. de pace tenenda. in vsibus feud.* Vnde dicit text. *in l. miles. §. socer. ff. de adulter.* verecundum esse honorem suum inultum relinquere. Et dixi *in comment. nostris super consuetud. ducatus Burgundiæ, in titul. des iustices. §. 5. in gloss. sil n'a grace. num. 165.* Et dicit text. *in cap. nolo. 12. quæst.* quod is crudelis est, qui famam suam negligit. Et adeo honor & honestas in pretio habendi sunt, vt pari passu cum vita ambulent, *l. iusta. ff. de manumi. vin.* Faciunt quæ dicit idem D. meus Ias. *in repet. l. admonendi in 95. colum. ver. tertio ex prædicta conclusione. ff. de iureiuran.* vbi satis ample commendatur fama, ex qua quis consequitur honorem. Inde est, quod id quod non prodest fieri nō seruato honore, fieri non potest. *text. in l. in eadem causa. ff. ex quibus caus. ma. Notat plene Petrus Geraldi in suis singula. singul. 82.* Et de honoris commendatione vide per Bonum de Curtili *in suo tract. nobilitatis. in 2. part. num. 42. vsque ad numer. 48.* Dicit tamen Felin. *in rubr. de ma. & obed.* quod non dicitur pati præiudicium in reditibus, cui alius præfertur, *per cap. cum olim. extra de consuetud.* & dicit Bart. *in consil. 29. in 11. colum. in 1. volum.* quod interesse huiusmodi est minus omni alio interesse. Et etiam apud Deum non gradus elegantior, sed vitæ melioris actio approbantur. *23. q. 4. cap. sicut excellentiam, circa med. & 40. distin. c. non loca.* quia non in sublimitate graduum, sed in amplitudine charitatis acquiritur regnum Dei, *extra de temp. or. cap. ad aures.* Et non qui maior est, sanctior est, sed qui sanctior est, maior est. *40. distin. c. multi. Alb. de Rosa. in l. nemo. C. de offic. magistri milit. & Lucas de Penna in l. 1. C. de præpositis sacri cubiculi. lib. 12.*

Quicquid sit, teneas, quod interesse honoris est maius omni alio interesse. Nam, *vt dicit Cicer. de amicitia,* Vbi enim istum inuenies, qui honorem amici anteponat suo? &, *vt ait Aristot. lib. Oeconom.* Multo grauius fert aliquis, si honore suo priuetur, quam si bona sua ei auferantur, & huiusmodi honores terrenes plus cupiuntur, quam cœlestes, *extra de renun. capit. nisi. §. pro graui, Luc. de Penna in l. filios. C. de decu. libro decimo.* imo, vt dicit idem Luc. de Penna *in l. fin. C. de loc. præd. ciuit. in 8. & 9. colum. lib. 11.* quod honor publicus publico commodo præferendus est. Imo etiam pro honore iudicii, seu eorum quæ aguntur in iudicio, iniquitas toleratur: & sic pro honore principis potest tolerari iniquitas, *prout ibi dicit idem Lucas.*

Et pro honore sustinendo etiam agendum est actione iniuriarum, *vt dicit Bald. in l. obseruare. §. antequam. ff. de offic. procons. & dixi ample in commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgundiæ. in tit. de feud. §. 4. in gloss. 1. in ver. aduerte ad illud. cum sequen. & in tit. des enfans plusicurs lictz. §. 4. in gloss. 1. ver. qui dicantur.* Imo, vt dictum est, potest resisti armata manu. Imo etiam alium occidere prout pro defensione corporis: *vt tenet Petrus Geraldi in suis singularibus, singul. 33. quem vide.* Aduerte, quod etiam non administrans honorem cui debetur, puniendus est. *vt sunt text. ad literam in l. sing. & in l. sciant. C. de offic. diuer. iu. vide in proxima parte, in consideratione 37.*

TErtia consideratio. Virtutis vberrimum alimentum est honor, *vt ait Valer. lib. 2. de institutis antiquis. & facit text. in §. cumque. & §. fin. in proœm. inst.* ideo dicit Arist. honorem esse reuerentiam, & dignitatis collationem, quæ datur in testimonium virtutis, & dicit Arist. 8. *Ethic.* quod honor est præmium virtutis *& in 4. Ethic.* dicit, quod virtuti perfectæ non fiet vt que dignus honor. *Luc. de Penna in l. per singulas. C. de decur. lib. 10.* Præmia autem honoris ponit Plutarch. *in sua politica.* & Textor *in sua officina. in c. præmia virtutis & doctrinæ. f. 114.* de quibus alibi dicam. duo tamen elementa virtutum esse reor, honoris spem, & pœnæ metum. Illa quippe ad honesta studia alacriores reddit, hic deprauatos impetus hebescere cogit, tardioresq; facit ad ea, quæ à rationis libra visuntur semota. His ad terrorem increscentis audaciæ, pœnarum genera octo legibus sanciri M. Tullius scribit, damnum, vincula, verbera, talionem, ignominiam, exilium, mortem, seruitutem. Et vide *infra part. in 5. & 64. consideratione.*

Differunt tamen honor, & reuerentia, cum reuerentia ex vna parte sit principium motiuum ad honorandum, in quantū sc. aliquis ex reuerentia, quam habet ad aliquem, eum honorat. Ex alia vero parte est finis honoris, in quantum scil. quis ad hoc honoratur, vt in reuerentia ab aliis habeatur. Honor ergo vt dictum est, & exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis, secundum Philosophum 2. *Ethic.* reuereri est actus timoris. *ita dicit Anto. Flor. in 4. parte suæ summæ. tit. 5. §. 1. dixi ante in prima consideratione, & dicturum sum infra ample de reuerentia in hac parte, in 71. consideratione.*

Et etiam differt honor à laude, quia honor est propter se & in se, sed laus ordinatur ad aliud. Ideo honor est excellentior laude, *vt dicit S. Tho. in expositione super Psalterium, Psal. 40. col. 7. & in expositione eius super libros de anima. Et 2. 2. q. 103. 1. distin. supra nu. 3. & 3. distin. quæst. 1. art. 2. & vt dicit idem Thom. 2. 2. quolib. 1.* Sed honor est testimonium excellentiæ, quæ est in homine, sed maxime secundum virtutem, ideo secundum virtutem & dignitatem dantur honores, nec indignis debent dari, cum, *vt dicit Ar. 4. Ethic.* Prauus honore non est dignus, & conuersus in tyrann. tendet ad noxam. *cap. licet. 45. d. Lucas de Pen. in d. l. per singulas. in fin. C. de decu. lib. 10. & in l. 1. C. de veteranis. lib. 12. & in l. 2. in 4. col. C. de dig. lib. 12.*

QVarta consideratio. Cum honorem conferre principis sit, *l. 3. C. de consulib. & non spargendis. lib. 12.* ideo honorandus est, quem princeps honorat. *text. in l. restituendæ in fin. C. de aduo. diuer. iud. facit text. in l. 1. ff. de albo scribendo, ibi, nomina ante scribi oportet, qui dignitatem principis iudicio sunt consecuti.* hinc dicit gloss. *in c. qui autem. in verbo dignus. 17. q. 3.* quod quem princeps iudicat dignum, & nos iudicamus. *alleg. capit. 94. distinct. & ff. de re iud. l. quidam. facit text. in l. prima. §. his cunabulis. ibi. credidit eum princeps. ff. de offic. præfect. præt.*

Sic etiam dicitur, quem Papa approbat, nemo improbare potest. *c. hæc est fides. 24. q. 1. & ibi notat gloss. & cap. vina. 35. quæst. 9. in ver. nolite.* nam nullus debet esse tantæ superbiæ fastigio tumidus, vt regalem sensum contemnat. *l. si imperialis. C. de legibus.* & sacrilegii instar est, diuinis super quibusdam administrationibus, vel dignitatibus promulgandis obuiare beneficiis, *vt est text. in l. sacrilegii instar. Cod. de diuer. rescriptis. l. lege repetita. C. de ero. mil. annonæ, lib. 12. & in l. fin. Cod. de priuilegiis eorum, qui in sacro palatio militant. & l. prima. C. vt dignitatum ordo seruetur. & d. l. imperator, in l. prima. C. de domesticis, & potest. lib. 12.* quod pœna sacrilegii est, si his honorificentia non deferatur, quæ contingere nostram purpuram digni sunt æstimati.

æstimati.*ita dicit, & tenet Bart.Veron.in suo tract.de imp. eligen.in verbo,pro imperat.in 2.col.*

QVinta consideratio. Ad honorem peruenitur multis aliis de causis. Primo deuenitur ad honorem ex virtute, quoniam,*vt dicit Arist.*8.*Ethic.* honor est præmium virtutis.& 3.*Ethic.*dicit: *Virtuti perfectæ non fit condignus honor. &* 4. *Ethic.* dicit, *secundum veritatem solus virtuosus est honorandus.* vnde, *vt ait Aug. de ciuit. Dei.* antiquitus Romani colebant virtutem & honorem pro diis, vnde duo templa cōstruxerūt, sic sita: quod nullus intrare poterat templum honoris, nisi prius pertrāsisset templū virtutis. Ad signandum,quod nullus honoraretur, nisi meruisset honorem aliqua virtute, dicam infra de huiusmodi virtute in hac parte.*in 62. consid.* Et sicut etiam recitat Textor *in sua officina. c. de Deis.* Veteres honorem in numero Deorum ascripserunt, & eidem templum dicauerunt,*authore Plinio.*

Secundo quis honoratur propter imaginem Dei secundum quam creatus est. Sic homines honorandi sunt, & quibuscunque rebus digniores sunt:ideo homo dignitatem primam inter cæteras creaturas obtinet.*l.iustißime.in princip. iuncta gloss. in verbo, dignitatem.ff.de ædil.edict.* & eius gratia omnia inuēta sunt. *l.in pecudum.ff.de vsur.*vnde etiam 1.Pet.2. *Omnes honorate.*& de hoc honore dicam *in secunda parte, per totum.*

Tertio quis honorandus est propter diuinam maiestatem,& æternam gloriam, vt est Deus, & sancti eius,& de his dicam *infra in tertia parte.*

Quarto quis est honorandus propter eius dignitatem,vt sunt principes,prælati, & habentes officia & dignitates à principe.& de his dicam *in* 4.5.6.*&* 7. *partib.huius lib.*vbi ponam de principibus,prælatis,& aliis officiis eccles.& temporalibus.& dicitur 1.Pet.2. *Regem honorificate.*

Quinto honorandi sunt seniores propter antiquitatem, vt habetur Leuitici 19. *Coram cano capite consurge,&honora personam eius.*de quo infra dicam 11.*parte,in* 17.*consideratione.*

Sexto honorandi sunt aliqui propter ministerium, quod habent,vt sunt sacerdotes,&religiosi,quia ministri Christi sunt. de quibus infra dicam *in* 4.*part.in princ.*2.3.4.5.*&* 6.*considerationib.*

Septimo honorandus est quis propter maiorem locum, quem habet in ciuitate, & plus potest prodesse communitati, quam alius. de quo infra dicam *in* 11.*part.in* 5.*consideratione.* Et ponitur *in sermone discipuli* 28. vbi ponit causas quare quis sit honorandus.

Octauo, vt dicitur ibi, quis honorandus est propter participationem diuinæ dignitatis, quoniam vt dicit,sic honorandi sunt parentes,quia repræsentant Dei honorem, & dignitatē eius, qui est pater omnium,& à quo sunt omnia. vnde, vt dicitur, parentes sunt honorandi,vt habetur pro.28. *Honora patrem,& matrem, vt sis longæuus super terram.* de quibus infra dicam *in* 11.*parte.*16.*consid.*

SExta consideratio. Secundum An.Flor.*in sua sum.* 4.*part.tit.*5.*c.*11.*§.*2. diuersa genera personarum in scriptura sacra mandantur honorari. Primo enim (vt dicit) rectores.Eccles.10.*In medio fratrum rector eorum in honore, & multo magis prælati Ecclesiæ, quam seculares personæ.*1.ad Timoth. 5. *Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni,*argum.ad hoc.96.dist. cap. duo sunt.Maxime qui in verbo laborant,vt dicit Pet. Abb.Clun. *in* 1.*lib. epi.* vbi dicit, quod est honor qui tantum creatori debetur,vt honor qui creaturæ impenditur, & quem sibi inuicem rationabilis creatura exhibere debet.

Secundo vt dicitur, sunt honorandi deuoti viri, hoc fit propter inhabitantem Spiritum sanctum,sicut capsella propter reliquias. Et propter hoc Thobias fuit honoratus à rege Salmanasar.

Tertio honorandi sunt sacerdotes. Eccl.7.*Honorifica sacerdotes.*6.q.1.c.sacerdotes. Exemplo B.Martini præferentis sacerdotem Imperatori: reliqui etiam ministri sunt honorandi secundum gradum ordinis, 93.*dist.*dixi ante,& dicam *infra in* 4.*parte.*

Quarto dicitur,honorandi sunt medici.Eccl.33.*Honora medicum.*Et si corporum,vt dicit,multo magis animarum, cum Confessores dicantur medici animarum.*c.cum infirmitas.extra de pœn.& remiss.*

Quinto honorandi sunt dono sapientiæ præditi.Sapien. 8. *Propter hanc, scilicet sapientiam, habebo honorem apud seniores.* Propter hoc Ioseph à Pharaone, Daniel à Nabuchodonosore honorati fuere. dicam *infra in* 10.*parte.* vbi ample de viris literatis,& sapientibus.

Sexto à superioribus ad aliqua officia exercenda, vt oratores,& legati, & vicarii principum, ad Phil.2. *Eum cum omni honore habetote.* & loquitur de Epaphrodito misso ab eo ad eos: quod quomodo fit, vide Bart.Cepollam *in tract.suo de impe.militum eligendo. in verbo,pro imperatore.*3.*&* 4.*colum.* & dicam *infra in* 7. *part.in* 10.*consid.* vbi loquar de locum tenentibus regiis. Vnde quia missi à Nabuchodon.reuersi sunt sine honore, turbatus est contra illos de Ierusalem, *vt habetur Iud.c.*1.*& vt habetur Paralip.*36. quia illi subsannabant nuncios Dei,& paruipendebant sermones eius, illudebantq; Prophetis,ideo ascendit furor Domini in eos.

Septimo honorandi sunt religiosi. Aug.in regula. *Honorate Deum in vobis inuicem, cuius templa facti estis.* Templum materiale honoratur,quasi Deo dicatum: quanto magis rationale dicatum Deo per votum religionis.*vt dixi supra in consideratione præcedenti,ibi.sexto honorandi.*

Octauo vt dicitur honorandi sunt senes, vt etiam dixi ante *in præcedenti consideratione,ver.*5.*honorandi sunt seniores.*& habetur Eccles.14.*Honora personam senis.* Similiter & priores in ordine, sicut antiquitus primogeniti,sicut Iacob à Pharaone.

Nono omnes vniuersaliter inuicem.Rom.12. *Honora inuicem præuenientes,*quoniam,vt ait Arist. 6. Topic.*Omnes honorem appetunt.*& 1.Pet.1.scribitur: *Omnes honorate.*

Decimo tu adde, quod etiam medici sunt honorandi,vt habetur Eccles.38. *Honora medicum, cum propter necessitatem creauerit eum Dominus,* dicam *infra in* 10.*parte,*vbi describam de scientia medicinæ.

Vndecimo honorandus est Deus Prou.3.& Psal. 28.1.Reg.2.imo habetur 1.ad Timoth.1.*Soli Deo honor, & gloria.*& Deuter.6.*Dominum Deum tuum adorabis,& illi soli seruies. Et honora Dominum de tua substantia.* Et, *gloriam meam alteri non dabo* Eccles.7. *Honora Deum ex tota anima tua.* & dicturus sum infra ample *in* 3. *part.in* 1.2.*&* 3.*considerat.& in vltima parte,in prima considerat.*

Duodecimo honorandus est maritus ab vxore Ester.1.*Vxores deferant maritis suis honorē,* quia maior dignitas est in sexu virili *l.*1.*ff.de senat.* Inde vxor Philonis Philosophi in cœtu matronarum interrogata, cur coronam auream sicut cæteræ non ferret, respondit:quod vxor satis habet ornamenti, viri virtutem,& honorem.

Decimotertio seruus debet honorare dominum suum, *Malachiæ 2.* dicam etiam *infra in 11. parte.*

Decimoquarto, honor debetur operantibus bonum *ad Rom. 2.*

Item, *Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Exod. 20. Deuter. 6. Matth. 15. & Marc. 7. Eccles. 7. *Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris.* De quo Anton. *in d. sua sum. in 4. part. tit. 5. cap. 9.* & Bernard. de Bustis *in 1. part. sui Rosarii. ser. 20. in litera L.* de quo *infra in 11. part. in 16. considerat. & supra in præcedenti considerat. in fin.*

Septima consideratio. Subditi tenentur præstare seruitium, honorem, & reuerētiam domino. *l. 1. C. de off. præfect. vigilum, potiores. C. de off. rect. prouin. Bald. in l. cum plures. C. de cond. inst. dixi in Commentariis nostris super cons. ducatus Burgun. in tit. des fied 7. §. Le vassal. in gl. 1. quasi per totum.* Quibus autem causis homines subiiciantur aliis, ponit Lucas de Pen. *in l. vnic. C. de magistris scriniorum lib. 12.*

Octaua consideratio. Honor debetur omnibus prælatis & superioribus ratione excellētiæ. Cultus autem consistens in obsequio obedientiæ & beneficii, ratione gubernationis, etiam debetur prælatis ex debito legali. Aliis autem in dignitatibus cōstitutis ex debito morali, *vt ample declarat S. Thom. 2. 2. q. 6. 2. 1. distinct. supra secundum num. & vt ibi dicit 2. distinct. supra tertium num.* Honor debetur constitutis in dignitatibus ratione excellentiæ, timor autem ratione potestatis, obedientia vero, & tributum, ratione gubernationis. Et ille honor qui debetur ratione excellentiæ est diuersus secundum diuersitatem excellentiæ. idem S. Thom. 2. 2. q. 81. 4. *distin. per tot.* & idem alio modo prosequitur quomodo quis honoratur: quod dicit fieri quadrupliciter, scilicet propter virtutem propriam, vt virtuosi: vel propter virtutem alterius, scilicet Dei, vel Comitis: vt superioris: vel propter signum virtutis, vt senes: vel propter participationem diuinæ bonitatis, vt domini & parentis. *ita dicit 2. 2. q. 63. 3. dist. per tot.*

Et tamen conditione inferiores debent præstare honorem superioribus, vt si superiores id quod debent, non impendunt inferioribus, inferiores eis debitam obedientiam non impēdant. Frustra enim exigit debitum, qui quod debet non impendit, *ar. c. esto. 95. distin. 2. 2. q. 5. c. de forma. ita dicit de Turrecremata in c. cum beatus. 45. distinct.*

Nona consideratio. Honores sunt æqualiter distribuendi. *l. & cum. §. præses. ff. de mun. & hon.* & etiam gradatim sunt conferendi. *l. vt gradatim. ff. de mun. & hon.* & non maiorem honorem, nisi prius minorem susceperit, gerere potest, *l. honor. §. gerendorum. ff. de mun. & hon.* Per gradus enim est ad ordines ascendendum. *c. sicut. 48. distin.* casum enim appetit, qui ad summi loci fastigia postpositis gradibus per abrupta quærit ascensum. non autem descendendum est. *l. nulli. C. de numerariis. vbi Lucas de Pen. lib. 12.* In singulis autem gradibus ordinum, & honoribus conferendis interstitia sunt seruanda. *c. in singulis 77. dist. & c. sequen. & in c. de muneribus non continuandis. lib. 10.* Et genus humanum quidem consistere non posset, nisi quidam maiores existerent. *cap. ad hoc. 89. distin.* sicut etiam in angelis. *d. cap. ad hoc. & notatur in cap. de Constantinopolitana. 22. distinct. in fin.* & gradus diuersi, & status in Ecclesia conseruant Ecclesiæ vnitatem. *d. c. ad hoc, & hoc plene tractat Ambr. in 3. de off. cap. 4.* sine tamen suffragatione temporis, aut merito laboris ad mundi honoris indignum est perueniri. *c. miramur. ante fin. 61. dist.*

Decima consideratio. Diuersis & variis modis honorandi sunt homines. Primus modus est, diligenter præstare auditum loquentibus. vnde Sapientiæ 8. dicitur. *Loquente me respiciant.* Secundus est, loqui reuerenter. Eccles. 5. *Honor est in sermone sensati.* Tertius est, assurgere venienti. Leuitic. 19. *Coram cano capite consurge.* Vnde iudices debent aduocatos in Consistorio, & Adiutorio recipere, & reuerentiam cum salutatione deferre, & sedendi locum tribuere. *l. fin. C. de offic. diuer. iud.* Et obsequium est in assurgendo, *vt notatur in l. si non sortem. §. libertos. in gloss. magna. ff. de con. ind. & in l. etiam 2. C. de obsq. patro. præstan.* Vnde refert Aul. Gellius *noct. Atticarum. lib. 6. cap. 9.* quod Cn. Flauius Annii filius dicitur ad collegium venisse visere ægrotum, & in conclaue postquam introiuit, adolescentes ibi complures nobiles sedebant: ii contemnentes eum (forte quia patre libertino natus, aut quia scriba fuisset) assurgere nemo ei voluit. Cn. Flauius Annii filius ædilis id arrisit. Sellam curulem iussit ibi afferri: eam in limine apposuit, ne quis illorum exire posset, vtique ii omnes inuiti viderent sese in sella curuli sedētem Et Imperator Antoninus Augustus cognomento Pius à præfectis prætorio salutatus paululum eis assurgit, *vt in l. 1. C. de sent. pass.* Et reges episcopis assurgere debent. *c. solitæ. de ma. & ob.* vbi est tex. Quartus est, decenter assurgere sedenti. Esa. 6. *Vidi dominum sedentem, & postea Seraphin stabant, &c.* Quintus comitari incedentem. 2. Reg. 15. *Vniuersi serui eius ambulabunt iuxta eum, scilicet Dauid, imitantes eum cum fugeret de Ierusalem à facie Absalonis.* Virg. *Ipse vno graditur comitatus Achate.* & ibi. *magna comitante caterua.* Idem est in his, de quibus Cic. *in Cat.* ait. *Hæc enim ipsa honorabilia, quæ videntur leuia atque communia, salutaria appeti, decedi, assurgi, deduci, reduci consuli.* Item in lib. de Oratore. *Cumque maior natu, & consularis Sergium Galba affectaretur.* Et Gellius lib. 2. cap. 14. *Scriptum est in antiquitatibus, vt à conuiuio seniores a minoribus domum reducerentur, eumque morem Romanos accepisse à Lacedæmoniis traditum est, qui Lycurgi legibus vterentur.* Sextus insignis humiliationis, vt inclinationibus & huiusmodi. Eccles. 3. *Ab hominibus honoratur, scilicet Deus.* Septimus in exhibitione seruitiorum, vt lotione pedum & manuum, & huiusmodi. Eccles. 3. *Qui timet Deum, honorat parentes.* Hæc allegatio ad istud propositum non videtur aliquid facere, quicquid dicat Anton. Flor. sed melius dictum est hic ante *in 6. considerat.* Sed mos lauandi pedes tam inter sacerdotes, quam laicos, fluxit ab instituto Christi, vt *habetur Ioan. 13. de quo Polydo. de inuentoribus rerum lib. 4. cap. 10.* Octauus in rerum honorabilium collatione, vt honorabilius ferculum, & huiusmodi. vnde Num. 24. dicit Balach Balaam. *Decreueram te honorare, scilicet muneribus, sed & Deus priuauit te honore.* Nonus in propriæ magnificentię depositione, vt depositio caputii, & huiusmodi. Apoc. 4. *Cum gloriam & honorem darent illa quatuor animalia sedenti super thronum, & viginti quatuor seniores deponebant coronas, &c.* Magistratibus vero, & aliis potentioribus caput aperimus, tanquam omnia nostra illis parere debent, ait Plutarch. Hinc haud dubie nobis mos est, & orare nudo capite, & superiores reuereri. Quod de oratione dicitur, vt habetur 1. ad Corinth. 11. *Omnis vir orans velato capite, deturpat caput suum.* licet secus de muliere, vt ibi. Decimus est in alterius præpositione, in descendendo, in sedendo, in loquēdo: de quibus singulis statim amplius dicam. Et hos decem modos honorandi ponit Anton. Flor. *in sua sum. in 4. part. tit. 5. §. 2. in fin.*

Vndeci-

VNdecima consideratio. Alii modi honorandi aliquem ponuntur per Doct. nostros per diuersa signa, quibus cognosci potest, quod honor adhibetur, & aliqua ponit Fel. *in rubric. de ma. & obed.* vbi primo dicit, quod inter alia signa honoris est, quod quis sedeat. Quoniam qui sedet, dicitur magis honorari, quam stans. *Bald. in l. quoties. C. vbi senatores. vel clariss. per illum text. in ver. sedendi quoque, in alia parte.* vbi vir in dignitate constitutus litigans coram iudice, non debet stare, sed sedere paulo inferius. & arguit Bal. ad Episcopum accusatum, qui non debet stare coram iudice, sed sedere: quod tamen videtur esse intelligendum, dum eorum causa non agitatur. alias secus, secundum gl. ibi *in d. verbo sedendi.* & etiam qui recumbit, maior est quam qui ministrat *Luc. 22.* Secundo dicitur maior, & honoratur, qui sedet à dextris. *Bar. in l. decernimus in 3. not. C. de sacros. eccl. gl. in cap. quam periculosum. 7. q. 1.* Facit ad hoc illud quod dicitur in Euangel. *Vnum à dextris, & alium à sinistris.* & est text. *in cap. solitæ. in ver. hoc autem si prudenter. Ibi, in sinistra parte sedere. de mai. & obed.* dicit enim Bar. *in suo tract. de insignibus & armis. in 4. colum.* quod dextera pars est principiũ motus. *& in ista parte, in 38. consid. in 88. conclu.* Et plene declarat Iaco. Bonaudi *in gloss. suis ad Ioan. de Terra rubea, in lib. suo de vinea ecclesiæ. artic. 2. primi tract. in 4. conclus. in verbo, à dextris.* Quid autem dicatur à dextris, vel à sinistris, dicit Barth. Veron. *in suo tract. de imperat. eligendo in verb. ratione dignitatis,* quod istud intelligendum est maxime, quando insignia literæ, vel figuræ in clypeis, coopertúris, vestibus, parietibus, vitrinis, vel in loco ad similitudinem cœli pinguntur: & in aliis etiam casibus, *vt habetur plene per Bartol. in d. suo tract. de armis. & in tract. de insula. 3. col. cum seq. qu. vlt. & pen. ante primam figuram, vbi omnino est videndum, & ponit Bart. Veron. in loco hic ante alleg.* Exemplum de Venetis, qui male ponunt in sigillis leonem in parte dextra, & ducem in parte sinistra, habendo respectum ad contrarium. Quoniam vt dicit, imago impressa dicitur esse in latere dextro, quæ nos respiciendo est respectu lateris sinistri nostri, sicut si quis faciem suam ad meam conuertat, latus eius dextrum est respectu mei sinistrum, *secundum Barth. in d. suo tract.* Idem si imaginem nostram in speculo inspiciamus. Eadem autem in sigillis cælata ab altera parte reperiretur, quoniam eius terga, non faciem inspicimus.

De primogenito, quomodo sedet ad dexteram, dicam *infra in quinta parte. in 41. consideratione.*

DVodecima consideratio est. Quis dicitur magis honorari, qui sedet prope dominum, & tanto maior dignior dicitur, & altior. *gl. notab. in §. aliam. in verbo, altiori. inst. de bo. poss. & ibi per Porcum & Ang. & per Ioan. de Imol. in l. qui soluendo. la 2. ff. de hær. inst. Bal. in l. obseruare §. antequam vero. iuxta fin. ff. de offic. proconsulis & leg. Et ideo, vt dicit Veron. in loco supra alleg.* Adam, & Petrus magis honorantur, ex quo sunt proximiores virgini, & de hoc honore sedendi iuxta principẽ habetur 2. *Esd. 3. c.* & vide Io. de Terra rubea *in loco allegato in præcedenti consideratione.*

DEcimatertia cõsideratio. Dicitur honorari quis, ex quo est in medio duorum, vel plurium. quoniam *vt ait Salustius in Iugurthino*: Apud Numidas locus dignior erat in medio, & ideo, *vt dicit Veron. in loco supra all.* dux Venetiarum stat in medio sex Consiliariorum. quod intellige, quoniam omnes fiunt æquales aliquali qualitate: sed si non esset aliqua æqualitas, semper maior deberet esse in eminentiori, & altiori loco. Sicut videmus quod cum æqualis Pater, æqualis filius, æqualis S. sanctus: ideo Pater stat in medio, Filius ad dexteram Patris, & S. sanctus ad sinistram, vt *dicam in 3. par. in 1. 2. & 3. consid.* Facit, quia mediocritas in electione loci maxime probatur: quoniam in confinio boni malique posita est. Et Ci. li. 1. off. *Eadem ratio est habenda vestitus, in quo sicut in plerisque rebus mediocritas optima est.*

DEcimaquarta consideratio. Dicitur honorari, qui sedet in principio, siue in capite, & altiori loco, quod probatur, quia à dignioribus est inchoandum, *vt est text. cum gl. in §. fi. inst. de iure nat. gen. & ci.* vnde Virg. in Buco. *A Ioue principiũ Musæ.* Facit ad hoc illud: *In capite libri scriptum est de me.* & ad hoc videtur text. *in l. 2. §. Seruius autem Sulpitius ff. de ori. iu.* vbi sic dicit: *Seruius autem Sulpitius cum in causis orandis primum locum, aut certe post M. Tullium obtineret.* & tex. *in c. quia tua 50. dist. ibi, à capite incipiente.* Et ita per hæc tenet idem Veron. *in loco hic ante alle.* facit quod scribitur de Saule. *lib. 1. Re. 9. c. sic: Assumens itaque Samuel Saulem, & puerum eius, introduxit eos in triclinium, & dedit eis locum in capite eorum, qui fuerant inuitati.*

DEcimaquinta consideratio. Magis dicitur quis honorari, qui parieti magis est proximus, vt probatur *in text. cum gloss. in d. §. aliam.* & probatur *in cap. episcopos. 17. distinct.* vbi dicitur, quod episcopus in ecclesia, in consessu presbyterorum sublimior sedeat: quia locus ille dicitur dignior. Ita videmus seruari in tribunalibus, vbi ius redditur, & in locis vbi nuptiæ celebrantur. Ita etiam tenet idem Veron. *in loco prædicto.* Ex quo etiam dicit, pro in cedendo ille, qui est iuxta parietẽ, dicitur esse in digniori, & nobiliori loco: quod comiter obseruamus. nisi tres essent personæ simul, vt dictum est: quia tunc esse in medio, est magis honorabile, si tum omnes tres sint eiusdem qualitatis, ne dicatur, quod vltimus sit inferior, aliorum vnus pręcedere debet, iuxta illud vulgare apud omnes: *si tres incedant, vnus præcedere debet.* Veneti tamen seruant, quod esse à latere dextro, est honorabile *vt dicit Vero. vbi supra.*

DEcimasexta consideratio. Qui sedet immediate post episcopum, & subscribit primo loco, dicitur esse in eminentiori loco. *Fel. in rub. de ma. & obed. Card. in consi. 32. dicam infra in 4. par.* Et qui primus est post principem. 2. *Esdre 3. c.* Item qui primo deambulat, dicitur magis honorari, cum qui comitantur dicantur honorem facere illi quem comitantur, *vt dixi ante in consid. præced. & faciunt quæ dicunt Ioan. de Imo. & Ang. in l. qui soluendo. ff. de hæ. inst. & facit tex. in cap. sedes Apostolica. in ver. mitiores, & viliores extra de resc.* & qui præcedit maior est illo, qui subsequitur. *text. in l. 1. in fin. C. de præpo. sacri cubi. lib. 12.* Et anteire quis dicitur in eundo, loquendo, sedes prior, locus completior decernendi loquendique facultas antiquior, & vetustior. *l. 1. & ibi gl. in ver. anteire. C. de consulibus. Melior text. in l. 2. C. de præfe. præto. sine verbis, & c. lib. 12.*

DEcimaseptima cõsideratio. Qui prius nominat, dicitur honorari, prout dicit Bal. *in auth. hoc amplius in vlt. col. C. de fideic.* & probatur *in c. si quis iusto impedimento. ibi, is qui primo. de ele. lib. 6. & in l. seruus communis ita.* quod ibi not. Bart. *ff. de stip. seru.* & faciunt quæ dicit d. meus Ias. *in l. 1. in prin. in 5. colum. ff. de ver. ob.* vbi dicit, quod denominatio debet fieri à digniori quod ibi comprobat per multa. Facit quia in concionando maiores præponi debent, & in omnib. facit tex. *in auth. de defensi. ciuit. §. vlt.* dum inquit, quia & maximorum, & mediocrium, & paruulorum nobis cura est. *& ibi gl. in verbo maximorum coll. 4.* & quod ordo scripturæ, vel nominationis titulum conferat præ-

lationis, scribit Guil. Benedict. *in rep. cap. Ray. in verbo, testimonium. 2. num. 28. extra de testamentis.* Consului in casu emergenti. in nominatione filiorum primi gradus & sedis, in consilio meo incipiente: *Lecas est tel. en pays de droit escrit.*

DEcimaoctaua consideratio. Honor est illi, qui primo offert, & ideo primogenitus primo ante fratres offerre debet, *vt dicit Martinus de CaZariis in tract. de primogenitura.* Ex quo dicit Ioan. Saxo *in suo Commentario consuetud. Turon. in titul. de success. feud. art. 3.* quod secundogenitus in oblationibus, & processionibus cedere debet primogenito, & ita dicit se semel respondisse cuidam nobili Pictauensi. Et facit quo ad nos in hac nostra patria ducat. Burgundiæ, vbi non est dabilis primogenitura, taliter, quod omnes filii æqualiter succedunt. Si tamen fiat diuisio alicuius hæreditatis, in qua quilibet habeat suam partem hæreditariam in tanta iurisdictione, quantam alter habet, si sint ambo, aut omnes eiusdem parochiæ, est tamen deferendum per alios iuniores, & minores annis primogenito in oblationib. & processionibus & aliis actibus, in quibus potest adhiberi honor ita, quod etiam vxor primogeniti præcedere debet aliam, & in oblationibus & processionibus in danda & osculanda pace, in deambulationibus, in cõuiuiis, & pluribus aliis actibus. *secundum quod etiam videre poteris ex dictis Io. Fab. in d. §. aliam. Instit. de bonorum possessionibus.*

DEcimanona consideratio. Maximum signum est honoris in eo, qui primam vocem habet, & debet primo loqui. Eccl. 22. *Loquere maior natu, decet enim te,* &c. & dicit Præposi. *in cap. episcopos. 17. distinct. colum. 2.* quod qui dignior est, primo votum dare debet, facit, quod dicit Bald. *in cap. 1. in tit. de controuers. feud. apud pares term.* & Lud. Ro. *in sing. suo 81.* vbi dicit, quod licet de iure in consiliis dandus senior primo loqui debeat, *per text. in d. cap. 1. & Bald. ibi, in 1. colum. & facit text. in l. fin. C. de tyro. lib. 12. & in l. 2. C. de primice. & in l. 2. C. de præfect. præto. eo. lib. 12.* tamen iste vsus apud do. de Rota non seruatur, quia ætate minores in consiliis dandis primo loquitur. Et dignior dicitur interdum propter antiquitatem, puta si primo fuit adeptus dignitatem, *iuxta not. per Innoc. in cap. tua. extra de ma. & obed. & per Bart. in l. 1. ff. de albo scrib.* & sic in capitulis, collegiis, seu vniuersitatib. dignior semper est præferendus, vt antiquior Canonicus facit congregare Capitulum. Aliquando dicitur dignior, qui clarioribus fulget virtutibus. *tex. est auth. de monachis. §. pe. col. 1.* Et sic quando vna res est communis inter plures, & non potest stare nisi penes vnum, vt sunt tabulæ testamenti, seu aliud instrumentum, dignior est cõcedenda, vel apud seniorem deponenda. *vt l. fin. ff. de fid. inst.* Et sic frater maior natu debet habere & custodire claues castri. Item testibus deponentibus in pari numero dignioribus est credendum. *l. ob carmen. §. 1. ff. de testi.* Et de materia dicam *infra, in 10. parte in 29. consideratione.* de doctoribus, qui primo vocem & opinionem dare debeant, seniores an iuniores.

VIgesima consideratio. Honor illi cui reuerentia exhibetur, *vt probatur in l. potioris. C. de offic. re. prouin. & in cap. statuimus. & ibi gloss. & doct. de ma. & obed. per gloss. in l. 1. §. si vicinus. & ibi doct. ff. de aqua plu. arc.* de qua dixi *supra.* Nam reuerentiam debet minor maiori impendere. *gl. fin. in l. nihil omnino. C. de pal. sac. lar. lib. 12.* & inferiores iudices superioribus reuerentiam tribuere debent. *vt est text. in d. l. potioris. & in l. fin. C. de offic. præf. vrb.* & minores maioribus debent honorem. *l. 2. & fin. C. de offic. diu. iud.* dixi *infra ista parte in 71. consid. in capit. reuerentia est honor in fin. cum seq.* maxime salutando Iacob. *Rebuffi. in l. 2. C. de prox. sac. scrin. lib. 12. de quo infra.*

VIgesimaprima consideratio. Non solum semper, & indeterminate honor ab inferioribu debetur superioribus, sed etiam quandoque superio-res honorare debent inferiores, *l. potioris. §. 1. C. de offi. rect. prouin.* quoniam vt ait Hier. de quo habetur *in c esto subiectus 95. d.* Episcopi honorent clericos qua cler. vt ipsis episcopis à clericis quasi episcopi hono deferatur. Subiungitque, scitum est illud orat. Domi. cur ego, inquit, te habeam in principem, cum tu me non habeas vt senatorem. *de quo gl. circa initium in c. frustra. de re iud. in 6.* Cui & omnino simile est, & nescio an idem sit, quod Hier. forte memoria lapsu nominibus mutatis scripserit illud L. Crassi senatori ad L. Philippum consulem. *Non es mihi Philippe consul, quia nec tibi senator sum.* quod à Vale. Maximo traditum est *lib. 6. c. 8.* & Quintil. *lib. 8. oratoriarum institutionum. tit. de ornatu. ad fin. & lib. 11. tit. 1.* Et ante eo Tullius *lib. 3 de Oratore.* Quibus & simile est illud Platonis ad Dionysium Syracusanum: *Si nostra tibi placent, nos quoque honorare debes. Nunc autem tanquam a initio tu ducas, ego sequar: honoratus enim à te, & te hono rabo. Non honoratus autem conquiescam.* Ad quod opti me facit text. *in c. cum beatus, circa initium. 45. distinct. ibi, ne dum incaute subdita percutiat membra: ipsa quo que debitam sibi subditorum reuerentiam subtrahat.* E quo notatur, quod si prælatus non seruat reueren tiam subdito, nec subditus tenetur ei seruare, *etiam text. in cap. significasti. in fin. de elect. in cap. ad decorem. inst. & quod not. gloss. in verbo me. in d. cap. esto per text. il lum ibi, Frustra petit debitum, qui quod debet non impen dit,* & facit dictum Plutarchi *in lib. de præceptis nupti* quod senes honorabat Plato, vt iuuenes venerarentur, vt & illi erga ipsos verecundiam conseruarent: v bi enim in iuuenes pudorem senes abiiciunt, nulla i eos verecundia iuuenibus residet, ait Plato. Facit g *in c. si ducturi. 32. q. 6.* vbi etiam ait tex. & quales volu mus vxores nostras inuenire, & ipsæ nos inueniant & si intactam quærimus, intacti simus, *de quo amp per Tiraquellum in suis legib. connubialib. in l. 13.* Et aduer te in hoc, quod gloss. suæ seu Commentarii ponun tur ante text. & ibi scribit materiam: *si amari volum & cupimus ab vxoribus, eas quoque vicissim amemus:* quo multis rationibus comprobat. Et facit text *in l. si no fuerit. ff. de iureiu.* per quem not. glo. & doct. ibi quo si non facio quod debeo, si tamen non facis quo debes, non obtines. Et per illum text. dicit Bald. i *cap. 1. in verbo, vel non. in tit. qualiter do. propriet. feud. pri uetur,* quod qui non facit quod debet, non recip quod oportet. quod & ipse Bald. dicit *in l. post lega tum. ff. de his quibus vt indig.* &, *vt voluerunt Innoc. & Io an. Andr. Car. & Panorm. in cap. suam de pœnis.* quo cum aliquis tenetur aliquid dare aut facere ad hoc aliquid consequatur, non potest illud petere nisi to tum dederit aut fecerit. all. Panor. text. *in l. Mæuius. & in l. cui fundus. ff. de cond. & dem.* facit etiam text. *in au dos data. C. de don. ante nup.* vbi not. Bald. quod qui di fert facere. quod debet, non potest petere quod debetur. *& in l. in testamento ita erat scriptum. ff. de con & dem.* quem ad hoc propositum facit singularem Bald. *in d. c. 1. qualiter do. propri. feudi priuetur.* & text. *in l. quæro. §. inter. ff. loca.* per quem dicit Bal. *in c. 1. §. vlt. in f. in tit. de forma fidel. in vsi. feu.* quod qui fidem non præ stat, eam sperare non debet. Faciunt text. *in d. c. frustra* sibi fidem quis postulat ab eo seruari, cui fidem à se

præ-

præstitam seruare recusat. *& ibi gl. & doct. de reg. iu. in 6. Faciunt etiam dicta Panor. in cons. 61. incip. videtur primo. colum. 2. lib. 2. & Roma. consil. 204. incip. pro discutienda veritate. colum. 2. versic. idem probatur, & consil. 417. incip. in casu propositæ consulationis. & Barba. consil. 306. incip. sapienter scripsit propheta. colum. 12. versic. præterea. & col. 15. & seq. in 2. volum. & consi. 73. incip. omnia quæ facitis. colu. 11. & seq. eo. volum. Corn. consi. 343. inci. causa vertente colum. 2. ver. his tamen non obstantibus. in 1. volum. Ant. Corset. in repe. cap. grandi. charta 6. versicul. nota ibi fidelitate de supp. neg. præla.* & ita alias dixi in facto contingenti. Et facit quia maior, & superior etiam iudex minorem benigne & sine iniuria audire debet, cum possit vnius forsan & deterioris sententia, & multos, maiores in aliqua parte superare. *text. in l. 1. §. sed neque. C. de vete. iur. enucle.* & quandoque reuelatur minori, quod maior nescit. *cap. ad audientiam, iuncta gloss. 1. circa fi. de consuetudine.* vide *infra ista parte, in 26. consid.*

Vigesimasecunda consideratio. Honor consistit in melioribus & delicatioribus cibis conferendis. Quia inferiori non sunt tales cibi conferendi, quales sunt superiori. Quoniam alimenta debentur secundum qualitatem personarum. *gloss. in ver. victus. in cap. episcopus. 10. quæst. 3.* Ex quo dicit Floria. *in l. sed. & si quid. §. mancipiorum. ff. de vsufruct.* quod alimenta sunt præstanda secundũ ordinẽ dignitatũ. Faciunt quæ dicit Alex. *cons. 70. in 4. vol.* maiora enim & delicatiora debẽtur domicellis, maiora monachis quã conuersis. facit text. *in l. seruus vrbanis. in prin. iuncta gl. in ver. cicariis. ff. de leg. 3.* vbi dicitur, ꝙ rustici nõ debẽt vti pullis, vel aliis delicatis cibariis, sed caseo, cæpe, fabis & lardo: etiã grosso pane, & nõ albo, *vt ibi dicit gl. in verbo ex libellis.*

Vigesimatertia consideratio. In vestibus pretiosioribus adhibetur honor, *vt habetur per Florianum in d. §. mancipiorum.* Hinc dicit Specul. *titul. de aduocato. §. sequitur videndum de vestibus. colum. mihi 2.* quod aduocati indui debent pro grauitate & maiestate officii sui. Ideo dicit gl. *in l. 1. C. nulli licere in frenis. lib. 11.* quod chlamys militẽ, purpura regẽ, stola sacerdotẽ, toga aduocatum, cuculla monachũ demõstrat. quod dictum refert Bal. *in c. causam. extra de prob.* Faciũt quæ dicit Barba. *in cap. cum omnes. n. 49. cum quatuor seq. extra de constit.* vbi etiã plura de victualibus refert. & dicam infra *in 7. par. in 44. consid.* vbi dicitur, quod aduocati honestioribus vestimentis induti, sunt præferendi. Et facit etiã dictũ Senecæ ad vxorẽ Neronis: *Indue te charissima vxor delicate, nõ propter te, sed propter honorem imperii:* de quo dicto meminit Spec. *vbi supra alleg. tex. in c. 1. 21. q. 1. & in c. 2. de cust. eucha.* subiungens quod vestis debet esse conueniẽs statui, ordini, & officio. pro quo facit tex. *in arg. in l. id vestimentum. ff. de pecul.* Et facit *2. Esd. c. 3.* vbi apparet, ꝙ vestiri purpura, est honor.

Vigesimaquarta consideratio. Honor fit in legati præstatione. *l. amicissimos. in princ. & ibi Bartol. ff. de excu. tu.* hinc est quod dicitur, quem non honoro in præstatione legati, scilicet aut institutione, non onero, *de quo plene per Gui. Benedicti in sua repe. cap. Raynutius. in verbo, si absque liberis moreretur. in materia substitutionis fideicommissariæ. 25. extra de testam.*

Vigesimaquinta consideratio. In hæredis institutione fit honor: quoniam maximus est honor filio succedere patri titulo & iure, seu nomine institutionis, tanquam sit hæres, ob quod dicit text. *in l. 1. in fin. C. de his qui sibi in testa. ascri.* quod pater filium instituendo, & hæredem scribendo, dicitur fungi duplici officio, quod tẽdit in honorem & fauorem filii. *de quo in d. repe. c. Raynutius. in verb. in eodem testamento relinquens. 1. num. 21. 22. & 33. de test. in antiq.*

Vigesimasexta consideratio. Quis dicitur honorari in salutatione: quoniam ex quo quis salutatur, honoratur, vt dicit Iacob. Rebuffi *in l. in sacris C. de proximis sacrorum scrin. lib. 12.* vbi etiam dicit, quod salutando videtur fieri reuerentia, *per l. fin. C. de offic. diuers. iud. & per l. peculium. de proximis sacr. scrin.* Ideo vt dicit Specul. *in titul. de aduocato. §. 5.* iudex est reuerenter salutandus: imo per salutationem videtur esse remissa iniuria. *cap. cum Adrianus. 63. distinct. cap. omnis qui. 24. quæst. 1.* & ex non salutatione præsumitur quis inimicus, *vt tenet gloss. fin. in d. capit. cum Adrianus. & all. cap. cum super de offic. deleg. & dicit dominus meus Iason in l. apertissimi, col. 2. C. de iudiciis.*

Videtur tamen quod maior etiam porrigit salutem minori, vt pater filio: *vt in c. 1. in princ. de feu. cogni.* vt etiã videmus in literis regiis, rex dirigẽdo literas suas exequẽdas, etiã nuncio, seu seruiẽti porrigit salutẽ, sic dicendo: *Franciscus Dei gratia Francorum rex tali, & c. salutẽ.* Vnde Traianus Imperator (vt Eutropius scribit) persæpe amicos salutationis gratia visitauit. Quippe ipse omnib. in omnia se æqualẽ exhibuit. Cuius persæpe tale erat dictum: Talẽ priuatis Imperatorẽ esse oportere, quales priuatos sibi optat habere. Itẽ, Antonius Imperator cognomẽto Pius, tantum detulit senatui, quantũ sibi priuatus ab alio principe deferri optauit: vt ait Iul. Capitolinus in eius vita, maxime iurisperitis. Nã ipse à præfectis, prætorio tunc amicis, & principalib. officiorum & vtriusq; ordinis viris salutatus, eis aliquantulũ assurgit. *vt est tex. in l. 1. C. de sent. pass. dixi supra in 21. consi.* Et quãdo Papa scribit inferiori, puta episcopis aut regibus quomodo debeat eos salutare, ponit Ioannes de Montholono *in suo prompt. iuris, in ver. salutare, articulo, salutate Priscum & Aquilam.*

Item etiam par pari. *l. Publia. §. Titius. & l. Quintus Cecilius. ff. depositi.* Etiam inferior superiori mandat salutem, excepto principe: quia ab inferioribus non salutatur, exceptis quibusdam, quibus in priuilegium conceditur, de quibus *in l. 2. C. de prox. sacr. scriniorum. l. 12. & in l. 1. C. de silentiariis. eo. lib.* & post salutem datur potestas osculandi, excepto Papa & Imperatore qui osculantur in pede. *l. 1. C. de domest. & protect. dicam infra in 33. consi. 4. parte.* Vnde fluxit mos deosculandi pedes Papæ aut Imperatoris, & osculo salutandi: vide Polyd. *de inuento. rerum. lib. 4. c. 10.* vbi etiam dicit, quod cæteri præsules dextram manum auersam adeuntibus osculandam porrigunt & viri dextram dextræ iungere solent salutationis causa.

Aduerte tamen, quod inferiores iudices scribendo iudicib. superioribus, vt dominis de Parlamento non debent se in subscriptionib. suis nominare fratres. *text. est in l. singuli. C. de offic. diuersorum iudicum.*

Vigesimaseptima consideratio. Maioritas consistit in prærogatiua ordinis. Nam presbyter maior est diacono. *c. legimus. in fin. 93. dist. & c. statuimus. extra de ma. & obed.*

Vigesimaoctaua consideratio. Maioritas etiam cõsistit in prærogatiua consecrationis: vnde episcopus est maior presbytero, ideo magis honorãdus est. *c. olim. & c. episcopus in ecclesia. 95. dist. & c. manus, de con sec. dist. 5. & c. perlectis. ver. ad episcopum. 25. dist.*

Vigesimanona consideratio. Maioritas habetur in prerogatiua administrationis: vnde Archidiaconus maior est archipresbytero, & ei obedire debet. *d. c. perlectis. vers. archipresbyter vero. 25. distinct.*

Et cum ad præcedentia deueniatur ratione maioritatis, propter quam quis laudatur, honoratur & reueretur, videat plene in quibus consistat hęc maioritas, *per Felyn. in rubr. de ma. & obe. per Alberic. in suo Dictiona-*

ctionario. in verbo, maior, & maioritas. de quibus suis locis dicetur: ideo circa ea aliter hic non insisto.

TRigesima consideratio. Etiam maioritas consistit & præeminentia in eo qui recumbit, non in eo qui ministrat. *Luc.22.* quod tamen Christus noluit esse inter suos discipulos, inter quos ministrabat. Lucæ eodem loco. & Matth. 20. vbi inter illos ordinauit, quod maior esset minister. Et inter istos recumbentes digniores sunt, qui in primo scamno honoris recumbunt: & communiter videmus in scamno quod est versus ignem, vel à latere dextro, ita quod dignior est secundus illius scamni quam primus alterius, vt alibi dicam.

TRigesimaprima consideratio est. Honor etiam debetur, & defertur illi qui est maximæ autoritatis, seu qui consequitur laudem & honorem ex autoritate, *facit tex. in cap. dudum ad audientiam. circa med. ibi, inuenimus quod pro præposito sanctorum Apostolorum autoritas faciebat. extra de ele. & in l. Quintus. §. Pomponius. ibi, ad authoritatem scribentis. & ibi, sed ad authoritatem defuncti conseruandam id pertinebit. ff. de annuis leg. & in l. 3. §. 1. versic. quæ argumenta. ibi, alias dignitas & autoritas confirmat rei de qua quæritur fidem ff. de testib. & in l. 2. §. post hos. Q. Mutius. ibi, ex quibus Gallum maximæ autoritatis. & in §. post hunc in princip. & in §. primus diuus Augustus. ibi, vt maior iuris autoritas haberetur, & ibi, sed plurimum in ciuitate authoritatis habuit. & ibi, sed Proculi autoritas maior fuit. ff. de orig. iu. & in l. pe. §. Papinianus. ibi, & huiusmodi sententiæ subtilissimum testem adducit Saluium Iulianum, summæ autoritatis hominem. C. de cond. ind.* & hoc modo assumitur authoritas hoc casu pro quadam reputatione siue æstimatione, *vt probatur in leg. cognitionem. §. 1. & ibi gloss. in verbo æstimatio. ff. de var. & extraor. cogn.* Sicut dicimus, quod hi maioris autoritatis sunt qui habent potestatem seu dignitatem. *l. 1. ff. de albo scrib. & d. leg. Quintus. §. 1. cum similibus.* Et hæc autoritas, siue æstimatio (quam vulgo *reputationem* appellamus) multis modis acquiritur, de quibus suis locis dicetur, & de his scribit aliqua Bart. Cepolla *in suo tract. de Imper. eligendo. in ver. authoritatis.* vbi multum commendat autoritatem, & autore Iosepho, ordo in Romanorum militia hic erat, vt milites ad centuriones, illi ad tribunos (quos Græci Chiliarchos vocant, hoc est, qui mille præerant hominibus) mane conuenirent salutatum & sic ordo dignitatum & autoritatum obseruabatur.

TRigesimasecunda consideratio. Consistit etiam honor in commendatione noui præsidis prouinciæ, in suo nouo & ineundo aduentu ingredientis aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciæ caput: *vt est text. in leg. si in aliquam celebrem ciuitatem, vel prouinciæ caput aduenerit potestas, deberet se commendare, laudesque suas cum grauitate audire, cum id prouinciales honori suo sibi vendicent. ff. offic. proconsf. & leg.* & istud communiter obseruatur in Italia in aduentu noui Potestatis: & apud nos non solum in aduentu noui regis, sed & gubernatoris noui alicuius patriæ, & nouorum Balliuorum in suis prouinc. vide quæ dixi *infra ista parte in 47. consider. incip. ex quo ex laude* & dicit Bald. *in consil. 418. in 1. par.* quod honor est, quando in iucunda visitatione domini fiunt ei honorantiæ, sicut sunt xenia, caritiæ, seu blanditiæ, quæ fiunt pro ipso vitando vel misso ab eo, & similia, & ad istam honorificentiam pertinent omnes operæ obsequiales & reuerentiales, quod videtur esse contra id, quod dicit *consi. suo 335. in 1. part.* vbi dicit, quod honoris nomine continetur id quod est sine onere.

TRigesimatertia cōsideratio est. In eo, quod quis ratione maioritatis meruit laudem & honorem de bonis operationibus seu beneficiis in rep. exhibitis, & impensis, collaudandus est publicis vocibus, ne per silentium bonum quod fecit videatur incognitum, *vt est text. & doct. in leg. vnica. C. de quæsto. & magi. off. lib.* 12. Et in hoc delectatur princeps, cum audit officiales suos collaudari à subditis de bono regimine officii: & hoc casu admittit voces populi exclamantis, *viuat talis, qui in officio se bene gessit,* sicut faciunt Romani de Papa, *vt docent gl. & Io. de Platea in d. l. vnica. C. de quæstoribus.* Et licet voces populi collaudando sint admittendæ, *d. l. vnica. & l. iussimus. C. de offic. rect. prouin. & §. renouamus. in authent. vt ordinariæ præfecturæ. coll. 5. faciunt quæ dicta sunt infra ista part. in 47. consider. incip. ex quo ex laude.* Non tamen in eligendo vel puniendo. *leg. si constat. ff. de app. leg. decuriorum. C. de pœn. cap. 2. de elect. & in cap. de in litteris. de exces. prælat. & plene declarat G. Benedicti in sua repe. cap. Rayn. in ver. mortuo itaque testatore. 1. num. 191. & 192. vsque ad numerum 197. dixi supra in 32. consideratione.*

TRigesimaquarta consideratio est. Honor etiam in adeundo principem, & alios iudices reuerenter salutando consistit, *vt dicit Ioannes de Platea in rub. C. de præpositis sacri cubiculi. lib.* 12.

TRigesimaquinta consideratio est. Honor consistit & habetur in præmium virtutis ex erectione statuæ in publicum. Cum olim multi fuerint honorati ex erectione statuarum, inter quos enumerat Textor Niuernensis *in sua officina* 49. qui fuerunt honorati ex erectione statuarum. Et in tantum consistit honor in statua alicuius, quod si ipsa statua rumpatur, datur actio iniuriarum. *l. si statua. & ibi doctores ff. de iniuriis.*

Qui statuas meruerint, teste Textore Niuernensi, sunt sequentes.

Sesostris.	1 *Octauus orator*
Aristogiton.	2 *Vestritius*
Armodius.	3 *Nerua Imperator*
Astylus	4 *Archias*
Atolycus	5 *Claudianus*
M. Portius Cato.	6 *Iunius rusticus*
T. Coruncanus	7 *Virgilius*
Demetrius Phalereus	8 *Berosus*
Eunomius	9 *Antonius Musa*
Fauorinus	10 *Tanaquil*
Verrius Flaccus	11 *Pausanias*
Isocrates	12 *Phyrne*
M. Claudius Marcellus	13 *Claudius Imperator*
Mutius Scæuola	14 *Epicurus*
Ptolemeus Philopator	15 *Iosephus*
Oppianus	16 *Minutius Augurinus*
Horatius Cocles	17 *Trebius*
Demosthenes	18 *L. Astius*
Conon	19 *Numa*
Euagoras	20 *Seruius*
Mercurius	21 *Gorgias Leontinus*
Polydamas	22 *Plato*
Cylon	23 *Chelia*

Porsena 47 *P. Lucullus.* 49
Phocion 48

Mulieres etiam olim forte habuerunt statuas, cum Hyppiades statuæ mulierum equestres vocabantur, cuiusmodi fuisse videntur Amazonum, quæ mortalium primæ equum scandere ausæ sunt, si Lysiæ oratori creditur.

Qui autem fuerint qui primo statuas inuenerint, ponit Polydorus *de inuentoribus rerum, lib. 2. capit. 13.* & ibi ponit quomodo alias fuerunt prohibitæ. Et de vsu imaginum, quomodo & in quibus olim vtebatur imaginibus, & qui poterant, scribit Budæus *in annotationibus, in l. fin. ff. de orig. iur.* dicam statim, ex quo dixit, quod hodie loco imaginum posteriora tempora vtuntur armis. Hodie apud nos loco istarum statuarum in inferioribus à principibus fiunt monumenta, seu sepulchra eleuata: alii faciunt ea extra & supra terram eleuari ex altitudine trium pedum vel circa, & supra magnum, & latum lapidem, vel marmorem poni nonnunquam in medio chori ecclesiæ, vt sunt patroni, & fundatores ecclesiarum, puta principes, duces, barones, & huiusmodi. Reges autem nostri faciunt sibi erigere statuas, & ex more cuiq; regi post eius mortem erigitur statua in palatio Parisiensi. & fit talis quod per eam demonstratur, qualis fuerit regiminis: quoniam si fuerit bonus, prudens, & verus rex, sic quod suo tempore iustitiam administrauerit, habet manus eleuatas, & in altum tendentes: si vero male aut vnicam, vel ambas habet depressas, & basse tendentes: & per hęc denotatur, quod fuit malus administrator iustitiæ: quod timens Ludouicus XI. ne in statua eius post mortem fieret hæc depressio manuum vel manus, eius vita durante fecit fieri suam statuam, & sunt n. 62. vsque ad Franciscum primum, qui hodie regnat: & quilibet illorum habet suum epitaphium, per quod ostenditur, quot annis vixerit seu regnauerit, & licet ad me nullo modo deuenerint, tamen alia hic ex Chronicis & Francorum gestis calculando illorum tempora descripsi.

De Regibus Franciæ Carmen.

Aspice quo Franci regnarunt tempore reges,
Quis prior & regum Gallica sceptra tulit.

Pharamondus.

Primo Pharamondus decimo si iunxeris vnum
Occupat, & Saliquæ legis origo fuit.

Clodio.

Clodio succedit pacis seruator honestæ,
Quatuor incolumi corpore lustra videns.

Meroueus.

Meroueus sequitur, toto qui iustior orbe,
Tradiderat decies annua iura pater.

Childericus.

Sex quater imperium Childericus possidet annis,
Cum coco subito carpitur ense necis.

Clodueus.

Et Clodueus fidei seruator, & æqui,
Gallica terdenis messibus arua tenet.

Childebertus:

Iamque quater decies nonus superadditur annus,
Childeberte tuum cum decus orbe cadit.

Clotarius.

Quinque suo decates Clotarius addidit anno,
Attamen immensum contegit vrna caput.

Childricus.

Childricus decimo decies tres porrigit annos,
Dicitur & probitas multa fuisse viro.

Gontranus.

Hunc celere sequitur Gontranus tramite princeps,
Bisterna imperium seruat olympiade.

Childebertus II.

Posterior dictus Childebertus præsidet annis
Bisseptem, dura sed iacet alter humo.

Theodobertus.

Mox Theodobertus decimo cum iungeret annos
Septem, tunc versa sorte relictus abit.

Theodoricus.

Vix vim addideras cum tu Theodorice, tandem
Imperii celsa protinus arce cadis.

Clotarius.

Vndeciesque quater positis Clotarius armis,
Insignis populo libera iura dedit.

Dagobertus.

Tum Dionyseæ Dagobertus conditor ædis,
Bisseptem æstates tradidit imperio.

Clodoueus.

Clodouee tibi decimo coniungere sextum,
Non datur, in fatum tendere nemo potest.

Clotarius.

Cum tibi fallaci vultu fortuna minatur,
Clotari, quartus respuit annus opes.

Childericus.

Et tandem decimus septem vix iungitur annus,
Childrici nocuo cum perit ense decus.

Theodoricus.

Atque nouem decem Theodoricus iunxerat annos,
Aethereum celeri cum pede carpit iter.

Clodoueus.

At Clodoueus sola trieteride regnans,
Saucius incerta cuspide mortis abest.

Childebertus.

Bis decies rutilans Phœbus compleuerat orbes,
Cum Childeberti Gallica sceptra ruunt.

Dagobertus.

Vnica cum soboles Dagobertus regna ministrat,
Sed sua sub quarto lilia sole cadunt.

Clotarius.

Insignis totidem Clotarius induit annos,
Cuius inextincto nomine fama volat.

Childericus.

Vix adit imperium Childricus, fata repente
Vertuntur, lapsu labitur ille graui.

Theodoricus.

Non puduit molli Theodorice viuere lustro,
Sed vetito tandem victus amore cadis.

Carolus Martellus.

Iam Martellus adest, belli cui firma potestas,
Imperium quinta linquit olympiade.

Pipinus Paruus.

Quinq; ter atq; tribus Gallis Pipinus habetur,
Maxima cui paruo corpore virtus erat.

Carolus Magnus.

Maior hic imperio dominatur Carolus omni,
Per binas hyemes lustraq; iure nouem.

Ludouicus Pius.

Bis deniq; Pius Ludouicus quinq; peractis
Imperat, & mortis vulnere pulsus obit.

Carolus Caluus.

Carolus octauum terdenis præbuit annum,
Hausta sed innocuo toxica corde nocent.

Ludouicus Balbus.

At Balbus binis Ludouicus præbuit annis,

Gallica non modico robore sceptra tenens.

Ludouicus III.

Heu Ludouice tibi dextro quid sceptra feruntur
Sydere, cum lustro tollitur vmbra breui?

Carlonus.

Vix totidem regno Carlonus traditur, ecce
Syderea tenuis spiritus arce iacet.

Ludouicus iners.

Mox Ludouicus adest, Lachesis cui bina repente
Tradidit immitis stamine lustra suo.

Carolus Simplex.

Bisseptemq; tribus regnauit Carolus annis,
Ex humili simplex pectore dictus erat.

Rodulphus.

Ter quater insignis dominatur laude Rodulphus,
Ecce repentino turbine pulsus abest.

Ludouicus IV.

Ter numerant bis sex Ludouici tempora regis,
Robore cui subsunt parta tropæa suo.

Lotharius.

Lothari primus terdenis iungitur annus,
Gallia magnanimo tunc manet orba duce.

Ludouicus.

Cui soboles nulla est primoq; extinctus in anno,
Hæc Ludouice breui sunt data sceptra die.

Hugo Capetus.

Virtus ipsa patet nono cum viuitur anno,
Conditur inuicta sorte Capetus humo.

Robertus.

Bis deciesq; quater dominatur iure Robertus,
Quis prius hostilem terruit ense manum.

Henricus.

Ter tribuunt decade Henrici fata, nec vnquam
Largior in magno munere dextra fuit.

Philippus.

Sex decies tandem quartus tibi iungitur annus,
Libera cum populo iura Philippe canis.

Ludouicus Grossus

Iam Ludouicus adest, morte sed ille propinquus,
Altera cum neuit bis tria lustra soror.

Ludouicus Iunior.

Hincq; quater decies Ludouicus præfuit annis,
Atq; tribus victo victor ab hoste manet.

Philippus Augustus.

Gallorum totidem moderatur regna Philippus,
Nobile cui valido corpore robur erat.

Ludouicus. VIII.

Florida quam celeri truncantur stamina motu,
Sed prius autumnos ter Ludouice vides.

Ludouicus Sanctus.

Sancte quater decies, annis cum quinq; peractis,
Imperium merito iam Ludouice tenes.

Philippus Posterior.

Vixit in audito regno probitate coruscans,
Posterior septem lustra Philippus habet.

Philippus Pulcher.

Iamque quater septem Pulcher coniunxerat annos,
Tunc immaturo labitur vmbra die.

Ludouicus Hutinus.

Per binas hyemes regni vix sceptra feruntur,
Cum Ludouice tibi tristia fata nocent.

Philippus Longus.

Insignis sextum Longus numerauerat annum,
Gratia cui grato corde virilis erat.

Carolus Pulcher.

Carolus hinc sequitur, bina trieteride Gallis
Præsidet, & pulchro gratior ore fuit.

Philippus Valesius.

Felici valida moderaris sorte Valesi,
Bis deciesque tribus sceptra tenere datur.

Ioannes.

Tunc Ioanni nec nono coniungere sextum,
Toxica propulsis legibus Angla sinunt.

Carolus.

Carle decennali sextus cum iungitur annus,
Tunc virtus Galla perditur omnis humo.

Carolus.

Tristia si numerant florentis tempora Carli,
Hæc deciesque quater binaque cernit hyems.

Carolus.

Sæpius ex Anglo victricia dona rebelli,
Tertia ter decies Carolus ecce tenet.

Ludouicus XI.

Ast Ludouicus adest clarus, nec iustior illo.
Bis tria, si memini, nunc sua lustra ferunt.

Carolus VIII.

Hostibus hic victus victor remeauit in orbem
Carolus, & victus post tria lustra cadit.

Ludouicus XII.

Bisseptemque tribus Ludouicus præsidet annis,
Cuius & in toto floruit orbe decus.

Franciscus.

Iam Franciscus adest Gallis, generosior illo
Alter & in toto non fuit orbe prior.
Magnanimus bello (lustris vix quinque peractis)
Cum decorat meritum parta corona caput.
Heluetius dextro domuit qui marte rebelles,
Oppida victrici trudit & alta manu.
Imposuitque potens Anglo qui frena feroci
Sedulus, hic patrio ductus amore nimis.
Italiam petiit, Francum remeauit in orbem
Sæpius, & pulsis hostibus vltor adest.

TRigesimasexta cõsideratio est. Etiam honor cõsistit in triumphi receptione, cum duces belli aut principes victoriam contra hostes, & inimicos obtinuissent, de victoria triumphabant: hoc est, in introitu ciuitatis auratis curribus vehebantur, quos albi trahebant equi, capite lauro coronato. Pompeii tamen currum in triumpho Aphrico traxerunt elephanti. Quem imitatus Cæsar vectus est elephantis 40 dextra læuaque lychnos gestantibus *autore Tranq.* Et Gordiano quadrigæ elephantorum decretæ sunt triumpho Persico. Habuit & Aurelianus currum cum quatuor ceruis iunctis.

Morisq; fuit vt in triumphantum currum sederent eorum filii. Vnde & Aemilius Paulus speciosissimo triumpho filium duxit, quem triduo post amisit.

Triumphantem sequebantur laureati milites triumphantis, vt quia laurus semper viret, signum esset rempub. florere.

Item captiui hostium duces in triumpho circumuecti, præcedebant currum triumphalem.

Item triumphantis rem diuinam facientis verba erant: *Dii, quorum nutu, & imperio nata, & aucta est res Romana, eandem placati propitiatique seruate.*

Item moris erat consules ad cœnam inuitari à triumphante: deinde rogari, vt venire supersederent, ne esset aliquis maioris imperii & autoritatis triumphante.

Item in triumpho ligneæ turres, & captarum vrbium, arcium, & montium simulacra, omniumque victorum simulacra, aurum præterea & argentum ferebatur.

Moris item fuit imperatoribus belli ciuilis victo-

ria quantumuis magna non triumphare, quia ciues non hostes occidissent.

Item vt milites & abiectissimi quique triumphalem currum sequentes diuersis conuitiis triumphantes incesserent, ne prospere illa fortuna plus æquo superbirent & insolescerent. Sic triumphante Cæsare milites dixerunt: *Gallias subegit Cæsar, Nicomedes Cæsarem.* Item, *Romani seruate vxores, Mechum caluum vobis adducimus.*

Ventidium quoque Bassum Parthico triumpho sicuti milites decantarunt: *Qui mulos fricabat, factus est consul.*

Porro lege cautum erat, ne dux triumphaturus ante triumphi initium vrbem ingrederetur.

Item ne quis triumpharet, qui minus quam quinque hostium millia vna acie superasset.

Nulli item licuit triumphare, qui nec dictator, neque prætor, nec consul res gessisset. Nec pro instaurato sed aucto duntaxat imperio triumphus concedebatur.

Item nemini prius decernebatur triumphus quam regionem (de qua triumphaturus erat) successori pacatam reliquisset.

Item pœna à lege erat constituta ei, qui super interfectorum numero mentiretur. Ideo triumphantes vrbem ingressi de veritate apud censores iurabant.

Item triumphantes habebant Iouis insignia, faciemque è rubrica illinibant, vt esset coloris ætherei sceptrumque gerebant.

Qui autem de diuersis regibus, & populis triumpharunt (*vt scripsit Text in sua officina*) sunt sequentes.

Lucius Attilius Calatinus triumphauit de Sardis.

Gn. Dominicus de Aruernis, & Batulo eorum duce.

Liuius Salinator de Illyriis seu de Hasdrubale, *vt testatur Liuius libro* 37.

Marcus Attilius regulus de Salentinis.

Paulus Æmilius iunior de Liguribus, & Perseo Macedonum rege, cuius triumphi ordinem pulchre recitat Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chronicorum.*

Menenius Agrippa Lanatus de Sabinis.

Marcus Antonius triumuir de Armeniæ rege.

Marcus Aquilius consul de Aristonico rege.

Iunius Bubulcus Brutus dictator Æquos subegit, ac die octauo de eisdem triumphauit.

Furius Camillus Veios decennali obsidione domuit, ac de eisdem triumphauit.

Sp. Cassio duo triumphi contigerunt.

Marcus Curius de Samnitibus & Sabinis.

Publius Decius iunior de Samnitibus.

Gn. Duilius primus de nauali victoria triumphauit.

Fabius Rullianus de Appulis, Nucerinis Samnitibus, Vmbris, Marsis, ac Thuscis triumphauit.

Fabius Gurges de Samnitibus.

Q. Fabius Max. de Ligurib. de Lybicis, Aethr. Samnitibusque, & aliis multis nationib. triumphos 5. egit.

Gneus Fuluius Flaccus de Samnitibus.

M. Fuluius nobilior ouauit de Aetolis, triumphauit de Ambraciensibus.

L. Lucretius Tricipitinus de Volscis.

Marius de Teutonibus & Iugurtha.

Propertius libro 4.

Dii melius, quantus mulier foret vna triumphus,
Ductus erat per quas ante Iugurtha vias.

Q. Ce. Metellus de Iugurtha & Numidis.

L. Mumius de Achæis.

M. Horat. consul de Sabinis sine autoritate senatus.

L. Papirius Cursor de Samnitibus.

L. Papyrius Crassus eius filius de Priuernatibus.

Gn. Pompeius Magni Pompeii pater de Picentib.

Pompeius Magnus de Iarba, Mithridate, Aristobulo rege Iudæorum. Hic triumphus maximus ac splendidissimus omnium fuit qui hactenus Romæ fuerunt.

Aul. Posthumus Tubero de Volscis.

L. Aemilius Paulus de Liguribus.

Q. Capitolinus quinquies consul de Volscis.

Scipio Africanus de Hannibale, & Syphace Numidiæ rege, cuius triumphi formam Appianus historicus stylo diligenti perscripsit.

Sulpitius de reliquiis Brenni.

L. Valer. Valesii filius de Veientibus, & Sabinis.

Val. Coruinus, qui sexies fuit consul, de Samnit.

L. Valerius Potitus de Volscis, & Aequis sine autoritate senatus.

M. Attilius Glabrio de Antiocho, & Aetolis.

Aurelia. Imp. de Zenobia Palmirenorum regina.

Septimius Seuer. Imp. de Arabib. & Adiabenis.

Dagobertus Rex Francorum de Saxonibus.

Papyrius Naso de Corsis.

Iulius Cæsar, confectis bellis, quinquies triumphauit: primum triumphũ egit Gallicum, sequentem Alexandrinum, deinde Ponticum, huic proximum Aphricanum, nouissimum Hispaniensem.

Triumphauit Bacchus de Indis, & primus omnium triumphauit vectus Indico elephanto, vt scribit Diodorus, & diadema regium ad triumphum inuenit.

Tatius de Sabinia.

Gordianus de Persis.

M. Claudius Marcellus de Hiberis.

Augustus curriles triumphos tres egit: Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum continuo triduo.

Antonius Cõmodus triumphauit de Germanis.

Domitianus de Dacis, & Catis.

Papyrius Cursor de Corsis in monte Albano.

Paulus Orosius, & cum eo Blondus Forloiuiensis scribunt Romanos triumphos numero fuisse 330.

Vltimus omnium triumphauit Probus Imp. de Germanis & Benniis omniũ gentium ferocissimos.

Qui triumphabat, triplici iudicio honorabatur. Primo exercitus de triumpho decernendo duci iudicabat, secundo senatus, tertio populus. Erat autem triumphus omnium honorum qui a populo Romano dari solebat maximus. Nam illa pompa solennis erat, quæ fiebat redeuntib. in vrbem cum victoria, vt dictum est. Et quemadmodũ Romani victorib. Imp. suis magnum honorem, & triumphum psallendo, & cantando impenderunt, qui hostibus superatis Romam rediissent: Sic etiam 1. *Reg.* 17. legitur de Dauid, quod postquam Goliam quinque lapidibus occidit, & populum eius vicit, reuersus, cum magna gloria receptus est à suis, & mulieres in eius laudem cecinerunt dicentes, *Saul percussit mille, & Dauid decem millia.* Et *Exod.* 15. *c.* dicitur, quod quando Dominus liberauit Israel de manu Aegypti, & viderunt Aegyptios mortuos super littus maris, tunc Moyses cecinit carmen hoc Domino: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum, & ascensorem, proiecit in mari. Quia fortitudo mea, & laus mea Dominus: & factus est mihi in salutem. &c.* Similiter Maria soror Moysis & Aaron sumpsit tympanum in manu, egressæque sunt omnes mulieres post eam cum tympanis, & choris

præcinentes, & dicentes, *Cantemus Domino, &c.* Sed maior victoria & triumphus, & de quo maior laudis honor impendi debet, est de gloriosa & triumphanti resurrectione Imp. nostri Iesu Christi, qui magnifice triumphando ab inferis ad nos reuersus fuit, *vt perpulchre scribit Ber. de Bustis in 2 parte sui Rosarii, ser. 17. in prin.* Similiter Iudas Macab. superatis hostibus epinicia, solennitatem, festiuitatem & gratiarum actionem celebrauit pro parta victoria, *vt habet 2. Mach. 8. ibi. Et cum epinicia agerent in Ierosolymis.* Et habetur Apoc. 3. *Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, & non delebo nomen eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram angelis eius.* Ideo triumphantes indui debent, & ornari vestimentis albis, vt fecit Ludou. XII. habita victoria contra Genuenses, dum ingrederetur Genuam, anno 1580. *dixi infra ista parte 28. considera. in 62. concl.* Legitur & Iudith *cap. 15.* quod postquam Iudith iugulauit Holofernem, & Assyrii victi fuerunt, omnes populi gaudebant cum mulieribus, & virginibus, & iuuenibus in organis & citharis, & *capit. seq.* scribit quod tunc cantauit canticum Domino, dicens: *Incipite Domino in tympanis, cantate Domino in cymbalis, modulamini illud Psal. nouum, exultate & inuocate nomen eius, &c.* Et factum est post hæc. *omnis populus post victoriam venit in Ierusalem adorare Dominum*, & mox, *vt purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas.* Erat autem populus iucundus secundum faciem sanctorum, & per tres menses gaudium huius victoriæ celebratum est cum Iudith.

Quis vero primus apud Rom. triumphum, aut ouationem duxerit, scribit Polyd. *lib. 2. cap. 16. de inuentoribus*, & ibi de multis qui triumphauerunt. Plinius vero 7. *nat. hist.* inter plura alia de laude Cic. ait, quod primus in toga triumphum, linguęque lauream meruit.

Macrobius *in Saturn.* dicit, Bullam esse insigne triumphantium. Quomodo autem fiebat, ad quid & vbi portabatur hęc Bulla, vide Calepinum *in suo diction. in verbo, Bulla.* Toga regia, quæ erat auro, & purpura intexta, qua reges vtebantur e Liuio inter insignia triumphantis numeratur, purpura ante vocata, & erat sine pictura. Erant etiam alia ornamenta triumphalia, *vt Liu. tradit lib. 30.* aurea corona, aurea patera, sella curulis eburnea, scipio eburneus, toga picta, palmata tunica.

Trigesimaseptima consideratio. Honor consistit in bibendo in auro, esse secundum post regem, vestiri purpura, & cognatum principis vocari: *vt habetur 2. Esdræ 3. c.* maxime (vt dicit ibi text.) propter sapientiam. Hinc videmus, quod doctores tanquam sapiētes, & scientia præcellētes, *parentes principis* vocantur, *per tex. & gl. in l. ex diui Pii. C. de loca.* vbi Domitius Vlpianus qui erat præfectus prætorio, ab Alex. Imperatore eius parens nuncupatur. Etiam antecessores principis dicuntur, *per tex. in §. cumq;. & ibi not. per gl. & doct. in procœmio Institutionum.*

Trigesimaoctaua cōsideratio. Etiam honor consistit in delatione insignium, & armorū: Nam qui maiorib. insignib. vtuntur, maiorib. honorib. pręfulgent, & in digniori loco collocari debent. Faciunt quæ dicunt doctores *in c. vt apostolicæ. de priu. in 6. & in cap. 1. 41. distin. cum text. in cap. penul. extra. de vi. & honor. cle.* vbi ex qualitate, & preciositate ornamentorum, augetur dignitatis prærogatiua. *vt dixi infra in quarta par. in 32. consideratione. ibi duodecimo Abbates.* Et quælibet dignitas habet sua insignia, Nā Papæ imponitur Frigiū, Imperatori Diadema seu infula, Regi corona, Episcopo mitra, Archiepiscopo pallium, Doctori biretum, *vt dicit Lucas de Penna in l. murileg. in princip. C. de murilegulis. lib. 11.* de quibus omnibus infra dicam.

Hinc sumpta occasione hic describam de insignibus diuersorum statuum mundi, & armis, tam principum, dignitatum, quam aliorum, & de his sigillatim faciam centum conclusiones sequentes, remissiue tamen interdum ad loca sua in præsenti opere tacta: & primo faciam decem de insignibus, & alias de armis.

Prima conclusio sit de insignibus regum Romanorum. Nam, *vt refert Polydorus de inuentoribus rerum lib. 2. cap. 3.* Romanorum regum insignia erant fasces cum securi, corona aurea, sella eburnea, trabeæ curules, phaleræ, annuli, paludamenta prætexta, togæ pictæ, tunicæque palmatæ, & omnia denique decora, quib. imperii dignitas eminebat. Ex duodecim Thuscię populis (quos Tarquinius Priscus subegit) originem habuere, quib. Tarquinius simulatque id senatus permisit primus vsus est. Verum Romulus ex more duodecim Hetruriæ populorū, q singuli singulos regi statim creato lictores dabāt, antea 12. lictores assumpsit. Alii à numero auium quæ augurio regnum portenderant, eum secutum numerum autumant. Hi magistratibus ministrabant fascesque virgarum alligatos, cum securibus gest bant, & huiusmodi virgæ ex Betula arbore fieri co sueuerant, quæ est arbor Gallica, mirabili candore a que tenuitate, terribilis magistratuū virgis, *secundu Plinium lib. 16. c. 19. naturalis historiæ.*

Secunda conclusio est. Etiam Diadema, & coro sunt insignia Imperatorum, & etiam sceptru *vt infra habetur in 5. part. in 19. consid.* vbi ponitur etia de rationali, de quo statim dicturus sum.

Sed prius videndum est varia esse genera coro rum, & qui primus eas inuenerit, Polydorus *de inu toirib. rerum lib. 11. c. 17.* refert, Liberum patrem coro rum repertorem fuisse, qui primus omnium imp suit capiti suo coronam ex hedera. Moyses tam qui multis ætatibus Liberum patrem pręcessit, co nas aureas fecit *secundum Iosephum in 3. & 8. antiqui tum*, Aeygpti regum (*teste Cælio lectionum antiqua li. 13. c. 61.*) mos fuit peruetus, Diademata serpentis spidis imagine distincta gestare. Principio ex arbo ramis fieri coronas in ludis, & sacris certaminib. m fuit. Postea varia florum mixtura componi ceperu Has Glycera primo adinuenit. Paulo post subi quæ vocatæ sunt Aegyptiæ, siue Hybernæ, fact bracteis ligneis siue eburneis, variis colorib. infec Deinde subsecutæ sunt è lamina ænea tenui inau aut argentea, quæ propter gracilitatem corollæ cuntur. Crassus autem diues primus suis ludis co nam aureis argenteisque foliis dedit, & alii alias. H denique multifari à coronæ repertæ sunt, & in ma mo pretio habitæ, præcipue apud Romanos, & te pore consulum. Erant enim militares coronæ, p Triumphalis, qua donabantur seu coronabantu triumphis Imperatores, seu triumphanti dabatur, ex lauro primitus fiebat: quoniam ea arbor præcip est lætitiæ victoriarumque nuncia: sed deinde ex a ro fuit facta, & hæc dicitur aurum coronarium, rantque eiusdem & virtutis, & honorarii præmia.

Muralis dabatur ei, qui primus murum hosti subierat, seu oppidum hostium per vim ascendisse hæc etiam aurea erat muri pinnis decorata.

Castro

Castrensis (quæ & vallaris dicitur, quia insigne valli castrensis haberet) similiter aurea erat. hac donabatur qui primus hostium castra pugnando introisset, & irrupisset.

Naualis pariter aurea erat, & dabatur ei, qui primus maritimo prælio vi, & armis in hostium nauem trãsilibat. Ea rostris nauium erat insignita.

Oleagina, qua victores in Olympiaco certamine donabantur, vel ob conuersum hostem.

Oualis, quæ & myrtea dicebatur, dabatur his qui vrbem intrabant ouantes, quando bellum leuiter, & sine cruore perfecissent, deditione facta: aut cũ bella non recte indicta essent, nec cum iusto hoste gesta, aut cum hostium nomen humile esset, vt seruorum aut Piratarum.

Obsidionalis dabatur duci, qui exercitum suum ab obsidione hostium liberasset, & dicta est graminea, quia fiebat ex eo gramine, quod ibi natum fuerat vbi obsidebantur. Hanc S.P.Q.R. Fabio Maximo dedit secundo bello Punico, quod vrbem obsidione liberasset. & hanc Plin. *lib.* 22. aliis nobiliorem fuisse dicit.

Ciuica corona erat celeberrima, quam ciuis ciui, à quo in bello seruatus fuerat, & à morte liberasset testem vitæ salutisq; perceptæ dabat: & hæc fiebat ex fronde querna: quoniam quercus primum mortalibus victum præbuit: qui glande vescebantur: vel quia Ioui (in cuius tutela sunt ciuitates) sacra quercus est. de hac Plin. *lib.* 6. meminit appellans eam militũ virtutis insigne clarissimum. Vnde præclare Antoninus Pius, teste Capitulino, Scipionis recolendam sententiam frequenter vsurpabat, dictans se malle vnum ciuem seruare, quam mille hostes occidere. Hanc consuetudinem ciuibus claris coronas dandi secundum Valerium *lib.* 12. *de institutis antiquis*, Athenienses primi omnium introduxerunt, hoc honore laudatissimo virtutis alimento primum Periclem decorantes, & coronantes. L. Gel. vir censorinus cẽsuit Cic. consulem hac ornandũ corona, quod eius opera atrocissima illa Catilinę cõiuratio deleta vindicataq; fuisset.

Hederalis dabatur Poetis.

Populea dabatur iuuenibus virtutem imitantibus & has coronas posuit etiam Lucas de Pen. *in rub. C. de auro coronario, lib.* 10. Et dicit idem *in l.* 4. *C. de vestib. oloberis. lib.* 11. quod legitur in historia scholastica, quod quatuor sunt insignia regalia, scilicet purpura, fibula aurea, sceptrum & diadema. vel secundum Hugo. *lib.* 2. *de sacramentis*, sex sunt insignia, quibus excellentia regalis ordinis ostenditur, & sacramentum iustum figuratur: puta Annulus, per quem designatur fides. Armilla, per quam bona operatio. Sceptrum quo iustitia. Gladius, quo vindicta, Purpura, per quã reuerentia, & Diadema, per quod designatur in rege gloria.

TErtia conclusio est de rationali, quod erat olim insigne supremi seu maximi sacerdotes. vel secundum Beroaldum in Apuelium, Galerus, id est pileus rotundus in modum galeæ factus, erat insigne pontificum. Hodie vero est tiara. Guillelmus vero Durandus *in suo rationali diuinorum officiorum lib.* 3. *cap. de indumentis legalibus, seu veteris testamenti* dicit, quod secundum Mosaicam legem erant quatuor indumenta legalia tam minoribus sacerdotib. quam principi sacerdotum communia, de quibus legitur *Exod.* 28.

Primum dicebatur Manastasim, quod Græce *bracce*, Latine vero *fœminalia linea* dici potest, de bysso retorta contextum: quo vtebantur pro eo quod legitur Exod. 20. cap. in fin. *Non ascendes ad altare meum per gradus, ne reueletur turpitudo tua.* & Ezech. 24. *Fœminaliæ lineæ erunt in lumbis eorum.*

Secundum Cathemone siue linea, quod nos subuculam, vel albam, eratq; biscinum, & duplex.

Tertium Baltheus, id est, zona, vel cingulum latum, quasi digitis quatuor contextum de bysso, purpura, & hyacintho, per quæ quatuor elementa significantur.

Quartum est Tiara, quod nos infulam vel mitram appellamus, à Tydari pontificiali plurimum differens, quasi formam rotundæ cassidis repræsentans.

Super hæc quatuor communia, quatuor propriis indumentis pontifex vtebatur.

Primum erat tunica hyacinthina, quæ latine *talaris* dicitur, quæ habebat pro fimbriis mala granata cũ octoginta tintinnabulis aureis intercalari modo disposita, vt audiretur sonus, cum Pontifex ingrederetur Sanctuarium, ne forte moreretur.

Secundum erat Ephot, id est, Superhumerale, de quatuor prædictis coloribus auroq; contextum sine manicis, ad modum colobii, habens aperturam in pectore quandam, ad magnitudinem palmi, in qua Longion eiusdem mensuræ inserebatur. In cuius parte superiori videlicet super humeros infibulati erant auro duo lapides onychini, quibus duodecim nomina filiorum Israel erant insculpta, sex in vno, & sex in altero. Samuel autem, & Dauid induti leguntur Ephot. illud erat lineum: & proprie quidem *Ephorar* dicebatur.

Tertium dicebatur Heseu, græce *Longion*, latine vero *rationale* vocatur, quod pontifex ferebat in pectore. dictum est autem rationale iudicii, quia ibi erat lapis in cuius splendorem sibi Deum esse propitium cognoscebant. Erat autẽ rationale quadrangulum duplex in modũ vnius palmi de quatuor prædictis coloribus auroque contextum, habens duodecim lapides per quatuor ordines. In primo Sardium, Topazum, & Smaragdum. In secũdo Carbunculum, Sapphyrum, & Iaspidem. In tertio Ligurium, Achatem, & Amethystum. In quarto Chrysolitum, Onychinum, & Berillum: in quibus erãt scripta duodecim nomina filiorum Israel in singulis singula, iuxta ordinem suæ natiuitatis. Erant enim in eo scripta hæc duo nomina, hurim, & thumim, id est, veritas, & disciplina.

Quartum, & vltimum erat capitis ornamentum, videlicet Tiara, seu Tydaris in acutum procedens, habens circulum aureum cum malis granatis, & floribus: ex qua supra frontem pendebat aurea lamina, quam *Petalum* dicunt, ad modum lunæ dimidiæ, in qua scriptum erat, *Anoth Adonai*, id est, sanctum nomen Domini. *Tetragrammaton*, id est, quatuor literarum. ne vero cum mouebatur Pontifex, moueretur & lamina, ligabatur vitta, seu iunctura hyacinthina perspicua, quæ summitates posteriores diffundebat.

Noster ergo pontifex pro fœminalibus habet sandalia: pro linea, albam: pro baltheo, cingulum, pro poderi, tunicam: pro Ephot, amictum vel stolam, pro Longio, pallium, pro Tydari seu Tiara, mitram: pro lamina, crucem: & quædam ex his diuersam habent formam ab illis, sed eandem figuram. hæc ille. Et post historiam ibi per eum positam vide quomodo declarat secundum allegoriam & tropologiam. Et aduerte quia Papa non vtitur baculo, sed tantum inferiores prælati, vt infra dicetur.

Aduerte etiam, quod chlamydem purpuream, tunicam hyacinthinam, coronam, frigium, lorum, & superhumerale habet ex concessione Constantini Imperatoris: *vt dicit ipse Durandus in d. lib. 3. c. de mitra. & de hoc habetur in Canon. Constantinus 11. 69. distinctione.*

QVarta conclusio erit de insignibus Patriarcharum, Cardinalium, & Archiepiscoporum. Nam Patriarchæ, & Archiepiscopi habent crucem quam ante se deferri faciunt. *vt habetur per Card. in clem. 2. in princ. de priuilegiis.* habent & pallium, & etiam nonnulli episcopi de quo dicturus sum *in quarta parte, in 26. consideratione.*

Innocentius IV. in concilio Lugdunensi Cardinalibus insigne dedit, quod capite perpetuo deferre debent, hoc est, rubrum galerum. Idque diligenter seruatur secundum Gaguinum *in suis Chronicis super Francorum gestis, in vita diui Ludouici.*

QVinta conclusio. Episcopi vero habent mitram, quæ habet duo cornua, ad denotandum, quod debent scire vetus, & nouum testamentum: *vt habetur per Archidiaconum, & Ioannem de Turrecrema. in c. disciplina. 45. dist.* Et quod mitra sit episcopale, & pileus regale insigne, text. est. & ibi Bald. notat, *in c. inter dilectos. §. sed contra. extra de fide inst.* etiam mitra episcopalis dicitur *Cidaris.*

Hæc vero mitra est loco Tiaræ seu Cidaris, *vt dicit Durandus in loco prædicto.* Sed & alia sunt ornamenta Prælatorum, vt sunt Dalmatica, chirothecæ, annulus, & baculus, de quibus hic infra. & isto non vtitur Papa. *c. 1. de sacra vnctio. ad fi.* sed vtuntur episcopi, & compagis sandaliis. *93. dist. c. cum nonnulli. §. compagis. & c. seq.* & annulo. *c. cleri de vir. & hon. cle. extra.* Et de his omnibus vide per dictum Durandum *in prætacto loco*, vbi ample.

Sed vsus talium Pontificalium non competit inferioribus ab episcopis de iure communi: & ista omnia tendunt ad gloriam, honorem, & magnificentiam ecclesiarum, & non in amplitudinem officii dantur, quando conceduntur inferioribus prælatis, puta abbatibus. & ideo dicit Geminianus *in c. vt apostolicæ. de priuilegiis. in 6.* quod hæc operantur pontificalia in istis, quod genitalia in multis.

Ne tamen scandalum in ecclesia generetur, abbates, & inferiores prælati exemti ab episcopis, si habeant priuilegium portandi mitram, possunt tantum vti in conciliis & synodis episcopalibus, non tamen aureas vel argenteas laminas habentibus. Non exempti vero simplicibus, & albis, ac planis vtantur. *Ita est textus ad literam in d. cap. vt apostolicæ. de priuilegiis in 6.*

Aduerte quod exempti non possunt talia deferre in potentia episcopi suæ diœcesis, nisi hoc habeant ex speciali priuilegio, *vt dicit ibi text. & Geminianus ex illo text.* per hoc enim detrahitur honori episcopi. & ibi ponit Geminianus, quod exempti debent in ordine præferri non exemptis. dixi alibi plene.

SExta conclusio ex præmissis est: quod & isti principes seu pastores habent aliud insigne, quod dicitur virga, seu baculus: quo vtuntur maximi viri Ecclesiastici. Vnde dicit text. *in c. inter dilectos. §. sed & contra.* & ibi Bald. *extra de fide instru.* quod baculus est pastoris, & sceptrum est regis: &, *vt dicit Aug. Dathus lib. 3. suarum orationum, oratione 38.* bonus pastor, qui iuxta saluatoris vocem animam suam dat pro ouibus suis, quintuplicem virgam gestare perhibetur. Virgam disciplinæ, per quam audacium & improborum hominum insolentiam compescat. Virgam potestatis, per quam iuste præsit. Virgam cognitionis, & scientiæ, per quam instruat. Virgam custodiæ, per quam iustitiam, liberalitatem, pacem, & legum disciplinam custodiat ac tueatur. Virgam miserationis, per quam tenuioribus, & iniuria laborantibus, pie misericorditerque subueniat. Virgam debellationis, per quam victoriam assequatur.

Datur igitur virga prætoribus, propter disciplinam.

Datur principibus, propter summam regendi potestatem.

Datur senioribus, in quibus sapientiæ munus excellit.

Datur præsidibus, ad custodiam obeundam.

Datur regibus ad mansuetudinem, & clementiam exercendam.

Datur imperatoribus, ad hostilem impetum coercendum, atque iniuriam propulsandam.

Et vt ibi dicit, assumpsit Zacharias propheta virgas duas ac pauit gregem suum: ac duę virgæ quidem duę sunt præclaræ eximiæque virtutes: altera iustitia, altera vero mansuetudo, per quas possit, qui imperat, parcere subiectis, & debellare superbos, de quibus per prophetam Dominus: *Visitabo*, inquit, *eos in virga ferrea.* Virgam auream tenebat Assuerus Rex, eamq; flectebat iis qui eius iniussu ipsius thalamum fuissent ingressi, vt liquido pateat populos ad obsequia atque obediētiam principum erudiri oportere. Radamanthus, & Abacus, Platone testante, virgam tenent dum iudicant. Minos vero considerans sedet solus, habens aureum sceptrum, vt de eo inquit Vlysses apud Homerum, vidisse sceptrum tenentē, iura mortuis dantem & magistratus quoque & rectum iudicii examen dispicere, & iustum iudicium debet iudicare. Nempe virga hæc iustitiam designat, & potestatem. *Virga directionis*, inquit propheta, *virga regni tui.* Et virga quidem corripit delinquētes, quemadmodum & baculus imbecilles tuetur, ac sustinet. *Virga tua*, ait propheta psal. 22. *& baculus tuus, ipsa me consolata sunt. Hæc virga*, inquit, *velut demissa cœlitus hostium vim arcet, ac deuitat insidias*, dicente propheta, psal. 111. *Virgam virtutis tuæ emittet Deus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.* Quod si arca fœderis in veteri testamento duo continebat, scilicet manna, & virgam, satis argumenti esse debet, magna in hoc præclaro insignia mysteria contineri: videlicet manna, vt denotaret in prælatis & pastoribus dulcedinem exhortationis ad bonū quo ad bonos: & virgam, vt denotaret correctionem quo ad malos, secundum etiam quod lex hoc contingere debet *secundum Philosophum 10. Ethic. vt refert & sequitur Io. de Turrecremata in c. disciplin. 45. dist. in 1. col. pro quo facit text. in c. omnis autem lex. 3. dist. & in c. factæ sunt autem. l. 4. distin. & in l. 1. c. vt eleganter. ff. de iustitia, & iure.*

Has duas virgas solent deferre, & gerere reges Franciæ cum depinguntur, aut eorum imagines, seu statuæ fiunt, & eleuantur. Quoniam vnam virgam portant in manu dextera: in qua supra in summitate virgæ est vnum lilium, quod habet vim sceptri, & ad instar sceptri fit. Alteram vero gerit in manu sinistra, in cuius apice est repræsentatio manus, quod habet vim iustitiæ, & illius administrationis: & modo quo iustitiam administrauerint, & regnum gubernauerint habent prædictas manus. Quoniam si bene habent manus eleuatas, quia iustitia de cœlo prospexit, quam manu demonstrat, si male, habent manus depressas, vt denotetur mala eorum administratio iustitiæ. Et sic illa manus posita super virgam denotat auto-

autoritatem, correctionem, dignitatem, & potestatem, quam debet habere princeps in subditos in virga pastorali.

Quæreret forsitan aliquis, quare summus Pontifex non vtitur virga pastorali, & tamen alii inferiores ea vtuntur. Guillelmus Durandus *in dicto tertio lib. in c. de baculo*, ponit rationem historiæ, & rationem mysticam.

Historia est, quoniam B. Petrus Apostolus Martialem discipulum suum (quem dominus inter discipulos constituit, cum dixerit: *Nisi efficiamini sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cælorum*) misit cum quibusdam aliis ad prædicandum Germanis quo in via ad viginti dies, defuncto collega eius rediit ad nunciandum hoc Petro. Cui Petrus: *Accipe hunc baculum, & tangens eum dic: surge in nomine Domini, & prædica.* ille vero in vigesimo die à tempore mortis illius tetigit eum, & surrexit, & prædicauit, & ita Petrus baculum à se amouit, & subditis dedit, nec recuperauit.

Innocentius vero Papa III. *in Speculo ecclesiæ* scripsit, quod Beatus Petrus misit baculum suum Euchario Treuirorum episcopo: quē vna cum Valerio, & Materno ad prædicandum Euangelium genti Teutonicæ destinauit. Cui successit Maternus in episcopatu, qui per baculum Petri de morte fuerat suscitatus, quem baculum vsque hodie cum magna veneratione Treuirensis ecclesia seruauit, & adhuc seruat, imo Papa in illa diœcesi vtitur baculo, & non alibi.

Mystica vero ratio est, quia baculus in summitate curuus est quasi ad attrahendum: quod in Romano Pontifice necesse non est. Quia nullus ab eo finaliter diuertere potest. Hæc ratio mihi videtur friuola, cum Romanus pontifex magis ad se habeat attrahere deuiantes, & errantes à fide catholica, quam alii prælati. Cum ex quo est caput ecclesiæ catholicæ, ad ipsum magis spectat purgare errores, quam ad membra. Et dicit B. Thom quod Papa non habet coarctatam potestatem, quæ donatur in curuatione baculi, *vt dicit Fel. in rub. de constit. col. 2. ver. bene facit quod not. B. Thom.*

Pręterea vt dicit idem Durandus, per baculum designatur coertio, quam quia cæteri pontifices ab homine recipiunt, ideo à solis superioribus baculos recipiunt, & habent. Romanus vero pontifex, quia potestatem à solo Deo accipit, baculum non habet. Hęc ratio adhuc non mihi videtur cōsona, eo quia etiam Romanus Pontifex potestatem saltem secundario accipit ab electoribus. *secundum text. in c. vbi periculum, de electionibus. in 9.* Imo potius videretur, quod virgam & baculum potius deberet habere, quam alii. Quoniam cum capite, scilicet Christo, conuenit, deberet illum habere, vt Christi potestatem signaret: de qua habetur Psal. 44. *Virga recta siue directionis virga regni tui: quia dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Propter quod alibi dicitur: *Reges eos in virga ferrea.* duritia ferri vigorem signat æquitatis, qua Christus tanquam vas figuli peccatores confringet. Verum potestas Christi non solum est virga, sed baculus: quia non solum corripit, sed etiam sustentat. Vnde Psal. 22. iam superius ali. *Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt.* Sic exemplo Christi summus pontifex, tanquam eius vicarius, non debet esse sine baculo. saltem si non vult eo vti pro coertione. quod denotaret consolationem, sicut hodie videmus nostros summos pontifices esse multum consolatiuos, præsertim in concessione Indulgentiarum, gratis, quod facere debent. & omnia sua conuertendo in defensionem Christianitatis, quæ iam his nostris temporibus tanta passa est. vt de expurgatione, & captiuitate Rhodi videmus, & adhuc non est sine magno periculo, quod multa patietur, propter guerras, & dissensiones Christianorum, quæ nunc sunt inter principes Christianos, quas debet summus Pont. suo baculo sedare, & pacificare, illos compellendo ad pacem pro tuitione Christianitatis, illis auxilium, & fauorem tam in pecuniis, quam hominibus armatis præstando. Ecce quomodo baculo suo vti deberet, Deus omnipotens in omnibus prouideat.

De insignibus vero principum, Imperatoris scilicet & Regum, ponitur *infra in 5. part. in 19. consider. cum seq.* vbi ponitur de Diademate, & Corona, quæ sunt insignia Imperatorum & Regum: etiam de Sceptro, vt iam prædictum est.

Septima conclusio. Insigne senatorum, seu ordinis senatorii erat latusclauus *secundum Sueton. in vita Cæsaris Dictatoris*, & calceus lunatus, qui tamen communis nobilitatis fuisse putatur. Iuuenalis de Quintil. *Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.* Cic Philip. *Est etiam Asinius quidam senator voluntarius lectus, ipse à se apertam curiam vidit, post Cæsaris mortem mutauit calceos, pater conscriptus repente factus est, id est, lunatos calceos sumpsit.*

Latusclauus, quod etiam *laticlauium* dicitur, pro senatoria dignitate ponitur: & ius annulorum aureorum, pro equestri ordine, vt dicit Budæus *in l. vlt. de senatorib. ff.* vbi etiam refert, quod Latusclauus est tunica purpurea pretexta latior, & lōgior tunica vulgari ac discincta, cui toga superinduebatur vt tunicæ: & tali veste Tul. Hostilius primus è regibus Romanis vsus est. Credo, quod hodie sit cappa seu ille mantellus magnus, latus, longus, & rubeus, quem deferunt præsidentes in Consistoriis seu Parlamētis, cum reddunt ius, seu pronuntiant Arresta curiæ populo. Qui loco lictorum etiam habent ostiarios cum virga alba & tenui.

Legitur apud Plutarchum *in Problem.* quod lictores cum securi, & virgarum fascibus, prætexta vestis cum eburneo curru erant insignia consulum. Sicut Lituus augurum *secundum Cic. 1. de diuin.* Tunica picta cum æneo pectoris tegmine Saliorum Martis, *vt inquit Liuius lib. 1. ab vrbe condita.* Spicea corona, & alba infula fratrum Arualium, *teste Gellio lib. 6. cap. 7.* principis iudicum Ægyptiorum aurea catena è collo suspensa, qua pendebat signum, quod veritatem dicebant, *autore Didoro lib. 2.*

Octaua conclusio. Insignia militaria sunt plura, ensis scilicet, torques aureus, & calcaria deaurata: de quibus infra dixi *in nona parte, in pluribus considerationibus*, & quemadmodum hasta est signum belli, ita caduceum est pacis.

De insignibus vero literatorum, infra dicam *in 10. parte, in 36. consid.* Nota tamen, quod sicut purpura est regum, vt dixi, & probatur *per totum titulum, de vestibus oloberis. lib. 11. C. & in l. fin. C. qui militare non poss. lib. 12.* ita chlamys militum, stola sacerdotum, toga aduocatorum, habitus rusticorum, cuculla monachorum appellatur. *vt in gloss. in verb. fibulis. in l. vnic. C. nulli licere in frenis. lib. 11. de quo meminit Bald. in capit. causam. col. 1. extra de probationibus.*

Nona conclusio. Repetitur ex communi vsu etiam aliud insigne, quod est Ducum, Comitum, & Marchionum: & est pileus circundatus quadam corona rotunda, non erecta, nec ascendente in modum zonæ circumdantis pileum, & apud nos ita seruatur, ita quod licet duces habeant iura regalia,

galia, non tamen portant coronam erectam prout eges.

Et de huiusmodi pilei ducalis inuentione, seu introductione pro insigni seu infula, non video originem, nisi eam, quia cum capiebantur olim serui aut captiui, sequebantur ducem in triumpho, & post eum deferebant pileum, vt de Terentio capto à Scipione Aphricano, qui illum sequendo deferebat pileum in triumpho ipsius tanquam ducis, *vt refert Quintilianus in gladiatore. de quo meminit Lucas de Penna in l. murileguli. C.de Murilegulis. lib.*11. Ex quo postmodum in signum huius triumphi duces acceperunt pro corona pileum, & iste modus apud nos obseruatur. Vel dicendum videtur, quod huiusmodi mos gerendi pileum per duces, vel comites est introductus ex eo, quod sicut olim flamines gentilium inter alios tanquam duces, & pastores suorum, portabant pileum, in quo erat desuper breuis virgula habens aliquid lanæ, *vt dicit Albericus in suo Dictionario, in verbo, Flamines.* ita hodie ille mos remansit non solum apud Cardinales, Episcopos, & pastores, sed etiam apud Duces. & principes, quod gerunt pileum in quo est zona circundans eum in signum dignitatis, & præeminentiæ inter alios. quia non deferunt coronam quæ solum regibus competit. Et hoc quoniam in eo dignitatis gradu videntur esse duces in secularitate, sicut flamines in spiritualitate, vt inferius examinabitur.

De iure reperio, quod pileus lineus, seu sericus, est insigne hodie prohibitum clericis, *vt ait glos. in clem.*2. *de vi. & hon. cler.* apud Græcos tamen sacerdotes deferebant in signum dignitatis, *vt dicit ipse Lucas in dicto loco.* Tamen quo ad Duces, Cardinales, episcopos, protonotarios licet diuersimode, est multum in vsu. Et sicut pileus tegit, stringit, & gubernat, ideo etiam videtur quod dux suos subditos tegere & gubernare debet. Et est etiam insigne libertatis, quia magis debent esse liberi apud principem supremum, quam alii: quia antiquitus serui manumissi accipiebant pileum raso capite. *facit l. vnica. §. sed & qui. C. de latina libertate tollenda.*

Hic vero pileus istorum ducum designat præeminentiam supra alios, & est in modum coronæ non erectæ, vt dixi, & tali insigni solent vti duces in signum excellentiæ, & dignitatis: quia excellentiorem, & digniorem gubernationem habent cæteris.

Isto etiam insigni vtuntur apud nos Præsidentes Parlamentorum, quia habent certum pileum ex nobili pãno, rotundum, foderatum. vt ita dicam, & vulgo dicitur *vngmortier* (Cum graues illi debeant esse) qui habet circuncirca vnam zonam ex panno aureo, & supra pilos sericeos, & auratos, ad denotandum excellentiam illius status, & officii. Et istud ornamentum seu insigne proprie dicitur *fasciale*: de quo plene *infra in 7. parte, in 24. consid. in c. generalis est. in ver. tantum est infra.*

DEcima conclusio. Deueniendo amplius ad materiam armorum, & vnde originem habuerint, quæ hodie ita sunt in vsu apud nos. In qua dico, quod tria fuerunt iura apud antiquos, Agnationis, Gentilitatis, & Stirpis: sed nobiliorum fuisse videtur gentilitas, vt ex diffinitione Ciceronis apparet, eorum scilicet, qui imagines generis sui proferre poterant. Inde Tranquil. in Vespasia. *Flauia gens*, inquit, *obscura illa quidem ac sine maiorum imaginibus, sed tamen reipublicæ nequaquam pœnitenda.* Vnde imagines pro nobilitate generis accipi sæpe solent. Cicer. *de lege agraria* significare volens nouum hominem, id est, nulla generis nobilitate commendabilem, consulem tamen factum, ita ad populum inquit: *Quemadmodum cum petebam, nulli me vobis autores generis mei commendarunt: sic si quid deliquero, nullæ sunt imagines, quæ me à vobis deprecentur.* Idem in Pisonem: *Obrepsisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum, quare simile nihil habes præter colorem.* Fumosas imagines appellauit Cicero antiquissimi generis stemmata. vt legi omnino debeat apud Iuuen. *Fumosos equitum cum dictatore magistros.*

Hoc autem ius quæsiisse se ab ædilitate gesta, his verbis refert Cicero vltima in Verrem actione: *Ob earum rerum laborem ac solicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam curulem, ius, imagines ad memoriam posteritatemque prodendam.*

Ex quo loco apparet, ex honoribus gestis imagines familiarum comparari, aut etiam retineri solitas esse. Vnde in principio legis agrariæ: *& in hoc more positum, Quirites, institutoque maiorum, vt hi qui beneficio vestro imagines familiæ suæ consecuti sunt, eam primum habeant concionem, qua gratiam beneficii vestri cum suorum laude coniungant.* Qua in oratione nonnulli aliquando digni maiorem loco reperiuntur. Plerique autem hoc perficiunt, vt tamen maioribus eorum debitum esse videatur, vnde etiam, quod posteris solueretur, redundaret.

Qui autem ius gentilitatis, & maiorum imagines nullas habebant, hi terræ filii, & à sese orti, & homines noui vocabantur. Vnde Cic. in 7. epist. *Cornelius quidem tuus familiaris, summo genere natus, terræ filius.* Summo autem genere natus ab eo per ironiam dicitur. Et Persius: *Præsto est mihi Manius hæres, progenies terræ.* Iuuenalis. *Vnde fit vt malim fraterculus esse gigantum.*

Hæ imagines etiam *stemmata* vocantur, vt per Satyricum. *Stemmata quid faciunt?*

Cerea autem erant simulachra per armaria disposita. Vnde illud eiusdem:

Tota licet veteres exornent vndique ceræ
Atria, nobilitas sola est, atque vnica virtus.

Mos autem fuit olim Romæ, vt imagines maiorum in funeribus ducerentur, ad gentilitatem ostendendam, id quod Cicero ostendit in secundo de oratore: *Brute, quid sedes? quid anum illam patri nuntiare vis tuo? quid illis omnibus, quorum imagines duci vides? quid maioribus tuis?* De anu Iunia agnata Bruti loquens, quæ funere efferebatur. Plin. lib. 35. cap. 2. *Apud maiores*, inquit, *in atriis imagines erant, quæ spectarentur, expressi vultus singulis disponebantur armariis, vt essent imagines, quæ comitarentur gentilitia funera, semperque defuncto aliquo, totus aderat familiæ eius, qui vnquam fuerat, populus.* Stemmata vero lineis discurrebant ad imagines pictas. Tablina vero codicibus implebantur, & monumentis rerum in magistratu gestarum. Aliæ in foribus & circa limina animorum ingentium imagines erant, affixis hostium spoliis, quę nec emptori refringere liceret: quæ etiam dominis mutatis, domus ornamenta erant, *vt dicit Plinius.*

Pro iis, vt opinatur Budæus, posteriora tempora insignia gentilitia habuerunt, quæ arma vulgo vocantur, quæ ipsa quoque primum, vt simile est veri, virtutis præmia fuerunt, ac rerum pręclare gestarum decora. Quæ tamen gestantium nonnulli hodie atque etiam plerique moribus ac vitæ instituto hoc certe perficiunt, vt tantum maioribus eorum honoris debitum esse videatur, vnde etiam quod posteris solue-

ſolueretur redundaret, vt Cic. dixit. hactenus Budæus. *in l. fin. ff. de orig. iur.*

Ex quibus cognoſcimus, vnde habuerunt originem inſignia ſeu arma, de quibus pręſens eſt quęſtio. Nam etiam Alex. Magnus, inſequendo veſtigia antiquorum, & prædeceſſorum, & volendo exaltare nomina Athletarum virtuoſorum, & militum bene certantium, vt magis atq; magis animarentur ad decertandum contra hoſtes, & vt præmiarentur in honore ſicut in præmio: ſtatuit cõſilio Ariſtotelis eius pręceptoris donare, & tribuere militibus ſuis bene & valide certantibus & merentibus inſignia, vexilla, & alia. Nam donis, & gratiis quis inuitatur ad bonum, *notat Pet. de Anch. in cle. vnic. §. nos itaque. in fin. de reliquiis & veneratione ſanctorum.* Item blandimentis, & honoribus. *c. qui ſyncera. 45. diſt. & c. quam pio 1. q. 2. notatur in l. 4. ff. de inof. teſt.* item muneribus. *c. nimium. cum c. ſeq. & c. pen. 23. quæſt. 4. facit l. 1. ff. de iuſt. & iu. ibi, bonos non ſolum metu pœnarum, verum etiam præmiorum exhortatione efficere cupientes. concordat cap. non vos. circa initium. 23. quæſt. 5.* Hic ea ipſa hodie in vulgari noſtro vocantur *Cordes d'armes.* Ex quo fit ex obſeruantia, quod milites principis, & alii portant ſua inſignia ſeu arma, vt inter alios cognoſcantur, maxime in bello, quum ibi interſunt cum eorum principe. *facit l. ſtigmata, in his verbis ad imitationem tyronum. de fabricenſibus. lib. 11. C.*

VNdecima concluſio. Arma ſeu inſignia etiam ponuntur ad perpetuam hominum memoriam in multis locis, vt in ſepulturis: vt habetur 1. Mac. 13. c. ibi; *Aedificauit Simon ſuper ſepulchrum fratris ſui & fratrum ædificium altum viſu, lapide polito retro & ante. Et ſtatuit ſeptem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus. & his circumpoſuit columnas magnas, & ſuper columnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues ſculptas, quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare.* & 1. Reg. 31. cap. ibi: *Poſuerunt Philiſt. arma Saulis interfecti in templo Aſtaroth, corpus vero eius ſuſpenderunt in muro Bethſan.*

DVodecima concluſio. Non eſt dubium de iure, quod honor eſt portare arma, vehicula ſeu vexilla honoratorum, & ſuorum prædeceſſorum: *text. eſt in l. 1. & ibi Io. de Plat. & in l. fin. C, de præpoſitis ſacri cub. lib. 12. & in l. vni. C. de honora. vehicu. lib. 11.* & dicit B. *in l. generaliter. §. fin. C. de inſt. & ſubſt.* quod portare arma eſt honor, vt etiam ſatis patet ex ſupra deductis. Et ſicut nomen decorat. *§. ſed nos. Inſt. ad Tertullianum.* ita & hæc arma decorant.

Vnde hæc fuit cauſa hic inſerendi materiam armorum hoc eſt inſignium, nõ armorum ad bella neceſſariorum, cum alibi de his dicturus ſim infra in nona parte. vbi deſcribam de arte militari: ſed hic ponam quomodo laudantur & honorantur, aut laudari poterunt homines in armis, ſeu ſcutis, ſecundũ quod in eis apponuntur metalla, colores, animalia, & alia huiuſmodi, quæ dant autoritatem, & honorem ſeu laudem in illis.

Et hæc materia armorum generat arma: quoniam vt dicit Ouid. *Bella mouet clypeus, deq; armis, arma feruntur.* Quia de his ſæpe ſolet eſſe grandis quæſtio inter nobiles, ſicut videmus apud Ouidiũ *in 12. Metamorph.* inter Aiacem, & Vlyſſem pro armis ipſius Achillis. dicam latius *infra in 48. concluſione.*

DEcimatertia concluſio. Donatus ſeu legans pecuniam, vt fiat aliquod opus, puta Templum, ædes ſacræ, hoſpitale, imagines, &c. nomen vel arma ſua in eodem inſcribere, ponere ſeu depingi facere poteſt: nec debet abradi, ſeu deleri, etiam vt alterius arma ponantur. text. *in lib. qui liberalitate. in princip. & fin. ff. de op. pub.* Notat Alberic. *in l. legatam. per illum text. in fin. ff. de adminiſt. rerum ad ciuitatem pertinentium,* facit text. *in l. fin. in fin. C. de ſtatuis,* vbi ait, *ſed eius cuius ad honorem petitur expenſis propriis ſtatuam collocari præcipimus.* Quod intellige ſi donauerit ſponte, & ex liberalitate: quia ſi coactus, vt ſunt qui condemnantur apud nos ad emendas ciuiles, non poſſunt procurare, vt ſua arma apponantur in dictis operibus publicis factis ex illa mulcta, *per dictum text. qui liberalitate.* Amplia procedere, etiam ſi aliquam ſummam & non totam donauerit, quia talis donans etiam arma ſua apponere poterit, *per dictum text. in d. l. fin. ff. e.* vide *infra in 21: concl.* vbi amplius.

Aduerte tamen, quod ponentes arma ſua in eccleſiis quas faciunt, aut in ornamentis, quæ donant eccleſiis, perdunt meritum, *vt tenet Ge. in c. duæ ſunt. circa me. 45. diſt. quem refert, & ſequitur Bernardinus de Landriano. in cap. dilecta. in Apoſtillis ad Panorm. de excep. prælat. extra.*

DEcimaquarta concluſio. In ſequendo doctrinam Bart. *in ſuo tract. de inſignib. & armis.* eſt quod quædam ſunt inſignia, quæ competunt alicui ratione dignitatis, vel officii. Et ſunt talia, quæ quilibet habens illam dignitatem, vel illud officium, portare poteſt: non tamen licet alicui portare niſi habeat illam dignitatem, ſeu officium, pro quo allego gloſſ. *in verbo dignitatem. in capit. vt apoſtolicæ, de priuilegiis. in 6.* facit text. *in l. 1.* & ibi doct. *C. quæ res vendi non poſſ.* vbi habetur, quod veſtes, inſignia, vel arma, & colores ipſius principis nemini aſſumere licet.

Exemplificat Bart. in inſignibus proconſularibus & legatorum, de quibus *in l. 1. ff. de offic. proconſulis, & legati. & l. ſanctum. in princip. ff. de rerum diui.* vbi proconſul inſignia ſua etiam extra iuriſdictionem ſuam, portare poteſt. Nam ſex faſcibus tantum vtebatur. *l. proconſules. ff. de offic. proconſul.* Et etiam legati Romani populi portabant verbenas (forte ſatureias, *ſecundum gloſſ. in dicta l. ſanctum.*) id eſt, herbas ſeu frondes ſacratas, ne violarentur à populo vbi mittebantur, & ratione illius inſignis erant in cuſtodia Romanorum, ita quod dicebantur ſancti, prout ſancti habentur, *vt dicit text. in l. fin. in princip. ff. de legationibus.*

Similiter legati Græcorum ferre ſolebant, ne quis eos violaret, ea quæ vocantur ceritia, *vt inquit text. in d. l. ſanctum.*

Item archiepiſcopus vti poteſt pallio in tota ſua diœceſi & prouincia, *vt dicit text. in cap. cum ſis. extra. de autori. & vſu pallii.* Sicut hodie videmus in clientulis ſeu ſeruientibus regiis, qui ſi offenduntur in exequendo mandata regia, habendo, & portãdo ſignum ſeu ſcutum regium, quod portare debẽt pro inſigni, & ſunt in ſalua guardia regis natiua, ita quod grauius puniuntur qui eos offendunt.

Exemplificat etiam Bart. in inſignibus epiſcoporum, quæ ſi quis non habens illam dignitatem portet, incurrit in crimen falſi. *l. eos. §. fin. ff. de fal.* vbi habetur, quod portans inſignia doctoratus, cum non ſit doctor, iucurrit in pœnam falſi. Et idem dicendum eſt de quacunq; alia dignitate habẽte certa & diſtincta inſignia, de quibus ſupra dixi *in nouem primis concluſionibus.*

• Et dicta Bart. in hac concluſione ſequitur Pano. *in cap. delicta. in vlt. notab. de exceſ. prælat. extra.* Et Bonus de Curtili, *in ſuo tract. nobilitatis, part. 2.* vbi dicit, quod quædam ſunt arma, ſeu inſignia dignitatis, vel

officii in vniuerso, vt episcoporum, doctorum, rectorum & similium, & talia solum deferri debent ab illis habentibus talem dignitatem aut officium, vt hic patet.

Quædam autem sunt arma, seu insignia singularis dignitatis, quibus vtuntur reges, principes, duces, comites, & cæteri potentiores. Quædam vero sunt arma priuatorum, siue nobilium, siue popularium, de quibus particulariter infra ample dicetur.

DEcimaquinta conclusio erit de insignibus siue armis cuiuslibet singularis dignitatis (vt vidimus in quolibet rege, qui habet sua insignia seu arma. Nam Rex Franciæ vndecunque sit, habet pro armis suis in campo azureo tria lilia aurea, & coronam supra erectam. Imperator vero habet Aquilam nigrã in campo aureo, & sic de singulis prout infra dicetur *in 17. conclus.* de regibus Christianis, de Principibus Franciæ, & multis aliis.) Et talia nemini alteri licet deferre, seu assumere, vt tenet Bald. *in l.1.C.quæ res vendi non poss.* quia vt dicit, propter hoc videtur se parem facere sicut Lucifer, qui voluit se parẽ facere Deo, & ideo deiectus fuit de paradiso. Nec etiã suis rebus depingere. *l.1.C.de his, quæ pœnæ nomine, & in auth. de mandatis principum. §. pen. colla. 3. & in l.1. C. vt nemo priuatus, &c.* vbi non licet priuato apponere arma regis in sua domo. Dicit tamen ibi Albericus, quod vidit seruari, & ꝙ quotidie seruatur contrarium. Ideo Bart. *in dicto tract.* dicit, quod hoc intelligendum est principaliter, sed accessorie potest, puta, in signum subiectionis supraponere insignibus propriis insignia regis, comitis, domini, seu principis sui, & hoc de consuetudine seruatur, *vt ibi dicit Bart. & ita etiam tenet Bonus de Curtili in suo tract. nobilitatis, in 2. parte. num.* 170. quod intellige dummodo non sit vilis persona, *vt infra in 18. conclus. dicetur.*

Sed vnde hoc quod videmus multos principes in Gallia, & Francia, qui vtuntur liliis sicut Christianissimus Rex noster, & tamen soli regi fuerunt demissa cœlitus pro scuto suo: etiam illi simul fuit demissum oleum sacrum pro vnctione in eius coronatione fida, quod tamen aliis quam regi non competit. dicam infra ponendo illos, qui communiter in Gallia gestant lilia, ratione quorum videntur esse de maioribus, & magis honorari debent, cum magis approximent sua arma armis supremi principis, quanto magis sunt conformia, & in minori differentia, tanto magis sunt honorabiliora.

Aduerte tamen, quod si arma alicuius principis sint picta in aliquo castro in signum subiectionis, si quis tollat illa arma, dicitur tollere subiectionem domino, & sic per dominum puniri potest tanquam rebellis, nisi aliter appareat de alia causa delendi, vt dicunt Geminianus, & Cardinalis Alexander, *in canone quæcunq;. 30. dist.*

DEcimasexta conclusio. Arma, imago, seu nomen principis in opere publico, vt in muris ciuitatis, & portis, in prætoriis iudicum, & domibus publicis, seu vniuersitatum, poni & inscribi debent, *per text. in l. opus nouum. in fin. ff. de operibus publicis. & in l. si quis iudices. C. eod.* quod etiam procedit in eo, cuius pecunia id opus factum sit, *per text. in d.l. opus.* sed non supra arma principis. Quia nec præsidis liceret nomen vel arma superscribere seu superponere. *l. nec præsidis. ff. eo.* Cum in opere publico nulli iudicum licere debet sua arma apponere, inconsulto principe, alias reus maiestatis efficeretur. *d.l. si qui iudices.*

Contrarium tamen de consuetudine seruatur *secundum Salicetum in d.l. si qui. & Albericum de Rosate in l. qui libertate. ff. eo.* Nam hodie videmus, quod quando fiunt opera publica, gubernatores patriarum in Francia, vel iudices arma sua eis imponunt, sed sub armis regis, quod potest fieri, vt dixi in præcedenti conclusione. Dicit etiam tex. *in l. basilicam. C. eo.* quod in basilica, quę est domus regis, vel ecclesia sacra, non debent imagines seu arma alicuius pingi: quod intellige prout supra *in 13. conclus.* nisi expensis in toto vel in parte alicuius fuerit fabricata, quia tunc talis arma seu nomen suum in eadem inscribere, vel depingi facere potest.

DEcimaseptima conclusio. Arma principum distincta, & separata ab aliis ratione suæ dignitatis non solum nõ possunt tanquã propria ab aliis assumi, imo quod plus est, etiam non licet ea in domibus propriis depingere, & assumentes ea & portantes incurrunt & incidunt in crimen falsi, *vt dixi supra in. 14. concl.* Imo quod plus est, dicerem quod assumentes propria arma supremorum principum, & existentes in patria subdita tali principi, incurrunt crimen læsæ maiestatis: eo, quia talis assumit sibi honorem, & potestatem quam non habet. Per signum enim cognoscitur signatum. *l. 1. §. si intelligatur. ff. de ædil. edict. l. stigmata. & ibi Ioan. de Platea. C. de fabricensibus. lib.* 11. Tria enim lilia aurea in campo azureo, vt dixi, denotant insignia seu arma regis Francię. Ideo si quis illa assumat pro armis, videtur se velle dicere regem: quapropter illi contradicere videtur. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. *Ioan. 22. c.* Cum enim quis in se accipit iurisdictionẽ aut potestatem vltra quam habeat, aut habere debeat, punitur: *vt dicit Lucas de Penna in l.1. in* 10. *&* 11. *col. C. vt nemo ad suum patrocinium suscipiat rusticanos. lib.* 11. De isto scuto regio plura alibi dixi, scuto non insisto, licet adhuc aliquid de eo infra.

Sic erit dicendum in omnibus aliis scutis seu armis principum supremorum in suis regnis, principatibus, seu dominationibus, vt est in imperio Romano, in quo est Aquila nigra, habens duo capita in campo aureo, quæ sunt arma seu insignia Romanorum Imperatorum, vt in fine huius conclusionis patet. Et fuerunt primo arma Iulii Cæsaris, quæ Aquila inter copias armatorum in caput Cæsaris residens, duos coruos hinc atque hinc illi molestiam inferentes, morte affecit, quod cũ summa omniũ admiratione factũ est. Hanc Iouis alitẽ Poetæ confabulantur, vario quidem colore quem Mercurio ascriptum ferunt, obductum quadam nigredine superfluo: quod cum augures animaduertissent, vi quadam belloque, dolis ac calliditate Cæsarem regnaturum vaticinati sunt. A quo tempore Imp. Romani pro armis ea Aquila vsi sunt in campo aureo sub colore nigro, vt prætactum est.

Legi tamen, quod C. Marius (cuius Cæsar Imperator fuit sororius nepos) in secundo consulatu suo, qui septies consul fuit, Aquilam Romanis legionibus proprie dicauit: *vt autor est Plinius lib.* 10. *c.* 4. *de qua in fine istius conclusionis.* Sed ibi notat Plinius non fere apud legiones Romanorum vnquam hybernatum in castris, vbi Aquilarum non fuerit iugum. Ex quo, vt opinor, adhuc hodie Aquila pro armis Imperij designata habet duo capita, sed quas significationes habeat, volens referre omitto: & de ea *in finali parte, in* 80. *consid.* dicetur.

Et licet color niger sit infimus inter colores, *vt infra patet, in 66. concl.* Crederem tamen, quod inter Aquilas in armis apponi solitas, dignior sit aliqua nigra

gra

gra quam alterius coloris: eo, quia à minori, & potentiori portatur, & etiam quicquid dicant alii, videtur hic color nobilior & dignior propter eius potentiam, & effectum. Nam licet de omnibus aliis coloribus possit fieri nigrum, ita quod nigredo extinguit, supprimit, & offuscat omnes alios colores, non tamẽ alii colores possunt ita delere, & extinguere nigrum, sicut nigrũ delet, obscurat, & extinguit alos. & sic videtur esse maioris potentiæ, & effectus quam alii. propterea magis honorari, & maior seu dignior reputari debet.

Carolus Magnus tanquã Imperator & Rex Franciæ prædictis duobus armis simul iunctis in vno scuto vtebatur: sed Aquila à parte dextra, Lilia autem à parte sinistra designabantur. De huiusmodi Aquila, latius *infra in vltima parte.*

Idem est dicendum de omnibus armis aliorum Principum, vt in Anglia, vbi rex Angliȩ habet pro armis tres Leopardos aureos in campo rubeo: sed vnde hoc, nisi quia asserit se esse ducem Normanniæ (qui habet pro armis suis duos Leopardos) & ducem Aquitaniæ, qui vtitur, & habet vnum: & hos tres simul copulat, seu accumulat, & ponit, ratione regni. Et sic in Anglia qui vtuntur Leopardis pro armis suis, cum aliquali tamen distinctione, videntur esse de domo regia, & sic dignior arma habere, gestare.

Sic in Aragonia, vbi rex vtitur pro armis quatuor palis rubeis & armis quatuor aureis. Et ratione regni Castellæ, & Hispaniæ, vtitur duobus Leonibus azureis, in duabus partibus scuti seu campi argentei, & in aliis duabus partibus, duabus turribus seu castellis aureis in campo rubeo.

Rex vero Cypri vtitur pro armis, & habet in parte superiori dextra vnam crucem potenciatam auream cum quatuor paruis crucibus aureis in campo argenteo, & in sinistra Leone rubeo in campo argenteo cotissato, quatuor cotissis azureis: & in duabus partibus inferioribus in campo argenteo duobus Leonibus rubeis.

Rex Nauarchiȩ vtitur tribus Leopardis azureis in campo aureo, & tantum est diuersitas in coloribus ab armis regis Angliæ.

Rex Portugalliæ vtitur quinque paruis scutis argenteis in campo azureo bordato bordatura rubea, & seminata turribus.

Rex Phrygiæ (quam Phrisiam vocant) vtitur pro scuto campo argenteo seminato pluribus cordibus rubeis, & bendato ex benda azurea quatuor petiarum.

Rex Siciliȩ, & Ierusalem vtitur cruce aurea potentiata, cũ quatuor crucibus seu croisetis aureis in campo argẽteo: in parte superiori dextra, Liliis seminatis seu insertis in medio partium superioris & inferioris: & ex latere sinistro partis superioris campo argenteo fessato tribus fessis rubeis in parte inferiori: ex parte dextra tigno seu cheurono rubeo in campo rubeo: & sunt hodie arma, quibus vtuntur duces Lotharingiæ.

Rex Noruegiæ vtitur tribus coronis aureis in campo rubeo, & istis armis vtebatur Arthurus dux Britanniȩ, licet quandoque sit vsus multo magis pluribus coronis aureis seminatis seu respersis in campo azureo.

Rex Nauarræ habet in campo rubeo escarbunculum pometatum ex auro, & à certo tempore, ex quo descenderunt tales reges à regibus Franciæ, assumũt in duabus partibus lilia aurea seminata, & conspersa in campo azureo cum banda argentea tendente à sinistra ad dextram.

Rex Maioricarum vtitur quatuor palis rubeis, & quatuor aureis.

Rex Poloniæ habet scutum rubeum quadripartitum in superiore parte dextra, & inferiore sinistra haber duas Aquilas argenteas, vnam in qualibet parte. In partibus vero superiore sinistra, & inferiore dextera hominem argenteum super equo argenteo.

Rex Hungariæ in campo argenteo habet quatuor gemellas rubeas.

Rex Hirlandiæ in campo rubeo habet Leonem argenteum.

Rex Hiberniæ habet regem aureum tenentem lilium in maiestate sedentem in campo nigro.

Presbyter Ioannes seu Ianus Rex Indiæ habet, vt fertur, crucifixum nigrum duobus flagellis nigris in campo aureo. De cuius dignitate, religione, seu deuotione, secta, & potentia, *infra in finali parte, in 20. consid.* in qua de nationibus Christianis locuti sumus.

Vt manifestius res liqueat, referenda est huc arbor, in qua præcedentia arma figurantur.

SIc legimus, quod certa sunt insignia diuersarum gentium, vt Romanorum Aquilæ, Scytharum Fulmen, Filiorum Israel signum Thau, de quo *infra 98. concl.* Ægyptiorum Apis, hoc est, Bos. Sus Phrygum, Geminæ rotæ corallorum, Thraciæ Mars, Arcus & pharetræ Persarum, & ita de aliis, vt in arbore præcedenti patet. Deis attributa fuere etiam insignia, vt Fulmen Ioui, Tridens Neptuno, Framea Marti, Claua Herculi, & Baccho Thyrsus. Et ab Aquila, aquiliferi dicti sunt signiferi in Romana militia. Habuerunt & Romani quatuor alia signa, videlicet Lupos, Minotauros, Equos, & Apros, quæ singulos ordines anteibant: sed Marius ea in totum abdicauit, sola Aquila pro signo relicta: *testis est Plinius lib. 10. c. 4.* Scribit Vegetius, primum signum totius legionis esse Aquilam, quam aquilifer portat. Idem Draconarius appellat signiferos à Draconibus qui per singulas cohortes ferebantur ad prælium. Franci vero vtuntur in prælio pro signo Cruce alba: Burgundi, Cruce S. Andreæ rubea: Scoti vero alba: Angli, Cruce rubea contra Francos, & rosis contra Scotos. Veneti Leone, Sueui Vrso, Senenses Lupa, Neapolitani Asino onerato clitella.

DEcimaoctaua conclusio. Cum hodie arma in locum imaginum: quæ olim fiebant, sint subrogata, *vt supra dixi in 10. conclus.* ideo infertur quod sicut violator statuæ, & imaginis principis tenetur criminis læsæ maiestatis. *l. qui statuas. ff. ad legem Iuliam maiestatis. Lucas de Penna. in l. si qua. colum. 1. C. de spectaculis. lib. 11. & in l. prædia. C. de loca. præd. ciuit. &c. eodem lib. 12. colum.* Ita etiam violator armorum principis tenetur pœna criminis læsæ maiestatis: cum subrogatum sapiat naturam illius, in cuius locum subrogatur, *vt habetur plene per doctores, maxime d. meum Iasonem, in l. si eum. §. qui iniuriarum. ff. quis cautio.* quod dicit esse verum idem d. meus ibi, in dotabilibus, etiam si subrogatum in àliquo discreparet. & idem d. meus *in l. possideri. colum. 2. ff. de acquiren. poss.* dicit habere locum etiam in correctoriis. Facit etiam quia statutum extenditur ad subrogatum. *gloss. singularis in cle. & si principalis. in verbo, principalis, in fin. gloss. de rescript, Iac. But. in l. placet. C. de sacrosanct. eccles. Anton. de But. in c. fin. extra de consuetud. d. meus Iason in l. 1. colum. 2. ff. de vul. &*

pup.dixi in conclusione consuetudinum ducatus Burgund.in gloss.in verbo,interpretes.ver.14.conclus. Et ideo etiam à simili, sicut non licet iuxta imagines principis sordida signa apponere.*d.l.si qua.*ita iuxta arma principum non licet arma aut signa sordidorum hominum,& sic vilium personarum apponere, secus de armis nobilium,*vt infra in 25.conclus.incip.licet vasallus,& superius in 15.conclus.*

DEcimanona conclusio erit talis, quod duæ conclusiones præcedentes extenduntur in omnibus aliis dignitatibus principalioribus vnius prouinciæ, vt in ducatibus, marchionibus, & comitatibus, habentibus ex antiquo aliqua arma,& insignia dignitati ducali, marchionali, aut comitali conuenientia, quoniam debent à pari iudicari, eo, quia tales dignitates habent iura regalia, maxime quando in eis succeditur prout in aliis dignitatibus, prout ample dixi de ducatu Mediolani, *in Comment.nostrarum consuetudinum ducatus Burgund.tit.Des successions des bastardz.art. 5.in consi.ibi posito*, quo tenui, quod duces habent iura regalia. & ideo idem dicendum est in eis sicut in aliis principibus, de quibus ante dictum est.

VIgesima conclusio est, quo ad arma nobilium. Nam certum est, quod nobiles ex origine,longa serie,& prosapia prædecessorum habent sua arma & insignia,& communiter à tali tempore cuius initii memoria non extat. In contrarium, omnes nobiles seu gentiles homines,vt ita loquar, habent & gerunt sua arma & insignia distincta & separata, nec vnus pateretur, quod alter portat arma sua, etiam si esset de sua familia, domo, & nomine:nisi cum quadam differentia quam habent inter se, quæ est videlicet,quod primogenitus familiæ suæ domus,portet ea plana & integra sine aliquali distinctione, vel additione. Alii vero posteriores,quilibet cum quadam discrepantia.Et hoc de consuetudine quę valet in his vt in descendentibus omnibus præterquā primogeto,velut in capite ponatur aliqua differētia, qua mediante ab aliis discernatur, & cognoscatur, *vt in l.1.C. quæ res ven.non pos.& ibi per Doct.* & sic illæ differentiæ siue signa inducta sunt per regni consuetudinem, & talis consuetudo tenet *secundum Barto.in tract.de insignibus & ar.* quæ consuetudo viget, & vsitata est in omnibus nobilium domibus regis Franciæ, vt tenet Guillelmus de Monteferrat. *in tractat.suo de successione regum,in secundo dubio nu.18.in fin.* exemplificat in domo Dalbret,& domo Darual,& sic de singulis. Quæ insignia & arma licet sint omnibus & singulis de illa agnatione,etiam nobili,communia. *l. vel quæ patet. in princip. & l.familiaria. ff. de religiosis, & sumpt. funer.* tamen illa differentia de consuetudine inducta (cum de iure arma vni per diuisionem vel differentiam assignari non possunt. *l.sepulchra.C.de religiosis,& sump.fune.*) non est communis, sed potius singularis & diuersa, per quam vnusquisq; de illa agnatione dignoscitur,in qua linea descendentium de illa nobili agnatione sit,an in linea primogenitorum, secundo genitorum vel tertiogenitorū, *vt dicit ibi idem de Monteferra,nu.20.* Vt videmus apud nos,domini Trimolii habent tres Aquilas azureas in campo aureo cum tigno rubeo,quæ sunt integra, plana, & originalia arma illius domus,quæ primogenitus habet,& portat, nec licet alteri ea portare, etiam si sit frater,nisi cum quadam distinctione, quæ fit multifariam, vt hic infra videre poteris,*in 76.concl.*& sic de singulis. Et ista sunt & fiunt ad cōseruationem agnationis & domus, in hoc quod nemo assumat talia arma, nisi sit de tali domo & familia:cum agnationis seu familiæ dignitas semper debet esse salua,*vt plene infra in seq. concl.* & vt per istam differentiam in insigniis & armis positam vnus de agnatione, vel familia ab aliis & singulis de illa agnatione dignoscatur,& discernatur,quod licet, vt nomini additur prænomen:*vt in l.vnica.C.de mutatione nominis,faciunt notata in proœmio Clemen.in gl.& in l.2.ff.de liberis & posthumis.*

Sed quod ignobilibus non liceat quouis modo arma,seu insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata deferre,dicam *infra in 23.concl.in c.Non licet ignobili.* Dixi remissiue post Bonum de Curtili, *in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgun.tit.Des infans de plusieurs lictz.§.4.in 1.gloss.in vers. additio.in fin.*

VIgesimaprima conclusio.Quæ dicta sunt hic ante in principalibus, idem est in nobilibus ex antiqua prosapia habentibus in sua progenie & familia certa arma distincta ab aliis ratione antiquitatis domus. Quia tunc, si in patria & regione vbi sunt & morantur, posset eis esse dedecus, quod inferiores minoris conditionis, gestarent talia arma, ex quo eis prohiberi posset,ne talia portent,instante parte. Puta si in ducatu Burgundiæ aliquis vellet assumere talia arma qui non esset de domo, & casata, posset prohiberi à superiore:vt si quis vellet assumere arma Trimoliorum (qui forte à Timoleone duce Corinthiorum originem habuerunt:vel à Timoleo monte Lydiæ, *vt in vlt.parte,in consideratione, quæ tractat de excellentia vinorum,dicetur*)posset ab eis prohiberi,vbi non esset de parentela,& idem de cæteris magnatibus seu magnificis potentioribus & nobilioribus in vna patria. Quoniam aliis non licet portare talia arma,nisi sint de casata, & domo illorum, & si portarent, aliqui possunt prohiberi, quoniam ex hoc iniuriarentur,quod inferiores qui non essent de eorum parentela, se tales dicerent. notatur *in d.c.cum dilecta.extra de excessib.prælat.*imo dicit Bal.*in l.2.C. quæ res vendi non possunt*,quod si quis assumat arma, seu insignia alterius, qui eis longo tempore vsus fuerat, tenetur pœna falsi,vt sæpe allegatum, & comprobatum est supra. Ita etiam tenet Ioannes de Montolono conciuis, & contemporaneus noster *in suo Promptuario iuris. in verbo arma.* Maxime si sit talis, qui in sua agnatione habuisset, vel conuictus fuisset quod vituperio & ignominia posset ex hac ratione prohiberi, *argumen. l.minæ.C.de episcopali audientia.* Et non solum principalis de casata potest talia prohibere, sed etiam quilibet alius etiam tertius. *vt dicit Bartol.in dict.tractat.de armis. argum.l.1. C.de his, qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, &c. & ita not.in verb.titulos & in authent. de mandatis principum. §.pen.coll.3.* Et facit ad hæc ratio Ang. de Perus.*in consi.suo 79. & consi.281. in pen.colum.* vbi dicit, quod grauissimum & iniuriosissimum est videre arma agnationis ad extraneos deuoluta.

Hinc est quod domus antiquorum,in quibus sunt arma prædecessorum & imagines, seu stemmata, de iure prohibentur vendi per tutorem & curatorem. Quoniam vt dicit text.*in l.quæ tutores, §.nec vero domum. C.de admin.tut.* satis lugubre est aut non videre maiorum imagines in domo propria fixas, aut videre reuulsas. Ratio depromitur. Exempla priscorum virorum honoratorum nos animant ad eorum vestigia sequenda,quos solitos dicere legimus, cū solas maiorū imagines intuerentur, vehemētissime sibi animū ad virtutē accendi:nec prudētissimis viris modice succurrebāt effigies maiorum, cū titulis suis in

prima

prima parte ædium poni solere, vt eorum virtutes posteri non solum legerent, verum etiam imitarentur, & semper audire videantur poeticum illud dictum: *Et pater Aeneas, & auunculus, excitat Hector.*

Et de Themistocle tradunt veteres, quem ferunt stimulis virtutum agitatum, & ob id noctes inquietas exigentem: quærenti quid ita ex tempore in publico versaretur, respondisse: quia me tropæa Milciadis de somno excitant. Et dicit Lactan. l. 1. *Itaque homines eorum simulacra finxerunt, vt haberent aliquod ex imaginum contemplatione solatium.* Et de materia ample *infra in 8. par. in 6. consider. ver. dicit tamen.*

Hinc videmus, quod si sint aliqui de aliqua familia, & casata antiqua, qui videant arma suorum prædecessorum depicta, aut alias insculpta in aliquo loco publico: si quis velit ea amouere & ponere sua de nouo, etiam ædificando nouum opus, quod potest ei prohiberi per iudicem ex officio suo, ex quo non est licitum abradere antiqua, & ponere noua: vt dicit Bart. *in l. qui liberalitate. §. nec eius nomine. per illum text. de oper. pub.* Vbi refert contra religiosos, qui capellas, seu capellanias defunctorum aliquorum antiquorum, fundatorum vbi sunt eorum arma, attribuunt aliis nouis quod male faciunt, *vt etiam dicit Lud. Ro. sing. suo 474. & refert Ioannes de terra rubea, in suo opere de vinea ecclesiæ. tract. 3. art. 6. in 8. conclu. super gloss. in verbo damnabilis.*

Et ideo vidi, quod cum in ecclesia Heduensi remoueretur quidam lapis magnus in modum tumbæ, vbi erant arma & imago domini quondam Dautigneyo, conquestus est dominus Gerardus de Vienna, dominus dicti loci, tam ea ratione, quia dominus ipsius loci Dautigneyo, quam ea ratione, quia erat de agnatione illius prædefuncti, cuius arma ibi posita erant & insculpta: & fuit necesse, quod in loco vbi construebatur capella noua, quod arma antiqua ibi reponerentur cum nouis, quod & æquum fuit, prout probat text. ad hoc expressus. quem etiam ad hoc allegaui *in l. fin. §. si quis. ff. de ope. pub.* Ad quod facit text. *in l. si quando. C. eo.* vbi habetur: quoties opus publicum vt pelatium, ædes sacræ vel porticus, reparatione indiguerint: licitum est imagines, statuas, inscriptiones nominum, vel arma quoruncunque deponere: sed refectis ędificiis, vnaquæque remota reportari, & proprio loco denuo collocari debent. Sed in re priuata vendita, licitum est emptori rei emptæ arma sua apponere, & alia si quæ sint affixa remouere. facit, quia satis absurdum est origine rei sublata eius imaginem derelinqui seu remanere. *text. in l. vnica. §. 1. C. de latina libertate tollen.*

Ex dictis tamen Bart. *in prædicto tra. in 2. col.* sublimitatis istud dictum præcedens, scilicet de portu & delatione armorum, nisi essent exteri, seu ita de longinquo, vt esset talis distantia de vno loco ad alium, quod primus lædi non posset. puta si Italus assumat si arma Teutonici, vel Anglici & econtra, vel Italus arma Hispani, certe, vt dicit Bart. in hoc non videtur generari præiudicium, nec scandalum inter eos. *& dictum Bathol. sequitur Panormit. in cap. dilecta. de exces. præ. & ample infra in 48. conclus.* Et ideo ex quo in his, in quibus quadam facultate quis occupat sibi vsum, non licet quæri, nisi ex magna causa. *l. pe. §. sunt autem qui putant. ff. ne quid in loco publico.* Vel nisi etiam essent ita antiqua arma, quod amplius dicit nequeat, quod sit aliquis in patria de familia illorum, qui talia arma antiquitus portabant, & deferebant, vt sunt quædam ex antiquis armis nouem heroum, qui dicuntur in vulgari, *Leus neufpreux.* quorum tres erant Iudæi, scilicet Iudas Machabæus, Iosue, & Dauid. Tres gentiles, seu pagani, Hector, Alexander Magnus, & Iulius Cæsar: & alii tres Christiani fuerunt, Carolus Magnus, Arthurus, seu Arthusius de Britãnia, & Gaufredus, seu Godofredus Billonius: quorũ quidẽ arma *infra in 28. concl.* videre poteris. Itẽ vt sunt arma militum (quos *mensæ rotundæ* vocant) qui fuerunt numero centum, & septuaginta, qui omnes portabant arma diuersa, vt videri potest in quodam volumine, seu Romantio, quod vulgari nostro dicitur & intitulatur, *Gyron le cour toys.* in prin. Et si quis velit videre, aut habere diuersitatem armorum, recurrat ad illum locum. Maior tamen diuersitas erat in turri Dauid. de qua *Canticorum 4. cap.* Dum in ea erant mille clypei pendentes. de qua *infra in 59. conclusi. ver. quandoque.*

Vigesimasecunda conclusio. In casu in quo omnes & maiores & minores comprehendũtur, & est interesse, quod potest contingere vnũquemque in casu, scilicet quando quis odiis plenus, cuius vitæ multi insidiantur, assumeret arma seu insignia hominis quieti, & pacifici, certe illius interest, & poterit facere prohiberi, si vituperose portat, vt dictum est, multo fortius potest peti prohibitio, ne ex hoc propter vnionem armorum alius pro alio occidatur vel iniurietur.

Item dicendum est, si ex hoc pudor primi aliquo modo lædatur, *arg. d. l. minæ. C. de epis. aud. & l. Iudæos quosdam. C. de Iudæis.*

Et hæc fieri debent per iudicis officium ad quem spectat quies popularis. *leg. §. quies. ff. de officio præfecti vrbis.* maxime si videat hoc ad scandalum posse esse & tendere, & ad dissensionem subditorum, etiam ex officio suo potest, *vt C. de latina libertate tollenda. l. 1. §. sed & qui domini,* vbi circa eos, qui pileati incedunt, lex Iulia statuit, ne populus decipiatur. & expressius *in capit. nonnullis. extra. de Iudæis.*

Vigesimatertia conclusio. Non licet ignobili assumere arma nobilis, & quæ solent portari per nobiles, nec insignia solis nobilibus concessa, & inter nobiles vsitata, deferre: quia sic dicitur nedum se nudo nomine nobilem asserere, sed etiam nobilium actus facere: eam ob causam grauius puniendus est, quam si solum assereret se nobilem, quo casu tantum falsum committit, & potest tanquam falsarius puniri. Text. est & ibi Bart. *in l. eos. §. qui se pro milite.* quem textum ponderat ibi Bart. contra illos qui se asserunt doctores cum non sint. *ff. de falsis.* vbi dicit text. quod illi qui se pro milite gessit, & illicitis vsus est insignibus, falso puniendus est, & videas Fel. *in c. 3. loco. col. 1. de probatio.* dixi alibi & ille text. multum facit pro hoc casu & in his etiam vbi quis illicitis vsus est insignibus. Facit quod not. Bald. *in l. fucandæ. quæ est l. 1. C. quæ res vend. non pos.* dum allegat illud vulgare, quod qui non est lupus, non debet assumere eius pellem. ample per Bonum de Curtili *in tract. nobilitatis, 2. part. numer. 178.* vbi dicit, quod vbi in aliqua patria est discretio seu doctrina, & in modo pingendi arma inter nobiles, & ignobiles, ignobilis non potest assumere arma nobilis, sed bene assumere potest iuxta ritum ignobilium, & popularium, vt infra patebit *in 28. conclusi.* non iuxta ritum nobilium, qui non conuenit nisi nobilibus: vt apud nos non videtur honestum quod ignobilis, & popularis in suis armis ponat supra arma sua galeam tymbratam, quod vulgo dicitur *Heaulme*, cum quadam eleuatione, quam faciunt nobiles magnifici, supra quod ponunt quoddam

signum eleuatum, quod videtur solis nobilibus attribui, quod vulgariter dicitur *Tymbre*, de quo ample *infra in 49. conclu.* Alias etiam prohibere & impedire posset nobilis, ne aliquis villanus vel rusticus nomen & arma suę domus vsurpet, vel ne aliquis de malo & infecto sanguine nomen vel arma immaculatorum assumat, quia cuiusque de genere interest claritatem & nobilitatem generis conseruari. *ita tenet Guillelmus Benedicti in repet. cap. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numer. 917. & plene in verbo, Raynutius de Clera. numer. 57. & 58. extra de testamen.*

VIgesimaquarta conclusio. Limitantur etiam præcedentes conclusiones in Bastardis, qui nó portant arma domus nobilium, cum non sint nobiles, *vt dicit Bald. in l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de stat. hom. idem Bald. in l. generaliter. §. fin. C. de instit. & substit. dixi ample in commento super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in titul. Des successions des bastards. §. 3. in gloss. 1. versic. iuxta prædicta: cum sequ.* ideo non possunt assumere arma domus, vt dicit Guillielmus Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. de Cler. num. 31. de testamentis.* vbi tamen concludit, quod istud nó obseruatur in Francia, quia bastardi portant arma domus, cum aliqua tamen barra, quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram. tendens & transuersans per medium scuti seu campi armorum. & ibi plene videas de bastardis. *& infra in 75. conclus. ver. item arma, &c.* Cum supradictis concordat commentum Cosmæ Guymier, *in verbo, filii, titul. de numero & qualitate Cardinalium. §. sint viri.* Quid autem de legitimatis, vide *infra, in 77. concl.* Sed de bastardis quomodo legitimi illis præferri debent, latius dicetur *infra in 11. part. in 15. consid.*

VIgesimaquinta conclusio. Licet vasallus habeat arma sua antiqua, & quæ potest vbique portare, & depingere, non tamen ea potest depingere, aut insculpere seu depingi, aut insculpi facere in locis vbi sunt arma sui domini, à quo tenet in feudum saltem ita alte, sed cum aliqua depressione, aut diminutione. Puta si tantum cum vsi sint arma domini in medio, *vt dicam infra in 96. conclus.* Quia talia sunt signa & loca honoris, *vt dixi supra in hac prima parte, in 13. consi. cum duab. seq.* Et de hoc est vniuersalis obseruantia in Gallia, ita quod aliqui habent consuetudines particulares de his, vt est in patria Turonensi: de qua per Ioan. Saxon. *tit, Des droitz de Chastelenie. cap. 1. in consuetudinibus patriæ Turonensis*, vbi ponit, quod vasallus non potest ponere sua arma, nec facere literam, seu ligaturam funerum in ecclesia Castellaniæ, quod est ratione congruum, vt minores maioribus deferant, *iuxta gloss. fin. in l. nihil omnino. C. de palatinis sacrarum largitionum. lib. 12.* Etiam in delatione & prelatione armorum, in quibus consistit honor, vt hic ante dictum est *in 12. conclu.* & dicit Bald. *in l. generaliter. §. fin. C. de inst. & substit.* quod portare arma est honor.

Aduerte tamen, quod arma posita iuxta arma principis, censentur ex eo nobiliora. facit, qui admittuntur ad latus principis, ex eo illustrantur. *tex. est in l. vnica. ibi, quos nostri lateris comitatus illustrat. C. de præpositis librorum. lib. 12. & ibi not. Bald. illum text. pro collateralib. quia illustrantur ab eo cui astant. & Fel. in c. pastoralis. de offic. del.*

VIgesimasexta conclusio. Cognatis & affinibus non licet assumere, nec portare arma domus illius, vnde cognationem solam habent, aut affinitatem. Cum ad solos agnatos competat iust. & facultas portandi arma domus: *text. esse videtur in l. ius familiarium. C. de religio. & sumptibus funerum. quem ad hoc Ioannes Saxo alle. in d. cap. 1. supra proxime allegato. dicam latius infra in 40. concl.* Et hæc sunt quantum ad arma nobilium, & quæ competunt nobilibus, de quibus adhuc dico quando fiet mentio, an transeant ad successores, & quomodo, & in pluribus aliis conclusionibus.

VIgesimaseptima conclusio est circa populares, qui non habent arma propria: sed aut sibi assumunt ex concessione principis supremi, vel alterius domini, vt Bart. qui habuit a Carolo IV. Imper. vt ipse, & cæteri de sua agnatione leonem rubeum cum caudis duabus in campo aureo portarent. Et tunc talibus licet portare talia arma sibi donata & concessa. & dicit Bart. *in d. suo tract. armorum.* in hoc non esse dubium. Quia disputare de potestate Principis est sacrilegium. *l. 2. C. de crimine sacrilegii.* Facit *in rubro & nigro, C. vt nemini liceat sine iudicis authoritate signa imprimere rebus quas alius detinet.* optimus text. *in l. sacrilegii. de diuersis rescriptis.* vbi notant Bald. & Paul. quod Imperator, seu Princeps supremus, vt Rex Franciæ, potest conferre dignitatem alicui non habenti, & nobilitare quemcunque vult. & instar sacrilegii est reputare aliquem indignum quem Princeps approbauit, *vt in d. text.* cum sit Deus in terris. *notatur in l. iubemus. C. de sacr. eccl.* de laude huiusmodi armorum & vtilitate infra dicetur, *in 36. conclusione, incipiente, circa vtilitatem.*

VIgesimaoctaua conclusio. Etiam populares propria autoritate arma sibi assumere possunt, *vt dicit Bart. in dicto loco.* Sicut enim nomina inuenta sunt ad cognoscendum homines. *l. ad recognoscendos. C. de ingenuis manumissis.* ita etiam ista insignia ad hoc inuenta sunt. *vt l. sanctum §. 1. ff. de rerum diui.* Sed talia nomina cuilibet licet imponere sibi ad placitum. *d. l. ad recognoscendos. & l. falsi. in princip. ff. de falsis.* Ita etiam ista insignia cuilibet licet portare, & impingere in suo, non tamen in alieno: *vt l. 2. C. vt nemini liceat sine iudicis autoritate, &c. & ibi notatur per gloss. in verbo aliquis. facit cap. dilecti. extra de conces. præbend. & quod ibi notatur per gloss.* Non inuenio illud cap. *dilecti*, sub tit. *de conces. præben.* allegatum per Bartol. sed bene reperio *cap. dilecta. extra de exces. præla.* quod bene videtur facere ad hoc cum gloss. fin. Et ibi Pan. & Pe. de Anch. ponunt istam quæstionem cum seq. & ibidem tractatur ista materia.

Videretur quod Bart. in hoc multum extense locutus fuerit, & quod istud non sit indistincte verum, maxime in villanis seu rusticis non habentibus aliquam præeminentiam aut dignitatem, seu nobilitatem: quoniam credo, quod talibus non sit licitum portare arma, hoc est scuta, in quibus sunt arma, cum talia solum competant nobilibus ex aliqua nobilitate, quæ sunt plures, vt infra videtur in octaua parte: & illis licet propria autoritate assumere aliqua arma, aliis non, propter vsitatam & obseruatam inuiolabiliter consuetudinem a tempore immemoriali, quo talibus solum competit vsus armorum, & non villanis & rusticis.

Item & vt statim dicetur, si adhuc tales sibi assumant arma, cauere debent, ne assumant arma alicuius antiquæ domus & familiæ iam talia habentis, & portantis, quoniam tunc posset prohiberi, *vt dictum est supra in 23. conclus.*

Sed bene verum est, quod tales rustici & artifices possunt per se & propria autoritate assumere merchas, & signa quibus signare & merchare possunt opera

pera ſua, & ſuas res: ſed iſta non debent fieri ad formam, ſeu inſtar armorum, & ita videntur intelligenda verba Bartoli. De prædictis merchis, ſeu ſignis infra videtur, *in 31.concluſ.*

Communiter tamen tenet ſecundum Pan. *in c. dilecto.* vt quilibet aſſumere poſſit ſibi certa inſignia ſiue arma. & de hoc truffantur villani à nobilibus, cum dicitur arma ſunt villanorum, quia ſumpta ſunt ad placitum, prout Accurſius gloſſator iuris ciuilis *in l. hæres. in gloſſ. fin. ff. de leg. hære.* de domino Martino ſic dicit, quod ſcutum ſuum albo nigroque variabat, vt omnem telorum vitaret amaritudinem. Veruntamen vt dixi, omnia nomina propria ſumuntur ad placitum, vt vnus ab altero cognoſcatur *iuribus præal. quibus addo §. ſi quis in nomine. inſt. de leg.* ita & arma poteſt quis aſſumere, vt vna parentela diſcernatur ab alia, & non fiat alteri præiudicium: etiam dummodo talia arma ignobilium ſeu ruſticorum non habeant galeam ſeu caſſidem tymbratam vt ſupra tactum eſt *in 23. concluſ.* & expedit ita fieri, vt familiæ diſtinguantur, & diſtinctæ cognoſcantur, vt dictum eſt. non ſit idem de magiſtro Ioan. Grammatico, & Accurſio iuriſperito, *vt vult gl. fin. in l. vnica. C. de Profeſſoribus. qui. &c. lib. 12.*

Si quis tamen velit aſſumere arma de nouo, debet aſſumere magis conformia ſuis cognatis aut affinibus, vel patriæ ſuæ, & etiam antiquioribus. & ſecundum quod videre poteſt & cognoſcere quod eis magis conueniunt & approximant ſtatui ſuo, tam ratione affinitatis, conſanguinitatis, patriæ, loci, quam vrbi ſeu ſuæ qualitati & conditioni, & de multis aliis, vt infra dicam. Vnde referam, quia ad rem facit, de Gordio patre regis Midæ opulentiſſimi Phrygum, qui Gordius ex agricultura ſumptus, ad regnum peruenit: quo potius Gordium ciuitatem inter Aſiam maiorem & minorem condidit, & à ſe denominauit, in qua templum Ioui conſecrauit, & non immemor, nec veritus originariam conditionem, nec eam celans in eo aratrum (tanquam forte propria arma, & inſignia) quo aliquando vſus fuerat, poſuit, & ex loris, ſeu funibus quibus boues in iugo tenuerat, nodum connexit miro artificio, vt neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo, eumq; Ioui cóſecrauit, donec qui eũ ſoluat occurreret: vt recitat Guilliel. Benedicti *in ſua repe. c. Ray. in ver. Ray. de Clera. n. 25. de teſtamentis*, & ibi reprehendit illos qui neglecto honore patris, ſe filios baſtardos magnatum dicunt, vt illorum nomen & arma eis non debita occupent, de quo vide ibi plura exempla.

Et ita vt magis communiter videmus, aſſumentes de nouo arma, aſſumunt ea quæ magis ſuo nomini, aut cognomini approximantur & conueniunt propter conformitatem, alludendo ad vocabulum cognominis, vt nomina ſint conſonantia reb. *vulgato §. eſt & aliud. inſt. de don.* & ſiquidem data ſunt ab antiquitate nomina ſignificatiua a parte rerum, vt Petrus, quia firmus vt petra. *tex. & ibi gl. in auth. de defen. ciui. in prin. col. 3.* & Lucius Lucillius, & Lucullus a luce. Puta ſi quis cognominetur de quercu, aſſumit pro armis quercum, vt in Papa Iulio II. qui dicebatur de Rouere, & aſſumſit pro armis quercum. Et rouere in vulgari Italico, eſt quercus. Et illi qui vocantur de caſtro, aut caſtello, ſumunt caſtrum ſeu caſtellum: qui vero cognominatur de Loup, accipit lupum, & ſic de ſingulis. Et licet propria nomina ad placitum imponantur, appellatiua tamen ab aliqua proprietate imponi ſolent, *vt dicit Bal. in proœm. inſtit. allegans l. ſi quis in fundi vocabulo. ff. de leg. 1.*

Sicut videre eſt multas familias Romanorum cognomina aſſumpſiſſe a leguminibus, & ab ea re quam optime ſererent, vt Fabii à faba cognominati, Cicerones a cicere, Lentuli ſeu Lentini a lente, Piſones a piſo, & ſic de huiuſmodi. & vt ait Plinius, fuerunt ab arboribus cognomina antiquis, vt Frondicio, qui præclara facinora Vulturnum tranſnatans fronde capiti impoſita aduerſus Hannibalem edidit. Item Cornutus ait: *Q. Cincinnatus cum ſuum agrum & araret, & ſereret, dictatura ei à populo Rom. delata eſt. Qui contra Samnites profectus victor extitit, quia à ſerendo, Seranus appellatus eſt.* A pinſendo Pilumnus, qui primus pinſendi frumenti vſum inuenit: & pilum, id eſt, inſtrumentum aptum ad terendum. Item ab herbis vt Lactucinii, a lactucis dicti. Item a piſcibus, vt Muræna, quod fuit cognomen viri Romani, ab eo piſce deductũ, vnde Ciceronis extat oratio pro Muræna. Item Orator, quod cognomen fuit Sergii viri Romani, quod ab hoc piſce ſortitus eſt. Cognomina etiam vt inquit Varro, habentur a maiori & a minori, pecore. A maiori, vt Equitius, Taurus. A minori, vt Saprilus, Scropha, Portius, quod cognomen fuit Catonis Cenſorii, a porco tractum. Quidam etiam a veſtimento, vt Antonius Caracalla.

Et aſſumendo antiqua arma (puta duos leones aureos eleuatos, ſe inuicem reſpicientes in campo rubeo, quæ fuerunt arma Hectoris. Lyram auream in campo rubeo, quæ fuerunt arma Dauidis. Tres pſittacos virides in campo aureo, quæ fuerunt arma Ioſuæ. Draconem rubeum in campo argenteo, quæ fuerunt arma Iudæ Macchabæi. In campo azureo regem in ſolio maieſtatis ſedentem aureum, quæ fuerunt arma Alexandri Magni. In campo azureo tres coronas aureas, quæ fuerunt arma Arthuri) non poteſt quis reprehendi, nec ab aliquo prohiberi, cum nunc non ſint aliqui de parentela eorum. & ita de aliis ſimilibus, de quo latiſſime *infra in 48. concluſione.*

Vigeſimanona concluſio. Si quis impediat, ne arma ſua aliquis ponat in loco, in quo ponere poteſt, non patiendo eidem honorem decerni, qui decerni poteſt, non tenetur actione iniuriarum, vt eſt text. ad literam, *in leg. iniuriarum* 1. §. ſi quis de honoribus decernendis alicui paſſus non ſit decerni, vt puta imaginem alicui, vel quid aliud tale, puta arma. *ff. de iniuriis.* quamuis, vt dicit text. hoc contumeliæ cauſa faciat. Intellige ſi fiat impedimentum antequam ſint poſita. ſed poſtquam fuerint poſita in aliquo loco: ſi amoueantur, credo actionem iniuriarum eſſe ortam. Quoniam turpius eiicitur, quam non admittitur hoſpes. *tex. in cap. quemadmodum. §. alioquin. de iniuriis. extra.* Ex quo dixi in caſu emergenti, de quo *infra 49. concluſ. in fin.* cum eſſet inter duos dominos contentio de quadam eccleſia, in cuius iuriſdictione eſſet, & quis illorum facere deberet zonam lugubrem, ſeu funebrem in dicta eccleſia: quod ex quo vnus ſuperſtes abradere fecerit zonam lugubrem, quam filii alterius prædefuncti fecerant fieri pro ſepultura eorum patris, quod in hoc tenebatur actione iniuriarum. Quia non ſolum non paſſus eſt honorem decerni, ſed decretum tulit, diminuendo eius dignitatem; quo caſu tenetur actione iniuriarum, *vt eſt gl. in d. §. ſi quis. in verb. quid faciat.* Idem dicendum eſt de eo, qui arma alicuius iam in aliquo loco depicta deleuit, aut abraſit, quoniam hoc caſu tenetur actione iniuriarum, ſi talis, qui illa poſuit, non poterat prohiberi illa ibi ponere, quoniam ſi potuit prohiberi per aliũ: videtur quod ſi ponat ſine e-

ius

ius authoritate & licentia, poſſint per dictum, qui prohibere potuit, aut eius mandato, deleri, & abradi. Quoniam ex quo per illum text. *in d. §. ſi quis.* poteſt impediri ne vtatur honore, & ne honor ſibi decernatur: ita quod non poteſt hoc caſu teneri actione iniuriarum. Multo ergo fortius ſi quis vtatur honore non ſibi debito, poteſt talis honor impediri per illum cui præiudicatur in honore, puta in appoſitione imaginis in vno loco, vel alicuius alterius rei ad honorem tantum, vt eſt in appoſitione armorum.

Et ideo dic, quod ſi quis in re litigioſa ponat, aut pingere faciat arma ſua, poſſunt ab aduerſario deuaſtari, excidi, & arripi, *per text. in l. 2. C. vt nemo priuatus titulos prædiis ſuis vel alienis imponat, vel vela regia ſuſpendat. & ita tenet Vinc. Cicault in quodam tract. quem fecit de factis Principum. in c. de autoritate Eccleſiæ. fol. 5. ſed pro hoc vltimo dicto allego formaliorem text. in l. 1. etiam in l. 2. C. vt nemini liceat ſine iud. autor. ſigna imprim. rebus quas alius detinet.*

TRigeſima concluſio. Non ſolum habens proprietatem in aliqua re arma ſua poteſt facere pingere, ſed etiã vſufructuarius in re in qua habet vſumfructum. *l. æquiſſimum. §. ſed ſi ædium vſusfructus legatus ſit.* Nerua filius, & lumina immittere eum poſſe, ait, ſed & colores, & picturas, & marmora, poterit. & ſigilla: & ſi quid ad domus ornatum pertinet. *& not. ibi ſigilla. ff. de vſufruct. & ibi Angel. de Per. & Flor.* Quia per hoc non efficitur deterior conditio rei, neque mutatur eius ſubſtantia, quoniam alias ſecus eſſet, *vt l. monumentorum. C. de reli. & l. repeti. §. rei mutatione. ff. quibus modis vſufruct. vel vſus amittatur.* Ex quo dixi in caſu emergenti, quod vidua poſt mortẽ mariti, quæ habet donarium in aliqua domo, ſeu in aliqua terra, & Signoria, poteſt ibidem ponere arma ſua, prout eius maritus feciſſet eius vita comite, ſed tamen zona funebris in eccleſia pro ea fieri non poteſt. *arg. d. l. monumentorum.*

TRigeſimaprima concluſio eſt circa merchas, & inſignia mercatorum, & artificum. & hoc caſu dicendum videtur, quod vnicuique liceat tales merchas, ſeu ſigna portare, & habere. Quoniam talia fiunt ad recognoſcendas res ſuas & opera ſua, ſeu artificia. vnde not. Bald. *in aut. dos data in magna lectura. C. de do. ante num.* quod ballæ mercatorum recognoſcuntur ad ſignum, ſicut ſupra dictum eſt *in 28. concl.* quod nomina ſunt inuenta ad cognoſcendos homines *C. de ingenuis manumiſſis. & §. ſi quis in nomine inſti. de leg.* Et licet vnicuique nomen ſuum mutare, & accipere ad placitum, dummodo abſit fraus. *l. vni C. de muta. nomi.* ideo videtur quod etiam ſignum, ſeu mercham mutare poteſt. De mutatione tamen nominis, *vide Gem. in proœmio ſext. in 3. colum. & Angelum in d. §. ſi quis in nomine. & per Doctores in d. l. vnica.*

Sed quid de armis, an licet ea variare, & mutare pro libito? videtur quod non: quia vt ſæpe dictum eſt, bonum eſt argumẽtum de nomine ad arma. Modo ſic eſt, quod mutatio nominis videtur prohibita, *vt in l. 1. §. qui in rationib. ibi, vel rem amouerint. & l. falſi nominis. ff. de falſis. & l. Titio, in princ. ff. ad mu.* ideo nec arma mutare licet. Facit, quia nemini licet titulum ſemel aſſumptum variare ſaltem ſine ſcitu principis, *ex ratione l. eos. §. qui ſe pro milite. & ibi Bald. ff. de fal.* Item mutatio nominis non fit in imperatore, *vt tenet Bald. in proœm. Gregoriano. colum. 1.* igitur nec in alio inferiore permiſſa eſſe videtur; cum dicat ſe dominum in terris, & eius dignitas alta eſt, *vt per Bald. ibi.* Item notarius non debet mutare nomen, nec ſignum, vt in proxima ſequenti conſideratione dicetur. In oppoſitum facit: quia quis dum dignitatem apoſtolatus aſſequitur, mutat nomen proprium primæ impoſitionis, *vt tenet Bald. vbi ſupra.* & illa mutatio dicitur gratioſa, idcirco variatio armorum eſt licita. Ideo dic, quod ſicut nomina bona poſſunt mutari, dummodo illa mutatio non ſit calumnioſa, captioſa, ignominioſa, & fallens: quia tunc prohibetur tanquam etiam glorioſa, iuribus pro prima parte allegatis. Sed illa eſt licita, quæ damnum, fraudem, & deceptionem alteri non infert, nec inferre poteſt, *vt dicit ibi Bald. in col. 2. & pro vtroq; caſu eſt tex. in d. l. vnicam. C. de mutatione nominis.*

TRigeſimaſecunda concluſio erit pro limitatione prædicta concluſionis, quæ fallit multis modis. Primo quando intereſſet multis ſeu contingere poſſet ex hoc intereſſe multorum: quod fieri poteſt, quando eſſet quidam faber expertus, & bene famatus, qui in gladiis ſuis ſeu aliis operibus aut artificiis facit certa ſigna, vel mercham, ex quibus opus talis magiſtri, ſeu artificis eſſe cognoſcitur, & laudatur, vt per hoc tales merces melius vendantur, & auidius emantur.

Et ideo dicunt Bened. *in d. ſuo tract. armorum,* Pan. & Pet. de Ancha. *in cap. dilecta. extra. de exceſſ. prælat.* ſi alius faceret tale ſignum, poſſe prohiberi, quia ex hoc commune bonum, ſeu reſpublica lęderetur, & decipi poſſet. Acciperetur enim & emeretur opus vnius (vt ſæpe fit) pro opere alterius, *arg. l. 1. C. de latina liber. toll. & c. à nonnullis. extra de Iudæis.*

Iſtud exemplificari poteſt in multis, maxime tempore noſtro in quodam fabro cultellorum, qui dicebatur Vauldoire, qui vtebatur certo ſigno pro ſua mercha operi ſuo imprimenda. Nam ſi alius vſurpaſſet illud ſignum, potuiſſet ille, & quilibet alius de populo conqueri, & ad preces illorum per iudices prohiberi eidem vſurpanti, potuiſſet etiam cęteris ne tali ſigno vterentur, quod & factum fuit.

Sic etiam in oppido Belnenſi, vbi erat quidam faber baliſtarum laudatiſſimus, & ingenioſus, qui cæteros in operis ſui dignitate excellebat. Nam ſi aliquis ſignum ſuum accepiſſet, potuiſſet ad iuſtitiam illius, aut alterius de illo loco prohiberi, ne quiſquam alius vſus fuiſſet, & ſic de ſingulis. faciunt ad prædicta, quæ tetigi *infra in 34. concluſ.*

Sicut videmus in Burgundia, dolia vinorum fiunt diuerſa, & diſtincta ab aliis totius Galliæ: ita quod nulla prouincia eſt in Gallia, quæ vtatur doliis, ſeu vaſis vinariis ad menſuram, & ſub forma, & modo quibus fabricantur in vrbe Belnenſi, & in tota Burgundia.

Altiſiodorenſes tamen ad æmulationem voluerunt facere ſimilia vaſa, & dolia, vt carius, & citius venderent eorum vina, & pro vinis Burgundię, quod tamẽ fieri non potuit, nec debuit. Et ideo ſuper hoc pendet proceſſus Pariſiis (vt audiui) Et pro certo iuſte poſſunt, & potuerunt Burgundi impedire, & conqueri, ne fiant neque fierent dolia ad vſum vinorum ad inſtar ſuorum propter excellentiam vinorum Belnenſium, & totius Burgundiæ, quia alias euenire poſſet, quod alia vina venderentur, & exponerentur venalia pro vinis Burgundiæ, & diffamaretur, ſeu minueretur fama, & celebritas vinorum ipſius Burgundiæ, etiam decipi poſſent multi emptores, ideo intereſſe tam publicum, quam priuatum conſiderandum eſt.

TRigeſimatertia concluſio erit pro ſecunda limitatione antedictæ concluſionis. quæ fallit ſecundo in ſignis quibus vtuntur Notarii, qui ſemper vno ſigno vti debent, & mutare non debent, nec nomen, alias tenerentur de falſo. *Bald. in l. conparationes. col. fin. C. de fid. inſt. & in 1. conſt. C. & Lanfran. in cap. quoniam. ver. inſtrumenta. col. 2. extr. de probationibus.* Quia nullus poteſt aſſumere ſignum alterius notarii, nec eo vti: & ſi id faciat, incidit in crimen falſi. notatur *in l. nemo. quæ eſt l. fin. §. nec calidis. C. de acceſſoribus. in §. item Lex Cornelia. inſtit. de pub. iu. & in authen. de inſtrum. cautela, & fide. §. oportet autem. & quod ibi not. colum. 6.* vbi ſi quis ſignum alterius accipiat, poteſt prohiberi. *ita etiam tenet Ioan. de Platea in l. ſtigmata. C. de fabricenſibus. lib.* 11. quia aliquando poſſet diffamari primus ſignans tali ſigno, ſi ſecundus non bene vteretur eo. *arg. d. cap. dilecta. de exceſ. præl. extra. Et ibi Berna. de Landrino in apoſtilla ad Panormitanum allegans Bal. in ſua diſputatione, quæ incipit accuſatus de vi turbatiua.*

TRigeſimaquarta concluſio erit pro tertia limitatione præcedentis concluſionis in ordine 31. quæ fallit tertio in ſignis quibus vtuntur fabricatores omnium rerum: quoniam etiam tales poſſunt ad requeſtam eorum inhiberi facere, ne alii illo ſigno vtantur, vt ſupra dixi *in concluſ. 32.* Quia ſi ſit bonus faber, pictor, aut textor, & alius qui non eſſet ita peritus in arte, vteretur ſuo ſigno, poſſet ille bonus artifex, qui primo vtebatur tali ſigno, diffamari in opere ſuo. Eius enim intereſt ne alius imperitus artifex tale ſignum aſſumat, ne confuſio operum inducatur, & ſic eſſet primi boni, & periti artificis diffamatio, vt etiam tenet Bald. *in l. 2. C. quæ res vend. non poſ.* & dicit Bald. *in cap. 4. col. 2. de iureiu.* quod vnus mercator non poteſt apponere ſignum alterius mercatoris in ballis.

Idem etiam dicit Guillelmus Benedicti, *in ſua repet. cap. Ray. in ver. Raynutius de Clera. num. 59. de teſtamentis*, in hoſpite tenente diuerſorium, ſeu hoſpitium, qui ſi primo acceperit ſignum aliquod, ſeu interſignum, poteſt prohibere ne in illo loco alius accipiat illud. quia ſua intereſt ſi in illo loco, ſeu ciuitate vbi habet tale ſignum, vel quia forte propter eius famam, & diligentiam ſeu prouidentiam, cuncti viatores, & hoſpites ad ipſum currebant & nunc diffamaretur, ſaltem fama talis hoſpitii diminueretur, ſi alius non æque idoneus, fidelis, & ſeruitialis inter ſignum illud aſſumeret, quod non eſt tolerandum in præiudicium primi occupantis, & habentis tale ſignum ſeu interſignum.

Vel quia forte vnus mercator, vel alius artifex habet in ſua domo ex præſcriptione aliqua inſignia, quibus ſemper ſui prædeceſſores vſi fuerunt per triginta annos, & vltra, *vt dicit Bald. in l. 1. quæ. in c. fucandæ. in fin. C. quæ res vendi non poſſunt. quem ibi vide pro materia. & facit pro hoc l. monumentorum. in fi. C. de relig. & ſum. fu.* Et prædicta intelligo vera, niſi eſſet magna diſtantia loci, de vno interſigno ad aliud, aut vnus vicus multum diſtaret ab alio, quia tunc in illis vicis longe diſtantibus etiam in eadem ciuitate ſæpe ſimilia interſignia (vt Pariſiis) videntur eſſe appenſa, licet plerunque in aliquibus differant vt vnum ſiat paruum, aliud magnum, vel cum aliqua diſſimilitudine, & diſcrepantia, *pro quo faciunt dicta infra in 3. concluſione.*

Et ex hac concluſione infero, quod cauere debent aduocati ne ſe ſubſignent ſcripturis factis per procuratores aut alios aduocatos imperitos. Quoniam ex hoc ſi deueniant ad manus expertorum, & doctiſſimorum virorum, poſſet eorum fama attenuari: quia in his inſpicitur ſignum aduocati ſe ſubſcribentis, quod male obſeruant aduocati Heduenſes, qui vt plurimum ſubſignant ſcripturas per procuratores factas. quod tamen ſemper facere renui, & vidi multos in hoc decipi, & pęnitere, cum eorum ſcripturæ declarabantur inadmiſſibiles, inutiles, impertinentes, ineptæ, & nullæ, quod in eorum dedecus redundabat, ex quo non cogitauerant, nec illas fecerant. Caueant ergo de cætero ne ſigna eorum talibus ſcripturis apponāt, niſi ex fontibus propriis proceſſerint, & facit, quia inciuile eſt (niſi tota lege perſpecta) de aliqua particula eius propoſita iudicare, vel reſpondere. *l. inciuile eſt. ff. de leg. facit etiam l. de his controuerſiis. in his verbis, inſpectus cognitisque verbis teſtamenti. ff. de tranſaction.* & plerunque principium per finem corrigitur. *l. ſi tibi in fine. ff. ſi certum petatur.*

Et ampliando prædictam fallentiam videtur quod apponere ſignum alienum, ſeu mercham alienam in rebus ſuis ſit prohibitum. *leg. 1. C. de nauibus excuſandis. libr.* 11. imo quod perdat rem ſuam. *dicta lege 1. & l. ſacrilegii. §. qui cum. ff. ad legem Iuliam peculatus. cum aliis allegatis per Lucam de Penna in lege ſtigmata. Cod. de fabricenſibus libro* 11. Et ſic vnus mercator non poteſt nec debet apponere ſignum alterius mercatoris in ballis ſuis, vt dictum eſt hic ante.

TRigeſimaquinta concluſio erit de inſigni, inſigno, ſeu mercha mercatoris, an probet. Ioan. de Platea *in d. l. ſtigmata.* & Guilliel. Benedi. *in d. rep. cap. Rayn. in ver. Rayn. de Clera. de teſtamentis.* dicunt, quod talis mercha ſufficit ad probandum rerum dominium. *facit cap. diſplicet. 23. q. 4. ibi & vos oues Chriſti eſtis, characterem dominicum portantes, ſecundum Lucam de Penna in d. l. ſtigmata.* Eius enim res eſſe videtur, cuius ſigno ſignata eſt *l. quod ſi neque. §. fin. ff. de periculo & commodo rei venditæ & cap. ſi iudex. de ſent. exc. in 6. Ad idem bene facit 1. quæſt. 1. cap. quod quidam in fin. & 23. q. 7. cap. quemadmodum de confeſ. diſtin. 4. cap. poſtea ſignatur. 24. quæſt. 2. cap. ſane profertur. extra de voto magnæ. & c. fin. ibidem.* & Ezechiel cap. 9. *Tranſi per mediam ciuitatem, & ſigna Thau, ſuper frontes virorum gementium, & dolentium ſuper abominationibus quæ fiunt in medio eius.* Et Luc. 20. *Oſtendite mihi numiſma cenſus. At illi attulerunt ei denarium. Cuius habet imaginem, & inſcriptionem? Et reſpondentes dixerunt: Cæſaris, & ait illis: Reddite ergo quod eſt Cæſaris, &c.* Et Gene. 4. *poſuit Dominus ſignum in Cayn.* Ad idem Exod. 12. quod verum dicit eſſe Lucas de Penna ſi probetur impoſitio merchæ. *l. 3. C. de bonis vacantibus, libr. 10. d. leg. quod ſi neque.* Quod videtur etiam eſſe verum, quo ad poſſeſſionem, & dominium, *ar. d. leg. 3. & l. monumentorum. C. de relig. & ſump. funer. & facit quod notatur in capit. quanto. in gloſſ. in verbo, patris. de iureiur. extra & in leg. vnica. C. de nautis Tyberinis. lib. vndecimo. Ita dicit Lucas de Penna in d. leg. ſtigmata. & dixi in meo monologio, in verbo, mercha mercatoris.* Dicit tamen Bald. *in authent. dos data. C. de don. ante nupt.* quod facit tantum præſumptionem, vt in ballis mercatorum, ſi quod facit præſumi eſſe illius cuius eſt ſignum. De impreſſione armorum, inſcriptione nominum, & imaginum an probent, vide *infra in 55. concluſion.*

TRigeſimaſexta concluſio circa vtilitatem armorem quæ quis habet à Principe verſatur: de quibus *ſupra in 27. concl. in cap. circa populares*, an plus

possint & an afferant aliam vtilitatem quam si alius ea non habeat à Principe. In quo concludit Bart. *in suo tract. de armis*, quod magis prodest, & magis releuat habere arma à Principe, quam à se ipso in multis.

Primo, quia est maioris dignitatis, sicut dicimus in testamento facto à Principe, *vt in l.omnium.C.de testam.*

Secundo, quia non possunt prohiberi ab alio illa portare, *lege 2. C. de iureiur. & ff. de mino. 25. annis. lege minor autem magistratus. in princip. &* §. 2. qui text. bene facit cum dicat, quod aduersus sententiam Principis non admittitur quis ad petendam restitutionem in integrum, cum solus Princeps restituat aduersus suam sententiam. Quia nullus eo maior fit, *l. de precatio. ff. ad legem Rhodiam, de iact.*

Crederem doctrinam Bar. in hoc esse veram, dummodo princeps non concessisset ei arma alicuius magnatis, seu domus, aut casatæ antiquæ: quia tale priuilegium concessum a Principe, intelligitur sine præiudicio tertii. *text. in l. 3. §. merito. ff. ne quid in loco pub. & l. 2. C. de preci. impe. offe.* ideo si Princeps concederet arma alicui noua, quæ quis non solitus est habere, non potest prohiberi. Secus si solitus esset portare aliquis, & gestare a tempore immemoriali: quia tunc posset querelare talis de suo interesse, & quod Princeps non intellexit illud fecisse in præiudicium illius: & sic instantiam illius prohiberi, nisi Princeps diceret, *Non obstante*, & cætera. quia tunc Princeps posset concedere. *ar. nota. in l. fin. C. si contra ius vel vtilitatem pub.*

Tertio, quia si duo assumpserint eadem arma, seu insignia, nec de prioritate nec posteritate appareat, præfertur ille qui à Principe habuit. *l. si duas, in prin. ff. de excu. tutor.*

Quarto, quia si in exercitu esset vel alio loco, & quæreretur quis deberet præcedere, debent præferri illius arma, quæ a Principe sunt concessa. *l. si. ff. de albo scrib. leg. 1. C. de consulib. lib. 12. cap. per tuas. extra de maio. & obed. & ar. d. leg. si duas. in prin. ff. de excus. tut.* Et dixi in pluribus locis, quod inter eiusdem qualitatis pares, semper præfertur, qui a Principe honoratus sit, seu aliquo munere donatus sit. *text. est ad hoc in l. restituendæ. in fin. C. de aduo. diuer. iud.* & merito illis est deferendum, cum ratio priuilegii sit habéda *l. 3. ibi, nisi quis priuilegiatus veniat. ff. quod cum eo: qui in alie. potest. &c.* Et sic intelligit Bart. prædicta procedere cæteris paribus, scilicet quod alias illi qui habent arma, sint æqualis dignitatis, alias præferri debent arma illius qui esset in maiori dignitate, *arg. ll. superius allegatarum, & quæ ibi notantur, allego tamen text. expressum in l. 1. ff. de albo scrib.* Exemplifico, si aduocato, fiscali alicuius alterius prouinciæ in Burgundia Princeps daret arma hodie, & ego cras assumerem propria autoritate: cum vterque sit aduocatus fiscalis, & sic paris dignitatis, ille qui haberet a Principe, præferretur. Sed si Cancellarius Franciæ assumeret sibi arma de nouo hodie, & Princeps hodie mihi concessisset, non essem propter hoc præferendus, imo ille, qui est maioris dignitatis, *vt latius infra dicetur in 49. conclusio.*

Et ideo cum arma donata a Principe maiorem autoritatem præstent, & prælationem, quam arma sumpta propria autoritate, non mirum si Bart. gloriabatur in hoc, quod arma sibi fuerant concessa a Carolo IV. Imper. qui sibi donauit, & cæteris de sua agnatione Leonem rubeum cum caudis duabus in cãpo aureo portare, *vt dicit in d. suo tract. & dixi supra in d. 37. concl. vbi de materia.*

TRigesimaseptima conclusio, attingendo materiam circa transmissionem armorum ad successores, est, quod arma vnius domus, familiæ, vel casatæ, remanent, & transeunt integraliter ad filium primogenitum tanquam digniorem, qui quidem illa debet, & potest portare integra, plana, sine aliqua additione, vel diminutione, *vt infra dixi in 76. concl.* Eo quia primogenito debetur honor in omnib. cum preferatur cæteris, & in mensa, in oblationibus, & aliis multis de quibus *infra in 5. parte, in 41. consideratione.* & portare arma est honor, vt sæpe repetitum est supra, & dicit Bald. *in l. fin. C. pro socio.* quod arma, & nomen nobilium remanent apud principalem domus. Cum in illo tanquam in capite splendor geniture sit & permaneat, *argu. l. cum scimus. in fin. C. de agricolis. & censi. lib.* 11. *quem allegat Vincentius Cigault in suo tract. de potestate ecclesiæ.* Cum deterioris conditionis non sit quam pater *.l. cum satis. C. eo. tit. & lib.*

TRigesimaoctaua conclusio. Arma sunt tantæ virtutis, quod transeunt in successores vnius domus seu agnationis. *l. familiaria. cum l. seq. Cod. de religios. & sumpt. funer.* & hoc secundum prioritatem gradus, vt in successione aliarum rerum. *de quo inferius in 76. conclus. in fin. & ample Guilliel. de Montserrat. in tract. de successione regum, in secundo dubio. numer. 19. & supra in 20. conclus.* Facit, quia filius familiam sequitur & agnationem patris §. *primo. ibi, quia qui nascuntur, patris non matris familiam sequuntur, institutio. de legitim. agna. tutela. concordan. text. in capit. 2. & ibi gloss. in verbo, potestate. extra de conuersi. infidelium.* & sic de iure a patre, & non a matre denominari debet. Item filius sequitur conditionem patris quo ad originem. Item sequitur patrem quo ad dignitatem, & honores. Item nationem patris: *vt probat & tenet Guilliel. Bened. in sua rep. cap. Rayn. in prin. de testamen.*

TRigesimanona conclusio. Si sint plures successores, ad proximum transeunt arma integra sine diminutione. Ad sequentes vero cum aliqua diminutione, aut cum appositione, seu additione alicuius rei, sic quod possint discerni ab armis principalibus integris, & planis. Sed quomodo hoc fiat, infra dicturus sum *in 76. conclusione.*

Et dicit Bart. *vbi supra*, quod istud licet, sicut licitum est addere cognomen nomini, aut illud inter duos eiusdem nominis: ex quo denotari possit diuersitas inter eos, sicut inter duos fratres eiusdem nominis dicitur vnus Ioannes iunior, vel paruus, alter vero Ioannes antiquior, vel magnus, &c. Et istud semper operatur antiquitas, seu primogenitura, quæ debet habere aliquam prærogatiuam: & ex communi obseruantia in Gallia in quocunque gradu sit, semper habet istam præeminentiam in armis, quod ea portat integra: sequentes vero cum aliqua adiectione, *vt dixi supra in 20. concl. & ample declarat Guillelmus de Monteferrato in tractatu de successione regum, in secundo dubio.*

QVadragesima conclusio. Arma non transeunt ad cognatos, & affines. *l. ius familiarium. C. de rel. & sumpt. funer.* Et facit quia cognati descendentes ex fœmina non sunt de familia. *lege cum in adoptiuis. C. de adopt. Sozinus in consil. suo 30. colum. 3.* Et soror dicitur quasi seorsum nata, & a familia separata appellatur, *vt dicit idem Sozi. in d. consi. per me allegato in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. tit. des droitz & appartenances à gens*

gens marietz.§.1. in gloſſ. en puiſſance. de ſom. mary. & tides ſucceßions. §.12. in gloſſ. 1. vbi dicitur quod agnationis dignitas ſemper debet eſſe ſalua, conſiderato in hoc, quod honor debet remanere apud agnationem, & ſic cum arma ſint honor domus, vt prædictum eſt, ad cognatos tranſire non debent. *Faciunt etiam ad propoſitum quæ dicit Angel. in conſi. 169. & in conſi. 281. ſupra allegat. Ita etiam tenent Bart. in d. tractatu de armis. Petr. de Anch. d. capit. dilecta. de exceſſ. prælat. & Ioannes Saxon. in dicto capit. 1. titul. des droictz de chaſtellenie. in conſuetudinibus patriæ Turonenſis.*

Ex communi tamen obſeruantia & vſu arma, domus, ſeu familiæ tranſeunt ad cognatos, & affines, vno modo, videlicet cum adiunctione in vna parte armorum: alterius familiæ ex parte ſiniſtra: maxime in deſcendentibus ab illis, quia ſolent depingere aut depingi facere arma ſua diuiſa, & bipartita, ita, quod in parte dextra ſunt arma patris, & in parte ſiniſtra ſunt arma matris. Quod quomodo facere liceat, ſcilicet aſſumere etiam nomen & arma matris, vel alterius, ponit Guill. Benedicti *in ſua rep. c. Rayn. in ver. Raynutius de Clera. nu. 44. de teſtamentis.*

QVadrageſima prima concluſio. Sicut identitas cognominis inducit præſumptionem agnationis. *l. cum precum. C. de liberali cauſa*, ita etiam identitas armorum inducit præſumptionem agnationis aut cognationis. Quoniam ſicut nomina imponuntur, & reperta ſunt ad cognoſcendos homines. *l. ad recognoſcendos ſingulos nomina comparata. C. de ingenuis manumiſſ. & §. ſi quis nomine. Inſti. de legatis.* Ita etiam arma, ſigna, ſeu inſignia fiunt & adinuenta ſunt ad recognoſcendas familias, & agnationes, quia per ſignum cognoſcitur ſignatum. *facit text. in l. §. ſi intelligatur, ff. de ædil. edict. facit l. quod ſi neg. §. ſi. ff. de per. & commod. rei vend. & l. ſtigmata. ibi Ioan. de Plat. de fabricenſibus lib. 11. C.*

QVadrageſima ſecunda concluſio. Arma non tranſeunt ad hæredes, rebellium, proditorum ſeu falſariorum, eo, quia quod fortius eſt, ſi tales delinquentes iam haberent arma ante rebellionem, proditionem aut falſitatem, deſtrui, deleri, & detrahi poſſent poſt talia delicta perpetrata, vbicunque eſſent depicta, ſeu affixa: *vt dicit Bart. per text. ſingularem in leg. eorum. ff. de pœn. ita tenet Lud. Ro. ſingulari ſuo 474. in capit. eorum arma. & ſingulari 666. & d. meus Iaſ. in §. pœnales in 3. colum. num. 104. inſt. de actio. & Ioannes de Terra rubea, in ſuo opere de vinea eccleſiæ. tract. 3. l. ff. de interdict.* idem de bannitis *artic. 6.* in materia rebellionis: qui impune poſſunt occidi cum dicantur hoſtes. *Bart. in l. amißione. §. deficientium. ff. de capitis diminu.* Multo fortius ergo impeditur translatio, ſeu tranſmiſſio armorum prædictorum in eorum hæredes, cum memoria eorum etiam deſtrui poteſt, & debet. *l. ſi. C. ad legem Iul. maieſt.* Et turpius eiicitur quam non admittitur hoſpes. *text. in cap. quemadmodum. §. alioquin. extra de iureiu.* Facit pro præſenti concluſione, quia patre damnato de crimine læſæ maieſtatis, amittit filius iura ſepulchrorum, vt de hoc eſt caſus ſpecialis *in l. 1. §. interdum. ff. de ſuis & legit. hæredibus.* & vltra, talis filius amplius ad honores ſeu dignitates aſpirare non poteſt. *text. in l. quiſquis. §. 1. ff. ad legem Iul. maieſtat.* quæ lex eſt canonizata *in cap. pen. 6. quæſt. 1.* & ſatis videretur abſurdum illos admitti, quorum repellerentur autores. *vt in capit. licet. infra de teſtibus extra.* In aliis vero delictis ſecus. *l. 2. §. nullum patris delictum innocenti filio pœna eſt.* ideoque nec ordine decurionum aut cæteris honoribus propter eiuſmodi cauſam prohibetur. *ff. de decurionibus cum pluribus concord. in gloſſ. ibi alleg.*

QVadrageſima tertia concluſio. Inſignia, & arma domus non tranſeunt ad fideicommiſſarium. ita tenet G. Benedict. *in ſua repe. cap. Rayn. in verbo, ſi abſque liberis. 2. de fideicommiſſaria ſubſtitutione. nu. 204. & 205. de teſtamentis*, vbi in ſimili arguit de iure patronatus tam ſpirituali, quam temporali, ſeu ſeculari, cui æquiparat in hoc talia iura armorum & inſignium. Licet ius patronatus ad quoſcunque heredes, etiam extraneos tranſeat. *gloſſ. in verbo, hæredes in cle. 2. de iure patronatus, & gloſſ. in cano. conſiderandum. 17. q. 7. Notat plene Pan. in cap. 1. & in cap. cum ſeculum, de iure patronatus.* Non tamen (vt dicit) tranſeunt talia iura ad fideicommiſſarium, vbi eſt ſubſtitutio fideicommiſſaria, & obliqua: imo hæc omnia remanent penes hæredem directum. *l. quia perinde. vbi Bar. ſingulariter. & Alexand. ff. ad Treb. d. meus Iaſ. in l. precibus. colum. 12. C. de impuberum, & aliis ſubſt. allegans Imolam, & Bald. in dicto loco per dictum G. Benedicti allegatum.*

Dicit tamen Guido Papæ *q. 57.* quod tale ius patronatus ſeculare tranſit ad fideicommiſſarium facta reſtitutione, ſed ante reſtitutionem remanet penes hæredem. Ideo videtur idem dicendum in armis & inſignibus, quæ competunt alicui ratione familiæ, aut domus. Sicut etiam videmus in iure ſepulchrorum, aut monumentorum, quod etiam tranſit in fideicommiſſarium: imo etiam quod plus eſt, in legatarium. *text. eſt in l. monumenta. C. de legatis.*

Ex prædictis, & ex dictis Pan. *in d. c. cum ſeculum extra de iure patronatus*, dicentis, ius patronatus vendi non poſſe ſimpliciter, aut alienari, ſed bene cum vniuerſitate, *vt in d. c. cum ſeculum*, infero ſequentia.

Vnum videlicet, quod vendendo totam hæreditatem alicuius, ſeu ſucceſſionem, quod in emptorem hereditatis vniuerſalis tranſibunt arma, & inſignia, ſicut tranſiret ſeu transferretur ius patronatus, cum de his fiat argumentum de vno ad aliud, *ex dictis G. Benedicti in d. c. Raynutius.*

Aliud vero erit, quod ſicut non poteſt vendi ius patronatus de per ſe, nec legari, *vt dicit Alber. de Roſ. in d. l. monumen.* ita nec arma de per ſe, aut inſignia de per ſe vendi poſſunt, ſed bene cum vniuerſitate, quod tamen de vtroque an ſit verum, in ſequentibus videbitur.

QVadrageſima quarta concluſio ergo erit talis. An arma ſeu inſignia ſint in bonis, ita quod alienatione omnium bonorum comprehendantur; cum tranſeant ad ſucceſſores, *vt ſupra dictum eſt in 37. cum duabus ſeq. conclu.* videtur, quod ſint in bonis. Iſta concluſio erit tantummodo de armis, & inſignibus principum ſupremorum. An videlicet poſſint vendere, aut alio modo concedere arma ſuæ dignitatis ſupremæ, aut inſignia in parte, vel in toto aliis ſuis inferioribus non habentibus facultatem illa portandi, aut ratione agnationis, aut alias quouis modo. Do exemplum in Imperatore, qui geſtat Aquilam nigram, in rege noſtro qui habet tria Lilia aurea bene ordinata in campo azureo, & ſic de aliis. An poſſint aliis cōcedere, quod ſua arma portent in totum, cum aliqua diminutione, aut in parte. Et ſi faciant, an principes de eorum ſanguine, aut ab antiquo talia arma portantes cum aliqua tamen diminutione poſſunt de hoc conqueri, & impedire, ne deferantur.

De armis autem regis Franciæ, inter alia arma principum cum fuerint Clodoueo primo regi Francorum Christiano cęlitus demissa in baptismo illius, & coronatione, videtur quod non possint aliis concedi, nec quod sint in commercio ipsius, & quod solus ipse ea portare debeat, & habere sine aliqua diminutione. Alii vero de sanguine regali cum aliquali diminutione: & si concedat aliis, an quod ex eis videretur facere iniuriam, & inferre interesse, & commodum dignitati regali, & illis de suo sanguine, & prosapia regali, & cũ sit incorporale cõcernens nõ personam ipsius tantum, sed regnum, & illos de sua agnatione, ex quo non percipitur commodum, videtur quod non possit alteri dare, aut alio modo alienare, cum pignori talia iura dari non possunt, *vt dicit Bar. in leg. si is qui §. fin. ff. de pignoribus. dominus meus Ias. in §. item Seruiana, nu. 109. cum seq. inst. de action.*

Imo, & quod minus est, vestes regales non possunt vendi, nec per alios assumi. *vt est text. in l. 1. & ibi Bald. C. quæ res vendi non poss. & leg. 4. C. de vestibus oloberis. lib. 11. & ample declarat Guilliel. de Montferrato in tract. allegato, de successione regum in 2. dubio.* Et de his iuribus regalibus quæ non possunt concedi per Principem, vide Luc. de Pen. *in l. contra publicam. C. de re mili. lib. 12.*

Hic tamen super præsenti dubio causa disputationis, & veritatis indagandæ ex doctrinis dictorum aliquid dicendum videtur, arguendo ad vtranque partem, & tandem omissis disputationibus concludam.

Primo pro parte affirmatiua, quod possit princeps concedere alicui, etiam inferiori, quod arma sua deferat, probatur sic. Nam nemini est dubium, quin sit ad instar sacrilegii, de potestate principis disputare, *vulgata l. 2. C. de crimine sacrilegii.* & quia omne, quod vult princeps facit, nec ei dicere quisquam potest, cur hos facis? *Eccle. 8. cap. in memoriam. 19. distin. d. meus Ias. in leg. rescripta, colum. 1. C. de precibus imperatori offerendis.* Et quod vult fieri, pro facto habetur. *l. apud eũ. ff. de manumisso.* & est apud eum pro ratione voluntas. *l. 1. ff. de constit. principum.* Mutat rerum naturas. *l. 1. C. de rei vxo. act.* Nec de facto eius est dubitandum, quia dicitur habere nomen diuinum ad exemplum diuinæ maiestatis. *l. quicunque. C. de fundis patrim. lib. 11.* Diuinatio namque in labiis regiis est. *Prouerb. 16.* Et ideo, sicut mentiri Deo, vel Papæ est sacrilegium. *cap. serpens. iuncta gloss. de pœ. distinct. 1.* ita de Principe falsum referre, temerarium, & periculosum est. Quia tamen circumscripta autoritate principis de principe disputare licet, *ar. leg. Aemilius, vbi not. Bald. ff. de minoribus.* Salua in omnibus autoritate eius pro elucidatione dubii adducuntur sequentia.

Primo, quod possit princeps concedere inferiori delationem armorum suorum, satis videtur probatum ex iam deductis. Ex quibus patet principem multo maiora posse, ergo hoc quod minus est potest, per regulam iuris: Cui licet, quod est plus, licet vtique quod est minus. *c. cui licet. de re. iur. lib. 6.* Nec debet, cui quod plus est licet, quod minus est non licere. *l. non debet ff. eo. tit.*

Secundo, de eo iure, quod quis habet, potest ad libitum disponere. *l. si domus. §. fin. in fin. verbis. ff. de le. 1. l. qui tabernas. ff. de contra. emp. & vend. facit l. 1. in re mandata. C. mandati.* vbi dicitur quod rei suæ quilibet est moderator, & arbiter. Et nihil tam conueniens est æquitati naturali, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferri ratam haberi. *§. per traditionem. inst. de rerum diuisi.* Et quibus sequitur, quod princeps suis armis vti potest ad libitum, & sic eorum portum inferiori, & cui volet, concedere potest.

Tertio cuilibet licitum est assumere arma prout vult, *vt supra dixi in 28. conclus.* dummodo non cedat in iniuriam, aut præiudiciũ alterius. *decisio est Bartol. in suo tract. de insignibus & armis. Et Pan. in cap. dilecta. de except. præl. Tenet Paris de Puteo in tract. quem fecit de re milita. & duello lib. 6. cap. antepe. Bonus de Curtuli in tract. nobilitatis. num. 172. tertiæ par.* Ergo & mutare arma propria, & ea ad illum transferre. Et sic etiam licere debet principi, qui ab vniuersali, non est exclusus, verum iure communi vtitur priuatus, *l. iustas. C. de iure fisc. li. 10. l. 2. C. de pe. hære. l. cum hæredes. C. qui test. fac. poss.*

Quarto nomina possunt assumi, & mutari ad placitum. *l. vnic. C. de muta. nomi.* possunt etiam concedi, & transferri *l. hoc iure. §. si ibi, si iurasses te nomen meum laturum. ff. de dona. leg. facta. §. si sub conditione. in illis verbis, nihil mali est, honesti nominis nomen assumere, ff. ad Treb.* Ergo & arma seu insignia possunt concedi, & transferri. tenet consequentia ex eo, quod valet argumentum de nominibus ad arma, seu insignia: quia sicut nomina inuenta sunt ad recognoscendum, *vulgata l. ad recognoscendos. C de inge. & manumis. §. si quis in nomin. institu. de leg.* ita & insignia. *l. sanctum. & de rer. diui. & ita tenet Bar. in tract. suo de insignib. & armis. col. 2. & dictum est supra in d. 28. concl. in c. etiam populares.*

Quinto faciunt pro hac parre, quæ ponunt Feudistæ *in tit. quæ sunt regalia.* vbi tenent, quod priopceps potest iura regalia concedere: & hoc tenet aperte Andr. de Isern. *in d. tit. de summ.* vbi dicit, quod si princeps generaliter, & indefinite concedit, videtur concessisse omnia quę personæ principis cohęrent: & sic concedere potest delationem armorum suorum, quę dicuntur esse de legalibus principis: sunt enim insignia regalia.

Sexto condere leges, est de præcipuis pertinentibus ad principem solum. *l. fi. C. de legib.* Et tamen senatus legem facit de autoritate principis. *l. non ambigitur. ff. de leg.* Idem præfectus prætorio. *l. 2. C. de offic. præfect. præto. Orientis.* si hoc maximum imperii & potestatis signum concedit princeps: similiter portum armorum suorum concedere potest, cum non possit assignari congrua ratio differentiæ.

Septimo ad idem potest princeps comiti, & alii inferiori concedere, quod monetam faciat, *ita tenet Host. in summa. de censib.* sed hoc non est minus, quam deferre insignia principis, vt clarum est, ergo portum suorum armorum concedere potest iuxta regulam iuris iam alleg. quæ vult quod qui potest plus, potest minus, tantundum. *l. cui pacto. ff. de seruis exportan. l. non debet cui quod plus est ff. de reg. iu & c. cui licet. de regul. iur. in 6.*

Octauo facit quod scribitur Ester. *6.* c. *Homo quem rex honorare cupit, debet indui vestibus regiis & imponi super equum, qui de sella regis est, & accipere regium diadema super caput suum:* quod factum fuit Mardochæo ex regis Assueri præcepto. Ex quo approbatur principem concessisse inferiori portum suorum armorum, & sic nunc concedere posse, facit text. *in c. antiqua. de priui. §. dominicæ,* vbi summus põtifex concedit legato suo quod vtatur insignibus pontificalibus scilicet veste rubea, palafreno albo, freno, & calcaribus deauratis.

Nono probatur arguendo de nominibus ad arma, quod est validum, vt deductum est. Duo enim eodem

dem nomine vocari poſſunt. *l.duo ſunt Titii. ff. de teſtatute.l.ſi quis ſeruum. §.ſi inter duos. ff.de leg. 2.* Ergo duo eadem ferre poſſunt. Et quis nominari nomine alterius poteſt ex ſua conceſſione, & illud ferre. *d.l.hoc iure.§.fin.ff.de dona.& l.ſed ſciendum.in fin.ff.ad Tre.* ergo & arma, cum parificantur.

Decimo, facit, quia, vt dicit Bald. *in c. quando. de iureiur.* Nemo poteſt portare arma principis ſine ſpeciali priuilegio. *allegat.l.3.C.vt nemo priuatus titulos prædiis ſuis, vel vela regia ſuſpendat. & l.1. C. vt nemini lic. ſine iudicis autoritate ſigna imprimere rebus, &c.* Ergo videtur quod cum ſpeciali priuilegio poteſt, quoniam hoc caſu non eſt ſublata poteſtas principi quin poſſit facere, & princeps poteſt omnia, vt dictum eſt.

Vndecimo ſcribitur de multis imperatoribus quod ſibi ſocium, & comitem imperii delegerunt. Aſſumpſit enim Gratianus Imperator Theodoſium ſecum, qui cum eo, & Valentiniano imperauit, vt aperte teſtatur *l.1. C. de ſum. tri.* iuncta ſuperſcriptione eiuſdem legis, vbi loquuntur Gratianus, Valentinianus, & Theodoſius imperatores. Similiter Arcadius filius Theodoſii aſſumpſit ſecum Honorium: & poſtea idem Honorius Theodoſium iuniorem ſecum aſſumpſit in adminiſtratione imperii, & multi alii Imperatores ita fecerunt, vt perſcrutandi hiſtorias, & ſuperſcriptiones legum apertum eſt. fuerunt ſimul imperatores Diocletianus, & Maximianus, *vt probatur in capitulo, nunc autem. 20. diſtinct. in illis verbis ſi quidem tempore Diocletiani, & Maximiani Auguſtorum. iuncta gloſſ. prima. ibi: in verbo, Diocletiani. & in l. ſoror iuncta ſuperſcriptione illius. Cod. de col. pro quo facit clement. Romani. in gloſſ. in verb. reges, in fin. de iureiurand. Bald. in authent. ex teſtamento. colum. fin. dict. tit. de col. & in c. non autem. & ibi gloſſ. mag. 7. quæſt. 1.* vbi etiam apparet, quod duo poſſunt eſſe epiſcopi in eadem diœceſi.

Ex quibus patet Imperatorem aſſumpſiſſe conſortem, & ei conceſſiſſe iura imperii: ergo multo magis arma, & inſignia: & ideo nunc poſſe portum ſuorum armorum concedere, *arg. auth. multo magis. C. de epiſc. & cler.*

Vltimo, certum eſt, quod apud populum primo fuit imperium, ſed tranſtulit populus omne ius imperii, & dignitatem in principem, *vt de hoc ſunt text. in l.2.§.nouiſſime.ff.de orig.iuris.in l.in prin.ff.de conſt.principum.& in §.ſed & quod principi. vbi ſunt eadem verba, inſt. de iure nat. gentium & ciui.* & firma manet talis translatio: cum itaque res de facili redeat ad ſuam primæuam naturam, *can. ab exordio. cum gloſſ. in verbo, ad a.35.diſtinct.vulgat. §.pactus ne peteret. ver.quoties.in l. fin. ſinus. ff. de pac.* Si potuit populus omne ius imperii principi concedere: videtur modo principem aliquid de pertinentibus ad imperium in alium transferre, ſeu alteri concedere poſſe: & ſic portum ſuorum armorum inferiori, & cui voluerit, concedere poteſt.

In oppoſitum facere videntur, quæ ponit Ioan. Andreæ. & Innoc. *in cap. inquiſitioni. de ſent. excom.* vbi dicunt non eſſe obediendum principi præcipienti aliquid, vnde ſequi poteſt turbatio reipublicæ: *& eos ſequitur Panormit. in capit. ſi quando. de reſcript. & Felin. in cap. quæ in eccleſiarum. colum. 17. in fin. de conſtitutio.* Sed ſi princeps concederet alteri portum ſuorum armorum, turbari poſſet ſtatus ſui imperii, & dignitas decreſceret. Nam plures de principatu ſequerentur deferentem arma principis quaſi ſuum principem, propter ſignum quod repræſentat ſignatum, *l. decernimus. ad fin. C. de aquæductu. lib. 11. l. dos data. C. de do. ante nupt. c. ad audientiam. de falſis. & c. ſi iudex. de ſent. excom. in 6.* idem eſſe, & habetur ad Galath. 6. *Stigmata Domini mei Ieſu in corpore mei porto.* omiſſis vulgaribus. & quia poſſeſſio dignitatis probatur per inſignia, *vt dicit Bald. in l. ſi quam. C. de ſeruitu. & aqua.* arbitrarentur quamplurimi deferentem inſignia principis eſſe principem: vnde quaſi principem eum ſequerentur, & venerarentur, & exinde deciperentur, & turbarentur: ex quo ſequeretur factio, & diuiſio in populo, & ex conſequenti turbatio principatus, quare hoc non poteſt princeps. Faciunt quæ voluit Innocen. *in tit. qui filii ſint legitimi. §. qualiter, & à quo. circa finem.* vbi vult, quod princeps non poteſt facere aliquid vnde turbetur populus, & ſequatur ſcandalum in populo.

Item quod rex illud facere non poſſit, tanquam contra publicum, & vniuerſalem regni & coronæ ſtatum, & eius dimembrationem ſeu decolorationem, probat gloſſ. *in verbo, diſpenſare. in c. literas. de reſt. ſpol.* & gloſſ. *in ver ſupra ius. in cap. propoſuit. de conceſſ. præben.* quæ gloſ. ab omnibus approbantur: nec valet diſpoſitio ſeu conceſſio ex qua ſequitur difformatio, & decoloratio communis & publici ſtatus, *per text. in c. & ſi illa. ibi, illa tamen magnopere præcauenda ſunt, quæ recipi, & tolerari ſine manifeſta decoloratione non poſſunt. 1. q. 7.* Ad hoc facit dictum Innocen. *in c. innotuit, de cle.* quem ſequitur Pan. *in c. ad hoc ſumus. de reſcript. in fin.* vbi dicit Papam ſine cauſa non debere vti plenitudine poteſtatis: nec tolerandus eſt princeps ſine magna cauſa ſibi & aliis manifeſte aliquid contra vniuerſale ſtatutum eccleſiæ, vel regni faciens, *vt clare decidit idem Innocen. in capit. quanto. de conſuetudine.*

Confirmatur per id quod ponit Bart. *in d. ſuo tract. de armis. verſ. 3. iudex.* vbi dicit, iudicem poſſe prohibere, ne aliquis ferat arma alterius, ſi hoc in ſcandalum, diſſenſionem, ſeu deceptionem ſubditorum viderit fieri. & allegat pro hoc cap. *in nonnullis. de Iudæis & Saracenis*, vbi habetur, quod error, confuſio, & ſcandalum, oritur ex eo, quod Iudæi, & Saraceni non diſcernuntur habitu à Chriſtianis. Quod dictum Bart. corroboro ex eo, quod ad omnem ambiguitatem tollendam habitus nouitiorum à profeſſorum habitu diſtingui debet. *text. in cap. pen. de regularibus.* Et per habitum meretrix à matrona, & virgo ab ancilla diſcernitur. *cap. in audientia. extra de ſent. excomm. l. item apud Labeonem. §. ſi quis virgines. ff. de iniur. l. mimæ. C. de epiſcop. audien. & in auth. de ſanctiſ. epiſc. §. pen. colla. 9.*

Item habitus clericorum diſcernitur, & diuerſificatur ab habitu laicali: *d. cap. in audientia. capit. clerici. de vi. & hon. cleric.* prout & in coma diſcerni debent. *cap. ſi vero aliquis de ſent. excom. c. ſi quis. & cap. clericus. de vi. & hon. cler.* Et per habitus diſſimiles monachi & religioſi diuerſarum profeſſionum ſeu regularum cognoſcuntur. *c. Deus. d. tit. de vi. & hon. cler.* Item viri à fœminis per crines, veſtes & ornamenta. *c. ſi qua fœmina 1. & 2. diſtinct. c. mulier. 33. q. 5.* prout etiam liber à ſeruo diſtinguitur per pileum *l. vnic. §. ſed & qui in domini funus pileati incedunt, qui tunc illico manumittebantur. vt dicit ibi text. & gloſſ. in verb. additis. §. fin. inſtit. de libertinis.* Et dicti ſunt ſerui pileati, qui pileo impoſito vendebantur. Nam teſte Budeo *in ſuis annot. in pandectas, in l. fin. ff. de orig. iur.* Gellius ſcriptum retulit *libr.* 7. his verbis: *Pileatos ſeruos venum ſolitos ire, quorum nomine venditor nihil præſtaret, Cælius Sabinus iuriſperitus ſcriptum reliquit.* Cuius rei

D 3 cauſam

cauſam eſſe ait, quod huiuſmodi conditionis mancipia inſignia eſſe in vendendo deberent, vt emptores errare, & capi non poſſent, neque lex vendendi operiunda eſſet, ſed oculis perciperent quodnam eſſet mancipiorum genus. Sicut antiquitus mancipia iure belli capta coronis induta vænibant, & idcirco dicebantur ſub coronis vænire. Nam vt ea corona ſignum erat captiuorum vænalium, ita pileus impoſitus demonſtrabat eiuſmodi ſeruos vænundari, quorum nomine emptori venditor nihil præſtaret. Quomodo quis talis eſſe præſumitur prima facie, qualem eum indicant veſtes, & qualiter ex veſtibus, & ornatu præſumatur pro & contra aliquem. Et quod ornamenta debent eſſe conuenientia ſtatui, ordini, & officio, tractat Specul. *tit. de aduocato. §. 2.*

Concluſio itaq; ex prædictis à ſimili, ſi arma principis non different ab armis alterius, oritur confuſio, error & ſcandalum in populo. Vnde non videtur hoc poſſe princeps facere, qui ſuos ſubditos congregare, & conſeruare debet in pace perpetua, exemplo regis ſummi, & pacifici, qui diſpoſuit ſibi ſubditos fore pacificos & modeſtos, & eos congregare quemadmodum gallina congregat pullos ſub alas. Et poteſt corroborari per id quod dicit gl. *in c. fin. in ver. ad nos. 9. q. vlt.* quæ habet quod Papa non poteſt omnes epiſcopos deponere, quia ſic vniuerſalem eccleſiam turbaret, & gl. fin. *in c. apoſtilla. 8. q. 1.* quæ dicit, quod Papa non poteſt ſibi facere ſucceſſorem: quia hoc eſſet immutare ſtatum eccleſiæ, quæ videtur multũ ſingularis pro deciſione præſentis caſus. Quia cum ex dicta conceſſione poſſit ſequi deceptio & perturbatio ſubditorum, ſequeretur inde immutatio ſtatus, imperii aut regni, quare hoc non videtur poſſe princeps.

Item ex tali conceſſione videretur communicata, & diuiſa imperialis dignitas ſeu regia, quæ tamen incommunicabilis, & indiuiſibilis eſt. *c. præterea ducatus, marchia, comitatus, de cætero non diuidatur. de probibi. feud. alie. per Fridericum in vſi feud.* & ita tenet Cyn. *in l. ſi viua matre. C. de bon. mater.* Bald. *in authen. hoc amplius. C. de fideic.* qui etiam dicit *in cap. cum noſtrum. de ele.* quod regnum non poteſt eſſe commune, cum certa prouincia ſeu regnum vnum regem habet vel habere debet. *c. 3. 6. q. 3.*

Item ſi admitteretur dicta conceſſio, viderentur duo eſſe principes, ſignum enim, vt dictum eſt, repræſentat ſignatum, & hoc eſſe non poteſt. Nam vt dicit Philoſ. 12. Metaphyſ. *Entia nolunt male diſponi, pluralitas principatuum mala, vnus ergo Princeps.* concordat cap. *in apibus. 7. quæſt. 1.* ponderatis illis verbis. *Imperator vnus, & regnum, non capit duos.* vt eleganter ſcribit Cælius *lib. lect. antiquarum. 13. cap. 11.* Facit cap. *non autem* iuncta gloſſ. fin. eadem cauſa & quæſt. quæ dicitur monſtrum eſſe, vbi ſunt duo capita, & l. *non ſunt liberi.* iuncta gloſſ. *in ver prodigioſum. ff. de ſta. homi.* & formalis text. *in cap. quoniam, de officio iudic. ordinarii.* vbi eſt text. *prohibemus autem omnino ne vna eademq; ciuitas ſiue diœceſis diuerſos pontifices habeat, tanquam vnum corpus diuerſa capita quaſi monſtrum.*

Ex quo infertur quod duo Cæſares eſſe non poſſunt ſimul, & eodem tempore, ne ſequatur inde euidens reipublicæ ſtatus perturbatio & confuſio. Facit, quod dicit Bald. *in cap. ſi quis. quo tempore miles inueſtituram petere debeat. in vſibus feud.* vbi dic, quod princeps non poteſt partem ciuitatis alienare, & partem retinere, propter perturbationem populi. Cum ergo non poſſint vere eſſe duo principes, nec repræſentatiue. Quoniam fictio non poteſt plus operari quam veritas *l. legem. C. locato. & l. qui ad certum. ff. eodem.*

Facit ad hoc elegans deciſio Bald. *in c. generali. ſi de feudo defuncti contentio ſit inter dominum & agnatos vaſalli in vſib. feud.* vbi determinatur in ſpecie, quod rex Franciæ non poteſt alienare vnam de ciuitatibus regni ſui inuitis ciuibus. *alleg. Hoſt. in cap. dilecti filii. de ma. & obed. & ibi Ioan. And. in nouella. quos ſequitur. d. Iaſ. in §. item Seruiana. numero 105. inſt. de actio.* ideo à fortiori, nec arma regni inuitis princip. alienare poter. & ſublitis intereſſe non perdere. *d. Pan. in conſi. 3. in 5. q. in 2. volum.*

Item non poteſt princeps difformare principatũ. *c. intellectio. de iureiuran. dicto canon. in apibus*, ponderatis illis verbis, *& omnis ordo ſuis rectoribus mittitur.* Vbi enim ſinguli ſingulis dignitatibus præſunt, decoratur ordo. vbi autem duo vni dignitati præponuntur, decoloratur ſtatus & ordo. Et ad imperium ſeu regnum deuentum eſt, vt reipublicæ per vnum conſulatur. *l. 2. §. nouiſſime. ff. de orig. iur.* quia tunc vtile bonum optime gubernaretur, ſi nulli ſuum officium ſeu miniſterium ſubtrahatur, ſi vnicuique ſua iuriſdictio & dignitatum ordo ſeruetur, nec ſuperiores officia inferiorum ſibi vendicent, nec inferiores ditionem, directionem, atque correctionem non refugerent. Etiam abſurdum eſt, ſi promiſcuis actibus rerum turbentur officia. *l. repetita, C. de epiſcop. cler. & l. conſul. §. abſurdum. C. de teſtamentis. & c. eſto ſubiectus. 95. diſtinct.* & indecorum eſt, vt in corpore humano alterum membrum alterius fungatur officio. Sed ex conceſſione ſuorum armorum princeps induceret difformitatem in populo, & republica, & poneret corruptibilitatem & ſcandalum in ipſa. Cum tamen deceat imperialem ſolertiam ita reipublicæ curam gerere, & ſubiectorum commoda inueſtigare, vt regni vtilitas incorrupta perſiſtat, & ſingulorum ſtatus iugiter ſeruetur illæſus. *c. imperialem in princip. de probibita feudi alienatio. per Frider. in vſibus feudorum.* Faciunt quæ ponit dominus Præpoſitus *in tit. qui feudare poſſunt. col. 5. in vſib. feud.* vbi dicit, quod remiſſio facta per Principem, ſi noceat reipublicæ, non valet, allegat pro hoc *d. c. imperialem.* & Bald. *in cap. cum cauſam de prob.* vbi tenet quod non licet principi exuiſcerare viſcera imperii, & eum ſequitur Barbatia ibi, dicens *in 5. col.* quod princeps non poteſt ſubuertere imperii maieſtatem, ne dicatur homicida ſuæ dignitatis. Sicut enim tutor debet eſſe adminiſtrator pupilli, & nõ ſpoliator, *l. qui fundum. §. ſi tut. ff. de vſuc. pro empt.* ita rex non debet eſſe deſtructor, aut diminutor maieſtatis regni. *faciunt, quæ ponit Old. in conſi. 231. Et quæ ad plenum diſſerit Lucas de Penn. in l. quicunque de omni agro deſerto. lib. 11. C.*

Præterea pro hac parte videtur multum ſtringere: quod dicit Martinus Laudenſis *in ſuo tract. de principe. verſi. 305.* videlicet, quod bonæ & naturales conſuetudines ligant principem. all. Bald. *in c. 1. qui feuda dare poſſ. in §. fin.* vbi ita tenet: quia, vt ipſe inquit, potentius eſt ius naturale quam principatus. Vnde infert poſt gloſſ. quod non poteſt deueſtire vaſallum ſine conuicta culpa. facit, quia quod conſuetudo dat, homo auferre non poteſt. *auth. quod locum. C. ſi mulier ſecũdo nupſerit. l. ſi arrogator. §. ſed ante impuberi. ff. de adop.*

Facit etiam quod ſcribitur Deut. cap. 21. *Si habuerit homo duas vxores, vnam dilectam, & alteram odioſam, non poterit filium dilectæ facere primogenitum.* ſupple: quia ex conſuetudine ius primogenituræ competit. Si ergo ius primogenituræ, quod acquiritur ex conſuetudine, non

ne, non poteſt alteri concedi per patrem, ex conſequenti nec arma quæ annexa ſunt dignitati primogenituræ. habet enim acceſſorie primogenitus arma domus, & ea conſeruare debet, *vt dixi ſupra in 37. concluſ.*

Modo verũ eſt, quod princeps ex naturali conſuetudine defert arma dignitatis, ſcilicet principatus, ergo alteri concedere non poteſt immutando dictam conſuetudinem.

Maxime rex Franciæ non poteſt alteri concedere portum ſuorum armorum, quæ habet non ſolum ex cõſuetudine, ſed ex diuina reuelatione, ſeu tranſmiſſione, vt ſæpe dictum eſt. Diuinitus enim regi Clodoueo fuerunt lilia de cœlo miſſa: quibus ipſe, & qui ſecuti ſunt reges Franciæ pro armis ſeu inſignibus ab illo tempore vſi ſunt: loco trium bufonum, & vtentur in perpetuum.

Inſuper arma ad honorem dignitatis noſcuntur deputata, vt in hoc dignoſcatur à cæteris omnibus. Et ſoli principi ordinata ſunt, quia ſolus cæteros omnes antecellit. Rex enim ſuper omnia præcellit, *vt ſcribitur Eſd. 3. c. 4.* Cum igitur non habeat princeps parem, nec patiatur conſortem, arma ſua quæ ſunt ſigna ſuperexcellentiæ, alteri concedere nõ debet: ſed nec pati, quod aliquis alius deferat, iuxta illud Apoſtoli: *Gloriam meam alteri non dabo*; maxime quia faceret præiudicium reipublicæ & ſubiectis, qui armis, propter ſignatum honorem, debent.

Et facit, nam ſicut videmus, quod non licet priuatis deferre veſtes oloberas, auratas, ſeu ſericas, aut purpureas, *l. 1. 2. 3. & 4. C. de veſtib. oloberis. lib. 11.* Et hoc, vt dicũt ibi doct. ne priuati parificent ſe principibus, ita quod talia facientes incidunt in crimen læſæ maieſtatis. *d. l. 3.* Sic ergo à ſimili, imo à maiori, cum maior autoritas principis denotetur in inſignibus & armis ſuæ dignitatis, quam in veſtibus: non licet alicui alteri inferiori arma, & inſignia principis deferre, quod credo eſſe verum ſua authoritate, ſed quia cum conceſſione principis licet alicui exiſtenti in miniſterio principis ex conceſſione illius, vt ornatior ſit, cum eo deferre tales veſtes, *vt in dict. l. 2. & ibi Ioan. de Platea.* Ideo videtur, quod idem in armis. Sed cum princeps poſſit tales veſtes auferre, cum recedit ab eo miniſtrans, *argum. l. id veſtimentum. ff. de peculio. & notatur in l. in his. §. 1. in gloſſ. fin. ff. ſolut. matrim.* Ergo videtur, quod ſi princeps alicui concedat talia arma, quod tamen poterit eidem auferre quando voluerit vt ſtatim dicetur.

Facit vltra quod dicit Bald. *in c. licet cauſam. de probationibus.* quod licet imperator vel rex poſſit donare eccleſiæ ciuitates & caſtra, non tamen claues imperii: quia eſſet cauſa deſtructionis imperii: ſed certe maius videretur, tradere arma quam claues, quia arma ſequentur ſubditi, qui etiam clauibus obſiſtere poſſent.

Etiam facit, quia rex vendens oppidum cum mero mixto imperio & iuriſdictione, etiam in ſe nihil retinens, non videtur tranſtuliſſe in emptorem ius regium, *vt tenet Iacobinus de S. Georg. in l. imperium. in 1. lectura. col. 3. ff. de iuriſd. omn. iud. Alb. in l. fin. in fin. C. eod. tit. de quo vide Guilliel. Benedicti in repet. c. Ray. in verbo. & vxorem nomine Adelaſi. n. 217. in fin. cum duob. ſequenti. de teſtam.* ſed nihil magis poteſt eſſe ius regium, quam arma, præſertim regis Franciæ, cum ei diuinitus tanquam regi fuerunt demiſſa & conceſſa, vt dictum eſt, igitur. Et dicit Bald. *conſi. 207. incip. ego puto. lib. 3.* quod ſuper vexilla inuictiſſimi Francorum regis nemo præſumat honorem.

Item vt decidit de Roſellis *in d. ſuo tract. de poteſtate Imperatoris & Papæ. fol. 20. col. 3. circa medium.* Papa non poteſt ſedem Romanam mutare, & alibi caput conſtituere, nec Romanam Eccleſiam alteri vnire, nec licet ei teſtamentum facere quo ad papatum, *vt probat gl. ſing. in c. apoſtolica. 8. q. 1. ſecundum Francum in rub. de teſtamen. in 6.*

Item etiam Reges, Duces, Comites, vel Marchiones, de ſuis dignitatibus teſtari non poſſunt, præſertim rex Franciæ teſtari non poteſt de ſuo regno, etiam primogenitum, cui debetur, heredem inſtituendo: cum primogenito debeatur ex ſola conſuetudine regni, quæ hoc introducit in honorem, & fauorem regni, vt integrum permaneat, & non diuidatur, *vt tenet Guill. Benedicti in repet. c. Ray. in verbo, in eodem teſtamento relinquens. num. 147. cum tribus ſeq. extra de teſtamentis.* & regnum eſt quid indiuiſibile. *Cyn. in l. ſi viua matre. C. de bonis mater. Bald. in auth. hoc amplius. C. de fideicommiſ.* & in ſucceſſione regni non habent locum iura legitimæ, ne fiat diuiſio regni. *gloſ. in c. non licet. de voto, & voti redempt.*

Ergo à ſimili, ſicut non poteſt princeps dignitatem ſuam immutare, ita nec ſigna ipſius dignitatis, ſed alteri cõcedere: quia per hoc viderentur duo capita in eodem corpore, quod eſſet monſtrum, *vt iam dixi allegando text. pro hoc in c. quoniam. §. 1. de offic. iud. ordinarii. & in l. non ſunt liberi. iuncta gloſſ. fin. ff. de ſtatu hominum.*

Adhuc inſtando pro hac parte poſſent adduci, quæ per Lucam de Penna ampliſſime traduntur *in l. contra publicam. de re mil. lib. 12. C.* vbi per multa decidit, regem non poſſe committere alii inſignia regalia. *con. 7.* Cui deciſioni aſſentire videtur Guilliel. de Monteferrat. *in ſuo tract. de ſucceſ. regum. in concluſione ſecundi dubii.* cum quibus videtur decidendum pro hac parte ſecunda, non obſtantibus deductis pro parte affirmatiua. Quibus facile reſponderem, ſi hanc ſecundam partem negatiuam tenere vellem. Sed quia in hoc paſſu volo deuiare ab eo, quod diu obſeruatum eſt: cum, *vt dicit Alex. in conſi. ſuo 27. incip. viſo libello. colum. 4. in 1. volum.* non eſt recedendum à communi obſeruantia. & minime mutanda ſunt, quæ certam interpretationem habuerunt. *l. minime. ff. de legibus.* Nec facile diſcedi debet ab eo, quod diu viſum æquum eſt. *l. in reb. de conſtit. princip.* & quia alias ſic practicatum extitit. *Lapus alleg. 52. & faciunt quæ dixi in Commentariis noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgund. tit. Des confiſcations. §. 1. in gloſſ. 1. ibi, pro hac ſecunda parte.*

Ideo inſequendo id, quod vſque nunc communiter factum eſt in Gallia, nec reprobando quod à tantis fuit approbatum, & vſq; in hodiernum diem obſeruatum, videlicet, quod principes etiam ſupremi poſſint etiam inferioribus ſuis concedere licentiam ſeu poteſtatem deferendi, ſaltem communicare aliquid de armis ſuis. Non tamen priuatiue ad ſuam dignitatem, in totum ea alterare. Et quod princeps arma ſua omnino à ſe non debeat abdicare, & in alium transferre, ſed retinere debet integra, & plana, patet, *arg. l. pen. ff. de offic. præſidis & per notata in gloſſ. in verbo, ad alium. in cap. præterea ducatus. de prohibita feudi alienat. per Fridericum in vſibus feud.* Teneo primam opinionem.

Et pro certo ſi vſq; nunc non fuiſſet obſeruatum, nec factum in regno, & nunc rex vellet facere de nouo, ego dicerem, quod rex Franciæ non deberet, nec poſſet permittere, aut concedere, ꝙ aliquis in ſuo regno portaret tria lilia aurea in cãpo azureo plana, &

inte-

integra præter ipsum, aut illos qui essent de agnatione, & prosapia regali, & tales qui essent successibiles in regno, ex quo fuerunt prædicta arma cœlitus demissa regi Clodoueo, in assumptione coronæ, & diadematis, vt dixi: & videntur illi esse data in excellentiam illius dignitatis regalis inter alios, ex quo non licet alteri se cum tali dignitate sociari, nisi sit capax illius eo modo quo ad illam deuenitur, scilicet per successionem.

Sed quia aliter obseruatum est vsq; nunc, & multa facta tenent, quæ si fienda essent, non permitterentur, *vulgata l. patre furioso, ibi. Nam furiosus, cum multis concord. ibi in gloss. in ver. retinere. ff. de his qui sunt sui vel alien. iu. & ibi ample per d. meum Ias. concor. cap. dilectus filius. de sponsa. & cap. neque furiosus, 32. q. 7.* dico quod eo modo quo obseruatur, non videtur esse diminuta autoritas, & excellentia regalis dignitatis. Mos namque retinendus est fidelissimæ vetustatis, quem si quis immutare voluerit, iniuria prædecessoribus fieri videretur, *iuxta l. testam. C. de testa.* Nec patitur in hoc detrimentum in honore & gloria quam habere debet, & potest ex dilatione dictorum armorum, sicut nec patitur damnum & interesse in concessione aliquorum iurium regalium aliquibus particularibus facta: cum etiam princeps iura regalia alteri concedere possit, non priuatiue in totum, sed secum accumulatiue. Nec vniuersaliter omnia iura regni, sed solum alicui particulari in aliquo loco regalia, *vt dicit And. de Iser. in rub. quæ sint regalia. ibi, sed quomodo potest donare.* quoniam si alienaret in totum, aut ab se iura regalia in totum abdicaret, esset in præiudicium regni, & contra regni & regis honorem, quod fieri non potest, vt dicit text. *in c. intellecto. extra de iureiur.* vbi alienatio facta in præiudicium regni, & contra regis honorem non valet, nec tenet, & sic ibi parificantur præiudicium regni, & factum contra honorem regis. Si ergo rex in totum concederet arma sua, ita quod amplius illa deferre non potest, esset sibi in dedecus maximum, abdicando à se ea quæ in signum supremæ dignitatis & excellentiæ fuerunt sibi cœlitus demissa, vt dixi supra & ample *in 5. p.* vbi de rege Franciæ, & eius excellentia, seu dignitate. Sed sicut aliquibus sui regni comitibus, & inferioribus vtilitatem, commodum & honorem regni zelantibus aliqua regalia concedere potest, non vniuersa: ita etiam aliquibus sui regni Christi fidelibus ob aliquam causam eos fidei Christianæ sibi commissæ in delatione dictorum armorum associando, vt firmiores sint, & in fide Christiana, & in subiectione ipsius, potest particulariter eisdem impartiendo aliquid de honore, quem vult eis tribui, concedere, quod deferant partem armorum suorum. Sicut fecit Assuerus rex (qui regnauit ab India vsque Æthiopiam super 127. prouincias) de Mardochæo Iudæo quem honorare voluit, ordinando quod indueretur vestibus regiis, & diadema regium super caput suum imponeretur, de quo habetur *Ester. 6. c. & 8. in fine.*

Sed cum Ludouici Francorum regis vndecimi tempore multis fuerit concessum, quod deferrent lilia in armis suis: an rex successor posset alias concessiones reuocare? Videretur quod non, cum deceat priuilegium Principis esse mansurum, & beneficio Principis nos iuuari oportet, non decipi. Cogita ex his quæ ante dicta sunt *in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, tit. Des iustices, artic. 5. in gloss. Si n'a grace, quasi in fine. ibi, vlterius quæro.* vbi posui, an priuilegium Principis possit reuocari.

Crederem tamen, quod cessantibus prædictis causis, videlicet aut quod non essent Principes, aut de illis quos sibi associare potest ad fidẽ Christianam, vt sunt milites ordinis, aut qui tali ordini associari possint, & debeant de honestate, vt sunt magnates, quod honestius & melius faceret si prædictas concessiones reuocaret, maxime in subditis. In aliis vero est dubium ex dictis Fel. & aliorum *in c. nouit. de iudiciis.* per me allegatum in loco hic ante citato: vbi videntur concludere, quod priuilegia extraneis concessa, non possint reuocari.

QVadragesimaquinta conclusio erit de armis inferiorum à Principe concessis, an possint vendi, an alio quocunque titulo per hæredem, vel alium habentem certa arma domus aut familiæ alienari, ita quod eius hæredes non possint amplius talia arma deferre, aut gestare.

Circa istud considerandum est, quod aut sunt arma, quæ competunt alicui ratione suæ personæ, & officii eidem concessi, & tunc videtur quod non, eo quia quis vendendo arma sua, & signa, videtur incidere in vituperium. *arg. l. quædam. ff. de pœn, & l. 2. in fin. ff. de capt. & postlimi. reuer.* per quos text. ita videretur tenere Alber. de Rosate *in l. si vt certo. §. vsq; adeo. in quæst. An vendito equo, videatur vendita sella. ff. commodati.* vbi dicit, quod si arma patrisfam. sint in sella vendita cum equo. Eo quia talis sella magis videtur respicere personam domini, quam equi, ex quo non videtur vendidisse. *arg. l, decernimus. §. vniuersos. C. de aquæductu. lib. 11.* vbi signa hydrophilatorum dantur successoribus, ergo non possunt per eos alienari in præiudicium eorum successorum, & *in l. stigmata. de fabricens. lib. 11. C.* vbi ponuntur qui à fabricens. talia signa illos latitando euellunt, aut subripiunt, ex quo videntur talia signa respicere personam habentium ipsa aut arma. Cum ergo videantur respicere personam, extinguuntur cum persona, & sic post mortem eorum transire debent ad eorum successores, ita quod non possunt in præiudicium successorum alienari. Aut vero competunt alicui tanquam existenti de aliqua agnatione, aut familia antiqua, & est quoddam ius quod datur vnicuique agnationi suæ familiæ, quod non videtur posse transire extra illum. Cum sint arma inuenta ad cognoscendas agnationes, familias & domos, sicut nomina ad recognoscendos homines, dixi supra in pluribus locis, & communis vsus vtendi in talibus est, quod gradatim deueniant ad successores de familia & agnatione cum distinctionibus quas supra dixi *in 39. conclus.*

Sicut in simili videmus, de verbo familiæ prolato, quod intelligitur ordine successiuo, *vt dicunt Ang. & d. m. Iason. in l. fin. C. de ver. sig. & Bartol. in l. si cognatis. ff. de rebus dubiis. colum. fin. Barb. consi. 27. in 11. colum. in 1. volum.*

Et quod communis vsus vtendi in his conside. sit, tenet Bart. *in l. Labeo. ff. de supellectili legata.* Quoniam ab eo, quod solitum est fieri, bonum est, *arg. l. quod si nolit. §. assidua ff. de ædil. edi.* notatur plene per d. meum Ias. *in l. certi condictio. §. si nummos. ff. si cer. pet.* Barb. & Fel. *in c. cum M. Ferra. extra de constit.* & idem Fel. *in c. ex litteris. in ver. septima & vlt. de fid. inst.* & dicit Bald. *in l. si prædium. colum. 4. C. de ædil. actio.* quod frequentia actus multum operatur. Imo illud quod in obseruantia, & moribus vtentium obseruatur, est tantæ efficaciæ, quod tollit statutum in contrarium, *dominus meus Ias. in l. rem non nouam. in prima & secunda colum. C. de iudi.*

Et ex quo consuetudo generalis vtendi in Gallia debet

debet istud ius agnatis successoribus, non potest tale ius eis tolli per homines, cum quod consuetudo dat, homo tollere non potest. auth. quod locum. C. si mulier secundo nup. l. si arrogator. §. sed an impuberi. ff. de adopt. Consuetudo enim in vnaquaque regione est omnium dignitatum & iurisdictionum origo, forma, & principium, vt in l. missi opinatores. ibi, dum dicit: consuetudine seruata regionum, de exactoribus tributorum. libro 10. & leg. 1. ibi, sicut plectendi consuetudo criminis habet. de peti. bonor. sublat. eodem lib. Cod. l. obseruare. §. hoc etiam ibi. Magni enim faciunt prouinciales seruare sibi consuetudinem istam, & huiusmodi prærogatiuas. & in l. si in aliquam ibi, & ferias secundum mores & consuetudines, quæ retro obtinuit dare. ff. de offic. proconsulis & legati. & l. vt prophanos, ibi, secundum veterem. C. de paganis, & sacrificiis eorum l. nullum. ibi, & consueta deposcant. C. de offic. recto. prouinc. l. testamenta. C. de testamentis. Et consuetudinis vsusq; longæui non vilis autoritas est. l. 2. C. quæ sit longa consuetudo. Concordat cap. cum consuetudinis. & cap. fin. extra eod. & can. consuetudinis. 11. distin. Et si quid contra consuetudinem fiat, ad solicitudinem suam reuocabit præses prouinciæ. l. 1. in fin. C. quæ sit longa consuetudo. l. si manifeste. C. de serui. & aqua. can. consuetudo. 2. distinct. Ex quo æque puniri debet transgressor consuetudinis sicut transgressor legis, can. in his 11. dist. Et quod antiquæ consuetudines sint seruandæ, habetur in tit. de pace Constantiæ. §. nos Romanorum. ibi, sicut ab antiquo habere consueuistis. & c. ad apostolicam, extra de simonia. & maxime in Francia. vt dicit text. in c. dilecti filii. ibi, iuxta consuetudinem approbatam, quæ pro lege seruatur in partibus Gallicanis. extra de arbitris.

Ex ante deductis sequitur, quod sicut per testatorem si esset aliquid relictum indistincte non nominando personas familiæ, quod transiret ad omnes de familia gradatim, ita quod non possit per aliquos alienari: vt notat Bart. in l. peto. §. fratre. ff. de lega. 2. faciunt quæ dicit Barbatia in dict. consilio 27. colum. 11. in 1. volum. Alexand. consil. 165. in 2. volum. in consil. 56. in fin. in 1. volum. Imo quod plus est, ibi dicunt: hoc casu prohibetur hæredis institutio. & ita decidit d. meus Iason, in l. non dubium, in 1. colum. C. de testamentis. vbi prohibita alienatione, simpliciter prohibetur hæredis institutio. Sic ergo cum prohibetur in fauorem familiæ stante familia, alienatio facta in cõtrarium potest reuocari per existentem de familia. Sic ergo in hoc casu, vbi est prohibitio legis ex obseruatione generali, & ex communi vsu vtendi, quæ habent vim legis, §. ex non scripto. instit. de iure naturali gentium, & ciuili. notatur in l. de quibus. ff. de legibus. & canon. consuetudo. 1. distinct. Et ideo cum prohibitio legis & testatoris æquiparentur: notatur in l. filiusfamilias. §. diui. ff. de leg. 1. vbi Bartol. & alii. sequitur necessario dicendum, quod stante aliquo de agnatione, aut familia, seu domo habente aliqua arma, à tempore cuius initii memoria non extat in contrarium, quod talia arma non possunt vendi, nec alienari quocunque titulo in præiudicium illorum de familia, domo, aut agnatione.

Aut vero loquimur de armis datis & concessis alicui pro se & sua familia, aut agnatione: quoniam per illam concessionem factam familiæ, & agnationi, est acquisitum ius familiæ, & agnationi, vt satis probant iura allegata per Barbat. in dict. consil. 27. in 12. colum. Sicut etiam videmus de feudo concesso alicui pro se & sua agnatione, seu familia: quoniam transit successiue ad posteros absque eo, quod possit alienari in præiudicium successorum, vt per Bal. in c. 1. §. hoc quoq; de feudi successione. & idem in emphyteusi data pro se & liberis: quia in illa pater non potest præiudicare liberis, vt not. Barto. in authen. si quas ruinas. colum. penul. ver. iuxta hoc quæro. C. de sacrosanct. eccles. Petrus de Anch. in consil. 142. incip. domina Paula in princip. Imola in c. potuit. de locato. Romanus in consil. 35. incip. visa facti serie. in fin. Paulus de Castro in consil. 161. incip. in causa, quam magnificus. col. 5. & in consil. 208. incip. prætermittendum est. Soci. in consil. 205. incip. dominus Franciscus. in quarta & 5. col. Philippus Cor. in consil. 299. incip. in præsenti consultatione: col. 18. in 2. parte & in consi. 200. incip. visa dicta copia. in quarta parte. & idem Romanus in consi. 202. incip. pro propositæ consultationis habenda veritate, quem allegat dominus meus Iason in l. 2. in 89. col. ver. quid autem in themate prædicto. C. de iure emphyt. Cum enim talibus liberis fuit ius quęsitum per huiusmodi concessionem, tolli non potest ab eis. l. quodcunque. §. si quis ita, ff. de verborum obliga. vbi Bart. in l. quod dicitur. col. pen. de verborum oblig. & in consil. 70. incip. quæstio ista in secundo dubio. no. Bald. in l. si constante in vltimo notabili. C. de do. ante nuptias. dicens, quod ius quæsitum tertio etiam in spe tolli non potest. facit text. in l. fin. ff. de pact. & in regula, id quod nostrum est. ff. de regulis iuris. & dicit Alexand. in consil. suo 160. in fin. in 4. colum. hoc est verum respondendo ad dictum Bartol. in l. qui Romæ. §. Flauius. ff. de verborum obligation. & etiam Corneus in consilio 68. incipiente, ardua quædam. in tertia columna. in tertia parte.

Cum ergo communis vsus loquendi in appellatione familię sit in talibus, quod extendatur ad agnatos ordine successiuo, vt dicit Bart. in l. cum ita. §. fin. ff. de legatis secundo. d. meus Ias. in l. fin. C. de verborum obligat. qui hoc casu in talibus armis iungitur cum communi vsu vtendi, qui attendendus est, vt dixi: & sit ex illo communi iure vtendi acquisitum ius in talibus armis omnibus posteris de familia. quo casu (vt ante dictum est) præiudicari non potest. Idem ergo erit in casu in quo ex concessione Principis est acquisitum ius agnatis, & illis de familia, seu agnatione, vt in Bartolo qui habuit arma à Carolo IV. Imperatore, pro se, & sua agnatione. Quoniam in præiudicium suæ agnationis cui ius fuit quæsitum, non potuisset illa alienare. Idem si dictum sit, pro se, & sua posteritate, quoniam posteri dicantur tantum ex linea masculina, & sic de agnatione. l. 1. §. 1. ff. de iure immunitatis.

Licet in omnibus supradictis casibus, in quibus arma competunt, aut ratione familiæ, aut ratione concessionis à Principe, ex quo sunt transmissibilia ad hæredes: vt supra dictum est, videtur etiam quod sint cessibilia: cum quicquid transmissibile, censetur & cessibile, vt l. ex pluribus. ff. de administratione tutor. Bart. vtitur hoc fundamento in l. 1. §. vsufructuaria. ff. de operis noui nuncia. sed ibi do. meus Ias. & in l. cum secundum. C. de legatis. dicit, quod tale fundamentum nõ habet locum affirmatiue, imo adhuc alia ratio reformat pactum, scilicet, quia videtur esse priuilegium familiæ, & agnationis, de cuius præiudicio agitur in alienatione, cum ei sit ius quæsitum in prædictis, vt sæpe hic ante dixi: igitur.

Sed an arma agnationum accrescant alicui secundum, quod dignitati aut dominio succedit, sic quod etiam succedat armis, illi dignitati, seu dominio coniunctis. vide Guil. de Montefer. in tract. de successione regum, in 2. dubio. num. 170. sed ad priorem materiam redeo.

Aut vero loquimur de armis quæ quis sibi assumpsit propria autoritate, aut quæ emit ab alio in casu

in quo poterunt vendi: & tunc non est dubium, quod talia possunt vendi, & quocunq; titulo alienari. Quia ex quo sunt in commercio hominis, qui sibi propria autoritate assumpsit, quod potest vt supra dixi *in 208. conclus.* potest illa alienare, vendere, aut quocunque alio titulo transferre, prout dicitur, *Emerat ille prius, vendere iure potest.*

Aut vero loquimur de armis, seu de insignibus quę quis habet ratione sui artificii, vel suę artis, & tūc aut habet, quia sua autoritate assumpsit, vel ab alio habuit, & de per se sine socio, tunc vendere potest cuicunque. Aut cum socio, & tunc non potest in prę iudicium socii, eo non consentiente. Aut vero habet ea à republica, puta si in ciuitate aliqua dentur certis artificibus aliqua insignia quibus vti debeant in eorum artificiis, seu operibus, nō possunt talia signa, seu insignia vendere, aut in alios transferre, *ar. eorum quæ dicta sunt in princ. huius conclusionis de fabricensibus & hydrophilatis.*

QVadragesimasexta conclusio. Habens arma antiqua suæ familiæ, domus & agnationis, non habens aliquos de familia, ad quos de iure, & iure successorio deuenire debeant, potest ea relinquere alicui, relinquendo eidem bona in casu in quo poterit de aliis bonis testari, aut disponere de armis, etiam & nomen, seu cognomen domus, & valet tale relictum: imo, quod plus est, hæres aut fidecommissarius, cui est iniunctum onus de assumendo nomen & arma domus, tenetur adimplere voluntatem testatoris, si velit consequi commodum, *vt notatur in l. facta. §. si sub conditione. ver. in danda. ff. ad* Trebellianum. & hæc verba, *quod hæres meus portet nomen meum & arma*, important conditionem, *secundum Guidonem Papæ, quæst. 251. suarum decisionum per textum quem ad hoc allegat in l. mulieri. §. si quis hæreditarium seruum. per hæc verba, iussus est manumittere, & heres esse. ff. de conditionibus insti.* & sic conditio adimpleri debet, vt sequatur effectus, scilicet vt hæres esse posit, sicut in materia conditionis, de qua amplè notatur *in cap. verum. extra de conditionibus apposit.* & ita vidit determinari & practicari ipse Guido Papæ, vt refert in loco prædicto. Quod tamen videtur multis fore graue, nomen suum antiquum suæ agnationis antiquæ dimittere, & arma magnifica suæ agnationis: imo si sit antiquæ domus, habens arma magnifica, non potest minora assumere, cum reipublicæ intersit vt ordinum dignitas familiarumque salua sit. *l. 1. §. sed & si seruus. ff. de ventre inspiciendo.* Ne forte alienæ sordidæ stirpes splendidis & ingenuis natalibus audeant subrogari, *vt dicit text. in l. super statu. Cod. de quæstionibus.* & discretio personarum est habenda, atque dignitas & autoritas obseruanda: *vt in l. 1. in princip. ff. de postulando.* Ob quod dicit text. *in l. hoc iure. §. fin. ff. de donationibus.* quod donatio alicui facta vt nomen portet donatoris cum sit causata, non dicitur proprie donatio, de cuius substantia est, quod ex liberalitate procedat, & donatario sit lucrosa, quia donari id videtur, quod nullo cogente imperio conceditur, sed dicitur quædam remuneratio onerosa in recompensam nominis ferendi facta, quod onus non est modicum, scilicet nomen suscipere alienum, vt clare demonstrauit proquinquus Ruth cui concessio & ius sanguinis cōpetebatur cum onere gerendi nominis qui respondit: *Cedo iuri propinquitatis, neque enim posteritatem familiæ meæ delere debeo*, &, vt dicit ibi text. Istud est suscitare nomen defuncti, ne vocabulum eius de familia sua, ex fratribus & populo deleatur, quod est cōmodum, & honor defuncti, vt familia sua, & nomen & arma sua maneant, & non deleantur. Cum reipublicæ intersit, vt dignitas familiarum salua sit, *vt supra dixi.* Et sic cum talis donatio non sit simplex, sed remuneratoria, non indiget insinuatione, *arg. l. Aquilius. ff. de donat. ita dicit & tenet Guilliel. Benedicti in sua repet. capit. Rayn. in ver. Rayn. de Clera. numero 44. & l. de testamentis.*

Quod intelligendum est fieri posse, vbi non esset alius de familia iure successorio, cui nomen & arma deberentur, quia ex quo (*vt in præcedenti consideratione dixi*) ex communi vsu nomen & arma domus antiquæ seu familiæ deberentur ordine successorio, ita quod in his videtur esse prohibita alienatio ex dicto vsu quæ est realis, hoc est, in rem respiciēs, & nomen, & arma, & familiam, non personam Titii, scilicet Petri, aut alterius.

Intellige tamen, quod in dicto legato, seu fideicōmisso veniunt arma, quæ licite & sine vituperatione portare potest: puta si quis miles portauerit aliqua insignia regis, quę prohibebātur portare, si legauerit equū suū, omnia ornamēta, & arma sua, seu insignia, intelliguntur solum ea legata, quæ honeste, & sine vituperatione portare poterat legans, vel quæ eidem competebant ratione personæ tantum: *vt voluit Baldus in l. prima. C. de ver. sign. per text. in l. vestis. §. muliebria. ff. de au. & arg. leg.* Arma vero vel insignia ratione officii aut dignitatis debita, deueniunt ad successorem, & gerentem dignitatem, vel officium huiusmodi, & non alium, *vt supra dixi in decimaquarta, decimaquinta & præcedenti conclusionibus, & infra 52. conclusio.*

QVadragesimaseptima conclusio. Præscriptio cadit in talibus, scilicet in delatione armorum, seu insignium, & in casibus, in quibus possunt alienari arma, in talibus cadit præscriptio: & satisfaciunt quæ dicit Bald. *in l. fucandæ in fin. Cod. quæ res vendi non poss.* vbi dicit, quod in præscriptis per vsum longi temporis, quod alius talia signa accipere non potest, quia ius causa habendi quæsitum est primo, quod tamen dicit esse verum, nisi hoc alicui obesset, quoniam ille cuius non interest, non habet ius prohibendi. Vnde concludit, quod ad æmulationem, & damnum præscribendi alteri non licet accipere idem signum, Vnde videtur concludere, quod in talibus habet locum præscriptio, nisi fiat ad æmulationem, vel damnum alterius: quo casu non licet accipere idem signum, *per text. in l. si iniuriæ, ff. de iniuriis.* Et sicut regalia tanto tempore cuius initii memoria non extat in contrarium, præscribuntur etiam aduersus principem in parte, tamen non in totum, vt in iure inductionis gabellarum, quæ cum non possint imponi nisi per superiorem. *l. vectigalia. ff. de publicanis.* Tamen exactio gabellarum præscribitur tanto tempore, cuius initii memoria non extat in contrarium, *vt tenet Bartol. in l. si publicanus. §. vectigalibus. ff. de publicanis Bald. in consil. 112. in 2. parte, Panorm. in consil. 20. incip. super quæstione vertente*, & idem de iure nauigandi. *& per plura dixi in commento meo super consuetudinibus ducatus Burgun. tit. Des iustices. §. 2. in gloss. Et la preuue.* quod ea quæ competunt principi acquiruntur aut ex priuilegio, aut ex præscriptione tanti temporis, &c. cum ergo (vt dictum est) princeps possit concedere ius & facultatem alicui arma sua portandi, ita etiam istud scribi potest: Dicerem tamen hoc posse esse verum in capace, & habili ad tale ius, puta in vectigalibus in alio inferiori principe, & non in simplici priuato, & sic à simili in iure deferendi arma in nobili & non ignobili: quoniam talis

etiam

etiam non poſſet præſcribere tali ius deferendi arma principis. *prout in ſimili videtur tenere Felin. in c.dilecto. de teſtibus.& dixi in loco ſupra allegato.* Ex quo poteſt hęſitari de tribus liliis datis per Carolum regem Francorum VIII. Coſmæ de Medicis Florentino nummulario, qui tunc non reputabatur nobilis. Imo adhuc videretur, quod non ſufficeret, quod eſſet nobilis nobilitate communi & inferiori: ſed requireretur, quod eſſet nobilis, puta dux, princeps, marchio, comes, aut baro: & quod alius nobilis inferior non poſſet arma principis præſcribere, nec etiam ex priuilegio, cum videantur eſſe ſolis principibus conceſſa, prout & alia regalia, quæ per inferiores præſcribi non poſſunt. Maxime illa, quæ ſunt in ſignum vniuerſalis cognitionis, vel ſupremæ poteſtati reſeruata, vt dictum eſt, & etiam vt declarat Ioan. Franciſcus Balbus in ſuo tractatu, de præſcriptio. in 2. parte quintæ partis principalis, in tertia quæſtione ſic à ſimili, quod vnus nobilis poteſt præſcribere arma alterius nobilis, etiam ſuperioris, dummodo non ſit princeps. Sed non ignobilis poteſt præſcribere arma nobilis propter incapacitatem, ex ante dictis, cum talis habeatur pro incapace.

Et in hoc, quia ſupra poſiti ſunt caſus, in quibus talia arma ſeu inſignia poſſunt alienari in illis, poſſunt & pręſcribi: ſed in caſibus in quibus non poſſunt alienari, non poſſunt etiam præſcribi: quia procedit regula, quod quæ non poſſunt alienari, non poſſint & præſcribi, *vt per Bart. & Bald. & Sal. in l. fin. C. in quibus cauſ. reſt. in integ. non eſt neceſſaria.* de qua regula ample per dictum Ioan. Franciſcum, *in d. tractat. in 5. part. quintæ partis principialis; in 4. quæſtione illius quintæ partis.* vbi ample de materia illa brocardica. Et ad prædicta faciunt quæ dicit Soci. de maioricatu inter cōſanguineos, & collaterales, qui poteſt præſcribi, *vt dicit in conſ. ſuo 148. n. 14. in 3. vol.*

QVadrageſimaoctaua concluſio erit circa duellum. An pro inſignibus & armis poſſit duellum indici? ponamus. Videmus, quod rex Angliæ ſe aſſerit regem Franciæ, & portat tria lilia Franciæ in vna parte ſcuti ſuorum armorum, an ſit iuſta cauſa ad indicendum ei bellum per regem Franciæ, & eidem duellum præſentare, & ſic de ſingulis.

Iſta concluſio habet magnam materiam: ſed cum clarum ſit, quod tria lilia Frãciæ integra cum corona nō debentur, nec deferri poſſunt niſi per regē Franciæ, cum eidem cœlitus fuerint demiſſa, vt dictum eſt ſupra pluries. Ideo rex Angliæ non poteſt illa portare, niſi aſſerendo ſe regem, ex quo contradicit in hoc Chriſtianiſſimo regi noſtro, ideo eidem facit iniuriam, pro qua licitum eſt eidem indicere bellum, & duellum. Et latius ſolui poterit iſta quo ex deductis per Paridem de Puteo, *in tract. de re mili. & duello. in vna quæſtione. vbi quærit, An ratione inſignium, vel armorum procedi poſſit ad pugnam.* Et vt dicit, nobiles & armigeri pro hoc conſueuerunt pugnare, & pro hoc (vt dicit) facit quoniam arma ſeu inſignia alicuius de voluntate domini ſunt portanda, & non alias. *C. de muta. nominis.* & poſſunt alteri communicari. *l. hoc iure. §. fin. ff. de dona.* ſicut etiam nomen dignitatis ſuæ poteſt alteri concedi. notatur *in l. facta, §. ſub condonatione. ff. ad Trebell.* Bald. *in cap. 2. extra de fid. inſtru. in vltima col.* vbi dicit, quod in aliquibus æquiparat ſigillum armis, & ſic requiritur conceſſio illius cuius ſunt arma, vel inſignia ipſa, vt per alium portari poſſint, *arg. l. 1. C. de his qui potentio. nomine. & in authen. de mandatis principum. §. pen. coll. 3. ſecundum Bartol. in ſuo tract. de armis. ſupra allegat. & Bald. in cap. quanto de iure.* & ſi quis geſtat inſignia ſibi prohibita, videtur committere falſum. *l. eos. in fin. ff. de falſ.* Inſignia enim dignitatis faciunt eum haberi pro tali. *l. ego cum gloſſ. ibi. ff. de manumiſſ. vindicta. l. item apud. §. ſi quis virgines. de iniuriis. cap. ſi vero aliquis. & c. in audientia. extra de ſentent. excom. & cap. ſi iudex. de ſentent. excommu. in 6. facit l. minæ. C. de epiſcopali audientia.* Ideo noſtra intereſt, quod nemo deferat inſignia noſtra, vel arma propter multa ſcandala, quæ occurrere nobis poſſent, *vt dicit Bart. in d. tract. & ſupra dixi in pluribus locis.* Quia ſi aliquis portaret inſignia noſtra, & haberet inimicos capitales, poſſent nos offendere, putantes illum eſſe. Nam noſtra inſignia faciunt nos & noſtros reuereri. *l. 1. §. caſum. ff. de poſtulando.* & dicit Bald. *in leg. 1. C. quæ res vendi non poſſ.* quod inſignia deputata alicui magiſtratui, vt ſunt inſignia proconſularia. *l. 1. ff. de offi. proconſulis & legati. l. milites. C. de locat.* non licet propria autoritate aſſumere. & idem in ſignis præſcriptis longo vſu, vt dixi in concluſione pręcedente: quoniam in talibus ius eſt quęſitum primo, & ille cuius non eſt tale ſignum, non habet ius vtendi ad æmulationem, iniuriam, ſeu æquiparationem alterius: puta ſe volendo dicere habere illam dignitatem, vt ſi aliquis diceret ſe eſſe regem, & vellet portare arma data regi Franciæ, in hoc committeret crimen læſæ maieſtatis, ſi eſſet inferior eo, & eſſet illi ſubditus. Alius vero nō ſubditus faceret ei iniuriam, *argum. l. nec magiſtratib. §. quod ſi ex minorib. cum ſeq. ff. de iniuriis.* Et in talibus caſibus quando quis defert arma alterius, aut ad ęmulationem, aut iniuriam, ei poteſt indici duellum: *vt videtur tenere Paris de Puteo in dicto loco.*

Ponit tamen ibi multos caſus, in quibus etiam ſumendo arma alterius non poteſt bellum neque duellum indici, de quibus iam ſupra dixi *in 28. concluſ. in fin.*

Primus eſt in eo qui defert arma illius, qui commiſit crimen læſæ maieſtatis, quia propter hoc crimen poſſunt eius arma, & inſignia abradi. *l. eorum. ff. de pœnis. Lud. Ro. ſing. ſuo 474. & 656. dixi ſupra in 42. concl.* imo quando miles male ſe habuerit in bello, poteſt iudex ſcutum illius perforari facere, vt hoc exemplo alii milites in prælio ſint fortiores, *vt eſt caſus in l. quod reipublicæ. ff. de iniuriis.*

Secundus eſt in capitaneo armorum, qui ſtendardum ſuum ſeu vexillum perdidiſſet: quoniam hoc caſu occupator, vel dux exercitus poſſet illum deferre, nec perdens poſſet poſtea prouocare capientem ad duellum, quia iſta efficiuntur occupantium de iure. *l. hoſtes. ff. de captiuis. l. 1. §. item in bello. ff. de acquirend. poſſ. l. naturalem. §. fin. ff. de acquirendo rerum dominio.*

Tertius in caſu quando duo eadem arma portarent, nec apparet de prioritate, & poſterioritate. ſi tamen vnus illorum habuit à Principe, præfertur, *vt dixi ſupra in 36. concluſ.* quod eſt verum, quando illi qui portant talia ſunt æqualis dignitatis: ſecus ſi vnus ſit maioris dignitatis, quia præferretur, *vt dicit Bart. in d. tractat. de armis. per l. 1. C. de conſul. lib. 12. dixi ſupra in dicta concluſ.*

Quartus caſus in duobus habentibus ſimilia arma ab anteceſſoribus ſuis, quoniam licet ſint ſimilia, ex quo non apparet de prioritate inter eos, nō eſt locus pugnæ, quoniam licet habeant omnimodam ſimilitudinem: tamen non ſunt eadem, quoniam nullū ſimile eſt idem. *l. quod Nerua, vbi Bar. ff. depoſiti. l. ad ſimilitud. C. de epiſ. & cler.* & alias videtur ꝙ inter ſimilia non

Poteſt dari ratio cõſequentię ſimilitudinaria.*l.ſi.ff.de calumnia.l.3.§.nihil commune:ff.de acq.poß.* & dicit Bald. *in l.Gallus.§.nunc videndum.ff.de lib. & poſth.* quod non omne quod eſt ſimile, eſt idem: quia ſimilitudo eſt inter diuerſa habentia inconuenientiam aliquam, *& facit l.qui liberis.§.1.ff.de vulg.& pupill.* ſed, *vt dicit d.meus Iaſ. in l.1.in 2.col. C.de iure emphyt.* dicitur proprie ſimilitudo, vbi plures ſunt conuenientiæ, quã differentiæ: & valet tale argumentũ à ſimili, licet nõ ſit omnimoda ſimilitudo. Idẽ d.meus *in l.credito.in 2.col.ff.de nou.ope.nun.* vbi eſt materia ſimilitudinis. Et hoc caſu poterit dicere iudex, qui ſuper pugna adiretur, vti poſſidetis, ita poſſideatis. *l.1.§.1.& l.fin.& ſi duo.ff.vti poſſ.* Nam non apparente prioritate, & poſterioritate vſus, vel conceſſionis huiuſmodi inſignium, vel armorum, nemo eorum dicere poterit ab alio iniuriam, vel vim ſibi fieri: quia quilibet eorum habet antiquitatem & titulum.*argum.l.etiam.§.ſi quis.ff.de pet.hær.* Nam ambo poſſunt aſſignare cauſam ſuę poſſeſſionis, ſcilicet antiquitatem anteceſſorum, propter quod nemo dicitur prædo.*per Innoc.in c.cum veniſſent de reſt.in int.*& antiquitas multa operatur.*l.1.§.pen.ff.de aqua.plu.arc.& per notata in auth.quas actiones.per Bald.C.de ſacroſ.eccleſ.*& cum ſint pares, in hoc vnus non impedit alterum.*l.cum quidam,§.1.ff.de acq.hæ.* & obligationes paris potentiæ non ſe tollunt.*l.ſi reus, ff.de duobus reis.*

Quintus caſus eſt: ſi inter eos appareret prioritas, tunc illi qui eſſet poſterior in delatione iſtorum inſignium, deberet cedere priori, qui ratione prioritatis temporis eſſet prior,*argu.l.2.l.prior.& ſi fundum. C.qui potiores in pignore habeantur.& leg. qui prior. ff.de iudiciis.& in l.operis.ff.locati.& in leg.quoties. C.de vſufruct.& de albo ſcribendo, l.2.& leg.1.de conſulibus lib.12.* Melior enim eſt conditio occupantis.*l.plurib.ff.de procurat.& l.ſi quis à multis.ff.de nox.Bart.& Bald.in rub.ff.de rerum diuiſione.*

Sextus caſus eſt in pluribus ſeruitoribus portantibus eadem arma & inſignia à domino eis data, quia tunc inuicem non poſſunt conqueri: quod vnus ſolus illa debeat portare, vt eſt in pluribus armigeris vnius ſocietatis: eo, quia in hoc conſideratur voluntas domini dantis, vt dicit Paris de Puteo in loco allegato.

Septimus caſus eſt vbi inſignia, & arma eſſent ſimilia in pictura, vel ſigno differrent tamen in nomine, tunc data nominis diſſimilitudine, viderentur diuerſa, quia nominis diuerſitas inducit diuerſitatem rei.*l.ſi idem.C.de codicillis.vbi Cyn.& l.ſunt duo Titii.ff.de teſtam.tu.& c.cleros.21.diſtinct.& c.1.99.diſtinct.* Quia nomina ſunt rerum ſignificantia, *vt in authent.de defenſorib.ciuitatum.in princip.colum.3.& l.1.ff.de officio præfecti vrbis.& l.2.§.exactis.ff.de orig.iur.& l.facta.1.§.in danda.ff ad Trebellia.* Vnde ſi vnus deferret pro ſuis inſignibus caput bouis, & alter caput vaccæ, data tantum diſſimilitudine nominis, nõ eſſet tunc locus pugnæ, vel ſi deferret caput porci, & alius ſimile caput, & illud appellaret caput ſuis. Nam in iſtis non eſt vna qualitas, nec vna ſubſtantia, quæ requiritur, vt quid ſit ſimile. *Bal.in l.1.C.quæ ſit longa conſuetudo, autoritate Ariſtotelis.* licet alias dicatur, quod illud dicitur idem in quo non mutatur res, perſona, vel cauſa, licet aliqua qualitas, vel accidentia alterentur.*l.cum quæritur.& l.cum de hoc.& l.an eadẽ.§.idem corpus.ff.de excep.rei iud.& Lapus allegatio.77.* Tamen aduerte quod qualitas nõ facit diuerſificare rem ſpecie, nec alterat ſpeciem, *vt tenet d.meus Iaſ.in l.3.§.ex contrario.in 3.col.ff.de noui operis nunc.de quo late in concl.ſeq.ver.aduerte tamen.* ex hoc videretur, quod illa qualitas adiuncta non debet importare diuerſitatem: & ſic cum eſſent ſimilia, quod eſſet locus pugnæ. Sed concluſiue tenet cum Paride, quod illa diuerſitas nominis inducit diuerſitatem talem, quæ eſt potens ad duellum impediendum, eo, quia vt dicit, nominis expreſſio multa operatur. *vt l.adhuc.§.quæſtionis.ff.de vſufruct.l.ſi communis ſeruus ita.ff.de ſtipulat.ſeru.l.ſi cui balnei.ff.quibus mod.vſusfruct.amittatur.& facit 29.quæſt.1.§.1.* vbi diuerſificatio nominis dirimit matrimonium. Finaliter ad corroborationem præcedentium adduco Pogium Florentinum in ſuis facetiis (quæ nonnunquam & in factis contingunt) de duorum contentione pro eodem inſigni armorum, & eius verba ſunt: *Ianuenſis onerariæ nauis patronus, qui in Gallia conductus à rege aduerſus Anglicos nauigauit, geſtabat ſcutum, in quo bouis caput depictum erat. Conſpicatus hunc Gallicus nobilis cum illud armorum inſigne ſibi vendicaret: altercatione Gallicus Ianuenſem ad certamen prouocauit. Ianuenſis accepta prouocatione in campum ad certamen nullo apparatu deſcendit: alter multis impenſis ornatiſſimus in campum conſtitutum venit.* Tum Ianuenſis: *Quid eſt*, inquit, *propter quod certaturi hodie inuicem ſumus?* Ille, *aſſero*, inquit, *tua inſignia mea meorumque prius quam tuorum fuiſſe.* Cum Ianuenſis, quænam ſua eſſe diceret, *caput bouis*, ait. Hic Ianuenſis, *non eſt opus certamine aliquo*, inquit. *Nam hoc quod porto, non bouis, ſed vaccæ eſt caput.* Faceto dicto inanis Gallici iactantia eſt eluſa. Faciunt quæ dixi ſupra *in 21.concluſ.in fin.* vbi eſt caſus permiſſus in quo duo poſſunt habere arma ſimilia, puta Anglus, & Italus, propter locorum diſtantiam.

Octauus caſus eſt, in quo licet ſit paritas in ſigno, tamen eſt diſparitas in colore: vt ſi vnus faceret leonem aureum, alius argenteum, vel rubeum: vel vnus aureum in campo rubeo, alius in campo viridi, vel turchino: vel vnus geſtaret leonem totum aureum, alter leonem aureum cũ vngulis rubeis, aut pro media parte aureum, pro altera vero argenteum. Vel ſi alter faceret leonem in banderia, qui reſpiceret verſus haſtam, & alter faceret leonem in banderia qui terga verteret ad haſtam. Nam ſunt diſſimiles: quia leo qui reſpicit haſtam venit, & ille qui terga vertit ad haſtam vadit. & idem ſi quis faceret leonem rumpentem, & alter leonem ſedentem, vel deambulantem: vel ſi quis faceret leonem caudam geſtantem per terram, & alter caudam leuantem, & erectam habentẽ: vel ſi leo vnius aſpiceret in cœlum, & leo alterius caput in terram inclinaret: vel ſi quis faceret ſtellam cum octo radiis, alter vero cum ſeptem. Aut ſtella vnius eſſet cum radiis paruis, & alterius cum radiis longiſſimis: vel cum radiis pro parte longis, & pro parte paruis. Vel ſi quis faceret lunam creſcentem, alter decreſcentem. Vel ſi quis faceret arma, vel inſignia in colore viridi claro, alter vero in obſcuro viridi. Vel ſi quis faceret Aquilam apertis alis ſedentem, alter Aquilam ſtrictis alis ſedentem: vel ſi Aquila vnius haberet campanas paruas in pedibus, alia nullam: vel ſi quis faceret roſam rubeam, alter roſam rubeam cum frondibus, vel ſi quis faceret arborem cum frondibus, alter cum floribus, vel ſi quis faceret arma vel inſignia conſimilia, tamen aliqua liſta eſſet in ſcuto: vel per tranſuerſum, quæ non eſſet in alio, & ſic de ſimili. Quia data vna diſſimilitudine, etiam paria iudicabuntur diuerſa, quia ſufficit, quod arma vel inſignia mea differant à tuis tali ſigno, vel demonſtratione: quod detur diuerſitas. Nam ſi vnus faceret equum album, qui æqualiter ſe

moueret

moueret in altum cum pede dextro, & equus alterius albus ſe moueret in altum cum pede ſiniſtro, vel ſi equus vnius eſſet cum fræno, alter ſine fræno, vel alter equus haberet balſana, alter non: tunc non erunt æqualia arma, vel inſignia. Vel ſi arma, vel inſignia conſiſterent ex liſtis albis, & rubeis, & in vno præcederet liſta rubea, quæ eſſet de campo, & in alia pręcederet liſta alba, quę eſſet ſimiliter de campo, & eſſent eo caſu, quo ambo haberent vetuſtatem temporis, nec apparet quis primo habuerit: tũc ſi vnus diceret pugnemus quis primo debeat deferre & vti talibus inſignibus, non debet audiri, quia nemo tenetur ſe ſubmittere virib. formæ in rebus certis. *l.2.ff.de con. & demon.* Quia vt dicit Paris de Pute. quæſtio facti non eſt ſorte dirmenda.

Fuit alias ſimilis quæſtio in hac ciuitate Heduenſi inter nobilem virum Guillielmum de Cluny, & honorabilem virum Antonium Charuot huius ciuitatis receptorem, qui contendebant inter ſe, eo quia dictus de Cluny dicebat, quod non licebat alteri deferre duas claues aureas in campo azureo, cum eſſent arma illorum de Cluny. Ex parte cuius Charuot dicebatur, quod poterat illas in ſcuto quartelato portare cum armis ſui patris, eo quia eius mater erat ex proſapia, & cognatione de Cluny, &c. Pluraque alia hincinde allegabat: tandem venerabilis, & ſcientificus vir magiſter Ioannes Charuot, qui tunc erat conſiliarius Parlamenti Diuionenſis, Canonicus Heduen. & præpoſitus noſtræ dominæ Heduen. ſubtilis, & cautus, dicit claues, quæ erant in armis ſuis, & ſui fratris non eſſe ſimiles clauibus exiſtentibus in armis illorum de Cluny: quoniam ſuæ erant perforatæ, aliæ vero non: ex quo erat differentia, & diſſimilitudo inter eaſdem. Tandem quia prædictus Guil. de Cluny fregerat vitrinas exiſtentes in eccleſia Sancti Pancratii, vbi erant depicta arma dicti Charuot, fuit condemnatus ad illas reficiendum, & ſuis expenſis fuerunt refectæ, prout prius erant cum armis in quibus ſunt adhuc duæ claues. ſed ſi ſint perforatæ, aut non ignoro.

Nonus caſus vltra caſus poſitos per Paridem, eſt quando eſſent duo eiuſdem cognominis, cui cognomini ambo arma adaptari poſſent: ex quo identitas cognominis inducit præſumptionem agnationis. *l. cum precum. C. de libera. cauſa.* ideo videtur quod ipſi poſſint eadem arma deferre, *vt ſupra tactum eſt in 42. concluſ.*

QVadrageſimanona cõcluſio. Sicut arma, & inſignia recipiunt in ſe differentiam, ſeu diminutionem, etiam licet proueniant ex eadem domo, & familia puta per bordaturam, lineaturam, bendam, barram, lambentia, aut alia huiuſmodi, *vt dictum eſt ſupra in 20.concl. & latius inferius dicetur in 77.concl.* Sic etiam ſimilia arma, vt arma eiuſdem nobilitatis, aut ſimilia inter ſe ex paritate domus, & familiæ, aut alias, recipiunt excellentiam & augmentum decoris, & honoris ex officio, aut dignitate deferentis talia arma, & ſic ex perſonis ea geſtantibus, *vt ſupra dixi in 36.concl.verſic. & dixi*, quod multis modis contingit. Ita quod plures ex aliquo, vt ex officio, dignitate, ſeu antiquitate, vel omnibus aliis modis quibus quis ſit honoratior, & præcellit alium, ſic & arma ex eiſdem excellentiam recipiunt, & augmentum honoris: vt ſi ſint plures habentes ſimilia, & conformia arma, tamen vni aliquid addi poteſt in augmentum ex dignitate perſonæ, ſeu officio, quod alteri non liceret, puta ſi vnus vt ſimplex nobilis, qui in Francia dicitur ſcutifer, à ſcuto ferendo, qui certa arma ſeu ſcutum armorum ſimpliciter deferat. Alter vero qui conformia arma ex origine, vel alias gerat, ſi efficiatur maior dignitate, vel officio. vt inter plures fratres vnus ſit Imperator, poteſt tymbrare arma ſua triplici corona. Si vero rex armis ſuis licite ſuperaddere poterit tymbrum ex corona ſua vltra tymbrum extraordinarium, & voluntarium. Sola tamen corona ſuper regalia inſignia, & arma poſita nullam denotat & demonſtrat aliarum regalium domorum, & a ſanguine regio deſcendentium differentiam, vel diuerſitatem. ſed potius denotat, & demonſtrat illarum principium, & caput, & eaſdem eiuſdem capitis fore, & eſſe membra. *vt in l.cum in diuerſis.ibi, mihi autem videtur illum religioſum eſſe vbi quod principale conditum eſt, id eſt eius caput &c. ff. de reli. & ſumptibus fune. ita tenet G.de Montferrato in tract.de ſucce.reg. in 2.dubio.num.* 18. Aut ſi ſit dux, comes, vel marchio tymbrum ex pileo dignitatis ſuæ, vel Papa ex tiara. Cardinalis ex pileo rubeo. Patriarcha ex cruce. Epiſcopus ex mitra, & baculo paſtorali, qui in vulgari crocea dicitur. Protonotarius ex pileo nigro duplicato viridi colore, & omnes milites etiam ſi ſint Principes, vtuntur ſupra arma galea exornata cum quadam no. ſeu diuiſa, quæ fit aut per ſignum alicuius animalis, aut alias extraordinarie, & voluntarie, vt eis expedit. ſic quod ex talibus tymbrantur arma exiſtentium in dignitatib. & iſtud eſt auctarium quoddam, quod & inuentum eſt, prout forte corolarium olim apud Romanos. Solent tamen etiam aliqui propter ipſorum multiplicationem, & augmentationem de gratia, honeſtate, & mera liberalitate ſignum aliquod vel differentiam aliquam in ſuis armis apponere, non ad hoc vt compelli valeant, vel ad hoc vt propter talem differentiã in armis appoſitam aliquid iuris alicui de agnatione, vel familia illa acquiratur: ſed potius vt ab aliis, & ſingulis de illa agnatione dignoſcatur, & diſcernatur, quod licet vt nomini prænomen additur, *vt in l.vnic. C.de mutatione nominis, vt plene per G.de Monteferrat.ti.de ſucc.regum in 2.dub.num.*19. Ad minus ad hoc, vt quis poſſit addere tymbrum ad arma ſua requiritur, quod habeat aliquam dignitatem, vltra nobilitatem, aut quod ſaltem ſit miles, hoc eſt eques auratus. & vt communiter videmus in duellis, & torneamentis nulli licitum eſt, nec ſolet quis tymbrare arma, niſi ſit ſaltem eques militaris vulgo *Cheualier*: & ita ſe habet vſus quod ſoli ſcutiferi nõ ſolent tymbrare arma ſua: & vt communiter videmus tymbrum tale ſumitur ex voluntate capientis, ſed magis communiter ſumitur ex aliqua parte, quæ continetur in armis: puta Imperator tymbrat galeam ſuam ex Aquila, Rex Franciæ ex lilio: plures tamen diuerſa animalia circũpoſuere. Nam recitat Gaguinus *in ſua Chronica ſuper Francorũ geſtis in vita Regis Caroli VI.* quod accidit quodam die, vt Siluanectũ Carolus venandi cauſa ſe cõtulerat, canũ latratib. excitatus in fugã ceruus æneam torquem collo gerere viſus eſt, quem venabulis, aut ferro appeti rex prohibens, in caſſes & retia cõpellit. erat in torq; Latinis literis ſcriptũ: *Hoc me Cæſar donauit.* Ex eo tẽpore Carolus ceruum alatum auream coronam collo geſtantẽ pro inſigni habuit. & regiis inſignib. (quæ liliis aureis trib. cõſtant, vt ſæpe dictum eſt) hinc atq; hinc cerui duo apponi cõſueuerũt: hęc ille. Saltẽ Carolus VII. Ludou. II. & Carol. VIII. reges Francorum ſcutũ regium duob. ceruis lateraliter illud tenentib. circundatum, & etiã vela regia eodem modo ornata geſtarunt, & merito cum ceruus Gallis regib. præſertim bona fortuna ſemper fuit, *vt inquit G.Bene.in ſua repe.c.Ray.in ver. vxorem nomine Adelaſiam.*

num.894.cum duob.sequentibus.extra.de testa. Ludouicus vero XII.Francorum rex, ſcutum regium hiſtricibus ab vtroq; latere ornabat, vel ſcuto hiſtricem ſupponebat. Nam hiſtrix animal eſt habens pinnas aculeatas, & porcus pungens, ſeu ſpinoſus appellatur, vnde Calphurnius:

Venit & hirſuta ſpinoſior hiſtrice barba.

Franciſcus vero Rex nunc imperans ex ſalamandris duabus & communiter habentes in ſuis armis lilia tymbrant ex liliis quadratis, vt olim fiebat in armis ducum Burgun.

Aut vero ornantur aliquo alio inſigni, & tunc aut ordinario, puta in rege Franciæ, & aliis militibus ordinis S. Michaelis, qui vulgo apud nos dicuntur *Les cheualiers de lordre.* qui geſtant torquem aureum circundantem eorum arma, in quo ſunt coclearia, *Coquilles* Gallice, affixa: & in infima parte imago ſeu repræſentatio S. Michaelis aurea eſt appenſa (quem quidem ordinem militarem in honorem Michaelis Archangeli protectoris regni ſui Rex.Lud. XI. inſtituit & perpetuo fundauit:)

Milites vero ordinis velleris aurei, a Philippo II. duce Burgundiæ inſtituti, geſtant torquem aureum, in quo vellus aureum, hoc eſt aries lanam auream ferens pendet: & dicitur apud nos *la Thoiſondor*, vt publice videri poteſt Diuione in capella ducum Burgundiæ.

In Anglia vero milites ordinis regis Angliæ zonam deferunt, quam dicunt, *la Iarretiere*, & ſic de aliis. Et talia inſignia non poſſunt deferri niſi ab illis qui deſcripti, recepti, & deſignati fuerint in illo ordine: & ex illis inſignibus plus decorantur arma talium, maioremque laudem, & excellentiam merentur. Et ſic licet duo habeant paria arma, vt dictum eſt, cui tamen talis præeminentia conceditur, & ſua arma modo prædicto exornata ſunt præferenda, & maiori honore extollenda erunt.

Aut vero extraordinario inſigni, ſeu ornatu arma illuſtrantur, vt communiter fit in aliis non habentibus talem ordinem, ex quo poſſunt ferre ornatum extraordinarium, qui tamen ſunt conſtituti in magna dignitate, etiam vſque ad clariſſimatum, & tunc tales ornatus ſeu inſignia fiunt ad voluntatem cuiuſque vt iam prædixi, ex quibuſdam variis & diuerſis ſignis, quæ magis conformantur, aut eorum armis, ſeu dignitatibus & officiis. Nempe aliqui ſibi aſſumunt arborem circumdantem arma, alii laqueum amoris, alii angelos, quidam homines ſilueſtres, aut puerulos nudos, aut alia ſigna, & hæc ſolum cõpetere videntur magis nobilibus & in dignitate aut officio conſtitutis: ita quod ſi ſimplex ſcutifer deferat arma cum tymbro, videtur quod a milite aut ab alio habẽte dignitatem vltra ſimplicem nobilitatem prohiberi poſſit, aut ad eius requæſtam per ſuperiorem prohiberi poteſt, ne portet timbrata, ſeu vt ferat tymbrum.

Sed ſi ſuperior non habens iuriſdictionem in talem ſcutiferum deleret arma ſcutiferi ſua autoritate, an daretur tali actio iniuriarum: *vide ſupra in concluſio.29.*

Aduerte tamen quod per hæc augmenta non eſt dicendum, quod ſint arma alterius ſpeciei, nec quod differant ſpecie. Ita quod ſi ſimplex ſcutifer tanto tempore quo fuerit ſcutifer, portauerit ſua arma ſine tymbro: ſi poſtea ratione, & ex cauſa dignitatis, aut officii ſuperuenientis tymbrauerit, non propter hoc dicentur noua arma, ita quod in ſe differant aliqua ſpecie, ex quo non eſt augmentum in parte ſubſtantiali, ſed eſt tantum additio, & qualitas circa accidẽtia, quę nõ faciũt rẽ differre ſpecie, vt eſt gl. notabilis *in verbo, anno. in l.ſi. §. quoties. ff. de publicanis.* no. Bar. *in l.ius ciuile.ff. de iuſt.& iur.* Ang. *in l.& an eadem. §. aliis.in prin.ff. de exce. rei iu.* vbi dicit, quod differentia penes ſolam qualitatem non facit rem eſſe aliam. *& dixi in præcedenti conc. verſic.ſeptimus caſus.* Dummodo vera rei eſſentia non ſit immutata, not. Bartol. *in l.1. colum. 4. ff. de act. & obl.* facit quod habetur *in cap.cum Marthe. §. quæſiuiſti. de celebratio. miſ. extra.* vbi dicitur quod accidentia poſſunt miraculoſe, & non aliter mutare ſubiectum. Ad prædicta facit bonus text. *in l. pacta conuenta.in princ.ff. de contrahen. emp.* vbi dicitur quod augmentum, vel diminutio circa accidentalia contractuum non reponunt contractum in diuerſo eſſe, nec per ea intelligitur ab eo in ſubſtantialibus receſſum: de quo etiam per Bart. & alios *in l.in conuentionalibus.ff. de ver. ob.* dum tangunt an ſi per contrahentes addatur ſtipulationi prætoriæ, vel ſtipulatio prætoria alteretur, deſinat eſſe prætoria, vel conuentionalis. Et ex hoc infert Ang. *in d.l. & an eadem. §.1.* ad quæſtionem, quæ fuit de facto. Nam productum fuerat quoddam teſtamentũ animo inſinuãdi, quod habebat adiectionem certarum qualitatum: aduerſarius autem recurſum habuit ad protocollum, & fecit teſtamentum punctualiter, extrahit prout ſcriptum erat in protocollo. & quia ſcriptura reperiebatur diuerſa ratione dictarum qualitatum, dicebatur inſinuatio nulla: quia non fuerat requiſita, prout ſcriptura emanauerit. Contrarium dicit Ang. quod valuerit inſinuatio, quia illa variatio circa illas ſolas qualitates non facit aliud eſſe, vel cenſeri teſtamentum. per illum text. quem in ſimili allegat Spec. *in tit. de iura. cal. §. ſequitur. ver. quod ſi moueo.* facit quod dicit Bar. *in l. ſi fundus. §. ſi res. per illum text. ff. de pig.* Quod additio qualitatis non extinguit hypotheca, facit quod dicit Bald. *in l. fundi. ff. quibus mod. vſusfr. amittatur*, quod mutata forma in acceſſoriis non perit ſubſtantia. *per illum text. facit text. in leg.4. §. modum. ff. de ſerui.tit.generali.* vbi modus adiectus ſeruituti, non facit deſinere ſeruitutem: quod eſt intelligendum in qualitatibus accidentalibus non ſubſtantialibus, vt ſunt prædictæ in armis, ſcilicet tymbrum, litera, & zona, licet ſecus ſit de qualitatibus ſubſtantialibus quæ ſunt in ipſis armis, vt videmus in armis aliquorum principum Franciæ ex proſapia regali qui habent lilia ſicut rex: tamen quia habent qualitates ſubſtantiales additas eorum armis vltra arma regis, vt in duce Borboniorum, qui pro armis vltra tria lilia habet bendam in medio ſcuti tendentem à parte dextra ad ſiniſtram. In duce Aurelianenſi, qui habet tria lambentia ex tribus liliis: & ſic de ſingulis. Et talia ſunt arma dicta, & diuerſa ſpecie ab armis regis Franciæ, licet omnia habeant tria lilia aurea in ſcuto azureo: quoniam talia ſuperuenientia reponunt prędicta arma in diuerſa ſpecie: & etiam idem dicendum eſt de aliis diminutionibus aut augmentis, quę fiunt in quibuſdam armis ad cognoſcendum quis ſit primogenitus, & ſic quis portet arma plana, quoniam alii poſtea geniti ea geſtare debent cum aliquali diſtinctione, vt ſupra pluries dictum eſt.

Intellige etiam dummodo ex adiectione qualitatis non mutetur forma primi actus, quoniam hoc caſu adiectio non mutat id cui adiicitur: ſecus vero ſi fiat mutatio formæ, tunc reponit rem in diuerſa ſpecie, vt per Inn. *in c.1.de conſec.eccleſiæ vel altaris.* dum dicit quod ſi augeatur altare, non deſinit eſſe altare, nec perit

perit consecratio. Et est ratio huius dicti: quia vbi mutatur forma, noua forma dat nouum esse. *l. Iulia. §. si quis. ff. ad exhibendum.* sed vbi non mutatur, sed aliquid exterius additur: licet illa adiectio faciat differre in plus aut minus, ita quod vna sit maior, aut minor propter adiectionem, non tamen dicitur alia a prima: vt videmus de illo qui promisit dare schachum mattum cum pedona, quod potest dare eum pedona facta domina, *vt tenet Ba. in l. senat. ff. senat. & in l. seruis lega. §. 1. ff. de leg. 3.*

Sequeretur ergo ex prædictis, quod si hæc adiectio non mutet substantiam speciei, sed sit eadem, quod idē erit dicendū de vna sicut de alia: & sic quod sicut illud quod est principale, scil. arma simplicia cōpetent omnibus de familia in quo sunt, etiam si sint tantum scutiferi, quod etiam adiectio omnib. competat, cum sequatur naturam sui præexistentis, seu eius cui accedit. *l. etiam. vbi Bar. Bal. & doctor. C. de iure dotium. l. quod in rerum. § si quid potest. ff. de leg. 1.* vbi idem iuris est in augmento dotis, & rei legatæ, quod in ipsa dote. faciunt plura quæ ponit Albert. Brun. *in tractat. de augmento. in 5. concl. principali.* quod ibi ampliat in pluribus.

Sed tamen secus est hoc casu, vbi ista augmenta non accedūt armis, tanquam illa cōtingentia, sed tanquā re & consensu separata: & non ipsi rei simpliciter de per se accedunt, sed in fauorem tantum personę, qua extincta, extinguitur & adiectio. Sicut in simili dicitur de castro concesso, in quo non venit iurisdictio personæ co hærens, sed illa tantū quæ castro cohæret, *vt dicit Bar. in l. si aliena. §. 1. ff. de vsuc. & patet in l. si Titio. §. fi. ff. de vsufr. & in l. interdum. ff. de vsu. accres. & in l. 3. §. 1. ff. quemadmodū vsusf. amittatur.* vbi pars vsusfructus vacās accrescit etiam illi vsufructuario, qui portionem suam iudicialiter, vel aliter amisit, & non proprietati, eo quia vsusfructus personæ debetur.

Hinc ex his concludo, quod si baro, comes, dux, aut rex, qui dignitatis ratione vt dictum est, tymbrare possunt & littrare, decedat relictis plurib. filiis: si primogenitus habeat solus illam dignitatem, quæ ratione eius personę tribuat illam adiectionem, puta quia baro solus, comes solus, &c. poterit solus illam adiectionem deferre, & non alii (licet etiā habeant principale, scilicet arma domus, & familiæ) possunt illa adiectione vti. Cum tantum (vt prædictum est) videatur esse data ratione dignitatis personæ. *Et ita videtur tenere idem Albertus in d. 5. con. principali. in 4. limitatione illius.* Et hoc, quia illa dignitas non extinguitur cum persona, sed si esset dignitas quæ extingueretur cum persona, vt in milite, capitaneo, siue principali, siue pręposito laborum, de quo proxime dicā, tunc extincta persona, licet principale, scilicet arma transeant ad successores, & filios, non tamen illa augmenta, sed extinguuntur cū persona, & in hoc nō sequuntur naturam pręexistentis: quod est verum in his, quę fiunt aut fieri debent in vita, sed in his, quæ fiunt in sepulturis, illorum etiam filii aut parentes pro pompis funeralib. eorum possunt gestare arma tymbrata & littrata, & eis zonam facere lugubrem in loco sepulturæ, quæ consueuit fieri existentibus in dignitate.

Sed videre restat, an omnibus habentibus tamen iurisdictionem omnimodam, altam, scilicet mediam & infimam, non tamen honoratis seu constitutis in dignitate, aut officio: in armis suis tymbra, aut littra, seu in eorum pompis funeralibus zonæ funebres fieri possint in loco sepulturæ, ad ponendum arma eorum vbi habent omnimodam iurisdictionem. In hac patria ducatus Burgun. antea pauci vsi sunt hac zona seu littra in pompis funeralibus. Sed à certo tempore citra domini terrarum habentes omnimodam iurisdictionem vti volunt dicta zona circumdando ecclesiam, aut capellam, in qua inhumantur, intus & foris zona nigro depicta, & super ea fiunt, & pinguntur eorum arma tymbrata & ornata: quod an fieri possit, aut ex eo solum, quod iurisdictionem habent omnimodam, aut quod requiratur, quod sint, & fuerint aliqua dignitate constituti, saltem militares equestres. Nam cum de his nihil scriptum reperiatur in volumine nostrarum consuetudinum, ideo ad ius commune recurrēdum est. Sed cum de iure pauca reperiantur, ideo videretur dicendum, quod sit recurrendum ad consuetudines vicinarum prouinciarum, *vt notatur per gl. magnam in cap. consuetudo. 1. dist. quæ ad hoc allegat text. in cap super eo. extra. de censib.*

Cum ergo sit consuetudo expressa in aliquibus partibus & prouinciis Franciæ (cui Burgundia subiicitur, cum sit de feudo, & paritate Franciæ) quod etiam vasalli castellanorum simplices, dummodo habeant iurisdictionem supremam sine aliqua dignitate, aut habeant aliquid ius in ecclesia, seu ex consuetudine, vel ex antiqua fundatione, etiam inuitis castellanis possunt littram, & tymbram facere in eorum armis, *vt habetur in consuetudinibus patriæ Turonensis, tit. de iuribus castellaniæ. §. 3.* Ideo videtur dicendum, quod hæ præeminentiæ seu prærogatiuæ, & facultates debentur non solum ratione dignitatis, aut officii, verum etiam ratione & ex causa altæ iustitiæ, cum iurisdictio tribuat dignitatem, *dictum est singulare Bald. in cap. vnico. §. cæteri. quis dicatur dux, marchio, comes, in vsibus feudorum, & dixi infra in 11. parte, in 7. consid.*

Si ergo etiam in dictis locis possint tales facultates, & præeminentiæ competere habentib. tantummodo iurisdictionem, & vasallis castellanorum: multo fortius competere poterunt vasallis principū habentibus iurisdictionem altam, & si in illis locis, multo fortius in Burgundia, vbi domini habentes altam iurisdictionem, habent etiam in multis iura regalia, quoniam percipiunt confiscationes damnatorum, *vt in tit. des confiscationes, art. 1. in lib. consuetudinario ducatus Bur.* Habet & ius bannizandi, faciendi proclamata, tenendi forestas, & flumina bannalia, quæ sunt de regularibus & alia huiuscemodi plura eisdem sunt concessa: ergo à fortiori habent supradictas facultates, & præeminentias, quæ non reperiuntur esse expresse reseruatæ Principi, & cum solum fiant ex consuetudine, aut ex quadam laudabili obseruantia in ipsis pompis funeralibus principum, magnatum, & aliorum dominorum: ideo dicendum est, quod nō tamen sunt permissæ, imo etiam vtiles, & honestæ, & quam plurimum laudandæ, *vt dixi inferius in 2. par. in consideratione, vbi fit mentio de honorib. exhibendis in sepul. & funeralibus mortuorum.* Et cum talia non reperiant dominis habentibus altam iurisdictionem prohibita, quare non videantur illis permissa, cum quod non est prohibitum, permissum esse censetur. *l. nec non §. sed quod eis. ff. ex quib. cau. maio. in l. scientiam. §. qui cum in gl. permittunt. ff. ad legem Aq. notatur in l. certa forma. in gl. fi. C. de iu. fisci. libr. 10.* & cui licet plus, licet & minus. *c. cui licet. de re iu. in 6. & l. non debet, cui plus licet. ff. e. facit. l. 1. §. 1. ibi: & hi quib. non interdicitur testimonium, nec vlla lege à dicendo testimonio excusantur. ff. de testib.* & quod non mutatur, stat. *tex. in l. sancimus. §. 1. C. de test. & l. præcipimus. in fin. C. de appellationibus.*

Maxi-

Maxime etiam cum tales zonæ non ſint de reſeruatis Principi, imo ex communi vſu, qui in his multum attenditur, vt dixi in multis locis, Principes & magnates in dignitate conſtituti non ſolent has zonas facere, verum loco illarum cinguntur, & ornantur eccleſiæ vbi ſepeliuntur pannis, aut laneis, aut ſericis nigris intus, & foris. Inferiores tamen a principibus qui non poſſunt commode cingere eccleſias ex dictis pannis, ſolent facere has zonas, ſeu littras ex pictura nigra, vbi ſepeliuntur, dummodo ibi habeant iuriſdictionem omnimodam, aut ſint patroni, & fundatores in illis. De ratione iuriſdictionis dixi, de iure vero patronatus patet: eo quia habet ius honorificũ, & debetur ei honor: & ſi in vita (*vt clare probat Rochus de Curte in ſuo tract. de iure pat. in verb. honorificum*) ita etiam in morte & in ſepultura, *vt dixi infra in 2. par. in 5. conſid.*

Et cum alias fuiſſem interrogatus de quodam nobili huius patriæ, qui habebat altam iuriſdictionem in cancello cuiuſdam eccleſiæ parochialis, eo quia circumcirca dictum cancellum, & in ambitu illius iuriſdictionem habebat: imo ex conſequenti, eccleſia, quæ eſt in finibus ſuæ iuriſdictionis exiſtentis in illa parte cancelli, erat & in ſua iuriſdictione. *arg. notator in c. ſi diligenti. & ibi Hoſt. Pan. & Henric. Boich. extra de foro compe.* Qui quidem nobilis erat in dignitate conſtitutus: quoniam erat præpoſitus laborum vnius ſocietatis centum militum armatorum, quem in vulgari dicunt *Porteur denſeigne dune bande*, qui ſunt in dignitate, ſeu ordine clariſſimatus, *vt eſt tex. in l. vnica. & ibi Lucas de Pen. C. de præpoſitis laborum.* dixi eo caſu, quod vti poterat in pompis funeralibus tali facultate, præeminentia, & prærogatiua faciendi zonam in dicta eccleſia: cum notorium ſit etiam ex generali conſuetudine Franciæ, quod Capitanei belli (qui etiam tamen in dignitate clariſſimatus eſſent) vtantur talibus iuribus, & facultatibus, imo maiori, cum ante ſe deferre faciant & galeam, & vexilla militaria quibus vtebantur in exercitu. Idem ergo erit dicendum de dictis præpoſitis laborum, cum ſint eiuſdem dignitatis. Et crederẽ, quod tales præpoſiti laborum etiam poſſent in eorum pompis funeralibus deferri facere vexillum, cum ſit apud nos officium ſeu dignitas, quæ non conceditur ab ipſo Capitaneo, ſed a Principe. De galea autem quod ante ſe deferri poſſit, etiamſi non eſſet eques auratus, non dubito. Militibus autem equeſtribus ante eorum corpora in põpis funebrib. deferuntur & galea, tunica militaris, enſis, calcaria, manicæ, les genteletz, &c. de huiuſmodi dicam *infra in d. 2. par.* cum tales habeant dignitatem, *vt habetur in l. 1. & ibi not. C. de equeſtri dign. lib. 12.*

Et aduerte, quod littra, & zona idem ſunt, ſed zona non cingitur nec clauditur ab omni parte, littra vero ſic: hanc differentiam accepi a nonnullis nobilibus patriæ Turonenſis, qui his maxime vtuntur.

QVinquageſima concluſio. Inſignia, ſeu vexilla alicuius ſocietatis, ſeu exercitus, habentis Capitaneum, vel magiſtratum, debent remanere penes illum. Bart. *in d. tract. de armis*, allegat pro hoc text. in ſimili *in l. pecul. §. 1. ff. de le. 2.* ſed melius facit text. in ratione ſui, *in cap. dilecta. de exceſ. præla. extra.* vbi apud illum, qui eſt caput, ſigillum remanere debet. Et facit pro hac parte ratio inconuincibilis: quia ex quo ille eſt maior, debent remanere inſignia apud eum. *arg. l. fin. ff. de ſi. inſt. facit l. quæ ſunt cautiones. ff. fam. erciſ.*

Et ſi ſint plures magiſtri, ſeu Capitanei, aut domini alicuius ſocietatis, inſignia illius tranſeunt, & deueniunt in illum, qui eſt magiſter maioris quantitatis ſociorum. *l. actione. §. labeo in fin. ff. pro ſoc. & d. leg. ſi quæ ſunt cautiones. in prin. ff. famil. erc.* & minor pars maiori cedit. *ar. l. in rem. §. item quæcunque. ff. de rei vendi. l. quæritur. ff. de ſtat. hom.* & dicit text. *in cap. quæ contra. in fin. 8. diſt.* quod in poteſtatibus ſocietatis humanæ, maior poteſtas minori ad obediendum præponitur, & maior numerus tranſcendit minorem. *no. gl. in ver. ſententiam. in aut. vt iudices non expectent. &c. §. 1. colla. 9.*

Si vero ſit ſocietas vbi omnes ſunt æquales, nec vnus ſit maior altero, tunc ſorte dirimendum eſt, apud quem inſignia illius ſocietatis remanebunt, *d. l. ſi quæ ſunt cautiones. §. 1.* vnde quæri poſſet, an ſors ſit permiſſa. ſed de hac materia me remitto ad Bald. & dom. meum Iaſonem *in l. fi. C. communia de legatis.* cum non ſit præſentis ſpeculationis.

Si autem in totum ſit finita ſocietas alicuius negotiationis, ſi vnus ſolus negotiator illius ſocietatis remaneat, debet remanere apud eum ſignum illius ſocietatis. Primo, quia aliorum non intereſt, etiam quamuis ſit diſſoluta ſocietas, tamen negotiatio remanet penes illum. Ergo iniquum eſſet, quod ſignum, quod erat acceſſorium negotiationi, diſſoluatur & ſeparetur ab eo. *arg. l. poſſeſſionum. C. communia vtriuſq; iud. & vide Bald. in l. 1. ver. item quæro. C. pro ſocio.*

QVinquageſimaprima concluſio. Vbi ſunt aliqua ſigna vnius artificii in quibus principaliter operatur & attenditur qualitas loci ex beneficio, ſeu ex priuilegio, apud illum remanebunt inſignia ſeu ſigna, apud quem remanet locus ſiue ex beneficio, ſeu ex priuilegio, ſiue iure proprietatis, ſiue iure cõditionis, ſiue in mala fide ibi remaneret toto temporæ vitæ quo ibi remanebit: ita, quod ibi illo ſigno vti prohiberi non poteſt, quod videtur eidem competere, ſicut in cæteris iuribus realibus, quæ adhærent rei. *ar. l. omnia conſtitui. §. fin. ff. de ſerui. ruſt. prædio. l. 2. §. fin. & l. ſeq. ff. ſi ſeruitus vendicetur. l. vſusfructus. & l. ſeq. ff. quemadmod. ſeruitus amittatur.* Ponit exemplum Bar. in quodam caſtro cuius nomen eſt Fabrianum, vbi artificium faciendi chartas viget principaliter, ibique ſunt ædificia multa deputata ad hoc, & ex quibuſdam ædificiis melioris chartæ veniunt: quia vt dicit Plin. ſpectantur in chartis tenuitas, denſitas, candor, leuor, hoc eſt leuitas, complanatio: ſeu terſitudo.

QVinquageſimaſecunda concluſio. Si ratione alicuius officii debeantur aliqua ſigna, ſeu inſignia alicui, ſi eidem conducatur officium tanto tẽpore quo durabit condictio officii, tanto tempore durabunt, & remanebunt apud illum inſignia alius officii. *arg. l. ſed addes. §. illud ff. locati.* Exemplum de inofficioſo maioris Senemuri in Auxeto. Nam apud eos conducitur, & cum ſint ibi inſignia illius officii, quæ ſeruiũt communitati, ſeu vniuerſitati illius loci, tanto tempore quo conducitur maioritas, tanto tẽpore remanent apud eum illa inſignia, quæ competunt ratione dicti officii maioritatis, ſcilicet inſignia ſeu ſigna quibus ſignantur, & mercantur menſuræ tam vinorum, quam bladorum, & alia huiuſmodi.

Et iſtud facit ad omnia officia temporalia habentia ratione officii quædam inſignia. pone in ſigilla, veſtem, cappam, ſeu mantellum, aut caputiũ, maſſam, quæ deſeruiunt officio, quia durante officio, remanebunt apud tales officiarios, ſiue habeant ex conceſ-

ſione

ſione Principis, ſiue ex electione, ſiue ex conductione, alias quouis modo.

QVinquageſimatertia concluſio. Quædam vero ſunt inſignia artificii in quo principaliter bonitas artificii operatur, & iſto caſu ſi ſtant plures in vna ſtatione illius artificii, omnes poſſunt vti illo ſigno, quaſi magiſter principalis illius ſtationis approbet illa opera, *vt in authen. de tabellionibus. §. nos autem & ibi notatur gloſſ. in verbo ipſis per ſe, colla.* 4. Bartol. *in d. tractatu* exemplificat in ſignis quæ apponuntur in ſpatis, gladiis, & aliis operibus metallorum. In argento tamen & auro duo ſigna, ſeu marcæ communiter apponuntur, ſaltem apponi deberent: vnum quod eſſe debet commune omnium ad denotandum omnibus, quod opus eſt argenteum, vel aureum. Alterum vero ſignum illius operatoris ſeu artificis, ad deſignandum, quod opus eſt factum à tali artifice, inter quos vt plurimum lata differentia, *vt dicit text. in l. artifices*, longa differentia eſt, & ingenii, & naturæ, & doctrinæ, & inſtitutionis. *ff. de ſolutionibus.* Facit, quia ſæpe opera vnius plus valet quam alterius, *vt in §. nam & ita. inſtit. de ſocietate.*

QVinquageſimaquarta concluſio. Si ſint plures in vna ſtatione vtentes vno ſigno, ſi ſeparentur, remanebit ſignum penes magiſtrum illius ſtationis, vel illum qui principalis & maior erat inter eos, *argumento l. fin. ff. de fide inſtr.* quod intellige verum, quando eſt diſparitas inter eos, ita quod vnus eſt maior aliis. Secus ſi æquales, quia tunc ſorte dirimendum eſſet, apud quem remanere debeat. *dict. l. ſi quæ ſunt cautiones. ff. fam. erciſ.*

Hæc autem maioritas conſideratur ex multis, vt quia pater cum filiis, vel quia frater antiquior cum iunioribus, vel quia vnus erat primo ſolus qui vocauit alius ſecum in illa ſocietate, vel aliis pluribus modis quib. poteſt arbitrari iſta maioritas ſeu ſuperioritas inter plures, de quibus *in dict. l. fin.*

QVinquageſimaquinta concluſio. Arma depicta in muro probant murum eſſe illius, ſaltem pro illa parte vbi ſunt ſua arma depicta. *l. qui liberaliter. & ibi Bart. in fin. ff. de ope. publicis.* Et ibi dicit Bart. nota. contra illos qui abradunt arma alicuius, *& ita dicit Boer. in conſ. ſuo, in c. quo habent parietem communem. poſito poſt Commentaria conſuetudinum ſeptenæ Bituricen.*

Et videntur arma aliquo modo probare iuriſdictionem & dominium, quoniam etiam vt videmus menſuræ locorum debent ſignari armis dominorum. *l. 2. C. de frumento Alexandrino. l.* 11. Licet olim ſignabantur nominibus dominorum, hodie vero armis. Cum arma ſint additamenta ad recognitionem agnationum, & nobilium, *vt ante dixi in 20. concl. circa ſin.* Et vt communiter obſeruatur in rebus in quibus quis habet autoritatem, facit nomen ſuum ſcribi & apponi, *vt dicit Iacob. Rebuffi. in d. l. 2.* vt in monumentis, eccleſiis, capellis, ædificiis, & palatiis, quorum nominum loco hodie apponuntur per nobiles arma. *vt dicitur hic, & etiam per Guid. Papæ. q. ſua 49. & Bald. in tit. qualiter feudum alienari poſſit circa fin. principii.* ex quibus conſtat, quod probari poſſit in hoc & dominium, & iuriſdictio per appoſitionem armorum in locis publicis. Sed vſus ſe habet vbi plebeii & ignobiles apponunt nomen, nobiles & domini apponunt arma ſua. Sed an tales inſcriptiones probent, videatur ample per gl. *in verb. patris.* & ibi doc. *extra de iureiu.* Fel. *in c. cum cauſam. col 3. ad fin. de prob.* Angel. & Iaſ. *in §. pœnales col. 3. inſtit. de actio.* Bart. *in l. monumentorum. C. de religioſis.* vbi tenet quod ſic, quoniam continet quid poſſibile. *facit gloſſ. ſingularis in verbo, ſcribebat in c. pulſatus. 3. q. 7. & in c. ſane. 2. in gl. dicticius. 24. q. 2.* & de imagine impreſſa in nummo, vide hic ante *in 35. concluſione.*

QVinquageſimaſexta concluſio. Perſtringendo paucis materiam armorum circa maioritatem, dignitatem, ſeu excellentiam ipſorum quod in vnoquoque principatu & potentiatu ſeu regno ſunt arma principis certa & determinata, quæ ſunt illi data & attributa in ſignum præeminentiæ, dignitatis & autoritatis, & quæ nemo alius illo modo, quo portat ille princeps, geſtare poteſt nec debet, vt in regno Franciæ ſunt tria lilia aurea in campo azureo, quæ ſunt arma regis Franciæ cœlitus demiſſa, *vt dixi ſupra in 15. concl. & dicam infra.*

Et habentes arma ſua, quæ magis illis approximantur, & aliqud habent ex illis liliis, dicuntur eſſe digniores, & habere arma digniora. Iſtud probatur arg. text. *in cap. perlectis. 15. diſt.* & per gl. *in verbo, altiori. in aliam vero. inſti. de bon. poſſ.* per quam gloſſam probatur, quod maior eſt & altior aliis qui proximior eſt domino, & magis ſtat prope dominum. facit text. *in l. 1. ibi: pœna enim ſacrilegii ſimilis erit, ſi his honorificentia non deferatur, qui contingere noſtram purpuram digni ſunt æſtimati.* Et ibi not. *in gloſſ. fin.* quod quem princeps honorat, ab omnibus eſt honorandus, quæ pro hoc alleg. multos text. C. *de domeſticis. lib. 12.* Item ad prædicta facit text. *in l. vnica. C. de præpoſitis laborum. C. e. lib.* vbi dicit: *Nam & immunitate digni ſunt, quos noſtri lateris comitatus illuſtrat.*

Cum ergo arma alicuius magis approximantur ſeu aſsimilantur armis principis, dicitur ille eſſe maior in armis, & digniora habere arma.

Sicut videmus in domo de Borbonio, quæ habet tria lilia aurea in campo azureo: ſed ad denotandum, quod eſt principe ſeu rege noſtro minor & inferior, habet cum illis bendam rubeam tendentem à dextra ad ſiniſtram.

Sed vnde hoc quod habet talia arma, cum deſcenderit ex rege Franciæ ſcilicet Ludouico, à quo deſcēdit Robertus eius filius, comes Claromontenſ. & ab ipſo Roberto Ludouicus de Borbonio primus dux Borbonii? A quo quidem Ludouico deſcenderunt Petrus II. dux Borbonii, & Ioannes comes de la Marche, & ab illo Ioanne deſcendit Ioannes de Borbonio etiam comes dicti loci, à quo deſcendit Ludouicus comes Vindocinēſis, qui portat arma de Borbonio cum aliqua diſtinctione, quia in benda ſunt tres leones argentei, qui ſunt tantummodo poſiti, ad denotandum, quod non ſunt primarii, ſeu principales de dicta domo Borbonia: ſed iam ſunt deſcendentes, & filii ſecundogeniti, quia ſecundogenitus non portat arma plana, ſeu integra domus principalis, à qua deſcendit, *vt dixi ſupra in 20. concl.*

Sic etiam ex Ioāne rege Franciæ deſcendit Philippus 3. eius filius, qui fuit rex, & ex eo ortus eſt Ludouicus comes Eboracen. ex quo deſcendit Philippus rex Nauarræ, ratione cuius originis reges Nauarræ portant in parte ſcuti ſuorum armorū lilia cum benda argentea tendente a ſiniſtra ad dextram.

Similiter ex prædicto Philippo deſcendit Carolus comes Alenconien. & iſte Carolus & alii vſque nunc, ratione quorum, quia ſunt de proſapia & ſanguine regali, portabant tria lilia aurea in cāpo azureo circundata ſeu bordata vna bordatura rubea ſeminata ex beſanis argenteis.

Eodem modo ex ipſo Ioanne rege Franciæ deſcenderunt duces Aurelianen. ex quo portabant pro armis tria lilia aurea in campo azureo habentia deſu-

per tria lambentia argentea, troys lambeaulx dargent, in vulgari.

Et quia ex domo Aurelianensi orti sunt comites Angolismenses, ideo arma illa portant cum ista distinctione seu additione, scilicet quia cũ lambentib. habent tria crescentia rubea, hoc est, troys cressans de guelle taux lambeaux. *de quibus meminit ample Guillelmus de Montferrato in tractatu suo de successione regum in secundo dubio. num. 6.*

Sic dicendum est de comite Niuernensi, qui pro armis etiam vtitur tribus liliis aureis in campo azureo, cum bordatura composita ex auro, & rubeo, & quæ participat de vtroque, & tantum de vno quantum de altero.

Pariter in comite Duensi, qui etiam in campo azureo habet tria lilia aurea pro armis: sed cum banda composita partim ex argento, & partim ex colore rubeo tendente à dextra ad sinistram.

Plures sunt alii principes, qui in suis armis apponunt lilia tanquam existentes de sanguine & progenie regali: vt fuerunt duces Burgun. descendentes ex Philippo le Hardy, hoc est, audacis cognomine, duce Burgund. filio præfati Ioannis regis Franciæ. Item duces Bituricen. Andegauen. & Memortii. Item comes Artesii. Nec alii talia arma portant, nec portare debent, nisi sint ex prosapia regali, & descenderint aliquo modo ex progenie regali.

Aduerte tamen quod omnes domus à stirpe regia masculina descendentes signatæ & differentias, characteres & accidentia continentes in armis suis, vt supra visum est, cũ eis differãt, sunt separatæ: quia cum in armis sit quædam differentia siue signum, per quam, seu quod cognoscitur & dignoscitur ab armis vnius ab armis alterius: imo denotat separationem, & diuersitatem, *vt in l. quod si neque in §. materia. ibi, quas emptor signaßet. ff. de pericu. & commo. rei ven.* & illud signum demonstrat aliquid præter id, quod in se est, scilicet domum, in quibus apponitur & dicitur quoddam accidens, quod per se non stat, *vt in leg. pacta. ff de contrah. em. & in leg. Valerianus. ff. præto. stipula. & in d. §. materia.* cum igitur differant, sunt separata, *vt in cap. susceptum. in fin. de rescr. lib. 6. & in leg. fin. ff. de calumniat. & plene de materia per G. de Monteferrato in tract. de successione regum. in 2. dubio. numer. 7.*

Reperio tamen, quod domini de Turnone de Delphinatu, licet non sint principes, nec de principibus Franciæ, portant & habent arma bipertita, & in media parte campi a parte dextra habent leonem ardentem, quæ sunt arma Troiæ, in altera vero parte sunt lilia seminata, quæ sunt arma Franciæ, *vt refert Io. de Maire in illustrationib. Galliæ. lib. 3. c. incipiente touchant la cite de Troie.* Ex quo constat eos esse ortos à nobili, & antiqua progenie, scilicet a Troianis, vt ibidem dicitur, & describitur. etiam præsumendum est quod dicta lilia a regibus Franciæ eis concessa fuere: quod an fieri posit, supra videre potes *in 44. concl.*

Similiter Florentini habent pro armis, & insignibus suis vnum lilium, quæ arma (vt legi) habent ab anno Domini 1265. & eisdem tunc donati sunt a Carolo, tunc comite Andegauensi, Prouinciæ, & Cenomani, fratre diui Ludouici Francorum regis, tum quia benigne receptus in eorum ciuitate, tum quia sibi fauerent, dum iter faceret vna cum exercitu copioso ad Siciliam, causa dicti regni adipiscendi, quod sibi donauerat Vrbanus IV. Papa: quia detinebatur a Naufredo hoste, & persecutore ecclesiæ Romanæ. Florentiam tamen denominauit (vt legi) Carolus Magnus Francorum rex a liliorum floribus Francorum insignibus.

QVinquagesimaseptima conclusio. Excellentia armorum etiam denotatur, & designatur ex cõcessione principis primæua, ratione officii aut dignitatis, de quo *supra in 26. concl.* vt fuit in Carolo Magno, qui constituit, creauit & ordinauit 12. pares Frãciæ & vnicuiq; dedit & attribuit arma propria, ratione paritatis, vt in paribus viris ecclesiasticis, quibus concesit vt in armis eorum vterentur liliis aureis. Maxime quinq; paribus ecclesiasticis habentibus campum armorum eorundem azureum, cui adaptari possunt lilia aurea: sed quia campus armorum episcopi Beluacen. vnus ex sex paribus ecclesiasticis est aureus, in quo non possunt adaptari lilia aurea, ne sit metallum supra metallum, alias falsificarentur arma eiusdem, ideo non habet aliqualia, prout archiepiscopus Rhenensis, & cæteri alii episcopi pares Franciæ.

Cæteris vero paribus Franciæ, scilicet sex laicis dedit & concessit ipse Carolus Magnus arma etiam distincta, & separata, vt tandem cognoscerentur, & distinguerentur inter eos ratione paritatis.

QVinquagesimaoctaua conclusio. Primo enim duci Burgundiæ (cui nomen Saxon erat) dedit pro armis suis in campo azureo vnã cotissam auri & tribus petiis, seu partibus separatis, & diuisis cum vna cordatura ex rubeo, quæ in vulgari nostro dicuntur, *à vne cotisso dora troys piecis borde de gueulle*, vt asserunt nonnulli. Et hæc prædicta arma semper soliti fuerunt portare duces Burgundiæ ratione ducatus Burgundiæ existentis de paritate. Imo qui in ipso ducatu vtuntur prædictis armis, præsumuntur, & vt audeam dicere, dicuntur esse de prosapia ducum Burgun. sicut est videre in illis de Monteacuto, qui talia arma habeant, cum aliquali tamen distinctione.

Nonnulli tamen alias mihi retulerunt, quod ista bordatura (vt ita loquar) non debet apponi in armis principalibus ducis Burgundiæ, eo quia bordatura est quædam diminutio ab armis principalibus. Et ideo cum nulla alia reperiantur apud nos similia, quæ sint principalia alicuius principatus, videtur quod talis bordatura seu circumpositio ex colore rubeo non debeat in eisdem armis apponi, sed quod fuit quædam additio in armis alicuius descendentis e domo ducum Burgund. ad denotandum differentiam inter principalia arma domus ducis Burgund. quæ debent esse plana, & descendentis, puta secundogeniti.

Sed quicquid sit, ego credo quod arma ducis Burgund. quæ habuit & habeat Saxon dux Burgun. tempore ipsius Caroli Magni Franciæ regis, erat cotissa sex petiarum ex auro, & azureo æqualiter partito in campo rubeo. Et istud mihi magis videtur consonare veritati.

Et ista arma sunt, & competunt duci Burgun. non ratione originis, sed ratione paritatis, seu dignitatis, cum sit primus par Francię, & parium decanus. Et ideo videretur, quod descẽderes ex eis non deberent vti talib. armis, saltem nisi primogenitus ducis, si sic esset, quod essent donata ratione dignitatis seu paritatis. Sed potius videtur dicendum, quod sint arma patriæ seu principatus Burgund. & quod principes Burgundiæ, etiam ante tempora Caroli Magni talia arma portabant. Et istud credo verius.

Nos vero Hedui habemus nunc & à tempore ducum

cum Burgun. in armis nostræ ciuitatis Heduensis pro capite scutum seu arma ducatus Burgun. ad denotandum nos Heduos velle esse subditos principi, & illi subiici & obedire. Cum in signum superioritatis sint supersita arma principis. *prout supra dixi in concl. 25. quæ in cap. licet vasallus habeat arma, &c.* Et pro parte inferiori habemus leonem rubeum in campo aureo.

Audiui tamen à maioribus nostris, quod aliis Hedui vtebantur pro armis ciuitatis, capitibus aprorum nigris in campo aureo. & hoc ante tempora Philippi le Hardi ducis Burgun. Licet tamen ante aduentum Christi vterentur aliis armis, vt statim dicam.

Nam eo tempore quo ciuitas Heduorum erat Principalis ciuitas, & caput Celtarum, & quo Druides regnabant, & ipsi Hedui principatum fere totius Galliæ obtinebant, in capite armorum eorundem ipsi Hedui habebant duo capita leonum aurea, in campo azureo, & in inferiori parte habebant in campo rubeo tres angues argenteos in modum trium annulorum, seu circulorum inter se colligatos, & reuolutos, habentes & ponentes in ore eorum caudas cum tali rotunditate, quod erant in gyrum, seu in figuram orbis, prout sequitur.

Antiqua Heduorum Insignia.

Leoninarum faucium ac serpentum disticha Apostrophe.

Nos Drius Herculeo finxit pro pignore vinctas,
Hedua vincta stetit, vincta soluta ruit.

Fuerunt & tunc temporis multi ex Heduorum confœderatis, qui anguibus vtebantur. Maxime Bibractenses (qui erant ex vrbe Bibractis, quæ erat vrbs Heduorum, & de clientelis eorum) & habebant in campo azureo duos angues argenteos in medio simul colligatos, & viperinis orbibus se implicantes in modum laqueiamoris, *dunt lacZ damours*, Gallice, & capita eorum eleuata quasi simul colligata, curuantia a capite vsque ad colligationem, & a colligatione media vsque ad finem campi partis inferioris caudas longas, tenues, pendentes, & in fine retortas, & in medio campi à quolibet latere prædictorum duorum anguium, duo capita aurea leonum, vt infra patet.

Insignia Bibracteorum.

Insignis huius ad Heduos disticha Apostrophe.

Augustuduneis cognatos anguibus angues
Cerne, Bibracteam dum liquet esse fidem.

Druides vero Heduorum qui tunc habitabant in quodam loco, hodiernis temporibus mons Druidum dictus, distans à nostra ciuitate Heduensi per vnum milliare, vbi adhuc restant vestigia loci habitationis eorum: de quo latius infra dicam *in vlt. par. in 17. & 59. consi.* vtebantur pro eorum armis anguibus in campo azureo. habebant enim in parte superiori ramum visci quercinei, vngrameaul de guyg de chasne, & in parte inferiori vnū cumulum paruorum anguium, seu serpentium argenteorum, quasi tunc nascentium qui vulgo dicitur *couhée de serpens dargent*, vt hac forma seu pictura demonstratur.

Augustudunensium Druidum insignia.

Anguium & visci ad eosdem apostrophe disticha.

Quærimus in omnes Druidis insignia casus,
Anguinum visco relligione subest.

Alexienses etiam tunc habebant arma, seu insignia, in quibus erat bos aureus in campo viridi, exiens de nube argentea.

Alexiensium Insignia.

Effigiati bouis apostrophe disticha.
En Deus ista suo posuit monumenta popello,
Cui statuit sedes, nomina, cuiq; modos.

Sed non mihi videntur habere apparentiam veritatis prædicta arma Alexiensium. Cum Hercules Lybicus, quam Alexiam construxit, pro insigni & armis vtebatur leone magno rubeo radente, & coronato, *vt refert Io. le. Maire in Illustrationib. Galliæ, lib. 1. c. 11. in fin. post Io. Annium in 7. libr. Commentariorum ad Berosum.* Vel potius dicerem, quod Alexienses etiam serpentib. sicut Hedui, & Bibractenses in armis eorum vti solebant, cum Hercules dictus anguifer, serpentarius, anguitenens, siue ophiuchus.

Insequendo vero modum Heduorum, & tanquam ciuis, & alumnus huiusce ciuitatis, ballinatus, & diœcesis Heduensis, pro armis habeo leonẽ, & eo in eisdem vtor. sed diuersimode. Quoniam in armis nostrę ciuitatis est rubeus in campo aureo, vt supra proxime dixi: ego vero eum bipartitum habeo, scilicet in parte superiori, aureum in campo azureo, & in parte inferiori pro alia media parte, azureum in campo aureo habentem per medium vnum filetum argenteum, & in dicta parte superiori rapientem seu radentem super mola molendinaria argentea, & super illa cum rapacitate transeuntem.

Et non mirum si leonem assumpsit in armis, cum tanquam Heduus insequor naturam Heduensium, qui habẽt tertiam leonis faciem pro horoscopo suo, quæ est Martis, sed leo solis totus est domus, & sol ascendens significat, quod leonibus delectantur, eosque pingunt in vexillis, tesseris, pistromatibus, aulæis, & id genus, vt iam dixi *in Commentariis nostris super procemio consuetudinum ducatus Burgun. in gl. messire Ferry de Clugny.* vbi cœlestes influxus siderum ciuitatis Heduensis describuntur.

Prosequendo tamen principale nostrum intentũ post arma ducatus seu ducis Burgun. sunt arma ducatus Normandiæ, quæ sunt in campo rubeo duo leopardi aurei. & est secundus dux in regno par Francię, secundum institutionem regis Caroli Magni.

Et maior videtur in Normandia, qui habet leopardum pro armis suis in campo rubeo, cum aliqua tamen distinctione, puto aliquo addito, vel diminuto. Si tamen aliquis filius regis Franciæ haberet nunc ducatum Normãdiæ pro appanagio, pro armis vteretur principaliter, & in parte dextra in quartelato seu quadripartito superiori, & inferiori a sinistris liliis aureis cum aliqua differẽtia a corona regia, & in parte sinistra superiori, & dextra inferiori ratione dignitatis, & officii (quia par Franciæ) vteretur armis ipsius ducatus, scilicet duodus leopardis aureis, aut vno tãtum, cum aliquali discrepantia, vt dictum est supra, aut per bordaturam bendam, aut alia, vt infra dicetur. Et quando talia arma accrescant filiis regum Franciæ, cum dignitatibus vide Guil. de Montfer. *in suo tract. in successione Regum, q. 2. ibi, & descendendo ad aliã partem huiusmodi dubii, an arma eidem Francisco accrescant.*

Post istum ducatum etiam est alius ducatus (cuius dux erat de paribus Franciæ in ordine tertius) qui dicitur ducatus Aquitaniæ, & habet pro armis suis in campo rubeo leopardum aureum, de quo dicendum est, vt de præcedenti. Item similiter dicendum est de tribus comitibus secularib. paribus Franciæ, videlicet de comite Flandriæ, qui habet in campo aureo leonem nigrum.

Et de comite Campaniæ, qui habet in campo azureo potentiam contra potentiam auream, *potence contra potence dor*, Gallice, cum ben ad argentea.

Item de comite Tholosano qui habet in campo rubeo vnã crucem auream, & supra illam aliam crucem rubeam.

Et prætactis infertur, quod habentes aliquid de dictis armis in patria post arma Principis, illa sunt principaliora, & ipsi dicuntur excellentiores & digniores: & sic consequenter secundum quod approximantur maioribus maiores reputantur. *per gl. notabilem in di. §. aliam. instit. de bonorum possessionib.* & magis honorari & priuilegiari debet *vt d. l. vnica. C. de praepositis laborum. lib. 11.*

Sunt & fuerunt plures alii principes in Gallia habentes alia arma antiqua ratione & ex causa antiquitatis eorum domus & familiæ, vt sunt illi de Fuxo, qui dicebantur comites Fuxi, *de foyes* Gallice, & habebant pro armis suis in scuto quartelato, seu quadripartito in prima parte superiori & vltima inferiori ex auro duas vaccas rubeas itinerantes, seu transeuntes, & in aliis duab. partib. palos aureos & rubeos.

Et sic nobiles qui in dicto comitatu vtuntur pro armis suis, aut vaccis rubeis, aut palis prædicti coloris magis approximari, seu attinere videntur domui illius principis quam alii, & sic maiorrs censendi sunt.

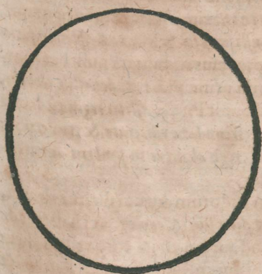
Etiam comes Arminiaci scutum quartelatum argenteo & rubeo, pro armis gestare solebat, cuius scuti prima pars superior, & vltima inferior erant argenteæ cum duob. leonib. azureis. Alii autem duæ partes scuti erant rubeæ, cum duob. leobardis leonatis. Ex quo qui adhuc illis, aut aliqua potestate cõtenta in illis, vtuntur maiores & honoratiores aliis in illo loco esse dicuntur.

Sic etiam in ducatu Mediolanensi, vera & antiqua arma ipsius sunt serpens, seu coluber azureus in campo aureo tenens in orę puerum nudum rubei coloris. Et qui ibi illo colubro vtuntur in armis, de primorib. illius ducatus, & de familia ducum ortum habere dicuntur, vt sunt Vicecomites.

Qvinquagesimanona conclusio. Arma seu insignia quandoque fiunt, pinguntur, aut figurantur in scutis, nonnunquam in clypeis, interdum in parmis, quandoque vero in tesseris, aut aliis. Sed fiunt scuta diuersis modis. aliquando in forma trigonali, triquetra seu triangulari, quæ tribus lineis constare videtur, vt fiunt magis communiter apud nos hoc modo.

Licet videatur, quod scuta fieri debeant, in forma rotun-

rotunda ad modum ſcutellæ, quę ſit rotunda, & concaua, vnde videmus, quod moneta aurea, quæ eſt rotunda, in qua imprimūtur arma principis dicitur, & vocatur in vulgari numero *ſcutum*. quia eſt rotundum, & olim arma (vt videre ē) nullibi fiebant, niſi prius facta rotunditate, in qua intropingebantur, & ſcuta armigerorum quibus ſe defendunt, fiebant antiquitus, & adhuc vt plurimum fiunt rotunda, ideo in Gallico dicuntur *rundelles*, & ſic fiunt orbiculata.

Quandoque vero fiunt non rotunda, ſed ex vtroque latere reciſa: ita quod nullus angulus videri poteſt, vt ſummum infimumq; eius latus medio pateat, & dicitur ancile. Alii deſcribūt aliter ancilia ſcuta, & dicuntur ſecundum eos, quæ oras, id eſt, extremitates habent in ſimilitudinem labiorum ſeu cubiti, in quo eſt decens flexura, ſeu curuatura brachii. Fertur regnante Numa Pompilio breue ſcutum de cœlo lapſum, quod peſtilentiæ remedium fuit, quo ciuitas laborabat tunc: de quo Ouid. *lib. 4. Faſt.*

Ecce leui ſcutum verſatur leuiter aura,
Decidit, à populo clamor ad aſtra venit.

Et libro quinto:

Atq; ancile vocant, quod ab omni parte reciſum eſt,
Quaq; oculis ſpectes, angulus omnis abeſt.

Conſulti deinde aruſpices reſponderunt ibi futurum totius orbis imperium, vbi ſcutum illud ſeruaretur. Licet alii dicant vnam editam vocem de cœlo de hoc, quo accepto reſponſo, & honoris gratia, & quo idem tutius ſeruaretur, ne ab hoſtib. ſurripi, ſeu internoſci poſſet, Numa Pompilius duodecim alia ad ſimilitudinem cœleſtis illius à Mamurio fabricari iuſſit, quæ fuere in templo Martis repoſita. Et cum duodecim ſacerdotes ex patriciis ſpectatiſſimos iuuenes Numa ipſi Marti Gradiuo delegiſſet, illiſque dediſſet inſignia, tunicas pictas, & ſuper tunicas æneū pectori tegmen, iuſſit ipſa cœleſtia arma, quę *ancilia* nominauit, ſuſpenſa collo ab illis per vrbem portari, cum ſaltu atque tripudiis carmina decantari: & Salii dicti ſunt à ſaltu. Vnde Ouid.

Iam dederat Saliis à ſaltu nomina dicta,
Armaq;, & ad certos verba canenda modos.

Hi autem Salii omnes iactatores quidam erant & laudatores armatorum deorum.

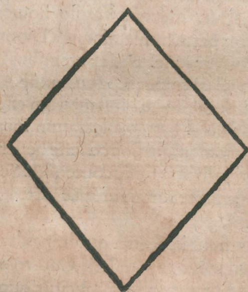
Nec hoc beneficio diuino ſoli Romani potiti ſunt, ſed & Franci, qui habent ſua arma cœlitus demiſſa, quæ ſunt lilia: & etiam vexillum, ſeu ſignum militare quod *Auriflammam* vocant. de quibus Gaguinus *ſuper geſtis Francorum lib. 1. in vita regis Clodouei* ita refert: *Non præteribo adiicere quod nullo certo autore, ſed perſeuerante ad hanc meam ætatem fama, vulgatum accepi, fuiſſe regibus Francis buſones tres, nobilitatis quidem inſigne, ſed Clodoueo Chriſtianis ſacris hortatu Clotildis Burgun. eius vxoris Chriſtianæ initiato demiſſum cœlo eſſe id, quod nunc reges geſtant lilia aurea, quibus ſubeſt cœli ſereni color, quem aZureum Franci dicunt.* Huius miraculi fons teſtis ab incolis oſtenditur, qui prope diui Bartholomæi monaſterium (quod *gaudium ballis* appellatur) habitant: de quo ſcuto amplius *infra in 5. par. in 31. conſid.* Traditum eſt quoque pannum ſiriceum rubrum inſtar ſigni militaris quadratum, miro fulgore ſplendentem, diuinitus eſſe exceptum, quo in expeditionibus contra fidei Chriſtianæ hoſtes pro ſigno Franciæ reges vterentur. huicque vexillo nomen *Auriflammam* hactenus permanſiſſe, diuque à Dionyſianis cœnobiis aſſeruatum eſſe. Sed abutentibus ſigno aduerſus Chriſticolas regibus illud euanuiſſe. Alterum tamen non diſſimili forma inſtauratum eſſe, quod ab epiſcopis & loci abbate conſecratum inter ſacra aſſeruatur. Sunt tamen, qui hoc cœleſte beneficium Carolo Magno collatum fuiſſe contendūt. Sed hactenus de his, ad ancilia reuertamur, quæ forte his modis fieri potuerunt.

Quandoq; etiam fiunt in forma quadrangulari, ſeu terragone, & fiunt in modum teſſeræ. Cum *teſſera* Gręce, Latine *quatuor* dicitur. vndę & id dicitur, quod omni ex parte quadratum eſt.

Nonnunquam etiam apponuntur arma in clypeis, prout fecit Dauid, qui fecit turrim ex qua pendebant mille clypei omnis armaturæ fortium: *vt habetur Cantic. 4.* Vtinam poſſem ſcire differentias illorum & quorum fuerint: & credo quod fuerunt inſignia & arma mille magnatum, tam parentum, quam amicorum, aut ſibi ſubditorum, quæ poſuit in mille clypeis pendentibus ex dicta turri: & ſufficeret mihi habere ſenſum literalem, in quo explicarentur arma ſeu inſignia cuiuſque clypei, & relinquerem ſenſum moralem, allegoricum, & anagogicū dominis Theologis. Et licet multos interrogauerim de his, pro certo tamen omnes ignorant, & dicunt quod nunquam fuit talis turris materialis: quod non credo, cum de ea non fuiſſet facta mentio ad comparationem alterius. Nec iſtud eſt mirum. Nam *teſte Plin. lib. 35. cap.* 3. Ap. Claudius, qui conſul cum Seruilio fuit, ſuorum clypeos in ſacro vel publico priuatim dicare primus inſtituit. Poſuit etiam in Bellonæ æde maiores ſuos, placuitque in excelſo ſpectari, & titulos honorum legi. Decora res, vtique ſi liberorum turbæ paruulis imaginibus ſeu nidum aliquem ſobolis pariter oſtendant. Quales clypeos nemo non gaudens fauenſque aſpicit. Poſt eum M. Æmilius collega in conſulatu Q. Luctatii, non in baſilica modo Æmilia, verum & domi ſuæ poſuit: id quoq; Martio exemplo. Scutis enim qualibus apud Troiam pugnatum eſt (vt infra etiam dicitur) continebantur imagines (vnde & nomen habuere clypeorum) non vt peruerſa Grammaticorum ſubtilitas voluit à cluendo, plenam videlic. virtutis faciem reddi in ſcuto cuiuſque qui fuerit vſus illo. Pœni ex auro factitauere & clypeos & imagines, ſecumque in caſtris tulere. Certe captis eis, talem Aſdrubalis inuenit Q. Martius Scipionum in Hiſpania vltor. Iſque clypeus ſupra fores Capitolinæ ædis vſque ad incendium primum fuit. Maiorum quidem noſtrorum tanta ſecuritas in ea re annotatur, vt L. Manlio, Q. Fuluio conſulibus M. Aufidius tutelæ Capitolii redem-

Pror docuerit patres, argenteos esse clypeos, qui ro æreis per aliquot iam lustra assignabantur. hæc Plin.

Clypei autem sunt maiora scuta, & peditum tantum, vt docet Seruius. Scuta equitum. vnde Liu. *lib.6.* Clypeis ante Romani vsi sunt, deinde postquam stipendiarii facti sunt, scuta pro clypeis fecere, dicti clypei, quod cœlent totum corpus, & possunt dici in vulgari, *targe ou espauoir.* vel à glypo, & melius, id est, sculpo deriuatur, quasi glyptos, hoc ast sculptus. Scutis enim, qualibus apud Troiam pugnatum est, continebantur imagines, vnde & nomen habuere clypeorum, vt testis est Plin. loco præallegato, & fiunt sub quacunque figura.

Ambo vero dicitur media pars clypei eminentior, licet quandoque pro toto. Parma vero scutum rotundum dicitur, quod è medio in omnes partes sit par, & est breue, quo pedites & expediti milites vtebantur. apud nos dici potest, *bouclier:* Pelta vero scutum breuissimum in modum lunæ iam mediæ, alias vero, & aliter fieri possunt scuta sub diuersis formis, vt inferius patet.

SExagesima conclusio. Arma pinguntur & fiunt aut ex metallo aut ex coloribus, aut ex pennis, *de pennes* Gallice, secundum Armoristas. Et quantum ad metalla, tantum sunt duo, ex quibus depinguntur & effigiantur arma seu insignia, aurum scilicet & argentum, quæ pinguntur in coloribus aureis, seu flauis, & albis, & sunt alii quatuor colores, primus quem azurum vocant, azur, secundus est rubeus, gueules, iniopis, sinoble, & alii sinople, qui est viridis coloris, tertius & quartus est niger, qui dicitur sable, & de his omnibus sex fit vnus alius color mixtus, qui in armaria dicitur purpureus. Sunt & in armaria duæ pennæ, scilicet hermines, & vair, & à nonnullis balius color dicitur, & de vnoquoque in conclus. seq. dicam.

Aduerte tamen prius ad vnum, quod aurum secundum Polydorum Virgilium *de inuentoribus rerum lib.2. cap.19. in princip.* vt Plinio placet, Cadmus Phœnix ad Pangæum montem inuenit, secundum alios Thoas, & Eaclus in Panchaia, aut Sol Oceani filius. Argentum vero Ericthonicus Atheniensis aut Ceacus. Sed magis placet Polydoro ad Pangæum montem Thraciæ hæc metalla primum inuenta fuisse, cum ibi, *teste Herodoto lib. 7.* aurum & argentum maxime abundant.

Colores vero primum inuenit Cleophantus Corinthius, *secundum Polydorum eo. libr. cap. pen circa fin.* Et de excellenria colorum scribitur *infra in vlt. part. in 93. concl.*

SExagesimaseptima conclusio. Ex metallo quod aurum dicitur, quia preciosissimum est, fit color aureus, qui est nobilior ceteris respectu rei quam repræsentat secundum se. Per eum enim repræsentatur lux. Si quis vellet figurare radios solis, qui est corpus magis luminosum: hoc nō posset congruentius facere quam per radios aureos. Constat autem quod nil luce nobilius, *epistola inter claras. C. de sum. tri. ibi. nihil est quod lumine clariore præfulgeat, & auth. habita. C. ne filius pro patre, ibi: totus mundus illuminatur.* Et ideo in sacra pagina pro re maximæ excellentiæ figuratur, vt Ma.7. *Fulgebunt iusti sicut sol.* & Ma.23. *Resplendet facies eius sicut sol.* & propter eius nobilitatē nulli licet portare vestes aureas, nisi principi. *l. 2. C. de vestib. oloberis, & auratis, lib.11.* & habetur Ps.44. *Astitit regina à dextris tuis in vestit. deaurato circundata varietate.* & paulo post: *Omnis gloria eius filiæ regis ab intus in fimbriis aureis circumamicta varietatib.*

Vnde secundum Isidorum aurum dicitur ab aura, id est, splendore, *vt dicit lib. 16. cap. 17.* vel habetur de natura rerum, quod aurum est in corporibus, sicut sol inter stellas. Sol autem dicitur rex stellarum, & lumen earum. Sic aurum est rex corpotalium rerum, & mensura omnium. Et plene de eius excellentia ponit G. Benedicti *in sua repet. cap. Rayn. in verbo duas habens filias, à num. 110. vsque ad num. 170. de testamentis,* & dicam *infra in 5. part. in 31. conclu. & in fin. part. in 95. consid.* Et hoc metallum seu hic color inter planetas significat solem, assimilatur topazio: qui est lapis preciosus, & in rebus mundanis figurat diuitias. In ætatibus denotat adolescentiam à 25. ann. In virtutibus Theologalibus, fidem, sapientiam, fidelitatem, & multas alias, quæ declarat ipse G. Benedicti *in loco supra alleg.* Et refert Cælius *lib. suarum antiquarum lectionum 4. cap. 24. in fin.* aurum esse sapientiam, argentum vero naturalium notitiam. Porro, inquit, illud autem est omni censu maius, quo ab Hebræis Ægyptios fuisse spoliatos, sanctæ produnt litteræ. Etenim sic auri nomine Christianæ veritatis assertores diuinorum cognitionem intelligunt. Vt argentum symbolice scientiam rerum à Deo conditarum signare tradunt. Porro in Apocalypsi Ioannes Theologus & diuinitatis intimus, & sine pari contemplator, ac, vt sic dixerim, à secretis, vbi aurū ignitū cemēdum, non aliud quam ipsum hoc intelligendum prudentibus reliquit. Sed & magicum illud aurū infanti oblatum Christo, non alium (vt opinatur Cælius) habuerit sensum. pro quo allego text. *in cap. legimus. ver. magi quoque. 37. distinct.* & ibi Aret. qui ait quod in auro ostenditur regis potentia, & inter dies dominicam diem, atq; vt finiam, inter alia aurū cunctis corporibus nobilius est, & rex eorū ac dominus: quia nec terra, nec aqua, nec aere, nec igne corrumpitur aut minuitur, nec comburunt illud sulphura quæ alia comburunt corpora. Natura quippe eius & complexio recta est, ex qua maxime in hoc denotat, & figurat constantiam. Hęc sunt ex quibus laudantur homines gestantes talia arma.

SExagesimasecunda conclusio. Inter colores in compositione armorum accipimus pro secundo metallo argentum, quod *argyrion* Græce dicitur, vnde argyraspitas dicimus eos, qui argentata scuta ferunt, sicut chrysaspitas ab aureis clypeis. Lampr. Alex. Imp. Rom. non solum fecit chrysaspitas, sed & argyraspitas, per quod argentum repræsentatur color albus seu candidus, per quem figuratur aqua, quæ est post aerem nobilius elementum: eo quia in armaria approximatur rebus lucentibus, seu magis appropinquat luci, *vt dicit Bart. in tract. de armis in 5. col.* & omnes colores suscipit, & non suscipitur ab aliis. *l. 3. C. de vestibus olob. lib.11.* & denotat victoriam, ex quo triumphantes vestiri debent indumentis albis, *vt dixi ante in 39. concl.* vnde sancti qui per fidem vicerunt, visi fuere à Ioanne stantes ante thronum in conspectu agni amicti stolis albis, *Apo.7.* Et Christi vestimenta in eius

in eius transfiguratione facta ſunt alba ſicut nix, *Mat. 17. Mar. 9. & Luc. 9. in c. quod quidam* 1. q. 1. Et cum hoc ſignificat puritatem & innocentiam. & habetur *Mat. vlt.* vbi dicitur de Chriſto, quod apparuit in reſurrectione in veſtimentis albis vt nix, vt purus, innocens, & victor. & *Ioan. vlt. c.* dicitur, quod Maria vidit duos angelos in albis, ſedentes in monumento, vbi poſitũ erat corpus Ieſu. & *Actor.* 10. dicitur quod angelus ſtetit ante Petrum in veſte candida.

Nec prętereundum, argentũ, autore Plinio, quam aurũ militaribus ſignis fuiſſe familiarius, quod longius fulgeat. Et licet ſit alius color nobilior, tamen ponitur hic pro ſecũdo, eo quia eſt metallum, ex quo non videntur arma eſſe bene conuenientia imo falſa, niſi ſit in ſcuto armorum vnum ex metallis, prout ſtatim dicetur.

Hic color comparatur conchis, vnionibus, margaritis exluminatis, hoc eſt perlis, quæ ſunt lapides precioſi. Denotat infantiam à 7. annis vſq; ad 15. comparatur *lunæ*, denotat ſpem, in eo figuratur dies lunæ, & in complexionibus ſignificat hominem phlegmaticum, denotat integritatẽ. Nam ſolus hic color ſincerus, candidus, purus & minime inquinatus eſt. Item & per argentum eloquentia deſignatur *c. legimus. ver. legitur. 37. diſt. de quo in præced. conſid.*

SExageſimatertia concluſio. Color rubeus, qui figurat ignem, qui eſt ſuper alia elementa, & nobilius elementum eſt, & corpus poſt ſolem ſecundario luminoſum, & propter eius nobilitatem nulli licet portare veſtes comptas ſeu tinctas eius colore, *vt l. 2. 4. 5. de veſtib. olob. lib.* 11. vbi expreſſe dicitur, quod dictus color eſt nobilior aliis.

Hic color rubeus multos colores comprehendit, ſcilicet ſanguineum, croceum, aureum, auſtrinũ, fuluum, flauum, rubidum, phœniceum, rutilum, luteum, ſpadicum. Hi enim colores rubei ſeu ruffi coloris ſunt, vt acuentes eum, quaſi incendentes, aut cum colore viridi miſcentes, aut nigro infuſcantes. *Gel. lib.* 1. Sed cum aliter rubeat ignis, aliter ſanguis, aliter oſtrum, aliter crocum: has ſingulas ruffi varietates latina oratio ſingulis propriiſque vocabulis non demonſtrat, omnia iſta ſignificat vna ruboris appellatione.

Hic color æquiparatur lapidi precioſo qui dicitur rubeus, *rubis* Gallice, ſignificat audaciam, altitudinẽ, virilitatẽ, in homine à 35. an. vſq; ad 50. æquiparatur Cholericis, denotat charitatem. Marti comparatur & diei Martis. Alii dicunt diei ſabbathi: de quatuor elementis igni: de duodecim ſignis Arieti, Leoni, & Sagittario.

SExageſimaquarta concluſio. Tres colores ſupradicti multum placent, & ſunt commendabiles in armariis, quoniã, *vt habetur Canti.* 4. Dilectus meus candidus, & rubicundus, caput eius aurum optimum. Ecce ergo quomodo inter colores aurum eſt precioſius, & debet eſſe in ſuperiori loco, ſcilicet capite, *vt dixi ſupra in 61. concluſ.* Sed an color azureus ſit præferendus argenteo ſeu colori albo, vide *in concluſ. ſequent.*

SExageſimaquinta concluſio. Nobilior color poſt rubeum eſt azureus, qui forte cœruleus dicitur. Per eum enim figuratur nobilis aer, qui eſt corpus tranſparens, & diaphanum, & maxime receptiuum lucis, & eſt elementum ſequens poſt ignem nobilius aliis. Vnde prædicti colores propter id quod repræſentant, dicuntur nobiliores.

Comparatur iſte color Sapphiro, qui eſt lapis precioſus habens multas virtutes, & ſingularitates in ſe, de quibus per G. Benedicti, *in d. ſua rep. c. Rayn. in verbo, duas habens filias, nu.* 114. & 115, *de teſtam. & dicam infra in 5. part. in 22. conſideratione.*

In virtutibus vero denotat pulchritudinem, caſtitatem, humilitatem, ſanctitatem, & deuotionem, vt dicit ibi G. Benedicti: & puritatem à 15. annis vſque ad 25. Æquiparatur ſanguini, ſeu homini ſanguineo. Figurat Iouem tanquam ſit color cœli, & denotat iuſtitiam. Hęc omnia ſunt dilucidanda in laudando aliquẽ in armis ſuis. Alii aliter dicũt in metallis, & complexionib. capias diuerſitates ſecundũ varietates morum hominum. De colore tamen azureo, & eius excellentia ſcribit Ioan. Ludou. Viualdus *in ſuo tract. de vita animæ ſenſitiuæ. art. de laudibus ac triumphis trium liliorum Franciæ. q.* 1. & G. Benedict. *in ſua repet. c. Ray. in verbo, duas habens filias. num.* 113. *vſque ad n.* 114. vbi dicit, quod prædicti tres colores, ſcilicet rubeus & aureus ſunt nobiliores colores in armariis & inſignibus.

SExageſimaſexta concluſio. Color niger eſt infimus à prædictis, quia magis appropinquat tenebris, ex quo per contrarium colores, qui magis appropinquant luci, ſunt nobiliores, *vt dicit Bart. in d. tract. de armis*, quoniam, *vt dicit Ariſtot. in lib. de ſenſu & ſenſato.* Colores ſunt aut magis, aut minus nobiles, ſecundum quod magis appropinquant albedini aut nigredini: ex quo ſequitur, quod color niger eſt infimus ab aliis omnibus, & niger proprie fuſcus dicitur: eſt enim contrarius albo, per tranſlationem tamen quandoque ponitur pro malo: vnde Iuuen. *Nigrum in candida vertunt.* Solebant enim priſci quod bonum, & laudabile erat creta, vel alba linea notare: contra, quod turpe fuiſſet nigro ſignabant: vnde Perſius:

Quæcunq; ſequenda forent, & quæ vitanda viciſsim,
Illa prius creta, mox hæc carbone notaſti.

Et dicitur in Commento Valerii Maximi, *in tit. de his, qui ex inimicis coniuncti ſunt amicitia. ſuper c.* 1. vt color niger triſtem, ita candidus lætum facit. Funeſti homines atra, hoc eſt, nigra veſte induuntur, quæ ſine dubio triſtitiam repræſentat: contra dignitates petentes candidati erant, id eſt, candida veſte induti. dicitur tamen *Canti.* 5. quod ad laudem virginis Mariæ intelligi poteſt: Comæ eius ſicut elatæ palmarum, nigræ quaſi coruus. Nam ibi *Cantic.* 1. habetur. *Nigra ſum, ſed formoſa.* Ad hæc faciunt dicta *in 17. concl. ſuper ver. & licet color niger.* Hic enim color aſſimilatur adamanti, à vng. dyamant, qui eſt lapis precioſus, & ſignificatur per hunc colorem melancholia, ſimplicitas & decrepitas, ſeu mors, & inter planetas denotat Saturnum, inter virtutes prudentiam, inter dies diem Veneris, inter metalla ferrum, ex quo conficitur nigrum, inter elementa terram: hinc eſt, quod in armaria dicitur ſabulum, quod armariſtæ vocant *ſable.*

SExageſimaſeptima concluſio. Ex quo viridis color non multum participat de nigro, non eſt ita infimus ſicut color niger, licet non ſit ita nobilis, ſicut alii colores: præter nigrum. Tamen, vt quidam volunt, quia non numeratur inter quatuor elementa, eſt minus nobilis color: ſed ſolum ſignificat ligna, prata, plantas, campos, arbores, herbaſque viridantes. Cõparatur lætitiæ, & iuuentuti, & eſt ſimilis ſmaragdo lapidi precioſo. Et dicitur à vigore, vnde dicimus virides plãtas, quæ nondũ aruerunt, & in vigore ſuo ſunt, & quoniam in his herbaceus color eſt, eum etiam colorẽ viridẽ dicimus. Hic color in armaria dicitur *ſynoble*, ſeu *ſynople.* Apud nos ſignificat in

virtutibus

virtutibus honorem, amorem, amicabilitatẽ, & seruitium. Ex planetis Venerem: ex metallis argentum viuum, ex quo fit color viridis, ex ætatibus iuuentutem à 35. annis, ex diebus diem Iouis.

Olim & tempore Iulii Cæsaris, quo Alexia vrbs florebat, non distans à nostra ciuitate Heduensi nisi per 25. milliaria, ipsi Alexienses habebant in eorum armis campum viridem, & in d. campo erat bos aureus exiens de nube argentea, vt supra videre potes in figura armorum eorundem. Nunc tamen paucos videmus, qui talibus vtantur coloribus, & est quasi color, qui minus practicet inter colores, saltem in armis. Licet vt plurimum signa, quæ dicuntur *besans*, sint ex viridi colore.

Vnde domini de Triultio, Mediola. vtuntur palis ex viridi contra palos aureos, & erant tempore quo residebam Mediolani arma domini Iacob. de Triultio, qui tempore suo fuit vir magnæ authoritatis in Italia, & magnam gessit administrationem pro rege Ludouico XII. in ipsa Italia, quo tempore erat illustriss. dominus Carolus de Ambasia magnus Magister Franciæ, & Locumtenens generalis regius in dicta Italia, qui habebat pro armis tres palos rubeos in campo aureo, & sunt arma illorum de Ambasia.

SExagesimaoctaua conclusio. In armaria ex omnibus sex coloribus supradictis simul pro æquali portione mixtis fit alius color, qui vocatur *pourpre*, & forte dici potest purpura, & quidam tenent eum pro colore, quidam vero non: hac forte moti ratione, quod sub simplici comprehendatur mixtum, *de qua ample per d. meum Iason. in §. omnium, num. 28. cum quinque seq. insti. de act.* & si sit color, est minimus, & infimus inter alios, cum sit factus, & compositus ex aliis, & non habet virtutem nisi illam quam accipit ab aliis cum subrogatum sapiat naturam illius in cuius locum subrogatur. *§. fuerat. ibi, merito. inst. de ac. & l. si eum. §. iniuria. ff. si quis cau.*

Alii vero tenent eum nobiliorem quia de omnibus aliis participat, & communicat. & dicit Luc. de Pen. *in l. negotiantes. C. de exc. mun. lib.* 10. quod purpura est color roseus nimũ speciosus, dicta à puritate lucis & fit ex prima tinctura conchilii, luceque ob nigram rubedinem, crocus ex secunda, & magis rubet, & cũ sit tincta conchilio nemo portare poterat, nisi esset princeps: & prohibebatur. Primus autem qui eam portauit fuit Tullus Hostilius.

De hac purpura eximio modo Hieronymus exemplificando testatur in sermone de assumptione beatæ Mariæ Virg. in lect. quæ incip. *Cogis me ô Paula, &c.* ibi, cum dicit, *ad Mariam autem cum venisset Spiritus sanctus, quasi ipsa lana cum inficitur sanguine conchilii, vel muricis, vertitur in purpuram, versa est & ipsa sola salutatione in matrem.* Plura de conchilio & eius sanguine ponit Cassiodorus *infra variarum epist. 2. alleg. per Lucam de Pen. in l. temperent. colum. 2. C. de vestib. olobe. & auratis. lib.* 11.

Alii dicunt purpuram esse piscem ex concharum genere septem annis viuentem. Congregatur verno tempore, mutuoq; attritu lentorem quendam veluti ceræ emittit, sed nobilem illum succum ad tingẽdas vestes in mediis faucibus habet. Reliquo tempore fere sterilis cum vita succum emittit, & ideo viuus capere oportet. Hinc purpureus color dicitur, qui nigrantis rosæ splendore sublucet: cæterorum omnium colorum gratissimus, & tingendis vestibus maxime expeditus. hinc purpureæ vestes dictæ sunt *Tyriæ* à loco vbi purpura fit. Purpureus tamen niger color est præcipue de mari, quod ex altitudine nigrum accipimus. Virg. 4. *Georg.*

In mare purpureum violentior influit amnis.

Inde purpurascit, id est, purpureum fit, *C. lib. 1. Acad.* Quid mare nonne cœruleum, aut eius vnda, cum est pulsa remis purpurascit? Amb. Quid igitur describam purpurascentes violas, candida lilia, rutilantes rosas? Sciendum autem est, vt Vitruuius inquit, quod purpura pro solis propinquitate colorem habet: Et puniceum quidem procreat Aphrica, id est, quasi violaceum colorem. Tyros autem rubeum. Purpura in violæ colorem tendens, violacea dicitur.

Hic color denotat liberalitatem, abundantiam, & diuitias. Inter planetas Mercurium, inter lapides preciosos lebalaim, qui *balagius* seu *berillus* dicitur, inter dies diem Iouis, inter metalla stannum, etiam per eum denotantur nubes, vt volunt aliqui armaristæ.

SExagesima nona conclusio. Arma sic fiunt, & cõponuntur: quia vt scutum seu campus scuti est de metallo, aut de vno ex coloribus supra nominatis, quando scutum non est bipartitum nec quadripartitum, seu quartelatum. Aut fiunt ex pennis, de Pennes. quæ sunt duæ, Hiermines, & varium Vair, vt de his statim dicam.

Sed in his quæ fiunt de metallo, aut coloribus si scutum sit de coloribus, quod supra scutum erit, debebit esse de metallo. Si vero scutum sit de metallo, arma supra posita debẽt fieri ex coloribus, Ratio, quia nec metallum supra metallum, nec color supra colorem in armis seu insignibus poni debet: & ista est vniuersalis in armaria.

Quę tamen fallit, & recipit limitationem in armis regis Hierusalem, in quibus licet scutum sit ex argento, tamen supra scutum est crux aurea potentiata cum 4. croisetis, seu cruciculis aureis. Sed ratio[illegible] stius est. Nam cum Godofr. Billo. victoriose terram sanctam recuperasset, fuit tunc conclusum, & ordinatum, & per se, suosque Principes strenuos, & consiliarios qui aderant cum eo in ipsa victoria, quod ipse rex vteretur talibus armis, vt differrent à communi cursu aliorum: & vt multi cogitantes illa videndo, ad quod & cur ita fierent, & an essent falsæ, necne, scirent causam rei, & inquirerent quare sic portarentur, vt exinde memoria foret perpetua de tali victoria: vnde propter hoc non reputantur falsa, sed sunt vera, & quia princeps ita voluit, non est amplius disputandum nec improbandum, quod fecit, ne crimine sacrilegii notati simus. *iux. l. 2. C. de cri. sacril.* Vbi autem alius portaret metallum supra metallum, aut colorem supra colorem, reputarentur arma sua falsa, vt dictum est.

SEptuagesima conclusio. De duabus pennis, *deux pennes* gallice, quæ sic nominantur in armaria, vna dicta est vulgariter *Vair*, hoc est varium, altera *hermines*. Vair vero habet quẽdam colorem, qui dicitur *Bleu*, & alium colorem album (quia ex argento & azureo fit.) Hermines est in modum albi & nigri (quia ex argento & nigro fit) sed magis participat de albo quam de nigro.

Reperio, quod herma capitur pro statuis, & sigillis præcipue truncis, & quorum capita permutari possunt. Cic. ad Att. lib. 6. *Hermæ illi tui pentelici cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc admodum me delectant.* Pro. in Alcibiade. *Id cum appareret, prius quam classis exiret, accidit, vt vna nocte omnes hermæ quæ in oppido erant, æneis deiicerentur, præter vnam quæ ante ia-*

ante ianuam erat. Suidas dicit, hermas statuas dictas, quod plurimum Mercurii statuæ delinearentur. Hęc enim hermæ viriles statuæ ad propagandam defuncti memoriam sepulchris erigebantur. Solebant autem Romani Mercurii ac Mineruæ statuas coniungere gymnasiis, dicarique, quas *hermathenas* Cic. nominat. *Quod ad me de hermathena* (inquit) *scribas, mihi pergratum est, ornamentum Academiæ proprium meæ, quod & hermes commune omnium, & Minerua singulare in fine eius gymnasii.* Et quomodo reges Alexandriæ & Pergami itentidem, & Romani posuerunt imagines virorum literatorum in bibliothecis ad eorum memoriam, & decorem, vt earum specie ad virtutes, & literas magis incitarentur. vide Plinium *lib. 35. c. 2.* Et ista satis conueniunt his, quæ iam supra dicta sunt *in 10. conclus.* de imaginibus, in quarum locum hodie sunt adinuenta arma. Sic & aliud genus armorum est in locum dictarum hermathenarum, prout forte sunt signa illa, quæ retinuerunt istud nomen vulgatum apud nos, *Hermines.*

Et in armaria, quando arma sunt ex dictis pennis, non aliter nominant quam *hermines* simpliciter, aut *vair*: posito quod in his sit tantum de vno suo colore, quod de alio potest super his poni metallum, sed bene color: & tunc si sit alius color, debet dici variatum ex ipsis coloribus. & si ponatur puta benda fessa trabes, seu tignum hoc est cheuronum aut aliud huiusmodi, prout infra dicetur, debet illud nominari, seu blasonari secundum eius colorem, vt infra patebit.

Septuagesimaprima conclusio. Quando arma fiunt ex signis simplicibus aut ex varietatibus colorum, nobilior color poni debet in nobiliori loco. *arg. l. 1. C. de offic. præfect. vr. & l. potioris. C. de offic. rect. prouin. & l. 1. C. de conse. & non sparg. ab his pec. lib. 12.* ita Bart. *in d. tract. de armis. ibi, circa secundum.* & ibi dicit, quod locus prior & superior est nobilior & dignior posteritate, seu inferiore iuribus præal. & dixi ample *supra in 14. considerat.* Nam qui prior est in ordine, dignior censetur. *cap. antiqua. extra de priuileg.* & quod digniora præcedant, & sint præponenda, facit *§. fin. iuncta gloss. fin. inst. de iure naturali gent. & ci. & l. sancimus, C. de sacrosanct. eccles. & cap. statutum, §. 1. de resc. in 6.*

Septuagesimasecunda conclusio. Arma quandoq; variantur per mediũ, vt quia quis portat banderiã duorum colorum, tunc aut diuiduntur per medium ante & post: & in istis color nobilior debet esse supra id in ea parte, quæ respicit cœlum vel ante, id est, in ea parte, quæ respicit hastam. Si vero varientur per quarteria, tunc nobilior color debet esse in quarterio superiori, & anteriori prope hastam. Si vero varientur per listas directas, tunc lista colorum nobiliorum debet esse prope hastam.

Si vero fiat variatio per listas transuersales, lista nobilioris coloris debet esse versum cælum. Si vero listæ vel bendæ sint pendentes, tunc cum hasta habet tanquam pars prior in banderia: ideo pars magis eleuata debet respicere hastam. *ita dicit Bar. in d. tract. ver. hoc præmisso dico.* Et sic inferior quod quando scutum est ex metallo, seu aliquo colore, vel pluribus, & est integrum, primo debet nominari à capite, quod in vul. dicitur, *à la pointe.* Facit in arg. *l. argentarius. §. 1. ff. de ede.* vbi dicitur, quod ratio à capite edenda est. Quando vero est partitum, seu diuisum, debet fieri, & incipi nominatio à parte, quæ tendit ad dextram. Si vero quadripartitum, seu quartelatum scutum armorum: etiam prius nominetur quarterium, seu pars superior, & dextra.

Septuagesimatertia conclusio. In armaria sunt nouem signa, quæ si apponantur in scuto, faciunt, occupant, aut tenere debent tertiam partem ipsius scuti, quæ sunt sequentia:

Primum, quod dicitur caput, vulgo *chief*, fit sic ex transuerso.

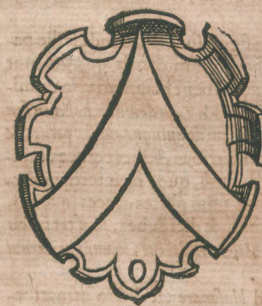

Secundum vero vocatur palus, *pal* in Gallico, & decurrit à summo ad imũ scuti, forma sequenti:

Tertium nominatur benda, *bende* Gallice, licet Bart. *in sæpe alleg. tractatu de armis*, vtatur hoc vocabulo *banderia* tam pro ea, quæ fit ex directo siue ex transuerso, quam ex pendenti, vt fit, vt infra demonstrabitur.

Quartum dicitur fasca seu fessa, in vulgari *fesse*, & forte fastigium, & apud Bar. ibidem videtur esse lista, sed etiam vtitur diuersimode: & fit fessa sua figura infra posita.

Nota, quod domus Austrasiæ bassæ, D'aultriche, portat pro suis armis vnam fessam argenteam in campo rubeo: & prædictis armis ab antiquo vsi sunt reges Austrasiæ, quæ dicitur, & est nunc ducatus de Lothri. Et talia arma prius portauit Saluius Brabo primus dux Brabantiæ, *vt refert Ioannes le Maire in illustrationibus Galliæ, libr. 3. capit. incip. Iulianus Cæsar, in fine.*

Quintum appellatur tignũ, trabes seu *cheuron* in vulgari, & sic fit.

Sextum vocatur *orla, orle* Gallice (quam forte flexuram fimbriarum voco) & fit taliter ſecundum nonnullos.

Septimum gyronum, hoc eſt, *gyron*, lingua Gallica, & fit modo ſequenti.

Octauum dicitur crux, & fit multis modis, vt infra patebit. Nonum eſt, ꝙ vocatur *ſaultoir*, & ponitur in armis epiſcopi & ducis Lingonē. paris Franciç, & ita formatur.

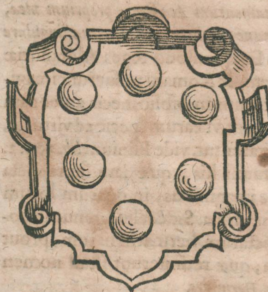
Ciuitas noſtra Heduen. olim habebat ſeptem nobiles vicinos, qui hoc ſigno pro armis vtebantur, diuerſis tamen coloribus, hodie tantum ſunt tres, quorum vnus eſt dominus de Loges, habens prædictum ſignum de ſaultoir coloris aurei in campo azureo. Alius eſt dominus de Monteioco, habens prædictum ſignum azureum in campo aureo. Alius eſt dominus de Perreria, qui habet hoc ſignum album in campo viridi.

SEptuageſimaquarta concluſio. Si ponatur aliquod ex iſtis nouem in ſcuto, quod non contineat tertiam partem ipſius ſcuti, non debet nominari pro parte armorum, ſed eſt diuiſum, *diuiſe* gallice.

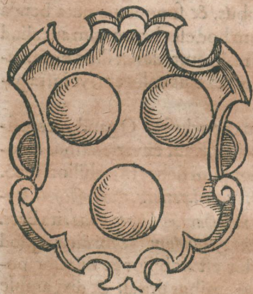
Et ex dictis nouem ſignis ſunt ſex, benda ſcilic. palus, faſſa, gyronum, cheuronum, & orla, quando ſunt ex pluribus petiis, quæ debent blaſonari vno nomine cum tot petiis, ſic dicēdo. *Talis dominus habet in ſuis armis vnam bendam, ſeu feſſam de quinque aut ſex petiis*, & ſic de ſingulis. Sed de aliis tribus, ſcilicet cruce, capite, ſaultoir, eſt ſemper vnum, quod facit tertiam partē ſcuti. Et licet poſſint poni plures cruces in ſcuto, debent omnes nominari, & dici debet, *ſunt tot cruces in talibus armis, & ſic blaſonari debent, ſecundum earum numerum.*

Et aduerte, quod *blaſonare* eſt dictio armariſtarum, quæ tantum importat, quantum recitandæ, aut commemorandæ alicuius virtutis gratia, ſub quibuſdam ſignis quempiam abunde, & vere laudare, aut decorum dicere: quod eſt *teſte Tul. in off.* id quod conſentaneum ſit hominis excellentiæ quo ad prudentiam, fortitudinem, iuſtitiam, & ad temperantiam pertinet, & in omni honeſtare verſatur, referre.

SEptuageſima quinta concluſio. Plura ſunt alia ſigna, & res, ex quibus fiunt arma, vt patet ex ſequētibus puta ex baſanis, *de beſans:* & ſunt hæc ſigna rotūda ex auro tamen vel argento, & numerantur vſq; ad octo (qui numerus octonarius *ogdoas* dicitur.) Poſt vero dicuntur beſandæ, & ſi ſint ex auro non dicitur, ſecus ſi ex argento, & figurantur ſub hac forma.

Aut vero fiunt arma ex tortellis, *de torteaux*, & ſunt hæc ſigna groſſiora beſanis, & ſemper fiunt ex colo. & numerātur, ſicut dictum eſt de ipſis beſanis, & qualiter effigiantur, hic patet intuenti.

Aut ex cotiſſis compacta ſunt arma, *de cotiſſes*. Cotiſſa enim eſt in triplo minor quam benda, & vadit per tranſuerſū ſicut benda: & cotiſſæ in armis ſe numerant vſque ad octo, & ponūtur in armis ducis Burgundiæ, in armis comitis Campaniæ, & do. de la Roche Guyon, & ſic figurantur.

Etiam ex denturis, *endentez* Gallice: hoc eſt tanquā dentata, vel dentoſa fiūt arma, vel *de engrellez*, quæ quaſi idem ſunt: ſed dentatura ē maior, & fit iſto modo.

Vel sic, vt in armis ducis Bituricensis.

Item ex fretura, *de frettes*, quæ fit sicut cotissa, sed recotisatur, seu recruciatur, *recroisé* Gallice, ex contrario vna alteri, hac forma.

Engrelatura vero est minor endentura, & fit sub hac specie.

Item ex scachis, *de eschequier*, qui fiunt sub forma tabulati lusorii, & conuenientis ludo scachorum, & numerãtur puncta scachi: & si sint tot puncta ex vno colore sicut ex alio, dicetur solum scachotatum, *eschequette*, de coloribus quibus erit. Si vero excedat numerum 25. punctorum, & tres cuspides scuti, *les troys puyntes*, sin eiusdem coloris, aut metalli, dicetur scutum talis coloris scachotatum *eschequetté*, & ex tali colore: & numerantur sicut lozangiæ, & figura fit hic expressa.

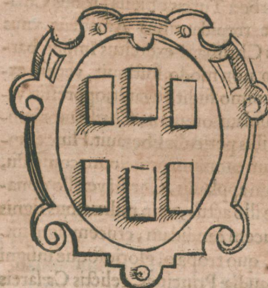
Item ex lozãgiis, *iozenges*, factis ad modum lozangiarũ, quæ ponuntur in vitrinis sub forma quadrãguli: sed superior & inferior partes plus tendunt in acutum, quam aliæ duæ collaterales seu mediæ, & sic plus longę sunt, quam largæ: & numerantur vsque ad 26. aut ad 25. secundum alios, vt sunt arma ducis Baueriæ, & fiunt hoc modo.

Itẽ ex gemellis, *de gemelles*, & ipsa est in triplo minor, quam fessa, & debet poni in medio scuti, sicut fessa, & sunt prout cotissæ, vna prope alteram, in modum tamen fessæ: & inter eas in medio debet esse tantum spacii quantum vna est grossa: & quando sunt tres, seu triplicatæ, vocantur *trierces*, & fiunt non hic ad oculum ostenso.

Item ex fusis. *de fuzées*, & sunt acutæ in superiori & inferiori partib. & rotundæ ex vtroque latere, & fit de eis numerus, ꝓut de lozangiis, & sic depinguntur.

Item ex billetis etiam componũtur arma, quæ sunt modicum longæ, & strictæ, & non sunt ita largæ, sicut longæ numerantur vsque ad 16. & sic effigiantur.

Item ex fasca seu fessa, & interdum ex benda, quę quandoque sunt similes, quando super suis coloribus sunt figuratæ ex aliquibus bestiis, aut auibus prout si diceretur *diaspres*, &sunt arma domini de Clera in Normannia, Est tamen differentia inter fascas, & bendas, quia benda est maior quam longior, & interdum dicitur cōposita ex diuersis coloribus seu metallo & colore, vt in armis comitis Dunen. Item sit cum engrelatuta, seu genelatura aut cū animalibus, vt in armis ducis Vindocinensis, & fit benda hoc modo.

Fasca vero siue fessa fit, vt hic videre potes.

Item ex crucibus quæ fiunt pluribus modis, &cum differentia. Nam quandoq; fiunt simpliciter, & dicitur simpliciter *à vne croix*, vt in armis ducis Sabaudiæ, archiepiscopi, & ducis Rhemensis, episcopi, & comitis Cathalaunensis, episcopi, & comitis Beluacensis: qui quidem tres sunt pares Franciæ, & sic fiunt.

Vnde tamen habuerint originem talia arma ducum Sabaudiæ, legi *in quadā oratione Pet. Care Iurisc. descripta in lib. suarum orationum, quam habuit tanquam legatus ad Alex. VI. Pont. maximum*: quod extincto Rhodiorum Principe, vrbe à Turcis obsessa, rebus Christianorum vndique trepidantibus Amadeus vnus Sabaudiæ princeps Christiani exercitus Imper. barbarorum impetum non modo sustinuit, verum excelso infractoque animo fudit, fugauit, oppressit: vrbem Rhodum, insulam omnem, Christianos cunctos, ea obsidione, illis periculis liberauit. Hinc communi Christianorum omnium principum consensu, summo Rhodiorum applausu, Christi vexillo donatus est, decretoque illo actus, vt in militaribus signis crucem albam, crucem candidam, crucem agni immaculati deferret, quo tropæo, gloriosoque insigni omnes postea Sabaudiæ Principes, relictis Cæsareis aquilis (quod priscum, & gentile illius antiquissimæ familiæ insigne fuerat) in hunc vsque diem insigniri exornariq; videmus.

Vel alio modo crux simplex fieri potest sic, licet videatur, quod potius dici debeat *patée*, vt infra patet.

Et ista forte fuerunt insignia Flauii Cōstantini Magni, qui an. Domini (vt referunt Historiographi) 210. regnare cœpit, bellis victoriosus, in gubernando rempub. prudens, liberalitate & gratia omnium beneuolentiam sibi comparauit, iturus ad bellū, non alio quam crucis signaculo vsus est, de quo ad radicem inferius dixi, *in 98. conclusione.*

Quandoque cruces dicuntur fixæ, *fichées*, & sic fiunt.

Quandoque fiunt patées, [illegible] quod extremitates eorum vndique sint parallelæ.

Etiam fiunt potentiatæ, *potencées*, sub proxima forma, & forte ad similitudinem scipionis, seu baculi ad capiendum & substentandum apti.

 Interdum

Interdum dicuntur Florentiatæ *Florencées*, & ita depinguntur, vt sequitur, & forte tales cruces floratæ seu floridæ dici possunt: quia instar florum respersæ sunt.

Aliæ fiunt, seu dicuntur cruciatæ, *croisées*, hoc modo.

Item & arma dicuntur *emmanché*, quę sic fiunt.

Item fiunt cũ nilo, *vngnyle*, in vulgari: & est ferrum inuersum, seu recuruum, super quo mola molédinaria rotatur.

Et sunt arma dominorum de Capitulo Heduensi: qui habent nilum nigrum in campo rubro: sed illa arma sic composita videntur falsa, quia color supra colorem. Dicitur tamen quod ecclesia nunquam habet arma falsa. Vel potest dici, quod si ponatur filetum, *vng filet*, ex argento circundans nilum, tunc non erunt falsa: & ita fit in aliquibus armis dicti Capituli, licet potius dicerem esse nilum nigrum supra nilum album, quod & verum est. Vel aliter dic, quod prædicta ecclesia habet talia arma, & de eis fiat quæstio, & inuestigatio, ad sciendum cuius sint arma. Sicut fit de armis Ierusalem, quæ propter excellentiam tolerantur, *vt supra dixi in 69. concl.*

Item aliquando fiunt cum bina cuspide sursum tendente, & se contingente in superiori parte, *deux pointes l' vne contre l' autre dressées*, & sic videtur esse mediatas cheuroni. & sic fit:

Item etiam fiunt cum vno filo, seu linea, *vng filet*, & ita struitur.

Vel sic, vt in armis comitis Arthesii.

Item alias fiunt cum creneleura, *creneleure*, quæ si ponatur in benda sic fit.

Notabitis quod benda simplex potest figurari, & colorari, seu depingi super diuersis coloribus, seu metallis, vt fit in armis dominorum de Cauilone, de Nouo castro, & de Giury, de Burgundia, qui omnes solam habent bendam pro armis, sed diuersis coloribus: ex quo apud nos facile discernantur cuius illorum sint.

Item & vltta etiam fit scutũ armorum diuisum in quatuor,& sic est quadripartitum, ꝙ dicitur *esquartelé*, vt in armis Dalphini regni Franciæ, ducis Aurelianen.ducis Nemortii,comitis Fuxi, *Foneʒ*, comitis Arminiaci, quamplurium aliorum, & sic formatur.

Item in armis apponitur bordatura, & fit aut simplex, vt in armis ducis Andegauensis, puta:

Aut componata, vt ita loquar, vt in armis comitis Niuernensis,vt supra dixi, & taliter fit:

Aut crenelata, aut dentata, vt in armis Bituricen. vt iam supra ostẽsum est. Aut alio modo munita,& seminata besanis, vt sunt arma ducis Alenconii. De lencon, quam sic depingemus.

Item arma etiam non raro fiunt, in quibus apponitur barra, quæ si veniat a sinistra ad dextram, denotat,quod gerens talia arma apud nos, est naturalis tantum, Si vero à dextra ad sinistram, secus, vt in armis illorum de Borbonio, de quibus aliquid supra tetigi: & plene per Guillelmum Benedicti *in sua rep. cap. Rayn. in verb. Rayn. de Clera. nu. 31. extra de testamentis & in Commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ. tit. des successions des bastardz. artic. 3. ver. iuxta prædicta. cum duob. seq.* in quibus locis comprobatur, quod bastardi non possunt portare arma plana, vel insignia domus, licet ex communi vsu in tota Francia portent arma legitimorum, quibus superaddunt tamen Barram per transuersum scuti armorum, quæ incipit sursum à sinistris, & ducitur inferius ad dextram, *vt etiam tenent Guido Pap. q. 580. commentum Cosmæ Guimier, in verbo, filii. titul. de numero & qualitat. Cardinalium, & Nicolaus de Vbaldis in tract. succes. prima parte.* Et hoc debet seruari in bastardis, vt differentes & distincti a legitimis cognoscantur, ne sordes per errorem computetur inter præcipuos. Maxime in participatione priuilegiorum, & bonorum filiis delatorum,& propter bonos mores custodiendos, *dixi supra in 24. concl. quæ incip. limitantur etiam præcedentes.* Quid autem de legitimatis, vide *infra in 47. concl.*

Item interdum fiũt arma in quibus apponitur orla, orle, & quandoq; fit ex pluribus petiis, vsque ad sex, & id quod album seu argẽtum est scutum, & illius coloris cuius erit, nominatur. Alia vero, quæ sunt intra scutum, & extra, dicuntur orle, & ita figurantur.

Item similiter in armis apponuntur quędam signa vulgo dicta, *laumbeaux*, hoc est, lambentia, vel lambertia, seu appendix, vt in armis ducis Aurelian. ducis Andegauen. & comitis Angolisinensis isto modo.

Item ponuntur etiam in armis tractus, *treċtʒ*, & sunt minores benda, ita quod est tertia pars bendæ, seu fascæ. Et si sint tres in scuto, dicuntur *tractus*, vbi vnus satis distat ab alio, & sunt minores palis, seu baculo. Aliquando ponuntur in modum bendæ seu fascæ.

SEptuagesimasexta conclusio. Sunt multa signa ex prædictis etiam denotantia, & importantia in armis diminutionem, vt sunt lambentia, hoc est, ea signa, quæ vocamus *lambeaux*, quæ solent poni, & addi ad doctrinam armorum principalium domus, seu casatæ principalis. Nam apud nos, *vt etiam sup. in 20. concl. dixi, & in* 37. ex consuetudine regni quilibet primogenitus solet portare arma plana, & integra ipsius domus, sine aliqua diminutione: alii vero posteriores, & postea geniti descendentes portant cum aliqua differentia, diminutione & distinctione, videlicet vt communiter secundogenitus portat, & addit cum armis principalibus les lambeaux. Tertius vero bordaturam simplicem. Quartus bordaturam componatam, aut alio modo distinctam per edenturas, crenelaturas, aut seminatam besanis. Alii vero aut per bendam, seu barram, seu alias quouis modo

per

per aliquam distinctionem, vt cognoscatur de armis primogeniti, cui tanquam antiquiori in familia deferendum est, & cæteris sit honorabilior, vt testatur Psal. 88. & ego primogenitũ illum excelsum præ regibus terræ, hoc est, honorabilem, vt exponit ibi de Lyra. & in primogenito tanquam in capite remanet, & stat splendor genituræ. *ar. l. cum scimus. in fin. C. de ag. & censi. lib. 10. & in leg. cum in diuersis. ff. de religios.* Ideo arma domus nobilis remanent apud primogenitum, tanquam caput, & imaginem domus *secund. Bal. in l. fin. C. pro soc.* & ea, quæ acquiruntur primogenito, acquiruntur titulo vniuersali. Item acquiruntur, vt constituto in dignitate. *vt tenet gl. in c. quam periculosum. 7. q. 1.* ideo arma debent penes eum remanere: quia dignitas, & titulus vniuersalis non reperiuntur in aliis filiis secundogenitorum, vel tertiogenitorũ. Alias primogenitus potest aliis prohibere, ne ea integra portent ex generali vsu, & consuetudine Franciæ. facit in argumentum ad prædicta *c. omnes filii. si de feudo defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli. in vsib. feudorum.*

Primogenito tamen sine liberis decedente, secundogenitus poterit portare arma domus seu familiæ integra, & sic consequenter. Facit ad hoc in ar. quidam habens filium. de filiis natis ex matrimonio ad morganaticam contracto. *c. mulier. & c. filii nati, & ibi gl. in ver. filii. si de feu. defu. conten. sit, &c. in vsib. feu.* Facit, nam in iure primogenituræ attenditur ordo primogeniti, vt notum est: ita in successionib. ab intestato inspicitur ordo proximorum. *l. 2. §. 1. ff. de suis, & leg.* eodem modo & in portu armorum, *vt supra tactum est in 39. concl.*

SEptuagesimaseptima conclusio. Quia supra in pluribus locis, *vt in 24. & 75. conclusionib.* de armis bastardorum dictum est: nunc vero quæri posset, an legitimati à principe per rescriptum possint portare arma plana domus, vnde descenderunt sine aliqua barra in medio per transuersum. Primo videtur, quod non, cum non includuntur, nec succedunt tales in feudis *text. est in cap. naturales filii.* licet postea fiant legitimi ad successionem feudi: nec soli, nec cum aliis admittuntur, si de feudo defuncti contentio sit inter dominum & agnatos vasalli. *facit cap. quidam de filiis natis ex matri. ad morgo. contracto. in vsibus feu.* Ergo eodem modo dicendum est de armis. Quia quemadmodum est beneficium & honor, qui non intelligitur sentire de reprobatis, *l. Lucius. §. Lucius. ff. de leg. 2.* ita etiam portare arma est honor. *vt supra dixi.* Secundo non comprehenduntur in dispositione emphyteuticaria. *secundum Specul. titul. de emphyteu. §. nunc aliqua. versic. 172.* ergo etiam videtur, quod nec in portu armorum, cum eadem militet ratio in vno sicut in alio, ergo idem ius constituendum in vtroque, *vulgata l. illud. §. 1. ibi, eaque ratio similiter, &c. cum pluribus concord. allegatis in gloss. in ver. æstimari. ff. ad l. Aquiliam. Prædicta duo fundamenta posuit Bald. in leg. generaliter. §. cum autem. C. de instit. & substi. & post eum G. Benedicti in repe. cap. Rayn. in verbo. Rayn. de Clera. numer. 23. & 24. de testam. & ibidem in verbo, & vxorem nomine Adelasiam, numer. 101.* Tertio facit, quia legitimatus etiã expresse ad quamlibet dignitatem non intelligitur legitimatus ad regiam dignitatem, *vt tenet Bald. in l. eam quam col. 9. in fine. C. de fideicom.*

In oppositum facit, quia existentia sui hęredis habet locum in legitimatis, *secundum Bald. in d. leg. eam quam. colum. 2. & d. meum Ias. in leg. qui se patris. in 3. & 4. colum. C. vnde liberi. & in l. moribus. colum. 5. ff. de vulgari, dixi in commento meo super consuetud. ducatus Burgũd. tit. des successions bastardz. §. 5. in gloss. ab intest. versic. quomodo autem, & plenius in eodem tit. §. 5. in cons. ibi posito: vbi fiunt de materia multa argumenta.*

Pro concordia prædictorum breuiter dicendum est, quod prima opinio procedit, vbi simplex interueniret legitimatio. Secunda autem etiam est vera in casu, in quo ita fiant legitimi, vt in feudo, emphyteusi, portu armorum domus, aut successione regni succedant, & hoc fuerit expresse & nominatim dictum in rescripto legitimationis, *prout tenet gloss. in verbo, legitimi in d. cap. naturales. quam sequitur ibi Bald. in d. l. eam quam. colum. 9. in fin.* Quia hoc licet principi facere ex suo rescripto, vt satis innuit G. Benedicti *in sua repe. cap. Rayn. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numer. 289. de testam.* vbi dicit, quod talis legitimatio quo ad honores & cætera filiis legitimis post vel antea susceptis non præiudicialia perpetuo durat, & suum semper continuat effectum. *pro quo facit l. quoties. C. de precibus. imp. offer.* Tamen quo ad regnum, & per consequens quo ad arma regni talis legitimatio non potest fieri, saltẽ in regno Fran. *vt tenet idem G. Benedicti in loco præd. numer. 192. & 195. in fin.*

Legitimati vero per subsequens matrimonium habent intrepide ius & facultatem deferendi arma plana domus, & familiæ. Sufficiat ad hoc melior text. *in cap. tanta in princ.* & ibi gloss. 1. ad hoc fere expressa, saltem quo ad honores, *extra. qui filii sunt legi.* Ex eo quia habentur pro suis, & habent iura suitatis. *in d. gloss. ab intest. ver. primo enim legitimantur. etiam quod succedunt sicut alii filii legitimi, & naturales etiam in feudo & in emphyteusi*, Prout etiam tenet Pan. *in cap. innotuit. colum. 7. & in cap. cum Vintoncinen. de ele. & in cap. lator. & d. cap. tanta. extra qui filii sint legit.* Imo etiam si sit consuetudo, quod succedat primogenitus, iste taliter legitimatus, si sit primo natus, intelligitur primogenitus, & sic poterit, & debebit portare arma plana domus, licet reperiatur postea alius natus legitimus & naturalis, alias secus. *Faciunt ad hæc notata Bald. in d. l. eam quam. ibi, denuo dubitatur. & ibi, Sed pone quod est nominatim, C. de fideicommissis.*

SEptuagesima octaua concl. Reperitur & alius color, seu species signi in armis secundum nonnullos armoristas, & dicitur in vulgari eorum *burle*, & est tertia vnius fasciæ: & ponitur fascia per medium scuti, vt supra videre potes ad oculum. Dicitur nempe *burle*, quando excedit decem petias, & infra numeratur ex argẽteo & azureo: Et eius proprius color est sicut balius color, *vair* Gallice. Et si fiat alterius coloris, debet nominari seu blasonari, cuius coloris sit, & fit seu fieri debet isto expresso modo, quando est vnica tantum.

Quando

Quando vero sunt plures quã denæ, seu decem, modo sequenti:

Item ẽt fiunt arma per vndaturam, hoc est, ad typum vndæ fluentis: vt est in armis illorũ de la Baulmæ, qui gestant in cãpo aureo vndam azuream forma hic designata.

Item in armis ponuntur planetæ, vt Luna. puta in parte p modũ crescentis lunæ, cum curuatur in cornua, vt in armis Soldani, qui habet secundum aliquos tres crescentes argenteas in campo azureo, in hanc figuram.

Item arma depinguntur per membra hominis, vt manus, caput, & si manus dextra passis digitis apponatur, libertatem designat, vt habent domini de cap. Eccles. Lingon. Si vero sinistra compressis, tenacitatem. Si vero oculus, interpretatur iustitiæ seruator & corporis custos. Vel etiam cũ manus hominis pingitur, hominẽ laboriosum significat, cum manus omnia opera perficit. vt describitur in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci.

SEptuagesimanona conclusio. Licet supra abunde viderimus multa ex quibus fiunt arma, & diuersimode, tamen adhuc est aduertendum, quod multoties arma etiam fiunt, aut ex auibus seu aliis animalibus & bestiis, seu piscibus, aut ex floribus, herbis, vel arboribus, & in his sunt attendenda sequentia.

OCtogesima conclusio. Cum animalia terrestria sint auibus & piscibus perfectiora, vt dicam *inf. in 7. par. in* 78. *con.* vbi scripsi de animalib. Ideo videtur dicendum, quod arma ex talib. animalib. sint digniora illis quæ sunt ex auib. seu piscib. data paritate nobilitatis. Et quæ fiunt ex auib. digniora sunt, quã ex piscib. Cum aues, ex quo magis participant de aere & igne, quam de aqua & terra, ideo videantur digniora, cum aer sit dignius elementũ aqua & terra, *vt in d. par. in 7. consi. dixi.* quod facit etiã pro armis ex auib. quod sint digniora, quam si essent ex aliis animalibus, vt sunt arma imperatoris, quæ sunt aliis digniora.

OCtogesimaprima conclusio. Si fiant ex auib. notandum est quod de omnib. habentib. pedes & rostrum ex alio metallo seu colore, quam sit corpus ipsius auis, dici debet, in blasono talium armorum tales aues membratæ. Et istud est generale in omnib. auib. præterquam in merula, quæ si apponatur in armis, non debet habere pedes nec femora, & sic nominatur sine pedibus nec dicitur membrata. Et tene istud pro maxima in armaria.

OCtogesimasecunda conclusio. Si in armaria alicuius sint pictæ aues, bestiæ, pisces, & id genus in certo numero, tunc numerus illorum numerari, nominari, seu blasonari debet, si sint vsq; ad 16. vt est in armis illorũ de Lauel, aut de Mõtmorancy, vbi dicitur, quod habent 16. aquilas, propterea dicitur in campo aureo cum 16. aquilis aureis. Si vero sint plures, dicitur in tali scuto aureo, vel alias prout erit, sunt aquilæ seminatæ ex azureo, vt est in armis illorum de Peulle, vbi non dicitur nec fit numerus, sicut nec in omnib. aliis, vbi est maior numerus quam 36. sed debent dici talia seminata, vel sine numero.

OCtogesimatertia conclusio. Auis in amaria est ita figuranda & collocanda, prout de sui natura stare, seu sedere posset in simili loco, alias arma sunt, & dici debent falsa, cum ars imitetur naturam in quantum potest. §. *minorem. insti. de adop. & in l. si pater fa. in fi. ff. eo. Pan. in c. debitum de baptismo. & Bar. in d. tract. de armis in 3. col.* Et ideo si ponatur aquila super aliqua parua herba, aut super flore, seu viola, super quibus naturaliter non posset stare, non videtur bene collocata. Sicut videmus in armis domini de Foleto in comitatu Pinctauensi, qui habet accipitrem super lilio seu flore lilii. Cum istud sit impossibile, quod accipiter stare posit naturaliter super flore lilii. Ideo videtur quod male collocetur in talibus armis. Si etiam qui depingeret in armis auem non aquaticam in aqua, non esset bene collocata: sicut si piscis collocaretur aut depingeretur in arbore vel in acre super terra, vbi non solet viuere nec stare. Aut etiam si figuraretur bos in aere, vel in nube, vel in aqua. Ex quo mihi videtur, qnod arma antiqua Alexien. (de quibus supra in 48. concl.) vbi bos figuratur exiens de nube non sunt bene composita, quia non est de natura bouis, quod exeat de nube. Cum sit ridiculum dicere, quod bos volet, aut volare posit, iuxta prouerbium commune, quo dicitur: *Dum piscis arabit, & bos volabit, omnia erunt in pace.*

Aduertendum est, quod vt refert Lucius, dictus de Lyngres, inuentio armorum ex auibus compositorum, vt ex aquilis, grifonibus, vulturibus, coruis, gruibus, anseribus prouenit & habuit initium a Romanis. Donationem seu designationem plurium auium vide in Ori Apollinis Niliaci hieroglyphica per Bernardinum Trebatium de Græcis translata: & pqst eum in fragmen tis Iacobi Capelli Parisiensis: vbi dicunt Pellicani formam designare insidiantem, Cuculi effigiem ingr atitudinem, Ciconiam parentum amantes designare. Columbam gratitudinem. Apis effigiem regem iudicare. Vulturem genium, & maiestatem. Perdices contumeliosos homines. Accipitrem rem denotare cito factam: & ibi allegat pro talibus dictis suos autores.

Legitur apud Ioan. le Maire *in illustrationibus Galliæ lib. 5. c. incip. Semiramis.* quod ipsa Semiramis regina Babyloniorum portabat in suis armis vnam columbam. Item ramus aureus in campo viridi cum duabus columbis argenteis erant arma Aeneæ, de quo meminit Virg. *in 6. Aen.* sic inquiens.

Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto. Et ſequitur:
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ,
Ipſa ſub ora viri cœlo venere volantes:
Et viridi ſedere ſolo. De quarum columbarum geminarum interpretatione, vide Cœlium *lib. antiq. lectionum* 10.*ca*.40. vbi etiam declarat quid denotent geminæ alæ.

OCtogeſima quarta concluſio, Inuentio armorum depictorum ex beſtiis, puta ex leonibus, leopardis, urſis, lupis, apris, ceruis, & aliis prouenit ex Hunnis, ſeu Hungaris, Saxonibus & Pannoniis, *ſecundum eundem Lucium, & vt ſcribitur in hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci, & refert Iacobus Capellus in ſuis fragmentis*: Ægyptii vtebantur notis animalium, & auium, vt ſupra probe dictum eſt ad quid ſignificandum: quoniam ſerpens caudam ſibi mordens (vt in armis antiquis Heduorum ſupra poſitis) annum, aſtra, eorumque diſcurſus ſignificabat. Figura leonis furorem. Anteriores partes leonis fortitudinem. Muſca impudentem. Formica cognitionem & prudentiam. Caput leonis vigilantes aut cuſtodes. Vipera mulierem viro inſidiantem. Hyena picta inconſtantem hominem. Pellis hyenæ fortunæ & calamitatis contemptorem, Capræ figura optime audientem, Camelus pigrum, Bouis figura terram, Hippopotami vngulæ deorſum verſæ impium, iniuſtumq; ſignificant, Crocodilus malum notat.

OCtogeſimaquinta concluſio, Circa beſtias & animalia bruta, iſtud etiã eſt attendendum, quod ſecundum eum naturam & conditionem meliorem ſeu actum nobiliorem in armis poni & deſignari debent. Ita tamen quod pars anterior ſemper præcedat, & ſit in anteriori parte, quæ eſt nobilior: *vt dicit Angel. in l. quod conclaue, & ibi Alexan. in apoſt. ad Bar. ff. de dam. infe.* Ideo ſi portentur in vexillo, debent portari ſecundum illum vſum, ad quem vexillum deſtinatur ſeu appropriatur. Et ideo cum haſta in vexillo præcedat, & vexillum ſequatur, ſi ſit aliquod animal in ipſo vexillo depictum, debet reſpicere haſtam. Cum de natura & inclinatione naturali faciei ſit antecedere. Et dicit Bartol. *in d. tracta. de armis in 3. colu. ibi, de natura autem vexilli*, quod idem eſt in omni re & figura, quæ habet partes quæ denotantur per ante & poſt, tunc ſemper anterior debet eſſe, & vergere verſus haſtam, alias videretur retro cedere tanquam monſtrum, & non eſſet bene compoſitum vexillum.

Dicit tamen ibi Bar. quod ſi ſit alicuius rei pars anterior, quæ ſolum portetur pro armis, vt ſunt multi qui faciem arietis, vel bouis, vel caput leonis, aut galli gallinacei ſuo ſigno & armis portant, tunc non poteſt pars anterior reſpicere haſtam, ſed à latere.

OCtogeſimaſexta concluſio, Non tamen animalia picta & poſita in armis, in eorum nobiliori actu, & eo quo magis ſuum vigorem oſtendunt, deſignari debent. Pro quo facit *l. quæritur ff. de ſtat. ho. l. quicquid. §. cum partes ff. de acquir. re. do. & l. ſi non ſunt §. fin. ff. de auro & arg. leg.* ſed vt dicit Bart. in prædicto tract. ſic vſitatum eſſe videmus ab antiquo, quod princeps in maieſtate, pontifex in pontificalibus depinguntur & deſignantur, & ſic ſinguli ſecundum ſuos nobiliores & conuenientes actus, in quo poſſent eſſe: hoc eſt, quod communiter dicitur, *Caſcun à ſon attour*, & quod quis debet ornari ſecundum ordinem & qualitatem dignitatis, & prout conueniens eſt ſtatui, ordini, & officio. *facit text. in l. ſed ſi quid §. ſufficienter autem alere & veſtire debet ſecundum ordinem & dignitatem mancipiorum (hoc eſt ſtatum ſecundum expoſitionem gl. ibi) ff. de vſuf. & plene per Spec. tit. de aduoc. §. ſequitur videre de veſtib. aduocatorum, de quibus & pluribus aliis vide ſupra in 8. concl.* Vnde Seneca ait vxori Neronis, vt refert ibi Spec. indue te delicate chariſſima non propter te, ſed propter honorem imperii. *pro hoc alleg. text. in c. 1. ibi: propter neceſſitatem, hoc eſt, honeſtatem, ſecundum gl. ibi 21. q. 4. & in c. fi. de cuſt. euch. extra facit etiam c. veſtimenta. de conſec. diſt. 1.*

Ex prædictis ſequitur, quod animalia, quorum natura fera eſt, *vt l. §. beſtias. ff. de poſtu.* debent deſignari & figurari in actu feroci vt leo, vrſus, tigris, leopardus & ſimilia.

Figuratur ergo in armis Leo erectus ſeu eleuatus, mordax ore, & radens pedibus, quod in vulgari noſtro dicitur, *Rampant*. Quia morſu & vnguib. ſæuit. Et Leopardus tranſiens, *paſſant*, gallice. & idem in ſimilib. vt lupus qui de ſui natura dicitur *Paſſant*: & ex illis actibus magis ſuum vigorem oſtendunt, pariter & naturam.

OCtogeſimaſeptima concluſio, Animalia non ferocia etiam in nobiliori eorum actu deſignari ſeu depingi debent in armis: vt Equus in currendo aut ſaliendo, Agnus in ambulando plane per terram, & ſic de cæteris huiuſmodi animalibus in ſua ſpecie.

OCtogeſimaoctaua concluſio talis eſt, quod ſemper pes qui antecedit ſit pes dexter, quoniam, *vt ſupra dixi in* 11. *conſid.* pars dextra eſt principium motus, & principalior ſeu dignior pars, alias ſignaret talem figuram læuam eſſe, quod vitium ſonat *l. qui clauum. §. item ſciendum. ff. de ædil. edicto.*

Et de huiuſmodi parte dextra, an ſit nobilior, vide Ioan. Saxon ad hoc propoſitum *in commentis ſuis ſuper conſuetudin. Turoniæ. tit. Des droitz de chaſtellenie, artic.* 2. vbi ponit concluſiones de præſenti materia. Et ibi dicit, quod in Normania pars ſiniſtra in Eccleſiis eſt nobilior & dignior.

OCtogeſimanona concluſio, Licet pes dexter in vexillis, quæ portantur ex vna parte, videatur eſſe pes ſiniſter, tamen in vexillo inſpicitur pars, quæ reſpicit portantem, & non alia. Cum illud quod videtur ex alia parte non ex principali propoſito contingit, ſed per accidens. Et vexilla portantur in haſta, cuius natura eſt quod portetur recta & eleuata, *vt l. qui ſella. ff. de ſerui. ruſtic. prædio.* Sicut videmus in ſcribente literas, reſpicitur enim illa pars, quæ reſpicit ſcribentem, non pars quæ eſt ex conuerſo, quæ non habet formam. Sic etiam ſi quis in ſpeculo aſpiciat ſeipſum, quod in ſe dextrum eſt, in ſpeculo ſiniſtrum apparebit. *ita dicit Bart. in d. tract. ſuo de armis.*

NOnageſima concluſio. In vexillis ſeu vehiculis, quæ affiguntur & portantur in tubis, quarum natura proprie eſt, ut ad os tubarum poſitæ quaſi per planum gerentis poſitum: tunc facies rei vel deſignatæ pars anterior nõ debet inſpicere tubam ſicut haſtam. Non enim tuba eſt pars anterior, ſed ſuperior, & ſic debet partem anteriorem illius vexilli tubæ plane iacentis portare: *ita Bart. vbi ſupra.*

NOnageſimaprima concluſio. Vt dicit idem Bar. loco prædicto, ſupradicta habent locum, quando eſt tamen vnum animal in armis, ſeu vexillis pictum. Si vero ſint duo animalia ſe inuicem reſpicientia, non eſt amplius q̃ pars ſit, quæ debeat poni à dextra vel ſiniſtra, & nõ eſt locus (vt dixi) præcedenti inueſtigationi ſeu ſpeculationi. Quia in incertis non certis locus eſt coniecturis. *l. continuus §. cum ita ff. de verbo. oblig. notatur per gl. in l. tres denuntiationes. C. quomodo & quando iudex c. ad audientiam. & ibi gl. 2. de homicidio. extra.* Quod intellige niſi eſſent duo animalia

diuerſæ naturæ, ſeu generis diuerſi: quoniam ſi eſſet leo cum alio, puta cane, deberet poni leo a dextris, canis vero a ſiniſtris, & ita dicendum de quibuſuis aliis animalibus, quorum vnum comparari non poſſet cum alio, vt obſeruetur illud generale ſæpius repetitum, quod ſemper digniora & nobiliora præcedere, & in loco priori ſeu digniori poni debeant.

NOnageſimaſecunda concluſio. In armis portatis, etiam ſuper veſtibus hominum (puta *encortes d'armes*) protractis ſeu fibulatis, illud quod in armis ſe habet vt pars ſuperior, debet eſſe verſus caput hominis, quod vero vt inferior, verſus pedes. Et quod depingitur in anteriori parte hominis vt in pectore, pars nobilior armorum debet reſpicere latus dextrum: eſt enim illa pars nobilior & principium motus, *vt dixi ſupra in pluribus locis ſecundum Bart. vbi ſupra.*

NOnageſimatertia concluſio. Si vero arma depingantur, & fiant a parte poſteriori ſuper veſte hominis, & ſit a tergo illa pars quæ ſe habet vt anterior, vel nobilior, debet eſſe verſus latus ſiniſtrũ hominis portantis. Ratio (vt dicit ibi Bar.) quia illius arma erunt ſicut facies illius reſpiciens recte illud videndo. Facies ergo iſtorũ armorum a parte poſteriori, idem Bart. alio modo comprobat fingendo vnum hominem habere faciem retro: proculdubio latus quod erat ſiniſtrum ex parte poſteriori, erit dextrũ. Item Bar. ſuper hoc dubio ad illud magis elucidandũ ponit quæſtionem de modo ſcribendi apud nos, qui cum ſcribimus, incipimus à latere ſiniſtro, & tendimus ad dextrum. Apud Iudæos autem fit è conuerſo: quoniam cum ſcribunt, incipiunt à latere dextro, & tendunt ad latus ſiniſtrum: quis iſtorum modus ſit æquior & rationabilior. Videretur dicendum, *quod modus Iudæorum.* Dicunt enim Iudæi, quod modus ſeu mos noſter non eſt rationabilis, eo quia illud quod debet eſſe principiũ motus & actionis, eſt terminus & finis, & illud, quod debet eſſe terminus, eſt principium, & ſic perturbatur ordo rerum, & per conſequens modus eorum ſcribendi eſt rationabilior, cum incipiant ſcribere à latere dextro, & traducunt verſus ſiniſtrum.

Sed Bar. ad tollendã illam eorum friuolam rationem dicit, quod aliquid rationabiliter fieri debet reſpectu finis ad quem ordinatum, ideo finis dicitur primus intellectus operantis, & hæc naturaliter ſunt vera: & vt dicit, probatur iſtud per regulam. Nam & ſi intellectus operantis finis ſit rationabilis, etiam ſi poſtea non ſequitur, non dicitur irrationabiliter operari *l. ſed an vltro §.1. ff. de nego. geſt.* ſed ſcriptura fit vt legatur. Legere autem eſt oculis inſpicere & videre quæ ſcripta ſunt. *tex. eſt in l.1. §.1. ff. de his quæ in teſtamento delentur.* Et ſic legi fit per viſum, videri autem eſt facti, vt Phyſici dicunt, ſcriptura autem repræſentata in oculis noſtris, agit in oculos noſtros: oculi autem pati dicuntur, quod patet, quia ex hoc læduntur. Cũ ergo ſcriptura agat in oculis, debet iſta actio incipi à latere dextro ipſius ſcripturę, quia illud latus eſt principium motus ſeu actionis, ſed latus dextrũ ſcripturæ quæ nos reſpicit, eſt reſpectu lateris noſtri ſiniſtrum. Si cut ſi homo voluat vultum ſuum verſus meum directo, latus eius dextrum reſpectu mei, eſt ſiniſtrum.

Et ſic infertur, quod nos in ſcribendo magis rationabiliter operamur, inſpicimus enim finem ſi vt à latere dextro ſcriptura in omnib. incipiat operari: ſecundum modum Iudæorum incipit à latere ſiniſtro.

Ex quibus concludit Bar. ad propoſitum qualiter arma ſeu inſignia depingi debeãt rationaliter à parte ſuperiore ſuper veſte hominis, prout hic proxime deciſum eſt: & ibidẽ vlterius fortificat Bar. prædicta, ponendo aliquem velle ſcribere Latine in ſpeculis alicuius, quod abſq; dubio incipiat à parte ſiniſtra, quoniam illo reſponſum legendo erit dextro, vt ample demonſtrat, & ſupra oſtenſum eſt.

NOnageſimaquarta cõcl. Secundum eundẽ Bar. loco quo ſupra literæ & arma ſemper debent indici in ſigillis per conuerſum, quando fit ſigillum ad finem imprimendi in ceram vel aliam materiam, & remanet rectum, & ſic inſpiciendus finis ad quem fit, non id quod fit, & ſic fit in eo quod vulgo dicimus *vng. cachet*, aut in ſigneto cuiuſuis perſonæ, quibus ſignantur ſeu ſigillantur literæ miſſiuæ. Si tamen in aliqua re incideretur, inſculperetur ſeu conflaretur non ad ſigillandum, ſed vt ſic eſſet & remaneret, tunc directe incidi, inſculpi, ſeu conflari debet.

NOnageſimaquinta concluſio. Arma quandoq; depinguntur in clypeis, & tunc etiam pars clypei quæ ſecundum naturam portandi reſpicit latus dextrum. Illa enim aſſumitur vt potior, ita quod dignior pars armorum debet illam partem reſpicere, vt ex his, quæ ſupra dicta ſunt, patet.

Interdũ arma portãtur & depinguntur in coopertorijs equorum ſeu phaleris, & tunc ſiue ſit à dextra parte ſiue ſiniſtra, pars nobilior reſpicere debet caput equi. Monſtroſum enim & abhorrendũ eſſet, quod vnus caput equi reſpiceret, & alius caudam. Hoc autẽ quod nulli liceret, magis accideret, & cum deberent ſtare in fronte vel in croppa ſeu cauda, tũc latus dextrum reſpiceret ſecundum ea quæ ſupra poſita ſunt.

Nonnunquam arma depinguntur in coopertis ſiue operimentis tectorum domus, vel quorumcunq; ædificiorum, & tunc debet inſpici ea res in qua debet depingi, cum ſtat in ſuo proprio eſſe.

In coopertorijs lectorum ſunt quædam partes quæ circa lectum iacent, quædam quæ planæ iacent ſupra. & in parte iacenti forma pingendi ſumitur forma hominis iacentis in lecto: in parte vero pendente in loco aſſumitur forma pingendi arma à forma hominis recte iacentis ſeu extantis, vt fit in periſtromatibus ſiue aulæis, cortinis, conopeis, tentorijs ſiue velis, & papilionibus lineis, vel laneis, ſeu bombycinis, qui toto circundantur ad arcendum culices & muſcas.

NOnageſimaſexta concluſio. Arma etiam quandoq; inſculpuntur, depinguntur, & figurantur in muris, parietibus & aliis locis ſtabilibus & firmis: & tunc ſecundum eundem Bar. in loco ſępe allegato aut locus, in quo depinguntur ſe habet vt paries, & tunc conſideratur, quod paries voluat faciem ſuam verſus nos, & ſic latus dextrum parietis cognoſcetis, & ſic facies pars nobilior armorum voluatur verſus partem dextram.

Quod tamen limitat Bar. ibi, niſi ex cauſa: puta ſi in modo vnius parietis depingatur ſtatua principis aut eius arma vel alterius magnifici: tunc aliæ imagines vel arma, quæ ab vtraque parte depinguntur, debent illam ſtatuam vel illius arma reſpicere, non inſpecto à dextris vel ſiniſtris voluatur, ad ſimilitudinem trium hominum circa dominum exiſtentium: homines enim ſe voluunt verſus eum, *pro quo vide ſupra in 25. concl. quæ incipit, licet vaſallus.* Et practica iſtius limitationis cuique recte intuenti patet apud Diuionem in ingreſſu, & ſupra portam hoſpitalis ſancti Spiritus, vbi arma Ducum Burgun. in medio ſunt collocata, & picta, pluraq; alia arma magnatum, & heroum à duobus lateribus circumſtant depicta.

Nonage-

NOnageſimaſeptima concluſio. Si locus ibi pingitur, habet ſe vt cœlũ, veluti cameræ vel aulæ, tunc cognoſcendum eſt vbi dicatur caput aulæ, ſeu cameræ, poſtea finge hominem iacentem vt vultum verſus nos voluentem, ex quo conſideranda eſt pars dextra & ſiniſtra, & ſic modus depingẽdi cognoſcetur, & ingreſſus. Si vero locus depingendus habet ſe, vt terra, tunc eodem modo conſidera caput & pedes, & effinge hominem iacentem ibi & voluentem vultũ verſus nos, & tunc cognoſcitur dextra & ſiniſtra, ex quo inuenietur modus depingẽdi rationabilis. *ita dicit Bart. in d. tract. de inſignibus & armis. in fine.*

NOnageſimaoctaua concluſio. Non licet alicui ſignum ſeu arma ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti in terra inſculpere vel pingere, *vt in rubro & nigro, C. nemini licere ſignum ſaluatoris Chriſti humo, vel in ſilice, ſeu marmore, aut inſculpere, aut impingere*, per quem tex. extendit Bar. *in ſuo tract. de armis in fin.* idem eſſe in ſignis vel armis alicuius domini ſui vel maioris, licet (vt dicit) ſua poſſit, vt videmus quotidie multos facientes inſculpere eorum arma in ſepulturis ſuis ſupra lapidem ſeu tumulum.

Crux vero dicitur ſignum ſaluatoris Chriſti, & iſtud ſignum portant Chriſtiani. Signum enim diſtinctiuum eſt ſeruorum Dei Ieſu Chrrſti domini noſtri. Vnde Damaſcen. *Hoc nobis ſignum datum eſt ſuper frontem, per ipſum enim fideles ab infidelib. diſtamus & cognoſcimur, hoc certe eſt ſignum Dei viui, quo ſignant ſerui Dei, de quo Ioan. ait Apoc.* 7. Vidi angelum deſcendentem ab ortu ſolis, habentem ſignũ Dei viui, & clamauit voce magna quatuor angelis quib. datum eſt nocere terræ, & mari, dicens: Nolite nocere terræ & mari, neq; arboribus, quoad vſq; ſignemus ſeruos Dei noſtri in frontibus eorum. Et in omnib. negotijs noſtris ſemper præponimus ſignum crucis, etiam in bello. vnde Euſebius *lib. Eccleſ. hiſtor.* 9. author eſt, Conſtantinum Imperatorem eo die quo cum Maxentio tyranno, & ſæuiſſimo Chriſtianorum perſecutore ad pontẽ Miluium non procul ab vrbe Roma conflixit, ſereno puroq; cœlo crucem vidiſſe, eamq; adoraſſe, ac auditam ſuperne vocem, Conſtantine, in hoc ſigno vinces, vel, vt alij volunt, tunc de cœlo miſſum eſt ei vexillum, in quo erat crux pro ſigno, & erat ſcriptum. *In hoc ſigno vinces*. Nec defuit oraculo euentus, cũ vicit hoſtem inſigniter, tum cæteris quę deinceps bella geſſit, par felicitas adfuit, *& vt dicit Lucas de Pen. in rub. C. de præpoſitis laborum li.* 12. Ipſe credit, quod ſit auri flamma cœlitus demiſſa regi Franciæ.

Hinc Franci in exercitu militari portant à tergo, & pectore ſuper tunicis militaribus crucem albam, vt ſe cognoſcant, & cognoſcãtur ab aduerſarijs: nec defuit ille mos apud eos à tempore quo effecti ſunt Chriſtiani. Sicut Angli in bello geſtant crucem rubeam. Burgundi vero crucem beati Andreæ, & ſic de alijs, de quibus dixi *ſupra in 17. concluſ. in fin.*

Crux olim ſupplicium noxiorum ſeu pœna & tormentum reorum, *vt habetur 2. Reg. 12. cap.* vbi dicitur, quod Gabaonitæ pro iniuria per Saulem eis allata, ſeptem viros de genere ſuo crucifixerunt, & id quidem infame fuit ſuppliciũ: de quo meminit Vlpian. *in l. ſacrilegii. in prin. ibi alios vero in furcas ſuſpendiſſe. ad legem Iuliam, de ſacrilegiis.* & Calliſtratus *in l. capitalium. in prin. ff. de pœnis.* Summum (inquit) ſupplicium eſſe videtur ad furcam damnatio. Et ſatis probatur in paſſione domini noſtri, quod ideo ſaluator noſter ſubire voluit, vt qui humilis aduenerat, & humilib. & infirmis opem ferret, & in omnib. ſpem ſalutis oſtenderet. Proinde (teſte Lactantio) genere mortis afficiendus fuit, quo humiles, & infimi ſolent, ne quis eſſet omnino qui eum non poſſet imitari. Et dicitur à cruciatu. *tex. eſt in c. nulli 5. q. 1.* Huic autem rei poſt ea honor acceſſit, & eſt hodie gloria & exaltatio bonorum, & ipſorũ protectio aduerſus inſidias & machinamenta diaboli, vt eſt tex. *in c. poſteà ſignatione de conſec. diſt.* 4. vbi dicitur. *Signatur baptizandus ſignaculo S. Crucis, tam in corde, quam in fronte, vt ab eo tempore apoſtata Diabolus in vaſe ſuo priſtino ſuæ interemptionis cognoſcens ſignaculum, iam ſibi deinceps illud ſciat eſſe alienum*, vt dicit ibi text. Et propterea omnia ſacramenta Eccleſiæ crucis ſignaculis perficiuntur: *tex. in cap. nunquid. de conſec. diſt.* 5. vbi dicitur: nunquid non omnia chriſmata ſacerdotalis myſterij crucis figura perficiãtur? nũquid baptiſmatis vnda, niſi cruce ſanctificata peccata relaxet: & vt cætera prætereamus, ſine crucis ſignaculo quis ſacerdotij gradus non aſcendit? tutum eſt illius, qui tali ſigno ſe munit, maxime contra dæmones: cum & *vt ait Io. de Turrecre. in c. Eccleſiaſticarum 11. diſt.* Crux eſt armatura fortis ad pugnandum contra dæmones. Vnde beatus Chryſoſt. inquit. *Vbi crux Chriſti eſt, nullus ſtare poteſt immundorum dæmonum, videns enſem in quo plagam accepit. Videns gladium, in quo peſtiferum vulnus accepit.* Vnde Aug. in quodam ſerm. *Signum crucis à nobis expellit exterminationem, ſi tamen cor noſtrum habeat habitatorem.* Imo etiam crux extraneis, & Iudæis quandoq; prodeſt. Facit quod dicit *gl. in c. poſtquam. in ver. interemptionis, de conſec. diſt.* 4. de Iudæo qui ſignauerat, ſeu ſupra ſe poſuerat ſignũ crucis, cui Diabolus nocere non potuit, ſed dixit: *Inueni vas vacuum, ſed ſignatum.* De qua hiſtoria loquitur Pan. *in c. quod quidam de pœn. & remiſſ.* Alias duas virtutes ſigni crucis ponit Ioh. de Turr. *in d. c. Eccleſiaſticarum*, quia virtus eſt contra vitiorum tentamenta, & vt diuinæ benedictionis dextram homo cõſequatur. Sicut Ephraim conſecutus eſt benedictionem cancellatis manibus Iacob. in modum crucis ſuper eum. *de quo infra in ſeq. concl.* Et de benedictione crucis Chriſti habetur *Sapien. 14. in prin.* & de eius inuentione eleganter ſcripſit Polydorus *de inuentorib. rerum lib. 5. c. 6. in fin.* Helena (inquit) mater Conſtantini Imperatoris, religione inſigni ac pietate mulier, per quietem monita Ieroſolymam petijt quæſitũ Dominicam crucem, vnde humana ſalus pependiſſet. Ita forte accidit, vt Veneris ſimulacrum eo eſſet loci ab impijs orthodoxæ fidei perſecutorib. collocatum, quo omne Dominicæ paſſionis monimentum aboleretur: Chriſtianique Venerem loco Saluatoris adorarent. Cæterum loco ruderibus purgato, crux reperta eſt, & cum illa duæ aliæ, vnde duo pependerant latrones. Sed titulus ille, Ieſus Nazarenus Rex Iudæorum, & ſi vetuſtate propemodum abolitus, indicio fuit vt crux vera agnoſceretur, quæ admota mulieri defunctæ vitam illico reſtituit. His & in victoriæ ſibi partę retributionem Conſtantinus Princeps motus, edicto vetuit quenquam deinceps eo crucis ſupplicio necari. Sic res, quæ antea mortalibus probro fuerat, venerationi atq; honori eſſe, & haberi cœpit. Idem poſtea voluerunt Theod. & Valent. ſeruari, qui (*vt ſupra in prin. dictum eſt*) lege prohibuerunt ſignum Saluatoris in ſolo vel in ſilice, aut in marmore humi poſitis inſculpi, ne ſcilicet hominum pedibus calcaretur. Vnde importunum, & contra religionem videre eſt, paſſim hodie in templis ſignum illud, id eſt nomen ipſius Saluatoris in ære vel lapidibus, quibus mortuorum ſepulchra teguntur, inciſum. Item cruces ac diuorum imagines impreſſas, quæ aſſiduis calcantium veſtigijs obtrita late reſplendent.

Nonagesimanona & penultima conclusio sit talis, quod Crux Christi multipliciter figurata fuit in veteri testamento.

Primo reperitur figurata in signo Thau, de quo dicitur *Exod.*12. quod cũ angelus primogenita Ægypti deberet occidere, præceptum est filiis Israel, vt de sanguine agni vtrunq; postẽ linirent in modũ Thau literæ, quæ facta est in modum crucis. Nam & Thau Gallicum positũ inuenies pro cruce apud celeberrimos authores, quã ad eum construere modum Galli consueuerant, Author est Cœlius *lib. antiq. lect.6.c.*8.

Item sec. *Ezech.* 9. vbi propheta legitur audiuisse dominum dicentem ad virum vestitũ lineis habentem atramentarium scriptoris in lumbis suis. Transi per mediam ciuitatem, & signa Thau in frontib. eorum virorum dolentium & gementium. Post hæc dicit septem viris: *Transite per mediam ciuitatem, & percutite omnem super quem non videritis Thau, nemini parcent oculi vestri.* Tertio figurata fuit in cancellatione manus Iacob supra Ephrain & Manasses Legitur enim *Gen.*48. quod cum Ioseph applicuisset Manassen & Ephrain, ad Iacob statuens maiorem ad dextram, & minorem ad sinistram, vt eis secundum ordinem benediceret: Iacob manus commutãs in modum crucis cancellans dextram super caput Ephrain minoris, & sinistram super caput Manasses maioris, & ita benedixit illis. Porro quia de cruce mentio est, nõ grauemur promere hic, quæ in primis studiosorum digna auribus arbitramur, ex monumentis excerpta clarissimis, præcipue ex Cœlio loco superius citato. Siquidem traditum est (*inquit Cœlius*) ab Arabibus crucis figuram videri cæteras quotquot sint præstare, quoniam superficies prima cruce describatur. Sic enim in primis longitudinẽ habet atq; latitudinem, primaq; hæc figura est omniũ recta quam maxime, constansq; rectis angulis quatuor, Effectus vero cœlestium, maxime per restitutionem angulorum radiorumq; resultant. Tunc enim stellarum potestas præualet, quando cœli quatuor habeant angulos vel cardines potius, orientis videlicet, occidentisque, & medij vtrinq; cœli. Sic vero dispositæ radios ita coniiciunt in se inuicem, vt crucem inde constituant. Propterea esse crucem veteres dicebant, tum stellarũ fortitudine factam, tum earundẽ fortitudinis susceptaculum. Ideoq; habere summam in imaginib. potestatem, ac vires, & spiritus suscipere planetarũ. Quę opinio ab Aegyptijs initia duxit, confirmataque vel præcipue est, inter quorum characteres crux erat insignis, vitam eorum more futuram significans. Proinde figuram eiusmodi Serapidis seu Osyris pectori insculpebant. Adijcit Hieronym. aues in surrectũ se attollentes crucis exprimere figuram, quod adorans homo, & natans item facit: sed & nauis antenna cruci assimulata sufflatur. Scribit porro Suidas Theodosio imperante, cum æquarentur solo Græcorũ templa, in Serapidis sacrario hieroglyphicas esse compertas literas, quæ crucis præferrent formam. Cæterum quod ad crucis pertinet excellentiam, apud Aegyptios ante Christum humanę salutis autorem inenarrabilem: non tam muneris stellarũ testimonium fuisse contenderim, quam virtutis præsagium, quam à diuinissimo corpore fuerat acceptura. Nec illud omiserim diuina, vt equidem reor, agente vi, fuisse in adoratione veterum crucis item figuram summe religiosam. Quoniam in veneratione supplici, dum ori dextram admouerent, indicem super pollicem residentem, quod & tempestate hac fere à plerisque fit, exosculabantur. Quod Plinius quoq; significasse videtur. In adorando (inquit) dextram ad osculũ referimus, totumq; corpus circumagimus. Et in Apologia item Apuleius: Si fanum aliquod prætereat, nefas habet adorandi gratia manum labris admouere. Hinc factum opinantur, vt Hebræi iuxta linguæ suæ proprietatem deosculationem ponant pro veneratione, quod Hieronymus aduersus Ruffinium notatum reliquit. Hæc Cœlius.

De laudibus S. Crucis scripsit egregie & deuote Rabanus Episcopus Magnuntinẽsis libros duos, partim metricos, partim prosaicos, quos habeo non impressos, De quibus laudibus aliquid recitat Antonius *in 2.par. suarum historiarum tit.*14. *c.*5. §. 2. Et de crucis gloria, & laudibus copiose & sancte scribit Petrus Abbas Cluniacen. *lib.* 1. *Epi.* interpretans dictũ *Matt.* 24. dum ait *Virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc apparebit signum filii hominis in cœlo.* & illud *Esa.* 5. dum dicit: *Et leuabit dominus signum in nationib.* vbi hoc scribit: *Signum leuatum in nationes crux est & apparens signum filii hominis in cœlo crux est, quæ quia hic in signum a Christo leuata, nationes totius orbis ad fidem salutis æternæ a quatuor ventis congregat. quia,* vt ait proph. *Esa.*5. Et congregabit profugos Israel, & dispersos Iuda colliget à quatuor ventis. Et in vltimo Christi iudicio ad eandem æternam salutẽ & gloriã à quatuor ventis, vt habetur *Matthæi loco præalle.* & mittet filius hominis angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabit electos eius à quatuor ventis, hoc est, de toto mundo electos in cœlo apparens cõuocat, summo ab eis honore colenda creditur, dicitur, & prædicatur. An non (vt ibi ait) dignum sit, vt quã ad salutis humanæ causam commendandam cœlum exhibet, terra respuat? An dignum sit, vt eam homines abijciant, quam angeli honorant? An non honorant, quando commotis ad iudiciũ cœli virtutib. ipsam mundo iudicando, secũ pariter repræsentant? Nam qui dixit, *virtutes cœlorum mouebuntur*, ipse subdidit: *Et tunc apparebit signum filii hominis in cœlo.* Cumq; hoc signum crux Christi sit, cum virtutes cœlorũ, hoc est ordo totus cœlestium spirituum desuper veniens apparuerit, tunc & ipsa pariter in cœlo fulgebit. Fulgebit in cœlo, vt discant terrigenæ non posse sibi conscensum esse ad cœlos, nisi per ipsam se posse fieri socios angelorum. Non est igitur honoranda ab hominibus, quæ angelicum eis honorem præparat? Non est glorificanda à mortalib. quæ immortalẽ eis gloriam præstat? Non est vt vitalis & salutifera adoranda, quæ vitam mortuis beatam, quæ salutem perditis conferet æternam? Et plane velint nolint hæretici, vitalis, quia honorem: amabilis, quia amorem: admirabilis, quia admirationem: felix, quia felicitatem: nobilis, quia nobilitatẽ: beata, quia beatitudinem: gloriosa, quia gloriam præstat æternam. Qui idcirco crucem oderunt, quia domi; torsit, displicant eam, quia non solũ nobis, sed ipsi gloriam peperit. peperit ei gloriam, de qua hebetur *ad Heb.*2. Videmus Iesum propter passionem mortis, gloria & honore coronatum. Peperit inquam gloriam crux crucifixo: sicut scribitur *ad Phil.*2. Factus est obediens vsque ad mortem, mortem autẽ crucis: propter quod & Deus exaltauit illum. Hanc quia gloriam huiusmodi illi à Deo assumpto peperit, & nobis insuper vitam & gloriam æternã contulit, gloriosa esse promeruit. Ideo crux Christi honoranda, collaudanda, & à Christianis glorificanda probatur. Sed quærit ibi Petrus an sit adoranda? Et dicit quod non, adoratione latriæ quæ dicitur cultus soli Deo competẽs: quia habetur *Deut.*6. Dominum Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Ratio, quia sicut ordine ipso creationis creatura

creaturæ, quam creauit, merito iusteq; præfertur: sic decebat vt prælatio ipsa aliquo signo congruo signaretur. Signatur igitur prælata creaturis deitas sacrificiorum signo: signatur isto, signatur multiplici quod nunc agitur Christiani populi sacramento. Nisi intelligatur quod adorare idem sit, & tantum importet quod venerari honore Deo debito: & hac adoratione adoramus Christum, non tantum Dei sed & hominis filium. Adoramus & crucē, imo in cruce ipsum (qui Deus & homo est) crucifixum. Neq; quantum in ipso est, aut lignum colimus, aut lignū adoramus: quia soli Deo est seruiendū ipsum adorando, vt ante dictum est. Sed dū crucem (vt ait Petrus) me adorare dico, crucifixū Dominum Deum meum esse, meq; illi soli seruire debere profiteor. Et iuxta istum intellectū ecclesia Catholica laudabili deuotione se adorare pronunciat non solum crucem Domini, sed & passionem eius, mortem ac resurrectionem, atque ascensionem. Sic cum dicimus mortem Domini, resurrectionem, ascensionem adoramus: hoc est dominum mortuum, resurgentem, ascendentem, aut Dominum, qui mortuus est, qui resurrexit, qui ascendit, adorare nos profiteamur.

Et per ista infert Petrus, ibi, quod hoc priuilegium cruci dominicæ datum est, vt in creaturis sola post filium hominis, qui & filius Dei est, adoranda esse credatur, quatenus in morte Domini, quam in cruce passus est, finem summamq; salutis humanæ constitutam esse sciamus

Reperitur & alius adorationis modus, quo humana hominibus impēdenda reuerentia tantum signatur. Et ista adoratio *dulia* vocatur, & impenditur homini, vel angelo. Hoc magnus ille patriarcha Abraham adorauit populum terræ, filios videlicet Heth, de quo *Gen.23.* Hoc Loth (testimonio quoque Petri Apostoli) iustus, subuersores Sodomorum angelos adorauit. *2.Pet.2.& Gen.19.* hoc fratres Ioseph, cum prostrati adorauerunt. *Gen.50.* Hoc Iosue Prtncipem militiæ Domini angelum. *Ios.5.* Hoc propheta Nathan Dauid regem. *2.Reg.1.* Hoc fortassis, & si malus. Nabochodonosor prophetam Danielem adorauit, *vt Dan.2. scribitur.* Neq; enim credendum est sanctos homines, vel sanctos Angelos cultum soli Deo debitum, aut hominibus impendisse, aut sibi impendi æquaminiter tolerasse. Vnde clarum est modum hunc non esse adorationis diuinæ, sed venerationis humanæ: nec esse singulare illud insigne deitatis, sed officiosam, & communem exhibitionem honoris. Sed speciale illud omnem creaturam refugit, generale istud tam creatori quam creaturæ rationali inseruit. Nam irrationali honorem vel modicum exhibere, & autoritas prohibet, & ratio dissuadet. Cum tamen vel sanctorum pignoribus, vel sacris locis, vestibus vel vasis, vel quibuslibet huiusmodi reb. honor, & reuerentia defertur, nō quia sunt insensibilia, pulchra, suauia, preciosa, vel quolibet modo corporaliter homini accommoda, fieri creditur, sed quia Deo, vel sanctis eius perpetuo cum eo victuris, in his honor congruus exhibetur. Si igitur & hoc modo crux domini adoranda, id est, honoranda suscipitur, nec impium est, nec erroneum, sed pium & salutiferum. Pium, quia à rectæ fidei tramite non discordat. Salutiferum, quia salutem pijs adoratoribus seu veneratoribus comparat. Licet ergo primo vel secundo modo crucem Domini adorare, vt in primo non tam ipsa quam Deus adoretur, in secundo non tam ipsa quam Deus honoretur: illo modo colatur in cruce crucifixus, isto veneretur in ligno author eius, illo cultus diuinus ipsi Deo per crucem exhibeatur, isto communis multorum honor per eandem crucē eidem Deo, cui debetur honor & gloria, impendatur.

Centesima & finalis conclusio, edocet quomodo signū crucis fieri debeat. Circa id inprimis scitu dignum est, quod ex notatis per Hugon. *in suo apparatu*, & Guillelmum Durandi *in suo rationali*, Ioannem de Turrecremata *in c. Ecclesiasticarum 11. dist.* colligit tres differentias in signo crucis faciendo.

Quidam enim (vt dicit) signant se à fronte ad dextram, & inde in sinistram, propter tres personas Trinitatis, quæ in ipsa signatione crucis nominantur. Et ita isti signum crucis in forma quadam triangulari perficiunt, sicut erat signum Thau: de quo in præcedenti conclusione dictum est.

Alij vero in figura quadrangulari signant & muniunt se signo crucis, à fronte deorsum facientes signum crucis ad designandum descensum filij ad terram, secundum illud: *inclinauit cœlos, & descendit.* Deinde transeunt in dextram, & de dextera in sinistram terminando ibi signum crucis: tum ad designandum quod æterna quæ per dextrā, temporalibus, quæ per sinistram significantur, anteponenda sunt. Tum ad demonstrandum, quod Christus de Iudæis ad gentes transiuit.

Alij vero signando se, signum crucis incipiunt à parte superiori, quæ partē signat, deinde descendunt ad inferiorem, quæ mundum designat, postea à sinistra, quæ infernum significat, producunt ad dextrā, quæ cœlum denotat, & ibi signum terminant, fulti authoritate illa, *Egressus eius à patre, excursus vsq; ad inferos, recursus ad sedem Dei.* & est sic vers. hymni: *Veni redemptor gentium*, à D. Ambros. compositi. nam Christus descendit de cœlo in mundum, de mundo in infernum, de inferno ascendit in cœlum, vbi sedet ad dextram patris, & isto modo dicunt signum crucis debere fieri, Archid. Gemin. & Card. Alex. *in d.c. ecclesiast.* & ibi Ioan. de Turrecremata probat hunc modum signandi de signo quadrangulari esse meliorem quinque rationibus, & etiam, quod terminari debeat, in dextram comprobat pluribus rationibus. Ideo reprobatis alijs duobus primis modis se signandi signo crucis, tanquam non bonis nec vsitatis, tertium modum tanquam communem, & ab omnibus approbatum, religioniq; nostræ conuenientem, dico esse insequendum.

Trigesimanona consideratio, continuando materiam nostram honorariam (cum satis de armis & honoribus causa eorundem impensas disceptauerimus) sit talis: Si inferior temere intrudat se in loco maioris, maiorem honorem quam ei debeatur assumendo, seu vsurpando, debet suo honore priuari, & à loco proprio expelli. vltimusq; post alios in opprobrium poni. *c. præcipimus. 93. dist. facit l. neminem. C. de officio magistri officiorum*, quod limitat Felin. *in rubr. de mai. & obed.* nisi minor esset substitutus maiori, quia tunc in actu, in quo est vicarius suus, sedebit in loco maioris: quem textum in hoc extollit Luc. Ro. *singulari 340.* quoniam vicerector honoratur vt rector. * *dixi infra in 6. par. in consid. vbi de gubernatorib. patriarum scribitur.* Et facit quia ex quo substitutus loco maioris habet maiorem administrationem: imo maior ei minori substituto reuerentiam pręstare debet *gl. in summa 93. distinctio.*

Quadragesima consideratio. Honor nō est suscipiendus, nisi prius is qui adipisci desiderat, vires suas cum honoris onere metiatur. *1. qu. 1. non est.* Ad honores autem sine labore non peruenitur *leg. 1. C. de excusa-*

*excusationib. artificium.lib.*10. Imo etiam si digno conferatur, cum metu suscipiendus est *63. dist. c. Valentinia.& d.c. non est.* Et nemo debet sibi honorem assumere, sed qui à domino vocatur, quemadmodũ Aaron. *ca. qualiter.extra de ele. in scripturis.8.q.1.* verum cõtemnenti & fugienti offerendus non est. *d.c. in scripturis.& c. sicut.1.q.1. & l. si quenquam. C. de episc. & cler. ita dicit Luc.de Pen. in l. filios.C.de dec.lib.*10. Sicut tamẽ scientiæ cupiditas non est arguenda, sed commendanda *l. apud Iulianum.ff. de fideicommissariis libertatibus.* vbi Pomponius ait: Nam ego discendi cupiditate, quam solam viuendi rationem optimam in octauum & septuagesimum annum ætatis duxi, memor sum eius sententiæ, quam dixisse fertur Iulianus: Et si alterum pedem in sepulchro haberem, adhuc addiscere quidem vellem. Sic & honoris, *secundum quod notatur per Lucam de Penna l.2. per illum text. C. de his qui sponte munera publica subeunt, eod.lib.*10.

Quadragesimaprima consideratio. Nullus ita honorandus est, quod per huiusmodi honorẽ excessiuum vni alteri detrahatur. *29.dist.c.nulli in fi. & c. eccles.* Nec honorabilius quid exhibendum est vni, vnde alij scrupuloso corde moueantur. *c.decimas 16.q.7. & faciunt notata in c. statuimus.extra de ma.& obe.Spe. in tit.de le.§.2. ante versiculum patet ergo.& in tit.de disputat.& allegation.§. 6. incipiente. Satis clare in princ.* Quia quando aliquem excessiue quis commendat, alios tali nimia prędicatione vituperat. *arg.§.sed si quia, in proœmio Digestorum.& l.nec quicquam §. obseruare. ff. de offic. procon.& leg.cap.qualis.25.distinct. & cap. nomen extra de præsumpti.* Vnde Egesippus de bello Iudaico: *Vos honore congruo prosequimur, vt neq; immoderatus, neq; infirmus honor sit. Aliud inflat, aliud exasperat, quodcunque suæ portionis vnicuiq; suppetit, impartiatur. Non enim quis delectat tantum eum, quem supra mensuram honorat, quantum lædit, cum cui debitum negat, & plerunq; vterq; eorum offenditur, vbi prælationis adulatio est.* & Aristotel. dicit *5. Polit.* Quod inhonorati alios videntes honoratos faciunt, & rursus in honorationem amatores honoris grauiter ferunt. Et qui dehonorat paruipendit, secundum eundem in Rhetorica. *videatur cap. ecce & cap.nullis.99.distinct. quem allegat Lucas de Pen. in l. 2. colum.2.C.de proximis sacrorum scriniorum. lib.*12. Turpius tamen est frigide laudari, quam acerbius vituperari, *ait Aul.Gellius lib.noctium Attic.19.c.2.* Et de huiusmodi laudibus etiam (sicut inquit Salustius de Carthagine) melius esset tacere, quam pauca dicere, saltem vbi non pauca commemoranda essent.

Quadragesimasecunda consideratio. Praui non sunt honore digni, quia honor est præmiũ virtutis, & virtuti perfectæ non est condignus honor. *Aristot. Ethic.*4. Benemeritis igitur, & studiosis honor impendendus est: quia honor magis est in honorante, quam in honorato, *ait Aristot. Ethic.1. & Bald. in proœmio feudorum.* Et dicit Cicero, *in lib. orationum*: Is magis gloria excellat & honoretur, qui virtute plurimum præstat, & si illaudati sese illustribus conferre, & amplissimis honoribus inhiare audent, dicetur in eis adagium Polydori: *Nihil cum fidibus graculo, nihil cum amaricino sui,* & habetur *Prouerb.26.* Quomodo nix in æstate, & pluuiæ in messe, sic indecens est stulto gloria, & in exemplum culpa vehementer extenditur, cum pro reuerẽtia status peccator honoratur, *capit. nemo.83. distinct.* Nec hic debet minor irasci, si maior prælatus est, *cap. qui resistit.11. quæstio.3.* Ex quibus videtur, quod infames non possunt concludere ad emendam honorabilem, *vt dixi infra in 11. parte, in 15. consideratione.*

Quadragesimatertia consideratio. Fortuna bona facit homines exaltari & honorari. Nam maior dignitas procedit ex ea *l.digna vox.* & ibi notatur *in verbo, principatum.C.de le.* subiungens versus:

Si fortuna volet, fies de rhetore consul.
Si volet hæc eadem, fies de consule rhetor.

Notat Iacobus Rebuff. *in l.vnica.C.de comitibus & tribunis scholarum.lib.*12. vel quia constituti in dignitatibus maximis, vt plurimum prosperant, & magis honorantur. *facit l. ad splendidiores, & ibi Lucas de Pen. C. de diuersis officiis lib.*12. tamen fortuna quandoque dat honores immeritis. vnde Virgil. *in suo opusculo de fortuna,* ait:

Fortuna immeritos auget honoribus,
Fortuna innocuos cladibus afficit.

Nec minus vere dixisse videtur Ouid. *lib. 3. de arte.*

Curia pauperibus clausa est, dat census honores.

Et idem in primo Fastorum:

In precio precium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbiq; iacet.

Et non solum omnia venalia Romæ, sed vbique. Item sicut de moribus vltima fit quæstio, ita de literatura, & prudentia, sed non est mirandum, quia sæpe vbi plurimus intellectus, & ratio, ibi minima fortuna. Aristot. *de bono fortunæ,* & Boetius *de consol.philos. lib.1.metro 5.*

At peruersi resident celso mores solio.
Latet obscuris condita virtus clara tenebris.

Sed videtur, quod dignitates, & honores à Deo, & non ex casu, & fortuna præstentur, cum à Deo est omnis potestas, *ad Rom.8.c. quid culpatur.23.quæst.1.* & omnia à Deo. Bona enim & mala, vita, mors, paupertas & honestas à Deo sunt. *Eccles.*11. Vnde Romanum imperium nõ fortuna, sed diuinitate propitia defertur. *text. in prin.C.de off. magistri mil.* Vnde reges nostri in suis rescriptis sæpe dicunt: *Talis Dei gratia Francorum Rex.* de materia tamen plene per Luc. de Pen. *in dict. l.vnica.C.de comiti.& trib.schola.*

Quadragesimaquarta consideratio. In eligendo aliquẽ ad honorem, siue munus personale, decem sunt cõsideranda, quæ scripta sunt *in glossa rubricaria.C.quemadmodum ciuilia munera indicuntur li.*10.& etiam refert Bar.Cæpol. *in tract.de Impera. in fi.versicu. ca hanc.& Io.de Plat. in d.rub.* vbi plura alia addit.

Primum ergo est, sc. persona indicentis, vt habeat iurisdictionem indicẽdi, vt sunt decuriones, qui possunt distribuere officia, & eligere officiales, *vt in l.1. C.de decur.eo.li.*10.& comes rerum priuatarum in creando susceptores, *vt l. super creandis.de iure fisci.C.eo.lib.* Item decuriones, hoc est, consules ciuitatis, iudicio præsidum prouinciarum eligunt Irenarcham (hoc est, quem præpositum mareschallorum vocamus) vt ait text. *in l.vnica.C.de Irenarchis.lib.*11.

Secundum, modus & ordo, vt persona eius cui indicitur non grauetur vltra modum, sed secundum æqualitatem, *vt l.fin.C.quemad.ciui.mun.&* vt in ordine primo vocetur pater, si est habilis, quam filius: & primogenitus, quam secundogenitus. *l. in successione. & l. neminem. C. de decur.& l. 3. §. de filiisfamil. & quemadmodum pater pro his teneatur.eod.lib.10.C.*

Tertius est habilitas, scilicet an persona cui iniungitur, sit habilis & idonea, vel non, *tex.in l.honor. §. de honorib.& in l. vt gradatim. in prin. ibi. sciendum est, hoc esse obseruandum, si idonei sint, ff.de mun.& honor.*

Quartum, eius origo, *tex.in d.§.de honori.* vt si nõ sit origine ingenuus, sed libertinus, officia ingenuorum non concedantur ei, nisi impetrasset ius annulorum aureorum, aut restitutionem natalium, alias incidit in le-

in legem Iuliam Viſcelliam, *vt in leg.1. C. ſi ſeruus aut libert. lib.10. & in leg.vnica, C. ad leg. Viſcell.* & intellige de origine propria, vel paterna, vel ex priuilegio, vel etiam incolatus. *l.1. & l.ciues.C.de incol.& l. in filius. & l. exemplo.C.de decur.lib.*10. Attendi etiam debet, an ſit maſculus vel fœmina, an ſit minor, vel infirmus: vel aliam inhabilitatem habeat, *vt dicit Ioan.de Plat. in dict.rubr.C. quemadmodum ciuilia munera,&c.*

Quintum conſiderandum, ſcilicet facultates, an iniuncto muneri ſufficere poſſit. *text. in d.§.de honoribus*, alias ſi non ſit ſufficiens ad complendum munus ſibi iniunctum, ſuſcipere non debet. Vnde dicitur:

Qui ſua metitur pondera, ferre poteſt.

Et facit dictum Horatij:

Sumite materiam veſtris qui ſcribitis æquam viribus.

Quod ſi etiam intelligas diuites eſſe præponendos pauperib. in electione honorum ſeu officiorum, recte ſentis: *vt etiam inquit text. in l. ad ſubeunda. cum pluribus concordantiis. C.de dec.*

Sextum, conſuetudo. Nam in delatione officiorum ſeruanda eſt conſuetudo loci, *vt vult §. de honoribus ſuperius allegatus. & text. in d.l. ſuper creandis. C.de iure fiſci. & in l. non tantum.ff. de decurionibus.*

Septimum, vt potiores, & idoniores eligantur, *d.l. ad ſubeunda l.honores.in prin.ff.de dec.l.vt gradatim.in prin. ibi, ſi idonei ſunt.& l.honor.§.fin.ff.de mun.& honor.*

Octauum cõſiderandum, ſcilicet ordo graduum, vt quis prius vocetur ad minores, quam ad maiores. *d.l.vt gradatim. in prin.& l.honor.§.gerendorum.ff.de muneribus & l.2.C. quemadmod.ciuilia,lib.*10. *& l. quæ vtiliter in prin.ff.de neg.geſt.* & ibi deciditur, quod expenſæ conſuetæ & rationabiles factæ pro alio, vt honores aſſequeretur, peti poſſunt, *cum prædictis leg. concordant text. in c.ſi officia.59.diſt.& in c.legimus. in fin.93.diſt.* Alioquin caſum appetere videtur, qui ad ſummi loci faſtigia, poſtpoſitis gradibus, per abrupta quærit aſcenſum. *c.ſicut.48.diſt.& eſt text.ad literam in l.nemini ad ſubſid.C. de conſulibus & non ſpargendis.lib.12.*

Nonum, vt curialis vnius curiæ non eligatur ad honores alterius curiæ, cum non debet quis eodem tempore habere plura officia. *c.ſing. 89. diſt. & in l.1. C.quemadmodum ciuilia muner.&c.* Sicut non poteſt eſſe Monachus vel Abbas in pluribus monaſterijs. *c.ſi. extra de religioſis domibus.* Sicut autem de iure nullus poteſt præfici in diuerſis Eccleſijs ſecularibus *cap. de multa extra de præben.* & officia eccleſ. ſingula ſingulis perſonis ſunt diſtribuenda. *c.1.89.d.c. cum ex iniuncto.&c. ſicut de hære. ext.*

Decimum, vt quis non cogatur continuare illud idem vel aliud officium, ſed habeat vacationem, & interualla legitima. *l.pen. eadem rubr.C. quemadmodum ciuilia munera.& l.1.& 2.C. de muneribus & honorib. non continuandis, &c. Et de interuallis eod. lib.*10. & hoc verum, niſi neceſſitas aliud expoſcat. *d.l. pen. & l. vt gradatim. §. quoties. & l. honor. in fin.ff. de muneri.* ita quod propter neceſſitatem quis admittitur, qui alias non admitteretur.

Addit ad præcedentia Ioan. de Plat. *in dict. rub. C. quemadmodum ciuilia munera inducuntur.* quod etiam conſideratur morũ honeſtas, & vita laudabilis, & laboris prolixitas, & ſtipendiorum merita. Hi enim ad honores ſeu dignitates eligendi ſunt, quos morum honeſtas commendat. *l.magiſtros. infra de profeſſorib.& medicis.lib.*10. *& l.vnica.C.de profeſſorib. qui in vrbe Conſtant.lib.*12. Et ad honoris augmentum, non ambitione, ſed labore conuenit peruenire. *l. contra rempublicam.C.de re milita. & l.fi.C.de tyronib.eod.li.*12. Labores enim & ſtipendia dignitates tribuunt, non ſuffragia mendicata. *l.ſcriniis. C.de Palatinis.l.1.C.de caſtrenſianis. d.lib.12.l.nemo.C.de offic.magiſtri officiorum.& l.virtutum. C.de ſtatuis& imaginib.* de quibus omnibus ſupra & infra iſta parte plenius & optime liquet, & liquebit.

QVadrageſimaquinta conſideratio, eſt circa laudem. Et pro eius declaratione dico, quod laus eſt ſermo elucidans magnitudinẽ virtutis *ſecun. Ariſt. lib.1.& 3.Rhet.& B.Tho.ſuper Pſal.*17. Et dicitur à *laudo* verbo, quod verbum extollo aliquando ſignificat, vt apud Horat. *Laudabunt alii claram Rhodon, aut Mitilenem.* Aliquando idem, quod nomino. Plautus: *Id vt ſcias Iouem ſupremum teſtem laudo.*

Et laus, & laudatio differunt, quia laudatio eſt oratio ipſa laudantis, laudes continens ipſius laudati. Laus vero eſt virtus ipſa non aliunde proueniens, ſed ſuis nixa radicibus. Vnde Virgil. *Primum merui qui laude coronam.* dicta laus à populo, quod proprie laus ſit populi de aliquo recta loquentis.

Et laus diſtinguitur ab honore dupliciter.

Primo, quia laus conſiſtit in ſolis ſignis verborum: honor autem in quibuſcunque ſignis, & ſecundum hoc laus in honore.

Secundo modo, quia per exhibitionem honoris redimimus teſtimonium bonitatis de excellentia alicuius abſolute, ſed per laudẽ teſtificamur de bonitate alicuius in ordine ad finem, ſicut laudamus bene operantem propter finem. Honor autem eſt etiam optimorũ, quæ non ordinantur ad finẽ, ſed iam ſunt in fine, *vt dicit Florent.in dicta ſua ſum.par.4.c.10.ti.5.§.1.*

QVadrageſimaſexta conſideratio. Laus quæ fit de altero, contingit quadrupliciter. Primo, prout Deus honoretur, & hoc eſt bonum. Sic ſacerdos ſummus Ioach. laudauit Iudith de occiſione Holofernis, & liberatione populi, dicens: *Iudith* 15. Tu gloria Ieruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri, eo quod dilexeris caſtitatem.

Secundo laudatur quis virtuoſe, vt non deficiat in tribulatione poſitus, ſed conſoletur. Sic laudata fuit Noemi, & Ruth Moabitides afflictæ, & depauperatæ à Booz, vt conſolarentur. *Ruth.*3.

Tertio, vt virtus in proximo augeatur, & in bono proficere conetur: quoniam virtus, ſecundum Senecam, laudata creſcit, & Iuuenalis Satyra prima, *Probitas laudatur.& alget.* Et vt ait Iulius Celſus *de geſtis Cæſaris*: Laudis cupiditas & timor ignominiæ ad virtutem excitat. Et vt ait Ariſt. lib. 3. ſuæ Rhetoricæ nouæ: Neq; ſolum laudis cauſa rectum ſequi conuenit, ſed ſi laus conſequitur, duplicatur recti appetendi voluntas, & Ouid. *de Ponto, lib.4. Elegiarum*:

Excitat auditor ſtudium, laudataq; virtus,
Creſcit, & immenſum gloria calcar habet.

Et iſta eſt laus, de qua intendimus tangere principaliter.

Quarto, vt quis ferat mitius correctionem. Sic Apoſtolus laudabat mirabiliter Corinthios in principio ſuæ epiſtolæ primæ, dicens: *In omnibus diuites facti eſtis in illo, ita, vt nihil vobis deſit in vlla gratia.* Et paulo poſt de multis reprehendit, & de iſta cum præcedente facit tantum vnum modum. Anton. Flor. *in 2. par. ſuæ ſummæ. tit.*10.*cap.*2.§.1. & ibi dicit, quod etiam quatuor modis cõtingit aliquẽ inordinate laudare, quod non eſt bonum: ſed quia non eſt materia præſentis ſpeculationis, ad illum ibi recurre, ſed ſolum de laude, quæ debetur, de qua Ariſt. 2. *Ethic.*

Ad magnam enim laudẽ conſequendam quatuor requirũtur, ſc. quod fiat à magno, magno modo, & de magnis factis, & de magnis perſonis, vt declarat Ant. Flor. *in ſua ſum. 4. par.tit.15. In C. beatæ Mariæ virg. §.3.*

Quadra-

QVadragesimaseptima consideratio. Et quo ex laude virtuosi homines disponuntur amplius ad bene agendum, & ad virtutem, quod si bene quis se in suo officio laudabiliter habuerit, publice commendandus est, facit dictum Psalmistæ 32. *Rectos decet collaudatio.* & text. *in l. iustissimos. C. de off. recto. proui.* & quæ dixi *supra in 32. consid.* Sicut enim ignis aura stante fit grandior, ita bonæ mentis studia commendatione proficiunt, *vt ait Gregorius in registro lib. 6 c. 109.* vnde Cassiodor. *primo variarum epistolarum,* 13. Debetis bene agentibus, ut eos laudis vestræ comitetur assensus. Nam si equorum cursus hominum clamoribus incitantur, & insonantium manibus agitur, vt a mutis animalibus velocitas operetur, quãto magis homines inde stimulari posse credimus, quos ad laudis auiditatem natos singulariter inueniemus? Hinc etiam Hiero. *in 15. epist. ad* Marcellam: Nemo reprehendat, quod in epistolis aliquos laudamus, aut carpimus. Cum in arguendis malis sit correctio cæterorum, & in optimis prædicandis bonorum ad virtutis studia incitentur: imo etiam aliquando si qui boni sint, si tamen quid male agant, propter eorũ virtutes non omnino reprehendendi sunt, *vt dicit Luc. de Pen. in l. fi. C. de numerariis lib. 12.* & facit ad prædicta dictum Ouidii in Ponto, *Laudataq; virtus Crescit, & immensum gloria calcar habet.* dicam *infra ista par. in 74. consideratio.*

QVadragesimaoctaua consideratio. Aug. *in sermone de die suæ consecrationis* dicebat, *A male viuentibus nolo, & detestor laudari. Laudari autem a bene viuentib. si dicam nolo, mentior: si dicam volo, timeo ne sim humanitatis appetentior, quam soliditatis. Quid ergo dicam, nec plene nolo, nec volo, non plene nolo in laude humana periclitari: non plene volo, ne ingrati sint quibus prædico, facit quod notat 31. dist. cap. tenere.* vbi patet quod licet iusto se laudare. *1. quæstio. 6. c. sicut is & ca. in scripturis 8. qua. 1. & Lucas de Pen. in l. 1. C. de agentibus in reg. in fine, lib. 2.* vbi ponit proprietates ambitiosi, & *in leg. final. C. de coartalibus lib. 12. dicam infra in 2. parte.*

QVadragesimanona consideratio. Quod ex quo sępe ex laudis præconio innascitur superbię inflatio *c. sunt plurimi. 6. q. 1.* nullus plus æquo debet laudare alium, ne sibi debitum subtrahat, cum infert in debitum, *c. nullus. 99. dist.* Nemo tamen nisi vanus falso lætatur honore, & hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis, *prout ait Cato moralis.* Et vt ait Horatius in primo sermonum: *Stultus honores sæpe dat indignis,* vnde Aristot. vt refert Laertius *de vita & morib. philosophorum,* dicebat de duobus hominum generibus vehementer admirari, scilicet de illo in quo bona non sunt, & tamen si de ipso dicantur, acceptat, & gaudet. Et de illo de quo mala præferuntur, quæ in re non sunt, & inde turbatur. Inter cætera tamen aduerte, quod natura promptior est, ac paratior ad culpandum ea, quæ minus recte agi arbitramur, quam ad laudandum illa, quæ videntur fieri cum virtute.

QVinquagesima consideratio erit ex dictis Platonis *in lib. de amore c. 2.* vbi dicit, quod perfecta laudatio est quæ præcedentem rei recenset originem, præsentem formam narrat, sequentes ostendit euentus. Ab antecedentibus res quæque laudatur, vt nobilis, à præsentibus vt magna, à sequentib. vt vtilis: quare ex tribus illis via hæc in laudibus concluditur, nobilitas, magnitudo, atque vtilitas, & ex illis tribus multum ibi laudat amorem, de quo infra dicam *in vlt. par.* Et infra dicam *in d. par. in 38. consider.* a præterito, præsenti, vel futuro quælibet res debet laudari, quod idem est, vt supra dictum est.

QVinquagesimaprima consideratio. Ex quo gloria est effectus honoris, & laudis, post honorem & laudem de ea dicendum est. Et est effectus illorum, vt dictum est, eo quia ex hoc quod testificamur de bonitate alicuius, clarescit bonitas eius in notitia plurimorum, & hoc importat nomen gloria, *vt dicit Antoninus Florentinus in 1. par. ti. 3. c. 1. §. 3.*

Dicitur enim gloria quasi clara, vnde beatus Ambro. *super epist. ad Romanos.* Gloria est clara cum laude notitia, *vt refert Anto. Florentinus in quarta parte suæ summæ, tit. 5. c. 10. §.* Et secundum Ciceronem in Rhetoricis, gloria est frequens de aliquo fama, cum laude. vel secundum eundem *in oratione pro M. Marcello,* est illustris, & promulgata multorum, & magnorum, vel in suos ciues, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meriorum, vel etiam secundum eundem est consentiens laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute, vel secundum Aug. est iudicium hominum bene de hominibus opinantium. & vt ait Lucas de Pen. *in l. qui publici. C. de his qui sponte munera subeunt. lib. 10.* quod gloria dupliciter sumitur, vno modo improprie pro vana gloria. Alio modo proprie sumpta est frequens fama cum laude notitia, *secundum Ambros. vt supra.* vel gloria quasi glarea, id est, gerens lauream secundum etymologiam, quam, vt dicit, facit Catholicum, sed secundum Tullium 3. *Tuscula. quæstionum,* gloria est solida quædam res, & expressa, non adumbrata: ea est consentiens laus bonorum incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute, ea virtuti reponit, tanquam imago gloriæ, quæque recte factorum plerunque comes est, non est bonis viris repudianda, &c. vt ibi.

Differunt tamen gloria, & honor, quia proprie gloria est in se ad alios, honor vero in se ab aliis, *& secundum B. Tho. 2. 2. quæst. 132. art. 3.* quod sicut magnanimitas est circa honorem, ita & circa gloriam. Vnde & sicut magnanimus moderate vtitur honore, ita & moderate vtitur gloria: gloriatur tamen magnanimus circa res magnas non circa modicas, vt dicit Antonius Florentinus *in 1. part. suæ summæ, tit. capit. 1. §. 3.* & ibi dicit, quod gloria operatur, quod quis excellentiam consequitur, quando est appetitiua ad bonum, quod naturaliter amatur & honoratur a cunctis, & ideo sicut per gloriam, quæ est apud Deum, consequitur homo excellentiam in rebus diuinis, ita per gloriam quæ est apud homines consequitur quis excellentiam quæ est in rebus humanis. & ibi ponit de vana gloria, quæ multum est euitanda.

QVinquagesimasecunda consideratio est, quod fundamentum gloriæ est humilitas, quoniam *vt habetur Iob. 21. in fin.* Qui humiliatus fuerit, erit in gloria & *Prouerbiorum* 39. Nam humilem spiritu suscipiet gloria. *& vide Luc. de Pen. in l. humilioribus C. de susce. lib. 30.*

QVinquagesimatertia consideratio. Gloriæ cupiditas est frequens, & quotidiana, ita quod nemo est qui eam non desideret, teste Valerio *lib. 8.* dicente: Neminem esse tam humilem tamque abiectæ conditionis, quem gloriæ dulcedo non demulceat, & tangat. quem refert Lucas de Pen. *in l. 2. in 1. col. C. de his qui sponte munera publica subeunt.* vbi etiam ad hæc plura alia dicta allegat, & Ciceronem *in Tusculanis quæstionibus* asserentem, quod honos alit artes, omnesque incendimur ad studia gloria laudis, & ex

ex 1. officiorum lib. eiusdem. Vix inuenitur qui laboribus susceptis periculisque aditis, non quasi mercedem rerum gestarum desideret præter hanc gloriæ, & laudis. & Balb. *in sua dialogo*, post Cicero. Omnes studio laudis trahimur, & optimus quisque maxime cupiditate gloriæ incéditur. An erit qui velle recuset os populi meruisse, ait Persius, *Satyra prima*, & Horatius in sermonibus lib. 1. *Sed fulgente trahit constrictos gloria curru, Non minus ignotos generosis*, vnde Socrates solitus erat dicere, viam ad gloriam proximam esse, & quasi compendiariam: quod intelligitur, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset, alias fortis est & magnanimi viri gloriam non appetere: sed sola suorum recte factorum conscientia contentos esse. Vnde communiter dicitur: *Sæpe viris maior gloria spreta redit*, vt dicit G. Bened. *in sua repet. c. Rayn. in verbo, condidit. primo num. 51. de testament.* & propterea dicit Chrys. *hom. 4.* Si gloriari cupis, gloriam despice, & omnibus gloriosior eris.

Sed quicquid sit gloria, & honor, sunt de genere delectabilissimorum, quia fit phantasia vnicuique qui honoratur, quod sit talis, *vt dicit Arist. 2. Rhetoric. allegatus per Luc. de Pen. in l. 2. C. de proximis sacrorum scriniorum. lib. 2. & dixi supra.*

QVinquagesimaquarta consideratio. Hinc Beroald. *in suo tract. de felicitate*, vbi quærit, An gloria sit summum bonum, sic ait: Quanto honestior videri debet sententia illorum, qui summum bonum felicitatemque in honore, & gloria collocauerunt, videtur ferme hæc fuisse summa boni in summis Imperatoribus Romanorum, Græcorum, Barbarorum, qui voluptates omnes contempserunt, qui dies noctesque, in laboribus militaribus exantlauerunt, qui vigilarunt, sudarunt, alserunt ob hoc solum, vt gloriosi viuerent, gloriosiores morerentur, de quibus illud est poetæ Satyrici: *Ad hæc se Romanus grauisq; & Barbarus Induperator, Erexit, causas discriminis atq; laboris Inde habuit.* Tanto maior famæ sitis est quam virtutis. In Romanorum laudem dicit Salustius: *Laudis auidi, pecuniæ liberales erant: gloriam ingentem, diuitias honestas volebant.* Hanc gloriam, vt inquit eleganter diuus Augustinus, ardentissime dilexerunt, propter hanc viuere voluerunt, propter hanc & mori non dubitarunt, cæteras cupiditates huius vnius cupiditate presserunt.

Hæc gloria veluti finis felicitatis, Fabios, Marcellos, Africanos Cæsares, incitauit, inflammauit, stimulauit ad res magnas forti animo capessendas. De hac cecinit Valerius Flaccus:

Tu sola animos mentemq; pararis gloria.

Hanc Silius Ital. facem honestæ mentis appellat, cum ait:

Abripuit traxitque virum fax mentis honestæ Gloria. Et, vt ait idem Silius:

Mortales ad laudem, & gloriam geniti sunt.

Ad laudes genitum capit si munera diuum.

Felix ad laudes hominum genus.

Scribunt historici, quod Themistocles Atheniensis noctu ambulabat in publico, quod somnũ oculis capere non posset: quærentibus huiusce vigiliæ causam, respondebat: Milciadis tropæis & gloria se ex somno suscitari.

Demosthenes oratorum apud Græcos clarissimus valde lætatus est gloriẹ susurro, quando anus Attica aquam ferens, ita alteri insusurrauit, *Hic est ille Demosthenes.*

Alex. qui ex rebus gestis nomen Magni sibi inuenit, pectus insatiabile laudis fuit, qui plusquam par sit sitior gloriæ, Anaxagora referente innumerabiles esse mundos ex authoritate Democriti præceptoris. *Heu me miserum*, inquit, *qui ne vno quidem mundo sum potitus.* Hinc exit illud:

Vnus Pelleo iuueni non sufficit orbis.

Hinc controuersia illa est apud Senecam famigerata: *Alexander orbi terrarum magnus est: orbis Alexandro angustus est.* Idem cum in Sigæo ad Achillis tumulum adstitisset: *O fortunate*, inquit, *Adolescens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inueneras.* Quod apud Silium versibus modulatis sic expressum est:

Fælix Aeacida cui talis contigit ore
Gentibus ostendi, creuit tua carmine virtus.

Cæsar cum apud Herculis templum in Hispania res gestas ab Alexandro (vt inquit Plutarchus) contemplaretur in pictura, ingemuit illacrymauitque veluti ignauiam suam pertæsus, quod nihil tum memorabile à se actum esset in ea ætate, qua iam Alexander orbem terrarum subegisset.

Hannibal Pœnorum ille inclytissimus Imperator apud Silium, alloquens milites in pugna Cannensi, mercedem laborum suorum solam gloriam esse vult. Sic enim inquit: *Mihi magna satis sat vera superque bellandi merces sit gloria, cætera vobis vincantur.*

Quid multa? non solum magni in re militari duces, & egregii in administratione reipublicæ ciues gloriæ inhiant, & amplexantur, sed etiam scriptores ferme omnes hanc gloriam veluti præmium vberrimum suarum lucubrationum spectare videntur. Illi quoque philosophi qui libros scripserunt de gloria contemnenda, sua nomina in titulo inscripserunt, & in liminari pagina lectitari voluerunt.

Quid? nonne & opifices ipsi gloria ducti nobilitari volunt? vt de Phydia infra dicemus, *in 2. consider.* post istam, qui nomen in clypeo Mineruæ inclusit.

Sauros quoque & Batrachus sua impensa construxisse produntur templa octauis porticibus inclusa, inscriptionem sperantes: qua negata, hoc tantum alio modo vsurparunt, in columnarum enim epistiliis insculpserunt Ranam atque Lacertam tanquam nominum eorum argumenta. Sauros enim Græce Lacerta, & Batrachus, Rana significat.

Quid enim ipse Beroaldus in dicto opere de seipso, quoniam libet & sibi, vt de se aliquid attingat, illud Horatianum assumendo.

Gaudeo quod spectant oculi me mille loquente.

Hinc est quod etiam alios insequendo nomen suum in operibus suis intitulauit.

Sed an hoc licitum sit, & fieri possit tractat ample Ioan. Andr. *in suis mercurialibus.* in vlt. q. quæ est multum notabilis, & singularis, & quam statim in fine huiusce partis positurus sum.

Plures alii sunt qui posuerunt felicitatem in gloria, elatione, & ambitione, quos enumerat Textor Niuernensis, *in sua officina, in c. gloriosi, superbi, elati, & ambitiosi*: quos vide, & ibi inuenies quosdam, sed nõ omnes, quoniam pauci sunt qui se abscondant à calore eius.

Tandem tamen concludit ipse Beroaldus vbi supra, quod hæc gloria non videtur esse finis ille felicitatis quem quærimus, cum sit res caduca, & intra breue seculum flaccescat, cum aliunde pendeat, quod de summo bono credi nefas est: magis enim in laudantibus, quam in laudato consistit gloria, quæ nihil aliud est, quam opinatio de aliena virtute bene sentientium.

Huc adde, quod philosophi, & cum primis diuus Augustinus amorem laudis & gloriæ feruentissimum vitium esse dixerunt. hinc illud Horatianum:

Laudis amore tumes.

Hinc illa Persiana mordacitas.

Egregium cum me dicat vicinia, non credam.

Et illud:

Sed recti finemq; extremumq; esse recuso.

Euge tuum & belle.

Exclamat tragicus poeta, *O doxa, O doxa, O gloria, O gloria, Quid aliud est quam aurium inflatio magna?* Hinc Democritus Abderites philosophus lætatus est, quod Athenis multos annos vixerit, ignotus illi vrbi. *Veni*, inquit, *Athenas, & nemo me nouit.*

Anneus Seneca decenter ait: *Qui vixit notus omnib. ignotus moritur sibi.* Et ab Horatio luculenter dictum est.

Nec vixit male, qui natus moriensq; fefellit.

Neminem tamen sanorum dicam virorum, qui aliquando gloriæ amore non caperetur.

Quis enim philosophorum illius amore vnquam caruit? Quis vnquam summus Imperator, aut quis clarus miles extitit, qui gloriæ admonitu, quicquid arduum ausus est, non gesserit? Quis tam Platonem ad tanta tamq; ardua discenda animauit? Gloria. Quis illius discipulum Arist. post tam multa tamque præclarissima à se ferme in omni scibilium genere conscripta magistro, & ei à quo filii loco, & honore semper habitus fuisset, contrariari, & magistri aduersari opinionibus coegit? Gloria. Inuidit profecto tantus gloriæ zelus ei à quo superari solo illa ætate se posse sentiebat. Quis Diogenem (vt ad Cynicos & qui summam sordidamque inopiam pati videri volunt) ad id vitæ genus perduxit, vt id magis mori sit quam viuere? Gloria. Quis, vt finem ex philosophis demus exemplis, Epicurum summæ, & continentissimæ vitæ hominem coegit quo doctior appareret, de voluptate ita disserere, vt in illa summum bonum esse constitueret? Gloria. Quis, vt ad militares descendamus, Scæuolam regis occidendi cupidum cum in cæde errasset, manum vrere coegit? Gloria. Quis Coclitem victori exercitui solum resistere fecit? Gloria. Quis Curtium in hiatum se proripere? Quis Marium consuli à quo obseruabatur inuidere? Quis Syllam aduersum Marium tanta bella mouere? Quis Cæsarem armis cinctum maximam orbis partem inuadere? Quis illius ætatis Scipionem? Quis Catonem sibi manus inferre? Quis Hannibalem transire alpes? Quis Philonem fratres viuos se terra obrui? Quis Alexendrum? Quis Herculem? Quis Cyrum? Quis Perseum, tanta subire belli discrimina? Quis Zophirum Persam sibi aures, & nasum secare induxit? fatebimur profecto, gloria.

Nec illud tamen à vera abhorrentes lege egerunt.

Nempe plerique cum Iudæi, tum Christiani simile eadem gloriæ auiditate peregere, & horum præbere exempla friuolum esse notum est, cum etiam supra ætatem nostram, nostræ quoque ætatis literati omnes eadem via pergere videamus.

D. Thom. plerunque à Ioanne Scoto suo discipulo in de re diuina opinionibus (quam *Theologiam* appellant) carpitur. Identidem fecisse Thomam in Albertum, quem ob excellentiam *Magnum* appellant, vulgata fama est.

Nostræ autem ætatis scholastici, quid aliud in suis gymnasiis agunt, quam vt clariores ingenio & doctrina se declarare possint?

QVinquagesimaquinta consideratio. Gloria quæ ex virtute procedit, non est fugienda, aut alteri danda, iuxta Esaiæ dictum 42. *Gloriam meam alteri non dabo.* Et archi. *in c. cauendum. in fin. de pœn. dist.* 3. *& Baruch.* 4. Ne trades alteri gloriam tuam, & dignitatem tuam genti alienæ. *& Apoc.* 1. *ad Cor.* 9. Bonum est mihi mori, quam vt gloriam meam quis euacuet. *c. sacerdos. circa fi.* 1. *q.* 2. & vulgo dicitur: *Honorem meum nemini dabo. &, qui non diligit honorem suum, fur est ipsius, & homicida.* Et qui negligit famam suam, crudelis est. 12. *quæst.* 1. *cap. nolo.* Cæpolla *in tract. de Imper. militum eligendo. in verbo, autoritatis.* Quod intellige, vt dictum est, dummodo procedat à virtute. Quoniam, vt ait Valerius de institutis antiquis, vberrimum alimentum virtutis honos, eximiusque virtutis minister est, *vt ait Arist.* 8. *Ethic. & Iustinianus in authent. de monachis. §. ordinatione vero abbatis. colla.* 1. in quam sententiam incidit Ouidius in Ponto.

Laudataq; virtus
Crescit, & immensum gloria calcar habet.

Et Cic. *in lib. de offic.* nihil esse in vita magnopere expetendum, nisi laudem atque honestatem: in ea autem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilii, parui esse ducenda. Et Valerius *lib.* 4. *tit. de abstinentia, & continentia*: De publico ministerio nihil cuiquam preter laudem bene administranti officio accedere debet, vt ibi de Paulo Aemilio exemplum patet, qui preclare actum secum existimauit, quod ex victoria contra Xerxem Persarum regem parta, alii pecuniam, ipse vero gloriam occupasset, memoriamque nominis sempiternam fecisset. Nam gloriæ cupiditas, & timor ignominiæ ad virtutem excitant, *vt refert Cæsar in suis Commentariis lib.* 7. *& vt ait Cice. in orationib.* Est in virtute ascensus, vt is gloria magis excellat, qui virtute plurimum præstet. Igitur recte ex sententia eiusdem Cic. 2. *officiorum* dicebatur sic: Præclare Socrates hanc viam ad gloriam proximam, & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, vt qualis haberi vellet, talis esset. Quod si qui in simulatione, & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam vultu stabilem se gloriam consequi posse dicerent, vehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. dixi hic ante.

QVinquagesimasexta consideratio. Gloriæ cupiditas cauenda est, *vt ait C.* 1. *offi.* Eripit enim libertatem, pro qua magnaminis viris omnis debet esse contentio, quoniam etiam, vt Sapiens ait:

Quid valet hic mundus, quid gloria, quidue triumphus:
Post miserum funus, puluis, & vmbra sumus.

Et vt Laertius *in lib. de vita & morib.* philosophorũ testetur: Scipio Africanus solitus erat dicere, nullam pestem fuisse maiorem, quam gloriæ cupiditatem, ex qua ob certamen honoris & gloriæ inimicitias maximas inter amicissimos sæpe extitisse videmus. Sitque gloriæ cupiditas, stultitia, *teste Cic. lib. veteris rhet.* Et *vt habetur lib.* 9. *Quinti Curtii de gestis Alexandri*: Auaritia gloriæ & insatiabilis cupido famæ nihil inuium, nihil remotum videri sinit. Auidi milites sunt & pecuniæ, & gloriæ simul: fortuna rebus famam preciumque constituit, & militiæ probrum plerunque vertit in gloriam vulgi, *vt dicit Tibul. in Elegia* 10. *libr.* 4. quæ quantacunque sit, tota est breuis planeq; inanis, & nemo nisi vanus falso lætatur honore *secundum*

cundum Polycratum de nugis curialium in suo prologo. Audi sententiam Fran. Petrar. Gaudeo, magnam inueni gloriam, respondeo, magna in exiguo qualiter explicentur non intelligo, si temporum, si locorum angustias metiare, magnam hic gloriam non posse esse fateberis. Nam & liquido cernitur, quænam sit hæc mortalis atq; terrenæ gloriæ magnitudo, si tamen præfulgens & digna sit tibi gloria gaude, non quod habeas, sed quod meruisti: miserrimaque est omnino ambitio, bonorumque contentio. quoniam nihil laudabilius, nihil magno atque præclaro viro dignius placabilitate atque clementia, vt ex Cic. I. officio. secerni potest.

QVinquagesimaseptima consideratio. Ipsa gloriæ cupiditas, & honoris concupiscentia multos pessumdedit, seu decepit. Nonnullos enim legimus, qui à parentum inclyta nobilitate degenerarunt & honore domus postposito, ad vilia officia cõuolarunt: vt refert Valerius *tit. 8. de cupiditate gloriæ,* de Quinto Fabio Romano, qui derelicta clara & nobilissima Fabiorum secta, pictor effectus fuit, vt nomen suum in publico pingens faceret æternum, de claro genere faciens se sordidum.

Alios vero qui de statu in fimo deitate gloriari volentes, ausi fuerunt in vertice deorum nomina sua includere, vt de Phidia statuario legitur apud eundẽ Valeriũ *eisdẽ lib. & tit.* & apud Cice. *libr. I. Thusculã. quæstionum*, qui clypeo Mineruæ effigiem suam inclusit, ita inseparabiliter: qua conuulsa, tota operis colligatio solueretur, rememorans Luciferum qui dixerat: *Ponam sedem meam ab aquilone, & ero similis altißimo.* de quo *Esa. 4.*

Alios vero qui seipsos interfecerunt, vt Empedocles, vt refert Textor *in sua off. ci. cap. arrogantes, superbi. gloriosi, ambitiosi, & in c. qui se occiderunt*, & videas plures casus, in quibus ambitio multos decepit per Texto. *in d. c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.*

Cæteros vero qui cum virtute gloriam, & famam assequi non possent, sceleribus insignique maleficio innotescere non dubitarunt, vt de Pausania nobili adolescente, qui Philippum Macedoniæ regem Alexandri Magni patrem interfecit, vt tali parricidio immortalitatem sibi compararet.

Et de Phegio seu Herostrato, qui gloriæ cupiditate templum Dianæ incendit, & comburi fecit, vt sui nominis memoria obliterari non posset, atque perpetuaretur, vt refert hæc duo exempla Valerius loco quo supra, & multa alia ibi videre poteris, quæ demonstrant non solum in magnis viris, sed etiam in aliis affectus gloriæ affuisse. vide Textorem *in loco supra allegato.*

QVinquagesimaoctaua consideratio. Nihil apud dominandi, & præsidendi cupidos probitatis aut fidei est, quod multis exemplis demonstratur, & ostenditur.

Et primo Cain libidine dominandi, & præsidendi, & vt solus dominaretur, & præesset cæteris, ac prædam suam liberius exerceret, fratrem suum Abel interfecit, *vt habetur Genes. 4.* vnde Proba mulier *in suo Centone ait*:

> *Tunc gemini fratres adolent dum altaria cædis,*
> *Alter in alterius prælato inuidit honore.*

Etiam habetur *2. Paralipomenon. 21. c.* Ioram enim filius Iosaphat regis Iuda, gladio sex fratres suos occidit, vt bona eorum possideret, & regnum suum ampliaret, solusque dominaretur, atque illi soli honor tribueretur.

Refert etiam Orosius, quod Romulus fratrem suum Remum interfecit, vt regnaret solus, & totus honor eidem cederet. & etiam habetur *1. Mach. 1. & c. 2. ibi: Surrexerunt in Ierusalem filii Belial introducentes ritum gentium.* vbi habetur, quod Iesu & Ioan. qui de principatu futuro & dominatione præ cæteris habenda cogitantes, ex eo quod Onias primogenitus Simonis sacerdotum principis liberis careret, vt vnus alterum perderet, Deo Israel penitus derelicto, ad Antiochum regem Assyriæ se contulerit, ritum prophanum in ciuitate Dei initiante: ex quo tanta succedit tribulatio, vt ibi habetur plene.

Et etiam habetur de Etheocle & Polynice fratribus quibus Oedipus rex Thebarum eorum pater regnum alternis annis regendum demisit: verum cum Etheocles maior natu, anno peracto, fratri cedere noluisset, cupiditate dominandi motum fuit propterea bellum, contractis denique vtriusque copiis, ambo mutuis se vulneribus interfecerunt.

Virgilius in culice:

> *At discordantes Cadmeo sangunie fratres*
> *Iam truculenta ferunt, infestaq; vulnera corpus*
> *Alter in alterius: iamq; aduersatus: vterque*
> *Impia germani manat quod sanguine dextra.*

Athila rex Pannoniæ reuersus è Gallia Budam, fratrem (qui regnum occupauerat) vt dominaretur de medio sustulit.

Antiochus Magnus Seleuci filius mortuo patre, fratrem vita exuit, vt solus principaretur & regno frueretur.

Fernandus rex Castellæ Sanctii filius Garsiam fratrem regem Nauarræ peremit, vt Nauarram ipsam suo adiiceret regno, vsque adeo libido principandi non præscripsit sibi modum.

Nempricus filius Maddam rex Britanniæ Malym fratrem exuit vita, vt eo mortuo principaretur.

Cunedagius quoque non alia ratione fratrem Morganum occidit, quo tempore Roma condita est, vt refert Volaterranus.

Cansignorus Veronensium princeps moriens Antonium, & Bartholomeum filios reliquit hæredes, quorum Bartholomæus Antonium fratrem è medio sustulit, quem in principatu consortem aut parem, ferre non poterat.

Cambysi Persarum regi visus est per quietem nuncius adesse, dicẽs Mergidem fratrem solio sedere regio, qua ille visione consternatus Prexaspen Persam ad eum interimendum misit. *Trogus & Herodotus authores.*

Canis Grandis Voronensium princeps fratrem Erigamum (qui dum abesset, Veronam inuaserat) foris reuersus obsessum vicit, victum morti dedit.

Perinus Fregosus Genuensium princeps, Nicolaum fratrem doctrina moribusque insignem ob suspicionem principatus affectati interfecit.

Pinus Ordelaphus Forolinienfis, vt solus regnaret, Franciscum fratrem trucidauit, eius liberis in exilium missis. *Author Volaterranus.*

Ptolemæus Philadelphus Argeum fratrem (à quo insidias parari sibi intellexerat) interfecit, & alteri fratri Mage nomine (qui Cyrenis imperabat) vt solus imperaret, bellum indicit.

Franciscus & Ludouicus Gonzagæ, Vgolinum fratrem simulata amicitia ad cœnam inuitatum adorti sunt, & interfecerunt: sola ad facinus inuidia

moti, quod Guido Gonzaga pater, Mantuanorum dux, ei soli prnicipatum reliquisset.

Fortho Danorum rex tres habuit liberos, Haldanum, Roem, & Scatonem, quibus mortuo patre æqua incessit regnandi cupiditas: quo factum est, vt Haldanus natu maximus duos iuniores interfecerit, & regnum patricidio susceperit. *Autor Saxo Grammaticus.*

Feugo quoque Horuendilium Danorum regem fratrem suum insidiis circumuenit, atque vbi parricidio datus est locus, cruenta manu funestam mentis libidinem satiauit, vt eo mortuo regnaret.

Herminefredus Bertharium fratrem vi oppressit, vt sibi soli tranquillius, & securius apud Thuringos liceret regnare. *Autor Gregorius Turonensis.*

Orta inter Dardanum, & Iasium contentione, Dardanus superior fratrem peremit: adeo consortem nescit potestas, adeo rara est in necessarios charitas, vbi illa dominandi libido mentes hominum titillat.

Bela rex Pannoniæ Polonorum copiis instructus, Andream fratrem bello aggressus est partaque victoria interfecit victum.

Tiphon Aegyptius fratrem suum Osyridem peremit, inuidia accensus, *autores Berosus & Seneca de sacris Aegyptiorum.* Diodorus item, compertum est (inquit) Osyridem Aegypto iuste regnantẽ à Tiphone fratre impio ac nefario interemptum, quem in sex & viginti partes dissectum, cuilibet eorum qui tanti sceleris participes fuerant, partem dedit, vt ipsos defensores custodesque regni fidos haberet.

Henricus cognomento Clericus Anglorum rex, Robertum fratrem hostem habuit, quem in bello captum, oculis primum aulsis, in carcerem detrusit, ac demum pedore, & inedia ibidem emori fecit. *Volater.*

Ludouicus XI. Francorum rex contra ducem Aquitaniæ fratrem suum bellum mouit, quo tempore mortuus est.

Orodes Phraatis filius, Parthorum rex, Mitridatem fratrem suum obsedit Babyloniæ, factaque deditione in conspectu omnium, quamuis supplicem, interfecit. Deus te perdat ambitio, quæ fratres armas in fratrum viscera, quæque securum à nato non sinis esse patrem.

Iugurtha Manastabilis filius nothus, fratres suos Adherbalem, & Hiempsalem Micipsæ patrui sui filios interfecit, vt solus Numidis imperaret. *autor Salust.*

Friola Alphonsi Catholici filius rex Hispaniæ, ab Aurelio fratre interfectus, cum an. 12. regnasset. hæc exempla ponit Textor *in sua officina, in c. parricidæ. ver. interfectores fratrum aut sororum.* vbi multos ponit fratres, qui occiderunt fratres, & sorores.

Legitur etiam de Perpenna consule, qui regnandi cupiditate Sertorium inter epulas incautum occidit, vt solus in Hispania principaretur.

Amulius Numitorem, Artabanus Xerxem, Athalia vniuersum Dauidis semen interfecerunt, vt apud suos dominarentur.

Spitigneus rex Boemorum dominandi libidine bellum gessit cum fratre Vratislao.

Eraclius Phocam interfecit, vt solus imperaret.

Constantinus Imp. Irenem matrem expulit, vt solus imperaret. hæc exempla ponit idem Textor *in sua officina c. arrogantes, superbi, gloriosi, ambitiosi.*

Refert etiam Gaguinus *lib. 1. c. antep.* quod in regno Franciæ post Clodouæi regis obitum, cui quatuor liberi successerunt, duo ambitione dominandi & regni vsurpandi, vt reliqui præferrentur, occisi sunt.

Hæc enim gloria videtur multa attulisse incommoda & damna & angelicæ naturæ, vt habetur de Lucifero qui voluit fieri similis altissimo, vt habetur *Isa.* 14. & à humana natura. *Gen.* 8. Eritis sicut dii scientes bonum & malum. Ex quo videtur, quod gloria nõ est multum appetenda: quoniam etiam scriptum est: Ne glorietis in crastinum, ignorans quod superuentura pariat dies. *Prouerb.* 28. Et hoc quoniam homo cum in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis. *Psal.* 48. *no. Arch. in c. principium. de pœni. distin. c.* 2. Homo enim vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt. *Psal.* 103. *& est text. in cap. fin. §. charitas. de pæn. dist.* 2. Sicut vmbra sũt hominis dies. *Iob.* 13. Et quasi putredo consumendus, & quasi vestimentum quod comeditur à tinea. *Iob.* 14. *c.* Nec plus glorietur vnus quam alter: quoniam vnus est introitus omnibus ad vitam, & similis exitus. *Sap.* 7. & habetur *Eccl.* 7. quod sicut egressus est de vtero matris nudus, sic reuertetur, & nihil auferet secum de labore suo. Nescit enim homo finem suum, sed sicut pisces capiuntur hamo, & aues laqueo cõprehenduntur, sic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplo tempus superuenerit. *Eccles.* 10. *c.* Et vt ait Cic. *lib.* 3. *de oratore*: O fallacem hominum spem fragilemque fortunam, & inanes nostras conceptiones, quæ medio cri spacio sæpe frangũtur, corruunt, & cum ipso cursu ante obruunt, quam portum conspicere valuerint. & semper habenda est prouidentia, & consideratio futuræ mortis. Vt enim dicitur in vita B. Ioannis eleemosynarii, antiquitus postquam imperator coronabatur, statim ingrediebantur ad eum ædificatores monumentorum, dicentes eidem: *De quali metallo iubet imperium fieri monumentum tuum?* ei insinuantes, quod cum sis homo corruptibilis, & transitorius, curam habeto tuiipsius, & pie regnum dispone. Et habetur *Eccle.* 14. Cum enim morietur homo, hereditabit serpentes & bestias, & v[illegible]r[illegible]nes. Et omnis caro sicut fęnum veterascet. *Eccles.* 28. Et vanitas vanitatum, & omnia vanitas. *Eccles. c.* 1. Vniuersa enim vanitas omnis homo viuens. *Psal.* 88. Vnde vt habetur *lib. de contemptu mundi*:

Quid valet hic mundus, qui[illegible] gloria, q[illegible]id[illegible]e triumphus?
Post miserum funus, puluis & vmbra sumus.

Et amplissime de huiusmodi glotia fugienda, vide Petrum Antrarien. *in sua summa de fuga vitiorum.* de quinto vitio superbiæ, vbi ponit in reprobationem illius gloriæ & superbiæ per l. folia vel circa, ad quem recurre in omni st[illegible]tu. sed quia extra propositum, non insisto. Maxime etiam gloriari non debet se iactando, & sic seipsum laudando, quoniam, *vt ait Arist.* [illegible] *Ethi.* iactator maxime vituperandus est. Et Cic. *lib.* [illegible] *officiorum* ait: Turpe est de seipso prædicare. Et vt ait Quint. *lib.* 8. de oratoria institutione: Vitiosa est iactatio, infertque audientibus non modo fastidium, sed etiam aliis plerunque odium. Ideo dicitur quod iactator nocet non solum ipsi, sed etiam aliis. Et habetur *in c. si quis.* 1. *q.* 2. Et in communi prouerbio dicitur: *Laus in ore proprio sordescit.* de quo habetur in c. *si quis vero non obediat.* 11. *quæst.* 3. *& Ioan. de Plat. in proœmio instit. §. quorum.* Et etiam habetur per Apost. & Rom. 1. Dicentes se esse sapientes, stulti sunt. Ait enim Bernardus in lib. de improbatione vitiorũ. c. 2[illegible]

Vana

Vana superborum vacuat iactantia mentem. At ideo inquit Seneca *lib. 2. de beneficiis*, Retrahenda inanis iactatio, res loquantur nobis tacentibus, quoniam, *vt habetur in gloss. in procemio instit.* §. *eumque hoc. & in authentic. de monachis.* §. *sancimus. ibi: & impedimento eorum tolerantiam. colla. 1. & in authent. de quæst. circa princip. ibi: vtilissime ex ipso rerum experimento. coll. 7.* Opus laudat magistrum. Et Paulus 2. *ad Corinth.* 10. *in fin.* ait: *Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat.* Et vnusquisque sequi debet consilium Ambros. de quo 6. *quæst. 1. cap. imitare.* quod nemo debet se iactare, vt docet de Petro, qui se iactauit dicendo: *Et si omnes scandalizati fuerint in te, &c. & tamen Christum negauit*, & de Dauide qui dixit: *Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.* Et tamen hanc fuisse iactantiam dixit, cum dixit: *Auertisti faciem tuã a me, & factus sum conturbatus.* Ideo nos hortatur Sapiens *Prouer.* 20. Laudet te alius, & non os tuum: aliena labia, & non lingua tua. Nam etiam iactans se bono gratiam Dei effundit, quoniam vt habetur *Eccl.* 20. & omnia bona perdit, quoniam vt ait Gregor. *in moralibus.* O quam miseri sunt, qui affectant laudes hominum in semetipsis, dissipant fructus laborum: dumque se alienis oculis ostendere appetunt, damnant quod agunt. Hinc reprobantur opinio & actus illorum, qui cum aliquid in ecclesiis & intuitu pietatis & ecclesiæ faciunt, in eis arma sua aut insignia ponunt, quoniam ex hoc videntur consequi præmium, scilicet gloriæ & laudis mundi, & amittunt fructum quod a Deo percipere deberent, vt notatur per Doct. *in apost. ad Pan. in c. dilect. extra de excessibus prel.* vbi allegatur Gemi. *in c. duæ sunt.* 45. *distinct.* qui dicit: *Nota contra illos qui cum in ecclesiis quid faciunt, ibi insignia eorum ponunt.*

QVinquagesimanona consideratio erit, quod etiam quandoque licitum est se iactare & commẽdare de bono, *secund. Ioan. de Plat. in procemio insti. & ibi Angel. in* §. *quorum*, faciendo distinctionem inter commendationem necessariam, vtilem, & voluntariam, notoriam, aut non notoriam. Necessariam dicunt permissam, vtputa in eo qui veniam ætatis impetrat, qui non aliter admittitur nisi morum suorum instituta, probitatemque animi vitæ honestioris edoceat. *l. omnes. C. de his qui veniam ætatis impetra.* & nisi commendatio sit intentio quærentis aut petentis, *vt l. vnicuique. Cod. de proximis sacr. scrin. lib.* 12. Vtilem etiam permissam, videlicet, cum nouus rector prouinciæ commendat se à bono regimine & iustitia, pro beneuolentia subditorum consequenda. *l. solent.* §. *ante omnia. ff. de offic. proconf. & leg.* 31. *distinct. cap. tenere debet.* Voluntariam etiam notoriam permittunt legistæ, *vt in* §. *quorum. in procem. instit. & C. de nouo Codi. comp. in princip.* Non notoriam, dum tamen modica sit, etiam permittunt, iuxta illud:

> *Nec te collandes, nec te culpaueris ipse,*
> *Hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.*

Ista est doctrina legistarum, *in d.* §. *quorum. supra allegato.* & vide etiam Albericum de Rosate *in l.* 1. *C. de nouo Codice compo.* Theologi vero aliter sentiunt, & dicunt, quod iactare, laudare, seu commendare contingit pluribus modis, qui tres ponunt permissos.

Primo videlicet, quando quis se laudat seu commendat propter bonum propriæ famæ, vt scilicet homo possit saluare suam bonam famam. Sicut Samuel se laudauit postquam senuit coram filiis Israel, *vt habetur* 1. *Reg.* 12. dicens ad filios Israel: Itaque conuersatus sum coram vobis ab adolescentia mea vsque ad hanc diem. Ecce ego præsto sum, loquimini de me coram domino, & coram Christo eius, vtrũ bouem cuiusquam tulerim vel asinum, si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cuiusquam accepi, & contemnam illud, hodieque restituam vobis. Et post hoc subdit: Testis est mihi dominus, quia non inuenietis in manu mea quippiam mali. Sic etiam simili modo cum quis inculpatur iniuste, vel etiam timet iniuste inculpari, posset in tali casu in quo inculpatur, seipsum laudare ad cõseruandum bonam famam suam. imo hoc casu tenetur ad conseruandam bonam famam suam, alias crudelis esset: cum crudelis sit, qui famam suam negligit. 12. *quæst.* 1. *cap. nolo. & gloss. in procemio decreta. in verbo, prodiga.* & habetur *Prouerb.* 22. Melius est nomen bonum quam diuitiæ multæ. & Hugo de S. Victore. Non sufficit nobis vita sancta, nisi sit bona fama. Vnde etiam dicit Aug. quod sunt duo necessaria, scilicet conscientia & bona fama. Conscientia propter teipsum: & fama bona propter proximum. Et ista commendatio quandoque est necessitatis: quando scilicet quis inculpatur de delicto, *vt habetur de purga. can. per totum.*

Secundo potest quis se laudare propter charitatẽ Dei ac illius gloriam, gratias sibi à Deo concessas, nõ ad se, sed ad Dei honorem referendo. Et de hoc inquit Cyprian. *in epistola ad Donatum.* Odiosa iactatio non est, quamuis non iactatum esse possit, sed gratum, quicquid non hominis virtuti ascribitur, sed de Dei munere prædicatur. Sic fecit gloriosa virgo Maria, quæ cecinit Lucæ 1. *Magnificat anima mea dominum, &c.* Et sequitur. Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.

Tertio potest quis se laudare propter charitatem proximi, ne scilicet scandalizetur propter verba detrahentium: quoniam, *vt dicitur in cap. sunt plurimi.* 6. *quæst.* 1. Sunt plurimi qui vitam moresque bonorum amplius quam debent laudant: ideo permittit Deus malos in obtrectationem, & obiurgationem prorumpere, vt si qua elatio ab ore laudantium in corde nascitur, ab ore vituperantium suffocetur. Qua de re quia sæpenumero de bonis viris & iustis pusilli malorum diffamationibus scandalizantur: licitum est quandoque virtutes aperire, sicut fecit B. Aug. qui in sermone, qui legitur in festo eius, dicit: *Charitati vestræ de nobisipsis hodie sermo reddendus est.* Quia enim vt ait Apostolus: Spectaculum facti sumus mundo, angelis, & hominibus qui nos amant, quærunt quod laudent in nobis. Qui vero nos oderunt, quærunt quod detrahant nobis. Nos autem in vtroque medio constituti adiuuante Deo vitam & famam nostram sic custodire debemus, vt non erubescant de detrectatoribus laudatores. Cuius doctrinam sequi volentes debent seruare doctrinam, quam ponit author ad Rudium *lib.* 2. dicens:

> *At quisquis famam cupiat retinere celebrem,*
> *Omnibus hic studeat gratus adesse bonis.*
> *Sit mitis cunctis tractabilis, atq; benignus,*
> *Subleuet vt nomen prospera fama suum.*
> *Et si displiceat prauis, non sollicitetur,*
> *Quis nisi sit prauus nemo placere potest.*
> *Verum profiteor, simul omnibus opto placere,*
> *Si nequeo saltem, glisco placere bonis.*

Quarto etiam licitum est se laudare pro ædificatione liberorum ac proximorum. Vnde cum B. Paulus haberet de se prædicare Corinthiis ab eo ad fidem conuersis, post recessum eius cum seducti fuissent à quibusdam pseudoprophetis, qui Paulo detraxerant, vt eius prædicationem contemni facerent, ipse Paulus zelo & charitatis salutis eorum ductus mirabilia de se refert, vt eos ad fidem veram reuocaret, vt habetur *2. ad Corinth. 11. & 12. capitibus*, vbi dicit, se nihil minus fecisse à magnis Apostolis. Et alio loco dicit, quam abundantius his omnibus laboraui. Et deinde iactat se de his quæ passus est: postmodum dicit, se raptum fuisse vsque ad tertium cœlum, & vidisse quæ non licet homini loqui. & dicit etiam se habere Spiritum sanctum. 28. *quæst. 1. cap. sic enim, circa fin.* & multa alia in sui commendationem, de quo habetur & aliis hic ante dictis per Antoninum Florent. *in sua summa 2. part. titul. 4. capit. 4. §. 2.* & ibi in illo titulo ponuntur aliqui casus ex prædictis, quem videatis. Etiam B. Augustin. dicit se parem prophetis. 23, *quæst. 4. c. ecce.* & Deus se ore proprio commendauit, dicendo se sanctum. *cap. tenere debet ecclesia. 31. distinct.* Ita dicit Albericus *in dict. l. 1. Cod. de nouo Codic. compo.* & Christi actio nostra est instructio. *cap. legitur. 71. distinct.* ergo, & nos commendare possumus.

Quinto licitum est alicui se laudare, & commendare, quando est in tribulatione, & oppressione de benefactis suis, ne in desperationem incidat. Vnde Iob turbatus, & ab amicis calumniatus se laudauit, *vt habetur 29. capit.* Oculus fui cæco, pes claudo, manus debili, & pater eram quondam pauperum. Et habetur de S. Antonio, quod cum plus deprimeretur à diabolo, plus se exaltabat.

Sexto licitum est se laudare, vt euitetur malum vel periculum, non tamen deficiendo à veritate, prout fecit Paulus, qui se ciuem Romanum dixit, propter quod fuit dimissus liber, qui tenebatur captiuus. *Actor. 25. cap.* Imo etiam quo ad Deum licitum est se laudare, coram eo ad sublimationem spei, & vt euitetur periculum, prout fecit Ezechias rex Iuda, *vt habetur Esa. 28. cap.* vbi dicitur: *Aegrotauit Ezechias vsque ad mortem, & introiuit ad eum Esaias propheta, & dixit ei: Dispone domui tuæ, quia morieris & non viues. Et conuersus Ezechias faciem suam ad parietem, orauit ad dominum, & dixit: Obsecro domine, memento quomodo ambulauerim coram te, in veritate & corde perfecto, & quod bonum est, in oculis tuis fecerim.* Et vide ad hoc eundem Antonium in loco hic ante allegato.

In omnibus autem his est prohibita iactantia vltra prædictos, ita quod semper aut est veniale peccatum, aut mortale. Veniale videlicet in casu, scilicet cum aliquid dicit in sui commẽdationẽ, quod etiam est verũ, & non iniuriatur nec Deo, nec proximo, sed aut quia non est nec necessarium nec vtile, sed cum aliquali inani gloria, & in hoc pacto pauci inueniuntur immunes, *vt ait Greg. in 31. cap. moralium.* Et ista iactantia magis minuit laudis præconium, si sit assidua, vt multi cupidi laudis faciunt, vt dicit Valerius. Et iste septimus est modus iactantiæ. De his dicetur prout Cato: *Ne te collaudes, &c. hoc faciunt stulti, quos gloria vexat inanis.*

Octauo contingit alicui se laudare aut iactare contra honorem Dei, vt fecit Senacherib dicens, quod Deus non posset liberare populum suum ab eius potentia. de quo habetur 4. *Reg.* 19. Et isto modo multi delinquunt etiam mortaliter, cum dicunt, Deum non posse facere, quin talia per eos fiunt.

Nono contingit aliquando, quod quamuis laudat se in contumeliam proximi, sicut Pharisæus se laudando vituperabat publicanum, de quo *Luc. 18.* & Goliat dicens: *Ego exprobraui agminibus Israel hodie, qui suo proprio gladio à Dauide capite truncatus est*, vt habetur *1. Reg. 17. c.*

Decimo quis se laudando de bono opere principaliter & finaliter, vt laudem humanam habeat, quam præponit Deo, peccat: & ex hoc potest damnari, vt habetur de quodam Pharisæo *Luc. 18. c.* Qui decimas dedit, & duos dies in hebdomada ieiunauit, cum de his bonis operibus se iactauit, & in eisdem vanam gloriam quæsiuit. Ex quo periculosum est, se in bonis operibus iactare, de summo bono. Qui hic de bono laudari appetit, spem perdit, & gloriã mercedis in futurum non recipit. Vnde Chrysost. super Matth. *O insipiens, quid tibi prodest illa laudatio post mortem, si vbi eris non lauderis?* vnde non solum cauere debemus, ne bona opera iactanter proferamus, sed etiam diligẽter cauere debemus, ne in elatione mentis de bonis nostris extollamus: vt docet exemplo, de quo habetur *in sermonibus discipuli, sermone* 17. vbi quædam ex supradictis extraxi, de quo ample infra dicam.

Vndecimo, cum quis se laudat de peccato mortali, & de his loquitur Salomon *Prouer. 2. cap.* Qui gloriantur, cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Et Dauid *Psal.* 51. Qui gloriatur in malitia. Et habetur Esa. 3. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt. De quo etiam delicto iactationis hoc casu, quomodo sit de iure puniendum, notatur *cap. quam sit. de excess. prælat.* vbi dicit Petrus de Anch. quod de crimine laudari est crimen graue, vnde allegat Senecam de quatuor virtutibus: Tam turpe tibi sit laudari à turpibus quam si lauderis ob turpia. & maxime reprobatur in clericis, vt ibi. Imo etiam sapiens in sapientia sua non debet gloriari. vt habetur *Ierem. 9.* Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis, sed in hoc glorietur, qui gloriatur, scire & nosse me.

Duodecimo, cum quis se iactat & laudat, vt aliquem decipiat, vt puta dicens se expertum esse in aliqua scientia, & in ea magna commoda fecisse, alliciat homines ad se, & in manibus suis se ponant cum damno & periculo eorum. De talibus loquitur Aristot. 4. *Eth.* Turpior est, qui causa lucri se iactat, quam qui causa gloriæ vel honoris. Et ibidem dicit Philosophus: *Iactator fingit de se maiora existere, quandoq; nullius gratia, id est ex vanitate, quandoque honoris & gloriæ, quandoque gratia argenti: & hoc casu, si faciat cum damno aliorum, est prohibitum, cum sit maxime quædam simulatio, cum iactator simulat ea sibi aliqua inesse, quæ non sunt, vel si sunt simulat esse maiora quam sint*, vt ait Aristot. vbi supra. Si tamen dicat veritatem, & non deroget aliis, licitum est laudare se apud eos, quibus quis est ignotus, vt dicit Bern. de Bust. *in 2. part. Rosarii. serm.* [illegible] *part. 2. in litera E.* vbi *in dict. serm.* multa ex prædictis dicit.

Decimotertio dic quod huiusmodi vana gloria seu iactantia est euitanda tribus de causis, vt ample dicit Antonius Flor. *in sua sum. 2. part. tit. 4. cap.* [illegible] *§. fin. & in §. 1. 2. & 3.* ponit materiam inanis, & vanæ gloriæ quæ dicitur iactantia: ad quem recurro. Et dicit idem Anton. *ead. part. titul. 10. cap. 2. § 1.* quod alios

alios laudare, contingit quadrupliciter, vt ibi per eum.

SExagesima consideratio. Homo non debet gloriari appetendo honorem terrenum non sibi debitum, quoniam ad honores mundi sine suffragio temporis, aut sine merito laboris, velle promoueri, dicitur ambitio, quæ non est permissa, cum sit inordinatus appetitus honoris terreni; & amplitudinis dignitatis. *cap. miramur. in fin. 6. distin.* Et ideo, *vt dicit S. Thom. 2. 2. quæst.* 131. *artic.* 2. *& Alexander de Alis in 2. part. summæ. in tractat. de ambitione*, est peccatum. Quia cum honor sit præmium virtutis, *Aristot.* 4. *Ethic.* Ambitiosus desiderat præsidentiam, & regimen, quod non debetur nisi virtuosis, & per consequens non sibi. Imo etiamsi esset sanctus, ex ambitione fit indignus. 1. *quæst.* 1. *cap. principatus.* Miserrimaque est omnino ambitio honorumque contentio, *vt ample habetur per Lucam de Pen. in l. omnium in fin. C. de dec. lib.* 10. *Refert Cicer. lib.* 1. *officiorum.* Vnde dicitur *Eccles.* 9. Noli quærere ducatum ab homine, necà rege cathedram honoris: Et ratio potest assignari, quæ habetur *Sapient.* 5. Iudicium durissimum his, qui præsunt, fiet. & dicit text. *in cap. multi.* 40. *dist.* Quicunq; desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cœlo, nec inter seruos Christi computatur, qui de primatu tractauerit. & *in cap. principatus* 1. *quæst.* Principatus, quem metus extorsit, aut ambitio occupauit, & si actibus suis vel moribus non offendat, ipsius tamen initii est perniciosus exemplo. *cap. sicut is.* 1. *quæst.* 6. *& habetur in cap. in scripturis.* 8. *quæst.* 1. Sicut qui inuitatus renuit, quæsitus refugit, est sacris altaribus remittendus: sic qui vltro ambiit, vel importunum se gerit, proculdubio est repellendus. Et dominus Iesus Christus contra ambitionem Pharisæorum inquit, *Matth.* 22. Amant primos accubitus in cœnis, primas cathedras in synagogis, & salutari in foro, & vocari ab hominibus Rabbi. Nam huiusmodi ambitio totum fere mundum conturbat, denique Ecclesiam destruit. *cap. nihil de ele.* Ambitio enim causa est omnium malorum, & ideo vitanda, vt peccatum mortale, *vt dicit Cardin. in clem.* 1. *in* 3. *&* 4. *notab. de regularibus.* & est reprobanda per eundem Cardin. *in d. clem.* 1. *& in clemen. fin. de elect.* Imo dicit Albericus de Rosa *in rubr. C. ad legem Iuliam de ambitu.* quod dispositio vniuersi, quæ in prædictis vsurpat tam in brachio seculari, quam Ecclesiastico, mundum in malo statu in quo est, ponit. & dicit text. *in capit. omnes huius seculi* 47. *distinct.* Omnes huius seculi dilectores in terrenis rebus fortes, sunt in cœlestibus debiles. Nam pro temporali gloria vsq; ad mortem desudare appetũt, & pro spe perpetua, nec parum in labore quidem subsistunt, *vt ibi ample.* Et dicitur per Ambrosium super Lucam. Sæpe quos vitia nulla delectant, quos nulla potuit mouere luxuria, nullaq; auaritia, facit ambitio curiosos. Et *vt ait Aug. super Psal.* 1. Non est fere quisquam, qui careat amore dominandi, & humanam non appetat gloriam. Dixi *supra in præfatione.* Imo etiam & ambitio de iure Digestorum, & C. est reprobata. *ff. & C. ad leg. Iuliam de ambitu.* Et ideo de iure nostro videndum est, nunquid liceat appetere officium vel dignitatem. Salycet. *in dict. l. vnica. C. ad legem Iul. de ambitu.* examinando hanc materiam, dicit: *Aut est quæstio de iam præsidente & habente officium aut dignitatem.* Et tunc, vt dicit, non licet eidem illud officium repetere, vt finito tempore statuto possit illud continuare etiam si illud precibus porrectis obtineret à principe, *vt dict. l.* 1. Si tamen princeps proprio motu ex priuilegio illud confirmaret, tunc illud continuare & exercere posset, *vt gl. ibi in d. l.* 1. Quoniam, vt dicit ibi Salic. tunc non creditur ob importunitatem petentis fecisse, nec creditur eum rempublicam & subditos lædere, cum non sit credendum principem, cuius est proprium subiectorum commoda inuestigare, illum motu proprio concessisse, nisi exigente suorum experientia meritorum. Alii autem inferiores à principe non possunt illum etiam non motu proprio confirmare, nisi in defectum aliorum, *in auth. de defenso. ciuita. §. fin. & in l. honor. §. fin. ff. de mun. & honoribus. & in l. nemo. C. de offic. assesso.* & tales qui talia officia petunt per ambitionem sibi continuari etiam per rescriptum principis, nisi sit motu proprio, priuantur officio & pœna deportationis. *d. l.* 1. quod male obseruant officiarii nostræ ciuitatis & aliorum locorum huius patriæ, qui semper volunt singulis annis continuari in electionibus quæ fiunt, & multas prosecutiones pro continuatione eorum in officiis faciunt: etiam vt plerosq; vidimus vsq; ad decennium, licet officia sint annalia, ex quo non aduertunt ad hanc legem, ideo caueant in futurum.

At verò loquitur in non præsidente seu non habente officium illud, tamen aut dignitatem appetente, & tunc appetit solum moribus & virtutibus quæ operantur in illo, & hoc est permissum *l.* 2. *C. de offic. recto. prouin. l. liceat. C. de assesso. l. magistros. Cod. de professo. & medicis. & facit l. contra publicam. C. de re mili. lib.* 12. vbi dicit: Ad honoris augmentum non ambitione sed labore vnumquemque conuenit euenire. Et hic modus erat introductus apud Romanos, cum in signum huius quod soli virtuosi ad dignitates promoueri deberent, duo construxerunt templa contigua in vrbe, vnum deæ virtutis, aliud deæ honoris. Ita tamen vt ad templum deæ honoris non esset ascensus, nisi per templum virtutis. *refert August.* 14. *de ciuitate Dei. & Bernardinus de Bustis in* 2. *parte sui Rosarii, sermone* 9. *litera H.*

Aut quis appetit dignitatem, verbo & procuratione, & tunc aut solum vt præsit & reparet quod cadere videbat: & ei licet, & commodandus est. 8. *quæst.* 1. *cap. qui episcopatum.* & notatur *in l. si quemquam. C. de episcop. & cler.* & habetur *ad Timoth.* 3. vbi habetur. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Aut vt præsit tantũ, & tunc si dignitas est spiritualis, non licet nedum precio, sed nec prece nec verbo. *d. l. si quenquam.* Ratio, quia præesse animabus non licet, quas Deus omnes fecit æquales, *vt in authen. de monachis, in princ. colum.* 1. Non tamen est, dicit Salicet. quod de iure canonico sit simoniacus qui tantum preces effundit: sed in hoc casu de desiderante episcopatum aliter sentit S. Thom. 2. 2. *q.* 185. *art.* 1. vbi dicit, quod in episcopatu tria possunt desiderari.

Primum est principale & finale, scilicet episcopalis operatio, per quam vtilitati proximorum attenditur, secundum illud *Io. vlt.* Pasce oues meas. & hoc secundum se est laudabile, & meritorium: verum, quia talis actus episcopalis habet annexam celsitudinem: hodie præsumptuosum videtur quod aliquis præcise appetat ad hoc, vt subditis prosit, nisi manifesta necessitate vrgente: quia locus superior sine quo populus regi non potest, & si ita administretur, vt decet, tamen indecenter appetit. 8. *q.* 1. *d. c. qui episcopatum.*

Alia autem duo desideranda in episcopatu sunt excel-

excellentiæ gradus, quia episcopus super alios constituitur, ac reuerentia & honor ei exhibetur: Et ista appetere est præsumptuosum. vnde inquit Chrysost. super Matth. *Opus quidem desiderare bonum, bonum est, Primatum autem honoris concupiscere, vanitas.* Dicit tamen Angel. de Perus. *in l. 1. C. de ambitu,* quod si aliquis fuerit electus ad episcopatum, potest petere se confirmari, *vt dicit Ioan. Andr. in cap. cupientes. ver. post obtentum. de elect. in 6.* Et si tales qui per ambitionem habuerunt prælaturas, remaneant male consolati, cum difficile sit, vt bono peragantur exitu, quæ malo sint inchoata ambitionis principio. *1. quæst. 1. cap. principatus,* cum etiam illi casum quærat, qui per ambitionem ad honoris fastigia per abrupta conscendit. *capit. sicut 44. distinct. & cap. sicut. 1. quæst. 6.* Quid dicendum erit de illis, qui tales prælaturas emunt, aut per promissionem pecuniarum ad prælaturas eliguntur, aut alio modo promouentur? taceo, & ex causa. Redeundo vnde digressi fueramus, aut vero quis appetit dignitatem, aut officium temporale, aut publice & palam, aut occulte, & clam. Et quia hæc distinctio non placet Sal. non insisto. Ideo prosequendo dic, aut dignitas non habet iurisdictionem annexam, & tunc non prece sed etiam precio publice, & palam petere, vel etiam clam mediante suffragatore: *l. 1. in princip. & l. toties. §. 1. de pollicit.* Et istud bene obseruatur in Francia. Quoniam officia temporalia, & non habentia iurisdictionem annexam, sunt venalia, sicut officia Papæ in curia Romana, *vt dicit Ang. in d. l. 1.* Aut vero habet officium, dignitatem & iurisdictionem annexam, & tunc non potest ab inferiore à principe per preces aut precium, quia præsumeretur subditos grauare, *& in auth. vt iudices sine quoquo suffragio. colum. 2.* A principe autem potest petere & prece, cum in eo cesset lex Iulia de ambitu. *l. 1. in princip. ff. ad legem Iuliam de ambitu.* Quinimo & precio de eius potentia absoluta, *vt dicit Bald. in l. Barbarius. ff. de offic. potest.* Hoc enim prohibitum non inuenitur de iure diuino, sed tantum ciuili, cui princeps supremus non subest. *l. princip. ff. de legibus.* vnde Papa etiamsi officia temporalia vendere potest, prout vendit, vt dictum est ante, igitur, &c. licet tamen non congruat honestati. Quia venditionem iustitiæ præsumptiue dicitur tolerare. *in authen. vt iudices sine quoquo suffrag. fiant.* vbi est pulcher text. prohibens venditionem huiusmodi officiorum. ex consilio vxoris Iustiniani facta est illa ordinatio, quod de cætero officia iudicaturæ non vendantur. Imo iudices deinceps faciunt sine quoquo suffragio. Et de hoc etiam est ordinatio Ludouici Beati, de qua mentionem fecit Gaguinus *lib. 6. cap. 2.* & Ludouicus XII. *ordinatione sua 49.* quæ est approbatiua, & confortatiua aliarum ordinationum regiarum, videlicet Caroli VII. *ordinatione sua 97.* Et Caroli VIII. *ordinatione sua 68.* de quibus per dict. Guilliel. Benedicti *in sua solenni repet. cap. Raynut. in ver. duas habens filias.* vbi ponit multa alia exempla, quæ causa breuitatis non infero. Et facit, quia iurisdictiones & honores venales esse non possunt. *dict. authentic. vt iudices. & l. quisquis. Cod. si cert. pet.* Nec iustitia venalis esse debet. Quinimo res male agitur cum quod virtute fieri debet, pecunia tentatur, vt dicit Tul. Cicer. quem refert Bald. *in dict. l. Barbarius. in 2. colum.* vbi in vnaquaque lectura ample tractat hanc materiam, quam videas. Et facit etiam *in l. bacchii. C. de murilegul. lib. 11.* Quia officia vendi non possunt. Et dicit ibi gloss. illud esse simoniacum. facit text. *in l. lege Iulia. & in l. fin. 1. quæst. 1.* & est casus *in cap. 1. iuncta gloss. ibi super verbo consuetudines, de magistris.* quæ dicit, quod talia emere, est quasi simoniacum. facit gloss. *in d. l. 1. ff. ad legem Iuliam. de ambitu.* vbi Bartol. dicit, quod illud quod canonistæ vocant simoniam, legistæ vocant ambitum, qui committitur in redemptione pecuniaria officiorum: & ibi plura alia dicit dictus Benedicti, qui vltra dicit, quod quicquid de iure communi ordinationibus regiis & alio modo sit prohibitum, hodie non instamus in istis, quia temporale, & spirituale, & etiam omnia, venalitati exposita sunt, & omnia pecuniæ obediunt. *Eccles. 10.* prout dicit Lucas de Penn. *in dict. l. bacchii.* vbi dicit, quod de hac materia parum scribit, quia omnibus pontificibus, regibus & principibus nota est plus exercendo, quam in libris studendo: ex quo nobis succedunt illa, de quibus *in authen. vt iudices sine quoquo suffragio,* & peiora, vt videmus quotidie in oculis nostris.

Imo, quod plus est, multo minus licet emere talia officia: & dignitates, & ad illa ambire per pecuniam: cum etiam non licet sola voluntate dignitatem, vel officium appetere, vel desiderare sine peccato, vt ante dictum est. Et vt dicit Aug. lib. 9. de ciuitate Dei: Locus (inquit) *superior etsi administretur vt decet, indecenter tamen appetitur:* vnde sine causa, & ratione, Hala, magister equitum, Spurium Melium regnum Romanorum affectantem occidit, *vt refert Valerius lib. 5. titul. de ingratis,* quod sibi fuit reputatum ad maximam reipublicæ gratitudinem, & obsequium, & vt idem Valerius *lib. 6. tit. de seueritate,* ait, *Plus indignatio ciuitatis aduersus Spurium Cassium erupit, cui plus suspicio concupitæ dominationis nocuit, quam tres magistri, consulatus ac duo speciosissimi triumphi profuerunt. Senatus enim populusque Romanus non contentus eum capitali supplicio afficere, interempto domum superiecit, vt penatum quoque strage puniretur. In solo autem ædem Telluris fecit: itaque quod prius domicilium potentissimi fuerat, nunc religiosæ seueritatis monumentum est.* hæc dicit Valerius *vbi supra.* Et dicit text. *in l. prima. Cod. de comitibus & tribunis scholarum, libro duodecimo.* quod dignitates, & dominationes dependent à casu, & fortuna: quod dicit esse verum Ioan. de Platea. *in dict. l. prima.* prout ista adhærent, aut illi sed non in abstracto, quoniam à Deo emanauerunt, *in authentic. quomodo oporteat episcopos. in princip. colum. prima. & in cap. solitæ. de maior. & obedien. extra.* Vnde dicit Ber. *Quoties hominibus præesse desidero, Deum meum prævenire contendo, & tunc non sapio quæ Dei sunt.* Pariter dicit Chrysost. *super Matthæum.* Quicunque desiderauerit primatum in terra, inueniet confusionem in cœlo. *cap. multi. 40. distinct.* & dixi supra, quod nobis Christus etiam ostendit, qui aufugit cum eum regem facere voluerunt. *Ioan. 6.* ob quod dicit Apostolus ad *Hebræ. 5.* Nemo sibi assumat honorem, nisi qui vocatus fuerit sicut Aaron. sic & Christus non semetipsum clarificauit, vt pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* quemadmodum, & alibi dicitur: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.*

Et de multis qui regna, & dignitates respuebant, refert G. Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in ver. duas habens filias, extra de testamentis,* vt de Numa Pompilio, prout refert Plutarchus de Scipione Africano, vt etiam refert Valerius *libro quarto. titul. de moderatione animi,* qui recusauit statuas, & stemmata in comitio, in rostris, in sella denique Iouis Capito

Capitolini. Et Marcus Fabius, vt ait Plinius *lib. 2.* Oblatum à senatu triumphum laudabili animi modestia contempsit. Denique Caius Claudius Nero secundum Liuium, *lib. 7. decados 3.* Triumphum à senatu decretum cum Liuio consule recusauit, Liuiumque triumphantem equo sequutus est. Cato etiam (*Plutarcho teste in vita eius*) nullam sibi passus est statuam poni, inquiens, malle vt posteri interrogarent, cur Catoni non posita esset statua, quam cur posita esset. Et de Labeone qui noluit cum offerretur ab Augusto consulatus quo subiectus fieret, & honorem susciperet, *vt l. secunda. §. post hunc. ff. de orig. iur.* Vnde Valerius *titul. quinto. de indulgentia patrum in liberos.* Læti erant qui regna deponebant, & tristes cum dabantur. de quibus ibi per eum ample.

De huiusmodi materia ambitionis amplissime per Antonium Floren. *in sua summ. part. 2. lib. 3. c. 5.* vbi ample, & alto stylo tractat hanc materiam: & ibi ponit, An sit licitum appetere honores. §. 1. *&* 2. *& in* §. 3. an sit licitum appetere episcopatum, vbi declarat c. *qui episcopatum desiderat.* supra allegatum. & *in* §. 4. vtrũ licitum sit appetere honores, & alias dignitates ecclesiasticas seu officia, vel beneficia curata infra dignitatem episcopalem, & *in* §. 5. & quid de officiis, & dignitatibus secularibus.

Sexagesimaprima consideratio. Licet vt hic ante dictum est non liceat ambire, seu appetere dignitatem aut officium, tamen etiam aduertendum est, quod vbi licitum esset appetere officium, homo contentus esse debet vno, nec duo officia petere aut tenere potest. text. est ad literam. *in l. 1. C. quemadmodum ciuilia munera indicuntur. libr. 10.* & habetur *in leg. quisquis. C. de cohortalibus & principibus. & c. libr. 12.* Vbi Bart. dicit, quod duo etiam officia non licet simul habere, *& Iacobus Rebuff. in d. l. 1. C. quemadmodum ciuilia munera. & in l. æternam. C. de murilegulis, lib. 11. & l. vnica.* vbi idem Iacobus *C. quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non licet. libr. 11.* Nec etiam duos honores. *l. libertus. §. præscriptus ad munera. & l. fin. C. de assessoribus & l. quisquis. Cod. de proximis sacrorum scriniorum. libro duodecimo.* Nec etiam duas militias. *l. his quidam. §. in postremo. Cod. qui militare non possunt. libro duodecimo.* Et dicit Lucas de Pen. *in l. 1. Cod. de primicerio. libro duodecimo.* Quia vnum solum officium vix digne quis potest implere. *cap. 1. de consuetudine. lib. 6.* & quod ibi notat Archidiaconus: & ibi plene per eum quem videas. Et istud obseruatur in regno Franciæ, quod quis non potest tenere duo officia principis sine dispensatione. Hinc Quintus Mutius Volusii auditor homo quæstorius noluit vltra proficere, cum Augustus illi etiam consulatum offerret. *l. secunda. §. Seruius autem. versic. fuit eodem tempore. ff. de origine iuris.*

Et apud Francos Gaguinus *lib. 9. cap. 3.* refert, quod cum Ioannes Solleuillus homo sine controuersia eruditus, & iustus, duo gubernacula in vrbe Parisiensi gessisset, nõ inscius quantæ solicitudinis erat vtrique officio inseruire, regem Carolum VI. adiuit, enarrans curas quæ bino magistratu incumberent, alteri, vix se satis posse orare, vt se vno abdicare posset: deputatur in eius locum Ioann. Iuuenellus inter Parlamenteos aduocatos boni nominis, & probitatis vir. hæc recitat Guillielmus Benedicti *in sua repetit. capit. Raynutius. in verbo, duas habens filias. extra de testamentis.*

In spiritualibus autem quomodo non licet appetere plura beneficia, vide *in capit. da multa. de præbend. extra de clem. cum plures. eod. tit.* in extrauaganti *execrabilis. eod. tit.* non insisto: quia non est præsentis speculationis.

Sexagesimasecunda consideratio. circa virtutem erit, quod virtus vocata est ex eo, quod suis viribus nitens, non superetur aduersis, secundum Boetium, tertio de consolatione, prosa vltima. vel virtus est, quæ bonum facit habentem, & opus eius bonum reddit, vt habetur 2. *Eth.* vel vt dicit Lucas de Penna *in l. vnica. C. de metropoli. Beryto. in 3. colu.* dicitur etiam virtus, vt habetur *in libro de spiritu & anima*: mentis habitus bene institutus. Vel virtus est bona qualitas mentis, qua recte viuitur, qua nemo male vtitur, qua deus qui in nobis sine nobis operatur. Et vt ibi dicit sunt septem virtutes, tres theologicæ: scilicet fides, spes & charitas, & quatuor cardinales, iustitia, fortitudo, prudentia, & temperantia, de quibus ibi videre poteris per eum. *& infra in fin. in 25. consideratione* dicetur.

Sexagesimatertia consideratio. Virtus est effectrix vitæ beatæ, hinc Horatius: *Ad summam sapiens, vno minor est Ioue, diues, liber, honoratus, pulcher, rex denique regum.* Et vt ait Seneca *in lib. ad Galionem de vita beata.* Altum quiddam est excelsum & regale, inuictum: infatigabilem virtutem in templo inuenies, in foro, in curia, pro muris stantem, puluerulentam, coloratam, callosas habentem manus, huic sententiæ subscribit Silius, à quo virtus ita describitur:

Frons hirta, nec vnquam composita mutata coma,
Stans vultus & ore:
Incessuque viro propior lætique pudoris.
Celsa humeros, niueæ fulgebant stammine pallæ.

Et ait Ouid.

Inuia virtuti nulla est via.

Horatius vero virtutem sic diffinit.

Virtus est vitium fugere, & sapientia prima stultitia caruisse.

Lucilius Satyræ conditor, virtutem his versibus enarrat:

Virtus est homini scire id quod quæq; habeat res.
Virtus scire homini rectum vtile quid sit honestum.
Quæ bona, quæ mala, item quid inutile, turpe, inhonestum.
Virtus quærendæ rei finem scire modumq;.
Virtus diuitiis precium persoluere posse.
Virtus id dare quod re ipsa debetur honori.
Hostem esse atque inimicum hominum meorumque malorum.
Contra, defensorem hominum morumque bonorum.
Hos magnificare, his bene velle, his viuere amicum.
Commoda præterea patriæ sibi prima putare,
Deinde parentum, tertia iam postremaque nostra.

Et vt ait Plautus in Amphitryone. *Virtus omnibus rebus anteit profecto: libertas, salus, vita, res, parentes, patria, & prognati tutantur, seruantur: virtus omnia in se habet. Omnia adsunt bona quem penes est virtus.* Seneca lib. Epistolarum 9. ad Lucilium: *Virtus* (inquit) *est recta ratio.* Et Augustinus, Virtutem artem esse bene viuendi. Vnde Horatius: *Vilius argentum est auro, virtutibus aurum: Virtus est medium vitiorum, & vtrinque redactum,* Cicero putat *in Tuscula. quæstionibus* ad bene viuendum satis posse virtutem, cui astipulatur Silius. *Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces.*

Et Claudianus decenter his versibus virtutem describit, cum ait:

Ipsa quidem virtus pretium sibi solaq; late
Fortunæ secura nitet, nec fascibus vllis
Erigitur, plausuve petit clarescere vulgi.
Nil opis externæ cupiens, nil indiga laudis.
Diuitiis animosa suis immotaq; cunctis
Casibus, ex alta mortalia despicit arce.

Et ait Horatius:

Virtus repulsæ nescia sordidæ, Intaminatis **fulget honorib.**

Hæc Beroaldus *in sua declamatione de excellentia Philosophi, medici, & oratoris*, & ibi an virtus sit summa felicitas de per se, quomodo virtutes naturaliter appetuntur, & de multis aliis circa virtutem vide *in Sophologia Sapientiæ. c.* 1. 2. 3. & 4.

Sexagesimaquarta consideratio est. Virtutis vberrimum alimentum est honor, *teste Valerio, de Institutis antiquis lib.* 2. & *Aristot.* 8. *Ethic. & in authent. de monachis. §. ordinatione. collatio.* 1. & vt ait Franciscus Patritius *lib.* 3. *de institutione reipublicæ titu.* 6. virtus secum semper habet comitem honorem, veluti corpus vmbram, laudataque crescit. vide quæ supra dixi *in* 3. & 5. *considerationibus.* Et ipsa virtus est animi habitus naturæ modo ratione consentaneus, habens in se plures partes: vel est affectio constans conueniensque, laudabiles efficiens eos in quibus est, & ipsa per se sua sponte separata etiam vtilitate, laudabilis, & ex virtute gloriosus, efficitur: quoniam bonorum laborum gloriosus est fructus. *vt habetur Sapientiæ cap.* 3.

Ex quibus satis constat virtutem esse præambulam ad honorem, laudem, & gloriam: & virtus est, quæ extollit hominem, & super astra mortales collocat. Seneca *Epistola sua* 88. Imo homines dii dicuntur fieri propter virtutum excellentiam, *Aristo.* 4. *Ethic.* Virtuti enim perfectæ non fiet condignus honor. Idem Arist. *Ethico.* 8. Honor est præmium virtutis, & præmia virtuosis danda sunt. *l.* 2. *C. de statuis & imagi.*

Sexagesimaquinta consideratio. Quod propter virtutem multi ex infimo loco ad regnum peruenerunt, vt habemus de Saul, qui pascebat asinas. 1. *Reg.* 9. & Iosephus *libro sexto antiquitatum. capit.* 4. & Dauid oues, vt *ibi* 16. *cap.* Iosephus *eod. lib. cap.* 9. & tamen iuuenes, ambo reges facti sunt propter virtutem.

Ortus Tullii Hostilii, vt Valerius ait *lib.* 3. *tit. de his, qui infimo loco nati, clari euaserunt*, nunquam nisi agreste tugurium habuit, cuius parentes pene incogniti sunt, illique diu pecoris pascendi cura fuit, postea vero Romanum Imperium rexit.

Ventidius Bassus adeo sordido natus est loco, vt victum ægre sibi quæreret adolescens. demum tamen cum in Caii Cæsaris beneuolentiam introrepsisset, eius patrocinio, & fauore, factus est primum tribunus plebis, mox prætor, inde pontifex, & consul ad extremum: qui prius curandis mulis victum sibi quæritabat, eo conscendit gloriæ, & autoritatis, vt primus subegerit Parthos, ac de his triumphauerit, cui eius gloriæ vsque adeo inuidit populus Romanus, vt sequentes in eum versiculi vulgo iactati sint.

Concurrite omnes, augures, aruspices,
Portentum inusitatum, conflatum est recens.
Nam mulos qui fricabat, consul factus est.

Author Gellius *lib.* 15. *c.* 4.

Quintius Cincinnatus cum agrum coleret, sudore deserto prætextatam accepit togam, & ab aratro conscendit ad dictaturam.

Tullius quoque Seruius, verna, & ancillæ filius, Romanis principatus est propter virtutes. Pariter Attilius ab aratro vocatus, & Constantinus ex pauperrimo, postquam Helenam duxit in vxorem, ac Theodosius primo stabularius, Imperatores, ac vitæ merito facti claruerunt: quæ etiam Helena inter Britannos humili loco orta est. De Marco Portio Catone refert Valerius *loco supra allegato*, qui apud Tusculanum vicum agresti tugurio natus illius tanta fuit in vrbe dignitas, vt Senatorum ordinem auxerit, ipsam quoque Senatus maiestatem suo splendore decorauit. Orosio referente nonnunquam Caium Marium humi super crepidinem iacentem, à parentibus infimis pene sordidissimum ortum traxisse nouimus, tamen secundum Romæ triumphum egit.

Telephantes cum antea currus factitaret, tandem rex Lydorum factus est.

Agathocles è figulina patris officina ad regnum Siciliæ peruenit. vnde apud Ausonium sic inducitur loquens, *Rex ego qui sum Sicaniæ, figulo sum genitore satus.*

Tamberlanus à tenera ætate Porcarius, Scytharum rex effectus fuit, *refert P. Bergomensis, li.* 14. *sui supplementi Chronicarum.*

Lamissio infans in Piscina repertus Lombardorum rex fuit.

Narses eunuchus è Chartulario patriciam consecutus est dignitatem, & totius Italiæ principatum, vt *refert Bergomensis lib.* 10.

Ptolemæus, filius Lagi, ex Gregorio Alexandri milite factus est rex Ægypti, *refert Bergomensis, lib.* 7.

Valentilianus Imperator, patrem habuit fu… torquentem.

Mauritius Cappadox, è famulo, & excubitore imperium adeptus est post Tyberium secundum, *refert idem Bergomensis, lib.* 10.

Primislaus rex Bohemorum ab ineunte ætate bubulcus erat, & armentarius.

Hyperbolus Chremydis filius, qui prius lucernas factitabat, Athenis tandem principa… est.

Darius, Hystaspis filius Cyri primum extitit Pharetrophorus, & lictorio functus est munere, rex postea Persarum factus.

Macedonum rex Archelaus, natus est Symiche matre serua.

Mandro, fuit quispiam, qui ex nauiculario factus est Imperator. hinc adagium fuit: *& Mandroni ficulna nauis.*

Bonosus Imperator, filius fuit Pædagogi literarii, *authore Vopisco.*

Gordius ab agricultura ad imperium euectus est.

Lycastus & Parrhasius à Philonomia matre expositi, & à Tilipho pastore nutriti, Arcadiæ regno tandem præfuerunt.

Sadragesillus Dagoberti pædagogus è ludi magistro dux Aquitaniæ.

Cornelius Sylla, ex Nicopolis meretriculæ f… nu assumptus, super Cymbricos Marii triumphos septemque consulatus Imperiis, dictaturisque … fecit.

Ioannes Zymiscenus prius ludi magistrum … gerat, Imperali tamen dignitate tandem functus est.

Remus & Romulus, ex lupa nutriti, & tamen vrbis conditores fuerunt, & regnauit Remus. *Bergomensis.*

*mensis lib.*4.& hi omnes infimo loco, & ex paruis parentibus propter eorum virtutes ad regna peruenerunt: de quibus etiam fit mentio per Cæpollam in *tractat. de Imperator. milit. eligend. versic. pro Imperatore. colum.*12. vbi ponit inter cæteros de Pet. & Iacobo qui piscatores fuerunt, *vt not. Io. An. in c. venerabili. de præb. in nouella.*

Cœlestinus V. ex Anachoreta factus est Pontifex Max. *refert Bergomensis lib.*13.

Imo etiam plures fuerunt, qui licet bastardi essent, & illegitimi, propter eorum excellentes virtutes ad apicem Papatus deuenerunt, vt fuerunt Felix, Romanus III. Gelasius ex patre episcopo, natione Afer. Agapitus natione Romanus, ex patre Gordiano presbytero, & Osius, Bonifacius, Agapitus, & alii de quibus habetur 50. *dist.* fere per totum. *& in c. Osius. ibidem.*

Nicolaus V. natione Lunen. seu Genuen. patria, Sarzanen. humili natus loco, & professione medicus ad summum tandem pontificatum perue ctus, *refert idem Bergomensis lib.*15.

Innocentius VIII. ab ineunte ætate coactus est ob paupertatem famulari, & inter Alphonsi Siciliæ regis ministros victum sibi comparare: mox tamen Sixto IV. in pontificatu successit: & vt dicit Bergomensis *lib.* 16. inter Cardinales erat etiam pauperior.

Pius II. ob parentum paupertatem peregrinari coactus est, & victum emendicare, prouectior factus successit Calisto III.

Sixtus I. pastore patre natus, post Alexandrũ pontificem, ad summum pontificem conscendit. *Bergomensis lib.*8.

His annumerandi sunt Iulius Papa II. qui ex nauiculario patre, tandem cum tanta gloria effectus est summus Pontifex, quod non potest vltra dici.

Et etiam Adrianus huius nominis VI. qui Caroli Austriaci archiducis Austriæ, & Imperatoris pædagogus fuit, non ex nobili genere natus, vt per vniuersum orbem euolat fama, ob eius ingentissimas virtutes, à Cardinalibus incognitus, spiritu sancto inspirante in summum pontificem electus est. Hic vir doctissimus, & probissimus reputatur: & vidi, & legi quodlibeta ab eo composita, quæ mihi videntur recto tramite, & recta via ordinata, & videtur, ex suis dictis insequi veritatem, non discurrendo per mendicata suffragia, qui hoc anno D. in M.D.XXIII. mense Septembri, migrauit in cœlos.

Plures alii præter dignitates imperiales, regales, & pontificales ex sola eorum virtute ad alias dignitates euecti sunt, vt de Demosthene fabri filio, qui clarissimus euasit philosophus. vnde Sydonius: *Fabro progenitus, spreto cui patre polita eloquiis plus lingua fuit.* Idem. *Qui fabro genitore procreatus, oris maluit expolire linguam.*

Æsopus tragœdus cum hystrionicam artem exerceret, & tamen euasit ditissimus.

Gadareus sophista, qui prius more mendici peregrinabatur, Maximiani beneficio consulatum adeptus est.

Adrianus, & Marcus Antonius principes, Arrianum historicum euexerunt ad consularem dignitatem.

Cyrus Panapolita beneficio Theodosii Imperatoris & Eudoxiæ vxoris eiusdem, præsul factus est.

T. Corruncanus è plebe factus est consul maximus.

C. Marius senior septies consul Arpinas fuit, obscura prognatus origine.

Terentius Varro sordido natus loco, tandem quęstura & duabus ædilitatibus functus est.

Ioannes Campanus, qui infans pascentibus ouibus tempus contriuerat, tandem beneficio Pii II. pręsul factus est.

L. Tatius Ruffus natalium humilitate, consulatum militari industria meritus est, *autore Plin.*

Euripides ex matre oleorum venditrice, euasit poeta clarissimus.

Plures alii adepti fuerunt maximas laudes & glorias ob eorum virtutes, quos cum aliquibus ex supradictis enumerat Textor Niuernensis *in sua officina, in cap. qui ex humili fortuna clari & diuites euaserunt.* Alios vero enumerat G. Benedicti *in sua repet. cap. Raynut. in versicu. conditi primo numer.* 38. *extra de testamen.* quod cum talia ex virtute consequantur, est vndique appetenda, & amplexanda: & illa quæ in radice rationis non in foliis verborum consistit. 1. *quæst.* 1. *cap. marchio. & cap. Basilides.* quoniam, *vt dixi supra.* illius laus in actione consistit, & merito: quoniam ex ea sperandum est præmium. *l. vt virtutum. C. de statuis & imaginibus. clem. cupientes, de pœnis. gloss. in cap. ecclesiastiticis.* 12. *q.* 2. Nec carere debet effectu. *c. vlt. de cleri. excom. minist.*

Illam vero diffinitionem virtutis cum diuisione, acquisitione, duratione, connexione, & operatione ponit amplissime Ant. Florent. *in sua summ. part.* 4. *tit.* 1. *per totum.* & quædam per Dominicum Nanum *in polyanteo. in verb. victus.* Et de commendatione virtutis dicit Lactantius, quod nos facit immortales, & pares diis. vt ample declarat Bonus de Curtili *in suo tract. nobilitatis in secunda part. num.* 47. dicam latius in discursu materiæ in pluribus & diuersis locis. Imo ex multis comprobat P. Beroaldus *in opere de Felicitate,* quod virtus est effectrix vitæ beatæ: quoniam (vt ait) seuerissimique philosophorum summum bonum in honesto, hoc est, in ipsa virtute posuerunt: existimantes solum sapientem esse omnia. *vt supra dixi in* 63. *consid.*

Septuagesimasexta consideratio. Cum ergo ex virtute deueniatur ad dignitates, faciatque hominem gloria decorari, *l. nullus. C. de decurioni. lib.* 10. *& Luc. de Pen. in l. obsistere. Cod. de anno. & tribut. lib.* 10. sitque materia huius tractatus principalis circa ordinem dignitatum intendens: videndum est, quid sit diginitas, vnde dicatur, quot sunt dignitates, quibus sunt conferendæ, quæ sunt priuilegia dignitatis.

Primo enim dignitas secundum Tullium *secundo Rhetoric.* est authoritas alicuius honesta, cultu & verecundia, & honore digna. *ita dicit Lucas de Pen. in l. obsistere. C. de anno. & tribut. lib.* 10. *& in l. murileguli. C. de murilegulis. libr.* 11. Vel dic etiam, quod dignitas est quicquid à principe iniungitur, *prout colligitur ex l. nemo perfectus. C. de dignitat.*

Hinc dicitur, quod cocus principis habet dignitatem. *Romanus singul. suo* 690. licet alias sit officium, *text. est iuncta gloss. in l. legatis. in gloss.* 1. *ff. de leg.* 3. siue artificium si sit cocus optimus. *l. si quid venditor. §. venditor qui optimum. ff. de ædil. edict.* bene facit quæ dicit Angel. *in §. fin. in* 1. *colum. Instit. de except. per text. in l.* 1. *Cod. de mandatis principum. & in l. laudabile. Cod. de aduocatis diuerso. iu.* quod secretarii principis habent dignitatem. *sequitur Felin. in cap. fraternitatis. [illegible] de hæreticis.*

ſic etiam licet medici ſimpliciter per ſe non habeant dignitatem (cum obſtetricibus æquiparentur) tamen ſi ſit medicus principis, habet dignitatem. *Bartol. in l. omnes. la. 3. C. de decurio. lib.* 10. Imo omnes famulantes principi, *vt notatur in leg. vnica. C. de comiti. & archidiac. lib. 12. eod.* quia tales habent aliquod onus eis iniunctum à principe. ita videtur ſentire Bonus de Curtili *in ſuo tractat. nobilitatis in tertia parte, numer. 54. vſque ad numerum* 158. & ibi videtur inſiſtere, an habens officium dicatur habere dignitatem, in quo multum ponderat conſuetudinem vel ſtatutum. dicam *infra in 8. part. in 19. conſiderat.* ideo non aliter nunc inſiſto.

Et iſta dictio dignitas quandoque ponitur pro fama. *l. 3. C. de re militari lib. 11.* Quandoque pro conditione. *l. nepos autem in fin. ff. de verb. ſign.* interdum pro poteſtate. *l. 1. ff. de offic. quæſtoris.* quoniam qui poteſtatem gerit, eam digne gerere debet, ipſaque dignus eſſe. Imo etiam poteſtas poteſt ſine adminiſtratione eſſe, & hæc vocatur dignitas honoraria. *l. fin. Cod. de dignita. l. fin. vt dignitatum ordo ſeruetur. lib.* 12. Imo etiam quandoque ponitur pro publico honore. *l. generali. C. de decur. lib. 10. & l. fin. C. qui milit. non poſſunt. libro duodecimo. l. penult. §. fin. ff. qui milit. non poſſunt.* Aliquando pro bona opinione vel ſtatu. *l. ſi quid. ff. de vſufruct. & l. 4. ff. de ventre in poſſeſſio. mittendo. gloſſ. in l. maiorem. in verb. dignitatis. ff. de pac.* Quandoque ſumitur pro ordine Eccleſiaſtico, qui dicitur dignitas ſiue honor. 1. *quæſt. 1. cap. reperimur. in fin.* Quandoque pro ordine. *4. diſtinct. cap. denique.* Quandoque pro officio quod habet dignitatem annexam, *vt in titu. de præbend. & dignitat. & in cap. de multa. eod. tit.* & ita loquitur gloſſ. *in l. 1. ff. ad leg. Iuliam de ambit.* quæ dicit officia ibi numerata eſſe dignitates. Quandoque etiam ſumitur pro potentia natura tributa cuilibet, quia cum homo ſit dignior omni creatura. *l. iuſtiſſime. ff. de ædil. edict. dicam infra in 1. conſideratio. ſecundæ partis.* Quandoque ſumitur pro ſingulari poteſtate, quia ſeculares poteſtates dicuntur. 2. *quæſt. 3. cap. adminiſtratores, & in l. 1. in princip. ff. de officio quæſtoris.*

Vnde omnis, qui præeſt cognitioni villæ, vel caſtelli, dicitur habere dignitatem, *argumento notatorum extra, de præbend. cap. cum olim. in nouella & Bald. in cap. 1. in tit. quis dicatur dux, Marchio, Comes.* Imo etiam habens milites ſub ſe dicitur habere dignitatem, *argum. cap. ius naturale. 51. diſtinct. & leg. magiſteriæ. & quod ibi notatur C. de iuriſdict. omn. iud.* Quandoque etiam ſumitur pro quadam præeminentia, prout notat Archid. *in cap. 1. de conſuetud. lib. 6.* vnde Oldrad. *conſil.* 163. dicit, quod dignitas eſt quædam præeminentia cum adminiſtratione. Quandoque etiam accipitur pro quadam qualitate, quæ facit perſonam differre à plebeis, & iſta eſt nobilitas, de qua dicam *infra in octaua parte* ampliſſime. Et magis digni maioribus præmiis ſunt extollendi. *cap. dicat. 23. quæſt. 5. notat. in cap. de multa. in fin. de præbend. cap. ſtatuimus. de maior. & obedien.* & hoc ſiue in militibus cœleſtis militiæ ſiue armatæ, *vt notat Petrus de Anchar. in cap. vnico. per illum text. de reliquiis & venerat. ſanctorum, in 6.*

Alio modo conſideratur, prout conſtat in nomine ſui generis, nec habet nomen ſpeciale, vt eſt decurio. *leg. ſpurii. in princip. ff. de decurio.* & eſſe militem & presbyterum & ſimiles. *l. ne quis. Cod. vt nemo priuatus.*

Alio etiam modo, vt ſunt dignitates, quæ nomen habent ſpeciale, & per ſuos gradus nominantur, vt ſunt ſuperilluſtres, illuſtres, ſpectabiles, clariſſimi, & infimi. de quibus Lucas de Penna, *in rubrica de dignitatibus*, ponit verſus ſequentes.

Illuſtris primus, medius ſpectabilis, imus
(Vt lex teſtatur) clariſſimus eſſe probatur.
Et ſuperilluſtris præponitur omnibus iſtis.

Et etiam iſtas quinque dignitates ponit Ioan. de Platea, *in l. fin. C. de decur. libr.* 10. vbi ponit 12. dignitates: videlicet ſuperilluſtres, vt ſunt Imperator, Papa, & quilibet rex in ſuo regno non recognoſcens ſuperiorem, vt eſt Rex noſter, qui dicitur Imperator. Patritius, qui apud nos dicitur Cancellarius & Conſul, loco cuius ſunt duodecim pares Franciæ. Illuſtres, vt ſunt præfectus prætorio, qui dicitur præſidens. Senator, qui dicitur conſiliarius, & inter iſtos multi alii enumerantur. Præfectus vrbis, loco cuius eſt hodie præpoſitus Pariſienſ. Comes donationum quæ ſunt in curia principis. Præfectus prætorio militaris annonæ. Proconſul. Comes rerum priuatarum, qui apud nos eſt magiſter domus. & Comites prouincias gerentes, qui hodie apud nos ſunt gubernatores prouinciarum, de quibus infra dicetur ſuis locis. Et ſunt etiam quæſtores ſacri palatii, qui dicuntur generales ſeu theſaurarii.

Spectabiles ſunt proximi ſacrorum ſcriniorum, præſides prouinciarum, aduocati fiſcales, principes agentium in rebus. Quandoque etiam dicuntur clariſſimi.

Clariſſimi etiam ſunt rectores ciuitatum, ſeu defenſores qui habent merum & mixtum imperium, vt ſunt Poteſtates Italiæ, & alii poteſtates apud nos qui habent merum imperium, vt ſunt in pluribus locis.

Infimi vero ſunt iudices pedanei, magiſtratus Municipales, cognoſcentes vſque ad certam ſummam aut certam rem: & iſti infimi licet non habeant merum imperium, tamen poſſunt cauſas delegare, & vicarios ſeu locum tenentes conſtituere. *not. gloſſ. fi. in l. fin. Cod. de ſent. ex periculo recit.* Quod facit contra ſcabinos noſtræ ciuitatis Heduen. qui dicunt quod Virgobretus noſter, hoc eſt maior, non poteſt committere vicarium in ſua abſentia: imo quod antiquior eorũ debet iuriſdictionem exercere. De prædictis omnibus dignitatibus ſuo loco dicemus: & de iſtis quinque gradibus, vide ampliſſime *infra in 7. par. in princip.*

Aliquando etiam ſumitur dignitas pro quodam gradu dignitatis à principe vel ſuperiore collata, vt eſt dignitas, Ducatus, Marchionatus, comitatus, & ſimiles: de quibus *per totum titul. Cod. de dign. vſque ad tit. de re milit. lib.* 12. Et de his quomodo aſſumatur videatur per Lucam de Pen. *loco ſupra allegat.* & Cœpollam *in tractat. de imper. militum eligen. in verb. dignitatis.* vbi allegat plura alia loca quæ videre poteris.

SExageſimaſeptima conſideratio. Lucas de Penna *in d. rubr. C. de digni. lib.* 12. dicit, quod ad dignitates aſſumendi ſunt viri nobiles, prudentes, fideles, optime ſibi conſcii pro mentis integritate, qui pro ſua fide ac induſtria nec fallant, nec fallantur, tam moribus optimis præditi, quam ſcientiam peritiamque rerum habentes. Et ibi ponit, quod ad dignitates minus idonei non ſunt aſſumendi, quem vide, quia eſt extra propoſitum, ideo non inſiſto.

Sexage-

SExageſimaoctaua conſideratio. Dignitas habet multa priuilegia, quæ ponit Cæpolla *in tractat. de Imperatore eligendo. in verbo dignitas.* vbi ponit triginta priuilegia, & duo alia ponit Lucas de Penna *in l. obſiſtere. C. de annonis & tributis, lib.* 10. Vnũ videlicet, quod facit hominem gloria decorari. *l. nullus. C. de decurio. lib.* 10. Lætitiam gaudiumque in eo generat. *l. 3. §. his addimus. C. de ſilentia. lib.* 12. Tertio, vltra per eum ibi poſita dignitas ſuperueniens operatur, quod excuſare facit quem ab eo, quod prius promiſerat, *ſecundum Bald. in l. quiſquis in fin. C. de epiſco. & cler.* Hinc per hoc Bonus de Curtil. *in ſuo tracta. nobilitatis, in 3. part. numer.* 23. dicit quod homo manus mortuæ, qui tenetur ad corueas, ſi poſt efficiatur doctor, aut conſequatur aliam dignitatem, liberatur, & eſt immunis ab illis corueis, per text. quem ad hoc ponderat *in l. interdum. ff. de operis liber.* & dicit Felyn. *in cap. quoniam Abbas. in 5. colum. verſic. quærit hic Abbas. de offic. delegat.* quod dignitas mutat conditionem perſonæ. faciunt quæ dicit Bald. *in l. quiſquis. in fin. C. de epiſc. & cleric.* quod intellige non de diminuendo, ſed pullulando, & augmentando, quoniam vt ait G. de Montferrato *in tract. de ſucceſſione regum. in princip. numer.* 5. honor & dignitas perſonæ ſuperueniens, eiuſdem perſonæ qualitatem nen mutat, neque extinguit, ſed potius illam pullulat, & augmentat. *leg. falſa demonſtratio. §. ſed ſi cui ibi.* Nam honor eius auctus eſt, non conditio mutata. *ff. de condi. & dem. & in l. pe. ff. de ſenatori.* & ex dignitate quis efficitur homo nouus, & immutatur ei cor aliud. *vt 1. Reg. 10. cap.* vbi dicitur: *Num & Saul inter Prophetas?* faciunt quæ dicit D. meus Iaſ. *in leg. non ſolum. §. morte. in 27. col. ff. de nou. oper. nunc.* vbi dicit, quod verecundia excuſat, ac ſi quis eſſet obligatus. *Faciunt etiam quæ dicit Barba. in conſ. 60. in 1. colum. & ſeq. in 1. volum. & idem D. meus Iaſ. in §. quadru. in 10. col. inſtit. de act. & Fel. in c. cum omnis, in 7. col. extra. de conſti.*

Et his diebus mihi euenit caſus de quodam notario regio, qui terras ſuas, & hæreditagia in loco manus mortuæ habebat, & per homines loci illas cultiuari, & laborare faciebat: dominus volebat eum cogere ad faciendum corueas. Dixi, attenta eius qualitate, cum illi fuiſſet verecundum & inhoneſtum tales corueas facere, quod non tenebatur ad illas, & quod erat immunis, imo ſolum tenentur ad tales corueas qui ſciunt illas facere ex natura ſui artificii, & ſecundum naturam illorum, & adhuc pendet proceſſus.

SExageſimanona conſideratio. Quod dignitatem acquirendo & regendo, conſequimur laborem, ſtudium, curam, miſeriam, vigilias, & calamitatem ſecundum Luc. de Penna *in l. 1. C. de vetera. lib.* 12. vnde Grego. *in regiſtro. lib. 4. cap. 68.* Quomodo autem ſuſcepto paſtorali onere habere ſerenitatem cogitationum poſſetis, cum ſcriptum ſit: *Ecce gigantes gemunt ſub aquis.* quod ſatis ibi per Lucam exponitur, vbi etiam dicit, quod dignitas habet onera annexa. *leg. 1. nec caſtrenſe. ff. de collatio. bonorum. l. continent. ff. quod metus cauſa. facit 40. diſtincti. capit. ante.* & ſicut patrimonium non ſine labore conſequimur, ſic nec beneficia eccleſiaſtica, nec honorum inſignia, nec ſtipendia. *Luc. in leg. 1. C. de metallariis. lib.* 11.

SEptuageſima conſideratio. Maieſtas eſt, virtutis, & probitatis quædam excellentia, ſine magiſtratu, ſine imperio, ſine fortunæ adminiculo, honoratum reddens hominem. Et ſic maieſtas eſt honor lõgus, id eſt, diuturnus etiam poſt mortem, æternus ſine honore, id eſt, magiſtratu publico, vt dicit & refert G. Bened. *in ſua repe. cap. Rayn. in ver. teſtamentum. primo numer. 45. de teſtament.* ſed tamen quicquid dicat, cadit in principem, *vt in proœm. inſtit. in princ.* & in rege. *vt in l. reginæ. C. vt nemo priuatus.* & in prætore, *vt in leg. pen. in fin. ff. de iuſt. & iu.* & in quolibet iudice, *vt in C. & ff. ad l. Iul. maieſt.* Et dicitur maieſtas, id eſt, maior ſtatus. *cap. felicis. de pœnis, lib. 6. cl. 1. eod. tit. cum ibi notatis. cap. 2. de ſtat. mon. cap. paſt. de ſen. & re iud. per Vale. lib. 2. cap. de maieſtate.* vel maior poteſtas. Luc. de Penn. *in l. vlti. C. de delato. libr.* 10. vbi ponit differentiam inter maieſtatem & dignitatem, vel dicitur maieſtas autoritas ſacra, quæ in terris poſt ſupernum honorem ſecundo loco poſita habetur, *vt in §. arripiat. ibi, quæ merito poſt ſupernum honorem ſecundo loco poſita ſunt, in authent. vt omnes obediant iudicibus prouinciarum. collati. 5.* Et in ſacra maieſtate ſolum beneplacitum pro ratione eſt, dummodo honor inde non afferatur rationi naturali: quia tunc tale beneplacitum inciuile & illegitimum eſſet, *vt in l. Marcel. in fin. ff. de reg. iur.* In publica vero autoritate diſciplina attenditur, hoc eſt, doctrina populi cum increpatione: quæ quidem increpatio ſacræ autoritati ſummæ non congruit, cui etiam dedit Deus leges eſſe ſubditas, vt ipſe princeps ſit animata lex ſcriptarum legum, *vt in authentic. de conſulibus, in fin. collatio.* Qui autem publicam diſciplinam agunt, multa prudentia primo imbuti eſſe debent, vt ex eorum prudentia autoritas aſſequatur, prout lex dicit Platonem fuiſſe virum primo ſummæ prudentiæ, deinde ſummæ autoritatis. *vt in l. 2. ff. de nundinis.* Princeps autem, qui maieſtatem habet, primo autoritate fulget, quia à Deo ſecundus in terris habetur, *allegato §. arripiat.* & ſecundo prudentia ipſo pro eximio ornatu & illuſtri decor apparet.

An autem duces & barones habeant maieſtatem, vide *infra in 5. parte. in fin. in conſideratione incipiente, Alii autem inferiores. quæ eſt in ordine 56.*

SEptuageſimaprima conſideratio. Reuerentia eſt honor, qui exhibetur cum pauore, *vt dicit Archi. in capit. 2. de offici. deleg. in 6. & ibi Dominicus de S. Gemini.* & eſt inter maiores & minores. *vt notat Ioan. Andre. in cap. non eſt ſine culpa. de regularibus. in 6.* Et alicui exhibetur ratione dignitatis, vel poteſtatis *cap. viſis. 16. quæſt.* 2. vt dicit Tullius in Rhetor. Reuerentia eſt virtus aliqua prælatione ſublimatis debitæ honorificationis cultum exhibens. Sed veneratio eſt virtus, qua reuerentiam exhibemus maioribus, in corporis humiliatione, geſtu, nutu, & verborum emiſsione. Ita dicit Lucas de Penna, *in l. 1. in 2. colum. C. de collegatis. lib.* 11. & de huiuſmodi deſcriptionibus reuerentiæ & venerationis, vide Ioannem de Terra rubea cum gloſſ. Iacobi Bonaudi, *in ſuo tractat. de vinea eccleſiæ. articul. 3. tertii tractat. in verbo, honorificate.* Dicit tamen S. Thom. 2. 2. *quæſt.* 13. 1. *diſtinct.* ſupra numerum primum, quod reuerentia non eſt honor: ſed motiuum honorantis, & finis aliorum. *& ibidem quæſtione* 104 2. *diſtinct.* ſupra numerum quartum, dicit, quod reuerentia directe reſpicit perſonam excellentem: ideo ſecundum diuerſas rationes excellentiæ, diuerſæ ſunt ſpecies eius, vt de pluribus ponam in hoc libro, ſecundum ordinem dignitatum, in quolibet ſuo ſtatu & ordine. de hac reuerentia vide Polycraticum, *libro 5. capit. 4.*

Vel etiam dic, quod reuerentia eſt honor exhibi-

tus, in testimonium virtutis. Et est timor initialis & castus, & potest capi in bono & in malo, sicut etiam confusio, id est, erubescentia. *secund. Thomam super Psal. 34.* Et ideo cum nec dæmones, nec damnati, nec irrationabiles, vllam habeant virtutem, eisdem nulla debetur reuerentia, nec honor, prout dicit sanctus Thom. *in 3. part. dist. 9. quæ. 2.* hinc Boetius *de philosophica consolatione, libr. 3.* Non possumus ob honores reuerentia iudicare dignos, quos ipsis honoribus iudicamus indignos. Et ideo boni reuerendi sunt, ne offendantnr, ne fortasse per eos ille prouocetur ad iram, qui eorum corda semper inhabitat, *vt dicit Greg. super Ezechielem.* Inferiores enim suis potioribus debent reuerentiam exhibere. *l. potioris. C. de offic. rectoris prouinciæ. cap. statuimus, extra de maioritate, & obedientia.* Nec debet iunior ex hoc irasci, quod maior ei præfertur. *vndecima quæstio 3. cap. qui resistit, vide Lucam de Penna in leg. 1. C. de consulibus. libro 12. dixi supra amplius in 20. consideratione, incip. honor est illi.*

SEptuagesimasecunda consideratio. Subditi prælatos reuereri debent, eis effectum dilectionis impendendo. *95. d. cap. esto. 2. quæst. 3. cap. habet* ipsis obediendo. *93. distinct §. 1. & cap. sequenti. & 2. q. 2. cap. sacerdotes.* eis communicando & subsequendo, *95. distinct. cap. non oportet.* eorum officium temerarie non vsurpando, *eadem distinctione. cap. presbyter.* eorum statuta seruando. *7. quæst. 1. quia. & c. si quis extra de maiorita. & obedien.* eos temerarie non arguendo, vel iudicando, *21. d. cap. nolite.* & eorum defectus non reuelando, sed potius contegendo. *97. distinct. cap. in scripturis.* & dicit text. *in cap. regnum. 23. quæst. 5.* Ipsis autem principibus, & potestatibus fidem, & reuerentiam seruari oportet: quam qui non exhibuerit, apud Deum præmia inuenire non poterit. Sic etiam filius patri, & vxor marito tenentur reuerentiam præstare. *23. quæst. 5. cap. est ordo. ita dicit Lucas de Penna in d. l. C. de collegiatis. lib. 11.* imo etiam reuerentia debetur in vtili prolato, quandiu sustinetur, *cap. si fortassis. 16. quæst. 6.* Nec dignitas regia, vel imperialis vituperanda est, si Rex aut Imperator tyrannice sæuiat, *vt est text. in cap neque. 24. q 6.* Imo etiam reuerentia debetur ab exemptis. Bald. *in l. fin. per illum text. versic. ibi. per hunc. C. de bonis libertorum*, & dicam *infra in 4. part.* & ibi etiam Bald. *in versic. vltim. notabi.* dicit, quod reuerentia debetur naturali, nec potest reuerentia pacto remitti, *prout dicit Bald. in l. libert. in 2. colum. pone. ego promitto. C. de operis libertorum.* Ita qui tenetur ad reuerentiam alicui, non potest vocare talem in ius sine venia, *vt dicit Specul. in titul. de actore in 11. colum. in fin.* Sed nunquid edictum, quod non credo indistincte verum. Cum princeps reuerentiam exhibeat iurisperitis ob finem meritem. *leg. quicquid. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum.* & tamen non est verum, quod eos non possit in ius vocare sine venia. Dic tamen quod princeps hoc facit, non quod teneatur, sed tantum ex vrbanitate, & ob finem meritum, & propter honorem scientiæ, adeo quod nominatim opiniones eorum exprimit in rescripto. *vt in lege si pure. ff. de fideicom. libert.* & hoc studiorum labor iuste meretur. *l. 1. C. de assess.*

SEptuagesimatertia consideratio. Reuerentia, quæ debetur à vasallo, domino remitti potest, cū videatur deberi ratione contractus, *secundum Bald. in l. 1. in 52. q. ff. de rer. diui. & in cap. si cautio. de fid. instrum.* Secus autem in reuerentia, quæ debetur ratione personæ, vt est illa quæ debetur à filio patri, ab vxore marito, à iudice doctori, *vt dicit G. Benedicti in sua repe. cap. Raynutius. in ver. duas habens filias. numer. 234.. de testa.* & idem de illa quæ debetur episcopo. de quo *per cano. in cap. cum venerabilis. de test. & dicturus sum infra in 4. par. in 28. consideration.*

SEptuagesimaquarta consideratio. Reuerentia, quæ debetur viuo, debetur & mortuo, *vt dicit tex. in l. apud Celsum. §. aduersus. ff. de excess. ibi*: semper enim reuerentia ei adhibenda est tam viuo quam mortuo, & ibi, namque conuenit tam viuo quam mortuo patrono à liberto honorem exhiberi, de quo honore exhibendo circa corpus mortuum seu reuerentia, infra dicam, *in 2. part. in 5. consider.* vbi ample.

SEptuagesimaquinta consideratio. Pro reuerentia quam quis facit alteri, datur ei pręmium: cum ei accedat bona gratia, *vt habetur Eccl. 32.* Audi tacens, & pro reuerentia accedet tibi bona gratia. Laudabile namque discretumque est reuerentiam & honorem exhibere prioribus. *dicit text. in c. sicut in qu... in princ. 2. q. 7. facit text. in c. ex ore. in fin. de priuil.* etiam si inutiles sint, dummodo tolerentur. dixi ante & videatis conciuem & contemporaneum nostrum Ioan. de Motholo. *in suo promptuario iuris. in versic. reuerentia.*

Aduerte ad id quod dicit Luc. de Penn. *in d. l. 1. C. de collegiatis.* an faciendo reuerentiam, vt præposito ei cum quo de præpositura litigantur, iuri suo propterea renunciare videatur. videantur notata *in c. ex ore. extra de his, quæ fiunt à maiori part. c.* vbi videtur dicendum quod sic.

SEptuagesimasexta consideratio. Excellentia proprie cadit in principem, vt notat. *in cap. 1. de prob.* vbi imperator scribit regi Angliæ, & vtitur his verbis: *Tua excellentia.* Tamen etiam præfectus v... bis dicitur excellentissimus, *vt in l. tam dementis. C. de episco. audi.* & etiam quæstor dicitur excellentissimus *vt in l. si quando. C. de appella.* Ex quo non indistincte excellentia cadit in principem: & ratione excellentiæ quis præfertur, qui alias non præferretur, vt dicit *in leg. 1. C. de ano. ciui. lib. 11.* vbi dicit, quod si scholaris sit excellens, debet præcedere doctorem. *d. ...* *Ias. in l. cum quid. in 1. lect. in 4. colum. ff. si cert. pet.* E... etiam minor excellens debet præcedere seniorem *vt plene habetur per G. Benedicti in sua repet. cap. Raynuti. in ver. Adiectæ impuberi. numer. 2. de testa.* Et alia q... fiunt ratione excellentiæ personæ, ponit Spec. *tit. de arbit. §. 2. versic. 1.* & Alex. *in d. l. cum quid.* & dicam *infra in 10. par. in 30. consid.* vbi ponam, quod iunior doctor excellens, pręfertur antiquiori indocto.

SEptuagesimaseptima consideratio est. Quod ... cognoscatur, quis honor quæ laus, quæ gloria dignitatem habentibus sint deferendæ, & quomodo inter illos sit seruandus ordo, & quomodo vnusquisque agnoscere debet ordinem suum, & quod dignum sit eo ordine, quem suscipit, intelligere, & in actus suos, sermonem, incessum, habitum, moderare. Ideo videndum est quid sit ordo. Vnde vt ait August. *de ciuitate Dei lib. 29.* Ordo est parium disparium que rerum, sua cuique loca tribuens dispositio. & dicitur ab ordino: & ordino ab ore dicitur, quod idem est quod dispono, quasi ore pronuntio, quis cuique locus esse debeat. A quo ordo, dispositio gradus, & ordinarium, in quo ordo seruatur, & maxime ordo in dignitatibus est seruandus. *l. fin. C. de primicer. & se... cundic. & toto tit. vt dignit. ordo seruetur. C. lib. 12.* & bonum consistit in ordine *secundum Aug. in lib. de natura boni*, & ordo dat rei perfectionem *7. quæst. 1. cap. ...*

Nullus

Nullius quippe vniuersitatis administratio gerere, neque subsistere posset, nisi eam magnus ordo differentiæ seruaret, *cap.ad hoc 89.d.* vbi habetur quod Ecclesiæ militantis & triumphantis duplex est ordo, & sicut in ecclesia triumphanti sunt nouem ordines designati per nouem lapides. *de pæni.d.1.cap.principium.* ita in ecclesia militanti, quos habes. *cap.clero.21.d.cap.cum in ecclesia nihil debeat esse inordinatum.61.d.cap. miramur.* Et ideo quanto aliquid ordinarium est, tanto id melius, & perfectius *l.2.§.1.ff.ad Velleia. Ita dicit Lucas de Penn.in rubr.C.vt dignitat. ordo seruetur.lib.*12. Et proprie ordo dicitur, cum diuersarum rerum vel personarum, vnaquæque proprium locum tenet. *Arch. in c. decernimus in prin.* 10.*quæst.*1. gradúum enim & ordinum distributio vnitatem in ecclesia conseruat. *d. cap. ad hoc. vbi gloss. & Arch.* 89. *dist. super cap. licet.* 45.*dist.quod amplissime & eleganti stylo declarat Iodocus Clict.in suo Antiluthero. cap.* 2. *&* 3. *in* 3.*lib.* Ratio autem ordinis obseruandi inter personas, ponitur *in c.fin.in prin.89.dist.* vbi dicitur: Ad hoc, dispensationis prouisio, gradus diuersos, & ordines constituit esse distinctos, vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent, & potiores minoribus dilectionem impenderent, vera concordia fieret, & ex diuersitate contentio, & recte officiorum gereretur administratio singulorum. Neque enim vniuersitas alia poterat ratione subsistere, nisi huiusmodi eam magnus ordo differentiæ seruaret. & ibi gloss. allegat Apost. dicentem. Dum mundus iste durabit, homines præsunt hominibus, dæmones dæmonibus, angeli angelis. Cum enim Deus erit omnia in omnib. cessabit omnis prælatio, non tamen ordo vel maioritas. Aliquis enim maior erit alio, quoniam in domo patris mei multę mansiones sunt. *c.in domo.de pœniten.d.*4.

Iu omnibus enim actibus & virtutibus est ordo, & vtitur secundum ordinem, *secundum Arist.* 3.*Ethicorum.* Et ideo, vbi sunt plura ordinata in vnum, oportet esse aliquod vniuersale regimen, supra particularia regimina, & ad hoc est facta prælatio inter ministros, *vt not. gl. & Doct.in cap. legimus* 93. *dist.* Et etiam dicit Tull. *lib.*1.*officiorum*, quod ordo proprie est compositio rerum in aptis, & commodatis: prout etiam dicit Luc.de Pen.*in l.his quidem.C.qui milit.non poss.in* 2.*colum.lib.*12. Potest autem ordo multipliciter considerari, *vt infra dicam.* Nam, *vt habetur in cap. conuenit. de consecr. dist.* 5. Conuenit ordinem æqualiter ab omnibus custodiri, nec debet turbari ordo officiorum *l. quisquis.in fin.& ibi gl.fin.C.de postulan.*

Et ordo est etiam vniuscuiusque rei figura substantiæ, vt inquit Bald. *in consi. schismatis, quod posuit post rubr.si quis alteri. vel sibi.* & testatur D. Ambr. quem recitat Bald. *in proœ.digestorum in prin.* & dixi satis ample *supra in proœ. huius libri.* Vdalricus Zasius *in repe. l.* 2.*ff. de ori. iu. in §. post hunc maximæ autoritatis. in gloss. in equestri ordine.* dicit, quod est discretio status hominum conditioni accommodatus. Et Origen. *in Leuit.cap.*4. ordines duodecim rationalis creaturæ esse, ex 12.tribub.collegit.de quib.infra dicam *in sequenti parte.*

Ordo etiam rem decorat *leg.munerarios. & ibi Luc. de Penn. C. de apparatoribus magistrorum militum. lib.*12.

SEptuagesimaoctaua consideratio. Duplex est ordo, temporis scilicet & qualitatis. De ordine temporis habetur *in l.1.C.consulibus. lib.* 21. & de præpositis sacri cubiculi. *l.1.C.eo.lib.* & de proximis sacrorum scriniorum. *l. vnicuique.* & de tyronibus. *l. fin.C.eo.lib.* de quo infra in pluribus locis dicam, & maxime *in vlt.par.* De ordine qualitatis seu maioritatis, de quo est nunc quæstio in partibus sequentibus quasi in omnibus. & de quo habetur *in rubro & nigro. vt dignitatum ordo seruetur.C. lib.*12. & hic ordo potior est primo: quia, vbi habet locum ordo qualitatis, & de ordine temporis non curatur, *vt inst. l.1.de consulibus in fin. & C. qui accus. possunt leg.1.in fin.* Vnde immutatio operis præfertur origini carnis. 22. *quæst.* 2. *§.item opponitur quod Iacob. ita dicit Luc. de Pen. in rub. C. vt dig. ordo seruetur.* Et ideo dicit Iacob Rebuffi. *in d. leg.1. C. de consulibus. lib.*12. quod ordo temporis seruatur tantum inter existentes in dignitate æquali: sed vbi sunt inæquales dignitates, non seruatur ordo temporis: sed ille est prior aliis, qui meruit maiorem dignitatem, *vt ibi ample per eum.*

SEptuagesimanona consideratio, quod adhuc alio respectu, triplex ordo.

Primus est, vnius rei ad se ipsam in esse producendam, vt in sententia, ad quam recte faciendam, seruandus est ordo iudicii pręced. prolatam, *C.de sent. & interl.om.iu.*

Secundus ordo est temporis, vt quia vna res est prior tempore, quam alia, tunc in honoribus ordinandis non præfertur prior sed potior, *l. honores. ff.de decurio.l.ad subeunda.C.de decu. lib.*10. Sed in iam ordinatis inuicem præferendis, seruatur ordo, tam tẽporis, quam qualitatis, *vt dixi in præce.consid.dicam infra in vlt.par.*

Tertius est ordo, qui non attenditur, quando constat de mente contraria. *l. nec enim.ff. de solutio.* quoniam quandoque verba transposita & vt plurimum idem significant, *l.1.C. qui accus. non pos. l. quidam. ff.de pecul. lega. l. præposteri. C. de testa. vbi do. meus Iason leg. cum pater. §.si fidei tuæ. ff. de leg.* 2. & hoc quia sensum & non verba spectamus. *l.3.§. cum domino. ff. de adi. leg.* & declaratur quandoque mens ex conceptione sermonis, & personarum affectione, *vt vult gloss. in d. leg. cum pater. §. à te rogo. ff. de lega.* 2. Si autem non potest constare de mente, non recedimus ab ordine scripturæ. *l.1.§. is qui nauem. ver.in re igitur dubia. ff.de exercitoria. & ita dicit Ioan. de Platea in l.2.C. vt dignitatum ordo seruetur. & dicam plura infra de hoc procardico, An ordo scripturæ attendatur, videatur Fel. in rubr. de maioritate & obe. & in cap. cum dilecta, de rescri. vbi ponit quinque limitationes. & do. meus Iason in leg.* 2. *§. prius.ff. de vulg. & pup.* Benedictus *in sua repetitione cap. Rayn. in verbo, testamentum.* 2.3. *de testamen.* dicit, quod procedere contingit tribus modis scilicet tempore, ordine naturæ, & iuris fictione, seu ingenio intellectus. vide ibi.

OCtuagesima consideratio. Quia, licet ordo in dignitatib. sit seruandus, quod etiam in aliis est seruandus. Primo, in subeundis muneribus. *leg.fin. quemadmodum ciuilia mune.inducuntur. lib.*10. *C. & l.de munerib.patrimo.eod.lib.*

Secundo, in debitoribus fisci conueniendis. *lege quoniam Augerio. C. de conuenien. fisci debito. libro decimo, quo quis ordine conueniatur, per totum.*

Tertio, in liberalibus. *leg. generaliter. §. si quis alienum. versicul. si quis ergo. ff. de fideicommis. libertatibus.*

Quarto

Quarto, in pignoribus. *l.2.C.qui potio.in pig.hab.*

Quinto, in petitionibus à diuersis in iudicio propositis *l.qui prior.ff.de iudi.*

Sexto in executione rei iudicatæ *l.ordo.C. de exe. rei iudi.& l.à diuo Pio. §.in venditione.ff.de re iud.* Qui si non seruetur, actus est nullus. *Fel.in c.cum dilecta in 6.col.extra de resc.Io.de Imo. in d.§in.venditione.*& maxime quãdo executio fit ab executore, *vt dicit Alexand. in consi. 5.in 3.col.in 2.vol.*

Septimo, in petitionibus ab eodem propositis. *l. ordinarii.C.de rei vendicatione.*

Octauo in testamentis, *l.qui soluendo 2.ff. de hær.inst. l.2.§.prius.ff.de vulg.& pup. subst.Ista ponit Io. de Platea in l.2.C.vt dignitatum ordo seruetur.lib.12.*

Nono, in visitatione fienda per episcopum, vel alium habentem ius visitandi.*c.1.de censib.in 6.*

Decimo, in electionibus fiendis. *c.quia propter.& ibi notatur, extra de electionib.* ita quod non debet fieri præposteratio requisitorum ad electionem, *vt notant Io.And.& Panor.in d.c.quia propter in 5.& 6.col.*

Vndecimo, in confirmatione electionis: quoniam prius debet fieri inquisitio de processu electionis, de meritis, & dignitate vel indignitate ipsius electi per ipsum confirmatorẽ, quam electus confirmetur, alias confirmatio non teneret. *c.prouida.& c.fin.de electionibus.in 6.*& ibi Dominicus, & Philippus Francus, & ample de his duobus per Pe.de Brax. *in suo directorio electionum. 3.parte c.38.* vbi multa de materia ordinis, & ibi ponit triplicem esse ordinem. de quibus di- xi *in præced.consi.*

Duodecimo, in euangeliis, vbi primo in ordine ponuntur Euang. Matth. quia primus scripsit Euang. in Iudæa, *vt habetur in argum. in euangelium secundum Matth.& ibi Nicolaus de Lyra.*

Decimotertio, Etiam Deus præcipit nomina filiorum Israel scribi in veste Aaron, iuxta ordinem natiuitatis eorum. *Exod.28.& habetur per Lucam de Pen.in l. 3.in prin.C.de tyronib.lib.12.*

Decimoquarto, in oneribus ordo est seruandus, *ordine.ff.de leg. 5.l. 3. §. præsens.ff. de muneribus & honoribus.gloss.in l. vni.C. de potioribus ad munera nominand. lib.10.*

Decimoquinto. ordo seruandus est eorum quę lege ponuntur, *vt l.fi.C.de officio præfecti vrbis secundum g. 1.in l.2.ff.de apo.* & sic vbi legalis paternitas contrahitur, primo interrogatur pater quam filius, *d.l.2.* vbi quia is qui adoptat rogatur, id est interrogatur. *ff. apti.* per quem text.d.gl.1.infert, quod sponsus prius debet interrogari in matrimonio contrahendo, quam sponsa, & ad illud propositum, illã gl. singularizauit bi Bald.

Decimosexto, in iudiciis. *vt in l.prolatam. C.de sen. & interloc.om.iud. & C. de ordine iudiciorum : & de ordine cognitionum.* & in his si ordo non seruetur, actus sit nullus. *Alb. de Ros. in l. 1. in 5. col. de nouo C. comp.*

Primæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SECVNDA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

A Barth. à Chassaneo humanorum Iurium Doct. Patrone Heduorum fiscali, editi: dignitates, laudes, & excellentias hominis, præcipue mulierum, complectens:

Diuisa in vnam & quadraginta Considerationes.

In primis, pro clariori subsequentium intellectu, duas primas præmitto Considerationes, tanquam fere vniuersales ad huius operis materias.

IT ergo Prima: Omnium Entiũ quatuor sunt genera. Primum est earum rerum, quæ habent esse tantum, & harum multiformis est differentia. Nam & si in hoc vno conueniant, quod habent esse, recipiunt tamen hoc esse: ista quidem clarius, ista vero obscurius. Inter elementa etiam aqua dignior est terra, & ignis supra aquam & aerem multo præclarior. Dixi *inferius in vlt. par. in* 12. *consid.* Iste gradus complectitur cuncta, quæ generantur in visceribus terræ, vt sunt mineralia, & metalla omnia, argentum viuũ, plumbum, ferrum, cuprum, stannum, argentum, & aurum. Quod autem istorum altero sit præstantius, etiam narraui *in d. par. in* 95. *consid.*

In hoc gradu est lasurium, quod aurum pretio superat: sulphur, salpetra, salgemma, & cũcti lapides pretiosi, vt sunt carbunculus, hyacinthus, smaragdus, ametistus, topazius, corallus. Hi omnes magni sunt pretij, pulchritudinis, & virtutis. De quibus videre poteris aliquid *in d. part. vlt. in* 91. *consid.* In hoc præterea gradu sunt omnes cœli, omnia corpora cœlestia, omnes sphæræ, sidera, & septena planetarum lumina. De quibus etiam in dicta finali parte. Artificialia quoque ad istum referuntur gradum. Quæ & si inter se de nobilitate conpugnent, vt infra dicturus sum *in* 11. *par.* in hoc tamen cuncta conueniunt, quod esse tantum habent, & non viuere.

Secundus gradus est earum rerum, quæ habent esse & viuere, cuiusmodi sunt omnes planetæ, arbores, & herbæ. Hic nempe vitam suam oculis nostris insinuant, dum videmus eas sursum, deorsum, ante & retro, ad dextram sinistramque moueri. Attrahunt & habent è terra suum unde se nutriunt, elementum, crescunt, augmentantur, & flores, frondes, fructus, seminaque producunt. Habent enim intra se virtutem quandam, qua facile ista perficiant. Sub isto gradu innumerabiles ponuntur arborum, & herbarum species: quarũ inter se fructus, sapores, odores, virtutes, coloresque longissime separantur. Omnibus vna viuendi ratio, sed nobilitas dignitasq; non vna, *prout etiam in d. part. dicetur, in* 88. 89. *&* 90. *considerationib.*

Tertius gradus est eorum etiam quæ habent esse, viuere, & sentire: & in hoc sunt cuncta animantia. Ad sensum enim visus requiritur & auditus, gustus, odoratus, & tactus. Ad istum gradũ referuntur cuncta quæ mouentur in terris vel aquis, vel quæ in liquido aere peruolitant. De his *infra in* 78. 80. *&* 81. *considerationibus dictæ vltimæ partis.*

Quartus gradus est eorum quę habent esse, viuere, sentire, & intelligere: & in hoc est homo, cui præter esse, viuere, & sentire, subest etiam intelligere, discernere, velle & nolle libere. Solo enim arbitrio ascendit homo supra cætera animãtia: qui potest iudicare, ratiocinari, & susceptibilis fieri experiẽtię, artis, scientiæ, atque doctrinæ. In hoc etiam sunt angeli & dæmones, boni & mali, cum dæmon etiam in bonam partem olim accipiebatur, & erat nomen dæmonis veteribus honestum, vt ait Cœlius *li. antiquarum lectionum primo c.* 23. *&c. seq.* Vbi & Platonicorum schola asserit, rationalis naturæ, gradus esse tres, non dignitatis tantũ maiestate interpunctos adiunctosq;, sed etiam locorum intercapedine. Nam immortalibus dijs summam attribuunt sedem, hoc est cœlestem. Sed horum alios dici, & esse intelligibiles, ab omni materiæ contubernio semotos, quorum parens princepsque is sit, quem rerum conditorem opificemque veneramur, maiestatis amplitudine vltra mundana, sanctum, & humano sermone inenarrabilem, sed ne mente quidem facile apprehensibilem. Quisquis est, quantuscũq;, vnus est, verus, bonus, veritas vna, bona, bonitas vna, vera. Cæteri non tam dij, quam ministri. Visibiles Deos intelligunt cœlestia corpora, atque hic gradus vtrique vnus, qui & primus. Imum vero tenet numisma præcelsæ diuinitatis. Eximium, homo, cuius eminentissimã naturam cœlitibus fere comparem, contendunt. Medium vero inter hosce extremos gradum à lunæ collimitio ad nos vsque expansum iam habent, quos à scientiæ magnitudine prisci dæmones vocarunt. Hos tan-

quam interpretes quosdam, & salutigerulos arbitrati sunt priores: qui concepta à nobis vota ad Deos deferrent, & illinc ad nos diuina munera referebantur. Hos Romani veteres *medioxumos* nuncuparūt: quod insiti ex suis, ratione, ac loco, & potestate, dijs summis sint minores: hominum natura velut complacitum est antiquis: vtiq; maiores. Hæc Cælius. Et de isto tertio gradu, & primo dicam *in 3. par.* De secundo vero, qui est hominis in hac parte discutitur.

Secunda & principalis consideratio huius secundæ partis, quæ est generalis ad omnes sequētes, & ex qua omnes dependent, est: Quod cum homo honorari naturaliter appetat. *Spe. in tit. de citatio. §. 5. ver. porro si sunt plures delegati. & dixi supra.* Ideo dic quod homo est animal honorandum. Hoc in naturam Dei transit, quia ipse sit Deus. Hoc dæmonū genus nouit, vtpote, qui cum ijsdem ortum se esse cognoscat. Hoc humanæ naturæ partem in seipso despicit, alterius partis diuinitate confisus. Et, *vt ait Trimegistus*: Miraculum est homo, ad similitudinem Dei factus. *Gen. 1. & 9. c. tex. in c. hæc imago. 33. q. 5. & in l. si quis metallum. C. de pœn.* In tantum, vt ipse pater architectus Deus omnipotens, omnium creaturarum creator, cunctis reb. creatis, vltimum, diuinū hominem creauit ad imaginem, & similitudinem suam: vt postquam ipse Deus, hanc quam mundanam domum videmus, diuinitatis templum augustissimum, arcanæ legibus sapientiæ fabrefecerat, super cœlestem regionem mentib. decorarat, æthereos globos, æternis animis vegetarat, excrementarias, & feculentas mundi partes, omnigena animalium turba, complerat: opere consummato, considerabat aliquē esse, qui tanti operis rationem perpenderet, pulchritudinem amaret, magnitudinem admiraretur. Inducendo vnum, quod à regibus & principibus nostri temporis vsurpatum videmus: vt cum magnificam, & nobilem ciuitatem condiderunt, iam vrbe ab soluta, imaginem suam, omnibus visendā, in medio illius spectandamq; constituunt. Sic fecisse videmus principem omnium Deum, qui tota mundi machina constructa, postremum omnium, hominem in medio illius statuit ad imaginem & similitudinem suam, formatum. Res ergo & supra fidem mira, est homo. Cœlestis enim illi est origo, testante Virg. & comprobante Ouid. *in suo lib. Metamor.*

Pronaq; cum spectent animalia cætera terram,
Os homini sublime dedit, cœlumq; videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

De quo habetur *in gl. in §. partus. inst. de rerum diui. & in l. iustissime. ff. de ædil. edi. & in §. fi. Inst. de iure naturali gentium & ciuili.* Vnde etiam Silius Italicus:

Nonne vides hominum celsos ad sydera vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora.
Cum pecudes volucrumq; genus formamq; ferarum,
Segnem, atq; obscœnam passim strauisset in aluum.

Huncq; gloria & honore coronauit dominus, & constituit eum super opera manuum suarum, *vt habetur Psal. 8.* Omnia sub pedibus eius subiecit, oues, boues, vniuersa insuper & pecora campi: Volucres cœli & pisces maris. *Psal. 38.* Et super vniuersas terræ creaturas contulit ei dominij principatum, nobilitando etiam, & sublimando hominis dignitatem, ex ministris spirituum superiorum. *tex. in cle. si dominum. de reliquiis & vener. sanct.* Hinc etiam Apostolus *ad Heb. 2.* dicit, quod Deus omnia submittendo homini nihil dimisit non subiectum. Hinc dicit Plin. *lib. 7. naturalis historiæ c. 1.* quod homo est animal cunctis imperans, & etiam cæteris animantibus excellēs. *Arist. li.*

1. de animalibus. Nobilissimumq; & altissim...
mal est homo. *eo. lib. de animal. lib. 1.* Et, *vt dicit*
Apuleius de Deo Socratis. Præstantissimum anim...
homo. Ita ab ipso Deo magnificatus. *Iob. 7.* vt p...
minus angelis sit diminutus. *Psal. 8.* Hoc enim in...
turam Dei transit, quia ipse sit Deus, Hoc dęmonū...
genus nouit, vtpote quod cum ijsdem ortum se e...
noscat: hoc humanæ naturæ partem in seipso de...
cit, alterius partis diuinitate confisus. O homi...
quanta est natura temperata, felicius ac dijs cog...
diuinitate coniunctus, partem sui qua terrenus...
despicit. Cætera omnia, quibus se necessarium...
cœlestis dispositione cognoscit nexu secū chari...
astringit, sicq; suspicit cœlum. Sic ergo feliciore...
co medietatis est positus, vt quæ infra se sunt dili...
Ipse autem à superioribus diligatur, elementis...
citate miscetur. Acumine mentis in profundo m...
descendit. Omnia illi licent, non cœlum videtur...
tissimum, quasi enim è proximo sagacitate ani...
tuetur. Intentionem animi eius, caligo aeris...
confundit. Non densitas eius operum impedit...
aquæ altitudo profunda, aspectum eius obtu...
Omnia idem est, vt vbique idem est. Hoc satis...
bat dictum Aristotelis *in 3. lib. Politicorum* dicent...
nimal hoc prouidum, sagax, ac tutum, memor, p...
rationis, & consilij, quem vocamus hominem...
clara quadam conditione generatum est. Non so...
famulantur terrestria, imo & angeli hominis...
habetur Apoc. 19. Vbi Angelus non fuit passus se a...
ri ab homine. Dixit enim homini, nequaquam...
seruus tuus sum & confratrum tuorum haben...
testimonium Iesu. Et dicit gl. *in l. cognitionem...*
riis, & extraor. cogn. quod angelica natura seruit h...
ni. Omnium enim animantium dominus habe...
sui custodiam angelos, quasi satellites aut pædag...
posuit. Quoniam, *vt dicit Albertus de Gandino in...*
tu maleficiorum. in ti. quomodo cognoscitur de m...
quando crimen est notorium. Virtus angelica est h...
nis seruitio deputata. Cœli insuper, nisi Deum...
dat hæres futurus: dæmonibus, hoc est angelis...
& apostatis imperat. Vnde Hermes Trimegi...
cit hominem tantæ sublimitatis esse, vt Deos...
di habeat facultatē. Dij enim estis & filij Dei o...
ait propheta. Omnis enim creatura dicitur, cu...
habetur Mar. 26. Euntes in vniuersum mundum...
dicate Euangelium omni creaturæ, Et omni c...
ræ Euangelium prędicatur, cum homini præd...
vt dicit Gregor. in homilia Euangelii Pentecostes. &...
ad Romanos ibi. Inuisibilia, Et hoc est etiam, quia...
omni creatura participat, & omnes propri...
creaturarum in se admittit. Habet enim cum h...
& arboribus viuere, cum brutis sentire & fru...
percipere. De his duobus, Gandi. *in loco hic ant...*
to, allegat text. *in l. qui vas. §. ex furtiuis. ff. de fur. & in...*
pecudum. ff. de vsur. Habet & tertio cum angelis in...
ligere, ex quo facta est anima rationalis, vt Deum...
telligeret, intelligendo amaret, amando possid...
& possidendo frueretur.

Omnium enim creaturarum est dignissimus...
dicitur in summa confessionis, *in ti. ex quibus ca...*
famia irrogatur, in prin. & in auth. de nupt. § quia...
gl. in l. emp. ff. de euic. & facit §. per edictum in d. l...
& instit. de re. diui. Hominis etenim gratia omne...
ctus rerum natura comparauit. *§. partus. & dict. l. i...*
cudum. Hinc Plin. *1. c. li. 7. naturalis historiæ,* quod c...
hominis videtur cuncta alia genuisse natura. H...
nē etenim dico tātę excellentię & sublimitatis, q...
quodammodo est finis omnium, *teste Arist. 2. Eth...*

omnia continere dicitur, vti Deus, sed diuersimode. Deus autem omnia in se continet vti principium, homo vero omnia continet, vti omnium medium: quo fit, vt in Deo sint omnia meliore nota, quam in seipsis. In homine inferiora, nobiliori sint cōditione, superiora autem degenerent. Sunt ignis, aqua, aer & terra, per verissimam proprietatem naturæ suæ in crasso hoc & terreno hominis corpore, quod nos videmus. Huic etenim nulla creata substantia seruire dedignatur: huic terra & cætera elementa, huic bruta præsto sunt, vt famulentur. Huic militat cœlum, salutem bonumque procurant angelicæ mentes, vt siquidem verum est, quod scribit Apost. esse omnes administratorios spiritus missos, propter eos qui hęreditati sunt destinati. De quo originaliter Paulus *ad Heb. 6. transsumptiue in clementi si dominum. de reliq. & venera. sanctorum.* Imo seipsum Deus pro homine exhibuit. *Ad Heb. 5. Et trāssumptiue in d. cl e. si dominum.* Imo se tradidit contumelijs afficiendū pro homine, vt ipsum à vinculis potestatis diabolicæ liberaret, *vt est tex. in c. suggestum. 7. q. 1.* Sic etenim huic mancipantur terrestria, fauent cœlestia, quia cœlestium, & terrestrium vinculum est, & nodus. Hanc hominis excellentiam amplissime ponit Antoninus Flor. *in sua hist. par. 1. l. 1. c. 1.* Vbi dicit hominem à Deo fuisse sublimatum honore, & excellentia, quo ad animā, in tribus, scilicet in magna gratia, in mira iustitia, & in eximia notitia: quo ad corpus, quantum ad immortalitatem, inpassibilitatem, & loci amœnitatē, & quo ad honorem dominij, vt præesset omnibus. Quæ omnia ample declarat, quæ non transporto, cum sint clara, & clare posita. Vnde ergo merito dicit Hermes Trimegist. quod miraculum est homo, prout ample recitat Picus Mirandula *in sua eleganti oratione in cœtu Romanorum per eum recitata*, vbi dicit legisse in monumentis Arabum Abdalam Saracenum interrogatum fuisse, quid in hac mundana scena admirandum spectaret: qui nihil homine admirabilius spectandum, respondit. Et dixi *in tractatu meo de maledictione creaturarum irrationabilium, in 2. part. in 3. & 4. fundam. illius part.* vbi alias dignitates & excellentias hominis posui, quam composui in scholis me existente in studio Ticinen. Et vide etiam *in sermone Discipul. 32.* nouem dignitates hominis. Et ex prædictis possent vltra numerum 52. numerari. Et inter alia priuilegia hominis, inter cætera animalia, quod licet omne animal ictuum fulmine intereat, homo tamen non semper interit, imo percussus euadit sæpissime: vt de Anchise apud Virg. legitur, vt recitat G. Bene. *in sua repe. c. Rayn. in verbo. adiecta impuberi, in princ. de test.* Vbi ponit, quod inter aues nunquam aquila percutitur fulmine, inter quadrupedia, vitulus, seu bos marinus, inter ramos laurus, & ibi tam in dictis quam in allegationibus plurium, multa de laude & excellentia hominis comprehendi possunt, quæ omitto, ne sim nimis prolixus: quæ prolixitas quandoque, & vt plurimum inducit desperationē & fastidium legentib. Sed amplius vide de dignitate primi hominis, Ioann. Chrysosto. qui librum vnum fecit, incipientem: Dignitas humanæ.

Aduertendum est etiam, quod in corpore humano sunt multa admiratione digna, quæ ample ponuntur per Cælium *lib. 1. suarum antiquarum lectionum. c. 12.* & de omnibus quæ sunt in homine, tam in mente, intellectu, memoria, quam in corpore, ponit ample idem Cœlius *lib 2. per totum*, vbi ponit rationem omnium membrorum: & inter omnia dicit esse quatuor principaliora, & digniora, videlicet cerebrum, cor, epar, & testiculos, de quibus *eodem lib. c. 39. & infra in vlt. part.* vbi quæritur, quod membrum humanum est dignius, & excellentius.

Tertia considerat. Homo est dignior angelis propter assumptam à diuinitate humanitatem, propter quod homo magis attinet Christo, quam angelus, propter multa.

Primo, quia Deus non solum fecit hominem de progenie sua, quia eum ad imaginem suam creauit sicut angelum, sed insuper de progenie humana seipsum fecit, quando verbum caro factum est, *Ioan. 1.* & in symbolo: *Et homo factus est.* Maxima quidē esset hominum cuilibet dignitas, & gloria atq; nobilitas, si Imperator, aut quilibet alius princeps supremus, de eius se faceret prosapia & parentela. Multo autem maior nobis & gloria atq; nobilitas, quod Deus se de nostra fecit prosapia, progenie & cognatione.

Secundo, quia angelus attinet Christo ex parte patris, qui est pater Christi per æternam generationem, ac angelorum & hominum, per temporalem creationem: sed homo attinet Christo, etiam ex parte matris, quæ non est angelicæ naturæ, sed humanæ, *Ad Heb. 2.* Nusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ. Et fratrem hominis se vocat, vt habetur per Psalmistam: Narrabo nomen tuum fratribus meis. Et ait Bernardus: *Puto, quod iam me spernere non poterit, quod os ex ossib. meis, & caro ex carne mea.*

Tertio, quia Deus contraxit parentelam cum angelo solummodo dando, quando scilicet filium suū, id est, imaginem ei dedit, quam etiam homini dedit: sed cum homine contraxit parentelam, etiam recipiendo: quia sororem eius, scilicet animam rationalem, & matrem ipsius: videlicet humanam naturam, sibi copulauit.

Quarto, quia homines beatitudinem habent in visione humanitatis Christi, in quam desiderant angeli prospicere. *1. Pet. 1.* & in contemplatione diuinitatis, quam angeli solum habent in contemplatione diuinitatis.

Quinto, quia humana natura est deificata, non autem angelica.

Sexto, quia ipsa humana natura, est super omnes choros angelorum exaltata, vt patet in humanitate Christi, & matris eius. Cum exaltata sit sancta dei genetrix super choros angelorum ad cœlestia regna: & etiam Christus, qui assumpsit in se humanitatem, sedet ad dexteram Dei patris, quod quomodo intelligatur, dicit Aug. *in li. de symbolo*, & dicam *infra.*

Septimo, quia Deus dedit potestatem homini, Deum faciendi, & corpus suum consecrandi. *Cle. si dominū, de reli. & vene. sanct.* & tamē non dedit angelis, *vt habetur per Ioan. de Turrec. in c. quid sit. de consecr. dist. 2.*

Octauo, quia angeli ad custodiam hominis sunt deputati. *vt habetur per Psalm. 90.* Angelis suis Deus mandauit de te. Et dixi hic ante *in prima consideratio.* Dicit tamen Ioan. de Turrec. *in loco hic ante allegato.* imo angelica natura seruit homini, *vt dicit gloss. in ver. dignitatis. in l. cognitionum. ff. de var. & extra. cog.* Quia angeli sunt maiores homine, natura, gratia & officio: & quomodo vide Benedict. de Bustis *in 2. par. sui Rosarii. in sermo. 10. in 2. part. litera L.* vbi posuit sex primas rationes, etiam ponit alias, ex quibus Angeli sunt maiores.

Aduerte tamen, quod quilibet homo debet honorare angelum suum, in quocunque loco fuerit. vnde Bert. *In quouis diuersorio, in quouis angulo reuerentiam exhibe angelo tuo, ne audeas illo absente, quod nec præsente*

sente auderes facere. Et semper, die, & sero, & mane, & omni hora.

Angele qui meus es custos, pietate superna
Me tibi commissum serua, defende, guberna, Amen.

Et subiunge de beata virgine Maria.

Vt me pausantem conserues, & vigilantem,
Me tibi virgo pia, semper commendo Maria.

Aduertendum est etiã, quod principes etiam habent duos angelos: vnum, scilicet ratione suæ singularis personæ, sicut habent cæteri homines, vt habetur Matth.18. *ibi. Videte ne contemnatis vnum ex his pusillis. dico autem vobis, quia angeli eorum semper vident faciem patris mei, qui in cœlis est.* Et isti angeli sunt de ordine inferiori. Alterum verò angelum habent ratione dignitatis, vel officij regalis, aut prælaturæ, vt de Elisæo legitur 3. *Reg.*4. *cap.* Quia angelorum multitudinem ad sui defensionem habebat, quod, quomodo intelligatur, vide G. Benedict. *in sua repet. c. Rayn. in verbo, Adiecta impuberi. extra de testamentis.* Et ibi ponit quomodo Michael est angelus regni Franciæ. Et etiam quomodo vnus angelus quandoq; impedit aliũ, & resistit alteri in porrigendis precibus, & obtinendis meritis. Ideo vt habetur *Dan.* 10. Vbi Gabriel dixit Danieli princeps, id est, angelus regni Persarum resistit mihi viginti & vno diebus. dicam *infra in 3. par. seq. in 16. consid. vers.4. adiuuit.*

QVarta consideratio est. Quod præ cæteris honoratur anima, mente, memoria, intellectu, & quinque sensibus, vltra alia animalia mundi, de quibus singulariter dicemus. Et de anima, quomodo omnis dignitas hominis sit ab anima, amplé probat Cœlius *lib.* 1. *suarum antiquarum lectionum. cap.* 43. 44. 45. *& 46.* De mente quæ est vice luminis & instrumenti, & visus, *eodem lib. cap.* 44. De memoria, & eius exellentia habetur *lib.* 3. *cap.* 21. *& lib.*2. *cap.* 3. De intellectu habetur *eodem lib.*2. *cap.* 1. 2. De quinq; sensibus habetur per eundem Cœlium, *lib.*1. *c.*48. 49. 50. 51. *& 52.* & ibi, quis ex quinque sensibus sit præstantior, dicam *infra in vltima parte, in 44. consideratione.*

QVinta consideratio. Sicut homo præ cæteris animalibus honorandus est in vita, vt ante dictum est, ita etiam in morte & eius sepultura, exemplo Christi, qui Deus & homo, licet se pro homine contumelijs afficiendum dedit, ignominiosaque mors illi fuerit, sepultura tamen illius fuit gloriosa, sicut iam Esaias prophetauerat, *vt habetur Esa.* 11. *c.* Et erit sepulchrum eius gloriosum, prout sepulchra Adæ, Abrahæ, Isaac, & Iacob, & eorum vxorum, & aliorum plurium Patriarcharum fuerunt gloriosa, prout recitat Hieron. *in lib. Hebraicarum quæstionum.* & recitat amplissime Ioan. Ludo. Viualdus, *in suo tract. de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ, in prin. in tit. de officio pietatis in defunctos. habetur in cap. Ebrom.* 13. *quæst.*2. & etiam de Thobia ibi habetur, *Thob.*4. Cuius Christi, & patriarcharum actiones & exempla, sequi debemus, cum Christi actio nostra sit instructio, *c. significasti. el.* 2. *de ele.* 2. *quæst.* 1. *c. Deus. Pet. de Anch. in c. nos. extra de sepulturis.* quæ etiam sepulchra in magna veneratione habita fuere à gentibus prout Iustinianus, & Valerius scripserunt. Et inter cætera, Scythæ illud diligentissime obseruabant, quod sepulchra parentum, quæ voluerunt habere communia, non minus venerabantur quam sacra Deorum. Et etiam multum fuerunt commendatæ sepulturæ mortuorum tempore antiquo. Quoniam *vt habetur Eccles.*7. Mortuo non negabis gratiam, id est, sepulturam. transsumptiue, *in cap. ecclesiastico.* 11. *quæst.*2. & Dauid *Psa.*87. *in princ.* inter horribilia ponit, eo quod non erat qui sepeliret. Et ille bonus Thob. mortuis & occisis, sepulturam exhibebat. *Thob.*1. Et de vtilitate sepulturæ, ponit ample Anton. Floren. *in 3. part. suæ sum. tit.* 10. *cap.*1. §. 3. & ample etiam per Bernardum de Bustis, *in 2. sui Rosarii, sermon.*1. vbi ponit, quod exequiæ & ceremoniæ mortuorum prosunt. *in* 12. Apud maiores gentilium Romanorum ritus talis erga mortuos obseruabatur. Nam perungẽda cadauera preciosis quibusdam vnguentis detinebantur, & in rogis multa simul aromata cum cadaueribus cremabantur. Vnde de Sylla legimus, maximam multitudinẽ aromatum in eius rogo fuisse absumptam. Refert idem Viuald. *in loco hic ante allegato.* Hic mos, etiã apud Aegyptios obseruabatur, vt habetur *Gen.*50. de Ioseph, qui præcipit seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem suum, quibus iussa explentib. transierunt quadraginta dies. Fleuitque eum Aegyptus septuaginta diebus, scilicet quadraginta dies condimenti, & triginta fletus, vt dicit ibi de Lyra. Etiam habetur *Deut.*34. de Moyse, quem populus Israeliticus fleuit triginta diebus. Et recitat Valer. *in tit. de seruata religione c. fin.* Quod Senatus Romanus post Cannensem cladem decreuit, ne matronę vltra trigesimum diem luctus suos extenderent, vti ab his sacra Cereris peragi possent. Alius tamen mos erat apud aliquos, vt lugerẽtur defuncti, vsq; ad tertium diem, apud alios vsq; ad septimum, apud alios vero, vsq; ad quadragesimum, de quibus moribus *in c. quia alii* 13. *q.* 2. Et iste mos quadraginta dierum apud nobiles in Gallia obseruatur. Ex quo sententiatum fuit per Officialem Heduensem, quod domicella Iaquelina de la Trimoille filia nobilis & potentis domini Georgij de la Trimoille, locum tenentis regij generalis in Burgun. citata coram ipso, super certis promissionibus matrimonialibus, per verba de præsenti, instante procuratore D. episcopi, & ad denunciationem generosi & magnifici viri domini Io. de la Bulme, domini de P...sme, & filij illustriss. domini comitis de Montereuel non tenebatur comparere in iudicio, nec exire domum, ante quadraginta dies, computandos à tempore mortis, dicti quondam sui patris.

Aduerte etiam ex illo *Gen.*50. *c.* circa tria. Primo ibi interuenit honoris exhibitio in condimento corporis defuncti. Secundo, fletus solennis super mortuum. Tertio, honorabilis deportatio cum comitiua valde solenni & nobili. Nam Ioseph conuocauit omnes maiores patriæ domus Pharaonis, & amicos ad conducendum corpus patris sui Iacob ad sepulchrum suum: quæ hodie etiã obseruantur apud nos quoniam in executione sepulturæ, & funeralibus defunctorum, præcipue magnatum & diuitum, interuenit pompa funebris, tam in vestib. lugubrib. tædis & luminaribus cereis ardentibus, vbi domus, & aulæ, equi & sepultura, nigris sternuntur pannis, & conuocãtur parentes, & amici ad 40. diem quo ad nobiles, & quo ad alios statim cum reconduntur in terra, aut sepulchris eorum. Alexander vero, & Cæsar Imperatores se in eorum testamento, in nuda terra humari iusserunt, vt infra dicam. Varios enim inhumandi ritus, ponit Textor Niuernen. *in sua Officina, in tit. de vario inhumandi ritu.* vbi dicit, inexpiabile quondam scelus creditum est, sepulchra violasse: adeo, vt lex sacrum iusserit, vbi corpus hominis mortui iaceret, dicereturq; minxisse in patrios cineres, cui omnia cedebãt sinistre, & inauspicate, ac de materia sepulchri, funeris & monumenti, quomodo apud leges habeatur, sunt tituli *de relig. & sum. fun. ff. & Cod.* & dicam infra post dicta Textoris. Sed vt dixit, apud nos quoque, Christiani

stianis damnatur ceremonijs, qui aut lotium in sepulchris egesserit, aut quid aliud ibidem fecerit immundum, neq; apud nos solum religiosum est. Nam nulla prope tam efferata gens est, quę non nouerit habere sepulchrorum rationem, præter paucos barbaros: qui cum beluino prope ritu inter se degant, nihil mirum, si aliorum vestigijs nequaquam insistant. Nunc de vtrisq; loquendum, his sci. quibus nulla est funerum cura, & illis quibus maxima.

Lotophagij suos in mare defunctos abijciunt, asseuerantes, parum interesse humóne, an aqua, absumantur. Hunc modū reprobat iurisconsultus Modestinus *in l. in suo. ff. de cond. inst.* vbi dicit, quod laudandus est magis quàm accusandus hæres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem abiecerit, sed in memoriam humanæ conditionis, sepulturæ tradidit. Nec etiam obtemperatum fuit Soloni philosopho, qui Cypro moriens, hæredib. mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per prouinciam disseminari.

Albani olim nephas putabant curam mortuorum agere: quod etiam reprobatur, *vt habetur Ecclesi.* 2. Noli mortuo denegare gratiam, id est, sepulturam. 13. *q. 2. c. in Ecclesiast.*

Sabæi corpora defunctorum eo, quo stercus, modo ducebant, quin etiam reges reijciebant inter sterquilinia, videtur, quod istud esset apud eos eo, quia homo quasi putredo consumendus est. *Iob.* 14. *cap. & Iob.* 34. homo putredo, & filius hominis, & facit *Eccle.* 10. Memento quoniā omnes in corruptione sumus. Hinc dicit Ber. in lib. meditationum. *Homo nihil aliud est, quam sperma fœtidum, saccus stercorum, & cibus vermium*: vnde.

Post hominem vermis, post vermem fœtor & horror,
Sic & in hanc speciem vertitur omnis homo.

Sed pro certo hic modus etiam est improbatus, cum, *vt dicit tex. in d. c. Eccles.* quod cum homo de terra fit, debet in terram reuerti. *Eccl.* 3. *& Gen.* 3.

Troglodytæ, mortui ceruicem pedibus alligabant: & raptim cum iocis, & risu efferebant, nullaq; habita loci ratione mandabant terræ.

Scytharum verò mos longe melior, qui mortuos inter epulas vorare causa honoris cōsueuerant. Imò dicendum est longe deterior, vt de his & alijs habetur per Hieron. contra Iouinianum *c.* 36. & habetur per Cœlium *lib.* 9. *suarum antiquarum lectionum. c.* 46. vbi ponit aliquos ritus sepeliendi. *& in c.* 44.

Hircani, non ad alium vsum nutriebant canes, quam vt eis functos vita, vorandos obijcerent. Et etiam apud Parthos sepultura: homo, aut auium, aut canum laniatus est, nuda demum ossa terra obruunt. Et hic mos erat apud magos, non humare corpora suorum, nisi prius à feris laniata.

Et Massagetæ, senio confectos, in frusta cædunt, & ouillis carnibus edunt. Et qui morbo moriuntur, deuorandi feris obijciuntur, vt refert Iustin. Et hos modos etiā ex supradictis reprobare debemus, prout reprobat G. Benedicti *in sua rep. c. Rayn. in verbo, mortuo itaq; testatore. primo. nu.* 54. *in fi. cum seq.* vbi reprobat tales modos, ex quo in eis non fit honor defuncto.

Alium vero modum obseruabant Athenienses, quorum tanta fuit sepulchrorum cura, vt si quis dux bello peremptos sepulchro honestare neglexisset, capite plecteretur.

Macedonibus vero nullum fuit tam solenne militiæ munus, quàm suos sepelire.

Aegyptij, in domorum ædificatione negligentes, miro sumptu, superbaq; magnitudine construere sepulchra consueuerant, opereq; prodigiosæ pyramides, quod existimarent defunctorum domus sempiternas. Ijdem mortuos condunt, & eos domi seruant, *vt refert Cic. lib.* 1. *quæstionum Tusculanarum.*

Hic mos olim apud nos Heduos, seu Augustudunenses seruabatur. Cum viderimus, temporibus nostris plura corpora defunctorum inuenta in antiquis domibus ciuitatis antiquæ. Et etiā adhuc est pyramis excellens, & magnę altitudinis, quæ non potest aliud iudicari, nisi quod esset monumētum cuiusdam magnifici, quod factum fuerat in modum pyramidis, prout etiam iudicauit Christianissimus Rex noster Franciscus I. magnus Historiographus. Qui illam, ob eius magnitudinem, tanquam etiam antiquitatum amator, post orationem, per me ei habitā, in introitu huius suæ ciuitatis Heduensis, in qua, de illa, ad demonstrationem antiquitatis suę ciuitatis Heduensis, mentionē feci, videre voluit. Et statim, oratione audita, ad illam accessit, & amplissimis disputationibus, cum Budæo de illa perscrutatus est. Tandem conclusit, esse monumentum cuiusdam primatis, seu domini, huius antiquæ ciuitatis Heduensis: & fuisse constructum, & ædificatum in formam pyramidis. Ex quo dicendum est, verisimiliter hunc modum apud nos obseruatum fuisse.

Mos fuit plerisq; populis, mulieres conductitias (*præficæ* vocabantur) comparare, quæ in eorum morte lugerent, quibus deessent parentes. Hic mos adhuc hodie seruatur apud Italos, maxime Tusculanos & Romanos, & etiam Lombardos, & pluries vidi ita obseruari in Lombard.

Apud Hebræos cautum fuit lege, ne insepultum hostem relinquerent. Pyrrhus, gentilis etiam Rex Epirotarum, vt Eutropius refert, quàm fauendum sit sepulturę, licet paganus foret, ostendit: quī cum mille octuaginta ex Romanis in bello captos teneret, summo honore tractauit, multosq; defunctos, licet hostes, honorifice sepeliuit. Sic & Cæsar, caput Pompeij hostis sui, vt refert Valer. *lib.* 5. *de humanitate c.* 16. Et primus, qui funerare corpora in bello docuit, fuit Hercules. Et tales pulchre commendauit Propheta eximius, 2. *Reg.* 2. Vos benedicti à Domino, qui fecistis misericordiā hanc cum Domino vestro Saul, & sepelistis eum. Et Machabeus, inimicorum interfectorū corpora sepeliri iussit, *vt habetur* 2. *Mach.* 10. *&* 12 Alexander Darij interfecti corpus matri Tumbrudini prębuit. Pauli Aemilij cadauer, Hannibal hostis sepeliuit. Refert Textor *in sua officina, in loco hic ante allegato.* Et etiam Gracchum & Marcellum ipsius hostes, sepeliuit, *vt refert Valer. l.* 5. *de human.* Et vt etiam refert idem Valerius *tit.* 1. *de somniis*, quod Simonides poeta ad littus applicans maris, corpus, quod vidit inhumatum, sepeliri mandauit: propter quod periculū maris euasit, vt ibi, & in sequenti titulo *de miraculis.* Constat etiam, quod periculum terræ euasit. Expedit enim Reipublicæ, non minus mortuos humari, quàm viuentes conseruari, *secundum Bald. in l. fi. C. de neg. gest.* prout nobis etiam exemplis gentilium traditur, scilicet Cyri, Alexandri, & Cæsaris Imperatorum, qui se suis mandauerunt in testamentis in nuda terra humari, *vt refert Leonardus Aretinus epist.* 94.

Pleraq; Assyriorum corpora in locis palustribus fuisse condita feruntur, quod non fuit honestum, nec defuncto in talibus obtemperandum est, exemplo Solonis philosophi ex septem Græciæ sapientib. qui Cypro moriens, hæredib. mandauit ossa sua in cinerem dissoluta per omnē prouinciam disseminari: cui tamen obtemperatum non fuit. Refert Guil. Benedict.

nedict. *in d. repetitione in loco hic ante allegato. num. 69.* Aliquos ex his ponit Volaterranus *in suo tertio tomo. lib. 31. de Philologia. c. pen.*

Alios modos, & ritus sepeliendi corpora ponit Textor *in sua officina, in loco sup. allegato.* Et dicit Silium Italicum *lib. 13.* varios funerandi ritus, his versibus describere.

Tumuli & cinerum sententia discors.
Tellure (vt perhibent) is mos antiquus Iberæ
Exanima obscœnus consumit corpora vultur.
Regia quum lucem posuerunt membra, probatum est
Hircanis addidere canes. Aegyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, & a mensis exanguem aut separat vmbram,
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro.
Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum,
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt, quid, qui sæuo sepelit e profundo,
Exanimes mandant Lybicis Nasamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circundare gaudent
Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula seruant.
Cecropidæ ob patriam Mauortis forte peremptos,
Decreuere simul communibus vrere flammis.
At gente in Scythia suffixa cadauera truncis,
Lenta diei sepelit putri liquentia tabo.

De gloria autem & priuilegio sepulturæ, quantũ sit appetenda, ostendit Inno. *in c. cum liberum. de sepulturis*, vbi dicit, quod sacerdos, spoliatus corpore iam sepulto, non est ante omnia restituendus, vt vexatio videtur corporis humati. Et idem si ageret per viam attentati. *secund. Inno. & alios in dict. c. cum liberum. de sepult.* quod dicunt domini de Rota esse verum de æquitate, secus de rigore iuris. Ita dicitur *in decisionibus suis, decisio. 854. in antiquis.* Hanc tamen Innoc. opinionem reprobant plures *per l. esse. ff. de reliq. & sump. fun.* vbi autoritate principis potest extrahi corpus de sepulchro alieno, eo, quia non videtur esse iuste sepulturæ traditum, ex quo potest eum extrahi facere. *l. diui. ff. de relig. & sumpt. fun.* Et adeo vexari non debet corpus sepultum, quod nec vexabitur corpus infidelis Iudæi: *c. sicut. de Iudeis. facit l. 1. ff. de sepul. vio. & l. fin. C. eod. tit.* & semel sepultos, decet ibi perpetuo manere, nec possunt eorum reliquiæ de loco transferri. *l. nemo C. de relig. & sumpt. funer.* sub pœna violatoribus sepulchrorũ indicta, & decem librarum auri vltra. *l. qui sepulchra. in fin. C. de sepulchris vio.* præsertim si beati existunt, exemplo Iosue regis, qui ossa tollens mortuorum, certificatus de sepulchro viri Dei, qui venerat de Iuda, ait: *Dimitte eum, nemo commoueat ossa eius:* & manserunt ossa eius intacta cum ossibus Prophetæ, qui venerat de Samaria. 4. *Reg. 23. c.* quod etiam ordinatum est per Imperatores *l. nemo. C. de sacros. Ecc.* quod male obseruauit Clodouæus, Dagoberti regis filius, ob quod graui punitione fuit punitus, vt refert Gaguinus *in suis chronicis, li. 3. c. 4.* apponendo feretrũ beati Dionysij, ex quo male successit, vt ibi. Imo, etiam si non vt beati honorentur, eorum reliquiæ prohibentur auferri. *d. l. qui sepulchra.* Quod pulchre demonstrauit Ludouicus XI. Qui corpus Agnetis pulchræ, concubinæ sui patris, licet eidem aduersata multum fuisset, noluit de medio chori templi nostræ dominæ apud Clerium permittere amoueri posse, & ad alium locum transferre, licet impedimento esset sacerdotibus illius ecclesiæ, *prout refert Gaguinus in suis chronicis, li. 10. c. 1. & 2.* De priuilegio & fauore quantum sit accurate fauendum sepeliendis cadaueribus ponit Io. Andreæ *in rubr. de sepult. & ibi etiam Card. Zab.* Et vide, quæ dicit D. meus Ias. *in l. furiosum. in 2. col.* *qui testa. facere poss.* quod cadauera de iure debent deferri ad sepulturam cum sonis, & cantibus psallentiũ. *text. in c. qui diuina 13. q. 2. & in c. vbicunq; eadem causa, & quæstione Ale. in l. si cum dotem. §. si maritus in vlt. col. ff. so-luto matrimonio.* Dicit tamen Pau. de Cast. *in l. non o-portet. C. de his, quibus vt ind.* Quoddam testamentum cuiusdam doctoris Paduani, qui in testamento inter cætera ordinauit, quod mortuo cadauer suum sine planctu deberet deferri ad Ecclesiam, fuisse bestiale: quod quomodo intelligatur, vide Dominum meum Ias. *in d. l. furiosum.* Et etiam quantum cadaueribus sepultis honoris debeatur, vide eundem Benedicti *in loco supra allegato*, vbi ample, & Cœlium, *lib. 9. suarum antiquarum lect. cap. 44.* vbi ponit de religione sepulchrorum.

Aduerte etiam, quod in tantum sunt honorandi defuncti, quod eis nõ debet fieri iniuria, vt dixi *in mea monologia. in verbo, iniuriam, & in verbo defunctus,* & quod reuerentia sit exhibẽda mortuo, etiam dictum est *supra in 1. parte, in 74. consideratione.*

SEXTA consideratio erit de pompis funeralibus quæ hodie fiunt apud nos pro principib. & magnatibus, in quibus fuit multa valde excellentia, & vbi omnes domestici, officiarij assistunt, & ante deferunt omnia defuncti insignia: & ad hoc congregantur parentes, & amici: præcipuè in quadragesimum diem post obitum, quo die fieri solent exequię funerales. Ideo videndum est vnde tales pompæ habuerunt initium.

Legitur enim *Gen. 50. c. iam alleg.* quod cum Iacob mortuus fuisset, post benedictionem singulam ab eo impertitam filijs suis (ex quibus fuerunt duodecim tribus Israel, iuxta numerum filiorum eiusdem) cernens Ioseph obitum patris, ruit super faciem illius flens, & deosculans eum, præcepitq; seruis suis medicis, vt aromatibus condirent patrem. Quibus iussa explentib. transierunt quadraginta dies. Iste quippe (vt dicit textus) mos erat cadauerum conditorum. Fleuitq; eum Aegyptus septuaginta diebus. Et expleto planctus tempore, locutus est Ioseph ad familiam Pharaonis, in hæc verba. *Si inueni gratiam in conspectu vestro, loquimini auribus Pharaonis. Eo, quod pater meus adiurauerit me, dicens: En morior, in sepulchro meo, quod fodi mihi in terra Chanaan, sepelies me. Ascendam igitur, & sepeliam patrem meum, ac reuertar. Dixitq; ei Pharao: Ascende, & sepeli patrem tuum sicut adiuratus es. Quo ascendente, ierunt cum eo omnes Senes domus Pharaonis, cuncti maiores natu terræ Aegypti. Domus Ioseph cum fratribus suis absq; paruulis, & gregibus, atq; armentis, quæ dereliquerunt in terra Iessen. Habuit quoq; in comitatu currus, equites, & facta est turba non modica. Veneruntq; ad arcam Achad, quæ sita est trans Iordanem, vbi celebrãtes exequias magno planctu, atq; vehementi, impleuerunt septem dies.* & sequitur. *Et portantes eum in terram Chanaan, sepelierunt eum in spelunca duplici, quam emerat Abraham cum agro, in possessionem sepulchri, ab Ephron Chetheo, contra faciem Mambre.* Ex quibus facile deprehendi potest, quod iam in antiquo testamento fiebant pompæ funerales in pluribus etiam in ædificijs & sepulchris, *vt habetur 1. Machabeorum 13. cap.* pompæ funerales fuerunt permissæ, vbi dicitur: *Et ædificauit Simon super sepulchrum patris sui, & fratrum suorum ædificium altum visu, lapide polito, retro, & ante, & statuit septem pyramides, vnam contra vnam, patri & matri, & quatuor fratribus: & his circum posuit columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam æternam, & iuxta arma naues sculptas, quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare.* Etiam habetur de Christo, quod

quod Ioseph ab Arimathia, & Nicodemus, sepelierunt eum honorifice, vt habetur *Ioan.19. in fin.* vbi dicitur: *Venit ergo Ioseph, & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ, & aloes, quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt cum linteis, cum aromatibus sicut mos est Iudæorum sepelire. Erat autem in loco vbi crucifixus est hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat.* Quod & prophetizatum fuerat, vt dictum est *in præcedenti conclusione, in principio.* Ideo videntur tales pompæ permissæ, ita, quod non peccant, eas facientes, prout tenet Io. de Turrecremata, *in c. animæ defunctorum col. 4.13. q. 2. & eadem causa, & quæstione in c. cum grauis.* dicit, quod tales pompæ in luminaribus pannis, & alijs sumptibus, prosunt animabus defunctorum: si non per se, saltem per accidens, in quantum per talia homines excitantur ad compatiendum, & per consequens ad orandum pro eis, inquantum pauperes inde fructum, & eleemosynas capiunt, & ecclesiæ decorantur. Etiam, *vt habetur Tobiæ 12.* Sepelire mortuos, est opus pium, & inter cæteras eleemosynas computatur, *vt dixi infra in vltima parte, in 29. consideratione.* & prout tenet Io. de Turrecr. in dictis locis, accumulans aliquas conclusiones, quas vide.

De huiusmodi pompis funeralibus, cura sepulchrorum, & laudandis defunctis, scripsit Volaterranus *in philologia lib. 31. c. fin.* & in principio damnat funeris ac sepulchri pompam, quam præcipue (vt ait) inter Christianos sacerdotio dicati expetere non debent. *Aug. de ciuitate Dei.* Sepulchrorum memoriam, sumptusque funeris, magis viuorum consolationem dicit esse, quam defunctorum vtilitatem. Ambrosius in sermone. *Quid proficit* (inquit) *sepulchrorum superbia, damna sunt potius viuentium, quam subsidia mortuorum.* Et Gregorius, vt recitatur *in d. c. animæ defunctorum,* ait: *Curatio funeris, conditio sepulturæ, pompa exequiarum magis sunt viuorum solatia, quam subsidia mortuorum.* Tu tamen tene, quod prosunt, aut prodesse possunt, modo supradicto: & etiam comprobo, isto medio: quia ibi, potius sepeliendi sunt homines defuncti, vbi sit maior concursus populi, vt est tex. *in c. vbicunq. 13. q. 2. & not. in d. cap. cum grauis,* vbi videtur assignari ratio, quia, quoties ad sacra loca veniunt fideles Christiani, & defunctorum sepulturas aspiciunt, recordantur, & pro eis Domino preces fundunt. De laudibus funerarijs (de quibus infra) quomodo fieri debent, scripsit Blondus, *in secundo lib. de Roma triumphante.* Et quomodo sit honor corpori sepeliendo in appositione florum, & odoramentorum, in funeribus etiam & super tumulo, qui mos adhuc hodie apud nos obseruatur.

Laudare vero defunctos, vetus est (vt ait ibi Volaterr.) consuetudo, cœpitq; apud Græcos iā inde à Pericle, qui, teste Thucydide, primus defunctos in bello Peloponnesiaco, pro concione laudauit. G. Benedicti *in sua repet. c. Ray. in ver. mortuo itaq, testatore, primo nu. 62. extra de testamentis* ait, quod à Solone ortum habuit, qui è septem sapientibus vnus, vrbem Athenarum, quasi nouam ciuitatem moribus ac legibus condidit. Hic tantus ac talis philosophus instituit, vt clariss. virorum laudes, in funere prædicarentur. Qui *teste Gell. lib. 16.* Tarquinio prisco, Romæ regnante, leges Athenien. dedit. Et sic huius rei autor (vt Anaximenes orator dicit) ante extitit. *testis Plutarchus, in vita Valerii.* Apud Romanos vero Valerius Publicola, primus collegam suum Brutum, funebri oratione laudauit; quæ adeo grata iucundaq; Romanis fuit, vt ex eo cōsuetudo manserit, vt qui strenue pugnando obijsset, ab optimatibus laudaretur.

Apud Romanos deinde, *autore eodem Plutarcho, in vita Camilli,* cum mulieres ornamenta aurea quibus circa opus vtebantur, ad conficiendam pateram, in Delphum mittendam, contribuerint, Senatus decreuit, vt quemadmodum pro viris, ita etiam pro fœminis, in funere orationem haberi liceret. *testis est Polydorus, de inuentoribus rerum. lib. 3. c. 10. in fin.* Liuius tamen scribit de auro collato, cum in publico deesset aurum, ex quo pacta merces. Gallis arcem oppugnantibus, confitetur, id fuisse à matronis ex monilibus collatum. Propterea q; institutum, vt earū quoque, sicut virorum, post mortem solennis esset laudatio. Hinc igitur defunctos laudandi mos defluxit, quem nos hodie seruamus, vt fere in toto regno Franciæ, die sepulturæ, laudes prædicantur defunctorum, & etiam nobilium, & matronarum, seu burgentium.

Modum vero funerandi principes, vide apud Herodianum *in Commodo*: quem morem, hodie in summis Pontificibus & Cardinalibus seruari, dicit Volaterranus *in loco supra alleg. c. de modo funerand.* Et est mirabilis & fere incredibilis excellentiæ, apud nos Christianos, saltem in Gallia: vbi fit pompa sumptuosa, pro regibus & principibus in delatione insignorum ante corpus per officiarios, & domesticos in vestibus tetris, in tædis, & cereis, fere innumeris, in equis paludatis, seu pallio frenatis, in armis, in pannis etiam sericis nigris, quibus locus sepulturæ, & defuncti, decorantur. In comitiua, & associationibus corpus, per dictos officiarios, & subditos, in cantibus & psalmis pijs, & in prædictis orationibus & declamationibus ex quibus magnum honorem præbent huiusmodi defunctis, & de his putant illustrandos, da origine nouendialis, septimaniq; sacrificij: quod primum à funere fit. Item de ordine, & modo apud priscos offerendi funeris ad sepulchrum, & de funebri pompa, vide Polyd. *in d. loco, lib. 6. c. 10.* Legitur, quod Alphonsus patrem suum Ferdinandum, decem ac septem aureorum millibus funerauit, magno pietatis argumento.

Item Alexander, in tantum coluit Ephestionem, vt eo mortuo, propugnacula vrbium diripi, equos mulosq; tonderi, plerosq; gregarios homines interfici, ad mœroris argumentum iusserit, idq; vocauerit Ephestionis inferias. In eius quoque exequijs decem millia talentum profudit, secundum Plutarchum, & Arrianum.

Septima consideratio. Cum fœmina, seu mulier, sit adiutoriū simile homini, *Gen. 2.* & masculum, & fœminam creauit eos Dominus, *Gen. 1.* & os ex ossibus hominis, & caro ex carne illius, *Gen. 2.* Ideo est eidem fœminæ adhibendus honor inter alias res mundi. Cum omnia, quę dicta sunt de homine in genere, quod ad imaginem, & similitudinē Dei, creatus est homo, ita & fœmina. Masculū enim & fœminam creauit eos, vt habetur *Gen. 1.* & vt habetur *Ecclesia. 17.* loquendo de excellētia hominis masculi, & mulieris: consiliū & linguā, & oculos, & aures, & cor dedit illis excogitandi, & disciplina intellectus repleuit illos. Creauit illis scientiā spiritus, sensu repleuit cor illorum, & mala, & bona ostendit illis. Posuit oculū ipsorum super corda illorum, ostendere illis magnalia operum suorum, vt nomen sanctificationis collaudēt, & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius. Addidit illis disciplinam, & lege vitæ hæreditauit illos. Testamentum æternum constituit;

fuit cum illis,& iustitiam,& iudicia sua ostendit illis, & magnalia honoris eius vidit oculus eorum, & honorem vocis audierunt aures illorum. Imo mulieres faciunt gloriam hominibus,&non possunt homines separari ab eis, *vt habetur Esdræ 3. c. 4.* Verum, vt ibi dicitur: fœminæ hominibus dominantur. Dicit tamen Apostolus 1. *ad Corinth.*11. transsumptiue *in c. hæc imago.&c. pen. 33. qu. 5.* quod mulier debet velare caput: quia non est gloria,aut imago Dei, sed gloria viri. Quod dictum Apostoli, quomodo intelligatur, vide Io. de Turrecremata *in d.c.hæc imago.* Item, mulieres plus appetunt gloriam, & multum cupiunt laudari,vt dicit Guillelmus Benedicti *in sua repetit. c. Rayn. in verbo, Cuidam Petro tradiderunt, num. 38. de testamentis extra.* vbi dicit, quod mulier habet duo. Vnum quia cupit laudari. Secundo, quod semper affectat extrinsece ornari. De quibus ibi vide.

OCtaua consideratio. Mulieres laudari possunt ex multis: ex magnanimitate, scilicet fortitudine,sapientia, industria, ex pudicitia,& honestate, & pulchritudine, & clementia, ex liberalitate,ex deuotione, ex fortitudine omnium: *prout habetur Esdræ 3. c. 4. supra allegato.* Vbi disputatum fuit de fortitudine mulierum. Et finaliter fuit conclusum, forte vinum, fortis rex, fortiores sunt mulieres,vt ibi: vbi tandem concluditur, quod super omnia vincit veritas,vt alibi dicam. Imo,sunt excellentiores viro,cum vir sit ex limo terræ,& mulier de costa viri, & sic de materia digniori. Item, Adam fuit factus extra paradisum,sc. in agro Damasceno, *vt dicunt doct. super Genesin 2.* Eua vero in paradiso facta est. *Ita dicit Bernardinus de Bustis in 2. par. sui Rosarii. sermo. 28. 2. part. in litera E. Et habetur in c. illud 40. distinct. De fortitudine hic parum dicam,* sed me remitto ad ea, quæ dicturus sum *infra in vlt. par. in 26. consideratio.* vbi ponam, quæ res sit fortissima.

Et magnanimitate,prout fuit Minerua, quæ multa prælia commisit. De qua Aug. *de ciuit. Dei,lib. 18. c. 8.* dicit, Anno 58. ætatis Isaac, Ibim, apud Tritonidem lacum, apparuisse. Ipsam enim ferrum in arma arte conuertere, armis corpus tegere, aciem bellantium ordinare, leges omnes, quibus eatur in pugnam,edocuisse fertur, *vt attestatur Cicer. in 3. de Nat. Deorum.* Hæc & multa alia adinuenit, de quibus per Philippum Bergomensem, *in suo supplemento Chronicarum,lib.3.* Vbi dicit, quinque fuisse Mineruas. Sed hæc bellicosa fuit mater Apollinis. Author etiam est Berosus dicens,quod virgo Pallas apud Tritonidem lacum omnem militiam prima Lybicos docuit.

De Diana insigni virgine Apollinis Delphici sorore,quam Cicero *libro eodem de natura Deorum*, præcipuam inter alias Dianas, & nominatissimam, asseruit. In pretio enim fuit non modico, *vt refert idem Philippus eodem libro.* Orionem verò Neptuni filium vitiare volentem occidit.

De Arthemisia etiam Halicarnaseorum regina, quæ virili robore, & audacia,ac militari disciplina plurimum valuit, & multis triumphis, maiestatem sui nominis exornauit,quoniam post viri mortem,ad tempus sepositis lachrymis, bis arma suscepit. Primo,vt patriæ salutem tutaretur. Secundo, vt socialem fidem requisita,seruaret, Rhodios nauali prælio superauit,& Rhodum ipsam sibi vendicauit. Iustinus etiam,*lib.5. epitomarum* dicit,Arthemisiam, in auxilium Xerxi,contra Græcos venisse,inter primores duces acerrime bellasse, hæc dicit Philippus Bergomensis *lib.5.* Hæc Arthemisia,Mausolo marito mortuo sepulchrum erexit, inter orbis miracula annumeratum. Cuius altitudo attollebatur 25. cubitis cingebatur col.36. patebat ab austro,& septentrione 63. pedes: toto circuitu continebat pedes 411. ipsum ab oriente cœlauit Scoppas, à septentrione Briax, à meridie Timotheus, ab occasu Leocares. hæc dicit Tex. *in sua offic. c. septem orbis miracula.*

Semiramis, magni Nini Assyriorum regis vxor, anno à natiuitate Abrahæ duodecimo, regnandi libidine tota pruriens,petijsse fertur à marito Nino,vt quinque tantum dies imperaret,& sceptro vteretur, quod cum exorasset,satellitibus iussit, Ninum vt interficerent. Hoc itaque modo regnum consecuta, Assyrijs dominata est,& quadraginta duob. annis regnauit.Hæc quippe mortuo marito, cum iuuencula admodum haberetur,eiusque vnicus filius nomine Ninus,puer tenellus esset,non æstimans tutum esse, imperium tam grande filio tenello committere,cum esset animo ingenti, quodam muliebri astu malitia excogitata (*vt Iustinus in primo Epitomarum* ait) hoc modo decipere exercitum cogitauit,non contenta viro acquisitos terminos tueri Aethiopiam suo adiecit imperio. Indis etiam bellum intulit implacabile, quo præter illam,& magnum Alexandrum, nemo vnquam intrare præsumpsit. Multasq; ciuitates alias condidit, & femoraliũ vsum primo excogitauit.Hæc & plura refert Philippus Bergomensis *lib. 3.* Et habetur *in historia scholastica*, & secundum Lyram *Gen. 9. super verbo & ingentia facta peregit.* Et quædam ex supradictis dicit Textor *in sua Officina. c. mulieres bellicosæ.* Et G. Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verbo, duas habens filias,in initio extra. de testamentis.* Vbi etiam dicit,quod Pythadoris Ponti regina, suscepto regno,multa in Ponto gessit prælia,cui ob eius virtutes Tyberini & Chaldæi vsque in Colchidem sese vltro subdiderunt. Hæc quippe fuit insignis mulier,vt describit Philippus Bergomensis *in supplemento Chronicarum, libr. septimo*, quem tamen non allegat Benedicti *in loco hic ante allegato.*

Dicit etiam de Cleopatra, Aegypti regina, quod cum Antonio eius viro in Attiaco bello fuit, imo cum mortuo iam Cæsare, Antonius lasciuientibus momordisset oculis, & in amorem sui pellexisset, præter Syriæ & Arabiæ regnum, ausa est imperium quoque Romanum sperare. Quum ergo magis in dies cresceret libido principandi, imperium ipsum ab Antonio petere non dubitauit. Quod cum exorasset, sumptis cum eo armis, in Augustum, eiusque generum Agrippam, copias duxit, mouitq; bellum, cuius fortuna anceps aliquandiu pependit, *hæc Textor in sua officina, loco hic ante alleg. & Bergomen. in lib. 7.*

De Marthesia, Marsepia, & Lampedone quæ fuerunt primæ reginæ Amazonum, quomodo floruerunt in exercitu armorum, ponit Philippus Bergomen. *lib.2.* Et ibi ponit,quomodo Amazonũ mulierum tanta fuit virtus,quod relicto virorum&principatu,& commercio,solæ sibi imperauerunt,suamque libertatem armis defenderunt.

De Mannia seu Mannica Aegyptiorum habetur, quod ante Christum 377. regnauit in Ægypto,& defuncto eius viro suæ gentis gubernacula suscipiens, ob animi præstantiam viribus auctis, Romanis quam maxime formidabilis fuit,& frequentibus bellis Romanorum opes attriuit.Etiam Palestinorum,& Arabum limites, oppida, vastauit. hoc dicit Philippus Berg. *li. 9.* & Benedicti *in loco supra allegato*, tacendo authorem.

Penthesilea, Amazonũ regina, muliebrem aspernata molliciem, operibus semper, quæ virum decet, innutri-

innutrica est. Troianis fauit contra Græcos: fuitq; vexillifera, & turmas equitum duxit. Vnde Proper. *lib.* 5. sic ait:

Ausa ferox ab equo quondam oppugnare sagittis,
Meotis Danaum Pentesilea rates.
Aurea cui postquam nudauit cassida frontem,
Vicit victorem candida forma virum.

Et Virg. *lib.* 1. Aeneidos:

Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, medijsq; in millibus ardet,
Aurea subnectens exertæ cingula mammæ,
Bellatrix, audetq; viris concurrere virgo.

Et ait Pamphilus:

Non probo pelatas inter quæ tela cateruas,
Hectore sub forti sanguinolenta tulit.

Hæc Textor *vbi supra.* Et plura etiam de ea dicit Bergomensis *Lib.* 4. & Benedicti *in loco hic ante allegato*, tacens aurorem.

De Camilla, Volscorũ regina, dicit Textor, quod cunabula ipsius manifestum futuræ virtutis lumen promiserunt. Nam ab ipsa iam tum infantia nõ molliculis inuoluta est pannis, non à blandientibus nutriculis educata, sed à patre Metabo in medijs siluarum latebris ferino lacte pasta est. Relictis demum crepundijs, paulo profectior facta, neque tractandis insueuit lanis, nec fusos, aut pensa manibus accepit, sed ferinis amicta pellibus fundas cœpit circumagere, complicare arcus, sagittas torquere, ceruos & capreas lassare cursu. Cui virtuti adiecit studium virginitatis. Orto demum inter Turnum, & Aeneam bellio, Rutulis adhæsit, fuitque ductrix copiarum: quam eius virtutem Virg. *in fin.* 7. sic describit:

Hos super aduenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentes ære cateruas,
Bellatrix non illa colo, calathisue Mineruæ,
Fœmineas assueta manus, sed prælia virgo
Dura pati, cursuq; pedum præuertere ventos,
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas:
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingere æquore plantas.

Hæc Textor *vbi supra.*

Et de ea Philippus Bergomensis *lib.* 4. & Benedicti *in dicto loco*, tacendo semper autorem, s. Philippum Bergomensem.

Tomyris, regina Scytharum, cum audisset suorũ cædem, & filij vnici mortem, fœmineis postpositis lacrymis, Cyrum 1. Regem Persarum, ad montium angustias perduxit, ibidemque, cum ducentis millib. obtruncauit. *hæc Bene. vbi supra.*

Zenobia, Palmytenorum regina, post mortem Odenati mariti sui, imperium arripuit in Syria. Nec dubitauit arma capere in Aurelianũ Imperatorem, à quo victa, in triumphum ducta est. Cum autem probro daretur ipsi Aureliano, quod de ea triumphasset, *Nihil* (inquit) *me pudet de fœmina triumphasse, quæ virtute plus quam virili sit prædita.*

Vnde Pontanus:

Qualis Aethiopum quondam sitientibus aruis,
In fuluum regina gregem sese armat, & audet
Sola pedes sese irato obiectare leoni,
Insigniq; arcu, & duplici Zenobia telo.

Hæc Textor vbi supra.

Et de ea amplè per Philip. Bergom. *lib.* 8. quem reciat G. Benedicti *in loco hic ante alleg.* illum tacendo.

Calepinus vero *in suo Dictionario* dicit, quod hæc Zenobia fuit mulier, quæ à Ptolemæis originem ducens Græcis ac Latinis literis ornatiss. nec non & rebus bellicis celeberrima, in Palmyra, Syrię vrbe regnauit. Hæc cum Saporem Persarum regem superasset, tandem ab Aureliano Augu. victa, Romam in triumphum ducta: quæ in vrbe summo in honore obsenuit, a qua Zenobia familia nuncupata est.

De Clœlia virgine Romana habetur, quod Porsenna vrbem obsidente cum Hetruscis, quorum rex erat, noctu Tyberim transfretauit, obses regni data: quo facinore, Porsenna rex à Romanorum obsidione destitit. de qua Valerius *lib.* 3. *de fortitudi. c.* 25o. vbi dicit illam puellam, lumine virtutis præferendam viris *vt dicit & refert Benedicti in loco hic antedicto.*

De Iudith habetur *Iudith* 13. quod abscidit caput Holofernis inimici Iudæorum: ex quo per Oziam, magnum sacerdotem, fuit ei dictum: *Benedicta es tu filia, a Domino Deo tuo excelso, præ omnibus mulieribus super terram, &c. quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non reccedat laus tua de ore hominum, &c.*

Et etiam habetur *Iudic.* 4. *c. in fi.* quod Iahel interfecit Sysaram, infigendo ei clauum cum malleo in tempore capitis, *vt ibi.*

Hippolyte, Amazonum regina, quum instar cæterarum bello insuesceret, ausa est arma capere in Theseum, à quo expugnata, & in vxorem ducta est.

Propertius.

Felix Hippolyte nuda tulit arma papilla,
Et texit galea barbara molle caput.

Et Seneca de Agamemnone: videt Hippolyte ferox pectore è medio rapi spolium, & sagittas.

Valasca Boemorum regina facta, cum cæteris mulieribus, coniuratione de excutiendo virorũ principatu, copiarum ductrix, bellum mouit, interfectisq; viris, fœminas omnes asseruit libertati, adeo, vt Amazonũ instar, multos annos principatæ sint sine viris.

Atalanta venatrix fuit Arcadica, vibrandis iaculis, & arcub. complicandis assuefacta, quæ inusitatæ magnitudinis aprum, vniuersæ formidolosum Aetoliæ, prima aggressa est, & vulnerauit vna cum Meleagro. Ponta. *lib.* 3. *de stellis*, de hac puella, eiusq; virtute sic meminit:

Qualis in Aetholum campis Meleagria virgo
Strauit aprum, primamq; manu stringente sagittam
Intorquens, ausa est spumanti accurrere monstro,
Mox læta, & spoliis, famosa & sede superba.

Athalia, mater Ochoziæ regis Iudęorum, tumultu concitato, per tyrannidẽ regnauit annis septem, 4. *Reg* 11. *cap.* Et tandem populo in eam acclamante, ad portam Mulariam perducta, ibi interfecta est. *Paralipom. cap.* 22. *Bergomensis lib.* 4.

Delbora mulier bellatrix, imperauit Israelitis, quos ab incursionibus vicinorum plerunque tutata est, quorumq; rempublicam, & imperium variis auxit honoribus. De hac ponit Bergom. *lib.* 4. vbi eam inter prophetissas, & sanctas nominauit, & ibi dicit, quod iudicauit Israelem cum omni gloria, annis 40.

Virtutem Hasbites fœminæ bellis exercitæ, sic describit Silius *lib* 1. vbi sic ait:

Hæc ignara viri, vacuoq; assueta cubili.
Venatu, & syluis primos defenderat annos.
Mon calathis mollita manus, operataue fuso.
Dictynam, & saltus, & anhelum impellere planta
Cornipidem, ac strauisse feris immitis amabat.

Et idem *lib.* 2. ait Tyburnam Sagubthinam fuisse fœminam Murrhi vxorem, & bellatricem.

Teuca Illyricorum regina, viris fortiss. imperauit & Rom. vires fregit sæpenumero. Fuit Argonis vxor.

Helerna, Iani filia, mortuo patre apud Tyberim regnauit, præfuitque viris sine viri auxilio.

Candace, regina apud Meroem principata est, & imperauit Aethiopum genti, *hæc refert Textor in sua officina. in loco hic anteallegato.*

Idem Textor ponit de Amazonibus. Quæ solæ sibi imperauerunt, suamque libertatem armis defenderunt, & vltra supra nominatas, fuerunt quamplures aliæ, videlicet Harpalice, Antianyra, Lampedo, Antiopa, Minythia, Harpe, Parthoe, Phebo, Othrera, Thalestris, Allea, Eribye, Archenis, Menalippe, Marthesia, Strongylios, Euriale, Philippis, Celenno, quæ fuerunt vltra supradictas. Et de his refert Curtius *lib. 5. de gestis Alexandri*, his verbis: *Vestis non toto amazonum corpori obducitur. Nam læua pars est ad pectus nuda, cætera deinde velantur, nec tamen sinus (quem nodo colligunt) infra genua descendit, altera papilla intacta seruatur, qua muliebris sexus liberos alant. Aduritur dextra, vt arcus facilius intendant, & tela vibrent.*

Stroza pater *lib. 1. Eroticon.* de quibusdam sic meminit.

Virginitas vltro seruata, & bellica virtus,
Magnum Orithyæ contribuere decus.
Lampedon Hippolytem, Menalipem Iane videmus,
Illustres inter nomen habere viros.
His quoq; se comitem merito Marthesia iungit,
Nec caret Antiope laude, nec Harpalice.

De qua Harpalice habetur *in margarita poetica, parte 2. tractat. 2. de commendationibus oratione 17.* vbi multum ample laudantur mulieres.

Hinc & vlterius dicit idem Textor, quod Lacenæ mulieres, virorum obibant munera, sese in gymnasio, in bello, in venatione exercentes: hæ cum viris in certamen aduersus Messenios fortiter descenderunt.

Olim Germanorum mulieres, inclinatam aciem, & iam ad Triarios vergentem restituerunt.

Bellouacæ mulieres, à Carolo Burgundorũ duce, longa obsidione fatigatæ, mœnia defenderunt, & obsessorem è scalis in fossam vrbis detruserunt, reportatis ad suos vexillis.

Recitat Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chronicarum lib. 8.* Quod cum Maximinus Imperator Roman. Aquileiã obsedisset, in ea obsidione fœminæ Aquileienses tantæ fuerunt magnanimitatis, vt cum nerui & funes, ad iacẽdas sagittas, viris deessent, sibijpsis capillos capitis præciderunt, & ex ipsis funes arcuum fecerunt, vnde postea in earum gloria templum Veneri caluæ senatus dedicauit.

Refert etiam Bergom. *libr. 12.* quod in captione Calcidis Eubœæ ciuitatis, quæ nunc dicitur *Nigropons*, cuius est Episcopus quidam noster Canonicus Heduensis, suffraganeus episcopi Heduensis, qui dicitur magister Philipp. Brunet D. in Theologia, vir quidam doctissimus & literatissimus, fuerunt repertæ multæ mulieres armatæ, mortuæ in strage dictæ ciuitatis, & hoc fuit anno Christi 1471. *vt ibidem refert Bergom.*

Gaditanæ mulieres à partu statim surgunt, ministeriaq; domus obeunt.

Margarita, Henrici sexti Britanniæ regis coniunx, aciem viri deficientem restituit.

Portia autem, cum apud Philipp. Macedoniæ campos Brutum maritum mortuũ intellexisset, quia ferrum non dabatur, ore ardentes carbones hausit. *Margarita poetica vbi supra*

Lesbia puella, murorum parte machinis Turcarum deiecta, oppidanis fugam, aut deditionem meditantibus salutem peperit. Obtulit enim se primam impetui, & iaculis inimicorum, pro tutandis ipsis muris.

Amalasumpta, Gothorum regina, principata est apud Rauennam, Burgundiones & Alemanos, Liguriam populantes, Italia pepulit, adiuuante Theodato, quem regni consortem susceperat. *hæc & plura alia Bergomen. lib. 9.*

Maria Puteolana, à Puteolis Campaniæ vrbe nomen adepta, bellica virtute maxime floruit ætate Francisci Petrarchæ. Erat laborum apprime patiens. Ab ipsa iam inde adolescentia abstinebat vino. Erat parca cibi, & verborum. Reijciebat colos, pensa, & lanas, & cætera quæ muliebrem decent molliciem: gaudebat arcubus, iaculis, pila, galea, scuto. Noctes perpetuas quandoque vigilabat; nec dormiebat, nisi coacta. Idque sub dio, & humi reclinans caput in scutũ pro puluinari, inter armatos versabatur. Quod quamuis impudentiæ speciem præ se ferat, nihil tamen vehementius curauit, quam studium virginitatis, in qua permansit ad mortem vsque, cultum corporis aspernabatur, quibus artibus bellicosa admodum facta est.

Bona, Longobarda bellatrix, itidem puella floruit anno Dom. 1468. nupsit Brunorio Parmensi egregio bellatori: A teneris annis lustrabat siluas, venatricibus stipata canibus. Maritum in omni discrimine concomitabatur, quem, quum Alphonsus rex Siciliæ aliquando certa de causa in vincula conieci, miserta captiui fœmina, ad diuersos principes, ipsa Pegasarij cursor cucurrit, vt ab eis literas & patrocinium obtineret, pro viri salute, quod obtinuit.

De Ioanna, puella Franciæ, habetur apud Gaguinum, quod gladio in bello vtebatur, quem nacta est in templo diuæ Catharinæ, existente in agro Turonens. vtraque parte lilijs insculpto, quem petiit sibi afferri, licet nunquam eo in loco fuisset, & regnante Carolo VII. de quo per Gaguinum *in suis Chronicis lib. 10.* Cum Angli omnia populandi causa passim irrumperent, & iam prospero fortunæ zephyro adiuti, nihil sibi non pollicerentur, desperatis Gallorum rebus abfuit ipsa Ioanna virgo, quę attritos Gallos animans ad vltionem, & libertatis gloriam: prima belli campum ingressa non prius suos hortari, & ipsa certare desijt, quàm hostem in fugam verteret, reportata victoria.

De ea etiam habetur per Berg. *libr. 15.* vbi dicit quod Carolus VII. Francorum Rex auspicio & ductu huius puellæ, regnum perditissimum recuperauit, & G. Benedict. *in sua rep. c. Rayn. in verbo, duas habens filias num. 14. extra de test.* vbi ponit verba Gaguini. Et vide etiam tex. *in loco hic antea allegato.*

De Elisabeta autem Ferdinandi regis Arragonum vxore, & Hispaniarum regina, quanta fuerit circa arma, quantum pro fide Christiana debellauerit, Granatarios, & alios populos finitimos subiugando, & ad fidem Christianam reducendo, attestatur Berg. *lib. 16. vbi ample.*

His posset annumerari Ioanna, Caroli Calabriæ ducis filia, quæ fuit potentia, moribus & animo robustissima & illustrissima fœmina: *vt refert Bergomensis, lib. 13.*

Ioanna etiam, regina Neapolitana, soror regis Ladislai huius nominis secundi, virilem animum in pectore gerebat, *vt dicit idem Bergomensis, lib. 4.*

Non sunt tacendæ mulieres, de quibus *Luc. 23.* quæ sequebantur Dominum euntem ad passionem plangen-

plangentes,& lamentantes, & non terrebantur vlla armatorum militum furiosa sæuitia, & etiam habetur *Ioan.*20. vnde de illis potuit,& potest dicere Dominus illud Boetij:

Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Ad tot millia mulierum cõuertendus est animus, quæ sæuissima tormenta,crudelissimasq; cædes, pro Christi amore fortiter,& cum magna fortitudine & patientia tolerauere,vt patet de Vrsula, & vndecim millibus puellis eius,&de pluribus alijs,*vt habetur per Bern. de Bustis in 2.par. sui Rosarii, serm.*28. *in prin.*

NONA consideratio. Mulieres etiam ex sapientia,& scientia, quandoque laudem meruerunt, prout & laudandæ sunt. Quoniam sapiens mulier ædificat domum,*prou.* 14. Et multæ mulieres fuerunt doctæ, quæ in multis scientijs claruerunt, & Textor *in sua officina,in cap. mulieres doctæ.* enumerat 64. & vltra,quæ multum doctæ fuerunt,quas hic enumerare intendo cum pluribus alijs.

Primo, secundum numerum illius, ponit tres Corinnas,quarum vna fuit Thebana,altera Thespia, alia Ouidiana dicitur, cum charissima illi poetæ fuerit. Prima Thebana, seu Tanagrea Archelodori & Procratiæ filia, & Mirthidis discipula, quæ Lyricorum principem Tyndarum quinquies vicisse, & epigrammatum quinque libros edidisse fertur. Et de hac Propert. *lib.*2.

Et sua cum antiquæ committit scripta Corinnæ.

Statius, *lib.*5. *Syl.*

Sophronaq́, implicitum tenuisq́, arcana Corinnæ.

Paptista Pius.

Nec tetigit dulcem trina Corinna lyram.

Idem.

Non tres dulciloquo præstent sermone Corinnæ.

Politianus.

Sed Tanagrea suo mox iure poetria risit.

Secunda fuit Thespia,veterum quoq; monumentis celebrata.

Tertia floruit Ouidij temporibus poetæ clarissimi: de hac Martialis:

Notat Nasonem sola Corinna suum.

De Myrthide,Politianus in nutritia facit mentionem,de qua infra dicam,& Franciscus Patritius *in lib.* 4.*tit.*6. *de institutione reipublicæ*, vbi dicit, quod habuit magnam laudem, sed longe fuit præstantior eius discipula Corinna,de qua hic ante.

De Erinna,poetria Veia aut Delia, (est enim Delos insula prope Gnydon) floruit Dionysij Syracusani temporibus: scripsit Dorica lingua elegans poema trecentis versib.absolutum.Alia item epigrammata. ferunt eius carmina ad Homericam accessisse maiestatem,mortua est annos 19.nata. de hac Propertius *libro* 2.

Carminaq́, Erinnes non putat æqua suis.

Paptista Pius.

Erinnam credet Græcia docta suam.

Idem.

Non melior coluisse sacras Erinna sorores.

Fuit contemporanea Sapphus. In eam elegans est apud Græcos distichon, cuius talis habetur sensus. *Quanto Erinna in Lyricis Sappho præstantior,tanto Sapphus gloria Erinnam hexametris præcellit.*

Sappho,Lesbia,Lyrica,floruit temporibus Alcæi, & Stesichori poetarum. Maritum habuit Cercylam ditissimum virum ex Andro,ex quo filiam suscepit Clio nomine. scripsit Lyricorum libros 9. præterea Epigrammata , Elegias, Iambos, & Monodas, carmini Sapphico (cuius inuentrix fuit) dedit nomen. Sunt qui dicant aliam fuisse Lesbiam,poetriam quoque, quæ adolescentem Phaonem adamauerit, & è Leucade in aquas se dimiserit,vtracunq; fuerit,vnam tantum commendant Latini poetæ.

Statius *lib.*5. *Syl.*

Stesichorusq́, ferox, saltusq́, ingressa viriles
Non formidata temeraria Leucade Sappho.

Sidonius,

Aut quod composuit puella Lesbi.

Paptista Pius.

Mascula quæq́, suos cantat moritura calores,
Leucadii Sappho crimen,honorq́, freti.

Philippus Bergomensis verò, *lib.*4. *sui supplementi Chronicarum*, dicit,quod Sappho Eresia,diuini ingenij poetrix, anno mundi 4576. claruit, & plectrum prima inuenit: hæc viro ditissimo nupsit,ex quo Didam filium suscepit,habuitq; discipulas Anagoram, Milesiam, Congillam, Colophoniam, Euthemiam, & Salaminam : quas etiam Lyricos quosdam versus docuit: scripsit autem hæc modulos Lyricos, Epigrammata,Elegiam,Iambos,&Monodas.Fuit quoq; vates nobilissima. Et ex his dictis, à Philippo Bergomensi sunt annumerandæ hic sex mulieres doctæ, de quibus non meminit Textor : videlicet prædictæ Anagora, Milesia,Congilla, Colophonia, Euthemia & Salamyna: ex quo ex supradictis iam connumerabis 12. mulieres doctas & scientiam habentes.

Pro 13. ergo annumerabis Pollam argentariam, quæ Lucani fuit vxor,vt testatur Martialis.

Hæc est illa dies,quæ magni conscia partus,
Lucanum populis,& tibi Polla dedit.

Tanta fuisse dicitur doctrina, vt maritum iuuerit in emendandis tribus primis libris Pharsaliæ.

Statius *lib.*11.

Huc castæ titulum decusq́, Pollæ,
Iucunda dabis alloqutione.

Sidonius.

Quid, quod duplicibus iugata redis argentaria Polla dat poetas. Eadem, inceptos à marito permultos versus,perficiebat pari grauitate & elegantia.

Pro 14. annumerabis Aspasiam mulierem Milesiam,quæ doctrinæ fama claruit. Periclis magistra, & tandem vxor fuit: in studijs philosophicis abunde promouit,rhetoricen exercuit, & tempore Socratis doctissima, à qua Socratem philosophum sanctum se didicisse quædam non pudeat confiteri, *vt habetur in Margarita poetica* 2. *parte,tract.*2.*oratio.*17.

Cleobulina Cleoboli Lidij (qui fuit vnus ex septem sapientibus Græciæ) filia, scripsit ænigmata quædam hexametris versibus, quorum vnus adhuc extare fertur:

Est vnus genitor,nati bona pignora bis sex,
Triginta,cuius natæ sed dispare forma.
Hæ niueæ aspectu, nigræq́, coloribus illæ
Atq́, immortales omnes,moriuntur ad vnam.

Et de ea etiam facit mentionem Bergo. *lib.*4. cum loquitur de Cleobolo eius patre.

Pro 16. inuenies Cornificiam, sororem Cornificij poetæ: quæ & ipsa fuit poetrix memoratu dignissima,& ipsa tempore suo,quod fuit anno 33.ante Christi aduentum,tanto poetico effulsit dogmate,vt non Italico lacte nutrita, sed Castalio videretur latice. Cornificio prædicto germano fratri, æque esset gloria illustris: hæc quippe, non contenta pulcherrimis valuisse verbis, nisi vt Helicon carmen describeret, atque plurima & insignia descripsit epigrammata,

quæ tempore diui Hieronymi, vt ipſe teſtatur, extabant: quib. virtutibus perpetuum ſibi acquiſiuit nomen. *hæc Philippus Bergomenſis, lib.7.*

Lilia, Lilij filia reddidiſſe dicitur in loquendo paternam eloquentiam elegantiorem.

Hortenſia, Hortenſij Ramoni oratoris filia, poſt patrem non ſolum patris facundiam, & doctrinam amplexa fuit, ſed etiam ipſius pronunciandi ſplendorem ſeruauit, quem ſcilicet oportunitas exquiſiuit, & qui ſæpiſſime in viris doctiſſimis deficere conſueuit. hæc & alia dicit Philippus Bergomenſis, *lib.7.* Eiuſdem oratio apud triumuiros habita legitur, non tantum in ſexus honorem, *vt per Valerium, lib.8.tit. de mulieribus cauſidicis, in fine.* Liciniæ quoq; Lucij Craſſi filiæ, quarum in dicendo lepos ab eorum patre emanauit.

Mutiæ duæ filię ab vtroque parente eloquentiam didicere.

Pro 20. annumerabis Corneliam, vxorem Africani & matrem Gracchorum, quæ epiſtolas reliquit ornatiſſime ſcriptas: vnde & filiorum fluxit eloquentia, vnde Quintilianus. *Nam Grachorum eloquentiæ* (inquit) *multum contuliſſe accepimus Corneliam matrem, cuius doctiſsimus ſermo, in poſteros quoque eſt epiſtolis traditus.*

Anaſtaſia, illuſtriſſima Romana mulier, Publij Romani potentiſſimi vxor, diſcipula Griſogoni martyris fuit, eius mariti ſimulato morbo torum euitauit. ſcripſit epiſtolas ad Griſogonum. Hæc enim bonarum literarum erudiriſsima fuit, *vt refert Berg. lib.8.*

Damophila Græca, quam hic ponam pro 22. vxor Pamphili, ſocia Sapphus poetriæ, poemata ſcripſit amatoria, & laudes Dianæ.

Hyptathia, mulier Alexandrina Theonis geometræ filia, & vxor Iſiodori philoſophi, vixit imperante Archadio, ſcripſit in Aſtronomiam, profeſſa eſt Alexandriæ varia diſciplinarum genera, magno & frequenti auditorio, conuolantibusq; turmatim & vndique diſcipulis.

Leontium, Græca adoleſcentula, inter prædictas mulieres doctas erat, cum philoſophicas diſciplinas adeo ſectata fuerit, vt etiam nō dubitauerit, cum magna ſui nominis laude, in Theophraſtum philoſophum alioqui laudatiſsimum, ſcribere. Pamphila ſcripſit cōmentarios in Grammatic. citatur à Gellio.

Praxilla Sicyonia, fuit poetria, quæ in ſuis carminibus, Adonidem induxit ab inferis interrogatum, quid apud ſuperos pulcherrimū reliquerit: reſpondere, ſolem, cucumeres, mala: quod cum vehementer inſulſum videretur cucumeres & mala cum ſole componere, fluxit inde prouerbium, *Stultior Praxillæ Adonide*, in homines nullius iudicij.

Phemone, prima Apollinis Delphici vates fuiſſe, carmenque Heroicum inueniſſe dicitur *autor Textor, vbi ſupra.*

Soſipatra, vates fuit Lyda multis diſciplinis cumulatiſsima, quam propterea creditum eſt à numinibus quibuſdam fuiſſe educatam.

Theano, mulier fuit apud Locros in Lyricis præcellens, alia fuit, Metapontina ſeu Creſſa genere, mulier Pythagoræa, vxor Brotini Crotoniatæ, quæ ſubſcripſit commentarios in philoſophia, poemata quoque & apohthegmata Pythagorica.

Pro 30. ponemus Zenobiam, de qua iam ſupra dictum eſt, Quæ licet bellatrix fuerit, vt dictum eſt, tamen Græci, Agyptijq; ſermonis eruditiſsima fuit, & Latini non ignara. Scripſit epitomen in Orientalem, Alexandrinamq; hiſtor. Herennianū, & Timolaum filios, literis erudiuit, elegantiſsimas orationes ad milites ſuos plerunq; habuit, quas galeata recitabat. Et, *vt ait Bergom. lib.8.* fuit Agyptiarum ac Græcarum literarum, non mediocriter erudita, quarum ſuffragio, omnes hiſtor. tam Latinas, quam Græcas, & Barbaras, ſummo ſtudio vidit, & memoriæ commendauit.

Alpaides virgo, cum religionem in magno cultu amplecteretur, cœlitus meruit, ſcripturæ ſacræ, bibliorumque ſenſum percipere.

Quid de Catharina Senenſi dicemus? Nam adeo in ſacris literis profecit, vt libros ſcripſerit cū Theologorum doctrina conferendos, & maximę ſanctitatis fuit, *vt refert Bergom. lib.14.*

De Delborà, quam num. 32. annumerabimus, dicemus cum Bergomenſi *libr.* 4. quod propheta fuit Hebræorum de tribu Effraim progenita, vaticinio claruit.

Hildegardis, virgo Germana, quæ fuit abbatiſſa, vt *refert Bergom. li.* 12. patria Maguntina, ſpiritu quodam imbuta prophetico, multa prædixit de futuris, ſcripſitq; aliquot catholicæ doctrinæ libros: hanc epiſt. ſuis dignatus eſt beatus Bernardus. Scripſit ſuper Benedicti diſciplina, triginta theologicas quæſtiones eruditiſsime abſoluit. Excellentium virtute virorum vitas ſcripſit, de altaris ſacramento, Homilias in Euangelijs, præterea in medicina, quæ ſimplicia, & quæ compoſita, tollendis ægritudinibus proſint. Item carmina & epiſtolas, teſtimonio apoſtolicæ autoritatis comprobatas, quo factum eſt, vt Eugenius tertius, Anaſtaſius quartus, Adrianus quartus pontifices, Conradus tertius, & Federicus primus Cæſares, ad eam plerunq; ſcripſerint. Plures alios libros ſcripſit, quos enumerat Bergomenſis, *in loco ſupra allegato.*

Ioanna Angelica, ab Ephebis virum mentita, Athenas ſe contulit, vbi ſtudioſe literis adeo operam impartiuit, vt Romam rediens, paucos haberet doctrina pares, & ſacris literis: vnde tantum apud omnes beneuolentiæ, & autoritatis, ſibi demeruit, vt artibus illis pontificatum ſit adepta poſt Leonem quartum, cum vir eſſe crederetur, de ea etiam meminit Berg. *lib.11.*

Luceia mima, authore Plinio, centum annis in ſcena pronunciauit.

Laſteniam Mantineam, & Axiotheam, Phliaſiam Platone vſas præceptore, ſcribit Plutarch. ornatuque interim virili, auditorium ingreſſas, *hæc Textor vbi ſupra.* Ex quibus iam connumeratæ ſunt 37. mulieres doctæ & prudentes.

Pro 38. annumerabitur Michaele Centaura, quæ docuit Theſſalas remedium amoris.

Dyotima, & Aſpaſia, mulieres in philoſophicis promeruerunt diſciplinis, vt alteram Dyotimam appellare magiſtrā, alterius lectionib. intereſſe non erubuerit Socrates, philoſophorū omnium optimus.

Lactantius ait, philoſophus, nullas vnquam mulieres philoſophari docuiſſe, præter vnam ex omni memoria, Themiſtem. Sed quænam hæc, & cuius fuerit, non docet.

Arete mulier, eo doctrinæ conſcendit, vt filium etiam inſtitueret, qui appellatus eſt Ariſtippus, ſuit Cyrenaica, & Ariſtippi patris Socratici dogma ſecuta eſt. Mortuo patre, ſcholam rexit in philoſophia magno & frequenti auditorio.

Pro 42. hic annectimus Nicoſtratam vaticinatricem clariſsimam mulierem, quæ Arcadia de carminibus carmentis cognominata eſt. Oſtia Tyberis intrans in Palatino monte, vbi nunc Roma habetur, conſcen-

conſcendit, in quo Euandro eius filio rege cõſtituto, cum ipſa Graiarum literarum doctiſsima eſſet, atque verſatilis ingenij, incolasque ſilueſtres comperiſſet, nouos literarum characteres inuenit, eosque canere coniunctionem, atq; ſonos edocuit: cuius admirati rudes poſteri, eam non mulierem humanam, ſed Deam arbitrati ſunt, Vnde Virg VII. *Aeneid.*

Tum rex (inquit(Euandrus Romanæ conditor arcis,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
Me patria pulſum Pelagiq; extrema ſequentem
His poſuere locis, matriſq; egere tremenda
Carmentis Nymphæ monitu & Deus autor Apollo.

Et hoc idem, Ouidius *lib. Faſtorum* affirmat. vide etiam margaritam poeticam *oratione qua ſupra.* Et ibi etiam fit mentio da Iſide filia Inachij, quę non ſolum terræ cultum, & lini vſum, ſed & quod præſtantius, apud Aegyptios literas inuenit, ex quo diuinos honores aſſecuta eſt, teſte Philippo Bergomenſi, *lib.3.* vbi ample de ea.

Ceres etiam fuit diuinis honoribus exaltata, ex quo prima agrorum cultũ excogitauit, vt refert idem Berg. *in loco ante alleg. & in margarita poetica, in oratione hic ante dicta, &* & vt dicit ſophologium ſapientiæ. *li.1. c.3.* Fœminæ omnes artes inuenerunt, & etiam habetur *in margarita poetica. in loco hic ante allegato.*

Quid de Ameſia, quam eo quod ſub fœminea forma virilem animum gereret, Androgynem vocauere? Ea apud prætores maximo populi concurſu cauſam egit, & prima actione à cunctis pene iudicijs liberata eſt, *vt habetur in oratione ſupra dicta.*

Et pro 45. addemus Gaiam Afraniam, Lucij ſenatoris vxorẽ, quæ ita litibus & cauſis apta fuit, vt apud plures magiſtratus ſæpiſsime oraſſe dicatur.

Dama, Pythagoræ filia, & ipſa philoſophiæ ſectatrix, ingenium & doctrinam in exponendis parentis ſententiarum inuolucris exercuit.

Thargeliam quoq; fœminam ſola illuſtrauit philoſophia.

Ferunt & Muſcam, poetriam fuiſſe Lyricam, quæ & epigrammata ſcripſerit, & Lyricos nomos.

Semyamira, Heliogabali imperatoris mater, ſapiens fuit, & multa inaudita fecit, *vt dicam infra.*

Sempronia literis Græcis & Latinis docta fuit, *vt dicit Saluſtius in Catilina. G. Benedicti in ſua repet. c. Ray. in verbo, cuidam Petro tradiderunt nu. 64. de teſta.* Sed, quoniam hæ duę mulieres inhoneſtę fuerunt, & luxurioſe vixerunt, non ponam eas in numero illuſtrium & probarum mulierum.

Refert Text. *ſupra in ſua officina,* quod multorum carminum auctrix fuit Charixena, cuius meminit Ariſtophanes Cynicus.

Celebratur item Mero condito in Neptunum hymno.

Fuit Agallis Corcyrea illuſtris, in arte grammatica, cui inuentum pilæ nonnulli aſcribunt.

Teleſinam, in poetica illuſtrem, celebrat Pauſanias, cui etiam apud Argos, ante Veneris templum ſtatua ſit erecta, hanc Fulgoſus Theſelidem vocat.

Pro 53. ponemus Oldam, prophetiſſam Sellum ſummi ſacerdotis Hebræorum vxorem, & Helchiæ maximi Hebræorum pontificis matrem, quæ anno mundi 4576. fuit, & Ioſiæ regi vaticinando multa prædixit, & præſertim Ieroſolymorum euerſionem, populi ipſius captiuitatem, *vt patet 4. Reg. c. 22.*

Heryna poetrix, anno mundi 4864. claruit, & multa laude digna conſcripſit, quæ Nactanabo regi Aegypti, vſque in Aethiopiam expulſo, reditum ſuum prædixit. de his duabus Philippus Bergomenſis, *in lib. 4. & 5.* meminit: & Benedicti *in loco ſupra allegato* tacendo autorem.

His adijciemus Didonem Phœnicam, Lilij Phœnicum regis, filiam, quæ populo legem & normam viuendi dedit. De cuius laude, honore & virtute Virg. 1. *Aen.* cum dicit:

Iura dabat legesq; viris.

Et de ea Philippus Bergomenſis, *lib. 4.*

Hiparchia mulier Græca, philoſophicis diſciplinis valde excelluit.

Caſſandra, Priami filia, vaticinio, & doctrina illuſtris habita eſt.

Aliam Caſſandram, Venetam puellam, Politianus magnis laudibus commendat, quam ait pro lana librum, pro fuſo calamum, ſtylum pro acu tractaſſe, latinasque epiſtolas ſcripſiſſe. Sic enim de ea *in principio cuiuſdam epiſtolæ* meminit: *O decus Italiæ virgo, quas dicere grates quas vt referre parem, quod etiam honore me tuarum literarum non dedignaris?* & vltra alia dicit Textor *ibi.*

Statius Papinius vxorem habuit nomine Cladiam, magno ingenio doctrinaq; non vulgari præditam.

Eudoxia, Theodori iunioris vxor, præter egregiam formam, ſingularemq; pudicitiam, etiam literis excelluit, adeo vt librum quendam emiſerit.

De Abigail habetur 1. *Reg. 25. c.* quod mulier prudentiſſima fuit, & ob eius prudentiam, maritum ſuum Nabal à morte eripuit.

Yſtrina, Scytharum regina, Aripythis vxor, Sylem filium Græcam linguam literasque edocuit, *autor Herodotus.*

Themiſtoclea, ſoror fuit Pythagoræ, cuius placitis & opinionibus pleriſque in locis, vſus eſt Pythagoras.

Proba Valeria, quam *Centonam* vocat Margarita poetica, *in oratione, qua ſupra num. 69.* fuit Græcis Latinisq; literis eruditiſſima, truncatos Virgilij verſus ad fidem & myſteria catholicæ religionis conuertit. Fecitq; de Chriſti geſtis, & de eius morte, opus nobiliſſimum, quod Centones appellauit. hinc *Centona* dicta eſt. Et de ea Bergomenſis *lib. 9.*

Pro 65. ponemus Elizabetham, abbatiſſam Germanicam, quæ multas orationes ad ſui conuentus ſorores, conſcripſit, opusque de vijs, quibus ad Deum itur.

Baptiſta prima, Galeatij Malateſtæ Piſaurienſis principis, filia, Guidoni Montrefeltrenſi Vrbinatium comiti matrimonio copulata cum doctiſſimis viris plerunque magna ſui laude diſputauit. Libros quoque de humana fragilitate, & de vera religione, conſcripſit.

Iſota Nouarolla, Veronen. philoſophiam verbo & opere profeſſa eſt, ſcripſit quandoque ad Nicolaum quintum, & Pium ſecundum Pontifices. Scripſit quoq; dialogum, quo diſputatur, *vter grauius peccauit, Adámne, an Eua*: quibus laudibus literarum adiecit perpetuum virginitatis votum.

Damiſella Triuulcia, Mediolanenſis virguncula, annos amplius 14. nata, iam cœpit eloquentiæ inſueſcere, bonasq; imbibere diſciplinas, adeo, vt nouum in terris prodigium videretur, in literis imbuta ita profecit, vt cum Latine vel ſcriberet, vel loqueretur, omnes trahebat ad admirationem: fuit etiam tenaci memoria, vt vel Mithridati par haberetur. Nam, ſi quem vel publice concionantem aut declamantẽ audiſſet, reuerſa à conſeſſu, omnia ad vnguem verbatim, ſyllabatimq; repetebat. Latinis inſuper nõ contenta literis, Græcarum ſtudio deflagrauit, quas

vsq; ad promptum & peculiarem didicit sermonem. Et de hac multa dicit Textor *in loco supra allegato*, vbi ponit versus sequentes de ea:

Quid facit in terris Damisella Triuulcia? cœlum
Ingeniis debet talibus esse domus.
At scio, quid facias, flores cum coniuge Ditis
Non legis, ad stygios vt rapiare lacus.
Cura tua est virtus, & iter meditaris ad astra,
Nam virtus comites tollit ad astra suos.

Minerua, Iouis primi filia, non aliam ob causam in numerum deorum relata, quam propter bonarum artium (quarum fuit inuentrix) peritiam: vnde & veteres illæ Athenæ sui nominis immortalitatem mutuatæ sunt, &, *vt habetur in margarita poetica, par.2. tract.2. oratione* 17. fuerunt plures Mineruæ. Aduertendum est etiam, quoniam, *vt habetur in sophologio sapientiæ.l.3.* Omnes fere artes fuerũt inuentæ à mulieribus. Et ibi ponit aliquas ex his liberasse patriam, & fecisse ea quę viri fecisse nequiuissent, *vt dicit Io. Neuizan. in sua silua nuptiali. & dicit gl. in ver. instrueretur. in l. qui filium. ff. vbi pupillus educari debeat.* Quia antiquitus mos erat mulieres legere grammaticam.

Manto, Tyresiæ vatis filia (quæ Mantuæ nomen indidit) doctrina quoque & vaticinijs claruit: adeo, vt ex pecudum libris, extorumq́; intuitu futura præsentisceret, ac præsagiret.

Catharina virgo, Costi Alexandriæ regis filia, sacris literis partim studio, partim diuini spiritus afflatu, adeo fuit imbuta, vt accersitos à patre vndique doctissimos viros & philosophos, ad suadendam idololatriam, refellendamque vnius Dei religionem, viuacissimis terruerit argumẽtis, suæq; opinioni attraxerit, nedum non succubuerit eorum rationibus. Et, *vt dicit Bergomens. li.*8. Et si illius præceptorem ignoremus, tanta earũ rerum scientia prẹditam legimus, vt mirabile visum sit, quod in tam tenera ætate cu m omnibus certamen disputationis suscepit.

Fuit & alia Catharina, ducissa Mediolani, quam Philippus Bergomensis, *lib. suo* 14. dicit fuisse memoratu dignissimam. & prudentissimam.

Fabiola, Romana mulier, quum magno studio sacras literas amplecteretur, prophetias, euangelia, & psalmos frequentissime reuoluebat, vt iterata plerunq; lectio, amorem diuinæ religionis (qua deflagrabat) augeret vehementius: vnde & beatus Hieronymus, librum *de veste sacerdotali*, eidem nuncupauit.

Marcella Romana, propter sacras literas (quas egregiè callebat) frequentibus epistolis, à beato Hieronymo salutata est. Ad eam enim scripsit de contemptu mundi. De decem nominibus, quibus apud Hebræos dicitur Deus, de fide nostra, & hæreticorum doctrina, de blasphemia in Spiritum sanctum, de studio Theophili episcopi Alexandrini, & alia id genus permulta.

Eustochia, Paulæ mulieris Romanæ filia, Latinarum, Hebraicarum, & Græcarum literarum studijs plurimum excelluit, vnde & suo tempore, nouũ orbis prodigium vocata est, ingenium sacris literis deuouit, maxime atq; adeo, vt psalmos Hebraice legeret cursim, & mira celeritate, qua in re, amorem beati Hieronymi multum sibi demeruit.

Genebria, mulier natione Veronen. tempore Pij secundi Pontificis Romani, sua egregia eruditione meruit nomen immortale. Epistolas scripsit luculentas, & maxima refertas doctrina recitabat decoro gestu, voce virili, permixta suauitate.

Constantia, Alexandri Sfortiæ vxor, numeratur inter claras mulieres & excellentes doctrina: & erit hæc pro 77. ab infantia bonis disciplinis operam dedit, adeo, vt imperata quoq; disertissime loqueretur, habebat assidue præ manib. opera Hieronymi, Ambrosij, Gregorij, Ciceronis, & Lactantij: valebat etiam scribendis ex tempore carminibus non sine magna multorum admiratione, quod sine præceptore ferebatur didicisse.

Nec defuit tam illustri fœminæ germen simile. Habuit enim filiam Baptistam nomine, tanta doctrina, vt doctissimos quosq; sua terreret eloquentia.

De quibusdam mulieribus supradictis facit mentionem Politianus *in Nutritia*:

Non illi Praxilla suos prædoctaq́; Nossis
Contulerint, myrthisq́; modos non dulcis Agaclos
Non Anyte, non quæ versus Erinna trecentos
Castalio seu melle rigat, non candida Myto,
Non Tellesilla ferox, non quæ cani Egida sene,
Pallados effusum crimen vitata Corinna.

Pro 79. his adiungimus Mariam, Aaron & Moy[...] germanam, quæ prophetissa fuit, *vt dicit Bergom. li*[...]

Consilio & sapientia Clotildis, (quæ filia re[...] Burgund. erat) Clodoueus rex Franciæ eius marit[...] protochristianus baptismi lauacrũ promeruit, vt re[...]fert Gaguinus *lib.1.c.*8. & Benedicti ample *in sua re*[...]*titione, in verbo, duas habens filias. nu.*80. *&* 81. quem [...] repeto. Refert etiam idem Benedicti *vbi supra, nu.*[...] quod Boetius habuit vxorem prudentissimam, [...] mine Elphe, quæ hymnum fecit Oliuæ binæ: de Pe[...]tro & Paulo Apostolis.

Refert etiam Ioannes Andreæ, literatissimam h[...]buisse vxorem. quæ sibi & Cyno legum doctori co[...] patri multoties de difficilibus iuris respondebat.

Sic & Ioannis Calderini vxor secundum Pano[...]mitanum, *c. cum inter vniuersas. in fin. de electionibus.*

Item & Philippus Apostolus quatuor habeba[...]lias virgines prophetantes, *vt habetur Actuum* 21. E[...] aliis quibusdam per Benedicti *in lib. hic ante allega*[...]

His adiungendæ erunt nouem Musæ, videlic[...] Calliope, Clio, Thalia, Euterpe, Melpomene, Po[...]mnia, Erato, Terpsichore, & Vrania: quas poetæ [...]gunt esse Iouis, & Memoriæ filias, quod doctũ op[...]teat esse fœcunda memoria. & Carminum inue[...]ces fuerunt, de quibus Textor *in loco supra allegat*[...]

Non relinquendæ sunt decem Sibyllæ, videlic[...] Persica, Cumea, Cumana, Tyburtina, Libyca, E[...]threa, Hellespontia, Delphica, Samia, Phrygia. [...] fuerunt primis seculis puellæ vaticino spiritu a[...]tæ, & futura præsagientes, quas Sibyllas dixerunt [...]cem autẽ scribit fuisse Varro. Cumana proprio n[...]mine vocatut Amalthea, à Virgilio Deiphobe: li[...] huius, non secus ac diuinis oraculis, in imperij adm[...]nistratione populus Romanus semper vsus est. T[...]burtinam veteres Albuneam appellarunt. Poli[...]nus *in Nutritia* quasdam enumerat his verbis:

Quin & veteres prompsere Sibyllæ
Carmen, Amalthea & fati Marpesia diues,
Herophileq; Idea genus prædoctaq́; Sabbe.
Demoq́; Phigoq́; & varignara Phaennis,
Et Carmenta parens, & Monto, & Pythia longos
Phemonoe commenta pedes, & filia Glauci.

Hæc Textor, *vbi supra* ponens nomina plur[...]um fœminarum illustr. nos remittens de reliq[...] ad Plutar. & ad Strozam, qui his versibus quasd[...] enumerat:

Magnanimam Tomyrim, fortem propone Camillam,
Et subeat menti Penthesilæa tuæ.
Adde & AmaZonias reliqua de stirpe sororeis,
Respice Carmentam, respice Penelopem.

Vlt[...]

Vltra nephas animo, propriaq́; Lucretia dextra
Inuicto occurret clara pudore tibi.
Ad rapidum nando transmittere Clœlia Tybrim
Ausa, suis animis præmia digna tulit.
Quid te commemorem vestalis Claudia virgo,
Qua stetit attoniti vindice fratris honos?
Quisue tuum dignis nomen Cornelia tollat
Laudibus, aut animum Portia casta tuum?
Quis te prætereat generosi pectoris Esther,
Non bene damnatos protinus vltra Syros?
Quisue Palestina genitam de stirpe virago
Spem taceat, patriæ subsidiumq́; tuæ?
Si fortasse petes exempla recentia, nonne
Cognita perpetua laude Mathildis erit?
Sponte opibus spretis regnum Violanta reliquit,
Seq́; sacri sociam maluit esse chori.

Et Benedicti *in iam dicta sua rep. in loco supra alleg.* dicit, quod plures aliæ fœminæ Romanæ, in quibus literaria dignitas seruata est, vsq; ad Hier. tempora quibus omnia fermè scripta & editiones dicauit suas, vt visus sit Paulam, Blessellã, Aletam, Assellam, Celantiam, multasq; alias, non minus quam illius temporis viros, dignas, meritasq; duxisse: quibus suos dedicaret libros, suumq; desudaret ingeniũ. Plures ex his etiam enumerat Iacobus Magnus *suo Sophologio sapientiæ, li.1.c.3.* vbi ponit fœminas, quæ inuenerunt quasdam artes, *vt ibi per eum.* Et Cœlius *li.8.antiq. actionum.c.1.* Vnde multũ inuehit Franciscus patritius, *l.4.tit.6.de institutione reipubl.* quod nunc tanta desidia torpeant mulieres nostræ, vt pro miraculo quodammodo videretur, si quas primoribus labris literas attigerint, licet tanta copia doctissimarum fœminarum apud antiquos fuerit: vt etiam inuehit Benedicti *in loco supra allegato*, volentes inferre dolendum, quod hodie fœminæ non vacant literis: quod tamen non videretur mihi esse vtile, & ipsis, & maritis, & reipublicæ, propter multas rationes quas dicere possem. Sed inde tacebo, cum tantũ intentionis meæ sit tangere in omnibus ea solum, quæ tangunt laudem, honorem, & gloriam, non quæ faciant ad dedecus, vituperium, aut opprobriũ alicuius, sed alio forte loco de his dicemus. Et potest videri per Ioannem Neuizan. *in sua silua nuptiali, in octaua ampliatione suæ quæstionis,* vbi ponit: *an sit licitum ducere vxorem doctam.* Nescio si his debeam adiungere Semyamitam, matrem Heliogabali, quæ semper in senatu interfuit cum alijs senatoribus, & fuit in senatu prælata: ita quod nihil fere, nisi ea disponente, senatus peragere poterat, sententiamq; suam, more cæterorum, de agendis dicebat: quod mulieri nunquam contigisse legitur. Conuentum mulierum ordinauit, quib. potestatem prębuit, & præstitit, vt senatorio more, de moribus circa statum tractarent. Et huic senatui principissa fuit, vt Philippus Bergomensis *in suo supplemento li.8.* quæ anno Christi 224. regnabat. Refert etiam Textor *in suis Epithetis in verb. Galli.* Quia apud Gallias fuerunt sapientissimæ mulieres Gallicanæ, quæ secundũ morem antiquum, quum de pace belloue consultaretur, adhibebantur. Si qua tunc inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ. Propterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hannibale) voluerunt, vt si quis Gallorum ab aliquo Carthaginensium iniuria affectus, quereretur, eius rei index esset Carthaginensium magistratus. Sin Carthaginensium quisquam ab vllo Gallorũ iniqui quippiam passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere, & alibi de his dictum est.

Decima consideratio. Non solum mulieres laudantur ex sapientia, verum etiam ex consilio: quoniam etiam in his quæ ad curam virorum spectant, sumendum est, & ab vxoribus consilium, vt ex exemplis & doctrinis Augusti & Iustiniani imperatorum probatur. Nam Augustus, *vt ait Seneca li. de clementia.* Liuiæ vxoris consilio vsus est, etiam in magnis rebus, atq; eius opera, innatam quandam seueritatem exutus, clementiam induit. Iustinianus verò in arduis etiam negotijs, & ad summam rerum pertinentibus vxorem consilij participem fecit: vt ipse fatetur in authen. *vt iudices sine quoquo suffra. §. hæc autem omnia.* 1. col. 2. & ibi Accursius annotat *in verbo, reuerendissimam.* sumendum esse ab vxore consilium. & illum tex. etiam ad hoc ponderat Io An. *in c. qui prior. de reg. iur. lib. 6. in c. mercurialibus.* Do. meus Ias. *in l.1. colum. 2. ad si. ff. de legibus.* Albericus *in l. aduersus. C. de crimine expilat. hær. & Host. in summa, ti. de matrimonio. §. 1. colu. 2. ver. sed & in eo habent.* facit etiam tex. *in l. bene a Zenone. §. pen. in fin. C. de quadrien. præscriptione.* vbi Iustinianus dicit, *qui enim suis consilijs suisq́; laboribus pro toto orbe terrarum, die, nocteq́; laborant, quare non habeant dignam sua prærogatiua fortunam?* quem tex. ad hoc allegat Barbatia *in cl.1. in 6. charta, in paruis de elect.*

Exemplo nobis est ille bonus pater multarũ gentium Abraham, cum dure accepisset consilium Saræ vxoris monentis, vt Agar ancillam, & filium eius eijceret, statim audiuit à Domino: *Omnia quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius.* Genes. 21. c.

Sesostrates, Aegyptiorum rex, qui cæteros omnes gloria, & rerum magnitudine, excessit, vxoris consilio vsus, se, vxoremq; suam, & liberos, partim graui, inopinatoq; periculo liberauit. Nam, cum illum frater, à quo nihil tale reformidabat, inuitatum excepisset, domumque, sicca exterius materia, circumstipasset, re intellecta, extemplo cum vxore deliberauit. Nam, & vxorem secum duxerat, eaque suadente, vt duos ex sex liberis, super ardentem pyram extendens pontem faceret, super quos ipsi transeuntes, euaderent, ita fecit: & duabus tantum filijs ita incensis, cæteri cum patre, matreque fuere seruati. *Testis Herodotus in Euterpe.*

Plutarchus, *in libro de virtutibus mulierum,* narrat historiam de Pythei vxore, quæ Xerxis temporibus claruit: de quo etiam meminit Plinius, *libro 33. capite 10.* Quæ viro omnium per id tempus ditissimo, auro semper inhianti, & auri fodinas iugiter exercenti, cum ex peregrinatione domum esset reuersus, & cœnam parari postulasset, auream mensam apponi iussit, in qua omnia erant ex auro fabrefacta obsonia, ac primo quidem aspectu, gauisus est Pytheus, miro artificio singula elaborata conspiciens. Inde aspectu iam abunde satiatus, præcepit cibum afferri. Verum mulier, cuncta quæ postulasset, ex auro concinnata auferri iussit. Cumque ille iracundia percitus, fames namque & bilis nasum conciunt, esurire se vociferatur, neque se aurum id temporis exposcere. *Sapienter,* inquit, vxor, *Tu nullius rei, præter hanc vnam habendæ facultatem præbes, Omnis enim virorum cura, omnisq́; ars, tuo iussu, in auro fodiendo occupata est, vt nemo iam agros colat, nemo fruges serat, nemo arbores plantet.* Qua vxoria castigatione permotus Pytheus, negotium haudquaquam penitus omittens, quoniam duntaxat ciuium partem in opere continuit, reliquos, tum agriculturæ, tum cæteris artibus, operam dare præcepit.

Aurelius victor, quo loco Constantij imperatoris vitam describit, fœminarum (inquit) præcepta sæpe,

sæpe maritos iuuare. Namque (vt de cæteris taceam) Pompeia Plotina (incredibile dictu) quantum auxerit gloriam Traiani, cuius procuratores, cum prouincias calumniis agitarent, adeo, vt vnus ex his diceretur locupletissimum quemque ita convenire. Quare habes tertius? pone quod habes. Illa maritum castigauit, atque increpans, quod laudis suæ esset incuriosus, talem reddidit, vt postea exactiones improbas detestans, fiscum lienem vocaret, quod eo crescente, artus reliqui tabescunt.

Ataulphis, Gothorum Rex, in animo habuit, Romam à se receptam, funditus euertere, diuersoq; vrbem loco statuere, Gothiamq; pro Roma nominare, à Cæsarum Augustorumq; memoria, prorsus abolita, Athaulphi appellationem in posteros transmittere. Verum Placidæ coniugis, seu Placidiæ Honorij sororis suasu, adeo est mutatus, vt breui, non hostis, sed amicus, non vrbis euersor, sed instaurator sit vocatus. de quo meminerunt Paulus Orosius. *cap. 123.* & Paulus Diaconus *de gestis Roma. lib. decimotertio.*

Dominica, vxor Valentis Imperat. Gothos ad euertendum Constantinopolim irruentes, pacavit.

Pompeia Plautina, Iulianũ Imp. maritum suum auertit ab extorquenda à populo pecunia, & colligendo fisco. *testis est Sex. Aurelius.* & sic reperiuntur fœminæ, quæ maximi quandoque boni authores extiterunt.

Etiam narrat Seneca *lib 1. de Clementia c. 5.* quod, quum quidam Rex, non posset potentia quendam suum destruere inimicum, Reginam consuluit coniugem suam: quæ tale regi dedit consilium, *Fac domine, quod medici facere solent, quia vbi vsitata remedia minime prosunt, tentant contraria: si seueritate nihil profecisti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignosce illi.* Quod ille gauisus, annuit, factoq; adimpleuit, & contulit ei consulatum: ex quo habuit eum amicissimum fidelissimumq; hæredem. de quo infra dicitur.

Refert etiam Cassiodorus, post Theodoricum, *in tripartita historia, lib. 9. c. 31.* ad Theodosij Imperatoris sanctitatem, multum contulisse vxorem, quæ virum sæpius diuinas leges admonebat, eiq; frequenter dicebat: *Oportet te semper marite cogitare, quid dudum fuisti, quid modo sis: Hæc si semper cogitaueris, ingratus benefactori non eris, sed imperium, quod suscepisti, legaliter gubernabis, & harum rerum placabis authorem.*

Saxo Grammaticus *in historia Danica, li. 9.* tradit, Regnerum, Danorum Regem sexagesimumsecundum, Vnithserici filij mortem adeo moleste tulisse, vt obstinato ad moriendum luctu, corpus lectulo per summam animi ægritudinem affixerit. Quem vxor, virilem supergressa fiduciam, imbecillitatis increpitum, virili adhortatione firmauit, reuocatumque à mœrore, animum arma impensius tractare, perdocuit: affirmans, fortissimum patrem, cruentos filij cineres iustius armis, quam lachrymis expiaturum. Ad cuius monitum, Regnerus, discusso mœstitiæ habitu, depositisque doloris insignibus iacentem reuocauit audaciam, breuique hostem, qui filium interemerat, comprehendit: *adeo* (inquit Saxo) *interdum ab inualidis fortia roborantur ingenia.*

Profuit & consilium Clotildis filiæ Regis Burgund. cuius consilio Clodouæus, Rex Franciæ, eius maritus, Christianus effectus fuit: *vt refert Gaguinus libro primo. cap. octauo de gestis Francorum, & post eum G. Benedicti ample in sua rep. cap. Rayn. in verbo, duas habens filias. numero 81. & dixi in præcedenti consideratione, vbi etiam de vxoribus Ioann. Andre. & Calder.*

Iuguldis, soror Childeberti, Hermogillum, Leomigildi Gothorum regis filium, & maritum suum, ad Christianam conuertit pietatem.

Profuit & consilium Theodelindæ, Longobardorum Reginæ viris suis, cum sua ipsius opera, & pia suasione, Eutharim, priorem maritum, multo mitiorem fecisse scribitur, ad veram pietatem amplexandam longe proniorem, sed & Agilalphum maritum posteriorem, præferocem virum, dextere monendo, veritatisq; lucem oculis admouendo, eo traxit, vt omnib. suæ gentis author fuerit à malorum dæmonum cultu, detestandaque hæresi, sese vindicandi.

Quo etiam tempore Brunechildis, pari studio Childebertum Francorum Regem ipsius virum, eo quoque impulit, vt Tassilonem Bauariæ Regem, ea lege constitueret, vt à Sclauorum gente bello infectanda, non prius desisteret, quam ad Christi fidem amplectendam subegisset.

Lacedæmonij etiam, non minus publica quam priuata consilia, cum mulierib. communicabant, vt scribit Plutarchus tum in comparatione Numæ, ac Lycurgi, tum in vita Agidis, & Arist. *politico. 2. c. 7.* multa in Lacedæmoniorum principatu à mulieribus administrabantur.

Apud priscos quoque Athenienses, non minus famigerabilem Græcorum gentem, mulieres publicis consultationibus interesse, suffragiaque ferre solitas, testis est Varro.

Germani item, inesse sanctum aliquid & prouidum fœminis putant, nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligũt, *vt Cor Tacitus scribit, lib. de morib. Germaniæ.*

Apud Gallos, gentem nostam, olim consuetudo fuit, vt, quoties de bello eis esset, aut pace, consultandum, mulieres quoque eiusmodi consultationi admitterentur. Præterea, si qua aduersus socios incideret controuersia, eam ex mulierum sententia componere consueuerant, *vt refert Plutarchus lib. de virtutib. mulierum. dixi ante in præcedenti consid. vbi de sapientia & prudentia mulierum.* Et de conditionibus pactis inter Hannibalem & Gallos, quod mulieres iudicabant de commissis per Gallos, *dixi in fi nali parte, in decimaseptima consideratione. in capit. ali orbis diuisionem, versicu. vnde & apud, &c. cum versicu. quen.*

Socrates, *in lib. de republica quinto*, dicit, non omnino esse arcendum mulierum genus ab administranda republica, si qua modo reperiatur idonea quin præcipit, non magistratus tantum, sed omnia & publica, & priuata, tum pacis, tum belli studia mulieribus cum viris, communia fieri, Sed in re, illum reprehendit Lactantius *libro diuinarum institutionum 3. capit. vigesimosecundo.* Et hæc non ne ratione dicuntur, quoniam, *vt in præcedenti consideratione dixi*, aliquid iudicij, & discretionis habent. prout facit text. *in l. cum prætor. §. penult. ff. de iudiciis.* concordat text. *in c. infamis. 3. quæst. 7.* probat illud Pro. 13. Sapiens mulier ædificat domum suam *& Prou.*

*& Prou.*19. Domus, & diuitiæ dantur à parentibus, à domino autem, vxor prudens, vt refert Ioan. Fabri. *in rubr. inst. de nuptiis.* & Luc. de Penn. *in l.2. col. penult. C. quando & quibus quarta pars debetur. libr.*10. & dixi *in commentariis nostris, super consuetudinibus ducatus Burgund. titulo. Des droictz & appartenances agens mariez. in rubr.* & etiam *Reg.*10.*c.* fit mentio de quadam muliere sapienti. facit etiam text. loquens de mulieribus, *in cap. viduas le premier. ibi, maioris sapientiæ, & consilii existunt,* 27.*quæst.*1. *& in ca. si aliquid* 22. *quæst.*. 4. vbi prudentis quoque femine fit mentio.

Ex quibus concludit Tiraquellus, *in suis legibus connubialibus in l.* 11. quæ est, quod in his etiam, quæ ad virorum curam pertinent, ab vxoribus ipsi consilium sumant: quod, cum fœminæ sint non omnino expertes sapientiæ, consilii & prudentiæ, possunt salubre quandoque dare consilum. *facit text. in l. si quis decedens. §. Papinianus ff. de administ. tutorum.* Ideo admodum scite dicit Corneus *consil.*36. *in cap. quo ad primum consultationis articulum. colum.* 7. *versic. & constat, quod illud statutum. lib.* 3. quod non semper spernitur mulieris consilium, prout nec spreuit Ioan. Andr. consilium suæ vxoris Milantiæ, cum illud referat *in cap. cum secundum Apost. de præbendis*: vbi dicit, se ab ea didicisse, quod si nomina (vt pleraque alia) in foro venderentur, pulchra quidem, parentibus esse magno pretio emenda, vt filiis imponerent. Eandemq; vt doctam, se aliquando consuluisse asserit. *in c. prior. col. pen. de regul. iur. in* 6. *in Mercurialibus.* Nec etiam spreuit Ioan. Calde. consilium suæ vxoris: cum, vt inquit *in c. fin. de ren.* & post eum Pan. *in cap. cum inter vniuersas. in fin. de eiecti.* ipsum Calderinum consuluisse vxorem, an conuiuator teneatur hora prandii, mittere ad conuiuas, vt veniant: quæ satis æque respondit, ad fœminas, & forenses, esse mittendum, qui se facile non ingerunt: non etiam ad alios, nisi essent graues personæ: de quo etiam *per Collect. in cap. à crapula. de vita & honest. cle. & Bald. in procœmio Gregoriano. col.*5. *versic. quæro. quidam scholaris.*

Aduerte ad dictum Philippi Decii. *in l. fœminæ. col.* 2. *versic.* 3. *postulare. ff. de re iud.* quod, licet mulier prohibeatur postulare, potest tamen in camera consulere.

Ex quibus dictis videmus certos casus, in quibus consilia mulierum fuerunt salubria, ideo in talibus aut similibus, videtur esse illis credendum. Et inter alia, aduerte ad consilium Saræ, quoniam exemplo illius, si vxor tua consuluerit te aggredi ad ancillam, crede illi, si sit pulchra, alias non: sed his temporibus mulieres hoc de raro contingenti, consulunt.

Adde alios tres casus vltra prædictos, in quibus credendum est vxori, & non vltra.

Primus, si cum volueris egredi extra locum tuę habitationis, & vxor tua tibi dixerit, & consuluerit, bibendum esse antequam exeas, crede illi.

Secundus, si cum vxori tuæ quandoque dixeris, illi tę velle dare vestem pretiosam, causa ornatus, similem eius vicinæ, & dixerit alio tempore reseruandam, crede illi.

Tertius, si cum noctu aut diu in palestra venerea illam ampleatus semel fueris, & iterum concumbere velis, si dixerit tibi vxor tua sat est, crede & illi, quoniam in his tribus optimum erit eius consilium: quoniam vero videtur de raro contingenti euenire, ideo videtur charius & vtilius: cum quæ rara sunt, chariora videntur.

Et pro certo, nisi esset intentionis nostrę in hoc opere, recensere tantum quæ laudem concernunt, libenter adducerem, in nullo alio casu consiliis mulierum esse credendum, cum sit fragile & debile, vt satis declarat Tiraquellus *in dictis legib. connubialib. in prima l.* ad quem te remitto, tanquam ad solitum de ipsis mulieribus male dicere, fere in toto illo operę.

VNdecima consideratio. Etiam fœmina laudem meretur, & honorari debet ex virginitate. Cum virginitas ipsa Dei templum sit, & qui eam habet, fortitudinem habere dicitur, *secundum August. de ciuitate Dei lib.* 2. *cap.* 26. tantaque est vis probitatis & castitatis, vt pene omnis eius laude moueatur humana natura. Et virginitas virtus est animi, comitemque secum habet fortitudinem. 32. *q.*5. *ca. ita ne aliqui.* Et de laude, excellentia, & priuilegiis virginum, diffuse *in proxima sequenti parte, in* 39. *consi.* scribitur. Et inter cæteras virtutes mulierum pudicitia præfertur, *vt habetur in Margarita poetica,* 2. *part. tract.* 2. *orat.* 17. *in princ.* Et de huiusmodi virtute, satis ample habetur in Rosario B. de Bustis. *in* 2. *part. sermo.* 28. vbi de virginitate ponit. *in litera B.C.D.E.F. G. &c. & in litera Y.* antea ponitur de pudicitia, in quibus locis enumerantur aliquæ, quæ fuerunt laudatæ, ex pudicitia, vt Susanna, & Sophronia. Sed quia istud esset nimis fastidiosum, omnes pudicas & virgines enumerare non insisto: cum non sit ita nouum sicut de doctis, & magnanimitatem habentibus. Etiam Textor *in sua officina* ponit quasdam virgines vestales. De laude etiam virginum vide Iacob. Nigrum *in suo Sophologio sapientiæ, lib.* 10. *c.*16 vbi multa ponit de virginibus. Vide etiam de laude & eius priuilegio pulchra, quæ dicit Pan. & alii *in cap. causam matrimonii. extra de proba.* & Lud. Romanus *in consil. suo* 500. *incipiente: vos estis lux mundi.* vbi est oratio per eum facta in consilio Basilien. Quæ quidem virginitas (si semel amissa fuerit) amplius reparari non potest, secundum Aug. vt dicit gl. *in l.*1. *C. de rapto virg.* Cui concordat Ouid. lib. epistolarũ. *Nulla inquit, reparabilis arte læsa pudicitia est, & castitas præfertur vitæ.* text. *in leg.*2. *§. initium. ff. de origine iuris.* Etenim hæc castitas virginalis nobilior cæteris: in cuius signum virgines Laureolam portant. *c. si Paulus.*32.*q.*5. imo pro virginitate sua conseruanda Daphnes, Penei filia, tota in Laurum conuersa fingitur. *lib.*1. *Methamorphoseos*: vt ex ea Laurea corona triumphantes Imperatores, Ioui pro victoria in Capitolio sacrificaturi, in posterum ornarentur.

Cui Deus, at quoniam coniunx mea non potes esse,
Arbor eris certe dixit: mea semper habebunt
Te coma, te citharæ, te nostræ Laure pharetræ.
Tu ducibus lætis aderis, cum læta triumphum
Vox canet, & longas visent Capitolia pompas.
Tu quoq; perpetuos semper gere frondis honores.

Hoc dicit Guil. Benedicti *in sua repe. cap. Rayn. in verbo cuidam Petro tradiderunt. nu.* 46. *de testamentis.* Et de laude virginitatis videas Osium Episcopum Cordubensem, qui fecit librum vnum, & Iulianus, Escopus Ecclesiæ Tholetanæ, fecit librum vnum, & Saluianus libros tres. De excellẽtia etiam huiusmodi virginitatis ponit ample Iodocus Clicthoueus *in suo Antiluthero cap.* 39. Et dicit G. Benedicti, *in loco ante hic allegato:* triplicem esse castitatem, virginalem scilicet, quæ proprie virginitas appellatur, de qua hic, *& in locis supra allegatis*: vbi multæ enumerantur virgines, quæ plura egerunt pro earum virginitate conseruanda, vt etiam de filiabus Scedasi (quæ Hippo. & Miletia dicebantur) in Leuctris oppido Bæotiæ, quo ore laudandæ sunt, quas traditum est (vt ait Hierony-

mus contra Iouinianum) absente patre, duos iuuenes Spartanos prætereuntes, iure hospitii suscepisse, qui multum vino indulgentes, vim per noctē intulere virginibus: quæ amissa pudicitia, nolentes superuiuere, mutuis conciderunt vulneribus. Et, vt refert Cœlius, *lib. antiquarum lectionum 7. cap.* 28. maxima virginitas & castitas obseruatur apud Chios. Nam nullum adulterium, neq; illegitimus concubitus (quod est maximum temperantiæ muliebris argumentum) ex Chio (vt ait) memoratur prodiisse.

Legitur quod Britora, nympha Cretensis, cum esset formosa, perpetuoque virginitatis voto venationi vacaret, ad vim & stuprum Minois regis declinandum, se in aquas dedit præcipitem.

Item Thexena mulier à Philippi Macedonum regis militibus in mari septa, cum nullum salutis effugium videret, in mare se deiecit, idque ne in regis potestatem veniret. & vide Plu. *in 2. tri. castitatis.* & Aug. *lib. 1. de ciuitate* Dei *cap. 26.* vbi fit mentio de his, quæ se necauerunt, & in fluuium proiecerunt: vt insectatores suæ pudicitiæ deuitarent: sed ibi commentator dicit, se nullibi legisse de virginibus Christianis, quæ sic se occiderint, quia Deus præbuit auxilium virginibus, vt suæ virginitatis seruarent decorem. Quis Luciam eripuit de tot malis? Quis Agnetem? Quis Apolloniam? Quis Catharinam? vere Christus Iesus ob gratiam virginitatis. Virginitatem omnibus præfert virtutibus, & ad eam sequendam omnes inuitat Petrus Abbas Cluniac. *lib. 6. suarum Epistolarum, epist.* 40. quæ est exhortatoria, & missa ad sanctimoniales Marciniacenses (quæ sunt in diœcesi Heduensi super Ligerim) vt in virginitatis fœlici proposito perseuerent, exemplo sanctarum virginum, & martyrum.

Secunda vero castitas dicitur continentiæ, seu vidualis, de qua infra prope, *in 20. consid.* & ample *in 3. par. sequen. in 40. consi.*

Tertia est, quæ pudicitia appellatur, quæ est in legitime coniugatis, de qua faciam considerationem sequentem. Et de his tribus scilicet virginibus continentibus & coniugatis facit tres ordines in Ecclesia Dei, *gl. fin. in decretali firmiter credimus, in fin. de summa tri. &c.* Christus tamen, *vt ibi ait*, plus amat virgines, quam alios, quia sponte tribuunt, quod sibi non fuerat imperatum. Continentes etiam plus Deo placent, quam coniugati: quia non expedit homini ad regna cœlestia tendenti, accipere vxorem. *text. est in c. qui sitit. 33. q. 5.* & ea sunt in nostris officiis gratiora, quæ, cum liceret nobis etiam non impendere, tamen causa dilectionis impendimus: vt est text. *in cap. iam nunc. 23. quæ. 1.* dicit tamen text. illius decretalis. in fin. *Non solum virgines & continentes, verum etiam coniugati, per rectam fidem, & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire.*

DVodecima consideratio. Sicut ornat virum fidelitas, ita mulierem castitas: quæ etiam est in matrimonio, *vt dixi, & probat text. in cap. Nicena, ibi, honorabiles confessus nuptias, & castitatem dicens esse cum propria coniuge concubitum. 31. dist. facit l. mulier. §. cum proponeret. ibi, quod & mulieris pudicitiæ, & patris voto congruebat. ff. ad Treb.*

Et in conseruatione huiusmodi castitatis plurimum laudentur mulieres, vt legitur de illa nobili Lucretia, totius pudicitiæ & castitatis gemma, à Tarquinio Superbo, licet vi oppressa, proximis, & Collatino eius marito, cum dignitatem toro violato fœdare noluit, simul conuocatis, gladiose transfixit.

De Penelope Vlysis regis coniuge pulcherrima legitur, quod ob suam tutandam pudicitiam, & marito seruandam fidelitatem, multas à suis procis pertulit iniurias, tamen nulla vnquam molestia à proposito fidei mariti diuelli potuit: Lanificio, & absentiam mariti solabatur, & procos frustrabatur, quibus se concessuram absoluta tela pollicebatur. Sed vt eos longius frustraretur, noctu retexebat, quod interdiu texuisset. Quo factum est, vt Penelope hæc venusta iuuenis, solatio viri, in Troiano decennali bello persistentis, destituta, illibati decoris, atque intemeratæ pudicitiæ matronis omnibus semper exemplum sanctissimum fuit, in qua plus laudatur mentis fidelitas, quam pudicitiæ effectus. vnde Tibullus:

Casta precor coniunx maneas, sanctiq; pudoris.
Ne sis casta metu, quæso, sed mente fideli.

Nam animus & propositum distinguunt maleficia. *l. iniuriæ ff. de furtis.* Hinc teste Cœlio *lib. antiquarum lectionum septimo, cap.* 27. scribit Hieronym. doctissimi viri esse sententiam, pudicitiam inprimis esse retinendam, quoniam ea amissa, omnis ruit virtus, & in ea decoris muliebris enitescit principatus. Hæc pauperem commendabilem facit, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, viros quidem consulares illustrat, effert in æternum nomen eloquentiæ claritas militaris gloria, & ex deuictis gentibus arreptus triumphus parem quodammodo Deo facit. Multa porro sunt, quæ ingeniorum fertilitate, nobilitatem adoptēt præsignem. Perpropria mulieris virtus pudicitia censetur. Hæc Lucretiam Bruto æquauit, nescio an etiam prætulerit, quoniam Brutus non posse seruitutem pati, à fœmina commotus, edidicit. Hæc æquauit Corneliam Gracho. Hæc parem alteri Bruti Portiam fecit: & laudat puellas Patauinas in verecūdia, dicens: *Durant etiā in virginib. priscæ castitatis vestigia, quando non nisi aperta facie prodeunt visendæ in publicum*, velut dicēt [illegible] inde illud Hierony. in epistola ad Demetriadē virginem. Cuius dictum, qui coniugari cupiunt, bene considerent. Illa, inquit, *sit tibi pulchra, illa amabilis, illa habenda pro socia, quæ se nescit pulchram, quæ negligit formæ bonum, quæ procedens in publicum, non pectus, & colla denudat, nec reuocato pallio, ceruices aperit: sed vix vno oculo (qui viæ necessarius est) patente graditur.* In hoc signum scitu illud occurrit, quod in Græcorum historiis obseruatum est. Si quidem apud Spartanos consuetudinem obtinuisse legimus, vt aperta facie virgo, at contra velata nuptæ, in propatulo viserentur. Cuius eam Charilaus reddebat rationem, quoniam virginibus viros sibi prospicere necessarium sit. Mulieribus autem, quos compararint, custodire. Obseruatum [illegible] illud Chalcedonas mulieres eum seruasse morem, ut si in alienos viros, & magistratus potissimum inciderent, dimidium retegerent faciei: quia à viduis orta consuetudo prorepsit, & in eas quæ iunctæ [illegible] ris forent. Hunc morem etiam apud nos in Burgundia obseruari videmus. Mulier autem in signum verecundiæ, subiectionis & reuerentiæ, debet velare caput suum: *vt habetur 1. ad Cor. 11. & recitatur 15. q.* [illegible] *in prin. & c. hæc imago. & c. pen. 33. quæ 5.* Vnde Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier, nisi velato capite, templum ingrederetur.

Imperator etiam pudicitiam semper esse colendam censuit. Tex. est *in leg. si qua illustris, ibi, ipsi pudicitiam quam semper colendam censemus.* Maxime in ingenuis & nobilibus seu illustribus quibus castitatis obseruantia

uantia præcipuum debitum eſt, *vt ibi dicit text. C. ad Orſicianum.* Etiam Imperator caſtitatis eſt amator. text. *in auth. quibus modis natura. efficiuntur legit.* §. *nouimus. col.6.* de quo per G. Benedicti. *in ſua re. cap. Rayn. in verbo, cuidam Petro tradiderunt, num. 69. cum tribus ſeq. extra de teſta.* vbi dicit, quod libido in potente & honorato eſt deterior, & quod ob vitium luxuriæ plures reges fuerunt interfecti, & expulſi à regno: & ibi vide pulchra exempla de caſtitate, & pudicitia antiquorum principum.

DEcimatertia conſideratio. Quod mulieres laudantur ex clementia & liberalitate: vt habetur per Bern. de Buſtis *eodem ſermone 28. in princ. in 2. part. in litera Z.* & de liberalitate reginæ Sabbæ exemplificat; Quæ venit à finibus terræ ad audiendam ſapientiam Salomonis, & donauit ei 120. talenta auri, & aromata multa, gemmasque precioſas, *vt habetur 2. Reg. 10. c.* Et quædam fęmina nomine Buſa ditiſsima, Marium à ſenatu Romanorum hoſtem iudicatum, in ſuam domum reduxit, *vt refert Margarita poetica in oratione 17. ſupra alleg.* Et vnum actum Clementiæ narrat Seneca *lib. 1. de clementia cap. 5.* Quod cum quidam Rex non poſſet potentia quendam ſuum deſtruere inimicum, Reginam conſuluit coniugem ſuam, quæ tale regi dedit conſilium: *Fac domine quod medici facere ſolent. Quia vbi vſitata remedia minime proſunt, tentant contraria. Si ſeueritate nihil profeciſti, nunc tenta, quomodo cedat tibi clementia: ignoſce illi.* Quod & factum eſt, vt de hoc atteſtatur Benedicti *in d. rep. c. Raynut. in verbo, duas habens filias. nume. 19. extra de teſta.*

DEcimaquarta conſideratio. Quod mulier timens Deum, ipſa laudabitur, *vt habetur Prou. vlt. & Bernardin. de Buſtis in 2. par. ſui Roſarii. ſerm. 28. in 2. par. illius. in litera E.*

Adde etiam, quod mulier timens maritum, conſequitur honorem, quoniam ſcriptum eſt *ad Eph. 5.* Vnuſquiſque vxorem, ſicut ſeipſum, diligat: vxor autem timeat virum ſuum. de quo à nobis dictum eſt *in rub. Des droictz, & appartenances agens mariez. in commentariis conſuetudinum ducatus Burgun.* Laudem etenim conſequuntur, ſi viris ſe ſubiecerint, *dicit Plutarch. in præceptis connubialibus. dicam alibi, & hic ante in conſideratione ante proximam.*

DEcimaquinta conſideratio. Laus mulierum conſiſtit etiam in deuotione & pietate, vt ample declarat idem Bernardinus *de Buſtis in dict. ſermon. 28. in 2. part. ſui Roſarii.* Et ibi ponit de multis, quæ pietate, & clementia motæ, multa ſeruitia impenderunt ſanctis. Etiam habetur per Albertum de Eyb. *in ſua Margarita poetica. in d. 2. part. tract. 2. oratione 17.* vbi ponit de Antigona, Oedippi filia, de Claudia, Veſtali virgine, & de Aemilia, virgine Veſtali, & virginibus Spartanis, Vide Franciſcum Patritium, *libr. 4. titul. 5. de inſtitutione reipublicæ*: vbi ample commendat laudem mulierum in virginitate, de qua ſupra.

DEcimaſexta conſideratio. Gloria etiam mulierum conſiſtit in gratioſitate, quoniam, *vt habetur Prouer. 11.* mulier gratioſa inueniet gloriam, vt fecit Eſter, quæ propter eius gratioſitatem fuit coniuncta matrimonio regi Aſſuero, repudiata Vaſthi eius prima vxore. *Eſter. 1. & 2. & dicam infra.* Et hæc gratioſitas conſiſtit in modeſtia, quæ multum commendatur in mulieribus, vt inquit Epictetus philoſophus *in enchiridio. cap. 155.* vbi de officio viri erga vxorem dicit. Monendæ igitur ſunt apud nos mulieres, in honore eſſe, nihil ob aliud, niſi, vt modeſtæ ſint, & virum reuereantur. Etiam conſiſtit hæc gratioſitas in modo, qui multum in vxoribus & fęminis attenditur, & eſt pulcherrima virtus: vnde Horatius:

Omnibus adde modum, modus eſt pulcherrima virtus:

Et ſtat vulgare prouerbium, *Et drap couleur. En vin ſaueur, En aduocat eloquence, Et en femme contenance.* E diuerſo, ſi vxor non inuenerit gratiam in oculis viri, ſcribet libellum repudii, *vt habetur Deut. 24. c.*

DEcimaſeptima conſideratio. Quod etiam mulieres ex miſericordia laudantur potius quam viri, quoniam, *vt ait Ariſt. 8. lib. de animalib.* Mulier viro miſericordior eſt. *ita dicit Bernardi. de Buſtis in 2. part. ſui Roſarii. ſermo. 28. 2. part. litera E.* Et vbi non eſt mulier, ingemiſcit egens. *Eccleſ. 36. in fin.*

DEcimaoctaua conſideratio. Mulieres etiam propter earum diligentiam laudantur, quoniam, *vt habetur prouerb. 12.* Mulier diligens corona eſt viro ſuo.

DEcimanona conſideratio. Mulieres etiam ſunt laudandę, quoniam ſunt ſagaciores viris *gl. ſi. in l. ſi à ſponſo. C. de don. ante nupt. in l. 2. C. de his, qui veniam ætat. impet. Ioan. de Montaigne. in tractatu ſuo de bigamia. 1. qu. col. 20. & ſequent.* Et prudentia mulieris multum ſolet mederi vitiis maritorum. Vt Vbertinus *ſuper Epiſto. Ciceron. 25. incipien. Non potuit.* & habetur *prouerb. 14.* Mulier ſapiens ædificabit domum ſuam, & propter mulierem bonam, ſaluatus eſt vir malus. Et ſagacitas, ſeu ſapientia earum, ita antiquitus apud Gallos reputabatur, quod cum diſcordia eſſet, adhibebantur mulieres pro pace componenda. Et mos antiquus erat, quod ſi qua tunc inter ſocios incidiſſet controuerſia, mulieres ſedebant arbitræ. Propter quod ſanxerunt Galli cum Hannibale: vt ſi quis Gallorum ſe à Carthaginenſium aliquo iniuria affectum quereretur, eius rei iudex eſſet Carthaginenſium magiſtratus: ſin Carthaginenſiũ quiſquam ab vllo Gallorum iniuſti quippiam paſſus eſſet, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere, vt refert Textor *in ſuis Epithe. in verbo Galli.* & in hoc conſtat, quod etiam mulieres ſunt ſapientes: imo ab eis eſt exquirendum conſilium, vt conſtat de Iuſtiniano, qui quæſiit conſilium à Theodora eius vxore, vt habetur *in auth. vt iudices ſine quoquo ſuffragio. in §. cogitatio. verſic. ſed neque ſufficiemus.* vbi gloſſ. *in verbo, coniugem.* allegat Catonem. Barbatia *in cle. 1. colum. 14. de ele.* Do. meus Iaſ. *in l. 1. in 2. colum. ff. de legi.* vbi etiam allegat Ioan. Andr. dicentem, ſe ab vxore ſua dicidiſſe, bona nomina magno pretio eſſe emenda.

VIgeſima conſideratio. Laudandæ etiam ſunt mulieres, in ſeruanda viduitate, propter ſignum charitatis, vt ſcilicet oſtendat vxor quantum amauerit virum. Vnde, vt refert Virg. *in 4. Aeneidos,* dicebat Dido vidua:

Ille mos primus qui me ſibi iunxit amores
Abſtulit, ille habeat ſecum, ſeruetque ſepulchro.

Quos allegat Lucas de Penna *in l. mulier eſt. 11. col. C. de incolis.* vbi ample commendat viduitatem. & Hieronym. contra Iouinianum ſcribit de Valeria, nobili Romana. Quæ Seruio viro ſuo mortuo, nulli nubere volebat. Cum rogaretur ſecundum virum accipere, reſpondit, ſe non poſſe hoc facere, quia primus adhuc viuebat. Quam diu enim vixero, vir meus per amorem viuet in corde meo. Putabat enim virum ſibi quem animo geſtabat, à cuius memoria

ne mors quidem eum eripere poterat. O sententiam singularẽ, & excellentissima matrona dignã, qua declaratur, nõ corporis illecebris, sed animi affectu matrimonium tueri. Quod quidem probauit Democionis Atheniensis filia. Quæ quamuis virgo esset, cũ audiuisset Leosthenis sponsi mortem, qui in bello Lemniaco occubuerat, seipsam interemit: asserens quanquam intacta esset corpore, tamen si alterum cogeretur accipere, secundum deciperet, cum priori animo nupsisset. hæc Franciscus Patritius, *lib. 4. tit. 5. de inst. reipublicæ.* vbi dicit, quod licet maioris amoris vinculum sit, & ingenui esset animi, non nisi vni viro coniungi: & in hac re turturis naturam imitari: quam naturæ indagatores diligentissimi asserunt, si parem amiserit, nunquam alterius commixtionem quærere. Et etiam, quoniam vetustissimi Romani eam fœminam corona pudicitiæ honestabant, quæ vno contenta matrimonio tantum fuisset, perpetuaq; viduitate, corrupti animi synceritatem ostendisset. Impatiens enim libidinis videtur illa quæ rursus nubit, & præcipue, si liberos habet, matrimonii pignora: & mortuum virum facie ac nomine exprimentes. Quam quidem sententiam Elisæ verbis elegantissime exprimere videtur Maro Mantuan. cum se viduam ac desertam quereretur his versibus.

Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset,
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te tantum ore referret,
Non equidem omnino capta aut deserta viderer.

Quid, quod ea, quæ rursus nubit, impia in liberos esse cernitur. Quos orbatos patre, & ab omnibus destitutos, quasi in lumine vitæ negligit, eo etiam tempore, quo magis parentis ope indigere videntur. Quæ ratio quidem omnibus persuadere debet, vt videtur, Cum liberis pudicitiam seruent, nec rursus fortunam experiantur, à qua semel deceptæ, vix meliorem sortem desperare possunt, cum honori ac liberis omnino male consulant.

Auia Romanæ nobilitatis animum ostendit, cum eius propinqui ac necessarii ei suaderent, vt alteri nuberet, cum integra adhuc ætate, & facie optima esset. inquit enim, se nequaquam esse facturam. Nam si virum inuenero vt ante habui, nolo perpetuo formidare, ne perdam. Sin malum? Quid enim habeo malum experiri, cum optimum priorem fuerim experta? Illusa enim prioris fato sapienter fecisse videtur, si maritali fortunæ rursus se credere noluit.

Sed Portia minor, Catonis filia, firma ac consona sententia declarauit, quid pudicam fœminam deceat. Nam cum apud eam, vt moris est, laudaretur mulier quædam, quæ rursus nupta est, *Tacete* inquit: *nam neque felix, neq; bene morata, aut pudica esse potest fœmina, quæ secundo nubit.* Laudat summopere Plutar. Corneliæ, Gracchorum matris, viduitatem. Ad hanc fere sententiam Cornelia filiorum, & familiæ cura suscepta, post mortem viri talem se præbuit, vt non male consuluisse Tyberius videretur, qui pro eius salute occubuit. Nam Ptolemæi regis nuptias respuit. Et cum ille regnum, & communionem diadematis sibi offerret, vidua quam regina esse maluit. *Hæc Patritius vbi supra.* Et Hieronymus narrat in loco supra alleg. quod Maria, Catonis filia, cum nollet nubere, sed virum defunctum semper lugeret, interrogata, quem diem vltimum haberet, luctus respondit, quem & vitæ.

Et, *vt ait Berg. de Bustis in ser. 28. in litera. T. V. X. T. Z.* Viduitas in multis aliis commendatur. Et commendationem huius viduitatis etiam ample ponit Luc. de Pen. *in l. mulieres supra alleg.* Et ista castitas continentialis, quæ dicitur viduitas, si longo tempore continuetur, non procul distat à virginitate. §. *optimum itaque est. in auth. de non eligendo secundo nubentes.*

Sed vt dicit Patritius *in loco supra alleg.* Tolerabilius agunt, qui in primo ætatis flore, ad secundas nuptias transierunt, si liberis carent. Student namque singula animalia sobolem propagare, & liberorum gratia se collocare potius, quam libidinis, æquius omnino esse videtur.

Sed si qua inpatiens libidinis esset, ne sine viro caste degere posset, optimi consilii esse puto, vt rursus nubat: malo siquidem laude viduitatis careat, quam pudicitiæ. Illa enim sine ignominia ac turpitudine: hæc autem non sine probro ac dedecore mittitur. Et propterea de iure statutum est, quod insequendo dictum Apostoli 1. *ad Cor. 7. in fin.* Mortuo viro, mulier nubat in domino. *cap. cum secundum. &c. super illa. extra de sec. nupt.* dixi *in rubr. Des enfans de plusieurs lictz, in consuetudinibus nostris.* & non est præsentis speculationis, igitur non insisto. Et etiam, quia matrimonium est causa conseruandi genus humanum. ideo facio considerationem sequentem pro laude mulierum secundo nubentium. Sed quoniam hic loquitur de viduitate, quæ dicitur vidua, vide ample Benedicti *in sua repe. cap. Ray. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. num. 48. de testa. & ibi in verbo, & vxorem nomine Adelasiam.* vbi & viduitatis priuilegia ponit. *num. 806. cum sequenti.* Et vidua retinet priuilegia omnia defuncti mariti, quibus ipso viuente fruebatur: quia in eo gloria defuncti merito relucet. & dicit Bald. *in leg. pignoris. C. de pign. actio.* quod vidua alicuius relicta, mortui viri est imago. Et plura scripsi *infra in sequenti part. in 9. consider.* de statua vidual. & de eius laudibus, & quod præfertur ante statum coniugalem.

Vigesimaprima consideratio. Quod ita mulieres sunt laudandæ propter conseruationem generis humani, quod breui tempore periturum esset, nisi hic muliebris sexus esset.

Mulieres enim sunt, quæ familias, quæ respublicas, quæ totam denique conditionem restaurant. Et quod maius est, immortalem reddunt. Et ideo, vt dicit *Albertus de Eyb. in sua margarita poetica, in 2. part. tract. 2. in oratione 17.* Hæc Romanæ vrbis conditor intelligens, quando fœminis careret, cum Sabinis bellum graue inire non dubitauit. Cognoscebat enim huiusmodi imperium, si mulieres non affuissent, paucissimis esse duraturum diebus. Dicam infra amplius *in hoc tract. in 9. par. in 12. consideratione:* vbi ponam, quod coniugati, tanquam existentes in dignitate, præferuntur cæteris non coniugatis.

Vigesimasecunda consideratio. Mulier propter eius pulchritudinem & formositatẽ laudanda est. Quoniam, *vt ait Albertus de Eyb. in sua margarita. in 2. par. tra. 1. cap. 4. de authoritat. Lucii Appulii:* virgo formosa, & si sit oppido pauper, tamen abunde dotata est: & propter puchritudinem facilius maritatur: de quo etiam per Cœlium *lib. 13. antiquarum lect. c. 7. & 8. & 9.* vbi ample laudat, & extollit pulchritudinem maxime in muliere. notatur *in l. si voluntate. C. de dona. promiss.* Dixi *in consuetudinibus nostri ducatus Burgund. in rubr. Des droictz. & appartenances agens mariez.* Vbi dixi, quod mulieri formosæ nubendum est. Et quod tantum pulchritudo mulieris allicit homines, quod ab ea non possunt separari, vt habetur 3. *Esdræ 4. cap.* vbi habetur, Mulier pulchra, & fortis, & dominatur

hans regi, vt non possint homines à mulieribus separari, de quo per Ant. Flor. *in sua sum. 1. par. lib. 1. c. 2. §. 2.* vbi ponit quomodo anima signatur per pulchrã mulierem. Sed cauendum est, ne quis, si tali nubat, quandoque legat titulum a dCornelianum: quoniam, *vt ait Albertus in loco hic ante alleg. in* 10. *c. illius 2. partis*, & *primi tractatus*, Mulier speciosa, & pulchra templum est super cloacam ædificatum: cum lis sit cum forma iuncta pudicitiæ.

Corporis egregii miseros trepidosq́; parentes
Semper habet, rara est adeo concordia formæ:
Atq́; pudicitiæ sanctos habet horrida mores.
Tradiderit dominus.
Et formosis leuitas semper amica fuit.

Et difficile est custodire quam plurimi amant, vt satis colligitur ex dictis Io. Neuizani Astensis *in sua silua nuptiali, in ampliatione 7. in ver. quæro iuxta prædicta si sint duo.* vbi ponit, quid operetur pulchritudo mulieris. Et ibi dicit, quod debet habere triginta quatuor, ad hoc vt sit pulchra, quæ his versibus ibi positis continentur.

Triginta hæc habeat, quæ vult formosa vocari
Fœmina, sic Helenam fama fuisse refert.
Alba tria, & totidem nigra, & tria rubra puella
Tres habeat longas, tres totidemq́; breues.
Tres crassas, totidem graciles: tria stricta, tot ampla.
Sint ibidem huic formæ sint quoq́; parua tria.
Alba cutis, niuei dentes, albiq́; capilli,
Nigri oculi, cunnus, nigra supercilia.
Labra, genæ atq́; vngues rubri, sit corpore longa,
Et longi crines, sit quoq́; longa manus.
Sintq́; breues dentes, auris, pes, pectora lata,
Et clunes, distent ipsa supercilia.
Cunnus & os strictum, stringunt vbi cingula, stricta:
Sint coxæ, & collus, vuluaque turgidula.
Subtiles digiti, crines & labra puellis,
Paruus sit nasus, parua mamilla, caput.
Cum nullæ aut curæ sint hæ, formosa vocari
Nulla puella potest, rara puella potest.

Non aliter hic insisto circa talia, cum satis, & vltra, quam decens sit, ponatur *in dicta silua nuptiali.*

De his tamen supradictis, & aliis, quæ faciunt ad corporalem pulchritudinem mulieris. Et habetur *Cant.* 4. vbi primo commendatur mulier ex pulchritudine. Secundo, ex simplicitate aspectus, quod multum facit ad gratiositatem mulieris. Tertio, ex pulchra membrorum dispositione, & hoc est quod dicitur: habet pulchrum corpus, facit *l. vel proterui. ff. de ædil. edict.* Quarto, ex capillis ordinate dispositis, & compositis, vnde habetur *1. ad Corinth.* 11. Mulier, si comam nutriat, gloria est illi. Quinto, ex dentibus albis bene ordinatis, quia dentes, seu vngues, non debent esse scabri, seu sordidi. Sexto, vbi superiores dentes decenti ordine correspondent inferioribus sicut gemelli adinuicem. Septimo, vbi non est dentium fractus, putrefactio, seu commotio. de quo laudatur Moyses *Deut.* 34. quia, cui os olet ex corporis vitio, morbosa est. *l. qui clauum. §. fin. ff. eod.* Octauo, vbi est rubedo in labiis, quæ rubedo iuxta albedinem facit ad decorem. Nono, vbi mulier habet eloquium dulce, & gratuitum omnibus audientibus ipsum. Nam, si balbescit, non placet. *facit l.* 1. §. *sed sciendum. ff. eod.* Vndecimo, vbi habet collum rectum, & decenter eleuatum. Duodecimo, vbi habet vbera conformia non nimis eleuata, sed decenter in quantum facit ad ostensionem muliebris sexus.

Sed tamẽ aduertatur, quæ sint mulieres, & fœminæ memoria dignæ, propter earum pulchritudinem fuerunt sequentes:

Amaryllis puella. Virgilius.
Formosam resonare doces Amaryllida syluas.

Ægle nympha. Virg. *Eccl.* 6.
Aegle Naiadum pulcherrima.

Atalanta, puella fuit in Arcadia, & Iasii filia liberali admodum forma.

Ouid. *lib.* 8.
Venit Athalalante Schœnei pulcherrima virgo.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem,
Crinis erat simplex nodum collectus in vnum.
Talis erat cultu facies, quam dicere vere
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.

Ariadne, filia Minois, forma fuit eleganti, quam propterea Bacchus duxit in vxorem, eiusq; coronam stellis ornatam, in astra retulit. Catul. de ea & Theseo loquens, sic inquit:

Hunc simul ac cupido conspexit lumine virgo,
Regia quam suaues expirans costus odores.
Lectulus molli complexu matris alebat,
Quales auroræ perpingunt flumina Myrthos.
Auraue distinctos educit verna colores.
Non prius ex illo flagrantia declinauit
Lumina, quam cuncto concepit corpore flammam,

Antiopa, filia Nictei, & vxor Lyci, regis Thebarum, speciosissimam propter formam à Ioue adamata est: ex quo Zetum, & Amphyonem suscepit.

Propertius.
Tu licet Anthiope formam Nycteidos, & tu
Spartanam referas laudibus Hermionem.

Argia, Adrasti Argiuorum regis filia, & vxor Polynicis, fuit itidem mirum in modum speciosa.

Stratius *lib.* 11. *Thebaidos.*
Egregiam Argiam nec forma laude secundam Deiphilem.

Æginam, Asopi regis Beotiæ filiam, ob excellentem pulchritudinem, adamauit Iupiter: iacuitq; cum ea in specie ignis.

Ouidius.
Aureus vt Danaen Asopida luserit ignis.

Agaristam, Clisthestis filiam, adeo formosam extitisse, scribit Herod. vt ad habendas eius nuptias celebrata sint Procorum spectacula, & certamina, quo speciosissimi quique Græciæ adolescentes confluxerunt.

Barynes, meretricis formam, commendat Horat. *lib.* 2. *Carm.* dicens: *Nulla si iuris tibi peierati Pœna Barine nocuisset vnquam. Dente si nigro fieres, vel vno Turpior vngui, Crederem, sed tu simul obligasti Perfidum votis caput, enitescis Pulchrior multo iuuenumque prodis Publica cura.*

Bryseis fuit adeo formosa, vt Achilles amore eius conflagrauerit, eamq;, quamuis ancillam, plusquam puellas omnes adamauerit.

Horatius.
Prius insolentem serua Brys. niueo colore Mouit Achillem.

Propert. *lib.* 11.
Omnia formosam propter Bryseida passus,
Tantus in erepto sæuit amore dolor.

Credibile est, Bersabeam, Vriæ vxorem, eleganti fuisse forma, quæ sapientiss. illum Regem & Prophetam sanctiss. Dauidem, vsque adeo titillauerit, vt solitæ religionis oblitus, adulterio, & homicidio (Vriam enim deuouit morti) suam contaminauerit sanctitatem.

Vnde Stroza pater.

Ille sacri vates operis Iesseia proles,
Præfecit populo quem Deus ipse suo.
Bersabeæ captus forma, tibi magne Cupido
Cessit, nec Salomon tutior ipse fuit.

Refert Phil. Ber. *lib. suo 5. Chronicarum*, quod Ester Hebræa, Abiachil, Mardochæi fratris filia, ex tribu Beniamin, mulier fuit speciosissima, & omnium oculis gratiosissima: quæ ob eius pulchritudinem cum rege Assuero matrimonio coniuncta est. *habetur Ester 2. de qua dixi in §. 1. in gl. En puissance de so mary. in tit. Des droictz. & appertenen. in consuetudinibus nostris ducatus Burgun.*

De Chione, Dedalionis filia. Idem Ouid *lib. 11. Metamor.*

Nata erat huic Chione, quæ dotatissima forma,
Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.

Cenis, puella Thessala, à Neptuno compressa, pulcherrima fuit. Idem Ouid. *lib. 12. Metam.*

Clara decore fuit proles Elateia Cænis:
Thessalidum virgo pulcherrima.

Calisto, Idem Ouid. *lib. 11. Fast.*

Fœdera seruasset si non formosa fuisset.

Hæc non esset hic ponenda, quoniam formositas non tendit ad eius laudem.

Celeno formosa fuit. Idem Ouid. *lib. 4. Fast.*

Neptuno Halcyonem & te formosa Celæno.

Calipso, Oceani & Tethyos filia pulcherrima fuit.

Ouid. de Ponto.

An graue sex annis pulchram fouisse Calypson.
Aequoreæq́; fuit concubuisse Deæ?

Idem *lib. 11. de Arte.*

Littore constiterant, illic quoq; pulchra Calypso.

Cydippe ab Acontio ob formam adamata est.

Ouidius in Epistolis.

Si esses tu formosa minus, peterere modeste,
Audaces facie cogimur esse tua.
Tu facis hoc, oculiq; tui, quibus ignea cendunt
Sydera, qui flammæ causa fuere meæ
Hoc faciunt flaui crines, & eburnea ceruix,
Quæq; precor veniant in mea colla manus.
Et decor & vultus sine rusticitate pudentes.
Et Thetidis quales vix reor esse pedes.
Cætera si possem laudare, beatior essem.
Nec dubito, totum quin tua pars sit opus.
Hac ego compulsus, non est mirabile, forma
Si pignus volui vocis habere tuæ.

Catulla Mart. lib. 8. *Formosissima, quæ fuere, vel sunt. O quam te fieri Catulla vellem formosam minus, aut magis pudicam.*

Propertius formam suæ Cinthiæ sic commendat.

Et quascunq; tulit formosi temporis ætas,
Cynthia non illas nomen habere sinat. Idem.
Illic formosæ veniat chorus heroinæ.
Quos dedit argiuis Dardana præda viris.
Quarum nulla tua fuerit mihi Cynthia forma
Gratior. Idem.
Fulua coma est, longaq́; manus & maxima toto
Corpore, & incedit vel Ioue digna soror. Idem.
Lilia non domina sunt magis alba mea. Idem.
Post Helenam hæc terris forma secunda redit.
Hac ego non minor si flagret nostra iuuentus,
Pulchrius hac fuerat Troia perire tibi.
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles.
Si quis vult fama tabulas anteire vetustas,
Hic dominam exemplo ponat in arte meam.

Herodotus ait Candaulis Sardium Tyranni vxorem fœminarum omnium fuisse pulcherrimam.

Deiopœa nympha. Virg. *Aen. 1.*

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ.
Quarum quæ forma pulcherrima Deiopœam
Connubio iungam stabili propriamq́; dicabo.

Dido. Idem Virg. *Aen. lib. 2.*

En regia ad templum forma pulcherrima Dido
Incessit.

Deianira Herculis vxor. Ouid. *lib. 9.*

Nomine si qua suo tandem peruenit ad aures
Deianira tuas, quondam pulcherrima virgo.
Multorumq́; fuit spes inuidiosa procorum.

Deiph. vxor Thidei. Adrasti filia. Statius *lib. 11. Theb.*

Egregiam Archiam nec formæ laude secundam
Deiphilem.

Euridice Orphei vxor. Quintianus *libr. 11. Orpheus.*

Hæc sata Mercurio Euridice formosa puellas
Tam visa est superare pares cœlestibus aulis,
Quam iucunda Venus dominas supereminet omnes.

Idem.

Venerat Eurydice sparsis formosa capillis,
Cui teretes digiti, cui flaua monilia, vultus
Syderei, incerto rubris candore papillis.

De Fabula. Martialis *lib. 11.*

Bella est nouimus & puella, verum est
Et diues, quis enim potest negare?

Galatea nympha. Ouid. *lib. 13.*

Candidior folio niuei Galatea ligustri:
Floridior prato, longo procerior alno,
Splendidior vitro, tenero lasciuior hœdo,
Leuior assiduo detritis æquore conchis.
Solibus hybernis, æstiua gratior vmbra,
Nobilior pomis, platano conspectior alta,
Lucidior glacie, matura dulcior vua,
Mollior & cygni plumis, & lacte coacto,
Et (si non fugias) riguo formosior horto.

Glycera. Horatius *lib. 1. Carm.*

Vrit me Glyceræ nitor splendentis Pario
Marmore purius, vrit grata proteruitas.
Et vultus nimium lubricus aspici.

Veteres fabulose confixerunt Gorgonem propter eximium venustatis decus, mentis inopes, & stupidos reddentem spectatores, in saxa deformasse. *Cælius lib. antiquarum lect. 14. c. 9.*

Celebratur etiam Hermiones Menalai filiæ pulchritudo. Vnde Propertius *lib. 1.*

Tu licet Antiope formam Necteidos,
Et tu Spartanam refer :: laudibus Hermionem.

Fuit tam elegans & concinna Hippodamiæ pulchritudo, vt ad impetrandas eius nuptias celebrata sint certamina Procorum. In quibus, quum victor euasisset Pelops, puellam duxit vxorem. Propertius.

Nec Porygium falso traxit candore maritum,
Aduecta externis Hippodamia rotis.
Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis,
Qualis Apelleis est color in tabulis.

Idem *lib. 11.* Hippodamiam vocat Hyscomachen, quod propter eam ortum sit bellum Centaurorum.

Qualis & Hyscomache Lapithæ genus heroinæ,
Centauris medio grata rapina mero.

Hiera, fuit vxor Telephi, mulier omnium (quas Protesilaus vidit) maxima & pulcherrima.

Proposi-

Propoſita de muliebri pulchritudine certamina pleriſque in locis legimus, ſicuti in Cæreris Eleuſinæ feſto prope Alpheum, vbi victrix Herodice meruit palmam. *Cœlius libr. antiquarum lect.* 13. *capit.*9.

Hypſipyle. Statius *lib.*4.

Errantes ſubito pulchrum in mœrore tuentur
Hypſipylem. Fuit Thoantis filia, à quo Thoantias appel.

Lauiniæ forma fuit origo belli inter Æneam & Turnum, quorum vterque eam ſibi vxorem dari volebat. Virg.*lib.*12. Flauos eius crines, & roſeas appellat genas, vbi ait:

Filia prima manu flauos Lauinia crines,
Et roſeas laniata genas.

Catullus de ſua Lesbia ſic inquit:

Lesbia formoſa eſt, quæ quum pulcherrima tota eſt,
Tum omnibus vna omnes ſurripuit Veneres.

De Laodomia Catullus. *Quo tibi cum caſu pulcherrima Laodomia.*

Mais Corinthia, meretrix fuit ſpecioſiſſ. Ouid.1. *Eleg.*

Qualiter in thalamos formoſa Semiramis iſſe
Dicitur, & multis Lais amata viris.

Lycoris, Corn. Galli amaſia. Martial.*lib.*6.

Fœmina præferri potuit tibi nulla Lycori. Prop.lib.1.
Et modo formoſa quam multa Lycoride Gallus
Mortuus inferna vulnera lauit aqua.

Lucretiæ formam tanti fecerunt Romani, vt eam ſuis monumentis vbique celebrauerint, & vindicauerint à mortalitate: nec ſolum ob eximiam pulchritudinem, verum etiam ob caſtitatem, quod vim Tarquinii gladio ſit vlta.

Lycaſte, Priami filia, tantæ fuit pulchritudinis, vt Polydamas, Anthenoris ex Theano Hecubæ ſorore filius, illam ex concubina vxorem ſibi copulauerit. Fuit & alia Lycaſte, quæ ob pulchritudinem Venus vocabatur.

Lamia, autore Plutarcho, puella fuit ſpecioſiſſima à Demetrio adamata, quæ & tibiis optime cecinisse dicitur. Hæc primo canendi modulandique ſuauitate, gratiam ſibi apud omnes comparauit.

Maria, Atlantis filia.

Ouidius *lib.*5.*Faſt.*

Quarum Maia ſua forma ſuperaſſe ſorores
Traditur, & ſummo concubuiſſe Ioui.

Omphale, regina Lydorum, fuit facie adeo præſtanti, vt ei ſe ſubmiſerit Hercules. Prop.*lib.*3.

Omphale in tantum formæ proceſſit honorem,
Lydia Gygeo tincta puella lacu.
Vt qui pacato ſtatuiſſet in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia penſa manu.

Plutarchus in Lucullo ſcribit Preciam quandam fuiſſe in vrbe Roma fœminam venuſtate formæ nulli ſecundam, quæ ſua pulchritudine Cethegum ſibi adeo deuinxerit, vt nihil probaretur Cethego, quod Precia non iuſſiſſet.

Panthea, vxor fuit Acradatæ viri nobilis apud Perſas, quam Cyrus expugnatis Aſſyriorum caſtris, duxerat captiuam. Abradota autem abſente, & apud Bactrianos legatum agente, Araſpe Medo ſeruanda tradita eſt, qui apud Cyrum affirmauit nondum eſſe ortam, aut omnino inuentam tota Aſia pulchriorem.

Sulpitiæ formam cõmendat Tibul.*lib.*4. dicens:

Illius ex oculis quum vult exurere diuos,
Accendit geminas lampades acer amor.
Illam quicquid agit, quoquo veſtigia mouit,
Componit furtim, ſubſequiturq́ decor.
Seu ſoluit crines, fuſis decet eſſe capillis,
Seu compſit comptis eſt veneranda comis.
Vrit, ſeu Tyria voluit procedere palla,
Vrit, ſeu niuea candida veſte venit.

Fuit etiam in Semiramide eximia pulchritudo: & facies imperio digna. Vnde & mortuo marito, Perſis imperauit vſque ad prouectam filii ætatem. Ouid.*lib.* 1.*Eleg.*

Qualiter in thalamos formoſa Semiramis iſſe Dicitur.

Siſigambis, vxor Darii, nulli ſuæ ætatis fœminæ pulchritudine ceſſit, teſte Curio. Quam tamen, victo Dario, Alexander non ſolum non violauit, ſed & ſummam adhibuit curam, ne quis captiuo corpori illuderet.

Saxo Grammaticus *lib.* 8. Danicæ hiſtoriæ ſcribit Suauildam reginam, tantæ fuiſſe pulchritudinis, vt quum vincta loris, expoſita eſſet equinis calcibus obterenda, ipſis quoque iumentis horrori fuerit, artus eximio decore præditos, ſordidis lacerare veſtigiis.

Thysbe, amaſia Pyrami. Ouid.*lib.*4.*Metam.*

Pyramus & Thysbe iuuenum pulcherrimus alter.
Altera (quas oriens habuit) prælata puellis,
Contiguas habuere domos.

Thetidem, Deam maris poetæ niueam, & formoſam faciunt, quod perpetuis aquis abluatur. Catullus:

Tene Thetis tenuit pulcherrima Neptunive.

Tyro puella, Salmonei filia, ob formam à Neptuno adamata eſt. De hac Propertius *lib.*II.

Vobiſcum eſt Iope, vobiſcum candida Tyro.

Baptiſta Pius.

Carmine conſpicua eſt Tyro Pegaſæa puella. Idem.
Eſt Helene formoſa illic, eſt candida Tyro.

Violantillam, Stellæ poetæ vxorem, multis verbis commendat Statius *lib.* 1. *Syl.* ſed maxime vbi Venerem ſic inducit loquentem:

Hanc ergo formæ
Egregium mirata decus, cui gloria partum
Et generis certabat honos, tellure cadentem
Excepi, fouiq́ ſinu, nec colla genasq́
Comere, nec pingui crinem deducere à momo
Ceſſauit mea nate manus, mihi dulcis imago
Proſiluit, celſæ procul aſpice frontis honores,
Suggeſtumq́ comæ, Latias metire quid vltra
Emineat matres, quantum Latonia Nymphas
Virgo præit, quantumq́ egomet, Nereidas exto.

Idem paulo poſt.

At tu pulcherrima forma,
Italidum tandem merito poſſeſſa marito.

Sunt & aliæ permultæ puellæ, in quibus elegans fuiſſe pulchritudo memoratur, vt Paſiphae, Ariadne, Berenice, Hermione, Briſeis, Penelope, Deidamia, Erſilia, vxor Romuli, Ero, Virginia, Anaxarete, Antigone, Arachne, Arethuſa, Arſione, Polyxena, Pelagia, Lycaſte, Iocaſta, Hecuba, Caſſandra, Heſperie, Cleopatra, Chelia, Ilia, Sibyllæ, Veſtales, Heroinæ & aliæ prope infinitæ. Quas, qui ſcire volet, authores reuoluat. Stroza pater *lib.*6. *Eroticon.* de quibuſdam ſic meminit

Talis erat virgo Cenea, talis & altum
Per mare Dictæo vecta puella boue.
Talis erat fului decepta cupidine nymbi,
Et quam ſub falſo luſit olore Deus.
Talis erat vatum Omphale celeberrima cantu,
Thalis & Idæo rapta Lacena proco. Item Pamp.

Oebalides.

Oebalides, Cyparissus, Hylas, Diadumenus Atys
Phryx puer, & ficto Parthenopæus equo.
Cuius & in gremio posuit miserabilis ora,
Quum stygiæ vates iret ad antra domus.

Helenæ forma, poetis omnibus cantatissima, laudem meruisset maximam, nisi ea Troiæ ruinam, bellique decennalis causam attulisset. At nemo est, cui non sit odio, quum tantæ cladis & calamitatis venit in mentem. Paris apud Ouidium formam illam Veneri comparat, dicens:

His similes vultus (quantum reminiscor) habebat,
Venit in arbitrium quum Cytherea meum.
Si tu venisses pariter certamen in illud,
In dubium Veneris palma futura fuit.
Magna quidem de te rumor præconia fecit,
Nullaq; de facie nescia terra tua est,
Nec tibi par vsquam Phrygiæ, nec solis ab ortu,
Inter formosa altera nomen habet.
Credis & hoc nobis, minor est tua gloria vero,
Famaq; de forma pene maligna tua est.

Propertius *lib.2.*

Post Helenam hac terris forma secunda redit:
Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamus belli causa probanda fuit.

Pamphilus.

Cui modo cedebat formosa Tyndaris ore.

Baptista Pius.

Carmine formosa est Cycno generata lacæna,
Quæ quondam iu cineres Troia superba ruit.

Isocrates, orationem scripsit de laudibus Helenæ, vbi cumulatissime formam eius commendat.

Textor Niuern. in sua officina volens denotare, & describere pulchritudinem mulieris, finxit se habere Damisellam pulchram, quam his versibus commendat.

Floricomo quid adhuc Damisella quiescis in horto?
Et roseum pubens occulit herba caput.
Egredere atq; animos populosi pace theatri,
Vt Phrygias taceat publica fama Deas.
Fatiloquis aufer palmam, preciumq; Sybillis:
Liuor erit formæ buccina magna tuæ.
Nec timeas, quod sis in agro generata nuuoso,
Terra vbi fructifero surgit aprica iugo.
Namq; tibi similem nullus parit angulus orbis,
Pulchrior & nulla viuit in vrbe Venus.
Præterea nunquid Dryades in montibus altis,
Nunquid in herbifero viuit Oreas agro?
Quid fuit Hippolyto, quid Apolline pulchrius, aut quid
Candidius nato Mirrha decora tuo?
His placuere tamen syluæ, montesq; supini,
Et placuit violis luxuriosus ager.
Vrbanas alii mirentur, amentq; puellas,
Tu mihi præ cunctis, o Damisella places.
Sic, inquam, Damisella places, vt sordeat illa,
Quam peperit gelido lucida concha mari.
Et iaculatricis cultusq; decorq; Dianæ,
Atq; cerebrigenæ forma venusta deæ,
His oculis si quando tuos contemplor ocellos,
Has mihi qui venas acrius igne coquunt,
Cycnigenam præ te iuro nihil esse puellam,
Qua Danais cecidit Troia superba rogis,
Vror, & in modicas soluit me flamma fauillas,
Atque animo vires deficiente cadunt.
Nec solum tantis vigilem me concremat æstus,
Lampade sopitum me quoque torret amor.
Nam mihi dum thalamo comes esse videris eodem,
Aethereo nollem proximus esse Ioui.
Multa quidem in tenero surgunt tunc gaudia somno,
Felicemq; malus me facit esse sopor.
Verum ego quum falsa delusus imagine surgo,
Et somni video spem cecidisse mei.
Quas ego tunc lacrymas, & quæ suspiria mitto,
Maximus ex oculo riuus vtroq; fluit.
Vis dicam Damisella, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Suauior atq; tuo terra Cilissa croco.
Non ita flammifera Briareus torretur in Aetna,
Vt tua me facies, vt tua forma coquit.
Tu siquidem Graiæ speciosior ansere Lædæ.
Pulchrior es prima, candidiorq; niue.
Blanda tibi ceruix fragrat, quod & Attica cera,
Et quod virginea lilia secta manu.
Leuior est tibi frons detrita in littore concha,
Pulchrior & cycnis vnda Caystra tuis.
Si talem in vinclis Venerem Gradiue teneres,
Plus tibi quam cœlum vincula grata forent.
Sed quem non faciunt gemipomæ ardere papillæ,
Rugosa quamuis fronte Catonis eat?
Quas ego quum video (Libitinam afferte ministri)
Mammarum intuitus me facit exanimem.
Ergo breuem exangui si fudero corpore vitam,
Hoc habeat carmen, qui teget ossa, lapis.
Non iaculis, nec aquis periit, bibitoq; veneno,
Quem breuis augusto contegit vrna loco.
Hunc tu pomosa fecisti ardere papilla,
Acrior Etheis o Damisella regis.
Cætera quid memorem venerandæ insignia formæ?
Sunt tibi quos crines vellet habere Venus.
Inque genis ardet rubri tibi flamma pyropi,
Mollior Hyblæis est tua lingua rosis.
Quis tam formoso nollet sub corpore fulcrum,
Aut (per quem incedit pes tuus) esse lapis?
O quoties volui, mutato vt corpore pulex,
In thalamo fierem te recubante tuo.
Ipse tuis oculis (quum vult exurere diuos)
Accendit faculas deliciosus amor.
Dum loqueris, sedet in tenero tibi suada labello.
Cecropiis vngens omnia verba fauis.
Dum rides, lepido tanta est tibi gratia risu,
Iratum vt facias ponere tela Iouem.
Dum varias lepidis imples concentibus auras
Auriti veniunt ad tua verba Dei.
Est in fœmineo virtus tibi mascula sexu,
Quid sibi Saturni filia maius habet?
Nec minor est forma morum præsignis honestas,
Qua potes Argolicam vincere Penelopen.
Tota Deo incumbens, mitis, simplex, sine fastu,
Sermone atque ipso tota pudica thoro.
Tam tua te virtus, quam regia forma venustas.
Quicquid agis, cœlum totaque terra probant.
At caueas, ne (dum Nucerino ludis in agro),
Te premat ignoti subdola forma Dei.
Fecit olorinæ Lædam succumbere pennæ.
Quem timet astriferi machina tota poli.
Et Danaen lusit fictum mutatus in aurum,
In taurum Europen, in Satyrum Asterien.
Te quoque (ni caueas) eludet imagine falsa:
Vrit enim summos hæc tua forma Deos.
Vrit, & ipse suo Neptunus in æquore feruet.
Teque cupit Nymphis præposuisse suis.
Nonne cur ficto Damisellam te voco? fallor.
Verus amor nomen dissimulare nequit.
Nysia nomen habes, quod Nysum & Myrea vincas:
Quodque tibi flaua cedat vterque coma.
Nulla tulit similem, ventura nec asseret ætas,
Quam tibi præponat, non habet Aula Iouis.

Addo

Addo & alias mulieres, quæ venustæ & decoræ perhibentur.

Maria vero, vxor Herodis regis, pulchritudine corporis omnes mulieres anteire fertur, vt ait Iosephus *lib. antiquit. 16. cap. 9. & Aegesip. de excidio Hierosolymitano lib. 10. cap. 38.*

Rachel, vxor Iacob, virgo decora fuit facie, *Gen. 29.* & ob eam causam Iacob eam sibi delegit, vt tradit Magister sententiarum *in 4. distinct. 30.* & Bonauentura ibi, in expositione illius tex. & Pet. de Palude: qui etiam asserunt hominem quidem, nec venialiter peccare, qui vxorem ducit propter pulchritudinem, modo non sit causa principalis, & præcipua ipsius matrimonii, sed secundaria: &, vt loquuntur inductiua, vt illam scilicet potius assumat, quam aliam, *& sequitur Ange. de Clauasio, in sua sum. in verb. matrimonium, ver. pen. Ant. Flor. in 1. parte tertiæ partis suæ summæ, tit. 14. 19. §. 4. concl. est, & Astesanus in sua sum. lib. 8. tit. 9. art. 2. in fin. Collect. in cap. ad dissoluendum extra de spon. impuberum gloss. in sum. 27. quæst. 1. Pan. in cap. tua nos in tertio notabili de spons.* Imo S. Thom. *in d. tit. 31.* etiam super textu sentit, non esse mortale peccatum, etiam si libido pulchritudinis sit causa principalis, modo non sit immoderata, &, vt inquit, effrenata. Et facit, quoniam, *vt habetur Deuter. 21.* Si videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, volueris que habere vxorem, introduces eam in domum tuam. & facit illud *Cantic. 1.* Ostende mihi faciem tuam. Facies enim tua decora. & habetur *Psal. 44.* Concupiscet rex decorem tuum. &, *Eccles. 36.* Species mulieris exhilarat faciem viri, & super omnẽ concupiscentiam viri superducet desiderium. *& eodem Eccles. 26. cap.* Sicut sol oriens mundo in altissimis Dei, sic & mulieris bonę speciei, in ornamentum domus eius.

Et vt concludatur, vnum certo scias quod mulieres in forma, & pulchritudine, felicitatem metiuntur, sine qua vera felicitas (vt opinantur) non posset esse, nihilque magis cupiunt, quam esse & videri formosæ, & à forma ipsa laudari: nec alia laude magis delectantur, neque illis quicquam gratius eo laudis genere præstari potest. Vnde vulgo veridice dicitur:

Vulpes amat fraudem, lupus agnum, fœmina laudem.

Maxime in pulchritudine. Horatius 1. *carminum Ode 16.* vt se Tyndaridi, quam carminibus læserat, conciliaret, ab eaq; beneuolentiam captaret, nihil habuit ad consequendũ efficacius, quam vt formosam eam vocaret. Sic enim suam Palinodiam exorditur. *O matre pulchra filia pulchrior.* Idem *lib. 4. Ode 13.* exprimens morem mulierum, felicem mulierem pro formosa dicit, vt inibi annotatur. Mulieres enim in pulchritudine summum bonum reponunt. vnde Ouidius *lib. 1. de Arte amandi.*

> *Nec faciem, ne te pigeat laudare capillos,*
> *Et teretes digitos, exiguumq́; pedem,*
> *Delectant etiam castas præconia formæ,*
> *Virginibus curæ grataq́; forma sua est.*

Faciunt & notata per Ioan. Andr. *in cap. 1. de clerico venatore.*

Idem quoque Ouid. *in lib. de Medicamine faciei*, ita ait:

> *Virginibus cordi, grataq́; forma sua est.*

Idem *lib. 9. Metamor.*

> *Nimiumq́; cupit formosa videri.* & Virg.
> *Et fugit ad salices, & se cupit ante videri.*

Et de hac forma, & pulchritudine mulierum olim plura certamina (vt prope dixi) proposita fuere, & inter alia, celebratissimum est illud (de quo in proxima consideratione dicetur) inter Iunonem, Palladem & Venerem factum. Etiam fœminæ, vel circa mortem anxiæ sunt, ne pulchritudinem amittant, optantque prius mori, quam desint esse pulchræ: vt decantat Horat. *lib. carminum 3. Ode 27.* inducens Europam moribundam, sic dictantem:

> *O Deorum: Si quis hæc audis, vtinam inter errem*
> *Nuda leones, antequam turpis macies decentes*
> *Occupet malas, tener æque succas*
> *Defluat, præda speciosa quæro, Pascere tygres.*

Et hinc videri potest prodiisse, quod fœminæ suapte natura illis inuident, quæ se formosiores esse dicuntur. Vnde Ouid. *lib. 9. Metam. 9.* concordans ita enunciat:

> *Et si qua est illuc formosior, inuidet illi.*

Ita recitat Andreas Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in 2. lege.* Vbi laudat pulchritudinem, dummodo non sit excessiua, sed mediocris, & media, & multum vituperat deformitatem, attamen inquit, pulchritudinem mulierum illis afferre superbiam, & præsumptionem libidinis, & appetitum inordinatum Veneris: & sic magnam partem vitæ eis adimere, quod multis ostendit rationibus, quas nõ refero, cum huic operæ non quadrent. Et de commendatione pulchritudinis, scripsit Cælius *libro antiquarum lect. 13. cap. 7. cum pluribus sequenti.* à quo multa transtulit ipse Tiraquellus, illum tamen tacendo: & ab G. Benedicti *in dict. sua repet. cap. Raynut. in verbo cuidam Petro tradiderunt, vt ample de materia. extra de testamentis.*

VIgesimatertia consideratio erit subsecutiua ad præcedentem, de iudicio Paridis inter tres deas Venerem, scilicet Iunonem, & Palladem (qui respondit. *Vtraque forma me iudice sunt venerandæ*) fuerit verum & iustum iudicium, ita, quod vtraque æqualiter sit extollenda, vel etiam si (vt aliqui volunt) malum aureum, hoc est, Victoriam, Veneri adiudicauerit, in hoc errauerit, necne. Primo, de hac contentione decantatissima, quæ inter Iunonem, Palladem, & Venerem fuit, cuius Paris arbiter, victoriam Veneri tribuit, quod egerrime tulerunt Iuno, & Pallas, non tam iratæ, quod essent victæ à Venere, quam, quod sua forma spreta fuisset, vt mire expressit Virg. circa initium Æn. cum inquit de Iunone loquens:

> *Nec dum etiam causæ irarum, sæuiq́; dolores*
> *Exciderant animo, manet alta mente repostum*
> *Iudicium Paridis, spretæq́; iniuria formæ.*

Quasi per illud iudicium Paridis, non satis expressisset id, quod erat Iunoni molestius, nisi subiunxisset, *Spretæq́; &c.* sed & Homer. *lib. 24. & vltimo Iliados* narrat, Iunonem ipsam, & Palladem adeo infensas Ilio & Troianis, ob id, quod Paris Venerem illis in forma prætulisset, vt etiam Hectoris & mortui, & procul ab ea iniuria remoti, corpus, nequaquam, vt cæteri Dei misererentur.

Etiam singulariter, & cum maxima pompa recitat id iudicium Ioan. le Maire *in illustrationibus Galliæ, libro 1. c. 30. 31. 32.* vbi concludit, quod adiudicauit malum aureum, id est, Victoriam Veneri, de pulchritudine. Sed paulo remotius recitat istam historiam Cœlius, *lib. antiquarum lectionum. cap. 59.* vbi ita ait de Paride, electo inter Deas de formæ præstantia certãtes, iudice, varia pro ingenii captu afferri solere, vel inter eos, qui vulgares, vilesq; nuncupari solent, & sunt. non me fallit, illud iure Latii donauit Cælius

ex Græcorum thesauris excerptum. Parui videlicet hunc Priami filium educatum patris iussu, in loco quem *Amandrum* dixere, mox vero & *Parion* de ipsius nomenclatura tribus fere annorum decadibus. Atque inibi cum natura geniosus foret, nec ad doctrinarum studia ineptus, Græcis imbutum disciplinis, in quibus vbi non parum promouisse visus est, etiam Veneris laudes, oratione edita, prolibauit. In eaque, Palladi, ac Iunoni, præstare contendit. Quando, vt videtur Deæ nomine concupiscentias esse intelligendas significabat, atque voluptates, sicut etiam meminit Atheneus: vnde mala omnia sese mortalibus agminatim, ac fluenti exæstuantis more, affundant. Atque hinc fabellæ occasionem, inter disceptantes deas, captum iudicem, datumque Veneri malum, id est, victoriam: quæ historia multum differre videtur à sententia poetarum, sed qualitercunque sit, finis vtriusque tendit ad hoc, quod Paris voluerit præferre voluptatem diuitiis, & sapientiæ, quod an bonum fuerit eius iudicium, paululum disceptabitur.

Et prius videtur quod sic, quoniam Aristippus, conditor sectæ Cyrenaicæ, voluptatem statuit esse summum bonum, & ita voluptate metitur felicitatem. In hanc sententiam agminatim pedibus eunt docti pariter & indocti. Etenim mortales eo concurrunt, vt inquit verissime Seneca, vbi audiant laudari voluptatem, nec fortassis immerito. Nam si teste Arist. id bonum est, quod omnia appetunt, omnia autem appetunt voluptatem, effici videtur, vt voluptas sit id bonum.

Eudoxus quoque philosophus, Astrologiæque consultissimus, voluptatem ex eo summum bonum esse putabat, quia cernebat, rationalia irrationaliaque vniuersa, voluptatem affectare: huius autem rationes probabiles videbantur, ob ipsius hominis modestiam ac probitatem. Non enim vt voluptatis amicus, voluptatem asserere credebatur: sed quia res vere ita se haberet. Nec minus manifestum hoc esse, ex contrario censebat. Etenim, cum contrariorum contraria sint consequentia, *Si dolor est*, inquit, *per se, omnibus fugiendus, tanquam summum malum, ita voluptas omnibus erit expetenda, tanquam summum bonum.*

Hæc omnia emanauerunt ex schola Epicuri philosophi voluptarii, qui in voluptate summum bonum, felicitatemque constituebat: habet hæc secta sectatores pene infinitos, quorum, (*vt inquit Apostolus*) Deus venter est, & quæ sub ventre sunt.

Hinc Philoxenus, summum bonum collocans in voluptate gustatus, optabat sibi dari gruis collum, vt videlicet diutius illa voluptate bibendi, edendique frueretur.

Hinc Sardanapalus, Assyriorum rex, gulæ, & ventri dedidissimus, natusque heluationi, voracitatique, scripsit in Epitaphio, si ille tantum haberet, quæ edisset, & quæ per libidinem expletam percepisset. verba eius hæc sunt descripta in monumento:

Ede, bibe, lude, &
Cum te mortalem noris, præsentibus exple
Delitiis animum, post mortem nulla voluptas.
Namq; ego sum puluis, qui nuper tanta tenebam,
Hæc habeo quæ edi, quæq; exaturata libido
Hausit, at illa manent multa & præclara relicta.
Hoc sapiens vitæ mortalibus est documentum.

Hinc Xerxes ille maximus Persarum rex, repertori nouæ voluptatis, constituit præmium. Claudius Tyberius Nero, tertius Cæsarum, nouum instituit officium, quod à voluptatibus dicebatur: qui propter nimiam vini auiditatem, pro Tyberio, Biberius, pro Claudio Caldius, pro Nerone, Mero, vocitatus est, qui noctem continuumque biduum epulando, bibendoq, consumpsit.

Quid memorem ingluuiem Vitellianam, Heliogabali, & Galieni, imperatorum, multorumque aliorũ asotiam, & luxum, qui omnes mancipati fuerunt à domino, vtpote heluones, & gulones maximi, quales Græco vocabulo asoti nuncupantur. Et ista voluptate gulæ, & delitiarum plerunque paratur esca voluptaria libidinis, & sic voluptas consistit in his, quæ delectant, & maxime volumus, ita libido in his, quæ libent & placent: & licet sint multæ, & multifariæ, quæ hic accumulari possent, tamen de his subticeo.

Denique inuentæ sunt ciuitates, & populi, qui voluptatem veluti summum bonum, amplexarentur, quales fuere Milesii, Sibaritæ, & Tarentini. Olim Milesii luxu diffluentes, eiecerunt ciuitate Hermodorum, virum clarissimum, quia frugalitatis, continentiæ, & modestiæ erat amator egregius. dixerunt enim, *Nemo apud nos frugi sit, nemo vnus excellat.*

Apud Græcos, maxime apud Aristophanem in Pluto prouerbium est, de Milesiis vsitatum: *olim fortes fuere Milesii, tanquam luxuria & nequitia: omne robur virilitatis perdidissent.*

Sibaritæ vero, in Italia, quibus, *vt ait Quintilianus in tertio*, odio erat frugalitas, adeo delitiis, & luxuria intemperantes diffluebant, voluptatem, veluti deam amplexantes, vt intra dies septuaginta, à Crotoniatis deleti sint.

Tarentini in Calabria, vt nomen ipsum ostendit, molles, delicatique & voluptuosi, supra cunctos mortales fuerunt. Namque Tarentum, etiam Sabinorum lingua *molle* significat, *teste Macrobio 4. Saturnalium.* Vnde Tarentini dicti sunt, secundum M. Varronem. & concordat dictum Horatii cum ait: *Et molle Tarentum.* Et apud Tarentinos delitiæ, & voluptates illicibiles, in tantum inualuerunt propter fortunas nimium secundas (quia, vt ait Tibullus:)

Luxuriant animi rebus plerunq; secundis.

Vt plures ludos, festasque celebritates, quas reliquos anni dies agerent, vt *autor est Strabo.* Præterea, vt tradit Plutarchus, Balneis, conuiuiis, Gymnasiis Tarentini indulgebant: potum & lasciuias, & id genus genialia immodica percolentes, ex quo Satyricus dicit:

Atque coronatum, & petulans, madidumque Tarentum.

Hæc Beroaldus *in suo opusculo de felicitate circa principium.* Et licet prope infinita congerere possemus de vita voluptaria, hominibusq; voluptariis, qui hoc fine voluptatem metiuntur: tamen aurium satietati circa fastidium studendum est.

Solent denique (*vt ait Beroaldus*) philosophi, qui voluptatem per se ipsam, tanquam summum bonum existimant appetendam, vernis pingere tabulam quandam, in qua voluptas in sella regali, quasi quædam regina sedeat, eique virtutes veluti famulæ, subiiciantur, obseruantes eius nutum, vt faciant quicquid illa imperauerit: & hæc *Voluptia*, id est, voluptatis Dea dicitur.

Ex qui-

Ex quibus persuasum videtur iudicium Paridis fuisse bonum, cum victoriam Veneri, hoc est, voluptati adiudicauerit, maxime, cum voluptas habere videatur virtutes, pene famulas, & ei suppositas, & ad eius nutum & imperium, voluptabiles, vt hic prope dictum est.

Quicquid tamen sit, veritas contrarium suadet, vt voluptas non est dicenda summũ bonum, & à plurimis philosophis reprobatur voluptas, vt quam vere scribit Beroaldus *vbi supra*. Et Cælius *lib. 5. antiquarum lectionum. cap. 33.* circa quæ non insisto, quia potius est quæstio de laudanda pulchritudine & formositate, quæ maior est in venere, & sic in voluptate.

De excellentia vero Iunonis, satis potest perpendi & cognosci ex his, quæ inferius dicuntur *in finali parte, in 54. consideratione*: vbi laudantur pecuniæ, & diuitiæ, quia iuuant, ideo Iunoni consecrantur.

De excellentia vero Palladis, & sic sapientiæ, scientiæ, artis, virtutis, & ingenii (quo nihil excellentius, cum eo vniuersa regantur) etiam satis à nobis scriptum est *infra in 10. parte*, vbi extollitur sapientia, & ibi videre poteris pura fundamenta ad laudem ipsius, vltra diuitias, & voluptatem: & de virtute satis dixi *in præcedenti parte, in 62. 63. 64. & 65. considerationibus.*

VIgesimaquarta consideratio. Laudantur etiam mulieres, si ex bonis parentibus fuerint ortæ & progenitæ, maxime ex muliere proba, & honesta, seu bonis moribus imbuta. & istud satis expressit Ioan. Fabri *in rubr. instit. de nupt.* qui inter cætera quæ mouet, attendenda esse in vxoribus ducendis, illud non prætermisit, vt vxorem ducamus, boni, pacifici, & fidelis generis, quia frequenter videmus (vt ipse dicit) non solum labem sanguinis, sed & morum quoque ad posteros deriuare. Quam sententiam dicit esse verissimam Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in l. 3. vbi ita ait:* Futuræ vxoris parentes, patriam, mores conspicito, & hanc rationem adducit. Nam licet sua cuique mens est diuino creata arbitrio, pleræque tamen sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios. Sic enim natura comparatum est secundum Ficinum, vt corpus & anima, proportione quadam harmonica, congruant, motusque corporis in animam, sicuti & animæ in corpus, quod medici astruunt, facillime & vehementissime penetrent. Ideoque quanquam non educitur anima filii, aut à corpore parentis, aut ab anima, tamen corporis tale, & cum tali quadam procliuitate, à tali quodam corpore parentis educitur. Sic vuas acerbas comederunt patres, & dentes filiorum obstupuerunt, *vt scribitur Ierem. 31.* Porro procliuitatis illius corporis anima, ob cognationem quandam affectumque erga corpus proprium, particeps quodammodo redditur, præsertim secundum vim eius inferiorem, quæ corpori propinquat, plurimumque consentit: deinde vis superior animæ, naturali quodam amore, inferiori sæpe obsequitur, ferme sicut illa corpori, obsequitur inquam quasi similiter, sed non æque: motus autem, qui in anima actio est, fit in corpore passio, qui in corpore passio est, fit in animo sensus, atque compassio.

Ad hæc filii ipsi parentum præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem, moresque deducuntur. Nam, cum omnia adolescentes, quæ oculis excipiunt, simiarum instar imitantur, ita fit, vt, quæcunque à parentibus maxime quorum præsentior est, & assiduior conuersatio, fieri viderint, ad vnguem etiam facere nituntur, & assuefaciunt, & diu seruant: & assuefacti (tanta est vis consuetudinis) perpetuo, ita vt primo imbuti, quasi secretiore quadam vi agente, perseuerant. Cum consuetudo videatur esse altera natura, ita, quod vincit ingenium, & artem. *Luc. de Pen. in l. missi opinatores. C. de exacto. trib. lib. 10. in l. si quis posthumos. in verbo consuetudo. ff. de lib. & post. quam gloss. allegat Iacob. de S. Georg. in l. de quibus in fin. ff. de legibus. & dixi in commentis nostris super consuetudinibus ducatus Burgun. in proœm. in 1. gloss. in finali par. huius operis, in l. prima considerat.* Et diu seruatur, id quod in iuuentute assuefactum est, iuxta illud Horatii:

> *Quo semel est imbuta recens seruabit odorem*
> *Testa diu.*

Et vulgo aliis verbis dicitur:

> *Quod noua testa capit, inueterata sapit.*

Et quod procedat in filiis, dicam *in 11. part. in 50. considerat.*

Sed cum hic discurratur in materia, quę tangit fœminas, ideo dico istud potissimum obtinere in fœminis, quæ plerunq, mores matrum repræsentant. Neque enim verisimile est, vt filia, statim ab ineunte ætate turpibus matris moribus imbuta, honestatem in grandiori ætate sectetur, ad quam tantum absuit, vt mater cohortaretur, vt etiam ab ea magis & exemplo dehortaretur & verbo: id quod intellexit Iuuenalis *Saty. 6.*

> *Scilicet expectas, vt tradat mater honestos*
> *Aut alios mores, quam quos habet.* Et sequitur:
> *Vtile porro*
> *Filiolam turpi vetulæ producere turpem.*

Ideo Ezechiel propheta *c. 16.* ait: *Sicut mater, ita & filia eius.* & in hanc sententiam *gloss. in cap. si quis. 6. quæst. 1. in verbo metiuntur.* adducit versiculum vulgatum:

> *Insequitur leuiter filia matris iter.*

Vnde habetur *Esdræ 4. cap. 9.* qualis ager, talia & semina: & quales flores tales & tincturæ: qualis operator, talis & creatio: & qualis agricola, talis & cultura. Hinc prodiit prouerbium vulgare Gallicum, *De bon plant, plante ta vingne. Et de preude femme, prens la fille.* Vnde Horatius *libro carminum 4. Ode 4.*

> *Fortes creantur fortibus & bonis:*
> *Est in iuuencis, est in equis patrum*
> *Virtus: neque imbellem feroces*
> *Progenerant aquilæ columbam.*

Ideo Libanius ad Solonicum scribens: *Vxorem,* inquit, *cognitam ducas, cuius parentes, & matrem præcipue, bonis moribus præstantem noueris.* Et Horat. *lib. carm. 3. Ode 24.*

> *Scythas eo nomine laudat quod illis*
> *Dos est, magna parentum virtus.*

VIgesimaquinta consideratio. Mulieres ex eo, quod magis se continent domi, plus honorantur, & sunt laudabiliores secundum Thucydidis sententiam, qui optimam esse fœminam censet, de cuius laude, aut vituperatione, quam minimus apud exteros, forisque sermo habeatur: existimans, probæ mulieris nomen, itidem atque corpus, domesticis parietibus contineri oportere: licet huic sententiæ Plutarchus dissentiat *in lib. de claris mulieribus, in initio,* dicens, sibi probabilius dixisse videri Leontium Gorgiam, qui putat mulieris non formam solum, sed & egregium nomen, atque famam, debere

apud quàplurimos esse vulgatam. Sed, pro opinione Thucydidis, accedit, quod dominus noster *Exod. 11. c.* monet viros Hebræos, vt ab amicis, mulieres autem, vt à vicinis postulent vasa aurea & argentea, quasi videlicet mulieres à vicinis duntaxat sint cognoscendæ: nullique illis amici præter vicinos sunt comparandi, nec earum fama longius, quam ad eos deferri debeat: quod & ibi Nicolaus de Lira, licet obscure, annotauit.

Parthi, *teste Iustino, lib. 41.* Fœminis non commercia tantum virorum, verum etiam conspectum interdicunt. Quod & nostra tempestate Itali maxima ex parte obseruant. ad hoc facit dictum Psalmistæ, *Psal. 127. Vxor* (ait) *tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ.* Et Chrysost. in quadam in Ioannem Homilia: *Mulieris est domi philosophari.* Et Amb. in Lucam, lib. 2. *Discite* (inquit) *virgines, non circumcursare per alienas ædes, non demorari in plateis, non aliquos in publico miscere sermones.* Vnde Euripides in Iphigenia, de fœmina loquens. *Maneat* (inquit) *domi, pudicam enim decet pudor.* Et Plutarchus in præceptis connubialibus scribit, Ægyptiis mulieribus non vti calciamentis patrium morem fuisse, vt se domi continerent. Et ait Xenophon in œconomic. *Deus vxorem pulchriorem condidit, vt formam cum pudicitia se domi continendo tueretur.*

Et sane ex historiis Romanorum patet, Romanas mulieres, ex institutione patriæ sese domi continere solitas. Quod facile coniectari possumus: quod C. Sulpitius Gallus, vxorem dimiserit, quoniam eam capite aperto, foris versatam cognouerat.

Et Q. Antistius, ideo repudiasse vxorem suam dicitur, quod illam in publico, cum quadam libertina vulgari loquentem videret.

Publius quoque Sempronius Sophus coniugem repudii nota affecit, quoniam se ignorante, ludos spectasset, *vt testis est Valerius lib. 6. tit. de seueritate. cap. 629 cum duobus sequen.* Et hoc clare manifestauit Cornelius Tacitus, *lib. de claris oratoribus.* cum de antiquis Romanis loquens: Iampridem (*ait*) suus cuique filius, ex casta parente natus non in cella emptæ nutricis, sed gremio, ac sinu matris, educabatur: cuius præcipua laus erat, tueri domum, & inseruire liberis.

Et facit ad hoc epitaphium cuiusdam Claudiæ Romanæ, inter vetera monumenta repertum, in quo quidem, inter alia pleraque quæ ad ipsius honorem dicuntur, illud postremo adiectum est, quod domum seruauerat veluti cætera parui essent ponderis, nisi & hoc quoque adfuisset. Epitaphium autem est huiusmodi:

Heus hospes asta paululum, & pellige:
Hic est sepulchrum haud pulchrum pulchræ fœminæ.
Nomen parentes nominarunt Claudiam.
Suum maritum corde dilexit suo.
Natos duos habuit, horum alterum
In terris liquit, alterum sub terra locauit.
Sermone libido tum incessit commodo.
Casta vixit, lanam fecit, domum seruauit.
Dixi, abi.

Et quod laus sit mulieribus domi se continere, facit text. *in l. 1. Cod. de offic. diuer. iud. in illis verbis: quæ intra domum, considerato sexu semet contineat.* Imo ex illo textu extrahentes matres familias ex domo earum, & in publico trahentes, puniuntur pœna capitali. *& facit tex. in auth. vt liceat matri & auiæ. §. quia vero plurima. col. 8.* Vbi inter paucas causas repudiandi vxorem, hæc vna, quando vxor, nolente viro, extra domum manserit. Et dicit Spec. *tit. qui fil. sint legit. §. 1. ver. quid si viro absente.* quod vir potest cogere vxorem, vt se domi contineat, *per text. in l. 2. ff. de liberis exhibendis, facit d. l. 1. & tex. in d. §. quia vero, ver. item si nolēte marito. & in l. 2. C. de his, qui veniam ætatis impetr.* vbi fœminas cœtui publico sese demonstrare non decet. & *in c. indemnitatibus. §. porro. de elect. lib. 6. & in c. 5. in princip. de iudiciis. eodem lib.* vbi mulieres vagari non conuenit, nec virorum cœtibus immisceri. quod extractum est *ex l. maritus. C. de procur.* facit etiam text. *in l. optimam. C. de contract. & comm. stip.* vbi naturalis pudor non permittit mulieres sese omnibus passim manifestare. & *in cap. mulier. 23. distinct.* in hæc verba: *Mulier, quamuis docta, & sancta, in conuentu docere non præsumatur.* In quibus potissimum notandum illud verbum, *sancta*: ad hoc videlicet, vt ne sanctimonia quidem, nullum huic sententiæ afferat præiudicium, obseruanda sit, facit item *c. mulieres. & c. de monialibus, & c. quamuis incidens. extra de sent. excom.* vbi si mulieres inciderint in canonem, si quis suadente, possunt ab eo absolui, nec opus est, vt adeant summum pontificem, sicut viri, quoniam, vt dicunt Pan. & alii *in d. c. mulieres.* periculosum est, mulieres peregre proficisci, & se virorum cœtibus immiscere.

Ex quibus & multis aliis concludit Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in lege decima,* quod laus est mulieribus se continere domi, & ex contrario more ignominiosum est mulieribus euagari, *vt ibi vide.*

VIgesimasexta consideratio. Mulieres & fœminæ laudantur, & ornantur, ex verecundia, *vt habetur Eccles. cap. 26.* Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata, *in cap. 7.* Gratia verecundiæ mulieris est super aurum. Et Virgil. qui cum Didonem ante Æneæ aduentum, veluti omnibus virtutibus fœmineis compactam, depinxisset, illam maxime verecundia adornauit isto versu:

Tum breuiter Dido vultum demissa locuta est.

Facit text. *in leg. in coniunctione. ibi: & si puella cultu verecundiæ. Cod. de nuptiis.* vbi not. Bald. quod naturale est mulieri, propter verecundiam tacere: & illa lex loquitur de puella, quæ præ verecundia de nuptiis suis interrogata, tacet. Et de puellarum natura, est text. *in cap. honorantur, ibi: non est virginalis pudoris quærere maritum. 32. quæst. 2.* Pudor autem, & verecundia comes est semper, & custos pudicitiæ, & castitatis. Quorum primum affirmat D. Ambr. *lib. 1. officiorum.* Secundum Accur. *in l. ita nobis in 1. gloss. Cod. de adulteriis.* Ideo Ouid. *in epist. Sappho ad Phaonem,* ait:

Non veniunt in idem pudor atq; amor.

Et S. Thom. *lib. de regimine principum 4. cap. 6.* scribit, quæ natura fœminis multa fræna imposuit: inter quæ verecundiam annumerat. Cuius etiam sententiæ est Aegidius de Roma *lib. eo. part. 1. tit. 2.* quem refert Lucas de Pen. *in l. vni. colum. 1. C. de mulier. in quo loco, & lib. 10.* & Tiraquellus *in suis legibus connubialibus. leg. 9.* ex quibus concludit mulieres, quo viris sunt frigidiores, atque verecundiores, eo quoque esse pudiciores.

Ob hanc verecundiam laudauit Valerius Spurinam, *lib. 4. cap. 438.* & Bap. Fulgosius, *tit. de pudore lib. 4.* laudauit vxorem Panthi Lacedæmonii Olympiam, Alexandri Magni matrem. Alexandrinam Virginem Ægyptiam, & quandam abbatissam, & monachas à Sarazenis captas.

Vigesim-

VIgesimaseptima consideratio, Etiam nonnunquam mulieres laudantur ex cōstantia, seu patientia. Inprimis commendantur ex historicorum monumentis Leena meretrix, quæ vsque ad mortē cruciata à tyrannis, non prodidit consilia Hermodii, & Aristogitonis de tyrannicidio. Quamobrem Athenienses eam honorare volentes, ne tamen scortum celebrasse viderentur, animal eius nominis fecere, atque vt intelligeretur causa honoris, in opere linguam addi ab Iphicrate artifice vetuerunt, *vt refert Plin.lib.7.c.23.& lib.44.c.8.* Et de ea etiam meminit Eusebius dum ait: *Hermodius, & Aristogiton Hipparchum tyrannum interfecerunt. Leena meretrix amica eorum, cum tormentis cogeretur, vt socios proderet, linguam suam amputauit.* & Tertullianus *in Apologetico, cap. 46. &c.vlt.& in lib. ad martyres, & Bapt. Fulg.lib. 3. de potentia.*

Epicharmis, Libertina mulier, in coniuratione aduersus Neronem nominata, nullis cruciatibus nullisque tormentis peruinci potuit, vt coniuratos proderet: tantaque fuit fœminæ constantia, vt illam non verbera, non ignes, non ira, eo acrius torquentium, ne à fœmina spernerentur, peruicerit cum obiecta denegaret: priusque spiritu compressit, quam vocem ad detegendam coniuratione, *vt refert Cornelius Tacitus, libro historiæ Augustæ 15. & Bernar. Landrianus in additione ad Albertum de Gaudino, in tract.de malefi. in rub.de quæstionib.& tormentis.& Ang.in tract.maleficiorum.in verbo fama publica.colum.34. ver.nunc videamus de tortura.*

Sempronia quoque fœmina in concionem producta, vt osculo attestaretur, quendam ignobilem, vt Authore Tribuno plebis, sese asserebat esse filium Tiberii Gracchi, nullis minis ad mendacii attestationem induci potuit, *testis est Valer.lib.3.tit.de constantia.c.369.*

Maioris constantiæ fuit Magistona Eliensis. Quæ cum ab Aristotimo immani tyranno, vna cum filiis multisque aliis fęminis, in carcere obseruaretur: ipsius, & aliarum mulierum viri, parentesque à tyranno patria pulsi, armis eam, libertatemque simul repeterent, fretus posse exules ad pacem redigere, tyrannus, si vxores, filiique eorum id per literas petiissent, carcerem ingressus, mulieres captiuas, vt de pace scriberent, humanis verbis hortatus est. Omnes autem ad Magistonam conuersæ, respondendi curam ei detulerunt. Magistona vero, minime tyranni præsentia mota, non solum quod petebat, negauit, sed ne assurrexit quidem, aut alio honore tyrannum dignata est, pariterque cœteræ mulieres captiuæ idem fecerunt. Qua re adeo commotus est Aristotimus, vt statim in carcere Magistonæ filium, ad occidendum perquiri præciperet. Sed ne hoc quidem Magistonam flexit, vt à sententia diuerteret: verum, ipsa, manu apprehensum filium his, tradidit, qui tyranni iussu eum quærebant. quanquam vero irata tyranni ira ob hoc succederetur, vt vix qui manu sua interimeret, temperare sibi posset, efficere tamen nequit, vt Magistonam, comitesque propositi pœniteret, atque vel vnum verbum, vt cupiebat, scriberent, cum plus apud eos, induta semel constantia, quam carcer, tyrannique minæ, valerent. hæc Baptista Fulgo. *lib.3.tit. de constantia.* Sed an potius fuerit pertinacia, & obstinatio, quam magnitudo, non iudico, cum laudare potius, quam vituperare, hic studeo.

Quintilia quoq; fęmina iussu Caii Caligulæ torta, cruciataque, vt vi tormentorum coacta, confiteretur conscios coniurationis eius, quæ dicebatur in Caligulam, parata fuisse, cum ad tormenta duceretur, vnius ex consciis pedem calce premens significauit eos confidere debere, & nihil de tormentis eius penitus timere: & quod significauerat, euentu comprobauit, vt quæ tormentis tam deformata (cum ob pulchritudinem amabilis, amicaque multorum esset) vt etiam ab amatoribus sine voluptate conspiceretur, nihil omnino manifestauit, ex quo Caligula eam absolutam dimisit, pecuniarumque dono munerauit, *vt testis est Iosephus, lib.antiquit.19.c.1.in fin.*

D.Hieronym.ad Innocentium de muliere septies icta, refert, iuuenem quendam imparem tormentis, mentitum fuisse adulterium se commisisse, & ita morte multatum: mulierem vero constanter tormenta grauissima tulisse, & ea quoque ita omnino vicisse, vt nihil confessa fuerit. Sed si videre cupis veram constantiam mulierum, videas constantiam diuæ Catharinæ, Barbaræ, Agathæ, Margarethæ, Apolloniæ, & pene infinitarum aliarum virginum martyium: de quibus in catalogo Sanctorum, & per Baptistam Ful. *lib. 3. tit.de patientia.* vbi plures è patientia laudat, quas omnes enumerare ne equidem sufficeret volumen.

VIgesimaoctaua consideratio. Mulieres laudantur, & honorantur, si maritos eorum honorauerint, Vnde Ignatius, in epistol. quam ad Antiochenses scripsit. *Mulieres* (inquit) *honorificent viros suos, sicut carnem suam, & non audeant eos proprio nomine vocare:* & quo nomine vocabuntur, docet Sara illa sancta mulier de Abraham viro loquens *Dominus* (inquit) *meus vetulus est*, vt scribitur *Gen.18.& in epist.Pet.1.c.3.* his verbis: *Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in Deo, ornabant se, subiectæ propriis viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans.* Quibus adstipulatur & illud Virg, *lib.4.Aeneid.*

Connubia nostra
Repulit, ac dominum Aeneam in regna recepit.

Ideo Marcellus scribit dominum aliquando pro marito accipi, prout etiam capitur *in l.pe.ibi: consentiente domino, id est marito, secundum gloss. ibi, C. de offic.donat.*

Quæ cum ita se habeant, prudentissimæ censendæ sunt, quæ maritos ita nominant: *de quibus in l. ea quæ.in prin.in ff.de don.inter vir.& vx.& in l.Lucius.§.quæ marito.ff.de leg.2.& ita etiam notat ad hoc illum text. Alb. de Ros.in l. aduersus. C.de crimine expilatæ hæreditatis.* Etiam Bersabee, Dauid regem maritum suum alloquēs, ita vocauit.3.Reg.1.*Domine* (ait) *mi rex, tu iurasti, &c.* Et Lucretia, de qua Ouid. *lib. 2. Fastorum* de marito loquens, ait:

Mittenda est domino nunc nunc, properate puellæ,
Quam primum nostra facta lucerna manu.

Etiam Matidia, diui Clementis mater, quæ Faustinianum maritum, dominum quoque vocat apud ipsum Clementem, *lib.recognitionum.9.c.vlt.*

Et diua Natalia, quæ item Adrianum maritum, dominum vocabat, vt testis est Iacobus de Voragine.

Item Plutarchus *lib. de claris mulierib.* laudat Magistonam, Timoleonis vxorem (*de qua in præced.consid.dixi*) quod Aristotimo, Aeliensium tyranno præcipienti captiuis mulieribus in quarum numero & ipsa erat, nuncius cum literis ad maritos, qui Aelidem obsederant, emittere, eosque vt obsidione desisterent rogare, alioquin se paruos natos, in earum conspectu prius, ipsas deinde omnes, verberib. cæsas, in-

terfecturum minitabatur. Talibus verbis respondit: *Si quid in te virilis prudentiæ, aut consilii resideret, non vtique mulieres iuberes, quæ facto opus essent, suis viris proscribere, sed nos ad ipsos, tanquam dominos nostros, permisisses proficisci.*

Et ait D. Hieronymus ad Gelantiam, de ratione recte viuendi, vbi ita scribit: *Præcipue autem in coniugio venerabili, atque immaculato, apostolicæ regulæ ordo teneatur. Seruetur inprimis viro autoritas sua, totaque à te discat domus, quantum illi honoris debeat: tu dominum illum, obsequio tuo, tu magnum illum, tua humilitate demonstra, tanto ipsa honoratior futura, quanto illum amplius honoraueris.* Caput enim (vt ait apostolus) mulieris est vir. Nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quam ex capitis dignitate. Ideo si mulieres ab hominibus honorari capiunt, & laudari, quod sic (vt alibi dicitur) maritos imprimis honorent, sibique dominari facile patiantur, nec moleste ferant. Cum omnis pene eorum honor ac dignitas, ex honore dignitateque virorum pendeat: vix, aut nunquam vxor honorabitur, nisi & apud homines maritus in honore, pretio, æstimationeque fuerit. Honoris enim maritorum, vxores sunt participes, *l. fœminæ. ff. de senat. l. cum te. C. de nuptiis. l. fin. C. de inco. lib. 10. l. 1. & l. mulieres. C. de dign. lib. 12. in authent. de consulibus §. hæc itaque colum. 4. & infra dicitur ista parte, in 40. consi.* & dicit gl. magna *in l. 1. C. de in ius vocand.* quod vxor propter maritum honoratur. E conuerso vero fœminæ, quæ maritis dominari volunt, vilipenduntur, & eorum mariti pro vilibus & abiectis habentur. *Cyn. in l. 2. C. de test. Alexand. consi. 156. in cap. viso processu causæ vertentis. in 5. vol. ver. 2. respondeo. Et Pet. de Bellaper. in l. curatorem. C de inter. mariti. mi. & ample scripsit Andreas Tiraquellus in suis legibus connubialib. in princ. in 1. l.* sed, cum sint extra metas operis, non in ea re discurrimus.

VIgesimanona consideratio. Etiam mulieribus danda est præeminentia, in administrandis his, quæ in domo sunt, & quę domestica dicũtur, ita quod vxori debemus vltro relinquere domus principatum, vt maritus foris sub dio, in agro, in foro, in republica, omnia suo arbitrio conficiat, diuitiasque comparet, quæ tectis recondantur: vxor vero domi, rebusque domesticis conseruandis, præparandis præsit, & tectis illatas diuitias custodiat, vt tradit Xenophon *in œconomico.* Aristo. *libr. 2. Politicor. c. 3. libr. 3. & œconom. libr. 1. c. 3.* & Plato *in Mennone* dicit esse vxoriam virtutem, domum recte gubernare, dum custodit domestica, viroque obedit: hinc *dominæ domus* vocantur *vt ait Bartol. in l. Titia cum testamento. §. vlt. colum. 2. ver. quæro quid si dixerit testator. iuncto ver. seq. ff. de leg. 2. quod & idem dicit ipse Bartol. in consi. 56. incip. in nomine domini amen, Bart. fecit testamentum in 2. dubio, Angel. consi. 44. ad primum dico. Petrus de Anch. consi. 237. in cap. quia in primo quæsito. colum. 1. & Rom. consi. 118. inc. quo ad primum. Pau. consi. 4. in 5. colum. in 3. & 4. dubio, in 2. volum. & consi. 78. colum. fin. eo. volum.* Ideo cura domus illis est relinquenda, cui præesse debent, & facit illud ad Ro. *vlti. cap.* vbi declarat, quod mulieres debent domum bene regere. Facit etiam quod legitur de filia Raguelis, cum fuisset missa ad Thobiam, eius maritum, inter cætera præcepta, quæ illi data fuerunt, fuit admonita à parentibus, vt domum mariti gubernaret, tanquam domus gubernatio ad mulierem peculiariter spectaret: quod etiam attestatur D. Paulus ad Titum c. 2. monens fœminas, vt domus curam habeant. Quod & senserunt Ioan. Andr. & Pan. *in cap. literas. extra de resti. spo.* scribentes: vxoris esse proprium custodire res mariti: in qua sententia est Arist. *lib. 2. œconomico c. 1.* probam ait mulirem omnibus quæ sunt intus dominare oportet & paulo infra. *Etsi quid intus accidat, ipsi notum sit soli.* & paulo post. *Viro quidem indecens videtur ea scire, quæ intra ædes fiunt, in cæteris vero omnibus parere mulier viro contendat.* Atque iterum, *turpe est viro, quicquam eorum quæ domi sunt, facere.* Et licet apud aliquos, aliud sit in obseruantia, vt apud Aegyptios, & Getulos, tamen apud Græcos, Romanos, Gallos, Germanos, Portugalenses, cæteroque omnes fere populos, lege naturæ viuentes, domesticus labor matronalis atque vxorius fuit, & domestica negotia, & officia mulieri deputata sunt: quibus mulieres præsunt. & ex his dominæ à maritis, aliis domesticis, & familiaribus vocantur. Etenim vt à natura comparata est viri opera ad exercitationem forensem, ita & mulieris ad domesticam diligentiam, & curam. *hæc Tiraquellus in suis legibus connubialibus, lege nona.*

Et sic dicunt doctores nostri. Quod si testator reliquis, habens liberos, vxorem suam, dominam suorum bonorũ relinquat, non propterea videtur illi relinquere dominium, sed alimenta tantum cum ea præeminentia in domo, quam & ante mortem testatoris habuerat. De quo etiam per Bart. & alios *in authen. hoc locum. C. si secundo nup. muli.* & Bart. *in consi. 9. in cap. super eo quod quæritur.* & per Doct. *in d. l. Titia. §. fin. supra alleg. cum pluribus aliis allegatis per me in commen. nostris super consuetud. ducatus Burgun. titul. des droictz & appartenances a gens mariez. §. 6. in text. ilz pour en iouyr in princ.* & per eundẽ Tiraquellum in loco *supra alleg.* vt satis ostendit, mulieres non debere uagari, nec exire domum, nisi iusta ex causa, & quanto magis se continent domi, tanto magis laudantur & honorantur.

TRigesima considerario. Mulieres honorantur & in hoc, quod si ex eis sit habendum testimonium, aut aliud, cum eis à iudicibus agendum, tendum est ad domum earum, & in hoc priuilegiis egregiarum personarum vtuntur, *vt est gloss. optima D. maxime d. meus Ias. in le. ad egregias. ff. de iurem.* mulieres coguntur in iudicium personaliter accedere. *cap. mulieres. de sent. excomm. extra.* Nec matronæ pro aliquo debito ad aliam prouinciam ire cogantur *l. 1. C. de off. diuer. iudi. cum auth. sequ.* Et vetus mos fuit, cum virgines Vestales ad iudicium vocabantur, aut audiendæ erant, quod ad eas mittebatur, & domi interrogabantur, *vt dicit Cornel. Tacit. lib. 2. Historiarum,* vbi exemplum adducit de Vrgulania, quoniam periculosum est eas euagari, & peregre proficisci. Cum mulierum honor consistat in hoc, si se magis domi contineant, *vt sup. prope in 25. consider. enumeratum est.*

TRigesimaprima consideratio. Mulieres ex hoc etiam laudantur & honorantur, quod vocantur & vocari debent dominæ, exemplo illorum, qui vxores suas dominas vocabant. vt scriptum est à Iurisconsul. *infra in l. uxorem. in princ. ff. de leg. 3.* Peto (loquiebat Bald. ille) a te domina vxor mea *& in l. Titia §. qui Marco. ff. de annuis lega.* vbi vir quispiam, nescio qua ratione motus, non solum vxorem suam ibi vocauit dominam, sed & sanctissimam. *& in fine §. vxorem ff. de aur. & arg. leg. & in authent. quibus modis nat. leg. § illud quoque. ibi: quia vir vocabat dominam. & c. colum. 6.* Et id fit gratia honoris, *vt dicit Bart. consi. 217. incip. fuit quidam de Assisio. colum. vlt. & Luc. de Penn. in leg. quicunqut colum. 4. C. de re mili. lib. 2. Bart. in leg. pen. C. de dom*

de don. inter virum & vxor. Panorm. in c. ex parte. in fi. extra, de foro compe. D. meus Iaſ. in l. cum filio. in poſitione caſus. ff. de leg. 1. Sic & Claudius Cæſar, homo ſtupidi ingenii, non modo Meſſalinam vxorem dominam vocabat, ſed & alios ciues Romanos dominos appellabat, *authore Suetonio.* Et iſtud à Græcis deductum eſſe videtur, qui vxores ſuas dominas vocant, teſte Homer. *lib. 3. Odiſſeæ.* cum loquitur de vxore Neſtoris ſic: *Cui domina vxor lectum ſtrauit. & lib.* 7. in his verbis: *Alcinous in interiore domo, lecto quem ſuis ipſa manibus vxor domina conſtrauerat, cubitum ſe recepit.* Et ait Menander *in Plotio, ſeu Comædia, ſecund. Gellium lib. 2. cap. 23.*

Tu me cunctis notum ſic faceret vxor Hera.

Et tradit Epitectus Philoſophus *in eo libro, cui eſt titulus Enchiridion. cap. 55.* vbi de officio & cura viri erga vxorem diſſerens: *Mulieres* (inquit) *à 14. anno, dominæ vocantur.* & ſubdit: *Monendæ igitur ſunt apud nos in honore eſſe, nihil ob aliud, niſi vt modeſtæ ſint, & virum reuereantur.* & apud poetas pleriſque in locis vxores dominæ vocantur, vt apud Virg. *6. Aeneidos.*

Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.

Et apud Ouid. *lib. 3. Triſtium.*

Nunciet huc aliquis dominam veniſſe, reſurgam.

Et paulo poſt.

Nec dominæ lacrymis in noſtra cadentibus ora,
Accedant animæ tempora parua meæ.

Et apud Iuuenalem.

Ferre potes dominam ſaluis tot reſtibus vllam?

Et teſte Iacobo de Voragine, Adrianus vxorem Nataliam, dominam vocare ſolitus erat, ſicut & illa è diuerſo virum dominum. Et Ioan. Andr. Milantiam vxorem dominam vocabat, *in cap. cum ſecundum. colum. 1. de præbend. & in cap. qui prior. colum. pen. de re iu. lib. 6. in mercurialibus.* Ex quibus mos proceſſit apud nos (ſicut apud Italos & Hiſpanos) vt matronas vulgo damas vocemus, vt infra patet. Etiam Plinius *libr. 33. cap. 3.* fœminas dominas appellat cum ait: *Et incerta margaritarum pondera e collo dominarum auro pendentia.* Item Accurſius *in leg. ſi ignorans. ff. locati. in le. ad egregias. ff. de iureiur. in l. medicos. in verbo, deduci. & in verbo, exhiberi. C. de profeſſoribus & medicis, lib.* 10. in quibus locis de domina loquitur, hoc eſt, muliere: quæ inuita (vt ibi ait) in iudicium deduci, vel exhiberi non debet *per text. in l. 1. C. de off. diuer. iud.* Etiam gloſſ. decreti vocant mulieres dominas, vt eſt gloſſ. *in verb. ſed ſuas. in cap. odi. 24. q. 1.* cum dicit: *Nota contra ſcholares, qui vadunt ad Eccleſias, vt videant dominas,* quam gloſſ. ſingularizat Bart. *in proœmio Clemen. in verbo, ſalutem. colum.* 4. etiam doctor. noſtri ſcribentes in pluribus locis vocant vxores, cum de eis incidit ſermo: *vt Bald. conſ. 39. incip. tam profunde, & tam copioſe. colum. fin. lib. 2. & Ang. in l. vſufructuarium venari ff. de vſufruct.* Etiam viri ſancti, vt Ioannes Euangeliſta in ſecunda ſua Epiſtola vocauit mulierem quandam nomine Electam, dominam. Et Hieronym. *in regula ſanctimonialium. cap.* 16. vocauit Euſtochiam, quandam mulierem, dominam. Et ſtatuta Italiæ, vt communiter mentionem facientia de mulieribus vocant eas dominas, *vt refert Bartol. de quodam ſtatuto Piſano, & idem Bart. in leg. inficiando. §. infans. in fin. & ibi etiam Angel. in fin. ff. de furt. & Ioannes de Ana. in cap. fina. columna 10. verſic. ex prædictis refert. extra, de colluſione detegenda.*

Non tamen credo hoc indiſtincte eſſe verum quod omnes mulieres dominę vocari debeant, quicquid audacule ſentire voluerit Tiraquellus, fretu (vt ait) autoritate Plinii *in loco ſupra. alleg.* Cum ibi Plinius vocat eas dominas, quæ margaritis ornabantur, & non de aliis indiſcriminatim intelligi debet. Sed tantummodo hæ vocari debent dominæ, quarum mariti vocari poſſunt domini, aut de iure, vt ſunt in dignitate conſtituti: aut de communi obſeruantia, & cōmuni vſu vtendi & loquēdi, qui in his attendi debet, vt videmus in Italis & Hiſpanis, & maxima parte Gallorum, qui matronas (vt dixi) dominas, ſeu donas vocant. Apud nos vero, vt communiter videmus, omnes mulieres (exceptis artificum vilium & pauperum vxorib.) dominæ vocantur, cum adiectione quadam, ſcilicet, ſi ſint mulieres mercatorum, diuitum, aut burgenſium non habentium officium, aut dignitatem cū adiectione nominis proprii: puta domina Philiberta, domina Petronilla. Si vero mariti eorum dignitate, aut officio titulati fuerint, vocātur dominæ, cū adiectione huiuſmodi dignitatis mariti, *ſecund. l. 1. ff. de ſenatori.* ſcil. domina Balliua, ſi ſit vxor Balliui: domina locumtenens, quando eſt vxor locumtenentis: domina aduocata, ſi ſit vxor aduocati fiſcalis, & ſic de ſingulis.

Sed, an mariti etiam teneantur illas vocare dominas, aut ſimpliciter, aut cum adiectione officii, aut dignitatis, quam habent ex earum maritis. Bart. *l. pen. C. de dona. inter vir. & vxor. & in l. ſi iudex. ff. de minorib. & in l. ſi poſt §. vlt. in pen. q. ff. de bon. poſſ. contra tabul.* dicit, quod non: cum, vt ait, beneficio, quod à te habeo, contra te vti non poſſum, te inuito. Idem tenent *Pan. in fin. & Fel. in c. ex parte B. col. 1. extra de foro compet. de qua regula eſt Socin. in l. omnes. ff. de exceptio. & Barba. in cap. vltim. de ordine cognitionum. dom. meus Iaſ. in l. cum filio ſupra alleg. Fel. in cap. ſuper eo. la ſecunda extra de teſt. Decius in regul. fæminæ, colum. 2. ff. de reg. iur.* Antoni. Corſetus *in tractatu ſuo de poteſtate regia. in 30. quæſt.* mouet hanc quæſtionem in Rege, vbi videtur tenere, quod non tenetur rex vocare vxorem ſuam dominam, niſi in duobus caſibus. Primo ſcilicet, niſi aliter ſe habeat conſuetudo, ſeu communis obſeruantia, quoniam illa tenenda eſt, *vt ibi dicit.* Secundo, niſi vxor ſua haberet aliam dignitatem, ex qua de per ſe ſine eo vocari poſſit domina, vt in filia regis, aut regina, quæ habet etiam regem in maritum, aut in filia alicuius exiſtentis in dignitate, quæ deſponſatur alteri in dignitate conſtituto, quoniam ſi ex ſe, & titulo proprio vocaretur domina, etiam tunc à marito domina vocari debet, vt ante diſcuſſum eſt.

TRigeſimaſecunda conſideratio. Quoniam mulieres ornari deſiderant, *vt ait G. Benedicti in rep. cap. Rayn. in verbo, cuidam Petro tradiderunt, num. 38. extra, de teſta.* Et Germanorum prouerbium eſt ſeu dicterium, quod mulieres affectant quattuor, ſcilicet, à pulchris iuuenibus amari, pollere plurimis filiis, ornari precioſis veſtibus, & dominari in domibus. hinc dicit Marianus *in cap. veniens. de accuſ.* quod hac potiſsimum voluptate, ſcilicet, cultus, & ornatus, gaudent fœminæ, imo naturaliter appetunt ornatum, quippe Romani nulla alia re magis quam auro, argento, purpura, & cætero ornatu vxoris in ſuam ipſoram ſententiam traducere, ſicque abſtemias atque honeſtiores efficere melius potuerunt: probe quidem mulierum cupiditates nouerunt, quarum affectus (licet imperfecti) ſemper in veſtibus, ſemper in auro, ſemper in lapidibus pretioſis, & ornamentis extrinſecis, gloriam ponit, vt ſcribit diuus Hierony. *in regula ſanctimonia-*

stimonialium. c. 28. & idem *ad Gaudentium, de educatione Pacatulæ infantulæ*, inquit, studiosum, amansque ornatus, fœmineum genus est, multasque etiam insignis pudicitiæ, quamuis nulli virorũ, tamen sibi scimus libenter ornari. Imo ex his dicendum est, quod seipsas ornare possint. *text. est rotundus in leg. sed si vir ex lana. §. si vir vxori munus. ff. de donat. inter vir. & vxor.* vbi permissa est impensa, quam facit vir pro vxore, quo se honestius ornet: *& in l. quod autem. §. 1. & d. l. sed si vir ex lana. §. non videtur*: permittitur viro pecuniam vxori in vnguenta dare. Nam vnguento etiam nardo fœminæ vngi possunt. ex quo fiunt elegantiores ac mundiores, in conspectu duntaxat dico maritorum. *l. in argento. §. vnguentis. ff. de auro & arg. leg.* Et in his ornamentis debet mulier potius obedire marito suo, quam statuto. *cap. quod Deo patri. cap. manifestum. & cap. hæc imago. 33. q. 5. Ioan. de Platea. in l. vellera. C. de vestib. oloberis. lib. 9. ita edisserit G. Benedicti in sua repe. cap. Rayn. in verbo, cuidam Petro tradiderunt. num. 41. de testam.* Ideo vestes auratæ & sericæ non prohibentur fœminis, sicut viris. *leg. 1. & 2. C. de testibus lib. 11. & ibi glossa & doctores, vt refert Tiraquel. in suis legibus connubialibus in 3. leg.* Imo leges expresse permittunt fœminis ex auro gemmis sibi ornamenta conficere & deferre, *vt dicitur infra in 37. conside. huiusce partis*: viris autem hoc expresse prohibent. *Cod. nulli licere in frænis, lib. 11. vbi Bar. Bald. Ang. & Ioan. de Plat.* secundum quam sententiam Alex. Seuerus gemmas sibi oblatas vendidit, muliebre esse existimans, gemmas possidere, quæ neque militi dari possint, neque à viro haberi. Ideo Bald. *in l. quod non ratione. ff. de leg.* dicit, quod statuta quæ quotidie fiunt contra dominas, ne margaritas deferant, & similia, sunt præter rationem, ideo non debent extendi. sequitur Cæpolla *in tract. de seruit. rusticorum prædiorum. tit. de seruitut. aquæ hastus. col. pe.* & idẽ voluit Marian. *in d. cap. veniens. col. 13. de accus.* vbi ait huiusmodi statuta maximam sapere iniquitatem. Et Valerius *lib. 5. tit. 2.* scribit: Sancitum fuisse à Romanis, vt fęminæ purpurea veste, & aureis segmentis vti possent. Et idem *lib. 2. tit. 1.* inquit, vini vsum olim Romanis fęminis fuisse ignotũ, ne in aliquod dedecus prolaberentur, quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus, ad inconcessam Venerem esse consueuit. Cæterum, vt non est tristis earum, & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multa purpura vsæ sunt, quo formam suam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt: & hac potissime cultus, & ornatus voluptate, gaudent fęminæ, *vt supra dixi.* Hinc est, quod fęminis cura cultus sui eripi non potest. *vt dicit Cornelius Celsus, libro 6. cap. 5.* & sunt duæ res, quæ nunquam satis ornantur, nauis, & mulier, *vt scribit Plautus in Penulo.*

Etiam habetur apud Tit. Liuium *lib. 34.* Munditiæ ornatus & cultus fęminarum insignia sunt, his gaudent, & gloriantur, facit dictum Salustii: cum ait, *Audiui sæpenumero à sanctis viris munditias mulieribus, laborem viris conuenire.* Hunc mundum muliebrem appellauere maiores nostri: de quo Vlpianus *in l. argumento. §. mundus. ff. de auro & argent. leg.* ita ait: *mundus muliebru est, quo mulier mundior fit.* & post aliqua fit differentia inter mundum muliebrem, & ornamentum. Mulier enim potest esse munda non tamen ornata, vt fit in his, quæ se mundauerint lotæ in balneo, neq; se ornauerint. Contra est aliqua post somnum statim ornata, non tamen emundata, & ample de huiusmodi differentia per Tiraqu. *in d. l. 3. connubiali. §. est & Valerii. & in d. l.* satis comprobat mulieres, maxime vxoratas, debere ornari cultu honestiori. testis est Macrobi. *libr. 2. Saturn.* loquens de Iulia Augusti filia, quæ, cum aliquando propter profusiorem seu licentiosiorem vestitum offendisset oculos patris tacentis, postera die mutauit cultus sui morẽ, & lætum patrem, affectata seueritate, complexa est. At ille, qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit. Et quantum, hic ait, in filia Augusti probabilior est cultus, non defuit patrocinio suo Iulia, his verbis: *Hodie enim me patris oculis ornaui, heri viri.* Ideo dicit Baldus *in consilio 30 inc. viso testamento excelsi. circa 4. in 5. volum.* quod viduæ (quoniam maritis carent, quibus sunt caræ) non debent tam pretiosa atque nitida vestimenta ferre, quam quæ maritos habent, quasi hic omnino liceat maritatis. Cum ornatus mulierum fiat gratia viri, *l. vt certo. §. interdum. ff. commodati.*

Etiam iste cultus & ornatus mulierum ex sacra pagina approbatur: vt probatur de Rebecca, *Genes. 24.* quæ à seruo Abraham accepit in aures aureas appendentes siclos duos, & armillas totidem pondo siclorum decem, quibus se ornaret.

Noemi sancta illa mulier dum Ruth doceret, quonam pacto sibi maritum Booz aduocaret, lauare, inquit, & vngere, & induere cultioribus vestimentis, *vt scribitur Ruth c. 3.*

Ezech. *c. 6.* introducit dominum his verbis mulierem alloquentem: *Vnxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calciaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & torquem circa collum tuum, & dedi inaurem super os tuum, & circulos auribus tuis, & coronam decoris in capite tuo, & nata es auro & argento, & vestita es bysso & polymito, & multis coloribus. & decora facta es vehementer nimis.*

Daniel, vir æque sanctus ac doctus, scribit capite 14. Susannam illam insignem castimonia fęminam præcepisse ancillis afferre sibi oleum, & smigmata, quibus scilicet faciem abstergeret, & emacularet.

Cum Andreas Tiraquellus & G. Benedicti *in locis præallegatis* ad vtramlibet partem videantur multa dixisse: tamen conclusio in his, secundum omnes & theologos, & canonistas, & legistas est, quod ornatus muliebris, & cultus moderatus & consuetus est laudabilis. Immoderatus vero, & excessiuus, est vituperandus & reprobandus. Intellige adhuc, quod cultus & ornatus mulieris matrimonio copulatæ sit ad hoc, vt viro placeat, eiusque amorem sibi conciliet, ne ipsa despecta in adulterium labatur. Et ex quo apparebit formosior, maritum è vago faciet abstinere coitu, Et ait Hieronymus *ad Demetriadem de virginitate seculi.* virgines vt spõsis placeant, eosque in amorem sui magis incitent, mira se solicitudine formare student, & naturalem corporis pulchritudinem ornandi arte commendant. Potest & cælebs se ornare, vt virũ sibi facilius quærat. Nulli vero istud cõceditur, si eo animo ducatur, vt externos ad libidinẽ prouocet, in suum amorũ inconcessum alliciat, animos iuuenum solitet, incendat: quoniam id semper peccatum. Fucare autem non licet, vt naturæ lineamenta corrumpat, sed vt occultet deformitatem quam moribus, aut aliud quippiam aduentitium peperit, nihil id esse obnoxium crimini, comprobatur authoritate Apostoli *1. ad Corinth. 12.* Quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, his honorem abundantiorem circundamus. Et *G. Benedict. in dict.*

d Et. ver. cuidam Petro tradiderunt. & Thomas 2. 2. quæſtio. 1. 169. articul. 2. & in ſuis commentariis in Eſa. cap. 3. Et Alc. de Hales. in 2. part. ſuæ ſummæ. quæſt. 151. membro 3. & in 4. part. quæſt. 78. membro 9. & vlti. Aſteſanus in ſua ſumma, libr. 2. titul. 54. verb. vtrum ornatus mulierum. Auguſt. de Clauaſ. in ſua ſumma, in verb. ornatus. Anton. Florentinus in ſua ſum. in 2. part. tit. 4. cap. 5. Bernardin. de Buſtis. in 2. part. ſui Roſarii, ſermone 20. par. 3. cap. Martinus Magiſtri, *in lib. de temperantia, in loco de virginitate. qu. 6. per tot.* vbi dicit vnum memoratu dignum, quod quemadmodum in hac re mulieres errare poſſunt in exceſſu, & exuperatione modi, finiumque ornatus legitimi atque honeſti, ſic & in defectu. Nam antiquitus mulieres, quæ non ſe ornabant, multabantur, vt Iulius Pollux, *libr.* 8. ſcribit, olim Athenis fuiſſe muliebris ornatus Præfectos. Inornatas autem multabant, & multas ipſarum ſcribentes, ponebant in platano, quæ erat in figulina. Harpocratio autem, teſte Hyperide *oratione ſecunda aduerſus Ariſtagoram* inquit, drachmis mille multabantur mulieres in viis inornatæ: & interdum res expoſtulat, vt alter ex coniugibus alterum excitet, & ad honeſtam oblectationem prouocet. *In ea ſententia fuerunt Ioan Andr. & Philipp. Francus. in regula, ea quæ fiunt. de regul. iur. libr. 6. vbi ipſe Ioan. Andr. ample diſſerit hanc materiam. & poſt eum Alberic. in leg. factum à iudice. ff. de reg. iu. & in ſuo Dictionario. in ver. ornatus. Hoſtien. & Pan. in c. 1. de cle. vel monachi. Barb. in proœm. clement. col. penul.*

Aduerte tamen in hac ornatus cultusque ratione morem cuiuſque regionis, eorumque, cum quibus verſaris, eſſe maxime obſeruandum. Quiſquis enim *vt ait Augu. lib. 3. de doctrina Chriſtiana, & repetit in c. 1. 41. d. re.* prætereuntibus reſtrictius vtitur, quam ſe ſe habent mores eccleſiarum, cum quibus viuit, aut intemperans, aut ſuperſtitioſus eſt. Quiſquis vero ſic eis vtitur, vt metas conſuetudinis bonorum inter quos verſatur, excedat, aut aliquid ſignificat, aut flagitioſus eſt. Et habetur *eadem diſt. c. ſi.* Quiſquis contemptis his, cum quibus viuit, lautiora ſibi, vel auſteriora, præ cæteris indumenta quærit, aut intemperans ſui, aut ſuperſtitioſus eſt. Propterea dicit gl. *in c. ſi quis virorum. 30. diſtin. in c. 1. 21. q. 4.* In veſtibus, & ornatu, inſpiciendam eſſe regionis cōſuetudinem quod & volunt gl. & Pan. *in c. pen. in verb. deauratis. extra de vi. & hone. cle.* Bal. *in rub. de conſuetud. col. fin. verſic. conſuetudo debet ſeruari.* & Hiero. *in epiſtola ad Heliodorum Nepotianum* laudat, quod cultus ipſe prouinciæ morē ſequeretur, & de materia *infra in 7. par.* dicitur *in 45. conſideratione.* vbi aduocati, ornatiori veſtitu induti, laudantur & honorantur.

Aduerte etiam, ne modus in his turpiter excedatur, qui omnibus addendus eſt. Cum ſit pulcherrima virtus, quem excedere, nihil habet honeſtum, iuxta illud Horati:

Eſt modus in rebus, ſunt certi deniq; fines,
Quos vltra citraq; nequit conſiſtere rectum.

Et text. eſt *in authen. de referendariis, colum. 3. &* plene ſcribit Iacobus Bonaudi *in gloſſ. ſuis ad Ioannem de Terra rubea, contra rebelles ſuorum regum. articul. 2. primi tractat. in 2. concluſione. in verb. veſtem.*

TRigeſimatertia conſideratio. Mulieres etiam laudantur ex taciturnitate, ſilentio, & breuiloquio: & ex his plurimum commendantur, *vt habetur Eccle. 26.* vbi mulierem ſenſatam & tacitam laudat ſapiens & facit 1. *ad Corinth.* 14. Non ius facit mulieribus vt vel in Eccleſia loquantur, ſed domi: ſi quid ignorant, viros ſuos interrogēt, & 1. *ad Timot.* 14. Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſubiectione. Et *vt ait Ariſt. libr. 1. Polit. c. 8. & fin.* Mulierem ornat taciturnitas. ex dictis Sophoclis Atheni. tragici dicentis in Aiace flagellifero, mulieribus ornamentum ſilentium affert. Et Democr. Ornamenta breuiloquentia mulieri. Et facit id quod Pinacium, mulier pudica apud Plautum in Stico Antiphoni patri quærenti, quales eſſe mulieres oporteat, Reſpondit, vt per vrbem cum ambulant, omnibus os obturent, id eſt, occludant, ne verbum vllum proferant. Apud eundem quoque in rudente Trachalio: *Tacita*, inquit, *bona eſt mulier ſemper, quam loquens.* Et Pontanus *lib. 1. de amore coniugali* ita vxorem monet. *Pauca loqui ſtudeas.* & Alberic. de Roſate *in l. generalis. ff. de adoptio.* ſcribit, mulieres decere taciturnitatem. Id, quod etiam natura ipſa omnium parens aperte docuit: qua duce maſculæ ſolum cicadæ canunt. Mutum verum eſt fœminarum genus, vt Ariſtot. placuit, *lib. de natura animalium, 5. c. 30.* Sicuti & Luſciniæ item fœmellæ cantu priuantur. Idem in carduelis, & caladriis, & pluribus aliis auibus, vt merulæ, & quæ vulgo Lunotte apud nos dicuntur, quarum fœminæ non eliguntur, vt in caueis reponantur. Magno fœminarum documento ſilentium illas ſi quod aliud admodum ornare, *vt etiam ample monuit Cœli. libr. lectionum antiquarum. 9. capit* 32.

TRigeſimaquarta conſideratio. Mulieres laudantur ſi ſe lanificio exercuerint: quod probatur ex Hectoris Homerici, & Gregorii Nazianzeni ſententia, cum inquiunt, vt mulieres domi maneant, domeſtica negotia adminiſtrent, & in his colum, lanam, linum, telam, fuſum exerceant, quæ matronis pudicis conueniunt, eaſque ſi quid aliud quam maxime decent. Salomon *in Prouerb. c.* 31. de muliere forti & pudica loquens, *Quæſiuit* (inquit) *lanam & linum, & operata eſt conſilio manuum ſuarum.* Et Hieronymus inſtruens virginem Demetriadem. *Habeto* (inquit) *lanam ſemper in manibus, vel ſtaminis pollice fila deducito: vel ad torquenda ſubtegmina in alueolis fuſa vertantur.* Et alibi, ad Laetam de inſtitutione filiæ. *Diſcat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fuſum, ſtamina pollice ducere* Ex veteri Romanorum more, Tallaſii nomen in nuptiis crebro iactabatur, vt videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouę nuptæ, exhortarenturque ad opus, & lanificium. quod Græci *Tallaſiam* dicunt, *vt Varro & Plutarchus in Romulo, & in quæſtionib. 129: Feſtus Pompeius tradiderunt.*

Sed & ſponſæ (*vt ſcribunt & Plutarchus in poſtremo loco, & Plinius lib. 8. cap. 48.*) colum ſecum inferebant & fuſum, virorumque fores lana coronabant, ac cingebant. Hac quoque obſeruantia nuptiali indicantes, lanificium à nuptis in domo maritali exercendam eſſe.

Item apud eoſdem Romanos in pelle lanata noua nupta conſedere, & reponi ſolebat: quod teſtaretur lanificii officium ſe præſtaturam viro, vt refert Pompeius. quum ipſi Romani apud Caiæ Ceciliæ ſtatuam æream in templo Marci Anci ſitam, colum, lanam, & fuſum confixerunt, pudicitiæ induſtriæ ſuæ certa monumenta. *authores Marc. Varro & Plin. vbi ſupra, & Plutarch. in prob. c. 28.* Ea eſt autem, vt dicit Feſtus, quæ antequam Romam veniſſet, Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinii Priſci Romanorum regis, quæ tantæ probitatis fuit, vt id Caiæ nomen,

boni ominis causa, frequentarent nubentes, quam summam asseuerant fuisse lanificam.

Et, vt refert Titus Liuius ad finem primi lib. ab vrbe condita, signum probitatis fuit reputatum in Lucretia, quod sera nocte, lanæ dedita, inter vigilantes ancillas in medio ædium sedebat, & per Collatinum eius maritum, iuuenesque Tarquinii fuit inuenta: quam historiam recenset etiam Ouidius *lib.2. Fastorum*, dum ait:

Inde cito passu petitur Lucretia, cuius
Ante torum calathi, lanaq; mollis erat.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant, &c.

Harum, Tanaquilis, Lucretiæ, & aliarum exemplo, monet Ponta. *lib.1. de amore coniug.* vt filias in ea re instrueret, ita dicens:

Tum colore antiquas artes maternaq; iussa,
Atq; agili discant carpere pensa manu.
In digitis acus, ante pedes intexta quasilli,
Viminaque & fuso stamina torta leni.
Hoc Tanaquil opus, hos mores Lucretia monstrat,
Philacidæ hos coniunx Telemachique parens.

Theano, Pythagoræ vxor interrogata, quam potissime vxorem commendaret. Respondit illud Homericum, *lib.1. Iliados.*

Telæ vacantem, & viri lectum parantem.

Helena etiam lanificium exercebat, *vt apud eundem lib. Ili. & 4. Odysseæ probatur.*

Mercurius Calypso Nympham Athlantis filiam texentem reperit, *vt lib. 5. Odysseæ habetur.* Et lib. 6.

Areten regis Pheacum vxorem inter ancillas colo purpurea inuenit Nausica ipsius filia.

Eadem Arete paulo post videt Vlyssem indutum vestem atque tunicam, quas ipsa sua manu confecerat, quibus Vlysses donatus fuerat à Nausica.

Et *libro eiusdem operis decimo*, Vlysses Circem texentem comperit.

Et *lib.15.* scribit Penelopen, non frequenter domum relinquentem, sed in ædium conclaui telam texentem.

Idem Homerus *libr. 5. Iliados* refert, Mineruam super pauimentum Iouis depinxisse amiculum, quo velata erat quodque suis ipsis manibus artificiose neuerat, & texuerat: vt hinc quoque ostenderet, omnes gradus eius artis Mineruam fuisse edoctam.

Andromache quoque Hectoris vxor, *teste lib.11. Iliad.* Telam orditur, dum lamenta, eiulatusq; è turri ob mortem mariti audit.

Et apud Virg. *lib.8. Aeneid.*

Proba castaque fœmina,
Tolerare colo vitam, tenuique Minerua,
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes:
Noctem addens operi, famulasque ad lumina longo
Exercet penso: castum vt seruare cubile
Coniugis, & posit paruos educere natos.

Herodotus *in Calliope* tradit, Xerxem illum maximum regem ab Amestri vxore donatum amiculo quod ipsa texuerat.

Curtius *lib. 5.* tradit. Alexandrum vestes Macedonicas, ad eum ex Macedonia missas, cum his qui eas conficerent, tradi Sisigambri matri Darij iussisse, eamque admoneri præcepisse, vt si cordi quoque essent, eos neptes assuefaceret. Ad quam vocem cum lacrymæ obortæ prodidissent animum aspernantis id donum, quippe cum non aliam contumeliam magis Persarum fœminę accipiunt, quam admouere lanæ manus, Alexander ea re cognita, ad eam peruenit: & mater, inquit, hanc vestem quam indutus sum, sororum, non solum munus, sed etiam opus vides, nostri decepere memores, Caue, obsecro, ne in contumeliam accipias ignorationem meam. Ex quibus Tiraquellus facile ostendit *in suis legibus connubialibus leg.10.* quod nedum apud Romanos & Græcos, sed etiam apud alios lanificium matronis, & ipsis principibus, & illustriori loco natis decorum fuisset, & honestum: quod maxime obseruant matronæ Italicę, etiam nobiles, cum lanas sericeas nere soleant, conductitie tamen, ex quo se ipsas vestiunt & ornant, vt vidi in pluribus Mediolani.

Addidit & idem Tiraquellus Virgilium loquentem de Didone, quæ Aeneæ vestem donauerat, *lib. Aen.4.*

Tyrioque ardebat murice læna
Demissa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Et apud eundem *lib.3.*

Andromache Phrygiam Ascanio chlamydem donat
Manuum monumenta suarum.

Et denuo, *lib.11.*

Tum geminas vestes ostroque rigentes
Extulit Aeneas, quas illi læta laborum,
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Tranquillus etiam *lib.11.* memorat, Augustum Cæsarem ita filiam & neptes instituisse, vt lanificio assuefaceret. Et alibi testatur, illum ipsum non temere alia veste, quam domestica vsum esse ab vxore, & sorore, & filia, neptibusq; confecta.

Id idem de filiabus suis Carolum Magnum fecisse Gaguinus *in suo compendio de gestis Francorum, li. 4. c.* *circa finem* attestatur, dum inquit, *Circa liberos educandus eam curam adhibuit, vt mores bonis disciplinis, fœminas lanificio erudiendas summopere studuit.* Iuxta illud prouerbiorum vlt. *Quæsiuit lanam & linum, digiti eius apprehenderunt vt fusum, & operata est consilio manuum suarum.* quod prophetatum fuerat de Virgine Maria. Quæ secundum Hieronymum, acu & colo acquirebat vnde sibi & Christo eius filio necessaria compararet, *vt refert G. Benedicti in sua repe. Raynutius in verbo, dotem quam ei dederat. numer. 49. extra de testam.*

Plutarchus testimonio Bibuli asserit Brutum ad bellum exiturum, Portiam vxorem interpellantem, ad colum & telam remisisse: & ista est communis & vulgaris remissio vxorum per maritos, cum aliquid eis dicant cui non congruit dare responsum. Et hac remissione prius vsus fuerat Hector in Andromachen vxorem, ita propemodum alloquens in 6. Iliad. Rapsodiæ. Tu vero, quod ad te attinet, abi domum, & quæ tibi curanda sunt, circa telum & colum, ancillasque exerce, & vt opere domestico incumbant iube, hoc officium munusque tuum esto viris autem suum relinque, vt curent bella. Item Claudianus, *in lib. 1. de raptu Proserpinæ*, ita de Proserpina dicit:

Ipsa domum mulcens tenero Proserpina cantu,
Irrita texebat rediture munera matri.

Et Silius Italicus, *lib. 7.* post principium inducit matronas Romanas in hæc verba deprecantes:

Huc ades O regina Deum, gens casta precamur,
Et ferimus digno quæcunque est nomine turba,
Ausonidum pulchrumque & acu sub tegmine fuluo,
Quod nostræ neuere manus, venerabile donum.

Et

Et tandem refert ipse Tiraquellus, quod Accursius *in l. si patrono, in verbo, Magistris. C. de neg. gest.* scribit, proprium esse mulierum nere vel texere, *& in l. cum quereretur. §. lana. in verbo,¦in lana. ff. de l. 3.* dicit mulieres lanam & linum appetere, velut natura ad id eas inclinante, quod maxime deceat.

TRigesimaquinta consideratio. Mulieres laudantur ex amicitia & amore, quem habent erga maritos, si perfecte & vere eos adamauerint: quoniam, *vt habetur ad Titum c.2.* præcipitur adolescentulis, vt viros suos ament: & dilectio in matrimonio est multum commendabilis: quoniam, *vt inquit Phil. 8. Ethic.* Amicitia viri & vxoris est secundum quandam excellentiam. & istud significatur per annulum, quo vxor à viro desponsatur: de quo habetur *in c. nostrates. & in cap. fœminæ. 35. dist.* Qui quidem debet esse aureus, rotundus, & quarto digito positus. Et tantum vnus aureus: quia sicut aurum excellit omnia alia metalla, vt infra dicam *in vlt. part. in 95. consid. de metallis.* ita iste amor omnes amores excellit. Rotundus, quoniam forma rotunda est nobilior forma, *vt etiam in dicta parte vlt. in 5. consid. de cœlis dicitur.* Et per hoc etiam ostenditur perpetuitas istius amoris, vt nunquam finiatur nisi per mortem: & in quarto digito ponitur ex institutione Ecclesiæ, vt ostendatur, quod ille amor debet habere præcordialitatem: dicunt enim philosophi naturales, quod quædam vena à corde procedit, & in quarto digito apparet, vt etiam dicitur *in cap. fœminæ. 35. qu. 2. ad fin.* Vnus autem annulus ponitur ad ostendendum istius amoris singularitatem: vir enim & vxor per consummationem matrimonii efficiuntur vna caro. *notatur in l. aduersos. C. de crimine expilatæ hæreditatis.* cum socii sint diuinæ & humanæ domus: vt ibi, & dixi latius *in commento nostro super consuetudin. ducatus Burgund. in titul. Des droictz & appartenances à gens mariez.* Vbi satis descripsi de laudibus matrimonii: & ibi allegaui Arist. 8. *Ethicorum cap. 2.* dicentem, quod viro & vxori videtur amicitia consistere secundum naturam, quod excellat & excedat omnes alios. Cum licet dicatur quod nullus amor vincat paternum *l. fin. C. de cura furios. & dixi ample in dicto nostro commen. in rub. Des iustices. in gl. & droictz dicelles. ver. ita quia dictum est.* Tamen vt habetur Genesis, Relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Et hæc amicitia coniugalis multum laudata est in vxoribus ab antiquis scriptoribus. Nam Valerius Maxi. de ea *lib. 4. tit. de amore coniugali* scribit, vbi plura exempla adducit, & ibi multum eam extollit. Inprimis in Iulia, Caii Cæsaris filia, quæ cum ædiliciis comitiis Pompeii Magni coniugis sui vestem cruoris respersam sanguine, quorum doctrina, qui iuxta Pompeium ipsum mutuis vulneribus se læserant, è campo domum relatam vidisset, consternata, atque territa metu (ne qua vis ei esset allata) exanimis côcidit, partum, quem vtero conceptum habebat subita animi consternatione, & graui dolore corporis, eiicere coacta, atque ita expirauit: magno quidem cum totius terrarum orbis detrimento. *author Plutar.*

Et de Portia, Catonis filia, vxore Bruti, quæ cum apud Philippos victum & interemptum virum suum Brutum cognosceret, quia ferrum non dabatur, ardentes ore carbones haurire non dubitauit: à quibus præcordia exurentibus spiritum exhalauit.

Pamphilus.

Vixisset Brutus, tunc non tam clata fuisset Portia.

Et de Arthemisia gentis Cariæ regina, quæ post mortem Mausoli mariti in perpetuo luctu & mœrore vixit, quo etiam confecta tabuit armoris eius fide.

Mausoleum seu sepulchrum eidem magnificentissimum fecit, *vt dixi ante, & infra in vlt. part. in 65. considе. de sepulchris.*

De Hypsicratea regina, quæ Mithridatem, virum suum, effusis charitatis habenis amauit, propter quem præcipuum formæ suæ decorem in habitum virilem conuertere voluptatis loco habuit. Tonsis enim capillis quo commodius vteretur galea, equo se & armis assuefecit, quo facilius laboribus & periculis eius interesset.

Quinetiam victum à Cneo Pompeio per efferatas gentes fugientem animo pariter & corpore infatigabili secuta est. Cuius tanta fides asperarum, atq; difficilium rerum, Mithridati maximum solatium & iucundissimum lenimentum fuit. cum domo enim & penatibus fere vagari se credidit, vxore simul exulante.

Ex eodem loco scripsit Valerius certa exempla de amore coniugali maritorum, quo ad eorum vxores, quæ videre poteris.

Apud nos temporibus nostris euenit mirabile exemplum de prima vxore quondam nobilis & potentis vir domini Guil. Greffier, dicti de Boisy, qui suo tempore Admirallus fuit Franciæ. Quæ cum repente vidisset eum à manibus hostium ereptum, & in Galliam è Lombardia reuersum ex captiuitate illum amplexando accurrit, & cum tali gaudio eũ salutando amplexata est, quod cunctis videntibus, qui aderant, spiritum emisit, & de ea dici potest, quod de duabus fœminis, de quibus apud Valer. *l. 10. tit. de morte non vulgari.* genus casus inusitatum, quam dolor non extinxerat, lætitia consumpsit.

Etiam Bapt. Fulgosius *in suo lib. 3. de coniugali charitate*, multa exempla accumulauit de charitate vxorum erga maritos, vt de Panthæa vxore erga Abradotam eius virum, cuius tantus amor fuit, quod cum ei in exercitu Cyri aduersus Babylonios militaret, cæsus in prælio ab hostibus, postea quam ab vxore gentis more deploratus ornatusq; fuit, neq; aliud iam funeri nisi vt sepeliretur superesset, supra mortui viri corpus se peremit.

Phile erga Demetrium regem virum suum insignis amor, animi quoq; magnitudinem coniunctam habuit. Nam, cum eum accepisset, prælio victum in Cassandriam amissis regnis se recepisse, neque ferre posset regno priuatum videre, quem regem victorisque insignem amasset, ingenti compulsa amore veneno se ipsam extinxit.

Idem de coniuge Ligarii Romani, quæ mori cupiens cum marito, dicit se maritum suum proscriptum diu domi seruasse, propterea Triumuirorum lege mori dicere: quæ cum audita non fuisset, extincto viro, cum nemo eam audire voluisset, domum reuersa, cibo abstinuit, atque in magno mœrore, fame, & lacrymis, vitam finiuit.

Idem de Paulina, vxore Senecæ: cum enim Senecæ Nero generis mortis arbitrium attulisset: ipseque desectis venis delegisset, vt in balneo cum sanguine simul etiam vitam effunderet: Paulina eius vxor, coniugali amore compulsa, licet Seneca repugnaret, mori tamen quoque ipsa decreuerat, vt non minus in morte, quam in vita viro comes fidissima esset. Cæterum, cum rem Nero præsciuisset, misit qui sanguinem sisteret, atque eam in vita retineret. Itaque, cum

iam multum esset sanguinis effusum, pallida semper mansit, atque in vultu pudici amoris sui signa semper retinuit.

Idem de Triara, L. Vitellii, Auli Vitellii imperatoris fratris coniuge, quæ Hypsicrateæ vxori Mithridatis comparanda est, de qua non longe dictum est.

Hæc coniugalis flamma, Anniæ Romanæ, prudentiam inspirauit, cum hortanti, vt vidua iuuenis, formosaq; iterum nuberet, Respondisse fertur, nolle, si bonum virum vt primum habere contigisset, perpetua ne eum amitteret molestia torqueri; quod si cõtra in malum incidisset virum, nimium graue semper habituram illud malum, quod nulla necessitate cogente sibiipsa peperisset.

Persimile quoque, Valeria, maior Messalarum fratrum soror, quanquam aliis verbis responsum fertur in pari causa dedisse; dixit enim Seruium, qui eius vir fuerat, & si aliis mortuus videretur, apud se tamen adhuc viuere.

Magnum quoque veri coniugalis amoris experimentum illud fuit quod Stratonis Sydoniæ principis vxor edidit, cum vrbe à Persis obsessa verita est, ne in hostium ditionem vir veniret. Id autem etiam morte si fieri posset deuitare decreuerat. Itaq; cum iam accepisset hostes vrbem ingressos esse, atque non longe abesse, vt viro eius potirentur, adempto ei gladio, manu sua ipsum occidit, corpusque eius, quantum pro tempore potuit, decenter exornauit: cui postea superincumbens ipsa gladio seipsam confodit, vt eadem in morte viro, qua viuens charitate comes esset, vna enim re simul & coniugalis charitatis, & animi sui magnitudinem, atque insuper honoris quoque curam (cum ne viui in hostiũ manib. indigna paterẽtur prouidit) palam testata est.

Idem Baptista, & alia exempla recenset, vt de vxore piscatoris, cuius dolore morbi turbata, amoris animique plena, se cum marito arctissimis vinculis ligatam de rupe præcipitem in lacum misit.

Et de Arria, Romani senatoris coniuge, quæ cum maritum suum Petrum nomine ex coniuratione, captum in Illyrico, Romam naui deferri vidisset, vt cum eo moreretur rogauit, quod cum obtinere non potuisset, seipsam gladio iugulauit. & eductum gladium à pectore marito constanter porrexit: affirmans, vulnus quod fecerat, nihil doloris habere, vt exemplo ipse quoque animaretur, atque in hæc verba, dum virum hortaretur, moribunda corruit.

Persimilem enim historiam recenset ipse Fulgosius de re quæ obuenit sua ætate. Cum, vt ait, à Iacob Persarum rege rebellasset militarium ducum vnus nomine Pandoerus, hic formosissimam habebat vxorem, quæ sextumdecimum non excedebat annum, à qua mirum in modum diligebatur. Ab ea diu rogatus Pandoerus ne cum hoste prælium cõmitteret, cum assentiri coniugi nollet, petiit vxor vt ante prælium saltem eam occideret, ne post eum vitam ageret.

Id quoq; recusante, prælium iniit, in quo victus occisusque fuit, vxore eius captiua, & postremo, militarium ducum vni à rege donata. Cũ vero is eam in matrimonium ducere vellet, ipsa diu denegauit: & cum ad extremum vim parari cerneret, sumpta super ea re deliberationis dilatione, in parua schedula cum scripsisset: Nunquam ferent homines, Pandoeri vxorem, diu post eum vixisse, gladio se traiecit: virum moriens secuta, quum aduersante fato viuum non potuerat.

Ex his facile constat de amicitia coniugali, tanquam arctissimo vinculo, quam plures vxores magnanimiter obseruarunt erga eorum maritos, ideo ex his laudem meruerunt.

Et de his etiam recitat Textor Niuernensis *in sua officina*, aliqua exempla supra scripta, & alia, vbi ait: Alcestis maritum suum Admetum, regem Thessaliæ, tanto amore dilexit, vt quum Admetus ipse morbo laborare, consultaque oracula respondissent, fa[-]turum eum incolumem, si quis amicorum pro eo mori vellet, sola vxor, recusantibus pietatem illam cæteris amicis, pro viri salute, morti se deuouerit, propterea Poetæ fabulati sunt, reuiuiscendi munus ei à Diis concessum. Admetus vero beneficii memor, perpetuas defunctæ nænias instituit. Hieron. Alcestem fabulæ ferunt, pro Admeto sponte defunctam.

Tantus denique fuit Penelopes in Vlyssem amor, vt eo absente per anos 20. castitatem seruauerit impollutam, nullisque procorum blandimentis succubuerit.

Propertius, lib. II.

Felix Admeti coniunx & lectus Vlyßis. Stroza pater.
Adde fidem quam nec coniunx Ithacea vincat.

Capanei, apud Thebas mortui, dum celebrarentur exequiæ, vxor Euadne in rogum mariti se coniecit.

Quum Belides omnes facta coniuratione maritos interfecissent, sola Hypermestra pepercit marito Lino seu Linceo.

Protesilaus, primus Græcorum, interfectus est apud Troiam à Dardano quodam: quod quum resciuisset Laodomia, in solatium mœroris optauit, vt mortui vmbram videret, quod cum impetrasset, in illius amplexibus expirauit.

Antonium quum superasset Augustus, Cleopatra præ animi dolore mortem sibi consciuit.

Gunnilda fuit mulier, quæ cum videret exequias Asmundi mariti sui spiritum ferro sibi surripuerunt, hæc Textor. Huc adde vt plurimum vxores eorum maritos amant, & hanc amicitiam coniugalem appetere solent, multumque desiderant ab eorum maritis præamari; vsque adeo, vt non curent qua vi amari possint, quo item modo in virorum amorem allicefaciant, inducanturue: id, quod attentant magicis artibus, carminibus, poculis amatoriis, cibis gemmisque preciosis, aliisque id genus vt opinantur conciliantibus, de quibus sigillatim explicat Tiraquellus *in suis legibus connubialibus lege* 14. *in princ.* de quibus ad eum te remitto.

Plures tamen reperiuntur, qui præcedenti opinioni refragantur, teste eodem Tiraquello, inter quos Ouid. *in lib. de medicamine faciei* hæc habit:

Sic potius vos vrget amor, quam fortibus herbis,
Quas maga terribli subsecat arte manus.
Nec vos graminibus, nec mixto credite succo,
Nec tentate nocens virus amantis equæ:
Nec mediæ Marsis finduntur cantibus angues,
Nec redit in frontes vnda supina suos.

Et idem *lib. 2. de Arte amandi* negat carunculam (quæ in pulli equini fronte nascitur) aut quamuis artem magicam conferre ad amorem conciliandum cum ait:

Fallitur Aemonias si quis decurrit ad artes,
Atq; quod à teneri fronte reuellit equi.
Non facient vt viuat amor Medeides herbæ,
Mixtaq; cum magicis Marsa venena sonis.

Quod

Quod postea exemplis Medeæ & Circes comprobat subiungendo.

Pharsias Esonidem Circe tenuißet Vlyssem,
Si modo seruari carmine poßet amor.
Nec data profuerant pallentia Philtra puellis,
Philtra nocent animis, vimq́; furoris habent.

Idcirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cum subdit:

Sit procul omne nefas, vt ameris amabilis esto.

Quin etiam idem probat, *lib. 1. de remedio amoris.*

Viderit Aemoniæ si quis mala pabula terræ,
Et magicas artes posse iuuare putat.

Imo ex his & pluribus aliis ipse Tiraquellus *in d.l. connubiali* 14. friuolum reputat & fabulosum, posse huiusmodi pocula ad amorem ducere, explodendo huiusmodi magicas vanitates, quas familiares fœminarum artes Apuleius *lib. 9.* appellat, ex quo dicit amores mulierum & vxorum aliis rationibus comparandos esse.

Et inter cætera, vt ait, nihil est ad hoc efficacius nihilque in id plus habet roboris, quam si fundum vxorium diligenter, non modice frequenter colas. Id enim faciens, licet fueris horridus, deformis, squalidus, ab vxore tamen vnice insigniter amaberis: quin illa te colet perinde ac Deum in terris alterum, & obseruabit. Alioquin si hoc desit, odio te & despectui habebit, quantumcunque eam amaueris, castumque atque aliarum coitum abhorrentem præstiteris.

Apud Plautum in Truculento, cum miles miraretur Phronesiam mulierem rusticum quendam ardenter amare. Mox adiuit mulierem, vt admirari desineret: hæc dicentem, quanquam squalidus est, quanquam hic horridus, citus bellum init. Contra apud Apuleium, *lib. 5. de asino aureo.* Fœmina quædam virum exitiali odio prosequitur: quia rarenter palæstram veneream exerceret, suamque in ea re fortunam dolenter ac misere deplorat. *Ego vero,* inquit, *maritum rarißime Venerem meam recolentem sustineo.* Et, vt idem Tiraquellus prosequitur (qui satis lasciue in multis scripsit) credit hoc esse verum, etiam sine testimonio. Quis enim (ait) non credat mulieres eam rem sitienter appetere, nullaque re magis ad amandum allici: & imo, vt magis in lasciuia profluat, dicit fore multa, quibus si vtatur vir, vxorem virilius & frequentius comprimet. Adducit in testimonium gloss. *in c. quicquid. 32. quæst. c.* & Innoc. *in c. fraternitatis, super ver. commiscetur. colum. 2. extra de frigid. in malefic. Bald. in cap. à crapula. extra de vit. & honesle.* Plin. *libr. 26. cap. 10. & lib. 28. cap. 19. ad fin.* & Galenus *libr. 5. de simplicibus distinct. 6. cap. 2.* & plures alios medicos ibi citat. tandem concludit medium in hoc esse tenendum, prout & in aliis rebus, cum mediocritas dicatur, & in omnibus fere rebus optima existimatur: cum ex excessiuo & immoderato coitu, multa mala & inconuenientia sequantur, etiam ex abstinentia, & dimissione coitus, tam in viris, quam in fœminis. A quo dicit non omnino abstinendum esse, cum sit vtilis, sicut labor, si modus adsit, & quibus conferat, & quibus non. Sunt etenim, vt ait, mulieres, coitus appetentissimæ: ita quod ex improbitate, importunitate, & acerba exactione earum, mariti quandoque coguntur immoderate vti: ideo ad hanc rem dat plura remedia prohibentia coitum: Primo enim vt inquit, monet, vt è boue siluestri, nigro sanguine hircini lumbi perungantur, vt illi tædium Veneris fiat. Iuxta Plinii sententiam *in lib. 28. d. cap. 19.* ibi & ipse Plin. subdit. Amoris quoque tædium fieri, pota hirci vrina ammixto propter fastidium nardo. Idem rursum *eod. lib. cap. 28.* dicit Hippotami pellem, è sinistra parte frontis, in inguina adalligatam, Venerem inhibere. Aspersu quoque cineris, ex Lincum corio & vnguibus exustis sit, fœminarum libidines inhiberi. Idem Plin. *lib. 30. cap. 6.* scribit, Puluerem in quo famula volutauerit, corpori inspersum, mitigare ardores amoris. Idem *lib. 32. cap. 4.* dicit: Magos dicere, quod harundine transfixa ranæ naturæ per os, surculus in menstruis defigatur à marito, adulterorum tædium fieri: quæ si vera sunt, vt ille dicit, multum vtiliores vitæ existimantur ranæ quam leges. Idem quoque *eo. c. in princ.* Squamæ testudinum è summa parte derasæ, & in potu datæ, venerem cohibent. Diosc. *lib. med. mate. 2. cap.* 71. tradit, Scincum decoctum cum lente ac melle, aut semine lactucæ cum aqua potum, Veneris cupiditates inhibere.

Albertus Magnus, *libro 22. de anima.* testis est, quod si quis testiculum dextrum Lupi, oleo mixtum, mulieris vuluæ cum lana imponat, remouet ab ea coeundi desiderium, etiamsi fornicaria fuerit.

Idem paulo ante dixerat (vt ait Tiraquell.) quæ an sit vera, viderint alii, quod si virga Lupi in nomine alicuius siue viri, siue mulieris ligetur, non poterit coire donec nodus talis fuerit solutus. Non crederem in æternum ista esse vera, sed potius ridiculosa & derisoria:

Aliud quod mirum esse dicit, veterum monumentis scriptum reperitur: Fuisse in Achaia ciuit. Argyram nomine, ac fontem quoque, & in propinquo fluuium Selennium ab adolescente dictum, qui Argyræ nymphæ oblaqueatus amore, ac desiderio extabescens, sit à Venere in eum deformatus. Vnde Selennini aquam id laudis adeptam ferunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros quam fœminas. quod si verum est, multis pecuniis pretiosior est hominibus aqua Selennini, de quo dixi *in vlt. part.* vbi de excellentiis aquarum fit consid.

Sed & medici, multa passim ad inhibendam Venerem conscripserunt, vt Auicenna *in 20. tertii tractat. 1. capit. 25.* & plures alii, quos in loco prædicto allegat Tiraquellus, quibus potius assentirem, quam nugacibus præallegat. & admonet coniuges, non tempestiuius eos voluptati Venereæ operam dare, quam cum aliquid iurgii, aut discordiæ inter eos intercesserit. Nihil enim omnium rerum esse, quod eos ocius faciliusque ad amicitiam reuocet, aperte insinuat Homerus, apud quem *lib. 13. Iliad.* Iuno. de Oceano & Thetide eius vxore loquens, illorum iurgia se soluturam, atque in coitum reducturam profitetur. & Plutarchus *in præceptis connubialibus*, cum ira, ait, dissidioque vir & vxor vexantur, tum maxime Venerem optimam huiusmodi malorum medicam accersere oportet. Et hoc sane efficacius in eam rem fore existimo, quam fuerit olim Romæ sacellum illud deæ Viriplacæ: Id, quod cum vir & vxor discordes conuenissent inuicem locuti quæ voluissent, contentione animorum deposita, concordes reuertebantur, vt à Valerio Maximo *in titulo de instit. antiquis* dicitur. Quanquam illud verisimile est, virum & vxorem in eo Sacello congredi inuicem solitos, & hinc pacata omni ira redire. Neq; hoc absurdum omnino videri debet, cum

teste Hieronym. *in Euter.* cæteri fere mortales, præter Ægyptios ac Græcos, coeant in templis, putantes homines esse, vt cæteras animantes. Etenim videre licet, & pecudes omnes & volucrum greges, coire in Deorum templis atque in phanis: quod si non esset Diis gratũ, non facturas illas fuisse allegant. Quod & si in cæteris templis non satis honestum fuisse, videri potest, nec etiam probat Hieron. vt & improbat Ecclesia catholica *in cap. significauisti. de adulteriis, in c. proposuisti. & c. si. de consecratione eccl.* in hoc tamen, quod Deæ Viriplacæ dedicabatur, nõ in tantum vituperandum fuit.

TRigesimasexta consideratio. Mulieres laudem consequuntur ex fide earum erga maritos: vt multarum exemplis patet apud Baptistam Fulgosium *in sua collectanea de dictis factisq; memorabilibus. lib. 6. cap. 7.* vbi plures vxores commendat, ex earum fide, quam habuerunt erga maritos. In primis, de Chilonia Spartana Leonidæ filia, & Cleombroti vxore refert, qui ambo in Spartano regno contendebant, & inter discordias ciuiles cum Cleombrotus vir, Leonidam, eius patrem in exilium misisset, à viro patris restitutionem impetrauit. Mutata vero fortuna pari opera apud patrem restitutionem eius mariti, impetrare non valuisset, licet feliciter apud Leonidam eius patrem in patria viuere poterat, maluit attamen, vt cum eius viro exilii comes efficeretur.

Etiam de vxore Panthei Lacedæmonii, cum expulso Cleomene Spartarum rege, ab Antigono, Macedonum rege, cum is in Ægyptum ad Ptolemeum regem se recepisset, ac Panthæum vxor sequi vellet, à parentibus prohibita, magno studio seruabatur. Demum ipsa astu ingenti adinuento, equo ad mare nocte se contulit, atque incognita nauem conscendens, in Ægyptum ad virum peruenit, amboque illic simul vitam finierunt.

Sequitur & tertio loco de Sara, vxore Abraham, cuius modestiam, fidem atque amorem admirari debent omnes: de qua habetur *Genes. 12 & 16.* quæ cum se virumque iam grandes natu, orbos inspiceret, viro persuasit, vt cum ipsius ancilla Agar Aegyptia concumberet, tentaretque si ex ea filios procreare posset: quod cum Abraham fecisset, natusque esset Ismael, non aliter, ac filium ex se natum, Sara ei sustulit. Nam præter aliarum morem prudens, atque virum suum amans fœmina zelotypiæ, graui in mulieribus malo, propagandæ viri sui stirpis respectum anteposuit.

Stratonica, Deiotari Galatarum regis vxor, suo beneficio nec frustrata est, quæ tum aduersante valetudine cum viro filios se concipere non posse videret: qui in regni successionem vocarentur, marito persuasit, vt libere cum alia operam daret, genitosque sibi supponere, quod cum is negligeret, ad eum deduxit virginem nomine Electram, cubicularẽ suam ministram, morib. atque forma insignem, ex qua Deiotarus aliquot filios procreauit, quos Stratonica post viri mortem amanter non secus ac suos aluit, atque in regno succedere permisit.

Succedit & decenter Tertia Aemilia, prioris Aphricani, quæ cum sciret, viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauit, ac post mortẽ viri, manumissam ab ea ancillam, in matrimonium liberto suo cum liberali dote dedit. *testis est Valer. libro 6. capit. septimo.*

Longe etiam maior Liuiæ erga Augustum virum fides, atque indulgentia fuit, quæ cum sciret Augustum puellis nondum maturis oblectari, clam, magna diligentia perquisitas secreto ad eum deduci curabat, præ nimia fide amoreque id marito concedens, cuius gratia nonnullæ cum pellicem ferre non possent, interdum viros peremerunt: atque idcirco tanto magis laudanda, quanto eius exempla rariora inueniuntur. Anteponenda tamen est Liuia Tertiæ Æmiliæ (de qua proxime dixi) fidei erga Scipionem: verum quanto maius est rem ipsam sponte agere, quam contra ipsius mentem ab alio factã perferre?

Rachel quoque, cum se sterilem animaduerteret, Balam, ancillam suam marito Iacob comprimendam dedit, vt pariat, inquiens, super genua mea, & habeam ex illa filios, *vt scribitur Gen. 20.* & ibi similiter dicitur quod Lya, Zelpham ancillam suam, marito tradidit.

Sed nunc se offert locus, vt de Octauia M. Antonii vxore loquamur. Quam cum ipse Antonius Romam remisisset, frater Augustus Octauiæ suadebat ne in Antonii domo habitaret, cœptum enim iam inter eos bellum erat: ei igitur Octauia respondit, se nunquam adduci posse, vt in alia domo habitaret, quamobrem eodem animo Antonii amicos, quos antea vidit, & priuignos non aliter habuit, ac si ex ipsa procreati essent, conata, quantum permittebatur, fratrem ab armis in Antonium dimouere: dedecere enim plurimum aiebat, vt duo terrarum orbis gubernatores, vnus, quod alter sorori suæ amicam anteferret, alter autem, nimio erga amicam amore captus, inter se bellum gererent.

Pariter de Herodiade, Herodis Tetrarchæ vxore, quæ ingentem quoque fidem viro ostendit, cum in vrbem Romam cum eo profecta, vt Agrippam fratrem accusaret, rem in contrariam cedere vidit. Viro enim Lugdunum exulatum in Galliam misso, licet multum à fratre fratris causa à Caligula Augusto rogata fuerat, vt redire in patriam vellet, principatus parte quam vir obtinebat oblata: maluit relicta patria in Gallia cum viro inopem vitam degere, quam sine eius præsentia maximas opes in patria possidere.

Idem quoq; de Arcolia Flacilla, Prisci vxore. Quæ cum Romæ in magnis opibus manere posset, patriæ opibus exilium cum marito Pisonianæ conspirationis conscio prætulit.

Gnatia etiam Maximilla Flacillæ exemplum imitata, omnibus relictis, virum Gallum sequi voluit, ob eandem qua Priscus Flacillę maritus conspirationem damnatam.

Sed singulare & vltimum fidei vxoris erga maritum, recenset idem Fulgosius de Gisberti Corrigiensis vxore: quæ propinquorum conspiratione, & eorum quidem, qui ipsius factionis erant, ab vrbe Parmæ imperio Gisbertus expulsus fuit: Inter conspiratores autem cum vxoris frater Rolandus Rossius esset, & sororem in tumultu rogaret, vt populi impetum in domum suam declinare vellet, qui eius modi erat, vt etiam fortem virum terrere posset, ipsa obliqua facie ad fratrem conuersa proditorem eum compellans, respondit, Dii faxint ne me profanet eius domus ingressu, quæ in propinquum suum adeo perfida fuit, neq; eo pane vescar, quem canes quoq; ob perfidię labẽ, etiã in maxima fame deuitarẽt: quin potius ad virũ meum profectura sum, quem nuptiarum mearum pignore fefellisti, & coram eo me constituam.

stituam, vt hanc iniuriam in me ipsa vlciscatur. His dictis nudis pedibus passisque capillis ad castrum nouum vbi vir erat profecta est, eius pedib. obuolui cœpit, & flens rogare, vt ipsius morte acceptam à Rolando fratre iniuriam vlcisceretur. Hæc Fulgosius in loco alleg.

Quam fidelitatem in mulieribus etiam multum laudauit Apostolus cum per fidelem mulierem vir infidelis sanctificatus est, *vt ait 1. Corin. 7. & in sum. 28. q. 1. ad fin. & in c. iam nunc illud. concordat text. in l. eum qui in fi. C. de episc. & cle.* vbi vxores interdum viros meliores efficiunt. & ibi not. Bald. quod bona mulier facit bonũ virum, & sic fidelis mulier facit virum fidelem: felix ille est, qui talium potuit cognoscere causas. Legitur enim, quod Publius Rubrius Celer, vixit cum Caia Ennia vxore sua annos 43. menses 8. sine vlla querela. Albutius etiam vixit in coniugio cum Terentiana Valentiniana annos 25. sine vllo iurgio.

TRigesimaseptima consideratio. Honor deferendus est mulieribus in assurgendo, in viis eis cedendo, & eas sedibus præponendo: quod à Veturia Coriolani matre habuerunt. Nam, cum antiquitus nullus, vel modicus honor, vsque ad tempora Veturiæ præstaretur: sancitum fuit à Romanis, propter ingens beneficium ciuitati factum per Veturiam, ne ciuitas ingratitudine argueretur, vt mulieribus homines semper assurgerent, & in viis eis cederent. de quo Valerius *lib. 5. tit. de gratis.* & Philip. Bergomensis *lib. 5.* Anno mundi 4700. Et facit pro hoc quod decidit Ioan. Calder. de consil. suæ vxoris, quem refert & sequitur Pan. *in c. cum inter vniuersa. in fin. de electio.* vbi mulieres æquiparantur grauibus personis. Et alibi text. eas comparat excelsis dignitate viris. *in l. optimam. C. de contrahen. stipul.* Imo mulieres inter egregias personas numerantur. *gloss. & doct. in l. ad personas. ff. de iureiur. Bald. in l. si quis testium. de testibus.* Et, vt dicit Albertus de Eyb. *in sua Margarita supra alleg. part. 2. tractat. 2. oratione 17.* Vlpianus Iurisconsultus fœminas clarissimas appellat. Imo imperator Iustinianus vocat vxorem suam reuerendissimam, *in authentic. vt iudices sine quoquo suffragio. §. sed neque.* & serenissimam. *l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript.*

Imo & maritus debet vocare vxorem suam dominam, *vt est text. in l. vxorem. ff. de leg. 3. Bart. in l. penult. C. de don. inter vir. & vxor.*

Sed quæreres, an doctor vel miles teneatur vxorem suam vocare dominam. Istam quæstionem tetigit G. Benedicti *in sua repeti. cap. Raynut. in verbo, in eodem testamento relinquens 1. extra de testa.* & dicit, quod si ex persona, & facto mariti militis, aut doctoris, vxor vocetur domina, non tamen maritus miles, vel doctor, eam appellare tenetur dominã, si vti noluerit maritus, illo priuilegio. & refert, quod ita decidit Barto. *in dict. l. pen.* Roman. assignatur: nam vxor tali priuilegio vtitur iure mariti, & in consequentiam dignitatis mariti, est domina: ideo non potest eo vti contra maritum, vel eo nolente. *argum l. si iudex. ff. de minoribus.*

Et vtrum pro tali honore eisdem debito, competat eis, aut interdictum, aut officium iudicis, dicam *infra amplius.*

Sed videatur Ioan. Fab. & alii, *in §. aliam Instit. de bono. poss.* & Bald. *in l. obseruare. §. antequam in fin. ff. de offic. procons.* & Bald. *in c. licet causam. in 4. col. per illum text. de caus. poss. & prop.* & vide Pan. *in c. abolendæ in 2. col. de sepulturis.* dixi *in præcedenti part. & in 2. consid. incip. honor cunctis rebus.*

Imo etiam, an contra homines habeant remedium, si non deferatur eis in assurgendo aut in cedendo, ponit Benedicti *in loco supra alleg.*

Et quod mulieres, in multis, sint melioris conditionis, ponit Dec. *in reg. fœminæ. ff. de reg. iur. vbi ample per eum.* Nam etiam refert Philippus Bergomens. *in suo supplemento Chronicarum lib. 8.* quod anno Christi 224. & tempore Heliogabali Imperatoris (cuius Semyamira mater fuit) qui conuentum mulierum, more senatorio ordinauit, quibus fuit data authoritas, de moribus circa statum tractare, & super his leges instituere. Et huic statui matrem Semyamiram fecit principissam Heliogaba. à qua senatusconsulta plurima ridicula manarunt. Statutum quippe in eo senatus fuit, quo vestitu, quibusue ornamentis, vnicuique vti licitum esset. Cui etiam cedere, cuiq; assurgere deberet, &c.

Dixi hic ante, quod propter beneficium illatum ciuitati Romanæ, fuit sancitum in senatu, quod mulieres in antedictis honorarentur. Nam etiam tunc fuit sancitum, quod mulieribus liceret vti auro, & purpurea veste, aureisque fibulis, & armillis. Et rationem ponit Valerius, *lib. 2. de institutis antiquis. facit text. in l. 2. iuncta dici. Barbo. in l. 1. C. de vestibus oloberis. libro 9. & in l. 1. C. vt nemini liceat in suis frænis equestribus eodem lib. & in dictis locis Luc. de Penna, & Iacob. Rebuff. & Ioan. de Platea.* vbi vestes & Iocalia, nimis pretiosa portari vetita non censentur mulieribus prohibita: sed viris solis nisi de mulieribus expresse diceretur: adeo quod in statuto perlas portari prohibente, mulieres non comprehenduntur, *secundum Bartol. in l. 1. ff. de fronte. prout dicit Benedicti in dict. repetitione, in verbo, duas filias.* Sed parcat mihi, quia Bartol. hæc non dicit *in dict. l. 1.* sed solum dicit, quod statutum prohibens, ne mulieres portent perlas, intelligit de portantibus perlas naturales & non fictas. Videntur tenere contrarium multi, *vt per Barb. in consi. suo 29. in 2. volum.* Vnde licet olim, vt dicit Benedicti, ab Appio Tribun. lex Romæ lata fuisset, quod neque mulieres aliam, quam semiunciam auri haberent, & ne diuersi coloris vestimento, nec vehiculo per vrbem vterentur, tamen postea, lex illa mulieribus dura per Marcum Catonem, & Tyberium Gracchum consules fauore earum abolita fuit, vt refert Fascicul. temporum de his consulibus loquens. Et quoniam ample per eundem Benedi. *in d. sua repet. de ornatu mulierum,* fit mentio in gloss. cuidam Petro tradiderunt, & quia esset nimis extrauagare materiam, non aliter insisto: sed recurrendum est ad eundem Benedicti in dicto loco.

TRigesimaoctaua consideratio. Laudandæ etiam sunt mulieres propter earum solicitudinem circa maritos, res domesticas, & filiorum educationem. circa maritos vero, quoniam, vbi non est mulier, ingemiscit egens, *Eccles. 36.* dixi *in consuetudi. nostris ducatus Burgundiæ, in rubri. Des droictz & appartenances à gens mariez, ibi. Primo enim.* vbi dixi de felicitate hominis habentis bonam mulierem. Sed quia raræ sunt, ideo etiam tales sunt raro felices. Quæ in hoc meruerunt obtinere, quod matrimonium assumeret nomen à matre, & non à patre. *c. ex literis. de conuers. infidelium, secundum Doct. in rub. de sponsali. Ioan. Fab. Insti. de patria potest. in prin.* Et hæc solicitudo ver-

do versatur circa laborem matris. Quoniam, *vt dicit Aristot.8.Ethic.* Matres plus diligunt pueros, quam patres, quia certiores sunt de eis, & habent plures labores circa eos. Quis enim non misereatur earum, propter obsequia, quæ viris præstant, propter partus periculum, ipsam liberorum procreationem? dicit text. *in l.assidue.C.qui potio.in pig.habe.* plus laborat mater erga filios, quam pater in pluribus. Primo, eos portando nouem mensibus in vtero, quod non bene dicitur onus tanto tempore conceptum in vtero portare: inde est, secundum aliquos, quod sicut ædificium latius, & grossius est inferius, & magis subtile superius, ita mulieris corpus grossius est in partibus inferioribus ad portandum tale onus, & subtilius, & gracilius est in superioribus. Vnde, *vt dicit Ambros.super Lucam 2.cap.* Tu matri debes pudoris iniuriam, virginitatis dispendium, partus periculum, vteri longa discrimina, &c. Alia tamen est ratio, quam ponit Nicolaus de Lyra, *Gen.2.in verbo, ædificauit.* vbi dicit, hoc ideo esse propter debilitatem calidi naturalis in muliere, quæ naturaliter est frigida: ideo maior pars alimenti, de qua fit mutatio & augumentum, remanet in inferioribus partibus. & vide Lucam de Penn. *in l.1. C. de agricolis & censitis.lib.11.* & minor pars superius eleuatur. quod contrarium est in masculo.

Secundo, magis laborat mater in liberos pariendo, ex quo multoties contingit sibi mors.

Tertio, magis laborat mater post partum eos lactando & nutriendo. vide Felin. *in dict.cap.ex literis.de conuers. infidelium.* de quibus vide per Guillelmum Benedicti *in sua repet. capit. Rayn. in ver. mortuo itaque testatore.l.secund.num.27.28. & 29.de testament.* vbi dicit, quod propter labores, quos matres habent in filios, plus diligunt filios, quam patres. Quoniam, vt dicit, sunt certiores: *vt dicit Aristotel. in loco supra allegato.* Et etiam, *vt dicit Benedicti in dicto loco, num.24.* mater, in procreatione liberorum præbet materiam, & sic maiorem portionem. Cum naturaliter illam rem magis diligamus, in qua magis scimus nos habere ius. Et, vt dictum est, maior portio de substantia matris est. Quoniam, vt Galen. ait, sperma hominis, est velut fides ad citharam, id est, Instrumentum ad materiam, circa se coagulandam. Inde dicitur mater, quasi martila in generatione: vel quasi mamma, quia mamillas terit. propter quod cōfunditur opinio aliquorum erronee dicentium, quod mulier non dicitur generare filios, sed solus pater, habita nominatione ab agente non à patiente, quod fatuum est dicere, secundum Paulum de Cast. *in l.1. C.de conditionibus insertis.* vbi dicit, quod æque principaliter generat mulier, sicut masculus, cum generatio fieri non potest sine vtroque. Quia, cum secundum naturales pater præbeat formam, & mater format materiam in re generata, æque principalis est materia, sicut forma: Imo se habet per prius. Cum sine materia imprimi non posset nec esse forma, sed è conuerso sic.

TRigesimanona consideratio. Laudandæ sunt etiam mulieres, quoniam ex corporibus earum, aut ex partubus, multa remedia salubria in medicina inueniuntur: vt plene narrat, & ponit Plin. *in suo lib.natu.histo.lib. 28. & c. 7.* vbi dicit, quod ex capillis, lacte mulieris, salua & menstruo multa singularia remedia fiunt

QVadragesima consideratio. Licet mulieres ex dignitate mariti honorari debeant, *vt est text. in l.mulieres.C.de dignitatibus.lib.12. vbi ample Luc. de Penna l.fin.C.de incolis.lib.10.ibi, honore mulieres maritorum eri- gimus, genere nobilitamus.in l.fin. Cod.de nuptiis. ibi, vxor marito concrescat, & sentiat eius fulgorem. in auth. de con- sulibus.§.si autem.ibi, decet enim frui eas & coniugis clarita- te. sequitur : Quoniam vxores coruscant radiis mari- rum.collatio.4.* Facit ratio: quia sunt vna & eadem ca- ro *cap.nec illud 33.quæst.5.& c.Martin.cum similibus.de co- gnatio.spirituali. cap. debitum, extra de bigamis .cap. Agi- thosa.in fin.27.quæst.2.* faciunt quæ dicit Felin. *in cap. su- per eo.de test.* vbi dicit, quod honor est, incrementum- que vxori, si nubat se potentiori. faciunt, quæ dicit Bonus de Curtili, *in suo tractatu de nobilitate, parte te- tia, nume.186.* dicam alibi amplissime, & iam dixi *in consuetudinibus nostris ducatus Burgundiæ. in tit. Des main- mortes. §. in gloss.1.* Adde tamen, quia Paul. *1.ad Co- rinth.11.* dicit, quod mulier est gloria viri. Et aduerte etiam, quod licet mulier habeat dignitatem à viro est tamen dignitas, quę est sine administratione: quo- niam dignitatem cum administratione habere non possunt. *l.2.ff.de reg.iur.* quod tamen dicunt fallere in mulieribus excellentibus. de quibus *in fin. C. de arbi. & in cap. dilecti. de arbitris.* Et in abbatissis, quæ ha- bent administrationem in suas monachas: *vt not. per Bartol.in repetit.l.1.in oppositione.Cod.de dignitat.lib.12. & per Cyn.in l.fin. Cod. de arbit.* Dicit tamen Iacob. Re- buff. *in d.l. 1. C. de dignitatibus.* quod dignitas gene- filiæ, quæ venit à patre, est excellentior, & præfer- debet dignitati, & mulieri obuenienti ex parte ma- riti. Vt propterea, vt dicit: Si filia regis nubat ali- cui duci vel comiti, dicetur regalis. Et etiam, si fi- ducis nubat alicui militi simplici, dicetur ducissa. probatur, *vt dicit per d.l.1.* Si tamen dignitas mariti maior, quam dignitas, quæ eidem obuenit, ex par- patris, quod tunc vti poterit nobilitate viri. Vt si fi- lia ducis nubat regi, dicetur regina. Et si filia mili- nubat comiti, dicetur comitissa. Et vxor nobilior minus nobili vxori præferetur. *l.1.ff.de senatorib. & no- gloss.in verb.coniugis.in authent. de consulibus.§.hæc itaque colum.4.* & dicit Bald. *in l.fœminæ.ff.de senatoribus.* quod fortior est nobilitas, quam habet filia ab origine quam illa, quam habet à marito: quia proprio radio & non alieno coruscat. Et hoc bene sciunt dic- gloriosæ nostræ mulieres, de quibus taceo, cum non sit intentionis nostræ aliquid tangere hic, nisi con- cernat honorem: Dicā latius *infra in 5.par.in 36.consid.* In muliere tamen, dignitas esse non potest, licet ra- diis maritorum, aut suorum parentum coruscant, sed venustas, quoniam dignitas in viris, & in mulieribus venustas. Vnde dicit Cicer. *lib.1.officio.* Venustatem & muliebrem dicere debemus, dignitatem virilem. & vtrunque est dignitas dicit Cice. *eod. lib.2.officio.* Au- gustin. vero fecit librum vnum de honestate mulie- rum.

QVadragesimaprima consideratio. Mulieres et- iam dicuntur (sicut & viri) nobiles. primo pro- batur, *Actuum 17.ibi. Et mulieres nobiles non paucæ.* Se- cundo, iure canonico, *per text.in cap.1. quod incipit, In Francia quidam nobilem mulierem.extra de sponsa. & dix- aliquid infra in 8.par. in 19.consid.incipit, Nobilitati in be- neficiis.* Et non solum ratione mariti, vt in præceden- ti consideratione, sed etiam parentum. *text. in l. mu- lieres honore maritorum erigimus, genere nobilitamus. C. de dignitati. lib.12.* Nam liberi originem paternam se- quuntur. *l.cum legitimæ nuptiæ. ff. de statu hominum.* et- iam quo ad dignitatem, & honores, *l.fœminæ. ibi, pa- rentes vero.cum duab.ll.seq. ff. de senato. & l.exemplo. C. de decurionib.lib.10.*

Item,

Item, fœminæ dicuntur præcellentes, *vt est text. in c. dilecti. de arbitris, extra.*

Item comparantur excelsis dignitate viris, *per text. in l. optimam. §. cum itaque. C. de contrah. stipulat.*

Item, grauibus comparantur personis, *vt supra prope. in 37. consid.*

Item, sicut ad personas egregias, propter eorum dignitatem, mittitur ad iuramentum præstandum *vulgata l. ad personas egregias. ff. de iureiur.* Sic pariter ad mulieres (ne dicam dominas, vt ibi exemplificat gl.) propter honestatem, & reuerentiam. *secundum Bald. in cap. qui testium. extra de testibus.* Quia non decet eas cœtibus virorum commisceri, quas sexus pudicitia, ab eorum consortio fecit alienas. *l. fin. C. de arbitr.* Nec omnibus perperam naturalis pudor sese manifestare concedit. *§. cum itaq. supra allegato.*

Item, *vt testis est Papinianus in l. vxorem, in princ. ff. de lega. 3.* maritus quidam (qui beneficio affectionis, & pietatis, semper motus fuerat erga eam) vxorem suam dominam appellat in suo testamento, & Ouid.

Nam furor in dominam temeraria brachia mouit.

Id est amicam, vt aliqui exponunt, sed capi potest pro vxore, sicut dominus pro marito. Virg. *lib. 4. Æneidum. Connubia nostra Reppulit, ac dominum Aeneam in regna recepit.* vt supra satis probe dixi.

Item, Scæuola iureconsulto argutissimo autore. *l. Titia. §. qui Marco. ff. de annuis legatis,* vxor à marito, Domina sanctissima nuncupatur, vt supra ample dictum est ista parte, *in 31. consideratione in c. mulieres ex hoc etiam laudantur.*

Item, Iustinianus Imperator, coniugem suam nomine Theodoram (cuius consilio administrationum, seu officiorum venditio reuocata fuit) Reuerendissimam intitulat, *vt patet in authent. vt iudices sine quoquo suffragio. §. hæc autem omnia. collat. 2. de quibus paulo ante dictum est in 37. consideratione, incipiente Honor deferendus est.*

Et non solum vxor Regis (licet regnum sibi non pertineat) Regina vocabitur, vt est casus, *secundum Pan. & alios in c. dilecti. extra de arbitris.* cuius radiis coruscabat. *l. fœminæ. ff. de senatoribus.* Et rationabiliter Regina appellatur, etiam secundum communem vsum loquendi, quo vxores, dignitate mariti, in honorem decorantur: verum etiam vidua Regis relicta, durante viduitate, vocabitur Regina. *videtur pro hoc text. iuncta suprascriptione: in capitulo cum deuotissimam. cum cap. sequente. 12. quæst. 2.* & hoc modo loquendi etiam vtitur, vt quandiu vidua permanet, dignitate mariti defuncti, post illius mortem sicut in vita decoretur. Cum vidua sit mariti mortui imago, ipsum repræsentans, *secundum Bald. in l. pignoris. C. de pignoratitia actione, pro quo est text. in c. ex parte, extra de foro competen.*

Aduerte tamen, cum vxor tali priuilegio vtatur iure mariti. & in consequentiam dignitatis mariti est priuilegiata, ideo relicta, vel commissa, vxori Regis, vel Comitis, licet sub nomine dignitatis regiæ, vel comitalis (cum dignitatem habeat ex persona mariti, & non sua) non transibunt ad successorem, ipsa mortua: quod secus esset in Rege, *casus est in l. quod principio cum l. seq. ff. de lega. 2. vbi Bart. & alii.*

Secundæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

TERTIA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

ERIT DE ORDINE COELESTIVM CORPORVM, ET DE LOCIS SPIRITVVM etiam infernalium.

Quinquaginta Considerationes habet.

PRo expeditione huius tertiæ partis, quæ est de ordine cœlesti, ad quem omnes alii ordines sumunt exemplum, vt dicam in sequenti parte: & Cœlestibus, ordine, sedes prima datur, ait Claudianus. Quoniam licet ratione naturali, istud non sit bene cognoscibile, aut scibile, secundum illud Iob. 38. *Nunquid nosti ordinem cœli, & pones rationem eius in terra?* quasi dicat. Non, sed per reuelationẽ diuinam aliquid scitum est. vnde Paul. sciuit per reuelat. A quo B. Dionysius, qui *in 6. cap. cœlestis hierarchiæ*, distinguit tres hierarchias angelorum, ex quibus facit nouem ordines: & ex dictis ibi, & quæ infra dicetur, videtur dicendũ principaliter, quod sint duodecim sedes principales in paradiso, videlicet, Sedes ipsius Trinitatis, & Deitatis. Sedes filii respectu humanitatis. Sedes beatissimæ Virginis Mariæ. Et nouẽ aliæ sedes, nouem ordinum. Ioannes vero vidit sedes multas positas in Cœlo, vt habetur *Apoc. 4.* de quibus statim dicam.

COnsideratio ergo prima erit. Quod cum Deo sedes per sanctos Prophetas attribuuntur, *vt Esaiæ 66.* Cœlum mihi sedes est. Et *Dan. 7.* Aspiciebam, donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedit: quod Deus noster sedet super thronum & agno. Vnde habetur *Apocal. 7.* Vbi dicit Ioannes, quod vidit turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum. Et clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronum, & agno: Et omnes angeli stabant in circuitu throni, & seniorum, & quatuor animalium &c. Et ceciderunt in conspectu throni in facies suas, & adorauerunt Deum, dicentes: Benedictio, & claritas, & sapientiæ & gratiarum actio, honor, & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum, amen. Et habetur *Esaiæ 6.* Vidi dominum sedentem super solium excelsum, & eleuatum, & plena erat domus à maiestate eius, & ex qua sub ipso erant, replebãt templum: Seraphin stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciem eius, &c. Et volabat alter ad alterum, & dicebant: *Sanctus Sanctus Sanctus dominus exercituum*, plena est omnis terra gloria eius. Et procedebant viginti quatuor seniores ante sedentem in throno, & adorabant viuentem in secula, & emittebant coronas suas ante thronum, dicentes: Dignus es domine Deus noster accipere gloriam, & honorem, & virtutem, quia tu creasti omnia, & propter voluntatem erant, & creata sunt: vt etiam habetur *Apocalyp. 4.* Et ecce sedes posita erat in cœlo, & supra sedem sedens, & in circuitu sedis sedilia, 24. Et iris erat in circuitu sedis similis visioni smaragdinæ. Quæ autem sint huiusmodi sedilia 24. Et etiam, quia dicitur, & super thronos 24. seniores sedentes, circumamicti stolis albis, & in capitibus eorum coronas aureas. qui sint isti 24. seniores, sedentes super throno. Et sic an sint adhuc sedes existentes super thronum illius: vide in locis prædictis per Doctores ad quos te remitto, cum sit materia eorum. Et sufficit mihi generalia attingere, ad propositum materiæ meæ. In specie tamen, de explanatione harum sedium ponit conciuis & contemporaneus noster Ioannes de Monthelon. *in suo promptuario iuris, in verbo vidi in secundo articulo.* Quæ cum non faciant sedes distinctas ab his, quæ infra dicentur, non aliter insisto.

Sed etiam aduertendum est, quod theologi multis nominibus nuncupatum Deum laudant, cum ipsum omnium authorem, multis prædicant nominibus, ex omnium creaturarum considerationibus sumptis. Vt Bonum, *Luc. 18.* Nemo bonus nisi Deus. Vt Pulchrum, *Cant. 1.* Ecce tu pulcher es dilecte, & decorus. Sicut sapientem, *Iob. 9.* Sapiens corde est, & fortis robore. Sicut diligibilem, *Cant. 5.* Guttur eius suauissimum, & totus desiderabilis. Vt magnitudine excedentem omnibus: Ipse enim Deus excelsior cœlo est. Et quid facies, profundior inferno, *Iob. 11.* Et vnde cognosces, longior terra mensura eius, & latior mari: vnda ipse Deus in spiritibus, & cordibus vestris est, secundum prophetas, *Sapien. 7.* Et per nationes in animas sanctas se transfert, & in corporibus, *primæ ad Corinth. 6.* An nescitis, quoniam membra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est? Et paulo post: Glorificate, & portate Deum in cor-

in corpore vestro. In cœlo *Psalm.* 10. Dominus in
templo sancto tuo, Dominus in cœlo sedes eius. In
terra, *Ierem.*22. Nunquid non cœlum, & terram e-
go impleo dicit dominus? & simul in eodem, hoc est
in eadem natura, & secundum idem aut eundem
esse. In mundo, *Iohan.*1. in mundo erat, & mundus
per ipsum factus est. Circa mundum, *Sap.* Spiritus
domini repleuit orbem terrarum, & hoc quod con-
tinet omnia scientiam habet vocis. Supra mundum,
Esa.66. Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum
pedum meorum. Supercœlestem, *Psal.* 112. Excel-
sus super omnes gentes dominus, & super cœlos glo-
ria eius. Supersubstantialem. *Mat.6.* Panem nostrum
supersubstantialem, da nobis hodie. Solem, *Malach.*
4. Vobis timentibus nomen meum orietur sol iu-
stitiæ. Stellam, *Apo.* 22. ego sum genus, & radix Da-
uid, stella splendida, & matutina. Ignem, *Deut.* 4.&
Paul. *ad Heb.*12. Deus noster ignis consumens est.
Et ideo dicitur *Exod.*3. Apparuit dominus Moysi in
flamma ignis, de medio rubi. Aquam, *Io.*7. Qui cre-
dit in me, sicut scriptura dicit, flumina de ventre eius
fluent aquæ viuæ. Spiritum roris. *Oseæ* 14. Ero quasi
ros. Nubem, *Oseæ 6.* Misericordia vestra quasi nubes
matutina, & quasi ros mane pertransiens. Lapidem,
Psal 117. Lapidem quem reprobauerunt ædificantes,
hic factus est in caput anguli. Petram. 1. *ad Cor.* 10. Pe-
tra autem erat Christus. Electrum, *Ezech.*1. Et splen-
dor in circuitu eius, & de medio eius quasi species e-
lectri. Existentem, *Iob.* 14. Num ne tu qui solus. Vt se-
culorum Authorem. *Eccl.*24. Ego feci in cœlis, vt ori-
retur lumen indeficiens, & sicut nebula texi omnem
terram. Rursum eiusdem libri 18. Qui viuit in æter-
num creauit omnia simul. Lucem, *Ioan.*1. Deus lux
est. Vt indultorem vitæ, *Act.*17. In ipso enim viuimus,
mouemur, & sumus. Vt sapientiam, *Sap.* 5. Et te-
cum sapientia tua, quæ nouit opera tua. Vt mentem,
*Iob.*10. Licet hæc celes in corde tuo, tamen scio, quia
vniuersorum memineris. Vt verbum, *Psal.*32. Ver-
bo domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius o-
mnis virtus eorum. Vt scientem, *ad Heb.*4. Omnia nu-
da, & aperta sunt oculis eius, nec est vlla creatura in-
uisibilis in conspectu eius. Vt thesauros omnes toti-
us scientiæ in se eminentissime continentem, *Ad Co-
loss.*2. In quo sunt omnes thesauri sapientiæ, & scien-
tiæ absconditi. Vt virtutem, *primæ ad Cor.*1. Christum
Dei virtutem, & Dei sapientiam. Vt protectorem,
Quoniam, *vt ait Psal.*17. in Deo meo transgrediar mu-
rum. Deus meus, impolluta via eius, protector est o-
mnium sperantiũ in se. Et Dei est adiuuare 2. *Paral.*25.
Vt potentem, *Psal.*23. Dominus fortis & potens, do-
minus potens in prælio. Vt antiquum dierum, *Da-
ni.*7. Aspiciebam donec throni positi sunt, & anti-
quus dierũ sedit. Vt in senescibilem. Et habetur am-
ple per Dionysium, & Fabrum Stapulẽ. *in Commen-
tariis in dicto loco. cap.*10. Et immutabilem, *Psal.* 101.
Tum autem idem ipse es, & anni tui non deficient.
Et *Malach.*3. Ego Deus & non mutor. Vt salutem
*Psal.*84. Conuerte nos Deus salutaris noster. Vt iusti-
tiam, vt iustificationem, & redemptionem, *primæ ad
Corinth.*1. Qui factus est nobis sapientia, & iustitia,
& sanctificatio, & redemptio. Vnus enim Deus est,
Deut. 6. Audi Israel, dominus Deus vester vnus est.
Et Paul. *ad Ephes.*5. Et nihilominus trinus. vnus ergo
in substantia, trinus in personis. vt dicit Aug. *in lib. de
trin.* transsumptiue *cap. fin. de conse. distinct.*3. vbi dicit
Aug. Omnes quos potui legere, qui ante me scri-
pserunt de Trinitate, qui Deus est Diuinorum libro-
rum veterum, & nouorum catholici tractatus, hoc
intenderunt docere secundum scripturas. Quia pa-
ter & filius & Spiritus sanctus, vnius eiusdem sub-
stantiæ inseparabili æqualitate diuinam insinuant v-
nitatem. Ideoq; non sunt tres Dii, sed vnus est Deus,
quamuis pater filium genuerit. Et ideo filius non sit,
qui pater est, filiusq; à patre sit genitus, & ideo pater
non sit qui filius. Spiritusque sanctus, ne pater, nec
filius, sed tantummodo patris, & filii, spiritus, & pa-
tri, & filio ipse coæqualis. & ad trinitatis pertinens
vnitatem. Non tamen eandem trinitatem, natam
de Maria Virgine, & sub Pontio Pilato crucifixam,
& sepultam, tertia die resurrexisse, & in cœlum a-
scendisse, sed tantummodo filium. Nec eandem Tri-
nitatem descendisse in specie columbæ super Iesum
baptizatum, aut die Pentecostes post ascensionem
Domini, sonitu facto de cœlo, quasi ferretur flatus
vehemens, & linguis diuisis velut ignis, sed tantum-
modo spiritum sanctum. Nec eandem Trinitatem,
dixisse de cœlo: *Tu es filius meus dilectus*, siue cum bapti-
zatus fuerit à Ioanne, siue in monte, quando cum il-
lo erant tres discipuli. Aut quando sonuit vox de cœ-
lo dicens, *Clarificaui, & iterum clarificabo*, sed tantum-
modo patris ad filium, vocem fuisse factam, quamuis
pater, filius & spiritus sanctus, sicut inseparabiles sũt,
ita inseparabiliter operentur. Hæc sunt verba text. *in
loco supra allegato*, qui de hac Dei virtute in essentia,
seu substantia, & trinitate in personis ita loquitur.
Loquitur etiam *in cap.1. in princ. extra de sum. trin. & fid.
cath.* vbi dicitur: Firmiter credimus & simpliciter
cõfitemur, quod vnus solus verus Deus, æternus, im-
mensus, & incommutabilis, incomprehensibilis, &
omnipotens, & ineffabilis, pater & filius, & spiritus
sanctus. Tres quidem personæ, sed vna essentia, sub-
stantia, seu natura simplex omnino. Pater à nullo, fi-
lius à patre solo, ac spiritus sanctus pariter ab vtroq;,
absque initio, semper, ac sine fine. Pater generans,
filius nascens, & spiritus sanctus procedens, Consub-
stantiales, & Coæquales, & Omnipotentes, & Coæ-
terni: vnum vniuersorum principium, creator omni-
um, visibilium & inuisibilium, spiritualium, & cor-
poralium. Hæc sunt quæ dicit text. *in d. c.* 1. *supra alleg.*
Et etiam text. *in l.*1. *circa princ. C. de sum. trin. & fid. cath.*
de eadem vnitate, & trinitate loquens sic dicit. Se-
cundum apostolicam disciplinam, euangelicamque
doctrinam patris, & filii, & spiritus sancti, vnam Dei-
tatem sub pari maiestate, & sub pia trinitate creda-
mus. Sed est text. multum not. *in c. damnamus versi. nos
autem. de summa trinitate, & fide cath.* vbi dicitur. Sa-
cro approbante Concilio, credimus, & confitemur
cum Petro, quod vna quędam summa res est, incom-
prehensibilis quidem, & ineffabilis, quæ veraciter
est pater, filius, & spiritus sanctus, tres simul perso-
næ, ac sigillatim quælibet earundem. Et ideo, in Deo
solummodo trinitas est, non quaternitas, quia quæ-
libet illarum trium personarum, est illa res, videlicet
substantia, essentia, seu natura diuina, quæ solum est
vniuersorum principium, præter quod, aliud inue-
niri non potest. Et illa res non est generans, neque
genita, nec procedens: sed pater, qui generat, & filius
qui gignitur, & Spiritus sanctus, qui procedit, vt di-
stinctiones sint in personis, & vnitas in natura. Licet
igitur, alius sit pater, alius filius, alius Spiritus sanctus:
non tamen aliud, sed id, quod est pater, est filius, &
Spiritus sanctus. Iidem omnino, vt secundum ortho-
doxam, & catholicam fidem, consubstantiales esse
creduntur. Pater enim ab æterno filium generando,
suam substantiam ei dedit. Iuxta quod ipse testatur:
Pater quod dedit mihi maius est omnibus. Ac dici

non potest, quod partem substantiæ suæ ei dederit, & partem ipse sibi retinuerit. Cum substantia patris indiuisibilis sit, vtpote simplex omnino: sed nec decipi, quod pater in filium transtulerit suam substantiam generando, quasi sic dederit eam filio, quod non retinuerit ipsam alioquin desiisset esse substantia. Pater ergo, quod sine vlla diminutione, Filius nascendo, substantiam patris accepit. Et ita pater, & filius, habent eandem substantiam. & sic eadem res est pater, & filius, nec non & spiritus sanctus, ab vtroque procedens. ita text. supra allegato. Et in hoc, sequendo textus scientiæ nostræ, non transcendo metas, ne videar falcem in messem alienam ponere. Sed plenius me remitto ad doctores theologiæ, de quibus videri potest Dionysius, *in loco hic ante allega.* & post eum Faber, & Anton. Flor. *in summa sua tit.* 30. *cap.* 2. vbi dicit, & ponit de Deo trino, & vno.

Dionysius etiam, & post eum Faber Stapulensis. *in suis commentariis, super cap.* 1. *de diuinis nominibus*, dicunt, quod diuinæ sapientiæ studiosi laudãt Deum in formis humanis circũdando ei formas humanas. Quandoque ipsius oculos. *Ad Heb.* 4. Omnia autem nuda, & aperta sũt oculis eius. Et dicit Aug. *super psal.* 136. Deus totus oculus est, quia omnia videt. Totus manus est, quia operatur. Totus pes est, quia vbique est. Quandoque aures, *Psal.* 142. Domine exaudi orationem meam, auribus percipe deprecationem meam. Quandoque caput, & crines. *Cant.* 5. Caput eius aurum optimum, comæ eius sicut elatæ palmarum, nigræ quasi coruus. Et *Dan.* 7. vestimentum eius candidum quasi nix, & capilli eius capitis quasi lana munda. Vultus seu facies. *Psal.* 33. Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum: Et *Psal.* 50. Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele. Manus *Psal.* 128 Manus tuæ domine fecerunt me, & plasmauerunt me: da mihi intellectum, vt discam mandata tua. Scapulas, siue humeros. *Psal.* 90. Scapulis suis obumbrauit tibi, & sub pennis eius sperabis. Et *Deut.* 32. Assumpsit eum, atque portauit in humeris suis. Brachia. *Esaiæ* 53. Quis credit auditui nostro, & brachium domini cui reuelatum est. Etiam *Psal.* 97. Saluauit sibi dexteram eius, & brachium sanctum eius. Posteriora. *Ex.* 34. *in fin.* Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Pedes *Deut.* 33. Et qui appropinquant pedibus meis, accipient de doctrina eius. Etiam *Esa.* 66. Terra autem scabellum pedum meorum. Attribuunt etiam ei alas *Psal.* 19. Sub vmbra alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt. Etiam *Deut.* 32. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans, expandit alas suas. Et etiam coronas illi applicant seu attribuunt, *Esa.* 62. Et eris corona gloriæ in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui. & *Esa.* 10. *c.* &c. Dicunt etiam Theologi Deũm esse omnia quæ sunt, secundum quandam eius ad omnia conuenientiam, atque congruentiam, quod quæcunque proprietates, particulariter, & contractæ sunt in rebus conditis, eædem supereminenter, & absolute sunt in Deo, vt omnium veritate primitiua, & exemplari. Ipse enim est super omnia, neque omnium debet nuncupatione aut ambitu, comprehendi, neque nominis illius vniuersaliter concludi. Omnium enim causa est, super omnia existens. Et omnium reuera est regnum, dominatio, & principatus: quod sapientissime & cœlestia omnia & terrena moderatur, regit & gubernat: & circa ipsam omnium causam sunt omnia, ita quod omnia in omnibus, vt ample declarat Dionysius, *in d. lib. de diuinis nominibus.* & Commentator *in commentario primi cap. libri primi.* vbi dicit, quod laudatur in decem & nouem nominibus, vltra supradicta, vtputa quod sit:

I. Sacræ totius illustrationis principium, omnia illuminans.
II. Omnium causa, cuncta ad esse producens, & formans.
III. Initium rerum omnium, à quo vniuersa sunt & habent exordium.
IV. Substantia omnium, per quam cuncta in suo gradu subsistunt.
V. Erigens & reuocans eos, qui vita spirituali exciderunt.
VI. Reuocans, & reformans eos, qui diuinam in se imaginem corruperunt.
VII. Confirmans eos, & consolidans, qui impura vexatione agitantur.
VIII. Stantes corroborans, vt in bono perseueranter permaneant.
IX. Accedentes ad se, quasi porrecta manu subleuans, ac promouens.
X. Eis, qui spiritualiter illuminantur, fulgor intimus, & lucidus.
XI. Illis, qui perficiuntur, consummationis perfectionisq; princeps.
XII. Eorum, qui in Deum assumuntur, summa diuinitas & deifica virtus.
XIII. Eorum, qui simplices sunt, vera & singularis simplicitas.
XIV. Eorum, qui in vnum transeunt summa virtus & vnica virtus.
XV. Principium totius vniuersi, omnia superans, substantiale principium.
XVI. Occultæ suæ diuinitatis quantum licet participationem tradens.
XVII. Viuentium vita, omnibus pro suo gradu vitam elargiens.
XVIII. Subsistentium entitas cunctis substantiam communicans.
XIX. Omnis vitæ ac substantiæ causa primitiua ac præcipua.

Hæc omnia, & multo plura, ponit ille vir diuinus incomparabilis, & omnium viuentium doctissimus & excellentissimus Magister Iacob. Faber Stapulens. *in Commentar. suis ad D. Dionysium de diuinis nominibus.* in cap. vbi dicit vltra prædicta diuinitatem esse laudandam, scilicet, vna, trina, causa, sapiens, & pulchra, summeque benigna, quæ ibi explanat, & declarat post Dionysium: cuius dicta declarant ad demonstrandum, Quæ sit diuinitas, & deitas: & quomodo laudanda, honoranda, & glorificanda, maxime in nominibus, vbi etiam dicit, quod Theologi dicunt ipsam deitatem carere nomine. Cum Deum ipsum aiunt respondisse Iacobo eum interrogantem de nomine, vt *Genes.* 32. Dic mihi, quo appellaris nomine? Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et *Iud.* 13. Et nesciebat mane, quod angelus Domini esset. Dixitque ad eum: Quod tibi est nomen, vt si seruus tuus fuerit expletus, honoremus te? Cui ille respondit: Cur quæris nomen meum? Hinc quod est mirabile, & est supra omne nomen? Hinc dicitur *Exod. cap.* 3. Si dixerint mihi, quod est nomen eius, quid dicam eis? Dixit Dominus Moysi: Ego sum qui sum. Sic dices filiis Israel: Qui est, misit me ad vos. Et *eod. cap.* paulo ante: Ego sum Deus patris tui, Deus Abra-

tis Abraham. Deus Isaac, & Deus Iacob. Et se dicit viam, vitam & veritatem, vt habetur *Iohan.*14. Et lucem, *Ioan.* 8. Ego sum lux mundi, qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ, & *cap.*12. Ego lux in mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et hæc comprobat dict. Faber post dicta Dionysii *in loco hic ante alleg.* vbi etiam comprobat, quod sit omnia in omnibus. Iuxta dictum Apost. 1. *ad Cor.*15. Cum autem subiecta fuerint illi omnia, tunc & ipse filius subiectus erit, illi qui subiecit sibi omnia, vt sit Deus omnia in omnibus. Et nemo nouit filium nisi pater, neq; patrē quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare, *Marc.*11. Et habetur *ad Ephe.* 4. *c.* quod Deus pater est omnium, qui super omnes, & per omnia, & in omnibus nobis. Et quomodo etiam à Philosophis describantur, ponit Arch. Flor. *in sua sum in* 3. *par. tit.*30. §. 1. Aug. etiam super illud *Pater noster*, dicit, quod Deus in seipso est sicut a & o. In mundo sicut rector & author. In angelis, sicut sapor & decor. In Ecclesia, sicut paterfamilias in domo. In anima, sicut sponsus in thalamo. In iustis, sicut adiutor & protector. In reprobis, sicut pauor & horror.

Et etiam omnipotens dicitur, *Genes.c.*17. Dominus quasi vir pugnator omnipotens nomen eius. Et dicitur omnipotens, eo, quia ipse omnium rerum est firmitas & vigor, qui omnia potest. Omnia potestate sua comprehendens ac continens, cuncta firmans, stabiliens & consolidans. Et hoc totum mundi opificium indiruptum atque indissolutum sua potentia conseruans atque perficiens, vt omnium sedes, omnium capax, quæ continentur, omnia vna cuncta excolente virtute conuinciens, omnia superans, & omnibus, quæ prouidentia reguntur, mire imperans. Et vt dicit Faber *in dicto loco* post Dionysi. *capitulo decimo.* Onerosum nimium esset, velle adducere, quoties in sanctis eloquiis Deus omnipotens appellatur.

Et bonus appellatur, *Mar.*10, Nemo bonus, nisi vnus Deus, vt perpulchre declarat ipse Diony. *eo. libr.* Et Anto. Flor. *in sua sum. par.*1. *tit.*13. *c.*2. §. 5. 6. & 7. vbi ample de eius bonitate,

Sanctus etiam sanctorum, Rex regum, & regnantium in seculum, & in æternum, & vltra: dominus dominorum, & Deus Deorum, dicitur, vt dicit idem Dionys. *in dict. suo lib. de diuinis nominib. c.*12. Quia laudare eum conuenit, infinitis nominibus præditum. Itaq; sanctitas quidem est, vt secundum nos loquamur, omni scelere libera perfectaq; & penitus coinquinati munditia. Et habetur *Daniel.*9. *c.* Tu autem animaduerte sermonem, & intellige visionem, &c. Et vngatur sanctus sanctorum. Et in pluribus aliis locis sacræ Theolog. dicitur Sanctus sanctorum, sed longum esset colligere.

Rex regum dicitur porro, vt dicit Dionysi. Regnum est omnis termini & ornatus legisque & iuris ordinisque distributio. Et habetur *Psal.*144. Regnum tuum regnum omnium seculorum, & dominatio tua in omni generatione, & generationem: Et *Psal.* 145. Regnabit dominus in secula, Deus tuus in generatione, & generationem regnans in æternum. & vltra. Et *Exo.* 15. *c.* Sanctuarium tuum domine, quod confirmauerunt manus tuæ: dominus regnabit in æternum, & vltra. *Apoc.*19. Et habet in vestimento, & in femore, scriptum: *rex regum, & dominus dominantium.*

Et æternus dicitur, *Baruch.*4. Exacerbasti enim eum, qui fecit vos, Deum æternum. Et *Lucæ* 10. Dominus Deus vnus est ipse Deus viuens, & Rex sempiternus, qui iure humano appellatur. *cap.* 1. *de summa trinit. & fide cath. in leg. Iul. ff. ad leg. Iul. pecul.*

Dominus dominantiū. Dominatio vero nū modo inter deteriores eminentia, verum quoque honestorum ac bonorum perfecta possessio, vtraque, & incommutabilis firmitas, vnde à libera potestate dominandi facienda, & dominatio, & dominus, & dominans, & dominus dominorum dicitur, vt comprobat *Psal.*135. Confitemini domino dominorum, quoniam in æternum misericordia eius. Et *Apocaly.* 19. vt ante dictum est.

Deus deorum, Quia prospiciat cuncta, prouidentia bonitateque mirabili, & circum omnia currat, cunctaque contineat, & se omnia repleat, atque vniuersa transcendat, quæ prouidentia illius vtuntur. Hæc Dionys.

Et quod Deus deorum dicatur habetur *Ps.*49. Deus deorum locutus est, & vocauit terram. Et *Ps.*135. Confitemini Deo deorum, quoniam in æternum misericordia eius Et habetur *Deute.*10. Dominus Deus vester ipse est Deus deorum, & dominus dominantium.

Et etiam magnus dominus dicitur, & laudabilis nimis, *Psal.* 47. Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum. *Psal.* 71. & *Esa.* 54. Dominabitur tui qui fecit te, dominus exercituum nomen eius, & redemptor tuus sanctus Israel, Deus omnis terræ vocabitur, & dicit Alber. de Rosa. *in suo Dictionario, in verbo, Deus.* allegando Dionysium. Quia Deus variis nominibus nuncupatur.

Quandoque enim dicitur hely, id est, fortis. Quandoque eloy, id est, dominus noster. Quandoque alon, id est, excelsus. Quandoque sabaoth, id est, robustus, & ad omnia sufficiens. Quandoque Emanuel, id est, nobiscum Deus. Quandoque tetragrammaton, id est, Dominus. Quandoq; theos, vel à theos, quod est videre, vel currere, quia omnia videt, & percurrit. & hoc vltimum ponit Arch. *in cap. æstimant. in prin.*11. *q.*3.

Quandoque etiam Deus absconditus, & saluator. *Esai.*45. Et incomprehensibilis *cap.* 1. *de sum. trinit. & fide catho.* iustus iudex, fortis, & patiens. *Psal.* 7. De patientia cuius est bonus text. *in c. horum.* §. *econtra.* 2. *quæst.*4. Et de illius benignitate videnda est singularis & admirabilis epistol. 8. Dionysii ad Demophilum monachum, & ibi Faber Stapulensis, vir incomparabilis, qui multum singulariter declarat benignitatem esse commendandam, Et ibi eam multum commendat ipse Dionysius & Faber in commentaris suis.

Licet enim Deus diffiniri non possit, teste Cassiodoro, tamen Ioannes Ludouicus Viualdus *in suo opere regali, in tractat. de cognitione electorum. in* 3. *nota.* ponit 14. aut 15. diffinitiones Dei, & postmodum dicit, quod excellentia deitatis tribus nominibus nominatur, & vt dicit omnem sensum, & omnem naturam supergreditur secundum Augustin. ibi allegatum. Et vide etiam Luc. de Penna, *in leg.* 1. *C. de veteranis, lib.*12. vbi ponit, quid sit Deus, & de eius nominis interpretatione.

Quia Deus laudandus sit & laudatur in multis, habetur *Psalm.* 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. & *in pluribus aliis locis*, & dicam *infra in vlt. part. in* 1. *consideratione.*

Quomodo autem sit laudandus, videantur Dionysius & Faber *in libro de mystica theologia.* Quæ cum sint nimis alta, relinquo theologis.

Quomodo glorificandus & honorandus, *Psal.*28 Afferte domino gloriam & honorem, afferte gloriam nomini eius.

Quomodo magnificandus, dicitur *Deute.* 32. Date magnificentiam Deo vestro. *Et* 1. *Paralip.* 24. Tua est Domine magnificentia, & tua est gloria. & *Psal.*68. Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude.

Quomodo benedicendus. Vide *Thob. c.*4. vbi habetur: Omni tempore benedic Deum.

Quomodo etiam honorandus, facit tex. & quæ ibi not. *in clem. si dominum in sanctis. De reliquiis & veneratio. sanctorum.* dicam *infra in vlti. part.* Solus enim adorandus est, & soli sibi Sacrificium est faciendum, *dicit Inn.in c.*2. *de le.* 2. *de celebratione missæ. & Luc. de Pen. in d.l.*1. *C. de veteranis, lib.*12.

Quomodo autem Deus sit adorandus, videatur *Psal.*71. Et adorabunt eum omnes reges, omnes gentes seruient ei. Et est adorandus Deus adoratione latriæ, quæ idem tantum debetur. Et sibi sacrificium fit, quod pertinet ad latriam quod est sacrificium verum *secundum August. de ciui. Dei, lib.* 10. *cap.* 6. Et est omne opus quod agimus, vt sancta societate inhæreamus Deo. Et vt dicit Ant. Florent. *in sua summa,* 3. *par. cap.* 9. §. 3. Quia sicut est triplex hominis bonum, ita triplex sacrificium: vt ibi per eum, & statim dicam. Et huiusmodi latria Græce, dicitur seruitus latine, *vt dicit Ioan. de Turrecremata, in c. ius autem. in* 11. *col.*1. *distin.* quæ latria sic describitur. Latria est cultus Deo debitus, vel exhibitus: est voluntas impendendi Deo cultum diuinum & debitum, & nulli alii debetur, *vt dicit de Turrecremata in capit. nos autem de consecrat. dist.* 2. *& in cap. venerabilis. de consec. distin.*3. Et hanc adorationem latriæ commendat nobis scriptura sacra. vnde *Psal.*94. Venite adoremus & procidamus ante Deum, & *Psal.*95. Adorate Dominum in atrio sancto eius. Item, Adorate eum omnes angeli eius. Et in infinitis locis, & vt supra dictum est *Ps.*71. & *Marc.*4. Dominum Deum tuum adorabis. Similiter de Christo dicitur, *Lucæ* 22. Quod positis genibus adorabat, dicens: *Pater, &c.* Et dixi supra in principio, quando dicitur *Apocal.* 4. de vigintiquatuor senioribus, & aliis qui adorabant viuentem in secula seculorum. Et *Apocal.*15. Quatuor seniores ceciderunt in facies suas, & adorabant. Et *eiusdem* 7. Omnes angeli stabant in circuitu throni, & adorauerunt Deum, dicentes: *Amen, Benedictio, & clarit. &c.* Et legitur de beato Bartholomæo, cuius nomen porto, quod centies flexis genibus in die orabat Deum, & centies per noctem. Et de beato Iacobo minore legitur, quod tantum iacebat super genua sua, orans, quod genua habebat vt calcaneum, similem duritiem habens in eis duritiei camelorum.

Et hæc gloria adorationis est, quam sibi Deus specialiter retinet. Et de hac dicitur *Esai.* 42. Gloriam meam alteri non dabo. Et *Ecclesiast.*25. Bono animo redde Deo gloriam, & non minuas primitias manuum tuarum. Et hæc gloria significata per thymiama. de quo *Exod.*30. *in fin.* Sanctum sanctorum nobis est thymiama: talem compositionem non facietis in vsus vestros, quia sanctum Domino est. Homo quicunq; fecerit similem aut simile, vt odore illius perfruatur, peribit de populis suis. Obsequium est multum placens Deo. *Ecclesiast.*35. Qui adorat Deum in oblectatione suscipietur, & deprecatio illius vsq; ad nubes appropinquabit.

Et aduertendum est, quod licet hæc adoratio latriæ soli Deo sit exhibenda, tamen exhibetur illi homini, qui est filius Dei: sed non inquantum est homo, sed inquantum est Deus. *de consec. distin.*2. *c. accesserunt, & notatur in c. venerabiles. de consec. distin.*3. ex quibus patet, quod cultus Deo debetur.

Qui quidem est triplex: quidam cordis, alius oris, tertius operis. Cultum cordis vocat specialiter gloss. super illud *Exod.*15. Non adorabis ea, neque coles.

Aliud est, inquit, colere, aliud adorare, potest enim inuitus adorare: vel adulando regibus idololatris, vel tormentis victus, cum sciat quia idolum nihil est. Colere vero est toto his affectu & studio mancipari. Et iste cultus cordis, qui dicitur interior, requirit tria secundum Isidorum, *libro* 8. *etymologiarum*: scilicet fidem, spem & charitatem, Quoniam etiam, vt *dicit Augustin. in Enchiridio*: Fide, spe & charitate, Deum colimus. Et dicit Augustinus, quod iste cultus consistit in cognitione Dei, & dilectione, & debita subiectione. Et super illud *primæ ad Corinthos duodecimo.* Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ. Dicit gloss. de illo verbo. loquens Iob secundum vnam literam 28. Ecce pietas cum sapientia. vbi litera nostra habet. Timor domini ipsa est sapientia, inquit. Et habetur *Psalm.*110. Initium sapientiæ timor Domini. De his etiam esset nimis prolixum tangere, sed videatur Augustinus *in dictis locis.*

Secundus cultus oris est quædam vocalis professio maiestatis diuinæ, quam fideles faciunt frequenter orando, laudando Deum, benedicendo, gratias agendo.

Sed tertius cultus, qui dicitur operis, est, cum aliquis opere recognoscit, dicens: *Tu solus Dominus.* Et Dominum istum, quantum ad personas nostras, recognoscimus genuflexione, & prostratione. *Esai.* 45. Mihi curuabitur omne genu. Et *Mich.*6. Curuabo genu Deo excelso.

Et tale sacrificium, quod fit opere, soli Deo debetur, vt dicit August. *lib.*10. *de ciuitate Dei, c.*19. & dicit text. *in capit. sacrificium. de consecratio. distinct.* 2. Quod sacrificium est sacrum signum sacrificii inuisibilis.

Sex autem sunt species sacrificii spiritualis. Primum sacrificium dicitur cordis contriti. vnde *Psal.* 50. Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem: vtique holocaustis non delectaberis. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Et Augu. *vbi supra.* Non vult sacrificium Deus trucidati pecoris, sed cordis contriti.

Secundum est sacrificium cordis igne diuini amoris inflammati, de quo Aug. Deo suauissimum odorem adolemus, cum in eius conspectu, pio, sanctoq; amore preces fundimus.

Tertium est sacrificium corporis propter Deum mortificati. *ad Ro.*12. Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra.

Quartum est sacrificium corporis pro Deo, proprio sanguine cruentati. vnde Aug. Deo cruentas victrices damus, quando vsque ad sanguinem pro eius veritate damus.

Quintum est sacrificium laudis. *Psal.* 49. Immola Deo sacrificium laudis. *Clem.* 1. *in prin. de celebr. Missarum.*

Sextum sacrificium est misericordiæ, quo proximo

mo ſubuenimus. *ad Hebr.vltim.* beneficentiæ & communionis nolite obliuiſci. Talibus enim hoſtiis promeretur Deus.

Sacrificium ſeptimum eſt iuſticię, id eſt, cuiuſcunque boni operis. *Pſal.*4. Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ.

Octauum ſacrificium eſt voluntatis, de quo *Lucæ* 2.*cap.* Et in terra pax hominibus Gregor. Ante Dei oculos nunquam eſt inanis vacua munere, ſic arca cordis plena eſt bona voluntate. Nil quippe offertur Deo dignius voluntate bona. Et Aug. *vbi ſup.* dicit: Sacrificium res diuina eſt, & opus miſericordiæ propter Deum, ipſa vero miſericordia, quæ homini fit, ſi non propter Deum, non eſt ſacrificium. Etiam ad cultum operis pertinet thurificatio, quæ oſtendit affectum noſtrum integre dirigendum eſſe in Deum.

SEcunda conſideratio. Ieſus Chriſtus filius Dei ſedet ad dexteram patris. Et iſtud poteſt referri ad humanam vel diuinam naturam. Si ad humanam, tunc dicendum eſt *ſecund. Aug. lib. de ſymbolo*, quod eſt intelligendum, vt Deus pater humanitatem Chriſti ad dexteram ſuam collocauerit: quoniam Deus membra non habet, vt poſſit dici eum habere dexteram vel ſiniſtram, ſed eſt ſermo metaphoricus. Quia ſicut in dignitatibus humanis nullus apud Regem vel aliquem dominum dicitur præſtantior & honoratior, quam qui ad dexteram eius ſedet: *prout dixi infra in 5. parte, in 5. conſideratio. incipiente: alii modi.* Sic etiam Deo eſſe gratior & ſublimior dicitur, qui eſt ad dexteram virtutis Dei patris. Id eſt, illa humanitas eſt ſic apud Deum exaltata, quantũ eſt poſsibile aliquam creaturam exaltari, ita quod nunquam alia ſic exaltabitur. Quoniam, *vt ait Pſalmiſta Pſal.*8. Deus pater gloria & honore coronauit Deum filium ſuum, & conſtituit eum ſuper opera manuum ſuarum. Et ideo dicebat beatus Stephanus cum lapidaretur, *Act.* 7. Ecce, video cœlus apertos, & Ieſum ſtantem à dextris virtutis Dei. Et etiam ipſe Chriſtus dicebat, *Matthæ.* 26. Amodo videbitis filium hominis ſedentem à dextris virtutis Dei.

Sed ſi dextra referatur ad diuinam naturam, nunc per dexteram intelligitur æqualitas patris & filii. Ne quis enim crederet Dei filium, propter aſſumptam humanitatem, eſſe minorem patre ſecundum diuinitatem. Ideo filius dicitur ſedere ad dexteram patris, id eſt, ad æqualitatem patris. Ideo dicit Paul. *ad Coloſſ.* 3. Quæ ſurſum ſunt quærite, vbi Chriſtus eſt in dextra Dei ſedens. Et *ad Hebr.*1. dicit. Qui, cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, portans omnia verbo virtutis ſuæ, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis, tanto melior angelis effectus eſt, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit. Cui enim dixit aliqnando angelorum: *Filius meus es tu, &c.* Et ibi, Et adorent eum omnes angeli Dei.

Vel aliter, & quaſi in idem, ſedere à dextris Dei ſecundum diuinitatem, eſt eſſe æqualem Deo, vt dictum eſt, ſed ſedere ſecundum humanitatem, eſt frui potioribus bonis Dei præ cæteris creaturis, id eſt, in maiori beatitudine. Et cum hoc, vt dictum eſt, habẽs iudiciariam poteſtatem iudicandi viuos & mortuos. Ideo dicitur in ſymbolo: *Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos.* Quoniam iudicantis ſedes ſublimior cæteris eſſe debet. *c.epiſcop.95.diſt.dixi infra in 7.parte, in 24.conſi.incip.generalis eſt, &c.*

Et de dignitate & excellentia Chriſti ponit Paul. *in Epiſtola vlt.ſupra alleg. ad Hebr.* In ipſa autem oſtendit Paulus dignitatem Chriſti, quia Deus eſt & homo. Diuinitatem dum ait: nouiſsime ſ locutus eſt nobis in filio, per quem fecit & ſecula. Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ eius, portans omnia, id eſt, ſuſtentans verbo virtutis ſuæ, &c.

Excellentiam humanitatis eius demonſtrat, dicens, quem feci hæredem vniuerſorum, id eſt, dominum, purgationem peccatorum faciens, ſcilicet humani generis per paſsionem ſuam, ſedet ad dexteram maieſtatis in excelſis: ſcilicet reſurgens & aſcendens, ad maiorem gradum gloriæ, *vt prædi. c.ſupra alleg. ample declarat Ant. in ſua Chronica.lib.*1.*tit.*6.*c.* 5.§. 3. Et Chriſtus nemini fuit ſubiectus 21. *quæſt.*3.*in prin.* vt ait gloſſ. *in ver. omnis anima. in cap. magnum.* 11.*quæſt.* 1. ſed habetur *Luc.* 2. Et erat ſubditus illis. De huiuſmodi gloria filii Dei & vnigeniti videatur Carol. Bouill. *ſuper Euangelium Ioannis in verb. Et vidimus gloriam eius.* Ipſe enim conſtitutus eſt ad dexteram patris in cœleſtibus ſuper omnem principatum & poteſtatem, virtutem & dominationem, & omne nomen, quod nominatur non ſolum in hoc ſeculo, ſed etiam in futuro, &c. vt habetur per Paulum *ad Epheſ.*1.

Aduertendum tamen eſt ad illud, quod dictum eſt hic ante. Cum apud omnes nationes vſitatiſsima ſit conſuetudo, vt qui ſedet ſiue incedit ad dexteram alicuius, obtinet locũ priorem. Quærit Anton. Nebriſſenſ. *in ſua* 53. *quæſtione, ſeu annotatione* 38. quid ſibi vult, quod *in Pſal.*109. legitur: Dixit Dominus Domino meo, ſede à dextris meis. Nam cum Pſalmus ille in ſenſu literali de Chriſto intelligatur: ſintque verba patris ad filium, quid incongruentius dici poteſt, aut quid magis indecorum, quam quod filius priorem occupat locum? Neque ſolum ibi, ſed mille aliis in locis ſcriptura ſacra teſtatur, Chriſtum ad dexteram patris ſedere: Qui, tametſi natura patri eſt æqualis, qua tamen filius & qua homo eſt, cedere debuit patri primam ſedem. Sed, vt dicit, iſte locus à Theologis exponi ſolet à dextris, id eſt, in bonis potioribus. ſed eodem teſte, certe expoſitio nimis violenta, atque male cohærens. Quod ſi ad dexteram ſedere honorificentius eſt, cur in eod. Pſalmo ſubiungitur: Dominus à dextris tuis? aut quid ſibi vult hæc dexterarum permutatio, quod & Auguſt. ſubdubitauit?

Legimus præterea 3. *Reg. cap.* 2. Berſabee, cum veniſſet ad Salomonem filium nuper regno potitum, quod ſedit Rex ſuper thronum ſuum, & quod poſitus eſt thronus matri Regis, & ſedit ad dexteram illius. illud quoque ex *Pſal.*44. Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaurato. Neq; enim tantum reuerentiæ filius debet matri, aut ſponſæ ſponſus, vt ſi ad publicum magiſtratum peruenerint, matri aut ſponſæ in aliorum maxime conſpectu, priores ſedendi partes concedant. Iure igitur factum eſt, quod Quint. Fabi. Maxi. conſul, cum pater procul equo vehens illi obuiam proceſsiſſet, imperauit lictori, iuberet patrem ex equo deſcendere, qui iuſſu paruit, filiumque collaudauit, quod dignitatem imperii retinuiſſet. Et ideo, vt dicit idem Nebriſſenſ. cum hanc ordinis ſedendi indignitatem ſecum ſæpius reputaret, ſubiit ſibi quędam ſuſpicio aliũ fuiſſe apud antiquos ſedendi ordinem, quam qui ſit noſtris temporibus: vt videlicet, qui ſederet ad ſiniſtram eſſet potior eo, qui ſederet ad dexteram, id quod poſtea fuit multis argumentis ſibi exploratum, quod ſic comprobat. Principio, quod illi qui potentiores affectabantur, ſiue armati, ſiue inermes, tum ſatellites, tum ſtipatores, tum latero-

a terones siue latrones fuisse dictos. eosdemq; apud authores dici aut tegere latus, aut claudere latus, aut cingere latus. Horat. *in 2. sermonum.*

Vt ne tegam spurco Damæ latus,

Iuuenalis.

Diuitis hic serui claudit latus ingenuorum.

Ouid. 4. *de Ponto.*

Dumq; latis sancti cingit tibi turba senatus.

Latus quoque intectum siue nudum dicebatur illius, quem nemo comitaretur. Ambros. *in sermone de obitu fratris sui.* Quod si quando sine altero prodeundum fuit, intactum latus putares. Seneca *libro 3. Epistolarum* : Nudum erit latus incomitata lætitia. Is præterea, qui alium comitabatur, dictus erat ire exterior. Cui vero præstaretur comitatus ire interior.

Horat. *vbi supra.*

Ne tamen illi

Tu comes exterior si postulet ire recuses.

Et subdit verba quæ supra retulimus : *Vt ne tegam spurco Damæ latus. Haud ita tria me gessi.*

Ouid. *lib. 5. Fastorum.*

Et medius iuuenum ipsis. Ibat & interior si comes vnus erat. de sene loquitur, cui debetur honos à iuuenibus.

Et vt idem Nebrissens. dicit, atqui restat probandum, quod exterior is dicitur, qui sit ad dexteram alicuius, & interior qui ad sinistram. Seruius Grammatic. enarrans illud Virgi. ex 5. Æneidos. *Radit iter læuum interior.* exponit pro sinisteriore. Citatque Ciceronem dicentem : *in quem omnia intus.* & Salustium *in 2. historia.* Introrsus prima Asiæ Bithinia est. vbi Cice. *intus* & Salust. *introrsus* pro sinistrorsus seu sinistro acceperunt. Horat. quoque *in 2. sermonum* ait : *Interiore diem gyro trahit ire necesse est.* vbi *interiore* pro sinisteriore ponitur. Quod meridies mundi pars sinistra est, quemadmodum dextra. Lucan. *in 3. Phars.*

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,

Vmbras mirati memores non ire sinistras, id est, meridionales, etiam in æstate. Ouid. quoque *in 2. Metamorp.*

Ne te dexterior tortum declinat ad anguem.

Inter duos arctos in morem fluminis labi. Et aram ad meridiem suam esse, nullus poetarum, sed neque astrologorum ignorat. Colligit ergo Nebris. ex his quæ dicta sunt, eum qui sit alterius comes, claudere, aut cingere, aut tegere latus, atque eidem ire exteriorem, hoc est, ad dexteram illius : cuius vero latus clauditur, cingitur, tegitur, ire interiorem, hoc est, ad sinistram, qui locus erat dignitate præstantior.

Et præterea non contemnenda quædã ratio sumpta ex eo, quod legimus Paulum Apostolum datum comitem ad dextram Petri, quod ab illorum imaginibus disponendis pictores obseruant, & in diplomatis pontificum sigillo munitis animaduertimus, vt Paulus semper sit Petro dexter : de quo infra dicam. Nunquid tamen tanquam in potiori loco? absit vt Apostolorum principi alter quiuis præferatur. Nam quid sibi vult gladius ille, quem Paulus habet strictum, nisi quod est Petri comes, stipator, atq; satelles ? Huius antiquitatis ignarus Thomas, in illud Apostoli *ad Galat. 1.* Qui suscitauit eum à mortuis, cũ nõ haberet quid diceret, ad commentum illud confugit, quia præsens, inquit, vita significatur per sinistram. Futura vero per dexteram, inquam, ista est cœlestis & spiritualis, illa vero temporalis. Ideo Petrus quia vocatus à Christo adhuc in carne mortali posito, ponitur in bulla parte in sinistra. Paulus vero quia vocatus à Christo iam glorificato, ponitur in dextera parte. Diximus ample *infra ista parte in 31. consid.* Reliquũ est, vt ad quæstionem Augustini de permutatione dexterarum respondeatur. Ille namque vt est in rebus quæ ad nostram religionem pertinent, nihil affirmantis Academiæ imitator, vt videtur illa non penitus explicasse, sed vt dicit Nebrissen. his quæ superioribus dicta sunt respondendum est. Quod aut pater sedet in throno maiestatis suæ, & iubet filium sibi à dextris, hoc est, in secundo loco sedere : aut præstat se filio tanquam stipatorem, protectoremque, & tunc reponit filium in primo, hoc est, in tutiori loco, & sic dictum est : *dominus à dextris tuis* vnde subdit : *Confregit in die iræ suæ Reges*, atq; iterum in Psal. 15. *Prouidebam dominum in conspectu meo semper quoniam à dextris est mihi ne commouear.* Faciuntque dixi *in prima parte, in 25. conclusi. quæ incipit : licet va-lus. & in nonagesimasexta conclusio. incipien. arma eti-38. consi.*

Tu dic altra Nebriss. concordando omnia præ-dicta, quod aut est quæstio de trib. eiusdem dignitatis, aut de quibus potest esse dubium : & tunc qui medius est, in digniori loco est, & qui à dextris eo di-gnior qui à sinistris. *vt patet in dictis conclusi.* Quando vero est quæstio de duobus tantum, quorum vnus comitatur alterum, tunc qui est ad sinistram dicitur esse primus & in priori loco, cum latus cingat, clau-dat, aut tegat, *vt supra dictum est.* Intellige, scilicet post illum cui cingitur, clauditur, aut regitur latus, quoniam ex illo datur prior locus existenti ad latus cingenti, seu claudenti & tegenti, & ita credo esse intelligenda dicta Nebrissen. ex dictis etiam *supra in pri-ma parte*, vbi ponitur qui dicantur habere priorem locum & digniorem.

Vel melius dic, quod sedere filium à dextris aliud est, quam conregnari patri : sicut ille qui as-sideret regi ad dextram, assidet ei in regnando & iu-dicando *secundum August. & Thomam in vltima par.* allegatos per Io. de Terra rubea, *in tractatu suo,* *ecclesiæ. intitulato, ar. 2. primi tract. in 4. concl.* quæ expo-sitio mihi videtur verior & sanior.

TErtia consideratio erit de Spiritu sancto, cum est vna deitas, & essentia cum patre & filio. eo quod ratione deitatis pater non est maior filio, fi-lius non est maior spiritu sancto, sed sunt æquales. Et cum sint tres personæ : ratione personæ sedet ad sinistram patris, eo quia filius sedet ad dexteram. Non per hoc, quod spiritus sanctus sit maior, quia dixi, nulla est maioritas & minoritas inter patrem, filium, & spiritum sanctum. Sed vt secundum leges naturales, si essent tres æquales, qui vellent sedere in vno loco, vnus esset in medio, & alii duo ad latera, vnus ad dexteram, alter ad sinistram : Ideo etiam hoc modo dicemus in Trinitate, vbi sunt tres perso-næ æquales, quod sedebunt hoc modo. Et vnaquæ-que persona in sua sede æqualiter operatur effectus deitatis, non quod vnus sit melior alteri, sed æqua-lis : & procedit spiritus sanctus à patre & filio, *vt in c. salutis* *sum. tri. & fid. cath. habetur in c. de spiritu. & in c.* *de conse. di. 5. & in c. fi. de conse. di. 3.* Et dicitur in Symbo-lo, *Credo in vnum Deum*, quod in missa cantatur, ibi *Qui ex patre filioque procedit*, & in Psal. *Quicunq; vult.* propter multos effectus dicitur spiritus intelligen-tiæ, sanctus, vnicus, multiplex, subtilis, mobilis, di-sertus, incoinquinatus, certus, suauis, amans bonum,

actum

actum, qui nullum vetat benefacere, humanus, benignus, stabilis, securus, omnem habens virtutem, omnia prospiciens, *vt per Bernar. de Bust. in 2. par. Rosarii, serm. 38. in litera X.*

QVarta consideratio, Sancta Dei genitrix virgo semper Maria est supra Apostolos, angelos & archangelos, *vt dicit gl. in l. omnes dies. in ver. Apostolicæ. C. de feriis.* Et canit mater Ecclesia, quod exaltata est super choros angelorum: quod probat Albertus. Omnes chori angelorum sunt de aliqua Hierarchia: sed ipsa exaltata est super choros angelorum, ergo ipsa est super omnem Hierarchiam. Et facit, prout dicitur, quoniam beata virgo Maria plus distat à Seraphin dignitate, & gloria, quam Seraphin à Cherubin. Sed per excellentiam dignitatis ordinatur Seraphin super Cherubin vno ordine, ergo beata virgo Maria erit super Seraphin vno ordine, ergo super Hierarchiam angelorum. Et etiam quia mater Dei, ideo thronus eius poni debet iuxta thronum Dei, *vt habetur 3. Reg. 2. c.* Positus est thronus matris eius iuxta thronum Regis. Et à dextris Dei sedere debet, *iuxta Psal. 49.* Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato.

Et quod sit super Hierarchias omnium angelorum, & super choros, satis probatur per Bart. Sibyllam. *in suo speculo quæstionum peregrinarum: in cap. 10. secundæ decadis. ver. secunda quæstiuncula est.* Et amplissime comprobat ex multis Ant. Flo. *in sua summa. 4. parte tit. 15. §. 15.* vbi ponendo duodecimum priuilegium illius, dicit Mariam vltra omnes creaturas mundi esse honorandam & priuilegiatam duodecim priuilegiis. Et ibi cum beato Aug. De te o virgo Maria quid dicam pauper ingenio? Cum quicquid dixero, minor laus est, quam tua dignitas mereatur. Et quib. te laudibus efferam nescio. Si cœlum appellem, altior es, & quæ cœli capere non poterant tuo gremio contulisti. Si matrem gentium dicam, excedit. Si formam Dei appellem, digna existis. Si dominam angelorum vocem, per omnia comprobaris, quia domina angelorum es. ergo super omnes angelos exaltata.

Petrus Comestor compilator historiæ scholasticæ hos sequentes versus in laudem virginis eleganter composuit: *vt refert Ant. in tertia par. suarnm historiarum, ti. 18. c. 8.*

Si fieri posset quod arenæ, puluis & vndæ,
Vndarum guttæ, rosa, gemmæ, lilia, flammæ,
Aethera, cœlicolæ, nix, grando, sexus vterq;,
Cum ventis pennæ volucrum, pecudum genus omne,
Syluarum rami, frondes, auium quoq; pennæ,
Gramina, ros, stellæ, pisces, angues & aristæ,
Et lapides, montes, conualles, terra, dracones,
Linguæ cuncta forent, minime depromere possent,
Quæ sit vel quanta est virgo regina Maria,
Quæ tua sit pietas, nec litera, nec dabit ætas.

Si ergo tot & tales viri laudem sufficientem & condignam dicere nec referre posint, quid ego misertimus paucissimi ingenii faciam? nihil aliud, nisi de his ad illos me remittam, maxime ad dicta ipsius Ant. *in d. 4. parte, lib. 10. c. 43. in sermone de assumptione:* vbi ponit quomodo habet omnes proprietates omnium ordinum cœlestium Hierarchiarum, & illas omnes excedit. Et post dicta Anshelmi de laudibus Mariæ dicam in seq. O fœmina mirabiliter singularis, & singulariter mirabilis, per quam elementa renouantur, angeli reintegrantur, inferna eneruantur, homines saluantur. O fœmina, plena & semper plena gratia, de cuius plenitudinis exundantia respersa, resultat omnis creatura. O virgo benedicta, per cuius beatitudinem benedicitur omnis creatura, & non solum creatura à creatore, sed etiam creator à creatura laudatur. O Maria dulcissima semperque beatissima, si omnis peccator ad te conuersus, & à te sit despectus, necesse est vt terreat, si omnis peccator ad te conuersus & à te conspectus, impossibile est vt pereat. Et idem Anselmus *de conceptu virginali c. 12. & 13.* Nihil dominæ est æquale, nihil comparabile. Omne enim quod est, aut supra te est, aut infra te est: quod supra te est, solus Deus est: quod infra te est, omne quod Deus non est. Ideo dicam cum Baptista Mantuano, *lib. 1. Parthenices, c. 2.*

Nulli adeo viuax animi solertia, nulli
Tam fœlix aderit florentis gloria linguæ,
Vt Mariæ possit laudes æquare loquendo.
Quæ data sunt illi, nunquam mortalibus vllis
Antea concessit, nec post concedet olympus:

Et ideo etiam Diony. videns Mariam, ait:

O quam te memorem virgo, namq; haud tibi vultus
Mortalis, nec lex hominum sonat, o Dea, certe
An Phœbi soror, an nympharum sanguinis vna,
Sis fœlix, nostrisq; leues quemcunque laborem.

Idcirco ego minimus aduocatorum & scribentium te Mariam omnium Christianorum aduocatam salutando, supplex dico.

Humanæ cum sis tutrix pia virgo cohortis,
Quam sterilis genuit nobilis Anna sinu.
Ad te nunc humili conuerto mente salutes,
Quas prius excelsæ Gabriel arce tulit.
Te facilem concede precor, tu vota rogantis
Suscipe, nec fusas despice virgo preces.
Tu dextrum mundi sydus, tu lumen honoris,
Per quam Iessei stipitis vmbra nitet.
Tu decoris speculum, nostræ spes sola salutis,
Qua duce flagranti pectore mœror abest.
Tu regina poli, cunctique medela reatus,
Diceris & celsa ianua certa domus.
Quæ fuerat vetito virgo castissima morsu,
Clausa prius iussu panditur illa tuo.
Non opus est tenui præconia ludere versu,
Pro tantis nostras laudibus ecce preces.
Fac quæso portus veniant ad vela secundos,
Nostra nec immenso fluctuet amne ratis.
Per dubios pelagi fluctus, per saxa, per hostes
Currimus, inferno porrige diua manum.
Ad te conuersus stygiæ non cæca charybdis,
Antraque nec dura corruat hoste timet.
Quid memorem nostro præceps illabere cordi,
Fulgeat eloquio linguaque nostra graui.
Pelle procul mortis volitantia tela sinistræ,
Nec mea sordescant crimine corda precor.
Fac sanas habeam sano cum corpore mentes,
Nec careat salubri debile pectus ope.
Si corpus Lachesis cum strauerit ense, fruatur
Protinus aspectu spiritus ipse tuo.
Protege quæ cecini, gressu sed ille citato
Pergat in extremum Zoilus alter humum.
Te duce non timuit vultus nnnc musa minaces
Nostra, sed expulso læta pauore canit.

Et cum Ecclesia Catholica deuote dicam.

Tu spes certa miserorum.
Tu leuamen oppressorum.
Omnibus es omnia.
Laude digna singulari.
Nos in portu salutari,
Vera mater orphanorum.
Medicamen infirmorum.
Te rogamus voto pari,
Vt errantes in hoc mari
Tua sistat gratia. Amen.

QVinta conſideratio. Poſt ſupradictas perſonas ponuntur angeli: quoniam ex quo dicit ſanctus Thom. *in prima par. ſummæ. q. 66. ar. 3.* Angeli ſunt in cœlo collocati, non ſolum vt æternaliter contemplantes, ſed etiam vt generaliter præſidentes, quia præſunt omni corporeæ naturæ, ideo in ſupremo loco debent collocari, poſt Chriſtum tamen, qui præeſt omnibus Principatibus, Poteſtatibus & Virtutibus, & Dominationibus, *vt habetur per Paulum ad Epheſ. 1. cap.* Quorum collectio diſtincta eſt in triplicem Hierarchiam, & quælibet Hierarchia in tres ordines. vnde Greg. *in mortalib.* Nouem ſunt ordines angelorum, cum per ſacra eloquia Angeli, Archangeli, Dominationes, Virtutes, Principatus, Poteſtates, Throni, Cherubin, & Seraphin, aperta narratione memorantur. Et ſupernorum ciuium quando ſint diſtinctiones oſtenditur, *de pœn. diſtinct. 2. cap. princip. §. nouem.*

In prima igitur & ſuprema Hierarchia ponuntur Seraphin vt ſupremi, deinde Cherubin, & Throni. in media ponuntur Dominationes, Principatus, & Poteſtates. Et in tertia Virtutes, Archangeli, & Angeli, ſecundum Gregorium. Et in huiuſmodi ordine relucet myſterium Trinitatis. Nam ex vnitate Hierarchiæ inuenitur vnitas diuinæ eſſentiæ. In tripartito ordine oſtenditur trinitas perſonarum, Et ipſe quidem Deus trinitas, qui omnia operatur in ſingulis diuidens, prout vult. Amat in Seraphin vt charitas. Nouit in Cherubin vt veritas. Sedet in Thronis, vt æquitas. Dominatur in Dominationibus, vt maieſtas. Regit in principatibus vt principium. Tuetur vt virtus, in virtutibus. Reuelat vt lux, in Archangelis. Aſſiſtit vt pietas in Angelis. Et in prima Hierarchia æquitas in Thronis refertur ad patrem, cognitio veritatis in Cherubin ad filium, ardor amoris in Seraphin ad Spiritum ſanctum. In ſecunda Hierarchia maieſtas Dominationis ad Patrem, rectitudo principandi ad filium, ſalus in tuendo poteſtatem ad Spiritum ſanctum. In tertia operatio virtutum ad patrem, reuelatio ad filium, inſpiratio intellectus ad Spiritum ſanctum.

In quolibet etiam angelo relucet veſtigium trinitatis. Nam in quolibet eſt tria neceſſario indiſtincte reperiri, ſecundum Dion. ſcilicet, eſſentia, virtus ſeu potentia, & operatio: & tamen in vno ſunt, & ſic omnes Angeli benedicunt Dominum, trinitatem, & vnitatem inſinuantes, ſcilicet eorum conditionibus. *ita dicit Ant. Flor. in ſua ſum. 3. part. tit. 31. q. 6. §. 1.*

Et vt dicit Thomas *1. parte per totum. & 2. diſtinct. quæſt. 1.* Hierarchia, eſt diuinus ordo ſecundum ſcientiam, & actionem in aſsimilatione Dei & ibi ample ponit, quod in qualibet Hierarchia ſunt tres ordines, & in quolibet ordine ſunt multi angeli, & angeli vnius ordinis non ſunt æquales: & ibi etiam ponit, quod homines aſſumuntur ad omnes ordines angelorum. Angelus tamen inferioris ordinis non aſſumetur ad ſuperiorem. Etiam dicit ibidem, quod minimus ordo angelorum eſt ſuperior ſupremo naturæ Hierarchiæ, quod quomodo intelligatur, vide ne ſint contraria ea quæ dicuntur, in quantum dicitur, quod in quolibet ordine aſſumuntur homines, vt infra etiam dicturus ſum.

Et vt dicit Raymundus Sebnudius *in ſuo Dialogo quarto c. 42.* omnino neceſſe eſt credere in maximo atque incomprehenſibili numero angelos eſſe in multitudine enim miniſtrorum dignitas principis & in paucitate plebis, ignominia principis, imo[que] millia millia miniſtrant ei, & decies millies cen[te]na millia aſſiſtunt ei. Itaque ſi in natura corpor[ea] ſunt innumeræ ſpecies lapidum, herbarum, arbo[rum], piſcium, auium, quadrupedum. & innumer[a] indiuidua hominum, erunt etiam infinitæ ſpeci[es] angelorum. At ne putemus hanc multitudinem co[n]fuſam eſſe, ideo oportet ſcire, quod inter angelos e[ſt] ordo pulcherrimus, diſcretiſ. iucundiſ. Videmus e[nim] nim quod in rebus corporeis eſt ordo mirabilis: ſu[nt] tamen quædam ſuperiora, quædam inferiora, & qu[æ]dam his media. Elementata, & omnia inanimata ſu[nt] infima, vegetatiua media, conſitiua ſuprema. Su[per] hæc omnia eſt homo omnium ſublimiſsimus Hab[et] tamen etiam humana natura multiplicem ſtatum ſ[e]cundum ſuperius & inferius. In hominib. enim ſu[nt] agricolæ, mercatores, burgenſes, nobiles, milite[s], barones, comites, duces, reges: & vnus omnium im[perator]. in ſtatu eccleſiaſtico ſũt rectores, diaconi, [ſacerdotes] archidiaconi, decani, præpoſiti, abbates, epiſcopi, ar[chiepiſcopi], patriarchæ, & ſuper omnes Papa apoſto[licus]. Si igitur tã decorus eſt ordo in his reb. infer[io]rib. multo amplius in illis nobiliſ. altiſsimiſque ſpi[ri]tibus erit ordo mirabilis, artificioſus, iucundus. Su[nt] enim inter eos tres Hierarchiæ, i d eſt tres ſacri prin[ci]cipatus, & in qualibet Hierarchia ſunt infimi, ſu[nt] medii, ſunt ſupremi, & hæc ordinatiſsima cuiuslibe[t] Hierarchiæ multitudo ad vnum tendit omnium ſu[premum]. premum. In elementis, vt videmus, ignis eſt digni[or] in genere piſciũ, Delphin, in auib. Aquila, in beſti[is] Leo, in hominibus Imperator: omnia tendunt ad v[nu]num caput. Ita quoque in angelis æſtimandum eſt.

SExta conſideratio. Seraphin tanquam excellen[tiſſimi] tes ſunt in primo loco, ac ſupremo ordine ange[lorum]. lorum. & in prima Hierarchia & ſuperiori, cum tres ſunt Hierarchiæ cœleſtes quas diſtinguit Diony[ſius] ſius *in ſua Hierarchia lib. 9.* in ſupremam, mediam & infimam: vt hic ante dictum eſt. Et dicitur Hier[ar]chia à Hieron, quod eſt ſacrum, & archos princeps quaſi ſacer principatus. Et vt dictum eſt, ſunt tres Hi[e]erarchiæ, in quarum qualibet ſunt ordines, & ſic in toto ſunt nouem ordines angelorum ſeu ſpirituum beatorum chori. Et in ſuprema ſunt Seraphin, Che[ru]rubin, & Throni, in media ſunt Dominationes, Vir[tu]tutes, & Poteſtates. In infima ſunt principatus, Arch[angeli] angeli & Angeli. Et de ſingulis videndo: incipiem[us] à Seraphin tanquam ſuperiori & excellenti, cũ ta[les] excellunt in hoc: quod eſt omnium ſupremum ip[ſi] Deo vniri. Quia nomen Seraphin non imponitur tantum à charitate, ſed à charitatis exceſſu, quoniam importat nomen ardoris, vel incendii, vt inquit Dio[nyſius] nyſius, relatiue Barth. Anglici *in ſuo lib. de proprietat[ibus] rum, lib. 2.* Pulchre, inquit, prima cœleſtium Hierar[chiarum] chiarum, excellentiſsimis eſſentiis, ſanctificat, Or[dinem] dinem habens omnibus circa Deum immediate co[l]locatum.

Et iſti nouem ordines, qui ſunt in eccleſia trium[phante], phante, deſignantur per nouem lapides, de quibus *in cap. principium. de pœ. d. 2.* Sic etiam in Eccleſia mi[litante] litante ſunt nouem ordines. de quibus *in cap. cleros. 21. diſtin.* Et ſic Eccleſiæ duplex eſt ordo, vt dici Luc[as] de Pen. *in l. ordinem. C. de conſulibus & non ſpargendis lib. 12.* Et primus ordo Eccleſiæ triumphantis eſt Seraphin.

Dionyſius enim exponit nomen Seraphin ſecundum proprietates ignis, in quo eſt exceſſus caliditatis: in ipſo enim igne tria ſunt. Primo, quod ſemper tendit

tendit sursum & quod est continuus: per quod significatur, quod ille ordo indeclinabiliter mouetur in Deum. Secundo eius virtus actiua est, quia calidus cum quadam acuitate, & est maxime penetratiuus in agendo, & pertingit vsque ad minima, cum quodam excedenti feruore. Et per hoc significantur actiones angelorum huius ordinis, quas in subditos potenter exercent, eos in similem feruorem excitando, & totaliter eos per incendium purgando. Tertio, est in igne claritas, & hi angeli habēt in se inextinguibilem lucē, etiam alios perfecte illuminando. vnde Gregorius, Seraphin vocantur illa agmina, quę ex singulari propinquitate conditoris sui incorruptibili ardent amore.

Et hi nobis mittuntur ad cordium nostrorum inflammationem. *vt dicit Bernard. de Bustis in 2. parte sui Rosarii ser.* 10. *in litera H. vt patet* 4. *Reg.* 2. *c.* In angelis, qui in curru igneo, equis igneis apparuerunt Eliæ, quem transtulerunt in cœlum tanquam vnum de Seraphin. & *Esa.* 6. vbi dicitur: Apparuit & volauit ad me vnus de Seraphin, qui deuotos & contemplatiuos incendunt & inflammant in feruore & amore diuinorum: vnde dicuntur habere sex alas, duas quibus volant, duas quibus se tegunt superius, & duas quibus se tegunt inferius, vultum habentes igneum & rubrum, & in amore diuorum inflammatum.

Si tamen isti de superiori ordine mittuntur ad nos, & quomodo, vide Ant. Flo. *in sum. in* 3. *part. tit.* 31. *cap.* 6. §. 4.

Ad hunc ordinem transferuntur homines in hoc mundo rapti ad diuina, omnia exponentes propter amorem diuinum, cupientes omnes saluos fieri in dilectione proximorum, & de eorum salute tanquam de sua gaudentes. Quidam enim sunt in igne charitatis ita conuersi, & in solo Dei desiderio ita anhelantes, quod omnia huius mundi propter Deum ita contemnunt, qui ad hunc ordinem assumuntur, *teste Greg.* Qui supernæ contemplationis amore accensi in solo conditoris sui desiderio anhelant, nihil in hoc mundo iam cupiunt, solo æternitatis amore pascuntur, terrena quæque abiiciunt, cuncta temporalia mente conscendunt, imo transcendunt, amant & ardent, atque in ipso suo ardore requiescunt: amando ardent, loquendo accendunt, & quoscunq; verbo tangunt, ardere protinus in Dei amore faciunt, qui intra Seraphin numerum sortem suæ vocationis acceperunt.

Et isti sunt maiores & excellentiores omnibus aliis Dei prope diuina secreta cognoscentes, quibus ipsi inflammati aliis reuelare gaudent. Cum quibus stabunt omnes personæ charitate diuina inflammatæ super omnes alios, quia maior horum est charitas 1. *ad Cor.* 13. Quia, sicut lucerna ad ignem liquescit, & cera fluit, sic talia sunt intantum in Dei amore ardentes, quod statim, quando de Deo cogitant, quam magna opera eius, quam magna virtus, misericordia, & miseratio eius, statim fluunt in lacrymis, considerando eius bonitatem, & quanta eis contulit, & pro eis fecerit, delectabiliter sustinent omnes labores: qui in hoc ordine collocantur, & solemnitate coronantur, Deo propinquiores inter ciues cœlestes.

Ad hunc enim ordinem assumentur legis naturæ prophetæ, leges Mosaycæ, & apostoli, seu eremitæ, aut eis succedentes in lege gratiæ, qui vitam propriam contempserunt ex nimia charitate, propter salutem propinquorum summi Pontifices, & supremi principes. Quoniam, *vt dicit S. Tho. in lib. ad Regem Cypri*, veri Reges & principes supremum gradum tenent in beatitudine cœlesti. *relatus per Io. Ludouicum Viual. in suo opere regali. in prolog. tractatus, de cognitione electorum.*

Sed ad declarationem sequentium notandum est, quod quando creauit Deus cœlum, statim angelis repleuit, quia simul creati sunt angeli, & cœlum angelis repletum, imo omnia creata sunt simul. *ait gloss. in verbo, simul. de sum. tri. & fid. cath. in prin. extra.* Et ipsos angelos distinxit per tres hierarchias, & nouem choros siue ordines, secundum illud *Io.* 14. In domo patris mei multæ mansiones. *& in c. nouit. & c. in domo de pœn. dist.* 4. Quoniam in quolibet ordine sunt sex mille, sexcentæ, & sexaginta sex mansiones. In qualibet mansione possunt esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus. Et in qualibet domo tot sedes seu loca, scilicet sex mille, sexcenta, & sexaginta sex. Et in qualibet sede, seu loco, de quo dicitur: Nomina vestra scripta sunt in cęlis, est anima. Et quando omnia illa loca replebuntur, tunc (vt opinantur nonnulli doctores deuoti, hanc calculationem pie ponentes & credentes) adueniet extremum iudicium. Et in quarum qualibet, constituit vnum principem, & in primo isto ordine Seraphin, constituit luciferum, & in quolibet alio posuit alium, tanquam capitaneum, vt infra dicetur. Qui quidem lucifer, suam pulchritudinem cō spiciens, inde superbiuit, dicens: Ponam thronum meum in aquilone, & ero similis altissimo. Et suum intentum inferioribus notum fecit, qui quanto plus ei consenserunt, magis peccauerunt: ita quod traxit secum tertiam partem de quolibet ordine. Imo numerum nobis infinitum, seu infinitam multitudinem: contra quos debellauit Michael.

Et ab hoc ordine cecidit vsque ad vltimum, & inferiorem inferni carcerem cum suis complicibus Lucifer princeps omnium prædictorum, secundum Magistrum sententiarum, *lib.* 2. qui eminentiam suæ naturæ, & profunditatem suę sapientiæ perpendens, in suum creatorem superbiuit, & vt Deus esse voluit. Non quidem per imitationem iustitiæ, sed per æqualitatem personæ: & quanto Deo factori suo contradixit, & cæteris erat altior & pulchrior, tanto factus est cæteris inferior, turpior & miserior, & descendit in profundum inferni, secundum illud *Luc.* 10. Videbam Satanam tanquam fulgur de cœlo cadentem. Et istud rationabile fuit: cum, in quo quis peccat, in eo torqueri debet. *gloss. fin. in cap. si quis.* 94. *dist.* & maxime in illo, qui sedem sibi non conuenientem petit, & in supremo loco se ponere vult, qui sibi non debetur, in eo punitur, quod ponitur in remotiori. *vt habetur leg.* 1. *C. vt dignitatum ordo seruetur. lib.* 12. *facit text. in cap. præcipimus.* 93. *distin. & Bald. in consi.* 237. *in* 1. *volum.* licet tex. *in l. neminem. C. de offic. mag. off.* vtatur maiori benignitate, *vt supra dixi, in* 1. *par.*

Et ideo, ex quo ipse fuit occasio peccati aliorum, ideo magis punitur, & in loco inferiori: cui loquitur *Esa.* 14. dicendo admiratiue: Quomodo cecidisti de cęlo Lucifer, qui mane oriebaris? qui dixisti in corde tuo: In cœlum conscendam, super astra cœli exaltabo solium meum, & similis ero altissimo: veruntamen ad inferna detraheris in profundum lacus. Qui te viderint, ad te inclinabuntur, teq; prospicient, scilicet qui te viderunt per consensum peccati ad te inclinabuntur, & ad tuos, qui tibi consenserunt.

Ad quem descendunt superbi, inflati, nequissimi blasphematores Dei sui creatoris, & omnes in statu supremo in hoc mundo existentes, vt sunt Reges, Imperatores, Papa, & alii superiores principatus, si contingat eos ad inferna descendere, erunt in dicto inferiori carcere cum Lucifero, & suis complicib. qui erant illius ordinis Seraphin. Et à Lucifero coram Deo accusabuntur, secundum quod scriptum est. *Ezech.*22. de quo Bernar. de Bustis *in 1. part. Rosa, sermone 10. in 1. part. in litera L.* De pluribus autem principibus dubitare possumus, de eorũ saluatione, imo plus credendum & præsumendum est, de eorum damnatione, cum male vixerint, & mala morte dies suos finierint, ne sint in hoc loco collocati: de aliquibus dicam infra in sexto ordine chori angelorum, vbi ponam de luxuriosis: hic vero ponam de aliis, qui male vixerunt, & pessima morte vitam suam finierunt,: vt de Nemroth habetur, qui fuit oppressor, & tyrannus, & morte infelici consummatus est.

Pharao, rex Aegypti, ignorans Deum, idololatra & oppressor, decies contumax domino Deo, & seruo suo Moysi, in mari rubro submersus est cum exercitu suo, *Exod.* 14. *&c. Nabuchodonosor* 24. *q.* 4. De pluribus autem aliis inf. dicam *in 5. par. in princi.* Sed quoniam hic ante dictum est, quod Lucifer descendit ad infimum locum inferni, ex quo videtur, quod in hoc sit ordo, aduertendum est, quod in inferno est ordo triplex secundum aliquid, & secundum aliquid, non est ordo inferno. Est ergo ordo. Primo, diuinæ iustitiæ, quia si dicit Pau. *ad Roman.* 13. *ibi. Quæ à Deo sunt ordinata.* sicut peccatores in suppliciis ordinantur, vt nunquam sit dedecus culpę sine decore iustitiæ. Vnde ita pulchre & ordinate stat peccator in inferno, sicut in annulo gemma, & latro in furca, sicut seruus in cloaca. Secundo, ordo est culpæ: quia illi qui fuerunt similes in culpam, sociabuntur in pœna. vnde super illud *Matt.*13. Alligate ea in fasciculos ad comburendum. dicit Gre. Fasciculos ad comburendum ligare est hos, qui æterno igni tradendi sunt pares parib. associare: & quos similis culpa inquinat, par etiã pęna constringat, *iuxta text. in l. si quenquam. in fi. C. de episc. & cler.* Tertio, est ibi ordo pœnæ: quia non omnes æqualiter punientur, sed iuxta mensuram peccati datur mensura supplicii. *Deute.* 35. Pro mensura peccati, erit plagarum modus, *& in cap. pen.* 11. *q.* 3. *& in cap. frater.* 17. *q.* 4. *& plene in c. si qui episcopi.* 1. Et hęc dixi, vt intelligantur ea, quæ hic dicuntur de locis infernalibus & de illis, qui in illis collocantur. Sed tamen nullus est ordo in inferno, quo ad elementa, quo ad loca, & quo ad actiua, & passiua, vt declarat Ioannes de Sancto Geminiano *in suis sermonib. funebribus. distinctione 4. sermone 7. in litera E.*

SEptima consideratio. Chorus Cherubin dicitur octauus ascendendo, & plenitudo scientiæ interpretatur: quia à quodam excessu scientiæ imponitur, qui supereminenter diuina secreta seu mysteria cognoscunt. Et hoc, vt ait Gre. quantum ad quatuor.

Primo, quantum ad perfectam Dei visionem, qua etiam cætera cognoscunt. Ait enim Gregor. quid est quod non vident, qui videntem omnia vident?

Secundo, ad plenam diuini luminis susceptionem, quo mediante vident diuinam essentiam, Vnde Psalmi: In lumine tuo videbimus lumen, species enim gloriæ domini super Cherubin erat, Ezech. 10.

Tertio, quantum ad hoc. Quod in ipso Deo contemplantur pulchritudinem omnium rerum à Deo deriuatam, quoniam ipse Deus est causa omnium rerum productarum. vnde *Genes.*2. Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.

Quarto, quantum ad hoc quod ipsi pleni existentes huiusmodi cognitione rerum, & primæ causæ quæ Deus est, ipsam copiose in alios effundunt. vnde ait Greg. Cherubin plenitudo scientiæ dicitur: & sublimiora illa agmina Cherubin vocata sunt, quanto perfectiori plena sunt scientia, tanto claritatem Dei vicinius contemplantur. Et hi nobis mittuntur ad scientiarum eruditionem, vt patet *Apoc.* 10. in angelo, qui habebat librum in manu. & *Apoc.*8. In angelo, à cuius claritate terra illuminata est, id est, homines sunt in doctrina eruditi & *Apoc.* 21. dicit Ioan. Sustulit me angelus in spiritu, in montem magnum & altum, & ostendit mihi ciuitatem sanctam Hierusalem. & *Actu.*.10. Quomodo angelus illuminauit in fide Corn. Centurionem. & *Apocaly.* 1. habetur quod Deus per angelum suum reuelauit Apocalypsin seruo suo Iohanni. Et hæc habentur per Bern. de Bust. *in serm.* 11. *in 2. par. sui Rosarii. in 2. par. illius ser. in litera H.* Et hi illuminant sanctos ecclesiæ doct. & tempore præterito illuminauerunt prædicatores, & apostolos, quibus dicebatur: Ante reges & præsides ducemini propter me, & eritis illis, & gentibus in testimonium: sed data est eis sapientia, ita, quod resistere non poterant spiritui, qui loquebatur in eis. Et etiam omnes ista assumentur ad illum ordinem. Et etiam doctores Iurium, qui ad iustitiam erudiunt, tanquam vacantes contemplationi diuinarum scientiarum, vt est scientia iurium. *auth. habita. C. ne filius pro patre. l. leges sacratissimæ, C. de legat.* Quæ per ora principum diuinitus est promulgata. Eas scilicet scientias docendo, addiscendo, tam in consulendo, quam in prædicando: habentes claritatem intellectus, cæteros illuminantes, vt est scientia iuris ciuilis, per quas totus mundus illuminatur. *d. auth. habit.* § .1. De quibus etiam *Dan.*12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudierint plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Et Euangelium verbum ait: Qui fecerit vnum de his mandatis, minimus vocabitur, qui autem fecerit, & docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum. Hi sunt, qui pro scientia acquirenda, omnia postposuerunt, totaliter inferius illuminati, ad expositionem sacrarum literarum vacauerunt: diuitiis renunciantes mundanis, & qui de diuitibus pauperes effecti sunt exules, vitam suam multis periculis exponentes, à vilissimis personis, etiam pluries iniuriam patientes, soli Deo, eius doctrinæ, & sapientiæ vacauerunt.

Ad hunc etiam ordinem assumuntur Cardinales, & Patriarchæ, cum in ecclesia militante, faciant secundum ordinem, videlicet, primum post Pontificem: cum ordo Ecclesiæ militantis regulari debeat secundum ordinem Ecclesiæ triumphantis. Et etiam quia tanquam proximiores summo Pontifici in officio sacerdotali, eidem, tanquam fratres cadiutores existunt. *cap. fundamenta. de elect. in 6.* Ideo tanquam digniores, & maiores, in Ecclesia militanti, sic etiam in Ecclesia triumphanti. Et sic etiam, quia reges alios superiores recognoscentes, hoc est, non existentes supremi in eorum regnis, cum tales non sint superillustres, sed tantum illustres, æquiparantur Cardinalib. & Patriarchis, *vt dicit D. meus Ias. in l. 1. in 3. colum. ff. de offi. eius cui mand. est iur.* Ideo etiam erunt in hoc ordine, si bene agant, & fuerint tales, qui

fuerint

fuerint ſcientia,& doctrina diuina illuminati, prout fuit Salomon,de quo *Sap.9.* de quo tamen dubitatur, an ſit damnatus an ſaluatus. De quo videatur Ioan. Ludoui. Vi. de Monte regali, *in ſuo opere regali.* & infra dicam.

Ab hoc ordine cecidit, vſque ad octauum locum carceris inferni, quidam Dæmon nomine Satan, ſeu Satanas, qui aduerſarius interpretatur: qui penitus humano generi aduerſatur, nitens perducere ad ignorantiam peccati, vt perducat in damnationem, vt habetur *Zach. 9.* Et Satan ſtabat à dextris eius, vt aduerſaretur ei: & cum eo tertia pars illius ordinis Cherubin. Et cum his damnabuntur omnes hæretici: de quibus habetur *in c.quidam hæretici. 24.q.3.* Et qui ſequuntur opiniones illorum & aliorum hæreticorum: & alii literati, qui male ſanctas ſcripturas interpretabuntur, diuerſos introducentes errores, & omnes illis adhærentes. Ac tempore noſtro, dubitandum eſt, quod quidam Luther. Aleman. qui infinitos reſuſcitauit, & ſeminauit errores & hæreſes, non fuerit cauſa damnationis plurimorum. Qui tanquam Antichriſti erunt præcones, & prædicatores malam doctrinam ſeminantes. Doctores etiam iuris, qui malas opiniones contra ius, & æquitatem dederunt, & contra determinationem eccleſiæ conſuluerunt. Vnde dubitandum eſt de Dyno, qui ex quo contra Eccleſiam ſemel conſuluit, fuit damnatus, vt cuidam eremitæ, viro ſancto, fuit reuelatum, *vt refert G.Bened. in ſua repet. c.Ray. in verb. teſtam. inf. nu. 6. de teſt. extra.*

Cum his etiam collocabuntur Principes illuſtres damnati vt ſunt Reges non ſupremi, ſed ſuperiores recognoſcentes, & exiſtentes immediate poſt ſupremos à paritate loci eorum in mundo, & vt dictum eſt, in ordine cœleſti.

Octaua conſideratio. Tertius ordo angelorum, ſeu beatorum ſpirituum, deſcendendo, & ſeptimus aſcendendo, eſt ordo thronorum, qui à thronis ordo dicitur à domo iudicii, eo quod Deus in eis ſedeat, & iudicia ſua diſcernat & cuncta ſubiecta per illos diſponat: vt dicit Iſido. & per conuenientiam, dicitur ad ſedes materiales, in quibus quatuor conſiderantur. Primo, Situs, qua ſedes ſuper terram eleuantur, & ſic throni eleuantur vſque ad hoc, quod in Deo immediate rationes rerum cognoſcunt. Secundo, firmitas, quia in ſedibus materialibus aliquis firmiter ſedet, ſed throni à contrario firmantur in Deo. Tertio, ſuſceptabilitas, quia ſedes ſuſcipit ſedentem, & in ea deferri poteſt. ſic throni ſuſcipiunt Deum in ſeipſis, & eum quodammodo ad inferiores deferunt. Quarto, capacitas, quia ſedes ex vna parte eſt aperta ad ſuſcipiendum ſedentem: ſic throni per promptitudinem ſunt aperti, ad ſuſcipiendum Deum, & ad ſibi famulandum. Vnde ait Greg. Throni Dei ſunt hi, quia tanta deitatis gratia replentur, vt in eis ſedeat Dominus, & per eos iudicia ſua diſcernat. Throni enim nobis mitti dicuntur, ad iudicii informationem, habent enim informare Iudices, vt legem intelligant, vt dicitur *Actor. 8.* Accepiſtis legem in diſpoſitione angelorum. Et *ad Gal.3.* Lex ordinata fuit per angelum in manu mediatoris. Et dicit Bart. Ang. *de propr. rerum. libro 2. ver. Tertius ordo eſt,* quod illi angeli, in quibus ſingulariter relucet certitudo iudicii diuini, Throni nuncupantur. Et ideo à beato Dio. ſedes altæ, & altiſſimæ dicuntur. Altæ, quia propter diuinam authoritatem, quaſi ad iudicandum ordinantur. Altiores, quia ſecundum iuſtitiæ regulam incitamur ad iudicandum. Altiſſimæ, quia immediatius altiſſimo Deo diſpoſitione hierarchica collocantur. Sedes compactæ etiam dicuntur, quia apte, & conuenienter iunctæ quo ad iuncturam, & conuenientiam diuinorum iudiciorum. Conueniens enim eſt, & aptum, vt ex culpa pœnam quis patiatur, & ex iuſtitia gloriam, ex qualitate operis qualitatem retributionis, quilibet ſortiatur. Vnde conuenit, & apte cohæret pœna culpæ, & gloria iuſtitiæ, *l. capitalium. §. famoſos. & l. aut facta. §. fin. ff. de pœnis.* Nam ſi culpa & gloria, pœna & iuſtitia conuenirent, coaptatam ſedem inuicem non haberent: compactio itaque ſedium, æquitas eſt iudiciorum.

Ad hunc enim ordinem aſſumuntur Archiepiſcopi & Epiſcopi tanquam iudicantes duodecim tribus Iſrael, cum in partem ſolicitudinis ſint vocati. *c. cum ex eo. de aucto. & vſu pallii. c. decreto. 2. quæſt. 6.* Et omnes principes, qui obtinent ſecundam ſedem poſt maiorem: vt ſunt Duces, Comites & Marchiones, qui ſolum habent regem recognoſcentem ſuperiorem, cum ſint tales in tertio gradu: & etiam primi magiſtratus, vt ſunt Cancellarii, qui præfecti Prætorio ſimpliciter dicuntur, & etiam Quæſtores & omnes habentes primam cognitionem iudicandi, hoc eſt ſupremam. Quoniam tales æquiparantur, & ſunt etiam illuſtres, *vt ſatis declarat ample Dom. meus Iaſ. in l. 1. colum. 4. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſdict. ff.* Et generaliter, Omnes paſtores Eccleſiæ habentes oues ſibi commiſſas, qui bene eorum Eccleſias rexerunt, in ſecundo gradu poſt primum erunt collocandi in ordine, argumento ſimilitudinis iam ſupradictæ.

Ab hoc ordine vſque ad ſeptimum inferni carcerem, cecidit quidam principalis capitaneus dæmon, qui dicitur Belial ſeu Berith, qui interpretatur ſine domino. Qui cum ſuis ſociis tentat de ira, qua nititur peruertere iuſtum iudicium, quod quatuor modis corrumpitur, timore ſcilicet, præmio, odio, & amore. *cap. quatuor modis 11. quæſtione 2.* Et etiam tentat iudices & eccleſiaſticos Prælatos, qui non curant de ſubditis, populum non erudiunt, fidem catholicam perire permittunt, ſuis pompis ex bonis eccleſiæ gloriantur, & incedunt. infinita & innumerabilia poſſident beneficia, & lanam grataner accipiunt, in bonis deducunt dies ſuos, & in puncto ad inferna deſcendunt cum ſimoniacis & ſchiſmaticis, & talibus cæteris, quos ad veritatem Eccleſiæ per ſuam negligentiam non reducunt, & cum eis patientur omnes tales Principes & Iudices ſuperiores, de quibus hic ante dictum eſt, ad inſtar ſimilitudinis iam factæ.

Nona conſideratio. Media hierarchia continet tres ordines, ſcilicet dominationum, poteſtatum, & principatuum. Et primus ordo iſtorum, qui dicitur quartus habendo reſpectum ad hierarchias, & ſextus locus habendo reſpectum ad dict. ſedes, dicitur dominationum chorus, ad quos pertinet diffinire ea, quæ agenda ſunt, dicente Greg. Quædam angelorum agmina, pro eo, quod eis cætera ad obediendum ſubiecta ſunt: Dominationes vocantur. Nomen enim dominationum tria ſignificare dicit. Primo enim ſignificat quandam libertatem, quæ eſt à ſeruili conditione, ſicut plebs ſubiicitur, & à tyrannica oppreſſione, quam etiam interdum maiores patiuntur. Secundo, ſignificat quandam rigidam, & inflexibilem gubernationem, quæ ad nullum ſeruilem actum inclinatur, neque ad ſtatum aliquem, ſeu actum ſubiectorum, vel oppreſſorum à tyrannis. Tertio, ſignificat dominatio appetitũ, & participationẽ

veri dominii, quod est in Deo, sicut sunt domini curiæ regalis. Et sicut dominationes imperant diuina ministeria aliis angelis. *Zachar.* 2. vbi vnus angelus imperauit alteri dicendo: *Curre, & loquere ad puerum istum.*

Et secundum Isidorum, horum angelorum ministerium est, seruili timore deposito in Deum moueri, & absque reflexione, ad commodum temporale, & incessanter famulari, quæ singulari excellentia, inuisibilem annunciationem, in subiectis ordinibus imperio solo formant. Et vt dicit Gregor. *in bello spirituali*, officium eorum est instruere, qualiter oporteat homines prælationis officium exercere. Suggerunt etiam prælatis. qualiter sine tyrannide, & subiectorum oppressione, debeant se habere. Et vt dicit Ber. de Bust. *in 2. parte sui Rosarii, ser.* 11. 2. *part. litera* H. Operantur ad sensum, sub domino rationis subiugationum, vnde *Gen.* 16. Angelus dicit Agar, vt ad dominam suam rediret, & se ei humiliaret. Et sunt angeli istius ordinis immunes ab omni impressione, vt libere ad summum eleuentur, & nulli infra summum subiiciantur. Vnde ita Deo subsunt, quod nulli inferiori subiiciuntur, & per vniuersalem excellentiam, supra omnem subiectionē eleuātur: ita tamen, quod per nullam violentiam, aut tyrannidem, ad oppressionem inferiorum inclinantur, vnde dicit Diony. *in sua hierarchia*, quod secundum dissimilitudinem tyrannidis dominorum, exercent seueritatem: habent in potestate, & cum seueritate, liberalitatem in benignitate: Et dum à dominationibus potestas exercetur, liberalitas circa inferiores non tollitur. Per istam tamen liberalitatem, eorum potestas nullo modo minoratur, imo Deo se confirmantes, regulam & legem suæ præsidentiæ, quantum possibile est, imitantur. *vt ait Bartol. Angelici in dict. lib. 2. de propriet. rerum.*

Ad hunc ordinem, assumuntur alii inferiores Prælati ab Episcopo, qui nulli alii subiiciuntur, quam supremo Principi, vt sunt Abbates exempti ab omni iurisdictione: Qui licet non sint immediati ad summum Pontificem, in ordine tamen nulli alii superiori, quam supremo subiiciuntur. Et etiam à simili, inferiores Principes, vt sunt Comites. Qui licet non sint immediati post supremum Principem, tamen nulli alii Principi, puta Duci aut Regi superiorem recognoscenti, præterquam supremo Principi, puta Imperatori aut Regi, non recognoscenti superiorem, subiiciuntur. Cum tales dominentur inferioribus eisdem iustitiam administrando, & eos ab oppressionibus, violentiis, & tyrannide præseruant. Et etiam hi, qui non permittunt in se vitia dominari, sed vitiis dominantur: ita, quod non permittunt turpia in se, sed omnia honesta regnare, in quibus sensualitas nullo modo rationi dominatur, sed econtra ratio ipsa dominatur sensualitati, quæ quidem ratio, refrenat in mortali corpore omnem appetitum inordinatum, quem reducit ad debitam regulam, pœnitentiam agentes, & corpus suum in seruitutem redigentes. Et tales Principes supradicti, qui in omni iustitia & æquitate, vitam suam præsiderunt, neminem lædentes, nihil alienum vsurpantes, vnicuique quod suum erat reddiderunt, plus affectati æquitati, iustitiæ & Reipublicæ vtilitati, quam proprio profectui: qui subditos, in omni zelo iustitiæ, nutrierunt, & defenderunt, non aliena rapientes, sed suis iuribus & reditibus neminem læserunt, zelo iustitiæ feruentes.

Quibus etiam comparandi sunt omnes præsides parlamentorum, & suprematum curiarum, qui licet non sint primi in ordine post Principem, nulli tamen alii subsunt in dominatione. Inferioribus dominantur, eis autoritate supremi Principis iustitiam administrando.

Ab hoc ordine, cecidit vsque ad sextum inferni carcerem, quem inhabitat cum sociis suis quidam dæmon nomine Astaroth seu Veemoth, & bestia interpretatur, & tentat de multis, vt habetur *Iob.* 41. Vbi dicit, quod non est super terram potestas, quæ comparetur ei, qui factus est, nullum timet, & omne sublime videt. Et ipse est Rex super vniuersos filios superbiæ. Tentat etiam de accidia, & pigritia, & de malitia eius ponitur *Iob.* 40. & 41. Et cum talibus damnantur tales, in tali statu, vt dictum est existentes superbi, quorum est res, accidiosi, & pigri qui præ pigritia permittunt in suo corpore humano diuersa vitia, qui ita sunt delicati, & impinguati, quod ex sua consuetudine ad vitia, ipsis resistere & obuiare nesciunt, aut nolunt, sed ipsis longo tempore inuoluti, & dormientes sicut porcus in volutabro, iam & consuetudine ducti, eos pigeret à peccato cessare.

Et etiam prædicti Prælati inferiores, qui suos inferiores non bene gerunt, sed per lasciuiam, pigritiam & negligentiam, eos viuere contra eorum regulas sinunt, & permittunt eis in peccatis consuetis manere.

Et prædicti Principes temporales, qui populum suum, per suos officiarios opprimentes, ad iustitiam zelum non habentes, pauperibus subditis non compatientes, iustitiæ non vacantes, exactionibus indebitis & insolitis intendentes, lubricis actibus intricati, venationibus dediti, de pauperibus subditis non curant: populi oppressoribus eis adulantibus omnino fauent & placent. Et etiam præsidentes in curiis supremis, qui iustitiam non administrant, & retardant.

De isto dæmone, quos tentabit, ample ponit Bernard. de Bustis, *in 1. part. sui Rosa. in sermone* 10. *in lit.* P. vbi dicit, tentabit Clericos, Presbyteros, Episcopos, Archiepiscopos, Cardinales, & omnes simoniacos, & plures alios, vt ibi dicit, quos vide & caueta tu.

DEcima consideratio. Quintus ordo in choro angelorum, dicitur Principatus, qui est octaua ædes, habendo respectum ad supra dicta. Et hic ordo, secundum sanctos, docet homines inferioris gradus exhibere reuerētiam maioribus existentibus in statu altioris dignitatis: vt puta Regibus, Principibus & Prælatis. De angelis istius ordinis, dicit Dionys. Ad principatus pertinet vniuersalis ducatus & regimen ductiuum, ad Dei similitudinem: quia angeli habent ex officio, vt alios inferiores ordinatim reducant ad Deum, & doceant ipsum reuerenter in seipso & proximo, specialiter in Prælato: Qui secundū Dionys. ideo dicūtur principatus, quia habēt alios reuertere & reducere ad primum & principale principium, scilicet eum, quem ipsi, prout possibile est, imitantur, & quantum fas est, in præsidendi officio Principi assimilantur: & vt dicit Isid. *lib.* 7. Principatus sunt, qui angelorum agminibus præsunt, qui pro eo, quod subditos angelos ad explendum mysterium ordinant & disponunt, principatus vocabulum acceperunt. Nam alii sunt, qui administrant, alii qui assistunt. Millia enim millium administrabant, & decies centena millia assistebant, *Dan.* 7. Hæc dicit Bartol.

Angli. *in loco hic ante allegato.* Et quoniam, vt dicit Gregor. Principari est inter reliquos esse prior: quia primus est in executione eorum, quæ imperantur. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes Principes dicuntur, & vocantur. Iuxta illud Psal. Præuenerunt Principes coniuncti psallentibus,

Quomodo autem capiatur Princeps, videatur gl. *in ver. Regum, in clem. vnica. de baptismo.* Et hi etiam angeli, qui bonis spiritibus principantur, dicuntur Principes, & ad loca determinata, vel negotia Regis deputantur, per modum legatorum, mittuntur ad ista inferiora ad Principum instructionem, eruditionem, protectionem, seu defensionem: vt habetur *Iosue* 9. Ego sum Princeps exercitus. & *Daniel.* 10. Vbi ponuntur tres Principes, scilicet Persarum, Medorum & Græcorum, quos omnes angelus domini instruxit: *vt dicit Bernar. de Bustis, in serm. 11. iam supra allega.* Habent enim præsidem vni regno, vni nationi, vni prouinciæ, seu eorum communitati, maxime principali personæ illius communitatis, vt patet *Dan.* 10. vbi dicitur, quod princeps Persarum scil. angelus illius regni resistit angelo Danielis viginti duob. dieb. de quo infra dicam.

Ad hunc ordinem assumuntur Prælati inferiores, vt sunt Abbates subditi Episcopis, & Abbatibus exempti, qui suos religiosos instruunt, & docent, quomodo sit in regula & fide Christiana, & catholica viuendum, & quæ sint obseruanda. Et Prælati inferiores seculares, vt sunt Decani, prępositi & alii in ecclesiis collegiatis, qui docent, & instruunt inferiores in eodem modo viuendi. & secundum eorum regulas eis datas à superiore. Et principes inferiores, vt sunt Comites, Marchiones & alii habētes superiores & existentes administratores vnius prouinciæ ad illam instruendam, vt viuat secundum regulas & ordinationes supremi Principis, & causa defendendi ab oppressionibus inferiorum, & omnium aliorum subditorum: inter quos connumerandi sunt gubernatores prouinciarum, si bene rexerint populum eis commissum: timendum est tamen, ne ille locus sit diu vacuus, & non repletus, nisi alii ibi assumerentur. Sed assumuntur etiam Doctores, Prædicatores, Confessores, & alii sacerdotes in dignitate constituti, habentes administrationem, & gubernationem, vt habetur *Malachi. c.* 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est. Et etiam viri deuoti, & charitate secundi, de bonis alterius gaudentes, qui obseruauerunt illud pręceptum: Diliges dominum Deum tuum, & proximum tuum sicut teipsum: eis iustitiam administrando, ex mandato Principis supremi, cui subsunt. Ex quo consiliarii Parlamentorum, existentes in pari loco, & dignitate cum talibus & supradictis principibus quibus comparantur, vt dicam *infra in 5. part.* ad hunc ordinem assumuntur, & in ordine collocabuntur, si maiora non habuerint merita.

Ab hoc ordine, vsque ad quintum inferni carcerem, cecidit quidam principalis dæmon nomine Leuiathan, cum omnibus suis complicibus. Qui omnes tentat, tam de superbia, ira, quam auaritia, cum quibus collocabuntur omnes Prælati inferiores, qui ob eorum superbiam male tractant suos subditos, & inferiores, eis à superbiore cōmissos. Principes suos subditos non custodientes, instruentes, nec defendentes, nisi ad eos excoriandum, & opprimendum, qui tales sunt similes Cete in mari, quæ alec a defendit ab aliis piscibus, sed per se ea deuorat: quibus minatur dominus *Esa.* 27. In die illa visitabit dominus in gladio suo, & grandi & forti super Leuiathan, serpētem veterem, super Leuiathan, serpentem tortuosum. & occidet Cetum qui in mari est, & præsertim, vbi domini, & principes, subditos in personam offendunt, quos rationabiliter verberare non possunt, *secundum Bartol. in l. cum satis. C. de agricolis & censitis. lib.* 11. Nec alias opprimi, aut bonis damnificari, vel iniuriari, *per tex. in l. cum satis. §. caueat. & ibi Io. de Plat. C. eodem. vt ait Catilina in secunda responsione contra Cicer.* Nec vlla potest illustribus viris, in abiectis hominibus vltro laudem afferre.

O Deus omnipotens, quid hodie dicendum est in Principibus huius seculi, de quibus omisi dicere *in 4. consideratione*, cum ibi tantum collocantur supremi Principes, & in illo carcere inferni vltimo iuxta Luciferum collocantur? Nonne reperientur, qui potestate abutuntur, in subditos, eos opprimendo, quos defendere debent? Nonne sunt effœminati, qui filias & vxores subditorum violant? vt olim fuit quidam Rex Franciæ nominatus Childericus, quem Zachar. summus Pontifex suo regno priuauit. de quo *in cap. alius. 15. quæst. 6. iuncta gloss. ibi in ver. inutilis.*

Refert etiam Gaguinus, *lib. 1. historiarum*, Childericum, ob illam rem, regno fuisse pulsum.

Aduertendum est, quod etiam Deus ob punitionem peccatorum subditorum, dat populis Regē effœminatum, vt habetur *Esa.* 3. Et dabo pueros Principes eorum, & effœminati dominabuntur. Et *Iob* 36. Morietur in tempore eorum, & vita eorum inter effœminatos, De hoc vitio dicam alibi, cum hic tantum sit quæstio de Principibus deprædantibus suos subditos, & abundant tabernacula prædonum. *dicit Iob.* 12. *& Esa.* 3. Vos enim depasti estis vineam meam, & rapina pauperis in domo vestra. & tales deprædabuntur in inferno, Iuxta illud prophetæ *Esa.* 33. Væ, qui deprædaris, quoniam tu ipse deprædaberis, & Psalmistæ: Et qui deuorant escam meam, sicut panis, &c. Quoniam etiam

Non habet euentus sordida præda bonos.

Nec immerito, cum inter cætera, quæ clamant ad Deum, est vox subditorum oppressorum: iuxta illud *Iacob.* 3. & quod vulgariter, & communiter dicitur.

Clamitat ad cœlum vox sanguinis, & oppressorum.

Tales enim populi oppressores, sunt causa, propter quam bella fiunt, *secundum tex. & gl. in d. c. ad apostolicæ. de re iu. lib.* 6. Vt qui iustitia, propter potentiam, reprimi non possunt, bello clade cum sonitum in hoc seculo pereant. Cum de talibus concludatur *Iob.* 27. Hæc est pars hominis impii apud Deū, quod hæreditas violentorum, quam ab omnipotente suscipient. Si multiplicati fuerint, filii eius in gladio erunt, & nepotes eius non saturabuntur pane: qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu, & viduæ illius non plorabunt. Et etiam habetur amplius *Esa.* 13. Et tales in inferno collocabuntur in hoc carcere, *iuxta illud Apostoli* 1. *ad Cor.* 6. Neq; auari neq; rapaces, regnum Dei possidebunt: imo iudicium durissimum his, qui præsunt fiet, & potentes potenter tormenta sustinebunt, seu patientur, Sapi. 6. & Psal. 7. concluditur: Conuertetur dolor eius in caput eius, & in verticem ipsius iniquitas eius descendet. Prout ab Angelo fuit Carolo Caluo Francorum Regi diuinitus monstratum. De quo Gaguinus *lib. 5. c.* 1. Prout refert etiam Benedicti, *in suo rep. c. Ray. in ver. condidi. 1. in fin. de testam. extra.*

VNdecima conſideratio. Ordo ſextus chori Angelorum dicitur Poteſtatum, & eſt nona ſedes habendo reſpectum ad ſupradicta. Et dicuntur poteſtates ſecundum Iſidorum, quia eis virtutes diuerſæ ſunt ſubiectæ, & ideo poteſtatum nomine nuncupantur, quia maligni ſpiritus eorum poteſtate coercentur.

Ad rationem enim gubernationis, pertinet ordinare, qualiter ea, quæ præcepta, vel diffinita ſunt, impleri poſſint, vt alii exequantur: & hoc pertinet ad poteſtates. Nomen enim poteſtatis quandam ordinationem deſignat ſecundum illud Apoſt. *ad Roma.* 13. Qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. Et ideo Dion. dicit, quod nomen poteſtatum, quandam ordinationem ſignificat, circa ſuſceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas, quas ſuperiores in inferiores agunt, eas ſurſum ducendo. Ad ordinem ergo poteſtatum pertinet, quomodo à ſubditis ſunt agenda. Et horum officium eſt, ſecundum Greg. illos, qui in bello ſpirituali deſudant confortare, & per hos arceantur mali ſpiritus, & ne violentiam inferant. Et, vt boni victoriã obtineant, eos ab aduerſariis defendant, ſicut per poteſtates terrenas, malefactores arcentur, ne violentiam aut vim bonis inferãt, vnde Greg. Poteſtates vocantur hi, qui hoc potentius, præ cæteris præceperunt, vt eorum ditioni poteſtates aduerſę ſubiectæ ſint. Et mittuntur nobis ad dæmonum, & tentationum repreſſionem, vt patet *Exod.* 13. Angelus domini interpoſuit ſe inter Ægyptios, perſequentes filios Iſrael, & ipſum exercitum. Sicut etiam *Thobiæ* 8. dicitur. Quia Raphael religauit dæmonem in deſerto ſuperiori, ne noceret Thobiæ. Quæ autem dicat de his poteſtatibus Bart. Anglici *in ſuo lib. 2. de proprietatib.* poſt Dionyſium, vide eundem.

Ad hunc ordinem ſextum, in ordine angelorum, & nonum, in ordine ſupradicto, poſt hanc vitam aſſumuntur homines, in hac mortali vita degentes in omni caſtitate vitæ: qui aliquando à corporibus à dęmone obſeſſis dæmones expellunt, peccata purgant, ſuis ſanctis orationibus & aliis ſanctis operibus à mentibus hominum, dæmones arcent, homines ſuo bono exemplo quaſi viuere compellunt. Aſſumuntur Sancti, & ſanctæ virgines, & alii caſti, & in caſtitate viuentes, in omni morum honeſtate, & ſanctimonia vitæ: quoniam virginitas replet Cœlum. *c. nuptiæ. in princ. 32. q. 1.*

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon vocatus Beelphegor, qui alio nomine vocatur Priapus, qui eſt Deus hortorum, qui cum ſuis complicibus tenetur in carcere inferni. Et eſt capitaneus omnium dæmonum, qui tentat de luxuria, cum quibus patientur in illo carcere inferni luxurioſi, & omnes lubrici, vt puta corruptæ virgines, adulteri: vt habetur *1. ad Corinth. 6.* Adulteri regnum Dei non poſſidebunt. & *Apocalyp. 21.* Erit pars eorum in ſtagno ſulphure, & igne vincti. & *Oſeæ* 7. Omnes adulterantes, quaſi clibanus ſuccenſus. Peſſimum eſt enim vitium, alterius vxorem adulterari, *ſecundum Ang. per illum text. in §. 2. in authent. de mona.* Imo abominabile eſt in muliere, ſeu fœmina plus quam in viro: quia maior caſtitas, etiam ſecundum mores hominum exigitur à fœminis, *l. palam. §. qui in adulterio. vbi gloſſ. ff. de ri. nu. l. pe. C. de Orſi.* & ſatis no. *Deut.* 32. vt per plura comprobat G. Benedict. *in ſua rep. cap. Ray. in ver. cuidam Petro tradiderunt. nu. 53, de teſt. extra. & ibidem. n.* 68. Quod quamuis omnibus libidinis amor turpis ſit, nunquam tamen deterior, quam in honorato, quia, quanto nobilior, tanto nocibilior, ſecundum Alb. Mag. Licet enim in ſerico, & lana, eadem libido verſetur: dignitas tamen perſonæ habet libidinis aggrauatum delictum. *c. cum quidam. de iureiur. l. presbyteri. C. de epi. & cle.* Illuſtribus enim vt dicit, caſtitatis obſeruatio, præcipuum debitum, & ob vitium luxuriæ, plures Principes fuerunt à regno remoti.

Sichem, Princeps magnus, quia oppreſſit virginem Dynam, à filiis Iacob cum eſſet in dolore circumciſionis, iuterfectus eſt, *Gen.* 34.

Rex Salomon, domini amantiſſimus, plenus ſapientia, diuitiis, & potentia, ſuper omnes Reges in ſenectute deprauatus, mulieres adamauit alienigenas, & receſſit cor à domino propter mulieres, & ſecutus eſt Deos alienos, & factus eſt Idololatra, mulierum talium amore. Habuit enim 700. ſicut Reginas & trecentas concubinas: & ideo ſuſcitauit ſibi Deus aduerſarios Adad Idumæum, & Ieroboam ſuum ſeruum, qui afflixerunt eum vehementer, & in ſenectute ſua mulierib. deprauatus, mortuus: & ſic ſcriptura de eo male ſentit 3. *Reg.* 18. & 32. *q. 4. c. Salomon. & pœ. de ca. 2. c. ſi enim. verſ. Salomon.*

DVodecima conſideratio. Poſt illos ſex ordines chori angelorum, contentos in duabus primis hierarchiis, eſt tertia hierarchia. Quæ dicitur Epiphonia, tres continens ordines inferiores, ſcil. virtutes, archangelos, & angelos. Et hæc inferior hierarchia ſic deſcribitur: inferior hierarchia, eſt diuinum participium, naturæ legibus occurrens, ſecreta reuelans, pro capacitate diſcreta. Naturæ legibus occurrens: hoc pertinet ad virtutes, quæ poteſtatem habent faciendi miracula, & curandi morbos, & languores. Secreta reuelans: hoc pertinet ad archangelos, & angelos. Pro capacitate diſcreta: hoc pertinet & refertur, ad archangelorum doctrinam, & angelorum: quia maiores, vt archangeli maiora, minores vt angeli, minora reuelant, per archangelos enim reuelantur prophetiarum maiora ſecreta, vt illud: *Ecce virgo concipiet, & pariet filium, &c.* Per angelos autem minora. Vt illud Dauid: *Epiſcopatum eius accipiat alter.*

DEcimatertia conſideratio. Septimus ordo angelorum, qui eſt decimus in ordine noſtro ſupra poſito, dicitur Virtutum. Virtutes enim, ſunt angelorum agmina, miniſteria habentia ad virtutes, & miracula facienda, *vt habetur ample per Barth. Anglic. in ſecundo lib. de proprietate rerum. ver. 7. eſt ordo.* Et ſicut ad rationem pertinet, præbere facultatem adimplendi, ſicut præſidentes, balliui, & alii poteſtates dant mandata adimplendi legum præcepta. Quod ad virtutes pertinet, ſecundum quod virtus importat quendam exceſſum fortitudinis: & ſic dicit Dionyſius, quod nomen virtutum, ſignificat quandam virilem, & inconcuſſam fortitudinem, ad omnes operationes diuinas ei conuenientes, & ad ſuſcipiendum diuina, ita quod ſignificat, quod ſine aliquo timore aggrediuntur omnia, quæ ad eos pertinent, quod videtur ad animi fortitudinem pertinere. Iſti enim ſunt iuſtitiarii in domo Regis, quorum eſt ardua operari. Vnde dicit Greg. Virtutes vocantur etiam illi ſpiritus, per ſigna & miracula, quæ frequenter fiunt, & nobis mittuntur ad miraculorum cooperationem: vt patet *Thob.* 11. vbi dicitur quod angelus Raphael Thobiam ſeniorem illuminauit, cuius filium à piſcis deglutione eripuit. Similiter & Danielem in lacu profundo inter leones rabidos, ab eis liberauit, & viuum præſeruauit, vt habetur *Danielis* 6. Deus meus miſit angelum ſuum.

suum, & conclusit ora leonum, & non nocuerunt mihi, quia coram ipso iustitia inuenta est in me. Ex quibus dicendum est, quod omnes Iustitiarij inferiores, mandata iustitię, adimplentes, & iustitiam administrantes, in quibus iustitia inuenta erit, in hoc ordine assumentur.

Et dicit Greg. Homines hic viuentes virtuosi, omnibus virtutibus præpollentes, ita, quod tantum à Deo illuminatio, quod ex eorum sanctitate vitæ, faciunt miracula, suis precibus Deo fusis, & operibus virtuosis adhibitis: in hoc ordine collocabuntur, sicut fuerunt multi sancti, qui miraculis claruerunt.

Ab hoc ordine cecidit quidam dæmon nomine Beelzebub, qui interpretatur Princeps muscarum: quia illi, idolo sacrificatur de sanguine, aspergendo sanguinem supra ipsum, idcirco muscæ adhæret sibi: quod idolum, primus adinuenit Ninus rex Niniue, in honorem patris sui, qui Belus dicebatur. Qui quidem, cum suis collegis, tentant de inuidia: & ideo omnes inuidi de bono alicuius, erunt in tertio carcere inferni cum ipsis, & etiam iustitiarij, non cum virilitate, & fortitudine, iustitiam administrantes, & indeuoti doctores, & Confessores, seu prædicatores, aut quicunq; alij inferiores sua officia nō viriliter exercentes. Et, vt dicit Bernardinus de Bustis *in 1. parte Rosarii serm. 10. in litera O.* Tentabit etiam hæreticos, incantatores, diuinatores, maleficos, & sortilegos, qui cum eo collocabuntur, *vt ibi ample.*

Decimaquarta consideratio. Octauus ordo Angelorum, qui est vndecimus in ordine nostro suprapositо, dicitur ordo Archangelorum: qui secundum Isi. summi nuntij, vel Principes nuntiorum interpretantur, & primatum tenent inter Angelos. Cum dicitur ab *archos*, quod est Princeps, & *angelus*, quasi angelorum Princeps. Sunt enim Duces & Principes, sub quorum ordine vnicuiq; Angelorum officia deputata sunt. Nam Archangeli Angelis pręsunt, vt patet in Zacharia, vbi Angelus maior dicit minori: *Vade, & doce puerum istum.*

Horum enim officium est, maiora Dei secreta, nobis hic inferius nuntiare, sicut Gabriel nuntiauit Beatæ Marię virgini, incarnationē filij Dei. Et etiam mittuntur, ad eruditionem rectorum, vt Gabriel, qui etiam missus fuit ad Zachariam Pontificem, & ipsum docuit, quod esset pater Ioannis Baptistę, vt canit Ecclesia:

Nuncius celso veniens Olympo,
Te patri magnum fore nasciturum
Nomen, & vitæ seriem gerendæ.
Ordine promit.

Et Raphael etiam, tanquam medicina Dei, ad Thobiam missus fuit, qui eius oculis curationem adhibuit, & cæcitatem abstulit, & detersit, *vt refert Isid. lib. 8.* Et secundum Dionysium, officium archangelorum est etiam prophetias reuelare, dæmones hominibus dominantes arcere, ne vlterius plus lædant. Archangeli etiam angelis superpositi, eis sunt digniores, & annunciatione sunt priores cæteris, quia sunt perfectiores, *vt pulchre declarat Barth. Anglici in loco hic ante alleg.* Et tales dicuntur deputati ad regimen, seu custodiam vnius multitudinis, vt puta, vnius familiæ, domus, vnius prosapiæ seu prolis, vnius villæ, seu parochiæ, cum tamen angelis, singularū personarum, de illa multitudine. Nam misericors Deus, humanā fragilitatem cognoscens esse inexpertam, & ineptam ad bellandum, & resistendum dæmoni infernali, de quo veritas diuina in euang. dicit, quod non est potestas sub cœlo, quæ comparetur illi, quē alibi vocat principem huius mundi, dicens: ***Venit enim Princeps mundi huius scilicet diabolus, & in me non habet quicquam:*** ne à tanto & tam forti Principe, qui est leo rugiens, quærēs quem deuoret, natura humana in aliquo decipiatur, dedit vnicuiq; hominum, vnum angelum magistrum, directorem, & conseruatorem scientem omnia necessaria pro humana salute. Et de primo qui datur omnibus & primo ordine, dicam *in consid. sequenti.*

Sed quia etiam habenti dignitatem, datur alius angelus de maiori ordine, secundum dignitatem illius, cui datur. Ideo in hoc tantum insistendo, dico quod archangeli dantur communitati, familiæ, domui, prosapiæ, aut Principi, seu gubernatori. vt de Eliseo *3. Reg. 4. c.* Qui angelorum multitudinem habuit ad sui defensionem. Habuit enim vt singularis persona, vnum, & vt propheta alium, & secundum suas dignitates, alios. Et, vt ait Bernardus *in quodam suo sermone:* Beata Virgo Maria plurimas angelorum legiones habuit, ad sui protectionem, & custodiam, & qui ei tanquam dominæ deseruirent, vt ei conueniret, quod habetur *Psal. 90.* Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodirent te in omnibus vijs tuis.

Singulis enim regnis, & pręsidentibus seu Principatibus supremis, præsunt angeli de superiori ordine inferioris hierarchiæ, ad custodiam solum illorū. Et isti sunt principaliter custodes Regum, & regnorum. Et ideo aliquando accipiuntur pro Regibus, & regnis, quibus præsunt, eo, quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis. Nam quilibet angelus offert Deo merita suę gentis cui pręest, propter quod videntur tales angeli sibijnuicem quandoque contrariari, & resistere, quoties duo regna, quibus præsunt, diuersi angeli sunt in contradictione. Et hoc est, quod dicitur *Danielis 10.* vbi Danieli dicit Gabriel: Princeps, id est angelus regni Persarum resistit mihi viginti, & vno diebus. Et permanent illi angeli in tali resistentia, non quod inter ipsos sit contrarietas voluntatum simpliciter, sed quia futura ignorant, donec sciant determinationem diuinæ voluntatis de futura istius, vel alterius gentis, subiectione. Sed quam primum sciunt diuinam voluntatem, per reuelationem, vel effectus positionem, tunc concorditer approbant diuinam sententiam, cum voluntates eorum semper sint conformes diuinæ voluntati, *vt declarat beatus Thomas in 1. par. q. 113. art. 8. & idem Thomas in 2. sent. d. 11. & Nicolaus de Lyra Apo. 10. in verb. & angelus. & in ver. audiui angelum, & ibidem 16. c. & clarius Dan. 10. & Geg. lib. 4. mor. 31. & lib. 17. c. 7.*

Et huius regni, & Regis Franciæ custodia & protectio, attribuitur Michaeli archangelo, qui olim Princeps fuit synagogæ. Sed nunc constitutus est à Deo in Principem Ecclesiæ, cuius super cæteros seculi Principes, brachium dextrum, & prępotens fuit, vsq; nunc, & ad hunc regem Franciscum huius nominis primum, Christianissimus tunc dictus Rex noster Franciæ, vt dicam *infra in 5. part. in 31. consideratione*, vbi ponam quomodo Reges Franciæ semper profuerunt in Ecclesia: multaq; pro ecclesia fecerunt, quæ alij principes Christiani non fecerunt. Ideo datus eis Michael, pro custodia sua, & sui regni. Non ergo immerito, & sine causa, regnum Franciæ vsq; ad hæc tempora floruit, & augmentatum fuit, tanquam ab ipsomet Deo institutum, protectum & custoditum vsq; ad hæc tempora, *vt satis declarat G. Benedicti in sua repetitione c. Rayn. in verbo duas habens filias, de testament. extra.*

S Nam

Nam, vt ait Gregorius, quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipſo actu & nomine detur intelligi, quod nullus facere poteſt, quod facere præualet Deus. Idcirco eidem Michaeli plura, quæ ſunt miræ virtutis attribuuntur, vt de pugna ei data cum dracone, de qua *Apocalyp.*12. ob quod inter ſanctorum acies angelorum Chriſti ſignifer habetur, & paradiſi præpoſitus nominatur. Ita quod quoties de ipſo fit feſtum, de omnibus angelis etiam ſolennizatur.

In ſignum huius Regis & regni Franciæ protectionem poſt primam Michaelis in terra Eccleſiæ Romanæ in monte Gargano Apuliæ miraculoſam apparitionem, in ſuiq; honoris templi dedicationem, facta fuit apparitio ſecunda in regno Franciæ in loco qui *Tumba* dicitur, iuxta mare ſex millibus ab vrbe Abricenſi, circa an. Domini 707. vbi Michael epiſcopo prædictæ ciuitatis apparuit, iubens, vt in prædicto loco Eccleſiam conſtrueret, & ſicut fit in terra Eccleſiæ, ſcilicet, in monte Gargano, ita & ibi in ſui memoriam celebraret, qui locū incolere, regnumq; tutum ſeruare ſtatuerat. De quo meminit Gaguinus *lib.*3.*c.*4. Eodem, inquit, prope tempore Aubertus Abriacēſis Pontifex, in collo altiſſimo ſancti Michaelis cœnobium exędificauit, cum ageretur annus ſalutis 709. Quæ omnia prudenter conſiderans Ludouicus vndecimus pater Caroli 8. Rex Franciæ, in honorem Michaelis archangeli protectoris ſui, Ordinem militarem ſancti Michaelis dictum, cum ſit Princeps & Præpoſitus cœleſtis militiæ: quia pugnauit cum dracone, & data eſt ei talis poteſtas, inſtituit perpetuo, & fundauit certo militum numero, quorum Rex primus eſt decreto & determinato, de quibus infra dicturus ſum.

De quo Michael dicere potuerunt Reges Chriſtianiſſimi, quod habetur *Dan.*19.*ca.* Ecce Michael vnus de Principibus primus venit in adiutoriū meum, & *c.c. in fi.* Nemo eſt adiutor meus in omnibus his, niſi Michael Princeps veſter. Et ad hunc ordinē aſſumuntur omnes eleemoſynarij & ſobrij, qui ſua bona eleemoſynis erogauerunt, qui pauperibus ſubuenerunt, ægrotis peregrinis & indigentibus hoſpitalia viſitauerunt, Eccleſias reparauerunt de ſuis bonis, & pro defunctis orauerunt, & orare fecerunt.

Aſſumuntur etiam Domini temporales, habentes cuſtodiam ſuorum ſubiectorum, & inferiores curati, & viri Eccleſiaſtici habentes cuſtodiam animarum, & eis annunciantes verba Dei, decem præcepta Legis, & Euangelia, & Prædicationes, qui ſunt nuncij Dei & verborum ipſius.

Ab hoc ordine cecidit ille Dæmon, qui Aſmodius alio nomine Belſephon dicitur, qui ſecundum carcerem inferni cum omnibus ſibi adhærentibus tenet: cum quibus ipſe tentat de Gula, ita quod guloſi tabernarij, & ebrioſi, & ſic de ſimilibus erunt de iſto ſecundo carcere inferni, Similiter & carnium voraces, qui mane ſurgunt ad ebrietatem, & ſunt potentes ad bibendum, de quibus habetur *Eſa.*5. Væ, qui conſurgitis mane ad ebrietatem, & tandem vſque ad veſperum, vt vino ęſtuetis, quoniam, vt plurimū talis ebrietas eſt peccatum mortale propter aſſiduitatem. *notatur in c. vnum orarium.* §. *alias ea demum.*25.*diſt.& Ho. in ſumma, de temp. ord. col.*6.*verſicul. tertia regula.*

Similiter omnes habentes cuſtodiam aliquorum, vt ſunt domini temporales & curati, qui ſubditis nō nunciant quæ habent in mandatis, tam in adminiſtrando eius iuſtitiam, ſeu iuriſdictionem, quam in prædicando, & annunciando verbū diuinum diebus feſtiuis, ſed ſunt negligentes: aut alias non ita nunciant, prout tenentur, in hoc carcere collocabuntur.

DEcimaquinta conſideratio. Nonus ordo chori cœleſtis, ſeu ſpirituum cœleſtium dicitur Angelorum, & eſt vltima ſedes, habendo reſpectum ad ea quæ dicta ſunt hic ante *in* 3.*par.* Et iſte ordo angelorum eſt deputatus ad voluntatem Domini populis nunciandam.

Angeli autem vocabulum nomen eſt officij non naturæ. Nam angelus nuncupatur, vt dicit Arch. *in c. fatendum.*13.*quæſt.*2. & iuxta illud. *Qui facis angelos ſpiritus, & miniſtros ignem vrentem.*

Angelis vero pictorum ſolertia pennas fingit, vt eorum diſcurſum celerē ſignificet, ſicut & iuxta poetarum fabulas venti pennas habere dicuntur, ſicut dicitur: *Qui ambulat ſuper pennas ventorum*, & hæc ſecundum Iſidorum. Dionyſius autem dicit, quod angeli inferioris ordinis non participant ordinē ſuperiorem illuminationum. Non enim participant cum ipſis, ſed ex ipſis. Nam angeli ſuperiores primo loco diuinas illuminationes ſuſcipiunt, & illas poſt modum ad aliorum notitiam deferunt, qui & vrim nuncij dicuntur. Sed an de ſuperioribus quatuor ordinibus etiam mittantur ad nos vide Ant. Florentinum in *ſua ſumma, in* 3.*par. tit.*31.*c.*6.§.4.*verſic. quantum ad quartum.* vbi exponit illud *Eſa.* 8. Et volauit ad me vnus de Seraphin, qui eſt de ordine ſuperiori.

Et iſti poſteriores & vltimi homines ad diuinam conſtitutionem adducunt & ſubleuant, & vt iſti ſeruant, informāt. Vnde quiuis iſti inferiores angeli, cū non habent alios angelos ſub ſe inferiores, quib. præſunt, habent tamen ſub ſe hominum ordines, quibus præſunt, quos ordinant & diſponunt: ſurſum eleuantur & extenduntur, per dilectionem Dei, in ſemetipſis formantur per cuſtodiam ſub ſe progrediuntur, per illorum tutelam, quorum miniſterio deputantur.

Vnde quilibet habet vnum bonum angelum ab ortu ſuę natiuitatis, *vt dicit Archidiaconus in c. fatendum.* 13.*q.*3. Imo Adam & Antichriſtus, vt dicit Ant. Flor. *in ſua ſum. par.*3. *c.*6. §. 4. vbi dicit, quod Antichriſtus habet etiam bonum angelum, & *in* §.5. dicit, quod iſte angelus non eſt in ventre matris, ſed ſtatim poſtquam ortus eſt ex ventre matris, ſecundum Iacobum de Voragine, & ſecundum Thom.

Quod etiam cognouerunt gentiles: vnde Ariſtoteles *in lib. de ſecretis ſecretorum ad Alexandrum.* Neſcis, inquit, quod teſte Hermogene duo ſunt ſpiritus, qui te cuſtodiunt, quorum vnus ſtat ad dextrā, & alius ad ſiniſtram, cuſtodientes, & ſcientes opera tua, & referentes factori tuo quicquid feceris: Hoc ſolū in veritate debet te, o Alexander, retrahere ab omni inhoneſto opere. Per quos angelos intelligit vnum bonum, qui ſtat ad dextram, & alium qui ſtat ad ſiniſtram, ſcilicet angelum Satanæ, quærentem hominem, tanquam leonem deuorare. Vel, qui erat Rex & Prælatus, duos habebat bonos angelos cuſtodes, *vt dicit Bernard. de Buſtis. in* 2. *parte ſui Roſarii. in ſermone* 11. *parte* 2. *in litera* D. Quia certum eſt, Imperatores & Reges duos habere angelos cuſtodes. Vnum, videlicet ratione ſingularis perſonæ, ſicut habent cæteri homines. De quo habetur *Matth.*18. ibi. *Videte ne contemnatis vnum ex his puſillis.* Dico enim vobis, quia angeli eorum ſemper vident faciem patris mei, qui in cœlis eſt.

Et iſti angeli ſunt de ordine inferiori, quorum cuſtodia habet multos effectus, vt ſtatim dicam. Et iſte angelus cuſtodit, vt alij angeli.

Alterum

Alterum vero angelum habet ratione dignitatis, vel officij regalis, vt de Eliseo legitur 3. *Reg.* 4.*c.* quod angelorum multitudinẽ habuit ad sui defensionem, *vt infra dicam.* Et iste secundus angelus, qui datur ratione dignitatis, illuminat, *vt tenet sanctus Thomas secunda distinct.*11.*quæst.*12.

Singulis enim regnis præsunt angeli de superiori ordine inferioris Hierarchiæ, qui dicuntur secundũ aliquos, Principatus, & secundum alios, Virtutes. Et isti sunt principaliter custodes Regum, & regnorum, & regnis quibus præsunt, eo, quia rationabiliter procurant bonum gentium sibi commissarum ex earum meritis, *vt infra dicam.*

Et, vt dicitur *ad Hebræos primo*: Omnes administratorij spiritus sunt missi in adiutorium eorum, qui hereditatem capiunt salutis: propter septem, quæ Deus circa nos operatur, quæ ponit Anton. Florent. *in sua historia, prima parte.tit.*6.*c.*1.§.1. vbi ponit circa quæ operantur angeli apud nos.

DEcimasexta consideratio. Istorum angelorum etiam multiplex est effectus, quos ponit Bernardinus de Bustis, *in secunda parte sui Rosarii allegati, in serm.*13. *in* 2. *par. in litera* C.D.E.F. *vsq; ad literam M.* vbi ponit duodecim officia, quæ habent angeli erga nos. Et quosdam etiam ponit Discipulus, *in suis sermonibus in sermone de angelis, serm.*32. vbi dicit: Quod propter illa officia, quæ habent apud nos, debent à nobis honorari. Eosdem effectus etiam describit *Bartholomæus Anglici, in suo* 2. *lib. de proprietate rerum. Etiam Bernardinus de Parentinis, in suo elucidario, in quarta parte, ibi: Quæritur quarto. & Ant. Florent. in loco supra allega.* §. 5. Ego autem alio stylo, vt melius & plenius à rudibus intelligantur, & magis succincte & clare ponam effectus custodiæ angelorum, quam habent in nobis. Et dico, quod angelus noster datus est nobis ad custodiam ad multos effectus sequentes.

Primo, vt ab insidijs Diaboli nos præseruet, vt satis notatur *Iudith* 12. Viuit Dominus, quia custodit me angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem. Et *Genes.* 32. Cum Iacob Esau valde timeret, angelos sibi obuios habuit, ipsum adiuuare paratos, qui ait: *Castra Dei sunt hæc.*

Secundo, custodit nos contra Dæmonum tentamina, velut pastor solicite custodit oues suas à luporum morsibus. Christus enim est verus pastor, qui cum mittit oues suas, id est, animas, in hæc inferiora, mittit custodes angelos ad custodiendum eas. Vnde angeli Dei custodierunt & liberauerunt Loth de periculo Sodomorum, *Gen.*19.

Tertio, nos quandoq; à periculo mortis liberat, vt de Isaac filio Abrahæ, quem angelus à morte liberauit, *Gen.*12.

Quarto, nos præseruat à pœnis humanis, vt habetur *Dan.*3. vbi angelus custodiuit tres pueros à flamma ignis ardentis, & etiam à morte. Et dicit ibi text. *Angelus Domini descendit de cœlo cum Azaria & sociis eius in fornacem, & excussit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum roris flantem.*

Quinto, bonus angelus orationes nostras Deo repræsentat, *vt dicitur Thob.*12. Quando orabat cum lacrymis, & sepeliebat mortuos. Ego obtuli orationem tuam Deo. Et *Dan.* 9. dicebat angelus Danieli: Ab exordio precum tuarum egressus est sermo, ego autem veni, vt indicarem, quoniam vir desideriorum es: sed angelus Persarum resistit mihi 21. diebus. Vnde Bern. Discurrit medius inter dilectum & dilectam, vota offerens, referens dona: excitat istam, placat illum.

Sexto, nos in tristitia positos confortat, & corruentes releuat, *Thob.* 5. *cap.* Forti animo esto, in proximo est, vt à Domino cureris. Vnde, cum Daniel corruisset in terram, tetigit eum angelus Domini, dicẽs: *Noli timere, pax tibi, confortare, & esto robustus vir desideriorum.*

Septimo, bonus angelus nos à Dæmone tentatos, consulit & protegit: immo contra multos Dæmonum insultus nos defendit, & patet de beato Michaele tempore legis Moysi, & ante patet, qui Princeps synagogæ eam quamdiu durauit, fortiter defendit. *Dan.*1. Nemo mihi adiutorem, nisi Princeps Michael. Circa quam synagogam eam protegendo, primo miranda fecit, quia ipse fuit ille angelus, qui plagas Aegypto intulit. Qui mare diuisit: Qui in columna nubis & igni, populum Israeliticum antecessit. Qui in terram promissionis populum introduxit.

Secundo fecit stupenda: sciens enim Diabolus Iudæos ad idololatriã proruptos, volebat corpus Moysi honorifice sepeliri, vt Iudæi suas idololatrias exercerent: sed Michael victoriam obtinuit contra Diabolum, & corpus Moysi ab omnibus abscondit. Vnde *in Epistola Canonica Iudæ*, & transsumptiue *in cap. si igitur* 24. *quæst.*3. Cum Michael archangelus condisputans altercaretur de Moysi corpore, non ausus est iudicium inferre blasphemiæ: sed dicit, imperet tibi Deus.

Tertio, protexit illos de synagoga, *vt patet* 2.*Reg.*6. *c.* Et habetur *in c.reuera de consec.dist.*2. vbi est historia de Syris, qui obsederant ciuitatem Samariæ: tunc dixit Elisã, Plures nobiscum sunt, quam cum illis. Et loquebatur de angelis, quorum erat Michael, qui percussit Syrios cæcitate, quos Eliseus duxit in medium ciuitatis in Samariam, ipsis non videntibus.

Quarto, adiuuit eos, qui erant de synagoga. Dicitur enim *Dan.* 10. *c.* ex persona Gabrielis archangeli, Princeps regni Persarum resistit mihi 21. diebus. Et ecce Michael, vnus de principibus primus, venit in adiutorium meum. *Et in fine illius cap.* Et nemo est adiutor meus in omnibus his, nisi Michael princeps vester. Greg. vero *lib.*17. Moralium dicit, quod princeps regni Persarum erat bonus angelus, custodiæ illius regni deputatus (cum quodlibet regnum, natio, aut prouincia, habeat vnum bonum angelum ad sui custodiam deputatum) qui resistebat pro regno suo contra Gabrielem archangelum, cui populus Israel in Perside erat commissus, qui laborabat pro populi deliberatione, quem tuto posse angelus Persarum impedire nitebatur, & vide *infra in 9. part. in* 45. *consideratione.*

Sed quomodo hoc, quod vnus angelus dicatur alteri resistere aut pugnare pro sibi commissis? Nam, vt dicit S. Thom. *in* 1. *par.q.*113. relatus per Ant. Flor. *in sua summa in* 3. *part.tit.*31. *c.* 6. §. 7. Diuersa iudicia circa diuersa regna, & diuersos homines varia exercent per angelos, qui in suis actionibus seu operibus regulantur, secundum diuinam sententiam. Sed aliquando contigit, quod in diuersis regnis, vel in diuersis hominibus contraria merita, vel demerita inueniuntur. vt vnus alteri subdatur, vel præferatur. Quid autem super hoc ordo diuinæ prudentiæ habeat disponere, non possunt ipsi angeli cognoscere, nisi Deo reuelante. Et tunc necesse est ipsis angelis, quod super hoc consulant sapientiam diuinam, & eius agnoscant super hæc voluntatem, quam cognitam adimplere studeant.

Ex quo patet, quod in quantum de contrarijs me-

S 2 ritis

ritis& sibi pugnantibus diuinam consulunt voluntatem, dicuntur sibi inuicē resistere. Non quia sint eorum voluntates contrariæ: qua in hoc omnes concordant, quod Dei sententia & voluntas impleatur, sed quia ea, de quibus consulunt, sunt contraria.

Et cum fuerit Dux synagogæ tantum quantū durauit, post illam sepulta, fuit dux & custos Ecclesiæ Catholicę & Christianæ, & huius regni, & regis Franciæ dicitur data custodia & protectio attributa, tanquam supra cæteros seculi principes, brachium dextrum Ecclesiæ Catholicæ tenentis: & in illa fide cōseruanda, manutenenda, & defendenda præpotentis. Nam, vt ait Gregor. Quoties miræ virtutis aliquid agitur, Michael mitti perhibetur, vt ex ipso actu, & nomine detur intelligi, quod facere præualet Deus. Ideo eidem Michaeli plura, quæ sunt meræ virtutis attribuuntur, ob quod inter sanctorum acies angelorum Christi signifer habetur, & paradisi præpositus nominatur, in signum, cuius & reges Franciæ protectionis, post primam Michaelis in terra Ecclesiæ Romanæ, scilicet in monte Gargano Apuliæ miraculosam apparitionem, in suique honorem templi dedicationem, facta fuit apparitio secunda in regno Franciæ, in loco, qui *Tumba* dicitur, iuxta mare sex millibus ab vrbe Abriacensi, circa annum Domini 707. vbi Michael episcopo prædictæ ciuitatis apparuit, iubens, vt in prædicto loco Ecclesiam cōstrueret, & sicut fit in terra Ecclesiæ, in monte Gargano, ita & ibi in sui memoriam celebraret, qui locum incolere, regnumq́; tutum seruare statuerat, vt plene habetur in eius legenda, de quo etiam meminit Gaguin. *in suis Chronicis lib.5.cap.4.* Eodem, inquit, propè tempore Aubert. Abriacens. Pontifex in colle altissimo S. Michaelis cœnobium exædificauit, cum ageretur annus salutis 709. vt refert G. Benedicti *in sua repet.c.Raynut. in verbo, Adiecta impuberi.num.46.* A quo tempore apprehendit serpentem antiquum, qui est Diabolus, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum, & clausit & signauit super illum, vt non seducat amplius gentes, donec consumentur mille anni. *Apoc.* 20. A quo quidem tempore vsque nunc semper floruit regnum Franciæ in fide Christiana plus quam alij principatus. Ita quod, vt ex historijs & rebus gestis Gallorum, & aliarum prouinciarum, reperiuntur adhuc plures principes, & plura regna, in quibus sunt Iudæi manentes & residentes, & plures sunt hæretici, qui non arcentur, neque puniuntur à principibus, sed tolerantur. Imo, quod plus est, sustinentur: vt nunc est de quodam Luthero Alemano, qui multas hæreses in Alemania seminauit: quæ adhuc nisi fuissent acriter eius sectatores puniti per curias nostras parlamentales, in quibus viget omnis excellentia iustitiæ, plures nostrates ad inferna deduxissent. Sed fuerunt ita extirpatæ huiusmodi hæreses, quod non amplius tam audax, qui ausus sit de his verbum proponere, nec aliquod eius dictum propalare. Et nō mirum, si tales hæreses non possunt pullulari in Francia, quia Diabolus ligatus est per Michaelem, vt non seducat amplius gentes, donec consumentur mille anni.

Hic enim Michael, si in synagoga mirabilia fecit, vt dictum est, multo maiora & mirabilia in hoc regno fecit. Fuit ille, qui ampullam oleo plenam in baptismo Clodouæi, regis Francorum primi Christiani, medio Clotildis eius vxoris, filiæ regis Burgund. quo adhuc hodie liniri solent Reges Franciæ, cum sacrantur & vnguntur. *vt dicit Gag.lib.1.ca.8.* quod creditum est spiritus Dei ministerio id perpetratum. Et ideo per Michaelem, cum sit princeps Ecclesiæ Catholic. cui tunc credidit dictus rex Clodouæus. Secundo, Alemanos fugauit ministerio Dei. Ex quo creditum est, angelum Michaelem ibidem adesse, vt de eo dici potest illud, quod dicitur 4. *Reg.6.* Plures nobiscum sunt, quam cum illis. Ipse fuit ille, qui ceruum duxit ad transeundum vadum, cum Clodouæus dolens exercitum suum debellare volentem, contra Gothum hæreticum, orationem Deo habuit in hunc modum:

Deus, inquit, optime in tribulationibus adiutor, sanæ religioni tuæ quam tueor, ne differ de hæretico Gotho sumere vltionem, da fluuiū vadabilem. Hoc precantem Clodouæum non est aspernatus Deus: ad primam enim insequentis diei lucem, ceruus è sylua nemine inclamante in conspectum se proripit, qui magnis inde militum vocibus excitus, fluuium enatans, quasi itineris explorator, vadum monstrauit, quem Deus conducere faciebat per Michaelem, tanquam protectorem & defensorem Ecclesiæ Cath. cui tunc Clodouæ. credebat, & contra hæreticum pugnabat, prout credendum est. Et, vt dicit Gaguinus eodem loco, hunc secuti milites in vlteriorem fluentis ripam, qua ceruus traiecerat, euadunt.

De huiusmodi Regis conuersione, & eius miraculis in eius conuersione factis, videatur Ioannes Lodouic. Viuald. de monte regali, ordinis Prædicatorum *in tractatu triumpho trium liliorum Franciæ, regi Ludouico XII. directo, quem refert de verbo ad verbum G. Benedicti in sua solenni repet.c. Rayn. in verbo, duas habens filias. nu. 86. vsq; ad num.116. & per 20. col. & vltra extra decisiones mentis.* vbi multa miracula ponit, quæ fuerunt facta in huiusmodi conuersione. Et multa pulchra gesta regum Francorum contra infideles, contra quos sustinuerunt protecti & adiuti pro fide Catholica sustinenda & defendenda, augmentanda per Michaelem archangelum Principem Ecclesiæ Catholicæ: quod firmiter credendum est, cum tamen sine auxilio illius fieri non potuissent. Dicam alibi de excellentia huius regni, & Regis Franciæ.

Item idem Michael pluries & multoties protexit Reges Francię vsq; ad hæc tempora ab inimicis, contra ipsos inimicos eis victoriam dando, vt videri potest de pluribus per dictum Benedict. *in loco hic ante alleg.* quæ essent nimis longa, & forte tædiosa ad recitandum.

Illuminauit etiam taliter reges Franciæ, quod omnes hæreses ab eorum regno extirpauerunt, & omnes Iudæos fugauerunt, *vt dictum est hic ante, & videri potest per dictum Viualdum, in prædicto suo tractatu & eundem Benedicti in iam dicta repet.c.Ray. in ver. duas habens filias. num.93. vsq; ad num.*100. Et de huiusmodi illuminatione Michaelis dicam *infra in sequenti effectu Angelorum.*

Octauo, ergo bonus angelus noster nos illuminat in Dei & fidei Catholicæ secretis, & ab errore ad verum lumen nos reducit. intellectus enim noster ista alta capere non potest, cum se habeat ad secreta cœlestia sicut oculus noctuæ ad lumen solis: tunc angelus noster secreto illuminat intellectum nostrum, & manu ducit in cognitionem diuinorum arcanorum per fidem & cognitionem. Vnde *Zach.* 4. Reuersus est angelus, qui loquebatur in me, & suscitauit quasi vnum, qui suscitatur de graui somno. Vnde superiores angeli, qui plura de arcanis cognoscunt, quam inferiores, illuminauit ipsos inferiores secreta diuina quæ eis nouerunt reuelando, & eis manifestando talia secreta, quę hic inferiora vsq; ad diem iudicij concernunt

cernunt, dicuntur eos illuminare, & eis loqui, quæ secreta diuina, si nobis sint reuelanda, tunc reuelant pro salute nostra, & inferiores, quæ erga nos geruntur, referunt. Et sic superioribus loqui dicuntur, vt dicit Thom. *in 1. parte suæ summæ. quæstione* 113. Vnde virgo Maria fuit illuminata, cum prius diceret: *Ecce virum non proposui cognoscere*, turbata de angelico sermone, statim post adiunxit: *Ecce ancilla domini, &c.* vt habetur *Luc.* 1. Similiter Iacob videns scalam, in qua ascendebant & descendebant angeli, in cuius cacumine erat Dominus innixus, per quam significatur descensus Dei in mundum, & vnitas trinitatis in lapidibus capiti suo appositis in vnum coniunctis, illico illuminatus dixit: Terribilis est locus iste, non est in eo nisi domus Dei, & porta cœli, *Gen.* 28.

Nono, nos ab aduersis inimicis defendit, & aduersus indiuisibiles deuincit. Vnde habetur *Apoc.* 12. Prælium factum est in cœlo, & Michael & angeli eius præliabantur, & pugnauit Michael cum dracone, & fecit victoriam. Et, *vt dicit S. Thomas in loco supra allega.* S. Michael in prælio habito cum Lucifero, fuit dux & princeps, ideo dicitur de ordine principatuum, & ipsum Luciferum cum angelis suis de cœlo in hunc caliginosum aerem, & in profundum abyssi deuinxit: vnde cantat Ecclesia: *Collaudemus venerantes omnes cœli milites, sed præcipue primatem cœlestis exercitus Michaelem in virtute conterentem Zabulon, scil. Luciferum.* Qui quidem Michael erit etiam destructor Antichristi, prout etiam destruxit Luciferum: vt dicit gloss. super illud *Apoc.* 13. Vidi vnum de capitibus eius occisum. Antichristus enim mortuum se finget, & per triduum latẽs postea apparebit, dicens se esse suscitatum. Et ferentibus eum Dæmonibus in aere ascendet, & vniuersis mirantibus adorabunt eum, tandem dum stabit in papilione suo in monte Oliueti, Michael eum occidet, vt dicit gloss. super illud 2. *Thess.* 2. Quem Deus interficiet spiritu oris sui.

Decimo, bonus angelus nos consolatur, nobis panem & vinum ministrando, tempore necessitatis. De hoc habemus 3. *Reg.* 19. vbi dicitur: Quod cum Elias dormiret in vmbra iuniperi, fugiens à facie idololatriæ Iezabel, Deus misit sibi angelum dicentem: *Surge, & veni, comede, grandis enim restat tibi via.* Surrexit, comedit, & bibit, & in virtute illius cibi ambulauit vsq; ad montem Dei Oreb. Et habetur *Dan.* 14. Quomodo angelus Domini portauit Abacuch, à Ierusalem in Babyloniam, & panem & aquam, quæ suis messoribus in agro deferebat, Danieli inter leones existenti detulit, vt ex illo reficeretur, qui longo tempore ieiunauerat, quem angelus consolatus est, & habetur *Luc.* 23. & *Gen.* 16.

Vndecimo, docet orare, pœnitentiam agere, Dæmonem ligare, & compescere vxorem, vt habetur *Thob.* 5. & 12. quomodo angelus Raphael docuit Thobiam iuniorem prædicta. Et ideo, cum inter alia, quis vult vxorem ducere, debet cõsulere angelum suum, qui eum docebit habere prudentem, cum à Domino datur vxor prudens, & dotes, & diuitiæ à parentibus, *vt habetur Pro.* 19. *Et dixi in rub. Des droictz & appartenances à gens mariez. in consue. Burgundiæ.*

Duodecimo, impedimentum boni, & occasionem mali remouet, & ad bonum reuocat, vt habemus exemplum, *Genes.* 21. Quod angelus reuocauit Agar, fugientem dominam suam, & ad humilitatem & bonum reduxit. Et *Exod.* 12. Vbi angelus percussit primogenita Aegypti, vt tolleret eis occasionem mali.

Decimotertio, excitat nos à somno culpæ, vt habetur *Zach.* 4. de angelo, qui excitauit Zachariam, vbi dicit, *Angelus Domini excitauit me, quasi hominem, qui excitatur a somno.* & *Actor.* 12. quando Angelus percusso latere Petri excitauit eum, dicens: *Surge velociter.*

Decimoquarto, à contrarijs potestatibus nos defendit, hostes visibiles etiam percutiendo *Psal.* 33. Immittit Angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. & 4. *Reg.* 19. venit Angelus Domini, & percussit in castris Assyriorum 80. millia. Et contra hostes nos adiuuant. *Gen.* 31. & 2. *Macc. pen.*

Decimoquinto, peccata præterita increpat, vt ab eis recedamus. *Num.* 2. Vbi cum Angelus filios Israel de præuaricatione increpasset, ipsi eleuauerunt vocem cum fletu.

Decimosexto, à peccato præsenti nos eripit bonus Angelus, vt patet in eductione Loth & vxoris eius de Sodomitis, id est, de peccati consuetudine, *Genes.* 19.

Decimoseptimo, impedit Angelus peccatum futurum, ne fiat vt patet *Num.* 22. in Balaam, qui ad maledicendum Israel pergens, ab Angelo est impeditus.

Decimooctauo, purgat labia nostra ad consolationem Angelus noster bonus, *Esa.* 6. *ibi: Et volauit ad me vnus de Seraphin, & in manu eius calculus, quem forcipe tulerat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce, tetigi labia tua, & auferetur iniquitas tua, & peccatũ tuũ mundabitur.*

Decimonono, secreta Dei reuelat, *Thob.* 12. dicit Raphael angelus: Manifestabo vobis intentionem, & non abscondam à vobis sermonem occultum: & instruit in ambiguis, vt certificemur *Dan.* 9. & 10.

Vigesimo, bonus Angelus increpat malos, ne amplius malum committant, & de malis commissis. *Nu.* 22. Cur verberasti tertio asinam tuam? & *Apoc.* 18. Angelus increpat Babylonem, & multitudinem eius, eique comminatur. Exite, exite de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum eius, & de plagis eorum non accipiatis.

Vigesimoprimo, gaudent angeli de satisfactione, & reductione ad pœnitentiam, vt habetur *Lucæ* 10. Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agente.

Vigesimosecundo, concupiscentiam debilitat, vt patet *Gen.* 32. vbi Angelus tetigit neruum femoris Iacob, & emarcuit.

Vigesimotertio, memoriam passionis Christi nostris mentibus imprimit, vt patet *Ezech.* 9. Transi per mediam ciuitatem in medio Ierusalem, & signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio eius.

Vigesimoquarto, angeli orant pro nobis, imo totam terram circuendo compescunt. *Zach.c.* 1. Omnis terra habitatur & quiescit. Illic erat angelus & luctuosam ad Deum fundit precem. Domine exercituum (inquit) vsq; quo tu non misereberis Ierusalem & vrbium Iuda, quibus iratus es? iste iam septuagesimus annus est, & meruit angelus petitionis suæ consolationem audire.

Vigesimoquinto, angeli etiam nostris duris casibus calamitatibusq; spiritualiter compatiuntur. *Esa. cap.* 33. Ecce videntes clamabunt, angeli pacis amare flebunt, dissipatæ sunt viæ, cessauit transiens per semitam, irritum factum est pactum, &c. Et dicit Iacob. Fabri *in Commentarii diui Dionysii epist.* 8. vbi ponit de benigna cura prouidentiaq; angelorum circa gentes.

Vigesimosexto & vltimo, bonus Angelus noster portat

portat animas nostras de corporibus nostris egredientes in cœlo,& eas ibi secundum sua merita collocat in loco in eis debito, secundũ quod dicitur: Nomina eorum scripta sunt in cœlis,& habetur *Luc.16.* Factum est,vt moreretur mendicus,& portaretur ab angelis in sinum Abrahę,vnde archangelus Michael multa habet officia in cœlis,vt ante dixi.

Inter alia tamen habet officium ponderandi animas. Ideo in Ecclesijs pingitur ponderans animas, quia *Dan.5.* dicitur: Appensus est in statera,& inuentus est minus habens.

Habet etiam officium portandi eas,& collocandi in paradiso,vnde cantat Ecclesia: *Venit Michael archangelus cum multitudine angelorum,cui tradit Deus animas sanctorum,vt perduceret eas in paradisum exultationis:quia data est ei potestas super animas sanctorum.* Cum enim quis moritur, assistunt boni angeli pariter & mali, merita aut demerita expectantes, & quando inuentus est dignus,tunc bonus angelus valde reuerenter portat cum multitudine angelorum ad gloriam beatorum,præsentans eam Deo altissimo, creatori suo, vt de tanto bono & excellenti gaudio referat gratiarum actiones: & deinde refert eam ad locum sibi ab æterno assignatum,quia nomina saluandorum scripta sunt in cœlis. Et tunc verum est,quod nostra mater Ecclesia cantat: *Gaudent in cœlis animæ sanctorum, qui Christi vestigia sunt secuti.* Et quia pro eius amore sanguinem suum fuderunt, & multa alia passi sunt, ideo cum Christo regnant sine fine,& exultant. Ex quorum salute gaudet tota cœlestis curia, imo cum magno gaudio egrediuntur,*Esa.55.* In lætitia egrediemini,& in pace deducemini.

O quanta animæ dignitas est, & quantum eam diligit Deus, quando talem in vita sua assignat sibi custodem, & in morte securum directorem, cui tota applaudet cœlestis curia:vt dicitur Es.vbi supra montes & colles cantabũt coram vobis laudem,& omnia lingua regionis plaudent manu, id est, angeli maiores & minores gaudent & exultabunt in aduentu sanctarum animarum in gloria, ita quod accrescit eis quoddam gaudium accidentale vsque ad diem iudicij.

O quam solicite & diligenter omni die, omni hora,& omni loco nos tali,& tam potenti custodi debemus commendare,& nos & omnia bona nostra temporalia & spiritualia committere,fructus,agros, pecora,gesta,actus, opera, liberos,ac totam familiam. Imo & nutrices sero & mane: & quando lactentes pueros in cunis decubant & reponunt,debent Deo, virgini Mariæ, suo bono angelo, patrono, & omnib. alijs sanctis Dei,pro posse,diligenter & deuote cum crucis signaculo committere,ex quo sanctus angelus tantam habet potestatem custodiendi nos, non immerito de eo cantat Ecclesia: *Quo custode procul pelle rex Christe piissime,omne nephas inimici, corde & corpore paradiso redde tuo nos tua sola clementia.* Et propterea mihi visum fuit, & consului multis, quod quilibet bonus Christianus notabilis alicuius dignitatis, qui vult habere aliquem lectum seu torum triumphalem,quod triumphum sui lecti debet conuertere in hunc modum. Videlicet quod in coopertorio lecti seu cussa debet esse triumphus trinitatis in medio,cũ quatuor Euangelistis, in forma quatuor animalium à quatuor lateribus,secundum quod figuratũ est *Apo.4.* Et in capite lecti sint hæc scripta. *In manus tuas Domine commendo spiritum meum:Redemisti me Domine Deus veritatis.* Et in vno latere à parte dextra sit crucifixus in vno angulo lateris,& sint ante eum hi duo versus, quos teneat quidam homo pictus in formam rogantis,& dicat:

Ore tuo Christe benedictus sit torus iste:
Dormiat in Christo,qui toro iacet in isto.

Et ex alio latere in parte sinistra sit in parte superiori virgo Maria: & in parte inferiori illius lateris sit mulier etiam depicta in formam deprecantis, quæ teneat hos versus:

Vt me pausantem conserues & vigilantem:
Me tibi virgo pia semper commendo Maria.

Et in pendulis lecti in pendente superiori sint duo angeli, vnusquisque in anguló: in medio quorum erunt hi duo versus sequentes.

Angele qui meus es custos, pietate superna,
Me tibi commissum serua,defende, guberna.

Quos omnes versus vnusquisq; bonus Catholicus debet dicere singulis diebus pluries, maxime cum vadit ad dormiendum,*cum Pater noster,& Aue Maria* saltẽ vacare non possit plurib. alijs ordinibus, saltem habeat in mente, corde, voce, & oratione prædicta, vt aliquid mereatur cum non sufficit abstinere à malo,nisi fiat quod bonum est. *c. de forma. 22. q.5. concordat tex. in c.cupientes. de pœnis in clementinis,notatur in illa stipulatione.ff. de verb. oblig.*

DEcimaseptima consideratio. Redeundo vnde digressi sumus, Ad istum ordinem angelorum vltimum assumuntur omnes pueri baptizati, qui merito passionis Christi, & fide parentum in gratia baptizati decedunt:quia,vt dicitur *Mat.22.* Erunt homines sicut angeli Dei in cœlo: quia per donũ gratiæ homines possunt mereri tantam gloriam, quod etiam angelis singulorum ordinum æquentur, & hi vocantur assumi seu locari in ordines angelorum. Dicit enim Aug. *super Ezech.* Sunt nonnulli qui parua cupiunt,sed tamen hoc nunciare fratribus non desistunt,& hi in angelorum numerum cernuntur. Multi enim sunt simplices & illiterati, & tamen verbo & exemplo quantum possunt,alios ædificant, qui inter angelos collocabuntur.

Item, sunt nonnulli,qui hic bene regunt seipsos, vxorem, totam familiam,liberos,singulaq; negotia, cuncta ordinantes ad Dei honorem, timorem & amorem,sicut faciebat Thobias: filij pauperem vitam gerimus, multa bona habebimus si timuerimus Deum. Tales similiter si maiora non habuerint merita,inter angelos collocabuntur,&etiam simplices, qui pœnitentiam egerunt, carnem suam affligendo pro peccatis inter angelos collocabuntur.

Ab hoc ordine cecidit quidam principalis Dæmon qui vocatur Mammone,cum pluribus alijs suis complicibus,qui tentant de auaritia,quos Dominus paupertate percussit, *Matth.6.* Et ad illum carcerem inferni superiorem descendunt omnes auari,vsurarij, & eis similes.Et de quib. tentet huiusmodi Dæmon, *vide Bernardinum de Bustis in prima parte sui Rosarii, sermone decimo, in litera M. vbi ample.*

Ex quibus patet, quod sicut in cœlo scilicet cœlesti, sunt nouem ordines angelorum, qui mansiones dici possunt, ita in inferno sunt nouem carceres, in quibus sunt dæmones,qui recipiunt damnatos de pluribus peccatis, secundum eorum grauitatem, & secundum quod supra dictum est, *vt recitat ampliter Vincentius in suis collationibus.* Et alij præsunt alijs, cum Dæmones præsunt Dæmonibus, *vt etiam supra dixi.*

DEcimaoctaua consideratio erit talis. Dum in paradiso sint nouem ordines, & in quolibet ordine sint sex millia sexcenta sexaginta sex mansio-

mansiones, & in qualibet mansione possint esse tot regna, tot ducatus, tot comitatus, tot nationes, tot prouinciæ, tot ciuitates, tot domus: & in qualibet domo tot sedes seu loca, scilicet, sex millia sexcenta sexaginta sex, & in qualibet sede seu loco, de quo dicitur, nomina vestra scripta sunt in cœlis, est vna anima: quando omnia illa loca replebuntur, tunc vt opinantur nonnulli Doctores deuoti hanc calculationem pie ponentes & credentes, adueniet extremum iudicium: sed quia ista non sunt præsentis speculationis, nec etiam, *vt dicit Bernhard. de Bustis in 2. par. sui Rosarii. sermone* 19. 2. *part. in litera* L. non potest dari nec dici certus numerus angelorum, ex pluribus per eum ibi allegatis, non aliter insisto. Plures tamen sunt angeli boni quam mali, prout habetur *Paral.* 32. vt ibi dicitur. Et etiam habetur in sermonibus Discipuli, *serm.* 88. quod certus numerus angelorum dari nec numerari potest, & ibi ample ponit illos nouem ordines angelorum supra positos, & quomodo, & qualiter animæ collocantur in illis ordinibus, secundum dignitatem illarum.

Quia tamen dictum est, quod etiam mali angeli sunt in inferno, & habent carceres & officia distincta, quærit Robertus de Licio *in serm.* 11. *c.* 1. *in feria* 4. *septuagesimæ ver.* 2. Vtrum mali angeli sint in inferno? Et respondet secundum Bonauenturam. *di.* 6. *art. q.* 1. *lib.* 2. cum Alexandro de Halis *in* 2. *vol. summæ. qu.* 96. quod locus Dæmonum post lapsum vsq; ad diem iudicij, non est locus subterraneus, quem vocamus infernum, sed aer caliginosus, in quo generaliter Dæmonum habitat multitudo: & vtrum aliqui sint detrusi in inferno, dicit se nescire, nec inuenire determinatum à sanctis, dicit tamen bene credere, quod aliqui descendunt ad torquendas animas, secundum quod habent in se deputata maledictionis officia. Si etiam in prædicto aere puniantur pœna ignis, vt dicit, diuersi diuersa sentiunt. Quidam dicunt quod sic, licet minus intense quam post iudicium. Alij autem dicunt, quod talis pœna eis differtur vsq; ad iudicium, & interim grauem pœnam suscipiunt ex eo, quod sunt in isto aere caliginoso: quia locus in quo conditi sunt, erat cœlum empyreum, quod est luminosum, & est eorum locus naturalis, ad quem non possunt amplius reuerti.

De his omnibus supradictis me remitto ad doctores Theologos (quorum est talia nosse) quoniá melius est tacere, quam male loqui: & in reliquis ab articulis fidei, in quibus firmiter credimus, & simpliciter confitemur, *credo prout sancta mater Dei ecclesia credit.* Et quæ hic ante dixi, intelligo me dixisse sub benigna correctione dominorum Theologorum, & sub protestationibus, quod si sit dictum, quod habeat in se aliquid dubium, aut quod non sit benedictum, quod habeatur pro non dicto nec scripto, & sic me submitto limæ & correctioni prædictorum dominorum Theologorum.

DEcimanona consideratio. Erit per modū quæstionis: An possit dari decimus ordo angelorum in paradiso? Et pro decisione huius dubij videndum esset, quod dicit Ioan de Turrecr. *in c. hi duo. de consec. dist.* 1. vbi innuendo ex illo tex. dicit videri, quod sint vel fuerint decem ordines angelorum Item dicit Magister Sententiarum in secundo. d. 9. testatur, quod scriptura testatur, decimum ordinem ex hominibus esse restaurandum, ergo ita est: quia, vt dicit Aug. Maior est Scripturæ autoritas, quam omnis humani generis perspicuitas, ibi arguit in oppositum, tandem concludit secundum mentem Theologorum, quæ doctrinis sanctorum est magis consona, quod omnes electi assumūtur ad ordines angelorum: quidam, scil. ad superiores, quidam ad inferiores, & quidam ad mediocres, pro diuersitate suorum meritorum: sed beata Maria super omnes, *vt dixi supra in hac parte, in* 3. *consid.*

Et istud comprobat diuersis rationibus. Primo, vt dicit, ad hoc est pl. super illud. *Psal.* 44.. Constitues eos principes super omnem terram, quę dicit: elegit pauperes, vt exaltet ad ordines cœli qui sunt ex hominibus, & angelis: ergo homines assumuntur ad ordines angelorum.

Secundo, ad idem est glo. *Deut.* 13. super illud: *Omnem locum, quem calcauerit pes vester, vester erit,* quæ dicit, si Diabolum vincere potero, si metuero, vt Deus conterat eum sub pedib. meis, consequenter locum eius habebo in cœlo.

Tertio, hæc idem gl. *Deut.* 33. super illud. *Eiiciet à facie tua inimicum, dicetq́; contere.* Et super illud ad Roman. 11. *Dominus conteret Satan sub pedibus vestris velociter.*

Item, B. Dionysius dicit *in* 1. *c. de diuinis nominibus,* quod homines angelorum gloriam sortientur. Item Greg. *in homilia de centum ouibus* dicit, quod homines secundum diuersitatem meritorum ad diuersos ordines transferentur angelorum. Hæc de Turrec. vbi respondet ad obiecta in oppositum. Videatur etiam de hac materia Bar. Sibylla *in speculo peregrinarum qu. in prima quæstiuncula decimi c. secundæ decadis*: vbi dicit, quod opinio dicentium posse dari decimum ordinem, videtur sapere hæresin: dicit tamen ibi in fin. vnum singulare, quod meritum hominis est efficacius merito angelorum, quod comprobat quatuor rationibus.

VIgesima consideratio. Nedum angeli habent sedes & loca in cœlo: sed etiam beati, & ibi honorantur, glorificantur & laudantur, ita quod vnus pręfertur alteri, & vnus maiorem sedem habet altero. Non quod vnus sit supra caput alterius, sicut in solario, sed sunt in cœlo empyreo, sicut si esset mons rotundus, & aliquis esset in culmine, & alij circumcirca. Et isti sunt, de quibus dicitur *Psal.* 83. Beati qui habitant in domo tua Domine. Gloria enim est omnibus sanctis eius. *Psal.* 149. Qui sunt ciues sanctorum, & domestici Dei, inter quos nulla est inuidia: sed vnusquisq; ita gaudet de reuerentia alterius, sicut de sua, vt dicit Aug. *in epist. ad Cyrillum.* Noueris quod reuerentia, quæ singulis sanctorum exhibetur, cæteris omnibus exhibetur: nec putes, quod in cœlo sit aliqua inuidia, vt in mundo. Sicut enim in mundo quilibet hominū cæteris præesse magis vellet, quam subesse: ita in cœlo per charitatē ineffabilem, qua se inuicem diligunt beatæ animæ quilibet sanctorū, ita alterius gloria gaudet sicut sua, quoniá vellet quisq; maior, vt quisq; minor, sibi esset æqualis, & pene maior, quia gloria eius esset sua. Nam minor ita maiori gloria gaudet, sicut si eā haberet, imo potius de sua, si fas esset, sibi impartiret: vnde gloria singulorum est gloria cunctorum, hæc ille: Et hæc recitat Bern. de Bust. *in* 2. *par. sui Rosar. serm.* 19. *in* 2. *par. in litera* N.

Sunt tamen in multiplici passionum genere gloriæ. Quoniam, *vt ait Aug. in ser. de martyr.* Sanctorū societate cœlum exultat, quorum patrocinijs terra lætatur, quorum triumphis Ecclesia sancta coronatur, quorum gloria multiplici passionū genere adornatur: & qui nescit dispositionem beatorum in patria cœlesti, potest sic imaginari, quod Deitas est in supremo culmine, & post eam beata virgo Maria, vt dixi supra:

ſupra: & poſtea, angeli iuxta gradus & ordines ſupra poſitos & deſcriptos, & poſt angelos ſancti iuxta eorum gradum, quia angeli ſunt in ſuperiori loco ante ſanctos, *vt dicit S. Thom. in 1. part. ſuæ ſum. q. 66. art. 3.*

Aduertendum eſt etiam ad id, quod dicitur *Io. 14.* In domo Patris mei manſiones multæ ſunt. Et Hieronymus fecit librum vnum de 24. manſionibus, & Ambroſius vnum, & Richardus de S. Victore.

Altitudinem autem cœli, & magnitudinẽ, ſi quis contemplari voluerit, debet primo conſiderare magnitudinem terræ, & aliorum elementorum, quæ ſingula excedunt ſe inuicem in decuplo: & poſtmodum conſiderare latitudinem orbis, quæ eſt maior in decuplo omnibus elementis ſimul. Quæ, cuius ſit magnitudinis, ponit Bern. de Buſtis *in 2. parte ſui Roſarii, ſerm. 10. part. litera Y.*

Deinde extendere conſiderationem ſuam vſq; ad cœlum empyreum, diſcurrendo mente, magnitudinem aliorum nouem cœlorum, quorum ſinguli excedunt inferiores omnes in decuplo ſecundum mathematicos: & ſic aliqualiter intelliget magnitudinem & altitudinem ipſius decimi cœli, ſcilicet, empyrei, quod excedit in decuplo omnes alios: & ſimiliter poterit inueſtigare aliquo modo pulchritudinem illius cœli, conſiderando pulchritudinem omnium prædictorum elementorum & cœlorum, quorum quodlibet in decuplo, quoad formoſitatem & ſpecioſitatem: tunc intelliget, quod inexplicabilis eſt pulchritudo illius cœli empyrei, in quo collocantur ſancti in viſione gloriæ. *Eccleſ. 43.* De cuius excellentia ample Ber. de Buſtis *in dicto ſerm. 19. ſupra alleg. & in litera S.* ponit, quomodo ibi collocantur Patriarchæ, Apoſtoli, Martyres, Confeſſores & Virgines, quę cum ſint nimium prolixa, nihil aliud de collatione illorum, & prælatione hic dicam, niſi forte ſtatim de duobus, videlicet de Ioanna Baptiſta, vtrum procedat Adam, & de Petro, quod præcedat omnes Apoſtolos, tanquam Princeps illorum, & primatum habens inter eos.

Vigeſimaprima conſideratio. Deus dabit gloriam ſanctis in gloria. Probat mirabilibus rationibus Ray. Lullius *in ſuo introductorio artis generalis, in arbore Apoſtolicali*: vbi dicit, quod Deus creauit mundum cum magnitudine bonitatis, æternitatis, poteſtatis, ſapientiæ, voluntatis, gloriæ, & veritatis: & ita ſua magnitudo eſt, ita ratio, quod Deus creauit mundum ratione gloriæ, ſicut ratione bonitatis. Eſt ergo finis mundi ita magnus per gloriam, ſicut per bonitatem: ſufficit ergo veritas ad gloriandum homines in gloria, vt magnitudo tantum ſufficere poſſit fini gloriæ, ſicut fini bonitatis. Eſt ergo probatum, quod Deus qui creauit mundum dabit gloriam hominib. bonis. Et, vt dicit idem Raymun. Lullius ibi. Iſte paſſus eſt placens ad intelligendum, quoniam intellectus gaudet in attingendo veritatem gloriæ, quam expectat: gaudet etiam in nouo modo probationis, quam, vt ipſe dixit, dat ſecundum tabulam generalem hoc modo, videlicet, In Deo eſt gloria, & ipſe eſt gloria: & ſi non daret gloriam illis, qui ſuam gloriam diligunt, iniuriam faceret amabilitati ſuæ gloriæ, & amatiuitati illorum, qui ſuam gloriam diligunt, & ſic eſſet iniuſtus, & auarus amabilitati ſuæ, & amatiuitati illorum, qui ſuam gloriam diligunt. Et idem ſequeretur de ſua memorabilitate, intelligibilitate, memoratiuitate, & intellectiuitate hominum, quæ iniuria eſt impoſſibilis. Dabit ergo Deus gloriam omnibus illis, qui moriuntur in ſtatu bonitatis, virtutis, & veritatis, & qui ipſum diligunt, & ſuam gloriam ſperant. Et ibidem amplius ponit, an Deus glorificabit hominem, cum medio, vel ſine medio, & cum pura concordantia, & ſine contrarietate, *vt ibi per eum.*

Vigeſimaſecunda conſideratio. Sancti etiam ſunt honorandi & venerandi in terris, prout in cœlo, & feſtiuitates eorum ſunt ſolennizandæ: quod probatur ratione, autoritate, & exemplo. Et primo ratione probandum eſt: quia ſecundum Ioan. de Turrec. *in c. 1. de conſec. diſt. 3.* allegando Guil. Altiſiodoren. in *ſua ſumma de officio* propter ſex cauſas feſtiuitates ſanctorum in terris ſunt faciendæ.

Prima eſt propter honorem diuinæ maieſtatis. Cum enim honorem ſanctis impendimus, Deum in ſanctis honoramus, & ipſum in eis mirabilem prędicamus: quia, qui ſanctis honorem tribuit, illum ſpecialiter honorat, qui eos ſanctificauit.

Secunda eſt, propter auxilium noſtræ infirmitatis. Quia enim per nos ſalutem habere non poſſumus: ideo ſanctorum interceſſionibus indigemus: à quibus & adiuuari mereamur, merito ipſos honorare debemus. Legitur enim 3. *Reg.* 1. quod Berſabee, quæ interpretatur puteus ſatietatis, id eſt, Eccleſia triumphans, filio ſuo, id eſt eccleſiæ militanti regnum ſuis precibus obtinuit.

Tertia eſt, propter augmentum noſtrę ſecuritatis ad ſpei noſtræ ſubleuationem, vt per ſanctorum gloriam, quę nobis in eorum feſtiuitate proponitur, noſtra ſpes, & ſecuritas augeatur. Si enim homines mortales nobis ſimiles, potuerunt ita per ſua merita ſublimari, conſtat, quia nos ſimiliter poterimus: cum manus Domini breuiata non ſit.

Quarta eſt, propter exemplum noſtræ imitationis. Cum enim eorum feſtiuitates recenſentur, ad eorum imitationem prouocamur, vt ſcilicet eorum exemplo, terrena contemnamus, & cœleſtia deſideremus, vbi ſunt collocati. Quoniam cum ipſorum virtutes, in die ſolennitatis eorum, noſtræ mentis oculis obijciuntur, ardenter accendimur ad honorificentiam illorum. Et ideo dicit Leo Papa, *in quodam ſermone de martyribus.* Quotieſcunq; fratres chariſſimi ſanctorum martyrum ſolennia celebramus, ſic ipſis intercedentibus expectemus à Domino conſequi temporalia beneficia: vt ipſos martyres imitando accipere mereamur æterna: quoniam, vt dicit Paul. 2. *ad Cor.* 1. Si fuerimus ſocij paſſionum, erimus & con ſolationum.

Quinta eſt propter debitum mutuæ viciſſitudinis. Sancti enim de nobis in cœlo feſtum faciũt, quia gaudium eſt Angelis Dei, & animabus ſanctis, ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. Vt igitur viciſſitudinem rependamus, iuſtum eſt vt quia ipſi de nobis feſtum agunt in cœlis, & nos de ipſis feſtum agamus in terris.

Sexta eſt, propter procurationem noſtri honoris. Cum enim ſanctos honoramus, tunc noſtram rem agimus, & noſtrum honorem procuramus: quia eorum feſtiuitas eſt noſtra dignitas. Nam cum honoramus fratres noſtros, honoramus noſmetipſos. Vnde apoſt. Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti. Charitas enim omnia facit communia, quæ honores in uicem peruenire facit, & neceſſitatibus ſanctorum communicare: *vt dicit Apoſt. ad Rom. 12.* Dicit etiam Ioan. de Turrecrem. quod alias rationes ponit Damaſcenus *lib. 4. cap. 7.* quare ſcilicet ſancti, & eorum corpora, ſeu eorum reliquiæ, debeant honorari: quarum quædam ſumuntur quoad eorum dignitatem, quædam quo ad eorum precioſitatem corporum.

Dignitas

Dignitas autem eorum, vt ibidem dicit, quadruplex est: quoniam ipsi sunt amici Dei, & filij Dei, hæredes Dei, & duces nostri: quantum vero ad corporum eorum preciositatem, ponit etiam idem quatuor, & Augu. addit quintum, per quæ manifestatur preciositas corporum, scilicet sanctorum, siue reliquarum. Ipsa enim corpora sanctorum, fuerunt promptuarium Dei, templum Christi, alabastrum spiritualis vnguenti, fontes diuini, & organum spiritus sancti: propter quæ sancti merito veniũt colendi: & ibi respondet ad quædam argumenta in contrarium.

Pro septima ergo ratione dicendum est, quod insignis eminentia virtutis, & sanctimoniæ, qua hic vitam agentes, mirifice claruerunt, debet nos mouere ad venerandum, & honorandum sanctos.

Nemo siquidem est, qui non norit virtuti honorem deberi, & his, qui virtute sunt præditi. *l. fi. in princ. C. de statuis, & imaginibus. & dixi supra, & dicam infra, in multis locis*: quantoq; excellentior fuerit virtus, tanto præclariore afficienda est honore.

Atqui, nullus est sanctorum ordo, & gradus, & in quouis ordine, nullus reponitur sanctus, qui non eximio virtutis splendore coruscauerit, quiq; non miro bonorum operum ornatu refulserit Quoniam *vt dicit Paulus ad Hebræ. 11.* Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, fortes facti sunt in bello, non corporali tantũ, sed & spirituali, contra dæmonem, mundum, & carnem, quem triplicem hostem virtute dextræ suderunt. Et Paul. *in eadem epist.* antiquos veteres instituti patres claro celebrauit encomio: illustresque eorum virtutes, & nomina catalogo quoq; sacro recensuit. Et habetur *Ecc. 44.* Laudemus viros gloriosos, & parẽtes nostros, in generatione sua: & post descriptas generationum illorum laudes, mox subnectit: Omnes isti, in generationibus gẽtis suę gloriam adepti sunt, & in diebus suis, habentur in laudibus, qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum, & semen eorum, & gloria eorum non derelinquetur, & ibi, & *in cap. se. Ec. cap. 45.* ponit laudes antiquorum patrum.

Vigesimatertia consideratio. Sanctos etiam honorandos, laudandos, & glorificandos, autoritate sacræ scripturæ, ecclesiæ catholicæ, constitutionis summorum Pontificum, & Principum secularium, doctissimorumque scriptorum comprobatur.

Primo enim autoritate sacrę scripturę, cum vt habetur *Psal. 105.* Laudate dominum in sanctis eius. & *Psal. 32.* Rectos decet collaudatio. Et habemus *Ecc. 20. & 44.* Laudemus viros gloriosos, & patres nostros, in generatione sua. & habetur *Io. 12.* Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus qui est in cœlis. Cum ergo sancti honorentur à Deo, æquum est, vt honorentur etiam ab hominibus, cum is gloria, & honore dignus sit, quem Princeps honorat. text. *in l. restituendæ. in fin. C. de aduoc. diuers. iudi.* vbi sic dicit text. *Qui à nobis digni iudicati, hi multo magis in anterioribus. quoq; iudicandi sunt.* dicam plenius *infra in vlt. part.* Quem ergo dominus honorificat, æquum est, & seruos eius eundem honorare, vt eo ipso conformes sint domino suo, bonitatique eius respondeant. Improbus enim videtur, qui dedignatur eum honore prosequi, quem dominus suus honorificat. *cap. 19. 4. dist. l. 1. C. de dom. & protect.* Et perinde atque rebellis censetur Regi, necnon iniurius, qui amicum eius summo affectum honore à Regia maiestate, recusat honorare, *facit l. si imperialis. C. de legibus. & l. fin. in fin. C. de priuileg. eor. qui in sacro palatio militant. lib. 23. & dixi ample alibi.*

Cum ergo Deus sanctos honorificet, quare ergo illos non honorabimus, vt conformemur voluntati Dei, & ne illi resistere, nec contra iudicium facere dicamur? iuxta illud Damas. *in lib. 4. de fide orthodoxa.* Honor erga gratos, & benignos conseruos, beneuolentiæ erga communem dominum indicium est. Nonne etiam dicit propheta *Psalm. 48.* Mihi autem honorati sunt amici tui Deus, nimis confortatus est princeps eorum. Vbi vocat eos amicos Dei, quos dominus in Euangelio eadem dignatus est appellatione nominare, cum inquit: Vos amici estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis: iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia quæ audiui à patre meo nota feci vobis. Et etiam habetur *Eccles. 54.* Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua, dixi supra, & dicam amplius. & hoc est: quoniam qui bonum operantur, gloriam, & honorem inuenient, *ad Rom. 2.*

Secundo, probatur autoritate ecclesiæ, quæ hac consuetudine immemorali ex sua ordinatione vniuersali procedente tot festa, & festiuitates sanctorum introduxit, & ordinauit, quæ quotidie coram nobis videntur, & de quibus habetur *in cap. fin. & aliis capitulis de feriis, & in cap. 1. de consec. distin. 3.* vbi habetur ex concilio Lugdun. Et sic est sancta mater Ecclesia in Spiritu sancto congregata, in medio quorum ibi existente nomen ecclesiæ erat populus, iuxta illud: Vbicunque duo aut tres in nomine meo erunt congregati, ibi in medio illorum ero. *Mat. 18.*

Tertio, probatur autoritate summorum Pontificum, vt habetur *in c. fin. de feriis.* vbi ponit multas festiuitates sanctorum, quæ honorari debent, & probatur *c. gloriosus Deus in sanctis suis. de reliquiis, & veneratione sanctorum. in sexto.* Vbi ponitur constitutio Bonifacii VIII. qui ordinauit plures solennitates plurium sanctorum ibi descriptorum, facit cle. *si domini. de reliquiis, & vener. sanctorum.* Vbi Clemens V. *in concilio Viennen.* approbauit & confirmauit ordinationem Vrbani IV. de celebritate Sacramenti Euchar. Eusebius etiam solennitatem sanctæ Crucis, quæ ipso sedente in Pontificatu facta fuerat, mandauit obseruandam. *cap. Crucis domini. de consecr. distinct. 3.* Et ibi Io. de Turrecr. ponit rationes quare adoratur Crux. & Ant. Flor. *in sua summa, part. 3. tit. 109. §. 5.* vbi alleg. S. Thom.

Etiam Sergi. 1. festum purificationis beatæ Mariæ virginis cereis accensis, & sacerdotali ordine consecratis, celebrandum sanxit.

Et Innocent. octauus, natiuitatis eiusdem gloriosæ virginis solennitati præcipuæ adiungendas statuit.

Et sacrosancta Basil. Synodus in decreto quadragesimæ sessionis festum sanctæ conceptionis eiusdem virginis statuit.

Quas quidem constitutiones, vniuersalis Ecclesiæ consuetudo, & omnium Christianorum approbaui. Cuius quidem consuetudinis, non leuis est autoritas, imo magna *cap. in his, &c. consuetudinis 11. d. Pan. in c. consuetudinis. extra de consue. Et ibi Aposti. Bart. & Corset.* Et quantum consuetudini tribuendum sit in sanctionibus ecclesiasticis, ponitur *in c. ecclesiarum, in 11. d. & in c. catholica, eadem. d.* vbi dicitur, Ecclesia catholica, per orbem terrarum diffusa tribus modis probatur existere. Quicquid enim in ea tenetur, au-

thoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certe propria & particularis instructio, &c. Et dicit text. *in d.c.* in his rebus, de quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi Dei, & instituta maiorum, pro lege seruanda. Cum ergo hic, in hac veneratione sanctorum, non solum sit mos populi, sed etiam diuina scriptura, autoritas ecclesiæ vniuersalis, & summorum Pontificum, non est dubium, quod illa vniuersalis consuetudo nos astringit ad honorandum, venerandum & laudandum sanctos, vltra rationes supradictas, in præcedenti consideratione adductas.

Quarto, etiam solennitates sanctorum sunt celebrādæ, & honorandi sunt sancti in eorum festiuitatibus, autoritate Principum secularium, videlicet Valentiniani & Theodosii Imperatorum, qui ordinauerunt commemorationem duodecim apostolorum esse celebrandam. *vt in l. omnes dies. Cod. de feriis.*

Quinto & vltimo, probatur autoritatibus plurium doctorum, qui tenent decisiue sanctos esse venerandos, honorandos & glorificandos. In primis dicit Ambros. *in quodam sermon. de sanctis martyribus.* Cum omnium sanctorum martyrum, fratres, deuotissime natalem celebrare debemus: tum eorum præcipue solēnitas, tota nobis veneratione, curanda est, qui in nostris domiciliis proprium sanguinem profuderunt, & ibi: *Cuncti igitur martyres percolendi sunt.* & statim post. *ideo fratres veneremur eos in seculo, quos defensores habere possumus in futuro.* & dicit Hieronym. *in Epistola ad Riparium alleg. per Anton. Floren. in sua sum. part. 3. tit. 12. cap. 9. in princip.* Honoramus autem martyrum reliquias, vt eius cuius martyres adoramus, honoremus seruos, & honor seruorum redundet in dominum. & idem Hieronym. *in sermone de assumpt. beatæ Mariæ virginis,* dicit: *Si Deum fratres charissimi, ore prophetico, in sanctis suis laudare iubemur, multo magis in veneratione beatæ Mariæ.* Et August. *in sermon. de nata. B. Iohan. Baptistæ* dicit. *Post illum sacrosanctum Domini natalis diem, nullius hominum natiuitatem legimus celebrari, nisi solius beati Iohan. Baptistæ. In aliis sanctis & electis Dei, nouimus illū diem coli, quo illos post consummationem laborum, & deuictum triumphatumque mundum, in perpetuas æternitates, præsens hæc vita parturit: in aliis consummata, vltimi diei merita celebrantur. In hac prima dies & ipsa etiam hominis consecrantur, eo, quia per hunc dominus aduentum suum, ne subito homines insperatū non agnoscerent voluit esse testatum.* E idem Aug. *in sermo. de Assumptio. B. Mariæ* dicit, illum diem venerabilem cunctis aliis honorandum: hunc satis præposterum iudicandum esse, vt cum Sanctorum celebramus victorias martyrum, illius solennitatem illis non præferamus, quę huic mundo edidit Principem martyrum, & per quam meruimus autorem vitæ suscipere. Et etiam dicit Floren. *in sua sum. part. tertia. tit. 12. capit. septimo. § secundo.* quod sancti sunt adorandi non ea adoratione, qua adoratur Deus, scilicet latriæ: id est, non eos adorantes, vt creatores, vel datores gratiarum, sed vt participantes Dei bonitatem, per gratiam, vel vanam gloriam, & vt nostri intercessores: & sic, vt dicit, Abraham angelos adorauit, *Genes. 18.* Et Cornelius Centurio Petrum, *Actor. 20.*

Sanctus Dionysius, etiam in sua Ecclesiastica hierarchia. *c. 3. 3. part.* dicit verba sequentia: *Enimuero sanctorum, post pacem illam nominum prædicatio, eos præconio attollit, qui pie sancteque vixerunt, & ad finem vsque vi... tutis vitam constāter, nusquā ab ea deflectendo, tenuerunt. Nos quidem, ad imitandum beatissimum illorum habi... tum, atque ad diuina appetenda præmia, prouocans ... ducens: Illos autem veluti viuentes, prædicans, qui (vt theo... logia ait) non morti, sed in diuinam penitus vitam ex mor... te translati sunt.* Et dicit etiam Sanctus Bernardus *in sermone de solennitate omnium sanctorum, in princip.* Festiuitas omnium sanctorum hodie celebratur, & dignum est, vt cum omni deuotione celebretur. Et ample Ioan. Damascen. *in lib. de fide orthodoxa. cap.* ... dicit & tenet, sanctos esse orandos, vt amicos Christi. *Ioan. 15.* Vos amici mei estis, vt *dictum est supr.* Vt filios & hæredes Dei, *vt habetur Ioh. 1.* Quicunque autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et habetur *ad Rom. 8.* Si aut filii & hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Et ibi ample declarat Damascenus, sanctos esse venerandos per singulos sāctorum ordines, apta progressione. Deiparam, vt proprie, & vere Dei matrem honorem... de qua supra dixi. Præcursorem Iohannem, ... præcursorem & Baptistam missum, & mar... rem, de quo infra dicam. Apostolos, vt fratres Domini, & inspectores, & ministros, in passionibus eius: videatur ibi ample Damascen. & de laudibus sanctorum fecit Rupert. de Licio librum vnum.

Vigesimaquarta consideratio. Etiam quod sancti sint honorandi, demonstrabitur quibusdam exemplis, quæ posuit Iodoc. Chlictoueus *in suo tractatu de veneratione sanctorum,* compositus ad reprobandum errores aliquorum, & maxime Lutheri Alemani, & quorundam sequacium.

Et in primis adducit exemplum de sancto Patriarcha Ioseph, qui, *vt habetur Genes. 41.* vbi postquam interpretatus fuit somnium Pharaonis Regis Ægypti, suggesseritque consilium, quo futuræ famis septennali occurreretur, dixit ei Pharao: *Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, vno tanto Regni solio te præcedam: ecce constitui te super vniuersam terram Aegypti.* Tulitque Pharao annulum aureum de manu sua, & dedit in manu eius, vestiuitque eum stola byssina, & collo torquem aureum circumposuit, fecitq; eum ascendere super currum suum secundum clamante præcone, vt omnes coram eo genu flecterent, & præpositum esse scirent vniuersæ terræ Ægypti.

Certe ergo, vt dicit idem Iudocus Chlictoueus, Ioseph, ob nimiam animi sagacitatem, & prudentiam, à Pharaone in excelsum dignitatis culmen à carcere sublatus, nō absurde sanctorum quemlibet nobis significat, ob vitæ sanctimoniam, præclaraque opera, ex huius mundi ergastulo, in sublimem thronum Regni cœlestis euectum: à Deo super omnia bona domini sui constitutum, quod seruus fidelis & prudens in vita fuerit, iuxta illud, *Luc. 12.* Nunc Deus splendida immortalitatis adornatum stola, coronaque rutila decoratum, publico Ecclesiæ præconio vult à cunctis etiam pia veneratione coli, vt celsitudo gloriæ eius, ac sublimitas, omnib. innotescat, quemadmodum Pharao ipsum Ioseph, à cunctis Regni sui incolis, voluit sublimem regio curru honorari.

Pro secundo exemplo, adducitur historia Mardochæi, de qua habetur *Ester 6.* Qui, ob detectas insidias duorum eunuchorum Regis Persarum, qui conspirauer...

ſpirauerant in necem Aſſueri, indutus ſtola purpurea, & impoſitus equo Regio, circumductus eſt iubente Rege, per plateas ciuitatis, ab Amam, vno ex primoribus eius clamante in propatulo: Sic honorabitur, quemcunque Rex voluerit honorare. Ecce, Mardochæus vir ſpectabilis probitatis ac fidei, non ſolum ſtolam accepit regiam, & ſplendidis veſtibus magnifice eſt amictus, ſed & equo regio inuectus, ſui honoris publicum habuit pręconem, palam buccinantem: Hoc honore condignus eſt, quem Rex voluerit honorare. Quod vt dicit Iodoc. Chlictoueus, plane nobis inſinuat, ſanctos ipſos propter ineloquibilem illam gloriam, qua exaltantur in cœlis, etiam diuino beneplacito & ordinatione, in terris honorandos eſſe, quo aliis pateſcat magnitudo honorificentiæ, quam obtinent in cœlis, de qua ſtatim aliquid dicam ſummatim.

Pro tertio exemplo huius noſtræ materiæ, adducitur illud *Dani.* 2. quod ponit Iodocus in dicto loco de Daniele, qui poſtquam Babylonis Regis ſomnium, quod eius animo exciderat enarrauit, & ſapienter, vt cœlitus fuerat ſibi inſpiratum, interpretatus eſt: Rex ipſe, nouitate reſerationis tantorum myſteriorum, attonitus pariter & permotus, illum in ſublime, vt dicit ſcriptura, extulit: & munera multa & magna dedit ei, & conſtituit eum Principem ſuper omnes prouincias Babylonis, & præfectum & magiſtrum ſuper omnes ſapientes Babylonis. Nimirum hæc Dani. ſublimatio à Rege, apte nobis ſignificat exaltationem illam ſanctorum in regno cœleſti, quia ob actæ vitæ ſanctitatem, ſubuehuntur ad ſedes æthereas, ac glorificantur. Et hæc honorificentia, de qua ſupra, clare nobis innuit, præclarum honorem ex Dei decreto & ſanctione, à mortalibus exhibendum ſanctis, qui ita à Deo honorantur in cœlis.

Pro quarto exemplo, inſequendo prænominatum Iudoc. inſeremus, quod eſt *Dani.* 5. qui cum ſcripturam, manus apparentes Regi Balthaſar in conuiuio diuinitusque exarantis, quæ ventura erant, legiſſet, & interpretatus fuiſſet, Rege iubente indutus eſt purpura, & circumdata eſt torques aurea collo eius, vt ſacra refert hiſtoria: prædicatumque eſt de eo, quod haberet poteſtatem tertius in regno. Et vt dicit Iudoc. hæc etiam Danielis honoratio, ſecundum Regis pollicitationem, cuiuſuis ſancti, in cœleſtem tranſlati curiam, deſignat glorificationem. Prędicatio vero illa, de Principatu eiuſdem prophetæ tertio poſt Regem loco obtinendo in regno, nobis publicam inſinuat venerationem, qua ſanctũ quemlibet in cœlo glorificatum vult Deus etiam in terris pie honorificari. Et de huiuſmodi veneratione ſanctorum, vide eundem Chlictoueum *in ſuo propugnaculo Eccleſiæ, aduerſus Lutheran. libro* 1. *de forma miſſæ. cap.* 14. 15.

VIgeſimaquinta conſideratio. Feſta ſanctorum celebrantur ab Eccleſia die, qua mortui ſunt, & non die qua nati ſunt: quia illa die qua moriuntur, naſcuntur ad gloriam. *gloſſ. in l. cum quidam. ff. de annuis legat. gloſſ. inſtit. de ingenuis, in fin. Ludouic. Roman. ſingulari ſuo* 34. *adde & aliam gloſſam in cap. non licet* 33. *quæſt.* 4. *Et vide Panorm. in cap. non licet. in* 7. *not. de feriis.* Et hoc eſt quod intendit *Eccleſ.* 7. Vbi in principio dicit, quo melior eſt dies mortis, ſcilicet iuſtorum, qui tunc viuere incipiunt, quam dies natiuitatis. Propter quod, vetus Gallorum mos fuit, pecunias aliquando credere, & mutuo dare ſibi reddendas apud inferos: quia cum ex doctrina Druydum Pontificum ſuorum, de quibus Cæſar *in commentariis ſuis de bello Gallico, lib.* 6. plene meminit, animas crederent immortales, ſicut Pythagoras palliatus, id eſt, Græcus, pallio, more Græcorum, indutus, credidit: & ſic maius præmium ex charitate, à Diis immortalibus conſequi ſperabant poſt mortem perpetuo victuri. De quibus Valer. *lib.* 2. *de inſtitutis antiquis.* Et ſic non abs re, quinimo prudentiſſime, & catholice proſpexit Eccleſia, quod mors ſanctorum vocatur eorum natalitium, ſecundum Lyram, *vbi ſupra.* In cuius veſtigium cygnus cantat, dum eſt moriturus ſecundum Martial. ibi:

Dulcia defecta modulatrix carmina lingua,
Cantator cygnus funeris ipſe ſui.

Ideo ſapiens debet lætari, cum moritur, melius victurus, *vt ample declarat G. Benedicti in ſua repet. capit. Raynut. in verb. teſtamen. nume.* 17. *de teſtam.* Fallit tamen in virgine Maria, & beato Iohan. Baptiſt. quorum natiuitates celebrantur, cum fuerint ſanctificati in vtero à ventre matris. Et ſunt tantum quatuor, qui fuerunt ſanctificati in vtero à ventre matris, vt Iob Ieremias, beata virgo Maria, & Ioan. Baptiſt. *vt ait Petrus de Monte epiſcopus Brix. in ſuo dictionar. in verb. ſanctitat. §. quatuor allegat. cap. niſi. in gloſſ.* 2. *extra de renuntiatione.*

VIgeſimaſexta conſideratio. Credo, quod Adam tanquam pater omnium, & primus patriarcha ſit primus poſt Mariam. Et ita videtur tenere Bart. Veronen. *in tract. de Imperatore militum eligendo. in verb. ratione dignitatis.* vbi allegat Dantem 32. Paradiſi. hoc ponentem:

Quei due che ſeg gon la ſu piu felici,
Per eſſer propinquiſſimi ad Auguſta,
Son d' eſta roſa quaſi due radici.
Colui che da ſiniſtra les' ag giuſta,
E'l padre per lo cui ardito guſto,
L' humana ſpecie tanto amaro guſta.
Dal deſtro, vedi quel parde vetuſto
Di Santa Chieſia, à cui Chriſto le chiaui
Raccomando di quæſto fior vetuſto.

VIgeſimaſeptima conſideratio. In ordine ſanctorum in Paradiſo, videtur, quod patriarchæ, ſeu prophetæ ſint præferendi: & omnibus aliis ſanctis anteponendi: cum, vt videmus in actibus eccleſiaſticis maxime in lætaniis, præponuntur apoſtolis, & inter illos Iohan. Baptiſt. videtur eſſe maior: quoniam, *vt habetur Matth.* 11. Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta, quod teſtimonium eſt ipſius Ieſu, qui de eo dicit, ex quo illi credendum eſt.

Ipſe enim patriarcha fuit, & propheta, & plus quam propheta. De cuius laude & gloria in cœlo & mundo, & de aliis patriarchis & prophetis videatur ample Ant. Floren. *in ſua ſum. in* 3. *part. tit.* 31. *cap.* 7. *per tot.* ad quem recurras in materia laudis, & excellentiæ patriarcharum, & Io. Baptiſt. & in fin. illius cap. ponitur, quomodo fuit propheta de præterito, præſenti, futuro, & per viſionem intellectualem, ſenſibilem, & imaginariam.

VIgeſimaoctaua conſideratio erit ex dictis Gabrielis Barlette, *in ſermone pro feſto ſancti Ioan. Bap.* qui quærit de dubio: Vtrum, iuxta verbum Chriſti, *Matt.* 11. *& Luc.* 7. Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta, Ioannes Baptiſta ſit in omnibus ſanctis maior? & circa hoc, adducit quadruplicem opinionem.

Prima eſt, vt dicit: Quod apoſtoli ſunt maiores, & rationem eſſe dicit. Ex quo illi ſunt maiores omnibus

mnibus sanctis, qui abundantius super omnes habuerunt spiritum sanctum, sed apostoli fuerunt huiusmodi: quoniam, vt dicit S. Thom. super illud *Roman.* 8. Nosipsi primitias spiritus habentes, dicunt Apostoli, & tempore prius, & cæteris abundantius spiritum sanctum habuerunt. Ideo 1. *part. q.* 44. *art.* 7. *in* 1. *sententiarum, distinct.* 16. *art.* 2. *Ioannes Scotus. in* 4. *& Duran. eiusdem ordi.* Apostoli sunt præferendi omnibus sanctis, tanquam abundantius spiritum sanctum habentes.

Secunda opin. quod Iohannes Euangelista, & si non sit maior, tamen æqualis: & ratio huius est, quia prærogatiuæ, quæ sunt Ioan. Baptist. concessæ, etiam Ioan. Euangelistæ. Et secundum Petrum Damianum sunt quinque.

Prima, quia Iohannes fuit virgo, & Iohan. Euangelista similiter: qui corrumpi non potuit in terra propter eius virginitatem, nec etiam dominus permisit corpus eius in feruentis olei dolio destrui.

Secunda, quia Iohan. Bapt. fuit germanus Christi, filius Elisabeth cognatæ virgin. Mariæ. Io. Euangel. in hoc excessit eum, quia fuit nepos eius, videlicet filius Salome sororis matris.

Tertia, quia Ioan. Bapt. fuit sanctificatus in vtero matris, *Lucæ* 1. Spiritu sancto replebitur adhuc ex vtero matris: & Ioannes Euangelista, licet non fuerit sanctificatus in vtero matris, tamen accepit spiritum sanctum tempore Pentecostes cum aliis apostolis.

Quarta, quia Iohan. Baptist. fuit propheta. *Iohan.* 1. Post me venturus est, qui ante me factus. Et etiam prophetizauit in vtero, *Lucæ* 1. Exultauit infans in vtero meo. Et plusquam propheta, *Iohan.* 1. Ecce agnus Dei Iohannes Euangelista fuit propheta in Apocal. quia futura pronunciat. Et plusquam propheta, quia fuit apostolus, qui excedit omnes, cum abundantius habuerit Spiritum sanctum. Et Apost. id est, missus. Vnde *Iohan.* 1. Fuit homo missus à Deo.

Quinta, quia Ioan. Baptist. fuit Martyr, ab Herode decollatus. Io. Euangelista fuit martyr mortaliter: quia, vt dicit Petrus Damianus: Ille, qui perforauit cor Mariæ, illemet cor Ioan. Euangelistę perforauit, vnde videtur, quod ad minus æqualis erit Iohan. Baptist. & sic Christi verba, *Inter natos. &c.* non essent vera. Istas etiam rationes, & comparationes, refert Robert. de Litio, in quodam sermone de S. Iohan. Euangelist. & concludit, quis istorum sit maior vel minor, non est curandum, cum bene concordes sint in cœlis, ideo non est disputandum de eis in terra: pro quo recitat ibi miraculum. Et, vt dicit Dominicus post Io. And. *in c. vnico, de reliquiis & veneratione sanctorum, in* 6. periculosum est, de meritis sanctorum disputare.

Tertia opinio, vt dicit idem Barlette, quod Moyses fuit eximius prophetarum: quia *Ecclesiast.* 44. dicitur. *Non est inuentus similis illi, qui conseruaret legem excelsi.*

Quarta opinio est, quod fuit Adam, qui creatus est, non genitus, & pater omnium. Hinc dicit Petrarcha, quod est primus post virginem Mariam: de quo Bartholomæus Veronens. *in tractat. de Imperatore militum eligendo. in verbo, ratione dignitatis.* Sed tamen de Adam non est bona argumentatio, eo, quia non surrexit inter natos mulierum, sed à Deo creatus, & ideo non comprehensus in dicto Christi.

Quinta opinio, est Iesu Christi, (cum quo sub venia nos erimus) vt dicit Barlette *in dicto loco,* quia [...]ra: cum qua opinione est Thom. 2. 2. *q.* 174. *ar.* 4. quo[...] inter natos mulierum non surrexit maior Iohann[...] Baptista. *vt habetur Matthæi* 11. Quam conclusione[...] comprobat idem Barlette, *in dicto loco* triplici ratione[...] quæ extrahuntur à doctoribus.

Primo ratione diuinalis prænominationis: quo[...]niam, *vt dicit S. Thom.* 3. *part. quæst.* 27. *artic.* 5. quod di[...]uina prudentia, quoties mittere voluit aliquem [...]ctum virum in mundo, pro vniuersali præparatio[...] voluit illum prius mundo ostendere duplici mo[...] Primo, verbo prophetico. Secundo, signo diuin[...] quod patet triplici lege. Primo, in lege natu[...] quando misit Noe in impositione nominis. Gen[...] dicit pater eius Lamech, vocabitur nomē eius N[...] Iste consolabitur nos ab operibus manuum no[...]rum in terra, cui maledixit Dominus. Secundo, [...] lege scripturæ de Moyse, per signum diuinum, qu[...]do in terram proiecit coronam Regis. Tertio, [...] lege gratiæ, tempore Christi, quando missus est [...]han. Baptist. qui ostensus est verbo prophetico [...] angelum, *Lucæ* 1. Erit magnus coram Domino. [...] ista magnitudo fuit in pluribus scilicet circa [...] aduentum, in eius conceptione, & in eius natiu[...]te. Et circa laudem illius, quam habuit ab [...] Christo, qui eum laudauit in constantia, in auster[...]te, in prophetia, & in perseuerantia, *vt ibi dicit Bar*[...]*lette.*

Et ex quo sequitur secundo, quod fuit maior in[...]ter natos mulierum ex diuina commendatione, ex qua sumuntur laudes, & magnificentiæ ipsius, quas [...]ponit idem Gabriel *in dicto loco, versic. Secundo di*[...]*citur.*

Ex quo & tertio sequitur, quod infusæ sunt, [...] fuerunt in Iohanne infinitæ gratiæ: quoniam [...] angelus, fuit patriarcha, fuit propheta, & p[...] quam propheta, magnus coram Domino, Ap[...]stolus, martyr, confessor, virgo, eremita. Et ibi co[...]cludit, illum omnibus cæteris præpositum: q[...] credo esse verum, & sum in hac opinione, q[...] post Mariam est primus in cœlo, & habet proxi[...]orem sedem, & sedet ante omnes, & quoscunq[...] quia magis dilectus à Deo, propter eius gratam [...]ginitatem, propter eius gratam humilitatem, & p[...]pter eius gratam charitatem, quæ tria ibi ampl[...]plicat & declarat idem Gabriel *in fine ibi. Tertium* [...]*citur, &c.*

Et de eodem, & eius excellentia, videatur e[...] Ioannes Lud. Viuald. *in suo opere Regali. in tract. de p*[...] *partis sensitiuæ in* 4. *notab. vbi etiam ample.* Et ibidem [...]iam vide de laude & excellentia omnium patriarc[...]rum & prophetarum, quos videre poteris, cum [...] vnoquoque veniet ad propositum.

Legimus & de Iohan. Baptist. quod triplex m[...]bile munus gratiæ habuit in vtero adhuc exi[...] Primo, gratiam, qua in vtero sanctificatus [...] vnde fuit ante sanctus, quam natus, in quo cum Ie[...]mia conuenit. Secundo, gratiam habuit, qua in [...]ro prophetare meruit: quoniam in vtero matri[...]ultans Deum adesse cognouit. Tertio, gratiam [...]buit, qua suis meritis matri prophetiæ spiritum [...]didit. De quibus ample Guill. Benedict. *in sua* [...] *cap. Rayn. in verb. & soboles quam gestabat. numer.* [...] *tra de test.* vbi concludit ex verbo Christi, quod n[...] surrexit maior Ioan. Bapt. inter natos mulierum [...]ruptarum.

VIgesimanona consideratio. Ex primoribus [...]clesiæ, tam militantis, quam triumphantis, c[...] [...]sen[...]

ſentur Apoſtoli qui etiam videntur præferri debere patriarchis & Prophetis. Quoniam, *vt habetur Epheſ.* 4. ponit Apoſtolus narrando dona collata à Chriſto in ædificationem corporis ſui, id eſt, Eccleſiæ. Primo, ponit Apoſtolus, deinde omnibus loquens, ait: *Eſtis ciues ſanctorum, & domeſtici Dei superædificati ſupra ſundamentum apoſtolorum & prophetarum, ipſo ſummo angulari lapide Chriſto IESV, ſcilicet doctrinam eorum vtrunque, ſiue teſtamentum, ſiue populum Iudæorum & gentium Chriſtus lapis angularis dictus, quia vtrunque in ſe coniungit*: & ideo ſe excuſat, & rationem reddit Anton. Flo. *in 3. par. ſuæ ſum. tit. 31. c.* 8. quod prius de prophetis, quam de apoſtolis, ſcripſerit, & eos in ordine ſuæ ſcripturæ præpoſuerit, reddens rationem ſolam, eo, quia tempore præceſſerunt apoſtolos.

Sed videtur, quod ſunt præferendi, tanquam Principes populorum, *vt habetur Pſal. 46.* Principes populorum congregati ſunt cum Deo Abraham. & *Pſalm.* 44. Conſtitues eos Principes ſuper omnem terram. Et de his habetur *Apo. vlt.* cum dicitur: Quod murus ciuitatis, ſcilicet ſupernæ Ieruſalem, eſt habens duodecim fundamenta, & in eis duodecim nomina apoſtolorum & agni, & poſt Cherubin & Seraphin, inceſſabili voce clamantia, *Sanctus, &c.* Dominum laudat in cœlis glorioſus apoſtolorum chorus, quorum dignitas eſt veneranda: quoniam, vt canit Eccleſia, Eccleſiarum ſunt Principes, belli triumphantis Duces, cœleſtis aulæ milites, & vera mundi lumina. Et quilibet habuit principatum ſibi à Deo decretum magnæ prouinciæ vel regni.

Nam, Andreas fuit Princeps populi Achaienſ. in Græcia.

Iacobus maior, Princeps populi Hiſpaniæ, & quod ſibi defuit honoris in mundo, quia in capite anni à paſsione Chriſti in Iudæa decapitatus eſt, hoc Deus ſuppleuit poſt mortem, quia in maiori veneratione eſt corpus eius, quam alicuius apoſtoli.

Thomas, Princeps Indiani populi, quem conuertit Iacobus minor, Ieroſolymorum populum regens primus ibi archiepiſcopus fuit, & primus miſſam cantauit ſeu legit, *vt in c. ſi. 66. diſt.*

Philip. Syriam, ſeu Scythiã ſpecialiter gubernauit.

Bartholomæus, (cuius nomen porto) Armeniam, & Licaoniam. De cuius vita, & martyrio ponit Ant. Flo. *in ſua hiſtoria. parte prima, titulo ſexto, cap.* 12. cuius verba hic inſerere volui ad laudem, & decorem ipſius & nominis eiuſdem. Dicit enim quod Bartholomæus interpretatur filius ſuſpendentis me, vel filius ſuſpendentis aquas. De eo dicit Dionyſius *in lib. de myſtica theologia.* Diuus Barth. dicit multam eſſe theologiam, & minimam, & euangelium latum eſſe, & magnum, & rurſus conciſum: vult dicere, quod vna conſideratione, omnia poſſunt de Deo affirmari, & alia magis proprie de Deo negari. Euangelium eſt conciſum, id eſt breue quo ad finẽ, qui eſt fides Chriſti, & charitas. Latum autem, & magnum, ratione materiæ propter innumera documenta, & myſteria comprehenſa.

Hic vnus fuit ex ſenatorib. Eccleſiæ apoſtolis Chriſti, *vt patet Luc. 9. & 6. Mar. 3. & Matt.* 10. *& dicam infra in conſideratione ſeq.* Et poſt aduentũ Chriſti intrauit in Indiam, quæ eſt in fine orbis, & ad quandam ciuitatẽ deueniens habitare cœpit in templo, vbi colebatur Deus Aſtaroth. Diabolus autẽ habitans in illo idolo ita decipiebat homines, immittens quaſdã infirmitates, vt ipſi infirmi pro ſui liberatione, ſacrificia idolo offerrẽt, quo facto, diabolus ab illa paſsione illata ceſſabat. Cum autem templum Aſtaroth languentib. eſſet plenum, & quærentibus, vt ſolitum erat, nullum diabolus per idolũ daret reſponſum, pergunt ad vicinam ciuitatem vbi colebatur Berith. interrrogantes eum quare Deus ſuus eis non daret reſponſa, Berith reſpondit Deus veſter catenis igneis religatus eſt, ita vt nec loqui nec reſpirare valeat, ex quo Apoſt. dei ciuitatem veſtram ingreſſus eſt. Aiunt illi. Quis eſt iſte Bartholomæus? Inquit, Amicus Dei omnipotentis eſt, & ad hanc prouinciam venit, vt euacuaret omnes Deos Indiæ. At illi, Da nobis ſignum eius, in quo valeamus eum diſcernere inter tot millia hominum, & cognoſcere eum. Quib. dæmon ait, Capilli eius nigri & criſpi, caro candida, oculi grandes, nares æquales, & directæ, barba prolixa, habens paucos capillos canos, ſtatura æqualis, colobio albo, clauato, purpura veſtitur: induitur pallio albo, quod per ſingulos angulos gemmas habet purpureas. Viginti ſex anni ſunt, ex quibus veſtimenta eius & ſandalia, nec veteraſcunt, nec ſordeſcunt: centies per diem orat, centies per noctem: angeli Dei eum comitantur, qui nec eum ſinunt fatigari, ſemper eodem vultu & animo lætus & hilaris perſeuerat. Omnia præuidet, omnia nouit, omniũ linguarũ notitiam habet: & quod nunc loquor vobiſcum, ipſe iam nouit. Cum eum quæſieritis, ſi volet, oſtendet ſe vobis, ſi noluerit, nõ poteritis inuenire: rogo autem vos, vt cum eum inueneritis, deprecemini eum, ne huc veniat, & ſimilia Aſtaroth mihi faciat. Euntes ergo, cum per duos dies ſolicite quęſiiſſent, nec inuenire poſſent, altera die quidam dæmoniacus, ambulans iuxta eum clamauit, dicens, *Apoſtole Dei Bartholo. incendunt me orationes tuæ.* Cui Barth. *Obmuteſce, & exi ab eo.* Qui ſubito liberatus eſt. Audiens autem hæc Rex illius prouinciæ nomine Polemius. Cum haberet filiam lunaticam, miſit ad illum rogans vt veniret, vt ſanaret filiam ſuam demoniacam. Apoſtolus vero accedens palatium Regis, cũ vidiſſet illam catenis ligatam, eo quod appropinquãtes ſibi, morſib. lacerabat, iuſſit eam ſolui: cum miniſtri timerent hæc agere, dicit: *Ego dæmonium illud ligatum teneo, & vos timetis.* quam ſolutam ſubito à diabolo liberauit. Miſit autem Rex Polemius multos camelos oneratos auro & arg. & lapidib. precioſis, vt quærentes Dei apoſtolum ei pręd icta ex munere Regio offerrent. Cum ergo inuenire non potuiſſent, reuerſi ſunt ad Regẽ. Ipſe vero apoſtolus mane ſequenti, cum Rex ſolus eſſet in cubiculo apparuit, dicens: *Et quid per totam diem heſternam me feciſti quærere cum auro, & lapidibus precioſis. Hæc neceſſaria ſunt his, qui terrena, & carnalia cupiunt: ego autem nil mundanum requiro.* Tunc Apoſt. loquens ei de myſterio noſtræ redemptionis, oſtendit ei Chriſtum diabolum viciſſe per mirabilem congruentiam, potentiam, & ſapientiam, & iuſtitiam. Quibus declaratis, dicit apoſtolus: *Si baptizari diſponis, ego tibi & populo dabo Deum veſtrum catenis religatum.* Quod cum affirmaſſet ſe facere paratum die ſequenti, congregatis ſacerdotibus Aſtaroth, & populo ad templum, cum ſacerdotes ei immolarent in potentia Regis & populi, Dæmon in ſtatua clamare cœpit, & dicere: *Ceſſate miſeri mihi ſacrificia offerre, ne peiora, quam ego, patiamini tormenta. Qui catenis igneis religatus ſum ab angelis Ieſu Chriſti: qui crucifixus eſt à Iudæis, putantibus eum à morte detineri: Ipſe autem IESVS, per mortem Regiam noſtram deuicit, & Principem mortis dominum noſtrum vinxit.* Statimque omnes miſerunt funes, vt ſimulachrum euerterent, ſed non valuerunt. Apoſtolus autem præcepit dæmoni, vt idolum illud comminueret, & omnia illa ſimu-

lachra templi per seipsum confringeret: quod & factum est. Omnes infirmi, qui erant in templo sanati sunt, orante pro eis apostolo, qui & tẽplum Christo dedicauit. Sed & angelus domini circumuolans templum in humana specie apparens, in quatuor angulis templi signum crucis insculpsit dicens: *Sicut sanati sunt infirmi ab apostolo à languoribus suis, ita sit hoc templum mundatum ab immundiciis & habitatore eius diabolo: sed antequam pergat in desertum, (quo apostolus eum ire præcepit) ostendam vobis eius horribilitatem quem videatis, non timeatis: sed signum illud quod insculpsi in templo frontibus vestris imprimite.* Tunc viderunt omnes Aethiopem fuligine nigriorem, facie acuta, barba prolixa, crinibus vsque ad pedes protensis, oculis igneis scintillas vt ferrum igneum emittentib. flammas sulphureas ex naribus spirantem, catenis igneis vinctum retro manibus. Et dicit ei angelus domini: *Quia apostolo obediens, omnia idola templi confregisti, soluam te, & perge in desertũ locũ, vbi nullus hominũ moratur, ibi mansurus vsq; ad diem iudicii.* Qui cum magno strepitu, & vlulatu, disparuit, angelus cunctis videntibus ad cœlum ascendit. Rex vero Polemius cum vxore & filiis & omni familia baptizatus est, multusq; populus cum eo, qui etiam Polem. relicto Regno, apostoli discipulus effectus est. Pontifices vero idolorum ad Astyagem Regem fratrem dicti Polemii, cõuenerunt, & de Deorum suorum iniuria, ac templi mutatione, ac fratris sui per artem magicam deceptione, contra apostolum conquesti sunt. Astyages autem vehemẽter iratus, misit mille viros armatos ad quærendum apostolum, & captum ducendum ante ipsum. Eo autem adducto coram se ait Astyages: *Tu es qui euertisti fratrem meum?* Cui Apostolus, *Ego non euerti, sed conuerti fratrem tuum.* Et Astyages: *Sicut tu fecisti fratrem meum relinquere Deum suum, & tuo sacrificare, ita ego faciam te Deum tuum deserere, & meum adorare.* Apostolus vero ait ad eum: *Ego Deum quem adorabat frater tuus ligaui, & ligatum ostendi, & eum confringere statuam feci: si ita tu feceris Deo meo, poteris me ad simulachrum prouocare. Si ego vero Deos tuos comminuam, & tu crede Deo meo.* Hæc eo dicente, nunciatum est Regi, quod Deus suus Baldach, comminutus cecidisset in terram. Quod audiens Rex præ tristitia scidit purpuram qua erat indutus. Et apostolum iussit fustibus cædi, & cæsum viuum excoriari, & demum excoriatum decapitari mandauit. Sicque per martyrii palmam ad cœlum volauit. Fideles autem corpus apostoli accipientes honorifice sepelierunt. Astyages autem, & Pontifices idolorum, arrepti à dæmonibus suffocati sunt. Polemius vero factus Episcopus, viginti annis laudabiliter ecclesiam rexit, & virtutibus plenus in domino requieuit.

Quia vero de morte eius varia est opinio. Nam B. Dorotheus dicit, quod Barth. in Albano, ciuitate magna Armeniæ, crucifixus est, capite deorsum, Beatus vero Theod. quod fuit excoriatus, ab aliis asseritur, q̃ fuerit decollatus: quæ ita possunt cõcordari, quod fuerit primo excoriatus, exinde crucifixus, dem um nondum mortuus decapitatus. Post aliquod tempus, corpus B. Bartholom. ad insulam Liparitanam circa Siciliam translatum est: infideles autem insulam illam inuadentes, & omnino deuastantes circa annum Domini 331. ossa Apostoli per plateam sparserunt, sed iussu ipsius Apostoli apparentis vni sancto viro in somnis, & designata quæ essent ossa, scilicet splendentia vt ignis, collecta sunt, & Beneuentum Metropolim in regno Apuliæ ab ipso delata, & communiter tenetur corpus eius haberi Beneuenti, licet & Romani asserant se illud habere. Hæc dicit Ant. Flo. *in sua hist. par.1.tit.6.c.12.* sed in *par.2.tit.24.cap.4.§.5.* dicit illam translationem fuisse tempore imperii Caroli, qui fuit 706. ab incarnatione Domini, & ibi ponit ample modum exhortationis factæ viro sancto, vt eius ossa congregaret, qui bis recusauit: & quod miraculose nauis vbi ossa eius erant, euasit ab incursu infidelium. Redeundo ergo ad propositum, vnde digressi fueramus, dignitates apostolorum conscribamus.

Matthæus, Aethiopiam nigram, candida n doctrina fidei effecit.

Simon, prius Mesopotamiam.

Thadæus, eius germanus Aegyptium, sim ilambo per fidem illustrarunt.

Matthias, Iudæam in sortem accepit, & primus legitur ordinatus in clericum per apostolos. *tex. & ibi gl. in clericos. 21. distin.*

Ioannes euang. Asiam, cuius septem ecclesiis Apoc. scripsit, & à quibusdam viuus adhuc opinatur creditur in paradisum terrestrem translatus, vt cum Enoch & Elia, contra Antichristum prædicet, vt de statu legis euang. habeatur testis Io. sicut de statu legis naturæ Enoch. & de lege Mosaica Elias habetur: quod tenet d. Ioan. Dominici in quodam suo dialogo, allegato per Anton. Flo. *in sum. 3. par. ti. 31. c. 8. §. 1.* vbi prædicta de apostolis dicit, subiungens tamen quod communius creditur in patria cum cæteris in corpore, & anima. quia corpus eius inuenitur, vel anima tantum, exponentes illud, Si eum volo manere donec veniam. Io. vlt. quia non ad aduentũ vel ad iudicium refertur, sed ad aduentum in regno ecclesiæ iam per orbem diffuso. Ipse veniet pro eo sine martyrio in pace migraturus.

Paulus princeps fuit totius fere orbis prædicando.

Sed Petrus non solum pontifex Galatiæ, Cappadociæ, Antiochiæ, vbi prædicauit, & Romæ, sed absolute Princeps fuit totius Ecclesiæ autoritate & iurisdictione plenaria sibi tradita, non ab apostolis cæteris, vel conciliis, sed à domino Iesu Christo, *vt infra plene in sequenti consideratione dicam.*

Principes ergo apostoli fuerunt ecclesiarum, & populorum facti à domino Iesu Christo, vt Ecclesias gubernarent & ordinarent circa diuinum cultum, populos meritis & virtutum exemplis ad salutem traherent, debellando hostes interiores vitiorum, doctrina & miraculis orbem illustrarent, quod quomodo fit: ample demonstrat Ant. Flo. *in sua sum. par.3.tit.31.c.8.5.1.* vbi ample per eos de symbolo per eos composito.

Item etiam tanquam iudices duodecim tribus Israel, sedentes cum filio hominis in sede maiestatis suæ, prout sunt duodecim apostoli qui secuti fuerunt Christum in regeneratione, *vt habetur Matth. 10. & Luc. 22.* Et isti habent iudicium approbationis, *vt dicit Arch. 8. q. 1. c. vereor.* Et debent omnes alios præcedere, quoniam iudices cæteris sunt præponendi, & in altiori sede, vt dixi *infra in 7. parte. in prima consid.* vbi dixi, quod iudices debent habere sublimiorem locum. *facit c. Episcopus. 98. distin.* Ex quo ergo Apostoli fuerunt & Principes nostri constituti, & iudices debent quoscunque præcedere, vt dictum est, legitur, &c.

Et iste numerus duodenarius Apostolorum, per multas figuras diuinarum scripturarum mirabiliter præsignatus fuit, & à domino consecratus.

Primo,

Primo, per duodecim filios Iacob, omnes vno patre genitos, *Gen.25.*& iterum 42.*c.*

Secundo, per duodecim fontes aquarum, quos in deserti Elim inuenerunt filii Iſrael, *Exod* 15. *& Num.* 33.*cap.*

Tertio, per duodecim lapides precioſos, quos præcepit dominus vt ponerentur in veſte Aaron, *Exod.*27.*c.*

Quarto, per duodecim Principes electos de duodecim tribubus Iſrael, ſingulos per ſingulas tribus *Ioſ.*3.*c.*

Quinto, per duodecim duriſsimos lapides, quos præcepit poni Ioſue in loco caſtrorum, vbi fixit tentoria, *Ioſ.*4.*c.*

Sexto, per duodecim panes propoſitionis, qui ponebantur ſupra menſam in conſpectu Domini. *Leuit.*24.*c.& Exo.*25.*c.*

Septimo, per duodecim exploratores quos miſit Moyſes ad conſiderandam terram, quam daturus erat Dominus filiis Iſrael, *Num.*13.*c.*

Octauo, per duodecim boues qui ſuſtentabant mare æneum, 3.*Reg.*7.*c.*

Nono, per duodecim præfectos, quos poſuit Salomon ſuper omnem populum Iſrael. 3. *Reg.*4.*capit.*

Decimo, per duodecim lapides, quos tulit Elias iuxta numerum filiorum Iſrael, & ædificauit de lapidib. altare in nomine domini: 3.*Reg.*18.*c.*

Vndecimo, per duodecim ſtellas fulgentes in corona ſponſæ, ſcilicet eccleſiæ, *Apocal.*12.*c.*

Duodecimo, per duodecim portas ciuitatis Hieruſalem, quas vidit Ioannes, *Apoc.*21.

Tertiodecimo, per duodecim fundamenta ſupernæ ciuitatis, quæ vidit Io. & in ipſis nomina Apoſtolorum & agni, de quibus iam dixi ſupra & habetur *Apoc.*21.

Decimoquarto, per duodecim horas diei. Chriſtus eſt dies, de qua inquit Dauid *Pſal.* 83. Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia. Hic autem dies habet duodecim horas, ſcilicet Apoſtolos. Vnde ipſe Ioannes vndecimo ait: *Nonne duodecim horæ ſunt diei?* In quo verbo dominus Ieſus non Iudam, ſed ſucceſſorem eius præuidebat. Hæc dicit Ioannes Ludouicus Viualdus *in ſuo opere Regali, in tractatu de pugna partis ſenſitiuæ, & intellectualis, in quarto nota.* vbi plene ponit de excellentia omnium Apoſtolorum in genere & in particulari, ideo eum videas ibi.

TRigeſima conſideratio. Petrus Apoſtolus, qui fuit inter Apoſtolos domini primus, obtinuit primatum in eccleſia, & conſtitutus fuit Princeps totius eccleſiæ: & ideo primatum & primum locum in eccleſia triumphante, hoc eſt, in cœlo empyreo. Et quod conſtitutus fuerit Princeps totius eccleſiæ & Apoſtolorum, probatur autoritate ſacræ ſcripturæ in duodecim locis.

Primo, *Matt.*16. vbi dicitur: *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædiſicabo eccleſiam meam*: Petra enim dicitur, quod primus in nationibus fundamenta fidei poſuerit, & tanquam ſaxum immobile totius operis Chriſtiani compagem molemque contineat. *c.fidelior.*50.*diſt.* faciunt hæc verba text. vt in beatiſſimo Petro omnium Apoſtolorum ſummo principaliter collocaret. *Et in c.præceptis.*11.*diſt.ibi*: *Cura & totius eccleſiæ principatus committitur. & in c. conſiderandum. ibi: Et tunc præpoſuit cæteris.*50.*diſt.* Et ideo dicitur Romana eccleſia caput eſſe omnium eccleſiarum, cum non ab Apoſtolis, ſed à ſummo Deo priuatum obtinuit, *c.in nouo.cum c.ſeq.*21. *d. c.ſacroſancta.*22.*d.& c.cum beatiſsimus.* 24.*q.*1. & probatur *in cap. rogamus.* 24.*q.*1. quod Petrus fuit caput eccleſiæ, cuius ſedes iuſſu Dei ab Antiochia fuit tranſlata Romam. & vt dicit text. *in c. cuncta per mundum.* 9.*q.*3. Petrus voce domini principatum eccleſiæ tenuit. probant etiam text. *in cap. relatum* 9.*q.*1.*& in ca.audiuimus. ver. vnde cum omnibus.* 24.*q.*1.*& in ca.Paulus, & c.Petrus.*2.*q.*7.

Secundus locus ſacræ ſcripturæ Ioannis vltimo, vbi dicitur: *Paſce oues meas.* Ex quo dicto probatur primatus & principatus ſeu prælatio Petri ponderando verba, pro quo *in cap. ſignificaſti. in principio. & ibi gloſſ. de electio. extra & gloſſa fin. in ca. conſiderandum.* 50.*d. & gloſſa in verbo, tu es, in ca.in nouo.*21. *diſt.* Quamuis enim Dominus noſter IESVS CHRISTVS, omnibus Apoſtolis in communi claues dederit, *vt habetur Ioan.*20.*& Matt.*18. Similiter omnibus diſcipulis præcepit prædicare: *Marci vlt.& Mat. vlt.* In his tamen non fuit datum regimen, ſicut per hæc verba. *Paſce oues meas, vt in cap.in nouo.*51. *diſt.* quoniam Reges dicuntur paſtores. 3.*Reg.*22. Vidi cunctum populum Iſrael diſperſum in montibus, quaſi oues non habentes paſtorē. & *Eſa.*44. qui dico Cyro, paſtor meus, & omnem voluntatem meam complebis. Nemo non nouit Cyrum potentiſsimum fuiſſe regem, qui Aſtiage auo materno interfecto tranſtulit regnum à Medis in Perſas, & probatur *Eſai.*46. ipſi paſtores ignorauerunt intelligentiam, vbi taxat paſtores velut maiores regentes, non ſolum ſuperintendentes. & *Ierem.*2. Sacerdotes non dixerunt, vbi eſt dominus, & tenentes legem neſciuerunt me, & paſtores præuaricati ſunt in me. & *in c.ſeq.* & dabo vobis paſtores iuxta cor meum, & paſcent vos ſcientia & doctrina. Ipſi quoque, cui data eſt poteſtas in cœlo & in terra, & qui eſt Rex regum, & dominus dominantium, *vt habetur Pſal.*144. *Dixi ſupra in parte præcedenti in* 1. *conſid.* eſt paſtor bonus, *vt habetur Ioann.*10. cuius Petrus dicitur vicarius in terris, *vt eſt text.in cap.*3.§.1. *de tranſlatione epiſc.* Similiter Papa gerit vicem Dei in terris. *cap.*2.*circa principium de tranſlatione epiſ.ext.& cap. ad Apoſtolicæ* §. *nos itaque.de ſententia & re iudic. in* 6. *& cle.*1.§.*ideoque de Magiſtris..* & Ieſus dedit Petro claues regni cœlorum, *vt habetur Matth.*16.*in nouo.cum c.ſeq.* 21.*d.*

Et quando in ſacra ſcriptura fit mentio de paſtoribus, indubitate intelligitur loqui de Regentibus & Principibus, vt 22.*cap. Ieremiæ*, dicendo. *Omnes paſtores tuos paſcet ventus. & eodem loco ca.* 23. *Væ paſtoribus, qui diſpergunt & dilacerant gregem paſcuæ meæ, dicit dominus.* ideo hoc dicit dominus Deus ad paſtores, qui paſcunt populum meum: *Vos diſpergiſtis gregem meum, & eieciſtis eos, & non viſitaſtis eos*, in quibus omnibus locis apparet, eos paſtores appellatos, quia aliis pręfuerunt in regimine & dignitate: quare Petro conſtituto paſtori primatus prælationis & regiminis ei datus eſt.

Illud etiam probatur *Ezechielis* 24. quem ad hoc allegat Cyprianus *in epiſt.* 12. *ad Stephanum Papam lib.*3. Ait Dominus: *Fili hominis propheta de paſtoribus Iſrael propheta, & dices paſtoribus. Dicit dominus Deus, Væ paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos: nonne greges à paſtoribus paſcuntur? &c.* Et habetur etiam *Zach.*10. Ex quibus conſtat, quod cum ſoli Petro fuerit data poteſtas paſtoris, nec dictum fuerit aliis, paſce oues meas, quod ipſe fuit prælatus Apoſtolorum: quod comprobatur *in cap. hi qui.*50.*d. & in cap.ſi poſt.eadem d.& in cap.ſolitæ. de maiori. & obed. in cap.ſignificaſti. de ele. in cap. fundamenta*

de e-

de ele.in 6.& in c.fidelior.50.d. Et canit ecclesia Catholica, cui credendum. *Tu es pastor ouium, Princeps Apostolorum, tibi tradidit Deus omnia Regna mundi, & ideo traditæ sunt tibi claues regni cœlorum.*

Tertius locus sacræ scripturæ est, *Luc.22.* vbi sic dicitur, *Ait dominus Simoni: Simon, ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret sicut triticum. Ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos.* De intellectu quorum verborũ Aug. *in q. 75. de quæstionibus Veteris & Noui Testamenti.* & facit text. *in c.1.21.d.* & ibi ample Io. de Turrec. ponit potestatem summi Pontificis & Prælatorum vltra simplicem sacerdotem ratione iurisdictionis. facit etiam tex. *in c.maiores de Baptismo.* vbi etiam ponitur, quod dominus orauit ꝓ Petro, ne deficeret fides eius: quæ verba bene ponderata denotant, quod Petrus habuit primatum omnium à Deo. Primo enim nominatim eũ appellat Simon, quasi ex aliis eum vocando, & disiunctim alloquendo: Simon, ait. Deinde quod communem futuram prædixit eorum tentationem, *expetiuit vos*: deinde tertio, reuertitur specialiter, dicendo. *Ego rogaui pro te*, non dixit, *pro vobis.* Et iterum, *vt non deficiat fides tua*, non *vestra.* Et ne aliquid dubitationis subesset, addit: *Et tu in præsentia aliorum Apostolorum.* & vt indubitatissime ab aliis esset distinctus, addit: *confirma fratres tuos*, qui erant Discipuli & Apostoli, ac si apertissime diceret Christus: *Ego tui, tu aliorum curam habeas.*

Quartus locus Euangelicus pro primatu Petri inter Apostolos est, *Matt.17.* vbi Petrus iussus est dare didrachmam pro Domino & pro se, cum dicatur: *Et cum venerunt Canaam, accesserunt qui didrachmam petebant ad Petrum, & dixerunt ei: Magister non soluit didrachmam. Et ibi, Et cum intrasset domum, peruenit ad eum Iesus, dicens: Quid tibi videtur Simon? Reges terræ, à quibus accipiunt tributum vel censum, à filiis suis, an ab alienis? Et ille dixit, Ab alienis. Dixit illi Iesus: Ergo liberi sunt filii, Vt autem non scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamum, & eum piscem, qui primus ascenderit, tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illam sumens da eis pro me & te.* Ex quibus verbis, & eo, quia Apostoli statim in his verbis dixerunt: Quis putas maior est in regno cœlorum? Beatus Hierony. declarans prædicta verba, & sensum literæ, dixit, quod etiam hæc fuit mens Apostolorum, & etiam B. Ambrosius, de quo habetur *in c.est aliud. 24. q.1.* & etiam Aug. *in quæstionibus Veteris & Noui Testamenti. q. 75.* vbi per hæc verba multum ponderauit primatum Petri inter Apostolos.

Probatur & vlterius ex trina nominatione Apostolorum per tres Euangelistas facta, videlicet *Ma.10.* vt sic nominantur.

Petrus, Andreas, Philippus, Bartholomæus, Iacobus Zebedæi, Ioannes, Thomas, Matthæus, Iacobus Alphæi, Thadæus, Simon Cananeus, Iudas Scarioth.

Marci 3. Petrus, Iacob. Zebedæi. Ioannes, Andreas, Philippus, Bartholomæus, Matthæus. Thomas, Iac. Alphæi, Thadæus, Simon Cananeus, Iudas Scarioth.

Lucæ 6. Petrus Andr. Iacobus, Ioannes, Philippus, Bartholomæus, Matthæus, Thomas, Iacob. Alphæi, Simon Zelotes, Iudas Iacobi, Iudas Scarioth.

Vbi semper sunt in numero duodenario, & tamen semper Petrus est primus: & non primus ratione primæ vocationis, quia Andreas fuit primo vocatus. Et dicitur in sermonibus Discipuli, *ser. 38. de sanctis* *Iacobo, & Philipp. in ser. de sanct. Petro. & Paul.* Et semper Doct. Theologi intellexerunt de primatu ratione prælationis & principatus. ideo & nos ita intelligimus.

Sextus locus est *Ioan. 21.* vbi habetur, Simon Petrus cum audisset, quia Dominus est, tunica se succinxit: erat enim nudus, & misit se in mare. Alii autem Discipuli nauigio venerunt. Non enim longe erat à terra, sed quasi cubitis ducentis trahentes rete, &c. quod singulariter declarat, & ita intelligit Ber. de Bustis. *lib.2. de consid. ad Euangelium.*

Septimus habetur *Luc. 5.* quem ad hoc adducit Ambrosius relatus per Gratianum *24. q.1. cap. non turbatur.* denique, vt dicit text. & si aliis imperatur vt ducerent retia sua, soli tamen Petro dicitur, duc in altum, hoc est, in profundum disputationum. Quid enim est tam altum, quam altitudinem diuitiarum videre, scire filium Dei, & professionem diuinæ generationis assumere, licet mens humana plene rationis non queat inuestigatione comprehendere: fidei tamen plenitudo complectitur? Et ibi dicit Ioan. de Tur. quod licet dederit omnibus potestatem prædicandi, non tamen omnibus sed soli Petro dedit altas quæstiones circa fidem determinare, & in lucem veritatis ducere.

Octauus habetur *Matt.18.* quem ibi declarat Chrysost.

Nonus, habetur *Mar. 14.* cum soli Petro dixit Christus: Simon dormis, non potuisti vna hora vigilare mecum? quasi dominus voluerit ostendere ipsum præ cæteris ex commisso sibi officio debere vigilare.

Decimus, habetur *Ioan. 6.* dum multi discipulorum abiissent retro: dixit Iesus ad duodecim. Numquid & vos vultis abire? Respondens ei Simon Petrus: *Domine, ad quem ibimus?* & dicit gl. vnus pro omnibus respondet.

Vndecimus, habetur *Lucæ 21.* de amputatione auriculæ Malchi à Petro facta: quod declarat Gregor. Papa relatus per Gratianum. *c. si Petrus. 24. quæst. 1.*

Duodecimus & vltimus locus est *Iohan.* vbi Dominus dicit ad Petrum. *Amen, Amen, dico tibi, cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extende manus tuas, & alius cinget te, & ducet te, quo tu non vis.* Et infra dicet ei: *Sequere me*, quod non modo intellexit de genere martyrii, sed & de ordine magisterii, vt ait Theophil. Inde quidam Innocentior ait: *Sequere me, gerendo vices meas, & in officio pastorali & martyrio.* Et hæc sunt, quæ satis probant, quod Petrus inter Apostolos obtinet primatum, tanquam pastor inter eos. Et quoniam summi Pontifices sunt successores Petri, ideo obtinent primatum in Ecclesia militante, prout Christus: cuius vicarii sunt, in Ecclesia triumphante. Dicam *infra in pa[...] quent.* Et notat quod Christus simpliciter magis dilexit Ioannem Euangelist. quam Petrum, ex pluribus priuilegiis eis concessis, *vt ait Anton. Flo. in 4. part. sum. tit. 10. cap. quarto.* §. 3. & nullus alius ita familiaris & continuus cum Christo.

Trigesimaprima consideratio. Ambrosius relatus *in cap. beati. 2. q. 7.* dicit: *B. Petrus & Paulus eminent inter vniuersos Apostolos, & speciali quadam prærogatiua præcellunt: verum inter ipsos quis cui præponatur, incertum est. Puto enim illos æquales esse meritis, qui æquales sunt passione, & simili eos fidei deuotione vixisse, quos simul videmus ad martyrii gloriam peruenisse. Non enim sine causa factum putamus, quod vna die passi sunt, vno loco, sub vno persecutore. Vna die, vt ad Christum pariter per[...]*

uenirent. In vno loco, ne alteri Roma deesset. Sub vno persecutore, vt æqualis crudelitas vtrunque constringeret. Dies ergo pro merito, locus pro gloria, persecutor decretus est pro virtute, &c. Et etiam Pelagi. Papa, *in c. quamuis 21.d.* Sic quamuis vniuersæ per orbem Cathol.& Apost. constitutæ Eccles. vnus thalamus Christi sit: tamen sancta Roman. Ecclesia Catholica & Aposto. nullis synodicis constitutis cæteris ecclesiis prælata est, sed Euangelica voce Domini & Saluatoris nostri primatum obtinuit. *Tu es*, inquit *Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Cui data est etiam societas beatissimi Pauli vasis electionis, qui non diuerso (sicuti hæretici garriunt, sed vno tempore, vna eademque die, gloriosa morte cum Petro, in vrbe Romana, sub Cæsare Nerone, agonizans coronatus est, & supra dictam pariter Rom. Ecclesiam Christo Domino consecrarunt, eamq; omnibus vrbibus in vniuerso mundo sua præsentia ac venerando triumpho prætulerunt.

Ex quibus videtur dicendum, quod Paulus fuit æqualis Petro, & sic quod Petrus solus non fuit Princeps Apostolorum, nec illi soli fuerit data illa potestas vniuersalis antedicta. Io. de Turrecr. *in cap. per 8. quæ.1.* Et Anton. Florent. *in sua histor. in 1. part. titul. 6. cap.4.* ponunt hanc æqualitatem, sed dicunt, illam fuisse in merito, & præmio, & potestate ordinaria, sed non quo ad iurisdictionem: quia Petrus fuit maior in hoc & in administratione Paulo, *vt in c. in illis. in fi. 80. distinct. & gloss. in ver. pari. in c. nouo. 21. distinct.* Et etiam quo ad potestatem faciendi miracula, & idem Flor. *in sua sum. 3. par. tit. 31. cap. 8. §.1.* Attamen Ioan. Ludo. Viual. *in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensitiuæ. in 3. notab. versi. Paulus Apostolus*, dicit, quod Paulus fuit Petro sublimior in quibusdam: hinc est, quod in bulla siue sigillo plumbeo ponitur Paulus à dextris, & Petrus à sinistris. Aliam tamen rationem, quare hoc fiat, retulit Ioannes de Selua *in suo tractatu de beneficio, in prima part. quæ.5.* scilicet, quia sinistra est pars mortis, quam Christus habebat tempore, quo Petrus venit ad Christum ante passionem. Dextera vero denotat immortalitatem Christi, quam habuit post resurrectionem, quo tempore Paulus venit ad Christum. Hæ rationes sunt somnia: ideo melius dixi *supra in hac parte, in 2. consid.* vbi dixi de Christo, quomodo sedeat ad dexteram. Et *in dicto 4. notabili* ponit ipse Viuald. de omnib. Apostolis: sed dicit, quod Paulus præcellit alios Apostolos sex rationibus. Et etiam de omnibus aliis Apostolis & conuersatione eorum ponit idem Ant. Floren. *in dict. sua historia, in prima parte, in 6. tit. à 4. cap. vsq; ad finem.* ponit de discipulis, & solum ponit de tribus videlicet de Lazaro, & Martha, & Magdalena: de quibus facio considerationem sequentem. Dicit tamen Barthol. Veron. *in tractatu de imperatore eligendo, in verbo, ratione dignitatis*, quod Adam & Petrus sunt digniores, quia proximiores virgini Mariæ.

Aduerte tamen, quod de iure appellatione Apostoli simpliciter intelligitur de Paulo, *vt ait gloss. in verbo Vir. de iure naturali, gentium & ciuili. in institutio. quæ gloss. à Doctoribus approbatur. Cui concor. glossa iuris Canonici in verbo, part. in c. forus. de verb. signific. quæ allegat pro hoc can. Apostolus. 32. q. 7.*

TRigesimasecunda consideratio. Lazarus post Apostolos, discipulus Christi, huius nostræ ciuitatis Heduen. patronus, protector & conseruator, & in qua eius corpus requiescit, inter cuius membra caput peregrinis demonstratur, summa gloria, summa laude, summo honore glorificandus, laudandus & honorandus. Hic enim. *vt dicit Flo. in dict. 6. tit. 19. c.* Frater erat Marthæ & Magdalenæ à Christo fuit familiariter dilectus, & solus inter discipulos Christi amicus vocatus, vt habetur *Ioan. 11.* Lazarus amicus noster dormit. De stirpe regia descendens à populo Iudæorum patre Syro nuncupato, & mater Eucharia, & mortuis eorum patre & matre magnas sui patrimonii diuitas, sic inter se diuiserunt, vt Mariæ quoddam castrum Magdalon dictum (vnde Magdalena nuncupata est) in partem cõtigerit. Marthæ vero castellũ Bethaniæ, quod erat prope Ierosolymã ad duo milliaria: Lazaro autem, militiæ vacanti, pars non modica Ierosolymorum: & eum quatriduanum à mortuis suscitauit Christus, post passionem Domini, lapsis aliquot annis, Iudęi fugatis Apostolis de patrib. illis insurgentes contra Lazarũ, Mariã & Martham sorores eius, Marcellam pedissequam Marthæ, quæ Christo disputante contra Pharisæos clamauerat: *Beatus venter qui te portauit, &c.* & Celidonium, quem à natiuitate cæcum Christus illuminauerat, & Maximinum vnum ex 72. discipulis Christi, naui imposuerunt sine gubernaculo, periculis marinis exponentes, vt quam citissime submergerentur. Sed diuino nutu, Massiliam incolumes peruenerunt, vbi prædicationibus eorum Princeps cum vxore ad fidem Christi conuersus, idola ciuitatis confregit: Ecclesias construxit, fidem & baptisma plurimis recipientibus, beatum Lazarum Massiliæ episcopum præfecerunt: deinde populum Prouincię ad fidẽ induxerunt. Reliqua vero vide *infra in vlt. par.* in consideratione, quæ de laude ciuitatum tractat, vbi plura in laudem diui Lazari scribuntur. & merito, cum sit numen tutelare Heduorum.

TRigesimatertia consideratio. Post Apostolos & Prophetas dominum Deum martyrum candidatus laudat exercitus, vt habetur in cantico Ambrosii & August. vnde Ioannes *Apocal.* 7. dicit, se vidisse turbam magnam in Ecclesia triumphante, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus & populis, tribubus & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni amictis stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna dicentes: *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum & agno*, & omnes angeli stabant in circuitu throni & seniorum, & quatuor animalium laudantes Deum: & qui sunt hi amicti stolis in circuitu throni cum palmis in manibus sunt, qui venerunt ex tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni: ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte, & qui sedet in throno, habitabit super illos: de quo *in 1. consider. huiusce partis.* Et non esurient amplius, neque sitient, vt de his dicit Anton. Florent. *in sua sum. part. 3. titul. 32. cap. 9.* vbi plene de martyribus quos ponit post Apostolos & Prophetas.

Vnde multum sunt honorandi & glorificandi martyres, cum sufferre martyrium sit actus maximæ perfectionis: quod probat sanctus Thomas 2. 2. *quæstio. 124. artic. 3.* duobus modis, vbi ibi per eum.

Ex quibus concluditur, quod martyres sunt perfectiores Doctorib. quia ipsi docent non solum verbo, sed etiam facto. Sunt etiam perfectiores virginib. vnde August. *in libr. de virginitat.* facit comparationem inter perfectionem martyrii & virginitatis. & etiam S. Thom. *in 4. dist. 49.* inquit: quod licet vna aureola sit maior altera, secundum quod simpliciter tamen loquendo, aureola martyrum est potior aureola do-

ctorum & virginum? quia cum martyrio sit pugna difficilior & victoria maior, debet etiam esse excellentior aureola, quæ martyribus datur. Vnde glossa super illud *Matth.* 5. Beati, qui persecutionem patiuntur, &c. dicit, quod omnes aliæ beatitudines perficiuntur in ista. Ecclesia quoque in commemoratione sanctorum martyres præordinat & præponit doctoribus & virginibus, ad ostendendum præeminentiam eorum, respectu doctorum & virginum. Quorum martyrum gloriam admirans sancta mater Ecclesia, inquit Deo: *Quæ vox, quæ poterit lingua retexere, quæ tu martyribus munera præparas.* quasi dic. nulla. Ideo canit David Propheta. *Psalm.* 115. Preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, id est, secundum Alexand. de Hales, ibi: *Chara & grata est Deo mors martyrum.* Cum enim ipsi ostenderint operibus arduis, quod super alios Deum dilexerunt, dicente Gregorio in quadam homilia paschali, quod probatio dilectionis exhibitio est operis. Credendum est ergo, quod Deus in celesti curia illius præcipui amoris signa ostendet, eos singulari gloria decorando. *hæc dicit Bernardin. de Bustis in suo Rosario, in prima parte, serm.* 39. *prima part. litera Z. a. & b. in dict. sermone tractat materiam martyrii.*

Et dicit Ioan. Ludouic. Viuald. *in suo opere regali, in tract. de pugna partis sensitiuæ: in 4. notabili*, quod triumphus, dignitas, magnificentia, honor & gloria totius Christianæ religionis, est in tam grandi exercitu sanctorum martyrum, qui pro veritate fidei orthodoxæ suum proprium fuderunt sanguinem. De laude, gloria & excellentia quorum videas ibi.

Trigesimaquarta consideratio erit de doctoribus ecclesiæ, qui etiam sunt de numero beatorum: immo etiam ad ecclesiastici corporis integritatem & consummatione constituti sunt à Christo. Inter cæteros eius gradus & partes, doctores qui veritatem palam edoceant, & populum recte instituant, quemadmodum testatur beatus Paulus *in 1. ad Corinthios epist. c.* 12. dicens: Et quosdam quidem posuit Deus in ecclesia, primo Apostolos, secundo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, &c. & *ad Ephes.* 4. *c.* idem affirmat his verbis: *Et ipse Christus dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Euangelistas, alios autem pastores & doctores ad confirmationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi*: Ex quib. etiam videtur, quod precedant martyres, cum ibi per Apostolum ponantur in tertio gradu post Apostolos & Prophetas: sed parum (vt credo) hic curatur de ordine literæ. De aureola doctorum dixi *in præced. consideratione*: de quibus *Dani.* 13. dicitur: *Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* & vide per Anto. Florent. *in 3. part. suæ summæ. tit.* 30. *cap.* 8. §. 2. Et nota, quod in paradiso sunt tot ordines dignitatum, & vnus excellit alterum, ita & in terra: & fiunt tales differentiæ pro maiori concordia tantæ multitudinis, quæ non posset alia ratione subsistere. *c. ad hoc* 89. *distin. & c. licet.* 2. 45. *dist.*

Trigesimaquinta consideratio erat de Euangelistis. qui sunt quatuor, qui præferuntur omnibus aliis inferioribus ab Apostolis, imo inter Apostolos simul connumerantur. *cap. vnic. de reliquiis & venerat. sanctorum in* 6. Sed quis illorum sit præferendus? Videtur, quod sit Ioan. tum quia Apostolus, tum quia Ecclesia canit, quod inter cæteros magis dilectus, tum quia dicit gl. *in ver. miraculo. in cap. per baptismum. de conse. dist.* 4. quod B. Maria & Iohan. Apostolus peccare non potuerunt, tum ex eo, quod quatuor Euangelistæ figurantur per quatuor elementa: videlicet per terram, aquam, ignem & aerem.

Primo, Matthæus figuratur per terram, quia primo fuit valde terrenus, deditus mundi lucris: vnde telonarius dicitur seu publicanus. Vnde etiam Ezech. 1. & *Apocaly.* 4. per hominem figuratur, cui commissa est cura terræ, vt in ea operaretur. *Genes.* 3. *ca.* Tradit etiam notitiam nobis de Christo secundum carnem, quam à terrenis traxit, incipiens Euangelium: Liber generationis.

Marcus figuratur per aquam: nam in ciuitate, quæ fundata est in aquis, scilicet Venetiarum, elegit habitationem suam: & per leonem figuratur, qui quartanam patitur, eo, quod multo humore abundat, [illegible] qua summe nutrit quartanam. Hic tradit notitiam de Iesu, secundum suam sapientiam, quæ per aquam figuratur in scriptura, iuxta illud *Ecclesi.* 15. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum, Vnde principaliter Marcus describit prædicationem Christi, & incipit Euangelium suum in aquis Iordanis, dicens: *Mox [illegible] exordium fuit Io. in deserto baptizans.*

Lucas autem est vt aer. Vnde Euangelium scripsit ea lingua, quæ melius vtitur aere, informando vocem quam alii. Dicit Isidorus in *Aety. libro.* quod Orientales frangunt aerem in gutture, & in gutture loquuntur, vt Hebræi seu Iudæi. Occidentales præcipue Hispani frangunt vocem in dentibus & ideo in dentibus loquuntur, vt Latini. Sed mediterranei frangunt vocem in palato, & in palato formant vocem, & ideo eo melius quam alii loquuntur, vt Græci: & ideo locutio eorum comptior est cæteris secundum ipsum, & hac lingua Lucas suum scripsit Euangelium, secundum Hieron. Vnde seculari quadam redolet eloquentia: Hic figuratur per vitulum, qui in veteri Testamento figurabat mortem Christi, quæ in aere facta est. vnde principaliter Lucas describit ignominiam passionis: & hæc visio est nobis magis proportionata. Nam per aerem corporaliter melius viuimus. Et est ratio, quia nil nobis nasci profuit, quod dixit Matthæus. Nec prædicatio profuit, quod dixit Marcus, nisi redimi profuisset, quod dixit Lucas.

Ioannes autem figuratur per ignem, & merito, quia dilectionis amore ardebat. Hic figuratur etiam per Aquilã quę super omnia alia animalia visitat sphæram ignis, vbi exustis plumis ad terram veniens iterum iuuenescit. Igni recte comparatur, cuius verba fuerunt plena igne charitatis. Ipse describit, quomodo sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret, & qualis ipse vnigenitus datus est nobis, id est, In principio erat verbum, & Deus erat verbum. Ipse narrat sermonem in vltima cœna plenum igne amoris. Ipse solus latus Christi lancea perforatum describit, ende exiit omnis flamma amoris. Epistolæ eius plenæ sunt fraterno amore. Hæc sunt, quæ dicit Antoninus Florentinus *in prima parte suæ summæ. ti.* 3. §. 2.

Ex quo, vt dixi *supra ista parte, in* 12. *consideratione.* Quod inter quatuor elementa, dignius & excellentius est ignis. Ideo etiam cum Euangelia Ioannis ignis comparentur, digniora cæteris censenda sunt. Et de ordine illorum habetur per Hieronymum de Lyra & alios scribentes *in prooemio seu argumento Euangeliorum Matthæi*, ex quo primus scripsit Euangelium in Iudæa, sed propter hoc Euangelia sua non sunt digniora, sed Ioannis, vt dictum est.

Figurantur etiam per Angelum & tria animalia

videlicet per Angelum Matthæus, per Taurũ Lucas, per Leonem Marcus, & per Aquilam Ioannes, vt habetur *Ezechi.1.* Et declarant de Lyra, & alii Doctores Theologiæ in dicto proemio Euangeliorum.

Trigesimasexta consideratio. Post hos sunt quatuor Doctores, præcipue Catholici quatuor columnæ Ecclesiæ, videlicet S. Greg. Papa, sanctus Hieron. presbyter Cardinalis, sanctus Ambrosius Archiepiscopus Mediolanensis, sanctus Augustinus ante conuersionem suam rhetor maximus & philosophorũ acutissimus: post susceptum vero baptisma Episcop. Hypo. per totum mundum celebris Doctor, & falsitatis inimicus. Hi sunt eruditissimi & sanctitate præfulgidi. Et vt testatur Romanus Ponti. *in c.vnico.de reliquiis & veneratione sanctorum, li.6.* Quorum perlucida ac salutaria documenta Romanam illustrarunt Ecclesiam, decorarunt virtutibus, & moribus informarunt. Per ipsos præterea quasi luminosas ardentes lucernas super candelabrum in domo Domini positas errorem tenebris profugatis, totum corpus Ecclesiæ tanquam sidus irradiant matutinum. Et, vt iam prædixi ista parte, *in 22. consideratione.* vbi de tribus linguis fit mentio inter istos tres, Augustinum, Hieronymum & Gregorium, magis creditur Augustino in disputationibus, Hieronymo in historiis & translationibus. Gregorius vero in moralibus præponitur: *vt notatur in verbo Græci. in c. vt veterum. 9. distinct.* Et sic sensus historicus Hieronymo, Tropologicus moralis Gregorio, Allegoricus Ambrosio. Anagogicus vero Augustino attribuitur. Historia vero docet factum, Tropologia faciendum, Allegoria credendum, & Anagogia appetendum. Sed an Hieronymus præponatur Augustino, vide Dominicum *in c. vnico, de reliquiis & vene. sanct. in 6.* vbi probat, quod quandoque vnus præponitur alteri in ordine literæ.

Trigesimaseptima consideratio erit de Innocentib. quo loco collocantur in paradiso, an sint corona martyrum coronandi & laureandi. Robertus de Litio, *in sermone de innocentib.* recitat tres opiniones. Quarum dicit vnam esse falsam, aliam debilem, alteram vero veram. Et est, quod martyrii gloriam quam in aliis propria voluntas meretur, illi paruuli occisi Dei gratia sunt assecuti. Quoniam, vt ait, effusio sanguinis propter Christum, vicem gerit baptismi: vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptismalem meritum Christi operatur ad gloriam, *vt infra ista parte, in 42. conside. dicitur*, sic in istis operatum est ad palmam martyrii obtinendam. Et hoc vult August. in quodam sermone de Epiphania, quasi alloquẽs ad Innocentes, dum inquit: Ille de vestra corona dubitauit in passione pro Christo, qui etiam paruulis baptismum prodesse nõ æstimat Christi. Non habebatis ætatem, in qua in passurum Christum crederetis, sed habebatis carnem, in qua pro Christo passuro passionem sustineretis. Hæc ille. Nec est dubium, ipsos sanctos Innocentes esse in cœlo altissimo, & gaudium speciale habent, cum primi pro Christo nato, mandato impii Herodis Ascalonitæ occisi, & martyrium passi fuerint, Ideo mirum in modum in te glorificati debent. Vnde Augustin. in sermone Innocentium (vbi multa prosequitur de gloria eorum) dicit: Hodie, fratres charissimi, natalem illorum infantium colimus, quos ab Herode crudelissimo Rege interfectos esse Euangelii textus eloquitur. Ideo cum summa exultatione gaudeat terra nostra cęlestium militum, & tantarum parens fęcunda virtutũ. Ecce, prophanus hostis nunquam beatis paruulis tantum prodesse potuisset obsequio, quantum profuit odio. Nam sicut præsentis diei festa manifestant, quantum contra beatos paruulos iniquitas abundauit, tantum in eis gratia diuinæ benedictionis effulsit. Hæc ille. Sed quo loco sint in paradiso, si vis facere comparationem ad sanctos, qui præcesserunt eos, & ad sanctos, qui sequuti sunt, essent collocandi post Prophetas & Patriarchas, & ante Apostolos. Quemadmodum & in Letania descripti sunt.

Trigesimaoctaua consideratio de confessoribus fit, qui sunt in quadruplici differentia. Quidam sunt pastores, quidam scripturarum Doctores, quidam eremi seu cœnobii cultores aut monachi, & quidam seculi habitatores: Vt de his scribit Anton. Flo. *in sum. part. 3. tit. 31. cap. 10. §. in 2. 3. 4. & 5.* Et de his dici potest id, quod habetur *Ps. 38.* Confitebuntur cœli mirabilia tua domine, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. Et merito Prælati, confessores cœli dicuntur, quia sicut inferiora corpora gubernantur per superiora, Cœlos & Planetas eorũ, & ex influxu cęlorum in inferiorib. elementis & elementatis fiunt generatio & corruptio, mutatio, & omnis motus, sic ex dispositione Prælatorum, & ordinatione populi, ipsi populi mouentur ad bene operandum, *ad Hebr. 5.*

Etiam Doctores cęli dicuntur propter lumen sapientiæ, vt dicitur *Eccle. 24.* Ego feci, vt in cęlis oriretur lumen, qui propter pluuiam doctrinæ de cęlo descendentem, *Iacob. 5.* cęlum dedit pluuiam, scilicet aereum, & hi maxime confitentur mirabilia cęli, & veritatem Christum, vel veritatem scripturarum. Vnde Grego. 2. *moralium* tractans illud *Iob. 38.* Quis dedit gallo intelligentiam? exponit de doctorib. & prædicatoribus Ecclesiæ, quibus Deus dedit intelligentiam sicut gallo, & non aliis, & ibi ipse Anton. scribit de natura galli, vbi dicit, quod gallus dicitur habere intelligentiam per metaphoram. Aestimatio enim sensitiua, quam habet gallus, secundum quam operatur prorumpens ad cantum, dicitur hic intelligentia. Cantat enim certis horis determinatis, secundum instinctum naturæ, ac si haberet intelligentiam, mensuram, & proportiones motuũ cęlestium. Vnde subdit: Quis enarrabit rationem cęlorum, & concentum cęli, quis dormire fecit doctores? Ergo Ecclesiæ viros assimilat gallo propter tria: quia certis & determinatis horis cantat, & quia vocem in cantu variat, & quia cantando se prius alis verberat. Intelligentiam ergo primum gallus accipit, vt prius nocturni temporis horas accipit, & tunc demum vocem exhortationis emittat. Gallo igitur intelligentia attribuitur desuper, quia doctori veritatis discretionis virtus, vt nouerit, quibus, quid, quando vel quomodo diuinitus ministratur. Non enim vna eademq; cunctis exhortatio conuenit, quia nec cunctorum par morum qualitas astringitur. Sæpe enim aliis officiunt, quæ aliis prosunt, & pleræque herbæ, quæ aliqua animalia reficiunt, alia occidunt. Pro qualitate ergo audientium, sancti doctores & prædicatores formabant suos sermones, vt pulchre ostendit gloriosus doctor Hierony. *in epist. suis.* Hæc ille. Vbi etiam ample declarat, quomodo capienda sit illa intelligentia galli, illam doctoribus & prædicatoribus applicando & attribuendo.

Tertii sunt, de quib. agitur in viris & collationibus patrum S. Anachoritæ, scilicet horum primus fuit Paulus primus eremita, qui tantæ perfectionis fuit, vt B. Anton. animam eius egressam de corpore in choro angelorum viderit collocati. Additi sunt eis cœnobitæ viuentes in congregatione, etiam con-

templationi debiti, vt monachi omnes, de quibus *infra in proxima sequen. parte.* quasi circa finem in plurib. cõsiderationibus, & hi cœlo merito comparãtur, quia, sicut cęli exaltãtur à terra, *Esa.1.* & valde ita prędicti eleuati fuerunt in altissimis contemplationibus à terra separati, id est, affectu terrenorum confessi sunt, & confitebuntur hi cœli mirabilia tua, de quorum conuersatione & contemplatione dicitur *Iob.* 39. Quis dimisit onagrum liberum in solitudine, & vincula eius quis soluit? cui dedit in solatione domũ, & tabernacula eius in terra salsuginis. Contemnit multitudinem ciuitatis, vocem exactoris non audit, circumspicit montes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirit. Quæ verba ibi exponit Ant. Flo. post Greg. *in moral. li.* 30. Et iste status religiosorum excedit statum virginum, *vt dicit S. Thom. 2.2. q. 186. art. 8. alleg. per Feli. in c. causam. col. 2. extra. de probationib.*

Quarti sunt confessores: Qui, vt cœli confitebuntur mirabilia Dei, qui Deum confessi sunt sanctis operibus glorificati in gloria superna. Hi etiam cœli dici possunt, quia, sicut mouentur continuo à primo mobili omnes alii cœli, sic & isti à Deo, qui est primum mouens omnia, sed immobilis manens in se, moti sunt ad bona operandum: propter quod dicitur *Es. 26.* Omnia opera nostra operatus in nobis. Et quia omnis motus noster interpretatur, quod est nobis datus ad merendum, & bene operandum, ideo dicit Apost. *ad Gala. 6.* Dum tempus habemus, operemur bonum. Scribit aut *Salom.* 28. tempora diuersarum operationum, in quibus homo mouetur de vno ad aliud, vt habetur *Ecclesia. 3.* Omnia tempus habent, &c. scilicet, opera. & tempus sibi congruum. De vno ad aliam expositionem moralem assumit Florentinus *in loco hic ante alleg.* & reducit ad quatuor status hominum iustorum. Quidam sunt baptismum recipientes, quidam pœnitentes, quidam proficientes, & quidam præsidentes: quemadmodum ibi ample declarat *in d. §. 5.* Etiam amplissime de istis quatuor gradibus confessorum ponit Ioan. Lud. Viualdus *in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ.* Et quomodo variis tentationibus ac persecutionibus in hoc seculo affliguntur. De beatitudine vero istorum & aliorum scribit Robertus de Litio, *in suo tractatu de beatitudine sanctorum.*

TRigesimanona consideratio de Virginibus tractat, quibus datur aureola in cœlo, de quibus visus est loqui Ioan. *in Apocalyp. 7. cap.* cum ibi ostendas, illas vidisse ante thronum Dei per numerum determinatum, scilicet centum quadraginta quatuor millia, vt dicit Ant. Flo. *in tertia par. suæ summæ titul. 2. c. 1. §. 8.* vbi ample collaudat, extollit & commendat Virginitatem ex multis, quibus datur corona, quæ dicitur aureola, vt ibi dicitur, & in fine huius considerationis: & de Virginum statu, & laude tetigi *in præced. parte, in 11. consideratione.*

Sed cũ & ad Regnum celorũ perueniant & Viduæ, quæ sint in digniori seu altiori loco, an Virgines, an Viduæ? Dicit enim Ant. Flo. *loco præall. c. 2. §. 8.* quod quãuis status Virginalis melior sit quam coniugalis, tamẽ & in statu Viduali vel cõiugali potest quis perfectior esse Virgine, & maioris meriti, s. quia maioris meriti charitate existit. Sed hęc dubitatio de his, quæ sunt eiusdẽ meriti respectu charitatis, quæ vita sit perfectior, ita, quod in perfectiori loco collocari debeat. Et habetur, quod Vidua sit eiusdẽ qualitatis. Cũ ita cõmendatur Viduitas, sicut Virginitas. Vt de commẽdatione eius ponit ipse Ant. *in dicta 3. parte suæ sum. ti. 2. c. 3. §. 2* vbi dicit, cõmendatam fuisse autoritate diuina & canonica. Cum etiam castitas Viduarum multum commendetur, de qua *supra in 2. par. in 20. consideratione.*

Imo etiam videtur, quod Virginitas non sit excellentior matrimonio ex multis.

Primo, ex dictis Aug. *in lib. de bono coniugali.* Non impar meritum continentiæ est in Ioanne, qui nullas est expertus nuptias, & in Abraham, qui filios generauit. *cap. si enim. ver. cæterum. leg. secund. de pœn. dist.* 2. sed maioris virtutis maius est meritum. ergo Virginitas nõ est potior virtus quam castitas coniugalis.

Secundo sic. Ex virtute dependet laus virtuosi, si ergo Virginitas præfertur continentiæ coniugali, videretur, quod quælibet Virgo esset laudabilior quælibet coniugata, sed hoc est falsum vt dictum est: ergo Virginitas non præfertur coniugio.

Tertio sic. Bonum commune potius est bono priuato, *vt patet 10. Ethic. text. in §. pen. & ibi not. in l. vnica. C. de cadu. toll. cap. scias. 7. quæst. 1.* Sed coniugium ordinatur ad bonum commune, & ad publicam vtilitatem. *l. in libel. §. medio. ff. de captiuis & postli. reuer. l. 1. & ibi gloss. in ver. Reip. & docto. ff. solut. matrim. Luc. de Pen. in le. fin. colum. 5. C. de incolis. lib. 10.* vbi etiam videtur tenere, quod matrimonia sunt necessaria pro consertione generis humani: dixi *infra in 4. par. 10. consid.* Vbi scripsi, quod vxoratus præfertur non vxorato, sed Virginitas solum tendit ad bonum priuatum.

Quarto quoniam videtur, quod Virginitas contrarietur præcepto legis naturæ, & diuinæ. Naturæ scilicet cum dicat Arist. *in lib. 3. de animalib. in 1. de Cœlo, & Mundo, & in 2. de Anima,* quod natura appetit generationem indiuiduorum propter conseruationem suarum specierum, sed matrimonium tendit ad sobolem procreandam, & ad multiplicandum genus humanum. Hiero. *c. nuptiæ. 32. q. 1.* & est ad Paulam. Nuptiæ replent terram, Virginitas vero contrariatur: Igitur, & eam seruantes in veteri lege, non relinquentes post se semen, erant maledicti, maledictione opprobrii, vt patet de Ioachim, &c. quod figuratur *Matt. 21.* quando Christus maledixit ficulneæ quia sine fructu. Itẽ contrariatur legi diuinæ, cum præceperit Deus homini, *Gene. 1.* Crescite, & multiplicamini & replete terrã. Et dicit Pau. *1. ad Cor. 5.* Volo iuniores nubere, & filios procreare & *Timoth. 2.* dicit. Saluabitur mulier per generationem filiorum. Ex quibus videtur, quod matrimonium sit laudandum. Et pœna imponebatur apud Romanos, seruantibus virginitatem, & qui vitam cœlibem ducebant teste Valerio, & veteri lege *Deut. 7.* prohibebatur seruare virginitatem. Ioan. de Turrecr. *in c. integritas. 32. q. 5. in 3. dubio.* & Bernardinus de Bust. *in suo Rosario, parte 2. serm. 23. in litera* D. Et Gabriel Barlette, *in sermone profecto sanctorum Innocen.* faciunt prædicta fundamenta, sed tandem concludunt, quod Virginitas sit præferenda, quia Virginitas est in consilio & operæ perfectionis. Cadit enim sub consilio, quia Apostolus consulit Virginitatem, tanquam melius & perfectius. *1. ad Corinth. 7.* Quia bonum animæ præfertur bono corporis, & bonum diuinum bono humano, & bonum contemplatiuæ vitæ, præfertur bono actiuæ vitæ. Virginitas autem est bonum animæ, diuinum, & vitæ contemplatiuæ. Coniugium est bonum corporis ad conseruationem humani generis, & sic humanum, & pertinet ad vitam actiuam: quoniam vir & mulier in matrimonio viuentes necesse habent cogitare, quæ sunt mundi, vt patet *1. ad Cor. 7.* & ibi respondet ad motiua in contrarium facta.

Etiam

Etiam ſecundo facit, quia ille ſtatus dignior, qui maiorem recipit fructum, ſed virginibus datur maior: quia, *vt dicit Luc. de Pen. in l. quoties. quæ eſt finalis. C. de priuilegiis ſcholarium, lib. 12.* quod cum ſementem terræ bonæ centeſimum, ſexageſimum, & trigeſimum fructum euangelia doceant, & centenarius pro Virginitatis corona primum gradum teneat: Sexagenarius, pro viduitatis labore, & Trigenarius, pro coniugio, vt patet per parabolam *Matth.* 13. Vt tenent Theologi: quod etiam tenet, & ſequitur Bernardinus de Buſtis *in dicta 2. part. ſui Roſarii, ſermone 38. in princip.* Et ipſe Gabriel Barlette *in dicto ſermone Profeſſo ſanctorum Innocentium.* Vnde Ambroſ. *libro de virginitate.* Bona eſt continentia coniugalis, melior continentia vidualis, optima mundicia virginalis.

Tertio, ille ſtatus eſt dignior, de quo Chriſtus naſci voluit, ſed Chriſtus non de coniugata, ſed Virgine naſci voluit, & hoc, vt dicit Beda ſuper Lucam, vt oſtenderet præconium Virginitatis, & quantum ipſam diligebat. Ex hoc Iohannem Euangel. & patrem putatiuum Ioſeph, virginem cuſtodiuit. Vnde Thom. *in 4. q. 35. q. art. 3.* Virginitas ſupremum decorem vendicat.

Quarto, ille ſtatus eſt nobilior, qui primo eſt inſtitutus in nobiliori loco, ſed virginitas prius fuit quam matrimonium, & in nobiliori loco: quia angeli virgines prius ſunt creati, quam homo, & in nobiliori loco, quia in empyreo cœlo. Præterea, & Adam poſitus eſt virgo in paradiſo, & de terra virginea creatus. igitur.

Ideo videtur, quod virginitas apud Deum maiori præmio & corona præmietur, & coronetur quam viduitas: & viduitas quam coniugium. Et hoc multis deciſionibus autoritatibus doctorum, & rationibus probatur.

I. Quoniam primo, vt inquit Hieronym. ad Naliū, tria præcipue ſunt genera metallorū: Ferrum, Argentum & Aurum. Ferrum eſt caſtitas coniugalis, Argentum eſt Viduitas. Aurum vero eſt Virginitas. Cum ergo Aurum ſit inter cætera metalla, excellentius & precioſius, *vt dicitur in vlt. part. in 95. conſid.* ideo Virginitas cui comparatur eſt excellentior.

II. Vt dicit, Virginitas eſt Regina, Viduitas eſt vt domina, Coniugalitas vt ancilla.

III. Virginitas, vt patria, Viduitas, vt portus, Coniugalitas, vt pelagus.

IV. Virginitas eſt ſumma gemma, theſaurus precioſus, margaritis refertus.

V. Sicut Aquila inter volucres, Lucifer inter ſtellas, & gemma inter lapides, ita excedit matrimonium & Viduitatem Virginitas.

VI. Auguſtinus *in lib. de viduitate* dicit, quod bona eſt pudicitia coniugalis, melior vidualis, & optima virginalis.

VII. Dicit Cyprianus, quo virginum ſublimior eſt gloria, melior eſt vita.

VIII. Dicit Caſſianus, *in lib. collationum.* Maior eſt virtus caſtitatem tenere, quam dæmones expellere.

IX. Dicit Damaſcenus *lib.* 4. Quanto angelus homine eſt ſuperior, tanto virginitas eſt nuptiis honorabilior.

X. Hieronymus ait, Qui immundiciam luxuriæ perfectæ continentiæ ſubiicit, ſanctior Dauid exiſtit, & fortior Samſone.

XI. Inquit Bern. Virginitas eſt ſicut lux ſolis, Viduitas ſicut lux lunæ, & Matrimonium ſicut lux ſtellarum.

XII. Idem Bernar. Sola virginalis caſtitas eſt, quæ in hoc mortalitatis loco & tempore, ſtatum quendam immortalitatis, & gloriæ repræſentat. Nam quod ſancti habebunt in cœlo, ſcil. integritatem, & mundiciam corporis, & animæ, hoc iam Virgines obtinent ex gratia in terra.

XIII. Ex quo, *vt ait Plin. in ſuo lib. 21. naturalis hiſtor. c. 4. 8. & 19.* Flos roſæ inter omnes flores obtinet principatum: cum ſit iucundus, gratus odore, & colore, commendatur, cum nihil gratius tradatur aſpectui, & ex roſa plures medicinæ fiunt: *& dixi in vlt. part. in 94. conſid.* Ideo non immerito ſi per roſam Virginitas figuretur, *vt ait Bernardinus de Buſt. in 2. parte ſui Roſarii ſermo. 28. in litera B.*

XIV. Hier. ait. In omni ſexu, & gradu Virginalis pudicitia obtinet principatum.

XV. Cyprianus dicit, *in libro de virginitate.* Virginitas eſt ſoror angelorum, victoria libidinum, Regina virtutum, poſſeſſio omnium bonorum, quæ tenet in cælo aureolam, & in terra principatum.

XVI. Facit id, quod ſupra dixi, ſcilicet quia Virginibus datur fructus 100. Viduis 60. Coniugatis 30.

XVII. Auguſt. dicit *in libr. de Virginitate.* Certa ratione, & ſcripturarum autoritate, nec peccatum nuptias eſſe inuenimus, nec eatum bonum bono Virginalis, vel Vidualis continentiæ æquare præſumimus.

XVIII. Facit, cuius finis melior eſt, ipſum quoque melius, *ſecundum Phil. in 2. & 3. Phyſi.* Quia ſic eſt, quod ſecundum Philoſ. 10. *Ethic.* & dixi *infra in 33. conſid.* duplex eſt vita, actiua ſcilicet & contemplatiua: & perfectior ſit, ſecundum Philoſophum, omnis vita contemplatiua, quam actiua. Caſtitas virginalis eſt perfectior quam coniugalis, quoniam Virginitas ordinat hominem ad finem vitæ contemplatiuæ: vſus autem matrimonialis, ad vſum vitæ actiuæ, vt dicit S. Thom. 22. *q. 252. artic. 2. in corpore quæſtionis.* & hic ante iam aliquid dixi.

XIX. Facit, quoniam, *vt dicit Apoſtol. 1. ad Corinth. 7.* Mulier innupta, & virgo cogitat quæ Dei ſunt, vt ſit ſancta, & corpore, & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro.

XX. Facit, quoiam, *vt dicit idem Paulus ibi.* Qui matrimonio iungit Virginem ſuam, bene facit, & qui non iungit, melius facit.

XXI. Facit, quod habetur *Apocalyp.* 3. Qui non inquinauerunt veſtimenta ſua, ambulabunt mecum in albis: & ibi doctores intelligunt de virginibus.

XXII. Facit, tanto aliquid perfectius eſt, quanto habet maiorem conformitatem cum ſuo principio. Et, *vt dicit Philoſoph. 5. Metaphy.* Melius eſt ſimpliciter, quod primo principio propinquius eſt: cum igitur Deus ſit principium & finis omnium *Apocal.* 1. & ipſe ſit actus ſimpliciter puriſſimus ſecundum Philoſophum. 12. *Meta.* Ideo, Caſtitas Virginalis, quæ eſt purior omni actu Matrimoniali, perfectior eſt Matrimonio, quia Deo eſt conformior, qui eſt ab omni libidine alienus.

XXIII. Facit, nam Virtus ſimpliciter circa bonum, & difficile, *ſecundum Philoſoph. 2. Ethic.* Cum igitur maior ſit difficultas abſtinere ab omni delectatione actus Venerei, ſicut fit in Virginibus quam

abstinere solum ab aliis delectationibus extra matrimonium, ergo magis merentur Virgines quam aliæ.

XXIV. Facit, id quod dicit Ambros. relatus *in c. nuptiæ. 32. quæst. 1.* Nuptiæ implent terram, Virginitas paradisum. Intellige, facilius, *vt ibi gl. 1. declarat.* Et istud est priuilegium Virginitatis maximum. *secundum gloss. vltim. in cap. causam. extra de proba.* Vel quia, vt ait, Virginitas, est soror angelorum, vbi omnes erunt Virgines, vel continentes, neque nubent neque nubentur.

XXV. Facit, quod Hieron. ad Eustochium *in sermone assumptionis Virgin. Mariæ ait:* Bene angelus ad Virginem mittitur, quia angelis semper est cognata Virginitas, profecto, in carne præter carnem viuere, non terrena vita est, sed cœlestis: Vnde, in carnem cœlestem vitam acquirere, maioris est meriti, quam habere. Esse enim angelum, fœlicitatis est: esse vero Virginem virtutis, dum hæc viribus obtinere nititur cum gratia, quod habet Angelus ex natura.

XXVI. Facit, quod dicit Amb. *in lib. de viduis.* Supergreditur Virginitas conditionem humanæ naturæ, per quam homines angelis assimulantur: maior est victoria hominum quam angelorum. Angeli enim, sine carne viuunt, Virgines autem in carne triumphant.

XXVII. Facit, quod inquit Chrys. super Mat. Licet omnes Virtutes sint res angelicę, specialiter tamen castitas, Angelica virtus est.

XXVIII. Facit, quæ dicit ibi Aug. Quæ maior gloria super terram, quam in carne corruptibili ducere vitam Angelicam?

XXIX. Facit quod dicit Aug. Qui Virginitatem seruant, sicut angeli Dei in terris sunt, imo & angelos transcendunt.

XXX. Facit id, quod dicit idem Ber. de Bustis *in d. 2. par. ser. 27. in litera E.* vbi dicit Virginitatem esse ante Matrimonium.

XXXI. Facit id, quod idem ait *ibi sub litera F.* Quod à Christo in propria persona consecrata est Virginitas quod probat ex dicto Leonis in quodam sermone, cum inquit, *Christus Virginitatis est filius.* verum, super omnia quæ dici possunt hanc virtutem commendabilem reddit: quod ipse Saluator humani generis, de mundissima Virgine nasci voluit, vt hic ante dictum est, *ver. 3. Ille status, &c.* Et quod ipse Virgo permansit, & præ cæteris illum discipulum amauit, quem Virginem de nuptiis carnis abstraxit. In tantum enim ei Virginitas placuit, quod speciali arbitrio, vterum Virginalem accepit, in quo sibi naturæ assumptę nuptias celebrauit.

XXXII. Facit, quod dicit Cyprian. *in lib. de Virginitate,* Flos est enim Virginitas, ecclesiastici germinis decus, atque ornamentum gratiæ spiritualis, illustrior portio dominici gregis. Idem dicitur *Es. 54.* Lætare sterilis, quæ non paris, exulta quæ non parturis: quoniam multi filii desertæ magis, quam eius, quæ habet virum.

XXXIII. Facit, quoniam Christus semper est cum Virginibus, & ipsi cum eo. Vnde *Apocalyp. 14.* Virgines enim sunt, & sequuntur agnum, quocunque ierit. Et canit Ecclesia: Quocunque pergis, Virgines sequuntur, atque laudibus post te canentes cursitant.

XXXIV. Facit, quod dicit Hier. *in Epist. ad Eustochium,* vbi ostendit quomodo Christus dilexerit Virginitatem: Quoniam, vt dicit, statim, vt filius Dei ingressus est mundum, istam nouam familiam sibi instituit, [...] qui in cœlis habebat angelos, haberet proxime [...] terris Virgines.

XXXV. Facit, quod habetur *Apocalyp. 14.* vbi Virg[...] nes suauius canunt in cœlo, quam alii sancti, cu[...] dicat: Cantabat quasi canticum nouum ante [...] dem agni: & nemo poterat dicere canticum [...] lud, nisi hi qui cum mulieribus non sunt coinq[...] nati.

XXXVI. Facit, quoniam sunt ministri Dei. hinc d[...] re possunt illud *Eccl. 14.* In habitatione sancta co[...] ipso ministraui, sine macula enim sunt ante t[...] num Dei *Apoc. 14.*

XXXVII. Facit, quoniam Iesus Christus est corona [...] ginum, vt cantat Ecclesia.

XXXVIII. Facit, quoniam, vt ait Hieron. *contra Iou[...] num,* Nuptias quidem recipimus, sed Virginita[...] præferimus, sicut ramo præferuntur poma, & [...] ctus.

XXXIX. Facit, quod dicit Bernar. Virginitas est g[...] ma virtutum, germana angelorum, & lux an[...] rum. Ipsa calcat libidinem, vincit diabo[...] contemnit seculum, & deprimit omne p[...] lum: ipsa est lampas Ecclesiæ, & semita cœlest[...] triæ.

XL. Facit, quoniam vt habetur *Sapien. 3.* Felix [...] lis, & incoinquinata, quæ nesciuit thorum i[...] licto, habebit fructum in respectione anim[...] sanctarum. Et *Eccles. 26.* Ponderatio non est [...] gna animæ continentis. Et habetur *in capit. [...] uabitur. 33. quæst. 5.* quod non solum prodest V[...] tas illam obseruantibus, sed etiam pare[...] confert ad salutem, proles in Virginitate pe[...] rans.

XLI. Facit, quod dicit Hieron. *ad Natalium,* Virg[...] tas purpura est Regalis, qua quisquis indutus [...] cunctis eminentior erit.

XLII. Facit, quod dicit Ambros. *in lib. de virg[...] te.* Pulchritudinem non potest quis maiore[...] stimare decore Virginitatis, quæ amatur à Re[...] probatur à iudice, dedicatur à domino, co[...] à Deo.

XLIII. Facit, quoniam, *vt dicit text. in auth. de [...] sancimus. colla. 3.* Sola castitas est potens, anim[...] minum Deo præsentare. quem text. recitat gl[...] *versic. pudicos in procem. decret.* & eũ intelligunt [...] *in cap. causam. de probat. extr.* & ibi Doctor. & [...] gl. fin. *circa fi. in c. cum ad monasterium. extra de stat[...]* & gloss. vlt. *in cap. 1. extra de voto, & voti redempt.* [...] sola est de per se, sine aliis virtutibus: sed non [...] aliæ Virtutes hoc non possint, quia hoc esset fal[...] Cum etiam & Viduæ, seu continentes, & con[...] virtuose viuendo: & per rectam fidem, & ope[...] nem bonam, placentes Deo, vitam æternam a[...] rere possunt, *vt ait text. in cap. firmiter. §. fin. ext[...] sum. trin. & fid. cath.*

XLIV. Virginitas est principium, & fundamen[...] aliarum Virtutum. *text. in auth. quomodo oporteat [...] pos. §. neque autem secundas. coll. 1. gl. vlt. in d. c. causam [...] tra de proba.*

XLV. Facit, quia in incessu etiam virgines sunt [...] is, & coniugatis præferendæ, *vt dicit Bald. & po[...] Barb. & Fel. in d. c. causam extra de prob.*

XLVI. Facit, Quia etiam testimonio vnius Vi[...] magis creditur quam Viduarum, & coniugata[...] *vt dicunt Barb. & Felin. in d. cap. causam. colum. 2. de [...] extra.*

XLVII. Et vltimo, quoniam solæ Virgines laureo[...]

consequuntur, quæ solis Virginibus datur, *vt in d.gl. fin.in d.c.causam.tex.in c.si Paulus.* §.1. *& ibi g.in verbo suscitare,in fin.32.quæst.5.*

Et de hac aureola, dicit Ioan.de Imol.*in d. cap. causam*, quod dicitur sertum siue gyrlãda, quæ fit de lauro, qua olim vincentes alios in aliquo actu Virtutis, in signum laudis coronabantur. Ideo Virgines per similitudinem in signum laudis laureolam habebunt. Erit autem, vt dicit, quædam corona laudis, quidam splẽdor, quo mediante, Virgines discernentur ab aliis: & hæc corona fit à lauro, quæ semper est virens, vt dicit Cardinalis Zabarella, *in d.c.causam.* & ait S. Thom. *in 4. sent. d.8.q.1.art.2.circa medium*, quod laureola non cuilibet datur, sed illis tantum, qui sunt in statu perfectionis: sed etiam, vt dixi ante in præcedenti consideratione, status religiosorum excedit statum Virginum.

Et vide plures quæstiones, quas ponit S. Thom. de laureola, *in 4.sent.d.48.q.5.art.2.3.4.& 5.* vbi ponit, vtrum laureola à fructu sit aliquod aliud præmium ab essentiali, & vtrum differat à fructu, & vtrum fructus debentur soli virtuti continentiæ, & vtrum conuenienter assignentur tres fructus tribus continentiæ partibus, & vtrum ratione Virginitatis, debeatur aureola, & vtrum martyribus & vtrum Christo, & an angelis, & an etiam corpori, & an conuenienter assignentur tres laureolæ, & vtrum vnus laureolam Virginitatis de materia excellentiori habeat. Et ibi examinat has omnes quæstiones, & de laureolis in generali, & speciali tract. Ant.Floren.*3.part. suæ sum. tit. 30.c.8.per totum.*

Et aduertendum est, quod præeminentia dignitatis ex huiusmodi laureola, considerari potest tripliciter, scilicet ex parte pugnæ, ex parte permanentiæ, & ex parte materiæ.

Primo modo Aureola illa, est potior quæ fortiori pugnæ debetur: hoc modo aureola martyrum aliis aureolis supereminet, quia ibi est difficilior pugna.

Secundo modo, considerari potest aureola, ex parte permanentiæ: & sic aureola Virginum aliis aureolis supereminet, quia pugna carnis periculosior est, in quantum est diuturnior, & magis nobis eminet è vicino.

Tertio, potest Aureola considerari ex parte materiæ, de qua est pugna: sic aureola doctorum, & prędicatorum, inter omnes est potior. Omnis ratio est, quia pugna doctorũ, vel prædicatorũ, versatur circa bona intelligibilia: aliæ vero pugnę, scilicet Virginum, & Martyrum versantur circa passiones. Quamuis autem vna aureola sit secundum quid, maior altera, simpliciter tamen loquendo, laureola martyrum, inter omnes est potior, vt ante probatum est *in 33.consideratione.* autoritate, ratione, & obseruatione. Vide etiam in hoc per speculum humanarum q. Bartholomæi Sibyllæ *cap.3.primæ decadis.in 9.quæstiuncula. 2.quæstionis.*

QVadragesima consideratio. Post Virgines collocabuntur Viduæ. Quæ si longo tempore fuerint Viduæ, non procul distant à virginibus. *vt inquit text.in auth.de non eligendo secundo nubentes, &c. §. optimum.colla.1.* Et beatæ atque felices dicuntur, *vt in authent.de nupti.§.saluto.col.4.* & ex eo laudabiles, & oratione dignæ censentur, *text.in d.§. optimum.* Et pulchre de his tradit Nic. de Lyra *Mat.13.ibi: & dabant fructum*, vbi ponit tres gradus, in qualibet virtute. Exempli gratia. In virtute castitatis, primus gradus est castitas coniugalis, per quem vitatur illicitus concubitus, licite tamen concubitu retento in matrimoniali actu.

Secundus gradus, est castitas Vidualis per quem euitatur de cætero omnis concubitus, vt animus possit de cætero liberius Deo seruire, licet possit licite matrimonium contrahere.

Tertius, est castitas Virginalis, quæ est superior istis: per quem omnis concubitus simpliciter euitatur, vt mens ipsa, tanquam sponso suo soli Deo per amorem copuletur, secundum quod in præceden. dixi. Et hos tres gradus amplectitur, & declarat G. Benedicti *in sua repetitione c. Raynutius. in verbo cuidam Petra tradiderunt numero quadragesimosexto.vsque ad numerum 50.de testamentis.* vbi etiam dicit, quod Viduæ adeo non distant à Virginitate, quod si priuilegium detur alicui, & suis descendentibus, tam masculis quam fœminis: sicut filiæ virgines tali gaudent priuilegio, sic pariter eo gaudebunt filiæ Viduæ, vt notat singulariter Bartol.*in l.quoties.* quem sequuntur ibi omnes Doctores. *C.de priuileg. scholarium. libro duodecimo.* & dominus meus Ias.*in l.1.in fin.ff.de Constit.principum & in l.cum quædam puella. colum. mihi 2.* post Ludou.Romanum.*ff.de iuris. omnium iud.* licet Alexand. ibi teneat contrarium: quoniam, vt dicit, sicut maritatæ sortiuntur forum.*l.mulieres.ff.ad municipales.* ita & Viduæ.

Nam etiam iste status Vidualis est Deo acceptus, vt probat Bern. de Bust. *in suo sermo. 28.secunda parte sui Rosarii, in secunda part.illius sermonis, sub literis T.V. vsque ad literam C.* vbi ample laudat & extollit Viduitatem,

Primo, vt dicit, laudanda est ratione diuinæ visitationis, quoniam Deus Viduas gratiosissime visitauit. Vnde habetur *3.Reg.17.* Tempore famis missus est Elias ad Viduam Sareptanam, quæ postquam dedit comedere Eliæ: hydria farinæ eius non defecit miraculose, & lecythus olei non est imminutus omnibus illis diebus.

Secundo patet de Iudith Regina Iudæorum, quæ, vt legitur *eiusdem lib. cap.13.* erat grata omnipotenti Deo: cui Viduæ tantam gratiam contulit Deus, vt populum suum ab impetu, & furore inimicorum liberaret.

Tertio, etiam probatur, quoniam habetur *Luc.2.* Erat Anna prophetissa Vidua vsque ad annos 84. quę vixerat cum viro suo annis septem à virginitate, & hæc non discedebat à templo, ieiuniis, & obsecrationibus seruiens Deo, die ac nocte: huic Christus paruulus, sicut & Simeoni præbuit se videndũ, illaq; dignatus est visitare, quę confitebatur Domino, & loquebatur de illo omnibus, qui expectabãt redemptionem Israel.

Quarto, etiam legitur *Lucæ 7.* quod Dominus Iesus consolatus est Viduam, resuscitans eius vnigenitum filium.

Quinto, probatur commendatio Viduarum ratione diuinæ acceptionis: quoniam, *Lucæ 21.* scribitur, quod accepta fuit Deo oratio Viduæ pauperculæ, quæ offerens duo æra minuta, omnes locupletes ratione suæ sanctitatis in oblatione superauit. Deus etiam exaudit orationes Viduarum. Vnde *Ecclesiastic. 35.* dicitur. Lachrymæ Viduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super ducentium eas. A maxilla enim ascendunt vsque ad cœlum, & Dominus exauditor delectabitur in illis. Et ideo dicitur *in cap.fin. 81. distinct.* quod Viduæ, quæ stipendio Ecclesiæ sustentantur,

debent

debent meritis & orationibus suis ecclesiam adiuuare.

Sexto, probatur earum commendatio, ex eo, quod à Deo fuit commendata Viduitas. Dedit namque Deus præceptum omnibus Regibus, Principibus, Iudicibus & aduocatis, omnibusque hominibus vt Viduarum causas tuerentur, & ne illas opprimerent, vel molestarent.

Septimo, quoniam *Esa.*1. Dominus ait: Quærite iudicium, subuenite oppresso, iudicate pupillo, defendite Viduam. *Et Exod.* 20. *ait*: Viduæ & pupillo non nocebitis: si læseritis eos, vociferabuntur ad me, & ego exaudiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, & erunt vxores vestræ Viduæ, & filii vestri pupilli.

Octauo, probatur *Ierem.*22. cum dicatur: Facite iudicium & iustitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris: aduenam, pupillum, & viduam nolite contristari, neque opprimatis inique.

Nono, facit id, quod etiam habetur *Iere.*5. vbi Dominus de his, qui viduas spernunt & abiiciunt, *sic loquitur*: Præterierunt sermones meos pessime, causam viduæ non iudicauerunt, nunquid super his non visitabo dicit Dominus, aut super gentem huiuscemodi non vlciscetur anima mea?

Decimo, facit id, quod habetur *Iob.*22. vbi dicitur: Viduas dimisisti vacuas, & lacertos pupillorum comminuisti: propterea circumdatus es laqueis, & conturbat te formido subita.

Vndecmo, facit dictum *Iac.* 5.*c.suæ canonicæ*, dum ait: Religio munda & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum.

Duodecimo facit, quod dicit Paul. 1.*ad Tim.*5. Viduas honora: quæ vere Viduæ sunt, *facit text. in auth. de non eligendo secundo nubentes.* §. *optimus. supra alleg. in principio huius considerationis.*

Decimotertio facit, quoniam etiam Viduæ, tanquam afflictæ debent consolari, & magnum meritum est eas consolari: quoniam, *vt ait Iob.* 29.*c.* Cor Viduæ consolatus sum. & 31.*c.* Oculus Viduæ spectare non feci.

Decimoquarto, sancta mater Ecclesia præcipit defendere & adiuuare Viduas: quoniam, *vt habetur* 1.*capi.* 87.*distin.* præcipitur Prælatis, vt viduis suum præstent auxilium, & præsidium, & protectionis patrocinium, contra improborum violentias.

Decimoquinto, etiam præcipitur Principibus facere iudicium, & ministrare iustitiam, maxime Viduis, liberãdo eas de manu potentum, à quibus faciliter calumniãtur, & opprimũtur, *vt habetur in c.Reg.* 24.*q.*5. Ideo Imperatores & Reges volunt eas esse sub protectione eorum, & prohibent, ne opprimantur, *vt habetur in leg. vnica. C. quando imperator inter pupillos, vel Viduas, vel miserabiles personas cognoscat.* & ne exhibeantur, facit text. *in c.ab Imperatoribus.* Vniuersis iustum est auxilium postulandum propter afflictionem pauperum aduersus potentias diuitum. 23. *distinctio.*3.

Decimosexto faciunt pro laude Viduarum multa, quæ in præcedenti consideratione dixi de virginibus, quę habent locum in Viduis propter earum continentiam, habito respectu ad coniugatas: quoniam tales inter continentes comprehenduntur, quę cum Virginibus ad Regnum cœlorum perueniunt: quoniam, *vt habetur in c. firmiter in fi. extra de summa trin. & fid.cath.* Nunquid enim ad regnum cœlorum so[...] Virgines perueniunt, perueniunt & viduæ. [...] quibus constat, quod status Viduarum habet locu[...] post Virgines, & ante cõiugatos, data in reliquis p[...] ritate meriti. Et de laude viduarum dixi *in præ[ce]denti part. in* 11. *&* 20.*consideratio.* vbi dixi, quod m[u]lieres laudantur ex continentia, & in seruanda [Vi]duitate.

QVadragesimaprima consideratio de coniug[...] subsequitur, nunquid etiam habeant locu[m in] paradiso? Et videtur quod non: quoniam, *vt habe[tur] in cap. qui sitit.* 33.*q.*5.*alleg. per gloss. fin. in cap.* 1. *in fin[.] de summa trinit.* non expedit homini ad cœlesti[a re]gna tendenti vxorem accipere. Sed contrarium verius, quoniam, vt constat ex decisione concili[i Ni]ceni, de quo *in cap.*1.*in fin. extra de summa trin. & fide [ca]thol. in præcedenti sæpe allegat.* non solum virgines [&] continentes, verum etiam coniugati per rectam [fi]dem, & operationem bonam placentes Deo, ad [æ]ternam merentur beatitudinem peruenire. E[t] etiam dicuntur seruare castitatem, quæ dicitur p[udi]citia, quæ est in legitime coniugatis, *vt in c. Nic[...] dict. l. mulier.* §.*cum proponeretur. ff. ad Trebellian.* [...] quidem pudicitia etiam laudata est, vt in præced[en]ti parte dixi *in* 12.*considerat.* & quam etiam obs[er]uerunt plures sancti Prophetæ & Patriarchæ, v[t Ia]cob, qui Liam secum iacentem, non illam es[se co]gnouit, putans tenere Rachelem, vt habetur G[en.] 29. secundum Lyram, ibi possent hic adduci o[mnia] connubia, seu matrimonia antiquorum Pat[rum] Prophetarum, & Patriarcharum, scilicet, primo[...] rum, qui fuerunt ante diluuium, vt Adam, Seth, [E]nos, Caynan, Malalehel, Iared, Enoch, Mathu[salem,] Lamech, Noe, Sem, Cham & Iaphet. Et post d[ilu]uium Abraham, qui tres vxores habuit, Isaac, Ia[cob,] qui quatuor vxores habuit, Ioseph, Iudas, Ca[...] Amram, Moyses, Aaron, & Maria eorum soror, D[e]bora, Barach, Sisaram, Iahin & Iahel: Iepte, Sa[...] Helcana, Ephrateus, Samuel, Booz, & Ruth, Iesse[,] omnis eius generatio: Dauid, Salomon, Elias, El[ise]us, Ezechias, Iosiam, Daniel, Zacharia, Petrus & A[po]stoli, & Iohannes Euangelista, qui omnes fu[erunt] coniugati, vt satis declarat Iouinian. contra H[iero]nym. altercantem cum eo, de præexcellentia Vi[rgi]nitatis, & Matrimonii: de quibus connubiis san[cto]rum amplissime Augusti. Dathus *in suo tractatu de con[]nubiis sanctorum*, vbi excellentias illorum conn[u]bio[]rum satis denotat laudando castitatem matrimon[ia]lem: de qua etiam *lib.*2. contra aduersarium legu[m &] Prophetarum Deus, inquit, masculum & fœmin[am] propagandi generis cum nuptiali castitate con[iun]xit. Ad quod facit doctrina Bedæ, sic dicentis: B[ona] *est castitas Coniugalis, melior continentia Vidualis, o[]ptima perfectio Virginalis*: quæ tria Christus pate[nter] approbauit. Primo, statum Virginalem in eo, q[uod] de virgine nasci voluit, statum vidualem in eo q[uod] ab Anna Vidua benedici dignatus est, *Luc.* 2. & [sta]tum Coniugalem, in eo, quod in Chana Galilex n[u]ptiis interfuit, quarũ honore aquam in vinum co[n]uertendo primum miraculum inter cætera incho[a]uit, *Ioan.*2.

Similiter, vt ab omni gradu mulieris opprobriu[m] tolleret, scilicet à Coniugatis, Virginibus & Vidu[is,] Matrem eius gloriosam in hoc triplici statu esse v[o]luit, scilicet Virginem, Coniugatam, & Viduam p[ost] eius mortem. Ex quibus sequitur, quod etiam Co[n]iugati possunt mereri, & æternam beatitudinem co[n]sequi, vt dictũ est ante: & plene comprobat G. Be[...] di[...]

dicti *in sua repetitione capit. Raynut. in verb. cuidam Petro tradiderunt. num. 40.50.51. & 52. extra de testament.* vbi per eum, de castitate & pudicitia coniugali, & de laude matrimonii dixi *in comment. nostro ad consuetudines ducatus Burgund in titul. Des droiz & apparten. agens mariez.*

Et aduerte, quod secundum Gabrielem Barlette *in sermone pro festo S. Innocenti.* status Coniugatorum, fuit maioris meriti, quam abstinentium, & status ille præferatur statui Virginitatis, quia erat tempus multiplicandi genus humanum, ideo status Virginitatis prohibebatur hoc, habendo respectum ad tempus legis scriptæ, siue naturæ. Si autem referatur ad tempus legis Euangelicę, quia est tempus multiplicationis fidelium per generationẽ spiritualem, status Virginum est maioris meriti, quam status coniugatorum. Ideo Virginitatis status est dignior & excellentior matrimonio, quod ibi comprobat triplici ratione: sed vide hic ante *in 2. consider.* vbi longe plura alia media adinuenta sunt ad laudem virginitatis.

QVadragesimasecunda consideratio incipit de pueris baptizatis, qui statim baptismate suscepto, decedunt, antequam mereantur vbi collocabuntur in paradiso, & an ex solo baptismo possunt vnus plus habere gratiæ, quam alius, hoc est, An plus possit operari baptismus in vno, quam in alio ad remissionem culpæ & pœnæ, quo ad diminutionem pœnæ, & quo ad effectum gratiæ. In hoc Iohan. de Turrecrem. *in c. cum tantum. de consecra. distinct.* 4. ex dictis S. Thom. Sed prius aduertatur, quod nemo potest saluari, nec vitam cœlestem consequi, nisi fuerit baptizatus, vt habetur *Iohan.* 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. *& habetur in cap. non potest. de consec. distinct. 4. & ibi Iohan. de Turrecrem.* Et omnes baptizati ratione remissionis culpæ originalis, quæ baptismo purgatur, gratiam Dei cœlestis accipiunt. *cap. non potest. & ibi Iohan. de Turrecrem. de pœnit. dist.* 1. *& in cap. per baptismum. & in cap. non licet. de consecrat. distinct. quarta.* Et in hoc concludit duab. conclusion. *in d. c. cum tantum.* quod æqualiter operatur effectum remissionis culpæ & pœnæ, in omnibus, & continet perfectionem salutis, ad quam Deus omnes homines vocat, *vt dicit Iohan. de Turrecrem. in cap. ex quo. de consecra. distinct.* 4. Infudit etiam gratiam, *vt per eundem in cap. proprie, loco præallegat.* Sed nunc videndum est, quomodo hæc gratia infundatur, an plus in vno, quam in alio. Idem Iohan. de Turrecrem. *in c. cum tantum. supra allegat.* distinguit, inter adultos & pueros, & dicit, quod inter adultos non æqualiter se habet, sed secundum maius & minus: prout quidam cum maiori fide, & deuotione, accedunt ad ipsum sacramentum baptismi suscipiendum, quam alii, & hoc comprobat ex dict. Dam. dicentis sic: *Peccatorum remissio cunctis æqualiter in baptismo datur: gratia datur autem Spiritus sancti, secundum proportionem fidei & purgationem.* Sed non omnes cum æquali fide, nec æqualiter præparati ad baptismum accedunt, ergo, non omnes ad baptismum accedentes æqualiter gratiam consequuntur, & ista est alia ex suis conclusionibus.

Alia est conclusio in pueris, in quibus concludit, quod baptismus de communi lege, æqualem effectum gratiæ habet: quod probat ex dictis S. Thom. *in 4. sent. d.* 4. cum ait: *In pueris baptizatis, nihil ex parte eorum requiritur, sed habent pro dispositione ad salutem fidem Ecclesiæ, & pro effectiuo salutis virtutem passionis Christi, quæ operatur in baptismo: sed hæc duo æqualiter ad omnes pueros se habent, ergo ipsi pueri non differunt quantum ad effectum baptismi suscipiendum, sed omnes æqualem gratiam suscipiunt. Ideo inter istos non disceptandum de prioritate, aut posterioritate, cum omnes simul simili gratia & æquali fruantur.*

QVadragesimatertia consideratio erit de pueris decedentibus sine merito, & absque baptismate, in quo loco in iudicio vniuersali collocabuntur: an à dextris, vel sinistris comparebunt. S. Thom. *in 4. sent. dist. 47. artic. 3.* & B. Vincent. *in suis ser.* dicunt, quod in iudicio Domini tales pueri comparebunt, sed non sedebunt, neque à dextris, neque à sinistris, (cum electi boni erunt à dextris, & damnati mali à sinistris) sed tales pueri, cum peccato originali mortui, non sunt simpliciter mali, nec boni, ideo in medio inferius collocabuntur, & videbunt gloriam Iudicis, & vindictam exquirent eorum, qui causam eis dederunt perditionis gloriæ, & diuinæ visionis: & omnes huiusmodi paruuli, siue sint filii Christianorum, siue Iudæorum, siue Gentilium, siue in vtero, siue extra vterum decesserint sine baptismate, resurgent, cum corporibus integris, in mensuram ætatis, plenitudinis Christi, 30. annor. vel circa, *vt habetur ad Ephes.* 4. sicut & alii mortui, & ita refert & tenet Barth. Sibyllæ *in suo speculo peregrinarum quæstionum, in sexta quæstiuncula, quintæ quæstio. tertii capitis primæ decadis.* Sed in loco seu receptaculo limbi collocabuntur, in quo est carentia gratiæ, & pœna damni æternalis, sed non pœna sensus, *secundum Petrum de Tarant. & Thom. in 4. dist.* 31.

Sed altius ista repetendo quæreres: Cum sint in limbo, & non in paradiso, an puniantur aliqua pœna, & qua? Et in hoc dicendum est secundum Tho. *in loco inferius alleg.* quod pœna conueniens puerorum, qui sine baptismate cum solo peccato originali decesserunt, est subtractio gratiæ, & per consequens, carentia diuinæ visionis, vt dictum est, ad quam homo per gratiam ordinatur. Sed vlterius videndum est, an tales pueri sentient aliquem dolorem, vel afflictionem interiorem, ex carentia visionis diuinæ. Responderi potest, secundum quod aliqui dicunt, quod tales pueri in limbo ex carentia visionis Dei nullam afflictionem interiorem sentiunt, rationem assignant. Quia, vbi nulla est cognitio, & cogitatio boni propter se facti, ibi nulla est afflictio: sed animæ puerorum, cum solo originali decedentium, sunt in tantis tenebris ignorantiæ constituti, quod nesciunt se ad beatitudinem creatos, nec aliquid de beatitudine cogitant, ideo dicunt nullam illos pati afflictionem. Sed S. Thom. dicit hanc rationem non valere. Primo, quia cognitio naturalis magis viget in anima separata, quam in anima hic coniuncta. Ergo, cum in pueris illis non sit peccatum personale, non debetur eis, vt detrimentum aliquod patiantur in naturalibus, scilicet in naturali cognitione. Item (vt dicit) secundum hoc, illi, qui sunt in inferno, essent melioris cognitionis, quantum ad intellectum, quam pueri in limbo. Nam qui sunt in inferno, non sunt in tenebris ignorantiæ, pueri autem secundum istos sic: & ita damnati melioris conditionis forent, quam pueri huiusmodi, quia nullus est, (vt ait August.) qui non mallet dolorem pati cum sana mente, quam gaudere insanus. Ideo assignatur alia ratio, quare pueri in limbo ex carentia visionis diuinæ, non habeant interiorem dolorem, vel afflictionem, quæ talis est: Duplex cognitio de beatitudine potest haberi, naturalis scilicet & su-

pernaturalis. Animæ autem infantium in limbo, cognitione quadam naturali non carent, quæ debetur animæ separatæ, secundum naturam suam. Imo augetur cognitio eorum naturalis, cum intret medium cognoscendi intellectum separatorum. Ideo de Deo, & de creaturis magnam scientiam habent naturaliter, & maiorem, quam vnquam philosophus in mundo habuerit. Cognoscunt enim naturaliter se ad beatitudinem factos, & quod beatitudo consistit in adeptione perfecti boni: sed non quod tale bonum sit gloria, quam sancti in cœlo possident. Id autem, quod per naturam habetur, possidetur absque dolore: ex hac igitur parte, pueri in limbo nō dolent. Est autem & alia cognitio de beatitudine, quæ habetur supernaturaliter, quæ hic in nobis per fidem plantatur: quæ est de gloria & fruitione sanctorum in cœlo: quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis naturaliter ascendit, *1. ad Corinth. 2.* Quam Deus nobis reuelauit per Spiritum sanctum. *ad Rom. 1.* Quæ quidem reuelatio habetur per fidem, in nobis hic plantatam in sacramentis, vel frequentatis actibus Christianis. Pueri autem in limbo nec fidem de beatitudine in actu habuerunt, nec sacramenta fidei susceperunt, nec per reuelationem. Ergo, nec de carentia eius dolent. Nemo enim dolet de eo, quo se priuari nescit: vel de perditione eius, quod ad ipsum non tangit, aut pertinet. Quia tamen pueri in limbo non impediuntur à perfecta cognitione naturali, primæ causæ, & Dei, & aliarum rerum ex immersione, & afflictione pœnarum, sensus ignis, & vermium conscientiæ, & dæmonum, vt fit in damnatis, ideo de cognitione tali naturali ipsius Dei & creaturarum, gradum aliquem delectationis habent. Quilibet enim in cognitione veritatis naturaliter delectatur: vnde in hac delectatione pueri laudant, & laudabunt, reassumptis corporibus Deum, causam causarum omnium rerum, ab eis naturaliter cognitarum, quod damnatis non accidit, nec accidet: quia vermis eorum viuit, & non morietur, nec vnquam ab inferno deerunt dæmones, nec ignis, ibi à torrendo in æternum deficiet. *hæc Sanctus Thomas in quæstio. disputatis de malo. & in 2. sentent. distinct. 23. quæstio. 2. & ad prædicta facit text. in cap. firmissime. de consecra. distinct. 4. vbi Iohan. de Turrecrem. etiam disputat, an tales pueri puniantur pœna sensibili.*

QVadragesimaquarta consideratio, de reliquiis sanctorum ostendit, quæ etiam sunt honorandæ, & venerandæ, *vt habetur in rubro & nigro, de reliquiis & veneratione sanctorum in antiquis, & in lib. 6. & in clementinis.* Et vt dicit S. Thom. *in 3. part. quæst. 25. artic. vlt.* Adorare, id est venerari debemus reliquias sanctorum. Nam, *vt ait Anton. Floren. in 5. part. suæ sum. tit. 12. cap. 9. in princip.* Qui habet affectum ad aliquem, etiam ea, quæ de ipso post mortem requiruntur, veneratur, non solum corpus, aut partes eius corporis, sed etiam exteriora aliqua eius: puta vestes, & huiusmodi. Nam, *vt author est Herodotus*, Micerinus Rex Ægypt. filiam, quam habebat vnicam adeo dilexit, vt mortuæ cadauer, inclusit aureo bouis simulachro, quod in templis proxime Deos posuit, floribusque ornauit quotidie, admota noctu perpetua lucerna.

Item, Attedius melior, duos habuit liberos, Blesum & Glauciam nomine, quos adeo dilexit, vt dicti Blesi mortui natalem singulis annis celebraret. Martialis *lib. 8.*

Præstas hoc melior sciente fama,
Qui solennibus anxius sepulti
Nomen non sinis interire Blesi.
Et de munifica profusus arca,
Ad natalitium diem colendum,
Scribarum memori, piæq; turbæ.
Quod donas, facies ipse Blesianum.

Item Vrbinum, in agro Reatino delitescentem, cum milites ad mortem inquirerent, seruus eius, domini ornamentis indutus: in eiusdem cubile se reclinauit, vt irruentes hostes Vrbinū esse suspicarentur, & ita primo impetu iugularent. In cuius rei monumentum, Vrbinus mortuo erexit statuam, cum titulo, & inscriptione, quæ tam memorabilem testaretur amorem & fidelitatem.

Item, fidem facit in hoc Arthemisia, quæ Mau[solo] solo marito mortuo, sepulchrum memorabile fecit, *vt infra in vltima parte. in 75. consideratione dici[tur].*

Item, Iulius Cæsar, Syllanæ factionis inimicus, adeo partes Marianas fouebat, vt deiecta tro[]pæa restituerit, statuasque noctu erexerit in Capitolio.

Item, Phydias, statuarius Agorantum Parium discipulum suum adeo dilexit, vt nomen eius suis operibus plerunq; inscripserit.

Item, Nicomedes Rex Bithyniæ, tam propen[]so fuit in Romanos animo, vt raso capite, pileum sumpserit, & se Romanorum libertum vocauerit.

Cum autem sanctos Dei in veneratione debeamus habere, tanquam membra Christi Dei filii & a[]micos, & intercessores nostros, supra ista par. dictum est: Ideo eorum reliquias, qualescunq; honore congruo in eorum memoria venerari debemus, præcipue eorum corpora, quæ fuerunt templum Dei, & organa Spiritus sancti in eis habitantis & operantis, & sunt corpori Christi configuranda, per gloriam resurrectionis. Vnde & ipse Deus huiusmodi reliquias conuenienter honorat, in eorum potentiam miracula faciendo. Et, *vt dicit Hieronym. ad Ripar[ium]* Nos nec martyrum reliquias, nec angelos adoramus, scilicet adoratione latriæ: honoramus autem martyrum reliquias, vt eum, cuius martyres adoramus, honoremus seruos, vt honor seruorum redundet in Dominum. Et habetur *Psal. 75.* Et reliquiæ cogitationis, diem festum agent tibi: quoniam g[]ta est apud Deum. Ea, quæ à nobis sic habetur p[]teritorum nostrorum bonorum recordatio, vt de [] non in bonis, sed in domino gloriemur. Et ita r[]munerantur à Deo bonorum reliquiæ, & vtilis [] ipsorum memoria: quemadmodum etiam dicim[us] in iure humano, quod memoriæ seu reliquiæ pri[]næ qualitatis bonæ, multum operantur, vt per mu[] comprobat Felin. *in capit. quæ in ecclesiarum. colum.* [] *versic. Fallit quinto. extra de constitut.* Dicam latius [in]*fra in 3. part. in 36. considerat.* vbi de huiusmodi mem[o]ria pristinæ dignitatis scribitur. Et ad istud prop[o]situm, Iohan. de Montocolon ciuis & contempo[ra]neus noster, *in suo promptuario iuris. in verbo, reliq[uiæ]* [] adducit decisiones Felin. *in d. c. quæ in ecclesiarum.* [] tamen, vt dicit, sunt in publico venerandæ, nisi p[]us approbatæ per summum Pontificem, & per [se]dem apostolicam canonizatæ, quod quomodo fi[at] & quæ requirantur, habetur *in cap. 1. de reliquiis & ve[]ner. sanctorum*, fient aliquæ considerationes in [se]quentibus.

Qua[]

QVadragesimaquinta consideratio. Non solum sancti venerandi, & honorandi sunt, sed etiam eorum imagines venerandæ sunt, propter illos, *cap. per latum. & c. venerabiles. de consecra. dist. 3. & ibi gloss. in ver. fregisse. & in verbo, cultu, & per gloss. in ver. in deuotionis. in c. si canonici, de offic. ordin. in 6.* Et, vt scribit Ouid. *de Ponto. lib. 2.*

Felices illi qui non simulachra, sed ipsos,
Quiq; Deum coram corpora vera vident, &c.

Et sequitur:

Sic homines mouere Deos, quos arduus æther
Occulit, & colitur pro Ioue forma Iouis.

Et videatur Cardi. *in clem. vnica versic. O excellentissimum. de reliqui. & venerat. sanctorum & in duob. canonibus supra allegat.* satis probatur, quod licitum est in Ecclesia Dei facere imagines Christi, & sanctorum, quæ sunt venerandæ: & causas ibi vide, quicquid audeant dicere quidam hæretici, insequentes damnabiles opiniones Lutheri hæretici, quem Deus in sensum bonum reducat, ad suas infinitas hæreses seminatas extirpandum, & annihilandum.

Et ample per Ioan. Damascenum, & Commentatorem, ibi in suo opere theologali *lib. 4. c. 17.* vbi dicit, quomodo imagines sanctorum, etiam antiquo tempore fuerunt approbatæ, & etiam certo tempore reprobatæ, videlicet tempore Leonis III. Imperatoris, & Greg. II. summi Pontific. per Antonium Florentinum *tertiæ suæ summæ part. titulo 12. capit. 9. §. primo, secundo & quarto.* vbi expresse scribit de veneratione imaginum.

QVadragesimasexta consideratio. Quoniam ante dictum est de veneratione & honore sanctorum. Sciendum est qui dicantur sancti. Et in hoc sic distinguendum est: aut consideramus hanc Ecclesiam militantem, & sic in hoc seculo viuentes. Aut Ecclesiam triumphantem, & per consequens eos, qui de hac vita migrauerunt, & cum ambo sint laudandi, & venerandi, de ambobus dicetur.

Primo de his, qui in hoc seculo sunt viuentes, qui videntur esse omnes munde ac virtuose viuentes, qui merito sancti dici possunt. & ita intelligitur, quod habetur *in c. tenere debet 31. distinctione. & Leuitic. 31. & 1. Petri cap.* vbi dicitur. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum dominus Deus vester.* & *in cap. proposuisti, & cap. plurimos. 82. distinct.* & est text. *in cap. non oportet. 81. distin.* & ibi Arch. & facit text. *in c. Maximilianus ibi: quia qui sancti non sunt, sancta tractare non possunt,* ea distinct. quam ita intellexit Arch. *in d. cap. tenere.* facit etiam text. *in cap. non vos. vers. quis enim sanctum dubitet. 4. distinct.* & *Psal. 17.* cum sancto sanctus eris, & cum innocente innocens eris. Et illud: *Non enim loca, sed vita & mores sanctorum, faciunt sacerdotem.* de quo *in princip. 4. distinct. & in cap. multi. & in cap. non est facile, ea distinct.* Et *Eccles. 27.* Cum viro sancto, assiduus esto. & facit text. *in cap. sancta quippe rusticitas. 2. quæst. 7.* Et facit satis text. *in l. sanctum. ff. de rer. diuisione.* vbi sanctum dicitur, quod ab iniuria hominum defensum est, atque munitum. Facit text. iuncta gloss. *in verbo, sanctificetur, de successio. ab intestat.* Et dicit Gemini. *in capit. non decet. de immunit. Ecclesi. in 6.* quod loca sacra sunt sancta, id est firmata pœnis, & statuis, contra delinquentes, in illis, *vt in authent. vt liceat matri & auiæ. §. penult. incipient. quia vero. collat. 8. & in §. sanctæ. institut. de rerum diuisione, & l. si quis in hoc gen. Cod. de episcop. & cleric. per. id, quod habetur in cap. imprimis. 2. quæstione prima.* Et facit ad propositum, & ad dictas duas significationes, id quod dicit S. Thom. *2. 2. quæst. 8. art. vlt.* quod nomen sanctitatis duo importare videtur. Vno modo, mundiciem, & huic significationi competit nomen Græcum. Alio modo, importat firmitatem: vnde apud antiquos, sancta dicebantur, quæ legibus erant munita, vt violari non deberent. Vnde aliquid dicitur esse sanctum, quia est lege firmatum, vt dicit Vlpian. *in l. sacra. §. proprie. ff. de re. diui.* vel etiam, (vt dicit S. Thom. *in loco ante alleg.*) hoc nomen, *sanctis*, secundum Latinos ad mundiciem pertinet, vt intelligatur sanctus, quasi sanguine tinctus, eo, quod antiquitus illi, qui volebant purificari sanguine hostiæ tingebantur, *vt dicit Isid. in lib. 10. Etymologiarum. cap. incipi. Sapiens, &c.* Et vtraque sanctificatio competit, vt sanctitas attribuatur his, quæ diuino cultui applicantur, ita, quod non solum homines, sed etiam Templum, Vasa, & alia huiusmodi, sanctificari dicuntur, ex hoc, quod cultui diuino applicentur. Hinc etiam dicuntur sancta sanctorum, de quibus per Panorm. *in cap. 1. de vita & hone. cle.* Mundicia enim necessaria est ad hoc, quod omnes Deo applicentur: nam mens humana inquinatur ex hoc, quod inferioribus rebus coniungitur, sicut quælibet res, ex immixtione peioris sordescit, vt argentum, ex immixtione plumbi. Oportet autem, quod mens ab inferioribus rebus abstrahatur ad hoc, quod supremæ rei possit coniungi, & ideo mens sine mundicia Deo applicari non potest. Vnde *ad Hebr. penult.* dicitur, Pacem sequimini cum omnibus, & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.

Firmitas etiam exigitur, quod mens Deo applicetur. Applicatur enim ei sicut vltimo fini, & primo principio: huiusmodi autem oportet maxime immobilia esse. Vnde dicebat Apostol. *ad Rom. 8.* Certus sum, quod neque mors, neque vita, separabit me à charitate Dei. sic ergo sanctitas, siue sanctimonia, quod idem est, per Arch. *in cap. victor. 3. distinct.* dicitur, per quam mens homini seipsam, & suos actus, applicat Deo, ideo Iurisconsl. *in d. l. sanctum. ff. de rerum diuisione.* quod sanctum, dictum est à sagminibus, sunt autem sagmina herbæ quædam, quas legati populi Romani ferre solebant, ne quis eos violaret Sicut legati Græcorum, ferunt ea, quæ dicuntur ceritia. Vnde, *vt dicit ibi gloss. in verb. violaret.* legati dicuntur sancti, *per l. fin. in princip. ff. de leg.* hinc descendit verbum, *sanctio*, inuiolabilis, & ab iniuria hominum tuta legalis statuitio. & ita intelligitur *l. sanctio legum. ff. de pœnis.* & sumitur multipliciter, *vt habetur in 1. gl. in proœ. Digestorum. & notatur per Archiepisc. in c. statutum. de rescript. libro sexto. & vide Dionysi. de diuinis nominibus. capit. duodecimo.* Et ista sanctitas in multis honoratur, id est priuilegiatur, *vt infra in vltima consideratione.*

Aut vero consideramus Ecclesiam triumphantem, & sic omnes habitantes in cœlesti patria, non solum animas beatorum, sed etiam ipsas intelligentias, hoc est angelos, sanctos, dici debere, cum omni refulgeant mundicia: Imo non possent esse immundi, alias essent imperfecti: quæ imperfectio, in cœlo non admittitur, vbi est Deus qui est summum bonum, & Ens perfectissimum, quo omnes beati fruuntur: Vnde merito eos sanctos appellamus, imo Deus ipse dicitur sanctus, *vt ample dixi supra ista parte. in prima consideratione, & habetur Psalm. 15. Nec dabis, sanctum tuum videre corruptionem.*

Aduerte tamen, quoniam apud nos sanctus, & beatus differunt. quoniam beatus dicitur, cuius nec dies mortis, nec officium in eius memoriam celebratur. Nec etiam sibi Ecclesia dedicatur. Sanctus vero non dicitur, nisi præcedente canonizatione inducta ab Ecclesia, & secundum formam ab Ecclesia traditam, de qua infra dicetur. & ita communis vsus loquendi obseruat qui in multis attenditur. *l. librorum. §. quod tamẽ Cassius. ff. de leg. 3. & ibi Bar. & in l. cum de lanionis. §. asinam molendinariam. ff. de fundo instru. instrumentoque legato. Felinus ample post Ant. de Butrio in proœ. decret.*

Quandoque tamen etiam canonizati dicuntur beati, *vt in c. ibi: qui beato Petro æternæ vitæ clauigero. 22. distin. in c. non nos B. Petrum. 40. distin.* vnde omnis sanctus canonizatus dici potest beatus, sed non econtra.

In vita vero quis non potest dici beatus *secundum Thom. in 1. parte. q. 12. artic. 10. & 11. & 2. 2. quæst. 233. art. 2. & in 4. distinct. 42.* Nam beatitudo idem est quod vita æterna, quod est pax & Regnum cœlorum, secundum Thom. *in 4. d. 49. art. 7. 8. & 9.* Et secundum Albericum de Rosate *in suo dictionario. in verbo, beatitudo.* nihil aliud est beatitudo, quam reuelatio magni Dei & saluatoris nostri Iesu Christi, *vt in c. ieiunium. de cons. dist. 5.* quo etiam per Thom. 2. 2. 156. *in vltimo artic.* vel secundum Boeti. *in 3. lib. de consol. philosophiæ cap. 3.* Beatitudo est status omnium bonorum aggregatione perfectus & ibidem, beatitudinem summum bonum esse diffinit, ad hoc potest allegari illud Ouidii *Met.*

Diciq; beatus,
Ante obitum nemo, supremaq; funera debet.

Beatus enim est beatum facere, id est, prodesse. *tex. & in l. bonorum. ff. de ver. sig.* improprie tamen in hac vita dici potest beatitudo, prout loquitur *dict. l. bonorum. & l. iniquum. C. qui acc. non poss.* vbi dicit litera: *Iniquum longe à beatitudine seculi vestri esse credimus.* & ita intelligitur illa beatitudo, quæ summis Pontificibus attribuitur. & text. *in cap. legi. in fin. ibi: beatitudo tua. 16. quæst. 1.* etiam in vita dicimus sanctitatem, vt ante dixi. etiam dicitur de Papa, qui & sanctissimus dicitur, & de Episcopo & de Principe, *vt infra in 4. & 5. partibus,* vbi de Papa, Episcopo, Imperatore, & Rege nostro Francorum dixi. Sed prout in hac parte intelligimus, sanctus dicitur, qui est ab Ecclesia canonizatus aut canonizatione Ecclesiastica cõfirmatus & approbatus, secundum quod accipitur, *in c. sanctorum. in princip. 70. distinct. & in rub. & text. de reliquiis & veneratione sanctorum. in decretalibus. & lib. sexto. & habetur in c. 1. de vita & honestat. clericorum in antiquis.* Sic, quod non licet aliquem venerari pro sancto, nisi sit approbatus à summo Pontifice, & sic canonizatus, vt statim dicam.

Quadragesimaseptima consideratio. Nunc ad materiam canonizationis condescendamus. In qua dico solus Papa potest canonizare sanctum, & ista est opinio Panormitani & Imolę *in cap. fin. de feriis. per text. in c. 1. in fine de reliquiis & veneratione sanctorum. extra.* vbi expresse cauetur, quod sine speciali licentia Papæ quis canonizari non potest, *idem Imol. in cap. venerabili. de testibus. extra. Host. in summa. eodem tit. de reliquiis & veneratione sanctorum. Anton. Florent. in tertia parte suæ sum. tit. 22. cap. 5. §. 5.* & pro hac opinione Iohan. And. *in cap. vnico. in verbo, sedis. de reliquiis & veneratione sanctorum, in sexto.* adducit quinque rationes post dictam gloss. quæ ibi videri possunt: quibus accedat, quod Papa repræsentat Deum in terris, & tenet eius vices. *capit. quanto. de translatione Episcopi. capit. vt nostrum. vt Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur. cap. fundamenta. §. docet de ele. libro sexto. clem. §. 1. de Magistris. Speculat. tit. de legato. §. nunc est sciendum. versi. 89. & gloss. in verbo, quod Deo, in cap. serpen. de pœni. distinct. 1.* Et fuit de mente Thomæ *in tract. suo contra Græcorum errores. capit. 71* in quantum allegat Chrysostomum *super humilia. distinct. 85.* dicentem de Christo, Iacobum localiter in loco terminauit, Petrum autem totius orbis magistrum & doctorem, vbi latius per ipsum, & dixi ante: & idẽ voluit *in tertia parte summæ. quæst. 8. art. 1. & in quarto sentent. distin. 15.* dicens Papam esse caput vniuersalis Ecclesiæ. facit *cap. in nouo. cum c. seq. 21. distinct.* Et idem *in tractat. contra impugnantes religionem.* & Scotus *in tractatu de perfectione statuum. quæstion. 9.* dicit quod Papa est Vicarius Christi, non solum in quantũ Christus fuit Ecclesiæ Prælatus, sed in quantum fuit totius mundi dominus, & quod iuste de statu & bonis hominum potest ordinare. Et dicit Thomas *in quarto sent. distin. 19.* quod Papa habet plenitudinem potestatis in vniuerso sicut Rex in regno. Et idem *in tractatu de errore Græcorum. in consilio 72.* tenet, quod de necessitate salutis est, subesse Romano Pontifici: & allegat Cyrillum *in libro Thesaurorum,* & Maximianum *in Epistola directa orientalibus.* Vnde dicit Hostien. *in dict. cap. quanto.* quod Deus & Papa faciunt vnum & idem tribunal. & dicit Bald. *in l. Barbarius Philippus. ff. de officio prætoris.* quod Papa est supremus Dei Vicarius, & qui contrarium dicit, mentitur: & in finalibus verbis dicit, quod Papa est super omnia, & super omnia in spiritualibus. Dixi supra *in ista parte 30. consideratione. versi. secundus locus. circa fi.* & *infra in quinta parte, in septima consideratione.* Ex quo cum sit Vicarius supremus Dei, & sit in locum eius in hoc mundo subrogatus, tanquam sapiat naturam eius, qui canonizat sanctos in Ecclesia triumphante, sic canonizabit in Ecclesia militante: & ista est communis sententia, vt dicit Imol. *in dict. cap. fin. extra de feriis.* Et ita etiam tenet Iohan. de Turrecremata *in cap. 1. de consecrat. distinct. 3.* quod canonizatio sanctorum rationabiliter reseruatur summo Pontifici triplici ratione, quas ibi vide.

Nec in hoc requiritur consensus Cardinalium. *gloss. in verb. contingeret. in dict. cap. fundamenta. in §. docet. de elect. in 6. ita etiam tenet Iohan. Andre. & Dominicus in c. super eo, de hæreti. lib. sexto. Salic. in rubr. C. de legibus, allegans notata per Arch. in cap. quæ ad perpetuam, & in c. sunt quidam, 2. quæst. 1. & in cap. quamuis, de officio ordinarii. in sexto.* cum hoc pendeat ex illa dubitatione: de qua Papa possit ardua sine consilio Cardinalium: de qua ample Barbat. *in consil. primo. in primo volumine. & in tractat. de præstantia Cardinal.* Cum canonizare sanctum sit quid arduum, *vt dicit Iohan. Andr. in d. cap. vnico de reliquiis & veneratione sanct. in 6. hanc etiam partem tenet Anton. Florent. in sua sum. in 2. part. 3. part. in charta.*

Martinus Laudensis *in tractat. de Cardinalibus. quæstio. octuagesimaoctaua.* videtur tenere contrarium, & istud idem tenet *Iohan. Monachi. in d. c. super eo. Cardinal. Florent. in cap. petitio. & ibi Iohan. de Anania. de homicidio. idem Cardinal. in cap. secundo. de clericis non residentibus. Bald. in l. cum Ia. C. de bon. quæ lib. & in l. fin. C. de diuer. rescript.* Et pro certo istud est mare magnum, sed ad propositum, bonum est, quod Papa faciat ex consilio, non quod teneatur ad hoc, nec illud sequi.

QVadrageſimaoctaua conſideratio. Epiſcopus an poſsit decernere in ſua diœceſi aliquem ſanctum venerari & feriari, ſeu ſolennitatem celebrari ſine populo? Videtur quod ſic, prout viſus eſt aliquãdo tenuiſſe Ant. de Buſt. *in c. fin. de feriis extra.* ſed poſt mutauit opinionem. Sed iſtam etiam opinionem tenet Pano. *in d. ca. fin. per textum ibi, & in c. 1. de conſec. diſt. 3.* vbi expreſſe dicunt text. Cæteriſque ſolennitatibus quas ſinguli Epiſcopi in ſuis diœceſibus cum clero & populo duxerunt ſolenniter venerandas. Et ita etiam tenet ibi Barba. vbi dicit, quod Anton. de Butrio non bene dicit, dicendo. Quod ille textus habet duas lecturas: quia, vt dicit Papa *in d. c. ſi.* ponit verba *d. c. 1.* & ſic declarat qualiter debeat intelligi ille text. alias, ſi eſſet dubius non mereretur ad hoc allegari: Quoniam, vt inquit Philoſophus. Quod multipliciter exponitur, eius veritas ignoratur. Refert Bal. *in l. nec quicquam. §. vbi decretũ. ff. de officio proconſulis.* Et facit, quoniam, *vt ait gl. in verbo, vſuris. in clemen. diſpendioſam. de iudiciis.* Papa non poteſt tollere ordinem iudiciarium in foro ſeculari, ſed bene poteſt in foro ſuo. *quam gl. pro ſingulari allegat Bald. in l. eos. §. fin. de vſu.* Ideo licet Epiſcopus poſsit decernere aliquem ſanctum in ſuis Eccleſiis venerandum ſine populo, non tamen populo præcipere, vt veneretur abſtinendo ab operibus, ſine eius conſenſu, cum de eius præiudicio agatur. Quoniam in his, in quibus verſatur præiudicium populi, aut ſubditorum, non poteſt ſtatuere Epiſcopus ſine eius conſenſu, vel ſaltem eis præſentibus. *vt dicit Imola in c. veſtra. extra de locato. & in ca. fin. de officio legati. & confirmat Federicus de Senis conſi. 17. alleg. per Imo. in d. cap. veſtra. ita etiam tenent ipſe Imo. in d. cap. fin. & Archi. in. d. cap. 1. de conſecr. diſtin. 3.* Dicit tamen Abbas *in d. c. fin.* Quod ſi populi contradicto non ſit ex iuſta cauſa & Epiſcopus moueatur aliquibus iuſtis cauſis, quod poterit hoc facere non obſtante contradictione populi: puta (vt dicit) ſi decernat quem ſanctum venerandum, qui fuerit ortus de loco, prout videtur ſentire gloſſ. vlt. *in d. cap. 1. de conſec. diſt. 3.* & quod in ſimili dicit Arch. *in cap. vt animarum. de conſtit. in 6.* & text. *in c. 1. de his quæ fiunt à maiori par. Ca.* Et idem etiam dicit Barb. *in d. c. fin.* quod ſi Epiſcopus habeat iuſtam cauſam, puta, quia ſanctus ſit oriundus de loco, quod poteſt etiam inuito populo decernere illum venerandum: quoniam propter ſanctimoniam recedimus à legibus communibus: quia dicitur eſſe gloria patriæ ſuę. Allegat in argumentum textum ſingularem iuncta doctrina Bald. *in l. ſed & reprobari. §. ſi. ibi: valde tamen diſciplinatos. ff. de excu. tutorum.*

Quicquid tamen dicant Panor. Imo. & Barb. Videtur, quod opinio Ant. de Buſt. ſit verior per rationem per eum allegatam. Cum in his quæ tendunt in fauorem animæ, quilibet eſt ſubiectus Epiſcopo. *cap. cum ſit generale. de foro comp. c. nouit. de iudiciis. cap. per venerabilem. qui filii ſunt legi. extra.* Et huic rationi non reſpondet Pan.

Facit, quoniam quo ad actus ſpirituales peragendos, conſenſus laicorum non debet eſſe in conſideratione, ſicut videmus in electionib. faciendis de prælatis Eccleſiarum, *vt in c. Meſſana. c. ſacroſanct. de elec. cum pluribus aliis.* Facit quod habetur *in c. 2. de inſtitutio. & in cap. fin. de rebus Eccleſiæ non alienandis. & in c. Eccleſia. de conſtitutio.* Ergo in hoc caſu, vbi eſt quæſtio de actu ſpirituali, non eſt neceſſarius conſenſus populi tanquam laicalis.

Et ad textus allegatos pro opinione Panor. & ſequacium reſpondeo, qnod textus non dicunt, quod veneratio ſanctorum ſit inducenda & decernenda per Epiſcopum cum clero & populo: ſed dicunt, quod feſtiuitates ſanctorum ſunt venerandæ per Epiſcopum cum clero, & populo, quod aliud eſt, prout dicit ibi Bald. qui hoc cognouit, cum dicit: *Non intelligas, quod iſti poſsint has feſtiuitates inducere, ſed inductas poſſunt feriare. ſcilicet, clerici, reſpectu officii celebrandi in Eccleſia, & populi reſpectu artis non exercendæ illo die.*

Vel aliter dici poteſt, quod dictio, *cum*, ibi poſita, cum dicit, quas ſinguli Epiſcopi in ſuis diœceſibus cum clero & populo, non coniungit principaliter, ſed acceſſorie. *l. 1. & 2. ff. de pen. legata.* notatur *in §. ſi quis ancillas. inſt. de legat.* facit quod dicit Bart. *in auth. ingreſſi. colum. pen. C. de ſacroſ. eccle.* vbi facit differentiam, an quis dedicat ſe cum ſuis bonis an ſe & ſua bona, quia dictio, *&*, coniungit principaliter: & actio, cum acceſſorie, *d. l. 1. & 2.* Ex quo, cum in illo textu illa coniunctio cleri & populi non fiat principaliter, ſed acceſſorie, non eſt dicendum, quod conſenſus eorum debeat interuenire principaliter, & ſic neceſſario, ſed ſolum per quandam conſequentiam tanquam acceſſorie ad ipſum Epiſcopum, qui in ſpiritualibus eſt caput, principalis omnium in ſua diœceſ. *capit. omnes baſilicæ. 16. q. 7. & in can. regenda. 10. quæſt. 1.*

QVadrageſimanona conſideratio. Duo requiruntur ad hoc, vt quis poſſit ſanctus canonizari. Vitæ, ſcilicet ſanctitas præteritæ, & quod Deus in eius perſona, ſiue in vita, ſiue operatus fuerit miracula: & in hoc ſola ſanctitas vitæ, quo ad actum canonizandi non ſufficit. quoniam poteſt eſſe ficta, vel ſimulata, & non ad bonum finem, ſed potius appetitu inanis gloriæ, ſcilicet vt diceretur bonus, licet non eſſet, vt ſunt hypocritæ, iuxta dictum *Matth. 7.* Incedunt induti pellibus ouium, iutus vero ſunt lupi rapaces. Vnde huiuſmodi vita non eſt meritoria, imo demeritoria: & contra tales exclamat Paul. *in Epiſt. 5.* Vide quantum bonum eſt charitas, ſi ita martyrium ferimus, vt noſtras velimus reliquias ab hominibus honorari, & ſi opinionem vulgi ſectantes trepidi ſanguinem fuderimus, & ſubſtantiam noſtram, vſque ad medietatem propriam dederimus, huic operi non tam præmium quam pœna debebitur, & perfidiæ magis tormenta ſunt quam corona victoriæ. de quo tranſſumptiue, *in cap. vide 1. q. 1.* ideo dicit ibi gl. 1. quod dare eleemoſynam ad vanam gloriam peccatum eſt, *ar. ca. militare 23. q. 1.* Vnde dicitur in Euangelio *Matt. 1.* Cum facis eleemoſynam, noli tuba canere ante te. Et eodem loco in fine. Neſciat ſiniſtra, quid faciat dextera. Et hæc bonitas vitæ conſideratur in multis laboribus, in moribus caſtis, in ſtrenuis actibus, *cap. miramur. 61. diſt.* Et hoc oportet præſenti teſtificatione prædicari, & bonæ famę præconiis non taceri, *c. 4. 13. q. 2.* Maxime, quæri debet de ſimplicitate & humilitate: Quia ſuperbis Deus reſiſtit, humilibus autem dat gratiam. *Iac. 4.*

Item debet inquiri, an in vita perſecutiones paſſus fuerit. *cap. omnis qui. 7. quæſt. 1.* & an paſſus ex charitate. *cap. fin. incip. Ibi adunati in loco ante alleg. & d. capit. vide quantum bonum. Iſta probantur per doc. in capit. 1. de reliquiis & veneratione ſanctorum. extra. per Ioan. Andr. & alios doct. in vnico. eod. titul. n 6.*

Et ad probationem vitæ laudabilis canonizandi in confeſſoribus adduci poteſt, quod dicitur de Epi-

ſcopo confirmando, *ſecundum Hoſt. in ſum. de elect.* §. *quis eligitur. verſic. canon tamen antiquus dicens*: Quod debet eſſe natura prudens, docilis, moribus temperatus, vita caſtus, ſobrius, ſuis negotiis ſemper cauens, humilis, affabilis, miſericos, literatus, in lege Domini inſtructus, in ſcripturarum ſenſibus acutus, in dogmatibus Eccleſiaſticis exercitatus, & ante omnia fidei documenta ſimplicibus aſſerens, ſcilicet, patrem & filium, & ſpiritum ſanctum, & *c. ca. qui Epiſcopus* 23. *diſtinct.* & *c. fin.* 50. *diſtinct.* In martyribus enim non fit tanta examinatio, ſed quæritur tantum de miraculis, & cauſa, propter quam paſſi ſunt. *argu. can. catechumenum.* & *can. baptiſmi vicem. de conſecr. diſtinct.* 4. *ſecundum Hoſt. in ſum. de reliquiis* & *veneratio. ſanctorum. ver.* & *hæc intelligas.* Sufficit tamen iſta ſanctitas vitæ ad meritum animæ canonizandi *ſecundum Aug. in ca. teneamus.* 1. q. 1.

Secundo (vt dixi) requiritur, vt ad ſanctum canonizandum ſit miraculum, *vt notant doctores in loco ſupra allegato.* & in hoc requiruntur quatuor.

Primo, quod ex Deo, non ex arte vel Diabolo contingat, quoniam aliquando etiam miracula fiunt per malos: ideo neceſſe eſt, Martyres à Deo impetraſſe, quæ mandat. *c. ſi quis præpoſtera.* 50. *diſt.* & hoc caſu procedit illud quod dicitur, quod facere miracula eſt donum ſpiritus ſancti, *vt in ca. quærendum. de pœni. d.* 2. & *ibi notatur.* alias non eſt miraculum, ſicut fecerunt magi Pharaonis, qui fecerunt rana & ſerpentes conuertentes eorum virgas, ſicut faciebat Moyſes, de quibus *in c. nec mirum.* 26. *quæ.* 5. & illud proprie dicitur præſtigium. *c. re vera.* & *ibi Arch. de conſe. diſt.* 2.

Secundo, requiritur, quod ſit contra naturam ſicut dictum eſt de virga Moyſi mutata in ſerpentem. & de Aſina, loquente ad Balaam: de quibus *in d. c. re vera.* & *in c. cum ex iniuncto. de hæreticis.* & *in d. cap. re vera.* ponitur de virtute dictæ virgæ de qua etiam habetur *Exod.* 6. 8. 14. 16. 17. & *Ioſ.* 3. & 4.

Tertio requiritur, quod non vi verborum, ſed ex hominum merito illud contingat. Nam panis & vinum, poteſtate, & virtute verborum tranſubſtantiatur in corpus & ſanguinem. *cap. cum Marth. extra de celebra. miſſ.* & ſic requiritur, quod miraculum ſit euidens, non autem latens, & credibile, vt eſt Euchariſtia.

Quarto requiritur, quod ſit ad corroborationem fidei. Herba enim miniſterio hominis tranſit in vitrum, & nil ad corroborationem fidei: Ideo ad canonizationem niſi hæc quatuor cōcurrerent in miraculo, non prodeſſent, quia non eſſet miraculum, ſed potius miraculoſum, *vt dicit Ioan. And. in d. c. vnico. de reliquiis* & *veneratione ſanctorum. in verbo ſedis. circa finem.* & *Hoſt. in ſumma ſup. al. ver. item quærendum eſt de miraculis. Arch. in d. c. teneamus.* 1. *q.* 1. *Hoſt. Io. And.* & *alii in c. venerabili. de teſtib. ext.*

QVinquageſima conſideratio. In qua de forma canonizationis ſanctorum ſcribitur, & ſequendo Doctrinas Doctorum *in dicto c. primo, de reliquiis,* & *veneratione ſanctorum: in antiquis*: reperio ad hoc duodecim eſſe requiſita, quæ ſeruari debent, ſecundum ordinum infra ſcriptum.

Primo debet expectari, quod aliquæ perſonæ honeſtæ, & authenticæ, denuncient factum Roma. Pōtifici, & ſupplicent pro canonizatione facienda, & hoc non ſemel, ſed pluries, & inſtanter: ſicut notatur de ceſſione & petitione palii. *ca. quidam cedendi. extra de renuntiation. c. cum poſt petitam. de elect.* Non enim conſueuit ſtatim moueri ad committendam talem inquiſitionem Rom. pontifex, ſed potius expectat[...] quam diu pulſetur, & famam accedere, & vtrum mi[...] racula creſcant, & continuentur, antequam inqui[...] tionem committat, & bene, cum miracula ſeu mira[...] loſa quandoque fiunt per malos, *ca. teneamus.* & *can.* [...] *mirum.* 26. *quæſtione* 5. *gl.* & *doct. in cap. cum ex iniuncto.* [...] *hæret. Bal. in c. venerabili. de teſtibus. extra.* Vnde caue[...] dum eſt, ne populus decipiatur, *vt in capit. fin. ext[...]* *de reliquiis,* & *venera. ſanctorum.* Et quia circa maior[...] maius periculum vertitur, ideo cautius eſt agendu[...] *c. quieſcamus.* 42. *diſtinct. ca. miramur.* 61. *diſtin. cap.* [...] 7. *quæſt.* 2. *c. vbi periculum. in prin. de elect. in* 6. & *in l.* [...] & *ſi quis. ff. de Carbo. edicto.* dicunt tamen aliqui, quo[...] fiat eluſio, vix poſſunt continuari miracula, vltra q[...] draginta dies.

Secundum eſt requiſitum, quod ſi continuen[...] ſupplicationum inſtantiæ, & fama, & miraculor[...] continuatio perdurare dicatur, conſueuit Ro[...] Pontifex hoc proponere intra fratres, & aliqui[...] Epiſcopis patriæ illius, qui dicitur ſanctus vel co[...] ciniæ, vel aliis perſonis honeſtis & incorruptibili[...] committere, vt inquirant de fama, & deuotione p[...] puli, & de miraculis, & aliis, quæ ſunt eidem nun[...] da in genere & non in ſpecie, & quo ad famam, & [...] quo ad veritatem. Et quod ſcribant quæ inuene[...] & an eis videatur, quod ſuper veritate eorunde[...] inquiſitio committenda.

Tertium eſt, ſi tales deſcribunt talia, per qu[...] deatur, quod inquiſitio veritatis ſit committend[...] quirit iterum ſummus Pontifex fratrum co[...] vt diffinit, vtrum ſit inquiſitio committend[...] non.

Quartum, quod ſi inquiſitio ei committenda [...] detur, iterum reſcribit eiſdem, vel aliis, quod iteru[...] veritatem requirant. Primo de fama, ſecundo de [...] ta, tertio de miraculis exacte, diligenter, fideliter [...] prudenter, ſecundum artic. & interrogatoria, q[...] ſub bulla ſua tranſmittit: de quo notat. *in ca. vene[...]* *li. de teſtib. extra.* & quod inuenerunt, remittant ſi[...] gillis incluſum.

Quintum, quod remiſſa inquiſitione comm[...] tur examinatio in curia, aliquibus capellanis, vel [...] perſonis authenticis, & diſcretis, quæ etiam form[...] rubricas.

Sextum, quod rubricæ ſic factæ exacta dilige[...] examinentur per dominum Papam, & eius fratre[...] requirat Papa conſilia eorundem, an ſcilicet vide[...] tur probata talia, propter quæ ſit canonizatio n[...] immerito facienda.

Septimo, quod ſi videtur Papæ, quod ſit facien[...] hoc ſecrete diffinit inter fratres. Pro hoc facit, q[...] in ſimili dicitur de ſubſtantia ex forma electionis [...] *notant doctor. in c. quia propter. de elect.* & *ibi gl. in ver[...]* *maior.*

Octauum, quod coadunatis Epiſcopis, qui ſ[...] præſentes in curia, narret publice in conſiſtorio [...] quæ acta ſunt & probata, ſecreta diffinitione iam [...] cta ſuppreſſa, & requirat conſilium Prælatorum: [...] cit gl. *in ver. conſilio. in c. Anaſtaſius.* 19. *diſt.* quæ di[...] quod Papa tenetur requirere conſilium Epiſcop[...] rum, vbi de fide agitur: *quam gl. ſequuntur ibi Domi[...]* & *Cardi. etiam facit, quod dicit Panorm. in cap. ſignifica[...]* *de elect.*

Nonum, quod aſſignatur certa dies, vt omnes c[...] ueniant ad certam Eccleſiam, in qua accende[...] cerei multi, & ſternitur tapetis Eccleſia, & parat[...] & illuc conueniunt Papa, fratres & totus clerus, [...]

facit sermonem. Summus Pontifex processum recitans, & probata, inducens populum ad orandum, quod Deus non permittat eos errare in hoc negocio.

Decimum, quod flexis genibus fiat deuota oratio & cantetur: *Veni sancte spiritus*, vel alius hymnus, siue antiphona conueniens.

Vndecimum, quod surgat Papa ab oratione, & diffiniat illum, de quo agitur, sanctum esse, & sanctorum Catalogo conscribendum, & festum suum tali die colendum, in quantum dicitur sanctorum Catalogo conscribendum. Facit pro hoc gl. notabilis, *in l. eos, in verb. qui. C. de off. magistri militum.* quæ dicit, quod qui nõ sunt scripti in matricula, sunt tanquam priuati. Ideo dicit Aug. *in authent. de mand. Princi.* §. *pen. in c. siquidem. post gloss. ibi in d. verbo, colla.* 3. quod solum militibus scriptis in matricula danda sunt priuilegia militaria. Vnde dicit Bald. *in l. diximus. in fin. ff. de excus. tuto.* quod mercator non descriptus in matricula non gaudet priuilegio mercatorum. facit *c. si Romanor. 19. dist.* vbi probatur, quod qui non reperitur scriptus inter alios de vniuersitate, non præsumitur esse de vniuersitate.

Duodecimum & vltimum requisitum est, quod cantetur: *Te Deum laudamus.* & celebret Papa missam solenniter in honorem eiusdem sancti. Et in hoc, quod dicit, quod cantatur: *Te Deum laudamus.* facit, quia Ecclesia, quotidie in officio in fine horæ matutinæ cantat illud canticum. Idẽ fit peracta Episcopi electione, *secund. Spec. tit. de elect.* §. 1. *versic. consequenter.* In fine enim cuiuslibet operis laudandus est Deus, & gratiæ sunt ei agendæ: sicut facit tam in fine celebrationis Missę, quam in fine horarum canonicarum, dum dicit Deo gratias, facit c. *de hymnis. de consecr. dist.* 1. & ibi gloss. in verbo, & hymno, vult quod clerici post assumptionem cibi debent agere gratias Deo. *alleg. c. vlt.* §. *edent.* 44. *dist. facit quod nota. in gl. fin. in c. firmissime.* 15. *q.* 1.

Dicit tamen Ioan. Andr. *in d. c. vnico. de reliquiis, & veneratione sanctorum. in 6.* Quod hic Ordo hactenus non semper vsque ad vnguem est seruatus, maxime quando agebatur de martyrizatis pro fide. Nam tales consueuerunt facilius, & leuius expedire: & ita dicit tenere Hostien. Ex quod videtur concludere, quod hæc forma (licet congrua & honesta) per Papam de necessitate non est obseruanda. Et, vt ex prædictis apparet, probitas vitæ, & legalitas, seu bona vita operatur ad sanctitatem consequendam, quæ quidem sanctitas, seu probitas, aut legalitas maxima, operatur in multis. Primo, vt hic ante dictum est.

Secundo, quod licet alias electio, nec actiue, nec passiue, cadat in laicum in spiritualibus, *vt de hoc sunt text. in cap. sacrosanct. & cap. Messana. de elect. extra.* tamen laicus vitæ sanctitatis & legalitatis maximæ potest eligi in Episcopum. *tex. est in c. statuimus.* §. *his omnib. 61. dist.* & dat exemplum in beatis Seuero, Nicolao & Ambrosio. *illum tex. ad hoc magnifacit And. Barb. in c. cum adeo. in gl. pen. de resc. col. 5. & ibi Fely in cap. super his. in vlt. col. extra de accus.*

Tertio facit, quia licet Iudæus factus Christianus in ægritudine non possit presbyter ordinari, tamen fallit ratione sanctitatis vitæ. *tex. est singularis in c. 1. 75. dist. Lud. Rom. in sing. suo 423. Multa ad hoc sunt cumulata per doctores modernos, videlicet per Fel. in c. super his. in fi. de accusationib. & in d. c. cum adeo. & in c. causam. 2. extra de off. deleg. per Dom. meum Iason. in leg. iubemus. colum. 2. C. de iudiciis. & in repe. l. admonendi. ff. de iureiurando, & in l. sciendum. colum. 8. ff. de verborum obligationibus.* quæ cum ita satis sint congesta, non repeto.

Tertiæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

QVARTA

QVARTA HVIVS LIBRI PARS ERIT DE LAVDE, GLOria, honore & ordine Ecclesiasticarum personarum inter se: & ad omnes alios huiusmodi status.

Vnam & octoginta Considerationes habet.

PRO cuius expeditionẽ præmitto. Cum hæ & omnes huiusmodi hierarchiæ, spirituales & temporales, seu ordines huiusmodi loquendo grosso modo, possunt illo modo distingui, quo distinctæ fuerunt prædictę hierarchiæ, scilicet per tres hierarchias cum suis ordinibus: & aliquo modo per simile videri potest in terreno principatu ministrorum, qui sunt sub vno Principe. Triplex est differentia, hoc est, triplices sunt hierarchiæ, seu gradus. Nam quidam operantur immediate circa personam Principis. Quidam autem deputantur ad alia officia, puta ad regimen Principatus in communi. Quidam vero ad regimen alicuius partis.

Primus assimilatur primæ hierarchiæ. Secundus secundæ. Tertius, tertiæ. Sed in qualibet hierarchia sunt tres ordines, quorum sufficientia sic potest haberi: Quia videmus, quod inter ministros, qui circa Principis personam operantur, est triplex differentia, in statu scilicet spirituali, id est, Ecclesiæ militantis.

Quidam sunt sicut assessores, vt sunt domini Patriarchæ, & his similes: sunt illi de ordine superiori, scilicet Seraphin, quod interpretatur ardens in amore.

Quidam sunt sicut consiliarii, vt sunt domini Cardinales, & his similes sunt illi de secundo ordine, qui dicuntur Cherubin, quod interpretatur *plenitudo scientiæ*: quoniam sciunt omnia, quæ fiunt in Ecclesia militante triumphante.

Quidam sunt cubicularii, & seruientes in domo Principis, & his similes sunt illi de ordine, qui dicuntur throni. In statu vero temporali sunt in Regno nostro pares Franciæ in primo ordine, in secundo Duces, & alii Principes, in tertio vero sunt Camerarii & alii Officiarii Regis immediate personæ eius seruientes, vt sunt Magister domus, & alii supremi huius ordinis, sub quibus multos connumerabimus in discursu huius libri suis locis. Vel in iurisdictione sunt Cancellarius, & Connestabilis, in primo ordine, In secundo Consiliarii magni consilii, & Magistri Requestarum, In tertio Præsides & Consiliarii curiarum parlamentalium: & isti etiam possunt pon[...] secunda hierarchia.

Quantum ad secundam hierarchiam sciend[...] est, Quod inter illas, quæ deputantur ad regi[...] commune totius Principatus, est etiam triplex di[...]rentia.

Nam ad hoc, quod regimen alicuius comm[...]tatis bene & pacifice dispensetur, sunt aliqui[...] quam sentẽtiantes quid vnicuique debeatur. V[...] tamen, quia sententia debet esse efficax, & re[...] indiget auxiliãte vel adiuuante. Ideo sunt alii sent[...]am exequentes, & executionem facientes, vt n[...] impossibile, quod per sententiam determinatur.

Item sunt alii, vt sententia sit recta, tanquam di[...]gentes consulentes, & imperant primis. Assimila[...] tertius ordo secundæ hierarchiæ, qui dicuntur Po[...]states, sunt Comites, & alii inferiores Barones. E[...] in statu spirituali assimilari possunt Abbatibus & [...] dignitatibus immediate sequentes post Episcop[...] In statu vero temporali sunt Comites, & alii infe[...]res Barones.

Secundis v ero secundus, vel medius ordo, qui [...]citur Principatus. Et isti in statu spirituali sunt E[...]scopi, in statu vero temporali sunt Duces, alii [...] Comites & Marchiones.

Tertiis asimilatur primus ordo secundæ hier[...]chiæ, qui dicitur dominationes, quibus attribu[...] dirigere & imperare omnibus ministeriis diuinis [...] in statu spirituali Archiepiscopi, in suis prou[...] qui dirigunt, & imperant in omnibus ministeriis E[...]clesiasticis Reges, & alii Principes inferiores, [...]premo Principe, qui suas prouincias gubernant, in[...] quos sunt multi, vt dictum est supra, & dicam in[...]

Quantum ad tertiam sciendum est. Quod in[...] illos, qui habent potestatem limitatam, & deter[...]natam ad aliquam partem Principatus, triplex e[...]iam differentia. Quidam ad vnam prouinciam [...] in statu spirituali Archidiaconi, & alii inferiores P[...]lati, habentes administrationem, de quibus infr[...]cam: & in statu temporali, Barones habentes su[...] plures subditos.

Quidam ad aliquam partem prouinciæ, vt sun[...] statu spirituali Curati, in statu temporali Senescal[...] Balliui, & his similes.

Quidam autem ad hominem vnum, & hoc du[...]citer: aut quantum ad bonum commune multoru[...] quod expletur per vnam personam, sicut concep[...]

virginis, vel [illegible] ut in statu spirituali sunt religiosi Prædicatores, in statu temporali, vt sunt Inferiores omnes, habentes administrationem à superioribus Iudicibus.

Aut quantum ad ea, quæ pertinent ad ipsum tantum, vt quilibet simplex sacerdos in statu spirituali, & in statu temporali, quilibet simplex homo. Primis scilicet, Virtutes. Qui sunt de primo ordine tertiæ hierarchiæ assimilantur primi supra nominati. Secundis, scilicet archangelis assimilantur secundi: Sic tertijs, tertij, vt dictum est. Hæc omnia videri poterunt clarius in discursu duarum partium sequentium. Et hanc æquiparationem, & assimilationem in quibusdam videtur facere Bernard. de Placentinis *in suo Elucidario missæ, in præfatione generali.* vt dicit Hostiensis *in summa de ordinatis ab Episcopo, qui renunciauit Episcopatui.* §. *primo*, quod sunt nouem ordines in Ecclesia militante, ad instar Ecclesiæ triumphantis, vbi sunt nouem ordines angelorum. facit tex. *in ca. ad hoc.* 89. *dist.* & de diuersitate graduum & ordinum in Ecclesia Dei, quomodo sit conueniens ponit Iudocus *in suo Antiluthero, lib.* 2. & 3. vbi ample.

PRo secunda consideratione præmittendum est, quod Status Ecclesiasticus in omnibus Statui temporali est præferendus: cum sacerdotes sint honorandi ab omnibus, ex quinque causis, seu ex quinque rationibus.

Primo, ratione institutionis, quia instituti sunt in terris, nō ab homine, sed ab ipso Deo. Imo, tanquam veri Christi Vicarij, non solum in lege Euangelica, sed etiam in lege veteri. Primus enim sacerdos, qui, iubente Domino victimas obtulit in veteri Testamento, dicitur fuisse Aaron, vt patet *Gen.* 14. similiter & Melchisedech, in lege naturæ, dictus Rex Salem, dicebatur sacerdos Dei altissimi, qui primo panem & vinum obtulit, vt patet *Gen.* 14. & notatur 21. *dist. c. deniq́ue.* Sed in lege nostra, Iesus Christus, volens exire de hoc mundo, rediens ad patrem suum, die Iouis sancta, sacerdotes instituit, & vicarios, in vniuerso orbe ordinauit, dicendo: *Ite in vniuersum mundum, docentes omnes gentes, & baptizantes eos, &c.* Quos Regibus & Principibus totius orbis præesse voluit, tanquam excellentiores, inter quos adhuc vnum caput & summum vicarium ordinauit, scilicet B. Petrum in tota Ecclesia Catholica, quando dixit ei Ioan. 2. *Simon Petre amas me?* Respondit ei Petrus: *Domine, cum scis omnia, tu scis quia amo te.* Et dixit ei Dominus: *Pasce oues meas, Quia tu es Petrus, & super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum. Et quodcunq́ue ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis.* Et quomodo Petro in personam aliorum sit data potestas sacerdotibus, & maxime eius Vicario, dicam *infra in consid.* 6. vbi ponam de præcedentia, excellentia, & honore summi Pontificis supra alios huius mundi homines. Sed redeundo ad propositum. Magna est ergo dignitas sacerdotalis, quæ vicem Domini nostri Iesu Christi in animabus pascendis atq; regendis in terra habet & obtinet, à sui prima institutione. Ideo *Eccl.* 7. ad eorum honorem hortatur sapiens dicendo: *In tota anima tua time Deum, & sacerdotes illius sanctifica. Honora Deum ex tota anima tua, & sacerdotes illius honorifica.* Et contra eos spernentes, ait Dominus, Luc. 10. *Qui vos spernit, me spernit.* Est enim huiusmodi dignitas spiritualis. Et ideo, quanto spiritus nobilior est corpore, tanto sacerdotalis dignitas nobilior est quacunque, *cap. inter corporalia. extr. de transla. Episcopi.* Et hoc est quod notatur 96. *dist. cap. duo quidem.* vbi sic habetur: *Aurum non tam preciosius plumbo, quam regia potestate sit ordo sacerdotalis altior.* de quo *per Alber. de Rosa in l. gloriosissimo. C. de summa trini. & fide Catholic. Barbat. in ca. nouit. num.* 142. 143. *de iud. Præpositus in c. ad verum.* 96. *dist.* Et etiam *habetur eadem* 96. *distinct. cap. quis dubitat sacerdotes Christi Regum, & Principum, omniumq́ue fidelium, Patres & Magistros censeri.* imo per sacerdotium iubente Domino regalis dignitas est ordinata. Vnde 1. *Reg.* 8. dicit Dominus ad Samuelem sacerdotem: Audi vocem eorum, scilicet, filiorum Israel, petentium habere superiorem, puta Regem. Et constitues super eos Regem. Inde est, quod spiritualis potestas terrenam potestatem habet instituere, vt sit: & iudicare, si bona non sit: quod probatur per Apostolum dicentem *ad Cor.* 7. nescitis, quoniam angelos iudicabimus, quanto magis secularia. Quod etiam notatur *in cap. per venerabilem. extra, qui filii sint legitim. & 9. quæstion. 3. cap. nemo.* de qua quidem dignitate ait Petrus. 1. *Petri* 2. Vos estis genus electum, Regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui vos vocauit in admirabile lumen suũ Christus Iesus de tenebris. De quo dictus ciuis, & contemporaneus noster Ioannes de Monthelano, *in suo promptuario iuris, in verbo sacerdos.*

Tanta equidem est ista sacerdotalis dignitas, vt nedum temporibus nostris, sed etiam tempore Romanorum, & magnorum magistratuum nulli Imperatores aut Reges fuerunt nisi sacerdotes. vnde *distinct.* 21. *can. cleros.* Ante autem qui Pontifex & Reges erant, dicitur. Nam maiorum hæc erat consuetudo, vt Rex esset, & sacerdos, & Pontifex: vnde & Romani Imperatores & Pontifices dicebantur.

Sed heu quid dicendum de nobilibus, & Burgensibus, qui de presbyteris faciunt suos receptores, suos pincernas, & coquos, & stabularios, quorum manus sacratæ sanctum sanctorum corpus dominicum quotidie contrectant, cuius expleto officio ad ista applicantur vilissima? Contra quos dicit Apostolus, quod nemo militans Deo secularibus negotijs se implicet. Et *Esa.* 61. Vos sacerdotes Domini vocabimini ministri Domini Dei nostri, & non hominum in his secularibus immundis negotijs. Et habetur *vndecima quæstio* 3. *cap.* absit, vt quicquam sinistrum de eis arbitremur, qui Apostolico gradu succedentes, Christi corpus sacro ore conficiunt, per quos nos Christiani sumus, qui claues regni cœlorum habentes ante iudicij diem iudicant. Ita, quod in veteri lege habetur: Quod, quicunque sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus lapidabatur à populo, aut gladio ceruice subiecta contemptum expiabat cruore. *Deuter.* 17. 16. *quæst.* 1. *cap. si clericatus* dicitur, Qui superbierit, nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, & decreto iudicis, morietur homo ille, &c. Et habetur *in cap. sacerdotes.* 6. *quæst.* 1. vbi Hieronymus dicit: Non est humilitatis meæ, neque mensuræ, iudicare de cæteris, neque de ministris Ecclesiarum sinistrum quippiam dicere. Et habetur *in cap. sacerdotibus* 2. *quæst.* 3. Quod sacerdotes qui proprio ore Corpus Domini conficiunt, ab omnibus sunt timendi, non dilacerandi nec detrahendi. Et beatus Greg. Munatio imperatori sic scribit, dicens: Sacerdotibus non ex terrena potestate Dominus noster citius indignetur, sed excellenti consideratione propter eum, cuius sunt serui, ita eis dominetur, vt etiam debitam reuerẽtiam impendat. Nam in diuinis eloquijs sacerdotes aliquando Dij, aliquando angeli nuncupantur. Quoniam scriptum est

Exod.22. Dijs non detrahes, id est, sacerdotibus, *vt exponit tex. in c. sacerdotib.11. quæst.1. & in c. cum ex iniuncto circa med. de hæret. & in c. future.12.q.1.* Et propheta Malach.3. *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, iustitiam, & legem requirunt ex ore eius, quia angelus Domini exercituum est.* Vocantur etiam ministri Dei, vnde dicitur *Esa.61.* Vos sacerdotes Domini vocabimini ministri Dei. Alijs nominibus vocantur, quæ colliguntur *in c. 1.43. dist.* Pastor enim est, quia pastor, dum lupum vidit venientem, non debet aufugere, id est, loquenda tacere, & sic aliorum vitia palpare. Canis etiam dicitur, quia latratu prædicationis debet lupus arcere à gregibus, ne cadat super eas, vnde illud *Esai.55.* Canes muti non valentes latrare Propheta etiam dicitur, quia ministeria sacræ scripturæ exponere debet, hoc est enim prophetare, *vt gloss.1. ad Corint.14.* Et plura alia vide per Ioan. de Turrec. *in summa dist. 43. versic. hæc autem.* & dicit Archidia. *in c. quisquis. 12. quæst.3.* quod sacerdotes, quandoq; vocantur Christi, id est, vncti, quandoq; dij, quandoq; angeli, quandoq; vicarij seu ministri Dei. 33. *quæst.5.cap. vlt.* quandoque successores Apostolorum *ca. absit. 11. quæst. 3.* quandoq; successores discipulorum, *ca. cor Episcopi. 68.dist.* Ex quo ergo sunt multum honorandi & reuerendi, quos non solum reueriti sunt Principes fideles, vt infra dicam. Imo etiam infideles.

Recitat enim Magister historiarum, quod cum Alexander capta Gaza iret Ierusalem, sacerdos orabat pro gente sua: cui Dominus apparens in somnis ait, ne diffideret, sed in Deo altissimo confideret, & ciuitatem cereis ornaret? & Pontificalibus indutus, Alexandro obuiam pergeret. Quod adueniente sic fecit, cum sacerdotibus & ciuium multitudine. Quem cum Alexander Magnus videret Pontificalibus indutum, & laminam desuper caput eius videret, in qua erat scriptum nomen Domini *Tetragrammaton*, descendit de equo, solus cum sacerdote abijt in ciuitatem sanctam, & in Salomonis templo nomen Domini Dei cœli & terræ adorauit, cuius Principatum sic indutus sacerdos sacris indumentis tenet: & quærentibus suis militibus, cur sic fecisset in hac ciuitate, & huic sacerdoti, & non alijs? sic respondit: Quia in somno Deum in tali habitu vidi, qui mihi Principatum Persarum daturum se promisit. Et de hac historia aliquid recitat Benedicti *in sua repetit. ca. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num. 248. de testa.* Ex supradictis enim satis patet, quod sacerdotes sunt honorandi ex sui institutione, cum ex illa sunt subrogati in locum pastorum Christi animarum, & sic repræsentant personam Christi. Ideo dicitur *in c. ouis.6. q.1.* Oues pastorem suum non reprehendant, plebs Episcopum suum non accuset, nec vulgus eum accuset: quia nō est discipulus supra magistrum. Vide Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosa. ser.25. in litera M.* vbi etiam recitat historiam prædictam.

Tertia consideratio. Quod sacerdotes sunt honorandi ratione meditationis: quoniam, *vt ait S.Thom. in 3. par. relatus per Ioan. de Turrec. in c. sacerdos. de consec. dist.2.* Proprium sacerdotis est, esse mediatorem inter Deum & populum, in quantum legem diuinam populo tradit: Vnde sacerdos dicitur, quasi sacra dans, secundum illud Malach.2. *Legem requirent ex ore eius*, scilicet sacerdotis. Et iterum, in quantum preces populi Deo offerunt, & pro peccatis populi Deo aliqualiter satisfaciunt. vnde Apostolus dicit ad Heb. *Omnis Pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.* Et etiam, *vt dicit S. Thom. in 4. distinct.14. & 25.* Sacerdotes orant pro nobis, vt Deus nostri misereatur, & nobiscum pacificetur: *vt patet de celeb. miss. c. presbyter. 21. distinct. c. 1. & 2. & habetur plene per Bernar. de Bustis, in 2. par. Rosarii. serm.25. in litera N.* Et, vt practice loquamur, sacerdotes sunt quasi os commune populi, quo plures Deo loquuntur. Et ideo semper in suis publicis orationibus dicunt, quæsumus, & non *quæso*: *oremus*, & non *oro*, &c. Sunt enim tanquam publica persona, semper pro populo orantes ex vinculo charitatis.

Sicut enim angelus est medium inter Deum, & animam seu populum, sic & sacerdos huius mediationis tenet officium atq; exercitium. Vnde, vt dixi, sacerdos dicitur, quasi sacra dans, sacra docens, sacer dux, *vt dicit Ant. Flor. in 3. par. summæ, tit.14. ca.7. §.1.* & continentur hæc in his verbis:

Sacris dotatus, vel sacris deditus, atq; sacra dans,
Sacra docens, sacra dos, vel dux sacer esto sacerdos.

Etiam licet sit peccator, tamen ex officio in alios transfundere debet, *vt dicit Magister senten. in 4. dist. 9.*

Quarta consideratio. Sacerdotes sunt honorandi, ratione principalitatis, & vtilitatis: quia principales sunt apud homines, pro eorum salute procuranda. Sicut enim officium capitis est, influere singulis membris vitam, & sensum, quibus corpus regitur, & in suo esse manu tenetur: sic & sacerdoti, sacræ scripturæ sensum, in verbo Dei contentum, & vitam diuinæ gratiæ, & salutiferæ, licet Dei populo ex officio sibi credito dispensare, & administrare. Ideo dicitur sacerdos, quasi sacra dos, aut sacra dans, vt dictum est.

Et ideo vtilitatis: quia vtiles sunt in populo Christiano, quem à manibus peccatorum, & sordib. conscientiarum immundarum, purgant, & tanquam spirituales medici, à varijs sanant languoribus. Sunt enim summi Regis seruitores, & filij excelsi, psalm. dicente: *Dii estis, & filii excelsi omnes*, super quibus Deus, & super faciem eorum imponit honorem suum, *Eccles.4 cap.*

Et, vt quidam dicunt, legitur B. Franciscum dixisse, quod si obuiaret simul angelo, & sacerdoti, prius debitam reuerentiam viro sacerdoti inferret, quam angelo Dei. Multi tamen sunt mordentes sacerdotes, propter vitia alia aliquorum, sed vadant ad Gregorium, de quo *in c. multi secularium. 1.q.1.*

Sed quicquid sit, aut quid de eis dici possit, periculosius, & damnosius esset, non habere sacerdotes, quam habere etiam malos. Quoniam, vt etiam dicit S. Tho. 3. *part. sum. q.82.* quod etiam oratio sacerdotis peccatoris, prodest populo, cum orat tanquam persona publica.

Quid enim modernis temporibus sequeretur, si cessaret verbum Dei à populo, quod à multis ecclesiasticis, licet peccatoribus, quotidie in Ecclesijs populo proponitur, qui velut spina rosam producit. Igitur verbum Dei à spina mali extrahe, & odorem eius carpe.

Quid si cessarent etiam tantæ missæ à malis ecclesiasticis fortassis quotidie celebratæ?

Quis tam, tanta, & etiam tot tradere quotidie populo Christiano sanctissima sacramenta, quibus ad Dominum post offensam reuertimur, & ab eo benigne suscipimur, & ideo lucem debeant coram hominibus exhibere? *Matt.5.* Ita quod non auaritiæ studere debent, nec alijs vitijs. Contra quos inuehitur *Hier. 6.*

Veruntamen, quantumcunq; sint mali, tamen quia ministri Dei sunt, & personam eius repræsentant, præcipu-

præcipue in baptizando, in absoluendo, in confitendo, in administrando sacramenta ecclesiastica, sunt semper honorandi. Cùm enim mittitur à Rege, non attẽditur ad qualitatem eius, sed ad dignitatem mittentis, hæc dicit Ant Flor. *in 3. par. suæ sum. tit. 14. c. 7. §. 1. in fin.* vbi ponit quomodo sunt honorandi, & maxime propter necessitatem, cum sacerdotium fuerit necessarium pro vtilitate Reipub. *vt dicit Io. de Turre. in c. ius publicum 1. dist.*

QVinta consideratio. Sacerdotes sunt honorandi exemplo sacerdotum paganorum, & infidelium. Si enim tales honorabantur, & venerabantur propter figuram sacrificiorum, quæ suis manibus tractabant, quanto magis nunc sunt honore digni propter dignitatem verorum sacramentorum, quæ veraciter ministrant? Vnde & Dominus noster *Luc. 16.* cum decem leprosos curasset, dixit eis: *Ite, ostendite vos sacerdotibus.* & 93. d. dicitur: *Dominus noster Iesus Christus, Rex, Iudex, & Deus noster vsq; ad diem passionis seruauit honorem Pontificibus & sacerdotibus, quamuis illi nec timorem Dei, nec agnitionem seruassent.* Nam, cum leprosum mundasset, dixit illi: *vade & monstra te sacerdoti, & offer munus.* Nam humilitatem humilis nos docuit, Sacerdotem appellat, quem sacrilegum esse sciebat. Nonne infidelissimus qui Deos ligneos, & lapideos colebat, etiam sacerdotibus honorem tribuebat: Imo etiam licet nequissimus, voluit sacerdotes Iudæorum in Aegypto educari de suo ærario publico *c. non minus. de immun. eccl.* De huiusmodi honore, sacerdotibus attribuendo, dicit Ambrosius. Honor, fides, & sublimitas Episcopalis, imo & sacerdotalis, nullis poterit comparationibus adæquari. Si Regum fulgori compares, & Principum diademati, id est, Regiæ potestati, longe erit inferius, quasi plumbi metallum ad auri fulgorẽ compares, cum videas Regum colla, & Principum submitti genibus sacerdotum, & osculata eorum dextra credunt eorum orationibus se communicari, & posse iuuari. de quibus ait Greg. 96. d. c. *Quis dubitet sacerdotes Christi Regum, & Principum omniumq; fidelium patres, & magistros censeri?* Ideo qui eos accusant, & damnant, Dei ordinationẽ accusant, & habetur *in c. in scripturis 96. d.* de Constantino imperatore fidelissimo. Qui cum concilium sacerdotum in Ecclesia congregasset, seu conuocasset, tantum eius reueritus est, quod nec ausus est primum locum inter eos tenere, nec se presbyterorum commiscere sedibus, sed nouissimam occupauit. Conciliationes vero, & rationes, quas ab eis approbatas audiuit, ita veneratus est, ac si de diuino maiestatis iudicio vidisset. De quo narrat etiam historia scholastica: quia cum ei fuissent scriptæ accusationes contra Episcopos, libellos quidem accusationum accepit, & eosdem qui accusati fuerant Episcopos conuocatos, in conspectu eorum libellos incendit, & in ignem proiecit, dicens: *Vos causas vestras iudicate & disponite, quia non est dignum, quod nos iudicemus Deos,* de quo supra dicit in scripturis. Et non est dubium, quod in personis eorum sunt à laicis honorandi, ita quod non licet eos tangere, nec cognitionem causarum eorum accipere, nec etiam quo ad bona eorum molestiam inferre. De quibus omnibus cum sint amplissime tractata, quomodo Rex noster in aliquibus habet cognitionem, & quomodo vtatur, vide ample Guliel. Benedicti *in sua reper. ca. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. in quinq; amplissimis decisionibus, seu conclusionibus ibi positis. de testamentis,* quæ cum sint quodammodo extra materiam, nihil aliud dico. Et etiam dixi *in commento consuetudinum ducatus Burgund. in tit. Des iustices & droictz dicelle §. 6. in gloss. S'il n'à grace du Prince.*

SExta consideratio est, quod sacerdotes sunt honorandi vltra omnes alias personas huius mundi propter eorum potestatem quam habẽt, quæ excedit omnes alias potestates. Ipsi enim soli habent potestatem corpus Christi conficere, quæ nulli alteri creaturæ potest conuenire, cuiuscunque ordinis vel dignitatis existat, *vt declarat Ioan. Scotus in 4. d. 13. Alex. de Hales. in 4. part. sum. in tract. de Eucharistia. Bonauentura in 4. sent. d. 13. Richardus ibi art. 1. quæst. 2. tex. in ca. 1. §. vna vero. extra de summa trinitat. & fid. catholic. cap. perlectis. 25. d.* Tanta est enim sacerdotum potestas & virtus, quo omnes dæmones infernales superat: & tamen vnus ex minimis eorum maiorem habet potestatem, quam omnes homines mundi. Quoniam, secundum doctrinam Scoti, *in 2.* vnus minimus angelorum, siue bonorum siue malorum, posset ex sua naturali potestate mouere vnum cœlum, Domino permittente. Et tamen, vnus minimus sacerdos, habet maiorem potestatem, omnibus illis. Nituntur enim dæmones cœlum claudere peccatoribus: sed postquam clausum est, sacerdos sacramentum pœnitentię ministrando, cœlum per confessionem aperit, ita, quod quando vnus peccator est à sacerdote absolutus, totus infernus illi peccatori paradisum clausum tenere non posset. In cuius signum, cum sacerdotes ab Episcopo ordinantur, potestas clauium cum eodem gradu sacerdotali ministratur, *vt habetur 4. sentent. d. 19.* Quod & Petro Dominus annuit, cum dicit: *Tibi dabo claues Regni cœlorum, & portæ inferni non præualebunt aduersus, &c.*

Secundo, sacerdotalis dignitas superat omnem potestatem angelorum: quia vt dictum est prius, licet vnus angelus possit vnum cœlum mouere, tamen non potest vnum ipsorum cœlorum ad terram transferre, sicut radius solis emissus ab ipso in terrã. Sacerdos cito, & subito corpus Christi verum trahit à cœlo summo, ad terram in altari, tanta temporis breuitate, & tam cito, sicut fit lucis solaris diffusio, *vt habetur in 4. sententiarum d. 19.* imo vere superat potestatem archangelorum, quorum potestas & officium est, mittere ipsos angelos ad terram, vt ait Dionysius *in angelica hierarchia*: sic & sacerdos potest eos transmittere de cœlo ad terram, cum dignissima celebrat sacramenta, in quibus Christum gloriosum, de suis cœlis, manibus tractando, facit descendere, *vt dicitur in quarto sent. d. 11.* Agnoscens Augustinus, & videns hanc dignitatem, *in li. de ecclesiasticis dignitatibus, inquit*: *O sacerdos Dei, si altitudinem cœli contemplaris, altior es. Si pulchritudinem solis, lunæ, & stellarum reuereris, pulchrior es. Si discretionem angelorum, discretior es. Si omnium dominorum sublimitatem, sublimior es: solo tuo creatore inferior es*: Bernardus quoq; *in sermone de octaua parte,* ait: *O quantam dignitatem & quantam nobilitatem, quantumq; donum, contulit vobis Deus.*

O sacerdotes, prærogatiuam enim ordinis vestri prætulit Deus omnibus Regibus, & Imperatoribus terræ, prætulit ordinem vestrum omnibus ordinibus mundi: imo, vt altius loquar, prætulit vos Deus omnibus ordinibus angelorum, omnibus angelicæ Hierarchiæ. Sicut enim non angelos, sed sinum Abrahæ apprehendit, ad faciendam redemptionem, sic, non angelis, sed hominibus solisq; sacerdotibus commisit dominici corporis, & sanguinis consecrationem.

Item, etiam excedunt potestatem Virginis Mariæ, cui non inuenitur data hæc potestas, vt ample denotatur per Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosarii serm. 25. in litera O. P. Q.* vbi ponit de potestate sacerdotum, & ibi quomodo sunt honorandi, etiam si sint mali. O igitur veneranda sacerdotis dignitas in terra, in cuius manu, velut in verbo beatæ Mariæ Virginis, filius Dei incarnatur. O cœleste mysterium, per quod Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, tanta mirabilia operatur, ita, quod subito idem Dominus qui in cœlis residet, in manibus sacerdotis sacrificatur. De quo angelus admiratur, horret infernus, cōtremiscit diabolus: quam quam reuereri etiam plurimum debet omnis humana, atque mundana celsitudo. Hæc sunt verba Bernardi, quæ recitat Bernardinus de Bust. *in suo Rosario, in 2. par. in serm. 23. in principio illius sermonis.* Et dicit, quod quantum sint venerandi sacerdotes, apparuit ex visione cuiusdam pueri Mantuani, qui a septem annis vsque ad duodecimum, quasi quotidie in missa, vidit sacerdotem corporis, & sanguinis dominici, circumdatum à duobus angelis: qui in capite eius tenebant vnam pulchram coronam, donec recepisset sacramentum illud benedictum. Et dicit Io. Gerson. *lib. 4. de imitatione Christi. c. 5.* Quando sacerdos celebrat, Deum honorat, & angelos lætificat, Ecclesiam ædificat, viuos adiuuat, defunctis requiem præstat, & sese omnium bonorum participem facit. Quæ omnia considerans beatus Franciscus allegatus per Bernardinum de Bust. *in quadam epistola sua directa capitulo generali,* scripsit fratribus suis dicendo: *Audite fratres, si beata Virgo Maria sic honoratur, vt dignũ est, quia Christum portauit in vtero, & si beatus Ioan. contremuit, & non ausus est contingere Dei verticem. Si sepulchrum Christi, in quo per aliquod tempus iacuit, sic veneratur, quantum debet esse homo sanctus, iustus & dignus, qui non iam moriturum, sed in æternum viuentem, & glorificatum, in quem desiderant angeli conspicere, contrectat manibus, corde, & ore sumit, & aliis ad sumendum præbet?* Videte ergo dignitatem vestram sacerdotes, & sancti estote, quoniam Dominus Deus vester sanctus est, & sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Imo etiam fuit sacerdos ex 22. deputatus in templo Salomonis, prout dicit Lactantius, referendo quoddam dictum mirabile de quodam Iudæo, quem tentabat quidam Philosophus Christianus, ad fidem allicere Christianam. Quod quidem mirabile refert etiam quidam nouus doctor, *in suo tractatu de doctoribus,* qui dicitur Petrus de Lesuanderie, *in 4. par. q. 86.* sic dicens.

Tempore Iustiniani imperatoris Christianissimi, factus est homo quidam inter Iudæos Princeps, & nomen Theodosius erat. Is, cum & Imperatori, & plerisque notus esset: tum vel maxime Philosopho cuidam amicus atque familiaris, cum, & sæpe à Philosopho adhortatus fuisset Theodosius, vt Christianam fidem, missa Iudaica perfidia, sequeretur, tum vero, impensius die quadam ad eum sic est locutus. *Quamobrem,* inquit, *Theodosi, cum vir sis sapiens, & apprime peritus legis, & prophetiarum, sciasq; omnia legis, & prophetarum, in Iesu Domino consummata fuisse, Christianam veram religionem non sequeris, quæ te ad salutem recta via perducere potest? Mihi autem persuadeo, quod ignorantia scripturarũ te non teneat. Propterea crede in Saluatorem Dominum nostrum Iesum Christum, ne in perfidia permanens, reus efficiaris æternæ pœnæ.* Ad quem Iudæus: *Gratias,* ait, *ago, habeoq; tibi Philosophe, quod salutem quæritans magnopere Christianum conaris efficere. Quapropter, tanquam si coram Deo essem, qui nouit secreta cordium, syncere, ac sine dolo, cum omni veritate, verba hæc tibi faciam. Quod itaq; Iesus a lege prophetisq; prophetizatus, etiam a vobis Christianis adoratus, aduenit, certus admodum sum, tibiq; tanquam vero amico, profiteor. Sed humana quadam opinione detentus, Christianus non fio. Et ob hoc memet contemno. Nunc enim cum sim Iudæus, Princeps sum Iudæorum, in maximis honoribus, in plurimis facultatibus, in omnibus deniq; quæ ad vitam bene degendam pertinent, constitutus. Factus autem Christianus, omnibus his priuarer, quæ in vita humana iudicantur bona. Nam & si Patriarcha vniuersalis Ecclesiæ essem, non me putarem tot tantisq; fruiturum bonis. Ne igitur præsentibus bonis priuer, futuram contemno vitam, & male quidem agens. Vt vere verbis meis fidem faciam, confisus in nostra perpetua beneuolentia, aperiam tibi maximum arcanum inter nos Hebræos absconditum. Ex quo certe scimus Christum a vobis adoratum, illum esse, quem lex atq; prophetæ præconizauerunt: non solum ex his, quæ de illo scripta sunt, etiam ex scripto interno mysterio absconditum.*

Mysterium itaque hoc est.

Antiquis temporibus, cum templum in Ierusalem construebatur, mos erat Iudæis, vigintiduos sacerdotes in templo constituere, scilicet tot numero, quot literas habemus. Vnde & diuinos codices viginti duos numeramus. Erat igitur in templo Codex, in quo, vniuscuiusq; nomen sacerdotis, cognomenque scribebatur: item patris atque matris. Mortuo vero aliquo sacerdote, reliqui in templo conueniebant, eligebantque alium in demortui locum, numerum sacerdotalem adimplentes, electumque in codice scribebant. Verbi gratia: Calendis Septembris decessit Isaac, Beniamin, Abrahæ, Saræq; filius, subrogatus est in eius locum Samuel Ezechel, Salomonis Vriæque filius. Hac itaque consuetudine inter Hebræos durante, euenit eo tempore, quo Iesus in Iudæa erat, vnum ex 22. sacerdotibus diem functum obijsse, antequam cœpisset se notum facere, doceretque vt in sese crederent. Conuenientibus itaque sacerdotibus ad electionem, & vnoquoque ex sententia digniorem proponente, reliquisque non approbantibus, quod neminem ad integram perfectam sacerdotalem virtutem inueniebant. Quippe [illegible] prudens erat, bonisque moribus, vitaque modesta probatus, sed ignorantia legis ac prophetarum indignum sacerdotio iudicantes: aut è diuerso, vt eruditus, sed haud probatæ vitæ. Hoc itaque modo, multis improbatis, vnus ad electionem assurgens, sic locutus: Multos, inquit, patres nominastis, & dignum neminem iudicastis. Ego vero Iesum filium Ioseph propono, eligoque, ætate quidem iuuenem, cæterum & vita honestissima, & bonis integerrimis moribus, & doctrina perfecta, egregie ornatum. Mea enim sententia, nemo vnquam par huic visus est, aut in scripturarum eruditione, aut vitæ morumque integritate, quod omnibus Ierusalem habitantibus, clarum ac manifestum est. Hac oratione audita, reliqui sacerdotes sententiam probauerunt, Iesumque in sacerdotem receperunt, dignissimum omnium sacerdotio iudicantes. Dicebant tamen quidam, eum non esse de genere Leui, sed ex tribu Iuda, credentes filium esse Ioseph, qui ex tribu Iuda erat. Non enim licebat cuiquam sacerdotalem dignitatem assequi, nisi esset ex tribu Leui. Sacerdos verò, qui eum proposuerat respondens, mixtum affirmauit genus esse. Multis enim antea seculis, mixtionem quãdam factam fuisse duarum tribuum, & exinde genus Ioseph descendere. Hoc dicto approbantes reliqui sacerdotes, Iesum in de-

cti ſacerdotis locum ſacerdotem conſtituere, conſuetudine itaque exiſtente, non ſolum nomen creati ſacerdotis in codice ſcribere, verum etiam patris atque matris, oportuit eos parentes vocare, & ipſis ſua nomina ſcire. Sacerdos, qui Ieſum propoſuit, patrem eius Ioſeph deceſſiſſe dixit, ſolumq́; matrẽ viuere: matre in conſilio accerſita, rogataque nomen perferre, teſtariq́;, an Ieſus eius filius ſit, & quo patre genitus. Maria reſpondit, Ieſum filium eſſe meum fateor, ego enim peperi eum, cuius rei teſtes fide dignos adducere poſſum eos, qui in partu meo affuerunt. Quia autem patrem in terris non habet, vel in hoc dignoſcere poteſtis: virginem enim me exiſtentem, in Galilæa angelus domini non dormientem, ſed vigilantem inueniẽs, euangelizauit mihi ex Spiritu ſancto me concipere filium, cuius nomen iuſſit vocare Ieſum. Virgo itaq; concepi, virgo peperi, & virgo permanſi. His auditis, accerſitisq́; obſtetricib. fideliſſimis, iuſſerunt ſacerdotes, vt quam diligenter perſcrutarentur, ſi Maria virgo eſſet. Obſtetrices, re vera inuenta, affirmarunt virginem eſſe: hi etiam adducti, qui in partu teſtificati ſunt, Ieſum Mariæ filium eſſe. Stupentib. itaque ſacerdotibus de his, quæ de partu Mariæ teſtificabantur, iterum rogata eſt ab eiſdem, qui dixerunt, fare, age, confidenter ore tuo Maria, cuius ac cuius eſt filius, vt ſic eum ſcribamus. Quos enim nobis dixeris parentes, illos & non alios conſcribemus. Maria autẽ reſpondens vere ait. Ego enim peperi inſcia in terra de patre eius. Sed ab angelo audiui eſſe filium Dei. Filius eſt ergo mei innuptæ Mariæ virginis, & filius Dei. His dictis codicem adduxerunt & conſcripſerunt. Die tali, talis ſacerdos deceſſit, filius talis ac talis. In eius locum omnibus ſuffragiis, ſubrogatus eſt ſacerdos, Ieſus filius Dei viui, & Mariæ virginis. Hic codex in deſtructione Ieruſalem diligentia Principum Iudæorum, ſaluatus eſt. & nunc eſt Tyberiade paucis admodum Iudæis, & illis quidem fidelibus hanc rem ſcientibus. Mihi vero, tanquam Principi magiſtro gentis, reuelatum eſt. Non enim ſolum ex lege, atque prophetis cognoſcimus, certique ſumus Chriſtum à vobis Chriſtianis adoratum, filium eſſe Dei viui, qui propter ſalutem mundi in terram deſcendit: verum etiam ex ſcriptione quæ vſque ad hodiernum diem permanet in Tyberiade.

His à Iudæo relatis, mox Chriſtianus diuino zelo commotus, ad ſacratiſſimum Imperatorem proficiſci voluit, eique omnem rem pandere, vt ſupradictum codicem ex Tyberiade miſſis illuc legatis, acciperet ad arguendum Iudæorum perfidiam. At Iudæus: rem *inquit*, prorſus impoſſibilem aggredi conaris. Omnia enim Iudæi magis patientur, quam huiuſmodi codicem tradant. Quod ſi vis maior eos ſuperauerit, codicem corrumpet. Noli igitur eſſe cauſa magnorum malorum. Ego enim tibi huiuſmodi rem, tanquam vero amico communicaui, vt cognoſcere poſſes, me fidem Chriſtianam non ignorantia relinquere, ſed vana quadam gloria. Philoſophus itaque vera eſſe credens quæ à Iudæo audiuerat, Imperatori quidẽ nunciauit nihil, ne Imperator Chriſtianiſſimus fruſtra graue ſuſciperet bellum: pleriſq; vero amicorum, rem omnem ordine narrauit, quibus referẽtibus, nos quoq; omnia accepimus. Curauimus ꝑ quã diligenter inueſtigare, cui verã narrationem Iudæus retulerit de huiuſmodi ſcriptione ſacerdotis, & inuenimus Ioſephum in hiſtoria *de captiuitate Iudæorum*, cuius ſæpe meminit Euſebius Cæſarienſis *in Eccleſiaſtica hiſtoria de captiuitate*, dicentem *in commentariis ſuis*, quod Ieſus in templo cum reliquis ſacerdotibus ſanctificabat. Hoc itaque apud Ioſephũ inuenietis, virum antiquum, & parum poſt apoſtolos florentem. Quæſiuimus etiam inuenire hunc ſermonẽ in ſacra ſcriptura confirmatum: inuenimus igitur in ſanctiſſimo Euangelio Lucæ, quod cum eſſet ingreſſus Ieſus ſynagogam Iudæorum, datus eſt liber, & legit Eſaiam prophetam dicentem: *Spiritus domini ſuper me, cuius gratia vnxit me, & euangelizare pauperibus miſit me.* Quare animaduertimus, quod niſi ordinẽ aliquẽ ſacrum habuiſſet Ieſus in Iudæos, ſibi datus non fuiſſet liber, vt in ſynagoga legeret ad audientiam populi. Nam neque nobis Chriſtianis licet in Eccleſia ſine aliquo ſacro ordine legere. Quãobrem credere licet, veram eſſe Iudæi narrationem. Hæc ſunt quæ dicuntur per Lactantium, & narrantur de verbo ad verbum. Qui etiam de Chriſto, vltra ea quæ ſunt ſcripta apud nos, ponit duas epiſtolas, mentionem de eo facientes, & de eius vera conuerſatione, ſtatura, & geſtis. Vna videlicet Lentuli ad ſenatum Romanum, altera Pilati, ad Claudium Tiberium Imperatorem, quas inſerere hic volui, licet quodammodo extra propoſitum.

Prima, videlicet Lentuli ad ſenatum Roman. hæc eſt: Apparuit iſtis temporibus, & adhuc eſt homo magnæ virtutis, nominatus Chriſtus Ieſus, qui dicitur à gentibus propheta virtutis, quem eius diſcipuli vocant filium Dei, ſuſcitans mortuos & ſanans omnes languores. Homo quidem ſtaturæ proceræ, medioeris & ſpectabilis, vultũ habens venerabilem, quẽ intuentes poſſunt diligere & formidare, capillos habens coloris nucis auellanæ præmaturæ, & planos fere vſq; ad aures, ab auribus vero concinnos & criſpos aliquantulum cœruleiores & fulgentiores ab humeris ventilantes, diſcrimen habens in medio capitis, iuxta morem Nazareorum. Frontem planã & ſereniſ. cum facie, ſine ruga & macula aliqua, quam rubor moderatus venuſtat. Naſi & oris nulla eſt prorſus reprehenſio, barbam habens copioſam, & impuberem, capillis concolorem, non longam, ſed in medio biſſurcatam. Aſpectum habens ſimplicem & maturum, oculis glaucis, variis & claris exiſtentibus: in increpatione terribilis, in admonitione blandus & amabilis, hilaris, ſeruata grauitate, qui nunquam viſus eſt ridere, flere autẽ ſic. In ſtatura corporis propagatus rectus, manus habẽs & brachia, viſu delectabilia, in colloquio grauis, rarus, & modeſtus, ſpecioſus inter filios hominum. Et in hoc vltimo, concordat cum propheta Dauid, Pſal. 44. Specioſus forma præ filiis hominum. Iſta pro certo eſt ſingularis & admirabilis deſcriptio illius, & multum honoranda. De qua vide etiam Bened. *in re.c. Rayn. iu verb. mortuo itaq́; teſtatore le premier num. 275. de teſt.*

Alia eſt epiſtola Pilati ad prædictum Claudium Tyberium, quæ talis eſt: Pontius Pilatus Claudio Tyberio ſalutem. Nuper accidit, quod ipſe probaui, Iudæos per inuidiam, ſe ſuosq́; poſteros crudeli damnatione peremiſſe. Cum enim promiſſum haberent patres eorum, quod Deus illorum mitteret per virginem ſanctum ſuum filium, qui Rex eorum merito diceretur, hunc me præſente miſit in Iudæam. Quẽ cum vidiſſent cœcos illuminaſſe, leproſos mundaſſe, paralyticos curaſſe, dæmones effugaſſe, ventis imperaſſe, pedibusq́; ſiccis ſuper vndas maris ambulaſſe, & alia multa mirabilia feciſſe: & omnis populus Iudæorum dicit eum eſſe Dei filium, Principes ſacerdotum inuidiam paſſi ſunt, contra eum. Hunc itaque mihi tradiderunt, & alia pro aliis mentientes, eum

magnum esse, ac contra legem eorum agere dixerunt: ego autem ita esse credidi, eumque flagellatum eorum arbitrio tradidi, qui eum crucifixerunt & sepulchro custodes adhibuerunt: at ille militibus custodientibus, die tertia resurrexit. in tantum vero nequitia Iudæorum contra eum exarsit, vt ipsis custodibus pecuniam darent, quatenus dicerent discipulos eius rapuisse corpus: sed illi quod factum erat tacere non volentes: testati sunt eum resurrexisse, seq; visionem angelorum vidisse, & à Iudæis pecuniam accepisse. Hæc autem ideo scripsi, ne quis aliter existimet, credendo mendaciis Iudæorum. Hæc sunt, quę in dicta epistola scripta sunt: sed ex dicta epistola, & ex dictis euangelistarum, clare constat, & constabit, quod Pilatus male processit contra Christum, & quod male ad mortem eum cōdemnauit. imo quod sententia eius fuit nulla, pluribus de causis.

Quoniam vt dicit *in sua epistola*, Iudæi mentientes eum magnum esse, & contra legem eorum agere dixerunt, quod vt dicit, ita esse credidit: & tamen euangelistæ attestantur contrarium: Nam semper dixerunt: Ego in eo nullam inuenio causam. Ex quo, si dictis Euangelistarum credendum sit, postquam excusationi falsæ Pilati, non credidit eum magnum esse, nec aliquid agere contra legem Iudæorum: alias aliud dicebat in ore, & aliud in mente habebat, quod non est recti iudicis.

Secundo, peccauit Pilatus in huiusmodi probatione sententiæ contra Christum, quia ad furorem populi & clamorem lata fuit, & ideo scienter: iuxta illud poetæ, Aeneid. 1.

Sæuitq́ animis ignobile vulgus.

Et habetur Luc. 23. At illi clamabant dicentes: *Crucifige, crucifige eum.* Et instabant vocibus magnis postulantes, vt crucifigeretur, & inualescebant voces eorum. Nec aduertens Pilatus, quod sicut fauore populi liberari non debet. *l. ad bestias. ff. de pœn.* ita nec ipsius furore innocens erat damnandus, adiudicauit fieri petitionem eorum, dicentium: Si hunc dimittis, non eris amicus Cæsaris. Nec quod vanæ voces populi non sunt audiendæ. *l. decurionum. ff. de pœn.* Ex quo male fecit condemnando Christum, *vt dicit gloss. in d. l. decurionum.*

Tertio peccauit, quia non zelo iustitiæ, sed timore perditionis officij, cum dictum ei fuerit: Si hunc dimittis, non eris amicus Cæsaris, quia se Regem facit. Et timor est vnum de quatuor quæ peruertunt verum iudicium, *ca. quatuor modis*, 11. q. 3. iuxta illud.

Quatuor ista: timor, odium, dilectio, census,
Sæpe solent hominum rectos peruertere sensus.

Quarto, illa sententia fuit iniqua & nulla, & in eam proferendo peccauit Pilatus, propter ordinem processus nullo modo obseruatum. Condemnatus enim fuit ad funestam vocem sacerdotum ipsum accusantium, contra *l. fin. C. de accusa.* Nam licet ageretur de magno, puta de morte hominis, ideo cum nulla vnquam de morte hominis longe cunctatio fiat, debuit fieri processus non ita præcipitanter, prout fuit in Christo, qui fuit ita præcipitatus, quod vix decem durauit horis, contra text. *in cle. pastoralis. de re iud.* vbi nouerca iustitiæ dicitur præcipitatio. In quo verificatum fuit illud Salustij *in Iugurthino:*

Animo cupienti nihil satis festinatur.

Quintò, prædicta sententia fuit iniqua, & in ea peccauit Pilatus. Et ex processu illius euidēter apparet de iniquitate sententiæ, & notoria iniustitia: cum sæpius dixisset Iudæis: *Nullam causam inueni in homine isto, ex his, in quibus eum accusatis.* Et iterum: *Quid enim mali fecit? nullam causam mortis inuenio in eo*, Lucæ 23. Quod & cœteri Euangelistæ testantur, quod sæp[illegible] hoc dixit Pilatus ad demonstrandum eius confess[illegible] nem, de Christi innocentia non fuisse errone[illegible] Non enim præsumitur de errore, alicuius confess[illegible] nem reiterantis. Ideo valet confessio reiterata, etia[illegible] extra iudicium, absente parte facta, tanquam vera, [illegible] ex certa scientia procedens, *secun. Bart. in l. cum scim[illegible] C. de agri. & censi. lib. 11. pro quo est text. quem ipse non al[illegible] gat: vt dicit Benedicti in loco statim allegando. in l. fin. C. [illegible] plur. petitionib. ibi secundis confessionibus.* Et etiam p[illegible] sumitur cū deliberatione facta, quia reiteratio p[illegible] supponit deliberationem. *gloss. in c. si quis iratu[illegible] Curtius cons. 55. in 6. col.* Et si perfidi Iudæi Euangel[illegible] credere nolint, saltem credendum est ipsi Pilato [illegible] dici, per eos electo: qui post ipsius Christi passion[illegible] de ipsius sanctitate & innocentia, Tyberio Cæs[illegible] scripsit epistolam, hic antepositam: quam Tybe[illegible] cum suffragio magnifaciens, retulit ad senatum R[illegible] manum, & postulauit, vt Christus Deus haberet[illegible] At senatus recusauit, indignatus, quod sibi sec[illegible] dum morem epistola fuisset delata, cum esset m[illegible] Romanis, vt prouinciatum iudices senatui scrip[illegible] renunciarent, si quid noui in his, quas regebant p[illegible] uinciis, accidisset. Et iterum eidem Tyberio scrip[illegible] Pilatus. *Salutem De Iesu Christo*, quem tibi plane p[illegible] stremis meis declarauerā, nutu tandem populi, a[illegible] bum, me quasi inuito, & subtimente, suppliciū [illegible] ptum est, virum hercle ne pium & seuerum nul[illegible] quam ætas habuit, nec habitura est, sed metus [illegible] ipsius populi conatus, omniumq; scribarum [illegible] cipum & seniorum consensus, suis prophetis, [illegible] nostro, sibyllis contra præmonentibus, hunc [illegible] tis legatum, cruci, signis etiam supra naturam ap[illegible] rentibus, dum penderet, & orbi vniuersorum p[illegible] losophorum iudicio lapsum minitantibus, vrge[illegible] lius discipuli opere & vitæ continentia magist[illegible] non mentientes, imo in eius nomine beneficen[illegible] mi: nisi ego seditionem populi æstuantis exori[illegible] timuissem, fortasse adhuc nobis ille vir viueret. [illegible] tuæ magis dignitatis fide compulsus, quam volu[illegible] te mea adductus pro viribus non restiterim, [illegible] guinem iustum totius accusationis immunem, [illegible] hominum malignitate inique, in eorum tamen [illegible] scriptutæ interpretantur exitium, pati & venund[illegible] Vale 5. Calen. Aprilis.

O gloriosum, & nobis salutare iudicis scripto [illegible] teratum testimonium, Christum innocentem p[illegible] tentis, & ante mortem, vt visum est, & hora mo[illegible] qua scripsit titulum Pilatus, in qua scriptum erat [illegible] SVS *Nazarenus rex Iudæorum*: Pariter & post m[illegible] tē, vt in prædictis epistolis continetur, sententia[illegible] iquitatem euidenter demonstrans, & Christum [illegible] demptorem nostrum ab infamia præseruans, q[illegible] etiam satis demonstratur testimonio Iosephi, ex[illegible] lentis Iudæorum historiographi, qui de Christo [illegible] demptore nostro & eius sanctitate, & innocentia, [illegible] *antiquitat. libr. cap. 9.* de illo tempore loquentis, [illegible] ait: Fuit autem eisdem temporibus Iesus, vir sapien[illegible] si tamen eum virum nominare fas est. Erat enim [illegible] rabilium operum effector, ac hominum, maxi[illegible] qui quæ vera sunt libēter audiuit. Hanc ob rem m[illegible] tos, tum ex Iudæa, tum ex gentibus sibi adiun[illegible] Christus hic erat. Hunc autem, cum Pilatus à P[illegible] cipibus nostræ gentis instigatus, in carcerem ag[illegible] dum censuisset, non tamen hi deseruere qui ab i[illegible] tio eum dilexerunt. Eisdem præterea die tertia p[illegible] mortem, viuus apparuit, quemadmodum diuini[illegible] insp[illegible]

inſpirati prophetæ, hæc & alia de eo innumerabilia miracula futura eſſe prædixerant: perſeuerat & vſq; in hodiernum diem celebre Chriſtianorum nomē, ab ipſo ſumptum perſeuerat & gens. Hæc ille. Ex quibus conſtat de vera innocentia Chriſti.

Sexto, quod ſententia Pilati fuerit nulla & iniqua conſtat, quia fuit condemnatus ad dictum falſorum teſtium, quorum teſtimonia non erant conuenientia, imo varia, contraria & manifeſte vacillantia. *Mar.* 14. ad inſtar teſtium Suſannæ, de quibus habetur *Danie.* 13. *& gloſſ. in l. ad teſtium. C. de teſtib.*

Septimo, peccauit Pilatus, & eſt eius ſententia nulla q̃a Pilatas expreſsit errorē in ſua ſentētia, Quia videns, quod nihil proficeret, ſed magis tumultus fieret, accepta aqua, lauit manus coram populo & ſedendo pro tribunali, dixit: *Innocens ego ſum a ſanguine iuſti huius.* Ac protinus Ieſum flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur. *Mat.* 27. Quia in mundo maior iuris error in ſententia nunquam fuit, quam in fatendo, aliquem fore innocentem, ipſum condemnare ad mortem, ſicut fecit Pilatus Chriſto: non aduertens, quod in mente iudicis debent eſſe duo ſales, ſal ſcilic. ſcientiæ, alias eſt inſipida, & ſal ſecuræ conſcientiæ, alias eſt diabolica, *vt dicit Bald. in l. 2. circa finem. C. de ſenten ex periculo recit.* Apices enim iuris in foro conſcientiæ non excuſant, quia forus conſcientiæ eſt forus boni & æqui ſimul coniuncti, & eſt tribunal veritatis & non fictionis. Nam quando bonum æquo opponitur, diuina iuſtitia potius amplectitur æquum, quam id, quod ius ciuile vocat bonū: cum perfecta iuſtitia requirat hæc duo ſimul. *Bald. in l. vnica. C. de conſe.* Iſtos denique apices diſtinctionum iuris ciuilis, ſimplicitas naturalis ignorat, *ſecundum Bald. in c. ſin. colum. 12. de conſuetudine.* De his, quomodo autem multo magis attendendum eſt, quod conſcientia perſuadetur, quam quod authoritate legum ordinatur, vt perpulchre declarat in hoc caſu Benedicti *in ſua repetitio. c. Rayn. in verb. mortuo itaq; teſtatore. le primier, numero 251. 252. 254. de teſta.* & Dom. meus Iaſon. *in §. æque. 21. colum. Inſt. de acti.* vbi multum ample declarat, quomodo in conſcientia eſt iudicandum, & quomodo conſcientia diabolica eſt. Et, vt dicit Benedicti *in loco hic ante dicto*: Iudex debet potius ſequi conſcientiam ſuam, quam conſcientiam partium, maxime conſcientiā ſuam quæ nemini nocet. Quod ſi Pilatus feciſſet, id eſt, conſcientiam ſecutus fuiſſet, & non Iudæorum latratum *Crucifige* clamantium, recte iudicaſſet in foro conſcientiæ, quæ ſecundum Bald. *in l. ſin. C. de pœn. iud. qui male iudic.* ita excuſat iudicem, quod iudex, faciendo ſecundum conſcientiam, licet faciat contra ſcriptam iuſtitiam, non incidit in pœnam *cap. cum æterni. de re iud. in 6.* Et, vt ibi dicit, eſt triplex, ſcilicet ligata rebus viſis, & ligata rationibus legum, nec non eſt motiua conſcientia, & adhærens quibuſdam machinationibus intellectu, prout alibi Bald. *in cap. niſi cum pridem. 3. colu. de renunc.* Quod conſcientia eſt animi motus ſibi ipſi perfundens, & ſeſe concernens, vt pariter dicit *in c. 1. §. ſacramentum, de conſuetudine recti feudi.* Vnde licet hæc vltima non obliget animam iudicis, cum ſit conſcientia impulſiua & non arctatiua: tamen infelix Pilatus ſciens, Chriſtum, omni ratione legum poſtpoſita, & quod deterius eſt, cōtra motiua imaginationibus ſui intellectus, adhærentia, (ſciebat enim quod per inuidiam tradidiſſent eum) contra veritatem & æquitatem, iudicauit illum, quod non feciſſet Bald. qui *in cap. quoniam contra falſum. de probat.* dicit veritatem & æquitatem, eſſe duos lapides iuſtitiæ angularis, vt probat ibi text. dum dicit, ne falſitas veritati præiudicet, aut iniquitas præualeat æquitati. *facit l. illicitas. §. veritas. ff. de offic. præſidis. & l. quod ſi Epheſi. ff. de eo quod certo loco. & l. placuit. C. de iudiciis.* Nam ſcientia eſt verorum duntaxat. *ſecundum Bald. in cap. ſi. de conſuet. not. in l. ſi paterfamilias. ff. de hære. inſtituend.* Igitur ſententia Pilati non fuit bona iure ciuili, nec tenuit in foro contentioſo, fuitque minus æqua: nec valuit in foro conſcientiæ, iure diuino, quinimo fuit nulla, ex tali expreſſione erroris. *cap. 1. de re iudic. l. cum prolatam. C. de ſent. & inter l. omni. iud. l. 2. C. quando prouocare non eſt neceſſe.*

Octauo, fuit ſententia dicti Pilati nulla, & proceſſus nullus, & male proceſſit Pilatus, quia pro vno aſtu, inflixit eum quinque ſententiis pœnalibus. & tres ſententias corporales contra eum exequi fecit, cum illum alapis cædi fecit, deinde flagellari, coronamque ſpineam in capite eius apponit, deinde illudendum Iudæis tradidit, dicendo: *Ecce homo*, deinde flagellatum tradidit ad crucifigendum. Vnde tanta immunitas, tantaq; ſeueritas, aut crudelitas? ex prolatione veritatis. Si enim ſe filium Dei fecerit, in quo peccauit? Si enim dixerit, in triduo hoc templum deſtruam, & in triduo ædificabo illud, in quo reprehēdendus? Si enim cœcos illuminauerit, leproſos curauerit, aut plura alia miracula fecerit, cui præiudicium intulit, aut cui authoritati, aut poteſtate præiudicauit? Nonne ipſe ſolus eſt, qui mirabilia magna fecit, aut facere poteſt?

Nono, peccauit in acerbitate pœnæ inſolitæ, cōdemnando eum crucifigendum. Crudeliſſima enim morte affecit eum, vt iam prophetatum, *Sapi.* 2. Circumueniamus iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & contrarius eſt operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, & diffamat in nos peccata diſciplinæ noſtræ, promittit ſe ſcientiam Dei habere, & filium Dei ſe nominat, contumelia & tormento interrogemus eum, vt ſciamus reuerentiam eius, & probemus patientiam illius, morte turpiſſima condemnemus eum. Et deinde ſequitur: vt cognoſcatur nullitas iniquitatis ſententiæ. Hæc cogitauerunt, & errauerunt. Excæcauit enim illos malitia eorum, neque mercedem iuſtitiæ ſperauerunt, nec iudicauerunt honorem animarum ſanctarum.

Decimo peccauit, quia dicta ſententia non fuit in forma ſententiæ diffinitiuæ, ſed in forma ſimplicis ſententiæ interlocutoriæ, & nudi præcepti. Non enim condemnauit eum, aliquo ordine ſeruato, ſed ſimpliciter ac præcipitanter, Iudæis tradidit illum, vt crucifigeretur, *Ioh.* 19.

Quinque aut ſex cauſas cum ſupradictis ponit G. Benedicti *in ſua repet. c. Rayn. in verb. mortuo itaq; teſtatore, le primier. num. 237. vſq; ad numerum 257. de teſtam.* vbi plura alia dicit, quæ videre poteris.

SEptima conſideratio eſt, quod Papa omnes dignitates mundi præcedit, & eſt ſuperior, *vt habetur in cle. paſtoralis. de ſent & re iudic. & de iureiur. cle. 1. facit text. in c. pater profecto. 11. quæ. 1. c. nemo. & ca. aliorum. cum alius ſeq. & 40. diſt. c. ſi Papa, & ibi gloſſ.* Et prima dignitas, in Eccleſia Dei. *in authent. de eccleſiaſtic. titulis. in princ. & 12. diſt. ca. 1.* Ita quod eſt maior Imperatore, vt plene per Barba. *in c. nouit. numer. 141. 142. 143. extra de iud.* vbi plene Præpoſitus dictus Cardinalis, *in ca. cum ad verum. 96.* ita etiam tenet Alberic. de Roſate *in l. glorioſiſſimo. de ſumma trinitate & fide Catholic.* vbi tamen videtur concludere, quod vnus præſidere debeat in ſpiritualibus ſcilicet Papa, & alter in corporalibus, ſcilicet Imperator. Et eſt dominus dominan-

nantium. Et habet ius regiminis Regum in subditos, dicit Bald. *cap. Ecclesia sanctæ Mariæ, in 3. colum. de constitutione.* Et apud eum est suprema potestas, in qua nõ habet parem. *Bald. in cap. 1. in prima colum. de probation. prout per plura declarat Dominus meus Ias. in l. rescripta. in secunda colum. cap. de prec. Imper. offe.*

Imo, Papatus videtur esse prior Imperio, cum sacerdotium initium habuerit à Melchisedech. Erat enim sacerdos Dei summi, *vt habetur Genes. 4.* Et hunc tradunt Hebræi fuisse Sem, primogenitum Noe. Dominium vero temporale iusto titulo acquisitum initium habuit in Moyse duce populi constituto à Deo, postquam secuti sunt iudices, vt habetur *in lib. Iudicum per totum*, licet Aug. *de ciuitate Dei, lib. 5. c. 1.* dicat primum dominium incepisse à Cain, & Nemroth, & dicam *infra in parte sequ. in prima consideratione.* Sed Archiepiscopus Flor. *in sua summa, in 3. part. libr. 22. cap. 5. §. 14.* dicit illud fecisse dominium tyrannicum. aliud vero quod incipit à Moyse, fuit iusto titulo acquisitum. Et sicut aurum excellit plumbum, sic etiam autoritas & dignitas Papæ excedit imperialem. *cap. duo sunt. 96. distin.* Sicut etiam Sol dicitur pater omnium planetarum & dominus, ita Papa pater omnium dignitatum: cum papatus seu papalis dignitas assimiletur soli, & regalis seu imperialis lunæ. Et sicut luna recipit lumen à sole, ita imperialis dignitas à Papa. *ca. solitæ. de maioritat. & obedi. vbi notatur.* Et dicit Aug. de Anch. *in suo tract. de potest. Ecclesiæ*, ꝙ sicut summo sacerdoti Leuitici generis omnes Iudæi obedire tenebantur, cuiuscunque status essent, sic omnes Christiani maiores & minores, Papæ locum Christi tenenti, parere tenentur. Et de obedientia exhibenda summo sacerdoti Leuitici generis, & punitione inobedientiæ, habetur *Deuteron. 17.* & ample per eundem Archiepiscopum *in sua summa, tertia part. lib. 22. & 17. & in dict. lib. 22. cap. 1. 2. 3. 4, 5. & 6.* amplissime ponit de honore, gloria & potestate Papæ, ad quem recurre.

De obedientia, quomodo sit Papæ per Reges pręstanda, vide per Petrum de Monte in sua monarchia: quem allegat etiam Fel. in cap. si quando. vbi per eũ. extra de rescriptis. Et aduertendum est ad id, quod dicit Beatus Thomas in tractatu suo de Rege & Regno ad Regem Cypri, vbi ait: Huiusmodi Regni mysterium, vt à terrenis spiritualia essent discreta, non terrenis Regibus, sed sacerdotibus est commissum: ita præcipue summo sacerdoti Christi vicario Romano Pontifici, cui omnes Reges Christianos oportet esse subiectos sicut ipsi Domino Iesu Christo, vt refert idem Archiepiscopus Florent. in loco hic ante alleg. *cap. 6. §. 4.*

Imo etiam videtur, quod summus Pontifex & sacerdotes secundi ordinis, & alii inferiores sint subiecti Regi & Principi: cum vt habetur *4. Reg. 23.* præcepit Rex Helchiæ Pontifici & sacerdotib. secundi ordinis, & Ianitoribus, vt proiicerent de templo Domini omnia vasa, quæ facta fuerãt Baal. & facit quod habetur *3. Reg. 22. cap.* vbi habetur: *Prohibitiq; sunt sacerdotes*, & ibi ponitur verbum Principis ad sacerdotem imperatiue, *Nolite ergo, &c.* Ex quibus etiam videtur dicendum, quod etiam sacerdotes debent obedire Principi reciproce.

Sed tamen dic, quod Papa est primus & maximus omnium Episcoporum & Patriarcharum, in totam Ecclesiam Christi vniuersalem prælationem habẽs. Refert S. Thomas *in tract. suo, quem fecit contra errores Græcorum. cap. 66. & 67.* Et est pater vniuersalis omnium fidelium & omnium ouium Christi per hæc verba: *Pasce oues meas.* vt tenet Ioan. de Turrecre. *in ca. cum ad verum. 96. dist.* licet prohibeat, se propter humilitatem, vocari vniuersalem Episcopum aut Patriarcham: reuera tamen est vniuersalis Episcopus & Patriarcha, *vt tenet idem Ioan. de Turrecre. in ca. nullus.* distin. Et primum locum in consistorio obtinet. *ca. & 2. 22. d. & Præpositus in c. episcopos. 17. dist.* Imo, in tantum est honorandus, quod debet osculari in pede, *dicit gl. & Ioannes de Platea in l. 1. C. de domestic. lib. 12.* Imo videtur idem consistorium facere cum Deo. *nocent. & Hostien in cap. 4. de translat. prælat.* ideo post Deum præ omnibus debet honorari. *Abbas Siculus consi. 21. lib. 1. vide etiam Bernardinum de Bustis in sermo 31. secundæ partis sui Rosarii. in litera G.*

Et de huiusmodi prælatione vniuersali in tota Ecclesia, & quomodo sit summus Pontifex, vide etiam Archiepiscopum Florent. *in dict. summa 3. part. lib. cap. 6. §. 1. & 2.* Et est supra omnia iura mundi. *c. cum per mundum. 9. qu. 3. cap. proposuit. de concess. prebendæ.* etiam, quod est superillustris: imo quasi talis dici debet, cum sit supra dignitatem, & culmen omnium dignitatum. ita tenet Bald. *in cap. cum accessissent. de constit.* Dom. meus Iason *in l. 1. colum. 1. de officio cui mand. est iurisdict.* & ibi ample Purpura. qui quibus honoribus debet honorari supra omnes dicit Zodericus Zanorens. *in suo speculo humanæ lib. 2. cap. 1.* quod huius summi Pontificis tanta est limitas & eminentia, tanta immensitas, vt nul mortalium nedum comprehendere, aut satis ex mere, sed nec cogitare possit, quod multis com bat rationibus, quas non transporto, cum habe in impressione: & ibi, vsque ad octauum capi ponit de miseriis summorum Pontificum, & tate eorum vitæ, plures causas assignando. Sup enim Dei vicarius est, & qui contrarium dicit, titur, vt dici tBald. *in l. Barbarius Philippus. ff. de of tor.* & idem Bald. *ibi in finalibus verbis*, dicit quod mnia, & super omnia in spiritualibus & allegat nardum *de contemplatione ad Eugenium.* & idem *in proœ. Gregoriano in princ.* dicit, & Papæ com tota machina spiritualis: & thesaurus omnis di tis est in eo, ita vt nulla sit dignitas spiritualis, clesiastica, cui non præsideat. & idem Bald. *in l. pta. C. de precibus imper. offeren.* dicit, quod omnes tates, omnemque potestatem, quam habuerunt mnes Patriarchæ, solus, Papa habet. Et maior au ritas Papæ, quam sanctorum. *ca. de libellis. 20. d.* ius authoritate Pet. de Ancho. *in repetitio. cap. 1. secundam chartam de constitutio.* & per Panorm. *in nouit. in gloss. 2. de iudiciis.*

OCtaua consideratio Cardinalis Host. ex pri gio, & ex merito, quia Papam consecrat, & peratorem inungit, obtinet secundum locu consistorio Papæ. Ita tenet Hostien. Pet. de An Cardi. Zabar. *in cap. antiqua de priuilegi.* Car. Alex *cap. Episcopus. 17. distin.* & sic est primus post Pa ideo dicitur honorabilior cæteris: cum ille ho bilior dicatur, qui est proximior domino, *vt est §. aliam. instit. de bonor. poss. & dicam infra in 54. consi incip. ex prædictis fundatur.* Et iste Cardinalis Episco licet sit tantum Episcopus, vtitur pallio, *vt dicam fra 26. consideratione, incip. Episcopus Hed.* Et quod Cardinalis obtineat secundum locum, tenet N Boerii in suo tracta. de authoritate & præemin sacri magni Concilii. in 1. opi. pro magno conci

NOna consideratio Quatuor Patriarchæ, sci Constantinopolitanus, Alexandrinus, An chenus, & Hierosolymitanus, obtinent primum

cum post Apostolicum. Patriarcha vero lingua Græca summus Patrum interpretatur. *c. cleros versic. Patriarcha. 21.distin.* Et secundum ordinem supradictum & descriptum obtinent primum locum post Papam in Ecclesia. Primum videlicet Constantinopol. secundum vero Alexand. tertium autem Antiochen. & quartum Ierosolymitanus. Secundum quem ordinem ponuntur *in cap. antiqua. extra de priuilegiis. & in auth. de Ecclesiasticis tit. post princ. colum.* 9. & ibi intellige de prædictis quatuor, qui sunt vere Patriarchæ, seu primates. cum primas idem sit quod Patriarcha, licet nomina sint diuersa. Non enim inter eos est realis differentia, sed vocalis 90. *dist.* 1.c. vocantur tamen prædicti Patriarchæ.

Et isti quatuor repræsentant quatuor Euangelistas in Ecclesia Dei, *vt est text. in cap. scriptum est. de elect.* & dicuntur mundi Cardinales: quia per quatuor Euangelia incessabili tuba didicimus, & quod per orbem terarum illum illustrantes prædicamus & agimus, *dicit tex. in c. huius. 75. dist. & per Ludo. Rom. in consi. suo 524. incip. Vos estis lux mundi. in 6. col.*

Et isti Patriarchæ sunt spectabiles: quia redacti sunt instar regum, ex quo multas prouincias regunt. Bald. *in l. 1. colum. 3. §. 1. ff. de officio præfect. præt.* dominus meus Ias. *in l. 1. ff. de offic. eius cui man. est iurisdict.* imo Purpuratus ibi dicit eos esse Illustres: quem vide post d. meum Ias. Et dicuntur sanctissimi, *in authent. vt determinatus sit numer.* saltem, vt dicit Purpura. *in d. l. 1.* post Cardi. Host. in consistorio sedent immediate.

Alii autem, de quibus habetur per Archidiaconum *in c. periculoso. de statu monacho. lib. 6. & in cap. 2. & 3. 99. dist. & in cap. 1. & 2. 80. dist.* non sunt proprie Patriarchæ, sed Primates, *vt tenet Aluarot. & Præpositus,* dictus *Cardi. Alexan. in titul. Episcopum vel Abbatem. §. colum. 6.* Et de his Primatibus vide etiam quæ dicunt Cardi. Zabarel. & Petrus de Anchara. *d. c. aliqua.* vbi dicunt, quod si Episcopus Hostien. Cardin. sit præsens, quod sedebit prope Papam: nec mirum, vt dicunt, quia Papam consecrat, Imperatorem vngit, & est palliatus, & ideo videtur esse maior dignitate Patriarcha Constantinopolitano: quia, vt dicunt, prioritas dignitatis declaratur ex prioritate sedis & loci. *c. ex ore. de priuil. c. 1. & cap. statuimus. de maior. & obedien.* Dicit tamen Lucas de Penn. *in l. vnica. C. de metropoli Berito. in fi. lib. 11.* quod in Constantinopoli præest Patriarcha.

Alia de his Patriarchis & primatibus vide etiam per compatriotam, conciuem & contemporaneum nostrum dominum Ioannem de Montholono *in suo Promptuario iuris, in verbo patriarcha. & in verbo Dauid. Actuum 2.* vbi Dauid, Isaac, & Iacob, Patriarchas appellat, *vt etiam habetur in cap. Ebron. 13. quæst. 2.* Et hos quatuor credo præcedere debere omnes Card. præter Episcopum Host. Cardinalem, vt dictum est.

De potestate autem Patriarcharum ponitur per Aluarotum & Præpositum *in dicto titulo Episcopum vel Abbatem, hic ante alleg.* & per Florentinum *in 3. parte suæ summæ, lib. 20. ca. 4.* vbi ample.

An autem alii Patriarchæ seu primates vltra illos quatuor supra nominatos præcedant, aut præcedere debeant, Car. vt sunt Aquileg. Grandem. Tolent. Cantuarien. Biturien. Pisanus, dicam *infra in 19. consider.*

Sed quia, vt dicit Aluaro. *in d. titu. Episcopum vel Abbatem,* quod Patriarchæ seu Primates nihil iuris vel priuilegii præ ceteris Episcopis habent, nisi quantum sacri canones vel prisca consuetudo tollit. Ideo cum iure non dicatur, quod alii vltra prædictos quatuor teneant primum locum post Papam, ideo stabunt in suis locis post Cardinales, Cum Cardinales etiam Diaconi præcedant quoscunque Episcopos & Archiepiscopos, vt infra dicam *in vndecima consideratione, incipiente, sumitur ex prædictis, & in consideratione supra allegata.*

Aduerte tamen ad vnum, quod dicit Gemin. *in c. quanquam. in fin. 2. quæst. 7.* quem allegat Felyn. *in rub. de maio. & obed. 5. colum.* quod dignitas Cardinalatus est maior post Papam quacunque alia dignitate. cum Cardinales post Papam iudicent omnes, & ipsi à nemine iudicantur *9. quæ. 3. cap. nemo, cum aliis per eum ibi allegatis. Et etiam voluit Antonius de Butrio in quodam consilio, quod est inter consilia Pauli de Cast. consil. 412. incip. viso puncto transmisso, quod Cardinales post Papam primum locum obtinebant. capit. per venerabilem. §. rationibus. extra. qui filii sint legitimi.*

Decima consideratio Sicut primo summo Pontifici Domino nostro Iesu Christo in triumphali Ecclesia tres Patriarchæ angelorum obsequuntur: ita ad exemplar illius in Ecclesia militanti circa vicarios suos tria genera Cardinalium obsequentium, ipsis vicariis fuerunt instituta. Qui quidem Cardinales sunt vocati in partem solicitudinis. *cap. ad honorem. extra de vsu palli. 2. quæst. 1. cap. de cætero.* & quorum consilio summus Pontifex agenda ordinat & disponit. *cap. fundamenta. §. docet. de elect. lib. 6.* & sunt sibi collaterales. *cap. 1. & cap. penult. de offic. legati. libr. 6.* Et pars corporis. *cap. verum. 6. quæ. 1. Laurentius, & Cardin. Zabarella in clemen. 1. de celebratione missarum. Speculator in tit. de lega. §. sequitur. post princip. in ver. laterales.* Et interpretantur Cardinales, id est, columnæ Ecclesiæ. *cap. ministerium. de offic. Archipresbyteri. Oldradus consil. 46. Cardi. Alexan. in c. in nomine Domini. 23. dist.* imo Papa est de numero Cardinalium. *Archidiaconus in cap. sacrosan. de ele.* & inter Papam & Cardinales dicitur esse vnio identitatis, *secundum Ioan. Andr. in cap. requisisti. in fin. de testamentis, Philippus Francus in cap. 1. de offic. legati.* & faciunt vnum corpus cum Papa, & iudicant totum orbem. *c. per venerabilem. qui filii sint legitimi.* Ita quod præferendi sunt Cardinales Episcopis. *2. quæ 7. ca. quanquam. Card. Zabarel. in cle. 4. §. irritum. 3. quæst. de elect. Do. Alexand. in rub. ff. de iurisdict. omni. iudic.* Eo, quia Cardinales habent maius officium quam Episcopi. *Bar. in l. 1. §. si quis. ff. de appel. Pan. in cap. Ecclesia vestra. le dernier. de elect. & in capit. 2. de cle. non residentibus.* licet tamen Episcopi sint maiores ordine. *d. cap. quanquam 2. q. 7.*

Faciunt ad hoc, quæ dicit Fel. *in rubr. de maioritate & obed. in 5. colum.* vbi ponit quod etiam Cardinalis non Episcopus præcedit Episcopum non Cardinalem. dicam *infra in seq. consid.* & vide *ibi Fel. in dict. rub.* An Episcopatus, Cardinalatus, & Papatus sit culmen dignitatum, & quomodo intelligatur, & de Prælato vero, & de numero Cardinalium, & quot sint Episcopi, quot presbyteri, & quotquot Diaconi, vide per Aluarot. & Præpositum *in d. tit. Episcopum vel Abbatem.* Forte dicam alibi, licet & tales Cardinales æquiparentur Regibus. Do. meus Ias. *in l. nemo potest. in 2. col. ff. de lega. 1.* Ioan. Andr. *in cap. 1. de offi. lega. in nouella,* ponit vndecim prærogatiuas seu maioritates Cardinalium, quas vide. Et ex vnaquaque posset fieri vna consideratio de per se, quas vide: & de his tangam in considerationibus sequen. Et quomodo Card. Regibus æquiparentur; & quod sint illustres,

ponit Purpuratus post Alex. *in rubr. ff. de iurisd. omnium iud.*

VNdecima consideratio sumitur ex prædictis. Videlicet maior officio, minor vero ordine præfertur. quia Cardinalis etiam non Episcopus præfertur Episcopo, vt tenet Pan. post Cardinalem *in Eccl. le second. in vltima col. extra de elect.* Idem Abbas *in ca. quod super his. in lectura Parmensi de fide instrumentorum.* & ibi de Bellonzinis *in 20. col.* allegando Bart. *in l. 1. §. si quis in appellatione. circa prin. ff. de appel.* vbi dicit, quod Cardinales non habent maiorem dignitatem quam Episcopi, licet habeant maius officium. vide Fel. *in loco hic ante in præcedenti consideratione allegato.* Ita etiam tenet Flo. *in 3. part. suæ sum. li. 22. c. 2.* & in illo libro plene habes materiam status Cardinalium.

DVodecima consideratio. Cardinales Episcopi præferuntur aliis non Episcopis. Ita tenet Card. *in cle. 3. §. irritum: de elect.* Ratio est, quia habent duplex vinculum. Habent enim officium vltra Episcopos, & vltra id habent Episcoporum ordinem. Ita tanquam habentes duo vincula sunt cæteris præferendi, argumento eorum, quæ infra dicam *in 15. consideratione*: nec valeret consuetudo, quod Diaconus Cardinalis præferretur Presbyteris. Fel. *in c. statuimus. extra de maioritate & obe.*

Et aduerte, quod sunt septem Cardinales, Episcopi, videlicet Host. qui propter Papæ consecrationem, vt iam supra dixi *in 2. consideratione*, dignior est aliis. Episcopus Port. Episcopus Albanensis, Episcopus Sabinensis, Episcopus palæst inus, Episcopus sanctæ Ruffinæ, Episcopus Tusculanensis. Et isti Episcopi tanquam Vicarii domini Papæ: in dominicis diebus, festis & præcipuis solennitatibus in altari sancti Saluatoris Lateranensis Ecclesiæ debent deseruire, *vt dicit Aluaro. & Præpositus in locis supra allegatis.* Et isti Cardinales succedunt in locum alterius per optionem, ita quod si moriatur Cardinalis Hostien. Cardinalis Portuensis, accipiet locum Cardinalis Host. & sic deinceps: ita quod nouiter creatus Cardinalis Episcopus, erit in loco Card. Tusculan. qui est vltimus illorum. Non sic in aliis Cardinalibus, quia sunt Cardinales secundum titulos eis assignatos, & in locum quorum subrogantur. Sedent tamen in suo ordine secundum prioritatem promotionis.

Sed iuxta prædicta posset insurgere dubium: vtrum si vltra illos septem sint alii Cardinales super numerarii, quia sint Episcopi, non tamen habeant alium titulum ab Episcopatibus, debeant præferri aliis Cardin. Presbyteris, aut Diaconis numerariis, secundum quod est eius numerus impositus ex titulis eis assignatis, vtputa quia sint 236. prout fuerunt tempore Portiani Papæ, *vt refert Card. Zab. in d. clem. ne Romani. §. porro. in 2. notabili de elect.* Et de illis Cardinalibus supernumerariis sint centum Episcopi Cardinales: an debeant tales præcedere alios Presbyteros & Diaconos numerarios secundum titulos eorum, & eis impositos, de quibus *in locis hic ante allegatis.*

Licet sit quidam numerus Cardinalium taxatus secundum numerum discipulorum Christi, vt habetur *in locis hic ante allegatis*, potest tamen summus Pontifex, vltra illum numerum, tot, quot voluerit, creare de suæ plenitudine potestatis, & omnes tales numerarios facere si velit, *notant do. in locis prææallegatis.*

Si tamen aliquos faciat, quos velit esse supernu[...] rarios, tales supernumerarii non dicuntur veri C[...] dinales, cum qui super numerum militat, quasi [...] militare dicatur. *l. fi. C. de apparito.* Magistri milit[...] &, *vt dicit Bart. in l. vnicuique. C. de proximis sacror[...] scriniorum.* Tales supernumerarii sunt expectan[...] decedentium locorum. Et ideo debent sedere in [...] timo loco post omnes numerarios. Et dicuntur [...] pernumerarii, qui sunt vltra loca & titulos assig[...] ta seu assignatos aliis supernumerariis. Et sunt [...] merarii Cardinales, videlicet septem Episcopi [...] nominati. Presbyteri vero Cardinales sunt 28. [...] mero, qui diuisi per numerum septenarium qu[...] or Patriarchalibus Ecclesiis vrbis Romanæ [...] intitulati. Septem enim sunt intitulati ad Eccle[...] S. Petri, videlicet Cardinales S. Mariæ trans Ty[...] rim, S. Grisogoni, S. Ceciliæ, S. Anastasiæ, [...] Laurentii in Damaso. S. Marci, S. Martini in m[...] tem.

Alii autem septem, qui sunt intitulati ad Ecc[...] am S. Pauli, qui debent in altari maiori deseruire [...] isti, videlicet Cardinales S. Sabinæ, S. Priscæ, S. [...] binæ, Sanctorum Nerei, & Achillei, S. Sixti, S. [...] celli, S. Susannæ.

Alii autem presbyteri Cardinales S. Mariæ [...] res sunt isti: videlicet Card. sanctorum, qui [...] non nominantur per titulum sed per Basilicam [...] eo est speciale, *vt notatur in ca. cum olim. de princ.* [...] *re iud. c. Apostolicæ, lib. 6. & tenet Ioan. And. in tit.* [...] *lorum conceptio. §. nunc iam videndum post princ.* [...] S. Cyriaci in thermis, S. Eusebii, S. Potenti[...] Vitalis, sanctorum Marcelli, & Petri, sancti Cl[...] tis.

Alii vero presbyteri Cardinales S. Laurentii [...] isti videlicet, S. Praxedis, S. Petri ad vincula, S. [...] rentii in Lucina, S. Crucis in Ierusalem, S. Step[...] in Cœlio monte, sanctorum Ioannis, & Pauli san[...] rum quatuor Coronatorum.

Diaconi vero Cardinales sunt 16. videlicet S. [...] riæ in dominica. Et iste est Archidiaconus alior[...] & ideo cæteris præferri debet, S. Luciæ in [...] latii iuxta septifolium, S. Mariæ nouæ, sanct[...] Cosmæ, & Damiani palatii, S. Adriani palatii, S. [...] gorii palatii, S. Mariæ in schola Græca, S. Ma[...] porticu, S. Nicolai in carcere, S. Angeli, S. Eust[...] S. Mariæ in aquario, S. Mariæ in via lata, S. Agat[...] Luciæ in capite Sabinæ, S. Quiriaci. Et istos [...] sic enumerat Speculator *in tit. de leg. §. sequitur.* & [...] uarotus *in d. tit. Episcopum vel Abbatem.* vbi ponit [...] modo intitulentur. Et quod possunt esse ex sup[...] cto numero quinquaginta, & vnus.

Ex quo videtur dicendum, quod si sint vl[...] lum numerum & titulos supradictos, quod sunt [...] pernumerarii. Et tales supernumerarii post [...] tem aliorum sunt subrogandi secundum ord[...] creationis si velint, alias possunt subrogari pro se[...] do, vel tertio, *ar. notatorum per Bar. in d. l. vnicuiq.* [...] *alleg.*

Et intellige, quod iste supernumerarius subro[...] tur, quantum ad incorporationem. vt s. sit incor[...] ratus, vt numerarius erat, sed non in loco num[...] rii, quia non debet sedere in loco in quo ille sede[...] sed in vltimo loco post alios prius incorporatos, [...] præferuntur ei in honoribus, & aliis prælationi[...] & sic non per omnia subrogantur loco illius, vt [...] *l. vnicuiq. & in leg. comperimus. C. de prox. sacro. scri[...] rum.* Et sic in dicta subrogatione debet seruari [...]

plex ordo. videlicet, vt hic supernumerarios priores eo: Item etiam, vt non præcedat socios supernumerarios priores eo: Imo etiam, vt non præcedat numerarios etiam posteriores illo: in cuius locum subrogatur. *Ita tenet Ioan. de Platea in d. l. vnicuique. in 2. colum.*

Ita etiam obseruatur in hac ciuitate Hed. in Canonicis supernumerariis, quos præcedunt numerarii, etiam posteriores. & dicuntur Canonici in albis, quia præbendæ eorum sunt in albo descriptæ: & tales nullis Canonicorum priuilegiis gaudere deberent. Sunt tamen exempti à iurisdictione Episcopi Hed. & subiiciuntur iurisdictioni Venerabilium Virorum dominorum Decani, & Capituli. Hed. Quod, an deceat fieri, non insisto, & ex causa.

DEcimatertia consideratio. Inter Cardinales in Cancellaria præfertur Vicecancellarius. Nam cum olim de pari contendere voluisset cum Papa ex gloria, propter excellentiam tantæ dignitatis, qui Cancellarius erat, fuit statutum pro lege, quod non amplius Cancellarius, sed Vicecancellarius à cætero vocaretur, quod & hodie seruatur, *vt dicunt Guillelmus & Zabar. in cle. ne Romani. de elect.* Et ita etiam vocatur: *in proœmio sexti. in §. sane.* olim vocabatur Bibliothecarius. *capit. Andr. 63. distinct. secundum gloss. ibi.*

Et inter officiarios Curiæ Romanæ post Papam dicitur maior. *Notat Zabarel. in d. cle. ne Romani. versic. eo ipso ibi: quarto quæro.* Et est iudex in pertinentibus ad expeditionem Bullarum. Regulas Apostolicas Regis, cuius dispositione in Curia dantur, & extra cum subscriptione duorum abbreuiatorum, & capit certam partem de registro Bullarum, quia tenentur de omnibus ibi contentis reddere rationem, *secundum gloss. in proœmio regularum Cancellariæ Innocentii octaui.* Et est præses Iustitiæ in Curia: ponens decretum: irritans, & alias clausulas: de quo *per gl. in c. statutum de res. li. 6. §. 1. in verbo literarum.* Et sedere potest, & stare cum auditoribus Rotæ, in decisionibus causarum, etiam in præsentia Papæ: quoniam, vt dictum est, est præses Iustitiæ. *secundum gl. in d. proœmio.* Sicut videmus de Cancellario regni Franciæ. Qui tanquam primus post Regem præsidet in omnibus parlamentis Regni. Sicut Moyses in Regno, & synagoga Iudæorum pro Deo verus Cancellarius vocatur, cuius & Dei vnum & idem dicitur esse consistorium *secundum Host. in cap. quanto. de transla. præla.*

DEcimaquarta consideratio. Camerarius sedis Apostolicæ habet dignitatem vltra alios ratione iurisdictionis, quam habet. Eo tamen, quia semper solet esse Cardinalis, extra locum Cameræ sedet in suo loco, vt Cardinalis, non habendo respectum ad eius officium.

Et dicitur Camerarius, qui recipit & custodit bona, *c. ad audient iam. de præscript.* Et hodie magnum eius officium est, & habet dignitatem. notant domini de Rota *decis. 173. in fine in nouis.* Et iurisdictionem exercet circa omnes debitores Cameræ. Et, Papatu vocante, nihil ab eo recipiunt Cardinales. *cap. vbi periculosum. §. prouisionis. de elect. in 6. Ioan. Andreæ in cle. ne Romani. §. eo tamen. de elect.* Et habet iudicem, qui dicitur Auditor Cameræ, qui de causis appellationis ad Papam extra Romanam curiam per appellationem deuolutis non potest se intromittere: imo consueuerunt per Vicecancellarium committi, & tractari, vt dicunt domini de Rota. *decisi. 336. in nouis.*

Et ad officium Camerarii pertinet temporalia pauperibus erogare. gloss. *in d. cle. ne Romani. verb. eo tamen. iam supra allegato. in verbo. Camerarium.* quod bene obseruauit Beatus Laurentius respondendo tyranno: Thesauros quos quæris, manus pauperum deportauerunt. Et libros conseruare. *d. c. ad audientiam.* Et duabus rationibus non expirat eius officium morte Papæ. Prima, vt non negligantur reditus temporales ad Romanam sedem pertinentes, sine quibus spiritualia diu esse non possunt. *1. q. 3. si quis abiecerit. cap. ex officii. de præscr. cap. cum secundo. de præbendis.* Secunda, propter sustentationem pauperum, ne interim fame moriantur. *86. dist. c. pasce,* vt tenet Zabarella *in dicto vers. eo ipso. iam supra alleg.*

DEcimaquinta consideratio. Cardinales Presbyteri præferuntur Diaconis Cardinalibus ea ratione solum, quia licet sint pares officio: sunt tamen maiores ordine: ratione cuius maioritatis alios præcedere debent. notatur *in cap. cleros. 21. distinct.* dicam *infra in 15. consideratione:* ideo non insisto. facit text. *in cap. placuit. 18. distinct. & cap. oportebat. & ca. si quis in Episcopis. 79. distinct. & in ca. cum redemptor. 12. quæst. 2.*

Et aduerte, quia isti Cardinales, & Patriarchæ æquiparantur præfectis prætorio, *vt dicit Alber. de Rosa. in rubr. ff. de statu hominum. Ioan. de Platea in l. curialibus. in 2. & 3. colum. C. de decu. lib. 10.* Intellige prædicta, si sit consuetudo talis: de iure tamen. *vt dicit gloss. in cap. legimus. 93. distinct.* De consuetudine Romanæ curiæ, Diaconi Cardinales præferuntur Presbyteris Cardinalibus: & si talis consuetudo sit, est obseruanda. Ita dicit Præpositus *in c. Episcopos 17. distin. in fine.* vbi dicit, quod indies dicit contrarium obseruari in Presbyteris Cardi. Et poterat scire, quia erat Cardinalis tempore suo. Et credo, quod non valeat ex dictis Host. *in ca. 1. de maio. & obed.* vbi dicit, quod non valet consuetudo, quod minor præcedat maiorem.

DEcimasexta consideratio. Cardinales manentes in Curia sunt digniores aliis. *Bald. in rubr. ff. de offic. procon.* quoniam præsentia Principis illustrat eos. *l. vnica. C. de præposi. labo. libr. 12.* Quoniam licet omnis gradus & dignitas secularis recipiat splendorem à Principe, non tamen æqualiter splendet qui abest ei qui præsens est: sed vt infert dominus Nicolaus Boerii, *in suo tractatu de præeminentia magni consilii, & parlamentorum Regni Franciæ in prima ratione pro magna concilio. in fine.* quod simplex Cardinalis in Curia residens debet in honoribus præferri Cardinali legato. Et facit vna ratio. Nam Consul, qui est illustris, quando mittebatur extra Vrbem, erat tantum spectabilis. gloss. *in rubr. ff. de officio procons.* quod tamen dicit nunquam posse practicari. cum eo ipso, quod legatus ingreditur Vrbem, deponit officium, & officia legationis. *l. 1. & vlti. ff. de officio proconsul. iuncto cap. legatos de offic. leg. lib. 6. not. gl. in cap. excommunicationis. eo. tit.* Ego etiam dicerem contrarium, quando legatus Cardinalis vltra Cardinalatum habet officium legationis, ratione cuius habet præeminentiã, cum tanquã legatus summi Pontificis, eidem honor debet adhiberi, notat Phil. Francus *in c. grandi. de supplen. negligen. præla. in 6.* Dixi supra. infra sic videtur, quod Cardinalis legatus propter autoritatem sui Magistri ratione legationis præcedit alios. Sed solue, dic, quod intrando Vrbem perdit officium legationis, & sic semper stat solutio prædi-

 cta. Et istud etiam videtur tenere do. meus Ias. *in l. 1. in 3. col. ff. de offic. eius cui mand. est iurisdictio.* & de dicto Bald. *in dict. rubr.* vide Fel. *in c. clerici. in vlt. col. extra de iudiciis.* & vide de hac materia, quæ dixi *in prima consid. sexta partis.*

DEcimaseptima consideratio. Pœnitentiarius habet officium ratione cuius dicitur habere dignitatem. Et secundum stylum Curiæ solet esse Cardinalis. *notatur in cle. ne Roma. de elect.* Et istud officium non expirat morte Papæ propter periculum animarum euitandum. *arg. c. primi: ne sede vacante. & cap. primi. de sepulturis libr. 6.* Et literis istius creditur in suo officio de consuetudine, quia non agitur de præiudicio alicuius, cum non habeat potestatem, nisi in foro pœnitentiali: quod etiam procedit quo ad minores pœnitentiarios, quia quo ad maiorem videtur esse eo, quia Cardinalis quibus de obseruantia Curiæ creditur, *notat Zaba. in d. cle. ne Rom. §. eo ipso.*

DEcimaoctaua consideratio. Legati Cardinales sunt digniores, & excellentiores pluribusque prærogatiuis decorati aliis legatis missis vel natis. *c. 1. & cap. ex com. & c. nolentes. de offic. legati. cap. 1. eo. titu. libr. 6.* Et tales dicuntur *de latere*, vt dicit Philippus Franc. *in d. ca. 1. de of. delegati.* vbi etiam dicit, quod etiam Cardinales, si non sunt legati, sunt cæteris præponendi, & honorandi: licet enim alii possint esse maiores dignitate vel ordine, tamen isti sunt minores ordine, quod sint pars corporis Papæ. *6. quæst. 1. ca. si quis. & de pœnis. in 6. ca. felicis.* Et Cardinales legati æquiparentur Proconsulibus & sunt Illustres, *vt dicit Bald. in cap. pen. de officio legati.* Alii vero legati præsidibus prouinciarum, *vt est tex. gl. & doct. in ca. 2. de offi. deleg. in 6.*

DEcimanona consideratio. Primates seu Patriarchæ etiam alii, quam supra nominati *in 9. consid. incipiente: quatuor Patriarchæ.* præcedunt Archiepiscopos & Episcopos, cum maiorem dignitatem habeant. Imo etiam de iure deberent præferri Presbyteris Cardinalibus: probatur ex subscriptione, *cap. constitutus. le premier. de app.* vbi Patriarcha Grand. præfertur Presbytero Cardinali. Duæ subscriptiones attendendæ sunt. Imo, ad huiusmodi præeminentias multum faciunt *nota. gl. in verbo, prædicatorum, in ca. quorundam. de elect. lib. 6. & gloss. pen. in clem. 2. de rescriptis.* Si tamen sit consuetudo, seruanda est, *vt dicit Præpositus dictus, Card. Alexandrinus in d. cap. Episcopos. 17. distinct.* Quia est consuetudo Romæ, quod Cardinales præferuntur, ideo seruanda est: & sunt alii Patriarchæ inferiores à supra nominatis, vt dicit ibi Præpositus, Aquilegiensis, Bituricensis Granden. & Pisanus: de quibus *per gloss. & Arch. in cap. cleros. 21. distinct. & in c. si. 22. distin. & per Floren. in 3. parte suæ summæ, lib. 20. ca. 4. per totum.*

VIgesima consideratio. Archiepiscopus præcedit Episcopum in loco, vbi ambo habent administrationem, cum sit maior in dignitate, vel etiam in ordine: Et sic etiam Presbyter præfertur Diacono. De his est tex. *in d. cap. placuit. 18. dist. supra proxime allegato.* Et isti Archiepiscopi præferuntur præsidibus prouinciarum. *Albericus de Ros. in l. 3. ff. de offic. eius cui mandata est iurisdictio.* Et ibi dominus meus Ias. & alii, qui faciunt aliquas comparationes seu æquiparationes de Prælatis Ecclesiasticis ad Principes, & officiarios seculares. Et de dignitatibus, sublimitate, & excellentia Patriarcharum, Archiepiscoporum, & Episcoporum, vide Zodoricum Zamoren. Episcopum *in suo speculo humanæ vitæ, lib. 2. c. 10.* vsq. *ca. 14.* ponit etiam de miseriis, & periculis eorum vide etiam de Archiepiscopis per Flor. *in 3. par. sum. lib. 20. c. 3.* vbi ample.

VIgesimaprima consideratio. Archiepisco[...] Mediolanen. præcedit Rauennatens. illiq[...] teire debet, *argum. sumpto ex text. in cap. bene qui[...] 97. dist. per gl. ibi: & gloss. in l. decernimus. C. de epis[...] cle. Alber. de Ros. in epist. inter claras. Cod. de summa [...] nitate & fide cath. Martinus Laude. in tractatu, de dig[...] tate art. 10.* Eo, quia prior ibi nominatur: de[...] per Philippum Decium *in consi. 161. col. 1. ad fin.* vbi [...] ctatur ordo scripturæ. Faciunt, quæ dicit Ale[...] der *in consilio 112. versi. non obstante. in 2. volum.* di[...] *infra in hac parte, in 73. consideratione.* Bituricen[...] iam præcedit Senonen. & Lugdunen. Archiep[...] pos, qui sunt in Francia, *secundum Albericum de Ro[...] in rub. de statu hominum.* Et licet asserant se Ga[...] rum Primates, non est tamen de iure cautum. P[...] cedit etiam Burdegalen. Archiepiscopum, vt de[...] est text. *in c. fin. de maiori. & obed. & in c. fin. de di[...] nibus,* & tenet Alb. de Rosa. *in d. rub.* qui dicit, [...] Bitur. est Primas in Burdegalensi prouincia, & [...] Narbonen. *prout facit text. in c. conquestus. 9. q. 3.* [...] prædictis vide Boerium *in dicto suo tract. de præem[...] tia sacri Concilii.* & Iacob. Bonaudi *in add. ad [...] Terra rubea in suo lib. de vinea. in art. 2. primi tract[...] 4. conclusione. in gloss. in ver. à dextris.* vbi tamen [...] quod Lugdu. & Senon. Bituricen. Archiepisc[...] de facto in Conciliis generalibus Franciæ p[...] ferunt.

VIgesimasecunda consideratio. Archiep[...] in terra Episcopi debet honorare Epi[...] gl. *in l. nihil. C. de palatiis, lib. 12.* & ibi, q[...] uerentia non solum ab inferioribus debetur [...] oribus, imo quandoque à superiori debetur [...] riori. *facit gl. in l. apud eum. ff. de manumiss.* Q[...] quando sunt duo æquales in dignitate, qui[...] suo territorio est maior altero. *faciunt, quæ dicit [...] la in suo tract. de impera. mili. eligendo. ver. pro im[...] col. 12.*

VIgesimatertia cõsidera. Episcopi in sessio[...] subscriptionib. in Conciliis illũ ordinem [...] debent, quem habent tempore ordin[...] eorum: Vt, qui primo ordinatus fuerit, pri[...] locum, & qui secundo secundum sibi vendicet, & [...] de cæteris, 74. *dist. 2. Episcoporum. & 23. dist. [...] c. 1. Fel. in rub. de maio. & obed. & cap. Episcopus. [...] vbi Ioann. de Tur. post alios.* Et sublata prioritate [...] motionis, quomodo Episcopi, Archiepiscopi [...] Primates sedere debeant, vide ample per Albe[...] Ros. *in rub. ff. de statu hom.* quoniam, vt dicit Fel. [...] *rub. de maio. & obed.* debent sedere, secundum i[...] ordinem ibi per eundem Albericum positum & [...] scriptum. Et de huiusmodi prioritate promotio[...] est tex. ad literã *in l. 1. C. de consul. & nõ sp. argendis a[...] cuniis. in l. 1. C. de præpo. sacri cubiculi, li. 12.* dicam [...] amplius: sed vide Lucam de Penna *in l. 2. de p[...] prætorio.* vbi dicit tamen hoc posse limitari, & no[...] se verum in loco, in quo ecclesiæ concessum est [...] uilegium in contrarium, vt est *in c. cum antiqua[...] priuilegiis.* de quibus supra dixi. Et etiam, quia ille [...] do est ordo temporis, cui præfertur ordo quali[...] *16. q. 7. c. laicis.* dixi *supra in 1. part.* De Episcopis, & p[...] state eorum ample Florent. *in 3. parte suæ summæ [...] 20. c. 1. & 2.*

VIgesimaquarta consideratio. Episcopi exem[...] hoc est, immediate subditi Papæ debẽt in C[...]

cilio generali ſedere in altiori loco, quam non exempti. *facit c. per tuas. cum gloſſ.1. extra de maior. & obed. Ita dicit & tenet Iohan. Montaigne, in ſuo tractatu de præeminentia & autoritate ſacri magni Concilii, in ſecunda ratione primæ partis.* Ex quo videretur dicendum, quod Epiſcopus de Podio, cum immediate ſit ſubiectus ſummo Pontifici, quod omnes Epiſcopos ſuæ prouinciæ præcedere debeat. Sed in conciliis generalibus Galliæ poſt Primatus attenditur ſemper prioritas promotionis non habendo reſpectum ad alia, quæ facere poſſent ad habendum altiorem locum.

VIgeſimaquinta conſideratio. Epiſcopus debet præcedere quoſcunq, ſuæ diœceſis, cum ſit culmen dignitatum, *nota. in c.1. de præb. & per Fel. in rub. de maior. & obed. Abbas in cap. cum Vinton. in 4. colum. de elect. & in cap. venerabilis, in vlt. colum. de præbend. & in cap. dilectus. in 1. notabili. de conceſſione præbendarum. D. meus Iaſ. in l. imperium. in 4. colum. ff. de iuriſdict. omn. iudic.* Et Epiſcopatus dicitur honor, id eſt, honorabilis dignitas, *notat Zabarell. in c. Epiſcopatui. de priuileg.* Imo dicitur excellentior dignitas, vt ibi per eum *per c. innotuit. de electi.* Ita quod cum eſt in Eccleſia debet in ſubliniori loco ſedere in conſenſu Presbyterorum. *95. diſtinct. cap. Epiſcopus. 2.* & dicit Bald. in addit. ad Spec. *in tit. de iuriſdict. omnium iud. in verbo ſuperilluſtres.* quod Epiſcopus dicitur illuſtris, & ita etiam tenet *in l. nullus qui nexu. C. de decurionibus, lib. 10. & in l. ad ſimilitudinem. C. de Epiſcopis & clericis.* Ita etiam tenet Dom. meus Iaſ. *in l.1. colu. 4. ff. de officio eius cui manda. eſt iuriſdictio.* Et ibi Purpuratus, qui multum ample diſputat, an ſint illuſtres, an ſpectabiles. *Barto. in l. omnes populi. in 4. q. in princip. ff. de iuſtitia & iur.* Imo etiam dicitur ſummus Pontifex. *text. in capit. ſi officia. & in cap. qui Eccleſiaſticis. 39. diſtinct. & cap. Epiſcopus. 18. diſtinct.* & ample per Bertachinum de Firmo *in ſuo tract. de Epiſcopo in princ. & etiam in 4. lib. in 1. parte illius quarti libri* dicit, quod portat crucem ante ſe, ſecundum gloſſ. *in cap. fin. vt lite pendente.* Et aduerte quod Princeps ſeu Rex debet ei præbere honorem in aſſurgendo in aduentu ipſius, & ei iuxta ſe venerabilem ſedem aſſignare, & ſic ad dexteram. Ita dicunt Panormitanus & Iohan. Andreæ *in capit. ſolitæ. de maioritate & obed.* & Corſetus *in tractatu de poteſtate Regia. quæſtio. 57.* vbi dicit, quod quando accuſatur, debet ſedere, & non ſtare. dicam *infra in 7. part.* vbi ponam effectus Illuſtrium perſonarum, & eſt *in 3. conſideratione.* Imo etiam dicitur Sereniſſimus, *in clem. in pleriſque. de electio.* Imo dicitur Dux, Marchio, Comes, & Rex. *notat Speculator in titul. de reſcript. præſentatione. §. fin. ver. ſed nunquid expreſſo.* Et eſt caput ſuæ diœceſis, etiam ſi alii ſint in dignitate poſiti. *notat. in ca. cum non liceat. de præſcriptionibus.* Imo etiam eſt caput Capituli. *extra de verbo. ſignifi. cap. cum clerici. notat Innocent. in cap. cum dilectus. in princip. gloſſ. de maioritate & obedien. & de offic. ordinarii. capi. irrefragabili* : intelligant, quando non eſt priuilegium in contrarium, dicam *infra.*

Et licet ſint multi ordines & dignitates in Eccleſia Dei. *c. cleros. 21. diſt.* tamen Papa appellat ſe Epiſcopum, eo, quia in Eccleſia Dei nullus eſt maior ordo Epiſcopali, vt dicit gloſſ. *in proœmio 6. in verb. Epiſcopus.* & facit gloſſ. *in c. quanquam. 2. q. 7.* quæ dicit, quod Epiſcopus eſt maior Presbytero Cardinali: de quo tamen vide *text. in c. ſi Abbatem de elect. in 6. & Gemin. in d. c. quanquam. & in c.1. in 2. colum. de offic. deleg. in 6. Bartol. in l.1. §. ſi quis appellationem. in 1. col. ff. de appell. Domi. meum Iaſ. in d. l. imperium. in 4. col. vide Curt. ſeniorem in conſi. ſuo 79. in 2. col.*

Aduerte tamen, quod Epiſcopus debet honorare legatum de latere in vim iuramenti ab eo præſtiti. *de quo in cap. ego. de iureiur. & tenet Specul. in titu. de legato. §. 1. ver. honorandus.* Hinc dicit Bertachin. de Firmo, *in 1. tract. de Epiſcopo. in 1. part. quarti libri.* Quod inoleuit conſuetudo, quod Epiſcopi aſſiſtentibus Dominis Cardinalibus non portant rochetum ſaltem diſcoopertum, nec domini Cardinales aſſidente Papa, nec Prætores ciuitatum baculum iuſtitiæ ferunt aſſidente præſide prouinciæ. Quem autem locum habere debeat in capitulo: dic, Quod ſi eſt vt Canonicus, non precedit capitulum, ſed habet ſecundum locum in Capitulo. *Pan. in c. poſtulaſti. de conceſſ. præben. Felin. in rub. de maior. & obed. in 3. col. dicam infra latius in 45. conſider.*

VIgeſimaſexta conſideratio. Epiſcopus Heduen. debet præcedere alios Epiſcopos prouinciæ Lugdunenſis, cum habeat Pallium, quod eſt ſignum, & autoritas Archiepiſcopi, in quo plenitudo Pontificalis officii continetur *cap. niſi extra de vſu & authoritate Pallii.* Ita quod poſt receptionem Pallii poteſt ſe Archiepiſcopum nominare. Notatur ibi, quod priuilegium habuit Epiſcopus Heduen. à ſummo Pontifice tempore ſancti Siagrii tunc Epiſcopi Heduen. vt habetur *in c. rationis ordo. & cap. in ea ſynodo. c. diſtinct.* Vtuntur etiam Pallio Epiſcopus Ipodien. Epiſcopus Hoſt. primus Cardinalis, Epiſcopus omnium Cardinalium. vt dixi *ſupra. in 2. conſi.* & etiam Epiſcopus Arelaten. *c. Pallium. c. diſt.*

Et aduerte, Quod Pallium eſt è candida lana contextum, habens deſuper circulum humeros contegentem, & duas lineas ex vtraque parte, videlicet ante & retro pendentibus. A ſiniſtris eſt duplex, & à dextris ſimplex, & quatuor cruces purpureas ante & retro à dextris & à ſiniſtris. Et ante & retro inſiguntur in Pallio tres acus, quorum nullum vacat à myſterio, *vt dicit Magiſter Alexand. de Halis. in 4.* Et omnia moralibus ſunt imbuta myſteriis, & diuinis grauida ſacris, vt dicit Guiliel. *in rationali.* & pleniſſime Iohan. de Turrecrem. *in cap. Epiſcopos dict. cap. diſt.* & poſt eum Card. Alex. de verbo ad verbum, recitando verba ipſius de Turrecrem. illum tamen tacendo. Sed Archiepiſcopus Flor. *in ſua ſum. 3. par. tit. 20. cap. 4. §. 2.* dicit. Quod Pallium eſt quoddam ornamentum ad modum Stolæ ſacerdotalis cum quibuſdam crucibus nigris contextis, quod defertur ſuper alia ornamenta, circumdans pectus, & humeros ad modum coronæ, ante dependens. Et ibi ponit dies, quibus vtendum eſt Pallio : & ſic domini ſupra allegati faciunt differentiam, vt videri poteſt de crucibus in pallio apponendis. Et quomodo ſit petendum pallium, & infra quod tempus, vide *in cap. quoniam. & c. inſtantia. eadem diſt.* & de ſacramento obedientiæ, & fidelitatis Eccleſiæ Romanæ, præſtando in receptione pallii. *in cap. optatum. eadem diſtinct. & in cap. ſignificaſti. de electio.* Nec poteſt quis pallium alii accommodare, imo cum eo ſepeliri debet, *c. ad hæc. c. ex tuarum. extra de authoritate, & vſu Pallii.*

Et ideo ex prædictis inferrem. Quod ſi Epiſcopus Heduen. impetrauerit pallium à ſummo pontifice, ex quo tunc poterit ſe nominare Achiepiſcopum, quod præcedet omnes alios Epiſcopos non vtentes pallio : ſed ante receptionem illius ſedebit in ſuo loco promotionis, vt dictum eſt ante *in 23. conſideratione, incip. Epiſcopi in ſeſſionibus, &c.*

VIgesima septima consideratio. Exempti, & habentes iura Episcopalia in diœcesi tenentur præstare reuerentiam Episcopo. *Bald. in l. fin. C. de ope. lib. Felin. in capit. conquerente. extra de offic. ord. not. in cap. cum non liceat. de præs.* Imo etiam Canonici exempti ad reuerentiam præstandam diœcesano Episcopo tenentur, & possunt cogi. Nam non est dubium, quod Episcopi est maior dignitas, quam sit in Ecclesia. Imo est culmen dignitatum. *not. in cap. 1 de præb. dixi supra in 23. consider.*

Ideo est maior Canonico, etiam exempto, & ideo reuerentiam eidem tanquam digniori debent exhibere. *Cod. de officio rectoris prouinciæ. cap. statuimus. extra de maior. & obedien.* Nec debent irasci minores, quod maiores præferantur, & quod eis reuerentia exhibeatur. 11. *quæstio. 3. cap. qui resistit.* Nam ideo diuersi gradus & ordines sunt distincti, vt minores maioribus exhibeant reuerentiã, *vt dicit Lucas de Penna in l. sacri. Cod. de præpositis sacri cubiculi. gloss. in l. prima. §. si vicinus. ff. de aqua plu. arcenda. in verb. seruitutem, facit l. tertia. ff. de alien. mutan. iudicii causa facta.* Et Canonici debent appellare Episcopum patrem, sed Episcopus debet eos vocare fratres. *Panorm. in cap. nouit. de his quæ fiunt à prælato sine consensu in 3. notabili.*

Hinc ex his Episcopus Parisiensis iustam caussam habebat contra suos Canonicos. Qui tempore, quo ipse benedictionem dabat populo, nolebant assurgere, nec ei reuerentiam præstare, in flectendo genua, si conquestus fuerit: eo quia tenebantur, nec poterant de iure illud recusare: licet prætendant habere quandam exemptionem. Et ita etiam fuit dictum per Curiam parlamentalem Franciæ.

Crederem, quod decisio Bald. *in d. l. fin. C. de ope. liber.* esset vera in exemptis per pactum inter Episcopum, & monasterium factum, secus autem esset in exemptis per summum Pontificem ex priuilegio. Ita alias dicebat dominus meus & præceptor Dom. Thom. Cusanier, legendo Pictauis prædictam legem, quam sub eo audiui, quem postea audiui esse aduocatum fiscalem in parlamento Burde. De quo semper in mente habui, quod non erat eo maior, & subtilior in iure nostro in tota Gallia. Nihil tamen tunc mihi pro hac distinctione allegauit, sed sicco pede transiit. Sed videtur, quod pro opinione illius sit, eo quia pacto ius reuerentiale tolli non potest. *l. alia. §. eleganter. ff. solut. matrimon.* Et ibi dicunt Angel. & Imol. quod licet Ecclesia sit exempta pacto, tamen tenetur ad reuerentiam Episcopo, de quo per Canonistas *in cap. cum venerabilis. de test. in cap. pastoralis. de donatio. & etiam per Bald. in l. fin. per illum text. C. de bonis liberto. & in dict. cap. cum non liceat de præscript.*

VIgesima octaua consideratio. Episcopum honorare debet Princeps quantumcunque maximus, *text. est, & ibi Abbas in cap. solitæ. de maior. & obed. & in c. omnes. & Martin. Laud. in tracta. de dignitatibus. versic.* 10. Imo etiam, vt videmus in concilio Niceno, Constantinus Rom. Imp. primum locum tenere non ausus est, nec se Presbyterorum consessibus adiungere, sed sedem nouissimam occupauit, *vt refert Polycratus in libro de nugis curialium & vestigiis philosophorum. libro 4. cap. 3.*

Aduerte tamen, quod Rex præfertur, & præsidet quibuscunque Prælatis feuda tenentibus ab eo. *secundum Panormitanum in c. cum virum. in fin. de foro compet.* maxime Rex noster Franciæ, eo, quod oleo sancto vnctus est: de quo latius vide *infra in sequen. pa*[...] *consid.* Imo Episcopi Regni debent ei iurare fid[...] tem seu reuerentiam: quam reuerentiam in co[...] sibi reseruasse, declarat Theodoric. Rex, *c. conci*[...] *hinc etiam. 42. dist.* quod intellig e verum ratione [...] dorum & rerum temporalium, vt tenet Pano[...] *nimis. extra de iureiur.* quo casu tenentur præst[...] delitatem. *c. nimis. & ibi Pan. & alii, de iureiuran.* [...] *præludiis feud. Henric. Bohic. in cap.* [...] *in. extra de re iu*[...] *in cap. solitæ. & in cap. dilecti filii. extra de re iud.* E[...] libus rebus feudalibus Prælatus efficitur su[...] Regii: in aliis autem non, sed reuerentiæ debi[...] *cit Bald. in d. c. nimis.* Sed etiam quo ad alia te[...] lia, licet non sint feudalia, subiiciuntur Regi, [...] constitutionibus & ordinationibus illius obe[...] nentur in temporalibus. *Bal. in c. cum venissent.* [...] *mittitur in possessionẽ causa rei ser.* Et ideo videtur [...] si Princeps aut Rex exigeret collectas nouas, [...] omni temporalitate sui Regni, pro necessitate [...] sionis suæ patriæ, quod etiam bona temporalia [...] corum, & maxime feudalia essent illi exactioni [...] dita, vt videtur tenere Pet. de Anch. *in d. c. nimis.* [...] an sit verum, dicam alibi.

Aduerte etiam, Quia regens etiã in his, quæ [...] cernunt negotia Ecclesiæ, potest præcipere sace[...] tibus primi & secundi ordinis, vt habetur 4. Reg[...] vbi Rex præcepit Elchiæ Pontifici, & sacerdo[...] secundi ordinis. Dicam *infra, in 5. p.* [...] *tr.* quando p[...] de excellentia, & præeminentia Regum, *in 32.* [...] *incip. quilibet Rex seu Princeps suo Regno.* vbi posui [...] uerentia præstanda Regi per Prælatum ante[...] administret.

VIgesima nona consideratio. Protonotarii partici[...] pantes, cum habeant officium in Curia, præ[...] runtur omnibus Officiariis post Vicecancellarium [...] Camerarium, pœnitentiarium, & referendarios [...] post tamen Episcopos: & si sint Episcopi, præfer[...] tur ratione dignitatis officii cæteris Episcopis. Q[...] niam protonotariatus est dignitas, cum sit [...] Papæ. 12. *q. 2. cap. 2. & c. cum redemptor. 5. q. 1. c.* [...] *notatur, in c. cupientes. de elect. in 6. gloss. 1. in c. scr.* [...] *elect.* Et dicuntur Protonotarii, id est, primi [...] Apostolicæ sedis, à *protos* Græce, quod est prim[...] tine. Inde dicitur Protomartyr, id est, primus [...] tyr, *vt declarat gloss. in auth. de tabellio. §. illud quoque* [...] *lum. 4.*

Ex quo ergo habent dignitatem. *l. maximum. C.* [...] *excus. munerum. lib. 10. l. 1. C. de mand. principũ l. præd*[...] *C. de primipila. lib. 12. l. 1. C. de præpos. labo. lib. 12. l. neque* [...] *rotheum. C. de decuri. lib. 12.*

Istud tamen nomen *Protonotarius* nunquam p[...] tur in Bulla, nec in aliis dispositionibus Apostol[...] sed tantum *Notarius*. Licet in regul. Cancellariæ p[...] tur illud nomen ad maiorem excellentiam, vt [...] commentator *vbi supra.*

Et istud officium in principio Ecclesiæ primi[...] à B. Clemente ad sanctorum martyrum gesta [...] quirenda atque scribenda fuit institutum, vt leg[...] in historia sancti Clementis Papæ & Fabiani. Et [...] septem ordinarii, qui dicuntur *Participantes*, qu[...] pediunt hodie Bullas Ecclesiarum, & Monaster[...] rum, & habent bonum lucrum: hoc est intellig[...] dum ante Bullam Papæ Pii, & solebant præced[...] Episcopos vsque ad tempus Papæ Pii, sed ipse [...] mandauit sub Bulla contrarium, & sic seruatur [...] die, *vt dicit gloss. regularum Cancellariæ Apostolicæ, in* [...] *la Papæ Iulii* 11. *in 3. part.* Et, *vt dicit Lucas de Penn. in* [...] *de Magistris scriniorum. Cod. libro duodecimo.* Tales ho[...]

ſunt Secretarii domini noſtri Papæ, qui ſunt maiores poſt Vicecancellarium, & ſunt ſimiles magiſtris ſcriniorum, qui diuerſis nominibus nuncupari poſſunt.

Et extraordinarii præferuntur quibuſcunque clericis ſecularibus, cum dignitatem habeant, vt hic ante dictum eſt, & rochetum portare poſſunt, dum tamen vigeſimũ annum habuerint, alias non, nec poſſunt ante fieri Protonotarii, prout ſtatuit Paulus ſecundus. Et etiam quod poſt annum à die promotionis ad ordinem Subdiaconatus ordinarentur, *vt ponit Benedicti in ſua rep. c. Ray. in verb. Adiectæ impuberi. in princ. nu.* 13. Et dignitas iſtorum hodie vileſcit propter numerum eorũ exceſſiuum, *vt dicit Abbas Pan. in c.* 1. *de priuilegiis.*

Videtur tamen dicendum, quod etiam ante prædictos Protonotarios ſint alii officiarii ſedis Apoſtolicæ, qui præferantur illis, vt ſunt Referendarii, qui debent eſſe octo, vt iſta patent ex ordine literæ, de quo per commentatorem regulæ Cancellariæ Iulii Papæ II. *in* 3. *par.* de quibus Referendariis dicam *inf. in* 7. *part. in* 11. *conſid.*

TRigeſima conſideratio. Poſt prædictos officiales Curiæ Romani ſunt alii, qui ex ordine literę ſedere aut præcedere debent, ſecundum quod habetur in regulis Cancellariæ. Poſt duos Protonotarios eſt corrector literarum Apoſtolicarum, cuius officium eſt magnum, & valde honorabile in Curia Romana, quia corrigit minutas reſcriptorum Iuſtitiæ, & poſtea corrigit ipſa reſcripta, & expedit eadem, & mittit ſua autoritate ad plumbum nomine Papæ: & in aliquibus ponit nomen ſuum in medio reſcripti à tergo, & deinde ponit manum Vicecancellarius, & ſcribit hoc modo, ſc. mandatur ad plumbum: puta in ſua nobis & ſimilibus. Et iſte habet bonum lucrum, quia habet vnam taxam reſcripti. Et de poteſtate ipſius refert Speculator *in tit. de reſcripti præſentatio. & in tit. de appell.* & ibi Ioan. Andr. *in additionibus.* vbi multa alia de huiuſmodi officiariis, & vide commentatorem regularum Cancellariæ Iulii Papæ II. *in* 3. *part. principali*, vbi ample: ad quem te remitto. De officiariis Curiæ Romanæ, cum non multum viderim eos in practica, ſed intellexi, & cognoui per tres menſes, quibus fui in ciuitate Bono. tempore, quo Iulius Papa II. illam recuperauit, medio Ludouici XII. Francorum regis: pro quo erat illuſtriſſ. D. Carolus de Ambaſia, locumtenens Regius in Italia, & magnus magiſt. Franciæ, qui illam ſubiugauit, & in ſubiectione Iulii Papæ II. nomine Regio poſuit: expellendo Iohannem Bentiuolum, cui tunc aſſidebam pro auditore, ſeu Magiſtro requeſtrarum, & ſemper illum incomitatus ſum: & illa patria Bononienſ. ſubiugata, ibidem remanſit in Curia Apoſtolica per tres aut quatuor menſes pro negotiis dicti illuſtriſſimi Domini de Ambaſia apud Iulium Papam expediendis, tam ratione officii Cardinalatus, eius fratris huius ciuitatis Heduen. Epiſcopi, quam multis aliis, vbi aliqua de prædictis officiariis intellexi.

TRigeſimaprima conſideratio. Sumendo argumentum à titulis Eccleſiaſticis dicerem quatuor Abbates generales quatuor ordinum generalium, videlicet ſancti Benedicti, Cluniacenſis, Ciſtercienſis, & Præmonſtratenſis, prȩferri debere omnibus aliis Abbatibus, cum dicantur Reuerendi patres in Chriſto: Alii vero tantum Reuerendi patres. Et ſic etiam præferri debere omnibus Protonotariis, etiam ordinariis: licet Protonotarii deferant rochetũ, quod non faciunt Abbates: & tanquam quilibet ſit caput in ſuo ordine, vt Abbas Cluniacenſis, qui facit caput in ordine Cluniacenſi. *vt tenet Oldradus conſilio* 204. *quod incipit: Prima quæſtio eſt.* Vbi mouetur tribus fundamentis, quæ videas, cum ſint optima pro authoritate Abbatis Cluniacenſis, qui eſt vnum caput in ordine. Et tanquam exemptus in ordine debet præcedere omnes quoſcunque alios Abbates. *notatur in c. ad apoſtolicæ. de priuilegiis. lib. 6. & in cap. per tuas. extra de maior. & obe. dicam infra in 55. conſiderat.* Et exempti Abbates poſſunt in concilio generali vti mitra auri frigiata, ſed non exempti debent deferre albam & planam. *notatur in d. c. vt apoſtolicæ.* Et ita etiam dicit & tenet Nicolaus Boerii *in ſuo tractatu de authoritate, & præeminentia ſacri magni concilii, in prima parte.* In ſecunda ratione dixi *ſupra in vigeſima conſiderat. huius partis.* Abbates tamen Ciſtercienſes, nõ ſunt exempti: quin ſecundum formam ſuæ iuriſdictionis teneantur reuerentiã, & obedientiam, ſuis Epiſcopis exhibere ſeruata regula ſua: *vt habetur in cap. ne Dei. & ibi gloſſ. & doct. extra de ſimonia.* Audiui aliquando dici à quibuſdam, quod Abbates Cluniacen. & Ciſtercien. ordinum, qui ſunt duo capita in ordine, in Curia Apoſtolica ſtant ad pedes ſummi Pontificis illa ſede, in qua ſedent protonotarii participantes, & Epiſcopi: qui in hoc videntur præcedere Epiſcopos, eo quia ſunt viciniores principali prælato, & ſuperiori, ſcilicet ſummo Pontifici, *argumen. text. in cap. perlectis. vigeſimaquinta diſtinctio. de quo infra dixi in 56. & 58. conſideratione.*

Et aduerte, quod Abbates, habentes terras, in quibus exercent iuriſdictionem, habent magnam dignitatem, cum æquiparentur præſidibus prouinciarum, & ſic ſunt clariſſimi, *ſecundum Bald. in l. 1. §. his cunabulis. circa medium. ff. de offic. præfec. prætorio.* Crederem tamen iſtos quatuor potius eſſe ſpectabiles, & æquiparari comitibus propter generalem adminiſtrationem in inferiores, quam habent.

TRigeſimaſecunda conſideratio. Abbas regularis, præfertur cæteris clericis, & non ſolum clericis ſimplicib. ſed aliis conſtitutis in dignitatibus ſecularibus inferioribus ab Epiſcopo. Abbas *in cap. decernimus.* poſt eum Phil. Decius *de iudiciis.* Gem. *in cap. fin. in princip. per illum text. de offic. deleg. in* 6. vbi dicit, quod Abbas præfertur canonicis Eccleſiæ cathedralis: idem etiam tenet Bald. *in c. paſtoralis, in ver. extra de off. deleg.* dicens quod magis eſt deferendum vni Abbati foraneo, quàm in canonico cathedralis Eccleſiæ, qui eſt in dignitate, cum præſit capitulo. Et Canonicus cathedralis Eccleſiæ non dicitur habere dignitatem. *Dom. de S. Gem. in c. ſtatutum. in princ. per illum tex. de reſcrip. in* 6.

Sed intellige prædicta, niſi Canonici collegialiter procederent, quia tunc Eccleſiam cathedralem repræſentant: quæ plus aliis honorari debet, vt notanter dicit idem Domin. de S. Gemin. *in cap. quamuis. in princ. §. quanquam. in 3. notab. de præb. in* 6. & Fel. *in c. poſtulaſti. col. 7. extra. de reſc. & in c. meminimus. in fin. ſecundæ col. de accuſ.* vbi dicunt, quod Canonici Eccleſiæ cathedralis præcedunt Abbates in proceſſionibus. Ad quod bene facit, quod not. Dom. Abbas. *in c. cum non liceat. in princip. de præſcr.* vbi dicit, quod Eccleſiæ inferiores debent reuerentiã Epiſcopo, & ſic Eccleſiæ cathedrali.

Ex quibus conſtat, quod Fratres minores huius ciuitatis Heduen. male fecerunt in obitu Nobilis, & potentis viri Dom. Franciſci Rolin, quondam balliui Heduen. volendo tunc vltimum locum tenete cum

re cum cappa, in eorum Ecclesia, etiam post Episcopum & Canonicos Ecclesiæ cathedralis: cum si fuisset ibi Abbas, non potuisset prætendere maiorem locum in præsentia Episcopi, & canonicorum Ecclesiæ cathedralis collegialiter procedentibus vt hic ante dictum est.

Et, quod Abbatia aliis dignitatibus inferioribus secularibus ab Episcopo præferatur, facit text. *in cap. penult. de offic. vic. in c. insinuante. de offic. deleg. in cap. 1. de renunt. in c. cum dilecti de elect. in c. ex parte, in princip. de ver. sig. & in d. c. decernimus. de iud. ibi, abbates archidia.* Vbi ex priori nominatione præfertur Abbas Archidiacono, & prior nominatur, & ex priori nominatione, maior dignitas arguitur, *notatur in cap. bene quidem. 96. distinct. & in cap. quorundam de elect. in 6. & in capit. præsenti. in princip. de offic. ordin. in 6. dicam infra latius in 63. consid.*

Ex quibus supradictis, infert Barbatia in dict. c. decernimus. Quod Abbas præfertur Archidiacono cathedralis Ecclesiæ. Pro quo est decisio Pan. *in c. ex ore. in 4. notab. per illum text. de priuilegiis.* Faciunt text. quod præferatur Abbas Archidiacono, cum prior etiam nominatur. *in cap. fin. de dila. & in c. dilectas. de offic. deleg. & in cap. fin. de confir. vtili, vel inutili. & in c. cum oporteat. de accusatio.*

Faciunt, quæ dicit Andreas Siculus, dict. Barb. *in dict. cap. decernimus*, iam supra pluries allegato. *in 3. & quarta colum.* vbi etiam Abbas præfertur Duci, cum prior sit in nominatione. *authent. habita. Cod. ne filius pro patre.* Ibi tamen dicit Felin. quod videtur, quod Abbas non habeat dignitatem, imo solum dicitur, habere officium: quod an sit verum, vide eum ibi.

Et quoniam ista in pluribus locis eueniunt, volo ea ampliori stylo tractare. Et primo ponam argumenta pro vtraque parte, & responsiones ad argumenta vtriusque partis, tum ponam quasdam conclusiones.

Primo ergo videtur dicendum, quod Abbates debeant præcedere capitula Ecclesiarum cathedralium ex eo, quia text. *in c. fin. de maior. & obed. ibi prælatorum Burdega. prouinciæ, & cathedralium capitulorum,* vbi text. præponit prælatos capitulis cathedralium Ecclesiarum: modo Abbates dicuntur prælati. *c. 2. de iud.* Et ordo scripturæ in dubio est inspiciendus. *l. quoties. ff. de vsufruct. l. generaliter. §. & si quidem. ff. de fideicom. libert. l. moribus. §. prius. vbi D. meus Iason post alios. ff. de vulg. & pup. substit. l. cum pater. §. pen. ff. de leg. 2. c. mandato. de precibus. c. pen. in princip. de elect. in 6. 44. dist. c. si rector. in si. Felin. in cap. cum dilecta. colum. 3. de rescript. Are. in consil. 103. Faciunt plura allegat. per D. Præposi. Cardin. in cap. Nicolao, in penult. colum. de appell. per Angel. Aret. in §. licet. ex quibus causis manumit. non poss. & in §. ante hæredes Institut. de legatis. & in §. si quis. inst. de inutil. stipul.* & dicam amplius de huiusmodi ordine scripturæ, igitur, &c.

Secundo, sic probatur. Nam, vt videmus, ex eodem ordine Abbates post Episcopos nominantur, vt est text. *in cap. decernimus de iudiciis. & in cap. in nomine domini in princip. 23. distinct. & in auth. habita. C. ne filius pro patre.* vbi etiam Abbates præponuntur Ducibus & proceribus sacri palatii. facit text. *in cap. fin. de offic. deleg. lib. 6. & in rubro & nigro Episcopum vel Abbatem. & in cap. 1. in princip. de his qui feudum dare possunt.* & per illum text. *in d. cap. decernimus, in 3. colum.* dicit Barbatia hoc esse sine dubio, quod Abbates præferuntur Canonicis Ecclesiæ cathedralis: Imo videtur ibi tenere, quod præferantur Archidiaconis, & digniores sunt illis: Imo, vt ibi dicit, consuluit quod Prior perpetuus & Abbas, præferuntur Archidiaconis, Decanis & Canonicis Ecclesiæ cathedralis. consuluit tamen & dicit, quod in processionibus Ecclesiæ cathedralis præfertur Abbatibus.

Tertio facit, quoniam Abbas obtinet dignitatem *c. vt apostolicæ de priuil. lib. 6. ibi. quib. non competit ex propria dignitate. not. gloss. fin. in c. exposuisti. de corpore vitiatis c. indemnitatibus. §. verum de elect. libr. 6.* Sed Canonici Ecclesiarum cathedralium non sunt in dignitate positi, *notatur in c. statutum. in princ. de rescript. lib. 6. ibi* [illegible] *bentes dignitatem & habentes personatum.* & Canonici Ecclesiæ cathedralis ponuntur vt diuersi, *ad idem* [illegible] *1. §. hoc autem, ibi, dignitatib. & canonicatibus. de iudic.* [illegible] *similibus. Innocent. in cap. fraternitatem. de sepultur.* [illegible] *in summa, tit. de filiis presbyterorum. §. si. Barbat. in c. qu*[illegible] *tum. in 1. col. de rerum permu.* Sed habentes dignitatem debent alios in sessione, sententiis, vel opinionibus & in subscriptionibus & aliis similibus præcellere *1. & 2. ff. de albo scribendo. 17. dist. §. hoc quoq. notandum episcopos. vbi Præpositus. de Turrec. Gemi. & alii 17. distin.* [illegible] digniora præponenda. *inst. de iur. nat. gentium &* [illegible] *vlt. gl. in §. alia. insti. de bo. pos.* Ad istud posset respondери, quod non videtur esse bene determinatum, [illegible] Abbatia sit dignitas, sed potius officium, *vt videtur tenere Fel. in c. 2. de iudiciis.*

Quarto facit, quia Abbas est de maioribus Ecclesiæ, & alii dicuntur inferiores. *capit. si quis deinceps.* [illegible] *iungendo principium cum fin. 15. dist. 7.* per quem text. [illegible] cit Archidiaconus *in c. 2. in verbo, dignitas. de præben.* [illegible] 6. Quod in odiosis, appellatione dignitatis non ve[illegible] Episcopatus vel Abbatia, eo, quia sunt dignitates primi gradus. Aliæ vero dignitates, dicuntur inferiores, & refert hoc tenere Iohannes Monachi Cardinalem *in c. inquisitoris. de hæreticis, lib. 6.* idem tenet gloss. ordinaria. *in d. c. 2. gl. 1. in fin.* quod sub illo con[illegible] tinentur Episcopatus vel Abbatiæ. & ita seruat Romana curia, quæ huiusmodi dignitates in [illegible] vacantes suæ dispositioni specialiter & expresse [illegible] seruat.

Quinto, Abbates habent iurisdictionem [illegible] riam in suis cœnobiis & monasteriis, ita, quod [illegible] sunt subditos suspendere, interdicere, & excommunicare. *c. quanto. ibi, gloss. not. in gloss. pen. de offic. or*[illegible] *stram. iuncta subscriptione. & c. reprehensibilis. in fin.* [illegible] *c. sicut tuis, cum subscriptione. & gl. in verbo, anathem*[illegible] *prin. de simo. optime tex. in c. nullum, in cap. abbatis* [illegible] *per Barbatiam in c. cum contingat. 32. colum. de for. com*[illegible] *Abbatem in repet. cap. si quis contra clericum. eod. tit.* [illegible] *compet.* Et, quod amplius est etiam Abbatissa habet iurisdictionem. *c. dilecta. de ma. & obed. & in c. dilecta.* [illegible] *exces. prælat.* Non tamen potest excommunicare [illegible] *ibi notatur.* Imo, & Prior maior, siue conuentualis habet aliquam iurisdictionem, *c. cum in ecclesiis* [illegible] *extra de maior. & obed. & ibi doct.* Et taliter dicitur habere dignitatem, *per text. in capit. nisi essent viri* [illegible] *ben.* Ita quod poterit esse delegatus. *clem. 2. de* [illegible] *ptis.* quod non habet capitulum seu collegium Ecclesiæ cathedralis, cum non habeat iurisdictionem in singulos Canonicos de iure communi, imo [illegible] scopus habet illorum excessus corrigere, & de [illegible] causas cognoscere. *c. irrefragabili. §. excussus. de offi.* [illegible] nec etiam dignitatem. *notatur in cap. statutum. de* [illegible] *ptis, in 6.*

Sexto. Abbates debent esse sacerdotes, *cap. 1. de* [illegible] *& qua.* Ita quod ordo presbyteralis est annexus dignitati Abbatiali aptitudine non actu: hoc est, non [illegible]

necesse quod tempore promotionis ad Abbatiam sit presbyter, sed debet habere ætatem legitimam & alia in sacerdote requisita, & quam primum illum ordinem recipere. *no. Pan. in c. cum in cunctis. §. inferiora. pe. col. circa medium. de ele. post gl. valde not. in ver. annex. cle. vt hi qui. §. 2. de æta. & qua. Io. And. in nouella. in c. ei cui. in fin. lecturæ. de præb. in 6.*

Sed Canonicatus, & præbendæ etiam cathedralium Ecclesiarum, nullum habent ordinem, actu vel habitu, præter psalmistarum, aut primam tonsuram adiuncta. *c. quæris: de æta. & qua. cum ibi notatis per Io. And. & Ant. de But. bonus tex. in cle. 2. in princ. de æta. & qual.* vbi dicitur quod tales Canonici non existentes in sacris ordinibus hoc solo puniuntur, quod priuantur voce capitulari: Ratione ergo administrationis & ordinis debent Abbates præponi capitulo vel Canonicis. *cap. statuimus. de ma. & obed. c. fin. de const. c. cum olim. de consue. iuncto c. ad hoc. in princ. De offi. Archipresbyteri.* dicam *infra in consi. in c. minor ordine.* vbi dicam de Archidiacono qui præfertur Archipresbytero, eo quod est maior administratione, licet Archipresbyter sit maior ordine.

Septimo, Abbates assumuntur per electionem fratrum vel religiosorum suorum. *c. 2. & 3. & c. abbatem. 2. c. quam sit. §. alias. ver. defuncto. 18. q. 2. cap. fin. 16. q. 7.* Adeo, quod omnes solennitates requisitæ in electione Episcoporum, debent interuenire in canonica vacatione Abbatum. *c. quia propter in prin. de ele.* Honorabilius est autem, assumi per viam electionis, aut postulationis, quam per prouisionem aut collationem. Vnde in gratia generali, per quam mandatur alicui de dignitate, ad alicuius præsentationem, institutionem, collationem, vel aliam dispositionem quamlibet, non includitur dignitas electiua, siue ad quam quis cõsueuit per electionẽ assumi, *vt est text. in c. cum in illis. §. 1. de præb. lib. 6. cle. 1. §. ad hæc. & ibi gloss. multum notabiliter in verb. quamuis, eod. tit.* Canonicatus vero, & præbendæ vacantes, replentur per collationem Episcopi & Capituli, alterutrius illorum, secundum diuersas consuetudines. *c. cum in Ecclesiis. de præbend. lib. 6. not. Panorm. post. gloss. in capit. cum Ecclesia Vulterrana. de elect. gloss. in cap. fi. de supplen. negl. prælat. 21. distinct. in summa, in gloss. in princip. & in cap. irrefragabili. §. excessus. circa medium. gloss. vnica, de offic. ord. facit capit. nulla. §. primo. de conces. præb. lib. 6. & ca. ea noscitur. de his quæ fiunt à prælatis.*

Octauo, Abbas dicitur Prælatus Ecclesiæ. *cap. 2. de iud. c. cum ab Ecclesiarum. cum ibi not. de offi. ordin. cap. vt apostolicæ. de priuilegiis, lib. 6. clem. 1. in versic. præsidenti. de rescript. cap. quanto. in fin. de offic. ord. cap. fin. de regularibus. in princ.* quasi præ aliis dilati vel lati, *secundum Panorm. in d. c. cum ab Ecclesiarum. primo notabili cum diuersis concordantiis ibi allegatis.* Et pastor Ecclesiæ dicitur, ita, quod per eius obitum dicitur monasterium viduatum. *cap. ne pro defectu. in princip. de electio. in dicto capitulo, sicut in princip. vbi gloss. notabilis in verb. pastores.* qui ponit allusionem bonorum & malorum pastorum.

Item pater dicitur. *capit. vlt. ibi patres Abbates de regulari. gloss. in l. 2. in clem. Abbates. de rescript.* vnde Abbas nomen Hebraicum secundum aliquos, vel Syrum secundum alios interpretatur pater. *Ad Gal. 4. iuncta gloss. ordinaria. & ad Rom. 8. cap. 23. q. 4. c. hæc autem. alias §. ex his omnibus. in fin. sub d. c.* Archimandritæ Græce hoc est Principes ouium vel monachorum, qui sunt quandoque lupi rapaces. *No. Accursius in epist. Inter claras. in verbo, archimandritæ. circa medium. Cod. de summa trin. & fid. cathol. de monachis. §. Illud.* Quæ nomina non inueniuntur imposita Capitulo vel Canonicis, nec illorum officio conueniunt. Et cum sint nomina dignitatis & honoris, maxime cum sint appellatiua, ab eis augmentum sumere licet, *vt facit text. in §. est & aliud. insti. de donationibus. & l. decernimus. ibi, & ipsorum monachorum nomen exposcit. vbi gloss. ponit interpretationem verbi monachus. C. de episcop. & cler. & l. 1. in fin. C. de offic. præfecti vrbis. ibi, vt sciat ex ipso nomine quid præfecto debetur annonæ, & l. defensores. 2. ibi, nominis sui tantum fungantur officio. Cod. de defensoribus ciuit. decimosexto. quæst. prima, capi. si cupis. in princip.* Ex quo videtur dicendum, quod cum sint maioris dignitatis & honoris, quam Canonici, quod illos præcedere debent.

Nono, Abbates habent multa priuilegia in corpore iuris clausa, Quæ non competunt Capitulo ecclesiæ cathedralis, nec Canonicis, inter quæ dispensant in pluribus articulis, contra regulas iuris communis, ex quibus Spec. *in titul. de lap. & disputat. §. sunt quoque nonnullæ aliæ personæ, versi. alias quoque enumerauit. 35. casus.*

Item possunt conferre primam tonsuram, & minores ordines, vsque ad lectoratum inclusiue, subditis suis, in quibus iurisdictionem habent quasi Episcopalem. *69. distinct. c. 1. iuncta gl. in ver. alia. de suppl. neg. præl. c. cum contingat. & de æta. & qual. c. Abbates in fin. iuncta gl. pen. de priuil. lib. 6. facit c. 1. cum gl. in ver. à non Episcopis. de ordinatis ab Episcopo qui renun. Episcopatui.* duobus tamen cõcurrentibus, vt copulatiue interuenientib. videlicet, quod sint presbyteri, & quod benedictionis munus susceperint. *d. cap. cum contingat.* aut saltem per eos non steterit, quominus receperint. per dictũ c. primum.

Absoluunt insuper monachos ab excommunicatione, pro violenta manuum iniectione, in personam Ecclesiasticam, incursa iuxta determinationem. *capit. 2. capit. canonica. & capit. cum illorum. de sentent. excomm.*

Modo magis priuilegiatus minori priuilegiato præponitur, *secundum gloss. ordinariam, in verbo priuilegiatum, c. accusatus. §. sane. de hæreticis. lib. 6. facit c. volentes. de offi. legati. l. fin. ff. de offic. procon. 21. distin. cap. denique. facit de priuilegiis credi. per totum. ff. & C. & qui potiores in pigno. habeantur. l. assiduis. cum duob. authen. sequentib. & etiam facit Cod. de officio fisci. & de priuilegio dotis, per totum.*

Decimo, Abbas benedicitur ab Episcopo: *dicitur 1. c. & c. cum contingat supra alleg. c. quoniam. 69. c. meminimus. de accusa. c. inter monasterium de sent. & re. iud.* vbi etiam plene tractatur maxime per Panor. & Fel. An electus, & confirmatus, ante benedictionem debeat appellari Abbas, vel electus. *& idem Fel. in c. eam te. col. 5. verb. tertio restringuntur. de rescriptis.*

In tantum, quod ista Abbatis benedictio, non est simplex, sed mista inter ordinatoriam, & simplicem, medium tenens: tamen, plus participat ordinatoriæ quam simplici, eo, quod per illum, potestas conferendi certos ordines, & benedicendi abbates subditos, confertur, *prout not. Io. An. in ver. ad sacros. post Host. ibi in c. tuam. de æta. & qual. in c. meminimus præallegatis. in verb. benedictionis. gl. ordinaria plenior de iure. in verb. benedici. cle. attendentes. §. statuimus. de statu monachorum.* Ratione cuius benedictionis, possunt benedicere Ornamenta Ecclesiæ, Imagines, Crucem, Libros, & similia. *not. Stephan. & Guil. de Lauduno. & Card. in d. §. statuimus. & in d. c. Abbates. vbi Io. An. in nouella. Dominicus de S. Geminiano. & Philippus Francus de priuilegiis, li. 6. Angelus de Claua, in sua summa, in ver. benedictio. §. 1. & 2.*

Vndecimo, Abbates dicuntur sponsi, vel mariti spirituales suorum monasteriorum, non sic Canonici. *not. gloss. 1. post Innoc. in c. quia propter de elect.* Non tamẽ ita proprie, sicut Episcopi ecclesiarũ cathedralium. *notatur in c. vlt. de postul. præl. iunct. c. si abbatem. de ele. lib. 6.* vbi probatur quod Episcopus non potest eligi ad aliam prælaturam, sed bene Abbas.

Duodecimo, Abbates, vt plurimum, ex priuilegio, aut consuetudine, vtuntur insignibus Pontificalibus, scilicet annulo, baculo, mitra, sandalibus, & bedictione solenni. *c. Abbates. de priuil. lib. 9. & c. vt apostolicæ. eod. tit. de priuil. lib. 6.* Quæ non inueniuntur concessa simplicibus Canonicis, vel aliis inferioribus saltem ita communiter. Et hæc dignitas summe est attendenda. Cum illa tendat ad gloriam, & honorem maximum, ratione delationis prædictorum Pontificalium. *de quibus plene per Specu. in tit. de priuilegiis. §. 1. ver. Abbas.* Et propterea dicebat Gemin. *in dict. cap. vt apostolicæ.* quod plus debet honorari prælatus, qui potest vti talibus insignibus Pontificalibus, quam qui non potest vti: subdens, quod ex maioritate ornatus, quo quis potest vti, colligitur etiam maioritas dignitatis: & hoc dicit esse notandum pro ordinandis Abbatibus, in actibus, qui per eos geruntur: Quoniam ex quo vtuntur dignioribus insignibus, & maioribus præfulgent honoribus, etiam debent in digniori loco collocari. facit glos. *41. distinct. c. parsimoniam. cum tex. in §. 1. instit. de iniuriis. & in c. pen. & c. quoniam. de vir. & hon. cle.* vbi ex qualitate, & preciositate ornamentorum, augetur dignitatis prærogatiua. dicit tamen Luc. de Pen. *in l. vnica. C. nulli licere in frænis. lib. 11. in 3. col.* quod inferiores non possunt præsente maiore dignitate, aut potestate, vti ornamento eius qualitatis, & decoris. quod maiori conuenit: quod no. per tex. *in d. c. vt apostolicæ.* quoniã vidi de hoc dubium. Et vide Geminianum *in dict. cap. vt apostolicæ.* vbi ponit, quando, & quomodo, & quibus mitris Abbates possint & debeant vti, & in quibus locis.

Decimotertio, maior idoneitas exigitur in Abbate, quam in canonico. Promouendus enim in Abbatem, debet habere 25. ann. *notat Panormitanus per illum text. in cap. cum in cunctis. §. inferiora. de elect.* Maior autem septennio, licet minor quatuordecim, potest esse Canonicus Ecclesiæ cathedralis. *c. super inordinata. cum ibi notatis de præbendis. bonus text. cum gloss. in cap. ex eo. de elect. lib. 6. facit capit. ex ratione. & cap. indecorum. de ætate. & qual.* Ac etiam moribus. 18. *quæst. 2. capit. si quis Abbas. in authent. de monachis. §. 1. col. 1. & in authen. de sanctissimis Episcopis. §. iubemus. coll. 9.* In maioribus autem dignitate, maior idoneitas & sufficientia requiritur, *d. c. cum in cunctis. in prin. 1. q. 1. c. vilissimus. facit l. qui indignus. ff. de senato. facit quod not. gl. in ver. præsumptione. in c. scriptum. de elect.* Et ex istis fundamentis tenent multi, quod Abbates sunt Canonicis Ecclesiæ cathedralis, & cæteris inferioribus dignitatibus Ecclesiæ cathedralis præferendi. Et his motiuis mouetur quidam Ioannes Montaigne, post tractatum *de bigamia.* qui hanc materiam disputauit. Et licet aliqua fundamenta pro parte contraria faciant, ad illa tamen respondet, & videtur in hanc partem inclinare: ego autem adhuc recitabo argumenta & motiua, pro parte contraria, & tandem quid tenendum, dicam.

Et primo, pro capitulo Ecclesiæ cathedralis facit: quia Episcopus & Canonici Ecclesiæ cathedralis cõstituunt vnum corpus spirituale & mysticum, cum Episcopus sit caput, Canonici qui simul capitulum efficiunt alia membra. Vnde Episcopus sine sui ca-pituli consilio, nihil spectantibus ad regimen Eccl-siæ suæ tractare vel concludere debet. *capit. nouit. cap. quando. de his quæ fiunt à prælat. sine consensu capit.* Nisi consuetudo legitime præscripta haberet co-trarium. *cap. non est. de consuetud. lib. 6.* Modo mem-bra caput sequuntur. *cap. non liceat. in princip. de præ-ptioni. leg. cum in diuersis. ff. de religiosis & sumpt. fu-rum.*

Et quidam doctor, me existente in studio, m- interpretans illam legem, allegauit eam, ad il- propositum: Quod vbi est caput, censetur esse- tum: quod adhuc peius, pro doctore, intelligen- scholares, ceperunt eius capones & dimiserunt ca- ta. Et cum conquestus fuisset doctor de suis capo- bus, accesserunt ad eum scholares, & dixerunt: D- mine, vos interpretando legem, *cum in diuersis. ff. de re- lig. & sumptib. funerum.* dixistis, quod illa lex facieba- quod vbi erat caput, censetur esse totum, ideo il- volendo deducere ad effectum, accepimus capon- & dimisimus capita. Sed quia videmus, quod ni- ominus conquerimini de caponibus vestris, qui c- sentur esse in loco, in quo sunt capita secundum- lam legẽ: ideo videtur, Quod aut illa lex hoc non- cat, aut quod nostræ leges sunt fraudulosæ, aut q- interpretatio vestra non est bona, aut quod inde- conquesti fuistis de dictis caponibus: & propter- detis nobis veram interpretationem illius legis. C- doctor respondit, quod illam intelligebat solum- suo casu scilicet in sepultura cadaueris mortui, & n- in caponibus: & quod interpretatio scholarium- nimis larga, & vltra quam intellexisset dictus d- ctor.

Secundo, pro hac parte Canonicorum, & Cap- tuli facit. Quia maior est communio inter Epis- pum & suum capitulum, seu Ecclesiam, quam- aliis corporibus vel Ecclesiis inferioribus. *cap. ... sti. §. si vero. in fin. de testam.* Adeo, quod quicquid ac- quirit præsul, suæ Ecclesiæ, vel capitulo acquirit. *ibi. & c. 1. in fin. eod. tit. c. 2. & 3. de peculio clerico. & c. ... 17. q. 1. in fin.*

Tertio, Canonici dicuntur fratres Episcopi. *... cap. quanto de his quæ fiunt à prælato sine consensu capit. 25. distinct. c. esto subiectus:* sicut Cardinales omnes d- cuntur fratres Pontificis. *cap. licet tertio de test. cap. ... gloss. de offic. leg. capit. fundamenta. in princip. iuncta gl. verbo fratres. de elect. lib. 6.* & sic Episcopi ac superio- fratres Romani Pontificis appellantur. *cap. quam gra- ui. de crimine falsi.* Quia ergo Episcopus vt maior or- dine, & dignitate Abbates præcedit, in quo nullus hæsitat: ergo & capitulum suum ratione dictæ c- conuentionis, & fraternitatis: cum videamus digni- tatem, & honorem paternum ad filios transire. *l. ... minæ. l. filium, & l. liberos. ff. de sena. l. cum legitime. cum notatis. ff. de statu hominum. c. 2. de conuers. infidelium.* facit, quia connexitas & coniunctio, operatur am- pliationem priuilegii, *vt tenet d. meus Ias. & ibi ... per multa in l. 1. C. de transact. & dixi in consuetudinibus ... stris ducatus Burgund. in tit. Des iustices, & droictz d- §. 4. in gloss. Et sur ses hommes subiectz ibi, Additio. ... uerte.* Sic etiam, vt videmus, ratione coniunctionis sine dignitatẽ siue nobilitatem defendit in vxorem etiam post eius mortem, quam diu vidua manserit. *d. l. fœminæ. l. 1. & vlt. ff. de senatoribus. l. mulieres. ff. de ... l. mulieres. C. de dignitat. lib. 12. c. ex part. vbi gloss. fin. Pan. & Felin. de for. comp. bonus text. in cap. is qui. §. fin. de sep- lib. 6.*

Et licet

Et licet ad iſta tria fundamenta, videatur reſpondere idem Iohannes Montaigne, quod communio, & fraternitas, exiſtens inter Capitulum, & Epiſcopum non transfert honorem debitum Epiſcopo ad capitulum, ſicut frater, aut ſocius, non transfert honorem, aut nobilitatem, ſeu dignitatem ad fratrem vel ſocium, maxime quando Epiſcopus non eſt de capitulo, vt in pluribus, vt dicam *in 45. conſid.* Quoniam, vt etiam dicit, Epiſcopus non venit appellatione Capituli. probat rubr. *de his quæ fiunt à Prælato ſine conſenſu capituli.* vbi Prælatus, & Capitulum ponuntur tanquam diuerſa. & dicit eſſe gloſſ. magiſtram & ſingularem *in clem. 2. §. illi vero. in verbo. in eiſdem. de ætat. & qualita. facit capit. vnicum. ne ſede vacante. lib. 6. c. poſtulaſti. de conceſſ. præbend. c. à collatione. de appell. lib. 6. quod not. gloſſ. in c. cauſam. de elect.* Tamen ſuæ reſponſiones, non ſtringunt ad prædicta, in caſu, maxime in quo Epiſcopus vadit proceſſionaliter, & eſt cap. *cum canonicis:* quia tunc, cum ſit Canonicus. *Pan. in c. poſtulaſti. de conceſ. præben.* Ibi eſt, tanquam caput, & Canonici membra, repræſentantes ſimul Eccleſiam cathedralem. Non enim liceat à capite membra diſcedere. Ideo ſtatim poſt Epiſcopum debent eſſe Canonici, tanquam membra immediate ſequentia caput, *& hoc tenet Gemin. & alii in cap. quamuis. §. quenquam. in 3. not. de præbend. in 6. & alii ſupra alleg. in princip. huius conſiderat.*

Et licet dignitas non transferatur ratione communionis, aut fraternitatis, tamen ratione communionis, & connexitatis, quis ſortitur priuilegium ſeu conſequitur priuilegium priuilegiati, vt dixi hic ante: & faciunt infinita quæ adduci poſſent, de quo plura per dom. meum Iaſ. *in d. l. 1. C. de tranſ.* Vltra eum faciunt, quod ratione connexitatis, quis ſortitur, ſeu conſequitur priuilegium. *gl. in cap. poſtulaſti. quaſi in fin. de conceſſ. præben.* Hinc videmus, quod ſi plures delinquunt, quorum aliqui ſunt clerici, quod ratione priuilegii clericatus, non ſolum clerici delinquentes ſunt remittendi coram iudice Eccleſiaſtico, verum etiam laici delinquentes, cum clericis. Iſtud eſt dictum ſtupendum Antonii de Prato veteri, *in l. 2. ff. quæ ſententiæ ſine appellatione reſcinduntur*, allegatum per Felin. *in cap. 1. de præſcriptio.* pro hoc facit dictum Bart. *in l. præcipimus. §. eo. obſeruando. C. de appellation.* dixi plene *in conſuetud. noſtris ducatus Burgun. in tit. Des iuſtices & droictz dicelles. §. 5. in gloſſ. S'il n' à grace du Prince. verſi. antequam tamen ponam illos caſus. nume. 70.* Nam, nulla maior eſſe cõnexitas poteſt, quam ſit inter caput, & membra, cum ſint indiuiſibilia.

Sed ratione connexitatis, idem debet eſſe iudicium, de vno connexorum, quod de alio. *Felin. in capit. translato. in 2. colum. & in 17. conſequenti.* Hinc eſt, quod ſententia generalis extenditur ad connexa. *Idem dom. meus in l. ſi de certa re. in 2. colum. C. de tranſact.* & ratione connexitatis, Eccleſia cognoſcit de cauſa profana. *Panor. in c. licet ex ſuſcepto. in 5. colum. extra de foro comp.* Et ratione connexitatis, Iudex impetratus ſuper petitorio, cognoſcit de poſſeſſorio. *Panormitan. in cap. ex conqueſtione. extra de reſtit. ſpoliat.* Imo, dictio taxatiua, non tollit connexa. *dom. meus Iaſ. in l. actionem. Cod. de procurat.* Et ſi quis ſe extendat vſque ad connexa, dicitur obſeruare fines mandati. *dom. meus Iaſon in l. ſi procurator ad vnam ſpeciem. Cod. de procurator.* Et ratione etiam fraternitatis, quis etiam conſequitur priuilegium, vt dicit Bartol. *in l. qui iuriſdictioni præeſt. in fin. ff. de iuriſdict. omni. iudic.* Vbi ponit de duobus fratribus feudum commune habentibus, & vnus committit feloniam, propter quam priuari deberet feudo: alter vero non, quod neuter priuabitur: *quam deciſionem ſequitur Corſet. in ſingularibus ſuis, in verbo, communitas, & dom. meus Iaſ. in d. l. 1. C. de tranſact. alleg. Bald. in c. 1. quibus mod. feud. amittatur. ſed non allegauit Bart. in dicto loco.*

Quarto, pro hac parte facit, quia Capitulum, ſede vacante, Epiſcopo ſuccedet in omni iuriſdictione Epiſcopali, ſiue exercitio eiſdem, in libera ſpiritualium & temporalium adminiſtratione. *c. his quæ. & cap. cum olim. in fin. de maio. & obed. c. vno eod. tit. lib. 6. c. ſi epiſcopus. & cap. fin. de ſupplen. negl. præl. lib. 6. clemen. ſtatutum. de elect. cum concordan.* Et licet ad iſtud fundamentum reſpondeatur, quod iſtud priuilegium eſt temporale, durante vacatione ſedis Epiſcopalis tantum: & ideo, quod ſit honor ratione priuilegii impendendus, eodem tempore finiri debet, quo ipſum priuilegium. Ex quo, vt dicitur, quando ſedes vacat, & capitulum gerit vices Epiſcopi, præferri debet Abbatibus & inferioribus prælatis, *per cap. præcipimus. 14. diſtinct. capit. ſane le ſecond. de offic. del. quæ not. Felin. in rubr. de maior. & obed. colum. 5. in princip. adducuntur not. per Iohan. And. in nouella. in cap. de liberatione, ſuper gl. 2. de offic. lega. lib. 6.* vbi dicitur, quod præpoſitura Eccleſiæ Taurinen. ſit ibi maior dignitas poſt Epiſcopalem ſeu Pontificalem, eo, quod immediate ſedet poſt Epiſcopum, conuocat Capitulum: & ſimilia, quæ ſunt ſigna maioritatis: licet Archidiaconus dictæ Eccleſiæ mortuo Epiſcopo gerat vices Epiſcopi de iure ſpeciali. *& ibidem Dominicus & Philip. Francus & Fel. in d. rub. pen. col. in princ.* Sed prædicta nihil faciunt ad propoſitum, quia ea tantum ratione in hoc caſu de iure communi Capitulum, ſede Epiſcopali vacante, gerit vices Epiſcopi, quia eſt maior, quo ad adminiſtrationem Eccleſiæ cathedralis, quæ eſt magiſtra totius diœceſis, poſt Epiſcopum, cum ſit membrum immediate inhærens capiti. Ideo tanquam habens maiorem dignitatem, iura dant ei adminiſtrationem, de iure communi. In caſibus autem aliis allegatis ſunt caſus ſpeciales, qui habent dicta priuilegia, ex ſpeciali conſuetudine locorum: ex quo non debent trahi in conſequentiam, nec ex illis arguendum eſt, ad quod ex iure communi diſpoſitum eſt. Faciunt ad prædicta *l. quod vero. cum l. ſeq. ff. de legibus.* vbi ea, quæ ſunt ſingulariter & in fauorem alicuius introducta, contra rationem iuris, non debent in conſequentiam trahi. Ex quo, in hoc caſu, ſi ex priuilegio ſpeciali competat maioritas Præpoſito, ergo non eſt dicendum, quod vacante ſede Epiſcopali, competat eidem adminiſtratio: quod ſecus eſt in caſu noſtro, cum maioritas in hoc caſu, competat iure communi: ergo & ratione maioritatis, eſt extẽdenda ad adminiſtrationem, vacante ſede Epiſcopali. & in his reſponſionibus ad prædicta argumenta, non ambulat recto pede dictus Ioan. Montaigne, qui voluit fauere Abbatibus in his maxime, quæ concernunt ea, quæ fiunt cum Epiſcopo, *vt infra dicetur amplius.*

Quinto pro hac parte facit, quia cathedralis Eccleſia, quam capitulum conſtituere videtur, maiori gaudet prærogatiua, quam Eccleſiæ inferiores, & amplius debet honorari, ita quod in odioſis, appellatione Eccleſiarum ciuitatis, vel diœceſis, non venit, nec includitur. *capit. quamuis. in §. quanquam. de præbend. lib. 6.* vbi Dominicus de S. Geminiano colligit, quod in proceſſionibus generalibus Canonici debent præcedere Abbates ciuitatis, vel diœceſis, & eſſe proximiores Epiſcopo, de quo dicto ſupra dixi

in princ. Est enim matrix Ecclesia, hoc est, maior, vel mater aliarum Ecclesiarum totius diœcesis *63. distin. §. ex his constitutionibus. alias est §. cum ero. cap venerabili. in fine. de verb. sign. c. videntes. 12. quæst. 1.* & est generalis parochia. Vnde possunt diœcesani, pro sacramentis recipiendis, & diuinis officiis audiendis, recurrere ad ipsam. *c. apostolicæ. cap. vbi Hostien. Iohan. And. Zabarella & Anchoran. notant de donatio. c. fin. de sepulturis. & ibi Panormitanus in primo notabili. idem Panormit. in cap. 2. de parochiis. bonus text. in cap. vlt. 9. quæst. 2. in cap. sicut alterius Archidiaconus. & Gemin. in 3. notabili. 7. quæstio. 4. in capit. presbyteri. & quod ibi notant Gemin. & Præpositus 24. distinct. cap. bonæ. 12. quæ. 2. cap. videntes. 12. quæst. 1. cap. licet. iuncta subscriptione de feriis. capit. si Episcopus. iuncta gloss. 2. de pœn. & remis. lib. 6. gloss. notabilis in cap. officium. de offic. archipresbyteri gloss. fin. Panormit. & alii in c. omnis. de pœnitentiis & remissio. Cardinal. Florent. in clem. dudum. §. statuimus, de sepulturis.* Immo est ita mater & maior: quod etiam non est necesse, in expressione illius, exprimere nomen sancti, sub quo est dicata. quod tamen secus est in aliis, *vt tenet Præposi. in dict. cap. presbyteri.*

Nec obstat, quod capitulum solum, non constituit Ecclesiam, sed simul cum Prælato: ita quod Episcopus censetur esse in ipsa ecclesia, & ecclesia in ipso, vt est text. *in c. scire. 7. q. 1.* vbi gl. notat quot modis dicatur Ecclesia, & plenior *in c. querelam. gl. fin. ne prælati vices suas.* Vnde mortuo Episcopo Ecclesia dicitur vacans. *cap. cum Ecclesia. de caus. poss. & proprie. c. ne pro defectu. c. cum Vinton. capit. Messana, de elect. cap. 1. & 2. ne sede vacan. libr. 6. c. quia sæpe. de cle. lib. 6.* quia verum est, quod capitulum non constituit solum, nec Episcopus solum, sed simul constituunt Ecclesiam, Episcopus, tanquam caput & Canonici, facientes Capitulum, tanquam membra: ex quo mortuo Episcopo Ecclesia cathedralis non est extincta, nec mortua, sed solum viduata pastore, id est, capite. Cuius potestas propter connexitatem remansit penes Capitulum, tanquam proximius, & magis attingens Episcopo, ex quo ratione huius maioritatis, & connexitatis, seu propinquitatis, dicitur maior esse omnibus aliis Ecclesiis: & ideo in maiori dignitate sunt, qui proximiores sunt Episcopo, & dicuntur maiores & digniores. *dixi supra in hac part. in 58. considerat. quæ incip. quærendum est de ratione.*

Sexto facit pro hac parte, quia Canonici maioris Ecclesiæ dicuntur clerici primi gradus. Alii autem secundi gradus vel ordinis. no. In. *in c. sedes. in 1. gl. de rescriptis. & in c. fraternitatem. de sepulturis.* Vbi dicit, quod maior est honor, esse Canonicum vnius Ecclesiæ cathedralis, quam alterius inferioris etiam collegiatæ. facit *c. statutum. in princ. de rescr. lib. 6.* vbi Canonici Ecclesię cathedralis possunt esse delegati à summo pontifice.

Hinc est etiam, quod minor 14. annorum non potest esse Canonicus in Ecclesia cathedrali, licet maior septennio possit esse in Ecclesia collegiata. *regula cancellariæ 17. & Bald. in margarita. in verbo Canonicus.* Imo infamis non potest esse Canonicus Ecclesiæ cathedralis: *not. Innocen. & Panorm. in d. cap. fraternitatem.* Ex quo videtur esse dignitas: igitur, &c. Et licet dicatur, quod Abbates non sint simpliciter clerici, sed prælati, pastores, & in dignitate constituti: tamen non est negandum, quin Canonici sint maiores ordine ex præmissis, cum sint primi ordinis, & quia etiam sunt maiores administratione, cum administrent Ecclesiam cathedralem, quæ est maior quacunque alia, vt dictum est: Ideo, & sic sunt maiores, & ordine & administratione, & etiam, quia in [...] ministrando sunt proximiores Episcopo, ideo [...] in digniori loco, vt ex præmissis satis demonstra[...] est.

Septimo, Cœtus clericorum secularium, est [...]gnior & honorabilior, quam religiosorum, *not. gl. fin. in cap. qualiter. le second. de accus. & dixi supra [...] hac parte, in 50. consid.* Nec obstat ab hoc, quod [...] erat tempore, quo Abbates & monachi erant [...] laici: hodie autem sunt clerici, sicut Canonici, [...] præferuntur omnibus clericis *secundum gloss. in c. [...] diacono. 14. distinct.* quia, non illa ratione clericus [...]cularis præfertur religioso, quia clericus [...] quia clerici seculares fuerunt primo introducti, [...] quia fuerunt primi quam religiosi. Et quia licet [...] contemplatiua sit fructuosior quam actiua, tam[en] vita actiua est melior, *vt dixi in dicta consideratione ante allegata.*

Octauo facit, Collegium, & quælibet congre[ga]tio, vel vniuersitas, videtur honorabilior & dig[nior] quam persona singularis. facit *capit. statutum. de [...] libr. 6.* vbi appellatione Ecclesiæ parochia[lis] [in] odiosis, non venit Ecclesia collegiata, licet [...] sit parochialis. per quod dicit Panorm. *in rubr. [...] & honest. cle.* quod in materia restringibili, sub [...]ne clericorum, non comprehenduntur Cano[nici] nec habentes dignitatem, tanquam habentes [...]dam qualitatem, super alios simplices clericos [...] notatur *in cap. bonæ. extra de postu. prælat. in 1. nota[...] in cap. primo. de iur. calum.* Ad principale dictum [...] capitulum *nobis. de iure patron.* non habet ius [...]tandi Prælatum in Ecclesia collegiata, sed [...]gi per collegium. Item collegium habet mul[tas] & plures prærogatiuas, quia potest statuta facere [...] *cum omnis, & cap. quæ in Ecclesiarum. cum ibi not[...] constit. cap. cum dilectus. de consuetud. not. Iohannes [...] Panorm. in cap. cum consuetudinis. eodem tit. gloss. no[...] in cap. constitutionem. de ver. sig. lib. 6. in ver. statut[...] mnes populi. ff. de iust. & iur. instit. de iure naturali [...] & ciui. §. 1. vbi ample notatur materia statutorum [...] tum. ff. de decretis ab ordine faciendis.* Et habent [...] uilegia, de quibus, *quod cuiusq; vniuersitatis no[mine] [...] de administratione rerum ad ciuitatem pertinentium [...] municipales. & in l. ciuitas. ff. si certum peta.* Quæ [...] bet singularis persona.

Nec obstat, si dicatur quod illud procedit [in sin]gulari persona priuata, cæteris paribus, sed [...] bas habet dignitatem, & præest corpori, hoc e[st] [mo]nasterio siue congregationi monachorum: & [...] cet argumentum prædictum bene concludat, [...] capitulum est dignius, & honorabilius singu[lis] canonicis, quemadmodum totum sua parte [...] *cap. fin. de sponsa duorum. ibi, turpis est pars quæ [...] congruit vniuerso. cap. in tot. cum concordant. de reg. [...] in 6.*

Quia, ad hoc respondetur, quod quemadmo[dum] [...] præest pluribus, quam Abbas: & quia etiam [...] rem habet administrationem in Ecclesia, quia [...]ra administrat, & in maiori loco quod dignius, [...] ius quam Abbas: qui licet præsit aliquibus, [ta]men illi, quibus præest minores, quam Canonici [Ec]clesiæ cathedralis qui sunt honorandi, & dic[untur] habere dignitatem, ad minus æquiparantur ha[ben]tibus dignitatem, quod non est dicendum in [mona]chis, quibus præsunt Abbates.

Nono, capitulum siue Ecclesia cathedralis, [...] tur vxor, siue sponsa spiritualis Episcopi: con[...]

enim quaſi matrimonium cum dicta Eccleſia vel capitulo, quod initiatur per electionem, roboratur per confirmationem, & conſummatur per conſecrationem, ſicut carnale matrimonium accipit initium in deſponſatione de futuro, robur & firmitatem, in prolatione verborum de præſenti, & conſummationem in carnali commiſtione. *cap. cum inter canonicos. circa medium. de elect. cap. inter corporalia poſt principium. de translatio. Epiſcopi. cap. ſicut vir. 7. quæſtio. 1. dixi in conſil. ducatus Burgund. in tit. Des droicts & appertenances à gens marietz. § 1. in gloſſ. Apres la conſummation.* Modo vxor vel ſponſa, de preſenti coruſcat radiis mariti, vel ſponſi. *l. mulieres. C. de incolis. lib. 10. & l. mulieres. C. de dignitati. libr. 12.* Sicut ergo Epiſcopus præcedit Abbatem, ita & capitulum vel Eccleſia cathedralis. Nec obſtat, quod dicit, quod illa iura loquuntur tantum in matrimonio carnali, & non ſunt extendenda in matrimonio ſpirituali: quia alias ſequeretur, quod Eccleſia diſpenſaret in caſibus, in quibus Epiſcopus diſpenſat, quia iſtud eſt abſurdum: quoniam cum hoc, ſcil. diſpenſare & alia, quæ concernunt dignitaté Epiſcopalem, ſeu officium Epiſcopale: competant Epiſcopo ratione officii Epiſcopalis, non extenduntur ad eius vxorem, ſeu ſponſam. Sicut nec etiam in matrimonio carnali, quæ competunt marito ratione officii, non competunt eius vxori: Cum fœminæ ab omnibus officiis ſint excluſæ, ſed ſolum ea, quæ competunt ratione honoris, & præeminentiæ, in quibus non eſt dubium, quod hæc competant vxori, ergo de ſimilibus ad ſimilia arguatur, & idem erit in matrimonio ſpirituali, vt idem honor & reuerentia, quæ debetur Epiſcopo præeminentiæ, poſt eum debeatur ſuæ vxori, ſeu ſponſæ. Et quicquid dicatur, bonum eſt argumentum de matrimonio carnali ad ſpirituale, cum æquiparentur. *Panorm. in c. innotuit. in 5. col. in gl. 1. de elect.*

Decimo & vltimo, Abbas eſt monachus. *c. cum ad noſtram. ca cum cauſam & cap. officii. & cap. cum magiſtrum de elect. cap. nullus. de ele. lib. 6.* & venit appellatione monachorum. *c. fin. de ſimonia.* Sed monachus, per ingreſſum religionis, amittit nobilitatem & dignitatem, *ſecund. gloſſ. in c. ſcripſit. 27. quæſt. 2. in cap. fin. in verb. perſonarum. de ſtatu monach. cap. 1. in gloſſ. fin. de pur. cano. & vbique Abb. Felin. qui approbat in c. inter dilectos. colum. 3. ver. & iſta limita. de fide inſtr. cap. ſuper literis. colum. 7. ver. 2. de regula. de reſcriptis in cap. ſane, le ſecond. in fin. de off. deleg. & in cap. cum deputati. 1. colum. de iudi. Do. meus Iaſ. in l. præſcriptione. in 3. colum. C. ſi contra ius vel vti. publ.* non perdat iura ſanguinis, *vt in apoſtilla eiuſdem ibi.*

Nec obſtat, quod illæ gloſſæ ſint reprobatæ, quia veritas eſt in contrarium: licet quodammodo ex eo, quod iſtud eſt iuris, excuſatus fuerit quidam monachus, qui dixerat ſe nobilem: quoniam, ex hoc non fuit ſua interpretatio ſubreptitia, cũ his quę ſunt iuris, ſi Papa, hoc non obſtante, concedat, videtur diſpenſare, *vt dicit Ludo. Roman. in ſingulari ſuo 37. incip. vtrum nobilis. allegatus per Dominum meum Iaſ. in d. leg. præſcriptione ſupra allegat.*

Ex quibus concludo, quod Abbates debent ſuperſedere Canonicis Eccleſiæ cathedralis, nec debent eos præcedere, maxime, quando proceſſionaliter incedunt. Maxime cum etiam nomen Abbas eſt potius nomen ſolicitudinis, quam ordinis vel honoris. *gloſſ. fi. circa medium. in c. tuam. de ætate & qualit. & ibi originaliter dictum Innocentii in fine ſui apparatus.* Non debent ergo curare Abbates, vel religioſi, de honoribus vel prælationibus, ſed humilitatis, excellentiorem gradum tenentes minoribus & inferioribus ſe ſubigere debent, ſecundum ea, quæ notat gloſſ. fin. *in cle. 1. de religioſis domibus.* Et iſtam tenent multi, & tenuit eam Philippus Decius *in ſuis conſiliis, conſil. 165. in 2. vol. vbi ſunt 52. tantum conſilia.* Et hanc credo eſſe veriorem de iure, quicquid dicatur. Et ita, quaſi vniuerſaliter ſeruatur, maxime in regno Franciæ, vbi ſemper Eccleſiæ cathedrales præferuntur in quibuſcunque proceſſionibus & aliis actibus Eccleſiaſticis.

Et quæ dicta ſunt de Abbatibus, habent locum in commendatariis, cum ſint eiuſdem dignitatis, ſicut Abbates & Priores. ex quo hodie (vt communiter videmus) habent adminiſtrationem perpetuam, & ſunt adminiſtratores, Ita quod de fructib. libere diſponere poſſunt, prout veri Abbates & titulati, & quibus (vt communiter) committitur cura monaſterii, in ſpiritualibus & temporalibus plenarie. Et hoc modo, iura loquentia de Abbate, habent locum in Commendatario, *vt dicit Panor. in c. querelam. de ele. in 1. not. ita tenet per plura Barbatia in conſil. 2. in 2. vol. Et dixi in caſu emergenti, in commentariis noſtris, ad conſuetudines ducatus Burgun. tit. Des ſucceſsions des baſtardz. §. 5. in conſilio ibi deſcripto. ver. ſed nunc. ex quo bona. & ita etiam videtur tenere Purpuratus in l. 1. numer. 271. ff. de officio eius cui mandata eſt iuriſdictio.*

TRigeſimatertia conſideratio. Sicut Abbas debet præferri cæteris dignitatib. ſecularib. inferioribus ab Epiſcopo: Ita Præpoſitus, qui eſt loco Abbatis, cum idem de Præpoſito iudicetur quod de Abbate, *vt notat. per Panor. in c. cum illorum. cum gl. in verbo Abbatum. extra. de ſent. excom.* Secus vero, ſi Præpoſitus non ſit loco Abbatis: quia ſimpliciter conſideratur, quoniam tunc Archidiaconus Præpoſito præfertur, *no. Bal. in conſilio ſuo 331. incip. Archidiaconus. in 3. vol.* quod tamen non obſeruatur in hac noſtra ciuitate Heduen. in Eccleſia cathedrali, quoniam etiam Præpoſitus illius Eccleſiæ cathedralis præcedit Archidiaconos prædictæ Eccleſiæ, *vt infra videri poteſt in 41. conſideratione. incip. præpoſitura videtur maior.*

Sed aduerte, quoniam in his inferioribus dignitatibus multum attenditur conſuetudo Eccleſiæ, *vt dicit Petrus de Anch. in c. 2. & fin. de ſtatu mona. & Barba. in conſi. 5. in 2. vol.*

TRigeſimaquarta conſideratio. Abbas ſi depoſuit dignitaté Abbatiatus; quia remanet monachus illius monaſterii. *Pan. in cap. ſicut ex literis. in prin. de iure. & in cap. cum ad monaſterium. & ibi Ant. de But. de ſtatu regularium. Fed. de Sen. in conſ. ſuo 19. incip. quidam monachus. Fel. in d. cap. ſicut ex literis. in verſ. tertii debent,* debet habere primum locum in choro & in conuentu, *Fel. in cap. quæ eccleſiarum. colum. 34. verſic. Fallit quinto ſeu declaratur. de conſtit.* & hoc in memoriam priſtinæ dignitatis, de qua etiam *per eundem Fel. in c. ſuper literis. in 18. colum. de reſcriptis. & D. meus Iaſ. in l. 3. in 3. colum. ff. de acq. poſ. Purpuratus in l. 1. colum. de off. eius, cui mandata eſt iuriſ.* quod intellige prout intellexit Feli. *in d. loco,* dummodo non culpa ſua fuerit depoſitus ab officio, quia hoc caſu non teneret primum locum.

TRigeſimaquinta conſideratio. Quæ dicuntur & dicta ſunt de Abbate, idem dic de Abbatiſſa, cum etiam habeat dignitatem. *ca. indemnitatibus. de elect. in 6. capit. 1. de ætate & quali.* cum Abbatia dicatur dignitas. *Gemi. in cap. 2. colum. 3. verſic. ſuper 2. dubio. de præb. in 6. Ioan. Monach. in capit. inquiſitores. de hæreticis, in 6. legiſtæ habent text. in leg. generali. C. de ſacroſ. eccleſ. Felin. in cap. meminimus. in 2. colum. ver.*

vlterius quæro. de acc. Non tamen habet potestatem excommunicandi moniales. *Ioan. de Turrecrem. in cap. verbum Dei. de pœnitent. distinct.* 1. etiam si esset consuetudo. *Fel. in cap. dilecta. col. 2. vers. amplia etiam de mai. & obed.* maxime si præsit Abbatiæ habenti terras, in qua iurisdictionem exercet, quoniam in administratione æquiparatur Abbati, & dignitatem habere dicitur. *Bald. in c. 1. qui feudum dare possunt. colum.* 5. & iurisdictionem exercere potest. *Pan. in cap. dilecta. in 2. not. de ma. & obed. & comprobat Dec. in cap. cum dilecta. de confirm. vtili vel inutili. colum. 6. & in l. fœminæ. ff. de reg. iur.* Et quæ dicta de Abbatissa, idem in Priorissa, *vt in sequen. consid. patet.*

TRigesimasexta consideratio. Quæ dicta sunt de Abbate, habent etiam locum in Priore, quia habet locum Abbatis, & est principalis Prælatura in Ecclesia regulari collegiata: & Prior ibi ponitur per viam electionis, *vt dicit gl. no. in cle. 1. in princ. in verb. Latera. de suppl. negl. præla.* Imo Prior conuentualis dicitur habere dignitatem: *c. nisi essent. in fin. de præb. & cle. 2. cum gl. in verb. conuentualem, de rescrip.* Et sunt apud nos, Prior S. Symphoriani Heduen. Prior S. Saturnini de Bosco. Prior de Barro regulari: qui per electionem ponuntur, & efficiuntur ibi Priores, quia tales debent præcedere in sedendo clericos seculares & canonicos Ecclesiæ cathedralis: imo etiam alios clericos inferioris dignitatis ab Episcopo. Intellige tamen semper, *vt dixi supra in consil. 32. in cap. Abbas regularis.* Duntamen tales Canonici Ecclesiæ cathedralis non incedant collegialiter, sed sint in concilio prouinciali, aut etiam in concilio generali vocati.

Idem ergo etiam in Priorissa, quemadmodum prætactum est supra in Abbatissa, quoniam tota vis consistit, an præsit monasterio habenti iurisdictionem in terris subditis, vt sic procedat æquiparatio Bald. *in dict. c. 1. qui feudum dare possunt.* Et facit, quia dispositio loquens de Prælato quæ comprehendit Abbatissam, verificatur etiam in Priorissa, *vt tradit Fulgos. in cons. 121. in cap. præsupposita Bulla sanctissimi: quem ad hoc allegauit Purpuratus in l. 1. nu. 271. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio.*

TRigesimaseptima consideratio. Decanus in Ecclesia est maior dignitas post Pontificalem dignitatem, secundum Calixtum, quem allegat Zodericus Zamoren. *in suo Speculo humanæ vitæ, libr. 2. cap. 13.* vbi ample loquitur ad propositum. De Decano Ecclesiæ cathedralis dicit: Quod Decano post Pontificem maior & principalior cura, & collegii administratio congruit, & proximior est Episcopo dignitate, & honore, cui propinquior est in concilio, & assistentia. Ipse collegium nec non personas ac res collegii iudicat & tractat. Hinc in Exodo, Iudicantes in vniuersitatem Decanus constitui iubetur. Ex quo, vt dicit, sacri Canones venerandam eam dignitatem decreuerunt. Est enim caput Collegii, de quo scriptum est: Constituit eum Dominus in caput, non in caudam, quod cæteris corporis membris authoritate & iudicio præcellit, idque primitus loci in Ecclesia iudicat. Habet denique Decanus in collegio & capitulo primam vocem, primas salutationes, primos recubitus. Hæc sunt verba Zoderici, qui postmodum ponit eius calamitatem & miserias, quas vide: & intellige prædicta de Decano Pontificalis Ecclesiæ, qui alius est ab Archipresbytero, *vt dicit Ioan. de Turrecrem. in ca. 50. dist.* Et tales habent primum locum, *vt dicunt domini de Rota, dec. 447. inc. fuit dubitatum. in nouis. dicam infra.*

De his dignitatibus sequitur: Quomodo vna præferatur alteri. Multum attenditur consuetudo quoniam, *vt dicit Boeri. in suo tractatu de authoritate, & præeminentia sacri magni concilii,* Consuetudo in hoc multum operatur *secundum Feli. in rubr. de ma. & obed. in 5. col. & videtur Card. Flo. in consilio suo 33. & in consilio suo 63.* & quid de iure, ponit diuersos tex. Boeri. *in loco hic ante allegato.*

TRigesimaoctaua consideratio. Priores, Rectores seu Præceptores, Præpositi, Thesaurarii, & alii seculares habentes iurisdictionem, & qui præsunt Ecclesiæ collegiatæ dicuntur habere dignitatem; ita quod cæteris clericis secularibus sunt præferendi. *Paulus de Leaza in clem. 1. de elect. & in cle. ne in agro. de statu regularium. domini de Rot. decisi. 173. secundum meam cotationem in nouis:* imo etiam Canonicus Ecclesiæ cathedralis, cum non habeat dignitatem, *vt supra dixi in 32. consid. incip. Abbas regularis.* Et tamen tales habent dignitatem, immo etiam dicuntur Prælati. *capit. cum ab Ecclesiarum. ibi bona gloss. in c. 2. de iudic.*

Ex hoc infertur, quod Præpositus nostræ dominæ Heduen. Decanus nostræ dominæ de Belna, Decanus sanctorum Andochii, Tyrsi, & Felicis de Sedeloco, Decanus S. capellæ Diuionensis, debent præcedere Canonicos Ecclesiæ Cathedralis: intellige semper nō procedentes collegialiter, sed de per se. Quoniam si collegialiter procedant, quoscunq; alios totius diœcesis præcedunt, secundum quod iam supra dictum est *in 32. consid. incip. Abbas regularis.*

TRigesimanona consideratio. Archidiaconus in Ecclesia tanquam oculus Episcopi est maior post Episcopum de iure communi: *vt est text. in c. ad hæc. & cap. mandamus. de officio Archidiacon. & vt dicit Zodericus in suo speculo humanæ vitæ, lib. 2. cap. 14.* Dignitas huius nec prærogatiua est, nec infimum honoris gradum habere dignoscitur: & ibi ponit præeminentias illius, de quibus ample in iuribus hic ante allegatis. Intellige tamen, nisi sit consuetudo in contrarium, vt infra dicam *in sequenti consideratione.* & vide Boerium *in tract. suo de autoritate & præeminentia sacri Concilii magni.* Vbi dicit multum esse attendendam consuetudinem loci in talibus officiis, *vt supra dixi.*

QVadragesima consideratio. Thesauraria de consuetudine potest esse maior dignitas in Ecclesia, si habeat administrationem rerum, aut prælationem, & prærogatiuam in Choro & Capitulo: seclusa tamen consuetudine, & reputatione Ecclesiæ: De iure communi non sonat in nomine dignitatis: sed Archidiaconatus, & Archipresbyteratus, etiam si nullam habeant iurisdictionem sonant in dignitatem, *secundum Innocentium in cap. de multa, de præbend.* Qui Archidiaconus de iure communi est immediatus post Episcopum in cathedrali Ecclesia tanquam oculus Episcopi, & in multis gerens vices illius *cap. ad hæc & cap. mandamus de officio Archidiaconi. Ita tenent domini de Rota decis. 172. in nouis. & dixi hic ante.* Et de statu huius thesaurarii, & eius miseriis, onerib. calamitatibus, & afflictionibus ponit Zodericus *in dicto suo Speculo humanæ vitæ, libr. 2. c. 16.*

QVadragesimaprima consideratio. Præpositura videtur maior dignitas de iure, quam Decanatus, quia aliis præponitur. *ca. quamuis. de verbor. signifi.* Dicit tamen Innocent. *in cap. de multa. de præbend.* & Archidiaconus *in cap. 1. de consuetudinibus lib. 6.* Quod de iure non est dignitas, nec etiam Decanatus. *domini de Rota decis. 442. in nouis.*

Si tamen Præpositura Ecclesiæ collegiatæ habeat præeminentiam in stallo chori, ac loco, ac voce capitulari, & administrationem, censetur ibi principalior dignitas: vt videri potest amplius *in decisi. Rotæ, decis. 451.* vbi ample ponit signa ad cognoscendum, quam dignitatem habet Præpositus, & quam Decanus, & quando vna dignitas est maior, quod cognoscitur ex præmissis, videlicet ex prærogatiua, iurisdictione, vel administratione, ex præcedentia in choro seu in capitulo, & processione.

Et potest etiam ita se habere consuetudo, quod dignitas præposituræ in aliqua Ecclesia sit maior Archidiaconatu: *vt tenet Ioan. Andr. in cap. fina. de offi. deleg. in 6. qui dicit se ita consuluisse. & in addit. ad Specul. in rubr. de præbend. & ita refert & sequitur Barba. in consil. 5. in 2. volum.* Et istud est adhuc in Ecclesia Heduen. Ibi dignitas præposituræ, est tertia, post Decanatum, & Cantatoriam, quæ sunt duæ primæ post Pontificalem dignitatem. Olim tamen fuit prima, quia non erant dignitates Decanatus, & Cantatoriæ, tempore sancti Leodegarii Episcopi Heduens. quo tempore dignitas Præposituræ erat prima post Pontificalem, vt constare potest ex creatione octo Canonicorum, per eum ibi facta, & fundatione eorundem.

QVadragesimasecunda consideratio. Dignitas cantoriatus est prima post Decanatum in ciuitate Heduen. Et hoc tam ex consuetudine, quam ex statutis eorum, & ordinationibus illius Ecclesiæ: quod potest introducere consuetudo, *vt hic ante in duabus aut tribus considerationibus præcedentibus, & Felin. in cap. statuimus. de maio. & obed.* Et, *vt dicit Zodoricus in suo speculo humanæ vitæ, li. 2. c. 15.* Cantor siue primicerius singularis honoris, & dignitatis prærogatiua in Ecclesia fungitur, cuius ministerium ad cœlestes laudes, ad cultus diuini augmentum ordinatur hic, vt canonica tradit institutio. Accolitos, & cæteros Ecclesiæ inferioris gradus, ac ministros ad diuina dirigit officia canendi & legendi hymnos, & Psalmodiam præuidet atque instruit, & quicquid diuinæ laudis in communi choro decantatur, per eum solicite præordinatur: Psallendi ordinem, orandi modum ipse committit. Negligentes, aut discolos punit: & eius oneri incumbit, vt diuina officia grauiter & ordinate Altissimo persoluantur. Vt iuxta Apostolum omnia secundum ordinem fiant in Ecclesia. Tanto igitur Cantoris dignitas apud Deum dignior acceptiorque est, quanto principalibus cœlestibus laudibus occupatur. Ex quo videtur, quod cum Cantor Hed. solum exerceat officium in festis principalibus, & solum quando Episcopus & Decan. faciunt officium, quod dignius est eius officium. Et quæ alia competant Cantori Heduen. vide Old. *in consi. suo 166. in cap. factum est tale.* vbi dicit quod scholas ciuitatis & maioris partis diœcesis confert. Alia de officio Cantoris vide per Zodoricum *vbi supra.*

QVadragesimatertia consideratio. Maior autoritate præfertur, & ideo Decanus, Cantor, Thesaurarius aut Præpositus, vel Archidiaconus præfertur Canonico, etiam antiquiori propter eius dignitatem, licet sit posterior promotione, ordine vel ætate: quia claritas tituli denotat claritatem, & præeminentiam honoris. Ioan. de Imo. & Ang. *in leg. qui soluendo. ff. de hær. instit.* facit quod dicit Arch. *in c. quoniam 16. dist.* vbi infert, quod vna synodus licet posterior tempore præfertur alteri propter maiorem autoritatem. *facit text. in c. placuit. ver. propter. & ibi not. gl. ead. dist.*

Hinc videmus, quod licet aduocatus fisci sit posterior tempore in pluribus locis, & in promotione, & etiam in ætate iunior, tamen ratione autoritatis, quia clarissimus, imo spectabilis, perfertur omnibus aliis aduocatis existentibus in sua sede & prouincia, etiamsi sint autiquiores, & prius promoti, *& dicam infra in 7. par. in consi. 33.*

QVadragesimaquarta consideratio. Minor ordine, sed maior administratione præfertur maiori ordine in loco administrationis: vt est in Archidiacono, qui ratione administrationis censetur maior Archipresbytero. *gloss. in c. deliberatione. de offic. legа. in 6.* Et ideo dicit Dominicus de sanct. Geminiano *in c. Episcopus 17. distin.* quod Archipresbyter in diuinis Archidiaconum præcedit, non autem in aliis. *cap. 1. de æta. & qua. cap. 1. 2. & 3. 60. distinct. c. 1. de offi. Archibresbyteri.*

Vnde extra missam præcedit Archidiaconus in loco, in voce, in iurisdictione, & similibus. Et sic intelligenda est *gloss. 1. & ibi text. in cap. 1. de offic. Archipresby. Ioan. de Anania in cap. ad liberandam. de Iudæis. col.* 10. Et de hoc vide plene per Barba. *in consi. suo 5. in 2. vol.* vbi ample disputat hunc casum, & *infra in 7. par. in 39. consi.*

Sic etiam videmus in Rectore studii, qui præcedit Episcopum scholarem in ipso studio, *vt dicit Abb. Pan. in cap. auditis. colum. 3. de conces. præben.* quod intelligendum est in his, quæ tangunt administrationem sui officii, puta sedendo in collegio, sed extra collegium semper Episcopus debet præcedere Rectorem.

QVadragesimaquinta consideratio. Existens in maiori dignitate quam sit locus vbi est, non præcedet omnes de illo loco, maxime, quando est ibi vt vnus de loco. Abb. Pan. *in c. postulasti de concess. præb.* qui ponit exemplum de Episcopo existente in capitulo, vt Canonicis, quia non præcedit Capitulum, debet tamen habere secundum locum: intellige si sit Episcopus illius Capituli, alias sedere debet in loco. Hinc est etiam, quod licet Canonicus alicuius ecclesiæ Cathedralis sit vicarius Episcopi eiusdem ecclesiæ, tamen sedebit in choro, & capitulo ipsius ecclesiæ in loco alias suo. *Geminianus in capitulo à collatione ad fin. de appellationibus in sexto.* Quando autem Episcopus est in capitulo, vt Prælatus, aut vt Canonicus, vide in gl. *in d. ca. à collatione.* vbi dicit, quod quando est in primo loco & ei primo scribitur, tunc est in Capitulo, vt Episcopus, & caput Capituli. Quādo vero non est in Capitulo, in secundo loco, & scribit post alium, tunc est ibi, vt Canonicus, vt est in ecclesia Heduensi. vbi non scribitur, Episcopus & Capitulum, sed Decanus & Capitulum. & ideo est ibi, vt Canon. de qua gl. vide Pan. *in c. postulasti de conces. præben.* vbi dicit, quod Episcopus est Canonicus de iure communi. & vide Fel. *in c. irrefragabili. §. excessus. de offi. ord. in sexto.* vbi ponit, An Episcopus habeat iurisdictionem in Canonicos.

QVadragesimasexta consideratio. Quod Vicarius Episcopi existens in actu, in quo est vt Vicarius, sedebit in loco maioris. *d. cap. præcipimus. 93. distin.* quem text. in hoc extollit Ludo. Ro. *sing. suo 34. ca. incip.* & dicit Pan. *in consi. 22. in cap. fuit à me postea quæsitum. in 1. vol.* quod non valet consuetudo, quod Archiadiaconus præcedat Vicarium Episcopi. & *in consi. 21.* ponit, quod Archidiaconus, nō est maior Vicario:

Imo,

Imo, Vicarius est maior: quoniam, vt dicit, est in maiori iurisdictione, ideo præferendus in sessione. *cap. statuimus. 17. disti. §. fin. & c. seq.* Et etiam dicitur associari Episcopo in iurisdictione. *vt dicit text. in c. in nouatione. 16. q. 17.* ergo præferendus est post Episcopum omnibus diœcesanis. *arg. in c. recolentes, de statu re. c. cum in tua diœcesi. de sponsalibus*, maior est honestior, *vt dicit text. in auth. de defen. ciuitatum. §. nos igitur*: sed Vicarius Episcopi præest melioribus, quia etiam Vicario, & omnibus de diœcesi, *vt dictum est*, & habet iurisdictionem ordinariam, & Archidiaconus nullam nisi ex consuetudine in duobus, *vt ibi dicit.* Cum ergo sit maior Archidiacono præferendus est: & ideo, *vt concludit in consilio sequenti*, non valeret consuetudo, quod Archidiaconus præferatur Vicario Episcopi, tanquam omni iuri contraria. Primo iuri diuino, *vt colligitur ex cap. ad hoc. 89. distinct.* & ordini naturali. *vt colligitur in cap. est ordo 33. q. 5.* & iure Canonico, cum maiori in administratione præferendus sit iure ciuili, *vt colligitur ex l. vt gradatim. ff. de muneribus & hono. & l. 1. ff. de albo scribendo.* Ergo impræscriptibilis, & potius dicitur pestis, quam consuetudo *iuxta ea quæ habentur in simili in cap. ad nostram. in text. & gloss. de proba.* & etiam contra honestatem: & ideo non valet *c. cum decorem. extra de vita & hone. cle.* & etiam contra rationem & contra primum gradum humilitatis, *vt probat Panor. in d. consid. 22. quem sequitur Fel. in c. statuimus. extra de maio. & obe.* Hæc tamen consuetudo est in diœcesi Heduen. vbi omnes antiquiores in promotione præcedunt Vicarium, & officialem Episcopi, nisi habeat aliam dignitatem.

QVadragesimaseptima consideratio. Inter plures eiusdem dignitatis & nominis præferuntur qui in maiori loco habent dignitatem & nomen. vt inter plures Canonicos præferuntur, qui sunt Canonici in ecclesia Cathedrali Canonicis ecclesiæ collegiatæ, *not. Inno. in c. fraternitatem. in fin. de dona. facit c. statutum. de rescrip. in 6. Fe. in rubr. de maior. & obed. facit ca. quamuis, le primier. de præben. libr. 6.* & facit dictum Inno. singulare *in c. sedes Apostolica. in 1. sua gl. de rescrip.* vbi dicit quod Canonici Cathedralis, ecclesiæ possunt dici clerici primi gradus, alii autem dicuntur clerici secundi gradus. Rationem huius assignat Nicolaus Boerii in suo tractatu de autoritate, & præeminentia sacri magni Concilii, in secunda ratione primi articuli, eo, quia vt dicit, ecclesia Cathedralis est matrix & communis omnium diœcesanorum adeo, quod ad illam singuli, vtriusq; sexus clerici & laicis pro sacramentis recipiendis, & diuinis officiis audiendis recurrere possunt sine proprii curati autoritate, & sine iniuria, & licētia, Cum tota diœcesis sit ipsi Episcopo parochia, & Episcopus concurrrit cum omnibus curatis suis diœcesanis, in curæ animarum exercitio, licet non in iurium parochialium perceptione totali, sed bene particulari, inspecto iure communi, quo Episcopus habet quartam omnium decimarum, intra suæ diœcesis fines obuenientium, Hæc omnia, vt dicit, probantur *in d. cap. quamuis. §. quam. de præb. in 6. in c. Apost. in prin. de dona. c. parochiano. vtrobiq; Abbas de sepulturis, iuncto c. vlti. & 3. de parochiis. c. cum contingat, de dec. c. conquerente. de offi. or.* Et intellige prædicta, quod tales Canonici præcedunt omnes alios Canonicos, etiamsi sint æquales in reditibus, etiamsi sint Canonici capellæ Regiæ seu palatii regalis, & si simul incedant Canonici Ecclesię cathedralis debent tenere manum dextram, & alii manum sinistram, *vt dicit Nicolaus Boerii in loco supra alleg. ver. Et deinde seculares.* Sed his temporibus nostris Christianissimus Rex noster Franciscus I impetrauit à summo Pontifice Leone Papa X. priuilegium tale, quod Canonici suæ capellæ ordinariæ præcederent omnes Canonicos totius Regni, etiam Ecclesiarum cathedralium, & metropolitanarum.

Et aduerte, quod Canonici ecclesiarum Cathedralium, in Francia in hyeme habent tegmentum in capite pro ornamento eorum, quod dicitur *almutia*, quæ fit diuersis modis, *vt dicit Card. Zabarella in cle. 1. col. 2. de statu monachorū.* quasi in tota Gallia fiūt ex pelle grisea desup. & intus ex pelle varia, quæ apud nos dicitur, *Menu vers.* In ecclesia vero Cathedrali huius ciuitatis Canonici habent dictum ornamentum ex grisea pelle, seu Penna: alii vero Canonici ecclesiarum collegiatarum, ex pelle, quæ vulgo dicitur, *Dung escorieulx*, ad differentiam maioris ecclesiæ. Sed in ecclesia Lingon. portant ex pelle nigra: & dicunt, quod omnes ecclesiæ Cathedralis fundatę à Carolo Magno ita portant.

QVadragesimaoctaua consideratio. Inter plures æqualiter promotos in vno loco præfertur, qui merito vitæ nobilitate, aut scientia alios antecellit. *not. gloss. in cap. placuit. in prin. in gloss. in ver. præponimus. in 6. dist. vbi Archidia.* Et ideo Episcopus doctor præfertur Episcopo non doctori *Dominicus de S. Gem. in cap. Isidorus. 16. dist. Fel. in rubr. de maio. & obed.* & dicit Bald. *in ca. cum olim, de consu. in prin.* quod Doctor etiam tardius receptus, præcedere debet. & dicit Bal. *in l. nemini. C. de aduoca. diuer. iud.* de meliori sanguine præfertur cæteris: & de Episcopo doctore qui præcedit alium, *vide Card. Alex. in c. Isidorus. 16. dist. & Barb. consi. 57. in fin. in 2. vol. & ita limitat Fel. in d. c. Episcopos supra allegato.*

Sic etiam videretur, quod Canonicus doctor, & sic de singulis similibus præcedere deberet non doctorem primo receptum, quod tamen non obseruatur. Et videtur hoc esse, eo, quia proprietas promotionis & ordinationis in talibus semper consideratur, *vt dixi ante in 23. consid incip. Episcopi in sessionibus, & c. & maxime* inter personas, *vt tenet gloss. in cap. sacrosancta. in verb. præsenti sessione. circa medium de autoritate sacrorum Conciliorum.* vt ibi Gumier, qui dicit prædictas considerationes debere tantum locum habere in pluribus promotis eodem die, quia tunc isto casu merita personarum debent attendi. per l. 1. & ibi Bar. & Alex. *ff. de obsequiis præstan.* de duobus doctoribus eodem tempore factis, de quo infra dicam. Et etiam tenet Nicolaus Boerii *in suo tract. de autoritate & præeminentia sacri magni Concilii.* vbi dicit, quod ita fuit obseruatum in congregatione Turoni, & Lugduni congregatis, vbi vniuersalis ecclesia congregata fuit.

QVadragesimanona consideratio. In habentibus eandem dignitatem in vno eodemq; loco præfertur qui à maiori recepit dignitatem, vt in Canonico à summo Pontifice, qui præfertur Canonico ab alio inferiore creato: intellige data paritate temporis creationis. *Faciunt quæ dicunt Pan. Card. Zabarella. Pet. de Anch. & Ant. de Bustis in cap. per tuas. extra de maior. & obed. Dicam latius infra, in prælatione dignitatum temporalium, maxime, quando ponam præeminentiam militum, quæ erit nona pars huius tractatus, in 26. consideratione. & in 7. part. 38. consider. incip. quoniam inter istos.*

Quin

QVinquagesima consideratio. Officialis principalis Episcopi cum dignitatem habet, alios clericos seculares præcedere debet. *notat. per Card. in clem. 2. de resc.* Intellige tamen dummodo tales non sint in dignitate maiori constituti. Imo etiam si sit Canonicus ecclesiæ Cathedralis, non præcedet ipse Officialis alios Canonicos prius eo receptos in dicta ecclesia, *vt dixi supra in 45. consid. incip. existens in maiori dignitate.* Dicit tamen Panor. *in consi. 21. in 1. vol.* Quod Officialis generalis Episcopi debet præcedere omnes totius diœcesis post Episcopum, cum faciat idem consistorium cum Episcopo. *cap. 2. de consuet. lib. 6.* Sunt & alij duo post Officialem, qui habent aliquam præeminentiã, vt est Vicedominus, qui præest rebus vel iuribus Episcopalibus: *de quibus Spec. in ti. de Vicedomino. & habetur 89. di. c. volumus. & c. seq.* & Oeconomus, qui præest reb. capituli, de quo infra dicã.

QVinquagesimaprima consideratio. Clericus secularis præfertur regulari, & præcedit regularem, notatur *in c. legi epistolam. & in §. alia. 16. qu. 1.* Io. And. *in regula delictum lib. 6. in Mercur. lib. 3.* & gl. fin. *in cap. qualiter. l. 2. de accusa.* quæ dicit quod dignior est cœtus clericorum quam monachorum. Et anterior est status clericalis, ergo honorabilior, *gl. in c. quorundam ver. prædicatorum, lib. 6. & ca. fin. de pac. lib. 6.* cum de his mentio habeatur *in Psal. 109.* ibi: *Tu es sacerdos secundum ordinem Melchisedech* & *ad Heb. 7. in prin. & 6. in fine.* Religio vero proprie dicta post Christum successit authoribus Basilio, Benedicto, & Aug. de quibus Ang. in Claua. *in sua summa. in verb. religiosus. in princ.* De antiquitate tamen monasticæ religionis, quomodo etiam fuit ante Christum, dicam alibi. Et plenissime per Iudocum Clicthoueum *in suo Antiluthero li. 3. c. 5. & 6.* & in toto illo lib. multum extollit, & magnificat vitam monasticam.

Ex hac consideratione videtur Fel. *in d. rub. de maior. & obed.* incidere in dubium: an vita actiua sit dignior quam contemplatiua, & ibi plures remissiones allegat, quas vide. Vide etiam Lucam de Pen. *in le. 2. C. de dignit. lib. 12. & in l. 2. C. vt dignitatum ordo seruetur. lib. 12.* & Ber. de Bust. *in secunda parte sui Rosarii serm. 8. in litera O.* vbi ponit, quod vita actiua est fructuosior. Hieronymus tamen inter alios multum commendauit vitam anachoritarum, eremitarum, seu religiosorum: de qua commendatione amplissimam fecit mentionem Io. Ludov. Viual. *de Monte regali in suo lib. quem opus regale intitulauit, in tractatu de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ.* Et etiam Ang. *in consi. suo 179. incip. visis prædictis. colum. quarta*, quod vita contemplatiua est melior actiua. Albericus tamen, & d. meus Ias. post eum *in l. 1. in 3. col. ff. de iust. & iure.* referentes Hostiensem *in procœmio summæ, in quarta columna.* referunt, & dicunt quod vita actiua est melior contemplatiua. Hinc ex hoc inferunt, quod recti iudices & Aduocati vtentes recto iure, prout debent, plus merentur, & meliorem vitam faciunt, quam fratres prędicatores, & religiosi. Et idem etiam tenet idem Alber. *in l. per diuersas. C. mandati.* quod dicit esse verum Neuizan. *in sua sylua nuptiali*, si eorum studia & labores sufficiant principaliter gratia obediendi præceptis diuinis, & non gratia lucri vel ambitus. Nam Deus iussit: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. *Genes. 3. &c. in capit. 50. distin.* Et istud etiam tenet idem Alber. *in leg. si qui desideria. C. de suffrag.* Vbi dicit, quod officium Aduocatorum apud Deum non implicat peccatum, de quo dicam *infra in par. 6. in 29. consid. incip. officium aduocationis.* Et de huiusmodi vita actiua, & contemplatiua dicam *infra in 12. part. in 48. consideratione*, vbi ponam etiam de vita ista seu communi.

QVinquagesimasecunda consideratio. Quo ad præeminentiam vnius religionis ad aliam S. Th. 2. 2. *quæ.* 188. dicit, quod excellentia vnius religionis, quo ad aliam potest attendi tripliciter. Vno modo ex parte finis, & sic illa dicitur perfectior religio. Altera ordinatur ad potiorem finem, & secundum hoc inter religiones. Illa quæ ordinantur ad docendum, & prædicandum tenet summum gradum. Et ratio est, quia quamuis prædicare & docere sit actus vitæ actiuæ, procedit tamen ex plenitudine contemplationis, secundum Gre. vnde pręfertur simplici contemplationi, sicut maius est illuminare, quam lucere solum: & vt ait Euangelista: *Qui fecerit de his mandatis, minimus vocabitur: qui autem fecerit & docuerit, magnus vocabitur in regno cœlorum*, vt dicitur de Ioan. *Luc. 1.* qui fuit præcursor, & prædicator illius, dicit: *Ego sum vox clamantis in deserto, &c.* Propterea dictum est de eo per Angelum. Et erit magnus coram Domino. Tales enim sunt doctores prædicantes Euangelium Dei, qui ante fulgere debent. *Dan. 12.* Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti. facit etiam *ca. licet de regularibus*, vbi dicitur, *Sicut maius bonum minori præponitur, ita vtilitas communis speciali.* Et quia in his est maior, latior & prolixior, ex quo maiora stipendia saltem honoris, & præeminentiæ sunt adhibenda *le. nemo. C. de officio magistri officiorum.* Et in hoc recte præponitur doctrina silentio, solicitudo contemplationi, labor quieti. Vnde religiosissimæ ad ista deputatę sunt propinquissimę perfectioni Episcoporum, ex quo videntur tenere primum gradum, & secundum gradum tenent illi, qui ordinantur ad contemplationem. Tertium, qui occupantur circa exteriores. Ex quibus videretur inferendum, quod sunt præferendi, cum principaliter in his attendant, scilicet, prædicando & docendo, vt sunt prædicatores, minores, carmelitæ, S. August. eremitæ: & quod deberent dici digniores alijs religiosis ex rationibus prædictis,

Secundo attenditur excellentia vnius religionis, ad aliam, secundum quod in eodem genere finis vna ordinatur ad altiorem actum quam altera: puta si religionem, quæ ordinantur ad contemplatiuam vitam, ordinetur vna magis ad orandum, & altera magis ad legendum, erit perfectior prima: quia altioris contemplationis est oratio quam lectio, licet dicatur secundum Augustinum: *Cum oras loqueris Deo: cum vero studes, Deus loquitur tibi, &c.* Et inter opera vitæ actiuæ potius est redimere captiuos, quam recipere. Et ideo religio quæ ordinatur ad redimendum captiuos, erit excellentior, quam quæ ordinatur ad hospites suscipiendos cæteris paribus. Potest etiam attendi ista excellentia, si vna illorum ad plura ordinetur quam alia: Vnde, si ordinetur vna ad legendum, & ad orandum, potior erit quam illa, quæ solum ad legendum. Et ita tenent Canonistæ *in cap. quod Dei timore de statu monachorum, & in cap. nisi cum pridem extra. de ren. & Arch. in cap. si quis vult. 36. distinct.* Vel etiam, si conuenientiora habeat statuta ad consequendum finem propositum, dicetur perfectior alia, quæ huiusmodi non habet. Et ista duo aut tria satis declarantur in Concilio Bononiensi edito in materia prælationis monachorum, & Canonicorum regularium, *in princip. & prima part. in 6. & 7. fundamento*: quæ melius hæc declarant. Hinc per hoc deueniemus ad dispositionem Canonistarum; quæ habet, quod illa, quæ habet arctiorem modum

viuendi, dicitur perfectior, de qua perfectione ſtatim dicemus.

Tertio, dicitur præeminentia religionis vnius ad aliam, ex parte exercitij, non quidem quantum ad quantitatem, ſed quantum ad proportionem eius ad finem intentum. Vnde *in col.* 2. Moy. B. Antonius præpoſuit diſcretionem, quæ omnia moderatur vigilijs, ieiunijs, & alijs huiuſmodi. Ex quibus vult inferre Anton. Flor. poſt Thomam ſupra alleg. *in ſua ſum. par. 3. tit. 16. ca. §. 2.* quod non, ex hoc, quod religio aliqua habet arctiores obſeruantias, debet iudicari potior, ſed ex hoc, quod maiori diſcretione ſunt eius obſeruantię ordinatæ ad finem, intentum religionis: ſicut maceratio carnis per abſtinentiam cibi & potius efficacius ordinatur ad continentiam, quam per ſubtractionem veſtium, vel corporalem laborem. Et has præeminentias ponit Io. And. *in c. ſane. de regularibus in nouella.* Sed poſtquam illos poſuit, ſubdit: *Nos Canoniſtæ, non ponderatis his ſubtilitatibus, ſolum ſolemus aduertere vbi ſit arctior, ſtrictior, durior, vel fortior modus viuendi.* Vnde *in ca. licet de reg. & tranſeun. ad religio.* dicitur de arctiori vita, & ſanctiori, ad quam licet tranſire ex latiori licentia petita. Et ſic cum omnes religiones ſint ordinatæ ad ſummum finem, qui eſt charitas, per quam coniungimur Deo, *vt in extrauaganti Io. 22. ad conditorem dicitur.* Et ſic cum finis ſit idem, ſolum ponderamus arctiorem modum viuendi. Vnde ſi in vna religione ſit ſola contemplatio cum arctiſſimo modo viuendi poſſibili, tamen ſine deficiendi periculo non admittimus trãſitum ad religionem, in qua eſſet contemplatio, & arctio, etiam prædicationis officium cum laxo, vel minus arcto modo viuendi, quod tamen Theologi admittunt, ſecundum notata per Tho. 2. 2. *q. vlt. art. c. 8. in corpore articuli.* & addit Io. And. poſt Tho. quod paupertas religionis ex hoc, quod eſt maior, non facit religionem perfectiorem alijs. hæc dicit Io. And. *vbi ſupra,* & hoc refert, & recitat Anton. Floren. *in loco ſupra alleg.* paucis additis per nos.

Sed reperio, quod Canoniſtæ noſtri habent alios modos & alias cauſas ad cognoſcendum & inducendum, an vna religio ſit excellentior altera. Et ſic vltra prædictos quatuor modos ſupra tactos, quod alio modo cognoſcitur, an vna religio ſit dignior altera, & excellentior.

Quinto ergo modo vna religio dicitur excellentior altera ratione antiquitatis: de qua infra dicam *in ſequenti conſideratione,* & ad quam multum attendendum eſt. Quoniam, qui prior eſt tempore, potior eſt in iure. *regula qui prior. de reg. iur. li. 6. c. antiqua. de priuilegiis. c. renouant. 22. d. l. qui prior. ff. de iud. §. ſingulorum Inſt. de rerum diuiſ.* quæ regula habet locum in honoribus, & ſeſſionibus. *tex. in l. honores. ff. de decur. & in l. fin. & ibi Bart. C. de tyr. lib. 12.* vbi dicit Bart. text. illum eſſe contra iuuenes doctores, qui volunt locum celſiorem habere. Ad idem tex. *in §. ordinationem in authen. de monachis. & in §. quibus in 1. conſtitut.* C. Dum tex. dicit vt ordo temporum, earumq; conſtitutionum, non ſolum adiectis diebus, ſed etiam ex ipſa compoſitione clareſcat. Primis quidem in primo loco, poſterioribus vero in ſecundo ponendis. Et ibi dicit Bald. quod qui prius eſt tempore, prius eſt inſinuationis ordine. Et dicit Fel. *in rub. de maio. & obe. in 3. col.* quod inſpicitur anterior origo. *per gl. in c. quorundam. de ele. in 6.* Et ideo ex hac ratione volui ponere antiquitatem quorũlibet ordinũ, tam in inſtitutione quam in cõfirmatione, *vt infra videri poteſt.* Quæ quomodo ſit conſideranda, cogita ex infra dicendis.

Sexto, excellentia & præeminentia conſideratur in illis qui ſunt inſtituti & ordinati à maiori vel digniori, etiamſi ſit poſterior tempore. *c. quia ſæpe. c. ſi eum. c. ſi a ſede. c. hi qui. de præbend. lib. 6. c. per tuas. de maior. & obed. & dicam infra.*

Septimo conſideratur, quod vna Religio ſit excellentior altera ex approbatione, *vt notatur in ca. fin. de relig. domibus.* Et ideo vna religio approbata, eſt excellentior altera, & ſi primo approbata, ideo, quia vtraque approbata. Prima approbata ratione prioritatis approbationis erit excellentior: quæ quidem approbatio multa operatur, *vt habetur in concilio Ferrarien. in 13. col. ibi: Item non obſtat in quantum dicebatur regulam B. Benedicti non requirere approbationem, &c.* & plus attenditur quam inſtitutio, *vt habetur in concilio Bon. in. 6. col & concilio Ferra. in 4. col. infra alleg.*

Octauo conſideratur excellentia, & præeminentia vnius religionis ad aliam: ex quo vna habet plures religioſos quam alia. Qui enim præeſt pluribus, maior eſt. *aut. conſtitutio quæ, de dignitat. §. generaliter.* vbi glo. dicit. nota nobiliorem propter ſubiectos, eſt enim præmium dignitatis habere plures ſubiectos. dixi alibi.

Nono conſideratur maioritas ordinis ex ordine nominationis in litera, & in ſcripturis, vbi ſit de eis mentio, quia ordo ſcripturæ denotat prioritatem excellentiæ dignitatis & maioritatis: quoniam, qui primo ordinatur, dicitur dignior. & honorari dicitur. *Bal. in auth. hoc amplius. in vlt. col.* C. *de fideicom. & probatur in c. ſi quis iuſto impedimento. de elect. in 6. & in leg. ſeruus communis. ita. & quod ibi not.* Bart. *ff. de ſtip. ſeruorum.* & de huiuſmodi ordine literæ latiſſime per Fel. *in rubr. extra cã. cum dilecta. extra de reſcriptis,* vide Imo. *in rubr. extra de præbend.* d. meum Iaſ. *in leg. 2. §. prius. ff. de vulgar. & pup. ſubſt.* de quo infra dicam *in conſideratione* 33. quando ponam, quod prius nominantur monachi nigri, quam Canonici regulares: de qua *in c. auaritiæ. de præbend. vbi* Pan. *Felyn. in rub. de ma. & obed. in 3. & 4. col.*

QVinquageſimatertia conſideratio eſt, quod antiquitas religionis eſt etiam multum attendenda, quoniam eſt maxima, cum reperiatur monachos, & religioſos etiam fuiſſe in Veteri Teſtamento: quoniam, *vt habetur in volumine ſcholaſticæ hiſtoriæ, in rubrica: de ſignis in morte Domini,* de ſancto Scarioth, qui Abbas monaſterij fuiſſe dicitur: quo mortuo eius monachi, & ſub eius obedientia degentes, inconſolabiliter doluerunt, ex quo comprehenditur, quod Scarioth Abbas fuit, & non ſimpliciter Abbas, ſed ſub ſe monachos habuit. Legitur etiam in eadem hiſtoria, ſub rubrica: *de feſtis Iudæorum,* quod Eſſæi in omnibus ferè vitam monaſticam ducebant, omnia habentia communia, ſed in ſingulis ciuitatibus domicilia inhabitantes, poſt ortum ſolis vſq; ad quintam horam operantes, ſilentium obſeruantes, conſortio ſuo neminem adhibentes, niſi ſub probatione anni: mortem pro iuſtitia immortalitate meliorem iudicantes. Probatur etiam *ex l. 1. §. religionis cauſa. ff. de collegiis illicitis,* vbi etiam non prohibebantur fieri collegia religionis cauſa: & ſic in veteri Teſtamento cum ante Chriſtum, eo, quia libri digeſtorum ſunt ante Chriſtum, *vt eſt gloſſ. in verb. in nomine. in rub. ff. de iuſt. & iure, & allegat pro hoc l. 1. §. 1. ibi, reperimus autem. §. & cumq; hoc. in fin. C. de iure enucl.* Nicolaus de *Neapoli in rubr. inſtitution. prope fin.* & dicit Bart. *in leg. multum intereſt. ff. de verb. obligat.* quod condens iura digeſtorum erant pagani, cum leges fuerunt factæ, vel per tercentos annos antequam Chriſtus veniret, vel plus

plus facit gl. vlt. *leg. pridie. de feriis.ff. & in leg. Titia.§.fi. in verbo Dei. de auro & arg. legat.ff.* dicit tamen Ioan. Fab. *in §. restituta.col.2. in gloss.1. instit. de fideicom.hæred.* quod iura digestorum & iureconsultorum fuerunt post passionem Domini, & tempore gratiæ. *tex. in l. non distinguemus.§.sacerdotio. 10.ff.de arbitris.* Dic tamen quod plures fuerunt gentiles, licet post Christum fuerint, & maxime quia est lex Martiani, qui fuit tempore Iuliani Tyranni imperatoris, qui erat infidelis, & regnauit post Helium Pertinacem, & ante Seuerum Imperatores. Ex quibus constat, quod religio fuit etiam ante Christum. Imo etiam refert historia tripartita, *lib.1. cap.2.* & Isidorus *titu.de officiis capit.15.* quod Elias & Elisæus vitam monasticam duxerunt: plures etiam alij ante Christum vitam monasticam seu eremiticam duxerunt, quos ample ponit Volaterranus *in sua antropologia, lib.21.* vbi ponit ample initium Anachoritarum & ordinum omnium. Postmodum à sanctis Apostolis ordo monachalis initium habuit: quoniam eorum vitam sectantes, omnia in cõmuni ponebant, propriorumq́; bonorum dispensationem Apostolis ipsis, vtpote patribus, & superioribus relinquentes discipuli, *vt apud Caßianum libro collationum suarum.colum.18. cap.5. apertißime legitur.* Probatur etiam ex autoritate Niceni Concilij, de quo fit mentio *in cap. qui vere.16. quæst.1.* vbi hæc verba de cœnobitis, & monasteria inhabitantib. inscribuntur. Probatur etiam ex textu Calixti Papæ, qui habetur 27. *dist.ca. presbyteris.* qui Calixtus fuit anno Domini 227. Et idem Calixtus facit mentionem, de quo *in c. interdicimus.16.quæst.1.* vbi Abbatibus & Monachis publicas pœnitentias dare, infirmos visitare, vnctiones facere, & publicas missas cantare interdicit. Fit etiam mentio de Monachis ab Eutychiano Papa, qui fuit anno Domini 277. de quo *in cap. si quis Episcopus aut Abbas.* Fit etiam à Felice Papa, qui fuit anno Domini 268. de quo *in ca. eos quoq;. de consec. distin.* 4. Fit etiam mentio à Siluestro Papa, qui fuit anno 319. de quo *in ca. à subdiacono 93.distin.* Fit etiam mentio à Syricio Papa, qui fuit anno 490. *vt habetur in ca. monachis quoq; 16. quæst.1.* Fit etiam mentio per Innoc. primum, qui fuit anno Domini 411. *vt habetur in c. de monachis.16. quæst.1.* Et per Concilium Nicenum. de quo supra, quod fuit anno Domini 341. quæ omnia iura sunt ante Benedictum, cum Benedictus fuerit anno Domini 531. vt habetur per Archiepiscopum Floren. *in sua historia.lib.15. c.14. per totum in 2. part.* licet quidam alij dicant, quod fuit anno Domini 475. Sed veritas est, quod fuit anno Domini 520. Et de eo etiam fit mentio in Concilio Calcedonen. *ca. iuxta Calcedonen.16.q.1.* Et sic quicquid est reperietur, quod antiquitas religionis est maxima. Imo Bernardus in sermone, quem apologeticum appellat, *in c.de intemperantia vestimentorum,* monachalem ordinem primum in Ecclesia extitisse testatur: ex quibus posset quodammodo argui, quod monachi deberent præcedere clericos seculares, contra id quod dictum est *supra in 51.consid.*

Qvinquagesimaquarta consideratio. Ex quo ordo Benedicti fuit primus ordo monachorum, post Christum institutus ab eo, insequendo vitam antiquorum monachorum, sed ante eum fuit Basilius, qui fuit in oriente, & Benedictus in occidente, *vt refert Anton. Floren. in 2. part. suæ historiæ, tit.15.cap.12. in fin.* Ex quo concludendum est, quod hic ordo omnes quoscunque alios excedit seu præcedit, etiam Canonicos regulares, *vt dictum est.* Et ista est opinio omnium doctorum Canonistarum, & scribentium. Videlicet primo Feli. qui multos allegat *in d. rubr. de mai. & obed.* videlicet, omnes scribentes *in c. quorundam. de electi. in 6. & in ca. auaritiæ de præben. in ca. Deus qui. de vita & honest.cler. in c. sane.de regularib. in ca. quod Dei timorem. de stat. monach. in ca. intelleximus. de ætat. & quali. in ca. nimia el secundo. de excep. prælat. in ca. Episcopus.17. d. in ca. alia.16. quæst.1.* Et ista est communis quam omnes tenent, de qua multum ample per Concilia Paduana, & Bononiensia, quæ sunt nimis prolixa, ideo ad illa te remitto, quæ videre poteris, cum sint impressa, & per Volaterranum *in sua antropologia, in 2. tomo. libro. 21.* Et sub hoc ordine S. Benedicti quibusdam constitutionibus additis, sunt plures ordines, de quibus sigillatim, & particulariter dicam: Videlicet ordo Cluniacen. monachorum nigrorum. S. Iustinæ. ordo Camaldulensium, ordo Vallis vmbrosæ, ordo Cistercien. ordo Grandimon. ordo Cœlestinorum, ordo Montis oliuarum, ordo Montis phani Siluestrini, & plures alij.

Qvinquagesimaquinta consideratio. Post ordinem S. Benedicti, Primus ergo qui est in regula, & sub d. Benedicto est ordo Cluniac. qui fuit institutus anno Domini 913. *vt refert Vincen. in speculo hist. lib.25.* Nam vt dicit Berno, Abbas moriturus, Odonem olim musicum constituit Abbatem Cluniac. cœnobii, ea conditione, vt ecclesia Cluniac. solueret annuatim Ecclesiæ Gigniacensi censum duodecim denariorum. Et vt dictum est, in eo monasterio à Bennone constructo, seruabantur instituta patris Eutychij, qui fuit temporibus Ludouici magni, vir charus Regi, omnibusque amabilis. Nam cum esset laicis & peregrinis studijs eruditus, deserens ea vnde superbire solet humana fragilitas, totum se patrum regulis & institutionibus dedit. Ex quibus etiam diuersas sumpsit, vnoque volumine colligauit. Nec multo post monachus effectus est, & in tanto amore apud regem habitus, vt intra palatium suum monasterium ei cõstrueret. Decurso autem vitæ stadio circumstantibus fratribus spiritum emisit. Et cum ab eius discipulis exequiæ pararentur, viuus redijt, illisq́; attonitis & admirantibus, ait Deo gratias. *Sciatis, quod in his 40. annis vnum tantum diem non memini me cibum cepisse, nisi prius fleuissem: hodie autem sublato mœrore me consolatus est Deus, & inter choros angelorum tribuit mihi Dominus requietionis locum.* His dictis perpetuo requieuit. Ipse fuit institutor consuetudinum, quæ in monasterijs hactenus seruantur. Tandem Abbas Berno exitiali morbo decumbens, vicinos Episcopos accersiuit, & ab ordine se deponens, flebili voce clamabat se reum & indignum tali monasterio præfuisse tunc manibus fratrum, frater Odo captus coram Abbate suo vi est adductus proclamantibus omnibus, vt ordinaretur: & cum nec sic vellet cedere, vt locum pastoris subiret, superatus est tandem Episcoporum excommunicatione. Sub quo floruit monastica deuotio iam exsiccata, & B. Benedicti institutio plurimum in diuersis cœnobijs reuixit & conualuit, reparata. Hic vero ordinem Cluniac. instituit quibusdam regulis, traditionibus & constitutionibus additis.

Qui quidem ordo Cluniacen. non est amplius sub ordine sancti Benedicti, sed est vnum caput de per se in toto suo ordine, *vt dicit Oldrad in consi. 204. Dixi supra in 31.consid.* Et sunt diuersi ordines habentes quilibet de per se vnum caput, *vt tenet Aegid. de Bellamera in consilio suo* 32. Sed quandoq; isti deuiauerunt à regulis eorum, postquam incrassati & impinguati fuerunt pluribus monasterijs, vt dicit idem Antoni.

eodem lib.ca.23.§.2. vbi ponit de restauratione ordinis circa annum Domini 1300. in Abbatia sanctæ Iustinæ, *vt ibi per eum.*

QVinquagesimasexta consideratio. Sed cum sit magna altercatio inter monachos nigros, cuiusmodi sunt monachi sancti Benedict. & Cluniac. ordinum, & Canonicos regulares, qui eorum præcedere debeant, fit communis inter omnes scribentes sensus, quod monachi nigri præcedere debent ex multis rationibus deductis, quæ non habent locum in alijs ordinibus infra dicendis & ponendis. Ideo stabit ad minus firma conclusio, quod post monachos nigros erunt Canonici regulares, qui debent præcedere omnes, quoscunq; alios religiosos, siue sint non mendicantes, siue mendicantes: & hoc, quia licet teneant omnes, quod ordo Canonicorum regularium initium habeat à Marco Euangelista, & postea à beato August. ante Benedictum, & qui fuerunt maiores Benedicto, vt satis demonstratur in cõcilijs dominorum Bononiensium & Paduanorum supra allegatorum: tamen antiquitas monasticæ religionis est ante Marcum & August. cum sit etiam in veteri Testamento, *vt dictum est.* Et etiam sunt plures rationes hinc inde allegatæ, ex quibus concluditur monachos nigros esse præferendos. Et ideo, cum sint plures rationes pro eis militantes, vt in prędictis concilijs ad minus post dictos monachos nigros, & ante omnes alios religiosos admittendi & collocandi sunt.

QVinquagesimaseptima consideratio. Post ordinem tamen Cluniac. ponit Anton. Flor. *in dict. 2. par. suarum histor. tit. 15. §. 17.* Ordinem Vallis vmbrosæ, qui fuit institutus anno Domini 1040. sub regula Benedicti, quibusdam constitutionibus eorum superaddiris. Quæ religio fuit instituta, seu ordo fuit institutus à Ioanne Gualberto, & habet multa monasteria in Tuscia, & in Lombardia sub habitu griseo: quod quomodo fuerit, ponit idem d. Anton. *in dicto loco.* Dicit tamen idem Anton. *in tit. 15. eadem par. historiali cap. 23. §. 2.* quod ipsi claudicauerunt à semitis Gualber. eius ordinis primi institutoris, sub regula etiam Benedicti, vt vix esset qui faceret bonum. Sub eodem habitu & regula quidam Siluestrini, dicti eo, quod Siluester dictus est primus autor eorum, qui talem ordinem intrauit in monte Phano prope Fabrianum, in Marchia Anchonitana multiplicati, plura monasteria construxerunt in diuersis ciuitatibus. Dicit tamen ibi, quod iam quasi defecit ex tota dicta religio ex carentia fratrum, vt ibidem videre poteris. Et isti non sunt præferendi religiosis Cistercien. licet sint priores tempore: quia nunc est aucta religio Cistercien. & strictior est eorum vita, ex quo illis pręferendi, vt infra dicam. Tamen eos hic ante posui, cum ordo eorum sit prior institutus, quam Cisterc.

QVinquagesimaoctaua consideratio erit de ordine, & fundatione ordinis Cistercien. qui fuit institutus sub regula beati Benedicti: habetur per eundem Anton. Floren. *in 2. par. suæ histor. tit. 15. §. 18.* vbi dicit, quod initium habuit anno Domini 1098. sub quodam Abbate Stephano, sed paulo post mirabiliter dilatatur per B. Bernar. & fuit initium eius, vt dicit per hunc modum.

Quidam deuoti viri venerabilis Hugo. Lugdunensis, Ecclesiæ Archiepiscopi sedis Apostolicæ tũc legati: Et religiosi viri Vulterij Cabilonen. Episcopi, nec non & clarissimi Principis Odonis Burgund. ducis freti consilio, & authoritate roborati, inuentum Eremum in Abbatiã construere cœperunt præfecto Ruberto Abbate illius diœcesis Episcopo, videlicet Cabilonen. curam, virgamq; pastoralem, cæterisq; in eodem loco sub ipso seruantibus stabilitatem. At verò post non multum temporis factum est, vt idem Abbas Robertus, requirentibus eum monachis Molismensibus Papæ Vrbani secundi iussu, Vulterij Episcopi Cabilonen. licentia, & assensu, Molismum reduceretur, & Albericus, vir sanctus & religiosus in ipsius loco substitueretur. Hoc sane inter vtranque Ecclesiam fœdere pacis retento, gratia & authoritate apostolica seruato, vt ex eo iam tempore, neutra illarum vtriuslibet, monachum ad habitandum sine commendatione regulari reciperet. Quo facto nouum monasterium noui patris solicitudine, & industria, breui non mediocriter Deo cooperante, in sancta religione ac conseruatione profecit, opinione claruit, rebus necessarijs creuit. Dicit etiam ibi Ant. Florent. allegãs Vincentium *in speculo historiali,* quod tempore Gulielmi secundi Regis Angliæ, cœpit religio Cistercien. Et vt dicit, pertinet ad gloriam Anglorum, quod talem virũ genuit Anglia, qui huius religionis & author fuit, & mediator. Is autem fuit Arduignus nomine, qui alias Stephanus à puero Subornæ monachus, postea pannos illos perosus, Scotiam, mox Franciam, contendit, vbi aliquot annis studuit. Deinde, Romam cum clerico consorte profectus est, qui eundo & redeundo quotidie totum Psalterium cantitabant. Deinde Burgundiam regressus, in Molismo, nouo & magno monasterio, se totondit. Et quum ea proponerentur obseruanda quæ non erant de regula, cœpit rationem eorum inquirere. Et tandem, de quibusdam superfluis, cum vno & alio disputauit, vt Abbatẽ ipsum, & alios septendecim in suam sententiam induceret. Igitur Cistertium venere, licet cum prius Salmosum, & ibi steterunt suffragio Archiepiscopi Viennen. qui postea factus est Papa. Abbas tandem, qui cum eis venerat, à suis monachis requisitus, ad eos redijt quasi coactus. Sed omnes, qui cum eo venerant de Molismo, cum illo regressi sunt præter octo, qui sibi Abbatem constituerunt Albericum quendam de suis. Priorem vero Arduignum, qui & Stephanus dicitur, fecerunt: & ibi dicit quod ad Vincentium plenius recurrendum est, & tit. 16. c. §. *secundo, eodem libro,* dicit, quod Cisterciens. vtique fuerunt magna columna Ecclesiæ sub beato Bernardo, & postea per annos centum scientia decorati & sanctitate. Sed & ipsi declinantes à vestigijs patrum inutiles facti sunt. Circa autem annos Domini 14.. quidam ex monachis Abbatiæ Florentinæ, sub Eugenio quarto transierunt ad ordinem Cisterciensium, in obseruantia regulari, collato eis monasterio septem prope Florentiam, dicti ordinis. Per ipsum deinde Eugenium, hoc procurante reuerendissimo Domino Cardinali Firmani, & ex pusillo grege auctus est. Sed si bene consideremus, illud fuit tantum in Italia, quia semper Cistercien. apud nos, & in Gallia fuerunt decorati, scientia & sanctitate, & tales apud nos reputantur. Et tales monachi apud nos, & etiam Carthusienses, reputantur sanctimonia vitæ, ita quod non est aliqua sinistra suspicio præsumenda contra eos. Ita etiam, quod ex hoc possunt esse Iudices in causa propria, vel suorum *vt dicit D. meus Ias. in authent. iubemus. C. de iud. 2. colum. ibi. secundo facit. & Fel. in c. super his. in fin. extra de accusat.*

Sub hoc habitu Cistercien. est alius ordo apud nos, vbi sunt tantũ Priores., qui est etiam sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Vallis collium, seu potius caulium, qui est caput in eorum ordine, & habet multa

multos prioratus sub se, vt est prioratus Vallis sancti Benedicti iuxta Heduam, & prioratus Vallis Crescẽ. qui dicitur *Vaultcroissant*, prope Sedelocum, & plures alij, qui sunt modici prouentus, & in quolibet prioratu sunt pauci religiosi. Et melius esset, quod reducerentur in totum, sub habitu Cisterciens. cum habitum eorum deferant.

QVinquagesimanona consideratio. Est alius ordo sub regula beati Benedicti, qui dicitur ordo Camaldulensium, qui fuit institutus à Ramualdo, viro magnæ sanctitatis, & sanctimoniæ: & fuit institutus anno Domini 1030. Et sic ante ordinem Vallis Vmbrosæ, & Cistercien. De cuius institutione habetur per Antò. Floren. *in suo lib. histori. libr. 2. part. titu. 15. cap. 15.* Qui licet fuerit institutus ante Cisterci. non tamen habetur in tanto honore, nec in tanta existimatione, cum vita Cisterci. sit arctior & strictior, quã vita illorum: & ideo in maiori prærogatiua, excellentia & præeminentia: secund. quod dicit Io. Andr. *in c. sane de regularib.* quam doctrinam refert & sequitur Florentin. *in sua summa, tertia parte, tit. 16. ca.* 1. §. 2. vbi dicit, quod Canonistæ, non ponderatis subtilitatibus theologorum, solent solum pro præeminentia religionis ad aliam, quod vna sit arctior, strictior, durior, vel fortior, in modo viuendi. Ex quo inferendum est, quod ordo Cistercien. est præferendus, cum vita eorum sit arctior, strictior & durior. Hi enim monachi sunt albi habitus, q degenerantes, alienati sunt retrorsum: paucissimis exceptis eorum monasteriis, & eremi reclusis. Sed circa annum Domini 1370. vitam quasi eremiticam tenentib. & laudabilẽ in diœcesi Aretina, sed territorio Senen. Episcopus Aretinus, tunc temporis dedit habitum similem, & regulam ipsius B. Benedicti, ex quib. crescent. in gratia Dei & numero, constitutus est ordo Montis oliuarum dictus ab Ecclesia, & ipse approbatus, & in monasteriis per Italiam multiplicatus, ac priuilegiatus, & à diœcesanis exemptus factus. Qui religiosi, super capita sua ponunt generalem vnum ex eis Abbatem de triennio in triennium. *Hæc Anton. Florent. vbi supra, in 2. part. tit. 16. cap.* 1. §. 2.

SExagesima cõsideratio. Sub eadem regula S. Benedicti, fuit Ordo humiliatorum. Qui licet habuerit primum initium anno Domi. 1017. tamen in processu temporis fuit tripliciter variatus in modo viuendi. Sed vltimus eorum viuendi modus, fuit approbatus anno 1200: & per Innocentium tertium confirmatus. Et postmodum, per successum à diœcesanis exemptatus priuilegiis multis, & sub regimine vnius principalis, & generalis præpositi, constitutus. Sumpserunt enim in tertio modo viuendi, pro norma partem regulæ B. Benedicti, non totam, superiores eorum Præpositos nominantes. Multiplicati quam valde, fabricauerunt sibi multa monasteria tam fratrum, quam monialium, per partes Tusciæ & Longobardiæ, maxime Mediolani. Hi, inter alia priuilegia habent, quod in sabbato paschæ, celebrant eorum officiũ illius diei de sero, post meridiem, in introitu noctis, ita, quod missa illius diei, de nocte in vigilia paschæ cantatur. Et de institutione, approbatione, & conseruatione prædicti ordinis, habetur per eundem Ant Flor. *in suo lib. histori. 2. part. tit. 15. cap. 22.* vbi ample.

SExagesima prima cnnsid. Sub regula B. Benedicti, adhuc sunt quidam apud nos, qui dicuntur Cœlestini, de quibus est notabilis conuentus, in ciuitate Parisiensi, & in multis aliis locis Franciæ. Et isti sunt Obseruantes, sub regula B. Benedicti degentes. Hi etiam sunt à diœcesanis exempti. Sed an sint cæteris, puta Carthusi. præferendi, dico inspiciendam esse consuetudinem: quia tamen non sunt omnino mendicantes: Ideo omnib. aliis mendicantibus præferentur. Et quod sunt sub regula B. Benedicti, dicit Ant. Floren. *in 3. part. suæ summæ titu. 16. cap.* 1. §. 18. *in princ.* Vbi dicit, quod talis ordo, fuit iustitutus à Beato Petro de Murrone, qui fuit Papa Cœlestinus, sed renunciauit Papatui.

SExagesima secunda consid. Crederem, quod licet ordo Carthusiensium non sit sub regula B. Benedi. nec sub aliqua quatuor regularum ab Ecclesia approbatarum: sed habent sua statuta, pro regula, tamen habentur in magna veneratione ab Ecclesia, *vt dicit idem Anton. Flor. 3. par. suæ sum. titul. 16. cap.* 1. §. 6. Et est venerabilis religio, quæ vsque ad præsentem diem seruat rigorem suarum obseruantiarum, per annos circiter 400. vt dicit idem Flor. *in libro historiali. 2. part. tit. 15. cap. 22.* §. 2. Austera, vt dicit, siquidem est in multis, in abstinentia quidem, quia prolixa ieiunia, & sextis omnibus feriis, in pane & aqua, ab esu carnium semper abstinent, etiam in grauissima infirmitate. Ita vt qui eis vesci voluerit, amplius in clausura cum reliquis non valeret permanere. Quo ad vestitum, quia semper cilicio induuntur ad carnem. Quo ad solutionem, quia nunquam exeunt exceptis Priore & procuratore: & in cellis suis soli manent, cum arcto silentio: vigilias magnas habent, propter prolixitatem officii. Vnde Bernardus, qui epistolam ad eos scripsit, quia dicitur ad fratres de Monte Dei, multum commendat inter cætera, dicens: *Vestrum est frui Deo.* in fine autem arguit de nimia sumptuositate & magnitudine ædificiorum: & magis adhuc tempore nostro redarguisset, si vixisset, maxime, quo ad conuentum Papiensium, qui distat à ciuitate Papiens. duabus leucis seu quatuor aut quinque miliaribus, vbi est talis sumptuositas in ædificiis, quod vix vltra dici possit. Et etiam apud Diuionem, est conuentus Carthusiensium, valde sumptuosus in ædificiis, & apud Parisien. Et conuentus principalis dicti ordinis est in Delphinatu, iuxta Gratianopolim ciuitatem. Et ex dictis Ioan. Andreæ *in d. cap. sane. de regularibus.* Hic ordo, cum propter eius nimiam austeritatem, sit cæteris præferendus, maiorem præeminentiam deberet habere: tum etiam, quia fuit institutus anno Domini 1086. *secundum quod habetur per Antoni. Floren. in sua historia, 2. part. titu. 15. ca. 22. vbi ample, iam supra allega. Et Iacob. Bergo. in suo supplemento chronicarum, libr.* 12. Et etiam propter eorum antiquiorem institutionem, præferri debent ordini Cistercien. & Præmonst. Et Bernar. teste, primatum obtinet, inter omnes ordines Ecclesiasticos, non ratione temporis, sed religiositatis. Et etiam Polycrat. *lib. suo cap. 21. incip. licet autem.* ponit de laude, & origine istius religionis, & aliarum religionum, quæ hic non insero, quia est impressus. De laude huius ordinis, etiam Sebastian. Brant scripsit.

SExagesimatertia cõsideratio. Alius est ordo, qui dicitur Ordo sanctæ Trinitatis, cuius caput est in ciuitate Parisiens. qui dicitur: *Es Maturins*, qui sunt deputati ad redimendum captiuos: qui, vt videtur, debent omnes alios religiosos, saltem post monachos nigros, præcedere, saltem præcedet religiosos S. Antonii, qui sunt deputati ad suscipiẽdum hospites: quoniam ordinantur, & sunt ordinati, ad redimendum captiuos. Ideo religio eorum est excellentior, *vt dicit Anton. Floren. in sua sum. 3. part. titu.* 16

cap.1.§.2. Et de his & cæteris aliis facit mentionem idem Flor. *in sua historia.2.part.tit.15.cap.§.3.in fine.*

SExagesimaquarta consideratio. Post ordines supra dictos non mendicantes, sub regula beatorum Basilii & Benedicti, sunt alii ordines religiosorum non mendicantium, sub regula diui August. Vt sunt ordo sancti Iohannis Ierosolymitani, qui dicuntur Cruciferi, & sunt milites Rhodiani, seu templi, de quibus dicam *infra in 2.parte. in quarta consideratione.* Quibus assimilantur milites S. Iacobi de Spata, militantes pro fide, qui sunt in Hispania, qui sunt milites Regis Hispaniæ: de quibus infra dicam *in illa nona parte,* de eo hic non insisto.

SExagesima quinta consideratio. Alii sunt hospites S. Antonii, qui dicitur ordo hospitaliorum S. Antonii, qui sunt in diœcesi Viennens. Qui ex consuetudine & vsu videtur sumpsisse principium. Et etiam extensum fuit ad hospitale curiæ Romanæ: quoniã sicut in secularibus, in vrbe Romana legitur duos fuisse Prætores: Vnum, qui præerat, Alterum vero, qui Romanis iustitiam exhibebat, *vt ff. de origine iuris. l.2.§.& cum placuisset. de iudiciis. l. 2.§. 2.* sic in spiritualib. dignum, & ratione consonum fuit, vbicunque est ipsa Vrbs, id est, Romana Curia, diuersos esse superintendentes curiæ animarum Quosdam Iacobos & parochiani sunt & religiosi, quartũ ex dispensatione sedis Apostolicæ permittitur. Quosdam vero, peregrinis siue curialib. vt sunt fratres S. Antonii, vt satis clare probatur ca. *Quoniam in plerisq;. extra de offi. ordinarii. cap. cum secundum, de tempor ordina.* Rationabiliter ergo Romana Ecclesia voluit, & in vsum deduxit, quod essent in Curia Fratres S. Antonii, qui pro pauperibus curialibus hospitale haberent, confessiones curialium audirent, & ecclesiastica sacramenta ministrarent, & sepulturis eorundem interesse deberent. Ita dicit Oldr. *in consilio suo* 211. vbi ponit de emolumentis eorum, etiam in Curia Romana. de quibus aliter pro nunc non dico, cum quo ad præeminentiam eorum cum aliis, standum est consuetudini locorum.

SExagesimasexta consideratio. Alii sunt ordinis Præmonstratensium, sub regula B. Aug. quorum ordo fuit, & incepit anno Domini 1120. Cuius ordinis fundator fuit vir Dei Northbertus, ex partibus Lotharingiæ oriundus. Et dicit Anton. Flor. *in d. lib. histor. titu.15. cap.19.* Qui quidem est vnus apud nos, de principalibus ordinibus. Et Abbas illius, in suo ordine est generalis in toto ordine: & facit vnũ caput, sicut Abbas Cluniacen. in toto suo ordine. Ideo cæteris aliis Abbatib. non facientibus caput in ordine, in congregatione generali, præferendus est, tanquam faciens caput in suo ordine. De his aliter non insisto, cum vltra illum locum vbi est caput, pauci sint, & in locis vbi sunt, standum est consuetudini loci de præcedentia aut præeminentia.

SExagesima septima consideratio. Alii sunt, qui sunt de ordine Grandimondensi. Qui fuit institutus anno Domini 1076. sub patre Stephano viro nobilissimo, & de Aruerniæ partibus filio nobilissimi viri Stephani, cuius Stephani institutoris vita fuit arcta. Nam trigesimum ætatis suæ annum agens, habitare cœpit eremum, in ieiuniis, vigiliis, & orationibus continuis seruiens Deo. Cibus eius panis & aqua, & interdum ex farinæ siligine, sorbitiuncula, quæ cæteris minus sapida, necessitati vtiq; seruit, non voluptati. Incedebat quoque armatus lorica ferrea, contra carnis tentamenta, & mentis lasciuiam: quo vsque toto corpore exsiccato, plenam de seipso obtineret victoriam: Indumenta, quib. super loricam induebatur, nullo tempore augebantur, sed hyeme, & æstate, ad repellendum frigus, & cauma, semper erant æqualia, & eadem. Et plura alia, de eius vitæ austeritate, & miraculis ponit An. Flo. *in suo libro historiali.2.par.tit.15.cap.21.* quæ hic non transporto, cum sint sibi clara, nec faciant ad propositum, nisi ad demonstrandum de eius vitæ austeritate, & arcto modo viuendi. Ex quo videretur, quod in hoc electo ... sent præferendi, si illum, modum viuendi obseruãt, quod non credo. Et ideo dico esse standum consuetudini, quomodo in locis vbi sunt, & collocantur, præcedere debeant alios vel non.

De austeritate vero, aut arcto modo viuendi, prædictarum religionum, non credo, quod hodie possit fieri fundamentum de vna ad aliam: cum omnes supradictæ, ita hodie relaxatæ sunt & tepefactæ, & aperte dicit possit Ieremiæ Threnorum *cap.1.* Quomodo obscuratum est aurum, mutatus est color optimus. Et quod ait Bernardus contra Clunia. religiosos monachos relaxatos videlicet Vnde inter monachos, tanta intemperantia in cibis, in potationib. & vestimentis, in lectisterniis, in equitatiuis, & construendis ædificiis, mollescere potuit, quatenus, vbi & studiosius, voluptuosius, atque effusius obseruatus fuerit, ibi ordo melius teneri dicatur, ibique maior putetur religio. Ecce enim parcitas putatur auaritia, sobrietas austeritas creditur, silentium tristitia reputatur. Et contra remissio discretio dicitur. Effusio liberalitas: loquacitas affabilitas: cachinnatio iucunditas: mollities vestimentorum, equorum fastus, honestas lectorum, superfluus cultus, munditia. Quidque hæc alterutrum perpendimus. charitas appellatur. Ista certe charitas destruit charitatem, hæc discretio, discretionem confundit: talis misericordia crudelitate plena est, qua scilicet ita corpori seruitur, vt anima iuguletur. Et vt dicit Anton. Flor. *in suo libro historiali, in 2.par.tit.16. c.1. §.1.* sub hac abusione, iam fere vbique pro ordine ista tenentur: feriam omnibus sine querela & irreprehensibiliter obseruantur, quanquã dissimiliter, vt ibi declarat, & demonstrat: quæ multo cum plus intentionis, nec sit dicere, & declarare quæ laudãda veniant, quam quæ vituperanda Sed hæc dixi, vt cognoscatur, quod non est multum insistendum, quo ad præeminentiam vnius religionis ad aliam, in arcto & stricto modo viuendi, cum in omnibus rarus sit, & in omnibus sit relaxatio, in vita & modo viuendi, datis à regulis, in quolibet ordine, de quibus supradictum est. Et ideo deueniendum erit ad alium modum, & ad aliam doctrinam, ad cognoscendum præeminentiam vnius religionis ad aliam: quam ponam statim post declarationem mendicantium.

SExagesimaoctaua consideratio. Post omnes ordines supradictos, qui non sunt mendicantes, sunt quatuor alii generales mendicantium. Inter quos (vt sæpissime videmus) est contentio, qui illorum debeant præcedere. Aut si non inter ipsos, saltem aut cum aliis religionibus, vel etiam quandoque, & sæpius, cum ecclesiis cathedralibus aut collegialibus: quoniam sub prætextu humilitatis, aut sanctimoniæ, semper tamen appendunt aliquid gloriæ, laudis, & honoris. Et isti sunt quatuor, videlicet ordo Prædicatorum, ordo Minorum, orde Carmelitarũ, & ordo Eremitarum S. Augustini, facientes contra dictum Christi, de quo *Lucæ* 22. Et omnes istos tres ordines præcedit, aut præcedere debet, ordo Prædicatorum. Et, ꝙ precedere debeat fratres Minores, dicam

dicã *infra*. Et aduerte ꝙ isti Prædicatores fuerunt sub regula sancti August. Sed quibusdam constitutionibus additis, fecit Dominicus nouum ordinem, qui dictus fuit ordo Prædicatorum, de cuius excellentia videatur amplissime per Ant. Flo. *in 3. part. hist. tit. 23. per totum*. Vbi habetur, quod habuit initiũ anno Domini 1217. vbi dicit idem Antonius, sub Innocentio primo. Et anno Domini 1210. sub Honorio III. vt dicam *infra seq. consid.* Er refert idem Ant. Flo. *eo. titu. c. 3.* quomodo prædictus Ordo reuelatus fuit sancto Dominico, à Virgine Maria, à IESV Christo, eius filio tommendatus: Cui datus fuit socius, videlicet Franciscus, pro alio ordine instituendo, ad instructionem totius vniuersalis Ecclesiæ in sermonibus, & prædicationibus, vt ibi videre poteris.

SExagesimanona consideratio. Ordo Minorũ sub regula. Francisci, fuit institutus, circa annum domini millesimum 208. De cuius vita, & motib. & sui ordinis institutione & fundatione, habetur plene per eundem Flo. *in suo lib. hist. tit. 24. per totum*: & de eius confirmatione, quo tempore fuerit confirmatus prædictus ordo, infra patet.

Sed cum sint minores, vt nomen sit consonans rei, debent esse in minori loco: Ideo tanquam humiliores, quia minores non debent prætendere contra aliquos, de aliqua præcedentia, quia alias videretur, quod facerent contra eorum ordinem & statum: qui inter omnes, totius vniuersalis ecclesiæ, debet esse minor: Imo quod plus est, à certo tempore voluerũt vocari minimi, in vim cuiusdam reformationis. Sed video, quod illud est tantũ verbo, & non opere, quia volunt non solum contendere de paritate, cum aliis religiosis, sed etiam cum ecclesia cathedrali, prout vidi in hac ciuitate Hed. in funeralibus quondam nobilis & potentis viri domini Fransci Rolin, qui pro vna hora tantum fuit repositus in eorum ecclesia, cadauer subleuando, voluerunt non solum esse in vltimo loco, etiam ante Canonicos ecclesiæ cathedralis. Imo etiam Guardianus dicebat, se debere habere vltimum locum etiam post Episcopum ibi præsentem, & existenten. Quod quantæ & qualis fuerit decisionis, & prout etiam debuit esse, cogitent omnes. Ex quo videri potest, quid de illis dicendum sit, qui cum omni humilitate, etiam cum infimis agere deberent, volunt tamen contendere de paritate Et ideo, non potest magis superbia eorum operari, quam cum superbia luciferi, qui voluit fieri similis altissimo. Sed tunc illud euenit ex superbia cuiusdam Guardiani, qui multum fuit reprehensus in capitulo generali, tunc sequentis, per ministros, & alios correctores totius ordinis qui actum illum in capitulo ecclesiæ Heduen. reprobauerunt, & retractauerunt, & prædictum Guardianum increpauerunt.

Et licet ordo Minorum inceperit prius, quam ordo Prædicatorum, cum ordo Minorum inceperit Anno domini 1206. Et ordo Prædicatorum Anno domini 1216. vt refert Albertus de Eib. *in sua margarita poetica, in primo secundæ partis tract. cap. 10. in fin.* Tamen Prædicatores præferuntur Minorib. *vt not. glo. in cap. quorundam. de ele. in 6. & in fin. de pact. & Acidia. in cap. 1. de decimis. in sexto. Ioan. de Turrecre in c. episcopus. 17. d. plene per Felin. in rubr. de maior. & obedien. in terti. & quart. col.* Et hac ratione, vt dicunt, quia ordo fratrum Prædicatorum, licet primo non fuerit institutus, fuit primo approbatus sub regula diui Aug. Ann. domini 1208. sub Honorio Papa III. Et ordo beati Francisci sub eodem Honorio, Anno domini 1224. vt refert Iacobus Philippus Berg. *in suo supplemento Chron. lib. 13. faciunt, quæ dicit* Philippus *Decius in consi. 116. colum. 1. ad finem.*

SEptuagesima consideratio. De ordine Carmelitarum, qui sub ordine S. Basilii sunt, *vt dicit Antonius Florentinus in sua sum. in 3. part. tit. 16. cap. 1.* §. 8. Quo tẽpore habuerint initium, dicit Anton. Floren. *in sua 3. parte historiarum, lib. 20. ca. 5.* §. 1. Quod tempore Honorii quarti, cum fratres ordinis Carmelitarum deferrent habitum, qui minus videbatur conuenire viris religiosis, videlicet cappam circulatã largis virgis albis & griseis: quem habitum asserebant fuisse Eliæ prophetæ, habitantis in monte Carmelo in Syria: quod tamen, vt dicit Ant. neq; in sacra scriptura, neq; in authen. scriptura reperitur (licet in historia tripartita, *lib. 1. c. 2.* & ex Isidoro *in tit. de offic. c. 15.* reperiatur scriptum, quod vita religiosa fuit in Elia, & Eliseo) Honorius IIII. propter maiorem honestatem, mandauit habitum illum dimittere, & desuper, cappas ex toto albas: & tunicas subtus griseas, cum scapularibus assumere. Hi habuerunt initium sub quodam Patriarcha Ierosolymitano, cum in Syria habitabant Christiani Ierosolymis, & in multis aliis ciuitatibus. Degebant autem in monte Carmelo vt Eremitæ & sub regula B. Basilii, vt etiam dicit idem Ant. Flo. *in 3. par. suæ summæ in tit. 16. c. 1.* §. 8. vbi dicit. Quod anno domini 1247. dominus Innocentius IIII. addidit quasdam ordinationes, per modum regulæ traditas, eis à dicto patriarcha Ierosolymitano, dicto Alberto, extractas, ex regula Basilii, cum quibusdã additis, declarantes & mitigantes regulam illã, per dominum Hugonem Cardinalem ordin. Prædicatorũ dictatas. Sed Honorius III. confirmauit ordinem illum: & postmodum Papa commisit Hugoni Cardin. ordinis Prædicatorum, vt adderet quasdam constitutiones, quas imposterum obseruarent. Sed in processu temporis, occupantib. Saracenis ex toto partes Syriæ, recedentes Carmelitæ, de locis illis, dispersi per orbem in terris Christianorum, ædificauerunt plurimos cõuentus, ex eleemosynis fideliũ collatis, propter eorũ deuotam conuersationem exemplarẽ. Aliqui tamen referunt, quod Saldanus Saracenorũ, qui prius eos habebat in reuerentia, propter Eliam prophetã, mutato habitu eis dato per Papam, in cõtemptum Papæ, & fideliũ, fecit eos expelli de monte Carmelo, vnde Carmelitæ dicuntur, non quod ab Elia habuerint initiũ. Et isti præferendi sunt & fratrib. Prædicatorib. ordinis S. Aug. & Minorib. cum primo fuerint instituti, cũ fuerint sub regula B. Basilii, quæ prius fuit quam regula B. Aug. sub qua erant Prædicatores, & regula B. Francisci, quæ fuit solum anno Domini 1218. *vt dixi supra.* In multis tamen locis in processionibus, vidi eos præcedere, & esse in loco digniori: in aliis verò vidi & fratres Prædicatores, & Minores præcedere, & esse in digniori loco, Vnde tanta discordia, & diuersitas, videtur esse ex consuedine loci, aut ex prioritate institutionis, aut fundationis conuentus in loco, qui sibi ratione prioritatis temporis, vsurpauerunt locum. Sed quid de iure fiẽdum, dicam postquam declarauero prioritatem institutionis, Ordinis & Confirmationis.

Vtrum autem Carmelitæ sint mẽdicantes, notat, & declarat Lapus *allegatione sua* 46, vbi plene in princ. Et ibi etiam ponit de fratribus seruorum, qui dicuntur *seruita*, quod tales sunt mendicantes, & notatur de Carmelitis *in c. 1. §. cæterum. de religiosis domibus. in 6.* & ponit Angelus *in consid. 12. incipi. Sancta Carmelitarũ relig.* vtrũ possint habere proprium. Et de laude huius ordinis, Carolus Fernandus scripsit vnũ librum.

Septua-

Septuagesima prima consideratio. Sunt & alii mendicantes, qui dicuntur Eremitæ S. August. Qui, *vt dicit Anton.Floren. in summa. 3.par.titu.16. cap.1.§.8.* alias fuerunt sub regula B. Basilii, nunc autem, vt dicit, militant sub regula B. Aug. Sed quæ sint præcepta sub regula dicti B. Basilii vel non extra essentialia religionis, dicit se nõ inuenisse à quoquam declaratum. Et quod isti sunt mendicantes, est tex. & ibi doctores *in cap.vnico, §. cæterum. de religiosis domibus in 6.* Et Lud. Roma *in consi. 235.* ponit, an possint habere immobilia: vbi etiam ponit de fratribus prædicatoribus. Et licet isti Augustini effecti fuerint mendicantes ex quadam consuetudine, & præscriptione longissima, sicut & fuerunt Carmelitæ, vt supra dictum est, tamen debent præcedere minores, cum sint instituti à digniore, videlicet ab August. qui fuit dignior Francisco. Quod sint digniores, eo, quia à digniore instituti, facit gloss. *in l.restituen.C.de aduocat.diuer.iudic. & in l. secunda ff.de albo inscriben. & in cap.per tuas.de maior. & obe.* Vbi data paritate temporis præfertur ille, qui est à digniore coronatus, & laureatus, *vt dicam infra in 10.part.* Merito ergo, quod institutio ordinis S. August. sit ante Franciscum, de quo sunt prædicti Eremitæ, qui etiam videntur habuisse initium ante August. Sed tamen sine dubio sunt ab eo approbati, & reformati, & sic dignior Francisco, & ratione temporis, & ratione dignioris instituentis, debent præcedere Minores: & etiam quia ecclesia Romana primo approbauit August. & eius acta & opera quam Franciscum, *vt habetur in cap.sancta Romana Ecclesia. 25. dist.* Vbi opera August. approbata fuerunt per Gelasium, qui fuit per multa tempora ante Honorium tertium, cum Gelasius fuerit anno Domini 490. Et Honorius III. fuit anno Domini 1217. Ex quo constat multipliciter, de multiplici causa, præcedentiæ fratrum Eremitarum S. Aug. quo ad fratres Prædicatores. & Minores, quæ etiam considerari possunt ex dicendis *in considerat. sequenti.* vbi ponam in genere, causas præeminentiæ vnius religionis ad aliam.

Septuagesima secunda consideratio de excellentia, & antiquitate Monialium seu sanctimonialium tractat. Quarum institutum est excellentius, cum sit multo vetustius, quam quæuis alia monachorum religio. Quippe nulla (*vt ait Augustin. de bono virginali*) virgo sacra nascitur, nec est hoc proles carnis & sanguinis. Si harum quæritur mater, ecclesia est. Non parit Virgines sacras, nisi virgo sacra: virgo illa, quæ desponsata est vni viro, casta exhiberi Christo, vt scribit Polydorus *de inuentoribus rerum libro quarto, capitul. decimo.* Vbi dicit Apostolos primo, deinde Pontifices, exemplo Vestalium Virginum, introduxisse fœminarum religionem, vt vterq; sexus domino in castitate famularetur, & in collegia coiuere, ac sanctissimis institutis à patribus acceptis, vitam Virginitate dignam agere cœperunt. Nam Matthæus Apostolus in Aethiopia, cui ea prouincia obtigit, posteaquam Regem (vt in eius vita legitur) cum vxore & toto Regno ad fidem conuerterat, item illius filium à morte suscitauerat, filiam postremo Virginem nomine Iphogeniam, sacro velamine consecrasse dicitur. Ex quo apparet, iam tunc cœpisse fœminas per hunc modum Deo dicari. Sunt tamen qui tradant, (quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit) primam fœminarum ausam esse, id institutum, Romæ profiteri. Alii asserunt, Helenam, Constantini matrem Virgines sacras primitus legisse, quæ publico stipendio nutrirentur, seu quæ puritate vitæ, ac precibus indesinenter laudem Dei prædicarent. Hæc Polydorus, vbi plura alia de constitutis summorũ Pontificum, circa prædictã religionem.

Septuagesima tertia consideratio ex supradictis fundatur. Ex eo, quia cum monachi primo nominantur quam Canonici Regulares, *vt in cap. Deus. de vita, & honestate cle. & in rubr. de statu monach. & canonicor. regular. & in cap. 2. de suppl. neglig. prælat. & in c. perniciosam. 18. quæst. 2.* vbi Papa enumerans quasdam regulas approbatas, incepit à regula sancti Benedicti & Basilii: postea nominat August. ideo præferri debent Monachi Canonicis regularibus.

Et ex hoc ordine Archidia. *in cap. 1. de decimis. in 6.* infert, Prædicatores præferendos Minorib. de quo etiam ordine literæ vide Fel. in hac materia, *in rubrica de maioritate & obed. & in dict. ca. cum dilecta. versi. scripturæ.* Vbi plures decisiones adducit. & etiam dom. meum Ias. *in d. §. prius.* Et quinque limitationes ad regulam supradictam ponit ibi Fel. Et inter alia dicit, prædictam regulam non habere locum in actu denotante vitia nominatorum, quia tunc primo nominantur Minores, vt per Abbatem *in cap. auaritiæ. de præbendis.* Et facit pro hoc opinione tex. *in cap. in regularibus extra de simonia.* vbi in vitio simoniæ prænominantur Can. regulares. Et ex his notat idem Felin. *in d.c. cum dilecta.* Quod in ingressu carceris, vel simili actu, debent præcedere Minores: q̃a sequi honor est, præcedere autem non. Ex quo videretur dicendum, quod illa declaratio ad *cap. auaritiæ.* per Panormitanum & Felinum non habeat magnam rationem. Et ideo Fel. *in dicta rubrica* non omnino firmat illam, nec illi assentitur in totum: Imo dicit, quod illud non semper obseruatur: vt patet *in cap. 1. de decimis in 6.* vbi fratribus Prædicatoribus & Minoribus, qui Pisanos à solutione decimarum retrahebant, scribitur reprehensorie, & tamen præmittuntur Prædicatores, sic etiam in actu honorabili præmittuntur Minores *in ca. 2. de supplenda negligentia prælatorum.*

De præcedentia istorum, inter se satis ample disputauerunt plures, de quibus sunt consilio Bono. de Paduana, & Ferrarien. & Baptistæ Caccialupi, de quibus supra feci mentionem in pluribus locis, quæ cum sint impressa, non aliter insisto, sed me remitto ad dicta eorum: conclusiue tamen tenendo, quod Monachi cæteris paribus præferuntur Canonicis regularibus.

Septuagesimaquarta consideratio. Qualis sit honor, an sequi, an præcedere, an esse in medio. Nã vt in pluribus monasteriis vidi maiores de mane præcedere. Ad vesperas vero sequuntur, & in pluribus aliis contrarium obseruatur. Cur tam varie, videtur quod istud sit ad demonstrandum, quod quo ad seruitium diuinum, nulla est maioritas inter eos: sed credo, quod in hoc ad eos, est attendenda consuetudo. *vt per Fel. in c. statuimus. extra de maior. & obe. & dixi supra.*

Septuagesimaquinta consideratio. Quærendum est de ratione diuersitatis. Quare est, quod in actib. ecclesiasticis maxime in processionibus, vbi congregantur status ecclesiasticus & temporalis, ecclesiasticus præcedit, & temporalis sequitur. Et quod plus est, in statu ecclesiastico, Minores præcedunt, & Maiores sequuntur. Et è diuerso, in statu temporali, in eadem congregatione, Maiores præcedunt & Minores sequuntur. Plures super hoc interrogaui, qui mihi dicebant, quod credebant, quod in hoc sit tantummodo consuetudo locorum, quæ in honoribus deferendis inspicienda est. *vt dicit Bald. in l. obseruare. §. ante-*

§. antequam. ff. de officio Proconsulis *in 1. lectura.* Dicit tamen ibi, quod vbi non est consuetudo, debent assignari loca superiora, secundum qualitatem personarum, vt dixi ante, quæ attendenda est, quo ad loca sedendi, maxime etiam in Francia: *meminit Bal. in c. 1. §. Marchio. in tit. de his qui feudum dare possunt.*

Mihi tamen videtur, quod alia & melior potest dari ratio, ex eo, quod qui sequuntur, quo ad statum ecclesiasticum, sunt in honorabiliori loco, quia minores Episcopo, *vt dicit* Præpositus *in ca. episcopos. 18. distin.* Bene tamen facit textus *in cap. perlectis. 22. d.* Vbi in officio faciendo, viciniores Episcopo sunt honorabiliores, & in honorabili loco, vt sunt sacerdotes, qui sunt in administrandis viciniores Episcopo. Et cum iam statim sequantur Episcopum, ideo maiores precedere debent: quoniam, qui stat proximior post Dominum dicitur maior, *vt dicit gloss. in §. aliam. Insti. de bonorum possessione. in verbo, altiori loco.* Et Episcopus semper stat in medio clericorum & laicorum, exemplo Christi, qui sedens in medio Doctorum, &c. *Lucæ* 12. Et iste est honor, sedere in medio, quoniam locatus in medio, cunctorum ad se trahit aspectum, *vt dicit Caßiodorus, lib. 3. variarum epistolarum.* Et apud Numidas, erat honor, sedere in medio, *vt refert Salustius in Iugurtino. Et ita dicit & refert Lucas de Penna in leg. quisquis. C. de præfectis prætorio siue Vrbis, lib. 12.* Et Episcopus tanquam pastor, adducit oues, ante clericos, docens eos modum eundi, & incedendi, laicos vero post, vt exemplo clericorum incedant. Ex quo hac ratione, vt cunctorum habeant respectum, ponitur in medio, exemplo cuius omnes alij Prælati, in processionibus semper capiunt medium locum, tanquam honorabiliorem in talibus.

Septuagesimasexta cōsideratio. Antiquiores Clerici & Doctores debent habere primum locum, deinde cæteri per ordinem, *vt tenet Bald. in c. cum olim, per illum tex. extra, de consuetud.*

De antiquioribus, & Doctoribus, quomodo sunt præferendi, notant Doctores, maxime Alexander & d. meus Ias. *in l. cum quid. ff. si cert. pet.* Dicam latius *infra in statu temporali, in pluribus consid.* Vbi dicam, quod in opinionibus dandis, iuniores debent habere prima vota, maxime dicam *in 11. parte.*

Septuagesimaseptima consideratio. A subdiacono, vsque ad lectores, omnes subditi sunt diacono in Ecclesia, repræsentantes ei honorem prout Pontifici Presbyter, Presbytero Diaconus, Diacono Subdiaconus, Subdiacono Acolitus, Acolito Exorcista, Exorcistæ Lector, Lectori Ostiarius, Ostiario Abbas, Abbati Monachus. Intellige in Abbate non clerico, vt erant antiquitus. *cap. generaliter. 16. q. 1.* Sed hodie Abbas præfertur alijs clericis, vt dixi *supra in 32. consid.* & prædictam considerationem vide *in c. à subdiacono. 93. d.* vbi est tex. ad literam sic distinguens honores fiendos inter clericos.

Septuagesimaoctaua consideratio. Vbi concurrunt dignitates ecclesiastica & secularis, præfertur ecclesiastica, *ca. solitæ de maior. & obed. dixi supra in princ.*

Vnde simplex Sacerdos, militi seculari præferri debet, *vt dicit Ioan. de Turrecremata in ca. episcopus. 17. distinct.* Quia si ille miles est Imperatoris: Iste Christi. *ca. quoniam omni. 40. distinct.* miles Christi præponitur *11. quæst. 3. ca. Iulianus.* Ita etiam tenet Ioannes Andr. *in ca. eo libentius. de seruis non ordinandis.* Et facit quod dicit Specul. *in ti. de rescripti præsentat. §. 4. versic. vt autem.* Vbi dicit, quod militi præferendus est Presbyter in scribendo. Dicit tamen Panormitanus *in capitulo Nicolao. de appellatio.* quod miles præfertur monacho in honoribus, non tamen præfertur clerico, qui est miles cœlestis militiæ, vt ibi Panormitanus. Et, *vt habetur Ecclesiast. septimo*: In tota anima tua time Dominnm, & sacerdotes illius sanctifica. Honora Deum ex tota anima tua, sacerdotes illius honorifica. *ca. sacerdotes. sexta quæstio. prima.* Exemplo beati Martini, præferentis sacerdotem Imperatori, in porrigendo. *dixi supra in principio huius partis.*

Septuagesimanona consideratio. Filius sacerdos, præcedit patrem non sacerdotem in actu sacerdotali, & est maior patre illo, actu tantum, vt tenet Hostiensis *in capitulo primo, de officio Archidiaconi.* quem refert Barba. *consilio 5. in 3. colum. in 3. volum.* & facit de filio Episcopo, qui præcedere debet patrem, qui licet teneatur ad honorem reuerentialem patri, in ecclesia tamen pater tenetur præstare reuerentiam filio Episcopo: *vt dicit Hostiensis in capitulo Iudæorum, de ætate, & qualitate, dicam alibi.* Et ideo, quis ex diuersis qualitatibus debet haberi in diuersa consideratione *facit tex. in c. olim de re iudic. & in ca. a collatione. de appellationib. in 6.*

Octogesima consideratio. Patronus in ecclesia præ alijs est honorandus, *cap. piæ mentis 16. quæstione 7. & ca. Frigentius.* Ita dicit Rofredus Beneuentanus *in suis libellis, in tractatu de iure canonico, in quinta parte, titulo, quem honorem debeat habere patronus in ecclesia*: vbi dicit, quod habere primum locum, est magnus honor, vnde Pharisæi primos accubitus desiderabant in cœnis, vt dicit, & facit textus *in capitulo nobis. extra de iure patronatus.* & dicit Petrus de Anchorano *in dicto capitulo nobis. in tertia columna.* quod in processionibus tenet primum locum, & honorabiliorem in ecclesia. Et si Princeps est, ei in processione eundum est obuiam, vt dicit exemplum esse in Duce Venetiarum, patrono S. Marci, qui obtinet primum locum: & illi (vt ibi dicit Antonius de Butrio) occurrendum est, vsque ad portas Ecclesiæ, non autem vsque ad portas ciuitatis: quia hoc solum fieri debet Papæ & Cardinali, & dicit ibi Antonius, quod non semper est illi occurrendum, sed ei occurritur raro. Et idem dicendum est de Rege Franciæ, in omnibus suis Ecclesijs cathedralibus, & metropolitanis, cum sit patronus omnium, tanquam Princeps supremus. *Archidiac. in cap. lectis sexagesimatertia distinctione.* Facit, quod dicit Bald. *in cap. quanto, de iudic. & in proœmio decretalium.* Sed, *vt dicit Dominus Roch. Curtius, quem alias audiui, in tractatu suo de iure patronatus, in verbo, in Ecclesia, in 2. colum.* hoc iure non probatur. & contrarium tenuit Dominus Præpositus *in dict. cap. lectis. & in cap. imperium. 10. distinct.* vbi dicit, quod prædicta decisio Archidiaconi & Baldi debet intelligi, quantum ad protectionem, non autem quantum ad electionem, vel præsentationem. Tu dic, quod etiam Princeps habet istud ius patronatus in Ecclesijs cathedralibus, siue ex constructione, siue ex fundatione, siue ex donatione, siue ex priuilegio: quibus casibus etiam habet ius præsentandi, *vt dicit Præpositus in cap. hortamini. in 1. colum. 71. distinct.* Dicit tamen Præpositus, quod si habeatur ius patronatus in Ecclesia cathedrali, non tamen per hoc competit ius præsentandi clericos ad beneficia particularia. Ita dicit Præpositus *in d. cap. imperium. 10. dist.* ratione cuius ius patronatus dicit, quod Rex Franciæ in omnibus suis Ecclesijs cathedralibus, & metropolitanis, pro suo iucundo aduentu habet ius

nominandi & præsentandi ad primam præbendam vacaturam, post eius introitum. Et ita vtitur in Regno suo: Ita, quod vult prætendere, quod in talibus etiam Papa non potest præuenire, eo, quia est ius sibi debitum in vim iuris patronatus laicalis, & ita vidi in facto. De Rege vero Hispaniæ, quod habeat istud Ius, ponitur ample per Io. Lud. *in repet. rubricæ, extra de donatio. inter virum & vxorem. in princip. in 3. præuidentia*, vbi etiam de Rege Franciæ.

Octogesimaprima consideratio. Rector vniuscuiusq; parochiæ ibi præferendus est, & honorandus. *Eccles.* 10. In medio fratrum Rector eorum in honore. Et, *vt dicit Anton. Flor. in summa 4. part. tit. 5. cap.* 10. §. 2. Multo magis Prælati Ecclesiæ, quam seculares personæ. 1. *ad Tim.* 5. Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore sunt digni, argumento ad hoc, *cap. duo sunt, 96. distinctione.*

Hic inserendus esset ordo Alberici de Rosate, quem posuit *in rubri. ff. de statu hominum*, quem posuit etiam Nicola. Boerij post tractatum suum, de præeminentia sacri Concilij, qui talis est, vt per eos videre potes.

Quartæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

QVINTA

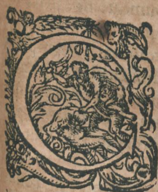

QVINTA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

Declarans laudes, honorem, gloriam, & excellentias Principum secularium.

Quinquaginta sex Considerationes habet.

Onsideratio ergo prima, vt intelligatur id, de quo est quæstio, erit quomodo à principio Reges, & alij Principes Dominia habuerunt. Nam ab initio, post peccatum ex quodam fastu superbiæ, Dominium per vsucapionem incepit, sicut in Lucifero, volente super alios exaltari, *Ezech.34. & de pœn. d. 2. c. principium, & Esa.* 14. Et hoc argumento notorio demonstratur, quomodo soli reprobi in principio mundi Dominium acceperunt, vt ante diluuium primus Dominus inter omnes homines fuit Cayn, *vt dicit August. lib.15. de ciuitate Dei. cap.*20. qui ciuitatem ædificauit, vt dominaretur in ea: quæ fuit prima ciuitas in mundo, quam nomine filij sui vocauit Enoch. *vt habetur Gen.*4. Post diluuium vero, qui Dominium acceperunt, fuerunt de malefacto genere Cham, filio Noe, *vt habetur Gen. 9. ca. & vt dicit Iosephus in libro 1. Antiquitatum*, primus accipiens dominiū fuit Nembroth de genere Cham *Gen.9. & dist.6.§.fin.* Cuius consilio ædificata est turris Babel, vt historiæ tradunt, ad dominandum. In cuius signum legitur *Gen.* 9. quod volebant, quod cacumen eius in cœlum ascenderet, ignorantes altitudinem Cœli innumerabilem, ad significandum cordis ambitionem in præeminendo alijs: propter quod Deus ad suam displicentiam offendendam, scissuram eorum dominij confundendo, eorum linguas diuisit, cum vnius labij omnes essent, *vt prædicto c. Gen.*9.

De Nembroth descendit Belus rex Babiloniæ, de quo natus est Niniue, qui fuit primus Monarcha Assyriorum, arte magica procreatus, *vt habetur in historiis.* Et hic primus statuam erigens patri suo mortuo Belo nomine, reuerentiam habendam censuit, quæ fuit occasio idolorum, quæ primo vocata fuit Bel, Behal, Bahalis, Belsebuch, secundum diuersitatem linguarum.

Ex quibus supradictis, satis apparet, quod dominium in principio mundi, consideratis personis, quæ illud assumpserunt, corrupta processit intentione, scilicet fastu superbiæ, & tyrannidis. Vnde primus, qui imperauit post diluuium fuit Nemroth nō Rex, sed Tyrannus erat, quia homines opprimebat, vnde venator robustus coram Deo dicebatur, *Genes.* 10. & *dist.6.§.fin.* Et ideo non placuit Deo. In cuius signum Cayn, primus imperans fratricida occisus est à Lamech. *Gen.4.21. quæst.1 ca. quomodo.* Primus vero Rex in Barbaria occisus est à dæmone, quem exercendo artem magicam colebat, & familiarem habebat. Et conclusiue, omnes antiqui Monarchæ, quia tyranni, dura morte interierunt, vt Pharao contra dominum induratus Rex Aegypti, in mari rubro submersus est, *vt habetur Exod. ca. nono & 23. quæst.4. ca. Nabuchodonosor.* Dathan, & Abyron principari volentes, absorpti à terra. *Num.16. de consec. d. 2. c. & dicit 2. q.1. c. deniq.* Sennacherib à filijs iugulatus. 4. *Reg.*19. Antiochus, à vermibus consumptus. 2. *Maccabeor.9. dixi supra in 3. part.*

Saul, primus Rex in Israel, prius humilis, in regno suo superbus, & contra Dauid sanctum inuidus, & Domino & famuli ministro Dei, & prophetę inobediens, insuper Pythonissam consulens, & diabolum loco Samuelis adorans, vulneratus à sagiarijs in bello Philistijm, & vehementer arripiens gladium proprium, incubuit super eum 1. *Reg. vlt. cap.*

Absalon, filius Dauid, insurgens contra patrem, & se Regem constituens fraudulenter, & intrans ad concubinas patris, & coniurationem faciens contra patrem, tribus lanceis à Ioab transfixus est, & sic à decem armigeris Ioab hærens quercui interfectus est. 2. *Reg.14.15.16.17. & 18.*

Adonias filius contra patris voluntatem volens regnare propria ambitione, & coniurationem faciens, à Salomone fratre suo regnante loco Dauid interfectus est. 3. *Reg.2. c.*

Achab, impijssimus Rex Israel, qui vineam Naboth occupauit, & consensit vt occideretur Naboth iustus, percussus sagitta inter stomachum, & pulmonem in curro suo mortuus est, & canes linxerunt sanguinem suum. 3. *Reg.21. & 22. c.*

Ochozias, Rex Israel, consulens Deum Acharon Beelzebub super sua infirmitate, mortuus est de ea. 4. *Reg.* 1. *cap.*

Ioram, Rex Israel, malum agens coram Domino, percussus sagitta Iehu inter scapulas, per cor eius exiuit sagitta, & sic mortuus est. 4. *Reg.*9.

Azarias, Rex Iuda, licet alias bonus, quia tamen permisit populum sacrificare in excelsis contra Dominum, lepra percussus mortuus est. 4. *Reg.*15.

Zacharias, Rex Israel, ambulans in peccatis idolo-

latrię patris sui Hieroboam, à Selon coniurante contra eum interfectus est. 4. *Reg*.15. Et ibi etiam de Sellon, qui percusserat Zachariam, qui regnauit in peccatis, & percussus à Manahem, mortuus est. & idem de Phacia Rege Israel in Samaria, qui ambulauit in idololatria, à duce sui exercitus interfectus est contra eum coniurante. *ibidem*, 4.*Reg*.15.

Sennacherib, Rex Assyriorum, venit contra Ezechiam Regem in Ierusalem: & quia Dominum in Israel blasphemauit, & in superbia grandi sua dicit, quod non esset Deus, qui posset liberare Iudæos, & Regem eorum de manu sua: Ideo egressus Angelus Domini, interfecit de castris Assyriorum 185. millia. Cumq; Sennacherib reuersus esset in Niniuen, ciuitatem suam grandem, & adoraret in templo Nesrach Deum suũ, & Idolum, Adramelech, & Sarasor filij eius percusserunt eum gladio, & mortuus est. 4.*Reg*.19.

Amon, filius Manasse, fecit malum in conspectũ Domini, sicut fecerat Manasses pater eius. Ideo fuit à seruis suis in domo sua interfectus. 4. *Reg*.21. & ibi habetur de Manasse 1. & 2.*Paral.c.vlt.*

Rex Ioachim fecit malum coram Domino, ex quo fuit ductus captiuus in Babylonem per Regem Babylonis Nabuchodonosor. 4.*Reg*.24. & Sedechias fuit captus à Rege Babylonis, qui eidem oculos eruit, & filios occidit. 4.*Reg*.25.

Ochozias, Rex Ierusalem, quia fecit malũ in conspectu Domini, interfecit eum Iehu. 2.*Par*.22. Et habetur 2. *Paral*.21. de Iorem, quia malum fecit in conspectu Domini, fuit ægrotus infirmitate, de qua mortuus est, & in languore vitam suam finiuit.

Alexander, monarcha Orientis, quia cor eius eleuatum est, & gloriam Deo non dedit de potentia, quam ei dederat: & vt tradunt historiæ victus à vino & libidine, veneno tabefactus cito Monarchiam perdidit, regnans annis XII. 1.*Machab*.

Quomodo autem Rex Aegypti Antioch. propter multa mala, quæ fecit, mortuus sit, habetur 1.*Machab*. 6. & 2. *Machab*.9.*c*.

Quomodo autem Herodes Ascalonita, Rex in parte Iudææ, qui innocentes pueros interfecit, in vita pœnam sustulerit. & tandem quomodo obierit, narrat historia scholastica, & etiã Remigius, qui dicit, quod gladio, quo pomum purgauerat, se occidit. Et habetur per Phil. Berg. *in suo supplemento Chronic*.

Alter Herodes, qui despexit Christum in passione, qui erat Rex in Galilæa, à vermib. consumptus expirauit, cum inani iactantia & gloria sua. *Actuum* 12. *cap*.

Quid de Nerone dicemus, qui ita crudeliter vixit, quod omnia fere volumina sunt repleta: nisi quod Romani eius infamias nõ ferentes in eum impetum fecerunt: & vsq; extra ciuitatem persecuti sunt eum: qui videns, quod non posset euadere, fustem dentium morsibus exacuit, & se per medium palo transfixus est. Alibi tamen dicitur, quod à lupis deuoratus sit: sed Boetius *in libr. 2. de consolatione* dicit, quod gladio confossus est.

Maximianus, Rex Romanorum, ob suam nequitiam à populo Romano interfectus est, & Diocletianus eiusdem consors à Regno fuit expulsus.

Multi alij Reges & Principes, & fere omnes mala morte perierunt, ac dies suos finierunt. Ex quo dubitandum est de Regibus nostri temporis. Qui tot & tanta crudelia committere permittũt suis armigeris, & satellitib. seu auanturerijs. Ita quod non potest aliud dici, nisi quod mundus cruciatur inauditis & mirabilibus cruciatibus istorum militum, & peditum: qui vulgo dicuntur *Auanturiers*: Quod Principes permittunt, & sub silentio pertranseunt, & plusquam insupportabilibus exactionibus, tallijs, subsidijs, & impositionibus nouis, & inauditis excoriantur homines. Ex quo dubitandum est: quod non pereant, & dies suos finiant, prout alij Principes & Reges, qui male vixerunt, ac suos subditos male rexerunt. Vnde paucos videmus sanctos Reges, & hoc ex eo, quia vt dictum est, faciliter delinquunt propter eorum ambitionem dominandi quam habent: vt fiant non solum Reges & Principes, & in statu eorum permaneant, sed vt fiant Maiores. Ex quo in eis est tam magna, & tam execrabilis ambitio dominandi, & dominationes eorũ ampliandi & augmentandi, quod totus populus sub eis cruciatur. Vtinam Deus in manibus, cuius cor eorum est, corda eorum ad bonum diuerteret, & ab eis tolleret ambitionem & cupiditatem dominandi, tanquam eidem sit multum odiosa.

Dici tamen potest: Quod quamuis ambitio dominandi Deo esset odiosa, dominorum tamen ambientium Regimen ad refrenandam hominum malitiam, & ad conseruandum vnumquemq; in sua iustitia, & ad disponendum ciues in concordia permissum est à Deo dominium & prouisum. Permissum quidem ad punitionem malorum. 23. *quæst*.2.§.*habes notandum dist*. 4. §. *sancta*. Vnde non est potestas, nisi à Deo. Vnde Christus ad Pilatum: Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi datum tibi esset desuper. *Ioh*.19.24. *quæst*.1.*cap. paratus*.

Prouisum etiam est à Deo dominium, siue considerata natura Entis, siue motus, siue finis. Primo ratione Entis, quia omnis res per participationem habet se ad Ens per se: sed illi qui habent dominium plus vigẽt in natura Entis, quã priuatæ personæ, quia gerunt vices quasi totius Entis, cui præsunt. Vnde & bene præsidentes, & gerentes merentur quasi diuinos honores, & duplicatos secundum August. propter quod dicit Apo. 1. *ad Timoth*.5. Qui bene præsunt, duplici honore digni sunt: quo ergo magis appropinquant ad suum principium, & plus participant. Vnde regentes, de diuina influentia ratione sui regiminis participant. Hinc de Saule scribitur, quod assumptus in Regem per Samuelem ex hoc influentiam meruit prophetiæ: vnde insiluit in eum spiritus Domini, & cum Prophetis prophetauit, 1.*Reg*. 10. *c*. Et de Salomone legitur, quod ordinatus in Regem, meruit sapientiam. 3. *Reg*.4. Et Caiphas contra dominium impius concionator, contra dominum prophetauit. *Iohan*.11. Hinc etiam videmus, quod Reges nostri post Regnum adeptum virtutem habere dicuntur, vt de Regno nostro Franciæ, qui tanquam Rex vno morbo curat, qui dicitur morbus Regũ, de quo infra dicam. Rex Hispaniæ, vt quidam dicunt, fugat dæmones à corporibus humanis. Et de pluribus alijs dicam forte infra, & ista est ratio prima, scilicet, ratione Entis: quod Principes sunt cæteris præferendi, & honorandi, cum à Deo sint instituti.

Secunda ratio est, ratione motus. Quoniam, vt ait Philosophus 8. *Ethicorum*, in mouentibus & motis non est in infinitum abire: sed est venire ad aliquod mouens, quod non moueatur, & hoc est Deus, iuxta illud: *Immobilisq́; manens dat cuncta moueri*. Cum ergo Reges & Principes in gubernando sint motores Orbis, ergo oportet motum sui regiminis in Deum sicut primum motorem reducere. Vnde *Iob*.9. Sub eo curuantur, qui portant orbem. Hanc rationem ponit Augustin. *de ciuitate Dei*, *libro* 3. vbi ordinem motoris & mobilis ponens, ab inferiori corpore, id est, terra subtiliora, & virtuosiora dicit moueri gradatim

gradatim aſcendendo, ſecundum ordinem elementorum vſque ad ſupremum mouens, quod eſt Deus in quo cõſiſtit tota ratio motus. Vnde Apoſtol. *Acto.* 17. in ipſo vniuerſi mouemur & ſumus.

Tertia ratio, quia omne dominium, quodcunque ſit, à Deo ſumitur ex parte finis. Diuina enim prouidentia omnia in debitum finẽ deducit, inquantum mouet vnamquamque creaturam in ſuum finem diſtinctũ: ſicut ſagittarius ſagittam ad determinatum finem: qua ratione dicit Auguſtinus 3. *de trinitate*, quod Deus quibusdam ordinatiſſimis motibus, primo ſpiritualibus, deinde corporalibus, ſuper cuncta deſcendit, & vtitur omnibus ad incommutabile arbitrium ſententiæ ſuæ, ſicut ad finem congruum. Si ergo alias creaturas debito & ordinato fine concludit, multo magis creaturam rationabilem, vt hominem, quod apparet, quando ipſum gubernat, diſpenſat per ſuos diſpenſatores: vt ſunt Reges & Principes. Hinc eſt, quod cum dixiſſet Apoſtolus *ad Roma* 14. Non eſt poteſtas niſi à Deo: ſubdit. Quæ autem à Deo ordinata ſunt, itaque, qui poteſtati reſiſtit, ordinationi Dei reſiſtit: Quia ad hoc Deus de eis huic mundo prouidit, vt vnuſquiſque ſtatum ſuum proſequatur in debitum finem. Hinc dicitur *Prouerb.* 8. Per me Reges regnant, & legum cõditores iuſta decernunt. Per me Principes imperant, & Potentes decernunt iuſtitiam. Propterea, quanto quælibet natura nobilem finem apta eſt conſequi, tanta habet magis mouentia diſpoſita ad conſeruationem finis, ſicut manifeſte in corruptibilibus patet. Sicut etiam in corporibus cœleſtibus & ſpiritibus angelicis, qui ſine agente contrario mouentur ad ſuum finem, puta corpus cœleſte ad dominum ſui motus. Angelus autem ad diuinorum cognitionem, & ſuum miniſterium adimplendum. Cum ergo creatura rationabilis ordinata ſit, & producta, vt ſit Dei capax, & hoc eſt finis eius præcipuus, vt dicit Auguſtinus 14. *de trinitate*, & idem Auguſtinus. Natus eſt homo ab exterioribus ad interiora redire, ab inferioribus ad ſuperiora aſcendere. Tantæ enim dignitatis eſt huma na conditio, vt nullum Bonum, præter ſummun Bonum, poſſit ei ſufficere.

Ad hunc ergo finem conſequendum, etſi homo adiuuetur à diuinæ lucis gratia, maxime vero manutenetur per mundi gubernatores: tum per bonæ vitæ exempla, tum per quotidiana documentatum per correctionem continuam: qua ratione Paulus vocat Rectores Coadiutores Dei, dicens *primo ad Corinthios tertio*: Dei enim adiutores ſumus. Sunt enim Rectores mundi, & Principes, ſicut inſtrumenta Dei principaliter agentis.

Ex quibus conſtat, quod principatus non poteſt eſſe ſine magna laude, gloria & honore.

Aduerte etiam, quod non eſt ſine magno labore, ſtudio, cura, miſeria, vigiliis, & calamitate: *vt dicit Luc. de pen. in l. iubemus. C. de proximis ſacro. ſcriniorum, libr.* 12. Bald. vero *in l. ex hoc iure. ff. de iuſtitia & iure.* videtur dicere, quod dominia ſint de iure gentium inſtituta, & ordinata: *quod recitat Benedicti in ſua repet. cap. Raynut. in verbo, condidit.* 1. *numero* 29. *&* 30. *de teſtamentis dicam alibi.*

Quomodo autem dominia proceſſerunt, ponit etiam Ant. Floren. *in ſua ſumma. part.* 3. *lib.* 3. *cap.* 2. Vbi ſatis ample, ſed meliori modo, & ſtylo, & ample ponit Petrus de Ancha. *in conſi. ſuo* 239. *incip. Pro maiori intelligentia.* quod reges etiam iure diuino cœperunt, vt in Dauid, Salomone, Saule, & pluribus aliis approbatis à Deo. cap. 1. *de ſacra Vnctione.* Imo etiam in lege noua habetur de regibus. 1. *Pet.* 2. Deum timete, Regem honorificate. & alibi: Subditi eſtote omni poteſtati, ſiue Regi, &c. dicam etiam alibi. Et quomodo proceſſit à primo violentia, ponit Alber. de Roſate *in l.* 1. *in* 5. *colum. C. de ſum trin. & fide cathol.* Cardin. Zabar. *in cap. venerabilem.* §. *verum. de elect. ext. colu.* 2. *& ſeq:* Dicit quod ardua eſt inter doctores antiquos diſceptatio de imperii origine, & initio monarchiæ terreſtris: & ibi demonſtrat, quod omnes monarchiæ habuerunt initium ab armis: & quicquid dicantur monarchiæ, nunquam tamen reperietur, quod fuit monarchia vniuerſalis, vt dicit, & dixi infra. Et etiam Bertrandi Epiſcopus Heduen. *in ſuo tracta. de origine, quæſt.* 1. ſatis demonſtrat per proceſſum ſacræ ſcripturæ, quod quatuor monarchiæ fuerunt per violentiam vſurpatæ. dicam *infra.*

SEcunda conſideratio. Honor & gloria eſt boni Regis præmium. *argum. cap. ius militare.* 1. *diſt.* veluti cum corona vel torques donatur. & 91. *d. c. miramur. ad fin. ibi. nec poteſt de eius protectione dubitari, cui laboribus multis pro moribus caſtis, pro actibus ſtrenui, celſioris loci præmium debetur.*

Ex quo quibuſdam viſum eſt, Regis præmium nõ eſt aliud, quam honorem & gloriam: & Tullius de republica diffinit Principem ciuitatis alendum eſſe gloria, tanquam id ſit pabulum ſuauiſſimum, vt dicit Beroald. *in tracta. de felicitate*, vbi quærit: An gloria ſit ſummum felicitatis: quem Ciceronem refert ampliſſime Patriti. *in ſuo lib.* 9. *de Regno & Regni inſtitution. titu.* 9. vbi ample de huiuſmodi gloriæ, & honoris præmio. Cuius rationem Ariſtot. 4. *Ethicorum* aſſignat, quia princeps, cui non ſufficit honor & gloria, conſequenter Tyrannus efficitur. Cum ſi non ſit cõtentus gloria & honore, quærit voluptates & diuitias, & ſic ad rapinas, & iniurias conuertitur ſubditorum: quod intellige, quod intentio Regis non debeat eſſe talis, ſed quia tolerabilius eſt, ſi gloriam quærat, quã ſi pecuniã quærat, vel cupiat, vel voluptates ſectetur. Hoc enim vitium virtuti propinquius eſt. Cum gloria, quam homines cupiunt, nihil aliud ſit (*vt Auguſt. diffinit*) quam iudicium hominum bene de hominibus opinantium. Cupido igitur gloriæ aliquod habet virtutis veſtigium, dum ſaltem bonorum approbationem quærit, & diſplicere recuſat. Paucis igitur ad virtutem peruenientibus tolerabilius videtur ſi præferatur ad regimen, qui vel iudicium hominum metuens à malis manifeſtis retrahitur. Qui enim gloriam cupit, aut vera via per virtutis opera nititur, vt ab hominibus approbatur, vel ſaltem dolis ad hoc tendit atque fallaciis, aut per apertiſſima ſcelera quærit obtinere, quod diligit: vnde beſtias ſuperat ſiue crudelitatis, ſiue luxuriæ vitiis, ſicut in Nerone Cæſare patet. cuius, vt Aug. dicit, fuit tanta luxuria, vt nihil putaretur ab eo virile metuendum, tantæ crudelitatis, vt nihil molle habere putaretur. Hoc autem ſatis exprimitur per id, quod Ariſto. *in Ethicis* dicit de magnanimo, quod non quærit gloriam & honorem: nec aliquid magnum eſt, quod ſit virtutis ſufficiens præmium.

TErtia conſideratio. Non ſolum præmium Regis eſt gloria, & honor mundanus, ſed etiã gloriam à Deo conſequuntur Reges, pro præmio regiminis, & adminiſtrationis. Conueniens enim eſt, & fidele, vt Rex bene regens expectet à Chriſto Rege regum, & domino dominantium præmium. *Apoc.* 19. Miniſter, & cuius eſt merces magna nimis. & *Geneſ.* 15. *& Matth.* 5. ibi: *Merces veſtra copioſa eſt in cœlis.* Vnde Auguſt. quod Deus præparauit diligentibus ſe, non

capitur, spe non accingitur, charitate non comprehenditur, & vota transgreditur: acquiri potest opinari non potest. Rex autem populum gubernando minister Dei est, *ad Rom.* 14. Omnis potestas à domino Deo est. *22.qu.1.cap. mouet.23.q.1.ca.quid culpatur.*& demum in Apostolo. Nam principes non sunt timore boni operis sed mali. Vis autem non timere potestatem, bonum fac, &c. si autem malefeceris time. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est, & Vindex in iram ei, qui operatur malum. *23.q. 4. c.si non ex fidei*

Remunerat autem Deus interdum pro suo ministerio bonis temporalibus. *23.q.§.hinc notan.sicut alios. 22.q.2.sic qualibet.*& *Exod.*1. de obstetricibus reseruantibus pueros Hebræorum, quibus dominus construxit domus. & *Ezechi.*29. dominus dedit. Nabuchodonosor Rex seruire fecit exercitum suum seruitute magna aduersus Tyrum, & merces non est reddita ei, neque exercitui eius de Tyro, pro seruitute, qua seruiuit mihi aduersus eam, ea, scilicet, seruitute, qua, scilicet potestas secundum Apostolum *Roma.*13. Dei minister est, vt proxime dictum est, & postea de primo subditur. *Propterea hæc dicit dominus Deus. Ecce ego dabo Nabuchodonosor Regem Babylonis in terra Aegypti, & diripiet spolia eius, & erit merces exercituum eius.*

Regibus autem bonis mercedem dabit æternam 1.*Pet.*5. Ibi, *pascite qui in vobis est gregem domini, vt cum venerit Princeps pastorum, scilicet Christus, percipiatis immarcessibilem gloriæ coronam.95.d.c.esto.* de qua corona *Esa.* 28. Erit dominus sertum exultationis, & diadema gloriæ populo. Ista corona est beatitudo patris. Beatitudo autem dicitur bonum perfectum, comprehendens omnia desiderabilia: tale autem non est bonum terrenum, quod nunquam satiat. 14.*qu.*4.*c. quid dicam.*

Cum ergo nihil terrenum quietare possit animam, neque terrenum aliquod beatum facere potest, vt esse possit Regi conueniens præmium. Item nihil est, quod hominem beatum possit facere, eius amplitudo, desiderium tuum. Tantæ enim dignitatis est humana conditio, vt nullum bonum præter summũ ei sufficere posit. *vt habet. Ps.* 62. Quid enim mihi est in cœlo, & à te quid volui super terram? Et sequitur: Mihi autem adhærere Deo bonum est, & ponere in domino Deo spem meam. Ipse est, qui dat salutem Regibus. *Psalm.*54. non solum temporalem, quæ communiter saluat homines, & iumenta. *Psal.* 35. Homines & iumenta saluabis domine: sed etiam salutem: de qua habetur *Esa.* 51. Salus autem in sempiternum est, quia homines saluat, perducens eos ad æqualitatem angelorum. *de consec. dist. 1. cap. hi duo. dixi supra in 2.par.& 3.*

Sic ergo iustificari potest, quod Regis præmium sit honor & gloria. Quis enim mundanus & caducus honor, huic honori similis esse potest, vt homo ciuis sit, & domesticus Dei? *ad Eph.2.* & inter filios Dei cõputatus & hæreditatem Regni cœlestis assequitur cum Christo hæres Dei, cohæres Christi. *Rom.*8. De hoc honore habetur *Psalm.*178. Nimis honorati sunt amici tui Deus, quos constituisti Principes super omnem terram, & gloria & honore conorasti eos. *Psal.*8. Et hæc est gloria, de qua primæ *ad Corint.* 4. *& Lucæ* 14. Gloria enim hæc est omnibus sanctis eius, quam qui quærunt inveniunt, & qui eam non quærunt, humanam cõsequuntur. Qui enim officium Regum laudabiliter exequuntur, hanc gloriam consequuntur, cum se & alios regant, & vltra alios, tum quia bonum multitudinis diuinius est quam vnius, tum quia à Deo datur præmium cuique priuatæ personæ, si egenti subueniat. *Matt.25.85.distinct.ca. pasce.* si discordias pacificet. 90.*d.ca.*1. *& c.præcipimus.* si oppressum à potente eripiat. *Psal.* 71. Quia liberabit pauperem à potente. *c.ab imperatorib.23.qu.3.* quanto magis laudandus est ab hominibus, & præmiandus à Deo, qui totam prouinciam facit pacem gaudere, violentiam cohibet, iusticiam seruat, & disponit quid agendum sit ab hominibus, suis legibus & præceptis. Tum quia magnitudo Regiæ virtutis præcipue Dei similitudinem gerit, dum hæc agit in Regno: quod Deus in mundo vnde *Exo.*28. Iudices multitudinis vocantur Dii, *facit gloss. in l. iubemus nulli. C. de sacros. eccle. & dicit Bald. in auth. hoc amplius. ver. an filii Regis, C. de fideicom.* Et vicarii Dei in terris dicuntur ad instar Imperatoris. *Bald. in l.1.C. de iure aureorum annulorum.* & dicit Fran. Patritius *in lib. de Regno, & Regni institutione. tit.*18. Quod vetustissimi Poetæ, Hesiodus in primis multis in rebus Reges similes Diis faciunt, & in hoc præcipue, quod cum maxima ipsi quotidie mortalibus elargiantur, paruo thure, tenuiq; hostia contenti sunt: sic Reges magna dando, parua etiam accipiendo, lætari debent. Parthorum Reges sine munere nemo adire poterat, hoc iniquum admodum extitisset, nisi parua quæq; munera læto animo accepissent. At qui, sicut Numina, non aurum neq; argentum ab hominibus volunt, sed synceram mentem, liberamq; voluntatem, sic etiam Reges satis esse ducant, si ciues bene animati in eos sunt, dictis audiunt, & mandatis prompto animo obsequuntur. Hæc ille. Illosque sacrosanctos appellat. *idem Patritius eodem li. tit.5. in fine:* & ideo Persæ suos Reges vt Deos venerabantur. *Idem Patritius libro 1. tit. 7. de Regno & Regni institutione.*

QVarta consideratio. Ex veritate etiam multum laudantur Principes: quoniam, *vt ait Fran. Patritius lib.4. titu.1. de* Regno, *& regni institutione.* Socrates, vir sapientissimus, Veritatem idem esse dicebat, sic Virtus ut enim illa nec crescit nec minuitur, sic Virtus semper eadem inuenitur: & quia numeros suos habet, plena omni tempore ac perfecta existit. Veritati enim, vt dicit, omnia consonant, vt in fidibus, & cantu, in quibus si quid dissonat, harmonia omnis peruertitur: sic Veritas ipsa paruo nonnunquam indicio ostenditur: nec diutius potest sub vanitatis inuolucro latere. Falsa enim veris, & concinnata semper se ipsa indicant. Hinc, vt ibi dicitur, Isocrates Regem suum monet, vt veritatem ante omnia colat, idque manifestissime semper & indissimulate agat: Adeo, vt cuncti cognoscant iniuriato potius Regi, quam priuatis omnibus iuratis fidem adhibendam esse. Dicit tamen Benedicti *in sua repet. c.Rayn. in ver. test.3. nu.4. de testam.* quod hodie Principes promissionem etiam iuratam non verentur tergiuersari, vbi multum exclamat contra tales. Et etiam Franciscus Patritius *in loco supra alle.* multum inuehit contra mendaces Principes. Sed cum non assumpserim, nisi materiam laudis gloriæ & honoris, non inuehendi de mendacibus, ad eundem te ibi remitto. Dicit etiam Bernardinus de Bustis *in 2. part. sui Rosar. serm. 24. part. 2. litera F.* Quod primum documentum, quod dat Principibus est documentum obseruationis, sc. veritatis, vt nunquam dicant falsitatem, Inquit enim sapiens, *Prouer.* 16. Non decet Principem labium mendax *& Prou.* 20. Veritas & misericordia custodiunt.

QVinta consideratio. Cum Iustitia sit maior ex quatuor virtutibus cardinalibus, ex quib. Principes magis landantur, cũ inter omnes virtutes cardinales

dinales iustitia teneat Principatum. Adeo, quod Arist.*in 5. Ethi*, in ipsa asserit omnes virtutes contineri. Quæ quidem virtus necessaria est nostræ saluti, vt ostendunt Theologi *in 4 distin*.46. Quam autem sit vtilis, ostendit Salomon *Sap*. 5. Iusti autem in perpetuum viuent, & apud dominum est, merces eorũ, & *Psal*.111. habetur. In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit. Et habetur *Prouerb*. 15. Abominatio est domino vita impii, qui autem sequitur iustitiam, diligetur ab eo. & *Actuum* 10. dicitur: Acceptus est Deo quicunq; iustitiam operatur. Et de vtilitate illius, & laude, dixi *in rubric. Des iustices & droictz dicelles, in consuetudinib. ducatus Burg*. vbi dixi iustitiam de cœlo ortam, secundum quod habetur *Psal*. 64. Veritas de terra orta est, & iustitia de cœlo prospexit, Vnde, *vt refert Franciscus Patritius in lib. de Regno, lib.8. titu*.1. Nigidius, cognomento figulus, Philosophus peregregius, & in Astronomiæ scientia, Romanorum peritissimus, cum de Poetarum figmentis, quæ in signifero cœlo finguntur, scriberet, ait ad aspectum Bootis inter Leonem & Libram Virginem esse, quæ iustitia siue æquitas appellatur. Addit præterea hanc à mortalibus recessisse, & ad superos reuocasse, vt quæ solita esset in hominum cœtu versari, eisque præcipere, ne à recto atque honesto discederent: quibus monitis donec paruerunt. Ex quibus satis demonstratur: Quod iustitia cœlestis virtus esse demonstratur: & hoc satis ostendit Homerus cũ ait, Reges discipulos summi Regis Iouis esse, à quo iustitiam in primis ediscãt, quam deinde inter mortales obseruent, & eam omni studio, omnique diligentia tueantur. Plato etiam Philosophorũ summus, Iustitiam bonorum omnium maximum esse ait, à Deo hominibus datum. Proinde Deum ipsum Iustitiæ authorem, causam ac principium multis in locis asserit, & præcipue in libris *de Republica*, & etiam *de legibus*, quod etiam asserit Patritius, *vbi supra*, cuius, vt differit, duæ sunt partes: Deum pietate omni honorare & hominem diligere vti fratrem. & *tit. seq*. in quatuor iustitias diuidit, scilicet Diuinam, Naturalem, Ciuilem & Iudicialem, de quibus ibi per eum, cum satis habeatur, videri potest.

Sed magis ad speciem descendendo, de iustitia Principum, Diuido eam in duas partes seu species, in seueritatem scilicet & liberalitatem : *vt habetur in morali dogmate Philosophorum*. Est autem seueritas virtus debito supplicio coercens iniuriam, 45. *dist. disciplina, vers. moueri* 23. *q*. 5. *cap. prodest*. dicam alibi. De liberalitate vero dicam *infra, in consider*. 8. *huius partis*.

Quæ quidem iustitia maxime est in Principe necessaria, cum per eam regnent Reges: vt habetur *in epistola, inter claras. C. de sum. trin*. & habetur *Esa*.31. Ecce in iustitia regnabit. Rex, & Principes eius præerunt. Proprium enim Regis officium est facere iudicium, & iustitiam. 23. *q*. 5. Regis est. Vnde dicitur 3. *Reg*. 10. de Salomone. Constitui te Regem, vt faceres iudicium, & iustitiam: & honor Regis iustitiam diligit. Et habetur *Sap*.6. Audite Reges, & intelligite, & discite iudices finium terræ. Et vt dicit Macrob. *lib*. 10. Iustitia est vnicuiq; seruare, quod suum est, *l*. 1. *ff. de iust. & iure. not. in proœm. Decret*: & de ea veniunt Concordia, Innocentia, Amicitia, Pietas, Religio, Affectus, Humilitas, ex quibus omnibus laudantur Principes: & inter cæteros Principes semper Reges Franciæ laudati fuerunt ex iustitia, & ex ipsius iustitiæ statu, vt *in 7. part. huius libri* ponam. Vbi ponitur hierarchicus status iustitiæ totius regni Franciæ, qui cæteros omnes excellit in institutione parium, parlamentorũ, & cæterorum officiariorum Franciæ supremorum, & aliorum inferiorum, de quibus infra aliquid dicam. Et quia super cæteros seculi huius Principes dilexit iustitiam, & iniquitatem odio habuit, vnxit eũ Deus suus oleo lætitiæ præ consortibus suis *Psalm*. 44. Ex quo maximam meretur gloriam, iuxta dictum Ciceronis, *lib. 3. de officiis*. Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officiis.

Secũdo iustitia ostenditur Regũ Francorũ ex Regiorum stipendiorum cuilibet sufficientium imperuertibili assignatione, quæ Reges Franciæ semper fecit anteire, vt in eis verificetur, quod scribitur *in l. nemo. C. de offi. magist. officior*. Cum nihil rationabilius, quam vt is gradu cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecit anteire. Certum enim est, quod stipendia, quæ à Rege nostro capiunt singulis annis sui officiarii in suo Regno, ascendunt ad summam ducentum millium librarum Turonen. & secundum G. Benedicti ascendere valent ad viginti centum mille libras Turonen, & vltra, præter statum suæ domus, & armatæ militiæ: de quibus infra dicam *in 6. part. & 9*.

Tertio, quoniã licet Papa solus & Imperator de causa propria, & non alius inferior cognoscant *c. cum venissent. de iud. & leg. proxime. ff. de his quæ in testamentis delentur*: tamen Reges Franciæ iudicio suorum officiariorum, nedum curiarum Parlamenti, sed etiam senescallorum, seu balliuorum suorum sponte se submiserunt, & quod iudicatum est contra se, efficaciter exequi permittunt & patiuntur, iudicatoq; obediunt, imo illud proprijs patentibus literis mandant. *facit c. nos si competenter*. 2. *q*. 7. & *l. est receptum. ff. de iurisd. om. iud*. Ad instar Romanorum & Spartanorum Regum, qui tribunos plebis, seu ephoros, id est, magistratus eligebant ad moderandam Regiam potestatem, qui de causis Regum & Consulum loco Regum existentium cognoscebant, illorumq; potestatem moderabantur, prout narrat Valerius *lib. 4. titul. de moderatione animi*, vt refert G. Benedicti *in sua repetitione cap. Raynutius in verb. & vxorem nomine Adelasiam, num*. 598. 599. 600. *vsq; ad numer*. 603. *de testamentis*. Vbi prædicta dixit inferendo, quod sic pariter salubri exempla supradictorum Reges Christianissimi semper moderatione vsi sunt. Et vt ibi dicit: Virtus suos habet numeros, vt iustitia diuidatur in sex partes, scilicet in religionem, pietatem, gratiam, fidem, vindicationem, & obseruationem. Quæ dotes præcipuæ Regum immoderationem suæ potestatis considerantes, *quod faciles motus mens generosa capit*, vt dicit Ouid. & etiam Salustius in Iugurtino: *Plerunq;* (inquit) *Regis voluntates vt vehementes, sic mobiles sæpe ipsæ sibi aduersæ*. Vnde opus fuit moderatione, quæ tanta extitit apud Reges Franciæ: vt ex ordinatione plurium Regum, ac verbali pręcepto officiarijs Franciæ sæpius fuisset iniunctum literas Regias iudicialiter & publice posse impugnari de nullitate ac subreptione, & vt tales per Iudices quibus diriguntur posse declarari, etiam de inciuilitate & iniquitate, & ita in omnibus curiis Franciæ seruatur, insequendo ordinationem Regis Caroli 7. super hoc editam in ordine 78. incip. *Item & quæ souuentes fais plusieurs obtiennent de nous & noz chancelliers*. Et idem ordinauerat Philippus VI. eius prædecessor, de qua meminit Affrerius *in suo tractat. ordinat. titu. de rescriptis. cap. quia sæpe contingit*. Quæ quidem sunt multum laudanda in rege Franciæ, quia de iure communi vbi rescripta non sunt falsa, nec subreptitia, nec contra bonum Reipublicæ, licet iniquitatẽ contineant, non possum de iniqui-

iniquitate impugnari coram Iudice inferiori, sed debet Iudex rescribere Principi. *c. si quando de rescriptis.* tamen in Regno Franciæ possunt etiam de iniquitate coram inferiori cui diriguntur redargui, & inciuilia declarari. Et hoc est quod dicebat Cassiod. loquendo de Cancellario Regis: Pro æquitate, inquit seruanda, nobis quoque patimur contradici, De quo idem Benedicti *in dicta repet. in dicto verbo, & vxorem, in fine secundæ decisionis.*

Ex quibus prædictis tanta Regum Franciæ fama intemeratæ iustitiæ per vniuersum orbem euolauit, quod plures eisdem non subditi, etiam infideles eorum iudicio se submiserunt, vt in eis verificatum sit, quod de glorioso Scipione Africano concludit Plutarchus, quod tanta est virtutis vis & tam magna apud omnes gentes, cum non solum bonos, sed etiam improbos ad se amandum alliciat: quod exemplum fuit in pluribus Francorum Regibus compertum, qui si acceptare voluissent extraneas nationes, regerent in eos consentientes, præsertim in personam Dagoberti Regis Franciæ huius nominis primi. de quo Guaguinus *l. 3. c. 3.* sic de Duce Sabaudiæ, q Francorum Regis iudicio sponte se submisit, consuluit Bald. *in tertia parte Consiliorum, consi. 358. incipient. petita venia, flexisq; genibus loquar. &c.* Vbi ponitur tenor submissionis. Quod consilium videndum est, cum sit pulcherrimum. Et adeo semper apud Francos Reges cultus iustitiæ acceptus & gratus fuit, & speratur perpetuo vigere, quod de ipso Christianissimo Rege dicere verisimiliter possumus, quod per Psalmistam dictum fuit, *Psalm. 95.* Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua, & iterũ *Psal. 96.* Iudicabit orbem terrarum in iustitia, Et sequitur retributio, *Psalm. 54.* Propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam deducat te mirabiliter dextera tua. Quoniam notorie videmus Francorum Reges supra omnes Principes terræ exaltatos, vt verificatum fuerit eis, quod Cicero *lib. 3. de officiis* dicit. Qui veram gloriam adipisci vult, iustitiæ fungatur officiis: quoniam, *vt dicit Seneca libr. de quatuor virtutibus:* Iustitia est diuina lex & vinculum societatis humanæ, quisquis hanc desiderat sectari, Deum prius amet, vt ametur à Deo: quod in Francis Regibus vidistis adimpletum. Quib. recte & iuste appropriari poterat illud, & pariter eorum subditis, quod de Rege iustissimo scribitur: *Lætentur & exultent gentes, quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes in terra dirigis.* Sed timeo, quod hodie non sit verificatum illud, de quo habetur per August. de 12. abusionum gradibus, cuius dictum retuli *in rubrica, Des iustices & droictz dicelles, in initio in consuetudinibus nostris, ducatus Burgund.* Vbi scripsi per contrariũ quid operetur iniustitia. Quod cum non sit meæ intentionis, in hoc meo opere aliquid tangere, aut parum, nisi de his, quæ tangunt laudem, gloriam, & honorem, ideo nihil aliud dico.

Sed ibi etiam dixi, quod iustitia est quædam turris fortissima, triangularis quodam triangulo contenta. Vnus angulus est honeste viuere, alius alterum non lædere, tertius, ius suum cuique tribuere. Cuius quidem Iustitiæ sex sunt partes principales, seu lapides, vt ibi dixi, ideo non repeto, & satis declarantur *in locis ibi per me allegatis:* de quibus etiam facit mẽtionem Benedicti *in loco hic ante alleg.*

Bernardus vero in sermone 4. de aduentu assignat alias partes Iustitiæ, vbi ait: quod iustitia est virtus, quod suum est vnicuiqui tribuens superiori æquali, & inferiori. Superiori enim debetur obedientia & reuerentia, scilicet, Prælato & principi. de hoc 23. *dist. per totum.* Aequali siue pari consilium & auxilium, vt consilio erudiatur ignorantia, auxilio iuuetur infirmitas, secundum illud *Corinth. 12.* Quis infirmatur, & ego non infirmor? Inferiori debetur custodia & disciplina, scilicet vt non regnet in eo peccatum, & vt dignos fructus pœnitentiæ faciat. 47. *dist. ca. omnes,* quibus omnibus debet adiungi rectum iudicium, quæ septem possunt significari per septem columnas, quas excidit Sapientia in domo, quam ædificauit *Prouer. 11.* prout ibidem exponit Bernardus.

Et non immerito, si Principes ex iustitia laudentur, & gloriam consequantur: quoniam Aug. *libr. 7. de ciuitate Dei, ca. 12.* Sapientum sententiam recitans, concludit hoc verissimum esse Rempublicam cuius Princeps est meiuris *secundum Luc. de Pen in l. quicunq. in 3. & 4. colu. C. de omni agro deserto.* & cuius commissionem habet à Deo *in auth. vt differentes iudices. in prin. colla. 9.* Ad cuius etiam vtilitatem respicere debet *in auth. vt Iudices sine quoquo suffra. colla. 2.* & eius sustentationem *in 1. constitutione C.* ideoq; quam debent cunctis præponere. *Bald. in authen. de hæredibus, & falcidia. in 2. col. colla. 1.* sine iustitia conseruari non posse, neregi. Et vt ait Macrob. *lib. 1. de somnio Scipionis:* sine iustitia non solum Respublica, sed nec exiguus hominum ictus, nec quidem parua domus constabit. Et *vt ait Cyprianus lib. 12. de abusionibus.* Iustitia Regis est pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentum gentis, gaudium hominum, & merito. Nam Respublica per iustitiam tempore pacis & belli optime gubernatur, vt habetur *in procœmio Inst.* Per Iustitiam namque mali terrentur, & boni conseruantur. *l. captalium. §. famosos. & l. aut facta. §. fi. ff. de pœnis.* Nam per ipsam cum punitur vnus malus, reliquis incutitur metus, & isto modo pax & tranquillitas conseruantur. *l. 1. C. ad leg. Iul. repetundarum. l. diuus. ff. de custod. & exhibitio. reorum. dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgun. in d. rub. Des iustices.*

Ex hac iustitia maximam etiam gloriam consecutus est Traianus. Vnde Helinandus in gestis Romanorũ narrat, Quod cũ ascendisset equum ad bellum profecturus, quædam vidua apprehenso pede eius miserabiliter lugens sibi fieri iustitiam, petiit de his, qui filium eius bonum & innocentem occiderant, dicens: Tu (inquit) *Auguste imperas, & ego tam atrocem iniuriam patior.* Cui imperator: *Tibi satisfaciam cum rediero.* Cui illa dicit: *quid si nõ redieris? Successor, (inquit) meus tibi satisfaciat.* Et illa. *Quid tibi prodest, si alius bene fecerit, tu mihi debitor es secundum merita recepturus, & fraus vtiq; est nolle reddere quod debetur: successor tuus iniuriam patientibus pro se tenebitur, te non liberabit iustitia aliena, & bene agetur cum successore tuo, si se liberauerit.* His verbis victus Imperator descendit statim de equo, & causam exaudiuit præsentialiter, & condigna satisfactione Viduam consolatus est. Et inde statua Traiani in foro posita fuit, repræsentans quomodo in expeditione positus viduam liberauit, & in Senatu exclamatum fuit: *Non alter felicior Augusto: nec melior Traiano.* vnde & de eodem legitur. Quod cum filius eius equitaret in durum equum, ex eius pedibus filius cuiusdam viduæ interfectus est, & ideo eidem viduæ sibi conquerenti, filium suum pro filio illius viduæ mortuo tradidit, & hæreditatem cum eo. Iste Traianus Hispanus fuit clemẽtissimus & iustissimus, sed quia paganus damnatus erat. Vnde magnus Gregorius diu post mortem Traiani de iustitia eius & pietate (quæ est pars iustitiæ) audiens, orauit pro anima eius, ante altare beati Greg. & ex priuilegio singulari & inaudito, oratione eius libe-

rata

tata eſt anima Traiani de inferno: de quo teſtis eſt totus mundus ſecundum Damaſc. *vt ſcribitur in legenda beati Greg. Facit de eo mentionem Luc. de Pen. in l.2. in 3. colum. C. de exact. trib. libr. 10. Ioan. Fab. in prœmio inſt. Bened. in repe. c. Rayn. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. nu. 602. de teſtamentis.*

Vſque adeo iuſtitia in rege laudanda eſt, Ita quod melius eſt regi iuſto Rege ſeu Principe, quam iuſta lege, cum ipſe in ſingulis cauſis iudicat ſecundum æquitatem, quæ ſibi videtur, *vt no. Bar. & poſt eum Pau. in l. præſenti. in ſui initio per illum text. C. de his qui ad Eccleſiam confugiunt.* Nam ipſe eſt ſummum ius, & lex viua ſeu animata in terris. *dicit text. in authen. de conſulibus circa fi. & ibi gloſ. in verb. legem, hoc expreſſe not. colla.* 4. Et ipſe ſolus iudicat de cauſa à iure non diffinita, vt infra iſta parte ſcribitur in conſideratione, in qua ſpecialia ſolis principibus cum petentia deſcribuntur. *ver.* 69. Et de hoc vide Corſetum *de poteſtate regia. q.* 67.

In quibus conſiſtat iuſtitia regis ponit Cyprianus de 12. abuſionibus dicens: Iuſtitia vero Regis eſt neminem iniuſte per potentiam opprimere, ſine acceptione perſonarum inter ſe, & proximum ſuum iuſte adiudicare Aduenis, & pupillis, & viduis defenſor eſſe, cohibere furta, adulteria, & omnem mœchiam punire. 23. *quæſt.* 5. *c. Regum, &c.* Rex debet iniquos deprimere, & bonos exaltare, impudicos vero, & hiſtriones non nutrire. *ad hoc 86. diſt. c. donare.* Impios de terra perdere, parricidas & peiurantes viuere non ſinere, *prædicto c.* Rex debet Eccleſiam defendere. *d. cap. Regum.* pauperes eleemoſynis alere. 86. *diſt. cap. non ſatis. & c. paſce & de pœn. diſtinct. 1. ca. quamobrem.* Iuſtos ſuper regni negotia conſtituere, & ſenes ſapientes, & ſobrios conſiliarios habere. 1. *q.* 1. *cap. eſtote.* Magorum & aliarum phitoniſſarum ſuperſtitionibus non intendere. 26. *q.* 6. *nec mirum. &* 1. 2. 3. *&* 4. *eiuſdem cauſæ.* iracundiam ſuam differre. 11. *qu.* 2. *cap. iuſtum eum apud, & c. illa. & c. ſummo.* patriam fortiter & iuſte contra aduerſarios defendere. 23. *q.* 2. *cap. iuſtum. cum cap. ſeq. & quæſtione in cap. fortitudo.* *& qu.* 8. *cap. vt pridem. & q.* 1. *c. militare. & c. noli.* & per omnia in Deum confidere. vt *Pſ.* 124. Qui confidunt in domino, &c. *de conſe. diſt.* 1. *cap. omnis Chriſtianus.* proſperitatibus animi non eleuari, ſicut fecit Nabuchodonoſor Rex. *de pœn. diſt.* 1. *cap. voluiſſent. ver. Nabuchodonoſor.* Cuncta aduerſantia patienter tollere 23. *q.* 1. §. 1. *& c.* paratus fidem Catho. in dominum habere. 96. *diſt. cap. ſi imperator. l. epiſt. inter charas. C. de ſum. tri.* filios ſuos non ſinere impie agere 23. *q.* 5. *c. Rex.* certis horis orationi inſiſtere vt Rex Dauid, *Pſ.* 118. Septies in die laudem dixi tibi domino, &c. 1. *de celeb. miſſa.* & ante horas congruas non guſtare cibum. Et ſubdit Cypr. Hæc Regni proſperitatem in præſenti faciunt, & Regem ad cœleſtia Regna deducunt, ſermonem accuſantium inueſtigare, quoniam vt habetur *Prouerb.* Gloria Dei eſt celare verbum, & gloria Regum inueſtigare ſermonem.

SExta conſideratio. Multum laudantur principes ex pietate ſeu clementia: quoniam, *vt dicit Iudocus Clictoueus* 1. *tra. de nobilit.* qui hac virtute inſignes floruerunt, perpetua celebrantur laude, nullaque ætate obſoleſcet eorum gloria, maxime quæ innata eſt Principi. *l. monente. qui militare non poſſunt. lib.* 12. *C. §. quoniam vero, in auth. de exhib. reis. colum.* 5. Dominus enim conſtituit Moyſem ſuper populum, cũ eſſet ſuper omnes mitiſsimus. *Nu.* 12. *&* 3. *Reg.* 20. Et habetur *Eſter* 3. quod Reges Iſrael clementes erant: vbi dicit: *Volui potentem nequaquam abuti magnitudine, ſed clementia & bonitate gubernare ſubiectos.* & *Eſa.* 16. Emitte agnum domine dominatorem terræ. Et de Chriſto habetur *Matthæi.* 20. Ecce rex tuus venit tibi manſuetus. Clementia enim, pietas, miſericordia manſuetudo, humilitas, modeſtia, dilectio, beneuolentia, precioſa ſunt monilia Regiæ maieſtatis. Hinc Demoſthenes ad Alexand. Nihil (inquit) habes rex vel fortuna tua maius, quam vt poſſit vel natura tua melius, quam vt velit ſeruare plurimos.

[Nulla] enim de virtutibus generoſior miſericordia, admirabilior clementia, nec per aliud propior Deo accedere potes, quam vt ſaltem conferas hominibus, vel dando ſi eguerint, vel parcendo ſi deliquerint, vel indulgendo ſi ſupplicauerint. Cum enim vincamur à Diis in omni munere, ſola clementia eſt quæ nobis Deos reddit æquales. *facit l. Imperialis. C. de nup.* Tullius quoque li. 1. de offi. *Nil* (inquit) *laudabilius, nil magno & præclaro viro dignius placabilitate & clementia.* Quoniam vti Poeta, *Sola Deo æquat clementia.* Nam ſi egregium eſt hoſtem abiicere, non minus tamen laudabile infelicis ſcire miſereri: quoniam vt dicitur *Prouer.* 20. Miſericordia & veritas cuſtodiunt Regem, & roboratur clementia: thronus illius bonitatem & Principis populi confirmat. *Prouer.* 16. Clementia Regis quaſi imber ſerotinus, ſicut imber temporaneus eſt, &c. vt ibi, & habetur *Prouer.* 11. Clementia præparabit vitam, operatur malorum mortem. & Senec. *lib.* 1. *de clementia ad Neronem.* Magni certe animi eſt placidum eſſe, tranquillum & iniurias atque oppreſsiones ſemper deſpicere: Muliebre autem eſt furere in ira. Nam de Cæſare legitur, quod omnium memoriam habebat, præterquam iniuriarũ reminiſci. Pariter Octauianus detrahentibus ei in ciuitate libera, liberas debere eſſe linguas, reſpondebat. Et cum in teſtem produceretur libenter obiectus etiam contra perſonam ſuam tolerabat nec contra obiicientem mouebatur. Hæc recitat Benedicti *in repe. cap. Ray. in verbo duas habens filias. nu.* 89. *de teſt.* Et vt dicit Beroaldus *in tractatu de felicitate.* Clementia eſt prima dos Regum autore, Vopiſco. Hinc apud Claudianum Theodoſius Honorio filio ſalubriter præcipiens: *Sis pius in primis.* Nam cum vincamur omni munere, ſola Deos æquat clementia nobis. Et, vt dicit, videtur opifex rerum ac parens natura demonſtraſſe clementiæ inſigne Principib. potiſsimum conuenire, quæ Regem apum ſine aculeo exarmatum eſſe voluit, vel ſi ſpiculum dedit, eo tamen vti noluit: ſic etiam debent eſſe Principes, vt dicit Beroaldus, quem videas. Ideo Imperator dicit ſe clementem, *in auth. de trien. & ſe. §. conſideremus. col.* 3.

Lucas vero de Pen. *in leg. monente. C. qui militare non poſſunt. lib.* 12. ponit duodecim exempla, ex quibus docet, quomodo clementia eſt multum laudanda in Principe, & etiam ſcripſit de clementia *in l. duos. C. de ſuſcept. & arca. Plin. lib.* 7. clementiam Cæſaris commendat, vt habetur *in officina Textoris. in verbo clementes. & humani.* vbi numerat 36. qui de clementia & humanitate laudantur. & videatur etiam de clementia Roman. *per Valer. lib.* 5. *tit. de hum. & clementia. ponit Bernard. de Buſtis in ſua 2. par. Roſarii, ſermone 24. part. 2. litera B. ibi: 4. documentum. commendat etiam & multum laudat Albertus in ſua margarita poetica. 2. part. tra. 1. ex 5. lib. Valerii.* Et etiam ex pietate laudatur, cum congruat Principi quod ſubiectos debet diligere, vt coniunctos, imo vt filios, eſt enim communis pater omnium, *vt in auth. neque virum quod ex do. ad finem. colla. 8. vt dicit Lucas de Pen. in l. 1. C. de theſauris.*

*lib.*10. Et de huiusmodi dilectione Principum in subditos, ponit Bernardi. de Bustis. *in* 2. *part. sui Rosarii, sermone* 24. *part.* 2. *in litera L.* Et vt dicit ibi Lucas de Pen. Benignitas debet esse in principe, quæ est vt sol in cœlo, quæ multum seruanda est in correctione. 23. *q.* 3. *c. quod Christus. c. licet* 45. *distin.* Et amplissime demonstratur ex quadam mirabili & singulari Epistola Ignatii, missa ad Tymophilum monachum inserta in libris Dionysii, de diuinis nominibus quam videas, cũ quæstio fuerit de benignitate. In signum enim clementiæ Reges vnguntur, vt sint aliis clementiores & dulciores, *notatur in cap.*1. *de sacra vnct.* Et plures ponit Benedicti *in sua repe. cap. Raynut. in verbo, condidit. numer.*59.58. *&* 57. *de testam.* quem videas & Iudocum Clicthoueum *in tract. suo, de vera nobilitate. c.*14. vbi ait nobilibus iracundiam vitandam esse, & clementiam colendam.

SEptima consideratio, principes etiam laudantur ex affabilitate, & ex facilitate adeundi seu admissionis. Quoniam interrogatus Agesilaus quo pacto gloriam quis inter mortales consequatur; Respon. optima dixerit, nec non pulcherrima factitauerit. Pulcherrimum autem cum primis est, & in principe longe speciosissimum, exhibere sese omnib. obuium & facilem: audire benigne, & comiter, desideria adeuntium. Nam, *vt dicit Clicthoueus in tract. de vera nobilitate. c.*12. Nihil enim æque animos hominum deuincit, gratiamque ducit & allicit, atq; morum facilitas, moderatio animi, æquabilitas, humanitas, & in omnes affabilitas. Enimuero, hæc subditorum mentes astringit in superiorum amorem: facitque, vt eos reuereantur, colant ac obseruent, afficianturque in ipsos amore singulari. Ex hac adeundi facilitate, miro præconio Pompeius magnus extollitur à Cicerone. Laudat & in Traiano Plinius panegyrista admisionum facilitatem: de quo dixi *supra in* 1. *part. in* 26. *consideratione,* vbi de salutatione fit mentio. Hoc iurisconsulti in Proconsule ac Præside, veluti officium necessarium deposcunt: vt scilicet omnium desideria audiant, & in adeundo se faciles præbeant. *leg. nec quicquam.* §. *obseruare. ff. de offic. proconsulis & legati.* Et, *vt refert Beroaldus in suo libello de optimo statu.* Philipp. Macedonum Regem olim adiuit anus paupercula rogans vt causam audire vellet, qui, cum respondisset ociosum se non esse: exclamauit anus: *Etiam ne regnes?* tanquam imperare non debeat, qui adeuntes adire contemnit. Verbum hoc demiratus Philippus, & illam audiuit diligenter, cæteris deinceps præstitit se facilem. Huius affabilitatis, & facilis admisionis, nobis est etiam exemplo Alexand. Magnus, suis militibus summopere dilectus, quia humanus & affabilis erat.

Plura exempla è diuerso, quomodo nocuerunt difficiles aditus & superba responsa, scribunt Beroaldus & Clictoueus *vbi supra.* Ex quibus lucide apparet, quod princeps debet obseruare illud *Ecclest.*32. *in princ.* Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis, quasi vnus ex ipsis. Et illud domini nostri documentum euangelicum. Nolite in sublime tolli

OCtaua consideratio. Principes etiam ex liberalitate laudantur, & commendantur, quæ multum conuenit principi. *leg. cum multa. C. de bonis quæ liberis.* Vt enim imperialis fortuna omnes supereminet alias, ita oportet principales liberalitates culmen habere præcipuum: & dicit F. Patritius *tit.* 9. *lib.*4. de Regno & Regni institutione: quod liberalitas summopere principem commendat. Hinc dicit Bald. *in l. legatis, in fin. C. ad l. Falcid.* quod proprium principis est, quod debet esse liberalis & gratiosus. *l.* 1. *in fin. C. de caducis tollend. l. si quis rogatus.* § *vltimo. ff. ad Trebellianum.* & de huiusmodi liberalitate in principes ponit Bernardinus de Bustis *in secunda parte sui Rosarii, sermo.* 14. *secunda parte. litera I.* Facit quod habetur *Prouer.* 22. Gloriam & honorem acquirit qui dat munera. & *c.*18. Donum hominis dilatat viam eius, & ante principes spacium ei facit. Imo donare, quod est liberalitatis, laudatur, etiam si non præstetur. *vt facit text. in leg. cedere.* § *munus. ff. de verb. sign. vt dicit Lucas de Penna in leg. vnic. Cod. de castrensi omnium palat. peculio. libro duodecimo.* Et Artaxerxes Xerxis filius aiebat: beneficium addere longe magis regale, quam auferre.

Et hæc liberalitas viguit in Tito Imperatore, ad quem nemo accedebat postulandi gratia, sine re aut spe habendi. Et interrogatus ab amicis cur plura polliceretur quam præstare posset. Respondit, quoniam non oportet quenquam à facie & sermone principis tristem recedere. Et recordatus super cœnam, quod nihil tota die illa dedisset, dixit, *Hunc diem perdidi.* Et, *vt ait Seneca libr.* 2. *de beneficiis.* Quod Alexand. cuidam petenti vnum denarium, ciuitatem dedit: ille vero dicit, tantam donum non conuenire fortunæ suæ, cui Alex. Non *quæro*, inquit, *quid te accipere oporteat, sed quid me dare.* Et de eodem narrat Seneca *epist.*4. quod respondit cuidam ciuitati, dimidium omnium suarum rerum eidem promittenti: Eo, inquam, proposito veni in Asiam, non quod acciperem id quod dedissetis, sed vt haberetis id, quod reliquissem. Et de his liberalitatibus Alexandri, ponit Io. Lupus *in sua repe. rubrica, de don. inter virum & vxo.* §. 9. vbi ample de liberalitatibus nobilium.

NOna consideratio. Etiam laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex magnanimitate, & magnificentia. text. est *in l.* 1. *Cod. de thesauris, libr.*10. *ibi, & imperatoriæ magnanimitatis videatur peruenire liberalitas postulando*, & ibi Lucas de Penna qui ponit differentiam inter magnanimitatem & magnificentiam: cum magnanimitas sit in honore, magnificentia in expensis. Vel magnanimitas sit in aggresione, magnificentia in consummatione. Et dicit Luc. de Penn. *in leg.* 1. *Cod. de veteranis. libro* 12. quod in principe magnificentia circa duodecim præcipue versatur, quæ ibi ponit & de huiusmodi magnanimitate, & magnificentia ample Aristoteles 4. *Ethicorum. cap.* 2. *&* 3. vbi multum commendat & laudat principem magnanimum: *& plura per sanctum Thomam secunda secundæ de magnanimitate. Et per Egidium de regimine Principum. capit.* 24. *quod incipit, amatores. & capit.* 19. hæc enim virtus solis Regibus ac principibus conuenit, vt dicit Franciscus Patritius *in suo libr. de Regno & Regni institutio. libr.* 7. *tit.*10. vbi etiam de magnificentia: & quomodo Cæsar & Porsena fuerint laudati de magnificentia.

DEcima consideratio. Principes laudem, gloriam, & honorem consequuntur ex sapientia, quæ maxime requiritur in principe. *leg. pe. C. de his quibus vt indignis. ibi, ne princeps philosophiæ plenus*, & habetur *Eccle.*10. Principatus sensati stabilis erit,

erit; Rex autem insipiens perdit populum suum. Qualis enim est rector ciuitatis, tales habitantes in ea, *Eccl.*10. Salomon enim ad regendum populum nõ diuitias, non dies multos, sed sapientiam postulauit. 3.*Reg.* Et de Christo dicitur *Ieremiæ* 23. Et regnabit Rex & sapiens erit, & faciet iustitiam & iudicium in terra. Nunquid Abraham, qui fuit pater multarum gentium peritus fuit in omni sapientia Aegyptorum? *Actuum* 6. Nunquid Dauid habuit sapientiam sicut Dei? 2.*Reg.*14.*c.* Nam regale opus est, sapere & diiudicare, vt ait Tullius *lib.* 1. *de diuinatione*: & refert Iacobus *in suo sophologio Sapientiæ.li.*1. *c.*2. vbi narrat multos Reges, qui dilexerunt sapientiam: & ibi maxime de Alexandro, qui eruditus fuit ab Aristotele: de quo amplius dicam *infra in* 10. *huius libri parte, in* 1. *consideratione.* Et refert etiam Ant. Flo. *in sua chronic.par.*5.*ti.*16. *c.*2.*§.*5. quod Olfredus Rex Angliæ, iam duodenus, expers omnis literaturæ erat, vt ibidem de eo habetur plene, & ibi multum commendatur propter eius literaturam, per quam magis quam virib. Regnum suum optime rexit. Et vt dicit Arist. *in Ethicis.* Nemo iuuenes eligit in Duces: quia non constat eos esse prudentes, & ideo dicit Sapiens *Ecclesiast.*10. Væ tibi terra, cuius Rex est puer. & dicit Boetius *de consolatione in* 2. & Val. *lib.*7. *tit. de sapienter dictis aut factis.* & recitat Benedicti *in sua rep. cap. Raynu. in ver. duas habens filias. num.*120. *de test. in additione,* Platonem dicentem beatas esse ciuitates si aut Philosophi regnarent, aut Reges philosopharentur: & vt inquit Seneca, seculum esse aureum si sapientes regnarent. Id-eo *Sapientiæ* 6. dicitur: Concupiscentia sapientiæ deducet ad Regnum perpetuum, Si ergo delectum in senibus & sceptris O Reges populi, diligite sapientiam, & in perpetuum regnetis: diligite lumen sapientiæ, omnes qui præestis populis. Multitudo enim sapientum, est sanitas orbis terrarum, & Rex sapiens populi stabilimentum est. Et ex prædictis, Bernardinus de Bustis *in loco supra allega. in litera H.* dat documentum Principibus vt sint sagaces: ex quo dicendum est, quod in huiusmodi sapientia laudari debent. Ad quæ faciunt, quæ dicit Lucas de Pen. *in l. omnes. de decur. lib.*10. *in* 12. *col.* vbi dicit, Impossibile est enim vt salubriter dispenat Principatum, qui non agit consilio sapientum. *Eccl.*9. Et Polycraticus, *lib.*5. *c.*6. de his pauca dicenda sunt, cum pauci tales reperiantur. Legitur enim *in Polycrato. lib.*4. quod Traianus Rex Romanorum, hortatus est Regem Francorum, vt filios suos liberalibus disciplinis instrui procuraret, dicens, quod Rex illiteratus, quasi asinus coronatus.

Et ideo principes debent habere in honore doctores & non ignaros: quoniam, vt ait Pogius in epistola ad Nicolaum quintum. Vbi doctrinarum cessant exercitia, ibi nullũ inter doctores atq; indoctos discrimen viget. Vbi nullus virtuti locus, nulla studiorum ratio habetur. Vitia ibi regnant, torpescant ingenia, principatus & Regna decidant, rerumque omnium dominetur confusio necesse est, & prouenit talis ruina: quia Imperia & damnationes, sanguinem sequuntur & non virtutes, *vt dicit Benedicti in sua repe. c. Raynutius. in verb. condidit, primo numer.* 34. *de testamen.*

Et sapientia in Regibus, est multum necessaria, quoniam *vt ait Vegetius lib.* 1. *de re militari.* Nullus, inquit, est, cui sapientia conueniat magis quam Principi, cuius doctrina omnibus debet prodesse subiectis. Nam, *vt inquit Polycraticus lib.* 4. *&* 7. Sapientia fecit Romanos dominari. & ibi plura dicit Iacobus *in suo Sophologio sapientiæ, lib.*1.*c.*5. Dicam *infra in* 10. *par.* quomodo scientia & sapientia sit necessaria, vtilis & laudabilis.

VNdecima consideratio. Principes multum laudantur, & gloriam, & honorem consequuntur ex castitate, & continentia. Cum, *vt ait Imperator in l. si qua illustris. C. ad Orsic.* Illustribus enim castitatis obseruatio præcipuum debitum est: Imo Imperator pudicitiam semper esse colendam censuit. Hinc, per illum text. Ioan. And. *in c. fin. de filiis presbyterorum,* quod non valeret dispensatio facta per Papã, cum nato ex coniugato nobili & soluta nobili, nisi de nobilitate fieret mentio, *per Fel. in cap. postulasti. in* 4. *col. de rescriptis.* Nam pudicitiam & castitatem præ oculis habuit Abimelech, Pælestinorum Rex, quia visa pulchritudine Rebeccæ iocantis cum Isaac viro suo, præcepit omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis eius vxorem, morte morietur. *Genes.*26.

Hannibal Carthaginensium Dux inuictissimus. Qui vt Trogus refert, nunquam inter innumeras captiuas miræ pulchritudinis puellas, castitatem perdidit.

Et Marc. Claudius Marcellus, Romanorum consul, *teste Angu. lib.* 1. *de ciuitate Dei. cap.* 6. ante captam Vrbem Siracusarum, eius ruinam fleuit, & priusquam ciuitas inuaderetur, edicto perpetuo constituit, ne quis corpus liberum violaret.

Et Alexander, *vt Vegetius lib.* 2. *de continentia Alexandri narrat,* licet diues & potentissimus Rex esset, cum ei pulcherrima Virgo oblata fuisset, cuidam tamen nobili desponsata, illam non aspexit, sed cum dono ad virum suum remisit.

Sic etiam Scipio Africanus, alterius Scipionis filius, *vt Valerius tradit libr.* 4. *de abstinentia, & continentia.* Cum in Hispanias profectus esset, capta Carthagine, Virginem quandam speciosam captiuam, vt etiam Liuius dicit, sponso generoso concessit, puellæque pretium dotis nomine condonauit, vbi prius omnem carnis voluptatem, è castris amouerat, ita, quod duo scortorum millia leguntur ab eius tunc exercitu abiisse. *vt idem refert Val. li.*2. *de disciplina militari, & dicam infra. in* 7. *par.* Id idem Totilam, ferocissimum Regem Gothorum fecisse cum Romam vastaret, vt nulla ingenua mulier, virgo vel nupta, aut vidua foret, violaretur, præcepisse, idque seuere custodiuisse recitat Ant. Flo. *in historia* 2. *par. tit.* 1. *c.*5. hęc dicit Benedicti *in d. sua repet. c. Raynu. in verbo, cuidam Petro tradiderunt, nu.*71. *&* 72. Et ibi videatur, quid etiam eueniat Principib. effœminatis. Quæ cum non sit materia nostra, quia tantum ea, quæ ad laudem attingunt dicere intendo & non alia, ad ibi dicta te remitto.

Et non solum Principes laudantur ex huiusmodi continentia carnali, sed etiam ex continentia gulæ, auaritiæ, & ambitionis, & superbiæ, vt de continentia gulę dicitur de Alexandro, *li.*4. *Vegetii de re militari,* quod in itenere ambulans cum amicis, accepto pane vesci solitus erat. Item legitur de Scipione Aemiliano. Et Catonem fuisse contentum eodem vino, quo remiges siue serui remigantes. Et de Arubolo Rege Barbarorum, qui deuicit Romanos, legitur fuisse contentum, quod ante noctem non requiescebat, de nocte surgere solitus erat, & in crepusculo ad cœnam vacabat, vt ibi Vegetius, qui narrat de aliis, quem vide,

Et in gestis Romanorum legitur, quod Cæsar

erat minimi cibi atque vulgaris, & tantum vescebatur loco & tempore, quo stomachus desiderabat.

Dauid etiam concupitam aquam effudit. 2. *Regum* 23.*& 41.dist.c.deliciæ.*

Et Alexander, qui cum in aquosam terram & inuiam potum inuenire minime poterat, siti laborabat, cum suo exercitu fugiens aquam inuentam à Cohino milite, inaurata galea oblatam, volenti plus Regi quam sibi etiam sitienti consulere, effudit; ne bibente coram, alii magis sitirent: laudauit tamen, & remunerauit militis beneuolentiam.

Ex quibus patet, quod antiqui Principes non quærebant lauta vel pretiosa alimenta, nec epulis, vel comessationibus vacabant. 44. *distinct. ca. comessationes.* §. 1. *de consec. distinct.* 5. *ne tales.* 16. *disti. per totum. & 35. distinct.* §. 6.

Et de continentia à cupiditate auaritiæ ipsa etiam viguit in Principib. ex qua laudati fuerunt. vnde narrat Valerius *lib.* 3. Cum Scipio accusaretur apud sen. Ro. de pecunia, respondit: cum totam Africam vestræ potestati subiicerem, nihil ex ea quod meum diceretur præter cognomen retuli. Et iterum addidit, non me Punicæ, id est, Africanæ, nec fratrem meum Asiaticæ gazæ auarum reddiderunt.

Narrat etiam Valerius *lib.* 4. de prædicta continentia Principum, ubi ait de Marco Curio, qui fuit norma frugalitatis. Cum enim legati Sanensium venissent ad eum in agresti scamno assistentem foco, atque in catino cœnantem, & magnum pondus auri attulissent, & benignis verbis inuitassent vt auro vti vellet. Vultum risui dissoluit, dicens: *Superuacue enim ne dicam inepte, aurum obtulistis: dicite Samnitibus, Marcum Curium malle locupletibus imperare quam ipsum fieri locupletem. Atq; istud, vt preciosum, ita malo hominum excogitatum munus refertote, & mementote me nec acie vinci, nec pecunia corrumpi posse.* Hæc ille. Et ibi ponit alia de eo, & de Fabricio Lucinio, & de pluribus, quos vide. Sed multum facit quod dicit Tul. *lib.* 2. *offi.* Nullum vitium deterius auaritia, præsertim in Principibus Rempublicam gubernantibus, *vt refert Lucas de Pen. in l. professos. C. de muneribus patrimoniorum. lib.* 11.

DVodecima consideratio. Principes laudantur ex fortitudine, quæ est vna ex quatuor virtutibus cardinalibus habens in se donum fortitudinis & præcepta, vt resistatur hostibus, vt formido sit. Habet plures partes potentiales, de quibus habetur ample *in leg. vnica. C. de metropoli. Berito, lib.* 11. vbi ample ponit de septem virtutibus: Quarum tres sunt theologicæ, scilicet fides, spes & charitas: & aliæ quatuor sunt Cardinales, scilicet iustitia, prudentia, fortitudo, & temperantia. Et istæ sunt multum in Principe necessariæ, & ex his laudantur, & honorantur, vt dixi de aliquibus, & dicam infra. Et tantum hic tetigi & tango ea, quæ faciunt ad laudem, & honorem Principum, cum hic sit locus de his, quæ concernunt alias virtutes non maxime necessarias, licet tamen omnes vtiles videantur. *Luc. de Pen. in d. l. vnica. C. de metropoli Berito.* Vnum tamen aduertendum est, quod latius *infra suo loco* 17. *par.* discutietur de huiusmodi virtute fortitudinis, quæ multum necessaria est in militibus: & etiam temperantia quæ est alia virtus Cardinalis: Ideo aliter hic non insisto, & etiam quia satis in discursu huius partis tangam ponendo alias laudes & honoris principum.

Et de temperantia, quomodo sit necessaria in principe, & non declinet in virtutis excessum; id est ad dexteram & sinistram, & non per abrupta vitiorum à via virtutis deuiet, optime differit Policra. *lib.* 4. *c.* 9. Vbi dicit quod iniuriam non admittit. & vide Aegidium de regimine principum *libr.* 2. *de temperantia. capit.* 15. Et de huiusmodi fortitudine vide Martinum magistrum, qui tractatum vnum fecit de fortitudine satis amplum ad quem recurre.

DEcimatertia consideratio. Etiam principes ex fide, gloriam & honorem consequuntur. Quoniam nihil est quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe. *l. epistolæ inter claras. C. de sum. trin. & vt ait Tul. lib.* 1. *offic.* Neque enim vlla res vehementius Rempublicam continet, & est fundamentum iustitiæ. Quoniam, vbi non est sana fides, ibi non potest esse iustitia *cap. vbi.* 24. *q.* 1. & dicit Luc. de Pen. *l. quoties. C. de ponderato, & auri illato. lib.* 10. quod fides præfertur prudentiæ, & ibi multum ample commendat fidem: & dicit *tex. in c. in qualibet.* 23. *q.* 8. quod Rempublicam magis quam sudores corporales gubernat, vt dicit Luc. de Penna *in l. probatorias, C. de diuersis officiis, lib.* 12. Vbi ponit multiplices effectus fidei Fran. vero Patritius *in lib. de Regno & Regni institutione. lib.* 8. *tit.* 20. in principio dicit, quod fides in principe tanto splendore fulget, vt sine ea omnes Regum ac principum virtutes obscuriores fiant: Ab ea singulę sic lumen accipiunt, vt à sole luna, sydera ac stellæ omnes. Vnde, vt dicit, prudentia, sine fide, vana ac mendax esset, & vasta quædã versutaque calliditas, temperantia tristis ac verecunda. Quid laudis famæ aut glorię princeps habere potest, qui vanus mendax aut infidus est? quid turpius aut grauius quam fidem fallere, promissa non præstare conuentisque non manere? Vnde refert de Sexto Pompeio, quod cum cœnantibus in naui apud Puteolos Antonio & Octauio, apud Sextum Pompeium Magni Pompeii filium, qui tunc conciliati societatem iniuerãt, Menodorus Pompeianæ classis præfectus, per internuncium Pompeio significauit, tunc tempestiuum esse, parentis ac fratris iniurias vlcisci: quod si occasionem sumere vellet, se operam daturum, vt è nauibus euadat nemo. Cui Pompeius, *refer*, inquit, *Menodoro sine me id facere licere, qui iam peierare consueuit: mihi autem nefas esset, qui fidem fallere nescio.* quæ quidem vox & decora fuit, Magni Pompeii filio digna.

Parmenoni quoque suadenti quidpiam Alexandro, quod præter fidem ac decorem esse; respondit: *Facerem id quidem si Parmeno essem, verum Alexandro neutiquam licet*: nec id iniuria dicebat Alexander. Nouerat enim vir animi tam excelsi, qui sibi orbem terrarum polliceretur, nihil esse posse, quod magis gloriam suam obscuriorem redderet, quam si promissam fidem aliqua ex parte falleret. hæc Patricius ibi: Et ibi ponit de fide Romanorum, & de infidelitate aliquorum quem vide. Textor etiam *in sua officina* ponit fidelissimos. & ibi ponit paucos: suo loco inter alios ponit Attilium Regulum, qui maluit ad supplicium redire, quam datam Carthaginensibus fidem violare. De quo etiam Benedicti *in dicta sua rep. cap. Rayn. in verbo, testamentum, tertio numer.* 18. *in §. cæ. de testament.* de quo etiam *in leg. postliminii ius. in §. captiuus. ff. de captiuis & postlim. reuersis.* & etiam Sillius *lib.* 6.

Serannus clarum nomen tua regia proles,
Qui longum semper fama gliscente per æuum.
Infidis seruare fidem memorabere Pœnis.

Et

Et non est mirandum, si Textor ponat paucos fidelissimos: quoniam hæc virtus est valde chara & valde rara: vnde *Prouer.12.* Virum fidelem quis inueniet? & 1. *ad Corinth.4.* hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur, quæritur, inquam, & vix inuenitur. Tempore enim Christi inter duodecim Apostolos inuentus est vnus infidelis & alii fideles fuerunt: hodie vero duodecim, & plus inueniuntur infideles, quam inuenitur vnus fidelis. Hinc virtuti committit dominus bonorum suorum dispensationem, *Matth.24.* Quis putas est fidelis seruus, & prudens. Et huic virtuti dat Deus gloriam suam, *Matt.25.* Quia super pauca fuisti fidelis, intra in gaudium domini tui. Et etiam huic virtuti dat Deus augmentum gratiæ, *Lucæ 19.* Euge serue bone & fidelis, quia in modico fuisti fidelis, eris super decem ciuitates. Insequendo stylum Textoris, propter paucitatem talium, pauca dicam.

Et talis fides, maxime in Principibus est seruanda, quando est cum iuramento, prout seruauit Alexander (contra tamen eius velle) prout narrat Valerius. Qui cum iret ad dissipandum ciuitatem nomine Lampsacum, obuiam habuit Anaximenem, præceptorem suum: quod ferens Alexander quod pro ciuitate eũ interpellaret, iuramento præuenit, dicens se non facturum quod petiisset: quod videns Anaximenes postulauit, vt prælibatam ciuitatem destrueret. Quod audiens Alexander suę paci reliquit: quod hodie non faciunt principes. Sed quia meæ intentionis est ponere laudes illorum, & non malefacta nec vitia: Videatur de hoc G. Bened. *in sua repetitione c. Raynutius. in verbo testamentum. tertio numero 42. & 43. de testamentis.*

DEcimaquarta consideratio. Ex tribus virtutibus fuit laudatus, & adhuc apud omnes laudatur Principatus Romanorum: ex quibus etiam omnia comprehendi possunt, ex quib. Principes possunt laudari, quæ sunt scilicet sincerus amor pro patria, traditio legum sanctissima, & morum beneuolentia. Nam, *vt ait Aug. 3. lib. de ciuitate Dei.* plures causæ ex quibus Romani claruerunt, primitus & ex eis tanquam mercedem condignam dominium meruerunt. Hinc dicitur 28. *q.1. §. ex his.* Romani virtutibus promeruerunt Imperium: sed inter illas, post supradictas, quas declarauimus, tantum ponemus tres, quæ multas ex prædictis comprehendunt, quæ omnia faciebant ad honorem, laudem, & gloriam consequendam.

Quantum ad primum, patet ex exemplis Romanorum. Quoniam tota eorum intentio erat in regimine ipsorum, & administratione dominii, ad conseruandam Rempublicam, vt eiusdem consulerent præfectibus. Vnde Augustinus *de ciuitate Dei. d. libro 5. cap. 6. & 7.* inducens verba Salustii de bello Catilinæ, sententiam Catonis *in dicto libro* contentam de virtutibus Romanorum veterum attulit: vnde Respublica diuina prouidentia facta est magna, dicens: Nolite, inquit Cato, maiores nostros armis Rempublicam magnam fecisse: si ita quidem esset, multo pulcherrimam nos haberemus, quippe sociorum atq; ciuium, præterea armorum, & equorum, maior copia est nobis, quam ipsis: sed alia sunt, quæ viros magnos fecerunt, quæ nobis nulla sunt: domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, nec delicto nec libidini obnoxius. Pro his, nos habemus luxuriam, & auaritiam publice: egestatem, opulentiam, laudamus diuitias: sequimur inertiam, inter bonos & malos nullum discrimen: omnia virtutis præmia ambitio possidet, vt ærarium esset locuples, res priuatæ egebant, nunc econtra.

Et hinc syncerus Amor pro Republica fuit apud Romanos, quod Romani pauperes erant in rebus priuatis, vt vtilitati publicæ consuleretur, vt narrat idem August *d. 5. lib. cap. 18.* de Lucio Valerio defuncto in suo consulatu, qui adeo pauper fuit, vt nummis à populo collectis eius sepultura curaretur.

Consimile narrat Vegetius *de re militari.* de Attilio Regulo, qui cum summis reb. præfuisset, adeo pauper fuit, vt coniugem liberosq; in agello collocarit, qui ab vno villico colebatur.

Item suos non patiebantur filios præfici nisi possent proficere: vt legitur de Aelio, qui noluit, quod filius suus eligeretur Imperator post eum, dicendo, principatum deberi meritis, & non sanguini: prout nec etiam fecit Moyses, quod facere potuisset. *c. Moy. 8. q.1.*

Vtilitatem, & salutem Reipublicæ, propriæ vitæ præponebant, prout narrat Aurelius August. *lib. 1. de ciuitate Dei. cap. 15.* & Tull. *de officiis, lib. 1. & 3.* Quod cum Marcus Regulus esset ductus à Carthaginensibus, & missus Romam sub iuramento redeundi, pro commutatione captiuorum: Ille Romam veniens, in senatum venit, & captiuos reddi, vel commutari negauit esse vtile: quod adolescentes, & boni Duces, ipse autem senectute confectus. Et cum retineretur à propinquis, & amicis, redire maluit, magis quam hosti fidem datam frangere. Nam secundum August. fides quando promittitur, etiam hosti seruanda est. *24. q. 2. noli.* Quod quomodo intelligatur notatur *ibi, & in clem. Romani. §. porro. de iureiuran. & per Alexan. in l. 1. ff. de dolo.* Nam graue est fidem fallere. *l. 1. ff. de const. pecunia.* Narrat etiam idem Aug. *lib. 18. de ciuitate Dei. cap. 18.* & Tul. *in lib. de Senectute.* de Theodoro Rege Atheniensi: Cum enim instaret bellum inter Athenienses, & Pelopõnen. & accepissent in responsis, & illi essent victores, quorum Dux occideretur, hoc audiens Theodorus, in habitu pauperis transiuit ad hostes, seque obiecit eis, necem per iurgium prouocando. Maluit enim mori dum vincerent sui, quam viuere sub superatis. Seruauit autem iste Theodorus verbum Domini, sed non propter Deum. Maiorem charitatem nemo habet, quam vt ponat animam suam pro amicis suis. *Ioan. 15. & Ioan. 3.* Ille pro nobis animam suam posuit, & nos debemus pro fratribus nostris animam nostram ponere, & 1. *Macc. 9.* Moriamur in virtute propter fratres nostros. Sed qualiter hoc intelligatur, habetur *6. q. 1. §. hoc tunc.* De hoc etiam *de pœn. d. 2. capit. qui vult facere. & capit. si quis tanquam, & vt ait Tul. lib. 2. offic.* Ex scientia Platonis, fuerunt duo præcepta volentibus proficere reipublicæ, seu prodesse: vnum, vt vtilitatem ciuium sic tueantur, vt quæcunque agant, ad illam referant, obliti cõmodorum suorũ. *ad hoc 8. q. 1. cap. sunt in ecclesia,* Alterum vt totum corpus reipublicæ tueantur, ne dum partem aliquam tueantur, vt quæcunque agant ad illam referant, obliti commodorum suorum, reliquas deserant. Et ideo August. *eod. libr.* narrat de Marco Curtio, qui se armato equo sedentem in abruptum terræ hiatum præcipitem dedit, vt pestilentia cessaret ab vrbe. Idem de Marco Regulo, qui consulendo saluti vrbis, à Carthaginensibus est occisus.

Nec pariter parcebant filiis pro republica, prout narrat Valerius *lib. 5.* & Aug. *lib. 5. de ciuitate Dei cap. 18.* De Bruto, qui filios comprehensos, pro tribunali

virgis cædi, & post ad palum religatos, securi percuti iussit: quia dominationem Tarquinii à se expulsam, reducere voluerunt. Exuit enim patrem, vt ageret consulem: orbatusq; filiis quam publicę vindictæ deesse maluit. de quo poeta laudator ait:

Natosq; pater noua bella mouentes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit.
Infelix, vtcunq; ferent ea facta minores.

Sed versu sequenti consolatus est infelicem, sic dicendo:

Vicit amor patriæ laudumq; immensa cupido.

De qua immensa cupidine laudis dixi *supra in princ.*

Narrat etiam idem August. *vbi supra* de Torquato, qui filium non quia contra patriam, sed etiam pro patria pugnabat: quia tamen contra imperium suum, licet vicisset, occidit, vt plus mali in exemplo contempti imperii, quam gloria occisi hostis esset: sumens in hoc exemplum à Saul Rege, qui Ionathan filium suum, qui contra hostes strenuissime dimicarat, quia contra edictum suum fecerat, de non comedendo fauum mellis, causa necessitatis comedit, etiam ignoranter, & ignorans edictum patris, occidere voluit, nisi populus obstitisset. 1. *Reg.* 14. *cap.* 32. *q.* 2. §. *Item opponitur. ver. Ionathas. facit etiam pro hoc* 23. *q.* 5. *cap. si audieris. Deut.* 16. *c. disciplina. dist.* 45. *ibi. Ite, & redite. & Exod.* 32.

Narrat etiam ibi August. multa alia exempla de laude Romanorum, ratione amoris quem habebant in Rempublicam. Ex quibus sic concludit, Talibus, inquit, dominandi potestas non datur, nisi summi Dei prouidentia, quando res humanas iudicat talibus dominis esse dignas, prout & dicendum est de quolibet dominio, & Principatu, maxime nostro, vbi tot miranda Deus Regibus nostris concessit, *vt dixi & dicam.*

Secunda ratio, ex quo Romani dominia, & principatus habuerunt, fuit traditio legum, sanctorum per ora Principum diuinitus promulgatarum. *l. leges sacratissimæ. C. de legib.* 16. *q.* 3. *c. nemo.* ad conseruandum vnumquemque in sua iustitia. Vnde, *vt dicit August. lib.* 18. *de ciui. Dei. c.* 22. quod Deo placuit, orbem terrarum per Romanos debellare, & in vnam societatem Reipublicæ legum perductum longe lateque parare. Vnde idem August. *in* 5. *lib. cap.* 15. dicit: Quod quia Romani auaritiæ restiterunt, consuluerunt patriæ consilio suo libro, neque delicto secundum leges, neque libidini obnoxii, sed his omnibus artibus tanquam vera via nisi sunt ad honores imperium, & gloriam: honorati sunt in omnibus fere gentibus imperii sui, leges imposuerunt multis gentibus, hodieque literis, & historia gloriosi sunt pene in omnibus. Ex traditione autem legum, & iustitiæ administratione, quanto tempore viguerit Regnum Franciæ ex Chronicis satis dixi ante, & dicam infra, & inter alia Regna mundi, vt dixi, semper in eo plus viguit iustitia.

Quanta autem iustitia viguerit apud Romanos, satis apparet in Paulo Cæsarem appellante de quo Festus præses ait: *Cum essem Ierosolymis adierunt me Principes, & seniores, postulantes aduersus Paulum damnationem. Ad quos respondi, quia non est consuetudo Romanis damnare, priusquam habeant accusatores, literas defendendi accipiendi, ad abluenda crimina accipiat*, vt habetur Actuum 16. & cap. si in adiutorium, 10. distinct. & in pluribus aliis chronicis, quas longum, & fastidiosum esset recitare, cum iam hæc pars sit satis onerata.

Tertia ratio, propter quam Romani laudem, & gloriam meruerunt: fuit morum beneuolentia in conseruando amicitiam. Est autem, secundum Senecam animus hominis generosus, qui magis suauitate verbi, & operis ducitur quam rigiditate trahatur. Hoc autem fuit proprium Romanis. Præcipua laus in eis erat, parcere subiectis, & debellare superbos: & accepta iniuria ignoscere mallebant, quam persequi, *vt dicit Aug. lib.* 1. *de ciuitate Dei. c.* 6. & propter eorum morum strenuitatem, Iudæi confœderati sunt cum eis, *primo Macabæorum* 8. & refert August. plura exempla de benignitate morum Romanorum *in d. c.* 6. *supra allegato.*

Ex quibus debent etiam aduertere Principes Christiani; quod si Romani, qui non verum Deum colebant, ex talibus laudem, & gloriam meruerunt, quod si prædicta habeant, quod non solum gloriam humanam, quæ sunt merces Romanorum, *vt habetur per August. lib. de ciuitate Dei. cap.* 15. sed etiam mercedem sanctorum, quæ alia est, habebunt, *eodem lib. cap.* 16. *vt etiam dixi supra in quarta consideratione.*

DEcimaquinta consideratio. Reges, & principes, etiam ex lata gente, gloriam cōsequuntur, *vt habetur* 1. *quæst.* 4. *c. ecclesia.* §. *hic itaque.* Nam gloria Regis in lata gente, quoniam, quanto quis maioribus præest, tanto maior ipse, & honestior est, *in auth. de defen. ciuitatum.* §. *nos igitur. colum.* 3. & quanto maiora quis tractat, tanto maior est. *de consec. d.* 5. *c. de his vero.* Hinc etiam Greg. *in moralibus*, & Salustius *in Iugurtino*, maximam gloriam in maximo Imperio putauere, vt declarat Luc. de Pen. *in l.* 2. *in* 3. *colum. C. de dignitatibus. libro* 12. Et facit quod dicit idem Luc. de Penna *in l.* 2. *in* 2. *colum. Cod. de his qui sponte munera publica. libro duodecimo.* & dicit text. *in authent. constitutio, qui dignitat.* §. *volumus*, quod præmium dignitatis est, habere subiectos. & *in* §. *generaliter.* dicit gloss. not. nobiliorem propter subiectos. & probat hoc Baptista Caccialupus *in suo consilio, de præcedentia, & præeminentia monachorum, & canonicorum regularium in decima octaua colum. ver. nec per vos.* vide *infra in* 3. *consideratio. sequen.*

Aduerte tamen, quod Princeps non potest esse sine mulctis, *vt in l. omnium, in principio. & ibi notatur, in verbo, inter tot. C. de testamentis.*

DEcimasexta consideratio. Honor Regis, & Principis in pace subditorum consistit, quoniam, vt ait Cassiodorus, *lib.* 1. *epistolarum. epistol.* 22. decet apicem regalis curā generaliter custodire concordiam: quoniam ad laudem regnantis trahitur, si ab omnibus pax ametur. Quid enim est, quod Principem melius prædicet, quam quietus populus, concors, senatus, & tota Respublica morum honestate vestita, & *libro secundo. epist.* 29. etiam inquit, *Regnantis est gloria subditorum, ociosa tranquillitas.* & *libro secundo epist.* 39. dicit, Principis opinionem longe lateque ostentat subditorum custodita tranquillitas. & *lib.* 3. *epist.* 29. Quies suauissima populi, & dispositio tranquilla Regionum, præconium probatur esse regnantium. Anchises quoque dicit filio suo Æneæ, vt refert Virg. 6. *Aeneidos.*

Hæ tibi erunt artes paciq; imponere morem.

Et Principes semper eam commendare debent, secundum quod fecit Federicus imperator in tit. de pace tenenda: Sed amplissime per Bald. *in suo commento super tit. de pace constantiæ, in gloss. fin.* vbi multa iura allegat.

Dicitur tamen communiter, quod sunt tres bonæ ...

næ matres, quæ generant tres peſſimos filios, veritas ſcilicet odium parit, nimia familiaritas contemptum: & pax vitium, ſeu ocium : Ex quo vitium, dicitur etiam quod communitas generat diſcordiam, *vt eſt tex. in l. cum pater. §. dulciſſimis. in fin. ff. de lega. 3.*

De laude pacis ample videatur per Bernardin. de Buſt. *in ſermo. 34. ſuæ 2. partis ſui Roſarii. priuilegia pacis,* ponit Ant. Corſetus *in tract. ſuo de poteſtate regia:* vbi ponit tract. particularem de priuilegiis pacis. Eſt autem pax, vt inquit propheta Eſa. 32. *c.* opus iuſtitiæ, & dicit Bald. *in proœm. Gregoriano. in 3. col.* quod pax eſt animi tranquillitas naturam ſeruans: & temperantiam non relinquens, ſecundum vero Aug. *in lib. de ſermone domini in monte,* ſic diffinitur : Eſt ſerenitas mentis, tranquillitas animi , ſimplicitas cordis, vinculum amoris, conſortium charitatis. Hæc ſimultates tollit, bella compeſcit, iras comprimit, ſuperbos calcat, humiles amat, diſcordias ſedat , inimicos concordat, cunctis eſt placida, neſcit extolli, neſcit inflari. Hanc qui accepit teneat, qui perdidit repetat , qui amiſit acquirat. Sine tamen iuſtitiæ adminiſtratione, pax reſiſtere nequit, vnde *Sapien. 18. c.* In diſponenda concordia, eſt lex iuſtitiæ. Vnde de aduentu domini noſtri Ieſu Chriſti ſcriptum eſt *Pſal. 61.* Orietur in diebus eius Iuſtitia, & abundabit pax. Ideo dicitur *Pſal.* 84. Iuſtitia, & pax oſculatæ ſunt. Sex modis cauſatur pax, & ſex cauſæ prohibent eam, *per G. le Rouille in ſuo compendio iuſtitiæ. cap. 25. de pace.* Et remedio pacis reformatur, quod clade bellica turbatum eſt. text *in cap.* 1. 34. *quæſt.* & dicitur: *Odia pax pellit, caſtum pax nutrit amorem.*

DEcimaſeptima conſideratio. Etiam Principes temporales huius ſeculi, maiorem gloriam, honorificentiam, & excellentiam apud creatorem habere non poſſunt , quam ſi per eos eccleſiarum diſperſarum potuerit ſocietas reſtaurari, *text. in cap. ſicut excellentiam. 23. quæſt.* 4. & etiam ſcriptum eſt *in c. ſi. 96. diſt.* Boni principis eſſe, & religioſi eccleſias contritas atque conciſas reſtaurare : nouaſque ædificare. Imo etiam poteſt Rex reparare eccleſias, in negligentiam ſacerdotum ex propriis reditibus eccleſiæ , exemplo Ioiadis Iſraelitæ Regis, qui negligentias videns ſacerdotum , captis reditibus templi , autoritatibus ſua ipſum reparari fecit. 4. *Regum.* 12. *&* 22. *c. &* 2. *Paralip.* 24 Cogere enim & facere raparare eccleſias & religionem exequi, eſt miſti fori, pertinens nedum pontificibus , ſed etiam Principi ſeculari, *per text. in l. hæreditas in fin. ff. de petit. hæred. facit l. ſi in aliquam ædes ſacras. ff. de offi. proconſ.* Vbi hoc Principi pertinet, & ſuis maioribus officiariis, quales ſunt Conſules, qui apud nos ſunt gubernatores patriarum , & præfecti prætorio, id eſt preſidentes in parlamento principem repræſentantes. Præterea dicit text. *in c. 1. ne ſede vacante,* quod Rex cum proceribus Regni multum poteſt & operatur circa ſtatum eccleſiæ reformandum. Habemus etiam textum apertum *in c. filiis , vel nepotibus. 16. quæſt.* 8. vbi Prælatis diſſipantibus bona eccleſiæ audiri poteſt dignitas Regia. Ita dicit , & tenet Benedicti *in ſua repet. cap. Raynut. in verbo, ſi abſque liberis moreretur. de fideicommiſſ. ſubſtit. numer. 34. & 35. de teſtamentis.*

Ex quibus dictis , poteſt ſuſtinere , quod Rex noſter Chriſtianiſſimus potuit facere reformationes monaſteriorum tam monachorum , quam monialium, in ſuo regno etiam exemptorum , & exemptarum de conſilio , & conſenſu ſuorum prælatorum Regni etiam abſq; autoritate ſummi Pontificis. Fuerunt tamen in huiuſmodi reformationibus multi abuſus , qui non fuerunt de voluntate , & ſcientia Chriſtianiſſimi Regis noſtri. Et vtinam eſſet mihi data facultas ſcribendi ea, quæ hic poſſent ſcribi , vt cæteris cederet in exemplum , ſed diſtinguenda ſunt tempora : Et ſic, vno tempore vna lex eſt bona, quæ non eſt alio, *vt dicit Bald. in l. vni. in princip. C. de cad. toll.* ita vno tempore ſcribenda eſſent aliqua , quæ alio tempore ſcribi non poſſunt. Cum, vt dicit Bald. ibi, ſicut medicus obſeruat tempora , ita iuriſperitus, quia vno die dat vnam medicinam , alio die aliam, &c. vide eundem ibi, Sed eccleſiaſtici Iudices, & prælati deberent aduertere, ne, ſi videant etiam tempus bene diſpoſitum ad faciendum ea, quæ in eorum voluntate habent diuertant à veritate, & recta proſecutione iurium eorum: & ne ea, quæ facere debent per eorum iuriſdictiones ſpirituales, attentent facere per potentiam ſecularem. Quoniam ſi pro varietate têporum veritas immutetur , inuenta opportunitate reſecanda eſt potius, quam obſeruanda, *tex. eſt. in c. illa autem. 12. diſt.*

DEcimaoctaua conſideratio. Principes, & reges laudantur ex pulchritudine. cum, *vt ait Strabo de ſitu orbis lib.* 15. Indi , qui Catheam incolunt adeo pulchritudinem excoluerunt , vt Regem eligerent qui forma præ cæteris præſtaret , & cæterorum eſſet pulcherrimus. Et idem Strabo *lib.* 17. ſcribit, Æthiopes Regem conſtituere ſolitos , qui forma eleganti cæteros excelleret. Et hoc imitantes naturam , quæ Apes etiam docuit Reges ſibi deligere inſignis formę, diſſimiliſque cæteris, tum magnitudine, tum nitore, *vt teſtis eſt Plin. lib. naturalis Hiſtor. 11. cap. 21. in fin. & Columella lib. 9. c.* 10. Etiam Baſilius Magnus *in Exameron* 8. vbi de Apibus loquens, à natura, inquit, principatum omnium obtinet magnitudine, forma , manſuetudine , cęteris omnibus antecellens. Et , *vt dicit Capolla in tract. de Imp. militum eligendo. char. pe. in* 10. *concl.* in dubio eligendus eſt pulchrior in Imperatorem exercitus, & dixi *infra in 9. part. 17. conſid.* Neque immerito , quoniam pleriſq; gentibus in corporum maieſtate, & dignitate veneratio eſt, & reuerêtia, magnorumq; operum non alios capaces putant, quam quos ſpecie eximia & egregia donare natura dignata eſt: vt ſcribit Curt. *lib.* 5. Et Proculus Lycius philoſ. *in comment. quos in Alcib. Platonis de anima , & dæmone ſcripſit:* Ita pulchritudinem æſtimauit, & tanti fecit, vt iuſtitiæ anteferret. & multis comprobat, omne pulchrum à natura eſſe bonum : omne vero turpe , malum. Conſtat enim pulchrum eſſe amabile ſua natura, quandoquidem , & extrema pulchritudo diuinæ pulchritudinis imaginem ferens , eſt amabilis , primoque aſpectu animos ad ſe mouet. Et pulchrũ dicitur, ſiue quia prouocat animos, ſiue quia permulcet intuentes, certe ſecũdũ naturã eſt amabile. Quapropter, & amor ad pulchrum dicitur amantem ducere. Quicquid autem eſt amabile eſt appetibile. Omne vero appetibile , eſt & bonum , ſiue re vera bonum, ſiue apparens, & conſequenter, omne pulchrum bonum. Item omne pulchrum precioſum , vt inquit Maximus Titius Platonicus. *ſer.* 11. vbi etiã dicit, quod pulchrum eſt, id neque exitioſum vnquam , neq; lubricum, neque flagitium aliquod efficit , neq; quenquam ad infortunium ducit , aut ad calamitatem deducit, neque in pœnitentiam deſinit, & ſi amabile ſit, pulchrum eſſe oportet. Et ſubiungit: *Et ſi vnquam pulchrum verſatur in terra, non alibi magis id, quam in homine pulcherrimo intelligentiſſimoque cunctorum terreſtrium corporum , participeque animi ipſius pulchris affinis cernere licet.*

Et in vniuersum Platonici omnes diffiniunt pulchritudinem esse gratiam quandam viuacem & spiritualem Dei radio illustrante, angelo primum infusam, inde, & animus hominum corporumq; figuris, & vocibus. Quæ per rationem, visum, auditum animos nostros, mouet atque delectat, delectãdo rapit, rapiendo ardenti inflammat honore. Decor enim corporis, confert ad felicitatem in hoc mundo *secundum Bald. in procem. ff. in verb. Flauius, in add.* Et tantum existimatur pulchritudo, quod si iuuenis formosus nubat mulieri nobili, & diuiti, sed tamen rugosæ, aut alias turpi, licet sit pauper, & inops, nõ dicitur mulier nubere indigno, cũ mulieris nobilitas, & diuitiarum copia, cum forma viri compensari debeant, per notata in simili per Bald. *in c. super eo, le second. de testib.* dixi *infra in 11. par.* Apuleius quoque *lib. 2. de magia*, ait etiam Virginem formosam, & si sit oppido pauper, abunde tamen esse dotatam. Affert enim ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentum. vnde Ouid. consonat: *Dos est sua forma puellis.* hæc Cœlius *lib. antiqu. lect. 13. capit. septimo.*

DEcimanona consideratio. Docet Bald. *in cap. intellecto. col. fin. de iureiur.* quod honos Regis augetur per dignitates subditorum, & fit status Regis magis potens, & magis honorabilis, & timendus. *facit text. in authent. consti. quæ de dignitatibus. §. generaliter autem. coll. 6. dixi supra in 3. consi. præcedent. & infra in consid. vt in c. videtur quod Rex Hispaniæ, quæ est* 37. Maxime ad decus Regis, & Regni spectat, plures habere vasallos & fideles, qui ei personaliter seruiant, potius quam reditus feudorum manu sua percipere, & militibus conductitiis erogare: quorum non par est fidelitas nobilium vasallorum fidelitati, quia vt plurimum, qui pecunia redimuntur, in necessitate deficiunt. Vnde cum Alexander Magnus tali mercato vteretur, & multos pecunia, & donis sibi acquireret subditos, fuit à Philippo eius patre de hoc increpatus in scriptis, vt refert Valer. *libr. 7. titul. de sapienter dictis, & factis.* Vbi inquit, quã probabilis epist. qua Alex. quarundam beneuolentiam, & seruitium largione, ad se attrahere conatus sit, increpauit: Quæ te fili ratio, in hanc tam vanam spem induxit, vt eos fideles tibi futuros existimares, quos pecunia ad amorem tuum compulisses? A charitate istud probatur, scilic. amor & beneuolentia, quæ inter Principem, & vasallos suos consistit ratione feudi, & fidelitatis, & non quod pecunia redimatur, qua cessante, amor esse desisteret, *vt dicit G. Benedict. in sua repe. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. in materia successionis ab intest. num.* 859. Hinc dicit Bald. *in d. §. generaliter*, quod Principi licitum est infeudare Ducatus & comitatus suis subiectis, vt eidem auxilium præstent contra hostes: dummodo non infeudet vltra modum consuetum aliorum Regum. Alienare tamen non potest, nec iura Regni, nec ea quæ contendunt contra honorem Coronæ, alias ea attentare dicitur vnum pecus, vt dicit ibi Bald. qui parificat iura regni, & honorem Coronę, quód dicit esse menti tenendum. Et hoc casu, si alienatio sit contra honorem Coronæ, aut in perniciem Reip. quoniam, vt inquit, quia facta hosti, non tenet, imo nec iuramentum in talibus est seruandũ, *nota. in l. 1. §. non fuit. ff. de dolo.* quoniam in malis promissionibus, fidem non seruabis. *vt dicit Præpositus in c. ius militare. 1. colum. 1. distin. d. meus* [illegible]*asl. 1. in princ. ff. de iureiur. & Archid. in c. volens. 22. quæst. 2.* Et facit in terminis talium alienationum text. *in dict. cap. intellecto*, qui dicit alienationem factam per Regem contra honorem Coronæ, & contra primum iuramentum factum in sua coronatione, etiam cum iuramento non tenet nec valet. Faciunt, quæ dicta sunt *supra in prima parte, in 44. conclusione. ver. in oppositum. vsque ad finem.*

Hinc non indecenti ordine tractari posset dubium: An valuerit alienatio facta per Regem nostrum Franciscum, seu dominam Ludouicam de Sabaudia eius matrem, de ducatu Burgund. & comitatu Flandriæ? Qui licet sint de corona Regni, & de paritate Franciæ, tamen ita tractauerant cum Carolo Austriaco in Imperatorem electo, quod eos in totum abdicabant à corona, etiam nullo iure superioritatis reseruato. Quod an fieri potuerit, videtur quod non, ex deductis per Guliel. Benedicti *in sua so-lenni repe. cap. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam in 2. decis. num. 466.* vbi fit mentio de tractat. de Berto-gnaco, etiam in verbo, *in eodem testamento relinquens primo. num. 131. extra de testamen.* & per Ioan. Igneum *in sua repet. l. donationes. Cod. de dona.* & forte alibi spa-sim dicam, cum temporis opportunitas nec no[n] patiatur, semestreque opus ex hac re compila[re] posset.

VIgesima consideratio. Ex seueritate laudantur Principes, & honorantur, quoniam secundum Tull. 2. *Rhetoricorum*, Seueritas est, per quam indicta [...] ria potestas, vel vindicta, in aliquem districtius exer-cetur. Hæc perutilis est Reipublicæ. Nam bene o-perans nulli parcit. 8. *Politicorum.* & vt dicit Tullius *officio.* Ita probanda est mansuetudo atque clementia, vt adhibeatur causæ seueritas, sine qua ciuitas ad-ministrari non potest. Nam maioris interdum est roboris, delictorum iniquitas quam legum æquitas, *vt in auth. vt non fiant pignoratio. in princ. colum. 5.* Tan-ta est etiam in Republica de morum varietate diuer-sitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror vi-deatur aliqua temperare, dicit Cassiod. 12. *variarum. E-pistola.* 3. & Augustin. 23. *quæst. 5. cap. prodest, in princ.* Mi-nisterio seueritatis quies nostra adiuuatur. Ex quibus dicitur, quod ad reparationem Reipublicæ conqua-satæ expedit potius seueritas, quam remissio. Quo-niam ex seueritate solus offenditur, qui punitur, ex remissione offenduntur Lex, Rex & Grex, immo o-mnis res. Per lenitatem Rex contemnitur, lex destrui-tur, & grex inficitur: Et per grauitatem & seueri-tem Rex honoratur, lex saluatur, grex seruatur. Ita di-*cit Luc. de Pen. in l. fin. C. de his, qui ex publica collatione [...] ta sunt non vsurpan. lib.* 10.

VIgesimaprima consideratio. Gloriosum est o-ptimo principi habere rationem studiorum, & in suis vrbibus constituere gymnasia litera-ria, ac asylum (vt ita dicam vtendo verbis Beroaldi, *in suo tractatu de felicitate*) doctrinarum patefacere, quo agminatim vndiq; conueniant multiiugæ erudi-tio-nis candidati: quibus curæ est linguam eloquio, a-mum disciplinis excolere. Hoc nimirum bene-[...] centissimi Principis beneficium amplissimum est [...] laudabile institutum, honorem habere dicendi ma-gistris, dignitatem emolumentaque sapientiæ do-ctoribus impartiri. Est enim, vt inquit, elegans Symmachus, hoc specimen florentis Reipublicæ, si disciplinarum processoribus præmia opulenta pen-dantur. Hinc Traianum omnes scriptores merito laudant, quod ingenuas artes earumque processores in complexu, oculis & auribus habuerit, quod studia humanitatis professi apud eum fauorabiles exti-rint, denique, quod sub ipso spiritum & sangui-nem, & patriam studia receperint. Quoniam [...] ro [...]

ro ſunt ſtudia neceſſaria, ponit Iudocus Chlictoueus *in ſuo antiluthero. libro 2. capit.* 29. & 30. vbi inuehit contra Lutherum, ſtudia, & gymnaſia reprobantem.

VIgeſimaſecunda conſideratio. Honorantur in hoc Principes, quia coronãtur maxime Reges, quibus datur corona pro gloria, ſeu victoria gloriæ, *notatur in l.1. C. de Athletis, li.*10. Nec debet Rex ſe ſine diademate, id eſt, corona aurea regem nominare. not. Luc. de Pen. *in l. vnic. C. de reis poſtulatis, lib.*10. vbi dicit, quod diadema, ſiue corona non tribuit regnum, ſed eſt ſignum honoris, & deſignat plenitudinem Imperii, non tamen tribuit imperium. Et corona Regum, quæ olim erat in vſu, erat magni ponderis, puta vnius: alteri ex auro, & gemmis precioſiſſimis, & vocabatur diadema. 2. *Reg.* 12. *c. in fin.* tulit Dauid diadema regis eorum de capite eius pondo auri talentum habens, & gemmas precioſiſſimas, & impoſitum erat ſuper Dauid. & idem *Paralip.* 20. Et hanc coronam auream portabant etiam reginę. *Eſter.* 7. coronam auream portans in capite. Et vt infra dicam Reges Franciæ, & reginæ Franciæ coronis aureis coronantur gemmis precioſiſſimis ornatis, inter quas debent eſſe duodecim lapides precioſi. Et aurea eſſe debet corona Regis, vt ſicut aurum precioſius & grauius, & ſplendidius cæteris metallis eſt, quæ omnia ex terra ſumuntur, ſic rex grauitate morum, ſplendore vitæ ac precioſitate intellectus cunctos homines tenetur excellere: neque enim eſt Rex qui non per ſe ſufficiens eſt, ac omnibus ſuperexcellens. 8. *Ethic.* ex quo ergo infertur, quod corona ſolum Regi virtuoſo debetur. *l. fin. C. de ſtatuis, & imag l.1. C. de Metrop. Berito. lib.*11.

Et ad huius ſignificationem & demonſtrationem, quod vltra alias margaritas, & lapides precioſos, qui in corona ponuntur, debent apponi 12. lapides precioſi.

Primo enim in ſummitate ipſius diadematis debet poni Sardius rubræ terræ ſpeciem habens, quo monetur aliis ſublimior eſſe in ratione loci, quo ponitur, id eſt, in regio ſolio præcipuæ dignitatis, ſui tamẽ terreſtreitatem agnoſcere, cum terra ſit filius Adæ, & ad terram iturus.

Alii vero lapides ſuis locis collocantur, ſecundum ordinem, ſcilicet primo Topazius lapis nimium precioſus, qui omnium colores lapidum in ſe habet: quo moneri debet princeps ſeu rex omnes in ſe habere virtutes. Reges enim illi ſolum dici merentur, qui ſe & alios virtutum plenitudine regunt. 12. *q.* 1. *cap. duo ſunt.*

Deinde Smaragdus, qui precioſiſſimus lapis eſt, adeo virens, vt omnium herbarum virorem ſuperet, & facies aſpicientium reddat virides: per quem deſignatur vera iuſtitia, qui ſemper in eo debet eſſe virentior, ſicut Chriſtus iuxta *Malac.* 4. Vobis timentibus nomen meum orietur ſol iuſtitiæ, vt interim vireat, quod etiam aſpicientes ſibi ſubditos potiſſime magiſtratus faciat eſſe iuſtos. Hæc virtus in Regibus debet eſſe præcipue, quoniam ſecundum Ariſto. & Alexand. Iuſtitia regnantis vtilior eſt ſubiectis, quam fertilitas temporis: dixi *ſupra in* 5. *conſider. huius* 5. *part.* & de mala iuſtitia Regis quomodo noceat, vide *ibi, & per Lucam de Pen. in leg. iudices. C. de dignit. lib.*12. & de Smaragdo habetur *in l. pediculis. §. pen. ff. de auro & arg. leg.*

Iaſpis etiam in corona Regis debet apponi, & eſt coloris viridis, ſed terreſtris: & licet ſit parum precioſus, tamen deſignat in principe, quod debet procurare pabula ſubditis, quæ à terra proueniunt, & per viriditatem ipſius deſignantur, famemque repellat.

Criſopaſſus, qui aurei & viridis eſt coloris, hoc monetur ſapientiæ intendere, quæ deſignatur auro, & viriditate Catholicæ fidei ad cœleſtem patriam aſpirare.

Calcedonius, qui fortiſſimus eſt natura, quamuis modicum precioſus hoc inſtruitur, vt in obſeruatione iuſtitiæ ac totius regiminis ſit fortiſſimus: ne frangatur in aduerſis, nec erigatur in proſperis. Habet enim ipſe lapis in colore ſimilitudinem lucernæ pallentis, quo monetur, vt anima eius ſit referta prudentia, & vitæ ſanctitate conſpicua, vt ſicuti lucerna lucens in obſcuro lumen aliis præbet, ſic Rex in conſilio, quod in obſcuro, id eſt, in ſecreto, agendum eſt ſibi aſſiſtentes illuminare tenetur. In hoc mouetur, vt ſit fortis per ſubſtantiam, prudens per colorem. Nam prudentia latet in anima prius, quam in corpore exterius exerceatur.

Hyacinthus eſt, qui ſimilis eſt aquæ, ſolis radio perfuſæ, quo mouetur per aquam, vt in cunctis temperatus incedat: per ſolis radios, vt diuinis illuminatus effulgeat: & ſic hic lapis monet principẽ, ſeu Regem debere eſſe temperatum, & habere debere temperantiam, quæ eſt vna ex quatuor virtutibus cardinalibus, de qua habetur *in l. vnica. Cod. de metropoli Berito. lib.*11.

Amethyſtus, hic tribus coloribus purpureo, violaceo, & roſeo decoratur: Hoc monetur per purpuram, vt onus Regiæ dignitatis attendat, poſtquam ſoli ſibi purpuræ prærogatiuam ſibi vendicauit. *l. temperent. C. de veſtibus oloberis, libr.*12. per violam, quæ herba eſt ſatis humilis, pulcherrimum tamen florem, & iucundum odorem exhibens: Hoc inſtruitur, vt florem morum Regalium odorẽmque famæ, ſeu vitæ laudabilis indeſinenter oſtendat. Per roſeum ſuadetur, quod tanta charitate flammeſcat: vt vſque ad effuſionem ſanguinis pro iuſtitia, & turba, ſeu populo, & ſuis fidelibus non lenteſcat.

Beryllus hic viridem & pallentem colorem habet, quo dirigetur æternorum contemplationi inhærere: vt ita curam ſubiectorum habeat: quod plerunq; nimia laborum ſolicitudine redeat cum expediens fuerit, ad pallorem.

Chryſolithus, qui velut aurum fulget, quaſdam fere ſcintillas ardentes emittens: Hoc monetur luce ſapientiæ refulgere, ſuaſque virtutes atque ſententias cum verbo exhortationis, & exemplo actionis in ſubiectos effundere, & in cunctis bonis operibus omnes ſibi ſubditos præſertim magiſtratus ſimiles ſui facere. Nam facilius eſt (ſi dici fas eſt) errare naturam, quam principem ſui diſſimilem formare poſſe Rempublicam, dicit Caſſiodorus *in variarum Epiſt.*12.

De Chryſolitho, Smaragdo & Amethyſto habetur *ff. de auro & argen. leg. l. & ſi non ſunt. §. prouenimus.*

Sardonyx, compoſitus ex ſardio & onyce, cuius precioſior ſubtus eſt niger, medio rubicundus, ſuperius candidus, & ita ſardonyx appellatur *in l. fin. §. ſpecies. ff. de publica.* Vel alias ſardonica dicitur, *vt habetur in leg. diuus Adrianus. ff. de bonis damnatorum.* Hoc docetur rex, vt per humilitatem ſit niger, id eſt, terræ ſimilis, vel humilis per candores, id eſt, per virtutes irradietur: per ruborem inflammetur, vt ſi

necesse fuerit charitatis officio pro iustitiæ debito sanguinem quoque fundat.

Sapphirus, de quo habetur, & de aliquib. ex supradictis *in l. fin. §. Diui quoque Marcus, & Commodus. ver. species. ff. de publicanis.* Vltimo loco vocandus est. Qui licet non sit multum pretiosus, in ministerio tamen est valde præclarus. Hic colorem habet aereum aliis lapidibus in nullo participans: hic dicitur gerentem reddere castum, ad quod reges debent nimium anhelare, non se libidinis ventilabro volutare, vnde plerunque sequitur offensa Dei, & decurtatio vitæ. Eius colore monetur sic se regimine implicare, vt postquam se populo in cunctis, iuxta sibi debitum exhibet, cœlestia nihilominus mente petat. Iuxta Apostolum dicentem: *Nostra autem conuersatio in cœlis est.* Exemplo Moysi, qui post sui debitum, quod populo temporaliter exhibebat, ingressus tabernaculum, diuinæ contemplationi vacabat. *extra de renunc. cap. nisi. §. nec putes. prope fin.* Hæc omnia dicit Lucas de Penna, *in rubr. de auro coronario. lib.* 10. C. vbi sic ponit prædictos 12. lapides eo modo, vt dictum est.

Sed de Sapphiro, & eius natura, & quid denotet, dicam latius *infra ista part. in 31. consi. de rege Franciæ.*

Aduerte, Quia etiam in veteri Testamento rationale summi sacerdotis Israel 12. lapides preciosos, quatuor distinctis ordinibus significat, quod Pontifex, cuius exemplo esset rex quatuor principales debet habere virtutes, scilicet iustitiam, fortitudinem, prudentiam, & temperantiam: in singulis autem ordinibus habebat tres lapides significans, quod Pontifex in primo debet habere fidem, spem & charitatem. In secundo modestiam, mansuetudinem, & benignitatem. In tertio pacem, misericordiam, & largitatem. In quarto vigilantiam, solicitudinem, & longanimitatem. Per lapides enim preciosos figurantur virtutes, iuxta illud: *Alii ædificant aurum & argentum, & lapides preciosos.* Ita notat Archid. *in c. qui Ecclesiasticis. 36. dist.* & videatur *Exod.* 28. vbi dicitur: *In rationale summi sacerdotis erunt quatuor ordines. In primo versu erit lapis sardius, topazius, & smaragdus. In secundo carbunculus, sapphirus, & iaspis. In tertio ligurius, achates, & amethystus. In quarto chrysolithus, onychinus & beryllus. Inclusi erunt auro per ordines suos, habebuntque nomina filiorum Israel duodecim nominibus, &c.* Et de virtutibus supradictis, quomodo ex his honorantur reges & principes, satis supra dixi, maxime de his, ex quibus magis laudantur & honorantur.

Et proprie hæ coronæ dicuntur triumphales, & sunt aureæ, & mittuntur Imperatoribus ob honorem triumphi, vt dixit Textor Niuernen. *in sua Officina in c. diuersæ coronæ, & in cap. seq.* scribit triumphatores, qui de diuersis regibus & populis triumpharunt de quibus diffuse *supra in 1. par. in 36. consid.*

Et aduerte, Quoniam, *vt dicit idem Lucas de Penna in dict. rubr. C. de auro coronario, lib.* 10. tale diadema regi, cum constituitur, imponendum est. Nec non & liber legis in manu eius. 2. *Paralip.* 23. *cap.* Eduxerunt filium Regis, & imposuerunt ei diadema, dederuntque in manu eius tenendam legem, & constituerunt eum regem, & hoc per sacerdotes Leuiticæ tribus. *Deuter.* 17. & vt inquit Luc. *in loco ante alleg.* Rex in coronatione prius examinatur, demum inungitur, benedicitur, consecratur & coronatur. *text. in capit. venerabilem ibi: est enim extra de elect. & ibi Innocent. & alii.*

Per hæc excellentia Regiæ potestatis descendere à Christo significatur, vt ipse regnet cum Christo, & in populo Christiano, *vt ait sanctus Thomas de Aquino in 3. part. suæ summæ. quæst.* 108. *articul.* 3. Et sicut Episcopus in capite ac manibus cum vnctione debita consecratur, ex quo ea, quæ spectant ad solum ordinem intelligitur consecutus, *vt not. in cap. pen. extra de consec. eccles. vel altaris.* ita & Rex in brachio, vel humero, seu armo inungitur, & benedicitur. *c. vnico. de sacra vncti. ver. vnde in veteri.* Et hoc iustum est, quod ea, quæ sunt præcipua Regiæ dignitatis, intelligatur ex potestate, seu concessione diuina assecutus: & etiam ex hoc confertur sibi gratia, & virtutis augmentum. Nam cor eius ad prudentiam & constantiam dilatatur. *cap. 1. de consecrat. distin. 5.* Augetur etiam in eo gratia fortitudinis contra hostes extrinsecos putà vitia, *ead. distinct. cap. 2.* Ideo inungitur, vt potestas in eo plenior ex Dei benedictione descendat, iuxta illud *Esa.* 9. Factus est principatus super humerum eius. & *d. vers. vnde in veteri.* Vnde ratione tantæ dignitatis in eo existentis dici potest illud, quod habetur *d. 40. c. non nos.* Quis enim sanctum dubitet esse, quem apex tantæ dignitatis attollit? in quo si desint bona acquisita per meritum, sufficiũt quę à loci prædecessore testantur. Aut enim claros ad hoc fastigia erigit, aut qui eriguntur illustrat. Ideo inquit S. Th. in opusculo de regimine principum *lib. 2. in fi.* Omnes reges soliciti ad reuerentiam Dei habuerunt felicem exitum: qui autem neglexerunt, fuerunt infelices, de quibus aliquid ante dictum est.

Diuersas coronarum species describit ipse Luc. *d. rubr.* quæ olim erant apud Roman. puta athletarum, oleaginea, laurea, graminea, quernea, mirthea, palmea, frondea, hederalis, & populea, & quibus dabantur. De quibus *in 1. part. in 32. consid. ver. 2. conclusio.* dixi.

Vigesimatertia consideratio. In sceptro etiam honoratur rex, quod signat iustitiam. *c. Constantinus. 96. distinct. ibi, conferentes ei etiam imperialia sceptra. & c. Regum. 23. q. 5.* vbi dicit text. *in fin.* Ipsis autem Principibus fidem & reuerentiam seruari oportet: & *in d. c. Constantin.* scribunt signa, quibus honorantur principes, *& per Anton. Corset. in tract. suo de potestate Regia, q. 31.* puta in principatu, dominatione, potestate, dignitate, gloria, vigore, honorificentia, & iurisdictione super inferioribus, in possessionibus, diuitiis, lata gente diuersarum Regionum & nationum: in palatio, in diademate, corona, sceptro, chlamyde purpurea, tunica coccinea, & aliis indumentis, quæ Principem decent, & in diuersorum ordinum officialibus sibi seruientibus, & alia huiusmodi. Et quomodo sceptrum datur Regibus, & sacerdotibus differit August. Dathus, *in suis orationibus oratione 38. libro 3.* vbi etiam dicit, quod virga datur Principibus.

Vigesimaquarta consideratio. Principes in multis vltra alios à iure honorantur & priuilegiantur: Quippe multa iura eis competunt, & sunt reseruata in vim regaliæ & superioritatis, quæ aliis non: de quibus & singulis possent diuersæ considerationes fieri, sed vt omnia, aut saltem maiorem partem priuilegiorum eorundem comprehendere possim, istam tantum considerationem pro his describam Principum priuilegia continentem: maxime Regalia, & quæ principibus competunt ratione excellentiæ dignitatis eorum.

1. Habetur in titulo, *quæ sint regaliæ: in vsibus feudorum*, quod Principes habent plura iura vltra alia in subditos, vt sunt Armandiæ, quod exponitur, per ali.

per aliquos, quod eſt ius faciēdi fieri arma, *vt in auth. de armis. coll. 6. & C. de fabricenſibus, lib.* 11. Vel vt alii volunt, ſunt litora, quæ ſunt publica & regalia, *vt dicit Andreas de Iſern.* quo ad defenſionē, & protectionem, vt prohibeat ibi fieri quicquam ſi vſus litoris & publicus impediatur *l. litora. ff. de acq. rer. dom. & §. litora. Inſtit. de rer. diui.*

2. Sunt viæ publicæ de regalibus. *vt dicunt text. in pr. & Io. de Iſer. in d. tit. quæ ſint regalia*, ideo tenentur principes vias publicas tenere tutas, & defendere ab oppreſſionibus. Ex quo cognitio delictorum commiſſorum in viis publicis ſpectat ad officiarios Regios: cum ipſę viæ publicæ ſint de regalib. & idē dicas de portu armorum, *vt dixi in commento noſtro ſuper conſuetudinibus ducatus Burgun. in rubr. Des iuſtices. circa fin. ver. aduertendum eſt, nu.* 101.

3. Flumina nauigabilia, & quomodo ſcribit *in d. tit. Io. de Iſer.* Et intellige de vectigali fluminum, quod apud nos dicitur pædagium.

4. Portus, id eſt, reditus, ſeu vectigal: portus, hoc eſt, reditus, qui prouenit ex his, quæ in portu vel ex portu vehuntur, quia ſunt publica vectigalia ſtricto modo, id eſt, in patrimonio Regis vel Cæſaris, vel ciuitatis, quando ſunt ciuitatum. *l. inter publica. ff. de verb. & rer. ſignif.* Et multæ ciuitates habent iſta ex priuilegio: vtrum autem cum præcedenti præſcribi poſſint contra principem, vide eundem de Iſer. *in d. tit. in verbo, flumina nauigabilia.*

5. Ripatica ſunt de iuribus regalibus, hoc eſt, reditus, & prouentus ex ripis percepti. Et ipſe Andr. dicit hæc ſupradicta principes vſurpaſſe: ſed cum ſit de his tex. ſto illi, quicquid dixerint, qui male ſentiunt de fide, volentes aliter interpretari Euangelium, quam debeat intelligi.

6. Vectigalia, hoc eſt, octaua pars eius, quod vehitur, vel venditur ſolui debet. *text. in l. à præſtatione. & l. à legatis. Cod. de vectigalibus.* vt fere in tota Francia, vbi octaua de vino venali fiſco debetur. Et ſunt octonarii, hoc eſt firmarii, & conſtituti ad hoc, qui octauas recipiunt. quo verbo vtitur text. *in dict. l. legatis.*

7. Ius faciendi, & cudēdi monetam, competit cuilibet Regi in regno ſuo, *vt eſt tex. in d. tit. quæ ſint regaliæ. & ibi Andreas de Iſer. text. in c. quanto. ibi: patris tui conſeruare monetam: & ibi nota. in verbo, defraudata. & ibi in text. alia ſub nomine patris tui moneta cudatur. & ibi gl. in verb. patris. extra de iureiur.*

8. Mulctarum & pœnarum compendia, hoc eſt lucra competunt iure ſpeciali principibus. *text. eſt etiam in l. multarum. C. de modo multarum.* Hodie vero etiam hæc iura competunt nobilibus in Gallia, habentibus iuriſdictionem *vt dixi ample in cōmento noſtro ſuper conſuetudinibus ducatus Burg. titul. Des confiſcations. §. primo. per totum.*

9. Bona vacantia competunt Principibus. vt eſt in multis caſibus: de quibus habetur *in leg. 1. & 2. ff. de iure fiſci. & in tit. de bonis vacantibus. lib.* 10. *C.* Et dixi in loco ante alleg. & vide per eund. de Iſer. *in d. tit. quæ ſint regaliæ.*

10. Principibus competunt bona eorum, quę ab indignis auferuntur, niſi ſpecialiter aliquibus concedatur. *ff. & C. de his quib. vt indignis.*

11. Competunt principibus bona contrahentium inceſtas nuptias. *leg. qui contra. Cod. de inceſtu nupti.*

12 Competunt principibus bona condemnatorum & proſcriptorum, ſecundum quod in nouis conſtitutionibus cauetur, etiam habetur *in titu. de bonis proſcriptorum ſeu damnatorum. C.* quod quomodo intelligendum ſit, ſcribit And. de Iſer. *in d. tit. quæ ſint regaliæ. in verb. condemnatorum.*

13. Competunt angariarum, perangariarum, plauſtrorum & nauium præſtationes. *vt eod. titu. quæ ſint regaliæ.* Et hic poſſent fieri quatuor ſpecialia, ſecundum quod ſunt quatuor iura, quæ competunt principibus, de quibus recurre ad ipſum de Iſern. *in dicto loco.*

14. Competunt principibus indicendi ſeu ſuperindicendi extraordinariam collationem ad feliciſſimam eius exercitus expeditionem. Et pro certo iſta habent magnam declarationem, & indigerent vno volumine integro ad expoſitionem omnium extraordinariarum collationum, quæ fiunt per principes. De quibus dixi *in tractatu meo de muneribus.* Et nunc nolo aliud de his refricare, quoniam ſatis ſuperque eſt apud nos practicatū, nec eſſet bonum de nouo aliquid vltra adinuenire: & vide aliquid per eundem de Iſernia, *in d. tit. ver. & extraordinaria collat.* Dixi etiam aliqua *in commento noſtro ſuper conſuetud. ducatus Burgund. titul. Des iuſtices. §. quarto. cuius initium eſt, le droit de indire, &c.* Et aduerte, quod ipſe ſolus Princeps imponit ſuperindictum. *l. 2. Cod. de ſuperindict. libro* 10.

15. Competit principibus poteſtas faciēdi ſeu conſtituendi magiſtratus ad iuſtitiam exercendam & expediendam. Quia lege Regia populus Romanus tranſtulit hanc poteſtatem in principem. *l. 1. in princ. ff. de conſtitut. princip. in §. ſed & quod Principi. in princip. inſti. de iure nat. gent. & ciuil. l. vnic. circa initium, ibi regimentis Reipublicæ ad Imperatores translatis. ff. de offic. præfect. prætor. & in l. prima. §. cum enim. C. de veteri iure enucleando.* Princeps enim iudex eſt Iudicum, *in authent. conſtitutio quæ de dignitatibus. &c. §. 1. col. 6.* &, *vt dicit Bald. in capit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. in ver. à Principe.* Omnes magiſtratus & dignitates à principe profluunt & deriuantur tanquam à fonte, quia in eo ſunt omnes dignitatum theſauri reconditi: *& dixi infra ver. 61. & in prima conſiderat. 7. partis. ver. in primis tamen. & vide de materia per ipſum Andr. de Iſern. in d. tit. quæ ſint regaliæ. in ver. poteſtas conſtituendorum. & ſequen.*

16. Argentariæ competunt principibus, & intellige de quolibet metallo, *vt declarat Andreas in d. titu. in verb. argentariæ.* Et quantum ſolui debeat fiſco de metallo, habetur *in l. 1. & 3. C. de metallariis, & metallis, & procu. metallorum, lib.* 11.

17. Competit principibus ſolum habere Palatia in ciuitatibus, & ſunt proprie domus principum, quæ ſolis principibus competunt, *vt in d. tit. quæ ſint regaliæ. & ibi ipſe de Iſer. de his & excellentia illorum. & infra in vlt. part. in 77. conſid. dictum eſt.*

18. Principibus ſolis competunt reditus piſcationū & ſalinarum. *vt eſt tex. in d. tit. quæ ſint regaliæ:* de cuius materiæ intellectu ipſe Andreas ibi explicat *in verbo, reditus piſcationum.*

19. Ipſis etiam competunt bona committentium crimen læſæ maieſtatis, in quos committitur tale crimen, *vt eſt tex. in d. tit. Et ibi Andreas in verb. & bona committentium crimen læſæ maieſtatis. & in l. quisquis. C. ad leg. Iul. maieſtatis.*

20. Competit dimidium theſauri inuenti in loco Cæſaris non data opera, vel loco religioſo: ſi data opera totum ad principem pertinet. *text. in loco ſæpe allegato, & ibi ipſe Andreas: & dixi in Commentariis noſtris ſuper conſue. ducatus Burg. tit. Des iuſtices. §. 1. in gl. eſpaues. ver. ſed circa: & conſului pluries.*

21. Princeps in hoc priuilegiatur & honoratur quod non tenetur seruare ordinem iudiciarium, *vt habetur per Fel.in c.in causis. extra de re iud. & in c.ad petitionem.extra de accus.ita dicit Iacobinus de S. Georg. in tractat.feud.in ver. Princeps. in prima specialitate Principis. & per dom.meum Ias.in l.certum.colum.penult.Cod.vnde legitimi.*

22. Princeps in hoc honoratur & priuilegiatur vltra alios, quod potest adire hæreditatem per procuratorem, quod nō potest priuatus.*l.pupillus. alius incipit,per procuratorem.ff.de acq.hæred.& hoc vult Bar.ibi,& Bald.in l.1.C.qui admitt.*

23. In hoc honoratur Princeps, quod ipse creat tabelliones,& statuit, quod eorū scripturæ fides adhibeatur,*vt habetur in l.generali.C.de tabellariis.libr.*10.*per Innoc.& alios in c.cum P.tabellio.extra de fid. instr. in titu. de instrum.edi.§.restat.* Sed vtrum tales tabelliones habeant iurisdictionem? vide Andream de Iser. *in tit. quæ sint regaliæ.in vsibus feud.in verb.ad iustitiam expediendam.*

24. Solus princeps erat aduocatus, aut concedit potestatem creandi, *vt in l.quisquis. §. vlt.ibi:quos agere permisimus.C.de postulando,& in l.nemo.C.de aduocatis diuersorum iudicum.*

25. Solus princeps approbat medicos, & dat eis potestatem curandi ęgros,vt voluit Luc.de Pen.*in l.contra publicam.ver.*10. *C.de re mili. lib.*12. vbi dicit de hac esse constitutionem in Regno Siciliæ, vbi fuit Consiliarius:&(vt credo)Cancellarius Regis Siciliæ. Bonū pro certo esset, vt ita obseruaretur apud nos, sic, quod medici non possent exercere eorum artem sine speciali licentia (vt ita loquar) Principis, propter multa inconuenientia, quæ ex imperitia plurium proueniunt. Et in qualibet ciuitate saltem deberent approbari in præsentia officiariorum Regiorum.

26. Solus Princeps restituit ad famam.*l.1. §.de qua.ff. de postulando.per Bar.& alios in l.infamē.ff.de publicis iudiciis.Luc.de Pen.in d.l.contra.in 26.priuil. Et notant Canonistæ in c.cum test.extra de sent.& re iud.vbi Fel.* & quomodo,*vide Luc.de Pen.in d.l.contra ver.27.c.de re milit.dicam infra.ver.73. Et dixi in Commentariis nostris super consue. ducatus Burgund.tit. Des iustices.§,5.in gloss. S' il n' à grace ver.restit.num.7.* & ibi, etiam patet,quod non solum restituit ad famam, sed etiam dat gratiam ad vitam.

27. Solus princeps vniuersalem legem condere potest.*l.fin.§.pen.& fi.C.de leg.* ipse enim supra ius est ac solutus legibus.*l.princeps.ff.de leg.*

28. Solus princeps legem dubiam vel inter æquitatem & iuris rigorem interpretatur.*l.1.C.de legib. & per Luc.de Pen.in l.1.in verbo interpretandi.C.de professo. qui in vrbe,libr.*11. Et etiam testamentum voluntatis interpretatur princeps.*vt dicit Bald.in l. cum apud. C.de communi seruo manumisso, vt tenet Franc. Lucani in tractat.de priuilegio.*

29. Soli principi licitum est egredi vires libelli, vt dicit Ant.de But.*in cap.licet Eli.extra de simonia.*Panormit.*in cap.cum super.extra de confessis, in fin.2.colum.* Vbi dicit, quod si reus fateatur defectum iuris sui, & tamen actor nihil probauit, si causa ventilatur coram inferiore à principe, reus erit absoluendus. Si vero ventilatur coram principe, ex eadem instantia siue noua petitione poterit priuare reum, qui confessus est defectum iuris.alleg.Spec.*in tit.de act.& pen. §.super actionibus versic.sed quid si reus.* Iacobinus de S. Georgio *in d. tractat.de feudis.in verbo, princeps,in quinta specialitate principis.*addit Bald.*in repe.l.Aemilius.col.18.ff. de minoribus.*vbi dicit, quod princeps de plenitudine potestatis potest supplere circa libellum ex causis sibi notis. Quia coram principe non attenditur ineptitudo libelli, & potius attenditur causa quam conclusio:sed coram delegato attenditur conclusio:&ita intelligitur quod not.Innoc. *c. super literis, extra de rescript.*

30. Princeps mutat substantiam,quantum ad inducta per ius ciuile.*l.1.in princ.C.de rei vxoriæ actione gl.singularis in c.1.de capellis monachorum. Francisc. Curtius consil.40.col.19.*

31. Instantia in curia principis non currit.*faciunt quæ dicit Fel.in c.causis.extra de re iud.*

32. Solus princeps ratificat id quod ipso iure nullum est.*l.adoptio la.2.ff.de adoptionib.l.2.ff.de rebus eorum.&c. quippe.3.quæ.5.& vide infra ver.77.*

33. Solus princeps de inhabili facit habilem.*l.quidam consulebat.ff.de re iud.* & de indigno facit dignum. *in authent. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. distinctus. colum. 7. Franciscus Curtius consil. 49. colum. 45. vbi plene.*

34. Honoratur in hoc princeps, quoniam in eo omnis pœna est arbitraria,*vt dicit Bal. in l.cunctos popul. in lect.ordinaria,circa 8.col.de sum.trin.*

35. Solus princeps facit gratiam iurisiur.*l.fin.in princ. ff.municipales.not.Luc.de Pen.in l.1. C.qui militare possunt, vel non,libro 22.*

36. Solus princeps approbat militem, ad ipsumque spectat & pertinet assumere ad aliquem numerum vel limitem custodiendum.*l.neminem.C.de re militari, lib.12.& Luc.de Penn.in d.l.1. C. qui militare possunt,* &c. Nam dicit, hoc patet 1. *Reg.* 14. *in fin.* dum dicitur: *Nam quemcunque viderat Saul, virum fortem & aptum ad prælium,sociabat eum sibi.*dicit tamen text.*Ierem.vlt.* quod princeps militiæ probat tyrones: vbi circa finem dicitur:*& de ciuitate tulit,&c.scribam principem militum, qui probat tyrones.* Sic enim Abraham approbauit & numerauit expeditos vernaculos suos 318.*Gen.14.qui* erant habiles ad militiam,*vt habetur in l.si militi.in fi.ff. de castr.pec.*

37. Licet gesta per falsum procuratorem possint ratificari per dominum, *vt habetur in l. licet.ff.de iudiciis.* Tamen gesta per falsum procuratorem in audientia principis non possunt ratificari per dominum.*ita dicit Bald.in l.falsus.colum.prima.cap.de furtis.de leg.notata per Innocent. in cap. ex parte decani. extra de rescriptis.*

38. Princeps potest iudicare secundum conscientiam, *vt dicit Bar.in l.1. in fin. C. vt quæ desunt aduocatis partium,&c.Fel.in c.causis.colum.2.extra de iu.d.meus Ias. in l.siue nostrum.ff.de in litem iurando.Barba. cons.24.in 2. volum.col.1.Franciscus Lucani in tra.de priuilegio fisci,priuileg.139. & dixi infra. in 7.part.in 3.consid. ver. octauum effectum addit.*

39. Solus princeps concedit immunitatem à munere publico, *vt habetur in l.vnica C. de his, qui à principe vacationem acceperunt lib.10.& l.immunitates. C.de agricolis,& censitis.*

40. Solus princeps immunitatem tribuit à tributis. 1.*Reg.*17.vbi dicitur: *Et dicit Dauid: vnusquisquam de Israel, qui percusserit Goliam, ditabit Rex diuitiis magnis, & filiam suam dabit,& domum patris eius faciet absque tributo in Israel.*Nam & pluribus ciuitatibus imperatores remisere tributa.*l.1.& fin.ff.de censib.de quo Luc.de Pen.in l. medicos.post gloss.in verbo,muneri.C.de professo. & medicis, lib.10.*

41. Si princeps comminatur vasallo sub pœna indignationis, præcipiendo sibi aliquod iustum, si ipse

si ipse vasallus non obediat: illa verba, sub pœna indignationis, important, quod poterit eũ priuare feudo. ita tenet Bald. *in cap. 1. §. porro. in titul. quæ sit prima causa beneficii amittendi in vsib. feu.* vbi dicit: Quod quando in literis Apostolicis apponuntur ista verba, *indignationem Petri & Pauli, & beatorum Apostolorum se nouerint incursuros*: talia verba comminatoria important, quod inobedientes possunt priuari eorum beneficiis. Et de ista pœna indignationis loquitur idem *in l. cunctos populos. C. de sum. trin. & in authent. statuimus in q. de quæstione Flandrensi. C. de epi. & cle.* vbi videtur velle, quod ille qui incurrit indignationem superioris, potest puniri arbitrio ipsius superioris, *allegat Iac. de S. Geor. in d. verbo, princeps. in 9. specialitate, tex. in l. 2. ibi: indignationem nostri nominis sustinebit. C. de petitis bon. sublatis, lib.* 10.

42. Citatus à principe etiam die feriata tenetur comparere, *vt dicit Bar. in leg. 2. §. fin. quasi in fi. ff. si quis in ius vocatus non ierit* Quoniam (vt inquit) feriæ sunt de iure ciuili, cui princeps derogare potest *leg. digna vox. & ibi notatur in gl. 1. C. de legib. l. Princeps legib. est solutus. ff. eod. vide infra versi.* 120.

43. Princeps committit causas suas cui vult. *l. 1. & 2. C. vbi causæ fiscales. not. Innoc. in c. ex parte. extra de verbor. significat.*

44. Solus princeps potest iubere seu concedere, vt alicui salarium de iuribus Reipublicæ tribuatur. *tex. in l. vnica. C. de præben. sala. lib.* 10.

45. Princeps, quod vult fieri, habetur pro facto. *leg. apud eum. ff. de manumissionibus. vt comprobat Luc. de Penn. in d. leg. contra in 17. priuilegio. C. de re militari, lib.* 12.

46. Solus princeps remittit pœnam merenti *leg. ad bestias. ff. de pœnis. & §. plane ibi: nam quod ob meritum indulsit alicui. & ibi gloss. Inst. de iure nat. & vide infra ver.* 136.

47. Solus princeps potest augere pœnam à lege statutam, *vt est tex. in d. §. plane. ibi: vel sicuti pœnam irrogauit. iuncta gloss. in d. verb. irrogauit.* Et hoc sine causa: quoniam cum causa potest etiam inferior augere, *vt dixi in Commentariis nostris super consuet. ducatus Bur. titul. Des iustices. §. 5. in gloss. Al. arbitrage.* Sed his sola voluntas principis (quæ habetur pro causa) sufficit, *vt dicit Luc. de Penna in d. leg. contra versic. 27. C. de re militari. lib.* 12.

48. Solus princeps instituit noua vectigalia. *leg. 3. Cod. de vectigalibus. capit. innouamus. extra de censibus. notant doct. in capit. super quibusdam. extra de verb. sign.* Et idem de tributis, muneribus & collectis. *leg. 3. C. de annonis & tributis libr. 10: dixi hic ante in 14. priuilegio.*

49. Solus princeps restituit siue dispensat super natalibus. *l. qui in prouincia. ff. de rit. nupt. leg. quæris. ff. de natalibus restituendis. l. imperiales. §. itaque. C. de nuptiis.* Et ius aureorum annulorum tribuit. *leg. 1. & 2. C. de iure aureorum annulorum, & natalibus restituendis.* & ibi Bald. *in leg. 1.* numerat quædam specialia seu priuilegia principum. *& in l. rescripta. C. si contra ius vel vtili. publ.*

50. Solus princeps legitimat illegitimos, *in authent. quibus mod. na. effi. sui. §. illud tamen, ver. si quis ergo filius. ibi, hoc agat per nostrum rescriptum. coll. 7.* Imo etiam filium proprium tanquam subditum. *ca. per venerabilem. §. videbatur, ver. insuper. extra qui filii sint legitimi, ita dicit & tenet Luc. de Penn. in d. l. contra. C. de re milit. versi.* 28. Et quod Rex Frã. solus in suo Regno legitimat, scribit Iac. Bonaudi *in suo Panegyrico: vna cum opera Ioannis à Terra Rubea impresso.*

51. Ipse solus princeps cum dignitatis donatione omnem maculam abstergit. *text. in d. l. imperiali. §. similes. C. de nuptiis.*

52. Ipse solus potest transferre milites de vno numero ad alium. *text. in d. l. contra publicam vtilitatem. ibi, nisi hoc angusta. C. de re militari. libr.* 12. Quoniam vt dicit ibi text. honoris augmentum non ambitione, sed labore ad vnumquemque conuenit deuenire.

53. Ipse solus potest auferre ius alterius. *l. quæris ff. de natalibus restituendis. notant Doct. in l. fin. si contra ius vel vtilitatem publi.* Et solus potest rem priuati dare militibus. *l. item si verberatum. §. 1. ff. de rei vend. Et plene Luc. de Penn. in leg. fin. ver donauerit. Cod. de locatio. prædiorum ciuilium li.* 10. sed hoc est de plenitudine potestatis. *secundum Bald. in l. 2. colum. 6. ver. item nota. C. de serui. & aqua. dixi infra ver.* 132.

54 Ipse solus potest dare commeatum & remeatum ab exilio *l. relegati in fin. ff. de pœnis.* & restituit in integrum per viam gratiæ aduersus sententias criminales *l. diui ibi: vel eorum pœna imminuta est, vel in integrum restitutio concessa est, quod duntaxat à principibus fieri potest. ff. de pœnis. Et dixi plene in commentariis nostris super consuetu. ducat. Burgundiæ. tit. des iustices. §. 5. in gl. S' il n' à grace.*

55. Solutus à militia, propter delictum, id est, remotus sine speciali autoritate principis non resumit nec ad eandem admittitur. l. 2. *Cod. de diuersis officiis lib.* 12. facit l. *si quis ex grege. C. de cohortalibus. eod. libr.* quæ ll. expresse faciunt, quod priuati dignitate vel officio sine expressa licentia principis rehabilitari non possint.

56. Solius est principis de plenitudine potestatis reuocare per se factum, vt dicit Bald. *in l. 2. col. 6. ver. item notat. C. de seruit. & aqua.* Ita dicit Fel. *in capit. nouit colum. 9. in fin. extra de iud.* vbi scribit regulam, quando princeps potest reuocare priuilegium per eum concessum, vel non, ad quem recurre. In dubio tamen princeps non præsumitur vti plenitudine potestatis, *vt dicit dominus meus Ias. in l. quamquam col. 2. C. de testa. militis.*

57. Solis principibus competit autoritas belli incendii, & sola autoritas in bello gerendo est in principe. *l. vnica. C. vt armorum vsus inscio principe interdictus sit, libr. 1. & in c. quid culpatur. 23. q. 1. ibi: Ordo autem ille naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli autoritas atq; consilium penes principes sit, & ibi gl. in verbo, principes.*

58. Solus princeps magnas dignitates confert. *leg. probatoris B. de diuersis officiiis libr.* 10. *& vide infra in ver.* 61.

59. Disputare de autoritate principis incurritur crimen sacrilegii. *l. 2. Cod. de crimine sacrilegii* & an dignus sit quem ipse elegerit *d. l. 2. & ibi gloss. fin. & l. restituendæ in fin. ibi: nam qui nobis digni iudicati sunt. cum ibi notatis in gloss. vlt. Cod. de aduocatis diuersorum iudicum.*

60. Solus princeps liberat à curiali fortuna, *l. fin. C. de decurionibus. lib.* 10.

61. Nullus assumitur ad officium principis etiam si sit apparitor, sine literis probatoriis principis *d. leg. probatorias. C. de diuersis officiis. lib. 12. Alexander consilio suo 107. in 7. volum.* Et istæ literæ signari debent

manu propria principis, *vt dicit ibi text.* Quod hodie apud nos in Gallia non obseruatur, sed sufficit, vt signetur vno ex quatuor Secretariis præceptionũ, *de quibus in 6. par. dixi in 11. consider.* & sunt sigillatæ sigillo Regio, quod est penes cancellarium: & in his ex communi obseruantia & stylo Regni requiritur sigillum, alias fides eis nõ adhiberetur, etiam si essent signatæ manu Regia, eo, quia ita se habet consuetudo, *vt dixi in commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgun. in conclusione, in vlt. gloss.* Et aduertendum est, quod actus non dicitur perfectus, nisi quando appositum est sigillum in talibus apponi solitum, *vt dicit Ioan. Riminaldus in l. pacta nouissima. in fin. Cod. de pactis.*

Sed redeundo vnde degressi fueramus, hic se offert casus, in quo necessaria est scriptura etiam auth. *vt patet ex text. in d. leg. probatorias. ibi: sed ex authenticis tantum sacris probatoriis manu nostra subscriptis, & nostro arbitrio præstandis*: & quod dignitates & officia confutantur & concedantur per literas. text. est *in l. filiusfam. instit. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. & ibi expresse not. Ang. per illa verba, imperalibus codicillis præstitit.* alios 28. casus scribit gl. *in verbo. in scriptis. in ca. 1. de casibus. in 6.* Quinque alios vide per d. meum Ias. *in l. non solum. §. morte. col. 11. ff. de noui ope. nuncia.* & vide alios per eundem do. meum *in le. cum proponas. C. de pa.* Vbi dicit quod omnibus casibus, in quibus requiritur scriptura, si probetur, potest probari per testes. Adde alium in clericatura, *vt dixi in Commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgund. titul. Des iustices. §. 6. in gloss. Sont creuz. ver. additio, &c. ibi: clericatus debet. & in probatione capellaniatus honoris, qui debet probari per scripturam, vbi dixi.* Alius est casus *in extrauagan. iniunctæ. de electione*, in extrauagantibus communibus, scilicet, in Prælatis habentibus prouisiones à sede Apostolica qui non possunt se in illis intromittere sine literis Apostolicis. Ex quo videtur, quod literæ beneficii in Prælatis habentur loco tituli. Quod an sit verum in omnibus beneficiis, vide per Ioannem de Selua *in tractatu de beneficio, in 3. part. q. 22.* vbi discutit, an in collation. beneficii requiratur scriptura. Et licet videatur concludere quod non, ego tamen dixi & consului in contingentia facti de Præpositura Ecclesiæ collegiatæ nostræ dominæ Heduen. quod in collatione beneficii requiratur scriptura: nunc pendet processus, postea videbitur consilium.

26. Nemo potest dicere principi cur ita facis, vt habetur *Ecclesiasti. 43. & in cap. in memoriam. 19. distinct.* d. meus Ias. plura ad hoc allegat *in l. rescripta colum. 1. C. si contra ius vel vtilitatem publicam. & in l. 1. ff. de constit. principum.* vbi etiam dicitur quod apud eum est pro ratione voluntas. facit gloss. *in verbo, inuestiuit. in cap. proposuit. extra de conces. præben. & in cap. si gratiose. in verbo, à Romano. de rescriptis. in 6. l. relegati. in gloss. fin. ff. de pœnis. & in leg. 1. §. pueritiam. in verbo, ratio, ff. de postulan. & §. quod principi placuit. Insti. de iure naturali. & non omnium quæ à maioribus. ff. de legibus. facit ca. in memoriam. in prin. & l. prospexit. circa prin. ff. qui & à quibus manumissi liberi.* vbi dicitur, sufficit ita scriptum esse, quam vis illud durum sit. vide *infra. versic. 135. & ver. 208.*

63. Solus princeps reuocat bene statuta per prædecessores, *not. Archi. in cap. ita dominus. §. hæc autem 19. distinct.*

64. Solus princeps tollit priuilegia concessa per quemuis. *l. 1. §. 1. C. de indictionibus. lib. 10.* Et si non sint clausa in corpore iuris, sufficit clausula generalis, non obstante lege vel consuetudine, *vt dicit Federicus de Senis in consil. 47. incipiente habita super causa prædicta collatio. Paul. de Castr. in leg. 1. ff. de constit. principum. & in leg. si mihi & tibi. ff. de leg. 1. Imo in l. lucratio. §. parum, in fine ff. de publican.* Si tamen sint scripta in corpore iuris, non sufficit clausula generalis *non obstante*, sed requiritur quod de eis fiat in specie mentio. *§. si quæ vero vbi Bald. in 2. constit. C. & est text. in l. decurionibus in prin. ibi: non præiudicatura quacunque generalitate pragmatica & ibi gloss. 1. C. de silentiariis, lib. 12. Alexand. consil. 101. incip. visis exemtis. colum. 2. in 1. volum. cum pluribus aliis allegatis per do. meum Ias. in l. 1. colum. vlt. ff. de constit. princip. & per Fel. in ca. 1. colum. 8. in 5. fallentia. ibi vnum in proposito extra. de rescript. Imo in consi. 107. vide eundem Ias. in leg. sunt certi. C. de testa. militis. colum. pe.* Imo etiam priuilegium per eum concessum tollit scienter faciens contra illud *c. suborta extra de re iud.*

65. Solus princeps imponit vel mandat imponi pœnam capitalem alicui ex principalibus vel decurionibus alicuius ciuitatis *l. diui fratres. §. de decurionibus. ff. de pœn.*

66. Solus princeps inuito patre liberat filium à patria potestate *leg. fin. C. de consulibus. libr. 12 & in authent. constitutio. quæ de dignitatibus in princ. coll. 6.*

67. Solus princeps cognoscit de causa, præscriptione temporis non obstante. *l. 2. §. fi. ff. si libertus ingenuus esse dicatur.* Et quomodo, & quando princeps tollat præscriptionem, scripsi *in commentariis nostris super consuetud. ducat. Burg. tit. fin. §. pen. ver. sed quæro nunquid, &c.*

68. Solus princeps cognoscit de innocentia alicuius post latam in eam sententiam, etiam sine appellatione vel in integrum restitutione *l. 1. in fin. ff. de quæstionibus.*

68. Solus princeps causam, quæ non inuenitur legibus diffinita, diffinit, prout sibi videtur. *leg. cum de nouo. Cod. de leg. l. itaque ff. de fideicom. libertatibus.*

69. Solus princeps tutorem ante finitam tutelam absoluit ab ea, *leg. idem. §. sunt. ff. de excus. tutor.*

70. Solus princeps autorem ante finitam tutelam absoluit ab ea, *l. idem. §. sunt. ff. de excus. tutorum.* Et in eo, nem si assumsit vnum peritum tutorem vel curatorem alicuius in consiliarium suum. *l. iurisperitos. ff. eo de quo dixi. 13. consil. 7. par. ver. addo alium effectum.*

71. A solo principe tanquam à capite in omnes velut Reip. membra bonorum & potestatum munera diffunduntur. *c. ita dominus. 19. dist. c. fundamenta. §. 1. de electio. lib. 6.* Ab eius enim potestate omnes aliæ progrediuntur: *dicit Luc. de Pen. in l. contra ver. 67. de remilit. lib. 12. Et vide hic ante ver. 15. & infr. ista parte in 35. consideratione.*

72. Princeps soli Deo de peccato habet reddere rationem, *c. totam. de pœnit. dist. 3.* Soli enim cœlo debet innocentiæ rationem, *c. alior. 9. q. 3.* sic non potest cogi stare iudicio alicuius & potest excipere dicendo: Dominus est qui me iudicat. *ita Barb. in c. cum venissent. col. 4 extra de iudiciis.*

73. Solus princeps potest ferre sententiam suam sine scriptura. *ita dicit Alber. de Rosa. in auth. nisi breuiores. C. de sententiis. & interl. omnium iudicum.*

74. Solus princeps restituit in integrum ad famam (*dixi supra, hic ante vers. 26.*) ad primos natales, ad ordinem proprium & ad honores, *l. 1. C. de sent. passis*

Quod

Quod eſt verum, ſi ſimpliciter ad hoc, & expreſſè reſtituit, alias autem, ſi ſolum indulgentiam facit, infamiam non tollit. l. indulgentia C. de generali abolitione l. cum patre C. de ſententiam paſſis & reſtitut. l. cum tutor. & l. generaliter. c. eod. tit. notatur in c. cum te in glo. ſi. extra de ſent. & re iud. & in l. 1. §. autem. ver. pro qua. in verbo, eremi. ff. de poſtulando. Et ſolus ipſe Princeps propter honorē domus ſuæ concedit abolitionem generalē in criminib. & alicui ſpecialē. Et facit vt quod erat vindicandum, aliàs tranſeat impunitum. l. ſi interueniet. ff. ad Turpil. & l. ſeq. in fi. & l. 2. & fi. C. de generali abolitio. Intellige tamen, quod remittit infamiā, id eſt, infamiæ pœnam, vt ſic infamia ſibi opponi nō poſſit, & hoc modo dicitur demi pœna, tamen culpa perēnis erit d. l. fi. quæ incipit, indulgentia. & ibi notatur. Talis enim infamia dicitur hominem vrere & in eum infigere notam, id eſt, cicatricem. Quæ quantum ad rei veritatem nulla medicina ſanatur. tex. in l. omnes iudices, C. de decuri. li. 10. Ideo in tex. illo dicitur. Nec imperiali, ſeu ſpeciali quidem reſcripto notam elidere, ſeu euere mereatur. concordat tex. in l. fi. in fine. C. arbitrium tutelæ. quaſi dicat Principem non poſſe infamiā tollere, ſed fingere ipſum non eſſe infamem. Quoniam huiuſmodi crimino ſi & infames ſemper habent vulneris cicatricem. c. ventum. circa initium. 1. q. 1. quia. Etſi pœniteant, remanet tamen macula, quæ per pœnitentiam non deletur. c. illud 50. diſt. ca. ſi quis omnem. 1. q. 7. ca. Euthemi. §. 1. & ibi glo. in verbo infamiam 2. q. 3. & not. in c. per tuas in verb. debilitarent extra de ſimon.

75. Solus Princeps obligationem pignorum, quæ nulla eſt, roborat per reſcriptum ſuum, l. 2. in fi. ff. de rebus eorum qui ſub tutela. &c.

76. Solus princeps tranſactionem, quæ nulla erat vt ſi aliqua, vel vt non retractetur, validat. c. 1. extra de tranſa. & c. veniens. in glo. in verb. confirmatam. eo. tit. vide ſupra verſi. 32.

77. Solus ipſe Princeps, id, quod aliàs de iure non tenet re integra non exiſtente, confirmat, c. quia Ioannes 12. quæſt. 5. vide hic ante verſic. 32.

78. Solus Princeps tollit poteſtatem domini, quā habet in ſeruum, quæ eſt de iure gentium l. penu. & fin. C. qui militare poſſunt vel non, libro 12.

79. Solus Princeps facit, vt per adoptionem homo liber tranſeat in alterius poteſtatem l. 2. §. vltim. ff. de adoptioni. & hoc per reſcriptum ſuum.

80. Solus Princeps contra libertatem iam conceſſam, dat beneficium in integrum reſtitutionis. l. niſi de minorib. & ibi ample notatur. & in l. 1. in verbo, reuocari Cod. ſi aduerſus libertatem.

81. Licet in integrum reſtitutio petita aduerſus ſententiam, non debet pendente tali iudicio ſententiam executioni mandari. l. ſi cognita. C. de tranſ. tamen fallit, quando poſtulatur reſtitutio in integrum aduerſus ſententiam Principis, quia tunc non ceſſabit manus executoria. c. ſuſcitata. extr. de in integrum reſtit. & ita vult Bal. in l. vnica C. in integrum reſtitutione poſtulata, ne quid noui fiat. & idem Bal. in d. leg. ſi cauſa cognita.

82. Princeps poteſt contrahere compaternitatem per procuratorem, vt dicit Bald. in l. vnica §. ne autem. col. 3. C. de cad. tol. Et an ipſa compaternitas poſsit per procuratorem contrahi ſcribit ample Angel. de Aretin. in §. illud inſtit. de nuptijs.

83. Quando quis ſe ſubmittit gratiæ, & miſericordiæ Principis per talia verba non videtur contuliſſe abſolutum arbitrium in ipſum Principem, ſed debet benigne tractari ab eo; quia verba debent intelligi ciuiliter. Ita dicit Ang. in l. ſi cui. ff. de ſerui. tit. generali allegat tex. Inn. in c. veniens extra de renunciatio. facit quod habetur in c. ſane eo. tit. Guido Papæ q. 495. Alexa. con. 70. colum. pen. in 1. vol.

84. Solus princeps concedit veniam ætatis, leg. prim. & ſecund. Cod. de his qui veniam ætatis impetrauerunt.

85. Ipſe ſolus princeps apponit decretum in arrogationibus. l. 2. ff. de adoptionibus.

86. Solus Princeps interponit decretum ſuper emancipatione infantis. l. iubemus. Cod. de emancipatione liberorum.

87. Solus Princeps poteſt facere ſtatuta ſuper lite pendente & non inferior. in authentica vt cum de appellatione cognoſcitur &c. in prin. colum. 8. notatur per canoniſtas in cap. ſi extra vt lit. pend.

88. Solus Princeps libere delegat merum & miſtum imperium. leg. vnic. in fin. Cod. qui pro ſua iuriſd. iud. dare, &c.

89. Principis potentia ſupplet omnem defectum ſolennitatis, text. eſt in leg. omnium, in princip. & ibi notatur per dominum meum Iaſ. poſt alios. Cod. de teſt. vide infra verſi. 124.

90 Ipſe ſolus deſignat inſulam deportatis à præſide. vt habetur in leg. illicitas. §. qui vniuerſas. ff. de offic. præſid.

91. Princeps ſolo verbo creare poteſt quem doctorem, vt dicit Angel. in leg. prim. Cod. de ſentent. paſſis. Ad iſtud propoſitum audi alias dominum meum & præceptorem meum dominum Iaſon. referentem ſe vidiſſe ſemel (cum fungeretur officio legationis apud Maximilian. electum in Imperatorem) quendam, qui voluit doctorari in medicina, ab ipſo Imperatore: & cum ipſi Imperatori præſentatus fuiſſet genibus flexis, ait illi Imperator Maximilianus, Eſto doctor in legib. quod audiens talis, dixit: Sereniſſ. Imperator, volo doctorari in medicina. Et ſtatim reſpondit idem Imperator, & in medicina. & ſic in vtroque ſcibili fuit doctor, & non ſine cauſa, quoniam tantum ſciebat de vno, ſicut de altero.

92. Quando Princeps aduocat ad ſe cauſam, nullus inferior iudex debet eſſe ita audax, vt ſe intromittat de illa cauſa. ita dicit Bald. in cap. vt noſtrum extr. de appellat. notatur per doctor. in cap. cum M. Ferrar. in fin. extra de conſt. Et quomodo, & qualiter debeat ad ſe aduocare cauſam, declarat Bald. poſt Innocent. in dict. cap. vt noſtrum & idem Bald. etiam de aduocatione cauſæ per cognitionem Principis in titul. de pac. iur. firmanda. §. ad hoc in tertia colum. de vſib. Feud. & Calcan. conſil. octauo, colum. duodecima. Dixi aliquid in commentariis noſtris ſuper conſuetudinib. ducat. Burg. in Rubr. Des iuſtices. circa finem ver. vnde quæri poſſet, &c. num. 98. & ſequen. & numer. 101. verſic. & ideo pro tertio & in dict. rubr. §. 5. gl. S' il n' à grace. verſicul. penultim. inci. additio.

93. Princeps contractui celebrato in magnum damnum ſui Principatus non tenetur ſtare. Ita dicit Alberi. in leg. prim. ff. de offic. procur. Cæſaris. & Baldus in cap. intellecto. extra de iureiur. & hic infra. dixi in 36. conſiderat. cuius initium eſt, docet Baldus in c. &c.

94. Si Princeps compellat aliquem, ad emendum bona alicuius, puta Sempronii: talis compulſio Principis excuſat emptorem à mala fide, ita quod poterit rem illam præſcribere, quantumcunque ſciat illam eſſe alienam: ita dicit Nicolaus de Neap. in leg. noniſſime. ver. quod enim & per illum textum. ff. quod falsò tutore

autore

autore gestum esse dicetur. Quod est notandum ad limitationem eorum, quæ habentur *in c.fin.extr.de præscriptio. & c.possessor.de reg.iur.lib.6.*

95. Licet inferior à principe non possit quem cogere ad pacem, seu concordiam, sed bene hortari, tamen princeps, quando partes diu litigauerunt, potest eas cogere ad pacem & concordiam. Primum dictum probatur *in l.furti.§.qui iussus. & ibi gloss.in verbo, cui iussus. ibi, Videtur tamen contra, quia nec Ordinarius potest iubere transigere, sed hortari. & ibi Bart.ff. de his qui notantur infamia.* secundum dictum probatur ex his, quæ decidit Panormitanus *in ca.cum inter R.seniorem.extra de electio.* & vide Corsetũ *de priuilegiis pacis.versiculo 59. incip.Rex seu princeps.*

96. Licet in criminalibus sententia debeat statim mandari executioni, *vt habetur in l.cum reis. C. de pœnis. cap.sicut.2.q.1.* tamen, si princeps ira seu furore ductus, ferret contra aliquem sententiam capitalem, non erit statim exequenda, sed differẽda per 30.dies. *Ita est text. multum singularis in l.si.vindicare. Cod.de pœnis. & dicit d.meus Iason in leg. puniri. Cod.si contra ius vel vtilitatem publicam.* Quod sanctus fecit hanc legem constitui, & fuit sanct. Ambrosi. & vide etiam gloss.vnicam *in cap. cum apud Thesaloniam.11.quæst.3.* vbi enumerat casus in quibus differtur executio sententiæ capitalis, quod etiam recenset Cæpolla *in suis cautelis cautela 1.dixi in commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgundiæ, titul.de iustices. §.5.in gl. S'il n'a grace. versic. sunt alii casus. cum tribus seq. numero 124.*

97. Solus princeps remouet Officialem, quem ipse probauit. *l.2.C.de agentibus in rebus. lib.12.* Item ipse princeps potest minuere numerum suorum Officiariorum, *vt dixi in d.cõmentariis nostris in ead. rubric. des iustices. ver. additio. aduerte, numer.97.vide infra, versic.189.*

98. Solus princeps prorogat bimestre aut trimestre tempus ad inueniendum pecuniam ad quam fisco quis tenetur. *l. in fraudem §.fiscalibus.in fin.ff. de iure fisci.*

99. Princeps est Patronus Ecclesiarum Cathedralium, & metropolitanarum & maiorum sui Regni. *notant Archidiaconus Præpositus, & Dominicus & Ioann. de Turrecre. in capit. lectis, 63. dist. Bald. in ca. quanto. de iudiciis in fine. Marti. Laudensis in tra. de Principibus art. 74. & Corsetus de potestate Regia. quæst.34.*

100. Promissio facta per principem sine causa præsumitur facta in dubio ex causa donationis: quia proprium principis est donare. *ca. 1. extra de donatio.* Quod tamen intellige, nisi ex tali præsumpta donatione enormiter læderetur, *vt notatur per Innocen. & Ioan. Andr. in capit.grandi. de supplen. negl. Prælatorum.* Qui autem in priuato habetur *in leg. 2. §.circa ff. de doli mali & metus exceptio. & in l. Titio. ff. de verb. obl. & per canonistas in capit. si cautio. extra de fide instrumentor.*

101. Persona ignominiosa non debet stare coram principe. *Ita dicit textus in l.2.§.ignominiæ.2.& ibi Angelus ff.de his qui notantur infamia.*

102. In hoc honorantur principes, & subditi tenentur eis iurare obedientiam. *gl. optima in l.non videntur data.§.qui iussu. & in l. velle non credetur.ff.de regul. iur. Mart. Laudensis in tractatu de principibus, artic.19.*

103. Princeps in hoc priuilegiatur, quod licet non appelletur, nisi de inferiori ad superiorem, *text.in authentica.de appellatio. & infra quæ tempora.§. illo videlicet. colla.4.* Tamen de ipso male informato ad eundem bene informandum de veritate licitum e[st] appellare. *leg. 1. in fine. C.de appel. Facit quod not. Bald. in fin. dicto tit.de relatio. Martinus Laudensis in d[icto] tra. 43. & Franciscus Lucanus de Parma in tra. de priuil[e]gio fisci priuileg.139.* Suppetit in hoc exemplum quo[d] refert Cœlius *libro antiquarum lectionum. 12. cap. 4[...]* dũ ait: *Machetas causam agebat apud Philippum: intend[ebat]is minus eis quam dicerentur, dormitabatq; interim. Mox* a[d]uersus Machetã pronunciauit. At ille vociferãs, & [...] indignitate intonans altius: prouoco, inquit. T[um] Philippus iam vigilantior, sed & commotior, & [...] serio: Ad quem obsecro te? Et Machetas. Ad te [...] quit, sed vigilantemque intendentemque. At is [...] citatior etiã & ad se amplius rediens cum audisset [in]iuria affectum Machetam, non rescidit quide[m] iudicium, sed iniunctam ipse exoluit mulctam. Fa[cit] quia à Papa male informato ad se ipsum bene info[r]matum bene appellatur, *cap. apostolicæ. & cap. [...] tiam 35.q.9.cum apud. 11. 4.c. tum ex literis. de in integrum resti. extra.* Et peccaret Papa, si talem appellatione[m] non admitteret, iustitiam enim denegaret, *ad [...] notatur per doct. in consultationibus. de officio delega. Car[...]dinalis clementi. pastoralis. de re iudicata.*

104. Epistola missa per principem habet vim leg[is] in omnibus causis, *text. & ibi Angel. in leg. item [...] unt. §. pen. ff. de petitio. hæred. Quod dictum Angeli [de]claratur per notata in l. 2. C. de legibus. & in l. nemo. C[...] de sent. & interlo. omn. iudicum. Mart. Laudensis in d.tra[...] art.58.*

105. Licet Imperator aut alius princeps non reco[-] gnoscens superiorem, non habeat ordinem, p[o]test tamen officium subdiaconatus Episcopo m[i]nistrando exercere *gloss. vlt. in cap. Valentinian[...] 63. distinct. Martinus Laudensis, artic. 83. dicti tract[a]tus.*

106. Contractui roborato per iuramentum [...] minis princi pis non potest contrauenire sine incu[r]sione infamiæ, *text. in l. si quis maior. §. fin. C. de trans[...] act.*

107. Pro principe præsumitur, quod est bonus & iustus: proinde rescripta eius sunt secundum iusti[ti]am intelligenda. *Bald. in l.1.ff. de constitutionibus pr[in]cipum.* Ideo voluntas principis in dubio præsumi[tur] esse talis, qualis esse debet de iure, *vt not. Bald. in [...] ex facto in 4. notabili. ff. de vulg. & pup. & c. licet. in [...] rigendis. de officio ordinarii, & in præludiis feudorum, [...] 14. colum. & in leg. omnes populi. colum. 16. ff. de iust. [&] iu.* Imo plus etiam si princeps scribat cum clau[su]la motu proprio, eius intentio non præsumitur [...] quod aliquis grauetur vel iniuriam patiatur, *secun[-] dum Bald. in cap. ad aures. de rescr. Panor. in cap. 1. colum. 13. de re iud. canonistæ in cap. causam. secundo de testibus.* Imo ad hoc fortius dicit gloss. solennis, quę est ter[-] in ordine *in c.partus. 23.q.* quod verba in rescriptis p[o]sita debemus conformare æquitati, licet etiam ver[-] ba non patiantur, & ibi plura ad hoc iura adducun[-] tur. *sequitur Old. consi. 208. [...]i. quæstio est per priuileg[...] um. & c. ad fin. ita d. meus Ias. in l. iustitia colum. 1. ff. de iust. & iu. & idem in l. causas. colum. 2. C. de transact. & in l. [...] col. 5. de consti. Principum.* Et quod in principe præsu[-] matur iusta causa, vide ample Curtium *consi. 20. & [...] quomodo illud intelligatur in col. 3. & consi. 49. in 19. 20. & 21. col.* Vbi scribit an contrarium probari possit, & quod in principe presumatur iustitia seu iusta cau[-] sa, vide Hippol. de Marsil. *sing. suo 6.* quod limit[...]

nisi rescribat ad postulationem partis. Quia magis præsumitur ad importunitatem postulantis: ita intelligit prædicta quando rescribit generaliter, vel motu proprio. Et talis præsumitur intentio Principis, qualis legis & rationis naturalis. *Bald. in c.1. in tit. apud quem, vel quos controuersia feudi debet dici, seu definiatur.* refert Cœlius *in li. antiquarum lect.12.c.46. in fi.* Antigoni illud memorabile. Nam asserente, quædã esse Regibus honesta omnia & iusta: per Iouem, inquit, sed barbaris, Nobis vero, ea modo honesta, quæ honesta, & iusta, quæ iusta: & illud possumus, quod de iure possumus. *ca. aliud.* 11. *quæst.1. &c. facit 22. quæst.2.* Nec enim quis dicitur posse, quod honeste non potest, & salua dignitate. *text. in leg. nepos Proculo. ff. de verb. & rer. sig.*

107. Portæ & muri ciuitatum seu municipiorum habitari non possunt sine permissione Principis. *Tex. est in l. fin. ff. ne quid in loco sacro fiat. refert Mart. Laudensis in tra. de* Principib. *artic.251.*

109. Prædia Principis data in emphyteusim non soluunt extraordinarias Præstationes seu superindicta. *tex. in leg. priuatæ. & ibi gl.1. C. de excusat. munerum, lib.10. Quod dicit Mart.* Laudensis *in tractatu de fisco. art. 9. esse notandum. vide infra. ver.193.*

110. Licet ad interrumpẽdam præscriptionem requiratur saltem citatio partis, *vt habetur in l. cum notissimi. in princ. & ibi gl. in verbo, saltem. C. de præsc. triginta vel quadraginta annorum,* tamen hoc fallit in Principe, in quo sola sua protestatio interrumpit præscriptionem. *notatur per canonistas in cap. nihil prodest. extra de* Præscript. *Martinus* Laudensis *in tractat. de princip. artic.141.*

111. Licet testimonium vnius notarij sit præstantius quam alterius qui non esset notarius, *vt notat* Bald. *in auth. Sed cum testator. circa. 3. col. C. ad legem* Falci. tamen testimonium Principis plus valeret, dummodo non ageret de facto suo. *Ita dicit And. de Isernia in ca. sancimus. tit. quo tempore miles in vsib. feud. & post eum ita tenet Iacobinus de S. Georgio in suo tract. feudorum, in verb. Princeps, in 38. specialitate, Et* Mart. Lauden. *in tractatu de Principib. artic.469.*

112. Licet coram inferiore à Principe non sufficiat facere solam narrationem facti in libello, sed sit opus conclusione, *vt notant omnes doctor. in le. edita. C. de edendo:* tamen coram Principe sola facti narratio sine conclusione sufficit. *Ita dicit Ang. in l. omnium. in prin. C. de testament.*

113. Supplicatione Principi porrecta, & oblata si obtineatur rescriptum, habetur ac si lis contestata fuisset: vt habetur *in l. 1. & 2. ca. quando libellus* Principi *datus. &c.* & ibi do. meus Iason dicit illud tantum habere locum in Principe non recognoscente superiorem.

114. Quando Princeps vẽdit aliquam rem, emptor illius est statim securus, nec ab ipso aut alio potest res ipsa euinci. Sed Dominus rei venditæ infra quadriennium habet regressum contra principem seu fiscum. *l. bene a Zenone. & l. omnes. C. de quadrien. præscr.* quam tamen legem limitat septem limitationibus Iacobinus de S. Georgio *in suo tractatu de feudis in verb.* Princeps. *in quarta specialitate* Principis, & vide etiam limitationes ad illam legem *per* Fel. *in c. cum olim. col.3. de sen. & re iudica. & per eundem* Fel. *in c. quæ in ecclesiarum. col. 23. extra de constitutionibus.*

115. Licet partes de iure possint renunciare ferijs, tamen si feriæ sint introductæ in fauorem Principis, puta propter victoriam contra hostes, vel quia sit sibi natus filius, non possunt partes renunciare. *gloss. in verbo, ob necessitates, id est cle. sæpe. de ver. sig. ita refert Martin. Laudensis in dicto suo tract. de* Principibus *artic. 319.* Ideo videtur quod illa die, quo (vt plurimum fit) apud nos ex ordinatione, & mandato Principis fiunt processiones generales (vt ita loquar) seu pompæ pro victoria Principis, vel, pro orando pro ipso, non possunt partes etiam de eorum consensu facere actus iurisdictionales.

116. Principes in hoc etiam honorantur, quod eis obuiam iri debet, expectandus est in ciuitatibus cum iucunda receptione: & debet honorari in sua receptione. Nam tota ciuitas Hierusalem exijt obuiam Iesu, sciderunt que ramos de arboribus dicentes, & clamantes: Osanna, benedictus, qui venit in nomine Domini, vt scribitur *Matth.*21. *Marci* 11. *Luc.*19. *& Io.12.* Et die qua ingreditur, debent milites adesse barba tonsa, & veste pulcherrima, & decora 2. *Reg.* 19. in medio, teste Vincentio Cigault *in tract. suo de bello Italico. in 4. regali ver. viuamus.* Et dixi *in commento nostro super consuetud. ducatus* Burgund. *titul. des iustices artic. 4. in gloss. 1. versic. additio. item etiam adde.* Et, quod obuiandum sit Principi etiam cum psalterio, tympano, tibia, & cithara, clamando, *viuat Rex,* & munera sint offerenda, scribitur clare de Saule 1. *Reg.*10.*ca.*

117. Magis est obediendum Principi, quam patri. Quia princeps est anima Reipublicæ, & sic patriæ, cui potius parere debet filius quam patri, *vt ample dicit Alber. de* Rosate *in leg. veluti ff. de iustitia & iure. & aliquid vide per dom. meum* Iason. *in leg. 1. §. fin. ff. eod. tit.*

118. Si potens opprimit aliquem, oppressus debet recurrere ad principem, *vt dicit Cyn. in leg. absentem. C. de accus. & refert* Mart. *Laudensis in suo tract. de principibus art.*404. Hinc pro tuitione subditorum principes habent suas saluas guardias, quæ impetrantur à principibus ab his, qui timent lædi, & offendi in corpore, vel in bonis. De quibus scripsi *in sæpe alleg. nostro commento in rubr. des iustices. circa fin. ver. secundus est. ibi,* Et *ideo, pro tertio.* vbi scripsi, quomodo ista saluaguardia principis est in tantum priuilegiata, quod trahit ad se totam causam, & vide *infra ver.*169. & plenius, *ver.*195.

Et talis securitas alteri, de tribus modis, cõceditur. vno modo, per personæ publicæ adhibitionem, *art. l. 2. & fin. C. de erogatio. militaris annonæ.*

Secundo modo, per tituli appositionem, id est per signa, aut flores lilij, vni palo vel arbori affixos, *vt toto titulo, vt nemo priuatus titulos prædiis. C. faciunt notata per* Bart. *in leg. sanctum. ff. de rerum diuisione.*

Tertio modo, per promissionem & iuramentum, quod nil mali faciet ei, qui timet sibi de illo. *l. præsenti. ibi, de sua conscientia. C. de his qui ad eccles. confugiunt. in auth. de monachis. § si vero intra triennium. ibi, debere iurare quod nihil mali faciet.* & hoc fit per traditionem byrreti, nasitergij, aut alterius rei similis, in manu eius à quo timentur verbera, aut iniuriæ huiusmodi: tamen traditio non obseruatur apud nos, sed hoc fit præhabito iuramento, per iudicem ab eo (qui dicit sibi timere) quod illum timeat, atque timet: & tunc à iudice præcipietur sibi sub pœna asardi, seu mortis: aut arbitraria, secundum communem vsum, & obseruantiam diuersorum magistratuum, & etiam locorum, ne illi habeat de cætero iniuriari verbo, neque facto: *prout etiam recitat* Iacobus Bonaudi *in suo panegyrico impresso, post opus* Ioannis de Terrarubea.

119. Principes honorantur à suis vasallis & subditis,

maxime in quatuor casibus, in quib. Princeps habet ius indicendi suos vasallos, vltra casus supra positos, vt dicit Spec. *in tit. de feudis.* §. *quoniam ver. & no. quod vasalli committunt, &c. in antep. col.* vbi primo scribit, quod tenentur conferre pro exercitu imperatoris (hoc est cum Dominus vocatur per Regem aut imperatorem ad bellum) secundũ qualitatem & quantitatem rei feudalis, quam à Principe tenent, & recognoscunt. Alia scripsi *in commentariis nostris super consuet. ducatus Burg. tit. des iustices. art. 4. in glo. 1.* & vide Guil. Bened. *in sua rep. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam in 4. decis. nu. 554. extra de testamentis.* & *in dicta decisione* inserit quomodo taliæ imponi possint per Principes.

Sed quia, *vt dicit Spec. in loco ante alleg.* Vasalli tenentur etiam pro redemptione Domini ab hostibus capti: Iuxta hoc quæri posset, an Christianissimus Rex noster Franciscus, pro sua redemptione, aut suorum filiorum nunc obsidum, pro redemptione eorum Patris, possit indicere subsidium in Ecclesiasticos, & Nobiles sui Regni? Quo ad Ecclesiasticos, expeditum est à nobis *dictis commentariis, in loco supra allegato.*

Sed quo ad nobiles, videndum esset, an Princeps possit etiam eis indicere subsidium pro prædicta redemptione, prout hoc anno domini 1527. fecit. Sed reuocatum fuit in dubium, an potuerit: & multi dicebant, quod non, eo quia nobilitas præbet immunitatem, & excusationem à muneribus, collectis, talijs, indictis, seu muneribus, *vt tenet And. de Isernia. in tit. quæ sunt* Regalia. *in verbo & plaustorum, nauium præstationem. col. 2. Iacobinus de S. Georg. in tract. suo feudorum, col. pen. in princ.* Imo licet immunis alias à collectis, & talijs non excusetur tempore belli & necessitatis. *vt dicit do. meus Ias. in l. si ex toto. in prin. colum. 2. & se. ff. de leg. 1.*

Nobiles tamen excusantur, etiam tempore belli, cum seruire debeant personaliter in bello, & non debent duplici onere grauari, pro eadem re, *argumento l. Titia cum Testamento.* §. *qui inuita ff. de leg. 2. l. nauis.* §. *cum autem.* & §. *quid ergo. ff. ad l. Rhodiam de iact. & leg. pen. ff. de dote prælegata.* Ita, quod Nobiles, & vasalli non debent etiam tempore guerræ, subuenire Domino de pecunia, *ita tenet Ioan. de Anania in consi. suo 7. incipi. visis & ponderatis his, quæ narrantur in themate colum. 3. per tex. in tit. si de feudo defuncti contentio sit inter Dominum, & agnatos vasalli.* §. *licet in 2. responso.* Et est bona ratio, quia isto casu militat ratio duplicis grauaminis, cum eo tempore, & casu Domino seruire tenentur in persona sua. Limitat tamen illud dictum suum Io. de Ana. in vno casu, puta, si est magna necessitas, vel Dominus sit in euidenti periculo propter bellum, & vasallus sit diues, tunc tenetur subuenire Domino de pecunia: *ita dicit teneri, & concludi per Iacob. Ardizo in summa feud. tit. quomodo neglig. feud. perda.* §. *item quæritur. ver. item quæro. refert & sequitur Dominus meus Ias. in d. l. si ex toto, in princ. coll. pen. in fin. ff. de legat.*

Ex his videtur cõcludendum, quod nobiles Franciæ non potuerunt indici pro subsidio redemptione Regis, aut suorum filiorum. Sed si nondum factum esset, consulerem, quod non fieret: sed ex quo factum est, opinor non esse erratum in hoc, & quod Nobiles non possunt conqueri.

Cum primo ad tollendam consuetudinem quam possunt allegare in his, obstat id, quod tempore Ioannis Regis Franciæ, captiui in Anglia factum fuit, cum esset quæstio de eius redemptione: quoniam conclusum fuit in parlamento Parisiensi (vbi Carolus Dalphinus Franciæ, Primores Regni, & plures alij conuocati erãt) quod etiam Nobiles collectarentur & indicerentur, etiam pro eorum parte: vt recitat Gaguin. *in Chronicis Franciæ libro 19. cap. 1.* cum ait: *Hic nobis* (inquiũt) *optima factu visa sunt, si a clero atq; nobilitate decima, & semis omnium prouentuum anni vnius exigatur,* & reliqua. Quæ sententia confirmata est, vt tandem patet in his descriptis dum ait: De subsidio quidem pecuniario, atque militum copijs (ita vt supra memoraui) sancitum est. Et idem etiam refert ibi post longa verba, vt Clerus decimam, Nobilitas ex centum librarum annuo prouentu solidos centum penderet, &c. Imo ipse Ioan. ante eius captiuitatem, subsidium in tota Gallia acceperat: vti dem refert *in princ. dict. c. 1. fol. 1.* vbi inquit: Nec fuit quispiam in omni Franciç Regno annuum, vel ex suis operis, vel prouentibus, censum percipiens, qui cogendo stipendio non contribueret.

Etiam vt ante dictum est, istud est de iure, quod Dominus potest vasallos suos collectizare, etiam Nobiles, & tenentes in feudum ab eo, quando vrget magna necessitas, & talis, quæ non posset supportari per alios subditos: puta quando est ita magna pecuniarum summa imponenda, & contribuenda, quod possidentes allodialia, & bona iuralia, non possent (aut non sine maximo discrimine, & scandalo) in totum supportare onus, tunc etiam licitum est imponere, & indicere bona feudalia, vt satis probantur ante dicta.

Maxime pro illo anno, in quo non seruiunt personaliter, nec prçliantur pro Principe, & Republica, vt hoc anno, & à pluribus annis retroactis, nullum seruitium præstiterunt Regi nostro nobiles Franciæ (saltem sumptibus eorum) Quoniam licet multi prælia sequantur, & in diuersis locis, non tamen hæc agunt vt coacti ratione feudi, & tanquam vasalli, sed tanquam stipendiati à Rege prout & sunt plures alij extranei.

Faciunt & plura alia quæ adduci possent pro hac parte descripta per Luc. de Penn. *in l. fin. C. de manci. piis & colonis patrimon. lib. 11.* vbi probat, quod tamdiu durat priuilegium, quamdiu durat in priuilegato illud, propter quod priuilegium est indultum.

Et certum est, quamuis Nobiles Franciæ, in maiori parte habentes altam iustitiam, habeant iura indicendi, in quatuor casibus suos subditos: hoc tamen non est de iure, sed ex consuetudine immemoriali, & præscripta, & per superiorem tolerata, & approbata ex priuilegio ipsius Principis: & cum talia habeat ex priuilegio Principis, qui ea potius sibi reseruare debuisset, & non concedere inferioribus: ideo non debeant ægre ferre nobiles, si semel casus aliquis, ex quatuor prædictis Principi euenerit, ad eidem succurrendum contribuent, prout ipsi tenentur, vt tenet Specul. in casu præallegato, qui loquitur de vasallis, & non de alijs. Vide quæ dic *infra in 8. par. in 48. consid. cuius initium est, nobilitas hoc honoratur, &c.*

120. Nulla lex potest coarctare curias Principum quo ad ferias, quin posint quolibet tẽpore ius reddere. *secundum Spec. tit. de feriis.* §. *1. circa fin. ver. item nota & pro hoc alleg. leg. præsenti in princ. ibi præsentanea constituta. C. de his qui ad ecclesiam confugiunt.* Et per hoc infert, quod valet consuetudo curiæ Regis Franciæ, vt tempore parlamentorum omnibus diebus etiam feriatis reddatur ius: maxime venientibus longi

longinquis partibus vt citius expediantur. Et ita refert, & ſequitur Mart. Lau. *in tractat. de principibus artic.* 44. quod tamen intelligerem quoties vſus, ſeu caſus exegerit, vt vtar verbis dictæ leg. *præſenti.* vide ante *verſic.* 42.

121. Præfertur Princeps in emptione metallorum. *l.* 1. *C. de metallis. li.* 11. *dixi in commentariis noſtris in conſuetud. ducatus* Burgun. *tit. de retraictz. in rubr.*

122. Princeps poteſt mandare ſuo officiali, vt ſic iudicet vel pronunciet, vt dicit Bal: *in l.* 1. *in vlt. C. quomodo & quando iudex.* dicit tamen Martin. Laud. *in d. tract. art.* 405. quod Princeps cauere debet, ne quid iniuſtum mandet, pro quo allegat *c.* 1. *de re iud. lib.* 6.

123. Ad ſolum Principem ſpectat creare Comites palatinos cum poteſtate, quod poſſint legitimare illegitimos, & creare tabelliones. *ita dicit* Bald. *in l. reſcripta. C. de precibus imperator. offerendis.*

124. Vbi eſt Princeps, non præſumitur dolus. Bar. *in ſimili in l.* 1. *C. de prædiis decurionum, ſeu curialium. li.* 11. vbi dicit, quod vbi eſt interpoſitum Iudicis decretum, ibi præſumitur dolum abeſſe. Bald. *in l. reſc. C. de prec. imp. offeren. alleg. l. probatorias. C. de diuerſis offic. lib.* 12. vbi gl. *in ver. dolus.* vbi expreſſe notat, quod nullus dolus poteſt committi cum principe, nec ambitio. *alleg. l.* 1. *ff. ad legem Iul. de ambitu.* nec deficere ſolennitas. *l. omnium. in princ. C. de teſtament.* dixi hic ante *verſ.* 89.

125. Vbi eſt Princeps ibi eſt ſecuritas, & nulla formido, niſi vana, quæ non patrocinatur formidoloſa. *Iſta ſunt verba Bal. in l.* 1. *C. de his, qui per metum iudicis non appellauerunt.*

Hinc videmus palatia principum importare talem ſecuritatem, vt offendentes aliquem in illis capitaliter puniantur: & iſtud obſeruatur in omnibus palatijs, etiam ſummi pontificis, qui tamen, præ alijs miſericordia vti debet. Et vidi Bononiæ tempore Iulij Papæ, cum exercitus Chriſtianiſſimi Regis Francorum Ludouici XII. capta Bononia, & dicto Iulio libere reſtituta, receſſiſſet: ibi plures Galli remorati ſunt pro obtinendis certis diſpenſationibus conceſſis per ipſum Iulium in recompenſam ſeruitiorum. Et ipſe ibi remanſi à feſto S. Martini hyemalis, ad Epiphaniam Domini ſubſequentem, in proſecutione Cardinalatus Domini Ludouici Damboiſe, fratris germani, illuſtris Domini, Domini Caroli Ambaſiaci Magni magiſtri Franciæ locum tenentis generalis in Italia, pro ipſo Rege Ludouico, cuius eram tunc auditor ſeu magiſter requeſtarum: & hac occaſione, facilis acceſſus mihi patebat ad ipſum Iulium. Et inter alios, cum remanſiſſet ibi quidã Gallus, ex comitiua Domini de la Pallicæ, qui alapam dederat cuidam in Palatio Papæ, & ſtatim fuit captus à birrerijs, & ductus ad Præpoſitum, qui ex mandato Papæ illum furca ſuſpendi facere volebat, & niſi pro certo cito ad Papam accurriſſem, pro obtinẽda eius gratia, ſuſpenſus fuiſſet ſolum pro illa alapa, eo quia dicebat in ſuo Palatio omnem ſecuritatem debere eſſe.

Et non ſolum Palatium tali gaudet priuilegio, ſed etiam confinia Palatij, vt per plura tenet & comprobat Alber. *in l. præſenti. C. de his qui ad Eccleſiam confugiunt.* vbi dicit ita communiter obſeruari. Ex quo infero, quemadmodum nemo poteſt portare arma ad Palatium Principis. *Textus in tit. de pace tenenda.* §. *ſi quis ruſticus.* in ſententia nec in confinib. Palatij, ſeu in portis, & prope. Et ita iudicauerunt Domini de Parlamento Pariſienſi, contra quendam tonſorem, & alios qui contra Grauille Admirallum Franciæ arma portauerant in exitu Palatij Pariſienſis, ex quo condemnati fuerunt ad emendam honorabilem & banniti.

126. Solus Princeps poteſt remiſſionem pœnæ facere poſt ſententiam diffinitiuam, *vt dicit* Bald. *in c. at ſi clerici. de iudiciis. facit lex* 1. §. *vltimo. ff. de quæſt.* Vide hic ante *verſic.* 46. poteſt etiam ſolus dare licentiam tollendi corpora condemnatorum à forcis, *vt dixi in commentariis noſtris ſuper conſuetudine ducatus Burgund. tit. Des iuſtices, artic.* 5. *in gloſſ. du principe. ver.* 1. *in fine.*

127. Adſiſtentes Principi conſequuntur & dignitatem, & nobilitatem, & immunitatem, vt infra dicitur *in proxima parte, circa finem*, vbi multa priuilegia curialium ſeu aulicorum deſcribuntur. & *in* 8. *par. in* 19. *conſid. cuius initinm eſt: Adhærentes lateri Principis. &c.* & per Franciſcum de Parma, *in ſuo tract. de priuileg.* 139. Vbi inter cætera dicit, quod ratione excellentiæ Principis medicus Principis dicitur fungi dignitate Principis, qui etiam æquiparatur comiti. *leg.* 1. *C. de comitib. & archiatris. lib.* 12. Cum alias eſſe medicum, non ſit dignitas, cum interdum obſtetrici ęquiparetur. *tex. in l. ſi duob.* §. *fin autem. C. communia de legat. & in c. fin. in gl. ſecunda.* 14. *q.* 5. Et ibi ipſe Franciſcus, cubiculatus Principum curialibus & negotiatoribus, qui propter excellentiam Principis immunitatem conſequuntur, de quibus *in d. proxima parte* dixi.

128. Cum Princeps ex certa ſcientia poſſet tollere omnia pedagia Nobilibus, quæ acquiſiuerunt ex cõſuetudine: quia poteſt derogare cuilibet conſuetudini cum clauſula, *ex certa ſcientia*: multo magis poſſet illa moderari, & taxare, propter immoderatas extorſiones, quæ fiunt. *Iſta ſunt verba Bal. in c. fin. in vlt. char. extra de conſuetudine.* Et ex hac vltima ratione, dicerem Vnum, quod multum laudarem, ſi fieret à Principe (quod facere poſſet) vt infinitas paruas iuriſdictiones quas habent plures domicelli reuocaret: cum optime faceret, propter infinitas, & immoderatas extorſiones, nec dicam cruciationes, quæ exercentur per huiuſmodi domicellos, tales iuriſdictiones habentes erga ſuos ſubditos, in exigendis & emendis, ſeu multis ex paruis, & minimis rebus: Quod an fieri poſſit, dixi *in commentariis noſtris ſuper conſuet. ducat.* Burgun. *in tit. des iuſtices. cri. verſ. vnde nemo. n.* 94.

129. Rex poteſt dare filijs ſuis etiam non emancipatis propter authoritatem Regiam. *Bal. in c.* 1. §. *item ſacramenta. in tit. de pace iuramento firmanda.* Et ſic *le.* 2. *C. de inoffic. don.* non habet locum in Principe. *Corſe. de poteſtate* Regia. *q.* 6.

130. Proditorem Principis reuelare & manifeſtare debemus. *l. Metrodorum. ff. de pœnis.* Andreas *de Iſernia in ca.* 1. §. *præterea ſi vaſallus, per illum tex. in ti. quæ fuit prima cauſa beneficii amitten. Iſtud ſatis ample declaratur per* Bar. *in l. vtrum. ff. ad leg.* Cor. *de ſica. & per* Fal. *in c.* 1. *de offic.. de l. vbi ample* Pan. *in c.* 1. *de reſt. ſpol. &* Paulum *de* Caſt. *in l. fin.* C. *de inſt. & ſubſt. ſub conditione factis. vbi tenet opi.* Bar. *in d. l. vtrum.*

131. Princeps habet hoc priuilegium, vt permutationem facere poſſit cum Eccleſia de rebus immobilib. Eccleſiæ, licet non ſit nec intendatur vtilitas Eccleſiæ, dummodo non intendatur præiudicium, *ca.* 1. *de rer. perm. in* 6. & in alijs ſecus: quia in quocunq; cõtractu cum Eccleſia celebrato attenditur vtilitas Eccleſiæ, alias non valet. *c. tua. extra de his, quæ fiunt à Prælat. &c. Ita dicit Ant. de* But. *in d. cap.* 1. *quem refert Mart. Laudenſis in d. tractatu de principibus. art.* 546.

132. Solus Princeps poteſt apponere clauſulam de

plenitudine potestatis. Bald. in commento suo super tractatu de pace Constantiæ. §. vasalli nostri, in verb. libellariæ. circa fin. Et ex hoc infertur, quod licet ipse princeps creauerit comitem Palatinum cum potestate, quod possit legitimare illegitimos: Tamen ille Comes Palatinus non posit legitimare in præiudicium filiorum legitimorum, nec aliorum quibus esset iam ius quæsitum, quia est speciale priuilegium principis, vt de plenitudine potestatis posit ius vnius auferre, & dare alteri. dixi supra verb. 53. & tenet Bald. in procœmio decret. colum. 2. in medio & hanc potestatem in dubio non intelligitur transtulisse in Comitem palatinum. Oporteret ergo, quod specialiter fieret mentio in concessione de tali potestate, ita dicit notabiliter Bald. in leg. 2. colum. mihi 6. ver. Item nota, quod si Papa, &c. C. de serui. & aqua. & istud refert, & sequitur Iacobus de sancto Georg. in d. tractat. suo de feudis, in 48. specialitate. Et quid sit plenitudo potestatis, & quod tamen à Deo concedatur, vide Bald. in loco ante alle.

133. Princeps non subijcitur alicui necessitati. c. 2. de arbitr. libr. 6. & per Alexandr. consi. 80. incip. viso, & diligenter animaduerso. colum. 9. in 1. volu. & consi. 12. cuius initium est, diligenter visis. in 2. volu. dom. meus Ias. in leg. nemo potest. col. 8. ff. de lega. 1. Et Franciscus Curtius in consi. suo 2. in ca. vasallus habens castra. col. 1. ideo dicit Bald. in l. 2. C. de seru. & aqua. colu. 6. ver. item nota. ibi, dicitur enim tribus modis aliquid liberum, quod in principe est sedes libertatis, & quod potest præferre æquum magis æquo, & minus bonum maiori bono: quod probat Franciscus Curtius senior consi. 49. cuius initium est, recolendæ memoriæ. col. 12.

134. Princeps potest ferre sententiam non conformem libello, vt dicit Bar. in l. Aemilius. circa fin. ff. de minorib. 25. annis. & ibi reddit rationem dicens, quod Imperator, vt finem litibus imponat, potest hoc facere veritate inspecta potius, quam rigorositate, & idem tenet Ale. in l. vinum. col. vlt. ff. si cer. petatur.

135. Princeps potest tollere leges positiuas, quia non subijcitur illis, sed illæ sibi. c. 2. extra de conces. præb. Ale. consi. suo 2. colu. 5. ver. comprobatur. in 1. vol. Ideo dicit Bal. in tit. de alienatione feudi. quod Deus subiecit principi leges, & nulla lex eius celsitudini imponi potest, de quo per Fel. in c. 1. colum. 7. ver. 4. lim. extra de const. Curtius consi. 49. in 9. colu. & vide supra ver. 62. & per Bal. in procœmio Gregoriano. in 2. col. ver. & adde quod notatur in procœmio sexti.

136. Princeps potest esse iudex in causa propria, sed non inferior qui recognoscit superiorem. l. proxime. ff. de his quæ in test. delen. l. & hoc Tyberius Cæsar. ff. de hær. inst. optimus, & clarus text. in ca. nunc autem. 12. d. notatur per Inno. in ca. cum venisset post gloss. extra de iudiciis. & ibi ample per Barb. Et quod Princeps non recognoscens superiorem, possit, notatur per Bald. in c. 1. in tit. de inuestitura in maritum facta. & in l. fin. ff. de rer. diuis. & per Bald. in leg. vnica. C. ne quis in sua causa iudicet. & de materia vide Fel. in c. 1. col. 4. in 2. notat. de proba. Ale. & post eum do. meus Ias. in l. qui iurisdictioni præest. ff. de iurisd. omnium iud. Alex. consil. 1. colu. 4. in 5. vol. & consil. 24. in 2. vol. Ant. de Prato veteri in consiliis Barbatiæ. in si. 1. vol.

127. Princeps potest rescindere sententiam, quæ transiuit in rem iudicatam, vt tenet Pano. in cap. qualiter, & quando. col. 2. extra de accus. duntamen dicat, non obstante tali sententia, vt dicit gloss. vnica in leg. fin. C. sententiam rescindi non posse. notatur in cap. nonnulli. in §. 1. in verbo fecerint. extra de rescr. &, vt dicit Angelus in l. 1. C. de sententiam passis, potest vnico verbo sententias inferiorum cassare.

138. Princeps potest exigere iuramentum fidelitatis ab Episcopis tenentibus feuda ab eo. cap. verum. extra de foro comp. notat Panor. in capit. veniens extra de accusat. Corsetus de potestate Regia. quæst. 54. & Ioan. Ferrault in priuil. Regni Francorum. in 10. priuil. Quomodo autem personæ Ecclesiasticę tenentur ad fidelitatem, obedientiam, & reuerentiam Principi seculari: & an possint, & quomodo, committere crimen læsæ maiestatis in eum, & puniri possint, scribunt ample Io. de Terrarubea, in suo libro de vinea Ecclesiæ, & ibi Glossator in 5. art. tertii tractatus, vbi ponuntur 18. conclus.

139. Licet in contractibus regulariter non habeat locum Ius accrescendi. l. si mihi, & Titio. ff. de ver. oblig. In donatione tamen, facta à supremo Principe habet locum ius accrescendi. leg. vnica. C. si liberalitatis imperialis socius sine hærede decesserit lib. 10. Cynus in l. vnica. C. quando non petentium partes, &c. & M. Laudensis in tract. de Principibus, art. 297. vbi dicit quod ius accrescendi, habet locum in iurisdictione ordinaria nó delegata, vt dicit Bal. in d. l. vnica. C. quando non petent. Et in hoc articulo, Iacobinus de S. Georg. in tract. de feudis. in verbo, Principis. in 51. specialitate disputat, numquid hoc procedat in feudo cócesso à Principe duobus in eodem instrumento, & coniunctim: & concludit, quod sic.

140. Princeps transfert dominium sine traditione, quia non subijcitur legibus exigentibus traditionem: vt dicit Ang. in l. officium. ff. de rei ven. Alex. consi. 3. in c. ex his. col. pen. in 5. vol. domin. meus Ias. in l. traditionibus. C. de pactis. Purpuratus in l. imperium. num. 84. ff. de iuri. omnium iudicum.

141. Ex præcedenti articulo infero, quod si princeps donat vel vendit rem duobus diuerso tempore, & si secundo emptori seu donatorio rem tradidit, tamen primus, cui res non fuit tradita, erit potior: & ita limitatur l. quoties C. de rei ven. non habere locum in principe, prout eam sic limitat do. meus Ias. in d. l. quoties. col. 8. Ludouicus Ro. consi. 288. in ca. circa præmissum dubium. & hoc est, quia prima concessio principis est præferenda secundæ, etiam facta cum clausula motu proprio, nisi clausula, non obstante concessione alteri facta: vt dicit Bar. in l. 1. C. de locatione prædiorum ciuilium, vel fiscalium. li. 11. Faciunt & plura alia, quæ adducit ad istud propositum Iacobinus de S. Georgio in suo tract. de feudis. in verbo, princeps. in sua 8. decimaspecialitate, vbi adducit ad istud propositum 8. decisiones. Sed cum eo conclude quod istud est verum in priuilegijs per eum concessis: sed in contractibus præsumitur contrahere de iure communi, nisi expresse dicatur, quod intendit transferre dominium, sine traditione: quod facere potest lex: vt in l. si §. pen. & ibi gl. in ver. sine, & in verbo, donata. C. de sacrosanctis eccles.

142. Princeps potest retrahere ab Episcopatu Episcopum promotum ad Episcopatum per simoniam, prout etiamsi commisisset crimen læsæ maiestatis, vt videtur esse text. in leg. si quenqnam. C. de episcop. & cleric.

143. Causa spiritualis potest committi principi per summum pontificem, licet princeps sit laicus: vt in c. præter. §. verum. in gl. dacib. in fi. 32. d. & in c. valde in gl. præcipimus 94. d. & c. bene quidem. 96. dist. & in c. Mennam in verbo, arbitr. 2. q. 4. & in c. decernimus. in verbo, non præsumant. & ibi doct. extra de iudiciis. Dixi in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgund. titul. Des iustices artic. 5. in gloss. S'il n'a grace. ver. fallit ista regula. num. 48. & eod. tit. artic. 4. in gloss. surses hommes. ver. nunquid

nunquid autem.circa fin.Ioannes de Selua in tract.suo de beneficio,in part.2.q.3.col.5.& in ead.par. q. 23.vbi ample, & in ea.part.quæst.19.col.2.

144. Omnis contractus celebratus cum Principe habet naturam bonæ fidei contractuum : *Ita dicit Bald.in suo commento super tractatu pacis Constantiæ. §. sententiæ quoq;.versi.qua vero,in dicto verbo, Curtius,consil. 49.in 73. colum.*

145. Quando seruitium debet fieri personæ Principis non debet fieri per substitutum : *Bald.in cap.1.§. mutus.col.fin.in 1.Episcopum,vel Abbatem,in vsi.feudorum.* nisi de voluntate Principis. *l.si quis ex corpore.C de murilegul.libro* 11.

146. Donatio facta priuato in principem non indiget insinuatione. *tex. in authent. item C. de don. & in auth. vt non fiant pignorationes. §. 2. alias §. aliud quoque vnde sumitur colum. 5.*

147. Supremus Princeps de potestatis plenitudine potest auferre feudum vasallo, si tamen ita faciat, tenetur ei ad interesse : & ideo si Papa auferat beneficium alicui, sine causa, debet ei prouidere de alio cum simili beneficio.Ita dicit Bald.*in cap.1. in c.ad hoc, & est sub titu.de allodiis, in vlti. qu.*sed ipse Bald. posuit sub tit.*de pace iuramento firmanda, & seruanda ,in vsibus feudorum.*& idem Bald. *in c. 1. §. cum autem,super verbo, cambium.de controuersia inuestituræ. alias si de inuestitura feudi controuersia fuerit*,dicit quod Princeps potest accipere vtile dominium vasalli, & dare sibi directum, & sic permutare dominium directum cum vtili. Et quomodo Papa possit priuare Episcopum Episcopatu suo:vide Fel.*in c.quæ in Ecclesiarum.colum.14.extra de constitutionibus.*

148. Princeps omnem dilationem potest abbreuiare,etiam sine causa,*ita dicunt Pet. de Anc.& Ioan. de Imol. in c.ex ore sedentis.extra de his quæ fiunt a maiori parte ca. mouentur per illum text.iuncto cap. 2. de concessi.præb. & notatur per Bart. & alios in l.2.de re iudicata.*

149. Princeps in suo territorio potest creare nouã dignitatem.Ita tenet Andreas de Isernia *in c.1.§.si quis de manso.pen.colu.in d.titu.de controuersia inuestituræ.alias si de inuestitura feudi controuersia,&c.*Luc.de Penna.*in l. contra.C.de re mil. in 7. priuilegio, libr. 22. & in l.vnica.C. de metropoli Berito, libr.* 11. & dixi *in commentariis nostris super consuet.duca.Burgund. in rub. Des iustices,circa finem. versi.vnde nemo.num.96.scilicet, quod Princeps noua officia creare potest.*

150. Palatia Principum non sunt parietibus & ædificiis priuatorum coarctanda. *text. in l. quicunq; in princ. ibi:quod priuatorum non est parietibus coarctandum, hoc est constringẽdum.C. de operibus publicis.facit c.nulla.& ibi gloss.12.qu.1.*

151. Licet regulariter quis nõ possit stipulari alteri, *tex.in 1.stipulatio ista.§.alteri.ff.de ver.ob.& in §.alteri.inst. de inutilib.stipulatio.*tamen hoc fallit in supremo Principe,*vt voluit glo. notabilis in procemiis decretalium.in verbo.seruus seruorum.*

152. Princeps potest facere de ciue forensem propter suum delictum,*vt dicit Bald. in l.si quis filium.C.de liberis præteritis.*

153. Licet regulariter donatio facta per patrem, filio in potestate existenti non valeat. *l.1. & 2. C.de inofficio.don.*tamen hoc fallit in Rege, seu Principe donãte filio in potestate, quia talis donatio valet, dummodo exprimat se donare velle autoritate Regia. *Ita Bald.in c.1.§.item sacramenia colum.mihi pe. ibi:secundum vtrum Rex, &c.in titu. de pace iuramento firmanda, & seruanda, & pro hoc alle in art. l. bonorum. C. qui admitti ad bonorum posses.possunt.Et Curtius in consilio 65.colum.6. vbi ample.*

154. Princeps donans aliquas res filiofamilias,in illis pater non habet vsumfructũ.*text. in l. cum multa.C.de bonis quæ liberis, &c. refert Iacobinus de S. Georgio in suo tract.feud.in verb.Princeps in pen.specialitate.*

155. Autoritas principis dat causam, vt præsumatur bona fides.*Bald.in l.1. C.de furtis.*

156. Solus princeps deportatum, aut in metallum damnatum, ex sua lege priuat iure ciuili sibi alias competenti,vt scilicet non succedat liberis,parentibus & libertis:quem si restituit,omnia in eum reintegrare censetur,*l.1.in fin. ff. de bon.poss. contra tabulas.l. siue.in princip. ff. de iure patronatus. l. secunda §.si deportatus ff. de bonis libe.l.ad successionem.ff. de interdictis, & relegatis.*

157 Solus princeps per suum decretum ligat ignorantes.*cap.1.de concessione præb.in 6.notatur per Arch. in cap.si apostolicæ.de præb.eod.lib.*

158. Princeps de plenitudine potestatis (cui contradici non potest) potest tollere citationem *secundum Host.& Ioan.And.in cap.in nostra. extra. de proc.Bald. in l.si.ver.opponitur.C.de fructib.& litium expen.* Imo absque clausula de plenitudine potestatis aliqua causa subsistente potest tollere citationem.*gloss. in l. antep. quæ incipit,is qui Reipub.ff. ex quibus cau. maiores. Curtius consil.49.vbi ample.*

159. Princeps difficilibus finem imponit.*in authen. de instrumentorum cautela, & fide. text. in §. quia igitur. coll.6.*& factum pro non facto haberi facit *ca. is qui fide extra de sponsalibus & matrimoniis.*& scitum pro non scito *clem.1.de concessione præben.* & constitutionem ante obseruatam facit haberi pro infecta.*gloss. in clem. 1.in verb.pro infectis de immu. Eccl.vt dicit Franciscus Curt. consi.49.colum.19.* Quod tamen vltimum non opponit verum,eo,quia hoc solo priuatur Deus, quod facta infecta haberi non possunt.*tex..in l.in bello.§.factæ. ff.de captiuis & postlim.reuersis. & in ca. præsentia. extra de probatio.* Quia ad præteritum non est potentia. *& facit text in l.vni.in prin.& ibi gloss.in verbo,restitui.C.de raptu virginum.& in c.si Pau.23,q.5.*

160. Diuinatio in labiis Regis est, & in iudicio nõ errabit cor eius. *Prouerb.16.* Nutu enim Dei agere præsumitur.*Curt.cons.48.colum.21.*Et ideo tanta est eius celsitudo, quod non potest ei imponi lex in suo Regno.*vt dicit Cur.in consi.65.colu. 6. ad finem.* maxime in Regno Francorum, qui super omnes Reges est, quia tanquam stella matutina in medio nebulæ meridionalis imminet, & cum ipse sit in Regno suo, tanquam quidam corporalis Deus, *verba sunt Bald. in cap. 1. §.fin. in fin. de prohibita feudi alie. per Feder. in vsibus feudorum.* Sicut dicitur de Papa, qui obtinet vicem Dei viuentis in terris,*cap.inter hæc hircum.de pœn. distinct.3.*

161. Sicut mentiri Deo, vel Papæ sacrilegium est, *vt in cap.serpens.in medio cap. ibi gloss.in verbo quod Deo.de pœn.dist.1.*ita & mentiri Principi,*vt dicit* Luc. de Penna *in l.contra.colum.5.C.de re mili.lib.12.*Et ibi scribit,quod magna est potestas Regia *Esd.3.c.9.* Quoniam omnia præcellit. Et qui scrutator est maiestatis, opprimetur à gloria.*Prouerb.25.*

162. Princeps habet iura in subditos, de quibus habetur 1.Reg.8.*cap.*vbi scribitur. *Et Ius Regis, qui imperaturus est vobis, filios vestros tollet,& ponet in curribus suis, facietque sibi equites, & præcursores quadrigarum suarum, & constituet sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, &*

fabros armorum & curruum ſuorum: filias quoq; veſtras faciet ſibi vnguentarias & focaritas, & penificas. Agros quoque veſtros, & vineas, & olíueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis. & plura alia quæ ſequuntur, &c. Et vt dicit ibi Nicolaus de Lyra, Princeps habet hæc iura tempore neceſſitatis iure diuino, vt refert Lucas de Penna in l.2.C.de quibus muneribus vel præſtationibus nemini liceat ſe excuſare, libr.10. vbi tandem concludit, quod princeps poteſt imponere collecta, etiam clericis tempore neceſſitatis. & ita etiam tenet G. Benedict. in ſua repet. cap. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelaſiam. num.136. extra. de teſtam. Maxime (vt dicunt) quando tenent terras & poſſeſſiones: & in hoc non faciunt dubium. Pro quo facit tex. iuris diuini. 1. Reg. 8. c. ſupra alleg. cum in ordine ſequatur textus, ſcilicet Sed & ſegetes veſtras, & vinearum reditus addecimabit, in quibus etiam comprehenduntur clerici, cum Deus alloqueretur ad populum Iſrael per os Samuelis prophetæ, qui petebat Regem ſibi dari, ex quo comprehenduntur clerici, cum contineantur appellatione populi, vt eſt text. in can. fin. qui incipit: ſi forte 65. diſt. Ex quibus ſatis apparet de iuribus Reg. in quibus honorari, & priuilegiari debent vltra alios, & ex his elicio aliud priuilegium ſequens.

163. Princeps etiam pro neceſſitatibus ſuis poteſt imponere collectam ſuper viris Eccleſiaſticis pro rebus eorum temporalibus, vt ample ſcripſi in Commentariis noſtris ſuper conſuetudinibus Ducatus Burgun. tit. Des iuſtices. §.4. in gloſ.1. verſi. Aduerte tamen, vſq; ad finem illius gloſſ. vbi fit mentio de Bonifaciana, quam Rex Franciſcus hodie regnans, voluit executioni demandare anno Domini 1522. vt ibi dixi.

164. Reges habent prædicta Regalia, & ita ſeruat totus mundus, vt dicit Bald. in l.3.C. ad Treb. ita etiam dicit Iacobin. de S. Georg. in ſuo tract. feudorum in 58. ſpecialitate. Immo etiam habent imperium, & dici poſſunt Imperatores, vt dicit text. in 1. Reg. 8. cap. cum inquit: Hoc erit ius Regis, qui imperaturus eſt vobis, &c. Et de Rege noſtro Franciæ, quod ſit Imperator in ſuo Regno, Corſetus in ſuo tract. de poteſtate Regia. q.45. Et dicitur infra in iſta par. in 30. conſide. quæ de excellentia Regis Franciæ ſcribitur: Etiam Principes perpetui habent iura imperii. dixi in Commentariis noſtris, ſuper concluſione conſuetudinum ducatus Burgund. in verb. nous auons. & in titul. Des ſucceſſions des Baſtardz. art. 3. in gloſſ. & ab inteſt. verſic. nunquid Rex Franciæ, &c. Aduerte tamen, quod Comites, & alii Principes inferiores à Regibus non poſſunt habere talia iura Regalia, etiam ex conceſſione ſupremi Principis, vt tenet in terminis Lucas de Pen. in l. contra col.7.C. de re militari lib.12. Imo non poteſt Princeps talia iura inferiori cõcedere, vt dicit Lucas de Pen. in l. an Reſpub. C. de iure Reipublicæ, l.11. Ideo ſi reperiantur inferiores à Principe ſupremo, habẽtes talia iura, poſſunt eis inhiberi per ſupremũ Principem, cum talia habeant per vſurpationem, quæ nõ eſt in hoc toleranda, nec videntur poſſe præſcribere ea, cum ſint incapaces talium iurium: cum incapacitas reſpectu perſonæ reddat eam inhabilem ad præſcribendum, vt dixi in Commentariis noſtris ſuper conſuetud. ducatus Burgund. tit. De s iuſtices. artic.2 in gloſſ. & la preuua. ver. contra, &c. vide etiam Bald. conſi. 202. in 2. part. vbi ponit, An Regalia ab inferiore Principe præſcribi poſſint.

165. Principi non eſt maledicendum, Exod. 22. dicitur: Principi populi tui non maledices. & in l. vnica. C. ſi quis Imperatori maledixerit. & gloſ. rubricaria. C. de præpoſitis laborum lib.12.

166. Princeps dicitur maritus Reipublicæ, iuxta illud Lucani Poetæ in 2. vbi paret: vrbiq; maritus. Ni ſicut inter virum & vxorem matrimonium carnale contrahitur & œconomicum, ſic inter Principem & Rempublicam matrimonium morale, & politicum. Item ſicut inter Eccleſiam & Prælatum matrimonium ſpirituale contrahitur, & diuinum. cap. ſicut. 7. q.1. quam ipſe Prælatus caſte regere debet. ca. ſicut. 21. q. 2. Ita Princeps in Republica, & Reſpublica in Principe: vnde Eccleſia comparatur congregationi hominum politicę in tertia par. ſuæ ſum. S. Thom. quæ 110. arti.1. & Papa eſt quaſi Rex in Regno propter plenitudinem poteſtatis. ead. q. art. 3. & Princeps dicitur. c. corpora de conſec. diſt.1. facit in cap. apib. 7. qu.1. vbi comparantur Rex, Imperator, & Epiſcopus. Ita ſicut vir eſt caput vxoris, vxor vero corpus viri. cap. ſi quis 38. q.1. & c. manifeſtum. §. ex præmiſſis. 33. quæ 5. Ita Princeps caput Reipublicæ, & Reſpublica eius corpus ſecundum Plutarch. in inſtit. Traiani. Ita dicit Lucas de Pen. in leg. quamcunq; colum.3. C. de omni agro deſer. libr. 11. & in l. nemini. C. de conſul. lib.12.

167. Licet non ſit licitum baptizare pueros (caſu neceſſitatis ſecluſo) in cameris, filii tamen Regum & Principum poſſunt in aulis vel cameris baptizari texu. in clem. vnica. §.1. de baptiſmo. & eius effectu. & ibi Cardinalis, & Ioannes de Monthelono in ſuo promptuario iuris, in verbo, Princeps. in gloſſ. multi.

168. Ad ſolum Principem ſpectat conferre honorem, & licet honor ſit præmium virtutis, eſt tamen arbitrio Principis, cui & quando conferre placuerit. vt dicit Lucas de Pen. in l. nemini. C. de conſul. lib. l.12. dixi ſic ante in 1. part. in 4. conſideratione.

169. Princeps eſt Dominus omnium rerum ſui Regni. l. bene a Zenone. circa prin. ibi. cum omnia principis eſſe intelligant. & ibi gloſſa in verb. omnia. C. de quadriennii præſc. Quod quomodo intelligatur, ſcripſi in noſtris Commentariis ad conſuetudines ducat. Burg. tit. Des fiedz. arti. 4. in gl. apres le dict. hommage. verſic. nunquid autem Rex. & vide Corſet. in tra. de poteſtate Regia. q.19. vide ſup. ver. 118.

170. Licet de iure quid non valeat, ſi tamen Princeps de facto mandat ſeruari, perinde eſt ac ſi de iure valeret quo ad ſubditos, vt tenet & probat Alberic. in l. cunctos populos. C. de ſum. trini. dixi in dict. Commentariis noſtris, titu. Des droictz, & appartenances agens mariez art.1. gloſſ. ne auſſi par teſtament. verſi. 1.

171. Princeps poteſt facere, quod priuilegium ſuum, aut aliorum ſit ius commune, quo ad omnes not. in l. fin. C. de iure dominii impet. & in l. Cæſar. ff. de publicanis. dixi in dictis noſtris commentar. titu. Des iuſtices art.4. in gloſſ. ſur ſes hommes. verſi. quia hic ante, n.65.

172. Princeps poteſt facere, quod munera, quæ ſunt extra ordinaria, ſint ordinaria: vt tenet Calderin. conſi.7. in rub. de conſt. & in conſi.2. in rub. de cen. & dixi in dictis noſtris com. & art. ante alleg. in gloſſ. indire, in fin.

173. Veniens contra præceptum Principis, peccat mortaliter, vt notant doctores in cap. cum contingat. extra de iureiur. dixi in dictis comment. titu. Des droictz, & appartenances, &c. in gloſſ. ſuppoſe. verſi. & iſtam partem. &c. Et Principi obediendum eſt ſub pœna peccati mortalis. cap.1. de maio. & obe. & in titu. Des iuſtices, art. 8. in gl. congie & licence. verſi. vlt. eſt videndum. & Corſe. in tract. de poteſtate Regia. q.33.

174. Princeps præſumitur ſcire conſuetudines multum vulgatas: ita dicit Bald. in l. 2. in fin. C. quæ ſit longa conſue. & ita dicit Iac. de S. Georg. in tract. de feud. in ver. Princeps. in 45. ſpecialitate. etiam dicit Alexan. conſ.24. in 5. vol. quod Princeps præſumitur ſcire vulgatos vſus.

175. Prin

175. Princeps potest dare rescriptum reparationis, desertionis, appellationis, cum clausula non obstante, vel cum alia clausula æquipollente, ex qua appareat de præcisa intentione Principis. *Ita dicit Bald. in l. impetrata. circa fin. C. de sent. rescind. non poss.*

176. In omni actu etiam in iuramento intelligitur excepta authoritas Principis & superioris : & hoc multis comprobat D. meus Ias. *in l. fin. ff. qui satisd. cog.* ad quem recurre. melius Corse. *in tractat. de potestate Regia. qu. 27.*

177. Principes possunt conferre beneficia ex priuilegio Apostolico. Corset. *tracta. suo de potestate Regia. quæst.* 11. Ioan. de Selua *in tracta. suo de beneficio. in 2. part. in quæst. 23. circa princip. & per totum.* vbi dicit, quod Rex Franciæ iure Regali, & ex priuilegio confert præbēdas sede Episcopali vacante, maxime in Ecclesia Carnotensi, & Specul. in terminis de Rege Franciæ. *in titu. de legato. §. nunc tractemus. ver. sed nunquid legatus.* vbi dicit quod Rex Franciæ habet ius vendicandi Regalia in quibusdam Ecclesiis sui Regni vacantibus, quia habet collationem beneficiorum ad illas spectantium, & illo tempore vacationes etiam temporalia illarum Ecclesiarum recipit : & quæ sint illæ scribit la. Bonaudi *in suo panegyrico descripto post opus Ioan. de Terra rubea,* vbi ample ponit de istis iuribus regalibus.

178. Literæ geminatæ Principis habent vim & effectum motus proprii. *Bald. in l. ne damnosa. & ibi D. meus Iason. de precibus imper. offer. & Corse. in d. suo tractat. de potestate Regia. qu. 16. vbi ponit tract. de geminatis.*

179. Principes non recognoscentes superiorem: vt sunt Papa, Imperator, Reges Franciæ & Hispaniæ sunt superillustres, alii vero illustres. *Corse. in d. tract. q. 23. vide infra in 7. part. in 2. consid. ver. 3, &c. saltem remissiue: & in 3. consideratione sequenti : vbi effectus & priuilegia illustrium describuntur.*

180. A sententiis Principum appellari non potest, *vt dicit Bald. in l. 1. in fi. ver. vlt. not. ff. de officio præfecti prætorio. & in c. cum venissent. colum. 2. extra, de eo qui mittitur in poss. causa rei seruand Corset. in d. tract. q: 22.*

181. Omnes Reges dicuntur clerici. *vt dicit Corset. in d. suo tract. de potestate regia. q. 40.*

182. Princeps est lex animata in terris, *vt est textus in authen. de consulibus. circa fin. & ibi expresse notatur in verbo, legem. colla. 4. & in authen. quibus modis naturales efficiuntur legitimi. §. sat igitur licentia. colum. 6. & gloss. fin. in leg. more ff. de iurisd. omnium iudic. Dixi in commentariis nostris ad consuetudines ducatus* Burgund. *titu.* Des iustices. *art. 5. in gloss.* S'il n'a grace, *versi. hic est ergo. nu. 14. & Corset. de potestate reg. q. 45.* Francis. *Curt. consil. 35.*

183. Nomina Regum & Principum debent apponi in instrumentis, *secundum Spec. in titu. de instrument. editione. §. 2. cuius initium est, breuiter. versi. 2. inci. sunt autem. & ver. post diem, &c. & Pan. in cap. 1. in prin. colum. 3. extra de fid. instrum. vt in auth. vt præponatur nomen Imperatoris documentis, &c. & quod ibi not. in gloss. 4. vide Corset. in tracta. de potestate regia, q. 46.*

184. Ad Reges & Principes spectat custodia Ecclesiarum saltem maiorum sui Regni vacantium, & hoc iure regaliæ, *argument. c. generali, de electio. in 6. Ita dicit & tenet Io. de Selua in suo tracta. beneficiali: in 2. part. q. 23. colu. 8. circa fi. & Corset. in dict. tract. quæst. 56.*

185. Soli verbo Principis propter excellentiam dignitatis statur. *cap. nobilissimus. 96. distin. facit cle. literis, de prob, &c. si Papa de priuileg. lib. 6.* Quod, quomodo apud nos intelligitur, *scripsit Cosmas Guymier in suo Commenta. super sublatione cle. literis. de probation. & Cors. in d. suo tract. quæ. 88. & dixi super concordatis in d. titu. de sublat. cle. literis.*

186. Sententia Principis potest per eius scripturam suo sigillo sigillatim probari, etiamsi sit lata ad eius vtilitatem, vt tenet Petrus de Bellapertica, quē refert ibi Bald. *in l. exemplo, circa fin. C. de probat.* ita etiam tenet referendo Bald. Corset. *in dict. tractat. q. 47.* Quoniam, vt dicit, ex quo potest pro se iudicare, vt dictum est, ergo est etiā pro se iudicatum sigillo suo approbare, *argu. l. proxime. de his, quæ in test. delentur.*

187. Verbum Principis debet esse firmissimum, *vt tenet Innocentius in ca. ad Apostolicæ. extra de sent. & re iud.* in ore enim Principum debet esse firmior veritas: *vt dicit* Franc. *Curt. consi. suo 45. in 74. col.*

188. Illud quod dependet à sola voluntate Principis dicitur apud nos possibile. Solet ad hoc allegari text. *in l. apud Iulianum. §. fi. ff. de leg. 1. & in l. 4. in princip. ff. de fideicom. liber.* Quod quomodo intelligatur, vide Iacobinum de S. Georgi. *in suo tracta. de feud. in verbo, Princeps, in 44. specialitate.* Quæ cum non mihi videantur bene ad hoc adaptari, non insisto.

189. Solus Princeps potest diminuere numerum officiariorum, *vt dicunt Bart. & Iaco. Rebuff. in l. comperimus. C. de proximis sacrorum scri. libr.* 12. Bald. *consi. 337. in 1. part. in c. pridie enim consului. in 1. & 2. colum.* dummodo non afferat præiudiciū officiariis iā electis, *vt dixi in Comment. nostris super consue. ducat.* Burgu. *in rubr.* Des iustices. *in gloss. & droictz. vers. addi. Aduerte etiam, quia* Princeps. *vide supra versi. 97.*

190. Restauratio murorum ciuitatis destructæ nō potest fieri inconsulto Principe; vt est text. *in l. sacra. §. vlt. ff. de rerum diui. & ibi glos. in verb. reficere.* Dicit idem in constructione Iac. Rebuf. *in l. restaurationi.* & ibi gl. 1. *C. de diuer. præd. lib.* 11. Bart. *in d. l. sacra & in l. opus. ff. de operibus publ. &* idem Rebuffi *vbi supra* scribit, quomodo solent concedi in Francia ciuitatibus certæ impositiones pro reparatione murorum. Et quomodo circa hoc debent attendere Principes, vide Luc. de Pen. *in l. restaurationi.*

191. Pro re Ecclesiastica potest cognoscere Princeps, quia peculiari studio Principis debet defendi res Ecclesiæ. *Istud not. argum. l. vniuersi. C. de fundis rei priuatæ, libr.* 11. *quod argument. multis est incognitum, vt dicit ibi* Iac. Rebuffi.

192. Licet accipiens rem in Emphyteusi à priuato, teneatur ad tributa præterita. *l. Imperatores. ff. de publicanis,* tamen si accipiat ab officiali Principis, non tenetur ad præterita. *l. hi quos. C. de fundis rei priuatæ. lib.* 11. *Iac. Rebuffi allegans alia iura.*

193. Emphyteutæ Principis non debent pro munerib. extraordinariis fatigari, & sic quis nō debet duplici onere prægrauari. Ita est text. & ibi Iac. Rebuffi *in l. patrimon. C. de coll. fundorū patrimon. & emphyt. li.* 11. Quod vt ibi dicit, facit in vineis, pro quarū fructu seu vino soluitur quartum Principi, & etiam salinis, pro quarum fructu soluitur certa quota Principi, debeant esse immunes à solutione aliarum indictionum, vt patet ibi: & dixi hic ante *vers.* 109. quod emphyteutæ Principis non soluunt superindictum, vt etiam tenet Franc. Lucan. *in trac. de priuil. fisci.*

194. In electionibus Prælatorum debet requiri consensus Principis, ita quod si nō præstet assensum, non debet electio confirmari. *tex. est singularis in capit. Adri. 63. dist.* Panor. *in c. sacros. c. cum terra. & cap. quod sicut de ele. & in c. 1. de consuet.* Imo potest introduci consuetudo, quod non valeat electio, donec mors Prælati fuerit Principi nunciata. & fuerit requisitus consensus Regis de procedendo ad nouam electionem: & si fieret confirmatio est cassanda. *cap. Abb. l. 2. & ibi gl.* 18. *q.* 2. ita quod si eligatur suspectus Principi,

potest

poteſt appellare. *vt dicit Bald. in d. ca. ſicut.* & ante confirmationem poteſt opponere, ſi dubitat de proditione patriæ, vel reuelatione ſecretorum, vt dicunt præfati doct. dictis iurib. & Innoc. ſuper his. de accuſ. *Ita dicit Ioan. Ferrault in priuil. Regni Francorum. in 9. priuil. & etiam Guymier in ſuo commenta. ſuper decret. Baſil. in titu. de elect. §. veruntamen in ver. Pontifex. & Ioan. de Selua in ſuo tract. benefi. in 2. part. quæ. 23. colum. 6. ver. 2. prædicta concl. &c. cum ſequent.*

195. Ad ſolum Principem ſpectat dare cuſtodiam ſiue ſaluam Guardiam, *vt videtur facere text. in leg. vlt. quæ incip. cum ſæpe, & ibi Io. de Plat. de Rege Francorum. C. de erogatio. militaris annonæ, lib. 12.* & hoc maxime cum ſalua Guardia generali. Cum nulli liceat generaliter loqui, niſi Principi, *vt dicit Bald. in comment. pacis Conſtantiæ. c. 1. verſic. diſpenſationem.* Etiam, quia tales ſaluę guardiæ fundantur pro æquitate generali ſeruanda, & ſic ſoli Principi reſeruanda, *arg. l. 1. C. de legib.* Et in hoc cognitio ſeu coactio iudicibus Principum reſeruantur. *l. 2. C. vt nemo priuatus titul. prædiis. &c.* Et licet inferiores à Principe debent aliquas ſaluiguardias, illæ ſunt ſpeciales, & de certa perſona, aut de certa re, & cum aliquibus requiſitis, de quibus per Ioan Ferrault *in dicto tract. de priuileg. Regni Francorum, in 16. priuilegio*, quibus non ſubiiciuntur ſaluæguardiæ generales Principum: vide hic ante verſi. 118.

196. Nulla communitas etiam burſam communem habens, poteſt ſe congregare, & pro ſuæ ciuitatis vtilitate diſponere ſine expreſſa ſcientia Principis obtenta. Ita dicit Io. Fab. acutiſſimus doct. & practicus Franciæ *in §. vniuerſitatis. inſt. de rer. diui.* qui dicit iſtud obſeruari in Regno Franciæ. Ad prædicta facit, quod dicit Bar. *in l. fin. ff. de collegiis illicitis. & in l. C. de metropoli. Berito, lib. 11.* vbi dicit communitates ciuitatum non poſſe ſeipſas diuidere in plures ſine licentia eius, cui ſubſunt. *facit text. & quæ ibi notan. in c. cum tempore. extra de arbi. not. Felin. in cap. dilecti. extra de maio. & obed. & Do. meus Iaſon in l. debitorem pactionibus. C. de pact.* Quoniam de facili poſſent fieri illicitæ conuentiones. *Bart. in l. actor. ff. rem ratam haberi.* Ex quibus monopolia ſequuntur & ſeditiones, vt ibi. ex quo ſequitur Regni quandoque ſectio, ſeu diuiſio. *Dixi ſatis ample in commen. noſtris ſuper conſuet. ducatus Burgund. titu. vlt. art. 6. inci. gens de poete. &c.*

197. Non eſt orandum coram Principe ſeculari, niſi cum habitu honeſto, geſtu decenti, prolatione non præcipiti, mente diſtincta & attenta, verbiſque compoſitis, *vt recitat Alb. de Fer. in tract. de hor. can. dicen. & ample declarauit Guymier in ſuo commen. decre. Baſil. in tit. quomodo diuinum officium ſit celebrandum.*

198. Princeps poteſt facere numerare populum ſuum, vt habetur de Rege Dauid, 2. *Reg.* 24. *cap.* qui fecit numerare populum Iſrael, vt ſciret numerum eius. & habetur *Luc. 2. in princip.* quod exiuit edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. de quo meminit gloſſ. *in verſi. deſcriptio. in l. 1. C. de apochis publicis.*

199. Securitas data a Principe quo ad debita, non extenditur ad debitum ſuum, & ſic ad debitum ſui fiſci, niſi expreſſe dicatur in ſecuritate, vt habetur *in auth. de mand. princ. §. publicorum. colla. 3. vt* tenet Franc. Lucani de Parma *in tract. de iu. fiſc. in 3. par. art. 32.* alleg. duo conſilia: vnum Bald. alterum Angeli, quæ non potui reuoluendo volumina inuenire. Facit iſtud pro iſtis quinquennalibus aut dilatoriis ad annum, quæ impetrantur à Principe, vt non extendantur ad debita principum concedentium talia reſcripta. & etiam dicit Gui. Papa *q.* 420. quod non impediunt executionem ſententiæ Parlamenti. Ego tamen vidi in curia Parlamenti Burg. fuiſſe alias impetrata, & interminata per curiam contra arreſtum illius.

200. Soluens Camerario ſeu Theſaurario Principis, non liberatur, niſi inquantum Camerarius aut Theſaurarius principis eſt ſoluendo. *nota. per Iac. Rebuf. in l. ſecuritates C. de ſuſcepto. propoſitis & arcariis. l. 10.*

201. Ponens ſigna principis in domo ſua, vel bonis, videtur illa incorporare dominio principis, ſecundum *Bart. in l. facultas. C. de iure fiſc. lib. 10. alias illa l. incip. defenſionis facultas. vide ſupra in 1. part. vbi tractatur de inſignibus & armis. in 17. concluſio.*

202. Conſeruator priuilegiorum alicuius, nó poteſt eſſe de ſuis ſubditis, niſi ſit Rex, *vt eſt text. in cap. hac conſtitutione, de offi. deleg. in 6.*

203. Priuilegium conceſſum per Papam, quod quis excommunicari, interdici vel ſuſpendi non poſſit, non extenditur ad ſententias ordinariorum, niſi ſit Rex: quia tunc tale priuilegium extenditur etiam ad Reges, *vt eſt text. in ca. ne aliqui. de priuil. in 6.*

204. Soli Principi competit portare veſtes deauratas oloberas, ſeu forte de ſcarlata. *l. auratos. quæ i. l. Velle. & l. temperent. C. de veſtib. oloberis, lib. 11. dixi alibi.* & idem de ornamentis equorum, in quibus non debent apponi hyacinthi, margaritæ, & ſmaragdi, niſi in frenis equeſtribus & ſellis principum: *vt eſt in text. nulli licere in frenis & equeſtribus ſellis. &c. lib. eod. 11.*

205. Cor Regis in manu Dei eſt, & quocunq; voluerit inclinabit illud, *vt habetur* Prouerbio. 21. *& eſt text. in Epiſtola inter claras. Cod. de ſumma trinitate.*

206. Rex qui iudicat pauperes in veritate, thronus eius in æternum firmabitur, *vt ſcribitur Prouerb. 21.*

207. Reges honorandi, quoniam, *vt habetur 1. Petr. 2. ca.* Deum timete, Regem honorificate, in licitis & honeſtis obediendo: *vt habetur in c. ſi dominus. & in ca. Iulian. & in ca. qui omnipotentem. 11. q. 3.* Nam *vt ait Paul. ad Roma.* 13. Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit.

208. Et vltimo, nunc in his pedem figendo, nec omnia ſit noſtræ curæ recenſere, ſed aliquis ocioſus & curioſus indagator alios caſus poſt me addat, eſt, quod principis magna eſt poteſtas & prærogatiua, & quod ipſe facit, nos facere debemus. *cap. in c. cauſſ. de ſent. & re iudi. notat. in ca. 1. de tempore ordin. in 5. &* magna eſt eius potentia *Eſdræ 3. cap. 4.* dicitur enim, Rex ſuper omnia præcellit, eſt dominator eorũ, & quodcunque dixerit illis, faciunt, & verbum Regis non prætereunt, & omne quod voluerit, faciet, & ſermo illius poteſtate plenus eſt, nec dicere ei quiſquam poteſt, cur ita facis? Eccle. 8. Quid plura? Temerarium eſt maieſtatem Regiam velle terminis limitare, iuxta illud proue. 25. Scrutator maieſtatis opprimitur à gloria. Hæc dicit Lucas de Penna, *in l. contra ri colum. 4. in fin. C. de re militari, lib. 12.* vide hic ante ver. 12. poteſt enim mutare quadrata rotundis Hoſti. Io. Andr. & poſt eos Barba. & alii *in cap. cum veniſſent. extra de iudic.* Franciſc. Curt. *conſi. ſuo 49. in 19. colum.* vbi multa ſcribit & allegat de poteſtate principis. Et de eius excellentia, & multis caſibus ſupra enumeratis & ſicut dixi *iſta parte. 25. conſiderat.* Ipſe enim eſt omnia, & ſuper omnia, & princeps facit vt Deus. *Bald. in cap. 1. de noua forma fidelitatis,* habet enim cœleſte arbitrium. *l. 1. C. de ſum. trini. & fide Catho.* Eſt enim iudex ordinarius ordinariorum. & legatus Dei, *teſte Curtio in dict. conſi. colu. 21. Dixi hic ante.* principes etenim miniſtri Dei ſunt: *c. licet de foro comp.* & principes Romanorum diui vocabantur, *ſecundum S. Thom. lib. 2. cap. 6. de regimine*

mine Principum. & in multis legibus sic inſcribuntur. *Franciſcus de Parma in ſuo tract. de priuilegio fiſci, in 1. par. artic.*137. Et, *vt teſtis eſt Cœlius lib. antiq.lect.*11. *c.* 67. natum eſt, vt Reges & Imperatores perinde ac Dij haberentur colerenturq́ue ex vi beneficia. aut præclaro inuento. Vnde Cæſar apud Romanos primus viuenſque Dei nomen eſt ſortitus: ſed eiuſdem filius Auguſtus ne Dominum quidem ſe dici patiebatur, eſt enim hoc Dei cognomen. Et ex Appiani Alexandrini hiſtoria conſtat templa Iulio Cæſari, veluti Deo publicis ſtatuta decretis, atque inſuper commune ipſi clementiæq́ue conditum vnum. Lyſandro item, ſed primo Græcorum templa fuiſſe erecta. Cyro mortalium primo adorationis cultum fuiſſe delatum ſcribit Arrianus. Quam humilitatem Perſæ poſtea ſeruarunt & Medi. Quando, vt Curtio etiam credimus, inter Deos recenſuere Reges tanquam maieſtas imperij ſalutis ſit tutela. Porro cum legimus faſtigium Imperatori decretum, intellige, vt ait Cœlius, dignitatem, hunc faſtigio celſiorem, aut templum faſtigio inclytum, vel etiam conſecrationem.

Sed quia Principes multum priuilegiantur in ſuis fiſcis: non eſſet forte abſurdum, hic inſerere priuilegia fiſci: ſed quia ample deſcribuntur à Franciſco Lucano de Parma, *in ſuo tract. de priuilegio fiſci*, vbi 140. fiſci priuilegia enumerat: Ideo non repeto, ſed ad illum (licet corrupte impreſſum) recurre.

Si vero velis ſcire & accumulare multos caſus ſedi Apoſtolicę reſeruatos, & in quibus ſolus Papa abſoluit, vide primo Hoſti. *in ſum. de ſent. excommun.* §.5. *in princ.* vbi enumerat 30. caſus. Secundo per Io. And. *in d.tit. de ſent.excom.c. eos qui.lib.6.* vbi recenſet 32. caſus. Tertio, ſunt alij 16. caſus Papæ ſpecialiter reſeruati, quos ipſe Ioannes Andr. ſcribit *in cle.1. in verbo, excommunicationis, eodem ti.* & vide Ioan. de Selua *in tractat. ſuo beneficiali in 2. part. q. 3.* 62. caſus ponit ſoli Papæ competentes.

VIgeſimaquinta conſideratio. Rex ſeu Princeps etiam conſequitur gloriam & laudem in conſtruendo ciuitatem, ſi eligat Regionem temperatam, quia multum confert ad ſanitatem, & longam vitam, animoſitatem, & ciuilem vitam. Sed nimis calida facit vigere ingenio, & deficere ſanguine, frigida autem econuerſo. Ita dicit ſanct. Tho. *in opuſculo de regimine Principum ad Regem Cypri.* 13. *libr.* 2. vnde Homerus appellat Reges ornatores populorum. Hinc dicit Beroal. *in opere de felicitate* (vt opinatur) Principis officium ſit ornare Ciuitates, & ornatu, cultuq́; magnifico ſe præbere monſtrabilem. Maximum (vt ait) haud dubie ornamentum eſt, & ornatiſſimo Principe digniſſimum extructio ædificiorum. Olim gloriatus eſt Auguſtus ſe vrbem marmoream relinquere, quam lateritiam accepiſſet. Et, vt inquit, in lau. Domitiani dictum eſt, autumat Plutarchus, ædificare gaudes. Ancus Martius quartus Romanorum Rex ædificator cum laude nominatur. Ideo Chriſtianiſſimus Rex noſter Franciſcus, huius nominis primus, ob oppidũ à paucis annis ab eo conſtructum in Normania, quod Franciſiam à ſuo nomine nominari voluit: & ibi eſt portus maris mirabilis, & multum Regioni conueniens, laudandus eſt, & magnam gloriam conſecutus eſt. Maiorem tamẽ conſequeretur, ſi ciuitatem noſtram Heduen. antiquam reſtauraret, & in priſtinum ſtatum reduceret: Quod eidem perſuadere conatus ſum in oratione, quam coram eo habui in ſuo iucundo aduentu & aditu huiuſce ciuitatis, anno domini 1521.

VIgeſimaſexta conſideratio. Honor Principis multum exaltandus eſt, quando ſicut pro vtilitate publica poteſt Rex capere bona cum pretij ſolutione, *vt ample ſcribit* Luc. de Pen. *in l. 2. colu. 2. in medio ibi: quod autem. C. vt ruſticani ad nullum obſequium deuocentur, lib.*11. Ita & fortius pro honore ſuæ celſitudinis bona ipſa capere, alijq́; concedere poteſt, quibus pretium intra quadriennium ſe ſoluturum pollicetur. *l. fin. C. de quadrien. præſcrip.* Imo etiam rigor iniuſtus propter honorem Principis ſubſtinetur, quoniam etiam pro honore iudicij, ſeu eorum quæ aguntur in iudicio etiam iniquitas toleratur *l. eleganter.* §. *quis poſt. ff. de condict. indeb.* Fortius pro honore Principis, qui iudices conſtituit. *& facit l. cum plures.* §. *1. ff. de admi.tu.* ſic & alias ſuſtinetur iniquitas in caſu, in quo non tanta ſubeſt ratio æquitatis & honoris Reipub. *vt in l. cum eo. ff. de pa.* Honor enim publicus publico commodo præferendus eſt. *C. de inſt. & ſubſt.* etiam ſi cum honore ſeueritas miſceatur *l. miles* §. *ſoce. ff. de adult.* Quin imo in dolo eſſe præſumitur, qui commodum præfert honori. *l. Iulian. ff. ſi quis omiſſa cauſa teſtamenti, ita dicit Luc.* de Pen. *in l. prædia. C. de locatione prædiorum ciuilium vel fiſcalium. colum.* 8. *ver.* 24. *libro* 11.

VIgeſimaſeptima conſideratio. Imperator inter omnes Principes ſeculares mundi videtur eſſe primus, cuius magna eſt authoritas & præeminentia, cum ſit Vicarius Dei in temporalibus. *Bal. in l. 1. C. de iure aureo annulorum.* & Pontifex appellatur: *notatur in ca. de capitulis.* 10. *diſtinct. Car. in cle.* 2. *de iureiur.* Sanctiſſimus enim dicitur & Nobiliſſimus. *tex. in l. quæris. ff. de natalibus reſtituendis.* & nil ei honorificentius, quam ſi dicatur filius Eccleſiæ. *c. conuenientior. ad fin.* 23. *quæſt.*8. & Chriſtianiſſimus appellatur. *Epiſtola inter claras. C. de ſumma trinit.* Et ſupremus omnium dicitur *leg. pen. & ibi Bal. C. de bonis quæ liberis.* Sed non regis Franciæ. *Specul.tit. de appel.* §.3. *poſt principium. dicam infra.* nec regis Hiſpaniæ. *cap. Adrianus.* 63. *diſtinct. & Card. in cle.* 1. *in prin. de iureiur.* Omnes vero alias reges coronare debet. *glo. in ca. in apibus.* 6. *q.*1. Dominus enim eſt & ſuperior omnium prouinciarum. *d. c. Adrianus.* & omnium rerum. *ca. quo iure.* 80. *diſt. c. conuenientior.* 23. *qu.* 8. *& l. bene à Zenone. in princ. C. de quadrien. præſcrip. Car. in cle.* 1. *de ſum. tri. glo. in cap. per venerabilem. de ele.* & etiam Iudæorum, *l. Iudæi. C. de Iudæis.* Et nulla ciuitas quantumcunq́; præſcribat merum imperium, etiam reſeruata Imperatori poteſt excutere iugum ſubiectionis, quo minus eum recognoſcat. *Panor. in c. cum non liceat col. fin. de præſcr.* & contra Senarum ciuitatem. Decius *conſi.* 307. *col.* 2. *ver. reſpondetur.* adducens Ang. *in l. hæc autem. ff. de ſeruit. vrba. prædiorum.* dicit: Quod iuriſdictio & imperium poſſunt præſcribi cumulatiue cum Imperatore, ſed non priuatiue, vt quis ab eo ſit liber, quod an ſit verum de rege Franciæ infra patebit. Et etiam eſt ſuperior regum. *c. in apib.*7. *q.*1. & omnium nationum. *c. volumus.*11. *q.*1. & totius mundi. *l. deprecatio. ff. ad leg. Rhodiam de iactu.* quod an ſit verũ, dicam *in conſi. ſeq.* Solutus eſt enim legibus Princeps. *ff. de leg.* & eſt ſupra ius ciuile. *c. præpoſuit. extra de conceſ. præb.* quod tollere poteſt, *not. in c. quæ in Eccleſiarum. de conſtit. & in l. fin. C. ſi contra ius vel vtilitatem publicam.* Miniſter enim Dei dicitur, & ſeruus. *Bal. in auth. habita. in* 6. *nota. C. ne filius pro patre.* Et lex animata in terris *text. in auth. de conſulib. circa fin. col.* 3. *& in auth. quibus modis natura. efficiuntur legitimi.* §. *igitur licentia. colum.* 6. *& gl. in l. quia. ff. de iuriſd. omn. iud. Spec. in ti. de feriis.*1.§. *in fi.* Solo verbo illi creditur. 97. *diſtinct. cap. nobiliſſimus.*

Etiam in facto proprio sine die & consule. *Bald. in leg. ex his. in vlt. col. C. de testam. militis.* Et etiam dicitur Philosophiæ plenus, *vt dicit text. in l. cum Syllanianum C. de his quibus vt indignis. & ibi dom. meus Iason.* Quæ omnia dici possunt de quolibet summo Principe, vt de rege nostro. Et omnes iurisdictiones deriuantur ab eo, sicut à fonte. *Bald. in cap. 1. in 1. notabili. tit. quis dicatur Dux, Marchio, Comes, de quo per dom. meum Ias. in l. 1. col. 1. C. de summa trin.* Serenissimus etiam nuncupatur. *ad quod facit cap. Salonitanæ. 63. distinct. & l. 1. C. vt nemini liceat in emptio. specie. lib. 18.* Et de celsitudine & maiestate Imperiali est text. *in fin. cap. de consulibus. libr. 12.* & de celsitudine. *in §. 1. Institu. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur.* & videatur *in cap. solitæ in suprascriptione & nigro:* vbi intitulatur Illustrissimus & præcellens: & de eius sublimitate videatur ibi. Præest enim vniuersę ditioni, quæ videt ascendentē & descendentem solem, & quæ ex vtroq; latere est, *vt dicit text. in auth. vt omnes obediant iudicibus prouinciarum. §. hæc considerantes, in princip. colum. 5.* Et est Dominus orientis, occidentis meridiei, & septentrionalis. Bal. *consil. 359. libr. 3.* & dicit Barb. *consil. 38. in 1. vol. & consi. 24. lib. 2.* quod licet sint aliqui Principes & Reges, qui in eorum territorio æquiparantur Imperatori, vt de rege Franciæ, vt infra patebit, tamen nullus esse videtur, qui tanto titulo sit honestandus sicut Imperator: quod non assentit Bald. *in d. consi. 356.* nec Barb. *in consil. suo 34. in 2. vol.* & dicit Barba. *in c. verum. de for. compe. in fin.* quod non credit, quod leges apponentes præcipua priuilegia Imperialis culminis extendantur ad regem: quoniam, vt dicit, Imperator æquiparatur Deo. *l. si quis maior. C. de transact.* & ideo dicit Bal. quod illa lex non habet locum in rege, *vt dicit ibi Barb.* quod crederem esse verum de regibus recognoscentibus Imperatorem superiorem, secus vero de rege nostro Francorum, qui est monarcha in suo regno, *vt infra dicam.*

Et licet omnes alii Principes vna tantum corona coronentur, tamen Imperator triplici coronatur, notatur *in clem. 1. de iureiur.* & ibi gloss. dicit, quod prima est ferrea, quam recipit ab Archiepiscopo Coloniensi Aquisgrani eiusdem diœcesis: ferrum autem fortitudinem designat, qua vincere debet rebelles, & infideles conculcare.

Secunda est argentea, quam ingressus in Italiam recipit ab Archiepiscopo Mediolanensi in villa Modidinensi eiusdem diœcesis: tamen Henricus recepit illam Mediolani in Ecclesia sancti Ambrosij. Argentum autem mundiciam & claritatem significat, & ipsum Principem talem esse debere, est contrarietas in hoc, vt statim dicam, quia aliqui dicunt: quod prima est argentea, & secunda ferrea.

Tertia est de puro auro, qua coronatur per Papam in Ecclesia S. Petri ad altare S. Mauricii, & designat aurum, quod omnibus metallis est excellentius, ipsum Imperatorem aliis regibus & Principibus in potentatu & iustitia excellentiorem esse debere.

Sic olim in his tribus metallis dabantur Romanis tributa, vnde fuit indictio, quæ est terminus 15. ann. continens tria lustra, & quodlibet lustrum continet terminum 5. ann. *vt probatur in leg. item quæritur. §. qui impleto. ff. locati.* Et indictio dicta est, eo, quia in singulis 15. annis indicebantur tributa Romanis. Nam in primis 5. annis indictionis dabantur Romanis tributa in ferro pro armis, in secundis argentum pro stipendiariis, in tertiis aurū pro Republica, & de hoc *l. vnic. in c. fin. C. de Iustitia.* | *codice confirmando, & gloss. in auth. vt præponatur nomen Imperatoris. in ver. indictionis. colum. 5.* Pan. & Card. Flor. dictus Zabarella *in cap. inter dilectos. in gl. indictionis. extra de fid. inst.* vbi dicunt, quod ad similitudinem huius dantur tres Coronæ Imperatori.

Et cum corona imponatur capiti propter honorem, *vt dicit Bart. in l. sed & reprobari. in 2. colum. in princ. in ver. Rayne. ff. de excus. tu. inducit ff. de excu. tu. in lectura Neapoli.* Non tamen ita clare loquitur. melius facit text. *in l. vnica. C. de athletis, lib. 10.* vbi dicit corona, id est, gloriæ victoriæ. *& facit l. commodius. ff. de re iud.* & quilibet Rex ratione vnius Regni tantum habet vnam: Imperator vero tres; ideo à maioritate honoris etiam eidem maior honor debetur quàm cæteris Principibus.

Et de huiusmodi tribus coronis aliter scribit, & dicit Alb. *in suo Diction. in ver. corona.* vbi dicit, quod Imperator accipit tres coronas ad denotandum tria, quæ debent esse in eo. Primum, quia, in quantum est rex vniuersi orbis, debet habere puritatem conscientiæ, honestatis & continentiæ. Nam sicut refert Tullius, cū Pericles & Sophocles Philosophi colloquerentur, contigit puerum iuuenem inde transire, cuius pulchritudinem laudauit Pericles, & ait Sophocles: *O Pericles, non solum prætoris manus à pecuniæ lucro, sed etiam oculos à libidinoso aspectu continentes esse debent.* Et ideo Imperator primo corona argentea coronatur, qua continentiam notat. Secundo debet Imperator habere virtutem & conscientiam. Vnde Salomon *Eccles. 7.* Noli quærere fieri iudex in prouincia, nisi valeas virtute disrumpere iniquitates. & ideo ferrea corona coronatur, quod est durissimum metallū, & omnia domat. Tertio debet habere scientiam & prudentiam discernendi bonum à malo: & ideo, coronatur tertia corona aurea. Vnde Salomon: *Da seruo tuo cor docile, vt sciat discernere inter bonum & malum.* Sicut enim metallum auri est preciosius omnibus: ita etiam & scientia preciosior est omnibus, quæ possunt desiderari. Et istæ coronæ indubitanter processerunt ad similitudinem Saluatoris nostri, qui fuit rex vniuersalis. & ideo sacra scriptura eum dicit coronatum tribus coronis, *Zach. 5.* Sumes, inquit, argentum, & pones in capite Iesu. De corona ferrea figurata est in Sedechia, qui fecit sibi coronam ferream & mitram ornatam: *de quo habetur 2. Regum c. 22.* Fecit quoque sibi Sedechias filius Chanana cornua ferrea, & *2. Paralip. c. 18.* Sedechias vero filius Chanana fecit sibi cornua ferrea. De corona aurea habetur *Apoc. 43.* Vidi, inquit, supra nubem similem filio hominis, habentem in capite suo coronam auream. Hanc coronam auream & figuratam reperimus in Aaron, vt *Eccles. 45.* Et proprie corona aurea dicitur diadema, vt not. gloss. *in clem. 1. de iureiur.* de qua faciens differentiam inter coronā & diadema: de quibus etiam vide per Io. de Platea *in proœm. Institutio.* Idem Alb. *in dicto loco* dicit, se inuenisse in quodā sermone in festo S. Steph. hoc modo videlicet Imperator recipit tres coronas, primam in Alemania, ab Archiepiscopo Argētino, & est argētea: & quādo dat ei Archiepiscopus, dicit, quod Imperator in anima sua & corpore suo debet esse purus & mūdus, sicut argentum, quod est purum inter alia metalla. Secundum recipit in Mediolano ab Archiepiscopo Mediolani in Ecclesia Cathedrali, & est corona ferrea, & recipit eā genuflexo: & dicit ei Archiepiscopus: Istam coronā militer defendes: non intelligēs de illa corona materiali, sed quia, sicut ferrum est metallum, de quo fiunt infiniti labores, & est durissimum & fortissimum metallum, ita [...]

Ita imperator debet esse paratus ad sustinendum omnem laborem corporalem pro posse, & constans debet esse in iustitia exhibenda, maxime pupillis, & viduis, & miserabilibus personis. Tertiam coronam recipit Romæ à summo Pontifice vel ab alio eius vices gerente, & est aurea: & quando Papa ponit sibi supra caput, dicit: Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ, *Apoc.2.* Et ista designat fidelitatem & prudentiam sciendi discernere bonum à malo. Dicit tamen Host. qui est inter Cardinales primus, habet ex priuilegio ius coronandi Imperatorem. Et ideo, vt videmus, cum tres habeat coronas, honorandus est vltra alios Principes & Reges huius seculi, qui tamen habent vnam, sc. vnius Regni: quia habens duo Regna, potest habere duas coronas, vt dicit ibi Alb.

Cum ergo Rex Hispaniæ habeat septem Regna, videtur quod habere debeat septem coronas, & sic quod maiorem gloriam habere debeat: cum corona, seu diadema, detur pro gloria, *vt dicit Lu. de Penna in leg. temperant. Cod. de vestibus oloberis & auratis, lib.11. dicam infra ista part. in 37. consid.*

Vigesimaoctaua consideratio. Videndum est, an Imperator sit Dominus totius mundi, ita quod etiam Reges Franciæ & Hispaniæ sint illi inferiores, & sic, an sit maior totius orbis. Et in hac consideratione, recitabo opiniones sequentes, & adducam rationes hincinde, vt intelligantur ea, quæ hinc ante dicta sunt de Imperatore.

Prima opinio est Italorum, qui tenent, quod Imperator est Dominus totius orbis, maxime glossatorum: *vt est gloss. in l. bene a Zenone. Co. de quadrien. præscriptio. gloss. in cap. per venerabilem. qui filii sint legitim. gloss. in ca. super specula. extra de priuileg. gloss. in ca. apibus 7. quæst.1. gloss. in ca. Adrianus 63. dist. gloss. in ca. venerabilem de elect. gl. in c. conuenior. 23. q. 8. gl. in c. futura. 12. q.1. gl. in c. si Imperator. 96. dist. gl. in c. vlt. 50. dist. facit tex. in l. deprecatio. ff. ad l. Rho. de iactu. & in l. bene a Zenone. C. de quadrien. præscrip. facit tex. in l. cum multa. C. de bon. quæ lib.* vbi dicitur summus superior. *facit tex. in l.2. C. de offic. præfect. prætorio Africæ. in prin. ibi. Et omnia quæcunq; in partibus Hispaniæ vel Galliæ Francorum aguntur. facit tex. in l. si duas. §.1. ver. vniuerso autem orbi conueniens est, cuius subiectum est capitulum hoc. ff. de excusat. tut. facit tex. in l.1. ver. nobis orbis. C. de raptorib. virginum. facit tex. in extrauaganti ad reprimendam. ibi, omnia esse Principis.*

Hanc opinionem sequuntur Canonistæ, videlicet Host. Io. And. & Ant. de But. *in d. ca. per venerabilem, qui fil. sint legit.* Card. Zabar. *in c. pastora. de sent. & re iudic.* Andreas Siculus *in c. nouit. de iudiciis.* idem Host. *in sum. de offi. io ordi. §.1. vers. sed & Imperator.*

Hanc etiam opinionem tenuit Bart. & omnes Itali, & Vltramontani *in l.1. Co. de summa trin. & fide Catho.* Bulga. & Alb. *in d. l. bene a Zenone. C. de quadrien. præscriptio.* & Martinus ibi dicit etiam quo ad proprietatem, quod dicit esse verum coram Federico Imperatore, quod Bulgar. negauit, vnde successit illud: *Bulgarus dicit æquum, sed Martinus habuit equum.* & cum Martino tenuit Bart. etiam *in leg. 1. §. per hanc. ff. de rei vend.* idem *in extrauaganti ad reprimendam. in verbo, totius, ibi, omnia esse Principis, idem in l. si duas. §. grammatici. per illum text. in ver. vniuerso. ff. de excusat. tuto. idem gloss. & Bald. in. c. de pace iu. firman. colla. 10. vbi plus dicit Bald.* Quod cum Rex Franciæ sit de comprehensis *in leg. 2. Cod. de offic. præfecti prætorio Africæ,* quod peccant Francigenæ & multi alij Reges, qui ex consuetudine dicunt, se non esse subditos Imperio: sed Dominus Bald. non bene dicit & ignorauit veritatem in hoc casu, vt statim dicetur, idem tenet Bar. *in l. hostes. col.2. ff. de captiuis & postli. reuersis.* vbi dicit, non agnoscens veritatem in hoc casu, & errans notorie, & in terminis iuris, & in vera iuris dispositione, quod forte si quis diceret Imperatorem non esse Dominum & Monarcham totius orbis, quod esset hæreticus: quia diceret contra determinationem Ecclesiæ, videlicet contra textum Euang. Exiuit edictum à Cęsare, vt describeretur vniuersus orbis, *Luc.2.* Quod ita Christus, vt populus, recognouit Imperatorem, vt dominum. *Idem no. Ang. Are. in l.1. ff. a quibus app. non licet, & in §.1. in expeditione gl. in verb.* Romanor. *inst. de patria potesta.* Sed in hoc omnes errauerunt, & non intellexerunt, quomodo sit capiendũ istud verbum, *Vniuersus Orbis,* quia debet intelligi cum restrictione, scilicet subiectus populo Rom. & Imperatori, *vt infra dicam.* Quia si assumeretur vniuersaliter, genere vniuersali & generalissimo, esset falsissimũ, cum nunquam vniuersus orbis generaliter fuerit subditus Imperio. Et etiam Bart. assumpsit istud verbum *Hæreticus* nimis generaliter, qui pro tam simplici casu non debet dici quis hæreticus, cum istud non sit contra decem præcepta Decalogi, nec contra symbolum.

Et si hoc dicunt iura Imperatorum, affirmant de seipsis, quod alij non dicunt, ad quod alij Principes non consenserunt nec fuerunt vocati. Istam eandem opin. etiam tenent fere omnes, qui scripserunt moderno tempore *in l.1. C. de sum. tri. & fid. Cath.* & inter alios ibi D. meus Ias. qui videtur tenere istam, sed (salua etiam eius pace) errauit, & hoc maxime, quia tunc temporis erat subditus Duci Mediolan. qui dicit se esse subditum Imperatori, cum quo Dux ipse habebat confœderationem, maxime cum Maximiliano Imperatore, qui tunc prætendebat auxilium ab ipso Imperatore contra Ludouicum XII. Francorum Regem, qui pretendebat dictum ducatum Mediol. contra Ludouicum Sfortiam, quem dictus Ludouicus XII. expulit à dicto ducatu, & illum in Franciam adduxit captiuum, vbi mortuus est. ita quod dictus Ludou. potitus est ipso ducatu, & post eum Franciscus I. Francorum Rex eius successor, maritus Claudiæ Reginæ filiæ dicti Lud. & timuisset forte ipse do. Ias. aliquid scribere contra Imp. ne forte Dux Mediol. ægre tulisset: Sed alias credo, quod, nisi fuisset timor prædictus, dixisset veritatem: & licet postmodũ fuerit stipendiatus sub Rege nostro, & potuisset pro eo multa dicere, tamen tacuit, motus priore amicitia.

Prædictam etiam opin. tenuerunt Cy. Bal. Pau. de Cast. & Sal. *in d. leg.1.* & Nicol de Neapoli *in d. l. si duas §.1. ff. de excus. tut.* Eandem opin. tenet Bar. *in l. fin. per illum tex. C. in quibus causis coloni sensibus, libro* 11. & eandem tenuit Bertach. *in suo tract. de solutione vectigalium in 2. par.* Eandem tenet Bar. *in proœm. fforum.* & Bald. *in le.1. in princip. ff. de offic. præfecti vrb.* Oldr. *in consil. suo 69. incip. consueuit dubitari.* Bald. *in leg. cum multa per illum text. Cod. de bo. quæ liber. & in l. ex hoc iure. ff. de iustit. & iure.* Eandem etiam tenet Ioan. de Imo. *in l. infamem. circa fin. ff. de publicis iudiciis.* vbi dicit, quod aliqui sunt Reges, qui non recognoscunt superiorem: de quibus *in cap. per venerabilem. extra, qui fili sint legitim.* quod dicit verum esse de facto, quare videntur magis delinquere: *& idem Ioan. de Imo. in l. Imperatores, in princ. ff. de appella. & Ang. in leg. si retentus seruus. ff. de leg. 1.*

Alia est opinio contraria, quam doctores Citramontani tenuerunt, videlicet quod Imperator nunquam fuit Dominus totius orbis: & ita tenuerunt Iacob. de Rauen. Pet. & Ioan. Fabri *in d. l.1. C. de sum.*

trin. & in l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscriptio. & l. 1. C. de sum. trinit. & fid. Cath. vbi adducit testimonia antiquarum scripturarum veteris, & noui testamenti, ad probandum, quod fuerunt alij, qui habuerunt dominia omni tempore, vt ferunt, & hoc iure diuino, humano & ciuili probatur.

Et primo, videndo de iure diuino, quod testamentum vetus continet: Quoniam in veteri testamento non reperitur inuentum fuisse imperium, sed solum initium habuisse tempore, quo populus Romanus in eum transtulit potestatem. *l. 2. ff. de orig. iur.* Vnde Deus qui cuncta creauerat, *vt habetur secundo ca. Gen. secundum vetus testamentum.* Dominus erat omnium, Vnde *Psal. 23.* dicitur, Domini est terra, & plenitudo eius, orbis terrarum, & vniuersi qui habitant in eo. Ipse enim à principio per seipsum rexit & iurisdictionem exercuit, sicut factor rem suam gubernat & regit, & homini debet præcepta & prohibitiones, *Gen. 2.* & ipsis transgredientibus, pœnam imponit, *Gen. 2. & 4. c.* quia expulit eos à paradiso, & per se puniuit Lamech. *Gen. 4. & 5.* multos alios etiam, & hoc ante dicunt. Inn. Host. Io. And. & Abb. *in c. licet ex suscepto, extra de foro compet.* & sic Deus rexit mundum per seipsum vsq; ad Noe.

Tamen, quia propter hominem tanta creauerat *Gen. 2. l. in pecudum. ff. de vsu.* ea ipsi homini concessit, *vt habetur Psal. 113.* Cœlum cœli domino, terram autem dedit filijs hominũ. Et quia communio parit discordiã. *l. cum pater. §. dulcissimus. ff. de le. 2.* voluit occupãti conderetur, vt habetur *Deut. 13. c.* vbi dicitur: *Quamcunq; terram calcauerit pes tuus, tua sit.* & à lege ista promissa fuerunt Regna, vt apparet in Dauid, Saul, & Salomone, & pluribus alijs approbatis à Deo, vt habetur *in c. 1. de sacr. vnct. §. vnde in veteri. & 1. Reg. 18. c.* vbi enumerantur aliqui Reges vncti mandato Domini. Et dicitur *Prou. 9. c.* per me Reges regnant. & *in epist. inter claras. C. de summa trinit. & Psal. 71.* Deus iudicium tuum Regi da. & per libros Regum per totum fit mentio de Regibus.

Ex quibus constat, quod dignitas Regalis potius saltem prius est introducta à Deo quam Imperium, cum illo tempore nulla mentio esset de Imperio & Imperatore, *vt dixi in consuetudinibus nostris duca. Burgun. in procem. in gl. du sainct empire.* & merito, si nulla tunc fieret mentio de Imperatore, cum nullum adhuc esset Imperium, sed postea, per multa tempora & post nouam legem, id est, post testamentum nouum incepit, cum tempore testamenti noui adhuc non fiat mentio de Imperio. bene fit mentio de Regibus, cum habeatur *prima Pet. 2. c.* Deum colite, Regem honorificate. & illud: Subditi estote omnipotenti, siue Regi tanquam præcellenti, & Ducibus ab eo missis. *vt extra de maior. & obed. ca. solitæ.* Imo per Christum omnes monarchiæ fuerunt destructæ & reprobatæ. Fuit ille lapis sine manibus abscissus, qui statuam percussit in pedibus & contriuit: per quam statuam aliæ quatuor monarchiæ figurantur, scilicet Assyriorum quæ fuit prima, & dictum fuit Regnum Babylonicum, quod fuit orientale & sub Rege Nino primo introductum. Alij sub Belo, tempore Tharæ patris Abrahæ, & ab illo tempore non desijt, nec intercidit nomen Regum, *vt testatur Iudocus Chlidouæus in suo libro de officio Regio. ca. 2.* Alij sub Nemroth venatore robusto, qui dictus fuit venator, id est Tyrannus, sub quo fuit principium Regni Babylonici, *vt habetur Gen. 10.*

Et de Assyrijs translata est ad Medos, & Persas sub Cyro, & Dario, *vt habetur ample Danielis 5.* Et hoc propter superbiam Balthasar Regis, & iniustitiam, & quia vasa aurea in templo Ierusalem accepta fuerunt per Nabuchodonosor, in quo Balthasar eius filius Rex bibit in conuiuio. Et à Persis in Græcos sub Alexand. Magno. Et à Græcis translatum est ad Romanos sub Octauino Magno: quod dominium demum subiugatum est, & subditum Christo. Et illis temporibus vtrum essent Reges, & Principes apud alias nationes, dicit Archiepiscopus Floren. *in 3. parte suæ summæ. lib. 22. cap. 5. §. 14.* ignotum esse apud eum saltem, sed apud Historiographos non est ignotum, cum tempore Nini primi Regis Assyriorum, Aegialeus erat Rex in Sicyonia, de quo meminit Philippus Bergomensis *in suo supplemento Chronicarum. lib. 2.* & August. *de ciuitate Dei, lib. 81.* sic dicens: *Sicyoniorum Regnum admodum paruum.* & tale Regnum peruenit ad Athenienses his temporibus.

Etiam Hispaniarum Regnum ortum habuit à Thubal Iaphet, seu Phaleæ filio, testante Isiodoro, *vt refert idem Philippus Berg. eod. lib.*

Hoc eodem tempore, fuit Zoroastes artis Magicæ inuentor, primus Bactrianorum Rex, teste eodem Philippo loco quo supra. Erant & plura alia Regna, vt Boemorum, Scytharum, Thessalorum, Aegyptiorum, & Amazonum fœminarum vsque ad tempora Alexandri.

Fuit & Idumæa Regio, quæ habuit Regem, & Aegyppus in Attica prouincia Achaiæ Rex.

Hoc tempore fuit Regnum Francorum, *vt habetur per eundem Philippum, lib. 4.*

Et erant tunc temporis Reges in Iudæa, vt Saul, Dauid, Salomon à Deo approbati, *vt videri potest ample in libris Regum.*

Erant etiam Reges in Lydia, quorum Regnum habuit finem tempore initij Persarum Regni, *vt refert ibi idem Philip.*

Erat etiam tũc temporis principatus Heduorum, quorum ciuitas principalis erat Augustudunum, qui nulli subijciebantur: *de quibus ample Iulius Cæsar in suis commentariis.*

Ex quibus constat, & ex his, quę videri possunt per supradictos, quod vsq; ad tempora Alexandri illa prima monarchia non fuit vniuersalis.

Et durauit hoc Imperiũ, seu illa Monarchia 1240 annis secundum August. *lib. 4. de ciuitate Dei.* sed vt habetur *Gen. 10.* illo tempore non erat Monarchia, quia terræ fuerunt diuisæ inter filios Noe.

Tempore vero Cyri Darij primi Regis Persarum, qui habuit secundam monarchiam, erant plures alij Reges apud alias nationes. Nam talis Monarchia durauit ducentis triginta annis sub nouem Regibus, quibus temporib. fuerunt multa alia: vt Romæ Lucius Tarquinius Prisci Tarquinij Regis filius, qui Rex fuit apud Romanos, & regnauit annis 25.

Balthasar, Chaldæorum Rex, Zorobabel apud Iudæos Princeps his temporibus fuit, & tempore Darij etiam nono anno Regni sui erant Reges Romani, qui tunc exacti fuerunt, & consules creati: qui rexerunt Romanos vsq; ad annum nonum post exactos Reges. Quo tempore fuit instituta dignitas dictaturæ: & post illam fuit facta electio decemvirorum, apud quos fuit imperium Roman.

Fuit & temporibus prædictæ monarchiæ Persarum Regnum Atheniensium, & tempore Darij, cognomento Notus, Alcibiades Atheniensium Imperator: etiam post eum Xenophon, & Horestes tertius Maced. Rex, & Amynthas 15. Macedonũ Rex & Re

Fuerunt etiam his temporibus multa domin

& Regna, de quibus per eundem Philippum Bergomensem *in suo supplemento chronicarum lib.5.*

Ex quo constat, quod licet Persæ & Medi, obtinuerint principale dominium, non tamen vniuersale: & istud satis demonstratur ex dictis *Danielis 5.*

Tempore vero primi Regis Græcorum, qui fuit Alexander, in quem translarum fuit Regnum Persarum, licet se nominari fecerit terrarum Regem, & mundi Principem, non tamen fuit vniuersalis. Cum suo tempore Pyrrhus fuerit Rex Epirotarum, Brutus Rex Anglorum, & Suardus Rex Francorum: de quibus meminit idem Philip. Bergom. *l. 6. sui supplementi Chroni. 1. art.* De quo tamen Suardo non facit mentionem Gaguinus *in Chronicis Franciæ.* nec eum inter Reges Francorum nominat.

Erat & his temporibus Brennus Gallorum Senonensi. Dux, qui totam Asiam subegit: Ita quod Reges Asiæ, lacessiti ingenti pecunia, pacem mercati fuere. Ptolemæus vero Macedoniæ Rex ausus illi occurrere, victus est, & multis vulneribus saucius captus est.

Fuit & illo tempore Insubrum Regnum.

Sed Regnum Alexandri post eius mortem, fuit in duodecim partes diuisum, anno mundi ante Christi aduentum 312. vt habetur *li.1. Machabæorum, in prin.* tempore cuius fuerunt & multa alia Regna, multæ dominationes, & Principatus: vt videri potest ex dictis ipsius Philippi. *eodem lib.6.* Maxime Regnum Syriorum, Regnum Asiæ, & in Macedonia erat Cassander, Antipatri filius Rex vnus.

Quo tempore etiam Romani Samnitibus imperabant. Tarentini vero, & Carthaginens. tunc etiam Principes habebant. Cum essent potentes, & bellum gerebant in Romanos, & Romani in eos. His etiam temporibus fuit Regnum Parthorum, cuius regni fuit primus Rex Arsaces, & secundus Arsaces eius filius.

Eodem vero tempore erant Reges in Aegypto, & etiam in Asia, & Syria, & plures alii Principatus, & dominationes, de quibus supra dictũ est, quæ non erant extinctæ, vt erant in Anglia, & Francia Reges, in Macedonia, & Iudæa. Et ista duo Regna, scilicet Macedonum, & Aegyptiorum post Alexandrum, fuerunt per multa tempora simul, & eodem tempore diuersa, post Alexandrum Magnum, tempore cuius erans plura, vt supra dictum est. Fuerunt etiam pro maiori parte temporis vsque ad Imperium Romanum, & tempore Octauiani Imperatoris. Et durauit Regnum Macedonum annis sexcentum quadraginta quatuor, sed his temporibus fuerunt multa alia dominia, multi denique Reges, vt supra dictum est vsque ad Octauianum: Imo iam inceptum erat Regnum Romanorum, quod mutatum fuerat in consules, dictatores, deinde & decemuiros, postmodum & consules iterum, vsque ad tempora Octauiani.

Ex quibus constat, quod per hæc tempora illa Monarchia non fuit vniversalis, quicquid voluerint dicere domini legistæ vltramontani, & Archiepiscopus Flo. *in loco supra alleg.* qui non viderat nec legerat Chronicas historiographorum: quoniam, vt dicit, ignotum est sibi tempore prædictorum Regnorum alias nationes habuisse Reges. Et ex his constat, prædicta Regna, dominationes, & Imperia originem habuisse à volentia, vt perpulchre examinat Petrus Bertrandus, huius nostræ ciuitatis, & diœcesis Heduen. Cardinalis Episcopus *in suo tra. de origine iurisdictionum, in prima quæstione.*

Tempore vero Octauiani Imperatoris, in quem plures dicunt translatum fuisse Imperium, credo, quod in hoc est error, quia Caius Iulius Cæsar, qui fuit ante eum quinquagesimoprimo an. ante Christi aduentum, fuit Imperator Romanus. Qui Imperio Europæ tantum potitus fuit, *vt refert idem Philippus Bergom ens. lib.7.* Et cum in Græciam traiecisset, vniuersi Orientales Reges ad eum conuenerunt, & tempore ipsius Iulii Cæsaris, Imperium Romanum initium habuit, & non fuit dictus Rex Romanorum, sed Cæsar. Hinc est, quod non dicebantur Reges, quod id nominis Romanis odiosum esset, sed Cæsares appellati sunt: quo tẽpore nõ reperitur, quod plura alia regna, Principatus & dominationes, de quibus supra, fuerint subiecta Imperio. Immo tempore suo, erant multæ dominationes in Gallia, de quibus per eum *in suis commentariis.* Nec reperitur, quod tenuerit Galliam integraliter, *vt infra dicam*: nec Hispaniam, & Græciam, nec regnum Macedonicum, Parthorum, Syriæ, & alia de quibus supra in totum, maxime sine controuersia, & bello: Quoniam tam breui tempore, quo imperauit, tot Regna obtinere non potuisset. Cum tempore adepti Imperii, quod fuit anno quadragesimooctauo ante aduentum Christi, tantum vixerit quinque annis, & sic mortuus est ante Christi aduẽtum, anno quinquagesimoprimo: Quo tempore incepit regnare Octauianus, & imperauit per annos quinquaginta sex, menses sex: quo tempore erant multi Reges, & Principes, multa etiam dominia, & Principatus, quæ non subiiciebantur ImperioRomano, de quibus infra.

Tempore, cuius etiam Marcus Antoni. Asiam, Pontum, & Orientem tenuit.

In Germania etiam Iulianam, & Varianam cladem perpessus fuit.

Hoc tempore etiam regnabat Christus cui data erat potestas in cœlo & in terra.

Regnabat etiam tunc Herod. Rex Hebræorum, qui Mariannem reginam vxorem suam occidi iussit, quod accusata fuisset, quod ad Octauianam effigiem suam transmisisset, vt in sui desiderium prouocaret, & vsque ad illum diem non defuerunt Principes Iudæis. Tempus quippe erat, vt veniret ille, cui promissum erat, quo, nouo promissum est testamento, vt ipse esset expectatio gentium, cessauit eorum vnctio, hoc est imperium: quia ex Danielis sentẽtia sanctus sanctorum venerat. Et ideo Herodem alienigenam habuerunt. Cui postea successit Herodes Antipas Herodis filius: & Archilao è regno pulso, Iudæorum regnum in quatuor tetrarchias, id est, partes diuisum est. Et huic Gallilæa obuenit, quæ est regni Iudæorum quarta pars. Post quos successit Agrippina Germanici coniunx regina Iudæorum, & post eam Agrippa magnus Aristobuli filius, qui tunc habuit fratrem nomine Herodem Chalcidis Regem.

Et tempore quo regnare incepit, fuit (anno ante Christi aduentum 31.) & Burgundionum regnum initium habuit post Christi aduentum ann. 35. Quod non habuit finem, nisi post Christum 488. & sic nec tempore Octauiani erat Monarcha vniuersalis.

Plures etiam tunc temporis erant Principes in Gallia, de quibus infra dicam, quando capiam Imperium à tempore Iulii Cæsaris, & etiam in Hispania, & Africa, de quibus supra. De quorum annihilatione, & euersione non constat, & si hoc fuisset factum, esset ex violentia, & rapina, non ex debito modo.

Quod quidem Imperium, quia per violentiam erat occupatum, & propter eorum iniustitias fuit subiuga-

iugatum, & subditum Christo, *vt habetur in visione Dan. cap.2.* signatum per lapideam statuam illam in puluerem redigentem:& hoc dignum fuit, quia dignum est, quod propter iniustitias Regum, & diuersos dolos Regnum de gente in gentem transferatur, *Eccl.10.ca.*& ostensum est Octauiano Imperatori per Sibyllam Tyburtinam die qua natus est Christus dominus dominantium, vt dicit idem Archiepiscopus Floren.*in loco hic ante allega.*Et factum est regnum huius mundi Domini nostri Iesu Christi: cum, *vt habetur Apoc.11.ca.*sibi enim data est omnis potestas in cœlo,& in terra.*Matth.vltim.ca.*vt impleatur illud Ezech. *Faciam eos gentem vnam, & erit vnus Rex omnibus imperans,& non erunt vltra duæ gentes*, vnde Gl. *Daniel.2.* dicit, quod sicut à principio nihil fortius Imperio Romano, sic in fine nihil debilius inuenitur.

Et ex his constat, nunquam ante Christi aduentũ fuisse aliquem de iure Monarcham, & dominum vniuersi orbis:cum,vt dictum est supra, fuerunt plura regna etiam à Deo permissa, & instituta, vt de Rege Dauid, Salomone,& sic de aliis. Nec licuit Imperatori ea sibi appropriare, prohibente lege naturali, & diuina, quæ habet: quod tibi non vis fieri, alteri ne facias, *Matt.7.& in proœmio decreta.* Ne licuit eis transgredi terminos, quos posuerunt patres antiqui, *Prouerb.22.cap.in fin. & in præceptis decalogi.* Non concupisces rem proximi tui. *Exod. 20.* in quo omnis rapina & violentia prohibetur, *24.q.5.c.pen.*

Et prædicta faciunt, quod de iure diuino non reperitur imperium fuisse institutum, prout regna,& sic quod nunquam Imperium ante Christi aduentum habuerit vniuersale dominium totius orbis.

Immo etiam Imperium Christi nunquam fuit vniuersale quo ad temporalitatem, cum ipsemet dixerit:Regnum meum non est de hoc mundo. Io. 18. & suo tempore fuerunt Principes, vt Octauianus,& Tyberius, sub quo passus est, & voluerit eorum iura intacta seruari, dicẽs: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cęsari:& quæ sunt Dei, Deo, *Mar.12.Matt.22.& Luc.20.*

Et tunc temporis erant plures Principes in Gallia, Asia, Africa, Burgundia, Italia, Hispania, etiam in Chalcide, & Iudæa. Et statim post incepit esse regnum Burgundionum, vt iam dictum est supra, videlicet anno Christi 35.*vt refert idem Philip. Bergom.l.8.*

Etiam Scythæ ab alieno Imperio, aut intacti, aut inuicti manserunt. Carium Regem Persarum à Scythia turpi summouere fuga. Cyrum, cum omni exercitu trucidarunt. Alexandri Magni ducem, cum copiis vniuersis deleuerunt. Romanorum audiuere, non sensere arma.

De iure humano, siue naturali, adhuc minus. Quia illud ius erat commune omnibus animantibus rationabilibus & irrationabilibus, & omnia erant communia:*vt l.1.ff.de iustit. & iure. §. ius naturale. & 1.dist.cap.ius naturale.* Et de iure gentium. quod etiam naturale vocatur, *inst. de rerum diuis.§.singulorum,* per occupationem dominia sunt distincta, & regna condita.*leg.ex hoc iure.ff.de iusti.& iure.*

Et sic cõstat, quod iure illo naturali, seu iure gentium, solum erant Reges, cum non dicat imperium, nec tunc erant Imperatores, vt ante dictum est: Reges tamen erant Imperatores, cum dicit tex.1.Reg.8.c. Hoc erit ius Regis, qui imperaturus est vobis. notando verbum, imperaturus. Ex quo quilibet Rex potest hoc respectu dici Imperator.

De iure vero ciuili dicit Alber. *in loco supra alleg.* quod duplex est proprium scilicet, proprium cuiuscunque ciuitatis, *vt in l. omnes populi.ff.de iustit. & iure.* Aliud est proprium, Ius ciuile Romanorum per excellentiam. *§.sed quoties, instit.de iure natur.* Et tunc sic, si ius ciuitatum vel prouinciarum consideremus, multæ ciuitates, & prouinciæ non subsunt Imperio. Nam vt dicit, in Hispania, *vt dicunt docto.in cap.causam. le second.extra qui.filii sint legit. & Nicol.de Vbald.in tract. de successio.ab intesta.111. chart. versiculo vltimus modus legitimandi.* Quocunque allegaret legem Imperatoris, capite punitur. Veneti vero,& multi alii, non seruant iura Imperatorum, nec etiam Galli, & Franci. quia non subiiciuntur legibus Imperatorum, nec eas allegant, nisi inquantum fulciuntur ratione,& non alias, *vt dicit Bald.in l. nemo. C. de sentent. & interlo. omn.iudic.*

Si vero consideramus Ius ciuile Romanorum, & isto possemus nos de facili expedire, quia nõ est credendum illis, quorum repellerentur actores. *ca.fraternitatis, de hæreticis.cap.licet ex quadam de testa. mathematic. C. de epis.audien.* Et non plus creditur mortuæ voci, quam viuæ:sed leges sunt mortuæ voces Principis, ipse autem est vox viua, *in authen. de consulib. § fin.colla.4.* Cum itaq; populo Romano non esset credendum in facto proprio, *vt l.nullus.ff.de test.* ergo nec credendum est eorum legibus vel scripturis.

Et conclusiue, tenet *Albe.loco quo supra,* quod nunquam Imperator fuit dominus totius orbis. Et hoc etiam tenetur a multis, maxime ab omnibus Doctor. Aurelianensib.& Citramontanis, contra sententiam glossarum iuris ciuilis,& canonici. Hanc etiam opinionem tenuerunt Iacob.de Rauenna, Petrus & Io. Fabri *in d.l.1.C.de sum.trin. & fide catho.in l. bene a Zenone.C.de quad.præscri.* per eosdem etiam *in proœ. ffor.* quos secuti sunt Raphael Fulgo. Guillel.de Castillio, & Berna.de Castillio, *in d.l.1.supra alleg.* Et istam opinionem tenet Cardinalis Zaba. *in cap.venerabilem. § verum in 2. colum. extra de ele.* Vbi dicit, quod in hac materia multa ingenia laborauerunt, inuestigando initium Monarchiæ terrestris, & prodierunt plurimi libri de Monarchia, nulla tamen disputatio potest esse minus vtilis. Constat enim, vt dicit quod imperium partim acquisitum fuit Romanis viarmorum,& sic etiam in aliis Regnis, quæ habuerunt Monarchiam, vt fuit Assyr, quod dicitur Babylonicum. Item Macedonum, quod floruit sub Alexandro. Item Carthaginense, quod maxime viguit tempore Hannibalis, vt in Tito Liuio, de secundo bello Punico. Hæc tamen Regna præter Romanorum dicuntur Monarchiæ, non quia aliquod istorum fuerit generale ad totum orbem, sed ad magnam partem, imo etiam Romani nunquam habuerunt totum, sed fere totum *dicit Zarabel. ibi.*

Et, vt dicit Albe. hanc opinionem tenendo, legibus eorum sunt conuincendi, *ar. text. in cap.qui sincera.45.distin.sic.* Nam Imperator non est mundi dominus, quoniam secundum legem Imperatorum, qua dicit se dominum de iure gentium, vel ciuili, habet hoc probare *l.in rem actio.ff.de rei vendicatio.*

Imperator enim duas solas causas dominii allegat. Quia scilicet habuit à populo Romano, vel quia per iustum bellum occupauit ab hostib. Imperii, *l. ab hostibus de captiuis, & postlim.reuersis.l.postliminium. & l. hostes, eodem titu.*

Sed ad primum respondetur, quod populus non potuit plus in eum transferre, quam habuerit. *l.traditio.ff. de acqui.rer. dom.* Sed non habuit dominium super alias nationes. vt supra dictũ est, & demonstratũ fuit, & ad hæc infra demonstrabitur: ergo nec ipse, quod populus non habuit. Et si populus Rom. illegar

garet se habuisse, incumberet ei probatio: tamen onus probationis assumendo, constat satis fuisse probatum ex supradictis, & infra adhuc per Chronicas Romanorum iustificabitur: tamen contra hoc sic potest clarissime probari.

Notorium est enim, quod ciuitas Romana ædificata fuit per Romulum & Rhemum fratres: *notatur in l.1.ff. de orig. iuris in princ. & notatur in l.fi.ff. de rerum diuis. & habetur etiam in Chronicis, lib. 3. prædicti Philippi Bergomensis.* Quo quidem tempore erant multa Regna, de quibus ibi plenissime: quo quidem tempore, vt ibi clarum est, & supra satis demonstratum fuit, Romani non dominabantur toti orbi, immo etiam minimæ parti orbis, & tunc habebant solum Reges, & sic eorum Regnum erat distinctum illo iure ciuili, quod dictum est supra: & tantum iurisdictionem habuerunt, cum locum ædificauerunt, *vt in §. si vero forsan, in authent. de quæstore. col.6.* Vnde populus ille, pro prædicto Reges expellendo, videntur contra se Dei iram prouocasse. 7. *quæst.1.c. deniq;* & sic nec dominium nec iurisdictionem de iure habuerũt. Nam ius dicitur, quod iustum est. 1. *dist. cap. ius naturale*, & per vim, & violentiam ab initio sedes alienas occupauerunt. *Notat Innoc. in c. super his de voto.* Ita quod propter vtilitatem initij, connubia fuerunt eis à Sabinis, Albanis & confinitimis partibus denegata. Quod cum hoc nouisset Romulus, finxit se velle ludere ludos, idq; publicare fecit: quia nouitate allecti populi vicini, vt noui populi spectaculum viderent, asciuerunt ductis vxoribus, & filiabus, quas cum tenerent, rapuerunt: Exinde ortum bellum in Albanos, quos suæ ditioni addiderunt, & paulatim auctis viribus propinqua dominia vsurpare cœperunt: nec præscriptione se iuuare possunt, cum semper malam fidem habuerunt, tam ipsi quam habentes causam ab eis: & de violentia eorum constat per iura, quæ sunt certa. *l. & hæc ignorantia. ff. de iuris, & facti ignorantia.* Ideo est ignorantia iuris, quæ eos non excusabit. *l. nunquam. ff. de vsuc. l. de iuris ignorantia. ff. de iuris & facti ignorantia.*

Et adhuc prædicta opinio Citramontanorũ probatur vltra prædicta, nunc reassumendo Monarchiam, quæ fuit à tempore Iulii Cæsaris vsq; ad tempora hodierna, demonstrando, quod semper fuerunt alii Principes, Reges & Dominationes, per vniuersum orbẽ in pluribus, & diuersis partibus mundi. Maxime tempore illorum, qui dixerunt seipsos mundi dominos, & faciendo in hoc casu fundamentum pro opinione contraria à Iulio Cæsare, qui primus Imperator, & nomen tale sibi assumpsit. Eo, quod Romanis imperabat, vt tradunt historiographi: de quo gloss. *in l.1. ff. ad legem Iulia. de adulter.* aliquid sentit, vbi dicit, Iulium Cæsarem auunculũ Gaii Augusti, fuisse primum Imperatorem: cum ante tantum dominium haberent Romani, vt dictum est, per rapinam vsurpatum, & in sua origine per vim, violentiam, & rapinã inchoatum. Ex quo ergo initium, seu origo nactæ possessionis de iure inspicienda sit, *l. clam possidere, in prin. ff. de acq. poss. l. nam origo. ff. quod vi aut clam.* Quæ cum sit viciosa, nunquam prodest violento. *l. autoritatem. C. vnde vi. l. si qua loca. C. de fundis, & saltib. limito. lib.11.* Et maxime etiam, de iure Canonico. *c. fin. & c. vigilanti. extra, de præscr. in regula possessor. de reg. in 6. & regula peccatum. eodem tit.* Quia semper requiritur bona fides, etiam si desierit titulus, & sit tempus immemoriale. *c. 1. de præscript. in 6. in l. vnic. C. de vsuca. cap. transfor.* Ita quod tale vitium transit ad successores. *l. an vitium. ff. de diuer. & temp. præsc. l. Pomponi. in pr. ff. de acq. poss. §. fin. Inst. de vsuc. l. hæres. ff. de vsuc.* Ideo, cum non potuit primus scilicet Romul. terras, & dominia per eum rapta, vt dictum est, nec etiã Iulius Cæsar, vt dixi, & dicam statim, ideo, nec eorum successores.

Ex quo licuit spoliatis recuperare, & vti iure suo & successoribus, & sic de iure gentium, hoc licuit Iulio Cæsari. *d. l. ex hoc iure.* licuit & Gallis suo tempore: qui etiam quasi ab initio Vrbis conditæ, fere totam Italiam, etiam vsq; Romam, ipsa euersa, dempto Capitolio, *prout refert Titus Liuius in quarto primæ decadis, & Iustinus libr. 24.* qui etiam Imperium Romanum per multos annos tenuerunt. Ita quod fuerunt septem, aut octo Reges Franciæ Imperatores Romanorum, cum à principio de Græcis translatum fuerit in Francos, videlicet in Carolum Magnum, quod fuit anno Christi 806. vsq; ad Conradum primum successorẽ Ludouici tertij, in Imperio Gallorum: Quia omnes Reges Franciæ, tenuerunt imperium Romanũ, vsq; ad annum Domini 910. quo tempore fuerit translatum imperium in Germanos. Quo quidem tempore semper erat alius Imperator in Græcia, qui dicebatur Imperator Constantinopolitanus.

Et maius argumentum, quod potest esse, est de Iulio Cæsare, qui dicit se Gallias deuicisse, quod non est verum in totum: Cum semper Aluernia, Britannia, & plures aliæ ciuitates supra Ligerim flumen existentes (quæ suos duces habebant) nunquam sine continuis querelis paruerunt Romanis, *vt constat ex Chronicis historiographorum: vt etiam dicit Oldradus consilio suo 69. incipien. consueuit dubitari.* Imperatores Romani nunquam fuerũt in pacifica possessione orbis, cum de his, vt supra dictum est, nunquam gauisi fuerint pacifice.

Vnde, sub Valentiniano, vniuersa Gallia defecit. Exinde, coacti sunt Romani viuere, contenti sedibus suis & legibus, nec existimauerunt deinceps alias nationes deuincere, nisi media virtute Gallica; vt satis patet ex chronicis: quę quidem etiam allegandæ sunt decisionibus causarum, & credendum est illis etiam in iudicio, *vt dicunt Bal. & Anto. de But. in c. inter dilectos. extra de fide instrum. gloss. in verbo, transtulit. in c. venerabilem. de elect. gloss. 1. circa medium. in c. literis. extra de in integrum restitu. Bart. in leg. 1. col. 6. & ibi dom. meus Ias. & alij. ff. si cer. petat. gl. & Geminia. in c. placuit 16. distinct. l. 2. & Geminia. in c. in nomine Domini. 22. distinct. & gl. 3. & Geminia in c.1. 27. distinction. & idem Geminia. in cap. absit, 30. dist. & gloss. in procem. ff. §. hæc autem tria. in verbo, vrbibus.*

Et idem de libris historiarũ, quo ad facta antiqua. *Geminianus in c. quamuis. ante finem. 21. distinct. Felin. in c. cum causa. extra de probat. & in dict. cap. inter dilectos. in 8. col. extra de fide instrumentorum.*

Si igitur ex prædictis, propter vim illatam populis Gallis, debeant dicere se dominos, prout dixi supra, post Innoc. *in d.c. super his, in fine extra de voto, & voti redem.* clarum est, quod ille titul. eis nihil opitulari potest per supradicta.

Nec inuenio alia iura, quæ eis prodesse possint, nec etiam titulos aliquos allegant.

Et vltra prædicta, pro opinone dicentium, & tenentium, nunquam fuisse vniuersalem Monarchiam in mundo; nec Imperatorem vnquam fuisse dominum totius orbis: Adduco fundamenta sequentia, quæ faciunt contra illos, maxime, qui se dixerunt dominos totius orbis, prout fecerunt quidam Imperatores, de quib. sunt leges *in libris Codicis, & digestorũ.* Primò, tempore Iustiniani, qui quandoque se dicit

dominum

dominum totius orbis, *vt ſupra dixi in legibus allegatis, maxime in l. 2. C. de offi. præfecti prætorio Affricæ.* Nam illud non eſt veriſimile: Cum, *vt habetur in auth. vt præponatur nomen Imperatoris. colum.* 4. vbi vtitur his verbis: *Qui ſub Imperio noſtro ſunt, aut quos noſtrum regit Imperium*, & ibi poſt, *in quos nos Deus Romanorum ſuppoſuit rebus*, & in *§. ſed hoc tempore inſtit. de his, qui ſunt ſui vel alieni iuris. ibi: nullis hominibus quæ ſub Imperio noſtro ſunt, & in l. 1. C. de ſum. trin. & fide cathol. ibi: quos clementiæ noſtræ regit Imperium.* Quos textus non intellexerunt, & nimis crudam interpretationem ad illos fecerũt Doctores Vltramontani: Qui voluerunt illud verbum, relatiuum vltra ſuam naturam extendere: cum de natura ſua ſit reſtrictiuum, dictionis præcedentis. *notant Doctores in dict. leg. 1.*

Tempore vero Theodoſiani & Honorii, qui fecerunt *l. mercatores. C. de commerciis, & mercatorib.* erant plures non ſubditi imperio. Et tempore etiam Alexandri quarti Imperatoris, *vt ſatis conſt. ex l. omnib. ciuitatibus, quæ ſub Imperio noſtro ff. ad Trebel.* Et quod plus eſt, ex chronicis conſtat, quod tempore Antoni. 12. & Commodi, Lucii, Antonini, & Marci Antonini, plures erant nationes non ſubditæ Imperio. Ex quo conſtat, quod relatio Iuliani, conditoris illius legis deprecatio, non eſt vera, & quod non eſt veriſimile, quod Imperator ita reſponderit, quoniam veritas erat in contrarium. Nec etiam eſt credendum Iuliano, cum fuerit malæ vitæ, & modicæ æſtimationis, & Tyrannus & ſic non omni exceptione maior, & vocatus fuit Didius Iulianus, qui tyrannice imperauit per aliquod tempus, & pauci eum inter imperatores enumerant: & ſic non multum facit illa lex *deprecatio*, cum conuincatur dictus Iulianus de mendacio, eo, quia tempore Antonini 12. Parthi non erant ſubditi Imperio, cum Marcus Anto. qui eidem ſucceſſit, eoſdem debellauerit Germanos, Marcomannos, Squados, Sarmatas ingenti virtute, vna cũ filio Commodo Antoni. ſuperauerit. Tempore cuius Commodi Antoni, Britones non erant ſubditi imperio, nec etiam Arabes. Nam illo tempore regnabat Lucius Rex Anglorum.

Et ſic conſtat, quod illis tem poribus nunquam aliquis Antoninus fuerit mũdi dominus, ſaltem vniuerſalis: quicquid dixerit ibi Iulianus: ex quo ſatis reſponſum eſt ad illam legem *deprecatio*, & ad omnes leges Iuſtiniani, & Imperatorum per veritatem in contrarium ad oculum demonſtratam, per chronicas hiſtoriographorum, vt dictum eſt.

Item etiam d. l. *deprecatio*, cum extrauagan ti: *ad reprimendum*, laborant eodem morbo, quod ab indignato Principe factæ ſunt, Prima ab Antonino, propter piratas. Idem, ſecundum Bar. *in dicta extrauaganti*: in Henrico, qui indignatus hoc dicit propter Principes, qui terras imperii occupabant & maxime propter Robertum Siciliæ Regem, propter quem fuerunt factæ duæ extrauagantes, ſcilicet *ad reprimendum*, & *qui ſint rebelles*: quæ tamen poſtea fuerint reuocatæ per Clementem quartum. *clem. paſtoralis. de ſentent. & re iud.* vnde à Principe irato factum non diſponit. *l. 1. ff. de conſt. Principum. §. ſed quod Princip. inſt. de iure natu. l. metum. § ſed cum prætor. ff. quod metus cauſa.*

Imo quod plus eſt, ex dictis doctorum prædictam opinionem tenentium, clare oſtenditur contrarietas omnium Imperatorum, & iuriſconſultorum: cum Iuſtinianus *in §. ſed ſi ab hoſtib. inſt. quibus modis ius Patriæ po. ſol.* dicit Imp. Rom. debere habere limites, & fines: ſi enim Imperator haberet vniuerſale dominium ratione ſui Imperii, non haberet limites, nec eſſent aliqua limina Imperii, & quæ caperentur de facto, non cenſerentur redire poſtliminio, *vt patet in l. a poſtlimin. §. a piratis. ff. de captiuis, & poſtlimin. reuerſis & in l. qui a latronibus. ff. de teſtam.* & ſic cum limina habeat Imperium à limitato loco non orbe, neſcio quomodo dici poſſit Imperatorem eſſe dominum orbis.

Et faciunt adhuc vltra prædicta contra eos leges ipſorum, quæ dicunt Imperatorem, ſeu populum Romanum habere hoſtes. *l. 1. C. de off. præfecti prat. Africæ. §. 1. in auth. de hæred. & Falc. col. 1. ff. de collat. l. in bello. l. poſtliminium. l. hoſtes. ff. de capti. & poſtlimi. reuerſis.* & illa Rex *in d. l. poſtliminium*, facit multum, inquantum dicit inter nos & omnes liberos populos Regeſque moribus & legibus conſtitutum, & ibi: *Regem ſocium, aut amicum.* cum populus, aut Rex liber dicatur, qui nullius alterius populi poteſtati ſubiectus eſt, vt est text. *in l. non dubito. ff. de captiuis, & poſtlim. reuerſis. & gl. in d. l. hoſtes.* Vbi text. in fine etiam loquitur de Germanis & Parthis hoſtibus Romanorum, quos antea ſocios, & confœderatos appellauerunt, *d. l. non dubito. & d. l. poſtliminium*, quæ quidem leges *poſtliminium & hoſtes.* fuerunt conditæ ab Vlpiano, & Paulo iuriſconſultis, tempore Alexandri Imperatoris, qui ſtatim regnauit poſt Antoninos, qui inceperunt an. Chriſti 154. & fuerunt quinque, aut ſex, & finierunt in Baſſiano Antonino, & Aurelio Antonino, poſt quos fuit dictus Alexander, anno Chriſti 224.

Et ſic conſtat, quod ille Iulianus, de quo *in d. l. deprecatio.* non dicit veritatem, & per hæc ad illam legem pleniſſime conſtat, eſſe reſponſum.

Albericus vero, ad illam l. vlterius reſpondendo dicit, quod licet Imperator in vno loco dicat ſe mundi dominum, tamen alibi fatetur melius eſſe, quia non erant Imperio ſubditi. Alii enim erant hoſtes, alii fœderati, alii Reges, alii amici: *vt in d. legibus hic allegatis. all. & d. l. mercatores. C. de commerciis & mercatoribus.*

Ad c. *in apib.* facilis eſt reſpõſio: Quia licet dicatur, quod in vno Regno debeat eſſe Rex, non ſequitur, quod non poſſint eſſe diuerſa Regna: Imo quod plus eſt, Deus ordinauit à principio plures Reges, & in vnoquoq; Regno vnum Regem. Nec hoc prohibet d. c. *in apibus.* nam vnus apis non eſt Rex omnium apum de mundo, imo in quolibet vaſe apum eſt vnus Rex. nec omnes grues de mundo ſequuntur vnam, ſed vna congregatio ſequitur vnam, & alia aliam. & ſic in quolibet Regno erit Rex, vel in qualibet ciuitate vnus Rector: quandoque tamen reperitur duos fuiſſe Imperatores. *l. Imperatores de pact. & l. diuiſionis. ff. de pœnis* & ita illum tex. declarat Io. de Turrecre. in d. *ca. in apibus.* Vbi reſpondet ad iura pro parte contraria allegata, tenendo etiam, quod nunquam fuit Monarchia vniuerſalis.

Ex quibus conſtat reſponſio generalis ad omnia iura dicentia, quod Imperator eſt dominus totius orbis, & habet Monarchiam. Eſt verum, Orbis licet ſubiectus Romano Imperio, cum tẽpore, quo translatum fuit Imperium per populum in Principem, tranſtulerunt ei omne Imperium, quod habebant in toto orbe. Cum ergo totus orbis vniuerſaliter non tunc ſubiiceretur ipſi populo Romano, ſed tantum vna pars, debet intelligi illam partem eſſe, & non vltra. Quia vniuerſaliter illum totum orbem, & non ſubditum ſi extenderetur ad partes etiam tunc non ſubditas Imperio, ſequerentur tot inconuenientia, quot immenſe ſcribi non poſſent. Sequeretur enim, quod transtuliſſet in eum plus iuris, quam habuiſſet: ſequeretur etiam, quod poteſtatem habuiſſent tollere

di ea quæ de iure diuino erant introducta, vt puta regna, & dominationes, de quibus ſupra dictum eſt. Et ſic illa generalitas ſeu vniuerſalitas reſtringitur ad habilitatem. *l. eum. ff. de iudiciis. notatur plene per domi. meum Iaſ. in l. 1. §. nuntiatio. col. 4. ff. de no. ope. nun.* Et ne ſequatur abſurdum notat Fel. *in c. cognoſcentes. colu. 6. extra de conſtit.* Abſurdum enim eſſet, & contra iuris diſpoſitionem, quod populus Romanus transferendo omnem poteſtatē quam habebat in Principem, plus iuris ei dediſſet, quam habuiſſet: & ideo illa vniuerſalis locutio, ſeu generalis, debet ad partem mundi ſubditam Romano Imperio reſtringi, & non alias partes eidem non ſubditas extendi, ad euitandum inconuenientia, & abſurda, de quibus ſupra dictum eſt: & ne incidant in mendacium, quod facerent, *vt notorie conſtat ex omnibus Chronicis mundi.* Et etiam ad id, quod eſt poſſibile, reſtringuntur. *Floria. in l. eum debere. ff. de ſerui. vrba. prædiorum.* & non ad impoſſibile, quod eſſet hoc caſu.

Non obſtat vlterius, quod voluerunt dicere multi, tenentes partem contrariam vltra ſolutiones prædictas ad textum ſupra allegatos, maxime ad *cap. conuenior. 23. quæſt.* 8. vbi dicitur quod Imperatori licent omnia, & ipſius ſunt vniuerſa. Quia vltra reſponſionem, quæ dari poteſt, quod hoc poſſit eſſe verum in ſuo imperio, & infra fines, & limites ſui imperii: non quia ibi dicitur deciſiue, ſed ſolum erat vna allegatio partis, vt ibi patet.

Et ad *c. quo iure 8. d.* reſponſio eſt in promptu: Quia ibi loquitur tam de Regibus quam Imperatoribus. Duo enim ſunt (dixit ille text.) quibus principaliter hic mundus regitur, autoritas ſacra Pontificum, & Regalis poteſtas: non enim dicit *Imperialis.* Vnde nec regularitas orbis quieſceret in eo, quia tunc nec eſſet opportunum Eccleſiam Dei in ſua regularitate quieſcere, quæ mundū vniuerſum regit & ſub qua omnis ſpiritus requieſcit. *cap. ſolitæ. de maio. & obedien. in cap. conuenior. 23. quæſt. 8. in c. ſi Imperator. 96. diſt.* qui nec priuilegium à ſede Apoſtolica ſibi indultum conſeruare potuit. Ideo propter defectum Imperatoris neceſſe fuit, quod Reges Franciæ ſubuenirent Eccleſiæ afflictæ: quibus & à Deo hoc donatum eſt ſemper. *cap. hortatu. 23. quæſt. 8. c. Adrianus. 63. d.* Et ideo ille text. *in d. c. quo iure.* melius intelligi debet de Rege Franciæ, quā de Imperatore, cum plus reges Franciæ ſubuenerint eccleſiæ quā Imperatores, vt ſupra dixi: & ille tex. *in d. c. quo iure.* nō loquitur deciſiue, & præciſe, ſed tantū exemplatiue, vt ſatis ibi confitetur glo.

Et pro reſponſione *l. 2. ff. de offic. præfe. præto. Africæ.* Quæ lex fuit Conſtantini, quo tempore translatum eſt Imperium in Gallos, ſcilicet in Carolum Magnū, de quo ante dixi in terminis illius legis, non probat, quod Imperator fuerit dominus vniuerſi orbis, nec quod habuerit vniuerſale dominium, imo nec habuerit dominuim in Gallia, in his verbis ponderatis ab omnibus timentibus partem contrariam, ſcilicet in partibus Hiſpaniæ, & Galliæ, ſiue Francorum: & nota verbum, *In partibus.* nō enim dicit, quod Gallia ſubeſſet Imperio. Verū eſt bene, quod aliquæ partes Galliæ, fuerunt tunc iuris Italici, *vt patet in l. fi. ff. de cenſib.* & quæ forſitan obediebant imperio Romano, vt erat Maſſilia Narbonen. Vinnenſis, & illa pars Burgundiæ, quæ Allobroges attingit, quæ clauditur Rhodano fluuio, quę erant de Regno Franciæ, & de facto à Romanis imperatoribus occupabatur, quæ etiam de facto per Theodobertum regem Franciæ nepotem ex filio Clotarii regis recuperatæ ſunt, & denuo Franciæ regno additæ, & vſq; ad hæc tempora conſeruatæ

Vnde ergo bene dicit text. *quæ in partib. Galliæ, ſeu Francorum*, quia & illæ partes ſub Gallia Aquitanica, vel ſecundum Plinium Lugdunenſi, comprehenduntur, vnde nec per hoc concludit Gallias vniuerſas ſubeſſe tum imperio.

Ad *l. ſi duos. §. 1. de excuſa. tut. ibi, Vniuerſo orbi conueniens eſt, cuius ſubiectum eſt capitulum.* Nam ille textus nihil facit, & etiam ſunt verba Antonini Pij: de quo *in l. deprecatio iam pluries ſupra alleg.* & non ſunt ibi deciſiue poſita ſed allegatiue: allegando quandam epiſtolam illius Antonini Pii miſſam Comiti Aſiæ ſolum. Et ſic ex illa ſpecificatione præcedente reſtringitur illa vniuerſalitas, ſeu generalitas, ſcilicet vniuerſo orbi Aſiæ, & ſic iſta vniuerſalitas hic limitatur, & diſtinguitur in illo caſu, cum ſit ex epiſtola Antonini Pij ſcripta comiti Aſiæ, quod ſit de iure. notat dominus meus Iaſ. *in l. ſi conuenerit. col. vlt. ff. de iuriſ. om. iud.* per textum *in l. quoties. C. familiæ erci.* per quem Bald. notat ibi, quod verba generalia indefinite prolata recipiunt à verbis ſpecialibus intellectum: *& plura alia ad propoſitum adducit idem dominus meus Iaſ. in l. de certa re. & in 1. & 2. col. C. de tranſa. faciunt, quæ dicit Ale. in conſil. ſuo 22. in fine. in 1. vol.*

Cum ergo prædicta epiſtola fuerit ſolum miſſa comiti Aſiæ, non extendetur vniuerſalitas ſequens vltra diſtrictum commiſſum dicto Comiti, quia etiā extra territorium ius dicenti nō paretur: & cum Comes Aſiæ ſolum haberet adminiſtrationem in Aſia, vt ſonant verba. ſcil. Comiti Aſiæ, non extendetur illa vniuerſalitas, vltra ſuam adminiſtrationem.

Et etiam facit, quia epiſtola non probat, nec ligat non recipientes, *vt ſatis probat Bart. in l. filiusfam. ff. ad Maced.* Ex quo ergo non conſtat, quod alii receperint prædictam Epiſtolam, & tacuerinr, non eos ligauit. cum etiam Epiſtola non probet. notant Bald. & alii *in l. non nudis. C. de probat.* & etiam ſatis ſupra demonſtratum eſt, quod nunquā Antoninus fuerit do. vniuerſi orbis, imo ſuo tempore erant plures Reges & Principes, qui non erant tunc ſubditi Rom. imperio.

Ad dicta Bart. & aliorum dicentium Reges peccare, qui negant Imperatorem eſſe dominum orbis, & dicentes contrarium, eſſe hæreticos, & etiam eos eſſe hæreticos fundantes ſe ex dicto *Lucæ ſecundo.* Exiuit edictum à Cæſare Auguſto vt deſcriberetur vniuerſus orbis, cū hoc non probet neceſſario, quod ergo Cæſar fuerit dominus vniuerſi orbis, prout in veritate rei non erat. Nam non ſequitur, exiuit edictum, igitur eſt dominus: nec per hoc probatur in Imperatore eſſe dominium. Non ergo ſequeretur; Cum Turca magnus, dicat ſe dominum orbis, quod hoc ſit verum: ſæpe enim gloriantur domini Principes in aſſumptione titulorum generalium, quos tamen non habent, nec vnquā habuerunt, nec in æternum habebunt, vt de illo Turca magno, & ſatis demonſtrandum eſt in pluribus aliis.

Et etiam vellem ſcire, quomodo hoc probaretur, quod per hoc quis efficeretur hæreticus, nam iſtud non eſt nec de præceptis Eccleſiæ, nec de præceptis decalogi, nec de contentis in ſymbolo, *vt ſupra dixi in prin. huius ſecundi tractatus:* & licet ſit in Euangelio, nō tamen eſt ibi præceptiue, ſed ſolum narratiue.

Ex quo etiam quod plus eſt, reperio contrarium fuiſſe determinatum per ſummos pontifices, qui dixerunt, & ordinauerunt Regem Franciæ neminem recognoſcere in ſpiritualibus & temporalib. *d. c. per venerabilem, qui filii ſunt legitimi.* qui tex. loquitur de iure & non de facto. quia nunquam ſummus Pontifex

loquitur in facto: sed in iure tantum. *gloss. est in cap. consultationi. in gloss. fi. extra de tempo. ord. quam gloss. in terminis nostris reputat singularem Fel. in c. cum non liceat. extra de præscript. vbi addit, quod illam gloss. notat Card. Alex. in cap. quæ in Ecclesiarum, in verbo videbatur extra de const. & quod illam gloss. & interpretationem firmat Pan. in c. nouit. & ibi Fel. extra de consti. & facit text. in l. mora. in prin. ff. de vsuris, ibi: neque constitutione vlla, neque autoris iuris quæstione decidi posse, cum sit facti magis quam iuris, & facit text. in l. eum quem, in fin. vers. de facto autem consulentibus. ff. de iudiciis.* Cum tanquam habens omnia iura in scrinio pectoris, nunquam de facto loquitur, sed de iure: quod etiā ex pluribus rationibus, ex illo textu ponderari potest, maxime *in princ. in ver. insuper. ibi: sine iuris alterius læsione.* in eo se iurisdictioni nostræ subiicere potuit. Ad quæ verba aduertendū est cum si verum fuisset, quod Rex Franciæ fuisset subiectus in temporalibus Imperatori de iure, non potuisset ipse Rex Franciæ sine magna læsione iuris alterius, scilicet, Imperatoris se subiicere alienę iurisdictioni, scilicet Pontificis, maxime, cum tractaretur de legitimatione filiorum, & consequenter de successione Regni, & aliis feudis, quibus debuisset interuenisse autoritas & consensus specialis ipsius Imperatoris, in istis feudis maioribus. *per text. in cap. naturalis. vbi omnes notant, si de feudo fuerit controuersia. vbi gloss. & omnes feudistæ post eam in vsibus feud.* Imo, Papa in talibus in iurisdictione Imperatoris non potest se intromittere, *vt tenent omnes in cap. cæterum. de iudiciis, & legistæ in leg. Gallus. §. & quid si tantum. ff. de li. & posthum.*

Et facit text. *in leg. 2. ff. de natal. restituen. per Bald. & Paul. de Cast. in l. 1. Cod. de iure aureo. annulorum. per illum text.* quod tamen intellige, nisi concerneret materiam peccati. *gloss. in cap. si duob. extra de appellat. Inno. in c. licet extra de for. comp. Abbas in ca. nouit. extra de iudiciis. vel in c. 1. extra de constitu.*

Et si dicatur, quod *in dict. cap. per venerabilem.* magis tractatur de efficacia & validitate matrimonii quam de legitimatione filiorum, ex quo poterat ad summum Pontificem spectare cognitio. Cum causæ matrimoniales debeant coram Iudice Ecclesiastico terminari, & per summum Pontificem super talibus est dispensandum, & non per alium. *notatur in cap. lator. qui fil. sint legit. & in dict. cap. per venerabilem, & per Bart. in leg. Titia. ff. sol. mat.* Ex quo dixerunt quidam, quod Papa potest incidenter filios naturales in temporalibus legitimare, licet non principaliter: quod tamen multi dicunt, non affirmant *in dict. cap. per venerabilem.*

Ad prædicta respondetur, quod ille textus loquitur in legitimatione vera & expressa, quia alias non fuisset opus dicere, quod potuerit Rex subiicere se iurisdictioni summi Pontificis, quia si fuisset tantum causa matrimonii, ipso iure iam fuisset subiectus: & ideo lex non loquitur in casu arido, sed viridi, *vt patet in leg. Arriani. Cod. de hæreti.* & in casu non dubitabili. *l. Labeo. ff. de Carb. edict.*

Et etiam, ex quo certum erat matrimonium non fuisse verum, *vt ibi dicit text. & gloss. in verbo, videbatur.* & ideo filii erant naturales tantum, & non legitimi. ex quo requirebatur legitimatio filiorum natorum ex illo matrimonio, quam Rex petiit, quam poterat facere: non tanquam pater, sed tanquam Princeps cum subditis, *vt ibi satis notatur.* Et ideo erat Princeps neminem recognoscens, & non subditus Imperatori: quia si fuisset illi subditus, non potuisse legitimare, quo ad feuda, *vt dicunt omnes in d. §. naturales.*

Et cum dicatur, quod potuit tanquam Princeps, ergo de iure, cum istud dicatur per summum Pontificem, cum verba illius diriguntur ad ea, quæ de iure fieri possunt, & non ad ea, quæ de facto. *leg. ex facto. ff. de vulg. & pup. subst. ca. eam te. de rescrip. leg. fi. C. de testa. mili. leg. 2. Cod. de noxal.* & si hoc non intelligeretur de iure, sequeretur quod Papa voluisset sustinere Regē Franciæ contra Imperatorem in his quæ facere non posset, & sic in male gestis, quæ videntur illicita: vnde ex eo fonte, ex quo iura proueniunt, sequeretur iniuria, quod non est dicendum. Ex quo credo dicendum, quod ille tex. *in d. c. per venerabilem.* loquitur de iure & non de facto contra glo. ibi, contra quam etiā tenent Inno. Ab. Fel. & plures alii *in d. c. nouit. extra de iudiciis.*

Et facit text. *in d. cap. nouit. extra de iudiciis.* pro huiusmodi interpretatione, quod ille tex. *in d. c. per venerabilem.* debeat intelligi de iure & nō de facto, secundum gl. ibi, sic inducendo. Dicit enim ibi tex. *non enim intendimus de feudo, cuius ad ipsum spectat iudicium,* loquendo de Rege Franciæ in quibus verbis facio hoc fundamentum. Si enim Rex Franciæ habuisset superiorem Imperatorem in temporalibus, non potuisset cognoscere de causa vertente inter ipsum & Regem Angliæ, tunc suum vasallum occasione comitatus Pictauen. cum ageretur de causa feudali, sed debuisset Imperator cognoscere. *ca. 1. Apud quem vel quos quæstio feudi terminetur, in vsib. feud. & faciunt quæ dicit Bald. & Iac. de Beluisio & alij in c. 1. de inuestitura in maritum facta.* Quod si est quæstio inter maiores, vt sunt Duces, Comites & Reges, in quibus non potest faciliter habere iudicium, Imperator est iudex, & non alius. *c. 1. de lege Corradi, in vsib. feud. idem Bal. in l. 1. ff. de rerum diui.* Cum ergo ille tex. *in d. c. nouit.* dicat, quod illa quæstio feudi debuit determinari per Regē Franciæ dominum feudi, cum ad eum spectet & non ad alium, patet, quod de iure Imperatori non subiacet. Et hoc ibi tenet Pan. duabus rationibus, quas vide, imo nec vnquam iugum Imperii suscepit, *vt tenet Luc. de Pen. in l. vnica. Co. de colonis Palæstinis, lib. 11.*

Ex quo sequitur, quod si Rex Franciæ non sit illi subditus, quod ipse Imperator non est mundi dominus, quod indubitanter teneo verum ex supradictis & multis aliis rationibus, quæ hic possent adduci: sed cum ex euidentia rei, & per existentiam aliorum Regnorum, quæ semper fuerunt in esse tempore imperii Romani, dicendum est indubitanter, quod nunquam fuit vsque ad hæc tempora aliquis Imperator, qui fuerit vniuersalis mundi dominus.

Ex quo tamen Romani præ cæteris maiorem dominationem in hoc seculo habuerunt, & exinde nomen Regium odiosum fuisse apud eos, assumpserunt pro eorum Principe post Reges, consules & dictatores, nomen Imperatoris. Ideo videtur inter omnes huius mundi Principes ratione illius dignitatis esse primus & cæteris excellentior, non tamen per hoc sequitur, quod sit mundi dominus, & sic quod alii propterea eidem subiiciantur, quoniam nunquam fuit ita ordinatum, neque à Deo, neq; eius Vicario, neque ab habentibus potestatem hoc ordinandi seu disponendi.

Potest tamen dici, quod adhuc rex Frāciæ ita potest dici Imperator in suo regno, prout infra dicam, prout Rex Romanorū in suo regno dicitur Imperator: & quod tale Imperium est ita in Rege Francorū, sicut in rege Romanorum. Cum, vt habetur in Chronicis Eusebii, Imperiū fuit translatum de Græcis ad personā Caroli Magni Regis Francorum. *& facit 63. dist.*

dist. c. ego Ludouicus. & ibi not. in vlt. gloss. Et virtute istius translationis Carolus Magnus, & sui successores, receperunt potestatem imperialem in omnibus regnis, prouincijs & terris: Præsertim occidentalibus quæ non erant ante tempus dictæ translationis sub potestate dicti Caroli, & etiam petendi & exigendi a Regibus & Principibus Regnorum, prouinciarum, & terrarum huiusmodi subiectionem Imperatori debitam: ita quod sicut olim populus Romanus ius & potestatem transtulit in imperatorem, *vt patet ff. de orig. leg. 2. §. sed & quod* Principi. *ff. de constit.* Principipum. *leg.* 1. Et postmodum, ex diuisione ipsius Imperij, quæ fuit per Carolum Magnum, Aquisgrani solenniter congregatis omnib. proceribus totius Regni, Ludouicum filium suum Aquitaniæ Regem cunctorum consilio sibi totius Regni & Imperialis nominis hæreditatem sub anno Domini 800. constituit. Impositoq; capiti eius diademate Imperatorem & Augustum appellari iussit. Richardum vero nepotem suum filium Pipini filij sui Italiæ præfecit & appellari iussit. Post hoc idem Ludouicus, qui Pius est cognominatus, mortuo patre suo generalem conuentum Aquisgrani sub Anno Domini 817. habens, filium suum primogenitum Lotharium nominis atque imperij sui constituit, & cæteros Reges appellatos, vnum Aquitaniæ, scilicet, Pipinum, alterum Bauariæ, scilicet, Ludouicum præfecit. Ex quo ex huiusmodi translatione semper remansit potestas Imperialis apud Francos. Imo, primo habuerunt nomen Imperatoris, cum dicto Ludouico fuerit impositum diadema, & Imperator & Augustus ex iussu Caroli Magni vocatus fuerit. Et licet postmodum anno Domini 84. orta fuerit guerra inter tres fratres, videlicet Ludouicum. Carolum & Lotharium, post bellum inter eos habitum, anno præcedenti apud pagum Antissiodoreum, in loco qui dicitur *Fontaines*, in quo à neutra parte fuit triumphatum, secundum Eusebium, & Imperium remanserit apud Lotharium, qui appellatus fuit Imperator: tamen potestas Imperialis etiam remansit apud Carolum, qui habuit Regnum occidentale Francorum, à Britannio mari, vsque ad Mosam fluuium, & vocatus fuit Rex Galliæ: Sed tamen cum potestate Imperiali in suo Regno, quam semper vsque nunc exercuit, & adhuc exercet, faciendo ea omnia, quæ Imperator in suo imperio. Ex quo etiam potest dici, quod præscriptio tanti temporis, cuius initij memoria non extat, in contrarium ei prodest. Dicit tamen Bald. *in tit. de prohibita feudi aliena. per Federicum. §. fin. col. pen. in fin.* quod licet dictus Rex Franciæ sit super omnes Reges, & quo ad subditos suos sit in Regno tanquam corporalis Deus, non tamen, vt dicit, est alter Imperator.

Sed quia tamen postmodum ab Ecclesia Romana maior dignitas reputatur dignitas Imperatoris, & propter approbationem, quam fecit Ecclesia Romana de imperio, illud transferendo de Francis, seu Gallis in Germanos, in personam Othonis: de quo legitur *in ca. synodo. 64. distinct.* quam Regum, in omnibus locis indifferenter: extra Regnum Franciæ semper Imperator sedet a dextris & Rex Franciæ à sinistris, & sic præcedit Regem Franciæ propter autoritatem & præeminentiam, quam habet ab Ecclesia, ex vnctione & coronatione, quam recipit ab Ecclesia Romana, vt dictum est, *& habetur in c. per venerabilem. extra de elect. & notatur in pluribus locis.* De huiusmodi translatione est magna altercatio. Sed cum non sit magnæ vtilitatis, & sit iam hæc pars satis onerata, me remitto ad tractatum Io. le Cyrier *de primogenitura, in 12. q. secundi libri. vbi per 7. aut 8. col.*

Vigesimanona consideratio. An etiam, si electus in Imperatorem nondum sit coronatus, qui ante coronationem dicitur tantum Rex Romanorum, præcedere debeat Regem Franciæ. Hęc quæstio fuit hoc anno Domini 1521. in mense Septembris in oppido Caleti, vbi fuerunt ambasciatores & legati Caroli Illustrissimi electi Imperatorem & Regis Hispanorum: inter quos erat nobilis & præstantissimus vir Dominus Mercurinus Cancellarius electi in Imperatorem, & legati Francisci Christianissimi Regis Franciæ: Inter quos erat Nobilis & excellentissimus vir dominus Antonius de Prato, Cancellarius Regis Franciæ: inter quos fuit quæstio de præcedentia. Mouebatur prædictus Antonius ea ratione, quia prædictus Carolus licet fuisset electus in Imperatorem, non tamen erat adhuc vnctus & coronatus, & sic factus erat Rex Romanorum, qui tanquam Rex Romanorum non vngitur nec coronatur ab Ecclesia: & etiam licet esset Rex Hispaniæ, tamen, quia non vngitur, ideo dictus Cancellarius Franciæ debuit præcedere Cancellarium prædicti electi in Imperatorem: eo, quia Rex Franciæ erat vnctus & coronatus, prædictus vero electus in Imperatorem, & Rex Hispanorum non erat vnctus nec coronatus.

Ex parte vero dicti domini Mercurini Cancellarij electi in Imperatorem, multa in contrariũ dicebantur, & quod prædictus electus erat vnctus & coronatus ab Archiepiscopo Colonien. ad quem pertinet eidem Regi primam vnctionem & coronationem impendere, *prout tenet Innoc. in c. venerabilem. extra de elect. dicam plenius.*

Decisio huius controuersiæ pendet ex dubio sequenti, videlicet: Nunquid electus in Regem seu in Imperatorem à Principibus habentibus potestatem eligendi, vel à maiori parte possit statim ex ipsa electione licite nomen Regis assumere, ac bona Regni & imperij, tanquam habens eandẽ potestatem, quam Imperator in Italia, & in alijs prouincijs Regno & Imperio subiectis administrare.

Ad istud dubium videtur primo dicendum, quod electus in Imperatorem nõ potest sibi assumere nomen Regis, nisi approbationem suam ab Ecclesia factam, quod sic probatur: Examinatio personæ electi in Regem Romanorum, pertinet ad Ecclesiam Romanam. *ca. venerabilem, §. verum. extra de electione. cle. Romani. versic. præfatis itaq; de iureiur.* Et non solum examinatio, imo, approbatio & nominatio, *vt dicit ibi tex.* Quæ quidem examinatio non videtur fieri ad alium finem, nisi vt examinata prius persona ipsius, vel saltem persona eiusdem electi, approbetur, vt sic ex tali approbatione demum possit, sicut in electis ad dignitates Ecclesiasticas regulariter obseruatur, *vt patet in ca. nosti. extra de elect. & in ca. qualiter. eodem tit. & c. auaritiæ. eod. tit. lib. 6.* Ergo videtur, quod approbatio electi in Regem Romanorum, etiam si sit electus à Principibus in concordia peti debet ab Ecclesia Romana, antequam administret, nec nomen Imperatoris assumere, vt dicit *gl. in d. clem. Romani. in verbo futurus. ibi. Ego enim.* quem ad hoc alleg. Fel. *in c. eam te. in 2. col. extra de rescript.* vbi ample ponitur materia de electo, quam potestatem habeat ante consecrationem, seu confirmationem.

Secundo, Sic: Si Rex Romanorum ex electione concordi vel à maiori parte Principum electorũ facta posset statim administrare iura & bona Regni

imperii, ergo vnctio & coronatio, quæ Regi Romanorum Aquiſgrani per Archiepiſcopum Colonienſ. & vnctio & coronatio per Archiepiſcopum Mediolanen. in villa Modinen. ſecundario eidem ante vnctionem & coronationẽ Imperialem conſueuerunt impendi, *vt etiam notat. per Ioan. And. in d. clem. Romani.* viderentur ſuperfluæ & inanes, & de nihilo viderentur ſeruire, quod eſt abſurdum & inconueniens, cum tales vnctiones & coronationes non videntur eſſe ſine rationabili cauſa inductæ.

Tertio ſic: Rex Romanor. non habet eandem poteſtatem quam Imperator, qui non dicitur Imperator niſi poſt vnctionem & coronationem: cum *vt habemus in l. bene à Zenone C. de quadr. præſcript. in fin.* Vbi Imperator non concedit priuilegium ante infulas imperiales ſuſceptas: Per quarum ſuſceptionem intelligimus coronationem Imperialem: & ſic videtur, quod Rex Romanorum non habet eandem poteſtatem, quam poſtea factus Imperator. *& facit text. in l. athletæ. ff. de excuſat. tut. quem ad hoc allegat Barba. in c. eam te. in 2. col. extra de reſcriptis.*

Quarto faciunt text. *in ca. in nomine Domini, ver. eligatur autem ibi: & futurus. 23. diſt. & in c. venerabilem. §. verum. ibi. eligendum in regem, vel Imperatorem poſtmodum promouendum. extra de elect. & in cle. Romani. ver. priuſquam de iureiur.* vbi dicitur: *Ego enim Rex Romanorum, futurus Imperator.* Ex quibus omnibus patet, quod primo quis efficitur Rex, & poſtmodum futuro tempore Imperator, & ſic Rex non videtur habere eandem poteſtatem, quam Imperator: cum Rex prius exiſtens poſtmodũ promoueatur in Imperatorem, vt ſic aliquid importet plus promotio in Imperatorem, quam in Regem.

Quinto ſic probatur: Nam nihil operatur antequã ſit. *leg. 1. ff. de collatio. bonorum. §. ſi impuberi.* vbi dicit, præmatura eſt enim collationis ſpecies, cum adhuc viuatis, cuius de bonis quarta debetur. *leg. 1. §. ex hoc reſcripto. ff. de ventre inſpiciendo. leg. quoties. ff. de nouatio.* Sed Imperator in ſua coronatione dicitur oriri, & ſic incipere eſſe. *l omnes C. de feriis, ibi vel ortus imperii protulerunt. & ibi gloſ. quæ exponit: id eſt, coronatus. ergo ante hoc dicit Ioannes Andreas in data, libro ſexto, in gloſſ. quæ incipit, ſcire debes.* Et tribus coronis coronari debet, *vt notatur per eum in clementina Romani. de electione. & dixi ſupra.*

Sexto probatur ſic: Furtiuus eſt omnis actus & illicitus, qui exercetur in re præter voluntatem domini vel cuſtodis, etiamſi exerceatur per eum, cui traditio fieri debet. *l. ſi ex ſtipulatione, ff. de acquirend. poſſeſ. l. nec ex vera. Cod. de quadrien. præſcript.* ſed per Chriſtum B. Petro & ſucceſſoribus tradita ſunt vtriuſq; Regni gubernacula, cœleſtis, ſcilicet, & terreni. *22. diſtinctio. omnes. 15. quæſtio. 6. alius. & cap. nos ſanctorum. & cap. iuratos. 1. quæſtio. 4. cap. quia prælatus, in princ. & cap. ad Apoſtolicæ. de re iud. in 6.* Quicunque ergo ſine voluntate ſucceſſoris beati Petri terreni Regni gubernaculum aſſumit, rem licitam facit. quod optime probat Innocentius per rationes *in capit. licet ex ſuſcepto. de foro compet. & probatur in dict. cap. Venerabilem. extra qui filii ſint legiti.* quod etiam probatur *Pſal. 135.* vbi dicitur: *Qui fecit luminaria magna,* Solem in poteſtatem diei, Lunam & ſtellas in poteſtatem noctis: in quo tranſſumptiue ſignificatur Sacerdotium & Imperium, vt per ſolem ſacerdotium ſignificetur, per lunam imperium demonſtratur. *cap. ſolitæ. extra de maior. & obed.* Luna autem non lucet, niſi per influentiam Solis, ergo nec Imperator niſi per influentiam à Papa. & cum hoc bene facit dicta lex *bene à Zonone. ſupra in quarto fundamento.* allegata in fin. dum dicit, *Imperiales ſuſcepimus infulas,* vt dicatur infula, quaſi influa ſiue influentia, de quibus infulis habetur *in l. fi. C. de Iudæis & in auth. vt omnes tam milites, quam militares iudices. in princ.*

Septimo probatur ſic: Nullum imperfectum operatur perfecte, alias perfectum ab imperfecto non dignoſceretur. *l. ædificia §. perfectiſsime. ff. de ædil. edict.* Perfectum autem non eſt, cui aliqua particula deficit. *l cum Sylleianum. C. ad Sylleia.* Probat Philoſophus *5. Metaphyſicæ. c. de perfecto.* & hoc etiam probat lex, dicens, neque balneum, aut theatrum feciſſe intelligitur, qui ei propriam formam, quæ ex conſummatione contingit, non dederit. *l. ſi is qui quadringenta. §. quædam. ff. ad leg. Falcid.* Hinc dicit Dominus Iaſ. *in l. ſi pro fundo. & in l. ſub prætextu, ſecunda & in 2. colum. C. de tranſact.* quod imperfectum & nullum idem ſunt. ſed conſtat, quod ante approbationem, vnctionem & coronationem aliqua pars imperiali dignitati deficit, alioquin eſſet ſuperflua quod nemo ſanæ mentis probabit, *vt l. ſi ita quis ſtipulanti. ff. de euict. l. poſthum. ff. de captiuis & poſtlim. reuer.* ergo non eſt perfecta, & ſic non poteſt perfecte imperialia operari, quod poſſet ſi ea quæ ſunt iuriſdictionis libere exercere poſſet, cum tota ſua poteſtas in hoc conſiſtat.

Octauo probatur ſic: Quoties ſunt duo gradus ſucceſſiui adinuicem ordinati: exiſtens in vltimo non debet attingere ea, quæ ſunt primi, ſicut Diaconus ea, quæ ſunt Epiſcopi vel presbyteri. *c. Diaconi. & c. ſeq. 93. diſt.* vni commiſſum alius ſurripiat. *l. conſulta diualia. C. de. teſtam.* Et in electo in Imperatorem eſt conſiderare duos gradus. Vnum inquantum eſt Rex, alterum, inquantum promouendus eſt Imperator, *vt d. c. venerabilem, de elec. & clarius in d. c. in nomine domini. 23. diſt. ibi dilectiſsimi filii noſtri habeant.* Regis, non exiſtens ergo in primo gradu, ſcilic. vſurpabit quæ ſunt ſecundi, ſcil. Imperii.

Nono probatur ſic: Præceps & præmature vtitur quis gladio ante efficacem commiſſionem eiuſdem. *l. obſeruare §. fi. ff. de offic. proconſulis. arg. leg. 1. de exec. rei iudicatæ.* & quis adminiſtrationi imprudenter ſe immiſcet ante adminiſtrationem decretam. *l. fi. C. arbitrium tutelæ. & in auth. vt hi qui obliga. habere perhibent res minorum.* ſed ſic eſt, quod vterq; gladius eſt apud Eccleſiam, quod notatur per verba Apoſtolorum, in quorum perſona Eccleſia deſignatur: Ecce duo gladii hic, ſcil. in Eccleſia: Et Chriſtus dicit non ſuperflua eſſe, ſed dicit ſufficit: & ideo cum Petrus gladium exercuit, nequaquam vt abiiceret iuſſit, ſed vt in vaginam conuerteret, quaſi exercitium prohibens, non imperium auferens. Exercitium autem Imperatori committitur in approbatione, vnctione & coronatione. *arg. ff. de milit. teſta. l. ex eo & l. ſi Titius & in auth. de defenſ. ciuit §. interim. colla. 3.* ergo ante hanc commiſſionem adminiſtrare non poteſt.

Decima probatur: Electus ad militiam non prius miles eſt, quam ſtigmata receperit, & in numero militum ſit deſcriptus. *l. ex eo & l. ſi Titius. ff. de teſtam. milita. l. 1. ſtigmata. C. de fabricenſibus, libr. 12.* Sic etiam Imperator licet ſit in Imperatorem electus, donec habeat ſtigmata & inſignia Imperatoris, non debet dici Imperator.

Vndecimo: Nam cum poſt eius electionem requiratur confirmatio Papæ, & ingreſſus officii per coronationem *iuribus ſupra alleg.* Sequitur, quod ante non habet plenariã poteſtatẽ, ergo non poteſt officiũ in

inuitum

inuitum exercere. *l. Publius. ff. de cond. & de. in authent. de consulib. ca. hæc autem. colla. 4. & in auth. de defens. ciui. §. interim. & leg. post duos. C. de aduo. diuer. iud. & ca. pen. extra de translat. præl.*

Duodecimo: Cum, vt ante dictum est, ante confirmationem, consecrationem & vnctionem, non dicatur Imperator, sed tantum Rex Romanorum, ergo potestatem Imperatoris habere nō debet: cum carentia nomine carere debent & effectu. *l. à nullo. C. de feriis.* & ista tria vltima motiua facit Sali. *in d. l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscript.*

Contrariam tamen opinionem, scil. Quod statim electione facta possit administrare, *tenent Bart. Bald. post gloss. & Cyn. in cle. l. bene à Zenone. Bart. in extrauaganti ad reprimendam. in verbo, Regibus & idem Bar. in l. ex eo. ff. de test. mil. & in leg. sed & reprobari. in princi. de excus. tuto. & in prima constitutione Digestorum. in fin. princi. gloss. in c. legimus. 94. distinct. Innoc. in c. cum. Ferra. extra de consti. Collectan. in c. nosti, in fi. & ibi in apostillis. in ver. sic nec Imperat. extra de postulat. præla. Pan. in c. venerabilem. extra de elect. Felin. in c. eam te. col. 2. versi. similiter. extra de resc. Oldr. consil. 168. & consil. 199. Albe. de Rosa. & Salice. in d. l. bene à Zenone qui mouentur rationibus seq.*

Primo, Quia sicut matrimonium mutuo consensu perficitur. *ff. de regul. iur. leg. nuptias. cum similib.* ita mutuo consensu eligentium, & electi acceptantis, debet dici esse perfectum, & est similitudo bona: Quia sicut maritus vxorem tenetur defendere, *vt inst. de iniuriis. §. patiatur.* Ita & Imperator Rempublicam in vniuerso, & in particulari, *vt in dict. leg. bene à Zenone. & Cod. de nouo codice componen. in princi.* Sed videtur, quod ista similitudo non sit bona, cum, *vt dicit Rofredus Beneuentanus in libellis iuris Canonici, sub titulo de sponsalibus in 1. cap.* Sicut matrimonium per sponsalia initiatur, per verba de præsenti complet, & per copulam carnalem consummatur: Ita matrimonium per electionem post cōsensum initiatur, in confirmatione ratificatur, & in consecratione consummatur. *leg. licet. & cap. inter corporalia. extra de translat. præla.* & etiam dicit Lucas de Pen. *in leg. mulier, in prin. Cod. de incolis, libr. 10.* quod matrimonium tantum dicitur inchoari per sponsalia, & consummari per copulam carnalem *allegat iura allegata.*

Ex quo mihi videtur dicendum, Quod ista similitudo non est sufficiens ad æquiparandum vnum ad aliud. Ita quod sit verum argumentum, cum etiam si similitudo esset vera, quod non tantum concludit identitatem, nec habet eandem rationem: & ideo non valet argumentum. *Panor. in cap. quoniam frequenter. §. fin. in pen. col. extra vt lit. non conte.* quasi similitudo nō sit commoda, in ratione nihil operatur, *vt dicit idem Panorm. in cap. cum dilectus. in 3. colum. extra de ordine cognit.* & ideo cum his sit alia ratio in matrimonio carnali, eo, quia solus consensus facit matrimonium, non concubitus, vt dictum est, & nihil vltra requiritur ad perfectionem, non est hoc casu arguendum ad hunc casum: cum sola electio etiam cum consensu illius non faciat eum Imperatorem, imo requiritur consecratio, vnctio & coronatio *iuribus supra allegatis*, igitur, &c.

Secunda ratio Salicet. & aliorum pro hac opin. est talis: quoniam, vt dicit, eiusdem virtutis & potestatis debet esse electio facta à Principibus Alemaniæ, cuius potestatis & effectus erat electio facta à populo Romano. Cum subrogatum sapiat seu assumat naturam subrogati. *leg. si eum. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautionib. l. 1. §. hæc actio. ff. si quis se liber esse iuss.* Sed electio olim facta populo Rom. acceptatione secuta, erat tantæ potestatis, quod omnem iurisdictionem transferebat in principem seu Imperatorem. *l. 2. §. nouissime. ff. de orig. iu. & §. initio.* & postea in imperatorem. *leg. 2. §. Cum enim. Cod. de veteri iure enucleando. & leg. 1. ff. de constit. Principum.* ergo & electio facta per illos Principes Alemaniæ subrogata loco populi Romani. *cap. venerabilem. de elect.* idem debet operari, & sic sequitur, quod virtute suæ electionis præest legi, *vt ff. de legib. leg. Princeps, & C. de legibus. l. digna vox.* Et per consequens habet potestatē beneficia & priuilegia concedendi, & contra iura dispensandi.

Istud argumentum non militat hoc casu. Cum licet sit verum, quod ex electione facta per populum Romanum omnis iurisdictio, & potestas, quæ erat penes populum Rom. fuerit translata in electum, non tamen fuit translatum Imperium in eum, cum tunc nondum esset Imperium saltem specialiter aut specifice, sed erat solum potestas, quæ fuit translata in Consules, Reges & Dictatores. Qui non fuerunt Imperatores, nec iura Imperii habuerunt: Nisi quia tanquam habens administrationem Regalem etiam dici potest Imperator. *2. Reg. 8. cap. Ibi, Iura Regis qui imperaturus est vobis, vt supra dixi.* Et solum Imperium habuit initium à Deo, ex quo potestas Imperii assumi debet ab eius Vicario, cum eidem omnis potestas data fuerit, vt habetur *Matth. 28. cap.* Data est ei potestas in cœlo & in terra.

Et etiam illa potestas, quæ erat in populo Rom. non est in electoribus, cum iurisdictio integralis esset penes populum *iuribus supra allegatis*, non sic in electoribus qui nullam iurisdictionem nec potestatem Imperii habent, sed solum facultatem eligendi. *dict. cap. per venerabilem, & c. Romani supr. alleg.* Et etiam, quia dicta potestas, quæ data fuit per populum Roman. non potest extendere effectum suum extra iurisdictionem populi Roman. & quam tunc habebat, cum extra territorium ius dicendi non pareretur. *leg. fin. ff. de iurisdict. omn. iud.* Et ideo licet Electores habeant illam potestatem, quam habebat populus, non potest attendi, nisi quo ad regnum Romanorum, ex quo, vt videmus, per illam electionem dicitur solum Rex Romanorum: cum *vt dicit text. in locis supra allegatis*, & postmodum sit futurus Imperator, scilicet per coronationem, vnctionem & consecrationem, *vt dicunt text. iuris Canonici. & text. iuris ciuilis, scil. dict. leg. bene à Zenone, in fin. ibi. ex eo tempore valitura, quod nutu diuino Imperiales suscepimus infulas.* Et etiam, *vt constat ex iuribus supra allegatis*, Electio, quæ fit simpliciter subrogata in locum alterius electionis, quæ fuit facta per populum, cum in hac sint additæ aliæ solennitates, & fuerit alio modo limitata, & qualificata: Et ideo cum suis limitationibus debet procedere, vt scilicet per electionem tantum fiat Rex Romanorum, & postmodum per coronationem, vnctionem & consecrationem futurus Imperator.

Tertio arguit Salicetus sic: Negari non potest, quin ante coronationem Rex Romanorum appelletur, *& vt dicit vere dict. cap. venerabilem. de elect. & in cap. in nomine Domini. 23. distinct.* & si sic, quod Præpositus est ad regendum Romanos, & rempublicam Romanorum, *vt in authen. vt præponatur nomen Imperatoris. in versicu. mox authore Deo, &c. collatione 5.* Ergo omnem potestatem, quam Reges Romani habebant, habet, & quæ illi facere poterant, potest. *dict. §. initio.* igitur, &c.

Ad hoc est clara responsio, Quod Salicetus satis fatetur, quod non est Imperator, sed solū Rex Rom.

ergo paruam habet potestatem: cum Reges Romanorum sint exacti, ita quod nulla potestas penes eos remansit *l.2. §. exactis. ff. de origin. iu.* Et etiam, quia regnum Romanorum est hodie penes alium, sc. penes summum Pontifi. per donationem factam per Constantinum: igitur nullam iurisdictionem habet, & si habet, dicitur tantum habere habitu, & non exercitium: quod idem est ac si nullam iurisdictionem haberet, *vt in simili videtur tenere Barb. in cap. nouit. in 3. notabili. extra de iudiciis.* Immo, si fuerit exactum nomen Regum, fieri potuit, cum etiam nomen Imperatoris possit per populum tolli. Quoniam, *vt dicit Guil. de Gugn. & ibi Bar. qui eum refert in leg. non ambigitur. ff. de legibus.* posset hodie adhuc degradare Imperatorem, & eidem tollere potestatem regiam: de quo dicto, an sit verum, vide Barb. *in dicto ca. nouit. in 3. col. in 2. notab. extra de iudiciis.*

Quarto arguit idem Salic. sic. Hoc est in Papa, quod ex sola electione, acceptatione secuta, omnem habeat iurisdictionem. *extra de ele. c. licet de vitanda. 23. distinctio. c. in nomine Domini.* ergo & idem in Imperatore. Cum vtrunq; scil. Sacerdotium & Imperium Deus de cœlo constituit, *vt in authent. quomodo oporteat Episcopos, in princ. collatio. 3. de fid. instrum. §. 1. col. 6.* Nec imperator vllum superiorem cognoscit, sicut nec Papa.

Ad hoc etiam est facilis responsio. Quod cum Imperator se subiecerit iurisdictioni summi Pontificis, in hoc quod teneatur ab eo consecrari, vngi, & coronari: *vt dixi supra,* quod Papa est ei superior, & si non in temporalibus, nisi habitu, saltem in spiritualibus: Cuius etiam Imperator est protector quo ad defensionem, cum adiuuare debeat Papam in cõseruatione suæ iurisdictionis, *notatur per Barb. in dict. ca. in 2. notabili. extra de foro compet.* & cum acceptat Electionem de se factam per Principes Alemaniæ, cum fiat autoritate summi Pontificis & ex eius dispositione, videtur suam authoritatem approbare: Et ideo si illam approbet in vno, non in alio reprobare potest. Cum, quod approbo, nõ reprobo. Ex quo ergo. Cum in constitutione facta per summum Pontificem sit expresse cautum & statutum, quod ex electione fiat Rex Romanorum, & postmodum Imperator per vnctionem, coronationem & consecrationem, sequitur quod Papa in hoc est eo superior, & sic nõ est bona argumentatio de vno ad alium. Et licet multi teneant, ex pluribus rationibus, quod licet Imperator quandoq; requisierit tales vnctiones, & coronationes & consecrationes, quod tamen non tenetur illas petere & accipere necessario. videtur tamen dicendum contrarium: Cum, qui assumit ius aliquod in vim alicuius iuris, debet illud in totum approbare, nec potest in eo, in quo ius assumit, approbare, & in alio reprobare, quoniam cum, *vt dicit tex. in cap. venerabilem. de ele. & in clem. Romani, de iureiur.* Principes Alemaniæ habent potestatem eligendi Regem in Imperatorem promouendum: videtur quod non possunt illum eligere, nisi sub illa conditione, & qualitate eisdem data. Quoniam vnum approbando, scilicet, actum Electionis, aliud reprobare non possunt, scil. qualitatem vel conditionem, vt satis facit tex. *in l. in causæ. ff. de procurat. & le. Aurelius §. idem quæsiit.* vbi Barthol. *ff. de libera. legata.* vbi dicit. Quod quis non potest approbare pro parte scripturam, & illam pro parte reprobare. Et infinita ad hoc *per Fely. in cap. venerabilis in 6. col. versic. limitat. 2. extra de except. & in cap. capitulum. in 11. col. extra de resc. per Alex. in cons. 88. in 1. vol.*

Trigesima consideratio. Rex Franciæ in suo Regno Imperator dicitur, sic dicit Bal. *in l. exempl[...] C. de probat.* & est tanquam stella matutina in medio nebulæ meridionalis, *vt dicit Bal. in tit. de feudi alienatione per Federicum, in vsibus feud. in vlt. colum.* Sitq; quidam corporalis Deus in Regno suo. *Bal. in auth. [...] amplius. versic. quæro an filiis Regis. C. de fideicommiss. Q[...]* lege intellectus regitur, & est apud nos polus antar[...]cticus. *Bal. in cons. 416. in 1. par.* in temporalibus, nullum superiorem recognoscens. *ca. per venerabilem [...]tra qui filii sint legit.*

Et licet Bonifacius XIII. per suam constitutionem missam Philippo Pulchro Regi Francorum, declarauerit Regnum Francorum eidẽ subesse in temporalibus: Tamen Clemens V. eius successor eam reuocauit, prout liquet ex extrauaganti, meruit. [...] qua per Io. de Monthelono conciuem & contemporaneum nostrum, *in suo Promptuario iuris in verb. Ga[...]lus, in his verbis, Vel quis dedit Gallo intelligentiam.* Q[...] verba adaptat ad Regem nostrum Christianissimum [...]ponens illam extrauagantem in his verbis: *Meru[...] charissimi, filii nostri Philippi Regis Francorum illustrissimi [...]ceræ affectionis ad nos, & Ecclesiam Romanam integritas, [...] progenitorum suorum præclara merita meruerunt: Mer[...] insuper regnicolarum puritas ac deuotionis synceritas, vt ta[...] Regem quam regnum fauore beneuglo prosequamur.* Hi[...]est, quod nos Regi & Regno per diffinitionem [...] declarationem bonæ memoriæ Bonifacij Papæ VIII[...] prædecessores nostri, quæ incipit: *Vnam sanctam,* [...] qua supra. omnes integre subesse Apostolicæ sedi de[...]claratur, nullum volumus vel intendimus præiudicium generari, nec quod per illam Rex, Regnum [...] Regniculæ prælibati amplius Ecclesiæ sint subiecti [...] Romanæ quam antea existebant: sed omnia intelli[...]gantur esse in eo statu, in quo erant ante diffinitionem præfatam, tam quantum ad Ecclesiam, quam etiam ad Regem Regnum & Regnicolas superius nominatos. Ita dicit tex. *in d. extrauaganti Clem. de pri[...]uilegiis,* habens immediate Regnum à Deo: cum oleo sancto vngatur super omnes Christianorum Reges [...] coronam libertatis & gloriæ obtinet. Ita quod super vexilla prima inuictissimi Regis Francorum nemo præsumere debet honorem. *Bal. in tit. de probibita feu[...]di alien. per Federicum, in vsibus feud. & in consi. 1. in 1. vo[...]* Cuius vmbra totus mũdus regitur. *Bal. in c. 1. de renun[...]ciati.* supremam iurisdictionem in suo Regno habẽs [...] *Franciscus Curt. in cons. 49. col. 33. & 34. ibi. nono ostend[...]tur. Ant. Corsetus in apostillis ad Pau. in c. quæ Ecclesiarum in 2. colu. extra de constitutione.* Ita quod etiam Præla[...] non possunt confirmari, nisi ab eo laudentur & in[...]uestiantur. *cap. Adrianus le primier. 63. distinct.* Nec bona temporalia Clericorum alijs legibus & constitutionibus decidi & determinari, seu subijci, quam suis ordinationibus & constitutionibus. *Bald. in c[...] cum venissent. de eo, qui mittitur in possessionem causa seruandæ.* Habens eandem potestatem & maiorem in suo Regno, quam Imperator in Imperio. *Card. Ale[...] in c. 1. quæ sunt Regalia, in vsi. feudo.* Hinc Monarcha in suo Regno dicitur. *Soz. cons. suo 77. in 1. col. & cons. [...] 175. in 2. colum.* Qui etiam inter cæteros excellentissimus dicitur. *ca. excellentissimus. 10. quæst. 3. & etiam* gloriosissimus nuncupatur. *ca. hoc quippe. 3. quæst. [...]* Et dixi de aliquibus ex prædictis *in consuet. nostris du[...]catus Burgund. in titul. Des successions des Bastardz. §. 3. [...] gloss. ab intesta. ver. nunquid autem.* Et etiam magnificus dicitur. *ca. nouit. de offic. dele.* & illustris. *ca. nouit [...] de iudiciis.* Et qui etiam Christianissimus dicitur, [...] *habetur in extrauaganti Ioh. 22. quæ incipit: prodiens. cum [...]* nomi[...]

nominis magna eſt dignitas promiſſa à Propheta, *Eſa.* 62. vbi dicitur: *Vocabitur nomine nouo, quo Dominus vocauit eum, & eius corona gloriæ in nomine domini, & diadema Regni in nomine Domini Dei tui.* De quo Ignatius *Epiſtol.* 2. *in libris Dionyſii ad Magneſianum ex Smyria.* Ita quod nemo alius habet ita pulchrum nomen in iure ad inſtar Iuſtiniani Imperatoris, qui etiam Chriſtianiſſimus dictus fuit, *vt in Epiſt. inter claras. C. de ſumma trin. & fide catholi.* Qui eſt ſuper omnes Reges. *Bald. in tit. de prohib. feu. alien. per Federicum.* §. *fi. in pen. col.* & aliquos ex his titulis ponit Iac. Bonaudi, *in ſuo Panegyrico impreſſo vna cum opere Io. de Terra rubea, vulgo vinea Eccleſiæ nuncupato, in* 9. *&* 10. *col.* vbi ponit priuilegia Regis Franciæ, & etiam *in* 13. *colum.* dicit, quod licet non ſit ex Alemania eligi tamen poteſt in Imperatorem.

Et dicit S. Tho. *in* 4. *ſententiarum, diſt.* 19. *art.* 3. *in ſolutione vltimi argumenti*, Quod orans pro rege Franciæ habet centum dies indulgentiarum conceſſarum à Clemente, & decem ab Inno. IIII. Ex quo laudandum eſt hoc: cum ita dicebat eſſe faciendum *Baruch.* 1. *ibi Et orate pro vita Nabuchodonoſor Regis Babylonis, & pro vita Balthaſar filij eius, vt ſint dies eorum ſicut dies cæli ſuper terra &c.*

Habet multa iura & ſingularia priuilegia, quæ non habent alii Principes: de quibus plene *per Io. Ferrauldum in ſuo tract. de iuribus & priuilegijs Regni Francorum*: quæ conſiſtunt in parte ex ſacra vnctione cœlitus demiſſa, Ex aurea flamma, quæ eſt vexillus Regis, Ex apertis miraculis, quæ Reges Franciæ faciunt etiam ipſis viuentibus ſanando infirmos, ex illa infirmitate, qua miraculoſe tres Reges qui adorauerunt Chriſtum, ſanant in locis vbi venerantur: Et dixi *in conſuetud. noſtris ducatus Burgun. in proœmio. in verbo, Du ſainct empire.* & per Ioan. de Selua *in ſuo tract. de beneficio. in* 2. *par. in* 22. *q.* 2. vbi ſcribit decem priuilegia regi Franciæ conceſſa, & ampliſſime de priuilegiis regis Franciꝗ, ipſi ſoli ſpecialiter conceſsis. Et quæ ſolus facere poteſt. ſcribit Iacobus Bonaudi *in ſuo Panegyrico impreſſo, vna cum opere Ioan. de Terra rubea.* Vbi inter alia *in* 18. *col.* dicit, quod præcedit omnes alios Reges Chriſtianos.

Ideo non debet ſequi Imperatorem, tanquam non eidem ſubditus: imo ſi conuenirent ſimul, ambo lateraliter pergerent, ſecundum quod recitat alias audiuiſſe ita fuiſſe factum Guido Papæ *deciſione ſua* 239. & prout refert Gaguinus *lib.* 10. *c.* 2. de Carolo Romanorum Imperatore, & Corolo V. Francorum Rege ſimul tranſeuntib. qui lateraliter per portam tranſiuerunt ſimul: Dicit tamen Gaguinus *in loco ſupra allegato*, quod rex Romanorum tunc à dextris ſedebat, & deambulat: Rex vero Franciæ à ſiniſtris, ſed ſic eſt, quod qui ſedet à dextris eſt in digniori loco, *vt infra dicam.* Igitur videtur, quod Imperator in digniori loco.

Sed ad hoc poteſt dici, quod de duobus contendentib. de paritate, qui prætendit maioritatem, non eſt magnũ inconueniens, ſi ſimul deambulando detur dextra prætendenti maioritatem per illum, qui prætendit ſe eſſe æqualem: Et ideo quia non ſolum Imperator prætendit æqualitatem cum rege Franciæ, Imo maioritatem: & rex Franciæ prætendit cum eo æqualitatem poteſtatis in ſuo Regno: Ideo nimirum ſi permittit, quod illi detur dextra ſimul deambulando.

Et aduerte etiam, quod Imperator Sigiſmundus aſſiſtens in parlamanto Pariſienſi, anno domini 1415. die 15. menſis Ianuarii curia tacente, creauit militem, quod ægre tulit Rex, & eius magnum concilium, ſub ſilentio tamen præteriit, *vt refert Enguerranus de Monſtrelet in ſuis Chronicis, vol.* 1. *ca.* 155. Sed tamen ſi ratione, cum prædicta non arguant ſuperioritatem, nec præeminentiam, vltra poteſtatem regiam. Cum etiam vnus ex parib. Franciæ ſi ibi tunc adſtitiſſet in abſentia Regis creare militem potuiſſet: cum creatio militis non importet collationem dignitatis, quia militia non eſt dignitas, vt notatur per d. meum Iaſo *in l. fin. C. de teſtam. mili.* & dixi *infra in* 9. *par. in* 26. *conſi.* vbi dixi, quod militia non eſt dignitas, Imo miles poteſt alium militem facere, vt dicit Bar. *in l.* 1. *in* 10. *col. ver.* 4. *infertur ibi: ſed circa prædicta. C. de digni. li.* 12. & vide Corſetũ *in tractatu de poteſtate regia. q.* 80.

TRigeſima prima conſideratio. Rex Franciæ tanquam Imperator in ſuo Regno ſolus in temporalibus omnibus, tam laicis, quam clericis præeſſe debet. not. per Inno. *in cap. nouerunt. de ſent. excom.* Et ibi bene dicit Panor. *in c. cum verum. in fi. de fo. comp.* quod Rex præfertur & præſidet quibuſcunque prælatis feuda tenentibus ab eo, maxime rex noſter Franciæ, eo, quod oleo ſancto vnctus eſt cœlitus demiſſo in perſona Clodouei regis Francorum primi Chriſtiani, medio Clotildis eius vxoris filiæ Regis Burgun. Imo in eo habet locum. *ca. ſolitæ de maio. & obed.* de quo murmurant plures contra Principes huius ſeculi præcedentes Epiſcopos & Cardinales ab eis feuda tenentes.

Et ſic eſt concluſio veriſſima, quod in ſuo regno omnes quoſcunque præcedit. Imo etiam extra regnum in loco indifferenti omnes, quoſcunque huius mundi reges Chriſtianos præcedit, cum primus nominetur inter reges Chriſtianos enumeratos per doctores, vt per Albericum *in rubrica, de ſtatu hominum.* Ant. Corſet. *in tract. de poteſtate regia. q.* 21. 22. Boerium *in ſuo tractatu, de authoritate & præeminentia ſacra magni Concilij, in prima parte.* & dicit Bald. *in* §. *fi. pen. col. de prohibita feudi aliena. per Federicum*, quod eſt ſuper omnes reges. Et ita habetur in obſeruantia Romæ, & ita fuit alias dictum per multos ſummos Pontifices, quod legati regis Franciæ præcedere debeant omnes & quoſcunque alios legatos aliorum Regum, etiam ſi ſint legati regis Hiſpaniæ, qui Catholicus dicitur, & merito cum reges Franciæ Chriſtianiſſimi dicantur ad inſtar Imperatoris, qui ſic dicitur *Epiſtola inter claras. Cod. de ſumma trinit. & ca. Eccleſiæ meæ.* 97. *diſt.* Imo etiam ſanctiſſimus dicitur *l.* 3. *ff. de natalib. reſtituend.* Et hoc ex multis ſeruitiis ſedi Apoſtolicæ impenſis, *vt habetur in pluribus & diuerſis locis per Gaguinum.* quæ potius laborioſum eſſet inuenire, quam ſubtile.

Et licet Reges Franciæ fuerint inuictiſſimi pugiles pro Eccleſia Dei, Eccleſiæ Chriſti, & libertatum, veri zelatores: tamen inter cæteros fuerunt duo.

Primus, tempore Stephani Papæ, fuit Pipinus, contra Gayſirum Aquitaniæ Ducem, ſacerdotum prouentus ſibi vſurpantem, & contra Aſtulphum Longobardorum Regem: quem cum ſuo exercitu fudit, & dominia per eum occupata in Italia Eccleſiæ Rom. cuius erant, reſtituit, illiuſq; tyrannidem deleuit. Et de eo etiam fuerat prophetizatum per Ioan. *in Apoc.* 14. *c. vltra medium, ibi.* : *Et ecce nubem candentem*, per quam ſecundum Lyram ibi intelligitur regnum Franciæ, moribus & fide præ cæteris candidatum, & ſuper Pipinum Franciæ regem habentem in capite ſuo coronam auream,

cum

cum reges Franciæ corona aurea coronentur. Et in manu sua, i. potestate sua falcem acutam, i. exercitum summe bellicosum, per quam Pipinus multas magnas habuit victorias, maxime pro Ecclesia Rom. contra dictum Astulphum regem graui tributo Romanos prementem. Et etiam Bononiam, & Romandiolam Ecclesiæ Roma. dedit, *vt refert Spe. in ti de rescr. præsenta. 9. ver. item quia obtentum, & insequendo tex. Apoc. de quo supra.* Et alius angelus, s. Papa Stephanus exiuit de templo. s. Rom. Ecclesia, clamans voce magna, i. deprecans ex magno affectu. ad sedentem super nubem, id est, super Pipinum regem: mitte falcem tuam, & mete, scilicet, dirigendo tui exercitus potentiam contra Astulphum tyrannizantem, quia venit hora, vt metatur, id est, vt eius tyrannis per tuam potentiam tollatur, quoniam aruit messis, id est, ipse Astulphus, & excercitus obdurati sunt in iniquitate, & misit, qui sedebat super nubem, falcem suam in terra. Quoniam Pipinus valida manu intrauit, & messuit terram, quia contra Astulphum viriliter pugnauit: & beato Petro reddere compulit quæcunque sui iuris erant. Hoc ita interpretatus est dictum Apocalypseos Nicol. de Lyra *in d. 14. c.* Et de retributione Pipini ponit Guagui. *in suis Chro. lib. 3. c. 4.* quoniam Stephanus eidem, & suæ posteritati benedixit, & eum, qui temeritate aliqua aduersus Francos bella moueret, communione Christiana interdixit.

Alius vero Carolus Magnus rex, in numerũ sanctorum relatus, qui Ecclesiam auxit, Adrianum, & Leonem III. summos Pontifices ab omni tributo, & molestia liberauit. *c. Adrianus. & ca. in synodo 62. d.* Et Imperator factus est, eo, quia imperium primo de Græcia in Francos translatum fuit, & deinde in Germanos: Vbi adhuc *secundum gl. in c. ego Ludouicus in fi. 64. d.* & refert Arch. Flo. *in sua sum. in 3. part. tit. 22. §. 14.* & iuxta dictum Alex. maluit se disciplinis antecellere, quam opulentiis. Et quem etiam Io. *in Apoc. 14. c.* Ecclesiam liberaturum præuidit, dum dicit: *Et alius Angelus, s.* Carolus Magnus, exiuit de templo, s. Nouiomensi, in quo fuit coronatus, habens & ipse falcem acutam, id est, exercitum fortem, imo exercitu patris sui Pipini fortiorem. Et alius Angelus, s. Papa Adrianus, exiuit de altari. ad quod præmissa celebratione, vt vellet Deus Ecclesiam protegere, venerat, & clamauit voce magna, id est, affectu magno deprecans Carolum, vt ei ferret auxilium. Mitte falcem tuam acutam, i. exercitus tui potentiam, & vindemia Botros, i. Longobardos, eorum auferendo potentiam; quoniam maturæ sunt vuæ eius, id est, Longobardi sunt destructione digni. Et misit Angelus, s. Carolus Magnus, falcem suam, i. exercitus potentiã, & vindemiauit vineam terræ, s. auferẽdo potentiam Longobar. de terra Italiæ. Et misit in lacum iræ Dei magnum, quoniam Desiderium regem deduxit captiuum. Et calcatus est locus extra ciuitatem, quia regem cum vxore demisit in exilium extra terram suam. Et exiuit sanguis de corpore occisorum, s. ex multo Longobar. occisione, quæ terribilis fuit vsq; ad fræna: quia ex sanguine occisorum fræni militum Caroli fuerunt rubricati, vt in talibus bellis fieri solet, per stadia mille sexcenta. Nam fama huius victoriæ Caroli fuit longe lateq; diffusa per quatuor orbis partes, vt ait de Lyra *in d. c. 14.* licet gl. *in c. venera. de ele.* videatur quodammodo dissonare ab huiusmodi declaratione, qua dicitur, imperium fuisse translatum de Græcis in Francos, quia videtur dicere, quod translatum fuit de Græcis in Germanos: sed illud reprehendit Zabar. Cum Carolus fuerit rex Franciæ, & fuit imperator ipse, & eius successores reges Francorũ per annos centum tres, & amplius vsque ad Astulphum: Cuius tempore, cum Ecclesia oppugnaretur à Berrengario tyranno; nec Astulphus succurreret, in subsidium vocauit Othonem ducem Saxoniæ, qui ei succurrit, & ob id per Leonem Papam VIII. constitutus fuit Imperator, & deinde remansit Imperium apud Germanos: Sed vt dictum primo fuit translatum de Græcis in Francos, in personam Caroli, qui dicebatur Magnus, de cuius [illegible]ra vide Vincen. *in suo Spe. Historiali, li. 15. c. 1.* & de eius moribus & actibus *eodem li. in ca. seq.* & per Gag. *in [illegible] Chro. li. 4. c. 1.* vbi plene. Qui etiam feruore fidei Christianæ plurima templa extruxit, & quæ dirupta recognouit, mandauit per locorum sacerdotes [illegible]tui atque restaurari.

Quorum duorum exemplum imitati omnes [illegible] Francorũ reges, qui secuti sunt, magnis atque excellentissimis factis dignitatẽ fidei Christianæ, & religionis eiusdem conseruarunt, atq; ampliauerunt: [illegible] quibus ample per Io. Ferrault *in suo tract. de iur. [illegible] Franciæ*, quos plus laboriosum est discutere, qu[illegible] subtile.

Cum hic Carolus Magnus tantæ amplitudinis [illegible] integritatis vir fuerit, vt postea neminem parem [illegible]dum superiorem Gallia habuerit: Inter alios [illegible]sum fuit, illum non fuisse silentio prætereundum [illegible] quibus simul collectis potest indubitáter dici, qu[illegible] Rex Franciæ propter eius claritatem, & syncera[illegible] dei deuotionem inter omnes Reges mundi est p[illegible]ferendus. Eo etiam, quia Regnum Franciæ vnica [illegible]clesia vniuersalis fuit, & est: de quo vaticinatum [illegible] *Esai. 5.* Vnica facta est dilecto meo in cornu filio [illegible] & sepiuit eam, & lapides elegit ex ea, & plantauit [illegible]neam electam, & ædificauit turrim in medio eius, [illegible] torcular extruxit in ea. De quo Ioan. de Terra rub[illegible] *in suo tract. supra mentionato*, & secundum Lyram, [illegible]telligitur regnum Franciæ esse nubem candidam [illegible] quam præuidit Io. *in Apoc. 14. c.* cum sit moribus, [illegible] fide præ cæteris candidatũ ac relucens. Et potest [illegible] iam dici ciuitas illa, quam præuidit Io. *in Apoc. 21.* vbi ait: *Et vidi sanctam ciuitatem nouam descendentem [illegible] cælo, à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo, & [illegible]diui vocem magnam de throno dicentem: Ecce tabernaculum Dei cum hominibus & habitabit cum eis, & ipsi populus [illegible]erunt, & ipse Deus cum eis erit eorum Deus.*

Et etiam, quia regnum Franciæ super cæteros [illegible]tinet, quod super reges iustitiam administrauerunt, & eam dilexerunt, & iniquitatem odio habuerunt, in fugando & eiiciendo Iudæos, & sectas Iudæorum & hæreticorum. Ideo vnxit eos Deus, pre consor[illegible]bus eorum, ex quo inter cæteros reges huius se[illegible] prædominantur. Quoniam Christianissimus R[illegible] Francorum inter cæteros quoscunque reges, o[illegible] sancto cœlitus demisso, in coronatione regis Clo[illegible]uei, primi Christiani regum Francorum, ad instigationem Clotildis, eius vxoris, filiæ regis Burgundiorum inungitur, vt habetur in vita B. Remigii. C[illegible] Baptismo Clodouei, fuit cœlitus demissa phiala, [illegible] dicitur ampulla, plena oleo sancto per columbam. Ex quo adhuc hodie reges Franciæ vnguntur, & [illegible]crantur in coronatione, *vt refert Guag. in suis chron.* [illegible] quæ adhuc est, in Abbatia sancti Remigii, in ciuitate Rhemẽsi. Et in qua solũ apparet oleum tẽpore, q[illegible] sunt coronãdi reges Franciæ: Quo tempore oleum [illegible] & non alio tempore, apparet, vt est notorium in [illegible]ta Gallia, & sic licet sint alii reges, qui vngantur, [illegible]

tam

tamen oleo cœlitus demiſſo, vt eſt rex Franciæ, ideo præ cæteris præferendus eſt.

Et aduerte quod ſunt tantum quatuor reges qui vnguntur, ſcilicet, Ieroſolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum, *vt habetur in libro cenſuali Rom. Eccl. ſecundum Alber. de Roſ. ſuper gloſſ. rubr. ff. de ſta. ho.* Alii autẽ non, niſi ex priuilegio, vel conſuetudine, hoc ius habent. per Hoſt. & Goff. *in ſu. de ſacra vinctio.* Arch. tamen *in cap. quoniam, 10. di.* dicit. Quod olim & hodie Principes vngebantur, & vnguntur, per notata *in d. cap. 1. de ſacra vnct.* Aluar. tamen. *in c. 1. in titul. quis dicatur Dux, Marchio, Comes in 10. colum. ver. qui Reges vngantur, & qui non in vſibus feud.* dicit, Imperator vngitur, & coronatur tribus coronis, & cæteri quatuor Reges ſupra nominati, ſcilicet, Ieroſolymitanus, Francorum, Anglorum, & Siculorum, de quibus fit mentio in iure in pluribus locis maxime de rege Francorum, in locis ante allegatis. De rege vero Angliæ, *in ca. nouit. de iud. & in capit. non eſt, extra de ſponſal.* vbi etiam fit mentio de rege Britanniæ.

Cæteri vero, nec vnguntur, nec coronantur. Qui quidem ſunt Caſtellæ ſiue Hiſpaniæ, qui hodie catholicus nominatur: de quo fit mentio in iure *in cap. quanto de iureiu.* rex Legionis, Portugaliæ, Aragonum, Nauarræ. De quibus etiam fit mentio *in cap. ad noſtram. de iureiu. & in d. cap. quanto. de* rege Vinceſtriæ in ſubſcriptione. *cap. primo de probatio.* rex Daciæ, Bohemiæ, rex Armeniæ, rex Cordubæ, rex Cypri, rex Conarchiæ, rex Numianiæ, rex Vichonię, rex Catholicus, rex Nauarchiæ, rex Colen, rex Mamiæ, rex Vologamæ, rex Maioricarum, rex Minoricarum, rex Poloniæ, rex Scotiæ. Et omnes ſupradictos nominat Anton. Corſe. *in tract. ſuo de poteſtate regia. 14. q.* & de rege Scotiæ fit mentio *in c. clariſſimus de conuerſ. coniug. & in c. venerabilẽ. de elect.* de rege Vngariæ habetur *in c. licet. & in c. non eſt dicendum, de voto, & voti redemptio. & in c. intellecto de iureiur. & in c. 1. de ſacra vnction.* de rege Gothorum. 17. *d. c. conſilia. §. hinc etiam.* de rege Apuliæ & Siciliæ, habetur *in c. veritatis. de iureiuran.* De rege Scotiæ habetur *in cap. inter alia. extra de immun. Eccleſ.* & hæc dicit Iacob. Aluar. *in loco hic ante alleg.*

Aduerte tamen, quia fuerunt alia regna, vt regnũ Burgundionum, vt refert Guag. *in ſuis chron. lib. 1.* cum dicit Clodoueum regem deſponſaſſe Clotildem neptem Gondebaldi regis Burgundorum. & de his fit mentio in iure. *in l. Luſitaniam. ff. de cenſibus in canon. ſic gens Anglorum 56. d. & in c. volumus. 11. q. 1.* & Iac. Bergo. *in ſuo ſupplem. lib. 8.* vbi ponit initium regni Burgund. quod fuit in anno Domini poſt Chriſtum 35. & etiam *lib. 9.* ponit finem, qui fuit poſt Chriſtum anno Domini 488.

Et etiam eſt regnum Iuetoti. de quo fit mentio per Guag. *in ſuis chron. lib. 2.* vbi ait. Fuit inter familiariſſim. Clotarii aulicos, Galtherus Iuetotus Caletus, agri Rhotomagen. apprime nobilis, & qui regii cubicularii primus cultor eſſet. Hic, pro ſua integritate de Clodario cum melius meliuſque in dies promereretur, reliqui aulici inuident, deprauantes quodlibet ab eo geſtum. nec deſiſtunt donec irritatum illi Clotarium peſſimis ſuſurris efficiunt. Quamobrem iutat rex ſe hominẽ necaturum: percepta Clotarii indignatione Galtherus pugnatur illuſtris cedere regi irato conſtituit. Igitur derelicta Francia in militiam aduerſus religionis catholiaæ inimicos pergit, Vbi decem annos multis proſpere geſtis rebus ratus Clotarium ſimul cũ tempore mitiorem effectum, Romam in primis ad Agapitum Pontificem ſe contulit, à quo ad Clodarium literis impetratis ad eum Sueſſione agentem, ſe protinus confert Veneris die, quæ Paraſceue dicitur, cogitans religioſam Chriſtianis die ad pietatem ſibi profuturam. Verum literis Pontificis exceptis, cum Galtherum Clotarius agnouit, veteri ira tanquam recenti liuore percitus, rapto a proximo ſibi equite, gladio hominem ſtatim interemit. Tam indignam inſignis atque innocentis hominis necem, religioſo loco & die, ad Chriſti paſſionem recolendam celebri Pontifex inæquanimiter ferens, confeſtim Clotarium reprehendit, monetque iniquiſſimi facinoris rationem habere, ſe alioquin excommunicationis ſententiam ſubiturum. Agapiti monita reueritus rex, capto cum prudentibus conſilio, Galtheri hœredes, & qui Iuetotum deinceps poſſiderent, ab omni Francorum regum ditione, atque fide liberauit, liberoſq; prorſus fore, ſuo ſyngrapho, & regni ſceptris confirmat. Ex quo factum eſt, vt eius pagi & terræ poſſeſſor, regem ſe Iuetoti hactenus ſine controuerſia nominaret. Id autem Anno *Chriſtianæ gratiæ 536. geſtum eſſe, indubia fide inuenio.* Hæc Guag. *in loco ante allegato.*

Aliud etiam ante fuit regnum Perſarum, de quo ſupra dicti nullam faciunt mentionem: de quo fit mentio *in l. mercatores, C. de commerciis & mercatoribus.* Sed iſtud regnum non eſt de his, quæ ſunt ſub regiſtro Romanæ Curiæ, quod tamen aliquando fuit Regnum Burgun. cum Burgundii fuerint Chriſtiani ante Gallos, & Francos, per multos annos & vltra, cum Galli effecti fuerint Chriſtiani, anno Domini 479. poſt Chriſtũ, vt conſtat ex Iac. Bergomenſi. lib. 9. quando ponit tempus, quo baptizatus fuit Clodoueus poſt Chriſtum, qui effectus fuit Chriſtianus medio & hortatu Clotildis eius vxoris, filiæ Childerici regis Burgundorum, vt dicit ibi Iacob. Bergomenſis. Et de dicto regno Perſarum, & pluribus aliis vide Iaco. Bonaudi *in ſuo Panegyrico. 19. col. vſq; ad 26.*

Et, vt plenius declarentur excellentiæ, claritates, & præeminentiæ regis Francorum qui omnes alios antecellit, inſequendo doctrinam *Ioan. Ludo. Viuald. in ſuo opere regali. in tract. de laudibus, ac triumphis trium liliorum Franciæ. & G. Benedict. in ſua rep. cap. Rayn. in verſic. duas habens vxores. à numer. 79. vſque ad numerum 126. de teſtamentis.* Et recitat Engueranus de Monſtrellet, quod anno Domini 1420. Cum rex Franciæ, & rex Angliæ ſimul intrarent Pariſienſem ciuitatem, rex Franciæ equitabat à dextris, & primus oſculatus eſt reliquias ſanctorum. Et vide *per eundem in 1. volum. chronic. eiuſdem cap. 232. in prin.* Dico, quod claritas, nobilitas, & excellentia Regum Franciæ, ex multis ſuper omnes alios reges perpendi, & cognoſci poteſt, vltra ſuperius dicta, maxime ex ſcuto cęlitus demiſſo, in quo plura comprehenduntur: Quoniam perſeuerante vſque ad hanc ætatem fama, vulgo dicitur: Quod olim reges Franciæ, pro ſcuto, tribus buffonibus vtebantur, quod tamen non erat ſine myſterio: & hoc credo fuiſſe, eo, quia ſicut de natura Buffonis eſt, in quacunque parte terræ ſit, ſemper ſe collocare in meliori, & pinguiori loco: Ideo, cum rex Franciæ ex vniuerſali mundo meliorẽ, pinguiorem, & vtiliorem terram teneat, & habeat, ideo, inſequendo naturam Buffonis, pro armis aſſumſerant reges Franciæ ante Chriſtianitatem, tres Buffones, habendo reſpectum ad ea, quæ magis naturaliter conformabantur circa eius naturam, in aliquibus. Nunc

vero, tempore Christianitatis, & à tempore quo reges Franciæ effecti fuerunt Christiani, mutata est natura, quia insequendum est id, quod tendit ad finem, & effectum illius Christianitatis, cuius nomen, fidem, & protectionem assumpsit: quod Deus aduertens, & volens illi prouidere secundum quod decens erat, postquam Clodoueus Christianus effectus fuit, demissum fuit ei è cœlo scutum id, quod reges Franciæ nunc gestant, continens tria lilia aurea, quibus subest cęli sereni color, quem asuri Franci dicunt: in quo sunt quatuor consideranda:

Primo, quod in scuto lilia depinguntur.
Secundo, quod depinguntur aurea.
Tertio, quod in numero ternario,
Quarto, quod in campo coloris sapphiri extenduntur.

Quo ad primum dicendum est, quod lilia fuerunt à superis multiplici ratione regibus Franciæ data.

Primo, quia sicut lilium plerunque de spinis oritur, inter spinas moratur, & quanto magis spinis pungitur, tanto vehementius odor eius sentitur: sic Francorum reges, licet à spinis, & infidelibus originem duxerunt, vsque ad tempora præfati Clodouei, qui quatuor reges prædecessores habuit infideles, videlicet Pharamundum, Clodionem, Meroneum, & Childericum dicti Clodouei patrem, nihilominus, postquam nomen Christi Francis innotuit, tam reuerentem candorem, & odorem, illibatæ fidei retinuerunt, vt nil eis dulcius, nil clarius, quam gloriam Christianæ gentis extollere.

Secundo, quia lilium plantam habet rectam, quæ ad vnam partem non inclinat, nec ad aliam, sed recto tramite tendit ad alta. In quo rectitudo bonorum operum figuratur, iuxta illud: Iustus germinabit sicut lilium, & florebit in æternum ante dominum. Sic rex animi magnitudinem habere debet, cum nihil honorabilius existat in regia maiestate, quam rectitudo voluntatis, sicut per oppositum nihil execrabilius in eo, quam simulatio, aut duplicitas, *vt supra dixi in princ. huius partis.* Ideo pristini Francorum reges, duplicitatis vitia nimium horrentes, semper cum animi rectitudine ac cordis integritate, se ipsos Ecclesiæ obsequio præbuerunt: sicut Pipinus pro Stephano antistite contra Astulphum, & Carolus Magnus pro Adriano contra Desiderium Longobardorum regem, vt supra dixi hac consideratione, vbi de his duobus regibus dixi.

Tertio, quia inter lilia quiescere, & conuersari Christus plurimum delectatur. Vnde in canticis canticorum, lilium ipse qui sapientia diuina est, se nominat. *Ego* (inquit) *flos campi, & lilium conuallium,* ita quod spiritus sanctus in persona Ecclesiæ *canticorum* 2. ait, *Dilectus meus,* scilicet Christus mihi, & ego illi qui pascitur inter lilia. Et iterum: *Dilectus meus descendit in hortum suum, vt ibi pascatur, & lilia colligat,* Amat enim valde Christus, & delectatur liliis, id est, personis puris, & mundis à peccato: quia, cum sit summa puritas, & mentes puras diligit: sic reges Christianissimi, semper delectati fuerunt in liliis, id est, secum habere & amare personas doctas, & puras & mundas ab omni peccato, & vitio, veritatem sequentes.

Quarto, quia lilium sui natura, *teste Plin. libr.* 21. *ca.* 5. est nobilissimum, quo nulla florum excelsitas maior. Cuius flos languido semper collo, quasi inclinans, & non sufficiens capitis oneri, fragrat odore acutissimo.

Et etiam Christus, sedens à dextris virtutis Dei in excelsis, cui data est omnis potestas in cœlo, & in terra: Tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, *vt Apost. ad Heb.* 1. Qui tanquam fons humilitatis, cœlos inclinauit, descendens in vtero virginis: humiliauitque semet ipsum, factus obediens vsque ad mortem. *teste Apost. ad Philip.* 1. & tandem inclinato capite tradidit spiritum, *Iohan.* 19. Cuius fragrantia, aliis est odor vitæ in vitam, aliis vero, odor mortis in mortem.

Sic Rex Franciæ, cum sit Christus, scilicet, oleo sacro diuinitus emisso vnctus, & sacratus, omnibusque celsior, atque maior, ex quo vocatur Christianissimus, sicut lilium in se habere debet humilitatem ad audiendum singula, caput inclinatum, nihil de se ipso præsumens, & odoris suauitatem, per bona & sancta opera, ex quibus bona resultat fama in suauitatem odoris, & non exemplum cuiusquam sceleris. Vnde Quia candidum & nitidum semper stat lilium. Vnde legitur *Exo.* 25. Quod in candelabro tabernaculi erant lilia ex ipso pendentia, denotans candelabrum Franciæ, scilicet, regem habere debere cogitata verba & opera pura, candida, tanquam lilia: quoniam virtutes sunt & candidæ, & lucidæ, peccata vero, & vitia nigra sunt, & obscura.

Quinto, lilia in scuto Regis nostri Christianissimi sunt apposita, quia lilium multas habet virtutes, secundum Phy. Nam, virtute suæ naturæ radix eius, secundum Phy... & neruorum sicos, valet contra duritiem splenis, & neruorum maxime sub prunis cocta, & cum oleo roseo trita, vsturas sanat, & vulnera cicatrizat, & cõfert adustioni aquæ calidæ, cum sit exiccatiua, mollitiua, abstersiua & consolidat. Valetque lilium incisionibus neruorum, & splenis apostemata maturat, & vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, puncturis confert, & succus eius cum melle decoctus, veteribus vlceribus medetur. Sic Rex noster Christianiss. (quasi virtute leuitatis liliorum prouocatus) vltra modum horrere debet tumorem arrogantiæ, discordiæ, iactantiæ, inanis gloriæ. Apostemata luxuriæ purgare, vsturas auaritiæ, & venena inuidiæ sanare. Et tandem omnes morbidas Reipublicę ægritudines, contractione, & (cum opus fuerit) punitione malorum, salubriter curare. Et insuper, totum se conferat ad regias virtutes, ad pietatem, clementiam, misericordiam, mansuetudinem, humilitatem, modestiam, dilectionem, & beneuolentiam: quæ preciosa sunt monilia Regiæ maiestatis, *vt supra hac parte in 6. consider. dictum est.* Et quemadmodum lilium (vt dixi) cum oleo roseo tritum, vsturas sanat, ita misit Deus lilium cum oleo, vt dictum est, ad denotandum Reges Franciæ habere potestatem sanandi vsturas, prout faciunt. Quoniam, vt videmus notorie, ipsi sanant quasdam vsturas, quæ in vulgari nostro dicuntur les escruelles vel alias morbus Regius.

Sexto, vt dicunt dicti Ioan. Lud. Viualdus, & G. Benedict. *in locis ante allegat.* in scuto dicti Regis sunt lilia, quia lilii oleum est resolutiuum, & aperitiuum: conuenit etiam dolori capitis, & destillatum in aurem, sedat eius dolorem. Sic rex Christianiss. in aperto esse debet, & copiam sui facere, aures apertas semper habere, & singulos audire, vt de omnibus informetur, & singulos prouidere possit Ne assistentes eidem, faciliter eum decipiant, propriis commodis inhiantes in Reipub. destructionem. Et etiamsi non audiatur populus, videtur ei fieri iniuria, & missorum officialium authoritas vilesceret. Vnde Imperator in leg.

leg.2.C.de off.vic. Relationes (inquit) omnium, præſertim officiariorum libenter audimus, ne adminiſtratorum decreſcere videatur authoritas, ſi eorum conſulta veluti prophanorum preces à noſtris aditis repellamus. Hodie tamen multi principes ſuſurronibus,& detrectatoribus aures præbent,ab eiſque domeſticis ſuis tenentur incluſi, & excœcati, vt nihil veritatis, & eorum quæ praue geruntur ſciant, & ipſi interim bona hauriant, & ſubſtantiam, & interdum perſonas ſubditorum perdant: quod alias contigit in hoc regno Franciæ tempore Theodo. Regis Franciæ, *vt refert Guag.lib.3.c.4.de Francorum geſtis.*

Septimo, Lilia in ſcuto regis figurantur, quia liliũ, ſua virtute ſaniem, & immunditiam purgat. Quo demonſtratur, quod ad Regẽ pertinet immunditias,& labes hæreſum & ſaniem hæreticorum, ac peruerſa infideliũ dogmata ab Eccleſia Dei diligenter abſtergere & repellere. Quia hæreſis, fundamentum omnium bonorum ſubuertit, & plus cæteris peccatis nocet Eccleſiæ Dei. Eſtq; omnium peccatorum grauiſſimum, *vt ait Tho. 4. ſent. d. 13. qu. 22. per totum facit text. in l. Manichæos.& in auth. Gazaros.C.de hæreticis.* Et inde eſt, quod hæretica prauitas appellatur. Huius zelo accenſus fuit Carolus Magnus, qui Barbaras gentes, Saxones, Hiſpanos, Longobardos, cæterosq; populos, qui falſos ritus ſequebantur, in poteſtatem ſubegit.

Et etiam Philippus tertius, Francorum Rex, qui Petro Aragonum Regi bellum intulit, eo, quod variis erroribus fauerat: *vt refert G. Benedict. in loco ante citato, nu.83.*

Octauo, Francorum Regi lilia data ſunt, quia lilium ſuæ naturæ virtute, morſum ſerpentis, & ſimiliter eius folia, vexationem ſerpentum curant, eiuſque radices, *vt Plin. atteſtatur d. lib. 21. c. 19.* valent contra ſerpentum ictus. Et ſecundum Auicen. Lilium confert puncturæ vermium venenoſorum, atq; ſcorpionis. Præterea ſemẽ eius, (vt inquit Dioſcor.) potui datum, ad ſerpentum morſus facit, Ideo, *vt enarrat G. Benedi.* Reges Francorum ter religionem Chriſtianam à morſu Mahometi, ſerpentis venenoſi, ſanauerunt, & reſtaurauerunt, & his temporibus videmus noſtram fidem & religionem Chriſtianam, ſanatam eſſe à morſu peſtiferi ſerpentis Lutheri, qui infinitas hęreſes in fide Chriſtiana ſeminauit, quę fuerunt extirpatæ à Rege noſtro Franciſco Chriſtianiſſ. qui non ceſſat inſudare, vt Clemens ſummus Pontifex à ſua ſede eiectus reſtituatur, quem Carolus Borbonius dux exercitus Caroli Auſtriaci electi in Imperatorem, in vrbe obſederat hoc anno Domini 1527. die 6. Maii. In qua obſidione, ipſe Carolus Borbonius interfectus fuit, quia Deus iniuſtas ſemper vlciſcitur iras. Ipſa vero Roma, ab Hiſpanis, & Alemanis tunc depopulata fuit, & ipſe Clemens captiuus extitit, cũ maximo dolore Chriſtianitatis, maxime Gallicanæ, quod Rex noſter Chriſtianiſſ. ægre ferens, mortuus pia deuotione, & pro honore ſanctæ ſedis Apoſto. (quam ſemper Reges Francię venerati ſunt, & defenſarunt) aduerſus illius hoſtes, miſit copioſum exercitum Francorum in Italiam, vt ſummus Pont. in ſua ſede reponeretur, expellerenturq; dicti hoſtes ab vrbe (in qua captiuabatur Papa) & à tota Romania ſaltem terris ſedi Apoſtolicæ ſubditis.

Secundo, in ſcuto Regis, lilia figurantur aurea, & non argentea, vel alterius metalli, quibus denotantur octo pulchra documenta ipſis legibus neceſſaria, propter octo ſingulares naturas, & effectus auri, quod eſt metallum excellentius omnibus aliis, *vt infra dicam in vlt. part. in 15. conſide.* Et ad iſtud propoſitum, videatur G. Benedicti *in dicto loco, nume.* 100. *vſq; ad numerum* 107. Vbi dicit, Quod primo, aurum eſt coloris optimi, & puritatem quandam ac fulgorem eximium præ cæteris metallis habet, & inde dicitur aurum ab aura, id eſt, ſplendore, *vt ait Iſid. libr. etymologiarum 16.c.17.* quod repercuſſo aere plus fulgeat. Naturale enim eſt, vt ſplendor metallorum plus fulgeat luce alia repercuſſus. Vel à ſimilitudine coloris autoræ, nomen traxiſſe putant. Et aurum in corporib. eſt ſicut Sol inter ſtellas. Sol autem dicitur dominus ſtellarum, & lumen earum. *vt dixi infra in vlti. part. in 8. conſi.* Sic aurum eſt Rex corporalium rerum, & menſura omnium. Ex hoc auro, prouocatur Rex Chriſtianiſ. ad ſapientiam acquirendam, quæ auro purior eſt, & ſplendidior. Imo omne aurum in cõparatione illius arena eſt exigua & tanquam lutum æſtimabitur argentum in conſpectu illius. *Sap.7.* Comparatur enim auro ſapientia, ratione puritatis, & ſplendoris conſpectu æterni Iudicis. *vt dicit ibi G. Benedict.& Cœlius lib.antiq.lect.4. ca.24.* Et aurum, pro viris ſanctitatis claritate fulgentibus accipitur, *vt in cap.multi in fin.de pœnitent.diſtinct.2.*& pro ſapientia, *vt in c.principium.loco præallegato*: Quæ ſapientia, eſt Regi neceſſaria, *vt hic ante ſcripſi in* 10. *conſider.* quæ viguit in multis regibus Franciæ, *vt ibi declarat G.Benedicti.*

Secundo, Aurum habet proprietatem lętificandi, quam non habet aurum per alchimiam ſophiſticatum, *ſecundum Thom.* Vnde limitatura auri, vt dicit Auicenna, ingreditur medicinas melancholiæ, & alopeciæ. Et confert doloribus cordis, ac tremori ipſius. Nec non timori animæ, & data cum ſucco boraginis, auxiliatur ſyncopizãtibus. Ex quo inſtruitur Rex Chriſtianiſſimus, quod gaudens ſit & lætus, quia animi lætitia interdum dolores corporis mitigat. Triſtitia vero humanæ vitæ æmula eſt, & paſsio mortifera: iuxta illud Pro. 17. *animus gaudens floridam ætatem facit, ſpiritus triſtis deſiccat oſſa.*

Tertio, Quia verum aurum ponderoſitatem habet, & ſoliditatem: Ideo dicit Arnal. de Villanoua. *in lib.de vino.* Vinum, extinctionis auri ſua ſoliditate confortat. Et *in lib. de natura rerum* dicitur, quod in duplo ponderoſius eſt argento, ære, aut ſtanno, habetque ex ſua ſoliditate puritatem, & generoſitatem ſuper omnia metalla: ideo eſt precioſius, durabilius, tractabilius, omni tempore fulgens, recreans viſum, & cæteros ſenſus. Ex quo Regi Franciæ datur ſalubre documentum, aut tanquam aureus ſit ſolidus, maturus, ſecretus & grauis in diſcutiendis rerum cauſis, ne leuitate, aut furore ductus, feratur in præceps.

Quarto, Quia aurum ſecundum Phyſicos temperatius eſt omni metallo, vnde virtutes habet mirabiles confortandi cor, ſtomachum, & cæteros ſenſus, *vt dicit Arnal.de Villanoua, in loco hic ante citato.* Non quod incorporetur, aut membra nutriat, ſed quia alternatiua virtute corpus immutat: & ideo cõfortat, quia aſperitate ſua detergit ſuperflua. Licet enim aurum calidæ ſit naturæ, vt medici dicunt, tamen eius caliditas eſt modici exceſſus, ob quod non locatur in gradu, licet alii locent. Sic Rex Chriſtianiſ. quaſi aurum erit temperatus, calidus quidem per amorem charitatis & dilectionis erga ſubditos, exemplo Moyſi qui Exod.32. *Aut* (inquit) *dimitte eis hanc noxam, aut ſi non facis, dele me de libro tuo, quem ſcripſiſti.* Similiter Apoſto. ad Roman. 11. loquens. *Optabam ego anathema eſſe pro fratribus meis.* Et hic ſincerus

amor erga ſubditos multum profuit Romanis, *vt hic ante in 14. conſider. ſcripſi.* Et præ oculis debent illud habere Principes: quoniam, vt ait Sene. *Si vis amari, ama,* quia ita decet viuere Principem, vt à ſubditis diligatur, & ſic ſuos diligat, vt pro ipſis etiam mori non timeat. Sicut Codrus Athenienſium Rex pro victoria populi ſui ſeipſum morti tradidit, *vt recitat Val. Max. lib. 5. tit. de pietate erga patriam.* Sic etiam Chriſtus pro ſalute populi ſui occiſus fuit, & paſſus eſt, *vt habetur 1. Petri 2.* vnde Princeps ita agendo, à ſuis mirum in modum diligitur.

Nam dux, vt dicere ſolebat Cæſar, qui non laborat, vt militibus charus ſit, milites amare neſcit. Legitur de Alexandro Magno, qui videns militem Macedonem præ nimia ſenectute frigore ſtupefactum, de ſede ſublimi deſcendit, & ſuis manibus eum in ſedem poſuit, & eo modo fecit, vt à ſuis diligeretur. Alias Princeps qui à ſuis non diligitur, tanquam tyrannus damnatur, nec ſecuritate vbi eſt fruetur. Sicut de Dionyſio tyranno legitur. Cui cum corpus ſuum iuberet à multis militibus cuſtodiri, Plato dicit, quod inquit malum feciſti, vt à tot militibus cuſtodiri habeas? Quapropter dicit Claudia. *Non ſic excubiæ, non circumſtantia tela, Quem tutatur amor.* Hoc eſt, qui amatur non indiget cuſtodia. Ob id dicere ſolebat Traianus Romanorum Imperator: Talem priuatis Imperatorem eſſe oportet, quales priuatos ſibi optat habere. Hæc inter cætera fecit nedum viros, ſed & fœminas gloria pollere, regniſq; potiri, vt de Amazonibus, *libro 3. de geſtis antiquis* refert Diod. dicens, eas omnium ſubditorum beneuolentia iuſto æquoque imperio adeptas. Quibus ſententiis datur intelligi, quod tota paſtoralis cura, amore veræ dilectionis ornari debet. Cui vigilantia incumbit ad ſubditorũ vtilitatem, & conſolationem, iuxta illud Ouid.

Regia crede mihi res eſt ſuccurrere lapſis.

Regum profecto eſt, omnibus pro deſſe, nulli nocere: quod in beluis clare monſtratur, Quoniam ſic viuunt apes, quod rege miſſo, totum dilabitur Examen. Et cum ſint animalia iracundiſsima, ac pro corporis captu pugnaciſsima, quæ aculeos in vulnere relinquunt: Rex tamen apum aculeo caret, aut ſaltem eo non vtitur, *teſte Plin. lib. 9. c. 16.* Nec voluit illum natura ſæuum eſſe, à quo telum detraxit, ſed maieſtate armatum: quod Regibus & Principib. dignum exemplum eſt, vt & ipſi ab exiguis animalibus diſcãt turbas populorum ſine aculeo ſeueritatis in debitum finem dirigere, & tunc velut aurea lilia, aureæ veræ charitatis erunt radiantes.

Quinto, vt ait idem G. Benedict. poſt Ioan. Lud. Viualdum, Aurum ſub malleo nõ reſiſtit, vt ferrum: nec frangitur, vt vas terreum: nec reſonat, vt cymbalum: ſed ſi malleo percutiatur cedit, & in omnem partem dilatat. Et ſic *in lib. de rerum natura* dicitur, licet aurum ſit gratioſiſsimum ſuper omnia metalla, nihilominus eſt maxime ductibile, & tractabile. Ex quo plura documenta Regi Chriſtianiſ. oſtendunt, patientiæ, hilaritatis, conſtantiæ & fortitudinis, quæ debent vigere in principe, vt hic ante de pluribus huiuſmodi qualitatibus dictum eſt.

Sexto, quia verum aurum diutius, & durabilius in ſua operatione permanet, quam aurum ſophiſticatum *teſte beato Tho.* Quoniam aurum ſophiſticatum non habet aliquas virtutes, de quib. hic ante: vt dicit Arnal. de Villanoua *in loco ſupra alleg.* & vt ait G. Benedict. Aurum cunctis corporib9 nobilius eſt, rex eorũ ac domin9. Quia nec terra, nec aqua, nec aere, nec igne corrumpitur, aut minuitur, ſed ignis rectificat illud, & humectat, nec id comburant ſulphura, & quæ alia comburunt corpora. Natura quippe eius, & complexio recta eſt. Ita quod in eo non eſt additio neque diminutio. Et iterum: Aurum in igne poſitum, non comburitur, ſed probatur & purgatur. Nec aurum rubigo vlla, nec ærugo, eius bonitatem conſumit, ponduſue minuit. Ex cuius auri proprietate animari debet Rex Chriſtianus ad perſeuerantiam diuinæ legis. Quia hæc virtus ſola, ſcilicet, perſeuerantia, meretur coronam, eſtque vnica æterni Regis filia, ac cunctarum virtutum finis, ſine qua Deum nemo videbit. Natura enim (*teſte Val. lib. 3. tit. de conſtantia. in princ.*) ſic comparatum eſt, vt quiſquis ſe aliquid ordine ac recte mente complexum confidit, vel iam geſtum, ſi obtrectetur, acriter tueatur, vel nondum editum ſi interpelletur, ſine vlla cunctatione ad effectum perducat, profecto in vanum bonum agitur, *ſecundum Greg. in moralibus*, ſi ante vitæ terminum deſeratur. Et fruſtra velociter currit, qui priuſquam ad metas venerit, deficit: *vt repetit. in c. incaſſum de pœn. d. 3.* Tolle perſeuerantiam ait Bern. nec obſequium mercedem habet, nec beneficium gratiam, nec laudem fortitudo: Denique non qui inceperit, ſed qui vſque in finem perſeuerauerit, hic ſaluus erit: *vt habetur Matth. 10. & 24. & recitatur in c. non reuertebantur c. notandum. & c. Apoſt. de pœn. diſt.* Quemadmodum inclyti Francorum Reges Catholici nunquam in fide defecerunt, vnde Chriſtianiſsimi nuncupantur.

Septimo, Verum aurum cæteris metallis eſt pretioſius, virtutem habens conſeruatiuam, nec vnquam putreſcit, ſed putrida reſoluit, & corrigit adeo, quod ſecundum Auicennam, cauterium melius, & velocius ſanabile, quod fit ex auro, nec vulnus ex auro factum corrumpitur in tumores, Imo vſturæ factæ ex aureo inſtrumento, meliores ſunt, quam ex alio metallo, quia non cauterizantur nec eriſipilantur. At dicit Arnal. de Villanoua in dict. *tract. de vino, cap. incip. vinum extinctionis, &c.* Quod ſciſſura, facta cum eo, non tumeſcit, & propter ſuam perennitatem eſt quaſi ſtella cœli, quoniam ipſum eſt impaſsibile. Et, vt ibi ait, aurum eſt res aſſata perfectiſsima, temperamento æquali compoſitum, mirabili proportione elementarium virtutum, cui de compoſitis non eſt ſimile, & iuuentutem conſeruat, & virtutes mineralium perſeuerare facit in earum operationibus. Et multi modernorum (*eodem teſte*) de nobilioribus, maxime Prælatis, faciunt bullire petias auri in coquina eorum. Et alij in limo cipiunt in pannellis, cum electuariis, & alij in limatura, ſicut in confectione quæ dicitur diacameron in quam intrat vtraque auri, ſcilicet, & argenti limatura. Et quidam vtuntur tenendo fruſtum auri in ore, & ſaliuam deglutiendo. Et quidem alii conuertunt in aquam potabilem, & faciunt aurum potabile, & ſufficit modica quantitas in vice, & in anno, & eſt conſeruatiuum ſanitatis, & prolongatiuum vitæ. Et ex hac dignitate auri, incitatur Rex Chriſtianiſ. ad veram humilitatem, quæ virtus eſt aurea, cæterarum virtutum conſeruatiua, *teſte Hieronym. in Epiſt. ad Celantiam*, vbi *humilitas*, inquit, *eſt præcipua conſeruatrix, & quaſi quidam cuſtos virtutũ omnium.* Nihil ita eſt, quod nos homines gratos eſſe Deo faciat, quã ſi vitæ merito magni humilitate infimi ſimus. Et Iſido. *lib. 3. cap. 49.* Qui recte vtitur regniſ poteſtate, ita ſe præſtare omnib9 debet, vt quanto magis honoris celſitudine

celſitudine claret, tanto ſemetipſum mente humiliet: Quoniam fundamentum gloriæ eſt humilitas, *vt in prima parte, in 52. conſiderati. ſcripſi.* Et hoc patet exemplo Dauid, qui de ſuis meritis non tumuit, ſed humiliter ſe deiiciens dicit: *Vilis incedam, & vilior apparebo ante Deum.*

Octauo & vltimo, aureis liliis ideo decoratur ſcutum Regis Franciæ, quia verum aurum fiſtulas & hęmorrhoidas ſanat, vlcera putrida, & tetri odoris emendat, corporique humano maxime congruit. Ita, quod in cibo ſumptum, iuuat multum, ac vinum in quo extinctæ fuerunt laminæ aureæ candentes, ſpleneticos iuuat, vt hic ante dixi ex dictis Arnal. de Villanoua. Hæc profecto virtus medicinalis auri prouocat regem Chriſtianiſſi. ad iuſtitiæ amplexum, quæ virtus ſola magna eſt, & mater omnium, quos magno facit. Eſt enim iuſtitia virtus cōfortatiua, & corroboratiua, quæ ſui ſpendore Reges, & regias ſedes magnificat. Quibus dictum eſt *Sapien. 1. Diligite iuſtitiam, qui iudicatis terram.* Vnde Hieron. inquit: *Iuſtitia, quaſi aurea virtus, curatiua eſt morbidarum ægritudinum: quia puniendo tollit ſcelera, & peccata, atque putridas carnes, & ſcabroſas curando abradit.* Et quomodo ex iuſtitia Principes laudantur, dixi hic ante *in quinta conſider.* Faciunt quæ dicit G. Benedict. *in loco hic ante dicto*: vbi ait, quod Rex Francorum de ſeipſo & aliis, ita fecit, & dilexit ſuper iuſtitiam, & odit iniquitatem, vnxit eum Deus oleo lætitiæ, præ conſortibus ſuis. Ad quorum differentiam nomen Chriſtianiſſimum adeptus: Ita, quod propter veritatem, & manſuetudinem, & iuſtitiam, deduxit eum mirabiliter dextera ſua. Cuius ſedes in ſeculum ſeculi virga directionis virga regni ſui, *Pſal. 44. dixi in antedicta conſid.*

Tertio, principaliter in ſcuto Francorum Regum aurea lilia in ternario numero, & non maiori nec minori figurantur. Habet enim hic numerus rationem totalitatis: puta principium, medium & finem. Nam ſecundum Chronicas etiam gentiles in eorum cultu diuino vtebantur numero ternario, ad ſacrificationes Deorum, *vt habetur libr. primo de cælo & mundo.* ſuper quo B. Thom. in commentar. *Sicut* (inquit) *natura perficit omnia, in ternario numero, ita gentiles, qui diuinum inſtituerunt cultum, volentes Deo tribuere omne quod perfectum eſt, attribuunt ei ternarium numerum, in ſacrificiis & laudibus ipſorum.* Legimus præterea in ſcripturis ſanctis, Numerum ternarium, multipliciter conſecratum, eo quod opera mirabiliora Dei in eo facta & ordinata ſunt. Vnde, ſi myſterio trium liliorum Regis Chriſtianiſſ. explorare quis conetur, tanto magis exuberabit ratio differendi, quanto plura myſteria in ternario numero eluceſcunt.

In primis ergo redolentia lilia, quæ in ſcuto Regis figurantur, odoramenta catholicæ fidei in beatiſſima trinitate afferunt, ſcilicet, quod patri in diuinis attribuitur potentia, filio ſapientia, & ſpiritui ſancto clementia. Quæ tria attributa, ſicut ſanctiſſimam trinitatem ornant; ita regiam maieſtatem magnificant. Quæ ſacratiſſimæ trinitati debet pro viribus conformari, ſcilicet, vt ſit rex primo clarus potentia patris, ad tyrannos debellandum, & barbaras gentes ac Turcorum perfidiam extinguendum. Secundo, conuenit, vt ornatus exiſtat ſapientia filii, in diſcutiendis rerum cauſis. Tertio, quod ſit clemētia plenus, quæ quanto in eo maior fuerit, tanto in conſpectu Dei, & hominum mirabilior & gratior apparebit.

Secundo, vt ait G. Benedict. principaliter tria lilia, quæ in ſcuto Regis figurantur, tres ſubſtantias in perſona Chriſti denotant. Sicut enim in diuinis eſt trinitas perſonarum, in eſſentiæ vnitate: Ita in Chriſti perſona eſt trinitas eſſentiarum ſeu naturarum in vnitate perſonæ, deitas, ſcilicet anima, & caro: & ſicut in diuinis per diuerſas perſonas non diſtinguitur eſſentia: ſic in Chriſto per diuerſas naturas non diſtinguitur perſona. Pariter tria lilia, tres Chriſti natiuitates oſtendunt. Prima dicitur, quia æternaliter naſcitur ex patre, ſecunda, quia naſcitur temporaliter ex matre, tertia, quia in mente naſcitur ſpiritualiter, licet iſta bene conueniant Chriſto, tamen nihil faciunt ad propoſitum, ad denotandum aliquid in rege ex eius natiuitate. Sed dici poſſet quod ſicut hæc trinitas eſſentiarum eſt in Chriſto, ita trinitas præceptorum iuris, debet eſſe in Principe, pro iuſtitiæ adminiſtratione, & complemento, prout tria iuris ſunt præcepta, ſcili. honeſte viuere, alterum non lædere, & ius ſuum vnicuiq; tribuere. Quæ omnia debent eſſe in Principe, de quibus *in vlti. part. in 36. conſi.* dixi. Aut aliter, per illa tria lilia, ſignificatur, ſcilic. per medium, fides Chriſtiana, per dextrum, clericatus, & per ſiniſtrum, militia.

Tertio, tria lilia, tres potentias animæ rationalis, quæ ad imaginem Dei creata *eſt l. ſi quis metallum. C. de pœnis.* patenter oſtendunt. Nam ſicut Deus eſt vnus in eſſentia, & Trinus in perſonis: Sic etiam anima rationalis, eſt vna in eſſentia, & trina in potentia. Quia habet in ſe memoriam, intellectum & voluntatem. Memoria quidem repræſentat patrem, intelligentia filium, & voluntas Spiritum ſanctum. Sed hoc in nihilo adaptari poſſunt armis Regis, ſed attribui deberent trib. modis regendi Rempub. qui debent eſſe in Rege noſtro, vt vere ſunt in ſe & in ſuo regno: de quibus infra *in vlt. part. in 55. conſid. ſcripſi*, & quis illorum ſit excellentior.

Quarto, tria lilia in ſcuto Regis poſita, tres angelorum hierarchias ſignificant, in quarum ſingulis tres ordines inueniuntur: de quibus ante *in 3. par. & per Iſid. lib. 7. Etymo. c. 5. & in lib. de ſum. bono. cap. 12.*

Quinta, tria lilia in ſcuto Regis depicta, tres virtutes theologales, fidem ſcilicet, ſpem, & charitatem ſignificant, quæ tres virtutes debent eſſe in Principe. & aliæ virtutes ex his denotantur in Principe: de quibus per G. Bened. *in loco ſuo ſupra ſæpe allegat.*

Sexto, vt dicit, tria lilia in ipſo ſcuto Regis ordinata, ad tria opera veræ pœnitentiæ nos ire conpellunt, videlicet, ad contritionem, confeſsionem, & ſatisfactionem, ſed cum parum quadrent, non inſiſto.

Septimo, vt ait Benedict. tria lilia Regem Chriſtianiſ. ad tria ſalutifera concilia, in quibus conſiſtit omnis perfectio Chriſtianæ religionis excitant, *vt ibi per eum.*

Octauo, tria lilia in ſcuto Regis diuinitus ordinata, tres denotant vnitates, quæ neceſſario requiruntur ad conſeruandam veræ Chriſtianæ religionis dignitatem: de quibus Apoſt. *ad Ephe. 4.* Vnus Dominus, vna fides, vnum Baptiſma. Hæc tria ſunt, quæ verum perhibent teſtimonium de excellentia fidei Catholicæ, vnde ſunt laudabilia omnia Catholicæ fidei opera, quæ Rex explere debet, pro ſuæ dignitatis ac totius religionis Chriſtianorum ſalute, nullum maius, nullum honorabilius, nullum deniq; gratius, Deo offerri poteſt, quā Barbaras gentes, & Tur-

corum perfidiam, cæterosque populos, qui falsos ritus ac Deos colunt alienos, expurgare, atque in frena submittere, sub Christi fide, prout talia sancta exercitia apud Francorum Reges semper floruerunt. Ex hoc ternario numero amplissime laudantur insignia Regis Franciæ per Iohannem Ludouic. Viualdum *in trad ūct. de triumphis ac laude trium liliorum Franciæ.* Vbi laudat numerum ternarium in pluribus, & aliquid scripsi *infra in vltima parte, in 37. consideratione.*

Quarto, principaliter & vltimo, lilia aurea ponuntur in scuto regis Christianiss. sapphirino, id est, colore sapphiri (qui similis est sereno cœlo) conuenientissime depicta, multiplici ratione.

Primo quia cum rex sit Paranymphus Ecclesiæ Christi, cuius officium est & semper fuit à tempore Clodouei Primi inter Francorum reges Christiani adaugere cultum diuinum, ac gloriam Christianæ religionis extollere & magnificare: decentissimum fuit insignia maiestatis suæ sereno cœlo similia fore, vt sicut ipse Christus (qui est rex Regum & dominus dominantium *Apoc.* 19. quodammodo pro scuto habet cœlum sidereum miro ac vario astrorum fulgore decorato, sic rex Francorum Christianiss. pro gloria Christi scutum gerit nobilissimum. in quo aurea lilia colore sapphiri, quasi astra in sereno cœlo affixa, fulgere videntur, vt etiam ex cœli altitudine intelligatur, quanta sit suæ dignitatis sublimitas, tanta est aut altitudo cœli, quod à mortali homine, non potest mensurari, vt habetur *Eccles.* 1. Altitudinem terræ & profundum abyssi, quis dimensus est? quasi dicat, nullus. Et ideo sicut cœlum situatum est in loco eminentiori, atq; inter omnia corpora, altius eleuatum, Ita etiam, *vt habetur, Esaiæ* 54. promissum est illi, quod esset fundatus in sapphiris, tanquam pater Christianitatis. Cum etiam idem Propheta, vbi supra loquens in persona Christi dixerit: *Ecce, ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in sapphiris*, hoc est, te Christum, & Ecclesiam tuam, & filios tuos, & Ecclesiæ tuæ protectores, prout est inter alios rex Christianissimus qui tanquam filius Christi, & pater Christianitatis, habet arma sua fundata in sapphiris. Sic rex Christianissimus inter omnes seculi huius reges Christianæ religionis, dignitate, potentia, diuitiis ac nobilitate, est sublimior, atque admirabilior, & ad sustinendam Ecclesiam, potentior, & pronior.

Secundo, vt inquit G. Bened. Campus scuti regni nedum cœlo, sed etiam sapphiro lapidi in colore assimilatur rationibus sequen. Quia sapphirus colore videtur trahere Regem ad cœlestia desideria, per rectam fidem, cum nihil sit quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in Principe. Nam dicit Gregor. *lib.* 18. *mortal. cap.* 8. Sapphirum tenere similitudinem coloris aerei, per quod designat appetitum languentis animæ tendentis ad cœlestia. Vnde dicit Helimandus, quia Sapphirus cœlo sereno similis est, caste portari vult, gemmaque gemmarum. & lapis sanctus dicitur. Ideo *in lib. de Natura rerum*, dicitur: Qui sapphirum portat expedit, vt summo studio castitatem seruet: quoniam hic lapis tanto dicitur preciosior & melior, quanto colori cœlesti est similior. Sic rex Christianiss. tanto magis erit Deo & Angelis gratior & charior, quanto magis in contemplatione rerum diuinarum fuerit sublimior. Et sic, quātumcunque excellat in dignitate, potentia, diuitiis, vel abundantia temporalium, nihilominus fœlicitate prosperarum rerum huius seculi, non debet corrumpi, aut deprauari, sed magis ac magis oculos mentis con[...] uertere ad altiora desideria, ad veros honores, ad [...] curas diuitias, ad cœlestes Thesauros; ad delectatio[...] nes æternas: Ex quo infert ibi G. Bened. quod rex [...] regiam dignitatem in Christo regere, quem in spe[...] culo limpidissimo contemplari debet, vt quod in [...] prauum deprehenderit, corrigat, quod rectum, te[...] neat, quod deforme, componat, quod pulchrum [...] seruet; quod sanum, excolat, quod infirmum, assidu[...] meditatione corroboret, præcepta diuinæ legis ef[...] caciter impleat, & quid sibi cauendum, quidue [...] ctandum sit, agnoscat. Decens quippe est, vt rex [...] totum in vita & moribus componat: Quia, quan[...] mirabilius præ cunctis regibus vniuersi orbis exc[...] dit honoris dignitate: Ita conuenit, vt cæteros tran[...] cendat mentis sublimitate, & totus sidereus fulge[...] maiestate, & subdit ibi G. Bened. pulchra notatu d[...] gna de excellentia sapphiri, de qua *infra in vlt. part.* 90. *consid.* dixi.

Tertio, tria lilia in campo sapphirino, aurea d[...] pinguntur. Quia sapphirus, animum hominis pi[...] & deuotum efficit ad Deum, atque in bonis firm[...] & pacem conciliat, Ita vt inter omnes lapides preci[...] sos dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatem, & deuo[...] tionem hominem disponit. Ob id legitur, *Exod.* 28. & 29. Quod Moyses ad præceptum Domini veste[...] sanctam fecit Aaron summo sacerdoti in gloriam & decorem, in qua inter diuersos lapides preciosos sap[...] phirus connumeratur. Sic Ieremias *Threnor.* qua[...] Destructionem Ierusalem, ruinam templi, & sacer[...] dotum recogitans, eorum pulchritudinem assimila[...] uit sapphiro, dicens: *Candidiores Nazarei eius niue, niti[...] diores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pul[...] chriores.* Conuenit itaque, vt maiestas regia, [...] tota siderea, & sapphirina per reuerentiam & be[...] neuolentiam ad omnia, quæ diuinum cultum concernunt, vt sicut in dignitate & potentia cæteris est eminentior, ita expedit, vt in amore rerum diuinarum, sit amicabilior, & conformior, sicut eius fuerunt prædecessores, *hæc Benedicti vbi supra.*

Quarto, Sapphirus secundum Arnal. corpus humanum vegetat, ac membra integra conseruat, cu[...] rat dolorem frontis, & sudorem restringit, corpo[...] prebet integra, boniq; coloris, torsiones ventris tol[...] lit, & omnia vlcera cum lacte sanat. Præterea in li[...] *de natura rerum, & de ortu sanitatis*, dicitur, *in tractat. de lapidibus. cap.* 109. quod sapphirus, morbum illum horribilem, *noli me tangere*, appellatum, fugat. Et [...] quo instruitur rex Christianiss. vt vigilans sit, & so[...] licitus, ad corpus mysticum, id est, Ecclesiam, prote[...] gendum. Sicut enim in vno corpore multa mem[...] bra habemus, quæ secundum Apost. *ad Romanos duo[...] decimo*, non eundem actum habent, ita multi vnum corpus sumus in Christo, huius autem corporis membra, tenetur rex vegetare, ac custodire ne à lu[...] pis voracibus dilacerentur, & ne morbida ægritudi[...] ne putrescant, ac pauperibus beneficia, suffragia, ac eleemosynas largiri, quibus recreatur tanquam membra corpus conseruat & recreat. Sic conue[...] nit, vt rex, qui tria lilia in sapphiri colore exten[...] dit, membra corporis mystici dirigat & custodiat, ne deuios sequantur effectus. Hoc etiam Benedi[...] ctus.

Quinto (vt idem ait) Sapphirus est gemma pre[...] ciosa sereno cœlo similis, quæ percussa à radiis sola[...] ribus ardentem emittit fulgorem. Præterea dicit Isido. *lib. Etymolog. decimosexto, cap.* 9. Quod sapphirus, pul[...]

pulueres habet aut eos ſparſos. Ex quo hortatur regia maieſtas, vt ſolicita ſit gratias Deo reddere in tanto cumulo beneficiorum : quia, quanto plura à ſolè iuſtitiæ Chriſto ſuſcepit beneficia, tanto magis ardentia deſideria refundere debet in Chriſtum, à quo procedunt. Et è conuerſo, tanto grauius de ingratitudine iudicabitur omnis homo, quanto magis multiplicatis beneficiis, ingratus probabitur extitiſſe, iuxta illud Chryſoſt. *Quanto maiora beneficia ſunt hominibus conſtituta, tanto grauiora peccantibus parantur iudicia.*

Sexto, Sapphirus eſt gemma, valde delectabilis, læta, & pulchra. vnde Lapidarius ait:

Sapphiri ſpecies digitis aptiſſima regum.
Egregia & fulgens, puroq́ ſimillima cœlo,
Viltor eſt nullo virtutibus atq́ decore.
Hic & Syrtites lapis eſt à pleriſq́ vocatus.
Quia circa Syrtes Lybicis permixtus arenis,
Fluctibus expulſus feruente freto reperitur.
Ille ſed optimus eſt, quem tellus Medica gignit.
Qui tamen aſſeritur nunquam tranſmittere viſum,
Quæ natura parens tanto ditauit honore,
Vt ſacra & merito gemmarum gemma vocetur.
Et qui portat eum, nec vlla fraude necatur:
Inuidiam ſuperat, nullo terrore mouetur.
Hic lapis, vt perhibent, educit carcere vinctos:
Obſtructasq́ fores, ac vincula tacta reſoluit.
Fertur & ad pacem bonus eſſore conciliandam.

Ex quo inſtruitur Rex Chriſtianiſſimus vt delectabiliter, & cum gaudio, pulchritudinem ac decentiam Chriſtianæ religionis conſeruare velit. Quod & faciunt reges noſtri, & qui in cunctis locis habent iudices ad punienda peccata, maxime blaſphemias, quod & facere debent, alias non dicentur veri reges. *vt ſcribit G. Benedicti in loco ſæpe allegato.*

Septimo, in colore Sapphiri extenduntur aurea lilia, quia Sapphirus ſuo valore & precio vires acuit regis Chriſtianiſſimi ad cogitandum ſumptuoſitatem cœleſtium ædificiorum. Nam, *teſte Iſidor. vbi ſupra*, Sapphirus inter gemmas purpureas computatur, habet pariter exceſſum valoris inter lapides precioſos, ob quod ſanctiſſimus Thobias ſpiritu eleuatus videns excellentiam cœleſtis patriæ dicit, portas eius eſſe ex ſapphiro conſtructas: vt ſcribitur *Thobiæ* 13. Pariter Ioan. *Apocalyp.* 21. ait, fundamenta muri ſupernæ ciuitatis eſſe ex lapidibus precioſis, inter quos ſapphirus erat ſecundum fundamentum. Ex quo inſtruitur Rex totus ſapphireus, vt omnino inclinetur, & ſit memor cœleſtis patriæ, & excellentiſſimorum ædificiorum ſupernæ ciuitatis, & ſanctæ Ieruſalem, de qua ſcriptum eſt per Prophetam, *Pſalm.* 86. Fundamenta eius in montibus ſanctis. Et ſequitur: Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.

Octauo & vltimo, ſcutum Regis Chriſtianiſſ. in ſapphiri colore figuratur, Quia ſapphirus ſua ſignificatione eum incitat ad cogitandum nondum ædificia ſupernæ ciuitatis, ſed etiam præeminentiam gloriæ æternæ. Nec ſolum ſapphirus ſignificat gloriam æternam, verum ſuo colore animum hominis ad cœleſtia gaudia inclinat. Ratio eſt (*teſte eodem G. Benedicti.*) Quia cum omne ſimile naturaliter appetat ſuum ſimile, & ſapphirus inter omnes gemmas ſimilis ſit ſereno cœlo: vnde Rex ſapphiro non conueniret, niſi ad cœleſtia inclinaret, ac ſuperna appeteret. Sapphirus etiam in ſacra ſcriptura æternam gloriam ſignificare videtur: vt habetur *Exod.* 24. vbi Moyſes, Aaron, Nadab, Abiu, & ſeptuaginta de ſenioribus Iſrael, Deum viderunt, ſub cuius pedibus erat quaſi opus lapidis ſapphirini, & quaſi cœlum cum ſerenum eſt. Pariter *Ezech.* 10. *cap.* legitur, quod ſpecies gloriæ Domi. ſuper Cherubin erat quaſi lapidis ſapphiri: Quæ verba, quomodo intelligantur. ſcribit *in dicto loco* G. Bened.

Ex quibus tantum concludit. Inſignia Regum Franciæ eſſe excellentiora aliis, cum in eis ſunt duo colores nobiliores, Aureus, ſcilicet & Azureus: De quibus dixi ante *in* 1. *part. in* 54. *&* 55. *concluſ.* 38. Et de laude Sapphiri aliquid ſcripſi *infra vltim. part. in* 92. *conſideratio.*

Non mirum ergo, ſi Reges Franciæ plura priuilegia habeant vltra alios Reges, de quibus antedixi: & quæ etiam ſcribit Iacob. Bonaudi *in ſuo panegyrico poſito poſt tracta. Iohan. de terra rubea*, contra rebelles ſuorum Regum.

Trigeſimaſecunda conſideratio. Quilibet Rex ſeu Princeps in ſuo regno in culmine ſedere debet, cum Princeps ſit regni dominus *l. deprecatio. ff. ad legem Rhodiam de iac.* & regale culmen appellatur. *l. bene à Zenone. Cod. de quadrienni præſcriptione capit. Principes ſeculi.* 23. *quæſtio. quinta.* & culmen appellatur locus altus ſuper omnes gentes ad curiam ſuam conuocatus, regnum & terras repræſentantes. & dicitur præcipuum. *l. pen. ibi, Vt enim imperialis fortuna omnes ſupereminet alias, ita oportet Principales liberalitates culmen habere præcipuum. Cod. de bon. quæ lib.* Vel Principale dicitur. *l. tertia. §. ſin autem. Cod. de iure domi. impetrando.* quod dicitur cathedra exiſtens in altiori loco, ſicut ædificia domus dicuntur culmina, quod culmis teguntur: & in dicto culmine, id eſt, altitudine, ſedet Rex ſupra cathedram, quæ eſt alta vel excelſa ſedes, *ſecundum gloſſ. in clem. dudum de ſepult.* Vel in ſolio ſedere debet, hoc eſt armario ex vno ligno facto, in quo reges ob corporis ſui tutelam ſedebant *extra de elect. cap. quorundam, in princip. & ibi per Arch.* Et dicitur thronus Græce, quod Latini ſolium dicunt. De quo habetur *Gen.* 41. *ibi*: *Vno enim ſolio regis te præcedam.* Et eſt etiam ſedes Romani Pont. tanquam excelſa. *cap. fundamenta. §. ne autem, in ſin. de elect. in* 6. *& gloſſa. in dict. clemen. dudum.* facit differentiam inter ſolium, cathedram & tribunal. & ponit hunc verſum:

Rex ſolium, doctor cathedram, iudexq́ tribunal
Poſſidet, ac ſedem præſul prætorq́ curule.

Et iſta ſedes dicitur ſedes honoris & iuſtitiæ: de qua *in cap. multi.* 40. *diſtinct.* Et rex & dominus præexcellens in ſolio alto ſuper omnes Principes ſedere debet: cum ſcriptum ſit *Prouerb.* 20. Rex qui ſedet in ſolio iudicii, diſſipat omne malum intuitu ſuo & 1. *Reg.* 2. *ibi*: *Et ſolium gloriæ teneat.* & 3. *Reg.* 1. Viuat Rex Salomon, & ſedebit ſuper ſolium, & *Eſa.* 9. Super ſolium Dauid, & ſuper regnum Principis terræ, ſurrexerunt de ſolio. Et *Iob.* 36. & Reges in ſolio collocat in perpetuum, & illic eriguntur. & in pleriſque aliis locis probari poſſet. & habetur 1. *Regum* 10. vbi de Saule rege loquitur: Stetitque in medio populi, & altior fuit vniuerſo populo ab humero & ſurſum. Et Princeps dicitur quaſi primum locum capiens, ſecundum gloſſam *in cap. fundamenta. §. proinde de elect. libro* 6. & Lucas de Penna *in rubr. Cod. de Principibus agent. in reb. libr.* 12. vbi ample ponit quis proprie ſit Princeps.

Et vt deueniamus ad practicam & ordinem conſuetum ſedendi, qui multum attendendus eſt in hoc, cum conſuetudo in hoc multum attendatur. *Bald.*

in cap.

in cap.1.§. marchio.in titu. qui feud. dare poss. videndum est, quod sunt aliquæ congregationes in Francia quæ fiunt ordinarie, vt est coronatio regis, & in ista coronatione est datus certus ordo. quo ad illos, qui interesse debent in ipsa coronatione, qui est talis, videlicet quod duodecim pares Franciæ præcedunt omnes alios Principes regni: de quibus *infra part. 43. consideratione.* licet videatur de primogenito Regis, quod omnes quoscunque præcedere debeat, quod intelligerem esse verum in aliis actibus quam in coronatione: Quoniam est dubium, quod tunc non habeatur pro primogenito regni, tanquam natus antequam esset Rex. De eo etiam dicam *infra in quadragesimaprima consideratio.* & de aliis, quos ponam infra in suo ordine, secundum quod debent sedere in dicta conuocatione, faciendo distinctionem, suis locis de aliis congregationibus extra illam, in quibus seruandus est alius ordo, prout infra dicetur.

Trigesimatertia consideratio erit prosequendo materiam & non excedendo terminos honoris Regis, cum ab eo procedant omnes dignitates temporales. *vt not. Bart. & Ioan. de Pla. in l.1. de dig. lib.12. C. idem Ioannes de Pla. in l.1. in fin. C. de silentiariis. lib.12. Alua. in c.1. in princip. de feudo marchiæ. qui allegat text. in l. sacrilegii. C. de diuersis rescriptis.* Merito debet illis præesse, & ab illis honorari: Imo quod plus est adorari, non tamen adoratione, quæ Deo debetur, sed Regia subiectione debet salutari, vt probat tex. *in l.1. C. de silen. lib.12. ibi: Vt tam in adoranda nostra serenitate.* & ibi glos. quam sequitur Ioan. de Plat. *in l. primicerium. C. de fabric. lib.10.* & Luc. de Penn. *in l. euict. per illum text. C. de corsu publ. lib.12.* Vbi dicit, quod ipse mereretur venerari, adorari, coli, sibi supplicari, & gratiarũ impendi munera, facit text. *in l. si quis seruum. ibi, nostram purpuram adorantes. C. qui militare non possunt, lib.12.* & ideo dicit Io. de Plat. *in d. l.1. C. de silentiariis. eod. lib.* Quod nullus debet se genuflecti coram alio, quam coram Principe vel maiestate Regia. Et ideo errat quidam Car. Dehyer Anglus, qui tanta elatione vtitur, quod suos domesticos & famulos patitur talia, aut, quod deterius, cogit eidem ministrando etiam in cibariis deferendis, & aliis actibus domesticis & familiaribus, imo etiam nobiles patriæ genuflecti, prout communiter dicitur, quod ridiculosum dici debet, cum non sit nec Papa, nec rex: Imo quod plus est (vt communiter fertur) non est nobilis origine, ex quo deberet contentari honore sibi debito, non assumere honorem debitum regibus secularibus Imperatori, aut Papæ.

Et vt dicit idem de Platea, tantus honor debetur Papæ, quod in pede osculatur, vt dicit gl. *in l.1. C. de domesticis, lib.12.* & ibi dicit, quod etiam Imperator osculatur in pede sicut Papa.

Imo etiam, quod plus est, quilibet non admittitur ad salutandum Principem, *vt dicit gloss. in l. prima. Cod. de veteranis. & Ioan. de Plat. in d. l. prima. Cod. de silen. & in l. prima. Cod. de domesticis & protectoribus, lib. duodecimo.*

Et coram eo est eundum, & illi est obuiam eundum, cum barba tonsa & veste pulcherrima, prout habetur 2. *Reg. 9. cap.* Illique est honor deferendus in introitu ciuitatis, in salutatione, quæ non debet fieri sine munere, ad instar Regis Parthorum, qui salutari non poterat sine munere, *vt refert Petr. Candidus in proœm. Appiani Alexandr. in principio de bellis.*

Imo etiam reuerentia debetur Principi, per quoslibet viros Ecclesiast. vt dicit text. *in cap. Reg. 23. quæst. 5. & cap. si apud. pro quo 1. Pet. 2.* vbi dicitur Regem honorificare.

Trigesimaquarta consideratio. Principi obtemperandum est, cum generale sit pactum societatis humanæ obtemperare Principibus, quæ contra mores. *8. distinct. in sua sum. 44. distinct. cap. quid culpatur 23. quæst. 1.* & dicit Hieron. Principibus, & Potestatibus fidem & reuerentiam seruari oportet, quam qui non exhibuerit, ad Deum præmia habere non poterit. *23. q. 5. c. Reg. c. sicut apud Card.* facit quod not. *in l. ... C. de exact. tribut. lib. 10.* Et dicit Apost. *ad Tit. 4.* Admone illos principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. *ad Rom. 12.* Omnis creatura potestatibus sublimioribus subdita sit, qui autem resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Facit quod habetur *Esdræ 3. 4. c.* vbi dicit rex: *O viri num præcellunt homines, qui terram & mare obtinet, & omnia quæ in eis sunt? Rex autem super omnia præcellit, & dominatur eorum, & omne quodcunque dixerit illis faciunt.* Et sequitur: *Et omnis plebs & virtus eum audiant.* Imo etiam sacerdotes primi & secundi ordinis eidem obediunt, cum eis præcipere potest Princeps, vt habetur 4. *Reg. 23. ibi: Et præcepit Rex Elchiæ Pontifici & sacerdotibus secundi ordinis.* Imo principes sacerdotes constituebant iure diuino, prout habetur *Exod. 28.* de Moyse Hebræorum Duce, qui constituit Aaron fratrem suum sacerdotem: & de Iuda Maccab. Duce, qui elegit sacerdotes, qui purgarent sancta 1. *Macchab. 4.* Immo prælatus electus & confirmatus non potest administrare, donec per ... *63. distinct. & in c. Abbates. 18. quæst. 2. & per Compostell. in cap. quod sicut. de elect. colum. antepen. versi. Principi præsentari. prout recitat Henricus in cap. nobis. de iure patr.* Et ita obseruatur in Francia & in Hispania, vt dicit Ioan. *Lupus in repe. rub. de dona. inter vir. & vxor. in princip. in ...tia præuidentia.* Princeps tamen debet honorare Episcopum. *dixi supra in quarta part. in vigesimaoctaua consider.*

Trigesimaquinta consideratio. Pro rege etiam orandum est, exemplo Baruch 1. qui dicit esse orandum pro rege Nabuchodonosor, & Balthasare eius filio. & maxime pro rege Franciæ. Cum etiam ... decem dies indulgentiarum. dixi ante. Imo intantum est honorandus princeps, quod pro conseruatione sui honoris toleratur iniquitas: & præferendus est honor principis commodo publico, vt dicit Luc. de Pen. *in l. fin. in 8. 9. col. C. de loc. præd. ciui. lib. 11. & in d. l. in 6. col.* ponit quædam de potestate eius mirabil. ex quo multum honorandus est.

Quæ autem sint iura Regis, & cuiuslibet alterius supremi Principis esset hic inserendum, vt magis cognosceretur præeminentia illorum: sed videri potest *in titul. quæ sunt regalia, in vsibus feud. & per ... bum de sancto Georgio in tractat. feud. verb. Princeps, ... de quibus plene ante in vigesimaquarta consideratione.*

Quid autem dicemus de iuribus Regis? de quibus habetur 1. *Reg. 8. cap.* cum dixerit Deus per vocem Samuelis populo Iura Regis, qui imperaturus est in eis, quod erit tale: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, facietque sibi equites & præcursores quadrigarum suarum: & constituit sibi tribunos, & centuriones, & aratores agrorum suorum, & messores segetum, & fabros armorum & curruum suorum: Filias quoque vestras faciet sibi vnguentarias, & focarias, & panificas. Agros quoque vestros ...

& vineas & olíueta optima tollet, & dabit seruis suis, sed & segetes vestras & vinearum reditus addecimabit.

Notandum est aliud verbum, *addecimabit*, quod est ibi dupliciter positum: quoniam ex hoc videtur, quod Rex habeat ius decimandi. & sic, quod etiam non videntur peccare Nobiles Franciæ, qui dicunt se habere decimas infeudatas à Rege: cum si Rex habeat potestatem addecimandi, ergo etiam illas dare in feudum.

Dicemus solum, Quod talia ibi specificata non sunt iura Regis ex diuina institutione introducta, sed magis per Prophetam pronunciata ex eorum tyrannica vsurpatione. Qui postquam Reges sunt, ius iniquum constituunt, in tyrannidem degenerantes, subditos opprimentes, & sine causa deprædantes, *secundum Andream de Isern. in proœm. feud. & in titul. de capitaneo, qui curiam vendidit. in vsibus feudorum.*

Et ne transcendam materiam nostram, relinquo nunc deprædicationes & exactiones Principum, forte alibi dicam: sed etiam ibi dicit, quod talia possunt esse Iura regis ex diuina institutione, quando Rex est in extrema necessitate positus, quod etiam non solum illa, sed maiora faceret, & maiores actiones. Et solum in præsentiarum sufficit mihi, quod G. Benedict. doct. Gallus, illa præuidit, & multum bene descripsit *in sua solenni repetitione cap. Rayn. de testam. in ver. condidit. le premier.* incipiendo in medio illius vsque ad finem amplissime: ad quem semper de his est recurrendum.

Et etiam est aduertendum ad illum textum, ibi hoc verbo, *Ius regis qui imperaturus est in eis.* Quod quilibet Rex potest dici Imperator per illum textum, *qui hoc verbo vtitur in rege.*

Et vt semel finiam, à Principe tanquam à capite in omnes inferiores honorum & potestatum munera diffunduntur. 19. *dist. cap. ita dominus cap. fundamenta. §. 1. de elect.* in tantum, quod lex animata in terris dicitur. *tex est in authent. de consulibus. in fin. & in auth. quibus mod. natur. effic. legit. §. igitur licentia gloss. in l. & quia. ff. de iurisdict. omn. iud. Dixi in consuetudinibus nostris ducatus Burgund. in tit. Des iustices. §. 5. in gloss. S' il n' à grace. in princip. ibi: hic est ergo: & supra in princip. 52. consider.* Et quicquid statuit aut sententiam dando decreuit, pro lege seruatur. *§. Sed & quod Principi. Institu. de iure naturali, gent. & ciui.* Ipse enim sicut est solus legibus solutus, solus legem concedere potest. *l. Princeps. ff. de legib.* Et pro dispensatione habetur, quod probatur principem voluisse. *cap. cum nostris. de conceß. præbend.* maxime, vbi ei exponitur defectus, quem videt ex expositione *l. quidam consulebat. & ibi Alexand. & alii ff. de re iud. l. Vlp. ff. de excus. tut.* Et sanctio Principis nihil habet imperfectum. *l. fin. C. qui militare non poss. l. 12. l. fin. C. de his. quib. vt indig.* Nemo enim potest ei dicere, Cur ita facis? *Bald. in proœm. feud. in 12. colum.* Et isto dicto sæpius aduocati in palatiis vtuntur: quod dictum est Spec. *in tit. de legato. §. nunc ostendendum. vers. 89. per text. in cap. quamuis de pœn. distinct. 3. ibi: quis tamen audet dicere Deo, cur huic parcis?* & glossa, *ibi in verb. Deo.* dicit idem in Papa. & ideo idem dicendum in quolibet Principe supremo, cum sit Deus in terris, Bald. *in authent. hoc amplius. versic. quæro, an filii Regis. C. de fideicommiss.* & dicit Bald. *in cap. Ecclesia S. Mariæ. in princip. col. vt lite penden.* Quod cum princeps sit causa causarum, non est de eius potestate inquirendum, cum primæ causæ nulla sit causa. Cum id quod primum est, ante se aliud habere non potest. Hæc & plura alia vide quæ dicit dom. meus Ias. *in l. rescripta. in 1. colum. Cod. de precibus imper. offe. & in leg. 1. ff. de constit. Principum.* Vbi ponit quædam, quæ solus potest Princeps, ita quod Principis verbis eiusque narrationi, super rebus per se, vel in sua præsentia gestis creditur: Etiamsi solus testificetur, *per cap. cum à nobis. de testibus.* & quod in his quoque, quæ ante principatum se præsente gesta sint, locum habet gloss. singularis *in capit. 1. in verbo, statuit. de renuntiatio. lib. 6.* gloss. *in cap. Apostolicæ. in verbo promisissent. de re iudic. libro sexto.* Dicit enim Andre. de Isern. *in cap. fin. in tit. quo tempore miles in vsibus feudorum,* quod late examinat ibi: Quod Præpo. Princeps in re propria testificari non potest. Nulla etiam iuris solennitate Princeps astringitur. *l. apud eum in fin. ff. de manumißis.* Immo sola præsentia Principis solennitates iuris supplet, actumque qui defectu solennium nullus est, instaurat & reponit. *leg. adopt. ff. de adopt. l. secunda. ff. de rebus eorum. gloss. post text. in authent. vt non fiat pignoratio. collat. 5. facit l. sancimus. §. exceptis cum authent. ibi posita. Cod. de donat. Bald. in l. omnium. Cod. de testam.* Ad hæc Princeps iudiciorum ordinem obseruare non tenetur. Sola enim veritatis inuestigatio coram eo fit, qua cognita diffinit etiam, si iudicialis ordo vel sit peruersus vel prorsus omissus: causæ tamen cognitio exigitur. *Ita Bald. in l. fin. C. de legibus. Idem in cap. 1. §. fin. de noua forma fidelitatis: ad finem in vsibus feudor. & est text. in cap. ad petitionem. in fin. de accusa.* Et ideo illud, quod dicit Paulus de Castr. *in l. si testament. C. de testa.* quod princeps sine causæ cognitione concedere possit, non est intelligendum in his, quibus litis diffinitio expectatur. Princeps etiam crimen non solum indulget, sed etiam abolet. *Andre. de Isern. in titul. quæ sit prima causa. §. præterea. in vsibus feudo.* Remittit infamiam, & ad honores pristinos omnino restituit. *l. 1. §. deinde. le second. ff. de post. l. fin. C. de sen. paßis.* Remanet tamen cicatrix. *arg. cap. ventum. 1. q. 1. cap. illud. le. distin. arg. l. omnes iudices. Cod. de decur. lib. 10.* Largiendo magistratum, dignitatem donando. Imo & tolerando in honoribus incapacitatis maculam abstergit, remouet impedimentum. *l. imperiales. §. nam omni macula. C. de nupt. l. Bart. ff. de offic. prætoris. d. l. Quidam consulebant. ff. de re iud.* Imo etiam princeps pœnam meritam sola voluntate remittit. *l. 1. C. de deserto. lib. 12.* de innocentia etiam damnati sine appellatione cognoscit. *l. 1. in fin. ff. de quæstionibus.* Alia Principi reseruata ponuntur per Bald. *in dict. leg. rescripta. & in leg. 1. C. de iure aureorum annulorum,* & de multis casibus & specialibus principi competentibus dixi *supra ista part. 24. consideratione,* vbi iam quædam ex antedictis posui.

TRigesimasexta consideratio erit. Et licet subiecerit principi Deus leges, an etiam non obligetur ex contractu, ita quod Deus etiam eidem subiecerit contractuum vincula, quæ iuris gentium naturalique ratione consistunt: & quod non est communis omnium iurisperitorum doctrina, *in leg. Princeps. ff. de legibus. Cyn. Bald. & doct. in l. digna vox. C. de leg. & in cap. 1. de prob. vbi doct. Canonici, qui ita communiter tenent. D. meus Ias. in l. si ciuitates. in 3. col. ff. si cert. petat. & in l. 1. ff. de pact. Alex. in cons. 101. in 2. col. in 1. vol. & idem Ias. in l. 1. ff. de const. Principum. & in l. si testamentum. C. de test. Feli. in cap. quæ in Ecclesiarum. in 21. col. constit. Barb. in consi. 1. in 4. colum. in 1. volum.* in 43. tamen col. dicit casum esse, Vbi potest resilire à contractu: & etiam alium ponit Iacobinus de sancto Georgio *in suo tracta. feud. in princip.* videlicet, quod possit reuocare feudum inuito vasallo, alleg. Bald. qui hoc non dicit, nec etiam hoc placet, Vdalrico Zasio *in repet. l. 2. §. eodem tempore. in gloss.*

ratum esset.ff.de orig.iur. vbi plura ex prædictis dicit. & ibi dicit, quod licet absoluta potestate legibus non ligetur, ea tamen potestate abuti non debet, dixi alibi.

TRigesimaseptima consideratio. Videtur quod Rex Hispaniæ sit omnibus aliis Regibus præferendus, cum plura habeat Regna sub se, & plures coronas: quoniam Rex est Aragonum, Castellæ, Legionis, Rex Granatæ, Rex Maioricarum, Rex Cordubæ, & etiam Catholicus dicitur, Rex Galliciæ, Rex Andelosiæ. Et sic dicitur habere septem aut octo Regna, & sic septem coronas: ex quo videtur quod ratione multiplicationis coronarum debeat cæteris Regibus præferri: Sicut videmus, quod ille, qui marchio & comes, præfertur marchioni: cũ duo vincula sint fortiora vno. *Bald. in l. sed milites, in princip.ff.de excusat.tutor.* vt etiam in simili dicitur de doctore in vtroque iure, qui præcedit doctorem in vno tantum: secundum Bald. *in dicto loco*: & dicam *infra in* 10.*part.* & faciunt quæ supra dixi *in hac parte, in* 27. *consider.in fin.incip.Imperator inter omnes Principes.* vbi dixi, quod magis honorandus est Imperator cum tres coronas habeat, quam alii Reges, qui de per se non habent nisi vnam.*& in* 19.*consider.cuius initium est, docet Bald.*

Et etiam qui pluribus præest dicitur maior, vt dixi *supra in* 1.*part.& in* 4.*part.in* 51. *consider.ver.* 8. *vbi alleg. gloss.in authentic. constitutio, quæ de dignitatibus.* §. *generaliter, qui dicit, nota nobiliorem propter subiectos.* Et habetur *Prouerb.*14. *in fin.* In multitudine populi dignitas Regis, & in paucitate plebis ignominia Principis.

TRigesimoctaua consideratio erit de Rege Angliæ, Eo etiam, quia est etiã Monarcha in suo regno, & ab eius sententia non appellatur, quia præfectus est multorum Prælatorum sui regni, *vt ff. de offic. præto.l.*1.*prout Bald.in c.cum venissent.*2.*colum. extra de eo, qui mittitur in possessione causa rei seruandæ. Refert & sequitur Felin.in capit.causam, quæ in* 20.*colum.fin. extra de rescript.& per Iohan.Lupi in repet.rub.de do. inter vir. & vxor.* qui licet videretur præferendus regi Hispaniæ, quia vngitur vt supra dictum est, tamen rex Hispaniæ præfertur, vt ante dictum est. De aliis vero regibus Christianis dic eos esse collocãdos secundum numerum positum in Martiniana: de quo fit mentio per Albe.de Ros.*in rub.de sta.homi.* & dixi *supra in plurib.locis.* Et de excellentia plurium regnorum vide *infra in* 12.*part.in consid.*56.

TRigesimanona consideratio. Quoniam mulieres radiis maritorum coruscantur & honorantur. *l. fœminæ. ff. de senator. in authent. de consulibus.* §. *hæc itaque.collat.*4.*facit lex final.in princip. Cod. de incolis. lib.*10.

Ideo Regina Franciæ, tanquam excellens inter omnes, tanquam dilecta illi, qui pascitur inter lilia, cæteros quoscunque huius regni post regem præcedere debet, cum etiam vltra quoscunque ratione dignitatis coronam portet, quã nemo alius in regno, præter regem, portare aut deferre potest: imo regina appellatur. *c. dilecti, de arbitris. & in subscriptione. c.cum deuotissimum.*12.*quæst.*2. Et eadem priuilegia, quæ habet Imperator, habet & Augusta: *vt est text. in l. Princeps.ff. de leg.& in l.cubicularios.Cod. de præpos.sacri cubi.lib.*12.*vbi Lucas de Pen.*

Et licet Vxor sedere debeat à sinistris, vt habetur *Psalm.*127. Vxor tua sicut vitis abundans in lateribus domus tuæ. Regina in hoc priuilegiatur. quia sedere debet à dextris, vt habetur *Psalm.* 44. Astitit Regina à dextris tuis in vestitu deaurato, &c.

Et dicit text. *in l. bene à Zenone. C. de quadrien. præscri.* quod Augusta vtitur eadem prærogatiua, qua vtitur Imperator. facit *l.fiscus.in fin.cum l.seq.ff. de iure fisci.* & plene per Luc.de Penn. *in l.* 3. *Cod. de præpositis sacri cubi.lib.*12. Vbi dicit, quod etiam ministri Augustæ eodem, quo & ministri Principis priuilegio gaudent. Augusta tamen non gaudet omnibus priuilegiis imperialibus, sed his quæ nullum præiudicium parant, aut modicum, & tribuitur ei etiam priuilegium in non præstandis vectigalibus. *l.licitatio.§.fiscus. ff.de publi.* & tribuuntur ei priuilegia, quæ conueniunt mulieri, sed non omnia. Vnde non potest condere legem, & similia, quæ tributa sunt principi solum inspecta eius dignitate. Et faciunt prædicta ad quæstionẽ, de qua ibi per Lucã, an si regina lædatur, possit in integrum restitui, vt princeps. Faciunt etiam ad prædicta, quod gratiæ, quæ dantur per reginam in regno in quolibet suo iucundo aduentu sunt validæ, cum habeat eadem priuilegia quæ & rex: quod ius habet ex consuetudine in Francia, de qua dixi in *consuetud.nostris duca.Burgun.tit.Des iustices.§.5.in glo. du Prince.*

Aduerte, quod si regina sit filia Ducis aut Comitis, tamen dicitur regina propter dignitatem mariti: & si sit filia regis maioris præeminentiæ, retinet illam dignitatem, quam habet à patre. *Iacob. Rebuff. & alii in l.*1.*C.de dign. lib.*12.*vide supra in* 2.*part.in* 4.*consider.* Ex quo cum nobiliss. domina Claudia de Francia, regina Franciæ, sit filia regis Ludouici XII. & nunc vxor Christianiss. regis Francisci primi, debet præcedere dominam Loysiam de Sabaudia matrem prædicti Francisc. primi, cum tantum ex quacunque parte non sit dicta Loysia nisi Ducissa & ita vidi obseruari hoc anno Domini 1521. in hac ciuitate Heduensi. quoniam semper regina præcedebat matrem, & ponebatur in digniori & altiori loco, & eam sequebatur mater, licet sit maximæ autoritatis apud filium, & maioris autoritatis: quam legatur fuisse quandoque aliqua mater apud filium: Immo etiam excedit autoritatem Veturiæ apud Coriolanum eius filium, de qua *infra in seq.consid.*

QVadragesima consideratio. Mater regis videtur esse cunctis aliis præferenda: cum habetur 3. *Reg.* 2.*c.* positus est thronus matris iuxta thronum regis. prout allegat. Ant.Flor. *in part.suæ summæ, in tit.*15. *cap.*20. vbi ponuntur gratiæ priuilegiorum beatæ Mariæ §.15. & dicit text. *in dicto loco*, quod rex Salomon fuit in occursum matris suæ venientis ad eum, adorauitque eam, & fecit poni thronum ad dexteram suam: quod credo verum si regina non adesset, quia si esset præsens, sedere ad dextram, vt ante dictum est *in præcedenti consideratione.* & ita videmus obseruari.

Imo etiam est text. *in c.*4. *Esdræ* 3. quod concubina regis sedebat ad dexteram suam: sed ille textus non est ibi, nisi ad denotandum fortitudinem facti mulierum, & nõ locum eidem debitum, nisi dicatur, quod illo tempore concubinatus erat permissus: non aliter insisto.

Et dicit Spec. *in tit.de testibus.§.* 3. *versic. illud quoque,* quod licet matris non sit eadem potestas, quæ est patris, tamen eadem esse debet reuerentia, honor & pietas. Et ideo habetur *Exod.*20.*& Deut.*3. Honora patrem & matrem, si vis longæuus esse super terram. Filii tamẽ debent esse subditi matri, sicut habetur exemplum de Christo, *Luc.*2. Et erat subditus illis. Habemus

mus & tertio exemplum de Coriolano, qui tantum honorauit matrem, quod Romanos & patriam liberauit precibus matris: de qua per Valerium *in lib. 5. in rub. de pietate ergà parentes.* Et de his tribus exemplis vide Bergo. de Bustis *in 2. part. sui Rosar. in serm. 20. in 1. part. litera M.* & vide *Prou. 1.* vbi dicitur: Et ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo.

Cleobis & Byton fratres multum matrem honorauerunt, etiam in morte, qui vt sacerdos eam insequens ad sacrificium curru veheretur, colla dedere iugo loco equorum, vt Argias equo ascenderet. refert Cicero *lib. 1. Tuscul. quæst.* Claudianus etiam sic inquit:

Si vetus Argolicos illustrat gloria fratres,
Qui sua materno colla dedere iugo.

Videmus tamen in multis, quod non est bonum, semper credere matri: Et ideo, vt refert Guaguin. *lib. suo 10.* vbi loquitur de Rege Ludouic. XI. in suo testamento ordinauit Carolo VIII. eius filio, ne matri suæ crederet: non aliter insisto, dicam infra.

Et etiam habetur de Heliogabalo, cuius mater tanta veneratione fuit, quod vix credi posset: *prout habetur per Philipp. Berg. lib. 8. in verb. Marcus Aurelius. & in verb. Semiamira.*

QVadragesimaprima consideratio. Post Regem & Reginam in regno præfertur primogenitus eius filius, qui habet dignitatem ratione primogenituræ, ex quo sedet à dextris secundum gloss. *in c. quam sit. 7. quæst. 1. & in l. decernimus. C. de sacrosanct. Eccles.* vbi Bald. dicit, quod primogenitus Regis sedet à dextris Regis. Et qui sedet ad dextram manum superioris, dicitur magis honorari sedente ad sinistram: *vt ante dixi in prima part. in 11. consideratio.* Et in Regno Franciæ dicitur Dalphinus, eo, quia Dalphinatum habet pro suo statu, etiam viuente Rege: Imo etiam viuente Rege potest dici Rex. *per text. & ibi gloss. in capit. fin. 24. quæst. 1. & habetur de pace Constantiæ, in proœmio. & in capit. Adrianus. 63. distinct. & Bald. in l. in suis. ff. de lib. & posthum. per Luc. de Penn. in rubr. de auro coronario. in rubric. de comitibus consisto. lib. 12. Cardinal. Alexand. in capit. primo quis dicatur Dux, Marchio, & c. in vsibus feudorum. Iacobinus de Sanct. Georg. in tractat. suo feudorum. in verbo, Comites. & per Oldradum consil. 94. incip. eleganter circa negotium.* Cum etiam, *vt habetur 4. Reg. 15. cap.* Azaria Rege impedito, Ioathan eius filius quamdiu pater eius vixerit, Regnum gubernabit, licet minor esset: cum postea mortuo patre Rex effectus esset solum 25. annorum. Et hoc satis patet ex hoc, quod Christus 12. annorum existens, dicit, *Lucæ 2. cap. in fin.* Nesciitis quia in his quæ patris mei sunt, oportet me esse?

Et quod dignitas, tenet gloss. *in cap. quoniam periculosum. 7. quæst. 1.* & prima dignitas post paternam, ita quod filius regis primogenitus habet primã dignitatem, licet primogenituræ post patrem Regem, *secundum Bald. in l. ex hoc iure. vers. sexto quæritur. ff. de iustit. & iur.* Et ad dextram Regis sedere debet, *secundum Bald. in l. decernimus. C. de sacrosanct. Ecclesiis*, pro quo est textus de Christo filio Dei in Symbolo, qui sedet ad dexteram patris, & etiam habetur *Genes. 25. c. & Genes. 21.* notatur per Lucam de Penn. *in l. tyrones. C. de tyroni. lib. 12. & Psal. 109.* vbi dicit dominus, scilicet, Deus patri, domino meo, scilicet Christo eius filio: sede à dextris meis tanquam primogenitus. *Matth. 1. c. in fin.* Vbi Iesus Christus vocatur primogenitus, eo, quia primogenitus sanctificatus fuit, vt habetur *Exod. 13.* Sanctifica mihi omnem primogenitum, quod aperuit vuluam in filiis Israel. & *Lucæ 2.* habetur, quod omne masculinum adaperiens vuluam, sanctum domino vocabitur.

Et istud etiam certum est in Regno Franciæ apud nos, quod primogenitus filius in Regno præfertur quibuscunque suis fratribus, & omnibus aliis Principibus Regni: & hodie in Francia habet dignitatem annexam cum primogenitura, quæ dicitur Delphinatus. Et Delphinus vocatur, & ex communi vsu loquendi in Francia, vocatur dominus sine cauda, seu sine adiunctione. Secus autem de fratre regis primogenito quoad alios, secundo tamen genito quo ad regem, vt infra dicam.

Et licet hic caderet materia ad materiam primogenituræ examinandam, quia tamen iam satis est examinata per Martinum de Cazariis, quam per plurimos alios, maxime per quendam nouitium le Cirier, qui plures alios cumulauit nihil de suo addendo: sed solùm dicta aliorum in vno cumulando, se plumis alienis vestiendo, prout ipse de aliis dicit: ex quo de aliis silere debebat, cum hoc morbo laboret, vt videri potest per expertos in arte: & turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum. Et cum de aliis iudicat, in se fert sententiam. Vnde Lact. *lib. 4.* Antequam mores aliorum corrigas, tuos corrige.

QVadragesimasecunda consideratio erit, An sicut primogenitus præfertur, ita etiam filius primogeniti præferatur secundogenito? & sic sumus in casu in Gallia, in quo nepos præcedit auunculum, quæ est quæstio magna, & ardua: quæ alias fuit decisa iudicio gladiatorio, & alias aliter fuit obseruatum in Francia.

Et quoniam materia se offert, reperio in hoc dubio tres fuisse opiniones.

Prima fuit opinio Ioan. And. *in additio. ad Specul. super rubr. de feudis. colum. 5.* & Oldr. *in consilio suo 223. incipient. istæ sunt allegationes.* Vbi ponuntur eadem fundamenta, quæ ponuntur per Io. And. Et sic credo, quod prima opinio fuerit Oldradi, cum additiones Ioannis Andreæ ad Speculum sint de verbo ad verbum in suis locis in cons. Oldradi. Et in hanc opinionem inclinat Bald. *in l. liberti. versic. sed hic quæritur si filius. Cod. de oper. libertorum.* vbi dicit ita fuisse determinatum illis diebus in regno Angliæ. Idem tenet Cynus *in l. imperialis. Cod. de nuptiis.* idem tenet Petr. de Anchar. Card. Zabar. & Panorm. *in cap. licet. de voto.* Idem tenet Bald. *in l. cum antiquioribus. C. de iure deliber.* motus decem rationibus. Et vbi dicit hanc opin. inualuisse in maximis Regnis Francorum, & Angliæ. idem Bald. *in l. ex hoc iure. in 6. quæst. ff. de iust. & iur.* vbi etiam narrat ita fuisse obseruatum in Regno Angliæ, in quo propter nepotem ex primogenito fuit exclusus secundogenitus Princeps de Gaules: subiungens ibidem, ita sæpe iudicatum fuisse per inclytum Regem Francorum. *Idem Bald. in l. si viua. Cod. de bonis mat. Paul. de Castr. in l. maximum vitium. Cod. de liberis præteritis. & in l. is potest. ff. de acquir. hær. Alber. de Rosate in proœm. Digestorum. idem Paul. de Cast. in consil. 161. incip. in præsenti causa. Idem tenet Panor. in consilio suo 85. incipient. in præsenti quæst. in 1. part. & in consilio 3. in 2. part. idem tenet Franc. Aret. in consil. suo 164. in c. diligenter, & mature discussis in decisione secundi dubii. idem tenet Barba. consi. 11. incip. sapienter scribitur. in 13. col. in 2. vol. Idem tenet Nicolaus de Vbaldis in tractatu de suc. ab intest. 26. colum. Ita etiam tenent Iacob. & Aluarotus, & Præpositus Mediol. in cap. 1. in fin. de feudo marchiæ. in vsibus feudorum. Idem tenet Petr. de* Anchar.

Anchar.consil.78.in cap.dicta facti narratio. & in consil:82. Fel.in c.prudentiam.de offic.delegati.& in c. auditis in 6. col. extra de præſcriptio. Idem tenet Ioan. Fabri.in §. cum filius. ver. ſed quid dices. inſt. de hære. quæ ab inteſt. deciſio. capellæ Tholoſanæ 433.Io.de Anania in conſil. 89. Romanus conſilio 29.SoZinus in conſi.ſuo 252.in 14.col.ver.ad ſeptimam.in ſecundo vol.Et tenet pro hac parte Iacobinus deS.Georgio in tractatu ſuo feudorum.in princ. in verbo, quid ſi Rex. colum.2.ver.ſed pone, &c.verſic.Sed pone deceſſit Rex. &,vt dicit dominus meus Iaſ.in leg.maximum vitium.C.de liberis præteritis. Quod Otho Imperator ſupra Rhenum apud Treuerim exiſtens cum baronibus, dum hæc quæſtio de facto accidiſſet inter patruum, & nepotem, voluit eam decidi iudicio gladiatorio, quod vix nepos vicit: Quod cum exiſtimaretur iudicio Dei proceſſiſſe ordinatum fuit,vt abinde in antea nepos præferretur. Prædictam etiam opinionem tenere videtur Nicolaus Boerii, in commentariis conſuetudinum ſeptenæ Bituricen.in titulo de teſtamentis.§.2. Hanc etiam opinionem videtur tenere domin. Iohan. de Montel. conciuis, & contemporaneus noſter in ſuo Promptuario iuris,in verbo, primogenitus. Vbi dicit hanc opinionē pro nepote eſſe æquiorem, & melioribus rationibus cōprobatam.Hanc eandem tenet Luc.de Pen.in l.3.C. de tyro.lib.12. & in l.1.C.de priuilegiis eorum qui in ſacro palatio militant,lib.12. Ioan.Bertachinus in ſuo repertorio,in verbo,nepos. verſic. nepos Regis. Et Miles in ſuo repertorio. in verbo, filius. verſ.filius primogenitus. Hanc etiam opinionem ſeruauit Lycurgus Lacedæmoniorum princeps ac Legislator æquiſſimus contra ſeipſum, qui ſecundogenitus erat: Qui pro ſuo nepote ex fratre primogenito practicauit decidendo,ut refert Philipp. Bergom. in ſuo ſupplemento Chronicarum,lib.4.

Et hæc quæſtio fuit etiam noſtris temporibus de comitatu Niuernenſi inter vxorem dominam deOruallo, filiam ſecundogenitam Comitis Niuernenſis, & filios primogenitæ dict. Comitis, & vxoris domini Giberti de Cleues, quæ longo tempore durauit: Fuit tamen in curia parlamenti Pariſien. terminata pro nepotibus, ut refert Boeri. in loco ſupra allegato.

Secunda opinio fuit pro patruo contra nepotem, quam tenent Cyn.& Richardus Malumbræ,in l.ſi viua matre, per illum text. C. de bonis mat. & Bald. more ſolito ſibi contrarius in l.ſi tutela. §.ſi duo ff. de legitimis tuto. & Bartol.in authent.poſt fratres.& ibi Alexand.in additio.C.de legitimis hæred. Andr.de Iſern.in cap.1. §. præterea.in 2. colum. de prohibita feudi alienatione per Federicum.in cap. 1.de ſucceſſ.feud.& in capit.1. de eo qui ſibi & hæredibus ſuis. Imola, Geminia.in cap.grandi.de ſupplen.negligen.prælato. Cumanus in l.cum ita.§.fin.ff.de legatis ſecundo, Franciſcus de Aretio, in conſil.103. incipiente: diligenter, & mature diſcuſſis. Archidiac.in cap.fin. 24.quæſt.1.Sal. in l.ſi viua matre M. Lauden.in tractat.de primogenitura. Alexand. in conſil. 129. in 5.volum.& idem Alexand.conſil.125.in 1.volum.Et idem Alexand.in conſil.4.in 4.volum.in cap.ponderatis verbis teſtamenti, vbi dicit, quod ſemper ſecutus eſt hanc opi. tanquam melioribus rationibus probatam, & communem: Et pro ea iudicauit Eccleſia, vt in clem. paſtoralis.de re iud. licet Bald. in l. liberti. C. de operis lib.dicat, Quod Papa fuit in hoc partialis. Vnde refert,quod licet tunc fuerit pro rege Roberto iudicatum, tamen ipſe Rex Robertus cum ſimilis cauſa fuiſſet ſibi commiſſa in ciuitate Auinionen. iudicauit pro nepote contra patruum,vt etiam referunt Paul.&Dom.meus Iaſ.in d.l.maximum vitium. Hanc etiam opin. pro patruo tenuit Oldrad. ſibi contrarius contra morem ſuum in conſil.99.in cap.circa negotium. Ioan. Fab.in §.cæter… inſt. de legit.agna.ſucceſſ.Luc. de Penna in l.nepotes. colum. cum ſeq.C.qui numero liberorum. & plenius in l.1. C.de p… uileg.eorum qui in ſacro palatio militant.& in l.1.C.de … nibus, lib.12.& in l.ſi quis.colum.1.ver.& faciunt.C.de … feſſo.& medicis lib.10.Ita etiam conſuluit Petrus de An… pro hac part.in conſi.68.Ant.de But.in conſi.47.

Fuit etiam iudicatum pro patruo contra nepo… in regno Caſtellæ, cum de ipſo eſſet quæſtio in… ſecundogenitum, & nepotem ex primogenito. … Regno etiam Franciæ.Et imperio poſt Carolum … gnum ſucceſſit Ludouicus ſecundogenitus excl… Bertrando filio Pipini primogeniti: vt refert Guag… nus lib.4.cap. 2. & habetur in mari hiſtoriarum. Sed no… mirum,quoniam etiam videmus, quandoque in … gno ſecundogenitum expuliſſe primogenitum, … refert Guagui.lib.2.ſuarum chronicar. de Gondo… ſecundogenito Franciæ, qui Gotranum eius fratr… primogenitum expulit.

Tertia fuit opinio Bald.in l.vt inteſtato.Cod.ae ſui … leg.hæred.Quæ videtur eſſe concordatiua duarum p… cedentium,qui ſic diſtinguit:Quod aut patruus &… filius ſecundogenitus eſt natus ante nepotem, id e… ante filium primogeniti,&ſuccedit tunc filius ſecu… dogenitus,non autem nepos primogenito filio: A… nepos ex filio primogenito naſcitur ante filium … cundogenitum patruum ſuum, quod eſſe pot… quandoque, & tunc ſi conſuetudo eſt per hæc ve… ba, & filius primogenitus ſuccedat, præfertur p… truus, & ſic filius ſecundogenitus. Aut verba con… ſuetudinis non dicunt,quod filius primogenitus,ſed … dicunt ſimpliciter, quod primogenitus ſuccedat, … præfertur nepos ex filio primogenito præmortu… non iure alicuius tranſmiſſionis: Quia filius,qui de… ceſſit viuo patre ſuo, nihil tranſmittere potuit ad fi… lium ſuum, cum quaſi caduca non tranſmittuntur, … nec incerta.l.vnica.§.pro ſecundo.& §.ſin autem ſub condi… tione.C.de cad.tol. Si autem non appareat de verbis, … tunc natura plus influit in filio, quam in nepote, & … ita ſeruatum in rege Roberto ſecundum Bald.in loco … ſupra alleg.qui dicit hanc ſuam diſtinctionem conſue… tudinis: Et ſecundum hanc refert Alexand. in conſi.4. … in 4.volum.ſemper ſe conſuluiſſe. Quid in hoc ſit di… cendum vide Benedicti in ſua repet.cap.Rayn.in verbo … eodem teſtamento relinquens. à numero 188. vſque ad … numerum 199. de teſtibus. vbi ponit prædictas tres o… piniones.

De iure primogenituræ, & quæ priuilegia com… petant primogenito me remitto ad Martinum de … Cazariis dictum Laudenſem, in tractat.ſuo de primoge… nitura: Quem poſtea quidam nouitius le Cirier … ſumpſit in tracta.ſuo de primogenitura. quem allegaui … fin.præceden.conſiderat. & etiam vide Ioan. de Terra r… bea in tractat. de vinea Eccleſiæ, in 1.tract.art.2.3.& 4. v… ample.

QVadrageſimatertia conſideratio. Licet conſue… tudo ſedendi quo ad Nobiles & Principes in… ta Regem attendi debeat, vt dicit Bald. in cap. 1.… marchio.in titul. de his qui feud.dare poſſ.in vſibus feudorum … & generalis conſuetudo in hoc attendatur, vt etiam … tenet Felin. in cap.ſtatuimus.extra de maior.& obedien.& … vt dicit, Iſte honor appellatur priuilegium: tamen … ſunt alibi principes & Nobiles in Gallia & Francia … qui non ſolum attendunt conſuetudinem, imo et… iam prætendunt prima loca eiſdem deberi ex præe… minentia & ratione officiorum,ſeu dignitatum. Ita … quod etiam ſi non ſint principes ratione officiorum … prætendunt præcedentia ante Principes, vt infra … dicetur

dicetur in pluribus dignitatibus Regni Franciæ, quas primo diſcutiendo dico omnes pares Franciæ eſſe cæteris Principibus Regni præferendos. Cum, *vt ait Guag. lib. 4. cap. 1. ſuarum Chroni.* Carolus fidei Chriſtianæ charitate adductus exercitum in Hiſpaniam duxit: prius tamen quam expeditionem produceret. Rem tanto principe ordinat. Ex omni præcipua Francorum nobilitate duodecim ſelegit, quos ſecum in militia produceret, eos Pares appellans, quia ſcilicet æquali inter ſe dignitate Regi conſtantes perpetuo eſſent neque cuiuſquam niſi Parlamenti tantum ſenatus iudicio obnoxii tenerentur, qui conſeruandis item coronandiſque Regibus adeſſent, & fuerunt tunc inſtituti in Francia duodecim, ad inſtar duodecim Apoſtolorum, quos Chriſtus in fidei propagationem, conſeruationem, & perpetuam confirmationem, nec non ad iudicandum duodecim tribus Iſrael elegerat, *ſecundum Apoſtolum ad Ephe. 1. ibi: Benedictus Deus, & pater, &c.* Vel inſtar Arualium ſacerdotum quos Romulus primus inſtituit, ſeque duodecimum fratrem appellauit inter illos, *vt ait Plin. lib. 18. cap. 2.* Inter quos erant ſex Eccleſiaſtici, & ſex laici: & ex Eccleſiaſticis tres Duces, videlicet Archiepiſcopus Remenſis, Epiſcopus Laudunen. & Epiſcopus Lingonen. & tres Comites, ſcilicet Epiſcopus Bellouacus, Nouiomen. & Cathalaunenſis: & ſic etiam ex laicis tres Duces, ſcilicet Burgundiæ, Normaniæ, & Aquitaniæ Duces. & tres Comites, videlicet Flandrenſis, Tholoſanus, & Campanus. Hodie vero omnes Ducatus & Comitatus laicorum ſunt vniti coronæ præter Comitatum Flandrenſem, qui eſt in manibus Caroli nunc Regis Hiſpaniæ, & Imperatoris Romani. Guag. tamen in dicto loco dicit hanc parium inſtitutionem proceſſiſſe ab Arthuro Anglorum Rege, vt quidam aſſerunt: ſed dicit hoc non eſſe verum. Hi enim iudicant de cauſa domini, & quantum ad hoc ſunt ſuperiores: *vt eſt text. in cap. 1. de cauſa feu. apud pares terminanda. & d. l. Corradi. cir. prin. de prohibita alienatio. per Fede. §. præterea: ita tenet & refert Old. in conſi. ſuo 128. in col. 2.*

Qui autem dicantur Pares curiæ, Panor. Anto. de But. & Barba. *in cap. cæterum. de iudi.* dicunt, quod pares ſunt qui habent conſimilia feuda: vel etiam dicit Ale. *in conſ. ſuo 79. in 2. col. in 1. vol.* quod pares dicuntur ſimiles vaſalli ab eodem domino ſine fidelitatis iuramento feudum tenentes. *cap. 1. ſi de inueſtitu. inter domi. & vaſal. lis oriatur. & de controuerſia feudi apud pares terminanda ca. 1. & §. præterea de prohib. feud. alien. per Federicum in vſibus feudo.* Et iſti cognoſcunt de materia feudali, *notatur in locis præall. & per Pan. in conſi. 82. inci. conditoris omnium. in 1. colum. & Oldr. in conſi. 272. incip. reuerendiſſime pater. Aretin. conſi. 14. & eundem Alex. in conſi. ſuo 1. in 5. volum.* Et pares curiæ habent iuriſdictionem ordinariam de iure, vt dicunt Ant. de Butr. Pan. & Barb. *in d. cap. cæterum. extra de iudi.*

Hodie vero in Francia pares Franciæ ſunt de parlamento pariſienſi, poſſunt aſſiſtere, imo præcedunt omnes alios conſiliarios in ſedendo & deambulando.

Et hodie loco Ducis Burg. eſt Alenconienſis, loco Ducis Aquitaniæ, Dux Barbonii, loco Ducis Normaniæ. Dux Vandenſini, loco Comitis Tholoſani, & loco Comitis Campaniæ, Comes Miuernenſis: Qui quidem in locum aliorum fuerunt ſubrogati in coronatione Regis Lud. XII.

Eſſet tamen dubium, an præcedere debeant præſidentes in parlamento, & Cancellarium in conſilio Regis: ſed videmus, quod non in loco parlamenti, & in auditorio, in aliis autem locis in deambulando vidi eis deferri, & per Cancellarium, & præſidentem in parlamento Pariſienſi, ſed credo hoc eſſe propter excellentiam Ducatuum, aut Comitatuum, quia vt plurimum ſunt de ſanguine Regali, & dicam latius infra.

QVadrageſimaquarta conſideratio. Inter alias dignitates mundi temporales poſt Reges reperio ſolum vnam, quæ dicitur Archiducalis, & eſt dignitas Archiducat. Auſtriæ, Et quia de ea in ſpecie non reperio tactum, dico, eam præferēdam omnib. Ducibus. Sicut Archiepiſcopi præferuntur Epiſcopis arguendo ex aſſumptione huius vocabuli Archiepiſcopalis ad Epiſcopalem. Nam ſicut Archiepiſcopus dicitur ab archos, id eſt, princeps, quaſi Princeps Epiſcoporum 22. *diſt. c. cleros. & 8. diſt. per totum.* & facit gl. *in rub. C. de comitiis, & archiatris. lib.* 12. quæ dicitur ab archos, id eſt, princeps. Ideo videtur, quod ſicut Duces debent poni, & ſedere poſt Reges, ideo etiam, quia anteponuntur Archiepiſcopi Epiſcopis, *vt ſupra præcedenti conſideratione* 20. ideo etiam Archidux omnes Duces præcedere debet.

Audiui aliquos dicentes, quod iſtud nomen Archidux in Alemania tantum vſitatur, & eſt ex conſuetudine introductum inter plures fratres, qui ſunt filii vnius Ducis. Quoniam poſt mortem patris primogenitus habet maiorem partem, & inter eos vocatur Archidux id eſt primus Dux fratrum habentium ius in Ducatu patris, in quo ſuccedunt, & eſt nomen prioris dignitatis, ſeu primogenituræ Ducum ſicut in Gallia habens maiorem dignitatem filiorum Regis dicitur Delphinus, nihil aliud legi. Ideo non inſiſto, cum de iſta dignitate vltra duces nulla fiat mentio in iure & ideo iſte præferendus eſt aliis ſuis fratribus aut Ducibus, qui omnes ſunt Duces, ſed quilibet habet ſuam portionem: Sed inter alios non video, quod aſſumptio huiuſmodi nominis inter eos faciat, niſi quod iſte præcedat alios Duces, ſicut Archiepiſcopi præcedunt Epiſcopos.

QVadrageſimaquinta conſideratio. Dux Burg. in coronatione regis, & in loco vbi principes regni congregantur, quoſcunq; alios principes & Duces præcedit, & primum locum iuxta regem habere debet tanquam primus par. & parium Franciæ decanus ſit, vt ait Guaguinus, *lib. 9. c. 1.* de his verbis: *Rege conſecrato cum ad conuiuij locum ventum eſt, id enim in ædibus Archiepiſcopi apparatum erat, Principibus incidit de ſeſſione, ordine atq; prælatione controuerſia. Nam Andegauus ætate grandior, Philippo anteire contendebat, Philippus parem, & parium decanum ſe eſſe, atque propterea primam ſibi poſt regem deberi ſedem argumentabatur.* Eam litem conſultatione Procerum habita rex negatiuum diremit. & Philippo recubitum primum quatenus ad præſens negotium attinebat decernit: quare offenſus Andegauus Regi, proximum nihilominus locum vſurpat. At Philippus nihil cunctatus medius inter regem Andegauumq; inſilit, recubuitque: quo vel facto vel audaci temeritate audacis cognomen adeptus eſt.

Et, vt refert Philip. Berg. *lib.* 8. Dux Burgundiæ cæteros Duces Chriſtianos antecellit, & primum locū poſt reges obtinere debet: his verbis Burgundionum prouincia in Francorum ceſſit ditionem: hos autem reges conſtat per multa tempora regnaſſe in Celtica Gallia, vbi fuerant hæ ciuitates, Sononis: Lugdunum, & Vienna: Hi populi aliquando Hedui,

quandoque Burgundiones, & interdum Sequani sunt appellati: hodie vero regia dignitate omissa, Ducatus titulum tantummodo retinent. Quorum Dux cæteros principes Christianos atq; Duces præcedit: &, *vt dicit Alex. in consi. suo 235. in vol.* est magnus Princeps in suo territorio.

Et cum controuersia fuisset in consilio Basiliensi de sessionis ordine atque prælatione inter Electores Imperii primum cum ante Ducem Burgundiæ, seu eius ambasiatores sibi deberi prætendentes, de pluribus de causis hinc per dictos ambasiatores allegat fuisset consilium generale dictum & prouinciarum ambasiatores Ducis Philippi Burgundię debere præcedere Electores Imperii ratione ducatus Burgundiæ. Eo etiam maxime quia erat primus par regni Franciæ, & de familia Regum Francorũ ex parte patris, & imperatoris, & Ducis Bauariæ ex parte matris, Et etiam quia plura fecerat pro Ecclesia Romana quam Electores Imperii, etiam, quia Electores habebant solũ nomen officii, & Dux Burgundiæ nomen dignitatis, & fuit dictũ quod esset primus post reges.

Et doctores, vt plurimum de eo mentionem facientes nominant eum illustrissimum, *vt habetur per Alexand. in consil. suo. 6. in 4. volum.* Et licet videatur, quod Duces sint tantum spectabiles, *vt videntur tenere Doctores in l. 1. ff. de offic. eius cui man. est iurisd. & Specu. in tit. de iurisd. omnium iudicum. ver. medij.* tamen quo ad nos Duces in Gallia sunt illustres, cum sint perpetui, & non temporarii, *vt tenet Purpuratus in d. l. 1. in 26. colum.*

QVadragesimasexta consideratio. Omnes etiam alii Duces semper sunt præferendi comitibus, ex quo ex ordinæ literæ est prior. Quis ideo maior: *vt habetur in ru. quis dicatur Dux, Marchio, Comes. cap. fundamenta, de elect. in 6. cap. clericis. de immun. Eccle. in 6.*

Quis dicatur Dux, vide *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in proœm. in versic. duc.*

Et aduerte, quod licet quis sit Dux, tantum præfertur Comiti, & Marchioni, licet habeat duas maiores dignitates eo, quia nulla de per se sufficit ad præcedendum alium, *vt tenet Lud. Rom. in consilio suo 334. inci. quo ad primum ver. quo ad secundum eo*, quia vbi in aliquo concurrit duplex dignitas quia est Dux, & Comes, vel Dux, & Marchio, attenditur maior dignitas, & ab eo denominantur, *secundum Innocentium in cap. solitæ. de maio. & obed. dominus meus Ias. in leg. Imperium. in 3. colum. ff. de iurisd. omn. iud. & melius in leg. 1. in 5. volum. ff. de verb. obl.* quia à maiori, & digniori fit denominatio. *l. quæritur. ff. de statu hom. & l. cum ex aliqua. ff. de acquir. rerum dominio. dicam infra.*

Et inueni quendam ordinem Ducum & Comitum in Gallia, qui antiquitus intererant seu interesse debebant in coronatione regis, inter quos primo sunt duodecim pares Franciæ, de quibus supra dixi *in 44. consid.* qui sunt sex Duces, & sex Comites: vltra illos erant Duces vndecim, & quatuordecim Comites. Duces vero erant sequentes:

Dux Britanniæ — *Dux Aurelianensis.*
Dux Barbonij — *Dux Narbonæ.*
Dux Andeuagensis. — *Dux Bituricensis.*
Dux Aluerniæ — *Dux Turonensis.*
Dux de Valesio. — *Dux Nemortij.*
Dux Alenconiensis.

Hodie vero ex istis 11. sunt 7. ducatus in manibus regis, videlicet ducatus Britanniæ, Aurelianen. Narbonen. Andegauen. Bituric. Turonen. & de Valesio: Sed dedit ducatum Aurelian. in appanagium secundo filio suo, & secundo, dedit ducatum Andegauen. eius matri, & tertio, dedit ducatum Bituric. dominæ Margaretæ sorori eius & vxori Ducis Alencon. Alios autem ducatus tenent videlicet Carolus de Barbonio ducatus Borboni, & Aluerniæ, quos prætendit Ludouica de Sabaudia mater Christianissimi Regis nostri tanquam proxima Suzannę de Barbonio mortuo absque liberis, quæ fuerat vxor dicti Caroli, & sunt in processu ipsa, & præfatus Carolus in parlamento Parisiensi, Et ex aduerso multa per dictum Carolum proponuntur, videlicet, quod ipse est de domo de Barbonio, & masculus ex masculo, & est ducatus, in quo fœminæ non succedunt. Dixi *in commentariis nostris super consue. ducat. Burgundiæ, in titul. des fiedz. §. quinto. versic. quid de ducatu Borbonij.* Ideo non insisto, quia non est materia præsentis speculationis. Et etiam, quia hic anno 1527. 6. Maii decessit ab humanis, & fuit interfectus in obsidione contra Romam, quæ crudeliter fuit obsessa & destructa ab Hispanis & Alemanis, Carolo de Barbonio Duce exercitus pro Carolo Austriaco Rege Hispanorum, & electo in Imperatorem, quod vertit in desolationem Christianitatis, ex quo quæstio est decisa. Et Carolus de Alencon, tenebat ducatum Alencon. Qui præcedebat omnes, tum quia de sanguine Regali, & proximior: tum quia honoratur à principe, eo, qui sororem eius germanam desponsauit, sed ab humanis decessit anno Domini 1524. Ducatum vero Nemortii tenet domina Maria de Sabaudia, amita regis per donationem eidem factam per regem.

Comites vero qui tunc interesse debebant, aut intererant in dicta coronatione, erant sequentes:

Comes Darthois. — *Comes de Vermendoys.*
Comes de Guyse, — *Comes de Sanlis.*
Comes Cortonensis. — *Comes Montis fortis.*
Dampmarin. — *Comes de Bellomonte.*
Comes Melunensis. — *Comes du Perche.*
Comes Blexensis. — *Comes Dreuxensis.*
Comes Destampes. — *Comes de Dunois.*

Et isti omnes Comites tenentur prædictos Comitatus à rege in feudum, & rex tenet hodie multos Comitatus ex illis.

Plures sunt alii Comites sub ducatib. supradictis, videlicet sub duce Burgundiæ sequentes.

Comes Niuernensis. — *Comes Kadrellensis.*
Comes de Charny.

Sub ducatu Aquitaniæ sequentes.

Comes Pictauensis. — *Comes de Rodarz.*
Comes Armigniaci. — *Comes de la Marche.*
Comes de Perdriac.

Comes Angolismensis. Qui fuit effectus ducatus tempore patris Regis nostri Francisci nunc regnantis.

Comes de Perigourt. — *Comes de Vaniadourt.*
Comes de Benon.

Sub ducatu vero Normeniæ nulli subsunt Comites.

Sub ducatu vero Narbonæ sequentes.

Comes de Rouissillon. — *Comes de Nismes.*
Comes de Castres. — *Comes de Leon.*
Comes de Carcessone.

Sub ducatu Britanniæ sequentes.

Comes de Pontyeure. — *Comes de Nantes.*
Comes de Pareuel.

Nulli

Nulli ſunt Comitatus ſub ducatu Aurelianenſi.
Sub ducatu Auerniæ ſunt Comitatus ſequentes.

Comes Claromontenſis. *Comes de Montpenſier.*
Comes de Boys.

Sub ducatu Borbonii ſunt Comitatus ſequentes.

Comes Foreſi.
Comes Claremonteuen Beais voyſin.

Nulli ſunt Comitatus ſub ducatu Turonenſi.
Sub ducatu vero de Bery ſunt ſequentes.

Comes de Vendomy. *Comes de Blaſmont.*
Comes de Vigny, ſeu de Ligny.

Sub ducatu Andegauen. ſunt Comitatus ſequentes.

Comes dum Mainnu. *Comes Vendomi.*
Comes de Beaufort. *Comes de Laual.*

Nulli etiam ſunt Comitatus ſub ducatu de valeſio:
Nec etiam ſub ducatu Nemortii.

Sub Comite vero Campaniæ, ſunt ſequentes Comites qui tenent in feudum à dicto Comitatu, quem tenet rex in manibus ſuis, videlicet:

Comes Barry. *Comes Altiſſidoren.*
Comes de Tonarre. *Comes Porcienſis.*
Comes de Brianne. *Comes de grane pre.*
Comes Rutbelen. *Comes de Malle.*
Comes de vertum. *Comes Vinne.*
Comes de Buſſy. *Comes de Brye.*
Comes de Loigny.

Et aduertendum eſt, quod hic Comitatus potius deberet dici Ducatus, quam Comitatus: Quoniam ſub ſe habet decem, & vltra Comitatus. Sicut enim rex debet habere ſub ſe decem duces, ita Dux debet habere decem Comites, ſeu Marchiones: & Comes ſeu Marchio decem Barones & Baro decem feudatarios.

Sub Comitatu vero Tholoſæ, qui eſt vnus è tribus Comitibus parium Franciæ ſunt Comitatus ſequentes.

*Comes de Froue*ʒ. *Comes de Commines.*
Comes de Bigore. *Comes de Luſtrac.*
Comes de Laſſe. *Comes de Guercy.*

Nulli vero ſunt Comites ſub Comite Flandriæ qui eſt vnus de parib. Franciæ. Imo eſt primus inter Comites, *vt dixi commentariis ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ, in titu. de feudis. §. 5. ver. quantum ad comitatus eſt conſiderandum.*

Sub comite Darthoys ſunt ſequentes.

Comes de Ponthieu. *Comes ſancti Pauli.*
Comes de Guynes. *Comes Bononiæ.*
Comes de Faulcomberge.

Et ordo ſupradictus alias fuit obſeruatus in Francia in coronatione regis Franciæ inter Principes Franciæ, licet ſint alii officiarii, qui etiam debent intereſſe, & habere locum in loco vbi ſedet Rex videlicet in cadaphali, in quo ſunt multi gradus, quod quidem cadaphale eſt admodum throni lignei, vt habetur de ſimili *Eſdræ. c. vlt.* Stetit Eſdras, ſacerdos, & lector legis ſuper ligneum tribunal, & ſolium regium ſtat in loco ſuperiori in quo collocatur paratum more regum Francorum. Altitudo enim ſedis ſignificat præcellentiam dignitatis *ſecundum Bald. in conſi. 385. in ca. Archid. habet. & c. vol. 1.*

In congregatione vero generali trium ſtatuum totius regni Franciæ Turonis celebrata, alius fuit ordo obſeruatus, & obſeruatur, qui eſt talis.

Primo in ſuperiori loco poſt regem erant Cardinales.
In ſecundo principes, & illi qui de ſanguine, ſeu proſapia regali ſunt, & cum eis Conneſtabilis.
In tertio Pares Franciæ Eccleſiaſtici.
In quarto Prælati ſecundum ordinem promotionis.
In quinto capita quatuor ordinum principalium.
In ſexto quatuor principales officiarii, & milites ordinis: de quibus infra dicam, ideo aliter non inſiſto.

In oppoſitum Prælatorum erant multi Comites, & magnates, videlicet:

Comes de Candalles, & de Benandes.
Comes de Ponthyeure.
Dominus de Latremolle. *Comes de Benon.*
Dominus de Pons *Comes de Sanxerro.*
Comes de Roſſy *Comes de Brayne.*
Dominus de Leſtrac, & comes.
Dominus de Maleurier.
Dominus de Caſtillon comes de la Vaur.
Franciſcus dominus de Luxenbourg comes de Martigny.
Dominus vicecomes de Polignac.
D. de Clermont de Lodeue vice comes de Nebuoſan.
Dominus vicedominus de Chartres.
Comes de loigny. *Vice comes de Thuranie.*
Vicecomes de Comaet dominus de Trignac.
Dominus de Montmorency primus baro Franciæ.
Dominus des granges filius comitis de vantandor.
Dominus de ſtouteuille.
Dominus de Crony.

D. Diury præpoſitus Pariſi. & ſic de ſingulis. Et in hoc loco ponuntur, & poni debent omnes Comites, Vicecomites, & Magnates, ſeu Barones, qui non ſunt neq; de paribus Franciæ, neq; de principibus & ſanguine regali.

Poſt eos fuerunt collocati conſiliarii magni conſilii regis: Et in hoc non eſt ſine dubio, an debeant præcedere quatuor generales ſeu magnum theſaurarium regni, dicam infra.

Poſt eos gentes financiarum. Poſt omnes prædictos fuerunt duo ſcamna Nobilium: primum ſcilicet, & ſecundum. & ibi nullus fuit datus ordo inter omnes propter multiplicitatem & multitudinem eorum.

Et hæc omnia habentur in quodam paruo volumine, vulgo nuncupato, *les trois eſtat*ʒ *tenu*ʒ *à Tours.* Vbi etiam ordo ciuitatum, & patriarum ibi conuocatarum ponitur: & poſt ciuitatem Pariſienſem ponuntur electi, & delegati Ducatus Burgundiæ, tanquam exiſtentes de primo pari Franciæ, & Decano parium: in quibus fuerunt comprehenſi Heduenſes & aliæ patriæ de Ducatu Burgundiæ exiſtentes.

Alios autem videre potes tu ipſe, quo ordine ibi poſiti fuerint, & vocati: Et ibi ponuntur illi de comitatu Burgun. Eo, quia tunc erant ſubditi regi Franciæ: Imo adhuc non eſt ſine dubio, an ſint ſub regno, eo quia ſunt de feudo Ducatus Burgun. cum ita ſit, quod anno domini 1307. Philippus comes Pictau. filius ſecundogenitus Philippi le bel regis Franciæ ratione Ioannæ primogenitæ Othelini comitis comitatus Burgun. præſtitit fidem, & homagium Roberto Duci Burgun. pro terris, quæ tenebat in comitatu Burg. Cauſam dictæ Ioannæ ſuæ vxoris: & multa alia dici poſſent pro fundamento, & comprobatione huius dicti, quæ forte alio loco dicentur: ſed nunc de his taceo: cum præſcriptio tanti temporis, cuius initii memoria non extat in contrarium, poſſet ad prædicta obiici.

QVadrageſimaſeptima conſideratio. Videtur etiam dicendum, Quod Marchio Comitem præcedere debet, *arg. literæ in rubr. quis dicatur Dux, Marchio, Comes in vſibus feud & vt dicit Bal. in c. 1. de feudo marchiæ*, eſt dignitas Regalis. *& habetur in*

com-

commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgun. in prooemio.in ver.mar.quis.& vide Iaco.de S.Georg. *in suo tract.seu in ver.Marchio in Italia.* do.meus Ias.*in l.5.in pr. col.ff.de verb.ob.*dicit quod Marchiones perpetui æquiparantur Imperatori, in suo march. & dicit Bald. *in l. donationes. C. de dona.inter vir. & vx.* quod sunt multi Duces, & Marchiones, qui in eorum territorio non magis ligantur legibus quam Imperator, & ideo tales debent dici illustres. Et de Marchione Mantuæ, & Ferrariæ, vide Bald. *in consil.195.lib.2.* vbi vocat eos illustres & Sozin.vocat illustrissimos. *in consil. 66.lib. 3.col.6.*quoniam, *vt dicit Bal.in consi.359.li.3.*Imperium non est eis commissum, sed in eis translatum. vide Purpur.*in l.1.in 29.col.ff.de offic.eius cui man.est iurisdictio.* Consuetudo tamen Franciæ se habet quod comes præcedit Marchionem, maxime quando sunt de comitibus, qui sunt pares Franciæ, aut qui sunt de sanguine regali. Cũ sanguis regalis semper cæteris præferatur, *vt dictum est supra in 32.conside.*Cum omnes dignitates à Principe tanquam à fonte defluant, *vt dicit Bal. in c.primo in prin.quis dicatur Dux, Marchio, Comes.*Ex quo ergo semper iure sanguinis, & naturalia sunt fortiora accidentalibus, dicendum est, quod comites ex sanguine regali sunt cæteris præferendi: & hæc consuetudo est etiam in Alemania, vbi comites præcedũt Marchionem. In Italia vero, Marchiones præcedunt comites, vt dicit Lucas de Penn. *in rub. de Comitibus consistorianis, lib.12. C.* Vbi ample ponit, quis dicatur Comes, de quo statim dicam: dicit tamen ibi, quod in diuina scriptura maior erat dignitas Comitatus: Nã is qui erat Princeps militiæ dicebatur Comes Regis *2.Reg.c.20.* Ecce, qui voluit esse pro Ioab Comes Dauid Vnde Ioab Princeps & Dux nominatus est. *1.Para. c.11.* Cuius successor comes dictus, *d.c.20.*Hodie autem, seu propter personas indignas, quæ ad dignitatem hanc indifferenter aspirant, seu, propter multitudinem excrescentem, ad vtilitatem hæc dignitas est redacta: Sed hoc potest esse in Italia. Sed in Francia, secus: Vbi pauci sunt & in competenti numero, & ideo suo gaudent ibi honore. In Italia vero hæ dignitates multitudine effusæ, honestate propria muniuntur, *ar. tex.in auth.de referendariis, in princ. De quib. Lucas in dicto loco.*Et cum Comites sint perpetui, apud nos sunt illustres, *vt per plura tenet Purpur. in l.1.ff.de offi. eius cui man.est iurisdi.in 28.col.& vide quæ dixi infra in 8. par.in 15.conside.*

QVadragesimaoctaua consideratio. Ille, qui est Marchio, & Comes simul, præfertur ei qui est Marchio tantum: *vt notat Bald.in l.sed & milites in prin.ff.de excu.tuto.* quia duo vincula vinciunt vnum. *insti.de tute.in prin.* vt in simili dicitur de doctore in vtroq; iure, qui præcedit doctorem in vno tantum *secundum Bald.in d.loco.& Alex.in Apostil.ad Bar.ff.de obsequiis præstandis do.meus Iason.in l.cohæredi. §.qui discretas.ff.de vul.& pup.*

QVadragesimanona consideratio. Dux, Marchio, aut comes, expulsus à Ducatu, Marchionatu vel comitatu retinet dignitatem, ita, quod sedere debet in loco Ducum, Marchionum vel Comitum. *Bal.& Card. Alex. in c.1.quis dicatur dux, marchio, Comes.* Quoniam, ex quo inuestiti fuerunt de Ducatu, Marchionatu, vel Comitatu retinent dignitatem *vt tenet Iac. de S.Georgio in tract.feudorum, in verbo, Comes.Facit tex.in c.Nabuchodo.23.q.4.ibi: Regnum quod perdiderat rursus accipit, & facit cle.1.de for. com.*

QVinquagesima consideratio. Comites Palatini, vel Comites sacri Palatii, qui creantur à principe ad legitimandum & ad creandum
Tabelliones, licet non sint proprie Comites, cum n[on]
habeant territorium. *sic dicunt Bald.& Card.Alex.in d.c.*
1.quis dicatur dux, marchio, Comes. Tamen, quia haben[t]
voluntariam iurisdictionem & dignitatem, præf[e-]
runtur quibuscunq; aliis non habentibus Comi[ta-]
tum cum territorio, vt tenet Iac. de S. Georg. *in*
tract.feudorum.in verb.Comes. de his & abusibus eti[am]
in Io.de Terrarubea *in prooemio.in gl.sepiuit.*

QVinquagesimaprima consideratio. Com[es]
qui habet dignitatem Comitatus à iure,
non à principe, vt est doctor, qui legit vig[in-]
ti annis *secundum gl.in l.1.C.de profes.qui in Vrbe Const[an-]*
tinopoli.lib.12. Card.in d.c.1.Bar.in l.Alexandrinis.C.de
curio.li.10.& in l.1.in 3.q.C.de dignitatib.li.12.& in l.1.con-
*stitutione codicis.*præcedi aut præcedere debet milites,&
barones: cum pari passu ambulent lex mortua, &
viua. Cum ergo Comes sine territorio a lege viua,
delicet à principe creatus, præcedere debeat alios
comites, sic etiam comes à lege mortua creatus.

QVinquagesimasecunda consideratio. Com[es]
non recognoscens superiorem æquipara[tur]
principi: si vero superiorem recognos[cat]
æquiparatur præsidi, *vt dicit do. meus Ias. in l.stipulatio-*
nem.in 5.col.ff.de verb.oblig. vbi etiam Edicta eorum
statuta sunt ius prætorium, & non ciuile, quando
xime superiorem recognoscunt: secus si superiore[m]
non recognoscunt, quia tunc sunt ius ciuile, vt ibi.

QVinquagesimatertia consideratio. Com[es]
est nomen dignitatis, quando profertur si[m-]
pliciter, qui nunquam debet ornamento c[a-]
rere. Nam inornati moribus & virtutibus nedum
comitatiua Principis debent arceri, sed etiam nequ[e-]
unt iuxta eius palatium habitare. *l.quicunque.C.de ope-*
ribus pub. Ad idem de conse. d. 5. cap. fucare. Vnde li[...]
indecorum moribus non decet pallio decorari. [...]
100. d. cap. contra morem. Ita non decet comitatus t[i-]
tulo insigniri: absque virtutibus enim comes sicut [...]
rex eo deformior, quo illustrior patet. Nunquid p[o-]
test abscondi ciuitas supra montem posita, desolat[a]
aut latere, fumus extinctæ lucernæ super candel[a-]
brum? Simia in tecto, rex fatuus in solio sedens: [vt]
ait Berna. de consider. lib. 2. Et indignum ad honor[es]
promoueri, nihil aliud est quam decipere. *61. d.c.* [...]
proderit. hoc dicit Luc.de Pen.in rub.C.de Comitib.consisto.
lib.12. Sed quandoque est nomen, officii tantum,
quando profertur sub istis nominibus comes larg[iti-]
onum, comes domorum, comes horreorum, com[es]
laborum comes, consistorianus, comes scholarum, [...]
comes palatii: de quib. infra dicam *in parte sequen.* [...]
ponam de officiariis principum.

QVinquagesimaquarta consideratio. Licet [...]
ante locuti fuerimus de principibus sub no[mi-]
ne generali, est tamen adhuc alia dignitas, quæ [...]
speciali nomine dicitur principatus, vt dicit Iaco[bi-]
nus de S.Georg. *in suo tracta. feudorum. in verbo Prin[ceps]*
Pedemontium, vbi dicit Ducem Sabaudiæ esse p[rinci-]
pem Pedemontium: & ibi ponit exemplum de pr[in-]
cipe Achaiæ & Pedemontium. Sunt multi in G[allia]
qui habent hanc dignitatem vt est princeps Or[an-]
giæ, princeps de Thalmont, princeps de la Roch[e]
yon, & sic de singulis. Et isti ex communi obser[uan-]
tia ponuntur inter principes, sed tamen comi[tes]
ter eos precedunt: licet Iacobinus ibi ponit princi[pa-]
tum ante comitatum, indiscriminatim tamen p[ræ-]
cedunt Barones, *vt infra dictum est in 8. part in 15.con[side.]*
Et Iaco. de S. Geor. *in d. loco* quid veniat appellatio[ne]
principis, & quot modis sumatur, & de specialita[ti-]
bus principum ponit vsq; ad 66. specialitates, quæ sun[t]
pri[ncipum]

Principibus ratione Principatus, ex quib. in hoc cognoscitur excellentia Principum in multis vltra alias priuatas personas, de quibus hic ante *in 23. consid.*

Aduerte tamen, quia, vt dicit Ioan. de Imo. *in rub. ff. de verb. oblig. in versic. 7. no. dicit*, quod Imperator intelligit Principatum esse dignitatem post dignitatem regiam, facit illud *Exod. 22.* non maledices populo tuo, de quo vide Iac. Bonaudi *in gl. in verb. sepiuit. in proœ.* Io. de Terraru. *in libro intitulato, Vinea Ecc.*

Quinquagesimaquinta consideratio. Est adhuc alia dignitas. Puta quãdoq;, vt videmus, sunt qui dicuntur Vicecomites, & dicit Spe. *in d. c.* de Vicecomite. quod Vicecomes est is, cui dominus castri cõmittit vices suas, seu executionem iurisdictionis in castro: & ibi ponit quomodo sit constituendus Vicecomes: apud nos tamen Vicecomes non est nomen officii, prout vult, & intendit Spe. sed est nomen dignitatis, quæ est quodammodo maior dignitate Baroniæ, sed minor dignitate comitatus, & quasi sit apud nos minor quam comes, sed maior quam sit Baro: & sunt plures apud nos, Vt erat dominus gubernator Burg. qui dicebatur Vicecomes de Thouars, Vicecomes de Thuraynes, & Vicecomes de Comber. Apud nos etiam habemus maiorem Diuion. qui dicitur Vicecomes, sed hunc credo potius habere nomen officii, quam dignitatis: Cum ex quo Diuio fuit olim tantum castrum, nunc est oppidum, & ex quo est maior illius castri Diuionen. dicitur habere custodiam illius, ex quo dicitur Vicecomes ratione custodiæ illius castri, denotat tamen aliquam maioritatem & præeminentiam inter maiores ciuitatum esse in illo plus quam in aliis. Ex quo etiam alios præcedit, quod facere non deberet, ex quo alii maiores sunt defensores ciuitatum, & sunt officiarii ciuitatum, & ipse est tantum officiarius castri seu oppidi: eo, quia officiarii maiores ciuitatis præferuntur aliis officiariis minoris ciuitatis, *vt dicit Decius in c. clerici. in 6. col. extra. de iudiciis. dicam alibi.*

Fuit alias quæstio inter Vicecomitem de Talardo & Marchionem de Transio in prouincia Prouinciæ, qui olim erat Baro tantum, & fuit creatus Marchio à rege Ludouico XII. Et dicebat dictus Vicecomes, quod non poterat creari dictus Marchio, quoniam ante erat Baro in preiudicium sui, qui precedere debebat eum, licet esset nouiter creatus Marchio: Sed cum omnes dignitates à principe procedant, cum dignus honore sit quem princeps vult honorari, dixi ample alibi. Imo potuit de Barone facere Marchionem, qui cum Marchio sit, præcedere debet Vicecomitem: & ita fuit dictum per arrestum parlamenti Aquen. anno Domini 1511. *vt refert Iac. Bonaudi in gl. in verbo, sepiuit. in proœmio Io. de Terrarubea. in tra. intitulato, vinea Ecclesiæ.*

Quinquagesimasexta consideratio. Alii autem inferiores, vt sunt Barones, cum non habeant omnimodam potestatem principis, tantum inter nobiles computantur: præcednnt tamen quo ad nos simplices Nobiles, eo, quia ratione Baronię habent vasallos, ex quo magis honorantur, imo dicuntur habere maiestatem, ita vt eorum subiecti in eos conspirantes dicantur crimine læsæ maiestatis teneri. Ioh. Fabri *in Proœmio institutionum, in prin. super verbo, maiestatem.* Post Azonem in summa videtur, tenere quod non, sed Aegidius de Bellamera *in cons. 15. in ver. iuxta quod ad propositum*, videtur tenere quod sic. *c. si quis 2. q. 1. &c. & in primis. & 5. q. 3. a. 3.* & ita videtur tenere Archid. *in cap. fœlicis de pœnis. in 6.* quem ibi allegat Aegidius. Et qui habet caput Baroniæ magis est honorandus, cum videatur, quod ille solus non alii habentes partem in Baronia debeat reputari. *arg. l. peculium. §. quadrigæ. ff. de l. 3. l. cum quidam. ff. de fun. instru. & l. quæsitum §. si quis, & ff. de officio procons. & in l. si aliquam. in princ. & ff. de re milit. l. qui commoratus. §. arena. & quod notatur in l. cum diuersis. ff. de relig. & sumpt. fune.* vbi habetur. Quod vbi est caput, censetur esse totum, licet in contrarium videtur facere tex. *in l. 2. ibi, aliquid ordinare. C. vt dignitatum ordo seruetur. & ibi Ioh. de Pla.* Sed de intellectu illius legis, quomodo scholares eam intellexerunt, videatur *supra in quarta parte, in 32. consideratione.* Et Baro habens Iura Imperialia, æquiparatur Comitibus, licet Comitatus & Baronia differant: quia Comes cæteris paribus præfertur Baroni, *vt tradit Curtius iunior in tra. feudorum in 2. part. col. 28. vers. sed quia gl. per tex. in c. fundamenta. de elect. in sexto. vide Purpuratum in l. 1. in 39. col. ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio. Et in suprascriptione text. in capit. grandi de supplenda negligentia prælatorum, in sexto.* præponit Barones Comitibus. Ideo videtur quod essent maiores: dic tamen, quod Baro præcedit militem, *vt in c. venerabilis. de confirm. vtili vel inutili, dicam infra in 8. parte.*

Quintæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SEXTA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS, EST DE OFFICIARIIS PRINCIPVM.

Et habet triginta & octo Considerationes.

Officiarii namque Principum sunt in quadruplici doctrina: Quidam sunt circa personam Principis. Quidam etiam circa ærarium principis, & de his omnibus in hac parte dicebatur. Quidam vero circa iustitiam administrandam: & de his dicebatur in seq. par. Quidam vero circa militiam: de his infra *in 9. par.* dicturus sum. Et in his comprehenduntur omnia officia Principũ.

PRima consideratio erit pro introductione & intelligentia materiæ huiusce sextæ partis & sequentium, de præpositione, *l. 2. C. vt dignatum ordo seruetur. lib. 12.* quæ est talis: omnes, priuilegia dignitatum hoc ordine seruanda esse, cognoscant, Vt primo loco habeantur hi, qui in actu positi illustres peregerint administrationes. Secundo, veniant vacantes, qui præsentes in comitatu illustris dignitatis cingulum meruerint. Tertium vero ordinem eorum prospicimus, quibus absentibus cingulum illustris mittitur dignitatis. Quartum honorarium, qui præsentes, à nostro numine, sine cingulo, codicillos tantum honorariæ dignitatis adepti sunt. Quintum eorum, quibus absentibus, similiter sine cingulo, mittuntur illustris insignia dignitatis. Sed administratores quidem etiam comites rei priuatæ omnibus vacantibus honorariis anteponi censemus. Vacantes autem post administratores venientes, non omnes iam omnibus honorariis credimus præponendos: sed eos vacantes illis honorariis qui similem adepti sunt dignitatem, vt præfectus prætorio, non quæstorius, præfecto quæstorio pręponatur, parique modo quæstorius quæstorio. Non vacans comes thesaurorum, vel comes rei priuatæ, Honorario quæstorio vel magistro officiorum præferatur. Et inter administratores illos, etiam numerari decernimus, quibus illustribus, in sacro nostro consistorio cunctis aliquid ordinariæ dignitatis, vel ante commisimus, vel postea committemus peragendum: Verbi gratia. Si vacantium magistro militum, belli cura committitur. Cur enim aut vir magnificus germanus Magister militum vacans appellatur, cui bellum contra hostes mandauimus. Aut cum excellentissimus Propenradius non egisse dicitur præfecturam, cuius illustribus cunctis dispositionibus vice prætorianæ præfecturæ miles in expeditione copia commeatuum undauit?

Ex qua lege collige principaliter, quod sunt principales ordines dignitatum officiorum, scilicet, administrantium, vacantium, & honorariorum: Inter quos ordines, Administrantes præferuntur omnibus, Vacantes vero præferuntur honorariis in simili dignitate, non in dignitate di... ri. Et inter administrantes computantur non so... quibus à principe committitur dignitas cum ad... nistratione, sed etiam illi, qui cum essent vacan... iterato vocantur ad administrationem per se, ... vice alterius. Et in effectu, hoc continet tota lex, quæ licet faciat quinque gradus, tamen gl... in verbo, vacantibus, reducit ad tria membra, scilicet Administrantium, Vacantium & Honorariorũ: quo... rum duo membra, scilicet, Vacantium & Honorariorum subdiuiduntur inter præsentes & absentes.

SEcunda consideratio ex d. l. est, quod licet tex. i... prædicta lege connumeret istos tres ordines so... lum in illustri dignitate, tamen etiam idem ordo ... maioritatis, habet locum in qualibet dignitate, & in omnibus aliis dignitatibus vt dicit Io. de Pla. in d. l. ... *mnes* & etiam in omnibus positis per eum in l. fi. C. de *decurio. lib.* 10. Et vt dicit, etiam effectus istorum ordi... num est, vt sit inter eos prior sedes, locus conspe... or, dicernendi, loquendiq; facultas, *vt in l. 2. in fin. C. de præfe. præt.* & aliæ prælationes, de quib. per eũ in l... *C. de præpositis sacri cubiculi, & de omnib. dixi in prima pa...* Q...

TErtia consideratio ex d. l. etiam infertur. ... maior honor Administrantibus, Vacantibus, ... Honorariis præsentibus, quam absentibus, deb... tur. Et dignitas collata præsenti, est honora... or & prælatior, ea quæ confertur absenti siue v... que sit dignitas cum administratione, Vt quia v... administrat Romæ, aliis in prouincia. Nam præf... ur administrans Romæ, propter excellentiam ci... tis. Ideo præfectus vrbis, seu ciuitatis, est in ... iori dignitate. Quia illustris, *vt notatur in rubri... de officio præfecti vrbis.* quam alii præfecti alibi ad... nistrantes, qui sunt spectabiles, *vt dictum est per ... de Platea, in leg. fin. Cod. de decurio, libro decimo. & ... lex prima Cod. de silentiariis, lib. 12. & l. vnica, Cod. de p... positis laborum, lib. 12.* Siue vtraque sit dignitas hon... raria sine administratione, quia præfertur dig... tas collata in præsentem, dignitati collatæ in ... sentem. Siue vtraque fuerit ad postulationem, ... ue vtraque, motu proprio. Principis. Et hoc fa... præsentia Principis qui actum extollit, *argumento ...*

minium. C. de teſtamentis & de ſilentiariis. l. 1. C. eo. lib. Ex quo dicit Ioan. de Plat. *in d. l. omnes, quæ eſt l. 2. C. vt dignitatum ordo ſeruetur.* quod maioris eſt honoris Electio, facta præſente cancellario Principis, quam ſi mittatur ſibi ad domum. *arg. d. ll. & iurium ſupra allegatorum, & dixi in 16. conſider. quartæ partis. & forte etiam infra dicam.* Quia hæc poſſunt adaptari ad omnia officia eiuſdem ſtatus, in hoc, quod prouiſus, præſentialiter eſt maior, quam in ſua abſentia, data paritate in reliquis.

QVarta conſideratio ex prædicta lege, quod inter Vacantes, illi, qui priori tempore vacauerunt præferuntur. *l. fi. C. de priuilegiis eorum, qui in ſacro palatio militant, lib. 12. ita dicit Ioan. de Platea in d. l. 2. C. vt dignitatum ordo, &c.* &, vt dicit, Vacantes ſunt in duplici genere: Quidam qui depoſuerunt dignitatem & adminiſtrationem, vt puta dici poteſt de illis, qui certa habebant officia, & illi renunciauerunt, ſeu illa reſignauerunt. Vel quia aliquo tempore fuerunt officiarii, alicuius loci, ſeu vrbis, vbi non ſunt amplius talia officia: Vt de illis, qui fuerunt cōſiliarii in ſenatu Mediolanenſi ſub rege Franciæ, & nunc quia ipſe Rex non tenet ducatum Mediolani, non amplius ſunt conſiliarii.

Quidam vero, quibus eſt data, vel miſſa dignitas, ſed nondum habent adminiſtrationem: Puta, quia quis eſt creatus conſiliarius ad primam Vacaturam, vel creatus Secretarius, vel magiſter hoſpitii, ſeu domus, ad primam Vacaturam, & iſti ſunt Vacantes, qui inter eos præferuntur, ſecundum proprietatem temporis Vacationis, ſed ex quo habent adminiſtrationem, ſemper præferuntur.

QVinta conſideratio. Ex ante d. l. Quod ſemper habens adminiſtrationem, præfertur Honorario, etiam in diſpari dignitate: ſecus autem in Vacante, quia Vacans eiuſdem dignitatis præfertur Honorario, ſed enim præfertur maioris dignitatis Honorario: quoniam procurator fiſci, qui dicitur comes theſaurorum vel procurator Cæſaris, id eſt omnis rei priuatæ, non præfertur Honorario quæſtorio, vel ex magiſtro officiorum ſcilicet, Honorario qui habet dignitatem magiſtri officiorum ſine adminiſtratione, Non enim habet locum prælatio, quia ſunt diſſimilis qualitatis. Ita dicit Ioann. de Platea *in d. l. 2. in fin. 2. colum. C. vt dignitatum ordo ſeruetur.* vbi dicit, quod Honoraria dignitas, tanquam extraordinaria, non impedit, quin poſſit quis acceptare aliud officium, ſtante ſtatuto, quod quis non poſſit habere duo officia: quod etiam eſt de iure hac part. *C. de proximis ſacr. ſcrin. & ibi Ioan. de Platea, libro 12.*

Honorarii enim ſunt apud nos, qui tantū habent nomen officii & dignitatis, & non adminiſtrationem, nec ſalaria aſſueta, vt ſunt plures magiſtri requeſtorum domus Regis qui dignitatem illam honorariam tantum habent, ſed tamen adhuc licet non habeant adminiſtrationem tamen debent prȩferri omnibus aliis inferioribus dignitates inferiores, & minores habentibus. Et ideo dixi in caſu emergenti, tales debere prȩcedere omnes aduocatos ſimplices, & ſi talis cum hoc eſſet aduocatus Regius, prȩferendus eſſȩt cȩtetis aduocatis regiis, & ſi locumtenens, cæteris locumtenentibus. Ego autem alias tales literas obtinui à Chriſtianiſſimo rege Ludouico XII. ſub domino Guidone de Rupeforti cancellario Franciæ digniſſimo & meritiſſimo in regreſſu meo ab Italia, Qui ſua beneuolentia voluit me promoueri facere in conſiliarium magni conſilii Regis, & mihi iniunxerat, vt redirem ad patriam ad præparandum & diſponendum de negociis meis, vt infra duos menſes redirē ad curiam cū libris: Sed ſtatim infra menſem deceſſit ab humanis, nec amplius proſecutus ſum quoduis officium, ſed me ad hāc noſtram ciuitatem Heduen. retraxi, & vt ſcribere & componere poſſem commentaria ſuper conſuet. ducatus Burgun. (quod & factum eſt Deo authore) & plura alia quæ tandem in lucem mittentur. Verum, cum Chriſtianiſſimus Rex Franciſcus, hanc ciuitatem Heduen. primo ingreſſus fuiſſet, & orationem nomine ciuitatis habui & habita oratione me alloqui fecit per R. d. Archiepiſcopum Senonen. & Epiſcopum Siluanecten. qui mihi parte regia iniunxerunt, vt ſequerer eius magnum conſilium, eo, quia intendebat ipſe rex, & volebat me eſſe conſiliarium in dicto conſilio: quod recuſaui, ex quo tale conſilium non eſt firmum, nec ſtabile, ſed potius curſorium, ſeu deambulatorium, quia ſemper vadit & currit cum curia principis: & iſtud me traxiſſet a volutione librorum, & cōpoſitione aliquorum tractatuum, quos iam inceperam. Nec à tempore, quo deceſſit dictus dominus Guido, intentionis meæ fuit vſque nunc, habere aliquod officium, quod me retrahere, ſeu auocare potuiſſet à ſtudio, prout nec proſecutus ſum, licet ſtimulatus fuerim à multis: forte cum ero quinquagenarius, proſequar aliquod, ſi videro, eſſe mihi vtile, & facilis proſecutionis. Si videro, nō poſſe ad id perueniri, niſi eo modo, quo hodie peruenitur, ſcilicet cum pecunia, ſtabo cum opinione Labeonis. de qua *in l. 2. §. poſt hunc. ver. ex his de orig. iuris.*

SExta conſideratio erit alia, quod officiariorum exiſtentium circa perſonam Principis, & ſic officiariorum palatii ſeu hoſpitii Domus regalis, quidam ſunt, qui habent cogitare de epulis dicti palatii, qui & præpoſiti & tribuni ſcholarum de iure vocantur: *vt in l. vni. C. de comitibus ſcholarum lib. 12.* Et hoc, per quandam ſimilitudinem. Quia ſicut ſcholaris in ſtudio addiſcit & ſtudet, ſic ſtudium iſtius parare epulas Regales ſeu Imperiales: vnde huiuſmodi paratores dapum regiarum tribuni ac præpoſiti ſcholarum dicti ſunt de iure, de his dicā infra in ſuo loco.

Sunt etiam quidam in dicto palatio, qni Comites ſacri ſtabuli dicuntur, *vt in d. l. vnic.* quia ſtabulum regale aut Imperiale cuſtodiunt, & prouident in victu equorum, & de talibus curam habent. Et iſte apud nos vocatur grandis ſcutifer. *dicam infra in 10. conſi.*

Reperiuntur etiam alii, qui Comites curæ palatii dicuntur, id eſt, qui curant de ornatu, ſcilicet cultricis, linteaminibus & vtenſilibus Domus Imperialis ſeu Regalis, & prædicti omnes habent diuerſos ordines inter ſe. Quia nonnulli ſunt in primo ordine id eſt, maius & nobilius ſeu ptimatum habent officium: vt eſt inter cambellanos Regios primus cambellanus, qui in Gallia hodie eſt dominus Ludouicus de la Tremolle, gubernator Burgundiæ pro Rege Franciæ. Alis ſunt in ſecundo ordine, alii in tertio, & alii conſequenter in quarto, & ſic de ſingulis, & quod omnes alii à primo ſunt æquales, niſi quod qui prior eſt promotus ad tale officium, prior eſt in ordine, & ſic de aliis.

Et generaliter, in quolibet ordine & ſtatu officiariorum Principis eſt vnus qui eſt præpoſitus ordinis de ordine ſuo. Et prouidet etiam, vt quilibet de tali ordine diligenter, probe, & bene faciat quod ordi-

ni suo incumbit. *Ita dicit Iacobus Rebuffi in d.l.vni.C.de comitib. & tribunis scholarum, lib.12.*

Sunt etiam quidam, qui prouident de medicinis, vt sunt medici: de ordine quorum infra dicetur.

SEptima consideratio. Veniendo ad praxin nostram quam hodie habemus in Gallia, & qua vtuntur Curialistæ & Aulici, est, quod inter omnia officia domestica palatii seu hospitii Domus Regalis, maius officium, & dignius inter omnia, est officium magni magistri, qui in vulgari nostro dicitur, *legrant maistre*, & in Sicilia dicitur *magnus Senescallus*, & in Aragonia *maior domus*, prout dicit Luc.de Pen. *in d.l.vni. C.de comitibus & tribunis scholarum.* Et ita etiam tenet Nic.Boerii in suo tract. de præeminentia sacr. magni concilii: quãdo ponit ordinem sedendi in regno: Sed vt mihi videtur, cum esset Curialista & aulicus, eo, quia erat consiliarius in magno consilio regis Franciæ, non bene intellexit statum illius: cum in palatio regis officium magni magistri sit aliud à magno senescallo, & illa duo officia sint penitus distincta, & diuersa, & de vtroque dicetur infra. Dominus vero Guil. Budæus, qui toto tempore vitæ suæ fuit aulicus regis, & nunc magister requestarum hospitii regis ordinarius, videtur hunc appellare pincernam maximum: cum dicat *in lege vlt.ff. de senatoribus in suis annotationibus.* Quod primores regiæ dignitatis ministrales, sunt Cancellarius, magister equitum, camerarius, & pincerna maximus, quod credo fore officium huius magni magistri, secundum mentem ipsius domini Budæi, cum sit talis de primoribus, & non potest sub aliis vocabulis comprehendi: quod tamen bona venia dixerim, non mihi videtur ita esse, cum sit alius qui dicatur pincerna maximus, de quo etiam infra patebit.

Sed, quantum ad huiusmodi officium magni magistri, potest & debet dici, magnæ authoritatis & præeminentiæ, honoris atque excellentiæ inter alia officia: cum hoc nomine appelletur, & ei addatur magnus, ad maiorem expressionem & denotationem magisterii, eo, quia decens est nomen, esse consonans rei. §. *vulgato est & aliud, institu. de dona.* & est bona argumentatio in iure ab Etymologia seu significatione vocabili. *insti. de tutelis. §.1. & in §. tutores. & insti. de testamentis, in princip. & notatur in cap. 2. in princip. extra de testamentis, & ita habetur text. in leg. agere. §. fin. ff. de verbo. signifi.* Vbi tributum à tribuendo, & donando. *l. inter domum. ff. de verbo. signifi.* & iudex, quasi ius dicens. *capit. forus. §. iudex. extra de verbo. signifi.* & similiter de verbo possessio, quasi pedum positio. *l. 1. in princ. ff. de acquiren. possess.* & similiter in mutuo, quasi de meo tuum. *l. 2. §. appellata. ff. si cer. pe.* in verbo, excommunicatio, dicitur quasi extra communio, *vt notatur in capit. placet. de sent. excom. extra.* vt de pluribus aliis similiter dici posset. Sed ad propositum nostrum dicitur, quia maior est in statione: *steryon* Græce, *statio* latine dicitur, secundum Papin. Et dicitur is, cui totius rei gubernatio est commissa. *l.1. §. 1. ff. de exercitoria. l. item magistri. ff. de pactis. leg. actor. ff. rem ratam haberi.* Vel magister dicitur à monendo vel monstrando, quod alios monere & eis monstrare quid acturi sint, debet. Et etiam magister militiæ, dicitur princeps militum. 2. *Reg.19.c.* De quo verbo *magister*, ponit Hostien. *in summa de magistris. §.1.* Ioan. And. *in clem. 2. eod. tit. de magistris.* Nec huiusmodi nominatio alicui debet esse molesta, cum Christus, vt à suis discipulis sic vocaretur, *Ioan.* 13. acceptauit: *Vos vocatis me magister & domine, & bene dicitis, sum etenim.* Quibus enim præcipua omnium rerum incumbit cura, & qui magis quam cæteri diligenti[...] & solicitudinem in rebus, quibus præsunt habe[...] hi magistri appellentur: Quinetiam ipsi magist[...] tus, per deriuationem, à magistris cognominan[...] *leg. quibus. ff. de verbo. signifi.* Idcirco magistri, & iudic[...] eodem præcepti ordine ponuntur, *Deutero. 16.* Iu[...] ces & magistros constitues, in omnibus portis tuis [...] iudicent populum iusto iudicio. & *dixi infra, in [...] part. in 4. consid. ver. prædicti.* Et hic magister, de q[...] hic, dicitur Comes illustris. *l. 3. C. de cursu publico.* [...] vbi iam constat, quod præest cursoribus publi[...] quos vulgo *postes* dicimus.

Item præest translationi seu euectioni armor[...] *l. 1. C. de fabricensibus. lib. 11.* Et ipsi fabricenses eid[...] subsunt. *leg. pen. & vlt. C. eod. de fabricensibus. in du[...] glossis*, vbi Imperator vocat Magistrum officioru[...] *sublimen.* Item etiam ad eum spectat curare ne [...] ma fiant à priuato, neque vendantur, ne reputan[...] alibi, quam in publicis armamentis, *vt in auth[...] de armis, in subscriptione. & in fine, & per totum.* [...] 6. Et, vt dicit Luc. de Penn. *in leg. 1. Cod. de castren[...] nis, libro* 12. Hoc est officium, de quo sæpius in le[...] bus Codicis fiat mentio. Cassiodorus 6. *variarum [...] pistolarum* in formula ipsius officii sic describit: [...] ius verba hic inserere volui, prout etiam inseru[...] pse Lucas modo seq. Reuerendum honorem [...] assumit, quisquis Magistri nomen acceperit, q[...] hoc vocabulum semper de peritia venit, & in [...] mine cognoscitur, quid sit de moribus æstiman[...] dum. Ad eum nimirum pertinet palatii discipli[...] na. Ipse insolentium scholarium mores procell[...] sos moderationis suæ terminis prospere differen[...] tam multi ordines sine aliqua confusione compo[...] nuntur, & ipse sustinet omnium quod habet tutel[...] discretum.

Sic nominis sui grauitate perfunctus ornat [...] ctibus Principatum: per eum senator veniens no[...] stris præsentatur obtuitib. amouet trepidum, com[...] ponit loquentem.

Sua quin etiam verba solet inserere, vt nos de[...] center omnia debeamus audire, aspectus Regi haud [...] irritus collocutionis nostræ gloriosus donator: au[...] lici consistorii quasi quidam lucifer. Nam sicut ille [...] diem venturum promittit, sic iste desiderantibus [...] vultum nostræ serenitatis attribuit: Causarum præ[...] terea maximum pondus in eius audientiæ finibus [...] maxima securitate reponitur. Veredorum quin et[...] iam opportunam velocitatem, quorum status sem[...] per in cursu est, diligentiæ suæ districtione custodit, [...] vt solicitudines nostras, quas consilio iuuat bene[...] cio celeritatis expediat.

Per eum exteris gentibus ad laudem Reipublic[...] nostræ celsitudinis ordinatur humanitas, & nole[...] tes redemit, quos mœrentes exceperit.

Per eum quippe nobis legatorum quamuis fe[...] nantium, pronunciatur aduentus.

Per eum nominis nostri destinatur euectio, & [...] principaliter creditur, quod tam necessarium e[...] sentitur. His etiam laboribus æstimatis potest[...] maximam huic decreuit antiquitas: vt nemo in[...] cum per prouincias fasces assumeret, nisi & hoc ip[...] fieri decreuisset. Subdit eius arbitrio aliena iudic[...] vt ad ipsum rediret, quod alteri visus est præstitisse [...] molestias quidem non habet exigenda, sed late bon[...] fruitur potestatis adeptæ. Credo, quod ex diuersis t[...] tulis deflorauetur dignitas ob leuamen Principis in[...] stituta.

Per æquatores etiam victualium rerum in vrb[...]

Reg[...]

Regia propria voluntate constituit, & tam necesse rei iudicē facit. Ipse enim gaudium populis: Ipse nostris temporibus præstat ornatum, quando tales viros copiæ publicę præficit, vt plebs querula seditionem habere non debeat satiata.

Officium vero eius tanta ingenii prærogatiua decoratur, vi militiæ perfunctus muneribus ornetur nomine principatus, miroque modo inter prætorianas cohortes, & vrbanæ præfecturæ milites videatur inuenisse primatum, à quibus sibi humile soluebatur obsequium. Sic in fauore magni honoris iustitia quædam à legibus venit, dum alienis excubiis præponitur, quod alibi militasse declaratur. Adiutor etiam Magistri nostris obtuitibus præsentatur, vt vicaria sorte beneficii, nos eligamus eius præsidium, qui nobis præstat fidele solatium. Hanc igitur dignitatem tot titulis decoratam, tot insignibus opulentam per indictionem illam gubernandam tibi congrua grauitate committimus: Vt per omnia quæ gesseris, qua nihil moribus residuum relinquitur, si (quod absit) à tanta maturitate peccetur. Hæc sunt verba ipsius Cassiodori, loco quo supra Quem Cassiodorum in dictis Epistolis, minime inuenire potui, licet eum perquirere fecerim apud bibliopolas, in vniuersitatibus & aliis locis huius Regni: Sed vt dictum est, verba suprascripta sunt relata per Luc. de Pen. *in d. l. 3. quæ incipit: hi qui. Cod. de castrensianis, libr.* 12. per quæ clare cognoscitur quale sit & fuerit huiusmodi officium, & cuius dignitatis, honoris & præeminentiæ fuerit tempore Cassiodori.

Istud vero officium alias fuit tantæ autoritatis, & præeminentiæ in Francia, quod omnia tanquam rex expediebat talis Magister sub nomine Regis. Hodie vero non est eius autoritas tam magna nec excellens: Quoniam in omnibus quæ tangunt iustitiam (saltem quoad non aulicos) & in multis supradictis non se intromittit, sed solum Cancellarius, de quo dicam *in sequen. part.* Eius tamen autoritas adhuc hodie circa ea, quæ concernunt hospitium Regis, & etiam circa prouisionem Regni in prouidendo militibus, est satis ampla: licet proprie eius autoritas concernat principaliter administrationem, & superintelligentiam officiariorum hospitii Regis. Et maxime illorum qui prouident circa epulas, & est proprie officium Magistri officiorum: de quo habetur *rub. de officio Magistri officiorum. C.* & proprie cognoscit de causis officiariorum Principis etiam cubiculariorum, *vt est text. in l. cubicularios. C. de præpositis sacri cubiculi, lib. duodecimo.* & sub eius cognitione & punitione sunt omnes officiarii hospitii Regis, vt dicit Iacob. Rebuffi *in rub. de quæstoribus. lib.* 13. *C.* vbi dicit eos esse illustres. *l. eos. Cod. de principibus agentium in rebus, eod. lib.*

Et etiam cognoscit de causis Principum agentium in rebus, & ipsorum agentium in rebus. *l. ex eo. C. de agentibus in rebus, lib.* 12. & ibi Iac. Rebuffi, qui dicit hoc esse verum etiam de causis criminalibus, licet videatur esse text. *in l. 1. Cod. de principalibus agentium in rebus. eod. lib.* & ibi idem Rebuffi, quod princeps agentium in rebus, cognoscit de causis agentium in rebus: sed ipse Rebuffi ibi dicit, quod est verum, quando sunt centenarii aut ducentenarii. De aliis vero qui sunt centenarii, aut ducentenarii, cognoscit Magister officiorum, *vt ibi per eum dicam latius infra.*

Cognoscit etiam de causis fabricensium, *vt supra dixi l. penult. quæ incipit eos. C. de fabricensib. lib.* 11. similiter de causis silentiariorum. *l. ne aduersa. Cod. de silentiariis. libr.* 12. Item de Castrensianis. *l.* 3. *&* 4. *C. de Castrensianis, lib.* 12. Item de decanis, *eod. lib.* vt declarat Ioan. de Platea *in rub. C. de quæstorib. & Magistris officiorum, lib. eod.* 12. Vbi quæstores, Magistri officiorum, & Comites sacrarum largitionum, & rei priuatæ æquiparantur, & sunt illustres.

OCtaua consideratio. Videtur, quod post istum magnum Magistrum sit præpositus sacri cubiculi, qui dicitur *magnus Senescallus* secundum vulgare Gallorum, *vt dicit Luc. de Pen. in rub. C. de præpositis sacri cubiculi, & de omnib. cubiculariis, & priuilegiis eorum, lib.* 12. Vbi dicit, quod post debilitatum Imperium cuncta propria vocabula sunt deleta.

Et licet istorum & similium hodie nullus sit vsus, notitia tamen, vt dicit, est necessaria. *cap. fuerunt. §. paulatim. 7. dist.* & illum vocat Marescallum Io. de Platea *in d. rub.* sed errat quo ad nos, quia Marescalli in Gallia sunt alii, *vt dicam alibi.*

Sed quia apud nos alludendo vocabulo videtur, quod sint Cambellani, id est, custodes vel fabricatores lecti qui habent sub se plures, Vt sunt illi, qui vocantur *les chambriers, ou varletz de chambre.* vel etiam aulæ, vel cameræ, vbi cubat Princeps, dicuntur custodes camerę. quę debet esse sacta, id est immaculata, & ad cuius custodiā boni, probi, & electi sunt cubicularii assumendi. *l. quicunq;. C. de ope. publ.* & vt dicit Ia. Rebuffi, *in dict. rub. de præpositis sacri cubiculi.* alleg. per Odofredum, isti præposito sacri cubiculi Imperatoris æquiparari potest magnus Cambellanus Regis Franciæ, vocatus, *le grant Chabellam*, qui præest cubiculo, hoc est cameræ Regiæ. Aliis autem cubiculariis, de quibus loquitur ille titulus, in illa particula, ibi: *& de omnibus particulariis*, æquiparantur alii Cambellani regis, qui sunt sub magno seu primo Cambellano: & hunc honorem communiter volunt habere Senescalli & alii officiarii Regii maiores laici, qui hoc sibi reputant ad magnum honorem quando sunt Cambellani Regis, & non immerito, vt statim videbitur. Hic vero tempore Constantini dicebatur paracœmomenus cubilis, vel præfectus cubilis, id est, curam habens cubilis imperialis, & hic præfectus cubiculi apud nos dici potest primus Cambellanus. Vidi etiam arresta parlamenti Franciæ, vbi fit mentio de domino Ludouico de Trimollia, qui erat primus cambellanus & vocatur ibi Protocambellanus. Olim etiam talis erat subditus paracœmomeno, id est, magno Senescallo, præerat tamen omnibus cubiculariis, hoc est, qui in cubiculo administrabant: & hic præpositus sacri cubiculi, id est, magnus Senescallus, *secundum Lucam de Penna. vbi supra*, æquiparatur in dignitate, immunitate, vel honore, non tamen excellentia vel potestate, præfecto prætorio, id est, cancellario, vel melius præsidenti. Cum nullus præter Connestabilem Cancellario sit æquiparandus vel præfecto vrbis, qui potest dici præpositus Parisiensis, vel Magistro militum, qui potest dici Marescallus, vel verus capitaneus: & æqualis honor est seruandus in sedendo iuxta principem & sedibus collocandis. vt qui prædictorum prius promotus ad officium reperitur, primum locum obtineat in sedendo. *Ita est text. cum notatis per gloss. doctor. & maxime per Lucam de Penna in dict. l. 1. Cod. de præpositis sacri cubiculi.*

NOna consideratio erit in hoc. Quoniam, *vt dicit Luc. de Penn. in rubr. Cod. de præpositis sacri cubiculi, lib.* 12. in cubiculo Principis quidam magnificentissimus gerebat officium, qui chartularius vo-

cabatur: & huius forte inter cætera erat officium, vt codicilli, id eſt, literæ commiſſionis officiorum, quæ diuerſis Magiſtratibus mandabantur, & quæ erant ſubſcribendæ manu ſeu chirographo Principis, per eum expedirentur: & hi erant maiores primicerio, *vt dicit Luc. de Pen. in dict. rub. C. de præpoſitis ſacri cubi. lib.* 12. Et hi ſecundum eundem hodie ſecretarii (vel elegantius à ſecretis, hoc eſt, cui ſecreta committuntur) dicuntur, Quia ſecretiora, quæ vel nullis vel paucis communicantur, ſcribunt, dictant, & explicant, quæ ſcilicet Princeps ſecreto, puta in cubiculo (quod vulgo dicimus, *le cabinet*) iubet, ordinat, & diſponit: libelloſque, puta epiſtolas, & petitiones ſecrete Principi legunt & explicant: & hodie apud nos dicuntur, *les ſacre taires des commandemans*: & ſunt quatuor ordinarii, ſcilic. d. Robertet, Gedoyn, de Neufvillle, & Doruet: Sed inter omnes ſemper fuit & eſt præcipuus, & maximæ autoritatis apud reges Franciæ ipſe dominus Robertet. Et hi ſunt maiores omnibus aliis ſecretariis Regiis, & omnibus præferendi. Et iſti ſunt de magna camera, ſeu de magno laterculo: de quibus facit mentionem Petrus Cotereau, *in ſuo ſchedulari magiſtratuum ciuilium, tit. de quæſtore*. Alii autẽ ſunt, qui ſunt de parua, & ſunt clariſſimi, qui vero de magna ſpectabiles, & Magiſtri ſacrorum ſcriniorum dici poſſunt. *l. unica. Cod. de proximis ſacrorum ſcriniorum. & toto tit. de proxi. ſacror. ſcrin. lib.* 12. C. de quibus infra dicam, vbi forte ſtatum conſiſtorii Principis deſcripturus ſum

DEcima conſideratio. In palatio ſeu hoſpitio Principis eſt alius officiarius, qui comes ſacri ſtabuli (vt iam ſupra in hac parte, *in 6. conſid. dictum eſt*) vocatur, & apud nos magnus ſcutifer dicitur: Hic vero plures ſub ſe habet, quorum eſt præfectus qui dicti ſunt ſtratores, hoc eſt, qui præſunt equis ferrandis, & ſelles, & frænis, de quibus habetur titulus *de ſtratoribus, lib. 12. Cod.* Et eundem comitem ſacri ſtabuli appellat text. & ibi Iacob. Rebuffi, *in d. l. unica. C. de comitibus & tribunis ſcholarum. eod. lib.* 12. Et inter illos ſtratores eſt primus, ſecundus & tertius ordo, ſecundum quod principi placet in ſuo ſtatu ordinare. Apud nos vero tales dicuntur *Eſcuyrs de ſcuerie*. Et talis dicitur vnus ex primoribus Regiæ maieſtatis officiariis, quem Budæus *in ſuis annotationib. in l. fin. de ſenatorib. ff.* Magiſtrum equitum vocat.

Et de ordine iſtorum & eorum præeminentia ſeu autoritate videri poteſt in breuiario Principis, ſeu in quodam libello, qui dicitur *ſtatus Franciæ*, qui fit ſingulis annis: & in eo apponuntur & deſcribuntur ſeriatim omnia nomina officiariorum, ſub quibus ſubſunt, taxa eorum ſtipendiariorum, qui tenentur facere & eorum incumbat officio, & quomodo, & in quib. & per quæ, & quod tempora deſeruire: quem forte ſuccincte alibi ponam eidem adaptando & conferendo officia antiqua: de quibus in iure fit mentio.

VNdecima conſideratio. Alii reperiuntur officiarii hoſpitii Principis, qui dicuntur domeſtici & commenſales, ſeu protectores & cuſtodes perſonę Principis: quorum quidam ſunt, qui eum ſequuntur, quidam vero qui eum præcedunt, quidam qui eum de nocte cuſtodiunt. Et tales protectores dicuntur etiam agentes in rebus, & habent quilibet eorum vnum præpoſitum, qui Princeps agentium in rebus nuncupatur. Et ſunt centenarii, aut ducentenarii, vt ſunt in curia Chriſtianiſſimi regis Franciæ illi milites qui dicuntur vulgo, *Les cent gentiltz hommes de cheux le roy*. qui habent capitaneum qui poteſt dici primicerius, ſeu princeps agentium in rebus. Et illi etiam ſagittarii equeſtres, qui hippotoxatæ dicuntur ſeu forte pilati, dicti *Les deux centz archiers*, qui etiam habent capitaneum, quem primipilo forte non indecenter comparemus.

Sunt & alii protectores ſeu cuſtodes corporis Principis, qui vulgari noſtro dicuntur *La garde du roy* (vt ſunt communiter quidam Heluetii) & proprie eos ſtipatores, laterones, & ſomatophylacas dicemus, & gerunt haſtile, quod alabardam vocant. Et tales ſalutatione prius facta, poteſtatem oſculandi habebant Vicarios pręfecti, id eſt, locumtenentes capitanei ... nuæ Principis, *ut dicit text. in l. 1. C. de domeſticis & protectoribus. lib.* 12.

Et hic aduerte, quia Princeps dicitur adorari. Alii vero ſalutari. *gl. fin. in l. 1. C. de ſilentiariis, eod. lib.* & quod Princeps dicatur adorari, *text. in l. uni. C. de comitib. & tribunis ſcholarum, illo eo. lib.* licet ibi gl. verbum adorandi, exponat, id eſt, ſalutandi, ſic *in l. ſancimus. C. de conſ... lib. C. eod. lib. & in l. 2. ibi: æternitatem noſtram adoraturi. C. de fabricenſibus, lib.* 11. ſed etiam ibi gloſſ. dicit quod eſt improprie, cum ſolus Deus adoratur, Imperator vero ſeu princeps cum reuerentia aditur & honorari debet. Et quod ſolus Deus eſt adorandus, & ſoli ſibi ſacrificium eſt offerendum, dicit Inn. *in c. 2. de celeb. miſſ.* De ſalutatione dictum eſt *in 1. part. & plene in præced. part. in 32. conſid. incip. proſequendo materiam, & ... infra iſta part. in 22. conſid.* 11. Et quod alii à principe ... centur ſalutari aut reuereri, tex. eſt *in l. 2. & 5. C. de proximis ſacrorum ſcrin. eod. lib.*

DVodecima conſideratio. In Palatio ſeu Regia principis ſunt & alii, qui de perſona eius curant, vt ſunt medici, & ſunt in hoc officio tres ordinarii, primus videlicet, ſecundus & tertius: Et quilibet ordo habet vnum præcipuum etiam ſummum medicum & ſuperiorem, qui vocatur Princeps medicorum, & tales vocantur archiatri, *ut in l. medicos. in princip. C. de profeſſoribus & medicis, lib.* 2.

Et tales habent tantam dignitatem, quantam habent Duces & Vicarii principis, qui adminiſtrauerunt, qui apud nos dicuntur gubernatores patriarum, vt dicit Iohan. de Platea *in rub. C. de comitibus & archiatris ſacri palatii lib.* 12. Vbi etiam dicit poſt Bartol. quod medici principum, qui meruerunt eſſe in primo ordine medicorum nobilitantur, vt efficiantur Palatini Comites. Et ſunt in dignitate ſpectabili, & ibi ſunt tres dignitat. ſcilicet Archiatrorum, id eſt, medicorum Principis, Vicariorum, & Ducum, qui adæquantur. Et non eſt doctrina, niſi in prioritate temporis, *ut dicit ibi text. Iac. Rebuffi. & Io. de Plat. & Luc. de Penna.*

DEcimatertia cõſideratio. Alii ſunt Archiatri, qui dicuntur oſtiarii palatii, ſeu hoſpitii Principis. Et Archiattus eſt princeps eorum quaſi princeps ... trii principis. Et Atrienſis, hoc eſt, ianitor ſeu oſtiarius, aut is, cui credebatur cura atrii, id eſt, primę partis domus, cum de atriis intramus domum. Vnde Vic... *lib. 6.* In vrbe atria proxima ianuis eſſe debent. Vnde in Euang. dicitur, *cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea quæ poſſidet.*

Et iſte archiatrus eſt in magna dignitate, cum æquiparetur Vicario, & Duci, *ut in l. 1. C. de Comitibus & Archiatris ſacri palatii. lib.* 12. & ita exponit Luc. de Pen. *in d. rub.* vbi dicit quod in Regno magni viri confueuerunt officium pro magno munere gerendum ſuſcipere. Hodie vero deficiente iuſtitia, huius ſicut & cæterorum claritas eſt deleta: ſed quicquid dicatur ...

hoc poteſt eſt in regno Siciliæ, & Neapolitano, de quo ibi intendit loqui cum ibi tum reſideret. Sed in regno Franciæ eſt in magno honore, & ſolet concedi nobilibus: & his quos princeps fauore & beneuolentia proſequitur.

Idem tamen Luc. de Pen. *in rub. C. de Comitibus conſiſtorianis. in fin. lib.* 12. dicit, quod magiſtri oſtiarii in curia Regis ſunt Comites conſiſtoriani. Cuius officium eſt conuocare ad pręceptum Principis, vel quæſtoris Iuriſperitos, aut alios, illoſque cum neceſſe eſſet introducere in conſiſtorium Principis, Et hic poſt quęſtorem, & Magiſtrum officiorum præerat in conſilio Principis: & hic dicitur *Comes conſiſtorianus.*

Dicit enim Pyrrhus *in libr.* 1. *de magiſtratibus Roma.* Quod Comites conſiſtoriani ſunt, qui principis conſiſtorium & tribunal comitantur. Hiq; ſunt illuſtres, cuiuſmodi ſacri conſiſt. Regii, qui Regem aut ipſum conſiſtorium, cui præeſt Cancellarius, ſequuntur. Sed credo illud eſſe generaliter ad omnes: ſed ſpecialiter Comes conſiſtorianus dicitur ille, qui habet curam, & gerit officium conuocandi ad præceptum principis omnes de concilio & conſiſtorio eiuſdem. Dicit vlterius Pyrrhus, quod admiſſionales ſunt, quos hoſtiarios Galli vocant. Alii Archiatros dicunt ab atrio cuſtodiendo, nonnulli atrienſes, vt dictum eſt. Conſiſtoriani vero Ambroſio dicuntur, qui ſenatorii ordinis, vel ampliſſimi ſunt, qui ad principale conſilium eligebantur.

Decimaquarta conſideratio. In domo principis ſunt plures Comites, qui ſemper principem comitantur. Cum Comes à comitando, vel ſequendo dominum. *l. item apud. §. comitem, ff. de iniu. l.* 1. *§. fin. ff. de extraord. criminib.* Et habent officia in domo principis, & quia dicuntur cum adiectione oneris, ſunt nomina officiorum tantum. Secus, quando cum adiectione patriæ aut prouinciæ, quoniam tunc ſunt nomina dignitatis, *vt ſupra in præceden. parte plures nominaui in* 46. *conſid.* Sunt etiam quandoque ſine comitatu, *vt in auth. vt ab illuſtribus, & qui ſuper eam dignitatem ſunt, &c. in princ. iuncta gloſſ. ibi in verbo, comites, col.* 5.

Et in hac parte dixi ſupra, eſt Comes ſacri ſtabuli, de quo *in* 10. *conſid.* etiam Comes ſcholarum, vt *in* 6. *conſid.* Sunt tamen alii Comites: primo Comes largitionum, & eſt, vt Pyrrhus *in ſuo tract. de rogatis, ſeu palatinis, lib.* 1. qui largitiones Principis in comitatu faciebat: quis autem hodie fungatur huiuſcemodi officio, forte ſcribam infra, vbi officia deputata circa ærarium principis enumerantur, & eſt proprie theſaurarius ſecretus principis, qui dicitur, *Le teſorier des menuz plaiſirs.* Vel forte crumenarius (quem argentarium vocant) qui etiam forte rationarius, id eſt, accepti, expenſique librum conficit, aut eleemoſynarius principis, de quo ſtatim dicam. Nam dona facit, & liberalitates exercet Princeps, *vt in l. vnica. C. ſi liberalitatis imperialis ſocius ſine hærede deceſſerit, lib.* 10. Et liberalitas ſeu munificentia eſt proprium Regis, & ex ea plurimum laudatur, *vt dixi in præcedent. part. in* 8. *conſul.*

Et eſt Comes domorum, qui teſte Pyrrho, vbi ſupra eſt, qui præfecturam in domeſticos Principis habebat ſecundum Iuſtinian. Forte dici poſſet hodie præpoſitus domus Principis (qui vocatur vulgo, *le prouoſt de l'hoſtel*) cum habeat iuriſdictionem, & præfecturam in domeſticos ipſius. Qui etiam videtur habere officium Irenarchæ, cum habeat cognitionem cauſarum criminalium, & pacem procuret inter domeſticos & aulicos Principis: Imo in omni curiales facinoroſos animaduertit, quod videtur eſſe officium Irenarchæ, *vt in l. vnica. C. de Irenarchis, lib.* 10. Et ab iſto hodie deputantur in prouinciis Irenarchę, ſeu liminarchæ, hoc eſt, præpoſiti mareſchallorum.

De aliis vero Comitibus ſuis locis dicetur: maxime de comite ſtabili, qui erat primus inter omnes, & omnibus præerat: loco huius hodie eſt Conneſtabilis, ſed erratur in vocabulo, quia deberet dici (vt aliqui volunt) comes ſtabilis.

Et licet multa ſint officia in curia ſeu palatio Regis noſtri, quæ ad iſtos comites adaptari poſſent, quæ in manibus habere non potui, licet multos aulicos & palatinos rogauerim, vt ad me deſtinarent ſtatum in curia Chriſtianiſſ. Francorum regis, vt omnia officia dictæ curiæ adaptare ſatagerem officiis antiquis & in iure deſcriptis: Sed cum ad me non deuenerint, aliter non inſiſtam, niſi in iure, & antiquis ſcriptis reperiri poſſint, & quæ vſitata fuerint, in aliis me remittendo ad Pyrrhum, ad Feneſtellam, & Pompo. Lætum.

Aduerte etiam, quod olim breuis fiebat, qui continebat ſigillatim officia miniſterio Principis deputata, *vt ait text. in l. ſi. in princip. C. de Caſtrenſianis, & miniſterianis, lib.* 12. Sed etiam hunc breuem (qui continebat numerum officiariorum) non habemus, *vt dicit ibi gloſſ.* 1.

Quæ enim in nouiſſimis tribus libris Codicis leguntur, nihil fere antiquitatis redolent, vt ait Budæus: à Græcis enim ſumpta ſunt, & ob id magna ex parte non intelliguntur, authorum eius temporis penuria.

Si velis videre breuem ſtatum regis Salomonis habetur compendioſe 3. *Reg.* 4. *c.* vbi ſic dicitur. *Erat autē Rex Salomon regnans ſuper omnem Iſrael.* & principes & præfecti ipſius Salomonis nominatim ibi deſcribuntur, & multi alii eiuſdem officiales.

> *Primo nominantur tres, quos pro ſcribis habuit, quos dicimus à ſecretis.*
>
> *Secundo, vnus nuncupatur, qui à commentariis dicitur, & forte talis commentaria componebat: loco cuius ſubrogatus videtur in Francia Cancellarius.*
>
> *Tertio, vnus ſolus qui ſuper exercitum dominabatur, vt hodie apud nos eſt Conneſtabilis Franciæ.*
>
> *Quarto, tres erant ſuper eos qui aſſidebant Regi, & forte hodie loco iſtorum ſunt electi ſecreti, aut ſtricti conſi. Regis.*
>
> *Quinto, vnus erat amicus Regis.*
>
> *Sexto, vnus nuncupatur qui erat Præpoſitus domus.*
>
> *Septimo, vnus erat ſuper tributa, quem voco generalem finantiarum ſeu magnum theſaurarium.*
>
> *Octauo, duodecim præfectos habebat ſuper omnem Iſrael, quorum nomina ibi deſcribuntur, & quib. regionibus præerant: & hi præbebant annonam regi, & domui eius. Per ſingulos enim menſes in anno, ſinguli neceſſaria miniſtrabant. Non temere forte crediderim à Carolo Magno, Francorum Rege, iſtorum duodecim præfectorum olim fuiſſe inſtitutos duodecim pares Franciæ.*

Ibi etiam de expenſis ſeu ſumptibus, & cibis menſæ ipſius Salomonis, dum ſcribitur: *Erat autem cibus Salomonis per ſingulos dies triginta cori ſimilæ* (hoc eſt, farinæ albæ, ſeu floris farinæ triticeæ) (*& ſexaginta cori farinæ* (quæ erat ex omnibus frugibus, & leguminibus. Corus vero medimnos Atticos 41. capiebat. Medimnus vero ſex modios continet.) *Item decem boues pingues, & viginti boues paſcuales, & centum arietes,*

excepta

excepta venatione ceruorum. caprearum atque bubalorum & auium altilium. Item habebat quadraginta millia præsepia equorum currilium, & duodecim millia equestrium, nutriebantque eos supradicti Regis præfecti, sed & necessaria mensæ ipsius Regis cum ingenti cura præbebant in tempore suo.

Et de officiariis diuersorum ordinum tam Pontificialis dignitatis, quam imperialis fit mẽtio *in c. Constantinus.96.dist.* & ibi videtur, quod militiæ clericalis officia sint adinuenta instar secularis.

Sed longe ante Salomonem, cum iam sexaginta anni, & vltra lapsi erant, cum regnare incepisset Salomon, Samuel sanctiss. Domini Propheta Hebræorum magnus Pontifex & Iudex, Leges seu iura regni Hebræorum iussu Domini dederat Sauli in regem Hebræo. assumpto, quæ descripta erant in libro, vt habetur 1.*Reg.8.& 10.c.in fi.* vbi satis elici potest de statu regis Saulis: de quo *in præcedenti part. in consid. de priuilegiis Principum.vers.162.*

DEcimaquinta consideratio. Aliud est officium domesticum Principis, quod dicitur Comes horreorum, pistrini Principis curator. De quo facit mentionem Pyrrhus in suo tract. de togatis & palatinis.

Et hic habet sub se mancipia quædam purgandis horreis adscripta, coquendoque pani Principis. Et hic potest esse præfectus annonæ, seu tribunus.

DEcimasexta consideratio. Est & aliud officium domesticum Principis, quod dicitur officium Comitis sacri palatii *secundum Luc. de Penna. vt infra dicetur.* Sed secundum Pomponium Lætum dicitur officium prefecti fabrorum, quoniã vt ait, sunt artifices, qui castra sequuntur, vt fabris lignariis, ferrariisque præsint. Et is Magistratus eligebatur idoneus, & qui castris sciret bene prouidere, præsertim, qui in vrbium expugnatione cuniculos subterraneos faceret, atque id genus alia, vt Mamurra eques Romanus fuit præfectus fabrorum C. Cæsaris in Gallia: qui (*teste Polydoro de inuentoribus rerum, lib.4.cap.8.*) fuit primus qui parietes domus crusta marmoris operuit. Et de huiusmodi officio forte latius infra dicetur 19. *part.* Et talis proprie apud nos dici posset Magister operum.

Dicit tamen Lucas de Pen. *in l. vni. C. de comitibus & tribunis scholarium, lib.12.* quod comes sacri palatii erat præpositus custodiæ conseruationi, & ornamento imperialis palatii. Erat autem architector peritissimus omnium, ante pedes regios primus incedens, auream virgam ferens, in manu. hic peruigili cura vigilabat circa decorem palatii, vt antiquum nitorem in pristinum conuerteret, & noua similia antiquitate produceret.

Crederem autem potius, quod talis præfectus fabrorum seu operum esset sub comite, qui habet curam sacri palatii. Cum hic comes curæ sacri palatii sit de primoribus, & æquiparetur comiti, & tribuni scholarum, etiam comiti sacri stabuli, *vt est text. in d.l. vnica.* Et sit in maxima dignitate, in qua non est præfectus fabrorum: licet ad similitudinem huius in palatio Pariensi in mensa marmorea est adhuc iurisdictio Magistri operum, seu latomorum, qui cognoscere habet de operibus & ædificiis factis pro Principe, & potest ille Magister latomorum adaptari huic præfecto fabrorum. Et quod tales magistratus habeant iurisdictionem super prędictis, corroboro sic. De iure enim Magistri militum habent iurisdictionem inter suos milites. Casus est *in l. magisteriæ potestati inter militares viros. C. de iurisdict. omn. iudic.* Secundo [illegible] ratione professionis vel negotiationis, quæ subiic[illegible] tur iurisdictioni illius, qui præest talibus, & de h[illegible] quæ pertinent ad eius artem, seu curam. *l. fin. in pri[illegible] cip. vbi est propria officina. C. eodem.* Hodie tamen de co[illegible] suetudine regni Franciæ centum milites regis[illegible] quibus supra dixi *in ista part. in 11. consideratio.* litig[illegible] coram dominis requestrarum in parlamento Pa[illegible] siensi, prout & alii domestici Principis si velint, [illegible] hoc virtute literarum Regiarum ab eis impetra[illegible] rum, quas *Committimus* vocamus.

DEcimaseptima consideratio. De aliis offici[illegible] driis Principis tractat, qui sunt omnibus, & ip[illegible] scil. Principi & aliis quibuscunque magistra[illegible] tibus necessarii, & sunt ærarii, qui ærarium Princip[illegible] administrare habet, & in recipiendo, & in distrib[illegible] endo. Et tales inter cæteros sunt laudandi, & retro[illegible] ctis temporibus, & de iure, & de facto fuerunt lau[illegible] ti & honorati. Et acceperunt nomen ab ære, hoc [illegible] pecunia: Quoniam olim æs fuit in precio magis, [illegible] rumque iacebat, vt ait Lucret. Nunc, versa vice, ia[illegible] æs, aurum summo successit honore. Et primo ex [illegible] pecunia signata fuit. Vnde Ouid. in Fastis.

Aera dabant olim melius, nunc nomen in auro est,

Victaq; concessit prisca moneta nouæ.

Aduerte, Quod in hoc ærario plures sunt of[illegible] ciales. Sunt enim primo generales, secundo magi[illegible] computorum, tertio thesaurarii, quarto receptor[illegible] Sed quomodo hi possint ad officia (olim in iure [illegible] pta) adaptari, videndum est. In primis apud nos [illegible] Francia quatuor sunt generales Finantiarum, scilic[illegible] generalis Franciæ, Normaniæ, Britanniæ, & Lingu[illegible] Occitanæ. Hic etiam prius præmitto, quod apud no[illegible] principes singulis annis faciunt breuiarium, in qu[illegible] describunt statum eorum generalem, & in illo statu[illegible] unt tam de ærarii pecunia, quam de fiscali, quod e[illegible] anno fieri velint: quam summam instrumento mini[illegible] sterioque omni Aulico ferri placeat, quam argenta[illegible] riam nunc, & officiales domesticos vocant. Quam etiam rei militari attribui (quum teste Plauto, belli neruus sit pecunia) quam stipendiis: Quoniam & officiariis, & militibus stipẽdia sunt necessaria. Ideo habetur *Luc.3.* Neminem concutiatis, estote content[illegible] stipendiis vestris. Quam liberalitatibus quam venat[illegible] co apparatui, quam auitio, equitioq;, id est, falcona[illegible] riæ scutarioq;, vt verbis nostris vtar. Quibus etiam [illegible] sus est ille elegans vir dominus Guilielmus Budæ[illegible] *in suis annotationibus in pandectas, super l. vnic. ff. de offic[illegible] quæstor.* sed ad rem redeo. Quam denique in eu[illegible] tus varios, & ad incerta rerum casuumque (quo [illegible] mine præfecti ærarii immanes summas suæ pote[illegible] tis faciunt) in legationes dimittendas, admittendas[illegible] atque etiam in lautitiam destinari, hoc est munera[illegible] xenia, quæ legatis exterarum gentium donantur. [illegible] eo etiã breuiario, Princeps anniuersaria constitu[illegible] ne stipendia quędam augeri, quædã circumcidi, qu[illegible] dã eradi iubet. Ex quo velut Archetypo quini qu[illegible] annis veluti traduces ducuntur. Quorum vn[illegible] præfecti fisci cõmunem inter se sumunt, & sunt th[illegible] saurarii, Reliquos præfecti ærarii (& sunt genera[illegible] finantiarum) habent suum quisque cum suo tribu[illegible] ærario (hoc est, receptore generali) commune[illegible] Ex quibus rursus secundaria quædam breuiaria co[illegible] ctorib. prouinciæ suæ, hoc est, receptoribus partic[illegible] laribus faciunt, in quib. attributas prouinciæ suæ p[illegible] cunias variis nominibus exponunt & erogant. N[illegible] mina intellige capita breuiarii, hoc est, rationis a[illegible] gentariæ, tituli que earum rerum, & huiusmo[illegible] q[illegible]

quas supra enumerauimus, quib. expensæ pecuniæ feruntur.

Ex his autem velut subbreuiariis fiunt rursus, quæ pyctacia breuiaque dicuntur, & breues vulgo *bordetellos* appellant, id est, commentariolos summam rerum continentes, de quo exempla sunt *in l. actuarii, l. excellentia. & l. iubemus. 2. in fin. C. de erogatione militaris annonæ. libr.* 12. Attributæ autem pecuniæ (teste Budæo) ab antiquis dicebantur, quas nunc assignationes dicimus. Tributum dictum est à tribubus, quod ea pecunia quæ à populo imperata erat, tributim à singulis pro portione census exigebatur. Ab hoc, ea, quæ asignata erat, attributum dictum. Ab eo vero, quibus attributa erat pecunia, vt militi reddant tribuni, ærarii dicti sunt. Id quod attributum erat æs militare dictum. Tribuni igitur ærarii secundum Asconium ea officia gerebant, quæ nunc generales receptores obeunt, exequuntur attributam pecuniam quæstoribus prouincialib. (pro quibus hodie habemus thesaurarios bellicos) adnumerantes ex ærario promptam. Tamen secund. Varro. *lib. 1. de lingua Latina, in fi.* Tribuni ærarii dicti erant, qui militib. ipsis protinus adnumerabant, qui nunc thesaurarii sunt bellorum. Nec immerito forte hic officiales ærarii inter domesticos, & palatinos Principis annumerantur. Cum sint officiales generales ad omnem statum Principis, tam sui ipsius suorum officiariorum domesticorum, quam iustitiariorum, & rei militaris. Ideo de his in hac parte fit mentio, etiam generales recte apud nos dicuntur, cum eorum officium, scilic. illorum, qui sunt digniores in ærarii administratione habeant officiũ generale ad omnes circa Remp. versantes.

Nunc ergo ad hos deueniamus, qui quandoq; dicti sunt quæstores seu præfecti ærarii (vt dicunt Budæus & Pyrrhus) & tales sunt illustres, *vt voluit Purpur. in l. 1. col. 13. ibi: illud autem recipi potest. ff. de off. eius cui mandata est iurisdictio.* Ideo digni sunt magno honore, & tales præferri deberent omnibus domesticis & palatinis. post quatuor primores Domus Regiæ, de quibus ante dixi. Non tamen præferuntur Cancellario, & præsidentibus in parlamento, in congregatione generali, nec Magistris requestrarum & consiliariis. vt dicit Boeri. *in tract. Ioan. Montaigne, de autoritate magni concilii*: vbi vide modum sedendi in consistorio Christianiss. Francorum Regis. Imo dicit idem Io. *in d. tractat. in 2. ratione*, quod tales quæstores ex plebeis & ignobilibus eligebantur. *l. 2. §. deinde cum ærarium. ff. de orig. iur. & l. vnic. ff. de off. quæstor. & ibi glos. in ver. plebeios.* vbi glos. tria genera quæstorum declarat. *& etiam gl. in proœm. institutionum. §. cumque hoc in verbo, ex quæstori.* sed videretur dicendum per glos. *in d. l. vni.* Quod tales quæstores sint tantum spectabiles, vel clarissimi, illustres tamen nominantur, per text. *in l. 2. C. de offici. quæsto.* & Ioan. Montagine, vbi supra dicit, quod sufficit, vt sint humilioris ordinis: quib. non assentit Purpu. *in l. 1. num 43. cum quinque sequent. in 25. consid. incip. cum vt.* Sed cum Budæus & Pyrrhus tales quæstores dicant eos esse, quos magistros seu dominos computorum vocamus: Ideo eos insequendo videretur dicendum, quod tales generales finantiarum sint illi, qui præfecto ærarii computantur. de quo fit mentio *in l. senatus ff. de iure fisci,* & per Pyrrhum plene *in libro de quæstoriis magistratib.* vbi dicit, quod talis quæstor magni honoris gradus erat.

Iacobus Rebuffi *in l. præcepit & in l. 1. C. de canone largitionalium malorum, lib. 10.* videtur tales administratores ærarii alio nomine vocare, quoniam eos nominat comites. Nam (vt ait) Princeps duo habebat patrimonia, & ad gubernationem istorum præponebantur duo Comites, scilicet, Comes sacrarum largitionum, & Comes rerum priuatarum, & habebant idem priuilegium, *vt in leg. vlt. C. de palatinis sacrarum largitionum. lib.* 11. Nam quilibet erat illustris, & de Comite rerum priuatarum probatur *in l. vnica. C. de off. comitis rerum priuatarum. iuncta l. fi. ante fin. C. de assess.* Probatur de comite sacrarum largitionum. *l. siue ex prætoriano. C. de execut. & exact. lib. 11. & l. 2. §. ideo. C. de nouo codice componendo & l. vnica. C. de offic. comit. sacrarum largitionum. & l. viros deuotos C. de palatinis sacrarum largitionum, & rerum priuatarum. eodem lib.* 12. Vnde officium comitis rerum priuatarum erat, vt gubernaret res fiscales, quæ appropriabantur ad commodum Principis, nec conuertebantur in vtilitatem publicam. de quo Lucas de Pen. *in l. 3. quæ incipit, si quando. C. de bonis vacantib. libr. 10. & in l. 2. de petit. bonorum sublatis. C. eod. lib.* vbi refert ea, quæ pertinebant ad eius officium. Et iste constituebat procuratorem Cæsaris, qui sibi reddebat computum. *l. penul. C. de iure fisci. lib.* 10. & licet gloss. *in dict. l. vnic. C. de officio comitis rerum priuatarum*, vocauerit istum comitem procuratorem Cæsaris, tamen contrarium est verum. *vt notatur in dict. l. penult. C. de iure fisci. & in leg. si quis in tractat. C. de bonis proscriptorum. & in l. si quando. C. de bonis vacantib. eo. lib. 10.*

Officium vero comitis sacrarum largitionum erat colligere tributum, & applicabatur in thesauraria, seu fisco, ex quo soluebantur stipendia militaria (vt paulo ante dictum est) nec conuertebantur in vtilitatem Principis, tamen isti comites habebant diuersa officia. *ut probatur in l. in prouinciis C. de numerariis & actuariis. lib.* 12. Etiam iste comes sacrarum largitionum habebat specialem potestatem, & custodiam ipsius thesauri. Et reddebat rationem præfecto prætorio, *vt in auth. de collatoribus §. eos autem. collatio. 9. & l. fi. in fin. C. de exact. trib. lib.* 10. Et omnes collatores, & exactores reddebant sibi computum, Et ipse præfecto prætorio, vt dixi. Ex quo videtur dicendum, quod generales prædicti æquiparari possunt dictis comitibus, quia non reddunt alicui computum, nec subiiciuntur, nisi præfecto prætorio, hoc est, cancellario. Licet videantur aliqui dicere, quod tales sint thesaurarii Franciæ, sed potius credendum est, quod tales generales magis adaptari possint ipsis comitibus, vt possint dici illustres. Cum sint in maximo honore, & semper fuerint magis quam thesaurarii, & receptores, qui subsunt eis, & tenentur reddere cõputum eisdem. Et hæc dixi ad sustentationẽ opinionis Purpurati, in hoc, quod dicit ipsos generales, esse illustres, in quo multum extolluntur. Cum officium eorum in extraordinariis pecuniis, & subsidiis quærendis & conseruandis versetur.

Vnde & de quæstoribus sentit G. Benedicti, *in sua rep. c. Ray. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num. 59. de testamentis.* vbi ita ait: Quæstores sunt generales, & receptores talliarum, quas Rex annis singulis indicit, pro necessitatibus Regno occurrentibus, secundum maius & minus pro modo necessitatum, quæ talliæ leuantur à non priuilegiatis pro valore rerum & bonorum ruralium, quas quisq; plebeius habet & possidet: & ibi ponit quomodo talliæ, seu collectæ dictorum subsidiorum indicuntur, leuantur & exiguntur, & per quos saltem in patria Tholosana.

Aduerte pro intellectu prædictorum. Quia, *vt re-*

fert Budæ. in d. l. vni. ff. de offic. quæstoris.& Pyrrhus in loco ante alle. tria pensitationum genera, seu solutionum fuerunt apud antiquos.

Primum dicitur Canon, & est hodie id, quod domanium dicitur. Exemplificat Budæus, in portoriis, vectigalibus, & huiusmodi.

Secundum dicitur oblatio, & est id, quod nunc *auxilia* dicimus, *Aydes* in vulgari: vt Octauiani heminatim, hoc est, per mensuras diuenditi, & vicesima eius, quod cupatim culeatimque venit reliquarum mercium, quæq; à solidariis negociatorib. venduntur (quos *grossarios* appellant) quæq; à minutariis & venditorib. qui & propolæ dicuntur, hoc est, non sua vendentes, sed à negotiatorib. præempta, vt postea pluris vendant.

Tertium est Indictio (quam talliam vocamus) antiqui collationem vocabant: & Cicero collectam dicit. Et in administratione istarum pensitationum est differentia, *teste G. Benedicti in loco supra alle.* quoniam thesaurarii administrant domanium, quod est ordinarium, generales vero talliam, quæ dicitur munus extraordinarium, vt statim dicam.

Et isti generales habent iurisdictionem palatio Parisiensi, in quo sunt duo præsidentes, octo consiliarii, aduocatus, procurator, graffarius, & duo apparitores. Et ab eis nō appellatur. Et appellationes emissæ à sententiis, & iurisdictionibus electorum, & grenetariorū deuoluuntur ad eorum iurisdictionem, & curam, qui quidem electi, cognoscunt de auxiliis, seu subsidiis, & genetarii, sed mauis granarii, vel horrearii de gabellis salis.

DEcimaoctaua consideratio Ad thesaurarios se offert relinquēdo Magistros computorum in parte sequente, cum sint officiarii iustitiæ. Hi thesaurarii (qui sunt quatuor generales in Francia) præfecti fisci vocari possunt. Autore Budæo *in l. vnic. ff. de offi. quæsto.* & tales etiam possunt dici illustres, vt ait Purp. *in l. 1. col. 3. ff. de off. eius, cui manda. est iurisdict.* per text. quem dicit ad hoc facere *in l. fin. C. vbi senatores, vel clarissimi. in princ. ibi: cui sacros nostri nominis thesauros, aut res priuatas nostræ pietatis, vel serenissima Augustæ nostræ coniugis gubernandas iniunxit nostra serenitas.* Et ibi facit differentiam inter generales & particulares, de quib. *infra.* Videretur tamen dicendum ex rationibus deductis in præcedenti considera. de generalib. quod sunt tantum spectabiles, & sufficit, quod tales sint: cum etiam Magistri militum (qui vocantur mareschalli Franciæ, aut capitanei) sunt tantum spectabiles, *vt dicit Spec. in tit. de iurisd. om. iud. vers. medij & dicam infra in 9. part. in 10. consid.*

Guillelmus Benedicti *in sua repet. c. Raynut. in verb. & vxo. nomine Adelasiam, num. 506. vsque ad numerum 509. de testam.* ponit originem istorum thesaurariorum, seu quæstorū, vbi dicit, quod huiusmodi quæstores, seu thesaurarii à populo Romano originem seu ortū habuerunt in principio nascentis ciuitatis. Cum ærarium populi actum esse cœpisset, in quo pecuniæ publicæ reponebantur: quia vt essent, qui ærarii thesauro præessent, constituti fuerunt quæstores, qui pecuniæ præsiderent, & dicti sunt ab eo, quod inquirendæ & conseruādæ pecuniæ causa creati erant. Verba sunt *l. 2. §. iisdem temporibus. ibi: deinde cum ærarium, &c. ff. de origi. iu.* ob quod dicit text. *in dict. l. vnic. ff. de offic. quæsto.* Quod origo quæstorib. creandis antiquissima est, & pene ante omnes magistratus: Habuerunt enim Romulus conditor vrbis, & Numa Pompilius binos quæstores, quos ipsi non sua voce, sed populi suffragio, hoc est, consensu & electione crearunt. Et in hoc videtur G. Benedict. quasi præferre istos thesaurarios supradictis generalibus, & in Francia sunt quatuor principales, qui de causis inter fiscum, & priuatos cum præsidibus, id est, senescallis aut palliuis cognoscunt. *l. 2. C. si aduersus fiscum restitu. posthum.* Et hoc fit Tholosæ, teste eodem G. Benedic. vbi simul cognoscunt: Et horū officium est (vt dicit) quærere & exigere omnia, quæ domanii Regis, & de patrimonio, seu de mensa sunt. Et debent discurrere prouincias, vt visitare domanium, illud conseruādo, & si iuste fieri posset augendo, & occupatum ac perditum recuperando auxilio præsidum, vbi de reditu vigintiquinque librarum Turonen. & infra quæstio fiet. Si autem de maiori summa ageretur, curiæ Parlamenti in cuius ressorto est, cognitio pertinet. Et tamen, vt dicit, officium generalium in pecuniis extraordinariis, & subsidiis quærendis versatur, vt etiam dictum est in præcedenti consideratione. Dicti enim thesaurarii in hoc videntur laudandi, cum administratio eorum versetur circa ordinarium munus, generalium vero circa extraordinarium.

DEcimanona consideratio. Generales receptores Franciæ tribunis ærarii comparari dicūt Budæus & Pyrrhus. Qui vero dicuntur tribuni ærarii, dictum est *supra ista part. in 17. consi.* vbi dixi post prædictos, quod ea munera obibant, quæ nunc generales receptores obeunt, assignatam pecuniam thesaurariis bellicis adnumerantes ex ærario promptam. Sed teste Varrone, hi erant, qui militibus ipsis protinus, hoc est omnino, vel longe à finibus adnumerabant, qui hodie thesaurarii bellici vulgo dicti sunt. *Les thesoriers des guerres.* Nam his attribuitur pecunia, quam militib. reddunt pro stipendiis.

Tribuni non tam ærarii, quā (vt appellantur) ærati. Aeratos tribunos Cicero pro obæratis dixit, id est, ære alieno obrutis & implicitis. Gallia vero memoria nostra (vt ait Budæus) alterius genere æratos, huiusmodi tribunos, omnesque argentariam factitantes, hoc est, pecunias numerantes, semper habuit, id est, bene numeratos. Refert tamē Nicolaus Boerii in *suo commento super consue. septenæ Bituricens. tit. de consuet. matrimo. §. 5.* Quod clerici finantiarum ab initio magnam faciunt pragam, seu bragā, & per exteriora apparent diuites, sed in fine mitrantur, & in exiliū mittuntur, vt ait factum fuisse tempore Lud. XII. Francorum Regis. Sed peius est hoc an. 1527. die 9. Aug. Quidam generalis Franciæ detentus incarceratus Parisiis in arce, quæ vulgo *Bastillæ* dicitur, fuit condemnatus per iudices commissos à domino nostro Rege, vt in patibulo Montis falconis suspenderetur, & strangularetur (quod & factum fuit die lunæ, 12. eiusdē mensis sequente) omnia bona sua confiscando: & in dicta sententia continetur, quod dicti iudices declararunt dictum generale astrictum, & conuictum de furtis, falsitatib. ab vsibus, interuersionibus: hoc est, callidis surreptionibus, & malis administrationibus finantiarum Regis mentionatis in processu, & priuatū ab omni honore & statu, pro reparatione dictorum criminum, & delictorum: ordinantes insuper summam tercentum milliū Parisiensium, super dictis bonis & confiscationib. accipi pro restitutione summarum & partium male captarum per dictum generalem super finantiis Regis, & aliis damnis, & interesse in eis factis, dictam summam adiudicantes Regi pro restitutione prædictorum.

Istud vero deinceps cedat aliis in exemplū, vt sint inculpati, nulliusque culpæ notatione digni. Inculpabiliter enim teste Cassiodoro, necesse est viuat, qui

qui ſolam ſui præſentiam nouit Princib. offerendam. Quomodo tamen parcendum ſit honori, & verecundiæ Domus Regiæ, & his, qui pro domo, & parentibus Regiis laborarunt, vide per G. Bened. *in repe. ca. Rayn. in verb. & vxor. nomine Adelaſiam. nu.* 8. *c.* 8. *extra de teſtam.* Allego pro hoc tex. *in c. ſed & quod Principi, ad finem, ibi: nam quod ob meritum. iuncta gl. in verb. ob meritum. quam ſeq. ibi docto. inſtit. de iure naturali, &c.* & ibi notat Ange. per illum tex. quod iuſta cauſa minuendi, vel remittendi pœnam alicui delinquenti eſt propter multa ſeruitia quæ contulit Principi vel reipublicæ. Plures etiam alii referuntur petenti ob ſupradicta delicta in carcerib. Pariſianis, de quorum vita dubitatur, quæ cum vitioſa ſunt, ſtirpitus (vt nulla radix inde remaneat) eruenda ſunt, vt vtar verbis *l. 2. C. de petit. bonorum ſublatis, li.*10. licet hodie talia potius radices effundant, cum eſſent omnino tollenda, quia ex mala radice procedunt. Et huiuſmodi ærarii adminiſtratores vulgo in Francia porci regis dicuntur, tanquam vitam in ocio, & ſine ſolicitudine degentes, pro quo bene faciunt ea quæ dicit Luc. de pen. *in d. l.* 2. poſt Polycra. *lib.* 5. *cap.* 2. Hi autem, (vt ait) in republica ventris & inteſtinorũ Imaginem ferunt: Qui ſi immenſa auiditate rapta congeſſerint, & congeſta tenacius reſeruauerint, innumerabiles, & incurabiles morbos corpori Reipublicæ generant, & vitio eorum totius corporis ruina immineat. Et ſecundum Hippocratem, craſſa, & obeſa corpora, cum creſcendi modum impleuerint, neceſſariam eſſe ſanguinis diminutionem, & niſi fiat, in paralyſin, & plurium genera morborum peſſima erumpere. *vt refert tex. in c. ne tales. de conſe. diſt.* 5. Vnde non ſine cauſa omnium talium, & ſimilium raptorum, Hæres, in præſenti ſeculo eſt fiſcus, qui eos bonis alienis impinguatos minuit: Quod fieri neceſſe eſt, ne æternaliter pereant, ſaltem expediens eſt, vt ꝙ vi, vel alias iniuſte perdidit proximus capiat, fiſcus. Cuius omnia digerendi, & rapta deuorandi, eſt capax ſtomachus, vt ait G. Bened. *in ſua rep. c. Ray. in verb. & vxorem nomine Adelaſi. nu.* 938. & ibi vide *nu. præcedenti,* quomodo exclamat contra cupiditatẽ Gallorũ maxime cõtra collectores, cuſtodes ſeu gardiatores portuum, & pedagiorum, quos, coriatores, ne dicam tortores, vocat. Et per eundem *in d. c. in verb. condidit primo, circa ſi.* contra oppreſſores huiuſmodi, & eos, qui ad opprimendum iniquis vectigalib. populum auctores extiterunt.

VIgeſima conſideratio. Etiam inter tales adminiſtratores, ærarii fiſcalium pecuniarum Principis, ſunt multi inferiores, qui reſpondent ſupradictis, & magiſtris computorum, vt ſunt apud nos receptores particulares, balliuatuum, ſeu ſeneſcalliarum, hos Pyrrhus & Budæus vocant coactores, & coactio argentaria pro ipſo munere cogendi pecunias, quam nunc receptam vocant, de quibus *in ſequenti par. in* 35. *conſid.*

Et pecuniæ collectæ per eoſdem, ad præpoſitos Theſaurorum, ſeu generales receptores deferri debent. *l. diu. C. de ſuſceptoribus lib.* 10. Et ipſi receptores particulares, ſingulis annis rationẽ de ſuſceptis reddere debent. *tex. in l. neminem. C. eo. titu. de ſuſceptoribus.* & hoc fit apud nos, coram præſidente, & magiſtris computorum Diuione denariorum, receptam ordinariam concernentib.

Item theſaurarii, ſub ſe habent clericos, qui actores, ſeu procuratores dici poſſunt: Nam, procurant executiones fieri contra inferiores receptores prouinciarum, pro pecuniis per eos debitis. *pro quo facit l. ſine C. de executoribus & exactoribus tributorum. lib.* 12. *& l. miſſi opinatores. C. de exactoribus tributorum, libr.* 10. Exactores particulares theſaurariis reddere rationem tenentur, de omni pecunia per eos percepta, & collecta, *vt in l.* 1. *C. de canone largitionalium titulorum li.* 10. Et omnes ſupradicti, tam quatuor Theſaurii, quam quatuor generales, tenentur annis ſingulis reddere Regi computa, & rationes de receptis, & adminiſtratis, ſeu his, qui eo deputati ſunt *vt dicit G. Benedi. in rep. c. Ray. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam, num.* 410. *extra de teſtam.*

VIgeſimaprima conſideratio, Sunt & inter prædictos adminiſtratores ærarii, quidam obſeruatores: quos hodie contrarotulatores dicunt. Quos dicunt Budæus & Pyrrhus, comparandos eſſe Antigraphæis, hoc eſt, quod acta prædictorum antigraphant, hoc eſt, contraſcribant. Et tales etiam cuſtodes appellantur, ſecundum Ciceronem teſte Budæo, *in l. vnica. ff. de officio quæſto.* Allegans etiam Vlpianum *in l.* 3. *§.* 1. *in fin. ibi: dati ſunt enim quaſi obſeruatores actus eius & cuſtodes. ff. de adminiſtra. & periculo tutorum.* De Antigrapho ait Ariſt. *in policicis.* Ne interuertantur pecuniæ publicæ, inſtitui oportet, vt palam omnibus ciuibus tradantur. Antigraphaque earum fiant per fratrias, & tribus ſingulas, id eſt, fratriatim, tributimque, quod collegialiter dicimus.

Et iſti habent officia, & adminiſtrationem, & ſic dignitatem, ſed non ſunt in tam magna dignitate, quam præcedentes. Cum eis ſubſint, & omnes eiſdem generalibus & theſaurariis, ſeu receptoribus generalibus ſubſunt.

Supradictorum adminiſtratorum munera nunc diuerſiſsima ſunt, quam olim fuerunt. Erat enim teſte Budæo alia prorſus ratio apud eos ærarii adminiſtrandi, atque nunc apud nos. Pecunia enim publica vno in loco condita erat, quod ærarium dicebatur. (de quo alibi dixi) quam tribuni ærarii cum opus erat, promebant. Nunc autem priuatim aſſeruatur, priuatimque eius ratio conſtat. Quo fit vt ærarium noſtrum, diſperſum in poteſtatem ſit paucorum: cæterum Imperatores exercituum ex prouinciis decedentes, rationes ſuas ad ærarium referebant, id eſt, computos reddebant, vt nunc loquimur, hæc Budæus *in l. vnica ff. de offi. quæſtoris.*

VIgeſimaſecunda conſideratio. Quia in hac parte potiſsimum de officiariis principum, qui curiam Principis ſequuntur, vt eidem in ſuo, & pro debito officii obſequantur. Vnde curiales dicti ſunt, Ex quo, cum cura eſſe debent: Ideo pro merito obſequii aliqua in quibus honorantur, & priuilegiantur ipſi Curiales non incongrue hic inſerere curaui. Et quæ pleriſque in locis iuris, reſperſa erant, in vnum coegi, vt ſtudio & labori parcatur.

In primis Curiales in hoc honorantur, quod adorare poſſunt, & ſalutare Principem, etiam ſine munere, quod tamen aliis non permittitur. Nam nemo adire poteſt Principem, nec ipſum ſalutare abſq; dono, inſtar regis Parthorum. *& refert Petrus Candidus in proœmio Appiani Alexa. in pri. de bellis ciuilibus. Dixi in commen. noſtro ſuper conſuetud. ducatus Burgundiæ, titu. des iuſtices, §.* 4. *ad initium, ver. Additio. item etiam, &c.*

Tamen Curialiſtæ poſſunt quandocunque adorare principem, & ſalutare, vt de pluribus ante dixi ſuis locis: & habetur *in l.* 1. *C. de ſilentiariis, li.* 12. Et ibi Iacobus Rebuffi, dicens, quod Princeps adoratur, cæteri autem ſalutantur. Et non debet quis genu flectere, niſi coram principe: & à quibus ſalutetur. vide *in l.* 1. *C. de veneranis, lib.* 12. Et ſola regia maieſtas adorari de-

bet. Cæteri vero, vt Barones, & alii salutari debent, *vt ibi inquit Rebuf. & dixi supra ample in 5. part. 33. consideratione, incip. prosequendo materiam, &c. Et in 1. par. in 26. consideratione. incip. Quis dicitur honorari in salutatione. Et in 34. consideratione, incip. Honor etiam in adeundo. Et ista eadem parte. in 11. consideratione, cuius initium est: Alij reperiuntur officiarij.* Et quod curiales sine munerum exhibitione lætentur honore curiæ, videtur text. iuncta *gloss. in verbo, functione in l. 3. Cod. de silent. lib. 12.*

VIgesimatertia cōsideratio. Honorantur curiales in hoc, Quod quamuis priuatis nō liceat deferre vestes oloberas, aureas, paragaydas, hoc est brocatas sericas, & murice tinctas: cum tales sint vestes Principū. *l. 2. 3. & 4. C. de vestib. oloberis, li. 10.* In curialib. Principi ministrātibus (vt ornatiores fiant corā Principe) licitum est, & permittitur tales vestes ferre, *vt dicit Io. de Plat. in d. l. 2.* Potest tamen Princeps eis auferre cum recedunt, *vt ait Luc. de Pen. in d. l. 2. & dixi infra in vlt. par. in 95. consid.*

VIgesimaquarta cōsideratio. In hoc etiam honorantur curiales, ꝙ illegitimus seu naturalis, per traditionē, seu oblationem Curię à patre factam (hoc est si fuit curialis) legitimatur, & legitimus efficitur. *tex. est in l. communionum, & l. si quis. C. de naturalibus li. in auth. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. 1. & §. si quis igitur. & §. & quoniam. & §. filium. vsq. ad §. trib. coll. 7. in auth. de monachis. §. si vero relinquens. coll. 1. §. vlt. & ibi notatur in verbo, curiæ, Instit. de nupt. in c. per tuas. & ibi gloss. in verbo, filium, & per doct. extra qui fil. sint legit. in leg. fin. & ibi notat Luc. de Pen. colum. 4. C. de his qui sponte munera publica, lib. 10. & per eundem in l. si cohortalis. col. 4. de cohortalibus. lib. 12.* Et tales succedunt parentibus ex testamento, & ab intestato. *l. quoniam desideria. C. de naturalib. libe.* Sed quoniam, *vt dicit Ang. in §. 1. in auth. quib. mo. naturales effic. legitimi. colla. 6.* hodie talis legitimatio nō est in vsu, non aliter insisto. Sed vide ea quæ dixi *in commento nostro super consuetudinib. duca. Burgun. tit. des successions des bastardz. §. 3. in gloss. ab intestat. versi. secundus modus*, vbi modi legitimandi describuntur.

VIgesimaquinta cōsideratio. Curiales in hoc priuilegiantur, quod prædia eorū non possunt alienari sine solennitate, de qua *in fin. C. de prædiis decurionum, seu curialium, lib. 10.* Et istud est in fauorem ipsorum curialiū, vt, Respublica habeat diuites Curiales, *vt in l. 2. illius*, & in tantū in hoc priuilegiatur res curialiū, quantum res minorū & Ecclesiæ: & in hoc pari passu ambulant, *vt notatur per Purpur. in l. mandata. de offi. eius cui mand. est iurisd.* Et aduerte in hoc singulare, quod, quando petitur interponi decretum iudicis in talibus alienationibus, debent causæ sigillatim exprimi, nec sufficeret generalis expressio causæ, Vt si dicatur, vendo propter æs alienum exoluendum, sed oportet singulariter, & sigillatim exprimi causas, hoc est, vt nominentur creditores, & quantum cuilibet debetur, vt habetur *in l. 1. C. de prædiis curialium, lib. 10.* & ibi Iaco. Rebuf. dicit idem obseruandum in rebus minorum, & Ecclesiarum vendendis. *allegat l. magis puta. §. si æs. ff. de rebus eorum. Facit ad hoc l. si quis mihi bona. §. iussum. vers. sed vt cum. ff. de acqu. hære.*

VIgesimasexta consideratio. Curiales Principis, in hoc honorantur, vltra alios, quod debent habere pro legitima sua nouem Vncias, licet alii filii non habeant, nisi trientē, vel semissem *in auth. de triente, & semisse. §. 1. col. 3.* Quod bene notare debēt Cortesani Principis, vt dicit Mar. Laud. *in tractatu de off. dominorum. art. 34.* vbi tamē dicit hoc esse verū in legitimis. Et non in naturalib. legitimatis, secundum Ioan. But. & notāt moderni *in auth. nouissima. C. de inoffi. test.*

VIgesimaseptima cōsideratio. Curiales etiam in hoc honorantur, & sequentes curiā Princip[...] ꝙ ignobiles efficiuntur nobiles, & consequ[...] ter nobilitantur, assistēdo seruitio & obsequio Pr[...] cipi: *vt dicit Ang. in §. fin. col. 1. inst. de exceptio. per text.* [...] *vni. C. de mandatis Principum. & do. meus Ias. post eum* [...] *l. omnium, in primo nobili. C. de testamentis. Purpuratus* [...] *1. col. 18. de offi. eius cui mandata est iurisdictio.* Dixi in 8. [...] *in 19. consid.* vbi dicitur, Quod adhærentes lateri Pr[...] cipis & eidem, in officio quocunq; minimo no[...] tantur. Pro isto dicto Ang. *in d. l. omnium* allegat l. [...] dicit notabilem *in l. vnica. C. de præpositis labarum,* [...] *borum lib. 12.* dicit tex. *Nam & immunitate digni sunt,* [...] *nostri lateris comitatus illustrat.*

VIgesimaoctaua consideratio. Etiam curiales [...] famulantes Principi cōsequuntur dignitate[...] in quocunque seruitio sint deputati, etiam [...] cocus Principis, vt dicit Barbatia *in tract. de præst.* [...] *Cardinalium. q. 1. col. 22.* dixi *in 8. par. in 7. consi. in 11. p.* [...] *35. consi.* Vbi constat omnes Artifices Principum [...] ferri cæteris, & gaudent multis immunitatibus, [...] bus carent alii Artifices, *per l. 2. C. de excusatio. artif.* [...] *lib. 10. & vide quæ supra relata sunt in 1. par. in 61. consi.* [...] *ius initium est, cum ergo ex virtute, &c.*

VIgesimanona consideratio. Illustriores dicun[...] Curiales, qui seruiunt Principi respectu ali[...] etiam illustrium, qui non resident in curia, *vt pro*[...] *Barbatia in consilio suo 57. inci. præclare scribitur apud* [...] *col. 8. in 2. vol.* Quod præferuntur in eadem digni[...] constituti illi, qui sunt in curia, & qui seruiunt, & [...] stunt Principi, *per tex. in l. 1. vers. quos lateris nostri* [...] *lustrat. C. de præpositis laborum, seu labarum, lib. 12.* Vbi [...] mnis ordo recipit splendorem à Principe, sed non a[...] qualiter: Quia nō ita resplendet ille, qui abest à cu[...] & latere Principis, sicut ille qui est in præsentia Pri[...] cipis. *tex. est ibi.* Et facit, quod dicit Bal. *in rub. ff. de offi.* [...] *proconsulis.* Vbi inquit, quod Principis præsentia [...] Papæ, Cardinales illustrat. allegat *d. l. 1. dixi supra* [...] *quarta parte, in 16. consideratione. Cuius initium est Car*[...] *nales manentes, &c.* Adducit Barbatia *in d. consilio ratio*[...] nem, *tex. in l. bene à Zenone. ad finem. C. de quadrienni præ*[...] *scriptio. ibi: Quia enim suis consiliis suisq; laboribus pro toto orbe terrarum, die noctuq; laborant, quare non habeant* [...] *gnam sua prærogatiua fortunam?* Vbi est text. mirabi[...] quod illi, qui sunt in seruitio Principis, debent e[...] præmiati. Et licet textus loquatur in Imperatore, t[...] men quia ratio generalis est dispositio, disposit[...] ampliatur ad amplitudinem rationis legis, *vt volun*[...] *in verbo, factum. in c. 1. de elect. in 6. probatur in l. pater* [...] *§. fundum. ff. de legatis 3. & in l. cum pater. § dulcissimis* [...] *de leg. 2.*

Faciunt ad præcedentia, quæ dicit Angel. *in l. 2.* [...] *testament. militis*, quod doctor qui est ad latus Prin[...] pis præfertur militi. *Ita recenset Purpuratus in l. 2. col.* [...] *ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio.* Pars enim c[...] poris Principis familiaris eius seu curiales esse c[...] tur. *tex. in l. quisquis in principio. C. ad legem Iuliam ma*[...] *statis. canonizata in c. si quis, circa principium, 6. q. 1. &* [...] *tatur per gloss. in verbo, cum familiares. in cap. cum dil*[...] *extra de clericis non residentibus.*

TRigesima consideratio. Curiales in hoc priu[...] giantur, quod nō possunt conueniri corā iu[...] ordinario loci, vbi habent domicilium: sed deb[...] conueniri in curia, & ibi causæ eorū tractari deb[...] Maxime pro negotiis curialib. coram magistro o[...] ciorum, aut magno præposito domus Principis [...] quib. supra in hac parte dictū est. In aliis vero cau[...] nō concernentib. eorum statum curialē, sed nego[...] priua[...]

priuata, ſeu particularia, & ſuarum rerum, habent in Gallia omnes curiales Iudices eorum deſtinatos, qui Pariſiis in Palatio habent cameram iudiciariam (quæ dicitur camera requeſtarum) & iſtud impetrant à Principe curiales in vim quarundam literarum Regiarum (quæ vocantur *literæ de committimus*) in vim quarum cauſæ ipſorum curialium committuntur, deputantur, aſſignantur talibus iudicibus, pro earum deciſionibus, Et ſunt pars dominorum de parlamento habentes cameram ſeparatam. Ab his tamẽ ad curiam magnam appellatur, *vt dicit G. Benedicti in ſua repe. c. Ray. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam, in ſecunda deciſione. numero 480. in fine de teſtamentis.*

Et prædicta ſatis probantur *in l. fin. C. vbi cauſæ fiſca. vel diuinæ domus, hominumque eius agantur.* Vbi etiam coloni Principis conueniuntur in ciuili nogotio coram præpoſito ſacri cubiculi, (qui hodie apud nos vocatur cambellanus) *vt ſupra, iſta eadem par. in 8. conſider. Cuius initium eſt. videtur quod poſt iſtum, &c. dixi.*

Etiam facit extrauagans Eugenii IIII. incipiens *diuina.* & textus concordatorum in titulo de appellationibus, quo ad curiales ſummi Pontificis, qui alibi quam in ipſius curia conueniri non poſſunt. Et, vt dicit commentator regularum cancellariæ, ſuper regula ſexta, Capellanus honoris Papæ, eſt exemptus ab ordinario, etiam ſi non exerceat actu officium ſuum: pro quo allegat gloſſ. *in verbo, videatur. in authen. vt ordinariæ præfecturæ, &c. col. 5.* & ibi idem commentator dicit idem eſſe in cubiculario.

TRigeſimaprima conſideratio. Curiales in hoc pariter honorantur, & priuilegiantur, Quoniam excuſantur à tutela. *tex. in l. iuriſperitos. ibi: cum dicit in conſilium Principum aſſumptos. & ibi: quoniam circa latus eorum agerent, & honor delatus finem certi temporis ac loci non haberet. ff. de excuſ. tut concordat l. fi. ibi: circa latus noſtrum militantes. C. eod. tit. Dixi in proxima ſequenti par. in 3. conſideratione, verſi. addo alium effectum, &c. concordat etiam text. in l. verum §. ex facto. ibi: vel hi, qui circa Principem ſunt occupati, vt in conſiliarii Menandri perſona eſt indultum. ff. de minorib.*

TRigeſimaſecunda conſideratio. Curiales & Domeſtici Principum excuſantur ab hoſpitiis militum, ſeu exempti ſunt ab onere hoſpitandi milites, *tex. in l. decurionib. ibi: domus quoq; C. de ſilentiariis & decurionibus eorum, libr.* 12. Et licet ibi tantum videatur loqui de ſilentiariis (hoc eſt, qui excubias faciebant in palatio Principis, apud nos vulgo dicti, *lex archies deguet*) Idem tamen dicendum de aliis, vbi eadem ratio militat. facit etiam tex. *in l. in ſacris. C. de proximis ſacrorum ſcriniorum. & in l. 2. C. de præpoſitis ſacri cubiculi, eod. lib. 12. & l. Archiatros.* (quæ medicos ſacri palatii moleſtia hoſpitali liberaret.) *C. de metatis & epidemiticis, lib.* 12. & in l. pen. illius ti. plures enumerantur. vt Conſulares, & patritii, conſules, præfectorii, Magiſtri militum, Magiſtri officiorum, vel quæſtores, Comites domeſticorum, & protectorum, & ſacrarum largitionum, & priuatarum largitionum, & Primicerius notariorum, iſtam habentes immunitatem, diuerſo tamen modo. Nam aliqui habent tres domos, quidam duas, quidam vnam. Tantum immunes à prædicto onere. Similiter Tribuni ex primicerio, illa potiuntur libertate, *vt in l. fi. illius ti.* Plures etiam alii excuſantur, vt Doctores legum, & Comites, *vt dixi in commento noſtro ſuper conſuetudinib. ducatus Burgundiæ, tit. des iuſtices. §. 4. in glo. 1. verſi. ſed quæritur, cum verſ. ſequenti.*

TRigeſimatertia conſideratio. Curiales in hoc honorantur, Cũ vt cõmuniter videmus in Gallia, & apud vos excuſantur à talliis & collectis exactionib. & impoſitionibus Principum, & donis aut aliis munerib. extraordinariis, quæ fiunt, & conceduntur Principi & regi, vt apud nos fit in fenagiis: quoniam communiter in literis Regiis triplici ſtatui huius patriæ directis dicitur quod ab his ſint reſeruati & exempti Nobiles origine nobiliter viuentes, & officiarii domeſtici Principis.

Sed, an iſta exemptio, ſeu immunitas, ei competat ex priuilegio vel de iure, vel ex generali conſuetudine. Quantum ad nobiles, dixi *infra in 8. par. in 48. conſideratione, cuius initium eſt, nobilitas in hoc honoratur.*

Quantum vero ad huiuſmodi officiarios, de iure plures excuſantur à prædictis ratione dignitatis aut officii, vt *in titulo, de excuſationibus munerum, libr.* 10. *C. vt in l. maximorum, illius tituli,* enumerantur ſuperilluſtres Comites Conſiſtorii, Notarii, Cubicularii, & excubicularii. Itẽ *in l. fi.* Illuſtres comprehenduntur. Itẽ *in l. eos.* omnes Comites, vt præſidum, proconſulũ, & procuratorũ Cæſaris & magiſtri ſcriniorum, memoriæ, & ſacrarum epiſtolarum vel libellorum, & qui ſignabant reſponſa imperatoris. Item *in l. certis.* protectores & præpoſiti laborum. Item *in l. negotiantes,* Purpurarii, & veſtiarii, qui quidem omnes habent immunitatem à muneribus ciuilibus & extraordinariis, vt *in d. l.* patet, & non ſolum habent illam prærogatiuam, quam diu principi ſeruiant, ſed quam diu vixerint. *l. eam legem. C. eo. ti.* & de pluribus habemus tit. particulares, de quib. fit mentio de eorundem immunitatibus, *vt in l. 1. & 2. C. de primicerio. lib. 12. l. in ſacris. ſecunda. & l. iubemus. C. de proximis ſacrorum ſcriniorum, & l. 2. C. de priuilegiis eorum qui in ſacro palatio militant. l. 2. C. de præpoſitis ſacri cubiculi. & de omnibus cubiculariis. l. 1. C. de palatinis ſacrarum largitionum.* & idem dicendum in aliis vbi eadem ratio militat. *tex. in l. fin. C. eo. ti. lib.* 12. & dicit Imperator *in l. vnica. C. de præpoſitis laborum, lib.* 12. Nam & immunitate digni ſunt, quos noſtri lateris comitatus illuſtrat.

Et cum ſenatores excuſentur, *vt l. 4. C. de dignitatibus lib.* 12. ideo à fortiori curiales & familiares Principum. Nec ex eo eorum conditio deterior fieri debet, cum circa principem ſe obſequiales exhibent vniuerſis. *tex. in l. cũ dilectus, & ibi gl. fi. ext. de cler. nõ reſid.*

Facit, quia docentes in vrbe Romana (quæ eſt cõmunis patria: ſicut & curia regia) non minus priuilegiantur quam docentes in propria patria. tex. *in l. ſed & reprobari. §. penul. ff. de excuſatione tutorum.* vbi dicit textus: Quoniam communi opinata & exiſtente patria Regia vrbe decenter vtique, tanquam in propria patria vtilem ſcipſum tribuens & exhibens, vel immunitate fruetur. Ratio, quia officiũ nemini debet eſſe damnoſum, nec ad compendium. *l. videlicet. ff. ex quibus cauſis maiores. ca. peruenit extra de fideiuſ. & l. ſi ſeruus communis. ff. de furtis.* Facit etiam, quia curiales (vt forenſes & peregrini) mereri poſſunt indulgentias in anno Iubilæi: *vt in extrauagan. Bonifacii* VIII. *incip. Antiquorum, de pænitentiis & remiſſionibus.*

TRigeſimaquarta conſideratio Etiã curiales ſunt exempti à vectigalibus, & pædagiis, quæ imponuntur pro rebus eorum vehendis & tranſportandis ad curiam, aut ſequendo curiam. *l. iubemus C. de proximis ſacrorum ſcriniorum. lib. 12. C. de ſilentiariis & decurionibus eorum, eodem lib.* ſic & ſenatores *l. 4. C. de dignitatibus. eodem lib.*

Iſtud optime probari poteſt, pro omnibus ex generali conſuetudine, quæ in hoc obſeruatur in toto regno, & quæ in talibus eſt obſeruanda, vt dicit text. *in l. ſi publicanus. §. fi. ff. de public. & vectigalibus.* & ibi glo.

in verbo municipũ, in d.l.in §.de reb. enumerat plures casus, in quibus quis excusatur à solutione gabellarũ & vectigaliũ, quod Io.de Imol. dicit esse intelligendum in quatuor, scil. quod in talibus quis excusetur, aut ratione rei, aut ratione personæ, aut ratione priuilegii, aut ratione cõsuetudinis: pro quo facit *l. maximarum. circa initium. C.de excusatio.munerum li.*10. & crederem tales curiales esse exemptos tam ratione priuilegii, quam personę & consuetudinis, præscriptionis. cum liberatio à vectigalibus, seu non præstatio præscribi possit. *text. in l. licitatio. §.earum.ff.de publicanis.* Et consuetudo pro immunitate cõsequenda, inspici debet, *textu in l.negotiantes. ibi, secundum veterem consuetudinẽ. & in l.maximarum.ibi, vetusto more durante. C.de excusationibus munerum, li.*10.*l.§.pen.cuius initium est: sed ea ibi, vel more.ff.de muneribus & honoribus.*

TRigesimaquinta consideratio. Subiecti ad residentiam alicuius officii & beneficii, si efficiantur curiales, excusantur ab illa residentia, & non obstante absentia, salaria, & stipendia officiorum huiusmodi percipere debent, *argument.c.cum dilect. extra de clericis non residentib.* Et est ratio secundum text. Quia familiares circa Principem se obsequiales vniuersis exhibent, *vt supra in* 2.*proxima consid.dixi.* Et principi & omnib. prosunt. & qui in seruitio & familiaritate Principis sunt, pro præsentibus habentur, *secundum gl.vlt.vbi facit c. de cætero. extra eod. tit.* & seruire officio intelliguntur. *in d.c.cũ dilectus.c.ad audientiam.eo.tit.arg. c.scire.*7.*q.*1.*c.similiter.*16.*q.*1.*& c.hoc huius placiti.* 12. *q.*2. & intellige curiales, hoc est, existẽtes in seruitio Principis, vel officiales curiæ trahentes ibi morã ex præscripto ipsius Principis. Nam satis tunc dicuntur abesse causa Reipub. *vt dicit Pan.in d.c.cum dilectus. ibi, sed quæritur. & pro hoc alle.l.sed & si per prætorem.in fi. & l. Reipub.ff.ex quibus causis maiores.* Et vt dicit commentator regularum, Cancellariæ, super regul.5. Illi potissime curiales dici debent, per quorum curam & consilia Respub. expeditur, hoc est, extollitur, vel vtilis fit, vel Reipub. negotia explicantur. Et curia sic diffinitur *in commento Valerij, li.*2.*de instit.antiquis.in c.vbi de Eumene Rege Asiæ fit mentio:* sic, quod nihil aliud est, nisi fidũ pectus & altum Reip. Et quemadmodum ea quorum animus noster conscius est secreta in pectore nostro seruantur: Ita arcana consilia Reipub. in pectore curiæ reponi atq; seruari debent, & ibi vide duo exempla de secretis curiæ non reuelandis.

TRigesimasexta cõsideratio. Curiales laudantur apud Principem, qui sunt præditi virtutibus, industria prouidi, moribus honesti, in ministeriis experti. Et tales erant curiales & ministri Salomonis. 3.*Reg.*10.*c.* vbi dicitur: Videns Regina Sabba omnem sapientiam Salomonis, habitacula seruorum, & ordines ministrantium, vestesq; eorum, non habuit vltra spiritum. & *Cant.*3.*c.* En lectulum Salomonis 60. fortes ambiunt, ex fortissimis Israel, omnes tenẽtes gladios, & ad bella fortissimi. Et vt tales sint, debet Princeps sollicite studere. Secundum enim iudicem populi, sic & ministri eius: & qualis est Rector ciuitatis, tales & habitantes in ea. *Eccle.*10.*in prin.* Et in hoc exaltari debet curia Principis, quod semper multæ Nobiles, probatæq; personæ sunt astantes, *vt in l.omnium in prin. & ibi not. Ange. C.de testa.* Et in §.1.*illius l.* dicit per illum §. quod ideo Princeps habet omnia iura in scrinio pectoris, & totam Philosophiam: Quia in curia sua sunt, & esse debent, prænotabiliores homines mundi, in quacunq; facultate, pro quo allegat proœmium C. sed particularius est *in prima constitutione.* C *in §.ideoq;, & in secunda.in §.sed cum.ibi.& electis viris.* [...] *cto §.incip.ad istum enim laborem. facit proœmium instit.* [...] *§.cumque.*

TRigesimaseptima consideratio. Si videas semel Curialem carentem septem vitiis sequentibus laudes eum vsq; ad extremum.

Primo, quod non sit ambitiosus dignitatum: Ideo laudabimus Priscatum Millenum, qui tandiu Imperium sustinuit, quandiu cum Atheniensibus bellum gerendum fuit. postquam vero pax ex victoria facta est, deposuit Imperium, ne vltra quam Reipu. necessitas exegerat, dominus ciuium permaneret, *vt dicit Valerius li.*6.*c.*5. Et vltra laudabimus illum, qui gratias egit, quando consulatum amisit, de quo *Valer.li.*4.[...]

Secundo, quod non sit adulator.

Tertio, quod caueat improbam munerum acceptionem, quæ etiam prudentes excæcat.

Quarto, quod non sit officiorum, vel commodorum venditor.

Quinto, quod non sit simulator exterior amicitiarum, nec fingat se amicum, donec veniatur ad amicitiæ experimentum.

Sexto, quod non sint astuti & sophistici machinatores ad calumniandum vel illaqueandum: & ex consequenti, ad excoriandum, vel spoliandum populum, iniquas leges statuendo, vel eis fauendo, peruersas consuetudines allegando, vanas vias calumniandi inueniendo.

Septimo, quod comessationibus, & ociis, & vanis ludis non vacent, de die non faciant noctem, nec de nocte diem. Tales enim, qui talia vitia non habent, insigniter sunt laudandi & commendandi, & vsq; ad cœlum extollendi: Sed cum pauci tales reperiantur, ideo aliter nõ insistam, cum etiam sit vltra intentum nostri operis, sed de miseriis curialium, & de his septem vitiis te remitto ad Ioa. Valensem *in sua summa* [...] *par.*18.*dist.c.* [...] *de regimine vitæ humanæ, seu communiloquio,* [...] & ad Polycraticum *de nugis curialium,* [...] *ca.*10. 1.2.3.4.5.6.7. vbi ample. & ad Polycraticum [...] *rialium,* fere *in toto suo tract.* potissime vide *in li.*5.[...]

TRigesimaoctaua consideratio. Curiales seu aulici in hoc priuilegiantur, quod eis facilius parcendum, seu mitius agendum est quam aliis, *glo.* [...] *in initio. extra de* [...] 1.*in fi.in c.quando.* 86.*dist.c.si vero, infra in initio.* [...] *senten.excommun.c.qualis.in fi.*25.*distinct.* Ideo *teste G.* [...] *ned.in sua repe.c.Ray.in verbo, & vxorem nomine Adelasiam* [...] *in materia successionis ab intestato.nu.*808. Ista fuit causa, propter quam Ioan. & Paulus, fratres Iuliani Imperatoris primicerii ad fidem conuersi, nõ fuerunt publice, sed in carcere decollati, ad quos Terentianus ad eos decollandos missus, *Non* (inquit) *decet vos intra aulam Regiam nutritos, vt publice occidamini: sicut habetur* in eorũ legenda. Et ratio videtur, quia tales pro Rege, domo, & parentib. Regis laborare solent. Ex quo Abiathar (licet esset morte dignus) veniã obtinuit à Salomone, *vt scribitur* 3.*Reg.c.*2.*ibi, Abiathar quoq;* [...] *Rex, vade in agrum tuum, & quidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam, quia sustinuisti laborem in omnibus,* [...] *bus laborauit pater meus.* Et pro ista parte, adduco glo. optimam, *in verbo, ob meritum.§.plane.instit.de iure* [...] quæ glossa ab omnib. approbatur. Et dicit, quod [...] remissio pœnæ, quando quis multum seruierit Principi, & sic iusta causa minuendi pœnam alicui delinquenti est, propter multa seruitia, quę contulit Principi vel Reipub. Et dixi hic ante *in* 19.*consideratione, versi.quone, incipien. Generales receptores, &c. modo tamen parcendum, &c.*

Sextæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

SEPT

SEPTIMA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

OFFICIA IVSTITIÆ ET IVRISDICTIONVM CONTINEBIT: DEPVTATA TAM CIRCA CONSISTORIA ET PARlamenta, quam Tribunalia ſeu Prætoria, & alias ſedes Regales inferiores. Et fiet de his vna commixtio, ſecundum quod eſt quæſtio de omnibus Officiariis Iuſtitiæ. Sed tamen de Dignioribus primo fiet mentio, & ſecundum eorum dignitates, & prout vnus præcedere debeat alium.

Vnam & quinquaginta Conſiderationes complectens.

Eneralis eſt hæc prima conſideratio ad omnes dignitates ſeu Magiſtratus. Quoniam alii ſunt maximi, vt ſuperilluſtres, Alij magni, vt illuſtres, Alij medii, vt ſpectabiles, *vt probat tex. in §. pen. ibi: & medias habentes adminiſtrationes, quos ſpectabiles vocant in auth. de non alienan. aut permut. colla.* 2. Alii minimi, vt ſunt clariſſimi.

Et alii infimi, *Pro quo facit tex. in l. raptores. §. ſin autem. primo. ibi. Nec non alij cuiuslibet ordinis iudices. C. de epiſc. & cler.* vt ſunt defenſores ciuitatum vel locorum, & iudices municipales ſeu pedanei. Et hoc ordine iſtos 5. gradus, ſeu genera magiſtratuum, poſuit Spec. *in tit. de iur. omn. iud. in prin.* Quæ diſtinct. probatur per gl. *in verb. poſt magnificentiſsimos. in auth. vt ab illuſtribus, & qui ſuper eam dignitatem &c. §. pen. coll. 5. & per gl. in verb. illuſtrib. (quam ibi ſequuntur Aug. Arct. & Io. de Plat.) in §. cunque. in procem. iuſtitu.* vbi gl. expreſſe ſpecificat gradum infimorũ. Licet ab initio notat, quatuor eſſe ordines dignitatum: & de his aliquid ſupra dixi *in 1. par. in 66. conſid.*

In primis tamen ſciendum eſt, quod omnis poteſtas eſt à ſolo Deo, ſiue iubente, ſiue ſinente: *vt ait tex. in cap. quid culpatur, 23. q. 1.* Poteſtas namq; Dei præcellit omnem hominum poteſtatẽ, *vt in ca. quæ contra. 8. diſtinct.* & qui poteſtati iudiciarię obſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit. *tex. in c. qui reſiſtit. 11. q. 3.* Niſi præcipiatur illicitum, quia tunc poteſtas potius eſt condemnanda, vt ibi.

Item, ipſa Poteſtas iudiciaria regendi hunc mundum, eſt duplex, videlicet Pontificalis & Regalis *vt eſt tex. in c. duo ſunt. 96. diſtin. & c. Principes. 23. q. 5.* & vt dicit Bald. *in c. 1. quis dicatur Dux, Marchio, &c.* omnes dignitates & iuriſdictiones à Papa & Imperatore deriuantur. Et ad curam Principis, magiſtratuum creatio tantum pertinet. *tex. in l. vnica. in princ. ff. ad leg. Iuli. de ambitu.* Dixi *ſupra in 5. part. in 32. conſid. incipien. quod quilibet. & 24. conſid. verſi. 15. verſ. 58. & ver. 72.* Et eius vtriuſq; poteſtatis Chriſtus actibus ſuis diſcreuit. *ca. cum ad verum. ead. diſtinct.* Vtraque tamen poteſtas, mutuo ſe iuuare tenetur. *d. cap. Princeps. & ca. inceſtuoſi. 23. quæſt. 3. cap. 1. & cap. quoniam. & ibi not. in gl. fin. extra de offic. ord.*

Et ſicut excellunt diuina humana, cœleſtia, terrena, & ſpiritus carnem, ſicut Pontificialis poteſtas regalem excellit. *text. in c. ſuſcipitis. 10. diſtin. c. ſolitæ. de maio. & obe. & c. nouit. de iudiciis.* Imperator quippe poteſtati Papæ ſubeſſe debet. *ca. ſi Imperator: & c. ſicut. 67. diſt. Hæc Luc. de Penn. in l. 2. Cod. de ſilentiariis, lib. 12.* ſed è diuerticulo ad viam redeamus.

Maximi igitur ſunt ſuperilluſtres. Exemplifico *ſecundum Specul. vbi ſupra*, Vt ſunt Papa & Imperator, qui ſupra omnes ſunt. *d. c. duo ſunt. 96. diſt. c. in apib. 7. q. 1. c. cuncta per mundum. 9. q. 3. l. depre. ff. ad leg. Rhodiam de iact.* Et de iſtis duob. quomodo ſint ſupra omnes alios, dixi *ſupra in 4. & 5. par.* ideo aliter inſiſto. Sed an ſint ſuperilluſtres, & an ſuperilluſtris ſit gradus, an adiectio qualitatis, ſeu dignitatis, ad primũ gradũ, ample diſputant doctores, maxime Purpu. poſt Deci. & D. meum Iaſ. *in l. in prin. ff. de off. eius, cui mandata eſt iuriſd.* Aliciat. tamen *libr. diſpunctionum, capit. 4.* tenet intrepide, hunc non eſſe gradum, & reprehendit hanc diſtinctionem officiariorum ex pluribus, Vbi etiam comprobat illos, quos dicimus, & illuſtres & ſpectabiles, ſæpe fuiſſe dictos clariſſimos, *vt infra in 17. conſi.* patebit, ex quo non bene ſtat cum hac diſtinctione: Sed ad iſtud vltimum ſatis reſpondet Purpurat. *vbi ſupra. num. 162. & 163.* Spec. *in d. tit.* etiam inter ſuperilluſtres ponit conſules, & Patritios, & Bald. *in d. l. 1.* etiam adnumerat Senatores. Sed quibus hi comparentur, & an inter tales ſint ſituandi, vide Purpuratũ *in d. l. 1. verſic. 2. circa ſenatores.* Vbi ample de vnoquoque poſt Dom. meum Iaſ. & Decium. Et hæc, de primo gradu, ſcilicet, de ſuperilluſtribus, ſi gradus dici poſſit, in quo non inſiſto, cum ſatis de his per ſupradictos doctores ſcriptum ſit. Et ex his licet non multum vtilibus (vt vtar verbis Lucæ de Peñ. *in l. ſin. C. de petit. bonorum ſublatis. lib. 10.*) tamen, quia delectabilia ſunt, viſum eſt occupare membranas.

Et de ſingulis infra fiet mentio ſuis locis, referendo officia iuſtitiæ, & quos ex magiſtratib. noſtris æquiparare poſſimus antiquis. Verum teſte Purpurato *in d. l. 1. verſi. ſed circa hoc exemplum*, ſi ſimilitudinem per omnia quæramus, vix erit ſimiles inuenire. Vnde dicit Pyrrhus *lib. 2. de magiſtratibus*, quod nunquam eadem omnino huius temporis magiſtratuum cum antiquis comparatio fiat.

SEcunda consideratio sit de illustribus, inter quos primo est præfectus prætorio, vt probat text. *in l. præcipimus §.1.C.de ap.& in l.de ordina.C.de offic.præfe. præto.orientis,&c.* etiam tex.*in §.illo.in authen.de appel.& infra quæ colla.4.* probat eum posse dici illustrissimum. Et verum est, quia hoc superlatiuum non mutat gradum, sed quandam maiorem præeminentiā designat ad alios, qui illustres sunt siue honorarios, siue administrationē habentes. Nam accidentia denominant subiectum. *not. Bal.in cap.vnic.§.cæteri quis dicatur Dux, Marchio,&c.in vsib.Feud.* Et istius loco hodie subrogatur Franciæ Cancellarius, de quo inferius in hac parte dicetur, & de eius excellentia ad omnes alios officiarios Principis.

Secundo, inter illustres est præfectus vrbis, *secundum d.meum Ias.in d.l.1.cum quo transeunt cæteri post Spec. in d.ti.de iurisd.om.iud.vers.magni.pro quo tex. est in l.viros. C. de palatinis sacrarum largitio lib.2.* Et huius magistratus magnum erat Imperium, *vt patet in leg.1.ff.de officio præfecti vrbis.& in l.3.vbi dicitur: præfectus autem vrbis cunctis, quæ intra vrbem sunt, antecellat dignitatibus C.eod.*

Tertio, sunt Reges & Cardinales, vt ponit pro exemplo do. meus Ias. *in d.l.1.* & post eum ibi Purpuratus, vbi ample disputat, an Rex Francorū sit illustris, aut superillustris. dixi de eo *supra in 5.par.* De Cardinalibus vero etiam superius tactum est *in 4.par.* & etiam de Patriarchis: de quibus etiam faciunt mentionem dicti doct. *in d. l. 1.* & hos ponunt pro sexto exemplo illustrium. Item consiliarii Principum sunt illustres, de quibus etiam & infra videbitur. Et doctores, qui per 20. annos legerunt, vt ibi per Purpurat. de quo *infra in 10. part. in 21. considera.*

TErtia consideratio. Quia circa gradum illustriū & excellentiam illius dignitatis deuentum est, Ideo priuilegia, seu effectus illustrium, qui sunt multiplices, hic referre curaui. Et circa eos (studiose lector aduerte) quia potuerunt tibi honorem afferre coram magnis dominis. Primus est quoniā illustres litigantes, debent necessario comparere per procuratorem, alias puniuntur in amissione causæ. *text. est in l. penult. quæ incipit: quicunque. C.de procurato.* Sed tex. *in auth. vt ab illustribus, & qui super eam dignitatem sunt, &c.coll.5.* hoc restringit solum procedere, in magnificentissimis illustribus, qui different à simplicibus illustribus. cum illustrium multa sint genera. *l. 1. C. vt dign. ordo ser. lib. 12.* quamuis communiter in omnibus illustribus intelligatur, pro quo facit generalis rubr. *d.auth.* Quod procedit, teste Purpurato *in d. l.3. num. 145.* etiam si esset causa talis, in qua pœna corporalis posset imponi, *secundum Salic. in l. reos.col. mihi.6. C.de accusatio. Fel.in c.cum te. col. 3. de re iud. Marian. Sozin. in c. veniens.col. 10.de accus.*

Secundus effectus est: Quia illustres personæ non possunt ducere vxorem, sine confectione dotalium instrumentorum. *tex.in auth.vt liceat matri & auiæ.quia vero le.premier. collat.8.* Sed istud de iure canonico non est necessarium (videtur tamen honestum, & tutius est ita fieri) *teste Purpurato in l.1. nu. 145. ff.de offi. eius, cui mandat:&c.qui pro hoc allegat Panor.in cap.tanta, in princ. qui filij sint legitimi.*

Tertius effectus: Quia illustres possunt per alios legere suas sententias. *tex.in l.1.C.de sententijs ex periculo recitandis.* Qui probat hoc verum in omni illustri: Imo idem si quis solum sit redactus admodum illustris, & propter dignitatis prærogatiuam, vt in Episcopo. *text. est in cap. fin. de re iud. libr.6.* procedit, etiamsi nullum verbū proferat, cum in alio sufficeret quod diceret: *& ita condemno, vel absoluo:* vt in potestatibus Italiæ, *secundum Specul.in tit.de sententia.§.sequitur.* [illegible] *principi.Bart.in l. certi iuris. ff. de iudiciis.* & ita hodie ob[illegible] seruatur per omnes iudices, *secundum Ioan. Andr. in* [illegible] *c.fin.& Accurs.in gloss.1.in l.fin.C.de senten.ex peric.recitan.* Et tres prædictos effectus posuit do.meus Ias. *in l.* [illegible] *sæpe alleg. ff.de offi.eius,&c.*

Quartus, Quia illustris non potest citari nisi p[illegible] literas. *text.in l.quoties, in fine. C.de dignitatib.lib.12. Fel.* [illegible] *in c. 2. de iudiciis. col. 14.* Ideo non sufficeret citatio [illegible] casu facta per nunciū sine compromissione expre[illegible] & in hoc ille text. est singularis *secundum Purpurat.* *in d.l.1.numero 148.*

Quintus est, quia si datur iurisdictio alicui Vicario seu officiali, in tali iurisdictione, nō comprehenditur persona illustris. Decius *in d.l.1.ff.de offi.eius. alleg.* tex[illegible] *in c.2.in fin.de offi.vicar.in 6.* (& bene meo iudicio, fal[illegible] iuncta gloss.1. *in fin.* quæ docuit allegare text. seque[illegible] tem) sed Purpuratus *vbi supra* dicit, quod ille tex. n[illegible] facit, sed voluit allegare text. *in c.1.in fin. de offi. ordi.* [illegible] *libr.6.* Qui tamen secundum eum nō concludit: q[illegible] ratio ibi assignata, scilicet, ob reuerentiam pontifica[illegible] lis officii specialis videtur esse in Episcopo, qui eo r[illegible] spectu videtur transcendere illustres, etiam si non [illegible] illustris, de quo dixi *supra in quarta parte.* Et tenend[illegible] hunc effectum habere locum, adducit pro eo limi[illegible] text. *in c.inquisitores, de hæreticis, lib.6.* & ibi gloss. *in v*[illegible] *expresse:* quæ etiam pro ista parte allegat *c. quia peri*[illegible] *losum. de sentent. excommun. eod. lib.* Sed talia iura n[illegible] extenduntur vltra casus in eis expressos, vt voluit De[illegible] cius *in c. præterea. versi. quinto. limita. de offi. deleg.* qu[illegible] *vt dicit text. in c.2. de offi. deleg. eod. lib.6.* pontificali digni[illegible] tate præditis ob reuerentiam sacri officij quod exer[illegible] cent, plurimum deferri conuenit, & eos plus aliis honorari decet.

Sextus, Quia illustris dignitas liberat à patria po[illegible] testate, *vt tenet Barba. in tractat. de præstantia Cardinalium in prima quæstione, primæ partis, pro quo facit text. per to*[illegible] *tum. in auth. constitutio quæ dignitatibus.* & Episcopatus filium liberat à patria potestate. *collat.6.* Quod an sit verum vide per domi.meum Ias. *in l. qui se patris. col.*[illegible] *versi. alios casus. Cod. vnde liberi.*

Septimus: Quoniam si mulier est illustris, spurius filius ei in aliquo non succedit legitimis stantibus. text. *in authen. si qua illustris. C. ad Orficia.* Sozin. tamen limitat illum text. *in consi.148. inci. memini me.* & secun[illegible] dum illud fuit iudicatum per Bal. de Bartholinis, sci[illegible] licet, quando coitus non est accusabilis aut punibilis de iure ciuili, vt est, vt dicit in simplici coitu, quo ca[illegible] su, vt inquit, spurij succedunt patri & matri, & istud dicit procedere G.Bened. *in sua repet. c. Ray. in verbo.* [illegible] *vxorem nomine Adelasiam. num. 698. extra de testamen.* scilicet in casu istius fallentiæ, vbi talis mulier es[illegible] concubina, & in primo casu vbi esset meretrix. Et [illegible] uerte ad ea quæ dicit Sozi. *in l. Gallus. §. quod si.* [illegible] *lib. & posthum.* vbi dicit, quod coitus per vxorat[illegible] cum soluit, non est punibilis nec accusabilis iu[illegible] ciuili. & dicit de hoc esse casum *in l. 1. C. de adult.* [illegible] tamen G.Bened. *vbi supra, num. 673. 674. & 675.* q[illegible] hodie omnis actus fornicarius, & quicunque conc[illegible] binatus quantumcunque simplex & occultus [illegible] pliciter de iure ciuili est damnatus & prohibitus. [illegible] etiam tenet Barb. *in cap. per tuas in princip. extra de pro*[illegible] *bationibus.*

Octauum effectum addit Purpura. *in d.l.1.* vt dicit, vltra omnes scribentes: Quoniam, vt dicit, illustres iudices possunt iudicare secundum eorum consci[illegible] entiam, iuxta ea quæ ponit Car. *in l.1. circa fin. C. vt qu*[illegible] *desunt aduocatis.* Vbi dicit quod Papa iudicare deb[illegible] secu[illegible]

ſecundum conſcientiam ſuã,& dixi *ſupra in* 5. *part*. 32. *conſid. verſi*. 38. Princeps poteſt iudicare, quod inferiores facere non poſſunt: qui præciſe tenentur iudicare ſecundum allegata & probata. *text. in l. illicitas*. §. *veritas.ff.de off. præſid. & ibi D.meus Iaſ. in c. iudic*.3.*q*.8. Et ſi conſcientiam deponere non poſſunt,cauſam alteri delegare debent, *vt tradunt doct.ibi. & Ange.de Clauaſio in ſumma Angelica,in ver. iudicare*. §.7. aut alias exonerare à iudicando, *vt per Abbat. in c. paſtoralis*. §. *quia vero.col.penul.extra de off. deleg*.Et ita in dominis de parlamento ſecundum deciſionem Guidonis Papæ. *q*.29. quod non placet Purpurato *in d. l*.1. Nec etiam crederem eſſe verum in caſu, vbi reperiri poſſet deciſio iuris in contrarium. Quoniam non poſſunt facere contra ius, multo minus iudicare, cum ſecundum iura ſit iudicandum *c*. 1. *de conſti. &c. paratus ibi: percutiat te* 23.*q*.1. *&c. ſummopere* 11. *q*. 3. Sed in caſu dubio,vbi non eſſet deciſio iuris, ſententia eorum, ſeu arreſtum etiam in conſcientia haberet vim legis. Et vt dicit M. Lauden.*in tract. de Principibus*, quod licet Princeps poſſit iudicare ſecundum veram & iuſtam conſcientiam ſuam, caueat tamen (vt dicit) ne ſua conſcientia ſit male informata, pro quo allegat *c*.1.*de re iud. lib*. 6.

Nonus eſt,in tutorum forma & excuſatione, quæ ſpeciales reperiuntur in pupillis illuſtribus Romanis, *vt in l*. 1. *&* 2. C. *de tutorib.vel curatoribus illuſtrium vel clariſſimarum perſonarum*.

Decimus,QuiaPrinceps ab illuſtribus,vt à præfectis prætorio ſalutatus aſſurgit aliquantulum, vt eſt tex.*in l*.1.*iuncta gl.in ver.proceſ.& C.de ſentẽ.paſſis*.Ita dicit Felin.eſſe in omnibus illuſtribus,*in rub.de maio.&obe. col*.4.dicens, quod ex hoc arguitur maior & honor. Quod, an ſit verum, ſcribit Purpuratus,*in d.l.*1.*num*. 162.*ff. de offic.eius. &c*.

Vndecimus,Quia ſi illuſtres ſint in ius vocati, habent ius ſedendi, etiam ſi ſint accuſati, & propriam cauſam defendant,*per tex. in l.fin.§.ſedendi,quod ibi Bal. C. vbi ſenatores,&c*. Vbi infert ad Epiſcopum accuſatum, quod tamen aliis non illuſtribus non conceditur.*l*.1.C. *de offic.ciuilium iudicum*. & ibi gloſſ. *in ver. honorari*. exponit, id eſt, aduocati. quem text. Felin. *in rubr. de maior. & obe. col*. 4. nimis extendit ad omnes conſiſtoriales Principis. Et dicit idem Fel. *in rub. de Magiſtr.col.fin*.quod quilibet iudex tenetur doctorem ad ſe venientem inuitare ad ſedendum, allegando *le. fina. Cod. de aduocatis diuerſorum iudicum*.Niſi quando eſt hora cauſæ propriæ *d.l*.1. *C.de offic. ciuilium iudi*. vel pro alio cauſam egerit.*l. quiſquis, in fi. C.de poſtulando*. Quod quomodo prædicta intelligantur, explicat Purpura. *in d.l*.1.*num*.167.168.*&* 169.*ff.de offic.eius, &c*. Et dixi alibi de Epiſcopo & doctore.

Duodecimus,ſtatur iuratoriæ cautioni illuſtrium, tam in cauſis criminalib. quam ciuilibus, nec aliam dare cogi poſſunt in iudicio, *text. eſt in leg. quoties. in prin*. C. *de digni.lib*.12.

Decimustertius, In pœna corporali magis defertur illuſtri ſeu nobili,quam plebeio. *Purpurat.dicit hoc probari in l. properandum.§.ſin autem vtraq́. C. de iudi. & dixi in commentariis noſtris, ſuper conſue.duc.Burg.tit.Des droictz & appar.à gens mariez.§*. 20. *in gloſ. deſcendere.nu*. 5.*& infra in* 8.*par. in* 33.*conſider*.

Alium ſcribit effectum Purpu.illuſtres palatini ſiue officialesPrincipis,ſi ſint perpetui,poſſunt emere res ſubditorum,*allegat pro hoc Alexan.in l. Principalib.ff. ſi cert. pet*.

Sed ad vltimum effectum, quem pro decimoquinto ponit Purpur. deuenio, in quo dicit, quod illuſtres in hoc priuilegiantur. Quod ſi legati ſint miſſi ex parte illuſtris in aliquam ciuitatem, poſſunt expelli hoſpitati in hoſpitio, ſi ſint inferioris conditionis,vt ſuſcipiantur tales legati. *Ita tenet M.Laudẽ. in tra.de leg.Principum.c*.2.*incip.ſuperuenientib.legatis,ar.tex. in l.iubemus.C de ſacroſan.eccleſ.Credo quod ſit ſecunda in §. ſcientes ibi:ea enim, quæ ad beatiſſimaEccleſiæ iura pertinent. vel poſthac forte peruenerint,tanquam ipſam ſacroſanct. Eccleſiam & religioſam intacta conuenit venerabiliter cuſtodiri*.Licet alias hoſpitatus nõ debeat expelli *l.vnic.§.caupo & ibi Ange. furtim aduerus nautas,cauponas,ſtabularios*.

Addo alium effectum,ſcilicet, Quod illuſtres excuſantur à tutela vel cura, etiam iam ſuſcepta. *text. eſt in l.ſpadonem.§.ſcire.verſi.ſi autem quis. ff. de excuſa tut. & in l. iuriſperitos.in princ. ff.eo.& in l. verum. §.ex facto. ff.de minorib*. Corroboro prædicta: Nam propter officiũ procurator fiſci à tali munere excuſatur. *text.in §. itẽ diuus.inſtit de excuſa.tut*.Item ſilentiarii Principis *l.fi. C.eo.& l. fin. C.de ſilentiariis.lib*.12.Item præſides & magiſtratus ciuitatum.*l. athleta*.§.1.*&§.remittuntur*.Item adminiſtrantes res Principum, Præfectus vigilum, vel annonæ propter magiſtratum excuſantur. *l. adminiſtrantes.in prin.ff.de excu. tut*. Qui tamẽ ſunt in inferioribus ordinibus ergo à fortiori, qui in ſuperioribus conſtituuntur. Item ſacerdotes. *tex. in l.pen. in prin.ibi: vel qui ſacerdotium ff.de vocatio. & excuſatio. munerum &ca. generaliter*.16.*q*.1.facit,quia iudex ſeu arbiter effectus ſacerdos non cogitur ſententiare, & ſoluitur compromiſſum, ait iureconſultus Paulus *in l. non diſtinguemus*. §.*ſacerdotio.ff.arbitris*.Et ratio ibi aſſignatur,ſcilicet,quia id non tantum honori perſonarum,ſed&maieſtatiDei indulgetur, cuius ſacris vacare ſacerdotes oportet: Ita dicendum eſt in illuſtribus perſonis, qui maximam dignitatem habent, & non ceſſant laborare pro maiori Reipublicæ munere, & commodo,quam ſi tutela vel cura exempti ſunt. Et, quod deferendũ ſit dignitati &perſonæ:*text.eſt,&ibi co.&gl.in ver.ſuperioribus in c.paſtoralis in*§.1.*ex.de off.dele*.

Adde & alium effectum, Quod illuſtres perſonæ ad munera ſordida, & extraordinariæ neceſſitatis damna non tenentur.*text.in l. fi.quæ incipit: ab illuſtrib. C. de accuſationib. munerum, libr*. 10.

QVarta conſideratio ſit de mediis, qui ſpectabiles dicuntur. Inter quos primo ponit Spec. tit. *de iuriſdi. om.iud.ver. medii*.magiſtros militum.*alleg.l*.2. *C.de offi.magiſtr.militum*. De iſto latius infra *in* 9.*par*.& paulo inferius,vbi de Conneſtabili, qui adaptari poteſt magiſtro militum. Et in quantum iſte Magiſter militum poſſet capi proConneſtabili,dicerem illum eſſe illuſtrem, ſecundum quod etiam voluiſſet eſſe, & nominat talem Imperator *in l*.1. *&* 2.*C. de offi.Magi. milit*. Sed in quantum caperemus Magiſtros militũ pro capitaneis guerrarum, videretur dicendũ, quod eſſent tantũ ſpectabiles,pro quo voluit allegare Spe. *l*. 2. *C..de Comitibus rei.mili. lib*.12.licet etiamPurp.*in d. l*.1.*nu*.252.vbi de ſpectabilib. exemplificat, videatur quodammodo dubitare dicendo illos poſſe dici etiam illuſtres.

Secundo exemplificat Spec. *vbi ſupra* de Prætore, qui dicitur ſpectabilis,*ſecund. text.in auth.de app.& infra quæ.§.ſimiliq́. modo. colla*. 4. *& in §. præconizamus. in auth. de leonib. coll*. 3.Item Præfecti vigilum. *text.in l*. 3. *ad Princip.ff.de offi.præfecti vigi*.Item Proconſul,*vt probatur in præallegato §.ſimiliq́. modo. & in auth. de non alie. aut permutandis rebus. §. hæc omnino. ver.dicimus autẽ. col*. 2. Item Præfectus Auguſtalis.§.*ſupra alle. & l.vni.C.de priuatis carceribus*.

Item præfectus Ægypti vicarii, & Duces.*tex.in l.*

raptores. §. *sin autem primo. C. de Episc. & cle. & de Ducib. etiam tex. est in c. anteriorum.* §. *pen. & fi. 2. q. 6.*

Item Comes rerum priuatarum, procurator fisci, & Comes orientis (non tamen Comites Italiæ, & Alemaniæ, quia clarissimi sunt) Comites vero Prouincias regentes, vt olim erat Tholosanus & Prouinciæ, vel Campaniæ, spectabiles sunt, *vt præallegato* §. *similique modo, & d. c. anteriorum.* §. *similiq; modo,* hæc sunt exempla spectabilium posita per Spec. *vbi supra,* d. meus Ias. & post eum Purpuratus *in d. l. 1. ff. de offic. eius.* ponit alia exempla, s. Episcopum, & Archiepiscopum, de quibus ante dictum est.

Item Capitaneus guerræ & ciuitatum. Item Marchiones, & Barones. & ibi Purpuratus probat, quod quandoq; Duces, Comites, Marchiones & Barones illustres dici possunt. vide ample per eum, & de quibus suis locis dicam.

QVinta consideratio insequendo Spec. *in d. titu. de iuri. om. iud. ve. minimi.* de ipsis minimis tractat, qui clarissimi vocantur. Inter quos primo ponit præsides prouinciarum, *pro quo text. in l. vnic.* §. *1. & ibi nota. in verbo, rectorib. C. de priuat. carc. & in auth. de non alienandis aut permutandis, ad fi. ibi: dicimus autē. col. 2.* melior tex. *in l. 2. C. si aduersus fiscum.* Item ciuitatum, & prouinciarū rectores, *vt in l. raptores.* §. *sic autem primo. ibi: & viri clarissimi rectores prouinciarū* C. *de Episc. & cleric.* do. meus Ias. & post eum Purpu. *in d. l. 1. ff. de offic. eius, &c.* ponunt multa alia exempla de his minimis, de quibus hic nō discutiā, sed suis locis in hoc opere dicemus, ne peruertamus ordinem, & intentum nostrum, eo etiam maxime; quia hoc opus non multum fundatur super huiusmodi gradibus, sed potius super dignitatibus, quas gerunt in administrando secundū diuersa tempora, præcipue constitutionum huiusmodi officiariorum, & tempora hodierna, secundum quæ administrant in effectu: & insequendo Alciatum *in libr. 3. dispunctionum c. 4.* dicā, quod hæ claritates terminorum potius fuerunt datæ ex voluntate Principum, quam ex necessitate officii, cū talia non necessitant, ex quo in his nō multum insistere intendo. Ponunt tamen do. meus Ias. & Purpuratus *in d. l. isto gradu abbates.* Commendatarios, Abbatissas, Priores & Priorissas, in casibus, in quibus præsunt monasterio. Dixi *supra 4. part.* etiam Procuratorem Cæsaris iuridicum Alexandriæ, Doctorē, legentem inter scholares, Auditores sacri palatii, Gubernatores & Barones, Memoriales, Propositores consistorii Imperialis: Etiam videtur ponere Magistros scriniorum, quos voluit comparare Magistris requestarum, Sed in vtroque errat, ideo non insisto, sed latius & clarius infra dicetur, cum de vnoquoq; suo loco fiet mentio, & pro certo in hoc gradu, & in his multum errauit Purpuratus, ad quæ tamen nolo insistere.

SExta consideratio erit de infimis: Et sic de quinto gradu, secundū Spec. quem etiam videtur sequi do. meus Ias. & Purpuratus *in d. l. 1. ff. de officio eius cui mandata est iurisdi.* & vt exemplificat Spec. Isti sunt defensores ciuitatum, vel locorum, & magistratus municipales, qui non possunt cognoscere vltra summā 300. solidorū, *vt in authen. de defens. ciuit.* §. *& iudicare, colla. 3. in authen. de iudicibus.* §. *audient. col. 6. l. magistratib. ff. de iurisd. omnium iudicum.* Item pedanei iudices (vt putant) qui non possunt cognoscere nisi de paruis, & in duobus aureis finire. *l. fi. C. de pedaneis iudici. c. ei qui.* §. *item cum certa. 2. q. 6.* Item forte, secundum eundē Duumuiri. *l. fin. C. qui admit. ad bonorū possessio. l. dies* §. *si. forte ff. de damno infecto.* Itē rationalis, qui cognoscit de causa libertinitatis, & seruitutis, non tamen ingenuitatis. *l. pen. Cod. vbi causa status agi debeat.*

Et omnes supradicti sunt officiarii iustitiæ ordinarii, habentes iurisdictionē, & sic dignitatem: Et de his vide Petrum Cothereau *in suo schedulari magistr. ciuilium in tit. de magistratibus municipal.* Et quicunq; in magistratu sunt, dicuntur esse in honore. *l. honor. in prin. ff. de muneribus & honor. ca. pen. & fi. 42. distinc. vt notat Dec. in cap. vt debitus hon. extra de ap. & in c. licet causam in 2. not. extra de probat.* Ideo tales honorandi dicuntur. *facit text. in* §. *pen. ibi: eo, quod honorare nobis placet dignos. in auth. de cons. coll. 4.*

De delegatis vero nihil est dictum, sed inferius in hac parte post ordinarios, *in 18. consider.* cum etiam eis debeatur honor & reuerentia.

SEptima consideratio. In Francia duo sunt officia omnibus aliis excellentiora, & principaliora, quorum vnum est primū, & prius in iustitia. Aliud autē in re militari. *pro quo facit tex. in authen. de non alienādis aut permutandis, ad finem. ibi: seruabunt autē tam nostræ Reipublicæ Iudices maiores & minores, ciuiles & militares. col. 2. vt à priore & excellentiori incipiamus.* Cum omnes alii subsunt eidem iurisdictione, & iustitia, & deinceps ad sequentes in ordine prosequamur. Fiet initium à Quæstore, seu præfecto prætorio, qui hodie apud nos est dignior, maior, & excellentior, quia Cancellarius dicitur, & apud quē est omnis potestas Præfecti prætor. & Quæstoris: *vt Purpur. in l. 1. nu. 93. ff. de offi.. eius cui mandata est iurisdictio,* vt statim dicetur.

In Gallia vero post pares Franciæ coronatione & sacratione Regis Franciæ duo sunt, habentes officia, qui præcedunt omnes Principes, & semper adsunt ad latus Principis: puta Cancellarius Regni Franciæ, & Connestabilis, de quibus cum nunc quadret ad rem, videndum est, quis istorum sit præferendus: & in primis de Cancellario, & quale sit eius officium, vt cognoscatur, in quo eius dignitas & præeminentia consistat.

Cancellarius enim primum à Regia maiestate in iustitia distribuenda magistratum cancellando dictū obtinet. Et officium eius est rescripta, & priuilegia per Regem concessa, aut concedenda sigillo regio muniri, sed apud se est, quod priusquam eo muniantur, corrigit & cancellat: de quo Polycraticus *in initio sui libri* ita:

Hic est (inquit) qui leges Regni cancellat iniquas,
Et mandata pij Principis æqua facit.
Si quid obest populo aut legibus est inimicum,
Quicquid obest, per eum desinit esse nocens.

Et talis Cancellarius dicitur Quæstor, *vt habetur in gl. vniuersos: C. de diuersis rescript. ita dicit Luc. de Pen. in l. neminem. C. de decurio. li. 10. Et vt dicit G. Bened. in sua rep. c. Rayn. in gl. & vxorem nomine Adelasiam. in 2. decis. ver. habemus pariter in Francia, nu. 485.* Adhuc Cancellarius loco quæstoris in Frācia habetur, *de quo in l. præcipimus C. de appel. secundum gl. super verbo, quæstor in l. 2. C. de petiti. bonorum sublatis, lib. 10. & in l. fi. C. de diuersis rescri. per qua gl. est tex. in auth. vt diuinæ quoq; iussiones. colla. 8.*

Et huius officium quæstoris erat decretare petitiones sicut & Logotheta in Regno secundum ipsum Luc. de Pen. *in d. l. 2. C. de petit. bono. sublatis.* Quas signabat, & in eis se subscribebat, vnde archigrammateus, id est, scribarum Princeps dicitur, vulgo vero Cancellarius vocatur, teste Calepino *in suo Dictionario.* quem sequitur in hoc Beroaldus: & eum etiam nominat auricularium Principis, vt hic ad latus Principis sedere debet, & est illustris. *vt dicit Bal. in d. l. 2. in 3. nota.*

Hodie tamen Secretarii Regis in subleuamē Cancellarii propter multitudinem negotiorum in cancellaria,

cellaria, & curia Regis affluentium, ſe in talib. ſubſcribunt, facit gl. in §. *cumq́; in proœ. inſti. ſecundum vnum intellectum.* & Bald. *in d. l. 2.* dic duos alios eſſe quæſtores. de quibus ad eũ me remitto, cum nihil de his ad rem. Et de præeminentia dignitatis ipſius ſatis patet *in l. 1. ff. de offic. præfe. præto.* Eſt enim Principis Vicarius, & præpoſitus adiutorio Principis, ſicut fuit Ioſeph tempore Pharaonis in Ægypto. *Gene.* 41. Creat præſides, & alios magiſtratus vice Principis, *in auth. vt iudices ſine quoquo ſuffragio poſt prin. coll.* 2. Etiam proconſules, & rectores conſulares. *C. de offi. præfe. præto. Africæ. l. 1. §.* De eo itaque, & de eius autoritate infra latius dicturus ſum: prædicta tamen ſcripſit Lu. de Pen. *in rub. C. de præfectis prætorio ſiue vrbis, &c. lib.* 12.

Budæus vero *in ſuis annot. in ti. de off. præf. præt. ff.* dicit hunc Cancellariũ dici poſſe præfect. præt. Vel etiam dicit, quod loco dictatoris eſt: & inter alia dicit, quod hodie eius partes primæ ſunt videre, vt nulla Principis conſtitutio, nulla ſanctio, nullum diploma, nullũ reſcriptum, nulli codicilli Regii non è republica, atque etiam dignitate Reipublicæ principaliq; exeant. Cuius cenſuræ aut ſtylo Principum maieſtas acta ſua eximi nunquã voluit: Deniq;, qui principis præſentis Vicarius, & peregre agẽte Princip e, Interrex quodãmodo eſſe cenſetur iure, ac proprie (*vt idem Budæus arbitratur*) nomophylax. i. legum præſidium, iuris aſylum (id quod de Papiniano quondam dictum eſt) morum, inſtitutorumq; ara, æqui bonique columen appellari poteſt: atque etiam eſſe debet id, quod etiam credere me cogit conſenſus fere hominum, inſtitutumq; quoddam quaſi per manus traditum, caput eum ac verticem iuſtitiæ appellantium.

Antiquiſſimum autem eſſe magiſtratum ex vetuſtis monumentis apparet. Quoniam, vt dicit idem Budæus ibi: comperit an. 1511. Stephanum quendã Cancellariũ diplomati ſubſcripſiſſe à Ludouico Rege cognomẽto Graſſo monachis diui Diony. indulto.

Et, vt dicit, multo antiquius legit diploma Caroli cuiuſdam, in quo hæc verba addita erant: *GanZelinus notarius vice Rogerij Archiepiſcopi, ſummiq́; Cancellarij recognouit indictione 8. an. 28. regnante Carolo Rege glorioſo.* Videtur autẽ fuiſſe Carolus ille Magnus an. etiam 1157. Hugonem alterum Cancellarium ſubſcripſiſſe comperit ipſe Budæus diplomati cuidam, quo Ludouicus, qui Pius cognomento dictitatus eſt, ius Regaliorum antiſtiti Aurelienſi remiſit, quatenus ad ſupellectilem elegantiorem, & inſtrumentum fundorum Epiſcopalium attinet. Aliumque item Bartholomæum, anno. 147. eiuſdem generis beneficio principali ſubſcripſiſſe. Et, vt dicit ibi idem Budæus paulo poſt: *Cancellarij nomen apud nos vereor, vt iam conſentaneum tantæ rei eſſe poſſit.* Quæ enim hodie dignatio ac maieſtas huius honoris? tenuis hæc appellatio atque apud alias gentes proculcata ſignificatum ſuum ſuſtinere ac perferre non poteſt. Latinum certe nomen non eſt, niſi fortaſſe credimus à cancellando (quod nec ipſum ſatis latinum eſt) Cancellarium dictũ. Atqui ne iis quidẽ ſeculis, quæ hoc verbum genuerunt ſatis feſtiuum nomen fuit. Cancellarii diploma quoddam legimus Comitis Viromanduani, in quo addita hæc verba erãt: *Ego Cancellarius ſcripſi ac ſubſcripſi.* Fuit apud alios honoratioris Scribæ nomen, qui Græce archigrammateus dicitur, vt quidam tradiderunt, quaſi Princeps ſcribarum. Apud nos vero iam inde ab initio magnum huic magiſtratui honorem habitum eſſe. Præterea, quæ diximus etiam ex eo coniicere poſſumus, quod anno 1225. Guarinus quidam antiſtes Siluanectenſis geſſiſſe eum magiſtratum traditur, vir magni nominis illo ſeculo.

Regnante enim Philippo ſecundo (qui Auguſti cognomentum meruit, & annos quatuor, & quadraginta imperauit) diu nullus Cancellarius apparuit. In codicillis enim Regiis illis tẽporibus indultis additum fere legimus vacante cancellaria. Anno autem 1320. conſtitutione Philippina interdictum eſſe cõperitur conſiliariis Parlamenti, vt ne ab vrbe abnoctarent, duntaxat quominus omnib. conceſſibus Curiæ intereſſent circa commeatum, aut Regium, aut Cancellarii cum Principe curiæ, qui tum ſupremus appellabatur: Nunc vero cum in Curiam ampliſſimã arbitratu ſuo ingredi Cancellario licet, tum vero à Principe Curiæ primo ei loco ceditur, quaſi magiſtratuum omniũ antiſtiti. Itaq; Cancellariatus ſummum eſt hodie honorum faſtigium, vltra quod nihil ſperare licet homini quidem priuato, & togato, quaſi quoddã ſumma quæque ambientis animi ſolſtitium. Ab eo iam progreſſus nullus, ſed qui ſe commouerit regredi tantum poteſt.

Proinde hunc, qui norma eſt omnium iura reddentiũ, qui in omni ferme parte conſtituendæ Reipublicæ Principis vicem implere aut certe obtinere creditur. Cuius ore facundi Reges morib. noſtris eſſe ſolent. Cuius oculis velut emiſſitiis circumſpicere omnia ac perluſtrare creduntur, nequid vſquã ſubſultet nõ ſuo loco poſitũ. Cuius aurib. vt dicitur perpurgatis, plenam ac iuſtam operã poſtulatorib. dare didicerũt. Qui caput eſt ſanctioris interiorisq; cõſilii.

Hunc deniq;, qui promus & condus clementiæ benignitatiſque principalis factus eſt, id eſt, qui illius æquitatis officinæ, quam Cancellariã dicimus, liberam adminiſtrationem habet. Qui morum legumq; Regimen perpetuũ recepiſſe videtur, quod munus primus omnium Auguſtus Imperator Romanus accepiſſe ſibi delatum, non ipſe ſumpſiſſe dicitur.

Hunc inquam tot nominibus eximium, multiplicis ac variæ prudentiæ fiducia ſubnixum eſſe neceſſe eſt: In hoc vno acumen dialecticorũ, ſententias Philoſophorum, verba oratorum, memoriam iuriſconſultorum, ingenium poetarum, pariter ad omnia verſatile, acre, impigr um, indefeſſum eſſe oportet.

Hunc omnia, quæ ætas iſta capit, complecti & perdiſcere conuenit, quæ modo ad inſtituendũ, excolendumque politicũ virum valeant. Huic omnis antiquitatis memoria, & publici iuris autoritas, & regendæ Reipublicæ ratio, quod ſcientia tanquam numeris huius materias, quædam ſubiecta eſſe debent, quaſique in numerato condita.

Hunc deniq; id autoritatis eſſe oportet, cui omnes magiſtratus honorum ſuorum faſces ſubmittere nõ indignentur. Cæterorum magiſtratuum imperium ſuis ac certis finibus circumſcribitur, ſub huius iure imperioq; omnes noſtræ prouinciæ ſunt, vt olim omnes erant Romanæ ſub conſulibus. Itaq; domum eius totius Imperii Gallici conciliabulum quoddam, atq; adeo oraculum eſſe par eſt, veluti quandam iuris æquitatiſq; officinam. Eius ianuam ac veſtibulum omni poſtulanti, omnibus horis patere; nulli tamen hiare, id eſt, à nullo quicquã poſcere oportet. Imo vero non claudi veluti perfugium ac portũ diſiectis, & legis iuraq; implorantibus, quæ ipſe tuenda ſuſcepit. Aram atque aſylum his, qui contra vim, aut improbitatem ius ſuum obtinere nequeunt.

Hunc denique, qui tantam tam auguſtam perſonam ab optimo Principe impoſitam ſibi ſuſtineat, omnibus numeris grauitatis, conſtantiæ, ſeueritatis prudentiæ, temperantiæ, fortitudinis, integritatis abſolutum eſſe virum, vndecunq; doctum, vndique

placentem, omnium deniq; horarum hominem esse oportet. Earumq; rerum seueritate multis condimẽtis humanitatis, comitatisq; commitigare. Hunc eum esse decet, in quem bonorum suorum sinum natura mira benignitate effuderit, qui magistratui, non qui magistratu donatus esse videatur. Cuius vita censura sit, *vt inquit Plin.* Eaq; perpetua, ad quam cæteri magistratus dirigantur, ad quã hi conuertantur, quibus non tam imperio opus est quam exemplo. Cuius tot tantæq; sint animi dotes, vt cuius esse plurimæ maximæq; videntur profectitiæ illæ quidem & dominicæ (quas gratias vulgo vocant) non hominum peculiares. Est plane vir, qui ex ingenio suo ab amœnitatibus vitæ atq; omni festiuiore victu & conuictu alienus esse debet, sola innocentiæ conscientia gloriaq; virtutis contentus. Hic est enim vnus omnium magistratus, cuius res in vtranq; partẽ gestæ minime in tenebris latere, aut quoquo modo abditæ esse possint, quippe qui in luce occidentis in oculis clarissimæ omnium prouinciæ, id est, Galliæ in auribus tot tantarumq; gentium sit positus, id est, finitimarum nobis, aut etiam ad quas fama nostri peruenit. Qui si se, veluti in medio amplissimi Imperii theatro positum omnib. conspicuum esse secum reputauerit, ad spectaculum coeuntibus nõ modo indigenis, sed finitimis etiam & vlterioribus, nimirum nullũ habitum absurdum, nullum motum inconcinnum, nullum flexum indecorum reddiderit. Huic porro non modo optimatibus, atq; sibi, id est, conscientiæ, inseruiendum est, & sibi & musis cauendum (vt dicitur) sed etiam populo, & scenæ, id est, multorum existimationi, quantũ per naturam rerum licet. Arduum sane opus, & alioquin etiam intractabile seuerum & popularem esse, supercilium aduersus delicta aulicorum distringere, impotentissimis cœptis quorundã opibus atq; aulicis factionibus præpotentium obsistere. Principem ira nonnunquam aut alio vehemẽtiore affectu percitum demitigare, & (vt verbo Ciceronis vtar) molli articulo tractare caute & circumspecte fortem intrepidum, cum opus est ita esse, ne fortitudo in neruum erumpat. Postremo in comitatu Regio physicum animum, integrum ac sartũ (vt dicitur) & tectum ab insidiis assentatorum, ab obreptionibus versutorum, à formidine potentiorũ aulica terricula nonnumquam intentantium conseruare, Mira enim blandimẽta genuit aulici victus ratio, quibus præstantissima etiam virtus sæpe conniuere visa est. Hæc Budæus *in loco supra designato*: ad illius magistratus festiuitatem, & decorem, ne dicam instructionem. Et idem *in tractatu suo de asse. in fi.* Est n. ille magistratus (vbi de Cancellario loquitur) inter togatos summus, cuius domus (quod nomophylacium dicitur) iuris custodia, legum ac constitutionum præsidium, oppressorum asylum, flagitiosorum scopulus, æquitatis officina, ara supplicũ, & iure summo lapsorum adminiculum esse debet, nullis prope finibus munia eius circumscribuntur, quasi vnus ille honor ad se summam omnium rerũ munerumq; trahat, cum Principis vires propemodum adimpleat.

Olim etiam hic Cancellarius Franciæ apud Gallos patricius vocabatur: de quo *in c. 1. de don. iuxta suprascriptionẽ*: & hæc dignitas liberat quem à patria potestate. *vt §. 2. instit. quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. & in l. fin. C. de consulibus lib. 12.*

Inter præclaros & literatos viros hoc officio, vt fertur in Gallia, decoratus & functus est Iacobus de Reuenna, qui prius fuerat doctor regens Tholosanus, secundum Barth. *in l. 1. C. de sent. quæ pro eo, quod interest, præferuntur.*

Etiam Pet. de Bellapertica Burgundus doctor regens Aurelian. fuit Franciæ Cancellarius, & vt talis epitaphio adhuc hodie in choro Ecclesiæ cathedralis Parisiis palã visitur sepultus insigniisque decoratus.

Fuit etiam Ioannes Fabri, vir vndequaq; literatus & in iure peritissimus ac summus practicus, Regni Franciæ Cancellarius, vt habetur *in prima Epistola ad breuiarium eiusdem super C.* vbi ita ait: *Affirmant prætorium summum in Gallia gessisse magistratum*, neq; his dissentio hoc argumento, quod ciuitatum ac populorum locales consuetudines, quę plerumq; etiã doctissimos (vt iura testantur) latẽt viros inter literas atq; à Rep. regimine viuenti notæ fieri non soleant: quas tamen sæpius refricat, ac velut sibi tritissimas enodauit.

Functus est etiam hoc officio Emardus, qui fuit Cancellarius Caroli Magni, & scripsit Epistolas plures ad diuersos, vitam ipsius Caroli, & historiam temporũ, & de monte Dulphi diœcesis Angolismæ Burdergalen. Et flauus fuit, *vt habetur in suis Commentariis in proœ. insti. in verbo. flauus*

Fuit & ille inter alios præstantissimus, & omnium literarum & doctrinarum expertissimus, sanguineq; nobilissimus Guido de Rupeforti etiam Burgundus (post fratrem suum Guillelmum de Rupeforti) cui non fuit sibi similis. de Guillelmo fit mentio per dictum Guillelm. Benedicti *in dicta sua repet. cap. Raynut. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. num. 498. vbi* plurimum laudatur. *de testament.* Et prædictus Guido etiam laudatur à Io. de Gradibus *in apostillis ad Petrum de Rauenna, in alphabeto aureo, super verbo, iudex. & accu-* mulatius per Budæum *in tract. suo de ass. in fi.*

Fuit & tẽpore suo Tribonianus Iustiniani Imperatoris Cancellarius, de quo vide Guidonem Papæ, *q. 336. vers. 32. quæro.* & est tex. *in l. 1. in fi. versi. ex his. ff. de offi. quæst.* Nã

Fuit & Ioseph, Pharaonis Regis Cancellarius, Nã cũ Pharao, Rex Ægyptius, de periculo futuræ famis innumeris somniis vrgeretur, nec visionem tantam humanum posset reuelare consilium, Ioseph, vir beatus, inuentus est, qui & futura vera prædiceret, & periclitanti populo prouidentissime subueniret. Ipse primus huius dignitatis infulas consecrauit, ipse carpentum reuerendus ascendit ad hoc gloriæ culmen euectus, vt per sapientiam conferret populis, q̃ præstare nõ poterat potestas dominantis. Ab illo namq; Patriarcha, & nunc pater appellatur Imperii, vt habetur iudicum Gene. 41. & vt habetur, vno tantũ Regni solio Rex eũ præcedebat, ex quo est primus post Regem, & secundus in ordine: & deponit Lucas de Pen. *in dicta rub. de præfectis prætorio, lib. 12.*

Fuit & Moyses Dei Cancellarius, *vt habetur Num. 12.* & Iosaphat Regis Dauid Cancellarius *2. Reg. 8.* secundum interpretat. Lyræ. de qua per eundem Benedict. *in d. sua repet. c. Rayn. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. nu. 391. extra de tastam.*

Vlpianus fuit Alexandri Cancellarius, & Seneca Neronis, vt refert ipse Benedi. *vbi supra.* & fuit etiam Cancellarius in Eccles. Romana, vt dixi *supra in 4. par. in 13. cons.* Plutar. vero scribit Eumenẽ Cardianum fuisse Archigrammatea, hoc est Cancellarium Alexandri Magni. Et Ant. *in 2. part. historiarũ. tit. 11. c. 14.* dicit Cassiodorũ fuisse Cancellariũ Theodorici Regis Italiæ.

Aliquando etiam Cancellarius in iure fuit dictus Præfectus prætorio simpliciter sine adiectione loci, & talis leges condere potest, negotia sine appellatione terminare, potestate nulla dignitas est æqualis, vbiq; vice sacra iudicat, nullus miles de fori sui authoritate præscribit, excepto magistro militũ, de quibus per Luc. de Pẽ. *in l. duos, C. de suscep. præposi. & arcarijs. l. 10.*

Circa

Circa latus Principis ſtat, & in eius comitatu ſemper eſt. *l. præcipimus.§. huic.C.de appel.* ibi tamen text. facit differentiam inter præfectum prætorio, & quæſtorem, & primum nominat præfectũ prętorio. Et dicit Spec. *in tit.de iuriſd.omnium iudic.verſi.magni.* Quod iſte eſt illuſtris, & præeſt omnibus iudicib. aliis, & excellẽtior eſt magiſtratib. omnibus aliis, & trina ſpecialitate lætatur. Primo, quia ab eo nõ appellatur. Secundo, habet poteſtatem condendi legem. Tertio, quia minores contra eius ſententiam non reſtituuntur. *l. vnic.in fi.ff.de officio præfecti præto.* niſi à Principe. *l.in cauſa.& l.fi.ff.de minor.* & talis eſt illuſtris. *§.illo.in authen.de appel.coll.*4. qui probat eum dici poſſe illuſtriſſimum. Et etiam eminentiſſimus appellatur. *l.2.C.de ſententiis ex periculo recitandis.* Et glorioſiſſimus dicitur. *§.fin.in auth. de non alien. colla.*2. Et præfecti prætorio dicitur ſublimiſſima ſedes. *l.apertiſſimi.C.de iudiciis.* Et magnifica ſedes. *l.fi.vbi ſenato.vel clariſſimi.* Et ipſe magnificus appellatur. *l. præcipimus.C.de appel.* Et ad eum nomine magnificentiæ reſcribit Imperator. *l. ſancimus. la premiere. C. de aduo. diuerſorum iudiciorum.* Et alias de eius laude, & excellentia, vide Purpu. *in l.1.in 11.col. ff.de offi. eius, cui mand.eſt iuriſd.* alleg. Budæum, *vbi ſupra.*

Cuius conſilio & directione vniuerſalia Regni, & ſumme ardua, ſtatum Regni, aut ſi aliquod ſit inter pares vel Principes bella mouentes iurgium, aut Parlamenta de limitib. aut prærogatiuis diſceptent, Rex audit, gubernat, & diſcutit. *facit text. in auth. vt iudices ſiue quoquo ſuffrag.§. hæc omnia.coll.2.*

Hinc Princeps dicit ſe legẽ facere apud eũ. *in auth. de priuil.dotis muli.hære.nõ præſtan.§.quæ igitur. in fi. coll.8.*

In omni enim pater eſt, Princeps, & dominus vniuerſæ domus ſuæ, ac Princeps in toto imperio. *Geneſ. 45. Hæc dicit ipſe Luc.de Pen.in d.rubr.de præfectis præto.li.12. & per eum amplius in d. l. duos, à quo omnia prædicta excerpſit dict.Bene.in loco ſupra alleg.*

Et hic Cancellarius omnes alios huius Regni officiarios quicunq; ſint, ſiue ſit in conſilio Regis, ſiue in omnib. aliis Parlamentis præcedit, & primus poſt Regem ſedet, prout dicit idem Bene. & dicit Caſſiod. *li.6.variarum quæſtio.ſic.* Si honoris alicuius eſt origo laudabilis, bonum initium ſequentibus rebus dare poteſt, præconium tali authoritate præfectura prætoriana gloriatur, qui & mundo prudentiſſimus, & diuinitati probatur acceptus. Et ibi ample ponitur per Caſſiod. de poteſtate, authori. dignitate & officio Cancellarii, & qualis eſſe debeat, qui eſt relatus per Luc.de Pen. *in d.l.duos.* vbi etiam ampliſſime per eum.

Sed an Cancellarius Conneſtabilem in actu indifferenti præcedere debeat, licet habeamus titulũ expreſſum de præfectis prætorio ſiue vrbis, & magiſtris militum in dignitatib. exæquandis, *lib.*12. Vbi dignitas præfecturæ prętorianæ, vt eſt Cancellarius & Magiſtri militum, vt ſunt magni Mareſcalli in Francia, qui ſunt ſub Principe militiæ, id eſt, Conneſtabili adæquantur, ita ꝙ prior incedit, qui primo promotus ad officium inuenitur, etiã ipſis depoſitis ab adminiſtratione officii, *vt in l.1.eo.tit.* ergo multo fortius Conneſtabilis dicitur maior. Tamẽ ipſe Luc. de Pen. doct. celeberrimus *in rub.d.tit.* dicit, quod Præfectus Prætorio cæteris dignitatib. antefertur, & repræſentat reuerentiã Principis, & eſt eius Vicarius. *not.in.1.C. de off.vica.* Ex quo ex hac conſidera. poſſumus dicere Cancellarium debere præcedere Conneſtabilem.

Aduerte tamen, quod vbi filius Regis primogenitus eſt, ſedet ad dexteram, & Cancellarius ad ſiniſtrã: vt tenet *Nicol.Boerij in tract.Ioa.Montagine, de authore magni conſilij, ibi: Nunc condeſcendo ad aliam partem.*

Octaua conſideratio. Alia tamẽ ratione dici poſſet Conneſtabilem debere præcedere Cancellarium, & anteferri ex ordine literæ. Qui quidẽ ordo in talib. facit, vt qui primo nominatur à principe, prior ſit & dignior, dixi ſup. ample *in 1.par.in 17. conſi.* Quoniã *vt habetur 2.Re.8.* Ioab qui fuit Conneſtabilis Dauid, qui dicebatur princeps & præpoſitus militũ, fuit primo nominatus à Dauid in creatione, quã Ioſaphat, qui fuit eius Cancellarius, vt ſup. dictũ eſt. Et etiã *in l. ſi quando. C.de appel.* Primo vir ſublimiſſimus Magiſter officiorum nominatur, quam vir excellentiſſimus quæſtor, qui dicitur Cancellarius. Et etiam tex. *in l.1. C.de nouo codice componendo, & in multis aliis locis* ſemper præponunt arma legibus. Ex quo videtur, quod Conneſtabilis, qui circa arma verſatur, Cancellario præferatur, qui circa iuſtitiam intendit. Et Conneſtabilis nomen eius eſt, qui militię apud Francos primus poſt Regem præficitur.

Et videtur, quod primum creatum à Deo fuit tale officium, eo, quia cum poſt creationem Angelorum præliũ factum fuit in cœlo & Michaeli fuit data poteſtas pugnandi cum angelis eius, quibus fuit præpoſitus tanquam Princeps illius exercitus, *vt habetur Apocalyp.12.* Ex quo conſtat, quod cum fuerit Princeps militum, ſeu exercitus, vt dicatur præpoſitus paradiſi, qui dicitur Dux belli *vt dicit gl.in l.3.in fi.ff.de re milit.* Quod idem eſt, quod Conneſtabilis, quod tale officium fuit inſtitutum ante officium Cancellariatus.

Et ſicut arguitur, quod matrimonium eſt dignius cęteris ſacramentis ex tribus. Primo, propter inſtitutorem & authorem: quia Deus fuit author & inſtitutor, & quia fuit inſtitutũ in ſtatu innocentiæ, & in paradiſo terreſtri. Alex. *conſ.56.in 4.vol.& dixi in rubr. Des droictz, & apparten.à gens mariez, in comment.noſtris ſuper conſuet.ducat.Burgundiæ.* Sic etiam dicendum eſt de officio Conneſtabilis, quod fuit inſtitutum in paradiſo à Deo, & in ſtatu innocentiæ, quo ad eos qui præliabantur in vim poteſtatis cõceſſæ à Deo, vt conſtat ex ſupra deductis. Igitur videretur dicendum, ꝙ Conneſtabilis præcedere deberet omnes, & quoſcunque alios officiales Regni propter excellentiam illius officii, quæ conſiſtit in illis tribus, vt dictum eſt.

Et vt refert Budæus *in ſuis annotatio.ſuper tit.de officio præfecti præto.ff.in celeberrimo trium ordinũ conuentu* (quos *ſtatus* dicimus) vidit, & nouit Magiſtrum militũ (quẽ *Conſtabularium* vocat) Principis vbiq; legatum re quidem militari primo loco inter magiſtratus ſediſſe, proximeq; eum Cancellarium. Sed etiam *3.Reg.4.cap.* in ſtatu Regis Saul, viri literati, & ſic Cancellarius præfertur in ordine Magiſtro exercitus, ex quo ille ordo non eſt multum attendendus in hoc.

Aduertendũ eſt. Quod videtur quod iſti duo præcedere debent Duces, cum de ſententia Ducũ apud tales appellatio ſit terminanda. *leg. ſi quando.C.de appel.* Imo quod plus eſt, dicit Guid. Papæ, ꝙ de ſententia Delphini ad Conneſtabilẽ, vel Cãcellarium appellatur per illum tex. *vt in q.ſua 536.ver.74.* Et de inferiori ad ſuperiorem appellatur, imo de pari ad parem non valet appellatio, *c.non putamus.de conſuet.in 6.*

Et de materia, quod de inferiori ad maiorem ſit appellandum ample *per Præpoſitum in rubr.de appel.in 6. colum.* quod an ſit verum de iure ciuili vide *Bald.in ſuã Margarita.in litera S. ibi ſententia, verſ.15. de quo vide in l. à conſulibus & in l. præcipimus.C.de appel.& Ant. Nicellum in concordan.gloſſ. iuris ciuilis & canonici, in 6. concordan. verſi.41.& 42.*

Et, quia omnia Regna gubernantur tam per iuſtitiam, quam bella & arma bellica, quorum requiritur

Sed licet tales quandoq; dicantur in suis literis institutionis, locum tenentes Regii, tamen officium eorum proprie dicitur esse officiũ proconsulis, quod est supra omnia alia officia post præfectum prætorio. Cum talis dicatur spectabilis, vt habetur in l. præcepit nostra serenitas. versi. illud etiam generali. C. de canone largitionalium titul. lib. 10. Et tales, qui apud nos locumtenentes Regii in prouinciis sibi decretis vocantur. Et horum officium magnum est, & præfecti prætorio vice funguntur in sibi commissis. Nam, si præfectum cæteris dignitatib. antefert, Vicarius ex ipso vicariatus nomine se eius trahere iudicat portionem, dicit l. 1. C. de officio vicari. & habetur per Luc. de Penna, in d. l. præcepit. in dict. ver. illud. Et dicit text. in d. l. 1. quod talis repræsentat reuerentiam domini.

Sed videtur, quod ille text. loquatur solum de Vicario præfecto prætorio, prout videtur sentire Luc. de Pen. in l. eos qui. C. de comitibus qui prouincias regunt, li. 12. Ideo secus de his qui sunt Vicarii Principis, cum tales vna & eadem persona repetentur. c. 1. de officio Vicarij, li. 6. & hi ordinariam iurisdictionem habent, & causas audiunt per querelas simplices subditorũ, & generaliter quæ in principali statuta sunt, in vicario repetita intelliguntur l. diffinito. ff. de pecul. 93. dist. ca. vlt. vbi est hoc verbum, locum tenens. facit tex. in c. 1. de offic. vicarij, in 6.

Et tales, qui prouincias gubernant seu administrationem & gubernationẽ habent inter comites primi ordinis gaudent priuilegio Vicariatus, vt est tex. & ibi Luc. de Pen. in l. 1. C. de comitibus qui prouincias regunt, li, 12. Personam enim Principis tales repræsentant. l. etiam eos. ibi: qui imaginem principalis. C. de appella. Inde cum tales personã Principis repræsentent, debent omnes ei parere & reuerentiam exhibere. text. in ca. præcipimus. 63. distinct. & ibi gl. ordinaria de hoc, 2. gloss. 2. in c. cum olim magister. extra de offi. dele. quæ dicit per d. c. præcipimus. & per c. primũ. 94. dist. quod delegatos honorare debemus tanquam ipsum delegantẽ, vt notat Goffredus in summa, de ma. & obe. §. reuerentia debetur, in fi. & no. Spe. in tit. de legato. §. 2. ver. honorandus autem est legatus. & probatur in c. sane. 2. in prin. extra de offic. deleg. facit totus tit. de offi. eius, qui vicem alterius gerit. & maxime in d. ca. præcipimus. Quia omnis legatus est honorandus, & plus, & minus, secundum locum illius, cuius legatione fungitur, & vide ante in prima parte, in 6. consid. ver. 6.

Et ideo, legatus Principis maioris, præcedere debet legatum Principis minoris. licet ipse, vt priuatus, esset inferior. Inde dicitur, quod si subditum honoro, videor dominum honorare, vt dicunt And. de Barrulo, & Ioan. de Plat. in l. fi. in fin. per illum text. C. de re militari, lib. 12. & Cæpolla in tractatu suo, de Impera. militum eligendo. in vers. pro impera. in 3. & 4. col.

Ideo videtur dicendũ, quod prædicti domini gubernatores seu locumtenentes Regii in suis prouinciis sibi deputatis, præcedunt presidentes, præterquã in sede iudicãdi in auditorio Parlamenti propter rationem positam infra in 24. consideratione incipiente: gerentes magistratum. De potestate tamen seu autoritate proconsulum, quibus videntur adaptari gubernatores patriarum, videatur Purp. in l. 1. in 26. coll. ff. de offic. eius cui mandata.

Vndecima consideratio. Post hos præsidentes sunt hodie octo magistri requestarum, vt dictũ est supra in secunda cõsideratione proxime posita, qui regi frequentius assistunt Cancellariã sectantes, & hi proprie magistri requestarum hospitii regis vocantur, qui post primæ curiæ Parlamenti Parisiensis præsidentes, omnium primi sedent in ipsa curia Palamenti, vt G. Benedicti in rep. sua c. Ray. in verbo, & v- rem nomine Adelasiam. extra de testamentu.

Hi enim præcedunt omnes consiliarios totius [...] gni, in quacunque curia Parlamentea assistant, [...] omnibus assistere possunt, tam in curia Parlame[...] Parisiensi, Diuionensi, Tolosana, Burdegalensi, [...] thomagensi, Aquensi, quam Gratinapolitan. [...] omnes curiæ habent præsidentes post quos assi[...] dicti magistri requestarum, qui dicuntur refere[...] rii, id est, aduocati sacri palatii: Cum petitiones [...] plicantium coram Principe proponant, & refe[...] vt dicit gloss. & Ia. de Beluiso in auth. de referendariis [...] & tales magistros requestarum vocat Ia. Rebu[...] eos. C. de excusatione munerum lib. 10. referendarios [...] vide etiam Spe. in tit. de supplicatio. §. 1. post prin[...] vbi ponit qui sint referendarii.

Et non debent esse vltra octo, vt dicit tex. in d[...] Ex quo, ex illo textu, fuerunt antiquitus in Ga[...] lum ordinati & instituti octo. Nunc vero (vi[...] præcedenti consideratione) sunt nouem. Et licet in[...] tur, ne fiant vltra octo, si tamen fiant, deponi no[...] bet supernumerarius: vt dicit ibi textus & Angel[...] rusio, & glossator seu commendator regularum can[...] Iulij Papæ secundi in tertia parte.

Et, vt dicit ibidem text. tales sunt spectabiles [...] ut est præses prouinciæ (qui apud nos in mult[...] dicitur balliuus, & in aliis locis & prouinciis sen[...] lus) vt est glo. in §. cumq; hoc in gloss. in verbo, ex qu[...] proœ. institutio. Qui licet maius Imperium om[...] post Principem habeat, vt dicit text. in l. præses pro[...] maius. ff. de offi. præsid. l. ideo. ff. de offi. proconsu. & legati [...] nec quicquam est in sua iurisdictione, quod no[...] ipsum expediatur: Tamen prædicti magistri re[...] starum, præferuntur illi & præsident ante eũ in [...] iurisdictionibus. Et hoc est, quia, vt dicunt qui[...] præsides prouinciæ sunt solum clarissimi, vt est [...] l. fin. C. de decurio. lib. 10.

Et obseruatur in tota Gallia, in quibuscunq; [...] sint, si velint tenentes locũ præsidis, id est, balliui [...] senescalli, expediunt causas sui præsidatus, seu b[...] uatus, aut senescalliæ: & ita vidi sæpe fieri per no[...] ac sapientem virum Dominum Dionysium Po[...] Iurium doctorẽ, & magistrum requestarum, q[...] do accedebat ad hanc ciuitatem Heduen. causa [...] tandi, & suos parentes visitandi, postquam tres [...] ses in curia seruierat, vt moris est.

Et tales, post longam exercitationem talium [...] ciorum, vocari merentur comites, vt dicit Io. de [...] tea in d. l. eos. C. de execu. mune. li. 1. P. & in l. fi. de decu[...] lib. vbi ipse Io. de Platea ponit 12. dignitates qu[...] rant quem è decurionatu, curia & patria po[...] Inter quas est dignitas referendariorum, quo[...] cium est responsa principũ peragere & signare [...]

Et tales sunt exempti seu eximuntur à mun[...] subsidiis, impositionibus seu talliis. d. l. eos. Io. d[...] in locis præallegatis. Budæus tamẽ, & post eum P[...] in suo tractatu de magistrat. Romanis lib. 1. magis[...] questarum & proximos sacrorum scriniorum [...] parauerunt, quod non credo tales esse, sed po[...] se, les sacretaries des commandamens, qui [...] tuor tantum, tres ordinarii.

Tales autem hodie apud nos habent iurisdi[...] ordinariã, qua tenent seorsum à curia, in qua d[...] ciis Regiis cognoscunt, ab eis tantum appella[...] Parlamentum. Et ita decisum fuit arresto, an[...] 1384. vt refert Aufrerij in tra. arrestorum. c. 43. & G. B[...] cti proxime dicta repet. in repetition. c. Ray. in glo. & v[...] nomine Adelasiam. in additio. extra de testamentu.

DVodecima consideratio. Post prædictos præsidentes, & magistros requestarum sunt cæteris aliis quibuscunque officiariis dominis & Principibus præferendi consiliarii curiæ Parlamenti in suo auditorio & curia, cum distinctione seu modificatione quadam: videlicet, Quoniam in Parlamento principis solent esse consiliarii Ecclesiastici & Seculares. Vt Ecclesiastici à dextris, & seculares & laici à sinistris, & quilibet in suo loco & ordine sessionis secundum ordinem promotionis, vt qui primo promotus ad tale officium, primo sedeat in suo loco & altiori, *dixi supra in pluribus locis.*

Et, quo ad hanc considerationem, Quod consiliarii tales præferantur aliis, patet, Quoniam sunt senatores, & loco senatorum sunt, *vt supradictum est in 9. consid. huius partis.* Cum ad instar senatus Romani fuerint instituta Parlamenta, in quo sunt senatores seu consiliarii, & tales sunt propriæ curiæ maximæ, vt Parlamentorum principis: ex quo cum quælibet ciuitas habebat senatum suum, *vt in authentic. de natura. liberis. in curia deputa. in princip. vt dicit Luc. de Penn. in rubric. & in l. omnes la primiere. 3. colum. de decur. Cod. libro* 10.

Et tales in corpore Reipublicæ obtinent locum cordis, ex quo Imperator inter senatores connumeratur, *vt est text. in l. ius senatorum. & ibi Luc. de Penn. C. de dignit. lib.* 12.

Et de corpore Reipublicæ, quomodo regatur, & per quos regi debeat, vide eundem Lucam, *in leg. secunda. Cod. de apparito. proconsulis & legati. eodem libro* 2.

Et talibus non possunt indici munera, per quoscunq; iudices cuiuscunq; autoritatis sint, Imo si quid eis est mandandum, hoc solum per principem fieri debet. *l. nemo præfectus. C. de dignita. libr.* 12. Nec bona eorum contribuere debent in sumptibus operum publicorum, quæ præsides prouinciarum in ciuitatibus iubent fieri, vel ædificari. *l. quoniam diuersi iudices. & l. senatorum substantias. C. de dignit.* ex quo male faciebant ciues Diuionenses, qui volebant compellere senatores seu consiliarios Parlamenti Diuionensis, ad aliqua munera oppidi Diuionen.

Et sub his senatoribus, comprehenduntur Patritii & Consules vsque ad omnes illustres, quia hi soli possunt dicere sententiam in senatu. *l. fin.* §. 1. *ff. de senator.*

Aduerte tamen, quod appellatione populi continentur etiam Senatores. *notatur per Innoc. & alios in c. sedes. de rescriptis.* Et horum magna est authoritas, *vt l. humanum, C. de legibus. gloss. in* §. *constat autem, in verbo, sed & plebiscita. instit. de iustit. & iur.* & hi possunt facere legem. *l. non ambigitur. ff. de legib. & senatus. Notatur per Iohan. Fabri in l. fin. C. de senatorib.* Hodie tamen cum condere legem sit vnum de reseruatis Principi, & sic solus Rex in suo regno leges componit, ipsi vero consiliarii benè condunt circa ordinatiua litis, aut reformant stylum curiæ, aut addunt.

DEcimatertia consideratio erit. Quia offendentes tales consiliarios principis committunt crimen læsæ maiestatis. *l. quisquis, C. ad legem Iuliam maiestatis, & vide Guidonem Papæ q.* 344. *in fin. & dixi supra in 9. consi. huius partis.* Quæritur, si dicatur vni ex talibus consiliariis. Si non esset ob reuerentiam officii tui & regis, bene te castigarem, dicit ille, non respicias Regem: nec cures de officio, sed defendas te si potes, & deponit vestes & Insignia Regis. Iste eum aliter verberauit, num quid in pœnam verberantis senatorem aut officiarium regis incidat? Videtur quod non. *arg. l. quamuis. ff. de in ius voc.* & quia hic videtur cessare interesse partis, ergo, & regis. *l. 2. ff. si quis in ius vocatus non ierit. & hanc opinionem tenet G. de Cug. in d. l. quamuis.*

In contrarium videtur facere l. 2. §. *vsque adeo. ff. de iniuriis.* Eo, quia ille à se abdicare non potuit officium Regis. *l. legatis. ff. de offic. proconsl. l. fin. C. de defens. ciui. & hanc opin. tenet Iohan. Fabri in l. seruus. Cod. de pœnis, & ita tenui in commentariis nostris super consuetud. ducatus Burgund. in titul. des iustices.* §. *septimo, in gloss. simple. rescousse. versic. 7. conclu.* Hanc quæstionem examinauit Alberic. *in suis statutis, quæst.* 43. sed nescit in quam partem inclinare.

Et senatores dicuntur à senio, eo, quod soli senes ad tale officium eligi debent, quorum institutionem Romulus Romanæ vrbis conditor primo inuenit, *vt supra dixi in d. nona consid. huiusce partis.* Et ideo sapienter dicebat Innocen. & Bald. *in cap. primo, de renun.* quod plus valet vmbra senis, quam ensis iuuenis. De quorum senium præeminentia vide G. Bened. *in sua repe. c. Rayn. in verbo adiectæ impub. de testam.* & dicam latius infra.

Et ideo nescio quid dicendum de quibusdam consiliariis nostri temporis, nouiter institutis & creatis in Parlamentis, quos video ad dignitatem promoueri in ætate xx. aut xxv. ann. mediante pecunia, aut alia vi nescio quali: Nisi quod difficile sit, Quæ malo inchoantur principio, vix bono peragantur exitu. Ex quo male omnia gubernentur, non potest aliud dici nisi quod Consilium iuuenum, Roboam fecit egenum. 3. *Reg.* 12. mihiq; propono ver. se. morales.

Roma vetus veteres cum te rexere Quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus successit praua iuuentus,
Consilio cuius præcipitata ruis.

Et quod consilium senum sit consilio iuuenum præferendum, & magis laudandum, vide G. Benedicti *in loco hic ante allegato.* Dicta de temporis nostri gubernaculo taceo, cum omnibus sint nota, & melius est in his tacere, quam male loqui, cum ex plurimis pauca exprimere sufficiat. Et, quia hic materia senum & iuuenum non se offert, nisi quodammodo extraordinarie, non aliter insisto.

Ex duabus proximis considerationibus infero vnum, Quod curia Parlamentalis Franciæ, est prima & principalis omnium curiarum, & sic, si per modum curiæ congregatæ & conuocatæ incedat, & in actu, in quo tota curia repræsentatur, præcedet omnes alias curias. Et licet generales Franciæ aut præsidentes in camera computorum videantur esse maioris dignitatis, quam consiliarii, de per se, cum sint primi & præsidentes in eorum curia: Non tamen in congregatione prædictarum Curiarum debent præcedere consiliarios curiæ Parlamenti: Imò, nec graphario eiusdem curiæ, ex quo tota curia tenet primum locum honoris, omnes Curialistæ seu ministeriani illam sequuntur; & sic præcedunt etiam ipsos præsidentes computorũ, qui sunt de secunda curia, & sic de secundo loco honoris: argumento eorum, quæ supra deducta sunt *in 4. parte, in 32. consi.* Vbi dixi, quod canonici Ecclesiæ cathedralis, qui non sunt in tanta dignitate de per se, quantum Abbates, si tamen incedant processionaliter in congregatione Ecclesiæ cathedralis & aliarum, præcedunt Abbates, & quęcunque alia collegia, cuiuscunque præeminentiæ, exemptionis, aut priuilegii fuerint, cum sint primo de loco honoris. Ex hoc ergo infertur, quod domini com-

putorum, si vellent incedere, æqualiter cum Curia Parlamentali errarent cum vellet attentare id, quod nocuit Lucifero; quia vellent fieri similes Altissimo, quod naturæ repugnat. Sed adhuc non est sine dubio, an debeant præcedere præsidem prouinciæ, *vt infra in secunda proxima consider. sequent. dicitur.* Ex quo ad minus clarum est, quod etiam præsidentes computorum de per se, non possunt præcedere dictos consiliarios cum consiliarii sint illustres, prout & Quæstores: sed hodie sint de priori loco honoris, in quo etiam secundus est maior primo loci honoris sequent.

DEcimaquarta consideratio. Inter hos consiliarios, quia sunt quidam in magno consilio regis, quod dicitur Consistorium, alii sunt in Parlamentis, quæ dicuntur tribunalia, est magna altercatio de præeminentia istorum, videlicet, qui istorum sint præferendi: Et quia Montaigne & Nicolaus Boerii satis super hoc insudauerũt in tractatu, quem fecerunt de authoritate magni consilii, ne dicta eorum transportem, & ne etiam volendo plus extollere aliquos ex his, ad dicta eorum me remitto, ex quibus vnusquisq; cogitare potest, & clare decidere, quis illorum sit præferendus, & in quibus locis.

DEcimaquinta consideratio. Cum, vt satis claret, in hac parte fit mentio de statu iustitiæ sine qua regnum in se durare non potest: cum *vt ait Aug. lib. 4. de ciuitate Dei.* Quid enim sunt regna, nisi latrocinia, vbi non est iustitia? & qua imperatoriam maiestatem oportet esse armatam & decoratam, vt habetur *in proœmio Institutionum,* & infra latius dicam.

Et neuter istorum statuum Iustitiæ scilicet, & militiæ, sine pecunia consistere potest. Vnde Philippus animam Reipublicæ esse dicit pecuniam, (*de qua plene in finali parte, in 54. consid.*) cum nummus profecto pro his omnibus, quibus homo indiget fide iubeat, & de publicis pecuniis officiariis iustitiæ, salaria & militibus stipendia, assignari debet, de quibus viuũt, ne subditos concutiant, aut deprædentur, secundum quod dictum *Luc. 3.* Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis. sed estote contenti stipendiis vestris. Ideo introductus est tertius status in Francia, & in omni parte mundi, qui est status thesaurariorum: qui à quærendis & conseruandis pro Reipublicæ vtilitate pecuniis, olim Quæstores nominabantur, *vt supra in præced. part. in 18. consid. incip. ad thesaurarios.* Et olim primus honoris gradus, Quæstoris erat, *vt dicit Cicero in orationibus,* & hodie tales apud nos sunt generales Franciæ, qui habent sub se thesaurarios, qui tamen omnes sunt sub Camera computorum, *vt refert Guillel. Benedicti in repet. capit. Raynut. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. numero 510. extra de testamen.*

Sed, quoniam hic solum intendo facere mentionem de magistris computorum (cum tales sint Iudices officiarii iustitiæ) ideo reliquis præmissis dicendum videtur, quod præsidentes computorum hodie sunt subrogati loco procuratoris Cæsaris, cuius officium consistit de iure in iudicando *l. 2. C. si aduersus fiscum.* & qui cognoscit de rebus tangentibus, & venditionibus fiscalibus seu de dominio principis, *vt habetur in rub. vbi causæ fiscales, & in l. fin. C. si aduersus fiscum.* Et iste dicitur comes rerum priuatarum. *l. si quis. & in l. vniuersi. C. vbi causæ fiscales.* Ex quo textu sumendum est, quod præses prouinciæ est maior præsidente computorum. *facit l. 4. Cod. de officio præsidis, imo per illum text. d. l. procurator.* non habent potestatem condemnandi aliquem ad pœnam, quod tamen hodie vsurpant ex potestate (vt dicunt) sibi a rege concessa.

Dicunt tamen aliqui, quod cum sint illustres, *vt l. 2. C. de officio Quæstoris,* etiam comes rerum priuatarum *vt est text. in d. leg. si quis.* & præsides prouinciarum tantum clarissimi, *vt supra ista par. in quinta consi.* quod debent præferri illis, sed illi text. loquuntur tantum de Quæstoribus, qui dicuntur generales finantiarum apud nos, & sunt illustres: ideo tales præferri possent præsidibus prouinciarum, sed non præsidentes computorum, qui tantum dici possunt spectabiles, *vt dixi in præceden. part. in 7. consider. incip. de aliis officiariis,* ex quo sunt in loco procuratoris Cæsaris, vt ante dictum est.

Et iste procurator Cæsaris differt à procuratore fisci: Quia procurator Cæsaris est ille, qui administrat reditus prouenientes ex bonis, quæ princeps habet tanquam bona priuata, vt est dominium. Procurator autem fisci est ille, qui administrat bona Principis, quæ conuertuntur in vsus publicos: vel vt dicit Paul. de Castr. *in l. 1. Cod. vbi causæ fiscales,* quia officium procuratoris Cæsaris est, quod consistit in iudicando, *dict. l. 2. Cod. si aduersus fiscum.* vt sunt domini computorum. Nec consistit in pœnarum impositionibus. *l. 1. ff. de officio procurator. Cæsaris.* Et iste est, de quo hic ante dictum est, qui est præses in camera computorum, qui aliquando officio præsidis vtitur, prout dicit text. & ibi Salicet. *in l. procurator. Cod. vbi causæ fiscales.* Procurator vero fisci agit, & quandoque vocatur curator Reipublicæ. *l. curator. C. de modo multarum.* & dicitur quandoque logista, id est rationalis. *d. l. curator.* & de isto infra dicetur *in hac part. in 34. consi.* vbi fit mentio in quo loco sedere debeat inter aduocatos.

Etiam de prædictis magistris computorum videatur Bud. *in tit. ff. de offic. quæst.* & illos præfectos ratiociniorum vocat Iaco. Rebuff. vocat eos magistros scriniorum, vt habetur *per eum in rub. C. de magistris scriniorum, lib. 12.* & dicit eos esse spectabiles. Pyrrhus vero *in tractatu de quæstoriis magistratibus* dicit, quod Imperator eos vocat præsidentes sacris ærariis *per text. in l. vlt. C. de aduocat. fisci.* Ab eorum tamen sententiis appellatur ad Parlamentum ex quo sunt inferiores dominis de Parlamento. Cum non oportet ad compares iudices appellationes referri, sed à minore iudicio in maius tribunal ascendere, *vt dicit text. in authentic. de appellat. & infra quæ tempora. §. illo videlicet, colla. 4.*

Et in ista camera computorum, sunt alii officiarii, qui dicuntur tabularii, quibus æquiparantur clerici cameræ computorum (quos audientiarios vocamus) *de quibus per Iacob. Rebuff. in l. instar. C. de iure fisci, libro 10.*

DEcimasexta consideratio. in supremis Curiis tam consistorialibus, quam Parlamenteis sunt graphari, hoc est scribæ, qui etiam habent dignitatem vltra alios sedium regaliũ, & inter hos primi sunt cum spectabiles dici possunt, & sic videtur quod procedere debeant præsides prouinciarũ, hoc est balliuos & Senescallos, quod non est dubium in loco eorum iurisdictionis, sed non in loco iurisdictionis magistratus dictorum Balliuorum, Quoniam hi quoscunque præcedere debent, pro quo *l. 4. ff. de officio præsidis.* & *infra hac parte* dicetur, & *in 24. consid.* vbi dicitur quod gerentes magistratum generaliter in suis iurisdictionibus, cæteris sunt præferendi. Et, vt dicit Iacob. Rebuffi. *in rub. C. de magistris sacrorum scriniorum. lib. 12.* secundum Bald. & And. de Berrul. magist.

ſcriniorum ſunt notarii magnæ curiæ principis, quibus poteſt æquiparari magnus notarius magnæ curiæ Parlamenti Pariſiis, qui vulgo vocatur grapharius vel notarius principalis principis. Quod tenet regiſtrum ſeu regeſtum literarum & tales dicuntur proximi ſacrorum ſcriniorum. Sed pro clariori intelligentia horum graphariorum, ſeu ſcriniorum, ſumenda eſt doctrina Iacobi Rebuff. *in l.1. C. de proximis ſacrorum ſcriniorum, lib.12.* Vbi dicit, quod tria ſunt ſcrinia, ſiue cameræ, in quibus reponuntur ſcripturæ principẽ tangentes: in vno ſcrinio, ſeu camera ponuntur epiſtolæ ſeu literæ quæ per principem aliis mittuntur, ſeu ab aliis mittuntur principi. Et iſtud eſt officium ſecretariorum principis, de quibus ſupra dixi *in part. præcedenti.*

Et licet plures in curia principis ſecretarii inſtruantur; tamen vnus eſt magis ſecretus & continuus principi, qui eſt & reputatur præpoſitus huius ſacri ſcrinii: quia præponitur aliis ſcriniariis, hoc eſt aliis ſecretariis. Etiam vocatur proximus, quia plus ſe approximat & appropinquat principi quam alii ſecretarii: & qui habet principalem cuſtodiam vnius ſcrinii ſeu cameræ, vbi tales ſunt ſcripturæ, & literæ reponuntur, cum talis ſciat arcana & ſecreta principis, *vt l. proximos, C. de proximis ſacrorum ſcriniorum.* & eſt apud nos hodie & à multis annis, ſcilicet à tempore Caroli VIII. vſque nunc dominus Roberte qui præeſt & ſemper præfuit in talibus omnibus ſecretariis regni, & merito, cum non fuerit repertus excellentior eo in talibus.

Vel vt dicit idem Rebuffi, erat aliquis iſtis literis cuſtodiendis præpoſitus per principem ſecundum ſcrinium ſuæ cameræ, vbi tales ſunt ſcripturæ & literæ poſitæ, cum talis ſciat arcana & ſecreta principis. Et dicitur ſcrinium locus vbi ſolent libri vel chartæ recondi, tanquam cancelli quidam, *vt in l. librorum. §. libris. ff. de leg.3.* Et ſic cum in palatio ſummo erant duo laterculа, puta magnum & minus, id eſt, duę camerę, magna & minor, & iſtud erat minus laterculum, ſeu minor camera, in quo vnicum erat ſcriniũ, in quo ſacrę diſpoſitiones recondebantur: hoc eſt, principum legales conſtitutiones, ſeu ordinationes vna cum codicillis, hoc eſt, literis officiorum imperialium quorumcunque, etiam militarium recondebantur, *vt facit tex. in §.1. in auth. de mandatis Principum. col.4. vbi optimus text.* Et quod codicilli militarium officiorum ad ſolicitudinem pertineant Quæſtoris in eodem minori laterculo, vide text. *in l.1. iuncta l.3. C. de officio Quæſtoris.* Et quod cum legalibus libris codicilli, id eſt, literæ officiorum debeant obſeruari in ipſo minori laterculo, vide text. *in d. §.1. ibi: vna cum codicillis. in auth. de mandatis Principum.* Quod quidem laterculum, de quo *in illo §. primo*, ſcribitur, erat minus. quod apparet ex *l.1. C. de officio Quæſtoris*, & ſic in illo minori laterculo erant tantum illa duo ſcrinia, quæ pro vno habebantur, vt dictum eſt. In laterculo vero maiori, erant tria ſcrinia, vt ſtatim dicetur, & in hoc laterculo minori erat vnum quod erat diſtinctum duobus, vnum pro libris legalibus, alterum pro codicillis: licet vt videtur tenere Petrus Cothereau *in ſuo ſchedulari magiſtratuum. in tit. de quæſtore palatii, & Cancellario Franciæ.* quod non diſtincti eſſent ſcriniarii librorum Principis, & codicillorum, ſed permixti eſſent tantum quatuor ſcriniarii libris & codicillis deſeruientes in ſcribendo, & dictando, & reuoluendo, & excipiendo, ſeu regiſtrando, qui quatuor antiquarii (*vt putat idem Cothereau*) ſunt, de quibus loquitur text. *in l. hac parte. C. de proximis ſacrorum ſcrin. lib.12.* Mouetur. Nam ibi dicitur, quod quatuor antiquarii ſcriniorum ſeu ſecretariorum memoralium ſegregebãtur à generali ſcrinio memoriæ, & ei non obſequebantur, ſed ſpecifice erãt iſtorum antiquorum quatuor ſcriniariorum partes. Et iſti quatuor antiquarii habent permixtum munus ad obſequendum liberas & codicillis, qui quidem antiquarii diſpoſitionum adæquantur noſtris commendatoris ſecretariis, quibus dictatio & tranſcriptio codicillorum ſeu literarum regiarum incumbit. Alii vero ſunt ſecretarii Libell. Alii memoriales. Alii epiſtolares, *de quib. ibi ample per Pet. Cothereau.* Sed talis triplicitas apud nos obſeruatur, cum tantum apud principem & in aula ipſius ad illi deſeruiendum ſeu obſequendum ſint prædicti quatuor antiquarii, qui dicuntur, les ſecretaires des commendamens.

Alii vero, qui obſequuntur, & deſeruiunt tantum conſiſtorio, & ſic cancellario (qui eſt principalior illius) & in his, quæ concernunt iuriſdictionem ſeu iuſtitiã, non in his quę cõcernunt res priuatas principis. Et iſti ſunt de magno laterculo, ſeu magna camera, in qua ſunt tria ſcrinia memoriæ, ſcilicet epiſtolarum & libellorum. Iſta probantur *in l.1.2.3. & 4. C. de proximis ſacror. ſcrin.* Et de primo ſcrinio, vbi reponebantur literæ, dixi hic ante. de ſecundo vero, vbi reponebantur ſcripturæ libellorum & cognitionum, poteſt poni exemplum, Pariſius in camera Parlamenti, vbi reponuntur tales ſcriptores, qui magiſtri Parlamenti dicuntur, ſunt ibi plures, ſed ſunt ibi quatuor præſidentes, qui præponuntur aliis Magiſtris Parlamenti, & habent ibi præſidentiam, qui poſſunt appellari vno reſpectu præpoſiti huius ſacri ſcrinii, hoc eſt, cameræ Parlamenti, & hoc etiã iure vocantur proximi, quia magis ſe approximant Principi. Sed quia iſtud exemplum non eſt bene conueniens. Ideo aliud ponit magis quadrans, ſcilicet, in graphario Curiæ Parlamenti, qui præponitur & præeſt omnibus ſcribis illius curiæ, & ſunt tres principales: Vnũs, qui dicitur grapharius ciuilis. Alius criminalis. Alius præſentationum. Et ſub eis ſunt alii quatuor, qui in abſentia eorum ſignant, & quilibet illorum principalium habet ſuum ſcrinium, ſeu ſuam cameram, quam *burellum* vocant.

Et ibi vocantur Præpoſiti dictæ cameræ, ſeu Magiſtri dicti Burelli, ſeu proximi ſacrorum ſcriniorum, *vt dicit Iacob. Rebuff. in d. loco.*

De tertio vero ſcrinio, in quo ſunt Magiſtri computorum præpoſiti, non hic repeto, cum ante dixerim.

Aliud eſt ſcrinium in palatio regio Pariſiis, ſeu camera, in qua ſunt repoſitæ ſcripturæ tangentes antiquitates, & notabilia facta Regni, quod ſcrinium vocatur camera theſauri: & deſtinatur ibi vnus principalis præpoſitus, ſeu præſidens, pro gubernatione ſeu cuſtodia illius cameræ, tenens clauem principalem illius cameræ, & proponitur aliis etiam habentibus alias claues illius: & qui etiam proximus vocari poteſt, cum ſe magis appropinquat Regi quam alii. Et tales proximi ſeu præpoſiti ſacrorum ſcriniorum, eiſdem honore & dignitate funguntur, quibus Vicarii principis, & ex eo tempore, quo officium proximatus ſunt adepti. *leg. prima. Cod. de proximis ſacrorum ſcriniorum. libro duodecimo.* Et iſti poſſunt ſalutare Principem, & ſedere in iudicio cum iudicibus. *l. in ſacris ſcriniis, la prima. de proximus ſacrorum ſcriniorum. C. eodem lib.*

Et aduerte, quod iſti ſecretarii proprie ſunt adiutores Cancellarii, *vt dicit Petrus Cothereau in ſuo ſchedu-*

lari magistratuum.c.de auditori. Principis,& debent esse septem,vt ibi dicit,*vt facit text.in l.comperimus. C. de proximis sacrorum scrini.* Quorum primus inter omnes est audiétiarius apud nos qui ęquiparari potest mello proximo.de quo *in l.peculiari. C. de proximis sacror. scriniorum.*qui dicitur prior illorum, qui erant adiutores quæstoris.

DEcimaseptima consideratio.Post principalicres officiarios supremarum Curiarum videndum est de aliis pluribus iudiciis ordinariis, qui sunt apud nos. Et primo de præfecto vrbis qui à quibusdam adaptatur præposito Parisiensi, & Tholosano. Dum volunt adaptare Viguerio Tholosæ, quod non credo: sed in quantum possit præposito Parisiensi, videtur quod sit magnæ authoritatis, dignitatis,& excellentiæ, cum præfectus vrbis sit illustris,*vt supra ista parte,in secunda consideratione dictum est,* Ideo etiam præpositus Parisiensis illustris esse debet per huiusmodi adaptationem,& tales æquiparantur de iure præfecto prætorio.*l. 1. C. de præfectis prætorio siue vrbis, &c. lib.* 12. Dicit tamen Purpuratus *in l.1.numero 96.ff. de offici. eius cui mandata est iurisdictio.* quod huius præfecturæ simulachrum apud nos non videtur, cuius iurisdictionem ad prætorem translatam esse author est Fenestella. Capitanei tamen ciuitatum,qui apud nos videntur, quorum tanta non est potestas, *vt tradit Iacobus Rebuff. in l.1. colum. 2. in fin. C. de mulieribus. in quo loco,&c.lib.*10. huic præfecto vrbis non sunt æquiparandi. Ego autem dico, quod huic posset æquiparari capitaneus iustitiæ Mediolani,cum præfecto prætorio æquiparetur: cum ab eo, prout nec à præfecto prætorio appellatur. Et ita vidi tempore,quo assistebam magnifico Domi. Roberto de Pardines capitaneo iustitię Mediolani,tempore,quo illustris Dominus Carolus de Ambasia erat locumtenens generalis in Italia,pro Christianiss. Francorum Rege.

DEcimaoctaua consideratio de prætoribus tractat,qui sunt spectabiles, vbi *supra ista part.in 4. consid.*dixi,& tenent omnes *in l.1.ff.de offic.eius, cui mandata est iurisdictio.* Sed quibus aptari possint incertum est,cum tales Prætores potestatem haberent legem condendi,seu ius quod honorarium appellabatur.*§.prætorum.Instit.de iure naturali gentium & ciuili.* Et in vrbe prætor à præessendo nominatur; cui consilum insignia concessa sunt, vt tradunt Pomponius Lætus & Fenestella,*lib.de magistratibus,c.*19.Et,*vt Varro scribit*, prætor dictus, quia iura præiret: quia iura condere,vt iam dixi,& abrogare instituta solus poterat, & in causis ciuilibus criminalibusue summum imperium obtinebat, vt tradunt Moderni, maxime Zasius *in l.2. §. cumque consules. ff. de orig.iur.* Ideo dicit Purpuratus *in d.l.1.numer.*204. quod Bart. merito eum æquiparat Senatoribus,& præfecto prætorio, *in l.omnes populi.4.q.1. principalis. ff. de iusti. & iur.* & ideo non videtur,quod omnes alii essent similes, cum solum ibi loquatur de prætore vrbis, vt dicit D. meus Ias.*in d.l.1.* ex quo male videtur æquiparari Ducibus, Marchionibus,comitibus:& Episcopis,qui non possunt eo modo statuere.*c.cum inferior.extra de maior. & obed.*& hoc nisi essent Vicarii Principis vel præscripsissent iurisdictionem, merum & mixtum Imperium,& principi reseruata,vt declarat Aretinus *in l.stipulationum aliæ,in princip.colum penult. ff. de verb. obligat.* quo casu tales essent illustres, vt dicit idem Purpuratus *in d.l.1.num.*205. vbi facit illam differentiam inter prætorem vrbis, & alios, quam etiam facit Bald.*in l. recept.C.de non numerata pecunia.* Et ideo (*vt idem Purpuratus ibi,in sequent.num.voluit*) difficile videtur reperire inter magistratus nostros, qui æquiparetur huic prætori, quicquid de potestatibus nostri temporis dicant Baldus & Barbatia *in rub.Cod.qui admitti.* Maxime, quia nullam habent authoritatem, nisi quatenus eis est attributa per statuta, seu rescripta constitutionum, vt tradit Bald.*in auth.cassa.collat.1.C.de sacros. sanct. Eccles.* quamuis large omnis magistratus possit dici prætor, *vt dicit Bald.in l.fin.in 1.q.C.de ædilitiis action. & Decius in l.vbicunque,per illum text.ff.de reg.iur.* Huic prætori vrbis ita possent adaptari præpositus Parisiensis,& Viguerius Tholosanus,sicut præfecto vrbis, nisi in hoc,quod non habent authoritatem condendi ius, nisi in his quæ respiciunt stylum iurisdictionis eorum.

DEcimanona consideratio. Præsides prouinciarum per Spec.*in rub.de iurisdict.omni.iudi. ver.* [illegible] *nimi.*& Bart.*in l.1.*à quo ibi nemo discrepat.*ff. de offic.eius,cui mandata est iurisdictio.* tantum clarissimi dicuntur,& in quarto gradu,qui dicitur minorum ponuntur. Et quod præses prouinciæ sit clarissimus, Et talis etiam *est text.in l.2.in fin.C.de delatoribus.lib.*10. est rector prouinciæ,*bonus text.in l.memini.§.1. C. de aduocat.diuers.iudic.* & qui apud nos dicitur Balliuus, & in multis locis Franciæ, senescallus, qui quidem Rector prouinciæ dicitur clarissimus, *vt est text.in l. vnic.§.sin autem post.C.de raptu virginum,&c.& dixi supra ista part.in 5.consid.* Nec tenuis est hic titulus, vt dicit *hic Purpuratus in d.l.1.nume.*258.maxime in superlatiuo & positus. Cum dictio *clarus,* sit figurate posita, cumque denotet insigni atque excellenti accipiatur, Itaque qui veluti fulgore quodam famæ, resplendet, præses prouinciæ perinde sit, ac si dicatur excellentissimus præses prouinciæ,& dicitur iudex ordinarius.*text.in l.cos,in principio. Cod. de [illegible] cip.C.de modo multarum.& in l. omnes.§. primo.* [illegible] *piscopis.* Et licet multa iura dicant præsides clarissimos,per hoc tamen non excludunt,quin esse possint in superiori gradu. Nam etiã senator dicitur clarissimus,*text.in l.2. C.de his, qui veniam ætatis impetrauerunt,* qui tamen in primo gradu superillustrium positus est *supra in hac parte, in 1. consideratione, ad fin.* Et præfectus prætorio clarissimus appellatur. Et pro hoc Purpurat.allegat authent.de Belisario vicario constitutis.*collat.*3.sed puto voluisse allegare *in authent.de mensura ordinandorum,in fin.collat.*3.quem tamen fore illustrem,nemo vnquam dubitauit, *vt etiam dictum est supra hac parte,in 2.considerat.*& prætor dicitur clarissimus *l.1.in princip.C.de tutoribus vel curatoribus illustrium,* qui tamen inter spectabiles ponitur, *vt in consideratione præcedente dixi.*Etiam proconsul dicitur clarissimus *vt in l.& si seuerior.C.ex quibus causis infamia irrogatur.* tamen spectabilis est,& superius *ista part.in d.4.consider.*probatur. Similiter Comites dicuntur clarissimi *in l.1.C.de aduoc.diuers.iudic.* & tamen prædictos monstrauimus esse spectabiles *supra in 5.part.in 47.* [illegible] *sider.& in supradicta 4.consid.* Ideo Alciat.*in l.1.C.de [illegible] fectissimatus dignitate,lib.12.& lib.3.dispunctionum.* [illegible] bene se resoluit in his altercationibus, dicens: [illegible] fuisse firmas magistratibus,ipsis dignitates: sed solum concedi secundum merita personarum, & con[illegible] rata plerunq; loci,cui præerant,qualitate. Licet [illegible] neget,hoc crebrius fuisse verum,quod à Doctoribus traditur.Et post eum Purp.*in d.l.1.n.*163.sic concludit quod cum appellatio præsidis generalissima sit, [illegible] quod largissime accipitur pro eo, qui præest alicui rei,*vt per tex.in l.1.& ibi gl.1.ff.de offic.præsid.*Large quando dicitur præses prouinciæ,& sic præses,secundum varias potestates, diuersimode potest in his magistratu[illegible]

ſtratuum gradibus collocari, ita, vt aliquis reperiri poſſit, qui inter illuſtres connumeretur, vt in præſidibus Parlamentorum, *de quibus ſupra iſta part. in 9. conſid.* Et hoc propter concurrentem (quo ad quædam) authoritatem præfecti prætorio, & quia ſpecialiter Principis eſt conſiliarius, ex quibus illuſtratur. Sed quicquid ſit, præſes prouinciæ maius imperium habet omnibus poſt Principem. *tex. in l. præſes prouinciæ, quæ eſt tertia, ff. de offic. præſid.* Etiam quandoque perfectiſſimatus dignitatem dicitur habere, *vt dicit Purpu. in dicto loco, numer. 265. cum tribus ſequentibus.* Et quod præſidis nomen generale ſit, ad omnes magiſtratus prouinciarum Rectores, vide Petrum Cothereau in ſuo ſchedulari magiſtratuum ciuilium. *C. de præſidibus prouinciarum*, vbi ample de his. Dicit tamen Budæus *in l. ſi in aliquam. ff. de offici. proconſulis*, quod Balliui, ſeu Seneſcalli, dicuntur præfecti aut etiam iuridici, & continentur nomine proconſulis, nec præſidis, quia in Gallia non ſunt prouinciæ, ſed prouinciolæ. Item quia ab his appellatur ad curias Parlamentorum. Sed tuendo communem, videtur, quod vocari poſſint Præſides prouinciæ, nec eſt recipienda multitudo terræ, ſed poteſtas. Item à ſententia præſidis & proconſulis appellatur, *leg. 2. & fin. C. de temporibus & reparatio. appellationum. & in leg. 1. ff. quis & à quo appelletur.* Et aliquando Prouincia capitu rpro territorio, ſiue diſtrictu, *vt in authent. qua in prouincia. C. vbi de crimine agi oportet.* Et aliquando vnus præſidatus dicitur vna prouincia: Præſes enim erat caput prouinciæ, & ei ſuberant plures ciuitates, vt in omnibus ll. quæ faciunt mentionem de præſide prouinciæ. Et ſi fuerint facti duo præſides in eadem prouincia, cenſentur duæ prouinciæ *l. ſi eadem. ff. de offic. aſſeſſ.* & non capitur hic, vt appellatione prouinciæ veniat Regnum ſeu Regio, vt eſt Francia, Hiſpania, Germania, Italia, & huiuſmodi. De officio præſidis & quod Iudicem oportet habere iuris & æqui notitiam, voluntatem boni, & poteſtatem exequendi: & quod iuramento debet eſſe legibus alligatus, & à ſordibus munerum alienus, vide in Polycratico, *lib. 5. c. 11.*

VIgeſima conſideratio. In patria noſtra ducat. Burgund. habemus & alia officia ſeu magiſtratus, qui dicuntur Iudices Cancellariæ contractuum ducat. Burg. quibus dicitur præeſſe: qui apud nos dicitur gubernator Cancellariæ contractuum ducat. Burg. Quod eſt officium ordinarium. & cuius iuriſdictio ordinarie exercetur in ciuitatibus, & oppidis (in quibus ditiones ſeu præfecturę balliuorum exercentur) per ſe, ſi velit aut ſuos locumtenentes, & ab eorum ſententiis ad ſupremam curiam appellatur: & de iſto etiam *infra iſta par. in 38. conſi.* dicetur. Sed videndum eſt, quæ ſit eius authoritas, & vtrum ſit æqualis præſidi Prouincię, ſeu Balliuo, an vero inferior: & ſi ſint in loco indifferenti, quis iſtorum præcedere debeat. Nam vt videmus, ſua eſt cognitio tantum ad contractus receptos ſub ſigillo cancellariæ ducat Burg. qui habent executionē paratam, ex quo videtur delegatus à Principe ad vniuerſitatem cauſarum. Ex quo ergo eſt delegatus à Principe videtur eſſe maior præſide prouincię, & ſic Balliuo, qui eſt ordinarius. Cum delegatus à principe ſit maior quocunq; ordinario, vt eſt caſus *in c. ſtuduiſti extra de offic. deleg.* melius probat *in ca. paſtoralis. de offic. ordina. & in c. ſane quia de offic. deleg.* vt dicit Alex. *in rubr. ff. de offic. eius, cui mandat. eſt iuriſdict. colum.* 1. & hoc communiter tenetur. Ratio eſt, quia delegatus repræſentat ipſum Principem delegantem. *c. ſane, le ſecond. de off. deleg. Abb. in cap. decernimus. col. 2. de iudic. extra.* Ideo, eius voluntati ſe conformare debet. *ca. ſuper literis. de reſcript.* limitando, vt ibi per Decium quintum, *notab. conſil. 143. col. 2.* Idem Alciatus *in paradoxis, lib. 2. c. 12.* diſputat, vter in iudicando dignior eſſet delegatus, an vero ordinarius Iudex, & concludit delegatum: & vt dicit, licet doctores, qui de hoc diſputant, nihil allegent, quod multum faciat ad propoſitum, ipſe tamen allegat tex. *in l. 1. C. de offic. Vicarii.* Vbi ſi Vicarius & Comes ſimul cognoſcant de cauſa, Vicarius tanquam à Principe delegatus, præferendus eſt. Facit doctrina Bart. *in l. duo. ff. de re iudic.* vbi ſi ordinario iudici fuerit adiunctus delegatus à Principe, qui aliam ſententiam tulerit quam ordinarius, quod ſententia delegati vim obtinet potius quam ordinarii, cum delegatus ſit dignior.

Ex quibus ſatis conſtat, Quod in cauſis concernentibus executionem pręciſam ex contractibus ſub ſigillo dictæ cancellariæ receptis datus ſit delegatus a Principe, ſiue tanquam collega, ſiue etiam per modum priuationis iuriſdictionis, quod videtur eſſe dignior, & ſic ordinario præferendus.

Et ex his infert Alex. *conſil. 79. incip. circa primum col. 3. ver. quis igitur. in 1. vol.* Quod delegatus Papæ eſt maior Epiſcopo, & delegatus ab Epiſcopo eſt maior Vicario Epiſcopi in illa cauſa: Vnde ab eo ad Vicarium non poſſet appellari. Roman. *ſingulari 458. incip. tu habes titulum.* & communem tenet Guido Papæ *q. 272.* & eſt bonum argumentum, de delegato ſimplici ad vniuerſitatem cauſarum, *vt per plura tenet Alex. in l. more. ff. de iuriſdict. omn. iud. & Decius in c. cum cauſam. extra de appel. in fine.*

Contrarium tamen mihi videtur eſſe de iure dicendum hoc caſu, videlicet, quod dictus gubernator non ſit maior nec dignior Præſide Prouinciæ, & ſic Balliuo, cum Præſes Prouinciæ in ea Prouincia, in qua eſt, maius imperium habet omnibus poſt Principem, *vt dicit tex. in l. Præſes Prouinciæ. 3. ff. de off. præſidis. & dixi in præcedenti conſide.* Et talis gubernator Cancellariæ eſt tantum iudex ad certas cauſas, creatus a Principe in priuilegium alteri, ſcilic. Philippo I. duce Burgundiæ conceſſum, quia dux Burgundiæ non erat ſupremus, nec habebat talem poteſtatem, quod executiones factæ virtute ſigilli ſui haberent executionem paratam, quod obtinuit a Rege, vt videlicet haberet iuriſdictionem cancellariatus, quæ videntur dependere a Cancellaria Franciæ, quæ tantæ poteſtatis eſt, quod inſtrumenta ſub ſigillo Regio recepta habent executionem paratam. Ideo hoc caſu non videtur, quod fuerit ſolum delegatus, imo fuit creatus ſolus iudex ordinarius creando in hoc nouum officium, quod potuit facere Rex, cum noua officia creare poſſit, *vt dicit Alber. de Roſa. in leg. ſtudentibus. quæ eſt prima. C. de officio præfect. vrbis. Dixi in Commento noſtro ſuper conſuet. duc. Burgund. in rubr. Des iuſtices. ver. vnde nemo poteſt.* Et in hoc, quando eſſet delegatus ad vniuerſitatem cauſarum, ex quo eſt perpetuus, & non temporalis dicitur habere iuriſdictionem ordinariam, prout videmus de auditoribus Rotæ, qui ſunt delegati ad vniuerſitatem cauſarum, tamen quia ſunt perpetui, habent iuriſdictionem ordinariam: Quoniam quando committitur vniuerſitas negotiorum, dicitur concedi iuriſdictio ordinaria. *Ita Alex. & D. meus Iaſ. & poſt eos Purpur. in l. more. col. 7. & 8. ff. de iuriſ. om. iud.* Ex quo maxime hodie talis gubernator inſtituitur tanquam ordinarius, & non tanquam delegatus, Ita quod loquendo in ſuis mandatis & cōmiſſionibus non dicit ſe aliquid agere authoritate

concedentis, ſcilicet Regis, ſed tanquam ordinarius loquitur, ita quod pro ordinario habetur & tenetur: & in hoc nulla eſt dubitatio, quin non ſit ordinarius, & datus cum ordinario in illo genere cauſarum prouenientium ex virtute ſigilli, & ſic videtur, quod poſſit ęquiparari Magiſtro cenſus, qui dicitur clariſſimus, *vt in l. conſulta diualia. C. de teſtam.* Ex quo videndum eſt, an ſit datus accumulatiue cum ordinario, an vero priuatiue, ita quod ordinarius poſſit ſemper ſe intromittere de huiuſmodi cauſis, ſi per partes primo adeatur. Et videtur in hoc, ſi æquiparatur Magiſtro cẽſus, quod non, *vt eſt tex. in l. teſta. omnia. C. de teſta.* vbi Ang. multum ſe extẽdit circa huiuſmodi dubium, & dicit iſtum articulum multum eſſe intricatum, ſed tandem ſic diſtinguit. Aut ſunt plures delegati circa idem, & vni mandatur expeditio cauſarum alterius ad eandem cauſam, quod omnib. aliis intelligitur denegata. *l. cum prætor. ff. de iud.* Alias nil, vel modicum operaretur tale præceptum. Quod dicit idẽ ſi paſtorale præceptum alteri delegatur, vt dicit in plurib. procuratorib. ſucceſſiue conſtitutis æquiparando mandata ad inuicem, *vt dicit gl. in l. iudicum. ff. de iudic. coniuncta l. ſi quis cum procuratorio. §. fi. ff. de procu. & in c. 1. de procu. lib. 6.*

Quandoque ſunt plures habentes iuriſdictionem vniuerſalem ordinariam, & vna cauſa contenta ſub illa committitur per ſuperiorem vni ex ordinariis, & tunc idem, vt intelligatur delegata aliis, de quo dicit eſſe caſum in terminis. *in d. ca. ſtuduiſti extra de offic. deleg.*

Quandoque plures habent iuriſdictionem vniuerſalem, & vnus iuriſdictionem in certa ſpecie cauſarum contenta ſub genere, & deinde ſuperior mandat de illa ſpecie cognitionem fieri per iudicem, habentem in ea ſpecialem commiſſionem, & hoc caſu ſimiliter in omnib. intelligitur delegare, niſi in mandato aliud exprimatur: & de hoc dicit eſſe text. *in d. l. 1. C. de offi. præfe. vrbis.*

Quandoque contingit, quod plures habent iuriſdictionem ordinariam vniuerſalem, & certum gęnus cauſarum indeterminate, vel determinate, quo ad certum genus perſonarum committitur aliis. Et tunc aut conſtat de intentione: Vtrum voluerit auferre habenti vniuerſalem iuriſdictionem vel nõ, & tunc ſtamus ſub certo. Aut vero non conſtat, & tunc commiſſo ſpecialis fit fauore perſonarum, inter quas debet eſſe affectio, aut odio earum, aut fit fauore Reipublicæ, aut dubitatur: Si fauore perſonarum, tunc aut fauor eſt eis, quod intelligatur adempta omnibus aliis iuriſdictio, & intelligitur adempta: dat exemplum. Si monachi vnius monaſterii impetrent à Papa certum determinatum viſitatorem, quia ille ſolus viſitabit, & non alius, ſic intelligitur, quod habetur *in l. quod in rerum. §. ſi quis. ff. de legat. 1. & ibi per Iacob. de Arena, vt in fratrib. humilitatis de Mediolano.* ſic intelligitur, quod habetur. *in l. fin. C. de apparito. magiſtrorum militum, lib. 12.* Vbi apparitores eorum habent certos iudices. & non alios. *l. fi. C. de iuriſd. omn. iud.* Si vero fauor eſt eis habere plures iudices, vt in ſcholaribus, & tunc non intelligitur aliis adempta iuriſdictio, *vt in auth. habita. C. ne filius pro patre.*

Si vero eorum iuriſdictio attributa eſt, vt in inquiſitore hæreticorum deputato in aliqua ciuitate, & tunc nihil detrahitur iuriſdictioni ordinarii, *vt in cap. per hoc de hæret. lic. lib. 6. & in c. ſtatuimus. iunct. gloſſ. Innoc. de off. deleg. eod. lib. 6.* Ita dicit Angel. *in d. leg. teſtamenta omnia. C. de teſtamen.* Si fauore Reipublicæ ſit data aliqua poteſtas, ſeu iuriſdictio in aliqua ſpecie cauſarum fauore Reipublicæ: quoniam non videtur eſ[...] adempta poteſtas ordinario vniuerſali, eo, quia e[...] pedit plures habere potentiam cognoſcendi & de[...] terminandi cauſas tam ciuiles, quam criminales, [...] *authent. vt differentes iudices. & l. 2. C. vbi de crimine ag[...] port.* Iſta eſt diſtinctio Angeli *in d. l. teſtamenta.* [...] qua videtur, quod cum hæc poteſtas ſit tam in fauo[...] rem ducis Burgund. & ſuorum etiam Reipublicæ [...] quod in conceſſione illius iuriſdictionis non eſt ex[...] preſſe adempta poteſtas Balliui, qui eſt iudex ordina[...] rius in talib. & ſic in fauorem Reipublicæ: quod ta[...] poteſtas iudicis Cancellariæ non eſt data priuatiue [...] iudicem ordinariũ, & ſic ad Balliuum, Quia ante h[...] iuſmodi conceſſionem etiam cognoſcebat de hu[...] modi executionibus præciſis, ſed tantum accumu[...] tiue, & quod ita de his cognoſcit Balliuus, ſi præ[...] niatur, quam iudex dictæ Cancellariæ: Et ita ſe o[...] ſeruat conſuetudo apud nos. Non tamen præſe[...] let eius iuriſdictionem impedire, vt in ſimili dic[...] de defenſoribus ciuitatis. *in authen. de defenſoribus ci[...] tatum §. nulla. collat. 3.*

Et de materia ampliſſime Barba. *in d. cap. ſtudu[...] extra de off. deleg.* ad quem vltra alios recurre: & [...] *cum contingat. colum. extra de foro compet.* vbi plures [...] ciſiones & remiſſiones ad hoc allegat, quas vide[...] poteris.

Et quicquid id ſit, concludendum eſt, Quod ſe[...] per Balliuus eſt maior eo, ex quo dictus guberna[...] eſt tantum ordinarius in certo genere cauſarum, [...] Balliuus maius imperium eo habet in tota prouin[...] ſibi decreta, & ita eſt in obſeruantia, & allego tex[...] ad prædicta multum clarum, *in l. nihil omnino. C. de [...] l atinis ſacrarum largitionum.* Vbi dicit: *Reuerentia non ſ[...] lum ab inferioribus ſed etiam à maioribus, & in Prouin[...] degentibus Rectoribus Prouinciarum debetur atque de[...] tur.*

Vigeſimaprima conſideratio. Apud nos etiam ſunt aliæ diuerſæ, & penitus diſtinctæ iuriſdictiones à iuriſdictionibus ordinariis Balliuatus, & Cancellarię contractuum ſupra nominatis, qui etiam habent omnimodam iuriſdictionem in certo genere cauſarum: vt ſunt gruarii duo in Burg. Quorum vnus dicitur gruarius Burgundiæ, & habet cognitionem in ſua gruaria in tribus Balliuatibus Di[...] onenſi, ſcilicet, Auxeti, & Montis. Alter vero eſt H[...] duenſis, qui cognitionem habet in Balliuatib. Ca[...] lonen. & Cadrelen. Et cognitio ſeu iuriſdictio eorum ſe extendit circa foreſtas, ligna, & nemora Princi[...] & de forefactis in eis, & etiam circa aquas & flumina, & tales etiam immediate ſubſunt Curiæ ſupremæ [...] ta, quod ab eorum ſententiis immediate ad ſupre[...] mã curiam appellatur: & communiter ſolent tene[...] & exercere eorum iuriſdictionem in auditoriis p[...] blicis: Sed an tales debeant præferri Balliuo ſemp[...] vſque nunc non præfuerunt Balliuis, ſed Balliui [...] præcedunt, in quibuſcunque congregationibus. S[...] ex præcedenti conſideratione cogita, an Balliu[...] poſſet cognoſcere de forefactis ſeu emendis facti[...] lignis, ſeu nemoribus, & ſtagnis Regiis, cum iſti h[...] beant iuriſdictionem ordinariam in certis rebus, [...] in certo genere cauſarum. Audiui alias magnum g[...] arium Franciæ qui dicitur magnus Magiſter aquarum & foreſtarum, dicentem, quod iſti gruarii erant [...] eo, ſicut ſunt alii in Francia, & quod volebat con[...] tuere locumtenentem generalem in Burgundia, q[...] non ſubiiceretur eis, ſed non credo, quod potuiſ[...] feciſſe, ideo aliter non inſiſto. Et tales gruarii poſſ[...] dici præfecti lignorum, ſeu foreſtarum & aquarum

Et hac dictione *foresta* vtitur tex. *in c. cum dilecti. extra de donat.* & ibi gloss. 1. exponit, quod foresta est locus, in quo feræ includuntur, & habet quis vsum venandi, sed hic generalius capitur, etiam si in illo nemore non esset clausura, dummodo sint arbores altæ, & vix illa loca carent feris. Sed gruarii vocantur ad similitudinem illorum, qui antiquitus gruarii dicebantur, qui aucupio Principis præerant, hodie qui custodiæ & gubernationi forestarum, & aquarum præsunt, & præficiuntur, *vt dixi in Commento nostro super consuetudinibus duca. Burgund. tit. Des forestz. & riuieres. art. 7. in fin.* Et sic videntur esse præfecti, & in dignitate seu ordine spectabilium, secundum quod sunt communiter alii præfecti, *vt dicit Spec. in rubr. de iurisd. omn. iud. ad principium. ver. medij.* Sed si hoc esset verum videretur, quod præferendi essent Balliuis, seu præsidibus Prouinciarum, qui videntur esse clarissimi, vt sæpe supra dictum est: licet etiam spectabiles dici possint, saltem hi, à quibus non appellatur. Nec credo, quod gruarii nostri sint spectabiles, sed inferiori gradu collocabantur: verum bene crederem magnum gruarium Franciæ debere præcedere Balliuos, & senescallos præter Præpositum Parisiensem, qui æquiparatur præfecto vrbis, *vt supra hac part. 55. consideratione.* Et iste est maior omnibus aliis, & habet iurisdictionem in palatio Parisiensi in mensa marmorea.

Alia tamen vetustissima circa huiusmodi officia, & notanda habet Cælius *lib. antiquarum lectionum 14. ca. 6. in fin.* Qui ingenium exercuit in laudabili tantæ materiæ descriptione: & ibi syluarum præfecturam consulibus iniungi solitam comprobat, & pro hoc primum citat Virg. illud ex Bucolicis.

Si canimus syluas, syluæ sint consule dignæ.

Qua in parte (vt ait scientissimuss poeta) amorem respicit veterem, quo consulib. syluarum, & collium iniungebatur cura, ne compingendis seu fabricandis nauibus materia vnquam deesset, quæ sane prouincia minor dicebatur vt à maioribus distingueretur, quas consulares dicebant. Proinde in Cæsare Suetonius ab optimatibus datam scribit operam, vt Prouinciæ futuris consulib. minimi negotii, i. syluæ collesq; decernerentur. Apud iureconsultos de prouinciis minoribus mentio est, in quib. syluarum statuitur cura. Hæc ille, Opinor, quod voluerit intelligere, & allegare rubricam cum duabus eius l. *de cupreßis, &c. lib. 12. C.* sed *in l. 2.* interpretes, vt Lucas de Penn. & Ioan. de Plat. ex illis verbis insertis *in dict. l. 51. ibi: sciant absq; permissu magnitudinis tuæ arborem præcidendi, vel transferendi licentiam denegandam*: referunt ad permissionem præfecti prætorio, & non consulis. Sed hoc non arguit inconcusse, quia non constat cui dirigatur illa lex, & sunt verba suppletiua à dictis interpretibus in casus illius legis positione: Et si ita esset, Forestarii nostri adhuc magis gloriarētur. Et in hac materia libet paululum spaciari. Certum est, quod super illa l. 2. fundatur constitutio, sed ordinatio Regia qua cauetur, vt de forestis Regiis nulli sit licitum incidere arbores, non merchatas ad mercham Regis nec eas collapsas alibi transferre absque permissione Forestariorum sub certa pœna, vt in simili notat ibi Bar. & post eum Ia. de Pla. pro quo gl. optima *in ver. saluti in l. si serui vestri. C. de noxalib. act.* & hoc ex identitate rationis.

Etiam dicitur, quod quædam possunt concedi per istos Forestarios, ser præfectos syluarum, quæ nō possunt concedi per alios, vt etiam in simili ibi notat Io. de Pla. Qui & ibi notat vnam arborē æstimari ad valorē vnius libræ auri, & multa alia, puta, Quādo quis dicatur incidere arborem, & sic pęnam incurrisse, & si inciderit tantum partem arboris, & non totam, an incidat in pœnam incidentis arborem: & qui incidit geminam arborem vna copula cōiunctam, an punietur pro vna, vel duab. De qui b. q. ad eum ibi recurre.

VIgesimasecunda consideratio. Idem à simili, vt *in præcedenti consideratione* dicendum esset de Gruariis, qui tantum cognoscere possunt de sale, & de pluribus abusibus & damnis commissis circa illud: quoniam tales possunt dici præfecti salis. Sicut dicitur de præfecto annonæ, & de aliis præfectis, de quibus *in præcedente consideratione*: aut forte Comites horreorum, & in simili vtitur his verbis tex. *in leg. vni. C. de pistoribus. li. 11.* Sed cum hæc officia non sint principalia officia pręfecti salis, sed sunt solum subalterna sub generalibus Franciæ: quibus data est omnimoda cognitio potestas, & iurisdictio de sale, tanquam sit de his, in quibus Rex habet plura alia commoda, indictiones, seu gabellas, Ideo tales subalterni officiales non sunt in tanta dignitate, quanta principales: Prout etiam videmus de receptoribus particularibus Prouinciarum, seu præfecturarum, qui dicuntur coactores, qui non tanta potiuntur dignitate, quanta & generales, & thesaurarii generales, & receptores generales. de quibus supra dictum est in *parte præcedenti.*

Quicquid tamen sit, isti Granatarii habent iurisdictionem, & cognitionem in delinquentes super sale. Et ab eis appellatur ad supremas Curias Parlamentor. prout de Balliuo seu præside Prouinciarum.

Et de his memorat Gagui. *in suo compendio super Francorum gestis. lib. 4. cap. 2.* vbi ait: Cum multa & grauia bella inter Philippum Valesium Francorum Regem, & Eduardum Angliæ Regem mota essent: Cū Philippo parum pecuniæ sufficeret, nouam exigendæ pecuniæ formam excogitat, qua sine cuiusque conditionis discrimine omnes Regnicolæ tenerentur. Sal, quo nemo facile abstinet comparari aliunde quam ex publicis, quæ instituerat Promptuariis vetat. Quod autem a mercatoribus, aut emptū hactenus, aut posthac emendum esset, Id ab iis, quos ad id negotium deputaret granatarios, per vices temporum, precio indicto distribuendum fore. Id tributi genus, etsi graue multis visum est, ad hanc tamen vsq; ætatem penditur, ingeniosum profecto (ait ille) inuentum, quo nemo à tributo liber est, & vnde ingens Regibus pecunia quot annis venit.

VIgesimatertia consideratio. Idem videtur esse dicendum de Electis Franciæ, qui habent suas certas & distinctas prouincias in Regno, & cognoscunt de tributariis, capitationibus, seu collectis, de quib. etiā cognoscebat, & cognoscere poterat ante præses prouinciæ: vt tenet Petrus Cothereau *in suo schedulari magistratuū ciuilium ti. de præsidib. prouinciarum.* Et ibi scribit, quomodo nomen *præses* est generale ad omnes magistratus, & prouinciarum Rectores. Ex quo videretur dicendum, quod etiam tales iudices particulares habentes cognitionem, & potestatem in certo genere causarum vltra Balliuos, & Senescallos possent etiam dici Præsides, quod non est dicendum ex ante deductis in præcedentibus consider. Cum talibus non sit attributa iurisdictio priuatiue: sed accumulatiue, ex quo (vt sępe dixi) videntur iudices dari ad certum genus causarum.

VIgesimaquarta consideratio generalis est. In qua dico gerentes magistratum in loco sui magistratus,

ſtratus, & iuriſdictionis cæteris paribus ratione magiſtratus præferendi ſunt omnibus aliis, & in ſedendo, cum honor deferatur in ſedendo. *Bal. in l. quoties. C. vbi ſenatores, vel clariſſimi. Iacob. Rebuffi in l. 2. C. de proximis ſacrorum ſcriniorum, lib. 12.* Et debet Iudex ſeu magiſtratus ſedere in tribunali ſublimiori. *cap. Epiſcopus, 95. diſt.* Nam quodlibet tribunal habet plures gradus, primum videlicet, & ſupremum, in quo debet ſedere ipſe magiſtratus, ſeu iudex ad ius reddendum. Secundum, & inferiorem, vbi recipiendi ſunt viri illuſtres, cum perſonaliter coram eo ſuper criminali actione diſceptatur. Tertium, & infimum, qui reliquis altercantibus deputatur, *vt patet in d. l. quoties. §. ſedendi vbi eſt text.* Et in ſecundo gradu ſeu loco debent ſedere aduocati, ſecundum eorum gradus prærogatiuam. *vt infra dicam. facit l. fin. C. de offic. diue. iud.* Non autem in primo. *l. 1. C. de offi. ciui. iud.* vt ſit delectus aliquis inter eos *ſecundum Spec. tit. de aduocato. §. 5. in c. hic dicendum in prin. Pro quo facit tex. in c. ſin. inci. Epiſcopos. 17. diſt.* Et quantumcunque quis ſit maximus, & illuſtris, non eſt honor iudicibus ſedere cum eis in tribunali. *text. in authent. vt ab illuſtribus. §. ſancimus. iunct. gloſſ. in verb. indigne. colla. 5. ita dicit Lucas de Penn. in rubr. Cod. de apparitoribus præfecti vrbis. lib. 12.* Et de laude & honore huiuſmodi iudicum ample ſcribit Rodericus *in ſuo ſpec. vitæ humunæ, lib. 1. ca. 13.* quod tales ſunt honorandi à cunctis mortalibus. Imo etiam apud gentiles plurimum honorabantur, *vt ait Val.* Quoniam Apollo requiſitus de iuſtis magiſtratibus reſpondit ſe neſcire, vtrum Deorum numero, an hominum aggregari deberent. Adeo enim hoc exercitium apud eos illuſtre fuit, vt illud omni potentatui præferrent. Quod etenim, teſte Cicerone, præclarius digniuſq; inter mortales exercitium excogitari poteſt quam vnum hominem in Republica reperiri, qui communi vtilitati ſeruiat, qui communia pro ſuis, ſua pro communibus habeat, qui velit & ſciat perſonam ciuitatis gerere, dignitatem, decuſque ſuſtinere, &c. *vt ibi.* Et non ſolum tales honorari debent, imo beati dicuntur, *vt habetur Pſ. 105.* Qui faciunt iudicium, & iuſtitiam in omni tempore. Tales enim ob dignitatem ſunt honorandi. *c. vt debitus. in gl. 1. extra de appel.* Spec. *in tit. de aduocato. §. 5. in princ.* vbi dicit: Quod iudex debet ſedere propter honorem, & aduocatus ſtare. *text. in l. quiſquis. in fin. C. de poſtulando. Et idem Specul. titul. de diſputatio. & alleg. aduocatorum. §. 6. in prin.* Imo iudices ſunt nobiles, & acquirunt nobilitatem ex officio iudicis: intellige tamen de iudicibus Principis, in loco vbi ſunt iudices, *vt eſt tex. & ibi Bar. in l. iudices. C. de dignitatibus. lib. 12. Dixi in Commento noſtro ſuper conſuetud. duca. Burgund. tit. Des enfans de pluſieurs lictz. §. 4. in gl. 1. verſ. & ideo etiam & infra latius dicam.*

Aduerte, quod iudicis appellatione venit maior iudex, *in auth. de iudicibus colla. 6. & in authent. Vt omnes obediant iudi. prouinciarum. colla. 5. Bald. in leg. 1. in 2. lect. in princ. ff. de iuriſd. omn. iud.* & etiam ordinarius, *vt in d. authent. vt omnes obediant. §. ſi vero alter. & ibi notat gloſſ. in verbo, iudex.* Et in tantum honorandus eſt iudex in loco ſuæ iuriſdictionis, quod debet ſedere in Cathedra præ omnibus aliis *tex. eſt in authent. de iudicibus §. ſedebant. colla. 6.* Imo dicit Ange. ibi coguntur ſedere in cathedra. *facit tex. in auth. vt ab illuſtri. §. ſancimus. colla. 1. & in d. l. 1. C. de offi. ciuil. iud. & d. l. ſi. C. de offi. diuerſo. iud. d. l. quiſquis. §. ſi. C. de poſtulando. & d. l. ſi. §. ſedendi. C. vbi ſenatores, &c. Spec. ti. de ſententia. §. iuxta. ver. item eſt nulla ratione modi.*

Et talis ſedes dicitur ſapientiæ & ſcientiæ *ſecundum Hieron. in tract. de fide & crudelitate.* Et ad hoc legitur *2. Eſdræ 8. cap.* quod Eſdra ſtetit ſuper gradum lig[...]um, quem fecerat ad loquendum & legendum [...]brum legis Moyſi. Et qui bene ſederit ſuper [ca]thedram, honorem accipiet cathedræ, qui [...] male ſederit, iniuriam facit cathedræ, *tex. in c. m[...] 40. diſt.*

In tantum eſt etiam honorandus, quod inter[...] debet habere ornamentum in capite ex veluto [...]co, vel alio nobili panno: In circuitu cuius eſt c[...]lus aureus, quod ornamentum proprie dicitur f[...]ale: dictum faſciale, eo, quia olim faſces erant [...]ſtæ, id eſt, faſciolæ purpureæ, quibus redimeba[n]t coronæ lauri, quas, qui geſtabant in ſummis faſ[tigiis] id eſt, dignitatibus, & magiſtratibus poſiti dice[ban]tur. Et aliquando dicuntur faſciæ, & non faſce[s] *in l. argumento. ff. de auro & arg. leg.* Et tales dep[one]bant iudices finito officio in aduentu ſucceſſoris *in authent. vt iudices ſine quoquo ſuffragio. §. neceſſ[...] in princ. collat. 2.* Et tales olim iudices faſciati p[...]rant omnibus aliis, quorum præſentia terrore[m o]mnibus inducebat. Hodie vero apud nos, & in [Par]lamento Pariſienſi, & in aliis Parlamentis Franc[iæ] ornamentum dicitur mortarium: *vt dixi ſupra in [par]te in 9. concl. in fine.*

In tantum etiam tales iudices honorantur, q[...] doctorali cappa induuntur, quæ infula dicitur [...]qua *in l. 1. C. de tempo. & reparat. appel. & in l. ſi. C. de p[...]cerio, lib. 12. & in l. ſi. in prin. C. de decurion. libr. 10.* Et in[fula] proprie dicitur ornamentum honoris, & eſt m[...] adiectio honoris deferenti: Et dicitur infula, qua[ſi in]flua, *ſecundum Cy. in l. ſi. C. de quadrien. præſcript.* ex qu[a] ea influit dignitas, qua ornantur iudices, & con[...]rii. *d. l. fin. C. de decurionibus.*

In tantum eſt etiam honorandus Iudex, quod fi[li]us iudex præfertur patri, vt refert Aulus Gellius *in [...] noctium Atticarum li. c. 1.* vbi ait: Quod filius in gerend[o] magiſtratu præferendus eſt patri & eidem pater, c[e]dere ac præſtantiorem locum dare debet. Recitand[o] hiſtoriam de clariſſimo viro præſide Cretæ prou[in]ciæ. Qui cum ipſe, & eius pater Athenas ad viſendu[m] cognoſcẽdumq; Taurum Philoſophum adiiſſent, [...] inter eos, qui potius ſederet, ac potiorem locum o[b]tineret, diſceptaretur, hanc ſuper ea te Taurus p[...]penſe & ponderate tulit ſententiam. In publicis lo[cis] atq; muneribus, atq; actionib. patrum iura cum fi[lio]rum, qui in magiſtratu ſunt poteſtatibus collata [in]terquieſcere paululum & conniuere. Sed cum e[xtra] Rempublicam in domeſtica re atque vita ſede[tur,] ambuletur, in conuiuio quoque familiari diſc[um]batur: tum inter filium, magiſtratum, & patrem [pri]uatum publicos honores ceſſare, naturales, & g[...] nos exoriri conuenit.

Et ibi etiam narratur hiſtoria de filio Quin[ti Fa]bii Maximi exiſtente conſule, Qui patrem equ[o de]ſcendere iuſſit: de qua etiam apud Valerium M[axi]mum *in titu. de inſtitutis antiquis.* Nam apud ve[teres] Romanos inſtituto cauebatur, neminem equo [...] dentem ad conſulem venire debere, ſed honoris [gra]tia, antequam Conſuli appropinquaſſet deſcen[dere]. Cuius Valerii verba ſunt hæc: Idem Fabius à ſe[natu] legatus miſſus ad filium Conſulem Sueſſam, po[ſtquam] animaduertit eum ad officium ſuum extra in m[...] oppidi proceſſiſſe, indignatus quoq; quod ex li[cto]ribus nemo ſe equo deſcendere iuſſiſſet, plenus [...] ſedere perſeuerauit: quod cum filius ſenſiſſet, p[...]mo lictori, vt ſibi appareret, imperauit: Cuius voc[i Fa]bius continuo obſecutus, Non ego (inquit) fili [...] mum imperium tuum contempſi, ſed experiri vo[...]

an scires consulem agere, nec ignoro, quid patriæ venerationi debeatur, verum publica instituta priuata pietate potiora iudico. Facit quia contemni solet magistratus ac regendi frangitur autoritas, dum nimium seruatur humilitas. *tex. in ca. quando. 86. dist.* Ideo augere debet ex ingenio dignitatis statum, & autoritate, ne contemptibilis videatur. *l. nec quicquam. §. circa. ff. de officio proconsul. & l. obseruandum. ff. de officio præsidis. & dixi in proœmio huius libri.*

Aduerte tamen, quod omnia post religionem sunt ponenda etiam in his, in quib. summæ maiestatis decus conspiciendum videtur, vt in Imperio, ita, quod nullus ratione officii honoris, seu magistratus, seu consulari aut prætoria dignitate fungatur consequi debet immunitatem, aut vocationem, seu excusationem prætendere debet ab officio & labore circa sacra impendendo, prout recitat Valerius, *tit. de seruata religione.* Exemplum de L. Furio bibaculo, viro pii simul ac religiosi animi qui prætor à patre suo collegii saliorum sacerdotum magistro iussus, sex lictoribus præcedentibus, arma ancilia tulit, quamuis vocationem huius officii honoris beneficio haberet. Et ibi reddit rationem Valerius, quia nunquam dubitauerunt, sacris imperia seruire, ita se humanarum rerũ, futura regimen existimantia, si diuinæ potentię bene & constanter fuissent famulata. Et sic non est deducus, magistratibus dum deferunt & portant capsas sanctorum, aut pallium seu velum corporis Christi in festo eiusdem, dum itur processionaliter per vicos vrbis apud nos Christianos.

Ad vnum etiam aduerte, quod iudices, seu officiales Principis, quoties contigerit celebrari festum, vel congregationem in honorem Principis, vel fieri focos publicæ lætitiæ, ob partam victoriam contra hostes, vel natiuitatem liberorum, vel pompam, seu processionem mandat fieri ob certam causam, debent huic actui interesse, *per tex. ad literam in l. si quando. C. de statuis, & imagini.* Et ideo cum ibi sint ob reuerentiam Principis, vt ornamentum actui præbeatur, debent alios præcedere.

Iudex etiam aduocatus in sua curia, seu auditorio postulantib. præcipere potest, vt dent ei consilium in causis tangentibus Principem, *vt dicit Iac. Rebuffi. in l. sacris. infra, per illum text. C. de proxi. sacrorum scriniorum. lib. 12.* Et idem ibi notauit gl. *per tex. in l. sancimus. in fin. C. de aduocatis diuersorum iudic. & c. pastoralis. §. 1. extra de offi. deleg.* quod extende etiam in causis criminalibus *secundum Io. de Platea ibi, per l. custodias ff. de publicis iudic.* Et licet hodie aduocati non percipiant salaria ex publico, tamen salaria, seu honoraria, quæ percipiunt a clientulis succedunt loco salariorum publicorum, *secundum Bart. in l. prouidendum. C. de postulando.* Cum illa percipiant autoritate Principis, & ad postulandum admittantur cum licentia Principis, seu suorum iudicum *l. petitiones. in prin. C. de aduocatis diuersorum iudic. l. nemini. & l. petitionem. C. de aduoc. diuer. iu.* Scias tamen, quod Paris de Puteo *in tractatu de syndicatu. in verbo. potestas. char. 25.* post longam disputationem cõcludit, quod non possunt cogi aduocati, & iurisperiti consulere etiam pro fisco sine aliquo salario, & ibi multum se extendit circa huiusmodi materiam. Apud nos seruatur, quod coguntur dare consilium in causis criminalibus, quæ decidi non possunt per iudices sine consilio quatuor petitorum, secundum ordinationes, & constitutiones Regias.

Et quia hic se ingerit occasio, pertractare debet, quod recitat Cœlius post Arist. *li. 12. lectionum antiquarum. c. 49.* Ire vero ad iudicem ait, est ire ad ipsum ius, quia iudex esse debet veluti animatum ius, id est, sanctus, inadulabilis, inexorabilis, erectus, terrificus. Nã Cicero in *legibus*, Magistratum esse dicit legem loquentem. Legem vero mutum magistratum. Et ibi Aegyptium iudicem (vice adagii) intelligi scribit sanctum, nihil præmio, nihil metu à iustitiæ semita digredientem: & plane eum, qui gratiæ nihil prorsus tribuit. Num tu es: qui iudicas? Mala vtiq; audita, te non moueant, aut passim dicta absq; certa probatione, nunquam credas, sed ante audita diligenter inquiras, nec præcipitando quicquam agas, *vt ait tex. in cap. nullum. 30. q. 5.* Estque talis iustitia ipsa iustior, & vel Stachane æquior. Est autem Dorib. trutina. Non aberrabit vtiq; is à vero. Et, vt in veterum monumentis reperitur, Aegyptiis Regibus ex præscripto legis antiquæ fuit, iudices mox futuros iureiurando adigere, ne si Rex quidem iniusti quippiam iniunxisset, a virtutis medio non declinaturos, nec lineam omnino, quod dicitur, moturos: quia patienter (vt ait Romanus Pontifex *in c. si quando. extra de rescriptis*:) sustinebimus, si non feceris, quod praua nobis fuerit insinuatione suggestum. *facit ca. licet 16. quæst. 3. & l. nemo. C. de sentent. & interlocuto. omnium iudic.* Etenim quandoq; per nimiam importunitatem petentium Princeps non concedenda concedit. *tex. in l. 1. C. de petit. bonorum sublata. li. 10. & c. cum in iuuentute. extra de purgat. canonicâ.* quæ res omnium censetur excellentissima, quando neque hesperus neque lucifer ita nitet, sicut iustus vir.

Vigesimaquinta consideratio. Quæ dicta sunt de Balliuis seu Senescallis in supradictis considerationib. habent locum eius in locutenentib. qui sunt magistratus iustitiæ, & exercent iurisdictionem omnimodam, & eisdem honor talis, & reuerentia debetur, quæ & domino. *tex. in ca. vl. 93. dist.* vbi est hoc verbum *locum tenens.* dixi *supra ista eadem parte in 10. consid. vers. sed videtur.*

Intellige tamen de locumtenentibus generalibus qui resident & præsunt in loco principaliori sedis Balliuatus, seu Senescalliæ, cum habeant officium a Rege, qui est lex animata in terris, *vt dicit tex. in §. fin. in auth. de consulib. collatio. 4.* & Vigor iustitiæ; *secundum tex. in l. prohibitum. in fi. C. de iure fisci. lib. 10.* Quoniam tales habent eandem potestatem, quam Ordinarius ex codicillis, hoc est literis officii, & per statuta, seu ordinationes Regias. Secus autem de locumtenentib. particularib. seu localibus in aliqua sede Balliuatus, qui est solus commissus ab ipso Balliuo. Quia licet talis honor eidem debeatur & reuerentia, *vt tenet P. Francus in c. grandi. in 5. notabili. de supplenda negligentia Prælatorum.* Tamen non habet eandem potestatem quia non habet cognitionem causarum meri imperii: *Ita dicit Bald. in auth. sed nouo iure. in prin. C. de seruis fugitiuis*, & sic locumtenens autoritate hominis non potest imponere pœnam sanguinis, sed locumtenẽs autoritate legis vel Principis. *sic gl. fi. & ibi per Bart. in l. 2. Cod. de offi. eius, qui vicem alicuius iudicis vel præsidis obtinet. Bar. in leg. 1. §. hi quib. ff. de leg. 3. dixi in Commento nostro super consuetudinibus ducatus Burgund. in rubr. Des iustices. in gl. & droicts. in additione incipien. concorda prædicto.*

Sed an tales Balliui seu Senescalli habentes locumtenentes possint exercere iurisdictionem in absentia suorum locumtenentium, aut commissorum, vel etiam in præsentia: dic quod sic, quando ambo sunt a lege. Nam locumtenentes generales: vt ante dixi, cõstituti & ordinati sunt a Principe: qui est lex viua, & habent iurisdictionem vniuersalem, secus in aliis. Ita tenet, Card. Alex. *in §. ad hoc versiculo, pone capitaneus.*

collat.2.tit.de pace iuramento firmata tenenda in vſib.feudorum. Et ex dictis illius videtur, quod dominus gubernator Cancellariæ contractuum Ducat. Burgun. (de quo ante *in 17.conſid.*) ex quo habet commiſſos locumtenentes ſub ſe per ſeipſum ad exercẽdam iuriſdictionem ſuæ gubernationis, quod in eorum abſentia non poteſt exercere illam iuriſdictionem.

VIgeſimaſexta conſideratio erit de iudice locumtenente criminali, ſeu maleficiorum, qui in iure dicitur latrunculator: *vt eſt text.in l.ſolennis dicere.§.latrunculator, ff.de iudiciis.* ſic dictus, quia de latronibus iudicat. *vt ibi dicit gloſſ. fin.* Hic iudex in pluribus locis maximæ autoritatis & poteſtatis eſt. Nam de cauſis criminalibus cognoſcit, & quia præerat capitalibus cauſis, & ſententiis, ideo quæſtor dictus eſt *ſecundum gloſſ.pen. in l.vni ff. de offi. quæſtoris.* Vnde Budæus *in leg. 2.ff. de origine iuris*, dicit. Quærere enim eſt informationem facere, & legibus vindicare. A quo quæſtio pro publico iudicio: accipitur etiam pro tormentis, & inquiſitione, *vt in leg. item apud Labeonem. §. quæſtionis. ff. de iniuriis. l.1.§.quæſtionem ff. de ſenatuſc. Syllaniano. & toto titulo de quæſtionibus. ff. & Cod.* vnde decernere quæſtionem dicimus: & Iudex quæſtionis prætor dicebatur ſecundum Budæum, vel forte pręfectus vrbis cuius magna poteſtas erat in criminalib. *vt in l.1.ff.de officio præfecti vrbis.* Idem qui & quæſitor, qui publicis iudiciis exercendis, & maleficiis puniendis præerat. Virgi. *quæſitor Minos vrnam mouet.* & Claud. *quæſitor in alto Conſpicuus ſolio pertentat crimina Minos.* Et proprie, cum hoc habet poteſtatem præfecti vigilum, cum de nocte etiam per ſe & ſuam familiam circuit ciuitatem ad obuiandum criminibus quæ communiter fiunt de nocte. *l.pen.ff.de offi.præfecti vigilum.* In vrbe vero Rom. eſt iudex ordinarius in hoc, qui dicitur Barizellus ſeu Biliſarius, Mediolani vero dicitur Cupitaneus iuſtitiæ ſub quo alias aſſidebam. Pariſius vero Præpoſitus Pariſienſis, & habet vtranq; cognitionem quo ad ſe: ſed habent locũ tenentes diuerſas iuriſdictiones ſuas in Caſtelleto Pariſienſi exercentes. Quippe vnus eſt, qui de cauſis criminalib. cognoſcit. Alter vero de ciuilibus, & re pecuniaria. *pro quo facit text.in d.§.latrunculator.* In pluribus aliis ciuitatibus & balliuatibus, ſeu ſeneſcallis fuerunt etiam de nouo creati tales iudices, ſeu locumtenentes, qui ſolum cognoſcunt de dictis cauſis criminalibus.

Ex quo in hoc ſuboriri poſſet altercatio, Quis iſtorum præcedere debeat: an iudex criminalis, an vero iudex ciuilis ordinarius. Et videretur, quod iudex criminalis, quoniam indifferenter de his cognitionem habet, quę ſunt de mero imperio, vt eſt animaduertere in facinoroſos homines, *l. imperium.ff. de iuriſd.om.iud.* & quæ verſatur in pluribus aliis caſibus, quos enumeraui *in Commento noſtro ſuper conſuetudinibus ducat. Burgund. in rubr. Des iuſtices.* Ex quo cum merum imperium dignius ſit, & excellentius aliis, quia officio iudicis nobili expeditur, & ad vtilitatem publicam, interſitq; Reipub. ne delicta remaneant impunita. *text.in l.ita vulneratus, ad fi.ff. ad leg. Aquil. & in cap. vt famæ. §.1.extra de ſentent. excom. cum pluribus aliis concord. per gloſſ. in verb. impunita. vtrobique adductis.* Et ita etiam tenent doctores, maxime Purpur. *num. 104. in d. l. imperium* vbi expreſſe dicunt, quod merum imperium cõcernit ea, quæ reſpiciunt publicam vtilitatem. Alia vero duo, ſcilicet, mixtum imperium & iuriſdictio cõcernunt ea, quæ reſpiciunt priuatã vtilitatem, ex quo præferendum eſt. Et dicitur dignius merum imperium, cum publica ſeu cõmunis vtilitas præferatur priuatæ. *vt habetur 1. Ethic. & l.vnic. §.pen. C. de caducis tollendis. l. vtilitas. & ibi Luca de Penn. Cod. de primipilo. lib.12. & per eundem in l. ex omni bus. C. de decurio. lib.10.* Et dicit D. meus Iaſ. poſt alios *in d.l. imperium.* Quod ex quo imperium eſt dignius quam iuriſdictio, ideo mixtum participans de vtroque aſſumpſit nomen ab imperio, & non à iuriſdictione. Ex quo dicendum eſt, quod merum imperium eſt dignius aliis. Et iudices criminales videntur eſſe digniores iudicibus ciuilib. Et quod in loco indifferenti ipſi Iudices rerum capitalium præcedere debent dictos locumtenentes ciuiles. Et vidi Mediolani Iudicem maleficiorum (qui dicitur Vicarius capitanei iuſtitiæ) præcedere poteſtatem Mediolani, & omnes quoſcunque alios iudices à ſenatu inferiores. Ita etiam, quod tempore meo non ſubiiciebatur Senatui, cum ab eo nec eius ſententia appellaretur. Quod videmus hodie etiam in Gallia obſeruari, cum à magno Præpoſito ſeu generali Domus Regiæ, & præpoſitis mareſchallorum Franciæ non prouocetur, & tamen nullus eſt iudex in tota Gallia quicunque ſit in ciuilibus, à quo non appelletur ad ſupremas Parlamentorum curias.

Poſſunt tamen aliqui dicere, quod locumtenentes generales & ordinarii, qui cognoſcunt de omnibus cauſis ciuilibus ſint digniores, & præferantur iſtis locumtenent. criminalib. Quoniam iſti non videntur eſſe ordinarii, ſed legati ad vniuerſitatem cauſarum. Cum de illis tantum cognoſcere poſſint, nec de aliis ſe intromittere poſſint. *d.l.ſolemus.§. latrunculator.ff. iudiciis.* Et dantur tales tantum in ſubſidium ordinarii, & non priuatiue, ſed accumulatiue. Cum omnis iuriſdictio criminalium & ciuilium cauſarum ſit penes præſidem Prouinciæ ſeu Balliuum, Seneſcallum aut Præpoſitum: *vt toto tit.ff:de offic.Præſidis.* qui habent Vicarios ſeu locumtenẽtes ſub ſe diſtinctos. Sed iſtæ rationes non mihi videntur verę: quia huiuſmodi locumtenentes non ſunt delegati, nec habent iuriſdictionem accumulatiue ad alios locumtenentes, ſed priuatiue. Et etiam dicebatur, cũ maior cognitio ſit cauſarum ciuilium, quam criminalium, cum plures ſint & in maiori numero, ex quo plures ſub ſe habẽt. Ideo videntur eſſe maiores, & digniores dicuntur qui plures habent ſubiectos, & gloria eſt in ſatagente: *Dixi ſupra in 5.part.in 14.conſid.vbi poſui plura, & in 6. part.in 52.conſid.verſ.Octauo, quæ poſſunt facere pro hac parte, quæ non repeto.*

Saltem debent præcedere Aſſeſſores, & alios conſiliarios nouiter creatos a Principe: quia tales non habent tantam poteſtatem & authoritatem, quam habet Iudex ſeu locũtenens criminalis, qui eſt iudex de per ſe, & qui in perſonam ſuam format ſententiam quod facere non poteſt Aſſeſſor, nec alii Conſiliarii licet Aſſeſſores de iure ſint antiqui officiarii, & de nouo nunc creentur dicti iudices criminales in illa poteſtate & pręeminentia, in qua erat iudex ordinarius ſeu locumtenens ordinarius alicuius diſtrictus Balliuatus, vel Seneſcallię, Qui etiam in criminalibus & quomodocunque ſit, ſemper erat maior Aſſeſſore cum ſuis conſiliariis. Ergo etiam alius, qui eſt etiam eiuſdem poteſtatis in illo genere cauſarum, tanquam ſocius ipſius locumtenentis ciuilis: cum etiam Aſſeſſor videatur eſſe illius iudicis criminalis Aſſeſſor, ſicut & alterius locumtenentis. Etiam conſiliarii videntur eſſe conſiliarii illius iudicis criminalis, ſicut & alterius iudicis ciuilis: pro quo optimus in authent. *vt defuncti ſeu funera eorum, §.illud.colla.5.& in authent. de iudicibus. §.1. collatione*

vbi non fit distinctio an ordinario vel delegato iudiciassessor seu consiliarius assideat.

VIgesimaseptima consideratio de Assessoribus erit. Quoniam aliquos habemus in Gallia ordinarios in plerisque Curiis Regiis, qui habent tantummodo consulere in præsentia iudicis ordinarii, & maioris: & in aliquib. locis vocantur Assessores, vt in Senescallia Pictauiensi, vbi est Assessor, & etiam sunt Consiliarii nouiter a paucis annis a Rege nostro Francisco creati, sine quibus Assessore & Consiliariis non potest iudicare locumtenens Senescalli, imo nec Assessor in absentia locumtenentis sine consilio dictorum consiliariorum iudicare potest. Et quod Assessores in absentia locumtenentis sint iudices, tex. *in auth. de iudicibus.* §. 1. *ibi: nostris enim administratoribus. colla.6.* Et licet habeat solum assistendi præsidi potestatem, tamen præside per absentiam vel aliter impedito præsidere potest, & præsidendi potestas ad illum transfertur. *d.* §. 1.

Et licet de iure Assessor nullam habeat iurisdictionem. Bal. *in l. præcipimus.* §. *quod si à Duce. C. de appel. & in authent. ad hæc. C. de iudiciis.* vbi etiam dicit, quod subdelegare non potest, apud nos nulli sunt Assessores, sed Potestates in Italia habent Assessores, & tales sedent incontinenti iuxta Potestatem, aut eius Vicarium: prout in Gallia in locis vbi sunt, sedent iuxta locumtenen. & continuo post eos, & ante omnes alios aduocatos, & hoc maxime, quando tale officium datur a Principe, quoniam hoc casu habet dignitatem etiam illam & eandem iurisdictionem, quam habet locumtenens in eius absentia ex generali obseruantia: Ideo apud hos sunt maiores & in maiori dignitate, quam in Italia, quia tantum iurisdictionis habent, quantum tribuit eis statutum, & apud nos quantum communis obseruantia ex ordinatione & institutione Regia. Et proprie Assessor est collega iudicis ordinarii, & consuluit ei, quid agere debeat de iure: prout etiam sunt alii Consiliarii ordinarii, sine quib. iudex ordinarius in certis causis iudicare non potest: quoniam ex quo tales Consiliarii sunt a Principe instituti & ordinati, & habent dignitatem vltra alios simplices, & eos debent præcedere, vt infra dicam de examinatoribus, qui apud nos vocantur, Les enquesteurs, & inter hos Consiliarios nouiter creatos attendi debet prioritas promotionis in gradu, in prima eorum institutione. Deinde attẽditur prioritas promotionis in officio, prout supra dictum est de Consiliariis consistorii, & Parlamentorum, nisi quis esset doctor ita excellens, quod propter eius excellentiam esset aliis præferendus, quod fieri potest & debet, probata eiusdem excellentia, eo modo, quo sup. probatum est *in 1. part. in 76. consideratio. & infra in 10. part. in 30. considerat.* Vbi scriptum est, quod iunior Doct. excellens etiam præferendus est antiquiori, Non tamen credo, quod iudex ordinarius istud debeat facere ex sua ordinaria potestate, sed impetrandum est a Principe, a quo omnis honor & excellentia prouenit: & ab eo tanquam excellenti, excellentia distribui debet, & non ab alio. Et non potest quis pręsidere vel assidere in prouincia vel ciuitate sua sine Principis licentia. *l. fin. C. de crimine sacrilegii. l. in consiliariis. C. de assess. & l. si eandem. ff. eodem.*

Et quoniam hic fit mentio de officio Assessoris, ex quo pauci intelligunt, quid sit eius officium, dicam aliquid amplius. Primo, quod Assessor secũdum Specul. *titul. de Assessore.* dicitur esse is, quem ille, qui iudicandi potestatem habet sibi associat, vt in causæ cognitione sibi assideat, & eum ad recte causam decidendã instruat: Et sequitur in pulchro casu Philippus Decius *in consi. 8. col. 3. vers. sed his nõ obstantib.* Nam officium Assessoris fuit inuentum, vt propter eorum peritiã succurreretur habentib. ordinariam vel delegatam iurisdictionem legib. ignaris, & sic defectus eorum supplerent. ita probatur *in l. 1. ff. & C. de officio assessorum, seu de assessorib.* secundum quod ponderat Ang. *con. 272. incip. punctus.* Quoniã ex quo imperitus potest esse iudex. *l. certi iuris. C. de iudiciis.* debet habere Assessorem, cuius consilio regatur, vt ibi dicunt Cyn. Bal. & Dom. meus Ias. ideo dicit Gemini. *in c. statutum.* §. *Assessorem. de rescript. in 6.* quod in iudice sufficit peritia causarum, quoniam defectum scientiæ supplet Assessor, *vt tradit Fely. in c. suscitatus. col. 5. de rescriptis.* Non tamen negatur quin peritus habere possit Assessorem *d.* §. *Assessorem.* prout communiter videmus in Gallia, vbi locumtenentes sunt periti in iure, & qui alias locumtenentes esse non possunt, *iuxta tex. in auth. de iudicibus.* §. 1. *ibi: Non enim existimauimus oportere habere iudicum quorundam nomina, maxime legum intenditorum, deinde neque causarum habentium experimentum. collat. 6.* & nisi sint graduati ex ordinatione Regia, tamen adhuc habent Assessores, consilio quorum tenentur etiam iudicare.

Licet videretur, quod deberet esse in hoc differentia, Quoniam de iure iudex peritus habens, Assessorem potest iudicare ex se, nec tenetur sequi consilium sui Assessoris: secus in iudice imperito, hoc est, qui non est graduatus, quoniam si sit graduatus, præsumptio est, quod est peritus. Ita differentia ponitur *per Antonium de Butr. in capit. cum olim, colum. fin. de arbitris, & per Alexandrum in leg. si conuenerit. col. fin. ff. de re iudicata.*

Et aduertendum est, quod variis nominib. appellatur Assessor. Nam secundum Domin. meum Iason. *in rubr. ff. de officio Assessorum.* corrupto vocabulo dicitur Vicarius. Et aliquando dicitur Comes. *leg. 1.* §. *sed & si Comites. ff. de variis & extraordinariis cognitio.* Et socius & particeps consiliorum iudicis, cui assidet. *l. 1. C. de Assessoribus.* & in aliquibus locis dicitur iudex, vt dicit Paris de Puteo *in tractat. de syndicatu. charta 24. in verbo, assessor.* vbi multa ponit de Assessore. Et aliquando dicitur consiliarius *l. consiliarios. iuncta gloss. 1. Cod. de Assessoribus.* ideo qui non potest esse Assessor, non potest esse consiliarius. *leg. nemini & ibi Bald. Cod. de aduocatis diuersorum iudiciorum.* non tamen Consiliarius & Assessor idem sunt, quoniam licet omnis Assessor possit dici consiliarius, non tamen è diuerso omnis Consiliarius dici potest Assessor, *vt dicit Bald. in d. l. nemini. & idem Bald. in leg. non dubium. colum. 4. versicul. Sed Petrus addit alia. C. de legibus. quem sequitur Ant. de Prato inter consilia Alexand. lib. 4. consi. 59. incip. paucis vtar.* Ex quo fortè hac ratione Spec. fecit duos titulos, vnum de Assessore, alterum de requisitione consilii.

Et si bene aduertamus quo ad nos, hodie isti Assessores dicuntur, & sunt Consiliarii & Iudices in absentia locumtenentium, & sunt etiam collegę, & Comites iudicum seu locumtenentium: quoniam non possunt locumtenentes iudicare sine eis, & sunt Iudices in absentia eorum. Et cum sint tales à Principe instituti, vt dictum est, & sint perpetui, vt sunt alii officiales Principis, videntur habere dignitatem. Dom. meus Iason *in dict. rub. de officio Assessorum,* ponit multos viros multum excellentes, qui fuerunt Assessores vt fuit Vlpian. vt probat & dicit de se, *in l. metum autem præsentem.* §. *sed quod Prætor. versi. sed ex facto. ibi: Prætorem*

torem me aßidente interlocutum esse. ff. de eo quod met. caus.

Etiam Sabinus iuriscōsultus. *l. lex Cornelia. §. hac lege ibi. sed Sabinus in assessorio. iuncta ibi gl. ff. de iniuriis.* & Cynus fuit Assessor Do. Ludouici de Sabaudio senioris, & refert Angel. *in d. l. metum.* quod Raym. de Forliuio, multum gloriabatur, quod fuerat Assessor in ciuitate Pisarum & Tuderti: & vtrobique fuit Bart. Assessor, vt refert ipse Angel. *in l. 1. C. de iudiciis.* & refert Ioan. And. *in additi. ad Specul. titul. de iurament. calum. §. sequitur. versicul. sed quid de causa magistrum suum in legibus fuiße assessorem Mediolani.* Ego autem fui Assessor seu Vicarius capitanei iustitiæ Mediolani triennio.

Aduerte etiam, quod idem honor debetur Assessori, qui debetur ei, cui assident in causis peragendis. *d. l. 1. ff. de officio assessorum.* quia, vt ante dictum est, & collega & consiliarius, *dict. l. 1. C. de Assessoribus.* Quæ, (vt dicit Paris *in prædicto loco*) sunt notanda ad multa: non tamen sententia profertur, nec formatur in personam Assessoris de iure, nisi aliam habeat potestatem à Principe, eum instituente, vt est in Gallia, vbi instituuntur à Principe. Ideo in absentia Iudicis formant sententias in personas eorum. *Baldus in leg. 1. Cod. qui accusare non possunt.* Ideo ait Paris *in dicto loco,* quod in magna Curia intitulantur in sententia, & Iudices appellantur. Maxime quando dati sunt à superiore, quod fieri debet. *l. nullus. C. de Assessoribus.*

Vigesimaoctaua consideratio. In loco, vbi redditur iurisdictio per magistrū, secundo loco sedere debent aduocati, *vt hic ante dixi in 24. consid.* Et tale officium nobilitat hominem, *vt est text. & ibi Alberic. in l. laudabile. C. de aduocatis diuersorum iudicum. & ibi: quod aduocationis officium est honor & laudabile,* vt dicit Dominus meus Iason *in rubr. Cod. de procuratoribus.* vbi ponit sex doctrinas inter aduocatum & procuratorem. Septimam vide *in l. si procurator ad vnam speciem. Cod. eodem de procuratoribus.* Et in dicta rubrica dicit, quod ex quo officium aduocati est honor, aduocatus non potest esse procurator, nec exercere officium procuratoris propter vtilitatem, *secundum Bart. in l. vniuersis. & in l. si quis procurationem. Cod. de decurionibus, lib. 10. & in l. prima. C. de primicerio, libr. 12. & gloss. magna in l. generali. Cod. de tabularis. libr. 10. dicam infra.* Imo aduocati quandoque honorati dicuntur, *text. in l. 1. & ibi gloss. 1. C. de officio ciuilium iudicum.* inde honorarium salarium dicitur, quod à clientibus recipiunt aduocati, *vt in l. 1. in honorariis. ff. de variis & extraordi. cognitio. leg. si sub specie honorarij. Cod. de postulando* & *in dict. leg. 1. §. est enim in gloss. honor.* ponitur quare dicitur honorarium, & pro modo litis, facundia aduocati, fori consuetudine & iudicii, in quo aguntur causæ debetur, *vt dicit text. in dict. §. in honorarijs.* Sic, quod licite pro singulis causis, centum aureos recipere potest, *vt in d. l. 1. §. si cui. ibi: licet autem quantitas.* Et dicuntur non minus militare, quam qui gladiis, clypeis, & thoracibus militant. *l. aduocati. C. de aduocatis diuersorum iudiciorum.* Imo etiam sacerdotes dicuntur. *tex. in l. 1. §. nam vt ff. de iustitia & iure.* & rogati. *d. l. laudabile, in fin. C. de aduocatis diuersorum iudicio.* Et multis aliis modis nuncupantur *secundum Alberic. in leg, quisquis. col. 1. C. de postulando.* Ea enim officia (vt Salustius ait) honestiora apud omnes habita sunt, quæ ingenio, quæ intellectu, quæ deniq; eloquentia, ac dicendi suadendiq; artificio constant, vt sunt officia aduocatorum, qui non minus prouident humano generi, quam si præliis atq; vulneribus patriam, parentesque saluarent, *dicta lege aduocati.*

Vigesimanona consideratio. Officium aduoca-
tionis etiam laudandum est, cum non solum
honestum, licitum, vtile, imo etiá maxime ne-
cessarium sit, & meritorium. Licitum enim est etiam
iure diuino, ex quo de sui natura peccatum non im-
plicat, licite potest exerceri, vt colligitur, super illo
Ioan. 21. Vado piscari, quod fuit verbum Petri, vbi
Gregorius ponit hanc doctrinam de quolibet offi-
cio, quod dicitur licitum, cum sui natura peccatum
non implicat. Nam huiusmodi officium non impli-
cat peccatum, cum regrediatur ab habitu, & ad red-
dendum vnicuiq;, quod suum esse prætenditur. *Insti-
tuti. de iustitia. & iure.* Quod iustum, quod bonum
quod æquum est hominibus persuadent aduocati. E[...]
si non esset licitum, omnib. generaliter prohibere-
tur, seu interdiceretur. Sicuti ars necromantiæ: & t[...]
men est generaliter concessum & specialiter, inter-
dum certis ex causis. *l. 1. ff. de postulando. & per totum.*
C. eo. Ideo sequitur, quod licet aduocato vendere [...]
ctum patrocinium, & Iurisperito iustum, & ver[...]
consilium. text. *in c. non licet. 11. q. 3. & in c. fin. 4. q. 5.* & [...]
per Io. de Turrec. & *Ant.* Archiepiscopum Floren-
num *in sua summa. in 3. part. tit. 6. §. 4.* vbi ample. & i[...]
dem in §. 5. ponit vitia aduocatorum, quæ reticeo, cu[...]
hic quæ ad laudem, & honorem, & non ad dedec[...]
pertractare promptiores esse voluimus. Et de ho[...]
habetur per Specul. *tit. de salariis. §. sequitur in princ.* D[...]
cit tamen F. Patritius. *lib. 3. tit. 6. de institution. Reipubl[...]*
quod præmium aduocatorum debet esse, bene de [...]
ab omnibus audire. Nec liceat eis, si fieri potest, pro
causa orandi, precium, donumue accipere, vt lege
Cynthia cauebatur. Turpe quidem & inhumanum
est, linguam hominibus in dicenda ea, quæstui esse,
& vt dicit Antipho Ranusius primus omnium, ob
defensam causam, mercedem accepit. Cuius exem-
plum multis temporibus Græci ac Latini secuti sunt:
longe pluris linguam quam quæstuosam quamuis
mercaturam dictitabant. Sed Romani a quib. exem-
pla probitatis atque virtutis sumenda sunt l. Cynthia
Oratorum auaritiæ modum statuerunt, & ne iuue-
nes præmii spe sublata, negligentius causas orarent,
*A*ppii Claudii rogatione, legem Cynthiam tempera-
ri passi sunt, quod & hodie apud nos statutum ordi-
natum est, cum sit ordinatione Regia certum preci-
um determinatum pro salario aduocatorum in pla-
citando, quod & vtilius est ratione ante lata.

Etiam, quod tale officium aduocationis sit licitum,
patet per exempla Christi. Qui multoties officiū ad-
uocatio. exercuit in hoc mundo: & continue exerce[...]
in cœlo. Fuit enim aduocatus Diuæ Mariæ Magdale-
nes in trib. causis. Primo concordat Martham soror[...]
suam, vt in Euangelio habetur, *Lucæ 10. in fin.* dum p[...]
ea excusanda dicit Martha Martha solicita es, & tu[...]
baris erga plurima. &c. Maria optimam partem el[...]
git, quæ non auferetur ab ea. Vbi dicit Aug. Dom[...]
pro Maria respondit Marthæ, & factus est eius adu[...]
catus, qui iudex fuerat interpellatus.

Secundo, fuit eius aduocatus cōtra discipulos su[...]
qui fremebant in eam, eo, quod vnguento vnxe[...]
caput ad pedes Christi, allegauit enim pro ea dicens
Quid molesti estis huic mulieri? bonum opus ope[...]
ta est in me. Nā pauperes semper habebitis vobiscum
me autem non semper, *Ioh. 12. Matth. 26. & Marc. 14.*

Tertio, contra Simonem Leprosum Pharisæum
qui ipsam despiciebat tanquam indigna esset tange[...]
Christum: allegauit enim pro ipsa dominus dicens
Cui multum remittitur, multum diligit, *Luc. 7.* Ite[...]

Item, etiam fuit aduocatus mulieris deprehensæ in adulterio, quam accusabant Iudæi, dicentes, eam debere lapidari secundum legem, vt patet *Ioh.c.* 8. vbi Christus, allegando pro ea, excepit contra accusatores, quod non erant idonei, quia infames & peccatores, dicens: *Qui sine peccato est vestrum, primus in eam iniiciat lapidem.*

Fuit etiam aduocatus discipulorum suorum multoties, *Matthæ.12.in princip.* Vbi dicitur: Quod discipuli euellebant spicas & comedebant, & cum arguerentur à Pharisæis, excusauit eos, dicens, hoc eis licere in vltima necessitate, *vt etiam habetur Marc.c.2.in fin. & Lucæ 6.in princip.&c. discipulos.de consecratio. distinct.* 5. *& gloss. magna in l.neminem. C. de sacrosanct. Ecclesi.* Et cum Pharisæi & Scribæ dixissent discipulis Christi: *Quare cum publicanis & peccatoribus manducat & bibit Magister vester?* Hoc audito: Iesus respondet illis: *Non necesse habent sani medico, sed qui male habent.*

Et, vt habetur *ad Hebræ .9.in fin.* introiuit Christus in cœlum, vt appareat vultui Dei pro nobis, & dicit Beda super illud, quod legitur primo sabbato quadragesimæ. Cum sero factum esset, quod est *Marc.6.* vbi dicit: Filius, vt formam hominis impleret, obsecrandum patrem putat esse pro nobis, quia aduocatus ipse est. Aduocatum enim (*vt habetur primæ Iohan.* 2.) apud patrem habemus Iesum Christum, iustum. & est text. *in cap.si enim.de pœnit.dist.*2. quem text. non allegat Alberic. *in l.vnica.C.de suffragio.* vbi ponit argumenta supradicta, ad probandum officium aduocationis esse licitum.

Fuerunt etiam plures aduocati sancti, & inter alios vnus ex quatuor Doctoribus Ecclesiæ, videlicet Ambrosius, qui per 11. annos causas Romæ in Palatio splendide perorauit.

Fuit & beatus Germanus oriundus ex hac ciuitate Heduensi, quæ dicebatur Augustudunum ex vico sanctæ Anastasiæ, qui nunc dicitur vicus sancti Blasii, qui tandem effectus est Episcopus Parisiensis.

Fuit & sanctus Lipardus frater B. Leonardi, in honorem, cuius est Ecclesia fundata in ciuitate Aurelianensi. Fuit & ille beatus Iuo Brito, cuius vita in hoc multum laudatur, quod aduocatus fuerit & Brito.

Fuerunt & plures alii, quos longum esset enumerare, & plus laboriosum quam subtile.

TRigesima consideratio. Officium aduocati etiam vtile est, cum, *vt dicit text.in l.aduocati. Cod. de aduocatis diuersorum iudiciorum.* ambigua facta causarum dirimunt, seque defensionis viribus, sæpe publicis in rebus ac priuatis, lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus præuident humano generi, quam si præliis, ac vulneribus patriam parentesque saluarent, & qui laborantium spem, vitam, & posteros defendunt.

TRigesimaprima consideratio. Necessarium etiam est officium aduocationis, quod concordat cum honesto, vt dicit Rodericus *in suo Speculo humanæ vitæ, libr. 2. cap.* 17. Vbi dicit, quod, cum hominum mortalium desiderium sit, vt ad id potissimum tendat, vt veritatem agnoscat, teste Philosopho, ex quo, ad ipsum in rebus agilibus, auidius humana properat inquisitio, præsertim cum ob eas hominum cupiditates, quæ à vero, quæ à iusto plerunque diuertere cogunt, propter rerum humanarum varietates, difficile quidē veritas ipsa & iustitia agnosci potest: Hinc per Esaiam prophetam, de iustitia humana dicitur: *Tanquam pannus menstruatæ vniuersa iustitiæ*, vt humanam iustitiam, difficulter attingi & cognosci posse liquido demonstraret. Auarius enim quam iustius homines lites & iurgia mouent: quia inquit sapiens: *Deus fecit hominem rectum, & ipse immiscuit se quæstionibus.* Fuit ergo necesse humano generi, iurisperitos constituere, quorum industria & expectata iurisperitia, eas, sine bellorum fragoribus, quæstiones deciderent, quas humana peruersaque auaritia attulit. Laudantur igitur plurimum, & merito diuersis honorum titulis illustrantur Iurisperiti, qui veritatem aperiunt, & inter hominum cupidines per suæ scientiæ coniecturas & regulas, quid verum, quid iustum sit explicant, atque è tenebris ad lucem vsque deducunt, quorum tanta vis est, vt non vnquam eas veritates, quas vel natura, vel industria, verius astutia humana in damnum simul & pœnam peccati humani generis, occultas fecerit. Ipsi iurisperiti, sui ingenii subtilitate, ad Reipublicæ quietem atque nostram commoditatem, reuelent. Plurimæ si quidem veritates incognitæ, plurimæ iniustitiæ impunitæ manerent, si iurisperitorum cessaret sapientia; & suæ quærendarum rerum studiosa sagacitas contemptui, aut non vsui haberetur. Denique nemo vnquam dubitauit, verum & iustum multo esse meliora, quam falsum & iniustum. Etenim rationi dissonum, si verum à falso, iustum ab iniusto vinceretur. Quid vtiq; funestum in Republica sępe accideret, si iurisconsulti deessent, quorum id præcipuum studium est iustū ab iniusto, falsum à vero discernant. Et quod etiam sit necessarium, est text. ad literam *in l.laudabile.C.de aduocatis diuerso. iudicum.* Dicit enim, *laudabile, vitæq; hominum necessarium aduocationis officium.* Rursum, quam necessarium humanæ Reipublicæ hoc exercitium fuerit, ex eo patet: Quoniam, vt Philosophus inquit *in Ethicis*: Sunt nonnulli homines pessime quidam persuasibiles, qui enim facile credunt, nisi certissima videant signa: aut fortes habeant persuasiones. Aduocati igitur plurimum sunt commendandi, qui virtute scientiæ certissimas vel propinquas, imo fortissimas persuasiones eliciunt, & illa iudicib. suadent adiuuandam innocentiam, & reprimendas puniendasq; violētias & iniustitias. Et paulo post sequitur (vt paucis agamus) summa est excellentia huius exercitii, quo ipsa vniuersalia statuta humana quæ generalib. atq; indeterminatis verbis statuūtur, lucidius intelliguntur. Nam per iurisperitorū subtilē & ingeniosam applicationem dictarum legum ad causas particulares, mentem legum interpretantur: & tandem per hoc nobile aduocationis officium insontes defenduntur, oppressi releuantur, &, vt paucis multa comprehendamus, iustitia periret, si deesset qui iustitiam allegaret. Hæc Rodericus vbi supra, cum quibusdam aliis, de quibus *infra in* 10. *parte, in* 19. *consideratione.* Vbi fit mentio de præcedentia scientiæ legalis.

Plurimum etiam commendantur aduocati per Prophetam. *Psalm.*83. cum inquit: *Etenim benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus Deorum in Sion.* Etiam habetur *Dan.12.cap.* Qui docti fuerint, fulgebunt quasi stellæ firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates: *transsumptiue. in cap.fin.de magistris, extra.*

TRigesimasecunda consideratio. Officium aduocationis etiam meritorum est. Apud Deum non modicum, prout dicit Alberic. *in d. l. vnic. quæ incipit, si qui desideria. C.de suffrag.* Quod sic probat, præsup-

ponendo, quod duo sunt genera operum misericordiæ seu eleemosynæ. Quędam enim sunt corporalia, quæ sunt septem, Visitare, scilicet, infirmos, potare sitientes, pascere esurientes, redimere captiuos, colligere hospites, vestire nudos, & sepelire mortuos. vnde dicitur:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

Septem etiam sunt spiritualia, scilicet, consulere dubitantem, corrigere peccantem, consolari tristem, remittere offensam, portare onerosos & graues, & orare pro omnibus, vnde dicitur:

Consule, castiga, solare, remitte, fer, ora.

Et ista sunt potiora absque dubio quam temporalia, *vt dixi infra in vlt. par. in 29. consi.* Cũ igitur per dicta opera misericordiæ seu Eleemosynæ multum mereamur, *vt habetur Matth. 25.* Venite ad me benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum à constitutione mundi. Esuriui enim & dedistis mihi manducare: sitiui, & dedistis mihi bibere, hospes eram, & collegistis me: nudus, & operuistis me: infirmus, & visitastis me: in carcere eram, & venistis ad me. Sequitur, quod homo plus mereretur per eleemosynas spirituales, inter quas est impendere consilium dubitanti, & consolari & adiuuare tristes miserabiles personas, quæ adiutorio carent (cum desolatis & tristibus sit consulendum, *l. vnica. in fin. C. de his qui ante apertas tabulas hære.*) & redimere & iuuare captiuos, qui contra iustitiam detinentur, Quod faciunt aduocati iuste & debite exercentes officium eorum, Ideo non parũ apud Deum merentur. vnde dicit Host. *in summa sua decretalium, col. 4.* Quod vita bonorum aduocatorum est melior quam fratrum prædicatorum, vel aliorum religiosorum. *dixi alibi.*

Et aduerte ex his, quæ dicit Alb. ibi, quia consulit aduocatis, vt patrocinium præstent pauperibus gratis, quoniam hoc faciendo, multum merentur, non tamen dicit omnibus. Et materiam aduocatorum in reliquis plene vide per Anton. Flor. *in 3. part. suæ summæ, lib. 6.* & per Spec. *in rub. de aduocato.* ad quos vos remitto. Cum hic tantum tractauerim de huiusmodi officio, & de his, quæ tangunt honorem, vtilitatem, & necessitatem eiusdem, & quomodo sit honestum, licitum, vtile, necessarium, & meritorium. Nam pericula aduocatorum recitare, esset transcendere materiam huius operis. Sed de his habetur per supradictos, maxime Rodericum *in d. lib. 1. cap. 18.* per Ant. Flor. *in d. part. 3. lib. 6.* & per Albe. *in d. l. vnica. C. de suffrag.*

TRigesimatertia consideratio. Inter cæteros aduocatos in quolibet auditorio cuiuslibet magistratus, pręferendus est Aduocatus fisci illius loci, pro quo allego text. *in l. 2. quæ incipit, aduocatus in fin.* ponderando ibi verbum, *germanas. C. de aduocatis diuerso. iudi. & l. iubemus & l. restituendæ. §. 1 in verbo, primatibus, Cod. eod. tit.* Cum etiam inter clarissimos numeretur, *per text. in l. laudabiles. & l. restituendæ. C. de aduocatis diuersorum iudi. Luc. de Penn. in l. 1. C. de dignitatibus. lib. 12. Dixi in commentis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgund. titulo des droictz appartenances à gens mariez. §. 19. in gloss. entre nobiles. versic. aduert. & tit. des enfans de plusieurs lictz. artic. 4. in gloss. 1. versic. & ideo, &c.* Imo etiam spectabilis dicitur, *text. est in l. in sacris. 3. §. modum. C. de proximis sacrorum scriniorum, lib. 12. Ibi, nec pro tempore virum spectabilem fisci patronum. & in authent. de iudicibus. §. vetus, in fin. ibi: id est, Apione viro spectabili & fisci aduocato. colum. 6.* Et tales aduocati fisci, possunt ex literis Principis illustri dignitate decorari. *l. restituendæ. §. sacras. in verbo, illustrando. C. de aduocatis diuersorum iudicum.* Verum, vnum ex filiis tali dignitate decora[re] facere poterunt, secundum text. ibi. Comites e[t] iam merentur appellari. *l. 1. C. de aduocatis diuersoru[m] iudicum. Luc. de Penn. in d. l. 1. & l. mulieres. colu. penult. C. [de] dignitatibus. lib. 12.* & olim erant duo aduocati fisci (v[t] ... & hodie sunt duo in Parlamento Burgund.) vt d[icit] hoc text. *in l. binos. C. de aduocatis diuersorum iudi.* Vn[us] generalis, qui in aliqua causa contra fiscum esse no[n] poterat. *l. 1. & 2. C. de aduocatus fisci.* nisi in casibus ... *fin. ff. de postulando,* scilicet, In causa propria filioru[m] parentum suorum, & pupillorum, quorum cura[m] gerunt. Alter est aduocatus specialis, prout sunt a[d]uocati fisci in Balliuatibus seu Senescallis Qui lic[et] in eorum districtu nõ possint esse pro aliquo contr[a] principem, tamen videtur per d. l. 2. esse secus in ali... Ex quibus videbatur dicendum, quod si aliqua cau[sa] ad requestam procuratoris generalis sit deuoluta ... curia suprema Parlamenti, quod aduocatus fisc[i] alicuius sedis particularis sit ibi postulans, vt est ap[ud] nos aduocatus in Balliuatu Diuionensi, posset e[sse] ibi aduocatus pro priuato contra dictum procura[to]rem generalem: de quo tamen apud nos dubita[tur] propter ordinationem regis Ludouici XII. *num.* ... quæ prohibet aduocatis, ne postulare aut consule[re] habeant contra regem & iura ipsius: vnde melius e[st] quod se abstineant, si sit causa, quæ tangat factum r[e]gis, *vt in l. 2. in fin. C. de aduocatis diuerso. iudi.* Etiam ... text. dicens, Quod aduocatus & procurator fisci, p[ro] priuatis postulare possunt. *l. penult. iuncta gl. & ibi Bal[d.] C. eod. tit. Cod. ne fiscus vel Respub. & Paul. in l. cum allegas.* ... Et istud esset verum, si esset stipendiatus, prout olim erat, scilicet sexcentis aureis, quæ præcipiebat ab æ[ra]rio publico pro salario. *l. hanc. §. sexcenti autem* ... *rei. Cod. de aduocatis diuerso iud.* Quoniam si hodierno tempore quo solum habent aduocati fisci in Balliua[tibus] apud nos triginta aut quadraginta libras Tu[ronen.] prohiberentur pro priuatis postulare, ex hoc eorum incommodum consequerentur & egeni effi[ce]rentur, quod est contra textum *in dict. §. sexcenti.* & officia eorum essent eis damnosa. *Et cum labor in da[mno est, crescit mortalis egestas.* ait, ille moralis Cato. Nec reperietur, qui vellet officia exercere. Ex quo so[lum] est prohibitum per ordinationes Regias ne consulant contra regem. Immo, non est eis prohibitum habere alia officia & pensiones ab inferiorib[us] prout iudicibus & procuratoribus regis, vt cauetur in ordinationibus dicti regis Ludouici XII. *artic. 33. 34. & 35.*

Olim vero tale officium erat annale. *l. cum aduoca[tio]: ibi: annumq́; completum. C. de aduocatis diuerso. iudic.* & post prorogatum vsque ad duos annos *l. sancimus* ... *cap. eod. tit.* Hodie vero in Francia omnia officia reg[ia] sunt perpetua, quia venalia: vt infra dicam, ita quo[d] habeantur in vita officiariorum pro patrimonio, [vt] dicit Guillelmus Benedicti *in sua repetitione, cap. Ra[y]nutius, in verbo, duos habens filios. numer. trigesimo* ... *extra de testament.* & ibi *numero* 40. ait, Quod offic[ia]rii Franciæ creati, quandiu Regi placuerit, non p[os]sunt reuocari, & rationem ibidem assignat. & c... hodie, vt iam bis videmus à quatuor aut quinq[ue] annis citra stipendia integraliter officiarii non fu[e]rint soluta, nihilominus non debent aduocati & procuratores prætextu huiusmodi salarii non soluti causas fisci deserere: *vt dicit text. in dict. l. 1. capit. de aduo[catis].*

Aduocatus vero fisci, ab Adriano primum in[sti]tutus est, teste Budæo *in suis annotationibus in Pandect[is]* ... *titulo, de officio quæstoris ff.* Et intellige, vt dixi, q...

præcedit quoſcunque aduocatos, etiam eo antiquiores. Quoniam maior eſt autoritate, argumento eorum, quæ dicuntur per Archid. *in capit. quoniam. 16. diſtinct.* vbi infert, quod vna ſynodus licet poſterior tempore, præfertur alteri propter maiorem autoritatem. Facit, quia claritas tituli deſignat claritatem & præeminentiam bonorum. *Iohan. de Imol. & Angel. in l. qui ſoluendo. ff. de hæredibus inſtituendis. dicam latius infra.*

Et aduerte, cum hodie (vt dixi) in curia Parlamenta ſint duo loco vnius, quod tantum priuilegii & dignitatis habet vnus, quantum & alter. & tantum quilibet illorum habet, quantum ſolus haberet ſi eſſet. *text. eſt in dicta l. binos: & l. poſt duos in principio. Cod. de aduocatis diuerſorum iudicum*, grauiores tamen cauſæ placitantur per primum, verum etiam multa negotia per eum expediuntur, & quiſque mallet eſſe primus quam ſecundus etiam in honore. Et de loco ſeſſionis eorum in ſequenti conſideratione patet.

TRigeſimaquarta conſideratio. Poſt aduocatum fiſci ſedere debet in foro procurator fiſci, etiam ante omnes alios aduocatos ſimplices, non habentes aliam dignitatem: cum procurator fiſci aduocatus dici poteſt. gloſſ. eſt notab. *in verb. reſtituuntur. in l. non intelligitur. §. fin. ff. de iure fiſci.* facit gloſſ. rubricaria. *C. de procuratoribus*, vbi dicit, quod procuratores ſunt ſimiles aduocatis, Imo procurator dicitur aduocatus. *Spe. in rub. de ſalario. §. nunc de procuratorum. verb. nunquid ſalarium procuratoris. facit textus in l. 1. §. aduocatos. ff. de variis & extraordin. cognitio.* quod intellige verum de larga ſignificatione, vt dicit dom. meus Iaſon *in d. rubr. C. de procuratoribus.* Vbi ponit aliquas differentias inter eos, ergo ſequitur, quod aliquibus eſt danda conuenientia.

Ideo maxime procurator fiſci debet dictos aduocatos præcedere, cum habeat dignitatem, ſecundum Aretin. *§. fin. colum. fin. inſtitu. de except.* & ibi Iohan. Fabri allegat text. *in l. 1. C. de mandatis Principum. & in l. laudabile. C. de aduoc. diuerſ. iudic.* Idem voluit Roman. *ſingul. 805.* per textum quem dicit ſingularem ad hoc *in l. nemo perfectus. Cod. de dignitatibus libro 12.* Bonus de Curtili *ſuo tractatu nobilitatis. in 3. part. numer. 142.* Et ibi anteponit, quod Doctores aduocati non poſſunt exercere officium procuratoris priuati, ſed bene aduocari licentiati poſſunt. rationem ibi aſſignat de doctoribus, Quia officium procuratoris priuati eſt vile, ſecus dicit in officio procuratoris principis, quia tale officium confert dignitatem, & eſt nobile officium, vt dicit dom. meus Iaſon *in dicta rub.* & Iac. Rebuff. *in l. ſi quis procurationem, C. de decur. libro 10.* tamen etiam Ioan. de Platea *in l. vniuerſos. Cod. eod. titu. de decurio.* Quod aduocatio eſt dignitas, ſed quia officium procuratoris immediate procedit à principe, ideo maior videtur eſſe illa dignitas quam aduocatorum, quæ non procedit à principe niſi immediate & non immediate. Ideo, ex quo cauſa proxima dignitatis procuratoris fiſci, eſt ipſe Princeps, à quo omnes dignitates deſcendunt, vt dictum eſt *ſupra iſta parte, in prima conſideratio.* & Princeps in aduocato, non eſt cauſa proxima nec immediata, ſed remota, & mediata: ideo maior videtur eſſe autoritas procuratoris fiſci quam ſimplicis aduocati, cum cauſa immediata, ſit potius in conſideratione, quam cauſa mediata, *vt eleganter notat Bald. ſecundum Nicol. de Neapol. in l. prima. colum. 3. in fin. ff. ſolut. matr. & Cæp. in conſ. 2. in ſuis conſ. criminalibus.*

Et aduertendum eſt, quod Fiſcus eſt duplex, vniuerſalis & particularis, vt videmus apud nos. Duo ſunt procuratores fiſci, vnus generalis, qui ſemper reſidet in parlamento. Alius eſt particularis, vt in hoc balliuatu Heduenſi, vel in balliuatu Diuionenſi, & in aliis balliuatibus. Et his diebus vidi in curia Parlamenti Burg. quod fuit per eam ordinatum & arreſtatum procuratori fiſci, in dicto balliuatu Diuionenſi, ne de cætero intitularetur procurator generalis in prædicto balliuatu, ſed ſolum procurator regius in ipſo balliuatu Diuionenſi. Cum tantummodo ad procuratorem dicti parlamenti ſpectet ſe intitulari facere procuratorem generalem ſimpliciter in tota patria & ducatu Burgun. Et de huiuſmodi diuiſione facit mentionem Præpoſitus Cardinalis Alexandrinus *in tit. de pace iur. firm. §. ad hæc in vſibus feudorum, col. 2. ver. quæro vtrum apud fiſcum.* Vbi dicit quod talis fiſcus nullam habet iuriſdictionem, & nulla eſt iuriſdictio penes ipſum. Et ex hac diſtinctione generalitatis, & ſpecialitatis infero. Quod fiſcus generalis, ſeu procurator generalis, eſt præferendus ſpecialibus, cum ſpecies ſubalternetur generi. Et, vt videmus, apud nos obſeruatur, quod procurator generalis ſedet in Curia Parlamenti inter duos aduocatos fiſcales, & tales fiſcales habent locum ſuperiorem & ſupereleuatum atque diſtinctum ab aliis aduocatis ſimplicib. poſtulantibus in dicta Curia, & in aliis curiis & auditoriis huius patriæ & ducatus Burg. puta balliuatus & cancellariæ procurator fiſci ſemper pręcedit alios aduocatos ſimpliciter graduatos, quod tamen recuſarunt alias Cabilonenſes, licet ex prædictis conſtat quod errabant. Imo, quod plus eſt, fuit arreſtatum per dictam curiã ſupremam Burg. quod ſi procurator balliuatus Diuionenſis, interdum aſſiſteret in ipſa curia quod ſederet in loco & ordine aduocatorum, & ibi pręcederet ſimplices aduocatos non habentes aliam dignitatem quam aduocationes ſimplicis, etiam ſi eſſent antiquiores eo.

Et ad vnum ſingulare aduertendum eſt, Quod procurator generalis principis in aliqua prouincia, eſt illuſtris, *vt tenet Martinus Laudenſis in tractat. ſuo de officialibus dominorum.* Et ſpecialis in aliqua prouincia, eſt ſpectabilis. *ſupra iſta part. dixi, in 4. conſid. per text. & ibi gloſſ. rubr. in l. vnica. C. de officio comitis orientis.* Eadem ergo maior erit ratio, in primo generali aduocato in aliqua prouincia. Et inter alios dicit Purpura. *in l. 1. ff. de officio eius cui mandata eſt iuriſdict. colum. 5. & 6.* Iſtud eſſe in procuratore generali illuſtriſſimi Ducis Burgundiæ.

TRigeſimaquinta conſideratio ſit de coactoribus Regiis (de quibus aliquid dixi *in præced. par. in 20. conſid.*) Qui vulgo dicuntur receptores particulares in aliqua prouincia, ſeu in aliquo balliuatu, qui etiam multas pecunias ab ordinario iudice indictas colligunt & recipiunt & bona confiſcata fiſco incorporant. Et teſte Budæo, *ſuper titulo de officio quæſtoris. ff.* differt fiſcus ab ærario. Aerarium dixerunt pecuniam publicam & Imperii. Fiſcum vero pecuniam Imperatoris, quam domanium vocamus, vnde, quia maior ſumma eſt pecuniæ publicæ quam priuatæ, factum eſt, vt fiſcus pro pecunia publica, & inde confiſcare dicatur, ſecundum Aſconium.

Aduerte tamen, quod indifferẽter dicitur patronus fiſci vel patronus ærarii, *ſecundum text. in l. pen. quæ incip. nemo. C. de aduocatis diuerſorum iud.* Et hodie, quæſtores coactores, fiſci, pecuniam publicam deferunt, binos fiſcos ſingulis clitellariis æquis impendentes, vt ait Budæus. Etiam ad hoc deputantur ipſi coactores: vt ſoluant ſalaria aduocati & procuratores fiſcalis

& in

& in hoc obseruant dispositionẽ *l.per hanc.§.sexcenti. C.de aduocatis diuersorum iud.* scilicet, vt soluantur in calendis mensis octobris: & calendis Aprilis: & qui tantiæ fiunt de dicta solutione de data illorum dierum.

Sed an tales coactores debeant pręcedere in auditorio aduocatos etiam simplices? Et videtur quod sic, cum habeant dignitatem ab ipso principe, vt dictum est *in præcedenti consid.* de procuratore fisci: pro quo etiam facit text.*in l.restituendæ, in fin.C.de aduocatis diuersorum iudicum.& l.fin.ff.de albo scribendo.* Vbi dicitur quod promotus ad aliquam dignitatem à principe, potius honorandus est quam alius, & dixi *sup. in 1.par. in 36.concl.*

TRigesimasexta consideratio. Inter plures aduocatos post fiscales alicuius auditorii, seu sedis iudicialis, præferuntur in loco differenti habentes aliquam dignitatem nõ habenti, eo, quia dignitas istud operatur inter alias æquales, quod præfertur habens dignitatem non habenti, maxime in sedendo, *text. est in c.Episcopus 90.distin.*facit, quia dignioribus dignior locus habetur 8.*q.1.c.istud 63.d.c.metropolitano. c.statuimus extra de maiorita. & obedien. Alberic.de Rosate in l.nemo. Cod.de offic.magistri officiorum.vbi alleg.Innocent. cap.1. de maioritate & obedien.& 12. q. 2. c. Vulteranæ & ibi gloss. fin.c.fin.& ibi gloss.optima.& per Archidiaco.17.distinct.in c. cum olim.extra de consuet. Facit text.in authen. de consulibus. §.si vero forsitan. ibi: eo quod honorare nobis placet dignos.& ibi gloss.in verbo, dignos. collatio. 4. & text.in §.fin. & ibi gloss.fin.quæ notat, quod digniora præponenda sunt.instit.de iure naturali gentium & ciui. Cui concordat l.sancimus.Cod.de sacrosanct.Ecclesiis,& cap.statutum. §. 1. de rescript.in 6.*& ille potius debet antecedere, qui magis potitur honore ac dignitate.*l.fin.ff.de fide instrum.*facit text.*in l.potioris.C.de offic.rectoris prouinciæ.* Qui dicit potioris gradus iudicibus ab inferioribus competens reuerentia tribuatur. Faciunt, quæ dicit Alberic. *in epistola, inter claras, C.de summa trin.* plura alia ad hoc allegat Cæpolla *in tract.de Imperatore militum eligendo. in verb.ratione dignitatis.*qui ponit ibi plura priuilegia dignitatis, quæ hic non repeto.

Ideo aduocati tantummodo graduati, & non alias qualificati, exhibere debent reuerentiam aduocatis in dignitate constitutis: Quoniam, licet aduocati simplices (vt ita loquar) sint in dignitate, cum aduocatio sit dignitas, *vt dicit Io. de Platea in l. vniuersos. C. de decurio.lib.*10. tamen, quia officium iudicis, aut aduocati fiscalis est maior dignitas, quam sit simplex aduocatio, ideo talibus honor exhibendus est ab aliis. *Facit l.tertia.in princip. ff. de aliena. iudicii mutandi, &c.* Et est textus, qui ad hoc multum facit *in canon. fin.qui incipit: ad hoc. 89.distinct.ibi: vt dum reuerentiam minores potioribus exhiberent.* Ex quo videmus, quod in Parlamento huius patriæ, est ordo talis in sedendo, quo ad aduocatos non fiscales postulantes in curia, quod in priori loco sedent iudices Regii, si qui sint, aut interdum assistant, & post eos aduocati fiscales Balliuatuum patriæ. & sequenti ordine, alii aduocati simpliciter postulantes, secundum quod infra dicetur.

Dixi tamen in casu, ex quo quidam aduocatus erat magister requestarum hospitii Regis, licet ad honores tantum, vt sunt multi, quod debeat alios aduocatos præcedere, per text. ad literam *in auth.vt ordinariæ præfecturæ.ibi:si vero solo eos participare voluerit honore, &c. coll.5.*vbi est text.ad literam, quod etiam princeps potest dare officia non tantum ad effectum administrationis, sed etiam honoris tantum, vt sunt tales magistri requestarum prout & gl.ibi in verbo, *videatur* [...] emplificat de capellanis domini Papæ.

TRigesimaseptima consideratio. Cum minor [...] dine, maior tamen administratione in loco [...] ministrationis præferatur maiori ordine. *gloss. in ver[...] electionis in c.deliberatione.in princ.de offic.leg.lib. 6. dixi [...] pra in 4.part.in 44.consider.* Ideo aduocati fiscales [...] habeant administrationem apud nos in Curia C[...] cellariatus contractum, sicut & Balliuatus, causas [...] gis placitando in dicta Curia Cancellariatus pr[...] dere debent omnes alios iudices eiusdem digni[...] puta spectabilitatis. Ideo præcedere debent loc[...] tenentes balliuatus, si ibi assistant vt aduocati. [...] cus vero, vbi comparerent, & assisterent aliqua[...] pro causis suis, vt pro aliquo negotio tangente [...] ctum Regis, seu Reipublicæ: quia tunc honor [...] eis deferendus. Et de hoc est quæstio inter aliq[...] aduocatos fiscales huius patriæ, & locumtenen[...] in balliuatibus, non insisto, cum ex supradictis, & [...] ferius deducendis videri potest, quid iudicand[...] sit. In quocunque tamen actu assistant maiores [...] gnitate (puta illustres) semper spectabiles deb[...] eis præstare reuerentiam, & dare locum, si co[...] mode fieri possit absque impedimento adminis[...] tionis fiendæ per spectabilem, *vt dixi supra in 4.part. 27.consid.*

Addo tamen pro complemento huius consider[...] tionis. In sequendo communem decisionem illi[...] dubii, quis præferatur, an doctor, vel miles in hono[...] ribus, sedendo, ambulando, vel opinando: quæ e[...] quod in actibus militaribus miles doctori præfer[...] tur, quia ibi non librorum, sed armorum certam[...] na exercentur: in actibus vero scholasticis, & co[...] rum locis, doctor militi præfertur. *l. nemo clericus, [...] militaris.C.de summa trinitate.vt plene dixi infra in 9.part. in 1.consider.* Quod nobis exemplo patefecit Actius poeta antiquus in Iulio Cæsare, in collegium poeta[...] rum venienti, non assurrexit: de quo *Valerius libr. 3. tit.de fiducia sui.* Magno, inquit spacio diuisus est à se[...] natu ad poetam Actium transitus. Is Iulio Cæsari amplissimo, & florentissimo viro, in collegium poetarum venienti, nunquam assurrexit, non maiestatis eius immemor, Sed quod in comparatione commu[...] nium studiorum aliquando superiorem se esse con[...] sideret: Quapropter insolentiæ crimine caruit. Qui[...] ibi voluminum, non imaginum certamina exerce[...] bantur. Faciunt, quæ scribuntur *in 11.part.12.consider. in fine.*

TRigesimaoctaua consideratio. Quoniam inter aduocatos habentes dignitatem, insurgit sæpe contentio de præcedentia seu prælatione, maxime euenit his diebus inter aduocatum fiscalem bal[...] liuatus Diuionen. & locumtenentem cancellari[...] in dicto loco. Et iam inter duos locumtenentes [...] dicta curia cancellariæ: de quibus primo dictur[...] sum.

Et pro intellectu horum locumtenentium, ad sci[...] endum, An debeant præcedere extra locum sua[...] risdictionis aduocatos fiscales, præmitto, quod te[...] pore quo Dux regnabat in Burgundia, & quo D[...] Burg. non erat addictus coronæ, ipse Dux Burg. h[...] bebat ex priuilegio regis dictam cancellariã cont[...] ctuũ. In qua erat deputatus, & commissus vnus g[...] bernator, de quo supra *ista par.in 20.consid.* Dixi ad re[...] gendum dictam cancellariam, qui in singulis locis [...] sedib. vbi sunt apud nos curiæ balliuatus cõmitteb[...] locumten. ad exercendam iurisdictionem. quæ ta[...] tum se extendit circa cognitionem instrumentorum guar[...]

guarentigiatorum &ſub ſigillo dictæ curiæ receptorum. Nunc vero tempore, quo Chriſtianiſſimus rex Franciæ tenet dictum Ducatum Burgun. ſemper etiam remanſit gubernator dictæ cancellariæ, qui proprie videtur delegatus ad vniuerſitatem cauſarum. Qui ſolitus eſt committere cum ſuis locumtenen. particularibus, ſeu localibus, vnum locumten. generalem, qui ex quadam vſantia ſupra alios particulares dicit ſe habere poteſtatem. Et quia illuſtris dominus Cancellarius Franciæ dicit, quod à ſe ipſo dependet omnis cognitio in Francia reſpectu ſigilli cãcellariæ, cuius eſt fons, &origo, alii autem locumten. dicti gubernatoris, & ipſe gubernator, ſunt tanquã riuuli, & iudices particulares ab eo dependentes: ex quo conſtituit & ordinauit locumten. particulares etiam locumten. generalem, prout gubern. Et licet fuerit inter prædictos locumten. particulares ipſius gubernatoris cancellariæ, & locumten. domini cancellari, quæſtio de poteſtate & præeminentia, & quis illorum maior eſſet: Tandem areſtatum eſt per curiam Parlamenti Burg. quod locumten. conſtitutis & ordinatis à prædicto domino cancellario aduenientibus & præſentibus ceſſaret poteſtas locumten. præfati gubernatoris: Et hoc, quia licet habeant eandem dignitatem in vno, & eodem loco, tamen locumtenentes domini cancellarii, receperunt dignitatẽ à maiori, ideo præferendi, &in maiori loco collocandi ſunt, vt ſatis notatur *in c. per quas extra de maio. & obe. & ibi per Fely.* Et ibi ponuntur multa exempla, quæ videri poſſunt. Facit & pro hac deciſione tex. *in c. præcipimus. 93. d.* quia ſubſtitutus à maiori, debet eſſe in loco maioris, quem text. ad hoc ponderat Lud. Romanus *ſingulari ſuo 340. incip. Bart. in l. ſi filius* etiam facit, quia delegatus à Papa maior delegato ab imperatore, cũ Papa maior ſit Imperatore, vt tenet Purpura. *in rub. de officio eius cui manda. eſt iuriſdictio ff. co. 6. ibi ſexto,* & dixi *ſupra in 4. part. in 48. conſid.* ex quo, cũ iſtud ſit deciſum, quo ad tales nõ inſiſto, licet multa in hoc dici poſſent, quæ viderentur facere contrarium, de quibus forte in ſequentibus dubiis dicetur.

Ex his infero vnum, Quod cum ita fuerit deciſum, per dictam curiam ſupremã, quod fruſtra prætendebatur prælatio, aut ſuperioritas per locumtenen. generalẽ gubernatoris dictæ cancellariæ, contra locumtenentem generalem domini cancellarii in dicta Cancellaria, cum non maior videatur ratio in vno, quam in alio: & tantæ virtutis ac potentiæ eſt generalitas in ſuo genere, quantum ſpecialitas in ſua ſpecie. *Specul. in titul. de locato. §. 3.*

TRigeſimanona conſideratio Aliud dubium, ſeu alia quæſtio ſuborta eſt, ex iſtis locumten. ſedis huiuſmodi cancellariæ in ſenatu, ſeu Parlamento Burg. ex quo tales locumtenen. in reſſorto Diuion. voluerunt præcedere aduocatum fiſcalem in Balliuatu Diuion. &alios aduocatos fiſcales Balliuatuũ huius patriæ. Mouebantur primo ea ratione, Quoniam clarum eſt, vt ipſi proponunt, quod ipſi ſunt iudices, etiam maiores, cum de his immediate appelletur ad curiam Parlamenti: Immo ꝙ plus eſt, prędicti aduocati fiſcales comparent, & aſſiſtunt in ſuis curiis, & adiutoriis tam pro procuratore Regis, quam aliis, & ibi aſſiſtunt, vt fiſcales, & tamen ibidem ſubſunt eis, nec præferuntur eis iudicibus. Ex quo videtur nunc inconueniens, quod in alio loco indifferenti, in quo nullam maiorem habent adminiſtrationẽ dicti aduocati fiſcales particulares, quã præfati locumtenẽ. quod ipſi aduocati eoſdem præcedere debeant.

Quicquid ſit, credo quod ſit error, & quod non debeant præcedere dictos aduocatos fiſcales vltra locũ, & ſedem ſuæ iuriſdictionis. Quoniam conſtat, quod tantum dici poſſunt clariſſimi, vt ſatis ante hãc part. *in 17. conſid.* dictum eſt: Ideo poſt aduocatos fiſcales, qui ſunt ſpectabiles, vt hic ante dixi, ponendi ſunt. Quoniam clariſſimi poſt ſpectabiles enumerantur, *vt patet ſupra in 1. conſider. & per tex. in §. illo videlicet, & ibi gloſſ. in illo verbo, & in verb. ſpectabiles. in auth. de appel. & infra quæ tempora. collat. 4.*

Facit etiam, Quia aduocati fiſcales habent authoritatẽ à Principe, & ſunt ab eo creati &dati, & tales locumtenen. ab inferiori à Principe, ergo ſunt digniores, *vt in præcedenti conſid. dixi. & facit, quod dicit Lucas de Penna, in l. Albo. C. de decurio. lib.* 10. Quod Romani in albo prius ſcribebãt, qui dignitates, &honores iudicio Principis cõſecuti eſſent. *pro quo facit l. 1. ff. de albo. ſcrib.*

Item, aduocati fiſcales habent ſtipendia à Rege, prænominati vero locumtenentes nulla habent ſtipendia, ergo maior honor debetur eis, argum. text. *in gloſſ. penult. in cap. ſi officia. 59. diſt.* vbi dicit text. & meritum probitatis ſtipendia anteacta teſtentur, & notat ibi illa gloſſ. quod magis præſumitur pro illo, qui plura ſtipendia habet. allegat ad hoc text. *in l. nemo. C. de offic. magiſtri officiorum.* vbi ait tex. Is gradus cæteros antecedat, quem ſtipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. *Concordet cap. miramur. ad fin. 61. diſt. vt infra plenius dicetur in* 10. *part. in* 27. *conſiderati.*

Item, tales locumtenentes ſunt ſolum delegati ad vniuerſitatem cauſarum ab alio quã à Principe, Ideo ſolum iudices pedanei cenſendi ſunt, *prout dicit Specul. in titu. de iudice delegat. §. 2. verſicul 1. in fine.* Sed pedanei iudices ſunt infimi, imo etiam poſt clariſſimos ſituantur, *vt ſupra in 1. conſider. huiuſce partis, & per eundẽ Spec. in rub. de iuriſdict. omn. iud. §. 1. verſi. infimi.* Qui tales magiſtratus municipales, cum habeant ſolam cognitionem ſeu iuriſdictionem vnius rei limitatæ, vt ſunt tales locumtenentes, qui ſolum cognoſcunt de cauſis tangentibus ſigillum Cancellariæ prædictæ, & in hoc tantum ſunt commiſſi à domino Cancellario Franciæ, vel gubernatore huiuſmodi Cancellariæ, qui eſt in hoc delegatus à Principe. Igitur tales ſunt pedanei, & per conſequens inferiores à ſpectabilibus. Ex quo ergo, cum aduocati fiſcales ſint ſpectabiles, ſunt illis anteponendi, *vt ſupra dixi*: igitur. Imo, proprie ſunt iudices Chartularii, qui habent poteſtatem præcipiendi, vt inſtrumenta recepta ſub ſigillo dictæ cancellariæ executione demandentur præciſe in vim præcepti: quod faciunt, cum recurritur ad eos, vt ſatis declarat Benedict. de Barzis. *in ſuo libel. guarentigia. col. 1.* & ſic adhuc plus dicuntur pedanei, *vt ante dictum eſt.*

Facit & vlterius, quia ex quo, vt dictũ eſt ante aduocatus fiſci eſt maior authoritate extra locum iuriſdictionis dictæ Cancellariæ, cũ ſit ſpectabilis, & iudices huiuſmodi curiæ, & ſedis cancellariæ prætactę ſunt infimi, eo, quia pedanei ad plus non poſſunt eſſe niſi clariſſimi, ideo debet præferri: cum claritas tituli deſignet claritatem, & honorem loci. *Io. de Imol. & Ange. in l. qui ſoluendo. ff. de hæredib. inſtit.*

Et licet locumtenentes in ſua ſede præcedant aduocatos fiſcales, tamen non ſequitur, vt extra illa loca debeant eos præcedere. Sicut dicitur de Archipreſbytero, qui præcedit Archidiaconum in miſſa, *vt dictum eſt ante in quarta parte, in 44. conſider.* non tamen in aliis locis: Sic, idem de locumtenen. cancellariæ contractuum Burg. in ſua ſede, licet præcedat aduocatos fiſcales, quia ibi habet adminiſtrationem, non tamen in aliis locis, in quibus non habet adminiſtratio.

nistrationem, & sic extra suam administrationem, vbi attenditur maioritas dignitatis, & nō administratio. *faciunt quæ scribuntur in 11. parte, in 12. consi. ante finem.*

QVadragesima cōsideratio. Hic adaptatur de nōnullis aliis locumtenentib. ordinariis, aliorum iudicum ordinariorum, puta locumtenentibus gruarii: hoc est, magistri forestarum Heduen. aut Diuiō. qui habent illud officium à Principe, an tales in sede Balliuatus, aut Cancellariæ contractuum, seu etiam in Curia Parlamenti debeant præcedere alios aduocatos ibi postulantes, non habentes aliquam dignitatem, præter gradum. Istud potest decidi ex antedictis de locumtenentibus dictæ Cancellariæ. Sed vlterius procedendo, quæri posset, An tales locumtenentes gruariorum, in aliis sedibus, quam cancellariæ præcedere debeant locumtenentem prædictæ cancellariæ. Quia officium eorum est antiquius, & magis ordinarium, quam officium cancellariatus videtur, quod tales locumtenentes gruariorum præcedere deberent locūtenen. ipsius cancellariæ, Eo etiam, quia creati sunt officiales à Rege. Alii vero non. Consulerem tamen in hoc, quod attenderetur prioritas promotionis in officio, & qui primo constitutus esset officialis præcederet: vrget tamen pro locūtenen. seu iudicibus dictæ cancellariæ, quod iurisdictio eorū maior est, & circa plures maiores causas & materias versatur. & ex hoc honorabilior apparere videtur. Quanto enim quilibet præest melioribus, tanto maior ipse, & honestior est. Verba sunt *in authent. de defensoribus ciuitatum. §. nos igitur, collatio. 3.*

QVadragesimaprima cōsideratio Inter omnes assistentes in adiutorio Iudicis, post officiales, in sedendo Nobiles plebeis præferendi sunt. Ita quod debet sedes eorum esse paulo iudicantium inferior, & contendentium altior. *l. fina. vbi gloss. not. in verbo, sedendi. C. vbi Senatores, vel clarissimi. Idem probat text. in l. fi. in fine. C. de offic. diuersorum iudicum. Dicam in sequent. par. in 38. consider. vbi de priuilegiis nobilitatis tractatur.*

QVadragesimasecunda consideratio. His temporibus nouissimis, creati sunt noui officiarii in Regno Franciæ, qui habent potestatem examinandi testes, loco iudicum ordinariorum, qui dicuntur in vulgari nostro inquestarii hoc est, examinatores seu æquatores, & iudicii inuestigatores: & nulla habent stipendia seu salaria à Principe, sed à partibus secundum ordinationes Regias, habent summam denariorum taxatam secundum vacationes per eos factas. Et quia talia officia multis committuntur, qui illa emunt. & qui non sunt graduati, ex quo quisquis dubitaret, an in sedibus iudiciariis, vbi tales inquestarii dati sunt, debeant præcedere aduocatos, etiam simpliciter graduatos. Credo quod non, quia cum circa quid speciale se intromittant, & non habent cognitionem iudicandi, licet aliquam talem qualem dignitatē consequuntur, eo quia constituti ad hoc à principe, prout etiam de coquo Principis, qui dicitur habere dignitatem, *vt in proxima parte. in 18. consi. dicitur:* Tamen non est æquum, quod præcedant graduatos aduocatos, qui & ratione aduocationis habent dignitatem, vt supra dictum est, & quod ratione gradus tanquam graduati cæteris non graduatis præferri debeant.

Super huiusmodi præcedentia post antescripta, inter nonnullos iuuenes aduocatos graduatos fuit contentio aduersus inquestarium, seu examinatorē, in Balliuatu isto Hedu. Ita, vt ab eius priuigno seu filiastro fuerunt impetratæ literæ Regiæ in Cancellaria Diuionen. quibus mandabatur Balliuio nostro, vt graduatos anteponeret dicto inquestario, & eum sedere faceret in ordine, & gradu procuratorum C[...] riæ: & cum hæc disceptarentur in foro, dubita[...] extitit, quid super hac re sententiaretur.

Et licet videretur dicendum: Ex quo (vt act[...] est) dictus inquestarius habeat dignitatem à Pri[...] pe immediate dependente à dignitate & pote[...] iudicis, quæ præcedit dignitatem aduocatorum [...] iudices præcedere debeant aduocatos. *vt hic ant[...] in 24. consideratione,* & dicti inquestarii censentur [...] rogati in locum iudicis, quo ad examinatio[...] testium quæ competit iudicibus, vt est text. qui[...] tum bene facit *in l. iudices, & in authent. sequente, [...] eloquentissimum. C. de fide instrumentorum.* Ideo e[...] iusmodi subrogatione videntur sapere natur[...] lius, in cuius locum subrogantur. *leg. si eum §. qui [...] riarum. ff. si quis cautionib.* sed multi dicent, quo[...] text. non probat, sed est bonus text. *in c. Ecclesia S[...] riæ. extra, vt lite non contesta.* Probat tamen ille tex[...] pulationem accessorie positam ad contractum [...] lari, secundū naturam illius contractus. Ampli[...] men etiam textum ad hoc, & illam regulam Pa[...] etiamsi subrogatum in aliquo discreparet: qui[...] liis assumeret naturam eius, cuius loco subrog[...] *Ita ampliat notabiliter Paulus in consil. 131. cuius initium [...] licet ista differentia visa. col. vltim. quem allegat Dom. [...] Ias. in d. §. qui iniuriarum.* Ex quibus concludendu[...] siue inquestarii præfati sint accessorie dati ad iudic[...] siue sint in aliquib. subrogati, licet in aliis discrep[...] tamen reputari debent coniudices, & sapere natu[...] illorum etiam in accessoriis. Ideo sicut iudices p[...] cedunt aduocatos, ita etiā inquestarii præcedere [...] bent aduocatos graduatos, licet non sint graduati [...] forte hac ratione, aut alia motus vnus ex consilia[...] Parlamenti huius patriæ, & ducat. Burgun. execu[...] oni demandando quoddam arrestum Curiæ po[...] inquestarios Balliuat. Auxeti, eis sedem & locum o[...] dinis dando ante aduocatos & graduatos, licet tum non essent graduati.

Crederem tamen dictos inquestarios nouiter er[...] ctos in Burg. nō debere præcedere graduatos & pr[...] cticantes in Curiis ante eos, quoniam clarum est e[...] creatos instar inquestariorum præposituræ Parisien[...] in Castelleto, & aliarū sedium Regalium in Franci[...] vt satis constat ex creatione illorum: nec istud den[...] gāt, sed sic est, ꝙ expresse disponitur ordinationib[...] Regiis, tales examinatores nō debere sedere in se[...] iudicis præpositi. Nec sunt aut reputantur pro adu[...] catis, aut notariis, ex quo tales sedes, scil. iudicis & [...] uocatorū sint eis prohibitæ, obseruanda est ordin[...] tio Regia, quæ optimis fundatur rationibus. No[...] nim iudex est, nec se iudicem dicere potest: quia [...] lam habet causæ cognitionē. Est enim solus execu[...] tei sibi cōmissæ, scil. examinationis testium, quæ [...] iam alteri, quā iudici committi potest, *vt notatur [...] Albe. & alios in auth. sed iudex, C. de episc. & cleric.* Ex quo [...] tabellio sit capax, & habilis ad recipiendam com[...] sionem examinationis testium, etiā à iudice, & re[...] piendo non mutat dignitatem, quia nō efficitur [...] ior quam esset: Ideo idem videtur in Principe cō[...] tente examinationem testium, quoniā videtur ill[...] committere, cū illa qualitate, quā potest habere. S[...] cus si talis examinatio alicui nō possit committi, p[...] terquā graduato aut aduocato, quia hoc casu cōm[...] tendo alicui, licet nō esset graduatus, videretur e[...] conferre dignitatē ad hoc necessariā, & cum eo sup[...] hoc dispensare. *l. quidā consul. ff. de re iud. Vlpia. ff. de ... tut.* Sed cum non eid. hoc casu dat maiorem dig[...]

tatem, quam habet ille, cui committi poteſt talis examinatio teſtiū: Quoniam Princeps non videtur vno inſtanti tot ſpecialia concedere, videlicet, quod cōmittat ei talem examinationem priuatiue ad iudicē (cui deberet competere) & vltra hæc, det ei dignitatem vltra aut præter naturam actus, quem cōmittit fieri, cum tot ſpecialia nō præſumuntur concurrere, arg. gl. in l. 1. C. de dotis promiſſione. arguēdo de lege mortua, quæ talia non admittit ad legem viuam (quæ eſt Princeps) quæ debet illam ſequi inquantum poteſt.

QVadrageſimatertia conſideratio. Licet aduocati præfecturæ quæſtorianæ, qui dicuntur aduocati in Camera computorum ſint, vt alii aduocati fiſcales priuilegiati, vt dicit Io. de Plat. in l. fin. C. de decur. libr. 10. tamen cum apud nos, & in Camera computorum nulla aut modica habeant ſtipendia. Ideo extra locum ſuæ præfecturæ quæſtorianæ non debent præcedere aduocatos fiſcales præſidatuum: Quoniam, vt prædixi ſupra iſta parte, in 39. conſiderat. præferuntur, qui maiora ſtipendia habent data paritate, ergo multo magis præferri debent, qui habent ſtipendia his, qui non habent. Ex quo licet patronus Cameræ computorum præcedere debeat omnes alios aduocatos ſolum graduatos, tamen non debet præcedere alios aduocatos fiſcales, qui ſunt aduocati in ſede præſidis prouinciæ, qui dicitur Balliuus aut Seneſcallus.

QVadrageſimaquarta conſideratio. Inter aduocatos præferendus videtur, qui magis ornatur, & qui honeſtiorib. veſtimentis indutus erit. vnde, vt dicit Spec. tit. de aduocat. §. ſequitur videre, quem iudex magis ornatum inſpiciet, maioris exiſtimabit eſſe authoritatis, & ei aſſurget ſalutatione debita, & honorifica, dicens ei, ſede à dextris meis. ad quod quidem tenentur. l. fi. in fin. Cod. de officio diuerſorum iudicum. & eum præ aliis honorabit. l. penultim. C. eodē titul. quod forte procedit de ignotis & alienigenis. Sæpe etenim maxime ignotis veſtis eſt cauſa honoris, iuxta illud:

Hunc homines decorant, quem veſtimenta decorant.

Et iuxta illud metricum.

Vir bene veſtitus, pro veſtibus eſſe peritus
Creditur à mille, quamuis idiota ſit ille.
Si careas veſte, nec ſis veſtitus honeſte:
Nullius es laudis, quamuis ſcis omne quod audis.

Ideo conſuluit ibi Spec. (quem videas) Quod aduocati gerant veſtem ſuæ profeſſioni congruentem, & ibi ſcribit quibus veſtibus veſtiri, & quibus carere debent, de quo latius infra. Et quod honor eſt in habitu & veſtibus, dicturus ſum. Et ad propoſitum vide Lucam de Penna, in l. 2. C. de veſtibus oloberis, libr. 11. & dixi ſupra in prima parte, in 23. conſider.

QVadrageſimaquinta conſideratio. Poſt prædictos videtur aſtruendum: Quod inter aduocatos ſimpliciter graduatos pręferendus ſit filius aduocati fiſci, ſi ſit aduocatus in eadem ſede, vbi alias omnes alii cum eo ſunt eiuſdem qualitatis. tex. videtur eſſe ad literam in l. laudabile. §. 1. C. de aduocatis diuerſo. iudic. & in l. nemini. §. filios, & l. petitionem. §. filÿs. C. de aduo. diuer. iudi. & quod aliis etiam æque bonis præferantur, ſecundum tex. & in gloſſ. in verbo, ſumptibus. in l. iubemus. C. eod. tit. facit, quia doct. filius doctoris cæteros in collegio præcedere debet, ſecundum Martinū de Laude, in tractat. de dignitate. concluſi. 17. vbi refert ita alias dixiſſe propter dictū Bald. in l. Gallus. §. quidā recte, ff. de liberis & poſthu. vbi etiam dicit, quod tales debent gratis doctorari, & ceteris parib. præferri aliis. allegata gloſſ. in d. l. iubemus. de quo etiam vide per eundem in tract. de priuilegio, articu. 93. Intelligie tamen, prout dicit Lucas de Pen. in l. vnicuiq; C. de proximis ſacror. ſcrin. li. 12. col. 1. Si ſolito tempore legum doctrinam meruerūt. d. l. nemini. §. ſi vero. & d. l. iubemus. §. nec de cætero. & l. petitione. §. nec de cætero. C. de officio diuerſo. iudicum. & ſi ſunt facundia & ſtudiis eruditi, & conſpicui. eo. ti. l. per hanc, in principio, vel ſi per Principē ſubrogentur. l. fi. §. pen. C. de officio Magiſtri officiorum. & l. neminem. C. de re militari, lib. 12. alias non, cū in honoribus ſimpliciter non ſuccedatur iure hæreditario. l. 3. §. quæri. ff. de legiti. tutori. & potius ſunt acceptanda merita, & virtutes. c. Moyſes. & cap. ſi ergo. 8. quæſt. 1. & l. honor. §. de hororib. ff. de muneribus & honoribus. l. ſi quis C. de profeſſoribus & medicis, lib. 10. & l. qui cum vno. §. grauius autem. ff. de re militari. vnuſquiſq; ſecundū labores ſuos ad meliores gradus, & ad maiores dignitates produci & remunerari debet. text. in l. fin. §. quoniam ideo. C. de officio præfecti prætorio Africæ, &c. concordat text. in l. nemo. in fin. C. de officio Magiſtri officiorum.

QVadrageſimaſexta conſideratio. Inter plures aduocatos eiuſdem ſedis cæteris paribus præferuntur primo promoti. tex in l. 1. & ibi Bar. C. de conſulib. & non ſpargendis ab his. &c. & l. 1. in fi. C. de præpoſitis ſacri cubiculi. li. 12. & dixi ſupra. in 4. parte, in 23. conſidera. Cum etiā ſint anciani ſupra alios. vt vtar verbis gloſſ. primæ, in l. iubemus. & in principio. C. de aduocatis diuerſo. iudi. & ſecundum tempus receptionis & admiſſionis eorum in aliqua curia, gradū ſibi vendicare, & in matricula inſcribi debent. l. potitionem, in princ. C. de aduoca. diuerſo. iudic. & l. fi. C. de aduoc. diuerſo. iudicum. Et qui primo matriculatus eſt præferri debet poſterius matriculato, ſecundum text. in l. fi. ibi: locum iuxta matriculæ ordinem obtineat. C. de offic. præfecti vrbis. Nam qui non ſunt in matricula, ſunt tanquam priuati. notatur in leg. eos. C. de officio Magiſtri militum.

Et hic ordo eſt ordo temporis, qui eſt vltimus, & de eo non curatur, vbi locum habet ordo qualitatis: vt dicit Lucas de Penna in rubr. C. vt dignitatum ordo ſeruetur. & dictum eſt ſupra in dicta quarta parte, & inferius dicetur, vbi de ordine literatorum fiet mentio, ſcilicet, in 10. parte, in 29. conſideratione.

QVadrageſimaſeptima conſideratio Qui meritis vitæ, nobilitate, authoritate, aut ſcientia etiam, quando ſunt eiuſdem facultatis, alios antecellit, præferendus eſt etiam alteri primo promoto, not. gloſſ. in ver. præponimus. & ibi Archi. in c. placuit, in prin. 16. diſt. facit c. in canonicis. 19. diſt. ideo Epiſcopus doctor, vel nobilis præfertur primo promoto non doctori. Dominicus de ſancto Gemi. in c. Iſidorus. eſt ver. ſub d. c. placuit. Feli. in cap. 1. extra de maiorit. & obed. & ſecundum Barbatiam, in cap. cum olim. in princip. de conſuetudine. Doctor etiam tardius receptus, præcedere debet prius promotum: Ego vero allego text. in l. 1. C. de annonis ciuilibus. lib. 11. & ibi gl. 1. quæ facit pro ſcholaribus optimis contra doctores inſufficientes.

Videtur tamen, quod prædicta non faciunt, quem maiorē cum extrinſecus veniēt, vt per prædicta remiſſiue Dom. Felin. in d. c. 1. de maiori. maxime cum iſta excellētia, & melioritas debet probari per quindecim teſtes. tex. eſt ſingularis in l. vnicuiq; & ibi notat gloſ. in verbo, ſuperatas, C. de proximis ſacrorum ſcrini. l. 12. Dominus meus Iaſ. in l. cū quid. colu. 4. ff. ſi cert. peta. in prima lectura. Et iſta excellentia eſt multum conſideranda, quoniam in multis propter excellentiam hominis, receditur à regulis, Dominus meus Iaſon in l. iubemus. Cod. de iudicis, & in l. repetitio. l. admonendi. in 67. colum. ff. de iureiuran. Felin in. cap. ſuper his. de accuſatio. dicam infra ampliſſime.

QVadragesimaoctaua consideratio. Inter aduocatos doctores præferendi sunt licentiatis, & licentiati baccalaureis, quoniam doctoratus est dignitas. *dixi infra in 10. parte, in 26. considera.* & maior est illius authoritas, quam licentiati, cum licentiatus tantum habeat potestatem docendi, regendi, & publice legendi. *not. in l. vnic. C. de professorib. qui in vrbe, &c. li. 12. & in l. vnic. C. de studiis liberali: vrbis Romæ. li. 11. no.* Ioan. Fab. *in §. responsa. instit. de iure naturali,* secundum gloss. *in c. 1. in verbo, interpretatus, extra de postulatio. Prælatorum.* Et Panorm. ibi, qui dicit. Quod doctor potest interpretari dubia illius facultatis, in qua est doctor, *per d. l. vnam. C. de professo.* Et quod ante doctoratum quis non potest magistraliter legere, nec disputare. Et si detur licentia alicui scholari hoc faciendi, potius fit vt addiscat, quam vt doceat. Ex quo magis est credendum doctori, quam licentiato, nam licentiatus non habet dignitatem: sed tantum licentiam consequendi dignitatem, & dignius est, quod est in actu, quam quod in prosecutione actus, sicut dignior est, qui est cinctus, quã cingendus: Licet quandoque habeatur pro cincto. & de his scripsi, & de præcedentia doctorum ad licentiatos, & licentiatorum ad baccalaureos *in Commento nostro super concordatis, in titul. de collationibus.*

QVadragesimanona consideratio. Aduocati ex pulchritudine laudem consequi videntur, & propter eã commendabiles fiunt, exemplo Iustiniani, qui Papinianum iurisconsultum acutissimũ (prætermisso omni alio laudis genere, à quo laudari potuisset) ex pulchritudine, veluti summo laudis præconio commendauit, pulcherrimum ipsum nuncupans *in proœm. digesto. §. 3. versic. vobis autem.* Et licet Albert. & Angelus ibi ad decorem scientiæ, & animi referant, tamen ad corporis pulchritudinem & elegantiam referri potest, cum & ipsa plurimum pollet ad felicitatem habendam, quia, *vt ait Arist. lib. 1. Ethico. c. 8.* Non satis est ad felicitatem idoneus, qui deformis est aut ignobilis, & refert Bald. *in suprascriptione dicti proœmij, in verb. Flauius. in addit.* quod decor corporis confert ad felicitatem in hoc mundo, & tanti fecit Alexand. pulchritudinem, *vt in consil. 209. incip. non ponderatis his col. 2. lib. 6.* consuluerit nobilem diuitemq; mulierem deformẽ, quæ pauperem quempiam formosum sibi matrimonio despondèrit, non videri nupsisse indigno, cum debeat mulieris nobilitas & diuitiarum copia cum forma viri compensari, vt notat in simili Bald. & alii *in c. super eod. le secon. de testib.* & de pulchrit. dixi in 5. 9. 11. & *in 2. part. huius oper.*

QVinquagesima consideratio. Sciendũ est, quod in quolibet auditorio, vbi redditur iurisdictio per magistratum, debet esse notarius, seu scriba, qui apud nos dicitur grapharius. Quia iudicis officium absq; notario seu scriba commode exerceri non potest. *probat text. in ca. quoniam contra falsam. de probationib. extra, & ibi doctores.* Persona enim publica est, *vt dicit ibi text. & Panor.* & dicitur habere officium honoris. vt est text. *in l. 1. & 2. C. de primicerio. lib. 12.* & habetur *Ecclesiastici 9.* In manu Dei potestas hominis est, & super faciem scribæ imponit honorem. Guilelmus le Rouille, *in lib. de iustitia, & iniustitia. li. 3. c. 4.*

Et quod diuersis nominibus in iure vocentur, vide Ioan. de Platea, *in rubr. de tabellionibus. libro 10.* E[illegible] Curiis supremis apud nos sunt officia Regalia, [illegible] *pra dixi in ista part. in 14. consideratione.* In aliis vero C[illegible] riis Regis inferioribus cum emolumenta, quæ p[illegible] ueniunt, & percipiuntur ratione scripturæ sole[illegible] dari ad firmam pro certo tempore. Ideo pende[illegible] tali tempore scriptores huiusmodi videntur exer[illegible] re officia Regalia.

De notariis vero simplicibus, qui sunt iudi[illegible] chartularii, *vt dicit Barto. in l. iubemus. §. sancimus,* [illegible] *finem. C. de sacrosanctis Eccles.* Quod an verum, vide [illegible] ple per Benedict. de Barzis, *in suo libello guarentigi[illegible] in 1. quæstio.* vbi plura ad hoc. Et licet dicant plures [illegible] notarius sit iudex chartularius, quod illud nõ po[illegible] esse ex natura tabellionatus, seu notariatus simp[illegible] ter, sed eo, quia sibi conceditur à Principe, quod p[illegible] sit facere præceptum de consensu partium, ideo [illegible] lum habet iurisdictionem voluntariam, & non co[illegible] tentiosam. Hodie vero apud nos in hac patria I[illegible] ces chartularii sunt locumtenentes Cancellariæ co[illegible] tractuum, qui faciũt exequi mandata sua in vim o[illegible] gationis receptæ sub sigillo dictæ Cancellariæ: [illegible] quibus hic ante *in 20. consider.*

Et de commendatione huiusmodi scribarum [illegible] bit Vdalricus Zasius *in rep. 2. ff. de orig. iur. §. post[illegible] Appius Claudius. in verbo, scriba.* Et dixi *in parte præced[illegible]* *consid.* vbi posui de primicerio, qui est scriba Prin[illegible] pis, *in 11. parte*, vbi laudaui scribas.

QVinquagesimaprima consideratio Etiã in audi[illegible] torio cuiuslibet magistratus, & iudiciis sunt [illegible] cessarii apparitores, seu executores, qui dicuntur [illegible] milites, *vt est in l. omnibus, C. de sportulis. ibi, quatenus m[illegible] litia exuti pœnas luant corporales.* Maxime tales apud no[illegible] in Curiis Regalibus dicuntur habere dignitatem. Dum solum hodie creantur à Principe, *& secundum Ioan. Fabri in §. igitur. col. 1. institut. per quas personas a[illegible] quiritur,* dicuntur seruientes, & sunt officiales, vt di[illegible] cit, qui tenentur cuilibet seruire. Etiam vocantur cli[illegible] entes, & exponit *gl. in l. non dubito. in ver. clientes, ff. de captiuis, & postliminio reuersis.* hoc verbum clientes, i. ser[illegible] uientes, & est vulgare Gallorum: & debent porta[illegible] insignia, & baculum in manu depictum, *vt tenet Spec[illegible] in tit. de citatione. §. sequitur videre: versi. quandoq; per n[illegible] cium. & versi. solutio.* Dicunt quidam quod obseruan[illegible] seruientes nostri, quoniam vbi instat tempus, gere[illegible] solent virgam aut baculum depictum, & ornatu[illegible] mis Regis, hoc est, liliis, qui dicitur communiter, ma[illegible] sa. Pluribus etiam nominibus nuncupantur, vt [illegible] dixi *in Commento nostro super consue. ducat. Burgun. tit.* [illegible] *iustices, art. 6. in gl.* vbi dicitur quales esse debeant, [illegible] de eorum potestate, & in gl. sequente, inferius [illegible] eis credatur.

Sed aduerte, quia apparitores proprie sunt de C[illegible] ria Ecclesiastica, & tales nuncii Ecclesiastici non p[illegible] sunt citare aliquẽ siue clericum siue laicum viua [illegible] ce in via publica, prout recitat Ioan. Galli *in [illegible] stis, in arresto pronunciato Anno Domini 1346.* quod [illegible] solent facere nostri apparitores Heduen. & male [illegible] cet habeant etiam statutum in suo foro in con[illegible] ũm, nisi sint notarii causarum, quod est intellig[illegible] dum in causis iam inceptis, & in quibus iam sunt [illegible] tarii seu grapharii.

Septimæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

OCTAVA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

NOBILIVM SEV GENTILIVM ORDINEM EXtollit: præcedentiasque tam inter se, quam quo ad alios depromit.

Quinquaginta Considerationes habet.

IGITVR prima sit de descriptione nobilitatis. Vnde secundum authores nobilitatẽ diffinientes dicitur esse generis vel alterius rei excellẽtia ac dignitas, vt ait Iudoc. Clictho. *in suo tra.nobilitatis in princ.c.1.* Et licet Bart. *in l.1. C.de dignitatib. lib.*12. multũ ample disputet, an nobilitas, & dignitas idem sint, tandẽ concludit, ꝙ non. Sed vt inquit, nobilitas apud nos inuenta est ad similitudinẽ, & imitationem illius nobilitatis, quę est apud Deũ, *vt in auth.vt iudices sine quoquo suffrag.§.itaq; colla.2.l.1.& l.in nomine domini. C.de off.præfecti præt.Africæ.& l.imperialis in prin.C.de nup.* Sicut ergo ille apud Deũ est nobilis, quem Deus sua gratia gratũ sibi fecit, ita in foro nostro ille est nobilis, quẽ Princeps sua gratia, vel lex sibi gratũ vel nobilẽ facit. Nõ tamẽ, vt dicit, potest esse similitudo per omnia ex quo relinquit de nobilitate, quæ est apud Deum, theologis. Nobilitatẽ vero, quæ apud nos, sic diffinit. Nobilitas est qualitas illata per principatũ tenentem, qua quis vltra acceptos plebeios honestus ostẽditur: & ibi ample examinat illa verba diffinitionis, sed non amplectitur omnes nobilitates, de quibus in sequentib. dicetur. Ideo generalior est prima diffinitio, quæ omnẽ nobilitatem cõprehendit vndecunq; procedat, siue per principatũ tenentem, siue alias, ex quo non recito opiniones per Bar. relatas *in d. l.* 1. de diffinitione nobilitatis, cum omnes reprehendat Bar. & stet cum illa supradict. quæ adhuc nõ est generalis ad omnes, vt dixi, sicut prima Boet. etiam *in tertio de consolatione, prosa sexta,* diffinit alio modo dicens: ꝙ est quædam parentum laus de meritis veniens. Et ita etiam diffinit Lucas de Pen. *in leg. mulieres. Cod. de incolis. colum.* 4. *libr.* 11. sed illa est nimis particularis ad nobilitatem generis, quia omnes nobilitates (de quib. infra dicetur) non cõprehendit; sed Lundulph. *in clemen.* 2. *de sentent. excommunica.* hanc nobilitatem generis sic diffinit. Generis nobilitas est qualitas siue dignitas prouenĩens à coruscatione clari sanguinis à parentib. originem sumens. & in liberos legitimos per carnẽ cõtinuata: sed ista est potius descriptio, quã diffinitio. Ita etiam diffinit Bonus de Curtili, *in suo tract. nobilitatis in 2. part. circa fin.* vbi etiam diffinit seu describit nobilitatem animi, & mixtam, de quibus statim dicam *in tertia consider.*

SEcunda cõsideratio de deriuatione nobilitatis sit. Vnde aduertendũ est, ꝙ nobilitas à nosco dicitur, idẽ significans, ꝙ noscibilitas. Hinc nobilis idem est, quod notus, & per omniũ ora vulgatus. Vnde Virgil.

Est locus Italiæ medio sub montibus altis
Nobilis. Et Martialis.
Prostratum Nemees vastaq; in valle leonem
Nobilem, & Herculeum fama canebat opus.

Propterea indifferenter apud plerosq; verbũ hoc *Nobilis*, & ad eos, qui vel deploratissimis morib. nominatiores facti sunt relatũ legitur: Hiero. in Heluidium hæreticũ, *Nobilis factus es in scelere.* Et Laidem illã Corint. cui decem millia nummorũ vno concubito deposcenti, respondit Demosth. in libidinẽ illius exęstuans, se pœnitere tanti non emere, ob elegãs meretriciũ, nobile scortũ nuncupatũ, testatur Aulus Gell. *in suis Atticis. li.1.c.*8. Idem & de re, quæ summo eius exitio in omniũ deuenerit, Liuius de strage Cannensi.

Nobilis ille clade Romana locus est. Et Martialis.
Nobilis hic esset pietatis rex à duobus.

Et proinde ratione eos, qui vel opibus vel generis claritate, vel virtutib. cæteros antecellunt, seu vulgatiores & notiores nobiles appellare solemus, quas ternas nobilitatis species vno verbo cõplexus est Apuleius, dum dicit, quẽ non opes, non generis excellentia, sed ingenii mores, virtutesq; nobilitauerunt. & Hier. ad Principiã virginẽ de obitu Marcellæ. Nihil in ea laudabo, nisi ꝙ propriũ est, & eo nobilius, quod ex opibus & nobilitate facta est paupertate & humilitate nobilior. Et ibidem, qui virtutes, non sexui sed animo iudicamus, contempteq; nobilitatis, ac diuitiarum maiorem gloriam ducimus.

Etiam apud legistas & canonistas nobilis nuncupatur, qui opib. vel genere, vel virtutib. sit insignitus. Et capitur pro præeminentia quadã, quæ nos a plebeis differre facit, *iuncta glo. in verbo, species ad fi. in §. plebiscitum. instit. de iure naturali. §. interim. ibi, vniuersi nobiliores. & in §. fi. ibi cõuenire enim vnumquemq; nobilium. in auth. de defensorib. ciui. colla.3. text. in l. quæris, ibi, sanctissimus & nobilis Imperat. ff. de nata. restitu. per quem text. in c. venerabilis. ibi non generis sed virtutũ nobilitas. extra de præbẽdis, & in l. nobiliores notalib. C. de cõmerciis & merca.* quæ quidẽ præeminentia causatur ex multis vltra genus, opes, & virtutes, & in plerisq; locis in seq. dicetur.

TErtia consideratio. Cum nobiles dicantur gentiles, & in vulgari nostro proprie, gentilz hommes, & magis se existimant vocari, gentilz hommes, quam nobiles, Ideo dicit Budæus *in suis annotationibus in pandectis in leg. fin. in fi. ff. de origine iuris.* quod non temere lingua vernacula gentiles homines pro nobilibus appellat: vnde videndum est de gentilitate, & quid apud antiquos fuerit gentilitas.

Gentiles igitur sunt (*vt inquit Cicero in Topicis*) qui inter se codẽ nomine sunt, qui ab ingenuis oriundi

 sunt,

ſunt, quorum maiorum nemo ſeruierit, qui capite non ſunt diminuti. Et, *vt ait Budeus in loco prædicto*, nihil vidit Scæuolã Pontificem ad hanc diffinitionem addidiſſe. Et vt inquit Boetius, gentiles ſunt, qui eodem nomine inter ſe ſunt, vt Bruti, Scipiones, vt apud nos Valeſii, Borbonii, Vindocinii, Trimolii, Viennenſes, & ſimiles: quod ſi ſerui ſint, nullã gentilitas eſſe poteſt, quod ſi libertinorum nepotes eodem nomine nuncupentur, gentilitas nulla eſt, quoniam ab antiquitate ingenuorum gentilitas dicitur, quod ſi rurſus in familiam gentis ſuæ non manſerint, gentiles iam eſſe non poſſunt.

Fuit autem ius gentilitatis, vt ius ſtirpis apud antiquos. Vnde Cicero *li.1.de Oratore*, quid qua de re inter Marcellos & Claudios patritios centum viri iudicauerunt, cum Marcelli Auli liberti filii ſtirpe Claudii Patritii eiuſdem hominis hæreditatem gente ad ſe dicerent rediiſſe, nonne in ea cauſa fuit oratorib. de toto ſtirpis ac gentilitatis iure dicendum? Tria fuerunt iura apud antiquos, agnationis, gentilitatis, & ſtirpis: ſed nobiliorum videtur fuiſſe gentilitas, vt ex illa diffinitione Ciceronis apparet: Eorum, ſcil. qui imagines pro nobilitate generis accipi ſæpe ſolent, & erant inſignia Gentilium, quæ hodie arma dicuntur, de quibus ibi per Budæum. & dixi amplius *ſupra in 1.parte*, vbi poſui de armis centum concluſiones.

QVarta cõcluſio. Species nobilitatis plures ſunt, & multipliciter à diuerſis diuiditur nobilitas. Primo Bart. *in l.1.colum.7.Cod.de dignitatibus.libr.12.* dicit triplicem eſſe nobilitatis ſpeciem, quædam eſt theologica, ſeu ſupernaturalis, quædam naturalis, & quædam politica.

De theologica, quã Bart. dicit eſſe ſpiritualem, eſt quærendum in conſpectu etiam iudicis, apud quem nulla eſt obumbratio, nec aliquid latet. Nam apud Deũ eſt nobilis omnis, qui eſt in gratia faciente gratiam vel gratum. Et ſic omnis, qui eſt virtuoſus, & in ſtatu virtutis. Deus facit eum felicem & gratum ſibi. Intellige Bart. de illa virtute quæ facit, vt dictum eſt, hominem felicem, ſcilicet, ſi eſt in charitate, *vt habetur per fratrem Bonauenturam de balneo, & S.Thom. in 1.2. quæſt.110.& quæſt.50. quos Bar. alle. & per Magiſtrum ſent. lib.2.diſt.quem Bonus de Curti.in dicto tracta.de nobilitate in 2.part.etiam allegat.* & hoc eſt verum, vt dicit Bar. & probatur *1.Reg.2.c.* vbi dicitur: Quicunque honorificauerit me, glorificabo eum, qui autem cõtempſerint me, erunt ignobiles. *Hæc etiam refert Barb. in ca.1. col.1.de don.relatus per Bonum de Cur.in dicto loco.* Et dicit Bart. quod iſtos nobiles non poſſumus perfecte cognoſcere, niſi per reuelationem, dicitur enim *Eccl.10.* Neſcit homo, vtrum amore an odio dignus ſit, & multi ſunt prædeſtinati, qui apud nos reputantur ignobiles, *vt patet ex Apoſt. ad Cor.4.& 10.c.* Et de his nobilibus nobilitate theologica, ponit tex. *in cap. nouit.cum duobus ſeq. de pœni.diſtin.4.*

Secunda eſt nobilitas naturalis, quæ poteſt conſiderari duobus modis, vt dicit Bar. Primo prout congruit animalibus etiã irrationalibus, & aliis etiã ſenſu carentibus. & iſto modo dicuntur nobilia ſecundum bonitatem operationum, vt in brutis patet. Videmus enim quaſdam aues eiuſdem ſpeciei nobiles, & ignobiles. exemplũ in falcone, aliquis dicitur gentilis, alius peregrinus, dicit idem Bart. *in tract. de Elcone.* & Iacobinus de S. Georgio *in ſua inueſtitura feudali, in verbo, & cum venationibus.col.2.* Idem dicit Bonus de Curtili, *vbi ſupra* de Leone, quem cunctis quadrupedibus omnes vel facile teſtantur nobiliorem. de quo meminit Ouid. *lib.de Triſtibus, Elegia 4.*

Quo quiſq; eſt maior magis eſt placabilis ira,
Et faciles motus mens generoſa capit.
Corpora magnanimo ſatis eſt proſtraſſe leoni.
Pugna ſuum finem, cum iacet hoſtis, habet.
At lupus & turpes inſtant morientibus vrſi,
Et quæcunque minor nobilitate fera eſt.

Et dicit idem Bonus de Curtili, quod exemplo[...] dem ſunt duo canes Laconis vnico ventre editi, [...] rum alter ad leporem, alter ad ollam impetum [...] vt teſtatur Eraſmus *in Moria. & in Chiliadib.* Et idẽ [...] docet experiẽtia in arborib. in fructibus, in me[...] Et fere in omnibus, etiam inanimatis, nec aliqui[...] mã etiam vegetatiuã habentibus: Et in his con[...] ratur maior nobilitas & excellẽtia, vel ab effectu [...] iore, vel à materia, vel à cauſa, vt dicit Bonus *in* [...] vt de plurib. in finali parte patet, de excellentia [...] bilitate & laude diuerſarum rerum vltra homin[...]

Secundo modo conſiderari poteſt nobilitas [...] ut cadit in hominibus iſta nobilitas naturalis: & [...] debet intelligi naturalis, id eſt, ratione naturali[...] ſtincta, quod nos Iuriſtæ appellamus de iure ge[...] primæuo, apparet, quia ſolis hominibus congru[...] de iſta nobilitate loquitur Philoſophus *1. Ethic.* [...] vbi dicit, quod nil aliud quã virtus & materia de[...] minant ſeruum & liberum, nobiles & ignobiles. [...] aũt non eſt intelligendum de omni virtute, ſed de [...] quæ competit aliquib. prout ſunt apti dominari, [...] de ea prout apti ſunt ſubiici, *vt patet per Philoſ.1.Polit.*

Ex quo etiam dicit Bonus, *vbi ſupra* poſt Bart. qu[...] hoc modo ſumpta naturalis Nobilitas, eſt qui[...] habitus electiuus in medio conſiſtens circa quæ p[...] tinent ad præeſſe vel dominari. Et de hac nobili[...] habetur *in c.nunquam de vitiis, diſt.56.*

Tertia vero nobilitas dicitur politica, ſeu ciuili[...] prout differt nobilis à plebeio, ſecundũ quod ac[...] pimus apud nos, & in foro noſtro, & de qua princi[...] paliter hic eſt quæſtio, quã magis diſcurere intend[...] & de eius laude & excellentia declarare, & eſt pro[...] prie illa, de qua ſupra in prima conſid. dixi illam di[...] finiendo, ꝙ eſt qualitas illata per principatum tene[...] tem, qua quis vltra honeſtos plebeios oſtenditur.

Panor. vero *in ca. venerabilis.col. 2. poſt principium* [...] *præbendis*, aliter diſtingendo nobilitatem, quam fec[...] rit Bart. *in dicta lege 1.Cod.de dignitatibus.* dicit duplice[...] eſſe nobilitatem, generis, ſcilicet, & animi; de q[...] bus cum aliis ſtatim dicetur, ſed in hoc Panor. [...] nimis diminutus, quoniam non omnes comp[...] hendit.

Bal. vero *in l. nobiliores.C.de commertiis & mercat.* [...] quem refert & ſimpliciter ſequitur Fel. *in c.ſuper* [...] *2.extra de teſtibus*, dicit tres eſſe nobilitatis ſpec[...] Prima eſt ſtirpis & ſanguinis. Secunda virtutis, [...] hanc veram nobilitatem Philoſophus amplecti[...] præcedentẽ vulgus. Tertia mixta, de vtraq; ex præ[...] dentibus ſpecieb. partem capiens. Et hanc veriſſi[...] cæteris, & omnib. laudabiliorem demonſtrabi[...]

Plato vero diuidit nobilitatem, quã dicit eſſe q[...] drifariam. Vnã enim earum aſſerit, quib. clari, bo[...] iuſtiq; parentes fuere. Alterã parentes, qui pote[...] aut Principes extiterunt. Tertiã cum noſtri ma[...] fama, & rebus bello geſtis vel publicis certamin[...] parta corona claruerunt. Quarta eamq; præſtan[...] mam omnium ſcribit eorum, quibus non aliena [...] ſua virtus & animi magnitudo nobilitatem dona[...] quos ſolos vult eſſe dignos, vt nobiles appellentur. [...] dicit & refert Pogius Flo. *in tract. de nobilitate.* & ha[...] vlt. laudat Luc. de Pen. *in l.mulieres, col.4.C.de incol.li.* [...] ſpe[...]

Ariſtoteles vero *in 4. Politi.* dicit etiã quatuor [...]

ſpecies nobilitatis: diuitiarum, ſcilicet, generis, virtutis & diſciplinæ. Nihil quoq; prohibet, à patriæ ſolique natalis ſplendore nobilitatem interdum deduci. Nam amplitudo patriæ, antiquumq; decus plurimũ valet ad laudem gloriamq; comparandã: ſed ea perquam exigua eſt modicique momenti, vbi virtutis quoq; præſtantia accedat, quæ vel ſola vero hominẽ nobilitat. Proinde Themiſtocles, cum eſſet patria Athenienſis, Seriphio cuidam in contentione obiectanti, quod nõ propria virtute, ſed patriæ ſplendore glorioſus factus eſſet, recte reſpondiſſe fertur: *Neque tu ſi Athenienſis es clarus extitiſſes, neq; ego ſi Seriphius eſſem ignobilis.* ſignificans hiſce verbis, ſe rerum geſtarum magnitudine & gloria parum factum, neque patriam ſolum ad id quicquam contuliſſe.

Sic Anacharſis Philoſophus, exprobranti ſibi Attico, quod Scytha eſſet, authore Laertio præclare reſpondit: *At nihil quidem mihi probro eſt patria, ſed patriæ tu.* Verum prætermiſſis aliis rebus, vnde nobilitas multifariam deſumi poſſet, videndum eſt tantum de duabus eius ſpeciebus, duabus partibus, ex quibus humana coaleſcit ſubſtantia: corpori, inquam, & animæ congruenter reſpondentibus, ſcilicet, nobilitate generis, & virtutis.

Generis enim nobilitas eſt à moribus & proauis deducta generis excellentia, & præſtabilitas: & hæc ſane corporis conditionem naturamque reſpicit, quandoquidem id ipſum naſcentes ex parentum propagine traducimus.

Virtutis vero nobilitas eſt ob inſignem animi virtutẽ, morumq; probitatem cõparata excellens gloria & dignitas: quam quidẽ ad animum pertinere nemo dubitet, cum vſu & aſſiduo bonæ operationis exercitio excultus animus eã ſibi peculiariter aſciſcat. De hac Chryſoſt. ait: *Ille clarus, ille ſublimis, ille nobilis, ille tunc integram ſuã nobilitatem putet, ſi dedignetur ſeruire vitiis, & ab eis ſuperari.* Vtramq; aũt ſpeciem complexus eſt Apuleius, cum de quodam dicit, quem non excellentia generis, ſed mores virguteſq; nobilitauerunt.

Porro ex hiſce duabus coniunctis atq; vna connexis tertia oritur nobilitatis ſpecies vtramq; ſupradictarum complectens, ſcilicet nobilitas generis atque virtutis, quæ eſt tum generis, tum virtutis, in vno eodemq; homine præcellẽtia & eminentia: & iſta mixta eſt qualitas quædam proueniens à coruſcatione ſanguinis, à parentibus originem ſumens, virtutibus inde probis ac cõmendatis morib. illuſtrata: Et hæc, vt prædixi, cæteris tanquã præſtantior, excellentior, elegantiorq; anteferenda eſt autoritate notatorum *in auth. itaq; C. communia de ſucceßionibus & in c. 1. de treuga & pace.* Et quomodo inter ſe differant, quandoque inter eas ad inuicem ſit habitudo, vide per Iodocum Clictho. *in ſuo tractatu de nobilitate. c. 1. & 2. & in 3. c.* ponit etiam, quomodo hæc vltima eſt præſtantior aliis vt infra amplius dicetur, & per Bonum de Curt. *in ſuo tract. nobilitatis, in 2. parte vbi ample.* Aliam tamen diuiſionem nobilitatis vide *infra iſta parte in vlt. conſider.*

Qvinta conſideratio. An dabilis ſit vera nobilitas, quæ dici poſſit de numero laudabilium. Videtur, quod non. Quoniam ea, quæ ſunt, aut ſunt bona, aut mala, aut media: In malis nobilitatem nullius vnquã poſuit. Abſurdum eſſet rem à Deo laudatam atq; appetitam malam cenſeri. Sin eam bonum quid dixeris, id vel in animi bonis, vel exterius, aut corporis ſitum erit. Nam in fortunæ bonis minime conſiſtit, quæ qui adipiſcuntur, non nobiles, ſed diuites appellantur. Sed ne corporis quidem bona, quæ ſunt valetudo & forma egregia, illam largiuntur: Nam ſi qua in vllo horum bonorum ineſſet, deficientibus opibus forma & valetudine, nobilitas quoque ceſſaret, ita ex ignobili nobilis, rurſus ex nobili ignobilis redderetur.

In bonis ergo animi, quæ virtutis dicuntur, eas autem in intellectualibus & moralibus diſtinguunt, an vlla ſit inquirenda: ſed prudentia prudentem, ſapientia ſapientẽ, iuſtum iuſtitia, temperantia temperantem, ita ex reliquis virtuoſum non nobilem fieri certum eſt. Nulla quippe eſt vna virtus, quæ ex ſe nobilitatem producat, neq; omnes illã generabunt, ſed felicitatẽ, ita neç virtus ea, nec vitium. Nec videtur eſſe in his, quæ media dicuntur, cum nunc bona, nõnunquam mala ferantur pro varietate vtentium: ſi nobilitas ita eſſet, ea & bona & mala haberet. Ex quo ſequeretur, vt boni malique pariter nobilitate potirentur: quod cum ſit abſurdiſſimum, videtur ex his nihil nobilitati comparari poſſe.

Hoc & alia ratione videtur eſſe probabile, *vt dicit Pogius Floren. in tract. de nobilitate.* Nam ſi quid ea eſt, aut in expetendis aut fugiendis rebus conſiſtit. In his ſitam dicere ridiculum ſane videtur, cum nullus ſanæ mentis fugienda appetat. In expetendis vero multo minus: Ea namq; appetere debemus, quæ ratio præſcribit & ſapientia: hæc ſunt honeſta, & quæcunque nos beatos ac felices præſtant. Sed nobilitas cũ neq; virtutes aliquas, neq; bonum quid afferat nobis quo meliores, ditiores, aut beatiores efficiamur, cur appetenda ſit, non intelligo, ergo ea nihil eſſe videtur.

Eodem modo neque in laudabilium, neq; in vituperabilium numero adſcribetur. Nõ enim vituperatur, quod laudatur atq; expetitur etiam à bonis. Ergo in illis nulla ineſt nobilitas, aut multo minus in reliquis. Laudabile enim omne à virtute progreditur. Siquidẽ bene, hoc eſt, virtuoſe agitur, laudabile eſt, & id ſecundum aliquã virtutem. Sed nulla eſt virtus, quæ vocetur nobilitas, aut ex qua illa oriatur. Neque etiã ex nobilitate, laus aliqua cuiuſpiã honeſti operis deſcendit, ergo in laudabilium conſortio non erit.

Præterea, ſi qua eſt nobilitas, ea aut in homine, aut in ipſa collocabitur. Si in homine, aut natura, aut acquiſitione comparatur. Si in natura venit nobilitas, tunc omnes ſimiliter naſcentur nobiles, quod nullus vel mediocriter doctus concedat.

Si acquiritur, id agendo vel operando continget. At ex actionibus operationibusque boni, mali, prudentes, docti, induſtrii, & ſimiles redduntur, non nobiles. Neq; eſt aliquod opus proprium, ex quo, veluti ex officina aliqua, nobilitas excudatur.

In rebus vero, ſi eſſet poſita, hæ abſq; ſtudio noſtro in quemcunq; inciderent, nobilem veluti diuitiæ diuitem redderent, his abſentibus ignobiles fieremus: quo pacto ſæpius cum ipſis rebus à nobis migraret nobilitas, & iterum tanquã in antiquum hoſpitium ſua ſponte rediret.

Ex quibus (*vt ait Pogius in loco ante dicto*) apparet, nihil eſſe hanc præter iacturam quandam, quæ nos deliros efficiat: Etiã abſq; illa effectione cogitans (vt inquit) non videt, cur hoc inanis fabella adeo exoleuerit, aut qd boni vel vtilitatis habeat hæc, quæ dicitur nobilitas, cur tanti ab hominibus pendi mereatur.

Sed tandem poſt multa hincinde argumenta, ex dictis Ariſtotelis & Platonis, laudat illam veram nobilitatem, quam dicit eſſe ſplendorem quendam ex virtute progredientem, qui ſuos poſſeſſores illuſtrat, ex quacunq; conditione emergentes: laudando Stoicorum opinionem, qui non ad vulgarem nobilitatẽ, quæ dicitur generis, attendunt, ſed ad illam, quæ

ex vit=

ex virtute procedit, hi, vt alia multa, ita & hoc verissime videntur dixisse, Nobilitatẽ ex sola nasci virtute. Et author huius fuit Plato, qui quadrifariam nobilitatem ponit, *vt in præceden. consideratione dixi*: Et ex dictis Pogii videtur, quod nulla alia nobilitas sit de numero laudabilium, quam nobilitas virtutis, sed ex septima consideratione seq. facile cognosci poterit, quod quælibet nobilitas sit de numero laudabilium.

Sexta consideratio. Licet etiam nobilitas generis sit de numero laudabilium, & commendabilium, vt in sequenti consideratione dicetur, tamen ob illam non est animo intumescendum, nec est inaniter & vane gloriandum de generis nobilitate, Quoniam, *vt dicit Boerius in 3. libr. de consolatione Philosophiæ*, Alienum est bonum atq; à parentibus deriuatum etiam, quoniam laus à parentibus emanans, ipsos quidem parentes claros reddit, filios vero nequaquam, nisi propriam habeant virtutis claritatem, qua sint insigniter splendidi: Quæ si ad claritudinem refertur, aliena est. Videtur namq; esse nobilitas quædam de meritis veniens laus parentum: quod si claritudinem prædicatio facit, illi clari sint necesse est, qui prædicantur, quare splendidum te (si tuam non habes) aliena prædicatio non efficit: Quod si quod est in nobilitate bonum, id esse arbitror solum, vt imposita nobilibus necessitudo videatur, ne à maiorum virtute degenerent. Satius autem est, me meis rebus gestis florere, quam maiorum opinione niti, & ita viuere, vt sim posteris meis nobilitatis initium, & virtutis exemplum, vt ait Tullius contra Salustium. Et de hoc Salustius *in Iugurthino in oratione Mary* allegat. per Lucã de Penna *in l. mulieres. col. 4. C. de incolis, lib.* 10.

Dicit tamen Baptista Mantuan. magnum virtutis adiumentum claris ortum esse parentibus. Solent enim iuuenes, qui aliquid indolis habent, ne degenerare videantur maiorum suorum dignitatẽ æmulari, & ad paternarum laudum aspirare felicitatem. Sic Philippi nomen Alexandrum, sic maioris Aphricani gloria minorem Scipionem, sic Cæsaris Iulii fama Octauianum excitauit, sic deniq; Pyrrhus Achilleides erat animosus imagine patris: & hoc ample declarat Iudocus Clictouæus *in tract. nobilitatis, ca. 5. & 7.* vbi etiã ait: *Quia vero nullam maiorem hereditatem possunt filiis parentes tradere, quã rerum bene gestarũ gloriam, & integritatis anteacta vitæ laudem*: quia teste Cicerone in officiis, optima hęreditas à patrib. traditur liberis, omnique patrimonio præstantior, gloria virtutis rerum gestarum, cui dedecori esse nefas & vitium iudicandum. Cui concordat illud Platonicum: *Gloria parentum natis est præclarus magnificusq; thesaurus.* Ideo filii illam hæreditariam traditionem libenter amplecti debent, ardenter sine mora & deliberatione suscipere, & ad suum vsum sedulo accommodare: atq; ex adita huiusmodi hæreditate id capere commodi, vt inuentario & contemplatione virtutis & gloriæ paternæ incitentur animosius ad præclaram ipsius æmulationem. Quisquis enim (nisi iners) cum maiorum suorum res præclare gestas animo diligenti cõtemplatur, non parum ad dignam earum imitationẽ prouocatur. Cum authore Salustio, Publius Scipio, & Q. Fabius, cum maiorum & magnanimorum virorum imagines inspicerent, quam maxime ad virtutem se inflammari solitos esse dixerunt. Ita Iulius Cæsar inspecta Alex. Magni imagine, magnarum rerum agendarum gloria incensus est. Qui etiam (vt scribit) conqueri apud amicos solitus erat, se ea ætate nihil adhuc præclarum gessisse aut memorabile, qua ille totum fere orbem suæ ditioni subegerat: Ita Alexandrum ipsum, liberi patris triumphi, tanquam admotis stimulis, ad decus & famam, deniq; ad nominis sui immortalitatem comparandã impulerunt. Sic Themistocles quoque post pugnam Marathoniam (in qua Milciades Dux Atheniensium vires Persarum magna virtute contriuit) insomnes agens noctes per vrbẽ ferebatur vt amens: Interrogatus quid ita pernox diuagaretur per vicos: quia inquit, tropæa Milciadis me excitant, nec placidam membris dat cura quietem. Enimuero prouocatus illustri Milciadis triumpho, secum animo agitabat, quonam pacto tale quidpiam pro patria præstaret: de quo *supra in part. in 21. consider. versi. hinc est.* vnde Faustus Poeta Regius accommodate ait:

Est aliquid, clarus magnorum splendor auorum,
Illud posteritas æmula calcar habet.
Scilicet vt nullus tantis sit degener actis,
Magnanimum pectus strenua facta mouent.
Ceu tenet instantem catulus cum viderit vrsum,
In patrias vires æmula corda mouet.

Et authore Valerio *lib. 2. c. de institutis*, Maiores natu in conuiuiis antiquorum egregia opera carmine comprehensa ad tibias canere solebant, quo iuuentutis animi ad imitanda alacriores redderentur: Et vtilius ... us ait. Quid hoc splendidius, quid etiam vtilius ... tamine? quas Athenas, quam scholam, quæ ... gena studia huic domesticæ disciplinæ prætulerim? Inde oriebantur Camilli, Scipiones, Fabricii, Marcelli, Fabii. Refert & Leonardus Aretinus in opusculo actorum sui temporis, Se adhuc adolescentulum, conspexisse in tabula depictam F. Petrarcæ insignis poetæ imaginem, in cubiculo, quo detinebatur captiuus, repositam, eiusque contemplatione mirum in modum ad studia literarum, & humaniores disciplinas exarsisse. Quia si mutuæ imagines ... latæ, aut pictura deformatæ, si externi & nullo nobis vinculo sanguinis coniuncti, suarum magnitudine virtutum, infigunt aculeos generoso animo ad vi... tis amorem, quid proderit viua & spirans vox, patris & facies atq; acta parentum. Certe nullum efficacius poterit liberis ostendi exemplum, quo acrius incitari debeant ad recte honesteq; viuendum. Proinde Aeneas Ascanium filium suum ad virtutem incitat verbis sequentibus vt ait Virgil.

Disce puer virtutem ex me, verumq; laborem
Tu facito, mox cum matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exempla tuorum
Et pater AEneas, & auunculus excitet Hector.

Verum etiam ad propositum faciunt sacræ literæ. Nam habetur *Exod. 25.* quod iussit Domin. Moysi, & fabricaturo tabernaculum fœderis. Inspice, & fac secundum exemplar, quod ibi in monte monstratum est. Cuius verbi sensu allegorico præceptum est nobis, considerare, vtrum quempiam, in monte sublimitateq; perfectionis vitæ cõstitutum, in quo omnigenum virtutum exemplar eminentissime dilucescit, & ad illius rectam imitationem nostram componere vitam. Proinde sapiens, vt scribitur *Ecclesi. 44.* hortatur sic. Laudemus viros gloriosos, & parentes nostros in generatione sua. Et subsequitur: Omnes isti in generationib. gentis suæ gloriam adepti sunt, & in diebus suis habent in laudibus. Qui de illis nati sunt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum: non vtique ad vanitatem aut inanem nominis ipsorum excellentiam, sed ad prouocationem auditorum ad virtutum officia, ac præclaras vitæ actiones. Rursus Matthi. inclytus legis Mosaycæ propugnator & vindex Maccabæorumque pater, prope moriturus,

lios ſuos ad fiduciam habendam. & fortiter pro Dei legibus certandum hortatur, exemplo maiorum, & antiquorum patrum, qui iuſtitiam ſectati, diuinaque iuſſa complentes, eximiam conſecuti ſunt laudem. Nunc ergo ait (*vt habetur* 1. *Maccab*. 2.) O filii æmulatores eſtote legis, & date animas veſtras pro teſtamento patrum, & mementote operum patrũ, quæ fecerunt in generationibus ſuis, & accipietis gloriã magnam, & nomen æternum. Item, Dominus ipſe virtutum, & cœleſte earum iubar, diſcipulis & nobis omnibus, qui eius diſcipularum ſuſcepimus conteſtatur: ſcribitur *Iohann*. 13. Exemplũ dedi vobis, vt quẽadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et imitari Deum debemus, qui facit oriri ſolem ſuper bonos & malos. *ca. vltim*. 28. *diſtinct*. Et imitatio Chriſti eſt nobis neceſſaria, ne ab eius corpore ſeparemur. *ca. Dominus*. 66. *diſt*. & *c. præpoſuiſti*. 82. *diſt*. Nam, ſi filii Dei ſumus, quæ ipſe fecit, imitari debemus. *c. Dominus*. 86. *diſt*. Item, Chriſtus dedit nobis exemplum imitationis, in patientia & humilitate. *c. Dominus*. 93. *diſtinct*. Quinimo, nihil æque clariſſimos noſtræ religionis viros, prouocauit ad arduum virtutis iter capeſſendum, quam vt audiat, aut conſpecta ſanctorum patrũ antiquorum vita, ad quorum imitationem ſe totos dedere. Hæc Iudocus, *vbi ſupra*.

Sed quid, Quibus vnus idemq; pater eſt præcipuus & primus, ii nullum habent originis diſcrimen, atq; diuerſitatem. Omnibus autem hominibus idem eſt pater cœleſtis, quem diuina inſtitutione edocti, cum oramus, dicimus: *Pater noſter, qui es in cœlis*. Pater, inquam, animarum noſtrarum, quas omnes ad imaginem & ſimilitudinem ſuam fecit: Ipſe enim fecit nos, & nõ ipſi nos. Et hoc comprobat Boeti. *in* 3. *Conſolationis Philoſophiæ*, quem etiam alleg. Luc. de Pen. *in l. mulieres. C. de incolis, lib*. 10. ſed non omnia eius dicta, prout Iudo. *in dicto tract. de nobilitate. c*. 5. & *ita inquit*:

Omne hominum genus in terris, ſimile ſurgit ab ortu,
Vnus enim rerum pater eſt, vnus cuncta miniſtrans.
Ille dedit Phœbo radios, dedit & cornua lunæ.
Ille homines etiam terris dedit, & ſydera cœlo.
Hic clauſit membris animos, celſa, ſede petitos,
Mortales igitur cunctos, edit nobile germen.

Subdit & Iudoc. quod ignobiles animo ſunt, qui degenerant à ſua origine, quicunq; à Deo omnium authore, per vitiorum abrupta diſcedunt, diuinã in ſe dedecorantes imaginem, inducenteſq; nebulam illi: Vnde recte degeneres dicuntur, & ingeneroſi, quemadmodum Boetius in loco prætacto ſuccinit:

Quid genus & proauos ſtrepitis? ſi primordia veſtra,
Authoremq; Deum ſpectes, nullus degener extat,
Ni vitijs peiora fouens, proprium deferat ortum.

Sicut etiam per ſcripturam loquitur nobis Dominus, 1. *Reg*. 2. Qui contemnunt me, erunt ignobiles, & apud Deum peccatores efficiuntur infames. *c. Domino ſancto*. 50. *diſt*.

Quid ſi ad corporum originem conſideremus, & illam comperiemus in omnibus eandẽ, vtpote, terram & lutum, ex quo formatus eſt homo, vnde *Geneſ*. 2. Fecit Deus hominem de limo terræ, & inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ, & *Iob*. 25. Homo putredo: & filius hominis vermis, & iterum *Iob*. 7. Induta eſt caro mea putredine, & ſordibus pulueris. Proinde ſapiens dicit in contemptum ſuperbiæ, quam egregii maiorum tituli, aut ſtemmata clara parentum, aut alia quæuis excellentiæ materia ſuggerit; inquit *Eccleſiaſt*. 10. Quid ſuperbis, terra & cinis? Et de vnoquoq; noſtrum nimirũ dicitur, vt habetur *Geneſ*. 3. *c*. quod puluis eſt, & in puluerẽ reuertetur. Hæc profecto ſunt omnium nobilitatis inſignia, cinis, inquã, puluis & terra, quę nobiſcum vel inuiti ferimus ſemper, & animo fixa aſſidue meditari contueriq; debemus: more nobilium huius mundi: qui maiorum ſuorum inſignia effigiata geſtant, aut veſtibus tapetiſq; intexunt, ſplendidarũ domorum parietibus inſculpunt, *vt ſupra in prima parte* dictum eſt, vbi de armis fit mentio. Cumque ad extremos dies peruenerimus morte reſoluti, communem omnium matrem terramq; repetemus, quæ nobiliũ huius ſeculi ab ignobilibus nullum facit diſcrimen: omneſq; ſine delectu ſuo ſinu receptat in fauillamque redigit. Petit enim morte atq; intercidit clara nobilitas, gloria neq; ſuos poſt funera comitatur alumnos, ſicut grauiter & præclare *libro* 2. dicit Boetius:

Licet remotos fama per populos means,
Diffuſas linguas explicet.
Et magna titulis fulgeat claris domus,
Mors ſpernit altam gloriam.
Inuoluit humile pariter & celſum caput,
Aequatq; ſummis infima.
Vbi nunc fidelis oßa Fabricij manent?
Quid Brutus, aut rigidus Cato?
Signat ſuperſtes fama tenuis pauculis
Inane nomen literis.

Demum, vt ſubnectit idem Iudocus, primam noſtram ſecundum carnẽ originem, reducimus omnes in Adam, primum parentem noſtrum. Nam, teſte ſcriptura, *Actor*. 17. Fecit Deus ex vno omne genus hominum, inhabitare ſuper vniuerſam faciẽ terræ. Cum itaq; omnibus, ſecundum corpus, idem ſit primarius author & pater, quid efferuntur, inſoleſcunt, & turgidi inflantur, qui ſpecimen & decus nobilitatis habent, ſuper cæteros ignobili domo prognatos, quid intumeſcunt more vtris vento diſtenti? Salomon quoque ſingulari ſapientia decantatiſſimus, & generis itidem nobilitate inſignis, atteſtatur, idem mortalibus omnibus eſſe natiuitatis exordium, de ſeipſo ita verba faciens, *Sap*. 7. Sum quidem & ego mortalis homo, ſimilis omnibus, & ex genere terreno illius, qui prior factus eſt, & in ventre matris figuratus ſum caro: Decem menſium tempore coagulatus ſum in ſanguine, ex ſemine hominis, & delectamento ſomni conueniente. Et ego natus, accepi cõmunem aerem, & in ſimiliter factam decidi terram, & primam vocem ſimilem omnibus emiſi plorans: In inuolumentis nutritus ſum, & magnis curis. Nemo enim ex regib. aliud habuit natiuitatis initium. Vnus ergo introitus eſt omnib. ad vitã, & ſimilis exitus. Quod ſi hæc communis omnibus origo, & nouiſſima vitæ meta, altius animo infigatur atq; inhæreat, ſalutaris erit medicina ad elationem ſuperbiamq; (quæ ex carnis nobilitate ſuccreſcit) è mente huiuſmodi nobilium euellendam: expurgandã non aliter, ac Pauo, cũ deformes ſuos ſpectat pedes, caudam, pennis ſtellantibus explicatam, illico demittit & inuoluit ad ima. Hæc Clictouæus, *in dict. ca*. 5. Etiã vide quædicit ibi *in c*. 12. quæ recenſere volui, licet ad depreſſionem & humilitatem, & non ad faſtigium gloriæ & laudis tendant, cum hodie nobiles ſint ſatis, ſuperq; prætumidi; & nihil eſt, in quo de ſe gloriã & laudem nõ quærant & vendicent: quippe ait Lu. de Pen. *in l. militantib. C. de dec. li*. 10. Nobiles, vt plurimũ, ſunt ſuperbi, & licet habeãt quatuor bonas conditiones: Quia ſunt Magnanimi, Magnifici, Dociles, & Induſtrii, Politici & Affabiles: Tamẽ ſunt nimium honoris appetitiui, & progenitorum deſpectores, *vt ait Luc. de Pen. in l. 2. C. ne ruſtic. ad vl. offic. deuoc. li*. 11.

SEptima conſideratio. Inter plures eiuſdem qualitatis, ſcientiæ & dignitatis, præferuntur nobiles, vbi non eſt maior dignitas, quam nobilitas ſimplex, de quibus ſupra dixi. Ideo eſt firma concluſio, quod nobiles ſimplices præferuntur quibuſcunque aliis ſimplicib. plebeis, in quocunq; actu, vbi comparent aut aſſiſtunt cum eis. Probatur *in l. honor. ff. de honorib. ibi: origo natalium. ff. de mun. & hono. & in l. prouidendum, in verbo, nobiliſſimos.* C. *de poſtul. & in l. 1. & fi.* & quod ibi not. Bart. *ff. de albo ſcriben.* facit *l. fi. ff. de fid. inſtr. & in l. 1. C. de conditis in pub. horreis. in verb. nobilis, lib.* 10. & ibi Io. de Pla. qui dicit per illum tex. quod in electione officialis conſideranda eſt nobilitas. Et apud nos verbum *Nobilis*, capitur pro quadam præeminentia, quæ nos à plebeis differre facit. *tex. iuncta gloſ. in §. plebiſcitum. in ver. ſpecies ad fin. inſtit de iure nat. gent. & ciuil. in §. interim. ibi: vniuerſi nobiliores. & in §. ſi qua vero. ibi: conuenit enim vnumquemq; nobilium. in auth. de defen. ciuit. col. 3. tex. in l. quæris. ibi: ſanctiſſimus & nobiliſſimus Imperator. ff. de natal. reſtituendis. & in ca. venerabilis ibi, non generis, ſed virtutum nobilitas. extra, de prælen. & in l. nobiliores natalibus. C. de natalibus reſtit. & in c. 2. ex literis in princ. ibi. duo nobiles. extra de perſonalibus.*

Et de hac præeminentia nobilitatis ad plebeios dixi *in commentariis noſtris ſuper conſue. Duca. Burg. titu. Des droictz. & appartenan. à gens mariez. art. 19. in gloſ. 2. & tit. des enfans de pluſieurs lictz. art. 4. in gloſſ. 1.*

Aduerte, Quoniã, *vt dicit Iudocus Clicto. in ſuo tract. de nobilitate. c. 9.* generis nobilitas, ſemper apud homines præſtantiam quandam dignitatis habuit, & ſuper cæteros præeminentiam teſtantur omnes Hiſtoriæ. Qui ea virtuti (vt debet) coniuncta ſemper eſſe exiſtimetur, & ob præſtabilem virtutis excellentiam ſingulari ſpendore præfulgens, potiſſimum vero ſacræ Scripturæ teſtimonio, eius excellentia probatur, vt habetur *Deut. 1.* vbi Moyſes de tribubus populi Iſraelitici viros ſapientes & nobiles conſtituit iudices. & *1. Reg. 9. c.* Samuel vocatur nobilis, ob prophetiæ dignitatem. & *2. Reg. 23.* Vbi Abiſai, frater Ioab, inter tres nominatus dicitur nobilior. & *Prou. 31.* Vbi vir commendatur ex titulo nobilitatis. ibi: *Nobilis in portis vir eius, quando ſederit cum Senatori. terræ.* & *Eccl. 10.* vbi Rex laudatur, eo, quia nobilis, cum dicat: *Beata terra, cuius Rex nobilis eſt* Commendatur etiam Ioſeph ab Arimathia, quod nobilis eſſet *Marc. 15.* etiã *Luc. 9.* commendatur homo à nobilitate, ex quo ei datur ibi titulus nobilitatis. Et non ab re dictum eſt *Act. 17.* quod ad Pauli prædicationem conuerſa eſt ad Dominum de gentilibus multitudo magna, & mulieres nobiles non paucæ, Etiam probatur commendatio nobilitatis ex Ariſt. *3. Politico. c. 6.* poſt aliquam commendationem ait, quod nobilitas apud omnes in honore habetur. Inſuper quia conſentaneum eſt ex mulierib. ortos eſſe meliores. Eſt enim generis virtus nobilitas, vnde recte à Seneca dictum eſt: Habet hoc proprium generoſus animus, quod concitatur ad honeſta. Neminem excelſi ingenii virum humilia delectant, & ſordida: quod lepide à Fauſto poeta Regio expreſſum eſt hoc diſticho:

Si te ruſticitas vilem genuiſſet agreſtis,
Nobilitas animi non foret iſta tui.

Ex quibus concludendum, nobilitatem eſſe de numero laudabilium & commendabilium.

OCtaua conſideratio. Nobilitas cauſatur ex multis. Primo, vt ante dictum eſt, ex nobilitate progenitorum, & de iſta primo pertractabimus, deinde de ea quæ eſt virtutis: in qua dico, ꝙ nobilitas cauſatur ex genere progenitorum: Quoniam, vt habetur *Sapi. 3.* Gloria hominis ex honore patris ſui, & contumelia filii pater ſine honore: vnde etiam ſuſcept[...] ex patre nobili ſine alia dignitate efficitur nobilis[...] cit quod habetur *Prouerb. 18.* vbi dicitur *Gloria fili[...] parentes eorum.* Et quod dicit Iob. de quo *Oſea 9.* G[...] ria eorũ à partu, ac ab vtero & conceptu honor ill[...] & habetur *Deuto. primo*, De vtero veſtro, ſapientes [...] nobiles conſtitui Principes. & ſatis facit tex. *in au[...] §. primo. inſtitut. de ingenuis.* Et tamẽ intellige hoc c[...] quod non ex vtero ſimpliciter, ſed ex nobilitate [...] tris, nõ matris. ita dicit Bald. *in l. fi. ad fin. C. de ſerui[...] giti.* & Iaco. de Aluarot. *in cap. 1. tit. quis dicatur Dux, M[...] chio, Comes, in vſibus feud.* ita quod Bart. & poſt eum Io[...] annes de Plat. *in l. exemplo. per illum tex. C. de decur.* [...] dicunt, quod non valeret ſtatutum, quod quis cen[...] retur nobilis vel ignobilis ex progenie materna[...] quod facit *l. 1. ff. ad municip.* Quod eſt contra con[...] tudinem Comitatus Campaniæ, qua cauetur qu[...] ex patre & matre vnus ſit nobilis, etiã ſi ſit mater[...] us ſequitur conditionẽ illius: De qua conſuetud[...] ſeu ſtatuto, aut ſimili, fecit mentionem Guil. Be[...] dict. *in ſua repetitio. cap. Raynut. in princ. in ver. Ray[...] numer. 15. extra de teſtament.*

Et quod nobilitas conſideretur ex parte patris [...] matris, dicit Barto. *in l. 1. colum. 7. ver. videndũ eſt* [...] *C. de digni. l. 12.* pro quo facit dictũ Ciceronis in ſuis [...] ficiis, vbi ait: *Optima autem hæreditas à patrib. tradi[...] beris, omniq; patrimonio præſtantior gloria virtutis, re[...] geſtarum.* Faciunt etiam ad propoſitũ dicta per eu[...] Benedicti *in loco hic ante allegat.* Vbi ponit ample [...] teriam cum regula & limitationib. & an licitum [...] alicui ſe denominari facere à matre relinquendo [...] men patris. quæ vide ibi per eum, *numer. 25.*

Sed dictam opinionem Bart. & Ioan. de Plat. *in [...] exemplo.* impugnat Domin. Philip. Dec. *in regula fœ[...] ninæ. de reg. iur. in 9. col. fi. ff. & in cap. nouit. in 6. col. de iu[...]* & D. Rochus de Curte *in c. fi. in 16. colum. extra de con[...] ſuetud.* & poſt eos Bonus de Curtili *in ſuo tract. nobili[...] tatis. in 4. par. num. 38.* dicentes: Quod ſi à Principe Im[...] peratore, vel populo, qui neminẽ in ſuperiorem r[...] cognoſcat, talis cõſuetudo introducatur valet: Qu[...] niam quod nobilitas ſit à patre, hoc eſt, iure ciuili in[...] troductum, ſicut ius ciuile agnationis, quod tolli [...] mutari poteſt. *§. fi. inſtitu. de legi. agna. tute.* Vnde in [...] nobilitas à ſtatuto induci poteſt, *vt notat Barto. in [...] l. 1. in charta fi. verſic. 3. ex prædictis, & in verſic. 4. infra [...] de digni. l. 12. Paulus de Caſt. in conſ. 126. inci. dubitatur [...] mo, in 4. dubio, in nouis.*

Et ideo Bonus de Curtili inducit contra tales [...] faſtu ſuperbię ſe denominari faciũt à matre, cel[...] prædicta conſuetudine, de quibus etiã per eund[...] Guillelm. Benedicti *in loco ſupradicto.* Et contra [...] qui dicunt ſe nobiles ex vtroque parente. Et [...] quoſdã, qui habent ſtatutum, ꝙ nemo in Eccle[...] rũ ſit canonicus, niſi ſit nobilis ex vtroq; parente [...] qua conſuetudine per eundẽ de Curtili ibi, circ[...] non inſiſto, cum ſit vltra materiã noſtram, & pr[...] officina ſit *in ca. penul. ꝙ incipit, venerabilis. extra* [...] vbi etiam text. innuit aliquem fore nobilem & [...] ſtrem ab vtroq; parente.

Et vt ad propoſitum redeam, Iſta nobilitas ge[...] eſt illa, quę apud nos viſitatur, & practicatur. [...] ample etiã per Luc. de Pen. *in leg. mulieres. in 3. col[...] de digni. li. 12.* & iſta generis nobilitas eſt qualitas [...] dam, ſiue dignitas, proueniens à coruſcatione [...] ſanguinis, à parentibus originem ſumens, & [...] beros legitimos per carnem continuata. Ita [...] nitur per Landulphum & Cardinalem in cle[...]

princip. de senten. excom. Et vide de hac no bilitate generis Cœpollam *in suo tracta. de Imperat. militum eligendo. in 3. & 23. opinionibus* vbi ample. Dicit tamen Iudocus Clictoueus *in suo tracta. de vera nobilitate. c.* 10. quod hæc nobilitas generis, vt vera sit & perfecta, virtutibus est adornanda.

NOna consideratio. Secundo, causatur nobilitas ex sapientia, Quoniam in sapientia vera nobilitas consistit. *Sap.* 7. Omnibus nobilibus nobilior est sapientia. Et vt habetur *Prouer.* 8. Melior est enim sapientia cunctis opibus preciosissimis, & omne desiderabile ei non potest comparari: Per eam Reges regnant, & legem conditores iusta decernunt: per eam Principes imperant, & potentes decernunt iustitiã, &, vt habetur *Eccle.* 9. Melior est sapientia quam arma bellica, & ibi 10. *cap.* Preciosior est sapientia paruaq; gloria ad tempus, stultitia. & de hac sapientia cũ pauci illam habent, vide *Eccle.* 24. 25. & 29. vt ample per Ioan. de Montelono *in suo promptuario iuris in verbo, sapientia.* Et hanc habuit Salomon, quam petiit à Domino, iuxta ea quæ habentur *Sap.* 9. vbi dicit, Deus patrum meorum, & Domine misericordiæ, qui fecisti omnia verbo tuo, & sapientia tua constituisti hominẽ, vt dominaretur creaturæ, quæ à se facta est, vt disponat orbem terrarum in æquitate & iustitia, & in directione cordis iudicium iudicet, da mihi sediũ tuarum assistricem sapientiã, &c. Et subiungit: Mitte illam de cœlis sanctis tuis, & à sede magnitudinis tuę, vt mecum sit, & mecum laboret, & sciam quid acceptum sit apud te.

DEcima consideratio. Quo ad nos, ex scientia nostra quis consequitur nobilitatẽ. Vnde & dicit textus *in l. prouidendum. Cod. de postul.* Meritum scientię ciuilis iuris, ipso iure reddit peritum nobiliss. Vnde Vlp. dictus est nobilis, *l. 2. §. finali in fine, de excusa. tut.* & nobilis. *l. dicimus. in fin. ff. de excus. tuto.* Item, dictus fuit clarissimus. *l. custodias. ff. de publicis iudiciis*

Hinc est, quod Princeps iurisperitis reuerentiam habet. *l. quicquid. C. de aduoc. diuerso. iud.* Ex hoc, dicuntur Iurisperiti à Principe præhonorari *secundum Angelum. l. cum salutatus. C. de sen. passis.*

Hinc etiam est, quod Doctores legum sunt ab omnibus honorandi, nec debent ab aliis, quantumcunq; maximis, fratres appellari, sed domini *l. 2. C. de offi. diue. iud.* faciunt ad prædicta, quæ dicit Fel. *in c. cum à Deo in 3. col. extra de rescript.* vbi dicit, quod sola literatura quem nobilem facit, *& pro hoc etiam facit textus in l. 1. § est quædam sanctissima. ff. de variis & extraord. cogniti.* ita voluit Angel. *in l. sed & si susceperit. §. 1. ff. de iudi. Alex. in additio. ad Bart. in l. 1. Cod. de dign. li. 12. & faciunt, quæ dicit in l. quisquis. Cod. de postulan. Faciunt quæ dicit Barb. in rub. de offi. deleg. in 3. col. & in consi. 58. in 2. vol.* Imo ex tali scientia non solum quis cõsequitur nobilitatẽ, testante Cassiod. *l. 9. epist.* 8. & Roderico *in speculo vitæ. li. 1. c. 5.* sed etiã honor, & vtilitas testante Imperatore Iustin. *§. summa. in proœ. insti. ibi: & vosmet ipsos sic eruditos ostend. vt spes vos pulcherrima foueat, totoq; opere legitimo perfecto, posse etiam nostram Rempublicam in partibus eius vobis credendam gubernari.* Hic dicit text. *in §. fi. in finalibus verbis. in authen. de hæred. & falc. col.* 1. neminem leges in anxietate, nec etiam in paupertate mori permittunt.

Bonus tamẽ de Curtili *in dicto suo tractatu nobilitatis. 3. part. num.* 97. dicit quod Bar. *in l. iudices. Cod. de dig. lib. 12.* videtur sentire, quod non solum scientia sufficit ad nobilitandum aliquem, nisi etiam cum scientia concurrat dignitas doctoratus, vel officium, vt dicit apparere ex verbis ibi positis, *qui tamen exuti dignitate inter priuatos habentur.* Idem videntur sentire Cy. *in dicta l. prouidendum.* & Ale. *in con.* 94. *colum. 2. versic. sed ita in 1. volum.* dum dicit, quod sola ratione dignitatis doctoratus, doctor dicitur nobilis, allegat. text. *in l. 1. §. fi. ff. de excusat. tut.* Idem sequitur Romanus *in l. si. vero. in 5. fallentia. ff. sol. mat.* Licet ibi videatur quædam palliare pro concordia, dicendo, Quod aut loquimur de nobilitate animi, quæ virtutibus causatur atque scientia, secundum Philosophos, & tunc verum est, quod dicit glo. *in d. l. prouidendum,* scilicet, scientiam nobilitare suum possessorem, nulla alia adiecta dignitate.

Aut vero nos loquimur de politica nobilitate, seu ciuili, & tunc procedit, quod dicit Bart. *in d. l. iudices.* & alii supra allegati.

Rationem ibi diuersitatis assignat, ex quibus concludit, quod ratione scientiæ simplicis, acquiritur vna nobilitas, & ratione doctoratus alia: Eo, quia doctoratus est dignitas, quæ datur in remunerationẽ, & compensam laborum exactorum, *iuxta l. 1. C. de assessoribus. & l. fi. C. de statuis & imagi.* Et scientia confert vnam nobilitatem quæ est animi. Aliam vero confert doctoratus, quæ est politica, aliam iudicatura: de quibus sequuntur considerationes.

VNdecima consideratio. Quod nobilitas causatur ex iudicatura: Quoniam *vt dicit Bart. in l. iudices C. de dignitatibus libro 12.* Iudices sunt nobiles. *dixi ample in commentariis nostrarum consuetudinũ, in titulo, Des enfans de plusieurs lict. §. 4. in gl. entregens nobiles.* Imo, vt ibi dixi, videtur quod officiarii Principum saltẽ qui sunt in dignitate spectabilitatis, aut clarissimatus, cum habeant dignitatem, & dignitas, & nobilitas idem sunt, *vt dicit Bart. in l. 1. C. de dignitatibus. libro 12.*

DVodecima consideratio. Quia cum doctoratus sit dignitas. *c. quanto de magistris. Bar. in 1. consi. C. 3. col. ver. quæro circa, vbi communiter docto. Alex. in cons. 15. 18. & 24. in 1. vol. Fel. in rub. de magistris. & in c. quanto. Are. in c. super eod. col. 2. ver. 4. nota. de testibus infinita per eundem Bonum de Curt. in d. 3. part. num.* 99. Et dicit Iaco. Bonaudi *in gloss. ad Io. de Terrar. in verbo, officia. art. 1. tertii tractatus,* quod magisterium, & doctoratus sunt honor, & dignitas. Et dignitas, & nobilitas idem sunt, *vt dicit Bar. in d. l. 1. C. de dignit. li. 12.* Et ista est magis honorabilior inter plebeios, & coram populo, quam nobilitas præcedens, quæ sola dicitur animi nobilitas.

Sed ex prædictis infert idem de Curtili *in d. suo tract. 3. par. num.* 102. quod virtuosus, & doctor, dicitur nobilis duplici nobilitate animi scilicet & politica, seu ciuili. Secundum quod Bar. sumit nobilitatem politicam. *in d. l. 1. C. de dign.* Et bene dicitur politica, seu ciuilis, eo, quia dicitur satis conferri per principem, seu Principatum tenentem: Ex quo per collegium habens à principe priuilegium confertur, *arg. tex. in l. 1. ver. omnia facturum, de vete. iu. enucle.* Vbi dicit se omnia facturum, quæ per iureconsultos facta sunt. Quia ab ipso omnis eius impartitur auctoritas. facit tex. *in c. Apostolica. de præb. in* 6. & quæ dicit Fel. per illa iura, *& in c. cum accessissent. in rub. de consti.* dum loquitur de Principe, confirmante statuta sui inferioris. Et ista nobilitas apud nos tam in vim scientiæ legalis, quam doctoratus, satis practicatur in voce, & loquela, maxime apud Diuionenses: quia omnes aduocati, & doctores Diuionenses dicunt se in titulis eorum nobiles, & sapientes, non tamen per hoc exempti sunt à muneribus prout nobiles origine, qui excusantur ab omnibus subsidiis, impositionibus, & fenagiis Principis. Dicam de hac scientia legali amplius, quando tractabo quod cæteris quibuscunq;

buſcunque eſt præferenda propter multa, quando ponam ordinem literatorum inter ſe.

DEcimatertia conſideratio. Nobilitas etiam ex alia virtute, quam ex ſupradictis cauſatur, & ſic generaliter ex quacunque virtute, vt ait Saluſtius *in Iugurthino*: quamuis virtus, & ſapientia conuertantur, vt quod de vna dicitur, de reliqua dictum intelligatur, Hierony. ad Celantiam. Et ſumma apud Deum nobilitas eſt clarum eſſe virtutibus: Vnde ille apud Deum maior eſt, qui iuſtior, non econtra 40. *diſtin. cap. multi in fin. Ioan. And. in cap. venerabilis, circa medium. de præben. in nouella* Et exteriora virtutum opera, viros eminentes in hac vita conſtituunt. 23. *q.* 4. *cap. ſi non ex fidei. ad hoc etiam c. ex ſtudiis. extra de præſum.* Vnde vt dicit Luc. de Pen. *in d. l. mulieres.* Nobilitas nihil aliud eſt, quam habitus operatioque virtutis in homine, vt in hac ſpecie, illa etiam nobilitas, quæ ex bonis morib. procedit includatur, iuxta illud:

Degenerant homines vitiis fiuntq; minores,
Exaltat virtus nobilitando genus.

Vnde etiam Ouidius de Ponto. *lib.* 1.

Non cenſus nec opes nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos, ingeniumq; facit. Et alibi:

Nobilitas ſola eſt animum quæ moribus ornat,
Exaltare velis ſi quis inſignat honeſtas.
Quos ſublimet apex morum licet ampla facultas,
Et patriæ deſit, & gloria ſanguinis alti.
Virtus nobilitat animum, virtute remotus
Migrat in exilium nobilitatis honor.
Nobilitas animi ſola eſt atq; vnica virtus.

Et vt dicit Bald. *in l.* 2. *C. de commer. & merca.* Quicunque eſt virtute præditus, eſt nobilis, &, vt dicit Hoſt. *in ſumma de iuſt. §. ſi quis inſtitui. circa prin.* Non genus nobilitat hominem, ſed virtutes, & videntur probari *in l.* 1. *C. de cond. in hor. publi. ibi, nobilis prudens, & ibi Bar. & Ioan. de Platea libr.* 1.

Et hæc eſt vera nobilitas, quæ plus eſt commendanda, quam illa, quæ habetur à parentibus, vt dicam *infra*: Imo hæc progreditur ad parentes. Vnde Tullius 3. *de offi.* M. Cato ſententiam dixit. Huius noſtri Catonis pater, vt enim cæteri ex patribus, ſic hic, qui illud meruit ex filio, eſt nominandus. Ita dicit Luc. de Pen. *in l. mulieres. in* 2. *col. C. de dignitat. li.* 12. Et facit, quod ſupra dixi *in parte præcedente*, vbi dixi, quod filius aduocati fiſci eſt cæteris præferendus.

DEcimaquarta conſideratio. Etiã nobilitas cauſatur ex quacunque dignitate: & de iſta habetur plene *in l.* 2. *C. de dignitat. libr.* 12. Quoniam, vt ample dicit Bar. *in d. l.* 1. dignitas & nobilitas idem ſunt. Quandoque maxime accipitur prout facit quẽ differre à plebeis, de qua loquitur *in d. l.* 1. & etiam hic eſt intentum noſtrum, & illud probat ſic: Sola dignitas eſt illa, quæ facit à plebeis differre. *l.* 1. *in fin. & l.* 3. *§. tutores. ff. de ſuſpectis tut.* vbi Iacob. de Arena ponit, quod omnis carens dignitate, eſt plebeius, alias qui eſt in dignitate, deſinit eſſe plebeius, *probatur in leg. ne quis. C. vt nemo priuatus.* Illud ergo, quod ſecundum mores noſtros appellatur nobilitas, illud idem eſt dignitas, quæ facit quem non eſſe plebeium. Propterea, vt dicit Bart. hoc videtur eſſe expreſſum *in §. plebiſcitum. inſtit. de iure natur ali gent. & ciuil.* vbi dicit gl. quod plebs continet omnes, exceptis nobilibus. Et in tex. *d. §.* appellantur nobiles patricii, & ſenatores, quæ habent dignitatem. facit *l. plebs. in prin. ff. de ver. ſignifi.* & ita concludit ibi Bart. Licet quodammodo videatur arguere intelligendo alio modo dictum plebiſcitum, quem videas. Et vt dicit Lucas de Penna *in d. l. mulieres.* iſta nobilitas extenditur etiam ad liberos: vnde ſuſceptus ex patre clariſſimo, ob dignitatem retinet nobilitatem, *per d. l.* 1. *C. ... digni.* Et, vt dicit, hoc progreditur etiam in aſcendentes, vnde pater nobilitatur ex nobilitate filii *in auth. ... conſtitutio, quæ de dignit. §. generaliter.* Et idem dicit eſſe de nobilitate, quæ prouenit ex virtute, & ſcientia, de qua hic ante dixi.

DEcimaquinta conſideratio. Etiam nobilitas cauſatur ex Ducatu, Comitatu, Baronia, ... dominio huiuſmodi: Et quanto maior eſt dignitas, tanto magis eſt nobilis, & de his maioribus dignitatibus dixi *ſupra in part. præcedente*, vbi ... de Ducibus, Comitibus, Marchionibus. Hic ... tantum loquar de Baroniis, & alia dignitate ſimili vel inferiori.

Sed quia ſupra promiſi hic loqui de Baronia, & Principatu, videndum eſt, quis Baro, & quis Princeps dicatur. Nam Franciſcus de Curt. iunior in *tracta. feud. in* 2. *part. colum,* 28. *verb. ſed quia gloſ.* ... dicit poſt Barbat. *in rep. extrauag. volentes.* illum ... gando, non reperire textum formalem in iure ... mentem hoc nomen *Baro*, & ſubiicit, quod tex. ... *cap.* 1. *quis dicatur Dux, Marchio, Comes,* videtur ... exprimere hoc nomen, dum dicit: *Qui vero à Principe vel à plebe aliqua, aut plebis parte, per feudum fuerit ... ſtitus, is capitaneus appellatur, qui proprie Valuaſſor ... appellabatur.* Nam, vt dicit, ſi ille textus recte ponderetur, importat hominem inferiorem à comite: ... Et ad hoc ... ſic videtur intelligendus de Barone. Et ad hoc ... cunt Bal. *in cap.* 1. *in prin. qui feud. dare poſſunt.* dum dicit, *Sunt quos vulgo Barones appellamus,* & refert quendam magnum doctorem ſic dixiſſe in ſua ſumma.

Addit Franciſcus vltra Barbatiam, quod illud probatur in illo text. iuncta glo. & eo quod voluit Dominicus de S. Gemi. *in c. fundamenta. circa ... de elect. in* 6. Et glo. ... Nam tex. ibi facit mentionem de Barone, ... non autem declarat, quis dicatur Dux, Marchio, Comes, ... declarat quis dicatur Baro, ſed bene declarat quis dicatur Capitaneus: & tamen Dominicus de S. Gemi. ibi dicit, quod differentia ſit inter Principem, & Baronem, vt in gl. ergo ſentit expreſſe, quod capitaneus dicatur Baro: & iſtam eandem opinionem etiam tenet Aluar. *in d. cap.* 1. *in* 2. *colum. quis dicatur Dux, Marchio.* Et vt dicit idem Franciſcus ibi, Baro dicitur ... res, latine vero grauis. Et etiam dicit Alb. de Roſ. *in ſuo dictiona. in verb. Baro.* quod Barones dicuntur ... ues perſonæ, à græco vocabulo baria, quod idem ... quod authoritas grauis & Calepi. *in ſuo dictiona. in verb. Baro*, ponit, quod Baro eſt vir fortis, à quo fit diminutiuum Barunculus.

Et licet ſupra dixerim, quod ex ordine literæ ... præſcriptione *cap. grandi. de ſupplen. negligen. prælat.* ... Barones videntur debere præferri Comitibus, ... eſt fortis tex. in contrarium, *in d. cap. fundamenta. de elect. in* 6. vbi præponuntur Comites Baronibus. ... ibi arguetur ab ordine literæ, Et maior eſt auctoritas ſcripturæ diſpoſitionis, quam ſubſcriptionis. ... his vide *ſupra in* 5. *part. in* 47. *conſi.* Mihi videtur ... quid iſti boni patres dixerint, quod hodie Baronia ... quædam dignitas inter nobiles habens quandam eminentiam inter ſolos ſimplices nobiles, poſt principatus ex conſuetudine introductam, & ex quo modo vtenti diuerſimode ſecundũ diuerſas partes. Et apud nos proprie Barones dicuntur tales, qui habent præeminentiam aliquam vltra ſimplices ...

les,& ſubſunt ſub ducib. aut comitibus. Cum, vt veraciter Dux dici poſſit, debet habere decem comites ſub ſe, ſicut Archiepiſc. debet habere decē Duces ſub ſe,& Rex debet habere decem Duces ſub ſe, ſeu decē Ducatus dignitatem habentes, *vt notatur in c. conſtitutus, el.2.in 2.notab.extra de teſtib.& facit text. in c. ſcitote. 6.q.3.* Dux vero Comites, & conſequenter Comes Barones, inquantum habet maiores ſub ſe, in tātum eſt maior: ſic etiam Baro inquantum ſub ſe plures vaſallos, ſeu fundatarios habet, ſic maior dicitur. Quanto enim quiſq; maiorib. præeſt, tanto ipſe maior, & honeſtior eſt *in authen.de defenſo. ciuitatum.§. nos igitur.* Vnde & illud Gloria regis in lata gente, & in diminutione populi cōtritio Principis.*1.q.4.§.his ita ver. Item Dauid.*& quanto maiora quis tractat, tanto ipſe maior eſt. *de conſe.diſt.5.c.de his vero.* Et Saluſt. *in proœmio Catilinarij*, Maximā gloriā in maximo Imperio putauere.

Apud nos etiam eſt adhuc alius terminus vulgaris & conſuetudinarius, qui dicitur Banneretus: hic dicitur Baron banneretz, Qui videlicet tales dici debent, quod Banneriam, quo apud nos dicunt Vexillum, ante eorum dominum portare poſſunt. Et tales Barones ex conſuetudine noſtra maiorem poteſtatem habent, quam ſimplices domini habentes ſolum iuriſdictionem omnimodam: Quoniam etiā in patibulis, ſeu furcis, eorum demonſtratur diuerſitas, eo, quia eorum patibula, poſſunt facere ædificari cum quatuor pilaribus, & ſummitate aſcendente: ſimplices vero nobiles, hæc patibula faciunt duobus pilatibus, ſeu columnis, aut cum vna columna, ſeu potentia. Et tales Barones etiam apud nos habent ſigillum proprium, & Balliuos, qui ſunt iudices, ad quos ab eorum caſtellanis, ſeu præpoſitis appellatur, & de huiuſmodi Balliuis, ad Balliuum Principis.

Apud Neapolitanos vero, omnes quaſi nobiles habentes iuriſdictionem in ſuis oppidis, & caſtellis dicuntur Barones, & de his me remitto ad totalem yſantiam in ſuis locis obſeruatam; & de ritibus Neapolitanorum nobilium latius infra dicetur.

In multis tamen locis Franciæ non dicitur Baronia, niſi habeat quatuor caſtellanias ſub ſe, hoſpitale fundatum, aut eccleſiam collegiatam, cum ſigillo authentico: Et hoc modo cum tales inueniantur, credo eas eſſe dignitates præcipuas ante ſimplicem nobilitatem, & poſt Comitatum.

De dignitate vero principatus ſpeciali, credo eam etiam introductam fuiſſe ex conſuetudine, & eſſe maiorem Baronia, quia licet non habeat in totum imperialia, & regalia, habet tamen aliqua, aut ex conſuetudine, aut ex priuilegio: vt eſt principatus Orengiæ, Pedemonti, & Achaia, quæ habent iura regalia: vt videmus, & dixi *ſup. in 5.part. in 54. conſider.* Cum habeant Parlamenta, & alia regalia, & apud nos, quicquid ſit ex conſuetudine noſtra, excedunt dignitatem Baroniæ, & quaſi adæquantur Comitibus. Ideo huic conſuetudini ſtandum erit, cum in talibus multum operetur, *vt dicit Bald. in c.1.§. marchio. in tit. de his qui feud. dare poſ. & dixi ſupra in pluribus locis, quæ non repeto breuitatis cauſa.*

Aduertatur tamen ad id, quod dicit Iacobinus de San. Geor. *in tract. de feudis.in verb.Princeps.* Vbi aliqua ponit, quæ hic non tranſporto. Et vide etiam quæ poſui *in conſuetudinibus noſtris duca. Burgun. in tit. des iuſtices & droictz diceles in §.5.in gloſſ.de prince.* vbi ponitur diffinitio huius dictionis, *Princeps.*

Et redeundo ad propoſitum, vnde digreſſi ſumus, ex Baronia, vel dominio huiuſmodi, quod dominus habet in homines, & fideles ſuos, cenſetur habere dignitatem, etiā ſi caſtrum habeat dignitatem, ratione cuius dignitatis præfertur omnibus aliis nobilibus.

Hinc videmus, quod in hac diœceſi Heduen. in introitu Epiſcopi Heduen. ſi aſſiſtant nobiles, præferuntur omnibus quatuor, qui dicuntur Barones, videlicet Baro de Sullyaco. Baro de Luxiaco, Baro de Motha S.Ioan.& Baro de Monte Petroſo. Qui tanquā primi huius diœceſis, eo, quia Barones præferuntur quibuſcunq; nobilibus & obtinent primum locum, tam in ambulando cū Epiſcopo, aut iuxta Epiſcopū, quam in portando cathedram, ſeu tangendo, aut pallium portando, ex quo denotatur, quod iſta Baronia habet aliquid præeminentiæ vltra alios nobiles.

Et vt dicit Luc.de Pen. Hæc nobilitas non quæritur ex alio feudo, quam in quo ſunt vaſalli, & fideles, ſecundum Andr. de Iſer. *in tit.de c. qui curiam vendidit. in c.1.in fi.in vſib.feud.* Ita quidē, quod non ſint modici numero, ſed multi, *vt not.ipſe Andr.in vſib.feud.in ti.quibus modis feudum amittatur.* Imo etiā numero copioſo, eo, quia præmium dignitatis, ſeu nobilitatis eſt habere ſubditos. *in auth. vt iudices ſine quoquo ſuffragio.§. nolumus diuites & locupletes.eod.tit.§.1.* Et quanto quiſq; maioribus præeſt, tanto maior eſt, *vt dixi hic ante.*

Et, vt dicit Luc. de Pen. *dicta l.mulieres.* non dicitur vera nobilitas ex infeudatione, niſi ſit à Principe, *vt in cap.1.quis dicatur Dux, Marchio, & in l.1. Cod.de domeſti.& protectoribus.& quod ibi not.& l.1.C.de præpoſitis laborum, lib.12.& in l.vniuerſos.Cod.de decurio.libr.19.in medio gloſſ. illius ibi: cum enim tale offi ium ſit à principib.*

A Rege enim emanat origo dignitatum temporalium, vt ſentit Oroſius ad Auguſtinum ad hoc *cap. ita dominus.10.diſtinct.* tamen dicit etiam Bald. *in conſil. 129. in 2.colum.in 2. volum.* Quod qui ex priuilegio, vel alias iuriſdictionem habet dicitur nobilis: de quo dixi *in commentariis noſtrarum conſuetudinum duca.Burgun. tit.des droictz & apparten.à gens mariez.§.19.in gloſſ.entre gens nobiles, verſ.4.* vbi etiā quædam dixi de nobilitate.

Hinc eſt, quod feudum nobile nobilitat ſuum poſſeſſorem. Alua. & Iacob. de Beluiſo *in præludiis feudorum.in princ.in 10.colu.tit. qui feud. dare poſſunt.*

Et dicitur nobile feudum antiquum, quod eſt infeudatum nobili à Principe, ſecus ſi alteri, quoniam nobilitas ictu oculi non naſcitur, *ſecundum Bald.in præludiis feudorum in decima diuiſione alleg. l.ſtemmata.ff. de gradibus cognatio. ſequitur Dec.in conſil.52. col.2. poſt medium.de quo ample per Bonum de Curtili in ſuo tract.nobilitatis in 3.part.num.200.& 201.*

Aduertendum eſt tamen etiam ad id, quod dicit Luc.de Pen. *in l.cum neque. C. de incolis. lib.10.* quod ſi ruſticus emat feudum nobile, non ex hoc fit nobilis: Res enim à perſona ſumit conditionem, & honorem, & non econtra *l. iuſtiſsime. ff. de ædilitio edicto. l.1. C.de imponen.lucra. deſcriptio.lib.10.*

Aduertendum eſt etiam, ad huiuſmodi Barones, quod præcedunt milites, *ca. venerabilis. de confirmatio. vtili vel inutili.in ſubſcriptio.& Barb.in conſi.57. col.2. in fi. cum ſeq.in 2.vol.*

Et Luc.de Pen. *in l.fin.C.de mancipiis, & colonis patrimo.lib.10.* vbi dicit quod cum Reges haberent plures filios, nec comes reges facere poſſent, eo, quod regnum ſectionem non patitur: *Inno.& alij in ca.licet de voto*, & vni adminiſtratio regni eſt committēda. *Arch. 2. q.7.§. idem obiicitur.* donabant eis ampla caſtra cum iuriſdictione & Imperio, inde vocabantur Barones id eſt, Filii aliis excelſiores ſecundum eum, *& pro hoc eſt bonus tex.in extrauagāti, volentes, ver. Comites, Barones, & Nobiles & ibi And.Barb.in ſua eleganti repetitio.*& licet tex. in ſubſcriptione *c.grandi.ſupra alleg.* præponat Barones

Comitibus, tamen comites sunt præferendi: *vt dixi supra in 5. part. vt etiam tenet Fran. de Curt. in tract. suo feudorum. in 2. par. prin. ver. principaliter videndum est*, nisi tamen tales Barones essent filii Principum, quia etiam præferri debent comitib. sicut comites filii Regum præferuntur aliis Ducib. dixi *supra in 5. part.*

DEcimasexta consideratio. Causatur interdũ nobilitas ex communi opinione, puta si aliquis cõmuniter pro nobili habeatur. *l. cum de lanionis. §. asinã. ff. de fundo instructo, instrumentoque legato. l. 1. §. 1. ff. de fluminibus. l. fin. ad finem, C. si seruus, aut libertinus ad decurio. aspira. & C. mandati. l. si pro ea prin.*

Et horum nobilium, infinitus est numerus, & tales non sunt veri nobiles, sed asserti tales: *vt dicit Luc. de Pen. in d. l. mulieres. in 3. col. C. de dign. lib. 12.* Nihil enim stultius est, quam sentire opinione vulgi aliquem esse beatum, *vt ait Tul. de leg.* Sed huiusmodi assertiones quandoque sunt mendosæ, *vt facit tex. in l. si priuatus. in 2. responso. ff. qui & à quib. & ff. de offic. prætoris. l. Barbarius.* Sic etiam falsa erat assertio, quam de Iesu turbæ faciebant. Nam alii dicebant ipsum esse prophetam: Alii Io. Baptistam, & dicitur *Luc. 9.* Dicit tamen Fel. in hoc *in c. super eo. de testib. col. 3.* quod inhærendo communi opinioni vulgarium, secundum quam verba intelligi debent, cum de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis. *notat Matthæus Matthesilanus notabili suo 103. in c. not. quod si capitulum.* Quod an sit verum, vide Bonum de Curtili *in d. suo tra. in 3. part. num. 179. & 180.* vbi arguit in contrarium, eo, quia verba suut intelligenda, secundum modum loquendi peritorum, & videatur ibi, non insisto:

Et ideo hoc casu dicit Soci. *consi. suo 246. col. 2. vers. primaratio*, quod non sufficit in tali casu dicere, quod talis est nobilis. Imo etiam dici debet, quod talis reputatur. Faciunt quæ dicit Do. meus Ias. post Bart. & alios *in l. 1. C. testam.* Vbi dicit, quod non sufficit, quod dicatur, quod testis est infamis, aut excommunicatus: sed etiam requiritur, quod dicatur, quod talis tenetur & reputatur. Idem tenet Bartol. *in l. si arbitrio. C. de sententiis. & in l. cum ad testium. §. 1. & in l. cum lege. ff. de testa.*

Et ad prædicta faciunt, quæ dicit Paul. de Castr. *consi. 107. col. 2. & 3.* alleg. per Arch. *in c. 1. de consuetudine, lib. 6.* Phil. Dec. *in c. nouit. in 6. notab. de iud. & in l. fœminæ. in 9. colum ff. de regu. iur.* Rochus de Curte *in repet. c. fin. colum. 16. versi. 7. infertur de consuetudine.* Alber. de Rosa *in 1. par. statutorum. quæst. 137.* facit tex. *in l. 1. §. quotidiana. ff. de aqua quotidia. & æstiua.* Facit quod dicit idem Dec. *in cap. ad aures in princip. extra de rescript.* Faciunt, quæ dicunt Hostien. Anto. de Bur. & Abbas post alios *in cap. illud. de præscript. Bal. in l. siue possidetis. in 4. opposit. C. de probatio.* cum similib. per Dom. Decium adductis *in consi. 118. col. 1. ad fin.* Et Domin. Franciscum Balbum *in suo tractatu de præscrip. in 3. parte, in 17. col. in fine versic. 3. præmissa.* vbi dicunt, quod si quis longo tempore fuit reputatus clericus, & in possessione beneficii etiam curati, habet intentionem fundatam, & clericus præsumitur, & rector beneficii.

Et ideo hæc nobilitas probari potest per famam, quod fama est, quod talis reputatur nobilis. *Bald. in l. prouidendum. C. de postulando. Alex. in addit. ad Bar. in l. de minore. §. tormenta. col. pen ff. de quæst. sequitur idem D. Deci. in c. 1. in 4. col. in princ. versi. 2. casus extra de appel.*

De hac materia, quomodo ex communi opin. & reputatione quis probatur nobilis, vide Bonum [...] Curt. *in tract. suo nobilitatis, in 3. par. num. 160. 161.* [...] Et alium modum nobilitatis probandæ ponit Ca[...] Alexand. *in cap. per venerabilem. §. quod autem colum.* [...] *cum sequent. extra qui filij sunt legitimi.*

Faciunt & vltra, quæ dicit Barto. Cæpol. *in* [...] *tract. de imperat. milit. eligendo, in verbo, nobilitatis,* [...] *11. fuit opinio.* vbi dicit, quod statuta & consuetud[...] loci, faciunt quem esse nobilem, qui alias non e[...] Quia ibi ratione statuti, aut consuetudinis, rep[...] tur talis, vt est apud Venetos, & Florentin. a[...] quos ex eorum statutis, & consuetudinibus, re[...] tantur nobiles tales, qui alias de iure non essent [...] hoc dicit probari *in l. 1. §. pe. ff. de munerib. & hon*[...] Et hoc sentit Bart. *in l. vnic. C. de mulieribus, & in* [...] *loco. libr. 10. in 2. colum. vers. sed quæro, qua dicantur* [...] *venio ad secundum.* Vbi dicit, quod honor est ille, [...] sic reputantur in loco, & sic officium in vno loco [...] putantur honor, alibi non, *alleg. l. numerum, circa p*[...] *cipium, ibi: calendarij quoque. ff. de muneribus & hono*[...] Vbi hoc optime probatur. Et faciunt, quæ dicit I[...] de Imo. *in cap. de multa, in fin. extra de præbendis,* q[...] ad discernendam dignitatem secularem attend[...] est consuetudo, sicut attenditur in beneficiis Eccl[...] asticis, *per ea, quæ habentur in cap. cum olim. extra* [...] *consuetud.*

Et ideo, vt dicit Cæpol. *in loco supra alleg.* C[...] apud exteras gentes sint in hoc diuersæ consuetu[...] nes, necesse est, vt diuersis modis nobiles cen[...] tur, & in casu prædicto, vt dicit ibi, nobiles sunt [...] statuto, vel consuetudine, qui admittuntur ad co[...] lia & officia, nõ comprehenduntur Bastardi & Spur[...] vt notat Bald. *in l. cum legitime. ff. de statuis & imaginibus* [...] Aluarot. *in cap. 1. in antepen. colum. in princip. quis dica*[...] *tur Dux, Marchio, Comes, in vsibus feud.* dixi *in commenta*[...] *riis nostris super consuetudinibus Duca. Burg. tit. Des succes*[...] *sions des Bastardz. §. 3. in gloss. 1. in fine.* vbi dixi, quod ex [...] consuetudine Franciæ Bastardi retinent nobilita[...] tem, & possunt portare nomen, & arma domus, pro [...] hoc etiam videatur Bonus de Curtili *in d. tract. in 4.* [...] *part. numer. 45. & 46.* vbi ample.

Vnde, vt dicit tex. *in l. generaliter §. spurios ff. de decu*[...] Spurii ad honores, & decurionatus non admittun[...] tur, nec etiam ad beneficia. *c. cum cunctis. de elect.* pro[...] pter tamẽ sua merita, virtutes & commendatos [...] res, nedum ad beneficia simplicia: Imo etiam ad ma[...] iores dignitates, & Pontificatus sedem, admittuntur [...] *c. 1. Sed & hoc intelligendum. 56. distinc:* prout fuer[...] Felix III. natione Romanus, qui ex Felice patre pre[...] bytero fuit, Gelasius natione Afer ex patre Episco[...] Valerio natus est, Agapitus natione Romanus, [...] patre Gordia. presbytero originem duxit. Qu[...] plures etiam alii fuerunt, qui ex sacerdotibus n[...] Apostolicæ sedi præfuerunt. De quibus *in c. Osius* [...] *dist.* Dicit tamen ibi Ioan. de Turrecrema. quod [...] cet tales fuerint filii sacerdotum, non tamen e[...] spurii, quia fuerant suscepti in laicali statu paren[...] & antequam ad sacros ordines fuissent promoti.

Hinc & vlterius idem Cæpol. *in d. tract. in verbo* [...] *nobilitatis. in 18. opinio.* quod consuetudo, & statuta [...] Venetorum faciunt aliquos nobiles, qui alias de iu[...] re non essent nobiles: quoniam, vt dicit, licet mer[...] catura impediat nobilitatem, tamen apud eos si fue[...] rint de senatu eorum, vel de certis familiis, & si e[...] erceant mercaturam, non perdunt nobilitatem [...] statutis, & consuetudine illorum, quod dicit esse v[...]

rum, ſi exerceant mercaturam magnam, & copioſam, ſecus ſi eſt tenuis & vilis, vt ſentire videtur M. Tullius Cicero *in lib. de officiis.* Tamen quicquid ſit mercatura: eſt contraria nobilitati, cum eis ſit interdicta. *l. nobiliores. C. de commerciis & mercatoribus.* Et de hac nobilitate Venetorum non obſtat eorum mercatura, etiam meminit Bonus de Curt. *in d. ſuo tract. 3. par. numero 134. & 135.*

DEcimaſeptima conſideratio. Nobilitas cauſatur, & inducitur ex Principis conceſſione, ſiue priuilegio, quod poteſt facere Princeps, *ſecundum Bald. in l. ſacrilegii. C. de diuerſis reſcriptis. facit tex. in c. cum redemptor. 12. q. 2. & in l. 2. & fi. ff. de natali. reſtit.*

Et talis ſic nobilitatus à Principe non perdit iura popularium. *Bart. in l. Alexandrin. C. de decu. lib. 10. facit l. quod fauore. C. de legib. cum vulgarib.* Nobilis effectus popularis non perdit nobilitatem. *Alex. in conſi. 37. in 5. vol. Bal. in l. per adoptionem. ff. de adopt.*

Contrarium tamen in hoc videtur deciſum *in tractatu intitulato, Speculum humanæ vitæ. lib. 1. cap. 8.* dicens: Non recte dici poſſe, Principem ſua voluntate eos efficere poſſe nobiles, qui ex plebeis orti ſint parentibus. Vnde requiſitum quadam die, plurimumque laceſſitum precib. Sigiſmundũ Cæſarem à quodam plebeio ſibi admodum dilecto, vt illum nobilem faceret, reſpondiſſe quidem non indocte, ſed prudenter ac facete: Refert diuitem quidem, aut exemptum, te facere, nobilem vero minime.

Sequor tamen opinionem Bald. *in d. l. ſacrilegii,* quam etiam opinionem ſecutus eſt Bonus de Curt. *in ſuo tract. nobilitatis. in 3. par. nume. 126. 127. 128. & 129.* Vbi amplas ponit remiſſiones quomodo intelligitur ſtatutum, quod nobiles æquiparentur popularib. De quo per Alex. *in conſi. 108. col. 4. in 3. vol.* & per eundem *in l. ſub conditione. ff. de lib. & poſthum.*

Et an ſtatutum ſeu conſuetudo faciens mentionem de nobilibus comprehendat tales, licet Feli. *in ca. ſuper eod. de teſtib. in 3. col.* dicat: Quod inhærendo communi opinioni vulgarium, ſecundum quam verba debent intelligi, cum de nobilitate fit mentio, intelligitur de nobilitate generis, *prout notat etiam Mattheſilanus notabili ſuo 103. incip. no. quod ſi capitulum. & Paul. de Caſtr. conſi. 228. & dixi ſupra.*

Cum autem conſuetudines in ducatu Burgundiæ habeamus dantes quædam priuilegia nobilibus tam *in §. 19. in titul. Des droictz, & appertenan. à gens mariez:* quam *in titul. Des enfans de pluſieurs lictz. §. 4. cum ſequ.* Eo, quia ſunt factæ à viris doctis & literatis, *vt patet in proœmio illarum.* Ideo debent intelligi de quacunque nobilitate iuridica, eo, quia verba à doctis prolata ſunt intelligenda, ſecundum loquendi modum peritorum. gloſſ. vbi Barthol. not. *in leg. quid ſi nepotes.* quam Barthol. legit *cum leg. ſi quis filiabus. ſi. de teſta. tutel.* Alexand. *conſilio 82. in prim. volu.* & ita in ſimili caſu arguit Barb. *in repet. extrauagant. volentes. in verb. nobiles. & in conſilio 57. in 3. & 5. colum. & conſilio 135. prim. colum. 2. volum.* De quo plene per Bonum de Curt. *in dict. ſuo tract. de nobilitate in 3. part. nu. 179. & n. 180.* vbi ample de materia, quæ nobilitas comprehendatur in ſtatuto mentionem faciente de nobilitate. In caſu tamen noſtrarum conſuetudinum ſupra mentionato quædam dixi ibi.

Sed aduerte ad prædicta, quod ſi quis nobilitetur à Principe, gaudet priuilegio nobilitatis, ſi exerceat actus nobilitatis, & non alias. Ex quo dixi in caſu de quodam populari alicuius ciuitatis, qui licet fuiſſet nobilitatus à Principe, tamen quia actus nobilium non exercebat. Immo ſemper cum popularibus morabatur more popularis: & ipſe, & vxor eius veſtibus popularibus ſemper veſtiebantur, & debebant reputari populares, & non nobiles, eo, quia in hoc quo ad tales, eſt diuerſitas habitus.

Nam mulieres nobilium ſolent portare in capite toreta ex veluto, mulieres vero popularium portare ſolent caputia ex panno laneo, & iſta eſt notoria, & manifeſta differentia, quæ fit inter prædictas mulieres: Nam eo, quia habitus demonſtrat qualitatem, & dignitatem perſonæ deferentis, *vt ex multis colligitur in leg. murileguli. Cod. de murilegulis, libr. 11. facit text. in cap. ſi iudex laicus. de ſentent. exc. in 6.* & mouebar argumento eorum, quæ dicit *Antonius de Butr. in cap. cum deſideres. extra de ſentent. excomm. Bald. in leg. 1. Cod. de iuris & facti ign. & in leg. militem. Cod. de Procu. Saly. in leg. non prohibentur. Cod. qui accuſare non poſſ.* Quod milites, non exercentes militiam non gaudent priuilegiis militum. *facit text. in leg. fin. ibi priſtinum exerceant. ff. de excuſat. tut. faciunt, quæ dicit Card. Flo. in cap. 1. in 9. quæſt. extra de celebra. miſſarum.* Dixi *in prædictis noſtris Commentariis in §. 19. ſupra iam allegato.*

Faciunt & alia, quæ dicit Bonus de Cur. *in prædicto ſuo tract. par. 3. num. 87. vſque ad num. 91.* vbi dicit: Tales, qui gratia Principis nobilitatem acquirunt, licet ſint deſcripti in matricula nobilium, ſi tamen non agant actus nobilium, non gaudent priuilegiis nobilium, nec comprehenduntur in ſtatuto faciente mentionem de nobilibus.

DEcimaoctaua conſideratio. Nobilitas etiam cauſatur ex loco: Quoniam ciuis ex vrbe ſplendida oriundus nobilis eſt, *facit cap. nos qui. 40. diſtin. & cap. illud. & cap. Adam. facit lex non tantum. §. 1. ff. de excuſat. tuto. facit l. ſeruos. Cod. ad leg. Iul. de vi publica. facit in leg. vrbe. ff. de ſtatu homin.* & vt dicit Baldus *in leg. 2. Cod. de Alexand. primat. libr. 11.* quod melius eſt eſſe popularem nobilis ciuitatis, quam nobilem eſſe mediocris ciuitatis. Et ibi etiam Iacob. Rebuf. & Ioan. de Plat. & facit text. *in auth. de hæredi. & Falcid. in princip. collati. 1.* & ſequitur Ludouic. Roman. *in leg. ſi vero. §. de viro. ff. ſolut. matr. in 11. fallent. primæ part.* licet gloſſ. *in leg. 1. Cod. de colonis Paleſtinis,* dicat: Quod natus in terra, in qua Chriſtus eſt natus, non gaudet priuilegio maiori, quam coloni aliarum prouinciarum.

Et aduerte, quia vt dicit dom. meus Iaſ. *in §. item Seruiana. in 4. colum. inſtit. de actio.* Nobilis inhabitans villam ſiue rus non cenſetur propterea ruſticus: quia nobilis à ruſtico non loco, ſed genere diſtinguitur: quamuis tex. *in l. 1. C. vt ruſticus ad nulla ad ſeq. advocetur. li. 11.* dicat, quod omnes illi cẽſentur ruſticani, qui habitant extra muros ciuitatis. quem textum ita refert Bart. *in l. conficiuntur. §. codicilli. ff. de iure codicillorum.* & etiam Luc. de penna *in d. l. mulieres. in 3. colu. de dignitat.* vbi etiam ad hoc allegat textum *in l. cum ſcimus prope finem. C. de agricol. & cenſitis, lib. 11.*

Et quamuis Raphael Fulgo. *in l. ſi. C. de teſta.* dixerit illum cenſendum ruſticum, qui per totam diem, vel pro maiori parte ſtat in rure, quamuis ſit nobilis: Sed vt dicit dom. meus Iaſ. *in dict. §. credit,* quod loquatur quantum ad hoc, vt diſpoſita in ruſticis in eis habeant locum, de quo etiam, vt dicit Cyn. Rayn. Angel. & Sal. *in dict. leg. fin. & in locis ibi per eum alleg:* bene dixit, quod leges pluris exiſtimant, & faciunt nobilem habitantem in ciuitate, quam habitantem in villa. *Ita probat tex. in auth. præſides, in verb. nobiliores ciuitatum habitantes. C. de Epiſ. audien. & tex. vnde ſumitur in §. interim. in ver. nobiliorib. & in auth. de defenſo. ciuitatum. colla. 4.*

Apud

Apud nos Gallos tamē Nobiles vt plurimum habitant in rure, & ibi reiecta omni mercatura cultui agrorum, (saltem non multum opulenti) & rusticanæ rei per familiam vacant: curam circa gregem atque armenta gerentes suam, reditus suos sibi annuos debitos pecuniaria re non mercimonia quærentes, quandoque venationibus intendunt. De quibus late & vere inferius dicetur ista parte, *in 49.consider.* Bonus de Curtil. *in suo tracta. nobilitatis. 3. part. num. 144.* dicit, Quod vbi quis prædicta obseruat, capax est, & si recenti compertus sit familia, hoc tamen viuendi modo lucrique genere eidem patescit aditus. Et, vt dicit, ita vtuntur Romani, ac etiam Itali hæc habent, quod omnes suo redditu, aut etiam quæstu non vili se reputant nobiles, licet habitent in Ciuitatibus, quoniam adhuc tales se reputant magis nobiles.

Qui autem dicantur exercere vile officium, vel viles artes, dicam *infra in 11. part. de plebeis, in 27. consider.* Sed tamen vide *in l.ne quis in verbo, officiis, & in verbo stationariis. & ibi Bart. Iaco. Rebuffi, & Ioan. de Plat. Cod. de dignitatibus, lib.12. Cæpolla in tract. de imperat. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. col.5.* Et tales exercentes tales artes viles, & mechanicas non possunt esse nobiles, *vt dicit Bal. in l. nobiliores. C. de commerciis & mercatoribus.*

Videmus tamen apud nos, quod cuiuscunq; conditionis sint homines nostræ ciuitatis Hedu. oriundi, habent iura nobilitatis, eo, quia habent facultatem, & priuilegium acquirendi & tenendi feuda nobilia, ac si essent nobiles: Et tale priuilegium habent etiam Diuion. quod impetrauerunt à Rege Ludoui. XII. cuius anima requiescat in pace, quia erat zelator pacis, iustitiæ, & tranquillitatis suorum subditorum, nec credo fuisse à quingentis annis Regem in Francia, qui magis dilexerit iustitiam, & oderit iniquitatem: & in priuilegiis eorum est appositū, quod possint vti tali priuilegio, prout ciues Heduen. & Cabilon.

Et nunc non esset sine dubio, an istud priuilegium seu facultas extendatur etiā ad vilissimas artes exercentes, cum dignitatem habere non possunt. Et nobilitas & dignitas idem sunt, *vt dixi supra in 76. consideratio. primæ partis.* ergo nec iura nobilitatis.

DEcimanona consideratio. Adhærentes lateri Principis, & eidem in officio quocunq; minimo seruientes, nobilitantur, & nobiles efficiuntur. Faciunt, quæ dicit Ange. Aret. *in §. fin. in 1. col. instit. de excep. per text. in l. 1. C. de mand. prin. & in l. laudabile. C. de aduo. diuers. iudicio.* quod secretarii Principis dicuntur in dignitate constituti. Sequitur Feli. *in c. fraternitatis, in 2. col. extra de hæret.* Facit quod dicit Ang. *in l. 1. C. de præpositis sacra larg.* per illum tex. quem refert, & sequitur do. meus Ias. *in l. omnium. in 2. col. C. de testa.* Et quod dicit Bart. *in l. 1. C. de mulieri. & in quo loco, libr. 12.* Vbi dicit cubicularios Principis esse dignitate & honore constitutos. Et quod dicit Barba. *in tracta. de præstantia Cardinalium. qu. 1. col. 12.* Et vbi dicit Coquum Principis esse in dignitate, & habere dignitatem: Imo vt dixi *supra in 1. part. in 56. consi. & in 6. part. in 27. consi.* Omnes famulantes Principi sunt in dignitate, & ideo nobiles. cum dignitas & nobilitas idem sunt. *Bart. in l. 1. C. de dignit. li. 12. & dixi supra.*

VIgesima consideratio. Nobilitas etiam causatur ex vsu tanti temporis, cuius initii memoria non extat in contrarium, cum hoc tempus habeat vim tituli iustitiæ, priuilegii, & veritatis. *Barb. consi. 9. in 1. col. in 1. vol.* & operatur etiam circa ea, quæ sunt Regalia, *vt per Canonistas in c. supra quibusdam. §. præterea de verb. sig.* Et tantum potest quantum Imperator cum causa, *And. de Isern. in titu. quæ sint Regalia. in ver. flumina na[...] gabilia. col. 2. circa medium.*

Et multa de effectu huius temporis immemo[...] lis dixi *in consuetudinib. ducatus Burg. tit. Des iustices. [...] in glos. & la preuue. & in multis aliis locis* & adde p[...] cumulata *per Alex. in consi. 6. in 2. col. in princ. in 1. vol. [...] do. meum Ias. in auth. si quis in aliquo. C. de edendo. & [...] omnium. in 14. col. inst. de act. & in l. ex his verbis. C. de [...] testa. in rep. l. admonendi in 90. colu. ff. de iureiuran. [...] Philip. Decium. cons. 85. colu. 2. & consi. 42. col. 1. consi. [...] 2. consi. 174. col. 2. & in c. 1. char. 7. extra de fide instru. [...]* qua plene per Bonum de Curt. *in suo tract. nobilit[...] part. num. 132.* vbi dicit, quod licet talis nobilitas [...] habuerit principium ab origine progenitorum, [...] tur tamen generis nobilitas: quanto antiquior [...] nobilior: & magis relucet à parentibus relicta, q[...] à Principe sine virtute donata.

Et ideo nobilitas in antiquitate laudatur: Qu[...] in eis antiqua fuit virtus, & de his multos habe[...] apud nos, qui hodie magni nobiles, & de nobili[...] domo nati reputantur, & habentur: Quia tamen [...] scenderunt ab antiqua familia, quæ nobilitatem [...] quisiuit virtute, & habuerunt antiquos prædece[...] res, qui suis virtutibus prudentia aut scientia, [...] origine nobilitatem acquisiuerunt, quorum [...] nulla aut parua extat memoria: & ista est nobilit[...] qua Arist. 2. *Rheto.* dicens: Nobilitatem esse maio[...] quandam claritatem honorabilem progenierum [...] cundum virtutem generis. & dicit Boetius *de con[...] Philosophiæ. prosa 6.* Nobilitas est quædam laus pro[...] niens de merito parentum.

VIgesimaprima consideratio. Nobilitas dep[...] det, & causatur ex matrimonio vxoris per[...] considerata. Vxores namque dignitatibus, nobili[...] tibus, ac virorum præeminentiis fulgent. Et ide[...] mulier plebeia copulata matrimonio nobili, effic[...] tur nobilis. tex. est *in leg. mulieres. C. de dignit. lib. 12. & [...] leg. fin. C. de incolis. lib. 10. ibi honore mulieres maritorum eri[...] gimus, genere nobilitamus. & in leg. fin. C. de nupt. ibi: vx[...] marito concrescat, & sentit eius fulgorem.* Dixi in Commen[...] *tariis nostris super consuetudinibus Duc. Burgund. in tit. D[...] mains mortes. §. 7. & supra in 1. part. in 40. consider.* & plu[...] ra ample per Bonum de Curt. *in suo tract. nobilitatis. [...]* 184. & 185. Vbi dicit, Quod si nobilis, qui non tene[...] tur ad tributa soluenda, contraxit matrimonium [...] plebeia, siue villana, quæ habebat bona patrimo[...] lia, pro quib. solita erat contribuere cum aliis vici[...] in collectam, cui nobili ipsa bona in dotem dedit, [...] tenetur ad munera patrimonialia, mixta, vel extra[...] dinaria. *alleg. not. per Iac. de Belu. in l. Lucius. §. idē respon[...] ff. de muneribus & honoribus quæ reassumit Petr. Antib[...] tracta. de munerib. chart. 72. & etiam dixi in tertia par[...]*

Tamen in contrarium tenet Luc. de Pen. *in l. [...] mulieres, in 1. col. in 1. notabili. C. de dignit. lib. 12.* quod [...] personæ decorantur honore virorum, non tam[...] res earum consequuntur priuilegia, quæ habent [...] maritorum. *l. spadonem. §. liberti. ff. de excus. tut.*

Ex quo arguit, Quod si vir est immunis à colle[...] ratione propriæ dignitatis, non transitur hæc im[...] nitas ad bona vxoris. Cogita si casus eueniat: C[...] hic sint duæ opiniones contrariæ non insisto, [...] latius *in tract. de munerib.* insistam, vbi est materia [...] loco supra allegat. ponitur, quomodo ista nobili[...] tantum durat, quantum matrimonium, aut vidui[...] vxoris, aut caste, & pudice viuat, secus si luxuriose, [...] quod non habet locum econtra, dixi supra, & dic[...] infra.

Aduerte tamen ad prædicta decisionem, q[...]

pro opinio. Lucas de Pen. adhuc magis faciat dictum commentatoris regularum Cancellariæ Iulii II. in 6. par. allegando in simili, quod dicit Bal. *in l. nec filium. C. de nup.* Quod si nobilis contrahat matrimonium cum plebeia, perdit nobilitatem: quia vt dixi, dehonestauit nobilitatem, Sed non credo hoc esse verum: eo, quod mariti non acquirunt nobilitatem ex parte vxorum, & per consequens, nec perdere debent, diminuitur tamen quodammodo de honore illius apud probos, & graues viros.

Vigesimasecunda consideratio. Nobilitas ex diuitiis causatur, maxime vetustis, quæ ab antiquis progenitoribus obuenerunt. *l. ad subeunda. C. de decurio. & de prædiis curialium. l. 2. in fin. lib. 10. l. rescript. in prin. ff. de muneribus. l. 1. in prin. ff. de custo. reorū.* Vbi æquiparantur honor & amplissimæ facultates. Ad idem text. *in auth. de defen. ciuit. in princ.* diuites enim ob diuitias celeberrimi sunt. *l. si res. ff. de administ. tut.* dum tamen sint honestis rationibus & iustitia, & bonis opibus conquisitæ. Et facit, quoniam personæ vilitas ob diuitias tegitur. *l. eos. qui in fi. ff. de decur.* vnde Cassiod. 3. *variarum Epistolar.* 19. Tantum quis nobilior est, quantum & moribus probus, & luculenta facultate reluxerit. Ita dicit Luc. de Pen. *in d. l. mulieres. in 3. col. C. de dignit. lib. 12.* Vbi tenet, quod hæc nobilitas non est vera nobilitas, quoniam ad pecuniam dignitas non mensuratur, vt habetur 9. *Ethic.* in homine enim, vt ait Seneca ad Lucul. id laudandum est, quod ipsius est, familiam formosam habere, & domū pulchram, multum fert, multum fœnerat, nihil horum in ipso est, sed circa ipsum: laudo in ipso, quod nec eripi potest, nec dari, quod proprium est honoris. Quanquam hodie, vt ait Ambros. 2. *de offic.* ita incubuerunt mores hominum admiratione diuitiarū, vt nemo nisi diues putetur dignus honore: Vnde solet dici:

In pretio pretium nunc est, dat census honores,
Census amicitias, pauper vbiq; iacet.

Et vt dicit Bonus de Curtili, *in dicto suo tracta. nobilitatus, nume.* 119. Nobilitas sine diuitiis pene mortua est: hæc tamen nobilitas diuitiarum est fluxa & fragilis: Et quomodo hæc cum nobilitate generis degenerent superbiam, dicam *infr. in 28. consideratione, in hac parte, & in 11. part. in 26. consi.* dicam ample de diuitiis, quomodo faciunt quē inter plebeios præferri.

Vigesimatertia consideratio. Nobilitas causatur ex adoptione: Quoniam vt dicit Ioan. Raynaldus Gallus *in suo comprehenso. feudali, in tractatu nobilitatis.* Filius adoptiuus vel arrogatus per patrem nobilem efficitur nobilis. *l. liberos. & l. senatoris filium. ff. de sena.* vbi adoptatus à senatore, senatoris filius dicitur. Bonus tamen Curt. *in d. suo tract. in 4. part.* tenet cōtrarium, & mouetur, Quia cui non conueniunt diffinitionis verba, non conuenit & diffinitum. *l. quod constitutum. vbi Bar. in specie notat ff. de testa. milit. & in l. ita autem. in prin. & ibi Bart. etiam notat ff. de admin. tut. & in l. 4. §. prætor. ver. toties. ff. de dam. infect. Faciunt quæ dicit Alexand. in consi. 18. in col. 1. in 1. vol. & Barba. in consi. 2. in 5. col. in 2. volum.* Sed his filiis adoptiuis non conueniunt verba diffinitionis nobilitatis generis, quæ est qualitas quædam, siue dignitas, prouenienś à coruscatione clari sanguinis, à parentb. originem sumens, & in legitimos liberos per carnem continuata: ergo nec diffinitum. Quod autem nō conueniant patet: quia in illis nulla clari sanguinis per carnem continuatio fit, vt patet ad oculum. Dicit tamen, ꝙ non negat, quin ex ipsa patris nobilitate & dignitate splendidiores magis reddantur cæteris: & ita procedunt iura in contrarium allegata, quæ de nobilitate verbum nullum faciunt.

Nam ex quo nobilitas generis procedat à genere, fateor, quod cum adoptiui nihil habeant de genere patrum adoptiuorum, *vt plene notat. in l. si arrogator. ff. de adoptio. per G. Bened. in sua repet. c. Raynut. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam.* quod nec habent nobilitatē generis: si tamē adoptio seu arrogatio fiat autoritate Principis, de qua ibi. Videtur quod etiam illā dignitatem habere possint, vt hi, qui habent à Principe seu Principis concessione: non tamē principaliter vt illi, sed consecutiue & accessorie: de qua non est multū insistendum, cum pauci tales reperiantur apud nos. Etiam quia adoptio apud nos de modico aut nihilo seruiat, licet quandoq; viderim plures acceptos fuisse in filios secundum *l. quidam cum filium. ff. de verb. obli.* Imo quandoq; tales voluerint se dicere saisitos, secundum consuetudinem nostram & generalem in toto Regno, scilic. ꝙ mortuus saisit viuum, &c. Eo, quia erant alii ciuiles, & ciuilitas, seu actio ciuilis, habet locum in statutis, *vt dicit Bart. & do. meus Ias. in l. si is, qui pro emptore. ff. pro emptore.* Sed dixi quod hæc erāt somnia, & scripsi in casu emergenti. Sed non vltra circa hoc remoror, cum in Gallia tales non succedūt, prout nec naturales simplices: *vt dicit idem Benedicti in loco supra allegato.*

Vigesimaquarta consideratio. Nobilitas etiam causatur in filios nepotes, & descendentes in infinitum, quando causa nobilitatis existens in parentibus transit in eos. *Abbas in c. licet. de censibus.* Dicit tamen gloss. *in l. 1. C. de dignitat. lib. 12.* quod nobilitas ciuilis durat & continuatur vsq; ad nepotes inclusiue, nec vltra eos extenditur: quod est verum, quando causa nobilitatis non transit in posteros, vt dicit Bart. *in d. l. 1. C. de dignitat.* vbi sic distinguit. Aut enim illud ex quo causatur nobilitas, transit ad posteros, vt Regnum, Ducatus, Comitatus, & similia: de quibus supra dixi *in 8. consideratione huius 8. partis*: Et tunc vsq; in infinitum nobilis erit ille, ad quē transit ipsa nobilitatis causa, nec ex parentum quidem persona. quia ipse id habet ex quo nobilis est, scilicet, feudum nobile, & ideo in promptu adest. Ex quo enim durat causa nobilitatis, scilic. ipsum feudum nobile, durat etiam effectus illius, & sic nobilitas ipsa, arg. notatorum *in c. ad hoc. ver. sepelierunt de priuilegiis.*

Aut enim illud non transit, vt dicit Bart. Et tunc de iure communi, ex parentum persona non transit vltra pronepotem nobilitas politica siue ciuilis, & ita procedit gl. *in d. l. 1. C. de dign.* In istis tamen, vt dicit Bar. consuetudo multum attendenda est, & apud nos extenditur in infinitū: Cum inter nobiles originis, & inter eos, qui per tantū temporis, cuius initii memoria non extat in contrarium, tales fuerunt reputati, de quibus in ista parte iam supra dixi. Et de hac nobilitate transitoria ad successores, vide Bonum de Curt. *in d. suo tract. in 4. part.* quæ cum non sit materia nostra principalis, sic transeo.

Vigesimaquinta consideratio. Nobilitas etiā causatur ex militia, de qua dixi *in Commentariis nostris super cōsuet. duc. Bur. in tit. Des enfans de plusieurs lictz.* §. 3. & pro hoc videtur facere text. *in c. cum esset. extra de simonia.* Hoc tamen, vt dicit Luc. de Pen. *in d. l. mulieres C. de dignit. li. 12.* non videtur esse tutum, Quoniam simplex militia, vt dicit, dignitatem non habet quod clarius alibi dicam, maxime *infra in 9. part. in 26. consideratione.*

Vigesimasexta consideratio. Nobilitas causatur etiam ex clericatura, Ex eo, quod quis est clericus,

cus, efficitur nobilis.ita dicit Ioan.And. *in c. libentius. de seruis non ordi.* Facit quod supra dixi *in 12. consideratione huiusce partis*, quod adhærentes Principi etiam in quocunq; minimo officio dicuntur nobiles, Ergo multo fortius istud procedit in istis clericis seruientibus summoPrincipi,cui etiamPrincipes cæteri seruire debent. Si enim de quo minus inesse videtur inest, multo fortius &de quo magis, *auth. multo magis. C. de sacrosanct.Eccles.faciunt & plura alia,quæ ponit Bonus de Curt.in suo tract.nobilitatis.in 3.part.in fin.*

Et hæc nobilitas in multis casibus in hac patria nostra practicatur, & in plurib.locis huius patriæ, vbi clerici excusantur, seu sunt exempti à pluribus munerib.à quib. alii ciues & incolæ non sunt immunes, Vt in hac ciuitate Heduensi,à quodam iure quod dicitur ius Franchisiæ,Et in oppido Diuionen.& Beluensi à quodã iure,quod dicitur, lex Martza,à quibus sunt exempti & immunes clerici etiã simplicis tonsuræ coniugati,& etiam in pluribus aliis locis &villagiis, vbi tonsurati excusantur à quibusdã corueis debitis dominis temporalibus dictorum locorũ. Et in casu emergenti alias consului quod simplices clerici coniugati viuentes mechanice prout alii rustici & rurales non deberent tali iure gaudere, & ita fuit dictum & pronunciatum per Curiam pro domino de Beriono contra suos subditos dicti loci de Beriono: tamẽ quicquid dixerim & consuluerim in causa Abbatis sancti IoannisReomensis contra suos subditos. fuit iudicatum contrarium in possessorio. Et de hac nobilitate ponit etiam Bonus de Curt. *in 3. part. sui tractatus nobilitatis,in fi. & vlt.col.*

VIgesimaseptima consideratio.Intrando materiam præcedentiæ & prælationis habendo respectum ad septimam considerationem huius materiæ, Quod nobiles præferuntur plebeis, & quia sunt nobiles inter se, huiusmodi erit ordo prælationis, Et primi, qui sunt duplici vel triplici nobilitatis specie insigniti, Cæteris singularibus speciebus, decoratis præferuntur quo ad honores: vnde doctor genere nobilis,alium inferioris status doctorem antecedere debet. *Ita Bald.in l.nemini per illum textum.C.de aduo.diuers.iudic. Abbas in ca.venerab.col.2.de præben.& in c.de dona.quos sequitur Felyn.in c.cleric.col.fi.in princ.de iudi. & in rub.de maio.& obe.Barb.in consider.57.in 8.col.&sequ.in2. vol.Decius consil.suo.161.*

Quod tamen intelligendum est data paritate temporis, *vt tenet Innoc.in leg. statuimus.de maior. & obed. & Decius in d.c.clerici. & dicam latius infra.*

Hinc infertSal.*in l.societates.ff.pro soc.*ꝙ si in canonicatibus assumendis æquiparantur nobiles & literati, nobilis & literatus præferendus est literato tantum.

Hinc etiam Bal.*in l.sed&si militares. in prin.ff.de excu. tuto.*quodComes & Baro debet præferri comiti tantum,vel Baroni tantũ.Dux & Comes præfertur simplici Comiti.& in his attenditur maior dignitas. dixi supra,& dicam infra quando dicam, quod à digniori fit denominatio.

Faciunt ad prædicta,quod miles doctor præferendus est simplici militi, aut simplici doctori:*vt dixit Ale.in l.centurio.in princ.in 3.col.ff.de vulg.& pup. substi.*

Hinc etiã dicitCy.*in l.prouidendũ, C.de postulando.* ꝙ nobilis morib. præferendus est nobili genere tantũ, sed si quis sit nobilis moribus & genere præferẽdus est ei, qui est nobilis moribus tantum: quia duplex dignitas fulget in eo propria&suorum,Et illud dictũ Cyn.sequitur Bal. *in l.cum plures.§. 1. ff.de admi. tuto.*

Faciunt,quæ dicit dominus meus Ias.*in l. cohæredi.§. qui discretas.ff.de vulg.& pup.*Vbi per prædicta dicit duas rationes vincere vnam,& duas glossas authorit[...] & actuum [...] vnius. Et facit regula geminatorum & actuum [...] verborum,de qua *in leg.Balista:ff.ad Tre.Bartol.in leg. [...] scimus.C.de agr.& censi.Pau.deCast.in l.1.C.de legi. hæ[...] Barb.in c.ex literis.in 34.col.de rescri.& in consi.27.in 2[...] in 1.vol.& in consi.1.in 26.& 30.col.in 1. vol. vbi degen[...] natione peccati.Et perRochum in c.fi.in prin.extra de con[...] suetud.Felyn.in cap.si quando de rescri. do. meus Ias.in l.[...] damnosa. C. de precib.imp.offer.plura alia allegat ad hoc [...] nus de Curt.in suo tracta.nobilitatis in 3.part.nu.24.[...] leg.do. meum Ias.in plurib.locis, & Decium in multis [...] quæ iam cumulaueram in d.l. nec damnosa.ad Ias.meum [...] plura alia,quæ alibi dicturus sum.*

VIgesimaoctaua consideratio.Nobiles ex sapien[...] tia, virtutib.ac bonis moribus præhonora[...] cum præferendi sunt his,qui ex genere & diuitiis [...] loco aut priuilegio nobilitatis, decorantur. Ita te[...] Luc.de Pen.*in leg.mulieres.in 4.col.in prin.Co.de dig.[...]* quod sic probat *in 2. col.* Cum hæ tres species no[...] tatis ex sapientia,sciẽtia & virtute sint in anima [...] tuales, cœlestes pariter&exDeo,sũt in omnibus [...] ferendæ his,quæ sunt terrestres &ex homine,& [...] dubio digniores. Nã sicut anima præfertur corp[...] *leg. sancimus.C. de sacrosanct.Eccl.*& sol lunæ.*ca.solit[...] maiorit.& obed.*sic & nobilitates, quæ sunt spiritu[...] in anima pariter & ex Deo, cæteris præferuntur [...]

Quantum enim aurum est speciosius plumbo, [...] *dist.c.duo sunt.*tanto hæ species sunt cæteris inferio[...] bus celsiores, Nam virtus & malitia determinãt [...] biles & ignobiles,vt dicitur 5.*Poli.& 2. Rhetor.* Vbi [...] cit Aristot.quod ille est generosissimus, qui est op[...] mus.Vnde & Tullius contra Salustium: Sanctius [...] me meis fulgere moribus, quã maiorum opinio[...] inniti,vt sim posteris meis nobilitatis initium,& vir[...] tutis exemplum.Et contra eundem: quod deficit,in[...] cipit in me: Ego enim meis maioribus virtute me[...] proluxi,vt si prius noti non fuerint,à me sumant ini[...] tium memoriæ suæ.

Ex quo inferebat, quod Salustius degenerabat, & [...] nobilitatem maiorum perdebat, ipse vero propri[...] virtutibus suis nobilitatis initium præstabat.

Iphicrates,cũ Cerdonis esset filius, ad Hermodiũ [...] qui sibi ignobilitatẽ exprobrauit:Meum (inquit) ge[...] nus à meipso initium sumit, tuum autẽ in te finit. V[...] refert Plutar.*in Apophthegma.*Melius est enim de con[...] temptibili genere clarum fieri, quam de claro gene[...] re contemptibilem nasci.Hinc dicit Iuuenalis:

Malo pater tibi sit Thersites,dummodo tu sis
Aeacide similis, Vulcaniaq; arma capessas.
Quam te Thersitæ similem producat Achilles.

Vt notat *gl.in c.vndecunq;.56.dist.*& facit tex.& q[...] ibi not glo.*in ca.vnquam.ead. dist.* Qui enim de cla[...] genere clarus nascitur, gloria claritatis non est ei[...] solius,sed etiam generis. Vnde idem Iuuen.

Miserum enim est aliorum incumbere famæ.

Et etiam ibi:

Tota licet veteres exornent vndiq; ceræ
Atria,nobilitas sola est atq; vnica virtus.

Et alibi:

Stemmata quid faciunt, quid prodest Pontice longo
Sanguine censeri?

Vt not. gloss.*in leg. stemmata. in prin.ff.de gradibus [...] gnat.* Vnde Cælius *lectionũ antiquarum, l.11.c.28.* [...] Lycurgum prædicare solitum, qui ciuibus suis co[...] probare nitebatur,nil profuturã illis nobilitatem, [...] quod ab Hercule viderentur propagati, nisi ea fac[...] rent meditarenturq;,quibus ille hominum summ[...] euasisset. Catulorum etiam argumento,quos iisdem [...]

natos parentibus educationis dissimilitudine, moribus etiam longe diuersis ostentabat, cum lucernarius foret vnus: alter venaticus. Et ibi vide, cur Rom. qui nobilitate præstarent lunulas in calceis gestare soliti essent, quia multum seruit ad propositum.

Et tales magis nobiles dicuntur, qui ex virtute, quã si essent genere: & de his ample *supra in ista 8. par. in 7. consi.* & per Cæpo. *in suo tract. de imperatore militũ eligen. in ver. pro imperatore. in 11. col.* vbi ample. A quo Bonus de Curti. excerpsit quicquid boni in hoc dixerit.

Neque etiam nobilitas generis, sed virtutum quẽ Deo gratum facit. *c. venerabilis. extra de præb. vbi Pan. & alii.* Christus quidem non multos secundum carnẽ nobiles elegit, sed ignobiles & pauperes: quia nõ est personarum acceptio apud Deum, *vt ibi per docto.* Et faciunt quæ dicit Bonus de Curti. *in suo tracta. nobilitatis. num.* 52. Vbi dicit, quod apud Deum non gradus elegãtior, sed vitæ melioris actio comprobatur. *c. sicut excellentiã. 23. q. 4. & quis iustior. c. nõ loca. c. nulli. 40. di.*

Et facit quod no. *in l. 1. in fi. C. de consulib. li. 12.* & dicit Bernar. ad Eugen. Genus Apostolorũ est non aliunde nobile, quã morum ingenuitate & fidei fortitudine.

Mihi tamen videtur & sit incidenter dictum, ꝙ ex duodecim Apostolis, si bene inspiciatur eorũ generatio, erant septem nobiles genere. Nam, vt est gl. & doc. *in d. c. venerabilis,* Paulus & Barth. erant nobiles, & habetur *Ioan. 17.* quod Maria Cleophe erat soror matris Mariæ, ex qua nati sũt Thadæus, Iacobus maior, & Maria Zebedæi, ex qua nati sunt Iacobus minor, Ioan. & Simon: & sic erant consanguinei Mariæ, quæ erat nobilis genere, cũ esset ex semine Abrahæ, & ex progenie Regali, sacerdotali, & prophetiali. Cũ, vt canit Ecclesia, Nati *B.* Mariæ orta est à semine Abrahæ clara ex stirpe Dauid: & etiam Regali ex progenie Maria exorta refulget, &c. vt ample demonstrat Ant. Flo. *in sua sum. part. vlt. tit. 15. §. 3.* vbi ponit de eius conceptione: Imo etiam, vt ibi dicit Elizabeth, quæ erat cognata virg. erat orta de tribu sacerdotali, ergo eius maritus erat de tribu Regali: Cũ tribus sacerdotalis & Regalis tantũ possent tunc inter se contrahere coniugia. & nullæ aliæ tribus secundũ legẽ. Et tamen ex his descendit diuus Ioan. Baptista, & sic nobilis & inter natos mulierũ non surrexit maior. Ergo ex his patet, quod etiã nobiles genere fuerunt in magna æstimatione apud Deum, cum eos prę omnibus præposuerit: dicam latius infra, quando ponam nobilitatem generis.

Et redeundo vnde digressi fueramus, Nobilitas virtutũ, quæ dicitur animi, præfertur omnibus aliis, etiã eo, quia nobilitas virtutũ ex propria virtute acquiritur, & virtuosis actibus & moribus animi, ex quo nobilior iudicandus est eo, qui proauorũ nobilitate subnititur. Hæc autem tantum præsumpta. *l. quod si nolit. §. qui assidua. ff. de ædil. edi.* Cy. *& in l. prouidendum. C. de postulan.* Iac. Aluar. *in titu. quis dicatur dux, marchio, comes. in vltima charta, in vsibus feud.* & faciunt dicta Ouid.

Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.

Et idem Ouid. alibi:

Non census nec clarum nomen auorum,
Sed probitas magnos ingeniumq; facit.

Et alia nobilitas est certitudinaria, & propria, *vt dicit Bonus de Curtili in prædicta parte, in 1. & 2. colum.*

De huiusmodi etiam nobilitate animi & virtutũ vide ample Zod. Zamor. *in suo Spec. humanæ vitæ l. 5. c. 6.*

VIgesimanona consideratio. Illa nobilitas virtutum præfertur nobilitati acquisitæ ex dignitate, iuxta illud Boet. *2. de consola.* Dignitatibus ex virtute, non virtuti ex dignitatibus honor accedit. *Ita dicit Lucas de Penna in leg. mulieres. in 4. col. C. de dignit. li. 12. & in leg. vnica. C. de Comitibus & arcariis, lib. 12.* Imo quod plus est, cum minus idonei promouentur ad dignitatẽ, fit iniuria dignitati. *§. sed hæc quædam. in auth. de sanctis. epi.* Imo & ipsi eidem cui tribuitur, cum illa indignus sit. Vnde *Prou. 26.* Stulto gloria indecens est. Nam est sicut nix in æstate, & pluuia messe. & Valer. *libr. 3. ca. 7.* Ignominiæ loco apud indignum est dignitas. & deforme est quos dignitate præstat, ab his virtute superari. De hoc etiam Hier. ad Eliod. Episcopũ. Alias est ad Pimmatiũ de dormitione Paulinæ. Clarus honor vilescit in turba, & apud bonos viros indigna est ista dignitas, quam multi indigni possident: Vnde egregie de Cæsare Tullius. Dum quosdã (ait) ornare voluit, non illos honestauit, sed illorum ornamẽta turbauit: Et infra latent in multitudine laureæ & triumphi, & interdum triumphantes sordibus polluuntur. Quod ante per manus patritiis tradebatur, & sola nobilitas possidebat. quo Marius victor inuidia & Teuthonum atq; Cymbro, nobilitas familiæ putabatur indignus, quod Scipio vltra annos pro virtute meruit, nunc sola militia possidet, agrestia dudum corpora, nunc fulgens palma circundat, *Hæc dicit Luc. de Pen. in rub. C. de pig. lib. 1. in 2. colum.* Et hæc omnia hodie videmus apud nos. Et officia & dignitates non dantur benemeritis, literatis, & virtuosis, sed quibuscunq;, dummodo habeant pecunias, & emãt prętio appretiato.

Ex quo videmus, Multos indignos ad officia publica assumptos: Nimirũ ergo, si Respublica periclitetur, cũ periclitari dicatur, vbi dignitas indigno cõfertur. *cap. Cenomanensẽ, in fi. 61. dist.* Ita Luc. de Pen. *in loco hic ante allega.* vt dicit ꝙ dignitas facilius crescit quã incipiat. allegat Senecam *Epist. lib. 19. Epistola* 100.

TRigesima consideratio. Si quis animi solum nobilitate illustratus reperiatur, idoneior ad susceptionem conferendi regiminis, ille est cæteris quantumcunq; nobilioribus præferendus. *arg. eorum quæ voluit Bar. in leg. 2. §. prius. ff. de vulg. & pu. subst. Pan. Fely. & Dec. in c. clerici. in 5. col. de iu. per tex. in l. honores, in prin. ff. de decu. & in l. vnicuiq;. C. de proxi. sacr. scrin. libr. 12. facit in §. ordinatione. in auth. de monachis. facit tex. in c. sed ergo. 8. quæst. 1. & in c. constitutus extra de appel.* vbi in promotione dignitatis non antiquior, sed magis idoneus eligitur: Et faciunt infinita, quæ dicit Cæpol. *in suo tractatu de impe. mil. eli. in versic. pro imperatore. in 9. col.* & in huiusmodi idoneitate inspicitur qualitas personæ: vnde legitur Saul post asinas in Regem assumptũ fuisse, 1. *Reg. cap. 9.* & meminit Iosephus *antiqu. Iud. lib. 6. cap. 4.* dicens Saulem virum moribus nobilem, & nomine, laudabilem, quasi ipsum nõ genere, sed moribus tantum laudabilem fuisse: in Regẽ tamen Iudaici populi à Deo electum per os Samuelis Prophetæ: quod virtus in eo prælucens non generis nobilitas egit. Idem de Dauid Rege habetur 1. *Reg. 10. cap.* qui post fœtantes in Regem Hebræorum est constitutus, & refert hoc Ioseph. *vbi supra*

TRigesimaprima consideratio. Nobiles nobilitate generis sunt anteponẽdi. *arg. tex. in cap. de multa. ibi: circa sublimes tamen & literatas personas. extra de prabend.* sumendo ibi sublimes pro nobilibus secundum ꝙ ibi communiter sumunt canonistæ attento ordine literæ, qui attendendus est, præponuntur ibi nobiles genere nobilib. nobilitate animi, quales sunt plurimum literati viri, quorũ doctrina mundus illuminatur, vt ait imperator *in auth. habita. C. ne filius pro patre* & Hiero. *in Epist. ad Paul. & Fel. in c. nonnulli, in 91.*

col.in ver.& fauore publicæ.extra de rescript. Vbi etiam inter cætera literatas personas stellas cœli appellat, dicam *infra in 10. part.* Et quod valeat argumentũ à denominatione prima in litera, dixi supra *in 1.p.in 17.cõsi.*

Et quod nobiles genere præferantur. *facit, tex.in §. interim, ibi: Vniuersi nobiliores ciuitatum.& in §.fi.post pri. ibi: conuenit enim vnumquemque nobilium. in auth. de defen.ciui. Et ita tenet Bonus de Cur.ex prædictis in d. suo tract. in 3.par.ibi: secundo elicio. & Zodericus Zamoren.in suo speculo humanæ vitæ, li.1.c.7*

TRigesimasecũda consideratio. Omnes pene virtutes nobilitati famulantur: *vt dicit Zode.Zamorẽ. in suo speculo humanæ vitæ, li.1. cap.7. hic ante allegato.*

Primo quidem nobiles humiles & mansueti assistunt, elationem fugiunt, pro eo maxime, quia eorũ progenitores potentia, & diuitiis, recte & moderate vsi fuere: quo fit vt nõ facile superbia inflentur, quẽadmodum qui nuper atq; recenter ditati sunt, qui vt communiter sunt elati & superbi. *de quib. ample per Luc.de Pen.in l.militaribus C. de decu.li.10.*

Secundo, nobilitati deseruit magnanimitas, quæ res agit, vt contumeliosi minime existant. Hi enim cũ ad magna suspirent, parua iniuria nunquã commouentur: parcunt, indulgent, sufferunt tanto facilius imbecillibus quanto resistunt fortius superbis. Et maxime hoc est in magnis nobilib. vt sunt Principes, quibus multum conueniunt magnanimitas & magnificentia, vt dicit Luc. de Pen. *in l. vnic. C. de thesauris.li.10.& in l.fin. C. vt rustici ad nullum obsequium.* ꝙ nobiles habent quatuor laudabiles virtutes, inter quas ponit magnanimitatẽ, magnificentiã & affabilitatem, docilitatẽ & industriam, de quib. infra dicetur.

Tertio, vt dicit idem Zodor. *vbi supra* nobilitatem conciliat temperantia: Sunt enim nobiles vt plurimum Reipublicæ occupati, ea de re assueti sunt temperate viuere: & hæc temperantia est multum necessaria in Principibus, *vt tenet Lucas de Pen. in l. nempe. C. de fabricensibus li.11. vbi ample de ea.*

Quarto, vt dicit idem Zodor. Nobilitas est plurimum honoratiua, nec aliorũ despectiua. Non enim reputant nobiles alia bona nisi animæ, quare virtuti deditos non despiciunt. Dicit tamen idem Lucas *in d.l.2. C. vt rustici ad nullum obsequium.* sunt nimium honoris appetitiui, & progenitorum despectores.

Quinto, Nobilitatem ipsam prudentia & industria comitantur. Subtiliter enim generosi inuestigant, quid eos gerere oportet: vnde dicit tex. *in l. omnia. C. de conditis in publicis, li.10.* quod certa officia pro vtilitate Reipublicæ committuntur nobili prudenti, quasi velit dicere, quod prudentia comitatur nobilitatem, vt ibi etiam Lucas de Penna multa de prudentia ponit, & quis sit prudens.

Sexto. nobilitas affabilis est, & plurimum curialis, communiter enim versantur in Regum domibus & Principum Curiis, & ideo moribus vestiuntur. Qui enim in domibus Regum sunt, moribus reguntur. Et, vt dicit idem Luc. *in d. l. 2. Cod. vt rustici ad nullum obsequium.* Nobiles politici & affabiles, quod secus est in rusticis qui sunt solitarii, rudes & siluestres, & in campis victitant, & ob eam rẽ (vt Philosopho placuit) nequaquam sunt bene conuersatiui, vnde solet dici:

Rustica progenies nescit habere modum.

Septimo, quia nobiles sponte promittunt & exsoluunt, & in beneficiis crescunt. *cap.1.de bona.§.si minus.in authen.de non alien.& §. sed neque.in authe. de mandatis Principum.ibi: custodiens datum ei verbum.* Vnde *Prouerb.25.* ventus, & nubes, & pluuia non venientes, dicitur vir gloriosus promissa non complens. Nam & interdum est, qui præ confusione promittit ami[...] & lucratur eum inimicum gratis, scilicet, no[...] plendo promissa. Ita dicit Lucas *in l. mulieres. in [...] C.de dignitatibus libr.12.* vbi ponit 25. priuilegia no[...] tatis. Plura etiam ponit Cæpol. *in trac. suo de imper.[...] litum eligendo. in verb. nobilitatis.* Vbi ponit 47. pri[...] gia nobilitatis. Et in finalibus verbis dicit, quod [...] laudes habet nobilitas, quot in æthere sider[...] gent. & Bonus de Curt. *in suo tracta. nobil. in 6.p[...]* ponunt 56. priuilegia nobilitatis.

Octauo, ergo laudandi sunt nobiles in hoc, & [pri]uilegiantur, Quia nobili reuerẽtia debetur ab ig[no]bili, sicut seni à iuuene. *Esaiæ 2.& Maccha.2.c.6.* [...] *fi.* Ideo ex his infero, quod nobilitas, quæ virtu[tibus] adornata, & perfecta, est cunctis aliis præferen[da. Et] *ait Iudocus Clicthoueus in tractatu de nobilitate.c.10.* [...] nobiles genere lingua vernacula gentiles ho[mines] vocantur, quasi ingenui, ab origine gentis, & q[uorum] maiores seruitutem nullam prorsus seruierunt [vi]delicet ab ascriptitiis, & conditione quadam ob[no]xiis, distinguere eos volens, qui ob id eadem li[ngua] villani dicuntur, vt dicit Budæus *in suis annotat. in [l.] 2.ff.de origine iur. ibi: ex eadem leg. paulo post vindicias [...] in fin.* & ibi dicit, quod apud antiquos tria erant [ge]ra hominum: agnationis, gentilitatis, & stirpis. [...] ponit quæ sit gentilitas, & qui sint homines te[rræ] cœli, de quibus alibi dicam.

TRigesimatertia consideratio. Nobiles etiam pœnis honorantur, quia mitius puniuntur [...] *vbi gl.& docto.extra.de pœnis.* vbi dicitur: Mitius p[...] nobilis quo ad pœnam corporalem, quam igno[bilis] quod intelligendum est, *vt per Fel.in c.pastoralis.in [...] de offi.delegati,* Et ibi limitat hoc in sex, aut septem [ca]sibus, videlicet in proditore, in hæretico, in Papa[...] Imperatore, in excessiua contumacia, in illo qui [de]linquit in officio suo. Dixi *in Commentariis nostris [...] consuetudinibus duc.Burg.in tit. Des droictz, & appar[...] mariez.§. 20. incip. entre toutes aultres gens [...]dre.* Alias tres limitationes ad hoc ponit idẽ de Cur[t.] *in sæpe d. tracta. in 5. part. in 1. priui.* vbi dicit ꝙ hoc fall[it] quando ex illa dignitare nobilitatis augetur qua[li]tas delicti, & Principis mandatum contemnitur [...] *cundum Bald.in c.1.§. si quis vero temerario de pace [...]* Qui casus satis comprehenditur per Fel. quando [di]cit in proditore, & in officio delinquente [...] etiam, vt dicit, fallit in causa peccati, vt ibi per [...] & istud priuilegium describit pro quarto Cæ[pol.] *in supradicto loco.*

Hinc est, quod nobiles non torquentur in ca[...] in quibus alias plebei torquerentur. Ita dicit C[...] *l. diuo Marco. c. de quæst.* de quo plene etiam per [...] de Curt. *vbi supra in 2. priui.* Sed quia, vt dicit Be[...] *in sua repet. cap. Raynu. in versi. mortuo itaq; testator [...] in 8. fallent. nume. 222. extra de testa.* Hæc nõ habe[...] cum in Francia, cum quilibet torqueatur ind[...] casu existente, cum reatus omnem honorem [...] dat. *l.1.c.1. vbi senator. vel clariss.* Ideo aliter non [...] cum satis plene examinet idem de Curtil. [...]

Hinc etiam est, quod ex consuetudine no[biles non] suspenduntur, sed decapitantur. *Bart.in l.capital[...] serui cæsi.ff.de pœn.& in leg.desertorem.§. pœna milit[...] gloss.ibi.ff.de re milit. Bald.in c.1. §. si rusticus in fin[...] tenent. in vsibus feud.* Et istud priuilegium po[nit] *pol. in loco supra alleg. in 6. priuil.* Et Bonus de Cu[rt.] *priu. etiam supra alleg.* Vbi ponit, quod pœna susp[ensi]onis est ignominiosior quam decapitationis. S[...] dum tamen locorũ consuetudines distinguitur [...] facit mentionẽ de consuetud. Franciæ, in qua [...]

ſuſpenſionis non eſt ignominioſa, vt dicit G. Bene. & *in loco ſupra allegat.* & etiam Bonus, vbi ſupra dicit pœnam ſuſpenſionis eſſe grauiorẽ extenſiue pœna decapitationis, ſecundum quod comprobat cõſulendo Decius *in conſil. ſuo 65. incipien. & pro tenui mea facultate.*

Hinc etiam eſt, quod mulier nobilis non damnatur in metallum in perpetuum, vel ad tempus, licet alias ſi nobilis non eſſet damnari poſſet, *text. cum gl. in l. aut damnum. §. in miniſterium. ff. de pœn. Et iſtud eſt 6. priuil. Cæp. in loco ſupra alle. poſitum per Bon. in 27. priuil.*

Hinc etiam eſt, quod magis ignoſcitur alicui propter nobilitatem, teſte Cice. *li. 2. Rhetoricorum.* Vbi de deprecatione docens, ait: Hæc ignoſcendi ratio quæreretur ex his locis, ſi plura aut maiora officia, quam maleficia videbuntur cõſtare, ſi qua virtus, aut nobilitas erit in eo, qui ſupplicabit. & facit tex. *in l. ſplẽdidioris. C. de diuer. offi. lib.* 12. Vbi habetur ꝙ crimina nobiliũ facilius occultantur. *Luc. de Pen. in l. mulieres. in 20. priuileg. C. de dignit. lib.* 12. Et iſtud eſt ſeptimum priuilegium Cæpol. & Boni. 29. *in locis iam ſæpe ſupra allegatis.*

Et iſtud priuilegium multum facit pro gratiis impetrandis, Quoniam, etiamſi poſſunt aufugere nobiles, non tenentur, *vt tenent Bart. & alij in l. vt vim. ff. de iuſt. & iu.* Et ideo eis facilius conceditur gratia, quam ruſtico & ignobili, qui aufugere debet, ſi poteſt. Et faciunt etiam ad prædicta quæ ſup. dixi, quod intuitu nobilitatis delinquendi parcitur.

Hinc eſt etiã, quod ſi nobiles in adulteriis deprehendantur, nõ ita faciliter vt plebeii deprehenſi, occiduntur, *notat. in l. Gracch. C. de adult. & in l. marito. ff. eo. tit.* Et hoc pro priuilegio ponit idem Luc. *in d. l. mulieres. in 18. priuil.* & Bonus de Curt. *vbi ſupra,* pro 1. priuil.

Trigeſimaquarta cõſideratio. In promiſſis nobilium, maior fides adhibetur, Quia promiſſa nobilium, pro factis habentur. *arg. tex. in l. nemo. ff. de in integ. reſtit.* Ita ad hoc illum tex. alleg. And. de Iſer. *in c. 1. §. hoc intelligendum in ti. qui ſucceſſores teneantur in vſib. feudo.* plus dicit Corſ. *in repe. c. grandi de ſupple. negli. præla. col. 2. li. 6. per tex. in c. 1. de donat.* quod promiſſa nobiliũ ſunt debita, cum dicat ille tex. nobilitas lege ponit, vt deberet ſe quod ſponte tribuit, id eſt, tribuere promiſit exiſtimet, & iſtud eſt 3. priuilegiũ, quod Bonus de Curt. *in loco ſupra alleg.* inſeruit. Ratio prædictorum eſt, quia in nobilibus maior creditur fides ineſſe, quã ignobilib. & in ipſis tutior propter decus nobilitatis, pro qua præſumitur *ſecundum gloſſ. ſing. in c. illud. 40. diſtin. quã dicit eſſe ſingularem Rom. ſing. ſuo 722. incip. ſcis hoc.*

Ex quibus inferunt doctores, quod excuſatur quis nobilis confitendo, puta de eo, qui caſtri cuſtodiam habebat, & in locum ſui ſubrogauit nobilẽ, fuit excuſatus, quia veriſimiliter credere potuit: ex quo nobilis, non facturum proditionem. *de quo per Ioan. Andr. in addit. Spec. in tit. de locat. §. 1. quod poſuerat Oldr. ante eos in conſ. 94. & Barb. in conſil. 3. incip. præclare, in 2. volu. & in extrauag. cupientes. in ſua repet. in verb. nobiles.* Et de poteſtate, qui nobilem incarcerauit tantum in palatio. *de quo per do. meum Iaſ. in l. iubemus. in 2. col. C. de iudi. & in rep. l. admonendi. in l. 57. & 78. col. ff. de iureiur. cum pluribus concord. allegatis per Bonum in d. ſuo tract. in 5. priuilegio.*

Hinc eſt, quod nobiles vocantur ad nuptias, *vt dicit Alberic. de Roſate in ſuo dictionario, in ver. nobiles. & Cæpol. in dict. loco, in 12. priuil. & Bonus in 1. priuil.*

Trigeſimaquinta cõſideratio. In multis caſibus, in quibus non licet plebeio donare, tamen licitum eſt nobili donare, & ei permittitur, cum proprium nobilitatis ſit donare. *cap. 1. vbi Pan. de don. facit, quod not. in dict. cap. grandi, in ver. liberan. de ſupplen. neg. præl. Facit l. filius. §. 1. ff. de donat.* Et hoc, quia debent eſſe liberales, vt ample per multa deducit Bonus de Curti. *in dict. tract. in 4. priuil.* Et ibi ponit quomodo in multis pręſumitur donatio fauore nobilitatis, quę alias non præſumeretur. Vt in marito nobili & potente, qui præſumitur donare bagas & iocalia, quæ tranſmiſit vxori *ſecundum Bald. in c. iurauit. de prob.* quod alias non præſumeretur *ſecundum Bart. in l. ſi vt certo. §. interdum. ff. commoda.* Et etiam ſi maritus ſit nobilis, præſumitur donare ea quæ conceſſit vxori, *vt vult glo. in l. vxori. ff. de legat. 3. & ibi Bart. notans ad hoc illam gloſſ. & Bald. in l. 2. poſt princ. C. de iure dot. & in cap. 1. ad fin. qui feud. dare poſ.* Et facit quod dicit idem Bald. *in l. ſi paterno affectu. C. de nego. geſt.* quod ſi vitricus faciens expenſas priuigno ſit nobilis, facilius præſumitur donare, quam ignobilis.

Faciunt & alia quæ ponit idem de Curtili *in d. loco,* vbi per eum ample: dicens: quod liberalitas in nobili eſt multum laudanda & neceſſaria, quæ cum ſit extra propoſitum, non inſiſto. Et etiã duos alios caſus ponit *in 7. & 8. priuil.* In quib. alias potius præſumeretur fatuitas ſeu ſtultitia, quam donatio. *ſecundum Bal. in l. generaliter. C. de non numer. pec.* Tamen, in fauore nobilitatis, præſumetur donatio, quæ ſub hoc comprehendi poteſt. & de hoc etiam vide per Ioan. Lupum *in repeti. rubr. de donat. inter virum & vxorem. in §. 9.*

Hinc eſt, quoniam licet maritus dicitur iure communi confitendo plus recepiſſe ab vxore, quã receperit, non ſibi præiudicat talis confeſſio, ad id, quod plus eſt confeſſus, quin ad illud agere poſſit. *l. ſi voluntate. C. de dotis promiſſ.* Ita quod ſibi competat exceptio non numeratæ dotis. *l. 1. C. de dote cauta non numerata.* Et etiam hoc habemus ex cõſuetudine noſtra ducat. Burgund. *in tit. droictz & appartenan. à gens mariez. §. le mari & la femme, & in plurib. locis Franc.* Tamen, ſi plebeius vel alias non nobilis, in vxorem ducat nobilem mulierẽ, & ſe plura recepiſſe ab vxore cõfiteatur, quã in veritate receperit, non poterit agere ad id, ꝙ pluris eſt: Nec enim excipere de non numerata pecunia fauore nobilitatis: præſumitur enim id ei donare voluiſſe in recompenſam, ſeu remuneratiõẽ honoris, ſibi per ipſam impenſi, eum deſponſando, ſiue etiã in recompenſam damni, quod patitur ipſa nobilis mulier, accipiendo eum in maritum. cum propter id ſua nobilitate priuetur. *l. 1. & l. mulieres. C. de dig. li.* 12. ita dicit Bar. *in l. ſi voluntate. C. de promiſſ.* Dicens eſſe ſuũ nouum dictum, & de cõſuetudine ſeruari. & *in l. ſi diuortio,* quem ſequuntur ibi Alex. do. meus Iaſ. & alii *ff. de verborum oblig.* cum pluribus aliis allegatis per dictum de Curti. *in loco ſupra alleg. in 6. priuil.* vbi dicunt, quod Romanus *in d. l. ſi diuortio.* & do. Socin. *in l. 1. in 13. col. ff. ſolut. matr.* dicunt, contrarium de iure eſſe verius in puncto iuris, quod allegat idem do. Iaſ. *in d. l. ſi diuortio.* vbi ampliſſime tractat, & idem do. Iaſ. *in l. fin. in 3. colum. C. de verb. ſignificat. & in l. ex hoc iure. ff. de iuſtitia & iure. & in l. ſi non ſortem. §. libertus. ff. de condictione indebiti.*

Quicquid ſit de iure, ego ſemper tenui & teneo, quod hæc non habent locum apud nos conſtante matrimonio, *per conſuetudinem noſtram duc. Burgund. in titul. Des droictz & appartenan. à gens mariez. §. 7. incip. le mary & la femme.* Et ſi hæc eſſent vera, eſſet magna limitatio ad conſuetudinem noſtram, quæ non limitatur, Ideo cautius eſt, vt in contractu matrimonii fiat talis remuneratio quam voluerint: quia alias non eſſet valida, ideo apud nos caſſaretur & declararetur inualida.

Ego enim vidi in cauſa emergenti, inter quondam nobilem virum dominum Claudium de Spiry, fratrem & hæredem quondam nobilis viri Iohan. de

Rabutin domini de Bourbilly: quod Iacquetta de la Riuiere eius relicta obtinuit in prouisione à curia super summa confessata per eundem dominum de Bourbilly, quę fuit etiã facta ipso existente in lecto mortis, vbi confessus fuit, se habuisse ab eius vxore bona immobilia, vsque ad summam duorum mille Francorum, Et fuerunt super illa confessione facta per eum adiudicati mille Franci per modum prouisionis, quod videbatur durum stante die, consuetudine, cum etiam, quod plus est, vterq; esset nobilis in pari gradu nobilitatis, & quo cessare debeat prædicta præsumptio, secundum Bart. *in d. l. si voluntate & in d. l. si diuortio.* vbi ita intelligit *dictam l. 1. C. de donationibus ante nuptias.* & ita ample etiam limitat Cæpola *in dicto tractatu de Imperator. militum eligendo. in verbo, nobilitatis. in 34. priuilegio nobilitatis.*

Hinc est, Quoniam ex prædictis simul iunctis elici potest, Nam licet de iure cõmuni, duo sponsalia circa vnum concurrere non possunt. *l. 1. C. de dotis promisso. de quo per do. meum Ias. in §. fuerat. 12. col. institu. de act.* Tamen fallit in prædictis casib. nobilitatis remunerandæ causa, vbi concurrunt duo specialia, videlicet pręsumptionis & donationis, *contra l. cum de indebito. ff. de probatio. & validitate donat. inter vir. & vxor. contra tit. C. & ff. de donat. inter vir. & vxor.* Et istud priuilegium ita colligit Bonus de Curtili *in dict. suo tracta. in nono priuilegio.* sed quia hoc non haberet locum apud nos stante consuetudine nostra, non aliter insisto.

TRigesimasexta consideratio. In electionibus debent nobiles anteferri: in dubio enim præsumitur pro nobilitate ad officia regenda. text. est *in §. interim. in vers. vniuersi nobiles ciuitatum. & in §. audient. ibi: conuenit enim vnumquemque nobilium. eo. aut. & in auth. de referendariis. §. fi. col. 2.* & satis etiam probatur *24. dist. cap. quanto Episcopus. in ver. genus.* & notat Bart. *in l. 1. in 3. colu. ibi Nam plebeius. C. de dignit.* & Ioan. de Plat. *in l. 1.* illum tex. *C. de conditis in horreis publicis. lib. 12.* dum dicit quod in electione officialis, consideranda est nobilitas. Ample per Cæpolam *in dict. tract. in 1. priuilegio nobilitatis.* & per Bonum *in suo tract. in 10. priuilegio,* vbi dicit, quod interest Reipublicæ, gubernari per nobiles, & per plebeios. Non enim secundum numerum siue ordinem, sed secundum hominum qualitatem sunt honores conferendi: *vt l. honores. in princ. §. is qui. ff. de decur. & ample dicitur in locis hic ante allegatis.*

Et habet etiam istud locum in electionibus beneficiorum. *cap. officij. ibi: quendam virum nobilem. extra de electi. Cæpola in loco supra allegat. in 15. priuilegio.*

Hinc est, Quia si in electionibus & aliis actibus Voces sunt æquales, & hinc inde numero pares nobiles præferuntur, *argumen. ff. de pactis. l. maiorem: ibi, qui dignitate inter eos præcellit. & ibi. dom. meus Ias. notat. & etiam Bart. in leg. 1. in 12. colum. C. de dignit. libr. 12. argument. dict. l. maiorem. & l. 3. §. 1. ibi: cuius dignitatis. & ibi: alia dignitas. & l. ob carmen. §. fi. ff. de testibus.*

Et facit, quod dicunt Inno. & Abb. *in ca. dudum. de electionibus.* vbi Abbas Panormitanus dicit, quod maioris authoritatis est vox nobilis, quam plebeii.

Etiam facit, quod dicit Arch. *in cap. hæc autem scripsimus. in fi. 30. dist.* vbi dicit, quod in electionibus habenda est ratio. Et illud est secundum priuilegium, quod posuit Cæpolla *in dict. suo tractat. & decimotertio.* Bon. de Curtili *in suo tractatu nobilitatis.*

Hinc est, quod in eligendo marito pro puella, consensus nobilis est præferendus. *cap. 1. 23. qu. 4. quem tex. ad hoc allegat Lucas de Penna in d. l. mulieres. in 6. colum. C. de dignitat. lib. 12. & 21. priuilegio.*

TRigesimaseptima consideratio. Nobiles hono[rantur], quantum ad testimonia; quia in dub[io] in testimoniis ferendis nobiles præferuntur. *l. 3. in princ. ff. de testib. l. ob carmen. §. fin. ff. eo.* Spec. *in tit. de teste, §. circa in princ. ibi. 4. fallit.* vbi dicit, quod si quæ[ra]tur, an matrimonium sit vel nõ, sponsa forte dicen[te] contractũ, sponso negante, si ipse sit nobilior, vel [] norabilior, pater & mater sponsæ, non admittun[tur] ad testificandum: si vero par vel inferior, sic, in fa[uo]rem matrimonii. *c. super eod. extra de testib. & c. super []ris. extra de sponsalib. ita dicit Cæpolla in d. tra. in 3. pri[uil.] nobilitatis.* Maior fides præsumitur in nobili, prop[ter] eius nobilitatem, firmat gl. *in c. si testes. §. testium. in [] quis decurio. 4. q. 3.* Bal. *in l. testium. in 3. col. C. de testib.* [] Bartol. dicens, quod magis creditur duobus testi[bus] nobilibus quam pluribus plebeis seu rusticis. Sequi[tur] tur dom. meus Ias. *in l. maiorem in princ. ff. de pactis.* Et [A]lex. *in consi. 28. col. 3. in 1. vol. repetit. in consi. 31. in 2. vol.* [] istud consi. Alex. allegat Bonus *in loco supra alleg. in [] priuil.* Sed non facit ad proposi[t]um, cum solum di[ci]tur ibi per Alex. quod dictum notabilis viri indu[cit] iustissimam credulitatem, quod procedit etiam [in] multis aliis, qui sunt notabiles, licet non sunt nobi[]les: *de quo dicto plene per dom. meum Ias. in l. properandum. §. sin autem alterutra in 4. col. C. de iudic. in repe. l. ad[mo]nendi. in 74. colum. ff. de iureiuran. per Fely. in cap. cum con[]tingat, in 234. col. extra de re iud. & in c. 4. in 7. col. ver. []ctrina. extra de præscr. & per eundem do. meum Ias. in l. de pupillo. §. si quis ipsi prætori ff. de noui oper. nunc.* Vnde sta[tur] interdum dicto vnius nobilioris. *8. quæst. 3. cap. fi.* Luc. *de Penna in l. mulieres. in nono priuilegio.*

Hinc est, quod testes vilis conditionis, contra ve[ros] nobiles, seu in dignitate positos, non admittuntur a[d] testimonium, *vt dicit Luc. de Penna in dict. l. mulieres. in 25. priuilegio. in l. 1. C. de reis postulatis.*

TRigesimaoctaua consideratio. Nobilitati defe[r]tur, quo ad honores, quo ad salutationem, & se[]dis inter iudices assignationem. *tex. est in l. fi. §. se[]dendi. C. vbi senatores, vel clarissimi. & in l. 2. & fi. C. de offic. diuer. iudi. Facit quod not. glo. in c. necesse. in verbo. quantumcunq; in q. 10. & in §. aliam vero. instit. de bonor. poss. in verb. altiori.* Et istud est vnum ex priuilegiis Boni, *nu. 11. in d. suo tracta. & in 45. priuil. eiusdem.* & sic de vno facit duo.

Hinc est, quod si quis alicui nobili tenetur redde[]re rationem, debet accedere ad eum, *text. est iuncta gloss. in verb. æstimandum, in l. pen. §. fin. ff. de condictio.* [] *demonstrat.* & istud est 25. priuilegium Cæpollæ *in loco supra alleg.* & Boni de Curtili 16.

Hinc est etiam, quod circa Respublicas maior ce[r]tum est authoritas. *l. 2. in fine. Cod. de prædiis curialium.* *Luc. de Penna in dict. l. mulieres. in quinto priuilegio.*

Hinc est, quia etiam circa legationes est maior e[o]rum authoritas, & præferuntur. *l. pen. ff. de leg.* Et illud posuit idem Luc. *in d. l. mulieres, in 6. priuileg. & in rub. C. de leg.* vbi ponit, quæ requiruntur in legato, seu amba[s]siatore.

Hinc etiã est, quoniam ad eos mittitur tanquã [ad] egregias personas. ita tenet Lud. Ro. *singulari suo [] in c. Item quæro.* Vbi dicit ita fuisse determinatum per dom. de Rota Romæ. dum casus contigisset de facto, & intellige de nobili paupere, qui propter verecundiam non potest venire ad iudicium, *vt videtur tenere gl. in c. si qui testium. & ita videtur tenere Cæpol. in d. tract. de imperatore militum eligendo. in verbo, nobilitatis. in 32. & 34. priuileg. & Bonus de Curtili vbi supra in 17. priuileg.*

Istud tamen nõ placet do. meo Ias. *in l. ad egregias. in 2. col. ff. de iureiu.* Quia istud priuilegiũ non conceditur egregiæ personæ propter paupertatem, aut propter ver[ecundiam]

verecundiam. Imo propter excellentiã personarum, & earum dignitatẽ. Et mihi videtur verior ista opinio dom. mei in magnatibus, & magnis nobilib. ad quos etiã solet mitti, quãdo maxime sunt in ciuitate: & ita practicatur apud nos. De paupere autem nobili, licet illa glo. sit *in d.c. si qui testium*. Tamen, nihil quo ad nos practicatur, quoniam coguntur venire ad iudicium, quidquid dicat Bonus *in prædicto loco, in 18. priuileg.*

Hinc etiã est, quia ad Imperatoris, Principum, dominorum, & potentũ latus nobiles stare debent, non autẽ plebeii, seu populares. *l. omnium. circa princip. ibi: inter tot nobiles*. C. *de testam.* & ibi Bal. *in princip.* qui dicit, quod vbi Princeps, & ibi astant nobiles: quem sequitur dom. meus Ias. post Ange. *in 1. notab.* Vbi etiã plus infert, quod præsentia Principis nobilitat hominẽ, ita quod eo, quod quis adest Principi, seu ipsum comitatur, præsumitur esse nobilis. *l. 1. C. de præpos. labo. li. 12.* Et istud est tertium priuilegiũ Cæpollæ, *in d. tract. de imper. mil. elig. in verb. nobilitatis.* vbi dicit, quod hac ratione, quia nullos nobiles iuxta se habebat, sed illos à sua Curia expulerat, expulsus fuit à regimine ciuitatis Veron. Et etiam istud priuilegium ponit Bonus de Curtil. *in 21. priuileg. in loco supra alleg.*

Hinc etiam est, quia nobiles debent mitti obuiã Principi, cum veste pulcherrima, & decora, & barba tonsa. 2. Reg. 19. de quo Vincentius Segault *in suo opere in 4. c. regali.* & istud priuilegium ponit Cæpol. *in dicto tract. in 30. priuil.* nihil tamen allegat.

TRigesimanona consideratio. Nobilitati in beneficiis magis est prouidendum. vt not. Goffre. *in summa in tit. de tempo. ordinando. §. sed circa hospitalitatem. in fi. ibi. in 2. casu. 81. d. c. non ver. item consid.* Faciunt regulæ cancellariæ Inno. VIII. in regulis. l. 51. & 52. & 53. regulis cãcellariæ Iulii II. *in 2. & 3. part.* Et ibi commentator Hispa. quia multa accumulauit de huiusmodi priuilegio. Et ibi fit mentio de triplici genere nobilium, scil. in secunda de illustrib. vt sunt nobiles de Ducum, Comitum, & Marchionum genere: & in terra de aliis magnis nobilibus, de quibus in dictis regulis Innoc. & postmodum de inferiorib. nobilibus ex inferiori nobilium genere procreatis.

Et etiã, vt dicit idem cõmentator allegando quendam suum tractatũ. Nobilitas generis est sextuplex: magna, vt Baronũ, maior, vt Ducum, Comitũ & Marchionum, maxima, vt Regum, & Imperat. Parua, vt nobilium, magnatum, non habentium dignitatẽ Baroniæ, seu aliam superiorem, vt sunt isti nobiles apud nos, qui habẽt castra magna cum castellaniis aut præposituris, & simplicibus iurisdictionib. absq; sigillo, & Balliuatu. Minor, vt inferiorum à magnatib. vt sunt apud nos plures nobiles, qui ex reditib. eorum simpliciter viuunt, cum statu forte duorũ aut triũ equorum. Minima vt sunt plures qui habent aliqua bona, ex quib. viuunt, & contentantur vno equo, & in suis domib. faciunt colere, & laborare suas terras, & sunt forte illi, de quibus supra dixi *in 18. consider. istius partis:* Et tales latius distinguit dictus cõmentator, *in d. locis*, quia etiã in beneficiis obtinendis habentur in consi.

Aduertatur tamen ad vnum, quod etiã in beneficialibus ratione nobilitatis spectat genus minorum (quia mulieres etiam dicuntur nobiles, *vt supra in fin. considerat. 2. part.*) & ita fuit iudicatum, per Rotam, vt ibi refert dictus commentator. pro quo facit cap. *nouit. de iudiciis.* quod ibi notat Hostien. Ioa. Andr. & Panor. & facit gl. iuncto text. *in auth. de incestis nuptiis. 9. 1. in ver. generali. col. 3.* & ibi Ang. in aliis tamẽ secus. *leg. 1. ff. ad municip.* Dyn. *in regula generali. de reg. iur. in 6.* Et prædicta faciunt pro concordatis nostris *in tit. de elect. in ver. quinquennium vero ibi: in quibus &c.* vbi loquitur de nobilibus ex vtroque parente, qui priuilegiantur, & dispensantur de minori tempore studii vltra alios. Et de ista materia, quando nobilitas ex parte patris aut matris attendatur, ponit ample G. Bened. *in sua repetit. cap. Raynu. extra de testamen. in primo verb. scilicet, Raynutius, in princip.* dicam latius alibi, & aliquid tetigi *supra ista parte, in secunda consideratione.*

Hinc est, quia solius nobilitatis fauor, est sufficiens ad causandam dispensationẽ super pluralitate beneficiorum, secundum Innoc. *in c. dudum. ad fi. de elect. ibi. Item si Papa.* vbi sentit, quod sola nobilitas est sufficiens ad causandam dispensationem super pluralitate beneficiorum, etiam sine literatura. *Facit text. & quod ibi notat. in ca. multa. extra de præb. Facit text. in extrauag. Ioan. 2. quæ incipit execrabilis. ibi: qui propter ipsorum sublimitatẽ, & generis claritudinem.* Et vidi aliquas dispensationes impugnari, & illas non habere effectum, eo, quod impetrauit dispensationem de quarto, asseuerans se nobilem ex vtroq; parente, & tamen non erat nobilis, nisi ex vno parente. Nam in hoc, ex quo asserit quis se nobilẽ ex vtroq; parente, cum non sit nisi ex vno, committit mendacium, ex quo carere debet impetratis. *l. & si legibus. C. de preci. impe. offe. canonizata. 25. qu. 1. c. & si legib.* & tales etiam incidunt in falsum, & tanquã falsarii sunt puniendi, nisi vulgo reputentur nobiles. *text. in l. eos. §. qui se pro milite. ff. de falsis*, Vbi ille, qui se pro milite gessit, qui non erat, puniendus est tanquam falsarius, quem Bart. not. contra illos, qui se doctores appellant, cum non sint. *idem Bart. in l. redditur. C. de professo. & medicis lib. 10. Petrus de Anch. in c. ad Apostolicæ. de priuil. in 6. Ioan. de Ana. in rub. de magistris, in 6. col. & in rubr. de crimine falsi, in 6. col. Felin. in procem. decretalium. in 12. col. versi. tertia conclusio cum aliis allegatis per Bonum de Curt. in suo tract. nobilitatis, in 2. par. nu. 165.* Ex quo sequitur, quod vnde puniri debẽt, priuilegium consequi non possunt: dolus enim & delictum alicui patrocinari non debent. *c. pen. extra de concessi. præbend.*

Vlterius, quod in beneficialib. genus maternum consideretur, patet: quia, vt dicit Ioan. And. *in c. fin. de filiis presbyteror.* non valeret dispensatio facta per Papam cum nato ex coniugato nobili, & soluta nobili, nisi de nobilitate materna fuerit facta mentio, *vt plene per Fely. in c. postulasti. col. 4. extra de rescriptis.* Nam nobilitas aggrauat delictum.

QVadragesima consideratio. Nobili defertur in bonis, quia propter nobilitatẽ viri maior, & latior dos est ab vxore constituenda: Quoniam iuxta viri nobilitatem dos cõstitui debet, *secundum glos. 1. iuncto text. in c. nullum. 30. qu. 5. Facit text. in l. quæro. & in l. cum potest. §. gen. & §. seq. ff. de iur. doti. & in l. si filiæ pater. ibi: ex dignitate. ff. de le. 3. faciunt, quæ dicit Deci. in consil. suo 180. in 3. colum. in princ.* quod est etiam limitandum, nisi mulier esset pulchra, quia propter pulchritudinem mulier facilius maritatur, *notat. in l. si voluntate. Cod. de dot. promis. dixi in commentariis nostris super consuet. duca. Burgun. in rubr. Des droictz. & appar. à gens mariez. & ample supra in 2. part. huius operis, in 22. consi.* Istud priuilegium enarrat Bon. de Curt. *vbi supra in 29. priui.* & per Cæpol. *vbi supra in 35. priuil.* in quibus locis prædicta allegant per limitationẽ præcedentẽ.

QVadragesimaprima consideratio. Licet alias pater plebeius, dotans filiã habẽtem bona materna, siue aduentitium peculium, si constituat filiæ suæ maiorem dotem attenta conditione sua, quod tenetur, seu quod compelli possit iudicis officio dotare. *iuxta l. liberos. ff. de ritu nup. in l. obligamur. §. lege. ff. de act. & oblig.* vt quia plebeius attenta sua qualitate, non

debuisset

debuisset eidem vltra florenos mille constituere: Verum quia diues & opulentus, constituit sibi duo mille in dotem, non propterea poterit allegare, se illa mille excedentia conditionem sui status, constituisse de bonis filiæ suæ maternæ, seu aduentitiis. Quinimo, totam dotem constitutam de matrimonio suo soluet, non imputando in illa bona materna. *text. est in l. fi. ad fin. ver. si vero.* Et ita intelligit ibi illum text. *in gloss. in ver. idoneam. C. de dot. promis.* Si tamen fuerit aliquis nobilis, & de nobili prosapia ortus, habens filiã bona materna tenentẽ seu aduenticium peculium, illamq; dotando simpliciter constituat sibi mille scuta solis, dotem quippe nimis excessiuam attentis facultatibus ipsius patris, cum sit satis pauper, & tenuis in bonis, sed attento statu suæ conditionis, nobilitatis, & familiæ competentem, & concedentem, poterit imputari sibi id, quod plus constituit attentis facultatibus, iuxta quas dos est commensuranda iuribus hic in præcedenti priuilegio allegatis: videlicet in bonis ipsius filiæ minis, & tunc partem de bonis. *text. est in d. l. fin. ver. vbi autem. C. de dot. promis.* Et hoc operatur status, & conditio nobilitatis. Et rationem diuersitatis assignat idem de Curt. *in d. loco in 20. priuileg.* Quia secundo casu, pater dicitur fecisse conditionem filiæ meliorem, & vtiliter gessisse negotium suum, attento nobilitatis statu ipsius primo casu, non ita dicit declarasse dom. Carolum Ruinum *l. 1. ff. sol. mat.* Et, vt dicit, facit in argum. *text. in l. ius alimentorum. ff. vbi pup. educari debeat, & text. in l. cum plures. §. nimium, ibi respectu æstimationis pupilli. & §. se. ibi pro dignitate natalium. & in l. tutor. secundum dignitatem. ff. de admi. tut.*

Ego volui de verbo ad verbum, hic inserere huiusmodi priuilegium, ad demonstrandum, quod ille text. *in d. l. fin.* nihil facit ad propositum, quod in hoc plus priuilegietur nobilitas in secundo casu, quam in primo, nec quod hoc faciat status nobilitatis in secundo casu, plusquam in primo: Imo, quod ita dici potest, quod in primo casu erat nobilis prout in secundo, vt clare videri potest, & sic probatur. Nam, vt dicit ibi text. etiam in primo casu liberalitas autem paterna dotem, vel ante nuptias donationem dare suggessit. decidendo primum casum dicit: Liberalitas itaque talis remaneat vera, & irreuocabilis, vt puro nomine liberalitas, & debitam suam sequatur fortunam, quæ quidem liberalitas conuenit nobilibus. *text. in §. hoc amplius, instit. de rer. diuis. & in l. fin. C. de consulibus. lib. 12. Ludouicus Romanus singulari suo 664. in cap. nobilitas.* ergo, in vtroque casu est nobilis, sed in vno considerata est inopia, & in alio abundantia bonorum, & hoc ne pater deueniat ad inopiam, quæ est sola consideratio secundi casus, & diuersificationis à patrimonio, & non nobilitas in secundo, vltra quam sit primo casu. Et ita mihi videtur contra opi. Caroli Ruini, & prædicti Boni, ex quo nõ debebat tale quid poni pro priuilegio nobilitatis, prout nec etiam posuit Cæpolla.

Hinc etiam est, quod nobili ad paupertatem redacto, debet dari gratis soldata, *vt tenet Bart. Cæpo. in d. suo tract. de imp. mil. eligend. in ver. nobilitatis. in 31. priuil.*

QVadragesimasecunda consideratio. In constitutione dotis, aut donationis propter nuptias furiosorum, in quibus non solum curatores, sed etiam hi, qui sunt ex eo genere nobiliores, adhibendi sunt, vt est casus *in l. tam dementis. Cod. de epi. aud.* ideo dicit ibi Alb. quod nobiliores, de genere puellæ sunt vocandi. cum igitur de dote sibi restituenda. & idem Raph. Ful. *in fin.* Qui dicit idem in filiis maritandis, vt nobiliores ex genere debeant adhiberi, & istud est 11. priuilegium *in loco sæpe alleg.* positum, & 33. quod posuit Bonus de Cur. *in suo tract. de nobilitate.* vbi affert rationem, ex eo, quia multum præsumitur pro nobilibus quæ est multum genera[...]lis ad plures casus.

QVadragesimatertia consideratio. Nobiles, nomina sua apponi solent facere in instrumentis, aut inscribi. *tex. est in l. si pupillis. §. sed si per interpositam personam. ff. de auto. tuto. & probatur in l. optimam in ver. optimas. C. de contra. & commit. sti.* & istud est 13. priuilegium Cæpollæ, *in loco supra sæpe allegato.*

QVadragesimaquarta consideratio. Nobilitas defertur in priuil. condendi testamenta, vt [...] *casus in l. omnium in princ. C. de test. ibi: tot nobiles.* Sed non video, quod in hoc nobilitas sit causa istius priuilegii, sed præsentia Principis, *vt dicit Cæpol. in d. loco. in* [...] *priuil.* Et quomodo defertur nobilitati, habes per [...] Bened. *in sua repet. c. Rayn. in ver. mortuo itaque testa*[...] *1. num. 221. extra de test.*

QVadragesimaquinta consideratio. Nobilis [...] in hoc honoratur, Quod si aliquis sit inco[la] duarum ciuitatum, & ab vtraque parte [...] mul vocetur ad munera, nobiliori & maiori ciu[itati] est deferendum. *arg. in auth. & hæred. & Falc. §. si* [...] *autem. col. 1. in auth. de defen. ciui. §. interim. col. 3. & in l.* [...] *ff. de fi. instr. & l. si quis. C. de natu. li. & hoc no. gloss. in l.* [...] *de mu. patr. in gloss. magna, circa finem, li. 10.* & istud est [...] priuilegium Cæp. *in loco supra alleg.*

Hoc dubium pluries euenit apud nos, tempore fenagiorum, sed semper fuit decisum, quod tene[...] ad fenagia illius loci, in quo faciebat residentiã tem[...]pore concessionis, non habendo respectum ad v[...]tatem loci.

QVadragesimasexta consideratio. Nobilium ap[...]pellatione Comites, & Marchiones compre[...]henduntur. *c. grandi. ibi: nobilem virum Comitem Bon*[...] *niensem. de supple. negli. prælat. in 6. & cap. constitutis. 2. ibi* [...] *Sororis nobilis viri Marchionis Misinen. extra de testi.* quo[...] *secundum Domini. de sancto Geminio. in d. c. grandi. in prin*[...] *in 3. nota.* Facit ad priuilegia, quæ comitibus palati[...]nis conceduntur, vt possint legitimare illegitimos [...] exceptis filiis nobilium, quia comprehenduntur fili[...] comitum, & Marchionum in illa exceptione, & istud est 40. priuilegium Cæpol. *in loco supra relato*, & Bo[...]ni de Curt. 23. vbi dicit, quod idem in Ducibus, exce[...]pto tamen vno casu, videlicet, vbi ageretur de dero[...]gatione, aliquorum suorum iurium, vt puta, in dero[...]gatione iurispatronatus laicorum etiam nobilium [...] facta à sede Apostolica: quia in hac derogatione no[n] comprehenderentur iura patronatus Regum, Du[...]cum, Comitum, & Marchionum, *vt dicit Fel. in* [...] *tract. quando literæ Apostolicæ præiudicent patronis. in* [...] *ver. ampliatur octauo.*

QVadragesimaseptima consideratio. Nobiles laudantur ex magnanimitate, magnificentia, docilitate, industria, politia, & affabilitate. Ita [...] de his *supra in 5. par.* dictum est *in multis consi.* [...] Luc. de Pen. *in l. si qui. col. 2. C. vt rusticani ad nul.* [...] *deuocentur. li. 11.* Et ibi addit, quod etiam comme[...] fugiunt. Et multis aliis laudantur nobiles, si euitau[...]rint iniustam rapinam, & iustitiam in omnes serua[...]uerint, *vt ample Iud. Clict. in suo tract. de vera nobilitate* [...] 13. Ex religione in Deum & diuini cultus reuerentia [...] *eod. tract. c. 11.* Si consortia virorum proborum cole[...] *eod. tract. c. 29.* Ex abstinentia à [...] & luxurias euitent. *Clicto. ibi. c. 15.* Si à [...]ieratione Dei, & Sanctorum. *ibid. c. 16.* Si talia euitauer[...] inhonestis se cõtineant.

quæ recenset ibi. Clict. *c.17.&19.* Sed cum videã hoc quasi impossibile apud nobiles, qui in huiusmodi irretiti, & assuefacti sunt, vt plurimum saltẽ tempore belli ingruentis, non aliter insisto, cum etiam esset vltra intentum, si vitia eorum explicare vellem.

Quadragesimaoctaua consideratio. Nobilitas in hoc honoratur, quod nobiles excusantur à munerib. tam realib. quã personalibus sordidis, & à talliis, & collectis primo de iure, vt tenet Guid. Papæ *in decisio. Dalphina.* 384. Et post eum Io. de Month. ciuis, & contemporaneus noster *in suo promptuario iuris. in verbo, tributum. in glo. reddite. ad fin. ibi: quarto collecta. &c.* Et pro ista par. allegant 3. *§.1. ff. de mu. & hon. & l. à muneribus. ff. de vac. mun.* sic inducendo illos text. quo ad milites qui actu militant, & veterani, qui à militia missi sunt: & sic militare desierunt, excusantur à collecta, ergo, & nobiles, cum nobiles vel militent, vel militate desierunt, vel saltem apti nati sunt militare.

Facit secundo, & fortius, quia propter nobilitatẽ solet quandoq; à Principe tribui immunitas etiam à tutela: vt est tex. quem omnes singularizant *in l. non tamen §.1. in princi. ibi: & propter inclytam nobilitatem. ff. de excu. tu.* & ibi hoc no. Bald. & Nicolaus de Neapoli dicentes, quod nobilitas tribuit immunitatem, siue est causa immunitatis concedendæ.

Item, nobiles excusantur apud nos à collectis ex priuilegio Principis. Nam Rex Carolus sextus, anno dom. 1408. ordinauit nobiles ad contributionẽ Galliarum, non teneri pro bonis, etiã ab ignobilib. quocumodo acquisitis, quam diu illa in suis tenebunt manibus. Imo censeri debent nobilia, & sic exempta, quouis modo eis obuenerint, & istam ordinationem refert & sequitur G. Bene. *in sua rep. c. Rayn. in ver. & vxorem nomine Adelasiam. in 4. deci. in fin. illius, ff. de testamen.* & Aufrerius *in tit. de talliis* & est posita in ordine 12. apud eundem.

Idem etiam ex præscriptione, cum immunitas prę-scribi potest, *vt tenet Iacobinus de S. Georg. in tract. suo de homag. in ver. & promiserunt, col. pe. ad medium.*

Item, ex consuetudine generali, vt dicit Iac. Rebuffi. *in l. 1. C. de indictio. li.* 10. & Io. de Monthelo. *vbi supra.* & Gui. Papæ. *in d. dec.* innuens, quod ex consuetudine, in confessione statuum patriæ Delphinatus, quæ fit pro subsidiis indicendis excipiuntur nobiles nobiliter viuentes. Luc. de Pen. *in l. agros limitaneos. C. de fundis limitrophis, li. 11. & dixi in commento nostro super consue. duc. Bur. ti. des iustices. §. 4. in gl. & surse s hommes. var. ad. Lu. de Pen. nu. 6.* & per Bonum de Cur. Brixien. *in suo tract. nobilit. in 5. par. num.* 44. vbi dicit, quod ita seruari solet in sua patria Brixiæ: & ibi ample per eũ discutitur *in versic. 22. num.* 43. an nobiles excusentur à muneribus personalib. & realib. vbi tenet, quod non excusentur de iure. Sed quia ex rationib. ante deductis, hodie in Franc. & apud nos aliter obseruatur, ideo eius fundamenta recitare esset superuacaneũ, & præter propositum, & intentum huiusce operis: Dixi tamen *supra in 5. par. in 24. consi. inci. Principes vltra alios in multis. ver. 119. inci. Principes honorantur, &c. ibi: Sed, quia vt dicit Spec.* quod nobiles tenentur pro redemptione Regis captiui, pro magna necessitate communi, & euidenti periculo. & vide Iac. Rebuf. *in loco ante alleg.*

Quadragesimanona consideratio. Diuersi reperiuntur ritus & mores nobilium, secundum diuersas patrias & prouincias. Quoniã quælibet patria in ritu viuẽdi quo ad nobiles suo sensu abundat. Et ita inter nobiles habetur & consideratur laus nobilitatis diuersa (cum multiplex, & varia sit obseruatio illius) secundum diuersos vsus, & mores patriarum, vt scribit Pogius *in tract. suo de nobilitate*, & quantũ inter se differant, vt etiam ex sequentibus patescit.

Neapolitani vero, qui prę cæteris nobilitatem præ se ferre videntur, cũ in desidia ac ignauia constituere videntur. Nulli etenim, præterquam inerti, & inexperto ocio intenti, sedendo, atque oscitando ex suis possessionibus vitã degunt. Nephas est (vt opinantu r) nobili, rei rusticæ, aut suis rationibus cognoscẽtis operam dare. Sedentes in atriis in hemicyclis, aut in equitando, priscis domibus orti, se nobiles profitentur. Mercaturam turpissimã vilissimamq; exhorrent, adeo fastu nobilitatis tumentes, vt quantumuis egenus atq; inops citius fame interiret, quã filiam vel opulentissimo mercatori matrimonio collocaret, mauultq; furtis, & latrocinio, quam honesto quæstui vacare.

Venetorũ consuetudo huic absurditati, inertię, ineptitudini, & obseruationi contraria est: Inter quos nobilitas, veluti factio quædã ab reliquo populo discreta, mercaturam omnis exercet: ea quoq; quæ equestris ordinis insignio potitur, neq; mercaturam à nobiliũ exercitio existimant alienam. Omnes enim qui Reipublicæ munerib. funguntur, quiq; (vt dicũt) ex ordine sunt senatorio, nascuntur atq; appellantur nobiles. Adeoq; hac vulgari aura inflantur nonnulli, vt etiamsi quis parẽte absurdo, stulto, insulso, inopi, ipse quoq; haud dissimilis patri fuerit, tamẽ, si in popularem virum inciderit quamuis doctũ, & sapientem, eũ præ se contemnat tumore, seu rumore, nobilitatis. Sed, vt ait Pogius, mallet Apulei se esse Asinum, quam vt talis esset, aut ortus ex eo, cui minimus, quam asello sensus, aut prudentiæ inest.

Romani, qui appellãtur nobiles, mercaturã, vt rem vilem, atq; abiectã contemnunt, cultui agrorum, & rei rusticæ vacare, gregis atq; armentorũ curam gerere, re pecuaria opes quærere, quæstum honestũ, & viro nobili dignũ putant. Idq; eis, qui possunt agere, etiã si recẽti sint familia, hoc lucri genere patefit aditus ad nobilitatẽ. Est apud eos (vt ait Pogius) honesta, licet rusticana, nobilitas, longe distãs à Neapolitana.

Sed secundum eum rectius de nobilitate sentire videtur, dum ait. Habentur enim & apud omnes dicũtur, & esse nobiles affirmantur, orti, seu originẽ trahentes ab antiqua familia, & stirpe, quorũ maiores, opulenti functi honore, officiis aut dignitate ciuitatis Reipub. administ. versati sint: quorum pars se ad mercaturã confert, pars tit. nobilium gaudens, nulli exercitio dedita & venatu & aucupio oblectatur.

Ianuensibus idem quod Venetis vsu venit, negationi deduntur omnes, præsertim maritimæ, nobiles atque ignobiles, qui nulla alia re nisi origine distinguuntur.

Sunt ex his quidam in castellis montanis dispersi Caci more, itineribus infesti, qui nobiles habentur Lombardi.

Et idem tractus, seu distractus omnis Venetorum, qui dicuntur nobiles, viuunt ex prædiorum fructu, & paterna hæreditate, nullo præterquam venandi aucupandiq; studio ducti: his sola origo, & negotiorum vacatio nobilitatem largitur.

Germani, atq; Alemanni, quibus census patrimonii ad victum suppetit, & his, qui procul vrbibus, aut qui castellis, & oppidulis dominãtur, quorũ magna pars latrocinio dedicatur, nobiles censentur: Quibus humanius ingenium natura dedit, hærent principibus, quorum in aula assuescunt cultiori vitæ, rudes tamen, & moribus asperi.

Galliæ omnis vna est nobilium norma. Nam rura & prædia sua (dicam potius castra) incolentes vrbes fugiunt, in quibus habitare nobilem turbe ducitur: Qui in illis degunt, ignobiles habentur à nobilibus. Mercatores aspernantur, vt vile atq; abiectum omnium genus. Prædiis suis (hoc est, censibus, reditibus, seu prouentibus) contemtum ac prodigũ esse (vt eis à natura inest) neq; futura quicquam pensi habere: signũ nobilitatis volunt. Ea quotidie augetur, vel pecunia, vel famulatu. Nam mercatorum, aut quorumuis opificum filii, qui diuitiis præstant (quos burgenses vocamus honestiori vocabulo) aut empto prædio (hoc est seignoria) rus se conferunt, vrbe relicta, atq; eius fructu contenti, seminobiles, seu nobilitati euadunt, suisq; posteris nobilitatem præbent. Aut famulantes Principib. aliquo prędio collato pro nobilibus honorantur. Ita plus illis rura, & nemus conferunt, quam vrbes atq; ocii aut negotii ratio ad consequendam nobilitatem. Salua pace Pogii: quia nõ bene intellexit nobilitatem Gallorum, quippe illi apud nos habentur nobiles, & tales reputantur, qui origine antiqua, & immemoriali sunt nobiles, aut eorũ prædecessores ex priuilegio Principis, & tales, vt communiter morantur in rure, vbi habent sua castra, hoc est, casas altas, amplas, sumptuosas, & luxuriosas fortes, & munitas muris, & vallis, atq; etiam sua dominia habent, quib. victum percipiunt, cum censib. super ruricolis sibi assignatis: super quibus habent iurisdictionem, & venationib. & aucupiis continue occupantur. Qui vero etiam nobiles forẽt, in villis, seu vicis ruralibus (vbi sunt ædificia, sine muris, vel vallo) habitent, à nobilib. reprobantur, & dedignantur. Et de ritibus Gallorum nobilium iam dixi, *supra in 18. consid. ver. apud nos Gallos.* Et quod nobiles Galli sint optimi venatores, multumque eis venatio conueniat, satis scribit G. Bened. *in sua repet. c. Ray. in ver. & vxorem nomine Adelasiam, in materia successionis ab inte. nu.* 885. Vbi inquit: Est enim Gallicæ nobilitatis vana consuetudo, ad feras venatu deprehendẽdas se conuertere, *c. quorundã.* 34. *d.* Vbi dicitur, ꝙ Germani, & Galli sunt venationi naturaliter dediti, quibus multũ confert, ꝙ canes, qui leporarii vocantur, leues & agiles habent, de quibus insigniter meminit Ouidius *l. 1. Metã.*

Ipse amor, admisso (hoc est veloci) sequitur vestigia passu,
Vt canis in vacuo leporem cum Gallicus aruo
Vidit, & hic prædam pedibus petit ille salutem.

Præterea dulcis, & naturalis venatio, potius fit causa spatii, & exercitii, quam commodi aut lucri, quia nõ tam gaudent nobiles de magna præda, quã de volatu, & cursu, quę animos recreat, prę sertim Gallorũ.

Hos Britanni sequuntur, Angli hodie vocati, Qui nobiles in ciuitatibus morari, ignominiæ loco putant, rura syluis ac pascuis seclusa inhabitant, nobiliorem ex censu iudicant, rem rusticã curant vendentes lanam, & armentorum fœtus: neq; turpe existimant admiscere quæstui rusticano, & vt refert Pogius: vidit hominem relicta mercãdi cura, cum prædia preciosiora emisset, atq; in ea cum familia, vrbe relicta, se contulisset, authorẽ nobilitatis filiis extitisse, & ipsum non reiectũ à nobilium cœtu. Multos huiusmodi hodie videmus in Gallia, qui à plebeis orti, cum eorum prædecessores, vrbe posthabita, possessiones iurisdictionales sibi compararint, ex quibus vitam degunt, se nobilium consortio immiscere, & pro nobilibus reputari volunt, quod absurde fit apud nos, sicut & in Anglia. Multos etiam, ait Pogius, in Anglia ignobilis generis, aliquod præstans in bello facinus, acceptis à Principe donis, nobilitauit.

Hispania, duplici nobilitate vtitur. Nam, & qui in suis ciuitatibus antiquo genere orti, cęteris pręlu[...] diuitiis præditi, & qui in campis commorantes nu[...] triuntur ex prædiorum censu, cum ornatiore quo[...] dam viuendi ritu, quæ cæteris præstant, nobilium nomen tenent. Inter omnes illos, Equester ordo pr[...] mum nobilitatis locum habet.

Apud Græcos quicunq; ad Imp. aulam vocati, se[r]uitio eius insistunt, quantumuis abiecti generis, ob Prin. consuetudinem ac famulatum, nobilitat. tit[u]lo potiuntur, appellanturq; deinceps nobiles, & de ista nobilitate dixi *supra in ista parte. in 19. consid.*

Hodie vero, apud Principes is mos inoleuit nob[i]litandi, vt quilibet Princeps priuilegio, & literis fa[ci]at nobiles, nulla habita virtutis ratione. Ita isti (quod risu dignum est secundum Pogium) vsu & obsequio est, scriptura, & cera, nobilitatem adipiscuntur: & de hac dixi *supra in 17. consi. huiusce par.*

Barbaris quoq; gentib. diuersi sunt nobiliũ mores.

Ægyptiis, ac Syris, nulla habetur nobilitas, nisi [...] rum, qui militiæ deduntur, qui soli excellunt ac do[...] minantur, reliquis seruorum loco habitis. At illos o[...] mnes constat esse emptitios seruos, qui postmodum præfecturas equitum prouinciarumq; sortiti, vsq[...] eo fortunæ beneficio efferuntur, vt ex eis potent[...] regnum occupet virib. armorum fretus.

Teucros insuper, & superiores Sarmatas arma no[...] bilitant. Nam, qui ordines ducunt, ditati prædiis, no[...] biles dicuntur & ipsi quoq;, ex seruitio maiori ex par[...] te ad militiam asciti, pueri enim empti pretio milit[i]am condiscunt, in qua excellere parit nobilitatem. & de ista nobilitate, quæ causatur ex militia, habetur *supra ista parte in 25. consid.*

Sed, quæ istarum sit certa, & vera nobilitas, dispu[...] tat Pogius *in dicto opere de nobilitate*, & tandem conclu[...] dit, Quod sola nobilitas animi & quæ virtute proce[...] dit, est vera nobilitas, & excellentior aliis, *de quibus* diffuse ista parte dixi, præcipue *in 5. consi.* ideo non repeto.

QVinquagesima consideratio. Ex omnibus supe[...] rius deductis bene pensatis infertur illud vul[...] gatum (quod solent nobiles quandoq; dicere) in [...] *gentil homme comme le roy*: & quod inferior nobilis di[...] cit superiori. *Ie suis gentil homme comme vous*: non esse verum. Imo falsum, & per hoc fit iniuria superiori. Cum, vt hic ante scriptum est *in 15. consi.* etiam Re[x], Dux, Marchio, & Comes dicantur nobiles, & sint in alia dignitate, quam inferiores, & rex sit in maiori di[...] gnitate, quam Dux, & Dux quam Comes, & sic de sin[...] gulis. Cum dignitas, & nobilitas idem sint, *vt dixi* [...] *in prima parte, in 66. consid.* Sicut ergo dignitas ca[...] augmentum, vel diminutionem secundum quali[...] tem eidem adiectam, ita & nobilitas secundum di[...] gnitatem ei adiectam. Quia nobilitas non potest [...] sine aliqua specie dignitatis, vt hic ante dixi, *in 7.* [...] *sideratione*: quod nobilitas dicitur eo, quod secerni[...] & differt à plebe siue plebeis, qui sunt sine aliqua d[i]gnitate. Ideo conclusiue, Omnes nobiles haben[...] annexam dignitatem Principatus, præferuntur [...] mnibus inferioribus. Et tales dici possunt esse in [...] mo gradu meræ nobilitatis. Quoniam sicut iurisdi[...] ctio diuiditur in tres, in meram, mixtam, & infimam, *vt dicit Bar.* Et meræ iurisdictionis sunt sex gradus, [...] *l. imperium. ff. de iurisd. omnium iud.* aut tres *secundum* [...] aut quatuor, *vt voluit do. meus Ias. in d. Imperium.* [...] quib. *per Purpuratum ibi, num.* 206. *qui sequitur* [...] *uisionem Bar.* Sed quia de his supra dixi in 5. [...] hic non repeto, cum in hac parte etiam discuti[...] de[...]

de alia nobilitate, quæ non est in mero gradu, sed in mixto, scilicet, post Principes. Et licet de hoc gradu mixti imperii, & sic mixtæ nobilitatis possent fieri sex species, secundum quod Bar. facit sex gradus, Tamen do. meus Ias. facit tantum tres. & sunt maximi, medii, & minimi: & hic erit idẽ in nobilib. quia erunt maximi, vt Barones, medii, & castellani, & alii minimi, vt minimi, valuasores, seu alii domini habentes tantũ omnimodam iurisdictionem, & nullos vasallos sub se habentes. Et sic ex pluribus cognoscitur maioritas in istis ex antiquitate originis, ex maioritate præeminentiæ, & iurisdictionis, & ex maiori reputatione, & quis ex his potest dici maior, & maiorem habere nobilitatem. In infimis, qui sunt tertii gradus, etiã sunt tres species, *vt dicit do. meus Ias. in d. l. Imperium. in pen. col.* Et sunt isti parui nobiles, qui habent aliquam paruam iurisdictionem, & qui non possunt mulctare delinquentes, nisi vsque ad 60. solidos. alii vsque ad septem solidos tantum, quæ dicitur iurisdictio seu iustitia sub solato, hoc est sub laicte. Alii, qui habent aliquod dominiũ nobile, & francum, non subiectum alicui, sine aliqua tamen iurisdictione. & isti etiam dicunt se nobiles, sed in infimo genere nobilitatis, & in minimo gradu. Ex his potest considerari, in vnaquaq; persona secundum eius qualitatem, cuius gradus sit nobilis, & an sit verum dicere, quod existens in vltimo gradu infimæ nobilitatis, possit dicere existenti in primo genere, & gradu nobilitatis, quod est ita nobilis, sicut & ille: Quoniam ex prædictis constat quod non: & sic, quod sit iniuria superiori, qui potest ornare suam nobilitatem ex multis qualitatibus supradictis, ex quibus diuersificabitur ab alia. Ideo erit verum dicere, quod vnus est magis nobilis, quã alius: Vide hic ante in vigesimaseptima consi. Et tali, si dicatur per inferiorem, quod sit ita nobilis, fit iniuria, vt dixi. Sicut si fieret de armis, ita quod vsurpans arma nobiliora alterius, infert ei iniuriam, *vt supra in 1. par. in 15. 20. 21. 23. & plerisq; conclusionibus, 38. consi.* Sic hoc casu, si inferior, & minus nobilis vsurpet nobilitatem maioris & superioris, & suam inferiorem adæquare voluerit maiori, & istud facile cognosci potest ex multis, quæ elici possunt ex ante dictis in hac parte, quæ si contingant in facto, considera qualitates partium, & scias diuersificare secundum maius & minus, & secundum maius dignum, & minus dignum.

Octauæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

NONA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

Laudes & honores Militum declarat.

Quadraginta & octo Considerationes habet.

CVM militiæ summa laus sit, vt habetur *c. in summa in initio, & in fin. 33. quæst.* 1. & Seneca *in Hercule furente Tragœdia prima.* Omnis(inquit) in ferro est salus. Ideo dicitur bellū omni iure diuino, naturali & gentium pro tuitione rerum suarum permissum esse secundū Paul.de Cast. *consi.suo* 33.&dicit tex.*in c.militare.33.q.1.*quod militare non est delictum. Quoniam plures fuerunt milites à Deo approbati, vt de Dauid, de quo dicit Deus: Inueni hominem secundum cor meum, & de pluribus aliis, *de quib. habetur Reg.* 1.2.3. *& 4. & Maccab.1.& 2. dicam infra in 3. & 11. consid.*

ERit ex eo prima consideratio. Quia hic ponitur ordo militum ante ordinem literatorum, propter quod quæri posset, quis præcedere debeat, an Doctor,an miles?

Et in primis reperio inter alios dom. Signorolum de Homodeis legumDoctorem,qui hanc quæstionē disputauit,anno Do.1340. & quæsiuit,An doctor insignis honoris, & præcellentiæ militem præcedere debeat,vel econuerso. Et post eum Ludo.Bolognin. qui in huiusmodi disputatione introduxit nouū duellum inter illustrē ac excellentissimum in toto terrarum orbe iurisconsult. do. Franciscum de Acolitis dictum de Aretio,pro parte doctorū tuenda loquentem.Et inuictissimum,ac iustissimum Principem armorumq; Ducem & totius Italiæ benemeritum do. Federicum Vrbinum pro parte militari defendenda loquentem. Et vltimo loco pro omnium concordia introduxit do. Alex.Tartagnium Imol.cuius sententiæ omnes acquieuisse attestatur. Cuius etiā sententiæ acquiescendo,dico prout Alexand.omisso tamen primo loco sedendi inter milites & doctores, quem credo dandum esse militib. quicquid dicant omnes doctores,*vt satis probaui in* 8.*consid.*7.*part.huius operis.*

Facit pro hoc vna ratio vrgens inter alias, quod in omnib. fere locis iuris ciuilis,vbi fit mentio de armis & legib. semper præferuntur arma, non solum in legib. Imperat.*vt in l.1.in princ.C.de Iustin.C. compon.& in l.1.C.de vet. iu.enuc.& l. tanta.eod.tit.& proœ.inst.in princ.* verumetiā in legib.iurisconſ. *l.his honorib.ff.de de vacatio.munerum,vt supra dixi in* 8.*cons.*7.*part.* etiā iure diuino,vbi fit mentio de officiariis militaribus,& iustitiæ præponuntur militares in ordine literæ seu scripturæ: qui quidem ordo seruandus est. *l. qui soluendo.ff.de hæred.insti.& dixi supra in* 4.*part.in* 73.*consid.vbi ample*:In aliis autem locis præter illum primum insequendo doctrinā Alex.*in l.centurio.ff.de vulg.& pup.substi.*dico in hunc qui sequitur modum.

Post prædictum primū locum, quem dimitto suo loco, vt supra dictum est in actib. doctoreis, sine dubio doctor præfertur militi.*l.nemo clericus, vel militans. C.de summa trini.* Et econtra in actibus militarib. milites doctoribus præferuntur. *l.ciuilib.C.de offi.vic.* sed in actib. promiscuis, seu naturalib. primo præferuntur doctores existentes ad latus Principis: & hi habent primum locū post supremum,quem omitto. Secundum vero locum tenent milites, qui militant ad latus Principis, vel qui sunt Equites Romani. Tertium vero locum habent doctores excellentes, qui non sunt ad latus Principis.Quartum vero locum habent simplices milites. Quintum vero & vltimum locum tenent doctorelli:& ita dicit se alias tenuisse in lectura *in leg.centurio.in* 2.*col.ff.de vulga.& pupil.substit.in verb. puto, quod in actibus militaribus.* Et quicquid dicant & dom. Alexan.& alii, ego sum huius opinionis, Quod semper in actibus doctoreis præferuntur doctores. In actibus militarib. milites, sed in *actu indifferenti,* data paritate militum & doctorum, videlicet,in Magistro militum primo,qui dicitur apud nos Cōnestabilis: & in præfecto prætore seu quæstore,qui etiam vulgo Cancellarius nuncupatur, quod semper miles præfertur doctori, & sic de singulis de gradu in gradum:quia in ordine literæ præponuntur arma legib. ex rationibus superius per me deductis *in dict.*7.*part. in* 8.*consi.*Ideo etiam tractando primo incipiam à militibus.

SEcunda cōsideratio. Plura militum genera reperiuntur quo ad nos. Quidam enim sunt milites militiæ Ecclesiasticæ, qui etiā licet sequantur arma, tamen sunt milites Ecclesiæ, seu militiæ Ecclesiasticæ,qui dicuntur Hierosolymitani, & participant de vtraq;: tamen quia plus attingunt dignitatem Ecclesiasticam quam temporalem,ideo eos præponendos censui cęteris militibus:Quemadmodum Ecclesia seu spiritualitas temporalitati præfertur, cui digniori fiat denominatio. *dixi supra in* 4.*part.*

Alii sunt milites ordinis seu torquati apud nos, qui sunt milites existentes ad latusPrincipis:qui proprie &maxime habent in vim illius ordinis quandam dignitatem, seu prærogatiuam particularem vltra militiam simplicem de per se.

Alii sunt milites armatæ militiæ simpliciter, & de per se,de quib.principaliter intendimus hic tractare, & de eorum laude,gloria,præeminentia &dignitate.

TErtia consideratio. Inter omnia exercitia mortalium nihil excellentius,nihil præclarius armata militia.Ea enim exercitatio vtilitate,& honore cætera præstat. Per militiam enim armorum exerci-

tium Reipub. quies, atque salus quæritur & conseruatur, & ab omni hostili vastitate liberatur. Cuius exercitii laudes & vtilitatem ipsa humana indigentia demonstrat & extollit. Vt enim antiqui voluerunt, militia recte manib. comparatur, quæ naturæ imperio parata est ad corpus iuuandũ. Sicut enim manus sunt in corpore naturaliter institutæ ad repellundũ nociua, ad percutienda infestantia, ad attrahenda necessaria, & ad conseruanda alia membra corporum illaq; augenda: sic milites ad ista conficienda in Rempubl. pernecessarii sunt. Quid enim profuit disciplina militaris Imperio Romano, ponit Valerius *in suo li.2. in tit. de disciplina militari.* Et merito dicitur, quod summa militiæ laus sit, *vt habetur in c. summa. 33. q. 1. in prin. & in fi.* Et Seneca *in Hercule furente, Tragœdia* 1. Omnis, inquit, in ferro est salus. Et ideo dicitur, quod bellum omni iure pro defensione rerum suarũ permissum est, *vt ample scribit Ioan. de Terrarub. in opere de vinea Ecclesiæ, art. 10. tertii tractatus in gloss. in ver. sufficiãt.*

Imo & nos de Regno Franciæ dicere possumus illud, quod scriptum est *in l. 1. C. de Iustinian. Cod. componendo*: Quod dicebat Iustinianus, summa Reipublicę Francorum tuitio, de stirpe duarum rerum armorũ atq; legum veniens, vimq; suam exinde muniens. Felix Regum nostrorum Christianissimũ genus omnibus anteponi nationibus, omnibus gentibus dominari, tam præteritis effecit temporibus, quam Deo propitio in æternum efficiet, vt de his infra dicetur, & primo de militia.

Inducta est enim pro pace tuenda *l. mulierem. ff. de accus.* Hinc Plato *de Republica.* Cum cæteros status in ciuitate instituisset, vnum necessarium genus hominum longe cæteris anteposuit, qui arma tenerent, ciuesq; alios ab hostibus defenderent. Quibus mirifica priuilegia tribuit: honoreq; & dignitate cæteros voluit antecellere, quodque si minime honorentur, pauci fortes reperirentur, iuxta Arist. sententiam. apud illos inueniũtur fortes milites & tyrones, apud quos fortissimi quiq; honorantur, & secundum Ciceronem iacent semper & parum vigent, qui apud quosdã non decorantur. Ea ergo Respublica tyrannidem sapit, quæ fortes, aut sapientes minime honorat. Quis enim clarissimos milites cunctis non anteponit, quorum pietas in patriam studiosa est, & mors pro illius salute semper offertur? Hinc Bruti, Publicolæ, Camilli, Scipiones celebrantur. Si enim milites in Republica deessent, virgines passim raperentur, matres familiæ ad libidinem traherentur, sacra simul & prophana polluerentur, tandemque cuncta cædibus & incendiis misera quadam conditione miscerentur. Et tandem quicquid prauis hominib. liberet, id innoxios atque innocentes pati oporteret. Et ideo Hippodamus scripsit tres partes esse necessarias in ciuitate, primam quidem agricolarum, de quibus infra dicturus sum *in 11. part.* secundam artificum, tertiam propulsatorum belli & arma tenentium.

Quod videntes nostri Hedui, & huius nostræ ciuitatis Incolæ post habitas literas Regias in forma edicti generalis de fugando, deiiciendo, & inuadendo quosdam tribaldos dictos *auanturiers*, qui se absq; licentia Principis insurrexerant, omnia deuastando, & quædam societates inerant, qui infinita & innumerabilia nefanda & relatu horribilia in populum committebant: vt oppressionibus & deuastationib. illorum resisteretur. Secundum mandatum & edictum Domi. Regis nostri, in eorum ciuitate hoc anno Domini 1523. statum militarem ordinauerunt decernendo capitaneos, decennarios & centenarios. Ita quod per huiusmodi ordinationem militarem populum & vicinos ex mandato Regis ab huiusmodi sceleratissimis viris liberarunt, quod nec ausi fuere attentare aliæ quæcunque ciuitates regni, nisi post infinitas mirabiles executiones factas, per nostros ciues Heduen. in huiusmodi facinorosos homines, quos ita castigauit & disrupit hæc nostra ciuitas, quod quoscunque potuit, interfecit, & laqueo suspendi fecit: quod fuit gratissimum Regi & toti Reipublicæ plusquam fructuosum & necessarium: alias totam Galliam deprædassent, non habendo respectum ad nobiles quos spernebant, virgines quas violabant, & matronas quas adulterabant, omnesque alios quos cruciabant, & bona eorum deprædabant.

Sed redeundo vnde digressi fueramus, Has vitæ militaris vtilitates Arist. conspiciens, *in 7. Politi.* ait: Quod merito bellicis artibus vacantes proprie sunt partes ciuitatis, & eos veros ciues appellat, suadet enim quod prædicti bellici homines, item consiliatiui, iudicatiui, ac etiam sacerdotes sunt vere partes ciuitatis. Mercatores vero in quantum tales & agricolæ, ac artifices mechanici & mercenarii (quantumcunque sunt diuites, licet necessarii sint in ciuitate) non tamen sunt vere partes, nec ciues. Illius rationem ibi assignat, quam etiam posuit Zoderic. Zamor. *in suo speculo humanæ vitæ, lib. 1. c. 9.* vbi per eum vide de laude militaris exercitii.

Et hæc exercitatio militaris fuit primo inuenta à Publico Autilio, vt refert Valerius *lib. 2. de institutis.* Et ibi dicitur, quod Neuius centurio inuenit vsum velitum, id est, des archies. Virgilius Polydorus *lib. 3. de inuentoribus rerum. cap.* 10. dicit, quod primo fuit inuenta à Tubalcaym. & ibi postmodum ponit de pluribus aliis, qui inuenerunt artem militarem: Dicit tamen in princip. quod tanto literis præferenda videtur, quanto facta dictis præstant.

QVarta consideratio. Ordo militum Hierosolymitanorum, qui dicuntur milites Rhodii seu Rhodienses, eo, quia principalior locus eorum religionis constitutus in insula Rhodi. Cuius nonnunquam etiam habitatores & incolæ dicti sunt Colossenses tempore Pauli, ad quos scripsit Epistol. & à nomine vrbis, quæ dicta est Rhodos, insula nomen accepit. Quorum ordo est S. Ioannis Hierosolymitani: & incepit Anno 1120. ab incarnatione, prout refert Vincentius *lib.* 27. Hi degunt sub regula B. Augustini, habentes nigrum modo laicali, sed cum cruce alba in pectore, & deputati sunt ad pugnandum corporaliter contra infideles. & de his vide *supra in 5. parte, in 64. consideratione.* Et licet firmissimum Christianę religionis esset propugnaculum, per maledictũ Turcam expulsi fuerunt, & quasi profugi non habent certum locum religionis: sperandum tamen (Deo auspice) seditionibus Principum semotis, ipsam recuperari, ac ipsum Turcam affligi posse.

Prædicti ergo milites subsunt magno Magistro Rhodiens. quod nomen est sibi impositum instar illius, qui habet regimen & administrationem plurimorum militum, de quo est rubr. *C. de officio Magistri militum.* Et vt denotetur eius autoritas, additum est istud adiectiuum *Magnus*, ad denotandum maioritatem & superioritatẽ vltra illam, quã habet Magister militum, qui dicitur illustris, vt habetur prædicto tit. *in l. vlt. in superscriptione*, cũ dicitur: *Imperator Iustinianus Zitæ, viro illustri Magistro militum.* Et Magister dicitur, quia maior est in statione. *sterõ* Græce, *statio* Latine dicitur, secundũ Papiã: Vnde & Magister militum dici-

tur Princeps militum. 2. *Reg.* 10. *c.* habetur per Hostiensi. *in summa de Magistris.* §. 1. & Ioan. Andr. *in cle. cap. de Magistris.* Qui dicit, quod nemini debet huiusmodi nominatio esse molesta, cum Christus sic à discipulis vocaretur, *Iohan.* 3. quod etiam ipse acceptauit, *Ioã.* 12. Vos vocatis me Magister, &c. sum etenim. Et est proprie is, cui totius rei gubernatio est commissa *l.* 1. §. 1. *ff. de exercit. actio. & facit l. item Magistri. ff. de pact. & l. actor. ff. rem ratam haberi.* vel dicuntur Magistri à monendo. Nam quibus præcipua rerum omnium cura incumbit, & qui magis quam cæteri diligentiã & solicitudinem habent rebus quib. præsunt, debent hi Magistri appellari: Quinetiam ipsi Magistratus per deriuationem à Magistris cognominantur. *l. quibus. ff. de verbor. signif.* Idcirco & iudices & Magistri eodẽ ordine præcepti ponuntur, *Deut.* 16. Iudices Magistros constitues in omnib. portis tuis: vt iudicent populũ iusto Dei iudicio. Imo Magistri sunt maiores, eo, quia dictio, &c, est augmentatiua. *Do. meus Ias. in l. 2. in §. 5. de success. edict.* Et etiam quandoq; dicitur Comes. *l. 3. C. de cursu publ. l. 12. Vide ad prædicta Luc. de Pe. in l. hi qui. C. de castr. l. 12. vbi ponit de offic. Magistri. dixi supra in 6. part. in 7. consid.*

Et quoniam, vt hic supra dixi, iste magnus Magister & milites Rhodii non amplius habent insulam, nec vrbem Rhodiensem, habent tamen in Gallia & multis Christianitatis partibus pulchra templa & oratoria, quæ multa sunt & opulenta. Sed quia pauci eorum sunt clerici, licet sint religiosi, vt dictum est supra, & gaudeant priuilegio personali & reali clericorum, ideo communiter dicunt horas suas, seu officium, ex oratione dominicali, id est, *Pater noster.*

Bernardus autem *in suis sermonibus* talem religionẽ militum commendans, docet, quales mores habere, & à quibus abstinere debeant. Sic enim dicit ad milites templi scribens: Nouum militiæ genus ortũ nuper auditur in terris, & inexpertum omnibus seculis: quos gemino pariter conflictu atque infatigabiliter decertatur, tum aduersus carnem & sanguinem, tum contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Quid autẽ viuens vel moriens timeat, cui viuere Christus est, & mori lucrum? Gaude fortis athleta, si viuis & vincis in Domino. sed magis exulta & gloriare, si moreris & iungeris Domino, si beati qui in Domino moriuntur, multa magis qui pro Domino moriuntur. O vitã secura, vbi pura conscientia. O vere sancta & tuta militia, atq; ab illo duplici periculo prorsus libera, quo id hominum genus solent frequenter in militia seculi periclitari, vbi Christus nõ est caula militandi. Quoties namq; congrederis, qui militas militia seculari, timendum omnino, ne aut occidas hostem quidem in corpore, te autem in anima: aut tu forte occidaris ab illo in corpore, simul & anima. Ex cordis namq; affectu, non belli euentu pensatur, vel periculũ, vel victoria Christiani. Viuunt enim hi milites in communi sub vnius obedientia absq; vxoribus & liberis, & absque omni proprio. Nullo autem tempore, aut ociose sedent, aut curiose alicubi vagãtur: sed semper dum nõ procedunt, ne gratis panem comedant, armorum seu vestimentorum, vel scissa resarciunt, vel vetusta reficiunt, vel inordinata componunt, & quæcunque postremo facienda, Magistri eorum voluntas & communis indicit necessitas. Persona inter eos minime accipitur, meliori non nobiliori defertur: verbum insolens, opus inutile, risus immoderatus, murmur vel tenue siue susurrus, nequaquam deprehenditur, inemendatus relinquitur. Scacos & aleas detestantur, abhorrent venatione, nec ludicra illa auium rapina, vt assolet, delectantur. Mimos & magos & fabricatores scurrilesq; cantilenas, atq; ludorum spectacula, tanquam vanitates & insanias falsas respuũt & abominantur, capillos tondent, scientes iuxta Apostolum ignominiam esse viro, si comam nutriat: nunquã compti, raro loti, magis autem neglecto crine hispidi, puluere fœdi, lorica & caumate fusci. Porro imminente bello intus fide, foris ferro, non auro se muniunt, quatenus armati, non ornati hostibus metum incutiant, non auaritiam prouocent, equos habere cupiunt fortes & veloces, non tamen coloratos & phaleratos, pugnam quippe, non pompam, victoriam, sed non vanã gloriam cogitantes & studentes magis esse formidini, quam admirationi. At vbi ventum fuerit ad certamen pri... na leuitate deposita (tanquã sibi dicerent: *Nonne qui oderant te domine oderã, &c.*) in aduersarios irruunt ve... ut oues eorum reputantes, quia non de suis viribus præsumere norunt, sed de virtute Dei Sabaoth... ctoriam sperare, cui facile esse confidunt, iuxta Ma... cab. sententiam, concludere multos in manus p... corum. Quia non in multitudine exercitus victoria belli, sed de Cœlo fiducia est. Ita miro & singu... quodam modo cernuntur, & agnis mitiores, & le... nibus ferociores. Quibus nec deest monachi ma... suetudo, nec militis fortitudo: de qua re quid dic... dum est, nisi quia à domino factũ est istud, & est mi... rabile in oculis nostris? Tales enim elegit sibi D... & collegit à finibus terræ ministros ex fortissimis... rael, qui viri lectulum Salomo. id est, sepulchrum... gilanter fideliterq; custodiant, omnes tenentes g... dios in manib. & ad bella doctissimi. Hæc Bernar... *supra* relatus per Anton. Flor. *in 2. par. histo. tit. 15. c...* vbi etiam inuehitur contra prædictos milites in p... pis eorum & cupiditatibus, dicens: *Quis hic, ô milites, tam stupendus error & furor tantis sumptibus & laboribus militare, stipendiis vero nullis nisi aut mortis aut criminis. Operitis equos sericis, & pendulos nescio quos panniculos loricis superinduitis: depingitis hastas, clypeos & sellas, frena & calcaria auro & argento circumornatis, & cum tanta pompa pudendo furore, & impudenti stupore ad mortem properatis: militaria sunt hæc insignia, an potius muliebria ornamenta? Nunquid forte hostis mucro reuerebitur aurum, gemmis parcet, serica penetrare non poterit? denique ipsi sæpius certius experimini, tria esse præcipue necessaria præliant: Vt scilicet strenuus, industriusq; & circumspectus sit miles ad se seruandum, & expeditus ad discurrendũ, & promptus ad feriendum. Vos per contrarium in oculorum grauamen ritu fœmineo comam nutritis, longis ac profusis camisiis propria vobis vestimenta obuoluitis, delicatas ac teneras manus amplis & circumfluentibus manicis sepelitis. Nec aliud inter vos bella mouet, litesq; suscitat, nisi aut irrationabilis iracundiæ motus, aut inanis gloriæ appetitus, aut terrenæ qualiscunq; possessionis cupiditas. Talib. certe ex causis, neq; occidere, neq; occumbere tutum est. At vero milites Christi securi præliantur prælio domini sui, nequaquam metuentes de hostium cæde peccatum, aut de sua nece periculum: Quandoquidem mors pro Christo ferenda sit, vel inferenda.* Hæc Bernar. vbi supra relatus per Ant. Flo. *in loco præalleg.*

Nescio quid dicendum de talib. militib. hodie... nec solũ inuectiua Bernardi potest eis applicari... mo & multo maiora: Quoniam si tales fuissent... ut dicebat Bernardus, quod erat tempore suo... Deus nõ permisisset eos expelli à sedibus & fin... eorum, scilicet, ab vrbe & insula Rhodi, quæ et... quandoque dicta fuit ebria: Sed cum iudicia... abyssus multa, Ideo tacere melius & vtilius, q... male loqui: maximam tamen plagam in Christi... tate fecerunt in perdendo Rhodum, quæ forte... po...

poribus eorum, qui amiserunt, non recuperabitur: Et vt verisimile est, si pecunias, quas in suis negotiis particularibus & in pompis, &aliis, quæ satis notoria sunt (quæ iam non dico) in defensione & munitione loci Rhodi, & in præparandis his, quæ erant ad illius tuitionem necessaria, exposuissent, melius Christianitati cessisset.

Crederem, quod iste magnus Magister Rhodi, post Rapam præcederet omnes Patriarchas, Cardinales & alios Pontifices Ecclesiasticos.

Et cum videatur esse tantæ dignitatis, cuius est Patriarcha, quod post Imperator. & alios Principes habentes iura Imperii, vt sunt Reges Franciæ & Hispaniæ, præcederet omnes Principes recognoscentes superiorem, & non habentes iura imperii, puta Reges subditos imperio, & quoscunque Duces.

Sub se habent multos milites, qui dicuntur priores, & habent aliqui adiectionem huius verbi *magni* in qualibet prouincia: vt in Francia est vnus, qui dicitur magnus Prior Franciæ, & habet ille magnus Prior multos alios commendatarios. Est etiā vnus magnus Prior Aluerniæ, alius magnus Prior Campaniæ, & sic de singulis, quos enumerare longum esset: & isti honorātur inter eos secundum eorum ordinem, & secundum antiquitatem promotionis.

De origine horum militum sic descripsit Polydor. Virg. *de inuen. rerum, li. 7. c. 5.* Hierosolyma antequam à nostris postremo, circiter annū salutis 1099. recepta fuisset, à Saracenis obtinebatur. Christiani, Latini nominis, qui inibi degebant ab illis impetrauerunt, vt sibi liceret iuxta Saluatoris sepulchrum habitare, vbi Cœnobium diuæ genetrici construxere, quod Latinorum appellabatur, cui Abbas præerat huius erat in primis officium hospites excipere Latinos.

Eodem exemplo breui post tempore alterum virginum Cænobium D. Magdalenæ iuxta dedicarunt, quod item fœminas exciperet. Confluentē postmodum peregrinorum catervá, cum locorum non caperet angustia, hospitalem domum prope etiā constituerunt, quod do. Ioa. Baptistæ dedicarunt admoniti Zachariæ patris memoria, quod eo loci sæpe ad meditandum conueniret. Sunt tamen qui scribant, Iohanni elemosynario illud dicatum fuisse, qui Phoca imperante Patriarcha fuit Alexandrinus: ita cognominatus ob frequentes, quas pauperibus dabat, eleemosynas.

Huic etiā domui vnus præficiebatur: Quare procedente tempore quidā præpositus loci nomine Gerardus cum sociis, crucem in nigro pallio candidam affixit, & eum assumpsit ritum, quo nunc degunt. Pari exemplo Agnes, quæ virginum Cœnobio præerat, professa est: Rex postea per Pontifices Romanos & Patriarchas probata adeo breui coaluit, vt opes deinde maximas Principum liberalitate sint assecuti.

Raymundus autem primus creatus est Magister prædictæ militiæ, qui in vniuersum ordinē obtineret imperium: censentur D. Aug. ordinis: dominicam orationem certo numero repetitam pro canonicis recitant horis.

Hi cum militiam Deo optimo maximo & Ioanni sacram insigniter exercerent, dignum Rhodum insulam (*vt testatur Platina*) à Turcarum imperio armis vindicarunt, quam Clemens V. illis attribuit: qui fuit annus 1000. humanæ salutis 308. Sunt qui tradant eam insulā è Gotthofredo Rege vrbis Hierosolymæ primo concessam: plures tamen, quib. assentior, cum Platinæ testimonio concordant, post receptam ex hostibus, Insulam illuc se receperunt, dictique inde sunt Rhodianæ militiæ milites. Ibi cum Turcis perpetuum bellum gerunt, atque ex proximo hostiliter infestant, sæpe & ipsi bello petiti oppugnatiq; acriter nostra præcipue, vt dixi supra, memoria & ætate, cum eā male defensitasse notū sit, ita quod nunc exulant.

Aduerte etiam, quia dicit Bald. tales esse incapaces feudi, *vt in consi. suo 170. inci. ad euidentiam præmittendum est in 2. part.*

Vlterius aduerte ad dictū Oldr. *consi. suo 127. incipi. quoniam ad inuestigationem sapientiæ*, Quod Conuentus prędictorū militum est superior Magistro, & maiorē potestatem habet: vt constat ex statutis & ordinationibus regulæ per eum ibi positis, ex quibus in multis arguit maioritatem Conuentus, & ipsum Conuentum esse supra Magistrum seu superiorem Magistro. Videas eum, quia ibi ample per eum de illius potestate disserit.

QVinta consideratio. Fuerunt & alii milites, qui Templarii dicebantur, & circiter annum Dom. 1117. sub Pontifice Gelasio II. Hierosolymis initium sumpserunt: *vt refert idem Polydorus, in loco supra alleg. & Philip. Bergomen. in suo supplemen. Chronicarum, lib.* 12. Hi, quia in parte Ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde habuerunt. Hi primum deuotionis gratia non longe è sepulchro domini habitantes, Christianos peregrino hospitio cum charitate suscipiebant, atq; eos per sacra loca & templa armati, ducebant & comitabantur, vt omnem terram sanctam tuto inuiserent, & inde sine aduersariorum molestia reducebant. Fuerunt huius charitatis officii autores viri pietate insignes nouem numero, quorum Principes Hugonem, Paganum, & Gaufredum de S. Alexandro extitisse ferunt. Vtebantur atq; incedebant mantellis albis cum cruce rubea. Durauit hæc religio ferme 200. annos. & maximas facultates & oppida quam plurima vbiq; gentium suo tempore possedit. Veruntamen conuicti demum impietatis, quod qui Hierosolymis agebant ad Saracenos defecissent, essentq; in fœda vitia propter rerum abundantiam à Christianis comprehensi, tanquā infideles & hæretici, pontificatu Clementis V. exterminati sunt. Et etiam, qui apud Gallos stabant, cum vbiq; ignominiose nimium vitā ducerent, à Philippo Francorum Rege Pontifice Rom. concedente. Quibus omnibus deletis, eorum bona opulentissima, partim militibus Rhodianis, imo maior pars, partim nouis religionibus attributa & consignata sunt. Et istis Templariis Hierosolymitanis priuilegium concessum erat, Vt excommunicati per suum Priorem, qui sacerdos erat, absoluerentur: *vt in cap. canonica. de sententia excommun. extra.*

SExta consideratio. Alii reperiuntur milites Theutonici, & eorum religio ex vtraq; priorum mixta est, cum hospitio suscipiunt peregre illuc profectos, & cum res exigit pro Christianitate & fide, armis certant. Initium fecit vir natione Theutonicus, qui post Hierosolymam receptam à Christianis, vna cum pluribus suæ nationis ibi remanserat: Is vxorem & facultates habens motus suorum popularium (qui sepulchrum domini quotidie visitabant) misericordia, qui neque linguam nouerant neque diuersorium inuenirent, domum suam hospitalem illis communem fecit, ac inibi diuæ virginis sacellum adiunxit, cui postea turba magna fidelium, tam pro infirmis curandis & solicitandis quam pro tuenda fide dicauit: Vnde Deiparæ Mariæ virginis milites sunt appellati. Tegūtur pallio albo cum nigra cruce, subtus & tunica nigra. Ex statuto nullus nisi Theutonicus

illius

illius militiæ esse potest, atque idem claris ortus sit natalibus, & cui proponatur ante receptionem, vt contra fidei hostes,& sacratissimę crucis domini nostri paratus sit omni tempore dimicare. Item, barbam vnusquisq; nutriat, præter eos, qui sacris intendunt, & demum dominicam orationem pro canonicis horis tantum vsurpet.

Hæc fuit Theutonicæ militiæ origo, & est multum laudanda, cum eam Rom. Pontifices postmodum approbarint.

Hi post Hierosolyma iterum amissa reuersi sunt in Germaniam, & terrā Prusiam subegerunt, & occupauerunt. Et prius castellum ad Visulam fluuium construxerunt,&mox successu temporis oppidū frequens cultu apparet, Marienburg.vocant,caput atq; sedes eorū, qui vniuersi ordinis funguntur magisterio. Abundant diuitiis:nec minor quam Regib.est illis potentia. Vnde nullus ambigere potest quantus & qualis honor & reuerentia eisdem exhiberi soleat.

Septima consideratio. In Hispania sunt milites S. Iacobi sub regula D. Augustini instituti, & sub Alexandro III. Pontifice Romano (qui ordinem eorum approbauit) initium cœperunt, quorum primus fuit Magister Petrus Ferdinandus.

Octaua consideratio. Alios esse milites, quos Calatrenenses (à loco sic dictos) ponit ipse Polydorus *in d. suo libr.* Istius militiæ fuit autor Rex Sanctius. In an. 1160. nigrum amictum cum cruce rubra portant. Sub ordine Cisterciensi profitentur. Et istiusmodi etiam sunt in Lusitanea, quam Portugaliam vocamus, milites Iesu Christi, quos (teste Platina) Ioan. XX. sub Dionysio Rege anno Domini 1325. instituit, vt essent, qui ex officio Saracenorum insultibus Bethicam id temporis tenentibus resisterent: Crucem rubram affigunt pallio seu mantello. Huius ordinis est gubernator Abbas Alcohasiani monasterii, Cisterciensis congregationis, Vlysbonensis diœcesis, & conscribendi & exauctorandi milites habet potestatem.

Nona consideratio. Sunt etiam alteri apud Alcantariam oppidum in Regno Castellæ milites, de quorum initio parum recitant scribentes. Iacob. Rex Aragoniæ, duos etiam ordines militum circiter annum salutis 1212. ordinauit: quorum alteros sanctæ Mariæ de redemptione captiuorum, siue de mercede vocari voluit, quibus captiuos redimere onus incumberet. Pallio vtuntur albo cum nigra cruce. Alteros Montesiæ milites, rubra cruce munitos nuncupauit. vtranq; militiam Gregorius IX. sua autoritate approbauit. De his militibus etiam, & ordine eorum, ponit Volateranus *in sua antropologia, lib. 21. cap. ordines militares.* quem videas.

Decima consideratio. Alii sunt milites particulares, qui habent certum ordinem regularem, intra eos vltra milites simplices: & isti in Francia dicuntur milites ordinis: quod apte & accōmodate fit, eo, quia militia potest dici ordo, cum milites laudabiliter & virtuose viuere debeant, *vt dicit Lucas de Penna in leg. his quidem. in 2. col. C. qui milit. poss. lib. 12.* Et ideo merito dicuntur milites ordinis. Habent tamē inter eos aliquod signum particulare propter ꝙ dicuntur habere dignitatem militarē particularem & specificam vltra alios, vt in Francia torquem auream, quod est signum militiæ, vt dicit tex. *in c. ius militare. 1. distinct.* Vbi dicit text. Quod ius militare est belli inferendi solennitas fœderis, faciendiq; nexu signo dato egressio in hostem vel pugnæ commissio. Item signo dato receptio: item flagitii militaris disciplina, si locus deseratur: Item stipendiorum modus, dignitatum gradus primorū honor, veluti cum corona vel torques do-natur: & vt dicit Ioan. de Turrecrem, ibi. Illo iure militare habetur, in quo gradu siue dignitatis offici-vnus alium præcedat, vt puta in quo gradu Comit-Dux, Marchio Marchionem, Dux Ducem: & vt di-Princeps autem omnes excellit dignitate. Et quali-distet vnus Comes ab alio Comite, & Dux à Duce, Marchio à Marchione, & Princeps à Principe: di-*5. par.* vbi etiā posui de illis militib. & de ordine ip-rum, qui fuit institutus in Regno Franciæ per Lu-uicum Regem XI. in honorem S. Michaelis Arch-certo militū numero decreto & ordinato. Inter q-Rex ipse est primus & caput, & cuilibet certorū m-lium librarum annorū pro status augmentatione signata regia pensione. Et isti milites de ordine re-vocantur portantes aureā torquem, & D. Mich-regium insigne aureū pendens, vt publice videri p-test. Vnde secundum Budæum *in suis annotat. sup-vlt. ff. de senato.* torques aurea militib. ob rem stre-gestam donari ab Imperatorib. solebant. Vnde To-quati dicti. Torquati tamen hodie vocitari deb-equites, qui vulgo Cochleati dicuntur, quos Rex n-ster gestamine suo regioq; insigniuit. Nec potest quis vti hoc insigni ornamento, nisi cui Rex con-serit, instar Ionathæ, cui Antiochus dedit potesta-bibere in auro, & esse in purpura, & fibulam aure-ferre, *Macchabæorū* 11. & figurata est: *Genes. 41.* Vbi Ph-rao, Rex Ægypti, in signū præmii, & fauendo Iose-præposito suæ domus, insigne militiæ & dignit-dedit ei torquem auream. Et *Dan. 5.* Vbi etiā per R-gem Balthasar circundata est collo Danielis torq-aurea, ꝙ est signum præeminentiæ militaris in do-Principis. Cui adiunxit Christianissimus Rex imag-nem diui Michaelis, cum nemo sit adiutor illius, n-ipse Michael Princeps fidei Christianæ in locum-nagogæ subrogatæ, *vt dixi supra in 3. parte huius tract.*

Et ideo, cum S. Michael sit signum & tanquā p-tronus & protector huius ordinis excellentissimi potest dicere Rex noster Christianissimus, illud Da-10. Ecce Michael vnus de Principib. primus venit i-adiutorium meum: & *eo. c. in fi.* Nemo est adiutor m-us in omnibus his, nisi Michael Princeps vester.

Quo autē ordine incedere & sedere debeant p-dicti milites, quomodo alios præcedere debeant, -xi supra: sed tamen inter eos habent ordination-de modo & ordine præcedendi quæ est talis.

Item & pour oster toutes erreurs, doubtes, scrupules & -ficultez qui porroient venir touchant à priorite & pos-des honeurs, estatz & degrez dentre lesditz Cheualiers, -paignons & freres de l'ordre. Attenduque vraye & fratern-amour ne doibt point auoir regard à telles choses. Nous v-& ordonons que tant en aller, venir, seoir en leglise, ou c-tre, à table, nommer, parler, & escrire, & en tous a-faictz & choses quelconques de pendans, regardans & -chans la sicuation eu l'ordre present, les freres & comp-dicelluy ayent & tiennent maniere, lieu & ordre selō qu-ou apres ilz auront receu l'ordre de cheualerie. Et si p-en y auoit qui en vn mesme iour eussent estez faictz ch-ers. Ordonnons que le plux ancien deulx ait premier lie-que dit est, & les aultres ensuyuant. Et quand à ceulx q-apres seront mys à l'ordre; parllection du souuerain & -dictz freres de l'ordre; ordonnons qu'ilz auront le lieu se-temps qu'ilz seront entrez en l'ordre. Et si plusieurs en -uoit d'vn mesme iour ilz l'auront selon leur eage comm-est. Excepte, Empereurs, Roys, ou Ducz lesquelz pour la g-deur & haultesse de leurs dignitez auront lieu en cest ord-lon le temps qu'ilz auront receu l'ordro de cheualerie s-

auoir autre regar d'à noblesse de lignage, grãdeur seigneuries, offices, estatz, richesses, ou puissances.

Philippus vero, dux Burgundiæ, in suo ducatu Burgundiæ, & in vrbe Diuionensi hunc ordinem militarem ordinauit. Et pro huiusmodi ordine instituendo, accepit signum velleris aurei pendulum cum torque aurea. Alii vero Principes habentes tales ordines alia & alia habent signa quæ eis relinquo. Sed an quilibet Princeps in suo dominio & principatu hunc ordinem creare possit, non insisto.

Sed quicquid sit, Hi milites præferuntur cæteris militibus, qui sunt simplices, nõ existentes de huiusmodi ordine: & sic laudandi sunt ex pluribus præ cæteris nobilibus, cum vltra nobilitatẽ quo ad nos habeant illam dignitatem à Principe, & sunt aggregati consortio seu societati Principis: ita, quod liberum ad eum habent accessum, in negotiisq; Regni pertractandis assistunt, & sunt de consilio secreto ipsius Principis, Et vt dicit Lucas de Penna *in leg. vnica. C. de equestri dignitate, li.* 13. plus laudandus est, qui militiam à Rege suscipit, quam is, qui recipit ab inferiori. Et istos videtur adaptare Purpuratus *in l.1. col. 11. ff. de offic. eius cui mandata est iurisdictio.* Patritiis, sed non video eius bonam adaptationem.

VNdecima cõsideratio. Alii sunt milites simplices & communes, de quibus in iure loquitur & laudantur in plurib. dummodo habeant ea, de quibus *in gl. in l. pe. ff. ex quib. causis maiores.* cui addo glo. *in §. fin. in verbo. siquidem. in auth. de mandatis Principum.*

Et ideo Cy. & Sal. post eum, *in leg. 1. C. de iur. & facti ignorantia.* & post eos do. meus Ias. dicunt, quod milites nostri temporis nõ gaudent priuilegiis militum, Eo, quia nõ habent virtutes necessarias ad militiam: idem tenet Bart. *in l. filiusfamilias. §. veteranus. ff. de procura. & in l. militib. C. de procuratoribus.*

Quæ autem sint illa priuilegia militum, & vtrum extendantur ad doctores, & clericos, qui sunt milites cœlestis militiæ, ponit Alex. *in le. centurio. in princ. ff. de vul. & pup. substi.* & forte ea ponam supra & etiam priuilegia doct. *in suo loco.*

Militiæ huius summa laus est communi vtilitati intendere, *vt dicit tex. in summa. 23. quæst. 1. Lucas de Penna in l. vnica. in 2. volu. Vt armorum vsus: li.* 12. Instituta est enim propter duo, scilicet, propter iniuriam propulsandam, & vindictam inferendam. 23. *q. 1. c. 1.* Est autẽ exercenda ea intentione, vt mali coerceantur, & boni sublimentur. 23. *q. 1. c. apud & c. se.* Namq; & pleriq; sancti patres ex militia laudem acquisierunt: Vt Propheta Dauid, qui militasse legitur. 1. *Reg.* 28. *c.* & Centurio, *vt in c. noli.* 23. *q.* 1. & de pluribus aliis, vt infra dicam suis locis: Ipsa quidẽ militia non culpatur, sed ita militandum est, quod nil vltra stipendia quæratur. *ca. militare, eadem causa & quæstione. & vide Luc. de Pen. in l. 1. in 1. col. C. qui militare possunt vel non. & in dict. leg. vnica. C. vt armorum vsus.*

Miles enim procedens ad bellũ, si occidat aliquem, non est reus homicidii, quia legitima superioris autoritate occidit: *ca. miles* 23. *q.* 1. Militaris quippe est disciplinæ tenacissimum vinculũ, in cuius sinu ac tutela serenus tranquillusq; beatæ pacis status acquiescit, vt ait *Valer. li. 2. c. 2. in prin.* Disciplina siquidẽ militaris acriter retenta, principatum Italiæ Romano imperio peperit, multarũ vrbium, magnorum Regnorũ, validissimarũ gentium Regimẽ largita est, fauces Pontici sinus patefecit, Alpiũ Tauriq; montis conuulsa claustra tradidit, Ortusq; & paruula Romuli casa totius terrarum orbis fecit columẽ hæc vbi supra, Et refert Luc. de Pen. *in l. tam collatores in 3. col. C. de re. mili. lib.* 12.

DVodecima cõsideratio. Duplex est militia secularis, scil. equestris & pedestris. *l. à caligato milite. in gl. C. de nuptiis.* Et pedestres milites dicuntur, qui habent caligas de corio. Et equites, qui in equites vadunt. & notatur *l. non omnes. §. qui in pace. ff. de re milit.* Inde Magister militum dicitur equitum & peditum Magister. *l. 1. & 2. C. de offi. præfe. præto. & l. 1. C. de offi. Magistri militum.* Et vt dicit Tit. Liu. *de bello Maced. li.* 3. Equestres milites dicuntur equi milites. *Ita dicit Lucas de Pen. in d. l. 1. in 1. col. C. qui militare possunt vel non.* Et isti simplices milites Equestres sunt in dignitate, i. ordine post clarissimos, vt est text. & ibi idem Lucas *in l. vnica. C. de equestri dignitate, lib.* 12. & infra amplius dicturus. Ibi, ponam eos post constitutos in dignitate, & ex quibus laudari possunt & debent.

Equestria vero loca in theatro 14. gradib. concludebantur, qui & ipsi ordines dicuntur. Sæpe enim apud autores Suetonium, Iuuenalem, & cæteros de 14. ordinib. mentionẽ fieri inuenies, per quos equestria loca 14. graduum nomine intelligi conueniet, *vt dicit Vdal. Zasius in repet. le. 2. §. post hunc maxime. ff. de orig. iur. in verb. in equestri dignitate.*

Et aduerte, quod secundũ Budæum *in suis annotationib. super l. fi. ff. de senato.* Dignitas equestris, quæ hodie à Regib. & Regum legatis, aut exercituum præfectis donatur, decus est militiæ, & ius annulorum donare apud antiquos erat, id ferme, ꝙ equitem facere dicimus. Et dicit idem Bud. *in d. loco,* quod insigne militis Equestris erat olim annulus aureus, hodie vero calcar aureũ, & hoc accipiendo militem pro illo, qui habet illã dignitatẽ, quod tamen in iure non reperitur, sed ꝓ milite simplici tam equestri quã pedestri.

DEcimatertia consideratio. Inter milites equestres sunt multæ dignitates. Quidã sunt in maiori dignitate, vt sunt Duces seu Principes militum: & isti sunt in primo gradu, & apud nos vulgo dicitur Connestabilis, de quo supra dixi *in 6. part. huius operis, in 7. in fin. & in 8. consider.* Vbi posui de eius excellentia & dignitate, & quomodo habet primum locum post Principem, ita (vt ibidem dixi) videtur quod præcedere debet Cancellarium.

Et tales Duces sunt, qui præsunt exercitui à ducendo dicti, licet forte melius dicerentur gubernatores: *argumen. eius quod notatur in leg. quemadmodum. §. si nauis. ff. ad leg. Aqui.* vt dicit Luc. de Pen. *in leg. tam collatores in 2. colu. Cod. de re mil.* Et ibi dicit, quod tales Duces debent ordines instruere, tempora ostendere, & tramites, per quos sit eundum, manifestare. *vt in proœm. ff torum. §. 2.* vt nihil est militari arte relinquitur incognitum: His autem cessantibus & exercitus, & populi corruunt. *l. item quæritur. §. 2. ff. locati.* & *Prouerbiorum* 11. Vbi nõ est gubernator, populus corruit, salus autem, vbi multa consilia. Hi ergo Duces, vt dicit, verius & vtilius pugnant. Vnde Ouid. 13. *Metamor.*

Quippe manu fortes, nec sunt tibi marte secundi,
Conciliis cessere meis, tibi dextera bello
Vtilis ingenium est, quod eget moderamine nostro,
Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes: pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides, tu tantum corpore prodes.
Nos animo, quandoq; ratem qui temperat anteit
Remigis officium, quanto dux milite maior:
Tantum ego te supero, nec non in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu, vigor omnis in illis.

Et vt ibi dicit Luc. de Pen. Pro his & eorum salute, etiam honesta mors à militibus est appetenda.

Sed aduertendum est, quod quando creatur talis tribunus, scilicet primus qui dicitur Connestabilis,

debet ei extensa manu dextra dari gladius aureus, & dicit, Accipe sanctum gladium, in quo deiicies aduersarios populi mei. prout olim fiebat, vt habetur 2. *Macchab. c. vlt.* De officio huius multa reperiuntur scripta tam in sacra scriptura iure canonico, quã ciuili,& in dictis Historiographorum & Poetarum: ex quibus multa ponit Luc.de Pẽ.*in l.tribuni,C.de re mili. lib.12.* Quæ quiden ad simplicium Iuristarum notitiã (cum multum faciant ad laudem militiæ, & illius dignitatis)hic inserere volui. Nam, vt dicit secundum sacram scripturã debent milites ad pugnam præparare,instruere,&præcepta dare, vt formidolosi etiã corde pauidi,& plures alii ad pugnã inhabiles reuertantur ad domũ: & ista habentur plene *Deut.20.* Vbi instruuntur Duces exercitus quid habeant agere ante conflictum belli.

Adde tamen vltra Lucã, quod debent exploratores mittere ad inuestigandum de viribus aduersariorũ, &de dispositione ciuitatis,& terræ expugnãdæ,sicut fecit Moyses pro terra Chanaan, qui misit 12.exploratores, vt habetur *Num.12.* Similiter fecit Iosue, vt habetur *Ios.2.* & habetur 1.*Regum 26.ca.* vbi Dauid misit exploratores contra Saul.

De iure vero ciuili plus in obseruanda disciplina, quam in præcipienda eius consistit officium. *l.officiũ. ff.de re mil.* Debent autẽ parcissime commeatũ dare, Equum militarem extra prouinciam suam duci non permittere.Istud optime practicantHispani,cum nõ permittunt,quod equi eorum qui sunt multũ agiles, nostris armigeris Gallicis vendantur. Ad opus priuatum,piscatum,venatum,militem non mittere(quod male obseruant Galli) cum sint plus dediti venationib.quam exercitio rei militaris: sed milites in castris retinere, quo ad exercitationem producere, claues portarum suscipere, vigilias interdum circuire, frumentationib commilitum interesse, frumentũ probare,mensorum fraudẽ coercere, delicta huiusmodi secundum suam autoritatẽ castigare, principiis frequenter interesse, querelas commilitonum audire, valetudinarios inspicere, *vt ead.l.officium per totum.* Et adde quoniam etiã de iure ciuili officium eorum est exploratores mittere.

De iure vero Canonico debent Duces exercitus milites monere & instruere, vt parati sint ad laborẽ, in hostes etiam à dorso excurrere, & vt viros fortes condecet laborare, quatenus eorum opinio ex laboris qualitate amplius in Republica Deo auxiliante proficiat. Stultasq;,id est,exploratores mittere,quicquid hostes faciant indagare.Ita ꝙ in aliquo reprehendi nequeunt,nec vtilitasReipublicę intelligatur. Iuxta monita Gregorii.23.*q.* 8.*c.vt pridem.* Vtq; omni timore & terrore deposito, contra inimicos sanctæ fidei,seu Reipublicæ,omnium religionum aduersarios,viriliter agere studeãt,adiicientes: Quod si quis eorũ morietur pro fidei veritate, patriæ defensione, ac saluatione Christianorum, à Deo cœleste præmiũ consequetur.*eadem quæstione,ca. omniũ.* Debent quippe duces appetere bella non desiderio fundendi sanguinem, sed tantum causa dilatandæ Reipublicæ (in qua Deus colitur)affectare,*eadem causa, q.4.c.si non ex fidei.* Vt sic nomẽ Christi per subditas gẽtes fidei prędicatione circumquaq; discurrat:Ibidem&forensib. bellis debẽt aduersariis CatholicęEcclesię,proChristiano populo vehementer obsistere, & Ecclesiastica prælia sicut decet bellatores domini fortiter dimicare,*ea.q ca.sicut excellentiam.* non cupiditate aut crudelitate bellare,sed pacis studio, vt mali coerceantur & boni sublimẽtur.*ea.cau.q.1.ca.apud.* & hæc est summæ militiæ laus.Inter alia bona merita,obediẽtiã Reipublicæ vtilitatibus exhibere quicquid sibi vtiliter imperatũ fuerit obtẽperare,*ead.q.in sum.* HęcLu.*vbi sup.*

Secundum vero Poetas,& Scriptores historiarũ de hac materia plura inueniuntur. Nam secundũ Salustium *in Iugurtino* de Metello, & Mario referentẽ, debent transuersis itineribus,castra mouere,iuxta ac si hostes adessẽt,vallo fossaq;munire, vigilias crebras ponere,&eas ipsi vel per alios circuire in agmine:interdum in primis,modo in postremis,sæpe in medio adesse, ne quisquã ordinem egrediatur,sed cum ordinib. frequenter intercedere, quid hostes agant diligenter explorare.

Sed adde quod hanc explorationem multum cõmendauit Vegetius *de re militari*, *lib.3.ti.26.* dicens: *Difficile vincitur qui vere potest de sui aduersarii copiis iudicare.* EtFrontinus *libr.1.tit.2.* laudat Scip. Aphr.qui misit exploratores in castris aduersariorum ad scrutandum de eorum viribus,& de situatione castrorũ: redeundo ad eundem Lucam. Vbi cum opus est cunctam militiam secum habere.ac vt formido, & fuga hostium latius crescat, diuersa castra agitare simul ac si nullo proposito omnia prouidere,apud omnes adesse,laudare,&increpare merentes.Item prælis interesse,nam ob pudorem suę præsentiæ augetur audacia pugnatoribus, nõ tamen se certamini faciliter ingerat.Nam in milite vnius sors est,inImperatore,id in Duce exercitus,periculum vniuersorũ, dicit Egesippus de bello Iudaico,*li.6.* Secundum Quintilianũ *in milite Mariano*:debet tribunus milites continere,vt alii excubẽt armati,alii claustra portarum tueantur, alii vallo fossaq; scutis innixi cingant exercitum, cibumq; stantes capiant.Et, prout ait PetrusBlesens.in *quadam epistola*: Nihil damnabilius est in milite quam ocium,per quod vsus armorum dediscitur, nutritur pusillanimitas,vires fatiscunt, obrepit inertia, & ad immunditiæ actus animus occupatur. Item, debent continere militiam castrensis disciplinæ, percipere seueritatem, Imperatore,vel Rege curis maioribus destricto delicta militum coercere, & peccata corrigere:ad ipsos confugiendum, coram ipsis querendũ est.Ideo his milites parere lex iubet *vt ff. de re militari in pluribus locis*:quia non solum militib.sed etiam centurionib.Præpositi partem quandã Imperatoriæ obtinent potestatis,secund.Quintil ibid.plenius in hoc Egesippus *de bello Iudaico*, *li.3.* Singuli commissa sibi munera non deserere,instruere muros,manũ legere bellatoriam: Ex quibus Iosephus Galilæam descendens,munire castella, instaurare propugnacula,validissimos quosq; & bello promptissimos adscire sibi impigre curabat, Regiones latrociniis defendere, quotidie in castro milites Romanę militiæ more exercitare, diuidere ordines, distribuere quo facilius disciplina ab omnib. exigeretur, ne quenquã lateret quæcunq; munera propria deseruisset.Instruebat etiam vt agnoscerent excitationes turbarũ,&reprehẽsiones,sequerentur ordines, aciem dirigerent, clypeos intexerẽt,vt murali vice, si forte vis hostiũ irrueret,sic se aduersũ incursantes defensarent, subuenirẽt laborãtibus,fessis compati,pericula aliorum in se trãsfundere:nec solũ belli artes instarRomanæ militiæ docere,sed etiã ante bellũ,quæ amplius ante bellãtes iuuarent denunciare, vt miles sibi cibũ & arma portaret, vallo & fossa se muniret, castrisq; ponẽdis præueniret hostem,obtemperare pręceptis,furtis & rapinis abstinere assuesceret, lucrum proprium putaret si nihil dispendii ruralib. cultoribus ingereret, tur. Quid enim distat ab hostib. qui ipse hostium modo

modo auferat, & tam socios quam aduersarios spoliat? plerunq; in bello valere bonã conscientiam, eo, quod amplius de diuino auxilio præsumeret, qui se nulli affinẽ crimini recognosceret. Hæc ille de Penna, *in loco vbi supra*, & de singulis omnibus infra dicã.

Franciscus etiam Patritius, *in libro de institutione Reipublicæ, lib. 9. tit. 2.* ponit huiusmodi officium Ducis exercitus, secundum quod de iure ciuili ponitur *in dict. l. officium.* Vbi etiam ponit, quomodo coercendi sunt milites, scilic. per multam pecuniariam, munerum interdictionem, militiæ mutationem, gradus deiectionem, ignominiosam missionem. *l. desertorem. ff. de re militari.* & per capitis truncationem. *leg. qui commeatus. §. arma. ff. de re militari. & l. omne delictum. ff. eodẽ.* Missionum tamen triplex est causa, vt *in l. milites. ff. de re militari.* & duo sunt genera, *l. 2. ff. de his qui notantur infamia.*

Dicit etenim F. Patritius vbi supra, quod nihil rarius, aut difficilius optimo Duce exercitus, seu Imperatore inueniri potest: Ex quo Alexander Macedo admirabatur, quod Athenienses singulis annis nouos Imperatores, seu Duces exercitus eligerent, cum ipse in omni vita non nisi vnum Ducem bonum Parmeniona inuenisset. Et cum de Homeri versibus certamen esset, quisnam omnium elegantissimus haberetur, eum prætulit, qui de Agamemnone est: hic vtrumq; fuit bonus, & Rex miles & acer: quasi manus, & mens in Duce sunt necessaria, consilium, & robur, quæ duo in Parmenione præcipua extiterant. Nã manu strenuus, & prudentia præstantissimus habitus est, quinetiam 70. anno natus, iuuenis Ducis, & egregii militis munera sæpe implebat, quem dicunt scriptores multa sine Rege Alexãdro prospere egisse.

Et refert Ciceronem dicentem, in Imperatore, id est, Duce exercitus, existimari quatuor res inesse oportere: scientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, & felicitatem, & deinde addit: Virtutes Imperatoriæ sunt labor in negotiis, fortitudo in periculis, & industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in prouidendo, vbi multas virtutes Ducis exercitus, seu Imperatoris ponit, laudando eas.

Et huic Duci, Imperatori, seu gubernatori tenentur omnes obedire, quę obedientia consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & quomodo sit tali obediendum ponit ample Bart. Cæp. *in tract. suo de Imperatore militum eligendo. in verb. pro Imperatore*, vbi amplissime.

De huiusmodi Duce, officio ipsius, & de dictis Ducum, vide Raphaelem Volaterranum *in suis Commentariis vrbanis, libro 30. cap. 4. cum sequent.* Vbi multa præclara ponit, quæ hic non sunt omittenda. Inter alia enim enarrat, quod Agesilaus dicebat: oportere Ducem habere tria: Erga quidem inimicos audaciam, erga subditos beneuolentiam, erga temporum opportunitates rationem.

Epaminondas videns pulchrum exercitum sine Duce, video, inquit pulchram bestiam sine capite.

Philippus solebat dicere se malle habere exercitum ceruorum, cui præesset leo, quam leonum, cui præesset ceruus. Alia vero egregia dicta Ducum videre poterit quisque ibi.

DEcimaquarta consideratio. Locumtenentes Regii in aliquo actu eis commisso habentes illius actus administrationem, vt in aliquo exercitu regendo præcedunt omnes & quoscunq; alios Principes in illo actu eisdemq; debetur per omnes & quoscunq; (etiamsi fuerint maiores) obedientia, quæ consistit in reuerentia exhibenda, in mandato suscipiendo, & in iudicio subeundo: & dicta reuerentia etiam consistit in hoc, vt assurgatur ei, & detur ei primus locus in sedendo, stando, & eundo, vt not. glos. notabilis *in summa 93. di.* & notatur per Goffredum *in summa, in tit. de maio. & obed. in §. reuerentia debet.* per illã glosſ. quæ vult, quod minori cui maior administratio est commissa, debetur reuerentia & obedientia ab ipso maiore. Et de his videre poteris Cæpolam Veronens. *in tractat. suo de imperato. militum eligendo. in verb. pro imperatore. in 8. col.* & ibi probat hoc esse verum per plura, etiam si alii sint maioris authoritatis, dignitatis, nobilitatis, scientiæ, virtutis, magis diuites, aut quomodocunq; sint post Principem, qui eidem administrationem dedit: De quibus omnib. suis locis dicemus, & dixi *supra in 7. part. in 10. consider.*

DEcimaquinta consideratio. si ista, de disputatione duorum capitaneorum Venetorum, qui cõtendebant super præeminentia illius status ducis seu generalis gubernatoris exercitus: in qua materia Cæpola posuit 46. conclusiones *in suo tractat. de Imperatore militum eligendo, in fine.* quas in procinctu suæ materiæ optime probat: & ne sim tædiosus, solum illas conclusiones referam.

PRima conclusio. In imperatore, seu duce belli, aut exercitus quinq; requisita sunt, fidelitas scilicet, scientia rei militaris, virtus, authoritas & felicitas, Hæc singula probat *in tract. in prin.* quando arguit pro illo qui contendebat contra electum, & etiam pro imperatore electo. *ver. pro imperatore vero, &c.*

Secunda conclusio. Fides præsumitur ex dignitate, & bonis morib. Istam comprobat Cæpola *in ver. pro Imperat. col. 6. ibi. Hæc autem fides. coll. 6. illius versi.* vbi plura ad hoc alleg.

Tertia conclusio. Infidelitas præsumitur ex Inimicitia & auaritia. Ex quo sequitur correlatiuum, quod sine fide præsumitur inimicus, & auarus. *probat. in dic. ver. pro Imperatore. colum. sexta, ibi: Item, ex amicitia. & ibi: Item, præsumitur infidelitas.*

Quarta. Quod inimicus, vel auarus non eligatur in Principem, Ducem seu gubernatorem militiæ, probatur *in loco præalleg.*

Quinta. Scientia rei militaris consistit in cognitiõe itinerum, locorum, personarum, ingenio, eloquentia, & in cognitione, omnium rerum ad vsum militarem pertinentium, probatur *ibi in verb. scientia.*

Sexta. Rei militaris scientia acquiritur per solertiam, vigilantiam, assiduitatem locorum, per doctrinam, & lectionem librorum de re militari, & per omnes reliquas partes virtutis rei militaris, De quibus satis probatur *ibidem in d. verb. scientia: & in verbo virtutis*, & ample *in plurib. considerationib. sequentib.*

Septima. In milite præsumi potest, & cognosci scientia rei militaris ex ætate, tempore, natione, loco, præceptore, & experientia. De singulis declarat Cæpola ibi *in verbo, scientia, & in verbo, natione.*

Octaua. Partes virtutis rei militaris sũt sapientia in consulendo, Consiliũ in prouidẽdo, industria in agitãdo, Celeritas in conficiẽdo, siue exequẽdo, Astutia siue Sagacitas in stratagematibus, hoc est astutiis rei militaris, Solertia & vigilãtia cũ assiduitate, & patiẽtia laborũ, & sic etiã bona valetudo, magnanimitas, rerũ gerendarũ fortitudo, & cõtẽptus periculorũ. Fides etiã adiungi potest, sed eam nõ partem virtutis, imo vt necessariũ, & primũ in Principe tenet Cæp. vt ait *in 1. concl. supra posita*, & ibi dixi *in d. ver. pro Imperat.* Nam quanto magis valeret miles in cæteris, quæ in Imperatore necessaria dicuntur, tanto magis de eo dubitandum esset, si in ipso fides non reperiretur.

Nona. Potius eligatur prudentior, quam formosior. Ex quo sequitur, quod in Duce exercitus, præhonoranda est prudentia fortitudine, & sic potius attendi debet prudentia, siue scientia, quam fortitudo, vt probatur clare *in d. tra. in verbo, virtutis.*

Decima. Si quis est pulchrior & fortior, in dubio in imperatore exercitus eligendus est, probatur ex infra dicendis, & ibi per Cæpollam.

Vndecima. In virtute rei militaris continentur humanitas, modestia, clementia, suauitas, facilitas, temperantia: cunctis in rebus innocentia, fides, liberalitas, atq; iustitia.

Duodecima. Autoritas acquiritur propter virtutem, corporis formositatem, dignitatem, honorem, potentiam, diuitias, nobilitatem, felicitatem, humanitatem, clementiam, & per cæteras rei militaris virtutes, præsertim ex rebus feliciter gestis. Ista comprobantur ample *in d. tract. in verbo, authoritatis*, & dixi *supra in prima, & infra in vndecima part.*

Tertiadecima. Quæ ex prædictis infertur in eligendo Duce, seu Imperatore exercitus, consideranda est in primis persona, quæ eligitur, si posset esse Dux, vel Imperator exercitus. Secundo, Ætas illius. Tertio, natio, siue origo. Quarto, nobilitas. Quinto, dignitas. Sexto, facultates, siue diuitiæ. Septimo, fides. Octauo, scientia rei militaris. Nono, virtus. Decimo, authoritas. Vndecimo, felicitas, de quibus omnib. ex lib. ibi Cæp. & infra particulariter dicetur.

Quartadecima. In eligendo aliquem ad honoré, siue munus personale decem sunt consideranda, quę ponit glos. rubricaria. *C. quemadmodum ciuilia munera. libr.* 10. & ibi Ioan. de Plat. de quibus *in* 1. *part. in* 44. *considerat.* dixi, ideo hic non repeto.

Quintadecima conclusio sumitur ex dictis Hieronymi, quæ habetur *in lib. Leuit.* de quo *c. licet.* 8. *quæ.* 1. scil. qui præstantior est ex omni populo, qui doctior, qui sanctior, qui deniq; in omni virtute eminentior, ille ad Ducatum siue gubernationem eligatur exercitus, & satis probatur ex his quæ dicta sunt de virtute & scientia.

Sextadecima. Non debet, nec potest de iure eligi in ducem exercitus, qui non sit miles, nec debet, si est iunior, & si diu non militauerit. Et hoc probatur ex dictis Cæpolæ, *in dicto tractat. in principio.* vbi dicit seniores & antiquiores esse præponendos.

Decimaseptima. Si excercitus Imperator, seu Dux electus, vel constitutus est aliis fidelior, indistincte omnes militum Duces sub eodem iure militare tenentur, probat hanc conclusionem Cæpola ample, *in d. ver. incip. pro Imperatore, &c.* & infra dicetur.

Decimaoctaua. Si electus est magis dignus, & sufficiens, quam alii, licet fidelitate pares censerentur: sine dubio perfecta esset electio, & posset de iure cogi sub eius potestate militare, & manere, quáuis alii sint eo nobiliores & digniores, probatur hæc conclusio *in d. ver. pro Imperatore. in distinctione magna.*

Decimanona. Item, si Imperator, seu Dux, & cæteri militũ Duces, sunt pares fide, virtute, præstantia, & sic sunt æq; sufficientes ad regendum exercitum, nõ possunt duces armorũ de iure denegare ei subesse, licet sint eo seniores, & alias nobiliores, & digniores: Quę conclusio est verissima, & necessaria, & probatur *in d. ver. pro Imperatore, in tertio casu princ. dist. magnæ.*

Vigesima. Quando est dubium quis sit melior, & præstantior, potest Princeps gratificare, cui vult in proponendo vnum alteri, & alius cogitur ei subesse de iure: & ista probatur *in d. versi. pro Imperatore, in* 4. *casu distinctionis prædictæ.*

Vigesimaprima. Si exercitus Dux electus, est dignus, & sufficiẽs illi gubernationi, & ducatui, & si alius esset eo dignior, & magis sufficiẽs, satis est quia cogitur ei de iure subesse, etiãsi alias dignior dici possit.

Vigesimasecunda. Princeps non tenetur eligere de iure gentibus seu militibus suis Imperatoré, seu Ducem exercitus seniorem, nobiliorem, digniorem, dignitiorem, ac præstantiorem, modo dignum & sufficientem eligat, probatur *in d. vers. in dicta distinctione.*

Vigesimatertia. In dubio potius eligi debet ille, qui est de ciuitate, vel prouincia, vel Regno Principis, quam alienigena, nisi aliter se haberet consuetudo, vel statutum loci Principis. probantur ista *in dict. tractatu. ver. propter nationem, in fine.*

Vigesimaquarta. Non debet Imperator eligi, nisi qui assidue militauerit, & præponẽdus est in electione, qui diutius militauerit, & maiora stipẽdia meruerit: *vt ibid. in ver. dignitatis ratione* comprobatum est.

Vigesimaquinta. Etiã nati ex damnato coitu possunt eligi, & creari Duces, & Imperatores exercituum, dummodo sint virtute præstantes, probatur. *vbi supra ver. pro Imperatore, col.* 10. *ibi: vnde dicitur.*

Vigesimasexta conclusio. Electus vel creatus Imperator, vel Dux exercitus in dubio præsumitur dignus & sufficiẽs, pro quo faciunt infra dicenda. *in* 43. *concl.*

Vigesimaseptima. Non detrahitur honori alterius si ipse subiiciatur Imperatori siue gubernatori generali exercitus: digno inquam, & sufficienti, licet ipse alias esset senior, nobilior, dignior, atq; præstantior.

Vigesimaoctaua. Si electus in Imperatoré seu Ducem exercitus per Principem, non est præstantior, & dignior aliis, detrimentum, & dedecus est Principis eligentis, seu constituentis, nõ autem alterius sub eo militantis, *vt constat in d. versi. pro Imperatore. in distinct.*

Vigesimanona. A Principe, seu populo, vel senatu non à militib. Imperator eligi, & ab ipso constitui solet, & debet, *vt per dict. Cæp. in d. ver. pro Imperat. in princ.*

Trigesima. Imperatori seu Duci belli non bene nec legitime constituto, non est obediendum, *vt habetur vbi supra.*

Trigesimaprima. Quando duo, vel plures Duces, seu Capitanei exercitus electi, sunt pares in vocibus, seu suffragiis, in dubio præferri debet qui est fidelior. dictum est *supra.*

Trigesimasecunda. Si electi sunt pares fidelitate, præferri debet qui est aliis virtute præstantior. *ver. virtutes. & ver. pro Imperatore in dict. tracta. Cæpolæ.*

Trigesimatertia. Si electi sunt pares virtute, præferri debet dignior honore: vt si est vnus Dux, Comes, vel Marchio, alter nõ. *argum. l. ille à quo tempestiuũ. ff. ad Treb. probatur in l. si. ibi. amplioris honoris inferiori. ff. de fide instrum. probatur & supra in* 5. *part.*

Trigesimaquarta. Quando Imperatores sunt pares virtute ac dignitate, senior debet anteponi, licet alter sit nobilior, quia senior in dubio præferri debet, etiamsi sit minus nobilis. *dict. l. fin. de fide instrum.* vbi arguendo ab ordine literæ, quod fieri potest, videtur præferre seniorem maiori in dignitate, seu honore. Faciunt ad hoc dicta Cæp. *in d. tractat. in princip.* vbi posui priuilegia antiquitatis, & ample per eundem *in hac sua conclusione.* & dixi *infra. in* 11. *par.* vbi posui de antiquitate & senectute.

Trigesimaquinta. Duobus electis Ducibus belli virtute ac nobilitate paribus præponi debet senior iuniori. *Cæpola ibi, & in principio illius tractatus.*

Trigesimasexta. In præferendo vnũ alteri in actu militari, primo inspiciatur fides, secundo scientia rei militaris, tertio virtus siue præstantia, quarto autoritas

ritas, quinto fidelitas, ſexto dignitas, & honor, ſeptimo ætas, & tempus, octauo nobilitas, nono natio ſiue origo, decimo diuitiæ, adde multa, quæ infra dicam, ex quibus laudantur milites. & quæ dicta ſunt *ſupra in 3. & 13. concluſio. cum ſequent.*

Trigeſima ſeptima. Si Imperator eligatur indignus, fit iniuria toti exercitui, nedum vni militũ Duci, *vt probat Cæpola in d. ver. pro Imperatore, in ſexto caſu principali diſtinctionis magnæ, in principio.*

Trigeſimaoctaua. Si electus Dux belli non eſt ſufficiens neq; dignus, licet alii reperiãtur digni, & ſufficientes, ſi tamen facta eſt electio per Principem ex certa ſcientia, alii nõ poſſunt obedientiam denegare ratione perſonæ indignæ vel ſufficientis: quia reputabitur dignus & ſufficiens. *vide ſupra in 20. concluſ. & in d. ver. pro Imperatore & infra in 40. concluſ.*

Trigeſimanona. Imperator belli creatus, præſumitur ſcire gubernare exercitum. facit quod dictum eſt *ſupra in 23. concl.*

Quadrageſima. Si Princeps eligit vnum Ducem belli ignorans de ſua ſufficientia & dignitate, poteſt vnus Dux militiæ recuſare venire, vel ei ſubeſſe, donec Principi hoc ſignificauerit. Facit ꝓ hoc *c. ſi quando, cum ibi notatis, de reſcriptis extra.* & ibi per Zabarellã, vbi ponit de iudice delegato, vel executore, qui iubetur per principem, quod exequatur. Nam ſi habet conſcientiam læſam, debet ſuperſedere & reſcribere Principi opini. ſuam & expectare prius ſecundum iuſſionem, antequam aliud faciat: *vt de hoc gloſſ. in verb. nuncians. in §. ſi tibi. in authen. de manda. Princip. in princ. col. 3. & plures alias remiſſiones ad hoc allegat Cæpol. in dict. tract. in hac concl.*

Quadrageſimaprima. Si Princeps videt ducem ſui exercitus non eſſe ſufficientem, neque militibus gradum, debet ſi poteſt caute mutare.

Quadrageſimaſecunda. Caueat Princeps, ne eligat indignum & inſufficientem Ducem, & minus gratum militibus ſuis, Facit quod dicit ibi Cæpol. *in 11. art.* de diuitiis.

Quadrageſimatertia. Si Princeps vult omnino aliqua ex cauſa (forte fidei) vnum Ducẽ conſtituere, qui non videatur dignus neq; gradus aliis, cum nõ eligat, niſi cum conſenſu, & voluntate aliorũ: Sicut fecit (vt ait Cæpola) excelſum Ducale dominium Venetorum, Quando conſtituit magnificum Gentilem Leoniſam totius exercitus ſui gubernatorẽ generalem, de quo ibi erat quæſt. & pro quo Cæpol. fecit prædict. tract.

Quadrageſimaquarta. Si data notitia Principi de maiori alicuius dignitate, aut præſtantia, vult omnino, ꝙ electus ſit Dux exercitus, quilibet ei ſubeſſe tenetur, niſi iuſte timeret pro ſe, & militibus ſuis. Illam concluſi. probat Cæpo. *vbi ſupra, verſi. circa hanc. in 6. caſu principali diſtinctionis magnæ.*

Quadrageſimaquinta. Aduertat quis, ne procuret incaute electum, vel creatum Ducem, non admitti, ne ſub eo fortaſſis poſtea inimico clandeſtino militare cogatur, *vt ait idem Cæpol. in d. 6. caſu princip. in fin.*

Quadrageſimaſexta & vltima concluſio. Cautus ſit quilibet miles, vel Dux, ſiue Princeps armorum, Vt quando concluditur cum gentibus ſuis, faciat ſua capitula clara, ne incidat in prædictas dubitationes. Hæ ſunt concluſiones, quas dict. Cæpol. ex prædicto ſuo tractatu, illum recapitulando extraxit, quæ ſunt multũ vtiles & ſingulares Principi vel Duci exercitus.

DEcimaſexta conſideratio. Poſt locum tenentem generalem, ſeu gubernatorem, aut Ducem belli apud nos Admiralus præferri videtur, qui habet, & videtur habere maximam dignitatem poſt Conneſtabilem, præcipue in mari cui præeſt. Et iſti Admirali antiquitus apud Romanos non leguntur fuiſſe creati, ſed ſolum tempore Conſtantini, erecti ſunt iſti Admirali magiſtratus: vt inquit Petr. Cothereau in ſuo ſchedulari magiſtratuum ciuilium, *tit. de præſidib. prouinciarum. &c.* Purpur. *in l. 1. colum. 30. in nono exemplo. ff. de officio eius, cui mandata, &c.* dicit, Quod hic Admiralus comparari poteſt Comiti rei militaris, qui mittitur extra mare, ex quo habet iuriſdictionẽ ſibi mandatam in prouincia ſibi decreta, quæ eſt in his, quæ eueniunt in mari, & talis dicitur illuſtris: cum vt ait text. *in l. 1. C. de comitib. rei milit. li. 12.* ex reuerentia altiſſimarum dignitatum, ſubiugantur, vt his locum præſtent, qui proconſulatus inſignibus adornantur. Et non comprehenditur in ſtatuto prohibente ne rector prouinciæ, aut aliquis officialis quid capiat.

Antiquitus in Gallia erant tres: Vnus in Aquitania, alius in Britannia, & alius generalis in Francia: Sed hodie hæc tria officia habet illuſtris dominus Philippus Chabor dictus de Brion, gubernator & locumtenens Regis generalis in Burgundia, pro Chriſtianiſſimo Rege noſtro Franciſcò. Et iſte Admiralus habet iuriſdictionem apud nos quæ exercetur in Palatio Pariſienſi in menſa marmorea.

DEcimaſeptima conſideratio. Poſt hunc Ducem exercitus, & Admiralum, ſunt alii quatuor ſub eo, qui olim dicebantur magiſtri militum, loco quorum hodie apud nos ſunt quatuor Mareſcalli in Francia, qui etiã tales ſunt tribuni, & Duces Belli etã dici poſſunt, *vt dicit Luc. de Pen. in l. tribuni. C. de re militari. li. 12.* Hi enim, vt dicit, præerant Equitib. & ſecundũ locum à Regib. obtinebant, *l. 2. §. in initio. ff. de origine iuris.* Et iſti quatuor fuerunt ordinati, & inſtituti inſtar quatuor magiſtrorum militum, qui erant Romę, *vt habetur in l. 2. §. ſancimus. C. de officio Magiſtri militum.*

Mareſcallus enim eſt nomen officii eius, qui parte aliqua bellicis reb. præeſt, *vt dicit Gagui. in ſuis Chron. li. 7.* de quorum origine, inſtitutione, officio, & poteſtate eſt tex. *in d. l. 2. §. poſt deinde. ver. populo deinde aucto. ff. de ori. iur. & in l. milites. C. de offic. Magiſtri militum.*

Et ſic, ſicut olim in Romano Imperio fuerũt quatuor principales Magiſtri militum. *dict. l. 2. §. ſancimus.* Sic etiam in Regno Franciæ ſunt quatuor Mareſcalli, & fuerunt ſimul cum dictatorib. quorum loco ſunt hodie præfecti prætorio. *d. §. poſt deinde*, & in Francia præſidentes, & Magiſtri in Parlamento. Nã præfecti prætorio, id eſt, Magiſtri in Parlamento, & Magiſtri militũ, non modicã inter ſe habent connexitatẽ, quæ apparet ex l. 1. loquẽs de præfectis prætorio. & l. 2. loquens de Magiſtris militũ, ſub eo. tit. poſitis. *C. de offic. præfecti prætorio Africæ.* Et Rex expreſſe eos iungit *in l. 1. ff. eo. tit.* immo reſpectiue ſunt æquales, & origine, & poteſtate in his, quę eorum incumbunt officiis. & facit rubr. *C. de præfectis prætorio ſiue vrbis & Magiſtris militum in dignitatib. exequendis.* & ibi Luc. de Pen. *lib. 12.* vbi ponit aliquam diſparitatem.

Sed ex ſupra deductis in quarta parte, vbi poſui de Cancellario, dixi eſſe differentiam inter præfectum prætorio ſimpliciter (qui dicitur Cancellarius, & pro certo eſt maior Magiſtris militum, & eſt æqualis Cõneſtabili, quã eſt ſupra Magiſtros militum, id eſt, Mareſcallos) & præfectũ prætorio cum adiectione loci, puta Pariſienſis, Tholocæ, Burdegal. Diuionen. &c. Qui tales (vt credendum eſt) adæquantur Magiſtris militum, & Magiſtri militum illis. Et tales Magiſtri militum non ſubiiciuntur talibus præfectis prætorio cum adiectione, ſcilic. præſidentib. Parlamentorum. Hinc videmus, quod in ſignũ huius, & memo-

tiam sub eodem tecto præsidentes in Parlamento & Marescalli, qui sunt sub Connestabili in Palatio Parisiensi Curias tenent diuersas, vicinas tamen & contiguas, scil. pręsidentes, & de Parlamento in magna Camera auditorii, & Marescalli in magna Aula eiusdem Palatii super tabula marmorea in alto capite dictæ Aulæ sita, solum de actionib. & quæstionibus bellicis cognoscentes, supra quos Dictatores nunquam fuerunt pares in potestate existentes. Nisi quis equitum magister pro necessitate temporis, aut gratiæ causa, voluntarie dictatori se subiecerit. *l. est receptum. ff. de iurisd. omn. iud.* vt Romæ semel contigit, quod Minutius Equitum magister, seu Marescallus Fabio dictatori pro subsidio ei impenso gratificauit, de quo Val. *lib. 5. tit. de gratitudine.* Aliter enim & alias Marescalli præsidentibus. & præfectis prætorio locorum æquales semper fuerunt.

Tales etiam Marescalli habent iudices, qui dicuntur præpositi Marescallorum vulgari eloquio, qui crimina belligerorum coercent, à quibus non appellantur ad curias Parlamentales: Et si ab eis appellaretur, appellatio esset deuoluenda corã Marescallis in Palatio Parisiensi, super tabula marmorea, & non in curia Parlamentea.

Et dicit G. Bened. *in sua rep. c. Ray. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. n. 53. de testamentis*, quod tales Marescalli non subiiciuntur Quæstoris, seu Cancellarii iudicio, nec præfecto prætorio, secundum Cassiodorũ, si pares Franciæ non essent præsentes: sed solum Regem habent vltorem. *l. fin. C. vbi senato. vel clarissimi.* vel eum, cui Rex ipse commiserit: *vt ibi text. & in l. 1. C. de offic. magistri militum.* Sed non credo, quod illud sit verum quo ad cancellariam, per ea quę dicta sunt supra de cancellario, & eius autoritate, dignitate, præeminentia, & excellentia.

Et etiã isti Marescalli secundum Budæũ *in suis annotationib. super l. posteriore, de ori. iur. ff.* forte hodie dici possunt tribuni militum, aut certe præfecti militum.

Et aduerte, Quod præfectus vrbis, & præfectus prætorio, & magister equitum, & peditũ, sunt in pari gradu dignitatis, & præcedit, qui primo fuit dignitatem adeptus. *l. 1. & 2. C. de præfectis pretorio, siue Vrbis, & magistris militum exequendis*, vt dicit Io. de Plat. *in l. fin. ibi: quia dignitas est C. de decurio. li.* 10. &, vt dicit contra Speculatorem, tales magistri militum sunt illustres. *l. 1. & 2. C. de offi. magistri milit. & l. 2. C. de comitib. rei militaris, lib.* 12.

DEcimaoctaua consideratio. Post istos Marescalcos, seu Marescallos, sunt Capitanei, qui dicuntur quandoq; Tribuni. quando, sc. præsunt mille hominibus: quandoq; Centuriones, id est, centum militibus præfecti, sicut erat ille, de quo in euangelio *Matth.* 8. & *Luc.* 7. Alii quinquagenarii, qui præsunt quinquaginta militibus. Alii Decani, qui decem.

Et iste status habuit originem ex Moyse consilio Ietronis cognati seu soceri, vt habetur *Exod.* 18. Cum dicit: Prouideas de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quib. sit veritas, & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis Tribunos, & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Fuit etenim ordo castrensis (*autore Liuio li. 8. ab vrbe condita*) vt miles centurionis, centurio tribuni, tribunus legati, legatus consulis, magister equitum dictatoris, pareret imperio.

Hi etiam capitanei dicuntur Comites rei militaris. *Lucas de Penna in l. Cod. de comitibus rei militaris. lib.* 12. adornatur tamen insignibus proconsulis, id est, gubernatoris patriæ, *dict. leg.* 1. imo ducibus seu administratoribus prouinciarum adæquantur, quando illuc mittuntur pro defensione patriæ. *l. 2. C. eo.* & dicit Lucas de Pen. *in d. l. 1.* cum venerint ad consistorium, assurgendum est eis, & præstari eis debet locus, & dicit Ioa. de Plat. *in d. l. 1.* quod tales capitanei guerrarũ, qui mittuntur, extra patriã, sunt pares proconsulibus in dignitate: Imo videtur, quod sint maiores, cum proconsules sint tantum spectabiles. *l. 1. Cod. de comitibus consistorianis, notatur in rub. ff. de offi. proconsulis. Purp. in l. 1. numer. 252. vsque ad num. 256. ff. de offic. eius cui mand. est iurisd.* videtur intelligere d. l. 1. de illo capitaneo qui mittitur vltra mare, & qui habet iurisdictionem, & sic videtur ille tantum, qui apud nos dicitur Admiralus, de quo ante dixi, eodem teste, & alii capitanei guerræ sunt tantum spectabiles, & ibi vide differentiam inter capitaneos guerræ & ciuitatum.

Et istorum plures sunt ordines: Quidam sunt in primo, quidam in secundo, quidam in tertio, & sic de singulis. Et sedent inter eos secundũ eorum ordines, *vt dicit Iacob. Rebuff. in d. l. 1. C. de comitibus rei militaris.*

DEcimanona consideratio. Habemus & alios milites apud nos, qui dicuntur centum nobiles, & ducenti balistarii, seu velites, sagittarii, aut rorari, vulgo dicti *archiers*: sed sunt Equites, qui quidem sunt domestici, custodes, & protectores personæ Regis nostri, & isti sunt honorandi, Ita, ꝙ postquã salutauerint vicarios Principis possunt eos osculari. *l. 1. C. de domesticis, & protecto. lib.* 12. Et habent primicerium, qui est eiusdem dignitatis cuius sunt Duces, *vt est tex. in leg. primicerius. C. eod.* Et qui sub primicerio sunt inter clarissimos collocantur. *d. l. primicerius. vide ante in 6. in* 11. *consid.*

VIgesima consideratio. Post hos supradictos Capitaneos sunt alii milites habentes dignitatem, qui etiam ab aliis militib. sunt honorandi, qui dicuntur in vulgari nostro *les porteurs Denseignes, & des Guydons*: Et isti in iure vocantur Primipilarii, & sunt hi qui primum vexillum portant ante regem, *vt per Luc. de Pen. in rubr. C. de Primipilo. lib.* 12. Et etiã hi habebant pecuniæ, & stipendiorum suorum militum administrationem. *vt per eundem Luc. de Pen. in l. vtilitas. C. eod.* Et isti officio funguntur, proprie ille qui portat vexillum in societate cẽtum nobilium, seu militum regis (qui dicuntur apud nos) *les cent gentilz hommes du Roy.*

Alii vero, qui sunt in aliis societatibus militiæ, dicuntur præpositi laborum, qui clarissimi sunt, & sunt digni tali immunitate, quali gaudent qui circa latus Principis cõmittuntur. *l. 1. C. de præpositis laborum. li.* 12. Et vt dicit Luc. de Pen. *in rubrica*, quod legitur in 1. lib. *tripartitæ historiæ*. Quod Constan. in somno signũ crucis vidit in cœlo, & Angelos astantes, & dicentes Constantino: *In hoc signo vinces.* Et extunc signũ Crucis ante se præferri fecit in acie, & in signum, vel vexillum Crucis transformari fecit signum victoriale, ꝙ vocabatur *laborum*, quodq; ante ipsum cõsueuerat in acie prius ferri: &, vt dicit tale forte est flamma Regis Francorum. Signum autem imperii Romani, etiam ante Cæsarem est Aquila, vt patet ex Valerio, *lib. 6. tit. 1. ibi, libidinosi. lib. 1. cap. de prodigiis. ibi, non sinit nos, & qua de re dixi supra in quinta part.*

VIgesimaprima cõsideratio. Etiã in exercitu sunt alii habentes officium vltra militiã, vt sunt Marescalli hospitiorum qui in iure dicuntur Epidimetici: ab Epi, quod est supra, & metis, i. metatis seu militib. in terminis castrorum existentibus. Quia si supra milites demetiantur, id est, diuersis diuersa assignent hospitia secundum glo. *in rub. C. de metatis, & epidimeticis, lib.* 12. vbi & *in l. 1. ibid.* Ioan. de Plat. vocat eos Marescal-

reſcallos. Et hi epidimetici ſecundum glo. *in l.2.C.eo.tit.* habent Menſores ſub ſe, quos lingua noſtra *Forrerios* appellamus, qui cùm proficiſcitur Principis exercitus, vel cum Princeps hoſpitatur in aliqua ciuitate, vrbe, vel oppido, menſurant hoſpitia militibus aſſignanda. De quibus habetur *in rub.C.de menſorib.lib.*12. Et hi Forrerii metari dicuntur à metatis, id eſt hoſpitiis. *vt in l.omnes.C.eod.tit.* & eſt proprie metari, i. diuidere caſtra, vel metare, vel ponere ſecundum Huguitio. quia in certas metas caſtra conſtituebant, & foſſis circundabant, *l.omnia.C.de epiſc.& cler.*

Metator autem eſt qui locum præparat aduentu Poteſtatis, dictus quia caſtra deſignat, à metiendo ſecundum Papiã, vt dicit Luc. de Pen. *in rubr.C.de metatis & epidimeticis.li.*12. Vbi dicit, quod in Regno aſſignare hoſpitia ſingulis tempore exercitus pertinet ad Mareſcallos, quibus generaliter pertinet cura exercitus, ordinare caſtra, & facere explanare vias, & pontes cõſtrui, vt exercitus tranſeat ſalubriter, & habiliter, id eſt, apte, conſtituere cuſtodias: Primo pro Regis perſona, ſecundo pro toto regno. Plura etiã ad ipſum pertinent quæ olim tribunus agebat. Et ideo habet aliquã præeminentiam, & excellentiam vltra ſimplices milites, ex quo inter milites eſt honorãdus.

Cauere tamen debet, ne, poſtquam ſua manu ſcripſerit ſuper hoſpitis domũ, nomen illius militis, cui talis domus eſt pro hoſpitio aſſignata, illud nomen poſtea deleat, aut variet: quia alias incideret in falſum & inſtar falſi teneretur. *l.1.cum ſua gl.C.eo.tit.*

Et etiam ſi alicui aſſignatum fuerit hoſpitium, & in illo poſuit aliquod ſignum, forte ſcutũ ſuum ſeu nomen, vt ſolent facere milites, & aliquis illud ſignũ ſuſtulerit, quod tanquam falſarius puniri debet. Ita ipſe Luc. de Pen. *in d. l.1.* & Ioan. Surgetes *in ſuo libello (qui Enchiridion militaris diſciplinæ dicitur) in 1. part.* & aliqua dixi *in commentariis noſtris ſuper conſuetu. duca Burg. in tit. des iuſtices. in §. le droict de indire. in gl.1.* Et de iſtis Mareſcallis hoſpitiorum ponit etiam Benedict. *in ſua rep. cap. Raynu. in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam. num.54. de teſtam.*

VIgeſimaſecunda conſideratio. Adhuc vltra ſimplices milites, habemus caſtrẽſarios in iure, qui habent curã caſtrorum, id eſt, tentoriorum, quæ ſunt in caſtris, dicuntur atrienſes ſerui, qui cuſtodiunt atrium. *ff.de verb. ſig.l.in lege Cenſoria*, vel qui lauant atria. *vt no. ff.de vſufr.l. ſed & ſi quid.* §.1. vel caſtrenſiani, qui faciebant tentoria, in quibus Princeps morabatur in caſtris. *gloſſ. rubricæ. C. de caſtrenſianis. lib.12. ita Luc. de Pen. in rub. illius tit.*

Iſti etiam apud nos dicuntur Capitanei, ſeu Caſtellani, & tales ſunt tantum clariſſimi, & non ſpectabiles, *vt dicit Purp. in l.1.col.30. ff. de offi. eius cui mandata eſt iuriſdictio. de quibus in l. liminarchæ. ff. de ſer. fug. & ibi Budæus & in li.1.C. de fundis limitrophis. & ibi Alexand. lib.11. & in l. munerum. ff. de muneribus & honoribus.* Et limitanei dicti, qui ſtabant, limites ſuos tantum tuentes. Et iſti ſolum inuaſiones, & ingreſſus hoſtium per loca eis diſpoſita, impediebant. De quibus memoratur Pet. Cothereau *in ſuo ſchedulari magiſtratuum ciuilium tit. de magiſtris militum.* Vbi etiam ponit de aliis militibus, qui dicuntur comitatenſes, & præſentiales, qui inter milites ſimplices videntur habere aliquã præeminentiam, ex quo habent adminiſtrationem.

VIgeſimatertia cõſideratio ſit de militib. præſentalibus qui in comitatu ſacro militare deputati erant, & præſentiæ Imperatoriæ obſequioſi erant, vt ad mandatum Principis mitterentur, vnde præſentes milites, vel præſentales ſeu præſentiales, erant Imperatoris diuinæ præſentiæ obſequentes: qui regulariter ſtabant in vrbe Conſtantinopolitana, vbi florentiſſimum Palatium, & Imperatoria ſedes erat, & ibi hi milites morabantur niſi à Principe tranſmitterentur, vide text. *in l. nemo milites. C. de re mil. lib.*12. De quibus præſentalibus ſcribitur *in l. fi. ibi, ſed & de præſentalibus & orientalibus & aliis agminibus ſegregatos. C. de offic. magiſtri mil.* Vnde iſti non tantum bellis erant dicati, ſed Imperatoriæ maieſtati erant in armis obſequioſi. Vnde dicatiſſimi, hoc eſt, dedicatiſſimi, & ſacrati milites iſti præſentales dicebantur, *vt in l. final. in principio. C. de re militari.* iſti lib.12. præſentiales milites ſpectabilibus, ducibus cõmittebantur. *vt dixi ſupra in 11. conſid. 6. par.* Vbi de protectorib. & domeſticis ſcripſi, quos adaptaui centum nobilibus, & ducentis baliſtariis Chriſtianiſſimi Regis Francorum. Et ſi ad comitatum alicuius magiſtri cum aliquib. præſentialib. militib. mandato principis tranſmiſſi eſſent, ipſi Duces eorum erant ſubditi præceptionib. & iuſſionibus magiſtri equitum, quantum ad diſpoſitionem agendi belli, *vt in l. fi. in fi. C. de re militari, li.*12. Sed quantum ad iuriſdictionem, nec ipſe, nec milites ſui præſentiales erant iuſtitiabiles magiſtri militũ, ſed milites præſentiales ſuis Ducibus parebant: à quib. magiſtro officiorum appellabatur, *vt prædicta l. fi.* & de tali appellatione magiſter officiorum (qui dicitur apud nos magnus magiſter) vna cum quæſtore iudicabat *l. ſi quando, C. de appel.* Et iſti milites videntur debere præferri aliis ſimplicibus militibus ſub aliis capitaneis ordinariis militantibus, vt de eis ſatis ample Petrus Cothereau *in ſuo ſchedulari magiſtratuum ciuilium. ti. de magiſtris militum.*

VIgeſimaquarta conſideratio. Inter milites ſunt aliqui qui habent certa officia, ſeu certas adminiſtrationes, ex quib. alii præſunt. Cũ qui præeſt aliquib. dicitur talis habere dignitatẽ, vt dicit Bal. *in c.1. §. cæteri. in fi. quis dicatur Dux, Marchio, Comes*, & tales ſunt præferendi cæteris, vt dixi, vt ſunt circitores, qui in militia noctu caſtra circũibant, qui à capitaneis eligebantur. Et vt dicit Pyrrhus *in tractatu de militarib. officiis* factus eſt militiæ gradus. Et in vrbe Romana erant qui circumibant: & ibant ad extinguenda aut cauenda incendia, vt ſecundæ quædã excubiæ, quos ſubuigiles appellamus. Et iſti poſſent cõparari præfecto vigilum, vel, vt ait idem Pyrrhus *in Pandectis de inſtitoria actione.* Circitores ſunt qui res venales proponentes vrbem circumeunt, vt de hoc eſt text. *in leg. quamcunque. ff. de inſtitoria actione.* vbi etiam dicit, quod ſunt Medici, qui circumeunt ciuitates curando infirmos. *l. ſi duas. §.1. de excuſa. tuto.* de pluribus aliis vide Pyrrhum ibi, Licet non fiat multum in vſu apud nos niſi de his, de quibus hic ante dictum eſt, vt de metatis, & epidimeticis, & ſtratoribus.

Si quis vero ſit curioſus indagare plures ſpecies magiſtratuum, munerum, aut officiorum militarium, videat R. Volaterra. *in ſuis commentariis, lib.19. in cap. de magiſtratibus Græcorum, & Romanorum.* ex pluribus tamen pauca referre huic rei facientia ſufficiat.

Magnus Dux claſſis imperatoriæ, hoc eſt, exercitus præerat, cui magnus drungarius parebat, & Admiralus & protocomes, hoc eſt, qui largitionibus imperatoriis præerat, cæteriſq; claſſis curatores.

Magnus domeſticus poſt Cæſarem erat, ſpatam ante Imperatorem ferebat, quo honore factus eſt Catacumzenus apud Andronicum iuniorem.

Magnus Coneſtabilus caput erat rogatorum Francorum.

Scuterius fert scutum ante Imperatorem, quocunq; proficiscatur, & præcedit.

Acolytus vero sequitur Imperatorem quocunque ierit.

Admiralus pręest classi maritimæ vniuersę, subest autem magno Duci.

Magnus stratopedarcha, est curator exercitus necessariorum & commeatuum.

Domesticus murorum, curã habebat castrorum, aut murorum reficiendorum, si quid his opus erat.

Præfectus vestiarii imperii, curat vectigal datiq; & accepti rationes.

Vestiarius, Imperatorem per mare sequitur, curamq; habet eius instrumenti ac vestium.

Protocomensis, in mari præest omnibus curatoribus.

Protostrator, qui in absentia magni Domestici ferebat spatham Imperatoris, & eo adequitare volente tenebat equum vsquequo sit tempus. Tunc comes equorum exceptum ab eo ducit ad quintum aulæ palatinæ gradum: inde rursus magnus Chartularius excipiens, ducit ad portam vbi adequitet. idem quoque cum descendit ordo seruatur.

Comes præterea equitatum Pompæ Imperatorię in itinere disponit, ireq; rubet ordine quo sibi placet. Habet etiam dona Regia ephippia, habenas, omnemq; equi imperatorii veterem ornatum singulis annis, quod eadem omnia in resurrectionis dominicæ celebritate iterentur.

Protostrator etiam post exercitum adequitat, ac si quos videt inordinatos ire, corrigit, de quibus officiariis posui supra ample *in 6. & 7. partibus.*

VIgesimaquinta consideratio sit circa gloriã militum, quæ multum eis est exhortanda: Quoniam vt ait F. Patritius *in libr. de institutione Reipublicæ, li. 9. c. 1.* docendi sunt milites exemplo M. Catonis vt feroces aduersus hostes sint, humani erga amicos & socios, timidi ad iniurias inferendas, prompti ad vlciscendas, & tandem nihil magis capiãt quam laudem & gloriã adipisci, quæ quidem persuasio optima est. Cyrus ad milites ait: Quod maximum omnium vobis persuasistis, laudem præ omnibus reb. esse expetendã: Laudis. n. cupidi nullos labores fugiunt, nullũ discrimen aut periculum detrectant, sed gloriæ cupiditate incẽsi, maxima quæq; pericula obire nõ ambigunt. Dicã *infra in 39. consid.* vbi dicetur quomodo appetũt laudari milites. Et videndũ est in quib. laudari & extolli possunt, quod ex plurib. demonstrabitur.

VIgesimasexta consideratio. Miles etiam laudatur & honorem consequitur ex cingulo. Cum in signum dignitatis à Principe cingi debet: Hic cingulum militare dicitur quo cingitur, Et gladius quo cingitur miles, debet esse aureus, i. deauratus, prout probatur *2. Mac. ca. vlt.* Ibi etiã probatur quid debeat dici, quãdo cingitur miles: Quoniã vt ibi habetur dici debet: *Accipe sanctum gladium, in quo deiicies aduersarios populi mei, &c.* Et si hoc cingulo spoliantur, omne perdunt militiæ priuilegiũ, quemadmodũ videmus in capitaneo, cuius si vexillũ amittatur in bello, nunquam portabit vexillũ donec alicui recuperauerit.

Aduerte, Quoniam milites dicuntur habere characterem, quod debent portare in corpore eorum, *vt dicit tex. in c. quod quidam. versic & si forte 1. q. 1.* vel alias habere debent symbolum, vt cognoscantur ne aufugiant: de quo fit mentio per Calepinum *in litera S. ante Y. in verbo, symbolum.* Et proprie dicitur apud nos, *La liurce*, quæ datur eis. & aliquando dicitur tessera, vt idem Calepinus *in verbo, tessera.* & laudantur si non dimittant signum eorum: quoniam si dimittunt, est præsumptio, quod habent voluntatem fugiendi: & hoc faciunt ne cognoscantur.

Et aduerte, quod cingulo militari prouida maiorum institutione gladius incertus est, & hoc vt collato honore cinguli, potestas quoq; illius gladii aliqualiter intelligatur esse collata: & recte cingulo decoratur ad militiam quisquis accedit, quia eum expeditum esse ad munera Reipublicæ officii sui necessitas exigit. Accingi namq; solet cui gerenda imminent, & cui vacatio datur, licet esse discinctum. Vnde illud *in lib. Regum.* Non æque gloriabitur accinctus & discinctus: quia solicitudo laboris imminentis gloriam diligentia non amittit, vt ait Polycratus *lib. 6. cap. 13.* vbi habetur ample de cingulo, quem alleg. prædicta dicendo Luc de Pen. *in l. his quidem. in 3. col. C. de his qui mil. poss. vel non, li. 12.*

Et tales milites hodie apud nos habent quandam præeminentiã vltra simplices milites, quia per consuetudines nostras si efficiantur milites, possunt indicere suos subditos: quod intellige dummodo in exercitu & seruitio Principis hoc fiat. Et ista militia collata à Principe confert dignitatem, ita quod cæteris simplicibus nobilibus eiusdem qualitatis præferuntur propter illam militiam. Et præstant in huiusmodi cinguli collatione sacramentum quod nunquam aufugiant, nec timebunt mortem, nec dimittant Capitaneum sub quo militabunt, nunquam faciant concussiones (quod vulgo *pilarias* vocant) viuendo super & expensis populi. Si sciant aliquem machinari contra Principem & Regni commodum, reuelabunt. Nunquam induant arma contra illum Principem, qui eis cingulum dedit: pluraque alia iurant & promittunt, quæ pro certo non obseruant: & de huiusmodi sacramentis militiæ meminit Vegetius, *li. 2. de re mil. c. 5.*

Simplex tamen militia de per se non est dignitas, vt dicunt Cy. Bar. Bal. & Sal. *in l. 1. C. de iuris & facti ignorantia.* Bal. & Ang. *in l. filius familias §. veterani ff. de proc.* & dom. meus Io. de Imo. Pan. *in ca. in nostra. de procu. in conscribendo. col. 1. C.* Ias. *in l. fin. C. de testam. & in l. si quis in conscribendo. col. 1. C. de pactis.* vbi plus dicit, quod militia nedum est dignitas, sed nec nobilitas, quod licet nõ sit tutum de iure, vt ante dixi *in 8. part. in 25. consid.* tamen apud nos ex communi reputatione milites saltẽ equestres habẽtur pro nobilibus, & gaudent priuilegiis nobiliũ, ita ꝙ non cottizantur in talliis & collectis ordinariis.

VIgesimaseptima consideratio. Milites sunt laudandi ex corpore bene disposito, proportionato, & complexionato, & ex duritia membrorũ cum militia duritia appelletur. Vnde ad pugnãdum fortes sunt fabri & cæteri, qui laborib. continuis viuunt. Hi autem qui debiles parum valent ad corporalem pugnam, quoniam licet in studio sapientiæ & scientiæ molles carne, aptos mente dicamus, vt philos. dicit *in 2. de Anima*: tamen in armis est oppositum secundum Vegetium *de re militari.* Non est (inquit) dubitandum aptionem armis etiam rusticam plebẽ, quæ sub dio & in labore nutritur solis ardorem patiens, vrbem negligens, balneorum nescia, delitiarum ignara, simplici animo, paruo contenta, duratis ad omnium malorum tolerantiam membris, cui gestare ferrum, fossã ducere, & quodcũq; onus ferre consuetudo est: vt per exẽpla infra videri poterit. Piscatores autẽ, Aucupes, & cęteri omnes, qui tractare videntur ad muliebria pertinẽtia, longe arbitror pellẽdos à castris: sed fabros ferrarios, carpẽtarios, aprorumq; venatores sociare cõuenit militiæ: quoniã, vt ad Lucullum dicit

lum dicit Seneca: *Nullum laborem recuſant manus, quæ ad arma ab aratro tranſierunt.* Ex quo ſequi videtur, quod de eſſentia militiæ non eſt nobilitas, nec requiritur miles de genere nobilium eſſe ſecundum Ioan.de Plat.*in l.1.C.negotiatores ne militent.lib.*12. Hæc dicit G.Bened.*in ſua rep.c.Ray.in ver.teſt.* 1.*nu.* 25.*&* 26. *de teſtamentis.*

Mos tamen Gallorum eſt, quod omnes milites equeſtres ſunt nobiles vt plurimum. quantum vero ad pedeſtres, pauci ſunt nobiles, imo fere omnes rurales & plebeii, demptis Capitaneis. Ex quo, cum careant virtutibus, & ſunt vitiis dediti, tot & tam nefanda delicta committunt, quod vix poſſet enarrari: Imo mirantur omnes, quomodo talia poſſunt adinueniri, quæ perpetrantur & committuntur à certis annis citra in hoc regno, nec ſatis in eos poſſem excandeſcere, ob quod iam pluries Chriſtianiſſ. rex noſter eos publicari & proclamari fecit in toto ſuo regno inimicos, hoſtes, & diffidatos ſui regni & Reipublicæ, ordinando in illos populum & nobiles, & iuſtitiarios inſurgere, irruere, & illos inuadere, occidere, punire, & alias morti tradere, prout hoſtes regni, vbi paſſim reperirentur.

Et ex prædictis conſtat, quomodo Capitanei iſtorum pedeſtrium debent aduertere ad eligendum illos, quos corpore bene complexionatos & robuſtos viderint, vt ſupra dictum eſt.

Vigeſimaoctaua conſideratio. Etiam vt dicit Cæpola Veronen.*in ſuo tract.de Imperatore militum eligendo.in verbo pro imperatore, in verſicu. potuit etiam eſſe tertia ratio.* Laudandi ſunt milites ex formoſitate & pulchritudine. Cum, vt dicit, in dubio formoſior ſit eligendus. Dicit enim Philoſ.1.*Politicorum.* vbi ſi tantum fuerint differentes corpore, ſolumque Deorum imagines ſeu defectuoſitatis homines dicent dignos ſeruire aliis: quaſi diceret, quod deformes debent aliis ſeruire. Item dicit Porphyrius, quod Priamus propter ſui formoſitatem fuit dignus imperio. vnde de eo dicitur:

Facies Priami digna eſt imperio.

Vnde Virg.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus
Adiuuat.

Et F.Barbarus in libello quem de re vxoria ſcripſit ſic ait: *Formoſos cuncti diligunt, dignos credunt imperio, eius facilius obſequuntur.* Imo quandoque dignitas capitur pro pulchritudine: cũ vt ait Tullius *lib.*2. *Officiorum.* Pulchritudinis duo ſunt genera, vnum muliebre, quam venuſtatem appellamus, alterum virile, quam dignitatem dicimus. Et facit, quod præſumendum eſt pro formoſiore, eo, quia vt dicit Bald.*in prim. conſt.Digeſtorum.in §.itaque in fin.2.col.* Si ſint duo nati ſimul, nec iudicari poſſit, quis eſſe debeat, iudicandum eſt pro formoſiore. Et de pulchritudine ſatis dictum eſt *in* 5.*par.in* 18.*conſ.* vbi landantur reges & principes ex pulchritudine.

Et plures laudati fuerunt propter formoſitatem, vt de Adone filio Myrrhæ. de quo Virgilius *Ecloga* 10.

Et formoſus oues ad flumina pauit Adonis.

Et Ouid.*lib.*10.

Laudaret faciem liuor quoq; qualia namque
Corpora nudorum pabula pinguntur amorum,
Talis erat.

Et Propert.*lib.*2.

Teſte qui niueum quondam percuſſit Adonim,
Venante Idalio vertice durus Aper.
Illis formoſum fleuiſſe paludibus illuc
Diceris effuſa tu Venus iſſe coma.

Et de Auenti.de quod Virg.

Victoresq; oſtentat equos ſatus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus.

Adon.	*Alexis.*
Aſtur.	*Auentinus.*
Atys.	*Achilles.*
Anthionus Bithynicus.	
Achantus.	*Alcibiades.*
Amaracus.	*Aſterius.*
Auguſtus.	*Alſus.*
Amphimedon.	*Bellerophon.*
Bathyllus.	*Caſtor.*
Pollux.	*Cyllarus.*
Ceſtus.	*Daphnis.*
Diadumenus.	*Democles.*
Demetrius.	*Eurialus.*
Endymion.	*Epheſtio.*
Filius maximini.	*Galetes.*
Ganymedes.	*Pelops.*
Artaxerxes.	*Cyrus.*
Troilus.	*Patroclus.*
Giges.	*Hippolytus.*
Hylas.	*Hyas.*
Hippoclidee.	*Iulus.*
Iuuentius.	*Iaſon.*
Ioſeph Lauſus.	*Lygdus.*
Magnes.	*Muſeus.*
Ligurinus.	*Maratus.*
Magnes Smyrneus.	*Narciſſus.*
Niſus.	*Nireus.*
Nearchus.	*Pyramus.*
Paris.	*Phaon.*
Phædrus.	*Parthenopeus.*
Roſcius.	*Idas.*
Hymen.	*Serranus.*
Spurina.	*Scipio cognomento.*
Turnus.	*Demetrius.*

Tibullus Poeta eliographus.

Xerxes, qui in exercitu habuit 68. myriades: quæ ratio habet bis & quinquagies centum octoginta tria millia hominum. Herodot. tamen ſcribit in tanto mortalium numero neminem fuiſſe pulchriorem Rege ipſo, aut proceriore ſtatura, vt refert Tex.*in ſua officina.* Vbi etiam quæ fuerunt mulieres pulchræ & ſupra dixi de illis *in* 2.*part.*

Fuerunt & temporibus noſtris Principes formoſitate mira decorati.

Philibertus Sabaudus.
Philippus Auſtriacus.
Henricus Anglus.

Franciſcus Francus, Rex noſter, qui fuit & eſt ingenti pulchritudine decoratus, antecedens omnes homines totius Regni tam pulchritudine, proceritate, eloquentia, clementia, quam placabilitate, & quod magis eſt fortitudine, vt infra dicetur.

Subtiliſſimus ille & acutiſſimus Papinianus iureconſultus laudandus fuit de pulchritudine, *vt eſt text. in proœm.ff.in §.& hos tres libros, &c. ibi: vobis autem ipſe pulcherrimus Papinianus, & ibi Albericus.*

Vigeſimanona conſideratio. Miles laudatur, ſi fuerit audax & terribilis: vt dicit Vegetius: Nam vt plurimum ſi leonis aut vrſi (vt fuit Alexand. Magnus in bello valentiſſimus, *vt dicit G. Bened.in ſua repetit.c.Raynutius. in verbo, quæ ex eo filium ſuſcipiens.*

de testib.) effigiem habeat, ferox vt plurimum & audax erit in bello: quia *Audaces* (vt *lib.1.Aene.* Virgil. habetur) *fortuna iuuat, timidosq́ repellit.* Quoniam vt dicitur *in lib.principiorum*, Anima coniuncta corpori imitatur passiones corporis, sicut per experientiam videmus: quod masculi habentes effigiem mulieris, sunt communiter quasi fœmina molles, ocii & delitiarum amatores, quæ multum cōtrariantur militiæ, quæ omnia mala sustinere habent pro alii s & Republica vsq; ad mortem inclusiue, & ita iurant milites. *insti.de test.mi.super rub.& in l.fin.ff.ex quib.causis maiores in integrum restit.*

Timere enim non debet miles hostes, quantumcunq; superbos, nec eos fugere, vel ab eis occidi permittere, sed in faciem eorum accurrere: Et qui contrarium apud Roman. faciebant ignominiose puniebantur, vt de Lucio Minutio consule, *lib.2.tit.de disciplina militari*, refert Valerius. Decet ergo militem esse audacem & strenuum, promptum ad omnes labores absque timore mortis. Iuxta illud Senecæ ad Lucillum, Generosos animos labor nutrit, nec est viri timere sudorem. Quinimo dicit Philosophus 3. *Ethicorum.* Mollitiem esse fugere laboriosa. Ideo milites exercitio frequenti debent habilitari. *text. in l.milites.C.de re milit.lib.12. vt infra ample*, vt laboribus subesse non timeant. *l.prima.ff.de milit.testamen.* Cum ars tritos, vsus promptos, imitatio artifices aptos, tria concurrentia summos. Nec habet contrarium plusquam ocium, de quo Valerius *vbi supra.* Hæc G.Benedicti *in d.repet.cap.Rayn.in ver.testa.nu.27. de testamentis.*

TRigesima consideratio. Milites etiam laudantur ex latitudine pectoris, & ex longitudine brachiorum, & ex pluribus aliis, quæ dicit Veget. *de re milit. libr.1.cap.6.* vbi dicit: Sit ergo adolescens Martio operi deputandus, vigilantibus oculis, erecta ceruice, lato pectore, humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, ventre modicus exilior cruribus, suris & pedibus non superflua carne distentis, sed neruorum duritia collectis. Cum hæc in tyrone deprehenderis, proceritatem non magnopere desideres: vtilius est milites fortes esse, quam grandes, iuxta illud Cato.

Corporis exigui vires contemnere noli.

Et illud Papinii.

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Scribit Homerus, Tideum paruo fuisse corpore decoratum, in quo tamē anima esset maxima, & vires amplissimæ. vnde in Priapis à Poeta decenter scriptum est:

Vtilior Tideus, quid si qui credis Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et Xantippes Lacedæmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Silio:

Exiguis vigor admirabile membris,
Viuidus & magnos nisu qui vinceret artus.

Idem Vegetius *lib.1.* scribit corporaturam boni tyronis implere sex pedum longitudinem. Præterea in amplitudine & latitudine plusquam in longitudine sapientia consistit, secundum Petrum de Bellapertica, quod summe displicuit Cyno, qui vltra modum longus erat, vt dicit Bart. *in l.1.ff.de iurisdictione om.iudi.* nec sunt communiter audaces, nec valentes, velut cor multum distans à cerebro habentes. Hæc ipse Benedicti *in loco supra allegato.*

TRigesimaprima consideratio. Milites laudantur, & in sobrietate: quoniam miles sobrius esse debet in cibo & potu, de quibus non multum curet nec de lecto. Non enim assuesci debet sensualib. delitiis: quoniam vt ait facetus Poeta:

Nil valet in bello, qui viuit delitiose.
Nec sine duritia bellica palma datur.

Eo etiam, quia miles dicitur à malo, quod sustinere debet pro Republica. *l.1.§.miles autem.ff.de testamen. mili.* Vbi miles dicitur à militia, id est, duritia, quam sustinet. Ideo cum in expeditione degunt, tradi eis debet panis buccellatus ad comedendum per biduum, id est, panis bis coctus, qui siccitate sui grossos & ponderosos humores attrahit & bibit, quos cum superfluo digestionis expellit per secessum: quibus eiectis sunt milites agiliores ad pugnandum, & præseruati à multis infirmitatibus quas dicti mali humores ad putrefactionem facile gignunt. Et tertia die panis integer non bis coctus eis ministratur. Et vna die datur eis vinum, altera die acetum ad bibendum, & vna die lardum, alia die habent carnem veruecinam: vt de hoc est text. *in l.prima.Cod.de erogatione militaris annonæ, lib.12.* vbi hæc omnia ample declarat Lucas de Penna, quare ista fiant. Etiam G.Benedicti in *sua repet.cap.Rayn.in verb.testamentum.1.num.30.extra de testam.*

TRigesimasecunda consideratio. Miles laudatur ex paupertate. Nam olim milites solis stipendiis contendebantur, de quibus viuere debent, & non super ægros, *vt habetur Luc. 3.* Nec debent subditos Regis ad eis præbendum victualia cogere, nec illorum prędia inquietare, nec victualia aut cætera bona tangere. Quibus contrarium facientibus licitum est cuilibet de plebe eos aut eorum ministros expellere, & propria authoritate resistere, amicis & vicinis in auxilium conuocatis ad expellendum inuasores. Capitaneum qui eos delegauit, temporali exilio puniendo, quia militibus transeuntibus solum permittitur hospitari in domibus, & nihil pro victu aut eorum pabulo à prouincialibus etiam sponte offerentibus recipere, non soluto valore. *l.canaticorum, Cod. de erogatione mili.annonæ.& l.deuotum. Cod.de metatis & epidimeticis, lib.12.* vbi Iohan. de Platea dicit: Aequalitatem debere esse in eo, qui gratis hospitatur, vt nihil petat ab hospite vltra hospitalitatem. *facit text.in l.vnic. & quæ ibi dicit Ioan. de Plat. C. de salgamo hospitibus non præstando, eodem lib.12.* Nec possunt milites tempore pacis faciendo monstras personarum suarum, equorum, armorum & cæterorum militibus stipendiariis necessariorum, viuere de bonis rusticorum, & aliorum subditorum, nec conuocari in magna multitudine. *l.fin.§.erit autem.C.de re mili.lib.12.* ne grauent eo subditos. O deos, cum videamus hodie modum eorum viuendi esse omnino in contrarium, ita, quod excruciant pauperes ruriculas quotidie, & tempore pacis, & alio modo viuendo super populo, quid fiet de anima eorum? vnde non debet dici, quo ibit anima mercatoris (*vt dicit Bald.in cap.cum causam.extra de testibus.& in authent.ad hoc.collat.8.Cod.de vsuris.*) sed quo ibit anima armigeri, seu militis, qui non contentatur de victu, sed etiam in domibus suorum hospitum rapiunt quicquid possunt more prædatorum, & vt plurimum eos verberant, & cogunt soluere, & dare certam summam, vt à domibus eorum exeant: vnde deberent in simplicitate viuere, quæ magis cupit arma, quam leges. *l.fin.in princ.C.de iure delib.* vnde refert Valerius *lib.3.de fiducia sui.* Scipionem Aphrican. in concione publica dixisse, quod cum totam Africam Romanæ ditioni subiecisset, non tamen aliud ex ea, quod suum diceretur pręter cognomen tulisse. Et Publi. Scipio de se, & Lucio Scipio. eius fratre loquen-

quens: *Non* (inquit) *me Punicæ, non fratrem meum Asiaticæ gazæ auarum reddiderunt, sed vterque nostrum inuidia magis quam pecunia locupletior est.* Quam Scipionis accusati constantem defensionem, Romanus vniuersus senatus comprobauit: vt ibi refert Valerius. Et idem *lib.* 4. de Valerio Publicola post Tarquinium eiectum primo consule, dicit: Quod post tres consulatus acceptissime peractos tantæ paupertatis fuit, quod patrimonium eius ad expensam exequiarum suarum defecit. Ex quo patet, Quod viuus possedit, cui mortuo lectus funebris & rogus defuit.

Fabricius quoq; pluries consul & imperator Rom. (vt idem refert) filias proprias paupertate dotare nequiuit.

Marcus etiam Curtius contra Samnites bellum gerens, legatis eorum se in scamno assidentem, & in catino ligneo cœnantem, spectamentum præbuit. Cumque magnum auri pondus ei post attulissent, risit dicens: *Referte, & dicite Samnitibus, Marcum Curtium magis locupletibus imperare, quam ipsum locupletem fieri: & mementote me non acie vinci, nec pecunia posse corrumpi.*

Attilius vero ab aratro ad Imperium Roman. vocatus, postquam Rempublicam stabiliuit, & ingentes hostium vires confregit, multosque triumphos consecutos deposito imperiali sceptro ad aratrum redire non erubuit. Text. tamen *in d.l.fin.in princip.C. de re milit.* vocat eos ditissimos. Et contra istos Imperatores seu Duces belli, de quibus hic ante; qui fuerunt pauperes, multum faciunt ea quæ dicit Cæpola *in suo tract.de Impera.militum eli.in verb.diuitiis.* Vbi Imperator seu Dux exercitus & militum, plurimum cõmendatur in diuitiis, quod probat 12. rationibus. Et ibi scribit 31. Priuilegia diuitiarum, quæ sunt multum laudanda, quæ ibi videre poteris: & satis declarantur per Alberic. *in l.si quis ad declinandam. Cod. de episcop. & clericis.*

Phocion Atheniensis, vir non minus virtute, quã rei militaris gloria clarus, cognomento Bonus pauper. Fuit enim semper pauper, cum ditissimus esse potuisset ob frequentes ei delatos honores. Huic cum legati Philippi Macedonum regis ingentia munera offerrent, hortarenturq; vt ea acciperet: quamuis enim facile iis careret, liberis tamẽ eius essent necessaria, quibus difficile foret in summa paupertate ad paternam gloriam peruenire. *Si mei* (inquit) *similes erunt. Idem hic agellus alit illos, qui me ad hanc dignitatem perduxit: si dissimiles, nolo meis impensis illorum ali augeriq́; luxuriam.*

TRigesimatertia consideratio. Laudantur milites in castitate, quoniam casti esse debent: Inde stationes militum dicuntur castra, à castrando, quasi castrata, vel casta, quod ibi castrari debet libido, & caste ibi viuebant milites antiqui, considerantes castitatem secum habere fortitudinem annexam, quam seruarunt semper vt pupillam oculi. iuxta illud poeticum in Georgicis:

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quam Venerem & cæci stimulos auertere amoris.

Luxuria enim vires eneruat. Vnde Quintilia. *in milite Mariano.* Ideo meretrices ab exercitu submouentur. Intrare castra fœminis non licet. *Deuter.* 23. Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnam, custodies te ab omni re mala: si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & non reuertetur priusquam ad vesperam lauetur aqua. & *infra.* Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquat te. Propterea Imperator amatorem castitatis se dicit *in authent. quibus modis naturales efficiuntur legitimi. collat. 6.* Vnde non sine causa eam tantum dilexerunt armigeri veteres & gentiles. Nam de Cornelio Scipione refert Valerius *libr. 2. titu. de milit. disciplina.* Quod contra Numantinos Imperator missus eo momento, quo castra intrauit, duo mille scorta de ipsis expulit: qua peste vacue factus exercitus (qui paulo ante metu mortis deformi se fœderis ictu maculauerat: erecta ac recreata virtute aciem illam fortem & animosam Numantinam superauit; & incendiis exustam: ruinisque prostratam Numantinam solo æquauit.

Scipio quoque Africanus summis etiam effertur laudibus qui Carthaginem obsidens, oblatam sibi ex hostibus virginem eximiæ formæ, & nobilitatis, intactam & dotatam restituit, Hæc G. Benedicti *in sua repe.c.Raynut.in verb.testamen.1.numer.37. de testamentis. extra.* De laude vero castitatis dictum est *in 2. part.in 12.considerat.* Idcirco non est mirandum hodie apud nos, si gentes armorum in bellis & exercitu non se bene habeant; cum in eis nulla sit castitas. Imo si fiat exercitus viginti mille hominum; tertia pars illius erit scortorum & meretricum, quæ exercitum sequuntur, & ducuntur per armigeros: Maxime per pedites, quorum quisque frequentius suam sibi consociat: quod contingit culpa Capitaneorum, & Ducum exercituum, quia talia pati non deberent: Ideo facilius & frequentius Thaidis castra quam Hannibalis videmus euerti, *vt ait Luc. de Pen. in l.vnic. C. de Castrensi omnium palatinorum peculio.col.5. in princ.lib.12.*

TRigesimaquarta consideratio, Milites multum & summe laudantur ex obedientia: Quoniam vt ait text. *in sum.24.q.1.* summa militiæ laus est obedientia, & quicquid sibi vtiliter imperatum est, obtemperare. ita dicit Bart. Cæpol. *in tractat.suo de Imperat.eligend.in verb.diuitiis.versic.10.diuites,&c.* Imo præcepto Ducis omnino parendum. *c.quid culpatur, in fin. cum cap.seq.ibi, igitur quod Cæsar præcepit, ferendum est, quod Imperator tolerandum est. eadem causa. & quæstio.* Ex tali enim obedientia victoria sequitur, & satis imperii gloria parta est, *dicit Lucas de Penna in l. tam collatores.col.3.C.de re milit.lib.12.* & iussionibus gubernatoris exercitus, quæ ad bellum vel pugnam spectant omnino parendum est: & si quis contemnat eas, etiamsi rem prospere gesserit, capite puniendus est, *l.3. §.in bello.ff.de re militari.* Historiæ sunt nobis in promptu ad hoc per Valerium *in libro de disciplina militari* descriptæ, vt de Manlio Torquato, qui filium proprium licet Victorem occidi fecit ob violatam disciplinam militarem. & de Papyrio dictatore, qui Fabium Rutilium Magistrum equitum, qui aduersus edictum eius quam prospere pugnauerat, virgis iussit cædi, securi percussurus, nec contemni, aut precibus militum concessit animaduersionem, eumque profugientem Romam prosecutus est: nec ibi quidem remisso prius supplicii metu, quam ad genua eius & Fabius cum patre prouolueretur, & pariter senatus & populus rogarent. Hæc tamen seueritas non intantum est exercenda, vt animum militum ab Imperatore exercitus auertat, quia tempore belli rigor non debet omnino seruari. *c.fin.de transactio. & c.sciendum.29.distin.* secundum Ioan. Fabri *in proœ.instit.super verb.gubernari.* Vbi etiam dicit, quod tempore belli

iura non seruantur de facto, licet sanctius esset: quod iustitia illo tempore fieret: quam alio: quia, vt dicit Cicero 1, *Officio*. Nullum est tempus, quod iustitia vacare debeat.

TRigesimaquinta consideratio. Milites etiam multum laudantur ex scientia militari, quam habere debent, *vt habetur in l. vnic. Cod. de castrensi omnium Palatiorum peculio, libr. 12. ibi: qui præsto sunt super actibus, quos intentos & eruditos studiis itinerum prolixitas & expositionum difficultas exercet. & probatur in l. 1. ff. de decretis ab ordine faciendis. ibi: & peritia artis. & Iohan. de Plat. in l. 1. C. de conditis in horreis publicis, lib. 10.* & hoc est: Quoniam turpe est ignorare scientiam & artem, in qua quis versatur. *l. 1. §. Seruius autem Sulpitius. ff. de orig. iur.* Vnde dicit Vegetius *lib. 1. cap. 1. de re militari.* Scientia rei bellicæ dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit. Etenim in certamine bellorum exercitata paucitas ad victoriam promptior est. Rudis & indocta multitudo exposita semper ad cædem: Idemque 24. *c. 2. libri* scribit: Cuius manibus est seruanda Respublica, studiosius oportet scientiam dimicandi, vsumque Reipublicæ iugis exercitiis custodire. Et dicit idem Vegetius *c. 13. 2. libri*: In pugna vsum prodesse amplius quam vires. Nam si doctrina armorum cesset, nihil paganus distat à milite: Quę quidem scientia necessario requiritur in Duce exercitus, & in capitaneis ad guerram, aut aliis habentibus administrationem, seu authoritatem in exercitu, vt ample demonstrat Cæpola *in tractat. de Imperatore eligendo in verbo, scientiam.* Vbi quod hæc scientia militaris per armorum exercitationem acquiritur: vt est casus *in l. in nomine Domini. ver. hæc autem ibi: iubemus vt semper milites ad exercitationem armorum teneant. Cod. de officio præfecti prætorio Africæ.* & ibi Alberic. qui dicit per illum textum, quod milites armorum vsu quotidiano ad bella se pręparare debent alleg. *l. milites. C. locati.* Et est casus *in l. milites. 2. ibi: vt armorum quotidiano exercitio ad bella se præparent C. de re militari, lib. 12.* Vnde exercitus nomen ab opere exercitii, & exercitatione traxit. text. *in l. 1. in fin. ff. de milit. testamento.* Veget. *libro secundo. de re militari. cap.* Ideo dicit, quod omne artificium, seu scientia exercitio crescit, & per illud suscipit incrementum. text. *in l. legatis seruis. §. ornatricibus.* & ibi gloss. *in verb. incrementum. ff. de legatis 3.* not. gloss. *in verb. posit, in capit. peruenit. 84. distinct.* & dicit Polycrat. *in suo 6. lib.* quod tria fecerunt Romanos esse triumphantes & victores, scientia rei militaris, exercitatio, & fides. Pro quo facit text. *in §. cumque. in proœmio institut. ibi: quorum omnium solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem.* & text. *in 2. constitutio. C. in princ.* dicit arma & leges Romanas omnibus anteponi gentibus & nationibus: scientia & dignitate etiam dominari præteritis effecit temporibus: quæ quidem scientia rei militaris optime cognoscitur ex experientia, *vt per plura ostendit Cæpola in loco supra citato.*

Ex quo infero milites expertos plurimum esse laudandos: Quoniam experientia est rerum magistra. *cap. qui sit. de elect. in 6. in princip. cum aliis per eundem Cæpolam allegatis.* & dicit Philosophus: Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem, & *in 2. constitutione. C.* sed cum sit iurisperiti, commmendantur experientia rerum. & *in l. certi. C. de iudiciis.* Vbi causarum experti iudices dari possunt. Et dicit Bern. ad fratres de monte Dei: Rusticus habet duros nertios, fortes lacertos, Exercitatio hoc facit: in ocio simul cum corpore mollescit volútas: facit vsus vsum, exercitium vires in omni labore ministrat. Et de huiusmodi exercitatione quomodo à Ducibus & tribunis militum discenda est, *facit text. in l. officium. in prin. ff. de re militar. & in l. vnica. §. 1. C. de officio prætoris Africæ. & quæ ample ponit Luc. de Pen. in l. milites. 2. col. 2. c. de re milit. lib. 12.*

TRigesimasexta consideratio. Milites ex vigilantia laudantur, quoniam miles debet esse vigilans ad custodiam eorum, quibus præpositus existit, ne dormiens inuadatur ab hostibus. Et inde dicitur præfectus vigilum, quod tota nocte vigilare debet, armatusque discurrere, & inquilinos admonere, ne culpa eorum, aut negligentia incendium oriatur. tex. *in l. pen. §. pen. ff. de officio præfecti vigilum.* Vigilare etenim debent milites præcepto diuinó excitati per Christum in Euangelio, vt habetur *Matth. 24. Marc. 13. & Luc. 12.* Vigilate, inquit, & parati estote, quia nescitis, qua hora fur veniet. Nam hostes dicuntur fures, quos per dolum & insidias licet vincere, si eis aliter fides promissa non fuerit. Sicut fecit Macrobius Carthaginens. Dux contra Assyrios missus, quos vincere dubitans vino & mandragoris dolose inebriatos dormientes interemit. Nam, vt ait Hier. *in lib. vigiliarum.* Vigilando timor omnis excluditur, fiducia nascitur: quæ multum prosunt in exercitu militari. Et de vtilitate Vigiliarum scribit Luc. de Penna. *in l. vnica. de studiis liberalibus vrbis Romæ. col. 11. lib. 11.* Imo ita in eis laudatur, & est necessaria Vigilantia, quod si excubias sibi ordinatas dimiserint, capite puniuntur. *text. in l. qui excubias. & ibi gloss. ff. de re milit. facit l. 4. §. si præsidii. eod. tit.*

TRigesimaseptima consideratio. Etiam milites laudandi sunt ex patientia in aduersitatibus & belli sudoribus: Quoniam patientes esse debent in aduersitatibus & belli laboribus sustinendis: fame, siti, æstu, frigore, ac cæteris calamitatibus quæ innumerabiles existunt. *l. vni. §. 1. C. de caduc. tollendis.* Et ad istud comprobandum. G. Bendicti *in sua repeti. c. Raynutius. de testament. in verb. testamentum 1. num. 39. versi. octauo, miles,* adducit plura dicta & historias antiquorum. Primo enim in testem adducit Senecam, *libro tertio. de ira.* scribentem historiam de Timagine historiarum scriptore: Qui, cum quædam contra Augustum Cæsarem scripsisset, monuit eum Cæsar, vt sermone moderatiori vteretur, quod facere renuit, nec tamen Cæsar se vindicauit, sed solum ei domum suam interdicit. Adducit pariter Polycrat. *libro tertio. cap. 14.* qui plura exempla ibi de patientia scribit, de ipso Octauiano Cæsare Augusto, quod miræ patientiæ fuit. Quæ cum & quædam alia de patientia aliquorum, aliter non non multum faciant ad propositum, aliter non insisto.

De huiusmodi patientia melius faciunt dicta Aeneæ, *in 1. & 2. Aeneidos*, cum dicat:

Durate, & vosmet rebus seruate secundis,

Et sequitur:

Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.

Et *lib.* III. de eo dicitur.

Mens immota manet, lacrymæ voluuntur inanes.

Et *de primo.*

O passi grauiora, dabit Deus his quoque finem.

Sed vt dicit Luc. de Pen. *in l. milites. 2. Cod. de re milita.* allegando Tullium *in 2. de Tusculanis quæstio.* Nostri exercitus primum vnde nomen habeant: nisi ab exercitatione, *vt facit text. in l. 1. in fin. ff. de militari testamen.* deinde quis labor, quantum agminis ferre plusquam dimidia mensis cibaria ferre, si quid ad vsum velint ferre vallum. Nam scutum, gladium, galeam in oe

In onere nostri milites non plus numerent quam humeros, lacertos, manus, Arma enim membra militis esse dicunt. quæ quidem ita geruntur apte, vt si vsus foret abiectis oneribus, expeditis armis, vt membris pugnare possent. Quid exercitatio legionum? quid ille cursus, concursus, clamor, quanti laboris est? Ex hoc ille animo in præliis paratus ad vulnera, adhuc pari animo in exercitatum militem, mulier videbitur. Cur tantum interest nouum &, veterem exercitum? quantum experti sumus ætas Tyronum plerunque melior est, sed ferre laborem, contemnere vulnus consuetudo docet. Quin etiam videmus ex acie afferri sæpe saucios, & quidem rudem illum & inexercitatum, quamuis leui ictu ploratus turpissimos edere, at vero ille exercitatus & vetus ob eamq; rem fortior medicum modo requirens, à quo obligetur.

TRigesimaoctaua consideratio. Milites laudantur in fortitudine, & in pluribus locis Imperator vocat milites fortissimos, eis dando prædictum titulum, cum ex illo decorentur, & honorentur, *vt de hoc est tex. in l. tam collatores. in princ. & duobus aliis locis. C. de re militari. & in leg. fortißimi ac deuotißimi milites. Cod. de erogat. milit. annonæ. lib.* 22. Et in milite fortitudo est virtus, qua cæteræ solidantur, & sine qua in bono non perseueratur, & qua omnia roborantur & moderantur, de qua ait Philosophus 2. *Ethico.* Fortitudo tenet medium inter timores & audacias. & Cic. *Rhetoricor.* 1. Fortitudo est conceptio considerata paruulorum laborumque perpessio, & *in Tusculanis quæstio. lib.* 4. Fortitudo, inquit, est affectio animi lege summe perpetiendis rebus obtemperans, vel est cõseruatio stabulis iudicii in iis reb. quæ formidolosę videntur, subeundis, vel repellendis, vel ex scientia rerum formidolosarũ, contrariarumq; aut omnino negligendarum conseruans earum stabile iudicium.

Ex quibus infertur Fortitudinem locum habere in arduis, & in grandibus probatur, cum sit illa, de qua dicitur, *Tendit ad ardua virtus*, Hanc siquidem virtutem si miles habuerit, minas non timebit: imo nec mortem pauebit. Cum viro forti nequaquam turpis mors accidere possit. Fortitudo certe sui natura, & effectu fortunam superat. Vnde Valerius: *Fortiter*, inquit, *se in aduersis gerere, quid aliud est, quam fortunam sæuientem in adiutorium sui pudore victam vertere?* vt dicit G. Benedicti *in loco allegato in præcedenti consideratione.* Qui, vt ait, non sunt optanda pericula, vt fortem quis se ostendat, sed sufficit pericula, si contingant valide tolerare. Non sum (vt ait Seneca ad Lucillum) tam demens, vt ægrotare cupiam, tamen si ægrotandum fuerit, sufficit vt nihil effœminate faciam. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter, nec debet vlla rei nouitas fortia vertere pectora. Cum non posset athleta magnos spiritus habere, donec suum viderit sanguinem. Iuxta illud: *Sanguis fusus humi vires accenso roborat igne.*

Tunc enim proiectus animum non proiicit, sed cum magna spe ad pugnam descendit. eaq; virtute mala fortuna vincitur, & bona ornatur. Oportet ergo milites esse fortissimos, nulla vi, nulloq; terrore à proposito recedentes, & considerare, *vt ait Valerius, titu. de constantia, in princ.* quod natura sic comparatum est, vt quisquis se aliquis ordine ac recta mente complexum confidit, vel iam gestum, si obtrectetur, acriter tueatur, vel nondum editum, si interpelletur, sine vlla cunctatione ad effectum perducat. Vnde refert Salustius bellum Catilinarium narrans, propter Catilinam Romanum potentia nimium obsessum die sui interitus milites suos sic obsecrasse: Nemo, inquit, nisi victor pro pace bellum mutaret. Nã in fuga salutem sperare, cum arma quibus corpus tegitur ab hoste auerteris, ea vero dementia est semper in prælio, his est maximum periculum, qui maxime timent, audacia pro muro habetur. Cum vos considero milites, & cum facta vestra æstimo, magna me spes victoriæ tenet animus, ætas, virtus vestra, me hortantur. Præterea necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit. Hæc ille. Nam eiusdem nationis homines fortiores sunt ad se mutuo auxiliandum Historiographi profecto laudant, & ad cœlos vsque tollunt eos, qui fortes & constantes fuerunt in prælio. Multa & terribilia Piso Rom. contempsit, dum speciosum mentis suæ flecti noluit rigorem.

Laudatur pariter ille Iudas Mac. 1. *Mac. 3. ibi: Et surrexit Iudas qui vocabatur Machab. & induit loricam sicut gigas, & succinxit se arma sua bellica in præliis, & protegebat castra gladio suo, similis factus est leoni in operib. suis, & sicut catulus leonis rugiens in venatione, & de præliis Iudæ narrabant omnes gentes.*

De Catone Maiore refert etiam Valerius *lib. 3. titu. de fortitudine.* Felicior, inquit, progenie sua superior Cato, à quo Portiæ familiæ principia manarunt: qui cum ab hoste in acie vehementi periculo peteretur, vagina gladius eius elapsus decidit, quem subiectum præliantium globo, atque vndique hostilibus pedibus circumdatum postquam abesse sibi animaduerterit, adeo cõstanti animo in suam potestatem redegit, vt illum non periculo oppressus rapere, sed metu vacuus sumere videretur. Quo spectaculo attoniti hostes postero die ad eum supplices pacem petentes venerunt.

Cneus Pompilius à Senatu Romano ad Syriæ Regem missus, sua fortitudine, & audacia, ac si totus senatus adfuisset, Regem terruit. de quo idem Valerius, *lib. 6. tit. de grauiter dictis aut factis.*

Iulius quoq; Cæsar, & idem Valerius *tit. de fortitudine* refert. Cum in Galliis innumerabili multitudine, & feroci impetu Neruorum inclinari aciem suam videret, timidius pugnãti militi scutum detraxit: eoque tectus acerrime præliari cœpit. Quo facto fortitudinem, & constantiam per totum exercitum diffudit, labentemque belli fortunam diuino animi ardore restituit. Hæc sunt exempla, & historiæ, quæ G. Benedicti *in dicto loco* pro huiusmodi fortitudine in militibus requisita adduxit. Si tamen velis videre ad saturitatem exempla bellicosorum virorum, cum illustrib. victoriis, & fortissimorum fortitudine corporea, vide Textor. *in sua officina*, vbi amplissime.

Addo etiam de Parmenione Duce fortissimo bellicoso, & streuuo per F. Patrium *lib. 9. de institutione Reipub. tit. 2.*

Dicit etiam Luc. de Pen. *in d. l. fortißimi. C. de erogatione militaris annonæ, lib.* 12. quod ad militiam (quæ etiam a malo dicitur) non debent assumi debiles, sed fortissimi, bello idonei, præparati ad pericula, & præstãtis animi: & ibi ample. Vbi etiã accumulat quindecim, quæ fortitudinẽ, & corporis & animi iuuant, vbi sunt pulchra dicta pro militibus: sed cum hoc opus iam sit satis oneratum, extra suam materiam, hic non repeto.

TRigesimanona consideratio. Milites appetunt laudari, & prodest laus a Duce eorum exercitus cũm de strenuitate laudentur. Titus Liuius 2. *ab vrbe condita*, Addebantur & laudes, quibus haud minus quam præmio, gaudent militum animi.

Vnde ex laudibus etiam malitia interdum augetur. *l.1.§. sed vtrum. ff. de seruo corrupto, & c. sunt nonnulli. 68. dist.* Vir quippe ad gloriam eruditus nullam partem animi tam mollem habebit, quam non meditatione, & ratione corroboret, *vt ait Cicero 2. de Tusculanis quæst. ita dicit Lucas de Penn. in l. fortissimi colum. vlti. ibi, quartumdecimum. Cod. de erogatione militaris annonæ, lib.12.* Hinc est, quod vt videmus milites attribuuntur gloriæ, & honori mori in bello, cum de talibus ibi mortuis dicant eos esse mortuos in lecto honoris, pro quo text. *in §. 1. in fin. ibi.* Hi enim, qui pro Republica ceciderunt in perpetuum per gloriam viuere intelliguntur. *instit. de excus. tut.* facit text. *in l. qua actione. §. si quis in colluctatione. ff. ad legem Aquiliam.* & vt dixi ante *in 25. consi.* nihil timent propter laudem consequendam.

Qvadragesima consideratio. Milites laudantur ex deuotione. Quoniam Imperator eos etiam vocat deuotissimos. *l. tam collatores, C. de re mil. & l. fortissimi ac deuotiss. milites. C. de erogatione mil. annonæ libr. 12.* Et hoc est quoniam deuota oratio multum valet ad fortitudinem, de cœlo enim est fortitudo. *1. Mac. c. 3. & c. 11.* Scidit Ionathas vestimenta sua, & posuit terram in capite suo. & orauit, & reuersus est ad eos in prælium, & conuertit illos in fugam, & pugnauerunt. Et *Exo. 17.* Cum leuaret manus Moyses, & oraret, vincebat Israel. *ita tenet Luc. de Pen. in d. l. fortissimi. ibi: Octauum deuota oratio, &c.*

Qvadragesimaprima consideratio. Milites laudantur ex fide seu fidelitate, quæ licet in quocũque necessaria sit, maxime tamen militantibus congruit, vt sint fideles. In hoc militia fundata est, vt nulla fraude vituperetur, quia vt Cic. ait, *lib. 1. de Offic.* Fundamentum primum iustitię est fides. & Seneca *ad Lucill.* Fides (inquit) est sanctissimum humani pectoris bonum, nulla necessitate ad fallendum cogitur: nullo præmio corrumpitur. Imo, & hosti congruit tenere fidem. Nam qui fidem perdidit, nihil habet quod possit amplius perdere. Vnde nobiles dici non possunt, qui fraudibus & infidelitab. sua prælia exercent, & quod promittunt minime obseruant. Occultum profecto, & insidiosum malum, est perfidia, cuius efficacissimæ vires sunt mentiri, & fallere, quæ tantum incommodi affert humano generi, quantum salutis bona fides præstat. Omnes enim fideles esse honestum est, illos præcipue, quorũ status militaris, quorumq; vocatio est Rempub. defensare. Militia autem dedecus patitur, nisi fideliter exerceatur. & in milite nil pulchrius quam fides, teste Vegetio de re militari. ca. 2. Vbi dicit, quod totius Reipublicæ salus in hoc consistit, vt tyrones, id est, milites non solum corpore, sed animo præstantissimi deligantur, atque iuramenta suis Principibus facta obseruent. Cui assentit Polycr. *lib. 6. c. 5.* dicens: Duo esse præcipua in milite, scilicet, electio seu delectus & sacramentum, vt, scilicet fides promissum teneat. Et de hac fide seruata ponit G. Bened. *in sua repe cap. Rayn. in ver. testam. 1. num. 42. ibi, decimo requiritur. de testamentis,* & Textor *in sua Offic. cap. fidelissimi.* Scribit de Attilio Regulo, qui maluit ad supplicium redire, quam datam Carthaginensibus fidem violare. Pro quo facit *l. nihil interest. ff. de captiuis. l. conuentionum. ff. de pactis. & in cap. noli, ibi, Fides enim quando promittitur, etiam hosti seruanda est contra quem bellum geritur, quanto magis amico. pro quo pugnatur. 23. q. 1. & c. innocens. 22. q. 4.* Et armigeri, qui iuxta vulgare se reddunt ad fidem, illud obseruare debent. cum tantum sit ac si promitterent sub fide, vel iurarent per Deum, aut per sacra Euangelia, *vt dicunt Ang. Ludou. & post eos dominus meus Ias. in l. 3. § iurari. col. 2. ff. de iureiur.*

Et de commendatione fidei, & fidelitatis in milite, vide Cæpolam *in tract. de Imperatore eligenda ver. pro Imperatore.*

Qvadragesimasecunda consideratio. Milites etiam laudantur ex perseuerantia, nisi enim in prædictis virtutibus bellando perseuerauerit, nunquam reportabit victorię triumphum, imo deficiens in vno, factus est omnium reus. *c. defleat peccator. de regu. iur.* Nec meretur dici Athleta, qui saltem non vicerit. *l. 1. C. de athletis, lib. 10.* Vnde Romani, quia contra Carthag in bello perseuerauerunt, funditus eos deleuerunt. Hæc est vnica virtus perseuerantia, quæ milites coronat. Bene enim agere parum prodest, si mens labilis existat. Nec ex actibus generatur habitus, nisi fuerit operis perseuerantia: quia secundum Ciceronem *Rhet. 1.* Perseuerantia est in ratione bene considerata stabilis perpetuaq; permansio. Nam talia continuata vigent: Imo gutta aquæ mollis durissimum cauat lapidem, perseueranter cadendo, secundum Alanum dicentem:

> *Gutta cauat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo:*
> *Sic tu proficias, non vi sed sæpe studendo.*

Tali certe medio, extolluntur veteres Romani milites *in oratione ad Cæsarem senem de Repub.* Simili laude adhuc referuntur Cymbrorum antiqui milites, qui nisi morerentur in bello, non reputabant se felices, ad finem vsque non perseuerantes. de quibus Val. *libro 2. de institutis.* Mortui enim morbo, vel senio, vere mortui sunt mundo, nec computantur in numero liberorum viuentium, sed qui in acie Principis pro Repub. ceciderunt, adhuc post, per gloriam viuere dicuntur, *§, 1. inst. de execu. tut.* quia vt Cicero ait, Qui per virtutem perit, non omnino interit. Hinc est, quod milites nostri dicunt se mori in lecto honoris, cum in acie mortem obeunt, vt ante dixi. De Aenea legitur *lib. 11. Aene.* quod per medios ignes, tela, & hostes perseueranter se habuit, ex quo magnifica peregit. Qui licet multas in parte sensitiua pateretur tribulationes, tamen vsum rationis in mente nunquam perdidit, imo suos consolando fortius perseuerauit, vt pulchre habetur *lib. 1. Aen.* vbi ad suos milites:

> *Reuocate (inquit) animos, mœstumq; timorem*
> *Mittite forsan, & hæc olim meminisse iuuabit:*
> *Per varios casus, per tot discrimina rerum*
> *Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas*
> *Ostendunt, illic fas regna resurgere Troiæ.*
> *Durate, & vosmet rebus seruate secundis.*

Et sequitur:

> *Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.*

Et *lib. 4.* de eo sic dicitur:

> *Mens immota manet: lacrymæ voluuntur inanes.*

Et Valerius *lib. 3. c. 250. de fortitudine,* ponit de perseuerantia cuiusdam militis, & *lib. 3. titu. de fiducia* scribit de perseuerantia vtriusq; Spartani.

Cæsar etiam ad cœlos vsque summos perseuerantiam militarem, *libro 8. suorum commentariorum de bello Gallico,* extollit. Et intantum est laudanda in militibus quod ex contrario desertio militiæ est grauiter etiam vsque ad mortem punienda, vt per plura satis comprobat G. Bened. *in rep. c. Rayn. in verb. testam. 1. nu. 43. de testamentis.* quæ non tango, cum sit extra fines laudis, & propositi nostri.

Qvadragesimatertia consideratio. Milites etiam laudantur ex charitate inter eos. Cum in militibus debeat esse charitas, & mutua dilectio, qua deficien-

ciente, ex ſententia veritatis diuinæ, deſolabuntur. Imo videtur, quod maior debet eſſe dilectio inter milites quam inter parentes, cum, vt facit text. *in l. militem. C. de procuratoribus.* miles admittitur ad comparendum tanquam procurator pro commilitone, & tamen non admittitur pro parentibus. Præterea, pactum de ſuccedendo, velut mortis captandæ inductiuum, non valet. *l. fin. C. de pactis.* Et tamen inter milites valet *l. licet inter priuatos. C. eo. de pactis,* eo, quia abundantia mutuæ dilectionis, facit ceſſare præſumptionem captandæ mortis, cum non ſit veriſimile vnum militem alteri inſidiaturum: Et ſicut ſunt ſocii paſſionum, ita eſſe debent & conſolationum, iuxta dictum Apoſtoli *ad Cor.* 1. & cum ſocii ſint, & vnius ſocietatis debent ſe ad inuicem diligere tanquam fratres. Cum vt habetur *Prouerb.* 18. Vir amicabilis ad ſocietatem, magis amicus erit, quam frater. facit text. *in l. verum. in princ. ff. pro ſocio.* Vbi ſocietas dicitur ius, ſeu ſpecies fraternitatis. & ibi gloſſ. *in verb. fraternitatis.* vt dicit G. Bened. *in loco in præced. conſi. in fin.* alleg. Si ſe non adiuuarent in prælio, eſſent peiores dæmonibus. Dæmones enim ſi ſe non diligant, tamen mutuo auxilio coadiuuantur contra nos in prælio. Sic faciunt milites & armigeri, quoniam ſi vni fit iniuria, omnib. etiã fit iniuria. Si obſequium, & placitum, nec illi nec cæteris. Et iſta charitas conſiſtit in duobus, ſcilicet vno modo adiutorium proximi habendo, alio modo veritati adhærendo, vt dicit Luc. de Pen. *in l. fortiſſimi. col.* 1 *ibi: quartum. C. de erogatione militatis annonæ. lib.* 12.

Qvadrageſimaquarta conſideratio. Etiam milites laudantur ex ſapientia: Quoniam vt habetur *Prouerbiorum* 24. Vir ſapiens fortis eſt, vt vir doctus robuſtus eſt. Et Gregorius *in Moralibus.* Valde fortitudo deſtituitur, niſi per conſilium fulciatur. Et Titus Liuius *libro ſecundo de Bello Punico,* Malo te ſapiens hoſtis metuat, quam ſtulti ciues laudent. Omnia audentem contemnet Hannibal, nil temere agentem metuet. Non enim tantum viribus corporis, & lacertis, fortitudinis gloria eſt: ſed magis in virtute animi, dicit Ambro. 1. *de officiis.* & Cic. 1. *de officiis,* parua ſunt foris arma, ſi non eſt conſilium domi: quod citat Pan. *in cap. ex multa. colum. ſecunda, verſi. nota, quod pollens conſilio. extra de voto.* Et perierunt Gigantes quos dominus non elegit. quia non habuerunt ſapientiam. *Baruch.* 3. Non ſic dicitur de filio ſenſato, propter quem dominus deiecit potentiam inimicorum. *Eccleſi.* 47. Expedit enim interdum aſtutia, inſidiiſque pugnare, maxime in bello iuſto, & contra eos, qui nequeunt aperte deuinci. *c. dominus noſter.* 23. *q.* 2. *& ibi plures concordantias. leg.* 1. *§. non fuit. ff. de dolo.* Vnde Gregor. *in regiſtro. libr. tertio. cap.* vlt. Terrenus hoſtis, qui munita loca cupit inuadere, pugnandi arte ſic vtitur, latenter quidam ponit inſidias, & ad vnius loci expugnationem totum oſtendit: vt dum ad defenſionem loci illius vbi inſtat periculum conueniuntur loca alia, de quibus nulla eſt ſuſpicio capiantur, & euenit, vt qui cognitus reſiſtentis virtute expulſus eſt latens obtineat, quod certando non potuit obtinere. Nam dum aliud attenditur, aliud non cauetur. *Ita dicit Lucas de Penna in l. fortiſſimi. ibi: quintum ſapientia. C. de erogatio. militaris annonæ, lib.* 12. Et quod in militibus requiratur ſapientia, probatur *in l. poſtliminium. §. fin. ff. de captiuis, & poſtlimini. reuer.* not. Angelus *in l. quod conſtitutum, ff. de militari teſtamento, & in l. vnica. Cod. de conditis in publicis horreis. libr.* 10. Et ibi per Ioann. de Platea. Facit etiam quod notat Bald. *in l. ex diuin. Cod. de locato. in fin. per dictam l. vnicam.* Et ad hæc vide Valerium *titulo, de ſapienter dictis,* qui de Scipione ſcribendo, ſic ait: *Turpe eſt viro militari dicere non putaram.* Et explorato, & excuſſo conſilio, quæ foro aguntur, adminiſtrari oportere arbitrabatur ſumma ratione. Irreuocabilis eſt enim error, qui violentiæ Martis committitur. Vnde Cicero *libro primo de ſenectute.* Non viribus, aut velocitate corporis, res magnæ geruntur, ſed conſilio, authoritate, & ſcientia. Dantes enim conſilia plus agunt aliis, & Philoſophi conſilia plus valuerunt in bellis, quam Principes aliunde, vt idem ait *lib.* 1. *officiorum.* & ſalus eſt vbi conſilia multa, *Prouerb.* 11. Vnde Trogus Pompeius. *lib.* 11. ait. Alexander victoriam obtinuit, qui conſilio gubernauit exercitum. Ita Cæpola *in tractat de Imperatore militum eligendo. in verb. virtus.* vbi apprime comprobat, quomodo ſapientia & induſtria etiam eſt militibus neceſſaria. Adduco dictum Horatiii *in odis lib.* 3. *ode* 4.

Vis conſilij expers mole ruit ſua.
Vim temperatam dij quoq; prouehunt.
In maius ijdem odere vires,
Omne nefas animo mouentes.
Teſtis mearum centimanus gigas
Sententiarum notus, & integre
Tentator Orion Dianæ,
Virginea domitus ſagitta.

Item Valerius Flaccus *lib.* 4. *Argonauticon,* ita ſcribit. *Sæpe agri potior prudentia dextra.* Et habetur *Eccleſiaſtic.* 9. Dicebam meliorem eſſe ſapientiam fortitudine. Et paulo poſt. *Melior eſt ſapientia quam arma bellica.* & *Sapient.* 6. Melior eſt ſapientia quam vires, & vir prudens quam fortis, & melior forti eſt ſapiens vir. Et prudens vnum conſilium multas manus vincit. Vnde apud Homerum *li.* 2. *Ilia.* Agamemnon aſſerit facile ſe Troia potiturum, ſi decem ſibi adeſſent Neſtori ſimiles: tanquam pluris faceret decem Neſtorum conſilium, quam magnam militum manum. *teſtis eſt Cælius, libr. antiquarum lectionum* 6. *cap.* 13.

Fuit optime poetica hiſtoria ab ipſo Homero *Odyſſeæ* 8. deſcripta, dum ait: Vulcanus claudus cum ſuſpectum haberet vxorem Venerem, quod furtim cum Marte concumberet, nec vires ſuppeterent, quibus adulterantes deprehenderet, ad artes ingeniumq; confugit: Lectum ſuum catenulis inuiſibilib. circumuinxit, quod vbi feciſſet, foras abire ſe ſimulat: deinde cum in arctiſſimis eſſent complexibus Mars, & Venus, vinculis illis hoc magis irretiti, quo magis ſe circumagerent, vnde in adulterio manifeſto deprehenſi ſunt. Vnde Homerus ibi dicit:

Nonnunquam aſſequitur tardus celeremque citumque
Sic vti nunc Vulcanus, vt eſt veſtigia tardus,
Mauortem cepit, qui percitiſſimus vnus
Cunctorum, quicunque tenent ſuper aſtra Deorum:
Et quanquam eſt claudus pede, rem tamẽ arte peregit;
Prouide etiam debet pœnas deprehenſus adulter.

Cui ſententiæ conformat illa Menedemi philoſophi, teſte Laertio. *Capitur ergo & ab infirmis celer. Aquilamque breui teſtudo vincit.*

Adhæc accedit alia, & vera hiſtoria quam recenſet Plutarchus *in vita Sertorij.* & Valerius Max. *li.* 7. *c.* 3. & Sextus Iul. Frontinus *lib. ſtratagematum vltimo, cap. fi.* de qua etiam meminit Io. And. *in c.* 1. *in verb. difficile, extra de treuga, & pace.* Quod cum Sertorius ipſe Dux ſtrenuus, ſuis copiis ex barbaria turba conflatis, rationibuſq; perſuadere non poſſet, in re militari plus habere ponderis, & momenti, conſiliũ, quã vires temerarias;

rarias: postea quam illi interdum parum fœliciter certassent, hoc commento vsus est: Conuocata totius exercitus turba, duos equos prope adduci iubet: alterum macie senioq; confectum, alterum vegetum cauda pilosa: Atque macilento illi iuuenem adhibet prægrandi statura, & viribus admirandis. Contra, valenti, & forti pusillum imbecillum, & debilem admouet hominem. Hic, vt illi præceptum erat, singulos pilos robusti equi paulatim vellens, breui tempore totam depilauit caudam. iuuenis e diuerso caudam omnem gracilis equi simul manibus vtriusque deprehensam, vi atq; impetu conatur euellere. Qui cum incassum niteretur, risum circumspectantibus præbuit. Sub hæc assurgens Sertorius, cuius consilio præceptoque hæc acta fuerant: *Videtis, inquit, commilitones, quanto plus possit ingenium quam vires*: cui historiæ concordat dictum Horatii *lib. 2. epist. ad Augustum*, cum ait:

Vtor promisso, caudæq; pilos vt æquinæ.
Paulatim vello, demo vnum, demo etiam vnum
Dum cadat elusus ratione ruentis acerui.
Qui redit ad fastos, & virtutem æstimat annis.

Hæc recitat Tiraquellus *in suis legibus connubialibus, in prima lege.*

QVadragesimaquinta consideratio. Etiam milites plus laudantur, & inter eos extolluntur felices, quam alii. Vnde Vegetius *lib. 3. de re militari in prin.* dicit, Rem militatem virtute sola, vel certe felicitate contineri. Et Cæp. *in tractatu ante alleg. in ver. ob felicitatem* ample commendat felicitatem in militia, maxime in Duce exercitus adducendo plura exempla de multis, qui laudem meruerunt ob felicitatem. Et felix dicitur prosper, quia cuncta ad votum sibi succedunt, vt h abetur *in proœmio institut. in verbo felix.* Textor vero *in sua officina in cap. fortunati, & felices.* annumerat plures, qui fuerunt multum fortunati, & felices. Et istud interdum prouenit a virtute animi, vel propter multas diuitias, vel cognitionem rerũ mundi, *vt per gl. in d. verb. felix. in proœm. ff.* vel ex custodia, & administratione bonorum angelorum cuiuslibet, qui iuuant personas quibus sunt commissi. Ita quod vnus angelus deputatus vni, est fortior & maior altero, sicut supra dictum est *in 3. par. in 16. consid. incip. istorum angelorum. vers. 3. protexit. cum sequen.* Quod quandoq; vnus angelus vnius patriæ, seu gentis, resistit alteri, *vt habetur Dan. 10.* Sic etiam vnus angelus vnius hominis particularis, resistit alteri, prout in casu simili recitat Plutarchus *libro de Romanorum fortuna*, allegatus per Cælium *libro antiquarum lectur. cap. 31. in fine.* vbi dicit Marcum Antonium, & Augustum singulari amicitia, & beneuolentia iunctos, cum suppeteret ocium, sæpe lusibus inter se diuersis transmittere solitos: verum in his cum semper victus abiret Antonius, quidam apud eum diuinandi peritia clarus audacter ita monuit, Antoni, quidnam tibi cum adolescente isto? refuge istum & vita: Tu quidem illustrior es natu, item grandior, sed plurium quoque Imperator, bella multa exantlasti, peritia rerum præstantiores. At nescis quo pacto huius ipsius dæmonem dæmon reformidat tuus? Quin tua quidem fortuna ex se ampla est, sed fortunæ adolescentis subblanditur. Quid ni abieris, procul ad illum defecturam apparet.

QVadragesimasexta consideratio. Quis in pugnando consequitur maiorem honorem in duello, pro impresia facto ex multis, *vt dicit Paris de Puteo de re militari, & duello, lib. 10. c. 1.*

Primo, Qui cum maiori vtilitate ac strenuitate se gesserit in ipso prælio armaturis corporis vtendo: vt membris mouẽdo se in armis, vt inermem, & agiliter pugnando cum prudentia, & cum temporis moderatione, & cum brachiorum, & pedum temperamẽto offensas, & defensas faciendo, vbi & quando opportunitas aderit, fines modestię non exeundo, acarte, & artificio belli gerendo, & non sola fortitudine, sed ingenio mixto prosiliendo, non offendendo incaute, nec defendendo indefensus, armaque cum mensura mouendo.

Secundo, Etiam is maiorem honorem reportat, qui amplius de campi spacio reportat, & qui melius occupatum spacium, seu rendum conseruat & tenet.

Tettio, Is etiam honoratur, qui proprium vultum, nunquam cõuertisset nec retro, nisi opportune cessisset: deniq; & is, qui melius insidias hostis, & offensas vitasset, & is qui in faciem percussus: & repercussus inuictus permansisset, & is qui se non plicasset, nec manus, aut crura ad terram tetigisset: quia cadenti similis esset, & is maxime, qui sanguinem inimico fecisset illæso. Is etiam, qui inimicum in capite percusserit, vel in manum, aut in membris nobilioribus. Ideo dicit Veget. de re militari, quod pugnator pedestris debet scire artem dimicandi, & dicit Salomon, quod in bello requiritur prudentia. Idem etiã ait Vegetius *lib. 1. c. 2. in fi.*

QVadragesimaseptima consideratio. Milites & armigeri, de consuetudine non habent soluere collectas, vt dicit Iacob. de Rebuffi. *in l. 1. num. 4. C. de indictio & in l. fin. Cod. de fundis limitrophis. lib. 11.* vbi ample tractat ipsam materiam. Et ibi dicit, quod milites in acie existentes ab extraordinariis munerib. excusantur. *l. in honorib. §. angariarum. ff. de vacati. munerum.* Vbi dicitur, quod ab angariarum præstatione, & recipiendi hospitis necessitate excusantur, pro quo etiam facit *l. vlti. §. penult. ff. de munerib. & honorib.*

Aduerte etiam, quia milites in multis aliis priuilegiantur, seu honorantur.

Primo, Quia miles accusatus de crimine, non quęstionatur. *l. milites. C. de quæstionib.*

Secundo, Quia miles furca non suspenditur. *l. 3. §. 1. & ibi hoc no. Bar. ff. de re mil.*

Tertio, Miles in viginti casibus, in actu testandi priuilegiatur, quos scribit Guillemus Benedicti in *sua repeti. c. Rayn. in verb testamentum. in nu. 22. extra de testamentis militis*, qui alio modo illos ponit: & Bald. in *l. mili tes. C. de testam. milit.*

Quarto, Contra militantes in bello non currit præscriptio, *vt ait Martin. de Laude in tracta. de milite. art. 2.*

Quinto. Militibus datur restitutio. *l. fina. C. de restitut. militum.* & etiam eorum vxores, *titulo de vxoribus militum.* & etiam medici illorum. *l. inter eos. §. ministri medici. ff. ex quibus causis maiores. & Albericus in l. 1. C. de vxoribus militum.*

Sexto. Præuentio iurisdictionis, non tollit priuilegium militis volentis declinare iurisdictionem; *gl. in l. si quis posteaquam. ff. de iudiciis. Martinus de Laude in dicto tractat. de milite, art. 22.*

Septimo. Miles non potest cogi esse tutor, nisi filiorum commilitonis. *l. sed miles in princ. & ibi Bald. ff. de excus. tuto. & idem Bar. in l. propter. §. si in castris. ff. de excus. tut. instit. eodem. §. idem, & in milite.*

Octauo. Miles præfertur aliis creditoribus, etiam anterioribus, in re empta ex pecunia sua *gl. in l. idem. ff. qui potiores in pignore habeantur.*

Nono. Licet miles teneatur soluere gabellam de rebus quas portat, non tamen res, quas portat, cadunt in commissum. *Bald.in l.omnibus. C. de vectigalibus & commissis.*

Decimo. Miles non tenetur, nisi quatenus facere potest. *l.miles.ff.de re iudic.*

Vndecimo. Miles excusatur à vera contumacia, & dolo præsumpto. Ideo non obstante contumacia, appella. *Alex.in l. 2.ff.si quis in ius vocatus non ierit.& Ang. l.1.ff.de eden.*

Duodecimo Assertioni militis ab hostibus remissi creditur suffragantib. meritis. *Specul. in tit. de teste.*§.11. *vers.tamen fallit.*

Decimotertio. Miles corporaliter non est puniendus, cum insignis militum, sed debet exauctorari, hoc est, nudari insigniis militum. *l. 2. §.sed si cum. ff. de his qui notantur infamia.*

Decimoquarto. Si procurator militis simpliciter contrahat, videtur contrahere nomine militis domini sui. *Paul.de Castr.in l.pecuniam.ff.si cer.petatur.*

Alia priuilegia militum ponit Spec. *tit.de procuratore.§.1.ver.item quod est miles.*

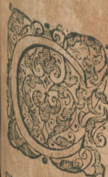
QVadragesimaoctaua consideratio. Miles habens cicatrices ex vulneribus sibi illatis in prælio, laudandus est. Vnde legitur *in historia scholastic.* quod Antipater Idumæus, pater Magni Herod. in quodam seruitio Imperatoris fuit multis vulnerib. confossus. Qui tandem ab æmulis accusatus apud Imperatorem, reiectis vestibus, totus denudatus, dixit: *Ego, Cæsar, nolo me verbis apud te excusare, sed ista vulnera, quæ suscepi pro te, loquantur pro me, si ego diligo te:* & ob id Cæsar illum in gratiam recepit, & inculpatus remansit. Exemplum est nobis cicatricum repræsentatio in corpore Saluatoris nostri Iesu Christi, & stigmata perpetua, quæ sunt quoddam sigillum irrefragabile; & supra omnia alia sigilla authentica, ostendens veritatem suæ victoriæ, & gloriosæ resurrectionis. Immo etiam in corporibus martyrum. Nam vt inquit August. *in vlt. de ciuitat. Dei.* In corporibus martyrum remanebunt post resurrectionem cicatrices in signum victoriæ præteritæ. Et *in eodem libro* etiam dicit: Videbimus in corporibus martyrum cicatrices, quas pro Christi nomine pertulerunt, nec erit in eis deformitas, sed dignitas: & in eorum corpore quædam singularis pulchritudo fulgebit. Ideo à simili alacres pugiles ob vulnerum cicatrices a suis Ducibus laudari debent.

Nonæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

DECIMA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

De præeminentia Scientiarum enunciat.

Secta in quinquaginta duas Considerationes.

CVm, vt supra vidimus, multa sunt quæ faciunt quem dominari, vt ait diuinus Plato, cum dicat principatus quinariam esse distributionem, alium legitimum, naturalem alium, alium secundum consuetudinem, quartum secundum genus, quintum violentum. Et vt idem Plato ait *lib 3. de legibus.* Septem sunt rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur, quæ sunt paternitas, nobilitas, dominatio, potentia, senectus, prudentia, & sors. Et de singulis suis locis dicitur. Hic tantum ample de prudentia, quæ ex sapientia & scientia, constat, cum cæteris omnibus anteponi debeat, in hac parte decima dicemus laudem, honorem, & excellentiam scientiarum, describendo, & depromendo, & de ordine præcedendi inter viros literatos. de quib. etiam in sequenti parte proxima dicetur.

HVius partis prima consideratio materiam introducit, ad demonstrandum, quod dictum Aristot. *in primo de anima* sit verum, scilicet, Scientia est de numero bonorum honorabilium, & ideo literati, & habentes scientias, sunt multum laudandi. Cum scientia sit plusquam vtilis & necessaria. Cum rationis vsus sine dirigente & illustrante scientia haberi nõ possit, Vbi enim non est scientia, non est bonum. *Prouerb.* 13. Et cupiditas discendi est optima ratio viuendi. *l. apud Iulianum ff. de fideicommiss. libertatib.* Hæc enim charitate suffulta callem virtutum aperit, & viam vitiorum præcludit. Sine hac enim, *vt dicit Augu.lib.12.de trini.c.14.* nec virtutes ipsæ, quibus recte viuitur haberi possunt, per quas hæc vita misera sic gubernetur, vt ad illam, quæ vere beata est, perueniatur æternam. Rursus qui hac pollent, Deum hic saltem per speculum & ænigma, & alibi facie ad faciem limpidius cognoscent. Hinc habetur *Dan.*12. Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti, & qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.

SEcunda consideratio. Scientiam esse necessariam dicit Bernardinus de Bustis, *secunda parte sui Rosarij sermo. 29. in litera D. E. & F.* quatuor rationibus.

Prima, scilicet, ratione præfectionis: Quoniam, vt ait Philosophus 2. *Metaph.* Humana natura est multipliciter ancilla, & multis angustiis oppressa, & ideo inuenta est ars siue scientia, vt suppleat defectum naturæ. *6. Politicorum.* Quæ ars siue scientia, est habitus quidam cum ratione factiuus. Vt habetur *6. Eth.* Et ideo imitatur naturam in quantum potest. *l. adopti.§. minorem natu.* Propterea diffinitur natura à Philosopho *in secundo Physi.* quod est principium motus, & quietis eius, in quo est primo, & per se, & non per accidens. q.d. vt perfecte quiescat natura, mouetur ad artem, seu scientiam. Et ideo Seneca dicit, ad Lucil-

 lum

lum scribens: dociles nos natura edidit. Et Hieronym. *in Prologo Bibliæ* comparat naturale ingenium molli ceræ, quæ indiget artifice informante. Et Tullius *in Tuscul. quæst. lib. 2.* Sicut ager quantumcunq; fertilis, absq; cultura fructuosus esse non potest, ita animus sine doctrina & disciplina. & Ouid. *in 5. de Tristib.* inquit:

Fertilis assiduo, si non renouetur aratro,
Non nisi cum spinis germen habebit ager.

Et quia anima cum corpus intrat, est tanquam tabula rasa, cui innata est omnium rerum ignorantia, per scientiam tamen perfectibilis, vt habetur 3. *de anim.* & intellectus est in potentia ad omnia & non reducitur ad actum eorum nisi per scientiam. 2. *de anima.*

Quæ quidem scientia, est perfectio Animæ, vt ibi dicit commentator *Auerrois*, & omne imperfectum naturaliter appetit suam perfectionem. 5. *Meta. & 2. Physi.* ideo quilibet affectat scientiam. Nam vt multi Philosophi dixerunt: *Anima est posita in corpore, vt scientiis perficiatur*, ita etiam tenet Magist. sentent. *in 2. dist.*

Tertia consideratio. Scientia etiam dicitur necessaria, ratione illustrationis, ambulantibus enim nobis in regione vmbræ mortis, necessaria est illustratio, seu illuminatio quædam, & hoc est propter pericula multa, & dæmonum insidias, & in figuram huius Deus educens populum de Aegypto præcedebat eum in nocte in columna ignis *Exod. 13.* Hæc autem illustratio est scientia contra tenebrositatem ignorantiæ, quæ est mater cunctorum errorum 38. *d. cap. 1.*

Sed facit pro hac ratione, & melius ad propositum, quod scientia illustrat, seu illustriorem reddit hominem, potius esset quam militia: Quoniam, vt ait Oui. 9. *Meta.* Vlysses contra *A*iacem militię gloriam obtinuit, cum sapiens esset.

Vnde *Apuleius lib. de Deo Socratis.* Si laudas, inquit, virum, quia diues, hoc fortunæ debetur, si quia fortis, ægritudine debilitatur seu fatigabitur: si, quia nobilis, non ipsum, sed parentes eius laudas; & si, quia pulcher, pulchritudo in senectute abibit: sed si laudas virũ, quia sapiens, & quantumlibet bonis moribus ornatus, tunc ipsum virum laudas. Hæc dicit Iac. Magnus *in suo sophologio Sapientiæ lib. 1. c. 1.*

Vel esset, dic: Quod per scientiam totus mundus illuminatur, *vt est text. in auth habita C. ne filius pro patre.* Imo sine illa mundus regi non potest. vnde Ecclesia vniuersalis, indiget viris literatis. *c. cum ex eo. §. 1. de electi. in 6. c. si. de magistris extra*, & non asinis ferratis *secundum Ioan. Mona. in c. super eo. de hæret in 6.*

Quarta consid. Scientia dicitur necessaria ratione appetitionis. Deus enim non dedisset huiusmodi naturalem appetitum, nisi esset reducendus ad actum: Quoniam ipse Dominus & natura nihil agunt frustra secundum Aristo. 1. *de cœlo & mundo. & 3. de Anima. & 1. Physico.* & vt ait Philosophus 1. *Metaph.* Omnes homines naturaliter scire desiderant. quod etiam dicit Tullius *in Tuscu. quæstio.* & Lactan. *in 1. diuinarum institut.* Et ideo dicebat Iurisconsultus Iulian. *in d. l. apud Iulianam. ff. de fidei commiss. libert. at.* & est gloss. *in cap. nisi cum pridem. in verbo, plerunque. extra de renun, c. si habes, 23. q. ue. c. 3.* & gloss. *in c. de Constantinopolitana, 23. dist.* Si pedẽ in fouea haberem, adhuc addiscere quidem vellem. Et ratio huius est, quia omnes res naturaliter habent inclinationem ad propriam operationem, in qua etiam delectantur, vt aues ad volandum. propria hominis operatio est intelligere, vt ait Aristote. *in 3. de anima & 1. Ethic* Tullius *in 1. de officiis, &* Quintilianus *in primo de Oratoria institutio.* Et in hoc differt ab aliis animalibus. Sine scientia enim homo appellatur animal brutum, dicente Dauid *Psalm.* 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, id est, intelligere neglexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis, & idem *Psalm.* 31. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. & Augustin. *ad Hæreticos* ait: Quid enim homo sine literis reputatur? nunquid non bos vel asinus, non equus vel mulus, quibus non est intellectus. Vnde interrogatus Solon Atheniensis, quid esset Diues sine literis? respondit: Ouis aureo vellere. Et Diogenes videns diuitem literarum ignarum, sedentem super lapidem, dixit: *Lapis super lapidem.* Quidam autem alius Philosophus dixisse fertur, quod tantum distant docti ab indoctis, quantum homines à bestiis. Et Diogenes, cum ascendisset in locum eminentem, & clamasset, *venite homines*, multis de turba irruentibus, dixit: *Non enim homines estis qui non datis operam scientiæ.* Sicut enim anima informat corpus, ita scientia intellectum, & ideo intellectus hominis sine scientia dici potest sine forma. Hinc etiam dicit Cicero *in libro Officio.* Quod multi sunt homines nomine, pauci re ad denotandum, quod prorsus ignari non merentur appellari homines: sed potius imagines hominum, sicut in simili dicit text. *in c. multi. 40. dist.* Pan. *in c. prudentiam. in prin. de off. delegat.*

Hæc autem sententia studiose quærenda est, vt honoris nomen adipisci possit: quod obtinuerunt hi, qui sapientiam dilexerunt, vt fuerunt Theodo. Abraham, Dauid; Salomon, *A*lexander, & plures alii enumerati *in Sophologio Sapientiæ. ca. 1. & 2.* Qui omnes magnum appetitum sciendi habuerunt. De hoc appetitu sciendi loquitur Hieron. *in prologo Bibliæ* dicendo: *Legimus in Histor. veterib. quosdam lustrasse prouincias, transiisse montes, & nouos adiisse populos, vt eos quos ex libris nouerant, palam coramq; viderent.* Et ibi loquitur de Pythagora & Platone, & de Apollonio Magno Philosopho, ac de aliis multis, qui prædicta fecerunt discendi causa, licet in patria sua essent aliorum præceptores & magistri. Quibus etiam adiungemus illum virum omnium literatorum in omni scibili perfectissimum Iacobum Fabrum Stapulensem, qui causa discendi, fere totam Europam & Asiam transfretauit, & partem Africæ etiam transcurrit, vt viros doctos, & perfectissimos literis Græcis, Latinis, Hebraicis, & Chaldæis, inueniret.

Non video prætereundum D. & Præceptorem meum doctissimum D. Iasonem Maynum, qui, vt perfectam scientiam haberet, & ne in cognitione & perscrutatione veritatis scientiæ impediretur à stimulis vxoris, nunquam vxorari voluit: memor doctrinæ Ciceronis, quod vxori & doctrinæ difficile vacare esset.

De hoc etiam appetitu loquitur Lactantius in principio primi diuinarum institutionum, dicens: *Magno & excellenti ingenio viri, cum se doctrinæ penitus dedissent, quicquid laboris poterat impendi contemptis omnibus publicis & priuatis actionibus, ad acquirendæ veritatis studium se contulerunt: existimantes multo esse præclarius, humanarum diuinarumque rerum inuestigare, ac scire rationem, quam struendis opibus, aut cumulandis honoribus inhærere.* Hæc Lactantius vbi supra.

Hinc etiam inter viros literarum, & literatorum amatores, enumerat multos Textor Niuernen. *in sua officina c. alii, qui literarum, & literatorum fuerunt amantissimi*, quos multum laudat & honore maximo extollit, vt fuerunt Anaxagoras, Democritus, Cyprianus, Scipio, & plures alii nu. 45. quos ibi enumerat Textor. & *in c. præcedenti* ponit viros doctos habitos in magno precio & honore vsque ad num. 67. quos statim ponam.

Non erant inter alios omittendi Nicol. Rolin. Cancellarius Burgundiæ tempore Philippi, Duc. Burgun. Guid. de Rupeforti Cancellarius Fran. Ioan. Anton. de S. Georg. qui fuit præpositus Mediolan. & propter eius eminentem scientiam effectus Card. Alexand. Adrianus de Traiecto, qui ob eius eminentem scientiam & virtutem (licet nunquam fuisset Romæ visus nec cognitus) à Cardinalib. fuit tamen electus, in summum Pontificem in ciuitate Romana, licet esset tunc in Hispania.

Prætereũdus ne sit ille vir doctissimus Dom. Clau. de Seysello, dictus de Aquis. Qui (licet nothus) propter eius laudatam scientiam, tam apud Reges Franciæ claruit, maxime apud Ludouicum XII. quod eius Consiliarius secretus habebatur: & tandem effectus Episcop. Marsiliens. & Archiepis. Taurin.

Nonne Guillel. Budæ. ille apud omnes Latinos notissimus & famatissimus ob eius præclaram scientiam ad maximam dignitatem referendariorum (qui dicti sunt hodie Magistri supplicationum seu requestrarum ordinarii domus, aut Hospitii Regalis) elatus & promotus fuit?

Quid de illustri viro D. Antonio de Prato, inter cunctos excellentiss. Qui etiam ob inenarrabilem eius scientiam, dignitatem præfecturæ prætorio, hoc est, Cancellariatus regni Franciæ, cum omnimoda administratione & gubernatione Regni assecutus est.

De huiusmodi autem appetitu, de quo iam supra dictum est, vt compleri possit: oportet discere cupientem intento esse animo ad studium, vt inquit Tulli. *in Tuscu. quæ. lib.* 4. & ideo *Eccles. 6.* dicitur: Si inclinaueris aurem tuã excipies doctrinam, & si dilexeris audire, sapiens eris. Imo etiam habetur *Prou. 1. in princ.* quod audiens sapiens, sapientior erit.

Qvinta consideratio. Scientia dicitur necessaria, ratione fructificationis. Quoniam, vt dicit Bern. de Bustis, *in loco supra allega.* Innumeræ enim sunt scientiæ vtilitatis. Facit enim scientia hominem honestum & virtuosum. ex quo dicitur apud Tullium 1. *Offic.* Primus honestatis locus, qui in veri cognitione consistit, maxime attingit naturam humanam. Item (vt dicit) est bonum, quod nobis auferri nõ potest, sed hominem sequitur quocunq; perrexerit, dicente Boet. *in 1. de consolatione*:

Has saltem nullus potuit peruincere terror,
Ne nostrum comites prosequerentur iter.

Vnde, vt refert Valer. Maxim. Tull. *in paradox. lib.* 1. Bias Philosoph. qui fuit vnus ex septem sapientibus Græciæ, cum capta ab hostib. patria, alii compatriotæ eius fugientes, preciosa quæ habebant asportarent, & ipsum ad similiter faciendum inuitarent, ille respondit: *Omnia mea mecum porto.* Nihil enim suum reputabat, nisi scientias & virtutes. Et ideo Seneca ad Lucillum scribit: Lauda hominem in eo, quod ab eo nunquam eripi potest, & quod est proprium hominis inquantum homo, hoc autem est animus & ratio perfecta, & vt ait Macrobius *Saturnalium. lib.* 1. existima disciplinas multas multis esse pecuniis præstantiores: istæ quidem cito desinunt, illæ vero per totum tempus permanent, scientia enim sola possessionum immortalis.

Scientia quoque est illa, per quam Deo assimilamur. *Genes. 3.* Eritis sicut Dii, scientes bonum & malum. Et Tulli. *in primo de natura Deorum*, inquit: *Nihil est per quod magis Diis immortalibus similemur, quam per ipsum scire*: Ideo Salomon optime præposuit illam Regnis & sedibus & diuitias nihil esse dicit in comparatione illius, nec cõparauit illi lapidem preciosum, & Aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur Argentum in conspectu eius.

Propter autem ipsam suam scientiam à Deo amamur. Vnde Philosophus 12. *Ethic.* dicit, quod Deus valde curat de his, qui diligunt intellectum, tanquam de suis amicis, & ideo ibi dicit, quod per scire & intelligere homo coniungitur Deo & substantiis separatis. Et ideo non est mirũ, si omnes scire affectant, vnumquodq; enim naturaliter desiderat coniungi suo principio, dicente Maximiano poeta:

Ortus cuncta suos repetunt.
Et Boe. *lib. 4. de consol.*
Repetuntq; suos singula cursus
Redituque suo singula gaudent.
Nec vlli manet stabilis ordo,
Nisi fini iunxerit ortum.

Sexta consideratio. Scientia laudatur propter eius vtilitatem, cũm sciẽtia sit vtilissima. dixi *supra in princ.* Et vt dicit Augu. *in lib. Enchi.* & Magister Senten. *in 2. dist.* Fecit Deus rationabilẽ creaturam, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando possideret, possidendo frueretur. Et ideo, cum omnia desiderent ad finem suum pertingere. 2. & 8. *Physi.* non est mirandum si ab omnibus appetatur.

Facit etiam & reddit scientiam homines nobilissimos: *l. prouidendum. C. de postul.* Vnde Stoici dicebant, omnes sapientes & doctos liberos esse, & Tullius *in paradoxis* inquit: *Nullus vir doctus, seruus aut ignobilis esse potest, nisi forte volutabro vitiorum fuerit infectus*, & vt dixi *supra, in prin.* Arist. *libr. 1. de Anima*, ponit scientiam esse de numero bonorum honorabilium, & *in 1. Politicorum* idem philosophus inquit, quod homines ratione & intellectu vigentes, sunt dominij & rectores aliorum. & ideo *in primo de officiis* inquit Tullius: *Omnes trahimur & ducimur cognitionis scientiæ cupiditate, in qua excellere pulchrum putamus. dixi alibi in pluribus locis.*

Refert etiam Aulus Gellius, Quod dum Arist Alexãdri Magni præceptor libros de physico auditu publicaret, recepit ab ipso Alexandro epistolam in hæc verba prorumpentem: *Aegre fero, quod ea quæ à te hausi & didici in publicum profitearis. Ego enim non tam cupio & delector opibus & potentia alios excellere, quantum literis & doctrina præstare.* Hæc ille. Propter quod paucos videmus, qui in literario conflictu aliis cedere velint, sed vnusquisq;, & si non existentia, sed etiam in apparentia alios excellere satagit, atq; aliis doctior apparere. vnde Martial. ait:

Diuitias & opes frequens donauit amicus,
Qui velit ingenio cedere, rarus erit.

Salomon autem *Sap. 7.* de sapientia inquit: *Proposui illam regnis & sedibus, & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius.* Nec comparauit illi lapidem preciosum, quoniam omne aurum in comparatione illius arena est exigua, & tanquam lutum æstimabitur Ar-

gentum in conſpectu illius. Et etiam *Prouerb.* 1. ait: *doctrinam magis quam aurum eligite. Melior eſt enim ſapientia cunctis opibus, & omnia quæ deſiderantur huic non valent comparari.* Propter quod inquit Tullius *in* 2. *de officiis*: Optima hæreditas à parentibus liberis traditur, & omni patrimonio præſtantior dignitas virtutis. Cum ergo omnia bonum appetunt, vt Philoſop. 1. *Ethico.* 1. *Rheto.* 3. *Top. &* 4. *Metaphy.* Ideo cum ſcientia ſit tam bona & vtilis, ab omnibus deſideratur, cum ſecundum Philoſo. 1. *Metaphy.* omnes homines naturaliter ſcire deſiderant, & vt inquit B. Tho. 2. 2. *q.*188. *art.*5. Studia literarum dirigunt & coadiuuant hominem ad contemplandum, diuina illuminando intellectum, & offerunt ea quæ poſſunt nos impedire à ſtatu ſalutis, fugando errores, & etiam conferunt ad euitandam carnis laſciuiam. Vnde Hier. *ad Ruſticum* ait: Nunquam de manu tua & oculis tuis recedat liber, ama ſcientiam ſcripturarum, & carnis vitia non amabis: Proſunt etiam ad auferendam cupiditatem diuitiarum atq; auaritiam: Quoniam vt ait Saluſtius *in Catilinario*: Auaritia pecuniæ ſtudium habet, quam nemo ſapiens concupiſcit. Scientia enim vt dicit Bernardus *in lib. meditationum*, parit cognitionem amoris, amor frequentiam, frequentia familiaritatem, familiaritas fiduciam, fiducia facilem Imperatorem. Et nullus animæ ſuauior eſt cibus, quam perfecta cognitio veritatis, dicit Lactan. Firmianus *in* 1. *diuinarum inſt.*

Habet enim mirabiles delectationes, vt ait Philoſophus 10. *Ethico, &* 2. *Polic.* dicit Fran. Petrar. in ſuis triumphis, aliam delectationem quam diſcere non reperio, vt ample ponit Bern. de Buſt. *in d. ſermone, in litera F. in fin.* Felices etiam homines reddit: quoniam, vt ait *Ariſt.* 10. *Ethic.* Homo ſapiens, maxime felix eſt. & Seneca ad Lucillum. *Beatam* (inquit) *vitam ſapientia perfecta efficit.* & ſequitur: *Scio neminem bene viuere ſine ſapientiæ ſtudio.* Per ipſam enim Salomon obtinuit Principatum & honorem, ipſo dicente de ſapientia. *Præpoſuit*, inquit, *illam Regnis & ſedibus.* & ſequitur: *Infinitus eſt enim theſaurus hominibus.* & Prouerb. ſecundo. *Melior eſt*, inquit, *acquiſitio eius acquiſitione Auri & Argenti*: *Ipſa enim eſt precioſior cunctis opibus*, dixi ante. Per ipſam enim Alexand. potius quam viribus ſublimatus eſt: habuit enim Ariſtot. in doctorem, prout narrat Aulus Gellius *lib. noctium Atticarum* 9. *c.*3. Vnde pater Alexandri, ſcilicet, Philippus Macedo, eo nato, Ariſtoteli miſit epiſtolam in qua gratulabatur filium ſibi genitum, & Diis gratias agere debere, non quia natus eſſet ſibi, ſed quia ſuis temporibus ipſum naſci contigerat, ſperans, quod ſua eruditione fieret dignus Regno, quam ſtatim *in ſeq. conſid.* ponam. Et etiam narrat Iacobus Magnus *in d. ſuo Sophologio Sapientiæ. lib.* 1. *c.* 1. vbi ponit qualiter Alexander pro ſtudio vitam expoſuit & ibi *in capit.* 2. ponit de Principibus qui ſcientiam dilexerunt. dixi aliquid *ſupra in* 5. *par. in* 10. *conſi.*

SEptima conſideratio. Scientia vtilis eſt, quod exemplis probatur, cum multi ex ſcientia, & doctrina habiti ſunt in magno honore, & precio. Nam ſancti viri commendantur ex peritia ſcientiarum ſecularium, vt arguit Io. de Turrecre. *in c. legimus. verb. ſed contra. in princ.* 37. *diſtinct.* quod probat exemplis. Nam legitur *Actor.* 7. quod Moyſes fuit peritus in omni ſapientia Aegypti. & de Daniele, vt habetur *Dan.* 1. quod Dominus dedit ſibi & ſociis ſuis ſcientiam & diſciplinam in omni libro, & in omni ſapientia & ſuper omnes ſapientes qui erant in regno Chald. ideo vltra Principes ponit Text. *in ſua Officina. c. viri docti, &c.* Vbi enumerantur multi, ex quibus aliquos ponam infra, & quanti olim æſtimatæ ſint bonæ literæ, quantumq́ue doctis ſit conceſſum, nullo certius argumento, quam ſequentibus patet exemplis, de quibus etiam *infra in* 30. *&* 45. *conſid.* aliquid dicetur.

Scipio Africanus, ſtatuam Ennii poetæ (quem in ſuis expeditionibus comitem ſemper habuerat) ſepulchro ſuo imponi iuſſit, cui viuenti hortos ſuis proximos donauerat. Ouidius *libro tertio, de Arte ſam.*

Ennius emeruit Calabris in montibus ortus,

Contiguus poni Scipio magne tibi.

Et Politianus *in Nutritia*, Longe gratiſſimus olim Scipio magne tibi, & Calabris vicinus in hortis, Virtute emeritis, cuius gentile ſepulchrum mox tenuit, eundem & Fuluius nobilior ciuitate donauit. de eo ponit Philip. *Berg. lib.* 7.

De Homero legitur, quod Alexand. Magnus capto inter ſpolia Darii Perſarum Regis vnguentorum ſcrinio (quod erat auro gemmiſque, ac margaritis precioſum) quos tanto dignos loculo exiſtimabat, incluſit.

De Pindaro Vate ac poeta etiam loquitur, quod idem Alexander cum Thebas euerteret, & in omnes ſine diſcrimine ſæuiret, Pindari Vatis penatib. parci iuſſit, & omni familiæ eiuſdem.

De Ariſtotele idem Ale. patriam nomine Ariſtotelis præceptoris ſui condidit, eique multa hominum millia parere iuſſit, ad ſcribendos rerum naturalium libros.

Archilochi Poetæ interfectores Apollo arguit Delphis. de iſto Archilocho ponit Philip. Berg. *in ſuis Chronicis lib.*4.

De Sophocle tragico poeta defuncto legitur, quod ipſum ſepeliri iuſſit Liber pater. Nam obſidentibus Lacedæmoniis mœnia, & Lyſandro eorum Rege in quiete ſæpius admonito, vt pateretur humari delicias ſuas, Lyſander vbi intellexit Soph. mortuum, pacem funeri dedit.

De Platone legitur, quod cum in Siciliam ipſe veniſſet Dionyſius tyrannus quamuis ad ſuperbiam, ſæuitiamq; natus, vittatam nauem miſit obuiam, & egredientem in littore, quadrigis albis excepit.

Legitur etiam, quod Annicetus Cyreneus eundem Platonem ab Aeginettis captum, & inter mancipia expoſitum, ne quid indignum pateretur, nummis aliquot mercatus eſt, & honeſto comitatu Athenas ad ſuos remiſit, quam pecuniam cum à Platone ſibi remiſſam intellexiſſet, profecto, inquit, peccatum videri poteſt, quod maiore ſumma non iuuerim tantum virum.

Platonem ipſum tanti fecit Ariſtoteles diſcipulus, vt nomini eius aram in templo cōſtruxerit, ſtatuamq́ue conſecrarit, in qua ſcriptum erat, hunc eſſe illum, quem probi omnes merito debeant imitari & cōmendare. Vnde extant Criniti verſus *in Parthenicis*,

Hæc illa eſt ara floribus redimita ſuaue olentibus,

Quam gradus benemerenti ſtatuit diſcipulus ſeni.

Tituloq; hoc teſtatus animum ſuum atq; officium Platonem probandum probe à probis.

De Iſocrate legitur, quod viginti talentis vnam orationem vendidit.

Aeſchines, Demoſthenis orationem (qua tamen in exilium pulſus fuerat) coram amicis laudauit in ſua calamitate.

Athenienſes Thucydidem rerum ſuarum ſcriptorem ab exilio reuocauere, eloquentiam mirati, cuius virtutem damnauerant.

Menander Comœdiographus ab Aegypti regibus per legatos magnis præmiis inuitatus est.

Cn. Pompeius Posidonii sapientiæ professoris domum intraturus, fores percuti de more à lictore vetuit, & fasces lictorios ianuæ submisit, is cui se oriens occidensq; submiserat.

Augustus carmina Virgilii cremari contra testamenti eius verecundiam vetuit. Eidem in theatro recitanti vniuersus populus Rom. perinde ac Imperatori assurrexit. Hactenus Plin. *lib.* 7, Eiusdem Virg. diem natalem (qui fuit Octob. *idib.*) quotannis celebrabat, & quibusdam velut ceremoniis venerabatur Sillinus. Vnde Mar. Maiæ Mercurium creastis idus, Augustis redit ibid. Diana Octob. Maro cõsecrauit idus, Qui magni celebras Maron. idus.

Constantius Imperator Ablabium Aegyptium Philosophum prætorii sui præfectum, & vna cum Constantio filio Imperii rectorem constituit.

Frontoni Philosopho, M. Antonius Princeps statuam erigi fecit, autore Capitolino, quem Augustus quoque consulari ornauit dignitate.

Anaxenori Citarœdo, è Tyana ciuitate M. Antonius tributa quatuor ciuitatum legenda præbuit.

Augustus Alexandrinis (in quos bellum gerebat) tribus de causis fassus est se pepercisse ob Alc. memoriam, vrbis pulchritudinem, & amorem Arrii Philosophi.

Arcadii & Honorii Imperatorum patrocinio statua Claudiani fuit erecta.

Dionem Prusieum sophistam, & philosophum, Traianus curru suo plerunq; dignatus est, Romam etiam ingressus cum triumpho.

Artaxerxes Rex Persarum Hiscani præfecto Hellesponti literis scripsit, vt Hippoc. medicum quibuscunque fieri posset præmiis in familiam suam inuitaret. Epistola ad hunc fere modum se habebat: Rex Regum magnus Artaxerxes Hiscani S. Hypocratis medici Aesculapio prognati ad me fama peruenit. da igitur operam, vt aurum illi tribuas quantum cupit, aliqua idem quorum indiget, & ad me mitte. Erit enim par honore summis in Perside viris. Et si quis alius fuerit in Europa vir clarus, hunc amicum nostræ domi redde, nec parce pecuniis. Eidem Hippocrati ab Illyriis redeunti eosdem honores (quos Herculi) decreuit Græcia ob prædictam pestilentiam.

Iunio Rustico philosopho, M. Antonius Imperator, publica omnia priuataque consilia solebat credere, quem postea Consulatu, & mortuum statua decorauit.

Ciceronem ab vrbe pulsum Pomp. Atticus sestertiis ducentis & quadraginta millibus, & iuuit, & prosecutus est.

Opianus Poeta cum Antonio Imperatoris Seueri principis filio, poema de piscibus nuncupasset, ab eo totidem aureis donatus est numis, quot illic erant versus.

Daniel Propheta Cyro rege (quem theologiæ mysteria perdocuit) familiarissime vtebatur, *autor Theod. Cyrenensis.*

Theombrotum medicum Ptolemæus Rex centum donauit talentis, seruato Antiocho Rege patre suo: dicit tamen idem Textor, quod habet codicem Plinianum in alterutro mendosum. nam *lib.* 7. *c.* 37. hoc de Theombroto scribit: lib. vero 19. & c. 1. de Erasistrato.

Olim tantus erat artis oratoriæ quæstus, vt Gorgias Leontinus auream statuam & solidam sibi posuerit Delphis.

Demetrius Phalerius ab Atheniensibus trecentis & sexaginta statuis ornatus fuit, *vt refert Philippus Bergomens. libro septimo. sui supplementi Chronicarum.*

Zenonem Philosophum Athenienses tanto honore prosecuti sunt, vt apud eum claues vrbis deponerent, ipsumq; ornarent aurea corona, & imagine ærea.

Plinius iunior referebat potuisse se (cum procuraret in Hispania) vendere suos commentarios Largio Licinio quadringentis millibus nummum. Quis nunc Regum (inquit Budæus) emere Bibliothecam confertissimam decem aureorum millibus velit, quanti à Plinio ciuis vnus priuatus re gesta quædam extemporanea licitari ausus est. Hæc Textor vbi supra.

Philippus Macedo, Amyntæ filius, quamuis omni ferme tempore negotiis belli esset implicitus, nunquam tamen à liberali Musa, studiisque humanitatis recessit. propterea scribens ad Aristotelem gloriabatur natum sibi Alexandrum tanti Philosophi tempore, à quo doctrinam imbiberet cum virtute: Epistola autem in hunc modum sequentis se habebat, vt prodit Aulus Gel. *lib.* 9. *cap.* 3. Philipp. Aristoteli S.D. Filium mihi genitum scito, quod equidem Diis habeo gratiam, non perinde quia natus est, quem pro eo, quod eum nasci contingit temporibus vitæ tuæ. Spero enim fore, vt edoctus eruditusque abs te dignus existat, & nobis, & rerum successione. Hanc Epistolam narrat etiam Iacob. *in suo Sophologio sapientiæ, lib.* 1. *cap.* 1.

Alcibiades ambitione quadam munera in Socrat. congerebat, dignam viri doctrinam multo amplioribus existimans.

Euripides tragœdiographus Archelao Macedonum Regi sola virtutis admiratione fuit familiaris, adeo vt frequentibus conuiuiis ab eo exceptus fuerit, & aureo donatus poculo: in eius quoque gratiam Syracusani plerosque Atheniensium (qui apud se seruiebant) libertate donatos, domum incolumes remisere.

Iulius Calidius Poeta, cum à Publio Volusio in proscriptorum numerum relatus esset, ab Attico propter ingenium & elegantem eruditionem absolutus est.

Cor. Gallus elegiographus, fauore Augusti, ad præfecturæ gradũ conscendit, tribunusq; cohortium effectus est: de quo Philip. Berg. *lib.* 7. anno ante Christi aduentum 81.

Vespasianus tantum concessit Saleio Basso Poetæ Lyrico, vt propter ingenium singularemque eruditionem auri plurimum eidem sit elargitus. Et refert idem Bergom. *in loco supra allegat.* quod C. Bassus ornatissimus orator & copiarum Augusti præstantissimus Dux, fuit missus contra Parthos per Augustum Cæsarem, & constitutus Imperator strenuissimus.

Statium Domitianus magnifico atque apparatissimo donauit conuiuio, coronaq; insigni, & aliis muneribus honestauit.

Eiusdem Imperatoris beneficio Syllius, ad tertium consulatum profectus est. vnde Martial.

Augusto pia thura victimasq;
Pro nostro date Syllio Camenæ.
Bissenos iubet en redire fasces,
Noto consule nobiliq; virga.

Vatis Castaliam domum sonare
Rerum prima salus & vna Cæsar.
Gaudenti superest adhuc quod optet,
Felix purpura, tertiusq; consul.

Stertinius, vir clarissimus, tantum concessit Martiali ingenio & doctrinæ, vt ei adhuc viuenti imaginem, more veterum, in sua bibliotheca posuerit.

Ausonius Cæsaris Gratiani (cuius filium Gratianum iuniorem erudierat) beneficio & honestissimis suffragiis dignitatem adeptus est consularem.

Aurelius Prudentius beneficio Theodosii Imperatoris ad præfecturam militiæ perductus est.

Lampasco, vrbi Hellesponti, propter Themistoclem pepercit rex Persarum, de cuius gloria ample ponit Philippus Bergomas *lib. suo 5. Chronicarum, Anno ante Christi aduentum.* 4720.

Phalaris, Agrigentinus tyrannus, alias sæuissimus, templum Stesichoro Poetæ ædificandum curauit, suasitque diuinos illi honores in vrbe patria habendos, quem tamen olim capitalem inimicum habuerat.

Democedes medicus à Dario (quem sanitati restituerat) duobus aureorum compedum paribus, & ab vxoribus ipsius Darii aureis phialis donatus est. Author Herod. in Thalia. de quo dicit Philipp. Bergom. *in suu Chronicis, lib.* 12. sic, quod inter captiuos Darii existens, cum ob inuersum pedem Darius ipse acriter doleret, ita vt per septem dies dormire non posset, Darium sanitati restituit, ita quod in maximo honore apud regem & Persas habitus est.

Matthias, rex Pannoniæ, Ioannem Monteregium hominem Germanum, & Ephemeridum scriptorem multis auxit honoribus & diuitiis.

Quum Hermolaus Barbarus Venetorum legationes obiret in Italia, & ad vrbem Florentiam accederet, Laurentius Medices tanto viro (cum multis amicis obuiam processit), quamuis podagricus, eumque in Cayna villa honorificentissime excepit, quam cum instructissima bibliotheca eidem obtulit.

Robertus Siciliæ Rex Franciscum Petracham omnesq; eruditos viros in precio habuit.

Ptolemæus Philadelphus Senes 70. bibliacæ historicæ scientissimos ab Iudæa vsque in Aegyptum vocauit, quos Regia vrbe acceptos hospitaliter & benigne aluit, magnisque muneribus donatos dimisit.

Ioanni Campegio Bononiensi in Patauinum gymnasium (quo ad publicam literarum professionem fuerat inuitatus) proficiscenti, ab vrbis magistratibus gymnasiarchisque magna hominum frequentia obuiam itum est.

Vincentina ciuitas Sabellicum argentea patera magni ponderis donauit.

Quintilianus ex Hispania veniens è fisco stipendium accepit ab Eusebio sub Domitiano.

Thadæus Flor. medicus, tanta fuit nominis celebritate, vt ad curam ægrotorum extra vrbem vocatus, non vilius quam quinquaginta aureorum mercede in singulos dies peregrinaretur, vocatusque ab Honorio 4. cẽtum sibi statui voluit, à quo curato decem millia reportauit.

Marcus Popilius Andronicus opusculum quoddã annalium 16. millibus nummorum vendidit.

Atrianum historicum (qui historiam Magni Alexandri octo libris scripsit) Adrianus & Antoninus propter literas ad honorem consularem euexerunt.

Asinius Pollio Varronis imaginem collocauit in bibliotheca.

Cyrus Panapolita Poeta beneficio Theodosii iunioris & Eudoxiæ eius vxoris præsul factus est.

Democritus Diagoram Milesium Philosophum seruum mille drachmis emit, vt eundem erudiret. Prædictos recenset Textor *in loco supra alleg.* vbi etiam quosdam alios pictores, & ludimagistros enumerat, quos alibi ponam, cum non multum hic faciant ad propositum.

Multi alii iurisconsulti propter eorum scientiam eminentem fuerunt in maximo honore, vt fuit Seruius Sulpitius, cuius statuam Romanus populus pro rostris posuit, de quo & pluribus aliis, qui fuerunt in maxima autoritate, habetur *in leg. secunda. §. iuris ciuilis vsque ad fin. ff. de origine iuris.* Et plures alii reperiuntur, quos plus laboriosum esset recitare quam subtile.

Seneca, qui fuit Consul vrbis Romæ. *§. restituta. instit. de fideicommiss. liber.* & familiaris ac præceptor Nero. de cuius morte Boet. *in 3. consolatione Philosophiæ.*

Temporibus vero nouissimis visum fuit in quanta autoritate fuerit ille vir præstantissimus & prudentiss. Nicolaus Rolin, ciuis huius nostræ ciuitatis Heduen. apud Philip. Ducem Burgun. Cuius fuit Cancellarius, & cuius consilio omnia regebantur. Et in tanta veneratione apud eundem fuit, quod pater à dicto Duce appellabatur: Ita quod ex eius scientia acquisiuit 2500. libras Turon. redituales singulis annis, quas suis hæredibus reliquit, de quo iam supra dictum est.

Cui quidem adiungendi sunt duo circumspecti viri huius ciuitat. Heduen. oriundi, qui ex eminenti scientia effecti sunt præsules & Episcopi, videlicet Reueren. in Christo pater d. Guil. de Clugny Episcopus Pictauien. & Ludouici XI. Regis Christianissim. nostri Francorum Secretus Consiliarius & Cancellarius Franciæ. Et reuerend. in Christo pater do. Ferricus de Clugny eius frater, Tornacen. Episcopus, qui primo fuit Heduen. Officialis, & referendarius seu Magister requestarum in domo Philipp. Ducis Burg. & de his ample dixi *in meis Commen. super consuetudinibus ducatus Burgund. in proœm. super verbo, messire Ferry.*

Prætereundus non est quondam do. Ioan. Rolin. decanus primo Ecclesiæ Heduen. & S. Martini Heduen. Abbas, qui ob eius eminentem scientiam à Ludouico XI. Francorum Rege in studiis fuit vocatus, & ipso adhuc existente in studio, & ne ad partes Fland. vbi vocatus erat a Ducibus Burgund. illud accederet euocatus, & tandem habitus in magno honore, & effectus fuit Heduens. Episcopus.

Et his nostris temporibus prudentiss. vir. d. Dionysius Poillot, noster ciuis & contemporaneus, vtriusque iuris doctor peritiss. prætermittendus non est. Cum ob eius eminentem scientiam, ita in pretio habitus fuerit apud Christianiss. regem nostrum Franciscum I. tum quia fuerit effectus Consiliarius in suo magno consilio, tum post multas in Anglia, Scotia, & Alemania legationes fuit Magister ordinarius requestarum domus Regiæ, & multis muneribus & donis ab eodem donatus, & tandem præsidens in Parlamento Parisiensi. cuius memoria tanta est, vt quæ ditabit hon

horis aut tribus legerit, etiam id memoriter recitare solet.

Claudius Seysellus, dictus de Aquis, iurisconsultus acutiss. à Ludou. XII. Francorum Rege euocatus, & in magno pretio & honore habitus, cui rex Ludouicus publica omnia priuataq; consilia communicare, & ei in omnibus credere, in magistrum tum sui hospitii ordinarium requestarum receptus, tandem in Episcopum Masilien. & deinde in Taurinen. *Ar*chiepiscopum fuit ob eius eminentem scientiam prouectus & ordinatus.

Et etiam Reuer. pater do. Philipp. Bondet Lingonen. Episcopus in Parlamento Parisien. Consiliarius & Præsidens, fuit ob eius eminentem scientiam primo Decanus, deinde Episcopus Lingon. electus & confirmatus.

Quid de Guidone de Rupeforti *B*urgundo, qui in tanta fuit veneratione apud Christianiss. Regem Ludouicum XII. Cuius tempore erat cancellarius, quod de eo dixerit post eius mortem, quod voluisset donasse centum mille aureos, vt tantum vixisset in officina cancellariatus Franciæ, quantum ipse Ludou. Rex viueret.

Nonne cum supradictis annumerabitur reueren. pater & dominus & præceptor meus, d. Ioan. de Magdalena, iurium doctor & nostras. quem in meis primis iurium cunabulis in vniuersitate Dolana legentem audiui, Qui quidem ob eius eminentem scientiam cũ maxima & mirabili prosecutione, prosecutus est ab ordine Cluniacensi. vt in illo habitum & professionem faceret: in quo fulget & splendescit, sicut Sol inter Planetas: Et in illo ordine obtinet primatum, statum, & dignitatem magni prioris habentis regimen, administrationem, & gubernationem totius ordinis: in quo non legitur fuisse à centum annis talis nec in scientia, nec in peritia, nec in religione, sanctitate & deuotione. Habet sub dicto ordine Prioratum de charitate. in quo & in Prioratu Cariloci, & pluribus aliis locis miranda, tam in reparationibus Ecclesiarum & monasteriorum, quam etiam fundationibus & donationibus fecit, vt vix dici aut scribi possit. Monasterium enim Abbatiæ S. Rigualdi funditus & totaliter destructum à fundamentis restaurauit, & de nouo deuotissima compositione construi & ædificari fecit: dormitorium etiam Abbatiæ Cluniacens. ruinosum de nouo construi & fabricari fecit; & cum mirabili deuotione factum apparet pluribus cellulis adornatum.

Quid aliud de tanto viro dici potest, nisi quod omnia vere Monasteria & Prioratus prædicti ordinis ruinosa, aut destructa, aut suis sumptibus, penis & laboribus construi, ædificari seu reparari fecit, aut fieri procurauit, ita quod de eo dici potest, resplẽdet sicut Sol in medio nebulæ meridionalis. Non omittendum est, quod post mortem *A*bbatis Cluniacens. fuit electus vnanimiter in Abbatem illius loci, sed ad preces regis nostri Francisci cessit iuri suo in fauorem illorum de *B*oisy, qui tunc erant in maximo fauore apud ipsum regem, ita quod omnia negotia Regni eorum consilio expediebantur, ne quisquam illis resistere potuisset.

Octaua consideratio. Scientia est honorabilis & gloriosa: Quoniam ex illa consequimur gloriam. Viris namque literatis debentur præmia & honores. *Sapien.* 7. Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas per manus illius: & *Esdræ c. fin. in fin.* Magnifice sunt exaltati verbis legis, quibus edocti sunt. Inde Iurisperitis etiam princeps honorem exhibet, & multa priuilegia concessit. *leg. quicquid. ibi, reuerentia studiorum. C. de aduocatis diuers. iud.* & talia studiorum labor iuste meretur, qui spe præmiorum & honorificentia digni sunt, non his, quæ sunt incongrua libertati. *text. in l. 1. C. de assessoribus*, & bona danda sunt doctoribus, *vt habetur in c. infames. in verb. non ad turpe 3. quæst. 7.* & quod scientia & doctrina tribuunt vitam suo possessori, *infra dixi ista part. in* 44. *consider. in fin.* Nam, vt ait Cassiodorus 10. *variarum Epistola.* Nec aliqua in mundo potest esse fortuna, quam non augeat literarum gloriosa notitia. Cum etiam per literaturam efficiamur nobiles, vt habetur *Sapien.* 7. Omnibus enim nobilibus nobilior sapientia, vt tenet Lucas de Penna *in l. proximos. Cod. de proximis sacrorum scriniorum. lib.* 12. & hic ante *in 6. consid.* dictum est. Et amplissime de laude scientiarum scribit G. Benedict. *in suo proœm. suæ repetitio. c. Ray. de testa. in antiquis.*

Nona consideratio. Ex quo solum in hac parte fit mentio de literatis, & scientias seu artes liberales habentibus (quoniam de mechanicis in sequenti parte dicetur.) Ideo de ipsis artibus liberalibus, & earum professoribus, seu in eis profitentibus, videndum est, quæ sint illæ, quibus partibus aliæ, quæ hic comprehenduntur, subiiciantur.

Primo & in hoc conueniunt omnes, sunt tantum septem artes liberales, quæ sic denominantur, vt ait F. Patritius *lib. 4. de institutione Reipublicæ. tit. 6.* quia liberos homines efficiunt ab omni turpi ac sordido quæstu, & ab omni voluptate ac turpitudine, & redigunt nos ad sapientiam: qua nihil præstantius mortalibus esse potest, quaque Deo optimo maximo coniuncti esse cernimur. Faciunt, quæ hic ante *in 6. considerat. ver. facit autem, &c.* dicta sunt. Vel, vt dicit Iohan. de Turrecrem. *in cap. de quibusdam in fin. 37. distinct.* Dicuntur liberales tribus de causis. Primo, quia liberam mentem requirunt, ad differentiam seruilium & mechanicarum, in quibus Artifices plus secundum corpora, quam secundum mentem occupantur. Secundo dicuntur liberales, quia licet & absque seruitute peccati, & superstitione addiscuntur. Tertio, quia ad ipsas addiscendas pueri liberorum & nobilium debito tempore & competenti ponebantur & instruebantur. Et sunt (vt ibi inquit) septem: Grammatica, Logica, Rhetorica, Geometria, Musica, Arithmetica & Astrologia, de quibus suis locis dicetur. Et quod sint septem, asserit gl. *in verb. continebuntur in l. 1. §. 1. ff. de variis & extraordinariis cognitionibus.*

Primo tamen dicendum est de theologia & iurisprudentia, seu scientia iuris ciuilis, & Philosophia, quæ potius liberales artes dici possunt. Sed proprie non sunt artes, sed sunt veræ scientiæ: Tamen etiam scientia seu professio iuris dicitur ars liberalis, aut studium liberale. text. *in l. 1. Cod. qui ætate vel professione se excusant. lib.* 10. & ibi Ioan. de Plat. contra gloss. pro quo allego text. *in l. medicos. C. de professoribus & medicis, eod. lib.* 10: *& in l. vnic. Cod. de studiis liberalibus vrbis Romæ, in fin. lib.* 11. Vbi inter professores liberalium artium connumerat iuris ac legum doctores & interpretatores. *facit l. vni. C. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docentes, &c. lib. 12. l. 1. §. nam vt eleganter. ff. de iusti. & iur. ibi: veram Philosophiam non simulatam profitentes.* Etiam moralis scientia lex dicitur. *secundum gloss.*

in auth:

*in authen.de nuptiis in princip.in verbo degere.colla.*4. Et in toto corpore iuris vera theologia inuenitur & docetur,cum eius pręcepta cum diuinis concordant.§.*iurisprudentia.& ibi gloss.in verb.notitia.insti.de iust.& iu.& in l.iustitia.§.eo.ff.de iustitia.*Ideo ciuilis scientia sanctissima dicitur.*l.*1.§.*est enim quidem. ff. de variis & extraord. cogn.*cum leges sint sacratissimæ.*l. leges* 3. *C.de legib. & constit.* Ideo iura reddentes & profitentes, merito sacerdotes appellantur. *dict.§.nam vt eleganter.* Et de materia ample tractatur *infra ista part. in* 18. *consideratio.*

Et aduertendum est: Quod vt habeamus cognitionem eorum,de quibus in hac parte& sequenti dicemus.Philosophia vniuersalis diuiditur in speculatiuam siue theoricam,aut practicam. Et theorica siue speculatiua diuiditur in realem aut rationalem.Et realis iterum in Metaphysicam,quæ est aut diuinitus inspirata, vt est theologia vera in veteri & nouo Testamento tradita, aut humanitus perquisita,de qua dicetur infra, aut vero in mathematicam , & huius partes sunt quatuor : vna est Arithmetica, alia Geometria,alia Musica,& alia Astronomia. Aut vero in Physicam seu naturalem, sub qua dicunt medicinam theoricam comprehendi, quæ potest videri *in libris Aristotelis Physicorum de cœlo & mundo, de generatione & corruptione , Meteororum , Mineralium de elementis, de anima*, & sic de singulis, de quibus suis locis dicetur.

Quantum vero ad Philosophiam practicam, aut est actiua, aut effectiua: de actiua quo ad politicum dicam sparsim in pluribus locis, de factiua cuius partes sunt artes mechanicæ, dicetur in proxima parte sequente. Et de vnaquaque parte Philosophiæ, etiam dicam secundum intentum nostrum , quo ad laudes & excellentias illarum inter se & alias,& non alias.

Secundum aliquos aliter diuiditur Philosophia in tres partes,scilicet,in moralem,naturalem, & rationalem,*vt in c.legimus.iuncta gl.pen.*27.*dist.* Quæ per tria munera domino oblata à magis, dantur intelligi secundum text.ibi:& ibi Ioan.de Turrecrem. sic exponit.Prima vero pars dignior, est metaphysica & naturalis,cum sit quæ tractat de cœlo & mundo,ac partibus eorum, quæ est realis,id est, rebus speculatiuis, quæ tanquam nobilior per aurum significatur. Secunda est sermocinalis comprehendens Grammaticam,Dialecticam & Rhetoricam,quæ ratione ornatus & facundiæ per thus intelligitur, quod orationũ odorem designat. Tertia vero pars est moralis,quæ mores ornat, ac passiones sensibiles mortificare , & rationi subiicere docet,vt merito per mirrham, quæ vermes mortificat,intelligatur.

Decima cōsideratio.Inter omnes literatos mundi præferendi sunt habentes scientiam theologalem. Et sic theologi omnibus sunt præferendi,& in primo loco ponendi, quod probatur multis rationibus.

Nam scientia theologalis est nobilior & dignior omnibus aliis scientiis, ratione nobilioris subiecti: Quoniam vt dicit Philosophus & Commentator *in* 1.*de Anima.* & 1. *Metaphysic.*& Porphyr.*in vniuersalibus.* Vna scientia dicitur nobilior & dignior, ratione nobilioris subiecti. Quanto enim subiectum alicuius scientiæ est nobilius, & excellentius, tanto scientia illa est dignior. Cum ergo subiectum scientiæ theologiæ sit dignius subiecto omnium aliarum scientiarum:Concludendum est, quod ipsa est excellentior omnibus aliis scientiis. Et quod subiectum theologiæ sit nobilius& excellentius omnibus aliis subiectis cæterarum scientiarum, probatur hoc modo. Quia subiectum illud scientię est ipseDeus,vt dicunt Theologi *in Prologo sententiarum.* maxime Richardus *qu.*6.& Tho.1.*par.sum.art.*7.*q.*1.Vbi probat theologiam esse aliis scientiis digniorem : Vnde Theologia quasi sermo theos, quod est Deus, & logos, sermo , quasi sermo de Deo.Raym.vero Lullius,*in suo introductorio artis generalis in princip.*vbi ponit subiecta scientiarum, dicit, quod Deus est subiectum in Theologia. Et dicitur subiectum eo,quod omnia quæ tractat ipsa Theologia,diriguntur ad dandum notitiam de Deo. Et ideo, vt dicit Io.de Turrec.*in proœ.decret.* quod subiectum theologiæ est infinitum ipse Deus, qui nobilissimus est,&infinitæ nobilitatis.Et etiam ibi dicit,quod theologia est sermo de Deo.Et quodDeus sit subiectum in ipsa scientia theologiæ probatur per Philosophum primo posteriorum, vbi dicit, quod illud est subiectum in scientia,cuius per se proprietates, considerat scientia,sed sacra scriptura & theologia considerat Dei proprietates & operationes , ergo Deus est subiectum in ea.Nam theologia tractat de Deo multipliciter seu multis modis.

Primo enim tractat de Deo secundum rationem suæ naturalis perfectionis. Eo, quia infra diuinam perfectionem comprehenduntur attributa diuinæ essentiæ , personarum emanationes, & diuinæ proprietates,ideo de illis tractatur in primo sententiarum.

Secundo , tractat de Deo inquantum eius perfectio relucet in operibus conditionis, & sic tractat de creatione rerum , de creaturarum distinctione, & distinctorum ordinatione : & hoc *in* 2. *lib. sententiarum.*

Tertio vero tractat de Deo in quantum eius operatio relucet in operibus restaurationis , & multa opera comprehenduntur facta à Christo, *vt de natiuitate* & passione,&c.Et de his tractatur *in* 3. *lib. scientiarum.*

Quarto, tractat de perfectione ipsius,inquantum relucet in operibus sanctificationis, in quibus intelligendum est virtutum infusionem & sacramentorum nouæ legis institutionem:& de infusione virtutum , tractatur *in fine ipsius* 3.*lib.* De sacramentorum vero institutione *in* 4.*lib.* Item de operibus retributionis,*ibidem.* Et sic patet,quod omnia, quæ considerantur in sacra scriptura, siue theologia,aut spectant ad Dei intrinsecam perfectionem,aut ad refulgentiam suæ perfectionis,per multiplicem eius operationem:quia per quandam eius appropriationem eius potentia maxime relucet in creatione.

Sapientia in administratione,gubernatione,& distinctione:misericordia in restauratione & sanctificatione:iustitia in reproborum damnatione,bonitatis affluentia in electorum glorificatione. Cum igitur omnia,quæ considerantur in theologia, attribuuntur ipsi Deo, sequitur quod subiectum est Deus quod tenet Anton.Flor.*in sua sum.in* 4.*part.tit.*11.§.7. *ex quo in* §.8.*illius partis & tituli* dicit, eam esse nobiliorem cæteris aliis scientiis. quod etiam tenet, & multum late explicat S.Th.1.*q.*1.17.*q.per totum.* dicit eadem 3.*c.*1.*Prolo.*4.*per tot.* quod ens diuinum rationabile est subiectum theologiæ.

Hac igitur ratione theologia omnes alias scientias excellit.Vnde 5.*Metaphys.* dicitur : Quod scientia de Deo est nobilior, quia est de nobiliori subiecto. Et 8.*Ethic.*dicitur quod est scientia scientiarum , & habet rationem capitis inter omnes scientias: & *in Prologo*

logo Metaphysicæ appellabatur Dea scientiarum. Ea propter *August.de ciuit.Dei.lib.*11.*c.*1.inquit: Omnium gentilium literas omnium sibi genera ingeniorum humanorum diuina scriptura excellit, & autoritate subegit. Omnibus enim imperat quasi principalis, & vtitur omnibus in obsequium sui, quasi vsualis, S. Thom.*in Prologo* 12.*cap.* 1. *Dantes quoque.in* 2. *cap.Inferni*, in commendationem theologiæ introducit Virgilium loquentem Beatrici, quæ Theologiæ comparatur, & dicentem: *O mulier virtus sola per quam humana lex excedit omne contentum.* In quibus verbis ostēdit, quod per theologiam humanum genus transcendit omne quod continetur intra orbem lunæ, & ascendit vsque ad quintam essentiam. Omnibus enim sine delectu doctrinis præponi debet. Omniumq; scientiarum reginam esse testantur omnes diuina & humana ei tribuentes, & iam non vsque ad nubes, sed in æthera quoque. Quin & illas quondam Luciferi sedes eam collocantes, vt statim amplius dicam, ponēdo alias causas eius excellentiæ & præeminentiæ vltra omnes alias scientias.

VNdecima consideratio. Excellentia theologiæ probatur ratione certioris veritatis. Quoniam, vt ait Philosophus & Commentator *primo commento de anima.* Quanto vna scientia certiori demonstratione procedit, tanto est dignior. Et ista scientia, quæ procedit per demonstrationem, propter quid, id est, à causa super effectum, dignior est illa, quę procedit per demonstrationem, quia, id est, ab effectu ad causam. Et ideo demonstrationes mathematicæ hac ratione sunt digniores, quia sunt in primo gradu certitudinis, & naturales sequuntur eas, *vt dicit Linconens. in* 1.*posteriorum, Auerrois in* 2. *Metaphys.* Procedunt enim ex principiis & dignitatibus notioribus nobis. abstrahentium enim mathematicorum non est mendacium. 2.*physicorum.* Sed theologia hac ratione omnes alias scientias excellit seu excedit. Nam omnes aliæ scientiæ habent certitudinem ex naturali lumine rationis humanæ. *Ipsa* vero ex superno lumine sapientiæ increatæ, quæ errare non potest, 1. *Petri* 1. Spiritu sancto illuminati locuti sunt Dei homines. Errare enim non potest circa principia, nec circa conclusiones, quia Deus veritas est, *Io.*14.*& c.si consuetudinem.& c.qui contempta.* 8.*dist.* Nihil autem verius esse potest, quam quod à veritate profertur. Ideo Propheta ait *Psalm.*118. Principium verborum tuorum veritas: in æternum iudicia iustitiæ tuæ, id est, Verba tua procedunt à veritate tua, quæ est veritas increata, & omnis veritatis creatæ regula, ac ideo sunt stabilia. *Matth.* 5.*& Marci* 14. ait Saluator. *Cœlum & terra, verba autem mea non transibunt.* Et tunc theologi concludunt *in* 3.*distin.*24. quod fidei nostræ nihil potest subesse falsum. Et aliquis dicat, quod etiam *in* 12.*Metaph.* tractatur de ipso Deo, & de intelligentiis separatis: propter quod theologia non videtur nobilior Metaphys. & *in* 8.*physicorum* tractatur de Deo, in quantum est primus motor. Respondendum est, quod hoc est tantummodo quo ad ea, quæ possunt inuestigari lumine naturali, & inquantum ipse Deus se habet secundum aliquam habitudinem ad Ens, quod analogice dicitur de creatore, & creaturis. Metaphysi. enim tractat de Deo, quia est de ente secundum quod Ens, & videtur velle Philosophus 4.*Metaphysicæ*, & Auicen.*lib.*1.*suæ Metaphys.c.*1. Sed theologia tractat de Deo sub ratione nobiliori, & mirabiliori. Quia ea, quæ non sunt nata cognosci de Deo à creatura nisi per reuelationem, mirabiliora sunt, quam ea, quæ possunt cognosci de Deo per inuestigationem naturali lumine factam. Nec etiam obstat prædictis, si dicatur, quod certitudo pertinet ad dignitatem scientiæ, sed aliquæ scientiæ certiores sunt, vt Metaphysica. quia de earum principiis dubitari non potest, ergo sunt nobiliores theologia, q uia in sacra scriptura principia non sunt ita indubitabilia, vt sunt articuli fidei. Quia respondetur secundum Thom. 1. *part.summæ, quæst.*1. *art.* 5. quod nihil prohibet illud quod est certius secundum naturam esse quo ad nos minus certum. 1.*Physic.* Vbi dicitur: Quæ sunt magis nota naturæ, sunt minus nota nobis. Et hoc propter debilitatem intellectus nostri, qui se habet ad manifestissima in natura: sicut oculus noctuæ ad radios Solis. 2.*Metaphysicæ.* Et tamen minimum quod potest haberi de cognitione rerum altissimarum desiderabilius est, quam certissima cognitio, quæ habetur de minimis rebus, vt dicitur 11. *de animalibus*: prout dicit Florent.*in sua summa.in* 4.*part.tit.*11.§.8. vel secundum Richard.*in prologo.*1.*q.*6. Theologia est nobilior aliis scientiis simpliciter, id est, in natura sua, quamuis aliquæ aliæ scientiæ sint certiores secundum quid, scilicet, per comparationem ad debilitatem intellectus nostri. Nam nihil prohibet aliquid esse notius simpliciter, minus tamen notum quo ad nos. 1.*physic.* Certitudo autem, quæ est certitudo simpliciter, reddit scientiam nobiliorem, quam certitudo, quæ est secundum quid, hoc est quo ad nos. Et vt dicit idem Anton.Florent.*in sua sum.*4. *part. titul.*11. §.8. Hæc scientia habet certitudinem ex lumine diuinæ scientiæ, quæ decipi non potest. Aliæ autem habent certitudinem ex lumine naturalis rationis humanæ, quæ errare potest, vt etiam dicit S.Thom. *in di.* 1. *part. quæst. prima. artic. quinto: supra allegat.* Et ita etiam tenet Ioan.Ludo. Viualdus de monte regali *in suo opere regali.in tract.de persecutione Ecclesiæ. in decima persecutione*, vbi dicit, quod vtitur in obsequium sui omnibus aliis, quod ibi ample probat. vt videri potest.

DVodecima consideratio. Etiam probatur excellentia scientiæ theologalis ratione dignitatis materiæ, eo, quia vt dicit Anto.Flor.*in loco supra alleg.* Ista scientia theologiæ est de his principaliter, quæ sua altitudine rationem transcendunt: vnde aliæ scientiæ dicuntur ancillæ, hæc vera domina. iuxta illud *Prouerb.*9. Sapientia ædificauit sibi domum, &c. Misit ancillas suas vocare ad mœnia ciuitatis, & aliis scientiis vtitur tanquam inferiorib. & ancillis, à quibus nulla accipit principia, sed à Deo per reuelationem. *S.Th.*1.*q.*1.5.

DEcimatertia consideratio. Probatur excellentia theologiæ ratione nobilioris, potioris & salubrioris finis. Quod sic probatur: Quoniam secundum Philosophum 2. *Metaphysicæ.* Scientiarum quædam sunt speculatiuæ, quædam practicæ. Finis speculatiuæ est veritas, finis practicæ est actio. Tanta autem est dignitas theologiæ, quod nedum speculatiua scientia, sed etiam practica dici potest. Richardus *vbi supra in* 4.*quæ.* Et scientiarum speculatiuarum nobilitas, seu excellentia attenditur penes nobilius obiectum atque subiectum, & certiorem modum procedendi. Et his duobus modis theologia excedit alias scientias, vt dictum est ante: Practicarum autem nobilitas, secundum Philos.1.*Ethic.c.*1. attenditur penes nobiliorem, & potentiorem finem, qua tanto scientia practica est dignior, quāto eius finis est nobilior. Finis autem huius scientiæ practicæ est beatitudo æterna, ad quam sicut ad vltimum finem ordinatum omnes fines aliarum scientiarum practicarum, dicit

Ant. Flor. *in loco supra alleg.* vel, vt dicit Bern. de Bust. *in loco statim allegando*, est charitas, & æterna felicitas: Quoniam ipsa Theologia inserit virtutes, docet facienda, & omnia ad salutem pertinentia. 2. *ad Timotheum.* Aliæ vero scientiæ tendunt vel ad corpus humanum, vel ad temporalem tranquillitatem, vt dicetur amplius infra in aliis scientiis & articulis suis locis. Hinc ex his sequitur, quod est dignior & nobilior omnibus aliis scientiis ratione finis.

DEcimaquarta consideratio. Probatur excellentia theologiæ, ratione vtilitatis, quæ apparet ex effectu cum illuminet. Ad quod facit, quod habetur *Psal.* 118. Lucerna pedib. meis verbum tuum, & lumen semitis meis. Et Pet. *in can. sua.* Habetis propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in loco caliginoso. Et licet scientiæ seculares etiam illuminent in multis, aliter tamen, & aliter. illæ quidem, vt nocti lucent in nocte, & interpolatim. Hæc autem sacra doctrina, vt radius à sole iustitiæ procedens Domino Deo semper & in totum orbem. Illuminatio siquidem illarum scientiarum defectibilis est, quia speculatiuæ sint, siue practicæ, vel morales, tamen ordinant hominem ad felicitatem, quæ in præsenti haberi potest, politicam, vel speculatiuam, non autem futuram: quam non nouerunt authores illarum, *vt habetur distinct.* 37. §. *hinc etiam filius.* Vnde Hieronym. tractans illud *Ecclesiastes* 10. Labor stultorum perdit eos, quia nescierunt pergere in ciuitatem. Nominat ibi plures Philosophos, Platonem, Aristotelem, Parmenidem, & alios quos stultos appellat, quia non habuerunt rectum iudicium de vltimo fine Deo. Nam & si multum laborauerunt in speculando & inquirendo veritatem: In multis tamen ex suo labore non reportauerunt vitæ æternæ donum, sed perditionis, & hoc, quia nescierunt pergere in vrbem supernam. Non enim eorum doctrinæ habent tale lumen, sed hæc vera theologia seu sacra scriptura, quæ est vera sapientia, perducit ad claritatem æternam, ponens copiosissime de vltimo fine vero Deo, & modo perueniendi ad eum sequendum, qui est lux vera, & inde faciens: hæc dicit Anton. Florent. *in sua summa 4. part. titul.* 11. *c.* 2. §. *vnde in* §. 5. dicit illam esse etiam necessariam ex rationibus ibi per eum adductis, quæ tendit ad hunc finem.

DEcimaquinta consideratio. Probatur excellentia illius scientiæ theologicæ ratione excellentioris doctoris. Ab excellentia enim & dignitate doctoris dignificatur scientia: vnde Grammatica Prisciani est dignior. Et Rhetorica Ciceronis apud Latinos, & Demosthenis apud Græcos, & Poesis Maron. apud Latinos, Homeri apud Græcos, & Philosophia Aristotelis, & sic de aliis authorib. aliarum scientiarum. Hæc enim sacra theologia, non Tullium, non Maronem, non Homerum, non Abraham, non Isaac, non Iacob, non Moysen, non Prophetas, non Petrum, non Paulum, non Ioannem, aut alios Apostolos, seu quoscunque alios homines: sed filium Dei, qui est sapientia patris, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei absconditi, *ad Colossen.* 2. Cui omnia nota sunt, *ad Hebræos* 4. &c. *Deuter.* 2. *quæst.* 1. qui dicit Moysi *Exod.* 4. Ego ero in ore tuo. Et *Ierem.* 1. Ecce, dedi verba mea in ore tuo. Et *Iohan.* 15. Omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. Et *Lucæ* 21. ait Apostolus: Ego dabo vobis os & sapientiam, cui resistere non poterunt omnes aduersarii vestri. Hanc autem scientiam non solum tradidit nobis Deus per Patriarchas & Prophetas, & per ipsos Apostolos, à spiritu sancto instructos, quibus ait *Matth.* 10. Non enim vos estis qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Sed etiam voluit docere per seipsum, *Matt.* 5. Aperiens os suum docebat eos.

Vnde Claudian. Poeta ait illi:

Impia tu nostræ domuisti crimina vitæ.
Passus corporea mundum vestire figura.
Affariq; palam populis, legemq; fateri.

Hinc dicit Anto. *in sua sum. 4. par. tit.* 31. *c.* 2. §. 1. Quod authoritas sacræ scripturæ est magna, & maior esse non potest: quia à Deo est reuelata. Ideo dicitur *Psalm.* 118. hic ante allegat. Declaratio sermonum tuorũ, quæ, scilicet, sunt à te Deo proferente. Et vt ait Petrus *in sua canon.* Spiritu sancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. Et de Paulo *ad Hebr.* 1. Multifarie, multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, scilicet in veteri testamento. Nouissimis diebus istis locutus est nobis in filio, &c. vt ibi. Ex quibus patet dignitas theologiæ à tam excellenti doctore tradita, à quo processit. Ex quib. supradictis considerantur origo, effectus & finis huius scientiæ, ex quibus laudatur scientia.

DEcimasexta consideratio. Etiam apparet eiusdem scientiæ excellentia ratione disciplinatus perfectionis. Nullus enim Philosophorum, aut Poetarum, vel Oratorum, aut aliorum Magistrorum cæterarum scientiarum in magnis Gymnasiis habuit tales discipulos. Nam Socrates habuit Platonem, Plato Aristotelem, Aristoteles Alexandrum Magnum, Plutarchus Traianum, Seneca Neronem, Mutius Publius Aquilium Gallum, Cornelius Maximus Trebatium, Volusius Aulum Cassellium, & quam plures alii. de quibus *in l. 2. ff. de orig. iur.* quo ad scientiam legalem. Sacræ autem scripturæ discipuli sub Deo præceptore & doctore fuerunt Moyses, Samuel, Dauid, Abraham, Aaron, Ieremias, Esaias, & alii Prophetæ. In nouo quoque Testamento fuerunt Ioan. Baptista, quo inter natos mulierum non fuit maior, *Matth.* 11. & Apostoli, cæterique discipuli ac fideles, quibus (vt dicit *ad Hebr.* 11.) dignus non erat mundus. Alias tres rationes ponit Bernar. de Bust. ad demonstrandum eius excellentiam, *in 2. part. sui Rosar. in sermon. 29. in 2. par. in litera N. in fine.* post aliquas ex prædictis, sed cum non videantur mihi habere magnum saporem, ad illum te remitto. & *in litera sequente, quæ est NN. duplicata*, ponit quomodo in se continent omnes alias scientias, ex quibus concludit illam esse digniorem, nobiliorem, & excellentiorem omnibus aliis scientiis.

Ex quib. concludendum est, quod doctores Theologi omnibus quibuscunque aliis doctoribus sunt præferendi. Ex quo, vt videmus tam per concordata, quam per regulas Cancellariæ Apostolicæ, vbi beneficia debentur graduatis nominatis, præferendi sunt doctores in theologia: licet præpositus dictus Cardinalis *in procem. decreti*, in fine dicat, quod in beneficiis conferendis præferendus est Canonista theologo. dicam amplius in glossis concordatorum, & infra.

DEcimaseptima consideratio. Scientia iuris Canonici cæteris post Theologiam dignior est, quod multipliciter ostenditur, & maxime quod sit dignior scientia iuris ciuilis, in quo per consequés sit dignior omnibus aliis scientiis: cum scientia iuris ciuilis sit dignior omnibus aliis. Quod ostenditur ex multis.

Primo, ex eius necessitate, cum scientia iuris Canonici

nonici ſeu eius vtilitate:quæ neceſſitas oſtenditur ex quinque.

Primo quidem, quantum ad fidei munitionem, & Eccleſiæ ſanctæ Dei contra errores, & hæreſes ſubortas. Licet enim in ſacra ſcriptura quid credendum ſit contineatur pleniſſime, nihilominus multi errores & hæreſes ſubortæ ſunt in Eccleſia Dei occaſione peruerſorum hominum, qui aliter ſcripturam ſanctam interpretari niſi ſunt, quam ſpiritus ſanctus efflagitat. Quocirca neceſſarium fuit ad habendum veram conſonantiam ſcripturæ ſacrę, vt ſancti patres ſpiritu Dei pleni, ſimul conuenientes multa explicarent, exponerent & interpretarentur de ſcriptura ſancta. Et ita illuſtrata veritate nubila propalarentur errorum, quod maxime factum eſt in quatuor vniuerſalibus conciliis, quorum Canones, & diffinitiones ſanctæ propugnacula, & lucernæ fidei noſtræ ſunt in Eccleſia ſancta Dei. Vnde B. Gregorius *in c. ſicut 15. diſt.* Quatuor concilia ſunt quatuor libri Euangelii, quo ſe profiteri & venerari teſtatur, quare *in c. ignorantia. 38. diſt.* dicitur, quod ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in ſacerdotibus Dei vitanda eſt, qui docendi officium in populis ſuſceperunt. ſequitur ibi: *Sciant ergo ſacerdotes ſcripturas ſanct. & Canones.*

Secundo, prædicta ſcientia eſt neceſſaria ad morum informationem. Tradit enim hæc ſcientia Canonica plurima præcepta & documenta ſanctæ matris Eccleſiæ, quæ ad religionem, pietatem, & ſanctimoniam omnes homines maxime componunt. Iuris namque præcepta ſunt honeſte viuere, alterum non lædere, ius ſuum vnicuique tribuere. *l. iuſtit. §. iuris. ff. de iu. & iur. & in procem. Gregoriano*, quare optime conuenit huic loco illud prou. Audi fili diſciplinam patris tui, ne dimittas legem matris tuæ, vt addatur gratia. id eſt, corona capiti, & torques collo tuo. gloſſ. i. fulgor perfectæ operationis. *de quo habetur 1. d. c. ius militare.*

Tertio, prædicta ſcientia Canonica eſt neceſſaria ad diſcretionem graduum, & ordinum Eccleſiaſticorum & litium, & iurgiorũ terminationem. Creſcente enim Eccleſia ipſa Deo authore gradib. & ordinib. rite in ea diſpoſitis, cum ad eos diſcernendos; & lites, quas cupiditas effrenata, pacis æmula, quotidie generat; lex non ſufficeret Euangelica, tam ab Apoſtolis; quam eorum Vicariis per ſucceſſiones temporum, ſtatuta plurima ſunt edita, quæ generali vocabulo Canones appellati ſunt. Per quæ, & diſpoſitionis in gradibus & ordinibus (quorum varietate ipſa Eccleſia tanquam Regina ornata eſt) diſtinctio habebetur, & noxio humano appetitu ſuo iuris regulis limitato, iurgia Eccleſiaſtica ſopirentur. Quare *in c. ſacerdotibus. diſtinct.* 38. inter alia, quæ ipſis ſacerdotibus ſunt neceſſaria ad addiſcendum, B. Hieronymus ponit Canones: ergo ſcientia Canonica eſt neceſſaria ad ſeruandam vnitatem Doctrinæ, & Religionis in Eccleſia Dei, cuius vna debet eſſe fides, & obſeruantia pietatis: quod fieri non poteſt, ſi non habebetur notitia regularum, ſanctionum ſanctorum patrum, quos Chriſtus tanquam operis ſui Vicarios Eccleſiæ ſuæ præeſſe voluit paſtores, & doctores, quare *in c. nulli ſacerdotum. 38. diſt.* dicit Celeſtinus Papa, nulli ſacerdotum liceat Canones ignorare, nec quicquam facere quod poſſit patrum regulis obuiare.

Quarto, eſt neceſſaria ad multarum quæſtionum ſolutionem, quæ in ſacris Canonibus & ſanctionibus ſanctorum ſummorum Pontificum ſunt apertæ, & dilucidatæ, illius maxime ſedis eſt fidei, & altiſſimarum cauſarum dubia plana facere. *iuxta c. quoties. & eſt fides. 24. q. 1.*

Quinto, hæc ſcientia Canonica eſt neceſſaria, quia in nulla alia ſcientia traditur nobis perfecta doctrina ordinum & officiorum Eccleſiaſticorum, ſicut in canonica. Vnde, vt dicit ex prædictis Ioan. de Turrecr. *in procemio decreti. ver. ad præmium.* manifeſta eſt huius ſcientiæ neceſſitas, vbi reſpondet ad argumenta, quæ fiunt in oppoſitum, quod videbatur, quod non eſſet neceſſaria attẽta theologia, quæ ſatis videbatur ſufficere ad determinationem eorum, quæ ſunt in ſcientia iuris canonici.

Pro ſexta ratione dicit Hoſtienſ. *in ſumm. in procem. ibi quæ vtilitas*, quod hæc ſcientia affert magnam vtilitatem, vt inter iuſtum & iniuſtum, æquum & iniquum ſciamus diſcernere. Vt honeſte viuamus, alterum non lædamus, & ius ſuum vnicuique tribuamus, *vt in procem. Gregoriano. §. ideoque lex.* Sed iſtud eſt proprium iuris ciuilis, *vt infra dicam in ſequenti conſid.*

Secundo, excellentia illius computabitur ex eo, Quoniam, vt dicit Hoſt. *in procem. Gregoriano. verſicu. cui parti Philoſophiæ ſupponatur.* Nõ eſt quærendũ cui parti Philoſophiæ ſupponatur, ſed cui ſcientiæ tota Philoſophia ſupponatur, & poteſt reſponderi pro canonica, quæ omnia comprehendit. & dicit Io. de Turrecrem. *in procem. decret. in ver. ad tertium.* Quod ſaltem theologiæ partim, & philoſophiæ partim ſupponitur. Sed in quantum philoſophiæ ſupponit, eſt ea ratione, qua dicitur de ſcientia iuris ciuilis, vt amplius dicam.

Tertio, eius excellentia probatur ratione finis, quæ eſt eadem cum theologia, vt ſcilicet ædificentur. *vt dicit Hoſt. in d. procæ. ſuæ ſum. ver. quis finis. ibi: ſecundæ, vt ædificentur.* & ad hunc tendunt theologi, & canoniſtæ.

Quarto, excellentia huius ſcientiæ iuris canonici probatur ex eius digniori ſubiecto ad alias ſcientias, quod quale tamen ſit, ſunt diuerſæ diuerſorum opiniones. Et inter alias Hoſt. in loco præallegato dicit, quod ſubiectum huius ſcientiæ eſt fides catholica: cum vt dicit, ſit materia. Sed hoc non approbat Io. de Turrecrem, *in loco vbi ſupra alle. ver. ad quintum.* cum vt dicit illud eſt ſubiectum in ſcientia, de quo & eius proprietatibus eſt principalis & totalis conſideratio talis ſcientiæ: ſed fides catholica non eſt huiuſmodi, de qua, & eius proprietatibus ſit tota ſcientia iuris canonici. Et etiam quia ſubiectum ſcientiæ debet complecti omne quod determinatur in illa ſcientia, hoc autem non facit fides catholica reſpectu omnium quæ determinantur in iure, igitur, &c. Et etiam fides eſt virtus theologica, cum Deum habeat pro obiecto, & fine. Vnde ſi ſubiectum alicuius ſcientiæ eſſet dicendum, magis ſcientiæ theologicæ eſſet dicendum ſubiectum; quam iuris canonici, quod tamen non dicitur. Et vt finaliter ponam ſubiectum Io. de Turrecr. omittẽdo alia, quæ reprobat *vbi ſupra.* Eſt bonum ciuilitatis Chriſtianæ, ſecundum ordinem iuſti, & recti, ſecundum leges ſiue conſtitutiones canonicas per os ſanctorum patrum promulgatas diuinitus: quod, vt dicit, ſi oſtenditur: Id ſubiectum in aliqua ſcientia, quod principaliter intenditur, & gratia eius omnia alia in eadem ſcientia conſiderantur. Sed omnia alia, quæ tractantur in ſcientia iuris canonici non alterius gratia tractari videntur, quæ communicatio ciuilitatis Chriſtianæ recte, & ſancte re-

gatur ac honeste viuatur, vt dicit Greg. *in d. procœ. Gregoriano supra alleg.* Vel, vt dicit, scientia subalternans & scientia subalternata debent aliqualiter conuenire in subiecto, licet subalternata addat aliquid ad subiectum scientiæ subalternantis, vt dicit ibi: sed subiectum scientiæ moralis, vt dicit Albertus, est bonum hominis, secundum quod homo: & subiectum scientiæ politicæ communicatio ciuilis secundum ordinem recti & iusti, vt idem Albertus testatur. ergo subiectum scientiæ iuris canonici quæ morali scientiæ subalternatur, vt dicit idem de Turrecrem. *in dicto loco supra allegato. ver. ad tertium.* sit bonum ciuilitatis Christianæ secundum ordinem recti, & iusti, secundum leges, siue constitutiones canonicas per os sanctorum patrum diuinitus promulgatas. Et hæ partes ponuntur ad distinguendum subiectum huius scientiæ a subiecto aliarum scientiarum humanarum practicarum. Quoniam scientia iuris ciuilis habet idem subiectum, quod ciuilitas Christiana magis tendit ad saluationem animæ, & actus concernentes animam quam scientia iuris ciuilis. Et ideo, cum anima sit corpori præferenda. *vt est text. in l. sancimus. C. de sacrosanct. Eccles.* videtur, quod etiam scientia iuris canonici sit scientiæ iuris ciuilis præferenda, dicam infra.

Quinto, excellentia iuris canonici est cæteris omnibus scientiis præferenda propter vicinitatem quam habet ad theologiam, quod probatur sic. Scientia canonica est vicinior scientiæ diuinæ quam sit scientia ciuilis, & quæcunque alia: Ergo conclusio vera consequētia patet, quia sicut gradus nobilitatis, & dignitatis inter intellectuales naturas attenditur penes maiorem proximitatem ad intellectum diuinum: Ita gradus nobilitatis inter scientias accipiendus est penes earum maiorem similitudinem cum scientia diuina. assumptum probatur ex dictis per Ioan. de Turrecrem. *in dicto loco.* & ex his, quæ ante dixi.

Sexto, probatur ex parte materię sic: Materia iuris canonici est nobilior materia scientiæ iuris ciuilis, & quarumcunq; aliarum scientiarum, ergo scientia iuris canonici est dignior cæteris: consequentia patet per Aristotelem 1. *de Anima.* vbi vnam scientiam dicit nobiliorē alia, quia mirabiliorum, & honorabiliorū est. assumptum patet & est manifestum, quia scientia iuris canonici tractat de articulis fidei, de diuinis officiis, & Ecclesiasticis sacramentis, & documentis, quę multa dignitate excellunt materiam, quæ tractatur in scientia s. ciuili, vt supra dictum est, & infra latius dicam, igitur, &c.

Septimo, ostenditur ex parte finis sic. Finis quem intendit scientia iuris Canonici est superior & altior, quam sit finis scientiæ iuris ciuilis aut aliarum scientiarum. ergo sequitur, quod scientia iuris canonici sit cæteris nobilior. consequentia est bona, per Aristotel. vbi secundum ordinem finium ponit ordinem dignitatum inter disciplinas. assumptum est manifestum, quoniam finis scientiæ iuris ciuilis, vt procedit à fundamento fidei catholicæ & doctrina Ecclesiæ, consistit tantum in habitu elicito ex legibus gentilium, vt continetur in compilatione Digestorum. est felicitas humana nullo habito respectu ad beatitudinem alterius vitæ perpetuæ. Finis vero scientiæ iuris canonici non modo non est bonum hominis in perfectionem virtutum moralium: sed secundum perfectionem infusarum virtutum, quæ ad beatitudinem supernam præparāt, & disponunt.

Octauo, probatur, & ostenditur ex parte ipsarum legum, quoniam lex & canonica regula est tanquam dirigens regulas, & corrigens leges iuris ciuilis. Ergo scientia iuris Canonici est dignior, & nobilior. consequentia patet ex terminis, assumptum vero patet distinct. 4. per totum, vbi ostenditur, quod constitutiones principum Ecclesiasticis constitutionibus non præeminent, sed obsequuntur. *2. q. 3. c. Euphemium.* Leges seculi sacros Canones sequi non dedignantur, & habetur *in authen. vt clerici, & in authen. de Ecclesia. tit. in princip.* & est text. *in c. clerici. vbi doct. de iudi.* de correctione vero habetur *in cap. constitutiones. dist.* 4. vbi dicit text. *Constitutiones Principum contra Canones, & decreta Romanorum præsulum vel bonos mores, nullius sint momenti.*

Nono, probatur eius excellentia ex parte conditoris. Conditor enim canonum est Papa verus Christi Vicarius, vniuersalis Ecclesiæ pastor. Conditor vero iuris ciuilis est Imperator, qui in protectionem, & Ecclesiæ, Papæ minister est, iurat illi fidelitatem, & defensionem ecclesiæ. *cap. tibi domino. 63. distinct.* Ergo videtur, quod ex hac parte etiam scientia iuris canonici sit dignior, quā scientia iuris ciuilis. consequentia patet, & assumptum. de conditore tamen iuris ciuilis aliter dicam infra, dum ponam eius excellentiam vltra alias quascunq; scientias.

Ex quibus infertur, quod doctor iuris canonici præferendus est doctori iuris ciuilis & ita tenet Ioan. And. & omnes alii *in cap. clerici. de iudi.* dicit Ioan. de Turrecrem. *in procœm. decreti.* Dicit tamen præpositus ibi, quod diceret bonum doctorem legistam præferendum doctorello ignaro Canonum, per text. *in cap. quæ ipsis 23. distinct.* dum narratis pluribus, quæ oportet sacerdotes scire, subiicit ex quibus omnibus si vnum defuerit, sacerdotis nomen in eo vix constabit. facit gloss. *in verbo. omnino. in §. ordinatione. in authen. de monachis.* Ludouic. post Angelum, & post eos Alex. & do. meus Ias. *in l. cum quid. ff. si cert. pet. Arch. in c. de quibusdam. 31. distinct. l. 1. C. de athletis. lib. 11. l. 1. Cod. de annonis ciuilibus eodem lib.* dicam latius infra. Sed ibi dicit Præpositus, quod Ioan. Andr. *in cap. 1. de consang. & affinit.* dicit, quod in beneficiis conferendis, præferendus est Canonista theologo, nisi beneficium esset, vbi hæreses pullularent, secundum etiam Gem. *in d. c. Episcopos. 17. dist.*

Decimaoctaua consideratio. Cum hi versantur inter scientias iuris canonici, & iuris ciuilis, videndum est an scientiæ dici possint. Et videtur, quod non, Eo quia legistæ vel canonistæ, vt inquiunt logici, non hab ent modum arguendi, nec cognoscunt per causas, sed nituntur tantummodo autoritate legis vel canonis, quia dicunt, *ita lex dicit, ita Canon loquitur.* sed qui per causam non cognoscit, non scit, quia scire est per causam cognoscere. *& secundum Aristotelem primo Posteriorum. & 2. Metaph. & 23. quæst. 7. cap. occidit, de testib. capit. cum causam. & Rofred. in princip. suorum libellorum per Ioan. And. in procœm. 6. in l. pupillus. vbi Bartol. & Bald. ff. de acquiren. hæred. per Angel. in l. qui Romæ. §. duo fratres. in 14. col. ff. de ver. ob. And. Bart. in c. clerici. in 5. col. ibi. nam scire est rem per causam cognoscere. extra de iudiciis.*

Secundo facit, quia leges dicuntur amare simplicitatem non subtilitatem, *vt l. sicut circa fin. vers. si debitori, ibi. hæc autem subtilitas iudicibus non admittitur. ff. quibus mod. pignus vel hypothe. soluitur. l. 1. Cod. vt actio. ab hæred. & contra hæred. incipiant. ibi, nec propter nimiam subtilitatem*

subtilitatem, & in cap. dilecti filij ibi, prouidentius & attentius, ne ita subtiliter, sed simpliciter, & pure. extra de iudiciis, c. capellanus, extra de feriis cum multis aliis, quæ allegari possent.

Tertio facit, quia lex est voluntaria, vt per Arist. in primo de cœlo, & mundo. no. gloss. inst. de vsucap. dum dicit, quod sufficit pro ratione voluntas. & probatur in l. prospexit ibi, quia ita verba faciunt. ff. qui & à quibus & ibi per quam durum est, sed ita lex scripta est de intellectu cuius legis videatur Fel. in c. si quando. in 8. col. extra de rescriptis, & do. meus Ias. in l. non dubium. 7. col. C. de legib. Facit ad propositum l. non aliter. ff. de leg. 3. l. 1. §. si is qui ff. de exercito, Hinc dicitur, quod Principi placuit, legis habet vigorem. dicit tex. in §. sed quod Principi insti. de iur. natu. gen. & ciuili. Et non omnium, quæ à maioribus nostris constituta sunt, ratio reddi potest. l. non omnium ff. de legibus. & subiungit lex sequens. Et ideo rationes eorum, quæ constituuntur, inquiri non oportet, alioquin multa ex his quæ certa sunt subuertuntur. & facit l. benignus ff. eodem de legibus. Vbi dicitur: benignius interpretandæ sunt, quo voluntas earum cognoscatur: & pro certo illa lex, non omnium, est singularis, & multum prodest legistis, vt dicit Alex. in Apost. ad Bald. in l. solam. C. de testi. allegando Ang. in d. l. omnium.

Quarto facit, quia est opinatiua, & formidine permixta, & sic nō certa, & determinata, vt videtur probari in §. responsa prudentium, in verbo, opinionis. insti. de iur. nat. gen. & ciui. & in l. si me & Titium. in ver. subsisto. ff. si cer. pet. & in l. seruum quoq;. in verbo, subsistimus. ff. de procur. Ex quibus iuribus patet, quod non sunt reprehendendi multi doctores, qui in eorum dubiis post quasdam rationes hincinde allegatas dicunt finaliter, cogita, aut alia similia verba ad demonstrandum, quod tantum opinatiue loquuntur & non decisiue, prout possunt facere ex prædictis.

Quinto facit, quia lex seu ars ciuilis, aut scientia non est passim necessaria, quia vt habetur in c. licet. de regula. quæ spiritu Dei reguntur, non sunt sub lege. & quod Inno. dicit in c. pastoralis de offi. ordina. Vbi habetur, possunt cum tanta ratione regi, quod non subiicerentur exercitio legis & not do. Ab. in c. Rex pacificus. in proœ. decretal. & bonus tex. in aut. de nup. §. si vero. coll. 4. Imo etiam quod plus est, est variabilis. c. 1. de const. lib. 6. l. non est nouum. cum ibi notatis. ff. de legibus. c. non debet, de consang. & affin. qui tex. facit tamen, quod non debet dici per hoc quin sit scientia, cum dicit tex. non debet irreprehensibile videri, si secundum varietatem temporum variantur & iura: cum Deus etiam ex his, quæ in testamento veteri statuerit, etiam in testamento nouo mutauerit. Nam si Deus quandoq; variet sua statuta, & ordinationes, ideo & nos mutare possumus exemplo Dei, cuius actio nostra est instructio.

Sexto facit, quia notitia legalis & canonica non est vtilis, sed localis, vt capitulo super specula. ibi, quia tamen in Francia, & nonnullis in prouinciis Romanorum Imperatorum, nisi in quantum nituntur ratione, & non alias. Et etiam Iudæi & pagani non ligantur nec subiiciuntur Canonib. c. gaudemus. de diuor. Felyn. in c. 1. in 11. col. extra de constit. Et etiam videmus, quod quasi omnes patriæ, & prouinciæ: imo etiam ciuitates habent sua statuta; etiam legibus, & iurib. communibus repugnantia, & contraria quibus viuunt, secundum quod notatur in l. de quibus. ff de legibus & in §. ex non scripto inst. de iur. nat. gent. & ciuil.

Septimo facit, quia non omnibus prouidit, cum non omnes casus possint sub lege comprehendi, vt dicit tex in l. neque ff. de legibus. Ergo talis cognitio vel notitia, non potest dici scientifica, quia scientia debet esse de immutabilibus æternis, & determinatis, vt per Aristotelem 5. Ethic & lex debet poni vniuersaliter & particulariter, vt per eundem Aristo. in loco præallegato: quia particularia sunt infinita, quæ à nobis cognosci non possunt, sed cum sit de artibus humanis, impossibile est vniuersaliter verum dicere: quia est vtile in aliquo casu particulari oppositum legis obseruari, & de quo multa exempla possunt poni, vt patet ex notatis in lege, omnes populi. ff. de iustit. & iur. per Bart. in 6. quæ. & per id quod notant Inno. Pan. & doct. in c. 1. de constitut. dum dicunt, Quod licet aliquando leges transgredi ex magna causa, de quo ibi plura per Fel. in 14. col. ibi, fallit septimo & per domi. meum Iaso. in l. non solum §. morte, in 17. & 8. colum. ff. de noui oper. nunt. & Barb. in rub. C. qui admit. & in c. etiam si clerici. de iudi. & per eundem domi. meum Iaso. in l. 1. in 1. & 2. col. C. de preci. imper. offe. vbi limitat dictum Inno. duobus modis in 2. col. & etiam dicit quod hoc casu consulendus est superior secundum doctrinam Lud. Rom. de qua ibi per dom. meum Iaso. & in §. ex maleficiis, in tertia colum. institu. de action. dixi alibi in consuetudinibus nostris duc. Burgund. in tit. des iustices. §. 5. in gloss. pour la premiere foys.

Octauo. Nam nulla doctrina potest appellari sciētia quæ est verorum, & æternorum in veritate, & impossibilium aliter se habere, cum vt ait Philosophus in 1. posteriorum, quia nihil scitur, nisi verum, vt voluit Bald in cap. 2. de constitut. Vbi dicit, quod scientia est entium, non eorum, quæ natura aut ars reuelauit: Bal: in c. cum contingat de resc. Pet. de Anch. in cle, 1. de concessio. præben. per gl. in l. si pater ff. de hæred. insti. probatur in d. c. qui occidit. 23. q. 8. sed legalis scientia & canonica est circa contingentia in humanis actibus extrinsecus contingent. aliter se habere, & diuersimode se habere. ex quo dicit Barb. in d. c. si clerici. in 6. & 7. col. quod lex adaptatur tempori, & est mutabilis, vt dixi: igitur, &c.

In contrarium tamen, Quod ius ciuile, & canonicum sit scientia, probatur ex pluribus.

Primo, per tex. in proœm. ffórum. circa principium, in verbo, professoris legitimæ scientiæ constitutos, & ibi primæ vestigia cuiusque scientiæ mediocriter tradentes, & in quarta colum. ibi, & hi qui rudes adhuc legitimæ scientiæ capessendæ aspirant. & in penult. colum ibi, nihil legitimæ scientiæ eis deerit. & ibi: hæc sola scientia fidem habet mirabilem.

Secundo, probatur per tex. in leg. 1. ff. de iust. & iure, ibi, ius est ars boni, & æqui & ibi, æqui, & iniqui notitiam profitemur. & ibi, æquum ab iniquo separantes & licitum ab illicito discernentes: Nam si ius est ars: vt ibi, & in proœmio ffórum. in penul. colum. ergo est cognitio, quoniam vt dicit Philosophus primo posteriorum. Omnis ars & doctrina fit ex præexistentis cognitione, sicut contingit in iure, cum in eo distinguamns æquum ab iniquo, quæ distinctio fieri non potest sine cognitione, & non potest capi ars nisi pto habitu scientifico.

Tertio, probatur per tex. cum gl. in l. 1. C. de studiis liberalib. lib. 11. Dum ibi iurisperiti & medici dicuntur esse Philosophi veri profundioris scientiæ & doctrinæ.

Quarto, probatur, quia leges habent rationem & causam: ideo eam doctores, & præsertim legentes. semper inuestigāt quærentes de ratione dubitandi: Item de ratione decidendi. De ratione dubitādi: quia

lex non fit niſi in caſu dubio. *l. Labeo ff. de Carb. edicto. l. antiquæ. C. de furtis.* In claris enim non opus eſt laborare. *l. continuis. §. illud ff. de verbo. ob.* Item quia de ſingulis dubitare non eſt inutile, *vt in prædicamentis Ariſtotelis, & per gl. in l. 3. C. de ſum. tri. & fid. cath.* De ratione decidendi, vt intelligatur, quod eſt cum ratione facta, ſicuti eſſe debet. 4. *diſtin. c. erit autem lex.* Et ſic multis aliis omiſſis, conſtat ex his ius ciuile eſſe veram ſcientiam.

Quinto, quia conſtat, quod non eſt ſolum ſcientia practica, ſed etiam ſpeculatiua, Quoniam oportet prudentem iuris ſoluere nodos, quæſtiones, & controuerſias, quæ nunquam etiam contigerunt, quod non poteſt fieri niſi per ſubtiles indagationes & per ſpeculationem. Quo fit, vt quia ſubtiliter indagandum eſt, & incedendum per augmenta, rationes, & ſimilia, & aliis variis modis ſecundum regulas iuris, quas decet habere, nota, quod deteſtandi ſunt illi qui tantummodo (vt ſunt multi) vtuntur temeritate pro ſcientia, contra textum *in l. quiſquis. C. de poſtulan.* vel qui tantummodo vadunt per repertoria, & qui nihil volentes à ſe ipſis cogitare, timent conſulere, vel pronunciare, quoniam id à doctoribus non reperiunt tactum, & hoc licet adſit bona ratio vel bonum ſimile, ſed male, quia vt etiam inquit Pau. de Caſt. *in l. Clodius. ff. de acq. hæred.* pernicioſus eſt talis timor, & miſerrimus eſt talis intellectus. Miſerrimi enim eſt ingenii vti inuentis, & non inueniendis, dicit Boetius *de diſciplina ſcholarium,* & dicit Fel. *in c. cum ordinem in 4. col. extra de reſcrip.* Quod expedire conſultationes per regulas generales, eſt officium procuratorum, & eorum doctorum, quos vulgus poſitiuos appellat, & propterea etiam rationibus innitendum eſt, *vt dicit text. in l. 2. §. ſed quia. C. de vet. iur. enucl. & in proœ. 6.* Natura ſemper nouas deproperat edere formas. Et quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. *l. diuus. ff. de reſt. in integ.* Et quia cum plura ſint negotia quam vocabula, non poſſunt omnes articuli ſigillatim decidi, ſed debet procedi per rationes, & ſimilia, *vt l. non poſſunt. ff. de legibus.* Imo, quod plus eſt, eſt certiſſima ſcientia, quia habet finem quem non habent aliæ ſcientiæ, vt ſupra dixi, & habetur *in proœ. ff. colum. pe.* habetq; certiſſimas rationes, cauſas, & demonſtrationes, vt peritis notum eſt, ſed vt dicit Phil. *in primo de anima.* vnde ſcientia dicitur nobilior altera, vel à ſubiecto nobiliori, vel quia eſt certior, vel propter vtrunque ſimul. Et de ſubiecto nobiliori dicam ampliſſime in duabus ſequentibus conſiderationibus:

Sexto, imo Non ſolum eſt ſcientia ſimplex, ſed inter alias digniſſima. Cum ſit diuinarum atque humanarum rerum notitia, iuſti atq; iniuſti ſcientia, authore Chryſippo. *vt l. iuſtitia. ff. de iuſt. & iu. & inſti. eo. tit. in prin.* quæ eſt illius diffinitio, a qua non eſt recedendum, quia ſecundum philoſophũ 7. *Metaphyſi.* diffinitio eſt ſermo iudicans quid eſt, eſſe rei per eſſentialia, & ſecundum *Bal. in rub. C. qui admitti.* allegantem Boetium. Diffinitio eſſentiam rei claudit, & alluſio ſiue etymologia intelligentiam rei. Et propterea dicit Bald. *in l. non ſine. C. de bonis quæ liber.* quod illud dicitur ineſſe, quod conſtat ex ſui diffinito.

Septimo, quod pluseſt, Non ſolum dicitur ſcientia: ſed & ſapientia ſecundum iuriſconſultum, *in l. 1. §. proinde. ff. de variis. & extraor. cog.* qui dicit, quod ſanctiſſima res eſt ciuilis ſapientia, & facit, quia ſecundum Beatum Thomam *ſecunda ſecundæ. q. 1. ar. 2. de dono ſcientiæ,* Cognitio diuinarum rerum vocatur ſcientia, ſed cognitio legalis eſt huiuſmodi per iura allegata, & bonus text. *in l. 1. C. de vet. iur. enucl.* vbi dicit text. Nihil tam ſtudioſum in omnibus rebus inuenitur, quam legum authoritas, quæ & diuinas, & humanas res bene diſponit, & omnem expellit errorem & ſic ſapientia. Quoniam, vt dicit gloſſ. *in d. §. proinde.* Ciuilis ſcientia, eſt ſanctiſſima quoad animam, & firmiſſima, quo ad mundum. Et dicit Philoſophus *ad Alexandrum*: Sapientia eſt conſeruatiua animæ, ſicut ſanitas corporis. Sed hæc ſcientia eſt huiuſmodi: Quia fecit homines virtuoſos dirigens eos in Deum, tollens lites, rixas, controuerſias, & alia ex quibus ſequi ſolent homicidia, & omnia alia mala: Ergo eſt conſeruatiua animæ & corporis, & ſic ſanctiſſima quo ad animam, & firmiſſima quo ad corpus.

Octauo, Cum, vt clarum ſit, doceat quid ſit iuſtitia, & eius effectus, & quomodo iuſtitia ſit adminiſtranda, *vt habetur ff. de iuſt. & iur. & inſtitu. eo. & quaſi per totum.* Ergo eſt diuinarum rerum notitia, cum iuſtitia de Cœlo proſpexit, & eſt eſſentia trinitatis, cum iuſtitia a iure deſcendat, & ius ſit ars boni, & æqui, *l. 1. de iuſt & iur.* & dixi *in rubric. des iuſtices. in prin. in commento conſuetudinum duca Burgund.* vbi etiam poſui quomodo ſit vtilis.

Nono, Quia ſeipſum regere, eſt ſumma ſapientia, vt per Philoſophum *de regimine Principum*: ſed hæc ſcientia nedum docet ſeipſum regere, ſed etiam Ciuitates, & Prouincias, & totam Rempublicam, & omnem orbem terrarum: quanto fortius dicitur ſapientia, probantur prædicta per textum *in authent. vt omnes obediant iudi. Prouinciarum* Sine ea factum eſt nihil, & eſt præcipua omnium aliarum, quum per eam reguntur omnia, quia docet iuriſconſultum habere docendi peritiam, dicendi facundiam, & diſcernendi copiam, interpretandi ſubtilitatem, ſolertiam, fidem, honores, mores, & laudabilem vitam. Notitiam iuſti & iniuſti, boni, & æqui. & ſi, notitiá ipſius Dei, cum bonitas, & æquitas ſint eſſentię trinitatis, & ipſius Dei.

Quid enim plus operatur theologia, dicam infra latius. Faciunt ad prædicta *l. magiſtros. C. de profeſſo. & medicis. libr. 10. l. 1. Cod. de profeſſo. qui in vrbe Conſtantinopolit. libr, 10. l. 1. ff. de iuſti. & iur. & inſtit. eod.* vbi dicitur, quod ius eſt ars boni, & æqui.

Decimo facit, Quia ius ciuile eſt dogma omnium ſapientum, *vt dicit tex. in l. 2. ff. de legibus.* & vera philoſophia, & non ſimulata. *l. 1. ff. de iuſti. & iur.* ergo eſt ſapientia, & ſcientia. Et ſi dicatur, quod ſunt legiſtæ, qui ita dicunt, & aſſerunt, & non alii. Ad hoc eſt reſponſio, quod illis eſt credendum, cum ſint periti in arte: peritis in arte credendum eſt *c. fraternitatis. de frigidis, & maleficiatis. c. ſignificaſti. l. 2. de homicid. l. 1. circa prin. ff. de vent. inſpiciend. l. ſemel. C. de re milita. lib. 12. Alex. in conſi. 1. & 107. in 2. vol. poſt Pet. de Ancha. in quæſtio. incip. in antiq.*

Vndecimo facit, Quia profeſſio iuris dicitur ars liberalis, *vt eſt tex. ad literam in l. 1. C. qui ætate, vel profeſſio. lib. 10. pro quo etiam facit rubr. iuncto text. in l. vnica circa fi. C. de ſtudiis liberalib. vrbis Romæ, lib. 11. & dixi ſupra iſta parte in nona conſideratione. verſ. tamen.*

Non obſtant adducta in contrarium.

Et primo, non obſtat illud quod dictum eſt in primo fundamento contrariæ partis, Videlicet, Quod Legiſtæ, vel Canoniſtæ non habent modum arguendi, nec cognoſcunt per cauſas. Quia vtrunque falſum eſt, vt ſupra ſatis declarauit. Et etiam, quia primo licet non habeant eundem modum quem habent dialectici, vel habent aliarum ſcientiarum profeſſo-

feſſores, non propterea ſequitur, ergo non eſt ſcientia: Eo, quia habent alium modum ſcientificum, & concludentem, ſecundum eorum rationes & cauſas, quod ſufficit, Cum quælibet ſcientia habeat diuerſa genera loquẽdi intantum, quod proprius modus loquendi eſt abſurdus in alia, *vt dicit Spe. in ti. de aduocato. §. nunc de exordiis. verſic. quod ſi aliter.* Et ſunt verba Auguſtini *in c. locutione.* 38. *diſtinctione.* & dicit Philoſophus *in poſterior.* Vnaquæque ſcientia habet ſuas proprias imaginationes, rationes, & diſputationes. Et bene, Quia locutiones habent eſſe, ſecũdum ſubiectam materiam. *l. ſi vno C. locati.* & ſecundum philoſophum. 1. *Ethico.* Tunc perfectum enunciamus, cum ſubiectam materiam loquimur. de quo etiam per Bald. *in l. data opera circa medium. C. qui accuſa. non poſ.* Imo ſi bene inſpiciamus, reperiemus, quod in omnibus legibus obſeruantur primo Regulæ Grammaticales, vt habetur per Lucam de Penna *in l. Grammatices. C. de profeſ. & medi. lib.* 10. Vbi ponit diuiſiones grammaticales, quæ obſeruantur in legibus, & etiam figuræ Grammaticales, vt habetur per Luc. de Pen. *in l.* 1. *C. de conſulibus, lib.* 12. Vbi ponit omnes figuras Grammaticales, & quod legiſtæ eas obſeruant. Et de vnaquaq; dat text. quem ibi videre poteris. & ne tranſcendam materiam, non tranſporto.

Et etiam ſi bene videamus iura noſtra, & argumentationes iurium, in his ſunt obſeruandæ regulæ logicales ad argumentandum. Primo, quo ad propoſitiones logicales, quomodo obſeruantur videatur Bar. *in l. ſi is qui ducentum. §. vtrum. ff. de rebus dub.* vbi ample declarat primam figuram logices. Et etiam Bald. *in l. teſtium. C. de teſti.* deducit decem prædicamenta logices, quæ etiam ſunt obſeruanda in adminiſtratione iuſtitiæ, & in deductione iuris ciuilis ad effectũ, prout etiam in argumentationibus ſunt fere omnia media argumentandi logices obſeruanda, licet poſſit dici, quod vltra illa ſint & alia. Et ideo inepte & male dicitur legiſtam vel Canoniſtam non habere modos arguendi. & omnes modos arguendi & argumentandi logicorum habent legiſtæ, & multos alios videre poteris per Albericum *in ſuo dictionario. in verbo, argumentum,* quæ hic non tranſporto, cum ſint impreſſa.

Nec ſunt redarguendi in hoc, quod non omnes modos argumentationum logicalium obſeruãt, aut quod vltra eos alios obſeruant. Quoniam, vt inquit text. *in c. indignum. & in c. Eccleſiaſti.* 18. *diſtin.* Canones non ſunt reſtringendi ſub regulis Donati, nec etiam ocioſis Philoſophorum ſcholis. Et facit, quia legiſtæ ſunt reales locutores, rebus & non verbis intendentes. Quia non verbis, ſed rebus leges imponuntur. *text. in l. 2. in fin. C. communia de legat. & in cap. commiſſa. §. porro, de elect. in 6.* Et ideo Bald. *in l. veteri. Cod. de contrah. & committen. ſtipulatio* dicit: Quod leges ſunt veræ Philoſophiæ legalis & non dialecticæ, & ponderat ad hoc illum text. & concordat verba Ioannis Andr. *in regula, infamib. de regulis iuris, in 6.* qui dicit: *Abſit quod per ſophiſticationes verborum, naturam immutemus.* & ideo ſecundum eum. *cap. 1. de confeſſis. in 6.* ex mente Didymi ad Alexandrum: Non artem bene loquendi diſcimus, nec facundiæ oratorum rhetorumque operam damus, cuius officium eſt, falſatis ſermonibus figmentare mendacia & innocentiæ fidem conferre criminibus ac parricidii reos accuſare piiſſimos. Qui dum putant ſe alienæ laudis fructum per iniquam victoriam ſe rapuiſſe, neſciunt munimentum ſuæ conſcientiæ perdidiſſe. pro quo facit text. *in cap. ſedulo.* 18. *diſtinct.* qui præclariſſime ad propoſitum loquendo, dicit: *Cordi caſto linguam exercitatam conferre non audeant, & putant præponendas eſſe verbis ſententias, ſicut præponitur animus corpori, debetque veriores quam deſertiores audire ſermones, ſicut prudentiores quam formoſiores amicos habere.*

Item & ſecundo, Quia, vt ex ſupra deductis clare demonſtratum eſt. Legiſtæ & Canoniſtæ cognoſcunt per cauſas & rationes. Cum ratio legis dicatur ipſa anima legis, *ff. de pact.* Et ſtrictius eſt obſeruanda, quam ipſa lex, ſecundum Bald. *in l. quicunque. C. de ſeruis fugitiuis. & in l. non dubium. C. de legib. in 5. col. in l. ſi quis ſermo. C. de furtis.* Vbi dicit, quod Ratio eſt ſicut Anima, & verba ſunt ſuperficies. & *in d. l. non dubium,* dicit, quod eſt ſpiritus viuificans legem. & dicit Pan. *in conſ. 1. in 3. col. in 1. volum.* quod Ratio eſt ſicut Spiritus & Anima.

Et idem dicit Bald. *in l. nemo, in prin. Cod. de ſentent. & interlocut. omni. iud.* Quod ideo Francigenæ tantummodo allegant legem, niſi pro ratione in ea contenta. Et dicunt, *ſic eſt ratio legis*, non autem dicunt, *ſic eſt lex*, vel *ſic lex dicit*: Sed conceſſio etiam, quod ſimpliciter lex allegatur, vel dicatur, ſic lex dicit prout ſit, quid ad rem? cum talis allegatio non eſt ſine ratione, cum lex contineat rationem: & ſit ratione facta, quod ſit quod allegata lege, etiam ratio legis habetur pro allegata.

Nam & idem ſit de dictis Philoſophi: quia eius dictis ſimpliciter adductis philoſophantes acquieſcunt, quod non eſt, niſi quod continent rationem vel cauſam. Sicut etiam de dictis Pythagoræ.

Refert Boeti. *in princ. ſuæ Arithmeticæ*, quod ſufficiebat dici, *ſic Pythagoras dicit*: & ad propoſitum etiam dicit Bal. *in c. ad hæc. colum. 6. de pace iuram. firman.* quod leges non allegantur in Curiis Regum, pro authorite, ſed pro ratione, & hoc fit breuitatis cauſa: quoniam gaudent breuitate moderni *vt inquit gloſſ. in l. 1. ff. quod metus cauſa, facit tex. in ampliorem. §. in refutatoriis. c. de appel.*

Non obſtat vlterius, quod dictum eſt in ſecundo fundamento, quod leges dicuntur amare ſimplicitatem, & non ſubtilitatem, Quoniam non eſt verum: inquantum tractatur de interpretatione iurium, vel in enucleatione quæſtionum, & ad veritatem eliciendam: Sed ne ſubtilitatibus fiant deceptiones, peruertantur vera & recta iudicia: iniquitates æquitati pręferantur ſub genere boni & ęqui, *vt inquit text. in l. ſi ſeruum. §. de illo. ff. de verbor. oblig.* plerunque ſub authoritate iuris ſcientiæ pernicioſe erratur, alias ſecus. Et hoc eſt de quo proprie loquuntur iura contraria: Et id quod dicunt leges ſubtilitates non amare: quia eſt verum eas non amare: inquantum tendunt ad decipiendum, vt etiam declarat Panorm. *in c. dilecti filii in 2. col. de iudiciis. extra.* vbi latius per eum quæ ſubtilitates ſint attendendæ, & quæ non, & ad quid per Romanum *conſil.* 301. *incip. omnipotentis Dei poſtulato ſuffragio. in propoſita conſultatione. & in c. ſi cupis. 16. quæ. 1.* quæ dicit, habeas ſimplicitatem columbæ, ne cuiquam machineris dolos, & ſerpentis aſtutiam, ne aliorum ſupplanteris inſidiis.

Ad tertium vero fundamentum, quod factum eſt, quod lex eſt voluntaria. Reſpondetur, quod falſum eſt, vt ex deductis in parte contraria. Quoniam etiam ſola voluntas Principis non facit legem. Quia imo debet eſſe regulata ratione. Nam & voluntas eius ſubiacet regulæ rationis. Eſt enim animal politicum, mortale & rationale, *ſecundum Bal. in l. 2. C. de ſeruitut. & aqua.* & ideo non poteſt iniquum ſtatuere, *vt*

inquit

inquit Panorm. & scriben. in c. 1. de constitut. & per beatum Thom. 2.2.q.9. art.6. & secundum Angel. in consi. incip. sanctissima. in 4. col.

Opinioni eius non est standum, si contraria sententia est melioribus rationibus comprobata, alleg. text. in l. Aemilius. ff. de minoribus, Et multa dicit Paris de Puteo in tracta. suo syndicatus, in cap. 1. & 2. Quod non licet Principibus, nec Regibus in aliquo excedere, nec quicquam facere, quod non conueniat probarissimo, ac sapientissimo viro. Et si aliter faciunt, non sunt Principes nec Reges, nec eis obediendum est, vt ibi latissime per eum. & per Ioannem Andr. in cap. 1. de constit. in 6. post Hosti. ibidem. Vbi dicunt quod proprium Principis est iustitiam exercere. Et si deficit, in hoc aufertur ei nomen boni & religiosi Principis, & si carebit nomine, carebit & re. l. à nullo. C. de seruis. l. imperialis. §. 1. Cod. de nupt. & cap. nam & ego. extra de verbo. signifi. Et concordat, quia Rex dicitur à regendo. vnde debet regere & non regi. ff. de legib. l. fi. alias non est Rex, secundum Bald. in leg. non ambigere post Cyn. ff. de legibus & in l. post susceptum. ff. de excus. tuto. Imo expresse attestatur Princeps se velle de legibus viuere. l. digna vox. Cod. de legibus. l. ex imperfecto. C. de testam. & §. fin. inst. quibus mod. testam. infir. Ita, quod si ordinauit eius voluntatem vel rescriptum cum iniuria alterius, non esset exequendum, imo esset nullum & irritum. l. quoties. & l. damnosa. C. de precibus imperat. offerend. l. authoritatem. Cod. vnde vi. l. 1. §. merito. ff. ne quid in loco publico. l. nec auus. Cod. de emancip. libero. Facit clem. pastoralis de re iudicata. Facit quod dicit Paulus de Castr. consilio 70. in impressione noua incipien. in Christi nomine, quia frustra petitur, & hoc etiam, quia alias non esset lex, nisi esset rationabilis, communis & honesta, vt in c. erit autem lex. 4. distinct. & 23. q. 4. c. si Ecclesia. in fin. Et concordat text. in auth. de instrumentorum cautela & fide. collat. 6. Et faciunt text. in auth. & non luxurientur contra naturam, in prin. col. 6. & in auth. de priuilegiis dotis, in prin. collat. 8.

Ex quibus patet, Quod leges sunt per ora Principum diuinitus promulgatæ, vt patet in cap. nemo 16. q. 3. vnde non possunt fieri, nisi cum vera & iusta ratione. Et si tollatur lex, semper remanet ratio legis cui subiicimur. l. 1. cum gl. ff. de coniug. cum emancipat. liberis. gloss. in c. fuerunt. 7. dist. Barb. in c. clerici in 9. colum. ibi. 21. de iud. extra.

Nec etiam obstat l. prospexit. in dicto 3. fundamento alleg. Quia, vt aperit ibi Bald. Illa lex habet rationem, & ibidem Bal. in l. 1. cap. quæ sit longa consuetud. & Felin. in ca. si quando. colum. 8. extra de rescriptis. & potest adduci Bald. in capit. 1. de constitut. Vbi dicit, quod lex dicitur satis rationabilis, ex quo non est prohibita, licet non possit demonstrari ratio eius, secundum gloss. singularem in l. 1. §. pueritiam. in verbo ratus ff. de postulando. & per ea quæ not. Arch. in c. frustra. 8. dist. & per Bal. in c. cum venissent. de eo qui mit. in poss. cau. rei seruandæ. extra.

Ad quartum fundamentum, in quo dicitur, Quod lex est formidine permixta & opinatiua, non certa. Respondetur, Quod imo est certa, cum sit ratione facta: quæ, vt dictum est, facit omne ratum & firmum, vt per Bal. in l. non dubium. c. de legi. & probatur in l. solam. C. de testi. cum ibi nota. & in auth. de hæred. & falc. §. his igitur. cum concord. colla. 1.

Præterea, Philosophicum est respondere per verbum dubitatiuum, vt per verbum, forte. vt gloss. leg. cum res. §. sed si Stichus. ff. de leg. 1. Et sub dubio, forte, respondent sæpe periti. gloss. in verbo, forte. in auth. quo modo oporteat Episcopos. §. semel autem. coll. 1. Præterea leges, quibus vtimur, sunt approbatæ: Quoniam quæ visæ sunt non rationabiles vel bonæ, quæ fuerunt reprobatæ: ergo verborum qualitas non habet vitiare seu nocere.

Ad quintum vero fundamentum quod sit, Quod leges non sint passim necessariæ, & quod vbiq; non seruantur. non sequitur, ergo non sunt scientificæ. Quoniam & aliæ scientiæ, licet non seruentur vbiq; tamen ex hoc non sunt minus veræ aut bonæ scientiæ, Vt de Medicina, quæ in pluribus non seruatur, vt in Scotia nulli sunt medici, & etiam valentibus non est opus medico, vt infra dicam. Et etiam Theologia apud paganos & infideles non est in obseruantia, nec attenditur. Non enim tantum attenditur id quod fit, sed & quod fieri debet. l. sed licet. in fi. ff. de officio præsi. sed leges deberent vbique seruari. l. leges sacratissimæ. C. de legibus. Et omnis quantumcunq; iustus, subest legi, sed non exercitio eius, no. Panor. in cap. omnis anima. de censi. & in c. Rex pacificus, & sentit Philosophus 10. Ethico. quod non tantum propter iuuenes, sed etiam propter senes facta est lex.

Ad sextum vero fundamentum, in quo dicitur, quod doctrina legalis, & canonica, est variabilis & mutabilis. Respondetur, quod illud dictum ita simpliciter dictum est falsum. Nam, quantum ad ius naturale vel gentium attinet, probatur, vt in §. sed naturalia. instit. de iure natu. gent. & ciuil. Vbi dicit, quod talia sunt immutabilia. Et idem de iure diuino. vt ibidem notatur, & in l. ex hoc iure. de iusti. & iur. ff.

Quantum vero ad ius ciuile, quia ius nostrum est tripartito collectum, vt in §. fi. insti. eo. dicitur, quod licet immutetur aliqua constitutio, non tamen scientia iuris immutatur. cum talis immutatio fiat secundum regulas iuris, quæ volunt sic fieri necessitate vel vtilitate sic exigente. cap. non debet. de consang. & affin. Lex enim debet deseruire tempori. cap. fraternitatis. 24. di. & c. erit autem lex. 4. dist. Et quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. l. de ætate. §. ex causa. vbi est text. ff. de interroga. act. Et ideo etiam Deus omnipotens ex his, quæ in testamento veteri statuerat, nonnulla in nouo mutauit. text. in cap. non debet. in princ. extra de consanguin. & affin. Ob quod Panorm. in d. cap. non debet. dicit, quod licet scientia sit de incorruptibilibus & impossibilibus aliter se habere, vt habetur 1. Posteriorum. non tamen expedit, vt detrahatur scientiæ iuris, quasi non sit scientia, ex eo quod immutemur in aliquo: quia omnino est scientia, vt ibi dicit. Pro quo etiam faciunt, quæ notantur per eundem Panor. in cap. 2. in pen colum. ver. sed reducendo ad concordiam, extra de probat. & per eundem in cap. filii. colum. 5. de consuetu. Vbi secundum eum potest ex causa induci consuetudo antiqua damnata, & etiam fieri statutum contra consuetudinem: quia hoc fit ex mente legis, quæ est ipsa lex: & facit, quia secundum varietatem temporum & locorum expedit etiam remedia & canones medicorum expedit immutari, & tamen immutatio eorum, quia fit canonibus medicinæ sic dictantibus, non arguit defectum, sed potius bonitatem & scientiam: Ergo idem in iure nostro dicendum est, quia quod medicamenta morbis, hoc exhibent iura negotiis, vt est text. in authent. hæc constitutio innouat, in princ. collat. 8. & dicit Bal. in l. vnica in prin. C. de caducis tollendis in 2. colum. Quod sicut medicus obseruat tempora & loca, sic etiam iurisperitus: De quo dicto dixi in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ §. 2. in gloss. fin. titu. de confiscationibus Et quoniam

ratione loci varientur iura & consuetudines, vide Aluaro, *in c.1.§.item si fidelis. quibus modis feudum amit.in vsibus feudo.* & d. meum Ias. *in l.iustitia.in fi. de iusti.& iur.* ff. vbi allegat prædictum verbũ Bal. *in loco supra allegato.*

Ad septimum fundamentũ, in quo dicitur, Quod non omnibus prouidet professio legalis. ergo nõ est scientia, quoniam hoc est falsum, Quia imo lege ratione legis, vel simili, possunt omnia decidi, vt dictũ est hic ante, & facit tex. *in l.siue oportet.§.sufficit.ff.de exc.tu.& in c.secundo requiris in fi.de appella.extra.* & vbi sub authoritate legis, potest etiam allegari ratio naturalis, ratione legis vel simili deficiente, & notat gl. *in c.consuetudo.1.dist.* Facit etiã tex. *in c.de quibus 20. dist.* Vbi ponit ad quos sit recurrendũ, cum sacrosanctæ scripturæ autoritas non occurrit: dicit etiam ad exempla esse recurrendum.

Et, quia ita sit, seu fieri potest, igitur constat scientiam istam esse speculatiuam scientiam, & habere suos modos arguendi & rationes decidendi. Et sic constat, quod non est etiam verum, quod sit impossibile, quod lex vniuersaliter verum dicat, cum sit vtile oppositum legis in aliquo casu obseruari. Quoniam imo in tali casu oppositi lex quantuncunq; generalis recipit restrictionem vel iure vtilitatis, vel necessitatis, vel congruentiæ, vel verisimilitudinis, vel honestatis, vel etiam aliis de causis, prout expedit Et hoc omnino ex præcepto legum, quæ mandant sic fieri restrictionem, *vt l.cunctos populos. cum ibi plene notatis. C.de summa trinitate & fide catholica. in l.omnes populi. ff. de iustit.& iur. l.vt gradatim. ff. de muneribus & honoribus. in l.fin. §.in computatione. C. de iure deliberandi. in l.serui nostri. C.de noxalibus. l.nec auus. ff.de emancip.libero. l. 2. §. merito.ne quid in loco pub.*

Ad octauum fundamentum satis responsum est supra, respondendo ad sextum & quartum fundamẽtum, & vltra dicitur: Quod notitia iuris, est scientia verorum & æternorum in veritate, & impossibile se habere aliter, cum sit certa & determinata, habens certum finem & terminum.

Decimanona consideratio. Posito ergo pro firmo, quod ius ciuile sit scientia, excellere debet & excellit omnes alias scientias, & debet inter omnes scientias dici nobilior & dignior: Quoniam multa sunt, ex quibus scientiæ sublimitas commendari potest, videlicet origo, effectus, & finis, in quibus comprehendimus subiectam vtilitatem, conditorem, & necessitatem.

Et quia primo ab institutione seu origine vniuscuiusque scientiæ, origo seu exordium capiendum est, *in proœmio ffor ũ. §. sed cum vos. l.1. vers.iustitiam namque. ff.de iustit.& iur.* quos text. Bal. ponderat ad hoc *in l.argentarius. §.edi. ff.de edend.* Ideo de origine iuris primo videamus.

Et licet dici possit, generalem omnem scientiam fuisse à Deo ortam, cum omnis ratio supernæ scientiæ vel terrenæ creaturæ in eo est, qui est caput earum & autor. *tex. est in c.legimus de beato Hieronymo. §.fi. ver.omnis ratio.37.d.cap.1.de summa trin. l.2. ff. de legibus. c. reuertimini. 16. q.* Et ideo dicitur *Eccle. 24.* Ego ex ore altissimi prodii. Et *Baruch.3.* Hic scilicet, Christus adinuenit omnem viam disciplinæ, & dedit puero suo Iacob: tamen magis particulariter considerando.

Origo iuris est à Deo immortali, quem alii dixerunt Iouem, alii Apollinem, alii Mercurium: sed melius dicendum est non insequendo fabulas antiquorum, sed Archidiaconum & Præpositum, *in proœm.* C. Leges à Deo optimo processisse dicemus. Cum enim Adam citatus fuisset, & data eidem fuisset lex, ne de fructu arboris vesceretur, legem accepit, quam statim violauit, & iuris ordine seruato pœnam sustinuit, quia exclusus fuit in loco in quo positus fuerat sub lege, ne de fructu illius vesceretur. Qui cum de inobedientia argueretur à domino, quasi autori exceptionem obiiciens: relaxationem criminis in coniugem, imo, in coniugis autorem conuertit, dicens: serpens me decepit: mulier: quam dedisti mihi sociam, ipsa me decepit, & comedi. *de pœn. distinct. 1. serpens.* Sicq; litigandi, & vt vulgariter dicimus, placitandi forma in paradiso videtur exorta. Hæc non ignorauit Propheta *Psalm. 88.* Veritas de terra orta est, & iustitia de Cœlo prospexit. Nono, etiam ipsa lex seu iustitia gloriatur, quod semper fuerit cum Deo: Cum, vt habetur *Prouerb.8.c.* Dominus possedit me ab initio viarum suarum. & *ibidem* dicitur, cum eo eram cuncta componens. Nonne etiam habetur *Esa.33.* Dominus iudex noster, dominus legifer noster. & *Iob. 36.* Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus est similis in legislatoribus. Et est donum Dei. *l.nam & Demosthenes. in prin. ff. de legib.* Ille fuit qui dedit leges Moysi vt traderet Hebræis, *vt habetur Exod.31.ca.& Deut.10.& Exod.25.* Et post hoc constituit iudices & alios pro iustitiæ administratione ex consilio Ietronis eius soceri, *vt habetur Exod. 28.capit.* à quo omnes alii qui scripserunt, modum sumpserunt, qui sunt post eum, videlicet Foroneus, qui primo Græcis leges constituit. Mercurius, qui primo leges Ægyptiis tradidit. Solon vel Draco, qui leges Atheniensibus primus dedit. Lycurgus, qui Lacedæmonib. iura composuit ex authoritate Apollinis. Numa Pompilius, secundũ aliquos, vel secundum alios Romulus, primus Romanis leges dedit. *vt habetur c.1.7.d.*

Reperio plures alios legislatores diuersarum gentium. Nam Ceres, mortalibus leges tulit, *teste Pomponio Læto de legi.* Minos, Cretensibus *authore Valerio de simu.reli.* Philolaus, Thebanis *secundum Volater.fo.306.* Magi, Persis, *secundum eundem eodem loco.* Apollo, Arcadibus, *vt ait Cicero de natura Deorum.* Druidæ, Gallis. Zalencus, vel vt alii, Salencus, Locrensibus. Hippodamus, Milesiis. Gymnosophistæ, Indis. Zoroastes, Bractianis, *secundum Cal.lib.10.c.19.* Plato, Magnesiis. *idem vbi supra.* Phaleas, Carthaginensibus. *Volater. vbi supra.* Chaldæi, Babyloniis. *idem ibidem.* Phido, Corinthiis, *idem* Zomolxis, Scythis. *Cælt. vbi supra.* Charondas, Turiis. *teste Læto, vbi supra.*

Aduerte tamen, Legislatores eo fuisse animo, vt cognoscerent humanos suis legib. nil fidei habituros, nisi alicuius numinis autoritate fulciretur: Hinc suarum legum originẽ, commentitio facto ad Deos retulisse, quod exemplis patet. Nam Zoroastes ad Oromayim, Trimegistus ad Mercurium, Charondas ad Saturnum, Draco & Solon ad Mineruam, Zomolxis ad Vestam, Plato ad Iouem & Apollinem, Minos ad Iouem. Numa ad Egeriam nympham retulerunt: Et ita apud nos fit. Nam cum Cancellarius pro suo tempore facit statuta, constitutiones, seu ordinationes in regno Franciæ, sub nomine Regis tunc existentis, eduntur & intitulantur.

Sed, quicquid posteri post Moysen, id totum, tanquam Simiæ, vt Fiscinius ait, à Moyse pro Eusebii sententia mutuati sunt, & Moyses à Deo, Nonne etiam Plato *in li.de legib.* à Deo legum conditore exorditur, asserendo leges sine Deo constitui nõ posse? Et idem Plato *in Protagora* dicit, Cæteras humanas disciplinas à Prometheo. i. humana prouidentia, solam legem à Ioue per Mercurium, i. à Deo per angelum processisse. Nonne etiam hoc attestantur Imperatores, cum

dicant ipsas esse diuinitus per ora eorum promulgatas? *l.fi.C.de præscript. lon.temp.l.1. §.sed neque. C. de veteri iure enucl.in auth.vt hi qui perhibent se habere res minorum, in prin.collatio.6.* iuxta illud *Prouerbiorum* 8. Per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.

Marsilius Ficinus habuit mirabilem intellectũ ad huiusmodi originem legũ, considerãdo, cur potissimum in tria numina Iouem, Apollinem, & Mineruam legum inuenta veteres contulerunt, quod non caret mysterio. Dicit enim legem rationalem quandam esse regulam, quæ certo ordine mortales ad bonũ producit, atq; à Deo regulæ ratione sapientia inuestigatur, potentia seruatur, bonitas temperatur.

Ex quibus colligitur, quod per sapientes origo iuris in his tribus colligitur & ponitur: Videlicet per Apollinem potentia, quandoquidem Sol Planetarũ dominus est, Per Iouem clementia, & per Mineruã sapientia intelligatur: hoc est, quod à Ioue Minos, ab Apolline Lycurgus, & Solon à Pallade leges accepisse dicuntur, vt tres illas legũ dotes à tribus his nominibus tres illi famatissimi & primi legum latores mutuati credantur. Sed apud nos Christianos, si verũ admiserimus, eius rei ratio constabit, quando & legẽ diuinam Deus Moysi dedit, cuius trinitatem tribus his rationibus hodie explicamus: Patri videlicet potentiam, Filio sapientiam, & Spiritui sancto clementiam attribuimus: vt pulchre reluceat, quod nos trinitati diuinæ assignamus, id gentiles theologi tribus his numinibus attribuebant. Hæc tria iurisconsultus *in l.1.ff.de iust.& iu.* eleganter significasse videtur, cum dicat, Boni nos & æqui notitiã profiteri: ecce in hoc denotatur sapientia: deinde subiungit ęquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes: ecce potentia: & tandem bonos non tantum metu pœnarum, verum & præmiorum coarctatione fieri cupientes, in quo denotatur clemẽtia. Quid porro quod hæ tres legum dotes trino insuper vsu construuntur: potentia enim tum in ipsa lege, tum in iudicio magistratus, tũ deniq; in ministris esse debet: sic & de clementia & sapientia censemus. Cum autem ter repetita nouem faciant, non ociose apud Platonem Minos nouem annos in antro ius legale didicisse dicitur: Vel vt Marsilius Ficinus voluit, hoc numero nouem angelicarum mentium ordines intelligi possũt, quod per angelos tanquã interpretes legis sanciendæ ratio ad nos vsq; transferatur. Et Imperator quoque noster ad hunc tam ternarium, quam etiam nouenarium aliquod respexisse videtur. cum tria volumina videlicet Codicem, Instituta, & Collationes & Codicem in duo volumia: quorum vnum continens Ius priuatorum continet nouem libros, & aliud continens ius publicũ continet tres libros. Collationes vero continent nouem libros. Et deniq; ex omni digestorum volumine, sex tantum & tringinta libros, quæ quadruplicatum nouenarium faciunt, publice legendos tradidit.

Vigesima consideratio. Si scientiam iuris ciuilis ex origine & institutione laudauerimus, nõ est prætermittendum, ꝙ etiam ex effectu illius est cæteris præponenda, & omnes alias excellere debet. Cum effectus illius sit maior, & nobilior, & maioris vtilitatis quam effectus omnium aliarum scientiarũ. Nam & maiores nostri ciuitates Animam legem dixerunt, ꝙ sicut sine anima corpus, ita sine lege nulla ciuitas persistere: Imo nec exiguus hominum cœtus sine iustitia esse potest: vt ait Macrobius *in li.1.de somniis Scipionis.* Quis enim furentem in arma populum frenabit, & nullo implicitus sedabit ligamine gentes: nisi iura quæ prohibent vim? *l.vt vim.ff.de iustitia & iure*, & nemini insidiari permittũt? Quis virtuosos homines faciat inuitãs eos ad bonum, & prohibens eos a malũ, nisi iura? *l. 1.ff.de iust.& iure.* Quis alta dabit consilia, publica suadebit, statuet commoda? Quis terras, maria, loca conseruet? Quis pauperi, inopi, depresso, peregrino, incolæ, ciui suum cuiq; ius reddet, si legẽ aut ius ciuile, per quod iustitia administratur, sustuleris? Ex rapto sine lege viueretur, non esset hospes ab hospite tutus, fugeret pudor: fugeret honestas, vtrumq; fides (vt verbis Ouidianis vtar) in quorum locum fraudes, doli, vis, tyrannis, substituerentur. Vnde, quid enim sunt Regna nisi latrocinia, remota iustitia, dicit diuus Augustinus *li. 4. de ciuitate Dei, c.4.* Et dixi ample *in rubrica, Des iustices. in princ. super consuetudi. ducatus Burgund.* Vbi etiam vide iustitiã cõ[illegible]tam esse à Deo, & eius vtilitates, per quas demonstraui, quod effectus illius demonstratur in hoc quod est vtilis sibiipsi, omnibus & Reipublicę, quę hic nõ transporto. Vnde etiam Plato amorẽ legis & iustitię mortalibus infundendum esse consulebat, quod sine lege non vlla Respubl. sed nec exiguus hominum cœtus, nec parua quidẽ domus perduraret, *vt dixi supra.* Et lex (vt inquit Tullius) vinculũ est ciuitatis, fundamentum libertatis, ęquitatis fons, mens, animus, cõsiliũ, sententia ciuitatis: Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege suis partibus & neruis, sanguine ac membris vti non potest. Facit *l.nam & Demosthenes. ibi, ciuitatis compositio communis.* secundum quam omnes decet viuere qui in ciuitate sunt.

Quod enim stamus, quod incedimus, quod viuimus tuti, quod dominia rerũ asseruamus, ꝙ tandem diuina & humana non violantur, id iuri totum legibusq; debemus: hæc elegãter vt omnia Cicero significasse mihi videtur, qui ait: Nihil in ciuitate diligentius retinendum, quã ius ciuile, quo sublato, exploratũ esse nemini posse quid suum, quid alienũ, quid à patre accepturus, quid liberis porro relicturus foret, nihil deniq; inter mortales æquabile, nil concors remaneret: proinde eũ, qui ius ciuile contemnat, non iudiciorũ modo, sed & publicæ vtilitatis vitæq; communis vincula refellere: cũ & Imperator noster *in authẽticis* scribit, dicẽs: Lege fieri quod patria habitetur caute, proprie, facultates secure retineantur, iudiciorumq; processus iustitia ornetur. Leges enim imperio, vt decreta patrum sentiunt, humana coercetur audacia, tuta redditur inter improbos innocentia, infesta inimicorũ iacula proteruntur, potentesq; frenis manicisq; (vt cum Cassiodoro & Propheta loquar) ferreis constringuntur. Vt merito dixerim, ita ut à cæteris humanis disciplinis salubritatem, ita à lege ipsã peti, ipsam obtineri salutem, quod legis custodia pro Philosophi sententia certa sit incorruptionis consummatio. Ex qua vna pendet quicquid [illegible]tę, quicquid concordiæ, quicquid ciuilitatis, morũ, honestatis, æquitatis, boni, & quicquid vsq; vniuersæ rei existat, quo nõ succurrente omnia mundi Regna (teste Cassiodoro) pessundarentur, & pro Platonicorum assertione, ipsa vitę humanæ compago dissolueretur: Et iuxta dictũ Augustini supra allegatũ, Regna nõ essent nisi latrocinia. O igitur pulcherrimũ omnium Regnorũ decus. O singularẽ vniuersorũ præsidium, fiduciæ priuilegiũ, prærogatiua securitatis, perfectæ. O saluberrima nostrorum medicina morborum. O vera uon ciuitatis solum, sed totius Reipublicæ anima, vita beata, vita fœlix, aurei seculi mater & Regina, Quæ pulchre florere facit quodcunq; aspexerit, & quę regalibus suis sceptris omnia cõ-

ſtitur, fouet, tuetur, moderatur. O pax populorum, tutamen patriæ, immunitas plebis, nutrimentũ gentis, gaudium hominum, cura languorum, temperies aeris, ſerenitas maris, terræ fœcunditas. Hinc dicit Ariſtoteles, *libro ſecundo Topicor.* Iuſtitia Regentis eſt vtilior ſubditis, quàm fertilitas temporis, ſolatium pauperum, hæreditas filiorum, & ſibimetipſi ſpes futuræ beatitudinis, *vt ait Cyprianus libr. de duodecim abuſionib.*

Et effectus huius extendit ſe ad nobilitatem, & vtilitatẽ, quæ ex iure ſeu iuris ciuilis diſpoſitione, & ſic ex iuſtitia, à qua ius deſcendit, ſequitur: Quoniam ex ipſa huiuſmodi ſcientia nobiliſſima homines fiũt nobiles, *vt habetur in leg. 2. §. fi. ff. de excuſ. tut. l. prouidendum. C. de poſtulan. vt per Bar. Bal. & Doct. in proœ. ff or. per Bar. in l. conſtit. C. per Alex. in conſt. 15. col. pen. & conſ. 18. in fi. in 1. vol. & conſi. 94. col. 2. ver. ſed ita eod. vol. & per Fel. in ca. quanto. de magiſtris. cum vulg. & dixi in conſuet. noſtris ducatus Burgun. in ti. Des droictz. & appertenances à gens mariez. §. 19. in glo. entregens. in principio.*

Et etiam, quia huiuſmodi ſcientia ciuilis facit profeſſores eius in orbem terrarũ ſolenniter principari, & ſedere in aula Imperiali, vt dicit Azo. *in proœ. inſ.* & propterea dicit Ang. de Peruſ. *in l. cum ſalutatus. C. de ſen. paſſis.* Quod licet Papa non recipiat ad oſculum pacis, tamẽ Vrbanus Papa recepit eũ ad oſculũ pacis.

Et etiam doctores iuris ciuilis alium effectum cõſequũtur ex huiuſmodi ſcientia; quia ſunt immunes ab hoſpitiis militum, *vt dicit tex. in l. 3. vbi etiam gloſſ. C. de muneribus patrimoni. libr.* 10. Imo verſantes circa huiuſmodi ſcientiã vocat Philoſophus magnificos, *vt habetur 4. Ethic.* & ita etiam eos appellat tex. *in 1. conſtitutione C. & in proœ. inſtitutionum.*

Et habent multa priuilegia, de quibus per Ale. *in l. Centurio. in 5. col. ff. de vul. & pup. ſub.* & per Lud. Bologninum, *in auth. habita. in primis quatuor foliis. C. ne filius pro patre.* Qui dicit, quod doctores iuris ciuilis habent centum triginta priuilegia, vt ibi videre potes, & de aliquib. infra ſuis locis dicam.

Vigeſimaprima conſideratio. Sicut videmus ſcientiam iuris ciuilis laudandã reſpectu affectus, ſic & finis ex affectu reſultantis, qui alius eſſe nõ poteſt, niſi quod ad eum omnia referuntur, ad quæ cognitio pertinet, teſte Cicerone. Ad hæc enim tendit iuris ciuilis cognitio, Vt non ſolum nos ipſi erectitudine quadam inſtituamur, ſed & proximo bene velimus, pro paceq; & ſecuritate hominum propaganda laboremus: Quoniam ea eſt præcipua legis ratio, vt omnis pellatur improbitas, & virtus ipſa vigeat & floreſcat. Nam quis neſciat niſi iners iniuriarum mole, temeritate, ſæuitia, iniquitate humana, omnia premi & profligari, & non eſſe Regna, niſi latrocinia, vt ſæpe ante dictum eſt *in præcedenti conſideratione.*

Et hoc eſt quod dicit Cic. *li. 2. de legib.* vbi ad ciuiũ ſalutem, ciuitatum incolumitatem, hominumq; vitã beatam & quietam leges eſſe adinuentas atteſtatur, & ſatis iurib. demonſtratur per tex. *in l. 2. §. poſthac de. vide ff. de origine iuris:* vbi Bal. colligit, quod ciuitas non poteſt ſtare ſine iuriſperito. Cum leges tendant ad conſeruandam Rempublicam, ciuitatis & hominũ congregationem. Quapropter legalis ſapientiæ finẽ, quæ item ad humani generis conſeruationẽ & concordiam tendit, eo eſſe nobiliorem nemo inficiatur, quod homine nihil ſub cœlo ſit nobilius. Cum (teſte Cicerone) quædam ſit cum Deo cognatio: ſeminaq; in nobis à diuina origine profuſa eſſe dicantur, quib. & conſequens erit etiam hac noſtra ſcientia nihil eſſe præſtantius, quando nobiliſſimo ipſa fine decoretur. Atq; ita ex Ciceronis ſcientia Legem in optimis rebus eſſe habendam meritò concludendum eſt. At fine cognito, quo pacto ad eum perueniatur, nouiſſe non erit inutile. Et ſane iuris noſtri Principes quidẽ illa cæterum prægnantiſſima iuris præcepta tradiderunt, vt porro honeſte viuamus, nemini damno, omnib. vtilitati, ius ſuum vnicuiq; tribuamus, ex quibus iuſtitiam conſectemur. Cum iuris præcepta ſunt hæc. *l. iuſtitia. ff. de iuſt. & iur.* Quæ præcepta, quamuis numero tria, ſub vna tamen vitæ honeſtate duo alia comprehendi poterunt. niſi iuris prudentes hoc velut genere poſito aliarum, quę vel alioquin comprehenderentur ſpecierum enarrationem omnem ambiguitatis nubem detegere voluiſſent. Vitæ igitur honeſtatẽ latiori patere præcepto nemini poteſt eſſe incognitũ. Ad hanc honeſtatem iuris ſtudioſus quã commodiſſime accedet, ſi ante omnia Deum colat & timeat. Hoc in breuiuſculis quibuſdam præceptis Pythagoras iuſſit, quod in libris *de legib.* Cicero vſurpauit. Cuius lex prima quam poſuit ad diuinum cultum pertinet, ad Diuos, inquit, caſte adeunto, pietatem colunto. Hoc Plato *in lib. 4. ſuarum legum* iuſſit. Qui licet vniuerſum populum exhortetur, vt pro ſe quiſq; in eorum numero collocetur, vt Deum veneretur, præcipuis tamen legum obſeruatorib. expedire. Finis enim legum tendit ad notitiã boni & æqui, hoc eſt, ad notitiam ipſius Dei, in quo ſunt bonitas & æquitas eſſentialiter. Cum nomen domini, quod eſt Chriſtus, eſt ipſa iuſtitia. *c. æſtimant, 11. q. 3.* ad ſeparationem æqui ab iniquo, liciti ab illicito, diſcretionem & exhortationem bonorum ad præmium, quod eſt diuinum & æternum. Quoniam qui cuſtodit legem beatus eſt. *Prouerbiorum 29.* & vt habetur *Sap. 1.* Iuſtitia immortalis eſt, quia fecit homines dignos immortalitate æternæ gloriæ. Et teſte Cicerone *in libro de ſomno Scipionis,* Omnibus, qui patriam auxerunt, adiuuerint atq; ſeruarint, certum eſſe in cœlo diffinitum locum, vbi ſempiterno æuo fruantur. *vt dicit Barb. in ca. clerici. in 7. col. ver. 3. facit de iudic.* Cuius etiam finis tendit ad vtilitatem tam ſibi ipſi, cum per eam honeſte viuere doceatur. *l. iuſtitia. ff. de iuſt. & iure. hic ante alleg. §. iuris præcepta. inſtitu. de iu. natu. gen. & ciui.* Et habetur *Eccl. 4.* Pro iuſtitia agonizare, pro anima tua & vſque ad mortẽ certa pro iuſtitia, & Deus expugnabit pro te inimicos tuos. & etiam habetur *Pſal. 44.* Dilexiſti iuſtitiã & odiſti iniquitatem, propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. Et intantum profuit Traiano infideli, quoniã precibus Gregorii fuit à pœnis inferni eductus, vt refert Lucas de Pen. *in l. 2. in 3. col. C. de exacto. tributo. lib. 10.* Ioan. Fab. *in proœ. inſtitutionum. §. 1.* G. Benedicti *in ſua repet. capit. Raynut. in verb. Et vxorem nomine Adelaſiam. num. 602. de teſtame.* Vbi etiam refert, quod ait Cicero *lib. 3. de Offic.* Quod qui verã gloriam adipiſci vult, iuſtitiæ fungatur officiis: quæ etiã omnibus & Reipublicæ vtilis eſt, prout dixi amplius *in rub. Des iuſtices. in princ. in conſuetudinibus noſtris ducatus Burgund.* Alias quaſdam vtilitates poſui in conſiderationib. quę tendunt ad demonſtrandum effectum & finem huius ſcientiæ, tam particulariter quam omnib. & in genere.

Nonne etiam fuit vtilis in cœlo, Cum vt habetur de Lucifero, qui voluit fieri ſimilis altiſſimo, propter quod præliũ factum eſt in cœlo, & pugnauit Michael cum Dracone, Ita quod per iuſtitiam fuit pugna intellectualis, per quam deiectus fuit Lucifer, vbi habetur *Eſaiæ 14.* Quomodo cecidiſti Lucifer, qui mane oriebaris? Et *Apocalyp. 12.* Et factum eſt prælium magnum in cœlo. Michael & angeli eius præliabantur cum Dracone, & Draco pugnabat & angeli eius, &

non valuerunt, neq; locus inuentus est eorũ amplius in cœlo, & proiectus est Draco ille magnus serpens antiquus, qui vocatur Diabolus & Satanas, qui seducit vniuersum orbem, & proiectus est in terram, & angeli eius cum illo missi sunt: & sequitur. Nunc facta est salus, &c. propter verbũ testimonii sui, quod fuit tale, scilicet, iustitia mediãte, quod ex quo maiorem locum sibi non debitum vsurpare volebat, poneretur in remotiori, secundum quod iura dictant. *l. neminem. C. de offi. Magistri militum. & ca. præcipimus. 93. dist.* quę tunc ita erat apud Deum, sicut nunc est apud mundum: Quoniã, vt supra dixi, dicit l. Dominus ab initio possedit me, & cum eo eram semper cuncta componens, & sint postmodum per ora Principum iura promulgata.

VIgesimasecunda consideratio. Alio etiam modo laudandam & magnificandam dicemus esse hãc nostri iuris scientiam: Quoniam si quid in honore & excellentia sacræ theologiæ dicitur aut reperiatur, multum esse extollendã censeremus, si ad legis scripturę honorẽ quam maxime pertinere comprobamus: diuinam sane theologiã quibus immensis laudib. eius professores extollant, neminẽ præterire potest, vt qui omnibus sine delectu doctrinis & scientiis omnes præponendam esse dicant, omniumq; scientiarum Reginam esse testantur diuina & humana ei tribuentes, & iam nõ vsq;, sed in æthera quoq;: Quin & illas quondã Luciferi sedes eam collocãtes. Quod si verum est, sicut id ipsum & nos quoq; verum esse fatemur, vt supra diximus & probauimus, quis negabit legalem scientiam esse nobilissimam? Euidentia siquidẽ veritatis, compertum est theologiã tanto iuris scripti patrocinio niti, tanta eius suffragatione adiuuari, vt si legitima illi sustuleris, si legum ab ea fulcimenta separaueris, velut sterilis, arida & manca modiciq; in humana ditione momẽti sit apparitura, Cum theologia ad duo insignia sese extendere dicatur, speculationẽ & actionem: Certe si aliquam ipsa sui vtilitatẽ præstare velit, in solis speculatiuis finib. non remanebit, Sed & ad vitæ actiones, ad humanos actus moderandos sese accõmodet necesse erit. Ad hoc posterius totum nostrum est. Cum enim series vitæ actiuæ in tribus consistat, Vt viuatur honeste, nemo lædatur, & suum ius integrũ intectumue persistat & constet: quod tria ista nullius alterius quam legali traditione cognoscantur, consequens erit totũ illud quicquid ad virtutes, ad vitia aliasq; humanę vitæ actiones pertineat, à nostro potissimum iure theologus mutuetur. Si igitur diuina mater theologia, quoniam secundum vnam ex diffinitionibus, quas in secundo sententiarum Petrus Lombardus tradidit, peccatum nil aliud est quã voluntas consequẽdi retinendiq; quod iustitia vetat. Si de peccato illi negotium sit, si de eo quod sancta prohibet iustitia sit, discretiua, interq; lepram & non lepram iudicatiua, quo id præsidio faciet? An sola & nuda rerum diuinarum illi suffecerit speculatio, nõ est arbitrandum. Augusta igitur legum scita sacrosanctaq; nostrorum patrum decreta adibit: vtpote quod propria subiectaq; iuris scripti sit hæc materia: Quoniam nec peccatum esset, si lex nõ esset. Sed quid in re aperta tam anxie laborandum est? tolle ex quatuor sententiarũ libris iuris positiui documenta, non solũ illos explumabis, sed & tota distinctionum capita in fine tertii: Vbi de mendacio, de periurio, de consiliis patrũ disseritur: quin & quartus ipse totus qui de baptismo, de coniugio, de pœnitentia, de clauib. Ecclesiæ tractat concident & inter ibunt. Paria de magnis illis iuris elegantium summam in scriptoribus sentire veritas cogit. Ex quibus si legum, tum diuinarum, tum humanarum iussa demantur, vniuersus ille tam insignis tantorum patrum labor exarmabitur. Adeo in seipsa parum theologia in humanis actibus operabitur, nisi legũ suffulcro velut tibicine sustineatur: nec iniuria fieri, quod illę ambæ professiones affinitate cognoscantur. Ex eisdẽ enim autorib. Moyse & Prophetis processerunt, qui non solum rerum diuinarum, sed & legis cognoscendæ campum aperuerunt: imo vtraq; ab ipso optimo maximoq; Deo originem sumpsit, vt supra ample demonstratũ est. Et ideo dicit Luc. de Pen. *in rubric. de profess. & medicis. lib. 10. C.* Quod scientia legalis est pars theologiæ: imo effectualiter vtraq; habet idem subiectum, quicquid dicant multi, qui non intellexerunt neq; originẽ, neq; effectum, neq; finem illius, qui dicere voluerunt non habere in subiectum. Cum verum subiectum ipsius scientię sit Ius, cuius diffinitio est, quod est ars boni & æqui: quæ quidem bonitas & æquitas sunt essentia ipsius Dei, cum dicatur *Luc.* 18. Nemo bonus nisi Deus, & etiam *Marci* 10. & habetur *Iob. 34. c.* Absit à Deo impietas, & ab omnipotente iniquitas, & orbem terræ in æquitate iudicabit. *Psal. 9. & 66.* Et illius scutum est æquitas, quod est iustitia, vt habetur *Sap. 5.* & vt dicit Aug. *in li. de pœnitentia.* Tanta est ęquitas ipsius Dei, quod quicquid homo fecerit, laudabilẽ in suis factis Deum inuenit. Si recte egit, laudabilem inuenit per iustitiã præmiorum: si peccauerit laudabilem inuenit per iustitiam suppliciorum: si peccata confessus ad recte viuendum redierit, laudabilem inuenit iustitiam indulgentiarum. Semper enim rectus & iustus est Dominus: & fidelis absq; iniquitate. *Esaia 1.* & ipsa æquitas est pars iustitiæ, vt dicit sanctus Tho. 2. 2. *qu.* 80. imo inest ei, vt dicit idem sanctus Thom. 2. 2. *q. 120. c. 1.* Cum ergo finis & effectus iuris non sint aliud nisi bonum & æquũ, quæ sunt essentiæ Dei, non est dubium, quod ita Deus potest dici subiectum in scientia iuris, sicut in scientia theologica. Cum etiam vtraq; tendat ad notitiam diuinarum rerum, vt supra dictum est. Vnde ergo, si immortalibus titulis, eminentissimis pręconiis, laudatissimis prædicationibus theologia digna iudicari debet (vt debet & quidem meritissime) quæ per lapideum Iouem celeberrima, quæ excellentissima nostræ legalis scientia erit & maiestas, & amplitudo, qua sine ea ipsa theologia quantum circa hominum vitam, & actiones versatur consistere nequeat, vel quæ sanctissimi iuris nostri præstantior, quæ prærogatior vel colligi, vel æstimari dignitas poterit, vt quoties magna illa theologia celebrationum decoramentis extollitur, toties & legalis scientiæ candor eiusdem laudis, vel pręcipuã partem communionis participationisq; iura sibi vendicet. Hæc Zasius *in suis orationib. post rep. l. 2. ff. de ori iur.* vbi satis ample ponit laudes iuris ciuilis.

VIgesimatertia consideratio. Visũ est hic, quomodo theologia participat cũ scientia iuris Canonici & ciuilis, & quod etiam est quædam similitudo inter ius Canonicum & ciuile, ita quod illæ tres scientię pręcedere debent, & excellunt omnes alias scientias, & de aliis inferioribus infra amplius dicetur. Sed quia quãdoq; deficiunt constitutiones Papales, & in defectum eorum allegantur dicta Hieronymi, Augustini, Ambrosii, & Gregorii, aliorumq; sanctorum doctorum, quorum dicta sancta mater Dei Ecclesia veneratur, si in decisionibus causarum ducatur lex ciuilis, quę omnino disponit contra, quod eorum seruabitur in foro Ecclesiastico. Vide turp

tur primo, quod dictum ſanctorũ lege repulſa. *c.1.20. diſt.* vbi poſt cõſtitutiones Romanorũ Pontificũ ſeruãda iubet ipſorũ dicta ſanctorũ magnanimiter retinẽda, & promulganda. Et cũ de legibus nihil dixerit, ideo id omiſiſſe videtur. *leg. quicquid. ff. de verb. oblig. l.1. §. ſin autem ad deficientis. C. de cadu. tollen. c. dilectus. de tempore ordinandorum. ca. is qui in princ. de ſent. excommu. li.6.*

Secundo facit, Quoniam ſi Canones præferantur legibus, vt ſupra dictum eſt, multo fortius dicta ſanctorum, cum etiam Canonibus præferantur. *ca. conſtitutiones 20. diſt.* quod probatur eo, quia videntur repræſentare perſonas ſanctorum, quæ videntur autoritate diuina potius quam alia loqui: Quoniã ex quo loquuntur diuina inſpiratione, videntur accuſare Chriſtum, qui eos accuſat. *ar. c. ſacerdotis. 6. q.1. l.2. C. de ſtatuis, & imaginib. 8. q.1. c. qui.* Si enim Eccleſia ſanctorum patrum dicta approbet, quomodo ea recuſare potuit, cum eandem poteſtatem ex approbatione habeant, quam ex conſtitutione. *l. 2. §. ne autem. & §. ſed neq; C. de veteri iure enuclean.*

Tertio, imo quod fortius eſt, videtur quod leges Principum in cauſis Eccleſiaſticis ſunt repellendę, ne diuinis rebus præſidere videantur ſecularib. negotiis implicati, 96. *diſt. c. cum ad verum. in fin.* illicitum namq; eſt, eum, qui modo ſe in ordine ſanctiſſimorum Epiſcoporum Eccleſiaſticis immiſcere tractatib. *ead. diſt. ca. ſeq.* ad ſacerdotes enim Deus voluit, quæ in Eccleſia diſpenſanda ſunt, pertinere ad ſeculi poteſtates. *ea. diſt. c. ſi Imperator.* quæ diſtinctio in totum facit pro hac parte. Et quoniam ſancti doctores Eccleſiæ ſunt ampliori gratia ſpiritus ſancti, ita amplior ſciẽtia aliis nedum Regib. præcellentes rationi magis probantur adhæſiſſe. vnde hoc exemplo Natan propheta Dauid Regem increpauit, & Daniel nulla alia poteſtate fundus, niſi quia ex reuelatione diuina præſumpſit, iudices à populo conſtitutos condemnauit. 2. *q.7. c. nos ſi competenter. §. ſed notandum. ver. item Daniel.*

In contrariũ tamen, Quoniã etiam videtur, quod ex ſententia Rom. Pontificis leges ſint diuinitus per ora Romanor. Principũ diuinitus promulgatæ. *ca. nemo. 16. q.3.* Nam & beatus Petrus Princeps Apoſtolorum ſecundum leges ſeculi, cauſas Eccleſiaſticas iudicabat 6. *q.1. c. beatus. in fi.* & Greg. in cauſis Eccleſiaſticis ex Romanis legib. ſumpſit argumenta 2. *q.1. c. leg. in fin.* & Auguſt. *eadem q. ca. nomen.* ſenſatus eſt enim qui credit legi Dei, & lex illi fidelis, *Eccleſiaſt. 33.*

Secundo facit, quoniam infames ſunt ex Eccleſiæ ſtatuto, qui Chriſtianæ legis normam abiiciunt, ſicut qui Eccleſiaſtica ſtatuta contemnunt. *6. quæſt.1. cap. infamis in prin.*

Item nullæ accuſationes Iudicib. Eccleſiaſticis admittuntur, quæ per leges ſeculi prohibentur. Hæc enim ſunt ſanctorũ patrum veſtigia. *ea. q. c. nos ſequentes.* Item & tertio Papa iubet ſacræ ſcripturæ legib. ſe ſubiectum. 25. *q.1. c. ſatagendum.* Ergo, & cauſæ Eccleſiaſticæ in defectum Canonũ maiori eis debent rationes ſubeſſe, vt iuxta ipſarum diffinitiones terminentur. *ad idem. 50. diſt. c. ſi ille. 10. diſt. ca. ſi adiutorium. & ca. ſeq. vſq; ad fi. 16. quæſt. 6. cap. inter memoratos.*

Quarto, nam ex quo leges per Rom. Pontifices ſunt receptæ, ita habendæ ſunt, ac ſi eſſent per Rom. Pontificem promulgatæ. Omnia enim noſtra facimus, quib. à nobis autoritas impartitur. *l.1. §. ſed neque. C. de veteri iure enuclean.*

Quinto, Quoniam leges ſunt præferendæ, ex quo in ordine literæ præferuntur regulis patrum, *ca. quis, nes. 54. diſt.* quoniam ſi in ordine, ergo in obſeruatione. *leg. hæredes. ff. ad Trebel.* Ordo namque verborum ordinem obſeruationis oſtendit. *c. in Chriſto patre. de cond. diſt.2. Faciunt notata per Fel. & alios in c. cum dilecta. de reſc. & per doct. in c. mandato, de præben. in 6. dixi ſupra in 1. part.*

Sexto facit, quia text. *in ca. ſummopere. 11. qu.3.* dicit, quod diuina, & humana lege reſoluantur dubia nihil de dictis ſanctorum patrum dicendo.

Septimo, facit textus *in capitulo, ſi inter 6. quæ.4.* vbi Papa leges humanas, & Principum ſuas leges vocat.

Octauo, quia etiam habetur 13. *q.2. capitulo vnaquæque. §. item quæ.* Quod, quæ legib. diffinita ſunt, mutare non licet. Hinc Ambroſius *in cap. iudices. 3. quæſt.7.* dicit: Bonus iudex nihil ex arbitrio ſuo facit, ſed iuxta leges, & iura pronuntiat, ſi quis ſententiis ſuis obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum & cogitatum de domo defert, & infra, obſequitur legibus non aduerſatur, ſcilicet, naturæ & infra, qui iudicat non ſuæ voluntati obtemperare debet: ſed tenere, quod legum eſt, nec immerito, quoniam per Imperatores leges humano generi Deum diſtribuiſſe notum eſt, dicit Auguſtinus 8. *diſtinct. cap. quo iure.* & ſancti, quorum dicta Eccleſia recipit, nihil debent contrarium legib. ex arbitrio ſuo dicere: ſed iuxta leges, & iuxta pronuntiare. Poſtquã enim ſunt factæ leges non de eis, ſed ſecundum eas iudicandum eſt. *capit in iſtis. 4. diſtinct.* & hoc iuſte: quia lex eſt lux, & via vitæ. *Prouerbiorum 6.*

Nono facit, quia etiam ſimilitudo legis recipitur in argum. ad deciſionẽ cauſæ Eccleſiaſticæ. *c. in audientia. de ſenten. excom. extra. capit. ſi iudex. de ſenten. excommu. in ſexto.* fortius præualebit ipſa lex. *ad idem facit 15. qu.3. c. ſane. §. cum autem.*

Decimo facit, quinimo etiam cauſa Eccleſiaſtica per leges expreſſe decidit. *ca. præſulum. in fi. 16. qu.3. ibi, tricennalis lex concludit*: quia, & filiorum noſtrorum Principum manauit autoritas. *& cap. nos ſequentes. 6. quæſt.1. & 99. diſtinct. ca. prouinciæ.*

Vndecimo facit, quia ſicut leges non dedignantur ſacros Canones imitari, *in auth. de Eccleſiaſticis ti. in princi. col.9.* ita, & ſacri Canones Principum conſtitutionib. adiuuantur. *c.1. cum concor. de oper. noui nunc. extra.*

Duodecimo, quia cuſtoditio legum cõſummatio eſt incorruptionis. *Sapientiæ 6.* vnde dicitur 25. *q.1. ca. generali*, Quicunque Regum cenſuram in quocunque crediderit, vel permiſerit violandam, vt execrandum anathema quidem fiat, & velut præuaricator fidei catholicæ apud Deum reus exiſtat, & *eadem quæſtione, c. ideo in princi.* vbi dicitur, quod in mundanis affixum eſt legibus excedere, minime nos debemus, contra eorum quippe ſaluberrima agimus inſtituta, ſi quod ipſi diuino ſtatuerunt conſilio, intactum non conſeruamus. Dicta vero ſanctorum credenda non ſunt, niſi ſcripta in lege domini inueniantur: & ipſorum præcepta prius veniunt diſcutienda, quam implenda. 50. *diſt. c. ſi quis præpoſtera*, vnde Ioannis *1. cap.3.* Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate ſpiritus, ſi ex Deo ſint, & ex his, & pluribus aliis motiuis, & rationibus. *ita tenet Lucas de Penna in l. medicos, in 2. & 3. col. C. de profeſſoribus & medicis. lib.10.*

Et ad hanc vide Chriſtophorum Longolium in ſuo Panegyrico, in ciuilis ſapientiæ laudem, quo comparatis adinuicem cuiuslibet facultatis excellentiorib. facile aperit, Nullam earum nedum excellere, ſed nec ſibi coæquari, talemq; inter eas omnes, & iſtam eſſe delectum, qualis inter continentia, & contenta ſolet adhiberi. Et hac velut vicaria Dei opera fungente omnes in hoc ſeculo egere neceſſario. Reliquis vero contingenter.

VIgeſimaquarta conſideratio. Ex prædictis ergo inferendum eſt, quod doctores iuris ciuilis ſunt multum honorandi, nec immerito: quia ſunt ad aliorum eruditionem. *ca. ſuper ſpecula. de Magiſtris.* & dicit text. *in ca. glorioſus Deus in ſanctis ſuis. de reli quiis, & veneratio. ſanctorum.* Quod ſunt luminoſæ candelæ, ardentes ſuper candelabrũ poſitæ, quæ in vniuerſum corpus orbis terrarũ tenebris profugatis veluti ſydus irradiat matutinum. & text. *in c. ſuper ſpecula.* dicit, quod fulget veluti ſplendor firmamenti. & veluti ſtellæ ſunt in æternitates perpetuas permanſuræ. & *ca. multi de pœnitentia. diſt. 2.* dicit, quod ſunt radii ſolis, & tex. *in l. ſi arborem. §. ſi tamen. in verbo, locus opacus: quoniam ſole cœpit eſſe plenius. ff. de ſeruitu. vrba. prædiorum.* cum ibi notatis per Angelum, qui multum extollit illum textum ad hoc. & anteceſſores appellantur, *vt in prooemio ffetorum. §. 1. & §. diſcipuli.* & domini vocantur. *auth. habita, Cod. ne filius pro patre.* & patres iuris, *vt in leg. 1. Cod. de excu. artificum. lib. 10.* Imo Prophetæ dicuntur, *vt in ca. ſi rector. 43. diſt. ver. Propheta quippe.* Vocantur etiam nobiliſſimi, *vt leg. 2. fin. ff. de excu. tutorum.* & amici Principis. *leg. diui. ff. de iure patronatus.* & parentes, *vt in leg. ex diui. ff. de iure patronatus.* & parentes, *vt in leg. ex diui. Cod. de locato, vt per Barbatiam conſilio ſuo incipiente. præclare ſcribitur apud Iob. colum. 9. in 2. volum.* Imo & patres Principis, & non fratres. *leg. 2. Cod. de officio diuerſorum iudicum.* Et profeſſores dicuntur. *C. ne filius pro patre. authen. habita. & doctores. vt in prooemio Gregorian. & prooemio 6. & in clem. 2. de Magiſtris.* & Magiſtri offic. *vt in prooem. ffetorum. §. his igitur.* Et his nominibus ſcilicet, Magiſter, & dominus vocabuntur Dominus Ieſus Chriſtus, vt habetur *Ioannis 13.* Vos vocatis me Magiſter & domine, & bene dicitis. Item vocantur præceptores *le. ſi in ædib. ff. de dam. infect.* & etiam dicuntur ſacerdotes. *leg. 1. ff. de iuſti. & iu.* Imo ſanctiſſimi. Cum ſanctiſſima lex ſeu iuris ciuilis ſcientia dicatur, *vt in leg. 1. ff. de variis & extraor. cogni.* Et etiam iuriſperiti dicuntur. *leg. 1. Cod. de profeſſoribus, qui in vrbe Conſtantino. lib. 12.* & etiam celſiores, *vt in leg. 2. Cod. de officio diuerſo. iudiciorum.* Magnifici etiam viri appellari debent, quia & ſic verſantes magnificos viros appellat Philoſophus *quarto Ethicorum.* & ita etiam eos appellat textus *in prima conſtitutione C. §. 1. & in prooemio inſtitutio. §. cumque.* Sunt enim doctores Iuris optimi, iuſtitiæ & Reipublicæ miniſtri, inquit textus, *in prooemio ffetorum. §. diſcipuli. & §. pen.* & dicit textus *in leg. aduocati C. de aduocatis diuerſorum iudiciorum.* Hi qui dirimunt ambigua facta cauſarum, ſuæque defenſionis viribus ſæpe publicis in rebus ac priuatis lapſa erigunt, fatigata reparant, non minus prouident humano generi, quam ſi prælüs ac vulneribus patriam parenteſque ſaluarent. & aliqua ex nominibus prædictis ponit Cardinalis Florentinus dictus Zabarella *in cle. 2. de Magiſtris. in 3. quæſt. & in 4.* ponit, quæ ſunt priuilegia illorum, forte ea ſum deſcripturus, ad denotandum, quod ex quo vltra doctores aliarum ſcientiarum ſunt priuilegiati, quod etiam ſunt honorandi. illorum etiam priuilegia ponit Alexand. *in l. Centurio. ff. de vulg. & pu. ſubſtitutio.*

VIgeſimaquinta conſideratio. Antequam ponam quomodo vnus doctor etiam eiuſdem ſcientiæ ſit alteri præferendus, ponam illam antiquam, & Carnolinam diſputationem, quæ tamẽ eſt ſine rationibus validis ex parte medicorum. An legiſtæ ſint digniores medicis, & ſic an debeant præcedere medicos. An vero medici legiſtas, Et in hoc legiſtæ, medici, & theologi inſudauerunt. Legiſtæ vero ſuas partes tueantur, medici ſuas. Theologi vero arguunt ad partes pro excellentia vtriuſque ſcientiæ; ſed nihil decidunt. Ideo adhuc ſub iudice lis eſt.

Et in primis capiam fundamenta, pro medicis, tuendo earum partes, ponendo multa vltra poſita per doctores noſtros iuriſtas, quæ primo referã, deinde fundamenta medicorum, tandem aliqua addam.

Inter cæteros iuriſtas reperio, quod Barba. *in c. clerici. de iudiciis.* melius cæteris hanc materiã diſputauit. Et primo dicit, quod in hoc vult ſtare tanquã agnus corã tondente, nec vult alicui moleſtus eſſe, & adducit in medium illud, quod ſcribitur apud Philoſophum *in 3. alias in 1. Ethicorum.* opus morale, vt dicit, ſumpſimus non, vt ſciamus, ſed vt boni efficiamur. & ſic philoſophia moralis non eſt introducta, vt per eam ſciamus, ex quo datur intelligentia quædam ad iuriſconſultum noſtrum *in prin. ff. de iuſt. & iur.* dum dicit veram, niſi fallor, philoſophiam, non ſimulatam affectantes, vt non ſit philoſophia ad ſciendum, vt boni homines fiant, *vt probatur in l. iuſtitia. §. iuris præcepta. ff. de iuſti. & iure.* Ergo non eſt ſcientia, *vt dicit dominus Abb. Panor. in dict. cap. clerici.*

Nam ſcire, eſt rem per cauſam cognoſcere, vt in *primo Poſteriorum, & in primo Phyſicorum* dicitur. Tunc etiã opinamur vnumquodq; cognoſcere, cum cauſas cognoſcimus primas, & principia prima vſq; ad elementa. *ca. qui occidit. 33. q. 8.* Ergo ſequitur, quod non eſt ſcientia facultas ciuilis, aut Canonica, ſed eſt quædam philoſophia moralis, per quam homines inducuntur ad bonum faciendum, & ad euitandum malum, & ſe habet vt imperatrix. faciat illud Horatii:

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et *l. 1. in prin.* & ibi gloſſ. *in ver. metu. ff. de iuſt. & iur.* Ergo eo reſpectu excellentior eſt naturalis Philoſophia, Metaphyſica, aut Medicina, *vt dicit Barb. in d. loco* pro ſuo primo fundamento.

Sed iſtud fundamẽtum eſt plus quam debile, cum præſupponatur falſum. cum ſatis ſupra *in 4. conſi. huius partis* probauerim, legalem facultatem eſſe ſcientiam habens ſuas cauſas, & modos arguendi. Imo magis dicitur ſcientia, quam phyſica & medicina, vt ſtatim probabo.

Secundo Barb. adducit tex. *in c. non ſane. 14. q. 5.* vbi Gratianus ponit verba Aug. ad Mace. in quibus præmiſit medicos legum aut Canonum doct. & clarum eſt quod ex ordine literæ validum eſt in iure argumentum, *vt in le. generaliter. §. quid ergo. ver. ordinem ſcripturæ, ff. de fideic. lib. notatur plene in ca. cum delicta. extra de reſc. vbi per Felyn. & dicit ipſe Barb. quod dicit in c. decernimus. extra de iudiciis,* ergo præferuntur medici legiſtis.

Ad iſtud fundamentum dabitur reſponſum eorum, tenendo partem contrariam, vbi ſimili modo arguetur pro parte contraria.

Tertio, idem Barb. adducit text. quem dicit eſſe ſingularem coniuncto dicto Bar. *in l. 1. Co. de Comit. & archiatris. lib. 12.* vbi dicit, quod medicus principis aut Papæ æquiparatur Ducibus & Vicariis Principis, & obtinet locum Comitis primi ordinis, quem gerit dum non habet legum doct. Conſiliarius Principis *vt notatur. in l. iuriſperitos. ff. de excuſa. tuto.*

Ad iſtud eſt facilis reſponſio, Quod ex quo ſequitur primum locum inter medicos, quod ratio eſt quod aliqua dignitate decoretur: ſed non dicit, quod ille qui inter cõſiliarios Principis tenet primum locum, vt eſt Cãcellarius, qui dicitur quæſtor, vel præfectus prætorio, ſit minor eo, cum etiã ſit ſupra Duces, Comites, & Vicarios, vt ſupra ample dictum eſt in 6. *in 1. & 2. conſid.* vbi ample de Cancel. & eius præeminentia

nentia, ſeu excellentia: & etiã *in d. par.* poſui de primo medico Principis, qui ſtat longe poſt Cancellarium.

Quarto, pro ſuo fundamento dicit, quod illa ſcientia eſt nobilior, cuius ſubiectum eſt nobilius vt dicit Philoſophus *in 1. de anima*: ſed ſubiectum philoſophiæ naturalis, vt dicit, eſt nobilius ſubiecto legum. eſt enim ſubiectum corpus phyſicum, vt mundus, &c. quæ in eo ſunt, vt ſtellæ cœli, Planetæ, Elementa mixta, Homo, Animalia irrationabilia: de quibus philoſophus proprietates & paſſiones conſiderat, & hæc ſubiecta ſunt nobiliora ſubiecto legum, quod eſt iuſtitia in politica conuerſatione.

Quod autẽ cœlum, intelligentiæ, & Planetæ ſunt nobiliores ipſa iuſtitia ciuili, apparet: Quoniam, vt dicit, ſunt corruptibiles in ſimplices, & perpetuę cauſæ ſunt eorum, quæ in mundo ſunt, à quibus ratio & natura rerum dependet, & omnes eius operationes inferiores. Et vt dicit: Legalis potentia eſt quædam operatio variabilis. Ipſa etiam anima humana nobilior eſt ſine comparatione potentia legali, & ipſa iuſtitiæ communicatione, cum ſit ſubiecta, ſimplex & perpetua, & eodem modo eſt dicendum de intelligentiis ſuperioribus, vt habetur *in lib. de Anima.*

Similiter, & ipſe Homo videtur nobilior ipſa iuſtitia legali, quia cauſa efficiens & finalis ſunt nobiliores ipſo cauſato, *vt ca. cum ceſſante. extra de appell. l. adigere. §. quamuis. ff. de iure patro. & habetur in lib. de cauſis. & facit l. eam quam, C. de fideicommiſſis.* ſed iuſtitia eſt effectus cauſatus ab homine, & etiã ad finem inuentus, ergo non eſt nobilior ipſo Homine, & per conſequens ſcientia illorum eſt nobilior ſcientia legali.

Et eodem modo probo, quod ſubiectum medicinæ eſt nobilius ſubiecto legis. Nam ſubiectum medicinę eſt corpus humanum animarum, ſed ſubiectum legis eſt iuſtitia cõmunicatiua, ergo ſubiectũ medicinæ eſt nobilius ſubiecto legali, eo, quia homo eſt dignior, quia eſt nobiliſſima creaturarum. Nam cauſa efficiens alicuius operationis eſt nobilior effectu à ſe producto, iuxta illud: *Manus tuæ domine fecerunt me.* & probatur *in lib. de cauſis.* Ergo homo eſt nobilior iuſtitia politica, & communicatiua, & ſic nobilius eſt ſubiectum medicinæ, quam legis, & per conſequens eſt nobilior ſcientia.

Pro reſponſione præcedentiũ perſuaſionum, ſeu talium, qualium inductionum neceſſe eſt demõſtrare errorem ita arguentium, qui in omnib. errant extrauagando terminos, & aliter ſumendo quam ſumi debeant. Nam non eſt verum, quod homo ſit ſubiectum in Metaphyſica, Philoſophia, & Medicina, quæ omnes res ſupra declaratæ ſunt ſubiectũ in illis ſcientiis. ſed in philoſophia naturali ſubiectum eſt cognitio rerum naturalium, & effectus illarũ quæ ſunt facta cauſa hominis, cum omnia hominis cauſa facta ſunt, nõ ſolum medicina: ſed etiam Planetæ, cœlum, terra, aer, aqua, omnia Elementa, Iuſtitia, Ius, & oẽs aliæ res quæcunq; ſint. Ita, ꝙ Homo in qualibet ſcientia eſt ita ſubiectũ in vna ſicut in alia: & vnaquæq; ſcientia eſt ita ſubiectum Hominis ſicut alia: cũ vt dictum eſt, Hominis cauſa facta ſunt omnia, vt dictũ eſt ample *ſupra in 2. par. in 1. conſ.* ad quã recurre ad demõſtrandum, quod omnia ſunt ſub Homine, & nõ quod Homo vni rei ſubiiciatur, & nõ plus vni quam alteri: imo oẽs quęcũq; res, quę ſunt in mũdo, & à Deo creatæ ſubiiciũtur Homini, vt ibi ample dixi, præter rationem cui ſubiicitur Homo, & nõ ratio Homini, vnde, vt ait Sene. ad Lucillum. Si vis omnia tibi ſubiicere, ſubiice te rationi, *vt dicit glo. in ver. rationis. in c. ex co: ... in 6. de qua do. meus Iaſ. in l. dedi. la premiere. § ſi liber, ff. de conditio. ob cauſam, & in l. quoties in 6. & 7. col. C. de rei vendi. & in l. illam. C. de colla.* Sed nihil aliud eſt lex, niſi quod ratione conſiſtit. *1. diſt. c. conſuetud.* Imo ratio eſt anima legis *l. cum pater. § dulciſſimi. ff. de lega. 2.* Quoniã per rationem reſtringitur, ampliatur, & ducitur, *vt tenet Fel. in ca. ex parte. in fi. extra de conſtit. Pan. in c. fi. in 3. col. extra de reſcript. Petrus de Anch. in conſil. 254. in 2. colũ.*

Item & magis errant, qui tali fundamento vtuntur, dicendo, quod ſubiectum in ſcientia legali ſit iuſtitia politica, & communicatiua, cum verum ſubiectum ſit Ius, quod ars boni, & æqui, quæ ſunt eſſentiæ Deitatis, *vt ſupra dictum eſt.* Ex quo ſubiectum ipſius ſcientiæ legalis poteſt dici Deus. ſicut in theologia vno reſpectu, tamen licet alio quam ad theologiam. Cum licet Deus ſit ſubiectum in theologia eodẽ reſpectu, ſcilicet, quia conſiderat Dei proprietates, & operationes, ex quo eſt eius verum ſubiectum ſecundum Philoſophum, *primo Poſteriorum.* & dixi *ſupra in 2. conſi.* ſi etiam ſcientia legalis: quia conſiderat bonitatem & æquitatem, quæ ſunt partes iuris, & ideo cum ſint eſſentiæ & proprietates, & operationes Dei, qui circa bonitatem & æquitatem operatur, ideo ſubiectum in illa ſcientia legali, eſt ipſe Deus, vt ample ſupra dixi, & ſcientia medicinalis ſolum habet reſpectum ad ſanitatem corporis, & non animæ nec morum, quod tamen facit ſcientia legalis: Quoniam ea ratione qua homo poteſt dici ſubiectum in medicina, quia medicina habet reſpectum ad ſanandum corpus, eadem ratione, & digniori poſſet dici ſubiectum in ſcientia legali, cum medicina habeat reſpectum ad illum ſanandum, & ſcientia legalis ad illum bene regendum & gubernandum. Et non ſolum hominem in ſpecie prout medicina, ſed totum hominem in genere, & in Republica, quæ homini priuato præferenda eſt: circa quam verſatur ſcientia legalis, non autem medicina: & ſicut ſecundum communem opinionem, & illorum, quia non vltra voluerunt dicere ſubiectum iuris ciuilis eſt homo politicus, & rationalis dirigibilis conſtitutionib. legalib. in bonum, & in notitiam diuinarum atque humanarum rerum, vt ſupra dictum eſt. Ita homo non ſimpliciter, ſed ægrotos dirigibilis ad ſanitatem ex conſtitutionibus & ordinationibus medicinalibus eſt ſubiectum in medicina: ſed non poteſt dici, quod homo ſimpliciter ſit ſubiectum in medicina, cum homo ſanus non ſubiiciatur medicinæ: quoniam: vt habetur *Matth. 9. Marci 2. & Luc. 5.* Non eſt opus medico valentib. dicit Ieſus Phariſæis. Cui Chriſto credendum eſt. cum quæ dicit vera ſunt, & verum eſt teſtimonium eius: & ideo non poteſt eſſe verum, quod homo ſimpliciter ſit ſubiectum in medicina: quod adhuc, quod plus eſt, poteſt ſemper dici in ſcientia legali, quoniã licet dici poſſit, quod quæ ſpiritu Dei reguntur non ſint ſub lege, verum eſt, quantum ad exercitum, ſed quantum ad rationem legis ſemper homo ſubiectus eſt. *Panor. in ca. omnis anima. de cenſib. dixi ſupra in 4. conſi.* Nec eſt etiã verum, quod iuſtitia ſit magis corruptibilis, & quod Cœlum & in telligentiæ, ſeu Planetæ cœli ſunt magis incorruptibiles, quã iuſtitia. Cum ſit conſtans & perpetua voluntas, vt habetur *inſt. de iuſt. & iur. in principio, & in leg. iuſtitia. ff. eodem.* & dixi *ſupra.* vbi ſatis probaui, ꝙ nõ eſt variabilis nec cõmutabilis.

Et ſi dicatur, quod cauſa efficiens ſit maior cauſato: ergo etiã ſequitur, & in hoc nõ eſt dubium, quod omnes aliæ ſcientiæ, imo inter alias plus medicina minoratur, cum homo ſit cauſa efficiens illarum, & homo non eſt factus propter medicinam, ſed medicina propter hominem, quia homo eſt dignior qua-

cunque

cunq; ſcientia, imo quacunq; re mundi cum omnia eius gratia facta ſunt. dixi ſupra ample *in 2. parte, in 1. conſideratione.* ex quo ſequitur, quod prædicta fundamenta Barbatiæ non militant.

Quinto, Barbatia pro medicis adduxit aliud fundamentum, & dicit, quod illa ſcientia eſt nobilior altera, cuius finis eſt dignior, quia omnis laus in fine canitur, & omne agens agit propter finē, & finis eſt, qui mouet agentē, & eſt cauſa cauſarum, vt dicit Philoſophus, & probatur *in l.eam quam C.de fideicommiſſis.* ſed finis Philoſophię naturalis eſt dignior, quam finis legalis cenſuræ, quod demonſtrat, vt dicit: quia finis intentus à natura in Philoſophia eſt felicitas actuum humanorū, ſed finis legalis cenſuræ non eſt felicitas actuum humanorum: ergo finis naturalis Philoſophiæ eſt dignior fine legalis cenſuræ. Quod vt dicit apparet, finis legalis cenſuræ eſt felicitas quædā circa quoddam communicari ſecundum ciuilem conuerſationē, talis autem non eſt vera felicitas actuum humanorum, vt probatur *in lib.Ethicor.* & eodem modo eſt dicendum de medicina, vt finis medicinæ ſit dignior fine legalis cenſuræ. Nam finis medicinæ eſt conſeruatio ſubſtantiæ & eſſentiæ hominis, finis autem legis eſt cōſeruatio qualitatis, & accidentis, quia bona & honeſta conuerſatio, in aliis autem ſubſtantialis, & conſeruatio ſubſtantiæ & formæ eſt dignior finis, & magis neceſſarius fine qualificatiuo & conſeruatiuo qualitatis, & vt dicit, hoc eſt clariſſimum, quia ſubſtantia eſt dignior accidente, quia accidens eſt in eſſe, *vt voluit Philoſophus 5. Ethic & in leg. eius. ff. ſi cer. pet.*

Parcat mihi autoritas domini And.Barb. quia non bene conſiderauit finem legalis ſcientiæ. Quoniam ſi vidiſſet Ciceronem, aut de eo recordatus fuiſſet, & ſeq. allegandis, non dixiſſet finem legalis ſcientiæ eſſe talem quem dicit. Nam Cicero *lib.2.de legibus* ad ciuium ſalutē, ad ciuitatum incolumitatē hominumq; vitam beatam, & quietem leges eſſe adinuentas atteſtatur, & ſatis iuribus demonſtratur per text. *in l.2.§. poſt hæc deinde. ff. de ori. iur.* vbi Bald. dicit, quod ciuitas non poteſt ſtare ſine iuriſperito. cum leges ad conſeruandam Rempub. ciuitatis, & etiam finis legis eſt conſeruatio pacis inter homines, *vt dicit Albe. in rub. ff. de legib.* Et ſic finis legalis ſcientiæ non ſolum tendit ad conſeruationem vnius hominis in ſpecie, puta talis, aut talis, ſed omnium & totius Reipublicæ. Et tamen finis medicinæ non tendit ad conſeruationem vniuerſalis ſtatus hominis. Cum medicina ſit tantum pro ægrotis: quoniam, vt dictum eſt, nō eſt opus medico bene valentibus. *Matth.9.* Nec eſt in poteſtate medici facere hominem quantumcumq; ſpecialem immortalem, iuxta illud *Pſal.87.* nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici ſuſcitabunt? quod non eſt medicorum ſuſcitare: ſed ſolius Dei. Vnde dicit: Cōfitebuntur tibi, quia ſi aliquos mortuos ſuſcitari cōtigerit, non à medicis, ſed à Deo ſolo rediuiuos fatentur, prout ita declarat illum textum Archid. *in ca. conuertimini. §. hinc etiam medici. de pœ. diſtin.1.*

Item & ſic. Ex quo finis legalis ſcientiæ tendit ad conſeruationem Reipublicæ, finis vero medicinæ ad conſeruationem priuatorum hominum, eſt præferenda ſcientia legalis. Cum vtilitas publica præferenda ſit priuatæ. *l. vtilitas publica. C. de primipi. lib.12. & ibi Luc. de Pen.*

Nam bonum gentis diuinius eſt quam bonum vnius hominis, vt dicit Philoſ. 1. *Ethic.* Et apud Platonem iuſtiſſime illa ciuitas traditur inſtituta, in qua proprios quiſque neſcit affectus. 8. *diſt. in princ.* hinc Tullius *de officiis, li.3.* Natura quidem conſequimur, vt communem vtilitatē noſtræ anteponamus: vt enim leges omnium ſalutem, ſaluti ſingulorum anteponunt, dicit Luc. de Pen. *in l.1. C. de collat. fundorum patrimonialium, lib.11.*

Item medicina tendit ſolum ad conſeruationem corporis, ſed legalis cenſura ad conſeruationē hominum Reipublicæ, & animæ, quoniam ad rerum diuinarum atq; humanarū notitiam tendit, vt dicit gl. in *l.1. §. proinde. ff. de var. & extraor. co. in ver. ſanctiſſima.* Vbi dicit, quod ſcientia legalis eſt ſanctiſſima quo ad animam: quia eius præcepta concordant cum diuinis. Docet enim honeſte viuere, alterū non lædere, & ius ſuum vnicuiq; tribuere, ex quibus nō ſolum corpus conſeruatur, ciuitas, & Reſpublica: ſed anima ſeruatur, quoniam in his tribus pendent leges, & Prophetæ, ſed anima præferenda eſt corpori, & quibuſcunq; rebus, *l. ſancimus. C. de ſacroſ. Eccle.* & ſatis ſupra demonſtraui, qualis ſit finis legalis ſcientię ratione cuius etiā videtur legalis eſſe æquiparanda ſcientiæ theologicæ, quæ cum ſupra ſcripſerim, nolo hic tranſportare.

Ex quibus conſtare poteſt, quod nulla eſt comparatio finis legalis ſcientiæ ad finē medicinæ aut Philoſophiæ naturalis, cum in centuplo ſit dignior finis legalis ſcientiæ fine medicinæ & Philoſophiæ.

Sexto, Barbatia adducit aliud fundamentum, & dicit, quod nulla doctrina poteſt appellari ſcientia, niſi quæ ex verorum, & æternorū in veritate, & impoſſibilium aliter ſe habere, quoniam, vt dicit, ſcientia eſt verorum, *ſecundum Philoſophum 1. Poſter. & Commentatorem in 3. de Anima. & facit text. in c. qui occidit. 23. quæ.5. & quod voluit Bart. in l.2. §. quod obſeruari. C. de iuramento calum.* quoniā nihil ſcitur niſi verum, vt voluit Bald. *in c.2. de conſt.* vbi dicit, quod ſcientia eſt Entium non eorum quæ natura, aut ars reuelauit. *Bal. in c. cum contingat, de reſcind. Pet. de Anch. in clem.1. de conceſſio. præbendæ. & per gloſſ. in l. ſi pater. ff. de hære. inſti. probatur in d.c. qui occidit:* ſed philoſophia eſt huiuſmodi, & legalis cenſura eſt circa contingentiā in humanis actib. extrinſecus contingentibus aliter ſe habere, & diuerſimode ſe habere, & ideo dicit, quo lex adaptatur tempori. & eſt mutabilis ex veritate temporum. *3. diſt. ca. erit autem lex c. non debet. de conſang. & affi. c. pe. de cle. non reſiden. ca. ſuggeſtum. de decimis. le. ex facto. ff. de vul. & pup.* Et per conſequens videtur, quod doctor philoſophiæ, aut medicinæ ſit præferendus doctori legum ſeu Canonum.

Ad iſtud fundamentum eſt ampliſſime reſpōſum *ſupra in hac par. in 4. conſid. ibi, Ad quartum & ibi, ad ſextum.* vbi ſatis probaui, quod ſcientia legalis ſit immutabilis, licet quandoq; mutetur ex illa aliqua conſtitutio, non tamen per hoc dicitur mutabilis aut variabilis, cum omnia ſemper fiant cum ratione quæ eſt anima legis, & ſicut quandoq; medicus mutat medicinam ratione loci aut temporis, etiam in vno & eodem tempore, & per hoc non dicitur facere contra ſcientiam ſuam, & ſic etiam dicendum eſt de Iuriſperito aut alio habente poteſtatem mutandi aliquas leges: ſed cum ſcientia legalis non ſit in totum mutabilis, prout nec ſcientia medicinalis. Ideo eſt certa, & vera in genere, ſicut ipſa medicinalis ſcientia.

Septimo, pro parte medicorum adduco alia fundamenta, videlicet, quod ſunt honorandi. Quoniam vt habetur *Eccleſ.38.* Honora medicum propter neceſſitatem, etenim illum creauit altiſſimus, à Deo enim eſt omnis medela, & à Rege accipiet donationem, diſciplina medici exaltabit caput illius, & in conſpectu magnatum collaudabitur. Altiſſimus de terra cr-

creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit illam. Vbi ample constat, quod medici sunt honorandi, & quod medicina est à Deo.

Sed ad hoc dico, quod ex origine ipsius nõ est tam honoranda quã scientia legalis, cum medicina sit de terra, & iustitia de Cœlo prospexit, vt supra dictum est, & ideo à digniori loco dico dignior dicitur argumento eorum, quæ dicuntur de matrimonio, quod est dignius Sacramentum, eo, quia in Paradiso fuit celebratum, & ordinatum. *Genesis* 2. Erunt duo in carne vna, *prout ample dixi in consue. nostris ducatus Burgũdi. in rubr. Des droictz. & appartenan. à gens mariez. in princip.*

Octauo, facit tex *in l. 1. §. medicorũ. ff. de var. & extraord. cogn.* Vt ibi dicit textus, quod medicorum eadẽ causa est quæ & professorum, nisi quod iustior quo ad petitionem salarii, ex quo in hoc diminuitur de eorum honore. Cum ex quo mercenariam operam nõ spernunt, non amplius inter Philosophorum professores numerantur, *vt dicit ibi tex. ibi, An Philosophi.* & ideo ex quo legistæ non petunt salarium, sed eis datur honorarium sic dictum, quia honor est donati & cui datur. *vt dicit glo. in ver. honor in d. l. 1. §. est enim.* Quædam enim tametsi honeste accipiuntur, inhoneste tamen petuntur, *vt dicit tex.* Ex quo text. clare constat, quod status aduocatorum est honorabilior quã medicorum, eadem causa.

Nono, per illum text. hic ante allegatum dicitur, quod medici præsunt corporibus humanis, Legistæ vero rebus, sed corpus præferendum est rebus, cum sit dignius, quam res: & digniora sunt quæ dignioribus præferuntur, *vt in auth. de defenso. ciuit. §. nos igitur. col. 3.* igitur medici sunt præferendi legistis.

Ad hoc est supra responsum, quod licet legistæ præsint rebus, & habeant eas subiectas, habent etiam non solum corpus ad instruendum ipsum quomodo alterum lædere non debet, honeste viuere, & ius suum vnicuiq; tradere debet, *l. 1. ff. de iust. & iure*: & dixi ante: sed etiã præfertur animæ quam instruit, & docet (vt etiã prædixi) quę preciosior est corpore. igitur.

Decimo facit, quia leges impediunt cognitionem veritatis. Medicina autem facit ad eã deuenire, quod sic probatur per dictum Auer. *in fin. 2. Phys.* vbi dicit. Ille, in quo congregatur consuetudo, & comprehẽsibilitas veritatis non habet impedimentum à veritate, sed impedimentum semper est à falsitate, vel saltẽ ab eo, in quo non est veritas. neq; falsitas *vt in legi. & 2. Meta. Ari. textu com.* 14. quantum vim habeat consuetudo leges ostendũt, in quib. iuuenes apologus plus animo applicabiles quam summę veritatis, & tamen medicina ex quo est sententia speculatiua, & per speculatiuas acquiritur cognitio veritatis, vt dictum est ante. Igitur cognitionem veritatis impediunt leges, quam medicina amplectitur: & per consequens medici legistis sunt laudabiliores.

Sed ad prædicta est satis responsum, ex quo non solum scientia legalis est practica, sed etiam speculatiua. vt dixi, igitur, &c.

Vndecimo facit, quia Iuristæ, vt iuristæ, nõ possunt esse prudentes. Igitur nõ possunt esse ciuiles, consequentia patet ex dicto Philos. *2. Polit.* qui dicit, Necesse est ciuilem hominẽ esse prudentem, & probatur antecedens, quia prudentia est habitus cum ratione vera. Iura autem sunt cum formidine, quoniam sunt opiniones: sed opinio non est habitus, in quo anima prospiciat verum affirmando, vel negando, vt 6. Ethic. sed ea falli contingit, igitur, &c.

Ad hoc satis est responsum supra. Et dicit Lauren. Valla *in proœmio tertii libri suarum elegantiarum*, quod quinquaginta digestorum libros, cum admiratione relegit. Primum quod nescias, vtrum diligentiane an grauitas, prudentia an æquitas, scientia rerum, an orationis dignitas præstent, & maiori laudi danda esse videantur. deinde, quod hæc ipsa ita in vnoquoq; illorum omnia sunt egregia & perfecta, vt vehementer dubites, quem cui præferendum putes. Quæ enim disciplina (vt idem ait) scilicet, quæ publice legatur tã ornata atq; aurea, vt ius ciuile? Tantum igitur deberi putat eius facultatis libris, quantum illis olim, qui Capitolium ab armis Gallorum atq; insidiis defenderunt, per quos factum est, vt non modo tota vrbs nõ amitteretur, verum etiã vt tota restitui posset, ita per quotidianã lectionem ſforum, & semper aliqua ex parte incolumis, atque honore fuit lingua Rom. hæc ille inter plura alia.

Duodecimo facit, Quoniam qui à Deo commendantur sunt magis approbati, vt dicit Apost. *2. ad Corinth.* 10. non enim qui seipsum commendat, ille approbatus est, sed quem Deus commendat: sed medici à Deo commendantur, vt dictum est *supra in septimo argumento.* Iuristæ autem se ipsos commendant. *vt habetur in c. clerici per doct. de iudiciis.*

Sed medici, qui faciunt istud fundamentum, aut nõ omnia viderunt, aut veritatem tacent: Quoniam etiam Iuristæ & legislatores laudantur à Deo, quoniam, vt habetur, *Psalm.* 83. Benedictionem habuit legislator, & ibunt de virtute in virtutem, quoniam etiam ipse Deus legislator dicitur *Iob.* 36. Ecce Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus & *Iaco.* 4. Vnus est legislator & iudex, qui potest perdere, & liberare, & vt dicit Bern. de Bust. *in 2. par. sui Rosarii sermone 29. 2. par. in litera* C. hæc scientia est à Deo, vt habetur *Prou.* 8. per me legum conditores iusta discernunt, & habetur *Psal.* 9. Constitue domine legislatorem super eos, vt sciant gentes, quoniam homines sunt. imo dicitur *Acto.* 5. Doctores legum dicuntur honorabiles, cum dicunt, Quidam erat in concilio Pharisæorum nomine Gamaliel legis doctor honorabilis.

In contrarium tamen, & pro partę legistarum, quæ est ipsa veritas, & prout ita se habet obseruantia, & ita etiã tenet sedes Apostolica, quod legistæ præferuntur medicis, & magistris in artibus, teneo, quod indistincte doctor legum, & canonum, aut vnius illarum facultatum tantum, præfertur doctori in medicina, & magistro in artibus. Quod probatur multis fundamentis, ex quibus iã supra plura posui, sed ea quæ posui non recitabo. Sed tantum de eis mentionem faciam remissiue ad loca supra dicta, & supra descripta.

Primum ergo fundamentum est Barbat. semper tenendo eius ordinem, & aliqua addendo, ex eo quia Anima est pręciosior corpore, & semper est præferẽda. *l. sancimus. C. de sacros. Eccl. c. cum infirmitas. de pœni. & remissio.* sed legalis censura est medicina Animæ & curat animam. text. est valde sing. iuncta sua gloss. *in ver. nouis de iur. cal. extra.* & maxime ius Canonicum, quod tendit ad bonũ animæ simpliciter. & ad dirigendũ Animas ad ipsum Deũ, *vt in ca. vt Animarum peric. de cõst. in 6. & ingl. mag. cir. med. quæ ad hoc reputatur singularis in c. cũ conting. de iurei. ex.* sed idẽ etiã dicendũ est de sciẽtia legali, cum sit sanctissima etiam quo ad animã, *vt est tex. in l. 1. §. est enim gl. in ver. sanctissima. ff. de variis & extraordi. cognitio.* Vt dixi supra respondendo ad fundamenta pro contraria parte. Sed medicina curat quãdoque corpus ægrotum, non semper: quia *Non est in medico semper releuetur vt æger*: eo etiam quia constituti sunt vnicuiq; termini, qui præteriri nõ poterũt,

vt habetur *Iob.*14. Et cũ corporalia nihil ſint ad comparationem Animæ & ſpiritualium, *vt capit. inter corporalia. de translatio. prælat.* Quoniam etiam, vt inquit Hierony. temporalis vita vitę æternę comparata, potius eſt dicenda mors, quam vita. & apud Ciceronem *de ſomno Scipionis.* Veſtra quæ dicitur vita, mors eſt. Et etiam militat hoc argumentum quo ad Philoſophiã: quia licet philoſophia naturalis tendat ad cognitionem rerum, & ad quandam felicitatẽ cognoſcendi, iuxta illud quod dicitur in Georgicis: *Felix qui potuit rerum cognoſcere cauſas.* Non tamen tendit ad beatitudinem animæ, & per conſequens ſcientia legalis eſt nobilior philoſophia, & medicina.

Secundo facit, Quoniam illa ſcientia dicitur honorabilior altera, cuius ſubiectum eſt honorabilius. aſſumptum eſt Philoſophi *in primo de Anima* & pluries ſupra relatum eſt, ſed ſubiectum legis (vt dicit Barba.) eſt iuſtitia, & iuſtitia maior eſt omnium aliarum virtutum. Vnde ſcribitur apud Ciceronem *in lib. de ſenectute.* Optimo iuſtiſſimo cuiq; iter in Cœlum pateret, & expeditiſſimum propter iuſtitiã quis acquirit beatitudinẽ, & ideo dicebat Ariſto. 5. *Ethic.* Quod iuſtitia eſt Virtus lucens, vt Heſperus, ergo ſcientia legalis eſt nobilior artibus, & medicina. Hęc ſunt quę dicit Barb. Sed de huiuſmodi nobilioritate Iuſtitiæ ad alia virtute & excellẽtia ſeu præcedẽtia, ad omnes alias dixi *in rubr. des iuſtices in princip. in commen. noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgund.* Et de ſubiecto digniori *dixi in hac par. in 6. conſid.* Vbi poſui, quod ratione ſubiecti etiam æqualis cum theologia, participat cum theologia ſcientia noſtra legalis, ideo hic non repeto, quæ quidem iuſtitia domina eſt & Regina virtutum, vt dicit Baroaldus *in tract. de fœlicitate:* Imo cum Iuſtitię pars ſit Religio, vt ibi dicit, cum Dei cultus iuſtitiæ aſcribatur. Ex quo vt dicit, eſt Animæ cõſeruatiua.

Tertio facit, quia omnia denominantur à fine, & finis eſt qui mouet agentem, vt voluit Philo. ſed finis legalis ſcientiæ eſt conſeruare Rempub. Ciuitatem, & Hominum congregationem, vt probatur *in l. 2. §. poſt deinde. ff. de ori. iur.* & ibi Bald. colligit, quod ciuitas non poteſt ſtare ſine iuriſperito. tendit enim ad bonum publicum, propter quod homines efficiuntur beati. teſte Cicero. *in li. de ſomno Scipionis. in verb. omnibus qui patriam auxerint, rexerint, adiuuerint, atq; ſeruauerint, omnibus eſſe certum in Cœlo diſſinitum locum, vbi ſempiterno æuo fruantur.* Sed ad hunc finem non tendunt artes, & medicina, ergo ex fine legalis ſciẽtia excedit artes, & medicinam. & de huiuſmodi fine ſcientiæ legalis ſatis ample ſupra ſcripſi *in hac part. 7. conſider.* quæ hic non refero: ſed ex ibi deductis eſt ampliandum iſtud fundamentum.

Quarto facit, Illa ſcientia eſt nobilior alia, per quã humana vita melius diſponitur. Nam homo eſt nobiliſſima creaturarum, iuxta illud Porphyrii. Sumus enim rationales nos & Dii, ſed mortales additum nobis ſeparat nos ab illis. & *in 6. Aeneidos* ſcribitur.

Igneus eſt illis vigor, & cœleſtis origo.

Et in illo Ouid:

Pronaq; cum ſpectent animalia cetera terram.
Os homini ſublime dedit, cœlumq; videre.

Et dixi ample *ſupra in 2. parte, in 1. conſid.* Sed per cenſuram legalem melius diſponitur humana vita. Nam per leges homo homini prohibetur inſidiari. *l. vt vim ff. de iuſt. & iure.* Imo non ſolum vna ciuitas, ſed nec exiguus hominum cœtus poteſt eſſe ſine iuſtitia. Nec etiam quidem parua domus, *vt dicit Macrobius li. 10. de ſomno Scipionis.* Ita quod non ſolum eſt vtilis & neceſſaria cuilibet adminiſtrandi & exercendi, ſed etiam omnibus & Reipublicæ, *vt dixi in d. rubric. des iuſtices in prin. ſupra alleg. in conſuetudinibus noſtris ducatus Burgun.*

Quinto: illa ſcientia eſt nobilior altera, per quam homo magis efficitur obediẽs Deo, & magis ipſi Deo coniungitur: ſed per legẽ nos efficimur virtuoſi, *vt l. prima, in princip. ff. de iuſt. & iure.* iungimur Deo, & ſumus filii ipſius Dei, Quoniam Dii & nos rationales ſumus, vt dicit idem Barbatia *in c. ſignificaſti. de foro compe: num.* 14. Imo, vt dicit Propheta *Pſal.* 83. Etenim benedictionem dabit legiſlator, & ibunt de virtute in virtutem, & habetur *Dan.* 12. Qui ad iuſtitiam erudiunt multos, quaſi ſtellæ in perpetuas æternitates. *c. Quoſi. de magiſtris.* & dixi ante *in 7. par.* vbi dictũ eſt, Quod aduocati ſunt laudandi & honorandi in ſede magiſtratus. ita quod legiſtæ, etiam ſacerdotes & ſanctiſſimi vocantur. Dixi hic ante *in 10. conſid.* Sed per medicinam in nihilo Deo attingimur, Imo nihil habet q concernat conſcientiam aut animam niſi à iureconſultis, *vt in c. cum infirmitas. de pœni. & remiſ.* imo per medicinam quandoq; curamur ab infirmitate corporis tantum, nec Deo coniungimur, igitur, &c.

Sexto facit, Quoniam, vt inquit ſummæ ſapientiæ Chryſippus, lex eſt rerum humanarum & diuinarum cognitio. *l. nam Demoſthenes. ff. de legibus.* & medicina eſt tantum cognitio rerum naturalium & humanarum, ergo excellentior eſt legalis ſcientia. Cum eius ſubiectum, ſcilicet, iuſtitia aut ius, verſetur circa diuina, *vt dictum eſt ſupra ample in 18. conſid. & voluit Philoſophus in primo de Anima.*

Septimo facit: Quoniam lex eſt donum Dei. *d. l. nã & Demoſthenes. ff. de legib.* & fuit inuenta à Deo, & ſic proceſſit à Deo. *Exod. 31. c. ibi. digito Dei ſcriptos, & Deut. 10. c.* & dicitur *Exod.* 25. Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem & mandata quæ ſcripſi, vt doceas filios Iſrael. & dicitur *Prouerbio.* 6. quod eſt lex mundi & fõs vitæ. 16. *ca.* Et procedit à ſapientia. *Eccl.* 19. & fuit inuenta à Deo ex quo eſt magnificanda, ſicut matrimonium magnificatur ab authore. *ca. 1. de voto lib.* 6. & dixi *ſupra hic in 5. conſi.* quomodo leges inuẽtæ ſunt à Deo, & ſunt per & origine à Deo proceſſerunt. vbi ample, & ſunt pectora Principum diuinitus promulgatæ. *l. ſi. C. de præſcri. longi temporis.* & iuxta illud iam ibi per me allegatum. Per me reges regnant. Medicina vero eſt inuenta ab homine, videlic. ab Apolline, Æſculapio, & Hippocrate doctiſſimo. iuxta illud Ouid. *Inuentum eſt medicina meum.* Ex quo ſequitur, quod magis eſt honorandus legiſta quam artiſta aut medicus.

Octauo, dicit Barbatia hoc probari ex gloſſ. in ver. *nec medico, in c. non ſane, quod eſt c. ſi. 14. q. 5.* Vbi dicit, quod medici non ſunt maioris valoris quam Obſtetrices, *vt videtur facere tex. in l. ſi duobus. §. ſin autem artifices. Cod. communia de legatis.*

Nono, dicit Barbatia, quod etiam ex modo acquirendi ſcientia legalis eſt dignior, cum faciliori modo acquiratur ſcientia legalis quam artis aut medicinæ. Quoniam licet modus ſciendi in Philoſophia naturali ſit demonſtratiuus & ſit certior & verior. iuxta illud: Certior aure arbiter eſt oculus. *l. corruptionẽ. §. ſi. ff. finium regundorum. l. 1. ver. Atrox aſpect. ff. de feriis.* & eodem modo modus ſciendi medicinã eſt demonſtratiuus aut diffinitiuus: *vt apparet in primo Tech. pri. canonis tertia Fen. primo.* Item modus ſciendi leges eſt poſitiuus & fallax. Ideo non eſt certus & demonſtratiuus, ſed modus ſciendi leges, licet ſit poſitiuus, tamen eſt finitus, & ſic eſt certus: & adducit text. quem dicit valde ſingularem *in proœmio fforum. §. quibus.* Imo ſub §. *duabus,* in impreſſionibus nouis. vide tamẽ aliud

alium ad hoc *in procemio insti.in §. cumque. in fi.ibi:vt & initium vobis & finis legum.* Ex quibus textibus tria inferuntur.

Primo, quo legalis censura est sciẽtia contra multa argumenta in contrarium,&supra ample probaui *in 4.consi.huius partis.*

Secundo probatur, quod est scientia finita, & traditur per modos certos, determinatos & finitos. Hinc dicit etiam tex.*in aut.de priuileg.dotis.in prin.col.8.* Vnam nobis esse in omni nostræ Reipublicæ & Imperii vita. In Deo spem credimus, scientes, quia hæc nobis & animę & imperii dat salutẽ: Vnde & legislationes nostras inde pendere competit, & in eã respicere,&hoc eis principiũ esse & medium,& terminũ.

Tertio probatur, quod finis suus est mirabilis, & faciat illud quod habetur *in aphorismis Hippocratis*, cum dicitur: *Vita breuis, ars vero longa: tempus acutum, experimentum vero fallax*, & per consequens sequitur quod ratione modi per quem scitur scientia legalis est excellentior quam artis & medicinæ.

Decimo facit, prout dicit Barbatia, illa scientia est alia excellentior, cuius finis excellentiorem producit effectum. quia omnis effectus assimilatur causæ, quia natura est vis insita rebus ex similibus, similia procreans, vt *in 1.de generatione & corruptione. c.ius naturale. 1.di.l.quod si nolit.§.si mancipiũ.ff.de ædi. edict.* sed peritus in censura legali, efficitur parens Imperatoris, *vt est tex.in l.diui.in ver. apud Vlpianum parentem nostrum.C.de locato.* Et alios plures effectus habent iuristæ, quos nõ habent medici: vt supra dixi *in 6.&10.consi.huius partis*: Sed non inuenitur iure cautum, quod medicus aut philosophus sint parẽtes Principis, aut alios effectus habeant, de quib. *supra.* Et licet dicatur, quod primus medicus Principis æquiparetur Duci, vt supra dictũ est: Non tamen sequitur, quod propter hoc sit præponendus Iurisconsulto. Nam Iurisconsultus est pater Imperatoris, quod bene notabis ad declarationẽ leg.1.*C.de Comitibus & Archiatris. lib.*12. Quoniam si in curia Principis aut Papæ sint duo doctores, quorum vnus sit medicus Principis,& alter Consiliarius: ꝙ præferretur doctor Consiliarius: quia dicitur pater Imperatoris.

Adde vltra Barbatiam, quod maxime istud debet habere locum in cancellario Principis, qui nõ solum medicos, sed etiã omnes alios, etiam Duces (quibus assimilatur & æquiparatur medicus) præcedit, vt dixi *supra in 6.part.* vbi ample de eius excellẽtia, & potestate descripsi: & ita se habet cõsuetudo. de qua dicã *in fi.*

Vndecimo facit, illa sciẽtia dicitur nobilior, cuius splendore illuminatur vniuersus orbis. Nam publica vtilitas priuatæ præfertur. *l.1.§.pen.C.de cadu. tollẽ.c.bonæ.1.de postu.præla.dixi supra* sed per scientiã legalẽ illuminatur mundus: *vt probatur in auth.hab. C.ne filius pro patre.dixi supra in* 10.*consi.* & Respublica legistis committitur gubernãda. *§.si.in proœ.institutionũ.§.duabus in fi.& §.penult.in pro.digestorum.* Sunt etiã Iuristæ omni tempore felices, *vt dicit tex.in proœ.ffor. d. §. duobus in fi.* Nec permittunt leges aliquẽ Iurisconsultũ in anxietate aut paupertate viuere. Ita dicit tex.*in auth.de hær.& falc.§.fi.col.*1. Sed hoc nõ multum facit, quia etiam idem dicendum est de medicina, cum vt dicat gloss. *in verb.ditissimi, in d.proœ.fforum.§.nos vero.*

Dat Galenus opes, & sanctior Iustiniana,
Ex illis paleas, ex istis collige grana.

Sed magis communiter & plures videmus legistas ditissimos quam medicos.

Duodecimo facit, Quia orbis maior est vrbe. *c.legimus. vers. si autem. 93. dist.* sed legalis scientia prodest vniuersis, quia bonos inuitat ad præmium, & malos prohibet à malo. *l.1.ff.de iust.& iur. vt dicit Barba.in dicto loco.* sed adde, quod etiam omnis homo subditus est legibus. *c.de capitulis. cum quatuor sequen.* 10. *dist.* etiam in foro conscientiæ, *vt no.gloss.Bal. & docto.in c.quæ in Ecclesiarum extra de constitu. Abbas in princip. decretalium. Pet. de Ancha.in conside. 21. incip. videtur prima facie dicendum.dixi in commentariis nostris super consuet.ducatus Burgund.in tit.Des droictz.& appartenan.à gens mariez.§.7.in gloss. des probains parens. ver. contrarium tamen.* Et redeundo ad Barbat. Sed medicina non prodest nisi ægrotis: cum vt dicit dominica veritas. *Matth.9.& c.multi 2. quæstio.*1. non opus est medico valentibus: dixi *supra.* ergo melior & honorabilior est scientia legalis.

Decimotertio, Sacerdotes præferuntur laicis: sunt enim Dii *c. cum iniuncto.§.licet autem.ibi, Diis non detrahes, sacerdotes intelligens, de hæreticis.extra. c.sacerdotibus.in princip.11.quæ.1.dixi supra in 4.par.in 1.2.3.4.5. & 6.consi.* Sed doctores legum dicuntur sacerdotes. *l.1.§. 2. ff. de iust.& iur.dixi supra in hac parte, in* 10.*consid.* Ergo doctores legũ præferuntur doctoribus artiũ & medicinæ.

Decimoquarto, vt dicit idem Barb. Facit quod habetur *in c.vnico. quod incip. Gloriosus Deus in sanctis suis. §. 1.de reliq.& vene.san.in 6.* Vbi dicit text. quod doctores quasi illuminosas & ardentes lucernas super candelabrum positas vniuersum corpus (orbis errorum tenebris profugatis) velut sydus irradiat matutinum: & sic doctores iuris stant sicut sydus in cœlo, ergo præferuntur medicis. & facit tex. *in c.super Specu.quod est ca. fi. de magistris. extra.* Vbi dicitur quod doctores velut splendor fulgent firmamenti, & velut stellæ in perpetuas æternitates permansuri, cum plurimos ad iustitiam edocere valeant. Facit etiam text. *in cano.multi.de pœn.dist.* 2. vbi tex. appellat doctores solis radios. & dicit Host. *in proœm.suæ summæ, in 6.mihi col.ver.ciuili.* quod recti Iudices & Aduocati fideles, vtentes legibus prout debent, meliorem vitam ducunt, quam fratres prædicatores, aut alii fratres: vide quæ scripsi *supra in hac parte, in dicta* 10.*consideratione.* Ergo ex prædictis infertur, quod doctores legum præferuntur artistis & medicis.

Decimoquinto, facit pro ista parte. vt dicit Barba. tex. cui mundus respondere non posset, *in proœm. ffor. §.duabus.ver.quibus.* vbi text. dicit, & quod pene in nulla alia euenit arte, cum & si vilissimæ sint. vnde probat ibi text. quod omnes aliæ artes dicuntur vilissimę habito respectu ad scientiam legalem. ex quo sequitur, quod habito respectu ad doctores iuris, doctores artium & medicinæ succumbent.

Et si dicatur, quod lex non est ars: dicit quod ibi probatur contrarium, quod imo est ars, scientia, philosophia vera & non simulata, *vt in l.1.§.nam vt.ff.de iustitia & iure.* Additio tamen ibi posita ad Barbatiam dicit, quod illud argumentum est ab autoritate iurisconsulti, quod nullum est secundum philosophum & veritatem: & vt dicit ibi, si valet, artistæ habent autoritatem magni Auerrois, qui appellat sequentes leges inuoluentes & stultos, *vt patet 8.Phy.text. com.4. & in prologo eiusdem*: sed ad talia dicta per eundem a postillatorem, ibi *supra*, satis est responsum, ideo non insisto, cum constet de contrario.

Decimosexto, facit secundum eundem Barbatiã, Quoniam facultas legalis dicitur esse thesaurus: ita probatur *in dicto proœm. fforum. §. nos vero.* ergo excellentior est artibus. Hinc vt ibi etiam dicitur, doctor Iuris ciuilis dicitur antecessor, & pluribus aliis nominibus excellentissimis & egregiis supra positis *in* 10.*consid.* quam vide ad hoc.

Decimoseptimo etiam facit vnum aliud, quod ægre & moleste ferre deberent omnes, qui saluatorem Dominum nostrum Iesum Christum colunt, quod Iudæi assumuntur ad doctoratum in medicina, sed non possunt assumi ad doctoratum iuris, *vt l. fin. C. de postulando.* Ex quo sequitur, quod cum Iudæi non possunt assumi ad doctoratum iuris. *vt per Bart. in l. si. C. de Iudæis.* eo quia est dignitas, quam Iudæi habere non possunt. Si ergo assumuntur ad doctoratum medicinæ, sequitur quod doctoratus in medicina non est dignitas, & per consequens præferendi sunt legistæ artistis & medicis, nisi dicamus, vt dicit, quod de facto & non de iure Iudæi vsurpant doctoratum in medicina & in artibus.

Decimo octauo facit argumentum ab ordine literæ, quod est validum in iure. *l. generaliter. §. quid ergo. ff. de fideicommiss. liberta.* sed ex ordine literę notarius præfertur medico, vt *in l. 3. in prin. C. commu. de legat.* Ergo multo fortius iurista siue doctor legis præfertur medico. Et facit, vt dicit, quoniam seruus non potest esse notarius, *vt in l. generali. C. de tabulariis. lib.* 10. & tamen seruus potest esse medicus: vt ibi. Ergo inferioris gradus est medicus quam notarius.

Decimonono facit rubr. *C. de profess. & medi. lib.* 10. Vbi professor iuris præfertur medico. vt ibi dicit Lu. de Pen. Quod licet medici in ordine præpositionis præferantur patronis causarum. *c. non sane. quod est ca. fin. 14. q. 5.* etiam præponuntur professoribus in iustitia petitionis, cũ publice viuentibus prosint. *l. si duas in fin. ff. de excus. tuto.* Et de salute hominum curam agant. *in l. 1. in princip. ff. de var. & extraord. cogn.* Et in ordine literæ etiam præferantur. *in l. medicos. C. de profes. & medi.* Vbi dicit literam esse præposteratã. Cum etiam grammaticus in tali ordine etiam medico præferatur. *l. fin. C. eod.* Et professor medicinæ siue Romæ, siue in patria profiteatur, habet excusationem à muneribus, *l. eos qui. ff. de vacatio. munerum.* quod doctores legum non habent. Et etiam medicus habet excusationem à patrimonialibus. *d. l. medicos.* quod nõ inuenitur in doctore legum secundũ quosdam, Imo etiam ibi de legum professoribus dicitur idem. Non tamen concluditur ex his honoribus, quod scientia medicinalis sit nobilior scientia legali, vel æq; nobilis: imo totũ oppositum: vnde Arist. 1. *Ethic. prope fin.* Oportet politicum scire aliqualiter eorum quę circa animam, quemadmodum, & qui oculos curat, totũ corpus, & tanto magis quanto nobilior, & honorabilior est politica medicinali, quæ politica est tantæ nobilitatis, quod principatur Diis, vt habetur 5. *Ethi.* Et dicit ibi Luc. de Pen. qui multum inuehit contra medicos æmulos scientiæ, & vt dicit, veritatis & iustitiæ inimicos.

Vigesimo, vt dicit idem Barbatia facit quoniam subrogatum sapit naturam illius in cuius locum subrogatur. *l. eum qui. §. qui iniuriarum. ff. si quis cautio.* quod an ille text. hoc probet, ponit ibi dom. meus Iaso. sed melius facit text. *in cap. Ecclesia. 1. extra vt lite penden.* Sed doctores legum subrogantur loco Dei, ergo præferantur medicis. minor probatur, vt dicit. Nam Deus à principio creauit cœlum & terram, & omnia quæ in eis sunt: & Angelicam & humanam naturam spiritualia & temporalia quæ omnia per se ipsum rexit & gubernauit, sicut factor suam rem gubernare solet, & homini quem fecit, præcepta dedit, & transgrediendi pœnam imposuit, vt habetur *Genes. 2. 3. & 4. c.* Et rexit mundum vsq; ad tempus Noe, quo tempore Deus incipit regere creaturas suas per ministros suos, quorum primus fuit Noe, postea per Patriarchas, per Iudices, per Reges vsq; ad tempus Christi, qui fuit verus & naturalis Rex noster, iuxta illud Psalmistæ, Deus iudicium tuum regi da. Prout ita scribit pulchre Innocent. *in c. licet de foro comp.*

Et sic apparet, quod iudices, vt constat *in li. Iudæcum,* successerunt loco Dei ad regendum populum, ergo Doctores iuris dati sunt, vt regant populum in locum ipsius Dei, quod regimen non fuit datum artistis & medicis: ergo nobilior est scientia legalis, quam artium & medicinæ: quia Deus regit mundum lege, & non medicina: qui etiam solus Deus sanat ab omni malo, & non medici. *Sapien. 16.* & infra subiicit, Etenim neque herba, neque malagma sanauit illos, sed tuus domine sermo, qui sanat omnia, tu es qui vitæ & mortis habes potestatem, &c. vt ibi: & ita dicit Lucas de Penna *in dicta rub. C. de professoribus & medicis. lib.* 10.

Vigesimo primo secundum Barbatiã facit: Quoniam, vt scribit, si quis opponat quod scientia legalis est reducibilis ad nihilum, ergo non est scientia: quia est de contingentibus, quæ possunt adesse & abesse, & scientia est Ens Entium, vt sæpe supra dictum est. Lex enim potest aboleri per non vsum ipsius, vt per *gloss. in verb. sacramentum. in l. rem non nouam. in prin. C. de iud. & glo. in verb. frangere. in fin. in c. 1. de treuga & pa. extra.* per dispositionem Principis, quia illam tollere potest & corrigere, quia eius est tollere cuius est condere. *l. rem non nouam. C. de sacrosanct. Eccles.* Facit *c. erit autem lex 4. distin.* vbi lex adaptatur tempori. *c. non debet. de consan. & affin. cum similibus:* & dictum est *supra*, ergo peritia legalis non est scientia. Quia ad ista potest responderi, quod licet lex corrigatur, tamen ratio legis non corrigitur, sed semper remanet firma. *l. 1. ff. de coniun. cum emanci. li. in glo. & per gl. in verbo, qnicunque. in c. nouit. §. nos igitur. de iudiciis. extra & in cap. fuerunt. 7. di. cum similibus.* & per consequens remanet firma scientia legalis, posito quod lex non obseruetur: dixi ample *supra in 4. consid.*

Ex quib. omnibus supradictis, vt dicit Barbatia in *loco supra allegato*, sequitur & inferendum est, quod licet artista & medicus sint doctorati à Principe vel in loco illustriori: & iurista sit doctoratus etiam ab inferiori à Principe, vel in loco non ita celebri, quo casu data paritate præferretur doctoratus à Principe, non tamen artista vel medicus præferendus est Iuristis. Ista sunt fundamenta Barbatiæ, quibusdam per me additis pro corroboratione materiæ. Ex quibus tamen noluit concludere in ipsa materia pro aliqua parte, Eo, quia, vt dicit, non adhiberetur sibi fides, quia etiam quasi velit se dicere ita medicum sicut artistam.

Omnes tamẽ alii Canonistæ tenent indistincte, quod semper Iurista doctor quicunq; sit, pręfertur medico doctori, & sic de similibus, prout tenent & decidunt *in d. c. clerici. supra alleg.* Et istud etiam tenet & obseruat Ecclesia Romana, vt habetur tã in regulis Cancellariæ Apostolicæ Iulii II. quã in concordatis nostris initis inter summũ Pontificem & Christianiss. Regem nostrũ Franciæ. *in ti. de collationibus*, in quibus habetur & declaratur clarissime, ꝙ Doctor Theologus præfertur Doctori in iure, Doctor in iure Canonico, Doctori in iure ciuili, & Doctor in iure ciuili, Doctori in medicina præferendus sit, etiã in nominationib. Ex quo, cũ sit expressa decisio de prælatione inter eos, tam summi Pontifi. quam regis, videtur quod non sit vlterius super huiusmodi controuersia hæsitandum. Vniuer-

Vniuersalis ergo & generalis erit conclusio, in qua nõ est dubium quo ad Ecclesiam & quo ad temporalitatem in Curia Romana & in Gallia, quod doctores in iure canonico & ciuili, vel in altero tantum, præferuntur doctoribus in medicina. Et idem in licentiatis & baccalaureis. Et de hoc sunt regulæ Cancellariæ, & apud nos concordata, & ante idem determinabatur per pragmaticam sanctionem, quæ dant istam prælationem doctoribus in iure, etiam in nominationibus ad beneficia consequenda. Ex quo satis denotatur, quod sunt maiores, & in hoc non est dabile responsum, nec ægre ferre debent medici, si eisdem ad oculum demonstratur prælatio Iuristarum quo ad eos, tam ex decisione Sedis Apostolicæ quam regis nostri: & ista est quę confundit quicquid voluit dicere Petrus de Bayro *in suo tractatu super hoc edito*, qui finaliter, licet voluerit ponere certas conclusiones, se ipsum tamen confundit & intricat in illis, cum omnia sua fundamenta, quæ pro sua parte assumuntur ex superius deductis, satis confundantur, & ad ea satis sit respõsum, & cum ita sit decisum, non est amplius disputandum, quia videretur, quod per hoc vellent impugnare potestatem Principis, & de eius potestate disputare, esset incidere in crimen sacrilegii, *vt dicit text. in leg. 2. quæ incipit, disputare de principali iudicio non oportet.* sacrilegii enim instar est dubitare, an is dignus sit quem elegerit imperator. *C. de crimine sacrileg.*

Vt tamen sit pax & concordia inter eos, iuxta dictum Apostoli, consulerem, quod vltra casum decisum seruaretur opinio theologicorum, iuxta dictum Apostoli *ad Roman.* 12. Honore enim inuicem præuenientes, quod sibi ad inuicem honorem præstent, secundum mores & virtutes illorum & secundum quod inferius dicitur, quod vnus doctor in vna scientia debeat præcedere alium, quodque simul communicent inter eos, prout si essent vnius & eiusdem scientiæ doctores, nec alter alterum contemnat aut derideat.

Et pro conclusione dicerem seruandam esse consuetudinem in istis, quæ est, quod inter doctores & medicos iurista antiquior pręferatur, non habita differentia facultatis, & istam consuetudinem recitat & refert Dec. *in dict. cap. clerici. colum. 6. de iudiciis*, vbi dicit, quod debet obseruari: quia in istis prælationibus consuetudo attenditur, *vt per Bald. in leg. obseruare. §. antequam. ff. de offic. procons. & in cap. cum olim. per illum text. de consuet. extra dixi supra in par. in 43. consid.*

Vigesimasexta consideratio. Inter tamen omnes doctores, cuiuscunq; facultatis sint, præferuntur qui actu legunt, etiam licet alii sint seniores qui non legant: *prout probat text. in leg. 2. & Andr. de Barrulo, & Ioannes de Plat. Cod. vt dignitatum ordo seruetur. lib. 12. Idem Andr. de Barrulo, & Nicolaus de Neapoli in leg. 2. Cod. de consulibus. lib. 12. Alexand. in leg. cum quid. §. si cer. pet. & in leg. 2. §. prius. ff. de vulg. & pup. substit.* Ita dicit dominus meus Iason *in dict. leg. cum quid. in 1. lectura, colum. 4.* Et hoc maxime quoniam tales si legerint per viginti annos, dicuntur comites, *vt habetur per gloss. & doct. post text. in le. vnica, Cod. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt Comitiuam, libr. 12. & per Cardinalem in cap. 1. quis dicatur Dux, Marchio, Comes in vsibus feud.* & de Comite dixi *supra in 5. part. in 53. consider.* Doctor enim legens apud suos scholares dicitur quidam regulus, *vt dicit Bald. in prooem. Gregoriano. in 5. col.*

Sed aduertendum est quod tales habere debent multas conditiones, de quibus habetur *in dict. leg. vni. Cod. de profes. qui in vrbe Constanti.* & inter cæteras, quod sint inter doctores ad legendum connumerati. Secundo, quod laudabilem in se probis moribus vitam esse monstrauerint. Tertio, quod docendi peritiam habuerint. Quarto, quod etiam facundiam dicendi habeant. Quinto, subtilitatem interpretandi. Sexto, quod copiam disserendi se habere patefecerint. Septimo, quod cœtu amplissimo iudicante digni fuerint æstimati. Ista omnia ponuntur necessario requisita ad hoc, vt sit Comes legens per viginti annos, per text. *in dict. leg. vnic.* quæ omnia sigillatim & singulariter declarat ibi Lucas de Penna, de verbo ad verbum, & de vno ad aliud, dicens *ibi in 2. colum.* quod secundum Boetium *de disciplina scholarium*, debet alia sex habere, scilicet, quia debet esse eruditus, mansuetus, rigidus, antiquus, non negligens, non arrogans, quę singula particulariter ibi declarat, ideo non transporto, cum omnes videre poterunt, & sit satis hæc pars onerata: & alibi forte de vnoquoque dicam, prout suo loco quadrabit.

Et his omnibus ponderatis, & bene in quolibet discussis, pauci tales inuenientur, qui possint se dicere Comites: sciui tamen & cognoui dominum & præceptorem meum dominum Iasonem habuisse peritiam docendi, facundiam dicendi, subtilitatem interpretandi, & quod seipsum patefecit publice, habuisse copiam disserendi in cœtu amplissimo, scilicet, Mediolani, & etiam totius Franciæ dignum fuisse æstimatum, & inter doctores ad legendum deputatum, & in diuersis vniuersitatibus famosis semper per viginti annos & vltra fuisse connumeratum, & semper tenui & reputaui eum laudabilem in se probis moribus viuentem: ex quo merito inter Comites annumerari debet. Et de his doctoribus, qui sic actu legerunt per viginti annos, quod dicantur illustres, & de effectu illius ponit ample Purpur. *in l. 1. ff. de offi. eius cui mand. est iurisd. colum. 19. versi. octauum ponit in doctoribus.* Et tales à talliis excusantur. *Guid. Pap. quæst. 386. & quæst. 39.*

Vigesimaseptima consideratio. Inter tales etiam doctores actu legentes, præferuntur qui maiora stipendia habent. *Pen. in cap. clerici, de iudiciis, extra, facit text. in leg. 1. in ver. ordine stipendiorum. Cod. de agentibus in rebus. lib. 12. in lib. 1. ibi, pro merito laborum stipendiorumque. Cod. de castrensibus. & in libr. fin. ibi, stipendiorum prolixitas suffragatur. Cod. de Tyronibus eodem libr. & dominus meus Iason in dict. leg. cum quid. ff. si cert. pet. facit l. 1. & 2. Cod. de offic. magistri officiorum.* Vbi dicit text. Is gradus cæteros antecedat quem stipendia meliora vel labor prolixior fecerit anteire. *cui concordat cap. miramur. §. penult. & fin. 61. distinct. notat. gloss. final. cap. Vulterranæ. quæst. 2. notatur in dict. leg. vnic. Cod. de professorib. qui in vrbe Constantinopo. per Andream de Bartulo. Faciunt & plura alia quæ dicit Bart. Cæp. in tract. de Imperatore eligendo. in verbo, virtutis. in princ. 2. col. & in verbo, ratione dignitatis. in 3. col. ad quem in hoc recurras.*

Et ideo tempore meo inter omnes doctores totius Italiæ & Galliæ præferendus erat domi. & præceptor meus do. Ia. Maynus, cum propter eius eminentẽ scientiã, & eo, quia Comes, & legerat per viginti annos & vltra, vt dixi: & maiora stipendia habebat quã vnquã habuerit doctor legẽs, eo, quia scio ipsum fuisse stipendiatũ à Christianiss. Rege nostro Lud. XII. de mille ducatis aureis: & me existente Mediolani fuerunt augmentata eius stipendia de ducentis aliis ducatis ita quod habebat duodecies centum ducatos aureos seu scuta aurea, quod nunquam habuerunt neque Bart. nec Bald. nec Alex. neque Barba. nec qui-

cunque alius doctor qualiſcunque fuerit, & pro certo non ſolum prædicta, ſed multo maiora merebatur: & ſcio quod recuſauit & Cardinalatum & multa beneficia, ſed nunquam voluit neq; vxorari, neque promoueri ad ſacerdotium.

Quomodo autem iſtud ſalarium taxari debet tam doctoribus, quam aduocatis in magiſtratu, & officio, vide *per G.Bened.in ſua repet.cap.Rayn.in verbo, & vxorem nomine Adelaſiam.in 5.dec.nu.589.per Spec.in tit.de ſalario. & Bart.in l.1.ff.de var.& extraord.cogni.*

VIgeſimaoctaua cōſideratio. Inter plures doctores præferuntur, qui libros compoſuerunt, ſeu ſcripſerunt, cū ſint maximo honore digni. Cū ſint velut ſtellæ in firmamento cœli. *Danie.*13. Et ſatis magni ſunt, qui inueniunt ſapientiam & ſcientiam. *Eccle.*30. Non enim ſolum ſibi laborant, ſed omnibus exquirentib. veritatem. *Eccle.*34. De his vere dici poteſt illud ſacræ ſcripturæ. Beati qui ſeminant ſuper aquas, id eſt, ſuper populos. *c. cum Marthæ. §. verum. de celebr. miſſarum.* Semē quippe ſatum in chartis perpetuo manet. Et quilibet lector inde metuens poteſt ſumere incrementa, ſed quod verbo diffunditur tanquam naturaliter fluidum, non ſic de facili germinat, cum interdum ſupra petrā, & ſecus viam, & inter ſpinas & alias in mala herba cadat, vt dicitur *Luc.*8. Hi ſunt qui cum nihil videantur agere, maiora ſiquidem & humana tractantes ſecundum Senecam *lib. 1. epiſt. Epiſt.*8. vt plene dicit Luc.de Pen. *l.mulieres. in pen. col. C.de digni.lib.*12. Vbi dicit, quod hi ſunt qui omnibus gentibus recentes ſemper edunt, & floridos ſapientiæ fructus, è quibus quia teneris ætatibus doctrinarum abundantia ſatiantur, optimos habent ſapientię ſenſus, inſtituunt ciuitatibus & humanitatib. mores, æqua iura, leges, quib. abſentibus nulla ciuitas poteſt eſſe incolumis. Honorandi enim atq; commendandi ſunt hi, qui viam veritatis aperiunt, teſte Philoſopho, dicente etiam ex falſis commendabor: quia veritatis inueſtigandæ viam & materiam præbui, præparaui, & iuuat vt veritas ſciatur.

Hinc dicit idem Lucas *in dict. loco*, cum ergo tanta munera ſcriptorum prudentia priuatim publiceque omnibus fuerint præparata, non ſolum arbitror palmas & coronas his tribui oportere, ſed etiam triumphos, & inter Deorum ſedes eos dedicandos iudicari, & dicit hæc ſcripta *in libro, victoriam architectoriæ*, & tales etiam multum commendat Hierony. *ſuper Eccleſ.2.c.* De laude vero ſcriptorum ſcripſit ample Ioan. Abbas ſancti Martini Epiſcop. in Spanhem, & Ioan. Gerſon *in libro quem fecit de laude ſcriptorum, qui incipit, Scrutari ſcripturas.*

Sed vtrum ſcriptores librorum debeant nomina ſua in ſuis libris inſcribere, Ioan. And. pleniſſime *in Mercurialib.in data poſt regulas iuris*, vbi arguit ad vtramque partē, & pro vtraq; parte multa bona argumenta adducit, & ibi etiam ponit, an liceat doctori ex ſe dicere laudem ſuam, vide eundem, & *in cap. niſi.§. fin. de renun.extra.* & per doctores *in leg.1. C.de nouo Cod. componendo.* vbi dicit Alb. quod licet in ore proprio ſordeſcat laus, tamen etiam & Deus & Paulus & Ang. quandoque ſe laudauerunt ore proprio, vt ſupra dixi *in 1. par.in conſi.incip.conſideratio erit, an homo gloriari debeat, &c.*

VIgeſimanona conſideratio. Antiquior doctor iuniori præferri debet, ſecundum gloſſ. *in ver. nouum. in leg.cum quid. ff. ſi cert.pe.* facit text. *in leg. 1. ff. de albo ſcriben. & in cap. 1. extra de ma. & obe.* notatur expreſſe *in §. audient.in verb. iudice. in authent. de defenſ.ciuita.coll. 3. & in leg. 1.Cod.de conſuli.lib.12.& leg.fin. Cod. de decu. eod. libr.* facit l. *ſemper in ciuitate noſtra. ff. de iure immu.leg. fin. ff. de fid. inſtr. cap. Epiſcopi.* & ibi gloſſ. vni. 24.*diſtinct.l. prouidendum. in prin.ibi, aut vetuſtas.* & ibi gloſſ. 2. *Cod. de poſtulando.* vbi dicit, quod ſeniores aduocati præferuntur iuuenibus: de quibus ſupra dictum eſt *in 7. part.* Et facit, quia ſenes melius ſcire præſumuntur. facit gloſſ. *in cap. ſic viue. 16.quæſt.1.* vbi dicit, quod ſeniores Magiſtri potius ſunt audiendi, quam iuuenes.

Etiam faciunt per me dicta *in commentariis noſtris ſuper conſuetudi.ducatus Burgund. in procœmii. in gloſſ. de noſtre conſeil. & in gloſſ. ordonne.* Vbi ſcripſi, quod Conſiliarii ſeniores & antiquiores præferendi ſunt. Facit & ratio *c.niſi cum pridem.§.alia vero cauſa.de renun.extra:* Quoniam qui eſt ætate maior, præſumitur maturitate ſenſus præſtantior: & facit *cap. ſciendum. ibi acceſſit etiam dæmonibus. & ibi gloſſ.magna.ibi:* Item quia per antiquitatem.*26.quæſt.4.* Quoniam præſumitur ex rerum experientia doctoris, & ideo ſapientior. & *cap. porro Moyſi. quod eſt cap. fin. 84. diſtinct. & Prouer.20.* Præſumuntur enim ſenes probi, ſcientes, graues, vt dicit Lucas de Penna *in leg.1.Cod.de conſulibus lib.12.* Vbi ponit in quibus ſenes & iuuenes ſunt laudabiles, & etiam vituperabiles: Et vt dicit gloſſ. *in verb. ad ſenilem. in c. cum in iuuentute. quod eſt ca. pen. de præſumpt. extra.* & contra meliores iuuenibus præſumuntur ſeniores, & conſilium ſenum melius eſt quam iuuenum. *ca. ex multa. §. ſecundo quæſiuiſti. in fin. extra.* hinc dicitur, Cōſilium iuuenum Roboam fecit egenum. *vt in c. Eccleſ.16.q.1.* & etiam his verſibus oſtenditur:

Roma vetus veteres cum te rexere quirites,
Nec bonus immunis, nec malus vllus erat.
Defunctis patribus ſucceſſit praua iuuentus,
Conſilio cuius præcipitata ruis.

Dixi alibi. Et vt dicit text. *in cap. fin. 20. diſt.* Seniores ſunt potius interrogandi & conſulendi quam iuuenes. Vnde & iuriſconſultus quandoque ex verbis ſenum ruſticorum argumentari ſolet. *vt in l. ſi chorus. §.1.ff.de leg.3.* Et vt dicit Bald. *in cap.1. per illum tex. de renun. extra.* Plus valet vmbra ſenis, quam eloquentia aut gladius iuuenis. *idem Bald. in le. cum antiquioribus. C.de iure delibe. Fel.in cap. 1.de maio.& obed.*

Et ad prædicta videatis dominum meum Iaſon. *in l. cum quid. in 2. lec. in pen. & vlti. colum. ff. ſi cer. pet.* vbi ponit in quibus actibus iuniores poſtponuntur ſenioribus, & ſeniores præferuntur. Et de huiuſmodi præcedentia reſpectu antiquitatis, dicam *infra in 11. parte*, quando antiqui & ſeniores ciues præferuntur cæteris. Decius tamen *in dict.cap. clerici. colum.5.in 4. & 6. fallentiis*, dicit hoc eſſe verum in honoribus delatis, ſed in honoribus deferendis non antiquior, ſed magis idoneus præferendus eſt, *vt per text.in leg. honores, in princ. ff. de decurio. ad idem text. Vnicuique. Cod. de proximis ſacr. ſcrin. lib. 12. facit text. in §. ordinationem. in auth. de monachis. colla.1.*

Ex prædictis etiam dici poteſt, quod iſta antiquitas conſiderari debet etiam reſpectu ætatis, licet dominus Philip. Dec. *in dict.c.clerici, in 2.colum.de iudiciis extra.* dicat, quod antiquior in hoc intelligitur non ætate, ſed gradu & dignitate, & dicit gloſſ. notabilis *in verbo, antiquiores.in c. ſtatuimus. de maio.& obe.extra.*

Et iſta conſideratio ampliatur & procedit, etiam ſi poſterior ſit ditior vel nobilior, quia iſtæ qualitates non tollunt prærogatiuam temporis à iure ordinatam, *vt notabiliter voluit Innoc. in dict. cap. ſtatuimus.* ſed conſiderantur data paritate in tempore, *vt notat Bald. in l.1.ff.de obſequiis. Bald.in l.nemini.C.de aduocatis diuerſorum iudiciorum.Dec.in d. c. clerici.*

Trige

TRigesima consideratio. Doctor in scientia excellens etiam si sit iunior, antiquiori præfertur, *per gl. in verbo. tempus in §. ordinatione. in auth. de monachis. & ibi Ang. coll. 1. facit l. prouidendū, in princip. ibi, aut meritum. vbi Sali. notat. c. de postulando.* imo fortius tenuit gl. 1. *in l. 1. C. de annonis ciuilibus li. 11.* Quod scholaris si sit peritus & excellens doctrina, doctorem præcedere debet in sufficientia, cum non pro titulo dignitatis, sed pro meritis stipendia assignari debent, secundum text. ibi: & quomodo procedere debeat illa glo. vide Pa. *in dict. ca. clericis.* Facit text. pro huiusmodi excellente *in l. sed & reprobari. §. valde disciplinatos. ff. de excus. tut.* & ibi Bald. notat: & per illum tex. dicit Rom. quod alias fuit determinatum Bononiæ, vbi erat statutum, quod minor vigintiquinq; annis non posset habere lecturam ordinariam, fuit recessum à statuto propter excellentiam. *ita notat Roman. in leg. si vero. §. de viro. ff. solut. matri. & sequuntur Alex. & do. meus Ias. in d. leg. cum quid. ff. si certum pe. & Felyn. in rubr. de maio. & obed. & Decius in d. capit. clerici.*

Homini enim excellenti deferendum est in multis, prout enim primo vobis exemplo tradidit Athenarum excellens Curia in persona Zenocratis Philosophi, cui testimonium reddenti propter eius excellentiam iuramentū remiserunt, soli eius verbo credentes: quod sibi iudicibusq; suis nunquam remiserant. *de quo Valerius li. 2. tit. de maiestate.*

Pariter Senatus Romanus accusationē lege Iulia repetundarum contra Metellum consulem Numidicum propositam, propter eius excellentiam & sanctitatem repulerunt, *vt refert idem Valerius. lib. 2. in prin.*

Similiter Alex. Magnus licet Thebas igni & ferro militibus diripiendas concessisset, vnicā Pindari clarissimi illius Philosophi propter ipsius excellentiam cremari vetuit, *secundum eundem Valerium, lib. 8.*

Et licet Dionysius tyrannus fuisset, Platonem sapientem propter eius excellentiam honorifice suscepit, *narrante Polycrat. li. 8. c. 38.* Platoni obuiam Dionysium tyrannum vncatam nauim misisse Plinius refert, ipsumq; quadrigis albis egredientem in litore excepisse.

Fertur & Mytridates Persarum Rex imaginem in Academia locasse, & ei inscriptum *Mytridates Rodobatis filius Platonis, hanc Musis imaginem dicat.*

Cneus Pompeius Possidonii domum intraturus, lictorem, id est, pedellum præeuntem vetuit de more pulsare fores, sed consulares fasces ianuæ Philosophi inclinari submittiq; iussit.

Hippocrati quoq; Pythagoræ discipulo, ob singularem eius doctrinam, auxiliaq; medicinæ hominib. impensa, Honores, quos Herculi consueuerat impendere, Græcia dicauit.

Iura etiam relaxantur propter excellentiam hominis. Eo, quia vir multum excellens in sua arte propter eius excellentiam & eminentiam non punitur ad mortem, vbi deberet puniri, *tex. est in l. ad bestias. ff. de pœnis. dom. meus Ias. in l. 1. in 2. col. ff. de legib.* Nam inter Artifices longa est doctrina & ingenii & naturæ, & doctrinæ, & institutionis. *verba sunt tex. in l. inter artifices. ff. de solutio.*

Multa alia de excellentia hominis, quæ in plurib. relaxatius, vide per G. Benedicti *in sua repe. cap. Rayn. in verbo, Adiectæ. insequendo materiam iuuenis excellentis, à n. 18. vsque ad finem. de testamentis, extra.* Nec in hoc fit iniuria maiori, si à minore melius dicitur, in iure. *l. potioris. §. 1. C. de offic. Rectoris Prouinciæ.* & antiqui doctores non sunt maiores nouis in solertia. *gloss. in verbo, iudice. hoc audient. in authent. de defens. ciui. collat. 3.* Et quandoque reuelatur minori quod maior & antiquior ignorat. *vt in cap. ad audientiam. in gloss. 1. de consuet. extra.* Et si malitia suppleat ætatem, *vt in cap. monachus. & ibi notatur in gloss. in verbo. deuotio. quæ allegat ad hoc l. 3. Cod. si minor maiorem se dixerit. & cap. de illis. secundo. extra de desponsatione impub.* Non est mirum etiam si scientia suppleat. *leg. 1. C. qui & aduersus quos. & cap. fin. extra de desponsa, impub. & leg. vnicuique. Cod. de proximis sacrorum scrin. lib. 12.* cum sit donum Dei, *vt in cap. qualiter. de elec. & in ca. illo vos. de pignori. extra.* Ita quod sunt aliqui, qui plus addiscunt in vno anno quam alii in tribus, quia tunc ingenium ipsorum vtetur diplomate, *vt in l. continuus. §. cum ita ibi, quod si diplomate vsus. ff. de verb. oblig.* Præsertim quando sunt iuuenes, quia ad addiscendum sunt natura aptiores. *l. præcipiunt. ff. de ædil. edict.*

Nonne Bald. qui in 15. suæ ætatis anno publice repetiit leg. *centum, Capuæ. ff. de eo quod certo loco.* dignus erat & excellens inter alios, & esset aliis præferendus.

Barbatiam etiam, qui secundo anno quo leges audire cœpit, publice sub domino Ioan. de Ana. de iure respondit in materia satis difficili. *leg. 1. de cond. inde. ff.* & anno tunc sequenti & sic in triennio sui studii ad legendum publice conductus Bononię extitit, vt ipsemet attestatur *in ca. cum vigesimum. in 15. colu. ff. de offic. deleg. & in c. fin. in princi. de solutionibus.*

Conciuis etiam & contemporaneus noster dominus Dionysius Poillor, olim Magister ordinarius requestarum Regis, nunc præsidens in Parlamento Parisiensi effectus, fuit doctor in ætate 20. anno. in vniuersitatē Ticinen. & similiter viri excellentes in iure nostro conciues & contemporanei nostri domini Franciscus, & Ioannes de Monthelono effecti sunt doctores in ætate 22. anno. Ego vero in ætate viginti vnius anni assidebam Capitaneo Iustitiæ Mediolani, & in ætate vigesimosecundo anno effectus sum doctor in vtraq; censura, licet immeritus.

Et aduerte, quod dato concurrente de excellentia inter aliquos, ipsa est probanda per quindecim testes, & non minores, per text. qui est singularis *in leg. vnicuique. ibi: 15. primatum eiusdem. &c. Cod. de proxim. sacr. scrin. lib. 12. prout tenet do. meus Ias. in l. cum quid. col. 4. ff. si cert. pet. & G. Benedict. in loco supra alleg. num. 20.*

Aduerte etiam, quod non omnis excellentia est laudanda, & vtilis, sed solum illa quæ procedit ex virtute, *vt ait Aristo. lib. 3. Politic. cap. 9.*

TRigesimaprima consideratio. Doctor creatus à summo Pontifice, vel Imperatore præferendus est doctori ab alio inferiore creato, etiam si talis ab inferiore creatus fuerit antiquior. Ita tenet Rom. *in l. si. vero. §. de viro in 49. col. ff. solut. mat.* sequitur domi. Alexand. *in leg. 2. §. si prius ff. de vulg. & pup. subst. arg. cap. per tuas. extra de maio. & obed.* Vbi Felyn. post alios, qui idem dicunt in militibus, de quo supra dixi. & Pan. *in cap. postulasti. colum. 2. de conces. præben.* & fuit dictum Francisci Tigrini, *in leg. 2. per illum text. ff. de albo scribendo.* prout refert Barbatia *in cap. quod clericis. in penult. colum. extra de foro competenti,* & facit gloss. *fin. in leg. restituendæ. C. de aduocatis diuers. iudici. & in cap. dominus noster. quod est c. pen. in gloss. in verbo, elegit. 93. dist. & per gloss. vnicam in cap. fin. 97. distinct.* Istud tenet, & sequitur dominus meus Ias. *in l. 2. §. prius. ff. de vulgar. & pup. & in leg. si quis maior. in fi. Cod. de transact.* & idem Fel. *in d. rub. de maio. & obed. quod dicit idem do. meus in d. §. prius.* intelligendum esse in doctore ab Imperatore, vel Papa cum rigore examinis, secus si sit doctor simplici verb. puta esto doctor, quod potest facere Imperator, *vt notat Ang. in leg. cum salutatus. C. de sententiam passis.*

paßis. Et talis sic doctoratus non præcedit doctorem cum rigore examinis, *vt tenet And.Sicu.in proœ.cle.in* 14. *col.& Maria Siculus in ca.qualiter & quando. in* 3.*notabili. extra de accusatio.per text.in leg.nemo.Cod. de aduocatis diuersorum iudicum.* Dicit enim Bart. *in l.Magistros.Cod.de professō.& medicis.lib.*10. quod tales præsumuntur paruæ doctrinæ.

Sed tamē, *vt dicit Philip.Dec.in d.c.clerici.de iudiciis.in* 3. *col.* istud videtur potius procedere de æquitate quadam, quā ex rigore iuris: Quia tota vis in ipsa dignitate consistit, quæ ab Imperatore etiā sine examine tribuitur. Cum ipse solo verbo doctorem creare possit, & quia talis prærogatiua dignitati cōceditur, quo casu exercitiū non consideratur, vt notat Dominicus *in proœ.sexti.in fine.* Bald. *in l.qui sub prætextu. C.de sacrosan. Eccles.* Bart. *in l. maximarum. in fine C.de excusatio.munerum, lib.*10.& Ar. *in d.c.clerici.* Vbi etiā concludit, quod doctor ignarus gaudet priuilegio doctorum, & ibi vide. Quando quis est in matricula alicuius artis, si non exerceat artem, an debeat gaudere priuilegio illorum, vbi dicit, quod sic, donec fuerit remotus. Plus dicit idem Dec. *in cap. clerici.* quod idem dicendum est de doctoratu à Comite Palatino, qui autoritatem doctorandi aliquem specialiter habet ab Imperatore vel Papa, quod dicit secus si haberet potestatem doctorandi generaliter, non nominando personam, *art.text.in cap. hi qui. ibi, Vel alterius autoritate Apostolica sibi specialiter in hac parte cōcessa.de præb.in* 6.*& facit tex.in cap.si cui.de præb.eo.lib.& ca.seq.& c.is cui.de offic.deleg.d.li.*

Et ad hoc facit, quia ille, qui simpliciter consequitur potestatem à Papa, vel Imperatore non videtur habere illam prærogatiuam, quæ in ipso Imperatore vel Papa consideratur, vt notat Inno. vbi loquitur in materia dispensationis. *in cap.dudum. le second.colum. fi. ver.item si Papa mandat alicui de electio.& idem Bald. in le. si testamentum.in princip.Cod.de testamen.versi. item potest Felyn.in c.postulasti.colum.*15.*vers. quartus casus, de resc. Ale. consi.*94.*incip.consideratis.col.pen.lib.*1.*& in consil.*60.*colu.* 7.*in c.visa legitimatione.lib.*2. Quod tamen intellige verum, nisi nomina illorum exprimantur, cum quibus facultas dispensandi conceditur, *vt not. Ioan. Milis in repertorio. in verbo, dispensatio. quem allegat Fely. in d.c. postulasti, sed est dictum Specu. in* 1. *de dispensatio.§. videndum restat char.*7. *versi. quid si Papa dat potestatem alicui.in fine.*

Et dicit Decius idē esse, si autoritas doctorandi tribueretur expresse cum illa prærogatiua, quæ esset in ipso Imperatore, vel Papa, *vt in simili notat Bald.in l.filius.ff.de testam.militis.Alex.in cons.*67.*incipient.consideratis.versi.corroborantur prædicta.in* 1.*vol. Paulus consi.*225.*incip.super primo dubio, col.pen.*

Secundo limitat Fel. *in c.per tuas.extra de maior.& obed.* dummodo Imperator creet eos in terris Imperii, quia si sint creati extra, nō habent illam præeminentiam: Imo creati à Papa in terris Ecclesiæ præferuntur. Cum creati ab Imperatore non habeant prærogatiuā in terris Ecclesiæ. allegat Pet. de Anch. *in consil.suo*316.*incip.primum dubium.* vbi dicit, quod Imperator iurans non exercere iurisdictionem in terris Ecclesiæ, non potest etiam creare doctorem.

Tertio limitat non habere locū in doctore creato ab Imperatore in iure Canonico, & in sacra pagina, quia de istis non videtur ei data potestas. & verba intelliguntur, secundum quod petitur qualitas illius in quem proferuntur, *l.primum.§.equitij.ff.de vsu, & habitatione.& notatur plene per Fel.in c.causam, de resc.*& cum Imperator subsit istis scientiis, *iuxta notata in c. Eccl.de consti. extra.* non videtur talis doctoratus posse emanare ab eo in tali materia.ita dicit Fel. *in di. ca. per tuas,* audiuisse alias fuisse attentatum: sed quia non reperit scriptum, non affirmat.

TRigesimasecūda cōsideratio. Ex quo doctor creatus ab ipso Papa vel Imperatore, præferendus est ratione maioris dignitatis creantis, ideo videtur dicendum, quod creatus in maiori, famosiori, & digniori vniuersitate sit aliis præferendus. Et ideo doctores in theologia, & iure Canonico, aut medicina in vniuersitate Parisiensi præferri debent omnibus aliis doctorib. in illis scientiis, creatis in aliis vniuersitatibus reddendo singula singulis, & data paritate in reliquis, Cum illa vniuersitas sit maior, dignior, & antiquior omnium vniuersitatum, maxime Galliæ & apud nos, & maxime in sacra theologia, quæ semper floruit in dicta vniuersitate. Quæ quidem vniuersitas à Carolo Magno Rege Francorum fuit instituta, vt refert Guag. *in suis Chronic.*4. Nam de latinæ ex Scotia Claudius, & Io.Raba. quoq;, & Alcuinus ex venerabilis Bedæ discipulis in Galliam cum venissent, nec quicquam præter bonas disciplinas patria éxportassent, se sapientiam profiteri eamq; venalem proclamāt. Quare ad Carolum perlata, illos ad se vocat. vocati libere profitentur sapientiam illis esse, quā adipisci cupientes gratis edocerent, si vita locusque tantum eis præberetur. Intellexit Imperator ingenium hominum mentē, eosq; cum aliquot dies apud se tenuisset, videns, quod studia literarum iam erant vbiq; in obliuione, vt dicit Anto. Flor. *in sua historia.in* 3.*par.tit.*14.*c.*4.*§.*12. Claudium cui nomen erat, conuersari Parisiis, & generosos adolescentes bonis disciplinis instruere iubet. Ioannem vero Papiā misit, & monasterium S. August. iuxta Ticinenses, quod est in Papia eidem delegauit. *vt refert idem Flor. vbi supra.*

Hoc initium habuit Parisiensis schola celebris mox philosophis atq; theologis gymnasium.

Dicit etiam Zabarella Cardinalis *in cle.*1.*de Magistris in* 5.*q.* quod fundatores studii Parisiē. fuerunt Alchuinus, Rabanus, Claudius, & Hestorus: Et vt ibi dicit, legitur quod caput aureum statuæ de qua *Dan.* 2. per Carolum Magnum exercuit Deus in Scotis, qui cum Franci regnarent & studia literarum non haberent, & essent in obliuione, & cultus Dei periret, cōtingit duos Scotos monachos de Hybernia cum mercatoribus, Britannis venire ad littus Gallicum in sacris, & secularib. literis eruditos: Qui cū nihil venale ostenderent ad turbas venientes causa cantandi clamabāt: Si quis esset auidus sapientiæ, veniat ad nos, & accipiet eam. Nam apud nos non est venialis. & aliis putantib. illos esse insanos, Venit ad aures Regis, vocatiq; sunt ad eum, & cum interrogarentur, an haberent sapientiam, dixerunt quod sic, & se paratos eam dare petentib. in nomine domini. Quo quærēte, quid pro ea vellent? responderunt tria: Bona loca, Animas ingeniosas, & Alimenta. Tunc Rex gaudens cum iret ad bellum, vnum nomine Clementem dimisit Parisios, & nobiles pueros ei commendauit, & victualia ei ministrari præcepit, & loca optima concessit. Alium secum in Italiam duxit, cui monasterium in Papia S. Augu. delegauit, vt qui vellent addiscere, ad eum accederent. Et hoc audito, quod Rex gratanter sapientes, & religiosos admitteret, venit Alchuinus ad eum in omnibus scripturis exercitatus, quem vsq; ad finē secum retinuit, nisi cum ibat ad bella & dedit ei Abbatiam S. Martini. vt ibi quādo Rex esset absens, quiesceret. Et ad se confluentes instrueret, & sic Franci æquati sunt Rom. & Atheniensibus quo ad gloriam studiorum in liberalibus artibus. Hæc ille vbi supra.

Nolo prætermittere, quod hoc etiam temp

dictis Gaguin. Anto. Floren. *in sua historia.* & etiam Zabarellæ *in locis præallegatis*, schola; vniuersitas seu Gymnasium Papien. habuit saltem initium, ex quo contendere potest cum vniuersitate Parisiensi de institutione eodem tempore facta, & sic de paritate temporis, & hæc dico, eo, quia fui alumnus, & scholaris Papien. sub quondam recolendæ memoriæ domeo Iaſ. de Mayno præceptore meo excellentissimo, & ibi doctoratum accepi sub eo, & domino Francisquino de Curte, nec non domino Philippo Decio, ac domino Rocho de Curte, qui fuerunt ibidem præceptores mei eximii per quinquennium, Et ideo nolui tacere laudem illius vniuersitatis Papien. quæ me enutriuit, educauit, & aluit in iure Canonico, & ciuili: Postquam tamen habuerim prima cunabula in vniuersitatibus Dolana, & Pictauen. de quibus infra dicturus sum, prout sub loco quadrabit de vnaquaq;.

De vniuersitate vero Paduana dicit Zabarella *in clem. dudum. ver. ab olim, de sepultu.* & Iac. de Aret. *in proem. ff.* Quod ciuitas Peduana ex consuetudine longissima habet studium. & *in cle. 1. de Magistris. in 5. q. in fi.* dicit, quod non est memoria quando incepit: habuit tamen, vt dicit, postea priuilegia, & Apostolica, & Imperialia.

Sic ergo ex prædictis constat, Quod hæ vniuersitates, scilicet, Parisiensis & Papiensis habuerunt saltem initium tempore Caroli Magni Francorum Regis circa ann. Domini 740. & Anton. Florent. nunc canonizatus, *in sua secunda parte historiæ, lib. 14. c. 4. §. 12.* prædicta de studio Parisiensi narrat. & *in cap. 5. in fine* dicit, quod ille Alchuinus origine Anglus Philosophia excellentissimus studium ab vrbe Romana tråstulit Parisiis. Quod studium à Græcia ad vrbem Romanam translatum fuerit à Romanis. Et apud nos tenetur pro primo, & principaliori totius Galliæ vniuersitate, quo ad Philosophiam, Theologiam, artes, Medicinam, & cæteras artes: sed non quo ad leges: Quoniam in ea non legũtur leges, nec Iura ciuilia, *vt est text. in cap. super Specul. extra de priuileg.* Rationem duplicem assignat ibi tex. ne scilicet, Iura ciuilia, sint impedimento theologiæ, vt etiam dicit Luc. de Pen. *in l. vni. col. 6. C. de studiis liber. vrbis Romæ, lib. 11.* Et quia ciuitas Parisiensis est maior, & principalis ciuitas Franciæ, vbi non vtuntur Franci legibus Romanorum Imperatorum, cum eas non receperint, vt ait gl. *1. cap. de accusationibus 3. q. 5.* dixi ample, eo, quia Franci non subiiciuntur Imperatori in aliquibus, vt dixi ample *supra in 5. par.* Imo etiam Hispani non vtuntur legibus Imperialibus. & quod plus est, Hispani alias ordinauerunt in Regno, quod quicunque allegaret leges Imperatorum in iudicio, capite puniretur, vt dicit Oldra. *consi. 69.* & alias fuerunt expulsæ leges Regno Hispaniæ, ita quod fuit prohibitum, ne quis retineret libros, vt refert Io. Lupus *in repe. rub. de donatio. inter vi. & vxorem, in prin. ver. idem mihi videtur dicendum. in antiquis.* refert tamen Ioan. le Maire *in illustrationibus Galliæ, in 3. lib. in c. incip. Semyramis*, quod Sarron filius Magi. III. Rex Gallorum primus instituit studia, vniuersitates, & collegia publica ad refrenandam ferocitatem, & vitam hominum ferinam. A quo Celtarum theologos, & philosophos vocauerunt Sarronidas: in maximo, & præcipuo quondam honore habitos. & hæc excerpsi Io Le Maire à Beroso, *li. 15. antiquitatum.*

Sed redeundo ad propositum vnde digressi fueramus, etiam in Gallia apud nos sunt aliæ celebres, & famosæ vniuersitates, vt est vniuersitas Tholosana, quæ est de vniuersitatibus approbatis in Gallia, vt dicit Io: de Pla. *in §. item Romæ Grammatici. circa fin. inst. de excus. tut. vel curat.* & vt ait Philip: Berg. *in suo supplemento Chronicarum lib. 7.* Io. XXII. In ciuitate Tholosana, bonarum literarum Gymnasium constituit, ex quo de approbatis dici debet.

Est etiam vniuersitas Aurelianen. quæ similiter est approbata, saltem ex consuetudine tanti temporis, cuius initii memoria non extat in contrarium, & habet priuilegia tam Apostolica quam Regalia. Cuius tamen institutionem primariam non memini legisse, nec parum admiror, cur Pyrrhus doctor dictæ vniuersitatis, qui supra decennium fatetur se ibi legisse in Panegyrico Aureliæ, quem reperies post commentaria consuetudinum Aurelianarum, vbi laudat, & ciuitatem, & vniuersitatem prædictam. Eius tamē fundationem (vt ita loquar) & vnde & quando ortū habuerit, vel scienter, vel ignorans prætermiserit.

Est & alia vniuersitas, quę Pictauensis dicitur, quæ est excellentissima, & de antiquioribus huius Regni, in qua omnes scientiæ liberales leguntur, exercetur, profitentur, & in ea etiam extraordinarie tex. iurium ciuilis sc. & Canonici. In quo audiui omnes tex. meos iuris ciuilis, & canonici, & studui per triennium cum dimidio: sed in fin. legi instituta cum certis aliis sociis meis, & maxime conuersatus sum cum excellentissimo viro Magistro Thoma Cusenier Vascone, propter eius excellentem doctrinā, vt viderim eius modum studendi, audiui postmodum; quod fuit aduocatus fiscalis in Parlamento Burdegalen. Deus eum conseruet, & longæuos eius vitam protrahat in annos, si superstes fuerit, post obitum beatitudine fruatur. Quoniam, vt verum fatear, multum illi debeo & ab eo multa didici, & multa singularia sub eo scripsi. Nec credo vnquam vidisse, aut audiuisse sibi similem in iure ciuili, nec tempore suo fuisse similem in Gallia, qui veros sensus legum, vt ipse, haberet, caperet, & intelligeret.

Illa enim vniuersitas tempore meo abundabat doctoribus excellentissimis, & legentibus & aliis lectoribus doctissimis in omni scibili, ita quod affluebat ibi multitudo scholarium, diuersarum nationum, & Franciæ, Flandriæ, Scotiæ. Alemaniæ, & Britanniæ, cum viderim in ea vltra 4000. scholarium studentiū, & residentium: Et quoniam in ea leguntur omnes scientiæ liberales, theologia, scil. Iura Canonica, & ciuilia, medicina, artes, & cæteræ, prout in vnaquaque vidi doctorati plures, dicenda est de famosis vniuersitatibus huiusce regni, cum etiam multa priuilegia tam Apostolica quam regalia, habeat, vt ex eorundem conseruatoribus apparet.

Multi viri solennes, & literatissimi, antiquitus in prædicto Gymnasio floruerunt, vt Guilielmus de Monte Lauduno, doctor in vtroque iure, qui Commentarium egregium, vt vtile fecit super Clementinis, & restaurator dictæ vniuersitatis post longa bella fuisse dicitur. Item Nicol. Dorbellus doctor theologus: cæteros omitto, quia est vltra propositum, nec intendo repetere egregios gemini iuris interpretes, qui in vnaquaque vniuersitate floruerunt, quiq; scribendi laborem non refugerunt: vt docta volumina ex eorum Officina producta cōprobant, & in eorum laudibus efferendis stylus, vox, & vires deficerent, & tantus est numerus, vt nec singulis satisfacere possem, nec orationi colophonem, hoc est, finem imponerem.

Alias est vniuersitas, quæ dicitur Carturcene: quæ fuit instituta per Io. XXII. vt refert G. Bened. doct. dictæ vniuersitatis *in sua rep. c. Rayn. in verb. & vxorem no*

mine Adel. in succes. ab intest. num. 595. extra de testam. & idem Bened. *in d.gl.num.146.* dicit: Quod in collegio S. Nicolai, quod est collegium doctorum prædictæ vniuersitatis, non admittuntur extranei, sed tantum oriundi ex prædicta vniuersitate.

Sic etiam faciunt doctores Papienses Mediolanen. & Parmenses, & fere in omnibus collegiis Italiæ non admittuntur nec recipiuntur extranei, & non oriundi, & doctores dictorum collegiorum habent multa priuilegia.

Et licet Mediolani, vt dixi, extranei non admittantur ad prædicta collegia doctorum, nec acquirere possint immobilia in eorum districtu. Ego tamen cũ assidebam Capitaneo iustitiæ Mediolani, & essem Magister requestarum illustrissimi Principis domini Caroli Abasiaci tunc locum tenentis generalis pro Rege Francorum in Italia, fui admissus ad prædicta ex priuilegio Mediolanensium, qui mihi obtulerunt tale priuilegium, quod grataanter acceptum habui: sed eo nunquam vsus sum, nec volui. Etiam hac occasione vocatus fui de collegio Papiensi. sed non fui inscriptus: ex quo posthac non fuit mihi tẽpus ad me transferendũ ad locum pro præstatione sacramenti.

Parisienses etenim doctores vltra prædicta adhuc magis grauant extraneos, cum nolint doctores extra eorum vniuersitatem creatos, & sic extraneos ab eorum vniuersitate Theoricam eorum ad practicam deducere, & ibi practicare, vt voluerunt facere de doctoribus in medicina extra eorum vniuersitatem creatos, quos noli pati ibi practicare. quod non video multum æquum nec iuridicum. Sed istud videtur quodammodo sentire naturam caninam, cum non solum quod capere non possunt, sed etiam aliis capere non permittunt. Cum & pro eis, & pro aliis sit sufficiens vniuersitas Parisien. & si sint doctiores aliis, demonstret vnusquisque, quod sciat alter scire suum, cum alias nihil sit, *testante Persio in suis satyris.*

Licet enim oriundi, & originarii sint cæteris præferendi data paritate in reliquis, *vt tenet Roc. de Cur. in tract. de iure patro. quem scripsi sub eo. in verbo honorificum. 21. col. & G. Benedict. in sua repe. c. Raynutius in d. ver. & vxorem nomine Adelasiam à nu. 1048. vsq; ad numerum* 1057. *& Barba. consi. 24. in 1. vol. & dixi in sequ. parte, in 22. consideratione.* Tamen extranei, & peregrini non sunt omnino reiiciendi, & in totum abiiciendi. Maxime in exercitio artis, & scientiæ, & in officiis secularibus, cum præferantur originariis. *leg. fin. Cod. de crimine sacrilegij.* Nam Carolus Magnus non eiecit Claudium, & Ioan. Scotos sapientes & sapientiam docere cupientes, sed vnum præposuit Parisiis, alterum Papiæ. In his arbitror meliorem, & humaniorem esse naturam iuristarum in Gallia. Cum non solum oriundos, & originarios, Imo etiam quoscunq; extraneos alienigenos, & peregrinos admittunt, suscipiunt, & honorant, & collaudant, Cum non habeant respectum ad loca vnde sint orti: sed an sint scientes, sapientes, & docti. & eos si tales fuerint, amore scientiæ venerantur, amant, & benigne recipiunt, tractantq;.

De his originariis, & peregrinis, seu extraneis quomodo præferuntur, dicturus sum latius *infra in 11. part.*

Alia est vniuersitas in Gallia, quæ dicitur vniuersitas Montis Pessulani: & quoniam studium generale, seu vniuersitates, non soleant nec debeant fieri nisi in ciuitatibus, *vt est gloss. in verbo, Bononiæ, & ibi Panorm. & alij in prooemi. decretalium. per text. gloss. & doct. in leg. vnica. Cod. de studiis liberalibus Vrbis Romæ. lib. 11. & per gloss. in verb. hac regia. in l. vnic. Cod. de professo. qui in vrbe Constantinopolitana. libr. 12. melior text. in prooem. ff. orum, §. hæc autem tria. & ibi glo. in verb. Regiis vrbibus.* Tamen ibi est vniuersitas approbata (licet sit castrum) vt est apostilla finalis pro hoc ad Dynum *per prooemio. de re. iur.* quæ est Nicolai Boerii, quæ dicit se ibi originem sumpsisse, & studuisse in vtroq; iure, & fuit Placentinus glossator antiquus, qui primus dictam vniuersitatem erexit, & iacet ibi sepultus. Similiter do. Azo in dicta vniuersitate legit, & composuit ibi suam summam *super tribus libris C.* vt ipse refert *in princ. dictæ summæ.*

Dicit etiam Ioan. Fab. *in §. 1. inst. de societa.* quod studuit in Monte Pessulano. & etiam Iacob. Rebuff. & multi alii, ex quo potest, & debet dici vniuersitas famosa, prout & aliæ vniuersitates, de quibus supra.

Et isto termino, *Famosa*, vtuntur concordata nostra facta: inter summum Pontificem, & Christianiss. Regem nostrum Franciscum, *in tit. de collationib. §. præterea volumus.* Vbi inter cætera cauetur, quod prælati debent prouidere de beneficiis in mensibus graduatis, & nominatis assignatis, vacantibus illis graduatis simplicib: aut nominatis, qui in vniuersitate famosa per tempus competens studuerint. Et ideo prodest scire, quæ vniuersitas sit famosa. Quoniam ex quo requiritur, quod vniuersitas sit famosa, cum sit qualitas iuncta actui, non sufficit probare actum, s. quod studuerint in vniuersitate, sed etiam qualitatem illi adiunctam, scilicet quod sit famosa: Quoniam vbi requiritur actus cum qualitate, non sufficit probare actum, nihil probetur & qualitas econtra. *Bar. in Fulcinius. §. cum hoc. ff. quib. ex causis in possessionem eatur. & meus Ias. in l. non solum. §. sciendum. in 1. col. ff. quib. ex cau. in poss. eatur in l. 1. §. in eum. ff. ne quis eum, qui in ius vocatus est. & Pan. in c. 2. in 2. col. de resc. & ibi Felyn. in 12. col.*

Sed cum prædictæ vniuersitates sint notorie famosæ in Gallia, illa notorietas non est probanda, cum notorium releuet ab onere probandi. vbi dicit gloss. notabilis *in verbo alias, in cle. appellanti. de app.* Imo etiam videtur, quod non sit alleganda illa qualitas in prædictis vniuersitatibus, cum dato actu, & concesso quod sit vniuersitas, satis est notorium, aut debet esse, & iudici, & partibus, quod est famosa. Cum tales supra nominatę sint satis superq; famosæ in Francia, *secundum doctrinam Bart. in l. 3. ff. de iudic. de qua materia do. meus Ias. in l. ex quacunq; causa. ff. si quis in ius vocatus. & dixi in consuet. duca. Burg. in prooe. in 1. gl. & in loco ibi per me allegato.*

Ex quibus videtur concludendum, quod prædictæ vniuersitates supra nominatæ, videlicet Parisien. Tholosana, Aurelianen. Pictauen. & cæteræ sunt famosæ, quod non est nec proponenda, nec alleganda famositas illarum.

Consulerem tamen, quod allegaretur. Ex quo non sunt omnes scriptæ in iure, sed de his, quæ sunt in iure descriptæ, & approbatæ de iure, vt est vniuersitas Romana, *vt in rub. & l. vni. de studiis liberalibus vrbis Romanæ. lib. 11. & in ca. 3. de priuilegiis in 6.* & vniuersitas Bononien. *vt in prooem. Gregoriano, sexti, & clementinarum.* & vniuersitas Parisi. *vt in cle. 1. §. hoc sacro de magistris. & ca. super Specu. de priuilegiis. extra*, quod talis famositas non est alleganda nec probanda, cum, vt *dicit Barba. consil. 62. incip. illud in medium referam in 3. col. in 1. volum.* Notorium legis non est allegandum.

Quid autem de vniuersitate Andegauensi, & Biturcensi, quæ etiam sunt in Francia, & Valentiæ

quæ est in Delphinatu, an tales apud nos reputari debeant famosæ? videtur quod cum hæ vniuersitates fuerunt à paucis annis erectæ (vt credo) ex priuilegiis Apostolicis, & Principum, quod de his est iustificādum in aliis locis remotis, & extra sua loca. Sed quoniam in vniuersitate *Bituricen.* Archiepiscopus loci, seu eius officiarii sciunt & vident notorie ibi vigere vniuersitatem, non possunt ignorare priuilegia dictæ vniuersitatis, ex quo tenentur illis graduatis in prædicta vniuersitate prouidere de beneficio, sicut & cæteris in aliis vniuersitatibus famosis graduatis, sed extra loca prędictæ vniuersitatis, crederem, quod ibi graduati tenentur iustificare, & probare famositatem dictæ vniuersitatis. Et idem dicendum est de vniuersitate *Andegauen.* Ex quo bene fuisset actum (saltem ad tollendam omnem dubietatem) per summum Pontificem, & Regem nostrum, si fuissent nominatim expressæ vniuersitates, quas ipsi reputant, & tenent famosas, quo ad effectum prædictorum concordatorum.

Quæreret quispiam, nunquid graduato in vniuersitate Dolana, quæ est in Comitatu Burgundiæ, quæ non vtitur dictis concordatis, vel etiam ibi nominato ad beneficia consequenda, debeat prouideri de beneficio in Francia posito, quod illa sit vniuersitas famosa: vel cum notorium sit, quod Roma, *Bononia,* Papia, & Padua, quæ sunt in *Italia,* sint vniuersitates famosæ, & etiam apud nos, an ibidem graduatis debeat apud nos in Gallia prouideri de beneficiis vacantib. in Regno in vim gradus: & si ibi obtinere possint nominationes à prædictis vniuersitatibus dirigendas Episcopis, & aliis collatorib. & patronis Galliæ, & Franciæ ipsis concordatis subditis, cum non sint ipsæ vniuersitates subditę dictis concordatis. Et ista non fuit sine dubio, eo, quia Papa, qui est supremus omnium, & iudex, & Princeps. *c. cuncta per mundum.* 9. q. 3. fecit, & constituit prædicta concordata: & priuilegiatus, seu habilitatus in vno loco est vbiq; priuilegiatus. *cap. olim de clericis coniugatis. extra.* Et ideo in simili dicit Zabarella *in cle. dudum. §. ab olim. in* 16. *q. de sepulturis*, quod habens licentiam docendi ab illo, qui est Princeps omnium, potest vbique docere. Licet textus in dictis concordatis videatur facere in contrarium, cum loquatur de vniuersitatibus Regni Franciæ tantum, *& in titu. de collationibus. §. monemus autem*, dicam in glossis meis supradictis concordatis, vbi hęc quadrant ad propositum, nec sint præsentis speculationis.

Ad vnum tamen aduertendum est, quod studia talia possunt dici generalia, & sic famosa, etiam si priuilegia specialia non habeant. & de ipsis non doceatur, dummodo talia reputentur à tali tempore, cuius initii memoria non extat in contrarium. *Ita dicit, & tenet gloss. in verbo, generalibus in clem. dudum. §. nos autem. & ibi Zabarella in* 15. *q. de sepulturis.* Quoniam tale tempus habet vim priuilegii, *cap. super quibusdam. §. præterea. & ibi gloss. in in verbo, non extat memoria, quæ allegat concordantias. de verbo. sign. extra. l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aqua quotidia. & æstiua.* Dixi ample in Commentariis nostris *super consuetudinibus ducatus Burgund. in tit. de iustitia. §. 2. & in gloss. & la preuue estre sienne.* Princeps enim permittendo tanto tempore videtur concessisse, & reuocasse prohibitionem, de qua *in proœm. ff. §. hæc autem tria.*

Aliqui etiam videntur tenere, quod, an studia sint generalia, relinquitur arbitrio iudicis, vt si vigeat ibi sacra pagina, iura, & artes ibi doceantur, *vt notat Ho. in cap. tuæ ne clericis non resident. quem sequitur Paul. & Pet. de Anch. in cle. dudum. de sepulturis.*

Loca etiam vbi iura docentur debent esse insignia, & præclara. *§. hæc autem tria. supra allegato.* Et talia quibus hoc competat ex priuilegio speciali, vel de iure communi, vt *in c. 2. de pri. in 6.* vbi dicit, quod studium generale, & priuilegiatum est Romæ, vel etiam de antiqua cōsuetudine, in cuius contrarium memoria non existat. quia talia æquiparantur iuribus allegatis, *vt dicunt Zabarella, & Petrus de Ancha. in locis prætactis. Pro quo optima gloss. in verbo priuilegio. in princ. in titul. de causis. §. statuit, & decreuit. super pragmat. sanctio.*

Sed nunc inquantum hæc tangunt materiam nostram, credo quod sic præfertur doctor creatus à maiori Principe, ita etiam præfertur à maiori & digniori vniuersitate, studio, seu gymnasio: data tamen paritate in reliquis. Hinc est, quod plus æstimantur apud nos creati doctores in theologia in vniuersitate Parisiensi quam in aliis vniuersitatibus. Et in iure ciuili magis æstimantur doctores iurium creati in Italia, maxime Papiæ, *Bononiæ*, Paduæ, quam creati in Gallia: nisi sint creati in vniuersitate Aurelianen. vbi maiori rigore examinis examinantur, quam alibi. Ex quo cum propter magnum rigorem examinis præsumatur, quod sint doctores: ideo magis honorantur, & sic videtur quod alios præcedere debeant eiusdem temporis, & qualitatis: sed vbi esset prioritas promotionis temporis, aut alterius qualitatis, attenderetur potius illa, quam præeminentia, aut maioritas loci in quo creati essent. Et istud fuit etiam quo ad beneficia consequenda, de mente Cosmæ Guimier. *in suo commen. pragma. sanctio. in titul. de collationib. §. ita tamen. gloss. non teneat.* vbi dicit, quod quo ad nominandum, omnes vniuersitates, sunt æqualiter priuilegiatæ.

In iure nostro reperio multa fuisse studia, seu gymnasia, Primo studium Romanum, quod venit a Græcis, *vt refert Anton. Florent. in* 2. *historiarum parte titul.* 14. *cap.* 4. *§.* 12. *in princip. & ibidem in cap.* 5. *in fin.* & de isto fit mentio *in lege vnic. Cod. de studiis liberalibus vrbis Romæ. libro vndecimo. & in capit. cum de diuersis. de priuileg. in* 6. Et quomodo Romani habuerunt leges a Græcis, vide *in l.* 2. *§.* 1. *& ibi gloss. ampla in verbo, constitui. de orig. iur. ff. & in §. & non ineleganter. de iu. na. gen. & ci. in institutio. & ibi gloss. in verbo, institutis.* Sed quod dicit Accursius, quasi stulto interueniente, qui prætensa manu trinitatem significauerit leges Romani obtinuerint. reprehenditur per Vdalricum Zasium *in suis scholiis super d. leg.* 2. *§. postea. in gloss.* 1. post Budæum *in suis annotationibus in pandectis super d. l.* 2. vbi dicit, quod Accursius ibi fabulam narrat, tam ridiculam quam falsam, & vltra dicit quod veritas historię est. Quod tres tantummodo legati, & non decem ad Græciam pro legibus ferendis missi sunt. Ideo eum ibi vide. tota tamen, & communis schola legistarum semper hucusque cum Accursio nostro communi præceptore pertransiit. Et quomodo Roma origo legum saltem apud Latinos: Imo patria legum dicitur, & fons sacerdotii, & pluribus aliis nominibus elegantibus sit insignita: vide text. *in authent. vt Ecclesia Rom. centum annorum, &c. in princip. & ibi gloss.* 1. *&* 2. *col.* 2.

Et de isto studio etiam meminit Robertus Gonletus *in suo tract. de magnificentia, dignitate, & excellentia vniuersitatis Parisien.* vbi dicit: Quod in isto studio stu-

duerunt Iulius Cæsar, vt patet in libro de vita *Cæsaris*. Cato, *vt narrat Solinus lib.*1. Virg.& Tulli.& in eo Aurelius Augustinus docuit rethoricam, vt ipsemet fatetur, *lib.*5.*confeßionum.*

Ad vnum tamen aduerte pro gloria Francorum, Quod Plotinus Lugdunen. primus Romæ Latinam rhetoricam docuit. à quo Cicero se Romæ puerum cum Q. fratre Latine primum doctum retulit. & ita scribit Philip. Bergomen. *in suo supplemento Chronicarum, lib.*6. Istud etiam studium Romanum est generale, & priuilegiatum de iure communi, *vt est text. in c.*2.*de priuilegiis, in* 6.

Aliud fuit studium vrbis Constantinopolitanę, de quo fit festum *in tit. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docentes ex lege meruerunt comitiuam. lib.*12. *Cod.& in d.tit. de studiis liberalibus vrbis Romæ, & Constantinopolitanæ. libr.*12.*& in tit. de priuilegiis vrbis Constantinopolitanæ. eo. tit. & in gloss. in verbo. regiis vrbibus. in proœ. ff.* §. *hæc autem tria.& in gloss. fin. in l. sed & reprobari.* §. *fin. ff. de excusa. tutor.*

Aliud etiam fuit studium Beriti, seu Beritensium (quæ est ciuitas in prouincia Phœnicis *secundum text. in l.*1.*Cod. qui ætate vel professione se excusant. libr.* 10.) De quo studio dicit gl.fin. *in d.l. sed & reprobari*, quod eiusdem præeminentiæ, cuius est studium Romanum. pro quo est text. *in d.* §. *hæc autem tria.* vbi etiam legum nutrix appellatur. & *in l. vni. C. de metropoli Berito. libro* 11.

Aliter pariter floruit in Alexādrina ciuitate in Aegypto, & in Cæsariensi, de quibus habetur *in d.* §. *hæc autem tria.* Et etiam de Cæsariensi habetur *in d.l. sed & reprobari.* §. *amplius.* & vtrobique prædicti text. sonant, quod erant & fuerunt alia studia, de quibus tamen nullam expressam facit mentionem.

Aliud est studium Oxoniense, quod est in Anglia, de quo *in clem.*1. §. *hoc sacro, de Magistris.* & ibi Zabarella *colum.* 5. quod Alexander *in libr. de natura rerum* dicit, quod iuxta vaticinia Merlini vigebant studia in Anglia tempore suo ad partes Iberniæ transitura.

De studio Salamantino, quod est in Hispania, etiam fit mentio *in d. cle.* sed quo tempore habuerit initium non reperitur apud scribentes, vt dicit Zabarella *in prædicto loco.* & ibi vltra dicit esse incertum, quo tempore studia inceperint esse generalia in Italia, licet semper floruerint ibi. & maxime quandiu Romæ viguit imperium, & tempore Octauiani fuerunt studia in oratoria & poetica.

Et ista duo studia Oxonien. scilicet, & Salamantinum sunt priuilegiata cum studiis Parisiensi, Bononiensi, & Romano, secundum quod *in d. cle.* scribitur, ita quod in illis quinq; studiis legi debent, & interpretari literæ Arabicæ, Hebraicæ, & Chaldeæ, & debent esse duo periti in qualibet lingua, in quolibet illorũ locorum docentes, quib. prouideri debet in stipendiis competentibus & sumptibus, per ibi nominatos *in fine dictæ Clementinæ.*

De studio Bononiensi etiam fit mentio *in d. cle.*1.*de Magistris.& in d. glo. in verbo, Regiis vrbibus.* §. *hæc autem in proœmi. fforum.& in gloss. fin.* §. *fin. in leg. sed & reprobari. ff. de excusat. tut. Et etiam text. in proœm. Gregoriano, & ibi gloss. in verbo, Bononiæ.* Et fuit factum, seu incepit esse primo tempore Theodosii Imperatoris, vt per gloss. *in dict. verbo, Regiis vrbibus.* quam ad hoc dicunt doctores esse notabilem, sed pro hoc vide clariorem *in verbo, Bononien. in dict. clem.*1. & tempore Accursii legalis studii obtinebat monarchiam secundum eundem. *in rubr. de studiis liberalibus vrbis Romæ. lib.*11.*Cod.* & tempore Azonis ibi erant decem millia scholarium, *vt refert Odof. in authen. habita. C. ne filius pro patre. & secundum Beroaldum in suo opusculo de felicitate,* licet Bononia inter omnes Italicas vrbes sit florens & famigerata, eam tamen florentissimam illustrissimamque nulla ferme res alia peræque facit ac Diatribe, & Gymnasia literarum atq; conciliabula scholasticorum, quæ haud dubie cum omnibus totius Italiæ celebratioribus Gymnasiis claritudine contendunt, nulli cedunt, quæ Alexandrino Attico Tharnensi, Massiliotico memoratissimis apud Priscos Gymnasiis proxima accedunt, & quanquam longo interuallo, tamen proxima.

Aliud fuit Athenis, & quidem solennissimum, & celebratissimum apud omnes authores. Vnde Hieron. commendans ciuitatem Athenarum, dicit illam studio fuisse aptissimam, primoque leges tradidisse, aliisque ciuitatibus iura transtulisse. & non solum leges, vt supra dixi, sed etiam quælibet scientia habuit ortum, & descendit à Græcis, *vt dicit gloss. in verbo, constitui, in fin. post Priscianum. in l.*2.§.1.*ff. de orig. iur.* Et in illo studio (*vt refert Robertus Gonletus in d. suo tract. de præstantia vniuersitatis Parisiensis circa principium*) tantum patientes admittebantur. Vnde ad portam ciuitatis sedebat senex ad obiurgandum volentes intrare, & si videbat signa impatientiæ, repellebantur: si autem patientiæ, admittebantur. Ex illo studio fuit diuus Dionysius Areopagita, Christianæ religionis doctor eximius.

Alia vero octo Gymnasia antiqua enumerat Textor *in sua Officina*, quæ sunt sequentia.

Craneum, quod erat apud Corinthum secundum Cicer.

Cillarauium, de quo Plutarchus *in Cleomene.*

Lyceum, quod fuit Athenis Aristotelis schola, & etiam Ciceronis *in Tusculano.*

Academia Platonis Gymnasium celebratissimum. Vnde Cicero:

Inq; Academia vmbrifera, nitidoque lyceo,
Fuderunt claras secundi pectoris artes.

Et Horatius:

Atq; inter syluas Academi quærere verum. Vnde Academici philosophi vocati sunt.

Prytaneum, de quo Cicero *libro de oratore.* & vt ei victus quotidianus in Prytaneo publice præberetur.

Canopum vero agnoscit Philostratus *in Herodis Attici vita.*

Pecile vero, porticus variis Latinis appellatur, nobilitate etiam propter picturam Marathonicæ pugnę Zenonis philosophi stoici conuentu, vnde à porticu Stoici philosophi dicti, & stoica secta.

Tempe etiam fuit Gymnasium Athenis.

Ista sunt studia nunc nobis antiquissima. Sed plura alia antedicta sunt nouissima, & quædam in iure descripta, & ideo satis nobis nota, & certa.

De studio vero Senensi, dicit Zabarella *in d. cle. dudum, ab olim. de sepulturis,* quod tempore Pauli de Eleazariis, qui commentatus est dictas clementinas, fuit nouiter reformatum, & ante fuerat destructum: Sed tamen dicit illud esse generale, sed non multum durauit in bono statu: quia denuo fuit reformatum tempore Pet. de Anch. qui conductus à Senensibus ad lecturam Decretalium triennio ibi legit, *vt fatetur ipse Pet. de Anch. in d. cle. dudum. in* 3. *colum. circa fin. in meo volum.*

Refert etiam Philosophus Bergomas, *lib.*12. *sui supplementi Chronicarum*, quod in Vienna vrbe Austriæ magna est schola liberalium artium, & sacræ theologiæ

logiæ, & iuris Pontificii, in qua magnus studentium confluit numerus. Non est tamen ciuitas, quæ habet Episcopum: sed est in diœcesi Pictauiensi Austriæ prouinciæ ciuitate, & maior est filia matre. Et vt fertur, ibi studentes pauci emergunt docti, cum voluptati nimium operam dent. & mulierum procacitas, & lasciuia eorum mentes à studio alienet. Et in hac sæpe dedecorosa perpetrãtur, & enormia fiũt, quod diu noctuque rixæ ad modum belli fiunt. Nunc artifices aduersus studentes: nuncque Curiales in artifices arma corripiunt. ita, vt rara solennitas sine homicidio peragi possit. Quod & fit in plerisque aliis vniuersitatibus, cum sint in vrbibus excellentissimis, & populosis constitutæ. Sciunt quid alloquor, qui viderunt brigas (vt ita loquar) suo tempore factas propter graues & corporales iniurias sæpe à vilissimis hominibus sine causa sibi illatas, quas ferre non possunt: Ideo vitam multis periculis exponunt: vt vtar verbis, *auth. habita. C. ne filius pro patre*, & sic dici potest, Felix ille scholaris qui saluum se dicit ab vniuersitate. felicior ille tamen qui bene studuerit, & doctus redierit. Cum frequentius accidit, plures esse commemoratos in studiis, quam studentes, licet sint ibi causa studii, *vt dicit Gem. in proœ. sexti. colum. mihi* 5. Nec est vlla vniuersitas, quæ non habeat sua impedimenta, cum apud nos in vulgari dicatur:

Les fleusteux, & ioueux, de paueme de poities,
Les danseurs Dorleans.
Les braguars Dangiers.
Le s croetz de Paris.
Les brigueurs de Pauye
Les amoureulx de Turin:
De Tholosanis tamen dicitur.
Les bons estuans de Tholoze.

Dico sane in aliis supra de malis, & non de bonis, nec improbo multa exercitia: vt ocia tollas liberalibus viris necessaria, & honesta, quibus cum magno salutis corporeæ commodo, & studiorum augmento indulgere possumus, nec continuum literarum certamen approbo. Studentes enim debent habere recreationes: quia ex vehementi studio incurrũt ægritudines mortales, *vt ait Fel. in c. lator. de homicidio*, dispẽsandæ sunt horæ pro cuiusq; rei officio, dũmodo ab illecebris, & ludis alearum atq; taxillorum abstineamus. Et quia forte non erit alienũ ab instituto nostro inserere, quomodo tempus sit distribuendũ studentibus. Ideo epistolam Augustini Dathi descriptam *in lib. suarum epistolarum, in prin.* quæ non fuit facta ad illud, & est multum elegans, & vtilis, hic referre arbitratus sum. Augustinus Dathus Thomæ Rimbotto, S. Petis quid te agere oporteat, vt facilius in literarũ studiis proficere possis. paucis à me postulasti, & ipse quoq; respondeo paucis. Tempus ante omnia statuo distribuendum esse, & ordinem vehementer probo. Medio noctis dies sumit initium. media nocte gallicinio, Conticinio quiescendum videtur, aut si vigilare contingat, quę ante præcepta sunt, cogitatione, & memoria repetentur. Diluculo est lectionib. danda opera, ac si quid proximo die agendum sit, id est accuratius mente atq; animo volutandum, præuia meditatio futuram actionem tanto perfectiorem efficiet, quanto diligentius fuit præparata. Mane cum primum domo fueris egressus, templum pete, Deũ venerare, Regnum Dei quære, saluta penates, sacras peruolue lectiones. Hieronymi scripta libenter amplectere, vbi & orationis ornatũ, & rectã vitæ institutionẽ abunde poteris adipisci. Quæ vero splendidiora delegeris, ea in optimo thesauro reconde memoria. Cum his versare, cum his colloquere, cum his confabulare, à quibus aut æmulatiorem eruditionem, aut salutaria præcepta haurire queas. De esca & potu nihil est quod scribam, veterem serua frugalitatem, & tuum laudatissimum morem obtine. Meridie in tuis te laterib. oblecta: peruagari noli. Quid est enim aliud frustra circumcursare, atq; etiam templa, plateas, angiporta, ac forum lustrare, quid puerorum more ludere, quam seipsum perdere? Censeo cum cibo, & quempiam ex leuioribus ac iocosis libris, quos nosti, legendum, vt corpus simul pascatur, & animus: Ac post modicam quietem, quę aut legeris, aut audieris mente complectere, difficilium locorum expositionem tracta: præcipuam quampiam capesse sententiam vt ea sit tibi iucundum pabulum, ac postmodum deambulãti salutare viaticum. Quod si exire libebit, augusta, & religiosa (quo ad potes) perquire loca, bibliothecas adi, & quos optaueris meliores percurre codices. Inde excerpe semper præclarum aliquid atque frugiferum: Hæc tibi recta fuerit inambulandi ratio. Domi te opprimat occiduum tempus, & vespera foris nunquam. Nam abnoctare inprimis perniciosum simul putatur ac turpe, domum reuersus fac vt ad futuras lectiones animum applices tempestate suprema, & vespera ipsa ac prima face perfruere, vt nulla pars temporis effluat tibi prorsus inanis. Cum oportunum noueris genio indulge. Ex sacris codicib. excerpta ne desere, & antequam ad cubitum accedas, Pythagoreorum more quid egeris dixerisue, tecum ipse repete. ac si tempus suppetat, aliquid pręclarius commenda memoriæ. Deum comprecare. Inde enim sunt quæ optantur nobis bona omnia, concubia & intempesta nocte, sile, quiesce, vt vitam tranquillam, & recte institutam degas. Vale.

De studio vero Perusino, nulli est dubium, quod sit generale, antiquissimum, & famosum. Nam Bart. legit ibi per multa tempora, & ex eo orti sunt Bal. Petrus, & Angelus de Vbaldis fratres germani vtriusq; iuris doctores excellentissimi.

In illo etenim studio, est quædam fundatio facta anno Domini 1362. Die vero 27. Mensis Aprilis, per quendam Cardinalem Tusculanum nomine Nicolaum tunc Archidiaconũ Heduen. pro duobus scholaribus Ecclesiæ Heduen. aut ciuitatis seu diœcesis, qui possunt præsentari pro sex annis per Episcopum & Capitulum Heduen. & ibi habent victum tantum. Et istud constat ex tenore fundationis hic post insertæ, vt sit illius memoria in posterum, & illam vidi signatam debite, & sigillatam in archiuis dictæ Ecclesiæ Heduen. tanquam Balliuus, & Consiliarius ipsius tenor ideo est talis.

Reuerendo in Christo patri domino Dei gratia Episcopo: ac venerabilibus viris Decano, & Capitulo Heduensi, Nicolaus miseratione diuina Episcopus Tusculan. sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalis salutem, & sinceram in domino charitatem. Ordinata rationabiles homines natura constringit, eisdemque diuini & humani iuris scriptura demonstrat; quod in officiis charitatis primo loco eis tenemur obnoxii à quib. nos cognoscimus beneficiũ recepisse, quodque ratione sanguinis proximiorib. amplius obligamur. Attendentes autem Ecclesiarum nostrarũ magis beneficia, & vitæ subsidia magna quæ dudum recepimus, & de præsenti recipimus ab eisdem primo loco ipsarum Ecclesiarum promouendis honoribus & procurandis vtilitatibus obligamur; & eisdem

Ecclesiis ratione spiritualis coniunctionis. Quæ nobis omnes coniunctos sanguine in charitatis coniunctione procedunt plus ad benefaciendum adstringimur, cum scribatur in canone : *Nullus nobis hæres videtur esse proximior quam Ecclesia , quæ nos domino sociauit.* Sane præmissa diligenti meditatione, in mente nostra sæpius reuoluentes ac cernētes, quod modernis temporibus peccatis exigentibus à Deo in nonnullis patribus increuit ignorantia secularium clericorum, quod rarissime reperitur secularis Clericus, qui faciat proponere populo verbum Dei, intelligere canones, Ecclesias & populum regere. AEquum ab iniquo discernere, & intelligentes iustitiam ministrare. Cupientesque exhibere huic defectui pro nostræ possibilitatis modulo, in locis aliquibus supplementum, & aliis Christi fidelibus, præsertim Prælatis, quibus ad hoc suppetunt facultates præbere imitationis exemplum, vt resplendeat Domus Domini ex claris luminibus plurium lampadarum diuina, quam inuocamus nobis assistente clementia. Ad reuerentiam Dei, Beatæ Mariæ Virginis, ac Beati Gregorii Papæ doctoris egregii pro animæ nostræ remedio, & nonnullarum Ecclesiarum & locorum, è quibus grandia bona recepimus hactenus, & in pręsentiarum recipimus, vtilitate spirituali, ac etiam temporali in ciuitate Perusina vtique pacifica, & quieta, in qua viguit ab antiquo, & adhuc viget vtriusque iuris & aliarum scientiarum studium generale: Quandam domū scholarium, quorum alii studere debeant in sacra theologia, & alii in iure canonico duximus ordinandam, & pro ipsorum victu duntaxat, certos redditus perpetuos & possessiones emimus, & adhuc præstante do. alios emere intendimus in futurum. Considerantesque quod ab Ecclesia nostra Heduen. ex Archidiaconatu, quem ex concessione & dispensatione Apostolica obtinemus, in ea dudum bona recepimus & de præsenti recepimus, & quod propterea eidem Ecclesiæ, tam spiritualis coniunctionis, quam recepti beneficii seu subsidii temporalis vinculis obligamur, dignum arbitramur, nobisq; reputamus ad debitum, vt huiusmodi ordinationes seu Eleemosynæ nostræ dictam vestram Ecclesiam participem faciamus. Igitur tenore præsentium vobis & vestris successoribus titulo donationis perpetuæ ac irreuocabilis, quæ dicitur inter viuos damus, donamus, & cōcedimus, quod duos scholares pauperes de dicta Ecclesia si reperiantur in ea, alioquin de ciuitate vel diœcesi vestra, quorum nullus habeat beneficium annui valoris vltra viginti quinque florenos auri portatos ad studium, de legitimo matrimonio natos in primitiuis vel saltem in grammatica sufficienter instructos, bonæ indolis, discretione præditos, ac de honestate vitæ & morib. commendabiles, qui studere debeat in dicto iure canonico per sex annos ad standum dicto tempore in domo præfata per nos ordinanda. & habendum in ea victum duntaxat rectoribus dictæ domus præsentare possitis. Ita quod finito huiusmodi sexennio aut cedentibus vel decedentibus eisdem scholaribus per vos præsentatis, alios præsentare pro simili sexennio valeatis. Volumusq; quod vos domine Episcope, Vestrique successores duas voces in assumptione huiusmodi scholarium habeatis. Hortamur autem vos omnes in domino Iesu Christo, quod in assumptione prædicta nulla (quod absit) apud vos sit acceptio personarum, sed illos ad hoc eligatis & assumatis, quos secundum Deum credideritis meliores & magis pręfatæ Ecclesiæ, ad cuius specialiter vtilitatem & honorem intendimus: verisimiliter profuturos. Super quo vestras conscientias oneramus: Volumus etiam quod præsentes nostræ literæ in communi dictæ Ecclesiæ vestræ capsa, in qua reponuntur alia iura ipsius Ecclesiæ perpetuo conseruentur: & nos similes literas ad cautelam in sacristia Ecclesiæ Perusinæ faciemus nihilominus conseruari. Et ad maiorem claritatem & memoriam perpetuam omnium præmissorum, præsentes literas per notarium infra scriptum publicare fecimus, & nostri sigilli appēsione muniri. Datum & actum Auinion. Die 26. mensis Aprilis. Anno natiuitatis domini 1162. indictione 15. pontificatus sanctissimi in Christo patris & domini nostri domini Innocentii diuina prouidentia Papæ 6. ann. 10. præsentibus Venerabilibus viris domino Angelo præposito Ecclesiæ ciuitatis castelli, & Raymundo Bosco canonico Terracon, ac Bertholino de Sagiis de Placentia macerio domini Papæ testibus, ad præmissa vocatis specialiter & rogatis. Et ego Franciscus quondam Matthæi Ieremiæ ciuis Pisanus publicus Imperiali authoritate Notarius prædictis donationi, dationi & concessioni ac omnibus & singulis supradictis vna cum prænominatis testibus præsens fui, ipsaque de mandato supradicti Reuerendissimi Patris & domini Nicolai Tusculan. Episcopi cardinalis in hanc publicam formam redegi. Tamen aliis occupatus per alium scribi feci, meque vna cum appensione sigilli præfati domini Cardinalis subscripsi, cum signo & nomine consuetis in testimonium omnium præmissorum. Præmissam vltimam dictionem, quæ dicit tercentesimo, & vltimo additam, quæ propter inaduertentiam dimissa erat, veram esse approbando.

Sunt & multa alia studia in diuersis patriis & prouinciis, quæ enumerare longum esset & forte tædiosum, & cum vnaquæque patria suo sensu abundet. *text. est in capit. certificari, extra de sepulturis.* Ideo relinquo illis discutiendas præeminentias eorum.

Ex prædictis infero, Quod cum maior honor debeatur his, qui doctorantur seu graduati sunt in maiori vniuersitate, quod etiam magis honorari & præferri debent hi qui doctorantur in vniuersitatib. famosis, vbi sunt doctores legentes & scholares studentes, quam hi, qui doctorantur in locis vbi non est vniuersitas, sed tantum habent priuilegium doctorandi, vt sunt plures ciuitates, & vrbes in Italia, prout sunt Placentia, Parma, & plures aliæ: & ideo dicit Zabarella *in loco supra sæpe allegato,* Quædam sunt studia generalia actu & priuilegiata. vt sunt illa de quibus supra, & *in clement. 1. de magistris:* & ista præcedunt omnia alia. Quædam priuilegiata sed non actu generalia. Quædam generalia sed non priuilegiata. Quædam particularia non priuilegiata. & dicit, quod actu generalia etiam non priuilegiata magis præferantur quam priuilegiata, non actu generalia. Ex quo concluditur, quod doctores in talibus vniuersitatibus actu generalibus, magis priuilegiantur & præferuntur quam doctores in vniuersitatibus, tantum priuilegiatis, & non actu generalibus, vt concludi potest ex deductis, per doctrinam Zabarellæ, *vbi supra.* Quoniam tales non videntur nec præsumuntur examinari in vniuersitatibus priuilegiatis tantum, sicut in vniuersitatibus actu generalibus.

Et sic etiam infertur, quod doctores, qui gradum accipiunt in facultate eis cognita, causa honoris tantum, non ita honorantur, nec honorem alleui debent ratione illius gradus, *vt dicit Petrus de Anch.*

in c.

in cap. 1. de parochiis, & Panor. in cap. clerici. de iudiciis. Sicut de doctoribus promotis, à doctoribus corruptis, *vt notat Archid. in cap. de quibusdam. 37. dist. arg. text. in l. 1. Cod. de athletis, lib.* 10. Quod non placet Philippo Decio. & Aretin. *in d. c. clerici.* Quia vt dicunt, licet promotus sit ignarus, habet tamen dignitatem. Ex quo cum prærogatiua detur ratione dignitatis, debet habere locum. *Bartol. in l. maximarum. in fin. Cod. de excusationibus munerum libr.* 10. *Bald. in l. qui sub prætextu. Cod. de sacrosanct. Ecclesi. Geminia. in proœmio sexti in fin.*

De commendatione vero studiorum & gymnasiorum, dixi *supra in 5. part. in 21. considerat.* vt dixi gloriosum esse optimo principi habere rationem studiorum.

TRigesimatertia consideratio. Inter plures doctores præfertur qui plures habet gradus. Exemplum in doctore vtriusque iuris. Quoniam duo vincula sunt fortiora vno, & magis ligant. *cap. primo, de treuga & pace. extra authentic. itaque. Cod. communia. de successionibus. & §. si vero. institu. de adoptio.* ita tenent Abbas & alii *in d. cap. clerici.* & Iohan. de Anania *in rubrica de magistris,* videntur tenere, quod hoc sit verum cæteris paribus, hoc est data in cæteris inter eos paritate. Ex quo videntur inferre, quod si doctor in vno iure tantum esset prior tempore, quod præferretur: tamen hoc non videtur verum, eo, quia nunquam aut parum eueniret quod semper non esset aliqua disparitas temporis, quæ etiam in vna hora attenditur, *vt per gloss. in l. si is ex pluribus. §. fin. ff. de solutio. Facit text. in l. Titius. §. Lucius ff. de liberis & posthu.* Et intentio doctorum *in d. c. clerici.* videtur esse, quod semper doctor in vtroq; præcedat doctorem in vno tantum, etiam si habeat vnum gradū priorem tempore: Quoniam illa qualitas illius alterius gradus tollit illā qualitatem temporis, quæ non multum consideratur vbi est alia qualitas, & quoniam duplicatio gradus maiorem dignitatem inducit, & vbi est maior dignitas, prioritas temporis non attenditur, *vt per gloss. in ver. præponitur. in c. placuit 16. dist. notat. in c. statuimus. de maio. & obed.*

Ex quibus inferunt doctores, quod doctor Canonum, & theologiæ simplici theologo præfertur, vt dicunt Hostien. & Abb. post alios *in cap. 1. de consanguin. & affin.* Sic etiam doctor artium & medicinæ præcedit doctorem artium tantum, vel medicinæ tantum, *vt notat Dominicus in dict. cap. placuit. in fine.*

Ex his etiam inferunt doctores, quod vbi est paritas inter aliquos, si vnus habeat duplicem dignitatē præfertur ratione duplicitatis, etiam si illa secunda dignitas sit minor, vt de Comite & Barone, qui præcedit Comitem tantum, vt dicit Bald. *in l. sed milites. ff. de excusatio. tut.* dixi *supra in 5. part.* vbi dixi de Marchione & Comite, qui præcedit Marchionem tantum, & ibi dixi etiam quod ista duplicitas operatur inter principes, ex quo si vnus princeps habeat plura regna, præferendus est illi qui non habet tot regna: Intellige tamen prædicta, quando illa dignitas, quæ est augmentata & duplicata esset talis, quod de ea posset fieri comparatio ad aliam simplicem, vt puta, si quis est doctor in iure Canonico tantum, alius qui est doctor in eodem iure canonico & ciuili simul, habet duplicationem talem, quod vna dignitas potest alteri æquiparari, & alia est superabundans qui augmentat dignitatem, secus si ambæ sint inferiores, ita quod de nulla ad simplicem possit fieri comparatio. Vt si dicamus, quod quis sit doctor in iure canonico tantum, alius vero sit doctor in iure ciuili & medicinæ aut artium. Nam hoc casu semper præfertur doctor in iure Canonico, Quoniam de nulla aliarum potest fieri comparatio ad illam, & ille gradus solus videtur esse potentior & efficacior, ideo præfertur. *Ita tenet & concludit Romanus in cons. suo. 333. incip. quo ad primum. Ita etiam tenet Philipp. Dec. in d. c. clerici. in 5. colum. de iudiciis.* Et ideo Comes præcedit Marchionem & Baronem. Dux, Comitem, & Marchionem. Rex, Ducem, & Comitem. Et vnus Rex multum authenticus præcedit habentem plura parua Regna, sicut Imperator præcedit Regem habentem plura Regna. Rex etiam Franciæ tanquam excellens inter omnes, præcedit etiam Regem habentem plura Regna, quæ sunt multa inferiora à Regno Franciæ. Cum Rex Franciæ omnes præcedat, non ratione suæ personæ, sed ratione excellentiæ dignitatis regalis, quæ prima in tota Christianitate post Imperatorem tenetur & reputatur.

Quicquid tamen supra dictum sit aduerte ad id quod dicit Decius *in d. c. clerici. in 6. col.* quod de consuetudine seruatur, quod doctor in vno gradu prior, in tempore præcedit doctorem in vtroque iure. Et in his prælationibus attenditur consuetudo, vt dicit Bald. *in l. obseruari. §. antequam ff. de officio proconsulis. & in c. cum olim. in princ.* per illum text. de consuetudine. istud non est multum securum, quia doctori de consuetudine attestanti non creditur, nisi aliter appareat. Ita tenet dom. meus Iason post multos *in l. de quib. col. pen. ff. de legib.*

TRigesimaquarta consideratio. Inter plures doctores, præfertur, qui primo licentiatus & postea doctor, illi, qui secundo licentiatus, & primo doctor effectus fuit per text. *in l. 1. C. de consul. lib. 12.* quem ad hoc adducit Angel. Aretin. *in §. quædam. colum. 5. institu. de actio.* Cuius verba illum sequendo ponit Alexand. *in l. 1. ff. de obsequiis.* & sequitur Felin. *in c. 1. de maior. & obed. in 2. colum.* Tamen domin. meus Iason *in l. cum quid. ff. si cert. pet.* & Philippus Decius *in dict. cap. clerici.* post eum dicunt, quod ille text. nihil facit, quia in illa vtraque erat dignitas & patritiatus, & consulatus nimirum, si prima dignitas facit eum præferri illi, qui habuit secundam dignitatem. In casu verò nostro supradicto, ille, qui primo fuit licentiatus, nullam primo habuit dignitatem, sed solum licentiam doctorandi, & ex licentia simplici dignitas non tribuitur. Sed quicquid sit moderni *in d. cap. clerici. & in d. l. cum quid.* tenent opinionem Angeli duplici ratione.

Prima ponderando rationem quæ ponitur *in d. l. 1. in fin.* dum ibi dicitur, quod ille præponitur, qui prius fuit consul, quia prius meruit Patritiatum, quia ista ratio videtur habere locum in isto casu. Ex quo primo, Licentiatus videtur primo meruisse doctoratum, vt per licentiam declaratur, ergo ex tali licentia præferri debet. Decius tamen *in dicto loco* quodammodo prædictam rationem impugnat, & dicit, quod hæc ratio euitari potest, ex quo meritum non tribuit dignitatem, *vt concludit Cardinalis in clem. 2. in 2. quæstio. de magistris.* In casu vero dictæ legis meritum declaratur per dignitatem Consulatus. vt ibi dicitur: Vnde præfertur virtute dignitatis, & non propter meritum simpliciter. Præterea, vt dicit, illa verba, *qui prius meruit Patritiatum:* vt habetur *in d. l. 1.* referuntur ad illum, qui fuit prius Patritius: vt ibi patet. Vnde ille text. nihil facit, quia in effectu illa verba intelliguntur pro illo qui fuit prius patritius, & meritum consideratur cum dignitate.

Crede-

Crederem, Quod quo ad nos ille text. multum facit, eo, quia in Gallia Licentiatus dicitur habere dignitatem. cum sit gradus tentus, & reputatus pro gradu, eo quia licētiat: imo quod minus est Baccalaureus in altero iurium, præfertur doctori, seu magistro in Artibus vt habetur in concordatis initis inter Papam & regem nostrum, *in tit. de collationibus. §. quo vero.* Et prius erat decisum in pragmatica sanctione. *in eodem titu. §. insuper. cum sequen.* Et ita admittantur licentiati ad consulendum, & ad dignitates, & officia, sicut doctores in Gallia: & ideo cum sit dignitas, magis stabit opinio Angeli apud vos, quæ magis fortificabitur per rationem secundam per Modernos adductam, cum dicant, quod secundum Bald. *in l. qui indignus. ff. de senatoribus.* Licentiatus etiam dicitur habere dignitatem, sed, vt dicit, sine administratione, & per doctoratum sola administratio acquiritur: vnde, vt dicunt, succedit, quod ille qui prius habuit dignitatem siue administrationem, si postea administrationem consequatur, præfertur illi, qui medio tempore dignitatem cum administratione habuit, *vt est text. in l. 2. C. vt dignitatum ordo seruetur. li. 12.* Sed Dec. adhuc impugnat hanc rationem, eo, quia non fatetur dictum Bald. esse verum. Sed cum apud nos sit verum, quod Licentiatus habet talem administrationem, qualē habet Doctor in consulendo, & in officiis, etiam in beneficialibus & in omnib. actibus vbi requiritur gradus: cum illa verba, damus & concedimus licentiam docendi, legendi, interpretandi, &c. apponantur in eorum literis apud nos. Ideo stante hoc pro firmo, stat illa doctrina Angeli multum roborata per illam rationem modernorum.

Aliam, & tertiam rationem adducit Dec. *in d. c. clerici.* vbi dicit, quod doctoratus qui postmodum sequitur licentiam habet relationem ad licentiam. Examen enim videtur principium, per ea quæ habentur *in l. magistros. C. de professo. & medicis. lib. 10.* Sed quando finis habet relationē, & necessariam consequentiam ad principium, principium attenditur. *l. tertia. §. Seio. ff. de minoribus.* Vnde doctoratus, qui sequitur virtualiter, trahitur ad tempus licentiæ, & sic prius doctoratus videtur: ad quod bene facit, quod not. Bald. *in d. l. qui indignus. circa finem.* Vbi pluribus rationibus probat, quod licentiatus in vno loco non potest in alio loco doctoratum accipere. Ex quo datur intelligi, quod doctoratus refertur ad licentiam præcedentem.

Ad istud etiam respondet, & dicit, quod ista translatio, vt videatur doctoratus, tempore licentiæ non fit nec attenditur in præiudicium tertii, qui interim medio tempore doctor efficitur, ex eo quod in simili tradit Bart. *in l. 2. ff. de decurio.* vbi dicit, quod doctor restitutus ad collegium, non recuperat priorem locum in præiudicium eorum, qui medio tempore doctorati sunt.

Sed ad hoc est facilis responsio, Eo, quia interim pendente huiusmodi tempore, qui fuit positus, pro nihilo reputabatur quo ad collegium. quod secus est in licentiato, qui medio tempore habet dignitatem, licet non habeat administrationem de iure, sed quo ad nos sic.

Vel etiam idem Decius aliter respondet, & dicit, quod dictum Bar. loquitur in restitutione quæ est cōtra ius commune, & de iure speciali. Ideo non est in consideratione, & tempore priuationis acquisitum fuit ius aliis in collegio ingredientibus. & non amplius expectabatur restitutio. Secus in hoc casu, qui habita licentia expectabatur doctoratus secundum ordinem iuris, & præsens status tendebat ad hoc, vnde interim non videtur ius esse alteri quæsitum, ex quo est clarum, quod illa decisio Angeli esset vera, quo ad nos. Quam etiam tenet Marianus *in c. quanto de magistris.* & quod ille tex. hoc probaret si bene & recte ponderetur, quia ibi licet Consul prius haberet dignitatem, tamen illa dignitas non erat in consideratione respectu dignitatis Patritiatus alterius: sed prior Consul ibi præponitur, propter Patritiatum postea acquisitum, & illa coniunctio Patritiatus posterioris cum anteriori Consulatu, facit illum præferri: &, vt dicit, ista ratio videtur in casu isto procedere, quia licentia, quæ præcessit coniuncta cum doctoratu postea secuto, debet operari, quod iste præferatur, eo etiam quia doctoratus habet necessariam consequentiam, & relationem, ad licentiam, *vt dixi supra.* Ideo mihi videtur standum esse cum Angelo. Audiui, quod ita fuit alias iudicatum inter duos doctores Aurelianenses, qui aliquando inter eos disputauerunt de huiusmodi præcedentia.

TRigesimquinta consideratio. Data paritate temporis, & gradus inter doctores, habetur consideratio diuitiarum, & nobilitatis: quia duo vincula magis stringunt: secus, si non sit paritas temporis, & gradus, quia tunc non habetur consideratio diuitiarum, & nobilitatis: quia tales qualitates non tollunt prærogatiuam temporis. *c. statuimus extra de maior. & obed. Bart. in l. 1. ff. de obsequiis. & Bal. in l. nemini. C. de aduocatis diuers. iud. ita dicit & tenet Dec. in d. c. clerici. in 6. colu. extra de iudiciis.*

Aduerte, quod literati, & nobiles æquiparantur, etiam circa dispensationē beneficiorum, per text. in c. *de multa. extra de præben.* facit gloss. singularis *in verbo, suppleat. in l. societas. ff. pro socio.* quæ dicit, quod bene literati ita recipiantur in Canonicos sicut nobiles, & merito, quia literati, & docti dicuntur nobilissimi. & dicit text. *in l. prouidendum est. in princip. C. de postulando. & dixi supra ista parte. in 24. consider.* & dicit Bald. *in l. nemini. C. de aduocatis diuers. iudic.* Quod si doctor est valens, licet plebeius, præfertur tamen doctori nobili minus literato. Sed si sunt æqualis scientiæ, præfertur ille qui est de meliori sanguine, & iam dixi. Sed contra dicta Bal. scripsit Barbatia *in consi. suo, inci. præclare scribitur ab Iob pro certo patientißimo. col. 8. in 2. part.* vbi tenet, quod data æquali scientia præferatur ille, qui sit plebeius. Mouetur primo per gloss. quam dicit singularem in *c. nunquam. 61. distin.* quæ dicit, Quod natus à parentibus prorsus alienis à virtutibus, dum tamen ipse sit bonus & virtuosus, præferri debet illi, qui natus est ex bonis parentibus, licet etiam sit bonus & virtuosus. Secundo mouetur ad hoc, per id, quod voluit gloss. in simili (quam etiam dicit valde singularem) *in c. fidelior. 50. distinct.* quæ dicit, quod peccator correctus, & emendatus, est præferendus in promotionibus illi, qui nunquam deliquit, & semper fuit bonus & innocens, exemplo Petri apostolorum principis. ita in proposito data scientiæ in æqualitate plebeius præferri videtur nobili. Et sic infert, quod regula Cancellariæ dictās vt illustris ex sanguine præferatur non nobili, intelligi non debet de literato, & doctore & licentiato in iure, aut doctore, qui non solū est nobilis, sed nobilissimus, vt dictum est. Saltem non præfertur nobilis dictus ignobili doctori, vt per *Barbatiam in cons. supra alleg.*

Et de his, quæ supra dicta sunt de doctoribus, idem intelligendum est de Licentiatis, & Baccalaureis (cum sit gradus apud nos) referendo singula singulis.

Trigesi-

TRigeſimaſexta conſideratio. Doctores honorantur Inſigniis pluribus, quæ eis dantur in aſſumptione gradus. Nec ante debet ſe quis doctorem nominare, priuſquam ſibi tradantur inſignia doctoratus, vt dicit Luc. de Penn. *in l. vnic. C. de athletis, lib.* 10. Quoniam, vt dicit Apuleius *primo floritorum*, non licet inſignia honoris veſtitu, & calceatu, temere vſurpare: Imo quod plus eſt aſſumens inſignia doctoratus cum non ſit, incidit in crimen falſi. notat Bartol. *in l. eos. §. fin. ff. de falſis.* & ibi Alexan. de Imol. & per Angel. *in l. vnica. C. ad leg. Viſceliam.* per Angel. de Clauaſio *in ſua ſum. in ver. inſignia.* ſecus autẽ ſi ſe doctorem ſimplici verbo nominet aut dicat: quia tunc tantum extraordinarie punitur: notat Bald. *in l. qui ſub prætextu. Cod. de ſacroſanct. Eccleſ.* Roma. *in l. qui in aliena. §. interdum. ff. de acquir. hære.* per Petr. Rauennatem *in ſuo alphabeto aureo, in verb. falſum.* idem Bald. *in l. data opera. Cod. qui accuſare non poſſunt*, vbi dicit, quod dicens ſe Comitem, & faciens actus Comitis cum non ſit, debet grauiter puniri circa mortem. idem Bald. *in c. nonnulli. §. ſunt & alii de reſcriptis.* dicit, Quod impetrans ſupplicationem nomine alterius punitur arbitrio iudicis. facit text. *in c. quanto de his quæ fiunt à prælato. & cap. per quem.* dicit ibi Petr. de Anchar. quod ſcribens literas nomine alterius, eo ignorante, dicitur falſarius. Cyn. Bald. & Salyc. *in l. fin. C. de requirendis reis.* vbi dicunt, quod citans aliquem, fingens ſe nuncium publicum cum non ſit punitur criminaliter, & ad intereſſe citati tenetur. text. ſingularis *in l. Titio, cum eſſet Romæ. ff. ad municipales.* per quem dicunt Bartol. & Bald. *in rubr. C. de fide inſtrument.* quod abradens ex literis nomen ſcribentis, & ponens ſuum, punitur vt falſarius. Faciunt notata per Dominicum. *cap.* 1. 1. *diſtinct.* vbi inuehit contra doctores, ſibi appropriantes dicta aliorum, Et qui ſe etiam gerit pro doctore, cum non ſit examinatus & approbatus, non excuſatur à muneribus. *leg. reddatur. C. de profeſſoribus & medicis. lib.* 10.

Hinc ſumpta occaſione ponam, Quæ ſunt inſignia doctoratus, Et reperio, quod ſunt ſex aut ſeptem, quæ eidem dantur in examinatione, quæ debet eſſe triplex, *vt dicit Luc. de Penn. in d. l. vnica. C. de athletis.*

Primo videtur, quod ſit liber qui eidem aſſignatur in examinatione quæ fit. Sed an ſit de ſubſtantia doctoratus iſta libri aſſignatio, videndum eſt, & videtur quod non, ſicut in cõſecratione Epiſcopi: vt patet ex eo quod legitur 23. *diſtinct. cap. Epiſcopus. &* 75. *diſtin. cap.* 1. ſed in contrarium facit, Quoniam cum rex coronatur, datur ei liber legis. vnde 2. *Paralip. c.* 23. Eduxerunt filium Regis, & impoſuerunt ei Diadema, dederuntque in manu eius tenendam legem, & conſtituerunt eum regem. fortius videtur hoc neceſſarium in docendo, cuius officium mere in librorum lectione conſiſtit. vt patet *Deut.* 17. vbi præcipiuntur reges à ſacerdotibus Leuiticę tribus: & *Ioſue* 1. *c.* Non recedat volumen regis de ore tuo, cunctis diebus vitæ tuæ. & hoc eſt verius. pro quo facit etiam ſatis aperte tex. *in c. lector:* 23. *diſt.*

Secundo, datur Birretum, & eſt habitus Philoſophiæ, qui datur doctori, cum dignitate magiſterii decoratur. & dicit Lucas de Penna *in leg. murileguli. Cod. de murilegul. lib.* 11. quod Admirali regni Siciliæ honorantur tali inſigni, & dicitur Birretum, quaſi bis rectum: quia bis rectum decet eſſe Philoſophum & Doctorem, ſcilicet, in docendo & operando, & ſead alios virtutibus regere & ſordibus mundare debent. *c. duo ſunt.* 23. *q.* 1. Et de iſto Birreto habetur mentio *in c. ſi quis virorum.* 30. *quæſt.* 1. Vel dicitur bis rectum ex multis aliis cauſis poſitis per eundem Luc. de Pen. *in prædicto loco*, ad quem recurre. Sed ſolũ aduerte, quod datur hoc modo. Accipe Birretum rotundum, ad modum coronæ in ſignum ſanctitatis, & veritatis, ac doctrinæ, vt tales ſitis in mente, quales fueritis in conuerſatione, nec à docendo ceſſaueritis, quia nõ coronabitur in regno cœlorum, niſi qui legitime certauerit. Corona nempe in regni ſuſceptione poni conſueuit in capite: quia corona ſignum eſt perfectionis, cum ſit ſphæricæ figuræ angulo carens in ſignum carentiæ ſordium: quia vbi angulus, ibi ſordes eſſe dicũtur. *gloſſ. in clem. ſecunda, de vita & honeſt. cleri. ſuper verbo. & tonſuram.*

Tertio, datur Annulus ad denotandum quod per eum factus eſt vere ſponſus Philoſophiæ & ſcientiæ, quam profitetur docendamque ſuſcepit, *vt dicit Luc. de Penna in l. vnica. C. de profeſſ. & med. lib.* 12. Et dicitur, accipe Annulum ſubarrationis. Nam ſicut per eum contrahitur matrimonium inter virum, & vxorem, ita inter ſcientiam, & doctorem. Qui enim talem poſſidet ſponſam, ſancti ſpiritus donum poſſidet. & licet Ioan. Andr. dixerit *in cap. vt Apoſtolicæ. de priuil. in 6.* quod clericus annulatus eſt fatuus, vel Epiſcopus. Fallit tamen, vt dicit ibi in doctore, qui in ſignum matrimonii inter ipſum & ſcientiam deferre poteſt annulum, vt dicit gl. quæ ponit caſum *in d. c. vt Apoſtolicæ.* Annulus vero in ſignum dilectionis mutuæ in coniugatis poni conſueuit in quarto digito ſiniſtræ manus, vbi ſecundum medicos, eſt quædam vena ſanguinis, quæ ad cor hominis vſque perueniat, *vt dicit text. in c. fœminæ. in fin.* 30. *q.* 5. Doctores tamen ponunt Annulũ homini in pollice, vt facilius teſtificari poſſint ſub ſuo ſigillo.

Quarto, Cathedra, cum dicitur, ſedete virtuoſi viri in Cathedra non peſtilentiæ & vitiorum, ſed ſcientiæ & virtutum. Et hæc cathedra eſſe debet quadrifons. In anteriori enim parte depingendi ſunt duo Iuuenes propter robur, per quos deſignantur Amor & Labor: Hi namq; foris opus peragent, Labor agit, Amor perficit. In poſteriori duæ puellæ per quas intelliguntur Cura & Vigilia, quæ intus in ſecreto conſilium pariunt, Curia prouidet, Vigilia attendit. In alia vero à latere deſcribitur iuuenis accinctus, modica ſecũ ferens, per quem intelligitur Paupertas: quia non ſectari ſuperflua pertinet ad quærendum diſciplinam, vt enim ait Hieron. *in tract. fidei & credulitatis.* Fluxu rerum & vbertate copiarum animus ſoluitur, vigor mentis infligitur, virtus corporis eneruatur: At in paupertate non laſciua conuiuia, non turpes potationes: omnia ſobria, omnia rigida, omnia humilia non obiecta: Quoniam pura conſcientia & virtute ſunt plena. non facile ad diuitias animi, id eſt, virtutes accedit. In reliqua vero parte vir, fugientis præſentans effigiem, quia Philoſophans & Studens voluntarium exilium ſibi debet indicere pro ſcientia perquirenda. Ita dicit Luc. de Pen. *in d. l. vnica. C. de profeſſo. qui in vrbe Conſtantinopol. in* 10. & 11. *col. lib.* 12. vbi allegat & citat Hugonem in didaſcalis hæc dixiſſe, Quoniam vt etiam dicit Sapientiæ cupido patria eſt charior. vt ait Tullius *de fine bonorum & malorum. lib.* 5. & quod glorioſa debet eſſe Cathedra doctoris, habetur 3. *Eſdræ c. vltim.* Stetit Eſdras ſacerdos & lector legis ſuper ligneum tribunal. & *infra.* Et aſſumpſit Eſdras librum coram omni multitudine. præſidebat enim in gloria in conſpectu omnium & magiſter debet docere in alto. *capit. plerunque. in verbo, altiora.* 2. *quæſtio.* 7.

Doctorem tamen non facit Cathedra: sed Cathedram doctor per virtutis & scientiæ rudimenta. Recitat autem Chrysost. Canonis conditor, Videte quomodo sedetis super Cathedram, &c. Etiam habetur *c.vlti.40.distinct.* Ad locum Cathedræ paulatim cum virtutibus & magno sudore aspirare debent bene meriti doctores, alias, si nimis festinant ad ipsam Cathedram, delectantes in ipsa Cathedra, vt in loco gloriæ fiunt aliis authores ruinæ. *c.quoniam multa.48. dist.* Non enim locus sanctificat homines, sed homo locum, qui autem bene sederit super Cathedram, honorem accipiet Cathedræ: sed qui male sederit, iniuriam faciat Cathedræ. *c.fin.40.dist.*

Quinto, datur ei Zona in hunc modum, accipe zonam auream, & lumbos tuos cingulo fidei præcinge, vt corpus tuum sit ornatum exterius, & apud Deum & homines se ostendat perfectius. Quæ zona deponi non debet, nisi completo doctoratus officio. Nam indecens omnino probatur, prius soluere militiæ cingulum, quam cedat victori aduersitas præliorum. *c.1.de renūtia. iuncta l.2.C.de his, qui non impletis stipendiis, &c.lib.10.*

Sexto, datur osculum pacis, *vt habetur per Io. And. in clem.2.de magistris. in verbo, insignia. & ibi Card. Flor. dictus Zabarell. in 1.q.principali.* Et sic datur. Accipe pacis osculum, vt fędus pacis in facultatibus iurium serues perpetuum. Beati quidem pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur. Et de hoc osculo habetur *in c. pacem de consec.dist.2.*

Septimum, est benedictio, licet dicat Zabarella *in d.clem.2.in 1.q.principali*, quod osculum, & benedictio potius sint de bene esse, seu ad bene esse reputantur, quam sint de insigniis.

Et prædicta insignia dat doctor doctori tanquam pater filio, *secundum Ioan. Fabri. in l. 2.C.de veteri iure enucl.* Et aduerte, quod doctores possunt vti insigniis doctoratus vbi est princeps, sed non coguntur. *l. vnica. Cod. de honoratorum vehiculis, libro vndecimo. & Ant. Corsetus in suis singularibus, in verbo, & vbicunque.* Etiam extra suum locum, in quo sint doctores, *vt dicit Zabarella in clement. vnica. 1. quæst. de foro compet.* Eo, quia talia insignia tantum sunt ad honorem, *vt dicit ibi*, & ibi ponit de prælatis, an possint vti insigniis suis extra sua loca: quod distinguit in insigniis honoris tantum, & tunc sic: aut iurisdictionis, & tunc non dicam alibi.

Trigesimaseptima consideratio. Doctor non tenetur semper vti doctoralibus Insigniis sed quando vult, *vt tenent Iacob. Rebuffi. in l. vnic. C. de honoratorum vehiculis. lib.11. & Ant. Corset. in singularib. suis, in verbo, doctores. Faciunt ea quæ supra proxime dicta sunt, quæ ideo vide.*

Trigesimaoctaua consideratio. Si quis vsus fuerit Insigniis doctoralibus, antequam esset doctor, puta qui portauerit togam seu cappam, Zonam & Birretum, si postea efficiatur doctor, non debent ei dari talia insignia. Casus est *in c. quod quidam. versi. si forte. in lectura gl. in verbo, exhorruit.* 1. q.1. *quam ibi sequuntur Archid. & Io. de Turrec. refert & sequitur Romanus singulari suo 721. incip. quidam vtitur insigniis doctoratus: & etiam apostilla ad Iacobum Rebuff. iin d.l. vnic. C. de honoratorum vehiculis lib.*12.

Trigesimanona consideratio. An insignia doctoratus possint præscribi per Licentiatum aut Baccalaureum. Puta, quod portat Zonam auream, cum nemini concedatur portare deauraturā, nisi habentibus dignitatem. text. est *in c. clerici, extra de vita & hon. cle.* Lud. Ro. *cons. suo* 291. dicit, quod talia possunt præscribi per tantum tempus, cuius initii memoria non extat in contrarium. Insequendo opinionem Host. *in cap. cum contingat. de æta. & quali.* Si vero præscriptio sit minor, quia scitur eius initium, tunc insequendo opinionem Io. *An. in c. Abbates. de priuilegiis. in 6. in nouella.* non possunt præscribi.

Quadragesima consideratio. Doctores in hoc honorantur, quod Iudex tenetur eos ad se venientes, salutare, & inuitare ad sedendum. *text. in l. fin. & ibi gloss. in verbo, honoratis. C. de offic. diuer. iudic.* Nisi quando est hora propriæ causæ, *text. in l.1. C. de offic. ciuilium iudicum.* Quod quomodo sit intelligendum declarat Purpuratus *in l.1. num. 166. 167. & 168. ff. de officio eius cui mandata est iurisd.*

Quadragesimaprima consideratio. Doctores in hoc etiam honorantur, quod consiliarii Principis vocantur, *vt dicit Alex. in addit. ad Bart. in l.1. C. de dig. lib.12. pro quo allegat l. fin. C. de offi. diuer. iudi.* quod tamen non est de mēte Angeli *in l. quisquis. C. ad leg. Iul. maiest.* Ita, quod Bart. non potuisset se dixisse Consiliarium Principis ex eo solum, quod esset doctor: *& ita sequitur Purpuratus in l.1. col.17. vers. septimum. & col.22. in prin. ff. de offic. eius cui mandata est iurisd.* Propterea non abs re à dominis Consiliariis de Parlamento huius patriæ fuit inhibitum, ne amplius simplices aduocati dicerent & intitularent se Consiliarios, nisi cum effectu essent officiarii Regis.

Quadragesimasecunda cōsideratio. Cum ex præcedentibus satis sit ostensum, & demonstratum, de præcedentia scientiarum, & doctorum, tam theologiæ, iuris Canonici, ciuilis, quam medicinæ, & qualiter inter eos sunt honorandi, & aliis præferendi, & de insigniis doctorum, de dignitate, excellentia, & priuilegiis eorundem. Nunc deueniendum est ad alias scientias, quæ sunt inferiores & minores post prædictas. Et inter inferiores videndum est quæ illarum præcedere debeat. Et inter alios, qui melius demonstrauerit pręeminentiam, autoritatem, honorem, & gloriam illarum, fuit Philippus Beroaldus Bononien. qui supposuit testamentum cuiusdam patris habentis tres filios, Philosophum, Medicum, scilicet, & Oratorem, & illum hæredem fecit & instituit, qui esset vtilissimus Ciuitati. Post mortem cuius, fuit contentio inter dictos fratres, cui hæreditas paterna cedere debeat. Et inter illos Philosophus primo causam coram iudicibus agit pro iure suo sustinendo, dicens, quod philosophia est Regina cunctarum disciplinarum. Quam M. Tullius inuentum Deorum, Plato vero donum Deorum esse tradiderunt: nihil vnquo bono (vt ipsius Platonis verbis vtar) nihil vnquam maius mortalibus datum est à Diis, nec vnquam dabitur. Hæc est enim Vitę lex, Virtutum indagatrix, vitiorum expultrix, lumen legum, magistra morum, rerum elementariarum exploratrix, Cœli & mundi contemplatrix, quæ in altitudinis studio etiam cœlo ipso sublimiora quæpiam vestigat. Et, vt inquit Platonicus Apuleius, in æstimo mundi, tergo dedit, hac internuncia homines Deo cognati, & proximi (imo, vt verius loquar) Dei terreni efficiuntur. Quid per Deos immortales excellentius sacratissima illa Philosophia, quæ supra hanc caliginem, in qua volutamur, excedens, docet, quid agatur in Cœlo? meritoq; Seneca philosophorum sincerissimus, scientissimusq;, cui vtiq; credi conuenit, Naturæ rerum gratias agit, cum secretiora eius ingressus didicit. Quæ vniuersi materia sit, quid sit Deus, totus in se intenderit. An ad nos aliquando respiciat, faciat quotidie aliquid. An semel fecerit, pars mundi sit, an mundus

dus, an mundi anima, an potius opifex & factor, liceat ne illi ex lege fatorum aliquid derogare. An maiestatis diminutio, & erroris confessio sit mutanda fecisse. Ad hæc, nulla res magis discusserit caliginem illam nebulæ crassissimam, quæ (vt duo Poetarum clarissimi prodiderunt) obtutus mortalium hebetat, mentesq; obducit applauso ignorationis velamento, Quid porro vtilius illa philosophiæ parte, quam partim Ethicen, partim moralem appellant, quæ maxime ad homines spectat, quæ docet quid in terris agendū sit? Et errores nostros discutit. Quæ vrbes peperit, dissipatos homines in societatem conuocauit, Respublicas bene moratas instituit facit *in l. vnica. circa finem, ibi, igitur vnum. C. de studiis liberalibus vrbis Romæ. libro 10.* & vt differit Cælius, *lib. antiquarum lectionum 12. c. 21.* post Socratem. Nisi Philosophi ciuitatibus dominentur, vel hi, qui nūc reges potentesq; dicuntur legitime, satisq; philosophentur, in idemq; ciuilis potentia, & philosophia concurrant, neq; quod nec fit à diuersis hæc tractentur ingeniis, non erit ciuitati, hominum generi, vlla malorum requies, neq; prius Respublica orietur pro viribus & lumen solis spectabit, quod confirmat Cicero *in epist. ad Q. Fratrem didascalica*, & hanc coniunctionem, inquit Plato, potestatis, & sapientiæ saluti censuit ciuitatibus esse posse.

Vnde non immerito sectatores Philosophiæ vbique Philosophos nominat, nomine sancto, & religioso, quasi solos sapientiæ studiosos. Qui ante Pythagoram, Sophi, id est sapientes, & habebantur, & vocabantur. Quid est enim per Deos immortales (vt ait Tull. *lib. 2. de offic. cap. 1.*) optabilius, quid præstantius, quid melius, quid homine dignius sapientia, qua Philosophi nominantur? Non est, inquit, aliud Philosophia præter studium sapientiæ, & est res religiosa, *vt est text. in leg. 1. §. an & Philosophi. ff. de variis & extraordinar. cognit.* Vnde Philosophus vetus, teste Augustino, Dei amator esse creditur, quia sapientia Deus est, per quem omnia facta sunt. *Io. 1.* Nomen enim philosophi sanctum, vt dicit idem Tullius *Tusculanis quæst. lib. 2. c. 3.* cum, vt inquit, philosophia medetur animas inanes, solicitudines detrahit, à cupiditatibus liberat, pellit timores. Et vt ait Seneca *ad Lucillum, Epist. 16.* Philosophia quieta est, & contemni non potest, quinimo apud pessimos honori est. & August. *de ciuit. Dei, lib. 22. c. 22.* Philosophia inquit, vel sapientia, donum Dei est, donum Dei, & auxilium contra miserias huius vitæ, Et vt dicit ipse Tullius *in dictis quæst. lib. 5.* est vitæ Dux, Virtutum indagatrix, inuentrix legum, Magistra morum, & disciplinæ. &, vt inquit Seneca *ad Lucillum, Epistol. 98.* est lex vitæ. & *in Polycratico. lib. 3. ca. 9.* de Philosophis sic dicitur, In ipsis fuit imago virtutis, & vtinam inueniatur in nobis, qui virtutis imaginem teneat. Quia vmbras virtutum induit, quibus videmus floruisse gentiles. Quis enim

Themistoclis diligentiam, Frontonii grauitatem.
Socratis continentiam, Fabricii fidem,
Scipionis pudicitiam, Vlyssis longanimitatem,
Catonis puritatem, Titi pietatem imitatur?

Hi enim laudabiles viri, quasi quædam seculorum suorū sydera splenduerunt illustrantes tempora sua. Hæc ille ibi. vt etiam sequitur, & refert Iacobus Magni *in suo sophologio sapientiæ. lib. 1. c. 13.* vbi ponit de dignitate Philosophiæ.

Et, vt semel finiam, philosophus, hoc est, sapiens, est omnia, & vt inquit ille: Vno minor est Ioue, diues, liber, honoratus, pulcher, Rex denique Regum.

Et in tanta apud priscos æstimatione ac reuerentia habiti Philosophi fuere, vt Platoni sapientiæ antistiti Dionysius Tyrannus vittatam nauem obuiam miserit: Ipse quadrigis albis, & curru Regio egredientem in littore exceperit, & triumphantium more ad vrbem deduxerit. Vt Alexander Magnus Aristotelis philosophorum doctissimi patriam restituerit in honorem præceptoris. Cui se non minus debere quam Philippo patri profitebatur. & teste Gellio *lib. 9. cap.* Philippus Macedonum rex scripsit ad Aristotelem, Se Diis gratias agere, quod filium illius temporibus sibi nasci contigisset. & autore Plinio, *lib. 7. c. 30.* Cn. Pompeius, Mitridatico bello confecto Possidonii philosophi domum intraturus fores à lictore percuti vetuit, licet ex consuetudine cum Consules domum aliquam ingressuri essent, clamose simul, & imperiose Ianuæ pulsarentur, & idem Plin. *lib. 24. c. 8.* inquit: Nō ære captus, nec arte vnam Zenonis statuam in expeditione non vendidit Cato, quia Philosophi erat. Et veteres perfectionis loco existimabant: si vel *Aristotelis*, vel Pythaci, vel alterius magni philosophi imaginem ad Bibliothecæ ornamentum habuissent. Vnde Iuuenalis *Satyra secunda*: Nam perfectissimus horum, Si quis Aristotelem similem vel Pythacum emit. vt Pythagoram Crotoniatæ, ac Metapontini pro Deo colerent, & ex eius domo templum facerent. Qui in tanta fuit admiratione, vt qui præsentia illius frui meruissent, id perscriberēt ad suos, tanquā magnum quiddam ac præclarum adepti forēt, quod Pythagorā vidissent. Et Pythagorici discipuli si quid affirmarant disputando, cum ex his quæreretur quare ita esset, respondere solebant: *ipse dixit.* ipse autem erat Pythagoras, tantum opinio præiudicata potuit, vt sine ratione valeret autoritas, *vt inquit Cicer. 1. de natra Deorum.*

Ex quibus videtur dicendum, quod Philosophus sit præferendus & medico, & oratori. Cum sit & medicus, & orator, *vt dicit Beroaldus vbi supra.* Imo & quod plus est, videtur, quod legista sit Philosophus, cum, *vt dicit text. in l. 1. ff. de iust. & iur. §. nam vt eleganter. in fin.* legistæ veram philosophiam non simulatam profitentur, & affectant. Nā ciuilis sapiētia vera philosophia dicitur. *vt in d. l. 1. §. est enim quidem res sanctissima ciuilis sapientia. ff. de variis, & extraor. cog.* Ideo etiam hac ratione legistæ præferendi sunt cæteris. verum ipsi Iurisconsulti pro eorum sententiis adducunt Philosophos, vt *Aristotelem in l. si pater. §. fin. ff. de solutio. & in lege proponebatur. §. fin. ff. de iudiciis.* vbi arguunt ex autoritatibus Philosophorum, & in plerisque aliis locis.

Quomodo tamen aliquando, & in quibus reprobetur Philosophia videatur 37. *distin. quasi per totum.* in quibus non insisto, cum hoc opus tantummodo assumpsetim, ad declarandum ea, quæ sunt honoris, gloriæ laudis, & dignitatis. Plura in laudem Philosophiæ vide *per Beroaldum in oratione per eum habita in enarratione quæstionum Tusculanarum. & per Cœlium lib. antiq. lectionum 4. c. 30: per Senecam in Epistolis, præcipue in lib. 11. Epist. 74.*

QVadragesimatertia consideratio est pro tuitione honoris, gloriæ, & laudis medicorum contra philosophos, & oratores. Nam contra iuristas satis supradictum est *in hac part. in 25. consideratione.* & omnia fundamenta, & argumenta pro medicis ibi facta, multo magis hic prodesse poterunt, & possent, adduci. licet hic sit tantum quæstio, quis istorum fratrum sit vtilior ciuitati. In cuius dubii elucidatione cognoscetur, & quis honorabilior. &

tuendo iura medici, sic inquit Beroald. *in dicto loco.*

Quis nescit medicum ad omnes totius ciuitatis ordines, ad omnem sexum, ad omnem ætatem pertinere, cum summatibus, infimatibus, viris, fœminis, senibus, pueris ægrotare contingat? Cum omnes ex hoc vtilitatem indiscriminatim petant, meritoque dici potest: Medicum rem communem terrarum esse. Et profecto, si vera dispicimus, si curiose cuncta perpendimus, sola medicina soloque medico opus est omnibus. Medicina est, quæ vna contra facta depugnat, eaque identidem expugnat: quæ languentibus vitam prorogat, quæ iam deploratos, iam defletos, iam in familia orci numeratos luci, auræq; vitali persæpe restituit. Multique medicinæ opera reuixisse creduntur.

Et ne fabulas percenseam, quæ ab AEsculapio Hippolytum, & Tindaridam ad vitam reuocatos ferunt. Nonne AEsclepiades inter medicos famigerabilis, argumẽtum huiusce rei vel potissimum est, qui homini, iam conclamato, depositoq; dum effertur, fatum attulit: Cuius animam in corporis latibulis delitescentem euocauit, eumque ab inferis postliminio prope funeratum domum retulit. Etenim iurisconsulti sacrati in libris eorum sententias medicorum recitant, *vt in l. septimo mense. ibi, propter autoritatem doctissimi viri Hippocratis. ff. de statu hominum.* Et de sententiis Hippocratis, & Galeni *in c. ne tales. de consec. dist. 5.*

Huc adde, quod huic arti tantum honoris tribuere maiores, vt Diis inuentores suos assignauerint, cœloque dicauerint Apollinem, AEsculapiumque prodendo, quem ob id Archiatrum seu Protomedicum, id est, medicorum principem dicit antiquitas. Hæc Beroaldus. Etiam de huiusmodi inuentoribus scribit Polydorus *in suo lib. de inuentoribus rerum. c. 19.* & Ioan. Matthæus Lunẽsis *c. 4. & c. 6.* Et poteris videre de ista arte medicinæ in dicto loco per Polydorum: & per Rodericum *in suo speculo humanæ vitæ. lib. 1. capit. 12.* vbi describit medicinam inter artes mechanicas, licet videatur, quod sit ponenda inter artes liberales, & ibi dicit eam multum vitæ humanæ necessariam, cum salutem hominum agant, *text. in l. 1. §. medicorum. ff. de var. & extraord. cogn.* Et si amplissime melius, & singularius quam per alium de laude medicinæ videre velis, videas Erasmum *in suo Encomio de laude medicinæ.*

Aduerte eam ad vnum, quod grammatici, oratores, medici, & philosophi sunt exempti ab hospitio militum, *text. est in l. medicos. Cod. de professoribus & medicis, lib. 10. & in l. fin. ff. de muneribus & honoribus.* Sed ibi oratores præferuntur in ordine literæ medicis, & medici philosophis: sed tamen etiam si grammatici videantur esse de minoribus scientiis, quandoque præferuntur in ordine literæ, & oratoribus, & medicis, & philosophis. sed hoc est, quia est fundamentum aliarum scientiarum, & initium, vt inferius dicetur.

QVadragesimaquarta consideratio erit de oratore, qui callet rhetoricam, & eloquens dicitur, an sit cæteris præferendus. Et eius causam sustentando, videtur primo, quod sic ex eius diffinitione. Cum orator sit vir bonus, dicendi peritus, rhetorice vero bene dicendi scientia, *vt ait Isidorus lib. 2. Etymologiarum. cap. 1. & 2.* Ex quo necessario extollenda est, quæ bonitate constat, elegantia pollet, nitore splendescit. Cuius ope, & opere præclara omnia fiunt, & magna. Equidem conditores vrbium, non tam philosophica doctrina, quam elegantia oratoria, & illicio facundiæ pellexerunt dispalatos [illegible] disparatos homines ad ciuilitatem, politicamque viuendi rationem. Et, vt multa omittam, nihil est ita incredibile, quod in dicendo non fiat probabile, nihil tam horridum atque incultum, quod non splendescat oratione, ait Cic. *in paradoxis.* Et eloquentes pro aliis loquuntur. Vnde habetur *Exod. 4.* Non sum eloquens, impeditioris, & tardioris linguę sum. Et sequitur. Aaron eloquens est, ipse loquetur pro te ad populũ. Et tales debent esse aduocati. *l. per hanc. C. de aduocatis diuers. iud.* Qui etiam oratores dicuntur. *text. in procem. Digestorum. §. nos vero, ibi, ditissimi Regum oratores efficiantur. & in leg. omnes. §. hac ibi, & oratorum effluens in defensionibus copia larga præstetur. & ibi, gloss. C. de Episc. & cler.*

Hinc videmus conditores legum, quibus nihil pene emunctius, limatius, & sententiosum magis adminiculatos fulturis eloquentiæ, leges saluberrimas eloquentissimasque condidisse. Formatores quoque rerum publicarum Imperatores bellicorum exercituum regere consiliis, & moderari res magnas sine docta voce & oratoris vi nullatenus potuisse. Vnde vt ait Franc. Patritius *lib. 2. tit. 4. de institutione Reipublicæ.* Animi medicina eloquentia est, quæ philosophiæ rationibus ad vitia nimium elatos, comprimit, depressosque eleuat, & ignauos fortes efficit. Vera est enim illa Euripidis sententia, qua dicitur: Omnia conficit ratio, quæ etiam hostile ferrum neutiquam efficere valeat. Quæ enim alia vis, quam eloquentiæ potest furentem populum refrenare aut metu perculsum excitare? Quod, vt exprimeret diuinus Poeta Maro, oratorem minime furentem, aut populum maritimæ tempestati comparauit, his versibus:

Ac veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile vulgus:
Iamq; faces, & saxa volant, furor arma ministrat.
Tum pietate grauem, ac meritis, si forte virum quem
Conspexere, silent arrectisq; auribus astant.
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.
Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, cœloq; inuectus aperte,
Flectit equos, curruq; volans dat lora secundo.

Eloquentiam etiam veteres rerum dominam esse dicebant. Et eam Ennius Flexanimam appellauit, quod animum in quancunque partem vellet, raperet: & ea dulcedini mellis comparatur, *per text. in cap. legimus. 38. dist.* Nec in pace, & otio solum vtilis habetur, sed in bello atque tumultu vires alias omnes antecellit. Quod quidem verum esse asseruit Pyrrhus Epirotarum rex. Nam cum bellum in Italia gereret, Cyneam Comitem quasi gerendorum, ac socium [illegible] Thessalum oratorem, Demosthenisque discipulum accepit. Eiusq; opera impense admodum vtebatur. Nam ad ciuitates, quas vi, & armis subigere non poterat, eum oratorem mittebat, quas magna ex parte in sententiam suam adducebat. Adeo vt sæpenumero Pyrrhus diceret, plures à Cynea vrbes eloquentia in potestatem suam redactas, quam à se armis superatas. Et vt inquit idem Patritius, si recte iudicare volumus ex omnibus disciplinis, nulla magis congruit ciuitati, quam oratoria: quæ vt ait, in triplici causarum genere versatur, quæ ibi videri possunt, & plura alia, etiam qui primi scriptores huius artis fuerunt. Et vt ait Budæus vir eloquentissimus, *[illegible] 5. de asse.* Vt sine aqua & igni sacrificium, aut consecratio non rite peragitur, sic sine stylo eloquentiæ

lius aut Principis, aut populi gesta ad posteros incalescere possunt, & æternæ memoriȩ consecrari. Merito apud Romanos, qua Republica nulla vnquam maior, nulla sanctior, nulla bonis exemplis ditior extitit: summa semper oratoribus dignitas fuit. Et vt autor Cor. Tacitus, nullus magnam potentiam sine eloquentia est consecutus. Quod vt de aliis taceam, Nonne Marcus Tullius ille orandi regula, & dicendi lex, cuius ingenium Rom. imperio par fuit, qui latinæ facundiæ Pomerium promouit ad Consulatum vsque amplissimamque dignitatem ex humilitate natalium, & loci euectus est? Quo, quid vtilius in Rom. Repub. excogitari potest? Quo suadente Legem Agrariam, hoc est, alimenta abdicarunt Romanæ trib. Cuius linguæ fulmen Catilinæ infregit audaciam, & ipsum proscripsit Antonium. Cuius nomine supplicationes à senatu decretæ sunt.

Per eam de magnis mire & sublimiter, de paruis proprie & subtiliter, de mediocribus iucunde & grauiter, de omnibus sententiose, & luculenter dicere quis docetur. vt hic dicit Budæus *in suis annot. in l.1. §. quod ait prætor. ff. de ser. cor.* & vt etiam ait ipse Beroald. *in oratione per eum habita in enarratione Epistolarum Ciceronis, & Lucani*, maximum Deorum munus est, & quo nullum maius excogitari potest eloquentia. Qua vna vel maxime separauit hominem à cæteris multis animantibus Deus ille parens, & mundi fabricator. Quæ, quia sermone carent, irrationabilia merito vocantur. Eloquentia homines vagabundos in agris atque dispersos congregauit in populum, & ex feris atque immanibus mites reddidit, & mansuetos, vt iam *in prin huius consid.* dixi. Eloquentia multæ vrbes constitutæ sunt, plurima bella restincta, firmissimæ societates sanctissimæ amicitiæ cōparatæ. Eloquentia mortales immortales efficiuntur. Merito itaque flexanima, & omnium Regina rerum oratio à doctissimis nuncupatur. Cuius tanta est dignitas, tāta maiestas, vt Duce Eloquentia Diis similimi esse videamur. Et homines eloquentes (qui oratores nominantur) tantum reliquis hominibus præstare creduntur, quantum homines bestiis antecellunt. Nihil medius fidius eloquentia diuinius reperiri potest, nihil consummato oratore præstantius. Et quanti olim fuerunt in pretio, & æstimatione artes (maxime oratoria) scribit Bud. *in lib. 2. de asse, & partibus eius* & G. Benedict. *in proœ. rep. c. Raynutius. de testam. in antiquis.* Sed in oratione hæc requiruntur: Acumen Dialecticorum, sententia Philosophorum, verba prope Poetarum, memoria iurisconsultorum, vox Tragœdorum, & gestus pene summorum Artificum: Ex quibus omnibus aliis de per se est præferendus. *ita inquit Budæus in l.1. ff. de iust. & iur.* Siquidem, & de ipsis oratoribus sæpe sit mentio in libris iurisconsultorum, eorum etiam dicta & sententias approbando, *vt in l. aut facta. §. qualitate. ff. de pœnis.* Vbi allegatur & dicitur Demosthenes apud Græços maximus orator. Et de Cicerone flore, & tuba Romani eloquii fit mentio *in leg. Cicero. ff. de pœnis. & in l. Fulcinius. §. quid sit autem. ff. quibus ex causis in possessio. eatur. & in l. in quæst. ff. ad legem Iuliam maiestatis.* Et, vt semel finiam, concludit Beroaldus *in sua declamatione*, quod orator Philosopho, & medico est anteponendus. sic quod credibile est, vt ait, post peroratam causam à trib. fratribus coram ipsos iudices concordi consensu omnib. sententiis simul pronunciasse pro oratore. Illiq; adiudicasse paternam hæreditatem. & hanc partē fouet ipse Beroal. cū esset orator exactissimus, & tota dignitas dicendi fuisse existimātur, præcipue in Cathedra.

Textor *in sua officina sub ti. oratorum quorundam nomina*, scribit plures oratores fuisse: sed fere omnes per eum nominati erant pagani, & infideles. Et cum nullos Christianos adnumeret, licet reperiantur plures, etiam ita excellentes, vt Pagani: Ideo illos oratores Christianos hic describere volui. & sunt sequentes:

Dionysius Areopagita Parisiorum Episcopus.
Dionysius Episcopus Corinthi.
Quadratus Apostolorum discipulus & Athenarum Episcopus.
Aristides Philosophus.
Philocrates Ephesiorum Episcopus.
Ignatius Episcopus Antiochensis post beatum Petrum.
Polycarpus Io. Apostoli discipulus, Smyrneæ ciuitatis Episcopus.
Egesippus Historicus, & Martyr.
Philippus Episcopus Cretensis.
Basilius Episcopus Cæsareæ Cappadociæ.
Panthæus Philosophus.
Gregorius Nazianzenus.
Athanasius.
Pamphilus Martyr.
Ioannes Chrysostomus, id est, os aureum.
Ioannes Damascenus. *Ioannes Cassianus.*
Damasus Romanus Pontifex.
Hilarius Pictauen. Episcopus.
Iustinus rhetor & martyr.
Apollonius rhetor Romanus.
Irenæus Episcopus Lugdunensis.
Cyprianus Episcopus Carthaginensis.
Isidorus Episcopus Hispalensis.
Ambrosius Mediolani Præsul.
Hieronymus Cardinalis.
Augustinus Hipponensis Episcopus.
Gregorius summus Pontifex.
Fortunatus. *Leo Papa.*
Fulgentius Episcopus Ruspensis.
Hilarius Arelatensis Episcopus.
Sidonius Auernorum Episcopus.
Boetius.
Bernardus natione Burgundus.
Anselmus.
Petrus Damianus.
Petrus Comestor.
Petrus Alphonsus.
Franciscus Petrarcha. *Bocatius,*
Pius Pontifex II.
Bessarion Ecclesiæ Romanæ Cardinalis, & Constantinopolitanæ Patriarcha.
Paulus gentium Apostolus.
Dauid Regius Propheta.
Salomon sapientissimus Rex.
Ieremias Propheta sanctus ab vtero.
Iob in aduersis patientissimus.
Prudentius hymnorum scriptor.

Hi etenim fuerunt oratores maximi, & Christiani, quos nominat, & refert Reuerendus quondam pater dominus Petrus Rolin Canonicus, & Archidiaconus Heduensis sanctæ sedis Apostolicæ protonotarius, & Ciuis noster Heduen. *in suo excellentissimo libro quem composuit in defensionem artis oratoriæ*, in 1. *part.*

Nam etiam (vt ait Cassiod. *in expositione Psalterij.*) Omnis splendor rhetoricæ eloquentiæ, omnis modus Poeticæ elocutionis, quælibet varietas decoræ pronuntiationis à diuis scripturis sumpsit exordiū: recitatus *in ca. legimus. ver. in Leuitico. ibi: denique in*

expoſitione 37. diſtinct. Ipſa quoque rhetorica pars eſt ciuilis ſcientiæ, ait Cicero 1. *rhetoricorum.* Inde Aduocati dicuntur negotia perorare, hoc eſt, poſtulando ornatius loqui. *text. eſt in l. nemini. in fi. C. de aduocatis diuerſ. iudiciorum.* In his enim non requiritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum, non denique ea, quæ nobis non poſſumus fingere facies, vultus, ſonus. In oratore autem acumen Dialecticorum, ſententia Philoſophorum, verba prudentium Poetarũ, memoria Iuriſconſultorum, vox Tragœdorum, geſtum pene ſummo citatiorem non ſane diſplicet adhibere. Educendi deinde dictio eſt ex hac domeſtica exercitatione, & vmbratuli, medium in agmen, & in puluerem, in clamorem, in caſtra, atque in aciem forenſem ſubeundus vſus omnium, & periclitandæ vires ingenii. Et illa commentatio incluſa in veritatis lucem proferenda eſt. Legendi etiam Poetæ, cognoſcendæ Hiſtoriæ, omnium bonarum artium Doctores atque ſcriptores legendi, & peruoluendi, & exercitationis cauſa laudandi, & interpretandi, corrigendi, vituperandi, diſputandumq; de omni re in contrarias partes, Et quicquid erit in quaque re, quod probabile videri poſſit, eligendum atque diſcendum, & per diſcendum ius ciuile, cognoſcendæ leges, percipienda omnis antiquitas, ſenatoria conſuetudo, diſciplina, Reipublicæ iura, ſociorum fœdera cognoſcenda, eſt libandus ex omni vrbanitatis genere facetiarum quidam lepos, quo tanquam ſale conſpergatur omnis oratio, *vt ait Cicero lib. 1. de Oratore.* Neq; enim ſolum acuenda nobis, neq; procludenda lingua eſt, ſed inenarrandum, complendumque pectus maxima rerum ſuauitate, copia, & vbertate, *vt idem ibi ait in ſecundo,* hæc Luc. de Penn. *in rubr. de legationibus. in princ. lib.* 10. vbi etiam dicit, quod potiſſime legati debent habere virtutem oratoriam, ſeu eloquentiæ, & facundiæ, & quod ad huiuſmodi legationis officium præcipue Iuriſperiti ſunt aſſumendi, & conſueuerunt aſſumi, qui maxime facundia polleant.

Reperiuntur etiam plures alii Chriſtiani oratores qui non ſunt connumerati à prædicto domino Petro Rolin, vt ſunt Gregorius Turonenſis, Annonius monachus (licet alii Ammonius dicant) Benedictinus, & Gallus, &c. qui elici & extrahi poſſunt ab hiſtoriographis, præcipue à Collectanea de ſcriptorib. Eccl. quos hic inſerere potius eſſet faſtidioſum quam vtile, ideo recurratur ad illam.

Ex quibus cognoſci poteſt, quod ſatis abſurde dicit Antoninus Florentinus omnes artes, & liberales, & mechanicas inuentas fuiſſe ab infidelibus & reprobis hominibus, cum ſi bene conſideretur, omnes ſcientiæ, maxime principales fuerunt inuentæ à viris honeſtiſſimis, & à Deo approbatis. Primo, ipſe Deus caput, & autor eſt totius eloquentiæ, ſcientiæ & ſapientiæ, *vt plene in d. c. legimus. circa fi. 37. diſt.* Secundo ab Adam omnes ſcientiæ inuentæ & demonſtratæ fuerunt. Nam etiam Ioſephus *in 1. antiq.* tradit liberos Seth, Adæ filii, in duabus columnis diſciplinam rerum cœleſtium à ſe primo inuentam conſcripſiſſe, & ſic conſtat ante diluuium Noe omnino vſum extitiſſe literarum, & ſcientiarum. Poſt vniuerſale diluuium (quo homines perierunt, etiam literarum monimenta deleta fuerunt) Noe literarum artiumq; notionem reſtauraſſe, atq; Prophetas: vt Abraham, Moyſen, Eſdram ſcribam legiſque doctorem illuſtraſſe, & introduxiſſe ſemper arbitratuſque. Et in teſtem pro parte, adduco Polydorum *de inuentoribus rerum, lib. 1. cap. 6.* Et ſic theologia à Prophetis, ars etiam oratoria a Dauid, Salomone, Ieremia, & pleriſque aliis inuentæ ſunt. Et nullus alius poſt Dauidem fuit elegantior eo, quicquid ſentiant oratores, & Hiſtoriographi. de aliis vero ſuo loco dicemus.

Sciendum eſt etiam, quod intentio Principis eſt, vt Oratores maxime legum, ditiſſimi efficiantur, *text. in proœ. fforum. §. nos vero. ibi, ditiſſimi legum oratores efficiantur, iam, ſupra allegat.* Ad quod etiam facit lex *per hanc §. ſexcentis. C. de aduocatis diuerſor. iud.* & leges neque in paupertate viuere, neque mori in anxietate permittunt. *text. in auth. de hæredib. & Falcidia, collatio. 1.* vnde dicitur:

Eſurit ars, decreta tument, lex lucra miniſtrat.
Pontificem Moyſes, thalamos medicina ſubtintrat.

Et iterum, vt notatur *in d. §. nos vero.*

Dat Galenus opes, & ſanctio Iuſtiniana,
Ex aliis paleas, ex iſtis collige grana.

Et *Prouerb.* 18. dicitur. De fructu oris viri replebitur venter eius, & genimina labiorum ipſius ſaturabunt eum, & 12. *c.* de fructu oris ſui vnuſquiſque replebitur bonis. & hoc habet eruditio, & ſapientia, quod vitam tribuit poſſeſſori ſuo. Ex *cle.* 7. & *Prouerb.* 8. In viis iuſtitiæ ambulo, vt ditem diligentes me, & theſauros eorum repleam. & *cap.* 11. Anima quæ benedicit, impinguabitur. Ipſa quoque iura nimis appetunt literatos honorari, & ditari, *vt in c. de multa. in p. de præben. in antiquis, & Prou. cap.* 8. dicit Sapientia, *Mecum ſunt diuinæ, gloria, opes ſupernæ, & iuſtitia.*

QVadrageſimaquinta conſideratio. *Ars Poetica* laudabilis eſt, ipſique Poetæ laudandi ſunt, Et licet in laudem illorum plures enauigauerint: tamen copioſius, & præclare de his diſſeruit *Beroaldus oratione habita in enarratione Lucani*, vbi ſic exorditur: Poetica in primis ſacratiſſima eſt, quam antiqui primariam quandam Philoſophiam eſſe tradiderunt, quæ a cunabulis viuendi formulam nos doceret, quæ mores, quæ affectiones oſtenderet. Quæ res gerendas cum iucunditate præciperet: vt veri dicit ait Horatius:

Os pueri tenerum, balbumq;, Poeta figurat.
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Inſtruit exemplis, inopem ſolatur, & ægrum.

Quapropter ciuitates Græcorum erudititiſſimæ liberos in poeſi in primis erudiebant, ſolum Poetam ſapientem eſſe dicentes. Et vt diuus *Aug.* atteſtatur, Poetæ theologi dicti fuerunt, cum de Diis immortalib. diuinitus multa ſcriberent. Quales Orpheus, Muſæus, Linus fuiſſe commemorantur. Quippe artis Poeticæ ſtudia, vt ſcribit Cic. adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant, ſecundas res ornant, aduerſis ſolatium præſtant: Oblectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum, peregrinantur, ruſticantur.

Huc accedat, quod decor Poeticus exercetur ab oratore, vt teſtis eſt Corne. quod oratori lectionem Poetarum plurimum conferre Theophraſtus affirmat, vt hic ante *in præc. conſi.* aliquid dictum eſt, apud quos in rebus ſpiritus, in verbis ſublimitas, in effectibus motus omnis, & in perſonis decor exprimitur, ideoq; in hac lectione ipſe Cicero exiſtimat eſſe quæſcendum, atque omnem loquendi elegantiam expoliri augeriq;. Eſt enim finitimus oratori Poeta, ſuntq; inter ſe cognatione quadam coniuncti.

Deniq;, vt Cicero ait, ſe a ſummis hominibus eruditiſſimiſque accepiſſe. Cum cæterarum rerum ſtudia præceptis conſtent atq; doctrina: Poetæ ſoli ipſa natura valent, & mentis viribus excitantur, & quaſi diuino quodam ſpiritu inflammantur. Vnde Plato ille diuinus ſcribit *lib. 3. de legib.* Poetarum genus eſſe diuinum

diuinum & ab eodem dicitur in libello de furore poetico, Poetas diuino inſtinctu concitatos eundem furorem interpretibus infundere, imitariq; magnetis lapidis naturam, qui non ſolum ferreos annulos trahit, ſed eandem trahendi vim ipſis annulis latenter inſinuat. Origenes quoq; in libris Eccleſiæ, quib. titulus eſt, περὶ ἀρχῶν, virtutem quandam eſſe docet ſpiritualem, quæ Poetam inſpiret, cuius inſpiratione Poetæ repleantur. Platonis, Origeniſq; ſententiæ aſtipulatur Ouid. ſic ſcribens.

Eſt Deus in nobis agitante caleſcimus illo.

Et alibi.

Eſt Deus in nobis, ſunt & commercia cæli.
Sedibus æthereis ſpiritus ille venit.

Idcirco merito Poetas priſci ſacros intitularunt. Vnde ab eodem ſcribitur:

At ſacri vates, & Diuum cura vocamur.

Et Calphurnius in Bucolicis ait:

Ille fuit vates ſacer.

Et Lucanus.

O ſacer, & magnus vatum labor.

Ennius vero ſanctos Poetas appellat, qui quaſi Deorum aliquo dono, & munere præditi eſſe videantur.

Hinc eſt, quod Poetæ antiquitus in maxima veneratione, maximoq; precio habebantur: quod à Principib. fouebantur, quod à Regibus ditabantur, quod ab omnibus certatim amabantur. Vnde ob id vere & pulchre canit Naſo:

Cura Ducum fuerant olim Regumq; Poetæ.
Præmiaq; antiqui magna tulere chori.
Sanctaq; maieſtas, & erat venerabile nomen
Vatibus, & largæ ſæpe dabantur opes.

Nam vt hic ante *in 7. conſid.* ſcriptum eſt. Charus fuit Scipioni Africano Ennius. Charus Archas merito atque Lucullus. Cherilum Poetam quamuis ignobilem in delitiis habuit Alexander. Virgilium fouit Auguſtus, cuius verſiculos cum in Theatro Pop. Rom. audiſſet, ſurrexit vniuerſus, præſentem ſpectantemq; Virgilium, tanquam Auguſtum veneratus eſt. Horatium Mecenas adamauit. Tibullũ Meſſalla dilexit. Papinium Domitianus aureo Palladio coronauit. Auſonium Gratianus conſulatu decorauit. Neq; ſolum viuentes Poetæ, qui honorificentius vates dici exiſtimantur, ſed etiam defuncti venerabiles extiterunt. Siquidem Alexander Magnus, cum inter ſpolia Darii Perſarum Regis ſcriniolum cepiſſet, auro gemmiſq;, ac margaritis precioſum, in eo libros Homericos repoſuit, vt precioſiſſimum humani ingenii opus opere ditiſſimo ſeruaretur. Idem Homerum adeo diligebat, vt eius Iliada, quod diuinum poema edidicerat, quod viaticum rei militaris appellabat, noctu ſub puluio, vna cum pugione ſubiiceret, & ita cum Homero Poetarum Principe vigilabat, cum Homero dormiebat. Idem Pindari inter Lyricos Poetas præſtantiſſimi, familiæ ac penatib. parci iuſſit, cum Thebas euerteret. Alter vero Alexander qui Romano præfuit Imperio, Virgilium adeo admirabatur, vt eum Platonem Poetarum vocaret, eiuſq; imaginẽ in Latario conſecraret. Quinetiã Aelius Verus Romanus Imperator Martialem Epigrammaticum Poetã, ſuum Virgilium nuncupabat. Quod & de Fauſto apud nos factum eſt, qui Poeta Regius, ſæpeq; regineus dictus eſt temporibus Caroli VIII. Ludouici XI. & Franciſci I. hodie moderantis Francorum Regnum, & ab eis optime ſtipendiatus ſemper extitit.

Huc adde, quod etiam Dii amatores, vltoreſq; extiterunt Poetarum: Siquidem Apollinis oraculum, vt inquit Euſebius Pamphilus, Euripidem laudibus in cœlum tulit, & Archiam tanquam ſceleſtum, ac profanum iuſſit exire de templo, quod Archilochum Poetam interfeciſſet. Sophoclem quoq; tragici coturni Principem Liber pater tanquam delitias ſuas ſepeliri iuſſit.

Præterea Poetæ quadam ſuaui loquentia adeo ſunt dulces, vt nõ legantur modo, ſed etiam ediſcantur: quorum autoritas tanta eſt, vt illorum dicta pro certiſſimis teſtimoniis habeantur. Nam & Plato, & Ariſtoteles Principes Philoſophorum Homeri, aliorumq; Poetarum carminibus ſuas ſententias, & ſua dicta ſæpe corroborant.

Quin etiam Iuriſconſulti illi ſanctiſſimi *in libris ff.* frequenter allegant Poeticos verſus Maxime *in leg. 1. §. ſed an.* vbi ter fit mentio de verſibus Homeri. *ff. de contrahen. emp. & ven. & in §. item precium. cum §. ſeq. inſt. eod. titu. & in l. aut facta. §. fi. ff. de pœnis.* vbi Homerus præcipuus Poetarum dicitur, *& in l. non facile. §. affi. ibi, viri ſoror. ff. de gradib.* & de Virgilio fit mentio *in l. in tantum. in fin. ibi teſtis in ea re eſt Virgil. ff. de rerum diuiſi.* Verum etiam *in leg. quæ extrinſecus in princip. ff. de ver. obl.* apponuntur hæc verba Virgilii. *Arma virumq; cano.* & in pleriſq; aliis locis citant teſtimonia Poetarum.

In decretis quoq; Virgilii carmina afferuntur, *vt in c. nunquam de conſ. diſt. 5.* & ibi *in c. legimus.* Horatius allegatur. item Lucanus. *in c. nec mirum. §. magi 21. q. 6.*

Et Apoſtolus Paulus vas electionis, Tuba Euangelii, & ſanctarum ſcripturarum armarium Poetas ſtudioſe legiſſe videtur. Qui (*vt habetur in ſua Epiſtola ad Titum*) illum verſiculum Parmenidis Poetæ recitat: Cretenſes ſemper mendaces, malę beſtiæ, & ventres pigri. Et Apud Athenienſes in Areopago, hoc eſt, Martis curia diſputans illud Arati Poetæ inducit: In quo viuimus, mouemur, & ſumus, habetur *Actuum 17.* Præterea ſcribitur *Exodi 3. & 11.* & recitatur *in cap. legimus. 37. diſtinct.* Dominus præcepit Iſraelitis, vt Aegyptios argento ſpoliarent, Tropologice intelligens, vt argentum, id eſt, eloquentiam apud Poetas inuentam colligerent, poſſiderent, in vſumq; ſalutiferæ eruditionis applicarent. *vt dicit text. in di. ca. legimus.*

Dauid quoque ille Pſalmographus Pſalterium numeris Poeticis concinnauit. Quod (vt inquit Hiero.) in morem Horatii, & Pindari, nunc iambo currit, nunc alcaico perſonat, nunc ſapphico tumet, nunc ſemipede ingreditur.

Deniq; Eſaiæ, & Iob, & Salomonis luculenta volumina hexametris verſi. (vt Ioſephus & Origenes ſcribunt) apud Hebręos compoſita decurrũt. Quinetiã, vt Caſſiodorus atteſtatur, recitatus *in d. c. legimus.* Omnis poetica elocutio à diuinis ſcripturis ſumpſit exordium, adeo muſica, venuſtas, leposq; Poeticus exiſtimatus eſt omni eſſe ſuauitate refertiſſimus, adeo Carmina moduliq; numeroſi placuerunt, vt Deos exiſtimarent eſſe placabiliores ſi eos verſib. adorẽt, & carminibus precarentur, Vnde ab Horat. dicitur.

Carmine Dij ſuperi placantur, carmine manes.

Et non minus vere quam fœcunde ait Lucret.

Caſiope requies hominum, Diuumq; voluptas.

Igitur ſanctum ac venerabile nomẽ Poetarum, qui Principibus chari ſunt, qui fouentur à bonis, quorũ carmina ediſcuntur à literatis, Quorũ verſus terſiſſimi aures Deorum mulcẽt, eoſq; exorabiles mortalib. faciunt. Qui quibuſdã figmentis adũbrati multa ſaluberrima præcipiunt, adhortantur: ſententias à penetralibus Philoſophiæ deprōptas ſub velamento

mento quodam interserunt, mentes nostras optimis consiliis frequenter instruunt, & vt testis est Manlius:

Omne genus rerum docti cecinere Poetæ.

Item linguam ornant, facundiam augent, & supellectilem verborum faciunt copiosissimam.

Deniq; solis pene Poetis datum est, vt ad laudandum & vituperandum pariter sint accommodati: & quemadmodum immortali laude donantur illi quos versibus extollunt, amant, ita indelebili illi notantur infamia, quos maledicis carminib. insectantur. Merito nos admonet Socrates Platonicus, vt diligenter caueamus, ne Poeticum hominem quempiam nobis infensum habeamus. Et Principes quos versibus ornant, Diui seu immortales efficiuntur, quod Horatius sic exprimit:

Dignum laude virum musa vetat mori.
Cælo musa beat.

Hæc Beroal. *vbi supra*, vbi etiam excusat Poetas qui ludicra atque amatoria carmina cantare, & depromere videntur.

Budæus vero *in suis annotationibus in l. 1. ff. de contrahen. emp.* plura de laude Poetices explanat. Etiam F. Patritius *in lib. 2. de institutione Reipublicæ, titul. 6.* ait, quod Poetæ in ciuitatibus tenendi sunt, & honore ac laude decorandi, qui commendatissimi omnibus esse debent. Cum propter eorum raritatem) nihil enim rarius in omni hominum æuo optimo Poeta inueniri potest) tum propter ingenii magnitudinem diuinamq; naturã, vt supra dictum est. Igitur (vt post plura omissa persuadet ibi Patritius) Poetæ ab optima ciuitate recipiendi & alendi sunt, cum vtiles admodum esse cernantur. Quid enim grammatice sine Poetarum pertractatione eruditionis haberet? Verborum elegantia, linguæ proprietas, suaues translationes, verborum sententiarumq; licentia, quæ orationes, quasi stellis quibusdam ornant, nonne à solis Poetis inuenta, & suis locis collocata ac distincta sunt? Qui vero scripserint in poesi tam Græci, quam Latini, vide per Textorem *in sua officina. in ti. de Poetis Græcis & Latinis.* Vbi fere infinitos connumerat. Sed inter Græcos excellentior est Homerus, & inter Latinos Virgilius, *pro quo text. in §. sed ius, in fi. de iure nat. gen. & ciui. in inst. ciuilib. & Beroal. de re rustica, hoc est, in oratione habita in enarratione Georgici carminis.* Et de laude vniuscuiusq; satis succincte ibi describit ipse Textor.

Sed de Poetarum Comicorum Latinorum gradu, & ordine dignitatis autore *Aul.* Gellio *noctium Atticarum lib. 15. c. 24.* Sedigitus in lib. quem scripsit de poetis, & quem præstare ex omnibus cæteris patet, ac deinceps quo quæq; in loco, & honore ponat his versibus suis demonstrat:

Multos incertos certare hanc rem vidimus,
Palmam Poetæ comico cui deferant.
Eum (iudice me) errorem dissoluam tibi,
Vt contra si quis sentiat, nihil sentiat.
Cecilio palmam statuo de comico,
Plautus secundus facile exuperat cæteros.
Dein Næuius qui feruet precio in tertio est.
Si quid quarto detur, dabitur Licinio.
Post insequi Lacinium, facio Attilium.
In sexto consequitur hos Terentius.
Turpilius septimum, Trabea octauum obtinet.
Nono loco esse facile facio Lucium.
Addo decimum antiquitatis causa Ennium.

QVadragesimasexta consideratio. Historici etiam in ciuitatibus recipiendi, & inter alios literatos laudandi sunt. Quoniam (*inquit Beroaldus in oratione per eum habita in enarratione Titi Liuij cuius verba transportare curaui.*) Cum omnium disciplinarum cognitio vtilis atque iucunda mortalibus sit: Historiæ cognitionem, medius fidius vtilissimam iucundissimamque esse censeo, ex quo cum multum omnibus scriptoribus debeamus, qui non sibi, sed etiam posteris vixisse creduntur, plurimum profecto historicis debere nos non possumus inficiari, quorum labore ac industria effectum est vt omnium ætatum, omnium gentium, omnium populorum res gestæ, omnia præclara facinora scirentur à nobis, intelligerentur, & cognoscerentur: vt cuncta illustrissimorum virorum dicta factaue memoratu digna contueri, ediscere, & recordari liceret, qua quidem re nihil pulchrius, nihil iucundius, nihil magnificentius, excogitari posse contenderim.

Etenim (vt à Cicerone scriptum est) nihil earum rerum scire, quæ antequam nasceris factæ sint, hoc est, semper esse puerum. Cognoscere vero res gestas antiquitatum, exemplorumque memorabilium habere notitiam, vtile, decorum, laudabileque, ac prope diuinum est.

Senibus ideo maior autoritas & fides est, Quoniam ob longam ætatem plurimas res nosse, ac vidisse creduntur, & in antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia. *Iob.* 12. Ad hoc Iuuenibus cognitio historiarum valet, vt etiam anteactis seculis vixisse videantur, & illi profecto adolescentes, qui historias habeant ad manum & exempla illustrium virorum in promptu, tanto senibus sunt anteponendi, quanto plura negotia complectitur historia multarum ætatum, quam faciat hominis vita longissima.

Accedat, quod qui bonus orator esse affectat, in primis abundare debet exemplorum copia & legisse atq; nosse quam plurima. Nam cum historia testis sit temporum, lux, & Euangelium veritatis, magistra vitæ, nuncia antiquitatis, nihil ambigitur, quin orator optimus esse non possit, nisi fuerit vetustatis exemplorumq; cognitione instructissimus, Nisi historias perinde ac vngues suos habuerit exploratissimas: quoniam, vt inquit Quintilianus: Historias alere orationem molli quodam ac iucundo succo.

Præterea operæ pretium est, *teste Liuio lib. 1. in volu*minibus historicorum cuiusq; exempli documento, velut in monumento insigni posita contemplari, intueri. Vnde quæ sectanda sint depromere, ac nobis proponere ad imitandum, quæ fugienda cauere possimus: quia (*vt vere inquit Diodorus*) pulchrum est aliorum erroribus vitam nostram in melius instituere, & quid appetendum, fugiendumue sit ex aliorum exemplis posse cognoscere, vnde merito Demetrius Phalereus Ptolemæum Regem subinde admonebat, vt libros de Imperio Regnoq; compositos legeret sæpissime. Quoniam, quę amici timent Principib. dicere aut demonstrare, ea in libris scripta reperiuntur: hoc est, in cognitione rerum, salubre atque frugiferum scire quib. artib. qua disciplina, quib. moribus maxima Imperia orta sint, maximi Imperatores nomen sibi immortale comparauerint. Et e diuerso quam vitiorum sentina infecta amplissima regna collapsa sint.

In summa. Historia ad id, quod honestum & vtile est, capessendum inflammat, incitat, detestatur vitia, probos extollens, improbos deprimens, prout de legibus dicitur *in l. 1. circa prin. ff. de iust. & iu.* Historiæque (vt ait Vitruuius) per se tenent lectores cum habeant nouarum rerum varias expectationes.

Cæterum, cum omnes Historici sint legendi, ediscendi, scriptores potissimum Latini, rerumque nostratium enarratores sunt colendi, & legendi; quod Historici Latini sanctiores, variique Græcis scriptoribus fuisse existimantur, teste Satyrico, qui ait: Quicquid Græcia mendax audet in historia. Annales ideo illorum legamus, qui monumenta rerum gestarum recta, incorrupta, integra atque fideliter conscripta reliquerunt, primam illam in primis obseruantes legem historiæ, quæ præcipit, ne quid falsi dicatur. Etenim dempta ex historia veritate, ita narratio omnis inutilis, ac penitus manca efficitur, sicut corpus animantis inutile fit oculis effossis: vt scribit Polyb. hactenus Beroald.

Ex quibus satis clare concludendum est Historicos esse laudandos & honorandos, atque Latinos Græcis anteponendos. Et ibi Beroaldus inter cæteros multum laudat Titum Liuium; sed in Epistola per eum habita in declaratione Salustii ait, quod Salustius ob elegantiam inimitabilemq; in scribendo breuitatem, assequutus est primas inter historicos partes: teste epigrammatico Poeta, qui sic inquit:

Hic erit, vt perhibent doctorum corda virorum,
Crispus Romana primus in historia.

Ex cuius oratione nil demi sine detrimento sententiæ potest. Vnde non immerito dicit Macrobius Salustium in genere dicendi breuissimo dominari.

Sed attende, dicit insuper Aug. *lib. 1. suarum orationum in oratione de laudibus historicorum, & oratorum,* quod magna semper apud præclaros Principes ac populos non modo Græcia ac Latii, sed etiam cæterarum totius orbis Nationum atq; gentium laude & gloria digni habiti sunt gestarum rerum scriptores, qui vel Historias, vel annales literis commendauerunt, quod plurimum, tum ad antiquitatis memoriam, tum etiam ad iuuandam rerum publicarum administrationem scriptorum monumenta prodesse videantur.

In tantum etiam sunt vtilitatis Chronicæ, quod probant in causis decidendis. *secundum Bartol. in leg. 1. ff. si cer. pet. Bald. Anton. & alij in c. inter dilectos. extra de fi. de inst. post gloss. ibi in verbo, magis, & etiam gloss. in verbo transtulit, in c. per venerabilem. extra de elect. & gloss. 1. circa principium. in cap. cum ex literis extra de restit. in integ. gloss. & Doct. in cap. placuit. 16. dist. & gl. 2. in c. in nomine domini. posito in suprascriptione c. absit. & vbique Dominus notat 50. dist. & gloss. in verbo, regiis virib. in proœmio ff orum. in §. hæc autem tria,* vt refert Fel. *in d. c. inter dilectos. col. 7.* vbi etiam dicit idem esse in libris historiarum quo ad facta antiqua secundum Dominicum *in cap. quamuis. ante finem. 21. dist.* Et vide etiam de materia domi. menum Ias. *in d. l. 1. ff. si cer. pet.* Si vis videre nomina multorum scriptorum in historia, recurre ad Textor. *in sua officina in c. historiographi plerique Græci & Latini.*

QVadragesimaseptima consideratio. Ars grammatica, etiam laudanda est, quæ in Republica est multũ necessaria, cũ sit fundamentũ omniũ liberalium artium, *vt dicit Isidorus lib. 1. Etymologia. cap. 4.* Ideo Grammatici ponuntur, & describuntur ante oratores, *vt habetur in l. grammaticos, 1. & 2. Cod. de professo. & medi. li. 10.* Nam orator sine Grammatica esse non potest, & tamen Grammaticus esse potest sine oratoria.

Et vt dicit F. Patritius *lib. 2. de institutione Reipublicæ. tit. 1. in fin.* quod fundamentum omnium disciplinarum est grammatica, proinde (vt inquit) videndum est, vt solida sit: si alias res ediscere volueris, quandoquidem inconcinnæ, & rudes admodum reliquæ doctrinæ videntur, quæ infantes sunt, & barbaro eloquio hærentes. Grammaticen Romani tanti fecerunt, vt in triuiis eam ex senatusconsulto publica mercede doceri edixerint: quo circa triuialis scientia diutius nuncupata est. Hortaturq; ibi Patritius Reipublicæ præsides, vt curent, & publica quidem mercede, vt singulæ quæque doctrinæ præceptores habeant, & de ipsis mercedibus, vt constituantur & soluantur. Prædictis etiam aliorum studiorum liberalium præceptoribus cognoscit præses prouinciæ. *tex. in l. 1. & ibi gloss. 1. fin. de variis & extraordinariis cognit. optimus text. in l. medicos, in fin. C. de professoribus & medicis. lib. 10.* Et inter alios sint egregii professores grammaticæ: & non tantum literis, sed etiam moribus probatissimi. Cum etiam tales excellere alios oportet moribus primum, deinde facundia, *vt dicit text. in l. Magistros studiorum. Cod. eod. titul. l. vnica. Cod. de studiis liberalibus Vrb. Romæ. §. oratores. libro. 11.* Et sunt immunes ab omnibus muneribus publicis, & ciuilibus, & personalibus ciuitatis, *vt dicit tex. in l. medicos.* & maxime archiatros, vel ex archiatris grammaticos, & professores alios literarum & doctores. *Cod. eod. tit. de professoribus.* vbi patet, quod grammatici ponuntur in ordine literæ ante legistas. Etiam sunt immunes à tutela & cura. *l. si duas. §. grammatici. & ibi gloss. ff. de excusatio. tutorum. concordat text. in §. item Romæ. instit. eod. tit.*

Huc adde etiam: quoniam, *vt dicit text. in c. si. quis artem Grammaticam, 38. distinct.* Grammaticorum doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores vsus assumpta, Et in his artibus triuialibus gloriosa adolescentia edocenda & instruenda est, vt ad profundiores & meliores scientias & doctrinas ascendere valeant. *facit text. in §. oratores. supra allega.* Et non sunt ferendi (*teste Quintiliano in libr. de arte oratoria*) qui artem grammaticam, vt tenuem ac ieiunam cauillantur: quæ nisi fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxerit finaliter corruet. necessaria pueris, iucũda senibus, dulcis secretorum comes. Et August. vere ait, quod grammatica est scientia qua aperta cæteræ aperiuntur, & qua clausa cæteræ clauduntur. Ex quibus & multis aliis eam plurimum extollit Ioan. Ludouicus Viualdus de monte Regali *in suo opere Regali de persecutionibus Ecclesiæ, in persecutione 10.* & vt dicit, est prima, non tamen ordine dignitatis, sed necessitatis.

Qui autem fuerint grammatici, & qui in grammatica scripserint, vide per Textorem *in sua officina in c. grammatici.*

QVadragesimaoctaua consideratio. Dialectica etiam est laudanda & commendanda. Cum nonnulli philosophorum eam eloquentiæ comitem dicant. Aristoteles vero æquilancem. Hinc opinatur F. Patritius *lib. 2. tit. §. c. in li. de institutione Reipublicæ,* eam ciuili viro non negligendam, tum, quod iter ad alias quascunque disciplinas adolescentibus aperire videtur, tum, quod ingenium acuit, & ad veritatem cernendam maximas vires habere cernitur.

Nam, cum duo sint orationis genera, alterum perpetuum cui oratoria præest, alterum concisum, cui dialectice, vtrumq; necessarium est, vnum probare, alterum persuadere volenti. Licet primũ illud magis ciuile esse videatur, quãdo suadẽdo aut dissuadendo, molliori quadam via animos in voluntatem suam alliciat; hoc vero secundum magis extorquere videtur, quod probare nititur: & quibusdam concisis seu truncatis orationibus nos in sententiam suam rapit,

cogitque ea fateri verbis quæ nonnunquam animo nullo modo assentiri volumus : has tamen disciplinas Zeno adeo coniunxit, vt hanc compressæ in pugnum manus, illam vero explicitæ, ac plane similem esse diceret: vt cunq; tamen sit, Rhetoricem sine Dialectica imbellem, Dialecticē vero sine Rhetorica rudem omnino, & quasi elinguem esse arbitratur. Ex quo iuuenes adhortantur vt illi indulgeant, quo melius diffinire ac diuidere valeant, & sua acrius probare, aliena vero fortius infringere possint: vtique ad alias disciplinas parati magis accedant.

Et licet quodammodo, vt ait Hieronymus super epistolam ad Titium recitatus *in c. si quis artem. 37. distinct.* Si recte loquendi rationem habeat, & inter vera & falsa diiudicet, non improbetur ab Ecclesia. tamen, quia non multum placuit Deo patri, filio, & spiritui sancto, *vt in ca. omnem. ea. distinct.* & dialecticorum sophismata sint tendicula, & phantasmata, & vmbræ quædam & imagines quæ cito pereunt, & resoluuntur, *vt in cap. vnico. ead. dist.* Ideo aliter circa laudem illius non insisto.

Probat tamen certis rationibus Io. Lud. Viualdus *in suo opere Regali, in tractat. de persecutionibus Ecclesiæ Dei in decima persecutione*, quod Theologus tenetur scire Dialecticam, quam ibi probat esse necessariam theologo, & eam laudat, vt videre poteris.

Sophistæ etiam, seu dialectici, in ciuitatibus habēdi & admittendi sunt, *pro quo tex. in l. vnic. C. de studiis liberalib. vrbis Romæ. §. oratores. li. 10.* Et sunt immunes, vt grammatici & alii professores, de quib. in præcedenti consideratione. *per l. medicos. C. de profes. & medi. lib. 10.* Eos tamen excellere oportet moribus, & facundia. *l. magistros. C. eo. ti.* facit *tex. in l. vnica. C. de professoribus qui in vrbe Constantinopolitana docentes. lib. 12.*

QVadragesimanona consideratio. De scientiis mathematicis, præcipue de Arithmetica tractat Cælius *lib. suarum antiquarum lectionum. 4. c. 30.* ad rem sic ait Pythagoras Italicæ Philosophiæ Princeps, & cum eo multi. ac eo duce amplissime astrinxerunt, absque mathematico quadriuio, non facile philosophiæ apicem contingi, nec verum posse percipi: propterea, qui illud neglexerit, philosophari recte non poterit: quoniam mathematicæ disciplinæ, *vt ibi ait. & li. 9. c. 4. in fi.* subsellia quædam sint, ac elementa vel gradus, quibus conscendatur ad altiora.

Eas vero sic nuncupatas existimat Anatolius, quod cū cæteræ disciplinæ deprehendi, vel non docente aliquo possint omnes: Mathematica sub nullius cognitionem veniant, nisi præeunte aliquo, cuius solertia & industria succidantur vepreta, vel exurantur, & superciliosa complanentur. Vnde & Mathematicam in anima, sicut theoreticū, hoc est, speculatiuum in moralib. vocat Plutarchus. Equidē & M. Tullius mathematicos in magna rerum obscuritate, recondita arte multiplicique ac subtili versari scribit. Sunt qui ex demonstrationum formitate dici mathematicos opinentur.

Cæterum, Initio Geometria præcipue, vt ibi ait Cælius, & Arithmetica in mathematicarum album à Pythagora sunt aduocatę, quod ad omnem scientiam, omnemq; disciplinam capessendam, has in primis commodas perspexisset. Hinc & illa iucunda vox Aristippi Socratici profluxisse opinatur Cœlius: Qui ex naufragio in Rhodiorū littus maris impetu, & ventis assilientibus, cum foret excussus, ac inibi mathematicas formulas cōspexisset, gaudio gestiens prosiluit, & bene sperare comites iussit, quoniā vestigia hominum nosceret. Sed enim mathematica speculatio ad cogitationis acumē à Platone suscepta est. quia eleuat animum, & ad rerum diuinarum notionem aciem mentis exacuat. Quamobrem, inquit Alcinous, nisi finis istius gratia mathesin expetere perrexerimus, omnis nostra indagatio recasura in nihilū, est nudior Leberide, ac Cinclo pauperior.

Hinc F. Patritius *li. 2. de institutione Reipublica, ti. 2.* quadripartitam mathematices sciētiam ciuili viro necessariam esse autumat: quia, vt prædixi Pythagoras opinatur frustra quenquam philosophari, qui eam non modo primoribus labris (vt dicitur) attigerit, verum omnino exhauserit. Censet etenim, sapiētiam earum rerum esse, quæ sunt, quæq; substantiam immutabilem habent veram, ratamq; cognitionem. Esse autem ea solum putat, quæ cum immutabilis substantiæ essent, neque intentione crescerent, neq; detractione minuerentur, neque accidentibus vllis variarentur, sed propria vi, propriaq; natura semper niterentur: veluti sunt qualitates, formæ, magnitudines, paruitates, æqualitates, habitudines, actus, dispositiones, cæteraq; eiusmodi quæ corpori coagmētantur. Intelligibilia namq; omnia esse dicimus. videri autem corporea talia per sese spectacula semper eodem modo inueniuntur: iuncta vero corpori variantur, quippe quæ omnia suapte natura incorporea sunt, vigentia immutabilis substantiæ ratione, sed corporis contagione mutantur. Subsequenter duas esse substantias asserit: vnam continuam, alteram discretam: quarum declarationes ibi vide. Et tandem concludit necessariam esse ciuili viro (quem sapientem esse volumus) huius quadripartitæ scientiæ cognitionem.

Et, licet Cælius *in loco iam citato* inferre videatur primam & præcipuam esse Geometriam: Attamen Iudochus Clictoueus *in sua epist. ad introductionem in Arithmeticam Iacobi Fabri*, præponit Arithmeticam, vbi sic ait. Inter eas disciplinas (quæ mathemata Græci vocant) duæ Arithmetica & Geometria, præcipuum sibi vendicant locum, quod ad cæteras assequendas viam sternant. Ipsisq; ignoratis, nequicquam reliquis edíscendis præstetur opera. Quis enim Arithmeticam non edoctus, Musicen sane intellexerit? Quis item Geometriæ inexpertus, Inspectiuam, aut Astronomiam prope calluerit? Quam quidem hisce duabus cæteræ matheseos partes subiiciantur, ex ipsisque pendeant. Quarum prior Arithmeticæ numeros absolutos, eorumq; affectiones determinat ad diuinorum contemplationem priscorum iudicio accommodatissima. Et grauissima Pythagorę authoritate miru in modum illustrata, qui primus quidem numerorum perscrutator habitus est, eorumq; indagatricem Arithmeticam posteris reliquit commendatissimam. Is enim ad cœlestia dispicienda illorum præsidio vsq; adeo euectus fuisse creditur, vt de eo non absurde cecinisse videatur Ouid.

Isq; licet cœli regione remotus,
Mente Deos adiit, & quæ natura negabat,
Visibus humanus, oculis ea pectoris hausit.

His etiam astipulatur Plato, scribens *in Epinomide*, Inter omnes liberales artes, & scientias contemplatrices, præcipuam, maximeq; diuinam esse scientiam numerandi. Interrogatus item cur homo animalium sit sapientissimum respondisse fertur, quia numerare nouerit. Cuius quidem sententiæ & Aristoteles meminit in problematis. Et sane non ab re nempe id numero, inquam, rerum discernicula discrimina, nesq; dignoscere, inter animalia duntaxat homi-

qui solus omnium rationis sit particeps) concessum esse perquam exploratum: hæc ille. Et vt repetam à loco F. Patritii præallegato, Numerorum quidem cognitio singulis pene artibus necessaria est, aut enim numrandum est digitis, aut scribendi numeri sunt, supputandæq; rationes ad vsum ratiocinandi, qui quotidie pene singulis vsu venit sine qua rudes omnino homines esse videntur, & inciuiles.

Ex quibus etiam concludo Magistros, & in tali scientia expertos esse in ciuitatibus admittendos, & honorandos. Cum huiusmodi scientia non solum vtilis, sed etiam necessaria esse creditur.

QVadagesima consideratio. Geometria iisdem fere laudibus, & præconiis (quibus laudata extitit Arithmetica) laudanda est: quoniam etiam vt ait F. Patritius *in lib. 2. de institu. reip. titu.* 2. Dimensionis disciplina artes singulas adiuuat, vix enim quippiam agere possumus sine mensura, & turpe admodum videbitur, in singulis quibusque dimensionibus, ancipitem fieri virum, qui in cœtu hominum negotiationibusq; versatur. Hebetis namq; & obtusi ingenii est, vel manifestæ omnino negligentiæ, ea ignorare, quæ singulis quibusq; horis necessaria sunt. Et, vt inquit Iudocus Clictouæus *in epist. præce. consid. alleg.* Ipsa Geometria circa magnitudines earumq; proprietates versatur, quæ à plurimis, maxime *Archimede* Syracusano suo ingenio celebratissima effecta est. Is enim teste Plutarcho, machinamentis geometrica ratione excogitatis Marcelli Romanorum Ducis (cum Syracusas obsidione premeret) victoria multos dies remoratus est. Et hanc quoque disciplinam, ad diuinam anagogem, seu intelligentiam quam plurimum conducere putauit antiquitas. quæ per circulos, spheras, triquetra, pyramidasq; & cętera id genus: in primis ardua cognituq; dignissima, peruestigari posse contendit.

Cæterum, Geometria (*teste Cælio lib. antiq. lect. 4. c.* 30.) initium est ac metropolis cęterarum scientiarum mathematicarum. Hæc enim sensibilibus inhærentes agglutinatosq; auellit assidue seducitq; ad intelligibilem, æternamque naturam, cuius contemplatio est Philosophiæ finis.

Nam etiam Deus satis approbat hanc sententiam; cum ipse solus mensus est pugillo aquas, & cibos palmo ponderauit, qui appendit tribus digitis molem terræ, & liberauit pondere montes & colles in statera; vt habetur *Esaiæ* 4. *c.* & iterum 48. *c.* ait. Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea mensa est cælos. Ita ait Ioan. L. Viualdus *in suo opere regali de persecutionibus Ecclesiæ in* 10. *persec.* vbi laudat Geometriam, dicens talem doctrinam videri necessariam theologo, cum etiam dicatur *Sap.* 11. Omnia in mensura, numero, & pondere disposuit Deus: vt ample *infra* in 2. *parte, in* 56. *consid.* dicetur: Et ars scientia liberalium artium diligenter edocenda est: quia per eam diuina manifestantur. *cap. de quibusdam.* 37. *dist.* Et quemadmodum artes liberales ad virtutem nō perducant, sed præparant, vide Senecam *in epistolis ad Lucilium, epist.* 88.

Hæc ars est licita, & approbata. *leg. artem geometriæ. C. de malefic. & mathema.* Imo discere atque exercere publice interest, vt ibi text. est formalis. Ex quo possent cogi homines ad illam addiscendam, vt tenet Lucas de Penna *in l.* 2. *Cod. de excusationibus artificum.* lib. 10. vbi ait text. quod tales habent excusationem à muneribus. Et Geometri dicuntur calculatores, *secundum gloss. in verb. calculatores in l. oratione. Cod. de professoribus & medicis. lib.* 10. Ped potius mensores. *l. si irruptione. ff. de iudicio finium regun. l. geometri. & ibi gloss. de ex. tu. & habetur per totum titulum. Si mensor falsum modum dixerit in libris ffo rum,* & ibi Budæus, qui nomina mensurarum describit, quæ singula præter duo & plura alia recitat Textor *in sua officina. in cap. mensuræ quædam.*

QVinquagesimaprima cōsideratio ad artem musices se conuertit, & an cantores, & periti in musica sint laudandi. Etenim, vt inquit Beroald. *in oratione sua habita in enarratione Horatij Flacci.* Musica adeo delectabilis est: vt eius dulcedine cuncta viuentia capiantur, cuius origo cœlestis memoratur, ipsiusque ratione mundum esse compositum Pythagorici ascripserunt: Vnde theologi nouem musas esse dixerunt, propter octo sphærarum cœlestium musicos concentus, & vnam maximam continentiam, quæ constat ex omnibus, quam Harmoniam nominauerunt. Cœlumque ipsum canere asseruerunt. Musicam antiquis illis temporibus in veneratione maxima fuisse memoriæ proditum est, ac maximos Duces fidibus tibiisque cecinisse: Quin etiam apud priscos tam Græcos quam Romanos in conuiuiis post cœnam lyra circumferebatur, qua laudes atq; virtutes virorum fortium canebantur, quam cum olim Themistocles in epulis recusasset, habitus est indoctior, testis est Cicero *in Tusculan.* contra laudatus Epaminondas Thebanus, quod citharizare, & cantare ad chordarum sonum esset eruditus. Socrates quoque iam senio confectus, instrui lyra non erubuit: Et Plato, ciuili viro quem politicum vocat musicam credit esse necessariam. Et *Aristoteles in politicis* dicit Musicam inter disciplinas illustres esse collocatam, quam vna cum literis, & gymnasiastica adolescentes priscis temporibus discere consueuerunt.

Et hanc à teneris annis didici in gymnasiis: quia olim & tempore meo præceptores, & gymnasiarchę bis in hebdomada post prandium, loco solatii, & recreationis Musicam docebant, quod hodie male obseruatur: sed hoc contingit, quia ignari sunt illius scientiæ. Ideo non est in honore quemadmodum fuit & esse deberet.

Deniq; F. Patritius *in præfatione de institutione Reipublicæ* dicit, quod libera sunt hominū ingenia & quisque ad ea studia incenditur, quæ patria consuetudine laudantur. musices laus in omni Græcia quam maxima habebatur. Nec quisquam satis egregius, satisq; eruditus videri poterat, qui eiusmodi disciplinæ expers esset, quocirca eam in senectute didicit, vt dixi. quam quidem ipse Socrates apud Platonem tanti facit, vt ad eius numerum pleraq; in Republica constituit, & mutationem quoq; harmoniæ, seu musices deterrimam periculosamq; Reipublicæ arbitretur. Hæc etiam, & plura recitat idem Patritius *lib. 2. tit. 2.* & Cælius *li. antiquarum lectionum* 5. *c.* 20. *in prin.* vbi etiam recitat: quod Lycurgus, quamuis durissimas Lacedæmoniis suis leges iniungeret, musices tamen studium egregie videtur amplexatus, quando ipsam hac natura parens impertiuisse animaduertitur, quo transmitti laborum onus molestissimum procliuius posset. Remigem, vt Fabius inquit, cantus hortatur, & singulorum fatigatio quamlibet se rudi modulatione solatur.

Musica antiquitus sacrificiis ac funeribus adhibebatur. Curas enim abigit, clementiam suadet, & ad mulcendos affectus plurimum valet, &, vt inquit eleganter apud Philostratum Canius tibicen, Musica mœrentibus adimit mœrorem, hilares efficit hilariores, amatorem calidiorem, religiosum ad Deos laudandos

dandos paratiorem, eademq; variis moribus accommodata animos auditorum quocunque vult sensim trahit, *vt ait Beroal. in dicta epistola.* Magnus equidem iuxta Citharœdum Theophilum, stabilisque thesaurus musica est: mores enim instituit, componitque atque mollitirarum ardores, quod vel Homericus abunde Achilles denotat.

Pythagoras, & qui deinceps studia consectati sunt eadem, mundum ipsum non citra musices rationes concinnatum, compositumq;, argumentorum subtilitate visi sunt. Quum & artium veluti præstantissima diuinis se inseruit rebus. & quod testatur Ptolomæus, numinibus placandis adhibetur. Plato etiam gentibus contributam putat musicam, præclarius quoddam, præstantiusque opus, Nam cum sit concinnitatis inter frequentamenta varia præcipue artifex musica, non ideo à Diis data, vt ad delitias conuertamus, & aurium pruritum: sed vt quod animę consonantiam turbat, & harmoniam huiusce voluptatis delimento sedari, ac ad ordinem redigi valeat, vt ait Cælius vbi supra.

Pythagoricis etiam moris fuit animos ad lyram excitare, vel lenire, neq; solum perturbationibus animorum, sed etiam corporis morbis medetur musica modulatio. Cum ad febrem quoque ac vulnera cantiones quotidie adhibeantur. Nam legitur quod à Pæone, & nonnullis aliis medicis ægroti pene disperatæ salutis musicæ oblectamentis curati fuerunt.

Quapropter laudatus est Zenocrates, qui organicis modolis lymphaticos liberabat.

Et Asclepiades, qui tubarum cantu surdissimis medebatur. Theophrastus quoq;, ad effectiones animi moderandas tibias adhibuisse fertur. Quin etiam traditum est Thaletem Cretensem, citharæ suauitate morbos ac pestilentiam fugauisse.

Ismeniam illum tibicinem celeberrimum, Boetius & complures Ischiaco, seu Sciathico morbo diuexatos, modulis suauioribus personasse tradunt. Et in testamento Veteri scriptum est, quemadmodum Dauide citharizante, Saul refocillabatur à furore dementiæ, quo identidem corripiebatur, *vt habetur 1. Reg.16.in fin.*

Quid, Nonne Bella musicis modulationibus accenduntur? quid aliud in Romanis legionibus litui, tubæ, cornuaque moliebantur? quorum concentus equos, militesque pariter acuebat, & animabat. Lycurgus etenim tibias in remilitari constituit, quibus progressui, recessuique canerent, & animos militum adeo incitarent, vt ignauissimi etiam concentu concitati, fortissimi aliquando euaserint, patriæque victoriam pepererint, velut in bello contra Messenios, in quo iã succumbebant in acie Lacedæmonii, quod animaduertens Tyrtheus tibicen egregius, mutatis tibiæ modolis, adeo militum animos in pugnam cõtitauit, acrioresque reddidit, vt Messenios iam pene victores Lacedæmonii subiecerint. Cretenses etiam impetum in hostes facturæ lyræ seu citharæ modolis incitabantur. Argiui autem tibiæ, sicut Latini tubarum clangore. Et Galli olim cornuum strepitu, nunc vero tibiis ex ære fabrefactis, & sonorosis. Et de multis tibiarum speciebus scribit Cælius, *libro antiquarum lectionum.5.c.26.* Sed ad rem redeo. Nonne Admazones ad calamos arma tractabant? Nonne Halyattes Lydorum Rex (*vt author est Herodotus*) in exercitu habuit concinnantes fistulatores, atque fidicinas?

Timothæus quoq; musicus, vt testis est Dioprusensis, celebratur, quod Alex. Magnum nihil te per[illegible] tempus cogitantem musici cantus modulatione ad arma corripienda inflammaret: Idem inflammatum mutato concentu cohiberet. Is enim decimã & vndecimam lyræ chordam addidit, & antiquam Musicam in meliorem modum mutauit: & huius Timothæi meminit Cicero *lib. 2. de legib.* Profuit ergo Lacedæmoniis musica, profuit Alex. & multis. Et quam vtilis sit Musica, incidat nobis Arion Methymneus citharœdus, & Poeta Lyricus, dum Lesbon patriam peteret, videretq; insidias & coniurationem parari sibi à sociis, vel nautis, quibus cum nugabatur propter opes quas ferebat secum, rapta cithara non nihil prius modulans, in mare se coniecit. Cuius cantu illectus Delphin, dorso exceptum portauit ad litus, hoc est in Laconiam, antequam Nautæ illuc applicuissent: in cuius rei monumentum erecta est illi statua cum Gręco epigrammate, quod Raphael Volaterranus latinum fecit hoc modo:

Cernis armatorem, qui rexit Ariona Delphin,
A Siculo subiens pondera grata mari.

Ouid. *libr.2. Fastorum* de eo abunde meminit his verbis:

Quod mare non nouit? quæ nescit Ariona tellus?
Carmine currentes ille tenebat aquas,
Sæpe sequens agnam lupus est à voce retentus,
Sæpe auidum fugiens restitit agna lupum,
Sæpe canes leporesque vmbra iacuere sub vna.
Et stetit in saxo proxima cerua Leæ.
Et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
Sedit, & accipitri iuncta columba fuit.
Cynthia sæpe tuis fertur vocalis Arion,
Tanquam fraternis obstupuisse modis.
Nomen Arionium Siculas impleuerat vrbes,
Captaq; erat lyricis Ausonis ora sonis:
Inde domum repetens puppim conscendit Arion.
Atq; ita quæsitas arte ferebat opes.
Forsitan infelix ventos vndasq; timebas,
At tibi naue tua tutius æquor erat.
Namque gubernato districto constitit ense,
Cæteraque armata conscia turba manu,
Quid tibi cum gladio? dubiam rege nauita puppim.
Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.
Ille metu pauidus, mortem non deprecor, inquit,
Sed liceat sumpta pauca referre lyra.

Et subiungit:

Protinus in medias ornatus desilit vndas,
Spargitur impulsa cærula puppis aqua.
Inde (fide maius) tergo delphina recuruo,
Se memorant oneri supposuisse nouo.
Ille sedet, citharamque tenet preciumque vehendi,
Cantat, & æquoreas carmine mulcet aquas.

De hoc etiam satis loquuntur Herodotus in Clio, & post eum Aul. Gellius in suis *commentariis noctium Atticarum. lib.16.c.vlt.* vbi fabulam esse asserit. Et ab Arione lyra vocatur Arionia. Idem *lib.3. de arte.*

Quamuis mutus erat, voci fauisse putatur
Piscis Arioniæ fabula nota lyræ.

Quid pacis munia, nonne apud antiquos musicis cantibus lætis celebrata fuerit? quod & adhuc his temporibus obseruantissimis fit apud nos, dũ [illegible] ciantur publicæ lætitiæ, & ioci festiui, ob quid prosperi, vel pacem compositam, aut partam victoriam, natiuitatemq; Dalphini, seu primogeniti Regis, & huiusmodi.

Cæterum huius magna vis ad animos in quemque effectum commouendos. Pythagoram enim accepimus concitatos iuuenes ad vim pudicæ [illegible]

afferendam mutatis in spondæum tibiæ modulis, compressisse.

Eius quoque discipulus Empedocles Agrigentinus furibundum adolescentem (qui eius hospitem damnati patris accusatorem gladio adoriretur) cantu reuocauit, & placatum, mansuetumque reddidit.

Et Caius Graecchus, fere populum Rom. in voluntatẽ suam pellexit, cũ concionanti sibi seruus assisteret, qui fistulæ modulis affectus orationis longe præcellentes redderet. Etenim plures Græcorum ciuitates, vt Martianus affirmat ad lyram leges, decretaque publica recitabant. Quid multa? musices disciplina, non solum homines, verumetiam bruta animalia demulcet. Cerui fistularum cantu capiuntur, Delphines, vt ante patet, musica arte mulcentur, Aues fistulis alliciuntur, Architectus quoque citra Musicem perfectus non erit, quæ in primis efficax est, vt inquit Vitruuius ad Balistarum catapultarum scorpionumque temperaturas. Hidraulicas quoq; machinas efficere nemo poterit sine musices ratiocinationib. Cum ergo inter homines reliquaq; animantia, musicæ tanta sit dominatio eiusque dulcedine capiatur omne quod viuit, celeberrimi scriptores exciterunt, qui ad lyram carmina componerẽt, & rhythmis musicis numerosisq; modulationibus sua scripta contexerunt. Quod non solum à Græcis Latinisq; verum etiam ab Hebræis factum est. Tanta quippe est suauitas, tantaq; voluptas in musica modulatione. Quid enim Psalterio Dauidico modulatius ? Quid canorum magis ? Quod in morem Pindari, Horatiiq; decurrit? Quid Deut. & Esaiæ cantico pulchrius? Quid Salomone pulchrius ? Quid perfectius Iob? quæ omnia hexametris, & pentametris versibus vt eruditi testantur, & hic ante *in 45. consid.* dictum est, apud Hebræos composita, circa salebrosam asperitatem progrediuntur.

Qui autem inuentores fuerunt huius scientiæ & multorum instrumentorum musicorum, & quomodo, scribit Textor *in sua officina. cap. citharædi, tibicines, cantores, & musici*, & F. Patritius *in d. lib. 2. de institutione Reip. tit. 2.* & ibi Textor dicit, quod Poetæ faciunt Orpheum Principem musicæ lyræ, Dorcæus vero cantu citharæ apud Thraces secundam post Orpheum meruit palmam. Marcianus tamen Capella ait: Nam Orpheus, Amphion, Arionque doctissimi, aurata omnes testudine consonantes flexanimum pariter reddidere concentum, & de his tribus Citharœdis omnium præstantissimus meminit Pacificus sic:

Orpheus Euriticen cithara reuocauit ab orco,
Eq; suis mouit saxa nemusq; iugis.
Pisce fuit pelagus per longum vectus Arion,
Hac etiam Amphion mœnia struxit ope.

Anaxenori citharœdo, M. Anton. tributa quatuor ciuitatum legenda concessit, propter eius artis peritiam.

Eunomius Cytharœdus Locrẽsis statuam, quæ insidentem citharę cicadam habebat. Nam cum in certamine, quod cum Aristone regio musico de cantu susceperat, chorda vna fracta defecisset, cicada superuolans vocem fertur suppleuisse. Et de plerisq; aliis: vide ibi per Textorem, qui enumerat 77. Et apud priscos tanta fuit copia ac tantus numerus, vt Cicero neget, si sibi duplicetur ætas, se habiturum tempus, quo lyricos poetas omnes perlegat ; Quorum (*teste Beroald. in epist. in prin. huius consid. allegat.*) apud Græcos longe Pindarus Princeps extitit, apud Latinos Horatius, qui, vt ait Quintilianus, fere solus lyricorum Poetarum legi dignus est.

Sed vt semel finiam, De laude illius etiam satis cõstat ex dictis Isidori. *in 3. lib. Etymol. cap. 14.* Vbi dixi tam turpe esse musicam nescire, quam literas, vt refert Lud. Viual. *in suo opere regali. in tractat. de persec. Eccles. in 10. persecu. Eccles.* vbi etiam de inuentoribus eiusdem scribit. Et ait Christum fuisse summum musicum, & quod plus est, quod fere totum corpus sacræ scripturæ non solum versatur circa musicam, sed etiam vniuersos ad cantandum in musicis hortatur, Vnde Dauid, qui teste Hieron. Christum lyra personat, & in decachordo Psalterio ab inferis excitat resurgentem, *in Psalm. 32.* ait : Confitemini domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite illi. Cantate ei cãticum nouũ: bene psallite ei in vociferatione, & *Psal. 24.* Confitebor tibi in cithara Deus Deus meus, quare tristis est anima mea, & quare conturbas me ? Et adhuc nos hortatur sacra scriptura, laudare dominum in musica, cum dicatur *Psal. 98.* Psallite domino in cithara, & voce psalmi, in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ. & *Psal. 150.* Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in Psalterio, & cithara. Laudate eum in tympano, & choro : laudate eum in chordis & organo. & laudate eum in cymbalis bene sonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis, omnis spiritus laudet dominum. Et ideo dicitur *Eccles. 40.* Vinum & musica lætificant cor, & super vtraque dilectio sapientiæ. Quo circa tam exemplo, quam ratione satis constat, musicam in ciuitate admittendam, & ciuili viro vtilem esse : verum necessariam, & non modo animum oblectare, verum ingenium fouere, & promptiores alacrioresque viros reddere, non solum ad rem militarem, verum ad summa quæque negocia obeunda, diuinaque persoluenda, & veneranda. idcirco in eius commendatione fuimus prolixiores.

QVinquagesima secunda, & postrema consideratio, iamiam ad aliam artis, seu scientiæ mathematicæ partem deuenire nos admonet, quæ Astronomia, vel Astrologia vocatur, quæ tamen inter se discrepant, cum Astronomia Cœli conuersionem, ortus, obitus, motusq; syderum continet, vel qua ex causa, ita vocentur.

Astrologia vero partim naturalis, partim superstitiosa esse creditur.

Naturalis, dum exequitur solis, & lunæ cursus, vel stellarum, certasq; temporum stationes.

Superstitiosa vero est illa, quam mathematici sequuntur, qui in illis augurantur, quiq; etiam duodecim cœli signa per singula animæ, vel corporis membra disponant: sydereoque cursu natiuitates hominum, & mores prædicare conantur. *vt dicit Isid. 3. Etymologiarum. c. 26.*

In primis, antequam vlterius progressum faciam, quoniam intentio huius operis solum ad laudem protendit, licet multa in reprobationem huius artis dici valeant, de quibus supersedeo, vos remittendo ad illos, qui de huiusmodi reprobatione scripserunt, videlicet ad principalem inter alios post doctores Ecclesiæ, Picum Mirandulam *in suis disputationibus contra Astrologos.* dicit tamen Lud. Viual. *in suo opere regali de pers. Eccle. Dei. in 10. perfect.* quod theologus tenetur scire Astrolo. eo, quia in sacra scriptura multis variisq; modis de cœlis, de cursu solis, lunæ, & astrorũ tractatur: ideo conuenit, vt theologus discat ipsam Astrologiam, de qua hic intendo tantum dicere prout est permissa. & secundum quod Ecclesiastici, & theo-

logi doctores illam approbauerunt, decisionibus eorum me submittendo: & cum protestatione, quod nullo modo intendo deuiare à decisionibus doctorum Ecclesi.

Astrologiam ideo dico esse laudandam, & maxime extollendam, cum si vera sit & talis, vt à nonnullis etiam Ecclesiasticis existimatur est multum necessaria, & vtilis Reipublicæ, & sub protestationib. prædictis, videtur corroborari posse multis rationibus, autoritatibus, & exemplis.

Primo, rationibus sequentibus. Quoniam vna est vox Theologorum & Philosophorum, mundum inferiorem à Deo per cœlum gubernari: vnde corpora inferiora à superioribus reguntur: hoc Aristotelis vulgatissima illa scientia docet. necessario mundum hunc inferiorem superioribus motibus esse contiguum, vt eius omnis virtus inde gubernetur. Sic Aurelius quoque dixit Aug. per corpora subtiliora, grossiora hæc regi atque moueri. Quis igitur (inquiunt Philosophi, & Theologi) dubitauerit mutationes quascunque rerum terrenarum à motibus fieri corporum superiorum.

Secunda ratio erit Experientia, quæ hoc demonstrat. Cum variatis anni temporibus ex accessu solis ad nos atque recessu: vnde viuentium quoque habitus & conditio variatur, dum temporat aura cœlum, dum variat fruges, redditque rapitque. Sed & in diurna reuolutione sol aeris qualitate immutat plus minus, tum meridie, mane, vespere, calefaciens, exsiccans, humori, frigorique derelinquens.

Luna quantas habeat vires in omnia corpora, præsertim fluxiora, quis ignorat? Aestus hæc Oceani faciens, ascendens atque descendens: pontum mouet, & terris immittit, & affert: sed & submersa, fretis concharum, & carcere clausa. Ad lunæ motum variant animalia corpus. Crisimi seu critici vel decretorii dies à medicis obseruari, Lunæ solisque motus sequuntur, Luna plena nascente, diurnas persæpe cieri tempestates, & in corporibus agitari videmus humores. Hinc pastoribus, nauticis, agricultoribus obseruationes multæ de lunæ motib. acceptæ, multipliciq; experientia multis retro seculis comprobatę. Cur igitur si luminariũ manifestiores impressiones, & in permutandis inferioribus autoritatem persentimus cessare aliquas stellas, & inefficaces esse credimus? nec eorum vires ad nos, quanquam occultiores peruenire, quibus subdita illis corpora variis modis afficiantur. Quarum gnari atq; prudentes, secretoria quædam de futuris euentis possint præcognoscere, quam quæ medici, pastores, agricolæ, nautici prædiuinant.

Tertia ratio etiam sumitur ex dictis Pici Mirandulæ *in suis disputationibus: contra Astrologos. lib. 3. c. 2.* vbi ait post præcedentia. Præterea nemo negabit aeris habitum tempestatesque de syderum statu, posituraq; variari: cum & calor, & frigus, & siccitas, & humiditas, & quæcunq; in sublimi fiunt impressiones à cœlitibus motibus, & influxibus generentur. Quod si terræ visceribus inclusi sicciores halitus terram mouent, si causationes in aere ex quatuor illarum qualitatum, vel exuberantia, vel defectu, si caritatem annonæ vel humiditas nimia facit, vel siccitas cum aut fructus leguntur, aut feruntur inuicem fertilitatem status aeris modicus oportunus. Quis negabit à stellis non modũ tempestatum mutationes & terræmotus, sed pestilentias quoq; & morborum varia genera in hominibus, in pecoribus salubritatem regionũ, & fertilitatem, sterilitatemq; prouenire? Tum si constamus nos quoq; ex iisdem qualitatibus & corporis temperatura, mores, ingeniaq; variantur, integra tamen libertate, seu libero arbitrio, cur non fieri potest, vt propensiones in nobis ad iram, mansuetudinẽ & affectus alios bonos, & malos, à syderibus habeant bilem, sanguinem, pituitam, atram bilem, vel suscitantibus vel frænantibus quod humores affectus illi plerunq; comitantur? Cur non pariter siccæ calidæq; cœlorum impressiones bilem excaüntes in nobis ad litem, iurgia, contumelias, inimicitias excitare possunt? Vnde bella, cædes, vastationes, vnde imperia, regnaq; mutantur. Post hæc ita collegit Ptolemæus. Si faciũt stellæ diuersitatem corporis, & animi, deriuatur hæc deinceps ad ea, quæ sunt quidem extrinseca, sed habent cum illis affinitatem, qualem cum corpore vxor, & facultates, cũ animo dignitas, & honores. Hæc est præcipua ratio Ptolomæi, nec omnium effectricem syderũ vim probat, alter vllo loco, quam et efficientia primarum qualitatum, quas producendo cætera quoque producant consequenter. quare nec alias aufert causas, quam hæc quidem Saturnus, hæc Iup. illa vero Mars operetur, quam quod Iupiter sit Planeta calidus, & humidus. Saturnus siccus, & frigidus. Mars siccus magis, & feruidus: hoc de stellis erraticis, hoc de non erraticis pariter sentit, ex natura primarum qualitatum erraticas, ex erraticarũ natura iudicans non erraticas: verum enimuero possent aliꝗ relictis primis qualitatibus ad occultas vires eminentioresq; confugere, quas inesse cœlestibus plurimas & efficacissimas ambigi non conueniat.

Quarta ratio assignata ab eodem Pico, Si quidem terrenis quascunq; singulares, & excellẽtes dotes dimetemur, eas cœli solemus munera existimare, quæ non elementares: de quibus illa corpora coalescunt qualitates, sed infusam illis potius virtutem cælitus consequantur. Quãto igitur magis non carebunt huiusmodi viribus, & proprietatibus nobilissima illa corpora luce tam clara, mole tã vasta, agitatione tam rapida, aut quonam pacto si cum motu lumine transmittuntur ad terram, non erunt mirabilium apud nos effectrices.

Quinta ratio, vt ait Picus, cum cursus humanarum rerum, de quibus Astrologorum potissime diuinatio, cœli fatiq; potestatem vel nolentibus vndique persuadere videtur: in quo varietas ipsa familiaris, & frequentissima: tum multa supra vires nostræ mortalitatis fieri videmus, multa præter rationem, & instituentum, plurima præter ordinem, & institutum conditionis humanæ, quæ causas alibi, quam in cœlo nullas habere posse videntur: Hic habilis ad philosophiam, Ille nascitur ad poeticã, Alius literas aspernatur vel ciuile negocium, vel arma libẽtius feliciusq; pertractat: Vnde ista varietas ingeniorum? Est qui diuitias nihil faciat, Est qui animam lucro vendat: Hic sobrius, Ille nequam: Hic audax, ille meticulosus: vnde tanta in moribus dissimilitudo? Alexander orientem tam cito vicit quam vidit. vnde impetus tantæ felicitatis? Quæ vis Aristoteli præceptori illius? Quæ Platoni prius, Pythagoræ, Socrati cæteris naturæ secreta reserauit? Hæc ratio maior, quam vt è terra pullulasse credatur. Illa rursus astrorum fortuitis casibus qui non ascribat? Hominem innocentem condemnari, Nocentem præmiis affici. Industriamque plurimorum, Solertiam, Ingenium, Doctrinam iudicare: Aliorum Ignauiam, Nequitiamque locupletari. Piratam cędibus cruentatum, inter mille pericula maris, & terræ, tandẽ domi inter suos, & senectute

vita fungi: Hominem mitissimum, & paratissimum, vel à nolentibus imprudenter gladiis obtruncari? Tum Portenta ingeniorum quædam, & Monstra, vel fœtidis gaudentium: Vel, vt semel dicatur, à legibus exorbitantium humanitatis: nonne illam sibi vim quandam, necessitatemq; fatalis potentiæ testari videntur? Vt infra amplius dicetur *in finali part. in 16. considerat.* Vbi de excellentia climatum: propter influentias maiores in vno climate quam in alio dicetur. Et has quinque rationes scribit Picus *in suo loco supra allegato*: ad quas tandem respondet impugnando eisdem. Et de quibusdam rationibus supra descriptis vide *in margarita philosophica. lib. 7. tract. 1. cap. 8.*

Et sic videretur inferendum, quod Astrologia ad hoc valet potissimum, vt sciamus quibus auspiciis, quibus præsidiis, dextrone an amico Hercule, demum res nostras sic frugi, & optime instituamus: ne impingamus veluti de cura cuticulæ, de bellis, & aciebus instituendis, & de itineribus, copiis, seruorum vel amicorum fortuna. Quæque sua tempora, & obseruationes habent. Herculi propterea, feliciter non cessisse suos labores aiunt, quod non in tempore bono natus sit: & hoc Poetæ probant, vt infra patet.

Et quod Astrologia vtilis sit in Republica, autoritatibus comprobari potest, Poetarum dicta in primis ad hoc adducendo. Vnde Virgilius inquit:

Ipsa dies alios alio dedit nomine luna,
Felices operum quintam fuge.
Septima post decimam, & ponere vites,
Et prehensos dominare boues, & licia telæ Addere.
Nona fugæ melior contraria furtis,

Omnium vero elegantissime Hesiodus *in lib. cuius titulus, Opera & Dies.*

Ab Ioue nate omnis.
Prima dies sacra est, & quarta, & septima.
Primo natus Apollo radiantia lumina fudit.
Luce demum quarta felix ducenda sit vxor:
Omine captato sunt omnia prospera rebus,
Et licet incuruam trabibus componere nauim.
Et quintas fuge, namque illarum pallidus orcus,
Tum diræ Eumenidum facies toto orbe vagantes,
Castigant, si qua in terra periuria falsum affirmant.
Sexta dies tristem ostendit mulieribus ortum,
Læta viris, multisq́; etiam nascuntur in illa.
Hac ouibus fœtum licitum castrare, vel hædos:
Scindimus octauo forti genitalia tauro,
Castramusq́; sues, felix est ponere plantas.
Nona viros gignit, vel amica sorte puellas,
Luce viris decima faustos quoque credimus ortus.
Vna post decima felix incidere vites,
Et tempestiuam segeti supponere falcem.
Tertia post decimam plantaribus optima surgit,
Spargere semen humi.
Quarta post decimam mulieribus prospera natu.

Et rursus de natura planetarum. Virgilius:

Atq́; hæc, vt certis poßimus discere signis,
Aestusq́; pluuiasq́; & agentes frigora ventos:
Ipse pater statuit quid menstrua luna moueret:
Sol quoq́; & exoriens, & cum se condet in vndas
Signa dabit, solem certißima signa sequentur.
Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus,
Sæpe monet fraudemq́; & operta tumescere bella,
Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atq́; metus omnes, & inexorabile fatum
Subiecit pedibus.

Nam etiam, vt inquit F. Patritius *lib. 2. de institutione Reipublicæ, tit. 2.* Astrologia vtilis est in omni Republica, propter agriculturam (quæ magnam rationem ab ea accipit) syderibus suis vertendam esse terram docet Maro *in Georgicis*, vt supra patet. & Hesiodus arandi, serendiq; tempora, syderum ratione significat, cum ait:

Pleiados est subigenda seges athlantidos ortu,
Hac autem sese stella condente serendum est.

Columella vero singulos quosque dies astronomica ratione obseruari præcepit, tum propter rei rusticæ vtilitatem, tum propter pericula quam plurima, quæ moniti à peritis eius disciplinæ, cauere possumus: vt infra dicetur, vbi de exemplis fit mentio.

Et, vt dicit Ptolemæus, Astrologiæ maximus indagator, *in suo Centiloquio.* Ex constellationibus & Planetarum influentiis, ea, quę in mundo accidunt, causantur. Ideo videretur, quod nihil melius aut potentius habere valeat homo, quam sub bonæ influentiæ Planeta nasci. Fato enim omnia fiunt, inquit Tullius *lib. 1. de Diuinatione, circa fin.* Vnde Lucanus *lib. 6.*

Præceps agit omnia fatum.
Nec medii dirimunt morbi vitamq́; necemq́;.

Et Seneca *in lib. Tragœd.* ait:

Quicquid patimur mortales, quicquid facimus venit ex alto. Et iterum:
Regitur fatis mortale genus.

Et Plinius *lib. 1. naturalis historiæ.* Singulis sydera tributa sunt nobis: clara diuitibus, minora pauperibus, obscura defectis, & pro sorte cuiusq; lucentia ad munera mortalibus. Et Quintilianus *lib. Declamationum.*

Fato viuimus, lãguemus, morimur, medicina quid præstas, nisi vt iuxta te nemo desperet? Et de potentia Fati Ouid. 3. *de Tristibus.*

Ratio fatum vincere nulla valet.

Et Iuuenalis *lib. 3. Satyr. 1.*

Distat enim quæ sydera te excipiant modo primos
Incipientem.
Edere vagitus, & adhuc à matre rubentem.
Ventidius quid enim, quid Tullius, an ne aliud, quàm
Sydus, & occulti miranda potentia fati?
Seruis regna dabunt, captiuis fata triumphos.

Vt inquit Bernar. de Bustis *in 2. par. sui Rosarii. ser. 31. sub litera* N. Et iterum Iuuen. *lib. vlt.*

Plus etenim fati valet hora benigni,
Quam si nos Veneris commendet epistola Marti.

Et Boetius de consolatione.

Mutare fata non poßumus,
Stant dura inexorabilia.

Et Damescenus *lib. 2.* ait. Corpora cœlestia constituunt nobis habitus, complexiones, & dispositiones, & Ptolemæus Astronomus *lib. 3. de quadripartit.* dixit. Sed interficiendi, & sanandi vim habent. & ibidem ait, Corpora cęlestia cogunt hominem peccare & bene facere. Et, vt dixit Q. Curtius *lib. 5.* Eludãt videlicet, quib. forte ac temere humana negotia volui, agiq; persuasum est. Equidem æterna constitutione crediderim, nexuque causarum latentium, & multo ante destinatarum suum quenq; ordinem immutabili lege percurrere, & Augu. *de ciuitate Dei. c. 5.* dixit, Fatum esse ordinem quendam, & dispositionem secundarũ causarũ ad effectus producendos in his corruptibi. & generalibus præter Dei, & hominũ voluntates. Propter quod dictum etiam videntur tenere aliqui, quod tales dispositiones fatales ex syderib. prouenien-

uenientes necessitant, quod non est verum, & istud reprobant theologi, vt inferius *in vlt. part. in 16. consid.* dictum est. & habetur plene, & catholice per Bartholomæum Sibyllæ *in suo Speculo peregrinarum quæst. cap. 9. primæ dec.* in pluribus quæstiunculis, in quibus declarat quid credendum sit de huiusmodi influentiis, & constellationibus syderum, & fato, reprobãdo aut confutando opiniones philosophorũ, & Astrologorum: etiam eas interpretando, prout etiam fecit Picus Mirandula *in loco præalleg.* & Ioan. Lud Viual. *in suo opere regali, in tractat. de persecutionibus Eccles. in 3. persecutione.* Vbi ponit plures errores istius sententiæ existentes in pluribus, & ex quib. Ecclesia multum grauata, & probata extitit: & est tam à Lutheranis, quam pluribus diuinatoribus & sortilegis, qui his temporibus pullulant: sed cum hæc sint extra propositum, ad materiam redeo.

Exemplis etiam probatur Astrologiam esse non negligendam. Nam, vt refert F. Patritius *in loco supra alleg.* Anaximander Milesius Lacedæmoniis prædixit, vt ciuitatem, ac tecta custodirent: instare enim terræmotum. Hac disciplina præuidit, quod quidem factum est, & magna pars eius vrbis montisq; Taygeti concidit.

Sic Hippocrates veniẽtem ab Illyricis pestilẽtiam prædixit, discipulosq; circum vrbes Græciæ dimisit, vt ægrotantibus adessent. Pro beneficio omnis Græcia honores illi, quos Herculi, decreuit.

Pericles Atheniensium Imperator, Exercitũ suum solis defectione perterritum, iamiamq; hosti veluti propitiore numine adiuto tropæum consedentem liberauit, reddita ratione id syderis natura fieri, non ira Dei, aut prodigio aliquo accidere.

Qua disciplina nisi caruisset Nicias, nunquam pulcherrimum exercitum in Sicilia amisisset, simili motu confusum, quæ plaga Atheniensibus non mediocris extitit, sed principium multorum malorum.

Atqui ne idem accideret exercitui Romano, cui Lucius Paulus imperabat, Sulpitius Gallus multo ante de Lunæ defectione disseruit, ne veluti prodigio diuinitus facto militum animi deficerent.

Cicer. *de natura Deor.* adducit exemplum duorum fratrum, qui cum simul nati essent, etiam simul post ea ægrotare cœperunt, & eorum morbus pariformiter cœpit ingrauescere, & eodem medicamine sanati sunt. De quibus dicit Possidonius Astronomus, quod ideo hæc æqualiter & vniformiter illis acciderunt, quia eandem constitutionem astrorum in conceptione & natiuitate habuerunt.

In hac disciplina plurimum claruit apud Romanos Publius Nigidius, qui figuli cognomentum habuit, propter eius scientiæ commentum. Nam cum disputaretur, cur Gemini diuersa haberent fata, cum & geniti & orti iisdem sideribus essent: & ipse artis suæ parte tueretur, negareturq; id fieri propter celerem cœlestium orbium motum, id hoc pacto ostendit. Figuli rotam magna vi concitauit, & eadem duas atramenti guttas liquauit, & desistente motu longo interuallo extremitatibus rotæ guttæ inuentę sunt: quomodo igitur, inquit, opinantur, cum tam celeri vertigine cœlum rapiatur, posse & gigni, & oriri geminos eo sydere, cum figuli rota paruo concitata cursu, excussas guttas eodem momento tam diuersis locis ostendat?

Aliud exemplũ addo de filio Io. de Lignano, tẽpore Papę Martini, qui quidem Io. doctissimus iurisconsult. ac celeberrimus Astronomus, præuidens ex genitura filiũ quendam suũ cruci affigendũ, volensq; fatali geneseos dispositioni succurrere, eum sacris initiari, ac liberalibus disciplinis apprime fecit erudiri. Sed nec si quidem euitare potuit vim fati. Nam cũ eum patria Bononien. pro pace componẽda ad Martinum Pontificem maximum legatum misisset, & ipse magis ad exitium, quã cõmodum patriam clanculo prodidisset, Pontifici, idq; post reditum dominus innotuisset, eum nocte patibulo affixerunt. Quẽ illucescente die, cum pater pendentem vidisset, deplorãs inquit: *Heu fili mi, tuum infelicissimum fatum nec humanis literarum adminiculis, nec diuinis ministeriis superare potuisti.*

Item Eschilius Athenien. tragicus primus in Sicilia mœnibus vrbis (in qua morabatur) egressus, aprico in loco resedit, super quem Aquila testudinem ferens elusa splendore capitis (quod erat capillis vacuum) (eandem perinde ac lapidi illisit, vt fractæ testudinis (Nam ingenium est ei testudines raptas frangere è sublimi iaciẽdo) carne vesceretur, quo ictu mortuus est. Sed illa sors (*vt ait Plin. lib. natural. hist. 10. c. 3.*) interemit illum Poetam Eschilum, prædictam fatis eius diei ruinam secura cœli fide cauentem.

Audiui etiam à pluribus me existente Mediolani (vbi assidebam Capitaneo iustitiæ Mediolani.) Cum semel quidam eximius Astrologus dixisset Duci Mediolani (qui vocabatur Galeatius Maria Vicecomes, quintus Mediolanensiũ Dux) se moriturum ex vulnere inferendo à quodam suo vasallo: interrogatus à duce, qua morte ipse Astrologus moriturus esset: qui cum eidem dixisset in publico occidi, & interfici debere ex trabe ligni cadente, mox ei Dux verba fecit dicens, hodie secus fiet, scientiamq; quam prædicas ex rei euentu non esse veram apparere faciam, quoniam morieris ex gladio, & tunc iussit eum decapitandum ab executore iustitiæ in brolio publice, & cum interim pararetur locus, & campanæ solito more in talibus pulsarẽtur, vt populus interesset, ductus fuit ad palatium, & traditus executori. & cum hora eum ducendi ad prolium aduenisset, executor eum ducens ad dictum locum, exeundo Palatiũ sub porta magna, quæ est ante Ecclesiam Cathedralem (quæ vulgo *le Dome* dicitur) tunc cecidit turris seu coopertura dictæ portæ, & prædictos Astrologum, & executorem iustitię vna cũ certis aliis Birreriis interfecit: & illo anno Dux Mediolani in festo S. Stephani Protomart. & in Ecclesia ipsi sancto dicata, Mediolani vniuerso astante populo, omnibusque Aulicis ipsius, ab vno ex suis vasallis multis vulneribus turpiter confossus est. Quod & verũ est de cæde ipsius Ducis, sed de Astrologo, & aliis non vidi nec legi, sed à quibusdam (vt dixi) accepi: qui ita referebant: sed tunc non credidi, nec adhuc credo.

Plures Astrologos nominat Text. *in sua officina, in cap. Astrologi*, qui Astrologiam inuenerunt, & in eam scripserunt.

Ad hanc materiam an Astrologia sit prohibita, etiam Legistæ & Canonistæ insudauerunt. Ita quod etiam Canonistæ disputauerunt, an eam exercentes peccent. Et in hoc varii varia dixerunt, sed non multum circa prędicta insistendo, nisi quodammodo remissiue, videretur primo, quod non sit prohibita. Cum sit vna ex septem artibus liberalibus, vt supra dictum est. Ideo in se non est mala: *vt inquit Io. And. in cap. 2. de sortilegiis.* Eo etiam, quia omnis scientia à diuinis scripturis sumpsit exordium, *vt dicit gl. in c. qui sine saluatore. 26. q. 3.* Imo tales scientias exercentes præmiant iura. *l. 1. ff. de variis & extraord. co. facit l. eorum. C. mathem.*

Sed

Sed quicquid sit, opus est, vt ad veritatem condescendens, dicam id, quod Canonistæ dicunt, quod in desuetudinem abiit: quia ex eius occasione homines quandoq; incidebant in idolatriā, Ex quo, quod credebāt homines necessitatos corporibus cœlestibus: quod non est verum, *vt dicit Bartholomæus Sibyllæ, in suo speculo peregrinarum quæstionum*: sed corpora ista inferiora reguntur ex vi superiorum, diuina potentia hoc operante. *vt dicit Archidiaconus in ca. non licet. 26. qu. 5.* Vel ideo abiit in desuetudinē, quia studentes in ea, dum nimia curiositate essent illi scientiæ intenti, minus vacabant his, quæ saluti animarum essent accōmodata, *vt dicit text. in ca. sors. 26. quæst. 3. no. Pan. in c. ex tuarum. extra de sortilegiis.*

Et ad id quod dicitur, & quæritur, An eam exercentes peccent? dicendum est, quod si velint prædicere ea, quæ causantur ex corporibus supercœlestibus, vt Eclipsin lunę, seu solis, siccitatem, vel abundātiam frumenti, non peccant, dummodo non credant necessitatem inesse: quia Deus potest aliter facere, quam astra significent: seu demonstrent. Ideo dicit glo. *in ca. non licet. 26. quæ. 5.* quod medici in dando medicinam, & rustici in seminando non peccant inspiciendo cursum lunæ, vel stellarum, dummodo nō credant necessitatem inesse: quia ista corpora supercœlestia sunt signa rerum, & non sunt causæ. de hoc per Arch. *in c. si clericus. 25. quæst. 5. & per B. Tho. 2. 2. quæ. 10. art. 10.* Vbi dicit hoc modo. Aut volunt Astrologi prædicere casus fortuitos hominum, certitudinaliter hoc asserentes, & peccant. Quia licet corpora supercœlestia habeant inclinationem, non tamen necessitatem. Et licet homo inclinetur secundū dispositionem corporis ad aliquod vitium, tamen per rationē liberi arbitrii potest aliud facere. Anima enim non subiicitur istis corporibus supercœlestibus, sed quia pleriq; homines sequuntur sensualitatem suā, & appetitus naturales, captiuantes liberum arbitrium, & rationem intellectus. Ideo Astrologi, quandoq; dicunt verum, dicendo, quod talis est dispositus ad tale vitium. Sed si Astrologi dicant, quod astra inclinant ad tale quod, & non imponant necessitatem (quia vir sapiens dominabitur astris) non peccent: *ita dicit Panor. in d. c. ex tuarum. extra de sortilegiis.* Et cum his hæc pars decima claudatur.

Decimæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

VNDECIMA CATALOGI GLORIAE MVNDI PARS,

De plebeiis, Artificibus, seu Opificibus: & de laudibus eorum tractat.

Secta in quinquaginta duas Considerationes.

NOTATV dignum venit, Primo, pro inductione huius partis, Qui Reipublicæ præsunt, in primis operam suscipiant, vt iuuenes, vel studiis bonarum artium indulgeant. Cura enim disciplinarū præcipua omnibus esse debet in omni libera Ciuitate. Plato enim beatas fieri Respublicas, quæ à sapientibus, & doctis viris reguntur, vel si minus, quando nō omnes doctissimi euadere possumus, Mercatura, nautica, aliæue ciuili societati vtiles exerceantur. Pro se laborare quisq; debet, vt vsui sit sibi, familiæq;, & aliis conciuibus. Hinc ocii magis, quam negotii rationē exigere debent, qui Reip. præsunt, & optimi etiam patresfamilias ab his quibus imperant: Quod quidem & doctissimi veteres censuerunt, & Gymnosophistæ nudi illi sapientes, qui in India degebant: Nihil magis odio prosequendum arbitrabantur quam segniciem, ac torporem animi. Quocirca, antequam epularentur, adolescentes ad mensam deuocabant, ab eisq; rationem exigebant, quid officii, quidue negotii per diē peregissent: de illis solis esculenta apponebant, quorum industriam comprobabant. Illos autem ex cœnaculo expellebant, qui per ignauiam & inertiam nihil egissent, [illegible]um officio, negotioue, vt lucrarentur, imperabant, vt scribit Franciscus Patritius *lib. 1. de institutione Reipublicæ, tit. 8.* Vbi ait exemplum formicarum, & apum omnes sequi debere, & quasi in communi labore, vt omnia, quæ necessaria humano vsui suppeditentur. Licet enim (vt inquit) durior esse videretur, & ab humanitate aliena illa lex Draconis, vt ocii damnati capite punirentur, tamen ratione neutiquā caret. Cum etiam, vt scribit Diodorus, legē fuisse apud Ægyptios, qua singuli cogebantur nomina sua apud præsides profiteri, & qua arte quoue lucro viuerent, ostendere. Et si qui mentirentur, aut iniusto quæstu viuerent, capite damnabantur. Nec, vt dicit, medius fidius iniuria otiosi, & ignaui iuuenes venenum ciuitatis sunt, proni ad libidinem fiunt, bonis inuident, aliena appetunt, & deniq; seditiosi & turbulenti euadunt. adeo vt pessime cum illis agatur (vt etiam plane in præfatione huius operis in initio scripsi.) & infra *ista part. in 29. considerat.* Ideo neq; admittendi ad munera publica sunt, sed ad frugalitatem redigendi: vel si hoc minus fieri potest, mulctandi sunt bonis, vel extorres, &, vt ait Paulus iureconsultus *in l. 3. ff. de offi. præsidis* curare debet is, qui prouinciæ præest, malis hominibus prouinciam purgare: quia homines pestilentes dissipant ciuitatē. *Prouerb. 29.* & ociosi, ignaui, & inutiles patriæ suæ magis oneri quam honori sunt, teste Valerio. *lib. de testamentis quæ rescissa sunt. c. 2.* & idem *lib. 2. titu. de institutis antiquis* dicit. Apud

Athenienſes inertes, id eſt, qui ſine arte, ſeu exercitatione viuebant, tanquam obnoxii delicto etiam in forum protrahebant, vt punirentur. eius ſunt verba: *Apud Athenienſes inertia in latebris ſuis languore marcens, in forum perinde ac delictum aliquod protrahitur, fitq; vt facinoroſæ, ita erubeſcenda rea culpæ.* & in c. ſeq. ſubdit. *Areopagitæ (qui officium ſimile Romanis cenſoribus gerebant) quod quiſque Athenienſium ageret, aut quonam quæſtu ſuſtentatur, diligentiſſime inquirere ſolebant: vt homines honeſtæ vitæ rationem memores reddendam eſſe ſequerentur.* Vnde in Euangelio dicitur: *Redde rationem villicationiis tuæ*, hoc eſt, negotiationis, vt ſcribitur *Luc.16.* Et mirum in modum, & ſeuere increpuit alias quidam Philoſophus adoleſcentem Romanum ex Equeſtri familia ſtantem ſegnem apud ſe, & aſſidue oſcitantem: vt ſcribitur apud Gellium *in c. 2. octaui libri*, qui tamen hac ætate non reperitur.

Et idem Gellius *lib.4.cap.vltim.* refert vnum exemplum caſtigatiſſimæ diſciplinæ, & quid de eius nota deliberatum, qui ſteterat forte apud cenſores oſcitabundus, dum ait: Altera ſeueritas eiuſdem ſectæ, & diſciplinæ eſt, deliberatum eſt de nota eius, qui apud Cenſores ab amico aduocatus eſt, & in iure ſtans, clare nimis ac ſonore oſcitauit. Atque inibi prope, vt plecteretur, fuit: tanquam illud iudicium vagi animi foret, & allucinantis, & flexæ atque aptæ ſecuritatis. Sed quum ille deieraſſet inuictiſſimus ſeſe, & repugnantem oſcitatione victum, tenerique eo vitio, quod oſcedo appellatur, tum notæ iam deſtinatæ exemptus eſt. & vt ait Gel. P. Scipio Africanus Pauli filius hanc hiſtoriam poſuit in oratione, quam dixit in cenſura, quum ad maiorum mores populum hortaretur. Ideo non immerito Text. *in ſua officina* laudat laborioſos quoſdam ab eo recitatos, ſub verbo *laborioſi*, vbi ait, Quod Cleanthes Philoſophus inopia mercenarium ſe fecit, ac noctu quidem in hauriendis aquis victum ſibi comparauit. interdiu liberalib. ſtudiis dedit operam: pinſebat quoque farinas ſæpenumero, vt penuriam illam neceſſariam pleriſq; malum excuteret.

Item pugnabat Plautus in paupertatem dies & noctes. ſcribebat enim fabulas ſuas interdiu, nocte vero operã locabat piſtori & in agendis molis (quas traſatiles vocant) qualemcunque faciebat quæſtum. Sed quæ inter alias ſit ratio, vt inertes, & ocioſi extorres fiant, eſt: Quoniam ſæpenumero fit, vt eiecti patria cum peregrinantur, & à parentum delitiis abſunt, egendo diſcant quærere, & parta non modo luxu prodigere, verum omni parcimonia, & continentia conſeruare. Idcirco, cum Opifices parant ea, quæ vſui nobis ſunt, & ſine quib. minus commode viuitur, non modo tolerandi ſunt, ſed inter honeſtos ciues cenſendi, eo etiam cum vrbes diuerſis ornamentis illuſtriores reddunt: vt & ibi narrat Franciſcus Patritius, quomodo aliqui Opifices, & Artifices vtiles fuerint ciuibus ſuis, vt de Demetrio Duce, expugnare qui Rhodum cum vellet, accedens ab ea parte muri, in qua notiſſima illa Prothogenis Sicauni tabula collocata erat. Cum iam incendium vrbi pararetur, certior ab oppidanis factus eius rei, ne præclari artificis incendio monimenta deleret, vrbi, & ciuib. pepercit: vt & atteſtatur Aulus Gellius *lib. 15. c. vlt.* Olympii Iouis ſtatua diutius Phidiæ nomen ſeruauit. Capitolini autem Mentoris. Tales opifices ciuitates illæ, quę protulerunt, inter ſuas laudes connumerare poſſũt. Solonis lex pręcipue laudatur, qua quidem ſanciuit, filium nequaquã parenti neceſſaria vitę ſubſidia debere, à quo nullam artem ſuſcepiſſet.

Et non ſolum Opifices, verum etiam Mercatores in ciuitatibus fouendi ſunt, & extollendi, cum ciuitates longe magis abundãtes reddunt his rebus, quæ magis vſui eſſe poſſunt, vt inferius *eadem part. in 45. conſi.* latius deſcribetur. Et ex pluribus concludit Patritius. Opifices honeſtioris quæſtus, qui ciuitatem rebus neceſſariis augent, vel ſpeciem vrbis decorant, neutiquam excludendos. Sed aliter cum his agendum, vt cognoſcant induſtriam ſuam non eſſe pœnitendam. Et ſi illis locus inter Primarios non ſit, inter reliquos honeſte eſſe poſſunt. Iuſtum namque eſſe videtur, & ad concordiam inter ciues ſeruandam maxime accommodatum, Si hi, ſine quibus ciuitas vix eſſe poteſt, quique participes onerum ſint, honorum etiam participes, aliqua ex parte reddantur. Et ſic poſt honeſtos, & virtuoſos primo, ſecundo vero diſciplinarum liberalium expertes, tertio nobiliſſimi ſuffragiis reddendis habenda eſt ratio eorum, qui mercatura, artificio, & induſtria ciuibus proſunt, & vrbem opulentiorem, nitidioremq; reddunt.

Si vero Opifices inter ciues connumerandi, & ad honores aſſumendi ſint, vide Ariſtotelem ſ. *Polit. c. 3.*

Inter plebeios reperiuntur quatuor ſtatus, *ſecundum Lucam de Penna in l. in albo. C. de decurionibus, lib. 10.* Quidam enim ſunt in primo honore, vt ſunt, qui in Magiſtratu conſtituuntur. In ſecundo honore, qui ſequentem honorem adminiſtrauerint, vt poſt Officiales Regios ſunt Officiales ciuitatis. Et poſt eos tertio dignantur honore, vt ſunt Decuriones, & alii inferiores, qui præſunt alicui cognition. Vltimo & quarto, qui nullo functi ſunt honore, vt de ſingulis infra dicitur.

SEcunda conſideratio. Barth. Cæp. *in tract. de re militari, & duello. lib. 7.* vbi de nobilitate ſcribit, *in 4. col.* dicit, Quod triplex eſt hominũ ſtatus, ſcilicet, Maiorum, & hi ſunt, qui ad dignitatẽ à fortuna prouecti ſunt, & de his ante *in 4.5.6.7.8.9. & 10. partibus.* Mediorum, & hi ſunt nobiles ſine alia dignitate, & de his *in 8. par.* ſcriptum eſt: Minorum, & hi ſunt ignobiles, ſeu plebeii. & horum modi ſunt nouem, vt vult. Iac. Faber *in ſua introductione in politica Ariſtotelis.*

Primus Agricolarum, qui circa alimenta verſatur.

Secundus Opificum, qui verſatur circa artes, aut neceſſarias, aut honeſtas, aut voluptarias.

Tertius Cauponum, vendentium, ementiumque mercatorum, & numulariorum.

Quartus Naualium bellatorum.

Quintus Piſcatorum.

Sextus Portitorum.

Septimus Negotiatorum marmorum.

Octauus manu operariorum paruas facultates habentium.

Nonus Liberorum non tamen ex vtroq; parente ciue ortum habentium. & de ſingulis ſuo loco dicendum eſt. & in hoc opere explicabitur, vt comprehendatur ſtatus Reipublicæ, in qua multæ ſunt ſpecies hominũ & rerum, de quibus ſatis ſcripſi, præter plebeios hic deſcribendos, vt tres ſtatus hominum hic comprehendantur, qui ſunt, ſcilicet eorum, qui ſunt in dignitate nobilium & plebeiorum, vt dicit Lucas de Pen. *in l. 1. col. vlt. C. de deſertoribus. li. 12.* & vt dicit Guil. Budæus *in lege diuus Marcus. ff. de offic. præſidis*, qui vulgo ſtatus dicitur, in iure ordo dicitur: Et, vt dicit, ſunt tres ordines, inter quos ſunt plebeii. Et ait Zaſius *in rep. l. 2. in §. poſt hunc maximæ autoritatis fuerunt. ff. de origine iuris*, quod Romæ fuerunt tres ordines, ſed inter alios ordo plebeiorum erat infimus.

Aristotelis vero sententia, & Politicorum primo esse inter homines quosdam velut natura imperantes, seu Principes, & alios velut natura parentes, & seruituti mancipatos, seu rusticiores ferina quadam mente, & nimio plus ab humaniore vsu, ac vrbaniore sequestratos. Quod fit propter conseruationem. Nam qui mente rem prospicere potest, natura imperare videtur, ac dominari. Qui vero ita corpore affectus est, vt exequi ista possit, nihil ipse ex ratione dispiciens, natura paret, atque seruit. Nihil enim natura facit tale, qualem Chalcotypi, id est, ærarifabri Delphicum gladium diuersis accommodum ex inopia: teste Cælio *lib. antiq. lectio.* 10. *c.* 8. de quo infra latius *ista par. in* 8. *consi.*

TErtia consideratio. Antoninus Floren. *in sua summ. par.* 1. *tit.* 1. *c.* 3. §. dicit, Quod mechanica ars septem habet species, Lanificium, Armaturam, Nauigationem, Agriculturam, Venationem, Medicinã, & Theatricam. Et dicitur Mechanica, scientia adulterina, siue non liberalis, *secundũ glo. in ver. mechanicis. in auth. de non alienandis, aut permutandis reb. Ecclesi. &c. §. quod autem dictum est, coll.* 2. Et ad hanc artẽ mechanicam omnium rerum fabrica concurrere videtur, quæ humanis necessitab. inuenitur grata, commoda, & necessaria. *ita etiam dicit Luc. de Pen. in l.* 2. *C. de excu. artifi. lib.* 10.

Lanificium vero prima est eius species, ad quam pertinet omnis operatio agendi, retorquendi, consuendi, quicquid fit instrumento, colo, fuso, acu, pectine, calamistro, girgillo, alabro. In materia lini, lanæ, canapi, & sub eis omnes vsus floccorum, filtrorũ, sagorum, sagmarum, sportarum, &c.

Armatura ponitur pro secunda, quæ iterum habet duas species Architectonicam, scilicet, & Fabrilem. Architectonica in cementariam, & carpentariã. Cementarii sunt, qui ædificium ex lapidibus & cemẽto faciunt, & construunt. Carpentarii, qui ædificia ex ligno componunt. Fabrilis in malleatoriam, & fusoriam, & hæc fabrilis, & ferraria duabus rebus constat, ventis, scilicet, & flamma.

Agriculturam ponit Antoninus pro tertia: Ego vero eam primã constituo, insequendo modos plebeiorum, à Iacobo Fabro hic *in præcedenti consider.* designatos. Licet lanificium fuerit prius, quoniam antequam Adam laborasset terram, dominus Deus fecerat ei, & vxori eius vestes pelliceas, quibus induit eos, vt scribitur *Genesis* 3. *in fine.* Quod quidem artificium continetur sub arte lanifica. de qua hic ante, & infra *in* 41. *consideratione* dicetur.

Agricultura vero quatuor habet species, scilicet aruum seu agrum, qui sationib. deputatur. Consitũ qui nemorib. constat, vt sunt vineta, oliueta, pometum. Pascuum, qui pascuis constat, vt prata. Floridũ, vt hortus, & rosaria.

Venatio pro quarta specie ponitur ab eodem. &, vt ait, tres habet species, s. ferinam, aucupium, & piscaturam: quæ quomodo fiant, vide ibi.

Nauigationem scribit post venationem, quę continet omnem industriam emendi, & vendendi. Hæc vniuersa littora adit, pacem & familiaritatem cum cæteris nationibus componit, & priuata bona communicat.

Medicinam deinde ponit Antoninus, sed Lucas de Penna ponit Chirurgiam, & credo, quod melius: Quia medicina est ars, seu scientia liberalis: vt *supra in præcedenti parte dictum est, in* 24. *conside.* Medicina vero corporis, vel tuetur, vel restaurat salutem: hæc continet occasiones & operationes, *vt latius infra in considerat. dicetur.*

Septima species est Theatrica, quæ ludos diuersi generis continet, vt in *pen consid.* huiusce partis videre poteris. Sed in præcedentia horum plebeiorum non sequar, nec ordinem Antoninus Flor. nec Iac. Fabri, nec Zoderici Zamo. *in suo Spec. humanæ vitæ.*

Et aduerte ad vnum, quod scribit Budæus *in l. vlt. ff. si mensor falsum modum dixerit.* Quod in omni arte, tres homines sunt considerandi: Opifex, Architectonicus, & in arte institutus, & eruditus.

QVarta consideratio. Priusquam ad particulares plebeiorum modos, seu mechanicorum species condescendamus, præponere generalia decens est. Primo, in omni statu seu modo masculi præferendi sunt fœminis, & sunt plus honorandi quam fœminæ: quia per masculos conseruatur agnatio, *l. pronunciatio. §. pater. ibi: communi iure. in fi. ff. de ver. & rer. signifi. lib.* 1. *iuncta gloss. ff. de probatio.* Et per masculos conseruatur memoria æterna ascendentium. *l. liberorum. in fin. ff. de ver. & rer. signifi.* Facit *l. & quia. ff. de interrogat. actio.* Facit etiam tex. *in §. item vetustas. in prin. insti. de hære. quæ ab intest. deferun. & de senatuscons. Tertul. in pri.* Vbi masculi præferuntur fœminis. Et naturaliter parentes plus diligũt masculos, quam fœminas: Quinimo matres, quibus forte, & communiter filia dulcior esset, & magis gratiosa, velut ei similis, in sexu semper concipere & parere mallent masculum: quia grauius fœminam in vtero gerunt, & pariunt, secundum Philosophum *in libro animalium.* Quæ (inquit) fœminam ferunt, fiunt pallidiores, & grauius degũt, & varia auidius appetunt, statimque fastidiunt, quã quæ mares: & plus motus magna ex parte mas in vtero infert, quam fœmina, & celerius prodit, & sic matrem non tantum torquet in partu. Et etiam masculi sunt longioris vitæ fœmellis, cum calidius animal sit masculus quam fœmella, teste Aristotele, *lib. de longitu. & breuit. vitæ,* & eodem autore *in lib. de animalib.* in genere humano pauci gemini seruantur, si alter mas, & alter fœmina sit, quæ mari nocet in breuitate vitæ. inde dicitur *Ecclesiastici* 36. Omnem masculum excipiet mulier, id est, gratum accipiet in parte plusquam si mulierẽ pareret, *secundum Lyram, ibi:* Quia fœmina non est homo simpliciter, sed homo occasionatus, secundum Philosophum *lib. de animalibus.* quod denotat imperfectionem ratione defectus materiæ, ex quo prouenit, quod fœmina generatur, & calor est causa maris, & frigiditas reddit fœmellam, & per membra dextra generantur masculi, & sinistra fœminæ. Et in vtero matris à dextris sunt masculi, & à sinistris fœminæ, *vt scribit Arnal. de Villa noua in sua tractat. de coitu, in prin. circa fi. & in* 1. *c. & Cælius li. antiquarum lect.* 2. *c.* 54. *&* 55.

Et ex his facile cognoscimus, & cognoscere debemus, nos summo Deo teneri, & obnoxios esse, quod nos homines creauit, & non mulieres. vnde refert Lactantius *lib.* 3. non sine causa Platonem de quatuor gratias egisse Deo. Primo, quod homo natus esset, & non animal brutum. Secundo, ꝙ Græcus potius quam Barbar. Tertio, quod Athenis tempore Socratis. Quarto, quod mas potius quam fœmina: quia teste Thoma *in* 1. *quæst.* 99. *art.* 2. Fœmina est quid occasionatum, & defectuosum, eo, quod virtus productiua, quæ est in semine maris producere intendit simile sibi perfectum, secundum masculinum sexũ, sed quod fœmina generetur, est propter virtutis actiuæ debilitatem, vel aliquam materiæ indispositionem, aut transmutationem ab extrinseco, puta à ventis australib. qui sunt humidi, secundum Aristo. *in d. li. de animalib.* vbi dicit, quod virtus septentrionalis

Fff 2

nalis coadiuuat generationem masculorum, Australis vero ad generationem fœminarum. Vnde si Adã non peccasset in Paradiso delitiarum residens, qui est supra omnes ventos, de quo *in sequ.part.4. consid.* scripsi, homines tot fœminas, & non plus quam viros generassent.

Et nobilitas masculi & excellentia illius vltra fœminam cognoscitur, tam ex eo, quod creatio humanæ naturæ fuit producta in vno indiuiduo solo, & sexu virilitatum: *vt habetur Gene.1. & 2.* Vt sic esset primus homo principium omnium indiuiduorum naturæ humanæ, & consequẽter totius speciei suo modo: sicut Deus est principium totius vniuersi, vt quoad esset in masculo quædam similitudo hominis ad Deum propter humanæ naturæ dignitatem, iuxta illud *Actuum.17.* Fecit Deus ex vno omne genus hominum, id est, ex Adam, quem solum (cum Eua tunc adhuc creata non esset) posuit in Paradisum voluptatis, eiq; soli adduxit omnia, quæ creauerat, quib. ipse nomina imposuit, & deinde Euam creauit, vt patet *Gen. 2.* & *1. ad Timoth.2.* dicitur, Adam. n. primus formatus est, deinde Eua. Nec obstat, quod *in primo ca. Gen.* dicitur masculum & fœminam creauit eos: quia hoc ibi dicitur per anticipationem, vt dicit Nicolaus de Lyra *ibi*, vt recitat G.Bened. *in sua repe. ca. Rayn. in verbo, duas habens filias. nu.136. de testam. & nu.137.* dicit, quod maiorem habet dignitatem sexus virilis quam fœmineus, *per text. in leg.1. ff. de senatorib.* vbi sunt verba Vlpiani, quod maior dignitas est in sexu virili. Et ad corroborationem huius scribit ibi plura exempla G.Bened. *in gl. in verb. si absq; liberis, secundo. de exemplari substitutione. num.41.* allegans Augustinum *de ciuitate Dei. li.18.* & ibi dicit, quod dignior est homo quam fœmina, & quod licet ciuitas Athenarum fuerit nominata à nomine mulieris, tamen Neptunus iratus, & iniuria motus, quia mulieres ex vna obtinuerunt, aquas laxauit per totam regionem, in maximam eius destructionem, & perditionem, pro quo placanda fœminæ ea tunc fuerunt triplici pœna afflicti.

Primo, quod nunquam vocem in deliberatione consiliorum haberent, Ex quo etiã obseruarunt Romani, quod in legibus condendis soli viri, & non fœminę vocarentur, vnde Papinia. *in leg.1. ff. de legib.* Lex, inquit, est commune præceptum, virorum prudentum consultum: Et hoc, quia mulieres sunt fragiles, & earum consilium inualidum. & consilium proprie virorum est, non mulierum, *argu. l. quidam decedens §. Papinianus. ff. de administrat. tutorum.*

Secundo, quod nunquam proles nomen matris gestaret. de quo scribitur per eundem G.Benedict. *in eadem repet. in gloss.* pro quo text. expressus *in §. 1. in fin. institu. de legitima agnatorum tutela.*

Tertio, quod nunquam fœmina hoc pulchro nomine Athenæ vocaretur, *vt dicit Augustinus vbi supra.*

De pluribus priuilegiis, prærogatiuis, & honoribus, quibus viri honorantur, & non mulieres, habetur *in l. fœminæ. ff. de reg. iur.* Et ibi amplissime per Philippum Decium: vbi est propria officina, & iam aliud supra dixi in secunda parte huius operis, non insisto, & pro materia semper recurras ad Decium, vbi scribit multos casus, in quibus fœminæ sunt deterioris conditionis, prout etiam habetur *in l. Papiniani, quæ incipit, In multis iuris nostri articulis deterior est conditio fœminarum, quam masculorum. ff. statu homi.* & ibi gloss. enumerat 55. & idem Decius multos casus, in quibus fœminæ sunt melioris conditionis, & plures, in quibus pari passu ambulant, *scripsit in dict. leg. fœminæ.*

Adde, quæ notat Dominicus *in c. statutum. 3. colum. mihi prima in fin. de hære. in 6.* Quod quo ad honores fi- lii sequuntur lineam paternam, & non maternam quod facit (vt ait) quod filius non debet portare ar- ma familiæ maternæ, sed paternæ.

Aduerte tamen, quod actus deambulationis in al- tiori loco, & sedendi in mensa, denotant prærogati- uam, *vt supra dixi. in prima par. in 16. 30. & 38. consideratio.* Sed mulierib. debetur honor in deambulando, tam vicatim, quam oppidatim, & etiam in sedendo, & e- pulando: *vt superius in 2. part. in 37. consid. scripsi.* Ideo videtur, quod fœminæ sunt honorabiliores, salte- in illis actibus.

Vlterius ad ante dicta facit, & comprobatur ma- sculos fœminis esse præferẽdos pluribus rationibus.

Primo, ratione naturali, ex eo, quod naturale est illum dominari, & præesse, qui viribus corporis pr- stantior est: Quoniam, vt ait Iosephus *apud Egesippum lib.5. excidii Ierosolymitani. cap.15.* & etiã *lib.6. belli Iudaici ca.12.* lex naturæ eadem omnibus hominibus, vola- libus, feris, bestiis infusa: vt vnusquisq; cedat pote- tiori, Taurus Leoni, Cernus Vrso, Leopardo Capr- Aquilæ Accipiter, Accipitri Columba, seu Alaud- ipsi tauro iuuenci inferiores. Arieti ouium greges hirco caper, ne diuersi generis videatur aliqua di- tia. & refert Plato *li.3. & 4. de legibus*, iustum imperi- ac secundum naturam esse, vt potentiora imbecil- oribus dominentur. Quod satis approbare videntur iura, cum velint victum & captũ in bello victoris se- uum fieri, *vt habetur toto titu. de captiuis, & postli. reuer. & C. & late per scribentes in leg. ex hoc iure. ff. de iust. & iu.* Quæ iura etiam apud extraneos à Romanis locum habuere ex testimonio Xenophontis. *lib.7.* lex est, in- quit, inter omnes homines perpetua quãdo bellige- rantium vrbs capta fuerit, cuncta eorum esse, qui ce- perunt, & corpora eorum, qui in vrbe sunt, & pec- nias. Et illam sententiam sequitur Aristot. *lib.4. Polit. c.4.* quod locum habet veritatis, cum bellum fuerit iustum, vt *in c. fulgentium. dist.1. & in c. dicat. 23. q. 5.* vbi Ambro. *lib.1. de Patriarchis* scribit prædam Regis So- domorum vtiq; fuisse in potestate victoris Abrahã *& habetur per scriben. super 4. sententiarum dist.15. & per Bal. in c.1. ver. sed nunquid. de milite vasallo*, qui contumax *est. & do. meus Ias. in l.1.3. qu. in vtraq; lect. ff. de acq. poss.*

Sed constat mares fœminis esse robustiores cor- pore atq; animi viribus multo præstantiores: Quod licet sit clarum, tamen sic probatur. Primo, quia vir ita nominatur, quia maior in eo vis est quam in fœ- mina: & hinc virtus nomen accepit, *vt voluit Lactanti- us lib. de opificio Dei. c.12.* Mulier vero, vt Varro interpre- tatur, & reperit ipse Lactantius, à mollicie dicta est, immutata & detracta litera, quasi mollior, *vt etiam habetur in cap. proposuisti 32. q. 7.* licet ibi ad mollicie- mentis referatur. Ad corpus vero refert Lactant. *vt supra*, quod & idem scribit *li.1. diuinarum institutionum cap.26.* & Plato *in lib.5. de Republica*, vnde Arist. *lib. de natura animalium. cap.1.* & Plinius *lib. 9. naturalis histo- riæ. c.48.* scribũt omnes mares in omni specie anima- lium fortiores esse, atq; animosiores, præterquam in Pantheris, & Vrsis: & dixi *in seq. par. 78. consid.* Auicen- na vero *lib. de animalibus. 9. in prin.* in Leopardis, & Lu- pis. Albertus autem Magnus *lib.8. de animalib. cap.* Vrsis & Leopardis excepit. Aristo. etiam *lib.4. de gene- ratione animalium. c. 6.* scribit fœminas sua natura de- biliores esse quam mares, & idem *orbicularium* biliores esse quam mares, & idem *orbicularium li.39. c.11.* dixit mulierẽ interfecisse iniquius esse quam virum (quamquã naturæ ratione mas sit præstantior fœmina) quia mulier infirmior est, minusq; pro- iniuriã facere potest. Hinc idẽ *li.4. de natura ani-*

*vl.& lib.3.de partibus animalium.ca.*1.autor eſt,& partes quas velut arma natura animalibus dedit: vt dentes, cornua, aculeos, calcaria, & cætera huiuſmodi, aut maribus tantum naturam ipſam conceſſiſſe, aut certe potiores atq; robuſtiores quam fœminæ: quod & ſcribit Plinius *lib.11.c.32.*& Albertus *lib.de animalib.*12. *c.vlt.ad fin. & lib.*18. *tractat.2.c.5.* vbi ex hoc arguit mulieres citius creſcere, cōpleri, & ſeneſcere quã viros.

Ex hoc effici poteſt, ſi mas, & fœmella eodem caſu ſimul moriantur, ſeu perierint, de iure præſumitur vir tanquam robuſtior diutius vixiſſe, & mulier præmori, tanquam debilior. Caſus eſt *leg.qui duos.§ ſi maritus.ff.de reb.dubiis.& in l.cum hic ſtatus.§.ambo.& ibi glo. in verbo, ſimul. ff.de dona. inter virum & vxorem. & in l.ſi poſſeſſor.§.ſi eodem, vbi hoc notant gloſſ.vltim.& Bald.ff. de religioſis, & ſumptibus funerum. Felynus in ca. capitulum ſanctæ crucis. colum. antepe. extra de reſcriptis. Hippolytus de Marſiliis in re. rub. C.de probatio.colu.83. de quo tamen vide Signorolū de Homodeis, conſi.9.in c. hoc capite quomodo præſupponitur.conſi.155.in c.in proceſſu facto.col.fin.* Facit, quia ſi gemini puta maſculus, & fœmina naſcantur, & de natiuitatis ordine non appareat, præſumitur maſculus prior editus.*caſus eſt in l.ſi fuerit.§.ſi.ff.de rebus dubiis.*

Et inter theologos dixit Alexander de Halis *in ſecunda parte ſuæ ſumm.quæſtione* 78. *membro* 5. conueniſſe mulierem fieri corpore debiliorem: virum autem validiorem ex quatuor rationibus ibi per eum deſcriptis.

Illud vero nec admiratione caret ex hoc, quod quæ maſcula ſunt, ea quoq; ſunt valentiora, & firmiora. vnde & maſculū pro forti, vehementi, & magnanimo vſurpauerint antiqui, *vt ſcribit Neuius.* E contrario Hippocrates *lib.Aphoriſ.5.c.16.*carnium effœminationem in ſua translatione ſcribit pro debilitate: vt ſentit ibi Gale.interpres, quoniã fœmina maſculo ſit debilior. Hinc quoq; mulier, vt ſcribit idem Hippocrates *Aphoriſ.7.c.44.* retulit & Plinius *lib.7.cap.* ambidextra non efficitur: hoc eſt, quæ ambabus manibus pro dextra vtatur, vt nonnulli viri vtraq; manu vtentes ſæpenumero nobis apparent. Cuiuſmodi Aioth fuiſſe teſtatur, *lib.Iudicum c.3.* & Aſteropeũ Homerus *lib.Iliad.21.* Nempe ob naturæ muliebris debilitatem, vt prodit Galenus *in eo loco.* Nam ſi ambabus (inquit) manibus ob neruorum robur ac muſculorum quidã viri vtuntur, optima ratione, nulla mulier vtetur: ſed ſatis abundeque habeat ſi vna dextra modice vtatur. Amozonidas quidem ſolitas dextrã amburere mammam tradit hiſtoria, vt in proximam manum plus alimenti concurrens, & proueniens maior vigor, & valentia ei adeſſet. vt quæ etiam ei per naturam inualida habeatur, vt ſcribit Cælius *lib. antiquarum lect.2. ca. 35.circa medium.* Vbi etiam ſcribit qua ratione phyſici tradunt ambidextrum fieri hominem, aut ſiniſtra vtatur aliquis pro dextra.

Accedat huc, quod ſcribunt, qui numerorum rationes ſcrutati ſunt, numerum parem fœminam eſſe imparẽ vero marẽ; quia ſemper fortior ſit ad omnia, vt copioſe diſſeruit *Macrobius lib.1.de ſomnio Scipionis.& Lucas de Penna in leg.3.poſt initium. C.qui morbo ſe excuſant. lib.10. vt in ſequenti parte, in 37.conſideratione dixi.*

Pro hac ratione militat, quod rerum naturæ ſcriptores plantis, herbis, arboribus & virgultis, quibus maior vis ineſt, maſculi nomen ac titulum aſſignant: quibus vero minor, fœminæ licet non proprie, ſed ſimilitudinarie, quod quædam illis inſint maſculorum proprietates, & fœminarum. Et quemadmodũ maſculus maioris eſt virtutis, vt plurimũ, quam fœmina. Ideo. planta cui maior vis adeſt fructus promendi, maſculi adepta eſt nomen. Cui autem minor fœminæ, *vt ſcribit Plinius naturalis hiſtoriæ li.14.c.4. circa initium.* Arboribus imo potius omnibus quæ terra gignit, herbiſq; etiam vtrumque ſexum eſſe diligentiſſimæ naturæ tradunt: *Vt etiam refert Cælius lib. antiquarum lect.11.c.33.in ſi.& de quibus in ſeq. part.in 40.conſi. dictum eſt.*

Secunda ratio eſt. Quoniam qui plus habet rationis, ingenii, prudentiæ, & conſilii, aliorum rector, & dominus cōſtitui debet, qui vero minus, ſeruiat, quia vt ait Salomon *Prouerbior.*10. Qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti.& 17.*cap.*Seruus ſapiens dominabitur ſtultis filiis. Et ſcribitur *Eccl.*10. Seruo ſenſato liberi ſeruient.Et *infra hac par. in 8.conſid.*late dicetur, ſcilic. ſapientes eſſe præferendos illis, qui inſcitia rerumque ignoratione tenentur. Sed conſilium mulierum eſt inualidum, vt inquit Ariſto. *lib.1.Polit. vlt. c.* & refert Bald. *in rub.C.de rerum permu.ver.item. quare donatio.*vbi dicit, hoc eſſe naturale, & immutabile. & *in cap.1. in 2. lect.col.pen. ver. vltra quæro. extra de iudi.* Cum plerunq; fœminarum conſilium aduerſus propria cōmoda laborat.*l.ſi par.in ſi.C.de ſponſalib.* Et dicit gloſſ. *in l.1.C.de confirmando tutore.* quod conſilium mulierum eſt fragile. Et *in §.1.inſtit.de ſatiſda.tutorū*, dicit eſſe infirmū. Et etiam Cicero *in oratione pro Lucio Murena:* Mulieres omnes (ait) propter infirmitatem conſilii, maiores in tutorum poteſtate eſſe voluerunt.& multo plura alia pro fragilitate huius conſilii dici poſſent. Quæ cum ſint extra propoſitum, relinquo ea Andreę Tiraquello *in ſuis legib. connubialib. in princ.* vbi multa cōtra mulieres ſcripſit. Vnde aduerſus eum Almericus Bonchardus Gallicus Apologiam fœminei ſexus edidit. Et ibi concludit Tiraquellus, ꝙ cum mulieres ſint viris longe inferiores, & animi & corporis viribus, vt ibi, & ante aliquid dictum, & comprobatum eſt, quibus viribus poteſtas proficiſcitur, & dominatio: illud concludendum eſt: Vt viri vxorib. præſint, dominentur, imperent, vt domini contra vxores. quas rationes (vt ait) à diuo Auguſtino aſſumpſit. Cuius verba ſunt huiuſmodi *in lib. quæſtionum*, Geneſ. vbi & gloſſ. ordinaria citat: Eſt ordo naturalis in hominib. vt ſeruiant fœminæ viris, quia & illius hęc iuſtitia eſt, vt infirmior ſeruiat fortiori. & hæc in dominationibus & ſeruitutib. clara iuſtitia eſt, vt qui excellunt ratione, excellant dominatione; quę verba (corrupte tamẽ, & diminute) repetuntur *in cap.eſt ordo.33.q.5.* Imo etiam vir inferioris dignitatis præfertur fœminæ maioris dignitatis. cum vir præfectorius præferatur fœminæ conſulari. *leg.1.ff. de ſenatoribus.* vbi Vlpianus ſcribit, *Conſulari fœminæ conſularem virum præferendum eſſe nemo ambigit.* Sed vir præfectorius an fœminæ conſulari præferatur, videndum eſt.& puto præferri. Quia maior dignitas eſt in ſexu virili. In quam ſententiam Euripides in Iphigenia inquit:

Præſtat vir vnicus, eſtq; lucis huius munere
Dignior, quam multa ſane fœminarum millia.

Ideo firmabitur, quod nimis glorioſæ quædã Domicellæ in pompis, ſupplicationib. rogationibus ſeu proceſſionibus dominicalibus, & feſtiuis incedunt ſtatim poſt ſacerdotes, & ante maſculos, quoniam ſemper maſculi in actibus publicis præferendi ſunt.

Tertia ratio, pro excellentia ſexus virilis ad muliebrem quantũ ad dignitatem procedit, & eſt in principiando, Omnes tam viri quam fœminæ ex vno viro fuerunt. In quo eſt expreſſa repræſentatio egreſſus rerum ab illo vnico principio primo & ſummo. Quæ ratio confirmatur ex dictis Pythagoræ dicentis: Marem in omni genere animalium eſſe naturæ

&virtutis principium, ſicut ſcribit Albertus Magnus *lib.18.de animalib.c.2.ad finem.* & de hoc *infra eadem parte,in 16. conſide.verſi.honor.*

Quarta ratio eſt virtus in agendo, quia viri eſt agere, & mulieris eſt pati. Vnde plus habet ſexus virilis de virtute actiua, propter quod robuſtior eſt, & re & nominatione, & iſtud tenet Bald. *in leg. vlt. C. de ſeruis fugitiuis.* Vbi dicit marem eſſe fœmina nobiliorem: Quoniam agens nobilius patiente, ſicut etiam dicit Bart. *in l.1.ff.de regu.Cato.*& Iaſ. *in prin.5.col.ff.de verborum obliga.* qui & paulo poſt illud dictum allegat pro notabili. Et fortior eſt cauſa in agente, quam in patiente. *leg.2.& vlt.C.ad Tertullianum.& le.2.§. obiicitur.ff.eo.* Ideo & res magis denominatur ab agente, quam à patiente. *leg.1.ff.de ſeruitut.ruſticorum prædiorum.& le.ſi quis binas.ff. de vſufru.* & vtrunq; tradit per ea iura, Signorolus de Homodeis *conſil.167.incipien.Hoc capite in curia Barani.colum.3.verſ.nunc peruenimus.* Vbi & illud quoq; dicit ſexum maſculinū obtinere vicem agentis, *per notata in l.1.C.ad leg.Pompeiam de parricid.* Et Alber.de Roſate *in l.veluti.nu.7.ff. de iuſtitia & iure,* dicit, quod pater magis eſt diligendus à filiis, quam mater, ſecundum philoſophum, in quantum ſunt principiū generationis. quia pater eſt agens in generatione, & mater patiens: tamē ibi dicit, mater quæ multū excederet patrem in virtute, eſſet magis diligenda. Facit, quia boni domeſtici (vt ait Ambroſius) ſunt magis filiis præponendi.

Quinta, quia vir pręcellit fœminam, ex quo habet autoritatem in præſidendo. Nam ſecundum verum ordinē nō mulier viro, ſed vir præfertur mulieri, tanquā caput corpori, ſicut dicit Apoſtolus *ad Epheſ.5. ad Corint.11.ad Coloſ.3.& 1.Pet.3.*& has tres rationes poſuit Bonauentura, *in 3.ſenten.diſtin.12.argu.3.quæ.1.* Vbi, & alii alias rationes, ſexus virilis dignitatem comprobantes, adducunt ſuper illa quæſtione: An Deus humanam naturam potuit aſſumere ſecundum muliebrem ſexum. In qua re, concludunt diuus Thomas, Richard. & alii id indubitanter potuiſſe, decentius tamen, atq; conuenientius, Chriſtum, hominem in ſexu virili induiſſe, qui dignior eſt perfectior, atque honorabilior, vt tradit Auguſt. *lib. 83. quæſtionum*, antedictis tribus rationibus, quas repetit Tiraquellus *in ſuis legibus connubialibus, in commentario ante primam legem connubialem.*

QVinta conſideratio ſit in primis de defenſorib. ciuitatum, qui inter plebeios numerantur: ex quo gerunt magiſtratum inter plebeios, omnibus plebeiis præferendi ſunt, vt ex doctrina ante deducta *in 7.par.in 24.conſi.* comprobatum eſt. Sed quia de his *ibi,& in 6.part.* reſeruauerā hoc loco ſcribere: Ideo de poteſtate eorum & iuriſdictione dicendum eſt. Nam ante Iuſtinianum Imperatorem iam id officium ferme defecerat, cuius officii autoritas ab ipſo Iuſtiniano reparata eſt, *vt habetur in auth.de defenſo.ciuita.in initio.colum.3.* Et ratio fuit, vt ſcribitur *ibi in §.nulla.* quia Præſides prouinciarum ita depreſſerant id officium defenſorum ciuitatum (qui erant magiſtratus ſeu iudices ciuitatum) in quibus ſedes præſidalis erat: Vnde ex præſentia præſidum, authoritas defenſorum obumbrabatur.

Iſti defenſores ciuitatum, apud nos in pleriſq; locis dicuntur maiores, habentes magnā autoritatem & iuriſdictionem, vt eſt maior Burdegalen. Rupelle, de quo fit mentio *in ſupraſcriptione cap. ex parte, extra de conſuetudine.* Pictauen. & multi alii: Etiam maior Diuionenſis, dicitur Vicecomes, qui magnam habet poteſtatem in ſuos, & ab eis plurimum honoratur, & de multis cognoſcit, quæ ad cognitionem & iuriſdictionem præſidis videntur. In hac vero noſtra ciuitate Heduen. defenſor noſter dicitur. Vergobretus, & ſic nomen antiquum retinens, quod habebat tempore Iulii Cęſaris, qui tunc ſummus magiſtratus erat, creabatur annuus, & vitæ neciſq; in ſuos poteſtatem habebat, *teſte Cæſare in ſuis commentariis lib. primo, de bello Gallico circa initium.* Et licet tempore Iulii Cæſaris duo ſcilicet, Diuiaticus & Liſcus huic magiſtratui præerant: nunc autem vnicus præſidet, qui vulgariter *le Vierg*, appellatur, vt per g ſcribatur: iuxta alluſionem vocabuli, nec tantam habet poteſtatem: quā officiarii Regii ſæpe conantur deprimere, & etiā alii magiſtratus municipales in hac ciuitate exiſtentes, qui habent iuriſdictionem in pluribus locis ciuitatis, vt Epiſcopus, & etiā Venerabiles viri domini Decanus & Capitulū Eccleſiæ Heduen. qui habent iuriſdictionem in eorū clauſtro, ſed Vergobretus & Scabini ciuitatis, pro viribus iura ciuitatis noſtræ tuentur & conſeruant. Verū à diuerticulo ad iter inceptū redeamus, vnde ſciendum eſt, quod ciuitas ſumitur generaliter pro quolibet municipio totius prouinciæ, quæ caput eſt alicuius Prouinciæ, vnde per ſingulas Prouincias vna erit Ciuitas præſidalis, *facit l. ſin. ciuitatum vniuerſarum prouinciarum.C.de defenſoribus. ibi, ciuitatum vniuerſarum prouinciarum.C.de defenſ.ciuitatum.& in auth.præſides gentium.ibi, per vnamquamque ciuitatum.C.de Epiſc.audi.& vide hic infra.in 14. conſider.* Et quia in huiuſmodi ciuitate erat ſedes metropolis, Cui omnia municipia prouinciæ ſuberant, ideo ibi quā plurimi nobiles affluebant, & ſępius habitabant. Vnde in ipſis ciuitatibus erat ſtatutus magiſtratus, & non de decurionibus coartalibus, ſeu de proprio corpore ordinis, ſed de nobilioribus habitantibus ciuitatem. *leg.2.C.de defenſ. ciuit.* & hic magiſtratus defenſor ciuitatis dicebatur, & eligebatur à decurionibus municipalibus vrbis. idem ab habitatoribus ſimul & ab Epiſcopo, *vt in l. defenſores ita præcipimus.C.eod.* Poſtea tamen iure nouiſſimo, iſta immutata ſunt. Quoniam nec prohibitum eſt de incorporatis municipalibus & decurionibus aſſumere in defenſorem, nec etiam de reliquis habitatoribus ciuitatis, ſed vltra Album ſeu matriculam Curialium erat Album quoddam ſeu matricula in qua certus numerus conſtitutus erat nobiliorum ciuitatis tam decurionum quā cæterorū ciuitatis habitatorū, & ſecundum decurſum illius Albi ſeu exemplaris obtinebatur dignitas, *vt in auth.de defenſ.ciu.§.interim.* Sed circa hæc plus immorari, incaſſum laboraremus. Cum electiones horum defenſorum, hodie diuerſo modo fieri contingit: *vt ſatis innuit ibi gloſſ. in ver. circulum.* & Cum fere apud nos raro iura obſeruentur in talibus. Cum vnaquæque ciuitas ſua inſequendo priuilegia à Principibus eis conceſſa, certis anni diebus ſuos defenſores eligat. Et nos Hedui hunc eligimus ſæpius defenſorem ciuitatis noſtræ, qui nec decurio ſeu ſcabinus fuerit, & indiſcriminatim omnes habitatores etiam coartales (quos Petrus Cothereau dixit eſſe Burgenſes) eligebant: Sed à paucis annis, vnus ex ciuibus noſtris proſpectans, quod plurimum gratiæ valeret apud Burgen. & primarios ciues, ſed non apud plebē literas à Rege impetrauit; quib. cautū erat vt Ballinus Heduorū ad electionem defenſoris ciuitatis procederet, cum num.50. ciuium principalium, & maiorum ad hoc tantum collectorum, vna cum officiariis Regiis, quod & actum extitit, plebeis infimis non admiſſis, & merito, cum tales in præceps feruntur. nec de commodo aut damno ciuitatis præuideant. & ſeu gati aut per machinationes, ſeu per brigas, vt ic

cam, tanquam coacti eligebant: quia obnoxii, aut ob pecunias creditas, aut propter lucrum, quod in artificio eorum lucrabantur, aut metum, ne si forte contra vota eorum defensorem eligi contingeret, cum in officio esset, vindictam de eis sumeret: Ex quo laudandus est mos antiquus, & de iure obseruandus.

Et isti defensores ciuitatum, taxatã habeant iurisdictionem vsq; ad summã 50. solidorum de iure Codicis. *vt habetur in l.C.de defensori.ciuita.* sed de iure nouissimo vsq; ad 30. aureos, *vt in auth. eod.§. & iudicare. collat.* 3. prout adhuc & taxatam habent iurisdictionẽ apud nos. Et ratio assignatur ibi, quia in ea ciuitate aderat ipse Præses, qui forenses quæstiones digne, & pro magnitudine posset & deberet determinare. Sed in municipiis non erant præsides, ex quo iurisdictio magistratuum municipalium non erat taxata, *vt in sequenti consider. dicetur.* Sic ergo in simili idem erit dicendum de magistratibus municipalibus, quod ratione propinquitatis, si habeant Præsidem Prouinciæ propinquum, etiam municipales magistratus excusantur à necessitate officii, *text. in l. dies cautionis.§. si tam vicinum. ff. de dam. infect.*

Item defensor ciuitatis est maioris authoritatis quam magistratus municipii, quia omnium prouincialium ibi repertorum iudex est, Imo omnium rusticorum ibi repertorum totius prouinciæ iudex est per præuentionem, vt omisso magistratu municipali, coram defensore in pecuniariis causis litigetur, vt *lege vtili ratione. Cod. de defensoribus ciuitatum.* Et huius rei ratio est, quando ipse defensor est tanquã parens humilium, & plebeiorũ. Vnde nomen habet defensoris, ea ratione, & plebeis parens dicitur in lege in defensoribus, & lege, defensores nihil. *C.eo.* Ideo à rusticis recusari non potest, vel à sede sua rustici euocari non possunt. Cum eis sit tutor, parens, & defensor ab omni oppressione & molestia officialium: Quoniã si temerarie vexatus sit rusticus distractus à labore suo, erit defensoris coercere calumniam aduersarii, & omnino in re prouidere, nõ tanquã simplex magistratus, sed tanquã Capitaneus plebis decurionũ & cæterorum nobiliũ: ita ꝙ oppressiones, & abusus in prouinciam fieri impedire facto suo debet. Vnde quorumcunq; nobilium in hoc casu oppressionis populatis ipse capturã habet, nõ tamen cognitionem causæ, sed referre debet causam cognitioni iudicis competentis, siue sint militares, siue ciuiles iudices. *vt in l. defensores ciuitatum cum sequent. Cod. de defensor. ciuitatum, & in §. audient. authenti. ead.* Non enim mulctare possunt, nec mulctas infligere plebeis, nec seueriores quæstiones exercere, ne nomen defensoris amittant, sed plebem, & decuriones ab omni improborũ insolentia, & temeritate tueri debent. *l. defensores nihil supra allegata.* Ideo non recenset Petrus Cothereau in suo schedulari *magistratuum ciuilium. titul. de magistratibus municipalib.* Iurisdictio defensoris ciuitatum non est eis patrimonialis, quoniã plebeios ad emendas condemnare nõ possunt, & hoc est quod vult dicere text. *in l. vnic. in princ. ibi: non tamen, &c. ff. si quis ius dicenti non obtemperauit.* Et ratio est, quia cum ipsi defensores, vel municipes arcam communem habeant pro ære, & thesauro suæ communitatis, vel vniuersitatis, *vt in l.1.§.1.ff. quod cuiusq; vniuersita. nomine.* periculum erat ne nimis suo ærario fauerent, si emendas haberent. Iurisdictio vero Principis est patrimonialis, vide Gui. Papæ *decisi. sua* 626. vbi quærit, an Castellani possint mulctare, & multas imponere: vnde pręsides Principis iurisdictionem pœnali iudicio, id est, emendis emendari habent. *leg. pen. & fin. Cod. de modo mulctarum.* Hodie tamen aliter obseruatur fere in omnibus defensoribus ciuit. Franciæ, cum habeant potestatem cõdemnandi plebeios ad emendas, & illas de ærario ciuitatis applicant, sed hoc fit ex cõcessione Principis communiter: vt plurimum in diuersis locis habent cognitionem causarum criminaliũ, etiam in forenses delinquentes in eorum ciuitate, & districtu repertos, Vt maior Diuionen. qui habet cognitionem in omnibus causis criminalibus: sed gentes Regiæ volunt excipere certos casus: vt in crimine læsæ maiestatis, falsæ monetæ, & aliis. vt de hoc pendent processus in Parlamento Diuionensi. Etiã iure nouissimo videtur habere locum, cum talib. leuiora crimina audire, & competenti castigatione tradere permittitur, *vt est tex. in §. audient. in initio. C. de defenso. ciuit.* Nec mirum est, quia simplex iurisdictio sine modica coertione nulla est, *text. in l. vlt. ff. de officio eius cui mandata est iurisd.* quod videtur verum, nisi expresse prohibitum esset à principe.

Et concludã ex prædictis, Defensor ciuitatis tanquam totius prouinciæ, Gubernator habetur: *vt colligi potest ex l. in defensoribus cum quatuor ll. seq. C. de defen. ciuit.* Eo etiam, quia habet censuram, seu politiã morum, seu status non solum hominum, sed & ipsius patriæ, *vt l. pe. C. eod.* Et scias, quod defensor ciuitatis (cũ sit loco patris ciuibus, vt ante dictum est) non potest per aliquem ex ciuibus in ius vocari sine venia. *ita tenet Ange. in l. generaliter. ff. de in ius vocando. quem sequitur do. meus Ias. in §. pœnales. num. 69. insti. de actio. allegat. text. in §. eos autem qui ita sine mercede. in authent. vt iudices sine quoquo suffrag. collat. 2.* Sed hodie eorum potestas non ita extenditur, cum maiores ciuitatum hodie loco defensorum ciuitatum cõstituti, tantum in vrbe, seu infra circuitum, & muros suæ vrbis, vel incolatum aut balliuiam defensionem suæ plebis habent.

Item plebanatum habent in vrbe qui ordini decurionum coartales sunt, seu fide coartati, quos Franci Burgenses vocant.

Cæteris autem habitatoribus maiores nostri, non sunt ius dicentes, seu in illis magistratus non est: sed solummodo tribunus eorum, id est, capitaneus pro obseruatione, & custodia loci, & habet respectũ super obseruandis morib. seu statu & politia ipsius vrbis. Et hæc est autoritas maiorum vrbicariorum, qui per prouinciam extra vrbem nihil possunt, nec sunt iuridici inter rusticos prouinciæ: sicut iure scripti defensores ciuitatum. Defensores vero patriarum seu gubernatores maximi decori sunt, de quibus ante *in septima parte, in 10. considerat. & in 9. part. in 14. consid.* dixi. Nam insigniis Regiis fruuntur, ita Regis personæ locum repræsentant, sed munus seu partes gubernatoris patrialis eædem sunt cum partib. defensorum ciuitatum, *vt scribit Pet. Cothereau in loco alleg.*

SExta consideratio. Sunt & alii plebeiorum, seu incolatuum municipiorũ, dicti magistratus municipales, Et in multis differunt à defensoribus ciuitatum, de quibus in pręcedenti consideratione dictum est. Quoniã isti meliores partes in iure dicendo habent quã ciuitatũ defensores, licet in iure agẽdo minores sint. Quia ciuitatũ Capitanei, sunt defensores, & non magistratus, sed magistratus ius dicunt de iure supra 200. aureos, & non ipsi defensores. Et isti magistratus municipales, nullum imperium exercent merum, aut iurisdictioni mixtum: sed causas tantum expedire possunt. In quibus iudicis dandi licentia est, seu quæ delegari possunt, *iuxta ea, quæ scribuntur in leg. imperium. ff. de iurisdictio. omni. iud.* Et sic coram magistratibus municipalibus tantum expediri

potest

potest legis actio, hoc est iuris actiones exerceri coram eis solum possunt. *facit lex 2. §. deinde ex his. ff. de origine iur.* Edicere autem, vel discernere non possunt hi magistratus municipales. Ita scribit Petrus Cothereau *in suo schedulari magistratuum ciuilium. tit. de magistratibus municipalibus. in initio.* Vbi declarat quid sit edicere & de potestate Balliuorũ, vasallorum, seu dominorum Franciæ, & quam iurisdictionem habeant, dicens ipsos habere maiorem iurisdictionem, quam magistratus municipales. Et scias, quod in Francia communiter Barones & magni domini in suis Baroniis, & magnis seignoriis, quæ meliori feudi nomine decorantur, duos habent iudices & apud eos ordo iuris dicendi obseruatur, nec habet locum præuentio. Nam primus, qui est inferior, & subalternus, sæpe in vulgari nostro Castellanus dicitur, & in prima instantia cognoscit de causis inter personas dictorũ locorum, & aliqui habent iurisdictionem limitatam vsque ad certam summam: & à sententiis eorum appellare licet ad secundum iudicem, qui dicitur balliuus, & est superior, cum maiorem potestatem habeat. Iurisdictionẽ enim habent non taxatam pro quantitate summæ. Edicta, & decreta facere possunt, dummodo legibus Principis non refragantur. Merum, & mixtum imperiũ, & iurisdictionem exercere possunt: & hoc vel ex speciali beneficio, & expresso priuilegio Principis: quia præscriptis verbis inuestire cauetur de collatione iurisdictionis, vel moribus competit ex tali intitulatione Baroniæ, vel dignioris feudi, iure communi fundatam esse iurisdictionem omnimodã, & ipsum modum imperiũ habere, vnde amplior est potestas dictorũ Balliuorum. Aliquando etiã, qui habet ita feudum nobile cum iurisdictione à Principe cum illa potestate constituendi Balliuum, potest omnem iurisdictionem sub se cõcedere, nec tamen abdicare videtur iurisdictionem: quia ad suum Balliuum appellabitur à iudice minorum vasallorum, qui pedanei vasalli dici possent, ad instar iudicum, vel minores valuasores dicantur, qui apud nos habent iurisdictionem taxatam, & solam iurisdictionem infimam exercere possunt. Et à sententiis huiusmodi Balliuorũ, licet secundario appellare ad curiã præsidis prouinciarum, qui etiã apud nos Balliui, vel senescalli vocantur. de quibus ante dixi *in 7. par. in 19. consi.* Sed vnde egressi sumus redeamus. Municipes hodie dicuntur omnes ciues, seu inhabitantes municipium, *vt in l. 1. ff. ad municipales.* Municipium autẽ est quod proprium publicum, & ordinem habet. *facit l. legatis. ff. ex quibus causis maiores.* Et si ciuitas. *l. 1. ante allegata.* Inde de locis. vbi est ciuitas habens suum defensorem, diximus *in præcedenti consider.* Ideo hic de municipiis fit mentio, quæ forte sunt oppida, seu vrbes non maximæ, hoc est modiocres, vel minores, vt proprie est locus Belnæ, qui tamen maiorem habet. Locus de Sinemuro, in quo est magistratus municipalis. Locus Auxonæ, Montis Barri: Imo etiã ciuitas Cabilonen. non habet defensorẽ ciuitatis, sed magistrum municipalẽ, & Scabinos qui nihil habent cõmune, quoniã ipse magistratus municipalis, non habet aliquid agere cum scabinis, qui habent cognitionem de politia ciuitatis, & nullã habent iurisdictionem, seu subiiciuntur ipsi magistratui municipali.

Et ipsa Vniuersitas municipii, seu ordo decurionum ad iurisdictionis expeditionem tenebatur sibi assumere magistratum. Non enim ipse ordo ius dicere poterat, sed per suos magistratus: qui quidem magistratus Duumuiri dicebantur, quia duo in numero ordinabantur iudices eiusdẽ potestatis in iure dicendo, & per præuentionem vnicum magistratum, seu officium exercentes, & vnius solius hominis vicem agentes, *vt lege magistratus municipales. ff. ad municipales.* ex qua lege in finalibus verbis constat, quod omnia municipia vniuersitatem, seu ordinem decurionum habentia, habent ius habendi magistratum, vel expressa lege municipali, hoc est, ex singulari lege, & spirituali priuilegio Principis, vel ex moribus, & iure communi, dummodo eis municipibus id non sit expresse prohibitum.

Et non solum municipia debent habere magistratum municipalem, si non habeant defensorẽ ciuitatis, vel eius vices gerentem: sed etiã quælibet Castellaniæ. & alii districtus iurisdictionales, qui alio feudi nomine, & titulo decorantur, debent habere proprium magistratum, per quem iurisdictionem expedire in sua terra curabunt domini habentes tale feudum, ex quo omnẽ meri, & mixti imperii iurisdictionem habent, vel vnam speciem iurisdictionis tãtum, vel ex expressa concessione inuestituræ feudi, vel expresso priuilegio Principis, vel ex præscriptione tanti temporis, de cuius initio memoria nõ extat. Seu aliàs qualitercunq;, *vt declarat Petrus Cothereau in loco hic ante alleg.* Vnum ex antedictis cõcludam, quod cum ipsi magistratus habeant iurisdictionem in suos municipes, & subditos, debent eis præferri, ex ante deductis *in 7. part. in 24. consideratione.* vbi scripsi de gerentibus magistratum, seu administrationem, qui alios præcedere, & præhonorari debet.

SEptima consideratio. Habentes dignitatem, præferuntur nõ habentib. dignitatem, *vt ante in 1. part. in 66. consid. scripsi.* Ex quo illi, qui præsunt cognitioni Villæ, seu villagii, vel Castri, aut Burgi, *de quibus in præcedente consider. dixi in fine*, cum habere dignitatem dicuntur, *vt dicit Bald. in c. 1. §. cæteri vero, quis dicatur Dux, Marchio, Comes in vsibus feudorum.* præferuntur omnibus aliis plebeiis. vt etiam *in dicta 67. consideratione.* Vbi scriptum est & *in septima part. in 24. consideratione.* videtur ipsi magistratus cæteris esse præponendos. videtur tamen, quod dignitas temporalis non sit in consideratione quo ad præcedentiam, data paritate in aliis, vt *dicit Franciscus Niconitius in repe. capit. quoniam contra falsam. versic. nota sexto loco Abbas extra de proba.* Sed inter alios, officiarii Regii præferuntur, ex quo maxime sunt perpetui, & non temporales, nec reuocabiles ad nutum Principis, *vt scribit G. Benedicti in repetit. c. Raynutius. in verbo, vxorem nomine Adelasiam. in 5. decisione. nu. 164. de testamentis.* quod præferantur, *facit ca. vt debitum honor. extra de appellat. & lex omnem honorem saluum iudicibus reseruantes. quæ est lex fin. C. quando prouocare non est necesse. le. iudices. & ibi Lucas de Penna. Cod. de dignit. lib. 12. & in leg. penult. C. de veteranis eod. libr.* Et postea Consules quos in Gallia vocamus Scabinos. *cap. 1. de immunit. Eccles. libr. 6. & in clem. 1. §. potestas & ibi gloss. in verb. scabini. de pœnis cap. 2.* *Cuius initium est, ex parte scabinorum. extra de alienatione iudicij mutandi cau. facta & ita refert Ioannes Montagine in suo tractatu de auctoritate magni Consilij.* Intellige tamen, dummodo existens in dignitate, dico & in dignitate, quia si efficeretur villis, tunc iuniores eo & inferiores præponerentur. Ita dicit Franciscus Niconitius *in dicta sua repetitione. capit. quoniam contra falsam. ver. nota sexto loco Abbatis.* vbi plura allega. extra de probationibus.

Et quilibet magistratus, etiam infimi, sunt in honore, *l. hono. in princ. ff. de muner. & hono. c. fin. 16. d. Do. in d. ca. vt debitus honor iudicibus deferatur. extra de appel.* Ideo tales honorandi sunt, *vt dicit Purpura. in l. 1. nu. 310. ff. de offi. eius cui mandata est iurisd.* qui præferri [illegible]

bent Scabinis, hoc eſt, Decurionibus, ſeu Conſulibus, cum habeant iuriſdictionem ante Scabinos, *vt hic ante in præcedenti conſideratione dictum eſt.*

OCtaua conſideratio. Poſt nominatos in præcedentibus conſiderationibus, præferendi ſunt aliis Satrapæ ciuitatis, qui ſecundum *gl. in verb. Satrapis in c. fundamenta. de electione.* pro ſapientib. accipiuntur: vt ſunt Aduocati, & Patroni cauſarum, qui debent per iudices honorari. *l. nec quicquam. §. circa, ff. de offi. Proconſulis & legat.* Notat Boerius *in Apoſtillis ad Dynum ſuper regula. in iudiciis. de regul. iur. in 6.* & ante *in 7. par. in 28. conſid.* deductum eſt, & comprobatum. & latius *infra eadem part. in 18. conſid.* & aliquando ſagacitas dicitur Prudentia. *l. quæſitum. ff. de conditi. & demonſtratio.*

Facit, quod ſcribitur *Deute. 1.* ibi, *Date ex vobis viros ſapientes & gnaros, quorum conuerſatio ſit probata in tribubus veſtris, vt ponã eos vobis Principes.* & ibi ſequitur, quod Moyſes elegit de tribubus Iſrael viros ſapientes, & nobiles, quos conſtituit Principes, Tribunos & Centuriones, & Quinquagenarios, ac Decanos; qui docerent illos ſingula, atq; recte iudicarent, *Prouer. 11.* Qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti. & *17. c.* ſeruus ſapiens dominabitur ſtultis filiis. & *Eccleſiaſti. 10.* ſeruo ſenſato liberi ſeruiant. Idq; eſt quod Ariſtoteles *lib. 1. Politico.* dixit, Eos eſſe ſeruos in Republica qui inſcitia rerũq; ignoratione tenentur, qui vero ingenio pręſtant, naturaliter præſtant. Dixi hic ante *in ſecunda conſideratione. in fine & in 4. verſicu. 2. ratio.* vbi ſcripſi maſculos anteponi fœminis, quia plus habent prudentiæ, intellectus, conſilii & rationis. Et Platonis eſt ſcientia *in lib. 3. de legib.* Septem eſſe rationes, quæ ad dignitatem imperandi facere videntur: Quæ ſunt, Paternitas, de quo hic infra *in 16. conſi.* Nobilitas, *vt dixi ante in 8. part.* Dominatio & Potentia, de quibus etiã dixi *in 3. 4. 5. 6. & 9. partibus.* Senectus, *vt hic infra. in 17. conſid.* Prudentia, *vt ſupra in 10. par.* Sors, *vt ante in prima part. in 43. conſid. & in quinta in 45. conſid. & infra in vltima in 52. conſid.* Sed prudentiam omnibus anteponit, vt intelligantur, quæ humanorum ſaluti expediant, & ſatis ſcripſi *in dicta decima part. in principio.* & merito quia Princeps ille (inquit Euripides) quiſquis præeminet ſapientia. Aſtronomi pariter iſtud confirmant, teſtãtes Solem ac Mercuriũ præ cæteris Planetis propinquos aſſidue in cœleſti circuitu Comites inuicẽ eſſe: vt ſcilicet, quicunq; Solem ſiderum dominum videtint, abſq; ſapiente Mercurio in Cœlo nuſquam incedere plane intelligant, & in terris, potentiam atq; dominationem nunquam abſq; ſapientia, vel concedi debere, vel conceſſã diu poſſe regnare. Ideo Principes plurimum laudandi ſunt, ſi ſapientia præditi fuerint, *vt ante dixi in 5. par. in 10. conſid.* Et in omni negotio, nedum in re militari abſq; conſilio, prudentia & ratione (*vt dixi ante in 9. part. in 44. conſid.*) nihil aut parum proſpere geri poteſt. Cum prudentia nimium plus ponderis & momenti habeat quam robur corporis. *vt Homerus lib. 23. Iliados.* Vbi Neſtor prudentiſſimus introducitur alloquẽs Antilochum filium, his verſib. comprobat:

Conſilio ſano multo quam robore præſtat,
Hirſutam quicunq; parat ſuccidere ſyluam.
Conſilio rurſum nauclerus in æquore nigro,
Dirigit vndiuagam nauim, raptantibus auſtris.
Conſilio auriga aurigam vincitq;, præitq;.

Accedat & illud Vitinnii apud Marcellum, Sapiẽtia gubernator nauem torquet, non valentia, & illud validiſſimũ Ciceronis *in Lælio*: Nõ enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporũ magnę res geruntur, ſed conſilio & autoritate, & ſcientia. & quod idẽ ſcribit libro Officiorum, parum ſunt arma foris, niſi ſit conſilium domi. quod citat Panor. *in c. ex multa. §. 1. verſic. nota quod pollens conſil. ex. de voto.* & ibi dicit text. quod non ſunt inutiles ad pugnandũ; qui etſi per ſe pugnare nõ poſſunt; maturitate tamẽ conſilii adeſſe valent pugnantibus. Et non ſolum ius poſtliminii eſt his, qui pugnare poſſunt, ſed omnibus qui eius naturæ ſunt, vt conſilio, vel auxilio; ſeu aliis modis vſui bellico adeſſe poſſunt. *l. poſtliminium. §. vltim. ff. de capt. & poſtliminio reuerſis. facit l. 2. §. corporis ibi. cæterum quæ conſilio prudentis viri, &c. non remittuntur. ff. de vacatio. & excuſat. mune.* Nec cum antedictis diſcrepat illud Horatii *in Odis. li. 3. Ode 4.*

Vis conſilii expers mole ruit ſua.
Vim temperatam dii quoq; prouehunt in maius, &c.

Et vide *in dicta 44. conſid.* Facit etiã quia aduocati, & cauſarũ oratores non minus prouident humano generi (ex maturitate & ſalubritate conſilii) quã ſi patriam armis defenderẽt, *vt dicit textus in lege, aduocati. C. de aduocatis diuerſorum iudicum. vt ante in 7. part. in 28. conſideratione ſcriptum eſt.*

NOna conſideratio. Stulti & imbecilles, ſeu minus ſapientes, interdum ſunt admittendi, nec ſunt omnino abiiciendi: Quoniã, *vt ait Gellius li. 2. c. 6. & Macrobius li. Saturnalium 6.* Nemo quiſquam tã efferis moribus, quin faciat aut dicat nunquã aliquid, ꝙ laudari queat. in quam ſententiam profertur Gręcum prouerbium: *Sæpe etiam eſt olitor verba opportuna locutus.* de quo Rochus Curtius *in c. fi. col. 18. verſic. ſexto nota. ex. de conſue.* Sed Eraſmus dicit, quod in illo prouerbio Græco debet eſſe ſtultus pro olitore: ſed vtcunq; ſit, vtrumq; huic propoſito optime conuenit. Et facit, Quia, quemadmodũ nemo eſt adeo malus, atq; improb. quin interdum boni quippiã faciat. *text. in cap. quid ergo turbamur. de pœnitẽt. d. 3.* Ideo dicit Plinius *in panegyrico ad Traianum.* Laudabilia multa etiã mali faciunt. ſic etiam nemo tam infimæ ſortis & notæ, quin interdum dicat quippiã ad rem vehementer accommodatũ, & neutiquã aſpernendum, etiam ſummis viris, & prudentia præditis. Non multum diſcrepat dictum Ciceronis *l. 3. qu. Tuſculanarum.* Sæpe eſt etiam ſub pallio ſordido ſapientia. Summa etiã ſępe ingenia ſub occulto latent, vt ſcribit Plautus, in ea fabula, quæ intitulatur, *Captiui duo.* & ait Seneca: Poteſt ingenium fortiſſimum, ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Sed melior eſt ſententia pro hac conſideratione, *in l. §. ſed neq; C. de veteri iure enucle. ibi. Cum poſſit vnius forſitan & deterioris ſententia, & multos & mai. in aliqua parte ſuperare. quẽ tex. dicit aureum Franci. Curtius cõſilio 57. incip. ſuper eo quod ab ord. col. 4. & ante eum Barba. conſil. 1. col. 19. l. 3. & facit ſingul. Panor. in c. 1. col. vlt. extra de conſt. Et ipſa Barbatia in l. ſi dari ſtipuler. col. 11. ff. de verb. obligat. & conſil. 15. incip. Deũ inuocent adiutorẽ col. 7. l. 3. conſi. 40. quod incip. à Ioue princip. col. 5. eod. li. 3. & conſi. 63. incip. illud referam in medi. col. 5. eo. l. & in repet. rub. C. qui admit. colum. 8. & in clem. ne Romani. col. 2. de elect. Et alibi dicit eſſe valde notabilem Panor. in c. capellanus. col. 2. extra de feriis. Et ponderauit ipſe Panor. conſil. 1. in fi. in 1. li. vbi etiam dicit notabilem. Et iterum conſi. 85. incip. in præſenti quæſt. in pri. eo. lib. & Romanus in repe. l. ſi vero. §. de viro. in 54. falle. ff. ſolut. matrimonio.* & Barbatia *col. inc. clare præſcribi. col. fi. l. 2. & conſ. 34. incip. præclare optimus dicit Pſalmiſta. col. 13. eo. li. 2. & alibi ſæpe,* vt curioſus lector in his indagare poterit.

Quam ſententiam clare comprobat illud Dei optimi maximi, vt ſcribitur *Matth. 11. & Luc. 10.* Abſcõdiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis. Ideo nõ abs re dicit gloſſ. 1. *in c. ad audientiã. extra de conſuetud.* Non eſſe inconueniẽs ab inſipientibus,

tibus, id est, minus sapientibus (vt ibi gloss. declarat) petere consilium. Quia quandoq; reuelatur minori, quod maior nescit. *l. potioris. C. de officio rectoris prouinciæ. & c. esto subiectus. in fi. 45. dist. & c. si habes. 24. qu. 3. quã glo. ad hoc notant doctores in d. ca. ad audientiam nostram.* Et fere omnes ibi scribentes post Ioan. And. referunt historiam huic materiæ congruentem, de quodam fatuo Parisiẽ. qui miro modo determinauit controuersiam inter egenum quendam, & tabernarium. Nã cũ tabernarius pecunias peteret ab egeno, quoniam panem veluti suauius comederat ad culinæ fumum & odorẽ. Iudicauit fatuus tabernario soluendum ex sono denarii. Quam quidem quæstionem non potuisset Cato, aut Gratianus (vt dicunt Ioan. And. & Panor.) æquius decidere. Hanc etiam historiam post illos refert Barba. *in l. 1. colum. 7. vers. pone quod furiosus. ff. de verbo. oblig. & consilio 58. incip. Clementissimi Dei patris. col. 2. li. 1. & consi. 59. incip. illud in medium afferam. col. 3. li. 2. & Rochus de Curte, in c. vlt. colu. 18. versi. sexto nota. extra de consuetudine.* Subiungit autem Panor. *in d. ca. ad audientiam nostram.* audiuisse se à suo ipsius præceptore (qui fuit Cardinalis) cum locum illum legeret, Bartholũ sæpius in causis, in quib. ab eo petebatur consilium, cum mercatoribus conferre solitum, & per notata *in dict. capit. esto subiectus.* monet Specu. *in titu. de aduocato. §. nunc tractemus. versicu. facto autem intellecto ante finem.* vt etiam minus peritos consulamus, cum quibus conferre aliquando profuit. Et ex dicto Spec. sæpe dixit nonnunquam fore bonum in consiliis, seu consultationibus quę fiunt super difficultatibus iurium alicuius partis litigantis, aut in decisione causarum, seu visitatione processuum aduocare aduocatos iuuenes, etiam non multum peritos, nec sunt despiciendi: Quoniam, vt plurimum, mouent aliqua dubia, quæ si decidi ab eis nequeunt: dant materiam cogitandi prudentia & scientia prouectis *facit tex. in leg. munerum. §. mixta. ibi, vt Herennius Modestinus, & notando & disputando bene & optima ratione decreuit. ff. de muneribus, & honoribus.*

Accedat huc exemplum apud Gellium *lib. 18. ca. 3. ex AEschine, in oratione, Timarchum accusauit.* vbi cum populus Lacedęmonius de summa Reipublicę quidnam esset vtile & honestum deliberaret, & vir quispiã improbissimus & turpitudine pristinæ vitæ diffamatissimus consilium vidisset probatissimum, turpi autore mutato consilium tamen secutus est. quod etiã recenset Plutarchus *de ciuili institutione.* vbi hunc in honorem virum & diffamatissimum Demosthenem dicit fuisse vocatum.

Refert etiam Valerius, *lib. 7. tit. de testamentis non rescissis. c. 1.* Tuditanus ciuis Romanus, vir notæ insaniæ, vt pote qui populo nummos sparserat, togamq; velut tragicam vestem in forum trahens maximo cum hominum risu visus fuerit, multaq; alia furoris testimonia dederit. Fecit tamen testamentum legib. tam consentaneum, vt à Centumuiris comprobatum sit. licet T. Longus ei sanguine proximus, illud subuertere conatus est, Quoniam ex Romanorum legib. furioso & insano testari non licet. Magis enim (vt scribit Valer.) Centumuiri, quod scriptum esset in tabulis, quam quis eas scripsisset considerandũ existimauerunt. Et forte rationem istam habuerunt, qui licet furiosus, tempore furoris condere testamentum nõ possit. *l. in aduer. ff. de testamentis. quæ est l. Pauli iureconsul.* Tamen, si habuerit dilucida interualla, illo tempore testamenti factionem habet *l. furiosum. C. qui testamenta facere possunt. & §. furiosi. institu. eod.* De quo satis constabat ex ordinatione illius testamenti. Ideo ratum mansit. Istam historiam post Valerium etiam recitat Ioan. And. *in cap. fin. in fine. de successio. ab intesta. Bal. in cap. primo, col. 2. in verbo, sed iusta. titu. per quos fiat inuestit. Roman. Alexand. Corneus & Iason in d. l. furiosum. Barb. in l. 1. col. 3. ff. de verb. oblig. & consi. 58. col. 2. li. 2. & l. is cui bonis. col. 2. eod. tit. Corneus consi. 69. incip. visis nonnullis actis. col. antepen. versi. & quod ex qualitate lib. 1. & consi. 73. incipi. visis & diligenter inspectis. col. 1. versi. insuper dicit. eod. li. 1. & consi. 217. incip. in causa vertenti. colum. vlti. lib. 3. Ange. Aret. in §. præterea testamentum. instit. quibus non est permissum facere testamentum.* Et ex antedictis vna cum pluribus aliis rationibus concludit Tiraq. *in suis legibus connubialib. in commentario ante 11. legem.* Quod licet etiã consilium mulieris sit quodammodo debile & fragile, vt communiter, tamen interdum à maritis exquirendum est, & laudandum, *vt dixi supra in 2. part. in 10. consid.* Possent & multa adduci ad rem facientia. Et quomodo ab iniquis, & prauis sententiæ veræ, & certæ interdum proferuntur: Vt Cayphas, qui licet non esset verax, tamen verum dicit, *vt in c. dominus. 1. q. 1.* Et Saul Rex malus prophetauit. *ca. prophetauit. eod. loco. & ibi plura.*

Decima consideratio. Vxorati præferuntur non vxoratis, cum per matrimoniũ quis consequatur magnam dignitatem. Quia, vt dicit text. *in auth. de nupt. §. deinceps.* Nuptiarum magna est dignitas. *colla. 4.* dixi *in commentariis nostris super consuetudinibus ducatus Burgundiæ, in rubrica, des droictz & appartenances à gens mariez. ante finem. in additione.* & ibi plura scripsi pro laude matrimonii. Et perpulchre scribit Aulus Gellius *lib. 2. ca. 15.* maritos habentes vxores præferri debere non habentibus, etiam seniorib. maxime si habent liberos. Et eius verba elegantissima, quia etiam multas quæstiones in materia huius considerat. & 12. subsequentis decidunt, transportaui. Postquam soboles (ait) ciuitati necessaria visa est, & ad prolem populi frequentandam præmiis atq; inuitamentis vsus fuit, tum antelati quibusdam in rebus, qui vxores, quippe liberos haberẽt senioribus, neq; liberos neq; vxores habentibus. Sic capite septimo, legis Iuliæ, priori ex Consulibus fasces sumendi potestas sit, nõ, qui plures ann. natus est, sed qui plures liberos quam collega, aut in sua potestate habet, aut bello amisit. Sed si par numerus liberorum vtriq; est maritus, aut qui in numero maritorum est, prefertur. Si vero ambo, & mariti & patres, totidem liberorum sunt, qui maior natus est, prior fasces sumit, & in omni specie honoris prior, potiorq; habetur. Super his autem qui aut cœlibes ambo sunt, aut parem numerum filiorum habent, aut mariti sunt, & liberos non habẽt: nihil scriptum in lege de ea ætate est, solitos tamen audio (vt ait Gellius) qui lege potiores essent, fasces primi mensis collegis concedere, aut longe ætate prioribus, aut nobilioribus multo, aut secundũ consulatum ineuntibus. & pro hoc est casus. *leg. prima. C. de Consulibus. libro 12.* vbi deciditur inter habentes eandem dignitatem ille debet antecedere qui prius est adeptus dignitatem, etiam si posterior pluries eandẽ assecutus fuerit. Faciunt quæ dicit Lucas de Penna *in l. mulieres, colum. 5. C. de incolis. lib. 10.* vbi scribit laudẽ matrimonii. *Cœlius li. antiq. lectionum 15. cap. 19. & 23.*

Et prędicta apparent vera inter viros, sed inter mulieres, Virgines in incessu, & alibi, pręferuntur viduis, & maritatis, *vt dicit Bald. & post eũ Barbatia in ca. causam. ex. de probat.* ꝙ tamen non est absq; dubio, in viris virginibus & castis. cum, *vt ait ibi Barbatia,* dictũ illius in muliere virgine, habeat locũ in viro. De virginibus dixi ante *in 2. parte, in 11. consid. & 3. parte, in 34. consid.*

Filiis vero etenim pueris consulum Roma. ante patres eorum ambulandi ius erat: & hunc morem summa diligentia retinuerunt, ne quis ab his inter consules & proximos lictores, quamuis officii causa vna progrederetur, se interponere. *vt ait Vale. li.2.tit. de institutis antiquis.*

VNdecima consideratio. Sicut inter plures plebeios, præferuntur Ciues habentibus incolatũ. *l.libertus. §. præscriptio.ibi, potior est originis causa.ff.ad municipales. & de incolis de quibus hic infra in 22. consid.* Ita Burgenses aliis inhabitationem seu mansionem habentibus. Quoniã Burgenses dicuntur habere quandam præeminentiam inter alios ex generali consuetudine Franciæ. & de his fit mentio *in c.2. extra de his, quæ vi metusq; causa fiunt. & in c. ex parte. in supra scriptione. de consuetudine.* Et apud nos Burgenses dici possunt, qui cum aliqua præeminentia inter cæteros plebeios viuunt, absque tamen aliqua administratione, vt sũt originarii loci, maxime vrbis, aut oppidi, habueruntque prædecessores in loco à tempore longæuo. Item opulenti sunt, & amplas habent possessiones, & pingues reditus: raro exercent mercationes, nisi de his quæ à suis percipiunt possessionibus, & post nobiles, & magistratus, tertium obtinent honoris & ordinis locum. Et scias, quod tales Burgenses si emãt Baroniam, vt plures faciunt, non tamen per hoc sunt Barones, nec inter Barones sedere debent, nisi habeant id à Principe. ita dicit Iac. Rebuffi *in l. in his, num. 50. C. de prædiis & aliis rebus nauiculariorum. li.*11. Et de his *infra ista part. in 26. consid.* etiam aliquid dictum est.

DVodecima consideratio. Inter quoscunq; similis status, etiam inter plebeios habens filios prę fertur non habenti. *tex. sunt ad hoc expressi in l. Spurii. in fi. ff. de decurionib. & in l. in albo. C. eod. tit. li.*10. Et, vt dicit *gl. fi. in d. l. in albo.* in ordine scripturæ anteferri debet, & eius vox in sententiis, & consiliis debet esse prima, etiã anteire deambulando & loquẽdo. *per iura in ipsa glo. alleg. & per l.1. C. de consulibus li.*12. Ratio est ille fauor publicus, vt ciuitas liberis repleatur. *l. 1. ff. solut. matri. l. liberorum. §. præter. ff. de verbo. & rerum significat.* Et dicit Pyrrhus *in eadem l. in albo. in fin.* se audiuisse doctos viros legentes illum locum, qui ex illo textu tenebant doctorem habentem liberos præferri nõ habenti, & ex multis concludit numerum liberorum in multis operari. Faciunt, quæ scripsi hic ante *in decima conside. & in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgund. §.5. in gloss. surses homme. versi. quid autem.* Et idẽ dicit Pyrrhus, Idem esse in habente filias, sicut si haberet solum filic-: sed ex dictis in quarta consideratione huius partis, magis præferretur qui liberos masculos haberet, Et ista prælatio etiam consistit in ordine sedendi, *vt dicit Petrus de Rauensi. in suo compendio iuris. in dictis notabilibus. fol.*99. Et etiam in honoribus assequendis, *vt inquit Ioan. Saxon in consuetu. patriæ Turonensis. titu. des douhaires de femme noble. articul.* 1. & ista videntur vera in actibus publicis, in quibus benemeritus & vtilior est præferendus. Dixi ante *in 7. parte, in 24. consideratione.* Secus in actibus priuatis, vt in familia, in cuius ordine ordo naturæ tantũ inspici debet. *cap. est ordo. 33. q. 5.* Hinc cum in domo sedetur, ambulatur, in conuiuio quoq; familiari discumbitur, cessant honores inter patrem priuatũ, & filium gerentem magistratũ, alias nõ, *vt hic infra in 16. consi. scribitur.* Et in rectore studii, qui præcedit Episcopũ scholarem in studio existentem, sed in alio loco nõ, vt dicit Pan. *in c. auditis. col.3. de electio. & Fel. in rubr. de maior. & obed. & plene dixi ante in 4. part. in 44 consid. cum sequẽ. & 7. par. in 37. consi.* Sic etiam filius Episcopus in domo tenetur facere reuerentiam patri, sed in Ecclesia præcedit patrem: *vt dicit Host in cap. indecorum. de ætate & qualitate.* Ex quib. concludendum, quod quis potest haberi maior, & minor ex diuersis qualitatib. & sub diuersis respectibus, & ita omnia concordari & porportionari debent: *& ita dicit gloss. 2. in c. quæritur. 2. quæ. 7. quæ alleg. c. quanquam. eod. loco. & c. perlectis. 25. dist.*

DEcimatertia consideratio. Inter duos æquales, qui est in suo territorio, est maior altero. *gl. vlt. in l. apud eum. ff. de manumissio.* Imo etiam Archiepiscopus, vel Cardinalis in terra Episcopi debet honorare ipsum Episcopum, *vt notant glo. fin. & ibi Ioan. de Plate. per l. nihil. per illum text. C. de Palatinis. libro 12. Dixi ante in 4. part. in 22. consider.* Et ratio, quia per eius aduentum & præsentiam nõ perdit suam iurisdictionem, nec desinit eam exercere. *l. cunctos, quæ est l.3. C. de metatis. eod. li.12. cap.1. de officio delegati.*

Et dicit text. *in ead. l. nihil.* exemplificando in Palatino Comitis thesauri, qui forte in prouincia præsidis morabatur, quod honor & reuerentia non solum debetur, & defertur præsidibus prouinciarum ab inferioribus, sed etiam à maioribus. Et ex his subnotat ibi Lucas de Penna *in colum* 1. deberi reuerentiam & honorem à Maiore, minori, cum in domo maioris est minor, & è conuerso. Cum in domo minoris est maior. *allegat. text. in authen. de defensoribus ciuitatũ. §. iusiurandum. in fin. collat. 3. & in authent. vt iudices sine quoquo suffragio. §. illud videlicet. versic. non sinimus. colla. 2. & d. l. 2. & c. qui se scit. 2. q. 6. & c. quanquam. 23. dist. & vide ante in 1. part. in 20. & 21. consid.*

Ex quo etiam concludo, Defensores & maiores ciuitatum & vrbium debere honorare decuriones seu consules, hoc est, scabinos in ordine & loco vbi sunt scabini. Ideo, quando fit congregatio trium statuum huius patriæ Diuionæ, non est dubium quod maior Belnæ, & Vergobretus, Heduensi. præcedunt scabinos Cabilonen. sed si fieret dicta congregatio Cabilone, esset dubium, an ibi essent præferendi argumento supradictorum.

DEcimaquarta consideratio. Ciuis alicuius ciuitatis supremæ, præfertur, seu anteponitur primario mediocris ciuitatis. *vt tenet Dec. in cap. clerici. colum. 6. extra de iudiciis*, quod intellige verum in loco indifferenti, sed in loco eorum quilibet in suo territorio, seu districtu præfertur: *vt dictum est in consideratione præcedenti.* Fertur tamen cum Iulius Cæsar in Alpibus oppidolum præteriret, amicis quærentibus, an etiam illic, seditiones aliquæ de principatu forent. Mallem, inquit, hic esse primus, quam Romæ secundus.

Et vnum scias, Ciuitates sunt in multiplici doctrina, *vt dicit Bart. in extrauagan. Quoniam in princ. in gloss. Lombardiæ, circa medium.* Quædam enim sunt ciuitates minores, & pusillæ, vt communiter omnes habentes iurisdictionem absque mero vel mixto imperio. Aliquæ sunt mediocres, quę habent mixtum imperium. Aliquæ vero sunt maximæ, quæ habent merum & mixtũ, vt ciuitas metropolitana. Nec dico, vt ait Bart. propter Episcopatum, quia forum causarum est magnum, cui suberant multæ aliæ ciuitates. *allegat l. si duas. §. est autẽ. cum §. seq. ff. de excus. tut. vide infra in 60. consi. in fin. & hic ante in 5. consid.*

Ex antedictis erat argumentum, Quod Vergobretus Heduen. in congregatione trium statuum huius patriæ præcedere debebat, & maiorem Diuion. & Belnen. cum Hedua sit ciuitas ex vsu nostro. Diuio vero & Belna sunt vrbes, seu oppida nisi vrgeret ea ratio, de qua ante: quia dictæ cõgregationes communi

muniter fiunt, & fuerunt vsq; in pręsentem diem facta Diuioni & Belnæ, & cum Belna sit de Balliuatu Diuionẽsi, & sic de territorio, dicunt Belnenses dum sunt in vrbe Diuionensi ea ratione, quod maior eorum præcedit Vergobretum Heduen.

Decimaquinta consideratio. Inter plebeios legitimi plebii præferuntur etiam bastardis nobilibus: *vt dicit Geminia. in capit. statutum, le. sec. de hæreticis. in 6. Asserens Angelum ita consuluisse. est in consil. 30. incip. domina Francisca prout refert & sequitur Guillelmus Benedicti in sua repetitio. capit. Rainut. in verbo. Raynutius de Clera. num. 22. extra de testamentis.* Abominabiles enim sũt & exosi omni iure spurii, & incestuosi. Propterea scribitur *in ca. si gens Anglorum. 56. distinct.* Quod diuulgatum est, tales incestuosos, & adulterinos, nec bello seculari esse fortes, nec in fide stabiles, nec hominibus honorabiles, nec adeo amabiles, vt sunt Hispani & Burgundiones, qui sunt fortes, stabiles, honorabiles, & amabiles, *vt dicit ibi text.* Et proles naturalis deturpat familiã. Et si proles non fuerit ligitima, sequitur quod habetur *Sapien. 3.* Filii adulterorum in consummatione erunt, & ab iniquo thoro semen exterminabitur, & si quidam longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur. Et tales spurii sunt infames, *vt dicit Azo. in sum. C. ex quibus causis infamia irrogatur, vt infra dicam.*

Et aduerte, Quod conditio liberorum tacita, non comprehendit Bastardos, cum affectio legis non sit ad eos, qui proprie non dicuntur filii, quia non sunt ex matrimonio nati. *l. filium. ff. de his qui sunt sui vel alien. iur.* per quam pulchre dicit Bald. *in capit. quæ in Ecclesiarum. columna pen. extra de constitutio.* Quod filius nomen naturæ est, scilicet, genituræ. Caro ex carne parentis decisa & ex lumbis eius transmissa. & sicut natura manifestum est. Et, *vt dicit Guilielmus Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in ver. Raynutius de Clera. extra de Testamentis. post Baldum in eo loco supra allega.* Ex nobili pręsumptione intelligimus verba de iusto filio, qui honeste potest filius nominari. qualis est filius legitimus, *le. fin. ff. de iure deliberan.* non de eo, in quem non decet, vel non potest disponere virtus agendi in splẽdoribus: illegitimi nec succedunt, quia sordidi sunt. quibus non communicatur dignitas tanquam indignis, & ex peccato productis. Nec concubinæ viri dignitas communicatur, postquam deficit matrimonium, titulus nobilitatis, nec mutat domiciliũ ex persona viri, sicut mulier, quę illegitime nupsit, *secundum Bart. in l. fin. §. idem rescripserunt. le. sec. ff. ad municipales.* Vnde si statuto cauetur, quod de relictis factis filiis non soluatur gabella, tamen de legato facto & relicto filio Bastardo debebitur & soluetur gabella *secundum Bart. consil. 222. incip. statuto cauetur.* Bastardi enim non includuntur in dispositione legali quantum ad commodum & honores, *secundum glo. in cle. vnica. in verbo, liberi. in fi. de baptismo. & dixi alibi.*

Nec includuntur in feudis, posito quod essẽt simpliciter legitimati per rescriptum. *c. naturalis. si de feudo fuerit controuersia. in vsib. feudorum.* De quo Panor. *in c. cum Vintonensis. col. 4. & ca. innotuit. de electio.* quia feudum est beneficiũ & honor, quia nõ intelligitur sentire de reprobatis. *l. Lucius. §. Lucius. ff. de le. secundo* Alexand. *in consi. 64. colum. 4. in 1. volu.* vbi dicit, quod non est verisimile concedentem feudum de tali sensisse. Et idem Alexan. *in consi. 128. eod. vol. & consil. 60. in 2. volum.* Pariter non comprehenduntur in disposicione emphyteutica secundum Specul. *titu. de locato. §. nunc aliqua. versi. 172.* de quo per Bald. *in dict. cap. quæ in Ecclesiarum. colum. mihi pen. & fin. versic. dubitatur vtrum naturalis.* Vbi etiam dicit, quod in priuilegiis consequendis non continentur naturales, *per l. lege Iulia. §. nec distinguitur ff. de ritu nuptiarum.* Et idem Alexa. *in locis ante allegatis.* & per dominum meum Iason. *in leg. generaliter. §. cum autem. colum. pen. Cod. de insti. & substi.* Ignominiosum est enim tales filios habere. *leg. pen. C. quemadmodum testamenta aperiantur. secundum Bald. in d. l. generaliter.* Et non solum ignominiosum est tales filios habere: sed etiam ignominiosum est filiis, patrẽ habere talem, cuius vitio spurii vocantur. Ita, quod melius foret, & honestius, patrem habere legitimum quamuis plebeium & pauperem, quam quod sit filius illegitimus, maxime spurius, seu adulterinus, aut incestuosus patris excelsæ nobilitatis. *Facit text. in l. si qua illustris mulier. §. 1. C. ad Orficianum.* Quod facit contra aliquos nedum intellectu & verecundia: sed etiã sensu carentes, qui malunt se filios magnatum (quibus etiã filios habere non licet, vt Ecclesiastici, & nõ coniugati) vt illorum nomina & arma (eis tamen non debita) occupent, quam maritum propriæ matris eorum genitorem honorare, tanquam patrem legitimum, etiamsi agricola, aut mercator, aut alterius negociationis sit. Tales profecto se infames spurios fatentur, propriamq; matrem impudicam demõstrant, s. si verum fatentur. Alias si fastu superbiæ fingant, non est eis honor, sed summum dedecus apud probos viros. & talibus debet improperari, cum sint quomodocunque infames. *vt dicit Azo in summa. C. ex quibus causis infamia irrogatur. supra alleg. & per Alexa. in d. consi. 64.* vt apud nos sunt aliqui nati in matrimonio (saltem præsumptiue) habentes fratres, qui legitimi reputantur: tamen, vt bona consequi possint, se Bastardos & spurios dixerunt, & in hoc gloriari volunt, & etiam timorem ex hoc incutere putant ampliorẽ (cum spurii citius, & feruentius ad vindictam domus aduolent) quam legitimi, *vt dicit Ang. consi. suo 30. incip. Domina Francisca. & consi. 191. inci. super puncto videtur.* Sufficiat exemplum de Goliath spurio, *vt habetur 1. Reg. 17.* in quo vituperari debent, prout de Hercule legimus, Cui improperatum fuit se filium Iouis ex Alcmena matre genitum dicentem. de quo Ouid. *li. 9. Metamor. in princ.* ita ait:

Nam quod te iactas Alcmena matre creatum,
Iupiter aut falsus pater est, aut crimine verus,
Matris adulterio patrem petis, elige fictum:
Esse Iouem malis, an te per dedecus ortum?

Non sic fecit Moyses, qui grandis factus negauit se filium esse filiæ Pharonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem. *vt dicit Apostolus ad Hebræos vndecimo.*

Sic, nec etiam eximius prophetarum Dauid, sui generis paupertatem manifestare vetuit clamans, de post fœtantes, de prope fontes suscepit me dominus, *vt scribitur Psal. 78. in fine.*

Pariter legimus de Gordio patre Regis Mydæ opulentissimi Phrygum, Qui Gordius ex agricultura sumptus ad regimen peruenit, quo potius Gordium ciuitatem inter Asiam maiorem, & minorem condidit, & à se denominauit. In qua templum Ioui consecrauit, & non immemor, nec veritus originaria conditione, nec eam celans, in eo aratrum, quo interdum vsus fuerat, destinauit, & ex funibus, quib. colla boum subiugarat, nodum connexuit miro, & inextricabili artificio: vt neque principium, neque exitus deprehenderetur in eo Eumque Ioui consecrauit, donec qui eum soluat, occurreret.

Qua de re secundum omnes Alex. ille Magnus reprehensione fuit maxima dignus, quod potius ...

luit Draconis filium, ſcilicet, Dei Hammonis in ſpecie Draconis apparentis, & ſpuriũ nuncupari: quam Regis Philippi. de quo Valerius *lib.9.titulo de ſuperbia.* Et in hoc fuit ſuorum progenitorum deſpector, prout communiter ſunt nobiles, & nimium honoris appetitiui, *vt dicit AEgid. de regimine principum, par. 3.*

Accedat huc Olympiadis Alexandri matris ſuper hoc comis, ac prudens ad filium reſcriptio, quã ſcribit Aulus Gellius *lib.13.cap.4.* in pleriſque monumentis rerum ab Alexandro geſtarum, & paulo ante *in li. M. Varronis, qui inſcriptus eſt Oreſtes, vel de inſania.* Olympiadam Philippi vxorem feſtiuiſſime reſcripſiſſe legimus Alexand. filio. Nam cum ipſe ad matrem ita ſcripſiſſet, *Rex Alexan. Iouis Hammonis filius, Olympiadi matri ſalutem dicit.* Olympias ei reſcripſit ad hanc ſententiam: *Amabo,* inquit, *mi fili quieſcas, neque deferas me, neque criminere aduerſum Iunonem. Malum mihi prorſum illa magnum dabit, cum me literis tuis pellicem illi eſſe confiteris.* Ea mulieris ſcitæ atque prudentis, erga forocem filium comitas ſenſim, benigne non grauate admonuiſſe eum viſa, deponendam eſſe opinionem vanam, quæ non niſi ex magna gloriæ inanis cupidine, & fatuitate non mediocri oriebatur, & quam ille ingentibus victoriis, & adulantium blandimentis, & rebus ſupra fidem proſperis imbiberet, ſcilicet, genitum eſſe ſeſe de Ioue.

Videmus etiam Romanos, tanquam molles, effœminatos, & laſciuos, ſe ab Ænea adulterino coitu ex Venere Vulcani vxore, & Anchiſe concepto proceſſiſſe, gloriatos eſſe. Vnde Æneadæ dicti ſunt, *vt eſt tex. Iuſtiniani Imperat. in authentico, vt præponatur nomen Imperatoris. §.1. colla.1.* Imo tales, qui familiis alienis ſe immiſcent, præſentium infimi, vt magnatum & potentum honore, & ſucceſſione participent, acriter puniuntur *l.1.C.de crimine falſi.* Cum rem nedum priuatam, ſed publicam perturbent: quod ferendum nõ eſt, *vt dicit Valerius, lib. 9. titulo vltimo. qui eſt de his, qui infimo loco nati, mendacio ſe clariſſimis familiis inſerere conati ſunt. in principio* hoc impudentię genus, & anceps non ferenda temeritas. Et ibi recenſet de quodã, qui cum ſanctiſſimæ & clariſſimæ ſororis Auguſti vtero genitũ fingere auſus fuerat, imperio Auguſti remo, publicæ triremis (hoc eſt, nauis implendæ triplici remorum ordine ad Rempublicã pertinentibus) fuit affixus. Nam veteris moris erat (vt & hodie vſus inoleuit de inertibus, ocioſis, & in tenebris ciuitatum languore torpentibus) pernicioſos & perditos ribaldos ad remigium damnare, vbi talis ſuperbia domatur. Ideo tales ſpurii, & illegitimi nati etiam in matrimonio nõ verentes impudicitiã matris patefacere propter eorum ſuperbiã, ne dicam temeritatem, & impudentiam in Reipublica pernicioſiſſimam: & cõtra bonos mores & politiã, ad remigium damnari ſeu deportari deberent, more antiquorum.

Illegitimi ergo dicuntur indecori, & ideo inhabiles ad ea, quæ in decore conſiſtunt, vt ad dignitates *cap. cum indecorum. de fili. Presbyterorum.* Ex quo non poteſt Baſtardus, & ſpurius, etiam magnatis dicere legitimo, etiam filio plebeii, quod ſit magis æſtimandus, & honorandus, Sed poteſt impune filius plebeii legitimus dicere huiuſmodi ſpurio, *qu'il eſt plus home de bien que luy.* & in hoc non errat. Cum in his, quæ ſunt honoris, & dignitatis ſeu decoris, Baſtardi tanquam infames nihil prætendere poſſint: *vt ante dictum eſt.* Sed infamibus portæ non patent dignitatum, *iuribus vulgatis, & infra dicetur.*

Imo etiam Conſiliarii Principis eſſe non poſſunt, ...ndum *Bald. in l. cum legitimæ nuptiæ. ff. de ſtatu hom.* & non immerito, cum ſint (vt dixi) infames *ſecundum Azo. in loco ante alleg. & Bald. in l. 4. in princ. ff. de lib. & poſthu. quem ibi ſequitur Alexand. & idem Bald. in leg. in bonæ fidei. C. de rebus credi. & in leg.1. C. de iure aureorum annulorum. Alex. in conſi.94. ante allega.* Sed etiam ſi ſpurius & Baſtardus fuerit legitimatus, remanet infamis de facto, inter bonos & graues notatus. *dict. leg.4. in princ. ff. de lib. & poſthum. cum quo tranſit Alex. in l. ex facto. col.3. ff. de vulg. & pup. & in d. l.4. col.2. & dixi ſupra in princ. huius conſiderationis.* Et ſic tabellio ad bancham iudicis, hoc eſt, grapharius eſſe nõ poteſt, *vt dicit Bart. in l. eadem. ff. ad le. Iul. repetun. quem ſequitur Alex. conſ.80. incip. examinato proceſſu in 2. volu.* Per quorum dicta dixi alias in contingentia facti: quod condemnatus actione famoſa, tanquam infamis non poterat eſſe grapharius ad banchum præſidis ſeu Bailliui, aut Curiæ ſeu ſedis Cancellariæ: de quib. Curiis ad longum *ſupra in 7. part. in 19. & 20. conſiderationib.* dictum eſt.

Nec ſufficeret, quod communi opinione haberetur pro tabellione, niſi etiam pro homine legitimo reputaretur, quod eſt verum ſecundum aliquos etiam ſi eſſet legitimatus.

Nec etiam teſtis eſſe poteſt, *vt plene not. in l.1. in verbo, diuina. C. de ſum. trinita. & Pan. in ca. teſtimonium poſt glo. ibi, in verbo, emendatus. extra de teſtib.*

Nec etiam poteſt doctorari, quia doctoratus eſt dignitas, *vt dicit Bart. in proœ. C. & Zabarella in proœmio clementi. & vt ſcribit Bal. in d. l.1. C. de ſum. trinit.* licet doctoratus infami, & excommunicato conferri poſſit: Tamen ſpurio doctoratus conferri non poteſt: *vt dicit Zabarella in cle. 2. de Magiſtris,* quod videtur eſſe verum, etiã ſi eſſent legitimati. Cũ legitimatus ſit ſimilis Alchimię: quę facit apparere, quod non eſt: vt dicit Bald. *in c.1. col.5. extra de conſtitu.* quẽ refert, & ſequitur do. meus Iaſ. *in l. cum acutiſſimi. C. de fideicomm.* & idem Bald. *in ca. fi. extra de tranſ. Epiſc.* dicit, legitimatum aſſimilari homini medicato à morbo, in quo ſemper aliquæ remanent cicatrices. Cuius dictum recenſet Curt. *conſi.78. col.19. & ſequ.* Sed tamen Guillel. Bened. *in d. ſua rep. c. Raynut. in verb. eodem, Raynu. num.29. extra de teſtamentis,* videtur tenere etiam legitimatos doctorari poſſe, licet legitimatio id nõ exprimat in verbis, quod ſit legitimatus ad doctorandum: quoniam tales etiã ſimplices legitimationes extenduntur ad dignitates alteri non præiudiciabiles, ſecundum Innoc. *in c. per venerabilem. qui filii ſunt legitimi.* & plus dicit idem Zabar. *in cle.2. de Magiſtris,* valere conſuetudinẽ, vt etiam non legitimati doctorentur. quem ſequitur Fely. *in c. quanto de Magiſtris.*

Vnde non ſine cauſa, præſertim inter illuſtres Baſtardi pro nihilo reputantur, quos magnatum ac nobilium conſuetudo non nouit propter bonos mores obſeruandos & retinendos: vt not. Barb. *in add. ad Bal. in c. naturales. ti. ſi de feu. fuerit controuer. inter do. & agnatum vaſalli, in vſib. feu.* & dicit Curtius *in conſi. 26. incip. clarus vir. colum.6.* quod totus mundus abhorret, & deteſtatur iſtos ſpurios. facit tex. *in d. c. per venerabilem. & in §. fi. in auth. quib. mod. natu. efficiunt. ſui col.7.* hinc commune Prouerbium de eis habetur, *que ce ſeroit contre nature ſi faiſoyent biẽ.* Eo, quia ſunt male nati, vt cõmuniter male nutriti, male edocti, ideo dicit Bald. *in d. c. naturales. ante fi.* ipſos eſſe rudes & indoctos, & ab omnibus ſpretos, ex quo nõ niſi mala facere poſſunt, & ſic non niſi male agere, prout ad rei veritatẽ communiter videbimus. Non n. ſunt de parẽtela nobiliũ, cum ſordes nominari nõ mereantur inter præcipuos: vt dicit Bald. *in dict. leg. cum legitimæ nuptiæ. ff. de ſtatu hom. & in cap. per tuas. extra de maior. & obed.* quod

Bastardus quantumcunque legitimatus, sedere non debet in eadem mensa cum fratre legitime nato, cui semper honorem & reuerentiam debet. l. humil. C. de nuptiis. facit §. soror. instit. de inoffi. testa. Nec etiam spurii habent ius retractus: vt per plura tenui in Comment. nostris super consue. duc. Burg. tit. Des retraictx. §. 1. in glo. le plus prochain. versi. add. quando. ita etiam decidit Dec. cons. suo 275. ibi per me allegato. in versic. plene de hac. & vide etiam Guil. Bened. in sua repet. cap. Raynutius. in verbo. & vxorem nomine Adelasiam. in secundo principali articulo circa finem. extra de testamentis.

Nec potest portare Bastardus nobilium insignia, vt dicit Bald. in dict. l. cum legitime. & est de mente Angeli in consil. 50. & 191. ante allegato. nisi esset consuetudo in contrarium, vt apud Francos, vbi Bastardi portant arma domus cum quadā tamen Barra per transuersum (quæ incipit à sinistris, & tendit ad dextram) vt dicit Guid. Papæ quæst. 58. & dixi ante in 1. par. in 38. consideratio. in 24. & 77. conclusionibus, secundum Nicolaum de Vbaldis in tract. successionum. parte prima. colu. 19. & 20. Quia si barra inciperet à dextris, & tenderet ad sinistram, non designaret genus illud infectum: sed esse de matrice domo legitime, forte collateraliter processum, vt sunt illi de Borbonio, vel alii, qui habent Barram originalem in suis armis, vt illi de Longo vico, qui habent Barram azureā in campo aureo. & illi de Cabilone habent Barram auream in campo rubeo. in d. 38. consid. in 37. conclusione.

Nam si Bastardi illarum familiarum portent arma sine Barra tendente ad dexteram, & incipiente à sinistra, potius facerent agnationi & domui iniuriam, quam honorem, quoniā alias non est eis permissum. & possunt abradi, & deleri ab illis de agnatione, & prohiberi Bastardis ne aliter portent, quoniā expedit ita fieri, vt familiæ distinguantur & indistincte recognoscantur: & presertim hoc debet seruari in Bastardis, vt differentes & distincti à legitimis cognoscantur, ne sordes per errorē computentur inter splēdores. Facit ca. nisi cum pridem. §. pro graui. in fi. extra de renu. maxime in participatione bonorum. Cum portare arma sit honor, qui non competit Bastardis: vt tenet Bald. in d. l. generaliter. & in l. filium. ff. de his, qui sunt sui vel alie. iur. Nec dicuntur Bastardi esse de genere patris, cum appellatione eorum de genere solum veniant agnati, & non cognati. l. 1. iuncta gl. ibi. ff. de probatio. Et ipsi Bastardi agnati nō sunt, nec habent agnatos, quoniam etiam vt dicit Bal. in d. l. generaliter, Bastardi proprie, iure, aut consuetudine non sunt de domo, nec familia seu agnatione patris: quod tenet Bart. in l. fi. ff. de ver. & rer. signi. & Pet. de Anch. in consil. 290. in initio incipien. visis diligenter. Ex quo nimis superbe, & præsumptuose loquuntur Bastardi aliquorū magnatum seu nobilium, qui dicunt se de domo & familia illorum, qui non habent iura sanguinis: vt in §. vulgo. inst. de succes. cognatorum l. ex parte. & l. Spurius. ff. vnde cognati. le. pronunciatio. §. familiæ. ff. de verb. signi. vt dicit Barb. in addi. ad Bald. in dict. cap. naturales. Imo plus dicit Pet. de Anch. in d. loco. quod filius legitime natus ex Bastardo non potest dici nobilis, cum nascatur ex radice corrupta. l. fi. C. de naturalib. lib. Et si mater eius esset nobilis. Cuius nobilitas vere obnubilatur si nupserit Bastardo. & sentit Bal. in l. ex libera. C. de suis & legi. hæred. per l. 1. C. de dignitatib. li. 12. quod mulier nobilis nubens plebeio perdit nobilitatem. Et ideo cum carēt agnatis, non habent tutores legitimos, secundum Bald. per illum tex. in l. matres. C. quando mulier tutelæ officio fungatur. Nec etiam tutores testamentarios secundum gl. & Bart. in l. 1. ff. de testamentaria tutela.

Nec etiam Bastardus dicitur coniuncta persona, secundum Inno. in c. nonnulli. de rescripr. & Bal. in l. cum acutissimi. C. de fideic. & Ang. in consi. 191. supra allegato. Nec etiam eius filius. ideo non agunt, vt coniuncta persona sine mandato: vt consuluit Paul. de Castr. consi. 134. vt dicit Guil. Bened. in loco supra allegato.

Nec etiam Bastardo debetur legitima, nec aliquid remedium contra testamentum patris, secundum glo. singulare in hoc singulare in leg. 1. ff. de bono. poss. contra tab. quam sequitur Bald. in leg. humanitatis. Cod. de impu. & aliis subst. Nihil enim capit contra, vel præter voluntatem patris, vt ibi. Nec econtra pater naturalis in bonis filii naturalis secundum Azon. singulariter in sua summa, titulo de legitimis hæredi. quem sequitur Bar. in l. fin. col. 2. ff. de his, quibus vt indignis, & dominus meus Ias. in §. pœnales. nu. 61. versi. accedat dictum insti. de actio.

Nec possunt fieri successibiles ex statuto, vel consuetudine: vt dixi in Commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ, in rubr. Des successions des bastards. vltra quæ ibi dicta sunt, adduco Bald. in l. 1. in 3. oppo. Cod. de his, quæ pœnæ nomine. vbi dicit tale statutum esse contra ius diuinum. vnde habetur Gen. 13. quod renouat Apostolus ad Galat. 4. in fin. quod filius ancillæ non erit hæres cum filio liberæ. Vnde pœna in contrarium non teneret, neque iuramentum, secundum Bald. in l. 1. & Bart. in leg. Seius & Augerius. ff. ad legem Falcid. Et in tantum legitimi præferuntur Bastardis, quod si statutum ciuitatis quo ad honores & dignitates, præferat filios nobilium filiis popularium; certum intelligendum est de legitimis: quia legitimi plebeii præferuntur Bastardis nobilibus: vt dicit Ang. quem refert & sequitur Dominicus de sancto Geminiano in ca. statutum. col. 2. in fi. de hæreticis. in 6. Alleg. enim Ang. in consil. suo 33. & corrupte: quia est in consil. 30. cuius initium est, Domina Francisca supra alleg. Cum Bastardi sunt duntaxat in defectum legitimorum assumendi. l. generaliter. §. in spurios. ff. de decurionibus. Facit dictum Bald. in d. l. filium, in 2. lectura in prin. Quod si alicui conceditur priuilegium in causam filiorum, Bastardi vti priuilegio non poterunt. l. si liberti ius. ff. de operis liber. & in l. 2. ff. de excus. tutorum, & idem Bal. in dict. cap. quæ in Eccles. col. vlt. extra de constitut.

Similiter idem Bal. dicit in l. parentes. circa fin. ff. de in ius vocando. Quod si doctori fuerit concessa immunitas, & filiis: quia hoc casu non ponderatur ratio naturalis, sed accidentalis: qualitas ipsius patris, scilic. doctoratus, tunc naturales, vel spurii non continentur. Et generaliter vbicunq; agitur de commodo, & honore filiorum & nepotum, non veniunt filii naturales tantum aut spurii. Circa ea videatis Bart. in l. in tutela. ff. de capitis diminutione. & in l. pronunciatio. ff. de verb. signifi. & in l. 1. & 2. ff. de accusat. Ioan. Andreæ in addit. ad Spec. in tit. qui filij sint legit, Bal. in cap. nonnulli. de rescript. Panor. in c. per tuas. & ibi etiam Bald. de probatio. Bar. Bald. Ang. & alij in leg. fin. C. de verborum signifi. & plures remissiones ad hoc adducit dominus meus Ias. in §. pœnales. nu. 62. institu. de actionibus.

Ex quibus omnibus concluditur effectus nostræ considerationis, quod legitimitas hominis est valde decorus titulus. quem parentes debent filiis procurare, per legitimum matrimonium.

Ad vnum tamen est aduertendum, quod vbi agetur de illegitimorum onere & incommodo, & sic in materia odiosa, veniunt appellationes filiorum & comprehenduntur in dispositione liberorum: de quo plene per Ioan. de Plat. in leg. 1. C. de imponenda lucratiua descriptione. leg. 10. per Angel. in dict. consi. 30. & Dominicum de sancto Gemin. in d. cap. statutum de hæreticis. lib. 6.

Ita, quod ſicut filius patrem naturalẽ, & legitimum occidens, tenetur & punitur lege Pompeia de parricidiis. Sic etiam tenebitur Baſtardus & ſpurius. *per tex. in l. hos accuſare. §. omnibus. ff. de accuſation. Bald. in cap. per tuas. col. 2. extra de probatio. & in d. ca. quæ in Eccleſiarum. col. pen. ver. ex nobil. extra de conſti.* Et comprehenduntur *in l. quiſquis. C. ad leg. Iul. maieſta.* Quia tunc, cum de eorum agitur incommodo, diſpoſitio legis ad naturam refertur, & non ad ciuitatem, nec ad fictionem iuris. Ideo dicit Barto. *in leg. cum ſcimus. Cod. de agricolis & cenſitis. lib.* 11. quod ſpurii poſſunt agere actione iniuriarum, & pro iniuria facta alicui de genere, quod nõ credo verũ, cum ſpurii ſint infames, vt ante dictum eſt. Ideo videtur, quod cum nulla bona fama tolli poteſt cum nõ habeant: & ſic frigiditas nõ poteſt eſſe ſine ſubſtantia vel ſubiecto. *l. 2. & ibi Bart. ad hoc no. ff. de vſufructu.* Nec poteſt eſſe accidens ſine ſubſtantia vel ſubiecto: *ita per illum textum dicit Bald. in leg. 2. C. de bon. poſſ. ſecundum tabulas. & in l. omnium. C. de teſtamentis.* Cum enim non ſit ſubſtantia bonæ famæ, quomodo reſtitui poſſit: & priuatio præſupponit habitum, & non Entis nullæ ſunt qualitates: vt dominus meus Iaſ. *in l. eius. verſic. quod ſi ſtipulatus. ibi: nota tertio. ff. ſi cert. peta.* & quod non poteſt. *l. quoties. ff. de nouatio.* Idem dominus meus Iaſ. *in l. ſingularia. col. 2. ff. eod. ſi cer. pet.* Faciunt quæ dicta ſunt *in 1. par. in 42. conſid.* quod praui, hoc eſt, infames, & turpes perſonæ, non ſunt digni honore, quoniam & infamibus portæ non patent dignitatum. *text. in l. 2. cuius initium eſt, neque famoſis. C. de dignitatibus. lib* 12. *& regula iuris, infamibus. de regu. iur. lib. 6.* Et ſic, cum honor debeatur tantum his, qui ſunt capaces honoris: quia actus agentium operantur tantum in patiente bene diſpoſito: *ſecundum Philo. 2. de anima. probatur in l. 2. ff. de ſtatu hominum. & in ca. venerabilem. vbi colligitur de electio.* Non eſt dicendum, quod homo infamis ſit patiens bene diſpoſitum ad recipiendum honorem. Nam qualia ſunt ſubiecta, talia debent eſſe prædicata, & per conſequens, quod infamis poſſit petere, quod ſibi tanquam honorabili honor fiat: quia honor non cadit in eo, tanquam in ſuo penitus contrario. Cum honor & infamia, tanquam duo contraria, non poſſunt eſſe in eodem ſubiecto. *l. 1. C. de furtis.* Et ſic etiã prædicatum, ſcil. honor, non eſſet diſpoſitum ad ſubiectum, ſcil. ad hominem infamem, nec ſimul ſtare poſſunt in eodem ſubiecto, tanquam cõtraria. Nam homo, qui eſt ſubiectum, habet iam prædicatum infamiæ, quomodo nunc poſſit habere cõtrarium ſubiectum, reſpiciens honorem, cum infamia, & honor omnino contrarientur: vt dictum eſt. Ideo bene dicit text. *in d. l. neq; famoſis & notatis.* Et quos ſcelus aut vitæ turpitudo inquinant, & quos infamia ab honeſtorum cœtu ſegregat, dignitatis portæ patebunt. Faciunt, quæ dicit Luc. de Pen. *in l. vnic. C. de profeſſoribus, qui in vrbe &c. col. 3. lib.* 12. Vbi dicit, quod infamis non poteſt fieri doctor: quia doctori eſt honor, vt hic etiam prædictum eſt.

DEcimaſexta conſideratio. Inter plebeios maxime, vbi nulla eſt dignitas, Patres filii ſunt præferendi. Cum per filios honor debeatur patribus in multis, ſcil. in exhibitione reuerentiæ: vt habetur *Eccle.* 7. Honora patrem tuum, & gemitum matris tuæ ne obliuiſcaris. quod in multis conſiſtit, vt *Eccle. 3.* Secundo, eis obediendo: vt habetur *ad Coloſ. 3.* Filii obedite patribus veſtris. Tertio, in neceſſitate ſubueniendo, vt habetur 1. *ad Timot. 5.* Filii reddite vicem parentibus, vt ſcribit Anto. Floren. *in ſua ſum. in 4. part. tit. cap. 9. §. 1. & in* §. 2. declarat emolumenta, quæ filii conſequuntur ex huiuſmodi honore & reuerentia erga parentes: quæ ſunt tria: Primum, ſcilicet, prolongatio vitæ: vnde *Eccle. 3.* ſcribitur. Qui honorat patrem ſuum, vita viuet longiore. Item, Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram, *vt ſcribitur Exod. 20. Deut. 5. Matth. 15. Mar. 7. & ad Epheſ. 6.* Secundum eſt exauditio orationis, & conſolationis in filiis. *Eccle. 4.* Qui honorat patrem ſuum iucundabitur in filiis, & in die orationis ſuæ exaudietur. Tertium eſt in multiplicatione temporalium, & ſpiritualium rerum. *Eccleſiaſt. item 3.* Honora patrem tuum & matrem tuam, ſuperueniet tibi benedictio à Deo. Lege enim naturæ patres ſunt honorandi, & eis obedire tenentur filii. *l. 1. §. 1. iuncta l. ſequenti, quæ incipit, Veluti erga Deum religio, vt parentibus & patriæ pareamus. ff. de iuſtitia & iure.* Lege etiam humana, & ciuili præcipitur filiis, vt reuerentiam & honorem parentibus exhibeant. *l. parentibus. & l. generaliter. cum ibi notatis. ff. de in ius vocando. & l. filia. C. de patria poteſtate. & le. 1. ff. de obſequiis à liberis, & libertis parentibus à patronis præſtandis. Facit lex, cum oportet. §. non autem. C. de bonis quæ liberis. & in authent. de nuptiis. §. ſed quod ſancitum eſt. ibi, erubeſcit enim lex caſtigatores filios genitoribus ſtatuere. & ſequitur: Illos quidem erubeſcit. col. 4. Et de hoc ſcribit Bernardinus de Buſtis in ſecunda ſua roſarij parte, ſermone 25. in 3. part.*

Hinc parentes (hoc eſt, pater & mater) in ius vocari non poſſunt à filiis, venia non impetrata. *d. l. generaliter. ante alleg. & l. eod. tit. ff. de in ius vocan.* etiam ſi mater eſſet meretrix. *d. l. 4. in fin. cum. l. ſeq. eod. loco.* Alias puniuntur filii, *vt in §. pœnales. inſtit. de actionib.*

Etiam pater conuentus à filio venia impetrata habet beneficium, vt ſolum condemnetur inquantum facere poteſt, hoc eſt, deducto ne egeat, & detracto tanto, quod poſſit inde viuere, *vt eſt tex. in §. ſed & ſi quis. inſti. de actio. concordat l. ſunt qui in id. in fi. cum l. ſeq. ff. de re iud.* & hoc ob reuerentiam paternam, *ſecundũ Dyn. in d. §. ſed & ſi quis.* licet Nic. de Neap. ibi: quem ſequitur do. meus Iaſ. Item ibi dicit, ꝙ ratio eſt: quia tunc habet locum regula, *Dolo facis quod petis, quod ſtatim reſtiturus es.* Cum filius patrem egentem teneatur alere. *l. ſi quis à liberis. §. ſi vel parens. ff. de liberis agnoſcen.* Et vnum etiam ſcias, quod metus reuerentialis qui eſt in filio erga patrẽ, eſt ſufficiens ad reſcindendum contractum filii factum præſentia patris, aut cũ patre: *l. 1. §. quæ onerandæ. ff. quarum rerum actio non datur. do. meus Iaſ. in l. tranſactionem. C. de tranſactio. & per eundem in §. quadrupli. nu. 58. cum 8. num. ſequen. inſtitutio. de actio. & per Fely. in c. cauſam matrimonij. extra de officio delegati.* Etiã frater maior qui gubernat, cauſat metum reuerentialem. *Idem do. meus Iaſ. in l. pactum. in fin. C. de collatio.* & idem dicendum eſt in marito erga vxorem, *vt ait dominus Iaſ. in dicto §. quadrupli. loco ante dicto.* Quia non minor debetur reuerentia per vxorem marito, quã per filium patri, ſecundum eundem dominum meum Iaſonem *in d. l. tranſactionem,* vbi declarat idem eſſe in ſocero, cui etiam huiuſmodi reuerentia debetur. Sed cum hæc non ſint præſentis ſpeculationis, ad alia deueniam.

Et non ſolum pater naturalis eſt honorandus, ſed etiam pater ſpiritualis: vt per plura tenet G. Benedi. *in repet. c. Rayn. in verbo. & vxorem nomine Adelaſiam. num. 76. extra de Teſtamentis.* vbi etiam ample de patrino, hoc eſt, de illo, qui aliquem de ſacro fonte leuauit, cui debetur honor & reuerentia: Ita quod pœnæ inductæ contra vocantem in ius, ſine venia patrem naturalem, habent locum in patre ſpirituali, *& per dom. meum Iaſ. in d. §. pœnales. nu. 64. inſtitu. de actio.*

Inter-

Interdum tamē filius præferendus eſt patri, quando pater eſt irrationabilis, *vt in cap. quæritur. 2. quæſt. 6.* Vbi eſt text. *ſeruamus honorificentiam patri quæ debetur à filio, non æquamus filium patri in honore, ſed præponimus filium patri in veritate: & ſic tribuimus honorem debitum, vt non perdat æquitas meritum.* Et iuxta dictum Senecæ: *non quis, ſed quid dicat attendito*, vt recenſet Lucas de Pen. *in l. omnes iudices. col. 15. C. de decurio. lib. 10.* quia præualet veritas, & vincit. *c. conſuetudo. 8. diſt.* & dixi *infra in ſequenti parte, in 26. conſideratione.*

Item, quando filius eſt iudex, aut gerit magiſtratū, vt plene dixi ante *in 7. par. in 24. conſideratione.* Vbi citaui ad hoc Aulum Gellium *lib. 2. c. 2.* vbi diſerte ſcribit, quę ratio obſeruatioq; officiorū eſſe debeat inter patres filioſq; in diſcumbendo, ſedendoq;, atq; in id genus rebus, domi foriſq;, ſi filii magiſtratus ſint, & patres priuati, cui addo Valerium *in lib. 2. tit. de inſtitutis antiquis.* dum ait: Q. Fabius Maximus à Senatu legatus miſſus ad filium Conſulem Sueſſam, poſtquam animaduertit eum ad officiū ſuum extra mœnia oppidi proceſſiſſe, indignatus quoq;, quod ex lictorib. nemo ſe equo deſcendere iuſſiſſet, plenus iræ ſedere perſeuerauit: quod cū filius ſenſiſſet, proximo lictori, vt ſibi appareret, imperauit: cuius voci Fabius continuo obſecutus. Non ego, inquit, fili, ſummum imperium tuum contempſi, ſed experiri volui, an ſcires Conſulem agere. Nec ignoro, quid patriæ venerationi debeatur, verum publica inſtituta priuata pietate potiora iudico.

Idem de filio Epiſcopo, aut ſacerdote, qui debet præcedere patrem in Eccleſia, *vt hic ante in 12. conſideratione ſcriptū eſt.* Et ratio eſt, quia in illis filius eſt maior patre, & in maiori dignitate: *vt lege, ſed ſi vnus. §. interdum. ff. de iniuriis. 56. diſt. ca. nunquam. in fi. habetur per Luc. de Pen. col. pen. C. de priuilegiis ſcholarium. lib. 12.* Nam alias videretur, & cenſeretur quædam inſania, ſi filius patrem, diſcipulus Magiſtrum, aut ſuperiorem inferior ſubiugare conetur. *cap. ſi quis dubitet. 96. diſt.* Non enim eſt ſeruus maior domino ſuo, nec Apoſtolus illo qui miſit illum. *Ioan. 13.* & vide *2. q. 7. per totum.* & facit *extra de officio delegati. c. vlt. 2. & 3. reſponſo.*

Nulla quippe iuſtitia eſt vt maior minori ſeruiat, *33. qu. vtil. cau. eſt ordo.* licet nonnunquam Vicarius ſit melior Principali. *l. iuſtiſſime, poſt principium. ff. de ædilitio edicto. Luc. de Pen. in l. 1. ante allegata.*

Et hic notabimus, quod vna perſona dicitur aliis præeſſe quinque modis, *vt notat Archidiaco. in ca. quamuis. verſ. in his. 21. diſt.* Scilicet officio, *vt in cap. nouo. eadem diſtin.* Secundo, vitæ merito. *ca. beati. 2. q. 7.* Tertio, ordine, *vt in ca. à ſubdiacono. 93. diſt.* Quarto, adminiſtratione, vt archidiaconus archipresbyter. *ca. 1. extra de officio archipresby.* Quinto, conſecratione, vt Epiſcopus omnib. *ca. 1. diſt. 21.* Et hæc prælatio conſiſtit in tribus, in Iudiciis. *c. inferior. ead. diſt.* in præceptis. *c. nunc autem. eod. loco.* Et in ſacramentis. *c. denique. eadem item diſt. vt per ſingula ante in 4. par. dictum & comprobatum eſt*, & iſta diuiſio etiam ſeruit potius pro illa 4. parte.

Subditur, & merito, An parentes ſint præponendi omnibus aliis in honore. Hanc quæſtionem plene examinat Alberi. de Roſate *in l. veluti. nu. 8. ff. de iuſt. & iure.* vbi dicit diuerſos eſſe gradus honoris, qui debentur diuerſis. Primus eſt commune principalis cauſæ, ſecundus eſt ſapientiæ, & tertius bonitatis.

Honor ſiue præeminentia Principii triplex eſt. Prima eſt, quantum ad eſſe naturale, quę producit de non eſſe in eſſe, & hanc habet pater carnalis: & huius ratione honorandus eſt parens carnalis præ aliis, & ideo dicitur: *Honora patrem & matrem*, & Eccleſ. 6. *Memento, quod niſi per eos natus non fuiſſes*, & dixi hic ante in *4. conſi. verſi. tertia ratio.*

Alia præeminentia principiandi eſt, quantum ad eſſe ſpirituale, & iſta ratione honorandus eſt Prælatus præ aliis. vnde *Eccleſiaſtici 3.* ſcribitur. Tanquam dominis ſeruite eis qui genuerūt opere & ſermone. Et de iſta præeminentia dixi ante *in dicta 4. parte.*

Alia eſt præeminentia principiandi, quantum ad eſſe temporale, & ſecundum hanc honorandi ſunt Principes ſeculares, vt Imperator, & Rex. vnde ſcribitur *1. Pet. 2. c.* Deum timete, & Regem honorificate. & de huiuſmodi præeminentia, vide *ſupra in 5. parte.*

Secundus gradus principalis honoris eſt ratione ſapientiæ: & ſecundum hoc honorandus eſt Doctor, Iudex, Literatus & Senex. vnde *Leuit. 19.* Coram cano capite conſurge, & honora vultum potentis. De quibus ſingulis ſcripſi, ſcilicet, de Doctis & Literatis, in *ſupra parte præcedenti.* de Iudicibus ſeu Magiſtratibus, *& de in 7. parte*, & etiam de Senibus *in ſequenti conſi. & ſupra* Potentibus, *infra eadem part. in 26. conſideration. & ſupra ample in 7. 8. & 9. par.*

Tertius gradus principalis honoris eſt ratione bonitatis, & ſecundum hoc honorandus eſt vir ſanctus. vnde Apoſt. *ad Philip. 2.* de Epaphrodito dicit: *Excipite illum*, & ſequitur: *Et honore habetote: quia propter opus Chriſti vſque ad mortem acceſſit tradens animam ſuam.*

Eſt etiā ſciendum, quod honor paternus in duobus præcipue conſiſtit, ſcilicet in reuerentia, & in ſuſtentatione corporali. de quibus ante *iſta conſideratione* aliquid dixi.

Reuerentia autem paterna conſiſtit in tribus. In affectu, timendo offenſam paternam ex amore. Vnde de Hierony. Præbeatur patribus honoris mixta formido. In effectu, & hoc obediendo, *ad Epheſ. 5.* Filii obedite parentibus veſtris. Et in ſigno, aſſurgendo, inclinādo, eos præponendo, & ſimilia faciendo, quæ ſunt ſigna honoris. vnde Apoſtolus *ad Roman. 13.* Cui honorem, cui tributū. & de huiuſmodi ſignis ſcripſi *ſupra in 1. par. in 11. conſider. & pluribus aliis ſequentibus.*

Suſtentatio etiam conſiſtit in tribus, ſcilicet, in ſolatio verborum. vnde *Eccl. 3.* Dedecus filii pater ſine honore, quia vt dicit gloſſ. Honore, & ſolatio debent fouere parentes. Vnde Hier. *De honorandis parentibus.* Nemo patrem aſperis verbis lædat. affectum ſonent quicquid linguæ dixerint liberorum, hæc filiorū oratio loquentur, quod parentes debeant audire. In ſeruitio, vnde *Eccl. 3.* Qui timet Deum, honorat parentes, & ibi alia ad hoc. Item in exhibitione neceſſariorū. vnde Hier. Honora patrē tuum, nō in verborū ſono qui poteſt inopia parentū caſſa adulatione fruſtrari, ſed in victus neceſſariis miniſtrandis. Et *Phil. 9. Ethic.* dicit, quod in his, quæ pertinent ad ſuſtentationem naturæ, quæ eſt per nutrimentum filii, maxime debent ſufficientiam præbere parentibus, ſunt enim hoc eis debitores, & ſic filii coguntur alere parentes. *ff. de liberis agn. l. ſi quis à liberis, in princ. & §. ſi vel parens. ff. de liberis agnoſcendis, & hic ante dictum eſt.*

Concludit tandem Alber. *in eadem l. nu. 10.* Quod non omnis honor debetur patri, quia nō eſt largus vniuerſalis omnium Bonorum, ſed particularis, & continet in ſe omnem præeminentiam honoris. Et id dicit Philoſ. *6. Ethico.* Non omnem honorē debent homines parentibus, quia neque eundem honorē debent patri, & matri, nec patri debent honorē qui debetur ſapienti, vel qui debetur Duci exercitus: ſed patri debetur honor paternus, & matri maternus, & cuilibet ſeni etiam ſuus debetur honor. An in omnibus ob...

Et vlterius quærit ibi Alberic.

obediendum ſit parentibus? vbi ſic reſoluit. Licet videatur, quod ſic, vt habetur ad *Col.3.* Filii obedite parentibus veſtris in omnib. Tamen Phil. *9. Ethic.* declarat, quod non omnia parentibus debeantur, ſed quædam etiam debentur conſanguineis, amicis, benefactoribus & virtuoſis, & ſecundũ Alex. de Hales, *3. vol. ſum.* Non ſolum obedientia debetur parentibus; ſed & aliis: puta Prælatis Eccleſiaſticis, & ſecularibus, ſecundum gradus & diſtinctionem corporalium & ſpiritualium, vt prælato Eccleſiaſtico in ſpiritualibus, ſeculari in temporalibus, patri in regimine familiæ. Et idem decidit Tho *in 2.2.q.26.art.3.* Apud legiſtas vero illa quæſtio facilius expeditur, ſic, quod in atrocioribus filii non debent obedire parentibus, alias ſecus, *notatur in l. liber homo, 2. in gl. magna, in fin. ff. ad legem Aquiliam. Facit l. ad ea, quæ non habent atrocitatem, ff. de regul. iur. & c. non ſemper malum eſt obedire præcepto, 11. quæſt. 3.*

Et argutius de officio liberorum erga parentes, & an ſemper in omnibus patris iuſſis obſequendũ ſit & parendum, ſuper ea re relatis Græcorũ Latinorumq; (qui de officiis ſcripſerunt) ſententiis, Aulus Gellius *lib. 2. c. 7.* ita concludit: Omnia quæ in rebus humanis ſic fiunt, aut honeſta ſunt, aut turpia, aut media, quæ ſua vi recta aut honeſta ſunt, vt fidem colere, vt patriam defendere, vt amicos diligere, ea fieri oportet, ſiue imperet pater, ſiuè non imperet. Sed quæ his contraria, quæque turpia, & omnino iniqua ſunt, ea ne imperet quidem, vt ſi proditionem patriæ, ſi matris necem, aut alia quędam perpetrarit turpia aut impia. Sed ea tamen, quæ obſequi non oportet, leuiter, & verecunde ac ſine deteſtatione nimia, ſine opprobratione acerba reprehenſionis declinãda ſenſim, & relinquenda eſſe debent, qui de officiis ſcripſerunt, quam reſpuẽda. Quæ vero in medio ſunt, hoc eſt, indifferentia ſeu media dicuntur, vt in militiam ire, rus colere, honores capeſſere, cauſas defendere, vxorem ducere, vti iuſſum, proficiſci, vt accerſitum venire: quoniam & hæc & his ſimilia per ſe ipſa neq; honeſta ſunt, neq; turpia, ſed perinde vt à nobis aguntur: ita ipſis actionibus aut probanda fiunt, aut reprehẽdenda, propterea in huiuſmodi omnium rerum generibus patri parendum eſſe cenſent, veluti ſi vxorem deducere imperet, aut cauſas pro reis dicere: quid enim ſi imperet vxorem ducere infamem, propudioſam, criminoſam? Aut pro eo Catilina aliquo, aut C. Bibulo, aut P. Clodio cauſam dicere? Non ſcil. parendum, quoniam accedente aliquo turpitudinis numero, deſinunt eſſe per ſeſe hæc media atq; indifferentia.

Decimaſeptima cõſideratio. Quia in antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia, *Iob 12.* & vbi inter plebeios eſt quæſtio de immunitate, hoc eſt, exemptione, ſeu vocatione munerum & onerum: ſemper fuit veneranda ſenectus priuilegio ætatis, *leg. ſemper in ciuitate, ff. de iur. immun.* Vbi ſunt verba hæc Caliſtrati moralia: Semper in ciuitate noſtra ſenectus venerabilis fuit. Namque maiores noſtri pene eundem honorem ſenibus quem magiſtratibus tribuebant, circa munera quoq; municipalia ſubeunda idem honor ſenectuti tributus eſt, & ſemper honorandos dicit eſſe antiquos, *Bar. in l. 1. ff. de albo ſcribendo. & in l. 2. C. de decur. lib. 10. Canon. in c. ſtatuimus, extra de maior. & obed.* Imo abſurdum eſt & iniquum nouos & ſic iuuenes antiquis præferre, text. *in c. ſtatuimus, circa initium, 61. diſt.* & ibi not. quod ſeniores ſemper præponendi ſunt iunioribus in electione, in reſponſione & in ſubſcriptione, *per plura iura ibi allega.* Quoniam, qui ætate maior, pſumitur maturitate ſenſus præſtantior, *tex. in c. niſi cum pridem. § alia vero cauſa, extr. de renuntiat. & dixi in pluribus locis in 4. & 6. parte.* Et vtinam Hedui noſtri (qui olim confœderati Romanis, & ab eis fratres conſcripti fuere) more ipſorum Romanorũ ſuos antiquiores cõcorditer præhonorarẽt. Cũ hodie iuuenes antiquiorib. præferri velint, & ſenum conſilia poſtponant, ꝙ & præpoſtere fit, cum in conſiliis ſenes ſint anteponendi, *vt plene ſcripſi in commentariis noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgundiæ, in proœmio ſuper text. ordonne que ſix de noz conſelliets.* Et eorum prouerbia ſunt etiam attendenda, *text. in leg. ſi chorus, § primo ff. de legat. tertio, & gloſſ. in cap. cum in iuuentute, in verbo, ſenilem, de præſumptionibus.* & pro cauſis decidendis ſeniores ſunt conſulendi, *cap de quibuſdam, in fine, 20. diſt.* Et antiquorum ſententia in dubio eſt amplectenda, *c. domino ſancto, in fi. 50. diſt. & ibi Arch. de priuilegiis antiquorum, & Ludouicus Romanus in l. ſi vero, § de viro, in 53. fallentia, ff. ſoluto matrimonio.* Et iuuenes antiquis pro eorum eruditione tradendi ſunt, *cap. omnis ætas, 12. quæſtion. 1.* Et ipſi ſenes primam vocem habere debent in conſilio, vt ſcribitur *Eccleſiaſt. 32.* Loquere maior natu, decet enim te: & poſt alia ſequitur de adoleſcente: In medio magnatum loqui non præſumas, vt vbi ſunt ſenes non multum loquaris. Etiam de iure in deliberando ſenior debet primitus loqui ſecundum ordinem ſeſſionis, *c. 1. de contr. feu. apud pares termin. & ibi Bald Specul. tit. de aduocat. § iam nunc videndum, ver. porro.* Tamen do. de Rota vtuntur, quod iunior prius loquatur, quod practicant aduocati Palatii Pariſienſ. in collationibus, vt dicit Coſmas Guymier *in ſuis commentariis.* Ita Bald. *in l. obſeruare, § antequam vero, ff. de officio proconſulis.* Et pro iſto dicto facit bonus text. cum gl. *in c. ſciendum, initio, 26. q. 4.* & text. *in l. clarum, ff. de authoritate præſtanda, & in l. fi. § filii, C. de bonis quæ liberis.* vbi antiqui præſumuntur magis temperatiores iuuenibus, & dixi ample in tempore præcedente, *in 29. conſiderat.* vbi ſcripſi, quomodo doctores antiqui præferuntur iunioribus. Dixi etiam *in 7. parte, in 46. conſideratione.* quod aduocati ſeniores iuuenibus anteferuntur, quæ hic non repeto. Intellige tamen, vt dixi *in dicta parte præcedenti, in 39. conſideratione,* niſi iuuenes ſint excellentiores ſcientia, quod quadrat ibi ad propoſitũ de literatis, ſed in non literatis etiam iuuenes excellentes ingenio naturali præferuntur ſenioribus. *Ita decidit Imol. in clem. 1. de ætate & qualita. & Ludouic. Roman. in repetit. d. l. ſi vero, § de viro, in 5. fallentia, ff. ſolut. matrimo. Alex. in Apoſtill. ad Bar. in l. 1. ff. de albo ſcribendo.* Quoniam habens ingenium naturale excellens ita debet doctorari, ſicut habens excellentem ſcientiam.

Et, vt reaſſumam de honore impenſo ſenibus à iuuenibus, quodque antiquitus ætati ſenectæ potiſſimi habiti ſint ampli honores: eleganter ſcribit Aulus Gellius *lib. 2. c. 15 in initio.* Apud antiquiſſimos Romanorum neque generi neque pecunię præſtantior honos tribui, quam ætati ſolitus. Maioreſq; natu à minoribus colebantur ad Deũm prope, & parentum vicem. Atq; omni in loco, inque omni ſpecie honoris priores potioreſq; habiti. A conuiuio quoq; (vt ſcriptum eſt in antiquitatib.) ſeniores à minorib. domum reducebantur: eumq; morem accepiſſe Romanos à Lacedæmoniis traditum eſt: apud quos Lycurgi legibus maior rerum omnium honos maiori ætati habebatur. Et graui ſtylo in hanc ſententiam differt Valer. Maxi. *lib. 2. tit. de inſtit. antiq.* vbi ait: Senectuti iuuentus ita cumulatum & circumſpectum honorẽ reddebat, tanquam maiores natu adoleſcentium cõmunes patres eſſent. Quocirca iuuenes ſenatus die vtique ali-

aliquem ex partibus conscriptis aut propinquum, aut paternum amicum ad curiam ducebant, affixiq; valuis expectabant, donec reducendi officio etiam fungerentur: qua quidem voluntaria statione, & corpora, & animos ad publica officia sustinenda impigre corroborant, breuiq; processu rerum in lucem futurarum virtutum suarum verecundia, laboris meditatione ipsi doctiores erant. Et sequitur: Inuitati ad cœnam diligenter quærebant, quinam ei conuiuio essent interfuturi, ne senioris aduētum discubitu præcurrerent, sublataq; mensa priores consurgere & abire patiebantur. Ex quibus apparet, cœnæ quoq; tempore quam modesto sermone his præsentibus soliti sint vti. Et ibi sequitur de maioribus dantibus exemplum virtutis iuuenibus, quod videre poteris.

Et non solum hæc antiquitas consideratur ex ætate, sed etiam ex tempore. Nam qui longiori tempore laboribus assiduis stipendia meruit, in dubio est præponendus, vt est textus *in l.prouidendum, in initio, ibi, aut meritum nobilissimos fecerit, aut vetustas, C. de postulando, & in leg. secunda, ibi, vt is gradus cæteros antecedat, quem stipendia meliora, vel labor prolixior fecerit anteire. Cod.de offic.Magistri officiorum, & in c. miramur, circa fin. ibi, nec potest de eius prouectione dubitari, cui pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actionibus strenuis celsioris loci præmium debetur, 61.distinct. & l. 1. & 2. C. de præfectis prætorio, siue vrbis, & Magistris, &c. & in l. vnica, Cod.de Comitibus & Archiatris sacri Palatii, & in l. vnicuique, in initio, maxime ibi, vt nemini penitus liceat, cum sit posterior tempore locum præcedentis abire, C.de proximis sacrorum scriniorum, & in l.fin.§.illud præcipue, C.de primicerio, lib. 12. cum pluribus aliis allegatis per Cæpollam, in suo tractatu de Imperatore militum eligendo, in prin. ibi, quod autem dictum est.* & ante illum vers. enumerat 50. priuilegia antiquitatis, in quibus senex est magis honorandus, ad quem pro his te remitto. Et declarat Ludo.Roman. *in d.l.si vero, §.de viro, ff.solut.matrim.in 54.fallent.* Antiquitati seu senectuti deferendum est in multis, scilic. in consiliis quærendis, & etiam sequendis, in onere excommunicationis, in onere eundi ad iudicem pro testimonio ferendo, in onere non comparendi, in onere assumendi officia authoritate vel vtilitate publica, aut autoritate tantū, in seruitiorum exhibitione, in suspicionis remotione, in pœnæ relaxatione, in maiori probationis fide, in testificatione, in reuerentiæ exhibitione, in sessione, vocis redditione, & subscriptione, in consuetudinibus suscipiendis, in Prælatis eligendis, in facienda reuocatione, in ordinis præposteratione, in libris corrigendis, in obseruatione instrumentorum. De quibus singulis ample per eundem Rom. *in eo loco.* Et de vltimo in obseruatione instrumentorum, & actorum inter duos notarios vide per F. Niconitium *in repeti.cap.quoniam contra falsam, vers.nota sexto loco Abbatis, quod notarii officium circa tria versatur, extra de proba.* Vbi etiam dicitur, quod claues castri debent esse penes maiorem natu. Honestum est enim iuuenibus ministrare, & obedire senioribus, quod tamen limitat, nisi sit maioritas interesse in minori, quoniam tunc præfertur minor. Et ideo qui habet maiorem partem in re, dicitur habere maiorem potestatem, & ibi plura, ad quæ recurre. Et etiam in quibus senes & iuuenes sunt laudabiles & vituperabiles, scribit ample Luc. de Pen. *in l.1.C.de consulibus, lib.12.* vbi dicit, quod præsumitur pro senibus, quod sint probi, scientes & graues, quem (vt sim breuior) videre poteris.

Et quis dicatur senex, notatur *in l.si paterfamilias, §. in arrogationibus, in verb.60.ff.de adopt.& l.inniti, in 1.gl. ff.de testib.& per gl.2.in d.l.semper in ciuitate, ff.de iur.immuni.* vbi notat senem esse, qui habet 60.annos. *l.non tantum, §.1.ff.de decurion.*

DEcimaoctaua consideratio. Inter plebeios etiam præferendi sunt literati, & habentes aliquam scientiam, maxime legalem. Quoniam, vt scribitur *in procem.institut.§.fin.* habentes illam scientiam erant patriarum suarum gubernatores, & de hoc ante *in præcedenti parte.* vbi laudaui viros literatos, & *in nona parte, in 35. consideratione, de quo Capolla in suo tractatu de Imperatore militum eligendo, in verbo, scientia.* Vbi probatur, quod miles callens scientiam rei militaris, præfertur aliis. Augusti. Dathus, etiam *in suis orationibus, lib.2.in 14. epistola.* dicit inter homines ciuitatum literatos esse honorandos, & honore maximo extollendos, vltra quoscunque alios: cum, vt ait: Omnia, quæ sunt in ciuitate, non sunt omnibus apta temporibus: Quis enim bellica virtute præditus, toga vir vtitur? Quid militaris disciplina in pace prodest? quapropter bella geruntur: cætera non sunt ætatum omnium, quod testatur Cicero. Delirum namq; senem appellauerimus, qui canes alat, pascat equos, studia venandi cōsectetur, feris plagas tendat, ac turpiter demum repuerescat: cætera non conuenient pluribus locis. Qui enim ciuitate pulsum, atq; extorrem hominem decet reipublicæ gubernatio? Mitto mercaturam, quæ nusquam apud priscos quicquam habuit ponderis, Apud Thebanos vero nullus mercator fungi poterat publicis muneribus, nisi 10. annos negotiis ac mercatura destitisset. Sola literarum rerum cognitio ætatem exigit. Nunquam intempestiua est, & vbiq; gentium magno celebratur honore. Imo etiam sciētiam supplet: *vt scribit G.Benedicti in sua repetitione ca. Raynutius, in verbo, adiecta impuberi, nu.37. de testamen.* Qui enim adepti sunt illam, vere homines sunt, & maximis præmiis, muneribusque dignissimi. Quapropter non iniuria plerique Iureconsulti, quos nullius ferme rei scientia fugiebat, cum de scientia dignitate ac nobilitate dissererent, doctos viros nobilium nobilissimos & vere & eleganter appellare soliti sunt, *vt ante in 8.& 10.part.in plurib.consid.& in d. epistola Augustini deductum est.*

Concludo igitur, quod inter plebeios aduocati cæteris præferendi sunt, atq; multis honorib. decorari debent, *vt & supra in 7. & 10. parte dixi in diuersis considerationibus.* Quomodo sunt honorandi etiam inter nobiles & literatos, multo fortius inter solos plebeios. Etiam quia aduocati dicuntur habere officium, *vt dicit Iacobinus de sancto Georg.in l.1.in princ.ff.de iurisdict.omn.iud.per cap.fina.extra de postulando.* Et post eos etiam sunt honorandi medici, *vt in 10.parte supra in 25. considera.* Licet inter eos quandoq; fuerit contentio de paritate, vt ibi, vtraq; tamen scientia iuris & medicinæ à Deo est. Nam leges diuinitus per ora Principum sunt promulgatæ, & scriptum est de medicina, *Eccles.38.* Altissimus de terra creauit medicinam, & vir prudens non abhorrebit eam. Et de iure, seu legibus, *Prouerb.8.* per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt *in l.inter claras, C.de sum.Trinit.* vtraq; est necessaria hominibus, iura ad pacificationem hominum, medicina vero ad sanationem corporum, *c.facta, 4.distinct.* Et vtriusque peritus multum ab hominibus honoratur, *c.non sane, 4.q.5.* & de iure quo exercetur iustitia. *Sap.8.* Per hanc habebo claritatem ad turbas, & honorem apud seniores. Et de medio dicitur, *Eccles. 38.* Disciplina medici exaltabit caput illius, & in conspectu magnatum collaudabitur. Ideo debent seruare Iurisperiti, & Medici

Apo-

Apostoli *ad Roman.* 12. Honore inuicem præuenientes, *vt ait Antonius in 3.part.suæ sum.tit.5.c.2.§.4.*

Et ne absit dictum pulchrum Arnaldi de Villa noua, subiungo id, quod in cautelis medicorum scribit, quod primus locus in mensa solet seruari sacerdoti & medico, quod intellige de sacerdote, qui est rector in sua parochia, *vt sup. dixi in 4 par.in vlt.consid.* Et etiam medico in domo infirmi.

Et de laude literarum scribit F. Patritius *libro 2. de institutione Reipublicæ, titulo primo.* Vbi dicit, literas inprimis ab omnibus, si fieri potest, ediscendas esse propter fructum illarum, & vix arbitrari potest, vt ait, in libera ciuitate quenquam sine literis ingenii ciuis nomen mereri. Qui enim sine literis non solum liberales disciplinas, sed minimas quasque artes discere aut tueri possunt? Nec mercatura ipsa, nec agricultura sine eis satis tuta esset: cætera prosequere, vt in eo loco.

Decimanona cõsideratio, Notarii & tabelliones, etiam tanquam literati post aduocatos & medicos præferuntur aliis plebeiis. Tabelliones enim dicuntur iudices ordinarii voluntariæ iurisdictionis, *secundum Innocent.in captu.cum à nobis,de testibus, & tenet clarius Paulus de Castro in consil.73.colum.4.* Et esse notarium aut tabellionem est honor, vt habetur *Ecclesi.* 10. super faciem scribæ imponet honorem. Et magis creditur tabellioni, aut notario, quam alii, *secundum gl.in verb.tabulariis,in §.si vero absunt,in authentic.de hered.& falc.coll.1.Bald.in auth.sed cum testator,C.ad l.falc. Fel.in c.in nostra,col.3.circa med.extra de test.* Et hoc propter officium publicum, quod habet tabellio.*tex.iuncta gloss.in verbo,officii,in authentic.de testibus,§ sancimus, collat.7.* Imo officium notariatus & tabellionatus est dignitas, *vt dicit Lucas de Penna in l.vniuersos,C.de dignitatibus,libro 12.* Maxime quando est notarius aut tabellio à Principe, *vt ibi dicit Lucas de Penn.* Quis enim, ait, non diligat eum, & honestate magna compleri putet, qui decreto Principis ad tabellionatus officium peruenit? *in auth. vt iudices sine quoquo suffragio, §. ideo licebit,colla.2.*

Et etiam propter necessitatem, & vtilitatem in republica sunt honorandi, cum videantur esse necessarii: Quoniam tabellionum siue notariorum ars, & viuendi formula quam honesta, honorabilis, & laudanda sit ex plurimis, præsertim illius necessitate, & vtilitate facile cognoscitur: periret siquidem omnis iudiciorum tela, nisi essent notarii, qui acta conscriberent, periret ipsa veritas & fides in contractibus, & commerciis, periret omnis ordo in iudicio forẽsium causarum, nisi esset aliqua fidelis publicaq; persona, cui iudex crederet de his, quæ ab vtraque litigantium parte aut offeruntur, aut dicuntur. Item sunt instituti notarii ad confirmationem veritatis, sed ipsa veritas vbicunq; sonuerit, ab illo est, qui dicit, Ego sum via & veritas, *Ioann.*14. Vt scribit Zodericus Zamorensis *in speculo humanæ vitæ,lib.1.c.19.*

Faciunt dicta Corseti *in tracta. de potestate reg quæst. 90. circa medium.* vbi dicit, esse notarium est habere officium, *vt in cap.vt officium,de hæreticis, libro 6.* quod recta ratione est laudabile, quia in veritatis comprobatione, & conformatione radicem & fundamentum suscipit.

Etiam huius artis laudes patent, quia publicæ vtilitati deseruiunt. Hi namque nedum apud pedaneos, minoresq; magistratus creditum, & autoritatem obtinẽt, sed apud Reges & Principes, & cuncta eminentia tribunalia acceptissimi & familiarissimi existunt, *vt plus ante dixi in 11.part.in 9.conside.& in 7.par.in 16. & 50.consid.* Hi enim eorum manibus admiranda fide instrumenta, priuilegia, & literas ad perpetuam rei memoriam conficiunt. Et post multa temporũ secula ex horum sola notariorum subscriptione indubitatam probationem inducunt. Hi typum tenent Euangelistarum Christi, qui eius gesta & acta in Euangelio tam fideliter quam vtiliter descripserunt. Et inter cæteras huius artis commoditates, qui illam exercent, magna lucra, summos honores assequuntur. Vt breui tempore, ac paruo labore, opulenta vtilitatis compendia adipiscuntur, & tandem ab omnibus honorantur, quia omnes illis indigent: ita Zoderic. in loco ante allegato.

Notarii tamen Principis sunt digniores, vt dicit F. Niconitius *in sua repetitione c. quoniam contra falsam, in vers.not.4.nu.29.extra de probation.* Quoniam, vt dicit, esse notarium est dignitas, vt est casus singularis secundum eum, *in l.prima, Cod.de mandatis Principum,* Bald. *in l. Cassius, ff. de senatoribus.* & de his vide plene Luc.de Penn.*in d.l.vniuersos.* & per Iacobum Bonaudi *in gloss. ad Ioannem de Terra rub. in tractatu, qui Vinea Ecclesiæ dicitur, art.10. 3.tractat.in gloss.officia.* Vbi etiam scribit, an infames possint esse notarii: & concludit, quod non, licet infamis possit esse procurator, nisi sit procurator Regis vel Episcopi: quia tales non possunt esse infames. Dicit tamen Cynus *in l.reum, C.de procuratoribus.* quod ille, qui fuit condemnatus de crimine, & sic infamis per sententiam, non potest esse procurator, *per d.l.reum,concordat text.in capit.1. iuncta gloss.1.& 2.3.quæst.7.* Si enim pendente iudicio criminali contra eum remoueatur, ipse multo magis post condemnationem. Sed si esset infamis, quia condemnatus alia actione famosa quam criminali, tunc potest esse procurator vilium personarum. Ita Angel.& Ioan.Fab. *in §.fin.insti.de exceptio.* De quo late per eundem Iacob. Bonaudi *in loco antedicto.* Vbi dicit, officium simplicium procuratorum esse vilissimum officium, *per l.si quis procurationem, C.de decurio.lib.10.* cum tamen proueniat ex quadam literatura, præferendus est aliis mechanicis, & plebeiis artificibus. Cũ omnes tales plebeii quodammodo dicantur feces vrbium, & sic viles, vt in principio huius partis dictum est. Et facit, quia officium procuratoris est ars, *c.quia Episcopus, in fin. iuncta gl. vlt. 5.q.3.*

Vigesima consideratio. Etiam inter plebeios & populares præferri decent Virtuosi, quoniam virtutum præmia tribui merentibus conuenit. *l.fin. quæ incipit, vt virtutum, C.de statuis & imaginib. clemen. cupientes,in principio,de pœn.& remission.* Facit *c.non loc. 40.dist.* & hoc est, vt dicit Philoso. *8. Ethic.* Honor est præmium virtutis. Dixi plene *in 1.par.in 47.& 64.conside.in 4 part.in 48.considerat.in 7.par.in 47.consid.& in 8.part.in 28. consideratione, & in sequenti proxima considerat.* Faciunt plura, quæ ad hoc accumulat Cæpolla *in suo tracta.de Imperatore militum eligendo,in verbo, virtutis.* De quo dixi *in 9.par.in 44.consideratione.* vbi scripsi, milites etiam ex virtute esse honorandos, licet hodie pauci sint tales. Et ex hac consideratione etiam laudari possunt & aduocati & medici propter virtutes, quas ex scientiis sibi acquirunt. De quo hic ante *in 18.consider.* dixi. Imo, vt ait Aristoteles *lib.3. Politicorum, capit.9.* Excellentibus virtute in ciuitate parendum est sponte, ita vt tales pro Regibus habeantur. Alios autem, excellentes potentia, aut diuitiis, dicit esse à ciuitate expellẽdos. Et inter cæteros præferuntur, qui sunt probatæ vitæ, & bonæ fidei, aut magnæ legalitatis reputantur, *tex.in l.3.in princ.ibi, & an honesta & inculpata vita, ff.de testib.* & ibi gl. quę notat, quod

præſumitur bene fieri, ſi à bono fiat, *arg. l. ſi quis ex argentariis*, §. 1. *ff. de edendo, & in auth. de teſtibus*, §. *ſancimus, ibi, multorum bonorumque copia virorum, collat.* 7. Cum tales in multis priuilegiantur, & honorantur vltra alios. *Et decem caſus ſcribit dominus meus Iaſ. in l. iubemus, C. de iudiciis, & vide eundem in repetition. l. admonendi, in 67. colum. ff. de iureiuran. idem in l. ſciendum, colum. 8. ff. de verb. oblig. Barb. conſil. 23. in 1. vol. Feli plene in c. ſuper his. in fin. extra de accuſ. idem Barb, in c. inſinuante, col. 1. extra de offic. deleg.*

Et quantum valeat virtus in vita beata perficienda ſcribit Gell. *lib. 18. c. 1.* & ampliſſime per Beroaldum *in ſuo opere de felicitate*. vbi quærit, an virtus ſit effectrix vitæ beatæ. Vbi plura ad laudem virtutis diſertę accumulantur: & in lib. quo ſeptem ſapientum ſententiæ continentur, in ſententiis Cleoboli.

VIgeſimaprima conſideratio. Inter omnes honorandus eſt, & laudandus, qui ab omnibus & publico iudicio bonus & optimus iudicatur. Quod in perſona Scipionis Naſicę contingit, vt refert Valerius *li. 8. c. quæ cuiq; magnifica contigerunt, c. 5.* dum ait, verum ſpecimen honoris à Scipione quoq; Naſica oboritur: eius namq; manibus & penatibus, nondum quęſtoris ſenatus, Pythii Apollinis monitu Peſinunte acceſſitam Deam excipi voluit, quia eodem oraculo præceptum erat, vt hæc miniſteria matri Deûm à ſanctiſſimo viro præſtarentur: explica totos faſtos, conſtitue omnes currus triumphales, nihil tamẽ morum principatu ſpecioſius reperies. Et tunc vnũ eſſe dicit Plinius, qui à condito æuo, vir optimus ſit iudicatus. Dicit tamen Boer. *in 2. de conſolatio. Philoſophiæ.* eſt mentibus hominum veri bonique naturaliter inſerta cupiditas, ſed ad falſa deuius error abducit. Et nihil eſt tam populare (vt dicit Cicero) quam bonitas, hoc eſt, nihil eſt tam charum & gratum populo, & quod magis fauorem populi conciliet, quam eſſe bonum. Et idem deteriorum magna natio eſt: boni vero ſingulares, omne tempus Clodios, non omne Catones, inquit Seneca. Ad deteriora faciles ſumus, & ab adoleſcentia viri procliui ad malum ſenſualitas humana declinat, *vt in proœm. clemen.* & non eſt qui faciat bonum: non eſt vſque ad vnum, Pſalm. 13. & *Catilinam*, vt ait Satyrographus:

Quocunq; in populo videas, quocunq; ſub axe,
Sed nec Brutus erit, Bruti nec auunculus vſquam.
Rari quippe boni numero vix ſunt totidem, quot
Thebarum portæ, vel diuitis oſtia Nili.

Quoties igitur virum bonum videre contingit, illi aſſurgito, illi caput aperito, illum vt Deum colito: via vitiorum lata eſt, & decliuis, & ideo cunctis peruia: via virtutis anguſta, cliuoſa, ſenticoſa, & ideo paucis patet. Fimbria olim iudex electus in cauſa Pythię, qui ſponſionem fecerat, quod vir bonus eſſet, iudicatu illo ſuperſedit, dicens, non liquet: quoniam vt vir bonus aliquis ſit, ea res innumerabilibus officiis & laudibus cõtinetur, &, vt dicere ſolebat Pittachus, perdifficile eſt bonum eſſe. Hæc Beroaldus *in libr. de ſeptem ſapientum ſententiis, in ſententiis Biantis.* vbi concludit, quod quoquo modo mali dicantur, ſiue improbi, ſiue imperiti, ſiue viles, prout ibi interpretatur, elaborare debemus, ne inter malos enumeremur, imo enixe curemus, vt ſimus potius ſimiles ſacerdotibus Ægypti, quos Piromas vocant. Eſt autem Piromis in Græca lingua idem quod honeſtus & bonus, in noſtro ſermone.

Item, qui optimus habetur & iudicatur, non ſine laude nominatur. Quod optimi cognomen Traianus (*vt iſte Beroal. ait lib. de optimo ſtatu*) veluti peculiare accepit ex ſenatus populiq; Ro. appellatione. Quo nomine ampliſſima hauddubie bona cõtinentur. Quod nomen ſibi quiſq; mallet (vt inquit Liuius) quam honores imperiaue, de quo Silius Italicus:

Optimum heu nomen melius maiuſq; triumphis.

Et, vt author eſt Plinius Panegyriſta, nomen Augusti, & Cæſaris, minus eſt, quam optimi. Iupiter apud Ethnicos optimi nomine colebatur: dicebatur enim Iupiter optimus maximus, qua in re illud annotandum, quod ante optimus, quia, vt inquit vere Cicero, maius eſt, certeq; gratius prodeſſe omnibus, quam opes magnas habere. Interrogatus Ageſilaus ille magnus, quopacto quis gloriam apud mortales conſequatur, ſic reſpondit, ſi optima dixerit, nec non pulcherrima factitauerit.

Prudenter enim Solon vnus è ſeptem ſapientibus, & legum ſcriptor ſolus ex ſeptem, rempublicam duabus rebus contineri dixit, præmio ſcilicet & pœna, vt hinc boni ad virtutes inuitentur, & honoribus exornentur: illinc mali à flagitio arceantur pœna, vt in officio omnes ſint, concordat *l. 1.* §. *nam, vt ibi bonos non ſolum metu pœnarum, verum præmiorum quoque exhortatione efficere cupientes, ff. de iuſt. & iur.* & ibi gl. *in verbo metu pœnarum*, alleg. verſ. Horat.

Oderunt peccare boni virtutis amore,
Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

Et ſicut bonos præmio proſequi decet, ita malos pœna affligi. Et ſi mali à malitia reuocari non poſſint per indulgentiã, pœna coerceri debent per ſeueritatem. Sic ſecreti ſint à bonis mali, vt à frumẽto lolium incerniculo ſeparatur. Fiat more medicorum, qui interdũ vrunt, ſecant, abſcindũt in corpore membrum, quod inſanabile eſt, ne pars integra, contagione obrepente, pariter corrumpatur, iuxta illud:

— *Immedicabile vulnus*
Enſe reſcindendum eſt, ne pars ſincera trahatur.

Conſimiliter ſecari interdum & amputari debent de corpore ciuitatis membra putrida, hoc eſt, ciues malefici, ſcelerati, perfidioſi, turbatores publici commodi, & molitores rerum nouarum, exterminarique tolli de medio.

Supereſt, vt & propius ad rem redeamus, & de bene moratis dicamus, qui plurimum honorari debent, quoniam mores præferuntur ſcientiæ, *argum. c. ſedulo, 38. diſtin. & l. magiſtros, C. de profeſ. & medicis, lib. 10.* vbi dicit tex. quod magiſtros ſtudiorũ, doctoreſq; excellere oportet moribus primum, deinde facundia, concordat tex. *in l. vnica. ibi, ſi laudabilem in ſe probis moribus vitam eſſe monſtrauerint, ſi docendi peritiam, &c. C. de profeſſoribus, qui in vrbe Conſtantinop. docentes, &c. lib. 12.* & patet ex argumento literali. *Pſalm. 98.* Bonitatem, & diſciplinam, & ſcientiam doce me. Ideo ſcholares bene morigerati, præferendi ſunt Doctoribus male morigeratis & vitioſis: cum Doctores debeant inter alia præcellere ſcholares moribus, *iuribus antiallegatis, l. 1. & ibi notatur, C. de annonis ciuilibus, lib. 11.* & viliſſimus computandus eſt (niſi præcellat ſcientia & ſanctitate) qui eſt honore præſtantior, *tex. in c. viliſſimus, 1. q. 1.* ad minus debet eſſe bonus, *vt ibi gloſſ.* Illaudabilis enim eſt ſcientia, quam vita maculat, *c. niſi cum pridem*, §. *pro defectu, extra de ren.* Ideo bene dicitur, mores ornant ſcientiam, qui omnes excedunt diuitias, *ſupere opes*, §. *pen. ibi, neque enim facultates, neque dignitas ita ſufficiens ad fidem, vt bona electio, & benigni mores.* Ex quo concluditur bonos & optimos, etiam moratos cæteris præferendos eſſe.

VIgeſimaſecunda conſideratio. Inter plebeios præferri debent originarii cæteris, vt facit tex.

in l.2.C.de officio prætoris. Hinc dicit ibi Alberic⁹, quod Syndicus potius eligendus est de vniuersitate, quam alius. Facit dictum Ciceronis *in li.de amicitia.* Potiores, inquit, sunt ciues quam peregrini. Vnde inquilinus probri, vel odii causa, quis appellatur, quasi domum propriam non habeat. Vnde Salust. M. Tullius inquilinus, ciuis vrbis Romæ: ideo dicit text. *in d.li.2.* potius eligendos esse Prætores, qui habe nt larem in vrbe, quam illi, qui sunt de prouinciis, vt facit ēt text. *in c.in nomine domini.23.dist.* ideo, vt dicit F. Patritius *in li.de institutione Reipublicæ.li.3.tit.2.* quæri solet à nonnullis, an omnes magistratus inter ciues distribuendi sunt, an aliqui peregrinis tradendi. Et, vt ait, placet quibusdam, magistratus omnes qui iuri dicendo pręsunt, quiq; ditionem aliquā in sontes exercent peregrinos esse dicunt: namq; simultates, inimicitias atq; odia inter ciues oriri, cum ciuis in ciuem suum animaduertit. Alia autem ex parte, longe faciliores esse, ad gratiam clementiamque proniores ciues inter se, quam si res peregrinis agatur. Qua quidē ratione adducti pleriq; Italiæ populi, eiusmodi magistratus aliunde accersere consueuerunt, *& his assentit l.fi.Cod.de crimine sacrilegii, & l.3.quæ incipit, nullus.C.de diuersis officiis, & apparito.iudicum.lib.12.* & de hoc alias fuerunt ordinationes Regiæ, scilicet, Phil. Pulchri, & Caroli V. Regum Franciæ, de quibus per G. Bene. *in sua repe. c.Rayn.in verb.& vxorem nomine Adelasiam.nu.*1050.*vsque ad num.*1052 *extra de testamentis.* Vbi scribit rationem, quare beneficia originariis sint conferenda, & non officia secularia. Quoniam, vt ait, officium seculare dari non debet illi, qui est de loco oriundus propter notitiam, & familiaritatem, quas habet seu habere pręsumitur cū illis de loco, & compatriotis suis, quib. forte nimis faueret, aut odio contra aliquos exæquali, vel inæquali conuersatione concepto: inter partes fit aliquando, & sæpe inuidia, ac dignitatis cōtemptio *l.obseruandum.circa initium, ff.de officio præsidis.* Eis læderent contra iustitiam, quam fauores, & odia multum turbant, & interdum iudicia peruertunt, & suffocant. *cap.pe.ibi, de terra vxoris suæ oriundis. extra, vt lite non contestata.* Ideo vt dicit, fuit ordinatio Phil. Pulchri, qui prohibuit quem præfici in Senescallum, Præpositum, Iudicem, Vicarium, aut Bailliuium in loco vnde oriundus dicitur.

Veruntamen, idem Francisc. Patritius, inclinans ad contrariam opinionem dicit, quod longe melius ciues imperabunt quā peregrini, quod dicit esse manifestum, & notorium ex experientia, non solum apud Romanos, Carthaginenses, Athenienses, Lacedemonios, aliosq; complures qui magistratus omnes suis ciuibus tradiderunt: imo ex inclyta Venetorum Repub. in qua, peregrinis nullus est locus, & tamen nec iustitia, nec seueritas deest, & ex eiusmodi iudiciis, nullæ discordiæ, nullæ seditiones, nullæq; inimicitiæ oriuntur. Et vnū de illa Republica refert, quod nunquam alibi se lectitasse aut vidisse meminerit, ꝙ ordo ciuitatis, qui à primis conditoribus constitutus fuit, semper mansit, & nunquā mutatus est. Hi namque, qui eam vrbem ædificauerunt, inter se suosque magistratus diuiserūt, quasi præmium laborum suorum, & hanc hæreditatem posteris reliquerūt, vt aduenam, colonum, peregrinum, inquilinumq; ad magistratus admitterent nullum, & ita antea obseruatū est, iam pene annis mille. Quo circa posteri illorum, qui vrbem ædificarunt, semper Reipublicæ præfuerunt, & Senatores Patritij, ac Nobiles appellati sunt: reliqui autem omnes Plebeij. Plurimum tamē, vt ait, est consuetudo, à qua difficile est recedere. Sed si ab initio constituatur, tutius ciues quam peregrini imperabunt.

Nam etiam vt habetur 3. *Politic.* Noui incolæ, qui ciuitatem, & patriam incolere cœperunt honoribus ciuitatis non participant: sed antiqui, qui mores patriæ nouerunt sunt illis præferendi. Moderni vero, maxime penitus extranei postponendi, coram quib. non est agendum consilium: quia scribitur, *Eccles.* 8. Coram extraneo ne facias consilium. Nescis enim quid pariet. Facit text. *in auth.de collatoribus.§.sed neque prouinciarum iudices.colla.9.* Vbi imperator possessores exprimit, eosque repetit, non autem habitatores simplices: de quibus mentionem antea fecerat. Cum hominibus profecto communionis alienæ, nullum fas est inire certamen. 24.*q.3.c.cum quib.in fin.*

Facit, quod dicit Zenzelinus, *in extrauag. Ioan.* 22. *incip.execrabilis. ibi, in diuersorum Regnorum partibus,* quod contra promotionem, quæ fieret ad dignitatem vnius regni, de regnicola alterius regni, admitteretur exceptio domini temporalis si promouendum haberet suspectum de proditione terræ suæ: vel consiliorum, & secretorum suorum. *argu.l.si quis aliquid.§.transfugæ.ff.de pœnis l. omne. § exploratores.ff.de re militari. c.petitio.de iureiurando, & notant Innocen.Hosti. Abbas, Areti. & Fel. in ca.super his de accusatio. Idem Abbas post glo. in c.ex par.de testibus & in ca.quod sicut, & in c.1. & in c.cum inter vniuersas, & melius in c.cum terra.de electio.* Et est ratio, quia alicui non conuenit scrutari arcana Regni alieni. *l.mercatores. C.de commerciis & mercatoribus.*

Peregrini enim & incolæ officium est, præter negocium suum agere nihil, de alio inquirere, minimeque esse in aliena Republi. curiosum. *c. leges.3. q.6.* & ait Cicer. *li.1.officiorum.* Vnde vt amicos quærat. laborare curat. *Genes.*19.*& Luc.de Pen.in l.quisquis.C.de omni agro deserto.li.*11. Vbi tractat prædictam quæst. Francis. Patritii. & illam decidendo assentit opinioni illius, quod originarii sunt præferendi. Peregrini vero non se debent de Republica ciuitatis intromittere; cum certum sit, oriundos à patria, potius mores Regionis scire, quam extraneos. *c.quosdam. & ca.quanto. de præsumpt.* Vnde Terentius *in Eunucho.* Sola (inquit) sum, habeo neminem hic, neq; amicum, neq; cognatum, quamobrē alio cupio parare amicos beneficio meo. Id amabo adiuua me, quod facilius fiat: propter quod à vero facilius in consilio deuiabit. quæ pericula in originariis, & antiquis habitatoribus, non præsumuntur. Auspiciis enim patritiis, non alienigenis, Rempublicam administrare oportere, antiqui iudicabant. Dicit Valer. *lib.1.titu.de auspiciis.in princ.* Cum originarii sint potius in bonis opulenti, & diuitiarum pleni. Pariter olim non præsumebantur in exteris. Vbi officia temporalia erant, cum tunc breui tempore, quo officium duraturum erat, magna familiaritas cōtrahi non posset, imo nec appeti. hactenus G. Bened. *in loco ante allega.* quæ excerpsit à Luc. de Pen. *in d.l. quisquis.* Qui post eum dicit attendendum esse, donec ex antiquis bonus habetur, ex nouis nō assumatur: quia maior bonitas noui, antiquis non debet pręiudicium afferre. Vnde præceptúm fuerat Moysi *Deut.*17. Regem constituere de numero fratrum. Non (inquit) poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui nō sit frater tuus, hoc est, de tua patria, seu gēte natus. Et ibi per eundem G. Bened. pulchra alia vide de literis naturalitatis, quæ conceduntur à Rege nostro extraneis: quoniā alias nō possent in Regno habere hæredes ex testato, vel ab intestato. Et ex his ēt videmus hodie in Regno esse consuetudinem: vt in officiis

ſecularibus originarii, & patriotæ potius admittuntur, ſublatis illis antiquis conſtitutionibus, & ordinationibus Regum, & in hoc operatur conſuetudo, *vt dicit Cœp. in tracta. de Imperatore militum eligendo. in verſ. propter nationem, vbi de iſtis. in fi.*

Etiam de iure Canonico beneficia ſunt conferenda originariis indigenis, & oriundis de loco ſeu Regno, aut diœceſi vbi ſunt ſita. Faciunt notata *in c. ſi proponente. in glo. fi. extra de reſcrip.* & tex. *in l. in eccleſiis. C. de Epiſ. & cler.* Quæ vult, quod ad eccleſias eligantur potius illi, qui ſunt ex Vico, in quo ſunt poſſeſſiones Beneficii, quam alii, & dicit ibi Bald. quod vbi in Eccleſia reperiuntur idonei ad promouendum, illi debent promoueri de ipſa, & non aliunde, & idem dicit ipſe Bal. & Alberic. *in l. diuus. ff. de tut. & curato. datis ab his.* Idem not. gloſſ. vni. & Dd. *in l. plane. ff. quod cuiuſque Vniuerſitatis nomine.* Et idem tenet gl. *in c. cum inter Canonicos. in verbo, ad Eccleſiam alienam. extra de electio.* Et idem tenet Cæp. *in tract. de Imperatore militum eligendo in d. verbo, propter nationem. in fine. ibi, ſed etiam ſi eſſent.* Idem etiam tenet Rochus de Curte *in ſuo tract. de iure patronatus. in verbo. honorificum. in 21. colum.* dixi *in præceden. par. in 32. conſid. verſ. licet enim oriundi.* Idem tenet Barb. *in d. c. ſi proponente, & conſilio ſuo 23. inci. vbi ſcripſit propheta optimus. in 1. vol. col. 7.* Vbi dicit, quod ſi Imperator, beneficii in ſua gratia non faciat mentionem de loco vnde eſt oriundus, talis gratia eſt ſubreptitia: Quia Papa non intendit prouidere extraneo, ſed vnicuique in patria ſua. Imo tenet ibi Barba. quod huiuſmodi prouiſio eſt nulla contra Bald. quos videas cum caſus euenerit, quia eſt caſus quotidianus, qui euenit mihi conſulendo in caſu, in quo extraneus, ſeu alienigena, à Regno, impetrauit mandatum Apoſtolicum in vim concordatorum, non facta mentione, quod non erat de Regno, tenui ex dictis per Barba. *in eo loco,* huiuſmodi mandatum non habere locum in loco. vbi habent locum dicta concordata, cum ipſa & contenta in eis ſint data Regi, & Regno in priuilegium pro incolis Regni, & non extraneis, qui non ſunt de Regno, & ſcripſi àmple in commentariis dictorum concordatorum. Et è noſtris aliquid de materia tractant Coſmas Guymier *in ſuis commentariis. in verbo exterorum. fol. mihi. 10.* & poſt eum Ioan. de Selua *in ſuo tract. de Beneficio in 3. par. in 26 quæſtio.* Et maxime, quia Rex Franciæ habet Priuilegium, quod alienus clericus non regnicola, ſine eius permiſſione, & literis naturalitatis, non poſſit beneficiari in ſuo Regno. *vt per eoſd. in locis ante alleg.*

VIgeſimatertia conſiderato. Inter omnes cuiuſcunque ſtatus laudabiliores ſunt, qui pulchriora nomina habent: Quoniam honor, & decus eſt, habere pulchrum nomen. Hinc dicit Ioan. And. *in ca. cum ſecundum Apoſtolum. de præbendis, & in c. 1. de depoſito.* Vxorē ſuam Milanciam dixiſſe, quod ſi pulchra nomina venderentur, caro eſſet precio emenda, *vt dixi ſupra in 1. part. 10. conſide. & refert Panor. & alii Doctores in proœ. decretalium:* & laudabile eſt habere pulchrū nomen. *Panor. in c. 1. colum. penult. in initio. de iudiciis.* Ideo pulchra nomina imponenda ſunt filiis. Et bona præſumptio oritur ex bono nomine, & quandoque ſiniſtra ex prauo, & turpi nomine oritur. *Faciunt text. & notata in l. facta. §. ſi danda. ff. ad Trebell. in proœ. ſexti. in verbo Bonifacius. & in proœ. decretalium. in verbo, Ioannes, & plura adhac ſcribit G. Bened. in ſua repe. c. Rayn. in verbo, Raynutius de Cler. nu. 52. & 53. de teſtamentis.* Quia à nomine & cognomine, multotiens ſumitur argumentum. *De quo plene per Fel. in proœ. decretalium.* Et ſic vnuſquiſque curare debet, & laborare diligenter de bono nomine habendo. Cum multo melius ſit nomen habere bonum, quam diuitias multas *Prouer. 22.* Nobis enim neceſſaria vita noſtra, alii. fama noſtra. *in ca. non ſunt audiendi. 11. qu. 3.* & quis negligit famam crudelis eſt. *tex. Auguſtini. in cap. nolo. verſ. duæ res. 12. q. 1.* Bona autem fama impinguat oſſa. *Eccleſ. 30.* hoc eſt, augmentat virtutes, in quib. robur hominis interioris conſiſtit, ſicut in oſſibus conſiſtit robur hominis exterioris. *vt ibi declarat Nicola. de Lyra, de quo hic infra in 28. conſiderat.*

Quo etiam clare oſtendit P. Scipio, Vir ille inſignis Romanus Conſul. de quo refert Valer *lib. 3. tit. de fiducia ſui. ca. 5.* Quod cum fratrem ſuum de bene geſtis obtrectatum defenderet, dixit, Nam, cum Aphricam totam poteſtati veſtræ ſubiecerim, nihil ex ea, quod meum diceretur præter cognomen retuli.

Etiam de Paulo Æmylio, poſt triumphum Macedonicum, *lib. 4. titu. de abſtinentia & continentia.* Penates (inquit) ſuos nulla ex parte locupletiores fecit, præclare ſecum actum exiſtimans, quod ex illa victoria alii pecuniam, ipſe gloriam & memoriam nominis ſempiternam occupaſſet & reportaſſet. Et paulo poſt de Scipione Æmyliano dicitur. Itaque quum per ſocios, & exteras gentes iter faceret, non mancipia eius, ſed victoriæ numerabantur, nec quantum auri & argenti: ſed quantum amplitudinis, ſcilic. gloriæ, famę, & nominis pondus ſecum ferret æſtimabatur.

Ex quibus conſtat, quod de bono nomine curandum eſt, adeo quod Salicetus *in l. 1. in princi. C. de ſumma trinitate,* per illum text. parentes exhortatur, pulchra, & honeſta liberis imponere, & non turpia: quæ ſecundum eum quodammodo infamiam, & dedecus important: Vna enim quæque res quemadmodum intelligi debeat, ex ipſo nomine apparet. *l. diuus. in princip. ff. de bonis damnatorum.* & ibi fit argumentatio ex nomine. & per gloſſ. facit quod ſcribitur *Exod. 23.* cum Deus dixerit ad Moyſen. Inueniſti gratiam coram me, & teipſum noui ex nomine. *Faciunt quæ dicit Fel. in dicto proœ. decretalium. colum. 6. Hippolytus de Marſiliis. in l. 1. in initio. col. penult. ff. de quæſtion. Petrus Giraldi in cautelis ſuis, cautela 85. incip. magnum. Caccialupus in d. l. 1. col. 10. C. de ſum. trin. Simphorianus in chronica Sabulici de hoc nomine Franciſcus.*

Et bonum nomen facit, vt plus credatur illi, quam habenti malum. *Notatur in ca. in noſtra. extra de teſtibus. Franciſcus Niconitius in repet. cap. quoniam contra falſam. ibi, notat Abbas quintonum. 46. & Ioannes Neuizan. in ſua Silua nuptiali. fol. mihi 99.*

VIgeſimaquarta conſideratio. Inter cæteros, & aduenas præferuntur qui non ſunt nationis infamatæ: Quoniam, *vt dicit tex. in l. quod ſi nolit. §. qui mancipia vendunt.* nationem cuiuſque, in venditione pronunciare debent: Plerunq; enim natio ſerui aut prouocat aut deterret emptorem. idcirco intereſt noſtra ſcire nationem. Præſumptum etenim eſt, quoſdam ſeruos bonos eſſe, quia nationis non ſunt infamatæ, quoſdā malos videri, quia ea natione ſunt quæ magis infamis eſt. *ff. de ædilit. edict.* Id etiam probatur ex ſacra ſcriptura. *Ioan. 4.* vbi mulier Samaritana dicebat ſe non eſſe dignam dare aquam Chriſto, quia Iudæus, & natio Samaritanorū erat probrata apud Iudæos: Ex quo etiā Iudæi improperauerunt Chriſto, quod eſſet Samaritanus, aut dæmonium haberet, *vt habetur in cap. Nonne bene dicimus. extra de præſumptionibus.*

Et licet vnicuique propria Patria videtur maior & præſtantior alia. *l. fin. & ibi glo. C. ſi ſeruus exportandus veniat.* Nam Patria eſt dulcis amor. *l. qui habebat. leg. 3.* vnde Virg.

Nos patriæ fines, & dulcia linquimus arua.
Et illud Nasonis *ad Rufinum.*
Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non finit esse sui.

Et idem:

Dulcis amor Patriæ, quo non præstantius vllum.

Id efficit charitas Patriæ, qua plerique omnes tenemur: vt sua cuique Patria charissima atque gratissima, dulcissimaque sit, vt patriam suam qualiscunque est, quisque laudet, & extollat. more Vlpiani *in l.1.ff.de censibus*, vt suam patriam miris laudibus commendat. Vnam tamen habet gratam qua caret altera opem. Et vnus laudat Rhodon. & alius Rhodopen. Alii autem alia pro mentis captu & arbitrio. Nobis sit satis ad rem, propria quarundam gentium Epitheta referre vt scribit Tex. *in sua officina*, ex quibus aperta est diuersarum gentium differentia.

Apulæius, eruditos appellat Ægyptios, sicuti Iudæos superstitiosos. Nabathæos, mercatores. Fluxos vestius, Arsacidas. Frugum pauperes Scythas, odorũ diuites, Arabas. legimus Alexandrinos esse fallaces. Topiscus scribit, Ægyptios esse ventosos, furibundos, iactantes, iniuriosos, auidosq; nouarum rerum.

T. Liuius, perfidiam Pœnis, Cicero calliditatem, vt numerum Hispanis, robur Gallis, artes Græcis, Italis sensum, Romanis pietatem ascribunt.

Ioan. Picus Mirandula, ponebat in Hebræorum doctrina, mysteria & prodigia, in Græcorum disciplinis, ingenium, in Romana Academia, politiam.

Horatius vocat Britannos hospitib. feroces. Persas infidos.

Iulius maternus ad Mauortium Lollianum scribens. quædã, inquit, Gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate perspicuæ. Scythę immanis feritatis crudelitate grassantur. Itali fiunt regali super nobilitate pręfulgidi. Galli stolidi, leues Gręci, auari Syri, Afri subdoli, acuti Siculi. Luxuriosi super Asiatici & voluntatibus occupati, Hispani elata iactantiæ animositate præpositi.

Blondus, vocat Afros fraudulentos, Ligures duros, Campanos superbos.

Ex nostris vero, Christophorus Longolius Parisiensis, *in oratione de laudibus diui Ludouici, & Francorum:* vocat Britones duros, vafros Normanos, religiosos Francos, industrios Flandros, mites Lotharingos, faciles Andegauos, bellicosos Vascones, Burgundos feroces, Picardos alacres, frugi Santones, atque Pictauos, Narbonenses fideles, fortes Auernos, Hanonios pertinaces, magnanimos Senones, versutos Genomanos, militares Bituriges. Apostolus vero, ex testimonio Epimenidis Thebani sacerdotis refert ad Titum primo, quod Cretenses sunt semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri, Et scribitur *in c. dominus in* 1. q. 1. Et de his & aliis *in sequen. par. in 16. confider.* dictum est. Et vnde ista procedant inferius paulo post dicetur.

Aduerte tamen, quod extranei in multis priuilegiantur, & inter alia, quod in causis eorum est summarie procedendum: vt tenet Paris de Puteo *in tract. de syndicatu. in verbo, negligentia chart. 72.* allegat Andr. de Iser. *in proœ. constitutionum feudalium*, qui dicit hoc esse verum, maxime vbi causa est modica. *per auth. nisi breues. Cod. de sent. ex periculo recitandis.* vel si sit causa in qua plus expenditur qui sit valor rei, vt si sit quæst. de equo, qui interim in hospitio satis comederet, *vt dicit Bart. in l. 2. ff. de re iudi.*

... vt reassumam quod paulo ante omissum fuerat, facit, Quoniam ex prima mores accipimus, Et ex variis cœli locis aspectibusve, diuersæ ingenerantur morum contemperationes. *vt dicit Hippocrates Cous in lib. de aerib. Cœli. & Plato in Timæo. & Arist. lib. 7. Polit. c. 7. & lib. Orbicularium quæstionum. lib. 14. cap. 20. & ibi Pet. Aponensis, & Galenus in libr. de substantia virtutum animalium. cap. 9. & Auicen. lib. 10. Meta. & Cicero in oratione, quam de lege agraria scripsit, contra Seruilium Rutilium. & Plin. lib. 2. c. 80. & Lucanus lib. 8. & Vegetius lib. 1. de re militari. c. 2.*

Huius etiam sententiæ, sunt omnes Astronomi. istud astris ascribentes: vt Ptolemæus 2. *quadripartiti*, & ibi Hali eius interpres, & Albumasar *introductorii. lib. 3. & 5.* & Firmicus Maternus *ad Mauortium Lollianum lib. Astronomic. 1. c. 1.* cuius verba hæc sunt. *quædam gentes à Cœlo ita formatæ sunt, &c.* vide reliqua ante.

In hanc sententiam scribunt Herodotus in Calliope, & Plutarchus in apopthegma, quod cũ montosa esset Persarum regio & aspera, vellentque propterea regnante Cyro campestrem ac mollem capere, id quidem non passus est Cyrus, inquiens, & plantarum semina, & hominum mores, & ingenia Regionum quoq; similitudinem trahere. vnde formatum est antiquum adagium. *Mores hominum, vt plantæ, ad Regionis habitum respondent.*

Vnde inferri posset, quod cum terra Burgundiæ meliora vina & subtiliora producat, quam reperiantur in tota Gallia, *vt seq. par. in 84. consid. scripsi.* Ita etiam indigenarum ingenia conformia habere debet.

Ex quo bene facit text. ante allegatus. *in §. mancipia.* Ex quo not. gloss. *in authen. de reuerendariis. in verbo, ex patribus collat.* 2. quod ratione Patriæ quis præsumitur bonus aut malus. facit text. *in cap. quando 24. distin. & in c. constitutus extra de purgati. canonica.* vbi habetur consideratio ad Patriam alicuius ordinandi, & cuius nationis sit: vt inde sciatur quibus moribus sit imbutus. Et sicut præsumitur pro aliqua ratione Patriæ, & aliquando præsumitur contra aliquem ratione Patriæ: vt est text. *in c. Afros, 89. dist.* & ibi gloss. 1. & Archid. (qui adducit dictum Firmici Materni. supra alle. Tacito autore) & Bal. *in l. data. col. 10. vers. 8 modo. C. qui accusa. non poss.* facit etiam dictum Bar. *in tract. de Guelphis, & Gebellinis. col. 4.* quod de iure quis præsumitur esse eius affectionis, qualis est eius Patria. Est enim præceptum iurisgentium, vt patriæ pareamus. *l. veluti. ff. de iusti. & iu. quod dictum singulariZat Barbat. consid. 34. incip. præclare optimus dicit col. 18. lib. 2. & alibi commendat in repet. c. Raynal. col. 3. & 88. de testa. & Franc. Cur. consil. 45. incip. statuto seu consuet, versic. quia quilibet, colum. 4.*

Adduci possent multa quæ faciunt ad hæc scripta, per Bartho. Cæpol. *in suo tractat. de impera. militum eligendo. versicul. propter nationem, & in tractat. de simulatione contractuum. in 21. præsumptione. & in suo libello de vita & modo viuendi in studio.* Et quod Albertus de Gandino *in tractat. maleficiorum. in titul. vnde, aut quo loco poßit fama procedere. in principio.* quod fama vel infamia potest ex loco, maxime originis procedere: cum quis à natura, & origine propria præsumatur esse bonus, vel malus. *per d. §. mancipia.*

Et huius rei aliæ quoque rationes vltra vim astrorum deduci possent: tum ex eo, quod quædam Nationes præ cæteris multa virorum irritamenta subministrant. Nam quid aliud Campanos luxu ac libidine affluentes reddidit, quã terra ipsa omnium, quæ libido luxusq; expostulat, feracissima, quæ & inuictũ armis Hannibalẽ (vt ait Valerius) illecebris suis cõplexa vincendum Romano militi tribuit? Ille enim vigilan-

vigilantiſſimum Ducem, illa exercitum acerrimum, dapib. largis abundanti vino, vnguentorum fragrantia, Veneris vſu laſciuiore ad ſomnũ, & delicias euocauit, ac tum demum fracta & contuſa Punica feritas. Nihil eſt profecto, quod magis homines molles reddat quam rerum copia. Hinc Arabes à Virg. *libr. 1. Georg.* molles dicti ſunt.

India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi.

Vt quæ omnium regionum ſit fertiliſſima Arabia. Deinde ſunt ſui cuique patriæ peculiares mores, vnaquæq; enim prouincia ſeu Patria ſuo ſenſu abundat. vt ait Hier. ad Lucinum. *in c. vtinam. 76. diſt. & in c. certificari. extra de ſepulturis.* & dicit Quinti. Gentib. proprii mores ſunt. Nec idem in Barbaro Romano Græco probabile eſt, & ciuitatum etiam leges inſtituta ac opiniones habent differentes, ob idque ſcribit argumenta à natione ſumi. Et ſcribitur *in can. omnes. 1. diſt.* aliæ aliis gentib. leges placent. Vnde ortum eſt vetus Græcorum prouerbium, *lex & Regio.*

VIgeſimaquinta conſideratio. Inter ciues & plebeios eiuſdem qualitatis honorabiliores ſunt ac præferri debent, qui ex honeſtis, & probis parentibus orti ſunt, & progeniti. vt ſupra dixi *in 2. par. in 24. conſid.* vbi ſcripſi mulieres ortas ex bonis parentibus, eſſe laudandas, potiſſimum ſi ex bona matre, proba, & pudica. Et idem de filiis dicendum. Mouebar ratione ſequenti. Nam licet ſua cuique mens ſit, tamen pleræque ſunt animi vires, quæ ſimul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios, prout ample ibi deductum eſt. Et de filiis facit glo. *in verb. non infamata. in l. quod ſi nolit. §. qui mancipia. ff. de ædil. edict. & in l. quiſquis. §. 1. in verb. in quibus. C. ad l. Iul. maieſtat.* in quibus notatur. Sæpe ſolet ſimilis filius eſſe patri, & etiam *in ca. venerabilem §. eos. in verbo progenitores. extra de electio.* & ibi Panor. *colum. 4.* facit text. *in authen. de referendariis ſacri Palatii. §. penult.* & ibi gloſſ. *in verb. ex partibus. colum. 2. & in cap. 1. 61. diſtinct.* & ibi glo. 1. quæ dicit hanc vnam eſſe cauſam quare filii presbyterorum non promouentur ad ſacros ordines. text. *in c. ſi quis. ibi, filii vero eius. & cap. 6. qua. 1.* & ibi gloſſ. *in verbo, metiuntur.* quæ addit ad verſiculum præcedentem. Et ſequitur leuiter filia matris iter. *& in capit. vlt. in fin. de conſecr. diſt. vlt. & in cap. 2. ſuper ver. defect. de filiis presbyterorum. in 6.* quæ & illud quoq; dicit. Hac, inter alias duas rationes ſpurios ſacris non initiari. Et facit quod voluit *gloſſ. in verb. domum. in l. cum vnus. §. 1. ff. de alimen. & ciba. lega. & Cyn. in l. 1. in bonæ fidei. in 7. quæ. C. de iureiur. & Bald. in l. 1. ad fin. C. de locato & in leg. ſi quos in ſi. ibi Angel. C. de captiuis. & Franciſc. de Aret. in l. iubemus. in fin. C. de aduocat. diuerſo. iudic.* Vnde ſcribitur *Sapien. 3.* de impiis, & iis qui ſapientiam abiiciunt. Nequiſſimi filii eorum, quaſi nequiſſimorum nequiſſimi ſunt etiam filii & facit dictum Eſdræ. *libr. 4. capitu. 9.* Qualis ager, talia & ſemina, & quales flores, tales & tincturæ, qualis operator, talis & creatio, & qualis agricola, talis & cultura. atque *Matth. 7. & Luc. 6.* ſcribitur: Non poteſt arbor mala bonos fructus facere. Neque arbor bona malos fructus proferre. Cuius ſententiæ initium refert gloſſ. *in verbo, non infamata. in dicto §. qui mancipia.* Et eleganti ſimilitudine inſinuat Theologus, dum ait in verbis transpoſitis.

Non etenim è ſquilla roſa naſcitur, aut hyacinthus:
Sed neque ab ancilla filius ingenuus.

Et ſub ſimili forma Horatius *libr. carminum 4. Ode. 4.*

Fortes creantur fortibus & bonis,
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus, neque inbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et veridice huiuſmodi ſententiam, tanquam prouerbio celebrem extulit Euripides, verbis tamen translatis:

Heus, heus, vt illi dictitant recte, probum.
Patre ab improbo non poſſe naſci filium.

Et Ariſtot. *Polit. 1. cap. 4.* ex quorundam ſententia ait: Sicut ex hominibus hominem, & ex Beſtia Beſtiam: ſic ex Bonis Bonum non generari. & *lib. 3. cap. 8.* Conſentaneum eſt (inquit) ex melioribus ortos eſſe meliores. Et iterum in præceptis rhetorices, de cauſis ciuilibus: Nemini eſt obſcurum qui ex bonis clariſque parentibus nati ſunt, eos conſentanee fieri ſuis maioribus non diſſimiles. Et Cicero *pro Roſcio comœdo.* Nemo ex improbo patre probũ filium naſci poſſe æſtimaret. Et Quintil. *lib. 5. de arg.* ſcribit argumenta ſæpe à perſona eſſe ducenda. Nam ſimiles parentibus ac maioribus ſuis filii plerunque creduntur, & nonnunquam ad honeſte turpiterq; viuendum, inde cauſæ fluunt. Diogenes Cynicorum Princeps, cũ ebrium in foro vidiſſet: illius (inquit) pater ebrius fuit. Autor Laertius, in quã ſententiam Martialis miratur, quod filia ebrioſi potaret aquam. dum ait *lib. 6. Epigram. ad Catullum,* Miror, quod Baſſi filia potat aquam.

Sunt & ad rem multa antiquis celebrata prouerbia, Quale iſtud eſt. *Mali corui, malum ouum.* Cuius meminit Gellius *lib. 5. ca. 10.* & iſtud Homericum. *lib. Odyſſeæ 19.* & iterum *Iliad. 22.*

E quercu è ſaxis prognatus.

Vnde & illud Virg. *lib. 8. Aeneidos.*

Genſque virum truncis, & duro robore nata.

Item illud Quinti. Generoſioris arboris ſtatim planta cum fructu, & plura alia id genus.

Ex quibus illud procedit, vt præſumatur filius eſſe eiuſdem voluntatis, & effectus cum patre. *l. ſi operarum iudicio. ff. de ope. lib.* & ita dicit per illum text. *Bald. in l. liberti. col. 1. ver. Op. 3. C. eod. titul.* per Dd. *in d. l. quiſquis. C. ad l. Iul. maieſt.* Propterea Alber. de Gandino *in tract. maleficiorum. titu. de præſumpt. & iudiciis dubitatũ colum. 4. verſ. Præſumptio enim naturæ eſt:* monetque vt parentum eius qui accuſatur mores conſpiciantur, vt prout inde etiam ſciamus, quibus ſit accuſatus moribus. Nam qui bonos habuit parentes bonus, qui malos malus præſumitur, vt pluribus iuribus hic ante allegatis comprobatum eſt. Et pulchre dicit Ange. *in l. ſi fugitiui. C. de ſeruis fugitiuis.* quod ex eo quis præſumitur tranſiuiſſe ad hoſtes, quod natus eſt ex progenie eo nomine infamata. & *ſequitur Barbat. conſil. 33. incip. præclare optimus. colum. 8. li. 3. & Ioan. NeuiZan. inter conſilia Alberti Bruni, conſi. 7. incip. patres conceſſerunt. col. 10. §. hæc Tiraquellus in ſuis legibus connubialibus ante legem ſeptimam.*

VIgeſimaſexta conſideratio. Inter populares, ſiue plebeios ciuitatis præferri debent Primates: qui inter reliquos maioris poteſtatis vel dignitatis habentur. vt not. Luc. de Pen. *in rub. de Alexandriæ primatib. libr. 11. C. & in l. quinque ſummates. Cod. de decurionibus libr. 10.* Facit quod dicitur de Chriſto, *Matth. 7.* Erat enim docens eos ſicut poteſtatem habens po-
ſi. de his, qui habent, aliquam autoritatem inter alios quod ſint præferendi & honorandi: ſcribit ample Cæpol. *in tract. de Imperatore militum eligendo. verſ. autoritatis* & dixi *in 1. part. in 31. conſid.* vt ſunt Nobiles & Burgenſes, vt dicit Ioan. Montaigne *in ſuo tractatu de autoritate magni Concilii,* allegat. *capi. 2. extra qui. minis. tus cauſa. & ca. propoſuit. de clerico excommu. mini. & c. literas. de præſumptio.* Et Luc. de Pen *in l. qui*

C. de fundis, rei priuatæ. libr. 11. Et ibi declarat vnde dicantur Burgenses, scilicet, à Burgis: sed aliter accipiuntur in Gallia, quia est quædam præeminentia inter plebeios, quæ quibusdam acquiritur ex sua declaratione: cum se declaret Burgensem Regis. Et tales soluunt certum quid Regi, pro huiusmodi iure & præeminentia. & ex hoc etiam multa priuilegia consequuntur, sed cum non sint apud nos, non insisto. Aliqui vero fiunt ex antiquitate domus, cum antiquiores dicantur Burgenses. Reliqui vero tantum ciues vel habitatores. Et huiusmodi Burgenses cæteris ciuibus præponuntur. *vt hic ante in 11. consider. dixi.* Et an in potentia sit collocata felicitas, seu an potentia sit summum bonum, vide Beroaldum *in suo opere de felicitate.*

VIgesimaseptima consideratio. Diuites præferuntur cæteris in honoribus, *vt habetur in l. honor. §. de honorib. ff. de munerib. & honoribus.* Cum de honoribus siue muneribus gerendis facultates quoque an sufficere oneri iniuncto possint, considerandum est. *text. in l. paupertas. & ibi. gloss. ff. de excus. tut. & in l. ad subeunda. & ibi gloss. ad hoc clarior. ibi. vel potest dici. Cod. de decurio. lib. 10. & notat gloss. in rubr. Cod. quemadmodum ciuilia munera, ibi: quinto facultates. & ibi: facultas vt sit sufficiens eod. lib. & dixi supra in 1. part. in 44. consid.* ratio est quia etiam diuites sunt fideliores. vnde Iuuenalis:

Quantum quisque sua nummorum seruat in arcâ,
Tantum habet fidei.

Et potius obseruant pacta quam pauperes: Quoniam, vt ait philosophus, pauperes & miseri cito flexibiles fiunt, & probat text. *in l. 3. in princ. ibi, & an locuples vel gens sit, vt lucri causa quid facile admittat. ff. de testibus.* Et propter paupertatem quandoque quis est suspectus. *l. suspectus. & leg. suspectum. ff. de suspectis tuto.* vnde Lucas de Pen. notat *in l. fin. colum. 2. C. de spectaculis. libr. 11.* etiam per illum text. quod quis ob timorem paupertatis de facili peccare præsumitur. vide eum ibi, quia plura ad hoc allegat Salustius *in Catilinario*: Semper in ciuitate quibus opes nullæ sunt bonis inuident, malos extollunt, vetera oderunt, noua exoptant, & odio suarum rerum omnia mutari student: ergo diuites sunt præponendi. Cum etiam magis credatur diuiti quam pauperi, text. *in authent. de testib. §. sancimus. ibi, aut diuitiarum. iuncta glo. in eod. verb. coll. 7.* & probatur *in l. spadonem. §. fin. ff. de excusat. tut.* vbi dicit text. iam autem & qui modici patrimonii factus est tutor, affectasse videtur: & ideo suspectus efficitur. *leg. scire oportet. §. fin. ff. de tuto. & cura. datis ab his.* Ad quod optime facit quod notat Specular. *titul. de testib. §. primo. circa princip. ibi: quarto fallit.* Et dicit Ioan. de Plat. *in leg. ne quis. Cod. de dignita. lib. 12.* Debent enim diuites, contra quos non est turpis suspicio lucri, & qui possunt debitum honorem dignitati impendere, eligi ad honores & dignitates. *d. l. ad subeunda.* Nam etiam cęteris paribus sunt diuites pauperibus digniores. *d. l. 3. in princip. ff. de testib.* & hæc per plura alia comprobantur per Cæpol. *in suo tract. de imperatore militum eligendo. in verbo, diuitiis.* vbi ponuntur multa priuilegia diuitum, & quæ diuitibus conceduntur.

In hanc sententiam scribit plura Philip. Beroaldus *in suo opere de felicitate*, vbi quærit, An diuitiæ sint finis bonorum: & dixi *in sequen. parte in 54. consid.* & ante *in 8. par. in 22. consi.* vbi scripsi nobilitatem causari ex diuitiis saltem antiquis. Et diuitum & potentũ laudabilia & vituperabilia ponit Luc. de Pen. *in l. 1. C. vt rust. cani ad nullum obsequium deuocentur. col. 2. & 3. li. 11.* vbi refert post Philosophum *2. Rhetoricorum.* Quod quædam mulier interrogata, vtrum melius foret hominem diuitem esse quam sapientem, respondit, quod sæpius videbat sapientes frequentare ianuas diuitum quam diuites ianuas sapientum. Et in quibus casib. est melior conditio paupertatis, & in quibus deterior recenset idem Luc. *in l. fi. C. de his, qui nu. libe. vel pauper. excusa. meruerunt. eod. lib.* 10. vbi enumerat 44. priuilegia paupertatis. & 17. incommoda ipsius. Et de priuilegiis paupertatis vide remissiones per Cæpolam *in loco ante citato.* de quib. etiam per Bernhard. de Bust. *in 2. part. sui Rosarii. serm. 30.* post Ioan. de Indagine, qui librum vnum scripsit de laude paupertatis, qui incipit: *Beati pauperes.* & recurre ad Bartol. *in l. illicitas. §. fi. ff. de offic. præsidis.* & Ioan de Turrecr. *in cap. pauper. 11. qu. 3.* vbi octo priuilegia paupertatis refert, & per Docto. *in l. si quis ad declinandam. C. de Episc. & cler.* Et dixi ante *in 9. part. in 32. consid.* quod milites laudantur ex paupertate. Et multa hic possent accumulari in laudem paupertatis contra diuites: sed quia parum faceret ad propositum, non amplius immorandum est.

VIgesimaoctaua consideratio. Honestus præferendus est inhonesto, & infami, Et habens bonam famam anteponitur infami, *argum. text. in l. 1. in princ. ibi, Et an honestæ & inculpatæ vitæ, an vero quis notatus, & reprehensibilis. & iterum ibi, vel propter personam à qua fertur, quod honesta sit. ff de testib. & in authen. eod. de testib. §. sancimus. ibi, bonæ opinionis esse oportet. & iterum ibi: quia inculpabilis atque moderata vita est, colla. 7. & c. 1. ibi, absque vlla infam. extra de except. & ca. testes. 2. q. 7. & ca. super eo. §. 1. ibi, vbi vir superior est diuitiis, & nobilitate, potentia vel honore, extra de testib. & Luc. de Pen. in l. 2. C. de dignitat libr. 12. & per eundem ibi in rub. col. & hoc est, quia bona fama est multum extollenda.* Ideo dicit Bernar. de Bust. *in ser. 31. in 2. part. sui Rosarii: in litera S.* quod bona fama omnibus rebus est præponenda; quam omnes appetunt, maxime Poetæ, vnde Ouid. *in 3. de arte amandi* ait:

Quid petitur sacris, nisi tantum fama Poetis,
Hoc votum nostri summa laboris habet.

Et iterum idem *ibi:*

Sed famæ vigilare iuuat, quis nosceret Homerum,
Illius æternum si latuisset opus?

Per bonam enim famam homo viuit in æternum, *text. & ibi notatur in §. filii autem. ibi, Hi enim qui pro Republica. institu. de excusat. tut. & leg. qua actione. §. quis in colluctatione. ff ad leg. Aquil.* vnde scribitur *Ecclesiast. 30.* Lux oculorum lætificat animam: Bona fama impinguat ossa, de quo dicto vide hic ante *in 23. consider.* & idem sapiens *Ecclesi. 41.* Curam habet de bono nomine, bonum autem nomen permanebit in æuum, atque idipsum magis permanebit tibi quam mille thesauri magni & preciosi. & quod cura sit habenda de bona fama. tex. *in clem. exiui. §. cæterum. in fi.* & Cardi. *de verbo. signifi. c. 1. §. ad exhibendum extra de sacra vnctione.* & ait Iaco. Beneuentanus *lib. 2.* Ille beatus erit, cui bona fama viget. Et quæ quidem bona fama est nobis necessaria propter alios. *1. ad Timoth. 3. & cap. non sunt audiendi. 11. qu. 3. cap. nolo. 12. q. 1. & c. iubemus de consecra. dist. 1. cum aliis allegatis per Luc. de Pen. in d. l. 2. colum. 4. C. de dignitatib. lib. 12.* Et probatur hæc consideratio ex dictis per Luc. de Pen. *ibi, isto modo.* Honor namque dignitatis honestat homines. Nam illa sunt honesta, in quibus sunt præmium & honor, *vt dicit Aristoteles 1. Rhetoricorum.* sed è conuerso maculatur dignitas, cum honor tribuitur inhoneste. *l. 2. C. si seruus ad decurionatum aspirauerit. lib. 10.* vnde Aristoteles

4. *Ethic.* inquit, quod solus bonus est honorandus. Itaque honor non debet tribui vilibus, & indignis. vt dicit Salustius *in Catilina.* Quinimo solum honesti ad administrationem sunt dirigendi, *vt in auth. vt iudices sine quoquo suffragio. §. eos autem. ver. ideoque licebit. coll.* 2. Ergo ex his sequitur, quod si sint simul honesti & inhonesti, honesti veniunt præferendi. Et sic artifices honestioris artis præponi debent exercentibus artem vilem, & inhonestam. Qui vero dicantur inhonesti, & qui sint exercentes artes viles, scribit F. Patritius, *lib.* 11. *de instit. Reipublicæ. tit.* 8. & Luc. de Pen. *in l. maximarum. Cod. de excusatio. munerum.* Vbi refert, quod omnes mercenarii, quorum opera venduntur, non quorum artes, sunt sordidi. Item etiam, qui mercantur à mercatoribus, quod statim vendant, nihil enim proficiunt nisi admodum mentiantur, vt scribit Cicero 1. *Officiorum. cap.* 57. Nam etiam, vt plurimum, mercatores sunt mendaces. 88. *dist. c. eiiciens. & ca. seq. Luc. de Pen. in l.* 2. *Cod. de incolis. libr.* 10. Item mercatura si tenuis est, sordida est: *vt infra ista part. in* 45. *consi.* Possunt enim viles censeri, qui huiusmodi mercimoniis præsunt. *arg l. humilem. C. de nupt. & l.* 1. *C. negociatores ne militent. libr.* 12. *& l. ne quis. C. de dignitatib. eo. li.* Potissime, si vtensilia vendunt, hoc est esculenta, & poculenta, *vt l. eos in princi. ff. de decurio.* Et hi tricoli Bononiæ dicuntur, *vt in l.* 2. *glo. vltim. ff. de nundinis.* vbi Calistratus ait: Deniq; summæ prudentiæ, & authoritatis apud Græcos Plato, cum institueret quemadmodum ciuitas bene & beate habitari possit: in primis illos negotiatores necessarios dixit. Apud nos vero regretarii, negotiantur enim, & emant insimul à rusticis, & reuendunt minutatim seu ociose distribuunt ciuibus: ita Luc. *in dict. leg. maximarum.* vbi etiam ait, quod sæpe tales mulctantur, eo, quia precio statuto non vendunt, aut quia corrupta vendunt. ex quibus mulctari possunt. *l.* 2. *Cod. de conditis in publicis horreis. lib.* 11. Et vltra, quæ sint artes viles: vide plures remissiones per Cæpolam *in tractat. de Imperatore militum eligendo, in verbo nobilitatis. in* 18. *opin.* de quibus non intendo hic dicere, nec de sordidis, sed de honorandis: & de vtraque specie, vide *infra ista par.* 33. *consid.*

Vigesimanona cõsideratio. Diligens & vtilis præferendus est inutili & pigro, & de nihilo seruienti: Facit text. *in l suspectum. ff. de suspectis tutoribus.* vbi sunt verba Vlpiani. Enimuero tutor quãuis pauper, est fidelis tamen. & diligens remouendus non est. & illa verba reassumuntur *in §. fi. instit. eadem ratio.* Cum turpe sit ciuibus ignorare statum seu artem in quibus versantur. *argumen. leg.* 2. *§. Seruius autem Sulpitius. ff. de origin. iur.* vnde inertes, id est, sine arte cogendi sunt ad laborem, & negotiationem. *l. vni & ibi Luc. de Pen. Cod. de mendicantibus validis. lib.* 11. Et tales inutiles non afferentes fructum reprobantur: vt habetur *Matth.* 3. *&* 7. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Vel, quia etiam non sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *l. in illa stipulatione* 2. *ff. de verbo. obligatio. in clem. cupientes. de pœnis. in cap. de forma.* 22. *quæstio.* 5. *not. gloss. in verb. cuique. in princip. in l. iustitia. §. iuris præcepta. ff. de iust. & iur. & institut. de eisdem locis. in gloss. ius suum. in initio. quæ allegat. capit. non satis,* 87. *distin.* Sicut enim piger vituperatur. *Prouerb.* 21. *&* 6. Ab opposito laudanda est diligentia, quæ mater est omnium virtutum in suo quoque opere. *cap. nihil.* 88. *distinct.* dixi *in præfatione huius operis circa initium.* Et alia plura ad hoc refert Luc. de Pen. *in dicta leg. vnic.* Ideo dicit Cicero, *lib.* 1. *officiorum. cap.* 57. Quibus artibus aut prudentia maior inest, aut non mediocris vtilitas quæritur, vt medicina, architectura, vt doctrina rerum honestarum: Hæ sunt his quorum ordini conueniunt honestæ: vbi in hoc laudat artes, quæ afferunt vtilitatem. Inertes autem & ociosi multum sunt reprimendi, & a ciuitate omnino expellendi. Cum Athenienses ignauos homines, & languore marcescentes, qui vitam in ganeis & popinis, atque illecebris locis silentio transigebant, in forum protrahebant: eosque vt facinorosos & flagitiosos supplicio plectebant: vt plene *in* 1. *consider. huius partis* scripsi. Et refert Gul. Leporeus Heduen. *in suo tractat. artis memoratiuæ. lib.* 4. *capitu.* 10. vbi de ocio differit. Ocia ergo tollamus: cum pro omni verbo ocioso reddituri sumus rationem in die iudicii. vt ait Hieron. relatus *in ca. quotiens.* 22. *q.* 5. & multam malitiam docuit ociositas. *Eccles.* 33. Et ociositas & voluptas arma sunt hostis antiqui ad miseras animas captiuandas. *c. nisi cum pridem. §. pro rum. extra de renuntia.* & ibi gloss. *in verb. ociositas.* allegans illud:

Otia si tollas periere cupidinis arcus.

Et iterum.

Quæritur AEgistus quare sit factus adulter,
In promptu causa est, desidiosus erat.

Qui duo versus etiam scribuntur *in c. nunquam. in gloss. pen. de consecr. dist.* 5. vbi Hier. hortatur Rusticum monachum, quod cum in desideriis sit omnis ociosus, faciat aliquid operis, vt semper Diabolus inueniat eum occupatum.

Trigesima consideratio. Cum pulchritudo in homine sit dignitas, *vt ait Cicer. libr.* 1. *officiorum.* Ideo pulchriores cæteris præferri debent. vnde Beroaldus *in suo opere de felicitate* ait: Sine bonis corporis (inter quæ enumerat pulchritudinem) non posse esse veram felicitatem. & vt ait Aristoteles: Non satis idoneus est ad felicitatem homo penitus deformis. Est enim forma Dei munus, vt inquit Homerus: Deorum dona gloriosa nequaquam aspernanda. Ideo apud Platonem *in Gorgia.* & 2. *de legibus* cantio conuiuialis celebratur, quam cantores in conuiuiis vsurpabant, ita concinnentes, Optimum quidem esse bene valere. Secundo loco formosum esse. Tertio habere diuitias bono modo partas. Et ibi Beroaldus infert, quod sine pulchritudine non potest esse absoluta felicitas, ex qua plures laudati fuerunt: vt apud Homerum, Agamemnon, Achilles, Menelaus, Polyxenus, Nireus, Patroclus, Deiphobus, Æneas, Vlysses, Telemachus, Euryalus, & alii, quos in membrorum formæq; dignitate laudauit. Nec ipse Homerus non tam laudauisset pulchritudinẽ in illis inuentam, aut non finxisset (vt aliqui opinantur) nisi doceret magnum illud bonum esse, & in oculis hominum collocandum. Virgilius quoque Apollinem formosum appellauit *Eclog.* 4. ibi, *formosus Apollo.* Et *in libris AEneidum.* Lausum, Turnum, Auentinũ, Iulum, Virbium, & plures alios in formositate & specie laudat, & in Euryalo de hac re ita sententiat:

Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.

De quo meminit Alexan. *consi* 209. *incip. ponderatis his. col.* 6. vbi refert, quod Cyn. *in l.* 1. *in* 3. *qu. ff. de iurisd. omn. iud.* dicit, quod in corpore pulchro residet anima virtuosa: quia quo quisque pulchrior est, eo magis virtus in illo refulgeat necesse est: de quo Orpheus extollit Iasonem hoc pacto:

Clarius in cunctis diuus splendebat Iason:
Iuno etenim laeuos oculis afflarat honores,
Et pulchrum dederat, magnumq; & pectore fortem.

Plato vero *lib.* 1. *de legib. & libr.* 6. *de Republica.* Bo- bifariam

bifariam diuidit, alia ſcilicet, eſſe diuina, & alia humana: horum primum dicit eſſe ſanitatem, deinde pulchritudinem, tertio vires ad curſum, & ad alios corporis motus, quarto, diuitias, imo multi formam & pulchritudinem bonæ valetudini præferri nõ dubitarunt: moti ex hoc, quod ſecum pariter forma ſanitatem habere exiſtimetur, de quo Cice *li. officiorum. cap.35.* quo loco de temperantia diſſerit. Venuſtas, & pulchritudo corporis ſecerni non poteſt à valetudine. & Ambro. *li.1. officio.* Pulchritudo, inquit, ſupra ſalubritatem ac valetudinem videtur excellere: & tamen ſine his eſſe non poteſt: neque vllo ſeparari modo: quoniam niſi bona valetudo ſit, pulchritudo eſſe ac venuſtas non poteſt. Et idem Cicero *lib.4. Tuſculanarum quæſtio.* Inter pręcipua corporis bona, pulchritudinem primo loco collocãdum inquit. Sunt enim in corpore pręcipua pulchritudo, vires, valetudo, firmitas, velocitas. Etenim apud Poetas forma hominis, & pulchritudo ſemper in honore & pretio fuit, vt hic ante patet, quod & elegantius Titius Lucretius docet verſib.

Condere cœperunt tum vrbes arcemque locare,
Præſidium Reges ipſi ſibi perfugiumque,
Et pecudes, & agros diuiſere, atque dedere
Pro facie cuiuſque & viribus, & ingeniique.
Nam facies multum valuit.

Et non mirum ſi Principes in diſtribuendis rebus formoſos cæteris anteponent: cum & antiquo tempore Principes & Reges apud pleroſque deligebantur, qui forma præ cæteris præſtabant, vt dixi ante *in 5. par. in 18. conſi.* vbi dixi Reges, & Principes inter cæteros laudari ex pulchritudine, & decor corporis cõfert ad felicitatem in hoc mundo. Verum etiam non ſolum Principes, ſed etiã plures alii laudandi ſunt ex pulchritudine, vt plures annumerat Tex. *in ſua officina,* & vltra 60. ſub verbo, *formoſi*, vt etiam iuriſconſulti & aduocati. vt ſupra *in 7. part. in 49. conſid.* vbi dixi Aduocatos ex pulchritudine eſſe commendabiles. De pulchritudine vero mulierum dixi *in 2. part. in 22. conſi.* & quomodo milites audantur ex pulchritudine, *in 9. par. in 28. conſi.* dictum eſt, & iſta conſideratio ſit generalis ad illas.

Trigeſimaprima conſideratio ſit de Artificio. Quoniam mutat hominis conditionem, & potentius eſt officio, cum quadam namque perpetuitate diſcitur. & ex Artificio vberior & honeſtior quæſtus etiam percipitur. Notatur *in l. legatis. §.1. in ver. officium. circa fi. ff. de leg.3. Luc. de Pen. in l.2. C. de excuſ. artifi. li.10.* Ideo dicit Bar. *in l. ſeruis vrbanis. §. ſi alii ff. eod. de lega.3.* quod artificium ſuperat officium, niſi quis haberet plura Officia & Artificia, quia tunc attenditur id in quo magis verſatur. Et ratio quare Artificiũ extinguit Officium, eſt: quia Officium, in quo quis prius erat, non poteſt dici Artificium, & ſic nouum incipit habere: ſi aũt prius erat in Artificio, & poſtea tranſiuit ad Officium, ſecus eſt, quia Artificium poteſt dici Officium. Hæc aũt ratio ceſſare videtur, vbi ex Artificio tranſit ad aliud Artificium. Ideo Rogerius *in d. glo. Officium,* reddit aliam rationẽ quæ non ceſſat, quia Officium ideo non mutatur per Officium, quia Artificia potẽtiora ſunt, & cũ quadam animi perpetuitate diſcuntur: eo, ꝙ inde vberior & honeſtior quæſtus percipitur. Officia vero ad tempus propter neceſſitatem, vel inopias inſurgentes ſubeuntur, *vt dicit ibi gl.*

Aduerte tamen, vt intelligamus, id eſt, de quo eſt quæſtio, quod artifex eſt ille, qui emit Rem, & mutata forma vendit, vt eſt emens ferrum, & vendit enſes ex ipſo ferro fabricatos, & ſiç de ſingulis. pro quo facit tex. *in c. eiiciens dominus. §. quicunque. 78. diſt.* quod facit ad limitationem *c. quanquam. de cenſibus. in 6.* Quis autem ſit mercator, & negociator, ſcribit Alex. *in d. l. legatis. & vide in d. §. quicunque. ſed latius infra dicam iſta part. in 45. conſid.*

Trigeſimaſecunda conſideratio. Artificium eſt ità neceſſarium in Republica, quod non ſolum quis cogitur exercere Artem quam nouit: ſed etiam ignorans compellitur addiſcere. Ideo ſi in ciuitate aliquod Artificium fuerit neceſſarium, nec ſit aliquis ibi, qui illud exerceat, vniuerſitas ad hunc actum aliquem eligere poteſt. & debet & cogit facere, Artemque illam addiſcere, vt poſtea exerceat. *argumento notatorum in c. ſuper Specula. extra de Magiſtris. 23. quæſt.1. in ſumma c. quid ergo. 11. q.3. leg. moris. §. ſed damnare. ff. de pœnis. l. ſemper. §. quibuſdam. ff. de iure immunitatis. ibi neceſſariam operam, & l.2. C. de ponderato. & auri illatione libr.10. & in authentic. de defenſoribus ciui. §. & iudicare. verſicul. præcepta vero faciat. collatio. 3. & leg. 2. §. poſtea ne diutius. ff. de orig. iuris, &c. ex ſtudiis. extra de præſumpt.*

In his enim, quæ ad vitæ communis vſum pertinent, peccatum eſt laicis, niſi ſibiipſis inuicem fideliter operam dederint. *c. te quidem. & c. ſicut enim. 11. q.1. & cap. placuit. 90. d. c. clericus. cum ſeq. 91. d. & ca. in ſcripturis. 8. q.1.* Nec enim deſidia blandiente quis reſpuere debet, quin obtemperet in his, quæ mater ſua reſpub. deſiderauit: *argumen. c. vos autem. 16. qu.1.* Nam & ad malitiam exercendam eliguntur tyrones. *l. eadem. §. lege. ff. ad leg. Iul. repetund. & l. qui cum vno. §.1. & 2. & §. eum qui. ff. de re mil. & l. quod euitandi. C. de cond. ob tur. cau. ita tenet Luc. de Pen. in l.1. C. de excuſ. artificum. li.10.* Et cum ſemel inceperint Artifices aliqui exercere officium, nõ poſſunt illud dimittere, verum ad hoc cogi poſſunt, vt recenſet idem Lu. *in l.1. colum.4. C. vt ruſtici ad nullum obſequium deuocentur. lib.11.* Ex quibus pluries dixi in ciuitate noſtra, Quod cum aliquando deſint nec reperiantur, qui velint acceptare aliquod onus, ad faciendum aliquid, quod in Repub. ſit neceſſarium, vt de commiſſariis ad diſtribuendum victualia pro equis armigerorum ſeu militum ſtationariorum, ſecundum ordinationes Regias; qui dad hoc exercendum poſſunt cogi aliqui de ciuitate. Et etiam cum interdum deſint panes, aut carnes, aut alia id genus quæ fiunt, aut exercentur per aliquos mercatores, & per eos, qui de talibus ſoliti ſunt ſe intromittere, quod poſſunt cogi ad exercendum, & ad ea, quæ ſunt neceſſaria inueniendum: prout ante faciebant: vbi ex deſidia eorum (aut forte, quia carius velint vendere res mercales) mercari deſiſtant, ex antedictis, & aliis per Lucam de Penna *in dict. leg.1. C. vt ruſtici ad nullum offic.* Facit tamen dubium ibi, an poſſint cogi ad vendendum potius in vno loco quam in alio. vide eum. Et quomodo Artifices ſint neceſſarii in Republica, hic ante in 1. conſideratione dictum eſt.

Trigeſimatertia conſideratio. Licet Budæus, vir bonarum literarum, dicat *in ſuo tractatu de aſſe, & partibus eius, folio mihi 139.* Artifices eſſe feces vrbium, vt & infra dicetur de aliquibus: tamen inter Artificialia eſt contentio de nobilitate, vt ſcribitur *in Viola animæ, in Dialogo 1. c.1.* & teſte Barto. *in l.1. col.7. Cod. de dignitatibus lib.12.* inter Artifices diſtinctio fit talis. Nam quidam ſunt nobiles, quidã autem ignobiles. *per text. & notata per Doctores ibi in l.1. ante fin. C. de conditis in publicis horreis. lib.10. & in l. prouidendum. in princ. Cod. de poſtulando.* Et iſto modo ſeruus & ancilla poteſt eſſe nobilis. *vt habetur Leuitici 19. poſt medium.*

ibi, qua sit ancilla etiam nobilis. & de hac nobilitate loquitur Aristoteles *2. Ethi. in princip.* vt refert Bonus de Curtili *in suo tract. de nobilitate. in 2. part.*

Facit etiam dictum Sabellici *li. 10. suorum exemplorum.* Pulchrum est (inquit in omni artium genere excellere, & quia pulchrum, & optabile, idcirco natura, homo desiderat cæteris omnibus in suo ordine præstare. Quo enim altiora sunt ingenia, eo magis laude efferuntur, acriusque nituntur in arduum, laudis cupiditate. Et ait Cassiodorus 1. *variarum Epistolarum* 13 Quod ars est decus vrbium, *vt refert Luc. de Pen. in rub. C. de excusatio. Artificum lib.* 10. Et æquiparantur à lege aliquem ali, & artificio erudiri. *per text. in l. 1. in fin. Cod. de infantibus expositis. ibi: vt si qua in alendo eo, vel forte ad discendum Artificium iustæ consumpta fuerint, restitues: licet alias aliqualiter differãt. l. impensæ. ff. de verb. & rerum significat.* Et interdũ Ars laudatur: Vt ab Augusti. 4. *de ciuit. Dei* Vbi dicit, Ars est virtus, bene recteque viuendi. & pro hoc *Ecclesiast. 38.* vbi de multis Artificibus præmissio subiungitur. Omnes hi in manibus eorum sperauerunt, & vnusquisque in arte sua sapiens est, sine his omnibus non ædificabitur ciuitas. Item appellatione inopum non continentur Agricolæ, nec Artifices. *cap. quod super. §. 1. extra de voto. facit l. filii. §. vlti. ff. ad municipales.* Et licet ab operariis seu Artificibus vectigal exigitur. *l. ad reparationem. C. de aquaductu. libr. 11.* Veruntamen hi odiose grauandi non sunt, imo leuandi, si ipsorum Artificium vtile est in ciuitate. *argumen. leg. ad bestias ff. de pœnis. cap. quaritur. ante finem. ibi, probatur hoc 22. quæst. 2.* Honor enim alit artes, ait Tullius *lib. Tuscula. quæstionum.* Et propterea his Artificibus consueuerunt rustici immunitatem concedere. *l. vacuatis. Cod. de deturio. libro 10.* Nam & à pluribus oneribus Artifices sunt immunes. *leg. 1. Cod. de excusatio. Artificum. eodem lib.* & agricolæ. *l. 1. Cod. de agricolis, & censitis. lib. 11. de quibus infra ista par. in sequen. & 37. consi. & l. fi. ff. de nundinis.* Imo, & omnes artes perutiles, & ex hoc fouendæ sunt, vt enim ait Tullius *2. de officiis.* Quid enumerem artium multitudinem, sine quibus vita omnino nulla esse potuisset? Quis enim agris subueniret, quæ esset oblectatio valentium, quis victus aut cultus corporis, nisi tam multæ nobis artes ministrent: quibus rebus ex cultu hominum tantum destitit à victu, & cultu bestiarum? Et quomodo ars generaliter sumpta, multa comprehendit. vide Luc. de Pen. *in rub. & l. 1. in princ. C. de excusa. artificum. lib.* 10. vbi dicit, quod magi dicuntur habere artem.

Verum artifices à pluribus honoribus sunt arcendi, censentur enim quidã Artifices ignobiles. *text. in § sancimus. & ibi notat glo. in verb. ignobiles. in authen. de testib. collat.* 7. vnde *Eccles.* 38. iam ante allegat. præmisso de pluribus artificibus subiungitur. Et non inhabitabunt, nec inambulabunt, & in Ecclesiam non transilient. Super sellam iudicis non sedebunt, & testamentum iudicii non intelligent, neque palam facient iudicium, & disciplinam, & in parabolis non inuenientur: sed creaturam æui confirmabunt, & deprecatio illorum in operatione artis, accommodantes animas suas, & conquirentes in lege altissimi, nec est grande lucrum ipsorum Artificum, iuxta illud:

Esurit ars, decreta tument, lex lucra ministrat.

TRigesimaquarta consideratio. Multi Artifices descripti *in l. 1. Cod. de excusationib. Artificum. li.* 10. in hoc priuilegiantur, & honorantur: quod à muneribus personalibus sunt immunes, qui scilicet sunt sequentes.

Architecti, hoc est, Artifices principales, qui ædificiis construendis, & tectis præsunt, de quibus infra *ista part. in 42. confide.* & de his fit mentio *in leg. vlt. ff. de iure immunitatis.*

Medici de quib. *in præcedenti part. in 25. consi. & infra ista par. in 48. consid.*

Statuarii, de quorum excellentia, & laude hic, *infra in 43. consid.*

Marmorarii, de quibus *in d. 43. considerat.* & de excellentia marmorum dixi *in sequenti part. in 91. consid.* & sunt illi, qui marmora cædere, vel æquare sciunt, aut qui marmoratum opus faciunt.

Lecticarii, vt ibi exponit glo. & sequitur Lucas de Pen. sunt, qui faciunt breues lectos, de quibus habetur *in l. si ex toto. §. si ita legatum sit. ff. de leg. 1. & in leg. legatis. § 1. & 2. ff. de legat. 3.* vbi gloss. vtrobique exponit lecticarios pro illis, qui sciunt facere lecticas. Aliter tamen exponit Pyrrhus *in dict. l. 1.* scilicet, pro illis qui dominum in lectica portabant.

Actuarii, vt dicit gloss. sunt, qui faciunt machinas instar lacus, vel torcularis. Alii dicunt veram esse lectionem Arcarii, hoc est, qui arcas faciunt, quorum mentio est *in l. vlt. C. de iure immuni.* Tales etiam vocantur scriniolarii.

Actuarius vero habetur tanquam notarius, & qui acta publica scribit: de quo hic ante *in 9. consideratione.*

Clauicarii, & tales possunt dici, qui claues, seu clauos aut clauas faciunt: & sic sunt fabri clauiũ, clauorum aut clauarũ. Sicuti Luc. de Pen. *in d. l. 1.* annumerat securios, hoc est, forte qui securim seu instrumenta ad secanda ligna, & id genus ferramentorum fabricant, & claustrarii etiam dicuntur, qui claues, & cætera, quæ ad claudenda ostia pertinent, laborant.

Quadrigarii, qui faciunt quadrigas, vt declarat gl. Sed etiam quadrigarius ductor quatuor equorum in quadriga seu curru iunctorum dicitur, qui & plaustrarius vocatur: de quo *in l. si seruus seruum. § si ex plaustro ff. ad leg. Aquil.*

Quadratarii, qui faciunt lapides quadratos, vt fuerunt sancti quatuor coronati, vt ibi glo. exponit: Sed Pyrrhus ibi ample exponit, & dici possunt latomi, qui operantur in lapidibus cædendis, & quadrandis, vel qui lapides incisos, & structuram constituere & componere solent, quos statuentes, seu collocatores vocant. Et loco vocabuli Græci pectas *in d. l. posit.* dicit Luc. de Pen. ibi melius stare septa, exponens septa pro his qui faciunt clausas ex quacunque materia sic vt in medio aluei libere fluat aqua. *all. l. 1. § septa. ff. de riuis,* & hos fossores dicere possumus.

Structores, id est, ædificatores murorum, & qui muros faciunt ex minutis lapidibus forte.

Sculptores ligni, id est, incisores, secundum glos. ex quibus postea statuæ, vel aliæ operationes fiunt. Et bene dicit *ligni*, quia ante de marmorariis, & statuariis dixerat lex, hoc est de his, qui cædendo statuas aliquas in marmore, & aliis lapidibus, aut in ære, & ebore faciunt, & sculpunt.

Muscarii, quia multi in expositione huius vocabuli mussitant, & credo eos diuinare. Ideo pro tuo arbitrio expone, licet Pyrrhus dicat eos forte gypsarios esse: vel qui aurũ aliquo colore obscurant (quod nos emalliare dicimus) quod illic, vel muscæ interdum, vel flores depingi soleant, vel quod muscarius à murice legi debeat.

Deauratores, qui res auro cooperiunt, vel calce inquit Lucas.

Albini, quos Græci comatas dicunt: *vt est text.*

ſed Pyrrh, poſt Alciatum dicit legendum eſſe, coniatas, vt per albinos, albarioſue intelligamus eos, qui albario murea ſpargũt: & hoc magis quadrat, teſte Pyrrho. Eſt autem albarium (ſecundum eum) calx ipſa liquefacta, qua muri exalbantur ac renouantur. Sed Lucas ibi legit comatas, de hoc remittens *ad l. pen. §. in Ægypto, ff. de extraordinariis criminib.* vbi vero tex. eſt: In Ægypto, qui comata rumpit, vel diſſoluit, plectitur extra ordinem. Hi ſunt aggeres, qui quidem ſolent aquam Niloticam continere: ſed de his, qui aggeres & foſſata ſciunt facere, dictum eſt ante in verb. *quadratarii.*

Argentarii, qui dicuntur campſores ſeu numularii, de quibus *in l. prætor, ff. de eden.* vel, vt dicit gloſſ. qui pingunt in argenteo colore. & de his Budæ. *in l. hominem, § quoties, ff. depoſ.* vbi dicit, quod argentarii Romæ tabernas in foro publico conductas habebant: de his hic infra *in* 38 *conſid.* dicetur.

Barbacarii, gloſ. Accurſii dicit eos eſſe, qui faciunt recepta, quę alias dicuntur barbacana, ſed melius putat ibi eſſe legendum Pyrrhus, poſt Alciat. barbaricarios, qui barbaricas veſtes intexunt, quas Barbaras & Babylonicas vocat Apuleius *in Floridis.* Hic quoq; (vt ait) frigiones dicebantur, qui ex auro, & coloratis filis in veſtibus hominum, animaliumque effigies exprimebant.

Diatrecarii, gl. dicit, quod ſunt illi, qui faciunt calices de vitro: pro quo allegat *l. ſi ſeruus ſeruum, §. calicem ff. ad leg. Aquil.* eo forte ſic dictos, quia de facili terantur ſiue rumpantur. Et quamuis (teſte Alciat.) legi poſſet *diabatrarii,* hoc eſt, coriarii, ſutores, tamen melius ſtabit ſecundum Pyrrhum in ſequendo Budæum *diatrecarii,* hoc eſt, tornatores, quamuis etiam ſecundum eoſdem diatrocharii dici poſſint, & ſunt, qui rotas pilaſq; ligneas faciunt, & caros.

Ærarii fuſores, qui fundunt æs, gl. exemplificat, vt qui campanas faciunt, vel ſimilia, vt vaſa ænea: vel dic ſecundum illam gl. quod ſunt duo vocabula ſeparata, ærarii ſcilicet, qui operantur in ære, & qui faciunt vaſa ærea, & fuſores, qui fundunt æs, ex quo fit lamina, aut aurea, argentea, aurichalcea, ſtannea, plumbea, ferrea, electrea, aut ærea, ſiue ex alio metallo: quia æs capitur pro omni metallo, pro quo facit tex. *in l. vlt. ff. de iur. immunit.* vbi per ſe ponuntur ærarii. Et, vt dicit Lucas, fuſores alias foſſores legitur, de quibus tamen dictum eſt. Et aduerte, quod quidam Theodorus nomine, primus ferrum fundere docuit, & ex eo ſtatuam fecit ferream.

Signarii, qui faciunt ſigilla, cum ſignum pro ſigillo capiatur, *facit l. 3. iuncta gl. §. hoc interdictum, ff. de tab. exhibend.*

Fabricarii, qui dicuntur fabri, *in d. l. vlt. ff. de iur. immun.* Et dicuntur fabri Magiſtri etiam de lignamine, vel murorum, *vt not. gl. in verb. fabrorum, in §. certe, inſt. de rer. diuiſion. facit l. 1. §. item Iulianus, ff. de eo, quod certo loco.* Vel etiam magis proprie à ferro, & inde faber ferrarius in omni terra Iſrael, *vt habetur* 1. *Regum* 13. Et faber lignarius dicitur non ſolum is, qui ligna dolatet, ſed omnis qui ædificaret, *l. ferri, in fin. ff. de verborum & rerum ſignification. de quo vide infra hac parte. in* 42. *conſid.*

Bracharii, à longis brachis Teutonicorum vel tortularium, quæ pro fœmoralibus accipiuntur, quibus pudenda teguntur, ſicut vulgariter accipi ſolent. Vnde Ambr. *lib. 1. officiorum.* Sacerdotes (inquit) veteri more brachas accipiebant, ſicut ad Moyſen dictum eſt à Domino: Et facies illi brachas lineas, vt tegatur turpitudo pudoris, à lumbis vſq; ad fœmora erunt. Vocãtur enim ſubligaria, ſeu ſubligacula campeſtria, ſuccinctoria, fœminalia, lumbaria, & perizomata, vt habetur *Geneſ. 3.* Cumque cognouiſſent Adam & Eua ſe eſſe nudos, conſuerunt folia ficus, & fecerunt ſibi perizomata. Ex quibus elicitur, quod poſt tranſgreſſionem ipſi Adam, & Eua primum ſartoris artificium exercuerunt, faciendo ſibi brachas: & ſic illud indumentum fuit prius ab eis inuentum quam aliud, vt vſum integendis verecundis præſtaret. Hodie loco bracharum habemus & vtimur caligis, quæ à planta pedis ad vmbilicum tibias & alias partes corporis obtegunt.

Particarii, *vt eſt tex. in d. l. 1.* ſed Pyrrhus voluit legere *Perticarii,* quos putat eſſe menſores ſeu menſuratores ad perticam, *de quibus Budæus in l. vlt. ff. ſi menſor falſum modium dixerit, & in tractat. ſuo de aſſe, in diuerſis locis. & Textor in ſua officina in capit. menſuræ quædam, fol. mihi* 272. Sed forte bene ſtaret *Particarii,* & tunc dicentur negotiatores particulatim, hoc eſt, minutatim vendentes, de quibus hic ante *in vigeſimaoctaua conſideratione.*

Libratores à libra (vt ait Accurſius) id eſt, ponderatores à pondere: cum libra & pondus idem ſignificent, vt ſcribit Budæus *in li. de aſſe, in principio libri 1. & in 2. lib. non prope initium.*

Figuli, qui faciunt vaſa ex terra in figuris, *vt l. vlti. ff. de ſeruit. vrba. præd.* & iſti Græce dicuntur ceramei, & non ceranei.

Aurifices, qui faciunt vaſa aurea, vel annulos, vel id huiuſmodi, de quibus *hic infra in trigeſimaoctaua conſideratione.*

Vitrarii, qui artificioſe de ferro vel de materia trahunt vitrum, vel fundunt. Et iſti apud nos pro nobilibus reputantur, ex quo aliis præferendi ſunt: de quibus *infra iſta parte, in* 43. *conſid.*

Plumbarii, qui extrahunt plumbum.

Specularii ſunt, qui faciunt ſpecularia, &, vt dicit Budæ. *in l. ſylua cadua, ff. de vſufructu.* & Blondus *in 9. libro, de Roma triumphante.* Specularia in domus ornamento fuerunt, quæ nunc per vrbes, Eccleſias, præſertim ad vmbonem ſiue pulpitum lectionariis paratum videmus, marmora diuerſi coloris ita expedita, vt ſpeculi vices reddant, quibus priſcorum domus, & ipſis in fornicibus & porticibus ornabantur.

Eborarii, qui faciunt opera ex ebore, vt habetur de eboreis tabulis *in l. 2. §. poſtea, ff. de orig. iuris.* dicit tamen tex. ibi, in tabulis eburneis.

Pelliones dicti ſunt, q̃ veſtes pelliceas aut alia quæcunq; opera ex pellibus conficiunt, qui primo à Deo inſtituti fuerunt. Nam ſcribitur *Gen. 3.* Fecitq; Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & emiſit eos de paradiſo voluptatis. Lucas vero alias legit Polliones. Pollio vero flos tritici dicitur: inde pollinarii, qui cribrũ faciunt de lino, nõ de ſetis equorum ad pollinem purgandum. Nam cribra, quæ ad excutiendam farinam fiunt, excutoria dicuntur, vnde Plinius *lib. 18.* Cribrorum genera Galli è ſetis equorum inuenere, Hiſpani cliuo excutoria, ac pollinaria.

Fullones vero ſunt, q̃ maculas è pannis detergunt, & eorum ars vocatur fullonica, *vt in l. æquiſſimum, §. fructuarius, verſ. item ſi domus, ff. de vſufruct. & l. apud Trebatium, in prin. ff. de aqu. pluuia arcend.* & ſunt illi, qui lauant pannos ac telas: & dicit tex. *in §. fin. inſti. de mandato.* quod fulloni dantur veſtimenta pollienda curandaue, & dicitur, vt ait gl. penul. qui tingit & lauat pannos & etiam pollit eleuando ſuperflua: & ibi etiam addit, quis ſit ſarcinator, & proprie is eſt, qui ſarcit veſtimentum, vel ſciſſum conſuit.

Carpentarii dicuntur proprie fabri lignarii, qui carpenta conficiunt. Et carpentum genus est currus seu vehiculi: sed secundum Isidor. *lib. Etymolog. vltimo, cap. 12.* est currus pompaticus, quia in pompis solebat haberi, & in quo matronæ & nobiles vehuntur. Vnde Ouid. *lib. 1. Fastorum:*

Non prius Ausonias matres carpenta vehebant,
Hæc quoq; ab Euandri dicta parente reor.

Quasi carmentum à Carmenta Euandri matre dicatur.

Sculptores secundum aliquos text. *in d. l. 1.* sed Lucas ponit loco illorum sutores.

Dealbatores (ait gl.) armorum, vbi debet fieri subtilissimæ picturæ de quocunq; colore, & vulgo, *Forbisseuers.* Sed quia dicit de quocunque colore, videtur tunc non esse dealbatio, sed tamen prius fit dealbatio & nitor, quam pingantur arma. Ideo potius dici videntur illi, qui dealbant muros & parietes ex calce alba, vulgo, *Planchisseurs.*

Et in hac ciuitate Heduen. sunt excellentes, q conducuntur à multis prælatis & nobilib. diuersarum regionum, ad dealbanda templa & palatia, & quod ante dictum est, Albini, iunge deauratores Albini.

Clusores, alias clausatores secundum nonnullos, tamen nulli exponunt, quid important hæc vocabula, & forte dicuntur, qui faciunt clausuras, hoc est, fabri lignarii, qui portas & fenestras ad claudēdum domus faciunt, cum cludo olim pro claudo accipiebatur, & in vulgo *Minusiers.*

Trigarii, qui faciunt vehicula ex tribus rotis: vnde trigagenus currus habens tres rotas, sicuti bigæ habent duas.

Signarii superfluit *in d. text. l. 1.* quia ante de eo dictum est, ideo Lucas scribit *tignarii*, hoc est, fabri non solum ii, qui tigna dolant, sed etiam qui solaria lignea, hoc est, qui trabes cæterasque ad tabulata domus vtilia, & omnes, qui ædificant, intelliguntur, vt inquit Caius Iurisconsultus *in l. ferri. §. fabros, ff. de verbor. & rerum signif.* Quia tigni appellatione omne genus materiæ (ex qua ædificia constant) significatur, vt ipse Caius ait, *in l. in tigni. ff eodem titul.* vel, vt idem Lucas ait, pone tinarii, hoc est, qui faciunt tinas, quæ erant vasa non ampla, apud antiquos vinis plena mensis adhibebantur, vnde omnibus licebat haurire, & sic inter epitrapezia numerantur: etiam sub hoc vocabulo apud nos habentur. His etiam è ligno fabricatis musta cum vinaceis ebulliunt, & sic cupæ dicuntur. Pyrrhus vero in dicto loco cisiarii legit, qui cisium ducunt, quod vehiculi biroti genus est: pro quo est lex Vlpiani, *in l. item quæritur.* si cisiarius, id est, carrucarius, dum cæteros transire contendit, bisium euertit, *ff. locati & conducti, & ibi Budæus in suis annotationibus.*

Bractearii (vt dicit Accurs.) sunt, qui faciunt quædam rotunda, & volubilia in freno circa caput equi, & hi dicuntur pentalargæ, à penta, quod est quinque, & largæ, id est, latæ, quasi quinque latæ, & volubiles rotulæ, quia tantum quinque debent esse, vt dicunt frenarii, & sic ipsis opificibus, & ipsis rotulis conuenit nomen pentalargæ. Budæus vero *in leg. apud Labeonem. ff. de præscript. verb.* vbi fit mentio de vascularis, dicit, quod inter artifices sunt vascularii, cælatores, inauratores, & bractearii, id est, qui aurum malleis tusum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurādis inducunt, & ita tenuissimas laminas ex auro, argento, vel alio metallo faciunt. Et, vt ait Pyrrh. non debet legi, pentalargæ, sed pentalurgi, petalem enim bractea, seu folium de bracteis dicitur.

Trigesimaquinta consideratio. Inter plures artifices eiusdem artificii præferuntur illi, qui sunt artifices Principum, cum dicantur habere dignitatem, vt habetur de coquo Principis, qui dicitur artifex, ita, quod venit instituto faciente mentionem de artificibus, vt dicit Franc. de Crema *in notabili suo 9. incip. statuto cauetur, per l. si quid venditor, §. fin. ff. de ædil. edict.* Martial.

Non satis est ars sola coquo seruire palato,
Namque cocus domini debet habere gulam.

Et dicitur habere dignitatem, vt tenet Lud. Rom. *singul. suo 649.* & etiam dicit eum habere artem, & officium ratione cuius officiis præfertur, *gl. in verbo, coquus, in l. lega. 3.* ita etiam tenet Fel. *in rubr. de offic. & potestate iudic. delega. col. 2. vers. tribus modis.* imo dicit Io. ann. Andr. *in c. 1. de sagitta.* quod coquus delicatorum ciborum dicitur habere officium, & artem, alleg. tex. *in c. ne tales, de consecr. dist. 5.* & de coquo Principis, qui habet officium, vide Iacobin. de S. Georg. *in l. 1. in prin. ff. de iurisd. omn. iud.*

Trigesimasexta consideratio. Inter plebeios præferendi sunt, qui habent officium, & ideo, cum habere custodiam portarum, & pascuorum sit officium, vel tenere stationem ad vendendum sal & oleum, dicatur officium: ideo videntur præferendi aliis. Sed quia huiusmodi officia sunt vilia, *vt dicit Iac. de S. Georg. in l. 1. ff. de iurisd. om. iud.* Ideo non prętant aliquam prælationem inter alios. Exemplifico aliud in habentibus officia in sua arte, & ministerio, vt in pluribus ciuitatibus regni, vbi sunt magistri operum seu architecti: in quo opere sunt artifices, puta inter latomos in ciuitate Pictauens. est magister operum à Rege, & in illa arte: & illud officium conceditur à Rege, & habet certa iura & priuilegia vltra alios eiusmodi artifices: & de damnis, ruinis murorum, vel parietum, vel quomodo de nouo construendi solet iudicare. Et dum studebam legibus in vniuersitate Pictauens. Carolus Contant exercebat illud officium, cuius hospes eram, & compater fui leuādo Bartholomæum vnum ex filiis suis ex sacro fonte: & pro certo probus vir erat, multum expertus in sua arte, atque laudandus: & cum id officium haberet à Rege, hac ratione quandam dignitatem & præstantiam in sua arte habere videtur. Et huiusmodi magistros operum Rex creauit in vrbe Diuionensi.

Trigesimaseptima consideratio. Præmissis his generalibus, ad nouem particulares modos plebeiorum hic ante *in 2. considera.* expressos nostra se conuertit oratio. Et primo de primo modo, scilicet de agricolis, laude & honore illorum qualemcunq; honorem mereantur inter plebeios: & licet videatur, quod nullum merentur *per tex. in l. 1. & 50 colum. 2. C. de agricolis & censitis, libro 11. & l. 1. Cod. de agricolis & mancipiis dominicis, lib. eod.* vbi dicit Iacob. Rebuff. quod agricultores, & fossores vinearum non debent eligi in Consules, vbi est copia aliorum sapientum. Quoniam indecorum esset consulatui tales esse consules, nisi in defectum aliorum, vt ibi notatur, & per Luc. de Pen. *in l. 2. colum. 3. Cod. de agricolis & censitis, eodem lib. 11.* vbi scribit, ad quę munera teneantur. Agricultura tamen est laudanda, quoniam (vt inquit Cicero *libro 1. officiorum.*) omnium autem rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil est agricultura melius, nihil vberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius. Ex libro vero de senectute sic ait: veniam ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector, quę nec vlla impediuntur senectute, & nihil ad sapiētis vitam proxime videtur accedere: habet enim rationē cum terra

terra, quæ nunquam recusat imperium, nec vnquam sine vsura reddidit, quod accipit. Agroque ornato & bene culto nihil potest esse nec vsu vberius, nec specie ornatius, quin etiam satis est accommoda ad fugiendum odia ciuitatum. Vnde Terent. *in Eunucho*: Ex meo propinquo rure hoc capio commodi: neque agri, neque vrbis odium me vnquam percipit. Optimus etiam populus est, qui terræ cultiuus est: vt scribitur 7. *Polit.* & refert Luc. de Pen. *in rubr. C. de agricol. & censi. lib.* 11. Ample de laude rei rusticæ scribit Beroaldus *in quadam oratione, quam fecit in enarratione Georgici carminis*, vbi ait post Varronem: Vitæ hominum duæ sunt, rustica & vrbana, quæ quemadmodum loco distinctæ sunt, ita temporis interuallo separatæ. Longe enim antiquior rustica est. Cum rura diu ante vrbes inuentas homines coluerint, & immenso annorum numero agricolæ vrbanis antecellunt, & merito. Cum diuina natura dederit agros, ars humana ædificauerit vrbes. Ipsam vero rusticam vitam eruditissimi diuiserũt in pastoriciam & agriculturam. Alia nempe scientia coloni est, & alia pastoris. Neq; idem sunt pastio & agricolatio. Quæ ab exiguis profecta primordiis ad id dignitatis processit, vt rustici vrbanis præponerentur: vt apud veteres Romanos rusticæ laudatissimæ iudicarentur, vrbanæ vero ignominiosæ. Et apud antiquos Græcos illustrissimus quisq; pastor erat, ex quo alios polyarnas, alios polymelas, alios polybutas vocarunt, à multitudine videlicet agnorum, ouium, ac boum. Romani vero cum virum bonum laudabant, eum bonum agricolam, bonumque colonum appellabant. Amplissime enim laudari existimabatur, qui ita laudabatur. In tanto deniq; honore, tantaq; æstimatione apud priscos fuit ipsa rusticatio, vt Imperatores Romanos non puderet manibus triumphalibus colere agros, tractare semina, disponere arbusta, & eadem diligentia metiri arua, qua castra: & eadem cura exercere ligones & sarcula, qua gladios & pila. Ipsi proceres vrbis in agris morabantur, &, vt inquit Elegiarum scriptor:

Centum illi in prato sæpe senatus erat.

Et cum consilium publicum desiderabatur, à villis accersebantur in senatum, ex quo viatoribus nomen est inditum. Senatores, Ducesque in vrbem accersentibus, vt inquit Columella *in præfatione*. Aranti enim Cincinanto viator attulit dictaturam. Seranum inuenere serentem oblati honores. Potius Cato ille Censorius, & omnium bonarum artium magister, agricolandi studiosissimus fuit, & villaticis voluptatibus inprimis oblectabatur. Inter alios quoque Abdolomino agrum colenti regimen Tyriorum vltro traditum est, & vltro oblata sunt regiæ maiestatis insignia. Præterea nobilissimarum familiarum non aliunde cognomina accepta sunt, quam à rebus rusticanis. Nam Fabii, Lentuli, Cicerones à leguminibus (quæ quisq, optime sereret) cognominati sunt. Pisones à pinsendo nuncupati. Multa quoq; nomina habemus veterum Romanorum, partim à maiore, partim à minore pecore deducta. Nam Iunios, Bubulcos, Statilios Tauros, Pomponios vitulos cognominauerunt, & Portii Catones, & Annii Capræ inde dicuntur, & Roman. populum à pastoribus esse ortum omnes prædicant.

Item, ex agricolis militis gignuntur strenuissimi & optimi tyrones ex robusta rusticorum iuuentute deligebantur. Firmiora etenim salubrioraque sunt corpora eorum, qui sub dio artus roborant, forisq; versantur, quam qui in vrbibus intra consepta vmbrosa desides cunctantur. Et hinc est, quod Græci, Romanique templa Æsculapio medicinæ Deo extra vrbes ædificabant. Quia videlicet credebant fidelius constantiusque illos valituros, qui in agris, quam qui in ciuitatibus habitarent. Hinc illa veterum Romanorum mascula proles agrestibus operibus exercitata: & sub dialibus durata laborib. bellicos tumultus, martiasq; exercitationes facile sustinuit, & aduersus externos hostes victrix extitit. Enimuero tempora illi ita partiebantur, vt nonis tantũ, & idibus res vrbanas reuisitarent, reliquis septem diebus res rusticas exercerent. Vnde & nundinarũ conuentus cõstituti. Præterea, cum mercatorum quæstus sit periculosus, & calamitosus, cum fœneratorum inhonestus & dedecorosus: cum opificum sordidus & illiberalis. Sola est agricultura, ex qua quæstus stabilissimus honestissimusq; consequitur, minimeq; inuidiosus. Quam Aristoteles in œconomicis potissimam secundum naturam possessionum esse commemorat, in qua Catonis oraculum, vitam quæstuosissimã indicauit. Scropha vero pratis primatum bonitatis dedit, à quo antiqui prata parata nominauerunt. Hinc locupletes appellati loci, hoc est, agri pleni. Et ipsa pecunia ipsumque peculium à pecore nomen sortiuntur, quod in rusticatione quæstuosissimum est. Quod vnum diuitiarum genus apud veteres vsurpabatur. Nonnulli tamen volũt pecuniam à nota pecudis esse appellatam, qua signatus fuit ex ære nummus à Seruio Tullio Rege Romanorum. Thesæum quoq, apud Græcos memoriæ proditum est, signasse nummum bouis nota, vt ita ad agricolationem Atticos prouocaret.

Quin etiam scriptores inclyti fortunatiorem, beatioremque rusticorum vitam, quam vrbicorum esse dixerunt. Et olim Delphicus Apollo Aglaum Psophidium dixit esse felicissimum, qui paruum quidẽ prædiolum colebat, sed annuis victibus large sufficiens, ex quo nunquam egressus ferebatur, & Diocletianus Imperator Imperio Imperatoriaq; purpura depositis se contulit ad tranquillitatem rei rusticæ, illicque in quiete beatissima consenuit. Et Attalus Rex omissa regni administratione hortos fodere cœpit, & gramina seminare. Vnde non minus vere quam eleganter scripsit Virgil.

O fortunatos nimium sua si bona norint
Agricolas. Quibus ipsa procul discordibus armis,
Fundit humo victum facilem iustissima tellus.

Et idem:

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes,
Flumina amem, syluasque inglorius.

Et ab Horatio dicitur:

Beatus ille qui procul negotiis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore. Hæc Beroaldus.

Blondus vero de Roma triumphante, *lib.* 8. de dignitate agriculturę scribit: & etiam diuidit eam in rusticam & vrbanam, & inibi dicit. Proxime ad literas & doctrinam accessit priscorum delectatio agriculturę, quam tamen primam posuit Varro, tantũ ei tribuendo, vt longitudinem vitæ hominum maiorem fuisse dicat: quo tempore ex solo agriculturæ fructu viuebatur: ea quam posteræ habuerunt ætates delitiis vsæ. Itaq; & plura de dignitate idem Varro edocet, & origine agriculturæ, quæ recenset ibi Blondus, & fere omnino sub eisdem verbis, vt scripsit Beroaldus. Idem Blondus tres agriculturę partes ostendit. Nempe agri seminari curæ, vna pecuariorum, & pastionis secunda & tertia villarũ. Et, vt dicit Fran. Patritius *de inst. reipubl. lib.* 3. *titul.* 2. Nisi nos ipsos nimium amamus, no-

bisque

bisque ipsis eblandiri volumus, & molliciem quandam muliebrem sequi, agricultura sola est, cui & ingenium excellentes viri manus admouere debeant: tum propter necessitatem, cum sine ea neutiquam viuere possumus: tum etiam quod quæstum nobis honestissimum, & sine fallacia ac mendacio præbet: ita quod opus agriculturę est ad vitam humanam vtile & necessarium, vt enim dicitur *Prouerb. 28.* Qui operatur terram suam, replebitur panibus, & ibi scribitur. Egestatem operata est manus remissa, scilicet ad laborandum. & *Ecclesiast. 7.* inquit sapiens: Non oderis laboriosa opera, & rusticitatem creatam ab altissimo, nam Deus eam instituit. Dicitur enim *Gen. 3.* Et misit Dominus Adam de paradiso voluptatis, vt operaretur terram, de qua sumptus est: & post diluuium, vt habetur *Gen. 9.* Noe vir agricola cœpit exercere terram, & plantauit vineam, vt vinum colligeret, quod prius ignorabatur, vt etiam scribit Anton. Florentinus *in tertia parte sua summa. tit. 8. c. 4. §. 12.* vbi etiam vide de fraudibus agricolarum, cum sit extra propositum.

Propterea cum agricultura sit ad vitam humanam vtilis & necessaria, agricolæ multum sunt supportandi, & confouendi: ita quod tempore agriculturæ nullo pacto debent molestari, *l. colonos nunquam. C. de agricolis & censitis*, *libro* 11. & ab oneribus publicis eximendi, *vt dicit Luc. de Pen. in l. 1. C. eod.* Cum perutiles sint Reipubl. vnde Plutarchus ad Traianum Imperatorem, pedibus solo iugiter inhærentibus agricolæ captantur, quibus captis prouidentia tanto magis necessaria est, quo plura inueniunt offendicula, dum in obsequio corporis in terra gradiuntur. Eisque iustius tegumentorum debetur suffragium, qui totius corporis erigunt, sustinent, promouentq; molē: pedum adminicula robustissimo corpore tolle, suis viribus non procedet: sed aut turpiter, inutiliter, inhonesteque manib. repet, aut brutorum animalium ope mouebitur. Ex his sequitur, quod nimium fouendi sunt rustici. Nam & ipsis propter culturam agrorum nonnulla specialia contra iuris rationem constituuntur, *vt l. fi. C. de serui. & l. fin. §. item Sabinus ff. de aqua plu. arc. vt inquit Luc. de Penn. in d. l. 1.* Sed maiora specialia, & priuilegia agricolis cōceduntur. Non enim pro quocunq; munere etiam tempore guerræ turbari deberent, vt dictum est & comprobatum, ne ab agricultura reuocentur aut diuertantur, *facit l. 1 ff. de tigno iniun.* Quod si fiat, destruitur, aut saltem minuitur annonæ præbitio in detrimentum boni publici, pro quo conseruando singulari gaudent agricultores priuilegio, & immunitate. Quia licet videmus ante felicem ambolam, seu exercitum Regis nauem Ecclesiæ, & minus cuiuslibet alterius pro transuehendo exercitum non excusari, *l. iubemus nullam, C. de sacrosanctis ecclesi. & l. iubemus, Cod. de nauibus non excus. libro vndecimo.* Attamen instrumenta agriculturæ pro bello occupari non debent, & minus persona eorum ab agricultura diuerti, ne publica impediatur vtilitas, quæ in præbitione annonæ consistit, & sine qua mundus viuere non potest, sed irrationabiliter periret, *vt tex. & Doctor. in l. 1. C. de agricolis & censit. lib. 12.* idcirco G. Bened. *in repe. c. Rayn. in verb. & vxorem nomine Adelasiam, num. 93. extra de testamen.* exclamat contra Principes Tyrannos, qui nedum tempore necessarii belli agricultores eorumq; animalia occupant, & agros segetibus vastant, sed etiam belli occasionem quærunt, vt omnia etiam subditorum suorum, quos protegere tenentur, penitus consumant & destruant, qui si iuri positiuo hoc prohibenti obedire nolint, quo talia prohibentur, imo menti humanæ ab initio naturaliter insitum, ipsos agricolas etiam ob publicam belli gerendi vtilitatem, non esse occupandos, nec molestandos: saltem veterum gentilium annales reuoluant, qui agricolas omnino in libertate agrorum colendorum tutabantur, nedum in suo, sed etiā in suorum hostium regno, contra quos bellabant. Vnde Diodorus Sicul. *lib. 3.* Indorum ante bellum Troianum gesta narrans vetera, cōfert, inquit, ad Indorum fertilitatem consuetudo, quæ in bellis seruatur. Nam apud cæteras gentes, sc. tyrannico more viuentes hostes bellorum tempore regiones spoliant, vastantq; neq; agros coli sinunt. Apud Indos vero belli tempestate in campis opus rusticum exercent, absque cura agricolæ procul ab omni discrimine belli: hostes in præliis mutua cæde grassantur, agricolis nulla in re nocent: sed intactos relinquunt, tanquam communis vtilitatis ministros, neq; vero hostium agros vrunt, nec cædunt arbores. Et idem septem tribus Indorum describens: Secunda, inquit, tribus est agricolarum, qui multitudine superantes alios à bello reliquoque opere liberi solis agris colendis tempus impartiunt, nullus hostis lacessit, neq; spoliat: sed existimans eos in communi vtilitate versari, ab omni iniuria abstinet, ita soluti metu agricolæ terram libere colentes rerum afferunt vbertatem.

Pariter Nebuzardam princeps militiæ Nabuchodonosor capto Rege Sedechia, eiusque filiis in patris conspectu trucidatis ac eo excœcato, vincto & compeditato, quibuscunq; occisis, ciuitate & templo desummum spoliatis, & in terram prostratis, crudelis super omnem sæuitatem, de pauperibus terræ vinitores reliquit, & agricolas in pace pro futura communi vtilitate, *vt habetur Ierem. vltimo.* Iusta igitur ratione oportunoque fauore sunt agricolæ humaniter tractandi, & ab his publicis tumultuationibus eximendi propter bonum Reipublicæ.

Habent & alia priuilegia agricolæ vltra immunitates prætactas.

Primo, quod non obest ei, si intra præfixum tempus non petiit bonorum possessionē pro consequenda hereditate alicuius sui parentis, vel proximi, *l. pen. C. qui admitt. ad bon. possess. poss.*

Secundo, in corruptione albi prætoris, vbi non ita puniuntur sicut alii, *leg. si quis id quod, §. in seruos, ibi, rusticitatem, ff. de iurisd. om. iud.* quod quomodo intelligendum sit, & de pluribus limitationibus ad hoc, vide ibi per do. meum Ias. *in 7. col. & in l. fi. C. de iu. & fa. ignor. & in l. qui admitti.*

Tertio, si vocatus in ius non iuit, *l. 2. §. 1. ff. si quis in ius vocatus non ierit.*

Quarto, in vsura bladi mutuati, vel pecuniæ mutuatæ agricolis, à quibus non potest recipi nisi octaua pro modio, & filia ꝑ solido. Nec potest creditor populi retinere pignori terram, boues vel aratra eius, *auth. ad hæc, & in corpore vnde sumitur, C. de vsuris.* Et hoc etiam est ordinatio regia Caroli VIII. de qua meminit G. Bened. *in loco ante alleg.* ita quod, vt ibi dicit, etiam illa ordinatio regia est intelligenda pro debito fiscali, ita quod huic priuilegio etiam rusticus & agricola renuntiare non potest.

Quinto, in testamētorum confectione, in quibus sufficiunt quinque testes, *l. fi. C. de testam. & ibi do. meus Ias. de huiusmodi priuilegio.*

Sexto, in opponendo exceptionem peremptoriam post sententiam, sicut opponit miles, *vt not. C. de iur. & fact. ignoran.* quod an sit verum, vide meum Ias. *ibi 2. col.*

Se

Septimo, boues & aratra, & alia ad agriculturam pertinentia capi non possunt pro executione, vel pignore, *l. executores, & l. seq. in auth. ibi posita, & in corpore vnde sumitur, C. quæ res pignori obligari possunt, vel non, imo dicit text. in d auth. quæ incipit, agricultores circa rem rusticam occupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sunt in quacunque parte terrarum: ita vt nullus inueniatur tam audax, vt personas, boues, & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorum operam rusticam pertineat, inuadere, aut capere, aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, in infamiæ notam ipso iure incurrat, imperiali animaduersione nihilominus puniendus.*

Octauo, si rusticus seu agricola vendat rem in personas prohibitas, parcitur rusticitati, ne perdat pretium, sed sibi restituatur, *l. vnica. C. non licere habitatoribus metrocomiæ, lib. 11. & not. glos. in l. quemadmodum, in verb. emptor, C. de agric. & cens. eod. lib.*

Nono, quia coloni, & agricolæ dominorum tributariorum nō possunt compelli soluere tributa pro dominis suis, *l. colonos, C. de agricol. & censitis, lib.* 11. & ita dicit Ioannes de Platea *in l. 1. C. eod. tit.* vbi ait ipsos debere insistere agriculturæ, & vacare, vt opera rustica in opere expleantur, *l si merces, §. conductores, ff. locati.* ita quod non possunt compelli, vt vadant in exercitum, cum sint immunes ab ordinariis, & extraordinariis: imo, vt dicit, ob officia publica etiam volentes vocari non debent, quod intellige tempore quo vacant, sc. tempore seminum, messium & vindemiatum, vel etiam tempore quo vacant in præparamētis: quoniam eadem priuilegia dantur se preparanti ad actum, sicut illi qui est in actu, *l. qui mittuntur, §. penul. ff. quibus ex causis maior.* Eo etiam quia fructus videntur colligi tempore quo aratur, & terra præparatur ad futura semina, *l. diuortio, §. non solum, ff. solut. matrimonio.* & quomodo præparamenta idem iudicantur, sicut actus, *domi. meus Ias. in l. si pecuniam, ff. de condit. ob caus.* Et hæc nouem priuilegia ponit post Luc. & Ioan. de Plat. Ioann. de Montelono ciuis noster *in suo promptuario iuris, in verb. agricola,* vbi & alia duo addidit.

Decimo, quia rusticitas dicitur patiens & quieta, ex quo in dubio est præsumptio pro rusticis, quod non sunt autores rixarum, sed innocentes & quieti. Et alibi dicit gloss. *in verbo, coloni, in §. item Seruiana, institution. de actionib.* quod sancta rusticitas omnia palam habet. Etiam sancta rusticitas solum sibi prodest, vt ait textus *in c. sancta, 2. quæst. 7.* & hoc cum simpliciter & pie viuit, vt ibi gl. inquit, & ita refert Albericus *in l. vtili ratione, C. de defensor. ciuitatum.* vbi scribitur inter alia priuilegium, quod semper causas eorum debet defensor ciuitatum cognoscere, & hic ante *in 5. consideratione* dictum est, *vers. item defensor ciuitatis.* & ibi Albericus quædam alia priuilegia ex suprapositis describit.

Vndecimo, habet hoc priuilegium agricultura, quod si res fuerit sterilis, & ad culturam redacta, quod fieri non potuit sine labore & expensis, tunc dominus minus potest prætendere deceptionem, secundum quod videtur facere decisio Bart. *in l. 2. C. de omni agro deserto, libr. 11.* ita quod si colonus rem sterilem ad culturam reducat, de temporali facit perpetuam, etiam si alias esset prohibita alienari, *cap. ad aures, de rebus eccles. non alienan.* Nec eidem potest augeri pensio, aut census ita per plures optimas decisiones tenet G. Benedict. *in d. sua repet. c. Rayn. in verbo, vxorem nomine Adelasiam. numer. 983. extra de testament.* Et plura alia in laudem & dignitatem agriculturæ Beroaldus, & F. Patritius *in locis ante allegatis*, accumularunt. Et vt ante *ista parte, in 3. consider.* dictum est. Hæc species artis mechanicæ, seu hic modus plebeiorum consistit in quatuor, scilicet in agrorum seu aruorum seminatione, aut satione, in nemorum seu arborum concisione, vt in vineis, oliuetis, & pomeriis, & in pascuis seu pratis parandis, & in hortis, & rosariis cultiuandis. Sed quod istorum sit vtilius, an cultiuare terram, an vites, an prata. Columella *in suo opere agricolationis, libr. 4. cap. 3.* concludit nihil magis rusticis conuenire, quam vitam colere, vt ibi ad partes arguit, de quo *infra in seq. par. in 84. consid.* dixi.

Aduerte tamen, quod fodere herbam, vel lapides non est ars, *gloss. in l. lex quæ tutores, in verbo labore suo, C. de administra. tuto. Ludou. Romanus singulari suo 649.* Sed cum ars huiusmodi, seu hic modus plebeiorum sit magis necessaria, seu magis necessarius ad vitæ humanæ necessitatem: ideo cæteris est præferendus, hac ratione, & etiam ea, quia inuentus ante alios modos, scilicet per Adam, vt ante dixi, & post diluuium cœpit Noe vir agricola exercere terram, & plantauit vineam. *Gen. 9.* (Attamen quasi sordidus quæstus habetur agricultura, & ludibrio habetur: ideo licet sint in aliquibus priuilegiati, non tamen honorandi, nec cæteris hodie apud nos præferendi ex communi vsu, qui præfertur propriæ dispositioni, & determinationi.) Imo non solum ab Adam, quoniam, vt dicitur *Gen. 2.* plantauerat autem dominus Deus paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem quem formauerat, produxitque dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue. Ex quo patet illud, quod fuit primo necessarium pro vita humana, fuit cultura, quod Deus nobis ostendit, cum à principio talia fecerit, quod plus est, Christus patrem suum agricolam vocat, vt scribitur *Io. 15.* Ego sum (ait Christus) vitis vera, & pater meus agricola est. Huc adde, quod pastores & custodes animalium fuerunt honorati apud antiquos, vt de caprariis legimus, qui apud Mendesios populos maximo afficiuntur honore, *vt refert Textor in sua officina, c. animalia diuersa, vers. capræ.* Etiam pastoribus primo annuntiatus fuit aduentus Domini, *vt scribitur Luc. 2.* Et suarii seu porcarii ciuitatum sunt priuilegiati, *vt habetur in tit. de suariis, lib. 11. C.*

TRigesimaoctaua consideratio. Qui circa maiora & digniora versantur, honestiores dici debent, & qui circa necessarias artes versantur, magis laudandi sunt & honorandi iis, qui circa voluptarias, & honestas: cum multo magis propter necessitatem prosint Reipublicæ, quam alii: ideo cum aurum sit exellentius omnibus rebus, quæ sunt in mundo, vt ample disputauit Matthæus Vegius *in suo tractatu de sole, terra, & auro,* & vt dixi *in sequen. parte. in 95. consid.* Quapropter qui circa aurū versantur digniores sunt, ac aliis præferri debent in ciuitate inter plebeios artifices, vbi solum sunt artifices auri, vt sunt hi quos cōmuniter vocamus argētarios seu aurifabros, & hic tantum loquor de artificibus non habentibus officium circa administrationem metallorū: quoniam de his alibi dixi. Et absq; dubio (vt paucis absoluam) sicut aurum inter omnes res mundi excellit, saltem inter metalla, ita inter omnes plebeios metallarios artifices aurifabri præferendi sunt. Inter quos numerantur vascularii, qui vasa conficiunt aurea & argentea, cælatores, inauratores, & bractearii, qui aurū malleis tusum, & ad quamuis tenuitatem ductile rebus inaurandis deducunt, vt dicit Budæus *in l. apud Labeonem,*

ff. de præscript. verb. vbi text. facit mentionem de vasculario, de quibus hic ante *in 34. consid. in verbo, aurifices, & in verbo, bractearii.*

Si vero inspiciamus initium artificũ metallorum, alii erunt artifices, qui illis præferentur, vt sunt pelliones, seu pellipárii, qui lana vtuntur: de quibus *infra ista parte, in 41. consideratione.* qui primo fuerunt instituti, & à Deo, quia scribitur *Gen. 3.* Deus cum eiecerit Adam & Euam ex paradiso terrestri, fecit eis vestes pelliceas. Tubalcayn vero fuit optimus malleator & faber in cuncta opera æris & ferri, vt habetur *Gen. 3.* & sic artificium ex lana fuit primo factum, & per ipsum Deum.

Post aurifabros non videtur esse ordo inter metallarios. Nisi, prout communis vsus inter eos assignat, aut quod aliqui faciunt dignius aut excellentius artificium: Quoniam, vt habetur *in additione super gloss. in verb. ex multis rerum argumentis, in §. cumque, in proœm. Iustiniano*, ex communi prouerbio, *Opus laudat magistrum*, dicit textus & Iacob. Rebuff. per illum textum, *in l. prima, C. de fabricensibus, lib. 11.* quod materia ferri dicitur nobilis. Aut quod vnus maiorem experientiam habet quam alius. Aut quod sit felicior, vt de his qualitatibus ante *in nona parte* dixi, vbi scripsi, milites esse laudandos ex maiori experientia, ex maiori felicitate & fortuna, & ex pluribus aliis, quæ etiam prosunt artificibus maxime quantum ad maiorem experientiam. Et hoc dico, quoniam inter eos artifices cuiusque artis magna seu lata est differentia, *vt est tex. in l. inter omnes artifices longa est differentia. ff. de solution.*

Et inter metallarios qui sint præferendi, & qui sint digniores, an extrahentes materiam, an formam ei dantes. De extrahentibus materiam sint textus *in rubro & nigro, de metallariis, lib. 11. C.* & tales nullam habent dignitatem, sed fabricenses, de quibus est titul. *de fabricensib. eod. lib. C.* in multis honorantur & priuilegiantur, *vt in l. iure prouisum est, & in l. eos qui, & in l. fi. C. eod. tit. de fabricen.* sed hoc est quantum ad illos, quia quantum ad particulares, quia forma est dignior materia, ideo fabricenses in omni specie metalli sunt digniores metallariis simplicib. Etiam inter istos præferuntur, qui dicuntur cælatores, seu sculptores, & fuerunt plures, qui in argento cælando claruerunt, quos refert Textor *in sua officina, cap. sculptores, cælatores, statuarii & marmorarii*, & sunt proprie illi, qui argentarii apud nos dicuntur, & quanto magis sunt in eorum arte experti, tanto magis aliis præferuntur, & plures artifices & fabros enumerat & laudat Textor *in sua officina, in c. fabri & alii artifices*, qui præ cæteris laudantur ab antiquis scriptoribus, propter excellentia opera ab eis facta: etiam Plin. *lib. 24. c. 8.* ponit nobilitates operum ex ære.

TRigesimanona consideratio. Inter artifices præferuntur Librarii, & Impressores, seu Chalcographi, aut Bibliothecarii: quoniam, vt ait Polydorus Virgil. *de inuentoribus rerum, lib. 2. c. 7.* Cum indies magis magisque hominum ingenia sola librorũ commoditate vigeant, & ad capessendas disciplinarum liberalium artes, facilius omnes alliciantur, ipsaq; literarum studia mirum in modum vbiq; floreant, piaculum hercle se fecisse duceret, si tale inuentum silentio præteriret. Cum etiam, vt ait Hier. ad Marcellam, huiusmodi scriptorum libri, ingeniorum effigies, & vera, & æterna monumenta sint. Vnde Agesilaus, teste Plutarcho, cum bene multi vellent sui corporis simulacrum gratis effingere, nunquam id fieri passus est, animi tantum monimenta posteris relinquere studens. Illud enim sculptorum, hoc suum. Illud diuitum, hoc bonorum esse opus ducebat: & plenè scribit Philipp. Beroald. *de inuentoribus literarum.* Et inuentores literarum summopere laudat in oratione habita in enarratione Iuuenalis atq; Salustii, & etiam scripsit *in d. c. 7.* ipse Polydorus de iis, qui libros ediderunt, & composuerunt, & qui Bibliothecas habuerunt, & primo fecerunt, de quibus *in sequ. parte. in 77. consider.* dictum est. Vbi posuit de excellentioribus Bibliothecis: & tandem dicit, quod fuit hoc magnum mortalibus munus, quod plures libros scripserunt, sed nequaquam conferendũ huic, quod à pauco tempore repertum est in nouo scribendi, seu potius imprimendi genere. Tantum enim vno die ab vno homine literarum imprimitur, quantum vix toto anno à pluribus scribi posset. Vnde adeo disciplinarum omnium magna librorũ copia ad nos manauit, vt nullum amplius superfuturum sit opus, quod ab homine quamuis egeno desiderari possit. Illud insuper addit, quod autores quoque plurimos, tam Græcos, quam Latinos ab omni prorsus interitus periculo vindicauit. Quare, inquit, tantæ rei author non est sua laude fraudandus, præsertim vt posteri sciant, cui diuinum beneficium acceptum referre debeant. Itaq; Ioannes Cuthenbergius natione Theutonicus, equestri vir dignitate (vt ab eius conterraneis accepi) primus omnium in ciuitate Germaniæ (quam Maguntiam vocant) hanc imprimendarum literarum artem excogitauit, primumq; ibi ea exerceri cœpit. Non minori industria reperto ab eodem, vt fertur, autore, nouo atramenti genere, quo nunc impressores tantum vtuntur. Vnde Beroaldus in laudem Germaniæ inter plures versus hos lusit:

O Germania muneris repertrix,
Quo nil vtilius dedit vetustas,
Libros scribere quæ doces premendo.

Decimosexto deinde anno, qui fuit salutis humanæ 1458. Quidam nomine Conradus, homo itidem Germanus Romam primo attulit, quã deinde Nicolaus Ienson Gallicus, primus mirum in modum illustrauit, quæ passim hoc tempore per totum fere terrarum orbem floret. Cum ergo ex prædictis constet eos esse vtiles Reipublicæ, propter vtilitatem illius artis sunt laudandi artifices, qui etiam inter sculptores poni possunt, de quibus dictum est *in præcedenti consider.*

QVadragesima consideratio. An alchymistæ sint connumerandi inter metallarios, sic quod inter artifices laudari possint, & si aliquam laudem ex artificio eorum consequi valeant: & sic incidenter quæro, an alcymia sit prohibita, & sic eam exercentes peccent.

Et videtur, quod sic, quia vna species transmittatur in aliam. Cum plumbum efficiatur argentum, vel æs aurum, sed citra Deum nemo potest vnam speciem in aliam transmutare, *cap. Episcopi, §. quisquis ergo 26. quæst. 5.* & etiam, quoniam vt videtur communiter nullus est, qui habeat veram huiusmodi artem, vt docet experientia, & de ipsis dicitur *2. ad Timotheum 3. & in cap. ne mirum, §. aruspicinæ, 26. quæst. 5.* semper addiscentes, nunquam ad veritatis scientiam peruenientes. Et si aliqui aliquando quid fecerint, non tamen reperitur, quod sit verum aurum, vel verum argentum, sed sophisticatum, nec habet veritatem cum auro, vel argento, sed solum apparentiam. Et si contingat aliquando fieri apparẽter verum (quod tamen raro fit) cum tam magnis expensis, quod est damnosum, & sic tale exercitium est contra vtilitatem pu-

cam, *vt dicit Angelus de Clauasio in sua summa, in verbo, Alchimia.*

Ioannes tamen Andreas *in additione ad Specul. in titulo, de crimine falsi.* commendat Alchymistas, qui ex magisterio suæ artis, siue magica, vt inquit, siue alia arte reprobata, de vili metallo faciũt pretiosum. Nec hoc faciendo dicuntur mutare vnam speciem in aliam diuersam, sed vnam metalli speciem faciunt meliorem, vt de stanno vel ære faciunt argentum vel aurum. Procedunt enim omnia metalla ex sulphure, & argento viuo. Habet enim argentum venarum suarum principia, *vt dicit gloss.1.in c.ferrum, 50.distin.* sed vbi est melior influẽtia astrorum, ibi producitur metallum pretiosius. Vnde per influentiam astrorum cum herbis & lapidibus, quibus insunt multæ virtutes, potest naturaliter vna species metalli conuerti in aliam speciem magis pretiosam, *vt tenet Pan. in cap. 2. de sortilegiis.* Cum ergo ars imitetur naturam in hoc inquantum potest, videntur bene agere Alchymistæ, si per virtutem herbarum, lapidum, vel aliorum elementorum, vnum vile metallum in pretiosius reducant, cum ambo fuerint eiusdem speciei & principii, scilicet ex ipsis sulphure & argento viuo. Insunt enim rebus corporeis per omnia elementa quædam seminariæ rationes occultæ, quibus cum data fuerit opportunitas temporalis atque casualis, prorumpunt in species debitas suis modis & finibus, *vt dicit textus in d. cap. nec mirum, §. aruspicinæ, circa finem.* Ex quibus etiam Oldr. *in consil. suo 69.* approbat & laudat Alchymistas, quos etiam laudarem, si semel intellexissem aliquos ad veritatem artis peruenisse, sed potius consulerem cum Io. de Plat. *in l. vnica, C. de argenti pretio, quod thesauris infertur, libr.* 10. ab huiusmodi artificio abstinendum, eo, quia non est scientia pietatis, & in eo sunt multæ deceptiones: & de isto videatur etiam Andr. de Iser. *in c. quæ sunt regalia, in vsibus feudorum.* & Surgetus *in suo compendio militaris disciplinæ*, vbi eos reprobat. Et licet Arnaldus de Villanoua se iactauerit fecisse virgas aureas ex huiusmodi artificio, quas omni probationi & experimento submittebat: credo tamen hanc artem esse apud humanum genus deperditam, cum arte fundendi lapides, & ter refundendi aurum, Ioannes 22. *in extrauaganti, quæ incip. spondent,* etiam hanc artem reprobauit.

QVadragesimaprima consideratio sit de artificiis lanificiorum, qui sunt necessarii in vita humana. Vnde dicitur *Prouerbior. 31.* Quæsiuit lanam & linum, & operata est consilio manuum suarum, & sequitur: stragulatam vestem fecit sibi. Et ista ars lanificum continet operationes nendi, consuendi, retorquendi, & quæ fiunt manu, acu, fuso, pectine, subula, calamistro, girgillo, alabro. Insuper continet vsum floccorum, filtrorũ, sagorũ, sagmarũ, funium, matularum, & sportarum ex straminibus vel viminibus. Et sunt in quadruplici differentia, quidam ex lana, quidam ex serico, quidam ex pellibus, quidam vero ex lino seu canopo, vel ex pilo, & suberis. Et inter istos, qui digniore vtuntur materia, videntur præferendi aliis, vt sunt illi, qui vtuntur serico, cum sit dignius lino, canopo, vel pellibus, *vt in sequenti parte, in 96. considerat. tactum est.* Ideo artifices serici seu sericarii digniores videntur. Sed videtur inter istos (imo inter omnes artifices lanificiorum) pelliones seu pellipatios (qui faciunt vestes ex pellibus) esse præferendos cæteris, tum quia fuit primum artificium factum, etiam à Deo ipso Optimo Maximo, cum scribitur *Gen.* 3. Deus fecit Adæ & Euæ (eos extra paradysum terrenum eiiciẽdo) vestes seu tunicas pelliceas, *vt ante has part. in 38. consider. dictum est, & recenset Bernar. de Bust. in 2. part. sui Rosarii, serm. 19. in 2. part. in litera S. serm. 32. in litera X.*

Contra tamen nituntur & instant architectores, dicẽtes, Deum prius exercuisse architecturã creando cœlum & terrã in principio, *Gen. 1.* Et agricolę dicunt Deum exercuisse agriculturã in horto delitiarum, sc. in paradiso terrestri, ibi creando & plantando arbores & fructus pro homine, à quo Adam. & Euam emisit propter eorum peccatum, & eos eiiciendo fecit eis vestes pelliceas. Ex quo & architecturam & agriculturam primo fecit, docuit & exercuit. Fuerat etiam statuarius, quia fecerat & formauerat hominem ad imaginem & similitudinem suam, antequam fecisset eis vestes pelliceas, *vt scribitur Gen. 1. & 2.*

Inter hos artifices lanificiorum sunt etiam tinctores lanarum & pannorum, de quib. habetur per Bartholom. Anglici, *in suo lib. de proprietatib. rerum, lib. 29. in tract. de coloribus, in fine.* Sed an tales potius debeant cum artificibus picturæ quam lanificii poni, dicam infra. Ex quo videtur, pictores lanificis esse præponendos, propter picturæ excellentiam, & colorum, qui post metalla auri & argenti digniores res esse censentur, quæ ponantur in armis, *vt ante in 1. part. in 60. conclus. & plurib. aliis sequentib. 38. consid. dictum est, & in seq. part. in 93. consid.*

Sed quicquid sit, si tinctores lanarum inter lanificos computentur, credo illos non esse præferendos illis, qui pannum faciunt cum lana, & pannus non accedat tincturę, sed tinctura lanę aut panno: & sic cum materia prima sit dignior & maior quam illud, quod illi adiungitur per tincturam: ideo maior erit ille, qui pannum facit, quam qui intingit seu inficit, *vt est tex. in l. sed si ex meis, & l. quicquid, in fi. ff. de acq. rer. dom. & §. cum ex aliena, in gl. ab aliquo, ff. de rer. diuis. & text. magis ad literam, in §. si tamen alienam purpuram vestimento suo intexuit: licet pretiosior sit purpura accessionis vice, cedit vestimento, institut. eodem. de rerum diuisio.* Ideo tanquam accessorium non est maius principali, ex quo tinctores accessorii ad lanificos, & pannificos non sunt maiores illis. Imo tanquam accessorii sunt illis pręferendi lanifici & pannifici.

Contrarium tamen tenet Iaco. Rebuff. *in l. qui aliquem. C. de murilegulis, lib. 11.* vbi dicit, quod tincturarii Montispessulani præferuntur in sedibus textoribus, & canabasseriis: cum habeant dignius officium, *per § si quis in aliena, institut. de rerum diuision.* In artificiis vero, in quibus ferruminatio est maior materia, tunc materia artificio & ferruminationi accedit: & hoc casu nimis pretiosum cedit pretiosiori, sicut videmus in metallariis. Nam quod factum est ex ferro, non denominatur ab illo, qui primo ferrum fecit, sed ab illo, qui ferruminauit. Sic etiam in aurifabris, res aurifica facta per aurifabrum, non est illi, qui fecit aurum, sed illi, qui composuit, & ab eo denominatur, & illius est, licet aurum sit alterius, quando forma est mutata, quod non possit reduci ad priorem statum, in quo erat, *dict. §. cum ex aliena, & ibi Doctores* Et hoc etiam, quia maior & potentior est forma quam materia, quia forma dat esse rei, & conseruat eam in esse, *l. Iulianus, §. quæsitum, ff. ad exhibendum.* Et esse, & forma conuertuntur, *gloss. in cap. in ciuitate, extra de vsuris, & dom. meus Ias. in l. 4. §. cath. ff. de verbo. oblig.* Ideo concluditur, quod omnes artifices dantes formam materiæ, & illam specificantes, tanquam digniores, præferuntur illis, qui faciunt materiam, *notatur in iuribus ante allegatis.*

Intelligo tamen prædicta, etiam quando tales arti-

tifices faciunt, & specificant materias in opus necessarium, & honestum. Quoniam tales, & propter necessitatem vitæ humanæ (quæ preferenda est) & honestatem, quæ etiã summe cõmendanda est, *vt in seq. part. in 36. consid. in prin.* præferendi sunt illis, qui faciunt opus voluptarium, seu res voluptati tantum hominis deseruientes. Vnde facientes pannos necessariòs ad vitã hominis ad vestiendum homines, qui necessario vestiri debent ad arcẽdum frigus, nuditatem tegendam, lasciuiam prouocantem, & decentem ornatum personæ, *vt dicit Anto. Floren. in 3. par. sua sum. titul. 8. c. 4.* §. 2. sunt preponẽdi illis, qui faciunt sericum, qui serifici seu setaroli dicuntur. *Et autore eodem in d. loco, §. 5. & Bernar. de Bust. in d. 2. par. sermo. 32. in litera X.* licet hæc ars sit honorabilis in humana ciuilitate, tamen de se est illicita, cum deseruiat vanitati in multis, cum sericis vtantur hodie, & veluti & carmesinis stipendiarii, & mulieres, non solum vxores Principum, Baronum, & militum, sed etiam mercatorum, artificum, quod est satis indecens, & magis secundum abusionem, quam consuetudinem locorum. Et in signum detestationis talis vanitatis, legitur *Luc. 16.* quod diues epulo, qui induebatur purpura & bysso, sepultus est in inferno. Et quod dicitur *in cap. quisquis, 41. distinct.* quod in iis debet quis se conformare moribus patriæ. Intelligitur tamen semper salua honestate, & decentia. Ex quo ex dictis Florentini videretur, quod lanifici essent præferendi serificis seu sericariis.

Sed videtur contrarium esse astruendum, cum *in sequen. par. in 96. consid.* dixi, quod vestes pretiosæ, quę fiunt ex serico, & auro, sunt vestes solis principib. decentes, & quibus principes ex honestate vestiri debent: & solis Principibus conueniunt, *vt ibi dictum est, & habetur in rubro, & nigro de vestibus oloberis, libro 11. C.* Ideo huiusmodi artifices in maiori dignitate constituti sunt, cum videantur esse artifices Principis, *dixi hic in 35. consid.* Ex quo etiam coquus Principis cum dicatur dignitatem habere, *vt dicit Romanus singulari suo 649.* præferri debet cuicunque plebeio & artifici. Ideo multo magis serifici, qui sunt artifices Principis, quibus Princeps permittit sericum facere in solis gynætiariis, hoc est, locis secretis, *vt ait textus in lege prima, C. de vestibus oloberis.* Et etiam dicit Bernard. de Bust. *in d. sermon. 32.* quod ad serificos non spectat discernere, si velutum, vel brocatum emat ad decentiam sui status, vel ad vanitatem, & excessum: dummodo iusto pretio vendant, & bona intentione, scil. pro illis, pro quibus decenter est portantum, & sine fraude. Etiam quoniam, vt cõmuniter videmus, potius talia fiunt in honorem Dei pro ornamentis maiorum Ecclesiarum, quæ frequentius ex iis, quam ex lana, lino, aut conopo fiunt. Ideo versantes circa hanc artem cæteris præferendi sunt.

Ex prædictis, idem inferendum est ad artifices tapetorum, quæ videntur tamen fieri ad ornatũ & voluptatẽ in palatiis & domib. quod dic esse verũ quoad inferiores, sed quoad Principis ornatum, & honestatem videntur necessarii. Cum ea quæ sunt & tendunt ad honorem Principis sunt ita necessaria, sicut si ad commodum: imo quod plus est comprehenduntur in supellectili, *vt habetur in l. de tapetis, ff. de supell. legat.* Ideo de his dicendum est, prout de serificis, cum videantur esse artifices eorum, quæ spectant ad Principes & magnates. Ideo cum digniora tractent, & nobiliora, seu pretiosiora, cæteris eorum arte paritate data artificii præponendi sunt ex antedictis.

Inter hos etiã lanificios sunt textores, & lanarum, & linorum, & canapis. Et vt maiorem experientiam & artem callent, sunt inter eos honorandi. Hi tamen cum videantur dare formam & panno, & telis, videntur præferri illis, qui præparant & lanas & linum, nec tales apud nos habentur in magna æstimatione. Imo etiam in pluribus, quando fit mentio de his in iure, reputantur & qualificantur pro seruis, *vt scribitur in l. Titia textores, ff. de leg. 1.* ideo pro abiectis habentur. Videntur tamen tales aliis sub hoc artificio lanificiorum comprehensis præferendi, scilicet chordariis seu scenofactoriis. Nam scenofactorii dicuntur, qui funes seu chordas faciunt. In quibus comprehẽduntur, qui faciunt funes ad venandum & piscandum. Et huius artis scenofactoriæ fuit Paulus Apostolus, *vt refert Ant. Flor. in suis histor. par. 1. tit. 6. c. 5.* Et miror, quomodo Paulus fuit huius artis artifex, cum esset ciuis Romanus, *vt scribitur Actor. 22. in fin.* Crederem forte eum fecisse solum funes ad piscandum aut ad capiendum aues, non autem grossiora retia, quę fiunt ad venandum.

Inter hos etiam sunt sutores, cum sutoris ars in vestimentis faciendis cõsistat, tam ex lana, quam panno serico aut lino. Et isti etiam dicuntur sarcinatores vel cerdones, *vt facit tex. in l. & si quæcunque, §. si. ff. ad l. Aquil. & l. item quæritur, §. si quis seruum, ff. locati.* Et sunt in multiplici differentia: sed omnes sub vno nomine sutoris (vulgo *cousturiers*) dicuntur. Et tales cum textoribus, & pluribus aliis ante nominatis quasi habentur pro fecibus vrbium, *vt dicit Budæus.* Adam tamen & Eua prius officium sutoris exercuerunt, *vt hic ante in vers. ... in trigesimaquarta considerat. huius partis dixi, in vers. ... lanificii ... charii.* De pluribus, qui de huiusmodi artificii lanificii comprehendi possunt: vide per Textorem in suis denominationibus à variis artium professionib. positis *in sua officina.*

Accedat huc, quod lanificiorum artifices debent celebrare festum S. Seueri, cum fuerit artifex lanificii, & in tali artificio existẽs fuit assumptus in Archiepiscopum, *vt est tex. in c. statuimus, §. his omnibus auctoritatibus, 61. dist.*

QVadragesimasecunda consideratio sit de artificibus vacantibus circa ligna, quæ sunt sub arte architectoria, de qua ante *ista parte, in 3. consideratione.* Et est ars hæc consistit in cementeria, & carpentaria, & est ars necessaria vitæ humanæ, pro domibus & habitationibus fiendis, quæ nos defendunt à pluuiis, & ventis, frigoribus, & caumatibus, vt quiescere valeat vnusquisque, & secreta operari, quæ expedit, vt est testis Anto. Flor. *in 3. parte sua summæ, tit. 8. c. 4. §. 8.* Et Bern. de Bust. *in 2. parte sui Rosarii, sermo. 32. in 2. part. in lit. ...* vbi etiam dicunt, quod Cyn. fuit primus, qui hanc artem inuenit, ex qua condidit ciuitatem & domos, *Gen. 4.* Et ante diluuium Noe fecit arcam de lignis leuigatis, & mansiunculas in ea bitumine liniens eas intrinsecus, & extrinsecus, vt scribitur *Genes. 6.* Et egressus arcam Noe ædificauit altare Domino, *Genes. 8.* Et post diluuium Nemroth, primus tyrannus ædificauit ciuitatem, *vt scribitur Gen. 10.*

Et sicut metalla & lanificia sunt nobiliora lignis, vt ex deductis *in 3. consider.* cuius partis: *& in sequ. par. in 95. consid.* comprobari potest: Ita etiam artifices metallorum & lanarum artificibus lignorum præferendi sunt. Licet F. Patritius *libro 1. de institutio. Reipublicæ tit. 9.* videatur præferre architecturam fabricæ, quam dicit non modo in pace ad vrbium ornamentum, atque vtilitatem necessariam esse, verum in bello ad propugnandum oppugnandumque, prout eleganter ibi describit.

Sed crederem, Quod ſicut fama dat eſſe rei, & eſt illa, quæ dat laudem artificio, cum opus laudet Magiſtrum, inter eos, qui in illa arte dant digniorem famam, & excellentiorem, ſunt digniores, & pręferendi: Vt ſunt qui vulgo vocātur menuſarii, cum digniorem, & elegantiorem dent formam lignis, eſſent præferendi carpentariis, qui groſſiorem formam: Pro carpentariis tamen faceret ratio ante adducta, quod ea per eos facta ad vitæ humanæ neceſſitatem fiunt, puta domus, & alia ædificia, quę vero fiunt per menuſarios, videntur fieri ad voluptatem ſaltem ad honeſtatem, quæ non eſt præferenda neceſſitati. Cū neceſſitas vitæ humanæ omnia vincat. Et omnes tales etiam dicuntur fabri lignorum. Vnde vt dicit Ioan. Chryſ. *in ſer. de Epiphania.* S. Ioſeph ſponſus glorioſæ Virginis, carpentarius lignorum fuit. Et faber pro omni ferri percuſſore ponitur, *li. 2. §. 1. ff. ad l. Rho. de iactu.* Et alias pro lignario accipitur, *l. ferri. § fin. ff. de ver. & rer. ſignifi.* Et etiam dicitur faber lignaminis. *l. 2. §. vlt. ff. de eo, quod certo lo. glo. in §. certæ. inſtit. de rer. diuiſ. vt ſupra hac par. in 33. conſi. verſ. fabricarii. dictum eſt.*

Textor vero *in ſua Offi.* multos ſcribit Architectos, quos dicit fuiſſe nobiles, vt fuit Damocrates, qui Alexandriam metatus eſt.

Spintharus Corinthius Delphicū templum conſtruxit.

Cteſiphon templum Dianæ Epheſiæ, Vbi ſimulachrum ipſius Deæ vitigineum fuerat. Vnde Plinius: Operi (inquit) præfuit Cteſiphon architectus.

Meleagenes ſanum Mineruæ Prienenſis.

Theodorus Phocenſis fecit Tholum Delphicum.

Philo Athenienſis armamentarium Pyrei.

Hermogenes ædem Doricam Iunonis Magneſiæ.

Sugilas Mauſoleum Artemiſiæ.

Zenodotus nobile pauimentum Pergami.

Hermodorus nomen eſt Architecti, qui obeliſcum fecit.

Aemilius, Rholus & Theodorus, architecti fecerunt Labyrinthum Leminium.

Valerius Hoſtienſis architectus fuit, qui theatrum Romæ texit.

Meneſicles architectus Athenis arcem ædificauit.

Nicon pater fuit Galeni geometriæ, & architecturæ peritiſſimus.

Apollodorus, Traiani forū, metodeum & gymnaſium Romæ fabrefecit. hunc interfecit Adrianus.

Et aliquos ex prædictis poſuit F. Patritius *in libr. 1. de inſtitutione Reipublicæ. titu. 9. ante allegata.*

QVadrageſimatertia conſideratio. Horum Artificum, qui circa lapides, vel cementa operantur multiplex reperitur differentia: quia aliquando dicuntur cementarii, aliquando vero latomi. Et etiam ſtatus huius artificii exaltandus eſt, & exiſtimandus ſecundum vtilitatem quam affert in Republica, & ſecundum excellentiam artificiorum ex huiuſmodi artificio prouenientium. Nam, *vt dicit F. Patritius li. 7. de inſtit. Reipublicæ. tit. 6.* Lapicidæ commoditatem vel maximam habent: ex quib. quadrata ſaxa, & cementorum copiæ comparantur. Et præcipue ſi molles lapides ſunt aut mediocres. Nam duriores illi ſpeciem potius præ ſe ferunt quam vtilitatem: labore enim plurimo indigent, & diligenti impenſa, *vt in ſeq. part. in 91. conſi. dictum eſt.*

Inter hos tamen primos autumo eſſe Vitrarios, qui vitra conficiunt ex lapidibus & iſti fundunt lapides in fornace vi, & calore ignis, & eſt vnum mirabile. Ideo cæteris præponendi ſunt, cum apud nos ex communi opinione patriæ pro nobilibus habentur. Et talis communis opinio eſt potens ad cauſandum nobilitatem. *& ante dixi in 8. part. in 6. conſid.* Etiam ſunt immunes à muneribus perſonalib. *vt hic ante in 38. conſi.*

Sed cum ſit hic quæſtio de excellentia, quæ procedit ex forma, quæ maior eſt quam illa quæ procedit ex materia. Ideo infero artifices marmoreos, & circa marmor artem exercentes, eſſe cæteris excellentiores, propter excellentias, & nobilitates ædificiorum, operum, & artificiorum quæ fuerunt, & fiunt ex marmore potius quam ex aliis lapidibus, & ex iis Plinius *libro 36. naturalis hiſtoriæ. cap. 5.* ponit 126. artifices in marmore, & ibi ait hanc artem tanto vetuſtiorem eſſe quam picturam, aut ſtatuariam. Etiam Textor *in ſua Officina, in cap. ſculptores, cælatores, ſtatuarii, & marmorarii,* plus artifices marmorarios quam alios laudat, Et etiam F. Patritius. *libro primo de inſtitut. Reipublicæ, titul. 9.* inter architectores multum extollit marmorarios, pro quibus ad illos recurre, & inter hos artifices ſculptores maxime laudantur.

Dipenus vero, & Scyllis Cretenſes, Sicyonem ſe contulere, vbi fuit quondam præcipua omnium metallorum officina. Ibique ſculpendo marmore primi omnium claruerunt. *teſtis eſt Plin. in d. loco. cap. 4.* Qui vero inter hos excellentior ſit iudicandus, Plin. *eod. lib. capit. 5.* dicit Phidiam clariſſimum artificem nunquam ſatis laudatum. Is fuit Athenienſis ſculptor, & minoribus ſimulachris ſculpendis claruit. Idem fecit ſtatuam Mineruæ ex auro, & ebore amplitudine 26. cubitorum. In cuius ſcuto cælauit prælium Amazonum, & Gigantomachiam, in ſoleis Lapitharum pugnam, & Centaurorum. Fabius Phidias (inquit) Diis quam hominibus efficiendis melior, in ebore vero longe citra æmulum, vel ſi nihil niſi Mineruam Athenis, aut Olympium in Aelide Iouem feciſſet. Martialis *lib. 3.*

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Piſces aſpicis, adde aquam, natabunt.

Idem *lib. 6.*

Quis te Phidiaco formatam Iulia cœlo,
Vel quis Palladiæ non putet artis opus?

Statius *lib. 2. Syl.*

Phidiacæ raſere manus.

Lyſippus Sicionius adeo claruit ſculptura, vt ab eo ſolo fingi voluerit Alexander, quemadmodum pingi à ſolo Apelle. Horatius:

Edicto cauit, ne quis ſe præter Apellem
Pingeret, aut alius Lyſippo duceret æra.

Streza pater.

Cædit Lyſippus Phidiacuſque labor.

Hunc Plinius ait feciſſe ad 70. opera, quæ ſingula arti claritatem dare potuiſſent. Propertius.

Gloria Lyſippo eſt animoſe fingere ſigna.

Sabellicus vero *in 10. libro ſuorum exemplorum* dicit tres opifices fuiſſe ſummos. Et etiam dicit Alexandrum ſuo edicto tribuiſſe tribus diuerſarum artium principibus viris præclarum laudis teſtimonium, ſuum cuique in ſuo genere. Et inter cæteros, quod nullus alius præter Pyrgotelem imaginem ſuam ſculperet, & de his ſculptoribus, & ſtatuariis, & laudem illorum etiam ſcripſit F. Patritius *lib. 1. de inſtit. Reipublicæ. titu. 10.* Etiam plures ſtatuarii laudantur à Textore in loco præallegato poſt Plinium, ex notabilitate operum quæ fecerunt, tam ex marmore, & lapidibus, quam alia materia.

QVadrageſimaquarta conſideratio tractat de Artificibus, qui circa colores verſantur, qui ſunt in duplici differentia. Quidam ſunt tinctores, de

quibus ante *hac part. in 41. consideratione. versic. inter hos dictum est.* Alii vero sunt pictores, & de his hic scribitur: de excellentia vero colorum dicetur. *in sequent. part. in 94. consideratione. & supra in 1. part. in 64. conclusi. 38. considerationis.* Vbi de armis narratur, quæ laudantur, distinguuntur, aut deprimuntur ex coloribus. Nunc solum est quæstio de excellentia pictorum. Nam ars pictorum versatur in omnibus tam lanis quam linis, serico argẽto, auro, & metallis, lignis, & lapidibus. In quibus solet causa voluptatis, honestatis, aut etiam lasciuiæ, adiungi pictura, quæ olim fuit in multo, & maximo honore, miraque æstimatione, Et vt ait F. Patritius *de institutione Reipublicæ libro 1. titul. 10.* Pictura eruditionem maximam præ se fert, & commercium cum Poetica, & oratoribus habet. Hinc dicit Laurentius Valla *in proœm. suarum elegantiarum*, quod artes liberales proximæ sunt, ars pingendi, sculpendi, fingendi, architectandi. Sextus Empericus ex Symonidis Poetæ sententia, picturam dicit esse tacentem poesin. Poesin autem loquentem picturam. Et certe magni ingenii est, & diuinam prope cognitionem attingit, varias animalium rerumque species sic mente concipere, vt penicello, & variis coloribus adeo exprimantur, quasi in illis nihil præter spiritus desit. Et certe cum optimam picturam cernimus, id dicere possumus, quod Valerius Martialis de catella picta cecinit. Ipsam denique pone cum catella. Aut vtranque putabis esse veram, aut vtranque putabis esse pictam. Legimus etiam bouem ad aspectum pictæ bouis mugisse, & pictis vuis nonnullos fuisse deceptos, auesque ad pictam speciem sui generis excitatas, *vt refert Plinius lib. 35. cap. 10.* Et vt disserit Budæus *in leg. Athletas. ff. de his, qui notantur infamia.* Huiusmodi artifices non modo iconicas imagines effingunt, id est, omnibus lineamentis ad exempla expressas: sed etiam ethicas, id est, sensibus expressit propemodum spirantes. Non modo enim gratiam habet pictura, & delectationem mirificam præbet, verum præteritam rerum memoriam seruat, & historiam rerum gestarum ante oculos nostros perpetuo refert. Quin etiam legendo picturas, in quibus præclara facinora exprimuntur, excitamur ad studium laudis, & ad magna negotia obeunda, veluti, si alicuius historiæ monumenta voluerimus. Quanta autem autoritas huiusmodi artibus olim fuerit, etiam ex eo coniicere possumus, quod Plin. *li. 35. cap.* inquit de Pamphilo pictore loquens, Docuit neminem minoris talento annis decem. quam mercedem, & Apelles, & Melanthius ei dedere, & huius autoritate effectum est Sycionem primum, deinde, & in tota Græcia, vt pueri ingenui ante omnia graphicem, hoc est, picturam in buxo docerentur. Recipereturque ars ea in primum gradum liberalium. Semper quidem honor ei fuit, vt ingenii causa exercerent, mox vt honesti perpetuo interdicto, ne seruitium docerentur.

Locum igitur habent (*teste F. Patritio de institutione Republica*) Pictores, & honestum quidem, vt studio gloriæ incendantur: & ad parem laudem adolescentulos inuitent. Non enim puduit Fabium Patritium illum Romanum optimo genere oriundum, qui maiorum suorum nobilitatem ab Hercule vsque recensebat, pictura exerceri, & ab eo cognomentum accipere. Nec diu post pœnituit Marcum Antonium doctissimum ac sanctissimum Imperatorem operam picturæ dare sub Diogene præceptore, quanquam illustrioribus disciplinis indulgebat, & magistris quibusque eruditissimis vtebatur.

Legimus etiam Platonem picturæ studiosissimum fuisse, & Cicero in ea eruditos oculos se habere asserit. Qua circa non erit verendum, ne manus adulescentulorum coloribus inquinentur, cum proxima doctrina accedat pictura. hinc fundamentum præbet ars illa, quam signandi nuncupare possumus, vnde & signa dicuntur, & per diminutionem sigilla. Hanc artem Aristot. summopere laudat, vultque vt pueri illam ediscant, quando aliis plerisque artib. necessaria sit. Non modo sculpturæ, & cælaturæ, quæ sine ea nullo modo esse possunt. verum compluribus & præcipue architecturæ: de qua superius *hac par. in 3. & 42. considerationibus* diximus.

Qui enim fuerint primi pictores. & quorum opera apud Veteres gratiam aliquam meruerunt: scribit Plinius *eod. lib. 35. c. 8. 9. 10. & 11.* & primum Polignotus, & Aglaophon fuerunt, qui simplici duntaxat colore vsi sunt, & suos studiosos complures habuerunt propter simplicitatem illam, quæ fundamenta artis sola imitatione naturæ iecit. Fuerunt tamen alii ante eos, & Canachus in primis, cuius signa rigidiora extitisse, quam vt imitarentur veritatem. Cicero ait dura etiam Calamidis fuisse, sed tamen meliora quam Canachi. Mironis propius ad veritatem accedebant. In Protogene, Actione, Nicomacho, & Apelle iam perfecta omnia videri idem adstipulator est. Nihil enim simul & inuentum & perfectum esse docet.

At vero Zeusis, & circa eius tempora Parrhasius (qui vixit tempore Socratis) plurimum huic arti addiderunt. Nam Zeusis luminum vmbrarumque rationes inuenisse dicitur, & picturæ arte tantas opes sibi comparauit, vt in earum sustentatione Olympiæ nomen suum aureis intextum literis ostentaret: postea opera sua donare instituit, quod nullum precium putaret esse illis dignum, autor est Plinius *in loco ante alle. ca. 9.* Parrhasius autem lineas examinasse subtilius traditur, & geometricam quandam rationem picturæ addidisse, & de eo Plin. *in d. loco. cap 10. ait:* Parrhasius Ephesi natus primus Symmetriam picturæ dedit, primus argutia vultus, elegantia capilli, venustate oris, confessione artificum in lineis extremis palmam adeptus. Inter alia eius opera quam plurima pinxit Archigallum. quam picturam amauit Tyberius Princeps atque LX. sexteriis æstimatam cubiculo suo inclusit.

Suam quoq; laudem meruit Aristides Thebanus, quem æqualem dicit Apelli Plin. *d. c. 10. col. 4.* primus animus animum pinxit, & sensus omnes expressit. Vnam eius tabulam Attalus Rex centum talentis emisse traditur. Cæsar quoque dictator eiusdem pictoris tabulas duas 80. talentis emit.

Philip. Macedo, & eius filius Alexander quando quidem pictura delectati sunt, artem hanc summopere extulerunt, quorum temporibus præcipue floruit, & diuersis virtutibus laudabatur.

Verum & omnes prius genitos (vt vtar verbis Plinii) futurosque postea superauit Apelles. Eo vsque in pictura prouectus: vt plura solus prope quam cæteri omnes contulerit, voluminibus editis, quæ doctrinam eam continent. Nam decorum optime seruauit, & suæ cuique personę modum dedit & venustatem, hoc est, suam venerem, (quam Græci charitas vocant) ne aut nimium offenderet, aut parum delectaret, qui in re alios pictores peccare dicebant, qui non sentirent quid esset satis. Eius prudentia maxime apparuit cum Antigoni imaginem pinxit, quam latere tantum altero ostendit, vt amissi oculi deformitas lateret. Fuit enim & comitas illi, propter quam gratior

gratior Alexandro Magno erat, frequenter in eius officinam ventitanti (vnde etiam edicto vetuit, ne ab alio pingeretur) ſed & in officina imperite multa diſſerenti ſilentium comiter ſuadebat, rideri eum dicens à pueris, qui colores tererent: tantum autoritatis & iuris erat, & in Regem alioqui iracundum. Pinxit & ipſum Alexandrum Magnum fulminigerum in templo Dianæ Epheſiæ talentis 20. Venerem Cois inceptam moriens reliquit imperfectam, nec iuuentus eſt, qui tam egregio operi ad præſcripta lineamenta ſuccedere vellet.

Idem perfecta opera proponebat in pergula ſeu porticu tranſeuntibus, atque poſt ipſam tabulam latens, vitia quæ notarentur auſcultabat, vulgum diligentiorem iudicem quam ſe præferens. fueruntque à ſutore reprehenſum, quod in crepidis vnam, intus pauciores feciſſet anſas: eodem poſtero die ſuperbe emendationem priſtinæ admonitionis cauillante circa crus, indignatum proſpexiſſe denunciantem, ne ſupra crepidam ſutor iudicaret, quod & ipſum in prouerbium venit. Apelli autem fuit perpetua conſuetudo nullum diem quibuſcunque negociis occupatum præterire, quin lineam aliquam duceret, ducendo exerceret artem. Et de Apelle & Parrhaſio fit mentio *in §. ſi quis in aliena inſtitut. de rerum diuiſione.* vbi dicit text. *Ridiculum eſt picturam Apellis vel Parrhaſii in acceſſionem viliſſimæ tabulæ cedere.*

Nec minor prudentia Timanthis Cichicii in ea tabula qua colorem vicit. Nam cum in immolanda Iphigenia triſtem Calchanta feciſſet, triſtiorem Vlyſſem, & mœſtum admodum Menelaum: conceptis animo affectibus obuoluendum caput Agamemnonis eius patris eſſe dixit, vt videlicet cogitandum relinqueret ſummum illum luctum, quem penicillo non poſſet imitari.

Protogenem vero cura commendabat, de quo *in 1. conſider. huius partis* dictum eſt. Ratio autem Pamphilum, ſicut facilitas Meluntium. Antiphilus per id ferme temporis concipiendis viſionibus laudem meruit: vt diligentia & decore Polycletus cui plerunq; palmam, vnum tantum defuiſſe volunt, quod pondere quodam careret in pingendis numinibus. Et vt humanæ formæ aliquid ſupra veritatem adderet, Ita aliquid de autoritate Deorum demeret. Atquilenes duntaxat genas pingere nitebatur, grauiorem autem ætatem conſilio fingebat. Hæc F. Patritius de laude pictorum, qui in multis laudati fuerunt: Et de laudibus plurium aliorum ſcripſit Textor *in ſua Officina in cap. pictores diuerſi.* Sed ne laudem ab aliena opera conſequar, fatetur ſe omnia delibaſſe à Plinio. prout & re vera fecit, & Patritius & Budæus, & qui poſt Plinium de hac re ſcripſerunt: ideo ad eum recurre *in dicto capitu. 35.* Quæ tamen opera præcipuam laudem meruerunt, ſcribit Textor, *in dicto loco. cap. ſculptores, cælatores, ſtatuarii, & marmorarii. in fine.*

Aduerte, quod pictores ſunt ita de iure priuilegiati, quod exempti ſunt ab hoſpitiis militum. *tex. in lege archiatros. C. de metatis. lib. 12.*

Et ex his antedictis, & multis aliis per Plinium, Patritium, & Text. *in ſuis locis ſupra allegatis enarratis*, pictores plurimum laudari poſſunt & debent. Sed obſtare videtur, quod illa ars ſit quodammodo plus voluptuaria, quam neceſſaria & vtilis, ex quo non ita ſit laudanda. *vt comprobat Ant. Flor. in 3 par. ſuæ ſum. titu.* 8. c. 4. §. 11. Tamen quia eſt honeſta, & grata Principibus & magnatibus *vt ante ſcriptum eſt.* Etiam quia tendit ad ornatum Eccleſiæ, ita quod à quocunque non obſtante prohibitione fieri poteſt. dicit Barto. *in l. 1. ff. ne quid in loco ſacro fiat.* Vbi habetur quod pictura quæ fit ad ornatum poteſt fieri non obſtante prohibitio. Ideo videtur, quod tales aliis artificibus ſint præferendi, intellige tamen prout ſupra dictum eſt.

QVadrageſimaquinta conſideratio ſit de mercatoribus, qui ſunt honorandi, cum nobis neceſſarii eſſe videantur. Cum quæ nobis ſuperſunt deuehant, & permutando & vendendo ea aduehant, quæ neceſſaria ſunt. Et vt ait Cicer. *1. de officiis.* Mercatura ſi tenuis eſt, ſordida putanda eſt, ſi magna & copioſa multa vndique apportans, multiſque ſine vanitate impartiens, non eſt admodũ vituperanda, ac etiamſi ſatiata quæſtu vel contenta potius. vt ſæpe ex alto in portum, ex ipſo portu agros, poſſeſſioneſque contulerit, videtur iure optimo poſſe laudare: vt per plura tenet & comprobat Bart. Cæpol. *in tract. de Imperatore militum eligendo, in verbo, nobilitatis. in* 18. *opinione*: vbi dicit quod apud Venetos mercatores etiam ſunt nobiles, quod intellige tamen ſapienter. Fortuna enim illa ſemper aptanda ſtudentibus minus optanda eſt, vt glorianti mercatori, quod in omnes oras maritimas nauigia dimiſiſſet, dixiſſe fertur Lacon. Finis præſcribẽdus eſt lucro propter varios fortunæ euentus. Ne paruo temporis momento id mercator amittat, quod in omni vita ſua perlucratus eſt: cogaturque decoquere, quod quidem ſine ignominia ac probro nequaquam accidere poteſt, etiamſi id ſine culpa aliqua fieret: Hæc Cicero *in 2. Philippica* Antonio obiicit his verbis: Tenes ne memoria prætextatum te decoxiſſe? patris inquies, iſta culpa eſt, etenim eſt pietatis plena defenſio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod ſediſti in 14. ordinibus. Cum eſſet lege Roſcia decoctoribus certus locus conſtitutus. quamuis, qui fortunæ vitio non ſuo decoxiſſent. Eiuſmodi ignominia vt careant mercatores, auiditati finem imponant, ne pauperiem in ſenectute cum irriſione etiam pati cogantur. Plures vituperationes de mercatoribus dici poſſent: & quaſdam refert Luc. de Pen. *in rubr. C. negotiatiores ne militent. libr.* 12. Et in quibus committunt crimen ſtellionatus, ſcribit Vlpianus. *in l. 3. ff. de crimine ſtellionatus.* Sed quia tantum quæ faciunt ad laudem intentionis noſtræ eſt ſcribere: ideo dic ſecundum eundem Lucam, quod mercatores neceſſarii ſunt in ciuitate, ſicut agricolæ, *extra de voto quod ſuper.* Et ſine iis omnibus non ædificabitur ciuitas. *Eccleſ. 38.* Et Plato cum inſtitueret, quemadmodum ciuitas bene ordinari debeat, in primis negotiatores neceſſarios dicit: *& vide plene ea, quæ dicta ſunt ante hac par. in 1. conſid.*

Adde quod locatores ratiociniorũ dicuntur mercatores, *vt vult Bart. & Alex. in Apoſtillis. in l. legatis. ff. de legat.* Et ibi ponit Alexander differentiam, inter mercatorem ſeu negotiatorem, & artificem. Nam vt dicit: Negotiator ſeu mercator eſt ille qui emit vnam rem, & non mutata forma illam vendit vt lucretur, vt ſunt, qui emunt candelas, & vendunt. Et tales an dicantur candelarii, an vero ſolum illi, qui eas faciunt, vide Iacobum Rebuffi. *in rubr. de nauiculariis ſeu naucleariis, lib.* 11.

Artifex vero eſt, qui emit rẽ, & mutata forma vendit, vt eſt quando emit ferrum, & vendit enſes *vt eſt tex. in c. paratum. 88. diſt.* Et remiſſiue quis ſit mercator negotiator, & artifex: vide allegata per Fely. *in proœm. decretalium, incipient. Gregorius in fine* & ibi, an ex vno actu, antequam ſit inſcriptus in matricula mercatorum quis dici poſſit mercator, & de ſtatu mercatorum, & diuerſis negotiatorib. *vide Anto. in ſua ſum. in 3. par.*

in 3.par.tit.8.cap.1.3.& 4.Bern.de Bust.2.part.sui Rosarii, serm.32.

Aduerte tamen, quod nobiles se negotiationi & mercaturæ immiscentes perdunt nobilitatem: *vt dicit Bald.in l.nobiliores. Cod.de commertiis & mercatoribus.* Quod an sit verum disputat *Anto.de But.in rub.extra ne cler.vel monachi.& Bartho.* Cæpola *in loco ante allegat.* Et lex fuit apud Romanos, ne senatores mercaturæ essent nimium intenti, *autor Blondus li.5. de Roma triumphante.*

Plures laudauerunt mercaturam & artificium, vt Aug. Dathus *in suis Epistolis.libr.3.oratione 9.* & teste F. Patritio. *lib.1.de institutione & Reipublicæ.titu.8.* fouendi sunt propter vtilitatem Reipublicæ mercatores, & dixi *in d. 1. consideratione huius partis.* Et refert Blondus *eodem loco* mercatorum societates Reipublicæ vsui fuisse. Vnde Cicero *pro Plancio* orans, eum ex bono loco visus est laudare, cum patrem eius equitem Romanum dixi maximum societatum autorem, plurimarum fuisse magistrum. Et ad Crassipedem scribens, idem de Bythiniis mercatorib. sic habet. Quanquam tibi præsens commendaui, vt potui diligentissime socios Bythiniæ, quæ societas ordine ipso hominum genere pars est maxima ciuitatis. Iuuerunt autem difficillimis temporibus Rempublicam societates mercatorum Liuius 23. Cum Scipiones in Hispania frumentum, vestimentaq; exercitui supplenda postulassent, nec vnde darent senatus populusque haberent: Fuluius prætor in concione exhortatus est eos, qui redēptitiis auxissent patrimonia, vt Reipub. qua creuissent tempus commodarent. Tres societates 19. hominum effecerunt pacti, vt quæ in naues imposuissent ab hostium tempestatisque vi publico periculo essent, exoluitque postea senatus. Et 24. cum censores ob inopiam Aerarii se iam locationibus abstinerent ædium sacrarum tuendarum ciuiliumque equorum præbendorum, ac similium his rerum: cōueniunt ad eos frequentes, qui hastæ huius generis assueuerant, hortanturque censores, vt omnia perinde agerent, locarent, ac si pecunia in Aerario esset, neminem nisi bello confecto pecuniam ab Aerario petiturum esse.

QVadragesima sexta consideratio sit de laude hospitum, quos crederem inter alios mercatores multum esse laudandos, & extollendos. Et sub istis mercatoribus comprehenduntur etiam tabernarii, *vt not.Bar.in l.cum pater.§.mensæ.ff.de lega.2.* Ideo etiam comprehenduntur Caupones & stabularii. cum quibus addendi sunt nautæ, vt hic titulus de tribus furibus, scilicet de nautis, cauponibus & stabulariis, qui est in ff.veteri. *Nautæ, caupones stabularii, vt recepta restituant:* Quia, *vt dicit tex.in l.nauta, & caupo, & stabularius mercedem accipiunt ff.eod.tit.* Et licet isti sint de genere prædonum, cum nec nunc quidem abstineant ab huiusmodi fraudibus *vt dicit tex.in l.1.§.1.ff.eod.not. Alex.in l.1.in princ.C.de eden.& Fr.Niconitius in repe.cap. quoniam contra.in prin.nu.26.& 27.extra de proba.* Tamen hodie apud nos alio & honorabiliori nomine vocantur hospites. Cum hospitalitas sit multum necessaria, & multum etiam commendatur ab Apost. *vt scribitur ad Rom.12.ibi, hospitalitatem sectantes.* Et ex causis laudanda, amplectenda & inquirenda est. *vt dicit Ioan.de Turrec.in sum.42.dist.*

1. Quia est res valde decora & honesta. Sacra enim res est mensa hospitalis, vt ait Seneca *lib.4.de offi.* Tullius *lib.2.de officiis.* Recte, inquit, à Theophrasto laudata est hospitalitas. Est enim vt mihi videtur, valde decorum, patere domos hominum illustrium, illustribus, hospitibus idq; etiam Reipub. est ornamento homines externos hoc liberalitatis genere in [...] non egere. Est etiam vehementer vtile his, qui ho[...] ste possidere multa volunt, per hospites, apud ext[...] nos populos valere opibus & gratia.

2. Quia hospitalitas disponit ad susceptionem d[...] uinæ gratiæ & præparat. vt ostensum est *Luc. vlti.* [...] discipuli cognouerunt Dominum coactum hosp[...] ri cum eis, etiam in fractione panis. vnde Grego[...] *Homilia.* Ipse quoque dominus non est cognitu[...] via à discipulis dum loqueretur, & in domo cogn[...] dignus est, dum pasceretur. Sic etiam ex hospitali[...] Christi in domo Marthæ: ipsa, Lazarus eius frate[...] Magdalena eius soror receperunt à Christo diuina[...] cognitionem. Sic etiam quandoque diuina cog[...] infunditur hospiti gratia alicuius sancti viri in hosp[...] tio recepti.

3. Quia hospitalitas bona temporalia multiplic[...] exemplo viduæ, quæ Eliam in hospitio recepit. [...] toto tempore famis, farina & oleum non defuer[...] *3.Reg.17.*

4. Quia à malo etiam temporali seruat, exem[...] Raab, Quæ, quia recepit nuncios filiorum Israel, [...] eo cum parentibus suis saluata est, & omnes alii [...] in Ierícho occisi sunt. *Iosuæ 6.*

5. Quia meretur Angelos recipere, exemplo Ab[...] hæ, & Loth, *vt habetur Genes.18.& 19.& in summ[...] dist.& in c.6.§.At non Abraham.35.dist.* vnde Apo[...] *ad Heb.vlti.* Hospitalitatem nolite obliuisci. Per h[...] enim quidam placuerunt, Angelis hospitio rece[...] vnde Hiero. Abraham & Loth Angelos susceper[...] quia hospites dilexerunt.

6. Hospitalitas est amanda, quia Deum mere[...] recipere. *Matth.10.* Qui vos recipit, me recipit. [...] *Matth.25.* Qui recipit vnum talem paruulum in no[...] mine meo, me suscipit vnde Hieron. *ad Nepotian[...]* Mensula tua pauperes & peregrinos suscipiat, & cu[...] illis Christus conuiua erit. Hoc autem non modo ac[...] cipiendum est, cum in membris suscipitur Christus, sed etiam quandoque personaliter, vt narrat Grego[...] de multis, tam in Dialogo, quam in Homiliis Euan[...] geliorum.

7. Quia etiam per Christum commendatur hospi[...] talitas, *vt scribitur in dicta summa.42.dist.* Cum dica[...] *Matth.25.* Hospes fui & non recepistis me. Et etiam per Paulum & Petrum Apostolos, vt de Paulo *ad Ro[...] ma.12.& ad Hebr.vlti.* & de Petro. *1. Petri 4.* cum dic[...] Hospitales inuicem sine murmuratione.

8. Quia etiam apud Barbaras gentes commen[...] tur, *vt facit tex.in c.offerebat.32.q.* Vbi dicit illam debe[...] re esse inuiolabilem, ita quod hospes hospitem de[...] fendere tenetur. *vt tenet ibi gl.& l.1 ff.nauta, caupo[...] bu.* cum illius dicatur habere custodiam.

9. Quia hospitalitatem sectantes exemplo Lo[...] qui primo hospitalitatem fecit, habent multa p[...] legia. de quibus habetur *in l. omnia priuilegia. C. [...] pisc.& cleri.* Et licet tex. videatur loqui de his, qui [...] peres recipiunt gratis & sine mercede, crederem [...] te etiam prædicta priuilegia debere habere lo[...] aliis hospitib. etiam peregrinos recipientibus. [...] vt dicit Hiero. *ad Nepotianum:* Mensula tua pau[...] & peregrinos suscipiat. Ecce quomodo non so[...] commendat pauperes, verumetiam peregrinos. [...] enim nulli essent hospites ad recipiendū peregrin[...] nō pauperes quomodo hospitari possent? ecce [...] modo pauperib. subueniretur, & aliis nō. Ideo [...] rem hospites esse ita priuilegiandos, sicut hosp[...] rios, saltem in his, quæ possunt impedire hosp[...]

tem peregrinorum, vt est in recipiendis & hospitandis militibus nisi tanquam hospitibus in quo priuilegiantur hospitalaria, *vt scribitur in d. l. omnia priuilegia.* Ex quo pluries dixi, quando milites, seu armigeri, ponuntur in aliqua ciuitate, vel vrbe ad castrametationem seu potius stationem (*garnison* vulgo) & eis deputantur hospitia ab officiariis loci in domibus ciuium, vt moris est fieri in Gallia; quod non debent poni in domibus hospitum, ne per eos impediantur peregrini ad hospitandum. Et licet alias contrarium viderim fieri in hac ciuitate, hoc tamen perperam contra meum iudicium fiebat. Nam hospites saltē principales ab huiusmodi hospitiis militum eximi debebant.

Et facit vna alia ratio. Quoniam sicut videmus ergasteria mercatorum esse exempta, quia à mercemoniis occupata. *l. in qualibet, & l. pe. C. de metatis. li.* 12 Eadem ratione domus hospitum, quæ omni hora possunt, & sunt hospitibus occupatæ, ad quod etiam tenentur eos recipere. *l. 1. § fin. & ibi Bar. ff. nautæ, caupones, stabularii.* ex quo cum teneantur ex debito peregrinos recipere, & in hoc onerantur, debent in alio onere releuari, quia est onus patrimoniale, quod recusare non possunt. *l. 3. C. de muneribus patrimoniorum. lib.* 10. Ideo in alio simili grauari non possunt. Et disserit Budæus *in leg. solent. ff. de officio proconsulis.* quod huiusmodi ius hospitandi erat necessitudinis. Cum secundum morem antiquum dabatur tessera dimidiata, vt agnosci possent, & Deus hospitalis erat Iupiter. Et tale ius erat honorarium, vt ibi narrat, & etiam vt erat sanctissima hospitii necessitudo, ideo violari non poterat. Sed an hodie sit honorarium, & nomen amiserint ex fama eorum? videtur quod sic, cum vt plurimum sunt rapaces, & plus exigere solent à peregrinis, quam expenderint.

Adde tamen vnum, Quod ex quo quandoq; sunt multum rapaces in exigendis debitis hospitii causa (quod *scotum* vulgo vocant) potest pro hoc taxari certum precium, *vt tenet Alber. in suis statutis. in prima par. rubr. 79.*

Aduerte etiam ad vnum. Quod ex quo dixi hospites debere esse immunes ab hospitio militum, ita etiam ab hospitio iudicum qui debent hospitari prout milites in loco, vbi non est domus principis, & sic in loco, vbi non est Prętorium possunt exercere eorum iurisdictionem nec potest ei denegari locus ita videtur tenere Luc. de Pen. *in l. fi. C. de professo. & medicis, li.* 10. vbi tex. ante finem parificat hospitium militum, & iudicum in his verbis. *Nec eorum domus vbicunque posita militem, seu iudicem suscipiant hospitandum.* Ample vero de hospitiis militum, vide in tractatu quem fecit Surgetus, qui dicitur *Enchiridion militaris disciplinæ.*

Qvadragesimaseptima consideratio. Cum in pręcedenti consideratione de hospitibus attigerimus, binas ordinis officiorum sententias vtramque grauem afferre libet, scilicet quo loco ponendus sit hospes, ex testimonio Auli Gellii *lib. 5. cap. 13.* vbi ait in hęc verba, Seniorum hominum, & Romę nobilium, atq; in morum disciplinarum veterum doctrina, memoriaq; præstantium disceptatio quædam fuit, præsente atque audiente me de gradu atque ordine officiorum. Cumque quęreretur, quibus nos ea prioribus potioribusq; facere oporteret, si necesse esset in opeorando, faciundoq; officio, alios aliis anteferre non constabat. Conueniebat autem facile, constabatq; ex moribus pop. Roma. Primum iuxta parentes locum tenere pupillos debere, fidei, tutelæque nostræ creditos. Secundum eos proximum locum Clientes habere, qui sese itidem in fidem, patrociniumque nostrū dederunt. Tum in tertio loco esse hospites postea esse cognatos affinesque Massurius autem Sabinus *libro iuris ciuilis tertio*, antiquiorem locum hospiti tribuit, quam clienti, & post primum locum tutelæ secundum hospiti tribuit. Verba ex eo lib. (*teste Gellio*) hæc sunt. *In officiis apud maiores ita obseruatum est, primū tutelæ, deinde clienti, tum cognato, postea affini.* & post Aulum Gellium vtramque sententiam succincte enarrat Blondus *de Roma triumphante. lib. 5.*

Quadragesimaoctaua cōsideratio. Hic scribi posset de medicina, cū inter artes mechanicas ponatur, autor est Ant. Florent *in prima parte suæ summæ. tit. 1. ca. 3. §.* vbi ait. Quod medicina corporis, vel tuetur, vel restaurat salutem. Hæc continet occasiones, & operationes. Occasiones sunt sex: Aer circundans nos, Cibus & Potus, Somnus & Vigilia, Motus & Quies, Exinanitio & Repletio. & Accidentia animæ, id est, passiones insurgentes: Operationes sunt intus, & foris. Intus, vt ea, quæ intromittūtur per nares, per os, per anum, ad excitandas sternutationes, vomitationes, & purgationes. Foris vt sunt emplastra, incisio, & vstio. Et duplex est medicina, spiritualis, scilicet, & corporalis. *ca. vlt. 29. dist.* Corporalis medicinæ præcepta diuinæ conditioni contraria sunt: quia nec ieiunare, nec flere, nec similia sinunt. *ca. contraria. de consecr. dist. 5. vt scribit Luc. de Pen. in rubr. de professorib. & medicis, lib.* 10. Sed quia de eis dixi *in præced. part. in 24. consid. & hac part. in 3. & 28. consid.* ad ibi dicta de laude medicorum, & excellentia recurrendum est. & ad Erasmum *in suo Encomio de laude medicinæ.* Sed quia sub his comprehendi possunt Aromatarii, Chirurgi. *cap. tua nos. de homicidio.* & etiam dentarii: *vt ait Franciscus de Ripa. in tractat. de peste. fol. 75. versicu. sed iam de salariis medicorum.* non tamen barbitonsores, *secundum gloss. in capit. 1. in verbo, cum de statu regularium. in 6.* dicam statim, & ideo de eis pauca dicenda sunt. Etenim Aromatarii honorandi sunt: quia quoad medicinalia deseruiunt ad vitæ humanæ conseruationem: & est necessarium eorum ministerium ad esse seu conseruationem, & sanitatem humanam, & quoad alia ad bene esse: *vt dicunt Antonius. Floren. in 3. part. suæ sum. titul. 8. capitu. 4. § 6. & Bernard. de Bust. in 2. part. sui Rosarii. sermone 32. in 2. part. in litera Y.* Et isti Aromatopolæ, vulgo apud nos Apothecarii dicuntur, & proprie sunt Pharmacopolæ, seu Vnguentarii, qui vendunt medicinas, & vnguenta, aliasque medicinas secundum recepta medicorum conficiunt. Vnde gloriantur in hoc, quod Deus dictus sit Vnguentarius. vt scribitur *Ecclesi. 38. ad principium.* & per Ioan. de Turrecr. *de consecr. dist. 1. in procę. nu* 3. cum dicatur: Et appropians alligauit vulnera eius, oleum superinfundens, & vinum, & habetur *Eccles.* 87. Sicut Deus creauit medicinalia. & *Ecclesiastici eodem.* Altissimus de terra creauit medicinam. Ita & ipse primus autor extitit artis, & scientiæ medicinalis, *vt refert Antonius Florent. 3. part. suæ summæ. titul. 7. capitu. 1. in princip.* Et de sapientia habetur *Ecclesiast. 24.* Quasi cinamomum, & balsamum aromatizans odorem dedi. Et Myropola etiam dicitur venditor vnguentorum. Et medicamentarius est qui medetur, seu qui morbis affert remedia.

Barbitonsores etiam sub medicina comprehenduntur, *autor Ant. Flor. in d. loco. §. 7. & Bernar. loco supra citato:* quia ad medicinalia pertinet minutio sanguinis sedandi feruoris gratia, quę phlebotomia dicitur, Ideo propter vtilitatem quam afferunt Reipub. & etiam necessitatem creauerit Deus medicum. *Eccle. 38.*

in principio, Sed isti proprie sunt Chirurgi, qui sunt medici vulnerarii, multum necessarii & vtiles in Republica: maxime in exercitu militari: & apud nos sunt in magno honore & pretio. Inter hos etiam cōprehenduntur Obstetrices, quæ medicinam exhibere videntur. *leg. 1. §. 2. ff. de var. & extraordi. cognitio. & l. item si obstetrix. ff. ad legem Aquiliam.* Plinius *lib. 28. ca. 7.* Sotyram & Salpem obstetrices facit, quarum etiam placita in quibusdam morborū remediis citat. Idem *lib. 32. capit.* 10. de Salpe meminit. Et dicuntur esse artis probatæ & fidei. *tex. in l. 1. circa principium. ff. de ventre inspiciendo.* Et ibi Bartol. quomodo iurent. Quandoque tamen earum manus & oculus fallitur. *text. in ca. nec aliqua. 27. quæst. 1. cap. pen. extra de proba. c. fraternitatis. extra de frigid.* Et tales obstetrices debent scire formam baptizandi, cum fere semper sint in parte fœminarum, vt vbi eminet periculum de vita infantis, & cum necessitas suadet, baptizare possint. *c. mulier, de consecr. dist. 4.*

Crederem, & forte non inconsulto omnes cuiuscunq; ordinis sub hac arte comprehendi posse. Cum fere nullus ignarus & expers huiusce artis reperiatur, saltem pro aliqua parte corporis. Cum etiam Medicus dicatur, qui alicui parti corporis medicinam præbet. *vt dicit Barto. in d. l. 1. §. 1. ff. de variis & extraordi. cognitio.* Ex quo euenit cum semel quidam Aulicus Ducis Mediolani, & quidem familiaris de suo fratre cōquereretur, quem medici non recte curauerant: vt ex eorum incuria (ne dicam forte inscitia) morbo interiisset, petiit ab eo Duce vnum Carlinum impositionis super vnum quemque medicum sui dominii, & ducatus Mediolani. qúod & facile concessit Dux, putans deridere Aulicum, cum pauci essent medici: sed aliud in mente retinebat Aulicus. Quoniam tandem coram vno se finxit infirmum dolore dētium, coram alio dolore ventris, & sic de aliis. & postremo omnes reperit esse medicos: & vnusquisque dedit ei aliquam medicinam pro specie morbi, quo detineri, & affligi asserebat, & ita plus exegit, quam cogitasset Princeps. Idcirco cum sit ars omnibus communis, omnes illam laudare debent, ne seipsos illam deprimendo vituperent. Maxime qui passi interdū fuerint aliquam infirmitatem, si postmodo cōualescant, infinita consilia dant. vnde Terent.

Dum conualuimus ægrotis recta consilia damus.

Quid autem de magonib. seu Hippocomis (quos vulgo *marescallos* vocant) & aliis curantibus corpora brutorum, an dicantur medici? vide glo. *in l. 1. C. de excusatio. artificum. li. 11.* Io. de Platea *in l. cum te. C. de professoribus & medicis. lib. 10.* vbi ait eos habere excusationem à muneribus personalibus.

Et aduerte, quod non solum est licitum laudare medicos, verum etiam ipsi se laudare possunt, vt dicit Cardinalis. *in ca. ad aures. extra de ætate & qualitate.* & Francisc. de Ripa *in tract. de peste. fo. 75. versi. 1. aduertant ad artis peritiam.* vbi scribit quomodo licet alicui se laudare, de quo ante *in 1. par. in 59. consid.*

QVadragesimanona consideratio sit de venatoribus, seu de arte venatoria, quæ vt autor est Anton. Flo. *in 1. part. sua summa, tit. 1. c. § eo. numero.* consistit in tribus speciebus, ferina, scil. aucupio, & piscatura: sed proprie venatio ferina conuenit nobilibus: plebeiis autem venatio aliorum animalium. Et isti proprie apud nos sunt Macellarii: tamen pro sordidis artificiis, & mechanicis reputantur. Macellarii vero dicuntur, qui macellum exercent, non solū carnium, sed omnium obsoniorū. quinetiam panis, & frumenti venditor, quippe hæc omnia in macello venundabantur. Varro: Duo sunt Orinthonis genera, hoc est, auiariorum. vnum delectationis causa, alterum fructus gratia, quo genere macellarii, & in vrbe quidam habent loca clausa, & rure maxime conducta, & sunt loca vbi mittūtur proprie aues & gallinæ ad vendendum & distribuendum: & magis extense vbi nutriuntur animalia ad eadem distribuenda pro alimento ciuium & popularium. Macellum vero est locus, quo venalia omnia, quæ ad victū humanum pertinebant contrahebantur: dictum Macellū à Macello quodam viro, qui in vrbe latrocinium exercebat, quo damnato censores Æmilius & Fuluius statuerunt, vt in domo eius obsonia venderentur, redactis in fiscum eius bonis. Donatus à mactandis pecoribus deriuat. Alii à macerando quod pecora dum eo ducuntur, ibique tenentur, macerantur, Hinc dicti sunt macellarii, eo quod mactent carnes, & vendunt in illo loco publico ad hoc destinato. & de hoc scribitur *ad Corinth. 10.* Omne quod venit in macello, manducate. Et si qui artifices, aut negotiatores laudem & honorem consequi debeant ex communi vtilitate & necessitate quam afferunt Reipublicę, isti nullo pacto sunt prætermittendi absque honore. Cum multum sint necessarii in Republica, maxime eorum, qui carnib. vescuntur, vt Alani, non autem ichthyophagi, qui piscibus viuunt, apud quos piscinæ, & viuaria in precio. Etiam qui tales distribuunt carnes populo, vocantur visceratores, quoniam carnis crudæ distributio visceratio dicitur, quæ fieri solebat antiquitus, vel in solenni festiuitate, vel in funere alicui⁹ excellētis personæ.

QVinquagesima consideratio. Cum in præcedenti consideratione, de materia venationum tractatum sit, quæ est frequentata apud nos, Hic quæro primo, an sit licita venatio, & quibus personis. Et in hoc, vt breui absoluam, non insistendo in venatione quæ dicitur hominum oppressiua. Nec in venatione arenaria, de quibus scripsit Ioan. de Turrecr. *in ca. quia venatorib. 86. dist.* Sed solum in venatione, quæ dicitur saltuosa, quæ est illa, quæ exercetur, & fit in syluis & saltibus interficiendo feras vel aues: siue fiat propter necessitatem indigentiæ, vt cum quis ex tali artificio sustentatur, siue propter necessitatem violentiæ, vt cum quis venatur feras vastantes fructus suos, vel pecora: quo casu licitum est omnibus venari de iure ad lupos, apros, vrsos & leones. *l. vnic. C. de venatione ferarum. lib. 11.* siue fiat propter vtilitatem, vt carnes habeat in cibum, vel pelles ad vestimentum, siue propter recreationem. Et licet omnia ista genera venationum, de quibus ante dictum est, sint opera ad se indifferentia, & bene & male fieri possint. Et dicit idem Ioan. de Turrecr. *in loco ante alleg.* quod in laicis est licite, & licite ab eis exerceri potest, dum tamen fiat sine damno & læsione proximi. Ex quo primo infero conclusionem sequentem, quod venatio omnib. laicis est permissa, ita quod licitum est omnibus laicis venari ad feras bestias, & fiunt occupantis. *§. feræ igitur bestiæ. cum §. seq. instit. de rer. diuisione.* quæ tamen in multis non habet locum. de quib. scripsi in Comment. *nostris super consuet. duca. Burg. titu. Des Forestz. §. 1.* ad quem recurre. & ad G. Bened. *in repet. cap. Raynutius. in verbo, & vxorem nomine Adelasiam. à num. 868. vsque ad num. 922. extra de testament.* Et inter alia attende, de ea quæ dicit, Quod consuetudo potest inducere, vt aliquibus sit prohibita venatio. *vt autor est Ioan. Fabri. in §. feræ. instit. eodem de rer. diuisione.* Ex quibus idem Guilielmus consuet. ibi, quod in Francia ex generali consuetudine, & etiam ex prohibitione dominorum agricolis est prohibita, ne ab agricultura euocentur, ...

uertantur. Non enim turbari debet, nec interrumpi agricultura. *l.g.1. in principio.ff. de tigno iniuncto.* Quod si fieret destrueretur, vel saltem diminueretur annonæ præbitio, in detrimentum boni publici. Nec etiam ex sua venatione pecuniam lucrarentur, ex qua fieret ab agricultura diuersio, quod fieri non debet, *vt dicit Ioan. de Platea in l. domini C. de agricol. & censitis, lib.11.* vbi etiam dicit, quod nec canes, nec aues ad venandum debent habere agricolæ. & non solum in Gallia est eis prohibitum, sed etiam aliis non nobilibus. *vt est testis idem Guillelmus in loco ante alle. num.917.* Et cum huiusmodi sit prohibitum, non possunt etiam venari: vt venationem captam domino, aut Principi darent à quo manauit prohibitio. *l.1. Cod. nemini licere in frenu equestri. lib.11.* Quia omni causa caderent in pœnam prohibitionis, ac si pro eorum lucro proprio venati fuissent. secundum Ioan. de Plat. *ibi.* Maxime vbi venatio artificiosa prohiberetur per superiorem, Quia etiam intelligeretur inhibita in apris & aliis feris iure permissis, vt prohibitio aliquid addat, & operetur: In signum cuius Domitius prætor Romanus olim Siciliam regens, quia pastor quidam contrafecerat, & aprum captum ei obtulerat, ipsum crucifigi fecit, vt recitat Valerius *lib. 6. titul. de seueritate.* pro quo facit, quia ex quo lex erat scripta seruanda erat. *l. prospexit. ff. qui & à quib. manumissi libertatem non accipiunt.*

Quomodo vero, & quãdo venatio sit clericis prohibita, *scribit Io. de Turrecr. in d. c. qui venatorib. 86. dist. & toto titul. de clerico venatore in antiquis. & per Guilielmum Benedicti in loco sæpe alleg. nu. 875.*

Item etiam venatio non posset fieri per illos (licet habeant potestatem venandi) in alienis garenis, nec in alienis forestis, aut iurisdictione alterius. *vt per plura comprobat idem Guill. in sæpe dicto loco, nu. 869. vsq; ad nu. 875.* Plures celebres venatores. *nu. 33.* laudat Text. *in sua Offici. c. venatores.* & ibi ait Mithridatem venandi studio adeo intentum fuisse, vt septem annis, neq; vrbis, neque ruris tecto vteretur.

Qvinquagesima prima consideratio de piscatura tractat, & an sit licita. de quibus dico autore Io. de Turrecr. *in cap. qui venatorib. 68. dist.* quod piscatio quæ fit propter necessitatem, vt sunt illi, qui de ea victum quærunt, est licita. & dixit istam esse conclusionem Gregorii *super Ioan. 21. cap.* vbi leguntur apostoli post Christi resurrectioné rediisse ad opus piscationis. quod idem dixit, si propter solatium adhibitis debitis circumstantiis. Imo ius & facultas piscandi non potest prohiberi per principes & dominos, nisi in contrarium sit consuetudo *vt dicis Ioan. Fabri. in §. flumina. instit. de rerum diuisione.* Quæ quidem est in Francia in multis locis, *vt de hoc etiam meminit Guido Papæ. quæ. 514. & dixi in commentariis nostris super consuetudinum ducatus Burgund. titul. des ForestZ. §. 7.* Et duo sunt genera piscandi, quæ consistunt retibus, & hamo. *vt autor Ioan. de Turrecr. in cap. est aliud. 24. quæst. 1.*

Aduerte, quia vt autor est Blondus, *libr. 9. de Roma triumphante,* fuerunt olim venationes, & piscationes in villis, prout hodie multis in villis & vicis apud nos reperiuntur venationes: vt sunt ad lupos venatores, qui vulgo Luparii dicũtur, hoc est, qui capiunt lupos, & habent istud officium à Rege, & percipiunt pro lupo capto certum quid à singulis habitatoribus loci vbi capitur, vsque ad certas metas, & loca huiusmodi collectæ subiecta.

Qui vero olim habuerint piscinas celeres, scribit Text. *in sua Officina. in ca. piscinarii.* Piscinarii vero dicuntur qui piscinas habent refertas piscibus, easque magno studio curant. Ostrearum viuaria primus omnium Sergius Orata inuenit, optimumq; saporem Lucrinis adiudicauit.

Licinius Murena, reliquorum piscium viuaria primus instituit. Lucullus ad piscium receptacula montem excidit iuxta Neapolim, maiore impẽdio quam villam ædificauerat, admisso mari. Varro scribit M. Catonem Vticensem, cum hæres testamento Luculli seu Lucilii esset relictus, pisces de piscina eius 40. millibus vendidisse. Murenarum viuaria excogitauit C. Hirtius, qui cœnis triumphalibus dictatoris Cæsaris sex millia murenarum mutua appendit, & dedit in pondus.

Vedius Pollio cum piscinas magno studio coleret, solebat seruos occidere, eosque piscibus vorandos præbere: vt hominum cruore pasti, delicatiores essent.

Curauit & piscinas Hortensius orator, murenam adeo dilexit, vt mortuam multos dies atratus fleuerit.

Antonia Drusi murenæ, quam diligebat, inaures, hoc est, ornamentum ex aure dependens addidit.

Cochlearum viuaria primus instituit Fuluius Hirpinus.

Aliquos recitat piscatores Text. *in sua Officina cap. piscatores.* quos laudat ibi. Et, vt autor est Hieron. *in Psal. 82.* & recitatur *in capit. Esau. 86. distinctio.* Non inuenimus in scripturis sanctis, sanctum aliquem venatorem. Piscatores inuenimus sanctos. Nam ecclesiastici dicunt Petrum Apostolum omnium Pontificum primum, fuisse piscatorem professione. Item, Andræam eius fratrem. Item, Iacobum Zebedæi & Ioannem fratres, vt scribitur *Matth. 4. Marc. & Luc. 5.* Et dicitur in scripturis sanctis, hoc est, in veteri & nouo testamento, vt exponit Ioan. de Turrec. *in d. c. Esau,* propter Eustachium & etiam Hubertum, qui fuerunt venatores.

Qvadragesima secunda consideratio. Erit de arte theatrica quæ consistit in ludis, & sic in artificibus huiusmodi ludo exercentibus, qui inter tales sunt extollendi, & laudandi: Et ista ars theatrica continet ludos diuersi generis, vt ait Antonius Florent. *in prima parte. sua summæ. titul. 1. capit. 3. §. 3.* de quibus etiam per F. Patritium. *libr. 2. de institutione Reipublica. titul. 8.* vbi etiam originem ludorum, & genera illorum scribit, quæ sunt quatuor, scilicet, Ludi gymnici, Circenses, Gladiatorii, & Scenici. Nam Ludus gymnicus est, quando fit luctatio nudo corpore, & exercetur in gymnasio, & illius quinque sunt genera, scilicet, Saltus, cursus, virtus, atque luctatio. Dicitur autem hic virtus, immensitas virium in labore, & pondere corporis.

Aut vero ludus, teste eodem Anto. Floren. dicitur Agon, & fiebat in quodam loco Romæ, qui *circus Flaminius* dicebatur, & exercebatur per modum certaminis, aut belli. Et agonum genera fuerunt cursus, celeritas, sagittandi peritia, standi patientia ad citharam quoque, & tibias incedendi gestus, decantandi modulatio, terrestris quoque & naualis perpetiendorumque suppliciorum certamina.

Aut Circensis, & circenses ludi dicti sunt à circumeundo, vt dicit Ant. Floren. *loco ante allegat.* Tex. vero *in sua Officina in c. Ludi, & spectacula diuersa,* ait ludos circenses factos fuisse in circo, vbi loca erant, & subsellia equitibus, patribusq; designata. Primus circum designauit Tarquinius Priscus.

Aut vero ludus est Scenicus. Scena autem eodem

Anton. Florent. autore: Locus est intra theatrum in modum domus instrata cum pulpito. vbi cantabant comici, & tragœdi, saltabant histriones & mimi: Hodie in Christianitate ad formam huius domus in cõuentu religiosorum, maxime in loco qui dicitur refectorium, solent similia loca fieri, vbi cantatur aut legitur aliquid alta voce in laudem Dei, dum religiosi prandent. Blondus *libr. 2. de Roma triumphante,* dixi ex Placido grammatico scenam esse cameram hinc inde compositam, quæ in vmbræ locum in theatro erat, in quo ludi actitabantur. Item Scenam dici arborum in se incubantium quasi concameratam densationem, vt subterpositos tegere possit. Item Scenam vocari compositionem alicuius criminis, quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Vlpianus autem iurisconsultus *in l. quod ait prætor. §. ignominiæ causa. versic. scena autem est,* vt Labeo diffinit: quæ ludorum faciendorum causa, quolibet loco, vbi quis consistat, moueaturque, spectaculum sui præbiturus, posita sint in publico, priuatoq;, vel in vico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. *ff. de his qui notantur infamia.* Et, vt ibi declarat Accursius. Scena est obumbratio cortinarum vel pannorum, quæ posita sunt in publico, vel priuato loco. Et dicitur scena à scenon secundum Accursium, quod est chorda: quia ioculatores faciunt ire caballos per chordam: & teste Blondo *eodem loco & lib. 3. de Roma instaurata* post Cassiodorum, theatrum, Græca appellatione, visorium interpretatur, quod turba cõueniens eminus videatur, & videat. Et scenam theatri frontem binis, plurimisve contignationibus constratam, in quibus histriones recitabant, mimiq; mirmilones & cæteri ludi varios ludos gesticulationesq; edebant. In scena autem cum hemicicli formam haberet, gradus sediliaq; fuere, de quibus primarii magistratus honoratioresque spectarent, eorumque sedilium pars intima. Et ad hæc loca ostendenda debent esse officiarii in ciuitate, qui dicuntur designatores, de quibus est text. *in l. athleta. in princ. ff. de his qui notantur infamia.* Instituti fuere huiusmodi ludi ob pestilentiam, ac citis ex Hetruria ludionibus ad tibi ciniis modos saltantibus. Qualiter tamen omnes ludi scenici fierent, difficile esset docere, vt vtar verbis Blondi *in d. li. 2.* quod singulis pene vicibus ex histrionum ingenio ac industria variarentur, vt satis constat omnes fabulas, à Plaut. Terentioque & aliis comicis fictas in scena, & theatro ab histrionibus eorumque ministris personarum Deorum cultui spectante populo fuisse actas. Ludi scenici fiebant in theatris, venationes & gladiatorii in amphitheatris.

Aut vero (in sequendo ordinem Anto. Florent. in hac re) est ludus gladiatorius: &, vt ait, gladiatores pugnabant in amphitheatro, & dixi ante *proximo loco.* Illic iuuenes vsum armorum diuerso modo discebant, & modo inter se pugnis aut gladiis, modo circa bestias intendebant. Hodie apud nos huiusmodi ludi per nobiles exercentur, & fuerunt primo instituti à Torniamine, vt autor est Blondus *loco præallegato,* vt & instituti iuuenes in hoc exercitio armorum (quando res postularet) assuescerent non expauescere congressum hostilem, vulnera, ferrum, aut sanguinem. Et adhuc hodie in multis ciuitatib. sunt magistri huius artis, qui docent artem gladiatoriam. Et ordo inter istos erat, quoniam primi erant equites equis albis, signisque militaribus in honorem Martis. Secundi in honorem Neptuni, quem in bello nautico inuocabant. Tertii secutores dicebantur, quod retiarios insequerentur, & ad honorem Vulcani pugnabant. Quarti erant laquearii, deinde pugiles & al- huiusmodi, de quibus per eundem F. Patritium, lib. *de institutione Reipub. tit. 8.* Gladiatorum spectaculum fuit, autore eodem Blon. *lib. 2. de Roma triumph.* no- ex eo genere hominum, ex quo lanistas compar- mos est seruorum, qui sanguinem venalem habe- Voluntaria omnis, & gratuita opera pugnárium fui- Nam alii iussi à regulis suis, ad specimen insita ge- virtutis ostendendum. Alii professi se pugnaturos gratiam Ducis. Alios æmulatio, & certamen, vt pro- uocarent prouocatiue, aut abnuerent traxit. quid- qui disceptando cõtrouersias finire nequiuerant- noluerant, pacti inter se vt victorem res sequerentur ferro decreuerunt neque obscuri generis homines sed clari illustresque. Et de gladiatoribus habemus- *vnicam. C. eo. tit. lib. 11.* vbi duella & torneamenta p- hibentur, item pugna ferarum.

Sed nunquid huiusmodi lusores siue alii quicum- que sint, laudandi veniant. Non est dubium, quod li, qui fiunt causa mercedis, ita quod fiant ludi- personarum, tales ludi sunt reprobati, & non solum sunt vituperandi, imo etiam infamia notantur, vt *cit text. in l. athletæ. ff. de his qui notantur infamia.* L- cros & Scenicos actores censura damnauit no- improbos mente, & nihili homines. Propterea bienus eques, excusauit sese, per epigrammata à C- sare coactum, in histrionica inuitũ descendisse. ro eam ob causam infamis habitus est. Hodie ap- nos sunt de huiusmodi lusoribus histriones, & m- & alii dicti scenobates, *abateleurs,* in vulgari. Ho- men histriones non esse infames, sed eos lauda- dicit Blondus *eodem lib. & li. 3. de Roma restaurata* olim erant stipendiati de publico. Habebant en- mercedem diurnam mille denarios sine gregalibus Et Episcopus ex histrionico quæstu ducenties sest- tium filiis reliquit & Roscius vir doctus, librum scr- psit quo eloquentiam cum histrionica comparauit Qui vero amœnitatis causa prædictos ludos faciunt sunt laudandi & extollendi: quoniam, vt ait Blondus *dicto loco,* Ludi qua causa fuerint instituti. Cicero ... ostendit: E- *gum primo,* etiam Platonis autoritate ostendit: E- nim lex de ludis, talis: *Ludi publici, quod sine curriculo & sine corporum certatione fiant, popularem lætitiam can- & fidibus, & tibiis moderanto: eaque cum diuino hon- iungunto.* Assentiorque Platoni (vt ait Blondus.) N- tam facile in animos teneros atque molles influ- quam varios canendi sonos: quorum vix dici po- quanta sit vis in vtramque partem, namque & in- languentes, & languefacit excitatos. & tum rem- animos, tum contrahit. De ludorumq; laudib. Ci- ro pro Murena hæc habet: Nunquid ego dicam p- pulum ac vulgus imperitum ludis magnopere d- ctari, minus est mirandum. Quanquam huic satis- sunt enim populi ac multitudinis comitia. qu- populo ludorum magnificentia voluptati est, no- mirandum, eum lege Murenæ apud populum p- fuisse. Quid tu admiraris de multitudine indo- Lucius Otho, vir fortis equestri ordini restituit- solum dignitatem, sed etiam voluptatem. Itaque- hæc quæ ad ludos pertinet, est omnium gratissima quod honestissimo ordini cum splendore fru- quoque iucunditatis est restitutus. Et ideo de his h- bemus plures leges tam *in titulo de spectaculis & sce- lib. 11. C.* Imo dicit tex. *in eo. loco in l. nemo.* quod fest- tates in cunctis oppidis non debent impediri: q- etiam *in titulo de expensis ludorum. ibi, & etiam de- ma. & in vltima rubrica trium librorum. G. & in- aliis locis C.*

Nonne etiam ex veterum monumentis proditur, summos viros, & multa laude præsignes, lusu non abstinuisse? Nam Herculem illum portentorum domitorem, Iouis & Alcmenæ filium ferunt, cum puerulis sæpius collusisse, eoq; modo curas animi remisisse.

Ab Alcibiade quandoq; deprehensus est Socrates cum Lamprocle infantulo colludens.

Agesilaus cum filio arundinē equitabat, qui puerilis mos est, alludente Horatio:

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Tarentinus Architas cum pueris de famulitio lusu agitabat, hisq; oblectabatur plurimum, dum agitaret conuiuia. Volaterranus ait Cosmum Medicem iam senem, & patriæ principem nepotibus paruis collusisse, & ex his cuidam auenam in medio foro aptasse, vt autor est Textor *in loco ante alleg.* vbi diuersos ludos & varia spectacula scribit, maxime omnium ludorum seu spectaculorum & certaminū. Apud Gręcos præcipua & celebratissima quatuor fuerunt genera, Olympia, Pythia, Nemea, & Isthmia, quorum præmia & honores magni constituti erant victoribus, athletis oleaster seu corona oleagina, laurus, apium, & pinus. Fiebantq; in honorem Pelopis, Apollinis, Archemori Lycurgi filii, & Palæmonis: licet aliqui ad Iouem & Neptunum Olympia & Isthmia referant. Vnde Statius *in lib.* 1. *Thebaidum*:

Non aliter quam Pisæo sua lustra tonanti
Quum redeunt.

Nam quinto quoq; anno in honorem Olympii Iouis celebrabantur, quos constituit Hercu. apud Heliden & Pisam Græciæ oppida.

Apud Romanos vero quatuor erant ludi, Megalenses, funebres, plebeii, & Apollinares, & de aliquibus scripserunt prædicti.

Augustus vero, vt scribit Sueton. spectaculorum assiduitate & magnificentia omnes antecessit. Et Domitianus spectacula edidit magnifica & sumptuosa. De his & pluribus aliis scripsit Textor *in loco prædicto*, & Blondus *libr.* 3. *de Roma instaurata, & libr.* 2. *de Roma triumphante.*

Inter alia spectacula, quæ fuerunt in tota Gallia & etiam Europa à multis annis edita, non fuit excellentius eo quod fuit factum in hac ciuitate Heduen. anno 1516. in honorem diuinæ maiestatis, nec non diui Lazari nostræ ciuitatis & diœceseos patroni. Cuius vita per spectacula & ludos theatrales ita ostensa fuit: vt nihil excellentius videri aut dici queat. Fuit enim constructum theatrum ligneum & rotundum, mira arte & sumptuositate, in quo erant ducentæ & quadraginta cameræ omnino distinctæ: vt qui in vna positi erant, ad aliam non potuissent accedere, & qui in superioribus sedebant, nec nocere his, qui in inferioribus cameris erant, potuissent, vt ample *in seq. par. in* 66. *consideratione* dixi, vbi de excellentia theatrorum videre poteris.

Quicquid sit, licet ludis gladiatoriis, & sic torneamenta de iure canonico videntur esse prohibita, *vt scribitur in titu. de torneamentis, extra etiam iure ciuili, vt ante dixi.* Tamen cum ars militaris sit vnicuique populo & Reipublicæ multum necessaria, *vt ante scripsi in* 9. *parte, in principio.* quæ commode exerceri non potest sine arte gladiatoria. Ideo crederem, tales artifices, docentes in ciuitatibus huiusmodi artem seu ludos gladiatorios, esse recipiendos, & in oppidis instituendos, vt armis iuuentutem exerceant, & iis iuuenes assuefacti minus hostes timeant, nec vulnera aut sanguinem abhorreant: quæ ratio nos docuit temporibus elapsis vtile fuisse, iuuentutem Heduorum esse institutam atque exercitatam in armis, ad incursiones & deprædationes illorum furciferorum (quos vulgo *auanturerios* vocant) euitandas & reprimendas, nec alias nisi armis resistendum erat. Ex quo dico vtile esse in ciuitate, imo quasi necessarium, vt sint tales, qui doceant artem gladiatoriam in omni genere armorum. Et fere in tota Gallia tam in ciuitatibus, oppidis & aliis locis obseruatur, vt sint certę societates sagittariorum & iaculatorum, qui se exercent circa artem sagittariam, & singulis annis in mense Maio fit certa congregatio seu certamen inter eos, vt qui vincat deiiciendo signum alicuius auis ictu sagittæ, quod solet fieri & dici sub specie psittaci, dicitur rex sagittariorum pro illo anno, & priuilegiatur, & in hoc honoratur, quia efficitur immunis à subsidiis, collectis, & impositionibus ciuitatis, & vocatur rex sagittariorum ad illiciendum iuuenes, vt artem illam discant, ita quod si respublica indigeat armis, sint exercitati hoc genere armorum: & isti sunt laudandi & extollendi inter plebeios, prout milites inter alios, cum in hoc magis appropinquant statui militari, quam alii artifices.

Et inter istos etiam dicerem comprehendi potuisse eos, qui docent ludum gladiatorium, qui dicuntur vulgo (*maystres de scrymen*) quia sunt vtiles Reipublicæ, & quasi necessarii. Imo etiam officiarii ciuitatis deberent cogere iuuenes diebus feritatis, vt hanc artem addiscerent, & habere penes se arma bellica, quod alias in ista ciuitate Heduens. fuit obseruatum. Et quantum ad hanc artem theatricam (cum non sæpe apud nos frequentetur) sufficiat pauca attigisse: prout ad rem faciunt: & an tales inter artifices sint honorandi & laudandi.

Ad eos vero, qui dicuntur athletæ, pugiles & palestritę, aut gladiatores, aut histriones, & actores, seu sagittarii, & iaculatores, vos remitto ad Textorem *in sua officina, in locis ante alleg.* & ad capitula, *athleta, pugiles & palestritæ.* Item *gladiatores.* Item *histriones, & actores.* Item *sagittarii & iaculatores peritissimi*, & de pluribus his ponit Blondus *in locis antedictis.*

Non tamen est omittendū, quod hodie apud nos etiam sunt quędam spectacula permissa, vt dicit Ioan. de Platea *in l. vnica, C. de athletis, lib.* 10. vt sunt spectacula & ludi honesti, qui fiunt in scena, vbi ludunt tragœdi & comœdi-tragœdias vel comœdias recitantes, & tales populo permittuntur. Et in talibus senatores præbent officium suum, *vt dixit tex. cum gl. in l.* 1. *C. de spectaculis, lib.* 11. Sicut videmus, quod domini de Parlamento Parisiensi, præstant authoritatem suam in festo Regum, & aliis, quibus solent ludi theatrales, tragœdiæ, aut comœdiæ exerceri & recitari, & per eos approbantur: cum fiunt ad honorem & decorem ciuitatis, & ad populi recreationem, & publicam lætitiam. Et quomodo in illam causam potest legari, & qui ludi sint permissi, scribit Surgetus *in suo libello, qui Enchiridion militaris disciplinæ dicitur.* Et Angelus de Cla. *in sua summa, in verbo, ludus.* quorum dicta non repeto. quia non est præsentis speculationis. Et quod possit relinqui legatum pro ludis in ciuitate faciendis, tenet gl. *in verbo, ludos, in l. ciuitatibus, ff. de legatis* 1. quæ ponit casum, cum relinquitur recitantibus versus vel comœdias in scena, prout fecit quędam domina Tholosana, *vt dicit Guiliel. Benedict. in repet. c. Raynutius, in verbo, si absque liberis,* 2. *in fideicommissaria substitutione, nu.* 12. *extra de testamentis.*

QVinquagesimatertia consideratio. In arte theatrica etiam sunt, qui dicuntur saltatores, qui an

sint laudandi videamus. Et videtur quod sic, ex quo saltatio laudatur, & apud nos satis vsitata est, cum sæpe iuuenes in ludis saltatoriis se exercent *en moris ques* vulgo & tripudiis, quæ in ciuitatibus permittuntur fieri. Veteribus vero non fuit, nec etiam contemptibilis esse debet ex multis, vt autor est Cœlius *libro antiquarum lectionum*, 3. *cap*. 3. quoniam inprimis apud antiquos nullæ ceremoniæ fiebant, quibus non adhiberetur saltatio: quæ res eo grauior videtur, quod à magnis profecta authoribus videtur, Orpheo videlicet ac Musæo, qui vt honestissimum quiddam sanxisse traduntur, cum rhythmo initiari, & saltatione. Quo factum est, vt qui mysteria prodidissent, eos dicerent plerique desaltasse. In Delo sacrum nullum fiebat absque saltatione ac musica, vt plene ibi declarat Cœlius & Protea. Item Apollinem & Iouem fuisse saltatores ait. Et legitur 2. *Regum* 6. quod Dauid citharam, Psalterium, & organa percutiens, ante arcam Domini saltabat, & recitatur *in cap. vt cognouerunt, versicu. quomodo charitatem non habeat*. Qui irrisus à Michol filia Saul, *de pœnit. distinct*. 2. Propterea Socrates hanc esse perdiscendam voluit, veluti multum insit venustatis in apto concinnoq; motu, & corporis formatione composita, nec erubuit iam ætate grandis inter disciplinas serias habere saltationem. Cæterum inquit Plato 2. *legum*. Reliquæ animantes sensu ordinis, ordinationisque suorum motuum vacant, quibus bene compositis nomen inditum est numeri & concentus. Dii autem sensum numerosum, concinnum, suauem, & periucundum nobis dederunt. Modulos, saltandique genera docuere. Itaque primam erudiendi rationem effici Musarum & Apollinis opera clarum est. Ineruditumque hominem esse, qui choreæ Musarum expers sit. Eruditum vero, qui compos eius sit. Totumque id genus in choream, saltationemque, & cantum distribui declaratur. Vnde fit, vt qui bene eruditus est, bene cantandi, saltandique peritiam habeat. Ex quibus denique omnibus liquet, saltationem nullo modo facilium, expositorumque artificem videri, imo (vt graues volunt autores) disciplinarum excellentium apicem attigit, non musices modo, sed & rhythmices & geometriæ: inprimis vero phylosophiæ, tum physices, tum ethices, sed nec theorices cognoscitur ignarus: quatenus mores indicat & affectus, quos rhetores permouent: verum nec à graphica seponitur, aut plastica, quoniam harum concinnitatem, eurhythmiamque sibi vendicat, sed inprimis memoria præcellens in saltatore exigitur. Imo vero iuxta Calchantem Homericum, scire saltatorem oportet:

Quæ sint quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur,

vt nihil prorsus eum lateat. Caput autem summaque saltationis est imitationis scientia eorum, quę conceperit, enuntiatrix: obscurorum latentiumque illustratrix. Et quod de Pericle pronuntiauit Thucidides. Excellens est saltatoris laus nosse quod deceat, & idipsum posse explicare. Quoniam vero imitatrix est saltatio, prima in ea virtus, perspicuitas, quæ in oratore desideratur inprimis, vt eorum, quæ exprimuntur gesticulatione ac motu, tanta sit claritas, vt nullis prorsum sit opus interpretibus.

Apud Lacedæmonios (qui inter Græcos diu habiti præstantissimi sunt) saltandi studium, non erat incelebre, quando ephebi non accuratius quam saltationem discebant. Ab Castore & Polluce acceperant Chariatissare, species ea saltationis erat, vocabulo à Cariis ducto, quæ est in Laconia ciuitas. Hactenus Cœlius: vbi & *in cap*. 4. saltationum species, & partes plures scribit: & cum his pars vndecima finem sortiatur.

Vndecimæ partis Catalogi gloriæ mundi finis.

DVODECIMA ET VLTIMA HVIVS LIBRI PARS CENTENARIA ERIT:

Centum enim considerationes continet, concernentes diuersarum rerum materias, & laudes illarum.

NCIPIENDO à dignioribus, erit prima consideratio de dignitate diuina, cuius tanta est excellentia, quod mens de Deo cogitans deficit. Cum sit enim ipse incomprehensibilis. Sensus enim non percipit, cum sit inuisibilis. Lingua ipsum non explicat, cum sit ineffabilis. Locus eum non capit, cum sit incircumscriptibilis. Scriptura eum non explicat, cum sit inæstimabilis. Tempus eum non mensurat, cum sit immensurabilis. Virtus eum non attingit, cum sit inaccessibilis. Desideria & vota transgreditur, cum sit insuperabilis, vel incomparabilis. Et breuiter, omnis creatura ad Deum comparata defectum habet: quia finiti ad infinitum nulla est proportio.

Quomodo ergo illum laudare potero? Et in hoc primo dicam cum Augustino *in suis soliloquiis, cap.*10. Vnde hoc mihi domine, vnde mihi laudes ad laudandum te? Sicut fecisti me sine me, sicut complacuit ante te, ita laus tibi est sine me, sic vt complaceat ante te. Ante te Domine laus tua, tu ipse es, laudent te opera tua secundum multitudinem magnitudinis tuę. Laus tua Domine incomprehensibilis est. Corde nō comprehenditur, ore non mensuratur, aure non percipitur, quia ista transeunt, & laus tua Domine manet in æternum. Cogitatio incipitur, & cogitatio finitur, vox sonat, & vox transit, auris audit, & auditus desinit. Laus vero tua in æternum stat. Quis ergo est, qui te laudet? Quis homo annuntiet laudem tuam? Laus tua perpetua est, transitoria non est. Hic te laudat, qui te ipsum & laudem tuam credit. Hic te laudat, qui te ipsum noscit in tua laude non posse pertingere. Laus perpetua, quæ nunquam transit. In te est laus nostra, in te laudabitur anima mea. Nō nos laudamus te, sed tu te, & per te, & in te: nobis etiam est laus in te. Tunc veram habemus laudem, quando à te habemus laudem: quando lux approbat lucem, quia tu vera laus tribuis veram laudē. Quotiens ab alio, quam à te quęrimus laudem, totiens tuam amittimus laudem. Illa transitoria est, sed tua æterna. Si transitoriam quærimus, æternam amittimus laudem. Si æternam volumus, transitoriam non amittimus. Laus æterna Domine Deus meus, à quo omnis laus, sine quo nulla est laus, non valeo laudare te sine te, habeam te, & laudabo te. Quid.n. ego sum domine per me, vt laudem te? puluis & cinis ego sum, canis mortuus & fœtens ego sum, vermis & putredo ego sum. Quis ego sum, vt laudē te Domine Deus fortissime? spiritus vniuersæ carnis, qui inhabitas æternitatē? Nunquid tenebræ laudabunt lucē, aut mors vitā? Tu lux, ego tenebræ: tu vita, ego mors. Nunquid vanitas veritatē laudabit? Tu es veritas, ego homo similis factus vanitati. Quid ergo Domine laudabo te? Nunquid miseria mea laudabit te? Nunquid fœtor laudabit odorem? Nunquid mortalitas hominis, quæ hodie est, & cras tollitur, laudabit te? Nunquid laudabit te homo, & filius hominis vermis? Nunquid laudabit te Domine, qui in peccatis conceptus est, & natus, & nutritus? Non est enim speciosa laus in ore peccatoris. Laudet de Domine Deus meus incomprehensibilis potentia tua, inconscriptibilis sapientia tua, & ineffabilis bonitas tua. Laudet te supereminens clementia tua, superabundans misericordia tua, sempiterna quoque virtus & diuinitas tua. Laudet te omnipotentissima fortitudo tua, summa quoq; benignitas tua, & charitas tua, propter quam creasti nos Domine Deus vita animæ meæ. Hæc Aurelius Augustin. *loco supra allegato.* Laudent te tamen Dominum Deum omnes Angeli, & virtutes tuæ, laudent te sol & omnes stellæ & lumen, & omnis spiritus laudet te, & dicat laus, gloria, & virtus sit in Domino Deo nostro: prout dicebat vox magna turbarum multarum audita per Ioannem, *vt habetur Apocal.*19. *& habetur* 1. *ad Timoth.*1. Regi seculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Sibylla Erythrea etiā pręcipit eum honorari. Cum dicat omniū nutritorē, creatoremq;, qui dulcem spiritum omnibus apposuit, ac principem omniū Deorum fecit, cum dedit Deus fidelibus viris honorare.

Et licet etiam de huiusmodi gloria, laude & honore Deo attribuendis, dictum sit *supra in tertia parte, in prima consideratione.* tamen vltra prædicta, quod adorandus, magnificandus, laudandus, & honorandus sit, ex pluribus sacræ scripturæ authoritatibus comprobatur. Vt ex sequentibus patet, propter eius sapientiam, bonitatem, iustitiam, & potentiam, & alia innumerabilia.

Ipse enim Deus creauit cœlum & terram, cum omni ornatu eorum, *vt habetur Gen.*1.

Ipse Dominus est omnipotens, *Gen.*17.

Ipse est Dominus, cuius non possumus resistere voluntati, *Gen.*50.

Ipse est Dominus Deus meus, qui facit magna & inscrutabilia, & mirabilia absq; numero.

Qui dat pluuiam super faciem terræ, & irrigat aquis vniuersa.

Qui ponit humiles in sublime, & mœrentes erigit sospitate.

Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum quod cœperant.

Qui apprehendit sapientes in astutia eorū, & consilium prauorum dissipat, *vt habetur Iob* 5.

Qui sapiens corde est, & fortis robore.

Qui transtulit montes, & nescierunt hi quos subuertit in furore suo.

Qui commouet terram de loco suo, & colonos eius concutit.

Qui præcipit soli, & non oritur, & stellas claudit quasi sub signaculo.

Qui extendit cœlos solus, & graditur super fluctus maris.

Qui

Qui fecit arcturam, oriona, & hyadas, & interiora austri.

Qui facit magna, & incomprehensibilia, & mirabilia, quorum non est numerus.

Ipse est Dominus Deus, apud quem est fortitudo, cuius iræ nemo resistere potest, & sub quo curuantur qui portant vrbem, *vt describitur Iob 9.*

Qui excelsior cœlo est, profundior inferno, longior terra mensura eius & latior mari.

Si subuerterit omnia, vel in vnum coarctauerit, quis contradicet ei, vel quis dicere ei potest, cur ita facis? *Iob* 10. Nam quis resistit ei, & pacem habuit? *Iob* 9.

Ipse est, in cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis hominis.

Apud ipsum est sapientia & fortitudo, & ipse habet consilium & intelligentiam.

Si destruxerit, nemo est qui ædificet, si incluserit hominem, nullus est qui aperiat.

Si continuerit aquas, omnia siccabuntur: si emiserit eas, subuertent terram.

Ipse nouit & decipientem, & eum qui decipitur.

Qui adducit consiliarios in stultum finem, & iudices in stuporem.

Qui baltheum Regum dissoluit, & præcingit fune renes eorum.

Qui ducit sacerdotes inglorios, & optimates supplantat.

Commutans labium veracium, & doctrinam senum auferens.

Qui effundit despectionem super Principes, & eos qui oppressi fuerant releuans.

Qui reuelat profunda de tenebris, & producit in lucem vmbram mortis.

Qui multiplicat gentes, & perdit eas, & subuersas in integrum restituit.

Qui immutat cor Principum populi terræ, & decipit eos, vt frustra incedant per inuium.

Palpabunt quasi in tenebris & non in luce, & errare eos faciet quasi ebrios, *vt scribitur Iob* 12.

Ipse est Deus, qui fecit spiramentum.

Ipse est, coram quo nudus est infernus, & nullum est operimentum perditioni.

Qui extendit aquilonem super vacuum, & appendit terram super nihilum.

Qui ligat aquas in nubibus suis, vt non erumpant pariter deorsum.

Qui tenet vultum solii sui, & extendit super illud nebulam suam.

Qui terminum circumdedit aquis, vsque dum finiantur lux & tenebræ.

Ipse est, ad cuius nutum columnæ cœli contremiscunt & pauent.

Ipse est, in cuius fortitudine repente maria cõgregata sunt, & prudentia eius percussit superbum.

Ipse est, cuius spiritus ornauit cœlos, & obstetricante manu eius eductus est coluber tortuosus, *vt habetur Iob* 26.

Ipse est Deus excelsus in fortitudine sua, & nullus ei similis in legislatoribus.

Quis poterit scrutari vias suas, aut quis audet ei dicere, operatus es iniquitatem?

Ipse est Deus magnus, vincens scientiam nostram.

Ipse est, cuius numerus annorum inæstimabilis.

Qui aufert stiuas pluuiæ, & effundit imbres ad instar gurgitum, qui de nubibus fluunt, quæ prætexunt cuncta desuper.

Qui si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, & fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet, *vt scribitur Iob* 36.

Qui facit magna & inscrutabilia.

Qui præcipit niui, vt descendat in terram, & hyemis pluuiis, & imbri fortitudinis suæ.

Qui in manu omnium hominum signat, vt nouerint singuli opera sua.

Ipse manus fortitudine & iudicio, & iustitia, & narrari non potest, *Iob* 37.

Qui posuit fundamenta terræ, & eius mensuras.

Qui tetendit super eam lineam, & bases eius consolidauit.

Ipse est, quem laudãt astra matutina, & ante quem iubilant filii Dei.

Qui conclusit ostiis mare, circundans illud terminis suis, posuit vectem & ostia: & dixit huc vsq; venies, & nõ procedes amplius, & hic confringes tumentes fructus tuos.

Qui auroræ locum suum ostendit.

Qui concussit extrema terræ, & excussit impios ex ea.

Qui ingressus est profundum maris, & in nouissimis abyssi ambulauit.

Ipse est, cui apertę sunt portę mortis, & ostia tenebrosa vidit.

Ipse dominus considerauit latitudinem terræ, quis nouit, in qua via habitat lux, & tenebrarum quis locus sit: vt ducat vnumquodque ad terminos suos, & intellige semitas domus eius.

Qui scit quando nasciturì sunt homines, & numeros dierum eorum nouit.

Qui ingressus est thesauros niuis, aut thesauros grandinis aspexit, quæ pręparauit in tempus hostis, in diem pugnæ & belli.

Qui scit, per quam viam spargitur lux, & diuiditur æstus super terram.

Ipse Dominus dedit vehementissimo imbri cursum & viam sonantis tonitrui, vt plueret super terram absq; homine in deserto, vbi nullus mortalium commoratur, vt impleret inuiam, & desolatam, produceretque herbas virentes.

Ipse est pluuiæ pater.

Qui genuit stillas roris, ab ipso egreditur glacies, & genuit gelu de cœlo.

Qui indurat aquas in similitudinem lapidis, & superficiem abyssi constringit.

Ipse, qui coniungere potest micantes stellas pleiades, & gyrum arcturi dissipare potest.

Qui producit luciferum in tempore suo, & vesperum super fines terræ consurgere facit.

Ipse nouit ordinem cœli, & ponit rationem eius in terra.

Quia mittit fulgura, & vadunt, & reuerentia dicunt ei, assumus.

Qui posuit in visceribus hominis sapientiam, & qui dedit gallo intelligentiam. Et hæc supradicta ordine successiuo enarrantur de Deo, *Iob* 38. & ibidem iam scribitur, quod ipse præparat coruo escam suam, quãdo pulli eius clamant ad eum vagientes, eo quod non habeant cibos.

Et concordat dictum Psalmi, *Psal.* 146. cum ait: Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum.

Non est sanctus, vt est Dominus, & non est fortis sicut Deus noster: Dominus mortificat, & viuificat, deducit ad inferos, & reducit.

Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat & subleuat.

Suſcitat de puluere egenum, & de ſtercore eleuat pauperem, vt ſedeat cum principibus, & ſolium gloriæ teneat.

Domini enim ſunt cardines terræ, & poſuit ſuper eos orbem, 1. *Reg.* 2.

Ipſe eſt, quem cœlum, & cœli cœlorũ capere non poſſunt, 3. *Reg.* 8.

In fine 1. *Paral.* vbi Dauid orat: Benedictus es Domine Deus Iſrael patris noſtri ab æterno in æternum.

Tua eſt Domine magnificentia & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus.

Cuncta enim quę in cœlo ſunt & in terra, tua ſunt.

Tuum Domine Regnum, & tu es ſuper omnes Principes.

Tuæ diuitiæ, & tua eſt gloria, tu dominatis omnium.

In manu tua virtus & potentia.

In manu tua magnitudo, & imperium omnium.

Et *in fin.* 2. *Paralip.* in oratione Manaſſe.

O Domine, immenſa eſt, & inueſtigabilis miſericordia promiſſionis tuæ. Quoniã tu es Dominus altiſſimus ſuper omnem terram, longanimis, & multum miſericors, & pœnitentia ſuper malitiam hominum.

Ipſe eſt Deus Deorum, & Dominus Dominorum, cuius miſericordia in ſeculum, & in æternum.

Qui facit mirabilia magna ſolus.

Qui fecit cœlos in intellectu.

Qui firmauit terram ſuper aquas.

Qui fecit luminaria magna.

Solem in poteſtatem diei.

Lunam & ſtellas in poteſtatem noctis.

Qui percuſſit Ægyptũ cum primogenitis eorum.

Qui eduxit Iſrael de medio eorum.

In manu potenti & brachio excelſo.

Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones.

Et eduxit Iſrael per medium eius.

Et excuſſit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro.

Qui traduxit populum ſuum per deſertum.

Qui percuſſit reges magnos.

Et occidit reges fortes.

Qui in humilitate noſtra memor fuit noſtri.

Et redemit nos ab inimicis noſtris.

Qui dat eſcam omni carni, *Pſal.* 135.

Qui fabricatus eſt auroram & ſolem.

Qui fecit omnes terminos terræ, æſtatem, & ver pſalmauit ea, *Pſal.* 73.

Qui ambulat ſuper pennas ventorum, *Pſal.* 103.

Ipſe eſt Dominus excelſus, terribilis, Rex magnus ſuper omnem terram.

Non eſt ſimilis illi in Diis, *Pſal.* 85. Et etiam omnes gentes quaſcunq; fecit adorant & glorificant nomen eius: quoniam magnus eſt faciens mirabilia, & Deus ſolus eſt. *eod. Pſal.* 85.

Ipſe eſt dominus, qui vitę & mortis habet poteſtatem, & deducit vſq; ad portas mortis, & reducit. *Sap.* 16. Et ipſe eſt qui liberat ab omni malo, vbi ſupra.

Ipſe eſt, qui conſtitutus eſt iudex viuorum & mortuorum, *Actor.* 10.

Ipſe dominus dinumerat arenam maris, & pluuiæ guttas, & dies ſeculi.

Qui dimenſus eſt altitudinem cœli, latitudinem terræ, & profundum abyſſi, *Eccle.* 1.

Ipſe eſt omnipotens ſuper omnia opera ſua, terribilis Dominus, & magnus vehementer, & mirabilis potentia ipſius.

Honora Deum ex tota anima tua, *Eccl.* 7.

Ipſe maior eſt omni laude. *Eccl.* 43. & ibi pleniſſime de laude creatoris.

Qui omnia in menſura, numero & pondere diſpoſuit, *Sap.* 11.

Ipſe eſt Deus noſter, ſuauis, & verus, patiens & in miſericordia diſponens omnia, *Sap.* 15.

Ipſe eſt Dominus, qui menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit.

Qui appendit tribus digitis molem terræ, & librauit in pondere montes, & colles in ſtatera, *Eſa.* 40. *cap.*

Ipſe eſt, cui millia millium miniſtrant, & decies centena millia aſſiſtunt ei. *Dan.* 7.

Ipſe eſt, qui bene omnia fecit, & ſurdos fecit audire, & mutos loqui, *Mar.* 7.

Ipſe eſt, apud quem omnia poſſibilia ſunt, *Mar.* 10.

Ipſe eſt, ante cuius thronum turba magna, quam dinumerare nemo poteſt, gratias agit, *Apoc.* 7.

Ipſe eſt, ante cuius conſpectum centum quadragintaquatuor millia ſunt cytharizantes in cytharis ſuis. *Apoc.* 14.

Ipſe eſt Dominus, quem laudat omnis militia cœleſtis exercitus, & omnis creatura, *Luc.* 2.

Ipſe ſolus omne bonum.

Ipſe ſolus omnia ſciens, *ca. fundamenta*, §. *proinde, de elect. lib.* 6.

Ipſe ſolus nouit corda filiorum hominum.

Ipſe ſolus cognoſcit omnia præſentia, præterita & futura.

Ipſe ſolus ſeipſum comprehendit.

Ipſe ſolus eſt vbique præſens.

Ipſe ſolus creat res de nihilo.

Ipſe ſolus de inſtanti operatur.

Ipſe ſolus ſtabilis manens, dat cuncta moueri, inquiens: Ego enim Dominus, & non mutor. *Malach.* 3.

Ipſe eſt ſecretorum cognitor, *ca. erubeſcant*, 32. *diſt.* apud quem omnia ſunt cognita, *ca. nouit, de appell. cap. noui. de offic. leg. & ca. nouit, de iudic. & Barb. plene in d. locis, Auguſtin. in lib. de Trinita.* Oportet Deum, cuius eſt & ſumme cuncta ſentire atque intelligere, nec mori, nec corrumpi, nec mutari poſſe, nec corpus eſſe, ſed ſpiritũ omnipotentiſſimum, mitiſſimum, optimum, beatiſſimum fateamur.

Ipſe eſt, cui omnia ſeruiunt.

Ipſe eſt iuſtus, & rectum iudicium eius, *Pſal.* 118.

Ipſe ſolus ex authoritate miracula facit.

Ipſe ſolus de qualibet creatura facit quod vult.

Ipſe ſolus voluntatem hominis cognoſcere poteſt.

Ipſe ſolus in ictu oculi mortuos ſuſcitare poteſt.

Ipſe ſolus eſſentiæ animæ illabi poteſt.

Ipſe ſolus peccata dimittere poteſt.

Ipſe ſolus gratiam infundere poteſt.

Ipſe ſolus in igne perpetuo corpus ſeruare poteſt.

Iſta ſoli diuinæ maieſtati conueniunt, & nulli alteri, in quibus excellentia ſuæ dignitatis apparet, *vt deſcribitur in compendio ſacræ Theolog. ca.* 12. *in* 1. *lib.*

Ipſe vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. 1. *Tim.* 2.

Ipſe eſt, qui in rebus per tẽpus ortis ſummam gratiam fecit. Cum propter ſalutem humani generis, quod nimia charitate dilexit, miſit filium eius vnigenitum æternaliter generatum, in plenitudinis tempore in Maria virgine humanatum, quem verum Deum & hominem confitemur. Qui factus eſt obediens vſque ad mortem crucis, vt nos redimeret à peccato: propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen, vt in nomine Ieſu omne genu flectatur, cœleſtium, terreſtrium,

& infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei patris. *ad Phil. 2.* Hæc est fides nostra, hæc consolatio nostra, hæc vita nostra, hæc spes beatitudinis nostræ, firmior quam cœlum & terra, per eum qui dixit, *Marc. 13.* Cœlum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Cui Deo nostro benedictio, claritas, sapientia, gratiarum actio, honor, virtus, & fortitudo in secula seculorum. *Apoc. 7.* Qui est splendor gloriæ, *vt dicit Paul. ad Hebr. 1.* & gloria eius est super omnium creaturarum gloriam, claritas super claritatem, sublimitas super altitudinem, beatitudo super beatitudinem, thronus deniq; super thronum, vtpote cui iuxta sacra eloquia data est omnis potestas in cœlo & in terra. *& dixi sup. in 3. part. in 2. consid.*

Aduerte etiam, quod Deus fecit omnia propter honorem suum, vel hominis vtilitatem. Deus enim cum sit omnium bonorum, & pulchrorum ditissimus possessor, & copiosissime plenus seipso, ideo intra se credere non potest. Non ergo accipit à rebus aliquam vtilitatem, sed solum extrinsecum honorem. Homo vero, cum sit creatura de nihilo facta, semper indigens, & de se ad nihilum vergens: idcirco crescere potest interius in bonitate, in veritate, in omni perfectione, & ideo ei debetur vtilitas, seu commodum, sed honor nequaquam. Deus igitur, qui omnia operatur principaliter propter se ipsum, & quia intus crescere non potest, ideo omnia operatur extra se propter suum honorem. Et cum sit summe bonus, ideo omnia operatur propter creaturarum vtilitatem, multo tamen principalius suum intendit honorem, quam vtilitatem creaturæ. Quod quomodo hæc intelligantur, scribitur *in tractatu intitulato, Viola animæ, in quarto Dialogo, capit. trigesimo-quinto*, vbi multipliciter comprobatur, quod Deus omnia operatur ad suum honorem. Et *ibidem in c. 37.* ponitur, quomodo homo tenetur Deum honorare, & ad hoc obligatur propter octo causas ibi relatas, quas videre poteris.

Et in ista diuinitate sunt tres personæ, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, æquales in Deitate, ita quod vna non videtur esse maior altera: quod quomodo intelligatur, vide Magistrum sententiarum, *in 1. libro, dist. 20.* Ordinem tamen illarum posui *supra in 3. part.* qui intelligendus est, secundum quod dicitur ibi. & quod ibi ponit sanctus Thomas, vbi quærit: Vtrum in diuinis personis sit ordo? vbi dicit aliquem esse ordinem, quem clare explicat, ponendo: Quod ordo in ratione sua includit tria, scil. rationem prioris & posterioris, distinctionem & rationem ordinis, de quibus dixi *supra in 1 par.*

Et de laudibus Dei ponit Dionysius Rylrel, qui fecit tractatum vnum.

Et de honore Dei Ioann. de Teneramunda scripsit librum vnum.

Ipse enim magnus est dominus super omnes Deos, *vt habetur Psal. 94.* Sed olim apud homines idolatras plures habiti fuerunt pro Diis, de excellentia quorum non curo, cum in eis non possit dici excellentia quoad Deitatem, quoniam omnes Dii gentium dæmonia. *Psal. 94.* & de pluribus Diis & Deabus: vide Textorem *in sua officin. in c. Diis.* vbi ponit de viris, qui fuerunt reputati Dii, & de mulieribus, quæ fuerunt reputatæ Deæ: quoniam loquendo etiam de mulieribus Deos dicimus, vnde Virg. de Venere:

Descendo, ac ducente Deo flammam inter & hostes
Expedior. ——

Et etiam de stellis & Planetis, qui colebantur pro Diis, & etiam de animalibus, & omnes illos multi inuocabant in eorum necessitatibus, & putabant auxilium habere ab eis secundum diuersitates necessitatum, vt ibi declarat, & in maximo honore aliqui in vno loco, alii in alio habebantur. Hodie vero loco istorum Deorum, nos Christiani inuocamus sanctos, vt orent Deum pro nobis, nec Deos alienos adoramus, prout nec fecit Dauid.

SEcunda consideratio. Paradisus cœlestis est excellentior in omnibus paradiso terrestri, propter infinita, quæ non sunt in ipso paradiso terrestri. Quoniam in eo est inclyta felicitas, cum sit ciuitas cœlestis, in qua scripti sumus, & ciues decreti: vnde dicit Propheta *Psal. 86.* O quam gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. Sicut lætantium omniũ habitatio est in te. Non est fundaris enim exultatione vniuersæ terræ. Non est in te senectus nec senectutis miseria: nõ est in te mancus, nec claudus, neq; gibbosus, neq; deformis, dum omnes occurrunt in virum perfectum in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Quid hac vita beatius? vbi non est paupertatis metus, non ægritudinis imbecillitas? Nemo læditur, nemo irascitur, nemo inuidet. Cupiditas nulla exardescit. Nullum cibi desideriũ. Nulla honoris aut potestatis pulsat ambitio. Nullus ibi Diabolicus metus, insidiæ dæmonum nullæ, terror gehennæ procul. Mors neque corporis, neque animę, sed immortalitatis munere iucunda vita. Nulla erunt tunc mala, nusquam discordia, sed cuncta consona, cuncta conuenientia, quia omnium sanctorum vna erit concordia, pax cuncta, & lætitia continet: tranquilla sunt omnia, & quieta, iugis splendor. Non ille, qui nunc est, sit tanto clarior, quanto felicior: quia ciuitas illa, vt legitur, non egebit lumine solis, sed Do. Omnipotens illuminabit eam, & lucerna eius est agnus, vbi sancti fulgebunt vt stellæ in perpetuas æternitates, & sicut splendor firmamenti, qui erudiunt multos. Quapropter nox ibi *nulla*, nullę tenebræ, concursus nubium nullus, nec frigoris ardor, vel asperitas vlla: sed talis erit temperies, quam nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit: nisi illorũ, qui ea perfrui digni inueniuntur, quorũ nomina scripta sunt in libro vitę. Verum super hæc omnia est cõsociari choris Angelorũ & Archangelorum, atq; omnium cœlestium virtutum, intueri Patriarchas, & Prophetas: videre Apostolos, atq; omnes sanctos, videre etiam parentes nostros. Gloriosa sunt hæc, sed multo gloriosius est præsentem Dei vultum cernere, incircumscriptum lumen videre, superexcellẽs gloria erit, cum Deum videbimus, in se ipso, videbimus & habebimus in nobis, quem cernere finis non erit, hæc August. *in suo manuali, c. 17.* pertinet de gaudio paradisi, vbi sic dicit: *O vita vitalis, vita sempiterna, sempiterne beata, vbi gaudium sine mœrore, requies sine labore, dignitas sine tremore, opes sine amissione, sanitas sine languore, abundantia sine defectione, vita sine morte, perpetuitas sine corruptione, beatitudo sine calamitate. Vbi omnia bona in charitate perfecta, vbi & visio facie ad faciem, vbi plena scientia in omnib. & per omnia, vbi summa Dei bonitas cernitur, & lumẽ illuminans à sanctis glorificatur, vbi præsens maiestas Dei conspicitur, & hoc vitæ cibo sine defectu mẽs intuentiũ satiatur, videt semper, & videre desiderant, sine anxietate desiderant, & sine fastidio satiantur: vbi verus sol iustitiæ mira suæ pulchritudinis visione omnes reficit: & ita vniuersos cœlestis patriæ ciues illuminat, vt luceant, ipsi lumen vident illuminantem per Deum, lumen illuminans vltra omnem solis nostri splendorem, atq; cunctarũ stellarum immortali adhærentes charitati, ac per hoc immortales, & incorruptibiles facti*

promißionem Domini Saluatoris. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, & omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, & ipsi in nobis vnum sint: hæc ille. Et idem August. ample *in libr. soliloquiorum, c.36.* ponit gloriam cœlestis patriæ. Forte dicam latius infra, quando ponam de excellentia patriarum.

De huiusmodi paradiso cœlesti scripsit Dantes in vna Comœdia, quæ appellatur *paradisus*, allegatus per Alberic. de Rosate *in suo dictionario.*

Sanctus Thomas *in 3. senten. distin. 22. q. 1. artic. 1. q. 3.* dicit, triplicem esse paradisum, cœlestem, terrestrem, & spiritualem, quæ dicitur visio Dei.

Vide quid dicant Philosophi & Catholici de beatitudine huius cœlestis patriæ seu paradisi, per Symphorianum Campegium *in suo libro, de vita supercœlesti, c. 1. 2. 3. 4. 5.*

Aduerte etiam, quod paradisus dicitur cœlum empyreum, vt dicit gl. *in verbo, quæ in paradiso, in c. ecclesia. de consecra. dist.* 1. vt habetur etiam *Ezech.* 19. In delitiis paradisi fuisti: de quo habetur *de pœn. distin. 3. c. prin.* Et etiam dicitur visio Dei, siue vita beata, iuxta illud dictum latronis: Hodie mecum eris in paradiso, *Luc.* 23. Et etiam habetur 2. *Cor.* 12. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, &c. & post. Quoniam raptus est in paradisum.

Vel dicitur etiam paradisus, quasi parans Dei visum, vel quasi paratis dans visum, quia ibi facie ad faciem Deum videbimus, 1. *Cor.* 13. vt dicit Io. de Turrecrema. *in d. c. Ecclesia. de consecra. dist. 4.*

Tertia consideratio est de Anima, eo, quia animæ beatorum collocantur in paradiso cœlesti, qui locus deputatus est pro illis: gl. *1.* & ibi Io. de Turrecrema: *in ca. tempus, 13. quæst.* quoniam dicitur *Psal.* 44. Astitit Regina, id est, anima, à dextris Dei in vestitu deaurato, circundata varietate, vt dicit Anto. Flor. *in 3. part. in procem. illius 3. partis. & dixi supra in 3. parte,* vbi dixi, quod nedum Angeli sunt in paradiso, sed etiam sancti.

Ideo etiam ante omnia laudanda est, quia cunctis rebus præferenda est: Primo corpori, *vt est text. in ca. schedula, 38. dist.* Secundo, quibuscunq; rebus inanimatis, *tex. est in l. sancimus, 1. C. de sacrosan. eccles. do. meus Ias. in l. licet inter priuatos, in 1. col. C. de pact. & in auth. sacramenta puberum, in 16. col. C. si aduers. vendi. Alex. consil. suo 38. in 3. col. in 1. vol. facit text. in ca. cum infirmitas, extra de pœn. & remiß. & in c. præcipimus, in prin. 12. q. 1. & c. si habes, 24. q. 3. & ca. solitæ. §. verum, vers. quod autem. extra de maio. & obed.* corpus tamen rebus, *l. in seruorum, in fi. ff. de pœn. Alex. in cons. 14. in fin. in 3. vol.*

De excellentia animæ videatur Florent. *in sua summa, part. 1. tit. 1. c. 1.* vbi ponit, quomodo est facta ad similitudinem Dei, & *in §. 2. & 3.* de nobilitate illius & pulchritudine habetur *in c. 2. §. 1 & 2.* Etiam de dignitate & excellentia illius ponit Bernar. de Bust. *in 2. par. sui Rosa. serm. 10. in lit. T. vsque ad fin.* vbi dicit, quod nobilitas animæ ex tribus apparet, ex ordine, sc. magnitudine, & pulchritudine.

Primo ordine, quia in supremo loco ordinata est: bonum enim vniuersi consistit in ordine, 11. *Metamor.* Primo, Deus in infimo loco posuit terram, & terrena grauia. Secundo loco superiori, & ascendendo posuit aquam. Tertio aerem. Quarto vero ignem, quem propter caliditatem à nobis elongauit. Post ignem posuit lunam in primo cœlo: deinde Mercurium in secundo cœlo: post Venerem in tertio, Solem in quarto, Martem in quinto, Iouem in sexto. Saturnum in septimo. Cœlum stellatum cum duodecim signis in octauo, & quasi septuaginta duabus constellationibus, quod dicitur firmamentum. Post firmamentum siue cœlum stellatum posuit cœlum crystallinum: & post cœlum empyreum, in quo iacent & collocantur animæ beatorum: dicam infra *suis locis.*

Cum igitur natura ordinet ignobiliora inferius: nobiliora vero superius, patet animam esse nobilissimam omnibus supradictis ordine, quia collocatur in nobiliori loco.

Secundo vero dicitur nobilior magnitudine, quia magna est terra, vt infra dicemus. Vnde dixerunt Theodosius, & Euristenes Philo. quod longitudo est triginta & vnum millia miliariorum. Licet autem terra sit tantæ magnitudinis, tamē maior in decuplo est aqua, & similiter vnum cœlum altero. Et ideo cœlum empyreum est indicibilis altitudinis & magnitudinis: vnde dicunt quidam, quod si massa plumbea à cœlo empyreo descenderet, vix in quingentis annis, vsque ad terram veniret. Nam vt refert Rabbi Moyses magnus Philosoph. Quodlibet cœlum cuiuslibet Planetæ habet in spissitudine viam 500. anno. id est, tantum spacium, quātum quis posset ire de via plana in quingentis annis. Et idem Philos. dicit, quod inter cœlum & cœlum similiter est distantia *viæ* 500. ann. vnde secūdum eum à centro terræ vsq; ad concauum cœli Saturni, est via 7700. annor. id est, tantum spacium, quantū de via plana aliquis iret de septem millibus & septingentis annis, si tantum viueret, ita quod quilibet annus computatur ex 365. diebus, & iter cuiuslibet diei sit quadraginta milliarium, & quodlibet miliare sit duorum mille cubitorum. Si autem tanta est distantia à terra vsq; ad cœlum Saturni, quod est septimum cœlum, quanta erit vsq; ad decimum, scilicet empyreum? dicam latius infra de his cœlis: sed an sint hæc vera, Deus scit, quia omnia fecit in pondere, numero, & mensura, *Sapient.* 11. Indubitanter tamen est tenendum, quod cœlum ipsum empyreum est maximum & altissimum, in loco autem illo maximo collocabitur anima. Vnde ipsa dicere potest illud Esaiæ: Cœlum sedes mea. & *Eccles.* 24. Ego in altissimis habitaui. & *Baruch* 3. O Israel, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius, magnus & non habens cōsummationem, excelsus & immensus. Ex quo apparet nobilitas animæ in tam excelso loco, & nobili collocandæ.

Tertio patet animæ nobilitas ex eius pulchritudine, & pretiositate, de qua Aug. *in Epistola ad Deodatum,* inquit: *Animæ natura, nec terra, nec maria, nec sidera, nec luna, nec sol, nec quicquam omnino, quod tangi aut videri potest, non denique ipsum, quod à nobis videri non potest, cœlum melius esse credendum est. Imo hæc omnia longe deteriora esse, quam est qualibet anima, ratio certa conuincit.* hæc ille, vt dicit Bernardinus de Bust. *in dict. sermo. 10. in fin.* Ex quo dicit, quod nobilior est anima, quam omnes aliæ creaturæ præter Angelicam, quod etiam probat sic: Nobilior est finis his quæ sunt ad finem, *2. Physic.* sed finis quodammodo omnium est homo, *vt dicit Aristoteles secundo de Anima.* Quodammodo dicitur: quoniam, vt habetur 1. *Ethic.* Duplex est finis, s. principalis & secundarius, siue finis sub fine, vt ibi habetur. Si loquamur de fine principali, tunc secundum Bonauenturam *in 2. distin. 5. art. 2. q. 1.* & Rich. *in eodem libr. distin. 5. q. 3. art. 2. q. 1.* quod Deus est finis omnium creaturarum, quas ad sui gloriam creauit. *Prouerb.* 16. Si autem loquamur de fine secundario, sic homo est finis omniū. Vnde *Gen. 1.* dicit Dominus, Dominamini piscibus maris, volatilibus cœli, & bestiis vniuersæ terræ, omniq; reptili, quod mouetur in terra. *dixi su-*

pra in 2.parte, in 1.considera. Si ergo homo est finis aliarum creaturarum, ergo est nobilior illis. Pars autem hominis dignior est anima, vnde Augustin. *de ciuitate Dei, lib.8.ca.15.* dicit: Omni corpori præferuntur animæ. Et idem *li. soliloquiorum, c.20.* ait: Quicquid enim cœli ambitu continetur inferius, ab humana natura est, quæ facta est vt summum superius possideret, cuius possessione beata fieret. Et ait Ouid. 2. Metamor. *Cœloq; animus præstantior omni.* Et sic anima dignior est cœlo empyreo, in quo est collocanda. Nam & plerunque contentum dignius est continente, sicut lapis preciosus suam capsellam valore transcendit. Ideo de anima loquens *in libr. de quantitate animæ*, August. ait: Quemadmodum fatendum est, animam humanam non esse, quod Deus est, ita præsumendum est, nihil inter omnia, quæ creauit ipsi Deo esse propinquius. Et dicit Chrysippus *in libro de contemptu mundi.* Quanto cœlum terra pulchrius, tanto animæ pulchritudo omnem formam quamuis pulcherrimam superat. Et ibidem ait, si fieri posset, vt corporalibus oculis animæ pulchritudinem videremus, derideremus omnia hæc, quæ ex terrena substantia decora esse videntur. Ita dicit Bernardinus *in loco supra allegato.* Et ibi etiam principio ponit de animæ immortalitate, vbi probat ipsam esse immortalem autoritate, ratione, & exemplo. Ad quam beatitudinem peruenire possit anima, vide Symphorianum Campegium *in suo libro de vita supercœlesti, cap quinto, sexto, & septimo.* & ample *in Margarita Philosoph. libr.11. capit.30. 32. & 33.* & totus ille liber vndecimus est de anima, ad quem recurre.

Et aduerte, quod determinatio Parisiensis ita se habuit in consilio vniuersali Parisiis celebrato, quod vna anima est perfectior alia, etiam in naturalibus, ita quod vna anima differat ab alia naturali præstantia: quod etiam tenuit Bonauentura, & plures alii contra Tho. & Alex. de Halis, vt refert Symphorianus Campegius *in lib. de vita cœlitus comparanda, lib.9.* dicam forte alibi, quando ponam, vnde hoc quod vnus est perfectior altero.

Aduerte etiam, quod anima iure humano in multis priuilegiatur.

Primo enim dicit ius humanum, quod vnius animæ amissio maius damnum censetur, quam si innumerabilium corporum mors contingeret, *text. in c. si habes, vers. quid dicam, de coniug. 24. q.3.*

Secundo, quod probatio, quæ animæ fauorem respicit, quamuis dubia acceptari debet, vt in notabili casu ponit Felin. *in cap. præsentia, in 2. notabili, colum.7. de probationibus.*

Tertio, quia relictum pro anima dicitur relictum ad pias causas, *gl. est 1. in l. si quis Titio, ff. de leg.2.*

Quarto, quia fauori animæ non potest renuntiari, *Baldus in l. prima, in colum. Cod. de vsu & vsufructu legato.*

Quinto in his, quæ salutem animæ respiciunt ad vitandos graues conscientiæ remorsus, tutior pars est tenenda. *Ita dicit text. in clem. exiui de paradiso, §. item quia, vers. nos itaque, de verbor. signif. not. in ca. iuuenes, in tex. & gl.1. extra de spons. & in c.1. in gl. fi. de scrutinio in ordine faciendo, & est text. in c. illud, §. licet autem, & ibi gl. in verb. in dubiis, de cler. excom. ministrante, facit etiam tex. in fi. de sent. & re iudic.*

Sexto, licet vasallus feudũ irrequisito domini consensu alienare non possit, etiam pro anima, *vt est tex. in cap.1. §. donare, qualiter olim poterat feudum alienari in vsibus feudor.* Tamen dominus tanquam habens ius potentius, inuito vasallo poterit feudum pro anima sua relinquere, *text. in ca. vnico, 1. respons. de allodiis. Ludouic. Roman. per illum text. in repet. authentic. similiter in 13. col. in tertio priuilegio pia causa inter vltimas voluntates, C. ad l. Falcid.*

Septimo, quamuis pater possit filium exheredare, & filius patrem, ex causis *in authent. vt cum de app. cognoscitur, in §. causas, colla.9.* Tamen propter fauorem animæ, si filius monasterium fuerit ingressus, nõ poterit à patre exheredari, *ca. non licet, in princip. 19. qu.3. quem ponderat ad hoc singularem Ludo. Roma. in d. authen. similiter facit text. in authentic. de monachis, in principio, collat.3.*

Octauo, quia alias filiusfamilias, qui non potest testari, *l. tam is, §. fi. ff. de donat. cau. mort. l. senium, cum gl. fi. C. qui testa. facer. poss.* Tamen pro anima testari potest, *c. licet, § fin. de sepulturis. Roman. in d. authent. similiter in 15. colum.*

Nono, verba fauore animæ debent interpretari & accipi in latiori significatione, *Bart. in auth. sacramenta puberum, C. si aduers. vendit. Hæc prædicta dicit concivis & contemporaneus noster do. Io. Monthel. in suo Promptuario iuris, in verbo, Anima.*

Quam vim potestatemque, & imperium habeat anima rationalis in corpus humanum, & quam proclive ipsum corpus deprehendatur ad animæ obsequia: multum eleganter describit Cœlius *lectionum antiquarum, lib.11. c.15. cum seq.* vbi philosophice & historice procedit.

QVarta consideratio est de paradiso terrestri, & secũdum aliquos sunt sex, quos enumerat Phil. Berg. *in primo libro sui supplementi Chronicarum,* vt infra patet. Et excellentior omnibus aliis est ille, qui est in oriente, de quo *Genes. secundo,* Plantauit Dominus Deus paradisum voluptatis à principio, in quo posuit hominem, quem formauerat, produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu, & ad vescendum suaue: lignum etiam vitæ in medio paradisi, lignumque scientiæ boni & mali, & cætera huiusmodi, vt ibi habetur, & hic locus est in orientis partibus, cuius vocabulum ex Græco in Latinum vertitur, hortus. Porro Hebraice *hau eden* dicitur: hau hortus, & eden in nostra lingua delitię interpretatur, quod vtrunq; iunctum facit hortum delitiarum. Etenim omni genere ligni, & pomiferarum arborum consitus, habens etiam lignum vitæ, non ibi frigus, sed ꝑpetua aeris temperies, in cuius medio fons prorumpens totum nemus irrigat, diuiditurq; in quatuor nascentia flumina: de quibus *infra in 18. consider.* dicam: de quo cecinit Poeta Ouid.

> *Ver erat æternum, placidiq; tepentibus auris*
> *Mulcebant Zephyri natos sine semine flores,*
> *Mox etiam fruges tellus inarata ferebat,*
> *Nec renouatus ager grauidis canebat aristis.*

Vt refert Ioannes Laziardus *in suis Epitom. historiæ vniuersalis, in cap. quinto, de paradiso terrestri.* Cuius loci aditus post peccatum primi hominis interclusus est, septus est enim vndique romphea flamma, id est, muro igneo accinctus, ita vt cum vertice eius cœlo pene iungatur incendium. Cherubin quoque, id est, angelorum præsidium arcendis spiritib. malis super romphea flagrantia ordinatum est, vt homines flammæ, angelos vero malos Cherubin submouerent, ne carni, vel spiritui transgressionis aditus pateat, vt dicit Ptolemæus *in suo lib. de tribus orbis partibus, cap.2.* De hoc etiam de hoc paradiso loquitur Arch. *in c. omnibus, in principio, 24. qu.1.* & Alb. de Ros. *in suo dictionar. in verb. paradisus, in tertio notabili, in fin.* vbi dicit, quod paradisus est amœnissimus ex mirificis infectionibus plenus

plantis, & fragrantissimis aromatibus ex vernantibus floribus, & temperatissimis roribus, & moderatissimis ventis ac placabilibus, ex amœnissimis auium cantibus, ex plurimis floribus, ex validissimis sepibus & ex oculosissimis custodibus. De eo etiam loquitur Bald. *in cap.1.§.mutus.in princip.in tit. Episcopum vel Abbatem, &c. in vsibus feudo.* Vbi dicit allegando Albertum, Quod de Paradiso terrestri propter eius altitudinem aquæ cadentes faciunt tantum strepitũ, quod omnes, qui ibi nascuntur, perdunt auditum: tamen non sunt surdi à natura: quia si transportarentur ad alium locum antequam surdescerent, audirent. Et de huiusmodi Paradiso terrestri dicit Damascen. *libr. 2. cap.11.* sic: *quia vero Deus ex visibili creatura plasmaturus erat hominem ad suam imaginem, & similitudinem, tanquam quendam Regem, & Principem vniuersæ terræ, & eorum, quæ in ea sunt: præstruxit ei quandam veluti Regiam, in qua diuersans beatam, & ex omni parte felicem deduceret vitam, & ipse est diuinus Paradisus Dei manibus in Eden plantatus lætitiæ & voluptatis omnis Promptuarium. Eden enim voluptas interpretatur: in oriente vero omni terra excelsior collocatus est, optima temperie, & aere subtilißimo splendidus, plantis semper virentibus insignis odoris suauitate refertur, plenusque lumine vniuersæ sensibilis venustatis, & pulchritudinis superexcellens intelligentiam: diuinus profecto locus ac dignus eius, qui ad imaginem Dei creatus fuerat incolatu. in quo nullus irrationalium habitabat: sed solus homo diuinarum manuum factura. In medio vero eius lignum vitæ Deus plantauerat & lignum scientiæ, &c.* Hæc ille. Et ibi ample *in Commentario*: An sit verum, quod nullum ibi habitauerit irrationale? Sed non insisto, cum non sit præsentis speculationis, & solum intendo ad gloriam, & commendationem illius Paradisi terrestris, qui vltra commendari & laudari potest in multis.

Primo, propter antiquitatem plantationis, quoniam, *vt habetur Genes.3. & supra eadem consid. in princip.dixi.* Plantauit Deus Paradisum voluptatis à principio, &c.

Secundo, nobilitate situationis siue fundationis: quia fundatus est locus ille in parte orientis, vt dicit beatus Isidor. vt quidam Doctores exponunt illud *Genes. 2.* Plantauit dominus Paradisum in principio, non quidem solum temporis, sed etiam loci: cuiusmodi est pars Orientis, quæ nobilior est, sicut dextra pars in homine. Et quod sit in oriente ponitur *in Margarita Philos.li.7.45.* vbi satis ample.

Tertio, propter nobilitatem hospitis: Habuit enim nobilem habitatorem, scil. hominem: etenim dicitur *Gene.2.* Plantauit Deus Paradisum voluptatis, in quo posuit hominem quem formauerat.

Quarto excellentia denotatur ex affluentia voluptatis siue delitiarum. vnde *Genes.vbi supra.* Plantauit Deus Paradisum voluptatis.

Quinto excellentia illius denotatur ex arborum & florum amœnitate. cum *Gene.2.* dicatur: Produxitque Deus omne lignum pulchrum visu.

Sexto, ex preciositate fructuum, cum in loco præallegato dicatur, Erat enim in medio Paradisi lignum vitæ.

Septimo, & ex puritate & mũdicia, quæ satis comprehendi potest ex fluuio egrediente de illo, cum dicatur *Genes.2.* Et fluuius egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandum Paradisum. Ista dicit, & refert Ioannes de Turrecremata *in d.c.Ecclesi.de consecrat. distinct.4.* vbi dicit Ecclesiam conuenienter comparari debere Paradiso terrestri, propter illa septem commendabilia, quæ adaptat ibi Ecclesiæ militanti, vt ibidem videre poteris.

Et vt ait Philipp. Bergomen. & supra dixi, sunt sex Paradisi terrestres.

Vnus, vt dicit, est in oriente versus zephyrum.

Alter, in æquinoctiali inter eurum, & euronotum.

Tertius de quo Beda meminit inter Cancri tropicum, & circulum antarticum.

Quartus, ad orientem versus Eurum vltra æquinoctialem, in quo solis calores sunt.

Quintus Paradisus terrestris ad polum antarticum esse dicitur, de quo Solinus meminit.

Inuenitur etiam in occidente alius voluptatis, & delitiarum Paradisus, de quo sic habemus, quod senatus, populusque Rom. mandauit summum sacrorum Pontificem, non nisi de Italiæ horto delitiarum eligi debere. Et de huiusmodi Paradiso terrestri multa à theologis habentur *in 2. sententiarum dist.19.*

Vide etiam Cælium *in li. suarum antiquarum lectionum, lib.1.ca.21.* dicentem, apud Platonem esse regionem similem Paradiso terrestri, & in quo loco sit ipse Paradisus terrestris, secundum Arrianum, apud Græcos historicos tantæ in scribendo integritatis, vt veritatis conseruator, studiosusque vulgo sit cognominatus, atq; ita etiamnũ honestetur in libros. Hic in parte postrema Indici commentarii, veluti ipse quoque Moysi succineret, ita scribit: Hanno Carthaginensis, profectus classe ab columnis Herculeis in Oceanum, relicta ad læuam Lybia, diebus triginta enauigauit occidua petens: mox vbi in meridiem diuertisset, plurima sese illi obiecere impedimenta. Nam præter ardores feruidi sideris, vt in perusta Regione mundi aqua potabili deficiebatur: audiebatur porro creber de cœlo fragor, interim late promicantia in sublimi fulgura oculos perstringebant, videbanturque veluti flammarum riui præcipitantes è cœlo. quanquam Cyrene ad extrema Lybiæ in tanta camporum vastitate herbis nuda non sit, neque item aquarum inops. Et ibi allegat de Paradiso dicta Damasceni, & sancti Thomæ, & Conciliatoris dicentium Paradisum esse in oriente, quæ portio mundi nobilior est: quia dextra. vt ibi Cælius, quem videas.

QVinta consideratio est de cœlo, quod dicit Aug. esse Regnum felicissimum, carens morte, & vacans sine fine, cui multa tẽpora succedunt per æuum, vbi continuus sine nocte dies nescit habere tempus, vbi victor miles post laborem donis ineffabilibus cumulatur: Nobile perpetua caput amplectente corona, hæc dicit August. *in suo manuali. ca.8.* Sedes enim domini est, & omnibus dominabitur. *Psal.102. & Psal.10.* Dominus in cœlo sedes eius, & habetur *Esa. 66.* Cœlum sedes mea. & habetur *Matt. 5.* Nolite iurare per Cœlum, quia thronus Dei est, *cap. & si Christus. extra de iureiuran.* Altitudinem illius nemo dimensurare. *Eccles.2.* Nec quæ in Cœlis sunt, quis inuestigare potest. *Sap.9.*

Aliqui dicunt, quod sunt vndecim cœli. In primo stat Luna, & nulla stella in eo stat præter Lunam, totum in superficie cœli secundi concaua continetur, & in orbes quatuor, & Epicyclum dicitur. Habet in primis tres orbes sicut Sol in figuratione dispositos: Vltra hoc habet vnum orbem mũdo concentricum prædictos tres ambientem, qui deferens caput draconis dicitur insuper, & Epicyclum habet profunditatis medii primorum trium orbium immersum, in quo corpus Lunæ figitur, & mouetur.

In secundo vero stat Mercurius, & in superficie concaua cœli tertii continetur, & in orbes quinq; &

Epicyclum partitur: Habet enim duos orbes inęqualis spissitudinis, quorum superficies connexa supremi mundi concentricæ sunt, superficies vero concaua supremi, & connexa infimi mundo sunt eccentricæ sibiipsis, tamen concentricæ, & harum centrum (quod etiam centrū parui circuli nominamus) à centro æquantis tantum quantum centrum, quantis à centro mundi distat, & vocantur hi duo orbes augen æquantis deferentes. Quomodo autem mouentur, dicam infra in explanatione Planetarum.

Tertium est cœlum, in quo solus Planeta qui dicitur Venus, rotatur: & in superficie concaua cœli solaris continetur, insuper, & in orbes particulares, quemadmodum Saturni, Iouis aut Martis cœlū partitur. Circumfertur autem hoc cœlum totum in 24. horis, semel ab Oriente per Occidentem in Orientem redeundo per primi mobilis motum: sed orbes eius augen deferentes super axe, & polis zodiaci ad motum octauę spheræ circumducuntur. Quo autem motu moueatur: Vide in Margarita Philo. *li. 7. de principiis Astronomiæ, cap. 32.*

Quartum cœlum est, in quo Sol est, & in quo mouetur, in superficie concaua cœli Martis continetur, & in tres orbes particulares diuiditur, duos scilicet augen deferentes, & ipsum deferentem solare corpus, æquantem autem, & Epicyclum non habet. Mouetur autem motu raptus ab Oriente per Occidentem redeundo in orientem in 24. horis ad motum primi mobilis, orbes augen deferentes eisdem mouentur motibus, quibus & orbes auges Saturni, Iouis & Martis deferentes. Deferens autem Solis super polis, & axa propriis secundum successionem signorum ab Occidente, & versus Orientem quotidie 59. fere minutis, & octo secundis circumfertur. Et ita Sol totum zodiacum in 375. diebus, & sex horis ferme peragrat, nobisque annum complet. Dicam latius infra vbi fiet mentio de Planetis.

Quintum cœlum est, in quo solis Mars rotatur cœlo sexto contiguum, & sub eo locatur quemadmodū sextum sub septimo. In totidemque orbes diuiditur, & mouetur, & eisdem motibus, quibus cœlum Saturni, & Iouis, de quibus statim dicam.

Sextum cœlum est, in quo stat sola Stella Iouis, & est cœlo Saturni contiguum, ita scilic. superficies eius connexa concauam cœli Saturni contingat: de motu eius etiam infra dicetur.

Septimum cœlum est, in quo continetur Saturnus in orbes tres ab inuicem diuisos, & cōtiguos partitur, de cuius motu infra vide.

Octauum cœlum est, quod firmamentum dicitur, & stellis innumerabilibus ornatum est, quæ fixæ appellantur, quoniam omni tempore æqualiter à seipsis distant. Nec proprium motum à motu sui cœli habent. Et in hoc cœlo sunt 10. circuli imaginarii sese intersecantes, ac imaginū in cœlo situm, motū, & diuersitatem notificantes. Et mouetur triplici motu.

Primus est ab Oriente versus Occidentem ad motum primi mobilis super polis mundi, & completur in spacio naturalis diei.

Secundus & huic contrarius ab Occidente, scilicet, in ortum secundum successionem ad motum nonæ sphæræ in 200. annis, gradu vno, & 28. minutis fere, & sic in 49000. annis totus perficitur: & motus augium, & stellarum fixarum dicitur, quo scilicet motu stellæ quæ sunt in firmamento cœli variantur de signo in signum respectu zodiaci primi mobilis. Vnde pleiades stellæ fixæ, quæ iuxta figurationem sunt in capite Tauri in firmamento respectu zodiaci superioris sunt in vigesimosecundo gradu Tauri, & sic de aliis.

Tertius motus repedationis, quo, s. octaua sphæra mouetur super duobus circulis paruis, quorum poli sunt capita libræ. & arietis nonæ sphæræ, & semidiameter illorum circulorum est gradus 4. minuta 18. & secūda 43. & ille motus accessus, & recessus nominatur. & in 7. millib. quoque annis completur: & solus octauæ sphæræ proprius est, quia vnius corporis naturalis tantum vnus est motus secūdum naturam ratione illius motus stellæ fixæ, non semper æque distantia polis immobilibus primæ sphæræ. de his ample per Margaritam Philos. *vbi supra. c. 6.*

Nonum cœlum stellis caret, similibus characteribus quibus & decimum est insignum, de quo statim dicam. Et duplici motu reuoluitur. Primo quidem ad motum primi mobilis. Secundo motu proprio ab Occidente versus Orientem super polis propriis in 200. annis, gradu vno, & minutis 28. fere secundum successionem signorum respectu zodiaci primi mobilis. Totam reuolutionem in 49000. annis complet, quæ reuolutio à quibusdam magnus annus Platonis dicitur. Aiunt enim Platonem scripsisse integra reuolutione ista completa omnia in eodem statu & dispositione consistere, quo initio reuolutionis fuerant. Hanc positionem diuus Augusti. *de ciuitate Dei lib. 12. & c. 13. in fine* explodendam, & religioni nostræ contrariam ostendit, dicens: Absit, inquam, vt nos ista credamus, semel enim Christus mortuus est pro peccatis nostris, resurgens autem à mortuis iam non moritur, & mors illi vltra non dominabitur, & nos post resurrectionem semper cum domino erimus, ad *Rom. 6.*

Hoc cœlum à quibusdam Aqueum, ab aliis crystallinum appellatur: Super firmamentum enim (quod octauum cœlum dicimus) scriptura aquas esse multipliciter astruit: Vnde *Genes. 1.* Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis: & dicunt scripturæ firmamentum esse constitutum in medio aquarum, & diuidere aquas illi supereminentes ab aquis subsidentibus.

Quia autem supra firmamentum sint aquæ, præter Geneseos sententiam ostendit etiam David *Psal. 103.* Qui extendis cœlum, sicut pellem, qui tegis aquis superiora eius. Et *Psal. 148.* Et aquæ, quæ super cœlos sunt laudent nomen domini. Dicam infra amplius quando fiet mentio de elementis, sed nunc sufficit, quod etiam istud vocetur ab aliquibus crystallinum.

Decimum cœlum omnium corporum primum est mobile motu, scilicet diurno ab oriente versus occidentem, iterum redeundo in orientem in 24. horis sine fatigatione, & pœna regulariter, id est, non velocius vno tempore quam alio: & illo motu secum rapit omnes sphæras inferiores: fitque talis motus super polis mundi. Et in hoc cœlo nullę sunt stellæ, nec characteres. & leneationes, quæ percipi possint, sicut nec in nono cœlo. Quidam tamen contendunt visu acutissimo quasdam percipi posse, sed alios fallunt quia falluntur, *vt habetur in dicta Margarita loco supra citato. c. 9.*

De his decem cœlis scripsit Ioannes Laziardus in *Epitomatibus historiæ vniuersalis. c. 4.*

Vndecimum cœlum primo de immobili creatum & mox Angelis sanctis repletum, est corpus subtilissimum, primum mundi fundamentum, & quantitate maximum, qualitate lucidum, figuratione sphæricum, locali situ supremum, amplitudine spiritualium & corporum visibilium, & inuisibilium cōtentiuum.

Dei summum habitaculum, & diuersas ob causas variе denominatur. potissime tamen dicitur empyreum, hoc est, igneum: cum à superbenedicta trinitate in eodem residente, secundum nonnullos illuminatum sit.

Rabanus tamen dicit, quod sunt tantum septem cœli, scilicet empyreum quod supremum, crystallinum seu aqueum, siderium, igneum, olympicum, æthereum & aereum.

Inter hæc tamen, de quibus Bart. Anglici *in suo libro de proprietatibus rerum. lib.* 8. Cœlum empyreum est dignius, & excellentius omnibus aliis. Cum sit primum & summum, & talis est locus Angelorum regio, & habitaculum hominum beatorum. Illud enim est primum mundi firmamentum quantitate maximum, &c. Vt hic ante dictum est. Et in hoc cœlo empyreo sunt Animæ sanctorum collocatæ, vt dicit de Lyra *Daniel.* 7. super illo verbo: *Regnum autem, & potestas, & magnitudo Regni quæ est subter omne cœlum detur populo sanctorum altissimi.* Licet enim Deus sit vbique, tamē specialiter dicitur esse in cœlo, quia ibi relucet potissime virtutis suæ operatio. Et ideo cœlum dicitur specialiter sedes Dei. Quia in corpore mundi species cœli pulchrior est, vt dicit Ioan. Damasc. *in li.* 2. *ca.* 6. quem videas cum commentario illius, quorum dicta infra latius referentur.

Ideo species cœli in visione gloriæ est. *Eccle.* 43. dicitur. Et species cœli gloria stellarum mundum illuminans in excelsis dominus. De huiusmodi cœlis videatur Aristot. *in lib. de cœlo, & mundo.* & Anton. Flor. *in prima parte suæ sum. titul.* 14. & Cælius *lib.* 1. *antiquarum lectionum. cap.* 13. vbi ample, & *in* 3. *consid. seq.* Vide de nobilitate Cœli *circa principium. versicul. & quod Corpora.* Sed mihi ad propositum sufficit, vt denotem, quod inter omnes cœlos sit vnum excellentius, & nobilius aliis, scilicet, cœlum empyreum, quod dicitur Regnum cœlorum, de quo hic ante dixi. Habet enim circumfluentiam in omnibus inferioribus. Et de huiusmodi cœli dignitate multi admirantur, & comprobantur per Lud. Cælium ex multis historiis, vt habetur *in suis libris lectionum antiquarum. lib.* 1. *c.* 19. Vbi sic inquit: Cœli dignitatem eximiam, vel inenarrabilem potius contemplanti mihi subit quandoq;, quod de Arabibus scriptum reliquit Arrianus, coli ab illis duos modo Deos, Cœlum, & Liberum patrem. Ac Cœlum quidem, quia cernatur, & siderum collucentibus oculis excellenter contextum, solem præferat vtilitatis immensæ autorem incomparabilem. Neque item excidit, quod de Anaxagora Philosopho proditum scimus. Qui interrogatus, Curnam se natum arbitraretur? Respondit cœli ac solis videndi causa. quam quidem vocem, à Philosophis summa exceptam admiratione, risu prosequitur Lactantius, putans nescientem quid responderet in hæc prorupisse: Ego vero ni me quid secretius fallit (ait idem Cælius) facile contenderim, non temere id omnino effusum, sed vt ab sapientiæ studioso pensiculate admodum, & excusse. Nam qui exactius pensitarit rem totam, comperiet liquido cœlestem claritatem adeo præcellere naturæ quadam præsigni maiestate, vt in perenni ac vitali luce illa, augustissimum diuinitatis mysterium sit facile deprehensurus. Si quidem vertiginosus ille motus ampliorem nobis indicat potestatem. Lux nitidissimam sapientiam. Calor suauissimus amorem. Quibus à Principe rerum Deo mouentur, illustrantur, perficiuntur omnia, atq; seruantur: primo inquam, inter separatas, atque spirituales formas, sicut inter corpora, longe clarissimo cœlum principatu censetur. Extra hæc, qui plura in clarissimo putat globo requirenda, is plane quæ sit corporeæ naturæ perfectio, parum perspexisse deprehenditur. Quicquid alia partiario, ac diuisim possident, in vnum id esse amplissime congestum. Sine hoc nec inferius generabitur quippiam, nec genitum suas exercebit operationes. Et quidem sicuti intimus, & vitalis noster calor corpora confouet ac seruat, eiusque fomento quæ agunt in nos, non frustra agunt: ita si non adsit cœlestis ille calor, corporum virtus omnis, præsertimque ille ipse tam vitalis, tamque familiaris nobis calor profligatus depereat necesse est, Cœlum vtique naturale corpus est omnium corporum naturalium perfectissimum. Corpus naturale tam motus quam sensibiles qualitates consequuntur: perfectissimo igitur corporum naturalium, perfectissimus quoque motus, & sensibilium perfectissima congruunt. Nullus motus perfectior orbiculari, nulla qualitas sensu perceptibilis, luce perfectior: quare hæc cœlestis corporis propria sint necesse est. Quoniam vero perfectissimum corpus est, comparē quoque locum, id est supremum habere, ex rerum dignitate consequens fuit. Ideo secundum Apuleium finis altitudinis dicitur. Scitum illud Aristotel. est, *ex libro* 8. *Auscultationis Physicæ*, motum primi cœli vitam esse omnibus, quandoquidem euidentissima est, & communis operatio vitæ intimus motus. Cessante autem cœlo, nec cætera mouebuntur. Sicut in minore item mundo si esset motus cordis, omnes animalis motus aperire necesse est. Nec lapis itaque deorsum moueretur, neque ascenderet ignis, quod mirum vtiq; est: sed verum rationibus ostenditur si motus quiesceret primus. Est autem, quod primum in vnoquoq; genere causa reliquorum, quæ sub ea continentur serie, licet nō omnia eandem causæ habeant rationem. Porro, quod de motu astruimus, patet in caloris ratione. Nam si cœlestis interea calor, nec ab frigore profluet frigiditas, nec ab caliditate calor. Si quidem non est frigori contrarius calor ille sidereus, sicuti calor igneus. Sed omnes continet elementares qualitates eminentia simplici, sicut lux omnes calores. Hæc ille Cælius vbi supra: pro quibus allegat Picum Mirandulam.

Hic non est sine dubio inuestigare. Cum Angeli sint in vndecimo cœlo, vt hic ante dictum est. Et virgo Maria sit exaltata super choros Angelorum, & vt dicit gl. verbo Apostolicæ. *in l. omnes dies. C de feriis.* exaltata est super Apostolos, Angelos, & Archangelos, an concedenter ponatur in duodecimo cœlo, quod est trinitatis secundum nonnullos, de quo nunc dicam, quod non videretur esse inconueniens. Cum etiam Deipara dicatur, vt dicit Ioan. Damasc. *lib.* 3. *c.* 12. vbi Deiparam Dei genetricem, Deique parentem, & proprie, & vere sanctam virginem celebramus. Nam, vt verus Deus est, qui ex ipsa natus est, ita vera Dei genetrix verum Deum ex ipsa incarnatum genuit. Si ergo Dei genetrix est, & mater, collocetur seu collocari debet ad dextram filii, prout mater collocanda est, *vt dixi supra in* 5. *part. in* 40. *consid.* & non sub filio, videtur ergo, quod virgo Maria condecenter poni possit in duodecimo cœlo vbi est Deus. Et hæc dico solum pro quadam inuestigatione, non tamen istud assero, sed me remitto ad dominos Theologos. Quicquid sit, tamen ego teneo, quod in quocunque loco sit, est super omnes choros Angelorum, super omnes beatos & sanctos cuiuscunq; autoritatis, & præeminentiæ fuerit. *dixi supra in tertia parte huius libri in* 4. *consideratione.*

Etiam

Etiam ex prædictis constat, quod cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntiat firmamentum, *Psal.* 18. quod est triplici via, & modo mirabili.

Primo, ex eorum creatione ab immensa potentia.

Secundo ex eorum conseruatione, & manutenentia ab eadem infinita sapientia.

Tertio, ex eorum virtuali operatione multiplici eis collata à suprema, & impendenti clementia.

Circa primum, Cœlorum creatio pandit, & enarrat gloriam Dei, quia tanta & talis operatio, quæ est de nihilo ad esse productio, non potuit fieri ab aliqua intelligentia. Cum ad eorum creationem requiratur infinita potentia, quæ potentia repugnat intelligentiæ, & Angelo. Ideo suó modo cœli pandunt, & enarrant gloriam Dei ex parte eorum creationis.

Circa secundum, Cœlorum manutenentia, & eorum conseruatio, quæ immediate à Deo pendet, etiam enarrat, declarat, & manifestat gloriam Dei: quia omnis creatura tam spiritualis, quã corporalis, quantum est de se tendit ad non esse, & quanto perfectior, tanto maiori indiget manutenentia Dei. sicut equus minori indiget manutenentia, quam Angelus: quia Angelus plures perfectiones habet equo, & omne esse præter primu esse, quantum est de se intendit ad non esse. Ideo cœli in manutenentia tali tam mirabili enarrant gloriam Dei.

Circa tertium, Cœli enarrant gloriam Dei ex eorum operatione virtuali. Vnde tot variationes, & temporum mutationes, frigora, calores, pluuiæ, sterilitates, guerrarum abundantia, & pauca pax, & iustitia, & quandoque inter homines infirmitates, pestes, & inter animalia terræ, volucres aeris, & viuentia in aquis, talia Dei concursu proueniunt ex influentia cœli, qui enarrant gloriam Dei: & licet Deus posset aliter facere, & faciat quandoq;, *teste Beato August. in lib. de ciuitate Dei.* Sic Deus condidit res, vt suis moribus sinat eas peragere. Agunt causæ secundæ, virtute primæ causæ, & operationes earum. quando placet, suspendit prima causa concurrens immediatus ad effectum cuiuslibet causæ secundæ, quam causa vniuersalis secunda. Ita dicit amicus medicorum in declaratione illius Psalm. 18. *Cœli enarrant gloriam Dei, &c.*

Aliqui vero ponunt duodecimum cœlum, quod est cœlum trinitatis, quod dicunt Deum esse secundum rem, & differre ratione. Nihil tamen aliud est, (vt inquit Albertus) quam virtutis eius excellentia, quæ continet, & ambit omnia creata. Et esse in tali Cœlo, est esse in æqualitate virtutis Dei omnia continentis atque saluantis, quod non solum conuenit patri, filio, & spiritui sancto.

Nonnulli tamen dixerunt tantum esse tres cœlos. ad quorum tertium se dicit raptum Apost. *2. Epist. ad Corinth. c.* 12. cum ait: Scio hominem in Christo ante annos 14. siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, raptum huiusmodi vsque ad tertium cœlum. Tres autem cœli, de quorum tertio meminit Apostolus sunt, vt dicit Damasc. *libro 2. c. 6.* Cœlum aereum, firmamentum, & cœlum firmamento supereminens, ad quorum supremum sementis exstasi raptum Paulus asserit. Alii interpretantur alio modo, quod primum sit aereum, secundum firmamentum, tertium spirituale. vbi angeli, & Animæ sanctæ, Dei fruuntur contemplatione. Alii distinguunt secundum tres angelicas hierarchias, vt primum Cœlum dicatur postrema hierarchia, secundum Cœlum media, tertium vero suprema hierarchia, vt ample explicant Ioann. Damascenus, & commentator ipsius in *loco supra allegato.*

SExta consideratio in cœlo empyreo sunt tres hierarchiæ, *vt dixi ample supra in 3. part. huius libri.* Prima scilicet supercœlestis, quæ consistit in tribus personis. Secunda cœlestis, quæ consistit in Angelis. tertia subcœlestis, quæ perficitur in prælatis, *vt dicit Dionys. in suo lib. de cœlesti hierarchia.* Et hæc cœlestis hierarchia est triplex, quædam superior quæ dicitur epiphania, & hæc continet tres ordines, scilicet, ordinem Seraphin, Cherubin, & Thronorum, & ista est excellentior aliis, vt dictum est ibi. ideo non aliter insisto, ne fiat repetitio eorum quæ iam dixi. Et ibi etiam dictum est, quod inter nouem ordines, ordo Seraphin est dignior, & excellentior. Et ad ibi dicta me remitto circa huiusmodi excellentiam hierarchiarum, quæ sunt in vndecimo cœlo, vt etiam supra dictum est.

Sunt enim quidam, qui subtiliori succo de non discendo torporem operiunt. dicunt enim cœlestem hierarchiam non in plenitudine scientiæ, sed charitatis culmine finiri, vnde Seraphin, qui denominatur à plenitudine charitatis supremus est ordo, sub quo Cherubin qui à plenitudine scientiæ nomen accepit. In Seraphin tamen minorem esse scientiam, quam in Cherubin Catholici negant. *patet 2. lib. senten. distin. 9.* Tantum igitur Seraphin in scientia Cherubin excellit, quantum in charitate excedit. A charitate autem ille supremus ordo tanquam nobiliori Dei dono nominatur, ad quod profecto scientia ordinatur. Cherubin autem non à charitate, sed à scientia nominari debuit, quia iam superior ordo à charitate nomen sibi vendicabat.

Sed aduerte ad vnum, quod tanta est nobilitas, & excellentia Angelorum, quod vt dicit *Anselmus in* quodam sermone, si vnus Angelus *staret in cœlo stellato,* & tot essent soles quot sunt stellæ, claritas istius solius Angeli offuscaret omnes illos soles sua claritate, sicut modo claritas solis offuscat claritatem stellarum, & ibidem dicit, quod ille Angelus tantum transcendere nosceretur pulchritudinem solis, quantum sol transcendit pulchritudinem terræ, Imo magis incomparabiliter. Hæc dicit Bernard. de Bust. *in 2. part. sui Rosarii. serm. 10. litera B.*

SEptima consideratio S. Thom. *inscripto eius super libris de Cœlo: & mundo. 2. lect. 25.* dicit quod omnes stellæ præter Planetas sunt in supremo cœlo, quod intellige in firmamento, quod dicitur secundum aliquos supremum: sed in empyreo nullæ sunt stellæ, vt dictum est ante. Ex quo ergo prædictæ stellæ sunt supra Planetas, videntur esse digniores propter altitudinem, & superiorem locum quem obtinent, & quia approximant diuinitati. Et de potestate huiusmodi stellarum fixarum, an sit maior potestate Planetarum, vel econtra ponit Cœlius *lib. 1. suarum antiquarum lectionum. c.* 17. vbi inquit, magnam altercationem esse inter studiosos, qui quandoq; stellis non errantibus quæ sunt fixæ, vim eminentiorem cæteris ascribunt, quandoque vero è diuerso, & vt plurimum communem felicitatem pro nascentis modo, mensuraque à prosperiore Planetarũ statu contribui sanciunt: à fixis vero quandam incomparabilem, extra quam sentenetur aliquibus fortunæ benignitate. quam sententiam dicit comprobatam esse à Ptolomæo. Alii omnino Planetas vi effectuque præpotentiores ostendere conantur, cum Proculi sententia, tum ratio-ide

id euidenter monſtrantib. Accidente item veterum teſtimonio, qui Planetas velut quoſdam mundi Principes intelligerent. Quo autem diſcerniculo certiore iſta teneant bonarum literarum ſtudioſi. Aſtra (inquit ſecundo cœli Ariſtoteles) nequeunt per ſe, & propriis moueri motibus aut locum mutare, ſed orbi infiguntur, veluti in tabula nodus. itaque orbis motu feruntur, cui inhærent. Cæterum Planetas deprehenſum eſt diuerſo ferri inceſſu, at tum velocitate, tum tarditate plurimum diſcrepante, atque ſitu etiam. quoſdam namque exortum petere in occaſum alios remeare: porro in auſtrum deiici hos, in ſeptentrionem protolli aliquos. Ideoque ex motus inæqualitate nomen quoque adeptos, & aſſequutos. Ex qua item certius coniectatum orbibus eos diſtinctis ferri. Fixas vero globi octaui ſtellas dicimus, non quod non moueantur. Nam duplici ſaltem circumagi motu animaduerſum iunioribus eſt, quibus, & globus in quo ſunt, motibus rotatur. Altera ab ortu in occaſum. Reliqua ab occaſu in exortum ſuper Zodiaci polis, tantæ tamen tarditatis, vix vt percipi vel annis centũ queat. Nec item fixas dixeris, quod orbis modo circumferantur ambitu Nam, & hoc eſt illis commune cum Planetis, quod *ſecundo cœli*, (vt dictum eſt) aſtruitur;

Sed ita dicuntur, quia eandem perpetuo ſeruant figuram, ſitum, propinquitatem, diſtantiam. Diuerſitas Planetarum in motu, dum vel propiores nobis fiunt, vel remotiores, cauſa eſt (ſicut philoſopho placet) valida, vt varii producantur effectus. Vniformis autem, & conſtans motus mobilis primi id agit, vt diuerſitas hoc genus æterna ſit, ac vniformi pergat periodo. ita dicit Cœlius *in prædicto loco.* qui etiam aſſerit Chaldæos dixiſſe Planetas interpretes, quoniam ex aliis aſtris, quæ tum minime erãt, tum certum ſeruant, & ſtatutum meatum. Sola hæc inceſſu proprio ſuoque nitentia, res futuras inſignitus oſtendant, ac veluti Deorum mentem interpretentur. Eſſe autem hoſce Saturnum, Martem, Venerem, Mercurium, Iouem: de his ſtatim dicam. Sed quo ad ſtellas fixas quæ ſunt in octaua ſphæra, cum ſit aliis inferioribus nobiliſſima vt dicit Ariſtote. *in fine libri ſecundi. de Cœlo.* ex quo ergo, etiam ſtellæ ibi poſitæ ſunt aliis nobiliſſimæ.

In hoc octauo cœlo ſunt quadraginta octo imagines ſtellarum, in quibus eſt concordia apud omnes antiquos, ſicut dicebatur, & ſunt in eis 1022. ſtellæ, quæ dicuntur ſtellæ fixæ, & mouentur vno motu, ſcilicet, ad motum octauæ ſphęræ in centum annis fere vno gradu, & antiqui poſuerunt in ſex ordinibus. Ita, quod illas quæ ſunt maiores poſuerunt in primo ordine, & ſunt quindecim: Et quæ ſunt infra has poſuerunt in ſecundo ordine & ſunt 45. quæ ſunt infra has, poſuerunt in tertio ordine & ſunt 208. Quæ vero ſunt infra has, poſuerunt in quarto ordine, & ſunt 474. Et quæ ſunt infra has poſuerunt in quinto ordine, & ſunt 217. Et quæ ſunt infra has poſuerunt in ſexto ordine, & ſunt 63. Ex his 48. duodecim ſunt in via Solis, & in zodiaco, vt dicetur infra, & ſunt in eis ex ſtellis 346. Nomina earum ſunt Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo, Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Vrna, Piſces. de quibus infra dicetur. Et remanent trigintaſex imagines, quarum viginti vna declinant à via Solis ad Septentrionem, & quindecim ad meridiem: quæ declinant ad ſeptentrionem habent ex ſtellis ſupradictis 360. & nomina earum ſunt hæc:

Prima eſt vrſa minor. Secunda eſt vrſa maior. Tertia draco. Quarta dominus flammæ, vel ſucceſſus. Quinta canis latrans, vel vlulans. Sexta corona ſeptẽtrionalis. Septima incuruatus, vel genuflexus. Octaua vultur cadens. Nona gallina. Decima ſedens ſuper ſedem. Vndecima deferens caput algol, id eſt, diaboli. Duodecima tenens habenas. Decimatertia ſerpentarius. Decimaquarta ſerpens. Decimaquinta accuſator. Decimaſexta aquila volans. Alii habent vultur volans. Decimaſeptima delphinus. Decimaoctaua equus primus. Alii habent caput equi. Decimanona equus ſecundus: alius liber habet, equus alatus. Vigeſima mulier quæ non nouit virum. Vigeſimaprima eſt triangulus.

Quæ vero declinant ad meridiem, habent ex ſtellis ſupradictis 316. quarum imaginum nomina ſunt hæc:

Prima earum eſt leo, quem quidam vrſum appellant. Secunda algobor, id eſt, canis validus. Tertia flumen. Quarta lepus. Quinta canis maior. Sexta canis minor. Septima arca Noe. Octaua Serpens. Nona vas. Decima coruus. Vndecima deferens leonem, & ipſius medietas eſt humanæ figuræ, altera equi. Duodecima leopardus Decimatertia thuribulum. Decimaquarta corona meridionalis. Decimaquinta piſcis meridianus. Hæc nomina ponit, & ordines ſupradictos Io. de Saxonia in commento ſuper textum Alchabitii: quæ hic recitantur ſolum pro ordine ſupradicto: & intentio mea pro complemento huius operis non tendat ad aliud.

Eaſdem tamen imagines ponit etiam amicus medicorum *in c. 2. ſecundæ differentiæ.* Vbi etiam ponit de ordine ſtellarum, & imaginum viſibilium Cœli, tam in parte ſeptentrionali quam meridionali, quem ideo vide, quia ibi ampliſſime.

Harum ſtellarum nomina ponit Auſonius Gallus his verſibus:

Ad Boreæ partes, arcti iunguntur, & anguis.
Poſt has arctophylax, pariterq́ corona. genuq́,
Prolapſus, Lyra, auis, Cepheus, & Caſsiopæa.
Auriga, & Perſeus, doltoton, & Andromedæ aſtrum.
Pegaſus, & delphinis, telum, aquila, anguitenenſq́.
Signifer inde ſubeſt, bis ſex, & ſidera complent.
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, virgo,
Libra, & ſcorpius, arcitenens, capricornus, & vrnam
Qui tenet, & piſces: hi ſunt in partibus Auſtri,
Orion, procyon, lepus, ardens ſirius, Argo,
Hydrus, Chiron, thuribulum quoq; piſcis & ingens,
Hunc ſequitur piſtrix, ſimul Eridaniq́ fluenta.

OCtaua conſideratio in Cœlis ſeptem ſunt principales Planetæ: Luna, ſ. Mercurius, Venus, Sol, Mars, Iupiter, & Saturnus. Venerem autem dicunt quandoque luciferum, quandoq; vero heſperum fieri. Cæterum Planetas, id eſt, erratiles hos vocarunt, quod ex aduerſo Cœli ſuum motum peragunt. Nam Cœlum, & reliquæ ſtellæ ab oriente in occidentem mouentur, at ipſi ſoli ab occaſu in orientem motum habent. Et hoc exploratum habemus ex luna parumper ſingulo quoque veſperi ad orientem remeante, vt dicit Ioan. Damaſcenus *in lib. 1. ca. 6.* Vbi enumerat illos ſeptem Planetas & poſſet conſiderari maioritas illorum ex altitudine loci ſecundum, ſcil. quod ſunt in altiori loco, ideo videtur eſſe digniores, vt dictum eſt in genere de exiſtentibus in altiori loco *ſupra in 1. part. in 14. conſid.*

Et quod corpora ſuperiora ſint nobiliora, conſtat ex eleuatione eorum ſuper omnia inferiora. Quanto enim corpus eſt nobilius, tanto debetur ei altior locus. Et nobilitas corporum ſuperiorum patet ex figura

gura siue forma ipsorum, quæ est rotunditas, quæ est nobilior omnibus aliis figuris, sicut dicit Aristot. *in lib. de Cœlo, & Mundo*, quod patet ex eo, quod omnes aliæ figuræ habent terminos. Rotunda autem figura habet formam circularem. Et circulus non habet principium, neque finem, sed in se terminatus est. Et primo Cœlum nobilius est inter omnia corpora. Est enim ingenerabile, & incorruptibile, virtutem habens actiuam respectu inferiorum. Omne autem agens, nobilius est patiente: sed corpori nobiliori debetur forma nobilior, & forma sphærica siue rotunda nobilior est omnibus aliis formis, siue figuris corporalibus propter sui capacitatem, & interminabilitatem, quia non habet principium, neque finem, & est vna superficie contenta. ergo sphærica forma debetur cœlo, ergo cœlum est sphæricum, siue rotundum, vt dicit Albericus Magnus *in sua philosophia naturali. de cœlo, & mundo. c. 3. & in c. 5.* scribit etiam quomodo nobilitas corporum superiorum probatur ex impassibilitate eorum. Sunt enim impassibilia, & ingenerabilia, & incorruptibilia, virtutemque actiuam respectu inferiorum habentia.

Et ideo, ex quo Saturnus est in altiori loco, vt dicit amicus medicorum *in 4. c. doctrinæ quintæ:* videtur esse dignior Iupiter post, & supra Martem, & Mars post, & supra solem, & sol post & supra Venerem, & Venus post & supra Mercurium, & Luna post, quæ est in primo cœlo ascendendo, & Saturnus in septimo, *vt supra dixi in hac part.*

Vel etiam vnus potest dici dignior, & maior altero propter longitudinem, latitudinem, & magnitudinem, in eo quod continet plus altero. Ideo, cum Sol, & Luna plus contineant quam alii Planetæ, eo, quia Sol continet terram centies sexies sexagesies, *vt habetur in Margarita Philosophica lib. 7. tract. 1. cap. 3.* Luna vnam de tribus partibus terræ. Alii vero minus continent, cum Mercurius sit vna pars de triginta duabus mille partibus terræ, Venus vna de triginta septem, Mars contineat tantum terram semel, & dimidiam. Iupiter terram nonaginta quinque vicibus, & Saturnus nonaginta vna vicibus, *vt habetur in dicto libro 7. tractatu primo.* & ibi ponitur de motu illorum, prout etiam supra hac eadem parte dixi. Nam Saturnus in triginta annis totum perficit zodiacum. Iupiter in annis ferme duodecim percurrit zodiacum. Sol vero in centum sexagintaquinque diebus, & sex horis. Et vt dicit Archid. *in cap. 1. de regu. lib. 6.* Sol omni anno cursum suum repetit, & Venus fere idem, & idem etiam de Mercurio, sed Luna fere perambulat totum zodiacum in viginti octo diebus, *vt habetur in d. loco. cap. 34. 33. 32. 31. & 30.* Sed quicquid sit hac ratione, & ea etiam ratione, quia Sol est in medio stellarum, & Planetarum totum mundum vniuersaliter illuminans, tanquam sit luminare maius specialiter à Deo creatum, vt habetur *Gen. 1.* dicitur Rex stellarum, & Planetarum *secundum Isidorum in libr. de natura rerum, quem refert, & sequitur Guil. Benedicti in sua repetitione c. Raynutius. in verbo, duas habens filias. extra de testamentis.* Solis laudes præcipuæ describuntur satis ad longum per Cœlium *lib. suarum antiquarum lectionum 13. capitu. 14.* quas hic referre volui. Sic enim ait: Solem Plato ipsius boni conspicuum filium nominauit, credidit quoque esse solem perspicuam Dei statuam in hoc mundo ab ipso Deo positam. Hunc veteres vt Deum venerabuntur deniq; quisquis non videt Solem in mundo imaginem esse vicariumque Dei, is certe noctem nunquam considerauit, nec solem suspexit exorientem neq; item illius animaduertit muneta, nec Areopagitæ Dionysii monumenta vnquam adiit. Theologi veteres dicebant reginam omnium iustitiam è medio solis throno per cuncta propagari, omnia dirigentem veluti sol ipse omnium sit moderator: quicquid adest nobis boni, solari potestate adest, vel ab ipsa tantum, vel etiam si ab aliis: id quidem, vel à Sole absoluitur, vel à Sole per alia. Est quoque Sol elementalium virtutum dominus. Luna virtutis Solis domina generationis. Ideo Albumasar per solem, inquit, & lunam omnibus vim insinuari. Moyses, cœlestium dominum in die Solem arbitratur, noctè lunam, quasi nocturnum Solem. M. Tullius Solem veneratur vt ducem, & principem ac moderatorem luminum reliquorum, mundi mentem, & temperationem. Heraclytus fontem cœlestis lucis nuncupauit. Physici etiam cor cœli: id enim in æthere Sol est, quod in animali cor. Cuius id proprium, ne vnquam cesset à motu. Sunt, & qui ætheris oculum nuncupent Solem. plerique ex Platonicorum schola, lis in Sole mundi animam constituisse videntur. Quæ sphæram Solis totam implens per globum illum quasi igneum, tanquam cor effundat radios velut spiritus inde per omnia, quibus vitam, sensum, motum vniuerso distribuat. Hinc astronomi dicunt, Sicut Deus solus intellectualem animam nobis imbuit, ita sub Solis modo influxu eam mittere, ideo etiam in quarto duntaxat mense post conceptum, vt etiam infra patebit. In Sole etiam enitescere imaginem diuinæ Trinitatis miram excogitatum est. Inibi siquidem tria quædam visitari distincta pariter, & vnita. Primum quidam naturalis animaduertitur ipsa fœcunditas sensibus nostris prorsus occulta. Deinde lux eiusdem manifesta ex ipsa manans fœcunditate, ipsique æqualis semper. Postrema est ab vtroque propagata calefactoria vis, penitus vtrisque par. Cæterum ex Platonicorum doctrina, non est negandum Cœlum solemve esse calidum. Calefaciunt autem solis radii salubriter pro ignea solis viuificaque natura. sed ex quo prorogatur talis calor, & lux Cæli, vide *ibidem.* De eo etiam habetur *Ecclesi. 1.* Oritur sol & occidit & ad locum suum reuertitur, ibique renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem. Ioan. Montaigne *in suo tractatu de præeminentia sacri consistorii.* in primo argumento pro magno concilio, dicit quod sol amplius illustrat lunam sibi proximam, quam cæteros Planetas, & stellas eidem remotiores: Sed non dicit verum, quoniam Luna non est illi proxima. Cum inter Solem, & Lunam, sint Venus, & Mercurius, ideo standum est in hac ratione eo, quia est in medio Planetarum, dicit etiam Plinius *lib. 2. c. 6.* quod sol medius fertur amplissima magnitudine ac potestate, nec temporum modo terrarumque: sed syderum etiam ipsorum cœliq; rector. Hunc mundi esse totius animum ac plenius mentem, hunc principale naturæ regimen ac numen credere decet, opera eius æstimantes. Hic lucem rebus ministrat, aufertque tenebras. Hæc reliqua sydera occultat, vices temporum annumque semper renascentem ex vsu naturæ temperat. Hic cœli tristitiam discutit, atque etiam nubila humani animi serenat. Hic suum lumen cæteris quoque syderibus fœnerat præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens. sol ex sententia Platonis secundum Cœlium *lib. antiquarum lecti. capit. 12.* sic describitur: Sol cœlestis ignis qui solum ab ortu ad occasum ab eisdem [illegible] potest. Animal sempiternum, astrum animal diurnum ac maximum, huius syderis maiestas [illegible] ribus credita est diuina. Proinde religiosius [illegible]

citur fœdus ab Agamemnone aduocatur apud Homerum, vt fœderum custos, & inspectrix omnium. Sunt qui tam amplæ potestatis sydus oculorum metiantur argumentis, & animi coniectura scrutentur, sed vanitas multis coarguitur indiciis immensum esse. Plinius inquit, quia arborum in limitib. porrectarum in quolibet pass. millia vmbras paribus iaceat interuallis tanquam toto spacio medius. Epicuri scholę sunt quę statuunt ea magnitudine esse Solem, qua videtur. Cæterum non peruidisse illos quanta inde cõsequeretur absurditas. Si enim, inquit Cleomedes, in cœlestium orbium contemplatione tantus sit Sol, quantus apparet profecto multæ simul in ipso magnitudines erunt, si quidem exoriens, & occidens maior videtur. Porro, non apud omnes eodem exoritur tempore. Nam cum sit globata specie terra, alias apud alios oritur, & occidit, & medium cœli tenet. Quamobrem cum accidat eundem apud alios oriri, & apud alios in medio Cœli existere, simul & maior, & minor fiet. Maior videlicet quibus oritur, minor quibus est in medio Cœli hora eadem, quod certe in eo absurdissimum censendum est. Horum namque effectuũ ratio ea promitur à scientissimis. Maior innotiunt nobis Sol oriens, & occidens videtur, & minor in cœli constitutus meditullio, propterea, quod in horizonte per aerem densiorem, & humectiorem ipsum videmus. Eiusmodi namque est vicinus terræ aer. In medio autem Cœli, quia in puriore cernimus, emissus ab oculis ad ipsum radius non reflectit, quod in alio contingit situ. Argumento sunt, quæ in aqua visuntur grandiora, corpulentioraq;. Nam, & ex puteis altiorib. Sol conspectus, idipsum patitur. Eisdem porro rationibus colligitur, cur in medio cœli Sol cõstitutus nobis videatur propior. Oriens vero, aut occidens remotior: hoc siquidem aeris efficit qualitas. In humectatiore namque crassioreq; conspectus longius abesse creditur. Per purum vero interuallo videtur propinquiore. Proinde dicit Posidonius: Si fieri posset, vt per parietes aliaue solida corpora Sol videretur, multo amplior se nobis ingeret, & ampliore distare interuallo crederetur. visum porro insigniter falli iudicio esse potest colorum subinde in sole mutatio, quod aeris affectio facit. Hactenus ille. Isti tamen Planetæ diuersis causis alias altiores, alias inferiores vidẽtur, vt plene declarat Plin. *eod. li. 2. c. 16.* quem videas, & altitudinem illorum etiam ponit communem Ioan. Damascen. *lib. 2. c. 7.*

Si vis tamen scire distantiam à superficie terræ ad superficiem Planetarum, vide quæ dicuntur *in dicta Margarita in dicto libro 7. tractatu 1. cap. 36.* Vbi dicitur, quod distantia à superficie terræ ad superficiem concauam orbis lunæ, (vt quidam scripserunt) est milliarium 207412. Distantia vero à terra ad superficiem conuexam orbis lunæ, & concauum Mercurii, est milliarium 20818250. Ad conuexam mercurii, & cõcauam Veneris 542750. Ad conuexam Veneris, & concauã Solis 3640000. Ad conuexam solis, & concauam Martis 3965000. Ad conuexã Martis, & concauam Iouis 28845000. Ad conuexam Iouis, & concauam Saturni 46818250. Ad conuexam Saturni, & concauam firmamenti 65357500. Et est quantitatis dimidii diametri, singulorum diameter tota est [illegible]715000. Circumferentia est 410818571. Continet autem cubitos 3000. Ex his orbium spissitudo facile cognoscitur, & ibi dicitur, quod id, quod de quantitate stellarum in superioribus dictum est credibilius [illegible]. Continet enim Sol terram centies sexagesies [illegible], & tres eius octauas. Terra autem continet lunam trigesies nouies, & insuper fere quartam eius. Sol autem maior est Luna sexies millies sexcenties quadragesies ter: & insuper eius continet medietatem, vti videre est in quinto Almagesti Ptolemæi. Distantia autem Planetarum à terra non semper est eadem propter eccentricitatem deferentis, & Epicyclorum quantitates propior est. Igitur Planeta terræ in inferiore parte Epicycli, circa oppositum augis, & remotior in superiori parte Epicycli, & augen deferentis. Et dicam in hoc cum aliis, quod nec ego iam dicta verificaui, sed ab aliis posita recitaui: cæteris de eadem re opinionibus prætermissis, & sint hæc iucunda & miranda.

Vlterius est aduertendum. Nam vt dicit glo. *in ver. die solis. in lege omnes iudices. C. de feriis.* Septem dies denominantur à septem Planetis, & Sol est in medio illorum, & descensiue sunt in firmamento affixi. Hoc modo, s. Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, & Luna. Et isti septem Planetæ maximam habent potestatem atque operationem in hominis generatione, quoniam secundũ Astrologos, Galenum, & cæteros medicos: Cum mulier concepit:

In primo mense, dominabitur ibi Saturnus, qui semen in matrice mulieris receptũ coagulat, & condensat frigiditate, & siccitate sua, iuxta illud *Iob. 10.* sicut caseum me coagulasti.

In secundo mense, Iupiter ibi membra, & sanguinem tribuit, & si sit masculus anima rationalis à Deo infunditur, scili. quadragesima die à die conceptionis computanda, *vt notat. in l. diuus. ff. de extraordinariis criminib.*

In tertio mense, Mars subtiliat sanguinem, & humores condensat, & ordinat, & componit. Et à Deo anima rationalis infunditur embrioni, si est fœmina die octuagesima pariter à die conceptionis computanda. *vt not. in glo. fi. in c. 1. 5. distinct.*

In quarto mense, Sol ibi vitalem calorem, & spiritum capiti, & cordi tribuit.

In quinto mense, Venus organa sensibilia, & officialia membra, s. aures, & nares, & similia perficit, & disponit.

In sexto mense, Mercurius omnia foramina corporis componit.

In septimo mense, Luna suis limitibus membra diuidit. Et in hoc septimo mense (quia non sunt nisi septem Planetæ conceptui principaliter operantes) nascitur partus perfectus, vitalis, & salubris. Textus est de authoritate Hippocratis *in leg. 7. mense. ff. de statu homi.* Et sufficit intrasse in septimo mense per duos dies *text. est in l. intesta. §. fina. ff. de suis, & legitimis hæredibus, & notatur in dicta l. septimo mense.* Ideo si nascatur puer in septimo mense, post nuptias iustas præsumitur legitimus. *Bald. in l. iura constitui oportet. cum l. sequen. ff. de legibus.* Sed pro hoc text. est clarus *in dicta l. septimo mense in fin.* Si autem in hoc septimo mense partus nasci distulerit, & nascatur in octauo mense, tunc partus moritur, quia Saturnus redit super eo, qui frigiditate, & siccitate sua partum mortificat. Alias rationes refert Cœlius *libro 11. capitu. 1.* quas vide.

Anima certe (quando spiritus est in sicco) habitare non potest. *tex. in c. Moyses. 32. quæstio. 2.* quod valde facit pro Normannis, Anglicis, & Polonis, vt possint bibere fortiter, ne anima habitet in sicco, *vt dicit ibi gloss. in verbo, in sicco.* Si vero nasci distulerit in octauo mense, & nascatur in nono: Hinc redit Iupiter, qui suo calore temperato partum refouet, & custodit, taliter quod nascitur vitalis. Sed si partus distulerit nasci in

sci in nono mense, nasci poterit in decimo, in quo redit Mars qui sui caloris, & siccitatis beneficio partum facit regredi iam robustum. *facit text. in l. Gallus. in princi. ibi, in decem mensibus proximis. ff. de lib. & posthu. in l. si. C. de posthum. hæredit. institu.* Salomon vero decem mensium tempore fuit nutritus in vtero, *vt habetur Sapien. 7. in princi.* Et etiam capiendo mensem pro triginta diebus, Christus natus fuit in decimo mense post quinque dies, vt dicit G. Bened. *in sua repet. cap. Rayn. in verbo, & sobolem quam gestauerit in vtero. nu. 28. extra de test.* vbi ponit quatuor miranda quæ fuerunt in conceptione Virginis.

Vltra vero decem menses mulier conceptum non portat in ventre, *vt d. l. intestato. §. fin. ff. de suis & legitimis hæredibus*, saltem vltra duos dies in mensem vndecimum, *vt in authen. de restitutionibus, & ea quæ parit in vndecimo mense post mortem viri. §. vnum siquidem. versic. quamobrem. vbi bona gloss. in verbo, perfecto. collat. 4.* in quo vndecimo mense redit sol super partum, qui vitalitatem, calorem, & spiritum epati, & cordi refouet. *videatur de hac materia Plin. in 7. naturalis historiæ capitu. quinto. Aristoteles in libro de animalibus. dom. meus Iason. in l. Gallus. in princip. in 12. colum. in gloss. in verbo, in decem mensibus. ff. de liber. & posthum.* De huiusmodi tempore partus quæsierunt, & Medici & Astrologi, vt dicit Aulus Gellius *in noctibus Atticis, libr. 3. capit. 16.* qui ibi plura disserit. Tandem *in fine illius cap.* refert senatum adiudicasse bonorum possessionem nato in vndecimo mense. Quoniam nullum certum tempus statutum ei videretur. & ibi etiam ponit de natis in octauo mense, qui non sunt vitales, quod reprehendit Picus Mirandula *libro 3. suarum disputationum. 18. capitu. & in eodem libr. 25. capitu.* dicit astra in his inferioribus nihil agere, nisi per modum causæ vniuersalis, sed non in particulari: quem allegat idem Benedicti *loco præallega. num. 31.* quem videas. Et prædicta hic inserta sunt ad denotandam excellentiam dictorum Planetarum supra alias stellas Cœli fixas. Amicus medicorum ponit etiam quinque dignitates essentiales horum septem Planetarum. *5. capitu. differentiæ. 2. & in cap. sequent.* ponit virtutes accidentales, per quas influentiæ eorum fortificantur. Altitudines autem illorum siue exaltationes ponit commentator super Damascenum *lib. 2. ca. 7.* non insisto, cum non sit præsentis speculationis, nec sit materia ad propositum.

Aduertendum tamen est ad vnum, quod dicit Abrahamus, vt Landinus ait, sunt septem angeli cõductores horum Planetarum, scilicet, Caphiel qui interpretatur virtus Dei, & est conductor Saturni Saliel qui interpretatur iustitia Dei, & est conductor Iouis. Samael auxilium Dei, & est conductor Martis. Annael populus Dei, & est conductor Veneris. Michael domus Dei, & est cõductor Mercurii. Raphael medicina Dei, & est conductor solis. Gautici & Gauriel, & est conductor Lunæ. Et dicit quemlibet illorũ ducere mundum annos 354. & quatuor menses: fuit talis ordo, vt Saturnus duceret primo, quia hora Saturni creati sunt Sol, & Luna, & post Saturnum ducit Venus. inde Iupiter, inde Mercurius, inde Mars, inde Luna, inde Sol. Itaque ducatus omnium septem Planetarum assumit an. 2480. & quatuor menses. Et cum Saturnus habuerit initium à creatione mundi, durauit vsq; annos 354. & quatuor menses: quo tempore incepit Venus, & durauit vsque ad annos mundi 708. cum octo mensibus. quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsq; ad an. mundi 1063. quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsq; ad an. mundi 1417. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit habere cursum Mars, & durauit vsq; ad an. 1770. & mensibus octo. Quo tempore Luna incepit habere cursum sui regiminis, & durauit vsque ad an. 2136. Quo tempore Sol incepit, & durauit vsque ad ann. 2480. & mensibus quatuor. Quo tempore iterum incepit Saturnus habere cursum, & durauit vsque ann. 2834. & octo mensibus. Et iterum Venus hoc tempore incepit, & durauit vsque ad an. 3189. Quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsque ad ann. 3543. & mensibus quatuor, Quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad an. 3897. & mensibus octo, Quo tempore incepit Mars, & durauit vsque ad ann. 4252. Quo tempore incepit Luna: & durauit vsque ad annum mundi 4606. cum quatuor mensibus, Quo tempore incepit Sol, & durauit vsque ad ann. 4960. cum octo mensibus. Quo tempore incepit iterum regnare Saturnus, & regnauit vsque ad annum 5305. sub quo natus est Christus, vt testatur satis Virgilius:

Iam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.

Quo tempore iterum incepit Venus, & durauit vsque ad an. 5669. cum quatuor mensibus. Quo tempore incepit Iupiter, & durauit vsq; ad an. 6023. cum octo mensibus. Quo tempore incepit Mercurius, & durauit vsque ad ann. 6378. Quo tempore incepit Mars, & durauit vsq; ad an. 6732. cum quatuor mensibus. Et sic hoc anno domini 1525. sumus adhuc sub regno, & cursu Martis, & regnabit vsque ad annum Domini 1355. Quo tempore incepit Luna, & erit annus mundi 7066. de aliis futuris temporib. non curo amplius determinare. cum scio & certus sum me talia non visurum: Qui vero illis temporibus extiterint, semper sic dinumerant, & videbunt sub quo Planeta erunt, & quis tunc regnabit. Cũ tamen de Martis ducatu adhuc habeamus decem annos, dubitandum est si illo tempore vigebit pax, & Martis furor remissus fuerit, (quod spero Deo annuente) scire tamen melius possunt Astrologi, si eorum scientia vera sit: sed quicquid sit, ipse solus Deus nouit, qui nihil ignorat. Non negabimus tamen, quod influentia Planetæ aliquando aliquid operatur, Ita quod magis potest aliquid euenire sub vno Planeta, quam sub alio, & diuersimode, *vt dicit amicus medicorum in 6. & 7. c. differentiæ secundæ.*

Nona consideratio in octauo cœlo (ex quo magis excellit) sunt decem circuli, quorum sunt sex maiores, & quatuor minores. Maiores sunt zodiacus, æquinoctialis, colurus solstitiorum, colurus æquinoctiorum, circulus meridianus, & horizon. Et inter istos zodiacus est maior, cum in eo continentur duodecim signa, quorum aliqua versus austrum declinant, & dicuntur australia, vt Libra, Scorpio, Sagittarius, Capricornus, Aquarius, Pisces. Alia vero declinant versus septentrionẽ, & dicuntur borealia à vento septentrionali, sc. Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo. Et hæc duodecim signa habẽt maximam virtutem, operationem in cœlo, & maximam influentiam in physica corpora inferiora. Inter prædicta tamen, semper Aries præcedit, & dicitur dignius aliis. Vnde secundum Philosophos est primum signum, & secundum Catholicos, Sol creatus est in ariete, de quo signo & omnibus aliis vide Anto. Flor. *in 3. par. sua sum. titu. cap. 2. & 4.* vbi ponit de omnibus signis, & de natura illorũ, & quomodo Christus transiit de vno in aliud. Et etiam est dignius, quia in primo loco ponitur, vt dicit Cælius *li. 1. c. 8.* Vt principem inter zodiaci signa locum Aries habere creditur: Ex quo dicunt Astrologi, mũdum habuisse initium tempore,

habuit introitum in Arietem, & vocant Aſtrologi iſtud ſignum principem aliorum ſignorum, *vt habetur in Algoriſmo, in lib. 3. de ſignis, de ariete, & tauro.*

Et ad obiectum, quod fieri poſſet, quare ſit principium, cum circulus non habeat principium neque finem. Reſpondet Ptolemæus in 156. propoſitione primæ partis quadripartiti, quod ideo eſt principium ab Ariete, eo, quia eſt maſculinum ſignum, & agens eſt dignius paſſo, & æquinoctialis tranſit per ipſum, & ebinde, id eſt, ab æquinoctiali incipit maior mutatio totius firmamenti.

Sed aliquis diceret per iſtam rationem, videtur, quod initium debeat eſſe à Libra: quia eſt ſignum maſculinum, & æquinoctialis tranſit per ipſum, & maior motus firmamenti eſt ibi: quare ergo inceperunt ab ariete potius, quam à libra: Ptolemæus *in 140. propoſition. quadripartiti.* ſoluit & dicit: Quod principium in firmamento eſt ille locus, in quo complexio corporis eſt humidior, ſicut prima ætas animalium eſt, in qua complexio eſt humidior. Poteſt tamen aliter dici, quod ab ariete incipit generatio, à libra vero corruptio. *Ita dicit Ioan. de Saxonia in commento, ſuper textum Alchabitii.*

Et licet dicatur ab Aſtrologis, quod prędicta ſigna habent magnam influentiam in corporibus inferioribus. Eo tamen, quia Auguſtinus *in libr. 5. de ciuitate Dei,* iis non aſſentit, nec etiam alii ſancti patres Doctores Eccleſiæ, & Theologi, *vt habetur in Margarita philoſophica, libro 7. tractatu 2. cap. 12. 13. & 14.* Etiam Picus Mirandula in ſuis diſputationibus multa ſcripſit contra eos. Ideo aliter non inſiſto, ſed me remitto in reliquis ad Theologos: vnde non liceat Chriſtianis obſeruare, & colere elementa, aut lunæ, aut ſtellarum curſus, aut inanem ſignorum fallaciam pro domo facienda, vel propter ſegetes, vel arbores plantandas, vel coniugia ſocianda, *vide tex. ad hoc in c. non licet, 26. q. 5. alias eſt idolatrare, vt in ca. illos planetarios, cum ſeq. 26. q. 2.*

Aliquid tamen (ſub proteſtatione, quod non intendo his aſſentire) ex doctrina aliquorum, dico de virtutibus & potentiis eorundem in ſpecie, ſcil. quod homines, qui naſcuntur ſub his ſignis magnis, & vtplurimum participant de vna qualitate, quam de alia, hoc modo:

Primo, nati ſub ariete ſunt capite malleari, denſis crinibus inſtar velleris ſupra frontem eleuatis, quaſi capite certarent vel pugnarent. Iulius Firmicus tradit naſci gibboſos, qui in 7. par. arietis habuerunt horoſcopum. Et idem refert ſericarium textorem naſci, qui habuerit horoſcopum in 28. par. arietis.

Homines vero ſigni tauri, ſunt oculis magnis, barba rotunda, collo groſſo, & breui, & magni comeſtores, & inquit Iulius Firmicus, & quicunque habuerit horoſcopum in 21. part. tauri, lanceati, hoc eſt, ictu lanceæ morientur.

Sub ſigno Gemini nati, calidi, bifrontes, & duplicis animi natura ſunt.

Sub Cancro naſcuntur breues, ſed lati pectoris, vt cancri homines, & ſub hoc ſigno nati ſemper habent lites cum ſuis fratribus aut ſororibus.

Homines vero lati cordis ſunt ſub Leone, ad magnos aſpirantes honores, dignitates, & dominia procurantes.

Sub Virgine homines nati, ephebi, & tenues, pleriq; tamen eorum ſubtili ingenio ſunt.

Libra tam viros quam mulieres pulchra facie barbaque, & ſuperciliis, & planis capillis, decenter ornat [illegible] parat.

Scorpioniſtæ facie ſunt rubea, naſo aquilino, oculiſq; ardentibus, fraudulenti, & deceptores, vt in pluribus euadunt.

Sagittarius, bellicoſos, venatores, ſagittarios facit.

Hæc Capræ conſtellatio, homines longa facie, ſcilicet mento acuto, capillis aſperis, atque voce caprina apparentes.

Huius Aquarii homines bonorum ſunt profuſores, damna inferentes. Paruæ ſunt ſtaturæ homines conſtellationis piſcium.

Quoniam ſupra vidimus, quod Aries eſt primus: ſed quare poſitus ſit Taurus poſt Arietē: deinde Gemini, poſtea Cancer: dicit Albumaſar, quod quatuor ſunt qualitates ſimplices Elementorum, ſcilicet, caliditas, ſiccitas, humiditas, & frigiditas. Et duæ ex iſtis ſunt ſicut agentia, ſcilicet caliditas, & frigiditas. Aliæ vero duæ, ſicut patientia. Agentia autem digniora ſunt patientibus, ideo incœperunt ab agentibus. Et agentium vnum eſt principium generationis, ſcilicet caliditas, & aliud principium corruptionis, ſcilicet frigiditas. Res autem prius generatur quam corrumpitur: ideo poſuerunt Arietem in principio, quod eſt ſignum calidum & ſiccum de natura ignis, qui eſt primo calidus. Et Cancrum in fine, quod eſt ſignum frigidum & humidum de natura aquæ, quæ eſt primo frigida. Et Taurum poſt Arietem, quod eſt ſignum frigidum & ſiccum de natura terræ, quæ eſt primo ſicca, quia ſiccitas terræ conueniens eſt calori ignis. Etiam poſuerunt ſignum Geminorum ante Cancrum, quia eſt ſignum calidum & humidum de natura aeris, qui eſt primo humidus, & humiditas aeris eſt conueniens hnmiditati aquæ. *Ita dicit Ioan. de Saxonia in loco ſupra alleg.*

DEcima conſideratio eſt de mundo, & prius videndum eſt, quid ſit mundus. Nam Cleomedes *in libr. de orbium cœleſtium contemplatione*, ita diffinit: Mundus eſt conſtitutio cœli & terræ, & naturæ rerum, quæ intracluduntur. Hic omnia continet corpora, nullo penitus extra relicto, non infinitus quidem, ſed terminatus: argumento, quod à natura gubernatur. Nullius enim infiniti natura eſſe poteſt, cum id continere, & ei dominari naturam oporteat, cuius ſit naturæ. Quod vero naturam habeat adminiſtrantem liquet. Primo ex ordine partium: deinde earum rerum, quæ oriuntur: inde tertio ex partium inter ſeſe conſenſu, mox ex miro ordine, quod hinc profluit emolumento. Naturam eſſe Ariſtoteles cenſet principium motus, & quietis, in quo primo eſt, & non per accidens. Ad naturam efficientem, gubernantem, continentemq; Plato opificem vocauit. Ariſtoteles vero *in lib. de mundo*, dicit, quod mundus eſt vniuerſitatis ordo, ac exornatio à Deo, & p Deum cuſtodit: & quomodo mundus conſtat ex duob. refert Cœl. *libro antiquarum lectionum*, 1. c. 4. & ibi etiam tria principia mundi eſſe aſſerit poſt Platonicos, quæ cum non ſint præſentis ſpeculationis, non aliter inſiſto. Dicit etiam Poſſidonius, quod mundus conſtat ex cœlo, terra, & terrenis, cœleſtibuſque naturis, ex quo licet in hoc meo libro mea etiam ponatur aliqua de cœleſtibus, & laudibus ſeu excellentiis eorundem, tamen omnia comprehendens, intitulaui Catalogum gloriæ mundi, tam terreni quam cœleſtis: qui quidem mundus laudandus eſt, cum ait Lucius Apuleius, in libro de dogmate Platonis. Quid enim mundo præſtantius, lauda quam putas ſpeciem, portio à te mundabitur. Pulchritudo etenim illius ex quatuor à nonnullis commendatur, & orbicula-

culari figura, quæ omnium prima est, ac maxime capax, item ex colore, qui Cyaneus est, id est, cæruleus. Ex magnitudine, postremo ex tot tantorumq; syderum varietate. Ita Cœlius *libr. prænominato, ca. 5.* & ibi vide, cur pulchra fiant in mundo, & in sequ. determinatur, nõ esse dabile vacuum in mundo. Quid autem sit mundus, & vnde sit dictus, & quare homo microcosmus, id est, minor mundus appelletur, & quod caput eius, & facies orientalis regio, vltima pars occidentalis est: *vide in tractatu de locorum admirabilium mundi descriptione, ca. 52. qui est impressus cum geographia Ptolemæi.*

Orbis dimensionem hic addere forte non erit alienum, vt eam describit Philip. Bergomas *in suo supplemento Chronicarum. lib.* 7. ita dicens: Cæsar diuinis humanisque rebus singulariter instructus, cum consulatus sui fasces ageret ex senatusconsulto (*vt Priscianus in sua Cosmographia scribit.*) censuit omnem orbem per prudentes viros admetiri. Et ideo à suo consulatu vsque ad consulatum Saturni per triginta continuos annos missi sunt dimensores legati viri doctissimi, & in geometrica arte periti, per omnem terram ad Præsides, Duces, & Iudices Prouinciarum: vt describerent, mensurarentque terras, aquas, nemora, plana, concaua, montes, colles, itinerarium, maritimumque, etiam loca nauigaturi tangere debuerant: & si forte aliquid prodigium in his occurreret, illud senatui reique publicæ scripto nuntiarent. Etsi in eodem authore referente repertum est, quod omnis orbis habet famosa maria, 30. insulas, 27. montes famosos, 40. prouincias, 78. vrbes insignes, 370. flumina magna 94. gentes 125. Cuius etiam orbis ambitus est trecenties, & quindecies centena passuum millia. Longitudo vero terræ habitabilis est ab ortu solis vsque ad occasum, & ab India vsque ad columnas Herculis in Gaditano freto octies quinquies centum septuagintaocto milliaria. Cuius quidem longitudinis dimensio comprehensior, id est, intelligibilior est per mare, quam per terras. Latitudo autem terræ ab australi litore Oceani, ab Æthiopia vsq; ad ostium Thanais fluminis in septentrione fere dimidio minor est quam longitudo prædicta, & continet quinquagies 462. milliaria. Repertum est etiam, quod profundissimum mare continet spacium 15. stadiorum in perpendiculo.

VNdecima consideratio determinet, quale seculorum sit dignius & excellentius aliis: sed prius scitu dignum est, quod Io. Damascenus *lib. 1. cap. 1.* varias enumerat seculi acceptiones. Quoniam, vt dicit, hoc nomine quæuis duratio, siue principium habens & finem, siue sortita principium sine fine, siue carens, vtroque exprimi & significari comperitur. Enimuero, seculum pro vita præsenti, quæ principio & fine clauditur, frequenter in sacris literis accipitur, vt habetur *Luc. 20. c.* Filii huius seculi nubunt, & traduntur ad nuptias, & *Matth. 28.* Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem seculi. Inde tempora secularia dicta sunt, quę altera dierum noctiumque reuolutione hac in vita succedunt. Vnde Paul. *ad Titum 1. cap.* Quam promisit, qui non mentitur Deus ante tempora secularia.

Seculum etiam sæpenumero pro huius vitæ desideriis cupiditatibusq; ponitur, quemadmodum etiam mundus. Paulus *ad Romanos 12.* Nolite conformari huic seculo, sed renouamini in nouitate sensus vestri.

Deus etiam ante secula esse dicitur, quod ante mundi constitutionem ab æterno extiterit. *Psalm. 74.* Deus autem Rex noster ante secula operatus est salutem in medio: & creasse secula dicitur, quod hanc visibilem mundi machinam condiderit. Paulus ad *Hebræos capit. vndecimo.* Fide intelligimus aptata esse secula verbo DEI, vt ex inuisibilibus visibilia fierent.

At vero seculum pro futura vita, quæ interminata est, & principium habens fine caret: inuenitur frequenter in scriptura, siue ea beatitudinis consecutorum sortem fuerit, vt *Marc. c. 10.* Et in futuro seculo vitam æternam, siue æterna felicitate perpetua priuandorum, vt *Psal. 80.* Inimici domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in secula, quia perpetuus eorum futurus est cruciatus & damnatio.

Demum, pro æternitate principii & finis, sæpe sumitur seculum, vt *Psal. 89.* Priusquam montes fierent, aut formarentur terra & orbis, à seculo & in seculum es Deus, & in hoc significatu sumptum, seculum seculorum omnium contentiuum est, quod æternitas omnia præambiat & superambiat secula. Hinc Deus ipse Rex seculorum dicitur apud beatum Paulum, vbi ait 1. *ad Timoth. 1.* Regi seculorum soli inuisibili Deo honor & gloria, *vt dixi in prima consideratione supra eadem parte.* Et regnum eius regnum omnium seculorum nuncupatur. *Psalm. 144.* Regnum tuum omnium seculorum, & dominatio in omni generatione & generationem.

Et, vt dicit commentator Damasceni, dictio geminata, siue in singulari, siue multitudinis numero, perpetuitatem designat fine carentem, vt habetur Psalmo 144. Et laudabo nomen tuum in seculum, & in seculum seculi. Et *Apocalips. quarto capite,* adorabant viuentem in secula seculorum. Idem Ioan. Damascen. accipit seculum pro ætate mundi, id est, temporali duratione inter duas insignes atque notabiles hominum mutationes intercepta. Et hoc pacto, vt dicit commentator Damasceni, septem solent assignari ab autoribus secula.

Primum fuit à mundi exordio vsque ad exordium Noe, quod durauit secundum Hebræos, ann. 1556. secundum vero 50. interpretes, & Isidorum in 15. Ethicorum, 2242. Diuus vero Hieronymus millia duo non plene dicit. Augustinus vero *in 15 de ciuitate Dei c. 20.* dicit 2262. *Philippus Bergomensis 1. libro supplementi Chronicarum.*

Secundum vero seculum à Noe vsq; ad Abraham, cui primum mandata est circumcisio, & durauit secundum Hebræos 292. annis: secundum vero 50. interpretes, & Isidorum 942.

Tertium, ab Abraham vsque ad Moysen, & hoc durauit 25. annis, secundum eundum Philip. Bergomatem, computato numero suo ab vno tempore ad aliud.

Quartum fuit à Moyse vsque ad Regem Dauid, quod durauit ab anno mundi 3686. vsque ad annum mundi 4124. & sic durauit annis 485. *vt refert Philipp. Bergo. in princ. lib. 6. suarum Chronicarum.*

Quintum, à Rege Dauid, qui fuit primus Regum, à quibus secundum carnem descendit Christus, vsque ad transmigrationem Babylonicam: quod durauit per annos 485. vt Isidorus ponit. Aduerte tamen, quod Philipp. Bergo. de his duobus seculis non fecit nisi vnum.

Sextum seculum fuit à prædicta transmigratione Babylonica ad Christi aduentum, & durauit annis ... vel circa.

Septimum, ab aduentu Christi in carnem ... nem mundi extenditur.

Octauum vero consummatione seculi sempiternum durabit. Et id ipsum est, quod venturum futurumque seculum dicitur prorsus interminum. Et istud est posterius omnium, siue sit septimum secundum aliquos, cum ante consummationē seculi complures enumerat tantum sex, *vt Philippus Bergomensis, & gloss. in proœm. sexti, in verbo, profectus, & Alexander in l. si infanti, C. de iure deliberandi, Cardinalis & Moderni in capit. tertio, de sponsalibus, & in rubric. de dictis puerorum.* Siue sit octauum, *vt dicit Commentator Damasceni*, quod vtrunque est vero consonum, & non alienum à ratione, & excellentius & dignius, cum sit posterius omnium, & cætera claudat, sit sine fine futurum, & beatis diem perpetuæ claritatis sine noctis alternatione irradiaturum. Quoniam, *vt habetur Apocalip. 21.* Nox ibi non erit: Improbis autem noctem perperpetuam, ignem atq; intransibilem, quia nūquam finiendam, neq; in diem commutandum esse superuenturam, *ita dicunt Damascen. & eius commentator in loco prædicto.*

DVodecima consideratio est de quatuor elementis, quæ sunt in mundo, quod illorum sit dignius, nobilius, & excellentius. Et si credamus Aristotelis sententiæ, ex Auerrhois *primo cœli* confirmatæ. Terra inter elementa ignobilior est. Ignis vero nobilitate præstat, quæ rerum series, *vt dicit Cœl. lib. antiq. lection. 1. cap. 3.* non modo in his visitatur inferioribus, sed in corporibus item cœlestibus. Nam, *vt Aristotel. in 1. libr. de animalibus.* dicit, Lunæ naturam persimilem videri terrestri naturæ. Cæterum sicut ignis naturæ suæ nobilitate, raritate, luciditate in mundi ratione, qui ambiret, maxime contulit. Ita terra soliditate insita ad media mundi compingenda perutilis ac necessaria fuisse videtur. Eam vero Optimum Maximum Deum chorum aliquem diuini templi medium constituisse amplius animaduertenti patet. Nam cum mundum (vt Platonici volunt) vbique construeret rationis plenissimum, quo clarius suum referret authorem: in sphæra qualibet viuentia pleraque collocauit, quæ non templum modo redderét excultissimum: sed summi Pontifices laudes assidue concinerent. Quod ipsum humanas itidem mentes in meditullio positas facere voluit. Hæc vero est illa veteribus celebrata Musarum chorea, quæ ad Apollinis ipsius imperium recinit perpetuo saltatque. Ipse vero, vt ait Orpheus, Cœlum vniuersum cythara temperat canora. Apollo vero hic non alius est quam Deus, quem vniuersalem vocat Pythagoras, dictumque vult simplicem ac vnum, vel ab aliis sequestratum, & multitudinis nescium. Et quoniam Pythagoræ incidit mentio, quem Plato eximie veneratur. Id quoque ingenium effulsisse diuinum grauissimi autores prodidere. Succurrit, quod ex doctrina promitur eiusdem, pertinetque ad nostri huius Elementi præconium. Hic enim sicut accepimus, & meminit in libris de cœlo, & mundo Aristoteles, terram è stellis vnam esse prædicabat, & pleriq; alii dicentes terram, si vniuerso comparetur, esse veluti punctum, vel quasi stellam quandam minimam reliquarum. Propterea si mente reuoluas te esse in quodam sublimi mundi loco, vnde oculis subiiciatur terræ moles, aquis circumfusa, & solis syderumque radiis illustrata, non aliam profecto visum iri probabile est, quā qualis modo visatur lunaris globi species. Verū hoc quæso cuiusmodi putas, quod in spacii medio æquilibrata per ambitum tanta cœlorum maiestate obuallatur, quorum rotata vertigo motu, vt Varro dicit, orbi immensam illi cōfert salubritatem, dum noctis dieiq; custos ita attemperat annum, vt alimentorum omnis generis nec copia desit nec bonitas. Illa vero cœlestium radiorū in vnam eam coniectio, ac veluti disiectorum aggregatio, qualem non modo splendoris excitat micantissimam claritatem: Sed comparat inde virtutem quandam, non me fallit, Plotinum scribere etiam radiis contemperationem non posse obuenire, vt coalitu cumuloque nouam sibi concilient virtutem, aut mirabilis aliqua inde forma dissultet. Quid vero ibi afferendum? Cum Plato terram vocat Deam antiquissimam Deorum omnium, qui cœli ambitu clauduntur: putat Plotinus hoc loco terræ à Platone animam esse contributam. Quæ cum animantia propaginat innumera, sitque animalis maximi, id est, mundi membrum, tunc inprimis non absque necessitate, tum nec aspernabile censendum est, inquit, animal esse, sed intellectuale atque diuinum, & sensu pollens. Nam cum anima vim iudiciariam habeat, habet & facultatem, per quam dum spectat in corpus, de passionibus illius valeat iudicare: sed hæc ille viderit. Nobis certe ex iis, quæ hactenus deprompta sunt, iamiam minus videtur mirum, cœlestem patrem rationales animas conditoris lumine obsignatas, vt late dominentur. Hic concludere, rursumque præscripto ambitu peracto canere receptui. Quod si quidem peruicacius terræ nomen vt vile offendit, is mihi haud ita multa videtur lectitasse, cum & scientissimi Philosophi Lunam æthercam terrā appellare non dubitarint. Nam & Mercurio aquam attribuerunt, aerem Veneri, ignem Soli. Sed amplius ordine mutato, ignem Marti ascripserunt, aerem Ioui, Saturno aquam, sphæram vero, quæ procul ab errore constituta Aplanes dicitur, dixerunt esse terrā, in qua celeberrimi apud Poetas Elysii cogitentur campi, quod ne quis risu explodere pergat, non absimile est, quod in sanctis habetur literis, *Matth. 5.* Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Et in thesauris eisdem, nonne terram legimus viuentium? Nonne Moyses & Dauid aquas per cœlestia fundunt? Et Nicolaus Theologus, Aquę dicuntur (inquit) æquiuocæ. Nam quę sunt super firmamentum cœlestis sunt naturæ, quæ sub firmamento elementaris. Augustinus in Geneseos explanatione, Saturni stellam esse frigidam contendit, ex aquarum supercœlestium vicinia. Soliditatem vero quasi terram adesse cœlo, ratione coniectari Plotinus putat. Nam terræ naturam opacam luci aduersam, & densitate immobilem, brutaque à cœlo abesse longe arbitratur lucidissimo, & ad motum maxime pernici. Rursus & aquam, quæ insita frigiditate inprimis cœlo aduersetur, quod esse constat calidum primum. Latini firmamentū à firmitate dictū autumant: quoniam, vt in Iob legimus, Cœli quasi ære solidissimi fundati sunt. Ex iis satis constare potest, terræ elementum non esse contemnendum. Sed audi Platonis Timæum: Diuini (inquit) decoris ratio postulabat, talem fieri mundum, qui & visum pateretur & tactum. Constabat autem neque videri posse aliquid absque ignis beneficio, neque tangi sine solido, & solidum nihil esse sine terra. Vnde mundi omne corpus igni & terra instruere fabricator incipiens, vidit duo conuenire sine medio colligante non posse: idem aerem & aquam inter ignem terramque contexuit. Qualem igitur hunc mundi cardinem esse existimemus, tanta prouidentiæ maiestate constitutum: Nonne regium vere? Nonne animalium principe dignum? Vtinam tam grate beneficam in nos, ac propensissimam cōditori bonitatem recognosca-

mus

mus omnes, qui non pigebit æqua modo lance expendẽtes. In sede media tam augusti, tam diuini templi, veluti sacerdotes locatos, qui iugiter tanti artificis laudibus personemus. Iam eram finem huic materiæ impositurus, cum illa ipsa (veluti munificentissima parens) terra lasciuia retractum commonuisse est visa, ac ornamenta sua ingerere perrexisse: Satis (inquit) me in mundi sede media constitutam solidam, & vndique in me nubibus meis conglobatam contemplatus es. Cæterum quæ species rerum est, quæ varietatis maiestas, sic me inenarrabili herbarum, florum, fruticum, arborum, frugum copia conuestitam, &, vt Apuleius inquit, cæsariatam conspici? Quid Arabum odoramenta recenseam? Quid nata Dei thura? Quid orientis aromata, & medicamina numerosa, sine quibus, vt nunc est, vix vita constiterit? Quid tot tantorumque animalium, & mitium, & ferorum, ac cicurum agmina subiiciam? Quid tantorum marium vastitatem? Quid gelidorum fluminum ac fontium perennem iucunditatem: lauacris abundis & collucentibus mire gratam? Quid piscium portentosam molem, temperatam, modicam, pusillam, ac pene magnitudinem nullam memorem? an non cernis hic me speluncis vsque ad delitias excauatam? illic accliuem, ac superba montium proceritate surrectam, & quodammodo scansibili supercilio cœlum affectantem, ac humano genere dictantem vitæ leges? Alibi sum depressa vallibus & campestri planitie speciosa incultaque, dulcissima vobis suggero alimenta in visceribus, nec homini sterilis. Ibi vero recondita seruantur auri, argenti, æris, ferri, aliorumq; metalla. Nec satis marmora produco omniuaria molibus fulciendis, constituendis, incrustandisq; parietibus excidenda, & in statuas tantum non spirantes confirmanda. Nec gemmarum defuerit supellex pretiosa, quibus vestri niteant articuli.

Sed & maris conchilia, margaritas fœminis suggerunt. Nec linificæ serum syluæ luxui vestro mollissimam abnegarint vestem. Taceo auicularum musicos cantus. Quid substructiones magnifico impendio nobiles repetam? Quid vrbium tantarum splendidissimam claritatem? Sed quod omnem excesserit admirationis captum: ego te animal prouidum, sagax, memor, plenum rationis & consilii, natum suscipio, vagientis fletum excipio prima, adultum educo etiam delitiose: opibus te contego meis, quicquid mihi est, summa hilaritate condonatur tibi, quia magni conditoris lumen in animorum claritate signatum animaduerto, iamiam à reliquis naturæ partibus abdicatos in sinus vos admitto meos: plura quoque & largius impertitura, nisi Principem naturæ Deum rebelli animo, atque intestabili nullo non hora conuelleritis. Hæc sunt terræ præconia, & quæ pro excellentia & laude ipsius dicta sunt à Cœlio *in loco supra allegato.*

Plura etiam laudabilia, & multum singularia de ipsa terra, vide per Plinium *in suo secundo libro, capite 65.*

Ioannes Damascenus *in libr. 2. capit. 6.* ponit ordinem quatuor Elementorum, & proprias qualitates explicat, dicens inter cætera. Quod aqua est leuior terra, vbi nomen *leuior* tantundem valet atque *minus grauis*, cum aqua prorsus sit leuitatis expers, sicut & terra: verum, quia illa minus grauitatis quam hæc obtinet, minusque deorsum deprimitur, aqueagrauitas ad terram collata, quodammodo leuitas esse videtur. Et plane aqua ratione motus maiorem, quam terra sortitur nobilitatem, quod terra ad suum duntaxat locum, vbi extra illum fuerit, decumbit: in suo vero loco ob densitatem, & crassitudinem torpida manet, & immota. Aqua vero & ad suum praeceps ruit, & in eo collocata vltro citroque agitatur, vt aqua fluuialis suo contenta alueo manifestum praebeat indicium. Hinc cognoscitur & cognosci potest, quam pulchro ordine rerum Opifex hunc mundum constituerit, & pro suæ naturæ conditione Elementum collocauerit. Terram quidem in imo, quod omnium sit imperfectissimum ob torporem, maximam densitatem, grauitatem, opacitatem, & ad imam depressionem. Aquam vero terræ supereminentem, quod minus ea immobilitatis, densitatis, grauitatis, motus deorsum, & perspicuitatem, translucentiamque in se ostendat. Deinde aerem aquæ superpositum, quod agitabilior sit, rarus, leuis, sursum tendens, magisque perspicuus. Demum ignem supremo constituit loco, vt qui Elementorum omnium maxime agitabilis, leuissimus, tenuissimus, in summum locum emicans, & ob suam tenuitatem ampliusque cæteris diaphanus, reliquaq; naturæ dignitate excellens est. Sed, *vt dicit idem Cœlius*, omnium bellariorum, iucundissimus ignis.

Cœlius tamen *lib. suarum antiquarum lectionum, 1. c. 38.* dicit, Quod aquæ vtilitates longe videtur igni præstare, & sic magis laudanda est. Quoniam multa sunt animalia, quæ absque ignis degunt vsu: degere autem sine aqua nullum. Nam si fuerint sine humoris potestate exanguinata, exutaque à principio humoris liquore interarescunt. Qui nec plantas ipsas, aut herbas florescere citra aquæ humectationẽ. Qua ex causa Pindarum recte autumant dixisse, optima quidem aqua, & Hesiodum *in Theagonia.* Aquam statuisse rerum initium, & chaos nominasse, velut ab effusione. Siquidem fusilis fluibilisque, ac fluitans aqua est. Ad laudandam aquam aufertur, & illud creditum veteribus Deos per stygiam paludem iusiurandum concipere, vel quia à Diis & hominibus odio habentur, qui ad decursum procliuiores sunt, vel quia iuxta Hesiodum, omnibus Elementis antiquior est aqua. Porro cum aquarum infinitæ propemodum vtilitates sint, gratissimæque. Qui sacerdotia gerunt moribus Ægyptiorum, ostendunt res omnes à liquoris potestate consistere. Itaque cum hydria ad templum providemque casta religione defertur, tunc in terram procumbentes, manibus ad cœlum sublatis diuinæ gratias agunt bonitati.

Cum prædictis concordant dicta Fr. Patritii *in institutione Reipub. libr. 7. tit. 10.* vbi primo dicit, quod aqua ciuitatis, perquam necessaria est. Mortalium namq; natura facilius cuiusq; rei indigentiam, quam aquæ ferre potest: desint frumenta, suppetunt surculorum, arborumq; fruges, tutabimur vitam carnium cupio, piscatu, oleribus, radicibus etiam herbarum: verum, vbi aqua deest, nulla cibi virtus, aut seruari aut parari potest. Infelicem illam omnino patriam dicemus, quæ aqua careat, vel quę eam noxiam habeat. Aqua itaque pro humana vita necessaria est, qui enim aqua priuatur, sine gladio interficitur, *Iudith cap. 7.* Et ex ariditate aquæ is, qui patitur, inter mortuos computatur, *ibidem cap. 11.* Ad idem aperte facit text. *l. fin. ff. de riua, & l. de pupillo, § si quis riuos, & ibi no. gl. in verbo, securitatis, ff. de operis noui nuntiatione.* Et illud *Eccles. 39.* Initium necessariæ rei vitæ hominum, & aqua, ignis, sal, panis, botrus, vuæ, & vestimentum. & *Eccles. 29.* Initium vitæ hominis aqua & panis, vestimentum, & domus. Coluntur aquarum calentium fontes, & stagna, quæ vel opacitas, vel immensa altitudo, ...

crauit. De aquarum præſtantia, ſicut apud Græcos comperitur, optimam ex aquis, quæ citra vllam ſit qualitatem, vel ſaporis vel odoris: ſed quæ mox hypochondria tranſmittant: Illæ vero incomparabilis ſuit excellentiæ. Nam quæ illis immorantur, ac inflant ventrẽ grauantq;, cenſentur non bonæ. Et amplius de aquarum prędſtantia per eundẽ Cęlium *c. ſeq. & infra iſta part. in* 18. *conſid.* Circa huiuſmodi autem quatuor Elementa non aliter inſiſto, cum reliqua, quæ de ipſis poſſent dici, non ſint præſentis ſpeculationis: ſed videatur ſupra allegatus. & in Margarita philoſophica *in lib. 7. tracta.* 1. *c.* 42. 43. 44. ad quam recurre pro ſummaria recognitione illorum, & ibi videre poteris multos doctores allegatos.

Aduerte tamen ad ea, quę dicit *in* 43. *ca.* vbi aſſerit: Quod in terra eſt quadruplex infernus, de quibus ibi. & ampliſſime *in* 12. *li. c.* 42. 43. 44. 45. *&* 46. Etiam de huiuſmodi locis inferni ampliſſime per Auguſt. Dathum *in ſuo li. in* 1. *par. ca.* 14. vbi de prædictis recenſet quid ſentiant, & Philoſophi, & Poetæ, & Oratores, & Theologi, in quo non inſiſto. Cum noſtrę tantum intentionis ſit laudare ea, quæ ſunt laudanda, & quæ tendunt ad excellentiam, gloriam & honorem, non ad pœnam. Et etiam de excellentia & præſtantia terræ, videatur Matthæus Vegæus *in tractat. quem fecit de terra, ſole, & auro.*

Et quomodo vſus Aquæ neceſſariæ quoad potum, communis eſt omnibus de iure naturæ, brutis ſicut hominibus, vide per Luc. de Penn. *in l. pen. C. de aquæ ductu. lib.* 12. Et quam vtilis & neceſſaria ſit aqua fructibus terræ, dixi infra in 76. conſid.

Decimatertia conſideratio. Sunt quatuor partes Mundi, ſeu terræ: ex quib. tota terra diuiditur. Vna eſt quæ dicitur Oriens, alia Occidens. tertia Septentrio, & quarta Meridies. Et vt dicit Cælius *lib.* 1. *ſuarum antiq. lect. c.* 21. Oriens eſt nobilior pars mundi, quia dextra, quod tenet Ari. *in* 2. *de Cælo.* Cleomedes tamen dicit dextram mundi eſſe in ſeptentrione, ſiniſtram in meridie. antiqua in Occidente, poſteriora in Oriente. ſecundum quod idem Cælius *eod. lib. c.* 9. dicit in mundo eſſe antica, poſtica, dextra & ſiniſtra, ſurſum & deorſũ. M. Varro *ſexto linguæ latinæ fragmento* diuerſimode orbis haſce conſtituit partes. Nã inquit, cœlum qua tuimur dictum templum, eius templi partes quatuor dicuntur: ſiniſtra ob oriente, dextra, ab occaſu, antica, ad meridiẽ, poſtica, ad ſeptentrionem. Eandem ſententiam amplexatur & Plinius cum ait: *Errantia ſidera contrarium mũdo agere curſu id, eſt leuũ ſemper illo in dextrã præcipiti.* Pythagoras vero, Plato, & Ariſt. mundi dextras ad ortum partes eſſe dixerunt, à quib. ſit principium motus Siniſtras vero occiduas. Empedocles autem dextras quidem in ęſtiuum tropicũ, Siniſtras in hybernum reiecit. Et Titus Liuius ab V. C. 1. augurum ſcientia dextras ad meridiem partes ſtatuit, ad ſeptentrionem ſiniſtras. & vide *infra in* 61. *conſi.* Si vero dextra cœli pars oriens eſt, dicitur dignior & nobilior. Cum dextra pars ſit dignior. *vt ſupra dixi in* 1. *part in* 11. *conſid.*

Etiam, vt dicit Antoninus Florent. *in ſua ſumma, in* 3. *part. tit. c.* 2. §. *in prin.* oratio fit verſus orientem propter tria.

Primo, propter diuinæ maieſtatis iudicium, quod nobis manifeſtatur in motu cœli, qui eſt ab Oriente.

Secundo, propter Paradiſum ad Orientem conſtitutum, quaſi quæramus ad Paradiſum redire.

Tertio, propter Chriſtum, qui eſt lux: & oriens nominatur *Zach.* 6. Et ab Oriente aſcendit, & ab Oriente ſpectatur ad iudicium venturus, vt habetur *Mat.* 29. Sicut fulgur erit ab Oriente, & apparet vſq; ad Occidentem: ita erit filius hominis. Io. de Turrecre. *in c. Eccleſiaſticarũ.* 11. *diſt.* citat alias rationes, videlicet eo, qui in Oriente natus eſt nobis Saluator noſter: & quia ibi habuit initiũ Euangelium, & per conſequẽs ſalus noſtra. Ex quibus concludit, conuenientẽ eſſe conſuetudinem orandi ad Orientem, tanquam ad dextram exiſtentẽ, & ſic in digniori loco. Et has tres rationes ponit etiam Ioan. de Selua. *in ſuo tractatu de beneficio. in* 1. *par. q.* 5. vbi dicit, ꝙ caput Eccleſiæ Orientẽ reſpicere debet. & vide infra *in conſiderat. quæ ſit de numeris verſic. & inter alios vide etiam Polydorum de inuentoribus. lib.* 5. *cap.* 9. *vbi ſcribit: Cur in Orientem verſi adoremus.*

Licet ex prætactis ſoluta videatur quæſtio, An Regio orientalis, communiter infidelium, eligibilior, gratior, excellentior ſit Regionibus occidentalibus, & communiter Chriſtianorum. maxime propterea circa quæ attenditur ſalubritas Regionum. Tamen eam altius diſputando, prout diſputatur *in Speculo peregrinarum quæſtionum, in cap.* 3. *primæ decadis.* Dicunt orientales, ꝙ patria eorum ſit gratior occidentali, & ad habitandũ eligibilior, & rationibus comprobabant.

Primo ſic. Nam eſt de mente Philoſophi 6. *Politicorum*, ſeptem eſſe, circa quæ attenditur ſalubritas & nobilitas patriarum: maxime ad plagam orientalem dextram cœli, dictum eſt, reperiuntur. Primum, nobilitas vegetabiliũ, ſ. metallorum, aromatum, & gemmarum. Secundum ſalubritas fontium, & fœcunditas fluminum pro generatione piſcium, & irrigatione terrarum. Tertium, ſitus congruentior ad Solem, & propitior influentia quoad influxum cœleſtem. Quartum, abundantia vtilium, & nobilium animalium vſibus hominum conuenientium. Quintum, amœnitas ſitus ex montibus, ſyluis, fluminibus, fontibus, & mari proueniens. Sextum, conueniens copia & ſalubris victualium. Septimum, temperies aeris ex regulari naſcens diſpoſitione horum.

Et ex his ſeptem orientales ſe iactant excellere occidentales reddentes cauſam ſuæ iactantię. Nam, *teſte Petro Comeſtore*, ſunt inſulæ ſuauiſſimæ, & multum ſeneſcentes nutriunt homines: ita quod nec in ipſis inſulis mori poſſunt, niſi ad alias inſulas transferantur. Etiam in India ſunt arbores, (*vt ſcripſit Alexander Magnus Ariſt.*) quarum fructibus ſacerdotes Solis & Lunæ, quib. dicatæ ſunt, veſcuntur: ex quorum vſu ad trecentos annos ſacerdotum vita protenditur.

Secundo ſic probatur ex ſcriptura ſacra, per quam Deus obedientibus promiſit terram promiſſionis in Ægyptum ad plagam orientis, quæ abundat lacte, melle, aquis, *vt patet Eſaiæ* 1. *Deutero.* 6.

Ad hanc quæſtionem duabus concluſionibus *in dicto Speculo* reſpondetur.

Prima, quod in quibuſdam aromatibus, metallis, fructibus, gemmis precioſis orientalis infideliũ Regio excellit occidentalium Chriſtianorum Regiones, & è conuerſo. Hoc patet ex ſupradictis. Quod fecit Deus propter duo. Primo, propter mutuam & amicabilem Regionẽ & hominum ad inuicem communicationem, quæ nutrit dilectionem & amorem ad quæ etiam diſpoſuit: quod vnus homo vel patria altero homine vel alterius patriæ rebus indigeret, & è conuerſo, Quoniam plerunq; euenit, vt quod alteri ſupereſt, alteri deſit. vnde ad hoc inuenta fuit permutatio, *vt eſt tex. in l.* 1. *in prin. ff. de contrahen. empt.* Secundo illud factũ eſt, vt nemo vel nulla Regio inſpectis propriis excellentiis ſe extollat & ſuperbiat, quaſi omnibus perfectior ſit & ſibi ipſi ſufficiens omnino, & nullius egeat. Sicut raro eſt aliquis homo, quin

à quolibet alio in aliquo bono manifesto vel occulto excedatur, & ipse quemlibet alium in aliquo excedat: sic Deus sapientissimus moderauit, & temperauit Regionum conditiones, quod fere quælibet Regio abundat in aliquo, quo alia caret vel minus habet.

Secunda conclusio, Regiones occidentales Christianorum simpliciter in his communibus, quæ sunt conuenientis, & optimi victus humani, pro conseruatione legalis & moralis vitæ longe eligibiliores sunt, & in temporalibus ordinatiores, & in naturalibus honestiores, temperatiores, & salubriores Regionibus infidelium orientalibus. Et Italia, Francia, Hispania, Regiones occidentales Christianorũ, omnẽ terram Eiulath, Indiam, Iudæam, superant & excellunt in bonis spiritualibus, in conuenientissimis bonis corporalibus, & in ordinatissimis & honestissimis vsib. Quod patet ratione, cum felicior sit illa patria, in qua conditiones omnes optimæ Regionis cõueniunt mediocriter & moderate, quam illa, in qua vna aliqua ex his vel plures, non tamen omnes concurrũt. Sed ea sunt felicitate Italia, & Francia, vt quęcunq; bonam Regionem efficiunt, ipsæ sibi mediocriter, & temperate ministrent & suggerant: quod in aliis non contingit. Idcirco non iniuria videntur cæteris Regionibus orientalibus præferendæ. Orbis demensionem posui *supra, in 10. consideratione, quæ de mundo tractat.*

Decimaquarta consideratio. Secundum Astrologos, Philosophos, & Cosmographos, sunt quatuor principales venti, à quatuor mundi plagis orientes: Subsolanus, scilicet, ab Oriente, Auster à Meridie. Fauonius ab Occidente. Boreas à septentrione. Et isti quatuor venti dicuntur cardinales. *vt dicitur in rubr. de mundi descriptione c.* 49. qui est additus geographię Ptolemæi Habent enim geminos hincinde spiritus. *vt ibidem dicitur ca.* 25. Et ibi autor ponit Subsolanum pro primo, *in d. vero ca.* 42. ponit Boream pro primo, quem alio loco posuerat pro vltimo. Ideo nõ est multum insistendum in excellentia illorũ ex prima denominatione, cum diuersificantur per eundẽ, sed ex alio excellentia illorum requirenda est.

Et ita diffinit Albertus, Ventum esse vaporem terrenum, aeris superiora transcendentem, & Aerem ipsum fortius percutiendo impellentem. Sed *in d. c.* 25. ventus dicitur, quod sit vehemens & violẽtus. vis enim tanta est vt non solum saxa & arbores euellat, sed etiam cœlũ, terramq; conturbet, mare commoueat. Et ideo inter fortiora connumerari posset, *de quibus infra.* Seneca (*autore Cælio lib.* 11. *suarum antiquarum lectionum. cap.* 18.) elegantur & iucunde de ventorum causis finem complectentibus sic inquit: Ventos dedit summus ille rerum Artifex ad custodiendã cœli, terrarumq; temperiem. Ad euocandas supprimendasq; Aquas. Ad alendos satorum atq; arborum fructus. Quos ad maturitatem cum aliis causis adducit ista iactatio. In summa cibum attrahens, & ne torpeant permouens. Dati quoq; venti ad vlteriora pernoscenda. Quippe fuisset imperitum animal, & sine magna experientia rerum Homo, si circumscriberetur natalis soli fine. Dedit enim ventos parens Deus, vt commoda cuiusque Regionis fierent communia, non vt Legiones Equitesq; gestarent, nec vt perniciosa gentium arma transueherent. Habent etenim quatuor predicti principales seu cardinales venti geminos hincinde ventorum spiritus. Nam Subsolanus, qui Græcè *Apeliotes* dicitur, & est calidus & siccus, sic vocatus, eo, quod sub ortu Solis nascatur, à latere dextro habet Vulturnum, qui & Caracias [...]catur, Hic dissoluit cuncta, atque desiccat, & hi[...]te tonat, de quo Lucret.

Altitonans Vulturnus & Auster fulmine pollens.

A latere vero læuo habet Eurum, eo, quod ab [...] fiat, id est ab Oriente, & est calidus. Et videtur, q[...] sicut Oriens sit nobilior pars mundi ex quatuo[...] quod etiam hi venti prouenientes & flantes ex O[...]ente sint nobiliores & digniores.

Alius ventus cardinalis & principalis dicitur Au[...]ster, ab hauriendis aquis, & est validus & humi[...] vnde & crassum seu nebulosum Aerem facit & [...] trit. Hic Græce Notus appellatur, eo, quod in[...]dum Aerem corrumpit. Nam pestilentia (qu[...] corrupto aere nascitur) Auster flans in reliquas Re[...]giones transmittit. Sed sicut Auster pestilentiam [...]gnit, sic Aquilo repellit, & in hoc est extollendus [...] quilo plusquam Auster. Nec est alienum inferre[...] quod refert Cælius *loco prædicto*, Ventorum prop[...]tatem miram in Lesbo fere apud Mitylenem ob[...]uatam, vbi Austro flante ægrotant homines, at C[...] tussiunt: à septentrione in integrum facile restitu[...]tur. Scribit etiam Porphyrius, Atablum ventum [...] in Apulia feruentissimum, nocumentum pestilen[...]amq; inferentem. Nam Atabli flatus nimio calo[...] Apuliæ pestifer est & grauis.

Habet & hic auster ventus plane meridionalis [...] dextris Euroaustrum, sic dictum, quod ex vna pa[...] habeat eurum, ex altera austrum: & est calidus. A [...]nistris vero habet Euronotum, & ex humili flante[...] & est humidus, calidus atq; fulminans, generans [...]gas nubes, & pluuias latissimas, soluens etiam flores [...] temperate calidus, dicit Virgilius *in Georg.* quod me[...]lior est vitis quæ respicit Austrum. Et hic ventus [...] Gallis Marinus ventus dicitur.

Alius & tertius est ventus principalis seu cardina[...]lis, quem Ptolemæus esse primum autumat, & dici[...]tur ab eo Septentrio, frigidus & niualis, flat rectus ab [...] Axe: & facit arida frigora, & siccas nubes. Hic Apar[...]ctias dicitur. Circius qui & thracias. hic à dextris se[...]ptentrionis intonans facit niuium & grandinum co[...]agulationes. Hunc Hispani Gallicium vocant, pro[...]pter quod eis à parte Galliciæ flat. Aquilo qui & Bo[...]reas à sinistris ex alto flans gelidus atq; siccus, & sine [...] pluuia, quia non discutit nubes, sed constringit.

Hic enim sanus est corporibus humanis, cum pe[...]stẽ repellat, sed non fructibus terrenis, cũ eos sua [...]citate nimis cõstringat, & semina adurat, Vnde Virg.

Rapidiue potentia solis
Acrior, aut boreæ penetrabile frigus adurat.

Et vidi pluries, quod quando diu fiat ille ventus [...] inducitur fames. Hunc Galli biseam vulgari sermo[...]ne vocant. de quo philosophice cecinit Ouid. lib. [...] *Metamorph.*

Apta mihi vis est, qua tristia nubila pello,
Et freta concutio, notosaq; robora verto,
Induroq; niues, & terras grandine pulso,
Idem ego cum fratres cœlo sum nactus aperto,
(Nam mihi campus is est) tanto molimine lictor,
Vt medius nostris concursibus insonet æther,
Exiliantq; cauis elisi nubibus ignes.
Idem ego cum subii conuexa foramina terræ,
Supposuiq; ferox imis mea terga cauernis,
Sollicito manes totumq; tremoribus orbem.

Et vt habetur *Ieremiæ* 1. ab aquilone pandetur o[...] malum. Vnde vulgo dicitur: Anglos Gallorum [...] los vero Italorum virgam & scuticam esse [...] quidem Galli, Gallos Itali ab aquilone sp[...] Aquil[...]

Aquilo igitur, quem repurgatoriam cœli ſcopam Philoſophi vocant,hos in Italiã, illos in Galliam reflans expellit. Vnde Hieronym.appellat Aquilonem ſcopam viarum, cum flando purget quicquid temere in viis obiacet,ſimulq; conuertat puluerem. E diuerſo Auſtrum ab eodem dici reperio,pincernã pluuiarum.quoniam eſſe notum pluuiæ conciliatorem, indicio nomen eſt. De his Hippocrates dicit *Aphoriſmorum3*. Auſtros, hebetare auditum,caliginem obducere, corpora diffundere ac pigriora facere: itẽq; caput aggrauare, quod ſi tempus aquilonium fuerit, tuſſes,fauces,aluos duras,difficultates vrinę, dolores horrificos coſtarum & pectorum accidere: Hæc & plura refert Cælius *lectionum antiq.li.8.c.28.*

Quartus ventus cardinalis Zephyrus,qui & Fauonius dicitur,quia fouet quę naſcuntur. Ab occidente inferiore flat,&eſt humidus,hyemis frigora grauiſſima,& niuẽ relaxat, floreſq; producit. Aphricus, qui dicitur Libs, ex Zephyri dextro latere intonans generauerat tempeſtates, pluuias facit,& nubium colliſiones,& ſonitus tonitruorum, & crebreſcentium fulgurum viſus,& fulminum impulſus. Eurus,qui & agreſtis ex ſiniſtra parte Fauonii aſpirans,eo flante in Oriẽte nubila ſunt in die ſerena. De huiuſmodi ventis vide Ioan.Damaſc.& eius commentatorem. *lib. 2. cap.8.* & Plin. *li.2.naturalis hiſtoriæ c.39.* vbi ponit,quomodo regnãt ſecundũ quatuor tempora anni, ꝙ aliqui magis regnãt in vno tempore quã alii, *vt ibi plene.*

Accedat & huc,quod Cælius *lib.antiq. lectionum* 11. c.78.in laudem venti Borealis,ait ſic: Dionyſius claſſem coegerat aduerſum Turios, inſtructamq; ducebat. At vehemẽtior coortus Boreas naues diſiecit omnes, attriuitq; quo tanto permoti beneficio Thurii, Boreæ, vt Deo, ſacra peregere, inſuperq; in ciuitatis iura cooptarunt,domo itidem illi comparata,vt minus iam mirandum accidat,dici ab Athenienſibus ventum hunc affinem.à Pauſania etiã Megalopolitẽ.

DEcimaquinta conſideratio eſt de quinq; partib. terræ(quas zonas vocant)quibus ipſa tota terra partitur,ex quibus duę tantum ſunt habitabiles,Vna eſt,quę à tropico cancri verſus ſeptentrionem vſque ad circulum arcticum protenditur. Altera,que à tropico capricorni verſus meridiem vſq; ad circulũ antarcticum porrigitur. Quod autẽ inter tropicos ſub æquinoctiali terræ eſt,torridam zonam vocant, ob vicinitatem Solis nimio calore nõ habitabilẽ. Quod autem terræ inter circulos arcticum, & antarcticum comprehenditur,zonas frigidas nominãt,nimio frigore nõ habitabiles, quia nullius hominis in his terræ partib.habitatio eſſe poſſit: ſed ſi qua admodum parua eſt,ob caloris modicitatem.quo tamen humanum genus præcipue indiget,Et hę quinq; zonę ponuntur *in libro poſt Geographiam Ptolomæi addito, qui intitulatur de Mundi deſcriptione,c.53.& in Margarita philoſophica lib.7.tract.1.cap.45.* Sed quæ illarum ſit excellentior & dignior,licet Aſtrologi dicant, quod æquator ſeu zona torrida ſit maior, aliæ vero minores, credo tamen,quod illa ſit dignior,quæ eſt in circulo antarctico vſq; ad tropicum Capricorni. Quoniam ille eſt magis habitabilis quã alia quæcunq; ſit zona, & ideo magis digna & excellentior. Cum digniora ſint ea, quæ afferunt fructum, quam ea,quæ ſunt ſterilia & ſine fructu, iuxta illud Euangelii dictum, vt habetur *Luc.3.* Arbor non afferens fructum, ſcindatur, & in ignem mittatur. Et etiã propter frugalitatem illius, quæ multum eſt laudanda & extollenda, ſecundum quod eam extollit Polycraticus, *de nugis Curialium lib.* 4.de qua latius infra dicturus ſum,vbi laudes Galliæ deſcribentur ob frugalitatem illius. Et etiã,quia eſt maxime temperata, vbi aliæ ſunt nimis, aut in frigore, aut calore exceſſiuæ, quæ temperies eſt cauſa frugalitatis,&multum laudatur:cum ſit corpori non ſolum neceſſaria,imo etiam fructibus terræ,qui ſunt neceſſarii ad vitam humanam.

Nam vt dicit Philip. Bergomen. *in ſui ſupplementi Chronicarum lib.1.* Media Solis torretur flammis: vltimas autem continuum infeſtat gelu. Duæ ſunt habitabiles,quæ inter exuſtam,& rigentes ſunt, altera à quibus incolatur,nullis vnquam licuit, aut licebit agnoſcere. Interiecta autem torrida vtriq; hominum generi commercium ad ſe commeandi omnino denegat, Sola ergo ſuperior incolitur, videlicet inter ſeptentrionem & æquinoctialem circulum. Vel vt alii voluerunt,inter tropicum æſtiuum, & circulum arcticum, ab omni quale ſcire poſſumus hominum genere ſemotum. Hæc ergo ab ortu porrecta ad occaſum longior eſt quam vbi latiſſima.

Ex his patet, quod tantum vna quinta pars terræ ſit habitabilis, & quod aliæ ſunt inhabitabiles. vnde videtur dicendum, quod Coſmographi non bene nouerunt omnia climata, vt infra dicam.tamen *vt dicit Berg. vbi ſupra,* tantum terra habitabilis diuiditur in ſeptem climata, de his Virgil. *in Georg.* ita inquit:

Quinq; tenent cœlum Zonæ,quarum vna corusco
Semper ſole rubens,& torrida ſemper ab igni,
Quam circum extremæ dextra læuaq; trahuntur.
Cærulea glacie concretæ:atq; imbribus atris:
Has inter mediamq; duæ mortalibus ægris
Munere conceſſæ diuum,& via ſecta per ambas.
Obliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.

Etiã Ouidius de his quinq; zonis *in libro Metamor.*

Vtq; duæ dextra cœlum totidemq; ſiniſtra
Parte ſecant Zonæ,quinta eſt ardentior illis.
Sic onus incluſum numero diſtinxit eodem:
Cura Dei,totidemq; plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media eſt non eſt habitabilis æſtu.
Nix tegit alta duas,totidem inter vtramq; locauit.
Temperiemq; dedit mixta cum frigore flamma.

Ratione cuius temperiei etiam hæc plaga ſeu zona ſuper alias extollenda, vt iam hic ante dixi.

DEcimaſexta conſideratio. in qua de climatibus terræ fit mentio, quę ſecundũ aliquos ſunt ſeptem, maxime ſecundum Ptolemæum & alios Coſmographos antiquos: Sed noui Coſmographi aliud clima addunt,quod dicunt nouiter fuiſſe inuentum, quod apud nos noua terra dicitur.

Et ſeptem climata ſecundum quod deſcribuntur *in libro de locorum ac mirabilium mundi deſcriptione. ca.55.* & per alios antiquos Coſmographos ſunt ſequentia. Videliet primum, quod initium habet,vbi dies maximus eſt, & horarum quaturordecim & ſemis & quartæ vnius, & eleuatio poli arctici ſupra horizontem graduum ſimiliter 12. & ſemis & quartæ vnius. Medium vero vbi dies maximus eſt horarum 13.& eleuatio poli graduum 16. Finis huius climatis eſt vbi dies maximus horarum 13. & quartæ vnius: & eleuatio poli graduum 20. & ſemis.

Habitantes in hoc climate in temporum, & vmbrarum variationes, cum habitatoribus æquinoctialis aliquid participant. Hi namq; duo habent ſolſtitià alta, cum Sol Arietem vel Librã ſubintrat, ſic habent Aeſtates duas,vnã circa feſtum D.Gregorii. Alterã circa Lamberti, quod eſt in menſe Septembris. Habent etiam duo ſolſtitia.Ima Sole initia Cancri & Capricorni luſtrante,quib. temporibus etiam habẽt duas hyemes.ſed noſtra ęſtate calidiores propter So-

lis vicinitatem. In æstate vmbra eorum mane iacitur ad occidentem, veſpere ad orientem. In meridie vero nulla eſt, Sole ſuper capite eorum currente. Cũ autem Sol in Cancro eſt, vmbra eorũ verſus Auſtrum iacitur, in Capricorno ad ſeptentrionẽ protenditur.

In hoc climate habitabiles ſunt hæ prouinciæ Lybia maior, pars Aethiopiæ ſub Aegypto, mare rubrũ, pars Arabiæ felicis, pars vtriuſq; Indę intra Gangem fluuium, Sinarum Regio.

Secundum clima initium ſumit in fine primi climatis. Medium vero habet, vbi dies maximus eſt horarum 14. & dimidiæ, & eleuatio poli graduum 24. & quartæ vnius. Finis autem vbi dies horarum 13. & ſemis & quartæ vnius, & eleuatio poli graduum 27. & ſemis. Hi æſtatem & hyemem nobiſcum habent, ſed calidior eſt omni tempore. Vmbra eorũ ſicut & noſtra ad ſeptentrionem iacitur, præterquam eo die, quo Sol tropicũ Cancri deſcribit, tunc enim in meridie vmbra eorũ nulla eſt: in ortu Solis vmbra ad occaſũ vergit, occidente Sole vmbra orientẽ proiicitur.

In hoc climate habitant Aethiopes: & horum mores ſunt peſſimi. Facies habent corruptas & atroces, & comedentes homines. Et in hoc ſecundo climate ſunt iſtæ prouinciæ, pars vtriuſq; Mauritaniæ, & Tiganicæ, & Cæſarien. Getulia, & deſerta Libya, pars Africæ minoris, pars Numidiæ, Cyrenę, & Marmaricę, fere tota Aegyptus, & pars Libyæ inferioris, Arabiæ felicis & Carmaniæ, Gedroſia, maior pars vtriuſq; Indiæ & Tegionis Sinarum.

Tertium clima incipit vbi finis ſecundi eſt. Medium eius eſt, vbi dies eſt horarum 14. & eleuatio poli graduum 30. ſemis & quartæ vnius. Finis autem vbi dies eſt etiam horarum 14. & quartæ vnius, & polus eleuatur gradibus 33. & duabus tertiis.

Habitatores in illo tempora & vmbras nobiſcum habent, nunquã Sol à Zenith capitis eorum pertingit minus his, qui Ieroſolymam incolunt. Fabula eſt ergo, ꝙ à nonnullis dicitur in terra ſancta aliquando Solem perpendiculares radios in cauatam rupẽ dimittere. Dicit tamẽ Campegius in ſuo lib. de vita cœlitus comparanda ca. 9. quod Ieruſalem & Aegyptus ſunt in quarto climate. Inde dicit quod Chriſtus, Abraham, Iacob, Moyſes, ex quarto climate venerunt, vt dicam ſtatim. Et in hoc climate ſunt maior pars vtriuſq; Mauritaniæ, pars etiã Africæ minoris, & Numidiæ, & Cyrenæ, & Marmaricæ, aliqua etiam pars Aegypti, & Libyæ interioris, pars Cypri inſulæ, & Syriæ, tota fere Iudæa, Arabia petræa, Arabia deſerta, pars Babyloniæ, Suſianæ, Perſides, Carmaniæ & Ariæ, Paropaniſi, tota Drangiana, Aracoſia, & pars vtriuſq; Indiæ, & Regionum Sinarum.

Quartum clima initiatur in fine tertii, & medium habet vbi dies eſt horarum 14. & ſemis, & polus eleuatur gradibus 36. & duabus quintis. Finitur autem vbi dies eſt horarum 14. ſemis, & quartæ vnius: & polus attollitur gradibus 39.

Habitatores in eo ſunt Rhodiani, & vt quidam dicunt Aegyptii & Iudæi. Et eſt terra multum temperata, in qua nati & effecti ſunt plures Prophetæ, & Sapientes, *vt infra dicã.* propter temperantiam Aeris, quæ multũ in hoc operatur, vt dicunt Aſtrologi. Et in iſto climate eſt fere totum mare mediterraneũ, cum ſuis Inſulis & Regionibus ei collateralibus, ſ. parte Hiſpaniæ, quæ dicitur Bethica, ſeu Granata, & alia, quæ dicitur Taraconen. & parte vtriuſq; Mauritaniæ, Numidiæ, Africæ minoris, Marmaciæ, parte etiam Illyridis & Italiæ, cum fere tota Sardina, Sicilia, Epiro, Achaia, Macedonia, Erobonia, cum parte Peloponneſi. & Creta inſula, pars Aſię minoris, Lycię, Galatiæ, Cappadociæ, vtriuſq; Armeniæ, maioris, ſcilicet, & minoris, tota Pamphilia, & Cilicia, Rhodus, & Cyprus inſulæ, pars Syriæ Meſopotamiæ, & Arabiæ deſertæ, Babyloniæ, tota Aſſyria, pars Mediæ, Suſianæ, pars Perſidis, tota Parthia, Aria, & Paropaniſus, pars Hircaniæ, Margimiæ, Bactrianæ, & Scythiæ, quæ est extra Imaum montem, pars Sericæ Regionis, atque vtriuſque Indiæ.

Quintum clima habet principium in fine quarti, medium vero vbi dies eſt horarum 15. & altitudo poli graduum 41. & tertii vnius: Terminatur autem vbi dies maior eſt horarum 15. & quartæ vnius, & polus ſuſtollitur gradus 43. & ſemis.

Nomẽ illi Diaromes, quia parellelus ipſius Romanam ciuitatem ſummi ſacerdotis ſedem metitur, & quo dignius & excellentius aliis dici debet: cum ſummus ſacerdos omnes quoſcunq; homines huius mundi præcedit, *vt dixi ſupra in 4. part. in 7. conſid.* Et eo etiam quia ciuitas Romana eſt dignior & excellentior aliis, cum ſit caput domina orbis terrarum, vt plene in glo. *2. in auth. vt Eccleſia Romana centũ annorum. in prin. coll.* vbi appellatur ſplendidiſſima, ęterna, regia, antiqua, inclyta, alma, ſacratiſſima, feliciſſima, florentiſſima, maxima, prima ſedes Eccleſiarum, origo legũ, & ſedes ſacerdotii. Licet poſſet argui de nobilitate, & excellentia illius climatis, ꝙ procedit ab Oriente. Cum Oriens ſit nobilior pars mũdi, *vt ſupra dixi in hac part. in 13.*

Habitabiles vero in eo ſunt Prouinciæ ſequentes, fere tota Hiſpania, Luſitania ſeu Portugallia, pars Galliæ Narbonenſis, Pannoniæ, hoc eſt Vngariæ, Illyridis, hoc eſt, Boſinẽſis. Dalmatia, id eſt, Sclauonia, magna pars Italiæ, Daciæ, Myſiæ inferioris, tota Lyſia ſuperior, Thracia, Cherſoneſus, pars Macedoniæ, Peloponneſi, Cretæ, Pontus, Bythinia, pars Aſiæ minoris, Galliciæ, Cappadociæ, Armeniæ, vtriuſq; Mediæ, Hyrcania, tota fere Margiana, Bactrianæ pars Godiani, & vtriuſq; Scythiæ, Sacharum Regio, atque pars Sericæ Regionis.

Sextum clima exoritur vbi quitum finitur, ad medium autem peruenit vbi dies horarũ 15. & ſemis, & altitudo poli graduum 45. & duarum quintarum. Finitur autem vbi dies eſt horarum 25. & ſemis & vnius quartæ. & polus extollitur gradibus 47. & quarta vnius. Et in iſto ſexto climate ſunt hæ Prouinciæ. Pars Hiſpaniæ Taraconẽſis (quæ vulgo Catalonia ſeu Gallacia, hoc eſt, prouincia ſancti Iacobi) Aſturiæ, Nauarra, Vaſconia, tota fere Gallia Narbonenſis, & pars Aquitaniæ & Galliæ Lugdunenſis, Germaniæ & Italiæ, Rhetiarchę eſt patria Pedemontium, ſeu Auſtria, Vindelicia, Noricum, Pannonia ſuperior, & pars inferioris Pannoniæ, Illyridis, vtraq; Sarmatia, Taurica, Iaſiges, Dacia, Myſia, inferior pars Aſiæ minoris, Galatiæ, tota Colchis, Iberia, Albania, pars Armeniæ maioris, Meſopotamiæ, Bactrianæ, Godianæ, vtriuſque Scythiæ & Sericæ.

Septimum clima exoritur in fine ſexti, & ad medium peruenit, vbi dies maximus eſt horarum 16. & altitudo poli graduum 48. & duarum tertiarum. Et illud Diaripheos nominant, quod parallelus Ripheos montes, qui ſunt in Scythia, contingat. Exquiſitius tamẽ intuentes orbis partitionem clima ſextum à Ponto, ſeptimum à Boryſthene nominat, & Ripheos montes octauo climati deputant.

Huic climati antiquiores finem non ſtatuerunt, nec reſiduam terram verſus ſeptentrionem in climata alia diuiſerunt.

In 7. climate Regiones ſunt, tota fere Gallię

partita, magna Germania, pars Cappadociæ, Sarmatiæ, Asiæ minoris, & vtriusq; Scythiæ, atq; Sericæ Regionis.

Octauum vero clima antiquis Cosmographis fuit incognitum, vt dixi hic proprie. Nam vltra hæc septẽ climata sunt plures insulæ, & hominũ habitationes: omnes tamẽ intemperatæ sunt, aut propter nimium calorem, aut excessiuam frigiditatem, sub climate nõ merentur computari: quapropter particula ista habitabilis & temperatæ diffinitioni climatis ab Astronomis datæ addi potest. Veruntamen, vt dicit Petrus de Aliaco & commentator sui interpres *in quarta parte Sphæræ mundi. cap. 4.* Moderni Astrologi ex Germania, & Anglia octauum clima addiderunt, ne Regiones illæ extra climata remanerent. Et vt dicunt aliqui præter Regiones & climata nominatæ sunt multæ aliç habitationes hominum, scilicet, ante primum clima & post septimum. Ideo videtur insufficienter climata esse diuisa in septem.

Regiones vero ante primum clima sunt istæ, pars Æthiopiæ, quæ est sub Ægypto, & Arabiæ Felicis & Lybiæ interioris, & tota Æthiopia, interior pars vtriusque Indiæ. Aurea Chersonesus, pars Regionis Sinarum, & Taprobana insula.

Regiones aũt vltra septimũ clima sunt hæ, Hibernia, seu Hirlandia insula, Albion insula, vbi & Anglia & Scotia, & plures aliç, puinciç sitæ sunt, magna pars Sarmatiæ Europeæ, & Sarmatiæ Asiaticæ, Hyperborei montes & pars Imai montis & Sericæ regionis, Dacia, Suetia, Lubecia, Dantiscũ, Gillandia, Hollandia, Tile insula, Orchades, Gothia. Ex quibus facile perpendi potest, quod sunt nouem climata, prout etiam dicit Petrus Apianus *in sua Cosmographia, 1. part. cap. 6. de climatibus.* Et octauum dicitur Diaripheon. Nonum vero dicitur Diadamas, vt ibi dicit Apianus.

Aduerte, quod terra vltra partiri posset: latitudo tamen semper magis magisq; decresceret, ad modicam quippe distantiam versus polum dies sensibiliter augetur, quanto enim polus mundi amplius eleuatur, tanto zodiacus horizonta obliquius intersecat, maioresq; arcus dierum supra hemisphærium nostrum relinquuntur, quam sint arcus noctium sub hemisphærio dimissi. Sole signa septentrionalia percurrente. Contrarium autem euenire solet Sole in opposita parte vagante.

Vnde habitantes sub parallelo, transeunte per gradum 52. ab æquinoctiali, diem habent maiorem horarum 16. & semis. Sub parallelo, hoc est, circulo transeunte per gradum quinquagesimum quartum, dies horarum est 17. Sub parallelo ducto per gradum 56. dies est horarum 17. & semis. Sub parellelo ducto per gradum 56. dies maior habet horas 18. Sub Parallelo autem contingente gradum 61. dies est horarum 19. Sub parallelo vero ducto per Thilẽ insulam in mari Oceano & gradum 63. dies est horarum 20. Nam in ea solstitio æstiuo nullas esse noctes Plinius tradit è contrario vt Solinus refert, Brumali solstitio, nullus pene dies: Sub parallelo autem ducto per gradum 64. dies est horarum 21. & nondum completo gradu 65. dies efficitur horarum 22. In gradu 66. dies est horarum 23. Sub arctico autem circulo dies vna cum sole à fine geminorum initium cancri aggreditur est horarum 24. & in opposita parte zodiaci dum sol fuerit, nox est eiusdem quantitatis, tunc enim tropicus horizontem vbique sine interfectione contingit, & quasi circulariter supra horizontem sol vertitur in parte opposita totus sub horizonte circumrotatur. In parallelo autem transeunte gradum 78. vnius mensis est dies, cum Sol à medio geminorum ad cancri medium mouetur, & vnius mensis est nox, cum sol in oppositis signis moratur. In parallelo vero qui gradum septuagesimum attingit, duorum mensium dies est, sole currente à principio geminorum vsq; ad finem Cancri. Et nox duorum mensium erit sole opposita signa lustrante.

In parallelo qui gradũ 72. transit, dies vna erit trium mensiũ. Sole à medio tauri ad mediũ leonis vagante, nox tanta erit sole existente in parte opposita.

Crescent dies paulatim, donec ad polum perueniās, sub ipso quidem medietas sphæræ mundi semper supra horizontem relinquitur, altera iugiter occultatur, & æquinoctialis cum horizonte concordat. Cum igitur Sol est in medietate supra horizontem, continuatus dies est dimidii anni, cum autẽ in medietate mouetur quæ sub horizonte relinquitur, nox cõtinua est dimidii anni. Veruntamen cũ ibi Sol vltra signum vnum sub horizonte nunquam demergitur, radiis suis superiora semper aliqualiter illustrat, & sic quasi semper ibi dies est, nisi quantum aeris grossities, & nebulositas interturbat & offuscat.

Prædicta scribuntur *in Margarita phil. libro 7. tract. 1. cap. 47.* Sed de his vltimo dictis non meminit Ptolemæus, sed solum de climatibus de quibus supra. & quod illorum commendabilius & excellentius iudicatum sit, satis perspici potest ex habitatoribus illorum & aliis infra dicendis.

Et ne videantur prædicta fore superflua, dico quod sunt necessaria etiam legistis ad iudicandum, & cognoscendũ quando sit ortus solis secundus, & quando incipit in pluribus acquiritur ius. Nam vt statuto cauetur in Ecclesia Heduen. Canonici illius Ecclesiæ qui sunt ebdomaderii in suo turno ad beneficia præsentanda, & ad præsentationẽ illorum existentiũ de iure patronatus illius Ecclesiæ, ebdomada eorum incipit quælibet die sabbati in ortu solis, qui quidẽ ortus est & incipit diuersimode secundum diuersitatẽ temporum & locorum, & secundum ꝙ sol ascendit, & descendit: ad cognitionẽ illius supradicta noscere oportet. Et de hoc alias fuit processus in casũ emergenti, *vt dixi in commentariis ducatus Burgun. tit. des iustices. §. 8. in glo. & Iour. ibi, Sed nunc maius est dubium.* Et an curetur de momento, *vide Soz. in l. si tibi decem millia. ff. si cer. pet. & F. Curtium in suo tract. de feud. in tit. ex quibus causis feudum amittatur. in 4. part. versi. 7. quæro.*

Item etiam ad cognoscendum & videndum vnde hoc, quod vnus est perfectior altero, Ita, quod multi quærunt scire, vnde istud procedat, quod cur Deus hoc ita diuersimode distribuit, vt prophetiam Dauid, Esaiæ, Ieremiæ, & simili Salomoni sapientiam, Diuinarũ legum peritiã apud Hebræos Moysi, apud Ægyptios Mercurio Trimegisto, apud Bactrianos Zoroastro, apud Carthaginenses Corondæ, apud Cretenses Minoi, apud Lacedæmonios Lycurgo, qui astrictis ciuibus iuramento, quod tam diu eas intemerate obseruarent, donec ipse rediret, è patria nunquam rediturus emigrauit: apud Athenienses Soloni, apud Rom. Numæ Pompilio, apud Christianos vero Petro, Paulo, & reliquis Apostolis eorumque zelatoribus. Ipsam Poesin Homero & Virgilio, Rhetoricam Demostheni & Ciceroni, Philosophiam naturalem Aristoteli Moralem Socrati, Metaphysicam & diuinam Platoni. medicinam Hippocrati, & Galeno, Astrologiam Ptolemæo, Iuris ciuilis prudentiam & scientiam Paulo Africano, Iuliano, Sceuolæ, Iaboleno, & cæteris, de quibus *in leg. 2. ff. de origine iuris*, Accursio, Ioanni Placentino,

Martino, Azoni, Petro de Ballaper. Ioann. Fabro, Bartolo, Bald. dom. meo Iaſ. & cæteris. Iuris pontificii ſcientiam Gregorio, Innocen. Hoſtienſi, Gratiano, Panor. Ioan. de Imola, Pet. de Anch. Zabarellæ, Ioan. And. Ant. de But. Artem militarem Alexandro Magno, Iulio Cæſari, Hannibali. Conſiliorum ſagacitatem Catoni, Magiam Zoroaſtro, Arithmeticam Iordano, Geometriam Euclidi, Muſicam Pythagoræ, & Boetio: Logicam Chryſippo. Phyſicam Straboni Lapſanſeno tribuent.

Quænam ratio fuit ita diſpenſandi, cauſane iſta, an influentia, an prouidẽtia vlla gubernentur? Hæc pro certo magnæ præſumptionis eſt indagatio. Cui Apoſtolus vas electionis vſq; ad tertium cœlum raptus *ad Rom.9.* ſatis reſpondere videtur: cum, vt habetur *Pſal.* 125. Nonne habet poteſtatẽ figulus ex eadem maſſa, aliud quidem vas in honorem, aliud in contumeliam facere? vnde ſufficeret hæc dixiſſe, cum, vt dixit idem Paulus *ad Ro.*11. Iudicia Dei abyſſus multa, & quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius, & occulta conſilia. Nec tantum debet humana temeritas audendo procedere, vt ea cernere velit quæ latere Deus inſtituit. Neq; enim domino gratus erit ſeruus qui penetralia cuncta quę in domo ſunt perluſtrare tentauerit. Eaq; temeritas magis videtur explorantis inſidias quam ſerui præ ſe ferre officium. Et ſic licet reſpõderi poſſit: tamen cum Symphoriano Campegio *in ſuo libro de vita cœlitus comparanda.c.9.* dicam, quę ipſe dixit, cum proteſtatione tamen, quod concluſiue nõ intendo ab Eccleſia Rom. & pręceptis illius diſcedere, & de omnib. me remitto determinationi dominiorum theologorum, ab opinionibus & determinationibus quorum non intendo diſcedere, dixit enim Campegius *vbi ſupra*, quod omnis ſapientia à domino Deo eſt, *Eccl.*1. Et omne datum optimum, & omne donum perfectũ deſurſum eſt deſcendens à patre luminum. & etiam allegando Auguſtinum, dicit eundem ſic dicere. Sic Deus res, quas condidit adminiſtrat: vt eas agere proprios motus ſinat. Igitur, ſicut anima in toto corpore, ſic Deus ſemper operans in toto mũdo vires naturis pro mucrone addidit, & operari eas inſtituit: Imo inſtrumenta ſua fecit, quib. cum Deo patre fabri filius vſq; modo operans vteretur. Has igitur vires, nec operari impedit, nec operantes deſerit: ſed ſicut nauta nauim ſic iuuat, & dirigit, ille in portum, iſte in finem. Et quemadmodum ociante anima membra ſopiuntur: ſic ceſſante Deo, vt in igne Babyloniæ monſtratum eſt, omnis naturæ conatus inanis eſt. igitur omnia bona à Deo ſunt.

Sed cur ergo hunc eligat, alium vero repellat, hæc nequeunt humanæ vires agnoſcere. Nam Iacob ſanctiſſimus & optimus, Eſau frater eius peſſimus. Petrus optimus. Iudas aũt peſſimus, cæteriq; Apoſtoli ſanctiſſimi. Ideo dicit Chriſtus. *Non vos me elegeſtis, ſed ego elegi vos.* & Paul. ad Timot.3.c. *Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos, ſed ſecundum miſericordiã ſuam ſaluos nos fecit.* Et Auguſt. in lib. de prædeſt. ſancto. *Non quia futuros nos tales eſſe præſciuit, ideo elegit, ſed vt eſſemus tales per iſtam electionem ſuæ gratiæ, qua gratificauit nos in dilecto filio ſuo.* Idem Aug. in lib. de libero arbitrio. *Non propter fidem vel aliqua merita elegit Deus aliquos ab æterno, vel appoſuit gratiam iuſtificationis in tempore, ſed gratuita bonitate ſua elegit vt boni eſſent.* Hæc ibi Auguſtin.

Ad iſtud dubium ſoluendum, quamuis excedat vires ingenii, abſq; tamen diſceſſione à Romana & catholica Eccleſia inquantum aliqui videntur diſcedere, quod in hoc operentur influentiæ ſiderum & naturæ climatum, recitabo tres opiniones: ſed illi adhærere volo & intendo, cui Eccleſia adhæret.

Prima opinio eſt philoſophantium & medicorũ, qui complexioni attribuent excellentiam ingenii, de quo Phil. *part.30. probl.*1. ait: Propter quod homines quicunq; excellentes fuerunt viri aut ſecundum politiam, aut philoſophiam, aut artes melancholici fuerunt: Sed vt *in libris de vita ſana* dicitur, non intelligit Phil. quod omnis melancholia, vel omnis complexio melancholica hoc faciat: ſed intelligit de illa ſolum quæ eſt temperate calida, quæ facit excellentes viros.

Et ſic ſecundum Ariſtot. videtur, quod prima complexio quæ facit homines ingenio excellentes, eſt complexio melancholica, quæ eſt calida temperate, de qua infra latius in alio loco dicam: Ideo hic alia non referam, ſed condeſcendo ad ſecundam opinionem, quæ eſt præſentis ſpeculationis, ſecundum quod fit hic mentio de Aſtrologis.

Secunda ergo opinio eſt Aſtrologorum, dicentiũ complexiones inſequi climata & diuerſitatem cœli: vt differre nonnulli ſpecie, & colore, & corporum quantitate, & animorum diuerſitate videantur. Vnde Græci leues, Aphri verſipelles, Germani fortes, robuſti, Itali, graues. Nam præ ſe ferunt quandã firmitatem, ſeueritatem, ac cõſtantiam animi, ac in vultu, moribus, verbis, rebus quoq; agendis. Hiſpani iactabundi. Galli in armis ferores, religione fideles, vt Chriſtianiſſimi appellẽtur. Latini ſuperciliosi ac celti dicantur. Vnde Iulius Maternus ait: Quædam gentes ita à cœlo formatæ ſunt, vt propria ſint morum vnitate perſpicuæ. Scythæ immanis feritatis crudelitate graſſantur, Itali fiunt regali ſemper nobilitate fulgidi. Auari Syri. Acuti Siculi. Luxurioſi ſemper Aſiatici, & voluptatibus occupati. Hiſpani elata iactantia animoſitate præpoſiti. Galli ſtolidi. quod tamen non ſine liuoris acerbitate ab ipſo Iulio in Gallos ructatum, aut quia (teſte Strabone) Galli ſunt ſimplices, ac nulla morum malignitate, & ideo aliqui hoc referunt ad ſtoliditatem, *vt dicit Cælius lib.10.c.21.*

Nunc enim omnium æque nationũ corpora ſunt ad ſapientiæ ac intelligentiæ perceptionem idoneæ. Vnde more Thaletis, ſiue, vt alii dicunt, Socratis, dicunt multi propter tria de ſe Deo gratias maxime ſe habere, ſcilicet, quod mares non fœminæ, homines non beſtiæ, Galli non Bohemi. Sunt enim Galli ſuapte natura, ad Philoſophiã veram, & religionem magis apti, eo, quod propter aeris, & cœli temperiem, corpora ſortiti ſunt ab excellentiis contrarietatum, vt philoſophi aiunt, remotiora. His de cauſis Pariſienſes ingenioſiores, Delphinenſes robuſtiores inter Gallos habiti ſunt: quia videlicet illi in puriore, illi in craſſiore, ob montes altiſſimos, aere verſentur.

Notatu etiã dignum eſt, quod ſibi vicinæ, imo & contiguæ prouinciæ, in hominibus, & animalibus multũ differre videntur. Vnde Lugdunenſes, (vt dicit idem Campegius tanquam Lugdunen.) ingenioſiores, Delphinen. vero fortiores, robuſtiores, moribus imbecilliores, animoſiores, & in armis magis ſtrenui inuenti ſunt. Forenſes, ſeu Forenſiani vani, ingenioſiores, ſubtiliores, & eximii ſcribæ ſeu ſcriptores. Aruernigenę robuſtiores, moribuſq; inhumaniores. Lemoncinenſes aſtutiores, morib. tamẽ mitiores, vrbani, Gaſcones & Vaſcones ad verbera promptiores, Normanni corpulentiores & loquatiores, vt dicit Campegius *vbi ſupra.* Sed ſi vidiſſet gloſſ. *in l. ſequitur. pupillus in verbo, animum. ff. de vſucapio.* quæ dicit Normannos eſſe doli capaces, etiam à pueritia eam, illa gare non omiſiſſet: Quod vnde procedat, vnde

sit illa gl. nō omnino caret veritate: Imo etiā ipsi Normanni alias incendiarii Ecclesiarū fuisse perhibētur. *vt in c. concedimus. de consecratio. disti.* 1. & nimis crudeles, seueri, & furiosi, vt norunt Parisiens. qui cum soleant orare, vt fertur, inter alia dicunt, A furore Normanorū libera nos domine. quod in malum sonat: Burgūdiones vero sunt simplices, amicabiles, beneuoli, & māsueti, generosi ingenii, bello seculari fortes, fide stabiles, hominib. honorabiles, & Deo amabiles, *vt dicit tex. in c. gens Anglorum. 6. dist.* Inhabitantes enim Regiones tēperatas, sunt sapientiores, & meliores, Eo, quod super istas Regiones syderum & Planetarum influxus sunt optimi. Et Regiones intemperantes incolētes, sunt syluestres, & syluarum mores habentes: Ideo Phil. *part.* 14. *problem.* 15. dicit, quod habitantes loca temperate calida, sunt prudentiores & sapientiores, & in locis intemperatis, contrario modo se habent, Dicam etiam *infra. in* 44. *consi.* vbi de potentiis animæ. *versi.* 1. *de potentia. & in præced. par. in* 44. *consi.*

Et in eod. loco dicit Arist. ꝗ loca intemperata sunt, quæ aut nimiū calida, aut nimium frigida existunt, in quib. locis habitantes ferinos mores & aspectus atroces habent. Haly enim 2. *quadripar.* dicit, ꝗ videl. illi quorū latitudo est intra 34. gradū à linea æquatoris, vsq; ad latitudinē 40. graduū, extāt sapientiores, quā habitantes Regiones frigidas. Sicut sunt aliquę Regiones in 6. & 7. climate, maxime in locis sic extraneis, nō possunt nasci homines bonę cōplexionis nec boni sensus Gal. vero *de virt. anima. c.* 9. ita ait de Plato. sic dicens *in Tim.* quidē *in princ. ser.* sic scribit: Hunc quidem vniuersum ornatū & ordinē Deus prius perornans, nos inhabitare fecit, eligens loca, in quib. generantur eucrasia: Horū viri generantur prudentissimi. Et *in princ. leg.* dicit Plato, ꝗ in regione temperata, nascuntur homines meliores. Hoc idem sentit Auic. quē inducit Pet. de Ebano. & dicit Haly, Arist. & Gal. fuisse de 5. climate, qui optimi fuerunt naturales & metaph. Platonē, & Ptole. de 3. climate, qui excell. fuerunt in mathem. & Albumazar 3. *introductorij* dicit sapientiss. esse Babylonios & Aegyptios. Sol enim nō multum elongatur ab eorū capitib. neq; appropinquat. Est enim motus solis ęqualis super eos, ideo aer eorū fit cōplexionis temperatæ, neq; superflue calidus, neq; superflue frigidus. Calores eorū & natura, & corpora sunt tēperata. Et sensus, & ratio, & animi qualitas sunt bona, abundatq; in eis sapientia, & intellectus, & rerum præstantia, & honesta qualitas animi. Et hæc est terra Prophetarum & Sapientum.

Sed qui sunt habitantes secundū clima, sicut sunt Aethiopes, horū mores pessimi, & facies habent corruptas, & turpes, atroces, & comedentes homines, vt Haly testatur, se vidisse in fine septentrionis & Meridiei. Et dicit, ꝗ ibi sunt spiritus maligni, & bestiæ comedentes homines, & ideo dicunt multi, ꝗ diutius remansit Regnū Romanorū, & sic auctū est, quia medio modo se habet Regio Rom. inter septentrionales & meridionales. De Noe aūt dicunt sapiētes, Eum in Astrologia claruisse, & filius eius Sē inter Astrologos annumeratur, & pater & filius viri præstantissimi in Chaldeā venerunt post diluuium Regionē temperatam. Iste Sem, post diluuium biennio, genuit Araphaxat, qui fertur fuisse Melchisedech, qui primus post diluuium vrbem Salem condidit, quæ est Ierusalem: quę est in 4. climate, quod est medium inter 7. climata. Videtur tamen, quod secundum nonnullos alios, ponatur in 3. climate, vt supra dictum est.

Et, ꝗ ex diuersis & variis cœli locis, aspectibusue, diuersi generentur mores, vide per Cœliū *lectio. antiquarum, li.* 10. *c.* 18. Et, cur vergentes ad meridiem, sint timidi, ad septentrionē vero audaces, per eundem *in d. li. c.* 20. Idcirco, si ad saturitatem quispiam velit scire diuersarū gentiū mores diuersos, & varios ritus, scil. Persarū, Gallorum, Britannorum, Pannoniorū, Germanorum, Hispanorum, Mysorum, Thracum, aliorumq; populorū. De Getis Scytharum, Atheniensiū, Massagetarum, Tapyrorum, Bactrianorum. De Phigaleis, Caspiorumq;, ac Derhicum, Medorum, & Armeniorū, Cappadocum, Heptacometarū, Mosynocorum. De Tibarenis & Starmis, Indorum, Taxilitarum, Assyriorum, Syrorū, Phœnicum, Arabum, Nabatheorum, Ægytiorum, Aphrorum, nec nō de Carthaginensibus, videat & legat ipsum Cœlium *in prædicto lib. cap.* 18. *& c.* 20. *cum* 18. *ca. seq. & in globo in cap.* 66. *in eod. lib.* vbi refert diuersos populorum mores.

In qua quidē famatissima ciuitate Ierusalē omnia grandia & admiratione digna, tam veteris quā noui testamēti, patrata legūtur facinora. Quod verū ostēdere per humanas rationes, quæ nonnunquā minus validæ inueniuntur, atq; à pertinacib. disputationib. veritatisq; æmulis reprobantur, præsens minime videtur expostulare negociū. Nec, vt dicit Andinus Poeta, Hoc ipsa sibi tēpus spectacula poscit. Sed quiuis pius lector veritatisq; cultor, nedum ex diuinarū literarū, seu (si mauis) sacræ Bibliæ cōtextu, cui nullus nisi infidelis Christianę fidei perpetuus hostis, aut hęreticus, à sanctæ matris Ecclesiæ gremio exclusus, refragari audet, verū etiā, ex fide dignorū historiographorū, qui Res gestas literarū monumentis fideliter mādauerunt, complurib. voluminib. facilime percognoscere poterit: Vnde do. noster Iesus Christus, secundum humanitatem, item Abrahā Chaldæus summus astrologiæ magister, Isaac, Iacob, Ioseph filius eius, Moyses, Prophetarum summus, & totius Veteris Legis Cælius edoctus interpres, Cęteriq; Prophetæ diuino afflati spiritu, & quarto venerunt climate.

Albumazar, Chaldęos omniū peritissimos affirmat. Chaldęi. n. sapientes interpretātur, & post ipsos Ægyptios. Philos. enim *in prologo Metaph.* dicit, Sciētias speculatiuas apud Aegyptios inuentas, & maxime Math. Ex diuinis scripturis habemus, ꝗ Abrahā ex Chaldæa in Aegyptum Astrologiā, nunquā ibi cognitā, transtulit. Et, vt Laertius *lib.* 3. *in vita Platonis* scribit, Plato in Aegyptum ad Prophetas & sacerdotes se contulit. Et Diodorus *lib.* 2. apud Aegyptios sacerdotes in eorū sacris libris se cōtineri. Transiisse in Aegyptū Orpheū, Musæū, Melampidē, Dædalum, Homerū, & Lycurgum, Solonem, Platonē, & Pythagoram Samium, & cōplures insignes viros, qui in Aegypto perceperunt omnia, quæ illos apud Græcos mirabiles fecerunt. Quinetiā Lycurgus, Solon, & Plato, multas ab Aegyptiis sumptas leges, ad suā Rempubl. detulerunt. Et Pythagoras Geometriā, & Arithmeticam, & cursum Astrorum & Zodiacum, ab Ægyptiis ad Græcos transtulit. Et Orpheus Theologiam didicit ab Ægyptiis.

Quatuor ꝑfecto celeberrima, & bonarū literarū & scientiarū studia, in orbe extiterunt, s. in Chaldęa, Aegypto, Gręcia, & postremo in Italia, & nūc Gallia ipsa, siue Parisien. Gymnasiū, pace omniū dicatur in Theologia principatū tenet. *& dixi supra in* 10. *par. in* 32. *cōsid.*

Habuerunt nempe semper Galli facundiā suam, magistrosq; sapientiæ Dryidas, qui terræ mundique magnitudinem, & formam, motus Cœli & syderum, ac quid Dii velint, scire profitentur. Quemadmodū apud Indos Brachmani, seu Gymnosophistæ erant, Sic Dryidæ apud Gallos vocitabantur, qui vitæ erant integerrimæ. Sic magi apud Persas, Philosophi apud Græcos, Sapientes apud Latinos, Prophetæ siue sacerdotes apud Aegyptios, & Chaldæi apud Assyrios.

Sic ergo volunt Astrologi, quod hæc omnia ex cœlorum & syderum influxibus proueniant, scilicet. Regio temperata, & viri probatissimi, & scientiæ, & artes, & omnia bonorũ genera, ab ipsis cœlorum aspectibus: quia superficies cœli concaua, liber est primæ causæ in quo omnia scribuntur quæ in mundo sunt. Si quis ergo in illã inspicere sciret superficiẽ, omnia illa sciret præterita, præsentia, & futura, Volunt etiã Astrologi, quod non modo temperatæ Regionis influxus faciat sapientes, & viros optimos, verum etiã, quod particularis requiratur influxus in conceptione, & natiuitate illius, dum & concipitur & nascitur. Similiter dicunt, quod si quis in temperata nascatur, & educatur regione, in sua natiuitate malum habens influxum, hic pessimus erit. Et sic cœlestes valere volunt influxus, quod diuitias, magistratus, militiã, bellum, victorias, & rerum omnium prosperitatem, cœli, & cœlorum influxibus attribuant.

Et hæc sunt, quæ Astrologi sentiunt, secundum Campegium *vbi supra.* De hac materia, licet interdũ somnient & deuient à semita veritatis: ideo his non assentit, nec ego etiam, sed sto cum opinione quæ sequetur.

Ex dictis tamen Astrologorum supra positis, multum sunt laudanda, quartum, & quintum climata. In quibus sunt Aegyptii, Iudæi, Rhodiani, Græci, & Itali, & sic Romani. De sexto vero climate, vbi est Gallia, etiam credo illud esse extollendum, ex his, quæ dicturus sum infra de Gallia *in consider. sequen.*

Omissa ergo opinione Astrologorum, quæ somnia, & phantasmata recitat, ad tertiam opinionẽ veram, quæ est Theologorum, maxime Parisiensium, qui determinauerunt, vnam Animam in naturalibus esse alia perfectiorem, & excellentiorem, cui determinationi standum est. De hac autem perfectione animę secundũ theologos, dixi *supra in hac part. in 4. cõs.*

Licet, vt dicit idem Campegius, sanctus Thomas, Alexander de Hales, & multi alii Theologi, tenuerũt ante hanc determinationem Parisiensem, Animas in naturalibus nequaquam differre, sed omnes in naturalibus esse equales. Bonauentura tamen, & complures alii ex theologorũ schola animas in naturalibus differre asseuerant: Ita, quod vna sit nobilior alia, & ita tenent theologi moderni, insequendo prędictam determinationẽ Parisiensium Theologorum secundum eundem Campegium. Qui etiam dicit, quod licet prædicta aliquid operentur ad perfectionem artium & scientiarum, tamen hęc nõ fiunt sine actibus frequentatis, quod probat quinq; rationibus, ex quibus deueniri potest ad triplicem perfectionem. Sed cum ista non sint præsentis speculationis, ea referre omitto. Satis autem mihi est, ad præsens aliquid depromere de excellentiis climatum, & vt cognoscatur excellentia vnius climatis ad aliud: & istud est intentum huius considerationis. Vnde etiã diuersitas ingeniorum sit. Sed de causa præstantis ingenii, vide Cælium *lib. antiquarum lect. 6. ca. 29.* vbi triplicem assignat causam, Humanam, scilicet, Naturalem & Diuinam, quæ cum supradictis videntur concordare, licet breuiori & elegantiori stylo referant, ideo ad eum vos remitto.

Decimaseptima consideratio aliam orbis diuisionem complectitur. Nam in tres partes generales diuiditur, seu partitur: In Europam, s. Aphricã, & Asiam: sed quæ harum sit maior & excellentior, videndum est.

Et in primis, Quoniam dignitas & excellentia potest imaginari ex latitudine & longitudine. Ideo videretur dicendum, quod Asia sit dignior aliis: cum tantum ipsa contineat quantum aliæ duæ, vt scribitur *lib. de mundi descriptione. c. 1.* licet c. 3. dicat, Quod Asia sit tantum tertia pars orbis, & eo etiam, quia est in patte orientali, quæ præferri debet ex causis supra positis *in hac par. in 13. consid.* Et Aphrica tantum continet, quantum duę continerent Europæ, Ex quo Europa, est tantum dimidia pars Aphricæ. Ideo videretur dicendum, quod Asia sit maior & excellentior Aphrica, & Aphrica sit excellentior Europa: licet dicat Prolemæus, quod Europa est maior Aphrica.

Quę autem Regiones, seu Nationes, in his partibus contineantur, & quomodo diuidantur, ponunt Cosmographi, maxime *in d. li. de mundi descriptione c. 1.* [illegible] 16. & plures alii Antiqui relati à modernis. Et compendiose ponit Pomponius Mela, *in principio suæ Cosmographiæ.* Et Strabo *lib. 3. de situ orbis, & in Margarita philos. in li. 7. tract. 2. c. 49. l. 51. 52.* quas hic non transpono. Sed solum, quantum facit ad materiam subiectã, dico, Europam esse digniorem & excellentiorem aliis partib. terræ habitabilis, pluribus causis.

Primo, Quoniam, vt dicit Strab. *lib. 3. de situ orbis,* in primis multiformis est, & ad virorum virtutem ingenue disposita, ciuiumq; & domesticarum ad aliorum transfusiua: Est enim tota habitabilis, in exigua tantummodo parte, propter frigoris vim inhabitabilis, quæ finitima Tanaidis, & Mæotidis incolis, Boristenensibusq; in curribus degentibus.

Secundo, Quia digniores, & nobiliores sub se continet Regiones, quam aliæ duæ: & sub ea digniores populi existunt. Europa nempe ab Occidente clauditur mari Atlantico, à Septentrione Oceano Britannico, ab Oriente Tanai, Mæotide palude & Ponto, à Meridie mari Mediterraneo., Et in ea sunt Regiones & populi, ob aeris temperiem.

Ab occasu, versus ortum Prouinciæ magis nominatæ sunt Hispania, quæ Iberia & Hesperia nonnunquam nominatur, cuius partes sunt.

Bethica, seu Tudertana, siue regnũ Granatæ, quod Ferdinandus Rex Hispaniæ decennali obsidione & bello Sarracenis abstulit: Christianitatiq; adiecit. Huius longitudinem & latitudinem ponit Plin. *lib. 3. c. 2.* Et dicitur Granata à grano, quod Græci coccum, hoc est, gramen rubens vocant. Nam in ea fere tota, copiosum coccum in maxima laude gignitur.

Lusitania, seu Portugallia, in ea laudatissimũ coccum nascitur circa Emeritã, Lusitaniæ insignem ciuitatem vt docet Plin. *li. 9.* & in hac est regnum de portu se, vbi est Rex. Lusitanũ vero littus ceraunio gemma pollet, ꝙ aduersus vim fulgurum opitulari creditur.

Taraconia, seu Taraconensis, quæ & Carilonia, hinc Taraconensia vina nobilitantur elegantia. Vnde Martialis: *Taraco Campano tantum cessura Lyæo.*

Habet hæc prouincia Taraconensis, Taraconem ciuitatem, quæ caput est Prouinciæ, quam Scipiones condiderunt. Hæ partes principales Hispaniæ, in quibus & alia Regna sunt. Inter quę Regnum Gallicię, longe lateq; vulgatum, propter vniuersalẽ peregrinationem ad sanctum Apostolum Iacobum Compostellanum.

Compostellanum regnum, insuper Castellæ & Legionis, Astronomis memorabile reddidit Alphonsus Rex prudentiss. qui tabulas motuum corporum cœlestium miro ingenio compilauit.

Plinius vero, diuidit Hispaniam in vlteriorem & citeriorem. *eod. lib. 3. c. 3. & c. 1.* & ibi ponuntur plures, fere omnes particulares partes totius Hispaniæ, cuius principatum obtinet solus Carolus Austriacus Rex Romanorum, & electus in Imperatorẽ, præter [illegible]

tugaliam. Et in Hiſpania obtinet ſeptem Regna, videlicet Regnum Granatæ, Regnum Caſtellæ, Regnũ Legionis, Regnum Gallitiæ, Regnum Aragoniæ, Regnum Cordouæ, Et Regnum Andeloſiæ.

De laude vero & excellentia Hiſpaniæ, vide ample per Phil. Bergo. *in ſuo ſupplemento Chronicarum. li.* 2. qui eam laudat ex pluribus. Primo, quia maxima eſt prouincia, quia felix & fertilis, quia plurima Regna cõtinet: qa plures habuit viros doctiſſimos, ſanctos & Romanos Ponti. & etiam habet mare vndique, & plures fluctus nauigabiles. Vide etiam Cælium *li.* 10. *cap.* 22. vbi dicit, Quod puerperæ viris ipſarũ decumbentibus adminiſtrant, & ibi plura alia ſcitu digna. Originem vero, & eius antiquitatem ponit Ioa. Annius *lib. ſuo* 12. *ad Beroſum, de temporibus priſcis. cap.* 1.2.3. *& 4. vſque ad finem dicti lib.* deſcribit ſeriatim 24. Reges Hiſpaniæ, & ſunt ſequentes:

Thubal v. Iaphet filius.	*Athlas.*
Iberus.	*Sicorus.*
Iubalda.	*Sicanus.*
Brigus.	*Syceleus.*
Tagus.	*Luſus.*
Betus.	*Siculus,*
Gerion.	*Teſta.*
Trigeminus Gerio.	*Romus.*
Hiſpalus.	*Palatuus.*
Hiſpanus.	*Cacus.*
Hercules Lybius.	*Erithrus.*
Heſperus.	*Mellicola.*

Gallia ſequitur Hiſpaniã, medio monte Pyreneo, alia pars Europæ, omnium Regionũ excellentiſſima. Et huius partes ſunt, Aquitania, Lugdunẽſis, Narbonenſis, ſeu Delphinatus, ſiue Prouincia, & Belgica, fere ad Rheni fluenta vſq; protenſa, & plures aliꝫ, quas enumerat Pli. *li. 4. naturalis hiſtoriæ c.* 18. vbi tamẽ non fecit mentionem de Delphinatu ſeu Prouincia.

Partiales Prouinciæ Galliæ ſunt plures, quas alibi ponam: Sed nunc capiendo diuiſionem antiquorum Coſmographorũ, diuiditur in Narbonenſem, Lugdunenſem, & Aquitaniam, vel ſecundum Iulium Cæſarem *in ſuis commentariis.* & Philippus Bergomenſi. *lib. 4. ſui ſupplementi*, in Belgicam, Celticam, & Aquitanicam. Et alia etiam Gallia, quæ Ciſalpina dicitur, reſpectu Tranſalpinæ.

Et hæ Galliarum partes, plures alias partiales continent.

Belgica vero prima eſt, quæ & à Belga inſigni ciuitate nomen accepit, & hæc nunc Treueris. & dicta eſt Belgica, quaſi bellorum genus: vbi vehicula quꝫdam primum inuenta fuere, quæ Eſſeda dicuntur, Eſſe gallice. Vnde verſus:

Belgica vel molli melius foret eſſeda collo.

Quo vehiculo potius vtuntur adhuc Flamingi & circumvicini populi.

In hac quoque complures Ducatus ſunt & comitatus Brachantia, Luguburgenſis, Flandrenſis, Picardia, Atrabatenſis, Barenſis, atque aliæ Regiones permultæ. Dicunt tamen aliqui, quod Flandria eſt Germaniæ Regio, vt dicit idem Berg. *vbi ſupra. & in* 12. *lib. ſuarum Chronicarum.*

Celtica diuiditur in duas: quædam Lugdunen. dicitur, quædam vero Narbonen.

Lugdunen. cuius Lugdunum ciuitas eſt caput, tripartita eſt: cum prima ſit Lugdunenſis, ſecunda Rothomagenſis, quæ continet Normanniam, cum caput ſit Normanniæ, tertia deniq; caput eſt Turnmetropolis ciuitas Andegauiæ, & Bituricen. finitima Oceanoq; proxima. vt dicit Philippus Bergomenſis *in loco ſupra allegato.* Sed hodie aliter fit diuiſio, quia diuiditur in Ducatus & Comitatus, *vt infra dicam.*

Tertia eſt Narbonenſis Gallia, & ipſa in duas ſubdiuiditur partes, ſcilicet in Gothiam, cuius metropolis eſt Narbona, & Burgundiam, in qua plurimæ ſunt vrbes celebres, videlicet Arelatæ regionis olim caput, Aquis, Vienna, & Terentaſia.

Hæc regio, longo tempore ſub regibus fuit, ſed nunc regia dignitate amiſſa, Ducatus titulo admodũ eſt inſignis: cuius Duces cæterorum Chriſtianorum Duces facile præcellunt. In hac, duæ præcipuæ ciuitates, Auguſtudunum ſcilicet, quã Iulius Cæſar Heduam nominat (cuius ſum ciuis) quæ tantæ fuit potentiæ, vt Rom. auxilio, vniuerſam pene ſibi ſubiugauerit Galliam. Senonẽſis item altera fuit, quæ Romam obtinuit, & incendit ac ſpoliauit. Cuius populi & Mediolanum, Papiam, Bergomum, ac alias vrbes in tranſalpina Gallia condiderunt. Garunnam vero, Sagonam, Metronam, & Sequanam, inter alios fluuios hæc Gallia habet.

Alia eſt Gallia quæ dicitur Aquitania, quæ ſecundum Ptolemæum *lib.* 2. ab occaſu, mari Aquitanico, ab ortu & ſeptentrione, Lugdunen. regione terminatur & à meridie, Pyrenæis montibus. Habet inſignem ciuitatem, Burdegaliam. Populi eius Auerni, Pictones, Santones, Biturigcs, & alii permulti.

Alia eſt Gallia Tranſalpina, quæ in ſex diuiditur partes ſeu Regiones, à Gallis Celtis nuncupata. Ipſi namq; Galli Celtici, quia etiã terra eos, quos genuerat capere non poterat præ multitudine, Duce Brenno Senonenſi, trecenta eorum millia vna cum vxoribus, & liberis, ſiue gloriæ cupiditate pellecti: ſiue, vt alii volunt, ad inteſtina bella vitanda ducti, ad nouas ſedes acceſſere, & in Italiã ſe tranſtulerunt, (vt Iuſtinus *in 34. epi.* habet) Quorum portio nobilior in Italiam conſedit. vbi maſculis omnib. incolarũ interfectis, eorũ fœminas duxerunt vxores, è quibus liberos ſuſcipientes, & habitu, & lingua, ac morib. paternos mores imitantes, puriſſimi remanſere Galli. Atq; ita vniuerſa Ciſalpina prouincia, appellata eſt Gallia, quæ poſtea diuerſis nominibus appellata fuit Gallia. Quia tamen illa hodie nõ eſt de Gallia, nec etiã tunc erat, ſed de Italia: Ideo illas relinquo in parte Italiæ.

Gallia concomitatur, & iungitur Germaniæ, ita, quod Germania magna ſequitur Galliam, quæ Germania magna extenſa vſq; ad Sarmatiam, inter Rhenum fluuiũ ab occidente, mare à ſeptentrione, & Danubium à parte meridiolani. Et hæc Germania diuiditur in duas partes, in ſuperiorẽ videlicet, & inferiorem. In ſuperiore vero Saxones ſunt ab Rheno diuiſi, vbi Oceanum influit, quibus ſemper, quaſi bello contendunt: deinde Bauaria, Auſtria, Sueuia, Bohemia, & Alemania, ac ſecus Lemni fluenta, eſt Curuania, & aliæ nationes multæ.

In inferiore autem Germania, ab Albio flumine ad Oceanum protenſa, quæ circa Rhenum conſiſtit, ſunt Albia, Daunia, Ruſia, Marcomãdia, & aliæ multę nationes: Et vt fertur, quinquaginta quatuor gẽtes inhabitant vniuerſam Germaniã, vt Anſimari, Quadumgeri, & aliæ gentes ferociſſimi, & indomiti animi, quarum immanitas etiã in ipſis vocabulis horrorem ſignificat, & de pluribus aliis vide per Philippum Bergom. *in lib. 12. ſui ſupplementi Chronicarum.* Aliæ etiam partes Germaniæ nominantur *in Margarita philoſophica libr. 7. tract. 1. cap.* 47. videlicet Franconia ſiue Francia orientalis, Vueſtualia, Friſia, Saxonia, Thuringia, Haſſia, Marchia, Brandẽburgen. Miſia, Sleſia, Bohemia, Morauia, Cimbrica Cherſoneſus, quæ nũc

Dacia, vulgo *Dennmarck* ad ſeptentrionem, cum alia ſit Dacia quæ Tualachia nunc dicitur, de qua infra. Poſt Cymbricam Cherſoneſum Noruegia,Suetia in mari. Inter Danubiũ,& Alpes Rheticas,primã Rheticam ponunt, quæ & Sueuia, quamuis vltra Danubium protenſa ſit. Poſt hanc Vindelicia ſeu Bauaria, cuius pariter magna pars vltra Danubium extenditur. Noricia, cui nonnulli Stiriam, & Carinthiam aſcribunt. Pannonia ſuperior,nunc Auſtria. Pannonia inferior, quæ & Vngaria à mari Adriatico, Hiſtria,Illyris, Liburnia, quam dicunt Croatiam, Dalmatia, quæ Sclauonia: & iſta videtur eſſe maior quã aliæ tres Regiones.

Italia vero altera pars Europæ, ſequitur Germaniam, & eſt ab alpibus vſq; ad mare mediterraneum. In ea ſunt plures Regiones ſequentes. Lombardia, Thuſcia, Etruria, Campania, Marchia, Aprucia,Calabria, Apulia, & ſic de aliis: Et hæ partiales poſitæ ſunt *in Margarita philoſophi. vbi ſupra.* Philippus vero Bergomenſis *lib.4.ſui ſupplementi*, dicit, hanc prouinciam omnium totius orbis celeberrimã, & in forma crucis poſitam, inter Adriaticum, & Tuſcum mare, ſiue ſuperum, & inferum, & à iugis Alpium dorſoq; Apennini montis porrectam, ſe paulatim attollentem,vſq; ad Rheginum verticem, & littora Brutiorũ extenditur, in vltimoq; ſui, in duo ſcinditur cornua.

Eius autem latitudo ab Auguſta prætoria, quæ in Alpium ſiue verſus occidentem eſt conſtituta,& per Romam Capuaq; porrigitur, vſq; ad oppidum Rhegium, *Solino teſte*, decies centena, & viginti paſſuum millia colligit. Latitudo vero 410. Vbi eſt maior latitudo: vbi vero minor 136. vniuerſæ autem ambitum tricies centena 58. millia complectitur. Vmbilicum eius in agro Reatino eſſe, autor eſt Varro:ſequitur idem Bergomen. *ibidem*: Vbi ponit, quod ſubdiuiditur in 18. regionib. ſed *libr.*10.dicit tantum 15. Regiones eſſe in Italia.& *in d.lib.*4.dicit,quod Iginus,qui de de Italiæ vrbibus ſcripſit, refert ſeptingentas fuiſſe Ciuitates. Blondus vero,facta per ſingulas Regiones dinumeratione, dicit tantummodo 260. quatuor, quæ Epiſcopos habere dicuntur: & ibi multum laudat Italiam inter cætera, dicendo, illum non vel mediocriter doctum, quem eius laudes aufugiant: quæ non ſolum humanarum rerum,ſed etiam diuinarum mater habita eſt.Dicit etiam Beroal.*in ſuis orationibus*, quod Italia omnium rerum alumna ac parens nuncupatur. Eadem cunctarum gentium in toto orbe traditur, quæ omnes Nationes ſine controuerſia antecellit, viris, fœminis, Ducibus,artium præſtantia, ingeniorum claritatibus. De laude cuius, vide etiam per Strabo.*li.6.ſuæ Geographiæ*,vbi laudat eam ex multis, ad quem recurre: & ad Bartholomæum Sibillam *in ſuo ſpeculo.in 2.cap.1.dec.4.quæſt.*

Inter has partes Europę,poſt Vngariam,eſt adhuc Miſia, aut verius Mœſia ſuperior: quæ Seruia, ſiue Rhoſciana, & partim Boſna dicitur: Meſia inferior, quę cõtinet Boſinenſes,& Vualachos,Baſſos,& nunc Bulguria:Dacia,quæ Vualachia Thracia,in qua Conſtantinopolis quondam ciuitas imperialis Græciæ. Cherſoneſus, Epirus,ſeu Romaniola,Dedania, Moloſſa,Chaonia,Peloponneſus,ſeu Morea,Achaia,ibi Corinthus, Arcadia, quæ & Sicyona à SicyoneRege, à quoRegnumSicyonorum,Macedonia Theſſalonica,Ellados,ſeuAttica vbi Athenæ,Boetia,vbi Thebę ciuitates nominatiſſimæ.

Græcia, ecce, quam lata hodie heu à ſpurciſſimo inimico crucis Chriſti Turco, ferme tota deuaſtata. A Germania vſque ad Scythiam, Sarmatia eſt Regio latiſſima: cuius partes,vt aiunt, Polonia, Maſſo[...] Pruſſia, Lithunia, Samethia, Liuonia, Ruſſia, &[...] Scythia & quæ nominatæ ſunt Sarmatiæ Region[...] Barbaria dicebatur à feritate gentium ſeu Tarta[...] Hæ enim partes & Regiones ſupradictæ, ſunt omn[...] de Europa, & fere omnes Chriſtianam fidem agn[o]ſcunt:vt infra amplius dicetur.Ex quo magis laudã[...] Europa. Has partes ampliori ſtylo declarat Io.L[...]ardi,*in Epitomatib.hiſtoriæ vniuerſalis.c.*42.quem vide[...]

Sed quæ iſtarum quinque Regionum Europ[æ] dignior & excellentior,&quæ magis laudanda,& [...] tollenda,antequã ponam alias duas partes orbis,A[ſi]am, ſcilicet, & Aphricã, & cum ſim Gallus,& qui[ſq;] ſuum laudet,plus expedit laudare Galliã,eo etiã,qu[ia] vt plurimum & opera noſtra videbuntur apud Gal[...]los,quam alios, ne ſim illis infeſtus, plurimũ eos la[u]dare cupio. Quoniam rerum noſtratium cognit[io] magis ad nos, quam externarum pertinere exiſtim[a]tur: & quantum quiſque ſuæ patriæ debeat,dici n[on] poteſt.*l.veluti.ff.de iuſtitia.& iure.* de quo aliquid ret[u]li *in præfatione ad commentaria noſtra ſuper conſuetudi[ni]bus duca.Burgun.* etiam quoniam,vt dicit gloſſ.& Ba[l.] ſummando *l.fi.C.ſi ſeruus exportandus veniat.* patria [...] debet cuilibet eſſe maior quam alia, cum pro ea p[u]gnandum ſit, *vt ait Cat. argu. l. fallaciter. C.de abolit[...] pe.& C. ad l. Iul. maieſt.* & pro patria multi ſe deuou[e]runt. Quos vide per Iac.Capelli *in ſuis fragmentis.* [...] quod etiã efficit charitas quædam patrię:qua ple[...] omnes tenemur.Eſt ſua cuiq; patria clariſſima atq[ue] gratiſſima. Eſt & amor patriæ ratione valẽtior om[ni]: vt ait Naſo ad Ruffinum,& qui paulo poſt ſubiung[it]:

Neſcio qua natale ſolum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non ſinit eſſe ſui.

Et idem:

Dulcis amor patriæ,quo non præſtantius vllum.

Ita patriæ amor quidem ingens natura ſingulis in[...]natus eſt. Ideo apud Scæu.iureconſul. *in l.qui habebat.* *ff.de leg.* 3. teſtator quiſpiam patriam ſuam dulciſſimã vocat, & ibi Accurſius notat ſuam cuiq; patriam eſſe dulciſſimam. Atq; etiam *Mar. Soz. conſi.* 35. *incip. circa prædictam. colum.3. ve. 2. magis proxime, & per illum textum etiam dicit Romanus conſil.* 47. *quod incipit, propoſita quæ. verſi. 4. ad idem, quod ſua cuique patria cæteris dulcior eſt,& amabilior.* Itaque natura ita comparatum eſt, vt patriam ſuam, qualiſcunq; eſt,quiſq; laudet, extollat, prædicet, ſicut etiam facit Vlpia. iureconſ. *in leg.1.in prin.ff.de cenſib.*vbi ſuam ipſius patriam mirum in modum commendat: magniſq; laudibus effert. Et conſi. Ariſt.eſt relatum per Polycraticum.*lib.8.ca.2.de nugis Curialium*,dicentis, intereſſe plurimum, vbi quid laudetur, vel vituperetur. Nam plurimum re[...]fert,qui ſint audientiũ aut legentium mores.Ideo de laudibus,& prius de origine gentis noſtrę aliquid attingere decreui. Sed ne grauem materiã,omiſſa præfatiuncula,ſeu ne illotis,vt aiunt,manibus aggrediar, dicam cum noſtro Textore Gallo, *in ſuis Epithetis.* [...] verbo, *Galli.* Cum rerum clariſſime geſtarum cel[e]britas diu nunquã lateat in obſcuro:miror atque [...]ror,quid fuerit cauſæ, vt Gallorum (qui totius orbis nedum Europæ, clariſſimi fuerunt, & potentiſſimi) obſcura,ac velut neſcio quo obliuionis conopeo [...] velo,ſepulta ſemper dormiuerit origo. Neque [...]tum aliquid non modo prioris ſeculi ſcriptores po[ſ]teris reliquerint: ſed nec liberis quidem nobis,[...] aui noſtri,verbum vnquam fecerint vllum. Nulla [...] ortus quantum peregrini, & obſcuri natio, quæ [...] quam ſui ac principium ſuorum memoriam p[o]ſteritati non dimiſerit. Qui de Scythis (exempli g[ratia]

agresti tamen, & barbara gente non loquatur, quiq; de eorundem Regina Thomyri nõ multa garriat, inuenitur nemo. Ponticam gentem solus Mithridates fecit memorabilem. Colchos nulla re magis quã veneficio insignes, sola Medea suis clarauit parricidiis. Sauromatæ seu Sarmatæ tractilibus casulis volubilibusq; tuguriis (quia plaustris pro domib. vtuntur) famam sibi compararunt. Troglodytas, Erembos, Astrata, Homeritas, *Brachodios*, *Blennyas*, Æthiopiæ gentes, & si remotissimas memorant Cosmographi. De Getulis, Numidis, Massylis, Mauris, & Marmaridis, Aphricæ loquũtur omnes *Gymnosophistæ*. *Brag*manes, Hermanes, Orithę, Ichthyophagi, *Cynamolgi*, Indorũ remotissimi etiã pręd icantur. Arabiæ, quę Petrea nuncupatur, Agrei, Gerrei, Ammanitę populi, & si ignoti, nomen tamẽ meruerunt, vt multa paucis perstringam: Parthi, Medi, Babylonii, Assyrii, & aliæ cuiusq; regionis gentes, suis illustratæ sunt titulis, & amplissimis plerunq; voluminibus decoratæ. Si ab Asiaticis ad Europeos sit veniendum, Ethrusci, Pisani, Iusubres, Volsci, Hernici, Equi, Vmbri, Sabini, Picentes, Præcutini, Vestini, Marsi Samnites: omnes Italiæ populi, scriptorum monumentis efferuntur. Spartanis, Atheniensib. Myceneis, & Corinthiis, quantũ ampulletur, & superbiat Græcia, nemo non nouit. Soli *Galli*, omniũ tanto nobilissimi, quanto rei bellicæ peritissimi, omittuntur, ac velut incognita Demogorgonis spelũca inhumati, nihil omnino, aut certe parum in lucem adhuc emiserunt: magisne iniuria temporum an scriptorum negligentia contigerit, ignotum est. Audeam tamẽ dicere, virtutum magnitudine, probitate morum, consilio, prudentia, comitate, religione, pietate, bellandi peritia nullis vnquã terrarũ populis fuisse inferiores: Quod satis ample, & veridice, styloq; elegantissimo prosequitur Textor in dicto loco, & ita *Galliã* cæteris Europæ partibus esse extollendam constat, tam ex prædictis quam origine, amœnitate, frugalitate, seu fertilitate: ex fide Christiana semper obseruata literarũ traditione, & pluribus aliis, quæ etiam testimonio autorum extraneorum, sigillatim declarabimus.

Nempe, vt ibidem disserit Textor, Gallorũ prima origo incerta, & obscura est. Sunt enim qui dicunt, Gallos dici quoq; *Galatas* à Galate filio Herculis: Qui vt scribit Diodorus, deuicto Geryone in Galliam veniens, ex virgine quadam eius loci indigena, Galatam genuit, qui Regno præfectus, incolis dedit nomen. Quod & Berosi verba confirmant scribentis, Celtas, qui sunt Galatæ veteres, constat à Rege Galate filio Herculis nuncupatos, à quibus etiam *Galatæ* in Asia, & *Gallogræci* in Europa dicti sunt. Appianus tamen Celtas à Celto Polyphemi filio appellatos putat.

Sed hæc omnia facta & commenta sunt, eorum scilicet arbitrio, qui vt aliquid scire viderentur, aut saltẽ lectores nõ viderentur destituisse, has pro animi sententia fabricati sunt origines. Verior videtur ratio vnde Galli dicti sint, *à niueo lactis colore*, quod gala dicitur, quod scilicet eorum corpora ob frigoris vim modo lactis sint alba, & candida. Quod etiam non discrepat à Virgiliano versu:

Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur.

Vnde Baptista Mantuanus ex Dionysio, *lib.2.*

Ignea mens Gallis, & lactea corpora, nomen
A candore datum populis.

Cuius sententiæ adstipulator est Laziardus *in suis* [...]*matibus Historiæ vniuersalis. cap.17. in fin.* licet Ioan. le Maire *in suis illustrationibus Galliæ* originem Gallorum à Rege Galate filio Herculis, de quo *supra*, fuisse asserat.

Extollenda est etiam ex amœnitate loci, & terræ frugalitate seu fertilitate: cũ terra prior sit homine, prior laudanda est, & vt facile cognoscatur, nulla est pars terrarum, quæ merito Galliæ conferri potest: siue eius situm, siue perennem salubritatẽ: siue quicquid quo carere vita non debet, scrupulosissime requiras. Itaq; ad hanc exornandã omnes naturæ vires incubuisse, cur sit credibile dicã. Principio cœli eius ea est clementia, ea felicitas, vt nec immodicis æstuet calorib. nec rursus arcticis frigorib. torpeat. Tã moderata loci natura, tam blanda amœnitas, vt innocẽtissimus vbiq; ac saluberrimus aer durius nescias, an mollius trahatur. Id facit maxima ex parte pestiferis obiecta Austris, Alpiũ vastitas, summouens ab arcto horridos aquilonis rigores: *Britannia* patens ab ortu Regio, quę nos à Germanis Rhenus discriminat: prętenta occiduis flatib. Pyrenei iuga. Non hic vt in Italia crebro fulmina sæuiunt. Nam capitolium nõ semel, sed sæpius fulmine ictũ conflagrauit, ait Lactan. *libr.3.* Nec anniuersariæ lues debacchantur, vrbesque totas exhauriunt. Nulla hic infida grassantur maria, nulli terręmotus vrbes absorbent; quod in Italia, Græcia, & Asia frequentissimũ. Non hic campi vastis arenarum solitudinibus squalent: Nec, vt in Aphrica innumeræ, tum belluarum, tum serpentum pestes, homines & deuorant, & lenta venena tabe cõficiunt. Soli tanta est feracitas, tanta fœcunditas, vt *Galliarum* vbertati Sicilia inuidere possit: quę tyrannicis crudelitatib. nunquam non exercita stupendæ fertilitatis pœnas etiamnum luit: hic nullæ paludes latifundia occupant, nec tenuissimo cespitum corio statim arena subest, peculiare Germaniæ, & septentrionis malum. Dixeris hic Palladem cum *Baccho* certasse, maior ne vini copia an olei exundaret? Quibus Anglia, cum nõ tam careat quam indigeat: Fateantur Britanni oportet, se duos preciosissimos naturæ liquores Francis debere: accepto referant, quod & *Galliæ* abundantia *Britannicã* sterilitatem quotannis fere leuet. Etenim vnde frumenti omnigeni copiã, atq; ex Gallia expectabunt? Non ab Hispania, quæ frequentissimis rupibus aspera, torrido Solis vapore magna ex parte squalida, & siticulosi tractus iniuria, famem vel incolis suis indicit. profecto Lusitaniæ, Galliciæ, Asturiæ, Cantabriæ, *Gallia* horreum est. Non à *Germania*. Hac enim quicquid frugis à cibo superest, id omne in potũ coquit, absũmitq; in ceruisiam. Quid bellatores Morinorum Treuerorumq;, & Burgundorum equos commemorem? Quid optima Britonum armenta? Quid felicia Lemonicum, Aruernorumq; pascua? Quid perpetua Cereris, & Pomonæ in Armoricis studia? Tot nobilia *Biturigum*, & Alceti vellera? Tot generosa Leodiorum saxa? Tot splendida Heluetiorum æra? quid tenuia? quid candida? quid neruosa Atrebatum, Rhemorum, & Camoracensiũ lina? quid illa terris omnib. expetita Neruiorum aulæa? Allobrogum, Lotharingorum, & Corisopitentium, quo recentiores sunt argenti auriq; fodinæ. Hoc magis arguunt, *Galliam* nondum effœtam esse tot seculorum prouentu. Nam apud Tectosagos, Tarbelios, & Aquitanici maris accolas, aurũ effodi ex Strabone, apud Metellam ex Plinio nemo nescit. Et etiam apud Iurisconsultum Papinianum *in leg. diuortio. §. si vir. ff. solu. matrimo.* relatum est in Gallia lapides renasci. Sed quis obrizum Baionensibus fluere non potius mirabitur? Quid tam profe-

cto verum quam certum Guaronę, Rhodani, & Dordonæ auriferas esse vndas? Druentię vero non solum aureis arenis beata, sed & gemmeis lapillis preciosa fluenta. Narbonēsis prouinciæ dotes, qui pro merito attigerit? tam suaues florum odores? tam numerosos succorum sapores? tam varios infectricum herbarū colores? tot suaue rubentia cocci grana? fragrantes thymo saliunca libanotide campos? emicantes benigne calidorū fontiū scaturigines? Fertilissimos croci Albigesiorum agros. In plenum autem Galliæ promiscua, tot munifica opacorum nemorum genera? tam teneras luxuriantis soli glebas? Tot læta apricorum collium vineta. Iam superba frugiferarū arborum poma. Iam multiplices pecorum greges. Hæc Christophorus Longolius in sua oratione de laudibus diui Ludouici atq; Francorum habita in vniuersitate Pictauica pro natione Franciæ. In qua multa dictu maiora, quo ad amœnitatem, temperantiam, & feracitatem eiusdem breuiloquii causa sciens prætermisit, vt sunt vina Belnensia seu Burgundiæ, quæ super omnia vina sunt præcipua, & extollenda: & fere per vniuersam Galliam, Flandriā, Picardiam, Normanniam, & Britanniam vehuntur. de quibus infra *in 84. considerat.* huius partis.

Et etiam, vt ait Campegius *in li. de tropæis Gallorum, tract.1.* Terra Galliæ est frumenti præcipue, & pabuli ferax, hinc temperato calore, inde felicib. & tempestiuis imbribus, in omnia frugū genera fœcunda est adeo, vt non ipsis tantum incolis, verum etiā Hispaniæ, Italiæ, & præsertim Genuensibus cunctarum rerum abundantiam sufficiat & subministret. Hinc etiam nō frumenti tantum copia magna est, verum etiam vini, olei, mellisque. Noxio genere animalium minime frequens, fluminibus & fontibus irrigua, duobus magnis fluuiis Rheno, & Rhodano insignis: omnia ad vsum animantium fœtu beatissima. Et de huiusmodi Galliæ fertilitate, & bonis, meminit Budæus noster *in libro de Asse, & partibus eius. lib.4.* vbi ait: O beatam futuram Galliam, si tam ei contigisset heros habere frugi quā bonos habere solet. Nam mancipia, vel quæ maxime vnquā prouincia dicto habet audientia. Iam primum in ea summum Liberi patris cum Cerere certamen, vt vini nobilitates non possit sine nomenclatoris opera numerare. Mitto temperiem cœli, & clementiā, & quod vtriusq; maris cinctu, & commercio commode comiterq; habitatur: soli vbertas tanta est in vniuersum, etiam inter inopes frugum sterilesque prouincias: vt quasi annonæ præfecturam sub cardine nostro gerere existemur. prorsus (absit inuidia verbo) vt ieiunia indicere finitimis, victumque abstemium cum libuit possimus, quum famem (vt ita dicam) occidentis arare videamur, si in vniuersum fiat æstimatio. Adde animorum alacritatem ad res omnes inceptandas, & dexteritatē corporum impigram atq; eximiam ad voces obeundas. Et idem Budæus *in dicto libro, & lib.3.* Inter alios Principes mundi dicit Regē Franciæ, qui tenet fere totam Galliam, habere magnas opes, & tot nummos redituales habere, quot olim Ro. Imperium habuit. Vnde dicit: Si tributa, quæ quotannis ex occasione gerendarum rerum varie indicuntur ad statā fixamq; summam, & formulā redigerentur, posse hilari populi conditione ad quinquies, & vicies centena millia peruenire. Vectigalia autem, & patrimonium regium, ac diadematicum duodecies centum millium cōficere. Reliqua omnia, quæ vices statas nō habent, qualia sunt fortuita, & aduentitia, & omnia in fiscum cedentia, in paginam liberalitatum sunt seponenda cum muneribus, & magistratibus, & omnib. dispensationibus, quæ codicillis conferuntur à Rege, sed la non taxat *in dict. lib. 4.* sed *lib.3.* aliter æstimat tus Regni Franciæ, ideo eum vide.

Extollēda & magnificāda est etiā Gallia ex mo antiquis Gallorū, qui erāt multum vtiles, laudabiles & virtuosi. de quib. multi attestātur. Nempe Gallo priores seculi mores nostris longe dissimiles fuerunt.

Primo enim liberos ad cōspectum suum prius nire non patiebatur, quam per ætatem adoleuissent ac subeundis militarib. periculis essent idonei: qu etiam legitur obseruatum fuisse à Spartanis seu La cedæmoniis, qui optimis Lycurgi legibus seu instit tis regebantur. Vtinam, atque vtinam ille mos apud nos obseruaretur, ne liberi ab vtroq; parente nimis delicate enutriti deperderentur.

Item viuentes amicis mutuo concedebant, q apud inferos creditoribus exoluerent: Hæc non ap probo, nec approbat fides nostra Christiana, lic mutuum dare ex charitate procedat.

Tertio, viri quantas ab vxorib. pecunias nomi dotis accepissent, tantundē domesticarum fortuna æqua æstimatione cum dote conferebant: quicqu inde fructuū succrescebat asseruabatur, eratq; ei qui alteri fuisset superstes cum capite. Ita enim (*Bapt. Fulg. in sua collect. de dictis factisque memorabilib. li tit. de priscis instit.*) facta inter virum vxoremque conditio, plus amoris retentura in matrimoniis tabatur. Et ibi scribit de Gallorum consuet. circa matrimonia. Haud malus ait Gallorum is mos erat, in copulandis matrimonio puellis vtebantur. N ne propter ingratum matrimonium puellæ paren tes incusarent, parata magno inuitatorum num cœna, virgini permittebant, vt ex inuitatis mari sibi deligeret. electionis autem illud signum erat, ipsa ante alios aquam manibus dedisset.

Quarto, viri in vxores sicut in liberos vitæ, & ne cis potestatem habuere. Et pro hoc facit, quoniam non minor debetur reuerentia per vxorem marito quam per filium patri. Dominus meus Iason. *in l transact. Cod. de transact.* dixi supra *in 11. part.*

Quinto, si qua mulier veneficii fuisset conuicta, mariti sui propinquis incendio, aliisque cruciatibus consumebatur.

Sexto, quæ viuentibus chara fuissent, cum eisdem defunctis in funere cremari consueuerant, vel ipsa eitiam animalia, ac etiam alias serui, & clientes, quos ab his dilectos esse constabat.

Septimo, de Republica, nisi in publicis con licebat loqui, & de prædictis vide *in commen. Cæsar lib.6. de bello Gall.*

Octauo, qui vltimus in consilio venerat, morti batur, *vt idem Cæsar ait ibi lib.5.*

Nono, Ei, qui tumulatus esset, minister publi vestes rescindebat, adeo vt reliquæ partes prorsus sent inutiles.

Decimo, prolixas nutriebant comas: Hodie breues deferunt ad modum Alamanorum.

Vndecimo, vestes auro pictas gestabant, & h tis vtebantur sagulis: propterea Iuuen. *Satyra 9.* torem appellat Gallum, vbi ait:

> *Et male percussas textoris pectine Galli*
> *Accipimus.*

Viliores enim vestes texebant. de his Strab. ait: Sagis vestiuntur, comasq; nutriunt. Promissis bantur fœminalib. Pro tunicis scissos gerebant ctus, vix pudenda natesq; velantes, lana quidē & oblongis villis, ad quod allusit Martialis, dic

—Me pinguis Gallia vestit.
Et lib. 4.
Accipe Sequanicæ pinguem textricis alumnam.
Et Virg. lib. 8. de eisdem sic meminit.
Aurea cæsaries illis atq; aurea vestis.
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro innectuntur, duo quisq; Alpina coruscant:
Gesa munus, scutis protecti corpora longis.

Et sicut diuersos colores picturæ Babylonii: plurimis vero liciis Alexandrini texuere, quæ polymita appellant, ita Galli scutulis vestes diuidere, quæ scutulata dixerunt, instituere. Hastas alii, alii arcus, plerique fundas, nonnulli fustes in bella ferebant, prælongisq; vtebantur gladiis.

Duodecimo, Galli humi corpora resupinabant ad quietē, Strabonis ætate, stramentis sedentes cœnitabant, lacte, & suilla carne vescebantur, feroci omnes ingenio, ducebantur maiore belli quam agrorū studio: torques aureos pensiles collo portabant, Victoria efferebantur, victi autem stupebant, eorum (quos in bello cecidissent) capita, equorum suorum ceruicibus appendebant.

Decimotertio, mos etiam fuit apud Gallos, præcipue Belgas, *vt in comm. Cæs. lib. 1. in princ. & in 2. de bello Gall.* laudabilis, quod mercatores minime ad se venire patiebantur, qui ea importent, quæ ad effœminandos animos pertinent, quæ consuetudo approbatur à F. Patritio *in suo lib. de inst. Reip. li. 1. tit.* 8.

Decimoquarto, Mercurium præter cæteros Deos venerabantur, quem omnium artium prædicabant inuentorem, *vt patet in comment. Cæsaris li. 6. de bello Gal.* Ituri in pugnam, quicquid manubiarum inde retulissent, vouebant Marti. Fraudantes aliquid ex præda graui supplicio puniebant.

Decimoquinto, vt scribit Diod. Sicu. *li.* 5. Fuit etiam apud eos moris, nullum absq; Philosopho sacrificiū facere. Existimabāt enim per diuinæ naturæ conscios sacra fieri oportere, tanquā Diis propinquiores. Horum intercessione bona à Diis censebant petenda, quorum consilio in bello, & pace vterentur, vnde & Druydas (qui vetustissimi eorū sacerdotes prædicantur) sacrificia curare publica, & priuata solitos, Religiones item interpretari, adolescentes disciplinis instituere, rerum naturaliū causas scrutari, de cæde, de finibus, cæterisq; controuersiis cognoscere fama est: Ita vt si quis siue publicā siue priuatā personā gerēs, decreto nō stetisset, eisdem sacrificiis interdicerent.

Hi omnem hominū congressum & sermonem declinabant, ne contagione polluerentur, vnus omnibus præerat, in cuius defuncti locum, suffragio alius sufficiebatur. Animas credebant non interire: sed in alia transire corpora. Multa de syderibus disputabāt, de mundi, & terrarum magnitudine, de rerum natura, & potestate, vt de iis, & plurib. aliis Cæsar fecit mētionem *in suis comm. lib. 6. de bello Gall.* & infra dicitur *in* 19. *consi.* vbi præcipue de laude huius ciuitatis Heduæ describetur.

Decimosexto, *autore Cæl. li. antiq. lect.* 12. *cap.* 42. Galli sagittas helleboro consueuerant collinire, quod iis in venatibus transfixæ feræ multo viderentur & efficerentur tenuiores, & delicatiores ad cibum. Rescindebant tamen partes quæ ambibant vulnus propter hellebori contagium.

Tanta deniq;, *teste Cælio li. antiq. lect.* 7. *c.* 54. fuit Gallicarum mulierum virtus, vt inter infestas ciuilis furoris acies, quandoq; sese immittere consueuerint, ac lacrymis interdum, quandoq; etiam precibus oblitera discordia pacem procurare.

Vnde & apud veteres Gallos mos diutissime seruatus inoleuerat, vt cum de pace belloq; consultaretur, mulieres adhiberentur. Si qua præterea, vt fit inter socios incidisset controuersia, mulieres sedebant arbitræ, quod adhuc de consuetudine approbata, (quæ pro lege seruatur) apud nos obseruatur. Cum in partibus Gallicanis fœminæ præcellentes, vt Regina, in subditos suos ordinariā iurisdictionē habere noscūtur, *vt dicit textus in ca. dilecti. de arbitris. in antiquis.*

Præterea in fœdere (quod sanxerunt cum Hanibale) voluerunt, vt si quis Gallorum se à Carthaginensium aliquo iniuria affectum quereretur, eius rei iudex esset Carthaginen. magistratus. Sin Carthginensium quisquam ab vllo Gallorum iniusti quippiā passus esset, Gallicas mulieres de ea re iudicium facere: hæc Cælius, vt refert Textor *in sua officina in fine*, vbi describit diuersos mores populorum, & *in suis Epithetis, in verbo, Gall.* & dixi supra *in 2. part. in 19. consid.* vbi laudantur mulieres ex sagacitate. *in fi.*

Sed de Gallis vlterius prosequamur cum Textore nostro, Si virtutes Gallorum inspexeris (ait ipse) maxime Regum, & Principum, perpaucos reperies omnibus Romanorum Imperatoribus non facile prę-ferendos. Quis Regum nostrorum pronus fuit in stupra, & rapinas, vt Iulius? in adulteria, vt Augustus? Ebrietatem, & comessationes, vt Tyberius? vim sororibus inferendam, vt Caligula? ad crudelitatem, vt Claudius? Si quis inquam matrē interfecisset, vt Nero? Auaritiæ studuisset, vt Galba? sordidæ fuisset gulę, vt Vitellius? portentosæ libidinis, vt Heliogabalus? senatorum interfector, vt Domitianus, vt Traianus, & Diocletianus? Christianorum homicida, vt Adrianus pædolatres? Aleator, & popino, vt Antoninus vetus, vt Commodus Neronis imitator? Parcus, vt Ælius Pertinax? Parricida, & incestuosus, vt Caracalla? Instar Maximini gulosus? Instar Gordiani iunioris mulierosus? Cæterorum deniq; instar omnium probrosis omne genus flagitiis adortus? Sed nostra Gallia his portentis caruit. Felix Gallia Regib. inquit Italius Politianus. Et de virtutibus illorum scripsit satis breui stylo Symphorianus Campegius *in suo tractatu de tropæis Gallorum in ca. de genealogia*, & Guaguinus ample *in suis Chronicis de gestis Francorum*. Et in hoc præ cęteris Principibus & Regibus mundi veniunt laudandi, quodà tempore fidei Christian. susceptę continuo veri zelatores, & protectores eiusdem extiterunt, ꝙ patet ex significatione vocabuli (cui est seruiendum, *vt inst. de dona. §. est & aliud.*) cum Christianissimi nuncupati sint, nullosq; errores contra ipsam fidem receperunt, foueruntq;: sed illos à Regno exstirpauerunt, tanquam fortes hæreticorum malleatores: Ita quod sola Gallia caruit monstris, vt infra proxime amplius dicetur. Inter alia etiam semper floruit Gallia in administranda iustitia, vt dixi in plurib. locis, propterea verificatum est dictum Psalm. in Gallis, vbi ait: *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Nec mirum, cum maxime Gallis innata est iustitia, temperantia, concordia & vrbanitas, vt statim dicam.

Præconizanda est vlterius Gallia tam ex Religione antiqua, & cultu Deorū obseruato, prout tunc temporis patiebatur, de quib. iā aliquid retuli supra proxime, quā ex fide Christi, semper seruata, quam nunquā à tempore, quo illā receperunt, ꝙ fuit an. do. 478. quo tempore Clodoueus Rex Frāc. effectus est Christianus, hortatu, & deprecatione Clotildis eius vxoris filiæ Regis Burgun. quæ Christi documenta sequebatur, cum ante id tempus iam effecti essent Chri-

stiani Reges Burg. quæ pars est Galliæ, dimiserunt, respuerunt, repudiauerunt, nec ab illa recesserunt: sed semper in fide Christiana firmi, & veri permanserunt, Ita, quod Gallia semper monstris caruit, *vt dicit Pe.Bles.in suis Epist.& etiam Hier. in Vigilantium, & Pet.venerabilis Ab.Cluniac.lib.4. Epistolarum Epist.11.*

Et primo de Religione antiqua,&cultu Deorum videas Iustinũ de Masillia loquentem. Sed etiã ante Christum, Galli iam de Christo prophetizauerũt facto & opere. Cum sit plusquã notissimũ Eccl.Carn. factã fuisse, & dedicatam in honorẽ virginis parituræ.prout Græci Athenis ædificauerunt templum,ꝙ dedicatum fuitDeo ignoto. Sed postChristum certum est, quod ex Gallorum Regib. à Clodouei tempore (qui primus, vt dictum est,inter eos Christi fidem agnouit)aut infidelem effectũ, aut de fide male sentientem legimus neminem. Ex Romanis autem Imper.& postquã veritatis viam agnouerunt, complures retrorsum ea deserta abierunt, ac de Christo male senserunt. In primis Constans Constantini Magni filius.

Adrianus,nonne persecutus est Christianos?

Idẽ Const. eius frater similimus fratri Arria. fuit.

Iulianus Apostata perfidus contra fidem, vnde Apostata vocitatus est,qui postConstant.à Christi fide recessit,&odio summopere habuitChristianos,quibus officia,& scientiarum studia interdixit.

Valens Imp. in Oriente, tanquam Arrianus perfectus,Christi fideles persecutus est.Vnde precepit, vt monachi sub temporali domino militarent.

Anastasius Imperator, nonne factus est hæreticus pertinax?

Iustinus minor, nepos Iustiniani, homo fuit auarus, rapax & impius, & hæreticus.

Leo tertius, Imperator Romanus, vir vtiq; pessimus fuit,qui beatæ Mariæ,atq; alias sanctorum imagines in publico concremari fecit.

Constatinus quintus, Persecutor fuit Ecclesiæ, qui multos Catholicos, & monachos occidit impie magicis vacans artibus.

Valerianus octauam in Christianos post Neronem exercuit persecutionem.

Aurelianus vero nonã in Christianos mouit persecutionem. Omitto alios, qui alias persecutiones in Christianos exercuerunt, vt Seuerus, qui quintã in Christianos suscitauit persecutionem, Domicianus secundam, Traianus tertiã, Maximinus sextam, Decius septimam. Nonne omnes isti Imperatores iniqui, pertinaces, infideles, hæretici, & de Christo male sentientes fuere? Ita, vt horum æuo iusto Dei iudicio Imperium vix etiam nomine vigeret. Nam illud in Oriente Barbari continue occupant, & Romani ab armorum vsu bellandiq; consuetudine abalienati: inermes,inertes pusillanimesq; effecti,atque ignauiæ dediti ad Gallos tanquã strenuos,&bellicosos milites,qui semperRomanę Ecclesiæ promptissimi,& adiutores & protectores fuere,qui nec mortem oppetere, id necessitate exigente, quandoque dubitarunt.

Ideoq; dicit Franciscus Philelphus *in Episto. ad Carolum VII.* Si verum sine cuiusquã inuidia fateri licet, posteaquã impia, & immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inualuit: Nullum est vsquã hominum genus, cui plus debeat Christiana Religio, quam inuictæ Francorũ nobilissimęq; virtuti.Cum reliqui enim fere omnes & Reges,&populi Christiani,ignauo quodã animi torpore tanquã elanguissent: soli Franci inuenti sunt, qui ingenti animo & excelso omnium Barbarorum,&infidelium impetum nõ modo sustinuerint,sed represserint, fugarint, fuderint, oppresserint, *vt dictũ est sup.in 5.par.in cõsi.de Rege Fran.*

Quamobrem Carolum Magnum Pipini filium Imperatorem Romanum elegerunt. Gallorum Reges ferme omnes, aut in armis fortiter dimicantes, aut apud suos rebus bene gestis Regnoq; pace acquisita feliciter diem clauserunt extremum. At Romanorum Principum non modica pars aut ingeniosi suis,aut quouis alio infortunio periere.Et,vt à primo fiat narrandi exordium, Iulius Cæsar viginti tribus plagis acceptis in senatu & Consilio occiditur.

Octauianus Cæsar Augustus apud Campaniam intoxicatur.

C.Caligula,postquam triennio,& decem mensibus imperitauit,trucidatur à suis.

Claudius anno Imperii decimoquarto venenatur.

Nero,iuuenis adhuc,&in ætatis flore constitutus (qui ardente Roma Troiæ alosim decantarat) seipsum suo pugione confodit.

Vitellius cum summa ignominia ex ædib. tractus, ludo & stercore conspersus, mucrone gladii mento supposito,ne præ pudore faciem inclinaret, ad scalas Gemonias ductus minutatim excarnificatur.

Galba senex Imperii mense septimo in vrbe ad lacum Curtii trucidatur, & eius caput, quod toti orbi legem dixerat, à gregario milite amputatum ad calones & lixas est proiectum.

Otho 95.imperii die se ipsum pugione confodit.

Domitianus,ex optimo patre pessimus filius, Christianorum persecutor sæuissimus, anno Imperii 15.necatur à suis: tanto infelicior,quanto eius potentia diuturnior. Prolongatio enim tam sæuæ tyrannidis quid fuit, quam coaceruatio diuinæ indignationis? iuxta dictum Valerii Maximi: Lento etenim gradu ad vindictam sui diuina procedit ira, tarditatemque supplicii grauitate compensat.

Antoninus Commodus, omnibus, vt dicitur, incommodus, duodecimo Imperii anno strangulatur.

Aelius,quod illiberalis esset, & sordidus, imperii mense sexto palam occiditur.

Antoninus Caracalla 7. imperii sui anno, dum leuandæ vesicæ gratia descendisset ex equo, à Parthis opprimitur.

Heliogabalus, homo flagitiosissimus, quarto imperii anno tumultu militum necatur.

Decius, Christianorum inimicus, Imperii anno secundo à Barbaris est occisus, cadauere eius nusquam reperto.

Valerianus, qui cum Galieno regnauit, captus à Pacoro, Parthorum Rege, non occisus statim, sed occæcatus, & cathenatus, atq; ad diuturnam mortem reseruatus. Erat enim ei equum ascendenti scabellum pedum,quod aliter dicitur suppedaneum.

Nonne & Tyberius veneno periit, qui ex mansueto Principe in sæuissimam permutatus est belluam?

Pertinax Imperator in domo sua à militibus occisus fuit.

Iulianus Didianus in Palatio occisus est.

Macrinus post Bassianum à suis occisus fuit.

Alexander Verus, Heliogabali filius, à militibus opera Maximini occisus fuit.

Maximinus apud Aquilegiam cum filio suo à militibus occisus est.

Gordianus tertius interfectus est à suis militibus.

Philippus, & suus filius eiusdem nominis, in tumultu militari fraude Decii interfecti sunt, Veronæ, & filius Romæ.

Quintilis frater Claudii occisus est.
Florianus occisus est insidiis militum.
Probus de Pannonia occisus est à militibus.
Carus Romanus cum exercitu fulminatus est.
Carinus occisus est à Diocletiano,& frater eius.
Numerianus occisus est proditione Apri soceri sui.
Diocletianus venenum bibit.
Galerius,postquã multis molestiis affecerat Christianos,diuturno morbo contabuit, & cum vermes ex eius corpore scaterent,cruciatus impatiens manu propria sese interfecit.
Licinius occisus est à suis.
Maxentius in fluuium cum suorum magna parte submergitur.
Constans, Constantini magni filius occisus est.
Iulianus Apostata transfixus telo in deserto Parthiæ ab vno ignoto milite,occubuit.
Valens,vulneratus sagitta,fugiens in vilem casam, viuus crematus est igne.
Valentianus secundus strangulatus est apud Viennam,fraude Arbogati comitis sui.
Honorius occisus est Romæ.
Valentinianus tertius occisus est Romæ ab vno suorum militum.
Marianus occisus est coniuratione suorum militum apud Constantinopolim.
Constantinus secundus occisus est à suis inBalneo.
Iustinianus secundus, qui à Leone relegatus fuerat, vbi recuperauit Imperium Leonẽ ipsum, &Tyberiũ, qui inuaserat Imperium, in publico ingulare fecit: sed ipse ab vno militum suorum quem relegauerat vincitur, & occiditur.

Sed quid pergo Tyrannorum cædes recensere, cum meæ tantum intentionis sit laudes,honores, & glorias recensere? descendamus ergo ad laudes, & triumphos Gallorum Principum, qui non ita periere,vt de Clodoueo,& aliis Regibus,vsq; ad Carolum Magnum videri potest, qui non minor in bello fuit Cæsare. Hic fuit optimus Princeps Christianorum, qui terram sanctam occupatam à Sarracenis recuperauit in Oriente, & in Occidente totam Hispaniam liberauit de manibus eorum. Maximus pugil fidei Christianæ, & Ecclesiæ Romanæ protector. Hic fuit Princeps, qui occasus & septentrionis sparsa Regna sub Francorum congregauit imperio. Carolus is est, cui à rerum gestarum magnitudine Magno cognomen fuit, Qui patria æmulatus vestigia Hadrianum, &Leonẽ Romanos Pontifices,illum obsessum, hunc exulantem in integrum restituit.Hic ille est,quiLongobardorum Tyrannidem euertit, Hunnorum Imperium excidit,Angliam recepit, Bauariam domuit, Hispaniam subiugauit, Italiam possedit. A Corsica Mauros,Sardinia Pœnos,Balearibus. Saracenos exegit,expulit,exturbauit.Hic ille,qui Bohemos contudit,Danorum impietatem coercuit, Sclanorum ferociam fregit, Saxones Christo audientes reddidit, Hic ille,qui Fluentinorum vrbem ruderib. obrutam instaurauit, denominauitque Florentiam à liliorum floribusFrancorum insignibus.Hic ille,qui cum tantus foret vixq; ab armis(ingruentibus vndiq;hostib.) respiraret:Interea tamen Papiæ iuris vtriusq; professores: Sed& Parisiis maius aliquãto diuinę humanæque sapientiæ gymnasium instituit.Ex quo quã multi omnibus disciplinis conspicui Christianum orbem veluti micantia sydera illustrauerint: tam mihi nimidictu reor difficile,quam longum, vel summos quidem flores nobilitatisFranciæ delibare,vel numina deuictarum Prouinciarum commemorare nomina.Hic ille, cuius felicitatẽ miratus Oriens, ab India vsq;legatos cum muneribus amicitiam eius petentes misit: Hic deniq; ille est Carolus, quem Augusto parem fuisse, atq; adeo maiorem, haud immerito contendimus: nisi quod nec vim patriæ intulit,nec imperium armis inuasit, neque Consules de se optime meritos extinxit, neque ciues suos truculentissime proscripsit, neq; collegas, & consanguineos ad mortem compulit. Vixit autem annis 71. & mortuus est, non vt Cæsar per violentiam, sed feliciter apud suos, cum regnasset super Gallos annis 47. & imperasset post bellorum suorum finem, non tribus annis duntaxat,& mensibus septem,vt Cæsar,sed annis nouem cum magno omnium suorumplanctu. De victoria eius,quam fecit pro fide,dixi *supra in 5.par.in 23.consid.* vbi scripsi qualiter de eo fuerat prophetizatum per IoannemEuang.pro tuitione Ecclesiæ,

Multi ex Principibus Gallorum post Carolum in Imperio claruerunt, cuiusmodi fuerunt Ludouicus primus cognomento Pius Caroli Magni filius, Lotharius,Ludouicus II.Carolus II.dictus Caluus,filius Ludouici,&Pii patruus Ludouici II. & frater Lotharii,Carolus Minor seu tertius, nepos Caroli Calui, Arnulphus, qui ex Carolorum fuit progenie, qui Normannos mirabili cęde deleuit,& Romam cepit, Ludouicus III. Arnulphi filius. Isti fuerunt Gallorũ Reges,qui non per tyrannidem, sed per electionem rite celebratamRomanam feliciter obtinuerunt Imperium.Et de morte istorum vide Pyrrhum *in suo sermone de fortuna,in Plutarchum*,& Campegium *in genealogia FrancorumRegum*,vbi vitam illorum,initium Regni, & annos describit,& ex computatione temporũ secundumChronicas Imperium annis centum & decem Caroli magni progenies possedit,& cum M. Sabellico dicere possum non minus Romanæ Ecclesię, quam reliquæ Italiæ calamitosum esse, quod à Francis ad Germanos translatum sit Imperium.

Quid amplius deGallis dicendum venit: profecto nihil,nisi quod vnus & verus estDeus Regnũ à gente in gentem transferens,propter iniustitias,iniurias,& contumelias,ac diuersos dolos,& disponens tempora,peccata quoq; puniens.*Ecclesiastic.* 10.*c.* Quæ enim infirma sunt mundi, quandoq; elegit, vt confundat superba. Nam postquam res Asiæ Ilionq; superbum cecidit, Troianis per vniuersum pene orbem profugis,ab eisdem tandem exordium Francorum sumpsit Regnum:Quod perDuces aliosque officiales diutius moderatum in sublimeq; prouectum,paulatimNormanniæ,Picardiæ, Aquitaniæ, atq; Lugduni cæterisque circumadiacentibus Regionibus ampliatũ fuit. Tandem Regem fortissimum totam Galliam, & Cisalpinam, & non minimam Transalpinæ partem occupantem,& cunctas Regiones à mari vsque ad mare in ditione sua positas in manu forti, & brachio extento, & prouida ordinatione maturoque semper consilio easdem regentem, huic Regno diuina impartiri dignata est clementia, Huic generi hominum, quod reliquæ omnes ferme nationes admirentur, & amore, timoreque permixtis non immerito honorarent: Deus verus,qui superstitione solicita ab ignorantibus colebatur, suæ intelligentiæ fontem adaperuit:promptiusq;per hominem recturus homines Gallorum Regem, non modicas virtutes, & semper in exteras nationes mirabilia operantem: vt Ecclesiam suam non habentem rugam, aut maculam ab infidelibus qui Heracliti Imperatoris negligentia per orbem increuerant: atque in Christianos

ſtianos inualuerant, defenſaret. Et vt inter Gallos fidelium tuta eſſet libertas, in ſubſidiũ excitare voluit, Propter quod & cum etiam ſummos Pontifices, Roma pulſos in ſuum locũ reſtituerit: Tum quia Francorum gens plus cæteris diuinæ dedita viſa eſt Religioni. Hinc Franci iuſto titulo Chriſtianiſſimi dicti ſunt. Dixi amplius, & latiſſime *ſupra in 5. huius libri part. in 24. conſideratione.* Vbi ample dixi de Regibus Francorum. Et ex ibi dictis, & his conſtat illud verificatũ, quod Gallia quo ad fidem caruit monſtris, nec vnquam deuiauit à fide, prout cæteræ aliæ nationes, vt ſunt Orientales, Aſiani & Aphricani, Aphri, & Græci. vt ample ſcribit Ioan. Eccius *in ſuo libro tertio, de primatu Petri.* Vbi ponit, quomodo alias omnes prædictæ nationes fuerunt ſub Romano Pontifice, & deuiauerunt ſeu receſſerunt à ſede Apoſtolica, imo etiam quaſi omnes à fide. Sunt tamen aliqui, qui tenẽt aliquid de fide Chriſtiana: ſed habent aliquos errores, vt dicam alibi. Imo etiam & Alemani, Itali & Hiſpani, non caruerunt monſtris prout Galli: quia ſemper fuerunt aliqui Hæretici, qui omnes fuerunt, quaſi Bohemi, Alemani, Itali, aut Hiſpani, & pauci fuerunt Galli, de quibus *in c. quidam Hæretici. 24. q. 3.* & ibi ample Ioan. de Turrecremata qui ibi omnes illos declarat. Adhuc temporibus noſtris inſurrexit quidã Hæreticus Lutherus nomine apud Germanos, qui multas opiniones hæreticas ſcripſit, quæ nec receptæ fuerunt, nec pullularunt in Gallia. & ſic verificatur illud, quod Gallia ſemper caruit monſtris, Itaq; nulla alia natio Chriſtianæ fidei cultu vnquam habita eſt religioſior. Romanam ſane qua vt ſacroſancta Itali gloriantur, prophaniſſimã dixerim, ſi tantum Chriſtiani ſanguinis ſola pene hauſit, quantum nec reliquus orbis illa imperante effudit, *vt inquit Longolius in dicta ſua oratione de laudibus Francorum.* O praua interpretatio. An quia per tot piorum greges decem illis præſcriptionibus pluſquã ferina rabie deſæuit, Ideo pure, ideo religioſe, Ideo inuiolabilis cognomentum meruit? Sacerne Dioclecianus, quod ſe Chriſtianorum cædibus vſque contaminauerit? Pietate ne inſignis Romanus ille populus, quod ſuos in Pontifices pene ſemper graſſatus eſt? Non Galliam æquius ſacroſanctam appellaueris, quæ profugos Eccleſiæ Præſules ſuo ſemper Aſylo texit, fouit, venerata eſt: & à ſede ſua expulſos ter reduxit? Sacra nimirum Roma, cui ſi vel humillimum tuguriolum, hoc nomine conferam Chriſtianæ Reipub. nedum Galliæ ſugillatio eſſet. Quod ſi ideo locus quiſpiam ſacer eſt quod multis nobilibuſque beatorum reliquiis ſcateat, pulchre vicimus. Nam apud vnam Francorum gentem omnes Chriſti exuuias reperies: Quippe præputium, in conſutilem togam, Spineum diadema, Crucem, Clauos, Spongiam, Lanciæ cuſpidem, & cum qua ſepultus eſt ſindonem.

Adde, Quorum dum in humanis ageret obſequio maxime vſus eſt auiæ Annæ, ſeptemque Apoſtolorum, ac trium Magorum corpore. Neque non Lazari (cuius corpus in hac noſtra ciuitate Hedu. iacet) Magdalenes (cuius etiam corpus habetur, & in capſa nobili, & diuiti reponitur in monaſterio Vezelien. huius diœceſis Heduen.) Marthæ, Martialis, ac trium Mariarum cineres. Ad hæc precioſum diui Ioannis Baptiſtæ caput, & digitum (quo agnus Dei immaculatus demonſtratus eſt) Virginum inſuper millia vndecim, cum deuota fidei Thebanorum illa legione. Præterea Dionyſii, Martini, Coſmę, Damiani, Sebaſtiani, Antonii, aliorumque ſelectorum Heroum innumerabilium reliquias, perpetua Romanæ impietatis monimenta. Inſuper Clau... dii, & Edmondi (quorum corpora, cum carne, & o... ſibus apud nos à peregrinis viſitantur frequenti... me. Leodegarii Epiſcopi Heduen. Hilarii, Radegu... dis Reginæ Francorum, Nicolai, Barbaræ, Benign... Andochii, Trium gemellorum, Genoueſæ, & Ger... mani. Non omitto & corpus diui Quintini marty... ris, quod in vrbe à ſuo nomine dicta ſeruatur: lic... antea Samarobrina, ab origine Samonæ fluminis d... cebatur. Poſtea vero ab Auguſto Cæſare (qui Iul... ſucceſſit,) & muro auctam, & fortiſſimo munita... Caſtello, à ſuo nomine Auguſta appellata eſt: quo... nomen illi ad inuentionem vſque corporis S. Quin... tini manſit.

Et quia eſt meus, & Baſilicæ ſeu Parochiæ me... patronus, & numen tutelare apud Heduos, ideo a... laudem eius quippiã referre arbitratus ſum. Is eni... Quintinus origine Romanus fuit, Zenonis ſenator... filius, baptizatus à Marcellino Petri ſucceſſore... quo in Galliam cum vndenis condiſcipulis miſſus... Ambianorum vrbe Chriſti verbum prolaturus co... cedit: comprehenſus tandem à Rictiouero præ... cto, perductuſq; Samarobrinam, quæ tunc Augu... vocabatur: ibidem poſt multa ſupplicia ſub Diocl... tiano & Maximiano Imperatoribus capite trunc... tus, ſanctorum martyrum cœtui annumerari dign... habitus eſt. Corpus eius cum capite in Samonam fl... uium abiectum 50. annis ibi delituit: donec matro... quædam Romana nomine Euſebia, monita ab ang... lo in Viromanduos (ſubleuandi ab aquis eius co... poris gratia) peruenit: viſum quem antea perdid... rat ſperans ſe recepturam, quod & merito ſancti... mi martyris impletum eſt. Nam inuento corpo... & capite, mox viſum recepit. Corpus, & caput hum... abſcondidit, eo in loco, qua ingens Baſilica nomi... eius dicata hodie viſitur. Corpus deinde, & cap... poſt trecentos annos à diuo Eligio Nouiodunen... Antiſtite (qui ſub Dagoberto Francorum Rege ſan... ctitate claruit) ſubleuatum è terra aureo in locul... condita ſunt: Templum quoq; à Regibus extructum... percelebrius, præclarius, & felicius. Exinde habe... cœpit diui Quintini nomen, quod nunc ſeruat, tur... matim ob indies facta ſanitatum miracula conuol... runt & conuolant peregrini, & deuoti viri. Aliorum... vero martyrũ, confeſſorũ ac virginum corpora apu... Gallos beatificata, & mirifice venerata ſub ſilenti... prætereo, cũ innumera ſint, & forte tædioſũ fore.

Et, quod Galli pientiſſimi religioſſimiq; ab an... quo fuerint, atteſtatur exemplum memorabile, & ... vetuſtiſſimum, quod deſcripſit Valerius, *titulo de ... uata Religione.* Licet ſummo labore nixus ſit offu... veritatem rei, ac nebulam, & tenebras obiicere, ... gens illa Italorum noſtræ gentis gloriæ ſemper in... da: ſed conuicti verum (quod celari non poteſt) fa... antur oportet. Namq; Gallis noſtris Capitolium ... ſidentibus vrbe iam capta, ne ſtatutum Fabiæ ge... ſacrificium interrumperetur, G. Fabius dorſo G... no ritu cinctus manibus humeriſq; ſacra geren... de Capitolio deſcendiſſet per medias Gallorum ... es egreſſus in Quirinalem collem peruenit, ibiq... mnibus ſolenniter peractis, in Capitolium po... uinam venerationem ad ſuos ſine offenſa redit... hoc Gallis religione motis, cuius nequaquam ne... gens gens eſt, *vt teſtatur Liuius, & Cæſar in ſuis com... 6. de bello Gallico.* ita enim ait: *Natio eſt omnium Ga... admodum dedita religioni. &c.*

Laudanda eſt etiam ac plurimi facienda Gall... quia nulla eſt alia terrarum pars, quæ ſit vrbib...

quentior, atq; ſacratiſſimis ædibus ſanctior, Et licet ambitioſis titulis Itali ciuitates, & cætera quoq; eorum oppida inſigniuerint: Certe Veneto auro non inuidebit Lutetiæ ſeu Pariſianæ vrbis opulentia, quã Architenius Chryſeam metallis dixit. Aedium apparatu, ac turritorum mœnium pulchritudine Mettis æmulam reddat Florentiam, de magnitudine cum Mediolano contendit Gandauum, Neapolis elegantiam æquabit vel Rothomagus, vel Auenio, vel Lugdunum, vel Colonna, vel Turo, vel Diuio. Sanctonum ſeu Aurelianorũ feracitati cedet Bononia, Heduorum vetuſtati Rauenna.

Inſignienda eſt quoq; Gallia, eo, quod ſi de riguis amnium fluxibus, & piſcoſis lacuum vbertatibus litem Galliæ mouerint, num Traſimenum Lemano æquabimus? Verbanum Laterna? Larium Conſtantienſi lacu? Benacum Ruſcinouenſi? Sabinum Tholoſano? Eupilim Maſſilienſi? Fucinum Burdegalo? Nam quod ad fluuiũ meatus pertinet, vicimus. Haud dubie Carantono Ticinum, Moſa Vultunum, Dordona, Arnum, Atheſim, Druentia Truentum, Iſara, Lyrim, Moſella Tiberi concurret. Rhenus Pado. Sed quem Rhodano conferent? quem Garunnæ opponent? quem Ligeri committent? & quod turmatim recenſuiſſe conueniat, quos Scaldi, Liciæ, Sequanæ, Matronæ, Ararim, ſeu Sagonæ, Sabi, Dordonæ, comparabunt? cum nullus ex iis non quælibet magnarũ nauium capax, multis paſſuum millibus nauigetur. Cæteri Italiæ fluuii, imo torrentes, trabibus verius, quam ratibus meabiles, niſi quà mare influuntur nauigia patiantur.

Hæc deniq; illa eſt Regio, quæ in orbis principatu nobiles, religioſoſq; Francos extulit: quæ frequenti gentiũ incolatu duros educat Britones, vafros Normannos, induſtrios Flandros, mites Lotharingos, faciles Andegauos, bellicoſos Vaſcones, animoſos Burgundos, & feroces, Picardos alacres, frugi Santones, Aurelianos, atq; Pictauos, Narbonenſes fideles, fortes Aruernos, Hannonios pertinaces, magnanimos Senones, verſutos Cenomanos, deniq; militares Bituriges, Cadurcos, Petragoricos, & merito omnes, qui cis Rhenum habitant Theutogallos.

Et ſi de ſanctitate, & excellentia ſacratiſſimarum ædium contendere voluerimus, nonne reperiemus, quod capita ordinum B. Benedicti tam in eiuſdem ordine, quam Cluniacen. quam etiã Ciſtercien. ſunt in Burgun. Regia. Etiam in Gallia eſt caput ordinis Chartuſienſium, & ordinis Præmonſtratenſis.

Si Roma ſe ſanctam nominare voluerit, quid facient Lutetia, Pictauis, Aurelianum, & infinitæ aliæ ciuitates Galliæ, quæ excellentiores incredibili ac indicibili prope, tum impenſa, tumque artis elegantia conſtructas habent Eccleſias cathedrales, quam Italia, quam Hiſpania, quam Germania, aut quæcunque aliæ nationes. Quænam eſt in Italia, quæ noſtræ dominæ Pariſienſi æquari poſſit? quæ Eccleſiæ Bituricenſi, Carnotenen. Cluniacen. & infinitis aliis, quas faſtidioſum eſſet enumerare.

Extollenda & laudanda eſt etiam Gallia vltra alias nationes ex literarum traditione. Quoniam licet à multis inuidis, & detractoribus, artium ignari ac diſciplinarum iudicati ſunt Galli: Certum eſt tamen apud ipſos antiquius, quam apud Latinos, & Græcos literas floruiſſe. Nam, vt Beroſus *lib. 5. antiquitatum* ſcribit, anno quarto Nini literis, & legibus, Celtas formauit Sametis. Dis cognomento, & Celtiberos Thubal. A quibus demum mille poſt annis Græci non à Cadmo, (*vt docet Ioan. Annius*) ſuas acceperunt. Nam quas primus aduexit rudes quidem paulo ante excidium Troianum Cadmus quintus eas à Galathis traxerat. Quas Galathæ, & Meones prius à Gallis ſuſceperant. Neq; ergo, inquit idem Annius, Galli à Græcis, ſed potius à Gallis Aſia, & Græcia, cum coloniis etiam literas, & diſciplinas conſecutæ ſunt. Aliquot deinde annis poſt repertum literarum vſum regnauit apud Celtas Sarron, (quod fuit apud Heduos, cum Celtarum Hedui principatum tunc obtinerent, vt infra dicetur in conſide. vbi excellentiæ aliquarum ciuitatum deſcribentur.) Qui, vt hominum tum recentum ferociam contineret, publica primus inſtituit gymnaſia. A quo Celtarum Theologos, & Philoſophos vocauerunt Sarronidas, & in maximo, & præcipuo quondam honore habitos. Quin etiam illa Dea dicendi præſes Pitho nomine, quam alii Suadam, Suadelam, Leporem, Flexanimam, Græci Pſychagagon, quaſi ductricem animæ, & oblectatricem vocant, maximi loco numinis olim apud Gallos habita eſt, vt optime ex Luciano docet noſter Bud. *in lib. de Aſſe, & part. eius lib. 4.* & per Text. *in ſua offici. in vlt. c.* Addo quod & ſcribit Iul. Cæſar *in li. 6. ſuorum commen. de bello Gal.* Vbi de diſciplinis Gallorum loquitur. Ita enim de eis, quod ipſi in reb us publicis priuatiſq; rationibus Græcis litteris vtantur.

Et ſi quis arguat, cur ergo priſca illa Gallicæ gentis facinora ad poſteros clarius, & notius multo non fluxerunt, cum tunc apud eoſdem literas dicant floruiſſe. Reſpondet idem Textor *in ſuis Epithetis in ver. Galli.* Vel nulla omnino tanquam poſteritatis negligentis monumenta reliquiſſe, vel ſi qui reliquerunt, iniuria temporum euanuiſſe. Budæus vero *in prædicto loco* dicit, Gallos, & Hiſpanios priſcis Hiſtoricis fuiſſe ignotiſſimos. Et cauſa ignorantiæ fuit, quod illi ſecum ipſi viuerent, commercia aliarum gentium auerſãtes.

Longolius vero, *in ſua oratione de qua ſupra* laudando Galliam ex literarum eruditione, dicit eam eruditionis ſplendore Italiæ præferendam. Quippe Itali de vnius Eloquentiæ laudibus nobis controuerſiam faciunt, Sed quæ tanta eſt oratoris in inueniẽdo ſubtilitas, in diſtribuendo diligentia, in eloquendo copia, in dicendo cum memoria pronunciatio, vt Phyſic. rerum indagationi, vt morum vitæq; rationibus, vt diſſerendi ſubtilitati, vt Arithmeticis ſupputationibus, Muſicæ concentui, dimenſionibus geometricis, ſiderali diuinitati, Medicæ vtilitati, atq; ſacratiſſimæ Theologiæ myſteriis collidi poſſit? Quibus diſciplinis quantopere, vel ſola Pariſiorum Academia reliquum orbem vicerit (vt Rom. Pontificum Architreuiique haud minus crebra, quam illuſtria Elogia tranſeam) aſſiduus teſtis edocet Mantuanus alter Poeta, alioquin Franco nomini infeſtus: apud quem Paulus, Areopagitam Dionyſium, Galliarum Apoſtolum, ita compellat Caroli pręcinens magnitudini:

Neu deſit Gallis vllum decus illa per orbem
Clara, per Aethiopes nigros, audita per Indos.
Illa tuæ quibus in Cœlum tolluntur Athenæ.
Tot ſophiæ fœcunda bonis, tot lucida claris
Scriptorum ingeniis: quæ tanquam ſydera lumen,
AEterno ſplendore ferunt gymnaſmata primas
Transferet ad Gallos.

Mox ſubdit:

Et ſua de gratis migrans Academia campis,
Ibit ad occaſum, vacuaſq; relinquet Athenas.

Ex his patet Athenas in Francia conceſſiſſe, & tale ſuper Francos Baptiſtæ Mantuani fuiſſe iudicium, quale Apollonii Mollonis de Cicerone. Et tamen,

an Romani literarum gloria Athenien. cesserint, in
dubium qui reuocat, is dubio procul de omnibus
dubitat. Ergo, & studiorum laudem Rom. abstuli-
mus, & doctrinarum decus, vt Athenien. hæredes
nobis merito vindicemus. Hinc illa per vniuersam
Galliam respersa literarum Gymnasia, cum summo-
rum Antistitum, Regum, Imperatorumq; liberali-
tate opulentissima: tum omnium liberalium disci-
plinarum professoribus necnon studiosæ iuuentutis
multitudine nobilissima. Nam præter Parisiensi.
scholam, & suas habent Diatribas, Colonia, Louani-
um, Moguntia, Treueris, Basilæa. Iam celebrantur
Pictauium, Aurelia, Tholosa, Auenio. Burdegalia,
Nanetum, Caturcum. Ad hæc Biturix, Andegauum,
Valentia, Cadonium, Monspessulanus, Dola, Hyssi-
dorus, & Bilionius. Quotus quisq; est in tam nume-
rosa priscorum Romanorum turba, qui præter lin-
guæ lenocinium, superstitiosam verborum festiuita-
tem, calamistratæ orationis cincinnos, aliquid ex na-
turæ sacrariis depromptum, aut ex cœli Regia huc
translatum commode, sapienter, apte tractauerit?
Francia autem, quam omnis sermonis eliminato fu-
co, quam omni relegato exotico ornatu sint in dis-
quirendo prudentes, in explorando circumspecti,
graues in considerando, in disserendo versuti, religi-
osi in decernendo, ingenue omnes Europei faten-
tur: in Galliam commeando sanctioris doctrinæ gra-
tia: vt quondam in Aegyptum Græci: ipsiq; Romani
Athenas, & Massiliam. Cæterum, quia Eloquentiam
veluti filiolam exosculantur suam, nō dixerim, quod
ex ipsis quidam haud aliud Oratoris esse quam men-
tiri, decipere, circumscribere, præstigiari. Fallax ver-
borum modulamen non nisi circumagendam impe-
ritæ plebeculæ multitudinem pollere, sapientem à
proposito linguæ tectorio auerti, nunquam Francos
patrii sermonis suos habere oratores. Et inter eos
vnum Octauianum à S. Gelasio, quo Romanus o-
mnes Poetas Rhetoresq; fere prouocamus. Sed illud
dicam Lu. Plotium Lugdunensem, Romanos pri-
mū docuisse Rhetoricā. Tullius certe latinę facundiæ
antistes sese ab eo prima Romani eloquii rudimenta
didicisse fatetur. Quid Satyricus Aquinas non peculi-
ari apposito Gallos ornandos putauit?

Gallia causidicos docuit facunda Britannos.

Et iterum:

Gallia, vel potius nutricula causidicorum.

Quid Lucianus ille Samosatenus in nullam alio-
qui gentem non debacchari solitus, non lepido apo-
logo ex Herculis statua Gallicam eloquentiā insinu-
auit? Audiamus D. Hieronymum *in Vigilantium*. So-
la, inquit, Gallia monstra non habuit: sed viris sem-
per fortibus, & eloquentissimis abundauit. Quid Cri-
nam seu Christiam? Quid Charundam Massilienses,
commemorem? Quorum ille ob syderalem Mathe-
matumque peritiam Romani populi facta Nerone
Principe rexit. Hic damnatis Chrysippi, Erasistrati,
Herophili, Asclepiadis, priscorumq; medicorū pla-
citis, omnibus tam Græcis quam Latinis reclamanti-
bus medendi artem immutauit: adeo vel eruditione,
vel eloquentia vterq; præstitit. Quis Pythia Cosmo-
graphiam repræsentauit apertius? Quis Luc. Floro,
Historiam compendiosius elegantiusq; texuit? Quis
Hilario diuina tractauit diuinius? Quis Irenæo Lug-
dunensi hæreses proscidit acerbius? Quis Victorino
Aquitano paschalis diei cursum numerosius stabili-
uit? Quis animæ Essentiam Claudiano subtilius ape-
ruit: Quis Faustino diuinam gratiam cum libero ar-
bitrio copulauit sanctius? Quis omnes dicendi Ve-
neres Remigi o excoluit blandius? Vincentii nit[...]
apertumque in dicendo eloquium, eo certe ma[...]
suscipiendum existimo, quo modestius, se sua glo[...]
peregrini inscriptione defraudare conatus est. Sal[...]
ani quam sublimis fuerit doctrina, cognomen e[...]
declarat, qui vnus à condito æuo Episcoporū ma[...]
ster dictus est. Quid Paterium? Quid Gennadium[...]
Quid Musæum referam? Quid Euridemū, Statiu[...]
Surculum, Seuerum, Sulpitium, Rheticium? Q[...]
duos Consentios, patrem, & filium? Quid Herdi[...]
Quid Clodium quirinalem? Quid Eucherium, alio[...]
que innumeros diuinarū humanarumq; rerum pe[...]
tissimos: In quib. eloquendi artificium, & erudit[...]
nis altitudo de principatu certasse videri possunt[...]

Habuit etiam Gallia, & alios quā plures mult[...]
riæ eruditionis viros consummatos, inter quos m[...]
rito primarium sibi vendicat locum Robertus, reg[...]
honore dignissimus. Multa quippe Responsoria[...]
Ecclesia composuit: vt sunt, *Sancti spiritus adsit no[...]*
gratia. siue, *Veni sancte spiritus, & emitte &c.* Respon[...]
rium de natiuitate domini, scilicet, *Iudaa, & Ier[...]*
lem. Item illud Alleluia, *Eripe me de inimicis.* Item, il[...]
de sanctorum martyrum triumpho. *O constantia m[...]*
tyrum. Item, illud de S. Petro. *Cornelius centurio, &[...]*
Quod Romæ summo Pontifice missam celeb[...]
S. Petro in altari offertorii tempore cum magna d[...]
uotione obtulit. Scripserunt, & Victorinus Epis[...]
pus Pictauens. Ausonius Gallus Episcopus Burde[...]
len. Victorinus Massilien. Rhetor. Sabbasius Epis[...]
pus Prouinciæ Gallicanæ. Musæus & Saluianus pr[...]
byteri Ecclesiæ Massiliensis, Claudius Episcopu[...]
ennen. Sydonius Episcopus Aruernorum. Gen[...]
dius Massilien. Ecclesiæ presbyter. Gregorius E[...]
scopus Turonen. Audoenus Archiepiscopus Ro[...]
thomagensis. Stephanus Episcopus Hedu. Rug[...]
dus Episcopus Metensis. Petrus Bertrandi Episco[...]
Heduen. Freculphus Episcopus Lexouien. The[...]
dolphus Episcopus Aurelianen. Hylduinus Abb[...]
monasterii S. Dionysii apud Parisios. Ansegisus Abb[...]
Lobiensis postea Archiepiscopus Senonen. Tur[...]
nus Archiepiscopus Rhemensis. Christianus qui d[...]
Druchmanus monachus Aquitanicus. Milo Mon[...]
chus. Hugbaldus Monachus. Otto primus Abb[...]
Cluniacen. Bernardus Monachus Cluniacensis. H[...]
debertus Episcopus Cenomanensis. Remigius A[...]
siodorensis Episcopus. Sigebertus Monachus Ge[...]
blacen. Gilbertus Porreta Episcopus Pictauen. O[...]
Episcopus Cameracen. Richardus Monachus S. V[...]
ctoris Parisien. Petr. Blesen. Mauritius Episcopus P[...]
risien. Petr. Abbas Cluniacen. Petr. Cantor Pari[...]
Hubertus ordinis Prędicatorū. Vincentius natio[...]
Burgundus Theologus eximius, & Historicus pr[...]
puus Galterus Episcopus Pictauen. Bernar. Bur[...]
dus Abbas Clareuallē. ordinis Cistertien. Philip. C[...]
cellarius Parisien. Simon de Tornaco. Petrus ord[...]
prædic. Guil. Episcopus Parisien. Henricus de Ga[...]
uo. Io. Parisien. ordinis prædicatorū. Nicol. ordi. fr[...]
trum B. Mariæ de monte Carmeli. Guil. Peraldi[...]
de Alerio Carmelita. Bernardi. de Parentinis T[...]
sanus ord. prædicat. Io. de Regno Carmelita. P[...]
de Palude ordinis fratrum prædic. Petrus de C[...]
mouicen. Carmelita, Prior generalis illius or[...]
deinde Patriarcha Hierosolymitanus. Pe. Ra[...]
di Carmelita. Robertus Carmelita. Petrus Ro[...]
Petrus Berthorii Pictauen. Ioan. Goleni No[...]
nus. Isuardus qui martyrologium conposuit. A[...]
nus Caroli Magni præceptor, summus The[...]
& Philosophus. Honorius Augustudun. seu[...]

Ecclesiæ Presbyter. Pet. de Tarentasia Burgurdus. Pet. de Bellapertica etiã Burgundus. Io. Fabri. Aquitanicus. Iaco. de Raigneriis Lothoringus. Io. de Blauasco Burgundus. Luc. de Pen. Iodocus Lauuerinus Flamingus doctor Tholosanus. Iacobus Dorbellus doctor theologus in gymnasio Pictauensi. Guil. de monte Lauduno etiam doctor Pictauen. Nicolaus Ritzcius Tholosanus Carmelita, Philippus Ferrarien. Tholosanus. Ioannes cognomento Grossus Tholosanus. Blasius Andenarius Carmelita. Io. Abbas monasterii S. Bauonis Gandaui in Flandria. Io. Capreolus Tholosanus Carmelita. Petrus de Aliaco Episcopus Cameracen. Io. Gerson Cancellarius Parisien. Ioa. Noblet Carmelita Pet. Dorbelli. Io. Foreth, Normanus. Henricus cognomento Prudens Flandren. Lauren. Burellus Diuionen. Carmelita ex Heduis ortus. Robertus Guaguinus. Arnoldus Bostius.

Hi supra nominati Galli, scripserunt in Theologia, Philosophia, Historia, & Rhetorica multũ splendide, & ample, per opera eorum constare potest, *prout Campegius Lugdunen. in suo tractatu de Galliæ viris illustrib. declarat*. Et ibi etiam ponit multos ex illis, & alios qui scripserunt in Poesi, & in vtroq; iure ciuili, & canonico, qui subtili ingenio præditi fuerunt: vt sunt prædicti Petrus de Bellapertica. Ioannes Fabri Cancellarius Franciæ, Guillelmus de Cugnyo, & Iacobus de Rauenna, Ita quod ab Italis nomen subtilium vltramontanorum acquisiuerunt. Guillelmus Durandi dictus Speculator. Guido Papæ. Ioannes Aufrerii. Henricus Bohic Brito. Cosmas Guymier. Nicola. Boetius Præsidens. Burdegalen. Ioannes Saxon Turonensis. Pyrrhus Igneus, & Stella, doctores Aurelianenses. Ioan. de Monthelono conciuis, & contemporaneus noster, nunc presbyter S. Victoris Parisiensis. Vincentius Cygault. Ioan. Raynauldi. Io. Brunellus doctor Aurelianensis. Ioan. de Garouis. Guillelmus Rouillus Alenconiensis. Ioa. le Cirier Parisiensis. Petrus de Brazio. Io. Montaigne, & plurimi alii, qui in iure scripserunt, & multũ copiose, & elegãter. Plures etiam in Historia scripserunt, vt iam dictum est, vt Hilarius Episcopus Pictauen. Gregor. Turonẽ. Annonius monachus. Emardus Cancellarius Caroli magni. Otto primus Abbas Cluniacen. Sigebertus monachus. Richardus monachus. Guillelmus monachus S. Dionysii apud Parisios. Vincentius, de quo supra. Guaguinus & plures alii.

Longolius vero, prosequens laudem Gallorum in prædicta oratione, enumerat multos ex prænominatis fuisse Poetas, & plures alios qui ex gente nostra orti sunt. Sed inter modernos, excellenter scripserunt Germanus Brixius, in quo inuenies & demiraberis facilitatem, In Varrannio simplicitatem, In Burrosanctitatem, In Iacobæo elegantiam, In Delpho candorem. In Pio ingenium, In Conrado varietatem, In Briando acumen, In Castello eruditionem. Dicit Budæus diligẽter, Briconetus leuiter, narrabit aperte Seisellus, eloquetur grauiter Tisardus, apposite Badius, Guaguinus luculenter. Pinus scite: duo Ferrandi splendide, Erasmus copiose, acute, nitide, Faber Stabulensis Philosophice. Cuius incude expolita, iam pure loqui didicit Philosophia. Clycthouei casto sermone Theologia melle dulcius concionabitur. Literatura Bouilli Mathesi rubiginem detersit. Copo duce medici, & cum eloquentia morbos curabunt: præeunte Campegio, omnes philosophiæ partes tentabunt. Quid de Text. Niuernen. qui tot singularia laboriose *in sua officina* in vnum coniecit? Quid de Petro Tulero Heduo, qui alter Ptolemæus in Cosmographia, alter Alcabitius in Astrologia, alter Cicero in arte dicendi, alter Bias in Philosophia, alter Liuius in Historia dici potest: Et vnum dicere non pudebit, quod nec maiorem, imo nec parem recipit Gallia, nec similis inueniri potest, Non tamen singulis has solas inesse virtutes existimo, sed his insigniores: cum, nemo ex eis, & prosa, & versa oratione non polleat. Nemo item, quin sit aut medicinæ, aut philosophiæ, aut iuris, aut theologiæ consultus, omnes fere articissantes. Pleriq; hebraice periti, & Chaldaice, & omnes fere græcam linguam tanquam maternam habentes. Ex quibus satis notum est, vnam Gallorum gentem plures in quocunque genere eximios, vel tulisse, vel extulisse, quam reliquæ terræ. Ex quibus verificari potest dictum Iulii Celsi dicentis, Galliam disciplinarum parentem, hinc dico.

Gallia doctrinæ genitrix, tu prima probasti
Quicquid mendacii Græcia voce refert.

Extollenda est etiã Gallia ex rebus bellicis, in quibus superauit omnes alias nationes mundi, si bene videantur opera eius bellica, quod clare apparet, maxime ex historicis extraneis. Nam Galli quinquies ante aduentum Hannibalis Alpes traiecerunt: &, *vt dicit Textor in suis Epithetis. in verb. Galli.* Ipsi Galli habent incredibiles virtutum titulos, qui si Romanis contigissent, Dii boni, quantum laudum suarum pelagus effudissent: quantas verborum ampullas, quot inanes flauissent glorias, cum etiam Camillo vnico, duobus Deciis, paucis Fabiis, Scipionibus, Curiis, Coclite, Attilio, & Curtio ita efferantur, vt Deos magis quam mortales se prædicent. Quanti ergo Galli fulminantes per Italiã, duce Brenno, Senonas æstimare possumus? quorum fulgurantem impetum non prius retuderunt, quã (vt in suo sterquilinio canes plurimum valent) Romam omnia populabundi intrauerint, de quo meminit Laziardus *in Epitomatibus Historiæ vniuersalis, ca. 57.* Quid concinnemus oppressam à Gothis Italiam Merouei Gallorum Regis (cum iam res Italorum proxima ruinæ, & ad triarios, hoc est, in dubio videretur redacta) subsidio fuisse liberatam. & idem subdit: Quo tempore rerum omnium summa, & potestas Roma. legibus paruit, nullam vnquã scriptorum memoria gentem constat vixisse, Romano populo magis formidolosam. Nihil Carthaginensium furores, nihil orientalium motus obstabãt, quo minus in vtramuis aurem dormirent ociosi: nihil deniq; æstimabantur omnium gentiũ vires, habita gallicæ virtutis ratione, & comparatione. Sciebãt enim terribilem esse populum, auidum belli, & vtriq; paratum fortunæ. Cum nulla vnquam gente Romanus ipse populus intra extraq; Italiam maiore hominum strage, maioribusq; Ducum, & exercituum periculis debellauit. Nam, licet ex eorum exercitu centum hominum millia quandoq; desiderata sint: nihilominus tamen animosi pugnam acrius instaurabant, pudorem vlciscebantur, ad vnum interfici aut interficere volentes. Quo apparet, indomita bello ingenia scire tantum vincere, vel mori. Certarunt Romani cum finitimis de Principatu. Cum Carthaginensibus de Imperio: cum Gallis autem pro vxoribus, pro liberis, pro vita semper, cum cæteris nationibus non nisi pro gloria. Hoc eorum præconium fortasse videretur fictitium, nisi Strab. *lib.* 4. etiam nobis testis fidelissimus, Vniuersa inquit natio (quã hæc ætas Gallicam, vel Gallaticam nominat) Martis studio, & animorum ardet impetu, conferendæ pugnæ alacritate impigra, semperq; spectantes in Bo-

ream, aut Occeano propiores conferendis pugnis sunt audaciores. Florus item de Senonibus sic ait: Galli Senones, Gens natura ferox, morib. incondita: Ad hæc, ipsa corporũ mole, perinde ac armis ingentib. adeo omni generi terribilis fuit: Vt plane nata ad hominum interitum, & vrbium stragem videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum oris, & cingente omnia Occeano, ingenti agmine profecti, cum media vastassent, positis inter Alpes, & Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam vagabantur. Romã quin etiam aggressi, vniuersum populum in Capitolium se, suaque omnia recipere compulerunt. Et vt paucis multa dicantur, quaqua versum transirent, nõ fulminantes, sed fulmina plane videbantur, dolebãtque ignarum cruoris victoriam sibi concedi, & sine ruina transitum patere. Et quod maximi terroris indicium est, pacem vnicuiq; empturienti proponebant venalem. Neq; potentem adeo gentem reperisses, quæ non habito Gallorum præsidio, & fauore securam se credidisset. Merito propterea T. Liuius auidas armorum Gallicas gentes semper fuisse scribit. Idem quoq; habere (inquit) accolas Gallos inter ferrum & arma natos, feroces cum suopte ingenio, tum aduersus Romanum populum, quem captum à se, auroq; redemptum, non vana iactantes memorant. Fuerunt etiam Galli tanta hominum frequentia, & multitudine: vt trecenta, & amplius armatorum millia gens vna Belgica olim ad bellum mitteret. Eorum virtus aptius cognosci non potest, quã lectione Trogi apud Iustinum, *lib.* 24. scribentis: Galli abundanti multitudine (cum eos non caperent terræ, quæ genuerant) trecenta millia hominum, ad sedes nouas quęrendas velut peregrinarum miserunt. Ex his portio in Italia consedit, quæ & vrbem Romam captam incendit, & portio Illyricos sinus ducibus auibus (nam augurandi studio Galli præter cæteros clarent) per strages Barbarorum penetrauit & in Pannonia consedit, Gens aspera, audax, bellicosa, quæ prima post Herculem (cui ea res virtutis admirationem, & immortalitatis fidem dedit) Alpium inuicta iuga, & frigore intractabilia loca transcẽdit. ibi domitis Pannonis per multos annos cũ finitimis varia bella gessere. Hortante deinde successu, diuisis agminibus, alii Græciã, alii Macedoniam omnia ferro proterentes petiuere: tantusq; terror Gallici nominis erat, vt etiam Reges non lacessiti, vltro pacem ingenti pecunia mercarentur. Item *li.* 25. ait: Ea tempestate Gallorum iuuentus tantæ fœcunditatis fuit, vt Asiam omnem velut examine aliquo implerent. Deniq; neq; Reges orientis sine mercenario Gallorum exercitu vlla bella gesserunt, neq; pulsi Regno ad alios, quam ad Gallos confugerunt. Tantus terror gallici nominis, siue armorum inuicta felicitas erat: vt Regũ nullus suam maiestatem tutam, neq; amissam recuperare se posse sine Gallica virtute arbitraretur. Itaque in auxilium à Bythiniæ Rege inuocati Regnum cum eo parta victoria diuiserunt: eamq; Regionem Gallogræciam cognominauerunt. Nec modo Gallorũ (quos & Celtas Græci dixerunt) innumeras recensebo victorias: Vt in septentrionem profecti, Celtoscytis nomen imposuerunt, vt Hispania longe lateq; domita Celtiberos, & Gallicos sua victoria testes reliquerunt. Omittam quomodo à fertilissima Italiæ Regione (quam Latini propterea Cisalpinam Galliam vocarunt) exactis Tyrrhenis Mediolanum, Laudam, Commum, Brixiam, Veronam, Bergomum, Vincentiam, Tridentum, Papiam, condiderunt & decimam Italiæ regionem ab incolatu suo Venetium appellauerint. Non dicam qua virtute Senam, fusis Ethruscis, deuictis Vmbris, Senogalliam, profligatis Lucanis Galliopolim extruxerint. Qui Romanos ad Alliam fluuium strauerint, Romam ceperint, captam diripuerint, direptam incenderint. Qui perpetuo successu Tribalos, Getas, Pęones, subegerunt, Gręciam impleuerunt: vt iam dixi, Macedoniam occuparunt, sedes in ea parte Asiæ posuerunt: quam à se Gallatiam nuncupauere. Mitto habuisse Romanos (etiam cum iam sibi viderentur rerum domini) ad Gallicos tumultus aurũ sanctius repositum. Pontifices eorum (qui in reliquum militiæ vocatione honestabantur) Gallicis bellis ab aris ad arma progredi solitos. Hic referam, quod solus Rex Macedoniæ Ptolemæus aduentum Gallorum intrepidus audiuit: isq; cum paucis, & incompositis, quasi bella nõ difficilius quam patrarentur parricidiorum furiis agitatus occurrit: Dardanorumq; legationem viginti millia armatorum in auxilium offerentem spreuit, addita super contumelia, actum de Macedonia dicens, si cum totum Orientem soli domuerint, nunc in vindictam finium Dardanis egeant, milites se habere filios eorum, qui sub Alex. Rege stipendia toto orbe terrarum victores fecerint. Quæ, vbi Dardano Regi nunciata sunt, inclytum illud Macedoniæ Regnum breui immutari iuuenis temeritate casurum dixit. Igitur Galli duce Beldio ad tentandos Macedonum animos, legatos ad Ptolemæum mittunt offerentes pacem si emere velit. Sed Ptolemæus inter suos belli metu pacem Gallos petere gloriatus est. Nec minus ferociter se legatis, quam inter amicos iactauit, aliter se pacem daturum negando, nisi principes suos obsides dederint, & arma tradiderint. Nõ enim fidem se nisi inermibus habiturum. Renunciata legatione, risere Galli, vndiq; acclamantes breui sensurum, si sibi, an illi consulentes pacem obtulerint. Interiectis diebus prælium conseritur. Victi Macedones cæduntur, Ptolemæus multis vulneribus saucius capitur, caput eius amputatur, & lancea fixum tota acie ad terrorem hostium circumfertur. Paucos ex Macedonibus fuga seruauit, cæteri aut capti aut occisi. Hæc cum nunciata per omnem Macedoniam essent, portę vrbiũ clauduntur, luctu omnia replentur, nunc orbitatem amissorum filiorum dolebant, nunc excidia vrbium metuebant. Nunc Alexandri Philippiq; Regem suorũ nomina secuti, numina in auxilium vocabant: sub illis se non tutos, verum etiã orbis victores extitisse, vt tuerentur patriã suam, quam gloria rerum gestarum cœlo proximam reddidissent: vt opem afflictis ferrent, quos furor, & temeritas Ptolemæi Regis perdiderat, orabant, desperantibus omnib. non votis agendum: Sosthenes, vnus de Macedonum principib. ratus, contracta iuuentute, & Gallos exultantes, victoria compescuit, & Macedoniam ab hostili depopulatione defendit. Ob quæ virtutis beneficia, multis nobilib. Regnum Macedoniæ affectãtib. ignobilis ipse præponitur. Et cũ rex ab exercitu appellatus esset, ipse non in Regis, sed in Ducis nomẽ iurare milites coegit, Interea Brenus, quo Duce portio Gallorũ in Græciam se effuderat, audita suorũ, qui Belgio Duce Macedones vicerant, indignatus parta victoria tam opimam prædã, & orientis spoliis onustam, tam facile relictam esse, ipse adunatis centũ quinquaginta millib, peditũ, & quindecim millib. equitum in Macedoniã irrũpit. Cum agros villasq; popularẽtur, occurrit ei cum instructo exercitu Macedonũ Sosthenes. Sed trepidiã valẽtibus facile vincũtur. Itaq;, cũ victi se Macedones intra

Intra muros vrbium condidissent, victor Brenus nemine phibente totius Macedonię agros deprædatur. Audi & eundem Trogum apud Iustinū lib 20. Epitomatum, ita loquentem: Dionysium gerentem bellū, legati Gallorum qui ante menses Romā incendunt, societatem amicitiamq; petentes adeunt, gentemq; suam inter hostes eius positam esse, magnoq; vsui ei futurū, vel in acie bellanti, vel de tergo intentis prælium hostibus affirmant: grata legatio Dionysio fuit, ita peracta societate, & auxiliis Gallorum auctus, bellum velut ex integro instaurat. Sed quid in tanta secula Galli valuerint, qui & Romanos varia sæpenumero victoria fatigarint? Nam, vt Antias historicus anno ab vrbe cōdita. 642. Caius Manlius, & Quintus Cepio procōsules aduersus Cymbros, & Teutones, Tigurinos, & Ambronas Gallorū gentes, quæ tunc, vt Imperium Romanū extinguerent conspirauerant missi prouincias sibi Rhodano flumine medio diuiserunt, ibi dum inter se grauissima inuidia, & contentione disceptant, cū magno periculo Romani nominis Italici victi sunt. Siquidē in ea pugna Marcus Æmilius consularis captus atq; interfectus est. Duo filii Consulis cæsi, 80. M. Romanorū sociorumq; ea tempestate trucidata, septuaginta millia calonum atq; lixarum interfecta. Ita, & ex omni penitus exercitu, 10. tantummodo homines, qui miserum nunciū ad augendas miserias reportarent, superfuisse referuntur. Galli binis castris atq; ingenti pręda potiti, noua quadam execratione cuncta quæ ceperant, pessundederunt, vestis discissa, & proiecta est, aurū argentumq; in flumen abiectum est, loricæ virorum cōcisæ, phaleræ quoq; equorū dispertitæ, equi ipsi gurgitib. immersi, homines laqueis collo inditis ex arboribus suspensi sunt. Ita vt nihil prædæ victor, nihil misericordiæ victus agnosceret. Maximus tunc Romæ non solum luctus: verum etiam metus fuit. Hæc Antias, recitatus à Campegio *in suo tract. 1. de tropæis Gallorum*, Et vltra inquit, ꝙ circa annum ab vrbe condita 483. Galli Cisalpini noui extitere Romanorū hostes. Aduersum quos varia sorte bellatum est. Nam in primo cōflictu Valerio consule 3500. cecidere Romanorum. Et, *vt Fabius historicus attestatur*, anno ab vrbe condita 645. Lucio Æmilio Catulo, Gaio, Attilio Regulo Consulib. magna formidine cōsternata senatus defectione Cisalpinæ Galliæ. Cum etiā ex vlteriore Gallia ingens aduētare exercitus nunciaretur, maxime Gessatorum, ꝙ nomen non gentis, sed mercenariorum Gallorum, est. Itaq; permoti consules, totius Italię ad præsidium imperii contraxere vires. Quo facto, in vtriusq; consulis exercitu 800. mil. armatorum fuisse referuntur. Ex [illegible]b. Roman. & Campanorū fuerunt peditum 368000. equitum vero 26600. cętera multitudo fuit. commisso prælio apud Aretium, Attilius consul occisus est. 8000. Roma. nec saltē tanta quanta eius terrere debuit cæsa sui parte fugerunt. Nam 3000. eorū tunc interfecta historici tradunt: ꝙ ideo ignominiosius turpiusq; etiā tam paucis amissis tanta agmina diffugisse. Idem Iustin. *li. 38. de Gallis & eorū virtutib. contra Rom.* ait: Audire populos Transalpinæ Galliæ Italiā ingressos maximis eam plurimisq; vrbibus possidere. & latius aliquanto solum finium quā in Asiā, quæ dicatur in bellis eosdē Gallos occupasse. Nec victā solum dici Romā à Gallis, sed etiam captā, Ita, vt vnius illis montis tantum cacumen relinqueretur: nec bello hostem, sed pretio remotum. Gallorum autem nomen, quod semper Romanos terruit, in partem virium suam ipse habeat. Nam hos, qui Asiam incolunt Gallos ab illis, qui Itaiiā occupauerant sedibus tantū distare, originem quidem ac virtutem genusq; pene idem habere. Quid enim Plutarch. de Gallis dicit? Nonne de Cæsare loquens, sic ait Cæsar, nouem annis militans Galliam vniuersam à Pyreneo saltu alpibusque ad montem vsq; Gebennam & Rhenum Rhodanumq; populo Romano subegit, quod *vt alius scribit Historicus*, pacata Gallia à Cæsare maior gloria illi fuit, quam si totum sibi subegisset orbem. Fatetur tamen Cæsar *in commentariis suis libr.* 1. se Rhenum transiisse non sua sponte: sed rogatum & accersitum à Gallis. Non sine magna spe magnisq; præmiis prædicauit, domum propinquos reliquisse, sedes habere in Gallia ab his concessas, obsides ipsorum voluntate datos, stipendium capere iure belli, quod victores victis imponere consueuerunt, nō se Galli, sed Gallos sibi bellum intulisse. Quid igitur de Gallis dicendum venit, si Cæsar ob Galliam nō tam deuictam, quam ab ipsis Gallis debitam maiorem gloriam meruisse videatur, quam si reliquū sibi orbem pacasset? O gloriosum Gallorum genus. O genus fortissimum. O gens bellicosa, *vt Salustius in bello Catilinario*. Præterea, quod natura gens Gallica bellicosa est, gens aspera nec minus religiosa, gens fœcūda, gens animosa, ferox, diues, armipotens, eximia, egregia, fortis, alacris, armorum auida, & plurib. aliis Epithetis testimonio tam Poetarum quam Historicorum adornatur. Per ipsam enim Reges regnant, per ipsam Imperatores triumphant. Si Galliam Cæsar non cognouisset, non solum Imperium non vsurpasset, sed nec Dictatoris perpetui nomen obtinuisset. Soli Franci, soli Francorum Principes, ac duces ex omnium gentium numero ausi sunt Cæsareę cōsulere vtilitati, & Pompeianam bello Pharsalico inuadere ac debilitare audaciam. Sub Pompeio multo plures militabant quā sub Cæsare: Sed Cæsar virtute Gallorum qui sub ipso militabant, atque impetu magno hostes adoritur, ac multos cædendo vulnerandoque strauit. Cæsariani, more hostium ora ferientes eos telis cuspideq; infestabant: quo feriendi genere hostes territi oculorum periculo, terga dare coacti sunt. Cæsar autem 22. tantum millib. quorum maior pars Gallorū erat, imperabat. Sub Pompeio vero, multo plures quam his totidem militabant. Sed hæc victoria nō Italorum, sed Gallorum fuit. Quod tanquā Persæ sub vno Cyro cōtra Crœsum & Assyrios homines timidos, bella gesserunt. Item Iulius Celsus Gallorum tamen æmulus *lib. 5. de bellis Cæsaris*, de Gallis sic ait: Galli homines sunt aperti, minimeq; insidiosi, qui per virtutem magis, quam per insidias dimicare cōsueuerunt. Et Cæsar *in commentariis suis*. Illud quoq; prouidentiss. Ducis augebat curam, quod insidiosissimo cum Rege rem gerebat, assuetus dimicare cum Gallis apertis hominib. insidiarum nesciis, ne fraudib. sed virtute bellantib. Et hæc Camp. *in d. li. de tropæis Gallorum. tract.* 3. Dicit tamen F. Patr. *in lib. de inst. Reip. lib. 9. tit.* 3. Quod antiqua consuetu[illegible] Gallorum erat, vt sagaces aliqui viri præficiantur, qui famam ac rumorem hauriant, & viatores inuitos etiā consistere cogant: vt quod quisq; eorum de quaq; re audierit aut cognouerit quærat, discantq;, quib. è Regionib. veniāt, quidq; acturi sint: & quæcunque acceperint moliunturq; pronunciare cogant: & ista consuetudo esset bona si obseruaretur in Gallia. Sed pro certo sciunt aliæ nationes istud optime deducere ad effectum. Galli aūt omnib. confidunt, omnes etiā exteras gentes, & hostes suos ad se aduentare, & residere sinunt, vnde eorū consilia sunt omnib. etiam inimicis nota & cito promulgata, quod non fit neq; apud Italos, Hispanos, Anglos, nec Ale-

manos, qui non sinunt extraneos patriam eorum aggredi sine saluo conducto.

Et licet multi historici Itali & alii extranei æmuli sint, & Galli infesti suis scriptis, attamen, verum nonnunquam profiteantur necesse est, mitto antiquos. Quid aũt recentiores de eis sentiant, adduco F. Philelpheũ Italum *in quadam epistola ad Carol. VII. Franc. Reg.* Ita enim ait: Si verum sine cuiusquã inuidia fateri licet, postea quam impia, & immanis illa sceleratissima Mahumeti secta inualuit, nullum est vsquã hominum genus, cui plus debeat Christiana religio quã inuictæ Francorum nobilissimæque virtuti, vt supra iam dixi, vbi Galli laudantur ex fide Christiana.

Anto. Sabell. *Ennead. 10. li. 3. de virtutib. & morib. Gallorum*, sic inquit: Ritus Gallorũ, omnino diuersus ab eo, qui olim fuit. Malorũ quondam dæmonũ cultores hi, & ceteræ gentes, nunc veræ pietatis obseruantissimi. Viuebant tunc populi quisq; sibi, viuebant & ciuitates. Pauci numero reguli in tota gente, nunc regis Imperiũ late omnia tenet, Matrimonia Italico ritu celebrant. Liberales artes multis curæ sunt, & primis diuinarum artium studia. Gymnasiũ quod Parisiis est id declarat, omnium, quæ sunt in terris celeberrimũ. Sunt & Romanarum literarũ appetentissimi, nec Græcas aspernantur. Pene magistratus iudicia sunt. Regum est hos legere & instituere, in bellis cataphracto equite vtuntur, pediteque leuiter armato vtuntur, & sagittariis qui longiores intendunt arcus, nec corneos, vt Scythæ & totus fere oriens: sed ex taxo aliaue duriore materia, sunt Franci è Troiana stirpe oriundi. De plurib. aliis historicis æmulis Gallorũ, per Campegiũ *in tropæis, in verbo, Gallorum, tract. 3.* per Textorẽ *in suis Epithetis, in verbo, Galli.* per Longolium *in sua oratione de laudib. Francorũ*: vbi & ample de ludib. Caroli Mag. aliorumq; Regũ Franciæ. De Rolãdo, de Gothofredo Bollionio, & de Balduino, qui pro fide Christiana multa bella gesserant: de quib. *supra in 5. par. in 31. consid.* vbi fit mentio de Regũ Franc. laudib.

Baptista Mantuanus, (qui vt Italus, nobis fauere non consueuit) testimonium de Gallis & Gallia tulit *in libr. 2. de sancto Dionysio.* Vbi terram ipsam, mores & virtutes populi collaudat in hunc modum:

Gallia terreni pars est non infima mundi:
Sed longe lateq; patens Hispanica tangit
Oppida ab occasu, sese coniungit ab ortu
Italiæ: nostro hinc pelago (qua respicit austrum)
Clauditur: Oceano geminas quæ respicit vrsas.
Vnde venit boreas, hybernaq; frigora surgunt,
Et vada Teutonici tangit vastissima Rheni.
Terra hominum frugumq; ferax, armenta, gregesq;
Vberius pascens plebis, non languida Cœlo
Tabifico: non mortiferis infecta venenis,
Vt Libyæ, non perpetuis adoperta pruinis,
Sicut hyperborei montes, non torrida ab æstu.
Qui faciat steriles (vt decolor India) campos.
Non etiam noctis pollens semestribus vmbris:
Quale sub arcturo positum mare & vltima Thulæ
Sed nec vt Aegyptius, quia fusa palustribus vndis.
Sed cœlo & teneræ fœcunda vligine terræ.
Insita Gallorum ingeniis (quanquam modo circa
Numina cum reliquis lusi mortalibus errent)
Religio, postquam fuerint ad sancta redacti
Legis scita, non vlli constantia maior,
Nulli maior erit pietas in numina genti.
Defendent mucrone fidem, belloq; domabunt,
Quoscunq; audierint Christum se attollere contra:
Et certum munimen erunt, quod non sinat iram
Barbaricæ gentis nostros incurrere fines.

Subiungit tandem:

Gallia fert acres animos, & idonea bello
Corpora, non illis ausit componere sese
Thracia, quæ Martem genuit, non Parthia versis
Quæ bellatur equis fugiens, licet inclyta Crasso
Facta sit extincto, signisq; superba Latinis.
Quas gentes olim non contriuere? per omnem
Inuecti Europam, quasi grando aquilone vel austro,
Importata graui passim sonuere tumultu:
Scit Romanus adhuc, & quam Tarpeia videtis
Arx attollentem caput illo in monte superbum:
Pannones Aemathij norunt, scit Delphica rupes.
Quæ nisi terrificis subito conuulsa ruinis
Oppressisset, eos non defendisset Apollo.
Conferta argento templi sacraria & auro.
Intrauere Asiæ fines, prope littora Ponti.
In gentem creuere nouam, quæ tenditur vsque
Ad iuga Pamphilium Garamantica sidera contra.
Inter Cappadoces posita & Bithynica regna.

Item in eodem libro.

Ignea mens Gallis & lactea corpora, nomen
A candore datum populis, muliebria tingit
Ora color Tyrius, Paphium meditata decorem.
Ex geminis fecit natura coloribus vnum:
Læti, alacres, lusu, choreis, & carmine gaudent:
In Venerem proni, proni in conuiuia, proni
Ante dapes ad sacra Deum seruire, iugumq;
Ferre negat, fugiunt figmenta & hypocrisin, ore
Liberi, & ingenuus mos est, tetricosq; perosi.
Venatu, aucupio campos, montana lacusq;
Solicitant: bellandi vsu lætantur equorum.
Terga fatigantes, loricæ, hastilia, & arcus
Deliciæ genti, sub dio ad sydera somnum
Carpere, fuscari sole & ferrugine pulchrum est.
Puluere conspergi, & grauius sudare sub armis,
Pro patria, pro cognatis, pro regibus ire,
In pugnam & gladios, & morti occumbere dulce est.

Ludouicus Bologninus iurisperitus de felici imperio, & statu Gallorum sic scripsit:

Francorum Reges sacro sub nomine nati,
Consilio semper valuerunt semper & armis,
Sanctaq; fautores bonitatis iura tenentes
Appellat Romana suos Ecclesia agnatos,
Et primogenitos, tali sunt nomine digni.
His Deus imperium dedit, & sua iura tuetur.
Vnguntur, sancti fiunt quicunq; creantur,
His subsunt centum generosi nominis vrbes.
His populi subsunt, Gentes & maxima Regna,
His fines sine fine patent, pater vnus & orbis.
Innumeri his subsunt Domini, Dominiq; tenentur,
His præstare fidem verbo, hos defendere armis.
Omnes conueniunt, nemo est his arma recusans
Pro sacro imperio Francorum & iure tenendo.
His medio est sextus Ludouicus nomine magnus,
Qui belli & pacis Dominus bene cuncta gubernat,
Auget & imperium propria virtute Deorum.
Hic prius indomitos superauit Marte Ligures
Auspice, Sfa ciados pariter captosq; subegit.
Sed pius & clemens vitam donauit vtrisque,
Hæc generosa fuit maior victoria prima.

De aliis vero duabus principalibus Orbis partib. Asia, scilicet, & Aphrica, & earum partialib. prouinciis, seu regionibus, & de laudibus & commendatione ipsarum, nunc scribere supersedeo, cum satis superq; de ipsis per Historicos, Cosmographos, & alios, quisq; studiosus videre & indagare poterit.

Decimaoctaua consideratio. Quoniam, ex quo aquæ sunt necessariæ ad victum omnium animalium,

malium, plus quam aliæ res mundi, ita quod ex siti homines morerentur. *vt dicit tex. in l. fi. ff. de riuis.* Excellentias aquarum paucis perstringendo cõplectitur: quoniã aliquæ sunt aliis excellentiores. Et primo de aqua cœlesti seu pluuiali, quæ excellentior est aliis. Cum, *vt dicit Arist. lib. 8. de natura animalium*: Piscium (inquit) genus maxima ex parte amnis fluuiis bene viuit. Ita enim non modo plus cibi nanciscuntur, verum etiam pluuio humore iuuatur, vt ea quæ terra gignuntur. Olera enim quamuis rigentur: tamen nõ tantum proficiunt quantum imbre. Quod & ipsum harundinibus lacu prognatis euenit. nihil enim fere accrescunt, nisi aquæ pluuiæ accedant.

Adde Auerroem quoq; *tract. 2. 1. part. Cantic.* super eo cantico. *Aqua pluuialis purior cæteras antecellit: si ferme prodere. Aqua pluuialis optima est, ac fontanis fluuialibusue excellentior longe.* Addit Auicen. eam præcipue probatiq; quæ æstiua sit, & Ione tonante decussa, tenuitatis ratione, sicuti interpretantur naturalium periti. Quę quidẽ attenuatio fit tum virtute Cœli eleuantis, surgentisue, tum calidæ, siccæq; exhalationis intra nubẽ inflammatæ. vnde sint tonitrua perructa nube. Illud obseruatione dignum, quod ab eodem subnectitur Auicen. Nec præteriit medicinæ primo Pau. Æginetа, esse quidem præcipuũ aquæ pluuiæ humorẽ, verum citissime cõputrescere, qui si attenuatus nimiũ. Proinde, celerius in eum agere, corrumpendo terrestrem aereumue colorem non naturalem. Haustum vero, potu humorib. putredinem cõcinnare, pectus oblædere, vocem hebetare. Putrescendi tamẽ causa inde proruunt nonnulli, & Paulus præcipue: quoniã aquę id genus à diuersis admodum humiditatib. protollantur, velut de cadauerib. paludibus vt lacus prætereа, stagna, mare. Quam rationem approbasse Galenus videtur. Sed inquit Auicen. si probari causa hęc posset, vituperari digna foret cœlestis aqua. Igitur, attenuatio excellenter facta putrefactione præceleri ansam præbere vero fit similius. Vt enim attenuatissimum quodq; est, ita etiã mutationi obnoxium maxime censetur. Statuendum tamen sic opinantur, qui disceptantes cupiunt sententias conciliare. Nil prohibere, quin quandoque computrescat aqua pluuia: quia à tabidis corporib. aquarũ secernatur materia. Quod euenit fere latius grassante pestilentiæ vi. Verum subnotemus & diuersitatem alteram. Gal. idem in *lib. de bonitate Aquæ* sic propemodum scriptum reliquit. Aquas inquit pluuias fero leuissimas esse, subtiles esse, subtiles item ac puras, bonasq; & gustui prædulces. educit enim Sol & rapit tenuissimum quodq; ex aquis. Vernæ hyemalesq; censeri debent præstantissimæ, sicciores quidem à terra tolluntur æstate vapores, nec non autumno quoq;. At terrosus, vt sic dicam, acer est, quẽ deiecta perpurgat pluuia. Propterea id genus aquæ duriores euadant necesse est, inqt Hippocrates. Ex aquis leuissimæ sunt pluuiæ & dulcissimę, atq; item clarissimæ, ac tenuissimę. Ratio autem inquit idem ex sole, tenuissima queq; proliciente ac leuissima. Hæc Cælius *lib. 4. lectio. antiq. 35.* Et rationem bonitatis cœlestiũ aquarum ponit *eo. lib. c. 36.* & videas. & *in c. 37.* ponit quib. nocumẽto sit cœlestis aqua: Sed circa talia non insisto & de laude aquarum tam aliquid supra *ea. par. 12. consi.* relatum est, in quã fit mẽtio de quatuor Elemẽtis, & infra latius videbitur. Fertur & Athenis terræ fuisse simulachrũ (vt Pausanias ait) suppliciter à Ioue pluuiam comprecantis: Cuius in monte Hymetto visebatur Ara, *vt refert Cælius lib. lect. antiq. 14. c. 39.*

Addo, Aquam benedictam multum laudandam cum magis prosit ad salutem. Nã sanctificat, & purgat nos, tollendo venialia peccata: bona multiplicat, insidias diaboli auertit, & à phantasmatis versutiis homines defendit, vt dicit tex. *in cano. aquarum. de consecrat. d. 3.* & ibi Archid. referens quod in concilio Nanneten. ita fuit statutum, omnibus diebus dominicis quisquis presbyter in sua Ecclesia ante missarum solennia aquam benedictam faciat in vase nitido, & de eadem populus aspergatur: & vnum mirandum est, & est grande experimentũ fidei nostræ, quod Aqua benedicta quæ fit in vigilia Paschæ vel Pentecostes nunquam putrescit, ideo præstantissima.

Hic etiã de aquis terrestribus est dicendum. Quæ quidem sunt diuersæ: Aliæ enim salis, aliæ nitri, aluminis, alię sulphuris, aliæ bituminis, aliæ curam morborum adhibentes. Nam, *vt scribitur in tract. de locorum ac mirabiliũ mundi descriptione, c. 26. & est post Geographiã Ptolemæi.* Iuxta Romam Albulæ ea quæ vulneribus medentur.

In Italia, Fons Ciceronis oculorum vulnera, & languores curat.

In Æthiopia lacus est, quo perfusa corpora velut oleo nitescunt.

Zaniæ fons in Aphrica canoras voces facit.

Ex Clitorio, fonte Arcadiæ qui biberint, vini tædium habent, eosq; abstemios reddit.

In Chio insula fontẽ esse dicunt, quo hebetes fiunt.

In Bœotia duo fontes, alter memoriam, alter obliuionem affert.

Cocici fons, amorem Veneris tollit.

Bœotiæ Lacus furialis est, de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit.

In Campania sunt Aquæ, quæ sterilitatem fœminarum, & virorum insaniam abolere dicuntur.

Et refert Cælius *lib. antiquarum lectionum 9. c. 25. in fi.* fuisse in Achaia ciuitatem Argyram nomine, ac fontem quoq; & in propinquo fluuium Selemnum, ab adolescente dictum, qui Argyræ Nymphæ illaqueatus amore, ac desiderio exardescens, fit à Venere in eum deformatus. Vnde Selemni aquam id adeptam laudis ferunt, vt ea ablutos amore liberet, tam viros, quam fœminas. Quod si est (inquit Pausanias) omni auro preciosior est Selemni aqua.

In Æthiopia fonte rubro qui bibit, lymphaticus fit.

Lechircis fons Archadiæ, abortus fieri nõ patitur.

In Sicilia fontes duo sunt, quorum vnus sterilitatem fœcundat, alter fœcundam sterilem reddit.

In Thessalia duo sunt flumina, ex vno bibentes oues nigras fieri ferunt, ex altero albas, ex vtraq; varias.

Clitũnus lacus in Vmbria, maximos Boues gignit.

Reatinis paludem aquis, iumentorum vngulas indurari dicunt.

In Asphaltide lacu Ideæ, nihil mergi potest quicquid animã habet. Et eũ aliqui mortuũ mare vocant, & à fundo asphalten seu picem euomit, quã etiam bitumen appellant, & pro pice in nauib. vtuntur. Quæ res cum adhuc humida ab aqua educitur, aiunt alio remedio disiungi, atq; à se ipsa separari non posse, nisi mulieris menstruo, sanguine, aut vrina.

In India Syden vocatur stagnum, in quo nihil natat, sed omnia merguntur.

Econtra in Alce lacu per Porcidamum omnia fluitant, nihil mergitur.

Marsiæ fons in Phrygia, saxa generat.

In Achaia aqua profluit è saxis, Styx appellata, quæ illico potata interficit.

Celomium stagnum Siciliæ, tetro odore remouet approximantes.

Fons

Fons est in Aphrica, circa templum Ammonis, qui humoris nexibus humum constringit.

Fons Iob in Idumæa quater in anno colorem mutare dicitur in puluerulentum sanguinem, viridem, & limpidum: tribus mensibus in anno retinens ex his vnum colorem.

In Troglodytis lacus est, qui ter in die fit amarus, & deinde toties dulcis.

Fons Silua ad radicem montis Sion, non continuis aquis, sed incertis horis diebusq; ebullit.

In Iudæa quondam riuus sabbatis omnibus siccabatur, licet aliis diebus satis ingentib. aquis præcepsque deflueret. Ab eo facto sabbaticus appellabatur, & inter Acharam Apameamq; labebatur in ea Iudeę parte, in qua regnauit Agrippa.

In Sardinia fontes calidi oculis medentur, fures arguunt. Nam cæcitate detegitur furtum eorum, si sacramento dato oculos aquis eis tetigerint. Et alii dicunt esse Palici stagna in Sicilia iuxta Symnetum amnem.

In Asia quoque iuxta Thianam fons Iouis appellatus frigidus vehementer ebullit, ac potantes ex eo periuros statim graui vlcere manibus ac pedibus eorum percussis magno dolore illic vera fateri cogebat: vera autem iurantes nihil omnino lædebat, *vt Philostratus scribit, & recitat B. Fulgosius lib.1.de miraculis. c.de stagnis Palici, &c.*

In Epiro fontem esse ferunt, in quo faces extinguuntur accensæ, & accenduntur extinctæ.

Apud Garamantas fontem esse ita algentem die, vt non bibatur, ita ardentem nocte, vt non tangatur.

De pluribus aliis fontibus diuersarum virtutum, vide eleganter *per F. Patritium in institutione Reipub. lib. 7.tit.10.& infra ista considera.in fine.*

Iam vero in multis locis aquæ manant perpetim feruentes tanta vi, vt balnea calefaciant, vt apud nos Heduos in oppido Borbonii Anserici, apud Borbonios in Borbonio larchêbaut. Et est Aquis, quæ est vrbs Capitalis prouinciæ, & in pluribus. aliis locis Galliæ. In Germania, vt est aquisgrani, aquæ etiam calidæ scaturiunt. Item in Italia, vt apud Viterbium, quæ ciuitas dicta est, quasi vita inermium veteranorum, quibus benemerentibus & honesta militia missis locus ille quietis, ac inter Balneas ad curandas ægritudines Romæq; proximus: vt ab his si opus esset, consilium haberetur, designabatur. Quod euenit. Nam quædam terræ sunt, quæ multũ sulphuris & aluminis habent. Itaq; cum per venas calentes aqua frigida venit, vicino sulphuris calore contacta excandescit, nec talis ab origine profluit: sed permutatur dum scaturit & venit. Sulphur enim & alumen secum ferunt aquæ materiam igne plenam, mirisq; motibus incalescentem. Sed de hoc plene *infra 77.consid.* dictum est. Et adde vnum scitu dignum: scribit Vict. *lib.* 4. Quod aquæ neruicos, & podagricos efficiunt, Sulphurosi fontes neruorũ labores reficiunt. Hæc singularia, proprietates seu naturæ, de prædictis scribuntur *in loco supra alleg.* & plenissime Plin. *in li.2.naturalis historiæ. ca.106.* vbi de multis fontibus mirandis, &, vt dicit ibi, quod aquarum natura à miraculis non cessat. Nam plures sunt fluuii & fontes, qui non solum diuinis honorib. coluntur, verum etiã Iconiis & simulacris etiam humanis dicari consuetum est, vt infra dicetur.

Natura autem aquarũ est multiplex, & habet multas proprietates aqua. vt dicit Anton. Florent. *in sua summa.in 3.par.li.14.c.2.§.1.* vbi dicit, Quod est refrigeratiua, purgatiua, susceptiua luminis, fœcundatiua animalium, suffocatiua, & mollificatiua terræ. Aquarum item mirandam naturam, vide per Cælium *libr. antiq. lection.14. in fi.* Vbi inter alia dicit fontem apud Trezenios fuisse, cuius perennes aquas præcipue sunt admirati in 9. ann. siccitate, quibus pluit nunquam, accrescentibus cæteris omnibus.

Et inter plura Maria est vnum, quod dicitur mare magnum, quod ab occasu ex Oceano fluit, in meridiem vergit, deinde ad septentrionẽ, quod inde Magnum appellatur, quia cætera Maria in cõparatione eius minora sunt. Istud est Mediterraneum, quia per mediam terram vsq; ad Orientem Europã & Aphricam, Asiamque disterminans. Cuius primæ partis sinus, quæ in Hispanis perfunditur Ibericus & Balearicus appellatur. Deinde Gallicus, qui Narbonensem prouinciam alluit. Mox Ligusticus, qui iuxta Genuam vrbem est proximus. Post hæc Tyrrhenus, qui Italiam attingit, quem Græci Ionicum, alii inferum vocant. Deinde Siculus, qui à Sicilia vsq; ad Cretam vadit. Deinde Creticus, qui in Pamphiliam & Ægyptum pertendit, & sic de singulis, *vt in dicto libro de mundi descriptione ca.28.* Vbi describuntur alia Maria à diuersis reb. locis, regionibusue denominata, vt ibi videre poteris. Ex quo nõ insisto, cum sufficiat, quod mare magnum est aliis excellentius.

Sed tamen inter alias aquas terrestres aqua Maris est excellentior. Cum Mare sit mater aquarum. Et dicit Plinius, quod omni plenilunio Maria purgantur: Quædam & statuto tempore circa Messanam & Mylas fimo similia expuuntur in littus purgamenta. Vnde fabula, Solis Boues ibi stabulari. His adde, *vt dicit Plin. li.2. naturalis historiæ ca.101.* vt nihil quod nouerit prætereat Arist. nullũ animal nisi æstu recedente expirare affirmat. Obseruatum id multum in Gallico Oceano, & duntaxat in homine compertum. Altissimum est enim omnium aquarum, vt dicit Plin. *eod. li. 2.c.115.* vbi dicit, quod altissimum mare est quindecim stadiorũ, prout tradit Fabian. Alii in Ponto ex aduerso Coraxorum gentis vocant Bathea ponti trecentis fere à continenti stadiis: immensam altitudinẽ maris tradunt vadis nunquam repertis. De diuersis nominibus, & quomodo Oceanus dicitur pater ac perpetuus hospes omnium aquarum, & quod sunt Maria famosa nu.53. vide *in supplemento Chronicarum libr.1.circa princ.* Cur Mare vndabundum incalescat, reliquis aquis agitatu frigescentib. per Cælium *lectionum antiq.lib.14.c.7.& eodem lib.c.9.* Cui Mare dulcibus aquis minus frigidum. Item cur perlucidum. & *ibi c.11.* Cur Maris aqua hyeme sit amara minus, & dulces æstate fiant deteriores. & *ca.13.* Cur mare nauseabundos faciat, & mare cur salsum. *ibid. ca.15.& ca.seq.* An maris superficies sit salsior.

Aduertendum est etiam, quod inter alias aquas terrestres, mari sunt plures fluuii seu flumina. Et inter fluuios quidam propriis ex causis nomina acceperunt. Ex quibus nonnulli notandi sunt, qui in Historiis celebres memorantur.

Geon enim fluuius est de Paradiso exiens, atq; vniuersam Æthiopiam cingens, sic vocatus, quod incremento suæ inundationis terram Aegypti irriget. Ge, enim Græce, Latine terram significat. Hic apud Ægyptios Nilus dictus est, propter limum quem trahit, qui efficit fœcunditatem, vnde & Nilus dicitur, licet antea Latine Milio dicebatur.

Apparet autem in Hylide lacu, de quo in meridiẽ versus excipitur Aegypto, vbi Aquilonis flatibus repercussus, aquis retrolustrantibus intumescit, & inundationem Aegypti facit. Aegyptus aeris calore semper solem habet, nunquã nubes vel imbres percipit.

cipit. Cuius loca Nilus fluuius æstatis tempore, Sole in Cancro existente inundat, quæ pro fluuiis vtuntur. Oritur enim fluuius idem inter Austrum & ortum. Etesiarum flatus ex Zephyri parte, id est, ab occiduo flant, & habet certum tempus. Nascuntur enim mense Maio. Quarum flatus initio languens est, sed per dies augescit. Nam flant ab hora sexta vsq; in duodecimam. Hoc igitur statu resistunt ei vndis oppositis, quæ etiam ostiis eius, quibus in mare influit, arenarum cumulis Nili fluctus intumescunt, ac retrouerti coguntur. Sicque aquæ erumpentes propelluntur in Austrum, quibus congestis, Nilus in Ægyptum erumpit, quiescentibus quoque Etesiarum flatibus, ruptisque arenarum cumulis rursus in suum alueum redit fluuius. De cuius laudibus infra videbitur: & vide F. Patritium *de institutione Reipublicæ, libro 7. tit. 12.*

Alius est fluuius ex paradiso terrestri exiens, qui dicitur Ganges, & pergit ad Indiæ regiones, quem Physon sacra scriptura nominat, id est, cateruam, quia decem fluminibus magnis sibi copulatis, repletur & efficitur vnus. Fertur autem Nili modo exaltari, & super orientis terram erumpere, ac secum arenas aureas trahere.

Alius & tertius est fluuius ex ipso paradiso egrediens, & cõtra Assyrios fluens, & post multos circuitus in sinum Persicum influens, & est fluuius Mesopotamiæ, qui dicitur Tigris, propter velocitatem, instar bestiæ Tigridis nimia pernicitate currentis.

Alius & quartus est fluuius Mesopotamiæ, Euphrates nomine de paradiso exurgens, copiosissimus gemmis, qui contra Chaldæos vadit, & per mediam Babyloniam influit. Hic à frugib. vel ab vbertate nomen accepit. Nam Euphrata Hebraice interpretatur fertilitas. Mesopotamiam enim in quibusdam ita vno & eodem tempore irrigat, sicut Nilus Alexandriam. Hæc sunt, quæ dicuntur in ea mundi descriptione, *cap. 33.* vbi ex supradictis satis perspici potest, Nilum esse excellentiorem omnibus aliis fluuiis, quod aperte asserit Phil. Bergom. *in suo supplemento Chronicarum, lib. primo. circa princip.* Vbi ita inquit, quod est fluuius totius orbis permaximus, qui totam circuit Æthiopiam atque Ægyptum: de quo Lucanus *in* 10. dicit:

Arcanum natura caput non dedit vlli.

Excellentia enim illius consideratur ex multis: primo, propter eius longitudinem & amplitudinem, cum sit totius orbis permaximus, vt dixi. Secundo, quoniam in eo sunt septingentæ insulæ, inter quas est illa celeberrima Meroe, Sabbæ Reginæ sapientissimæ regnum. De Niloticæ aquæ laude præcipua refert Cœlius, *lect. antiq. lib. 14. cap. 39.* Cum ait, quod ea cunctis virtutibus insignita creditur. Nam in medicinæ ratione fluuialis aqua & palustris damnatur, præter Niliacam, est haustu suauis, mediocrem in aluo moram ducens, sitim porro restinguit commode, nec frigida quidem vllum inferens nocumentum. Et Galenus Nilum ita laudat, vt bonitatis excellentia paucis admodum comparari fluminibus possit. Nam & mulierum fœcunditatem & partionem insigniter adiuuat. Ex eo præterea in Ægypto sole omnium palustres aquæ redduntur commodiores, quando æstate nec computrescunt omnino. Seneca in naturæ quæstionibus: Pleraque sunt (inquit) quorum ratio reddi non potest, vt cur aqua Nilotica fœcundiores faciat fœminas: adeo vt quarundam visce- longe præclusa sterilitate ad conceptum relaxaue-: Auicenn. primo canonis quatuor ex causis Nilo incomparabilem bonitatis vim scribit attributam. Quarum primam statuit à cursus longitudine. Secundam asscribit regionis nitori ac præstantiæ, per quam fit aquarum delapsus. Tertiam putat, quod à meridie in septentrionem deferantur, sic enim attenuari amplius. Postremo, & immensam suffragari fluminis molem. Præterea dicunt Iouis vice fuisse Ægyptiis Nilum. Vnde apud Poetam Parmenonem scribitur: Iupiter Ægypti Nile. Quoniam, vt dixi, certis anni temporibus superfusus ripis imbrium modo miram campis fertilitatem inferat. Vnde Tibullus de eo:

Te propter nullos tellus tua postulat imbres,
Arida nec pluuio supplicat herba Ioui.

Dicitur inde & Chrysorrhoas, quasi aure fluens. Ex quo videmus, quod graues pœnæ sanciuntur à iure contra eos, qui chomata seu aggeres Nili ruperint, vel violauerint omnino, vel præter vetustatis morem, ita quod concremari debent, vt est textus ad literam *in l. vnica, C. de Nili aggeribus non rumpendis.* & ibi gl. Cyn. Albericus, & Salice. dicunt idem esse in aliis fluuiis, vbi possit esse magnum damnum, vt in Pado fluuio Italiæ, quod non credo esse verum. Cum non possit esse talis & eadem ratio, sed alia pœna extraordinaria puniri deberent. Nam in Ægypto non pluit, *vt dicit gloss. in rubric. C. de cupressis.* Sed secus in Italia, aut aliis locis. Ideo ex ruptione aggerum Padi, vel alterius fluuii sterilitas, & tantum damni inferri non potest, ideo, &c.

Ad prædicta facit: Quia etiam ementes & vendentes arbores cupressi, in certis locis Ægypti quinque libris auri mulctandi sunt, *vt in l. 1. C. de cupressis, libr. 11.* & est ratio, quia dictæ arbores continent aggeres tenentes aquam Nili, quæ oportunis temporibus spargitur per agros, *vt dicit gloss. rubricaria, & iam supra tactum est.*

Sed vlterius pergamus cum Cœlio, qui altius de aquarum præstantia inuestigat. Reliquorum (inquit) aquæ fluminum difficiles censentur arefaciendo, ac sitim amplius accendendo, præsertim si regionum adsit malignitas, nec aer admodum accommodus, quod notauit Dioscorides. Auicenna eam aquam ita probat, quæ ortum præcipue æstiuum, semperque bonitate proficere, dum à fonte disclusa abit longius. Secundo probatur, quæ in septentrionem profluat, licet Paulus Ægineta satis eam non probat: quoniam sit incessu tarda, duraque aqua rursum incalescere tardius, ac frigescere, cui diuersum faciat ortum petens. Improbantur omnino in occasum meridiemue delabentes, præcipue meridionali affliente afflatu.

Putearias quoque, nec satis probas præ fontanis arbitratur Auic. quod terrosæ plurimum sint: vt quæ in arcto contineantur occlusæ. Porro inesse & putrescentis materiæ quippiam necesse est, illuc Solis ratio minus pertingente, nec prorsum per flatu vllo vapores corruptioni obuios detergente: dicunt Galenus, & Paulus, vnam esse bonarum & malarum aquarum cognitionem. Si hyeme quidem calent, frigent verò æstate: deinde si puræ sunt, nec colore oblæso vitiatoue. Et si mala nequaquam fuerit hypostasis, hoc est, subsistentia siue substantia. Item si leues sint, quando terræ permixtionem coarguit pondus. Consideratur præterea, incalescantne statim frigescantue. Huiusmodi enim præstare, niuis aqua potui pessima est, *vt scribit Aristot. vt refert Aul. Gell. noct. Atticarum, lib. 19. capitul. 5.* An autem aqua sit coloris expers, Cœlius *lectionum antiquarum lib. 14. cap. 9. & eodem libr. cap. 16.*

ſcribit rationem, cur aquæ fluentes ſint dulces, & aquatum colores.

De balneis & medicis aquis eleganter ſcripſit Fr. Patritius *de inſtitutione Reipubl. libr.7.* vbi de ſulphuratis, aluminoſis, bituminoſis, & nitroſis fontibus, & quomodo vrbes & caſtra iuxta optimas aquas ædificari debent. Item de ſignis aquæ puræ, & de aquis in ſalubribus.

Sed continuando materiam ſunt & plures alii fluuii, qui & à Poetis & Hiſtoricis celebres memorantur, vltra quatuor ſupra enumeratos, inter quos enumerantur *in d. deſcriptione locorum, 22.* & ſunt ſequentes, Hydaſpes.

Arar ſeu Araris fluuius eſt Galliæ Celticæ, per fines Heduorum & Sequanorum in Rhodanum fluens. Lucanus *libro ſexto*, Rhodanumque fluentem præcipitauit Arar. Oritur è finibus Germanorum, & labitur inter ducatum & comitatum Burgundiæ, à parte orientis, & vulgo apud nos Sagona dicitur, mira tranquillitate per ciuitatis Lugdunenſis medium interlabens: & ita influit vbique incredibili leuitate, ita vt oculis in vtram partem fluat, iudicari non poſſit. Iſta ſunt verba Cæſaris *in ſuis commentariis de bello Gallico, libro primo.* Ideo molendina nulla aut rara habet, nec naufragium facit. Fluuius quippe piſcibus diues & laudatiſſimus, carpis craſſiſſimis præcipue.

Bactrus, Coaſpis, Araxis, Orontes, Iordanis, Cydnus, Pactolus, Smyrnus, Meander, Thanais, Inachus, Padus Italię fluuius alio nomine Eridanus dictus, qui rex fluuiorum à Virgilio *in Georgic.* deſcribitur, Tyberis ſeu Albula.

Danubius ſiue Iſter, qui in Europa plus omnibus, ſecundum eundem Ptolemæum, famam habet, cum ſit permagnus Germanię fluuius à niuium copia, quibus augetur (vt fertur) vocatur, de quo Auſonius Epigrammatiſta:

Danubius penitus caput occultatus in oris,
Totus ſub veſtra iam ditione fluo.
Qua gelidum fontem mediis effundo Sueuis,
Imperiis grauidas quas ſeco Pannonias.
Et qua diues aquis Scythico ſoluo oſtia Ponto,
Omnia ſub veſtrum flumina mitto iugum.
Augusto dabitur, ſed proxima palma valenti,
Inuenies fontes hic quoque Nile tuos.

De cuius laude & excellentia vide Fran. Irenicum *in ſua deſcriptione Germaniæ, libro octauo, capit.17. cum pluribus ſequentibus.* & ibi ſcribit, an Nilus Danubio ſit maior. Et ibi etiam de pluribus Germaniæ fluminibus.

Rhenus, fluuius Gallię, inter tres Europę maximos fluuios computatus, qui iugo Rheticarum Alpium vſq; in Oceani profunda curſus ſuos dirigit.

Rhodanus Gallię fluuius, qui adeo magni & velocis curſus eſt, vt vix (præcipue flante borea) aduerſa poſſit nauigari aqua. Ferunt, & verum eſt, hunc fluuium in Alpibus oriri, quæ Italiam à Gallia diuidunt: non longe à fontibus Rheni & Danubii. Fertur per Lemanum lacum Gebennæ vicinum, & verſus Occidentem, per Galliam fluens motu præcipiti ciuitatis Lugdunenſis muros ab Orientali parte alluit, & in loco plano ſub ipſa vrbe, & prope eam Arar Rhodano commiſcetur. Inde ad meridiem conuerſus & Iſaram Druentiamq; ſuſcipiens, in Tyrrheni æquoris freta irrumpit. Scribit Aul. Gell. poſt M. Varronem *noct. Attic. lib.10. c.6.* inter flumina, quæ vltra imperium Romanum fluunt, prima magnitudine eſſe Nilum, ſecunda Iſtrum, proxima Rhodanum.

Iberus, Minius, Tagus, qui ceteris fluuiis Hiſpaniæ prælatus eſt, quia copioſus aureis arenis, Bæthis.

Sunt & plures alii fluuii in Gallia percelebres, & maximi, nauigabileſque, de quibus non fit mentio in prædicta deſcriptione locorum, ſed Ptolemæ. *in ſuis tabulis, libr.2.* & de eis iam meminimus *in iſta parte ſupra de laudibus Gallorum.* & ſunt Carontonus, Moſa, Moſella, Dordona, Atheſis, Druentia, Iſara, qui duo fluuii Rhodano ſe iungunt. Scaldus, Lizia, Matrona, qui oritur apud Lingonas, Sabus, Garunna dilabens ex Pireneo in Oceanum excurrit. Eſt enim in Gallia Narbonenſi terminans Aquitanos, diſtans à Narbone ſtadiis octingentis tribus: deinde amplificatus a omnibus per Bituriges & Santones Gallicam vtramq; gentem effluit.

Ligeris ſeu Liger oritur in finibus Aruernorum, & diſterminat campos noſtros à campis Borboniis à parte meridiei, & in Oceanum influit, maximi curſus eſt, & vtriuſque Ligeris ſcilicet & Garumnæ duo ſtadiorum millibus nauigatio eſt.

Sequana fluuius eſt Galliæ Celticæ. Nam oritur in ducatu Burgund. in finibus ſancti Sequani, non procul ab vrbe Diuionenſi, & per medium ipſe ducatus labitur, etiam ciuitatis Trecenſis & Pariſienſis, vnde flumen Pariſienſe dicitur, *vt dicit gloſſ. in verbo, manumitti, in l.1. ff. de officio proconſulis.* Textor vero *in ſua officina* ponit nomina fluuiorũ, pręcipue, vbi multa ponit, quæ videri poterunt, & eſt *in fol.257.* Et *in fol.256.* ponit fluuios auriferos & gemmiferos. Et *in fol. eodem* ponit aquarum mirabilem naturam, allegans Ouidium, quos videas, quia idem dicunt, quod hic ante dictum eſt.

Cœlius *libro antiquarum lectionum 9. capit.57.* fluminum ſimulacra varie, nunc humana, nunc bubula ſeu bouilla exprimi ſpecie conſueuiſſe refert, cuius verba ſunt: Quoniam Poetæ multa illuſtres fabuloſitate in fluminum mentione, quaſcunque collibitum fuerit illis imagines circumponũt, ac velut graphice deliniantes conformant viſum ad præſens, quę mihi ſuggerit hiſtoria ex ſuperſtitione veteri, ſtudioſis communicare, quo in poeticis fiant quaſi Meandris adminiculatiores. Compertum igitur illud in primis, non ſolum diuinis cultos honoribus fluuios: ſed & iconas illis, ac ſimulacra dicari frequenter conſueuiſſe, verum non modi vnius. Si quidem humana eos ſpecie effingere nonnulli, quibus bouinam alii effigiem induxerunt: in iis Eraſmus eſt. Eurotas item apud Lacedæmonios, Æſopus apud Sicyonios ac Phlyaſios, apud Argiuos Cephiſus hominis figuram præfert, Alpheus Cephiſum Athenienſes hominem monſtrant vtique. Sed ita, vti promant ſe nihilominus cornua. Syracuſani & Anapum in Sicilia forma inſigniunt eadem. Cyanen. vero fontem fœminea circumueſtiunt ſpecie, Crimniſum quoq; & Telmiſſum humana honeſtari facie legimus. Pueri ſpeciem formoſioris adamarunt Agrigentini in cognomine ciuitati fluuio, qui & apud Delphos ſtatuæ ex ebore dicare fluminis aſſcripſere nomen. At pueri nihilominus ſimulacrum erat. Et ita Pariſienſes Sequanam eorum fluuium ſub forma & effigie puellæ venuſtæ depingere ſolent, cui titulum addunt, videlicet, Sequana mater Pariſiorum. Sicut & Arar ſeu Sagona mater Lugdunenſium dici poteſt.

De fontibus autem ſcitu dignum eſt, quis omnium fontium ſit excellentior, & extollendus ſupra alios, & de quo hiſtorici meminerint, aut Poetæ: & videtur eſſe fons paradiſi terreſtris totum nemus irrigans, diuiſuſque in quatuor naſcẽtia flumina, de quibus

bus hic antè de pluribus ponit Textor *in sua officina, folio* 340.

Inter cæteros fontes sunt excellentiores in Europa tres fontes salsi in Comitatu Burgund. in oppido seu vrbe nomine Salinæ, quæ vulgo *Salins* dicitur, ex quorum aquis (quæ vt igni comprimuntur) fit sal admodum album, quo tota Burgundia, fere Sabaudia, & Sueuia vtitur: in quo sunt ædificia ampla miræ magnitudinis, & magnificentiæ, operarii & artifices infiniti ad vsum ipsius salis.

Ex quibus fontibus ingens & vix credibilis prouenit reditus singulis annis, de summa tercentum mille librarum & vltra. Qui quidem reditus obueniunt & Principi patriæ, & multis aliis dominis, & Ecclesiis. Et inter alios domini de Cabilone, illustrissima, & à Troianis oriunda familia, qui nunc dicuntur Principes Orengiæ, habent vigintiquatuor mille libras redituales ex ipso fonte. Percipiunt & ex eo multos reditus annuos Ecclesia collegiata nostræ do. Hedu. Etiam Abbatia sancti Ioannis Magni in Burgo Heduensi: & prope omnes Ecclesiæ in Burgundia existentes.

Adde, quod etiam mirabilis fons apud Gratianopolim vrbem Gallicam reperitur, qui quamuis calentes aquas non habeat, tamen simul cum ipsis aquis flammas persæpe emittit, duobus eodem loco temporeq; simul manentibus inter se contrariis elementis, *vt refert Bapt. Ful. in sua Collectanea, de dictis factisque memorabilib. lib. 1. tit. de miraculis.*

Non caret etiam admiratione (vt ait) fons in Britannia, qui est in diœcesi Lincolniensi intra Lontham & Noranthonam vrbes, quia experimento cognitum est, ligna in proximis cæsa syluis, si in fonte demergantur, intra annum lapides fieri.

Et subiungit, in regione quoq;, vbi Gothorũ sedes in septentrione erat, fons est, cuius experimentum à Federico primo factũ Albertus Magnus scribit, missa manuum suarum theca: in qua, ne falleretur, signum suum in cera impresserat, cuius dimidia pars fonti immersa in lapidem induruit, reliqua parte sub corii & ceræ specie, vt ante erat, remanente.

In Gallia quoque, teste eodem, in paruo lacu, iuxta oppidum, qui Lochis dicitur, deprehensum est, arbores, quę in eum iam diu ceciderunt, in lapides conuersas.

Quędam etiam mira refert de fonte existente mille passibus à Senisi oppido Lucanæ in Neapolitani regni parte (ea quam nunc Basilicatum vocant) qui salsis manat aquis. Ad eum si quis accesserit nihil locutus, neque retro conuersus fontem puris clarisque fluentem aquis inuenit: quod si secus, dum proficiscitur, egerit, turbatum offendit fontem. Si vero seruatis, quæ ad claram fontis aquam inueniendam fieri oportere dicta sunt, illuc profectus loqui cœperit, loquendo turbari fontem perspicit.

Et, vt ait Plinius *libro* 18. *cap. vigesimosecundo.* Aquarum differentia magna riuis est. In Narbonensi prouincia nobilis fons, Orge nomine est. In eo herbæ nascuntur in tantum expetitæ bobus, vt mersis capitibus totis eas quærant viribus. Et cur vi calentium aquarum lapides gignantur, vide infra *in 77. consideratione.*

Scitu etiam dignum est vltra deducta, excellentiam aquarum consistere in multis aliis. Cum intersit reipublicæ in ciuitate salubres & optimas esse aquas, (*dixi hic ante in 12. conside.*) Cuius rei gratia plures statuerunt conditores iurium volentes & cupientes, vtimum semper reipublicę pro vtilitate hominum prouidere, *vt dicit Franc. de Ripa in tracta. de peste, fol. 32. 33. vsque ad 36.*

1. Primo, aquarum custodes (qui Hydrophylaces nominantur) fauore publicæ vtilitatis omnium munerum personalium immunitate perfruuntur, *l. decernimus, Cod. de aquaductu, libro vndecimo*, per quam legem dicunt ibi Bartolus & Ioannes de Platea, quod generale bannum Regis vocans quemlibet ad bellum non comprehendit hos aquarios, & aquarum custodes, qui ab eorum officio non debent amoueri: quod intelligit Franc. in aquariis deputatis per principem, seu eius vicarium, pro habenda & custodienda aqua ad vsum publicum, secus (vt ait) in aquariis huius temporis, qui operas locant ad tempus alicui communitati, *vt probatur teste eodem in dicta leg. decernimus.* Crederem tamen idem esse in quacunque ciuitate, vbi certatur de vtilitate publica ipsius ciuitatis. Quoniam tales deputati à ciuitatibus debent esse immunes ab omnibus muneribus, & per ciuitates debent eorum onera supportari erga Principem. Sicut in simili videmus de multis officiariis ciuitatum, qui sunt immunes quoad eos, sed alii ciues supportant eorum onera, quia in aliis deseruiunt ciuitati.

2. Prædicti aquarum custodes sunt ita priuilegiati, & ab omnibus honorandi. Vt potius cognoscantur, signari debent in manibus per impressionem signi Principis, aut illius domini, vbi sunt deputati, *vt inquit textus in leg. decernimus.* Loco cuius impressionis seu characteris hodie seruientes Principi, aut alteri in aliquo officio, debent ferre baculum depictum signo domini: vel aliud signum ab ipsis seruientibus portari solitum, vt cognoscatur ab omnibus, quod seruiens est curiæ talis domini. Sic etiam legati Romanorum herbam quandam deferebant (quæ vocatur sagmina) vt cognosceretur, vt nullus eis inferret iniuriam, *leg. sanctum, ff. de rerum diuision.* Ad quod accedat *l. prima, Cod. de latina libertate tollenda, circa medium.* vbi patet seruos debere portare pileum. Ita dicit Iacob. Rebuffin. *in d. l. decernimus.* vbi etiam deducit, quod in simili, si ponatur quis in saluaguardia, vt cognoscatur, debent apponi penuncelli regii in domib. seu prædiis, vbi apponitur saluaguardia: & istud communiter fit apud nos, & in tota Gallia. Et isti penuncelli denotant talia esse in saluaguardia Principis datiua. Alii vero officiarii, qui habent signa consueta, ex quibus cognoscuntur, vt sunt clientes Principis, ex huiusmodi signis semper sunt in eius saluaguardia, hoc est, protectione. Ideo in locis, vbi aquarum custodes portant sua signa, tutantur saluaguardia Principis, nec impune offendi possunt.

3. In hoc priuilegiantur aquæ, quod prædia, in quibus transeunt & sunt aquæductus, consequuntur immunitatem ab omnibus oneribus extraordinariis, & superindictionibus, quæ pro illis prædiis imponuntur, *l. 1. C. de aquæduct. lib. 11.* Est istud rationi congruit, eo, quia possessores prædiorum, vt per quæ aqua publica defluit, tenentur suo sumptu aquæductum purgare, *dict. l. 1.* Ideo ius & ratio suadet hoc casu, cum in hoc grauentur, vt in aliquo releuentur. Ideo cessante causa, scilicet, si non teneantur aquæductum purgare suis expensis & sumptibus: sed vtplurimum cum purgentur expensis publicis, ideo non habent illam immunitatem.

4. Quia pro vtilitate publica, & ad vsum publicum licet transducere aquam per agros priuatorum, etiam dominis inuitis, *l. si locus, §. cum via, ff. quemadmodum seruit. amit. dict. l. prima, C. de aquæduct.* satisfacto ta-

men damno dominis prædiorum, *l si vēditor, §. si constat, ff. commun. prædior.* Fel. *in c. quæ in Ecclesiarum, col. 10. extra de constitut.* quod intellige ad vsum publicum, vt dictum est, & non ad vsum priuatū, *l. quemadmodum, § si protectum, ff. ad l. Aquil.* Franc. de Ripa tamen *in loco ante citato*, dicit eum esse ad vsum priuatum ex decretis ducalibus ducatus Mediolani.

5. Quia in fauorem aquarum fuit interdictum dominis prædiorum, per quæ aqua publica commeat, ne plantent arbores prope aquæductus, nec natas vel renatas teneant per quindecim pedes, *d. l. 1.* Ratio ibi assignatur: ne arborum radices fabricam formæ corrumpant: & *vt ait Franc. de Ripa loco ante allega.* Ex hoc cognoscitur illud solum procedere, quando aqua ducitur per canales lapideos, ligneos, vel plumbeos (vt in hac nostra ciuitate Heduensi, vbi aqua fontis, qua fere omnes vtuntur, ducitur per canales, olim plumbeos, nunc ligneos. Crederem tamen necessarium fore, vt reducerentur ad pristinam naturam, & ad canales plumbeos.) Secus vero, vt ait, si conducatur per patentes alueos, quia ripæ arborum radicibus magis muniuntur, quam corrumpuntur, *l. 1. §. oportet, ff. ne quid in loco publico ripaue eius fiat.*

6. Quod qui ex publico aquæductu ad suum fundum aquam diuerterit absq; licentia Principis, vel illius, ad quem spectat, fundum amittat, & fisco acquiratur, *l. 2. C. de aquæduct.* & vsurpatam aquam restituat, *d. l. decernimus.* etiam librarum decem multa plectactatur, *l. fi. C. de aquædu.* Et contra eos, qui in damnum accolentium quicquam in flumine publico ripaue eius faciunt, proditum fuit remedium & interdictum, *ne quid in flumine.*

7. Quia interest Reipublicæ, ne aqua publica minuatur, corrumpatur, deteriorue fiat cuilibet de populo prodita est actio aduersus contrafacientes, *l. 1. §. hoc interdictum, ff. ne quid in flumine publico, ripaue eius, &c.*

8. Quia priuilegium extrahendi aquam ex publico aquæductu, fauore publico restringitur ad aquam superfluam & superabundantem, *l. si quis per diuinam liberalitatem, Cod. de aquæductu.* Quod facit ad permissiones, ne dicam licentias mercatoribus (etiam alterius gentis, vt Anglis & Ianuensibus) ad extrahendum à patria certas quantitates frumenti, quoniam huiusmodi indulgentię debent intelligi, si talis quantitas superest ab vsu habitantium, & sic recipit conditionem, si Respublica non indigeat, vt in simili de indulgentia concessa Ianuensibus, de qua per Bartolum & Ioannem de Platea *in d. l. si quis per diuinam.* Et merito, quia priuilegium alicui concessum non extenderetur ad ea, per quæ læderetur publica vtilitas, *l. fin. C. de officio magistri militum, l. humilioribus, C. de suscepto. & arch. l. secunda, C. de priuilegiis scholarum, lib. 12.* Priuilegia enim publicæ vtilitati damnosa non sunt recipienda, *l. nec damnosa, C. de precibus imperator. offerendis.* Etiam facit, qui de superfluo erogari debet & elargiri, iuxta illud: Sitientibus agris nostris aquam non dabimus alienis, *l. præses, C. de seruitut.* Quilibet enim primo sibi eleemosynam facit, deinde proximo, *c. sane deponitur, dist. 3.* & vnusquisque regulam diligendi à proximo accipit, *ca. si non licet, 23. quæst. 5.* Et dicitur *Tobiæ 4.* Quo potueris ita esto misericors: si tibi fuerit multum, abundanter tribue, si exiguum, etiam hoc libenter impartire. Et dixit textus *in authen. quomodo oporteat Episcopos, §. in omnibus.* Dandum est ex his, quæ Deus dedit, quod est possibile ministrare. Vnde *Ecclesiast. 35.* scribitur: Da altissimo secundum donatum eius. Hæc dicit Lucas de Penna *in dicta l. si quis per diuinam.* vbi multum exhortatur magistratus, qui rempub. administrant, vt prouideant, vt primo sit copia rerum necessariarū in ciuitate, antequā aliquid extrahatur. Ita si viderint aliquod mercimonium vrbibus pernitiosum, prohibere debent, ne ibi exerceatur, *l. nobiliores, C. de commerc. & mercat.* Quod notandum est pro nostris ciuibus, qui aliquando in fine anni volunt extrahere vina de ciuitate, & vendere Comitatensibus: quoniam officiales prouidere debent, ne tot vendantur & distribuantur, vt ciuitas non sit euacuata illis, sed tantum vendantur de iis, quæ superabundant, & pro necessitate.

9. Quia aquarum malignitas quandoq; inficit ciuitates, debent, qui Reipublicæ gerunt administrationem, aut curam prohibere, ne in publico aquęductu, aut in aquis, quæ pro vsu publico sunt necessariæ, quis res immundas proiiciat, neq; mulieres pannos, cæteraq; sordida, ne seruitores mulas, equos, & reliqua huiusmodi lauent, neue porcos immittant, iuxta illud: *Heu liquidis immisit fontibus aprum.* Neue in eo quis natet, vel se abluat, nisi forte in inferiori parte, & secreta, *vt est textus in l. cum supra virentes, vbi Bartolus & Ioannes de Plat. C. de re militari, libr. duodecimo.* Et qui contrauenerit, & quodammodo aquas publicas spurcauerit, arbitrio iudicis grauiter est puniendus, *l. 1. §. 1. ff. de variis & extraordin. cognit.* Imo non licet habenti fontem seu aquam priuatam, eam aliquo modo spurcā reddere, si cum eadem spurcitia in aquam vel fundum defluat alienum, *l. apud Trebat. in princi. ff. de aqua plu. arcen. Aret, consil. 30. Cæpoll. in tract. de seruit. tit. de fonte.* Alias teneretur actione iniuriarum, *Fr. de Ripa in d. loco, vers. 7.*

10. Pro fontibus construendis & aqua habenda ad vsum publicum, possunt decuriones collectam imponere, vt per plura deducit & comprobat idem de Ripa *in prædicto tract. fol. 33. vers. 8.* & ita olim Romani faciebant in eodem authore.

11. Quoniam priuilegium immunitatis ab omni munere non eximit priuilegiatum ab oneribus, quæ imponuntur pro aquis publicis habendis, vel proaquæductibus purgandis aut reficiendis, *l. ad portus. C. de oper. public.* Nam ad talia onera etiam Ecclesia tenetur, *l. ad instructionem, C. de sacrosan. Eccles. secundum Io. de Plate. in l. ad reparationem, C. de aquæductu.* Adducit etiam textum *in l. absit, C. de priuilegiis domus Augustæ, libro vndecimo, & in l. 2. C. de immunitate nemini concedenda, libro decimo.* Per quæ iura videtur, quod etiam nemo potest se excusare à refectione pontium ciuitatis per quodcunque priuilegium immunitatis, quod habere possit.

12. Extrahens aquam de publico aquæductu deriuando eam ad fundum suum, punitur in amissione illius fundi, *vt est text. ad literam in l. si quis de cætero, C. de aquæduct. lib. 11.*

Ad cognoscendum ergo aquæ bonitatem, quæ nobis necessaria est, ponenda est in vas æneum, vel Corinthium, & si maculam non fecerit, neque in fundo vasis arena, limusue inueniatur, vel si legumina cum ea aqua coniecta, & ad ignem posita celeriter percocta fuerint. Cognoscitur denique, si lympida & perlucida fuerit, & quocunque profluxerit, locum ab omni inquinamento mundum reliquerit, neque muscum, neque iuncos produxerit. His signis, aqua tenuis, & in summa salubritate nobis ostenditur.

Probatur autem aquæ bonitas ex aspectu incolarum, si sint corpore robusti, colore nitidi, nō gibbosi, non strumosi, non vitiati cruribus, non lippis oculis, non

non fatul. Et vt ait Fran. de Ripa *in dicto suo tractat. de peste. folio 32. versicul. dixi ex aqua.* vt cognosceretur aquæ puritas salubritasque maiores nostri inspiciebant iecora pecorum, quæ his locis pascebantur, & plures experti si liuida vel vitiosa reperiebant, ex aqua, & pabulo malignis id euenire arbitrantes iudicio, mutabant Regionis locum, dubitantes aquam illam humanis corporibus pestilentem futuram. Et ibi ample scribit, quomodo ex aqua fœtida generatur vt plurimum pestis. Ideo consulendum est hominibus vt habitationem loci sibi eligant, vbi sit aquarum salubritas & vbertas.

DEcimanona consideratio. Montes depromit. Nempe, *vt dicitur in lib. de locorum ac mirabilium mundi descriptione ca. 23. qui est additus Geographiæ Ptolemæi.* Quidam montes propriis ex causis vocati sunt, ex quibus notandi sunt, qui opinione maximi celebrantur.

Mons Caucasus ab India vsque ad Taurum montem porrectus, pro gentium, & linguarum varietate quoquo versum vadit, diuersis nominibus nuncupatur: Vbi ad Orientem in excelsiorem consurgit sublimitatem, propter initii candorem Caucasus nuncupatur. Nā Orientali lingua ea Caucasum significat candidum, id est, niuibus densissimis canditantem. Hic fertur secundum nonnullos syderib. proximus, vnde astra maiora visuntur, & eorum ortus occasusq; diligenter perspiciuntur, & est asper, & inhospitabilis, Vnde Virg.

Sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus.

Et à plerisque mons Taurus idem vocatur, qui & Caucasus, & Indiam à Scythia dirimit in finibus Assyriorum, de quo meminit Plinius *lib. naturalis historiæ 5. c. 27.*

Libanus mons Phœnicum altissimus, cuius meminerunt Prophetæ, dictus à thure, quia ibi colligitur. Alius est mons, qui dicitur Libanus in Iudæa, sed vt dicit Nicolaus de Lyra super illud *Canticorum 4.* Non est ille mons, de quo ibi fit mentio: & sic sunt duo montes Libani, sed excelsior seu altissimus est ille, qui est in Phœnicia: de isto monte meminit Plin. *lib. naturalis historiæ 5. c. 20.*

Ararath mons Armeniæ, in quo Archam historiæ post diluuium resedisse testantur: vnde & vsque hodie ibidem lignorum eius videntur vestigia. Altius de materia refert Philippus Bergome. *in suo supplement. Chronicarum li. 1. in verbo, Noe.* Et ita inquit, quod stetit Archa ipsa (*vt sacræ tradunt literæ*) super altissimos Armeniæ montes quindecim cubitis, *vt patet Genes. 7.* Exsiccatis vero aquis Noe primum animalia ex Archa dimisit, quibus emissis ipse sua cum generatione simul egressus confestim pro gratiarū actione Deo sacrificauit, atque cum suis comedendo carnes epulari cœpit. Eum autem locum (*vt Iosephus refert*) Armeni postmodum egressorium vocarunt, vbi & Archæ saluatæ reliquias per multa tempora ipsi prouinciales ostenderunt. De huiusmodi Archa Berosus Babylonicus Hystoricus *in suo 1. lib. de temporibus. cuius titulus, Berosi desloratio est*, perpulchre tractat dicens: *Ante aquarum cladem famosam, qua vniuersus periit orbis, &c.* Ait enim *in fine libri*, quod Archa quieuit in vertice montis Gordiei, vbi aliqua ipsius pars suo tempore erat, & homines sui temporis ex bitumine illo colligunt, & ad expiationem peccatorum suorum vtebantur.

Olympus, mons Macedoniæ, est nimium præcelsus, ita, vt super illo nubes esse dicantur. Vnde Virg.

Nubes excessit Olympus.

Dictus Olympus, quasi hololampas, hoc est, totus lucens, quia solem clarum habet, nullisque vnquam nubibus fuscatur. In eius cacumine aram Ioui dicatam commemorant Poetæ, vt dicit Nicolaus Perottus *in suo libro Cornucopiæ.* Hic mons Macedoniam à Thracia diuidit. Et de isto monte, & pluribus aliis meminit Isidorus *lib. 14. c. 8.* post ipsum Ptolemæum. Sunt autem quatuor montes hoc nomine: Primus, mons altissimus inter Thessaliam, & Macedoniam, qui tamen Thessaliæ asscribitur, Alter in Gallogræcia, vel in Cypro. Alius, & tertius apud Mysos, ad cuius radices Prusa ab Hannibale condita est. Quartus, ad mare rubrum in Æthiopia non longe ab Heliopoli oppido, qui oriente Sole vsque ad quintam diei horam flammas emittit, *vt dicit Calepinus in verbo Olympus.*

Alius est mons in Macedonia, dictus Athos, altior nubibus, tantoque sublimis, vt in Lemnum insulam vmbra eius protendatur, quæ ab eo 76. milliaribus separatur.

De multis aliis montibus, scilicet Parnasso, Æthna, Apennino, Pyreneo, Calpa, Cerauniis, & Acrocerauneis montibus, videatur in dicta descriptione, *vbi supra.*

In Talaro monte Epiri centum esse fontes docet Plin. *lib. 4. c. 1.* Talarus, inquit, mons centum fontibus circa radices, Theopompo celebratus.

VIgesima consideratio de tribus sectis mundi declarat, quæ illarum sit excellentior, cum genus humanum in tres sectas principales diuidatur. In Gentiles, scilicet, Iudæos & Christianos, hoc est in præputium, cirumcisionem, & baptismum. Petrus venerabilis Abbas Clun. *libr. 1. Epist.* quatuor sectas in mundo præcipuas scribit, scilicet Christianorum, Iudæorum, Sarracenorum & Paganorum.

Secta vero Gentilium siue Paganorum, olim erat quæ colebat multos pro Diis, videlicet Saturnum, Iouem, Mercurium, Herculem, Iunonem, Proserpinam, Palladem, Deam Vestam, Cererem, Vulcanum, Bacchum siue Liberum, Ianum, Quirinum seu Martem. Æsculapium, Æolum, Dianam, Venerem, Apollinem, Plutonem, Neptunum, ac multa alia idola manufacta. Et pro hac secta quidam allegant illud dictū Apostoli *1. ad Corinth.* 8. Si quidem Dii sunt multi, & domini multi. Sed Scotus. *primo senten. distin. 2.* eis respondet, quod Apostolus ibi loquitur secundū opinionem idolatrarum. Vnde eod. c. reprobat eorum sectam dicens. Nam & si multi sunt, qui vocētur Dii, siue in cœlo siue in terra, nobis tamen est vnus Deus. Omnes autem Dii Gentium dœmonia, *Psal. 95.* Vel potest dici, quod Apostolus ibi loquitur de his qui aliquid amant plus quam Deum, & in eis ponit finem suum. Hoc enim est eis pro Deo. iuxta illud Augustini *in quodam sermone*, dicentis: Hoc pro Deo ab homine colitur, quod ab eo præ cæteris diligitur. Vnde de gulosis inquit idem Apost. *ad Philipp. 2.* Quorum Deus venter est, Dicit tamen Bernar. de Bust. *in 1. part. sui Rosarii. ser. 14. in 1. par. illius sermonis, in litera* N. quod prima expositio Scoti est melior contra Gentiles & Paganos adorantes statuas manu factas pro Deo; qualis erat statua aurea Nabuchodono. *Danielis 3.* Contra quos inquit Dauid *Psalm.* 113. Simulachra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum: os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt, &c. Et tandem: *Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Talia tamen simulachra gentiles sapientes deridebant. vnde refert

Ambrosius *libro secundo de virginibus*, quod Dionysius Tyrannus, cum intrasset in templum Iouis, amictum aureum, quo eius operiebatur simulachrum, detrahi iussit, & imponi laneum, & dixit: Aurum hyeme est frigidum, æstate vero onerosum: Deum autem suum sic irrisit, vt nec onus ferre posset, ne frigus portare.

Item, cum Æsculapii vidisset barbam auream, tolli eam imperauit, dicens, incongruum esse ipsum barbam habere, quam Apollo eius pater non haberet.

Item, simulacris tenentibus pateras aureas ademit eas, allegans, se accipere debere quod Dii darent, & subdit Ambrosius: Ita ludibrio habiti sunt, vt neque Iupiter vestem suam defendere potuerit, nec barbam Æsculapius, nec Apollo pubescere ad hoc cœperit. Nec hi, qui dicuntur Dii, defendere potuerunt pateras quas tenebant. Apparet autem stultitia Paganorum, qui, vt refert Salomon *Sapien.13.* putauerunt esse rectores terrarum Deos Solem, aut Lunam, aut Stellas, siue Aerem aut Aquam, vel Ignem. Nam nulla rationabili causa ad hoc moueri poterant, sed insipientia. Sicut Chaldæi, de quibus legitur *in quadam historia scholastica*, quod cum ipsi adorarent ignem, quem ipsi appellabant Deum Deorum, ad hoc etiam cogebant alios hoc modo. Offerebant enim quibuscunq; negantibus ignem esse Deum, & alium Deum pugnantibus, pugnam: Ita, quod si Deus eorum ab aliquo vinceretur, eius culturam admitterent. Si vero ignis eorum Deus aliorum idola consumeret, illi ad ignem semper colendum se obligarent. Quapropter Canopei, qui idolum Beli adorabant, deposuerunt de capite idoli sui coronam auream, & super caput eius quoddam vas testaceum posuerunt, & illud multis foraminibus perforauerunt, & cum cera obturauerunt, & illud aqua impleuerunt. Venerunt igitur Chaldæi ad illud idolum examinandum, & posuerunt in ignem, statimque in foraminibus cera liquefacta descendit aqua, & ignem extinxit: & sic præualuisse creditum fuit idolum Canopi cuiusdam ciuitatis Ægypti Deo Chaldæorum. Et ideo dicit Bernard. de Bustis *in dicto sermone 14. in 1. parte sui Rosarii.* quod hæc secta fuit reprobata duplici de causa, & secundum comprobat ex pluribus aliis de causis, vt ibi per eum, vbi plures Theologos pro hoc allegat. Ideo hæc sufficiant, cum non sit intentionis meæ illam laudare: sed hæc retulisse sat est, vt in tantum aliarum sectarum laus pateat. Dixit tamen Ioannes de Turrecremata *in cap. caue. 28. quæst.1.* quod hodie pauci sunt gentiles, ex quo aliter in his non est immorandum.

Aliæ nempe sunt sectæ, vt Mahumeti, Iudæorum, & Christiana. De secta autem Iudæorum an sit aliquo modo laudanda, videtur quod sic: Eo quia videretur, quod Christus non fuerit missus, nisi pro natione Iudaica: cum, vt habetur *Matth.15.* dicit: Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Et in Iudæa, natus est Christus, vt habetur *Matth.2.* Et ex Virgine Maria quæ erat Iudæa, & de sinu David, vt habetur *Matth.1* qui non venit soluere legem, sed adimplere, vt dicitur *Matth.5.* Et quibus Iudæis data sunt decem præcepta legis, scilicet, Moysi conductori filiorum Israel, vt patet *Exo.3.* Et illis dati fuerunt Prophetæ plus quam cæteris nationibus. *Matth.23.* Et salus ex Iudæis est. *Ioan.7.* Et in quibus duodecim millia signatorum stantium ante Thronum Dei fuerunt visa Ioanne Euangelista, vt scribitur *Apocal.7.* Et quibus dedit benedictionem, etiam domini Iacobo, Aaron, Israel, & semini Dauid, & omni generationi eius ita, quod vt breui absoluatur, non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis, *Psal.148.* Cum humanam carnem in Iudæa assumere voluit, & ex virgine Maria Iudæa, quæ est nunc exaltata super omnes Choros Angelorum. Qui omnes suos Apostolos, qui sunt tanquam Principes, sedentes super duodecim tribus Israel, iudicantes ex ipsa Iudæa in consortium assumere voluit, qui illam in medio terræ posuit cum Ierusalem ciuitas principalis Iudaicæ gentis sit in medio terræ: *vt dictum est supra.* Ratione cuius medii consideratur maioritas, *vt prætactum est supra in 1. part. in 12. consid.*

Sed quicquid sit, sola secta Christianorum seu sola fides Christiana est extollenda, & laudanda, cum aliæ reprobētur. De reprobatione vero sectæ Mahumeti, nō aliter insisto, cum illam reprobat satis Bernhard. de Bust. *in 1. par. sui Ros. sermon. 14. 1. litera V.*

De secta Iudæorum, etiam est satis reprobata per eundem, *in dicto loco in litera Z. vsque ad fin. illius sermonis*, vbi ponit notabile consilium contra Iudæos blasphemantes Deum & Sanctos, quo modo debeant puniri.

Cum ergo illæ omnes Sectæ reprobentur, sola secta Christianorum est extollenda, & illam dicit commendandam ex tribus Bernardinus de Bustis *in 2. par. sui Ros. serm.15. in litera E. vsque ad literam X.* Dico autem illam esse extollendam pluribus aliis de causis.

Primo, quia fuit prophetizata à Prophetis non solum Iudæis, sed etiam per vniuersum orbem ante natiuitatem Christi fuit cognita. Et quia principaliter in duodecim articulis fidei contentis in Symbolo facto ab Apostolis, qui quidem omnes articuli fuerunt ante Christum præcogniti, & quomodo figurati fuerunt in duodecim lapidibus fundamenti muri ciuitatis Ierusalem. de quibus *Apocal.21.* Et in duodecim stellis, quæ erant in corona mulieris, de quibus *Apocal.21.* Et in duodecim lapidibus portatis per duodecim viros perfectos, de quibus *Iosu. 4.* ponit Alexander de Hales. *in 3. part. suæ summæ: in tractatu de fide informi. quæstio.1.* Et Bonauentura *in 3. distinct.25. artic.1. quæst.1.* Et Richardus *in ea distinct. artic.2. quæst.1.* Et de fide & Articulorum fidei nobilitate. vide *infra in 27. consid.*

Et deueniendo ad primum articulum, particulariter demonstrando quomodo in sacra scriptura dicti Articuli erant iam cogniti, cum dicatur per Petrum, *Credo*, de hoc habetur *Ecc.2.* vbi dicitur: Qui timetis dominum, credite illi. Et cum dicitur, *In Deum*, habetur *Deutero. 6.* Audi Israel dominus Deus noster Deus vnus est. Et cum dicitur *Patrem*, habetur *Iere.3.* Patrem vocabis me, & post me ingredi non cessabis. Et cum dicit *Omnipotentem*, habetur *Genes.7* Ego dominus omnipotens, ambula coram me, & esto perfectus. Et cum dicit *Creatorem Cœli & terræ:* habetur *Genes.1.* In principio creauit Deus Cœlum & Terram.

Secundus Articulus fuit Andreæ, qui dicit quinq; videlicet, *Et in Iesum*, quod habetur *Abac. 3. c.* vbi dicit Propheta: Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in Deo Iesu meo. Secundo, *Christum*, Abac. vltim. Egressus es & in salutem populi tui, in salutem cum Christo tuo. Tertio, Filium eius, vt habetur *Psalm.2.* Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, & *Psal. 88.* Ipse inuocauit me, Pater meus es tu. Quarto, vnicum, dicit ibi, quia *Psal.88.* habetur: Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ Regibus terræ. Quinto, dominum nostrum. quia habetur *Psal.23.* Domini est terra & plenitudo eius, Orbis terræ,

terrarum & vniuersi qui habitant in eo. & *Psal.2.* Dicit Deus Pater Filio, quem mittere volebat ad incarnandum: Postula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Reges eos in virga ferrea,

Tertium Articulum, posuit Ioannes, dicens, *Qui conceptus est de Spiritu sancto*, & hoc habetur *Esa.63.* vbi dicitur, Spiritus sanctus ductor ei⁹ fuit. Deinde dicit: *Natus ex Maria Virgine*, Esa. 7. Ecce virgo concipiet & pariet filiũ, & vocabitur nomen eius Emanuel, quod interpretatur nobiscum Deus.

Quartus Articulus, fuit Iacobi maioris dicentis, *Passus sub Pontio Pilato.* & hoc habetur *Esa. 50.* vbi inquit Christus per os Esa. Corpus meum dedit percutientibus & genas meas vellentibus faciem meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me Crucifixus, inde dicit, quod habetur *Iob* 7. Suspendium elegit sibi anima mea. & *Psal.21.* Foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea, Item, & mortuus, dicit, quod habetur *Esa. 53.* Tradidit in mortem animam suam, & cum sceleratis reputatus est. Tertio dicit: *Et sepultus*, quod habetur *Esa.11.* Et erit sepulchrum eius gloriosum. dicit Propheta: videns in spiritu Christum de sepulchro resurgentem in gloria.

Quintum articulum, posuit Iacob. minor dicens: *Descendit ad inferos.* Et hoc habetur *Zacha.9.* vbi Propheta loquitur, dicens: Futura velut præterita more Prophetico, vnde ait: Tu quoque in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, in quo non erat aqua. Anima enim Christi descendens ad inferos, liberauit sanctos patres.

Sextum articulum, posuit Thomas dicens, *Tertia die resurrexit à mortuis.* Oseæ.6. Dicebant mortui qui debebant resurgere cum Christo, postquam intellexerunt illũ esse mortuum, forte per annunciationem Euangelicam, Viuificabit nos post duos dies, tertia die suscitabit nos. & sic se inuicem confortabant.

Septimus articulus fuit Philippi, qui dicit, *Ascendit ad cœlos.* & hoc habetur *Psal.46.* Ascendit Deus in iubilo, & dominus in voce tubæ. & iterum Sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis. *Psal.109.* Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis.

Octauum articulum, posuit Bartholomæus (cuius nomen inditum est mihi in baptismate) qui dixit, *Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.* De quo habetur *Esa.4.* Dominus ad iudicium veniet cum senioribus populi sui, & Principibus eius. & *Psalm.97.* Iudicabit orbem terrarum in iustitia, & populos in æquitate.

Nonus articulus fuit Matthæi, qui ait, *Credo in Spiritum sanctum.* de quo habetur *Iohel.2.* vbi dicit Deus de Spiritu sancto, quem mittere debebat in die Pentecostes. Effundam de spiritu meo super omnem carnem, & prophetabunt filii vestri.

Decimum articulum posuit Simon dicens, *sanctam Ecclesiam Catholicam*, scilicet esse vnicam per totum mundum. *ca.1.§. vna vero. de sum.trin. & fide catho.* & extra quam nemo potest saluari. De qua *Sophoniæ vlti.* dicit Spiritus sanctus. Reddam populis labium electum, vt inuocent omnes in nomine domini, & seruiant ei humero vno. Omnes enim Christiani dicuntur esse vnum corpus Ecclesiæ iuxta illud Pauli *ad Rom.12.* Multi vnum corpus sumus in Christo. & eadem sententia habetur *1. ad Corinth.12.* licet per alia verba. Item dicit, *Communionem sanctorum.* De quo habetur. *Sap.7.* Sine inuidia communico, dicit quilibet sanctus. & *Psalm.118.* dicit Dauid domino. Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Vndecimus articulus, fuit Thadæi dicentis, *Remissionem peccatorum.* & hoc habetur *Ezech. 36.* vbi dicit DEVS de aqua baptismali: Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Hinc, sumpta occasione Bernhardus de Bust. explicans talia *in 1. part. sui Rosarii, serm.15.* ponit materiam indulgentiarum, vide ibi per 4. folia.

Duodecimum articulum posuit Matthias dicens, *Carnis resurrectionem*: Et hoc habetur *Ezech.37.* vbi dicitur à Domino mortuis resurrecturis: Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educam vos de sepulturis vestris, & dabo spiritum in vobis & viuetis. Deinde dicit: *Vitam æternam, Amen.* In quibus verbis continetur virtualiter, vt prædictum est, etiam æterna damnatio peccatorum, per argumentum ab oppositis, *vt dicunt Theologi in 3. dist. 25.* Et iste articulus habetur *Dan.12.* vbi dicitur. Qui dormiunt in terræ puluere euigilabunt, Alii in vitam æternam, Alii vero in opprobrium sempiternum.

Vltra autem Symbolum Apostolicum, sunt alia duo, scilicet, Symbolum sanctorum patrum 150. in concilio Niceno secundum aliquos, sed melius in concilio Constantinopolitano congregatorum, *vt in cap. canones 15. distinct.* & hoc factum fuit contra Manichæum, & Macedonium, negantes Spiritum sanctum esse æqualem Patri & Filio, ac cantatur in missa.

Aliud vero, quod cantatur in prima in diebus dominicis, fuit factum contra Arrium, negantem filium esse Patri æqualem. Compositum fuit ab Athanasio excellentissimo doctore, & Episcopo Alexandrino. Et vtrunque istorum fuit editum ad declarationem primi, scilicet, Apostolici, contra Hæreticos male exponentes. Primum tamen est dignius, tum propter compositorum excellentiam, tum, quia omnes articulos fidei plenius cõtinet & est magis sententiosum quam alia, vt dicunt Theologi *in 3. distin.25.*

Prosequendo materiam nostrã, quod Secta Christianorum magis est extollenda, ex eo, quod Articuli fidei illius sunt approbati à veteri testamento, & cogniti à prophetis, etiam ante aduentum Christi (qui est autor & institutor illius fidei) in quẽ omnes fideles Christiani tenentes fidem & Sectam illius, credunt ipsum fuisse natum ex Virgine Maria, passum sub Pontio Pilato, &c. Huiusmodi, quæ sunt de articulis fidei, & de vero Christo, qui in mundum venit, & quod vere fuit incarnatus. vnde dicitur *Amos 3. cap.* Non faciet dominus verbum, scilicet, incarnari, quin prius loquatur ad prophetas suos: Et ideo videndum est, quæ fuerint principales Prophetiæ de Christo loquentes, vt cum patuerit eas esse verificatas: credamus eum verum fuisse Messiam, per illam sententiam Nico. de Lyra, *in suo opusculo contra Iudæos* dicentes: Quotiescunque aliqua scriptura denunciat aliquid esse futurum, & determinat tempus, locum & modum, si omnia prædicta simul concurrant & veniant, manifeste patet, quod illud quod prędictum fuerat, verissimum est: Et ideo ad oculum demonstrabitur ex pluribus Prophetis, quod verificatæ fuerunt in Christo, qui habuit testimonium pro se validissimum, Fides sua est tenenda, & vltra alias extollenda.

Nonne primo de eo prophetizatum fuit *Gen. 49.* Vbi Abraham Patriarcha dicit. Non auferetur sceptrũ de Iuda neq; Dux de femore eius, donec veniat,

qui

qui mittendus est, & secundum translationem Chaldaicam habetur, donec veniat Messias. sequitur: Et ipse erit expectatio Gentium, quia gentiles eius fidem recepturi erant. Et hoc quoque prophetatum erat *Dan.9.* vbi dicitur. Cum venerit Sanctus Sanctorum, cessabit vnctio vestra. Quod patet esse impletum, Eo primo, quia constat Iudæos nunc non habere Regem. Nam antiquitus eorum Reges vngebantur, *vt habetur* 1. *Reg. 9. cap.* quod hodie non fit. Sed hæc vnctio data à Deo Regibus fuit translata in Regem Franciæ, propter Christianitatem in suo Regno inuiolabiliter obseruatam, vt dixi *supra in 5. parte, in 23. consider.* de Clodoueo leg. Rege Francorum Christiano, cui diuinitus vnctio sancta in suo baptismate demissa fuit, ex qua adhuc Reges Franciæ inter alios Reges vnguntur, cum mirabili deuotione & solennitate.

Nam in natiuitate Christi, Iudæi amiserunt regnum, quia ablatum fuit eis ab Herode Ascalonita, qui fuit Idumæus, & auxilio Romanorum debellauit Antiochum Regem Iudæorum, qui descenderat à Machabæis & prolem Regiam occidit, & libros de genealogia combussit, ne in posterum eiiceretur ipse vel filii eius, tanquam alienigenæ, & interfecit etiam legis Doctores, qui dicebant in populo illud *Deuteron. 15.* De medio fratrum tuorum pones super te Regem. Tempore cuius Herodis natus est Christus, & ideo audiens magos dicentes, Vbi est qui natus est Rex Iudæorum, turbatus est. *Matth.2.* Ipse enim vsurpauit Regnum Iudæorum, anno incarnationis seu natiuitatis CHRISTI, & ab illo tempore translatum fuit Regnum Iudæorum in Romanos, vt habetur *Ioannis* 19. non habemus Regem nisi Cæsarem: & qui se Regem facit contradicit Cæsari.

Ex quibus patet, quod verificata fuit illa prophetia, quod verus Messias qui mittendus erat (qui dicitur Christus) venit in mundum, & fuit ille qui natus est de Virgine Maria, passus sub Pontio, verus Deus & Homo. Cuius est fides Christiana, quam tenemus & seruamus, quæ vera est & infallibilis: & sic inter alias & supra alias extollenda.

Per cuius Christi natiuitatem, lux orta est nobis cum vt habetur *Esa. 9.* Populus Gentium qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam: habitantibus in Regione vmbræ mortis Lux orta est eis, & omnes Gentes præter Gentes Iudæorum. erant in regione vmbræ mortis. Cum non haberent cognitionem veri Dei, nec præcepta legis, sed erant gentiles. sed tunc talibus lux orta. Eo, quia Deus sciebat illos debere tenere fidem Christianam, & Gens Iudæorum fuit maledicta. Eo, quia non cognouit dominum. Ideo habetur *Esa.* 1. Cognouit Bos possessorem suum, & Asinus præsepe domini sui. Israel autem me non cognouit, væ genti peccatrici, populo graui iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis. Et ideo sequitur *Es.9.* Quod ex quo fides Christi debebat recipi à Gentib. populus qui sedebat in tenebris vidit lucē magnam, &c. Ex quo constat, hanc fidem Christi esse extollendam, cum per illam lux orta sit nobis.

Etiam fides nostra Christiana est multiplicata, iuxta dictum *Esai. 9.* Multiplicabitur eius Imperium vsque in sempiternum. & *Daniel.2.cap.* In diebus illis suscitabit Deus Cœli Regnum aliud, quod non dissipabitur in æternum, quod potest intelligi de Regno Franciæ, in quo Christianitas nunquam cessauit, nec cessabit: & sic est imperium Diuinum datum à Deo in hoc mundo Regi Franciæ, vel secundum Theologos est imperium Christi, quod est in locis, vbi fides sua seruatur & tenetur, quod erit semel in toto mundo, cum dictum sit: Data est ei omnis potestas in Cœlo & in terra, *Matth. vlt.* Et fiet vnum ouile, & vnus pastor.

Extollenda est etiam hæc secta: Quoniam eam tenentes peruenient ad vitam: quoniam, *vt dicit Baruch.4. cap.* Hic liber mandatorum Dei, scilicet, datur ab isto Deo incarnato, de quo *in cap.3.* ibi, *Qui adinuenit omnem viam disciplinæ, qui cum hominibus conuersatus est, & lex quæ est in æternum, scilicet, Euangelica, omnes qui tenent eam, peruenient ad vitam, qui autem dereliquerunt eam in mortem: Conuertere Iacob. & apprehende eam.* pro quo bonus text. *in l.1. C. de summa trin. & fid. cathol.*

Ex illis enim prophetiis supra deductis & allegatis constat, quod fides Christi, est prior & antiquior lege Mosaica, quod etiam aliis comprobatur mediis, *in fortalitio fidei lib.1. in 2. consid. artic. 2.* Eo videlicet primo, quoniam Abrabam ante legem, & ante circumcisionem iustus fuit, & non fuit iustus, nisi merito fidei, vt patet *Genes. 19.* Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam, & merito fidei fuit sibi facta repromissio, & specialiter illa: In semine tuo benedicentur omnes gentes, vt patet *Gene.22.* Sequitur ergo ex his, quod fides Christi fuit ipsa lege Moysi tempore prior, Et quamuis Apostolus hoc specialiter probet *ad Galathas 3.* exemplo Abrahæ, tamen hoc idem probat *ad Hebræos* 10. *&* 11. per plura exempla, sicut patet de Abel, Enoch, Noe, Sara, Isaac, Iacob, Ioseph, & Moyse. Isti enim & multi alii iusti fuerunt ante legem iustificati, *vt patet ibidem.* Eo etiam secundo, quia Deus promisit Abrahæ inter cætera quatuor, Primo hæreditatis successorem. Secundo, hæreditatis adeptionem. Tertio seminis multiplicationem. Quarto vniuersæ Gentis benedictionem. Et licet ad literam ista quatuor ei promissa fuerint de aliquo temporali, principaliter tamen Deus spiritualia intelligebat.

Primo enim promisit sibi Deus heredem, scilicet, Isaac, *Genes. 25.* Sed in hoc principaliter promisit sibi Christum, qui pro tanto Hæres Abrahæ dicitur. Quia ex eo secundum carnem descendens in eius regnauit, regnat, regnabit hereditate. Vnde Gabriel ait de Christo: Regnabit in domo Iacob æternum. *Luc.*1.

Secundo, promisit sibi hęreditatem temporalem, scilicet, hæreditatem Chanaam, à fluuio Ægypti vsq; ad fluuium Euphratem, non vt dicto loco, *Genes. 15.* Non quod ipse vnquam illam possederit, nisi in semine suo: vnde & semini suo dicebatur: Et dabo tibi terram hanc. In hoc spiritualiter sibi promittebat, vt spiritualis hæreditas, scilicet, vniuersa congregatio fidelium, tam Iudæorum quam Gentilium, cuius ipse per fidem pater est. Promittebatur etiam sibi hæreditas gloriæ, qui propter fidem eius sinus Abrahæ nuncupatur.

Tertio, promisit ei seminis multiplicationem, sicut stellas Cœli, & arenam maris. *Gene.22.* Boni, qui ex ipso descendunt per Isaac, & Iacob, sunt sicut stellæ Cœli. Sed præcipue veri Christiani, qui sunt eius semen spirituale, & semen Dei repromissum, inquantum eius fidem imitamur: Sed mali qui ex eo descendūt per Ismaelem, & filios Zethuræ, & per Esau fuerunt siccæ, & steriles, velut arena maris, sed præcipue mali Christiani, qui si habent fidem Abrahæ nomine fidei, tamen eius operibus contradicunt.

Quarto, promisit ei Deus omnium gentium benedi-

nedictionem quidem gratiæ in præsenti, & gloriæ in futuro. Non quod per eum esset danda, vel fienda hæc benedictio: sed per semen, non per quodcunque semen, sed per vnicum, quod est Christus. Non enim in Isaac, Iacob, vel Ioseph, vel Moyse, Dauid, Salomone, vel in aliquo alio homine potuit hoc verificari. In semine tuo benedicentur omnes Gentes, *Genes. 22:* quod declarat Apostolus *ad Galat.* 3. dicens: Abrahæ dictæ sunt promissiones, & semini eius. non dixit *in seminibus*, quasi in multis: sed quasi in vno; & semini tuo qui est Christus. Nota, vt dicit Abrahæ, cui Deus non falleret propter eius fidelitatem & amicitiam, dictæ sunt, supple à Deo, merito suæ fidei, repromissiones: loquitur in plurali propter promissiones supradictas, vel. quia secundum gloss. frequenter idem est, æterna beatitudo est sibi promissa, & semini eius, id est, Christo, non ad Christum fieret promissio, sed quod ad eum pertinebat, quia per eum promittebatur danda benedictio. Et, quod illud semen sit Christus, & non alius, notatur ex verbis scripturæ, quæ est: In semine tuo benedicentur omnes Gentes, non solum Iudæi. Vnde ait: *non dicit*, supple scriptura, *in seminibus*, quasi in multis. quod faceret si de multis vellet intelligi, sed dicit quasi in vno, & semini tuo, qui est Christus. Vnde de vno solo vult intelligi, & istud vnum, est Christus. Si enim de multis vellet intelligi, dixisset. *In seminibus tuis benedicentur, &c.* Sed dicit ibi, *semini.* volens de vno intelligi, propter quod Apostolus, *& semini tuo.* Patet igitur, Quod cum promissio facta fuerit Abrahæ, merito suæ fidei. Apostolus innuit ad *Hebr.* 10. *&* 11. & ista promissio diu fuit facta ante legis dationẽ, satis demonstrat, quod fides Christi promissi, præcessit legem Moysi, & sic ex prædicta scriptura Pauli, quasi ex quadam aureola aromatum, collectus est etiam hic flos pulcherrimus: De quo *in dicto fortalitio fidei*, quod fides Christi est lege Moysi antiquior Rom. cuius antiquitatis extollenda est vltra alias leges & sectas.

Et non solum extollenda est ex prædictis, sed etiam, quia lege Moysi est stabilior. Ad probationem cuius articuli, dicitur *in dicto fortalitio fidei, art.* 3. quod duo sunt notanda.

Primum, quod sicut Apostolus dicit vbi supra, à tempore factæ promissionis Abrahæ vsque ad tempus quo lex Moysi fuit data fluxerunt anni 420. quos sic cõputat Rabanus, sicut dicit Magister in Historiis *Actuum* 7. Dicit enim Rabanus, quod à tempore promissionis primo factæ Abrahæ, fluxerunt vsq; ad ingressum Ægypti an. 215. quod verum est, quia à tempore futuræ promissionis erat Abraham 75. annorum. Et ab illo tempore vsque ad natiuitatem Isaac fluxerunt 25. an. Et ab illo tempore vsq; ad natiuitatẽ Iacob, fluxerunt 40. anni, Et ab illo tempore vsq; ad ingressum Iacob in Ægyptum, fluxerunt anni 75. Deinde ab ingressu Iacob vsque ad mortem Ioseph anni 71. Postea vsque ad exitum filiorum Israel de Ægypto ann. 144. & quinquagesimo die egressionis data est lex. *Exod.* 19. 20. Et sic sunt 400. & 30. anni. Et si dicatur contra Apostolum id, quod dicit Dominus Abrahæ, *Gene.* 15. quod semen eius esset futurum peregrinum in terra non sua, 400. annis. Idque dicit Stephanus *Act.* 7. non faciendo mentionem de 30. annis. Dici potest, quod scriptura non computat inimicitias. Dicit etiam Augustinus quod hæc computatio debet protendi vsque ad mortem Seon Regem Amorreorum, & Og Regem Basan.

Secundum vero, quod est notandum, Est, Quod promissio facta Abrahæ, quæ fuit iuramẽto Dei confirmata, *Gen.* 23. Per memetipsum iuraui dicit dominus, &c. sequitur: In semine tuo benedicẽtur omnes Gentes terræ, & *Luc.* 1. Iusiurandum, quod iurauit Abraham, fuit dictum propter sui stabilitatem, & firmitatem testamenti. Est enim testamentum scriptura authẽtica, & solida, & talis fuit illa promissio, quia fuit summæ autoritatis, & stabilitatis: vnde tantæ fuit firmitatis, quod lex post data non euacuauit ipsam, sed potius semen promissum euacuauit legem, sicut declaratur *in eodem libr.* 1. *articu.* 6. de cessatione legis Mosaicæ. Si enim lex euacuasset promissionem, tunc hæreditas gloriæ non esset ex promissione, sed ex lege: & si esset ex lege, cum Abraham, Isaac & Iacob fuerint ante legem, tunc non habent istam hæreditatem. Cum tamen dicat Christus, *Matth.* 22. adducens illud *Exod.* 3. Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob non est Deus mortuorum sed viuorum: viuunt ergo illi non vita naturæ, ergo vita gloriæ. Quod plane dicit Christus. *Matth.* 8. Dico autem vobis, quod multi ab oriente, & occidente venient, & recumbent cum Abraham, Isaac & Iacob, in Regno Cœlorum. Ideo hæc hæreditas non est ex lege, sed ex promissione, quæ cum fuerit merito fidei Christi promissi, quia illam repromissionem habet iam Abraham, & non habet eam per promissionem, ergo cum promissio fuerit facta, & iurata, vt prædictum est merito fidei, sequitur, quod fides Christi est summæ stabilitatis, & stabilior lege Mosaica, cum illa sit euacuata per semen promissum. Et hæc omnia pulcherrime posuit Apostol. *ad Galatas* 3. Hoc autem dico vobis testamentum confirmatum à Deo: quæ post 400. & 30. annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandam promissionem. Nam si ex lege hæreditas, iam non ex promissione. Abrahæ autem per repromissionem donauit Deus, quod sic explicatur: Hoc autem, id est, promissionem Abrahæ factam, dico, id est, firmo, testamentum confirmatum à Deo etiam per iuramenta, quod, scilicet, testamentum post 430. annos, post quos supple facta est lex, non irritum facit, id est, non euacuat, quod quidem faceret, si per eam daretur benedictio: non ergo lex irritum facit prædictum testamentum ad euacuandum, id est, vt euacuet promissionem, supple Abrahæ factam. Non igitur per legem benedictio, quia data est lex post multum tempus à promissione facta. quę quidem non dicit, quod per legem esset promissio, sed per semen. Si enim ex lege esset hæreditas, non esset ex promissione: & tunc Abraham non haberet eam, quod est falsum, vt supra dictum est, Propter quod dicit Apostolus: Lex non euacuat promissionem. Nam si ex lege hæreditas, quod oporteret: si lex euacuaret promissionem: iam non esset, supple hæreditas ex promissione: quod probat dicens: Abrahæ autem donauit Deus supple istam hæreditatem, per repromissionem. Constat enim quod Abraham iam habet eam, & non habet eam ex lege, quia diu ante legem fuit mortuus, ergo habet eam per promissionem. Cum ergo promissio fuerit facta merito fidei, sequitur quod fides Christi promissi, est summæ stabilitatis, & stabilior lege Mosaica. Et ista veritas colligitur ex prædictis verbis Apostoli, *vt dicitur in præallegato loco.*

Extollenda est etiam Fides seu Secta Christianorum, ex alia causa, eo, quia lege Moysi est nobilior, & perfectior, ad cuius probationem prius quatuor notanda veniunt.

Primum, quod quamuis lex Moysi non sit effectiuæ iustitiæ, nec meritoria benedictionis gloriæ, non

tamen frustra fuit data. Fuit enim data propter quatuor causas, quas breuiter tangit: & de quo *infra in 34. confid.* apertius dicetur.

Prima, propter peccati prohibitionem, vt saltem timore pœnæ homines cessarent transgredi, vt hoc tandem facerent voluntate iuxta illud Horatii:

Oderunt peccare mali, formidine pœnæ.
Oderunt peccare boni virtutis amore.

Prout notat gloss. *in verbo, metu. in l. 1. de iustitia, & iure.* Et pœna vnius, est metus multorum, *text. est in l. 1. in princip. Cod. ad legem Iuliam repetundarum. Faciunt text. in l. aut facta. §. fin. & l. capitalium. §. penult. ff. de pœnis. & §. hodie autem. in fin. institut. de exceptio.* Secunda, propter populi eruditionem, dispositionem, vt scilicet, per legem morbum suum agnoscerent. De cuius ignorantia in lege naturæ conuictus erat, vt scilicet populum Dei erudiens, ipsum dignum faceret ad percipiendum promissionem, quæ est Christus.

Tertia, propter remedii flagitationem, vt, scilicet, homo superbe in suis viribus fidens, præcepta acciperet, in quibus deficiens factus præuaricator liberatorem saluatoremque requireret. Data est enim lex: vt dicit August. vt ceruix superborum, qui tantum sibi arrogabant, vt liberum arbitrium sibi putarent ad iustitiam sufficere: quos cum lex transgredi faceret, humiliaretur, & sic medicus optaretur.

Quarta, propter futurorum significationem. Legalia enim fuerũt quædam vmbra futura significans, quædamque figura futura veritatem præsignans, vt statim dicetur.

Secundum quod est notandum, quod lex fuit ordinata, id est, ordinabiliter Angelorum ministerio data, & bene ordinabiliter, quia inter Abraham, & Christum, inter promissionem, & semen, inter tempus legis naturæ, & tempus gratiæ. Magno enim consilio factum est, vt non statim post hominis casum veniret mediator, sed quod primo humanum genus conuinceretur de ignorantia tempore legis, quæ nec morbi nec medici clarã notitiam dabat, nec ad ipsa homo ex suis naturalibus attingere volebat: demum conuinceretur de impotentia legis scriptæ, quam homo virtute propria seruare non potuit, nec ipsa dabat adiutricem gratiam ad seruandum, vt propter ista duo, scilicet, ignorantiam, & impotentiam cogeretur Saluatorem petere, ne Christi aduentum superfluum reputaret. Multiplicatæ sunt infirmitates hominum, contra quas, nec per legem naturæ, nec per legem Moysi se iuuare poterant: propter quod, accelerauerunt ad medicum. Quod veniens, tanquam alter Samaritanus, vulnera sanauit languidi, quem sacerdos, & leuita, id est, vetus lex, & sacerdotium immisericorditer pertransierant. *Luc.* 10. Qui etiam, tanquam alter Elisæus, coaptans se corporaliter puero mortuo Sunamitis filio, suscitauit eum, quem tamen eius puer cum suo baculo, qui designabat legis duritiem non potuit suscitare 4. *Regum* 4. Qui, tanquam alter Angelus descendens in piscinam nostræ immortalitatis, sanauit illum, quem inuenit sibi suæque Ecclesiæ vnitum. *Ioan.* 5. Qui omnipotentis sermo Dei patris, venit in mundum, dum omnia in medium silentium tenerent. *Sapien.* 18. Primum silentium fuit ante legem scriptam, secundum sub lege, tertium in gloria. Primum fuit ignorantia languoris. Secundum desperatio creatoris. Tertium adeptio sanitatis. Ante legem enim Homo morbum suum non cognoscebat, ideo silebat, nec remedium quærebat. Lex autem ostendit vulnera languidis: & ideo data lege, mox fuit ruptum silentium, & cœperunt ægri petere remedium. Sed quia lex grauis erat, nec auxilium conferebat per diuturnos clamores, fatigati homines, & de salute desperantes, cessauerunt loqui, & sic subsecutum est silentium secundum. Et tunc omnipotens sermo patris venit in mundum. Samaritanus appropriauit ad vulneratum, Angelus magni cõsilii in piscinam descendit & Elisæus ad suscitandum mortuum accessit. Id est, Summi Regis Filius descendit de æqualitate Patris ad patibulum crucis, & de sede patris ad officinam peccati, de lumine cœli ad tenebras mundi, & inferni, & veniens locutus est pacem, dedit gratiam. proposuit misericordiam, promisit veniam, & ita rupto silentio, cœperunt ægri magnis clamoribus flagitare remedium, & accelerare ad medicum, per quem vulnera sanarentur, morbus curaretur. Recepta vero sanitate, & donata immortalitatis felicitate, nihil vltra restabit petendum, & tunc erit tertium beatum silentium ordinabiliter. Ergo, & magno Dei consilio data est lex, sc. inter Abraham, & Christum, inter promissionem, & semen promissum, inter tempus legis naturæ, & tempus legis gratiæ, inter primum silentium, & tertium. Quando enim data lex, cœpit frangi primum silentium. Ipsa autem manente, fuit secundum silentium, & tunc veniente medico, ruptoque secundo silentio, tertium homines optauerunt.

Tertium, quod est notandum, quod quando lex fuit data, fuit posita in potestate, qui venturus erat verus mediator, vt staret quamdiu ipse vellet, & quãdo vellet, cessaret. Ipse autem voluit, quod cessaret, quando ipse venit, & tamen verus mediator fuit. Ex quo patet, quod contra mediatorem faciunt, qui legem cum Euangelio obseruare volunt. Ex quo vlterius patet conclusio intenta, quod fides Euangelii siue Christi, non solum est lege Moysi antiquior, & stabilior, sed etiam perfectior: quia ipsam euacuat, sicut illud, quod perfectũ est euacuat, quod ex parte *ad Corin.* 13. Cum enim venit mediator, & legem Euangelicam statuit, voluit, quod cessaret lex Mosaica, propter suam imperfectionem: & hoc ipse facere potuit, quia in eius potestate tanquam vero domino, posita fuit.

Quartum vero, quod notandum est, quod hic mediator non est vnius naturæ, sed duplicis. Est enim Gigas geminæ substantiæ, scilicet, diuinæ, & humanæ. Ipse igitur cum sit Deus, & Homo, inter homines, & Deum mediat, dum homines qui à Deo recesserant, sed inquantum Deus, non omnia recreauit. Et ipse inquantum Deus, est cum patre, & sancto spiritu vnus Deus, quia non sunt plures Dii, sed vnus Deus. Ex quo patet, quod hic mediator non est fœderator vnius partis tantum: sed duarum partium, Dei, scilicet, & hominis. Et patet etiam, quod inquantum Deus non est proprie mediator inter Deum, & Homines: sed inquantum Homo. Inquantum enim Deus non est medius, sed æqualis Deo patri. Item iste mediator non est arbiter vnius populi: sed duorum, scilicet, Iudæorum, & Gentilium, quos tanquam duos parietes Ecclesiæ in se angulari lapide copulauerit vtriusque populi euacuans ritum. *ad Ephes.* 2. & 1. *Petr.* 2. Ergo, qui obseruant legalia, Christum non mediatorem recipiunt: quia ipsum videntur recipere mediatorem tantum Iudæorum, quod esse non potest: quia mediator non est nisi duorum populorum.

Ergo, qui ex circumcisione: vel prępụtio, ad fidem con-

conuersi sunt, maneant sicut sunt, nec curẽt circumcisi de præputio, nec præputiati de circumcisione. quia, vt dicitur *ad Galat. vlti.* In vero mediatore Iesu Christo, neq; circumcisio aliquid valet, neq; præputium: sed noua creatura. Hæc quatuor nobilia supra posita, patent ex intentione Apostoli *ad Gal. vbi supra.*

Ex quibus elicitur, quod lex Christi, & fides Catholica est nobilior, & perfectior lege Mosaica, secundum quod ample declaratur ibi per Apostolum, & commentatores illius, & etiam *in fortalicio fidei. li. 1. in 2. consider. in 4. art.* vbi etiam exponit illud dictum Apostoli, *ibid.* Quid igitur lex, propter transgressionem posita est.

Extollenda est fides Christiana, seu secta Christianorum: quia est omnibus aliis sectis vtilior, quod colligitur ex verbis Apostoli *ad Gal. eo. ca. 3.* vbi consequenter, dicitur sic: Lex ergo aduersus promissa Dei? absit. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, vere ex lege esset iustitia: sed conclusit scriptura omnia sub peccato, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus *vt ibi ad Gal. 2.* Ex quibus duo notantur: Primum, quod per legem nunquam fuit vita animæ. Cuius ratio sæpe dicta est supra, quia eius sacramenta non afferebant gratiam, & sic non præstabant animæ vitam. Secundum, quod circumcisio non fuit ex lege, sed ex patribus, vt Saluator dicit *in Ioan.* Diu enim ante legem, fuit circumcisio instituta quia *Gene. 17.* dicendum est etiam, quod ex circumcisione nunquam fuit perfecta vita, quia nunquam potuit introducere homines vbi est perfectio vitæ. Vnde Iac. dicit circumcisus *Gene. 28.* Descendam in infernum, lugens filium meum. & Dauid circumcisus dicit: *Psalm. 27.* assimilabor descendentibus in lacum. Item per legẽ Moysi nunquam fuit perfecta iustitia. Hęc enim dicit Apost. *ad Rom. 3.* Ex operibus legis non iustificatur omnis caro: & illud ex primo sequitur. Si enim per legem esset vita vera, ac per hæc & vera iustitia, quæ ducit ad regnum, in quo est perfectio vitæ. *ad Rom. 3.* Iustitia Dei, est per fidem Iesu Christi super omnes, qui credunt in eum.

Est ergo fides Iesu Christi lege vtilior, & propterea dicit Apostolus. Lex igitur aduersus promissa Dei, quasi dicat, ex quo euacuata est, quando impleri cœpit promissio, nunquam aduersatur diuinæ promissioni, absit. Non enim est inimica, sed consentanea diuinis promissis. Verum est tamen, quod fides, cuius merito fuit promissio, est vtilior, & efficacior lege. Quod probatur, quia lex nunquam potuit viuificare, nec iustificare. Si enim data esset lex, quæ posset viuificare, id est, vitam spiritualem afferre, vere supple, & non opinatiue ex lege, id est, ex operibus legis esset iustitia, quod tamen verum non est. Sed conclusit scriptura, id est, lex scripta conclusit, id est, clausa reliquit omnia, id est, omnes homines tã Iudæos, quam Gentiles sub peccato. Neminem enim à peccati carcere potuit expedire, vel conclusit, id est, clausa demonstrauit esse. Per legẽ enim cogitatio peccati, *ad Ro. 3.* quæ quidem prouidentia factum est, vt promissio vitæ, scil. & iustitiæ, & benedictionis æternæ ex fide Iesu Christi, non ex lege supple Moysi. Promissio dico, id est, res promissa daretur credentibus supple in Christum.

Ex prædictis igitur patet clarissime, quod Fides Iesu Christi est antiquior, stabilior, nobilior, & multo vtilior lege Moysi, ex quo vltra illas, & omnes alias extollenda est, *vt habetur in dicto fortalicio fidei. lib. 1. in 1. consid. art. 5. in princip.*

Extollenda est etiam Religio Christiana, quia omni alia gente totius mundi est excellentior ex pluribus. Primo, videlicet ex parte patris. Secundo, ex parte matris. Tertio, ex parte Hæreditatis. Quarto ex testimonio Angelico. Quinto, ex comparatione morum, & institutionum aliarum gentium, & sectarum. Sexto, ex testimonio Prophetarum, & ex præfiguratione illius, in toto veteri testamento. Septimo, ex testimonio etiam Gentilium.

Primo enim ex parte patris, quoniam Christiani filii Dei sunt. Nam Christus appetit Christianos in sua fide spiritualiter degenerare, & ideo dicitur *Io. 1.* Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius, id est, in re nominis eius. Sed quo ordine filii Dei fiant, & quomodo hæc generatio nobilissima distinguatur à carnali, subdit: Qui non ex sanguinibus, scilicet, fœminæ quasi materiæ, & viri quasi formatiui: sed ex Deo nati sunt: Ecce generatio, & natiuitas spiritualis, vt autem secure credamus hanc excellentiam, scilicet, hominem nasci ex Deo, subdit Deum nasci ex homine. Ex hac enim susceptione infirmitatis, sanatur nostra infirmitas, vt possimus dici, vel filii Dei fieri, & hoc est: Et verbum caro factum est, quod superius erat, inferius descendit: & quomodo pater ex sua conditione intendit multiplicare, & diligere filios, ponitur *in fortalicio fidei loco prædict. artic. 5.* sed ea omitto breuitati studens.

Secundo vero ex parte matris, quæ est (vt dicit Apostolus) illa quæ sursum est Ierusalem mater nostra, per Baptismum enim regenerati sumus ex ea. Vnde habetur *Esa. 54.* de hac generatione secunda & *in prædict. artic.*

Tertio vero demonstratur excellentia, seu dignitas illius Sectæ ex parte hæreditatis, quia Christianis debetur suprema hæreditas, cui nulla similis excogitari potest. *1 ad Corinth & Esa. 64.* ex quo arguitur nobilitas, & excellentia hæredis. Hanc autem hæreditatem nobis insinuat B. Paulus *ad Rom. 8.* Si filii & hæredes, hæredes quidem Dei, id est, visionis diuinæ, in qua consistit beatitudo, quæ est status omnium bonorum aggregatione perfectus secundum Boetium *lib. 3. Prosa. 2.* Cohæredes autem Christi *ad Roman. vbi supra.* id est, simul hæredes cum Christo. Cuius hereditas est esse gloriosum in corpore, & anima. Ita & omnes filii sui erunt gloriosi cum eo in corpore, & anima. Nec voluit pater noster Iesus Christus, quod sua electa habitatio vocaretur Synagoga: sed Ecclesia, dicens Petro. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, *Matth. 16.* quod duplici ratione factum est.

Prima, vt fieret distinctio inter Iudæos, & Christianos. Non enim videbatur rationabile, vt locus, siue habitatio Christi, vbi suos filios debet hęreditare, nomine Iudaico nominaretur.

Secunda ratio est proprietas vocabulorum, quia sicut Synagoga Græce aggregatio Latine dicitur. Sic Ecclesia Græce conuocatio Latine dicitur. Et quia Christiani conuocati sunt, ideo à conuocatione Ecclesia dicta est. Congregatio enim est pecorum, & bestiarum, Cõuocatio vero hominum. Et secundum hoc Iudæi, & quæcunque alia hominum congregatio, quales sunt Saraceni, Bestiis comparantur. Christiani vero hominibus. Quanta ergo differentia est Bestiarum ad homines, tanta est Iudæorum, & aliorum infidelium ad Christianos: quia illi congregantur, Christiani vero conuocantur, *vt not. B. Isidor. 11. Etymologiarum.* Quæ quidem hæreditas, quæ est gloria cœlestis debetur Christianis ex promissione, & non

aliis populis, *vt ample demonstratur in d. lib. fortalitii fidei li.1.3.confi.art.5.* Non enim promisit Iudæis etiam in mandatis eius ambulantib. sed tantum bona temporalia, *vt habetur Leuit.26. & Deut.*18. Non enim Agarenis, quia solum eis promisit 12. Duces in generatione eorum, *Gene.*18. quod est impletum vt habetur *Gen.27.* vbi nominantur illi 12. Duces. Sed Christianis non talia promisit, sed Regnum Cœlorum, vt habetur *Matth.* 7. Quicunque fecerit voluntatem patris mei, qui in Cœlis est, & ipse intrabit in Regnum Cœlorum, & alibi in multis locis.

Quarto, ostenditur excellentia sectæ, & religionis Christianæ ex testimonio angelico: quia angelus intelligens prædictam excellentiam, nõ sustinuit à Ioanne adorari. *Apocal.* 19. Ait enim Ioannes Cecidi ad pedes angeli, vt adorarem eum, & dixit mihi: Vide ne feceris, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum habentium testimonium Iesu, Deum adora. Cecidit Ioannes ad pedes angeli, vt adoraret eum non tamen sicut creatura creatorem: sed sicut seruus vehementer ac cum seruili subiectione honorat Dominum suum creatum. Nempe angelus in veteri testamento sustinebat sic se ab homine adorari, quod tamen non sustineret hic: imo manifeste prohibere videtur. Propterea sequitur: Et dixit mihi, Vide ne feceris, scil. aliter reuerentiam mihi. cuius causam subdit dicens: Conseruus tuus sum, id est, tecum. & sicut tu, sum seruus eiusdem Dei, & domini nostri Iesu Christi.

Et ne credatur, quod respectu solius Ioan. propter singularem præexcellentiam eius hoc diceret, & non de omnibus Christianis, qui Christi sunt serui, ideo subdit: Et fratrum tuorum habentium testimonium Iesu Christi, qui perfecto corde confitentur, ac testificantur Iesum Christum esse verũ Deum, & dominum vniuersorum, atque hominum redemptorem & Saluatorem. Et ideo merito fideles Christiani confitentur Iesum Christum verum filium Dei, cuius sunt filii per gratiæ adoptionem: qui tam charam matrem dedit eis, & tam excellentem hæreditatem promisit, & eorum Angelos fecit.

Quinto probatur Excellentia ex comparatione morum, & institutorum aliarum Gentium, & Sectarum, sine qua nihil non parum grate laudatur: vt dicit Polydorus Virgil. *lib.8.cap.* si qui ad demonstrandum præstantiam, & excellentiam Christianæ Reipublicæ ponit mores aliarum nationũ, & Christianorum. Et ostendit mores Christianorum, & instituta esse vtiliora, & excellentiora aliis: ex quibus demonstratur excellentia. vide eum ibi: ample ponentem præstantiam Christianæ Reipub.

Sexto, probatur excellentia illius fidei, cum fuerit ab antiquis etiam Iudæis prophetizata. Et ponit triginta prophetias Bern. de Bustis *in 2. part. sui Rosarii in serm.*14. & quomodo omnes articuli fidei Christianæ fuerunt præfigurati in veteri testamento ponitur *in fortalitio fidei. in 3. consid. li.1.* vbi vide ample, & iam supra aliqua dixi. Ideo non aliter insisto.

Septimo, probatur hæc excellentia sectæ Christianæ ex testimonio Gentilium, Qui etiam illam præuiderunt, prophetizarunt, & approbauerunt, & multis gentilib. facta fuit reuelatio incarnationis Iesu Christi, *vt dicit B. Tho. 2. 2. quæstio. 2. art. 6. & probat de Bust. in suo Mariali 7. part. serm. 1. & 5. in fin.* vnde Iob fuit de populo gentili dixit *19. capit. sui libr.* Scio quod redemptor meus viuit, & in nouissimo die de terra surrecturus sum, rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum, quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo. Et loquebatur more prophetico de futuris tanquam de præteritis, maxime quia debebat in proximo fieri.

Et vt dicit Campeg. *in propugnaculo Religionis Christianæ lib.1.c.5.* non est omittendus Nabuchodonosor rex qui cum tres pueros vidisset in fornace, dicit: Ecce ego video quatuor viros solutos deambulantes in medio ignis, & corruptio nulla est in eis, & aspectus, quorum similis est filio Dei. O alienigena quis tibi annunciauit filium Dei, nondum quidem mundo nascitur, & similitudo nascentis à te cognoscitur? Vnde tibi hoc? quis tibi istud annunciauit, nisi quia te sic diuinus ignis intus illuminauit, cum illic apud te captiui tenerentur inimici Iudæi, sic diceres testimonium filio Dei.

Quid Sibyllæ etiam vaticinando de Christo dixerunt, vnde dicit Augustinus *lib.18.c.23. de ciuitate Dei*, quod Sibylla Erythrea, siue Cumana, vaticinata est de Christo his versibus translatis ex Græco:

Iudicii signum tellus sudore madescet,
E cœlo rex aduenit per secla futurus,
Scilicet in carnem præsens vt iudicet orbem:
Vnde Deum cernent incredulus, atq; fidelis
Celsum cum sanctis, æui iam termino in ipso.
Sic animæ cum carne aderunt, quas iudicet ipse.
Cum iacet incultus densis in vepribus orbis.
Reiicient simulachra viri cunctam quoq; gazam.
Exuret terras ignis pontumq; polumq;
Inquirens, tetri portas effringet auerni
Sanctorum. Sed enim cunctæ lux libera carni
Tradetur, sontes æterna flamma cremabit.
Occultos actus retexens, tunc quisq; loquetur
Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
Tunc erit & luctus, stridebunt dentibus omnes.
Eripitur Solis iubar, & Chorus interit astris,
Soluetur Cœlum, lunaris splendor obibit,
Deiiciet colles, valles extollet ab imo:
Non erit in rebus hominum sublime vel altum.
Iam æquentur campis montes, & cærula ponti.
Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
Sic pariter fontes torrentur, fluminaq; igni,
Et tuba tunc sonitum tristem demittet ab alto
Orbe, gemens facinus miserum variosq; labores,
Tartareumq; chaos monstrabit terra dehiscens,
Et coram hic domino reges sistentur ad vnum
Recidere è Cœlo, ignisq; & sulphuris amnis.

Et dicit August. ibi in his Latinis versibus de Græco vtcunque translatis, ibi non potuit ille sensus occurrere, qui fit: cum literæ quæ sunt in eorum capitibus connectuntur, vbi y. litera in Græco posita est, quia non potuerunt latina verba inueniri, quæ ab eadem litera inciperent, & sententiæ conuenirent. Hi autem sunt versus tres, quintus, octauus, decimus, & nonusdecimus. deinde literas, quæ sunt in capitibus omnium versuum connectentes, horum trium quæ scriptæ sunt non legamus: sed pro eis y. literam, tanquam in eisdem locis ipsa sit posita recordemur & exprimitur in quinque verbis Iesus Christus Dei filius saluator: sed cũ Græce hoc dicitur, non latine. Et sunt versus viginti & septem, qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta fiunt nouem, & ipsa nouem si ter ducantur, vt ex lato in altum figura consurgat, ad viginti & septem peruenium.

Dicit etiam Bernard. de Bust. *in 1. part. sui Rosarii in sermone* 14. vbi ponit de secta Iudæorum *in litera O.* quod

quod hæc Sibylla Erythrea (quæ fuit orta in Babylonia) ſic prædixit de Chriſto. In vltima ætate humiliabitur Deus, humiliabitur proles diuina, vnietur humanitati diuinitas, iacebit in fœno agnus, & puellari officio educabitur Deus & Homo. Signa autem præcedent apud Iudęos. Mulier vetuſtiſſima, ſcilicet Heliſabeth puerum concipiet, ſtella orbis mirabitur, & ducatum præſtabit ſc. magis ad ortum, ſcilicet Chriſti. Hic habens pedes, id eſt, annos triginta tres, eliget ſibi de piſcatoribus deiectis hominib. numerum duodenarium, vnumque Diabolum, videlicet Iudam. Non in gladio belloue Æneadum vrbem Regeſque ſubiiciet, ſed in hamo piſcatoris, deiectione, & pauperie ſuperabit diuitias, & ſuperbiam conculcabit. Et hoc etiam prædictum fuit *Eſa. 36.* Ciuitatem ſublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis, & egreſſus egenorum. Huic quatuor animalia, id eſt, Euangeliſtæ ſurgent in teſtimonium. Huic contradicetur à beſtia, ſcilicet Antichriſto. Erit autem beſtia horribilis, ſc. Machomet ab oriente veniens, cuius rugitus vſq; ad gentes Punicas audietur. Et horum interpretationem & declarationem ponit ibi Bern. de Buſt. vbi etiam recitat dicta aliarum Sibyllarum, quæ de Chriſto prophetizauerũt, & ſic fidem noſtram Chriſtianam præuiderunt. Et primo ponit de Sibylla Perſica, quæ ſic dicit: *Ecce beſtia conculcaberis, & gignetur dominus in orbe terrarum, & gremium virginis erit ſalus populorum, & pedes eius in valetudine hominum: inuiſibile verbum palpabitur.*

Secunda dicitur Sibylla Libyca, quæ ſic vaticinata eſt: *Ecce veniet dies, & illuminabit Dominus condenſa tenebrarum, & ſoluetur nexus Synagogæ, & deſinent labia Prophetarum, & videbunt Regem viuentium, & tenebit illum in gremio Virgo domina gentium: & regnabit miſericordia, & vterus matris eius erit ſtatera cunctorum.*

Tertia eſt Delphica, q̃ ante Troiana bella ſic prophetauit: *Naſcetur Propheta abſq; matris coitu ex virgine.*

Quarta fuit Erythrea, de qua ante dictum eſt.

Quinta fuit Samia à Samo inſula ſic dicta, quæ inquit: *Ecce veniet dies, & naſcetur de paupercula: & beſtiæ terrarum adorabunt eum, & dicent, Laudate eum in atriis cælorum.*

Sexta fuit Sibylla Cumana Amalthea nomine, quę fuit tempore Tarquinii Priſci, quæ cecinit dictum Virgilii *in Bucolicis:*

Vltima Cumæi iam venit carminis ætas,
Magnus ab integro ſeclorum naſcitur ordo.
Iam redit & virgo: redeunt Saturnia regna,
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
Tum modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta faue Lucina, terris iam regnat Apollo.

Et ex hoc videmus, quod Virgil. etiam gentilis de Chriſto teſtimonium perhibet.

Septima fuit Heleſpontina in agro Troiano nata dicens: *De excelſo cœlorum habitaculo reſpexit Deus humiles ſuos, & naſcetur in diebus nouiſſimis de virgine Hebræa in cunabulis terræ.*

Octaua fuit Phrygia, quæ ait: *Flagellabit Deus potentes terræ, ex olympo excelſus veniet, & firmabitur conſilium in cœlo, & annuntiabitur virgo in vallis deſertorum.*

Nona fuit Tyburtina nomine Albunea, quæ ſic inquit: *Naſcetur Chriſtus in Bethlehem, & annuntiabitur in Nazareth, regnante tauro pacifico, & fundatore quietis,* id eſt, ſecundum gloſſam Octauiano, qui habebat taurum pro inſigni, & appellatus eſt pacificus, quia multis annis in magna pace mundum rexit, cuius tempore Chriſtus natus: ſequuntur verba Sibyllæ: *O felix illa mater, cuius vbera Chriſtum lactabunt,* & concordauit in hoc, cum B. Marcellina pediſſequa S. Marthæ, quæ (vt dicitur) fuit illa mulier, quæ exclamauit dicens Chriſto: *Beatus venter, qui te portauit, & vbera quæ ſuxiſti,* Luc. 11.

Decima dicitur Europea, quæ ſic ait de Chriſto: *Ecce veniet ille, & tranſibit montes, & colles, & latices olympi, ac regnabit in paupertate, & dominabitur ſilentio, & egredietur de vtero virginis.*

Vndecima Sibylla dicitur Agrippa, quæ ſic dicit: *Inuiſibile verbum palpabitur, germinabit vt radix, ſiccabitur vt folium, non apparebit venuſtas eius, circundabit eum aluus materna, & flebit Deus lætitia ſempiterna, & ab hominibus conculcabitur. Naſcetur ex matre Deus, conuerſabitur vt peccator.*

Duodecima appellata eſt Cimæa ſeu Cimica in Italia nata, quæ fuit tempore Numæ Pomp. ſecundi Regis Romanorum, quæ ſic ait: *In prima facie virginis aſcende puella, facie pulchra, capillis prolixa, ſedens ſuper ſedem ſtratam, puerum nutriens, dans ei ad comedendum lac de cœlo miſſum.* Hæc illa, quæ etiam clarius dixit: *In diebus illis exurget mulier de ſtirpe Iudæorum, nomine Maria, & habebit ſponſum nomine Ioſeph, & procreabitur ab ea ſine commixtione viri de Spiritu ſancto filius Dei nomine Ieſu, & ipſa erit virgo ante & poſt partum. Qui vero ex ea naſcetur, erit verus Deus & verus homo, ſicut omnes Prophetæ prædixerunt.*

Dicit etiam Sanctus Thomas *2. 2. quæſtion. 2. articulo ſupra allegat.* Quod tempore Conſtantini Auguſti, & Helenæ matris eius, inuentum fuit quoddam ſepulchrum Conſtantinopoli, in quo iacebat homo laminam auream habens in pectore, in qua ſcriptum erat: *Chriſtus naſcetur de virgine, & credo in eum. O ſol Helenæ & Conſtantini temporibus iterum me videbis.*

In Chronicis quoque Regum Caſtellæ dicitur, quod apud Toletum ſub quodam ſaxo inuentus eſt liber vetuſtus, qui ſcriptus erat lingua Hebraica, Græca, vel Latina, & in illo dicebatur: *Chriſtus filius Dei naſcetur de Maria virgine, & pro ſalute hominum patietur.*

Nonne etiam cœlum teſtimonium dixit de Chriſto, quando nouum ſydus in noua hominum progenie velut lingua, & digito, quo potuit, natum Deum, & hominem gentibus monſtrauit?

Nonne Plato diuinus appellatus affatus eſt ſuis præceptis acquieſcendum, donec ſacratus aliquis homo in terris appareat, qui fontem omnibus aperiret veritatis, quem denique ſequentur omnes? Et eo mortuo in eius tumba inuenta fuit lamina ſuper pectus ſuum aurea, in qua ſcribebatur: *Credo in Chriſtum naſciturum de virgine, paſſurum pro humano genere, & tertia die reſurrecturum.* Et de eodem Platone refert Auguſtin. *libro ſeptimo confeſſionum*, ſe legiſſe in quibuſdam Platonicorum libris principium Euangelii Ioannis: *In principio erat verbum.* Non quidem his verbis, ſed hoc idem multis, & multiplicibus perſuaderi rationibus, quod in principio erat verbum, &c. quæ ſequuntur ad vſque, *& tenebræ eam non comprehenderunt.* Hæc & quædam alia refert G. Benedict. *in ſua repet. c. Rayn. in ver. mortuo itaque teſtatore, 261. 262. 263. & 264.*

Nonne etiam apud Francos notum eſt, quod Ecclesia beatiſſimæ virginis Mariæ Carnotenſis fuit ante Chriſti aduentum ædificata in honorem virginis parituræ? Ex quo demonſtratur, ꝙ ſi alii Gentiles de Chriſto Verbo prophetizauerunt: Tamen Franci facto in eum crediderũt, prout & Græci, qui templum Deo ignoto conſtruxerunt, vt per gl. *in verb. Magiſter,*

in c. turbat.37.dist. Qui recitat, quod cum Paulus venisset Athenas, vidit aram ignoti Dei, in qua erat scriptum: *Hæc est ara ignoti Dei, in quo viuimus, morimur, & sumus.* Ex quo Apostolus cœpit prædicare: & Dionysius conuersus fuit per ipsius prædicationem.

Audiui alias à nostris, quod in hac nostra ciuitate Heduensi fuit repertum sepulchrum, in quo erant plures imagines seu repræsentationes, quas vulgo *Melias* vocant, in quarũ altera erat vna figura seu repræsentatio natiuitatis Christi in præsepio inter bouem & asinum, & ante eum erat quædam figura seu protractura hominis genibus flexis, & manibus iunctis, & erat scriptum in rotunditate: *Credo in Iesum inter animalia ex virgine nasciturum, & multum curaui inuenire, sed non potui.*

Quomodo etiam Balaam Astrologus per parabolam locutus est: *Orietur stella ex Iacob, &c.* Et tamen erat Chaldæus: & vide Origenem *in Homilia 14. super Numer.* Ambrosium *Epist. 38. ad Cromatium.* Et quomodo Magi Regem Iudæorum Christum prædicauerunt, & dixerunt. Augustin. *lib. 3. de Symbolo ad Catechumenos, cap. 4. & de interpretatione munerum eorum,* per Ambrosium *in libr. de fide, cap. 2. & in capit. legimus, §. in Leuitico, 37. distinct.* & per Campegium *in suo propugnaculo fidei Christianæ, libr. 1. cap. 5.* vbi etiam dicit, quod Milesius Apollo consultus de Christo ita commendauit: Mortalis erat corpore, sapiens, prodigiorum effector, sed sub iudicibus Chaldæis armis comprehensus, clauis, fustibusq; amarã mortem passus est.

Porphyrius vero inter Gentes nequissimus *in libro de responsis.* inquit: Christum Dii maxime pium pronuntiauerunt, immortalemque euasisse asseruerunt. Concedit ipse Porphyrius Christum, & sapientem & pium fuisse, quamuis Christianos partim indoctos, partim magos nominet, tum veritati, tum sibiipsi manifeste repugnans.

Vespasianus ac Titus Imperatores auditis Christi operibus eius potentiam timuerunt.

Alexander Seuerus templa Christo fieri statuit, & orabat in matutinis in sacrario suo corã statua Christi, vt Capitolinus refert.

Et Adrianus, vt idem narrat, statuit Christo templa facere, eumque inter Deos recipere: ideoque templa absque simulacris in omnibus ciuitatibus fieri iussit.

Antonius Pius, cum audisset Christianos hoc frequenter vti prouerbio: Quod tibi fieri non vis, alteri non feceris, perscrutatus est Christi vitam, eique statuam tanquam Deo dicauit.

Refert etiam Polydorus Virg. *in lib. 8. c. 7. & fin. de inuentoribus rerum*, quod in primo fidei testimonio Tyberius Cæsar, *Tertulliano teste in Apologetico*, cum è Syria à Pontio Pilato Christi diuinitatem eiusque religionis synceritatem accepisset, senatum consuluit, censuitque Christum inter Deos referendum, colendumque templo. Senatus tamen, quia prius ad Tyberium de ea re, quam ad se Pilatus literas dedisset, eiusmodi relatione reiecta, Christianos persequendos, decreuit, proposito delatoribus præmio. Sed Cæsar in sententia mansit, & comminatus capitale supplicium accusatoribus Christianorum id scelus inhibuit.

Traianus quoque itidem sensit, qui certior factus à Plinio secundo Bythiniæ procuratore, nihil mali in Christianis quotidie ad supplicium tractis reperiri iussit, vt non inquirerentur: verum oblati punirentur, & ibi etiam Polydorus recitat hic antedicta de Adriano.

Constantinus deniq;, cum Christi miracula in rebus suis manifestius fuisset expertus, Deum magis quam populum timuit, solumq; Christum & palam adorauit, idolorum templa subuertit, Christo templa passim pretiosa ædificauit.

Hæc sunt, quæ de Christo Gentiles senserunt, quæ ideo narrari possunt propter authoritatem Aug. qui *lib. 2. de doctrina Christian.* inquit: *Philosophi autem, qui vocantur, si qua forte vera, & fidei nostræ accommoda dixerunt, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam tanquam iniustis possessoribus in vsum nostrum vendicanda.* De qua materia *in c. legimus, cum seq. 37. distinct.*

Quomodo etiam multi Iudæi approbauerunt Christum, & de eo testimonium dixerunt, vide *sup. in 4. part. in 9. consid.*

Vigesimaprima consideratio. Sectæ Christianæ sunt 13. nationes illam tenentes, & sunt quatuor, quæ comprehẽduntur sub Latinis, quia Latini principaliter omnes sunt Christiani. Et in natione Latinorum sunt quatuor aliæ particulares nationes, scilicet natio Gallicana, Germanica, Italica, & Hispanica: sed vna est, quæ illam tenuit, & tenet sine monstris, sine aliquo errore, & absq; eo, quod vnquam ab eadem recesserit, aut in aliquo deuiauerit: quæ est dicta natio Gallicana, quæ (vt prædixi) semper caruit monstris, semper fidem Catholicam defendit, iuuit, protexit, auxit, & pro illa totis viribus contra fere omnes nationes debellauit, *vt dixi supra in hac parte, & in 5. part. in 24. consider.*

In hac prima natione Gallicana est Rex Franciæ principalis (qui dicitur Christianissim⁹) inter omnes Reges mundi, vt dixi *in d. 5. part.* sub quo multi sunt Duces, Comites, Marchiones & Barones eidem obedientes, de quibus supra *in d. 5. par.* Etiam Rex Nauarræ, & Rex Iueroti, licet aliqui dicant, regnum Nauarræ fuisse sub natione Hispanica, est tamen nunç sub natione Gallicana.

Secunda natio est natio Italica, in qua est principalis totius Christianitatis, qui est Papa, qui habet in tota Ecclesia, & secta Christiana primatum & principatum, cui omnes obediunt, seu obedire tenentur. Et in illa natione sunt Rex Siciliæ, Rex Neapolitanus, Ducatus Venetiarum, Duces Mediolani, Ferrariæ, & Vrbini, Marchiones Mantuæ, Montisferrati, & plures alii. Etiam plures comitatus, principatus, & dominationes, vt sunt Florentię Senarum & Genuæ.

Tertia natio est Hispanica, in qua sunt Reges Castellæ, Legionis, Granatæ, Aragoniæ, Portugaliæ, ac multi duces, comites. Regnum principale dicitur Castellæ, cuius Rex nunc dicitur Catholicus.

Quarta natio est Germanica, in qua est Imperator, & sunt multi Reges, vt est Rex Angliæ, Scotiæ, Vngariæ, Bohemiæ, Poloniæ, Daciæ, Frisiæ, Suetiæ, Norguegiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, & multi Landgrauii, Duces, Comites.

Item in Insula Rex Cypri. Omnes prædicti sunt obedientes Ecclesiæ Romanæ. Plures tamen hereses ex huiusmodi Germania emanarunt, & quæ fuerunt damnatę, & adhuc diebus nouissimis insurrexit illa maledicta secta Lutherana, quæ Christianitatem in multis maculauit. Deus velit illam extirpare ab huiusmodi secta Christiana. De laude vero Germaniæ vide ample per Franciscum Irenicum *in descriptione Germaniæ.*

Quinta natio est Græcorum, qui habent Patriarcham Constantinopol. Archiepiscopos, Episcopos, Abba-

Abbates, & cætera huiusmodi in spiritualibus. In temporalibus Imperatorem, etiam habent Duces, Comites, &c. Pauci tamen sunt nunc numero, quia Agareni & Turci occuparunt, & detinent maiorem partem Græciæ. Et isti non obediunt Romanæ Ecclesiæ, licet quandoque fuerint subiecti ipsi Romano Pontifici, tamen sæpius inconsutilem domini tunicam tentarunt, vnde duodecim diuisiones Græcorum solent numerari, quæ ponuntur per Ioannem Echium, *in suo tractat. de primatu Petri, libro tertio, cap.* 16. Nunc vero habent multos errores. & fuerũt condemnati per Ecclesiam. Quia dicunt, quod Spiritus sanctus non procedit à filio, & quod non est purgatorium.

Sexta natio est Indiæ, in qua est presbyter Ioannes, qui præest illi populo tanquam Patriarcha, eique centum & viginti septem Archiepiscopatus subsunt. Quorum quilibet viginti Episcopos habere dicitur. Hi Romano more fonte Baptismatis in nomine Patris, Filii, & Spiritus sancti renascendos baptizant: eodemque ritu Sacramentum Eucharistiæ conficiunt. Hoc solum excepto, quod Pater noster ante Sacramenti eleuationem decantant. Et post beatam virginem Mariam, Apostolos Petrum & Paulum, atque beatum Ioannem Baptistam præcipue suscipiunt, & venerantur honore. Alios quoque, & præcipue beatum Matthæum eorum præcipuum doctorem maximo venerantur obsequio. Beatos insuper Paulum primum Eremitam, Anton. Abbatem, Macharium, atque alios duos Eremitas summa deuotione prosequuntur. Eorum quippe Imperatorem ferunt Christianissimum, cui & septuagintaquatuor reges, ac infiniti propemodum obtemperant principes, duodecim duntaxat regulis exceptis, qui Mahumetas obseruant leges, qui tamen Imperatoris mandatis in reliquis parent. Hunc sane Imperatorem tempore Clementis V. anno scilicet salutis nostræ 1300. ad Hispaniarum Regem triginta legatos misisse, illique contra fideles auxilium protulisse, prout quidam presbyt. Genuensis sancti Marci præpositus *in tractatu suo de moribus huiusce gentis, Mappa mundi intitulato*, declarauit & scripsit. Qui & Auenionem ad prędictum Clementem Pontificem V. cum reuerentia accedentes de multis edocti, cum multis muneribus & literis Apostolicis ad limina Apostolorum Petri & Pauli visenda venerunt. Quibus inuisis cum gaudio ad propria rediere. Verum cum Genuæ multis diebus nauigandi tempus expectantes, multa, vt fit, de eorum tribubus, moribusque, ac religionibus rogati scripta reliquerunt, quæ idem autor reseruauit. Hæc dicit Philppus Bergomas *in suo supplemento Chronicarum, libr. octauo*. Quando vero dictus presbyter Ioannes equitat, semper facit portare crucem ante se ligneam, sed quando vadit ad bellum, tunc facit portare duas cruces, vnam de auro, alteram de lapidibus pretiosis. In illa terra est corpus S. Thomæ Apostoli in maxima veneratione. Apud me credo hos esse extollendos in fide nostra Christiana post Latinos, Gallos, scilicet Italos, Hispanos & Germanos, & ceteris omnibus aliis nationibus Christianos præferendos, cum non multum discrepant à fide nostra Christiana. Nisi quod non approbant Papam Romanum in summum Pontificem totius Ecclesiæ, & non approbant eius primatum. Fuerunt tamen alias sub Romano Pontifice: cum, vt ample declarat ipse Io. Echius *in d. suo tract. de primatu Petri, lib.* 3. Omnes Orientales & Afri fuerunt subditi Romano Pontifici: forte alibi amplius dicetur.

Septima natio Christianitatis est Iacobitarum dictorum à Iacobo Hæretico, discipulo Patriarchæ Alexandrini. Hi in partibus Orientis occupant magnam partem Asiæ, & terram Mambræ, quæ est propinqua Ægypto, & terram Æthiopiæ, vsque ad Iudæam plus quam quadraginta regna. Hi circumciduntur, & baptizantur, cum ferro igneo characterem crucis imprimunt frontibus, & in aliis partibus corporis, vt in pectore, vel in brachiis. Hi confitentur soli Deo, & non sacerdotibus Iudæorum, & Agarenorum. Hi dicunt in Christo tantum esse naturam diuinam. Aliqui eorum loquuntur lingua Chaldæa, alii Arabica, alii vero aliis linguis secundum diuersitatem nationum. Isti fuerunt condemnati in Concilio Chalcedonensi.

Octaua natio Christianitatis est eorum, qui dicuntur Nestoriani, ab Nestorio hæretico discipulo sic vocati, qui fuit Constantinopolitanus. Hi ponunt in Christo duas personas, vnam diuinam, alteram vero humanam, & negant B. Mariam esse matrem Dei: sed bene hominis Iesu. Item negant vnum Christum esse in verbo, & in carne, sed separatũ, alterum Dei, alterum filium hominis, *vt dicit ample de his Ioannes de Turrecremat. in ca. quidam hæretici, in verbo, Nestoriani, 24. quæstion.* 3. Hi vtuntur lingua Chaldæa in suis scripturis, & cõficiunt corpus Christi in fermento. Hi habitant Tartariam, & maiorem Indiam, & sunt multi numero. Terra eorum continet tantum, sicut Alemania & Italia. Hi hæretici fuerunt condemnati in Synodo Ephesina, & fuerunt diuisi ab Ecclesia Romana, & permanserunt in eorum pertinacia. Et confutationes illorum errorum amplissime scribuntur per ipsum Ioannem de Turrecrema. *in d. ca. Philippus Bergomens. libr. 9. sui supplementi Chronicarum*, dicit, hos habere adhuc alium errorem, quem prædicabat Nestor hæresiarches, scilicet, nihil ad vitam prodesse, quod homines virtuose viuerent, *vt habetur in d. c. quidam hæretici, ver. quis autem*. quia dicebat, quod prædestinatio importabat saluationem aut damnationem, quod falsissimum est. Posset hic adaptari materia prædestinationis (quæ ad Theologos spectat) sed tantum remissiue ad Bernard. de Bust. *in sermon. 37. in 2. part. litera N. & O. in 1. parte sui Rosarii*, vbi confundit hunc errorem, & ample per eundem *in dicta 2. parte, sermo. 33.* vbi ample de materia prædestinationis.

Nona natio est illorum, qui dicuntur Moronetæ, à quodam hæretico Morone, qui vnum intellectum & vnam voluntatem in Christo tantum ponunt. Hi inhabitant Libyam in prouincia Phœnicis in magno numero, prœliis edocti & experti, specialiter vtuntur arcubus & sagittis, more Latinorum campanis eorum Episcopi, annulis, mitris, & baculis pastoralibus vtuntur: in scripturis diuinis litera Chaldæa, & in vulgari Arabica vtuntur. Hi aliquando fuerunt sub obedientia Romanæ Ecclesiæ. Nam eorum Patriarcha erat in Concilio generali Lateran. celebrato Romę sub Innocentio III. sed postea recesserunt. Hi primo fuerunt condemnati in Synodo Constantinopolitana, postea redierunt ad obedientiam Romanæ Ecclesiæ, & iterum reuersi sunt ad eorum opinionem falsam, in qua perseuerant.

Decima natio est illorum, qui dicuntur Armeni, qui habitant in regno Armeniæ prope Antiochiam. Hi proprium idioma & linguam communem omnibus, & scripturas sanctas, & officium Ecclesię cantãt, & dicunt in vulgari lingua, ita quod ab omnibus secularibus viris & fœminis intelliguntur. Habent

suum

ſuum primatem, quem Catholicum vocant, cui obediunt velut Papæ cum magna deuotione, & reuerentia. Quadrageſimam ieiunant, in qua non comedunt piſces, nec bibunt vinum: in diebus tamen Veneris comedunt carnes. Hi temporibus Conſtantini Imperatoris cum Scotis ſeu Hybernis fidem Chriſti ſuſceperunt, eo quod Hybernis ſeu Scotis prædictis in occidentali plaga viciniores eſſent. Et hi Armenii in Aſia inter Taurum & Caucaſum montes conſtituti ſunt. Nam Hyberni & Armenii, ac Colchides, vna ſub prouincia ſiue regione coniunguntur. Huius itaque cõuerſionis Thyriades tunc huiuſce gentis cauſa fuit, qui Rex quodam mirabili ſigno circa domum ſuam diuinitus oſtenſo Chriſti Baptiſmum ſuſcepit, qui vna cum omnibus ſuæ ditioni ſubiectis, vna die vna præceptione Deo colla ſubmiſere: ex quo factum eſt, vt ad finitimas quoq; Gentes Chriſtianum dogma peruenerit, & multitudine dilatatum ſit: quorum commercio etiam Perſæ fidei rudimenta aliquantulum ſuſceperunt.

Vndecima natio Chriſtianorum eſt illorum, qui dicuntur Georgiani, à beato Georgio, quem habent in patronum prœlii. Habitant in partibus orientalibus: eſt populus multum pulcher, fortis, & delitioſus: Medis, Perſis, & Aſſyriis (in quorum confinibus commorantur) valde formidoloſi: vtuntur lingua Græca, vtuntur Sacramentis modo Græcorum. Clerici habent coronas rotundas in capitibus raſas, ſeculares vero quadratas. Et quando veniunt ad ſanctum ſepulchrum, non ſoluunt Saracenis tributum, & ingrediuntur Ieruſalem cum vexillis erectis, quia Saraceni eos timent. Eorum fœminæ vtuntur armis, ſicut viri, vtuntur pileis altis in capitibus ad altitudinem cubiti & quando ſcribunt Soldano, ſtatim fit, quod petunt. Philippus Bergomen. *in ſuo ſupplemento Chronicarum, libr. 9.* dicit, quod Scoti ſeu Hyberni hodie Georgiani populi appellantur, & vſq; in hodiernum diem Chriſtum colunt, quamuis procul ab Apoſtolica ſede veritatis magiſtra: quia non omnem Euangelii veritatem ſeruant, eo quod Barbaris gentibus circumfuſi ſunt. Hi enim (vt dicit) ſunt conſtituti in aquilonari parte, & anno Chriſti 338. tempore Conſtantini Imperatoris, fœdera verbi Dei, & Chriſti fidem miraculoſe ſuſceperũt, & muliercula quædam Chriſtiana ibidem captiua huius tanti boni cauſam præſtitit. Quæ cum vitam pudicam & ſanctam ea in regione duceret, ac dies noctesque in oratione conſumeret, Gentibus illis admirationi fuit. Quibus ſciſcitantib. cur ſe tantopere affligeret, ita ſe ſuum Deum colere reſpondit, qui Chriſtus eſt. Nihil ex hoc amplius mirati Barbari, quam nouitatem nominis, mulierculam in honore habere cœperunt. Mos itaque Gentis illius erat, paruulus cum ægrotaret, per vicinas domos à matribus circumferri remedia exquirentibus. Accidit autem, vt quædam mater, cum puerum aliquandiu circumtuliſſet, nec ſalutare quicquam inueniſſet, captiuam tanquam ebria doloris adiret, eiuſque opem expeteret, quæ nihil humani illa ſe ſcire reſpondit: ſed dominum quem coleret Ieſum Chriſtum deſperatam ab hominibus ſalutem conferre poſſe, paruulumque cilitio ſuo ſuperimponens, & orationem ad Ieſum fundens, ſanum mari confeſtim reddidit. Mox facti rumor totam repleuit vrbem, & ad Reginam etiam peruenit, quæ dolore afflicta captiuam ad ſe adduci curauit. Cumque illa regiam domum ingredi recuſaret, orationem ad Deum pro illa fundens, illico Regina ipſa eſt ſanitati reddita, atque ex hoc admonita, vt in Chriſtum crederet, & eum, qui ſalutem ei præbuiſſet, adoraret. Quibus beneficiis & verbis commota Regina rogauit virum, vt Chriſtianus efficeretur: quod quanquam ille promiſiſſet, ſegnis tamen erat, nec ſæpius ab vxore commotus baptizari curabat, nõ tam quod fidei hoſtis eſſet, quam dubius. Contigit autem, eum aliquando in ſyluas altiſſimas ire venatum, quo cum perueniſſet, coorta ſubito tempeſtate, ita tenebræ cuncta operuere, vt nec omnia cerneret, nec ab vllis cerneretur. Ignarus autem quid facto opus eſſet, promiſſionis coniugi factæ recordatus eſt: & tunc Chriſtum rogauit, vt ſi Deus eſſet, ex tantis eum periculis liberaret. Nec mora, dies clariſſima mundo reddita eſt. Rex ad vrbem productus, Reginæ quæ geſta erant, miraculi loco expoſuit. Vocatur captiua, & eius conſilium audit. Illa ſtatim reiicienda idola, & Chriſtum colendum dicit, eiq; ſupplicãdum, & Baſilicam conſtruendam eſſe hortatur. Conuocato populo Rex Euangelium prædicat, & nondum ſacris initiatus fit ſuæ gentis Apoſtolus: Credunt viri per Regem, & fœminæ per Reginam. Cõſtruitur templum magni operis, & eleuato pertinaciter murorum ambitu columnæ collocantur. Sed prima ac ſecunda erecta, tertia nullis machinis, nulliſque viribus erigi poteſt. Cumque ad noctem vſque laboratum eſſet, recedentibus omnibus ſola captiua mulier apud Eccleſiam in oratione perſeuerat. Poſtera vero die, prima luce redeunte populo columna reperta eſt ſupra baſim in aere ſuſpenſa, quãtum eſſet vnius pedis ſpacium: quo miraculo viſo, omnes magnificarunt Deum, veramque captiuæ fidem recognouerunt. Et ſtupentibus omnibus ſenſim ſupra baſim nullo contingente depoſita eſt. Moxq; reliquæ columnæ magna felicitate erectæ ſunt. At perfecta Eccleſia, & populi fide confirmata, ſuadente captiua, totius Gentis legatio ad Conſtantinum Imperatorem in Grçciam mittitur: reſque geſta opponitur, & ſacerdotes petuntur, qui cœptum erga ſe munus expleant. Quibus & iucundiſſimo vultu Imperator ſatisfecit Hæc Philip. Berg. *vbi ſupra.*

Duodecima natio Chriſtianorum eſt illorum, qui dicuntur Suriani, à ciuitatẽ Sur, quæ eſt eminentior in Suria vel Aſſuria. Hi vtuntur in ſermone vulgari lingua Saracenica, in ſcripturis diuinis, & officio Miſſæ lingua Græca. Habent Epiſcopos, & conſuetudinem Græcorum ſeruant, & eis obediunt in omnibus. Conficiunt Sacramentum Euchariſtiæ in fermento, & habent opinionem Græcorum contra Latinos. Hos ſequuntur aliqui Chriſtiani, qui in terra ſancta vocantur Samaritani, conuerſi primo tempore Apoſtolorum, ſed non bene ſapiunt in fide.

Decimatertia natio eſt illorum, qui dicuntur Mozorabes. Hi olim fuerunt multi in partibus Aphricæ & Hiſpaniæ, nunc vero ſunt pauci. Sunt enim dicti Mozorabes, quia modos Chriſtianorum de Arabica in multis tenebant. Iſti vtuntur in diuinis officiis lingua Latina, & obediunt Romanæ Eccleſię, & prælatis Latinorum, & conficiunt in azymo, vt Latini, ſed in multis diſcrepant ab eis, quia in diuinis officiis habent horas valde prolixas: quia cum dies naturalis diuidatur in 24. horas diei, & noctis, tot officia habent, ſiue horas, & Pſalmos, ac hymnos, nec non certas orationes habent, & nimis prolixas, quas non dicunt more Latinorum. Nam illud, quod Latini dicunt in principio, ipſi dicunt in fine, vel in medio. Sacramentum Euchariſtiæ diuidunt aliqui in ſeptem partes, alii in decem. Et natio valde deuota: in matrimonio non coniunguntur niſi perſonis ſuæ Gentis,

ſiue

siue nationis, inter quas fœmina amisso primo marito nunquam coniungitur alteri, sed permanet in castitate perpetua.

Inter has 13. nationes natio Italica est prima, eo, quia habet vicarium Christi, qui omnibus Christianis præest, ita quod si fieret congregatio omniũ, semper Italia, hoc est, Ecclesia Romana præcederet, cum omnes Christiani subiiciãtur seu subiici debent summo Pontifici, qui in tota Christianitate primatum obtinet, *vt dixi supra in 4. part. in septima consideratione. vbi ample.* Et de eius laudatione refert Plinius 37. *naturalis historiæ, cap. vltim.* In toto orbe, inquit, & quocunque cœli conuexitas vergit, pulcherrima est omnibus rebus, meritoque principatum naturę obtinens Italia rectrix, parensque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, seruitiis, artium præstantia, ingeniorum claritatibus. Iam situ ac salubritate cœli atque temperie, accessu cunctarum gentium facili, littoribus portuosis, benigno ventorum afflata. Etenim contingit recurrentis positio in partem vtilissimam, & inter ortus occasusq; mediam, aquarum copia, nemorum salubritate, montium articulis, ferorum animalium innocentia, soli fertilitate, pabuli vbertate. Quidquid est, quo carere vita non debeat, nusquam est præstãtius. Fruges vinum, olea, vellera, lina, vestes iuuenci. Ne equos quidem in trigariis præferri vllis vernaculis animaduerto: metallis auri, argenti, æris, quamdiu libuit exercere nullis cessit. Et iis nunc in se grauida pro omni dote varios succos, & frugum pomorumq; sapores fundit. Et *libr. 3. c. 5. in princ. de vrbe Roma, & Italia,* dicit: Roma omnium terrarum caput, alumna eadem & parens, numine Deûm electa, quæ cœlum ipsum clarius faceret: sparsa congregaret imperia, ritusque molliret, & tot populorum discordes, ferasq; linguas sermonis commercio contraheret ad colloquia, & humanitatem homini daret, breuiterq; vna cunctarum gentium in toto orbe patria fieret. Et dicit tex. *in 2. const. C. in prin.* quod arma & leges Romanas omnibus anteponi nationibus, omnibusque gentibus dominari præteritis effecerunt temporibus.

VIgesimasecunda consideratio. Quia prædictæ sectæ seu nationes, de quibus *supra in duabus præcedentibus considerationibus,* tribus linguis vtuntur, scilicet Arabica, seu Græca, & Latina, vnde (*vt habetur Luc. 23. & Io. 29.* Græce, Hebraice, & Latine erat scriptus titulus seu superscriptio crucis Iesu Christi) videndum est, quæ illarum sit excellentior:

Et videtur, quod Græca sit vtilior Latina, quod satis videtur probare text. *de non alienand. aut permutandis rebus Ecclesiasticis, §. nos igitur, in fine collationis secundæ.* vbi dicit textus, non paterna voce, id est, Latina, legem conscripsimus: sed hanc communi & Græca, vt omnibus sit nota, propter facilem inrerpretationem, & dicit glos. in verbo, *voce.* Ideo communior videtur lingua Græca, quam sit Latina, quia eum norũt nedum Græci, sed Latini, quos oportet Græcæ linguæ eruditionem habere propter interpretationes, & translationes multarum legum & cõstitutionum, quæ Græca lingua fuerunt factæ, *vt apparet in multis legibus Digestorum.* Græci vero parum, aut nihil curant linguam Latinam. Præterea (vt legitur in diuinis) quando Hebraica lingua transferenda erat in Latinam, prius in Græcam transferebatur, vt facilior ex ea fieret translatio.

Aduerte, quod tex. gloss. & Doct. *in clem. 1. de Magistris,* faciunt mentionem de tribus linguis, scilic. Hebraica, Arabia & Chaldæa, quæ sunt (*vt dicit Card. ibi*) vtiles ad sciendum fauorem fidei: & quare omisit de Græca, dicit gloss. ibi in verbo, *Hebraice,* quod illud verbum *Græce,* in originali erat cancellatum, aut forte propter literam in text. quæ supra, ibi, *quibus vtuntur infideles, &c.* vt nihil esset superfluum: vel cancellata fuit, cum Græci fideles fuerint sub obedientia Ecclesiæ, *ca. licet de Baptismo, & facit quod notatur ca. primo, de summa Trinitate, libro sexto.* Tamen hodie schismatici sunt, nec recognoscunt caput Romanæ Ecclesiæ. Et, *vt dicit ibidem gloss.* forte esset expedientior suæ lingue doctrina, quam aliarum. Iudæi autem habent literam Hebraicam, sed linguam specialem in vulgari non habent. Habemus enim, quod euanuit ipsorum lingua vulgaris. Arabica litera est Saracenorum, Chaldæa Chaldæorum, *de qua in capitu. legimus, §. sed econtra, & cap. turbat, & cap. qui de mensa, 37. distinct.* sed fertur, quod hæc litera hodie non habeatur, *vt dicit dicta gl.* Et recitat ibi Cardinalis, quod linguæ sunt 72. vt videtur probare textus *in c. septuaginta, 16. distinct.* Sed principales tres sunt, scilicet Hebraica, Græca & Latina, quæ totum orbem diuidunt: & etiam dicit, quod olim fuit vna lingua omnium nationum, scilicet Hebraica, & quod creditur, & probabiliter, quod in patria cœlesti erit tantum vna lingua. In multis autem linguis varietas est, & vbi varietas & diuersitas, ibi dissensus. Linguarum etenim diuersitas, *vt ait Augusti. lib. 19. de ciuitate Dei, c. 7.* Hominem alienat ab homine, nam si duo sibimet inuicem fiant obuiam, neque præterire, sed simul esse aliqua necessitate cogantur, quorum neuter nouit linguam alterius, facilius sibi animalia muta, etiam diuersi generis, quã homines sociantur. Scribit Strabo trecentas nationes, quæ dissimilibus linguis vterentur, descendisse in Dioscuriadem vrbem Colchorum clarissimam.

Sed redeundo ad propositum, sciendum est, quæ sit honorabilior & excellentior. Nam, vt dictum est, Græca videtur magis vtilis. Ideo magis laudanda ex effectu, & visus fuit hoc probare text. *in d. §. nos igitur, cum gl. de qua supra.*

Sed videtur, quod illa ratio non concludit, cum certum sit paucissimos Latinorũ Græcæ linguæ scios esse: omnes vero propemodum Græcos Latinam callere. Et si Græca lingua ab omnibus potuisset intelligi, essetq; cõmunior Latina, nihil necessum fuisset vti circuitu, transferendo scilicet Hebraicam in Græcam, & postea Græcam in Latinam, sed suffecisset Gręca translatio: vnde pro vtilitate Græcę lingue, vt sic sit excellentior, videtur melior, tex. *in c. veterum.* vbi est text. Augustini *9. distinct.* qui tex. sic ait: *Vt veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est, ita nouorum veritas Græci sermonis normam desiderat,* quod intellige de Veteri & Nouo Testamento. Et etiam dicit textus *in ca. fina. vigesima distinction.* de quibus causis nulla soluendi, ligandique autoritas in libris Veteris & Noui Testamenti, & quatuor Euangeliorum, cum totis scriptis Apostolorum nõ appareat, ad diuina recurrite scripta Græca, sed glossa magna *in dicto cap. vt veterum.* dicit, quod Hieronym. *in secundo prologo Biblior.* contrarium tenet, dicens, quod emendatiora sunt exemplaria Latinorum, quam Græca, & Hebræa: sed Augustinus *in d. c. vt veterum.* ad primitiuam Ecclesiam respicit, quando exemplaria Græca & Hebræa non erant corrupta, sed procedente tempore, cum populus Christianus esset multum auctus & hæreses multæ inter Græcos pullulassent. Inuidia Christianorũ Iudæi & Græci sua exemplaria corruperunt, & sic factum est, quod exempla-

ria eorum magis corrupta sunt, quam Latinorum, ad quod tempus respicit Hieronymus, vel respicit ad Latina exemplaria à fidelibus interpretibus translata. Augustinus vero respicit ad exemplaria Latina à non fidelibus & fallatoribus translata, vel in hoc, *vt dicit d.gl.* magis credendū est Hieronymo quam Augustino. Quia inter istos tres Augustinum, Hieronymum, & Gregorium, magis credendum est Augustino in disputationibus, Hieronymo in historiis, & translationibus, Gregorius in mortalibus proponitur: quia non omnes in omnibus, sed certa per certa, *vt est tex. in l.1.§. omnibus autoribus, C. de veter. iur. enucle.* Nec omnia possumus omnes, *& ita dicit d.gl. quam refert & sequitur Panorm. & post eum Fel. in ca. ne innitaris, in fin. de constit. & ibi Felin. dicit, illam gl. esse approbatam à Ludou. Roma. in l. si vero, §. de viro, in 15. fallentia, ff. solut. matrimo. & in l.1. §. fin. col. 2. ff. de verb. oblig. & in l.1. col. 5. ff. si cert. petat.*

Sed Archid. *in d.c. fin. 20. distinct.* & post eum Præpositus & Geminia. dicunt: Quod quando scriptum reperitur contrarium, vel dubium, ad Græcam linguam recurrendum est, prout *in d. c. vt veterum.* & d. cap. fin. intelligitur secundum illa tempora, quibus fidei Catholicæ integritas erat apud Græcos: sed cum hodie sint acephali, & exemplaria eorum corrupta, & mendosa, non est ad eorum volumina recurrendum. Non est enim verisimile eos, qui Catholicæ fidei vnitatem non sincere tenent, integritatem suorum voluminum conseruasse: sed potius ea in odium Latinorum (qui vnitatis fidei inconcussi sunt obseruatores) corrupisse. Nam aduersarii & inimici facile mentiuntur, *vt est tex. in l.1. § praterea, & ibi plures concordantias in gl. ff. de quæst.*

Albericus de Rosat. *in 1. constitutione ffotum, in §. illud, & in suo Dictionario, in verbo, lingua.* dicit, quod inter omnes linguas tres sunt excellentissimæ, Hebraica scilicet, Græca & Latina. Earum clarior & sonantior dicitur Græca: cuius varietas discernitur in quinque partib. Quarum prima dicitur mixta siue communis, qua omnes Græci vtuntur. Secunda Atheniensis, qua vsi sunt authores Græci. Tertia Dorica, quam habent Ægyptii & Syrii. Quarta Ionica. Quinta Æolica, vel sic. Vna dicitur Attica, alia Bœotica, 3. Æolica, 4. Dorica, & 5. Ionica. Quantū autem lingua Græca præstet Latinæ, scribit Budæus *in tract. de Asse, & partib. eius lib. 1. fol. 7.*

Latinæ vero linguæ dicuntur esse quatuor, scilicet prisca, & condita quam sub Iano & Saturno, vetustissimi Italici habuerunt, & Latina, qua Italici vtuntur, & vsi sunt à Latino, & aliis Regibus Tusciæ, ex qua lex duodecim tabularum scripta fuit, & Romana, qua post exactos reges populus Roman. est vsus, & mixta, quæ post imperium latius promotum simul cum moribus & hominibus vrbem arripuit, per solœcismos & barbarismos integritatem verbi corrumpens.

Omnes orientales in gutture verba collidunt, sicut Hebræi & Syrii.

Mediterraneæ gentes sermones proferunt in palatu, sicut Græci & Asiani.

Occidentales vero verba in dentib. frangunt sicut Italici & Hispani.

Addo, quod Septentrionales, vt Germani verba faciunt in pectore. Nos vero Galli in gutture, palato, & pectore. Hic vulgo dicitur, *Itali caprisant, Alemani vlulant, Galli cantant, & Angli iubilant.*

Et dicit Alberic. *in loco supra allegato*, qui dicit, se inuenisse in authenticis scripturis super Genesin, & in inuentario vniuersi orbis, *in rubric. de ædific. turris in qua fuit inuenta diuersitas linguarum.* Idem etiam dicit Isidor. *in libr. AEthi.* vbi dicit, quod locutio Græcorum est comptior cæteris: & dixi *supra in 3. parte in penult. consider.*

Guillelmus Durandi *in suo Rationali diuin. officiorum, cap. de parasceue, colum. 2.* dicit: quod lingua Hebraica propter legem est omnium linguarum mater. Lingua Græca doctrix est, & lingua Latina interpretatrix, propter dominium Romani imperii & papatus. Et ideo dicitur, quod lingua Hebræa erat mater omnium linguarum. Nam priusquam superbia turris Babyloniç illas diuideret, vna omnium nationum lingua fuit, vt habetur *Genes. 11.* vbi dicitur: *Erat autem terra labii vnius, & sermonum eorundem.* Et iterum dicit Dominus: *Ecce vnus est populus, & vnum est labium omnibus.* & ob id delictum 70. linguæ omnino diuersæ superindictæ sunt, vt infra *in 69. consideratione*, quæ de nonnullis celebribus turribus tractat: vnde dicit Remigius super illud 1. *ad Corinth. 13. cap.* Siue linguæ cessabunt: Sicut (inquit) ante turrim Babel vna erat lingua Hebræa, sic quidam doctores expleto iudicio ipsa remanebit vna, & ideo, vt dixi supra, in multis linguis varietas est, & vbi varietas, ibi dissensio. Sed in regno sanctorum non erit dissenssio, igitur nec linguarum varietas.

Item Bernardinus dicit: *Multi multa sciunt, vna erit omnium lingua, iubilatio indefessa, vnus affectus, amor æternus, & erit commune omnium omnipotentia, sapientia, pax, iustitia, intelligentia, nec erit in illa pace diuersitas linguarum.* Donum tamen est vti diuersis linguis: vnde Apostolus *prima ad Corinthios decimoquarto*, dicit: Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. Et Apostoli loquebantur variis linguis, *Actor. 2.*

De laude autem istius linguæ Hebraicæ vide ample *in Margarita Philos. in institutione Hebraica.* vbi laudat eam ex antiquitate, seu prioritate, cum fuerit prior in omnibus aliis, ex puritate, sanctitate, significationum affluentia ac vtilitate: ex quibus omnibus alias antecellit, vt ibi elegantissime comprobatur. Et Isidor. 1. *Etymolog.* dicit Græcas literas cum earundem denominationibus ab Hebræorum characteribus esse sumptas, vti ab Aleph Alpha, a. & sic de nonnullis. E Græcorum vero fontibus Latinorum linguam scaturiisse indubitatum habetur, & certum apud fere omnes: quod an sit omnino verum, dixi supra *ista part. in 17. considera.* vbi laudatur Gallia ex literarum traditione.

VIgesimatertia consideratio sit de tribus modis cognoscendi vires perfici seu habendi notitiam rerum, ex quibus natura rerum apprehenditur, scilicet experientia, ratiocinatione, & fide, & quis sit excellentior.

Nam primo de experiētia dicitur, quod est rerum magistra, vt est textus *in ca. quam sit, in prin. de elect. in 6.* & dicit text. *in l. legatis, §. ornatricibus, ff. de lega. 3.* quod præbet nutrimentum cuilibet artificio. Faciunt text. *in l. certi, ibi, qui cuiusdam rei peritiam habent, C. de iudic. & in 2. constitutione, in §. sed cum, ibi, quam experientia rerum.* & ait Aristot. *Natura potentem, ars facilem, vsus promptum reddit artificem.*

Quoad ratiocinationem, hoc est, argumentationem, videtur etiam, quod sit multum laudāda. Nam dicit Bald. *in l. precibus, Cod. de impuberum. & in l. si pecuniam, C. de conditio. ob causam.* quod viam ferro aperit, qui per contraria transit, & habetur per Aristot. *2. de cœlo & mundo.* Opposita iuxta se posita magis elucescunt,

ceſcunt, & *in primo Elenchorum.* Poſitis iuxta ſe contrariis, maiora à minoribus diſcernuntur. & *in 2. de anima,* etiam dicit, quod conſiderans vnum oppoſitorum habet conſiderare, & reliquum. Per cognitionem enim vnius cognoſcitur & aliud, *l. 1. in princi. ibi, nam ſi cognouerimus, ff. de his qui ſunt ſui vel alie. iur. & inſtitu. eod. in princip. l. 1. ff. de tutelis, & inſtit. eod. in princip. & l. Pomponius, §. ſed & iis qui. ff. de procura. & §. nec manifeſtum, inſtitut. de obligat. quæ ex delicto naſcuntur.* Idcirco idem Philoſophus in prædicamento Relationis ait: Dubitare in ſingulis non erit inutile, quod notatur per gloſſ. *in verbo, requirens, in l. 3. C. de ſumma Trinitat. & fide Cathol.* Sine dubitatione etenim non bene res clareſcunt, vnde Ariſt. *in 3. Metaphyſ.* inquit: *Quærentes veritatem ſine diſputatione ſimiles ſunt iræ ignorantibus.*

Hinc eſt, quod apud Iuriſconſultos noſtros dicitur, quod diſputando melius veritas inuenitur, & difficilia aperiuntur, *vt eſt tex. in l. munerum, §. mixta, ff. de muneribus & honoribus, ibi, meliorem rationem diſputando habuit, & dominus meus Iaſ. in l. cum quidam, ff. de liberis & poſthumis, l. Offilius, alias Offidius, ff. de legat. 3. l. 2. §. his legibus, ff. de origine iuris, l. diui fratres, ff. de iure patro.* Ideo dicitur, iudicantem cuncta rimari oportet, *c. iudicantem, 30. q. 5. c. cum cauſam, extra de teſtib. l. iudices, C. de iudiciis. c. inprimis, 2. qu. 1. & c. occidit, 23. qu. 8.* Vnde, vt refert Hierony. *in lib. contra Pelagianos*: Schola Socraticorum conſueuerat adducere omnia, quæ dici poſſent ex vtraq; parte, vt magis perſpicua fieret veritas. Nam magis exagitata plus ſplendeſcit in lucem, *tex. in c. graue, 35. q. 9.*

Vel etiam ratiocinatio Syllogiſmus dicitur, diffiniturque oratio, in qua quibuſdam poſitis, & conceſſis neceſſe eſt per ea, quæ poſita ſunt, & conceſſa, aliquid euenire. Et talis ratiocinatio deriuatur à ratione, quæ debet eſſe in quolibet. Ita quod illud, quod ratione non roboratur, extirpandum eſt, *ca. cor Epiſcop. 67. diſtinct.* & ratione viuendum eſt, *can. vides, 73. q. 7.* Nec ſunt recipienda, quæ vacua opinione iactantur, ſed quæ ratione vel autoritate iuuantur, *c. denique, 26. diſt.*

Tertius vero modus cognoſcendi naturam rerum ſeu perfici eſt fides. Quę quidẽ fides ſecundum theologos eſt certa, imo certiſſima, imo humana conditione via certior. Et ideo Richardus de ſancto Victore ponens iſtos tres modos cognoſcendi naturas rerum, *in lib. 1. de Trinitate, capit.* 2. dicit, quod nihil firmius, nihil certius, nihil conſtantius fideles tenent, quam quod fide apprehendunt. Et vt *1. ca.* dicit: Si ad ſublimium ſciẽtiam mentis ſagacitate aſcendere volumus, operę pretium eſt primo noſſe, quibus rerum modis notitiam apprehendere ſolemus. Rerum itaque notitiam, vt dicit, modo triplici apprehendimus. Nam alia experiẽdo probamus, alia ratiocinando colligimus, aliorum certitudinem credendo tenemus. Et temporalium quidem notitiam per ipſam experientiam apprehendimus. Ad æternorum vero notitiam modo ratiocinando, modo credendo aſſurgimus. Nam quædam ex his, quæ credere iubemur, non modo ſupra rationem, verum etiam contra humanam rationem eſſe videntur, niſi profunda & ſubtiliſſima indagatione diſcutiantur, vel potius diuina relatione manifeſtentur. In horum itaque cognitione, vel aſſertione magis inniti ſolemus fide quam ratiocinatione, autoritate potius quam argumentatione, iuxta illud Prophetæ, *Eſaiæ* 7. Niſi credideritis, non intelligetis. Sed & hoc in his verbis diligenter attendendum videtur: quia horum quidem intelligentia, hac nobis authoritate non generaliter, ſed conditionaliter neganda proponitur, cum dicitur: *Niſi credideritis, non intelligetis.* Non ergo debent exercitatos ſenſus habentes de talium intelligentia comparanda deſperare: dum tantum ſe ſentiant firmos in fide, & per omnia probatæ conſtantiæ in fidei ſuæ aſſertiones: hæc Richard. Et ibi Faber Stapulenſis *in expoſitione,* dicit, vires perfici trib. cognoſcẽdi modis, ſenſu, imaginatione, intellectu: & tres eſſe earum cognoſcendi modos, experientiam, ratiocinationem & fidem: perficiunturq; hæc ſuo principio, medio, & fine, ſic enim amant omnia trino conſummari veſtigio, ſuum imitantia principium: imum locum ſenſus tenet, ſummum intellectus, medium imaginatio. Sic experientia congnitionum, initium eſt infimum, tenens cognitionis modum, vt ſenſus: fides ſummum vt intellectus: ratiocinatio medium, vt imaginatio. Experientia ſenſibilium ſingularũ eſt, & vltimorum cognoſcibilium. Fides intelligentium primorum & ſummorum. Nam obiectum eius prima veritas humanæ humana, diuinæ diuina, vt experientia vltimorum veritatis veſtigiorum. Ratiocinatio mediorum ab vniuerſalibus & cognoſcibilibus mentis humanæ ſuffragium quærens. Et fides maxime diuina lumen eſt animorum, & primę veritatis infulgentia, quo fit, vt nullus ſit fide ſuperior cognoſcendi modus, quam ſi qui non capiunt, non aliter fidei iniuria id obtingit, qui diuinæ lucis iniuria, ſi ipſa non capitur ab oculo Nycteridis, & in illa ratiocinationem quærere, eſt debili oculo vmbraculum ſubtẽdere, ne perſtringatur ab inſigniori lumine. Ergo qui poteſt abſq; ratiocinatione illa, quę ſunt fidei intueri, longe inſignius videt, & cognoſcit, quam qui ratiocinationem efflagitat & quærit: vt is ſyncerius ſolẽ agnoſcit, quam tantus fulgor non hebetat ex aduerſo contuentem, quam qui vt illum videat, manum viſui opponit ac obumbrat.

Ex quibus concluditur, & etiam ex his, quæ dicit idem Faber poſt Richardum *in 2. c.* quod inter prædictos modos cognoſcendi fides eſt ſuperior.

Vigeſimaquarta conſideratio de bonis diſputat, quod ſit vtilius, ſeu maius, aut melius altero.

Et primo aduertendũ eſt, quod bonum primo diſtinguitur inter minimum, medium, & maximum.

Minima enim bona ſunt bona temporalia, vt diuitiæ, honor, fama, & huiuſmodi.

Media ſunt potentia animæ, & alia naturalia, quibus poſſumus vti bene & male, vt intellectus, voluntas, ſenſus corporis, & huiuſmodi.

Maxima ſunt gratia, & virtutes neceſſariæ ad ſalutem, & his bonis nemo male vtitur. Vnde, vt dicit Auguſtinus, quod virtus eſt bona qualitas mentis, qua nemo male vtitur. Et inter iſta tria bona, iſtud vltimum eſt maius, vt dicit Florent. *in 2. parte ſuæ ſumm. libr. 13. cap. 2. §. 8. in principio. & in fin. illius* §. ponit aliam diſtinct. boni, quoniam (vt dicit) eſt adhuc quadruplex bonum, ſc. bonum naturæ, quod conuenit generaliter omni Enti, & tale bonum eſt perfectio debita, & conueniens naturæ. Vnde *Eccl. 3.* Omnia fecit bona in tempore ſuo.

Secundum eſt bonum virtutis politicæ, quod bonum habet principium inter nos, eo, quod virtus politica eſt virtus, quę acquiritur voluntaria conſuetudine.

Tertium bonum eſt gratiæ, quod cõuenit creaturæ rationali bene diſpoſitæ, & iſtud bonum habet principium partim inter nos, & partim extra nos.

Quartum eſt bonum gloriæ, & tale bonũ eſt perfectum,

fectum, quod conuenit animæ informatæ per gratiam, vt de his ample idem Flor. *in d* §.8. *& in* §.9. ponit aliam distinct. dicendo, quod aliud est bonum secundum Tullium, Ambrosium, & Thomam, scilicet vtile, delectabile, & honestum, vt ibi per eum.

Redeundo ad propositum nostri operis ipse Antonius Florent. *in dictis parte, titulo, & capitul. secundo.* §. 10. ponit quinque rationes, ex quibus patet vnum bonum esse maius seu melius altero: & dicit textus iuris ciuilis *in l. vbi autem non apparet, in principio, ff. de verborum obligatio.* est dare melius bono, & optimum meliori, quod dictum refert gl. magna *in l. certum est, ff. si certum peta.*

Primo ergo vnum bonum est maius altero: quia diuturnius, quod probat ibi Anton. à contrario de malo, & etiam quia quanto bonum est diuturnius, tanto securius possidetur. Et ideo dicitur *Threnorum 3.* Bonum est viro, si portauerit iugum ab adolescentia sua. Cum igitur (vt dicit) bona spiritualia virtutum permaneant, nec auferri, vel amitti possint contra voluntatem habentis, vt dicit Ambros. *de pœn. dist. 2. c. sapiens.* Bona autem temporalia auferri possunt in vitis, vel amitti saltem in morte. Vnde Ambrosius *super Lucam.* Non sunt hominis bona, quæ secum afferre non potest, ergo spiritualia sunt maiora, & digniora, quam temporalia.

Secũdo dicitur bonum maius altero, quia impermixtius seu purius altero. Bonum enim, quod est sine malo, est maius, & magis eligendum, quam quod habet admixtionem mali, & gaudium sine tristitia, aut metu est maius gaudio, quod habet tristitiam annexam, seu metum. Ratio est, quia bonum quanto delectabilius, tanto melius, & magis eligendum. Sed bonum, quod est malo purius, & impermixtius est delectabilius. Cum ergo bona spiritualia non habeãt mali, aut tristitiæ admixtionem: vnde dicitur de sapientia vera: Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, *Sapient. 7. & 8.* Non habet amaritudinem conuersatio illius, nec tædium conuictus eius, sed lætitiam & gaudium. Bona autem terrena, siue diuitiæ, siue voluptates habent multam tristitiam, & anxietatem admixtam: vnde Saluator eas comparat spinis, *Luc. 8.* quia pungunt, & mentem lacerant diuersis afflictionibus. Ideo spiritualia bona sunt meliora, maiora & cæteris præeligenda.

Tertio dicitur bonum maius altero, quia communis secundum Philosophum & Apostolum *ad Gall. 6.* Dum tempus habemus, operemur bonũ ad omnes. Hinc dicit text. *in c. scias, 7. q. 1.* quod vtilitas communis præferenda est priuatæ. *Habetur per Arist. 1. Ethicor. & in c. bonæ, 1. & ibi gloss. extra de postulatione prælat. & in c. licet, extra de regularibus, & in l. actiones, § Labeo, & ibi gloss. ff. pro socio, in l. vnica, § penult. C. de caduc. toll. & in authent. de restitut. & ea quæ parit. §. sancimus, ibi, ea enim, & c. colla. 4.*

Quarto vnum bonum est maius altero, quia sufficientius, vnde iustitia est maius bonum, quam fortitudo: quia habita fortitudine, adhuc iustitia indigemus, scilicet ad recte conuiuendum, sed habita iustitia non indigemus fortitudine. Et illud est bonum sufficiẽs, quia per se sufficit sine alio, vel quia tale bonum est finis, quod potest esse sine eis, quæ sunt ad finem, sed non è conuerso. Nam habitis iis quæ sunt ad finem, non habetur finis: sed habito fine non indigemus his, quæ sunt ad finem, vt patet de medicina, & sanitate, de diuitiis, & beatitudine. Vel quia tale bonum est principium omnium, quod potest esse sine bono, quod non est principium omnium.

Ex his sequitur, Deum & gloriam eius, & gratiam, & virtutes aliis bonis mundi esse maiora: sed bonum sufficientissimum est Deus, quia nullo indiget, *vt per ipsum Antonium Floren. in d.* §.10.

Quinto aliquod bonum est maius altero, quia eligibilius. Et ex parte eligibilis rei est aliquod bonum magis eligibile, vel ratione maioris desiderii. Quanto enim aliquod bonum magis desideratur, tanto est maius, vel ratione maioris pretii, *tex. in l. pretia rerum. ff. ad leg. Falcidiam.* Pretium enim est quædam mensura Reip. appretiatæ, vel ratione maioris damni. Nam illa sunt meliora, quorum damna seu amissiones cotum sunt maiora. Quia maiori bono maius damnum opponitur. Et quia beatitudo est bonum, quod omnes maxime desiderant, *vt ait August. de ciuitate Dei.* Et quia non est digna ponderatio animæ cõtinentis, id est, æquale pretium ad bona temporalia: & idem de aliis virtutibus, & maximum damnum acquiritur ex illis bonis mundanis male vtentibus, quia priuatio beatitudinis veræ, secundum illud *Iob 21.* Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt. Ideo eligenda sunt potius spiritualia & æterna, quam alia: hæc Anton. vbi supra. Et ante ponitur ista consideratio de bonis, quia dona videntur excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus, licet tamen posteriora virtutibus Theologicis, *vt ait S. Thom. 2. 2. q. 68. in fin.*

Vigesimaquinta consideratio de virtutibus exponit, quæ illarum sint excellentiores, an Theologales, an Cardinales, seu Morales, & quæ inter vtrasque.

Pro quo sciendum, quod Theologales sunt excellentiores. Quoniam respiciunt Deum pro primo obiecto & principali. Cardinales vero seu Morales non. Secundo, Theologales habent veritatem pro prima regula actuum suorum, ad quos inclinant, & non regulam aliquam acquisitam humanitus. Cardinales autem seu morales innituntur regulæ humanæ, scilicet prudentiæ, siue rectæ rationi naturali. Theologicæ vero veritati diuinæ: ex quo dicunt Theologi, quod virtutes Theologicæ sunt digniores, excellentiores, & perfectiores virtutibus Cardinalibus seu moralibus, vt ponit Gabriel 26. *q. vnica, artic. vnico, lib.* 3. & dicit S. Thomas 1. 2. *qu. 68. 8. qu. per totum, & 2. 2. q. 9. 1. q.* quod Theologicæ virtutes sunt cæteris nobiliores. De qualitate vero virtutum ponit Gabriel 36. *q. artic. 3. dubio 4. lib. 3.* & de ordine illarum ponit Ant. Flor. *in sua sum. 4. part. tit. 1. ca. 9.* & S. Tho. *in dist. 1. 2. q. 66.* ponit de æqualitate virtutum, & an virtus possit esse maior vel minor, & de cõparatione virtutũ moralium ad intellectuales, & de comparatione moralium intellectualium & Theologicarum ad inuicem. Et sunt tres tantũ Theologicæ, sc. fides, spes, & charitas, secundum Apostolũ, vt habetur *1. ad Cor. 13. c.* vbi dicit Paul. Si linguis hominum loquar & angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. Et si prophetiam habuero, & nouerim mysteria omnia, & omnem scientiam, & omnem fidem, ita vt montes transferam: charitatem autem non habeam, nihil sum, &c. Charitas patiens est, charitas non æmulatur, nõ agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritatur, nec cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet: charitas nunquam excidit. Tandem concludit: Maior autem horũ est charitas. Fides enim & spes sunt excellentiora cæteris donis euacuãdis, quia sunt

ſunt virtutes Theologicæ, vt dicit de Lyra ſuper illis verbis Apoſtoli, *quæ dantur nobis ad coniungendum nos Deo.* Alia vero dona ſunt quædam diſpoſitiones nobis datæ, vt reddamur bene mobiles à Spiritu ſancto: & ſic ordinantur ad virtutes theologicas, vt ad fines.

Ex quo ſequitur, quod eo, quia charitas eſt maior fide, & ſpe, quod etiã ſit maior cæteris donis. Quod enim eſt maius maiore, eſt maius minore, quod conſonat cum regula noſtra iuris; *Si vinco vincentem te, vinco te,* de qua *in l.de acceßionib. ff. de diuerſi. & temp. præſcrip. in cap.penult.de conceſſ. præb. per Fel. in ca. paſtoralis.in princip. de offi. ordin.per Oldra.conſil.*198. *& Lud. Roma. in conſi.* 436. Et amplius de laude charitatis videatur *Hugo Presbyter & Monachus ſancti Victoris Pariſ. in vno libr. quem fecit, incipiente: Tam multos iam laude. & Guiliel. Rouillus in ſuo compendio de iuſtitia libro 1. cap.2.*

Etiam inter cardinales ſeu Morales quæ ſunt quatuor, ſcilic. Iuſtitia, Prudentia, Temperantia, & Fortitudo, dignior & perfectior eſt Iuſtitia, ſecundum Philoſ.5. *Ethico.* Et dixi in locis, maxime *in rubrica, Des iuſtices. in commentariis noſtris ſuper conſuetudinibus Ducatus Burg. & ſupra in 5.part.in 5. conſid.*

De his vero virtutibus in genere & in ſpecie: & de laude & excellentia earum videri poteſt ad ſaturitatem per Anton. Floren. *in ſua ſum. 4.par. vſque ad decimum titulum,* Et vide Lucam de Pen. *in l.vnica. C. de Metropoli Beritho.lib.*11. vbi ait, quod Iuſtitia eſt maior, licet Prudentia ſit prior. & ibi vide diuiſiones Iuſtitiæ, de quibus etiam habetur *in Polyantea. in verbo, Iuſtitia.* & idem Luc. de Pen. *in l. euictiones.colum.3. Cod. de curſu publico libro duodecimo,* Vbi inter alias extollit Iuſtitiam, ſine qua aliæ non poſſunt, ipſa autem ſine aliis.

Inter omnes tamen virtutes virtus Heroica eſt excellens, & conuenit cum beatitudine, ad quam communis hominum vita non attingit. Et vult Ariſtot. *7. Ethicor. tractat.1.* Heroicam virtutem dici, quæ eſt ſupra nos. Heroicam, inquam, quandam atque diuinam, vt Homerus de Hectore, propterea quod eximia bonitate præſtabat dicentem Priamum introduxit:

Nec iam hominis ſane mortalis filius ille
Eſſe videbatur, ſed diuo ſemine natus.

Quare ſubiungit Ariſtot. Si ex hominibus ob virtutis exuperationem, & Dii fiunt (vt aiunt) talis quidem is habitus fuerit, qui feritati opponitur. Sic etiam Philoſophi mortales, homines excellentiſſimæ virtutis, qui communem hominũ ſtatum excedunt, vt qui magis mortem corporis, quam vitioſam elegerint actionem, Heroicos ſiue diuinos vocitabant. De quo lege Gabrielem *ſermo. 1. de ſanctis Pet. & Paul. qui incipit, Dii fortes terræ, &c.* Huic concordat dictum Prophetæ *in Pſal.* 81. Ego dixi Dii eſtis, & filii excelſi omnes. *Excelſi* dicit, vt non quicunque iuſtus Deus vocetur, ſed qui quadam virtutum excellentia cæteros antecellit, & præcipue Apoſtoli diuini, vel Dii appellans, præcipue Petrus & Paulus, *vt apud Gabrielem vbi ſupra. & in introductione morali Iacobi Fabri in Ethicen Ariſtotelis, & ibi ample in commentario Iodoci Chlictouei.*

Vigeſimaſexta conſideratio de veritate demonſtrat, ad oſtẽdendum eius fortitudinem, cum ſit potentiſſima, inexpugnatiſſima & triumphantiſſima res totius mundi.

Quod autem ſit fortiſſima & potentiſſima res mundi, habetur 3. *Eſdr.3. &* 4.*c.* vbi dicitur, quod cum Darius Rex Perſarum feciſſet Cœnam magnam Magiſtratib. ſuis centum viginti Prouinciarum, clarum, & poſt cœnam obdormiſſet tres Iuuenes qui cuſtodiebant corpus Regis, quorum vnus erat Zorobabel Iudæus, dixerunt ad inuicem: Dicamus vnuſquiſque ſermonem, quæ res præcellit: & qui vicerit, dabit ei Rex dona magna, purpura veſtiri & in auro bibere, & torquem auream circa collum portare, & ſecundus poſt Regem ſedebit, & cognatus Darii propter ſapientiam vocabitur. Scripſit ergo vnus illorum, Forte eſt vinum. Alius vero, Fortior eſt Rex. Sed Zorobabel ſcripſit: Fortiores ſunt mulieres, ſuper omnia vincit Veritas. Et ibi explicatur de fortitudine vniuſcuiuſq;, ſecundum quod etiam recitat Bernardinus de Buſtis *in 2.part. ſui Roſarii. ſermo.31. in literis X. Y. Z.* vbi dicit quod concluſum fuit, quod veritas ſit fortior. Omnis enim terra inuocat veritatem, cœlum etiam ipſam benedicit, & omnia tremunt eam. & non eſt cum ea quicquam iniquum. Iniquus rex, Iniquæ mulieres, & iniqui omnes filii hominum, & iniqua omnia illorum opera, ſi non eſt in ipſis veritas. Veritas autem manet, & inualeſcit in æternum, & viuit & obtinet in ſecula ſeculorum. Nec eſt apud eam acceptio perſonarum: ſed quæ iuſta ſunt facit omnibus, & non eſt in iudicio eius quid iniquum. Ipſa eſt fortitudo Regum, & poteſtas & maieſtas omnium, quorum benedictus Deus veritatis, & deſiit loquendo. Et omnes populi clamauerunt & dixerunt: Magna eſt veritas, & præualet. Et ſurrexit Rex, & oſculatus eſt eum, & ait: Quia omnibus es ſapientior, proximus mihi ſedebis, & cognatus meus vocaberis. Cogita in hoc, quod dicit cognatus meus vocabetis, dando eidem adminiſtrationem in Ieruſalem & gubernamentum, quod etiam Gubernatores patriarum, & habentes adminiſtrationem in prouinciis, vocantur cognati Regis, licet non ſint de proſapia & ſanguine regio, vt vidimus de domino de Trimollia, de domino de Ionuelle eius fratre, & de domino de Brione, qui etiam nunc eſt Gubernator Burgundiæ, quem Rex vocat cognatum in ſuis literis.

Et ſubdit ipſe Bernardinus *eodem ſermone, part. 2. verſic. Secunda concluſio.* Quod veritas eſt omnium rerum expugnatiſſima. *& tertia parte verſic. tertiam quæſtionem,* quod eſt omnium rerum triumphantiſſima. Ipſa enim vincit omnia, vt dictum eſt, & facit lex fin. *ff. de probatio.* de qua per Innocent. *in capit. cum pridem de renunc.* Facit lex *illicitas.* §. *veritatis. ff. de officio præſidis.* Et de laude ipſius veritatis fit mentio. *in can. conſuetudo 8. diſtinct.* vbi dicitur, quod valet, vincit & viuit in æternum, & obtinet in ſecula ſeculorum. Et merito cum veritas ſit Deus, vt habetur *Ioan.*14. Ego ſum via, veritas & vita, & *in c. ſi conſuetudinẽ. eadem diſtinct.* Hanc cauſam neſciunt multi prælati, qui volentes plus placere hominibus quam Deo, infinita ſine complemento promittunt. vnde hanc ignorant, & ideo interrogant cum Pilato, Quid eſt veritas. *Iohannis* 18. *cap. in fine. vt refert gloſſ. in verbo, veritatem. in cap. vnico, de officio delegati. in extrauagan. communibus.* Et peccatum eſt eam celare *cap. primo. & ca. dilectorum. de teſtibus cogendis, & per totum illum titulum; & melior text. in cap. quiſquis 11. quæſt.3. & ca.1. extra de crimine falſi.* & proditor eſt veritatis, qui non libere veritatem enunciat, *vt dicit text. in cap. nolite. eadem quæſtione.* Et veritas & ratio ſemper præponenda eſt, *vt in ca. veritate. cum ſequen. 8. diſtinct.* Et de eius laude vide Guil. le Rouille *in ſua deſcriptione Iuſtitiæ lib. 1. ca.* 11. de eius vero dignitate & vtilitate Antoninus Floren.

in sua sum. in 4. *part. titul.* 5. *cap.* 15. §. 1. 2. 3. *&* 4. dicit eam Aristot. 1. *Ethicor.* Duobus amicis contendentibus, sanctum est laudare veritatem. Et licet amicus Socrates, amicus etiam Plato, magis tamen amica veritas. Et *lib.* 3. *Ethic.* Verum bonum est laudabile, verus est laudandus. Et veritas licet sit bona, parit tamen malum filium, scilicet, odium, *vt ait Terentius.* Ideo dicitur, quod tres sunt Bonæ matres, quæ pariunt tres malos filios, veritas enim odium parit, pax ocium, seu vitium, & nimia familiaritas cõtemptum, de quo vltimo est text. *in l. obseruandum ff de officio præsidu. & in l. nec quicquam.* §. *circa. ff. de officio Proconsulis. & in cap. quando & ibi gloss. formalis, in verbo frangatur.* 86. *distinct.*

VIgesimaseptima consideratio de Præceptis diuinis adaperiet, quod dignius & excellentius sit. Nam certum est, quod sunt decem Præcepta Decalogi, quæ ponuntur ample per Bernardinum de Bustis, *in prima parte sui Rosarii serm.* 16. & his versibus continentur:

Vnum cole Deum, ne dicas vana per ipsum.
Sabbata sanctifices, habeas in honore parentes,
Non sis occisor, fur, mœchus, testis iniquus.
Alterius nuptam, nec rem cupias alienam.

Et hæc Præcepta excedunt Præcepta legalia, vt ibi dicit de Bustis. Sed inter omnia præcepta vnum est dignius & excellentius, & maximum, quod ponitur in quatuor locis, scilicet, *Deuteron.* 6. vbi ponuntur tria contenta in vno præcepto, scilicet, *Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua, & Matth.* 22. vbi etiam ponuntur prima duo: & in tertio, & *in tota mente tua.* & *Marc.* 12. additur quartum, videlicet, *ex tota virtute tua.* & *Luc.* 10. additur: *ex omnibus viribus tuis*, & tale præceptum (*vt dicit Nicol. de Lyra Matth.* 22.) dicitur primum dupliciter, scilicet, origine & dignitate, seu perfectione. Perfectione tali, scilicet, quod omnia alia comprehendit. Remitto me in reliquis ad dominos Theologos in pluribus allegatis per eundem Bernardinum: vbi multos allegat, qui de huiusmodi præceptis ample ponunt. Et vltra vide Anton. Floren. *in prima part. sua sum. titu.* 14. *cap.* 4. *per totum* vbi ample. De præceptis autem moralibus, vide per eundem *eadem part. eodem titu. cap.* 3. & per sanctum Thomam *in prima secunda qu. ca.* 101. 102. 103. 104. 105.

Sunt & alia Præcepta diuina, quæ dicuntur articuli fidei, & inter hos, quis illorum sit dignior & excellentior: de his supra dixi *in hac part. in* 20. *confid.* vbi illos seriatim descripsi, ideo hic pauca repetenda sunt. Sed inter omnes primus est excellentior: quia ab ipso omnes alii dependent, scilicet, credere in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, & omnes huius mundi nationes credunt hunc articulum, scilicet, Christiani, & Pagani, & infideles. & dicit Psalmista *Psalm.* 118. Dilexi mandata tua super Aurum & Topazion. Nec hodie sunt aliqui Idolatræ, Imo omnes indistincte credunt in Deum patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ: quoniam cum pater sit, maior est Filio. & habetur *Ioan.* 16. quod Christus de patre loquens dixit: *Vado ad patrem qui maior me est.*

Et quia hic de fide, eius Articulis, & nobilitate fit mentio: Ideo quædam notatu digna, quæ ex sacris literis ortum habent, addere curaui. Est autem fides, vt habetur *ad Hebræos* 11. sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium, quam definitionem sic explico. Fides est quædam inchoatio seu fundamentum futuræ beatitudinis, probatioque seu ostensio earum rerum quæ nunc non videntur, vt sunt diuinæ personæ in spirituali ædificio. Fides fundamentũ ponit. Spes parietes erigit: sed charitas tectum consummat, quæ operit multitudinem peccatorum: *vt habetur Iac.* 5.

Duodenarius Articulorum numerus secundum duodecim lapides preciosos *Apoc.* 12. positos, & etiam duodecim Apostolos primos, ex quib. structura murorum militantis Ecclesiæ compaginatur: hic. seriatim sequitur.

Primus, est de diuinitatis vnitate, ibi, *Credo in vnum Deum:* Iaspide non immerito signatus. Quoniam quidem Iaspis oculum purgat visum acuendo, sic primus de vnitate Dei articulus mentis aciem illuminat, postergatis erroribus.

Secundus articulus, de Personarum trinitate ponitur in symbolo locis tribus, videlicet, *Credo in Deum Patrem omnipotentem. In Iesum Christum filium eius vnicum dominum nostrum, & Credo in Spiritum sanctum.* Hic articulus Saphyro notatur. quippe Saphyrus lapis humanum corpus vegetum efficit integra membra conseruans, simili modo hic articulus Ecclesiæ militantis corpus adunat.

Tertius articulus, est de Mundi & omnium in eo contentorum creatione: ibi, *Creatorem Cœli, & terræ.* Qui Carchedonio lapide designatur: Nempe hic lapis Dæmonum illusiones fugat, virtutes conseruat, sic hic Articulus.

Quartus articulus, est de opere Iustificationis: gratia Spiritus sancti, ibi: *Credo,* videlicet, *sanctam Ecclesiam catholicam, Sanctorum communionem, Remissionem peccatorum,* quo septem Sacramentorum Ecclesiæ fides innuitur, qui bene Smaragdo signatur, qui est lapis valens contra caducum morbum, Et hic Articulus contra omne peccatum originale, mortale, actuale, & veniale est præsens medicina.

Quintus articulus, est de vniuersali omnium bonorum resurrectione, ibi: *Carnis resurrectionem,* videlicet, Credo: quippe quia Christus resurrexit primitiæ dormientium. 1. *ad Corinth.* 15. & nos resurgere oportet, & bonos & malos, sed fine dispari. Quippe procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem Iudicii, scilicet, æternæ damnationis. *Ioan.* 5 Hic articulus recte per Sardonichem lapillum notatur: quoniam hic lapis hominem castum, & humilem reddit, sic huius articuli frequens memoria.

Sextus articulus est de æterna vita & beatitudine bonorum. ibi, *Credo vitam æternam*, qui sane Sardio lapide designatur. Ille lapis hominem ad bonum incendit, & timorem fugat. Huius Articuli viua recordatio nos ad bene agendum incitat pro tanto bono consequendo, & timorem seruilem, videlicet, & humanum expellit, non tamen illum filiarum reuerentiæ timorem, qui manet in seculum seculi. Et prænuncupati sex Articuli potissime diuinitatem concernunt.

Septimus Articulus, & de Christi humilitate, primus est de ipsius Christi conceptione in virginis vtero per Spiritus sancti operationem facta, & eiusdem natiuitate, ibi: *Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria virgine:* Qui satis opportune per lapidẽ Chrysolithum designatur, qui lapillus intellectum humanum confortat, vt melius intelligat. sic hic Articulus per eum conceptum, & natũ, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. *Ioan.* 1. hominum intelligentiam fouet, & confortat.

Octa-

Octauus Articulus, est de Christi passione, & sepultura: ibi, *Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus*, qui non improbe Berillo lapide notatur. valet quippe lapis ille contra hostium lites, vt inuidum hominem efficiat. Sic huius Articuli pia meditatio nos contra diabolum, carnem, & mundum victores efficiet.

Nonus Articulus, est de Christi anima ad inferna descendēte: ibi, *Descendit ad inferna*. Qui satis decenter Topazio lapide notatur, qui contra lunaticam passionem suapte natura prodest. Sic huius articuli recogitatio contra dæmonum lapsus proderit, qui tunc fuerunt spoliati.

Decimus Articulus, est de Christi resurrectione, ibi, *Tertia die resurrexit à mortuis*, qui lapide Chrysopasio insinuatur. Valet enim is lapis contra lepram, quæ est quædam corporis corruptio, sic, quia tunc noluit Deus sanctum suum videre corruptionem. Illius articuli memoria nostræ resurrectionis spem confortat.

Vndecimus Articulus est de Christi ascensione ad Cœlos, ibi, *Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis*. Qui Hyacintho optime notatur, qui lapis valet ad membrorum vigorem, & saporem saluiferū. Sic huius articuli reminiscentia facit, vt membris vegetis, quæ sursum sunt sapiamus, non quæ super terram. *ad Coloss*. 3.

Duodecimus, & de humanitate Christi, sextus Articulus est de futuro iudicio, ibi: *Inde venturus est iudicare viuos, & mortuos*, & recte per Ametisthum denotatus. Ille lapis hominē vigilem facit ad bonum præsensum, & à malis conceptionibus liberat. Sic futuri memoria frequens nos vigiles reddit, extranea expellens, vt bonam de commissis talentis reddere possimus rationem.

Quidam nihilominus articulos altero modo in quatuordecim distribuunt, septem secundum diuinitatam ponentes, videlicet, primum, de vnitate Dei. Secundum, de persona patris. Tertium, de persona filii. Quartum, de persona Spiritus sancti. Quintum, de opere creationis. Sextum, de opere iustificationis. Septimum, de opere glorificationis. Et septem de humanitate. Primum, de Christi conceptione. Secundum, de natiuitate ipsius. Tertium, de morte. Quartum de descensu animæ ad inferna. Quintum de eius resurrectione. Sextum, de ascensione, & septimum de postremo iudicio. Eadem manet vtrobique sententia, quamuis partitio varietur.

Vnde propositionum excellentia, seu nobilitas penes obiectum, & maiorem iudicii nostri adhæsionem sumi solet. Et quo purius est de Deo iudicium sine creaturæ admixtura, eo est huius modi propositio nobilior, excellentiorque.

Quo fit, vt omnes articuli de diuinitate sint longe nobiliores articulis illis, qui de humanitate partiuntur, & articuli de Dei vnitate, & personis, sint nobiliores aliis de operibus Dei erga creaturas. Hinc factum credas, vt aliis quatuor secundum diuisionem posteriorem præponitur In præpositio, vt dicamus *in Deum, in Patrem, in Filium, in Spiritum sanctum*, non autem aliis. Non dicimus: *Credo in Ecclesiam catholicam*, sed *Ecclesiam*, sine *in* præpositione, & non incassum. Quippe Deo vni in essentia, & trino in personis, sic adhærendum fuerit vt illi, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum, non sic Ecclesiæ, nisi suo capiti adhærendum erit, Ecclesiæ quidem sponsæ adhæremus propter sponsum Christum.

Decimum ille articulus, qui est de vnitate diuinę essentiæ, omnium & primus, & nobilissimus habetur. Cui pauci grandi malitia excæcati dissenserunt, plurimi ignorabant personarum trinitatem: sed ferme omnes, maxime Iudæi, & Naturæ legem obseruantes, vnum esse Deum credentes, confessi sunt. Ideo notus in Iudæa Deus in Israel magnum nomen eius. *Psalm*. 75. Pauci, scilicet Patriarchæ & Prophetæ personarum trinitatem deprehenderunt, vnum esse Deum oportuit omnes credere, secundum id Apostol. *Hebr*. II. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est: secundo oportuit credere (vt ibidem habetur) quod inquirentibus se Deum remunerator sit: tertio credere oportuit, quod aliquo medio hominis lapsum repararet. secundum illud Petri *Actuum* 4. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri quod de Christo redemptore dictum est. Illud postremo alta mente recondas, quod vbi audies: Iustus ex sua fide viuet (vt Propheta & Paul. *Abac*. & *ad Rom*.1. scripserunt) de ea fide intelligas, quæ per charitatem operatur, alias statim homo corrueret in Lutheranorum errorem, quandoquidem sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita fides sine operibus mortua est: *Iac*.2.

Aduerte tamen, quod multa sunt Pręcepta: Quædam sunt Dei, quæ omnibus anteponenda sunt, *vt in c. quæ contra in fi*. 8. *distin. c. si is. cum sequ*. 11. *quæst*. 3. quæ decem sunt, vt dixi, sine quorum obseruatione salus esse non potest quæ dicuntur decalogi. *vt in ca. meretrices*. 32. *q*. 4. *& in c. quid in omnib. ea causa. q*. 7. Sunt etiam præcepta quædam moralia, quædā mystica, quædam sacramentalis, quædam ceremonialia de quibus *in c. fi. dist*. 6. Item quædam sunt præcepta Apostolica, id est, sanctæ Romanæ Ecclesiæ, quibus nullus dura superbia resistere debet. *c. præceptis*. 12. *distin*. Item sunt præcepta superiorum, quæ iniusta, implenda nō sunt *ca. si episcopus. & c. si is* 11. *quæst*. 3. Nam & præcepta sanctorum virorum antequam impleantur sunt discutienda, videlicet, si iusta, si licita, si non contra dominum sunt, *vt dicit text. in c. si quis præpostera*. 50. *dist*. Sic & Papa nō vult quod impleatur quod per subreptionem præcipit. *ca. si quando. extra de scriptis. & l. nemo. Cod. de sent*. Verum de Præcepto Dei, disputandum non est. Nam semper est licitum. *vt in ca. paratus*. 23. *quæst*. 1.

Vigesimaoctaua consideratio erit de beatitudinibus quæ sunt septem, secundū distinctionē gradduum, quamuis sint octo secundum essentiam, quas Christus enumerat in sermone facto discipulis in monte, de quo habetur *Matth*. 5. & quoniam vltima quæ est octaua ponitur per essentiam, quæ est quædā firmitas omnium præcedentium, debentur sibi omnium præcedentium præmia, & ideo redit ad caput, vt intelligantur sibi omnia præmia consequenter attribui.

Vnde prima est paupertas spiritus, quæ ponitur pro abstinentia ab amore mundi, id est, ab amore carnalium voluptatum, & diuitiarum, ac propriæ excellentiæ.

Secunda est mansuetudo, cum dixit: *Beati mites*, & tales dicuntur, qui nullam amaritudinem sentiunt.

Tertia est luctus, cum dixit: *Beati qui lugent*, scilicet, pro peccato, & ipsum odiunt, ita quod insurgunt aduersus id, ad destruendum ipsum.

Quarta est esuries iustitiæ, & vehemens desiderium

rium iustitiæ, siue summi boni. Esuries autem iustitiæ potius est beatitudo, quam esuties aliarum virtutum cardinalium: quia per iustitiam immediate coniungimur Deo, quod non fit per alias virtutes cardinales. Iustitia enim prout ibi capitur, cum dicitur: *Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam*: comprehendit fidem, spem & charitatem, de quibus supra dixi, quæ immediate nos coniungit Deo.

Quinto ex misericordia, per quam pro terrenis cœlestia merentur, & illius sunt 13. opera, de quibus *in consid. seq.*

Sexta est munditia cordis, qua clarificatur cor, & mundatur ad videndum Deum, & ardentissime diligendum. Accipitur autem munditia cordis ibi non pro virtute, sed pro statu qui est purgati animi.

Septima est pax, quæ est status virtutis, in quo est delectatio in Deo sine contradictione carnis, mundi, & diaboli: vel si qua est, inefficax est. Vnde patet, quod pax est status animi purgatissimi. Pacificis autem magis attribuitur esse filios Dei, quam aliis, quia dixit: *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.* Et licet misericordia maxime assimilet hominem Deo, quantum ad opera exteriora, tamen quantum ad interiora magis assimilat Pax.

Octaua beatitudo est, de qua dicitur: *Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Hæc virtus scilicet, sustinentia persecutionum propter Iustitiam, annexa est Paci. Cum enim pacificus sit absque contradictione carnis, mundi, & diaboli, vt dixi, patet, quod idem paratus est superare tentationem mortis pro Christo, in eodem gradu est cum pace. Propter hoc dicimus, quod octo sunt beatitudines quantum ad essentiam: sed tantum septem quantum ad distinctionem graduum. Quoniam super pacem non est virtus alia. Dixit enim Augustin. *Pax est finis & consummatio omnium virtutum.* Et ista octaua dicitur redire ad caput duobus modis. Primo, quia idem præmium sibi promittitur quod primæ. Secundo, quia omnes probant, quod à prima vsque ad vltimam veræ sint. vnde dicit Gregorius: *Qualis vnusquisque apud se lateat, illata contumelia probat.* vel secundum Ambrosium. *Pauperibus promittitur Regnum, quantum ad gloriam Animæ. Passus autem in corpore persecutionem. Regnum, quantum ad gloriam corporis.*

Et inter eas talis excellentia, quod semper vna de gradu excellit aliam, quoniam ista præmia se habent per aditionem ad inuicem. Nam plus est possidere terram Regni cœlorum, quam habere simpliciter. Quoniam multa habemus quæ non firmiter & pacifice possidemus. Plus est etiam consolari in regno, quam habere & possidere. Multa enim cum dolore possidemus. Plus est etiam saturari, quam simpliciter consolari. Nam saturitas abundantiam consolationi importat. Misericordia vero excedit saturitatem, vt plus, scilicet, accipiat, quam meruerit vel desiderare potuerit. Adhuc magis est videre Deum. Sicut maior est, qui in curia regis non solum prandet: sed etiam videt faciem Regis. Summam autem dignitatem habet in domo regis filius regis. ita dicit Antoninus Florentin. *in sua summa. 4. libr. 7. capitu. quinto. §. 3. & ibi in toto illo capitu.* ponit ample materiam Beatitudinem: ad quem recurre in reliquis, cum mihi sufficiat habere excellentiam vnius ad aliam.

Etiam aduerte, quod beatitudines excedunt virtutes cardinales & dona. Quoniam habitus virtutum cardinalium principaliter disponitur ad exercitium Animæ: Habitus vero donorum disponitur ad actus contemplatiuæ maxime: Habitus autem beatitudinum disponitur ad perfectionem vtriusque, vt habetur *in compendio theologiæ. lib. 5. c. 55.* & dicitur *in ca. 47. in fi.* quod sicut in enumeratione donorum est ordo artificialis. quo primo ponunt[ur] digniora, ita in beatitudinibus est ordo naturali[s, v]bi digniores ponuntur vltimo.

Sanctus Thom. 1. *2. qu. 69.* ponit, An Beatitudines distinguantur à virtutibus & donis, & ibi plene per eum.

Vigesimanona consideratio. Est de operibus misericordiæ: quæ sunt 14. Quoniam sunt septem opera misericordię corporalia, septem vero spiritualia corporalia enim sunt, de quibus habetur *Matt. 25.* Esuriui, & dedistis mihi manducare. & sunt hæc: Pascere esurientem, potare sitientem, vestire nudum, recolligere hospitem, visitare infirmum, redimere captiuum, & sepelire mortuum. Et in hoc versu continentur:

Visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo.

De primo, habetur *Esa. 63.* Frange esurienti panem tuum. De secundo, habetur *Prou. 25.* Si sitit inimicus tuus, potum da illi. De tertio, habetur *Luc. 3.* Qui habet duas tunicas, id est, ad superfluitatem, det vnam non habenti. De quarto, habetur per Apost. *ad Rom.* 12. Hospitalitatem sectantes. De quinto, scilicet, redemptione captiuorum, habetur per Ambr. *in c. aurum. 12. qu.* 2. vbi dixit, quod ornatus sacrorum est redemptio captiuorum. De sexto, scilicet, de visitatione infirmorum, habetur *Iob 5.* Visitans speciem tuam, id est, hominem, in infirmitate, non peccabis. De septimo, quod non ponitur *Matt. 25.* habetur *Act. 8.* vbi habetur de Stephano lapidato, quod sepelierunt eum viri timorati. & dicitur *Eccl. 7.* Mortuo non denegabis gratiam. De quo ample dixi *supra in 2. par. in 3. consi.* ideo hic non repeto.

Alia vero septem sunt opera spiritualia, quæ sunt, videlicet docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, portare onerosos & graues, pro omnibus exorare, & continentur in hoc versu:

Consule, castiga, remitte, solare, fer, ora.

De primo, habetur *ad Ro. 12.* Qui docet in doctrina, lege subueniat proximo. De secundo, habetur *Thob. 4.* Consilium semper à sapientibus inquire. & *12. qu. 2. c. pen.* vbi dicitur bonæ rei dare consilium, & præsentis habere vitæ subsidium, & æternæ remunerationis expectare cernitur præmium. De tertio, habetur per Apost. 1. *Thessa. 4.* Itaque consolamini inuicem in verbis istis: & non contristemini de dormientibus sicut gentes, quæ spem nō habent. De quarto, habetur *Matth. 18. & in c. nouit. de iudiciis.* Si peccauerit in te frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum. & Apost *ad Tim.* Peccantem coram omnibus argue. De quinto, habetur *Luc. 6.* Dimittite, & dimittetur, seu dimittemini, & *Matth. 18.* Serue nequam omne debitum dimisi tibi, quoniam rogasti me. Nonne oportuit & te misereri conserui tui? De sexto, habetur *ad Ro. 15.* Debemus nos firmiores, infirmitates aliorum portare, non solum secundum quod infirmi sunt graues, & inordinatis actibus, sed etiam vniuscuiusque onera sunt supportanda. secundum illud *ad Gal. 6.* Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. De septimo habetur *Iac. 5.* Orate pro inuicem, vt soluemini. & secundum *Tho. secunda secundæ, q. 32. art. 2.*

Ista

Iſta ſunt ſpiritualia opera, ſeu hæ ſeptem Eleemoſynæ ſpirituales, ſunt potiores corporalibus triplici ratione, prout refert Anto. Flor. *in ſua ſum. 4. par. tit. 5. cap. 18. §. 7.*

Prima eſt, quia id, quod exhibetur in eleemoſyna ſpirituali eſt nobilius, ſcilic. donum ſpirituale, quam præmium corporale, ſecundum illud *Prouerb.* 4. Donum bonum tribuam vobis, legem meam non derelinquatis.

Secundo, ratione eius, cui ſubuenitur, quia ſpiritus nobilior eſt corpore. Vnde, ſicut homo magis ſibi debet prouidere quantũ ad ſpiritum, quam quantum ad corpus: ita etiam proximo magis debet prouidere de Eleemoſyna ſpirituali, quam corporali, quem ex charitate diligere debet.

Tertio, quantum ad ipſos actus, quibus ſubuenitur. Nam actus ſpirituales, quales ſunt Eleemoſynæ ſpirituales, ſunt perfectiores actibus corporalibus, quibus exercentur in Eleemoſynis corporalibus. Dicit tamen ipſe Anton. Floren. *vbi ſupra*, Quod ſecundum aliquem caſum particularem, interdum aliqua Eleemoſyna temporalis, poſſet præferri alicui Eleemoſynæ ſpirituali, ſicut magis eſſet paſcendum fame morientem, quam docendum, ſicut dicit Phil. quod indulgenti melius eſt ditari quã philoſophari, quamuis hoc ſit melius ſimpliciter.

TRigeſima conſideratio eſt de donis Spiritus ſancti, quæ ſunt ſeptem, ſcilicet timor, pietas, ſcientia, fortitudo, cõſilium, ſapientia, & intellectus. Quæ enumerantur *Eſa.* 11. *capit.* Vbi ea alio ordine ponit. Quoniam primo ponit donum ſapientiæ. Secundo intellectus. Tertio, conſilii. Quarto, fortitudinis. Quinto, ſcientiæ. Sexto, pietatis. Septimo, Timoris. Et ideo videtur, quod hoc ordine artificiali, de quo ſupra dixi in conſider. immediate præcedenti, quod donum ſapientiæ ſit dignius, & ſic de ſingulis vnum excedit aliud deſcendendo, & ideo dicit Anton. Florent. *in ſua ſum. in 4. part. titu. 10. cap. 2. in princip. &* §. 6. quod comparando ipſa dona ad inuicem, dignitas eorum, qua vnum præferatur alteri, eſt attendenda ſecundum enumerationem eorum, incipiendo à ſapientia. vt ponitur *Eſa.* 11. vt dictum eſt *ſupra*. De iſtis ſeptem donis, & commendatione eorum, vide ample Guilielmum Paraldi *in ſua ſum. virtutum & vitiorum lib. 1. par. 3. c. 5. de donis.* Et ibi ponit, quod quædam pertinent ad diuina, & illa ſunt digniora, quędam vero ad humana. Et etiam quædam pertinent ad vitam actiuam, & ſunt quinque: & de his primo ponit, eo, quia vita actiua eſt ante contemplatiuam: quædã vero pertinent ad vitam contemplatiuam, vt ſunt donum intellectus, & donum ſapientiæ, & iſta ſunt digniora, vt ibi.

TRigeſimaprima conſideratio de ſeptem ſacramentis enunciat, quæ ſunt baptiſmus, confirmatio, Euchariſtia, pœnitentia, vnctio poſtrema, ordo, & matrimonium, quod illorum ſit dignius, & excellentius.

De Sacramento matrimonii dixi *in commentariis noſtris ſuper conſuetudinibus ducatus Burgund. in rubr. des droictz, & appertenan. à gens mariez.* quod eſt dignius, & excellentius aliis ex pluribus, ibi deſcriptis ad laudem matrimonii, quam ibi poſui cum multum quadraret ad propoſitum.

Cælius vero *lib. 15. cap.* 19. ait: quod matrimonium ſecundum Auguſt. quantum ad genus attinet mortalium, eſt quoddam ciuitatis ſeminarium, & ibi aſſerit tria eſſe bona coniugii, ſcilic. fides, proles, & ſacramentum, quæ poſui in dicto loco cum plurib. aliis laudibus matrimonii. & etiam de laude illius idem Cælius *eo. lib. cap.* 13.

Dico tamen hic, quod Euchariſtiæ Sacramentum eſt venerabile, adorandum, venerandum, colendum, glorificandum, præcipuis magnificandum laudibus, dignis præconiis exaltandum, cunctis honorandum ſtudiis, *vt dicit text. in clement. ſi dominum in ſanctis de reliquiis, & vener. ſanctorum.* Imo etiam excellentiſſimum, & eſt maximum Sacramentum ex themate poſito per Anton. Florent. *in ſua ſum. in 3. part. lib. 14. ca. 4. in princip.* vbi ponit thale thema. Memoriam fecit mirabilium ſuorum miſericors & miſerator dominus, eſcam dedit timentibus ſe. *Pſalm.* 110. Excellentiſſimum enim illud dicit Textus *in d. clem. ſi dominium.* & Floren. *in dicto* §. 1. Eo, quia omnia alia ordinantur ad ipſum, vel perficiuntur per ipſum, nec quid precioſius habemus in hoc mundo. Quid enim precioſius & melius corpore & ſanguine domini noſtri, vt ait Hieron. 1. *quæſt. 1. cap. multi.* quaſi diceret nihil. *de conſecr. diſtinct. 2. cap. nihil.* Nihil enim in ſacrificiis maius eſſe poteſt. Nec vlla oblatio maior reperitur, & ibi ponit quomodo mirabilia ſunt opera Chriſti. & dicit gloſſ. *in verſic. quid melius. in dicto cap. multi. & in dicto cap. nihil,* quod Sacramentum Euchariſtiæ inter Sacramenta eſt maius, dignius, & melius quo ad ſanctitatem & reuerentiam. Et, vt dicit idem Florent. *ead. part. ſuæ ſummæ. libr.* 12. *in princip.* eſt maximum Sacramentum, quo ad eſſentiam, Licet quædam alia dicantur maiora ſecundum alios reſpectus, quos infra referam. vide tam Bonauenturam qui plura dixit *in ſuo lib. quem fecit de excellentia Euchariſtiæ.*

Sed, quantum ad iſtud Sacramentum volo demonſtrare eius excellentiam ex pluribus cauſis & rationibus.

Prima, quia fuit figuratum tam ante legem, quam in lege. Primo per oblationem factam per Melchiſedech, vt habetur *Geneſis* 14. Et fit mentio *in cap. accipite. de conſecr. diſtinct.* 2. In qua figura, habemus formam exteriorem ſacramenti, vt primum effectum. ſcilicet, refectionem. ibi, *ante præceſſit figura ſpiritualis in pane & vino.* Item in Manna. *vt habetur c. corporeum. de conſe. diſtinct.* 2. Et in hoc figuratur effectus gloriæ: & in oblatione illius figuratur, in quo debet fieri oblatio, & ſuper quem. ſed Ioan. de Turrecre. *in d. c. corporeum.* ample diſputat, an conuenienter fuerit figuratum in Manna non inſiſto, quia non eſt præſentis ſpeculationis.

Item fuit figuratum in diuerſis Sacrificiis, de quibus habetur in Leui. quibus figurabatur Paſſio Chriſti, Item in virga Ionathæ mellis, vbi figurabatur quis offerre debeat. per fauum enim deſignatur deuotio offerentis. Figura ſanguinis Chriſti fuit vinum, ad deſignandum refectionem. *Cantic.* 1. Introducit me in cellam vinariam.

Secunda, quia à Prophetis prænunciatum, vt habetur *Pſal.* 77. Panem Angelorũ manducauit homo.

Tertia, quia Chriſto verbo & facto inſtitutum, vt habetur *Io.* 16. Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. facto. vt *Matth.* 9. *&* 26. Accipite & comedite: Hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. *& in c. panis eſt in altari, de conſec. diſt. 2. & c. cum Marthæ. de celebr. Miſ.*

Quarta, quia ab Apoſtolis ſeruatum, vt habetur *1. Corinth.* 11. Conuenientibus in vnum.

Sexta, quia à ſummis Pontificibus ordinatum, *vt habetur in d. clem. ſi dominum in ſanctis. de reliquiis & venerat. ſanctorum.* Et hæc ſex cauſæ ponuntur *in Com-*

pendio Theologiæ lib.6.c.13.& in c.14. ponuntur mirabilia, quæ fiunt in ipso Sacramento, de quibus etiam aliquid statim dicetur.

Septima, quia maiora, nobiliora & excellentiora continentur in isto Sacramento, quam in omnibus aliis. Continet enim in se nobiliora in omni genere Entis, & illud quod est nobilissimum in fine nobilitatis. Continet autem Christum, in quo tres substantiæ concurrunt, scilicet Caro, Anima rationalis, & Deitas. Corpus autem Christi de purissimis sacratissimæ virginis sanguinibus Spiritus sancti manib. formatum, atque ipsi Deitati coniunctum, omni corpore nobilius est atque perfectius. Anima vero Christi diuinis splendoribus candida omni sapientia & virtute plenissima: vt puta cui non est datus in donis & virtutibus Spiritus ad mensuram, *Ioan.6* Intellectualem creaturam nobilitate transcendit & perfectione. Deitas vero fontana & origo omnis boni, quæ ex inseparabili vnione ad naturam assumptam, in hoc sacramento veraciter ex concomitantia continetur. In infinitum nobilitate & perfectione rebus supereminet vniuersis. de quo Propheta *in Psal.47.* Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Et hæ rationes ponuntur ad demonstrandum dignitatem huius Sacramenti *in dicto compendio Theologiæ lib.6.c.13.*

Octaua colligi potest ex plenitudine sanctitatis, quæ est in hoc Sacramento. Continetur autem in hoc Sacramento realiter ipse Christus sanctus sanctorum, vtpote in quo (iuxta Apostolum) abundat plenitudo diuinitatis corporaliter, id est, veraciter. ad *Colos.2.* In aliis autem Sacramentis continetur quædam virtus sanctificatiua instrumentalis deriuata à Christo. Cum autem semper quod est per essentiam tale potius sit eo, quod est tale per participationem, manifeste patet hoc Sacramentum seu Sacrificium potissimum esse omnium Sacramentorum. Quoniam propter vnum quodque tale, & illud multo magis. *authen. multo magis. C. de sacrosan. eccle.* & potentior est causa quam causatum.

Nona colligi potest ex ordine Sacramentorum ad inuicem. Nam omnia Sacramenta videntur ordinari ad hoc Sacramentum tanquam ad finem. *vt dicit sanctus Tho. in 3.part. quæ.55.arti.3.* Hinc beatus Dionysius *in c.3. Ecclesiastica Hierarchia*, dicit, quod non conuenit aliquem perfici perfectione Hierarchica, nisi per diuinissimam Eucharistiam.

Decima colligi & apparere potest nobilitas & excellentia istius Sacramenti ex ritu ipsorum Sacramẽtorum. Nam fere omnia Sacramenta consummantur in ista Eucharistia, vt dicit Dionysius *in d.c.3.* sicut patet, quod ordinati & etiam omnes alii, & etiam baptizati si sint adulti, assumunt illud Sacramentum.

Vndecima colligi potest ex singularitate & sublimitate miraculorum, quib. splendet hoc Sacramentum præ cæteris. Tantis enim & tot hoc admirabilè Sacramentum fulget miraculis, vt humana intelligentia omnino obtundatur tanto splendore maiestatis, deficiunt omnes sensus in eo: tactus in contactione, in contemplatione visus, in sapore gustus, olfactus in odore. Solus quidem auditus fide Christi instructus, percipit veritatem. Vnde huius Sacramẽti miraculorum sublimitate sancta Ecclesia admiratione suspensa in eiusdem Sacramenti solennitatis officio, de quo etiam *in d. clem. si dominum. de reliquiis & venerat. sancto.* Quid hoc Sacramento mirabilius esse potest? in ipso namque panis & vinum in corpus & sanguinem substantialiter conuertuntur, & Christus Deus & Homo sub modici panis specie continetur: manducatur vtique à fidelibus, sed minime laceratur, quinimo diuiso Sacramento integer sub qualibet diuisionis particula perseuerat. Accidentia in eodem sine subiecto consistunt. O miraculum (inquit Basilius) O omnipotentia, O Dei circa nos misericordia, qui sursum sedet ad dexteram, Sacrificii tempore manibus hominum continetur. Alia miracula ponuntur in dicto compendio Theologiæ *c.14. lib. supra allegato.*

Duodecima colligi potest ex conditione fontanæ gratiæ & virtutum, quas in se continet. continetur quidem in hoc Sacramento omnium gratiarum fontalis origo, mare virtutum, & omnium bonorũ profluxus. Hic enim est fons copiæ, omnia per gratiam irrigans. de quo *Cantico.3.* Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano. Libanus candidus noster est Christus, ex quo impetu fluunt riui gratiarum. Quare beatus Ambrosius de hoc Sacramento loquens, ita ait: *Hoc Sacramentum præstantissimum est, in quo est diuinitatis præsentia, mundi redemptio, peccatorum remissio, gratiarum diuisio, virtutum omnium congregatio.*

Decimatertia colligi potest ratione præeminentiæ huius Sacramenti seu Excellentiæ ex magnitudine vtilitatis eius. Est enim vtile viuentibus in præsenti seculo, existentibus in Purgatorio, regnantibus in cœlo, etiam prosunt ad cumulum gaudiorum. Et ista vtilitas consistit ex multis effectibus, qui proueniunt ex isto Sacramento Eucharistiæ, & sumptione. Ex quibus ponuntur per Anton. Florentinum duodecim *in sua summa. in 3 part. lib.14. ca 12. §.6. & fin. & 21. aut 24. in compendio Theologiæ. lib.6.c.15.* quos ibi videre poteris, cum sufficiat nobis demonstrasse causas & rationes, quare sit excellentius aliis Sacramentis. Sex tamen vtilitates seu fructus huius Sacramenti scripsit Bernardinus de Bustis *in 2. parte sui Rosarii. serm. 14. & 4. part.* qui comprehendere videntur omnes alios: & sunt magis clari, & autoritatib. probati, quem idcirco vide.

Sed tamen aduertendum est, quod Ioannes de Turrecremata *in dicto cap. nihil. de consecr. distinct. 2.* dicit quod quinque modis vnum Sacramentum dicitur dignius alio: & illi quinque modi ponuntur in *gloss. fin. in d.c. nihil. & in gloss. in verbo, non debet. in c. ecce. 95. distinct.*

Vno modo, quo ad rem Sacramenti siue quoad effectum eius, & sic Baptismus, qui delet omnem culpam, & aufert omnem pœnam, & est maximum bonum Sacramentorum.

Secundo quantum ad id quod continetur in Sacramento, & sic Eucharistia est nobilissimum Sacramentum, in quo continetur ipse Christus.

Tertio modo, quantum ad gradum dignitatis in quo constituitur suscipiens Sacramentum, & sic ordo est dignissimum Sacramentum: cum Sacramentum ordinis dicatur Sacramentũ dignitatis, eo, quia promotus ad ordinem, consequitur dignitatem. *tex. in ca. denique. in prin. 4. dist.* Ita, quod nulla dignitas secularis similis est Sacerdotio. *ca. duo sunt 96. dist.* Notat Panor. *in c. veniens de transact.* & de his in consideratione sequenti dicturus sum.

Quarto, quantum ad ministrum, & sic confirmatio, & etiam ordo sunt dignissima. Quia non nisi per Episcopum ministrantur. *c. inter corporalia. in prin. extra de translatione Episcopi.*

Quinto, quantum ad significatum & non contentum, & sic Matrimonium est dignissimũ, quia significat

ficat coniunctionem duarum naturarum ad inuicem in Chriſto.

Sexto, poteſt dici quantum ad inſtituentem, vt eſt de Sacramẽto Matrimonii & Euchariſtiæ, vt dictum eſt quo ad matrimonium *in commento noſtrarum conſuetudinum ducatus Burgundiæ in rubr. Des droictz & appartenances à gens mariez*: vbi dixi, quod matrimonium eſt dignius Sacramentum ratione authoris, quia inſtitutum à Deo patre, & quod plus eſt, in ſtatu innocentiæ, & in Paradiſo terreſtri, ſed idem dici poteſt de Sacramẽto Euchariſtiæ, quod fuit inſtitutum à Chriſto: ſed non in ſtatu innocentiæ, nec in Paradiſo, ſed inter peccatores & in cœna.

Si tamen has dignitates ad inuicem comparemus, inuenietur illa dignitas potiſſima, quam Sacramentum habet ex contento, quia eſt eſſentialior. Et ideo Sacramentum Euchariſtiæ eſt ſimpliciter digniſſimum, ſicut dictum eſt.

Et ideo ad argumenta quæ facit Ioan. de Turrecremata *in d. c. nihil.* pro contraria parte contra Sacramentum Euchariſtiæ, maxime ad primum in quo dicitur, quod bonum commune potius eſt, quam bonum vnius, vt habetur *primo Ethic.* Et ideo cum matrimonium ordinetur ad bonum commune ſpeciei humanæ per viam regenerationis, & tamen Sacramentum Euchariſtiæ ad bonum proprium ſumẽtis: ideo videtur quod matrimonium ſit potiſſimum Sacramentum, & non Sacramentum Euchariſtiæ.

Reſpondetur ſecundum Thom. *in 3. parte*, quod Matrimonium ordinatur ad bonum commune corporaliter: ſed bonum commune ſpirituale totius Eccleſiæ continetur ſubſtantialiter in ipſo Euchariſtiæ Sacramento, ex quo nobilius eſt quam Sacramentum matrimonii.

Ad ſecundum, in quo dicitur, quod digniora Sacramenta eſſe videntur, quæ per maiorem miniſtrum conferuntur: Sed Sacramenta confirmationis & ordinis non conferuntur niſi per Epiſcopum, qui eſt maior miniſter, quam ſimplex miniſter, qui eſt ſacerdos, per quem confertur Euchariſtiæ Sacramentum: ergo illa Sacramenta ſunt potiora, & digniora. Et etiam quia maiorem virtutem habent quædã, quæ imprimunt characterem, vt Baptiſmus, Confirmatio, & ordo, quod non facit Euchariſtiæ Sacramentum.

Reſpondetur, quod primum aſſumptum non eſt verum ſimpliciter. Quoniam, vt dictum eſt, dignitas magis accipienda eſt ex parte rei contentæ quam ex parte miniſtri, vnde nihil prohibet, aliqua Sacramenta ſecundũ quid, vt puta miniſtri eſſe digniora Sacramẽto Euchariſtiæ, vt puta confirmationis & ordinis Sacramenta, quibus tamẽ ipſum Euchariſtiæ Sacramentum ſimpliciter dignius eſt: quia vero per ordinem & confirmationem deputantur fideles Chriſti ad aliqua ſpiritualia officia, quod pertinent ad officium. Ideo tradere huiuſmodi Sacramenta ad ſolum Epiſcopum, qui eſt quaſi Princeps in Eccleſia, per Sacramentum vero Euchariſtiæ non deputatur homo ad aliquod officium, ſed magis hoc Sacramẽtum, vt inquit S. Thom. *in 3. part.* eſt finis omnium Sacramentorum, dictum eſt igitur.

Vel ad aliud tertium obiectum neganda eſt etiam conſequentia, quod cum character Sacerdotalis ſit quædam participatio ſacerdotii Chriſti, & hoc Sacramentum cõtinet ipſum Chriſtum, multo dignius eſt hoc Sacramentum, quam Sacramenta imprimentia Chriſti characterem.

Ad quartum, in quo dicitur, quod vnum Sacramentum dicitur eſſe dignius, ex quo alia dependent, & non è conuerſo. Sed ex Baptiſmo dependet Euchariſtia. Non enim poteſt quis Euchariſtiam accipere, niſi fuerit baptizatus. Ergo Baptiſmus eſt potior Euchariſtia.

Reſpondetur ſic, quod ratio illa procedit ex parte ſiue ratione neceſſitatis, qua Baptiſmus eſt maius cæteris Sacramentis: cum ſine eo nemo ſaluari poſſit. iuxta illud *Ioan. 3.* Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in Regnum Dei, *&c. nulli &c. firmiſſime. de conſecra. diſtin. 4.* & ita ex hac parte Baptiſmus potiſſimum eſt Sacramentorum, ſicut ordo & confirmatio habent quandam eminentiam ex parte miniſtri, vt dictum eſt: & Matrimonium ratione ſignificationis. Nihil enim prohibere aliquid eſſe ſecundum quid dignius, quod non eſt dignius ſimpliciter, *vt dicit Ioan. de Turrecremat. in dicto cap. nihil.*

Aduerte etiam, quia ſecundum eundem de pœniten. diſtin. 1. in ſumma. Ordo attendi debet intra Sacramenta diuerſis modis, ſeu diuerſis reſpectibus.

Vno modo, & principaliter penes morbos, ad quos curandos ſicut ad finẽ ſunt inſtituta, inter quos talis eſt ordo, quem ponit Alber. Magnus *in 1. diſt. 4. ſententiarum.*

Primus (inquit) inter iſtos morbos eſt originalis culpa, & hanc tollit Baptiſmus. Concupiſcentia eſt pronitas ad malum, quam non tollit Baptiſmus, ſed diminuit, & contra hunc ordinatur confirmatio. Ex pugna autem prauitatis, & quaſi ex calore concupiſcentiæ, oritur deperditio bonorum ſpiritualium: & ideo contra hunc morbum ordinatur tertio loco Euchariſtia. Eſt autem prolapſus concupiſcentiæ in actuale peccatum, & contra hanc ordinatur pœnitentia. Reliquæ autem debilitates ſemper renaſcuntur, contra quas ordinatur extrema vnctio. Ordo autem & matrimonium ordinantur contra defectum communem, & ordo eſt ante matrimonium, quia eſt ſecundum digniorem regenerationem: Hæc Albertus Magnus. Iſtum autem ordinem proſecutus eſt Magiſter ſententiarum, & alii Doctores Theologi, & melior videtur conſideratio inter omnes, *vt dicit Ioan. de Turrecre. in dicta ſumma.*

Alio modo poteſt attendi Ordo inter Sacramenta ſecundum aliquam rationem dignitatis reſpectu omnium aliorum Sacramentorum, inquantum ſunt in remedium defectus communis, ſiue in perfectionem multitudinis, Alia vero Sacramenta ſunt in remedium ſiue perfectionem vnius perſonæ: Bonum autem commune cum ſit diuinitus (*vt dicitur primo Ethicorum*) prius eſt, Vnde hoc ordine conſiderato, Gratianus primo determinauit de ordine & matrimonio. Tum, quia ordo habet prioritatem quandam reſpectu matrimonii, & aliorum Sacramentorum. Clarum eſt autem, quod agens naturaliter prius eſt ſua actione: vnde etiam in iure prius determinatur de officio, quam de actionibus. Tum etiam, quia ſicut dictum eſt, habet digniorem generationem quam matrimonium. Pœnitentia etiam habet prioritatem quandam reſpectu Baptiſmi, ſecundum illud *Actuum ſecundo*: Agite pœnitentiam, & baptizetur vnuſquiſque veſtrum, & *ca. quis aliquando. de pœniten. diſtinct. 1.* Item dicit Auguſt. *libro de pœniten.* & habetur *in cap. nullus. de pœniten. diſtinct. 1.* Nullus poteſt inchoare nouam vitam, niſi cum veteris vitæ pœnituerit. Item reſpectu Euchariſtiæ etiam Pœnitentia videtur habere quandam prioritatem, quam omnibus accedentibus ad communem indicitur

Pœnitentia, ſicut etiam colligitur *ex ca. omni, vtriuſque ſexus, extra de pœniten. & remiſsio.* vbi primo iniungitur præceptum de Confeſſione, ſecundo de Communione: in cuius ſignum Agnus paſchalis, qui figuram geſſit Sacramenti Euchariſtiæ, comedi præcipiebatur cum lactucis agreſtibus. *Exod. 12.* quod ſignificat communicandum eſſe cum amaritudine pœnitentiæ. Et iſta ſecundum hunc ordinem aliqui tractauerunt de Sacramentis, vt Gratianus, prout refert Ioan. de Turrecr. *in dicta ſumma de pœniten. diſt. 1.*

TRigeſimaſecunda conſideratio. Eſt conſecutiua ad præcedentem de vno Sacramento, ſcilicet, de ordine, & quia ſunt ſeptem ſecundum aliquos, & octo ſecundum alios, & ſecundum Canoniſtas nouem. Videndum eſt inter octo ordines Eccleſiaſticos quis ſit dignior & excellentior. Et ſunt ſecundum Theologos ſeptem, ſcilicet oſtiarius, lectoriatus, exorciſtatus, accolitatus, ſubdiaconatus, diaconatus, & presbyteratus, quos ponit Magiſter ſententiarum *in 4. diſt. 24.* & eſt tantum vnum Sacramentum, ita quod quilibet ordo eſt de ſubſtantia Sacramenti ordinis vt dicit Petrus de Palude *in 4. diſtinct. 14.* & Florentinus *in ſua ſumma. 3. part. titu. 14. cap. 16. §. 1.* & *in toto illo cap.* ponit materiam ordinum: ſed ſecundum Canoniſtas, (vt dixi) ſunt nouem ordines, quia eſt ordo clericatus qui dicitur ordo apud eos, vt eſt text. & ibi dominus Anto. Panor. & alii *in cap. cum contingat. extra de ætate & qualitate*, & eſt Sacramentale ſignum tonſura, vt dicit gloſſ. *in verbo, Pſalmiſta. in cap. clericos. 21. diſtinct.* quæ pro hoc allegat ca. *duo ſunt. 12. q. 1.* Et iſte ordo eſt aliorum ordinum initium, & ex eo primo ordine vinculum promouendi initiatur. Imo ſi omitteretur, eſſet repetendus *ſecundum Panor. poſt Hoſtien. in dicto c. cum contingat.* Et etiam Epiſcopatus eſt ordo, *vt dicit text. in ca. cleros. & c. diaconos. 93. diſtin. facit tex. in cap. 1. de ordinatis ab Epiſcopo, &c.* De quibus nouem ordinibus & de officiis eorum ponit Antoninus Florentinus *in dicto loco in §. 9.* ad quem recurre & ad textum *in ca. cleros. & in ca. perlectis. 25. diſtinct. & ca. Epiſcopus. & c. ſequ. 23. diſtinct.* Et iſto ordine non reperitur maior, vel par, *vt eſt text. in capitu. 1. de ſacra vnctione. & in gloſſ. in verbo, Epiſcopus, in proœmio ſexti. in princip. quæ pro hoc allegat gloſſ. 2. in ca. nouo. 21. diſtinct. & cap. 1. 32. diſtin.* De cuius dignitate *vide Curtium ſeniorem in conſi. ſuo 79. incip. ſuper articulo. an Abbas, vel Prior. in 2. col. & dixi ample ſupra in 4. part. in 25. conſide.*

TRigeſimatertia conſideratio. An vita actiua ſit excellentior vita contemplatiua, manifeſtabit. Philoſophus enim *2. Ethic.* dicit tres eſſe vitas hominum excellentes. Voluptuoſam, ſcilicet, quæ ponit finem in delectationibus corporis. Ciuilem, quæ pertinet ad actiuam, & contemplatiuam, de quibus Cœlius *lib. antiquarum lectionum 2. c. 8.* vbi ait actiuos & voluptarios haberi tanquam exules, qui contemplantes iam ſunt in patria. Et dicit beatus Auguſt. *in lib. de ciuitate Dei. cap. 9.* quod tria ſunt genera vitæ, ſcilicet, ocioſum, quod pertinet ad vitam contemplatiuam: actioſum, quod pertinet ad actiuam: & ex vtroque compoſitum, quæ dicitur vita mixta, & congruit Prælatis & Prædicatoribus. Alii aſſignant vitam ſecundum inchoationem, profectionem & perfectionem. Tamen diuiſio vitæ humanæ magis propria eſt, quam ponit Gregorius *ſuper Ezechielem. & in 6. moralium.* ſcilicet quod duæ ſunt vitæ, actiua, ſcilicet, & contemplatiua. in ſacro eloquio per duas ſorores figuratæ in veteri Teſtamento per Lyam & Rachelem: Lya figurat actiuam, exercens ſe in ſeptem operibus miſericordiæ corporalibus & ſpiritualibus figuratis per ſeptem filias Lyæ. Nam ſeptima fuit diuina Rachel venuſto aſpectu, quæ interpretatur viſum principium, ſignificat contemplatiuam, quæ ad principium rerum, ſcilicet, Deum ſpeculatur. In nouo enim Teſtamento figuratur per Martham, & Mariam Magdalenam. Martha actiuam inſinuans, quæ ſolicita erat, turbata erga plurima. Maria contemplatiuam, quæ ſedens ſecus pedes Domini audiebat verbum illius. *Luc. 10.*

Et quod iſta ſit ſufficiens diuiſio declarat B. Tho. *2. 2. quæſt.* 179. vnumquodque viuens oſtenditur viuere ex operatione ſibi maxime propria, ad quam maxime inclinatur: Sicut plantarum vita dicitur in hoc conſiſtere, quod nutriuntur & generantur. Animalium vero in hoc, quod ſentiunt & mouentur. Hominum autem in hoc, quod intelligunt, & ſecundum rationem agunt: vnde in hominibus vita vniuſcuiuſque videtur eſſe id, in quo maxime delectatur, & cui maxime intendit, & in hoc vult quilibet præcipue conuiuere amico ſuo. Quia quidam homines permaxime intendunt cõtemplationi veritatis, quidam vero principaliter intendunt exterioribus actionibus, inde eſt, quod conuenienter vita hominis diuiditur in actiuam & contemplatiuam. Nam vita voluptuoſa (quam Philoſophus ponit tertiam) non conuenit homini, inquantum eſt rationale animal, agens ſecundum rationem. Etenim beſtialis talis vita communis nobis & brutis. Vita autem mixta, quam ponit B. Auguſt. tertiam, poſt prædictas duas virtute continetur in eis, ſicut media. in extremis quibus conficitur, vt tepidum in calido & frigido. Vita vero incipientium, qui reſiſtunt paſſionibus, ſpectat ad actiuam, & etiam communiter proficientium, & perfectorum ad contemplatiuam. Datur enim iſta diuiſio de vita hominis ſecundum intellectum, qui vtrique eſt aut practicus, aut opus intendens exterius per mechanica & agibilia, vel interius mortificando paſſiones. Aut ſpeculatiuus intendens veritatem ſpeculari præcipue circa diuina. Hæc ille Antoninus Florentinus *in loco ſtatim allegando.*

Sed ſecundum intentum noſtri operis, quæ illarum ſit melior & excellentior, videndum eſt. Quantum ad vitam actiuam, ſatis eam laudaui *ſupr. in 4. par. in 50. conſid.* vbi dictum eſt, quod videtur eſſe melior, & allegaui ibi & Theologos & iuriſtas: ſed vt ſtatim dicam, illud eſt ſecundum quid, id eſt, in aliquo caſu melior eſt actiua, ſed ſimpliciter non. Eo, quia ſimpliciter vita contemplatiua eſt melior & excellentior ex pluribus cauſis, inter quas S. Tho. *2. 2. qu. 128. art. 1.* ponit octo, quas ſcribit Philoſ. 10. *Ethic.*

Prima eſt, Quia vita contemplatiua conuenit homini ſecundum id, quod eſt optimum in eo, ſcil. ſecundum intellectum: & reſpectum propriorum obiectorum, ſcilicet intelligibilium. Vita autem actiua occupatur circa exteriora: vnde Rachel, per quam figuratur vita contemplatiua, vt dixi, interpretatur viſum principium. Actiua autem ſignificatur per Lyam, quæ erat lippis oculis.

Secunda ratio eſt, quia contemplatiua poteſt eſſe magis continua, licet non quantum ad ſummum contemplationis gradum. vnde & Maria, per quam ſignificatur contemplatiua, deſcribitur ſecus pedes Domini ſedens. Non enim poteſt homo ita continue exerceri in operib. miſericordiæ corporalib. vel ſpiritualib. ꝙ pertinet ad actiuam, quia non habet ſemper modum paratum ad exhibendum Eleemoſynam vel

vel ad docendum, ſicut habet vitam paratam ad legendum, orandum, meditandum, & huiuſmodi, quæ pertinent ad contemplatiuam.

Tertia ratio eſt, quia maior eſt delectatio cõtemplatiuæ, quam actiuæ: vnde B. Aug. dicit, quod Martha, quæ deſignat actiuam, turbabatur. Maria vero epulabatur: vnde de ſapientia, quæ guſtatur in contemplatione dicitur *Sap.8.* Non habet amaritudinem conuerſatio illius, neq; tædium conuictus illius, ſed gaudium. Et Grego. *ſuper Ezechielem* dicit, quod contemplatiua vita amabilis valde dulcedo eſt, eſt enim delectabilis ſecundum B. Thom. *vbi ſupra, quæſt. 180. articul.* 7. ex tribus rationibus ibi per eum deſcriptis.

Quarta ratio eſt, quia in contemplatiua homo eſt magis ſibi ſufficiens: quia paucioribus ad eam indiget, quam in actiua, in qua eget adiutorio aliorum, vt poſſit eam exercere: vnde Chriſtus *Luc.10.* Martha ſolicita es, & turbaris erga plurima, ſcilicet circa quæ verſatur, & quibus indiget.

Quinta, quia contemplatiua magis propter ſe diligitur, ſcilicet vt Deus cognoſcatur, & veritas, quæ perficit intellectum, vt ametur ibi figitur. Sed actiua ad aliud ordinatur, ſcilicet ad ſubueniendum proximo, nec ibi figitur, ſed vt ꝓximus inde in Deum proficiat. Vnde *in Pſalm.26.* Vnam petii à Domino, hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ, vt videam voluntatem Domini. Et Chriſtus *Luc.*10. Vnum eſt neceſſarium. Vnumquodque autem perfectius eſt, quod eſt propter ſe, quam quod propter aliud, ſicut finis magis quam ea quæ ſunt ad finem, vt ſanitas melior medicina, quæ ordinatur ad illam.

Sexta, quia contemplatiua conſiſtit in quadam vacatione & quiete, ſecundum illud *Pſalm.* 45. Vacate, & videte, quoniam ſuauis eſt Dominus, quaſi dicat, non poteſtis videre & guſtare quam ſuauis eſt Deus, quod pertinet ad contemplationem: niſi vacando & ceſſando ab operibus: ſed actiua conſiſtit in motu, ſicut dicitur prælato cuilibet, *Prouerb.6.* Diſcurre, feſtina, ſuſcita amicum tuum, ne des ſomnum oculis tuis: perfectior autem eſt quies, quam motus cæteris paribus: vnde beatus Auguſti. *in 19. lib. de ciuit. Dei.* Ocium ſanctum, ſcilicet contemplatiuæ vitæ, quærit charitas veritatis, ſcilicet diuinæ, cui maxime intendit contemplatiua. Et ſignanter dicit ocium ſanctum ad excludendum ocium pigritiæ, quod eſt malum, & ſentina omnium vitiorum. Vnde beatus Bernar. ait: Vacare Deo non eſt ocium, ſc. malum, ſed negotium negotiorum. Eſt enim exercitium vitæ beatæ ſecundum illud beati Auguſt. *in fin. de ciuitate Dei*, ibi, *vacabimus, & videbimus, & amabimus, amabimus & laudabimus ſine fine.*

Septima ratio eſt, quia contẽplatiua eſt ſecundum diuina, actiua ſecundũ humana. Quis autem dubitat diuina humanis præferenda, ſicut creator creaturæ? vnde B. Auguſt. *ſuper Ioan.* In principio erat verbum. Ecce quod Maria audiebat, id eſt, contemplatiua cui vacat, ſcilicet audiendo diuina. Et verbum caro factum eſt. Ecce cui Martha miniſtrabat, id eſt, actiua, ſcil. humanitati egenti miniſtrando & ſubueniendo. Ipſa etiam conſideratio myſteriorum Chriſti, ſcilicet natiuitatis, vitæ, paſſionis, & huiuſmodi ad contemplationem pertinet: manuducentes nos ad contemplationem diuinitatis, ſecundum illud quod cantatur in præfatione: Dum viſibiliter Deum cognoſcimus, id eſt, myſteria humanitatis, per hunc in inuiſibilium amorem rapiamur.

Octaua ratio, quia contemplatiua eſt magis ſecundum id, quod eſt proprium homini, id eſt, ſecundum intellectum. In operationibus autẽ vitæ actiuæ communicant nobis etiã vires inferiores, quæ ſunt communes nobis, & brutis: vnde in Pſal. poſtquam poſuit id, quod eſt commune nobis & brutis, dicit: *Homines & iumenta ſaluabis Domine*, ſubdidit poſt quod eſt ſpeciale homini, ſcilicet, *In lumine tuo videbimus lumen.* Vnde & ipſa contemplatiua vita transfert ad quandam mentis libertatem vires inferiores, quæ deſeruiunt actiuæ in moderatione paſſionum, & in aliis habet quandam ſeruitutem: vnde & Boetius *de conſolatio. philoſoph.* ait: Liberiores animas neceſſe eſt eſſe, cum ſe in mentis diuinæ ſpeculatione conſeruent, minus vero cum dilabuntur ad corporalia. Et B. Gregorius *ſuper Ezechiel.* dicit, quod actiua vita ſeruitus, contemplatiua libertas vocatur.

Nonam cauſam ſecundum Thomam ponit Chriſtus, ſcilicet quia diuturnior, cum dicit: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea, vt ſcribitur *Luc.*10. *in fine.* vbi Auguſti. dicit: non tamen malam elegit Martha, ſed illa Maria meliorem: Audi vnde meliorem, quia non auferetur ab ea. Auferetur quandoque onus neceſſitatis, id eſt, opus, in quo exercetur actiua, ſcilicet paſcere eſurientem, docere ignorantem, & huiuſmodi, quæ ſunt hic neceſſaria. Sed in vita beata iſta indigentia non habetur, ſed æterna eſt dulcedo veritatis, quæ habetur ibi, quod pertinet ad contemplationem.

Has nouem cauſas ſeu rationes excellentiæ vitæ contemplatiuæ ad actiuam ponit beatus Thomas *in loco præallegato*, quas refert Antonius Florentinus *in 4. part. ſuæ ſummæ, titul.*10.*c.4.*§.2. vbi addit decimam, quæ eſt.

Contemplatiua vita eſt maioris meriti. Vnde beatus Gregor. *6. moralium*, ait: Magna ſunt vitæ merita actiuæ, ſed contemplatiuæ potiora. Quod ſic declarat Thom. 2.2.*q.*182.*artic.*2. Radix merendi eſt charitas. Hæc autem cõſiſtit in dilectione Dei & proximi: Diligere autem Deum ſecundum ſe eſt magis meritorium, quam diligere proximum: & ideo quod directius pertinet ad dilectionẽ Dei, eſt magis ex ſuo genere meritorium, quam illud, quod pertinet ad dilectionem proximi, quæ eſt propter Deum. Contemplatiua autem directe & immediate pertinet ad dilectionem Dei. Actiua autem directe ad proximum ordinatur. Quia ſatagit circa frequens miniſterium: & ideo contemplatiua eſt maioris meriti, quam actiua. Et hoc eſt, quod inquit B. Greg. *in 3. homil. ſuper Ezech.* Contemplatiua maior eſt merito quam actiua, quia hæc in vſu præſentis operis laborat: in quo ſc. neceſſe eſt ex proximis ſubuenire. Illa vero ſapore intimo venturam iam requiem deguſtat, ſcil. in contemplatione Dei. Hæc ipſe Anton. Florent. *vbi ſupra*, Luc. de Pen. *in l.2. C. vt dignitatum ordo ſeruetur.* allegat illum dictum Gregor.

Vndecima cauſa eſt, quia vita contemplatiua eſt tutior, licet actiua ſit fructuoſior, *cap. niſi cum pridem, §. nec putes, extra denuntiatio. vt tenet Lucas de Penna in loco hic ante citato, & Cardinalis Zabarell. in dicto §. nec putes.*

Duodecima cauſa, quia vita contemplatiua eſt celſior, *vt eſt text. in authen. de monach. in princ. & ibi gl. in verb. celſiorem, col.1.*

Dicit tamen Zabarella *in dict. §. nec putes.* quod vtriuſque præfertur mixta ex vtraque, *vt in d. §. nec putes*, & vt ibi etiam dicit, ſe habent vt excedentia & exceſſa, *gl.1. in c. ſancta quippe, 2. qu.*7. Quam vitam mixtam

etiam multum commendat Anton. Florent. *in prædicto loco*, §. 3. & dicit eam fuisse seruatam à Propheta Dauid, vt habetur *Psal. 62.* vbi ait: *Labia mea laudabunt te.* Laudatur Deus labiis oris admouendo & prædicando, quod est præcipuum in vita actiua. Laudatur Deus labiis, ore & corde, in oratione, cogitationibus & affectibus deuotis, quod spectat ad contemplatiuam: vtramq; Psalmistam non est dubium habuisse, actiuam in gubernatione regni, contemplatiuam in editione & decantatione Psalmorum. Hanc vitam mixtam Christus vt perfectissimam tenuit, & in se ostendit, scilicet orando, & in deserto, & in monte, & morte, & aliquando erat pernoctans in oratione, vt referunt Euangelistæ: & aliquando prædicando, sanando infirmos, corrigendo homines, pascendo famelicos, vinum procurando in nuptiis egentibus, consolando afflictos, vt Martham, Mariam, & alios. Hanc mixtam tenuerunt Apostoli perfectissimi prędicando. Vnde ait Petrus ad sedandum murmur exortum in Ecclesia primitiua: Non est æquum nos dimittere verbum Dei, & ministrare mensis, eligite vobis. &c. Nos vero orationi & precationi vacabimus, *Actor. sexto.* Hæc mixta etiam figuratur in Lazaro resuscitato (cuius corpus & caput præter mandibulam inferiorem iacet in hac ciuitate Heduensi) qui post eius resuscitationem factus fuit Episcopus Massiliens. & fuit frater Mariæ Magdalenæ, & Marthæ. Vnde dicitur *Ioan.* 11. Diligebat Iesus Martham, designantē actiuam, Mariam contemplatiuam, & Lazarum tenentem mixtam. Vtraque etiam tenuerunt & complexi sunt illi eximii Prophetæ, Esaias, Ieremias, & Moyses.

Alio stylo Cœlius *lib. lectionum antiqua. 14. cap. 44.* distinguit & illustrat vitam contemplatiuam ab actiua post B. Thom. Intellectu, inquit, Speculatiuam considerare vim possumus, cuius est finis veritatis cognitio: & practicam, cuius est finis operatio. Et ideo duplex assignatur hominis felicitas: Vna speculatiua, quæ est operatio ex virtute perfecta, contemplatiuaque, quam sapientiam dicimus: Altera vero practica, quæ hominis est perfectio ex virtute actiua, quæ vocatur prudentia. Est autem operatio quædam iuxta prudentiam, & speculatio ex sapientia hominis, quatenus id agit solus. Est & quædam prudentiæ operatio & speculatio ciuitatis totius: quamobrem in propensionem venire actiua & speculatiua hominis felicitas potest iuxta seipsum, potest & ciuitatis vniuersi.

Forsitan vero hac parte aliquis quæreret, actiuane vita præcellat contemplatiuam, an contra omnino sentiendum. Idem doctor sanctus in explicatione 7. *Politic. libri.* speculationem commonet longe anteire, & præterea ex iunioribus aliqui non neglexerunt. Tamen M. Tullii sententia depromitur. Multi, inquit, & sunt & fuerunt, qui eam, quā dico tranquillitatem expetentes, à negotiis publicis se remouerunt, ad ociumq; profugerunt. In his & nobilissimi Philosophi, longeq; principes, & quidam homines seueri & graues, nec populi, nec principum mores ferre potuerunt. Et mox: paulo facilior quidem & tutior, & minus alii, grauis aut molesta est ociosorum vita. Fructuosior autem hominum generi, & ad claritatem amplitudinemque aptior eorum, qui se ad Remp. & ad magnas res gerendas accommodauerunt. Quapropter & his forsitan concedendum sit Rempubl. non capessentibus, qui excellenti ingenio doctrinæ sese dediderunt. Et iis, qui aut valetudinis imbecillitate, aut aliqua grauiore causa impediti à republica recesserunt. Cum eius administrandæ potestatem aliis, laudemq; concederent. Quibus autem talis nulla sit causa, si despicere se dicant, quæ pleriq; admirentur, imperia & magistratus: his non modo non laudi, verumetiam vitio dandum puto. Augustini quoq; non negligenda sententia, quæ parte ista vicem implebit auctarii. Siquidem illud enarrans Propheticum. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum. Duo, inquit, oculi sunt mysticus acutior, moralis dulcior. Non est ocio mancipatus, qui verbo Dei tantum studet. Nec maior est, qui extra operatur, quam qui cognoscendæ veritatis studio incumbit. Ipsa item sapientia maximum est opus, & antefertur Maria, quæ audiebat, Marthæ operanti.

Est alia vita, quę dicitur communis, quę etiam laudāda est. Nam primo in statu naturæ ante peccatum erant omnia communia: vnde Isid. Ius naturale communis omnium possessio, vt habetur 1. *dist.* & in primordiis status gratiæ ista vita erat, vt habetur *Actor.* 4. Erant illis omnia communia, vt habetur *in c. dilectissimis, 12. q. 1.* & durauit vsque ad tempora Constantini, vt colligitur in illa causa. Item in statu futuræ gloriæ erunt omnia communia: vnde Beda super illud *Acto.* 4. Qui ita viuunt, vt sint omnia communia in domo, Cœnobitæ vocātur: quia vita tanto felicior est, quantum statum futurum imitatur, in quo erunt omnia communia. Cum ergo, vt dicit Io. de Turrecr. *in d. ca. dilectissimis, in 5. col.* non sit reperire meliorem statum naturæ, quam ante peccatum, nec gratiæ quam primitiuum, nec gloriæ quam futurum: manifestum est, quod felix status est vitæ communis, quæ talis status naturæ gratiæ & gloriæ imitatur. De vita Anachoritarum, seu Eremitarum Hieron. plura scripsit illam amplissime laudando, vt etiam ample refert Io. Lud. Viual. *in suo opere regali, in tracta. de pugna partis sensitiuæ & intellectiuæ, in c. Anachorita pro Christo asperas elegerunt fortitudines.*

Luc. de Pen. *in d. l. 2. col. 3. C. de dignitat. lib. 12.* dicit, quæ sunt notanda describendo vitam, quæ est proprie vigor animæ, quia vim tenet viuendi, nascendi, & credendi. Quandoque accipitur pro actu viuendi irreprehensibiliter, & iusto, & recto, *vt in d. l. 2. ad hoc etiam l. cum filio, ff. de lega. 3 post. princip.* Vel vita est bonorum lætitia, miserorum mœstitia, expectatio mortis Ita bona & recta vita cum fide eligenda est. Nam si vita deest, fides meritum non habet, 1. *quæst.* 1. *ca. fertur.* Et sanctius est in hac vita sub inferiore habitu irreprehensibiliter Domino famulari, quam altra indebite appetendo damnabiliter in profundum demergi, *c. de his,* 50. *distin.* & plura alia ibi singularia de vita scripsit, quæ ita hic essent extra propositum, sicut sunt ibi posita per eum.

De huiusmodi vita contemplatiua Philo Iudæus natione Alexandrinus scripsit librum vnum, & Prosper Episcopus Reginensis tres.

Trigesimaquarta consideratio erit de legibus diuinis, quæ sunt duæ, scilicet Lex Veteris Testamenti, & Lex Noui Testamenti. Et ista lex primo de per se est excellentior omnibus aliis legibus humanis propter quatuor, *secundum Thomam 2. 2. qu. 12. articul. 4.*

Primo, propter cohibitionem omnis criminis. Quoniam, vt ait Aug. *de libero arb.* Lex humana non potest omnia mala, quæ fiunt, prohibere, vel punire: quia dū auferret mala omnia, sequeretur, quod multa bona auferrentur, & impediretur vtilitas communis, quod est necessarium ad humanam vitam. Vnde August. Tolle meretrices de ciuitatibus, & implebis omnia

omnia libidinibus, quia accederent homines ad nuptias, virgines, vel alias corruptelas, vnde ſcandala ſequerentur. Lex autem naturalis, vt in pluribus obſcura erat, & multa peccata ignorabantur eſſe mala, ideo vt nullum malum improhibitum & impunitum remaneret: fuit neceſſarium dari legem diuinam, quæ nullum permittit peccatum. Et ideo dicit Pſalmiſta *Pſal.* 18. Lex Domini immaculata, id eſt, nullam permittens peccati turpitudinem.

Secundo, ratione directionis mentis. De his etiam poteſt homo legem ferre, de quibus poteſt iudicare. Iudicium autem hominis non poteſt eſſe de interioribus animi motibus, vel voluntatibus, quæ latent, ſed ſolum de exterioribus, quæ apparent. Quoniam, vt dicit Vrbanus Papa, De manifeſtis loquimur: occultorum enim alias ſecretorum cognitor, & iudex eſt Deus, *32. diſtinct. ca. erubeſcant.* & lex dicit: Cogitationis pœnam nemo patiatur, *de pœn. diſtinctio. 1. ca. cognitionis.* & tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quod in vtriuſque actibus, ſcil. interioribus & exterioribus homo ſit rectus. Lex autem humana non poteſt ſufficientes cohibere, & ordinare actus interiores mentis, & propter hoc neceſſarium fuit, quod ſuperueniret lex diuina, quæ prohibet actus etiam interiores vitiorum, vt illud *Exod.* 20. Non concupiſces rem proximi tui. Et illud *Matth.* 6. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in eam in corde ſuo. Et ideo dicit Pſalm. *ſupra.* Conuertens animas, quia exteriores & interiores actus dirigit.

Tertio ratione certitudinis veritatis. Homo enim debet ſcire abſq; omni dubitatione, quid debeat agere, & quid vitare, ſed per legem naturalem vel humanam non poteſt hoc ſcire, quod patet ex hoc, quia de rebus humanis ideo diuerſa iudicia dantur propter incertitudinem humani iudicii: & præcipue de rebus contingentibus, & particularibus, ex quibus diuerſę leges & contrariæ feruntur. Vt ergo homo abſque dubitatione aliqua ſcire poſſet, quid ei agēdum, quid ei vitandum, neceſſarium fuit, vt in actibus propriis dirigeretur per legem diuinam, de qua conſtat, quod errare non poteſt.

Quarto, ratione adeptionis felicitatis. Per legem enim homo dirigit actus proprios ad vltimū finem. Si autem homo ordinaretur tantum ad finem, ſeu felicitatem naturalem, quæ non excederet proportionem facultatis naturalis hominis, ſufficeret lex humana. Sed quia homo ordinatur ad finem ſupernaturalem, id eſt, ad finem æternę beatitudinis, quæ excedit facultatem humanæ vitæ: & ideo fuit neceſſaria lex diuina, per quam homo ordinaretur ad finem beatitudinis æternæ. Lex enim diuina tradit ea, quæ ſunt credenda fide, & Sacramenta, quibus homo iuſtificatur, & ad beatitudinem ſupernam tendit. Hæc autem non habentur lege naturali, vel humana, & ideo bene dicitur *Pſal. 18. ſupra allegato.* Sapientiam præſtans paruulis, id eſt, humilibus. Sapientia enim eſt notitia diuinorum, quæ perfecte habetur in ſuperna beatitudine, nō in vita præſenti. Et licet duplex ſit lex diuina, *vt dixi ſupra.* Tamen illa, quæ eſt Noui Teſtamenti, & ſic lex gratiæ, quæ eſt Euangelica, eſt dignior & excellentior quam illa, quæ eſt Veteris Teſtamenti, vt ſatis ſupra dictum eſt *in hac part. 20. conſider.* vbi de tribus ſectis mundi fit mentio.

Sed vlterius aduertendum eſt, quod hæ duæ differunt non in ſpecie, ſed vt perfectum, & imperfectum, ſicut puer & virilis ætas. Vnde Apoſtol. *ad Gal.* 3. & 4. Statum veteris legis puero exiſtenti ſub pædagogo, & legem nouam ſtatui viri, ſcilicet perfecti, comparauit.

Attenditur autem iſta perfectio, & imperfectio quantum ad tria.

Primo, ex parte finis vltimi, quia lex vetus ordinabat homines ad bonum ſenſibile, & terrenum. Lex vero noua ordinat ad bonum intelligibile & cœleſte, vnde Chriſtus in principio ſuæ prædicationis ſtatim inuitauit ad regnum cœleſte, dicens *Matthæi* 4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cœlorum.

Secundo ex parte officii, quia lex vetus cohibebat manum, non autem animum. Quamuis enim in veteri lege prohiberetur malus affectus, vt patet in nono & decimo præcepto Decalogi: non tamen puniebatur per legem talis tranſgreſſio.

Tertio, ex parte motiui, quia lex vetus inducebat ad obſeruātiam metu pœnarum, quas taxauerat. Lex autem noua hoc facit amore, qui infunditur in cordibus fidelium per gratiam Chriſti: hæc Thom. 1. 2. *quæſtion. 12. articu. 5. & 2. 2. quæſt. 108. artic. 1.* Et facit textus *in ca. hæc autem, §. ex his omnibus,* 23. *quæſtion.* 4. vbi dicit: In lege Veteris Teſtamenti corporalis pœna ſtatuta eſt. In lege vero Euangel. omni peccanti per pœnitentiam venia promittitur. Vnde illa incepit à terrore, dicens *Exod.* 20. Ego ſum Dominus Deus zelotes, viſitans peccata patrum in filios vſque in tertiam & quartam generationem. Hæc vero à lenitate manſuetudinis & miſericordia: ita inquiens, Beati pauperes ſpiritu, beati mites, beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur, *Matth.* 5. In illa dicebatur: qui fecerit hoc vel illud, morte moriatur. In iſta dicitur: Gaudeo ſuper vno peccatore pœnitentiam agente, magis quam ſuper nonaginta-nouem iuſtis, qui non indigent pœnitentia, *Luc.* 15. & vt vtiliter dicatur: In lege populus ille rudis, ſeruili pœnarum timore cogebatur: vnde & legem in pædagogum accepit. In Euangelio autem populus gratiæ liber & adultus filiali amore, & hereditatis certitudine ad cultum diuinæ ſeruitutis inuitatur. Hæc *in d. §. ex his omnibus.* & ibi Ioan. de Turrecrem. qui ſatis prædicta declarat, & de huiuſmodi lege Euangelica, quæ eſt diuina, & Noui Teſtamenti: videatur ample Ant. Flor. *1. part. ſuæ ſum. tit. 15. ca. vnico. in ſeptem §§. qui ibi ponuntur.* vbi omnia prædicta latius explicantur, & multa ſingularia. Et de lege Moſaica, ſeu Vet. Teſtamento habetur etiam *in d. 1. par. tit. 14. c. vſque ad finem illius tit.* vbi ample.

De legibus vero humanis, quæ inter eas ſit excellentior aut dignior, videatur ipſe Ant. Flor. *in d. part. 1. tit. 13. c. 1. §. 2.* qui dicit, quod lex naturalis excedit alias leges humanas in tribus, in dignitate communitatis, in infirmitate immutabilitatis, & in prioritate temporalitatis, quæ ibi ample declarantur: & de hoc *infra in 2. conſid. ſeq.* Sed inter alias leges humanas F. Patritius *lib. de inſtitut. Reipub. tit.* 5. laudat leges 12. tabularum ex dictis Ciceronis *in lib. de Oratore, ad Quintum fratrem Craſſum loquentem.*

TRigeſimaquinta conſideratio. Quia ex autoribus legis diuinæ, ſc. Veteris Teſtamenti, fuerūt principaliores Prophetæ, ideo eſt videndum de quatuor gradibus prophetiæ, & quis illorum præcellat, ita quod inter Prophetas videamus, quis illorum ſit excellentior. Ante diſcuſſionem iſtorum præſuppono cum Cœlio *lib. antiq. lect. 14. c. 41.* Quod Prophetia ſecundum Caſſio. eſt inſpiratio diuina rerum euentus immobili veritate denuntians, vt vero plenius abſolutiuſq; dicatur Prophetia, cognitio exigitur intelle-

ctualis,

ctualis, ficut *Daniel.* 10. comprobatur, quod fi intelligentia non contingat, non proprie dici prophetiam, fed tantum dici poteft videns, ficuti Pharao fpicas vidit, *Genef.*41. Et Balthafar manum fcribentē in pariete, *Daniel.quinto.* Ille dormiens, hic vigilans, neuter tamen eorum Propheta. Cæterum nec in morte Saluatoris Cayphas, cum dixit Iudæis: Expedit enim, vt vnus moriatur pro populo, *Ioann.*18. Et quia ex ratione Propheticæ veritatis eft cognitio: vnde fit, vt pro eius varietate profluant Prophetici gradus. Is namq; excellentiffimus eft, vbi partibus reliquis clarior eft intelligentia, dum tamen Prophetiæ limites non tranfcendit.

Ergo gradus primus eft, cum videt quis & intelligit, velut Ieremias ollam vidit fuccenfam, & faciem eius ab Aquilone, vt habetur *Ier.*1. quo fignificari intellexit Babylonici Regis exercitum ciuitatem Ierufalem exufturum.

Secundus gradus eft, vbi videtur nihil, fed inftruens vox auditur. Hic vero eft priore excellentior, quoniam veritatem expreffius præmonftrant voces, ficut habetur *1.Reg.4.c.*Samuel audiuit vocem Domini fibi loquentis.

Tertius gradus eft, cum non vox tantum auditur, quæ inftat, fed videtur etiam qui loquitur, quæ res adhuc creditur auguftior. Cæterum vel ifta contingunt in quiete, vocanturq; à Theologis reuelationes per fomnia, vel dum vigilamus, à iuniorib. dicuntur vifiones, qui eft præclariffimus modus. Et quoniam mentis fit illuftratio maior, quæ quamuis fenfuum vi exteriorum diftracta, intelligibile tamen fupernaturalium veritatem percipit, quod nō fit in fomno fenfibus quietis. Porro propheticus ille motus qui raptu contingit, vel extafi, ad eum fere vocatur, qui eft in quiete, quia tunc exteriore fenfu non vtimur, ficut nec in fomno.

Adhuc gradum ftatuunt quartum, vbi apparitione nulla figuræ cuiufpiam, vel fenfibus figni occultorum intelligibilis veritas percipitur reuelatione diuina. Cuiufmodi cognitio fummo Prophetæ Dauid contigiffe dicitur, quem fpiritus domini à die vnctionis direxit, vt habetur *1.Reg.*16. vt ex tūc gratiam prophetandi haberet. Et ifte gradus eft excellentior cæteris. Ex quo dicitur, quod Propheta Dauid eft excellentior, vt per plura demonftratur per Nicol. de Lyra *in proœ.lib.Pfalmo.* vbi ampliffime ponit iftos quatuor gradus prophetiæ, & dicit hunc vltimum excellentiorem aliis, tertium vero fecundo, & fecundum primo. Et de hoc vltimo probat fic: ficut enim ille diceretur melioris ingenii & clarioris, qui caperet veritatem conclufionum geometricalium fine defcriptione figurarum fenfibilium, quam illa quæ capere non poffet abfq; tali defcriptione, fic in cognitione prophetica illa mens videtur excellentius diuinitus illuftrata, quę veritatem intelligibilem capit abfq; fenfibilibus fignis, cuiufmodi funt figuræ & voces fupradictæ, quam illa quæ capit fub talibus fignis fenfibilibus. Ita de Lyra *in prædicto loco*, & ibi multis modis comprobatur, quod Dauid fuit eximius Propheta & excellentior, licet multum de Moyfe arguat: & idem de Dauid tenet Ant. Flor. *in 3.par.fuæ fum.tit.*14.*c.*14.§.*9.in medio.* De Pfalmis Dauid. de laude vtriufq; plene *in ca.vt cognouerunt, de pœn.dift.*2. vbi dicitur, quod de Rege Dauid tulit teftimonium Dominus dicens, vt habetur *Act.*13. Inueni hominem fecundum cor meum, qui faciet omnes voluntates meas.

TRigefimafexta confideratio erit de iuribus, quod fcilicet iurium fit excellentius. Nam clarum eft, quod ius naturale eft immutabile per quodcunque aliud ius. Cum, vt dicit Iuftinianus *in §. fed naturalia, inftitut. de iure naturali, gentium, & ciuili.* Sed naturalia quidem iura, quæ apud omnes gentes plereque obferuantur, diuina quadam prouidentia conftituta, femper firma atq; immutabilia permanent. Et ibi plene doctores de huiufmodi immutabilitate huius iuris, & ideo dicemus, quod homini eft dignius aliis tribus de caufis.

Primo ratione comitatis, de qua comitate habetur ample per doctores noftros Canon. *in c.dilectiff.12. qu.1.* vbi Ioan. de Turrecr. & B. Thom. *1.q.2.art.4.* vbi dicit, quod ius naturale eft commune omnium nationum, & tex. *in c.ius naturale, 1.dift.* & declarant ample ibi gl. & Dd.

Et etiam hoc iure naturali omnia funt communia, *d.c.dilectiff.* & omnium eft libertas, *dict.c.ius naturale.* quod non folum feruatum legitur à Chrifticolis primitiuæ Ecclefiæ. De quibus legitur *Act.*4. Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna, nec quifquam eorum, quæ poffidebat, aliquid fuum effe dicebat. Sed etiam ab antiquis Philofophis traditum inuenitur: vnde & apud Platonē illa ciuitas ordinata traditur, in qua quifq; proprios nefcit effectus, id eft, aliquid non habet proprium, 8.*dift.c.*1. B. Tho. *in loco fupra alleg.art.5.* dicit ius naturale dupliciter confiderari, prout etiam refert Anton. Flor. *in 1.part.fuæ fum. tit.14.c.1.§.2.* vbi videri poteft. Sed Ioan. de Turrecre. *in d.ca.ius naturale.* dicit, communitatem confiderari debere quadrupliciter: quæ confideratio foluit omnia dubia, quæ poffunt fieri in hoc cafu. Cum, vt dicit, communitas rerum poteft iuri naturali attribui: Nō, quia ius naturale dicet omnia effe poffidenda communiter, & nihil effe quafi propriū poffidendum, fed quia fecundum ius naturale non eft diftinctio poffeffionum, fed magis fecundum humanum conditum, quod pertinet ad ius pofitiuum ad vitandam difcordiam, quæ oriri folet ex communitate rerum, vt ait Arifto. *2. Politicorum.* ita dicit S. Thomas *fecunda fecundæ quæft.64.art.2.* cui dicto Arift. concordat expreffus textus *in l.cum pater, §.dulciffimus, in fine, ff.de lega.2.* Ideo nemo inuitus cogitur ftare in communione, *tex.ad literam in l.fi quis fortem, § fi centum, ff. de condict. indebiti, & l.finali, C.communi diuidundo.* Et naturale vitium eft negligi, quod communiter poffidetur, *text. in l. meminimus, C. quando & quibus quarta pars debetur, libr.*10. Nec valet pactum, nec perpetuo diuidatur res communis, ita quod nunquam fiat de illa diuifio, femper remaneat communis, *tex. ad literam in leg. in hoc iudicium, §. fi conueniat, ff. communi diuid.*

Secundo modo pertinet ad ius naturale communitas rerum, intelligendo, pro tempore extremæ neceffitatis. Vnde S. Thomas *2.2. quæft.32. artic.7.* dicit, quod in cafu extremæ neceffitatis omnia funt communia. Et ideo dicit gl. fuper illud Ambrof. Proprium nemo dicat, quod commune eft, id eft, communicandum, quod plufquam fufficeret fumpti etiam violenter obtentum eft, *c.ficut hi, 47.dift.* vnde tunc licet ei, qui neceffitatem patitur, accipere de alieno ad fui fuftentationem, fi non inueniat qui fibi dare velit. Et idem Tho. *q.66.art.7.* dicit, quod vti re aliena in cafu extremæ neceffitatis, non tenetur ratione furti proprie loquendo: quia per talem neceffitatem efficitur fuum illud, quod quis accipit ad fuftentandam propriam vitam. Dixi plene de hac materia *in commentariis noftris fuper confuetud. duc. Burg. in titu. des iuftices, §.5. in gl. s'il n'a grace. verf.1. ergo cafus.*

Terti

Tertio modo, communitas rerum aſcribitur iuri naturali quantum ad vſum, quemadmodum Ariſtoteles 2. *Polit.* ad Socratem loquens ponit. Quod poſſeſſiones debent priuatim, id eſt, vt propriæ poſſideri: quia, cum vnuſquiſq; natus ſit plus curæ impendere proprio quam communi, nunquam ita diligenter colerentur poſſeſſiones communiter poſſeſſæ, ſicut priuatę, *d.l.meminimus.§.naturale.* quippe vitium eſt negligi, quod communiter poſſidetur, *C.quand.& quib. quarta pars debet. lib.* 10. vſus tamen earum debet eſſe communis ſecundum illud prouerbium, quod amicorum ſunt omnia communia. De quo habetur *in c.dilectiſsimi.* 12. *quæſt.* 1. Amicorum enim in vſu nihil eſt habere diuiſum. Vnde Boetius *lib.* 2. *de conſolatione*, dicit: Nullius boni non in commune deducti eſt iucunda poſſeſſio. Et videtur hic vſus rerum fundari in amore naturali, qui eſt hominis ad hominem.

Quarto modo, communitas rerũ poteſt dici eſſe de iure naturali, ſcilicet, pro ſtatu innocentiæ. De iſto modo ſanctus Thomas *in* 1.*part.quæſt.*98.*artic.*1. dicit, quod in ſtatu iſto, ſcilicet, naturę corruptæ multiplicatis dominis, neceſſe eſt fieri diuiſionem poſſeſſionũ, quia communitas poſſeſſionis eſt occaſio diſcordiæ, *vt dixi ſupra.* Sed in ſtatu innocentiæ fuiſſent voluntates hominum ſic ordinatæ, vt abſque periculo diſcordiæ communiter vſi fuiſſent, ſecundũ quod vnicuique competeret de rebus, quæ eorum dominio ſubdebantur. Cum etiam hoc modo apud multos bonos viros conſeruet, hæc Thomas.

Ad idem eſt Albert. Magnus *in quæſtio. de virtutibus.* vbi dicit, quod vtrunq;, ſcilicet, tam omnia eſſe communia, quam eſſe aliquid proprium, eſt de iure naturali: quia, vt inquit, ſecundum diuerſos ſtatus vtriuſque ſunt ſeminatia in iure naturali. In ſtatu enim, in quo nõ eſt rapina, nec vſurpatio eius, quod communi vſui eſt conceſſum, dictauit ratio naturalis nihil eſſe proprium, ſed in communi eſſe dimittendum, ſicut & in commune creatum eſt. Sed variato ſtatu, & creſcente malitia, & rapina, & rancore, vtitur natura alio principio, vendicanda eſſe propria ad prouiſionem ſuorum, & pauperum, & tunc nõ eſt contra ius naturæ habere proprium tempore neceſſitatis communicandum. In hoc Ioannes de Turrecremata ponit aliam doctrinam Alexandri de Hales, quam videas *in loco ſupra allegato.*

Secundo, Ius naturale habet firmitatem immutabilitatis. Nam cum alia iura humana frequenter mutentur, quia modo ſtatuitur vnũ, modo contrarium: Ius naturale ab exordio creaturæ rationalis cœpit, nec variatur tempore: ſed immutabile permanet, *c.*1. *§.*1.*diſt.*5. & *ſupra dixi in principio huius conſiderationis.* Et iſtam firmitatem, multum ample declarat Florent. *in d.tit.*14.*cap.*1.*§.*2. vbi ponit, quomodo aliquando mutatur, & variatur, imo etiam quandoque variatur ius diuinum. Cum, vt habetur *in cap. non debet. de conſanguinitate & aſſinitate.* non debet irreprehenſibile videri, ſi ſecundum varietatem temporum variantur & iura. Cum Deus ex his, quæ in teſtamento veteri ſtatuerit.

Tertio, Ius naturale alia iura humana præcellit propter prioritatem temporis. Eſt enim prius omni iure humano: Quoniam, vt dicit Gratianus *in c.fin.in fin.diſt.* 6. Ius naturale cœpit ab exordio creaturæ rationalis, quod ius datum fuit Adæ per Deum ſtatim eo creato. Cum, vt ait Philippus Bergomas *lib.* 1. *ſui ſupplementi Chronicarum.* dedit Deus Adæ legem obſeruandam inter homines, videlicet, vt ad omnem actum, & omne verbum, & etiam omnem cogitationem, talem in alterum haberet animum, qualem in ſe ab altero ſeruari cuperet, quia tunc ęquitatis viam teneret, talemq; erga ſe alterũ eſſe, qualem in ſe neminem vellet. Ius vero conſuetudinis, poſt ius naturale, ſeu naturalem legem, exordium habuit, ex quo homines conuenientes in vnum cœperunt ſimul habitare, quod ex eo tempore factum eſſe creditur, ex quo Cayn ciuitatem ædificaſſe legitur: quod in diluuio propter hominum raritatem fere videbatur extinctum. Poſtea à tempore Nembroth reparatum, ſiue potius immutatum exiſtimatur, cum ipſe ſimul cum aliis alios cœpit opprimere, & alii ſua imbecillitate eorum ditioni cœperunt eſſe ſubiecti. Ius autem conſtitutionis cœpit à iuſtificationibus, quas Dominus tradidit Moyſi, dicens: *Si emeris ſeruum Hebræum, &c.* de quo *Exod.*21. De ipſo vero, & aliis, qui fuerunt inuentores legum humanarum apud diuerſas nationes, exprimit Iſid. 5.*Etymol.c.*1. dicens:

Moyſes, gentis Hebrææ primus omnium diuinas leges ſacris literis explicauit.

Phoronæus rex, Græcis primus leges, iudiciaque conſtituit.

Mercurius Trimegiſtus, primus leges Ægyptiis tradidit.

Solon, primus leges Athenienſibus edidit.

Lycurgus, primus Lacedæmoniis iura ex Apollinis autoritate confinxit.

Numa Pompilius, qui Romulo ſucceſſit in regno, primus leges Romanis edidit.

Deinde, decem viri electi ſunt ex Rom. qui leges Solonis ex libris Græcis in Latinũ ſermonem tranſlatas, duodecim tabulis expoſuerunt.

Leges autẽ redigere in libris primis, conſul Pompeius inſtituere voluit, ſed non perſeuerauit metu obtrectatorem, deinde Cæſar id facere cœpit, ſed ante interfectus eſt.

Nouę à Conſtantino Cęſare cœperunt, & reliquis ſuccedentibus factis ex prioribus Imperatoribus. Codicem fecit Theodoſius minor Auguſtus ad ſimilitudinem Gregorianis & Hermogenianis. Hæc omnia Iſidor. *d. lib.* 5. *& tranſſumptiue diſt.* 7. *per totum.* hunc tamen codicem Theodoſianum poſtea immutauit Iuſtinianus Imperator, & fecit vnum codicem ex tribus, *vt in tit. de nouo codice faciendo. in princ.*

Lex Euangelica à Chriſto data fuit ſub Tyberio Imperatore, & poſtea per Apoſtolos diuulgata vbique terrarum.

Lex canonica, quantum ad canones generalium conciliorum (*vt idem Iſidor. ait in lib.*6.*Etymolog.c.*18.) à temporibus Conſtantini cœpit, & habetur 15. *diſt. in princ.*

Decreta, & decretales epiſtolæ ſummorum pontificum, quaſi à principio eccleſiæ cœperunt, vt patet in actibus Apoſtolorum, de deciſione circa obſeruantiam legalium.

Ex quibus patet, quod ius naturale eſt prius tempore omnibus aliis iuribus, & in hoc inter omnia primatum obtinet, *vt in d. diſt.* 5. *in princ.* & etiam in dignitate, vt *ibid.* & ample oportet *in c.*2.*in fin.d.*8.*vſq; ad finem.* Et ad prædicta, facit text. *in §.commodius. Inſtit. de rerum diuiſione.* qui dicit: Palam eſt, vetuſtius eſſe ius naturale, quod cum ipſo genere humano rerum natura prodidit. Ciuilia autem iura tunc cœperunt eſſe, cum & ciuitates condi, & magiſtratus creari, & leges ſcribi cœperunt.

Aduerte etiam, quod ius Romanorum omnibus aliis iuribus eſt excellentius, cum ſit commune. Alia

vero sunt specialia, videlicet ius Longobardorum, ius Francorum, & cætera huiusmodi. Ita per plura declarat Lucas de Pen. *in l. 1. col. 6. & 7. C. de condictio. & procur. lib. 11.* Vnaquæque tamen patria tenet suum ius speciale excellentius, cum si sit iuri Romanorum contrarium, seruandum est. Imo etiam ius Romanorum in aliquibus patriis non approbatur, puta in Hispania, *vt dicit Ioan. Lupus in rubr. in princ. extra de donat. inter vir. & vxor.* Et in Gallia (cum Galli leges non receperint, *vt notatur in cap. de accusationibus. 3. quæst. 5.*) Nisi inquantum ratione innititur, & ratio sic vult: non quia lex hoc dicat *secundum Bald. in l. nemo. in princip. C. de sentent. & interlocut. omn. iudic.*

Aduerte, quod hic dicendum est de tribus præceptis iuris, & quod illorum excellat: & sunt hæc, honeste viuere. Alterum non lædere. Et ius suum vnicuiq; tribuere, vt est text. *in §. iuris præcepta. Instit. de iustit. & iur. & in l. iustitia. §. 1. ff. eod. tit. & in proœm. Gregor. §. ideoq;* & ibi Bald. *in fin. d. proœmii* facit turrim iustitiæ, quam dicit esse triangularem, id est, de tribus fortissimis angulis constructam.

Primus, quorum est, honeste viuas: & iste angulus est bonum dirigens ad honestum, quod proprie appellatur bonum. Cum dicat Seneca, nullum bonum nisi honestum, & est secundum Bald. *vbi supra.* Bonum in se, & ad se, & est tutela maiestatis Regum. Et nō immerito pro angulo turris ponitur honestas. Cum nihil inhonestum esse possit, quod iustitia vacet, prout dicit Tullius *officior. 1.* Hinc idem Tullius *officior. 3.* quod ad honestatem nati sumus, eaque sola expetenda est, & ibi multa de honestate.

Et, vt dicit Ambrosius 1. *offic.* Tantus est splendor honestatis, vt vitam beatam efficiat tranquillitas conscientiæ, & securitas innocentiæ.

Dicitur autem honestas secundum Isidor. *lib. 10. c. 9.* & Archid. *in c. erit autem lex honesta. 4. dist.* quasi honoris status. Vnde honestum est, quod sua vi trahit, & allicit dignitatem. Plus enim in iure desideratur honestas, quam iustitia, vt dicit ibi gl. 1. quæ allegat pro hoc *c. fin. 35. quæst. 3.* & satis innuit textus, dum dicit; Erit autem lex honesta iusta, possibilis secundum naturam, & secundum consuetudinem patriæ. Requiritur ergo primo, quod sit honesta secundum naturam & consuetudinem patriæ, & ista secundum naturam & consuetudinem patriæ: & possibilis etiam secundum naturam & consuetudinem patriæ, alias non dicitur lex, nec potest esse vera lex, nec iustitia: quia vtrunq; illorum requiritur, vt dicit ibi text. ideo nō sufficit, quod sit iusta & possibilis, nisi sit honesta, & secundū naturam & secundum consuetudinem patriæ. Facit text. *in d. c. fin. incip. porro.* Imo honestas detrahit legum rigori. Cum actiones furti non dentur patri contra filiū, nec marito contra vxorem, nec contrario, & hoc propter honestatem. De marito & vxore est text. *in l. fin. §. fin. C. de furt. & seruo corrupto. & in l. si quis vxori. in princ. ff. eod.* & quod non detur patri contra filium, *text. in l. serui, & filii. in princ. ff. eod. & l. qui seruo. §. item placuit. in d. tit.* De patre & filio est textus *in d. l. si quis vxori. §. 1.* Sic nec marito actio de dolo aduersus vxorem datur, *l. 1. in fin. C. de iur. dot.* Item nec actio rerum amotarum, *l. 2.* vbi dicit textus. Constante matrimonio neutri eorum, neq; pœnalis, neq; famosa actio competit, *C. rer. amot.* Item nec filio datur actio de dolo contra patrem, nec econtra, *l. non debet. ff. de dolo.* Item fisco non permittitur rem, quam vendidit retractare propter honestatem & verecundiam, *l. 1. & 2. C. ne fiscus rem, quam vendidit, euincat. lib. 10.*

Quæ quidem honestas in omnibus requiritur negotiis, maxime in lege condenda. *d. c. erit. 4. dist. in can. præcedenti. qui est secundus in ordine.* Vbi dicit text. *Præterea in ista constitutione legum maxime qualitas constituendarum obseruanda est, vt contineat in se honestatem, iustitiam, possibilitatem, & conuenientiam.* Vnde Cicero *3. officior.* ait: Recta conuenientia & constantia natura desiderat, aspernaturq; contraria, & si ad honestatem nati sumus, eaque aut sola expetenda est, aut certe omni pondere grauior est habenda, quam reliqua omnia, & naturæ ratio est lex diuina & humana, & inter alia, quod pro amico solum faciendum, quantum religio & honesti ratio patitur, & quod in publicis, consultationibus honestum præponendum, neque vllum consilium esse dandum, quod cum honesto repugnet. Item in contractibus honesti ratio consideratur: clare ostendit Cicero *in præfato lib.* & ibi vide exempla & regulam iuris, *ff. semper in contractibus.*

Quomodo autem esse potest, quod inter illum & illam, qui se matrimonialiter coniungunt, sit honestas, si fiat insciis patre & matre, & contra eorum voluntatem? quomodo potest esse conuenientia, si sit disconuenientia inter patrem & filiam propter contemptum patris, & inobedientiam filię erga patrem? Quid enim peius est erga patrem, quam id, quod fit contra ciuilem & naturalem rationem? Maxime, quia expresse honestas requiritur in matrimonio, vt est text. *in l. adoptiuis, §. 1. ibi, quoniam in contrahendis matrimoniis naturale ius & pudor inspiciendus est. & in l. semper. ff. de ritu nuptiar.* vbi dicit text. Semper in coniunctionibus non solum, quod licet, considerandum est, sed & quod honestum sit: quam legem ad hoc allegat gloss. *in verbo, honeste viuat. in d. proœm. Gregoriano. §. ideoq; post gloss. iuris ciuilis. in verbo, honeste. in dictis §§. iuris præcepta supra alleg.*

Et dicunt omnes Doctores, nec aliquis discrepat in locis infra allegandis, quod consensus patris de honestate saltem requiritur in nuptiis contrahendis, quæ non est vita vilipendenda, cum sit de substantialibus legis, quod ex voluntate vnius Papæ possit tolli. Cum per hoc fieret præiudicium scandalosum vniuersali populo Christiano, saltem maiori parti. Cum maior pars, imo maxima sit coniugatorum, & filias habentium, quam aliorum.

Et ideo videtur, quod si iuuenis per solicitationes suas inducat filiamfamilias cautelis, dolo, machinationibus, & persuasionibus ad eidem promittendum per verba de præsenti sine voluntate patris, in cuius est potestate, & eam de pudicitia interpellauit, aut se eam interpellasse iactauit. Maxime, quando habet patrem & matrem, & contra voluntatem eorum, quod ex quo inhoneste legit: & in hoc nulla est honestas, sed potius iniuria facta patri & matri: quia contra ciuilem & naturalem rationem hoc fit, *vt dicit text. in §. 1. Instit. de nupt.* Cum quo videtur concordare text. iuris canonici *in c. non omnis mulier. in fin. 32. q. 2.* Et fuit ordinatio Sotheris Papæ XIII. de qua habetur per Platinam *in sua chronica de vitis Pontificum:* etiam per Philippum Bergomatem *in supplemento chronicarum, lib. 8.* Vbi inter alia fuit statutum & ordinatum per eum. Ne qua haberetur vxor legitima, nisi quam sacerdos ex instituto benedixisset, & quam parentes solenni pompa Christiano more marito collocassent: quam etiam Paranymphæ de more custodiuissent, præcauentes multa pericula, quæ in nouas nuptas euenire solent ex præstigiis & magicis artibus quorundam improborum. Istud etiam fuit

fuit ex ordinatione Euaristi Papæ, *vt probatur text. in c. 2.30. quæst. 5.* ita quod si postmodum pater contradicat, & agat contra talem iuuenem de iniuria sibi illata, & de solicitatione, & matrimonii interpellatione secundum textum *in l. solicitatores. ff. de extraordin. criminib. & de pœnit. dist. 1. c. solicitatores.* Vbi volunt textus, quod solicitatores nuptiarum alienarum, & matrimoniorum interpellatores extraordinarie puniantur. Et etiam ex edicto de seruo corrupto, quod habet locum in filia solicitata, *l. & tantum. ff. de seruo corrupt. & facit l. aduersus eum. C. de furt. & seruo corrupt.* vbi dicitur, quod sollicitans tantum seruum, actione serui corrupti potest conueniri, & non tantum puniendum est factum, licet non sit perfectum, quia per eum non stetit, quin corrumperet, quod potest trahi in malum exemplum, *l. si quis seruo. C. eod.* & ibi gloss. fin. extendit etiam ad filium solicitatum, cum eadem sit æquitas. Etiam facit, quoniam sicut venditione serui, vel filii committitur crimen legis Flauiæ de plagiariis contra vendentes, ita contra solicitantes, vt est text. *in l. 1. & in l. abducti. C. ad legem Flauiam de plagiar. & facit text. in l. non statim. ff. eod.* In quibus venit dehonestatio famæ & dignitatis, quod ipsa filia non tenetur contrahere matrimonium cum tali iuuene, qui sic eam inscio patre sollicitauit, persuasionibus induxit, eo quia in totum deficit honestas, quæ est vna pars legis, & sine qua lex esse non potest, *d. c. erit autem lex honesta.* Imo quod fortius est, istud est contra ciuilem & naturalem rationem, vt dixi, quæ non potest mutari, cum ius naturale sit immutabile: imo non solum contra honestatem: sed etiam generat scandalum contra patrem, qui ita est spretus, quod habet iustam causam exheredandi filiam, vt est text. *in auth. sed si post. C. de inoffic. testam. & in §. aliud quoq; capitulum. in auth. vt cum de appellat. cognoscit.* vbi etiam text. multum formalis, & Paul. de Castr. *in d. auth. sed si post illam.* ad hoc notat, & istud tenet Bald. *in auth. res quæ. C. communia de legat. & in l. fin. C. de dot. promissio.* & dicit idem Bald. *in l. omnem. ad fin. C. ad Tertullia.* quod istud inducit odium capitale, vt refert Ioannes Lupus *in repetit. c. per tuas. fol. 86. num. 10. extra de donat. inter vir. & vxor.* Vbi per multa tenet, quod hoc casu potest exheredari: & ibi multa singularia, & multa notanda allegat, quæ possunt videri, & dicit Paulus *in d. auth. sed si postquam legit. cum l. si familiam tuam. C. de inoffic. testam.* quod etiam habet locum illa auth. de iure canonico, quod non placet domino meo Iasoni, *in l. 2. §. quod si in patris. colum. 6. ff. solut. matrimo.* Quod dicit intelligendum Gulielmus Benedicti *in sua repetit. c. Raynutius. in verbo, dotem. num. 36. extra de testam.* si filia non spectasset tempus consuetum nubendi secundum morem patriæ, vt quia nupsisset personæ indignæ, & forte idem (vt dicit) si nupserit personæ dignæ, & condecenti, patre ignorante aut inuito, non exspectato dicto tempore consueto, quia tunc pater non teneretur ei dotem constituere, ex quo præcessit culpa filiæ sic imprudenter ac irreuerenter se habentis erga patrem. Non enim exspectare debet quis auxilium, aut iuuamen ab eo, quem contempsit, *dicit text. in l. litigatores. ff. de arbitris.* Aut si filia infra vigintiquinque annos vitam elegerit inhonestam: meretricando, quo casu credit idem Gulielmus, quod *§. si alicui. d. auth.* remanet hodie incorrectus de iure canonico, quia ius canonicum solum se intromittit de matrimoniis in libertate relinquendis, & nō de meretricibus suadendis. Ex quo efficax esse videtur consuetudo Auerniæ, *de qua in tit. de successio. art. 36. consuet. dictæ patriæ.* dicens: Quod filia nubens viro indigno seu indecenti, absque consensu patris, non potest aliquid querelare in bonis eiusdem: quod an valeat tale statutum, vide Deci. *in l. nupt. ff. de reg. iur.*

Sed quicquid dicat, non credo, quod filia, quæ fecit promissiones matrimoniales, sub persuasionibus talis iuuenis, teneatur ad implendum matrimonium cum eo. Tum quia, vt clarum est, in hoc iniuriam fecit patri, quæ etiam videtur esse ad mortem, ex quo puellam interpellauit de impudicitia, imo se iactauit illam interpellasse, *vt est text. ad literam in d. l. & c. solicitatores. quasi in fin. ibi, aut mulierem puellamve interpellauerit, punitur capite.* Nam ex his orta est inimicitia capitalis inter patrem & talem iuuenem. Ita per eundem iuuenem prosequi potest ex prædictis persuasionibus, & interpellationibus etiam criminaliter: cum etiam de matrimonio interpellauit, quod dicit fuisse eo, quia dicit eam esse suam vxorem per promissiones, ergo secutum & perfectum est flagitium de interpellatione matrimonii, ex quo capitaliter puniendus esset.

Ex quibus sequitur, quod cum sit inter tales inimicitia capitalis, cum ex verbalibus iniuriis etiam oriri possit, *vt dicit dominus meus Ias. in l. procuratoribus. C. de procur.* imo etiam potest & debet esse inter omnes parentes ex vtraq; parte, *arg. eorum quæ dicit Pan. in c. item cum quis. col. 1. extra de restit. spol.* Quod sicut inimicitia oritur inter spoliatum & spoliantem, item inter amicos & consanguineos eorū propter diffamationem filiæ, quam voluerunt facere, eo, quia inuitę nuptiæ frequenter difficiles exitus faciunt, *vt est text. in c. requisiuit. in fin. & c. cum locum. extra de sponsal. & matrim.* & princeps pati non debet, vt hostili more matrimonia fiant, *vt in l. vnica. §. nec sit facultas. C. de rapt. virg.* Oportet etenim (vt ibi dicit textus) vt quicunq; vxorem ducere voluerit, siue ingenuam, siue libertinam, secundum nostras leges & antiquam consuetudinem, parentes vel alios quos decet, petat, & cum eorum voluntate fiat legitimum coniugium.

Ideo videtur dicendum, quod iusta causa est dirimendi tales promissiones, talis inimicitia capitalis orta ex parte dictorum iuuenis & suorū parentum, propter dictas solicitationes matrimoniorum, & pudicitiæ interpellationes, & scandalosas ipsius diffamationes, contra veritatem tamen, prout confessi sunt & confitentur. Imo, quod plus est, si dictus iuuenis illam stuprasset, aut corrupisset, etiā de voluntate illius, tanquam raptor puniri posset, ex quo ante matrimonii consummationem, *prout est text. ad literam in d. l. vnica. in princ. §. pœnas. ibi, siue volentibus, siue nolentibus virginibus. C. de raptu virgin.*

Et ideo talis inimicitia capitalis videtur esse causa sufficiens ad dirimendum tales promissiones, etiam factas per verba, *de præsenti* (vt asseritur) probatas per duos alios iuuenes eiusdem status & conditionis, cuius est dictus iuuenis solicitator, qui sponte se ingerentes scripto, & sub eorum signatura in modum attestationis, antequam rogati & vocati fuissent, in ius ad hoc, & à tempore assertarum promissionum attestati fuerint, se fuisse pręsentes in dictis assertis promissionibus. Ex quo cum se ingesserunt, non valet eorum dictum, tanquam dictum testium: cum testis qui se ingerit, suspectus sit de falso, *l. quæ omnia. §. 1. vbi textus formalis, & ibi Bart. ff. de procurat.* Notat ample dominus meus Ias. *in l. ait prætor. la primiere. col. 2. & in l. vnius. §. seruo qui vltro. ff. de quæstio.* Barb. *in tract. de præst. cardin. 2. tract. quæst. 2. col. 2.* Fel. *in c. 2. col. 8. de testib.* Corne. *consil. 284. incip. in præsenti consultatione. in 3. vol.* plus

dicit Pan. *in c.cum P.de accusat.* quod ille, qui offert deponere contra me, dicitur inimicus meus, ex quibus etiam constat, tales probationes esse nullas, vt dicam alibi. Eo, quia, vt constat, filia dicit se nescisse, nec intellexisse, quid velint verba, *de præsenti*, potius quam alia verba, & dicit, se solum intellexisse, fecisse promissiones sub voluntate patris, ad effectum postmodum contrahendi matrimoniũ, si patri & matri placeret, non quod ex illis verbis intellexerit matrimonium contraxisse, prout nec intellexit, prout etiam (vt dicit) scit, quod ex communi vsu vtendi apud nos fiunt matrimonia sine spõsalibus & promissionibus, in manibus sacerdotis in Ecclesia, aut in porta, seu introitu Ecclesiæ, & aliter non intellexit. Et quod consuetudo in hoc operatur, *facit text.in c.illud. ibi, mulier de more illarum, quæ panes vendunt, se annulos detulisse dicebat. extra de præsumpt.& in c.super eo.extra de cognat.spirituali. ibi, ita quod si consuetudo eiusdem Ecclesiæ habeat, &c.* Nam etiam de iure sponsalia pręcedunt, & velut præparatoria præueniunt nuptias, vt dicunt glossæ rubricariæ, *de spons.ff.&* C. vbi etiam patet, quod tit.de spons. præcedunt tit.de nupt. & etiam patet, *in tit.de sponsal.& matrimo.in antiquis.*

Ex quo sequitur, quod etiamsi talia verba dicta filia protulerit, non per hoc effectum est matrimoniũ: sed solum repromissiones futurarum nuptiarum. Et cum errauit, non consensit, quia qui errat non consentit, *l. nihil consensui. §.non videntur consentire, qui errant.ff.de reg.iur.* Nihil enim est tam contrarium consensui, quam error, *l.si per errorem.in fin.ff.de iurisd.omn. iud.* vbi dicit dominus meus Ias. procedere, etiamsi sit error ex vna parte tantum in his, quę requirunt consensũm vtriusq;, vt est in matrimonio, *vt est text. in c. tua nos. extra de sponsal. & matrimo.* Et etiam quod error non habet consensum, *text. est in l. 2. in princ. ff. de iud. & in l.non idcirco.C.de iur.& fact.ignor.* In qua dicitur, quod nullus est errantis consensus, & nulla est errantis voluntas, *l.sed hoc ita. ff. de aqua pluu.arc.* & propriũ erroris est approbare falsum pro vero, *in c.quamuis.38.dist.* Et errare est, aliud pro alio putare, *c.in quibus.22.q.2.* & quod error impedit consensum, declarat idem dominus meus *in §.item si quis. 1. nu.55. Instit. de actio.* Ex quibus dicit Philip.Dec. *in d.§.non videtur.* quod hæc regula nullam patitur limitationem, & vt dicit dominus meus Ias. *in d. l.si per errorem.* idem dicendum est de dubitante & ignorante, eo, quia primo errans & dubitans æquiparantur, *Bart.in l.2.col.3. ff.si quis in ius vocat.non ier. Idem dn.meus Ias. in l. error. in princ.C.de iur.& fact.ignor. in l.3.§.gener.in 2.col.ff.de acq. possess.in l.quamdiu.col.2. C.qui admitti.* Sed dubitans & ignorans æquiparantur, *l.fin.vbi Bart.& Doct.C.de condict.indeb.& l.manifestissimi.vbi Bart.C.de furt.& dn.meus Ias.in locis hic ante alleg.*

Sed sic est, quod ignorantia probatur per iuramentum, *gl.est notabilis in verbo, accusari.in l.si cui. § iisdem.ff.de accusat.gl.in verbo, scienter.in c.2.de temp.ordin.in 6.dn.meus Ias.in §.sed iste.nu.89. Instit.de act. & in repet.l. admonendi.in 105.col.ff.de iureiur.* Ergo etiam sequitur, quod de tali errore standum est iuramento prædictæ filiæ, maxime ad euitandum scandala, quæ oriri possent ex tali matrimonio, propter inimicitias ortas in patrem & matrem dictæ filiæ: & ipsam filiam contra dictum iuuenem, & suos parentes occasione talium subornationum, & seductionum inscio patre factarum, & etiam iniuriarum verbalium ex eis in eos prolatarũ, vt dictum est. Et quod propter scandalum impediatur matrimoniũ, *facit text.in c.cum tua. ibi, vel de scandalo doceat.& ibi not.extra de sponsal.& matri.*

Item, & talium verborum fienda est talis interpretatio, quod scilicet quoad prædictam filiam, prædicta verba non importent promissiones de præsenti, sed vim sponsaliũ, ex sua declaratione facta per eam sub iuramento: per quod est idem in talibus standum, ex quo est præsumptio iuris pro ea, quia nescit, quod talia verba importent, & præsumuntur potius esse per eam intellecta secundum communem vsum vtendi, quem dicit, & secundum quem intendebat promissiones facere, quam secundũ talem subtilitatem iuris, quæ facit doctrinam inter verba de pręsenti & de futuro, vt euitetur etiam inhonestas, & sic delictum contra vtrunq;. Nimia etenim subtilitas reprobatur, maxime in causis eccles. *vt in c.dilect. & ibi not. per gl. in verbo, subtiliter. quæ allegat multas concord.de iud.in antiq.* Perniciosa est in legibus, & simplicitas est amicitia veritatis, *§.sed quia stipulationes. Instit. de fideicom. hered.* vbi dicit text. *in legibus magis simplicitas, quam difficultas placet. & in c.veritatis.* Amica simplicitas, *c.verit. extra de iureiur.* Nec dolosis malitia sua debet esse lucrosa: nec simplicibus simplicitas damnosa, *l.1. in princ. ff. de dolo.* Cum nemo ex suo delicto meliorem suam conditionem facere potest, *l. non fraudantur. §. nemo. ff.de regul.iur.* & malitiis hominum est obuiandum.

Item faciat; quia iuramenta non extenduntur ad illa, de quibus non est cogitatum, *vt in c.quintauallis. & in c. veniens. vbi plene notatur extra de iureiurando.* Et iuramenta sunt interpretanda secundum intentionem iurantis, *argum. d. c. veniens.* Nec debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deseruire, sed verba intentioni, *vt dicit text. in cap.humanæ. 22. quæst. 5.* Mens potius quam verba attendi debet, *cap. intelligentia. de verborum significat. extra. & plene in d. cap. humanæ.*

Et ad iura, quæ in contrarium allegantur, quæ dicunt, quod filiafamilias potest contrahere matrimonium sine consensu patris, *vt dicunt esse gl. quæ est prima in ordine in c.fin. quod incipit, hoc factum. post text. ibi 32.quæst.2.* Dico, quod nec ille text. nec gloss. dicunt, quod promissiones factas per filiamfamilias sine consensu & voluntate patris teneatur filia adimplere, si nolit: bene dicit text. quod viduæ propria voluntate maritos eligere possint: sed post dicit, quod similis conditio est de virginibus, quę nec extra voluntatem parentũ, nec suam cogantur maritos accipere. Nam ille textus facit totum contrarium, ad quod ponderat eum glossa: quoniam vt constat ad hoc, vt virgines habeant maritos, requiritur, quod non sit extra suam voluntatem, nec parentum, quod hoc casu fieret, si cogeretur habere talem in maritum, qui contra honestatem, & per suas fraudes, & cauillationes vult talem filiamfamilias habere in vxorem contra suam voluntatem, & suorum parentum, & sic nõ est verum, quod hoc casu, vbi non est honestas, nec ex parte parentum, nec filiæ, quod talis textus, nec iura canonica corrigant ius ciuile in hoc, & sic *§.1.Instit.de nupt.l.2. l.si nepos.cum l.seq. ff.de rit.nupt.l.viduæ. & in l.in coniunctione. in princ. C.de nupt. cum pluribus aliis ll. in dictis rubricis positis.*

Item etiam, vt dictum est *supra*, videtur textus iuris canonici *in d.c.non omnis.in fin. 32.quæst.2. & in cano. seq. qui incipit, honorantur concordare.* cum dicat: Non est virginalis pudoris quęrere maritum: sed curę paternæ hoc relinquendum est: ita vt electionem mariti parentibus deferat, ne appetentiæ æstimetur autor. Maxime, vt dicit Pan. *in consil.12.in 1.volum.* Cum ergo per hoc consulatur ipsis mulieribus, quæ sæpe contr

contrà propria commoda laborant, propter ſexus infirmitatem, vt dicit tex. *in l. ſi pater. in fi. C. de ſponſa.* imo expreſſe dicit text. *in c. noſtrates.* Fœdera nuptiarum conſenſu eorum, qui hæc contrahunt, & horum, in quorum poteſtate ſunt celebrantur. 30. *quæſt.* 5. *& ibidem in c. 1. qui incipit, aliter, iam ſupra alleg.* Aliter legitimum non ſit coniugium, niſi ab his qui ſuper ipſam fœminam dominationem habere videntur, & à quibus cuſtoditur vxor petatur, & à parentibus, & propinquioribus ſponſetur, *quem text. allegat ad hoc glo. in verbo, nullum, in cap. videtur. extra qui matrimonium accuſare poſſunt.*

Saltem glo. 1. *in fin. in c. ſufficiat.* 27. *quæſt.* 2. & gloſſ. *in ver. parentum in d. c. hoc ſanctum,* quæ allegant *c. noſtrates* 20. *quæſt.* 5. *& c. tuæ extra de ſponſ. impub.* & glo. *in verb. paterna. in c. cum virum. de regularibus,* quæ allegat text. iuris pro hoc *in c. 1. de ſponſ. impub.* vbi dicit text. Poteſt autem filium nondum adultum (voluntas cuius diſcerni non poteſt) pater cui vult matrimonio tradere, & poſtquam filius peruenerit ad perfectam ætatem, omnino debet hoc adimplere, & dicit G. Bened. *in ſua repet. c. Rayn. in verbo, dotem, num.* 334. *in fin. extra de teſta.* quod viri honeſti vix, aut nunquam cum puellis nubunt ſine conſenſu parentum ſuorum, cum omnia facere velint ſecundum debitam honeſtatem, & dictat prouerbium, quod in iſtis alloquendum eſt parentes filiæ, & omnes Doctores etiam *in d. §. 1. inſti. de nuptiis.* & Panorm. *in d. conſilio.* non negant, quin de honeſtate requiratur conſenſus patris. Ex quo cum iſta honeſtas ſit de ſubſtantia legis, videtur quod Papa non poſſit illam tollere per aliam legem, quoniã ſua conſtitutio, tanquam non honeſta, non erit lex, vt ſtatim dicam.

Ad text. *in c. ſi. de iudiciis in* 6. qui dicit, quod in ſpiritualibus non curatur patria poteſtas. Bene dicit ille tex. quod in his, quæ ſunt ſpiritualia, filius poteſt cõparere in iudicio tam agendo, quam defendendo ſine conſenſu patris. Sed non vltra dicit, quod promiſſiones factæ per verba de præſenti per filiamfamilias ſine conſenſu perſuaſionibus, & indebitis inductionibus aliquorum, ligant ipſum ad contrahendum matrimonium cum eo. Quoniã ex hoc ſequeretur, quod generalitas illius tolleret effectum legis, in caſu ſpeciali, alias prohibito, quod non eſt dicendum. Quoniã alia ratio in hoc caſu reformat pactum ſcilicet, quia contra ius ciuile & naturale, vt dicit tex. *in d. §. 1. inſtit. de nuptiis.* quod non potuit tollere Bonifacius Papa per ſuam generalitatem. Bene facit text. *in l. 2. ff. de vſufruct. earum rer. quæ vſu conſum.* vbi dicitur & ratio naturalis autoritate iuriſconſulti mutari non poteſt. Cum naturalis æquitas ab æterno fuit, *vt not. ſ. d. in princip.* Maxime ſine conſenſu Principum ſecularium in ſuis locis, & etiam quia contra honeſtatem quæ eſt vna de ſubſtantia lib. legis. *d. c. erit autem lex honeſta. diſtin.* 4. & ideo, cum non eſſet lex ſua, ſi eſſet in caſu ſpeciali, eo, quia contra honeſtatem multo minus poteſt extendere effectum ſuum ad caſum prohibitum. Quoniam, vbi habemus caſum ſpecialem, ſi fiat poſtmodum lex generalis, non derogat huic caſui ſpeciali, *vt eſt glo. ordinaria quæ eſt infra. & ibi do. meus Iaſon. in l. ſciendum. ff. qui ſatisda. cogan. eſt doctrina Saliceti in l. in teſtamentis. C. de teſtam. Idem do. meus Iaſo. in l. 1. §. ſed ſi mihi ff. de verborum obligat. & in l. poſtquam liti in fi. C. de pact. Et dixi in commentariis noſtris ſuper conſuetud. ducat. Burgund. in titu. des confiſcations. §. 1. in glo. & appartenent, ibi, addition. limita hanc noſtram conſuetudinem.* Item ille textus in fine reddendo rationem dicit: Cum de his ſe intromittere non habet nequaquam requiri debet aſſenſus. Ex quo reſtringit effectum illius cap. ad cauſas tantum, in quibus pater ſe intromittere non debet de negotijs filij. Cum ergo iſte caſus non ſit de illis, imo expreſſe de iure ciuili, & canonico teneatur ſe intromittere, & dotando filiam, cum officium paternum ſit filiam dotare. *lege fina. §. vtramque. C. de dotis promiſſio. l. qui liberos. ff. de ritu nuptiarum.* & eidem maritum quærere, *d. c. honoratur.* Ideo requiritur eius aſſenſus, nec comprehenditur iſte caſus ſub illo textu.

Item, vt breuiter abſoluam, Quoniam Iura Canonica non ita aperte loquuntur, quod dicant in terminis, filiafamilias fecerit promiſſiones per verba de præſenti, etiam ſine conſenſu, & permiſſione patris, ex illis teneatur vltra voluntatem parentum, & eis contradicentibus contrahere matrimoniũ cum tali, cum quo tales promiſſiones fecerit, etiam ea inuita poſt tales promiſſiones factas, an ſi Canon aut decretalis ita diceret in terminis, & eſſet ſic facta à ſummis Pontificibus tolleret deciſionem ſupradicti §. 1. *inſtit. de nuptiis.* Ita quod filia hoc caſu cogi poſſet: & an hoc caſu pater cogeretur ad eam dotandam, prout ſi ſua voluntate contraxiſſet matrimonium. Iſtud videtur multis ſine dubio, & videtur de indubitabili eſſe quæſtio, per ea quæ ſupra dicta ſunt, & quæ dicit do. meus Iaſon. *in d. §. quod ſi in patris in l. 2. ff. ſolut. matr. & quæ not. Docto. in d. §. inſtit. de nupt. & quæ dicit Panorm. in conſilio* 12. *incip. & clare ma. thematis.*

Et videtur pro hoc facere tex. *in ca. ex publico. extra de conuerſione coniugatorum.* Vbi ſponſalia de potenti non poſſunt diſſolui, niſi per ingreſſum religionis vnius ex contrahentib. talia ſponſalia, eo, quia habent talia ſponſalia vim matrimonij, facit text. *in c. coniunx & in c. coniuges* 17. *quæſt.* 2. Vbi coniunx vocatur à prima diſpenſationis fide, quam concubitu non agnouerat Ioſeph, nec fuerat cogniturus, nec mendax manſerat coniugis appellatio, vbi nec fuerat, nec futura erat vlla carnalis commixtio. Iſta ſunt verba tex. *in d. c. coniunx.* & eſt text. *eadem cauſa & quæſtione in ca. ſequ. qui incip. omne ibi, ſi quis ſponſam alterius in agro oppreſſerit, morte moriatur, quia vxorem alterius violauit, & ibidem in cano. ſi quis deſponſauerit.* vbi habetur, quod ſponſa de præſenti eſt coniunx, & vxor, *& tenent Panormita. & Felin. in c. 1. de ſponſalib. & dixi ample in commentariis noſtris ſuper conſuet. Duc. Burgun. in 7. art. in glo. mariee in tit. des droictz. & appartenences à gens mariez.* Cum ergo ſit vxor, & coniunx, ideo dicendum, quod poteſt fieri ſeparatio inter eos, niſi ob cauſam fornicationis, ſecundum dictum domini in Euang. *Luc.* 16. & habetur *in c. dixit dominus.* 32. *quæſt.* 1. *& in c. ex parte. extra de ſponſal. & in d. c. ex publico. ſupra alleg. in fin.*

Item de hoc doctrina omnium, & legiſtarum, & canoniſtarum, quod Papa in his quę concernunt ſpiritualia, poteſt diſponere, & ſtatur diſpoſitioni ſummi Pontificis, *vt not. in c. 1. extra de noui operis nunc. vbi ample per Panorm.*

Item, & ad text. *in c. de ſecundis nupt. & in c. euthe. §. pe. ibi. cum enim* 2. *quæſt.* 3. vbi Docto. dicunt per illos text. corrigi omnia iura ciuilia loquentia de matrimonijs, prout etiam videtur tenere G. Bened. *in ſua repet. c. Rayn. in verb. dotem. num.* 31. *&* 34. *in fin. extra de teſt.* & Deci. *in regu. nupt. ff. de regu. iuris.* Dico, quod illi textus nihil faciunt ad propoſitum in hoc caſu, cum tantum loquantur de iuribus ciuili. loquentib. de mulieribus tranſeuntib. ad ſecunda vota intra annum luctus, quæ puniebantur ſecundum ius ciuile, nota infamiæ: ſed, vt dicunt, propter dictũ Apoſtoli, Mortuo viro, nubat mulier in domino, tolluntur illa

iura ciuilia, & vt dicunt: In matrimonijs præsertim, seculares leges, sacros canones imitari non dedignātur, & ibi glossæ quæ multos textus allegant ad hoc, sed non est aliquis qui ponat hunc casum specialem, scilicet quod matrimonium filiæfamilias possit fieri sine consensu, sensus sit requisitus, verum etiam de iure canonico, & ex ordinatione summorum Pontificum, vt supra dictum est, vt est text. *in dicto. cap. aliter non fit legitimum matrimonium nisi, &c. 30. quæst. 5.* qui est textus formalis, ponderando dictiones, *aliter, non, & nisi*, quæ important formam & substantiam, *vt dicit do. Felin. in ca. cum dilecta. colum. nona, versicu. septimum. extra de rescriptis.* Et in hoc non obstat somnium aliquorum dicentium, illum textum tantum loqui de solennitatibus: quoniam esset violare textum, cum dicat, *aliter non fit legitimum matrimonium*, & in fine dicit: *Aliter vero præsumptta, non coniugia, sed adulteria, vel contubernia, vel stupra, aut fornicationes potius, quam legitima coniugia esse non dubitatur, nisi voluntas propria suffragauerit, & vota succurrerint legitima.*

Sed adhuc quicquid sit, ex prædictis non videtur, quod text. *in dicto §. 1. insti. de nuptiis.* sit correctus nec textus ei concordantes, & licet prædictę rationes canonistarum videantur validæ, & autoritates sunt insignes, non tamen propter eas à texibus legum est recedendum. *l. Labeo. ff. de supellect. leg.* Et quanquam dicant aliqui Doctores d. §. esse correctum, vt dictum est. Hoc tamen aperte negari potest, cum nullum ius ad hoc ipsi inducant, nec inueniatur aliquis canon, per quem liqueat prædictum §. esse correctum: vt dixi. Imo videtur, quod expresse fuit approbatus ille §. per summos Pontifices, puta per Sotherem, Agapitum & Euaristum, vt prædictum est, *vt per textus iam supra allegatos.* Et cum non inueniatur Canon aliquid tale dicens, nec nos dictum eorum admittere debemus, *vt in authent. de non eligendo secundo nubentes. §. sin autem non valuerit, ibi: nec qualibet est lex aliquid tale dicens, colum. prima.* Erubescendum est enim legem correctam dicere, & corrigentem non allegare, *vt in authenti. de trien. & semiss. §. consideremus. collat. 3. & l. fin. in fine C. de consulib. lib. duodecimo.* de quo per do. meum Iason. *in l. illam. C. de collatio.* Hoc est, sententiam propriam magis vacua quadam opinione iactare, quam debita autoritate roborare. *vt in cano. nunquid. in fi. 28. quæst. 11. Ad idem 37. distinct. cap. relatum.*

Quod ergo canon aliquis expresse legem corrigens, aut clare contrarium statuens, non diffinit, arguendi sunt Doctores, huiusmodi volentes, contra expressam legem (quam canones venerandam dicunt, *vt in cano. fin. 19. quæst. 3.* proprijs sensibus diffinire, *vt in ca. fin. & ibi multos canones concordant per glos. allegati. 31. quæstio. 1. & facit can. ego solis. nona distinct. & c. consuluisti. 2. quæst. 5. ibi: & quod sanctorum patrum documento sancitum non est, superstitiosa adinuentione non est præsumendum, cum aliis allegatis per Lucam de Penn. in l. 1. in 3. col. C. de priuilegiis scholarum. lege 12.* Vbi in simili arguit de tali casu. Et vt dicit, facit, quia lex non corrigitur nisi expresse dicatur, *vt in authen. quibus modis naturales efficiuntur sui. §. trib. ibi: oportet enim. coll. 7.* vel, quando posterior lex directe contrarium statuit. *c. 1. constit. lib. 6.*

Et facit, quia antiquiori iuri standum est, vt *in c. domino sancto. 50. distinct.* vbi dicit text. Quotiescunque in gestis conciliorum, discors sententia inuenitur, illius concilij sentētia magis teneatur, cuius antiquior & potior extat autoritas, quæ verba formaliter scribuntur *in ca. hoc ipsum. 33. quæst. 2.* Maxime si ambo sint ęqualis pietatis, *vt c. in canonicis. 19. distinct.* Nec inconuenit, nouas leges trahi ad antiquas. *l. sed & posteriores. ff. de legibus.* Sed sic est, quod nullo iure canonico cauetur, quod filia subornata & seducta, quæ per indebitas solicitationes & machinationes promisit sine consensu & voluntate patris, etiam per verba de pręsenti, teneatur adimplere promissiones, patre non consentiente. Nec etiam cauetur aliquo iure, quod consensus patris de iure ciuili in talibus requisitus, sit per constitutiones canonib. sublatus. Ideo videtur quod d. §. 1. *de nupt. in insti.* non est sublatus nec subrogatus. Quod ergo non mutatur, stare non prohibeatur, *l. præcipimus. in fi. C. de appel. & l. sancimus. §. 1. vbi tex. formalis. C. de testam.*

Standum est ergo potius dispositioni dicti §. in iure ciuili quam rationibus & autoritatibus præmissorum Doctorum, & maxime etiam istud habet locū in dispositione, *authent. sed si post C. de inoffi. testa.* vt dicit ibi glo. quæ debet stare, cum non inueniatur expresse correcta, & quia casus expressos determinant, ideo non est tollendus ex interpretatione magistrali seu professoria, quæ non tollit casus expressos legum, cum sit tantum probabilis. Cum etiam prædicta lex sit rationabilis, cum sit fundata super honestate, & habeat etiam ordinationem expressam summorum Pontificum, vt supra clarissime ostensum est, quæ non est spernenda.

Ex quo etiam videtur, quod esset Lex seu constitutio in contrarium, & expresse contra dictum *§. 1. instit. de nuptiis.* quod adhuc standum esset dispositioni illius §. Quoniam, vt dictum est, non est dubium, quod etiam, secundum Canonistas, Lex Canonistarū debet esse honesta, & est vna qualitas legis etiam Canonicæ, *vt probat text. sæpius allegat in d. c. erit autem lex honesta. & vt ibi dicit Cardinalis Alexand. & Ioan. de Turrecremata. in cap. 1. §. præterea. cum quo legit dictum canon. erit autem lex. distinct. 4.* Lex tria continere debet, scil. quod religioni congruat: & hoc in quantum est proportionata legi diuinæ: & refertur ad hoc quod religioni congruat, cum dicitur honesta.

Secundo, Quod disciplinæ conueniat inquantum est proportionata Legi naturæ: & ideo dicitur iusta possibilis secundum naturam.

Tertio, Quod saluti proficiat, inquantum est proportionata vtilitati humanæ, cum dicitur & secundū consuetudinem patriæ, & hæc tria posuit text. *in ca. consuetudo. 1. dist.*

Cum ergo ad primum iure diuino, & etiam iure ciuili, & canonico, & ex honestate patriæ requiratur consensus patris in matrimonio filiæfamilias, vt dictum est ante, & dicit expresse text. *in dicto §. 1. institu. de nuptiis.* quod ciuilis & naturalis ratio hoc suadet. Ex quo ergo, cum ratio honestatis conueniat Religioni, & sic legi diuinæ, quæ etiam videtur satis probare ex sacris scripturis, quæ satis demonstrant consensum parentum interuenire debere in matrimonijs filiorum. Abraham enim præcepit, vt filius suus Isaac non acciperet vxorem de filiabus Chananęorū, sed de cognatione sua. *Genes. 24.* Nec præcepisset, nisi de iure præcipere potuisset, & in matrimonio filij potestatem habuisset. Item seru⁹ Abraham pro coniugio Rebeccę non requisiuit puellam, sed parentes eius, *Genes. 24.* Et de multis alijs exemplis ponit Ioan. Lupus *in d. repetit. cap. per tuas. §. nume. 17. de donat. inter vir. & vxorem.* & vltra omnes est text. de hoc ad literā: quod etiam est præceptum Dei, quod filia non possit contrahere matrimonium ex eius promissione, &

voto

voto cum aliquo patre eius contradicente. *Nume.30. cap.in prin.* Vbi dicit text. Mulier si quippiam nouerit, & se constrinxerit iuramento, quæ est in domo patris sui, & in ętate adhuc puellari, si cognouerit pater votum quod pollicita est, & iuramentum quo obligauit animam suam, & tacuerit, voti rea erit. Quicquid pollicita est, & iurauit, opere complebit. Sin autem statim, vt audierit, contradixerit pater, & vota & iuramenta eius irrita erunt, nec obnoxia tenebitur sponsioni eo, quod contradixerit pater, de quo textu est text. 32. *quæst.2.c.mulier.& in c.seq.* dicit quod Apostolus 1. *ad Corinth.* 7. de patre loquens dicit: Seruet virginem suam, & det nuptui virginem suam. Et suadet ratio ciuilis & naturalis, quomodo posset fieri Lex in contrarium, quæ non tolleret & Religionem, s. ratione honestatis, & sic legem diuinam & rationē ciuilem & naturalem. Et sic videtur, quod cum Papa non possit tollere nec ius diuinū, nec rationem naturalem, cum naturalia sint immutabilia. *§.pen. instit.de iur.nat.gent.& ciui.* quod nec etiam potest facere decretalem contra dicta iura supra alleg. Imo etiam Pagani ante Christi aduentum dixerunt, nuptias patre non consentiente factas, nō esse legitimas, imo filios ex eis natos, spurios esse. Quoniam vt ait Apuleius *de Asino Aureo lib.* 4. Impares enim nuptiæ, & præterea in villa sine testibus, & patre non consentiente factæ legitimæ non possunt videri, ac per hoc spurius iste nascetur: & sic & mundus, & cœlū, & tota mundi machina literatorum contra contrahentes nuptias, sine consensu patris cum filiafamilias clamant, quia ad minus contra honestatem, vt dictum est ante.

Et si dicatur, quod talia iura possunt modificari, declarari & alterari, *vt dicit Angelus in d. §.penult.* tamē illud est intelligendum, dummodo lex, quæ sit in contrariū semper habeat suas qualitates, scil. quod sit honesta, iusta, possibilis, secundum naturam & consuetudinem patriæ, & loco, & tempori conueniens. Cum ergo vnum ex his deficiat, non est amplius lex: Ex quo cum in tali casu semper abest honestas, secundum naturam dicti §. 1. *institutio.de nuptiis.* & secundū consuetudinem patriæ, quæ hoc reputat inhonestū. Ideo videtur, quod talis consensus non potest expresse tolli, multo minus per prædicta iura generalia, ad minus in sponsalibus, quod non sit sufficiens causa ad dirimendum ea, si deficiat consensus patris, etiā si sint ꝓmissiones de præsenti, dummodo (vt dixi) sint factę sine honestate, & per subornationes, seu seductiosas blanditias & diabolicas machinationes.

Et ad ea quæ dicuntur, quod sponsalia de præsenti habentur pro vero matrimonio, ita quod sunt indissolubilia, dic, quod hoc potest esse verum in sponsalibus debite, & secundum honestatem factis, & non contra honestatem: quoniam in his repugnat vna qualitas legis, quæ impedit ne talia sponsalia comprehendantur sub lege, quæ est, scilicet, honestas. Et etiam non reperiuntur Iura Canonica, quæ expresse tollant dispositionem dicti §. 1. *institut. de nuptiis.* Imo constitutiones summorum Pontificum (de quibus supra) videntur illam approbare.

Etiam textus *in dicto ca.ex publico, de conuersione coniugatorum*, dicit matrimonium esse dissolubile, quando est consummatum, sed ante consummationem est dissolubile vno casu, scilicet, per ingressum Religionis, *vt ibi dicit text.* Alio etiam casu per summum Pontificem dissolui potest, vt inquit gloss. finalis, ibi: *ergo erit etiam in alio casu.* vbi est maior ratio, scilicet, quando non est qualitas legis, puta honestas, & con- ... ciuilem & naturalem rationem. Et in iure non tantum consideratur iustitia, quantum honestas. *cap. porro.35.quæst.5.* Vnde leges, quæ dicunt concubinas posse haberi, non sunt leges, quia sunt inhonestæ, *vt l.vnica.C.de concubinis, & l.finæ.in fine.Cod. communia de manumissio.* Si ergo esset lex Papalis, quod promissio alicuius filiæfamilias, etiam per verba de præsenti persuasionibus, machinationibus, blanditijs, ne dicā fraudibus & deceptionib. alicuius iuuenis, sine cōsensu patris extorta haberet vim matrimonij indissolubilem: ita, quod dicta filia, ea inuita teneretur, etiam vltra velle patris consummare matrimonium, cum ipso iuuene, tanquam iniqua non teneretur, & tanquam contra honestatem facta. Multo ergo minus leges naturales, de quibus supra, sunt sufficientes ad inducendum ius expressum. Pro solutione huius quæstionis, ita quod dicta filia teneatur in vim aliarū assertarum promissionum consummare matrimonium, iunctis his quæ supra dicta sunt: ex quo etiam filia asserit se nunquā veraciter consensum præstitisse, nec eidem promisisse: ex quo cum non sint probationes sufficientes nec legitimæ (vt dictum est) non tenetur matrimonium adimplere, argum. text. *in c.consultationi.extra de spons. & matrimonio.* Ne tamen quid omittatur quoad responsiones obiectionum canonistarum, allegantium etiam pro se textū, *in l.nuptias, non concubitus, sed consensus facit. ff.de reg. iur.* Dico, quod clara est responsio, ita, quod si non esset nisi concubitus & non consensus, quod non esset matrimonium. Et hoc est clarum, vt vult ibi Decius post gloss. sed etiam quod tex. ibi affirmet, quod solus consensus faciat perfectum matrimonium, & indissolubile non. Cum sit text. ad literam. *in d.c.ex publico. extra de conuersio. coniugato.* vbi non dicitur perfectum & indissolubile, nisi fuerit concubitus & copula carnalis. Et in casu præmisso talis textus nihil facit, quia non sumus in consensu vero & legitimo, sed erroneo, qui non habet effectum, cum qui errat, nō consentit. Et Iura Canonica dicentia, quod consensus facit matrimonium, intelliguntur de vero & legitimo consensu, & non de erroneo, deceptiuo, seu seductiuo, aut fraudulento, prout in proprijs verbis de legitimo consensu sunt text. *in c.pen. de sponsalibus. in c.licet.& c.si.extra de sponsa.duorum.* Non enim legitimus est, quando fit sine voluntate parentum, *vt dicit text. in d. c. aliter.* Aut quando est extortus per vim, metum, coactionem, violentiam, *vt cap. cum locum. cum c.seq.& c. consultationi extra de sponsal.* sed per fraudes, seductiones, solicitationes, & subornationes, sed potius dici debet fraudulentus, seductiuus, deceptiuus, aut alias indebitus, nec verus, & sic non legitimus. Et notanter voluerunt illi textus loqui de legitimo consensu, ad tollendum fraudes & seductiones, ne iura dent occasionem delinquendi, & extorquendi consensus illegitimos contra iura prohibitos.

Idem etiā tex. ibi & similes non tollunt alia requisita, nec dicunt, quod solus consensus filiæfamilias faciat matrimonium, ex quo non tollitur alia dispositio, requirens alium consensum quam filię: cum nō solum sit de iure ciuili requisitus, sed etiam de iure canon. *d.c.aliter 30. qu.5.& d. c.non omnis.& c.honorantur.32. quæst.2.* Ex quo prędicti text. non tollunt illud quod dictum est, quod ex quo nondum est perfectum matrimonium, quod patre contradicente seu inuito, & filia non persistente in primo consensu, ꝙ teneatur nec cogi possit ad perficiendum illud matrimonium, & iste est casus qui sæpe euenit.

Non tamen vellem dicere, quod si matrimonium esset perfectum per consensum, & consummatum,

per copulam carnalem ſine conſenſu patris, quod pater poſſet illud dirimere, aut tacere ſimpliciter dirimere, ſed multis videretur, quod tunc non poſſit cogi ad eam dotandam, nec quod debet cogi, vide quæ hic ante dicta ſunt.

Et vt ſemel finis imponatur huic materiæ, quæ licet multum ſit vulgata, tamen in dictis canoniſtarum male intellectis datur occaſio delinquendi, ita quod hodie pullulant huiuſmodi ſolicitationes, ſeductiones, machinationes & ſubornationes filiarumfamilias, quæ ſunt faciles ad decipiendum: & vt plurimũ contra propria commoda laborant: cum de facili credant. Etiam non eſt præſumendum, quod Ius Canonicum intendat inducere occaſionem delinquendi. Credo indubie, quod neceſſarium eſſet facere ſtatutum aut edictum generale in Gallia: quod nemo cuiuſcunq; conditionis ſit, audeat ſeu præſumat deinceps ſollicitare, aut deinceps ſollicitari facere verbis, donis, promiſſionibus, aut alias quouis modo ſeducendo, ſeu ſubornando filias, cuiuſcunque conditionis exiſtant ante 24. annum, ab eiſdem per verba de præſenti, aut alias promittendum ſine ſcitu & voluntate parendum ſub pœna perpetui exilij & confiſcationis bonorum: & quod filiæ tales promiſſiones non faciant ſine conſenſu eorum parentum ſub pœna priuationis dotis, & bonorum parentum. Et intrepide crederem iſtud ſtatutum eſſe validum per doctrinam Bald. *in lege omnem. C. ad Tertullianum.* vbi tenet, valere ſtatutum, quod pœnam imponit filijs contrahentibus matrimonium ſine conſenſu patris: quoniam hoc caſu tale ſtatutum non vetat ſubſtantiam matrimonij, ſed punit malos mores. Et ſi ſtatutum ſeu conſuetudo poſſit imponere pœnam rei licitæ, puta matrimonio; ſi ex eo ſequatur illicitum, puta ſeductio & ſubornatio filiarum, *vt dicit Bald. in rubr. extra de conſuetudine.* Ideo multo fortius rei illicitæ, puta ſollicitationi, ſeductioni & ſubornationi, poteſt imponi pœna. Alias ſequeretur, quod Ius Canonicum (vnde tota æquitas, & fori anima oritur & deſcendit) vellet permittere in periculum animæ, fraudes, dolos, ſolicitationes indebitas, & ſeductiones: & ſic vnde iura naſci deberent, daretur occaſio delinquendi, ſi huic ſtatuto contradiceret Ius Canonum. Ex quo negari non poteſt, quod quoad primũ articulum valebit tale ſtatutum cum ſit punitiuum malorum & delictorum: ex quo eſt fauorabile, cum interſit Reipublicæ ne delicta remaneant impunita. Et de hoc articulo, per quem imponitur pœna contra tales, & lex in Hiſpania. Et ita remanebit tale ſtatutum & validum & rationale contra huiuſmodi ſolicitatores, ſeductores & ſubornatores, cum ſolum fiat ad euitandam occaſionem delinquendi, cum ſollicitationes ita puniantur, vt ipſa delicta, vt ante dictũ eſt: & ſeductiones, & ſubornationes, ſint prohibitæ omni iure, etiam diuino: Cum ſeducere ſit extra bonos mores trahere, & de iure ciuili ſolicitationes ꝓhibentur. *leg. & ſi abducti. C. de plagiariis, leg. & tuum. ff. de ſeruo corrupto. l. ſi quis filio perſuaſerit. C. eo.* Perſuadere enim eſt plus quam cogi. *leg. 1. §. perſuadere. ff. de ſeruo corrupto.* Et dicit Salicetus *in l. vnica. quaſi in fin. C. de raptoribus virginum.* quod perſuaſio doloſa eſt plus quã violenta coactio, & perſuaſio cum donis habetur pro raptu, *vt dicit Ang. in §. 1. per illum tex. in authen. de lenonibus, collat. 3. & ſequitur Baptiſta de S. Seuerino in repetit l. cunctos populos in 9. char. C. de ſumma trinitat. & fid. Cathol.* Et contra prædictos ſolicitatores, *eſt text. multum nota. in l. ſolicitatores. ff. de variis & extraordi. cogni. canonizatus in ca. ſolicitatores. de pœniten. diſtinct. 1. dixi in conſuetud. ducat. Burgundiæ in rubr. Des iuſtices. in glo. & droictz. num. 56.*

De ſecundo articulo, quod filia non poſſet aliquid petere, eſt iuridicum & rationabile, vt dicit Io. Lupus *in repeti. ca. per veſtras. de do. inter virum & vxo. fol. 87. &* 88. vbi diſputat de tali lege, quæ etiam viget in regno Caſtellæ, vbi habetur lex, quod ſi filia contraxerit matrimonium ſine conſenſu patris & matris, nihil ex bonis parentum poſſit habere, & iſta eſt conſuetudo in ducatu Borbonij, *vt ſcribitur in libro conſuetudinario illius patriæ. tit. Des ſucceſſions. artic.* 312. & in patria Auerniæ. *tit. eo. Des ſucceſſions. artic. 36. in lib. conſuetudinum illius.* Et dicit Petr. de Anch. *conſilio ſuo* 20. quod valet tale ſtatutũ imponens pœnam amiſſionis dotis mulieri nubenti viro indigno ſine conſenſu patris. Nam vt dicit, per hoc patrem offendit, & famam eiꝰ lædit. Et videtur hæc iuſta cauſa exhæredationis. *l. non tantum. §. emancipatus. ff. de bonor. poſſ. contra tabulas. Facit §. cauſas, in fin. iuncta glo. in bon. vſq; ad 25. in authen. vt cum de appellatione cognoſcitur. collat.* 8. Ex hoc enim pater magna afficitur iniuria, *vt dicit Salicet. in l. 3. C. de adulteriis.* Et prædicta Lex fuit à multis Regibus Caſtellæ facta: quos Ioan. Lupus *in d. loco, fol.* 89. recitat. Et, vt dicit, leges prædictas nemo ſanæ mentis iniuſtas dicet, cum per eas ſi obſeruentur diſſenſionum & inimicitiarum tollatur materia, litiumq; & iurgiorum adimetur occaſio, parentibus ac filiab. optime conſuletur. Et, vt ait, ne naturæ & parentum votum fruſtretur, quando imbecillis ac fragilis filia iniqui perverſique hominis dolis & ſuaſionibus aſſentiret, parentes cognatoſq; iniuria afficeret, iuſtum, æquum, & ſanctum fuit & eſt, has & ſimiles condere leges, quibus hominum & nonnunquam famulorum nequitia reprimitur, qui non verentur ſub coniugij velamine innocentes decipere filias, qualis exinde dolor, qualiſq; animi commotio parentibus euentura ſint, iudicet qui filias habet. Vnde & idem Io. Lupus ait, contra tales facinoroſos Rex Alphonſus inſurgens, grauiſſimis pœnis ſubdendos iuſſit, & ibi legem ſcribit verbis ſuis vulgaribus.

Redeundo ergo ad propoſitum vnde digreſſi ſumus, dico etiam, quod honeſtas requiritur in voto. *capit. magnæ. §. Et quidem tria præcipue duximus in hoc negotio attendenda, quid liceat ſecundum æquitatem, quid deceat ſecundum honeſtatem, & quid expediat ſecundum vtilitatem, extra de vo. & vo. redempt.* Item etiam in iureiurando *c. de forma. 22. quæſt. 5.* & hoc in iuramento fidelitatis, prout etiam recitatur *in titulo, de forma fidelitatis, in vſibus feudorum facit c. vnuſquiſq; 22. quæſt. 4.* & etiam in alio iuramento. *c. quemadmodum extra de iureiurando.* Honeſtus enim modus in omnibus obſeruandus eſt, non immoderata cuiuſque luxuria ſubſequenda, *vt dicit text. in l. ex damni in princip. ff. de damno infecto,* & grauis iniuria videtur, quæ inani honeſtatis colore vallatur. Eſt enim honeſtas omni commodo pecuniario preferenda, *l. miles. §. ſocer. ibi, quare non inique. ff. ad legem Iuliam de adulteriis. text. notabilis in lege reprehendenda. C. de inſtit. & ſubſtit.* Dixi ample *ſupra in 1. par. in 2. conſiderat.* vbi commendaui honorem & honeſtatem, quæ pari paſſu ambulant cum vita.

Et cum, vt ante dictum eſt, non tantum conſideretur iuſtitia, quantum honeſtas, *d. ca. porro. 33. quæſt. 2. & dicit Io. de Turrecr. in c. primo. §. præterea. cum quo legit. d. c. erit autem lex honeſta. 4. diſtin.* Ideo videtur, quod iſtud præceptum iuris, honeſte viuere, ſit excellentius eo, quod dicitur, ius ſuum vnicuique tribuere.

Secundus angulus turris Bal. continet ſecundum præceptum Iuris, quod eſt, alterum non lædere, & ideo

ideo quod tibi non velles fieri, alteri nõ feceris: *vt in princ. decreti* notatur, vbi text. dicit: *Hoc est enim lex Prophetæ, æquissimum exemplum visum est creditorem ita agere rem debitoris, vt suam ageret*, & vt dicit Hierony. ad Celantiam, & allegat Guliel. Rouille *in suo compendio iustitiæ libr. 1. cap. 13.* quod infinitæ sunt partes iustitiæ, quas omnes vna breuis sententia comprehendit, videlicet: Omnia quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos eadem facite illis. Facit text. *in c. ponderet. 50. distinct.* & habetur *Tobiæ 4. & in cap. licet 45. distinct. & in c. dilecti. de maioritate & obedientia.* ideo, vt ibi dicit ipse le Rouille, Beatus est, qui potest dicere cum beato Iob: Nulli nocui hominum, iuste vixi cum omnibus. Purissima enim conscientia canere cum *Psalm.* 110. Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Et, vt dicit Pyrrh. post sua commentaria consuetudinum Aurelianensi. Ex hoc præcepto pendent leges & Prophetarum vaticinia: cum Origenis iudicio, Deus ipse nihil sit, nisi viuens Iustitia. Hæc autem vera germanaq; iustitia, quæ nũquam alterũ lædit, nunquamq; vult lædere, nec ipse per alium, nec palam, nec clam, neque quoquo pacto vt ibi Pyrrhus. Ex cuius dictis & supra positis videtur, quod istud præceptum sit excellentius, cum omnes partes sub se comprehendat. Et vt ample probat Plato *in suo Dialogo de Rethorica*: Maximum malorum est inferre iniuriam, ex quo ergo ex contrario maximũ bonum alterum non lædere.

Tertius angulus turris Bald. continens tertiũ præceptum iuris, quod est ius suum vnicuiq; tribuere, & istud debẽt habere Principes & Prælati in subditos & superiores in inferioribus suis, prout dicit idem Bal. *in d. procœ. Gregoriano, in fin.* & est iustitia ad alterum. Nam sibi ipsi proprie nemo est iniustus, & dicitur ad alium. Et licet duo præcepta ante posita videantur excellentiora, tamen videtur quod non sufficit honeste viuere, & alterum non lædere: sed etiam conuenit alios adiuuare, *prout dicit glo. in verbo. ius suum. in §. iuris præcepta inst. de iustitia & iur. & in l. iustitia. §. 1. in verbo, cuiq; ff. eo.* Non enim solum nobis nati sumus, ortusque nostri partem patria vendicat, partem amici, atque vt placet Stoicis, quæ in terris gignuntur ad vsum hominum omnia creari. Homines autem hominum causa esse generatos, vt ipse inter se alij alijs prodesse possent. In hoc naturam debemus ducem sequi, & communes vtilitates in medium afferre mutatione officiorum, dando, accipiendoque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem, *vt dicit Cicero primo Officiorum.* Nec sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est. *leg. in illa stipulatione. ff. de verborum obligatione. & ca. non satis. 86. distinct.* Et de ista parte iustitiæ dixi *in commento nostrarum consuetudinum in rubri. Des iustices. in glo. 1.* Et ex dictis vbi videtur, quod istud præceptum in quo comprehenditur iustitia, sit excellentius alijs, cum iustitia prosit sibijpsi, omnib. & Reipublicæ: & videtur, quod prima duo præcepta tantum prosint sibi ipsis, ex qua ratione maioris vtilitatis tertium dicitur esse excellentius.

Trigesimaseptima consideratio. Eo, quia vt habetur *Sapient. 11.* Omnia in mensura, & numero, & pondere disposuit Deus. Ideo videndum est primo de numeris & quia *supra in 10. par. in 49. considera.* vbi locuti sumus de Arithmetica, satis diximus de laude & excellentia numeri, hic solum restat videre, quis numerorum sit excellentior & perfectior. Textus *in procœmio sexti decretalium* dicit, quod numerus senarius est perfectus, & ibi glo. quæ ad hoc allegat *c. vnicum 35. qu. 4.* Et dicit d. gl. quod secundum Arithmeticos sunt quatuor generationes numerorum.

Prima, quæ incipit ab vno, & durat vsque ad decem, & dicitur ista numerorum monadicorum, à monos quod est vnum, *vt dicit text. in c. placuit. 2. 17. quæst. 1.* quia incipit ab vno.

Secunda dicitur decadicorum, à decade, quod est decem, & durat vsque ad centum.

Tertia dicitur centedicorum, & incipit à centum, & durat vsque ad mille.

Quarta vero milledicorum, à mille incipiens, & durans vsque in infinitum.

Et ex his quatuor generibus nnmerorum est reperire alios perfectos, paucos tamen, alios imperfectos. Ex imperfectis est reperire alios diminutos, alios abundantes. Numerus perfectus est qui constat vel resultat pręcise ex omnib. suis partibus aliquoties simul aggregatis. Et vt dicit glo. Est ergo sciendum, quæ sunt partes aliquotæ: & dicuntur, quæ aliquotiens sumptæ de per se reddunt suum totum præcise, id est, non plus, nec minus, vt in numero senario, qui est primus numerus perfectorum, & solus inter monadicos perfectus. Nam sex vicibus vnum sumendo & aggregando sex sunt, ter duo sex faciunt, bis tria sex sunt, & abinde non sunt partes aliquotæ: quia quatuor aliquotiens sumptum faceret octo, vel plus.

Ex his infert, ꝙ omnes partes aliquotæ sunt hæc, vnum, duo, tria. Sed vnum, duo, tria faciunt sex, ergo senarius numerus est perfect⁹, secundum diffinitionem numeri perfecti, quæ est Io. And. *in prædicto loco.*

Exemplificat idem ibi, & in genere decadicorum, in quo, vt dicit, est alius numerus perfectus & solus, s. 28. tolle partes, scilicet dimidiam & circa *l. nomen. §. portionis ff. de verb. significat.* quia vltra dimidiam non esset reperire aliquotas. Nam 14. est pars aliquota, quia bis sumptum facit 28. 13. 12. 11. 10. 9. 8. non sunt partes aliquotæ de 28. quia aliquotiens sumptæ non inferunt præcise suum totum, sed plus vel minus. Nam 13. bis sumptum facit 26. ter sumptũ facit 39. & sic plus vel min⁹, & sic de singulis 7. vero est pars aliquota, quia quater sumpta infert suũ totũ, s. 28. 6. & 5. non sunt partes aliquotæ. 4. vero est pars aliquota, quia septies sumptum infert suum totum. Tria non est pars aliquota, sed duo & vnum sunt bene partes aliquotæ, quia 14. vicibus duo sumptum facit 28. & 28. vicibus vnum facit 28.

Ex prædictis etiam infert idem Ioan. Andr. quod omnes partes aliquotæ de 28. sunt 14. 7. 4. 2. 1. quia ex his aliquotis simul aggregatis resultat pręcise totum, ergo secundum diffinitionem præcedentem 28. est numerus perfectus, ita de alijs numeris perfectis dicendum est: Hæc ille vbi supra.

Pythagoras dicit in numeris maximam esse vim, in eosque referenda omnia, syderum ambitus, & animalium productiones, duo item fecisse principia, definitam vnitatem alterum appellando, reliquum indefinitam dualitatem, sed illam bonorum, hanc malorum exordium & causam esse dicebat. Vnitatis siquidem natura insita circumferentiæ temperiem, animis virtutem, sanitatem corporibus, domibus & Ciuitatibus pacem, & animorum gignit conspiratum, hoc est vnanimitatem & tranquillitatem. At dualitas diuersa omnia, aeri hyemem contribuit animis malitiam, ægritudines corporibus, ciuitatibus seditiones, & domibus insidias, inducit: hæc ait Cælius *lib. duodecimo antiquarum lectionum. cap. 7.* Vbi dicit quod omne malum ex disparili inoritur voluntate.

Addo de vnanimitate, quod dicit Cicero *lib.2. Officio.* magnas vtilitates adipiſcimur conſpiratione hominum atque conſenſu. Hinc ex conſequentibus numeris parem quidem demonſtrauit indignum ac deficientem, atque imperfectum, imparem vero plenum ac perfectum. Etenim pari permixtus vim ſuam ſeruat perpetuo, conduplicatus vero eundem gignit: Ita vt fœcundus ſit, habeatque principij vim, diuiſionis ipſe neſcius, vnitate ſemper in eodem redundante: Par vero imparem nunquam producit, neque eſt indiuiſibilis. Et ideo Homerus vnitatis naturam in boni quidem portione conſtituit, in mali vero dualitatem & ſuperius imparia ſemper conſtituit, vulgari prouerbio vtimur, quo etiam vſus eſt Poeta in Georgicis, vbi ſic ait:

Numero Deus impare gaudet.
Inferis vero paria.

Carolus Bouillus *in quadam Epiſtola ad dominum Ioannem Ganaium* quærebat, quare eſt, quod Arithmetici parem numerum in fœminam, imparem vero in maſculum figurant: & adducit quatuor rationes, ex quibus dicit imparem numerũ præſtantiorem eſſe.

Prima, quia quod vicinius & ſimilius eſt ſuo principio, id præclarius eſt: eo, quod ſuo fonti diſſimiliꝰ, aut ab eodem ſemotius. Atqui impar numerus ſimilior, viciniorque eſt monadi omnium numerorum fonti, quandoquidem à monade imparium inchoare ſeries dictitatur. Par vero numerus adiunctus eſt, diſcluſuſque à monade, primatum habens in dyade. Eſt itaque impar parte præſtantior, merito vt maſculus & forma, par vero vt fœmina & materia.

Secunda ratio, quod magis vnum eſt, illi præſtat, quod eſt minus vnum. Impar autem numerus eſt numero pare magis vnus. Nempe monas imparium Princeps eſt, in maxime vna, & ex toto inſectibilis. Omnis vero alius impar æquas partitiones reſpuit, quę tamen cunctis parib. accõmodantur. Eſt itaq; impar (vtpote magis vnum) pare præſtantius.

Alia & tertia ratio, omne medium extremis probatur nobilius. Impar autem paris eſt medium. Par vero imparis extremum. Ratio quippe medij, ratio eſt vnitatis, at extremi nomen qualitatis eſt nomen. In cunctis enim ordinibus deprehendimus vnicum eſſe medium, extrema vero duo aut plura medium ipſum vallantia, & circa illud collocata præcedit. Igitur impar parem, ſicut & monas dyadem, & medietas extremitatem.

Quarta ratio imparitatem vocat monadem, paritatem vero dixeris eſſe dyadem, liquet imparitatem in tantum præſtare paritati, quantum dyas ſuperatur à monade. Sicut enim præſtat medium eſſe per ſe ſine extremis, quã extrema per ſe ſine medio, ita præſtantior eſt ſimplex imparitas ſine paritate, quam ſimplex paritas ſine imparitate? Eſt autem monas per ſe, vt medium ſine extremis, ſiue vt medietas & imparitas ſine extremitate atque paritate: dyas vero eſt vt extremum ſine medio, vtue paritas & extremitas ſine imparitate & medietate. Sicut conſtat præſtare actum eſſe ſine potentia, quam potentiam ſine actu, vnum eſſe ſine duobus, quam duo ſine vno, formam ſine materia, quam materiam ſine forma: virum ſine muliere, quam mulierem ſine viro: intellectum ſine ſenſu, quam ſenſum ſine intellectu: perfectum ſine imperfecto, quã imperfectum ſine perfecto. Et ibi vide quomodo diffinit monadem, dyadẽ & triadem: & dicit, ꝗ trias eſt primus perfectus numerus, hoc eſt primus, in quo omnis natura relucet, tam medij, quam extremi, tam paritatis, quam imparitatis: ſed non eſt paritas, nec forma, nec materia, ſed neutra, vt ibi comprobatur, ſed eſt totus integer perfectus, tam medij, quãm extremorum naturam, vnice complectens. Ex his infert quicquid in numeris eſt, trinum eſt. Nam aut imparitas, aut paritas, aut neutrum, quod eſt ex ambabus totum, ſiue monas, dyas, trias. Quicquid enim eſt poſt triadem priorum eſt reſumptio numerorum, quemadmodum nihil etiam Philoſophi in rebus nouere præter tria, actum potentiam, totum, formam, materiam, totum. Sed cum actus ante potentiam perſeueret infœcundus, & potentia pariter, priuſquam illi commiſceatur actus, nulli para ſteriliſque eſſe dignoſcatur. Liquet primum partum oriri ex amborum copula, hoc eſt, ex triade, quæ monadis ad dyadis eſt vinculum. Cum itaque quaternitas ſit primus poſt triadem numerus, manifeſtum eſt his tribus monade, dyade, ac triade, ſolam ſuper ſubſtantialem dignitatem eſſe metiendam: quaternitate vero primum Dei partum, primáve creaturam haud incongrue nobis pateſcere. In monade primus actus in eſſe procedit. In dyade potentia ineſſe ſtabilitur. In triade vero fit amborum congreſſio. In tetrade porro, & omni deinceps numero cunctis eorum partus ac fœtus liquido deſignantur.

At idem Bouillus *in Epiſtola ſequente* inſtat pro numero pare. Primo ſic. Is numerus potior, eſt, qui & origine antiquior, ſed numerus par eſt huiuſmodi.

Secundo ſic inſtat & obijcit contra prædicta. Æqualitas eſt inæqualitate pręſtantior, par aũt numerus æqualitate, impar vero inęqualitate diffinitur, igitur.

Tertio ſic opponit, Socialitas præſtantior eſt ſolitudine, paritas autem ſocialitas quædam eſt, & pariũ æqualiumue vnitarum mutua præſtantia, quod accidit in dyade, imparitas vero quædam eſt ſolitudo, ꝗ ſocialis amor à cunctis rebus expellit, igitur.

Et ad prædictas tres inſtantias idem ibi luculentiſſime & philoſophice reſpondet, & in fine concludit, quod impar numerus eſt præſtantior pare.

Et facit, quia *in c. nuptiæ. 32. quæſt. 1.* dicit text. quod impar numerus eſt mundus, par vero immũdus. Cælius *lib. 12. cap. 9. in prin.* vltra dicit, Monadem numerorum eſſe patrem, Dyada vero matrem, proinde inter numeros præſtare, qui Monadi præcipue aſſimilentur. Ex ſupra deſcriptis iã poteſt ſciri, quomodo laudandus ſit num. ternarius, de quo amplius *infra eod.*

De laude vero quaternarij numeri ponit idẽ Cælius *eod. lib. 12. cap. 9.* de quo *in c. non debet extra de conſang. & affinita.* vbi dicitur, quod prohibitio coniugij corporalis, ſeu copulæ coniugalis, quartum conſanguinitatis & affinitatis gradum non excedit, cui prohibitioni dictus numerus quaternarius bene congruit, quia quatuor ſunt humores in corpore, qui conſtant ex quatuor elementis, vt ibi & *in c. in quadam in fin. de celebrat. miſſ. & in cap. 1. diſtinct. 15.* Et ſicut annus per quatuor voluitur tempora, ſic & quaternum ſolenne agimus ieiunium per quatuor anni tempora, *vt in c. 2. diſtin. 72.* Accurſ. *in glo. 2. in l. hæreditatum. ff. ad leg. Falcid.* Ponit tantum quatuor ætates hominis, ſcil. pubertatem, adoleſcentiam, iuuentutem & ſenectutem, ſeu ſenium.

De laude vero quinarij, vide per eundem Cælium *vbi ſupra cap. 10.*

De ſenario vero dixi hic ante aliquid, & *in gloſſ. in procem. ſexti. in verbo, perfectus.* Eum extollit: ex eo, quia ſex ſunt hominis ætates, & ſex mundi generationes, vt patet *in d. glo.* & de iſto nume o Cælius loquitur *in d. lib. 17. c. 11.*

De ſeptenario,& eius poteſtate,quę eſt mutiplex, idem Cælius *ibi,cap.12.& libr.2.c.56.* & glo. *in verbo ſenarium. in d. proœmio ſexti.* quæ dicit eum eſſe perfectum,allegans ad hoc glo. 1.*in fin. in ſumma, de pœn. diſtin.*1.Sed quod intelligitur ibi perfectus: hoc eſt, multis ſimilibus approbatis in quantitate numeri, prout ponit multa exempla ad hoc glo.fi. *in c.de celeb. miſ.* Primo,ſeptem ſunt horæ, quibus laudare debet dominum Deum noſtrum presbyter, vnde *Pſal.* 118. Septies in die laudem dixi tibi,& iſte ſeptenarius numerus ob hoc ſacratus dicitur, vt *in c.presbyter.91.diſt.* Secundo,ſeptem ſunt dona Spiritus ſancti. Tertio, ſeptem petitiones in oratione dominica. Quarto, ſeptem Pſalmi pœnitentiales. Quinto,ſeptem Diaconi,ſicut ſeptem candelabra & ſexto, ibi glo.ponit, quod ſeptem ſunt dies ſeculi,& ſeptem ætates,quib. completis finietur mundus.

De iſto numero vide per Beroald.*li.de ſeptem Sapiẽtum ſententiis in initio*,& G.Bened. *in ſua repeti. c. Rayn. in verbo, & ſoboles quam geſtauerit num.* 25. *de teſtam.* Et ample de eius laude & excellentia ſcripſit Nicolaus Paruulus Belloſanenſis *in ſuo ſeptenario.* vbi ſunt trecenti verſus & vltra de materia, ideo videas illum, & idem Cælius lib.11.cap.36. poſt Senecam ait,quod ſeptimus quiſq; annus ætati ſignum imprimit. Et iuxta iſtum numerum ſeptenarium iſtud opus continet 700. conſiderationes.

De octonario numero idem Cælius *libr.duodecimo cap.*13.

De nonario vero habetur per eundem Cælium, *eod.lib.cap.*8.de quo dixi ſupra *in 3.par. in 50.conſiderat.*

De numero denario ſeu decennario, & eius poteſtate habetur per eundem Cælium *eod.lib.12. cap.4.*

De laude autem numeri duodenarij habetur per ſcribentes,ſuper *Pſalm.*108. qui incipit, *Deus laudem meam ne tacueris,in verſi.Fiant dies eius pauci,& Epiſcopatum eius accipiat alter*, id eſt, Apoſtolatum,qui erat in numero duodenario.

Sunt etiam 12. articuli Fidei, & duodecim tribus Iſrael,ſecundũ filios Iacob. de iſto numero vide quæ dixi ſupra,*in 3.par.in 29.conſiderat.* vbi poſui in quibus figuratus fuit numerus duodenarius Apoſtolorum, hic non repeto.

Et de duodecim numeris vide in tractatu, quem fecit Carolus Bouillus de eiſdem.

De laude vero numeri ternarij (quoniam omne trinum perfectum) & numerus ternarius eſt perfectus,teſte Ariſtot.1. *de cœlo & mundo*, qui eſt ſupra alios laudandus ex 82.actib⁹, quos diſcernit Ioan. Ludouicus Viualdus per ternarium numerum *in ſuo tracta.de laudibus trium liliorum Franciæ, quæſt.* 2. quos hic non tranſporto,de aliquibus dixi ſupra *in 5.par. in 31. conſiderat.*

Sed vltra illos adde quod tres ſunt gradus dæmonum,rationalis,naturalis,naturæ Deorum, ſed Deorum eſt excellentior,*vt ait Cælius lib.1.ſuarum antiquarum lectionum.c.14.*

Tria ſunt præcepta iuris, quæ ſupra poſui *hac eadẽ par.in 36.conſiderat.*

Tres ſunt modi cognoſcendi vires perfici, & ex quibus peruenitur ad notitiam rerum,de quibus etiam *hac eadem par.in 23.conſiderat.*

Tres vitas eſſe dicimus, actiuam, contemplatiuã, & mediam,*eadem par.in 33.conſiderat.*

Tres ſunt ſectæ mundi,*eadem par. conſiderat.* 20.

Tres ſunt modi regendi. *hac eadem parte, conſiderat.*55.

Tres Pſalmi & totidem lectiones dicuntur in hebdomada Paſchæ,& Pentecoſtes,*c.in die de conſecr. diſtinct.*5.Et inter alios Cælius *eod. lib.12. cap.9.* loquens de numero ternario, dicit, quod Philoſophi Pythagorici voluerunt inprimis Trinitatem menſuram omnium rerum eſſe, ea ratione, (vt credit) quoniam ſummus omnium rerum opifex ternario numero vniuerſa diſpenſat, imo etiã res ipſæ numero eodem terminari dignoſcuntur, ad quod reſpiciens Poeta, iam ſupra alleg. *Numero* inquit *Deus impare gaudet*, ſiquidem ineffabile illud agens creat primo ſingula, rapit mox,ac denique perficit. Singula quoq; inprimis ab illo perenni fonte effluunt, dum naſcuntur: deinde in eundem refluunt, dum originem mox ſuã repetunt.Poſtremo perficiuntur, vbi in ſuum redierint principiũ. Idipſum vaticinatus Orpheus,Iouem principium,medium &finem vocauit,vniuerſi principium, vt producit, medium, vt producta retrahit ad ſeipſum, finem, vt redeuntia perficit,ſed in conuerſione hac trinitas obſeruatur mira,quando in ea Mercurius primum obtinet gradum,animos per rationem ad ſublimia reuocans. Secundum Venus per viſum ad ſuperna proliciens. Poſtremum Phœbus idipſum efficiens per auditũ, & Mercurius quidem ad ipſum præcipue prolectat bonum,ad intellectum Venus,in quo radians pernoſcitur pulchritudo prima. Ad animam vero prouocat Apollo, cuius eſt harmonia peculiaris. Hinc Regem illum vniuerſorũ bonum, pulchrum, iuſtum, quod ſæpius à Platone ſignificatur, poſſumus nuncupare, bonum, inquam, dum creationem obit, vbi allicit pulchrum. At iuſtum,quatenus pro cuiuſque meritis perfectionem elargitur.Pythagoricos item Plutarchus ſcribit, vnitatem ſolitos Apollinem nuncupare. Dyada vero litem & audaciam. Triada autem iuſtitiam. Cum enim iniuriæ illatio aut perpeſſio per defectum obueniat,aut exceſſum, inſeritur ijs iuſtum ad æqualitatem retrahens.Sed illud multo grauius,Principem Deum tribus coli. Adoratione, Thuris ſacrificio, & hymnis. Et id vtique ter ex totidem Hemiſphærij, punctis,mane, veſpere, meridie. Proinde legibus ſanciri notum eſt ortum ab adorantib. ſpectandum, quod eſt Pythagoricis obſeruatum,nec ſpreuit Chriſtiana Religio, vt ſupra iſta par. dixi *in 13.conſiderat.* in qua de quatuor partibus terræ fit mentio.

Trimegiſtus ad meridiem conuerſus, ad ipſum obibat.Moyſes,Iudæiq; ad occidua. Ratio inde promi poteſt, quod ab oriente motus eſt diurnus. At Planetæ, quos eſſe doctrina Ptolomæi ſtatuit velut cœleſtium ſignorum animas ab occaſu vertiginis ſumunt initia. Sed viuificum lumen à meridie per circuli redit obliquitatem. Adoratio reuerentiæ cultũ exhibet,Thus ſuauiſſimæ cognitionis diuinæ diſtributionem complectitur,Hymnorum ſuauitas cœlorum refert concentum,vt Pythagorici ſentiunt.Nec tacuit Mercurius, vel ſubſtantiarum harmoniam ſeparatarum in laude illectuali,vt Peripatetici.Et inter hæc tria de adorationis præſtantia ſcribit idem Cælius *lib. 4. c. 25.* vbi religioſiſſime eam commendat. Cum vero quæpiam adnotata comperi de ſupplicum moribus,hic tranſponere curaui. Cælius enim *lib.antiquarum lectionum* 8.*c.39.in fin.*de ijs ait: Ad ſupplicantium ritum ſpectant, quæ in Græcorum commentarijs obſeruata nobis ſunt:Veteribus inquiunt, diu receptiſſimi fuit moris,vt ſupplicãtes caput,dextram,genua eius cui ſe ingererent ſupplices contingerent,nõ tamen totum caput, ſed mentum modo, vt ſtatuere videtur Homerus, vel barbæ meditulliũ, quod probat Euripides.Id vero quia ſit in nobis pars

ea principalis, vt in qua rationalis collocetur potentia, dextra vero quoniam inibi maxima insit ad agendum facultas. Genus propter motus & progressionis necessitatem. Tria vero hæc Symbolice consensum, actionem, progressum ad ea quæ peterentur præstãda, complecti videntur, & velut auguria finis supplicandi apud Persas, quem omitto.

Refert Aul. Gellius *noct. Atticarum. lib. 13. ca. 11.* quod numerus Conuiuarum incipere debet à gratiarum numero, hoc est, à tribus, & progredi ad Musarum, id est, ad nouem, vt cum paucissimi conuiuæ sunt, non pauciores sint quam tres, cum plurimi, non plures, quam nouem.

TRigesimaoctaua consideratio, sit de tribus temporibus, præterito, scilicet, præsenti & futuro, quod sit excellentius. Nam *vt dicit glo. in proœm. institutionum. §. 1. in gloss. prouidentia.* triplex est hominis status. Memoria præteritorum, scientia præsentium, & prouidentia futurorũ. Vnde Seneca *lib. de formula honestæ vitæ* ait: Si prudens est animus, tribus dispensari debet temporibus, præsentia ordinando, futura prouidendo, & præterita recordando. Nam qui nihil de præterito cogitat, perdet vitam: qui nil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit. Ideo in animo nostro futura mala & bona proponi dicuntur, vt illa sustinere possimus, & ista moderare. A præterito vero nulla est potentia, cum factum non potest non esse factum. *l. in bello. § factæ. ff. de capti. & postli. reuer.* Et hoc solo priuatur Deus, quia non potest facere præterita non fuisse glo. *in verbo. restitut. in lege vnica. C. de raptu. virgin.* vbi refert dictum Augustini, ita dicentis: Sed corrupte allegat: quia est dictum Hieron. secundum text. quem allegat ad hoc. *in cap. si Paul. 32. quæst. 5. vbi dicit: Audacter dicam, cum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam.* & ita dicit text. *in d. l. vnica.* Dum virginitas vel castitas corrupta restitui non potest. De præsenti autem non habemus nisi Nunc (vt dicunt Philosophi.) Ideo videtur, quod futurum sit excellentius, quoad viuentes. Sed cum nihil sit incertius eo. Cum nihil sit incertius hora mortis, *l. 1. ff. de cond. & demon.* & etiam scribitur *Matth. 24. Mar. 13. & Luc. 12.* Dico igitur vobis, vigilate: quia nescitis diem neque horam. Imo futura sunt incerta apud hominem. *leg. sed & si restituatur. §. fina. ff. de iudiciis. Faciunt quæ scribuntur Ecclesi. 8. 9. & 10.* Ideo videtur non esse considerandum, nec ita extollendum sicut præsens vel præteritum, quod est certum. *l. quia præsens ff. si certum petat.* Et dicit text. *in cap. si quis autem de pœn. distinct. 7.* Tene certum, & dimitte incertum. Et pro incertis à certis recedendum non est, *c. fin. 30. quæstio. 5. leg. continuus. §. si pater. in fin. ff. ad Trebellianum, leg. adoptiuus. §. contra. in fine. ff. de ritu nuptiarum.* Et in incertis locus est coniecturis, *c. ad audientiam. extra de homicidio. leg. continuus. §. 1. ff. de verborum obligationibus.* Et inter omnia, quæ sunt de pręsenti, ideo excedere videtur omnes res huius mũdi. Sed illud tempus præsens labori impendendum est, & ad bonum, iuxta illud Pauli *ad Galat. 6.* Dum tempus habemus operemur bonum.

Dicit tamen Lucas de Pen. *in lege 1. C. de Agricolis & censitis lib. 11.* quod inter cætera memoria gestarum rerum perutilis est, multitudinem enim scientiæ desiderat, qui scit præterita. *Sap. 7.* Et in alijs negotijs, quæ ingenio exercentur, inprimis magno vsu est memoria gestarum rerum, vt ait Salustius *in prologo Iugurthini.* Nec dispar ædificatio oritur ex memoria virtutum, vt ait Grego. 1. *Dialogorum.* De his vide Senecam in loco ante allegato recitatum per eundẽ Lucam de Pen. *in l. 1. C. de conditis in publicis horreis, li. 10* Ad hęc enim tria potissime vita sapientis est dirigenda. vnde Bernardus:

Per tria tempora se dispenset mens sapientis:
Præteritum, præsens, posteriusq́; sequens.
Præteriti recolens quæ sunt ventura videto,
Quæ præsentia sunt cum ratione gere.
Prodit enim vitam, qui negligit anteriora,
Spernens ventura, captus vbique ruit.

Nam tæla præuisa minus lædunt. Si hic specialiter describere vellem omnes excellentias pręteriti temporis, quæ antea factæ fuerunt, non sufficerent decem volumina: Sed quoniam omnia tendunt ad finem æternæ beatitudinis, quæ est futuri temporis, cum omnia excellat: vt dicit Petrus venerabilis *in suis Epistol.* ideo nihil est laudabilius. Cum tali tempore, *vt habetur Apocalyp. 21.* absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, quæ prima abierunt. Ideo merito pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius, beatarum animarum dotes erunt pro fide, visio Dei clara, quoniam secundum Ioan. 1. *Epistola 5.* videbimus eum, sicuti est. De qua excellentia gloriæ visionis Dei, dixi *supra hac parte in 2. considerat.* Pro spe recta tentio. quoniam vt habetur *Sapient. 3.* tunc pes illorum immortalitate plena est, pro imperfecta dilectione Dei & proximi inerit feruentissima. De quo *Sapient. 5.* Ecce computati sunt inter filios Dei. Dotes vero beatorum corporum erunt quatuor, de quibus Apost. *1. ad Corin. 15.* quæ non potuerunt esse tempore pręterito, nec possunt esse de præsenti. Quoniam, vt habetur *Esa. 64. & 1. ad Cor. 2.* nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Hinc Plato *in Phœdone* multa de excellentia beatitudinis futuræ, quæ erit in patria cœlesti, & Aristoteles, quos recitat Campegius *in tract. de vita super cœlesti.* vbi ample vide de beatorum & cœlestis patriæ gloria & beatitudine.

TRigesimanona consideratio erit de annis, cum habeamus plures annos, vt dixi *in commentariis nostris, super consuetudinibus ducat. Burgund. in §. 8. in glo. dedans lan. tit. Des iustices.* de quibus ibi vide: quia non transporto. Licet ibi fiat mentio de anno felice, de quo habetur *in l. vnica. C. de oblatione votorum lib. 12.* & dicitur annus fertilis & abundans, quo anno debent fieri dona & oblationes Principis.

Alius est annus magnus de quo habetur *in historia scholastica in c. cœpit Noe, in fin.*

Alius est annus iubilæus, de quo habetur per Anto. Florent. *in 1. part. suæ sum. titu. 10. ca. 3. §. fin.* vbi de eo. Et iste videtur excellentior propter eius vtilitates, de quibus ibi, & per Ioan. de Turrecr. *in c. quis aliquando. §. item in Leuitico. de pœnit. distin. 1.*

Sed videtur, quod annus natiuitatis Christi sit excellentior, qui sit transact⁹ vsq; nunc ab initio mundi, Cum dicatur annus gratiæ.

Est & alius annus magnus & maximus, de quo Censorinus *in libello suo de die Natali. cap. 15.* Item est & annus vertens, vt per eundem ibi, *cap. 16. & in capite sequenti* fit mentio de annis Romanis.

Sunt & alij anni, de quibus per Lucam de Pen. *in l. siue ex prætoriano. in 2. colum. C. de executoribus & exactoribus lib. 12.* vbi dicit, quod est annus naturalis, de quo dixi *in dictis commentariis.*

Vsualis, qui est à Ianuario vsque ad sequentem Ianuarium, & hoc apud Latinos. Eo, quia Ianuarius dicitur à ianua anni, *c. ieiuniũ. 2. 77. dist. vt dicit idem Lu. de Penna*

Penna in l.placuit.C.de collat.fundor.patrimonial.lib.11. & dicam in considerat.seq.

Legitimus est ab Aprili vsque ad alium Aprilem, secundum lunationes, & hoc apud Hebræos & Græcos, *d.c.ieiunium.*

Ceremonialis est de festo ad festum, & hoc apud omnes gentes, *de consecrat.dist.3.c.1.& in d.l.ex prætoria-no.* Idem Lucas ponit, quomodo annus à diuersis diuersam sumit inceptionem, & licet Christiani ab incarnatione Christi computent annos Christi, *vt patet in text. c.1. in princ. 23. dist.* & ipsa computatio ita est fienda, *vt not. Archid. in c.1. in princ. de religiosis domib. lib.6.* Tamen in aliquibus regionibus à natiuitate computantur, vt in Romana curia, *vt in decisione Rotæ, decis.50. in nouis.* Sed not. perpetuo, quod secundum cursum Franciæ, Angliæ, annus incarnationis non incipit post annum natiuitatis, sicut secundum cursum Romanæ curiæ: sed post annum resurrectionis Christi: & hoc voluit dicere decisio dominorum de Rota, *num.118. in nouis.* Et de annorum calculatione, diuersitate, & diuisione optime tractat Philippus Bergomas, *in supplemento Chronicarum, lib.8.* & qui primi constituerint annum, & quod alii alium habebant, & quis inuenerit hunc annum, quo vtimur, aut menses: de his vide Polydorum *de inuentoribus rerum, lib.2.cap.4.*

Quadragesima consideratio erit de quatuor temporibus anni, scilicet, vere, æstate, autumno, & hyeme, & quod istorum præcellat. Primo gloss. *in l. 1.§.æstatem. in verbo, autumnali. ff. de aqua quotid.& æstiu.* dicit, quod quatuor sunt anni tempora. Hyems, quæ incipit medio Nouembris, & durat tribus mensibus. Finita hyeme incipit ver, & durat tantundem, simili computatione habita. Postea æstas, qui similiter computatur. Postea autumnus. Et vltra dictam gloss. sed hoc generalius, dicit secundum textum ibi, quod quandoque annus dicitur habere duo tempora, scilicet hyemem & æstatem: & durat quodlibet tempus senis mensibus. Et incipit æstas ab æquinoctio vernali, & finitur æquinoctio autumnali, & hyems aliis senis mensibus, & facit etiam text. *in l. 1. §.æstas. ff. ne quid in flum.publ. vbi etiam l. in verbo, refertur.* Idem refert, sed vltra addit, quod æquinoctium autumnale est in nocte S. Matthæi, & sic decimo die, exeunte Septembri. Sed vernale decimo die, exeunte Martio. Et, vt ibidem dicitur, æquinoctium vocatur, quia dies & noctes coæquantur, quod bis in anno contingit, scilicet in autumno & vere. Et quando incipiant, hæ quatuor partes anni, versibus sequentibus videri potest:

Dat Clemens hyemem, dat Petrus ver cathedratus,
Aestuat Vrbanus, autumnat Bartholomæus.

Cælius *lib. antiquarum lectionum 16.cap.37.* dicit: Ver esse temperatum & saluberrimum. Sed autumnus acutissimos morbos & exitiosissimos, quantum in ipsammet temporis vim & naturam agitur, importat. Siquidem ver maxime temperatum modificatumq; est. Per autumnum vero primum quidem eadem die modo frigus, modo æstas antepollet. Tum autem insequitur æstatem, in qua plerunque succi torrentur, interdũ vires debiles extiterunt. Porro non ob id solum noxius autumnus censetur, verumetiam quod antea euocati ad cutem, resflatiq; succi per autumnum ab aeris circumcurrentis frigiditate, in profundum subintrant coguntur q;: sed hæc cunctis hominibus indifferenter eueniunt. At iis, qui non recte victitant, neq; cupiditatũ dulces insidias, reliquasq; omnes exuunt passiones, ceu corollarium, obueniunt ex fructibus detrimentum, quorum proludio hæsitandorum pellecti, quibusq; large ingestis, malis succis implentur. Cæterum cum eiusmodi fere censeatur autumnus, tabidis tamen officit potissimũ. Hoc Hippocratis corroboratur sententia: *Autumnus*, inquit, *tabidis malus est.* Quod ideo putatur dictũ, quoniam hoc morbo affecti improfectum, nudumque præsidiis naturalibus, id est, carnium inuolucro exutum obtinentes corpus, assidue iniquitate aeris offenduntur. Nam & tabidis spiritus vitalis viresq; naturales debiles fiunt. Veruntamen hoc Hippocratis loco ambigunt peritiores, an tabescentes eos modo intellexerit, quos tabe prehensos pulmonis exulceratio infestet, an omnes vtrunq; absumptos, seu languidos ægrotos & male se habentes.

Autumnum tamen dici putat Festus, quod tum maxime coactis fructibus hominum opes augescant. Vnde Claudianus in Proserpinæ raptu:

Hic tibi sacra datur, fortunatumq; tenebis
Autumnum, & fuluis semper ditabere pomis.

Etiam excellentia illarum quatuor partium anni considerari potest, ex æquiparatione & conuenientia, quæ fit de his ad quatuor elementa: de quibus *in hac parte supra in 12. considerat.* Quoniam ver est pars calida & humida, & conuenit cum elemento aeris, & cum honore seu complexione sanguinis, & sole ingrediente arietem incipit ver.

Æstas vero est calida & sicca, & conuenit cum elemento ignis, & cũ humore seu complexione choleræ, & sole ingrediente cancrum æstas incipit.

Autumnus est frigidus & siccus, & habet conuenientiam cum elemento terræ, & cum complexione Melancholiæ, & incipit quando sol ingreditur libram.

Hyems vero est frigida & humida, & conuenit cũ elemento aquæ, & cum complexione seu humore phlegmatico, & est sole ingrediente capricornum, *vt de prædictis per Archid. Cardin. & Dominicum in c. statuimus. 76. dist.*

Ideo ex prædictis, cum aer sit nobile elementum & excellens, etiam complexio sanguinis sit nobilior, *vt dixi in hac parte 65. consid.* Ideo videtur etiam, quod ver est nobilior pars animi, & est in se tempus, temperamento attinens, vt vult Galenus *in lib. de complex.* & de prædictis quatuor temporibus scribitur *in lib. de regimine sanitatis in vltimis versibus.* & ibi commentum magistri Arnaldi de Villanoua.

Quadragesimaprima consideratio erit de mensibus: quis inter duodecim anni menses sit primus seu principalis. Nam vt primus annus Alexand. Magn. dicitur primus annus regni Macedonum, licet ante eum fuerint plures reges in Macedonia, sed hoc fuit propter facta nobilia Alexandri: sic etiam primus mensis anni apud Hebræos Martius dici potest, propter exitum eorum de terra Ægypti in illo mense: iuxta illud quod habetur *Exod. 12.* Dixit quoque Dominus ad Moysem: Mensis iste vocabitur principium mensium, primus erit in mensibus anni. Et ita dicit Nic. de Lyr. *Gen. 7. vers. anno sexcentesimo vitæ nostræ, mense secundo.* vbi etiam dicit, quod secundum Rabi Eliezer & sequaces Hebræos, primus anni mensis dicebatur September, ex quo in mense illo, sunt perfectæ arbores in suis fructibus, sicut etiam mundum fuisse creatum in illo mense dicebant: quia in eo principio inceperunt anni & menses: licet Rabi Iosue & sequaces aliter dicerent: & de hoc habetur *in c. huius obseruantiæ vtilitas. 76. dist.* sed vt dicunt Bald. *in vsib. feudor. in tit. hic finitur lex, deinde consuetu-*

dines Regni incipiunt.§.his. & Andreas Siculus *in rubr.de conſtitut.in 1.colum.in menſe Martio, Deus creauit hominem.* & dicit Barbat. quod pro hoc facit text. *Geneſ.1. cap.ibi, & protulit herbam virentem.* & Latini ſecundum antiquam computationem incipiebant annũ à Martio, *vt dicit gl.1. in c.ordinationes.75.diſt. & gl.1. in verbo, certam diem.in clem.vnica.de reliquiis & venerat.ſanctor.§. licet igitur.*

Vnde autem Menſes nomina ſumpſerint, ſcribit Ioan. Laziardus *in ſuo epitomate hiſtoriæ vniuerſalis, lib. 2.cap.39.* & Cenſorinus *in ſuo libello de die naturali, cap. 18.* vbi etiam ponit menſium duo eſſe genera. Nam alii ſunt naturales, alii ciuiles. Naturalium autem partim Lunę eſſe dicuntur. Secundũ Solem fit menſis, dum Sol vnumquodq; in zodiaco orbe ſignũ percurrit. Lunaris autẽ eſt temporis quoddam ſpacium à noua Luna. Ciuiles menſes ſunt numeri quidam dierum, quos vnaquæq; ciuitas in inſtituto obſeruat: vt nunc Roma à col. in calen.

Naturales & antiquiores & omniũ gentium communes ſunt. Ciuiles & poſterius inſtituti, ad vnamquamq; pertinent ciuitatem. Qui ſunt cœleſtes, ſeu Solis, ſeu Lunæ, nec peræque inter ſe pares ſunt, nec dies habent totos. Quippe Sol in Aquario moratur circiter vnde 30. In piſce fere triginta. In ariete vnum & triginta. In geminis prope 32. & ſic in cæteris inæquabiliter: ſed vſq; adeo non totos dies in ſingulis, vt annum ſuum, id eſt, 355. Et portionem neſcio, quam adhuc Aſtrologis inexploratã in 12. ſuos diuidat menſes. Luna autẽ ſingulos ſuos menſes conficit diebus, vnde triginta circiter, & dimidiato. Sed & hoc inter ſe diſpares, alios longiores, alios breuiores.

At ciuitatum menſes, vel magis numero dierum inter ſe diſcrepant: ſed dies vbique habebant totos. Apud Albanos, Martius eſt ſex & triginta, Maius duodecim. Sextilis, hoc eſt, Auguſtus, duo de triginta. September ſexdecim Tuſculanorum. Quintilis, id eſt, Iulius, dies habet triginta ſex. October 32. idem October apud Aricinos 39. Minime videntur erraſſe, qui ad Lunæ curſum menſes ciuiles accommodarunt, vt in Græcia pleraque, aqud quos alterni menſes ad 30. dies ſunt facti. Maiores quoq; noſtri idem ſunt æmulati, cum annum dierum 360. habent: ſed Iulius Cæſar, cum videret hac ratione, nec ad Lunam menſes, vt oportebat, neq; annũ ad Solem conuenire, maluit annum corrigere. Et ſic etiam menſes, vel cum veris illis ſolaribus, & ſi non ſinguli tamen vniuerſi ad anni finem neceſſario concurrent. Hæc Cenſorinus, *vbi ſupra.*

QVadrageſimaſecunda conſideratio erit de diebus. Vnde de his vide, quæ dixi *in commentariis noſtris ſuper conſuetudinib.ducatus Burgundiæ, in tit.des iuſtices.§.8.in gl. in verbo, & iour.* Sed, vt ait Cenſorinus *in die natali, cap.19.* Dierum quidam ſunt naturales, & alii ciuiles. Naturales nempe dies eſt tempus ab exoriente ſole ad ſolis occaſum. Cuius contrarium tempus eſt nox, ab occaſu ſolis ad ortum. Ciuilis autem dies vocatur tempus, quo fit vno cœli circumactu, quo dies verus & nox continetur. Huiuſmodi dies ab Aſtrologis & ciuitatibus quatuor modis diffinitur. Babylonii quidem à ſolis exortu ad exortum eiuſdem diem ſtatuerunt. At in Vmbria plerique & Arabes à meridie ad meridiem. Athenienſes autem ab occaſu ſolis ad occaſum. Cæterum Romani (vt & in tota Francia obſeruatur) à media nocte ad mediam noctem diem eſſe exiſtimauerunt, *vt in l. more Romano. & ibi notat gl.ff.de feriis.vt in c.conſuluit.§.penult.ff.de offic. delegat.* vbi dicit text. quod ſecundum conſuetudines & conſtitutiones legitimas, more Romano, dies à medietate noctis incipit, & in medio noctis deſinit ſubſequentis. In horas 12. diuiſum eſſe diem noctemque in totidem, vulgo notum eſt. In his horis quatuor & viginti, qui naſcuntur, eundem diem habent natalem. Sed hoc, ſcilicet, dictam diuiſionem diei, credit Cenſorinus Romę poſt reperta ſolaria, obſeruatum. Quorum antiqiſſimum, quod fuerit inuentum, difficile eſt. Alii enim apud eundem Quirini primum ſtatutum dicunt. Alii in Capitolio, nonnulli ad ædem Dianæ in Auentino. Illud tamen ſatis conſtat, nullum in foro prius fuiſſe, quam id, quod M.Valerius ex Sicilia aduectũ, ad Roſtra in columna poſuit. Quod cum à climate Siciliæ deſcriptum ad horas Romæ non conueniret, L.Philip.cenſor, aliud iuxta poſuit & conſtituit. Deinde aliquanto poſt P. Çor. Naſica cenſor, ex aqua (prout forte vidi ex minutiſſima arena) fecit horariũ, quod & ipſum ex conſuetudine noſcendi à ſole horas, horarium cœptum vocari. Horarum tamen nomen non minus an.300. Romæ ignoratum eſſe credibile eſt. Nam in legibus duodecim tabularum, nunquam nominatæ horæ inueniuntur: ſed alias & aliter partes diei & noctis nomina ſortiebantur, vt ibi Cenſorinus, & quomodo primitus diuidebantur dies ac noctes, tractat Polydorus *de inuentorib.rer. lib.2.c.6.* ſed de horologio vide *infra in conſiderat.ſeq.*

Sed de ſeptem diebus, de quibus habetur *Geneſ.1.* videatur Picus Mirandula. *in ſuo Heptaplo, de opere ſex dierum.* Et omnes fere doctores Theologi, *Geneſis 1.* qui declarant opera illorum ſex dierum, & excellentiam vniuſcuiuſque.

Sed cum vlterius non intendam in ſequentibus multum inſiſtere, cum iam mihi generetur faſtidium ex prolixitate huius operis, & propter impedimenta, quæ mihi ſingulis diebus obueniunt. Ideo breuiter concludendo dico: quod dies Dominicus eſt inter alios & ſupra alios venerandus. Tum, quia mundus eo die ſumpſit exordium, *Geneſ.1.* Et in hac, per reſurrectionem Chriſti, & mors interitum, & vita accepit principium, *vt dicit text. in c. quod die dominica. 75.diſt.* Et quicquid à Domino inſigne conſtitutum eſt, in huius diei dignitate ſit geſtum, vt ibi dicitur: & per Ioan.de Turrecre. qui etiam feriam quintam laudat. Cum illa die Chriſtus cœlum aſcenderit, *vt in c. ieiunium. de conſecrat. diſt.5.* & in corpus ſuum panem tranſſubſtantiauit, & ſemetipſum comedendum diſcipulis dedit, & pedes diſcipulorum lauit, *vt per gl. in c.de pœnit. de conſecrat. diſt.3.* Sed quicquid ſit, dies dominicus vltra alios venerandus.

Hinc eſt, quod propter reſurrectionem Chriſti, quæ eſt dicta die dominica, ab illo die, vſq; ad Pentecoſten, dicuntur die Lætitiæ: & ibi, Ioan. de Turrecremat. *in c.igitur.76.diſt.* Imo etiam illo die natus eſt Chriſtus in mundo, *vt dicit Anton.Florent.in 2.part.ſuæ ſummæ tit.9.c.7.§.4.* Ex quo ibi dicit, quod illa dies eſt multum priuilegiata.

Illo enim die dominico nihil eſt agendũ, niſi Deo vacandum, nulla operatio in illa die ſancta agatur, niſi tantum hymnis, & pſalmis, & canticis ſpiritualibus dies illa tranſigatur, *vt dicit text.in c.ieiunia.de conſecrat. diſt.3.* Ideo die dominica iubemur ab omni illicito opere abſtinere, vt mercatum in eo non fiat, neque placitum, neq; iudicium, neq; iuramentum præſtetur, niſi pro pace, vel alia neceſſitate, *c.2. extra de feriis.* Nec alia tractari poteſt, niſi pietas hoc ſuadeat, *c.fin. eod.tit. ſecundum Lucam de Pen. l. vnica. C.ne operæ à collector.exigant.* Et ibi ponit, an aliqua opera exerceri poſſint

possint illo die, & quæ. Et Episcopus illo die in ecclesia sua esse debet, *c. episc. ea. dist.3.* Et ille dies semper pro festo est obseruandus, vt habetur *in c. sabbato. de consecrat. dist.3.* vbi dicitur omnem diem dominicum ob reuerentiam, resurrectionis Domini nostri Iesu Christi esse celebrandum, prout & celebramus. Et cur dominicum diem loco sabbati celebramus, refert Cælius *lib. antiq. lect. 7. cap. 64. & in c. præcedenti.* cur Hebræi obseruant diem sabbati.

Isti duo dies, scilicet resurrectionis Christi, & natiuitatis Domini multum extolluntur, venerantur, & solennizantur ab Ecclesia. Cum in eis cantatur, videlicet in die resurrectionis Domini: *Hæc dies, quam fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea.* Et in die natiuitatis: *Hodie illuxit nobis dies redemptionis nouæ, reparationis antiquæ, felicitatis æternæ.* Et ob reuerentiam festi dictorum dierum, licet pœnitentiam publicam agentibus in talibus diebus, & nõ aliis diebus carnes comedere, saltem in casu posito, *in c. admonere. 24. quæst. 2.* vbi est casus de Astulpho, qui vxorem suam occiderat. Etiam dies sancta Veneris, in qua passus est Christus, vt dicit Bald. *l. 1. circa fin. C. de nundinis.* allegatus per dominum meum Iason. *in l. in illa stipulatione. l. 11. col. 4. ff. de verb. obligat.* vbi videntur innuere, quod occidens hominem tali die, quia propter magnam & feruentiorem deuotionẽ Christianitatis talis dies est solennis: vnde quia Clotarius Rex Franciæ, tali die Veneris sancta, occidit Galterum Iuetoti dominum, ipsius heredes ab omni Francorum regum ditione liberati fuerunt, & eius terræ seu seignoriæ possessor, regem se Iuetoti sine controuersia nominauerit. Hæc Gaguin. *in chronicis Francorum.*

Item dicit text. *in l. dies festos. §. 1. C. de fer.* Quod dies dominicus semper honorabilis est & venerandus. Et facit text. *in d. c. 1. & vlt. extra de fer.* vbi dicit text. quod talis dies cum omni veneratione est obseruandus. Et sic patet, quod iure ciuili & canonico huius diei ampla veneratio est inducta.

Cælius *lib. 8. suarum antiq. lect. cap. 9.* refert aliquos dies (secundum superstitiosos) esse felices, & alios infelices, aliquos esse obseruandos, alios vero minime: idem etiam *lib. 9. cap. 55.* dicit, sextum Thargelionis diem fuisse Græcis auspicatissimum.

Bernardus doctor mellifluus Burgundus, plura de gestis die annuntiationis B. Mariæ virginis, hoc est, feria 6. his sequentibus versibus exprimit:

Salue festa dies, quæ vulnera nostra coerces:
Angelus est missus, & passus in cruce Christus.
Est Adam factus, & eodem tempore lapsus.
Ob meritum decimæ cadit Abel fratris ab ense.
Offert Melchisedech, Isaac supponitur aris,
Est decollatus Christi Baptista Ioannes.
Est Petrus captus, Iacobus sub Herode peremptus:
Corpora sanctorum cum Christo multa resurgunt.
Latro dulce tamen per Christum suscipit, Amen.

Et hos versus refert Philippus Bergom. *in lib. 7. sui supplementi Chronicarum, in princ.* Illa etiam die, vt dicunt, nonnulli innocentes mortui sunt, Dauid occidit Goliam, & Dauid mortuus est, etiam Moyses, & Helias cum 30. Prophetis occisus est, etiam virgo Maria in cœlum assumpta est.

QVadragesimatertia consideratio de horis inuestigat, quæ illarum sit melior & excellentior. In hoc primo aduerte, quod dies naturalis habet 24. horas: dies vero artificialis habet 12. vt ample dixi *in commento meo super consuetudinibus ducat. Burgund. tit. des iustices. artic. 8. in gloss. & iour. & supra in præcedenti considerat. in princ.* ideo non repeto. Sed pro materia dicit Paulus Iurisconsf. *in l. 2. ff. de verbor. signific.* Cuiusque diei maior pars est horarum septem primarum diei non supremarum: & vt dicit ibi gloss. magna, est ergo maior diei pars prima, licet sit minor: est ergo maior pars diei non spacio, sed vsu & vtilitate, & laboribus hominum competentior, *vt l. 2. in fin. ff. de annuis legat.* Nam in ipsis primis horis diei, vel post somnum ingenium acutius est, quando aliquis est recens melius operatur: vt dicit gloss. *in verbo, indefesso. §. sed cum sit. in 2. constitut.* C. & est ratio secundum Martinum *in d. gloss. magna.* quia difficilius ascendit sol mane, quam descendat post meridiem, iuxta illud: *Ardua prima via est.* sed ignis facilius ascendit, cuius natura est ascendere in altum. Sed illa ratio Martini non est bona, *secundum Bart. ibi,* quia sol non mutatur suo circulo plus vna vice, quam alia. Et ideo alia præcedens ratio est vera: quia competentior est laboribus hominum, & vsu vtilior: quia dum quis surgit mane, non est amplius fessus animo nec corpore. Ideo mane maiorem laborem sufferre potest, nec ipsum recusare honeste valet. Vnde memoria matutina dici solet, quæ firma constansq; sit, ac eorum, quæ semel apprehenderit, retinentissima. Si quidem syncerius cohærentiusq; adglutinantur, quæ proferente se die percipimus, quo iam auctiore subsultat virtus ea, hebescitq;. Testis est Cælius *lib. antiq. lect. 11. cap. 8. & in princ.* & vt ait Seneca *epistola ad Lucillum* 122. naturam sequentibus omnia facilia sunt & expedita, & ibi ample de his, qui officia lucis noctisq; peruertunt.

Quid autem sit hora duodecima ædificare, & de horarum ratione differit copiose idem Cęlius *lib. lect. antiq. 7. cap. 9.*

Astrologi dicunt, quod horarum aliæ sunt masculinæ, aliæ autem fœmininæ. Masculina, vt prima, fœminina, vt secunda, masculina iterũ tertia, & quarta fœminina: & sic de singulis. Sicq; succedunt per ordinem vna, scilicet masculina, alia fœminina, vsq; ad finem diei & noctis: & quia in omni genere masculus est dignior fœmina, *vt dixi supra in 4. consideratione præcedentis partis.* ideo dic, quod masculinæ sunt digniores.

Hic de horologiorũ laude dicendum fuisset, quo nihil iucundius, aut admiratione dignius reperiri potuit, & quo nobis, & si occultato sole, per tintinnabulum seu campanam, sua, vt videtur, sponte sonans, horæ nobis nuntiantur: vnde quantum, vt ad vsum vitæ, vel ad animum excolendum vtile sit, probe iudicabitis. Pauca ideo aut nihil de eo dicenda sunt, cum apud scriptores non fiat mentio, saltem de illo, quo vtimur, licet de solario aliquid tetigerimus *in præcedenti consideratione*, quod est locus, in quo horæ ad solem conspiciuntur, & plurimum fit apud nos in tabulis lapideis aut ligneis, aduersis soli per diametron, hoc est, per lineas dimetientes & tendentes ad numeros horarum, & in medio est virgula, quæ facit vmbram secundum ascensum vel descensum solis, & supputatur hora secundum quod fit vmbra solis supra lineam. Primus vero Roma. hoc statuisse dicitur, L. Papirius Cursor ad ædem Quirini ante 12. annos, quam cum Pyrrho bellatum est. Nam prius tantum ortus & occasus solis nominabantur, post aliquot annos adiecto meridie. Plenius tamen si velis scire, quis horas primum ordinauerit, aut horologia diuersi generis inuenerit: vide Polydorum *de inuentoribus rerum lib. 2. cap. 5.* refert tamen Franc. Patritius *lib. 2. de instit. Reipub. tit. 9.* quod Anaximander Milesius, Thaletis discipulus, primus horologia inuenisse dicitur.

Quadra-

QVadragesimaquarta consideratio erit de potentiis animæ sensitiuæ, quæ sunt quinq; exteriores: videlicet quinq; sensus, puta, visus, auditus, olfactus, gustus, & tactus, quis illorum sit excellentior: Et dicit Lucas de Penna *in l. nemo carcerem. de exactorib. tribut. lib.* 10. Sensus est per corpus ad animam commeans mentis stimulatio. Item sensus est rei cuiusq; inuentio. Et sensus ad naturam refertur, & intellectus ad artem.

Et inter istos quinq; sensus, visus est excellentior: de cuius excellentia ample August. *de Trinit. lib.* 11. *& Margarita Philosophica lib.* 10. *tractat.* 2. *cap.* 5. *vsq; ad* 15. Et iste sensus visus est communior, ita quod potest adaptari in attestationibus, vt tenet gloss. *in verbo, quæ nouerunt. in c. testes* 3. *quæst.* 9. & dicit Bald. post Cyn. & Bart. *in l. testium. in* 3. *col. C. de testib.* quod nomen visus est generale, pro omni sensu, & est ratio: quia nomine visus continetur discretio, quæ inest cuilibet sensui, *vt dicit etiam Ant. de Butr. in c. cum causam. extra de testib.* Vnde potest dici, quod visus sit sicut genus, quod repræsentatur in qualibet specie sensuum. Et ideo, vt dicit Bald. *in d. l. testium. in* 3. *col. versic. secundo quæro, quid sit testis.* quod istud nomen visus probat non solum in eo, quod videtur, sed etiam in eo, quod per aliam discretionem sentitur, quod tamen dicit esse verum, quando visus & alius sensus est coniunctus, secus si omnino discretus. Quia de vno separatorum nō infertur ad aliud. De hac materia amplissime per Fel. *in c. cum causam. col.* 6. *in* 2. *conclus. extra de testib.* Faciunt, quæ dicit Alex. *in consil.* 43. *in* 4. *vol.* Et oculi dicti sunt, quia occulant lumen, vel quod occulant sensum. Inter omnes autem sensus corporis viciniores sunt animæ: Ex quo merito sub sensu visus omnes sensus corporis intelliguntur atque continentur. Ita tenet Lucas de Pen. *in l. si ea cæcitate. C. qui morb. se excus. lib.* 10. *& in l. nemo. C. de re milit. lib.* 12. & Archid. *in c. nec solo.* 32. *quæst.* 5. vel secundum Lucam de Pen. *in l. infamia. C. de decurio. lib.* 10. Oculi dicti sunt, vt eos ciliorum tegmina occultent, ne incidentis iniuriæ offensione lædantur: vel oculi dicti sunt; quia occultum lumen habent, id est, secretum, vel intus positum. Vnde ait Polycrat. *de nugis curialium. lib.* 5. *c.* 3. videndi nomen ad appellationem vtriusq; naturæ adaptabis. Et Hieron. *super Ierem.* 43. Per omnes sensus ad iudicium animi & intelligentiam peruenitur, sed magis mente retinetur, quod oculis cernitur. Vnde Fulgentius: Visus reliquos quatuor inspicit sensus, qui etenim clamat, videt, & palpanda notat, & gustanda aspicit, & odoranda intendit. Et Isidor. *c.* 1. dicit, quod visus dicitur, quia viuacior dicitur aliis sensibus, ac præstantior siue vberior, & amplius viget inter cætera mentis officia: vicinior est enim cerebro, vnde omnia emanant. Est enim vicinior animæ, vt dictum est secundum Luc. de Pen. *in d. l. infamia.* & per eundem *in d. l. ea cæcitate.* qui dicit: Quod totius corporis humani debilitas est, oculos perdidisse. Et idem *in d. l. infamia.* refert, vt prædixi, quod in oculis omne mentis iudicium est, vnde animæ perturbatio in oculis apparet, vel hilaritas. Hinc est, quod proprie illud scire dicimus, quod sensu visus accipimus, *l.* 2. *§. item Labeo. ff. de aqua plu. arc.* & dicit idem Lucas *in d. l. ea cæcitate.* & Archid. *in d. c. nec solo.* quod quintuplex est oculus, scilicet, corporis, sensualitatis, rationis, diuinæ contemplationis, & administrationis. De quibus ibi.

Et aduerte, quod propter nimiam senectutem quis perdit lumen oculorum, & cæcus efficitur, vt legitur de Iacob. *Genes.* 48. & legitur idem de quodam Propheta, 3. *Reg. c.* 13. & de Isaac, *Genes.* 27. & de Elia, 1. *Reg. c.* 4.

De oculorū mira, & excellentissima constructione, Cælius ornatissime & copiosissime aperit *lib. suarum antiqua. lect.* 2. *c.* 28. vbi inter alia dicit: Quod oculi sunt partes toto corpore preciosissimæ. Hi oculi profecto lucis vsu vitam à tenebris & morte mihi discernere videntur. Nam quam miserum, quamq; funestum est, cæcitatis malum. Cæcum postulare non posse, Iureconsulti statuunt, quod insignia magistratus videre, ac reuereri nequeat. Senatorium tamen ordinem retinere Appii cæci exemplo: ad nouum vero magistratum aspirare, omnino prohiberi, *vt est text. in l.* 1. *§. casum. ff. de postul.* Quin etiam, hi arguti nimis, quemadmodum animo affecti sumus, subinde loquuntur. Nam, vt imago animi vultus est, ita iudices oculi, & propterea à prudentissimis dictum animum in oculis habitare: quoniam ardere videntur, quandoque incendi, humescere, cohibere. Hosce duos tantum contribuit diuina ratio, quod numerus is speciosum quiddam complecti videatur. Oculum vocat Galenus nunc organum lucidum, nunc solarem animalis particulam, & diuinum quoque membrum: Et ibi, ex qua substantia sunt oculi, & quod obiectum habeant, & ratio, cur splendore nimio facile corrumpatur videndi facultas, & an in oculis proprius insit color, & an in oculis insit naturalis lux. Item, cur ira succensi non satis vident. Item, quomodo oculus dicatur naturę speculum, sicut speculum artis nuncupatur oculus. Item, cur mens ex oculorum notionibus affectionibusve deprehendatur. Item, quomodo oculi sunt causa peccati. Et in *eod. lib. c.* 26. ipse Cælius ponit, cur interdum oculi aperiri nequeant.

De sensu vero auditus pauca referre non tædet: cum in membro corporis nobili concipiantur, puta auribus, quarum iudicium (teste Cælio *lectio. antiqua. lib.* 1. *c.* 29.) post celebres autores superbissimum est & excellens: quia sonum recipiunt, qui natura in sublime fertur: ideo summa prouidentia sunt in prominentibus seu superioribus corporum partibus constitutæ. In his rectus simplexq; meatus primum euadit, mox tortuosus. Inde iuxta cerebrum in multa & tenuia foramina diducitur, per quæ facultas audiendi est. Auerrois 1. *collect.* aurem in osse petroso locatam scribit. Item meatus ille aurium anfractu est tortuoso, secundum Auicen. ne subita aeris irruptio frigiditate vel caliditate cerebrum oblædat, vel soni excessus neruum, quo perficitur auditus, conuelleret. Nam sonus omnis harmonia quædam est. Nunc vero ambagiosa obliquitas, illa moramento manifesto temperamentum adiicit. Et ibi, an auditus tantum perficiatur ex aere intimo se auribus infundente seu insinuante. Item, cur in lateribus aures? Ratio, quippe cur aure duplici, simplex tamen hauritur sonus. Nam vt in videndi proprietate nerui optici coniunguntur, ne visibilis species delata fiat duplex: Ita & nerui, quibus audiendi facultas percipitur, in origine concurrunt, & inde formarum audibilium consurgit vnio. Item, quod oscitantes aut vehementius spirantes minus audiant, ratio est: quia sensorii auditus extremum, partem contingit spiritualem, ac proinde quatitur moueturq; cum eadem, vbi agitetur spiritus.

Item, vt inquit Vlpianus Iureconsultus *in l. vulgaris est. in princ. ff. de furt.* quod, qui aurem alicuius tetigit, totum eum tetigisse videtur. Nonnulli sentiunt, per aures eiici biliosas cerebri redundantias, & in dicio

dicio esse colorem inde luteum. Sicuti excrementum melancholicum per oculos egeritur, pituitosum & sanguineum per os.

Sensus vero gustus etiam extolli debet, propter membrum, à quo procedit, quod est lingua humana, quæ duplici fungitur munere, conceptus animi annuntiando, & saporum vim præsentiendo: proptereaq; à cæteris disparatur, nec similis est: tum nullus locutionem præstaret articulatam sine lingua: ea namq; conflatur ex literis, quarum enuntiatio plurium obturbata, detruncata, nec intelligibilis præstaretur, ni ad hanc rationem linguam, vt & labra conformasset artificis infinita prouidentia. Hæc Cælius *prædicto lib. 2. cap. 31. & in cap. seq.* de linguæ laude præcipua multa scripsit & recenset, pauca tamen referam. Nam humanæ linguæ incomparabile donum est, in quo bonitas infinita, inæstimabili munificentia nos, vt legitimos filios, est amplexata. Quid enim in tot tantisque corporis dotibus, æqua pensandum libra est? huius siquidē facultate post mentem, quæ nos ex æquo fere cum cœlitibus constituit, constat præcipue illa (vt dictum à Sophocle est) Regina rerum eloquentia. Sunt qui ingeniose linguam plectri similem prodidere, chordarum vero dentes, nares cornibus, quibus canenti accinitur. Vnde Ambrosius *in hexametro* ait: Plectrum loquentis lingua est. Item, lingua ipsa carnem habet raram, fungosam, & mollem, vt dicit Auic. Item, & neruorum multitudinem, prout etiam voluit Auerrois: & hoc tam ad motum, quam ad sensum spectantium, nec non venarum arteriarumq;: quando omniū horum magnitudo numerosa linguę mensum longe videtur excedere: imo arterias maiores in lingua existere, sicut & in cole, docuit Galenus *in libello, qui est de motibus liquidis.*

Item: Hæc pars aliud habet munus, autore Lactantio, quod contritos & commolitos dentibus cibos colligit, & conglobatos vi sua deprimit, ac transmittit ad ventrem. Bruta vero etiam lambendo potu adiuuat.

Item, idem Lactantius falli putat, si quis saporis sensum inesse palato arbitratur; quoniam lingua sit, qua sentiantur sapores, nec tamen tota. Nam partes eius, quæ sunt ab vtroque latere teneriores saporem subtilissimis sensibus trahere. Plinius tamen inquit: Saporum est cæteris in prima lingua homini, & in palato, sed & in gustatu linguæ vice est aquatilibus palatus. Ad hunc vero vsum oportet linguam esse potentia humectam, actu autem minime: iudicio esse, quod quibus nimio plus arescat lingua, vel humeat, audita saporis valeant percipere. Et humectatio quidem insita interpellat manifeste, quia ipsa primo linguæ tactum præstat, quo occupante, nequit extima aduertere: argumento est, quod qui acrius quippiam gustu apprehenderit, mox non valet aliud sentire. Scitu dignum est, quod gustus exactior est ad peruestigandum. Tactus vero cęteris sensibus hebetior ac materialior. Sicut visus subtilitate sensus excedit omnes, postea vero auditus. Deniq; placet Auicennæ ad loquendum videri pręstantissimam esse linguam, quæ suos tum longitudinis, tum latitudinis commensus habeat, quæq; in apice tenuis & acutior, in radice latior. Tritum est, quod Græci dicunt, oportere esse otiosam linguam, manum vero operariam.

Sensus vero tactus etiam laudandus est. Cum ex manibus præcipue percipiat, & manuum laus præcipua in multis consistit, vt dicit Cælius *lib. antiquarum, lect. 2.* vbi sic orditur: Quis vero eloquentia, vel ingenii claritate maiestatem, quę ex manibus adest homini, digne valeat exequi? quam aptæ hæ? quamq; ad omnem motum nullo labore faciles? mira est artium numerositas, quam membri huius adiumento condiscimus, & exercemus. Taceo pingendi, fingendi, sculpendi, nobile artificium. Quid illa musicorum cuiuscunque modi organorum contrectatio scientissima, & maxime duana? Quid illa substructionum sublimitas, quam elegans, quam scita? Quid vrbiū structura in omnibus, vel pręstantissima? Quid multiplex agrorum cultus, quo tot tantisq; ad vitam necessariis instruimur? Quid illa indumentorum varietas? Quæ ornatus excellentia? Iis penetramus in viscera terrę. Metallorum inde vim longe preciosam eruentes. Imo vero, & rerum natura agitur in planum, solo etiam æquatis montibus. Admittuntur maria, repelluntur certis quoque limitibus, veluti extra præscriptum proferre pedem vetantur obiactis molibus. Penetramus aquarum ima, naturæ supellectilem vndiq; nobis vendicantes: totq; modis rerum facies mutatur, camporum dominamur laxitati. Supercilia montium & verrucas, quantumuis senticosas nobis obnoxias reddimus; bestias item omnes terrestres, aquaticas, aereas. Quicquid fere mundi vastitas complectitur, manuum solertia nostri fit iuris. Quid illa scribendi maiestas, quæ tantarum rerum scientiam nobis comparat, vetustatem propagat, nil sinit interire: & quod omnia conterit tempus, nostris cogitur manibus succumbere; quid hoc magnificentius, quid æque mirandum? id esse homini datum, in quod ne mortis quidem rapacitas ius nullum habeat? Quid tot tantarumq; legū contexta volumina, quam demum ciuilioris vitæ præferunt eminentiam? Quid dictorum conuentorumq; publicis tabulis comprehensa fides, aduersus ingeniorum prauitatem? Ausim dicere (vt referam verba Gellii) seiunctis manibus, fuisse non inermes modo nos futuros, sed vel brutis infeliciores. Quem enim vsum rationis habeat, lumen illud diuinū omni ope destitutum? Hic recte mihi fecisse videntur, qui rationis ac sapientię ministras esse manus pronuntiarunt. Anaxagoras vero ideo sapientissimum videri hominem dixit, quia manibus foret instructus. Harum multiplex emolumentum, vel tritum Gręcis extat prouerbium, dicens: Quid enim non efficere valeant manus? Quid vero artifex illa digitorum structura, quodnam ingenium admirando non fatigarit? ne scias venustatis inde maius sit specimen, an emolumentorum amplitudo clarior, maximus est in numero decor, maximus & in gradibus ac serie. Manuum porro emolumentum duplex, alterum est sensus, alterum vero retentionis. Proinde excogitauit optimus maximusq; rerum perpensor Deus mollissimam palmam, quo sensus fieret solertior exactiorque. Cutis palma, vt autor est Auicenna, omni alia cute est temperatior, excepta ea, quæ in extremitatibus digitorum est, præsertimq; indicis. Vnde Galenus 1. *de complex.* ait: Manum interiorem esse complexionis mediæ inter extremitates omnes, hoc est, inter calidum & frigidum, humidum & siccum, durum & molle: veluti ea sit sensibilium corporum regula, & plane sensus instrumentum homini animalium sapientissimo. Indeq; pars ea pilis caret, ne hirsuties tactus præstantiam læderet. Aulus Gellius *noctium Atticarum, lib. 19. cap. 2.* referens verba & sententiam Aristotelis, dicit: Ex quinq; corporis sensibus duos esse cum belluis maxime communes, quodq;

turpis & improba est voluptas: quæ ex auditu, visu, odoratuq́; procedit: quę vero ex gustu tactuq́; est rerum omnium fœdissima, cum hæ duæ bestiarum etiam sint, reliquæ hominum tantum.

Sensus vero olfactus seu olfaciendi potestas videtur minus longe necessaria ab aliis, *vt dixit Cælius lib. 1. antiquarum lectio. c. 49.* Sed de eius laude infra patebit, vbi de odoribus seu medicinis sufficionalibus dicam in gloss. bo. tamen & perplura idem Cælius *eod. lib. c. 68.* refert de sensuum commoditate & necessitate: quibus insit sensus de origine eiusdem: *& in c. 50.* ponit, cur tantū sint quinq; sensus: *& in c. 52.* quomodo homo tantum abutitur sensibus omnibus.

Sensus vero interiores sunt quinq;, videlicet sensus communis, imaginatiua, æstimatiua, phantasia, quæ etiam imaginatiua dici solet, & memoratiua. Horum organa in substantia cerebri subtilissimis secernuntur pelliculis, quæ primum totum cerebrum tribus distinguit ventriculis: quorū anterior, & medius, quoniam maiores sunt, rursus bipartiuntur. Prima portio ventriculi anterioris, organum est sensus communis, & iste sensus communis est nobilior proprio, quia nobiliori modo recipit & propius obiecto, *vt dicit S. Thomas in scripto super libro Aristotelis de anima.* Secunda vero imaginatiuæ, prima autem ventriculi medii attribuitur æstimatiuæ, secunda phantasiæ, posterior vero ventriculus totus memoratiuæ deputatur. Et, quoniam istæ potentiæ sunt multum necessariæ pro arte memoriæ, quam multum commendauit Gulielmus Leporeus Burgundus *in suo tractatu de arte memoriæ*, quæ de illis dixit: hic aliqua inserere curabo, cum dictis aliorum circa excellentiam harum potentiarum.

Primo, de potentia memoratiua, quam dicit esse reseruatiuam specierum, siue intentionum, non solum à sensu communi receptarum, quæ excolendo, sicut omnia, augetur, *l. inter artifices. in verbo, ingenii. ff. de solutio.* &, vt dicit: Potentia memoratiua se habet ad æstimatiuam, sicut imaginatiua ad sensum communem. Auicenna, cerebrum esse principium sentiendi & mouendi, asserit, temperatumque causam memoriæ afferre. Nam ex cerebro crasso prouenit, debilitaturq́; memoria. Vnde fit, vt Philosophus dicat, iuuenes & senes esse malæ memoriæ propter nimiū in ipsius augmenti & decrementi motum. Sicut enim recordatio motus faciles exigit, sic memoria quietem expostulat, & quiescendo fit sciens. Et magni refert, quali in corpore animi locati sint, hoc prouueniente ex qualitatum disportatione, & nimia frigiditate & humiditate: vnde calidi & humidi facile comprehendunt, sed non diutius seruant. Rursus autem sicci & frigidi tardius concipiunt, sed firmiore complectuntur memoria, vt etiam hoc habetur *in Margarita Philosophica. lib. 10. tract. 2. c. 29.* Multa enim, *vt dicit idem Guliel. Leporeus*, sunt, quæ mentem facilitant, multaq́; quę obtenebrant & confundunt. Nam membrorum compagibus velut organis ad operationes exercendas mens vtitur, vnde fit, vt corpore male sano animus hebescat & obtundatur. Ingenia nempe aeris qualitatem sequuntur: dixi supra *in hac parte, in 16. considerat.* in qua de climatibus, vnde refert Cicero Thebanos ingenio fuisse pinguiores, sed corpore robustiores. Athenienses vero perspicaciores & acutiores extitisse: ideo quia crassus aer Thebis, rarior autem & subtilis Athenis erat. Istud aperte probatur *in c. quia diuersitatem corporum diuersitas sæpe sequitur animorum.* quamuis in gloss. aliter exponat *extra de concessione prabenda.* promptior contra vegetior & acutior redditur, cuius corpus bene compactum est. Quamobrem Thraces ob crassum regionis aerem, quem incolunt, obliuiosi, desides, tardi torpescentes, nulliusq́; memoriæ censentur esse. Vnde Satyricus patriam veruecum appellat, cum inquit: *Veruecum in patria crassoq́; sub aere nasci.* Quid tamen discriminis habeat memoria à reminiscentia, ponit ibi, eo, quia memoria est continua conseruatio illius, quod semel apprehensum fuit. Reminiscentia vero est eius, quod postquam apprehensum est, oblitum fuit, & iterum rememoratum. Cælius vero *lib. antiquarum lectionum 6. cap. 15.* dicit: Memoriam aliud esse, & aliud reminiscentiam. Nam est & in brutis memoria: vnde & prudentiam quoque habere in Philosophia prima colligit Aristoteles. Verum imperfectam, sicut & memoriam: in hominibus enim tantum est reminiscentia. Ea vero est discursus rerum, cum ratione ab vniuersalibus ad particularia, & à remotis à sensu, vel indeptio ac recensio eorum, quæ in se memoria seruarit, memoriæ plerunque vegetandæ gratia. Sexto naturalium Auicenna scribit, cognoscere aliquid sibi fuisse, quod iam sit abolitum, in homine tantum est, & in rationali virtute. Memoriæ virtus ex quorundam sententia duplex videtur, facile percipere, diu retinere, illud ex humecta contingit natura, hoc ex sicca: vnde euenit, vt nonnulli facilius discant, quam percepta custodiant. Alii vero secus, vt ad humiditatem vergunt, vel ad siccitatem, propterea Aristoteles, non in eisdem memoria viget ac reminiscentia, sed plurimum ingenio tardi memoria valent: dociles autem reminiscentia, cuius ratio est, vt inquit sanctus Thomas, & dictum est, quia diuersæ hominum habitudines ad animæ operationes ex diuersa proueniunt corporis dispositione. Videmus autem ea, quæ difficulter ac tarde impressionem recipiunt valde, perseueranterq́; eandem custodire, vt est lapis. Quæ vero nullo admittant negotio, non pertinaciter retinere, verum tota facilitate remittere, vt cera aut aqua. Et quia nil prorsum aliud memoria est, quam perceptorum retentio constans, inde est, quod hebetium adminiculatior firmiorq́; memoria est. Acutorum vero ac velocium imbecillior, ac magis lubrica. Cæterum in iis reminiscentia longe præcellens. Galenus post Hippocratem summus artis medicæ in microtechne. Cerebrum tenuitatis contemperatæ esse memoriæ fomitem causamq́; præcipuam arbitratur: quoniam crassiore parte illa obrepat obliuio, qua humectiore item hebescant sensus: sicciore autem euadant liquidiores. Auicenna item sexto naturalium tradit, quod egregia illis suppetit memoria, quorum animæ multis non distrahunt motibus, nec conuellitur cogitatio. Quæ ratio facit, vt pueri quamuis humectioris sint naturæ, pertinaciter tamen retineant, quæ imbiberint simul & propter motus vehementiam, vt voluit diuus Thomas. Nam & quæ miramur, amplius memoriæ adglutinantur, affiguntur que, sicut quæ quadam speciali annotatione notantur magis commendantur: admirantur autem fere omnia pueri, vt quibus noua sint ac insolita: & hoc est, quod significat Quintilianus, vbi natura esse nos tenaciores, ait eorum, quæ à teneris annis imbibimus, iuxta dictum Horatii:

> *Quo semel est imbuta recens seruabit odorem*
> *Testa diu.*

Contra vero in senioribus, redundante humoris vi, contingit memoriam esse nullam. Sed & timentibus excutitur memoria, propter frigiditatem humores

mores congelantem, quibus coeuntibus concrescentibusq; nulla recipi impressio potest, vnde philosophice ait Virgilius:

Obstupuit steteruntq; comæ, & vox faucibus hæsit.

Quod autem Aristot. inquit esse memoriam præteritorum tantum: quoniam quæ adsint, vel sentire dicamus, vel scire adnectendum est, id ad perceptionem nostram referendũ videri, quæ sensimus prius, vel percepimus, siue præsens id sit, siue non. Etenim recordari possimus nõ modo eorum, quæ iam naturæ concesserint, sed superstitum quoque. D. August. scribit modo memoriam esse animum, modo ventrem animi, cuius aula sit ingens & valde admirabilis: idem nunc memoriæ cauernas nuncupat, nunc antra vel etiam sinus. Hęc Cælius *d.c.15.& c.21.eod.lib.*6.ad memoriam item actio est necessaria, cum vt dicit ipse Guliel. Leporeus: Quicquid natura arteque percipitur, exercitio consummatur. Nam vbi abest exercitatio, ibi aut naturalis, aut artificialis peritia cesset, necesse est, cum tota virtutis laus in ipsa actione consistat. Et huic sententiæ applaudet Archadius Iurisc. *in l.munerum.2. §.mixta. ibi, & notando & disputando.ff. de muner. & honor.* & omne artificis per exercitium suscipit incrementũ, vt dicit Iurisconsl. *in l. legatis seruis.§.ornatricibus.ff.de lega.3.& facit text.in l.milites.C.de re milit. lib.*12. de quo exercitio ibi per Luc. de Pen. Verum de memoriæ excellentia finiamus cum Cælio *in d. c.15. in princ. & c.seq.* vbi ait: Memoria necessarium maxime vitæ bonũ, & thesaurus eloquentiæ, ac tanquam lumen aliquod, res est ex omnibus partibus animi, maxime delicata & fragilis, in quam primum senectus incurrit, vt ait Senec. *in proœm. suarum declamat.* ac plurimum autore Plin. deficere tentat & meditatur, vel quieto corpore ac valido, somno quoq; serpente computat, vt inanis mens quęrat, vbi sit loci. Imo vero huic adagio occasio data est, vt eũ, qui memoria sit nulla, sepulchra legisse dicamus, vnde Cato apud Ciceronem: Nec sepulchra legens vereor, quod aiunt, ne perdam memoriam. His enim ipsis legendis redeo in memoriam mortuorum. Est profecto (vt inquit Cęlius) huius potentię natura miranda. Subito vetusta ex longiore interuallo reuocata ingerunt sese, atq; exhibent interim sponte, interim id ipsum agentibus nobis, ac meditantibus, sæpe & interquiescentibus. Excidunt quandoq; proxima, inhærent affixa, quæ vetusta sunt. Hesternorum obliti, acta pueritiæ in digitos mittimus. Quod requisieris, altius illatebrare se, atq; recondere animaduertitur, mox aliud agenti reddit se, atq; offert. Nec manet semper memoria, sed aliquando veluti postliminio redit. In quibusdam animalibus prope nulla reperitur memoria. Ceruario quamuis in fame mandenti si respexerit, obliuionem cibi surrepere aiunt, digressumq; aliud quærere. Inter homines vero quibusdam tanta, vt nihil nõ iisdem verbis reddatur auditum. Hanc de seipso eatenus florenter excelluisse scribit Seneca, vt non ad vsum modo sufficeret, sed in miraculum vsque proderet. Nam duo millia hominum, inquit, recitata, quo ordine erant dicta, referebam: ducentos quoq; versus ab vltimo incipiens recitabam, vt etiam refert text. *in sua officina, in c. memoria clari.* vbi scribit 14. aut 15. qui memoria claruerunt: & duobus cc. seq. enumerat obliuiosos, & qui memoria exciderunt, & alios, qui verba facturi memoria exciderunt: quos non recito, cum ibi videri possint. Quomodo Affranius Poeta sapientiam filiam esse vsus & memoriæ dixerit, eleganter & veraciter scribit Aulus Gell. *noct. Atticarum, lib.13.c.8.*

Quæ vero dicta sunt, de memoria naturali intelligamus: verum de artificiali Alb. de Ros. *in suo dictionario, in verbo, memoria.* copiose disseruit. Quibus omissis, breuiter recitat quinq; multum vtilia ad memoriam, quæ expertus est in seipso, vt dixit.

Primo, vt fiat diuisio materiæ, quam recitare quis voluerit in partes paucas, vel plures secundum materiæ prolixitatem, vel breuitatem. Diuisio etenim animum incitat, mentem intelligentis præparat, & memoriam artificiose reformat, vt prætactum est in præfatione huiusce operis.

Secundo, ad istam diuisionem ordinate procedat, vt vno memorato ad aliud subsequens procedatur, vnde Philosophus *in lib. de memoria* ait: quod à locis facile est reminisci, cum velociter ab vno loco in alium deueniri possit.

Tertio, vt solicite adhibeat intentionem, & affectum ad ea, quæ vult recordari: quia quanto aliquid in animo potius infigitur, tanto melius recordatur. Cauendum tamen præcipue, quod circa ea, quæ memorari vult seu agere, vel proferre, imaginationem seu phantasiam suam ab aliis rebus amoueat.

Quartum, est sæpe legere, vel recordari eorum, quæ voluerimus memoriæ imprimi. Ideo Philosophus inquit *in d. lib.* quod meditationes memoriam soluunt: quia sicut dicit, consuetudo est altera natura: vnde quod sępissime intelligimus, cito reminiscimur, quasi naturali quodam ordine. Ideo ait Seneca *in lib. de benefic.* Memoria nil perdit, nisi id, quod non sæpe respexit.

Quintum & vltimum est, quod de re, de qua volumus recordari seu memorari, faciamus in mente, vel in libr. aliquas similitudines conuenientes materiæ, de qua agitur. Sicut faciebant antiqui in libris antiquis: nam vbi tractabatur de iurisdictione omnium iudicum, faciebant imaginem seu repræsentationem vnius prætoris, sedentis in tribunali. Vbi autem agebatur de minorum restitutione, pingebant imaginem vnius minoris decepti, qui conquerebatur coram iudice. Vbi vero agebatur de manumissionibus, ponebant imaginem domini & serui, qui manumittebatur coram prætore. Vbi autem agebatur de donationibus inter virum & vxorem ponebant imagines viri & vxoris, qui inuicem sibi donabant.

Et ita fiebat in libris decreti. De materia consecrationum erat imago Episcopi consecrantis vasa sacra, & alia consecranda. In materia de pœnitentia erat imago sacerdotis, & peccatoris confitentis, & sic de cæteris. Et ita hodie fit in libris historiarum, vbi fiunt repræsentationes summorum Pontificum, Imperatorum, Consulum, Regum, & aliorũ, vbi de eorum vita tangitur. Sic etiam *in lib. Aeneidum Virgilii,* qui fit cum historiis secundum materiam subiectam. Sic de comœdiis Terentii, & pluribus aliis, quos vidi. Et per talia recordatur & intelligitur, de qua materia ibi tractatur.

Secundo de potentia sensus communis, qui in anteriori parte cerebri locatur: & est potentia sensitiua omnium sensuum particularium obiecta apprehendens. Dicitur autem communis, Philosopho asserente, eo, quod omnes sensus exteriores ab eo velut à communi centro scaturiunt, suorumq; obiectorum similitudines ad eũ reducunt, quibus meditantibus de singulis iudicat & discernit. Huic autem potentiæ tres actus attribuuntur: Quorum primus est cognoscere sensationes & sensibilia omniũ sensuum exteriorũ, etiam nõ pręsentibus obductis: ideo com-

munis dicitur. Secundus eſt conuenientias & differentias inter obiecta ſenſuum diſcernere. Primo enim obiectum vnius cognoſcit. Secundo, obiectum alterius apprehendit. Tertio, actum format continentem virtualiter notitias amborum obiectorum, in quibus conuenientias & doctrinas ponit, vt album non eſt dulce. Tertius eſt abſentias obiectorum diiudicare, vt quod viſus non videt, auditus non audit. Sic de ſilentio cæteriſq; obiectorum priuationibus iudicat. A centro huius organi nerui & organa exteriorum protenduntur, & per hoſce neruos omnium viſibilium ſpecies recipit, & facile quidem propter organi humiditatem & calorem, diutius autem retinere non poteſt. Quapropter facta ſenſatione eas per neruorum meatus imaginatiue tranſmittit, cuius operatio eſt receptas ſpecies & imagines reſeruare, vnde nomen ſibi vendicat. Ne autem potentiæ, quæ ſequuntur, otioſæ permaneant, ſpecies ab imaginatiua ad ęſtimatiuam tranſeunt, ex quibus hæc potentia intentationes non ſenſatas, quemadmodum oues ex ſpeciebus lupi colore & figura, & aliis inimicitiam nõ ſenſatam eliciens ipſum fugit ſecundum Auicennam. Et hoc vel ex naturali inſtinctu, ſi forte prius fraudem lupi experta non eſt: vel experimento, vt aſinus foueæ, qua nuper periclitatus eſt appropinquans, caſum timet & declinat, veluti canis popinam fugiens propter aquam calidam: & vt dixi *in princ.* iſta potentia videtur eſſe nobilior aliis: quamuis, vt dictum eſt, memoratiua ſit multum admiranda & mirabilis. Et licet aliæ tres potentiæ non ſint ita digniores nec nobiliores, tamen, quod de eis ſentiatur, ſecundum mentem Gulielmi Leporei non præteribo.

Potentia phantaſtica, vt ait, eſt in ſecunda parte mediæ cellulæ cerebri, tanquam centrum inter imaginatiuam & memoratiuam: Conuertit enim, ſe ſupra imagines in vtraq; earũ reſeruatas, & tunc componit & diuidit eas: hæc imagines cum imaginibus, ſpecies cum ſpeciebus format, eas componendo vel diuidendo: & ideo fingit monſtra, chimæras, & operatur in ſomno ſicut in vigilia. Ex ſpeciebus præmemoratis cum ad organum ipſius peruenerunt, diuerſas imagines componit, quæ à ſenſu communi percipiuntur, dum iterum ad ipſum deſcenderunt. Quoniam vero hæc potentia in homine ratione naturali decoratur, de qua meminit text. *in l. qui natura. & l. nam hoc natura. ff. de condict. indeb.* ideo non neceſſario eodem modo operatur. Nonnunquam enim ex compoſitione ſpecierum intentionum diuerſarum monſtra fingit, quorum nec interdum ſimilia vidit: in brutis autem inſtinctu naturæ regitur, quæ in omnibus eiuſdem ſpeciei ſimilis eſt. Ideo in tabulis phantaſiæ opera non variantur. Simili nempe ingenio & artificio omnis hirundo nidum, & aranea telam texit: Huius vero potentiæ opera, ſi vigilantibus non deſint, raro tamen ab ipſis percipiuntur propter fortiores motus ſenſuum. Dormientes autem, quorum ſenſus exteriores vacant, ſomnia appellant, quia in ſomno apparent.

Potentia autem imaginatiua eſt reſeruatiua ſpecierum à ſenſu communi receptarum, quæ in anteriori parte cerebri ponitur. Species enim rerum hic vocantur imagines ipſarum, vnde imaginatiua vocata eſt, & per hoc differt à ſenſu communi, quia non eſt potentia indicatiua, ſed ſolum reſeruatiua. Fatentur multi in natura noſtra ſenſibilium compoſitionem inter ſe ineſſe, oportet ergo, vt in nobis ſit hæc virtus, quæ hæc operatur, & hæc virtus inquantum imperat ei intellectus, cogitatiua vocetur. Inquantum vero imperat virtus animalis, imaginatiua nuncupetur. Inquantum occupatur componendo & diuidendo, formatiua vocetur: Hæc enim facit caſtra in ſphæra. Chimeram fingit, & lupo cornua, vt faciunt ſcholares, qui mentes à ſtudio literarum auertunt, & male intenti, quandoque caſtra ædificant, *vt ait gloſſ. fin. in l. vnica. C. de ſtud. liber. vrbis Roma. lib.* II. Nam ſenſus communis virtuti formali, quæ eſt imaginatio quaſi ad reponendum, impartitur, quod ei tradunt ſenſus exteriores: imaginatio vero reponit, & retinet: habet enim virtutem multiplicandi formas ſenſibiles, virtus vero cogitatiua, ſiue imaginatiua, ſiue formatiua conuertitur ad formas, quæ ſunt in imaginatione, ad componendum vel reſoluendum eas: quoniam eius poteſtatis iugo ſubiiciuntur.

Potentia ęſtimatiua ſecundum Auicennam eſt vis ordinata in ſummo concauitatis mediæ cerebri ſenſibilium intentiones apprehendens, vtputa lepus canem fugiens, vel ouis lupum, nunquam alias viſum diiudicat cum agno eſſe habitandũ, & elicit ſpeciem ſiue intentionem inimicitiæ, quæ non poterat per ſenſum apprehendi. Eſt autem virtus tranſcendens, quia apprehenſio ſua non eſt formarum ſenſibilium aut materialium, ſeu immaterialium: Bonitas enim & maleuolentia, conueniens & inconueniens, impendium & diſpendium in ſe non ſunt formæ materiales, nec in ſenſu cadentes exteriori, tamen ſunt accidentia ſenſibilium. Quid tamen diſcriminis habet imaginatiua, quia illa retinet ſpecies per ſenſum communem receptas. Hæc vero elicit ex eis intentiones naturæ non ſenſatas, ſicut amicitiæ vel inimicitiæ, quibus ſequuntur actiones proſecutionis, vel fugæ. Auicenna etiam ait, æſtimationem vtilium & nociuorum triplici modo contingere.

Primus modus eſt ex cauſa materiali, ſicut accidit in puero, qui cum eleuatur, vt reſideat, ſe caſurum æſtimat, ſtatim alicui adhæret: præterea certum eſt, cum oculi lippitudine prurientes ſunt purgandi, ſtatim ille conniuet, antequam cognoſcat, quid ſibi accidat: & ſic inductu quodam naturę ouis lupum formidat, & animalia leonem, & aues accipitrem.

Secundus modus eſt per experientiam, ſicut accidit, cum doloris rabies animal aliquod inuaſit, vel mellitis voluptatibus in re aliqua abſorbetur, cuius forma deſcripta eſt in virtute formali ſine imaginatione, & intentiones vtilitatis, & nocumenti deſcriptæ in memoria ſtatim apparuerint, res in vtilitatis vel diſpendii æſtimationẽ obreptitiæ occurret. Hinc canis lapidem vel fuſtem tanquam nociua formidat, & vacuis ſæpiuſcule oſſibus allicitur.

Tertius modus circa proprietatem coniunctam & modũ ſimilitudinis verſatur, veluti; ſi res aliquam formam vnitam cum intentione æſtimationis in aliquo ſenſibilium haberet, ſicut contingit in pomo coloris coccinei, quod eſt maturum & dulce. Ideo cum videmus, dulcorem ineſſe pomo inductu quodam naturæ diiudicamus.

QVadrageſimaquinta conſideratio erit de complexionibus mortaliũ, quę ſunt quatuor principales, ſanguinea, ſcilicet cholerica, phlegmatica, & melancholica, quarum nobilior & melior eſt ſanguinea. De iis tamen Gulielmus Leporeus Burgundus vir eloquentiſſimus, ſcripta reliquit *in ſuo opere artis memoratiuæ, lib. 1. c. 4.*

Sanguineũ ait, lætum, dulcem ſermone, vultu hilarem & amatiuum, riſu facilem, liberalem, benignũ, piuni,

pium,omnibus artibus aptum, ſecundum alios delicata cibaria,primæq; bonitatis vinum,elementa,per omnia indagantem,ad libidinem pronum. Vnde Alexand. Magnus imbecillitatem humanam ſe ſentire aiebat,duabus potiſſimum ex cauſis,ſomno videlicet & coitu, vocem habet acutã, neque diu neq; multũ iraſcitur. Habent & Sanguinei alias bonas conditiones ſeu inclinationes,ex quibus non parum laudabiles. Hæc complexio enim eſt calida & humida, qui humores generãt meliorem complexionem, & iſtorum quilibet de per ſe & ſimplex eſt melior alijs, licet compoſiti ſint meliores, & ſic complexiones ex eis compactæ.

Cholerica vero eſt calida & ſicca, vt dicit Galen. 1. *complexionum cap.*8. vnde Cholericus eſt impetuoſus in ſuis agendis,elati animi,vanos vltra modum appetens honores, bonorumque myrmetias,in iram facile prorumpit,eademque pacificatur prodigus,& ſine libra comedens, procliuis ad ebrietatem fidelibus, deditus vigilijs, lucrum aſſidue venatur, ingenioſus, docilis,fidus,ſincerus,amator iuſtitiæ, impingens in lingua vbi iraſcitur. Oblonga habet membra & gracilia,oculos profundos,naſum acutum, faciem citrinam, eloquiũ velox, pectora ampla & hirſuta vmbilicotenus, eſt pronus ad coitum,vocem argutam, greſſus habet celeres, oculos citrinos, linguam aſperam.

Phlegmatica vero eſt frigida & humida, vnde Phlegmaticus naturaliter eſt ſomnolentus, in agendis ſuis tardus,verbis lapſantibus & humidis non defluens,bonorum contemptor, auræq; popularis rumuſculos pro nihilo habens ac ſputifaciens paruæ memoriæ, & modicæ comeſtionis. Ideo pauci aut nulli meritis eorum ad honores aſpirant: ideo Meſſalam, Coruinum ſui nominis immemorem phlegmaticum extitiſſe dijudicant. Ciuilis tamen ratio huic ſententiæ aduerſari videtur. Nam nemo eſt adeo ſupinus,imo magis ſtultus, vt nomen ſuũ ignoret. *text.eſt in leg. cum in libris Vlpiani.§.neque enim. C.de hered.inſtit.*Item eſt facie præditus præpingui & alba, habet carnoſum corpus,pectus debile,venas ſtrictas, coitum non appetit niſi vino admodum madidus aut aliunde calefactus.

Melancholia eſt frigida & ſicca,ſecundum Galen. & eſt peſſima ex compoſitis, vt idem dicit *de ingenio. c.*10..Et ex ſimplicibus ſicca eſt peſſima. Et, vt medici dicunt: Melancholicus naturaliter triſtem vultum gerit, ſiniſtre ſemper ſuſpicatur, alieniſque vulpina quadam ſanctitatis delictis illatrat, mundanarum rerum nefando amore irretitur.Implacabilis & in propria opinione pertinax, timidus, inuidus, auarus, tenax,fraudulosus,prauus,tacitus, aptus tamen ſtudio, nõ bene dormiens, Et ſic ex ſupradictis conſtat,quod natura in vno ſanguinem grauauit,& in alio reſtaurauit: & idem de cholerico,melancholico,&phlegmatico, cui ſententiæ applaudet Pau. Iureconſ. *in l. cum qui.in prin.de iureiur.ff.*cum qui in vno grauatur, in alio releuari debet.Et ſi quidam ſint, quos eo vſque perduxit labor & aſſiduus conatus, vt multa huiuſmodi diſſimulare poſſint: nõ tamen poteſt lana tincta mutare colorem: atque id admodum perſpicue deprehendi poteſt.Quicquid enim præter naturam accerſitum eſt vel conquiſitum, diſſimulari diu nõ poteſt, vt ait Ioan.Indago. *in li.de quatuor comple.* vbi miranda dicit de ijs, & de pernoſcendis Planetis Horoſcoporum & ſignorum aſcendentiũ ex ipſis quatuor complexionibus.

Et vt concludam, Complexio ſanguinea (vt iam dictum eſt)optima & nobilior alijs iudicanda eſt propter conuenientiam cum nobiliori parte anni & elemento,*vt ſupra in hac parte tetigi in* 40.*conſiderat.*

QVadrageſimaſexta conſideratio,quod membrorum corporis humani ſit excellentius, indagat Cæl.*in lib.antiq lect.*2.*cap.*39. Inter membra corporis quatuor principaliora eſſe aſſerit. Cerebrum ſ.cor,epar & teſticulos: de quibus excellenter per eum.

Videtur tamen quod caput ſit excellentius, & nobilius membrum corporis, ex tribus quæ in ipſo capite,reſpectu aliorum membrorum ſingulariter inueniuntur.

Primo enim excellit ea dignitate in tribus ſ.in altitudine ſitus,nobilitate proprię virtutis,quia nobiliores virtutes, vt imaginatio,memoria,intellectus,ſenſus communis & huiuſmodi,de quibus ſupra,habent locũ in capite, & in perfectione, quia in capita congregantur omnes ſenſus, cum in alijs membris ſit ſolus tactus.

Secundo, à capite ſunt omnes vires animales in alijs membris,& ſic dicitur eſſe aliorum membrorum principium,dans illis ſenſum & motum.

Tertio,quia dirigit alia membra in ſuis actib. propter imaginationem & ſenſus,qui in eo radicaliter abundant & inſunt.

Ratione etiam primæ proprietatis, ſcil. perfectionis,omne quod eſt perfectiſſimum in quacunq; natura dicitur caput, ſicut leo in animalibus.

Ratione autem ſecundæ proprietatis omne principium dicitur caput, & certe cuiuſcunq; rei potentiſſima pars principium eſt, vt dicit Caius Iureconſ. *in l.*1.*ff.de origin.iur.*Sicut caput fluminum fons dicitur & ſic caput viæ ſeu libri dicitur. Vnde ratio edi debet à capite, *text.in l.argentarius. Facit lex.ſi quis.§.ſi initium ff.de edendo.*

Ratione vero tertiæ proprietatis dicitur omnis Rector caput,ſicutRex,Dux,vel Pontifex,itaIoan.de Turrecr.*in c.*1.*diſtinct.*12.

Ideo dicit Lucas de Penna *in l.nemini.C.de Conſulib. & non ſpargendis.lib.*12. quod Princeps in Republica qui pro quodam corpore ponitur, obtinet vicem & officium capitis.Et Chriſtus caput eſt Eccleſiæ,*ad Coloſſ.ca.*1.*& ad Epheſ.*5. Et vt dicit Pau.Iureconſ. *in l. cum in diuerſis ff. de religioſis & ſumptib. funerum.* Caput eſt principale membrum hominis. Nam ille locus efficitur religioſus,vbi caput inhumatur humanum,etiã abſq; alijs corporis partibus,& non econuerſo. Quia per caput cognoſcimus cuius imago ſit,*vt ibi dicit tex.* & illud ſequuntur omnia membra, *ad Epheſ.*4.*& c. nolit.*11.*diſtinct.* Et indecens eſt membra perfectiora eſſe capite. *c.miramur.*60.*diſt.* & dicit Fel. *in c. num liceat à capite membra recedere in prin. extra de præſcript.* quod caput eſt honorabilius membrum cæteris, & dicit Bald. *in c.* 1. *§. ad hoc in* 4. *col. de pace iuramento firmanda.* quod excellentia hominis tribuitur capiti. In quo eſt fons rationis & intellectus. Et ait Ariſtoteles allegat. per Bald.ibi, Quod cerebrum eſt membrum diuinũ, in quo eſt ſenſus & intellectus, vnus locus ab autoritate hominis eſt in capite. Et ibi notat, quod in re animata caput ſubiacet oculis corporis, in re inanimata caput eſt principium. Item idem eſt quod potiſſimum, vnde ſubiungit verſum iſtum:

Principium caput eſt pars corporis & dominantis.

Et Felin.*in d.c.* de facie hominis loquitur,quæ non eſt dehoneſtanda ſeu fœdanda,cum ſit ad ſimilitudinem Dei formata,vt dicit text.*in lege ſi quis in metallum C.de pœn.* per quem etiam ibi not.glo. & poſt Ange.

quod homo non est bullandus in fronte, dicit tamen ibi Fel. quod facies & caput ponuntur, vt diuersa. Item aduerte, quod vbi caput dolet, cætera membra dolent, *vt dicit text. in cano. sunt plurimi. & in can. ex merito. 6. quæst. 1. Specu. in titu. de inquisitio. §. 3. ver. si autem.* & ita caput est dignum, quod ab eo inchoandum est. *Specu. in titu. de elect. §. 1. versi. publicatione.* pro quo facit tex. *in l. vnic. ff. de offi. præfecti augustalis.* Vbi dicitur Præfectus Ægypti habet iurisdictionem, & officio suo non est priuatus, quousque eius successor Alexandriã sit ingressus. Cum sit Metropolitana & capitalis ciuitas. *ad idem l. meminisse ff. de offic. proconsul. & in l. si forte ff. de officio præsidis.*

Ex quibus infero vnum obseruatum apud nos, ꝙ non debet haberi respectus, nec est in consideratione aduentus seu ingressus Regum, aut Principum in aliquod regnum, seu prouinciam: nisi aduenerint, vel ingressi fuerint principalem, aut, vt ita loquar, capitalem ciuitatem Regni, vel Prouinciȩ, quod tu notabis, quia alibi non reperies.

Item caput arx potentiarum animæ dicitur, teste Cælio, *lib. suarum antiquarum lectionum.* 11. *c.* 13. & idem *lib.* 2. *c.* 23. sic ait: caput arcis quodammodo locum habet in humanis corporibus. Et Plato in Timæo, Caput non principale solum, sed etiam totũ in corpore nuncupauit. Est ergo caput præcipuum, excelsiusque in homine membrum, primo regiminis acutorum Galenus, & Platonici omnes rationalis animæ sedem nuncupant secundum aliquos, quoniam ibi cerebri est conceptaculum, ac membrorum animalium, quæ organa sint, & principia virtutis animalis, tam apprehendentis, quam eligentis, seu voluntarie mouentis, quib. potissimum constat animalium inter se dissimilitudo. Licet non me fallat Bedæ sententia super Marcum. Animæ locus (inquit) principalis non iuxta Platonem in cerebro, sed iuxta Christum in corde. Portionem vero hanc communi similitudine quadam possidemus sublimem, sicut etiam interpretatur Aristotel. Quin & vniuersa in hominis corpore situm præferunt vniuersi, cum cætera nullo eiusmodi sint constituta respectu, aut confuso admodum. Porro vt quæstionibus, idem caput eum obtinuisse locum scribit, quia sit diuinissimũ membrum. Ab eo enim sternutamenta quoq; proueniũt, quod esse sacrum augurium constat. Inde quoque obrepsisse nostris moribus opinatur Cælius, vt quibus exhibeatur reuerentiæ cultus ijs caput aperiam⁹. Galenus post Hippocratem scribit fuisse capitis substructionem potissimum ob videndi excellentiam, qui sensus ad circumspectum omnem velut in specula collocari debuerit, sicut idem est Auicenna. A quo etiam illud proditur prima tertij. Exploratoris vice oculos fungi.

Aduerte etiam, quod manus dextra est dignior lȩua, secundum Luc. de Pen. *in l. aquarum possessores. col. 1. C. de aquæduct. libr.* 11. ad quod allegatur. 2. *Macha.* 2. *c. ibi porrectis dextris, & iureiurando.* Inde dicitur iuramentũ dextra manu præstandum esse. *Esa. 63. ca. iurauit Dominus in dextera sua. &* 1. *Machab. cap.* 6. ita dicit Iacob. Bonaudi *in glo. ad Ioan. de Terra Rubea in tracta. Vinea Ecclesiæ nuncupato. artic. 2. primi tractatus in 4. conclusione. in verbo, à dextris.* vbi etiam dicit, quod dextra arguit nobilitatem, & præeminentiam honoris.

QVadragesimaseptima consideratio. De excellentia sanitatis erit, quæ plurimum extollenda est: cum, vt dicit Philosophus *Ethicorum ca.* 4. desiderabilissimum est sanum esse, & *in lib. eiusdem operis. c.* 31. iterum dicit: Viro sanum esse optimum est, vt nobis videtur. Quid enim prodest homini habere omnia mundi imperia, si infirmitate afflictus in eis consolari, & gaudere non potest? Ideo inquit Ecclesiasticus *cap.* 3. Non est census super censum corporis. Qua ex re ait Iuuenalis *lib.* 1. *Satyra prima.*

Orandum est, vt sit mens sana in corpore sano.

Et Cato moralissimus sic nos hortatur:

Corporis auxilium medico committe sodali,
Sit tibi præcipue, quod primum est, cura salutis.

Hæc Bernard. de Bust. *sermone suo 31. 2. part. sui Rosarii in litera T.* Et ideo, vt refert Cælius, *antiquar. lection. lib. 4. cap.* 14. fertur, Pyrrhum Epirotarũ Regem post Alexandrum prudentissimum rei militaris adiudicatum, vbi immolaturus templa inuiseret, non Regni ampliorem modum, non de hoste victoriam præsignem, neque item gloriam illustriorem, aut diuitias, & id genus alia, quibus mortalium plerique attoniti inhiant: sed sanitatem modo à Dijs comprecari solitum, ceu parte hac bene constituta, prosperius cessura viderentur omnia. Nam si toto sinu se affundat, absit autem valetudo recta, nullum illinc profluit emolumentum quod iuuet. Propterea Antiochum cognomento Sotera prælia cum Galatis congressurum legimus in quiete arbitratum Alexandrum sibi assistere, monereque vt prius quam in aciem milites produceret, non aliud proponeret illis signum, quã bene valere. Quod cum is non neglexisset, nobilem de hostibus victoriam est assecutus. Scimus porro (inquit Cælius) mandatorum librum ab imperatori dari solitum, in quo præceptum primum erat de sanitatis cura. Pythagoras quoque in Epistol. non alia est vsus consolatione, quam vt iuberet bene valere. Id institutum, & Pythagorici mox seruarunt veluti animæ corporique nil amplius congrueret, hocq; vno hominis bona vniuersa, comprehenderunt. Quin & Symbolum, quo inter compares vterentur, dicebatur sanitas, & vt dicit Gall. *in lib. Hæres. id est sectarum.* sanitate nil vtilius est mortalibus Academici, & Peripatetici, hoc est, Platonici, Aristotelici inter tria genera bonorum sanitatem annumerant. Tradunt enim tria esse genera bonorum, ex quibus felicitas perficitur. Prima animi bona vt virtutes. Secunda corporis vt valetudinem & pulchritudinem. Tertia externa, quæ fortunæ ascribuntur, vt diuitias & honores. Carneades item Academicus nil bonum esse censebat, nisi præmia naturæ, hoc est, sanitatem, robur, pulchritudinem, & alia id genus. Quibus autem constet sanitas & seruari possit, vide Cælium, *libro vndecimo cap. 37. & vberius libr. decimosexto cap. 41. suarum antiquarum lectionum.* Et quemadmodum animi lætitia est sanitati humanæ valde propria, ita tristitia contraria, *vt per Luc. de Pen. in l. decurionibus. C. de silentiariis, lib.* 12.

QVadragesimaoctaua consideratio, de laude laboris exprimit, de qua Heraclides Lycius, (vt scribit Philostratus in vita Sophistarum) librum vnum composuit, & illum laudibus laboris dicauit, in eo quo dicebat nihil in rebus humanis frugiferum geri posse, adeoque probari, vt cassus etiam labor (modo non vitiosus) sit otio ac delitijs anteferendus. Xenophon dicit nullam esse veram voluptatem citra laborem. Nam si somni, aut cibi, aut potus appetitum preuenias, nihil dulce sentiri. Labore autem exercitatis omnia dulcius suppeditari. Ex quo Socrates dum corpus ambulando, seu quoduis aliud agendo exercebat, obsonare famem dicebat, quod item nostris Religiosis ante cibum præceptum est. Idem

opus

opus conferre dictitabat ad hominum bonitatem, otium vero vitium. Bonos igitur in opere esse, quanquam ociosi viderentur. Improbos autem, qui aut alea, aut opere aliquo turpi, siue etiam plus æquo ambitione, seu quæstu occupati appareant ociosos esse. Idem cum laboraret circa citharam, dicenti cuidam. *Iam senex discit?* Respondit, *Præstat tarde discere, quam nunquam.* Lassus Hermioneus interrogatus à quo Sapientiam didicisset: *A labore* (inquit) *& experientia.* Pythagoræ quoque sententia fuit, legendam esse ab initio vitam optimam ac laborib. quam maxime exercitatam, quam consuetudo paulatim ex aspera dulcem redderet, & homines robustos faceret laborem namque voluptatem quoquo modo semper comitari: Si bona sit voluptas, illa præcedit. Si autem mala, labor subsequitur. Musonius ait, cum sæpe pro voluptate, & pecunia, aut alia re, nulla cum laude labores maximos subeamus, quid mirum si pro gloria, pro æquitate eosdem adeamus, exemplo cornicum, & gallorum, qui quanquam rationis expertes, adeo pro gloria certant, vt vsque ad extremum spiritum inuicem pugnent? Vnde Eusebius, *Corpus vitium corrumpit. Animum vero earum rerum negligentia, quæ ad diuinam faciunt contemplationem.* Vltra præcedentes Philosophorum sententias, quæ de re sentiant Poetæ adducuntur. Primo, Epicharmus ait: *Laboribus omnia nobis Dii venditant bona.* Euripides: *Fortunas ex laboribus venari oportet.* Item labor, vt dicitur, gloriæ pater. Idem, *Laborantes Deus adiuuat. Labor vero solus circa fortunam sumptus mortales adhuc minime affligit, labores audent boni, timidi nihil vnquam assequuntur. Ex laboribus gratia prouenit hominibus. Nullo modo quis citra laborem felix esse, neque gloriam assequi vllam nihil agendo potest.* Ex qua Euripidis sententia Ciceronis est illud. *Omnis laus in actione consistit, & ociosus nullus quanquam Deus habens in ore, victum sine labore parare posset.* Sophocles: *Laborem subire oportet eos, qui sibi feliciter esse volunt.* Menander: *Cuncta & labore, & diligentia, deprehendi possunt.* Philemon: *Quam mihi dulcia sunt priora mala. Nisi enim tunc laborassem, nunc minime gauderem.* Aul. Gellius verba ex Catonis oratione ad milites refert: *Mementote, si quid vnquam recte per laborem feceritis, labor ille cito à vobis abscedit, Benefactum autem semper remanebit. Si quid vero nequiter per voluptatem, voluptas repente abibit, nequiter illud factum apud vos semper extabit.* Virgilius: *Labor omnia vincit.* Cicero pro Archia: *Nulla enim virtus mercedem laborum periculorumque præter hanc laudis & gloriæ desiderat, qua quidem detracta, quid est, quod in hoc tam exiguæ vitæ curriculo tantis eos laboribus exercemus? Certe si nil animus præsentiret in posterum, nec tantis se laboribus frangeret, nec tot curis vigiliisq; augeretur. Nunc insidet quædam in optimo quoq; virtus, quæ noctes atq; dies admonet, non cum vitæ tempore dimittendam commemorationem nostri nominis, sed cum omni æternitate adæquandam.* Dauid: *Tu domine laborem & dolorem consideras.* Grego. in Moral. *Sicuti in malis præsens securitas parit dolorem, sic in bonis præsens labor perpetuam inducit securitatem.* Et alibi pulchre dicit: *Desidiosus sæpe ingenium accipit, vt iustius negligentiæ puniatur, quod scire contempserit, quæ sine magno labore adsequi poterat bonitate naturæ, contra vero studiosus tarditate punitur, vt eo maiora præmia ferat, quo magis laborauit.* Denique Sophocles, Plato, Isocrates, Hieronymus & alii complures, qui diu vixerunt vsque ad extremam senectam scribentes, labores subierunt, finemque discendi cum vita fecerunt. Ad quam rem multum faciet alienæ imitatio virtutis. Nam quisque bonus aliena gloria magis excitabitur. Thucydides puer, cum audisset Herodotum senem suam Historiam recitantem, collacrymasse dicitur. Demosthenem fabrorum antelucana diligentia excitare solebat. Themistoclem Milciadis Tropæa somnum capere non sinebant. Alexander Achillis, Cæsar Alexandri conspectis tumulis, laudis æmulatione ingemuisse feruntur. Hæc Volaterranus *lib.31. Commentariorum in Philologia, c.1.* Guill. vero Leporeus Heduen. *in suo tracta. artis memoratiuæ lib.4. cap. vlt.* dicit: quod ex labore memoria augetur, sensus interiores assiduitate firmatur, eo merces felicitatis diuinæ comparatur ieiunium. *de conse. dist.5.* omnia vt iam dictum est, vincuntur, de quo canit Poeta:

Labor omnia vincit
Improbus, & duris vrgens in rebus egestas.

Non igitur immerito (vt dicit) Lycurgi leges iuuentutem erudiere, venando, currendo, algendo, æstuando. Iustus enim labor honoribus, præmijs, splendore decoratur. Vnde Diogenes censebat se scientiam, bonaque animi nancisci non valere, nisi labori se deuoueret. De quo Horatius *Sermonũ primo.* Nil sine magno vita labore dedit mortalibus.

QVadragesimanona consideratio quærit, An otiũ aliquo modo sit laudandum, cum illud multi exprobrent, & fere omnes semper otiũ vituperant? Sed cum duplex sit otium, primum laudatum, & alterum illaudatum, vt ample scribit Luc. de Pen. *in l. 1. col. 2. C. de excusat. artificum. li. 10.* Ideo laudes illius otij laudati referam, (prætermisso illaudato, de quo, *in præcedenti part. in 1. & 29. considerat.* dictum est) eo, quia est literatorum ac contemplantium veritatem, de quo Cato dicebat: Viro nobili, quemadmodum negotij, sic & otij rationem extare oportere. Hoc idem Seneca in Epistolis amplectendum suadet honesto ac prudenti viro, quo ex actionum tumulta, tanquam in portum se tandem recipiat, vbi sese primum, deinde humana pariter ac diuina dignoscat. Nam semper negotiosis (inquit) tempus furtim labitur, & hos esse, qui in ambitione vel auaritia iugiter occupati breuitatem temporis queruntur, & improuisos se ad mortem trahi nihil omnino vixisse putantes Aristot. *in li. de Anima.* inquit: Animam sedendo & quiescendo fieri prudentiorem. Plutarchus: *Sapientem decet quietem & otium in scientiæ & prudentiæ exercitatione ponere.* Non dico eam venalem, ac forensem, sed maximam, quæ nos Deo coniungat. Socrates dicebat, ita instituendam esse vitam, vt ex te, non ex alijs voluptatem capere possis. Euripides: *Qui agit plurima, plurimum peccat, quod ambitiosis & auaris maxime accidit.* Et demum ratio, quod improbi, probis rerum experientia simul, & solertia præstant, quam enim quis diligit artem: in hac se libenter exercet, quam vero exercet, hanc & probe nouit. Denique & Augustini sententia *in lib. de ciuita. Dei.* Nemo bonus negotium quærit, nemo improbus in otio fructuoso conquiescit. Otium, inquit, sanctum quærit charitas, negotium iustum suscipit necessitas charitatis, quam si nullus imponit, percipiendæ vacandũ veritati. Vnde Gregor. *in Ezechielem:* Contemplatiua vita (de qua dictum est *ista part. in 33. considerat.*) est charitatem Dei ac proximi tota mente complecti, ab omni terrena actione quiescere, soli desiderio conditoris omnibus posthabitis curis inhærere. Idem: Sicut enim grauioris est culpæ inter bonos improbum esse, sic maioris fuerit laudis inter improbos bonum se præstare. Idem *in Regist.* Quanto quis in rebus mortalibus occupatior, tanto à Deo remotior. Isidorus *de sum-*

de summo bono: Quanto quisque curis maioribus occupatur, tanto magis vitijs præmitur. Mundi enim amatores non solū stulti ex eo, quod infima pro summis appetant, verum etiam miseri, quod ea cum ęrumnis consequantur. Aug. vero (vt habetur *in ca. qui Episcopatum.§.itaque 8. quæst.1.*) dicit: Itaque à studio cognoscendæ veritatis nemo prohibetur, quod ad laudabile pertinet otium, vbi est text. clarus, quod est dabile otium laudabile. Et facit text. *in cap.1. circa medium 23.quæst.5.* vbi dicitur: Mali ab inquietudine mala ad sanitatis otium, legum coertione dirigantur. Et de hoc otio laudabili etiam meminit ciuis & contemporaneus noster Ioan. de Monthel. *in suo Promptuario iuris in verbo, otium*. Et ait Bernar. Otium est vacare Deo, imo negotium negotiorum, vbi nullū admittitur otium. Ideo dicit Apostolus, *Nemo militans Deo implicet se negotiis secularibus*. & Seneca *in epist.* Crede mihi, plus agunt, qui nihil agere videntur. Sed vt dicit Volaterranus *lib.31. Commentariorum in Philologia ca. 2.* Necessarium est huiuscemodi viris Aristotelis sententia, rerum administratorem aliquem prope habere, qui res obeat ac curet, vt Socrates Critonem, Epicurus Metrodorum, Apollonius Damidem, ipse quoque dominus noster Iudam negotio præfecit. Apostoli item alios alij. Vt autem Monachos attingam, ait ibi Volaterranus, Origenes Ambrosium, Hieronymus Chromatium habuit, Bernardus fratrem Viterbij defunctum deflet: vt paternæ domus præsidium, curarumque suarum leuamen. Denique Franciscus Aelia suo quanquam flagitioso ob rerum experientiam carere non poterat. Sed, vt ibidem, ipse Volaterranus *in cap. sequ.* inquit, ab hoc otio honesto multos præstanti ingenio retrahit metus amittendæ dignitatis & existimationis, quam negotium sine periculo, *in proœm. de Oratore* exoptat duo quasi difficilia. Et ibi sequitur, quomodo ad id otium plerique diuersis ex causis, inducti fuerint, & qualiter multi ex negotijs humanis se in otio posuerunt, & solitudinem amauerunt, de cuius laudibus etiam ibi videre poteris.

Item, propter quietem siue otium, quo fit, vt nullam molestiam corporis quisquis patiatur secundum August. *lib.19. de ciuita. Dei. c.1.* Ideo multi dudum in seculo militans post longi temporis lassitudinem, ob reliquæ vitæ requiem clericantur, vt Deo seruiāt, & tutiori otio senescant, consilio optimo ducti, vt ait text. *in l. quisquis emensis. C. de episcop. & cleric.* vtique possunt in otio & tranquillitate reliquum tempus vitæ suæ peragere, vt sonant verba *in l. petitionem. in fi. C. de aduoca. diuersorum iudiciorum.* Et hoc satis prudenter, cum meliorem partem eligant, & nullus beatus, nisi quietus, ait Tul. *lib.1. de natura Deorum.* Et requies saltem honesta nobis est necessaria, sicut vestes & victualia, *vt patet in l. fin. §. nec in ipsis. C. de his, qui ad Ecclesiam confugiunt.* Etiam quies, scilic. contemplationis quæ à iustis viris maxime prælatis corde appetenda est, & pro multorum lucro, quandoque postponenda est, *vt ait text. in cap. in scripturis, versi. quies 8. quæst.1.* Sed in Monasterijs quies, oratio, & labor manuum debet esse text. *est in cap. de præsentium. 16. quæstio. 1.* Sic & in ciuitatibus quies in consilijs, oratio in curijs, iustitiæ administratio in iudicijs, & labor agricolarum, & artificum continue vigere, non iurgijs, otijs, spectaculis, aut seditionibus, damnose vacare debent, *hæc Lucas de Penna. in lege vnica. Cod. de gladiator. libro vndecimo.*

Et quomodo aliqui felicitatem posuerunt in otio, vide per Beroaldum *in suo opere de felicitate.*

QVinquagesima consideratio, laudem & excellentiam naturæ præstringit. Et in hoc considera duplicem esse naturam, naturantem videlicet & naturatam. Natura enim naturans dicitur Deus. *Instit. de iure naturali. in princip. iuncta glo. in verbo, hinc, & in verbo. matrimonium.* Cum dicit, ius naturale est, quod natura, id est, Deus omnia animalia docuit. Et pro hoc est glo. quæ est finalis *in l. sed & si restituatur. §. fina. ff. de iudiciis.* Et est glo. *in verbo, rerum natura, id est, Deus in §. singulorum. Instit. de rerum diuis.* de hac etiam Ouidius, *primo Metamorph.* cum ait:

Hanc Deus & melior litem natura diremit.

Hic mens & causa à Platone appellatur. Vnde Seneca *lib.4. de beneficiis*: Nihil aliud est natura, quam Deus, & diuina quædam ratio toti mundo, & partibus eius inserta. Cum de diuinitate & eius excellentia supra dixerim *in prima consideratione huius partis*, nō aliter immoror. Sed de huiusmodi distin. est glo. melior & clarior. *in l. respiciendum ff. si cert. petat.* quæ dicit: Est ergo natura naturans, id est, Deus, & ille omnia scit, *vt in c. nouit ille qui nihil ignorat. extra de iudiciis.* Nam mille anni ante oculos eius tanquam hesterna dies quæ præterit. Alia est natura naturata, scilicet, hominis, quæ præterita & præsentia tantum scit, quam Deus indidit Creaturis. (Futura enim præscire solius Dei est, *vt in 27. quæst.5. in princip.*) & de qua & eius excellentia seu laude dicendum est. Nam natura videtur omnium rerum fortissima, cum nullæ leges eam corrumpere possint, vt habetur. *Instit. de legitima agnatorum tutela. in fin.* cum dicit textus: *Ciuilis ratio ciuilia iura corrumpere potest, naturalia vero non vtique.* facit textus *in l. iura sanguinis nullo iure ciuili dirimi possunt. ff. de regulis iuris.* Etiam pacto natura tolli non potest. *l. ius autem agnationis ff. de pactis. l. abdicatio. vbi gloss. optima. C. de patria potestate. l. eas obligationes ff. de capitis diminutione.* Naturalia enim diuina quadam prouidentia constituta, semper firma atque immutabilia sunt, vt dicit textus *in §. sed naturalia. Institu. de iure naturali, gentium & ciui.* de quo per Decium *in dicta regula, iura sanguinis.* & per Bernardinum de Bustis *in secunda par. sui Rosarii serm. 31. in litera* L. vbi ponit, quomodo natura est omnium rerum fortissima. Ita quod illud quod natura dedit, nemo tollere potest, nec per quamcunque artem natura tolli potest, prout refert de quodam Asculano Poeta, qui contra Dantem Poetam tenentem opinionem contrariam, quod volebat probare exemplo cuiusdam cati, qui arte instructus ante eum tenebat lumen, quando studebat, vel comedebat. Poeta Asculanus in quadam scutula portauit duos mures, quos ante murilegum dimisit. At ille proiecto in terram candelabro, naturam sequens post mures cœpit currere, sicque natura artem superauit. Imo dicit Cicero *libro primo de natura Deorum.* Itaque nulla ars imitari solertiam naturæ potest. Quoniam natura norma legis est, vnde dicit text. *in §. minorem. Instit. de adoptionibus.* Quod ars imitatur naturam, in quantum potest, concordat textus *in l. si paterfamilias. in fin. ff. eo.* per quem textum decidit Panormitan. *in cap. debitum. de Baptismo.* quod non debet quis assumi ad leuandum aliquem de sacro fonte, vt sit pater eius spiritualis, nisi sit maior plena pubertate, scilicet, decimooctauo anno. Sicut in simili dicitur per doctos text. in adoptione legali, & est ratio secundum eum. Quia absurdum videtur, eum fieri patrem spiritualem, qui non potest esse carnalis. Et illud satis innuit ibi text. *in d. §. minorem.* dicens: Contra naturam esse vt filius sit maior, scilicet tempore, quam pater. Et impedimentum naturæ fortius est,

est, quam accidentis, *vt in §. sed & illud. instit. de adopt. & leg. sed est quæsitum. §. 1. & 2. ff. de liberis & posthum.* Et vt ait idem Cicero *libr. de Sen.* Omnia quæ secundum naturam fiunt, habenda sunt in bonis, & *lib. 3. Rhetoricorum nouorum* docet nos ipsa natura quid oporteat fieri, & vt dicit Menander, Omnibus doctrinis imperat, & omnia dat & colligit natura. Imo nunquam aliud natura, aliud sapientia dicet, vt dicit Iuuenalis, *Saty.* 14. At naturam efficientem, gubernantem, continentemque Plato vocauit, hoc est, opificem, vt refert Cælius *lib. antiquarum lectionum* 1. *c.* 4. vbi plura de natura, vnde Plin. vbique naturam parentem rerum opificemq; appellat, & teste Cælio, *vbi supra lib. 2. c. 22.* Hippocrates naturam appellat iustam, vti Aristoteles eam esse ait, velut œconomum bonum, ac patremfamilias. Quando iustitiæ maiestas necessaria sapienter excogitauit, tribuitq; vnicuique pro dignitate, redũdantibus omnino resectis. Et vt ait Aristot. *libro 1. de cœlo & mundo,* Mirabilia naturæ multa sunt. Semper enim quod melius est desiderat. Idem *lib. de generatio.* Nec aliquid frustra, & vnicuique quod sibi conueniens est dat. *lib. 8. naturalium, & lib.* 15. quod infinitum dat natura, & *lib.* 16. vt dixi. Quod natura est sicut rectificator & rector. & 17. Quod omne quod facit natura secundum ordinem, quod in multis comprobaui. Quomodo etiam in animalibus sola natura vtentibus est ordo, ita quod natura duce errari nullo pacto potest, vt ait Cic. *lib. 1. de legibus.* & dat similitudinẽ *l. quod si nolit. §. qui mancipia. iuncta glo. in verbo, non infamare ff. de ædili edict.* Item naturali vitio parcitur. *text. & glo. in l. fluminum. §. vitium. ff. de damno infect. & c. ad eius. §. qua tantum mulier. 5. dist.* Et naturalia sunt immutabilia, *vulgato §. sed naturalia. Instit. de iure nat. & c. & 5. dist. in princ.* & dixi supra ample in consideratione loquente de iuribus, quod illorum præcellat.

QVinquagesimaprima consideratio laudẽ & præcellentiã consuetudinis complectitur in globo, cum altera natura dicatur. *notatur per glo. in ver. consuetudo. in l. si quis posthumos. in prin. ff. de liber. & posthum. & in glo. cum per rerum in l. actor. C. de probat.* Quoniã consuetudo bene agendi vertitur in naturam. Salust. *in Iugurtha.* Mihi quidem omnem ætatem in bonis artibus egi benę facere. Iam ex consuetudine in naturam vertitur, & Luc. de Pen. *in l. missi opinatores. col. 3. C. de exacto. tributorum. li.* 10. vbi dicit: Quod omne quod consuetum est, est velut innatum. Similis enim consuetudo naturæ. Vnde consuetudo est delectabilis appetitus secundum Aristo. 1. *Ethicorum,* & ex consuetudine vnumquodq; fit fortius. Tullius 3. *Philip.* Omne nascens facile opprimitur, inueteratum plerunq; fit robustius. More etenim priuilegij veneratur, & perpetuo celebratur, *c. mala. 8. d.* vincit interdũ ingenium & artem, & vt dicit Seneca *lib. de natura. qu.* & ex prouerbijs sapientum. Grauissimum est imperium consuetudinis, & eius authoritas est magna. *ca. consuetudinis. & c. in his. 11. dist. & Panormita. in c. consuetudinis, & ibi Apostil. per tres aut quatuor colum. extra de consuetudine.* Et consuetudo vincit, quæ omnium rerum maxime verborum est, ait Aul. Gellius *lib. noctium Atticarum 12. c. 13.* Et sicut matri debet adhiberi reuerentia consuetudini. *vt dixi in commentariis nostris super consuetud. ducat. Burgund. in procem. in fine primæ glossæ in addit. ibi posita: incipiente, & dicit Bald. sed in his non insisto, cum ibi videri possint.* & vt narrat Bernardinus de Bust. *in sermon. 31. secundæ partis sui Rosarii in litera* P. Naturam etiam alterare dicitur consuetudo, vt ostendit Auerrois commẽtator *super 3. Phys.* dicens inter alia, Quod aliqui ita sunt assuefacti comedere venenum, vt esset eis pro cibo, & in nutrimentũ conuerteretur, quod & refert Aul. Gellius *noctium Attic. lib. 17. cap. 16.* Anates Ponticas edendis vulgo venenis victitare. Et Mithridatem Ponti regem, medicæ rei & remediorum id genus solertem fuisse. Ipsa etiam consuetudo est illa, quæ leges & statuta, vel confirmat vel infirmat. *c. in istis. 4. dist. l. de quib. ff. de legibus.* Ideo inquit Tullius *in Tusculanis quæst. lib. 2.* & dixi *supra,* consuetudinis magna est vis. Vnde Ouidius *in secundo de arte amandi,* demonstrans eius potentiam, dixit:

Fac tibi consuescat, nil consuetudine maius.

Et quod consuetudine magis quam scripto fiat adoratio ad Orientem, notatur *in c. Ecclesiasticarum 11. d.* de qua supra in pluribus locis. Vnum non omittam, quod consuetudo illorum, cum quibus conuersamur, si non est peruersa, ferenda est. *vt dicit text. in ca. illa 12. dist.* Nam dictat prouerbium: *Oportet amare amicos cum suis complexionibus, seu consuetudinibus, vt in capit. 2. 41. distinctione.* Consuetudines & prærogatiuæ prouincialium sunt seruandæ, *textus in l. obseruare. ca. antequam, ibi, Magni enim faciunt, & c. ff. de offic. Proconsul. & legati.* Facit lex, *si in aliquam. in princ. ibi, & ferias secundum mores & consuetudinem, quæ retro obtinuit dare. ff. eod.* & textus *in lege vt prophan. C. de paganis.* Vbi dicit, quod conuentus ciuium & eorum lætitiæ, & festa, & conuiuia consueta non debent eis interdici, pro quo etiam *in §. ne autem in procem. Digest.* Item consuetudines Ecclesiarum sunt seruandæ, *vt in c. contra morem. 100. dist.* item & terrarum. *vt in c. Ioannes de clericis coniugatis. extra. & l. si fundus. ff. de euictio. & l. circa locationes. C. de locat. & l. si prius. ff. de aqua plu. arcen.* Consuetudo excusat à multis, vt est text. *in l. 1. C. de exact. & translat. mili. annonarum. lib. 12.* & ibi gl. multas allegat concordant. A consuetudine tamen (licet diutius obseruata) propter vtilitatem publicam licet discedere. *text. in l. vnica. C. de expensis ludorum. lib. 11.*

QVinquagesimasecunda consideratio laudem & excellentiam fortunę attingit. In qua aduertendum, quod summa felicitas secundum Platonem & Aristotelem consistit in tribus bonis. Primo, in bonis animi, vt sunt virtutes, de quibus superius *in 4. parte.* Secundo in bonis corporis, vt sunt valetudo seu sanitas, & pulchritudo, de quibus etiam supra dixi. Tertio in bonis externis, quæ fortunæ ascribuntur, vt in diuitijs & honoribus. De diuitijs dictum est in parte præcedenti, & adhuc aliquid infra. De honoribus vero, etiam supra *in 1. part.* Sed restat de bonis fortunæ, an hæc fortuna sit felicitas, ita quod sit aliquo modo extollenda. Phil. Beroaldus *in suo libello de optimo statu.* dicit, quod hæc toto mundo, vt inquit Plin. *lib. 2. c. 7.* locis omnibus omnibusque horis, omnium vocibus, sola inuocatur. Vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, vt cũ conuicijs tollitur, volubilisq; à plerisque, & cæca etiam existimatur, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumque fautrix. Huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & tota ratione mortalium sola vtramque paginam facit. Hanc fortunam Deam, qua renuente nihil secundum mortalibus contingere potest, vario ritu, diuersis nominibus, totus veneratur orbis.

A fortuna, fortunatos dicimus felices, quasi fortunæ alumnos aut filios, cui tantum tribuere veteres Romani, vt sexcentis templis, totidemque cognomentis fortunam venerarentur. Namque Romæ colebatur Fortuna cognomento Primigenia, Viscata, Pusilla, Fortis, Mascula, Conuertens, Bene sperans, Virgo, Barbata: sicut Plutarch. asserit *in problemat.*

& in lib. de fortuna Romanorum, vbi disputat de laude & excellentia virtutis ad fortunam. Hinc Theophrast⁹ scripsit *in Calist.* Vitam regit fortuna, non sapientia. Plautus in *Pseudolo.* Centum doctorum hominum consilia hæc deuincit Dea fortuna. Atque hoc verum est, perinde vt quisque fortuna vtitur, ita præcellet, atque exinde sapere eum omnes dicimus. Magnam (inquit Mar. Tullius) esse fortunæ vim in vtramque partem quis nesciat? Nam & cum prospero flatu eius vtimur, ad exitus peruenimus optatos, & cum reflauerit, & retrocesserit, affligimur. Simulachrum fortunę, quod cum copia & gubernaculo formarint. Author est Lact. *lib. 3. diuinarum instit.* tanquam & hæc opes tribuat, & humanarum rerum regimen obtineat. Cui adstipulatur Horat. qui fortunam omnipotentem vocat, cum dicit:

Fortuna omnipotens insipientibus.
Quantum atrox quæ tibi vendicas?
Euertensq; bonos, erigis improbos.
Nec seruare potes muneribus fidem.
Fortuna immeritos auget honoribus.
Fortuna innocuos cladibus afficit.
Iustos illa viros pauperie grauat,
Indignos eadem diuitiis beat.

Et de fortuna scripsit Philip. Beroaldus ad Minum Roscium senatorem, vt his versibus elegantissimis patet:

Nemo diu rebus confidat Mine secundis,
Nemo diu speret prosperiora dari.
Omnia vertuntur, nec regum regna ducumq;
Stare queunt, celeri sors trahit ista rota.
Sicut terra vices mutat, rerumq; colores,
Atq; annus varia tempora lege rapit.
Vt neq; pura dies omnis, neq; lucidus aer
Semper, & æstatem nubila pellit hyems.
Sicut ludificus boreas fulgentis honorem
Despoliat floris, adoreumq; decus:
Sic homines fortuna rotat, quodcunq; benigna
Larga manu dederat, mox inimica rapit.
Cæca, vaga, inconstans, incerta, volubilis, illex,
Comis, blanda, potens, trux, violenta, rapax.
Næc Dea non stabilis, varia est, & lubrica, & omni
Mobilior vento, mobiliorq; Polo.
Hanc pedibus prisci vates finxere carentem,
Inq; pila stantem, pennigeramq; Deam.
Hos, vt mater, alit: illos, vt sæua nouerca,
Exagitat, fouet hos, his inimica nocet.
Hunc amat, ex imoq; ad celsa cacumina ducit,
In solioq; locat, conspicuumq; facit.
Ast alium rapit in præceps, qui diuite gaza,
Qui regno fuerat fultus & imperio.
Improba quanta potes, proh quanta potentia regni
Est fortuna tui, quantaq; mobilitas.
Quam sit Diua tuum numen venerabile, magni
Aeneadæ ostendant Romulidæq; patres.
Qui te tam multis olim coluere sacellis,
Quam non multa suo templa dedere Ioui.
Maxima barbatam fortunam Roma colebat,
Quod dat barbatis gaudia, quodq; fauet.
Tullius extruxit fortunæ templa pusillæ,
Quam paruus magnum venit in Imperium.
Et viscata Dea est, homines quia prendit, & arctat,
Auceps vt visco prendere tentat aues.
Est fortuna mala, conuertens, est bene sperans,
Fortis habet nomen, mascula culta Dea est.
Vt tua multiiuga est varia, & numerosa potestas,
Sic sunt multa tibi nomina facta Deæ.
Tu sors, atq; Tyche, modo tu fortuna vocaris,
Te modo Naturam, cælicolamq; vocant.
Quidam te Nemesin memorant, Rhamnusia multis
Diceris: Ast aliis Nortia dicta Dea es.
Omnibus ipsa locis cunctorum vocibus vna
Carperis, & coleris, prout mala, vel bona das.
Ipsa gubernaculum gestas, quia cuncta gubernas:
Et quia tradis opes, copia iuncta tibi est.
Omnes connexi tecum sumus, & tua vincla
Perpetimur cuncti, seruitiumq; ferox.
Astricta nunc hos, nunc hos leuiore cathena.
Sæua ligas, fœlix qui iuga laxa subis.
Felix fortunæ quisquis memoraris alumnus.
In cuius gremio mollia membra foues.
At tu cui paulum arrisit Dea cæca, caueto:
Ne det fucosas subdola blanditias.
Piscator veluti blanditur piscibus hamo,
Effunditq; cibos, insidiisq; parat.
Si fortuna tibi comis blanditur in altum
Tolleris, vt lapsu mox grauiore ruas.
Exemplo tibi sint Troiana, & Persica regna,
Argolici reges, Romuleiq; duces.
Rex Priamus Phrygiæ populis sceptroq; superbus,
Qui tenuit magnas luxuriosus opes,
Occubat infœlix: ferro obtruncatur ad aras
Numinis, Hercæi victima fitq; Iouis.
Dareum Persas, & Persica regna tenentem,
Qui fuerat Regum maximus, atq; Ducum.
Vincit Pelleus ductor, Bessusq; trucidat,
Fortuna ex alto præcipitat solio.
Ponticus epoto rex claudere fata veneno
Conatur, nati Pharnacis arma timens.
Magna fuit quondam diuesq; opulentia Crœsi,
At seruus Cyri mancipiumq; fuit.
Olim Romani Libycum timuere Iugurtham,
Captiuus decorat pulchra tropæa Mari.
Diripiuntur opes Numidæ regnumq; Syphacis:
Sceptriferasq; manus arcta cathena ligat.
Quid gemini Atridæ? quorum alter coniugis arma
Sustinet infelix, alter adulterium.
Quid Magnus? quo nil Romana potentia maius
Vidit, qui toto victor in orbe fuit.
Vincitur à socero, fugit ad Nilotica regna,
Septimius Phario dirimit ense caput.
Olim Cecropiis decorata est Hellas Athenis;
Græcia nunc omnis, Cecropidæq; iacent.
Aethiopodiniæ tenuerunt culmina Thebæ:
At nunc Thebarum gloria nulla viget.
Troia fuit pollens Phrygiis celeberrima regnis:
Nunc Troia in cineres versa sepulta latet.
Alta Semiramio fabricata bitumine quondam,
Mœnia subuersa nunc Babylone iacent.
Quid plura enumerem? quondam decus, & caput orbis
Roma, peregrino est subdita Pontifici:
Cuncta fluunt, res nulla diu durare maligna
Sorte potest, celerem quæ rotat vsq; rotam.
At veluti lunæ facies modo conficit orbem,
Et modo deficiens nocte tacente silet.
Et modo claro micat pernox: modo nulla senescens
Cernitur: & nunquam quo prius orbe nitet.
Sic fortuna facit: nunc pura & lucida fulget,
Nunc obscura latet, nec manet vna diu.

Salustius quoque Crispus, cum ait: Profecto fortuna in omni re dominatur, & dicit Bald. *in l. si duobus in 1. col. C. commu. de leg.* quod à sententia fortunæ non appellatur. Quia fortuna non habet superiorem in hoc mundo. Hæc Dea (vt inquit Horatius) pollens est, vel imo tollere de gradu mortale corpus, vel

vel ſuperbos vertere funeribus triumphos: vt ait Ouidius:

Nempe dat, & quodcunq; libet, fortuna rapitq;,
Irus & eſt ſubito, qui modo Crœſus erat.

Et quanta ſit eius poteſtas, ſatis indicant verſus Iuuenal. cum ait:

Si fortuna volet fies de Rhetore Conſul,
Si volet hæc eadem, fies de Conſule Rhetor.

Et etiam Iuuenalis eam dicit collocandam in cœlo, cum ait:

Sed nos te facimus fortuna Deam, cœloq; locamus.

Ideo dicit Bernard. de Buſt. *in ſermo. 32. 2. part. ſui Roſarii litera O.* quod maior eſt potentia fortunæ, quam ſtellarum, cum de duobus ſub eadem conſtellatione progenitis vnum in regno triumphare facit: alterum vero in miſerabili ſeruitute vſque ad mortem victitare contingit. Et, vt dicit Textor Niuernenſis *in ſua officina, c. loca Dies ſacra.* Antium, maritima vrbs Latinorum, fortunam habuit in honore maximo. Cui etiam ſacra fecit, Templumq́ue erexit magnificum, vnde Horatius *lib. carminum:*

O Diua gratum, quæ regis Antium.

Et ipſam fortunam ampliſſime laudat, reprimit & vituperat ipſe Textor *in ſuis Epithetis, in verbo fortuna.* Intantum etiam eſt laudanda fortuna, quod data paritate in reliquis, præferendi ſunt bene fortunati, vt dixi ſupra *in 9. par. 45. conſiderat.* Et quomodo homines in vno loco ſunt fortunatiores, quam in alio ſcribit Cęlius *lib. antiq. lect. 1. c. 32.* dixi etiam ſupra *in hac par. in conſiderat. de climatibus, quæ eſt in ordine 16.*

QVinquageſima tertia conſideratio laudem & excellentiam amoris continet. Inquantum facit ad intentum huius operis, dicam ſolum in quo conſiſtit eius laus, me remittendo in reliquis ad Platonem, qui plura de amore ſcripſit, & ad Ariſtotelem & Ciceronem, qui de Amicitia veraciter ſcripſerunt. Inter autem alia dicit Bernardinus de Buſtis *ſerm. 31. ſecundæ partis ſui Roſarii in litera M.* Quod amicitia eſt omnium rerũ fortiſſima, ꝓpter quam etiam iam inueniuntur aliqui mortem ſubijſſe, ſicut de diſcipulis Pythagoræ legitur. Vnde Salomon *Canticorum vlt. ca.* inquit: Fortis eſt, vt mors, dilectio, & habetur *Eccl. 6. c.* amico fideli nulla eſt comparatio, vnde dicit Ariſt. *2. Politicor.* Amicitiam quidem putamus maximum eſſe bonum ciuitatibus, & Saluſt. *in Iugurthino.* Non exercitus neque theſauri præſidia regni ſunt, ſed veri amici. Et Tullius *lib. de amicitia* ait. Ego vos hortor, quantum poſſum, vt amicitiam omnibus humanis rebus anteponatis. Et idem *in 1. lib. de fine bonorum & malorum.* dicit. Epicurus quidam ita inquit: Omnium rerum quas ad beate viuendum ſapientia comparauit, nihil eſt maius amicitia, nihil vberius, nihil iucundius. Et Quintil. *lib. 5. declamationum* inquit: Non reperio quid in rebus humanis excogitauerit natura præſtantius amicitia. Et idem Caſſiodo. *in lib. de amicitia*, & ipſe Tull. *in lib. 1. Rhetor. veter.* Maximũ bonum eſt amicitia, plurimæ enim delectationes ſunt in amicitia, & dicit Valer. *li. 4. de amicitia*, quod deſerta eſt futura vita hominis, nullius amicitiæ cincta præſidio. Et autor Aſtrolabij inquit: Omnia dona Dei tranſcendit verus amicus. Eſt enim is amicus quidem, qui eſt tanquam alter idem, teſte Cic. *de amicitia.* Et ſic amicitia habet idem velle in licitis, & honeſtis, *vt refert gloſſ. fin. in l. latæ culpæ. ff. de verborum & rer. ſignificat.* vbi infert, quod non eſt amicitia inter latrones, & fraudatores, ſed fraus & dolus: ideo quia rei turpis cauſa. Et dicitur amicus, ſecundum eandem gloſſ. quaſi animi cuſtos, & tex. *in d. l.* dicit amicos appellari omnes debere non leui notitia coniunctos, ſed quibus fuerint iura, hoc eſt, neceſſitudines honeſtis familiaritatis quæſita rationibus. Et ibi ait Cicero, quod nihil eſt tam naturæ aptum, tamque conueniens ad res, vel ſecundas, vel aduerſas, quã amicitia. Principio quæ poteſt eſſe vita vitalis, quæ non in amicitia mutua beneuolentiaque conquieſcat? Quid dulcius, quã habere quo cum omnia audeas ſic loqui, vt tecum? quis etiam tantus fructus in proſperis rebus, niſi haberes, qui illis æque ac tu ipſe gauderet? aduerſas vero res ferre difficile eſſet ſine eo, qui illas grauius etiam quam tu ferret. Amicitia plurimas res continet, quoquo verteris, præſto adeſt, nullo loco excluditur, nunquam intempeſtiua, nunquam moleſta eſt. Nam & ſecundas res ſplendidiores facit, & aduerſas partiens communicanſq; leuiores. Cumq́ue plurimas & maximas commoditates amicitia contineat: tamen illa nimirum præſtat omnibus, quod bona ſpe prælucet in poſterum, nec debilitari animos aut cadere patitur. Verum etiam iam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquod intuetur ſui. Quocirca, & abſentes adſunt, & egentes abundant, & imbecilli valent: & quod difficilius dictum eſt, mortui viuunt. Tantus eos honos memoria deſideriumq́ue proſequitur amicorum. Ex quo illorum beata mors videtur, horum vita laudabilis, quod ſi exemeris ex natura rerum beneuolentiæ coniunctionem, nec domus vlla, nec vrbs ſtare poterit. Nec agri quidem cultus permanebit: id ſi minus certe intelligitur, quanta vis amicitiæ concordiæq́ue ſit, ex diſſenſionibus atque ex diſcordijs percipi poteſt. Quæ enim domus tam ſtabilis, quæ tam firma ciuitas eſt, quæ non odijs atque diſſidijs funditus poſſit euerti. Ex quo quantum boni ſit in amicitia iudicari poteſt. Sic natura ſolitarium nihil amat, ſemperq; ad aliquid tanquam adminiculum annititur: quod in amiciſſimo quoque dulciſſimum eſt. Solem enim è mundo tollere videntur, qui amicitiam è vita tollunt: qua à Dijs immortalibus nihil melius habemus, nihil iucundius, & concludam: Vita inculta, & deſerta ab amicis non poteſt eſſe iucunda. Nempe & hi, qui ſe totos tradiderunt voluptatibus ſine amicitia vitam eſſe nullam ſentiunt, ſi modo velint aliqua ex parte liberaliter viuere. Hic non omittam inſerere, quod & natura nos docuit de amicitia. Nam Appion doctus homo *in lib. Aegyptiacorum 5.* vidiſſe ſe Romę ſcripſit, recognitionem inter ſeſe mutuam ex vetere amicitia hominis & leonis, teſte Aul. Gel. *lib. noctium Atti. 5. c. 14.* cuius verba transferre curauit. In circo maximo, inquit, venationis ampliſſimæ pugna populo dabatur. Eius rei (Romę cum forte eſſem) ſpectator inquit fui. Multæ ibi ſæuientes feræ magnitudine beſtiarum, omniumq́ue inuſitata aut forma erat, aut ferocia. Sed præter alia omnia leonum, inquit, immanitas admirationi fuit: præterque omnes cæteros vnus. Is vnus leo corporis impetu, & vaſtitudine terrificoq; ceruicũ fremitu, & ſonoro, toris, comiſq; ceruicum fluctuantibus animos oculoſq; omnium in ſeſe conuerterat. Introductus erat inter complures cæteros ad pugnam beſtiarum, Dacus ſeruus viri conſularis, ei ſeruo Androdus nomen fuit. Hunc ille leo vbi vidit procul, repente, inquit, quaſi admiratus ſtetit, & deinde ſenſim, atq; placide, tanquam noſcitabundus ad hominem accedit. Tum caudam, more atq; ritu adulantium canum clementer & blande mouet, hominiq; ſe adiungit. Cruraq́ue & manus eius ſemimortui timore, lingua leniter demulcet. Homo Androdus inter illa tam atrocis beſtię blandimenta, amiſſum animũ reſtaurat. Paululumq;

oculos ad contuendum leonem reuertit. Tum, quasi mutua recognitione facta, lætos, inquit, & gratulabundos videres hominem & leonem. Ea res prorsus admirabilis, maximos populi clamores excitat. Accersitumque à Cæsare Androdum, interrogatumque dicit, cur ille atrocissimus leonum vni pepercisset. Tunc Androdus rem miram narrat. Qum prouinciam, inquit, Aphricam pro consulari imperio meus dominus obtineret, ego ibi duris eius, & quotidianis verberibus ad fugam sum coactus: & vt mihi à domino terræ illius præside tutiores latebræ forent, in camporum & arenarum solitudines concessi: Ac si defuisset cibus, consilium fuit mortem aliquo modo quærere. Tum sole, inquit, medio rapido & flagranti, specum quandam nactus, remotam latebrosamq; in eam me penetro & recondo. Neque multo post ad eandem specum venit hic leo debili vno & cruento pede gemitus edens, & murmura, dolorem, cruciatumque vulneris commiserantia. Atque ille primo quidem conspectu aduenientis leonis terrorem sibi incussum dicit. Sed postquam introgressus, inquit, leo, vti res ipsa apparuit, in habitaculum illud suũ videt me procul delitescentem, mitis & mansuetus accessit, & suspensum pedem ostendere mihi & porrigere, quasi opis petendæ gratia visus est. Ibi, inquit, ego stirpem ingentem vestigio pedis eius hærentem reuulsi. Conceptamque saniem vulnere intimo expressi. Accuratiusq; sine magna iam formidine siccaui penitus, atq; detersi cruorem. Ille tunc mea opera & medela leuatus, pede in manibus meis posito, recubuit & quieuit. Atq; ex eo die triennium totum ego & leo in eodem specu, eodemque victu viximus. Nam quas venabatur feras, membra opimiora ad specum mihi suggerebat, quæ ego ignis copiam non habens, Sole meridiano torrens, edebã. Sed vbi, inquit, vitæ illius ferinæ iam pertæsum est, leone in venatum profecto, reliqui specum, & viam ferme tridui permensus, à militibus visus apprehensusque sum. Et ad dominum ex Aphrica Romam deductus, is me statim rei capitalis damnandum, dandumque ad bestias curauit. Intelligo autem, inquit, hunc quoque leonem, me tunc separato, captum, gratiam nunc mihi beneficij & medicinæ referre. Hæc Appion dixisse Androdum tradit: atque ideo cunctis petentibus dimissum Androdum, & pœna solutum, leonemq; ei suffragijs populi donatum. Postea, inquit, videbamus Androdum & leonem loro tenui reuinctum vrbe tota circum tabernas ire, donari ære Androdum floribus spargi leonem: Omnesque fere vbique obuios dicere: *Hic est leo hospes hominis, hic est homo medicus leonis.* Plura alia exempla de more animalium, maxime Delphinorum, erga homines, & quod Delphinus sit hominis amicum animal, vide per Plin. *libr. naturalis historiæ 9. cap.* 8. & Gellium *in noctibus Attic. lib. 7. cap.* 8. Sed de amore dicamus, de quo *in authent. quibus modis naturales efficiuntur legitimi.* §. *nouimus. collat.* 6. dicitur, quod nihil est amore vehementius, vbi glos. *in verbo, vehementius*, inquit:

Non frater fratri cum furor ille venit:
Igneus ille furor nescit habere modum.

Hunc amorem commendat Cælius *lib. antiquarum lectionum 9. ca.* 24. vbi ait, quod Platonicus Phædrus magnum esse Deum amorem comprobat: apud Deos hominesque mirandum: cum propter alia multa, quę ibi describuntur. Amor certe, omnibus ad omnia est ingenitus: & quomodo Athenis erat simulachrum amoris, & ei fiebant sacra multis in locis. Et idem Cælius *lib. 12. cap.* 36. inquit, quod Phædrus, maximorum bonorum causam esse amorem pronunciat. Nec se inuenire quid melius accidere possit adolescenti, quam optimus amator, aut amatori quam amatus optimus. Et esse quidem duo, quæ à pueritia per omnẽ vitam ducere illum debeant: In rebus turpibus verecundiam, in honestis studium. Hoc autem nobis neque diuitiæ, neq; honores præstare citius possunt, ac melius, quam amor, neque absq; his duobus aut ciuitas vnquam, aut priuatus præclarum aliquid & magnificum perficere poterit. Nec vllus adeo ignauus est, quem amor non inflammet ad virtutem, diuinũque reddat, vt viro fortissimo par euadat. Nam vim, furoremque vt dixi, amor amantibus inspirat. Quin etiam pro altero mori amantes soli eligunt. Nec viri tantum, sed mulieres quoque, vnde veri amoris veræque amicitiæ testimonia sunt locupletissima, vt est historia de Tito Ful. Rom. & Grisippo Athen. viris amicissimis, quæ est conuersa ex Boccatio à *Philippo* Beroaldo in linguam latinam. Laudes amoris commemorat in oratione quam fecit de amore *ipse* Beroaldus, vbi ait: Socrarem Philosophorum fontem, quadam olim oratione amorem vituperaturum, ob verecundiam pallio caput operuisse. Idem mox eiusdem laudationes per palinodiam: hoc est, contrarium cantum celebraturus, id aperto atque reuelato capite factitauit. Ideo ibi laudaturus amorem, alacri animo ita exorditur: Magnus Deus est amor, apud hominesque mirandus, vt Philosophi dixerunt, & ob originem antiquissimam in primis honorandus. Si quidem Hesiodus in Theogoniam cecinit post primordiale chaos repente terram & amorem simul extitisse. Puto autem esse hunc insitum vnicuique eorum quæ sunt, naturalem vim, causamq;, qua esse expedit vnumquodq;. Et vt inquit Parmenides, *ante Deos omnes primum generauit amorem*: vnde ab *Orpheo* (quem diuus Aug. inter Theologos priscos annumerat) cognominatus est Pranes ab eo quod ex Chao primus apparuit, licet plures amores, vt Veneres, fabulose ficti sint, quos plures scriptores commendarunt. Illis omissis amorem illum celebremus (inquit Beroald.) qui à Platone diuinitus memoratur. Qui virtutes amatoribus suis conciliat, qui nos Dijs amicos facit: dicamusq; eum esse cœlestem beneficum, pacificum, pulcherrimum, qui mortalibus maximorum bonorũ causa est, vt iam dixi. Qui pacem largitur hominibus, qui ventis requiem, qui mari tranquillitatem, qui elementa societate conglutinat, qui cunctos familiaritate conciliat, beneuolentiæ largitor, maleuolentiæ exterminator. Et quemadmodum coniungi vna non potest amaritudo cum dulcedine, caligo cum lumine, pluuia cum serenitate, pugna cum pace, sterilitas cum fœcunditate, cum tranquillitate tempestas: ita cum amore, odium, ira, inuidia, liuor, maleuolentia copulari non possunt. Et quemadmodum radius à sole, calor ab igne, rigor à glacie, candor à niue nequeunt separari: ita amor duelli non possunt beneuolentia, societas, necessitudo, concordia. Hic est enim amabilissimus amicitiæ nodus, Princepsq; ad beneuolentiam conglutinandum. Vnde ab amore amicitia traditur esse nuncupata. Quod est in nauigio gubernator, quod in ciuitate magistratus, quod in mundo sol, hoc inter mortales est amor, nauigium sine gubernatore labascit, ciuitas sine magistratu periclitatur, mundus sine sole tenebricosus efficitur, & mortalium vita sine amore vitalis non est. Tolle ex hominib. amorem, solem è mundo sustulisse videberis, vt superius dixi. Huc adde quod hic Deus à nobis omnem rusticitatem amolitur, omnis ele-gantia

gantię, omniumq; munditiarum pater est. Vnde venuste Plautinus senex amorem Deum appellat munditiantem, eumq; puris nitoribus ait antecellere. Da mihi hominem efferum atq; truculentum: hunc amor è vestigio mollem reddet & mansuetum. Da rudem & rusticanum, statim ab amore fiet ingeniosus & vrbanus. Da incultum, ab amore cultissimus efficietur. Denique torpor omnis, segnicies omnis, somnus, lethargicus, marcor, squalor, incuria, ex amoris contubernio eliminantur, in quo industria, gnauitas, vigilantia, solertia, cultus, decor commorantur: vt de Galeso Cymone, de quo vide historiam in Latinum è vernaculo sermone conuersam per Philippum Beroaldum. Sed hic est modus, hæc mensura, hoc temperamētum, quod virtutibus adhibetur, in amore quoq; adhibeatur: & procul erit omnis de amore conquestio. Nam, vt inquit veridice Plautinus seruus: Bonum est, pauxillum amare sane, insane non bonum est. Nam virtus in medio consistit: & in nobis, teste Apostolo, ordinata debet esse charitas. Et cum nihil aliud sit amor ex diffinitione Philosophorū, quam fruendæ pulchritudinis desiderium, illum nos amorem laudamus (inquit Beroaldus) celebramus, extollimus, qui pulcherrimus est, qui ex pulchrorū desiderio natus, pulcherrima plura mortalibus cunctis impartit. Nonne artes, vt ab hoc quasi quodam fonte emanarunt? Nonne hic omnium inuentionū autor est & propagator? medendi nempe & diuinandi, & sagittas ab arcu excutiendi disciplinam (amore duce) inuenit Apollo. Texendi artificium Minerua. Fabricam ærariam Vulcanus. Mensuras & pondera Phædon. Literas Mercurius. Leges Ceres. Deniq; omnes, qui per artes inuentas vitam excoluerunt, amore impulsore atque ductore commenti sunt nouas adinuentiones. Non enim talia satagendo inuenissent, nisi talia adamassent. Omitto, vt ait, quod per amoris beneficium animalia cuncta progenerantur in terris. Nonne ea, quæ inanimata dicuntur, amare quodammodo existimantur? Hinc magnes ferrum trahit, Succinum paleas, Cecias nubes, & vt inquit Empedocles; Arida terra amat imbres. Et nemo non (vt ait Hieronymus) aliquid amat. Denique amore constant omnia, augescunt, florescunt, propagantur. Igitur amorem colamus, amorem meritis præconiis extollamus.

QVinquagesimaquarta consideratio de laude pecuniæ adstruit, quæ excellit omnes res mundi. Cum ei omnia obediant, vt habetur *Ecclesiast.* 10. vbi dicit Salomon: *Pecuniæ obediunt omnia.* & *in cap.* 7. *eod. loco* dicitur:

Sicut protegit sapientia, sic & protegit pecunia.

Et in lib. 3. de morib. medicorum dicitur:

Rex regum nummus dominus manet & dominatur,
Et cuncti reges subiiciuntur ei.

Vnde dicitur:

Nummus honoratur, sine nummis nullus amatur:
Nummus vbi loquitur, Tullius ipse tacet.

Et vt dicit Cælius *lib. antiq. lect.* 12. *cap.* 68. pecunia Dea dicitur. Vnde Iuuen.

Et si funesta pecunia templo
Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Sed, vt dicit Ambros. *lib.* 2. *Offic. cap.* 21. hoc malum iam dudum influxit humanis mentibus, vt pecunia honori sit, & animi hominum diuitiarum admiratione digni, vt nemo nisi diues honore dignus putetur. Nam diues à diuo sit, quod qui diues sit, quasi Deus nihil indigere videtur: vnde, teste Philip. Beroal. *in suo opusculo de felicitate*, omnes fere existimant summum bonum seu felicitatem esse diuitias, & solum diuitem esse beatū: primo in testem Horatium afferentes, qui ait:

O ciues, ciues, quærenda pecunia primum,
Virtus post nummos.

Et *in sermonibus* cum ait:

Omnis enim res,
Virtus, fama, decus, diuina, humanaq; pulchris
Diuitiis parent, quas qui construxerit, ille
Clarus erit, fortis, iustus, sapiens, etiam Rex:
Et quicquid volet.

Cuius sententiæ adstipulatur Petronius arbiter *in suo Epigrammate*, cum inquit:

Quisquis habet nummos, secura nauiget aura,
Fortunamq; suo temperet arbitrio.

Et paulo post:

Multa loquar? quiduis nummis præsentibus opta,
Eueniet: clausum possidet arca Iouem.

Hinc Iurisconsultus Vlpia. *in l. bonorum.* 1. *ff. de verb. signif.* refert, quod bona naturaliter dicuntur ex eo, quod beant, hoc est, beatos faciunt, vt sunt diuitiæ, pecuniæ. Beare autem est prodesse. Et ait Tullius, diuitias esse effectrices rerum magnarum, & inprimis voluptatum. Pecuniæ nerui sunt bellorum, aurum persuasio est regum. Huic metallo (vt inquit veridice Apuleius) difficultates omnes sunt peruiæ: & auro adamantinæ fores perfringuntur. Dicere solebat Verres, nihil esse tam sanctum, quod non violari: nihil tam munitum, quod non expugnari pecunia possit. Aurum (vt inquit Horatius) per medios ire satellites, & perrumpere amat saxa potentius ictu fulmineo. Philippus Macedonum Rex omnia castella expugnari posse dicebat: in quæ modo asellus onustus auro ascendere posset.

Qui vero pecunias bellorū neruos esse dixerunt, oraculo certiora dixisse videntur Archidiacon sociis inquirentibus, quantum satis foret pecuniæ ad belli administrationem: respondit, bellum ordinata non quærit. Vnde in summo Imperatore hæ res inesse debent: Scientia rei militaris, virtus, autoritas, felicitas, & auri copia, sine qua reliqua manca & mutila esse creduntur, sine quo præclara non facile geri possunt.

Pecunia magna bonum generis humani existimatur, vt inquit Euripides. Pecunia in honore, paupertas probro haberi cœpit, vt volunt Salust. & Seneca. Cui enim diuitiæ affluunt, huic nihil deesse creditur. Nam, vt ait Horat.

Et genus, & formam regina pecunia donat,
Et bene numatum decorat suadela venusq;.

Hinc *in c. sicut hi. in princ.* 47. *dist.* traditur; Quod mens mortalium semper aurum, semper argentum videt: gratius intuetur aurum quam solem: Omnis nostra oratio & supplicatio ad Deum aurum quærit. Vnde Persius:

Prima fere vota & cunctis notissima templis:
Diuitiæ crescant, vt opes, vt maxima toto
Nostra sit arca foro.

Et capi debet hic pecunia pro omni re, quę est vel esse potest in patrimonio, iuxta text. & not. *in l. pecuniæ. infra. & in l. seq. & in l. pecuniæ.* 2. *ff. de verb. & rer. sign. & in c. totum.* 1. *q.* 3. & clarior est text. *in l. pecuniæ.* 2. 3. *ff. eod.* qui ait: Pecuniæ nomine nō modo numerata pecunia, hoc est, nummi, sed omnes res tam soli, quam mobiles, & tam corpora, quam iura continentur: & hoc largissime, sed stricte pro pecunia numerata, vt est text. *in c.* 2. & 3. 14. *q.* 3. sed melior text. *in l.* 1. *C. de prob.* Pretium autem nō consistit nisi in numero tantum,

vt in §.item pretium. Instit.de empt.& vendit. Item, large pro omni eo, quod consistit pondere, numero, vel mensura, *vt in l.talis scriptura.ff.de legat.*1. *& l.*2. *§.item mutuum.ff.si cert.petat.& ibi notatur in l.*2. *in gl.penult.C.de constit.pecu.& in d.§.item mutuum.in gl.in verbo, pecunia.& in d.c.totum.*1.*quæst.*3. Aduerte tamen, quod stricte accipienda est de his, quæ seruando seruari non possunt. Bart. *in l.*1.*§.fuit quæsitum.ff.ad Trebellian. & in l.interdum.ff.de condict. indeb.* & Alexand. *in l.singularia. in* 7.*colum.ff.si cert.petat.* & dominus meus Ias. *in* 1.*colum.* vbi etiam declarat, quomodo capiatur pecunia. Et idem de termino nummus, vt dicit idem dominus meus Ias. *in l.nummis.in* 3.*col.ff.de in lit.iur.* Et teste Cælio, *lib.antiquar.lect.*12.*c.*49. Nummus est, qui rebus mensuram infert, ac æstimationem. Estque medius quodammodo, cuncta metitur, ac rerũ pretia inęqualium ea mensura ad æqualitatem reuocantur. Quia vero ex lege est, nõ natura: proinde nummi prorepsit appellatio à nomo, id est, lege. Estq;, vt Aristotel. inquit, tanquam fideiussor. Quapropter nummum monetam appellauere, quod signo numismatis moneantur, cuius pretii esset. Et licet in aliquibus laudetur pecunia, vt dictum est, tamen in plerisq; vituperatur, quod omitto, cum sit alienum ab hoc instituto: de quo Luc.de Pen. *in l.hi penes.col.*2.*C.de agric.& censit.lib.* 11. & per Philip. Beroald. *in suo libello de optimo statu.* Et teste Blondo, *de Roma triumphante, lib.* 8. inter alias diuitias & pecunias laudat illas, quæ proueniunt ex agricultura.

QVinquagesimaquinta consideratio erit de tribus modis regendi Rempub. seu tribus speciebus principandi in ipsa Repub.& quæ illarum sit potior, melior & excellentior.

Nam primus modus seu prima species regendi seu principandi est regni, in quo vnus moderatur & gubernat secundum virtutem: & istum principatum Monarchiam vocant, & est optimus inter omnes principandi modos, & multo antecellit, *vt recitat Anton.Flor.in sua sum.*4.*part.tit.*5.*c.*4. §.4. Repræsentat enim diuinum regimen, quo totus mundus ab vno creatore gubernatur & regitur. Repræsentat etiam ordinationem naturæ, per quam omnis multitudo & deformitas ad aliquid vnum gubernans reducitur, sicut omnia mobilia ad vnum primum mobile, scilicet cœlum: Hæc Flor. *vbi supra.*

Legistæ vero & Iurisconsulti alias rationes commendationum huius speciei principandi adducunt. Nam dicit text. *in l.*2.*§.deinde quia difficile.versic.nouissime.ff.de origin.iur.* quod per vnum rectius, quam per plures Reipublicę consulitur. Facit text. *in l.*3.*§.quamuis autem.versic.apparet.ff.de administrat.tut.* vbi dicitur, quod facilius per vnum tutorem, quam per plures tutela administratur, & ibi ratio assignatur *in gloss. in verbo, facilius.* cum ait:

Segnius expediunt commissa negotia plures.

Hoc & Philosophus 3.*Politicor.* asserit, qui *cap.*11.*&* 12. decidit viro optimo potius, quam multis potestatem tribuendam, vide Boherium *in tract. suo de custodia clauium portarum ciuitatum.* allegantem Ægidium de Roma *in tractat. de regimine principum.* & Bartol. *in tractat.de regimine ciuitatum.* & Cardin. *in cap.in apibus.* 7.*quæst.*1. vnde diuus Hieronymus *in Psalm.*146. Melius esse, inquit, vnum timere, vt plures non timeas: quam plures timere, vt ab vno sis tutus. Dicebat etiam Homerus, vt etiam recitat Æmylius, nõ posse bene Rempublicam geri multorum imperiis. Sed & apud Herod. Darius cum de statu Persarum constituendo foret consultatio, pulchra oratione vincit vnius regimen præstare, ita quod ex eius consilio & sententia, scilicet quod melior foret status vnius, ipse Darius paulo post rex Persarum fuit declaratus. Siquidem ex plurium etiam optimatum gubernatione odia inter ipsos priuatim excitantur in publicum perniciosa, cum vnusquisq; primus in Repub. esse velit. Ex talibus autem odiis seditiones, ex seditionibus cędes existunt. Proinde opus est, vt vnus sit, veluti caput, à quo nequaquam membra dissentiant. Et, vt dicit Petr.de Anchar. *in consil.suo* 339.*incip.pro maiori intelligentia.* vt plene ponit de exordio regum. Et dixi *supra in* 5.*part.in* 1.*considerat.* quod sicut iura imitantur naturam, *vt in §.minorem.Instit.de adopt.* Sicut regulariter in membrorum pluralitate est vnum caput, ita quod si plura reperirentur capita, esset monstrum, *l.non sunt liberi.ff.de stat.homin.* & vbi pluralitas, ibi discordia, *c.quando Adam.de pœnit.dist.*2. Sic vnus tantum debet esse rex & dominus in societate. Ideo dicit Apostolus *ad Ephes.*4. Vnum caput, vnus spiritus, vnus dominus: facit text. *in c.in apibus.*7.*quæst.*1. vbi dicitur: In apibus dux vnus est, & grues vnam sequuntur ordine literato. Imperator vnus iudex vnius prouincię. Nempe, Roma condita duos fratres simul reges habere non potuit. In Rebeccæ vero vtero Esau & Iacob bella gesserunt. Ibidem pręcipitur, vt singuli sint Ecclesiarum Episcopi, singuli Archiepiscopi, singuli Archidiaconi, & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nitatur. Facit etiam text. *in c.loquitur.*24.*q.*1. vbi dicitur, quod vnus est Deus, vna fides, vna spes, & vnũ baptisma. Hinc habetur *Ezechiæ* 37. Seruus meus Dauid rex super eos erit, & pastor vnus erit omnium illorum. Faciunt quæ dicit Sozin. *in consil.suo* 165.*in* 2.*vol.colum.*7.*ibi, secundo hæc conclusio probatur.* vbi dicit, quod virtus vnita fortior est ipsa dispersa, vt ait Philosophus. Vnde veritas inquit: Omne regnum in se diuisum desolabitur. Et Aristot. 12. *Metaphys.* Entia nolunt male disponi, nec bonum pluralitas principum, vnus ergo princeps: etiam plura scribit Fel. *in c.quæ in ecclesiarum.*32.*col. vers.hanc declarationem limita.de constitut.* & Aluar. *in c.præterea ducatus.col.*2.*de prohib.feud.alien.in vsib.feudo.* Et amplissime per Ægidium *de regimine princip.in* 2.*part.*3.*lib.cap.*3.*&* 4. vbi concludit, melius esse ciuitatem & regnũ regi per vnum, quam per plures, & iste modus nuncupatur Monocratia, seu Monarchia, vt dixi, quæ cæteros modos excellit, scilicet Aristocratiam, & Democratiam. De quibus per Franciscum Patritium *lib.de regno & regni institutione, lib.*1.*tit.*3. Et huius Reipublicæ regiæ modi sunt quinq;, *vt in polit.Aristotelis, lib.*3.*c.*10.& ibi Faber *in suis commentariis.* Quos idem in introductione sua, quam facit in politica Aristotelis, sic deducit.

Primus, cum vni ob ingentia beneficia, & longe præcellentem virtutem, gubernationis summa creditur. Et hic proprius, & maxime regius modus est.

Secundus, cum vnus non omnium, sed autoritatem belli perpetuam habet.

Tertius, cum vnus secundum legem, & patrium morem volentibus quidem, & æquo animo seruile iugum ferentibus, dominorum ritu præest, atq; dominatur.

Quartus, cum vrgentibus rebus vnus eligitur, qui potestate durante dominorum ritu exercet imperium.

Quintus, cum vnus omnium habet potestatem, & in ciuitate in iis, quæ publica sunt, & in iis, quæ foris geruntur, & hi vltimi quatuor modi, secundo loco, & minus proprie regii sunt.

Alius

Alius vero eſt modus principandi, ſeu alius eſt principatus, qui eſt regimen optimatum ſeu principum ſecundum virtutem, & vocatur Oligarchia ſeu Ariſtocratia, id eſt, poteſtas optimorum, in quo aliqui principantur. Hæc vero poteſtas eſt minor Monarchia, ſed ſuperat Democratiam, vt dicit Anton. Flor. *in loco hic ſuperius allegato*. Hanc multum laudat Franc. Petrar. *in ſuo tractatu de inſtit. Reipub. lib. 1. c. 1.* ſed forte, quia Flor. & propter eorum communitatem. Hanc etiam laudat F. Patrius Flor. *lib. 1. de inſtit. Reipub. tit. 4.* vbi dicit, quod in ea ſpecie principandi, in qua optimates agunt ſoli, qui in ciuitate cum virtute degunt, quiq; optimi ſunt, Rempub. adminiſtrant, nec multitudinis fauor, neq; diuitiæ, aut nobilitatis gloria opitulatur: ſed honeſtas illos ad magiſtratus aut dignitatem prouehit, & credibile eſt ex optimis optima exiſtere conſilia.

Iſtam etiam adminiſtrationem, ſcilicet paucorum, valde probat Philippus Beroaldus *in libello de optimo ſtatu*. Nam quod ſtatus optimatium, qui dicitur Ariſtocraticus, vt inquit, ſit optimus, nomine ipſo declaratur, & exemplis tam recentibus, quam vetuſtis liquet, & autoritate fulcitur. Sententia Plautina eſt in milite: *Nemo ſolus ſatis ſapit*. vnde, *Væ homini ſoli, quia ſi ceciderit, non habet ſubleuantem*. Ex quo fit, vt conſultationes plurium bonorum in vnum conſpirantes ſint ſalutares, & conducibiles rebus magnis adminiſtrandis. Ariſtot. 3. *Politicorum*: Vno, inquit, duo meliores ſunt. Et Homerus: Duos ad omnia eſſe præſtantiores. Hinc Agamemnon Homericus decem optat conſiliarios Neſtori conſimiles. Et ita hortabatur Megabyzus, vt gubernatio regni Perſarum ad Oligarchiam, id eſt, ſtatum paucorum traduceretur.

Et huius Reipub. optimatum quatuor ſunt modi, de quibus Ariſtot. 4. *Polit. cap. 7.* & ibi in commentario Fabri Stapu. & per eundem *in dicta introductione in ipſa Politica*.

Primus, inquit, cum abſolute & ſimpliciter ab optimis viris ſecundum virtutem Reſpub. moderatur, & hanc proprie optimatum Rempub. appellant.

Secundus, cum in ciuitatis adminiſtratione diuitiarum & virtutis habito reſpectu ad magiſtratus euehuntur.

Tertius, cum ad tria; diuitias, virtutem, & populum; aut duo, virtutem, & populum, reſpectus habetur.

Quartus, cum ea, qua Reſpub. peculiari nomine dicitur, ad paucorum gubernationem potentia inclinantur, & hi tres vltimi minus proprie optimates modi dicuntur.

Alius & tertius eſt modus principandi, ſeu alia eſt ſpecies regiminis Reipub. quæ vocatur Democratia, & eſt regimen ſeu gubernatio populi, & eſt, in quo res agitur ad imperium multitudinis, cuius nutu leges deſcribuntur, & magiſtratus omnes eliguntur, & quod pluribus videtur, id commune omnium eſſe iudicatur: *pro quo facit text. in l. 2. §. nouiſſime. & §. deinde cum eſſet. ff. de origin. iur. & l. 1. in princ. ff. de conſtit. princip. & §. ſed & quod principi. in princ. Inſtit. de iure natur. gent. & ciuil.*

Et huius popularis gubernationis ſunt quinque modi ſeu ſpecies: ſecundum Ariſtot. *lib. 4. Polit. c. 4.* Vbi commentarius Iacobi Fabri, quos breuiter recapitulat in introductione ſuperius allegata modo ſequenti.

Primus, cum dominante lege, & pauperes & diuites æquam habent gubernandi facultatem.

Secundus, cum gubernatione ſecundum legem exiſtente, magiſtratus & honores à ſenſu, & quidem exiguo diſpenſantur lege poſita, vt qui tantilla poſſidet, habilis ſit ad magiſtratus obeundos, qui vero non, inhabilis eſto.

Tertius, cum omnes omnino ciues indipiſcendorum magiſtratuum habiles ſunt, modo comprobentur idonei, ac lex dominetur.

Quartus, cum lege dominante omnes omnino ciues habiles ſunt.

Quintus, cum omnes omnino ad magiſtratũ functiones ſunt indifferentes, verum non lex, ſed multitudo dominatur, & hæc deterrima, & Tyranni ſimillima popularium ſpecies, in qua decreta populi plus poſſunt quam leges, & in qua maxime oriri ſolent populi ductores, qui aſſentantes, beneuolentia & fauore, populum quo volunt, ducunt: quos Græci, *demagogas*, Socrates, *fucos*, appellat.

Hac, vt dicit F. Patritius, *lib. de inſtit. Reipub. 1. tit. 4.* Herodotũ laudat Othanes, cum de inſtituenda Perſarum Repub. agitur, eamq; nominari dicit Iſonomiam, id eſt, quaſi iuris æqualitatem, quando in Republica, in qua multitudo dominatur, æquo inter omnes iure dirimenda ſint. Iubetq;, vt in ea magiſtratus ſorte dicatur, qui geſtorum omnium rationem reddant, vultq;, vt omnia conſilia in commune referantur, & in multitudine omnia ſint.

Huius finis eſt libertas, nihil magis cupit popularis multitudo, quam poteſtatem viuendi habere, vt velit, quam quidem libertatem Cicero eſſe affirmat. Et vt dicit idem Patritius: Libertatem eſſe dicit naturalem facultatem eius, quod cuique facere libet, niſi quod vi aut iure prohibetur, & hanc diffinitionem ponit Iuſtinianus *in §. 1. Inſtitut. de iure perſonarum*.

Et de iſtis tribus ſpeciebus adminiſtrandarum ſpecierum ornate copioſeq; diſſeruit ipſe Philippus Beroal. *in d. lib. de optimo ſtat. in princ.* & tandem inclinatur in hanc partem, quod ſtatus vnius optimus præſtantiſſimusq; eſſe creditur: vt inclinat animus, ratio ſuadet, & ſententia eruditorum decernit: quorum autoritas nobis pro ratione ſufficiat. Sed vt ad incœpta reuocemur, ſubiungit idem Patritius paulo poſt, quod alia ſunt genera regendi Rempub. quoniam vt dicit: Nonnunquam accidit, vt in aliquibus ciuitatibus ſoli opifices, & agrorum cultores dominantur, qui quoniam multitudine præſtant, nobiliores peſſundant, & virtute affectos boniſq; artibus eruditos, ludibrio contemptuiq; habent, fieri per fortunam poteſt, vt eiuſmodi ciuitas tuto aliquandiu ac quiete ſe habeat. Sed inclinante fortuna facile cernitur, quam difficile ſit, cum eiuſmodi hominibus bene agere. Qui enim in agris aut officinis aluntur, omnium rerum experientia carenti ſubmiſſoque animo regunt. Nec doctrina, aut genere, aut magnarum rerum experientia adiuuantur, & dum nobiliores formidant, temere omnia, aut crudeliter agunt: Plebs namque omnis, aut humiliter ſeruit, aut cum magna crudelitate imperat. Vnde M. Tullius, *in oratione pro Plancio*, ſic ait: Non eſt conſilium in vulgo, non ratio, non diſcrimen, non diligentia, & ſcinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.

Et etiam contra, vt nonnullas ciuiles ſocietates ſoli nobiliores regant: quorum quidem imperium neutiquam

tiquam comprobandum censeo. Aduersantur enim plerunq; plebi; nec societatem inferiorem æquo animo perpeti possunt, vt de nobili Claudiorum familia legimus. Et iis pene omnes aduersus plebem adeo violentos, ac contumaces fuisse constat, vt nec capitis quisquam reus ad populum mutata veste prouocare, aut gratiam veniamq; deprecari voluerit. Atqui Appius Claudius Regillianus cum decemuir esset legibus scribundis, & virginem ingenuam per vim libidinis gratia, in seruitutem conaretur asserere, causam plebi dedit rursus à patribus discedendi. Nec minorem violentiam in plebē ostendit Claudia eiusdem gentis fœmina, quæ cum in conferta multitudine vix in carpento deuehi posset, palam exclamauit: Vtinam reuiuisceret Claudius Pulcher, iterumq; classem amitteret, quo minor turba mihi obuiam daretur. Et quanquam nobiles viri animo excellentiores sunt: tamen proniores ad bella esse cernuntur: quæ quamuis imperia aliquando augeant, plerunque tamen vrbes funditus euertunt. Lacedæmonii (vt Dionysius Halycarnasseus scribit) aduersa in Leuctris pugna, in qua 1700. ciues amiserunt, nunquam amplius ex calamitate ciuitatem cernere potuerunt. Thebani quoque & Athenienses ex infelici euentu pugnæ, apud Cheroneam, non modo principatu Græciæ à Macedonibus, sed patria etiam libertate priuati sunt. Iniquum præterea esse videtur, vt cum ciuitas ex solis nobilibus extare nequeat, sed longe maior sit reliqua multitudo, soli nobiles imperent, reliqui autem omnes famulentur.

Alimenta namq; naturalia agricultura nobis suppetit, mercatura autem reliqua necessaria. Quo fit, vt nec sine cultoribus agrorum, nec sine mercatoribus ciuilis societas esse possit. Non igitur à publicis muneribus aduocandi sunt, quorum vsus Reipublicæ necessarius esse cernitur. Sed his muneribus honestandi, quæ facile per se gerere possunt, vel collegiis adiuuandi, à quibus eorum gressus adeo regantur, vt nihil incommodi ciuitas capiat, & inferiores à maioribus non videantur omnino destituti. Mediocres certe, qui neque abiecti sunt, neque opulentia nobilitatis nimis exultant, longe modestius pręsunt. Sed si alterutrum necessarium est, vel sola nobilitas, vel sola plebs imperet: longe tutius arbitror cum nobilitate, quam cum plebe agere. Raro enim turpiter aut indecore agit, qui maiorum suorum laudem secum periclitari cernit. At ille, qui per sese ignotus est, & maiores suos longe obscuriores habet, paruam admodum iacturam sibi aliquando facere videtur, si deliquerit. Sunt præterea ingenitæ nonnullæ virtutes nobilioribus, vel eas assequuntur persuasione maiorum. Hæc Patritius *in prædicto loco:* & ibi vide exempla de virtutibus & gestis quorundam nobilium & rusticorum. Tandem concludit, quod ipse est de numero illorum, qui optimam Rempublicam esse dicunt, quæ ex omni genere hominū commixta sit, ex rationibus per eum ibi deductis, & propterea laudat Rempublicam Lacedæmoniorū (sicut & Philippus Beroal. *in d. libello de optimo stat. in princ.*) veluti ex Monarchia, Aristocratia, & Democratia consistentem. Rex enim apud illos erat pro vnius gubernatione, Senatus pro paucorum potentia, Ephori autem statum popularem repræsentabant. Dicit etiam (licet aliis verbis) Anton. Flor. in loco supra allegato, quod optima Politia esset, quæ ex tribus supra nominatis mixta constaret. Sic enim vnusquisq; auidius Rempublicam amaret, & ardentius statuta seruaret. Si ergo aliqui in populo sapientiores ab ipso in principes vel præfectos eligantur, & hi vlterius in regem vnum præficiunt, qui tam eis quam populo præsit, erit iste principatus optimus, quia sub ipso principe sunt aliqui principantes secundum virtutem, vnde in omnia regimina conueniunt. Constat enim ex Democratia, id est, ex potestate populi inquantum ad ipsum pertinet, electio principum. Item ex Aristocratia, in qua aliqui optimates principantur, qui prædicto modo habent vim eligendi. Item ex Regno, inquantum vnus ex prædictis optimatibus electus tam eis, quam populo præficitur.

Hæc vtique Politia in lege diuina fuit instituta. Nam ex populis aliqui sapientiores eligebantur. Vnde *Deut.* 1. dicit Moyses ad populum: *Date ex vobis viros sapientes & gnaros, & quorum conuersatio sit probata in tribubus vestris, vt ponam eos vobis principes.* Et hæc erat quædam Politia popularis, inquantum hi maiores à populo eligebantur. Inquantum vero hi principes populum gubernabant, inferiores causas iudicantes, erat quasi quædam species Politiæ popularis inquantum optimatum. Inquantum vero vnus præficiebatur omnibus, quasi singulariter præsidendo, erat quædam species regni. Et hæc Politia obseruatur apud Venetos, qui habent Ducem electum à primatibus & optimatibus, seu consilio illorum, qui quidem optimates eliguntur à populo, & illi optimates administrant iustitiam, & alia negotia communitatis & dominii. Ille vero Dux præest, & præsidet omnibus tanquam omnium, & optimatum & populi superior.

Hæc etiam Politia seruatur in regno Franciæ, si bene consideretur regimen ipsius regni: quoniam vnus est Rex solus in toto regno, qui præsidet omnibus, & Ducibus, & optimatibus, & cæteris aliis, qui ei obediunt, & subiiciuntur. Isti vero optimates, qui tamen ab eo ordinantur, & constituuntur, iustitiam populo administrant: exemplo Moysis, qui consilio & prouidentia Ietronis eius cognati constituit ex plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus esset veritas, odientes auaritiam, qui iudicarent populum omni tempore, vt habetur *Exod.* 18. Sic rex Nabuchodonosor constituit Danielem præfectum & magistrum super cunctos sapientes Babylonis; vt est *Daniel.* 2. & pro Politia populi habet quælibet ciuitas suum defensorem, qui eligitur à populo: de quo *in auth. de defensorib. ciuitatum, collat. 3. & in part. præcedent. in 5. considerat.* ex quo omnes Politiæ in regno comprehenduntur.

QVinquagesimasexta consideratio. Cum supra proxime tactum est, dignius, nobilius, & excellentius, regimen esse regni; idcirco non immerito indagandum esse de regnis, quod ex iis excellentius iudicandum.

De regno cœlorum ante dictum est *ista parte, in 2. considerat.*

Narrat August. *lib. 17. c. 17. de ciuitate Dei:* Tria olim fuisse regna eminentia, insignia, & excellentia, videlicet, Sycioniorū, Ægyptiorum, & Assyriorum. Sed Assyriorum (vt inquit) multo erat potentius ac sublimius. Nam Ninus Beli filius illius regni Rex (excepta India) vniuersæ Asiæ populos subiugauerat, quæ secundum aliquos dimidiam partem mundi, secundum vero alios tertiam continet.

Sed secundum Danielem, vt habetur *Daniel.* 2. fuerunt quatuor regna antiquitus per quatuor metalla figurata, & hæc dicta sunt & fuerunt præcipua in orbe, scilicet, Orientale, quod fuit Assyriorum, & significatum per aurum. Meridionale, quod fuit significatum

ficatum per argentum, fuit regnum Persarum & Medorum. Septentrionale, quod significatum fuit per æs, eo, quia fuit æneum, quartum Occidentale, quod fuit regnum Romanorum. Et cum diu fuissent regna Orientis illustria, voluit Deus Occidentale ferreum, quod tempore esset posterius, sed Imperii latitudine & magnitudine illustrius. Quod sicut ferrum comminuit & corruit omnia alia metalla, sic etiam illud vltimum Regnum comminuit omnia alia Regna, vt dicit text. *Daniel. 2.* Idque potissime concessit Romanis ad domanda multarum gentium mala. qui tamen laudis, honoris, & gloriæ auidi consulerent patriæ, in qua ipsam gloriam requirebant, salutemque eius saluti propriæ præponere nō dubitarent, vt dicit Aug. *5. de ciuit. Dei, c. 13.* Romanum imperium, quod ipsi virtutibus promeruerunt, cuncta in omnibus superauit, teste August. *in prædicto loco c. 14.* Verum prout dicit gl. Dani. *eo c. 2.* sicut in principio Romano imperio nihil fortius fuit, atque durius, ita in fine nihil erit debilius. Licet dicat Methodius, quod regnum Romanorum magnificabitur super omnia Regna Gentium, & nequaquam delebitur ab vllo eorum in æternum. Habent enim arma inexpugnabilia per quæ deiicientur omnes aduersarii eius. quod verum dici posset de Imperio Romanæ Ecclesiæ, non Capitolii, *vt dicit Luc. de Pen. in l. conductores. col. 4. C. de conducto. & procur. lib. 11.*

Quicquid sit, hodie inter omnia Regna mundi regnum Franciæ est excellentius aliis, vt satis ample deduxi *supra in 5. part. in 30. consid.* Nec potest sane dici aliud fuisse præfiguratum, quam illud, de quo Daniel *in d. cap. 2.* vbi dicit: In diebus autem Regnorum suscitabit Deus cœli Regnum, quod in æternum non dissipabitur, & Regnum eius alteri populo non tradetur. Non enim est regnum Romanorū, quia Romani non tenent illud, sed Alemani, gens à Romanis aliena. Ideo istud est regnum Christianissimum, cum Rex noster Christianissimus dicatur. & de huius Regni laudibus & excellentia, & etiam Galliæ, vide *in prædicta 5. parte, in 30. conside. & in hac parte, in 17. conside.* Quod etiam satis ostenditur ex dictis Iacobi Bonaudi *in suo panegyrico post additiones ad Ioannem de terra Rubea in suo lib. quem intitulauit: Vinea Ecclesiæ.* vbi ait, quod licet sint plura Regna in mundo: quoniam: vt ante dixi, sunt tres partes orbis, Europa, scilicet, Asia, & Aphrica. Et in qualibet parte sunt plura Regna, vt in Europa sunt Regna sequentia, videlicet, Francorum regnum, Romanorum, Hispanorum, Anglorum, Siculorum, Legionis, Portugaliæ, Aragonum, Nauarræ, Daciæ, Bohemiæ, Armeniæ, Cornubiæ, Cypri, Sardiniæ, Conachiæ, Muniauiæ, Vrchoniæ, Rex Catholicus, Naruarchiæ, Colen. Mamiæ, Voloegamiæ, Minoricarum, Scotiæ, Poloniæ, de quibus dixi *in d. 5. parte, in 28. consideratione.* Et omnia veniunt per successionem præter regnum Romanorum, *vt dicit Bald. in l. ex hoc iure. versic. quarto quæritur. ff. de iustitia & iure.*

In partibus vero Asiæ sunt hæc regna, scilicet, regnum Catalcharsæ, Turnestar, Corasmæ, Consamię, Indiæ, Persarum, Medorum, Portiæ, Georgiæ, Syrię, Cappadociæ, Eirhyniæ.

In partibus vero Aphricæ hæc regna colliguntur, Aethiopiæ, Libyæ, Aegypti, Arabiæ, Iudææ, Ciciliæ. & teste eodem Iacobo, reperitur in Europa, Thessaliæ regnum, Macedoniæ, Thracię, Scythiæ, Mauritaniæ, & Numidiæ, & ibi multa ex illis laudat, maxime regna Aegyptiorum, Scytharum, Bithyniæ, Syriæ, Arabum, Cappadocum, Parthorum, Indorum, Hispanorum & Italorum laudat, & de eis plures laudes depromit, cum quibus etiam addit vitia, quę omitto recensere, cum sit extra aream. Tamen inter cætera regna mundi extollit regnum Franciæ ex pluribus ibi descriptis: de quibus aliqua dixi *in d. 5. parte*, & scribit Io. Ferrault. *in suo peculiari tractatu de priuilegiis & insigniis regni Franciæ.*

QVinquagesimaseptima consideratio de excellentiori Insula mundi percunctatur, quæ hic commode inseritur post excellentias Prouinciarum, cum Insulæ sint pars Prouinciæ. *l. insulæ. & ibi gloss. ff. de iudiciis.* Nempe, vt refert Philippus Bergomensis *lib. 1. sui supplementi* plures reperiuntur insulæ, quas describit vsque ad numerum 88. & dicit celebriores & notas: & eas ponit secundum ordinem Alphabeticum laude aliquarum. De multis fit mentio *in libro de locorum ac mirabilium mundi descriptione, qui est impressus cum Geographia Ptolemæi capit. 16. cum quatuor sequen.*

Credo, quod Britannia, siue Anglia, quæ Britannia maior nuncupatur, est excellētior, quæ sit in mari Oceano, & illam dicit per maximam ipse P. Bergomas *lib. 4. sui supplementi Chronicarum.* quæ quidem triangularis est, & ab omni continenti habetur diuisa. Vnde ait Virgilius in Bucolicis:

Et penitus toto diuisos orbe Britannos.

Hæc secundum Solinum porrigitur in longum octingentis passuum millibus, apud eosdem, *teste Plinio, lib. 2.* longissimus dies est 17. horarum. & in Italia est 15. & illorum nox septem resultat horis. Italorum vero nouem, Vnde Iuuen. *Satyr. 11.*

Et minima contentos nocte Britannos.

Huius autem Insulæ maxima pars plana & frugifera est, abundat pecore, auro, argento, ac ferro. In ea sunt fontes calidi, & salubres. Gagates item lapis ibi plurimus optimusque qui in aqua ardet, oleo vero restinguitur. Item Margaritas scribit *lib. 9.* nasci in ea insula paruas & decolores. Hanc Gregorius Magnus beatissimus Pontifex eo missis August. Mileto, & Iohann. monachis, vitæ probatissimæ viris, primum ad Christi fidem conuertit. Ibidem Londinum ciuitas, nunc Londra Regum sedes & copia negociatorum, & lanificii arte celebris est. Narrat & ipse P. Bergomen. *lib. 12.* prædicti supplementi, quod cum Ioann. Anglorum Regi Ludouicus Francorum Rex maximum indixisset bellum, Ioan. diuino auxilio vsurus, statim & Angliam totam atque Hiberniam prouinciam suam Romanæ Ecclesiæ vectigales fecit. Nam centum auri marchas quotannis se eidem soluturum compromisit, si ab eius impetu eum dominus liberare dignaretur. Atque ita victoria diuinitus parta, postea aliquandiu apud Anglorum Reges hoc votum seruatum est. Et idem *lib. 11.* narrat quomodo Alidulphus Anglorum Rex, inter cætera memoratu digna, ob singularem Religionem, vniuersam insulam Romanæ Ecclesiæ tributariā fecit. Namque vt singula domus quotannis singulos argenteos ipsi Ecclesiæ persolueret.

Hybernia, insula Britanniæ proxima, dimidio minor quam Anglia existimatur, spacioq; terrarum est illa Augustior, sed situ fęcundior, Gentes habet ferocissimas, & bello aptissimas, quæ pulchro sunt corpore, & elato, membrisque robustissimis ac colore candido. Equosque parit, qui à natura suauissimo incessu, & quadam modulatione veluti more regio deambulare videntur. Ibi nullus anguis, auis rara, ac apis nulla. Hanc insulam Cœlestinus Papa, eius nominis primus per Patritium beati Martini Episcopi ex

ſorore nepotem ad Chriſti fidem conuertit, autore Ph. Bergomate *in ſupplemento Chronicarum lib. quarto.* Et in dicta inſula (quæ ſecundum aliquos Hyrlanda dicitur) teſte Baptiſta Fulgoſio *libr. de dictis factiſque memorabilib. titu. de miraculis. c. de gemmis.* terram coriumque animalium in ea natorum venenoſæ beſtiæ deuitant fugiuntque. Experiendo enim homines didicerunt, hæc animalia ſi ancipiti ponantur, vt vel ea, vel ignes contingant, in ignes ipſos potius ſe recipere.

Hirlandiæ vero regio equos habet vectorios præcipua bonitate, quos *vbinos* vocant, celeriores Anglicis, quos *gradarios* dicimus.

Scotia etiam Inſula eſt (*eodem Phil. Bergomen. ibidem teſte,*) & eſt etiam Angliæ ſuprema portio (quamuis in dicta deſcriptione locorum dicatur, quod Scotia eadem eſt & Hybernia) ſed in Aquilonem verſa, quæ & fluminibus non magnis, & monte quodam Ab Anglia ipſa dirimitur. Ibidem brumali tempore vix Sol tribus horis ſuper terram apparet. Scoti Hybernorum amicitia, ſocietateque plurimum gaudent. In Scotia & Hybernia plures ſunt metropolitanæ ciuitates, quam in Anglia. In hac quippe inſula conſtat natam fuiſſe aliquando arborem miraculoſam, ſeu prodigioſam ſuper quandam fluminis ripam, quæ fructus producebat ad anatarum auium ſimilitudinem, qui quidem cum maturitati proximi eſſent, ſua ſponte decidunt, & alii in terram, aliiq; in aquam, & qui in terra omnino putreſcunt, in aquis vero demerſi, mox animati enatare incipiunt, atque ſub aquis, & in aera pennis volant, de quo infra ample *in 80. conſi. ver. refert etiam.*

In mari vero magno mediterraneo credo Cretam inſulam eſſe excellentiorem. Vnde in deſcriptione locorum ſupra allegata, *cap.* 18. dicit: quod pars eſt ingens Græciæ, & quondam fuit centum vrbibus nobilitata, vnde & hæc Centropolis dicta eſt. Creta igitur autore Ph. Bergomen. *in ſuo ſupplemento Chronicarum lib.* 3. nobiliſſima inſula, nunc Veneto ſubdita populo. (Nam Bonifacius Montisferrati Marchio, illam cum indigeret pecuniis, Venetis vendidit.) videtur ad principatus totius Græciæ fuiſſe nata, atque ſituata. Hæc quippe cuncto imminet mari, cũ & Græci fere omnes circum idem mare ſint poſiti. vnde & in medio mundi dicitur eſſe poſita. Abeſt à Peloponneſo modicum quid. Et illi à ſeptentrione eſt AEgeum mare, & ab Oceauo Ionium. A mane autem illi Icarium eſt mare. Et ab occiduo Afro abſoluitur ponto. habet in longitudine 270. paſſ. millia. In latitudine 50000. Circuitus vero etiam 590. millia paſſ. complectitur. Prima (vt Ptolemæus & Solinus referunt) nauibus & ſagittis claruit, primaque literis iura confinxit. Equeſtres ordines prima ordinauit, ex qua rei bellicæ conualuit diſciplina, ſtudium muſicum idem perhibetur, & in ea inceptum. Eſt itaque in primis ſilueſtrium caprarum admodum copioſa, ceruos non habet, lupos vulpeſq; ac alia quadrupedum noxia animalia nulla habet. ſerpens ibi nullus, nec noctuæ aues. Larga eſt vitibus, & ideo optimi vini, quod Maluaticum vulgo appellatur, feraciſſima, Eo, quod mira in ea ſit ſolis indulgentia. In eadem aliquando Labyrinthus fuit, memorabile Dædali opus à Poetis decantatum. Maxime ab Ouidio, qui ita ait:

Dædalus ingenio fabræ celeberrimus artis
Ponit opus; turbatq; notas, & limina flexu
Ducit in errorem variarum ambago viarum.

Habet & hæc nunc inſignem vrbem, ſcilicet, Cretam, quæ olim Cortina dicebatur, penes quam eſt principatus. licet Gnoſum vrbs olim Minois Regis Regia fuerit (qui primus leges Cretenſibus dedit,) & Strabonis optimi Coſmographi patria.

Cyprum inſulam inter alias formoſam eſſe ſcribit idem Ph. Bergomen. *d. libro.* 1. & etiam ſcribitur *d. c.* 18. & illa fuit famoſa diuitiis, maxime æris. Ibi enim prima inuentio huius metalli fuit, & vtilitas. Et Cypri Regni principium vide *in d. ſupplemento Chronicarum lib.* 12.

Rhodos eſt Cycladum inſularum (quæ omnes ſunt numero 53.) prima, & etiam vrbs in ea pulcherrima, & Metropolis. Ph. Bergomen. *in dicto ſupplemento lib.* 3. dicit, quod hæc inſula nongentorum ac viginti ſtadiorum ambitu continetur. In orientali promontorio conſtituta, inter Aſiaticas inſulas tertia. Nam Lesbus & Cyprus maiores habentur, quæ & portubus, & viis & mœnibus olim ſicut nunc cæteras Aſiæ vrbes ſuperauit. Romanis & Græcis ſemper amica, quæ cum libera eſſet multis, & donis, & ſimulacris excellentiſſimis claruit. Præcipue vero Coloſſi fama extitit inſignita. Statuam enim illam alii Solis, alii Iouis fuiſſe tradunt quam Cares Lyndus ſtatuarius decies ſeptenum cubitorum altam ex ære ædificauit. vnde poſtea Rhodii Coloſſen. dicti, ad quos Apoſtolus Epiſtolam ſcripſit. Fertur autem quondam hæc Inſula adeo magno terræmotu concuſſa, vt labentibus in illis tectis ingens quoque ille Coloſſus rueret, *teſte Ptol. vbi ſupra.* Nam, vt Solinus autor eſt, nunquã ita cœlũ nubilum eſt, vt in Sole Rhodos non ſit. Aurũ Rhodi pluiſſe ob felicitatem, dignitatem. & antiquitatem inſulæ cecinit Pindarus, vbi ſtudia artium liberalium, & in primis oratoriæ, & legalis facultatis floruerunt. Et naualis rei peritia adeo valuit, vt annis multis maris imperio potiretur, & Piratarum latrocinia ſuſtulerit. Cura illius inſulæ diu fuit in manibus religioſorum militum (qui beato Ioanni dicati ſunt) vt ſuperius dictum eſt *in 4. part. in 64. conſid.* Me tædet nunc de ea loqui. Cum autem propter ipſorum militum incuriam, malam cuſtodiam, ſeu defenſionem, aut quia forte ita Deus fieri diſpoſuit propter eorum peccata, aut Principum Chriſtianorum diſcordias inter eos tunc exiſtentes, aus alias neſcio, Deus enim ſcit, ab anno domini 1522. ſit in manibus ſpurciſſimæ ſectæ Turchanæ redacta per ipſum Turcham vi oppreſſa.

Vnum hic referam, quod ipſe Philip. Bergom. *lib.* 13. *ſui ſupplementi* ſcripſit. ita enim ait: Ferunt Rhodios quoddam Caſtellum S. Petri nominatum munitiſſimum habere (quod intellige dum poſſideretur à Chriſtianis) quodque magno ſumptu cuſtoditur, quod non paruo vſui ipſis militibus & cæteris Chriſtianis, qui, ſcilicet, in manus Turcorum incidunt, ſæpe eo, fugientes ſaluantur. In quo ingentes canes milites ipſi tenent & nutriunt, quos extra caſtra omni nocte emittunt. de quibus dicitur, quod Chriſtianos odore ſolum cognoſcant, eiſque aduenientibus blandiuntur, Turcos autem latratu prodant, & morſibus inſectentur.

Sicilia, inſula eſt Italiæ pulcherrima, & de hac Dio ſic ſcribit: Sicilia optima Inſularum omnium antiquitate rerum cæteras antecellit. Patet in longitudine millia paſſuum 187. in latitudine 189. & omnis eius ambitus, *vt habetur in dicta locorum ac mirabilium mundi deſcriptione,* 120. clauditur ſtadiorum trium millium. ſecundum Diodorum *in ſexto.* clauditur ſtadiorum

tum quatuor millium trecentorum & sexaginta. secundum vero Solinum tribus millibus tantum. Est autem Sicilia hæc insula terris frugifera, quam maxime frumenti fertilissima. idcirco Romani eam suum horreum vocauerunt, quod omnibus in rebus cæteris Italiæ prouinciis superior haberetur. Vnde Cic. *in Ver.* M. Cato sapiens cellam penuariam Reipublicæ nostræ, nutricem plebis Romanæ Siciliam nominauit: *Ideo Ceres in ea sationis Magistra fuit*, quod in ipsa primum semina terræ commiserit. Abundat præterea auro, croco, melle, zucch, aliisque permultis, *& non modo fructibus, sed & pecoribus*, pellibus, lana, & caseo, cauernis tamen, & fistulis penetrabilis, *ventisque & sulphure plena.* *Vnde & ibi* Aetnæ montis extant incendia. Principem vrbium Syracusas habet, & Alphæum fluuium magnorum generatorem equorum. Achatem lapidem ipsa primum ex Achate flumine protulit. Parturit & mare eius coralium. In ea insula primum est inuenta comœdia.

Omitto Sardiniam insulam in aliquibus partibus felicem, præcipue tritico, pascuis atque pecoribus. ibi nullus Lupus gignitur, neque Serpens reperitur vllus.

Item & Corsicam insulam, quæ abest à Sardinia nouem millium passibus & quæ tempore Plinii, (vt ipse attestatur in tertio) tres & triginta habuit ciuitates, quæ insulæ feracitatem & dignitatem præ se ferre videntur. In ea nunc sex extant ciuitates non ignobiles sub Archiepiscopatibus Genuensium, & Pisanorum ab Honorio IV. Pontifice suppositæ. Hæc ipsa insula præter optimum vinum, etiam alios fructus gignit suauissimos, abundatque bobus, capris, ouibus, aliisque animalibus propter lætissima pabula: & inter cætera canes ferocissimos producit, autore Philip. Bergomate *in d. suo supplemento Chronicarum lib.*4. Et de pluribus aliis insulis à paucis diebus repertis scripsit idem Philosophus *in dict. supplemento lib.*1. Alias autem plures insulas excellentes & famosas videre potest curiosus lector *in locis præallegatis*, & per Cosmographos & alios, qui de hac re scripserunt.

QVinquagesimaoctaua consideratio sit de dignitatibus Ducalibus & similibus, post regalem dignitatem, quę dignior & excellentior sit inter omnes dignitates Ducales Christianorum. In hac re video multos obstrepere, qui suam patriam efferre conantur. Exaltatur à suis Ducatus Mediolani, cuius Dux habet iura regalia, cum legitimare possit, *vt scripsi in commento nostro super consuetud. ducatus Burgun. titu. Des successions des bastards. articu.*3. *in gloss. ab intest. versic. quid autem de Ducibus.* Qui etiam in suo Ducatu æquiparatur Imperatori in vniuerso, vt dicit Paulus de Castro *consil.* 225. *super primo dubio allegato per Alexand. in consil.*2. *in* 1. *volum. repetito in consil.*87. *in* 2. *volum.* Franciscus Curtius præceptor meus *in tractat. Feudorum.* (*quem sub eo audiui*) *in secunda parte, in* 2. *quæst. principali.* vbi etiam dicit, quod Angelus *in consilio* 194. *incipiente, in causa accusationis* dicit, quod Comes Virtutum Dux Mediolani censetur supremus Princeps. Et etiam Dux Sabaudiæ, *vt scribit Iacobinus de sancto Georgio in sua inuestitura feudali. in gloss. prima versic. dubitatur. & Laurentius Calcaneus in consilio secundo incipiente, quidam nobilis strenuus vir Ant. in* 10. *colum.* & arguendo pro ducatu Mediolani, in eo est vnus Archiepiscopus, scilicet, Mediolanensis habens 18. Episcopos suffraganeos, scilicet, Papien. Ferrarien. Pergamen. Brixien. Cremonen. Nouariens. Vercellen. Iporien. Taurinen. (nunc vero est Archiepiscopatus) Asten. Aquen. Alben. Tertonen. Saonen. Albiganen. Vintimilien. & Placentinum, quorum decem sunt in ipso ducatu. Etiam multi Comitatus, quos nunc tenet Dux Mediolani. Etiam maior est in reditu, quam alius Ducatus. Sed obest, cum plures alii Duces eum præcedere debeant ratione antiquitatis, cum tantum fuerit Ducatus effectus anno 1395. & Ioan. Galeatius, filius Galeatii Mariæ, fuit primus Dux, & antea sub titulo Comitis annis 20. ibi rexerat. Purpuratius vero *in l.* 1. *nume.* 225. 239. *&* 633. *ff. de officio eius cui mandata est iurisdictio.* Laudat Ducem Sabaudiæ, qui pro certo laudandus est, cum sit Vicarius Imperii, licet à paucis sit Ducatus, cum esset Comitatus: *vide per eundem in rubr. ff. de iurisdictio. omnium iudic. nume.* 20. Ducatus vero Aquitaniæ, olim fuit Regnum, cum Regnum Franciæ fuit diuisum, & in tres partes, ideo in memoria pristinæ dignitatis, & ex quo multa alia excellentia habet (cum habeat sub se plures Comitatus, & etiam Ducatus, vt ante dictum est *in quarta parte, in* 46. *consideratione.*) videretur esse dignior & laudabilior.

Ex multis etiam de Ducatibus Britanniæ & Normanniæ, qui sunt excellentissimæ patriæ & magni prouentus dici possent. Cum etiã quasi in centuplo excedant reditum Ducat. Burg. ideo videretur, quod sint excellentiores.

Etiam est dignitas seu Terra, quæ dicitur Archiducatus Austrię, qui in hoc videtur habere quandam præeminentiam seu excellentiam, *vt in d.* 5. *par. in* 44. *consid.* scriptum est, ideo non repeto, quoniam vnusquisque suum laudabit, cum tempus affuerit. Et cum hæc pars sit satis honorata, sufficit mihi laudare patriam nostram. Et quicquid de aliis dicatur, Ducatus Burgundiæ dignior & excellentior iudicatur. Testis est locuples Philippus Bergomas *in suo supplemento Chronicarum lib.*18. *&* 12. vbi ait: Quod illa Regio longo tempore sub regibus fuit: sed hodie dignitate regia amissa, Ducatus titulum accepit. Cuius Duces cæterorum Christianorum Duces facile antecellunt. Etiam (vt clarum est) Dux Burgundię prætextu patrię habet maiorem dignitatem, cũ sit primus par Franciæ. Hinc tenens primum locum inter pares Francię. Hinc est, quod in conuocatione trium statuum Franciæ semper Burgundiones, & Hedui sunt primi post Parisienses, qui repræsentant principalem ciuitatem totius Gallię, vt scripsi ante *in* 5. *par. in* 46. *consid.* vbi etiam dixi Ducem *Burgundię* in consilio generali totius Christianitatis præcedere alios Duces. Imo etiam Electores Imperii pluribus de causis. Plus etenim fecerunt pro fide Christiana ipsi Duces Burgundiæ, quã alii Duces Christiani, *vt in Chronicis patet.* Verum etiam quia alias fuit dignitas Regalis, ideo in memoriam & reliquias pristinæ dignitatis honor eidem debetur. *Dixi ante in loco præallegato. & ample scribit Felin. in c. quæ in Ecclesiarum. colum.* 29. *extra de constitutio. & in c. super literis. extra de rescript. & do. meus Ias. in l.* 3. *col.* 3. *ff. de acquiren. poss. Purpur. in l. imperium. num.* 84. *ff. de iurisdict. om. iud.* Inter comites vero videtur ex ratione præcedenti, cum Dux Burgundiæ alios Duces præcedat saltem Franciæ, ratione paritatis seu Pareriæ, cũ sit Primus Franciæ Par inter Duces. Ita etiam Comes Flandrię præcedere debeat alios comites, saltem in Francia, cum sit primus par ex Comitibus. Licet Comitatus Companiæ potius meretur dici Ducatus, cum nõ solum habeat decem Barones vasallos sub se, verum vltra decem Comites feudatarios, & feuda ab eo tenentes, tamen in Francia Comes Flandriæ alios præ-

cederet ratione Pareriæ, & sic tres Comites pares p̄cederēt alios præter Comitem stabilem, de quo ante scripsi *in 7.part.in 7.consid.& 9.part.in 13.consid.* qui apud nos dicitur Constabilarius, seu Conestabilis Franciæ. Sed quia videtur solum esse officium & non dignitas: Ideo Pares Franciæ illi præferendos arbitrarentur. vide supra *in d. 5.part,in 43.consi.* Et etiam quod comites de consanguine regio alios antecellunt. Inter Marchiones pauci excellentes apud nos reperiuntur. In Italia vero duo sunt excellentes & duo in regno Neapolitano, plures vero in Alemania. In Italia sunt Marchio Mantuæ, Marchio Montisferrati, & etiam Marchio Salutiarum: sed inter illos crederem excellentiorem esse Marchionē Mantuæ propter eius antiquitatem, & quia maiores habet sub se ciuitates & subditos, etiam iura regalia in totum prout alii principes Italiæ, siue sint Duces siue Comites. ideo illustris dicitur, & eum appellat illustrem Bal. *in cons.195.inci.laudare vos non expedit.lib.2.* & ibi vocat Marchionem Ferrariæ (qui hodie factus est Dux) Magnificum. Et Sozi. *in consil.suo 66.incipien.visa dominatione. colum. 6. lib. 3.* appellat Marchionem Mantuæ Illustrissimum Idem Bald. *consi.359.incipien. quemadmodum.lib.3.* Illustrem appellat Marchionem Ferrariæ. Et idem vocat Marchionem Montisferrati illustrem *in cap.cum Ecclesia Sanctæ Mariæ.colum. 2.extra vt lite pendente. versic.seu nunquid, quod illustris dominus, &c.* Et ita etiam eū vocat F. Curtius Iuni. *in consil. 2. incipien. vasallus.* Et etiam Marchionem de Trans nuncupat Illustrem Philipp. Deci. *consil. 269.incipien. consultus ab illustri Marchione.* Sed apud nos non sunt tantæ potestatis & autoritatis, vt in Italia, nec etiam Duces & Comites, cum non habeant in totum iura regalia.

Si abunde quæras legere de Ducibus, Marchionibus, & Comitibus Germaniæ, vide Franciscum Trenicum *in lib. exigeneos Germaniæ,* vbi de laude & excellentia Germaniæ in toto illo volumine scribit. Et ibi *lib.3.c.62.* scribit de Archiducatu Austriæ, qui temporibus Federici I. Barbarossæ fuit erectus in Ducatum ex Marchionatu. Temporibus vero Drusi & Traiani fuerat Regnum. Sed tempore Federici tertii patris Maximiliani primus se Archiducem nominari fecit, & gessit, de quo ante *in 5.par.in 45.consi.* scriptum est.

Inter principatus vero, quoniam etiam est dignitas specialis, puta Principatus Orengiæ, Telemont, Achaiæ, Pedemontium: Credo tamen, quod Principatus Pedemontium sit excellentior. Cum plures sint in eo vrbes insignes, vt est Taurinum, in quo hodie est Archiepiscopus & vniuersitas multum excellens, in qua studui, Vercellæ, mons Caleti, Susa, & est optimi reditus sub ęstimatione 70. mille ducatorum & vltra. Habet sub se quatuor comites. de Valpurgis, *Plosaschi, Lucernæ, & de sancto Georgio.* Et de eo facit mentionem Iacobinus de Sanct. Georgio *in sua inuestitura feudorum,* vbi ait Ducē Sabaudiæ esse Principem Pedemontium: sed parum de dicto principatu scribit.

Quinquagesimanona consideratio de Tribubus Iacob seu Israel, quæ fuerunt duodecim secundum filios eius. Apocalyp. 21. hic pauca conferet, videlicet, nomina, & quæ earum nobilissima erat.

Prima enim fuit Tribus Ruben, à primogenito filio ipsius Iacob. non tamen creuit: quia *maculator fuit lecti patris sui.* Per incestum quippe dormiuit Ruben cum Bala concubina patris sui, vt habetur *Genesis 35.* (vbi etiam enumeratur filii Iacob) quæ erat vera vxor Iacob. *non tamen præcipua in honore.*

Secunda Tribus fuit Trib. Simeonis, à qua ferme omnes Pharisæi descenderunt.

Tertia vero Tribus fuit Tribus Leui, à qua Sacerdotes sumpti sunt. Et quia Sacerdotes *& Pharisæi* futuri erant primarii autores, qui suis consiliis iniquis, & falsis persuasionibus *Christi mortem* procurarent, ideo Iacob eorum pater in eos sic prophetarat, vt habetur *Genes.49.* Simeon & Leui Fratres vasa iniquitatis bellantia, in consilium eorum non veniat anima mea. Et sequitur: Maledictus furor eorum, quia pertinax, & indignatio eorum, quia dura.

Quarta fuit Tribus Iuda, quippe Iacob pater dixit Iudæ: O Iuda, te laudabunt fratres tui. *vt scribitur Genesis 49.* Cuius nomen, confitens interpretatur.

Quinta Trib. Zabulon fuit, cuius mansio fuit prope mare mediterraneum. Hæc Tribus mixta fuit Leuitis idolatris, quod Iacob prædixerat. Zabulon in litore maris habitabit, & in statione nauium pertingens vsque ad Sydonem.

Sexta fuit Tribus Isachar, quæ etiam prope mare mediterraneum morans dedita fuit laboribus agriculturæ, non vacans ad bella frequenter: quia eorum terra erat fertilis, & Sacerdotibus decimas, & principibus tributa dabant. quam sic futurā prædixerat Iacob pater, inquiens: Isachar asinus fortis *accubans inter terminos, vidit requiem quod esset* bona, & terram quod optima, & supposuit humerum suum ad portandum, *factusque est tributis seruiens.*

Septima fuit Tribus Dan, de qua fuit Samson, qui iudicauit populum 20. annis, & eum à Philistæis liberauit, quibus tanquam coluber formidini fuit, quæ omnia Iacob prædixerat sic: Dan iudicabit populum suum, sicut & alia Tribus in Israel, fiat Dan coluber in via.

Octaua fuit Tribus Gad, cuius possessio fuit cum possessione Ruben. & mediæ Tribus Manassæ possessionibus, vt patet *Iosue 13.* Quia tamen illa vtiliter transiit Iordanem ante alias, quamuis ad suam possessionem redierit. Illud prędixit pater Iacob sic: Gad accinctus pręliabitur ante eum, & ipse accingetur retrorsum.

Nona fuit Tribus Aser, quæ fuit optimo solo constituta, in quo optima quæq; nascebantur, & ideo de ea pater Iacob *prædixit* sic: Aser pinguis panis eius, & præbebit delitias regibus.

Decima fuit Tribus Neptalim, cuius situs erat in loco valde calido. Ideo fructus illic primi erant, quasi præcones inter alios, ex quib. primitiæ offerebantur *ad diuinas laudes, quod verbis Iacob prænotatū* sic fuerat: Neptalim ceruus emissus, & dans eloquia *pulchritudinis. quasi dicat velut ceruus cursu velocior,* sic terra Neptalim in fructibus, vnde *diuinæ laudes* celebrantur.

Vndecima Tribus fuit Ioseph, quæ in spiritualib. & temporalibus bonis plurimum laudatur, & hoc in *ipso Ioseph, qui valde in illis creuit, quod Iacob* benedicens insinuauit sic: Filius accrescens Ioseph, *filius accrescens, & decorus aspectu.*

Duodecima fuit Tribus Beniamin, *Tribus bellicosa nimis,* vt videre est *in lib. iudicum.* de illa Tribu fuit Paulus Apostolus, qui primo *quasi lupus rapiens* Christi oues ad torturas, tandem *conuersus plurimum*

rimum ampliauit gregem dominicum. De quo Augustinus *vult prophetiam Iacob intelligi*, quæ est ista: Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, vt vespere diuidat *spolia: vt habetur Genesis* 49. sic & prædicta quæ prophetarat & annũciauit Iacob pater filiis suis, scribuntur *in dicto loco*.

Inter istas duodecim Tribus tres tribus Leui, scilicet, Iuda & Ioseph, fuerunt eminentiores. Leui, scilicet, *in legis* interpretatione. Cuius sententiæ in arduis & difficilibus legis Dei mandato stabant aliæ Tribus *iuxta scripta Deut*.17. vbi *habetur: Si difficile* & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris inter sanguinem & sanguinem causam & causam, lepram & non lepram, & iudicium intra partes tuas videris verba variari, surge, & ascẽde ad locum quem elegerit dominus Deus tuus, veniesque ad Sacerdotes Leuitici generis, & ad Iudicem qui fuerit illo tempore quæresq; ab eis, qui indicabunt tibi iudicii veritatem, & facies quodcunq; dixerint, qui præsunt loco quem elegerit Dominus.

Tribus vero Iuda Regia dignitate præcellebat, vt id expresse habetur 1. *Paralipomenon* 5. Porro Iudas, qui erat fortissimus inter fratres suos de stirpe eius Principes germinati sunt.

Demum Trib. Ioseph in possessione sui patris Iacob primogenita tulit, & si penultimus natiuitate fuerit, patet, quia Ioseph dono accepit à patre vrbem Sichem, vel Sicar, cui dixit moriens pater, vt scribitur *Gene*.48. *Do tibi partem vnam extra fratres tuos*, quam tuli de manu Ammorei in gladio & arcu meo. Ad idem facit quod dicitur 1. *Paralipomenon*.5. Primogenita autem reputata sunt Ioseph.

Omissa autem *Tribu Ioseph, cui primogenita in* possessionę concessa fuerunt, Tribus Iuda & Leui comparandæ veniunt in nobilitate.

Et reuera si conferatur Tribus ad Tribum duntaxat, sine *sacerdotalis ordinis consideratione*, quippe non omnes Leuitæ fuerunt Sacerdotes sed Æruni tæ tantum, Tribus Iuda præ cæteris clarior est, etiam Tribu Leui, quod probatur sic multipliciter.

Primo, in benedictionibus, quibus eandem Iacob ante Leui cumulat sic, in laude & honore qui virtuti debetur, vt habetur in loco sæpius allegato, sc. *Gene*. 49. Iuda, te laudabunt fratres tui: deinde in fortitudine. vt eodem loco sic dicitur: Manus tuæ in ceruicibus inimicorum tuorum. quod potissime in Dauid impletum est, qui fuit de Tribu Iuda, & alii Reges in Ierusalem post eum. subinde in exhibenda reuerentia præfertur Iuda Tribus sic, vt ibidẽ subiungitur: Adorabunt te *filii patris tui*. demum in successione, quoniam de Tribu Iuda Christus venturus erat, & venit, secundum illud ibidem *prophetatum*. *Non* aufertur sceptrum de Iuda, & Dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est. & ipse erit expectatio Gentiũ. & habetur *ad Hebræ*.7. Quæ promissio etiam Dauidi facta his verbis, vt *in Psal*.131. De fructu *ventris tui ponam super sedem tuam. Accedit* quod in Tribu Iuda fuit vrbs sacerdotalis, vtpote Ierusalẽ. Et Tribus Iuda in fide perseuerauit cũ *Tribu Leui*. *Tribus Iuda post Moysem* per mare rubrum prima intrauit. Et post mortẽ Iosue ipsa Tribus Iuda prima *pro custodia terræ promissionis* bellum gessit, secũdem illud Iudic. primo, Dixitq; dominus: Iudas ascẽdet, ecce tradidi terram *in manu eius. postremo* patet excellentia Tribus Iuda in ordine offerentium in tabernaculo, quia diuino decreto Tribus Iuda *præcessit, iuxta illud Numeri* 7. Primo die obtulit oblationem suam Naason filius Aminadab de *Tribu Iuda*.

Verum, si consideremus Tribum Leui, vt sacerdotalem Tribum, quia à *Leui* sacerdotes assumebantur, vti accipi videtur in libro Numerorum, *Numeri primo ibi, Tribum Leui noli numerare, neque pones summam eorum cum filiis Israel, sed constitues eos super tabernaculum testimonij, & cuncta vasa eius, & quidquid ad ceremonias pertinet*. Vbi aliæ Tribus ad bella segregatæ sunt, Tribus Leui, id est, sacerdotalis ad diuinum ministerium reseruata fuit.

Et sic ex his Tribus Leui, id est sacerdotalis fuit omnium nobilissima & à Deo electa. Facit *c. solitæ de maio. & obe. ca. plurimos*. 82. *distinct*. & hoc patet per illud, quod dixit Deus Moysi *Exo*. 28. Applica quoq; ad te Aaron fratrem tuum cum filiis suis de medio filiorũ Israel, vt sacerdotio fungantur mihi. Et sequitur, Faciesq; vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam & decorem. quod de Tribu Iuda nusquam legitur.

Præterea sacerdotes Tribus Leuiticæ erant sacris dati perpetuo, sacri populorum Duces sacra dantes, id est, Sacramenta, & sacra docentes, id est, legem Dei, secundum id. Eruntq; sacerdotes mihi religione perpetua. *Exo*.29. Et quia Saul, nec Sacerdos, nec de Leuitica Tribu attentauit offerri Holocaustum cõtra diuinum & Samuelis mandatum audiuit: Nequaquam regnum tuum vltra consurget 1. *Reg*. 13. quod in pœnam factum fuit. Quippe Saul infra sacerdotalem dignitatem erat, præsumpsit supra officium suum.

Eo modo Rex Ozias cum esset de Tribu Iuda quia non erat Sacerdos, dum præsumpsisset adolere incensum *in conspectu domini Dei*, continuo lepra est percussus 2. *Paralipomenon* 26. Et id ad dignitatem Tribus Leuiticæ, id est, sacerdotalis accedit. Quia labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius. *Malach*.2.

Demum vt concludatur pro hac parte Leuitica Tribus ab aliis Tribub. etiam à Tribu Iuda decimas sumebat, & hoc diuina autoritate, iuxta illud *Nume*. 18. Filiis autem Leui dedi omnes decimas Israelis, in possessionem pro ministerio quo seruiunt mihi in tabernaculo Fœderis. Hac ratione probat Paulus *ad Hebr*.7. quod Melchisedech fuit maior ipso Abraham, quia decimas assumpsit ab Abraham, & simili modo oblationes, *Gene*.14. Et propterea non habuit Leui partem, neq; possessionem cum fratribus suis, quia ipse dominus possessio rei est. *Deut*. 10. & 18. Hoc postremum clare ostendit sacerdotalem Tribũ fuisse omnia alia Tribu digniorem, quia aliis Tribubus benedictionem dabat, & à nulla benedicebatur, Modo ex Pauli sententia, *vt ad Heb*.7. sine vlla contradictione, quod minus est à meliore benedicitur, quod recitatur *in c. deniq*; 21. *dist*.

Et sic constat sacerdotalem Tribum omni alia nobiliorem, prout sacerdotalis est.

SExagesima consideratio quarundam ciuitatum laudes & diguitates expromit, & quę inter eas potius sit extollenda. De omnibus ne dicam plurib. *laboriosum, & forte tædiosum* foret recensere, cum *in tractatu de locis, ac mirabilibus mundi, qui est impressus cum Geographia Ptolemæi. ca*.14. de laude plurimarum, & de earundem origine videri potest. & per Philippum Bergomatem *in suo supplemento Chronicarum in suis locis opportunis*, qui plures nobis notas copiose & eleganter laudauit. Item Ausonius Poeta *Gallicus suis versibus illustrauit* Romam, Constantinopolim, Carthaginem, Antiochiam, Alexan-

 driam,

driam, Treuerim, Mediolanum, Capuam, Aquilam, Viennam, Emeritam Atheniensem; Catinam, Syracusam, Tholosam, Narbonam; & Burdegalem, ex qua natus fuit Philippus Beroald. *in oratione quam habuit in enarratione Iuuenalis & Salustij*, aliquatisper laudat Romam. Ipsa enim intitulatur caput orbis terrarum, *vt est text. in l. nemini. §. quoniam. Cod. de Consulibus & non spargendis, &c. libro 12. & lib. 1. §. sed & si quæ. Cod. de vete. iure enuclean.* & caput omnium ciuitatum: *vt in §. fin. iuncta gloss. instit. de satisd. tutorum.* & omnium nationum: *vt est text. in cap. beati. 2. quæstio.* 7. & quomodo aliis pluribus nominib. nuncupatur & illustratur glo. est ad hoc expressa & notanda *in verbo anterior. in authent. vt Ecclesia Romana centum annorum, &c. in princ. colla. 2.* & de ea alibi.

Ioan. Ludo. Viualdus de Monte Regali *in suo opere Regali. in tract. de magnificentia Salomonis*, ample laudauit Hierosolymitanam ciuitatem, quæ dicta fuit Hierusalem, & ibi de eius constructione.

Pyrrhus *in suis orationibus* laudauit Aureliam. De qua Iurisçon. Marcellus bis fecit mentionem *in l. quidam in testamento. ff. de leg. 2.* de ciuitate Parisiensi, vide de laude illius per Textorem Niuernen. *in sua officina in Cornucopiæ. in litera P. in fin.* Et etiam nouissime Iacobus Capellus habuit orationem in vniuersitate Pictauensi in laudem ciuitatis Parisianę. Lonardus Aretinus librum vnum de laude Florentiæ composuit. & Sabellicus Panegyricum rerum Venetarum. & ita plures de aliis multis ciuitatib. Addo quod dicitur cõmuniter in Italia propter celebritatẽ, Roma sancta, Genua superba, Florẽtia pulchra, Mediolanum ciuitas populosa, Venetia diues, Bononia pinguis. Quẽadmodum dicitur vnus Deus, vna Roma, vna Turris in Cremona, & vnus Portus in Ancona, quem Portum nunc mirum in modum auctũ Adrianus Imperator extruxit. Omitto multa, quæ adduci possent, quomodo vna ciuitas est maior alia, vt ciuitas metropolitana est maior altera, quo ad dignitatem. *vt dicit Bald. in leg. si duas. in fin. ff. de excus. tut.* Et ciuitates proprie appellantur, quæ habent Episcopum. *c. Episcopi. 80. dist. c. 1. de priuileg. de istis ample per Bart. in extrauagan. quoniam. col. 2. per Doct. in c. si ciuitas. de sen. excom. in 6. per Archid. in ca. statutum. de rescrip. eo. lib. 6.* vbi dicitur, quod causæ commissæ à sede Apostolica in ciuitatibus aut locis insignibus agitandæ sunt. In Francia vero appellamus ciuitatem villam, rus vero villagium. Sed nullus vsque ad hæc tempora inuentus est, qui hanc nostram antiquissimam, strenuissimam, decantatissimam inclytamq; ciuitatem Heduanam laudauerit. Vnde mecum sæpe sum miratus veternosam Celtarum incuriam, qui priscorũ temporum maiestatem non tam obliti quam eius aspernati, meminisse sua tantum secula curant, dignantur, obseruant. Habet tamen ad Eudoxam stimulos probata vetustas, & solicitis nostri temporis hominibus calcaria priscorũ ætas adhibet. Quot Babylon, quot Thebæ, quot Ilion, quot Spartæ, quot Roma, quot Athenæ in præclara rerum facinora, non solum priuatas: sed & barbaras ciuitates egerunt, induxeruntque? quas partim magnis deletas incendiis, & partim laceris resurgentes vestigiis, antiquæ maiestatis suæ literis ætate seruata viuere cernimus. Troia corruit, cecidit Corinthus, flagrarunt Solymæ, perijt Milesia, vellitur Sagunthos, quæ suorum ciuium clades funestas, vulsa mœnia, raptos honores, hac vna tantum pensatione bearunt. Quod qui florentissimæ suæ ætatis amplitudines, magistratus, origines & imperia scriberent, vel antequam ruerent, reliquerunt, vel paulo post instauratę pepereunt. Habet suũ Iudæa Philonem, Solyma Iosephum, Thucydidem Athenæ, Phrygia Daretem, & Pindarũ Thebæ. Sola hæc infelix Hedua, quæ sui nondum genuit Cõmendatorem, neque quod ingenia sed labor & studia desunt. Quæ prima fuit, quæ secunda, quæ tertia, tam inclytæ ac vetustæ ciuitatis ætas. Cuius arcem (Bibractem ferunt) omnium quæ mundus habet, longe maximum ac copiosissimum oppidum Cæsar edocuit. O Heduam prolis Mandubiæ decus, Persarum dogma, *Plasim Insubrium, Celtarum caput*, & Bistoniæ gentis fortissimum robur. Quis tuos canet Hedua triumphos? Quis tuum à Samothe genus? Quis stãtes quondam tibi marmore Turres? tua vbi Maiestas? vbi pacta primum cum Pœnis, mox cum Romanis fœdera? *Hæc sopis nimium, nimiumq; sopit* in te Cabillini seu Cabullini rebellio, Araris contentio, Sequanorum iræ, Auernorum factio, Rhenanienses, Biturigum amor, & Alsetigenum cognata necessitudo. Indoleo, vt quæ totius Galliæ princeps inclytissima, *Panearpinam facultatum* Thiarũ quondam gesseris, orbata modo & ruinis, neminem adhuc alueris qui te viduam vllo vel encomio vel commiseratione soletur. Miserum hercle. *Magna tamen* & nobilis impendio Gentis Heduanæ potentia, *quæ quasi fax ardens in totum orbem succensa*, per freta, per amnes, per scopulos, per pręrupta alpium discrimina Eurum, Aquilonem, Austrũ, Zephyrumq; brachio nunquam cedentem remensa, *Vmbriam* statuit, domuit Phrygiam, Scythiam auxit, *Thraciam diffudit, terruit Macedoniam*, Iberiam strauit, minuit Italiam, Holsatiam struxit, Lusitaniam pressit, occupat Asiam, & parentis Herculis metas transgressa, quod Socrates, quod Plato, quod Pythagoras, quod Empedocles à Chaldæis Ægyptiisq; edidicerunt. *Persas ante docuerit, quam scirent A*thenæ: Nec si Magiam, Poesin, Rhythmos, *Mathe*maticem, Astrologiam, Musicem, & vtranq; Philosophiam statim sibi Græci inuentam *præcident*, diuinarum atq; humanarum scientiarũ Hedua parens, *& protologia Græcis inuitis non desinet appellari.* Tollat suos Ægyptus Prophetas, Persia Magos, India *Gymnosophistas, Augures Roma, Ida Curetes*, velut omnium quæ in humanarum mentium captu sunt vates antiloquos. Clarum tamen (quorum Hedua *Princeps*) Si Samotheos Druydas, *Magos*, Sarronidas, Vaties, Bardos, & Choribantas Heduorum sa*cros progenitores & consanguineos discusserimus*, Literarum inde & Philosophiæ magnum quoddam *mare solis primum Gallis nauigabile in totũ orbem* exundasse credamus: sine quibus (vt cum *Moyse* loquar) terra erat inanis & vacua. Et in quo solus domini spiritus ferebatur tunc super aquas, *vt eleganter* elucidat, & adaperuit Claudius Musard Heduus, vir bonarum literarum, *in sua Chronica Samotheorum.* Heduos autem Principes Celtarum extitisse satis autumat & asserit Cæsar *in suis commentariis.* Idcirco nullus sanæ mentis hæsitaret, quin Hedui fuerint illi Celtæ, qui prædicta omnia fecerunt, & etiam de quibus Symphorianus Campegius *in suo lib. de memoralibus mundi*, vbi de origine Celtarum & eorum religione & literis, quos Celtas, authore *Beroso*, condidit Samothes. Fuit enim Samothes frater Gomeri atq; Tubalis ex Iapeto patre. A quo primum Britones, inde Galli Samothei dicti fuerunt, & præcipue Philosophi atq; Theologi sectatores eius. Vnde Diogenes Laertius *in principio de vita Philosophorũ*: Philosophiam, inquit, à Barbaris (quod verbum non pro- tuli

tulit citra inuidiã) initia sumpsisse complures authores asserunt. Constat enim apud Persas claruisse Magos, vt dixi, apud Babylonios & Assyrios floruisse Chaldęos, apud Indos Gymnosophistas. apud Grecos Philosophos, apud Ægyptios Prophetas, apud Celtas & Gallos Druydas, & qui Samothæi dicuntur. Qui, teste Arist. *in magico & Secione in 22. li. successionum*, Diuini atque humani Iuris fuere peritissimi, ob id religioni deditissimi, ac ꝑpterea Samothęi appellati sunt. Quare, vt complures authores tradunt, Philosophiæ initium & literarum simul, non à Græcia, sed antiquissimis Samotheis emanauit. Ergo, quoniam Galli vtebantur literis, quibus & Græci, vt testatur Cæsar *li. 6. commentariorum*, easq; à Samothe patre Dite habuerunt, vt ibi dicit. Necessario est fatendum, vt non à Cadmo: sed à Gallis tam Galathiæ quam Meones & Gallo græci, totaq; simul *Græcia easdem habuerunt*: argumento sunt quæ authores produnt. Xenophon. *lib. de æquiuocis temporum*, & *Archilochus sic dicens*, Græci Barbariem quandam vetustam & non Phœnicam ferebant, quia nihil Phœnicum habent, vt cernimus, *sed Galatharũ & Meonum figuras retinent*, &c. Et Iosephus cũ plurib. aliis. Berosus vero notat, quod anno 4. Nini, *à quatuor Saturnis gestũ sit*. Tres enim Saturni, Tubal Hispanus, Samothes Hallus, Thuscõ Germanus regna sua legib. formãt. Quartus vero Saturnus, *Cameses, qui ab Ægypto colonias in Thusciã* aduexerat, econtra Tuscos iã legib. & literis à Comaro formatas, corrumpere satagebat magica & vitiis. Vnde Diodorus ait *in quarto*, Hunc Saturnum filium cœli, qui regnauit in Italia, Sicilia, & Lybia, fuisse sũma impietate *& auaritia præditũ*. Quod vero his tẽporib: literæ & carmina apud Gallos essent, nõ solum ex Beroso Chaldæo, sed etiam ex aliis proditur. Samothes quoq; cognomine Dis, literas sagas dedit, quæ Phœnices erant à quib. Græci suas formauerũt, quas principio *Galathis & Meonibus tradiderunt, Galli à* Dite disciplinas nacti, etiã vsq; ad sua tempora eas retinuerũt, vsi literis, quib. & Græci. *Xenophon quoq; dicto lib. de æquiuocis*, ait, Cadmum intulisse Græcię literas similes Galathis & Meonicis magis quã Phœnicib. *Igitur ante Cadmum fuere literæ. Philosophia*, Carmina, Theologia, & Leges Gallis maximè apud Celtas, & per multa secula *& ætates. Nã, vt dicit ipse Archilochus in lib. Epithetorum de temporibus* Græci à Cadmo literas habuerunt, q̃ Homero, iudicio totius *Græcię eximio Poetarum habito, Olympiade* 23. & à Troiæ excidio anno 50. & qui fuit ante Romã conditam annis circiter 160. *soli ius tributũ fuit emẽdandi* characteres, & nomina, linguamq; Græcã. Quæ ipse Cadmus Samotrax, fere barbara & *plena ruditate attulit sub* excidium Troianum, cum rursus esset à fuga quã inierat ob certamẽ. Hic ergo Homerus reformauit *prędictos characteres*, & grammaticę ꝑcepta gręcis primus dedit, cum antea quisq; sermone scriberet & loqueretur *vernaculo, quẽ etiam Italia*, quę & magna Græcia, suscepit, Nomen autem (vt continuetur materia) *arguit à Sarrone Duce Sarronidas dici Gallos* doctos, dę quibus *libr. 6.* Diod. scribit ample. Sane non est æstimandum, ante Sarronem *non fuisse* literas, & Theologiam atque Philosophiã apud Gallos, cum supra probatum fuerit ea extitisse Samothei tẽpore, sed vt *ipse Berosus* ait. Non erant Gymnasia publica, quæ sola mitigant humanã ferociã. Nam dicit ipse *li. 5.* quod tẽpore *Zanei Nyni filii* quidã Semiramidis, & etiam tẽpore quo Osyris agriculturã docere mortalibus cœpit. Apud Celtas *Sarron, qui, vt contineret ferociam* hominum, publica literarum studia instituit, vnde apud eosdem Celtas à Samotho sapientia, à Dryo Philosophia, Astrologia, & augurandi scientia. Carmen vero & Musica à Bardo rege primo inuenta fuit, & Celtis edocta.

Vnde redeundo ad ciuitatem nostram, certũ est, quod cum ipsa fuerit *præstantissima* & *præcipua* in ea Gallica Celtica, quod totius Celticæ Galliæ principatum obtinuerit: & sic literæ primo inuentæ & e*doctæ fuerũt in hac ciuitate* potius quam in aliis. Nã vt communiter videmus in ciuitatibus primariis & principalioribus seu capitalibus doctores & literati inhabitant, & morantur, vt in ciuitate Parisiensi, quæ est caput totius regni Franciæ, vbi peritiores vt plurimum *resident, ibiq; artes profitentur in omni scibi*li, dempto legali studio.

Facit ad prædicta, quia de iure in ciuitatibus & non in castris studia generalia debent esse, *vt in proœm. ff. §. hæc autem tria, & in l. vnica. C. de studiis liberalib. vrbis Romæ. li. 11. & ibi gl. & Io. de Platea post Bart. notant. & etiã gl. in verb. Bononia. Io. And. Pan. & Fel. in proœ. decretalium.*

Cuius quidem ciuitatis *Heduorum* antiqua Topographia, partim in suburbiis, partim intra mœnia, vt in vicis & eiusdem ædificiis, in quibus olim templa ac *diuersorum deorum oracula* magnatumque palatia erecta fuerunt, quæ adhuc antiquum sibi retinent nomen. sequitur:

Hæc igitur ciuitas Celtarum caput, Mandubiorũ honor, & gloria, non sine magna honoris præfatione Augustudunũ nominanda, tãtis stratagematib. clara. Cuius incolæ à Romanis modo amici, modo fratres, *verũ & consanguinei vocabãtur. Tanta*, mehercle, eos ambiuit dignitas, & excellentia, vt in senatu quidẽ Romano primũ sibi locũ vsurpauerint. Id antiquo *fœderi datum. Huius murorum ambitus* ad duo miliaria protenduntur. Terra eius satis fertilis & pabu*losa riguaq; cum fluminum, tum fontium aquis*, quæ frumenta, siliginem, hordeum, auenam, & omnis generis pecora vbertim gignit, nemora & *glandes* producit. Ab oriente & meridie montibus eleuatur nemorosis, à septentrione vero & occidente vallib. de*primitur: saltem circa eius medietatem, à qua plani*cies amœnissima ad septentrionem in longitudinem *duodecim millium passuum extẽditur, & vndequaq;* fontes, riuulive circunfluunt. A septentrione habet Arotum piscibus luxuriantẽ, Auturanumq; sinu suo *suscipientẽ. & plures alios fluuios*, qui tandẽ in Ligerim defluit. A meridie vero fluuium, ne dicam riuum *habet ex stagnis velleris progredientẽ: partim in cir*cuitu vrbis circumfluentẽ, super quo sunt (opus memorabile & vtile) *multa molẽdina, in quib. ferme to*ta ciuitatis annona teritur & mollitur. Itaq;, ab oriẽte ex murorum vrbis fundamentis celebratissimus ac sacer fons lepidissimus, aquis scaturiẽs existit, dictus fons sancti olei, vbi ducum vulnera (cum è bello vi*ctores sauciati redibant) hac aqua mundabantur*: Omni quoq; ex parte hæc ciuitas aquis irrigua est, in *hac parte erant Theatra amplissima, quæ his diebus* diruta conspiciuntur in loco vulgo vinea Bousserandi nuncupato.

A plaga exinde orientali extra tamen mœnia: & *non procul, excelsi montes & colles figurantur*, qui per meridiem transeuntes, & arboribus & fructibus præcipuè piris, quæ apud vulgus dantur sine regula, omniq; ferarum genere prædiuites, ad occidentem vsque protenduntur: & ibi antiquitus erant *piscinæ vel claustra ferarum, in medio quorum*, mons est longitudine octingentorum passuum quodam par-

uo fru-

uo frutice præ cæteris excellens, quo ſolus abundat ille mons, ita quod plures, qui totum pene peragrauerunt orbem, retulerint nullum ſimilem fruticem alicubi vidiſſe. Nec Plinius nec Macer aliqualem de hoc exiguo frutice mentionem fecerunt. Fructus eius granum eſt, coloris vbi admatureſcit, fere nigri, eſt boni ſaporis & odoris, qui plures indigentes villicos in his partibus, vt eſca paſcit, dum artus cancri Phœbus ſuo curſu comprimit.

Eſt & alius mons tendens ad occaſum, mons calidus dictus, vbi præcocia fructuum genera inueniuntur propter ſolis reuerberationem, qui tota die ibi lucere conſpicitur in valle eius habens fluuiolum, vernacula lingua vocatum, *Mengues*. Muros vero manu potius Deorum ac ſupernaturali, quam humana cementariorum compoſitione præualidos habuit & habet, quos centum exornabant turres ad Barbarorum incurſiones comprimendas. Ingentes portæ, quibus ſingulis portalitia, quæ de cœlo pendere videbantur applicata extiterant: & de quib. hoc æuo, quo fere integra permanſere, & quæ adhuc paruula cunctis adſunt: Porticulas habebat. Itaq; tam hanc quam eiuſdem ſuburbia multorum Deorum gentilium venuſtabāt delubra, multiſq; & variis inſignib. vicis (nomina eorundem antiquiſſima tanquam excellentiora adhus retinentibus) dotata fuit. Excellentia enim potius immortalitatem ſapiunt: quā vilia & minima. Et inſignia & illuſtria loca difficile ab hominū memoria euaneſcunt. Enimuero in ſuperiori huius ciuitatis parte Capitolium ſituabatur, vbi nunc vicus eſt, lingua noſtra vocitatus, *le chapiteau*. Licet forſan taliter potuit denominari, vbi, ſi quid violatum erat, aut facinus commiſſum, quod caput & vitā hominis peteret, capite violatoris expiabatur. Cui adiacet etiam vicus fraxineus (in quo moror) eo vocabulo dictus, vbi Apollinis oraculum variis bellorum triumphis refertum fulgebat, cui inhærebat grandis fraxinorum copia ipſi Apollini ſacratarum, Eo quod nunquam (vti laurus) iactantur fulmine, & venenis (*inquit Plin. li.16.c.14. & li.24.c.8.*) obſiſtant, vt noſtra aſſolet ætate fieri, qui eccleſiaſticorum templorum cœmiteria grandibus vlmis cœlum fere pertingentibus replent. Sic antiquitus iſtæ arbores eiuſdem Apollinis templum venuſtabant. Et non ſine magnæ cogitationis miniſterio templum hoc Apollinis fuit in ſuperiori vrbis particula collocatum. Nā ſicut Apollinem ſcientiarum, & Philoſophiæ inuentorem eſſe perhibent, ſic ſua induſtria, ſua inuentione, ſua deniq; ſagacitate, tanquam cæteris dignior in vrbe præferebatur. Tum etiam, quia cum conditor noſtrę ciuitatis fuiſſe perhibetur, vt inferius dicetur, non mirum, ſi ſuperiorem vicum vrbis à fraxino arbore ſibi dicata denominarit. Tum & alia coſi. quia ibi literati, huic Philoſophiæ dediti, ſapienteſq; viri (prout hac noſtra tēpeſtate epiſcopi, ſacerdotes, prętores, doctores, canonum ſtatuta, prætorum quoq;, iureconſultorum leges, decreta, ac rationes profitētes cæteræq; bonorum morum Archetypi ac exemplaria) exiſtebant. Qui quidem tanquam digniores præferendi ſunt. Eſt & alius paulo verſus occidētem declinando vicus caninus. In quo idolum Anubis, quodam Phano ob eiuſdem Anubis honorem conſecrato, venerabatur, quod caninum habebat caput. Teſte Herodoto *lib. 2.* ſub cuius tutela incolæ huius ciuitatis, vt à latronum incurſionib. deprædationib. furibuſq; præſeruarentur, ſeſe ſubiiciant. Nā ſicuti canes pro hominum cuſtodia naſcuntur, ſuoq; latratu arcent fures, ſic hic Anubis, vt arbitrabantur, procul arcebat fures, & vbi capti erant, hoc in templo Anubi, tanquam pinguis victima mactabantur.

Fuerunt præterea in hac ciuitate reges ſeu reguli (qui à regendo dicti ſunt) quibus tota Heduorum regio ſeu prouincia ſingulis aſſignata particula tanquam præfectis regenda ac moderāda data fuerat, vt vnus limitibus Sequanorum præeſſet: Alter Rhemorum, alter Aruernorū, &c. fines vigilanti cura ac ſtudio regeret. Et ſi quid contra Auguſtudunos, hoſtes moliti fuiſſent, aut innouaſsēt, vbi id ſciuerit rex, cui commiſſa fuerat, hæc rebellis pars Vigobreto, populoq; Heduo quam citius potuiſſet renunciare tenebatur: vt legatis caduceatisq; exploratoribus miſſis aut bellum aut pacem indicerent, aut componerent. Quorum quidem regulorum domicilia, palatia ingentia, auro diuerſorumq; ſpecierum gemmis cruſtata in vico vſque in hodiernum diem dicto regum ſtabilita fuerunt. Vel forſan regius vicus dictus fuit, quia regia via erat, hoc eſt communis & publica & quæ latior erat.

Nam & in vrbe magiſtratus vnus, qui annuus (prout nunc retinens adhuc nomen antiquum) creabatur, vitæ, & necis in ſuos poteſtatem habens. Qui, vt vir à virtute, ſic & ipſe Virgobretus à virtute quā debet habere, nomen ſortitur: & iuxta alluſionem vocabuli in vulgari noſtro dicitur *Vierg*.

Adeſt & cōſequenter in medio vrbis Cāpus Martius, nunc Cāpus D. Lazari vocitatus, vbi militū claſſes, ac peditum cohortes turmæq; bellatorum hominum, quoties ad bellum opus fuiſſet progredi, arma ex templo Martis confeſtim aſſumebant.

In ſuburbiis vero à plaga Orientali, eſt monticulus Philoſia nuncupatus, vbi templum Cupidini, Deo amoris dedicatū habebatur, à Philos, quod eſt amor dictū, in quo iuuenculæ virgines ſub tutela Cupidinis aderant, Amorū furta deſcribentes, quæ poſtquā euribaticauerant, hoc eſt, improbis morib. vſæ fuerāt, inq; fornicatione repertæ, & ſpurciſſimæ Veneris illecebris irretitæ fuerant, in viciniori alio monticulæ paulo altiori, vbi Veneri adſunt conſecratæ ſpelūcæ (ſicut olim Romæ in regione ſuburbana Meretricū diuerſoria erant) eo, quod celet ſua furta Venus: Adſunt & dumi, arbores, & nemora alta, iuxta quæ templū Veneri, & Priapo dicatum conſpiciebatur, in quo Cuculus Veneri, & Priapo conſecratus (eo quod ſit auis adultera, & mœcha) venerabatur. Vnde dictus eſt hic locus vſq; nunc Cucubarrus, hoc eſt, è barrho ſiue ebore Cuculus, qui ob honorē ſupradictorū ibi colebatur. Nec iſtud incredibile videri debet, cū adhuc lupanaria tolerantur. Nam, vt dicit tex. *in l. ancillarum. in ſi. ff. de pet. hære* in nōnullorum honeſtorum virorum prædiis lupanarii exercentur. Et meretricium ſe tolleratur ab Eccleſia, vt maius malum euitetur, ſecundum Panormitanum *in c. inter opera charitatis. extra de ſponſalibus.*

Redeundo ergo, vnde digreſſi fueramus, nō longe abhinc mōs eſt Iouis. Samothes enim noſtræ proſperitatis autor, cum per montium cacumina deambularet, huc appuliſſe, & ibi Ioui Olympico primum litaſſe prohibetur. Vnde dictus fuit & eſt hic locus mons Iouis: & ibi vnum ſuorū nobiliorē, conſtituit, qui adhuc ibi tempore præſenti caſtellum habet, & vocatur dominus de monte Iouis, qui eſt ex vna antiquiſſima, & nobiliſſima Heduorum familia. In parte vero occidentali mōs eſt fere nubibus proximus, diſtās ab vrbe vno miliari, & eſt quercub. plenus, qui & hoc die mons Druydū appellatur: eo, quod ibi Druydes, Gallorum Philoſophi, & ſapientes, ac vates Iouis,

nis, & Berecynthiæ matris Deorũ ac Mercurii sacra celebrabãt, dictiq; fuere Druydes ἀπὸ δρυὸς, quod est quercus, quoniã ipsis Ioui, & Berecynthiæ quercus est sacra, testante Claudiana de raptu Proserpinæ.

Hi quippe Druydes Ephemerides, siue singulorũ temporũ annales, & quicquid singulis diebus in vrbe, aut Huedorũ regione efficiebatur, soli memoriæ mandabãt, & sacra curabãt, memoriterq; discebant, neq; ea literis mãdare fas erat, ne in vulgus disciplina efferretur, & vt memoriæ studerent. (nam quæ literis mãdamus, memoria tenere negligimus, cũ ea vtpote scripta, vbi opus fuerit, facile reperire confidamus,) quod efficit, vt nihil de huius ciuitatis cõstructione ac ruina inueniatur, & quod semel in mente reposuerant, vt magis in pretio haberentur, difficile id prodibãt. Vnde ipsis deletis, deleta iacuerunt singula egregia eiusdẽ ciuitatis, prouinciarũq; facinora. Cum id soli rescirent, & antiquiores id iunioribus eiusdem sectæ Philosophis docebant. Si vero quicquã scriptũ foret, dum hostes ciuitatẽ obsiderunt, cum diis sub quorum tutela omnis arbitrabatur esse ciuitas: exemplo Troianorum, qui semper suo iure æstimauerunt alienos, & præcipue hostium Deos deprędari, rapuerunt. Sapiẽtes exinde hi Druydes omnium ore iudicabantur, vnde publica & priuata iudicia eorum fidei mandabantur, vt de sacerdotibus antiquæ legis Maccabeorũ 1. *&* 2. *& Deut.* 17. legitur. Illi (*teste Cæsare li.6. de bello Gallico*) rebus diuinis intersunt. Sacrificia publica ac priuata procurãt, religiones interpretãtur. Ad hos magnus adolescentiũ numerus disciplinę causa cõcurrit, magnoq; hi sunt apud Heduos honore, de publicis priuatisq; cõtrouersiis cognoscũt: & si quid est admissum facinus, si cędes facta, si de hereditate finibusue controuersia est, idẽ discernũt, pmia pœnasq; constituũt. Si qs aut ẽ priuatus, aut publicus eorũ decreto nõ paruerit, sacrificiis interdicunt. Hęc pœna apud eos est grauissima, quibus ita est interdictũ. Hi vero qui interdicti fuerant numero impiorum ac sceleratorũ habebantur: Hi omnes decedunt aditum, sermonemq; defugiunt, ne quid ex contagione incommodi accipiant neque his petentibus ius redditur, neque honos vllus communicatur. Et illi pœnę, hodie excommunicatio æquiparatur. Et cũ prædicta ita cũ nostra religione conueniant, vt nõ temere quis crederet, modum hunc quo Pontifices solent cõtumaces, aut delictũ aliquod delinquẽtes pũaricãtesq; anathematizare seu excõmunicare illisq; simul sacris interdicere (quod hoc vnicũ Eccelesiæ telũ terrificũq; fulmẽ existit) ab ipsis Druydis esse mutuatos. Qui quidem Druydes, etiam apud Cartum morabantur hac lege, vt sex mẽsibus hyemalibus Cartum, rursus vero sex aliis æstiualib. Augustudunos haud absurde habitarũt vt de Apolline ex Seruio. 4. *Aeneid.* secerni potest, quod Virgilius hoc innuit disticho.

Qualis vbi hybernam Lyciam Xantiq; fluenta
Deserit; ac Delum maternam inuisit Apollo.

Qui sex mensib. apud Patharã Lycię vrbem: Sex vero aliis ęstiualibus mensibus apud Delon responsa canebat. Quod & de Druydibus satis exprimit Cęsar *loco superius allegato*, dum dicit: Hi certo anni tempore, in finibus Carnutum, quæ Regio totius Galliæ media habetur, cõsidunt in loco cõsecrato. Huc omnes vndiq; qui controuersias habent, cõueniunt eorumq; iudiciis, decretisque parẽt pleriq; illo discendi causa proficiscuntur. Hi pariter Druydes hominũ diuinationi destinatum ferientes ex ipso afflictãdi impatientiæq; modo sua vaticinia assumebãt, *teste Strabo. li.* 4. volebant itaq; in primis non interire animas, sed ab aliis post mortem transire ad alios: atque hoc maxime excitare ad virtutem putant metu mortis neglecto. Multa quoq; de syderibus atq; eorum motibus. De mundi ac terrarum magnitudine, De rerum natura, De Deorum immortalium vi atq; potestate disputabant, & iuuentuti tradebant. Credebant insuper, pro vita hominis tantũ hominis vitã redimi posse. Sed Senatuscõsultũ Gn. Cornelio Lentulo & P. L. Crasso consulibus factum est, ne homo immolaretur: vnde hoc sacrilegii genus sublatũ est.

Præterea, hos Druydas Gallorum, sustulit Tyberii Cæsaris Principatus, anno regni eius VII. vel eo circa, vt Plinius refert etiam Aymarius Riuallus Allobrogus.

Sed de monte Druydum (qui vt diximus in suburbano Heduorũ tumescit) & de Druydibus & eorum excellentia sufficiat. Restat, vt consequẽter materiam consequamur. In arcto fere aspectu iuxta Aroti fluenta phanum Plutoni & Proserpinæ consecratum locabatur, vbi Arioli, Augures, & Genethliaci augurabantur. Cuius quidẽ Phrani grandis portio, imo verius maior ad modum turris quadratę altissimæ, hodiernis diebus apud nos conspicitur. Et locus ille prope portã vrbis est, & nuncupatur nostro idiomate à prædictis genethliacis genestoue.

Multa insuper de antiquitate huius Augustudunorum ciuitatis dici possent. Tamen, quia haud facile rationibus, & vestigiis comprobari possent, sicut quæ supra scripsimus. Ac etiam cum nomen suum ipso ex numine quæsitũ habeat. Cætera Harpocrati mandamus, præter quod Apollinem huiusce vrbis fundatorem, & ab Auge quæ & Chione dicebatur eiusdẽ Apollinis vxore Augustudũ anno 58. post diluuium, vel eo circa nominasse, ac Castrichiõ (quod Barbari castrum caninum vocitant) paulo post construxisse, qui bene legerint non negabunt. Quę quidem, eo, quod de ipsa quid Apollo suspicabatur, dolore compressa ac extincta est, & sub Pyramide quæ in monte Cucubarri hac nostra tempestate conspicitur sepulta iacet. Ita nobilium tumuli illis temporibus ornabantur. Apollo vero Delphos petiit, & de his satis scriptum est *in comment. nostris super consuetud. ducat. Bur. in proœ. super illo verb.* Dostum.

Cur vero Hedua dicta fuerit, satis ex commentariis Iulii Cæsaris conspici poterit. Sed iudicio quorundam doctissimorũ dicta fuit Hedua, ab augurio duorum Heduorum inuicem in aere pugnãtium & salientium, qui ab coadunatis incolis, cum de nomine post primam eiusdẽ vrbis oppugnationem certarent, visi fuere (vt legitur de nominis impositione Romanæ ciuitatis, quæ à Romulo Augurii victores, eo quod duodecim, Rhemus vero sex viderat vultures Roma denominata fuit.) Sic Hedua ab hedis dicta fuit. Et hoc satis liquido cõprobari poterit. Nã sicut hedi tũc temporis inter se pugnabãt, cũ de nomine conquereretur, sic Heduis innata est quædã factio & temeritas (vt verum fatear) ita vt sæpe inter se pugnent, & sæpissime bella ciuilia & intestina oriãtur, quæ in longum protelarẽtur, si eiusdem ciuitatis rectorum & aliorum superiorum prouidentia abesset, quæ dictis Cæsarianis *in suis comment. lib. 6.* de bello Gallico satis comprobantur, dum ait: Namq; omnes ciuitates in partes diuisæ sunt duas, &c. & idem *in 7. lib.* eorundem, inquit Ciuitatẽ Heduorum omnem esse in armis, diuisum senatum, diuisum populum, suas cuiusq; clientelas, &c. Quæ quidem solita apud Heduos diuisio, principalis causa primæ etiã secun-

dæ huius ciuitatis destructionis fuit. Nam cum vnus nobilium eiusdem ciuitatis suum nõ poterat adimplere votum, armis experiebatur, totam gentem aduersus gentẽ concitabat, & inter se pugnabãt (quod adhuc his diebus efficitur) inimicos ac hostes subtili medio in vrbe reponebãt. Quod fit, cum ideo medio datum esset quod soli nõ potuissent, hostes cum aliis præualuerunt. Et ita prius factionib. & seditionibus fuisse ab hostib. cum suis incolis destructã ciuitatem arbitror. Sæpe.n.fit, vt propriis vrbib. ciues magis q̃ hostes noceant. Verũ interea paulo altius & circumspectius inquirere libet, vnde tanta Heduis inflicta strages, & ruina, quæ nunc circũspicitur illic inesse, & quæ secũda fuit & maior huiusce vrbis oppugnatio. Romanos (scelus infandũ) hoc perpetrasse aiunt, teste ipso Cæsare *loco supra allegato*, ipso dicente in Heduos castra mouisse. Cum enim ad populum Rom. de huius Heduorum ciuitatis nobilitate, præeminentia, & autoritate crebri rumores afferebantur: Illa nẽpe per vniuersum orbẽ celebrabatur, tum ꝓpter eius antiquitatẽ, tum ꝓpter opes, tum ꝓpter libertatẽ tum deniq; propter suorũ incolarũ primæuam nobilitatem: q̃uis tamen bellũ aduersus Sequanos, Aruernos, & Rhemos, qui nõ potuerunt quicq̃ contra Heduos, nisi aduocatis Germanis mercede, pluresq; alios sui collimitaneos solum tantopere de principatu, potẽtatu & autoritate cõtenderetur, dicente sic Cæsare *li.1.* & idem *li.6.* sic inquit: Cum Cæsar in Galliam venit, alterius factionis principes erãt Hedui, alterius Sequani. Hi, cum ꝙ se minus valerẽt, præsumma autoritas, & antiquitas erat in Heduis, magnæq; eorum clientelæ, & nõnunquam de principatu armis contendunt, &c. Et sequitur, Aduentu Cæsaris facta cõmutatione rerum, obsidib. Heduis redditis, veteribus cliẽtelis restitutis, Sequani principatũ, quẽ vsurpabant dimiserunt, in eorum locum Rhemi successerant. Hi enim Sequani, propter veteres inimicitias nullo modo cum Heduis coniungi poterant. Eo tunc statu res erat, vt longe principes haberẽtur Hedui, secundum locũ dignitatis Rhemi obtinebant, &c. Totius ergo Galliæ Celticæ principalis erat Hedua, & metropolis, inquit Raymundus Marlianus in indice suo commentariorum Cæsaris dicens: Celtarum clarissimi sunt Hedui. & *1.lib.commentariorum Cæsaris*: Senatusconsſ. quotiens honorifica facta in eos essent, vt omni tempore totius Galliæ principatum Hedui tenuissent, pluresq; Cosmographi id attestantur.

Vnde cum Romani hanc rescirẽt esse tam opulẽtam & potentissimã, huius laudis & honoris inuidi Heduis legatos miserunt significantes, totã Romanorum gentẽ cum Heduis coniungi velle, æternumque fœdus, ac amicitias componere, & pacisci, cum viderint hanc Heduorum prouinciã diuersis variisq; bellorum anfractibus prędonũ incursionibus ac tumultu infestari. Et turpe inesse huic tam antiquæ ciuitati, q̃ in tranquilla suos deberet pace regere subditos, & q̃ aliis longo tempore dominata est, nunc hostib. comprimi & agitari, dicentesque, hãc inesse populi Rom. consuetudinẽ, vt socios atq; amicos nõ modo suis nihil depdere, sed gratia, dignitate ac honore auctos velint. Multa præterea Heduis pollicẽtes, si cũ Romanis cõiungi, fidemq; illis polliceri, & seruari, eos totarũ Galliarũ Ro. medio principes futuros. Mos itaq; illorũ erat, quotiẽs aliquos videbãt angustiari, & ab aliis opprimi his scribere, vt cũ ipsis iuncti possent eorũ imperio potiri & hanc gentem suppeditare, occasionemq; eos inuehẽdi habere, licet tamen non eis inimica, neq; odiosa foret. Sed solum, vt sub illo amicitiæ fictitio nomine, tandẽ possent & hostes & quondam amicos, subtili medio in seruitutẽ redigere & eos subiugare, vt prædominarentur, ꝙ fecerunt Iudæis, quib. multa promiserant, *vt patet lib. Machab.1.c.8. & c.14.* & tandem eos penitus destruxerunt. Quocirca si Heduenses eorũ præsidio exilioue ad hostes debellandos egerent, id extemplo illis renunciarent: vt possint ex tempore ad bella milites aduocare, congregare iumẽtorum & carrorum quammaximum numerum, semẽtes quammaximas facere, vt in itinere copia frumenti suppetere possit, galeas, enses, scutaq; virorum parare. Adiurantes insuper populũ Ro. semper ipsis Heduis esse fidelem, eosq; quammaximũ honore habere ac fratres & cõsanguineos esse fidelissimos, Tandem, vt breuib. absoluam, sub illa dissimulatione (quæ minime in amicitia dicere videtur) aureos polliciti sunt mõtes. Qui quidem Hedui (quibus natura est facile, quæ noua sunt credere, decipique, ac se potius in extraneorum & Barbarorum quam vicinorum amicitiam semper coniungere soliti) de responsione Romanis facienda curauerunt. Conuocatis igitur totius Heduorũ prouinciæ & ciuitatis regibus senioribusque à senatu Conuicto Litanioque & Cotto, qui hoc tempore magistratui Heduorum præerant aut præesse poterant (quem Virgobretum appellant Hedui, quamuis tamen nunc huic magistratui vnicus præsit) Romam Diuitiacum ad Senatum populumque Rom. mittunt, auxilii petendi causa: quia eo tempore à Sequanis infestabantur, in tantum quod Germanos & Ariouistum Sequani sibi adiunxerant, eosque ad se magis pollicitationibus iacturisq; perduxerant. Heluetii itaque iam cum Sequanis per angustias & fines Sequanorum, suas copias traduxerant, & in Heduorũ fines peruenerãt, eorumq; agros depopulabãtur. Hedui quippe ab his se suaq; defendere nõ poterãt. Hi igitur Sequani, ne ignorãtes procedamus, inquit Cæsar *loco præalleg.* & Strab. *in sua Geograph. lib.4.* trans Ararim habẽt domicilia, & Rom. & Heduis dudum aduersantes, Germanis sępius adhærebant, eorumq; impetus in Italiam inuitabant, roburque nõ mediocre ostendabant. Adeo, vt illis cõmuniter quidẽ immixi eorum vires amplificarẽt, desistentes diminuerent Aduersos Heduos, & hæ sane causæ & fluminis cõtentio inimicitias auxit, qui gentẽ vtranq; dirimit, quæ sibi propriũ vendicat Ararim, sibiq; vectigalia pertinere certat &c. Hæc Cęsar. Dixit insup Heduorum Gentẽ omni tempore de senatu populoq; Romano benemeritã. Cuius quidẽ Diuitiaci oratione à senatu populoq; Ro. audita, confestim Cæsarẽ cum innumerabili armigerorũ bellatorũq; virorũ multitudine ad Heduos pręsidii causa mittunt vt trib. Heduis (quo quidã fratrũ nomine iam Romani Heduos decorauerunt) subuenire possint. Assignãtes in perpetuum Heduis, in signũ eorum fœderis, amicitiæ & fraternitatis, primũ in senatu (res pene incredibilis) locum, quod tamen durabile nõ fuit. Postquã enim Cæsar citra mõtes copias suas, & innumerabiles peditum, bellatorumq; virorum regiones, quas secum habebat traduxerat, ad Ariouistum Germanorum Regem, cũ Heluetiis, pro Sequanis contra Heduos pugnantem legatos mittit (*ipso testãte libro suorum comment. primo*) qui dicerent, ne quam multitudinem hominum amplius trans Rhenum in Galliã traduceret. Deinde obsides, quos ab Heduis haberet, redderet: Sequanisq; permitteret, vt quos illi haberent voluntate eius reddere illis liceret. Neue

Heduos

Heduos iniuria laceſſeret, neq; his ſociisq; ipſorum inferret bellum. Si ita id faceret, ſibi populoque Romano perpetuam gratiam atque amicitiam cum eo futuram: ſi non, imperaret ſeſe, quoniam M. Meſſala, L. Piſone conſulibus ſenatus cenſuiſſet, vti quicunq; Galliam prouinciam obtineret, quod cõmodo reipublic. facere poſſet, Heduos cæterosq; amicos populi Romani defenderet, ſe Heduorum iniuriam nõ neglecturum. Qui quidẽ Ariouiſtus ad hoc reſpondit, Ius eſſe belli, vt qui viciſſent, his quos viciſſent, quemadmodum vellent, imperent. Hæc ſunt verba ex dictis commentariis ſumpta. Verum, vt breui abſoluam prætereũdo plura bella & prælia, per Ro. Aruernos, Sequanus, Seguſianus, Rhemos, Germanos, Bituriges, totasq; Galliarũ partes & prouincias eiſdẽ adiacentes in horum ditionem, Heduorum tamẽ induſtria, cura & impenſis repoſuerant, quanquã nulli dubium erat, quin arma contra Cæſarem in Italia à Cn. Pompeio pararentur. Ipſe autem Cæſar ſuũ exercitum diſtribuit per hyberna. C. Trebon. cũ legionibus quatuor in Belgio collocauit. C. Fab. cum tot. in Heduos deducit. Sic enim exiſtimabat tutiſſimã fore Galliam, ſi Belgæ quorum maxima virtus, & Hedui quorum autoritas ſumma eſſet, exercitib. cõtinerentur. Ipſe in Italiam profectus eſt. Deinde hic Fabius, poſt deceſſum Cæſaris ad ſe aduocat quatuor bellatorum hominũ legiones, quos in Belgio collocauerat Cæſar, & Heduã ciuitatẽ intrare mandat, timens ne gens huius antiquiſſimã vrbis, quæ diu principatum totius Galliæ & authoritatẽ ſummã habuerat, & quę opibus & rebus ad omnia neceſſariis ac viris generoſis, ac ſtrenuis munita erat, in tantum, ꝙ ipſa Roma maiorem in ſuos non haberet autoritatẽ, propterea Hedui fratres Rom. dicti fuere, proditione aliqua aduerſus ipſos Rom. vteretur: quod tamẽ eſſet contra eorũ morem, teſte ipſo Cæſare li. 5. belli Aphrici. vbi inquit, Gallos eſſe homines apertos & minime inſidioſos, qui per virtutem, nõ dolũ, dimicare cõſueuerunt, & id reſciret, Heduos cũ Rom. ab initio ita coniunctos, & ſocietatẽ promiſiſſe, vt quod Romani in Gallia acquirerẽt, nomine Heduorũ adeptum foret, & in Heduorum ditionẽ cederet, certa tamẽ illis cõſtituta mercede. Cum nullum ipſi Rom. haberent in Galliã ius belli, quod tamẽ minime curauerunt, imo ſibiipſis vſurpauerunt. Subſequente vna die infauſto nigro ſignata lapillo. Hic Fabius reuoluẽs, quę in Romanos ab adoleſcentib. Heduis & Alexienſib. in ciuitate receptis facta fuerant, poſt Alexienſiũ cladem & ſubuerſionem (quæ fuit ciuitas maximo nexu cũ Heduis coniuncta) & quia ipſi Romani aliqua irritamẽta ab Heduis ſenſerant, inſciis tamẽ patrib. & ſenioribus ciuitatis Heduæ, & forſitan hoc à Cęſare in mãdatis habuerant, timẽtes ne quid ſibi ſiniſtri vlterius contingeret, nocte clam (huius facinoris gente ciuitatis ignara) in ciues irruũt. & huic noſtro propoſito quadrabit, quæ in ſecundo Æneidos Virgilius deſcribit:

Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris.

Incipit: Cum Romani inuadunt vrbem ſommo, vinoque ſepultam. Cæduntur vigiles, plurimaq; perq; vias ſternuntur inertia paſſim corpora, perque domos & religioſa Deorum limina clareſcunt ſenitus, armorumq; ingruit horror.

Tandem, Romani incenſa dominantur in vrbe. Vrbs antiqua ruit multos dominata per annos Auguſtudunũ diuûm domus, & tunc inclyta bello Mœnia. O fraudulosa illa fraternitas, quę in ſua viſcera ſęuiuit, hanc deſtruxere, quæ ante aduẽtum ipſius Cæſaris in Gallia principatum regnauit annis 4106. & caput totius Galliæ Celticæ fuerat, & metropolis. Quia Cæſar ſub quo proſtrata fuit anno mundi 5158. regnabat. Et Auguſtudunum erectum fuerat anno 63. poſt diluuium. Anno vero mundi 1714. Diluuium etiam fuiſſe perhibetur circa annum mũdi 1656. quo colligitur Heduos tenuiſſe Democratiam fere annis 4106. Et, vt verum fatear, tunc Liſci Hedui, cum Cæſarem alloquerentur, adimpleta eſt prophetia dicẽtis: Neque dubitare debeant Hedui, quin ſi Helueticos ſuperauerint Romani, vna cũ reliqua Gallia Heduis libertatẽ ſint erepturi. Quæ verba formalia ſcripta ſunt in 1. *lib. commentar. Cæſaris de bello Gallico*, quod de prædicta deſtructione dixi, tute perpende. Quia pro certo ponere non auſim, ne diuinare potius, quã veritate inhærere dicat. Sed in re parum nota coniectare licet. Cur tamen à tanta gloria in tantam deuenerit calamitatem, & ruinam ipſa Hedua, tẽporumne culpa, quæ omnia vorãt, an incolarum diſcordia, aut proditione, non ſatis clarum habetur. De pluribus aliis deſtructoribus huiuſce ciuitatis vide *in commen. noſtris ſuper conſuetud. ducatus Burgund.* vbi ampliſſime in proœmio.

Præterea, vereor Symphorianum Campegium aſſerentem, Lugdunum tempore quo Auguſtudunũ ſtabat & ante eius deſtructionẽ principatum totius Galliæ Celticæ obtinuiſſe, (Cum potius ſit in Gallia Narbonen. quã Celtica.) Et quod Bardi, hoc eſt, melodiarum Poetæ: habitabant in ciuitate Lugdunenſi: Cum fundatio Aræ Lugdunen. de qua loquitur ipſe Campegius *in libro ſuo de laudibus Lugduni*, & Iuuenalis *Satyra prima* dicens.

Aut Lugdunenſem rhetor dicturus ad Aram.

non præceſſerit Natiuitatem Chriſti per vnum & 40. annos.

Ignoro tamen, vbi compertum habuit, quod eo tempore quo conſtructa fuit prædicta Ara, iam abolita erat Bardorum & Druydum religio, cum tẽpore Tiberii Cæſaris fuerit omnino ſublata, vt antedictũ eſt, quodq; Lugdunum conditum fuerit poſt hãc Heduam ciuitatẽ, plus quã 50. annis, ſatis conſtat. Quia Lugdus qui Lugdunum conſtruxit, fuit 12. Rex Galliæ, regnauitq; anno poſt exundationem diluuii 680. poſt vero fundationẽ Galliæ 60. anno ante fundationem Troiæ 150. anno & ante incarnationem Chriſti 1637. Si vero geneſim ciuitatis eorum voluerint ſcrupuloſius ſcire & inueſtigare: ſic ꝑmittant: Samothen filium Iaphet primũ regẽ Galliæ (à quo Galli Samothei, & Philoſophi Samothiam oppidum habitantes dicti fuere, quod eſt in Alſetorum patria finibuſque Heduorũ, priſcum adhuc retinens nomen) genuiſſe Magnum ſecundum regem Gallorũ qui Rhotomagum pluresq; alias ſui nominis ciuitates conſtruxit. Hic Magus Sarrona tertium Galliæ regẽ (qui primus apud Celtas publica literarum ſtudia inſtituit, vt inquit Beroſus Babyloni cus *libr.* 5.) Sarron vero Druydẽ à quo Druydes Gallorũ Philoſophi ac ſapientes mõtem Druydum prope hanc ciuitatem Heduã, vt dixi, & Caruntum habitantes, qui Eremitico more in ſyluis habitabãt cum maxima omnium opinione. Quis enim dixerit mõtem Druydum à Druydibus dictum non fuiſſe, & à Bardis Bardorum montem adhuc in finibus Heduorum ſtantem? Druys igitur Bardum, Bardus Longonem, Longo Bardum iuniorem, Bardus Lucum, Lucus Celtem, à quo Galli Celtici dicti, Celtæ vero Galathæam quæ ex Hercule Libyco genuit Galathem, Galathes vero (à quo Galli prima

denominatio) Harbona, Harbon Lugdum genuit 12. Galliæ regem, à quo prouincia & homines cognomenta sumpserunt, inquit Berosus *loco præallegato*. Licet Eusebius scribat Numacium Plancum Ciceronis discipulum oratoremq; clarissimum, cum Octauiani Augusti temporibus Galliã comatam regeret, Lugdunum in colle quodam, vbi Arar Rhodano commiscetur condidisse, Quod etiam Seneca in Epistolis, cum loquitur de incendio eiusdem ciuitatis, testatur dicens. Huic vrbi ab origine sua centesimus annus est ætas, ne quidem hominum extrema à Planco deducta. Crederem potius hunc Plancum Aram, de qua supra, construxisset, quam illam vrbem de nouo construxisse, vel potius ampliasse, & restaurasse Cui quidem genesi supradictæ concordat elegans querimonia sequens.

Galliæ Celticæ (cuius illa antiquissima atq; nobilis ciuitas Hedua, quam alii Augustudunum vocant, Metropolis est & Augusta semper) querimonia:

Collocutores duo. Gallia
Celtica, & consolator.

Gallia, quid lacrymas fundis? G. Flere necesse est
Omni desertam funditus auxilio.
Sed quid strata iaces? G. Cœlo deiecta paterno
In terris qua nunc sistere parte queam?
Quis te deiecit? G. Soboles Noruegica patre
Indiga, quæ diuum me genus esse negat.
An nescis primo quod sis habitata Samotho?
Olim dum Assyrias Belus habebat opes?
Nescio, sed primum quem suggeris illa Samothum,
Inuidia ad medios non sinat ire Deos.
An regnasse Magum nescis Sarronq; Dryumq;,
Et Bardum, & fortem defuncto Longone Rhomum,
Nannotem, & Francum teq; Lemanne potens.
Gallum Chaldæo fugiant memorata Beroso,
Gallia quos veteres inclyta iacet auos.
Non credo, icta latent. C. Quid? G. Patrib. inuidet illa
Quos tu si rogites non feret esse Deos.
Sed quæ causa Deos gentiles addidit astris,
Virtus, quæ Cœlos reddere sola potest.
Hi quoq; virtutis limen subiere. G. Profecto
Sideribus dignos, quo minus esse putat.
Cuncta quidem ignotis patriæ nihil inscia credit:
Turba Panympheo plus dabit illa Ioui.
Amplius hæc Diti quam primo turba Samotho,
Crederet hinc idem nunc tibi stabit honos.
Vera refers, Ditem mihi prodidit esse parentem,
Litera Cæsarea testificata manu.
Quæ Druydæ antiqui Gallis monumenta probarunt,
Iudicio informi stirps male sana neget.
Si neget C. Ac saltem stabit tibi Gallia nomen:
Dum tenet in terris fabula prisca locum.
Inclyta Mandubiis hoc monstrat Alexia campis,
Vrbs Libyi tunc, nunc diruta tota iacet.
Ergo agite ô Galli Ditem iactate parentem,
Qui exhaustas purgat, teste Platone, animas:
Per quem felicis patet vnica semita campi,
AEternæ ad superos est quoq; lucis iter. Finis.

Cętera quoq; de hac ciuitate Berosus habet. Qualis vero quantaue fuerit, satis ore omnium sic dicentium fertur.

Hedua quanta fuit, magna ruina docet.

Pendent opera interrupta, minę murorum ingentes. Incredibilis etiam ædificiorũ moles, palatia, strata: columnæ, statuæ, pontes, aquæductus, verum omnes mirantur portas strataq; viarum & quæ quotidie effodiuntur marmora, complura monumenta, & Pyramides, quę adhuc extant non vetustate consumptæ, videntur & cauernæ, fornices, fundamenta sub agris, sub ecclesiis, sub multorum ciuium domibus, ex quibus quanta olim fuerint ædificia pręclara, quãta insuper fuerit Heduorum potentia, quisque certe coniectare poterit. quæ facile testantur quanta alias fuerit. Item Numismata in ea inuenta, & alia quæ singula referre tędiosum foret. & cum infiniti sit operis, etiam hoc in loco ad scribendum idoneum me non satis inuenio, & insequar dictum Horatii, qui ait:

Sumite materiam vestris qui scribitis æquam Viribus.

Vnum superest, vt ea, quæ nunc extant in hac ciuitate, quam loci virtus, & ciues quidem fortunati restaurando valde magnificauerunt, non omittantur, quia etiam laudanda sunt, puta Basilicæ ingentia ædificia, præclara mœnia, ac magnifica tecta, religiosa delubra, fana augustissima, admirabilia templa omni nitore fulgentia & ornatissima. Et ex his Basilica maior & antiquior matris & Cathedralis in honorem Dei, ac beatorum Nazarii & Celsi Martyrum dicata firmiter fundata extitit.

Post hanc vero diui Lazari etiam Martyris est templum magnificum. In quo inter plura pinnacula, est vnum lapideum miræ altitudinis & structuræ, de quibus infra.

Sunt & ibi reliquiæ sanctorum, præcipue corpus S. Lazari, ad quæ recurrunt plures morbo grauati, & sanantur, faciesq; peregrinis deuotis ostenditur. Cuius Zoilogia (prout ab Heduis anno Domini 1516. in amplissimo theatro per varias personas lusa fuit in mense Augusto) carmine Sapphico Adonioq; edita à Petro Turello Heduen. viro vndequaque literatissimo, sequitur:

Rhetores Gallam taceant ad aram,
Nauiget quo vult Araim Sedunus,
Nec virens sacra Druydes celebrant
Ilice viscum.
Sed suum patrem recolet beatum
Cœlicolis toto modulis in orbe
Lazarum, tristi pheretro leuatum
Hedua felix.
Qui palæstino genitus parente,
Veltium sacra nituit palæstra
Militum inter satrapasq; gentes
Sanctus athleta.
Et per audaces brauium reportans.
Materi cunctas repulit phalanges,
Vicit ac omnes agili coæuos
Dexteritate.
Moribus præstans meliorq; prole,
Nemini claris Solymis secundus,
Qui fugit sola Syria superbum
Domo tyrannum.
Sanctior vita totiens benignum
Qui suum felix meruit satorem:
Cæteros lautis dapibus fouere
Inter apellas.
At petit toruum moriens auernum,
Manium visit tetricos labores,
Quas luunt pœnas didicit perosa
Anxietate.
Tartaris hic dum stabulatur imis,
Gorgonas diris colubris paratas
Vix potest visu rabidam cruento
Dæmona ferre.
Attamen retro rediens ab orco,
Quatuor dum illic fraguit diebus:
Anxius tales herebi ruinas
Ordine pandit.

Pendu

Pendet humatis radiis rotarum,
Glorians fastu tumido superbus,
Turpis & parcos phlegetontis vnda
Torquet auaros.
Tabet illautis puteis adulter,
Tela blasphemos cruciant acuta:
Impius pascit stygius voraces
Buso gulosos.
Vescitur fibris volucer renatis,
Liuidi vultur iecinusq; rodit:
Et tuos artus terebrant acerbi
O piger angues.
Dissipant sontes furiæ triformes
Pluribus pœnis animas tremendis,
Quam ferat totum bibulas marinum
Littus arenas.
Totq; pressuras tolerant inanes,
Tot pios fletus lacrymasq; fundunt:
Parua quot siccus generat per auras
Corpora puluis.
Sic ait mœrens nimiumq; plangit,
Mœsta testantur queruli dolores
Corda, dum largo liquidoq; fletu
Ora rigaret.
Tunc stupet cœtus pariterq; luget,
Et suo totis animo fatetur
Viribus Christum venerans recuruo
Poplite Iesum.
Post vbi ascendit proprias ad ædes
Verus humani generis redemptor,
Dic iò Gallas repetit beatus
LaZarus oras.
Immolent spurcas vetuit iuuencas,
Vt Deos templis abigant prophanos,
Iussit antistes populi creatus
Massilienses.
Et vides Cæsar timidum popellum
Ad fidem Christi meritam reduci:
Præsulem mandat iugulo carendum
Cui caput aufert.
Sic fera vitam nece candidatus
Terminat, clarum repetens olympum,
Hospitem tuta recipit proseuca
Hospes Iouis.
Phocea corpus sepelitur vrbe,
Cuius ad bustum valetudinarij
Lassus vt gratas sitiens recurrit
Ceruus ad vndas.
Lucidum multos clarium per annos
Scrupeo migrans Phaeton flagello
Duxerat, quintumq; gradum tenebat
Eglocerotis.
Heduus quando proprium statistes
Corpus, & sanctus tripodas Gerardus
In sua sacra poliens triumpho
AEde locauit.
Iam mihi, quæso, Dryades canenti:
Vos enim nostris memores fauete,
Martyres digno valeam cothurno
Gesta referre.
Quo via quercu posito sub ampla
Fronduit thyrsis spoliata quercus,
Quas comas brumalis hyems negarat
Florida præbet.
Inde cortyna residens corusca
Quoslibet morbis homines grauatos
Liberat, nullasq; preces repellit
Pastor amœnus.
Sed suum pascit vigilans ouile
Ferculi vastis epulis opimi,
Vt nec insomnis meliore pastu
Pauerit Argus.
Vnde Rhomandus, Samothea Lugdus
Atq; Cantabri famulentur almo
LaZaro, cuius veneramur alta
Templa patroni.
Templa quæ quæro venerande miles,
Miles excellens, venerande Præsul,
Præsul in cunctis precibus vocande,
Suscipe vota.
Vota sunt, nostris miserere terris,
Hostis vt nullus noceat precamur,
Sed tuos sanctas famulos rogantes
Coge sub alas.
Nam tuos præsens loculos patrone
Quærimus, sicut cocuntis aucæ
Plumeos artus pauitans subintrat
Gingrilis anser.
Tu Dei summum reparans amorem,
Et precum nunquam pateris repulsam:
Vincla damnati violans Sathanis
Vtere votis.
Dum sibi tanta est igitur potestas,
O tuos martyr humilis clientes
Post suam vitam reduces ad alta
Sydera duces.
Amen.

Hinc sequuntur Lazaralia, quæ in prædicta Ecclesia celebrantur.

Hæc tibi sacra celebrandaq; Sydonis heros,
Augustudunæ qui fouet ædis opes.

Resurrectio.

Diuus ab Elysiis reuocatur LaZarus oris,
Aurea dum verno vellere sole tepent.

Passio.

Lazarus extrema truncatus morte quiescit,
Cum sacer Erygonis sidera Phœbus agit.

Reuelatio.

Vult quoq; Lazarias celebrandum Humbertus ad ædes,
Cum nocuam clarus lustrat Apollo Nepam.

Translatio.

Deniq; thuricremas iubet ire Gerardus ad aras,
Frigida brumalis dum struit Egla niues.

Finis.

Præterea templum diuæ Mariæ è Regione supradictorum collocatur, in quo Ecclesia collegiata, & Parochialis, habens immensæ altitudinis pinnaculum igneum, coopertum tegulis auratis, à Rolinis antiquissima & nobiliori familia Heduorum constructum, de quo *infra in consid.64.*

Omitto hic referre nomina aliorum diuorum Templorum, sub nomine Ecclesiarum Parochialium, tam in dicta ciuitate quam suburbiis cõstructorum, & dicatorum *nu.*11. Item Xenodochia seu Hospitalia duo. Capellas vero publicas decem. Leprosaliam vnam. Conuentum vnum fratrum minorum sub regula reformatiss. beati Francisci. Ab anno Domini 1480. per bonæ memoriæ nobilem virum dominum Guilielmum de Villiers, dum viueret, Dominum temporalem loci & castri Digornay prope Heduam cõstructum, & fundatum propriis eius expensis. Monasteria item alia quatuor excellentissima & ditissima, duo horum moniales obtinent ord. diui Benedicti, vnum sub nomine S. Andochii: Secundum vero sub nomine S. Ioannis Magni dicatum. Primũ nempe à Carolo Magno Imperatore, & Re-

ge Francorum conditum. Et vidi Bullam debite expeditam de data anno Domini 457. per quam Quinciacus fuit monialibus dicti monasterii donatus cum hominibus, terris, nemoribus, siluis, aquis, & aliis iuribus per reuerendum in Christo patrem Ionatam Episcopum Heduens. tempore prædicti Caroli Magni. Secundum vero à sanct. Guilielmo de familia Orengiarum orto constructum fuit. Tertium vero monasterium est monachorum, etiam ord. S. Benedicti conditore, religione, vetustate, & opibus illustre. Nam anno Domini 614. regnante Brunechilde Francorum Regina, & Ecclesiam Romanam regente sanctiss. Gregorio Papa orthodoxæ Ecclesiæ doctore egregio constructum seu ædificatum fuit in honorem sanctiss. Trinitatis, & beatiss. Martini Turonum præsulis: qui (vt legitur) In pago, seu in suburbiis Heduorum dum templum euerteret, & vnus gentilium stricto gladio eundē peteret, reiecto pallio nudam ceruicem percussori præbuit. Sed cum ille dexteram altius extulisset, resupinus corruit consternatus. Sed dominico metu veniam precatur. Eo igitur, quia præsentia sua hunc locum visitauerat dictus almus præsul, in eodem loco deuotione maxima, quam erga sanctissimum Martinum præsulum gemmam gerebat, mota præfata Regina Brunechildis venerabile Cœnobium fundauit, ac mirifice construxit columnis marmoreis, & trabibus abietinis formosis. Idem decenter ornauit, & musino opere mirifice decorauit, hortata, & commota à domi. sanctissimo Gregorio, qui hanc Ecclesiam largifluis priuilegiis & libertatibus decorauit, annulo quoq; proprio roborauit. Et voluit idem monasteriū ab omni humana subiectione esse liberrimum, prout patet cuilibet registrum prædicti sancti doctoris intuenti. Post cuius Basilicæ domorum, & cæterorum operum in monasterio prædicto requisitorum ædificationē ibidē institutus fuisse legitur ordo monasticus, qui postmodum dicebatur ordo Brunechildis Reginę, & merito appellari poterat Tū ob copiosum cętum monachorum ibi pridē ordinate, & regulariter viuentium secundum Deum: Tum etiam ob redolentiam virtutum, & morum in sacratis viris iam dudum ibi Deo famulantibus viuentium. Quorum primus fuit Lupus Abbas à dicto beatiss. Gregorio institutus. Et ne medicitatem paterentur monachi in hoc loco Deo famulantes, dicta Regina amplissimis reditibus, mancipiis, & terris in diuersis Regni Franciæ locis dispersis ditauit. Licet plura alia monasteria ædificauerit. In hoc tamen sacro Cœnobio sub magno altari, & in ingressu Capellę gloriosissimæ Mariæ virginis glebam sui corporis reponi voluit in tumulo marmoreo. qui reliquiis beatorum Apostolorum Petri & Pauli hunc locum ornauit sibi à dicto beatissimo Gregorio datis.

Succedentibus igitur temporū curriculis Vandalorum & quorundā gentilium incursu, ac rabie hoc Monasterium dirutū extitit, & longis temporib. incursu inhabitabile permansit. Successu temporis regnauit in Francia Carolus Augustus, cognominatus Caluus, in reparatione sacrorum locorum furore dictorum Vandalorum, & destructorū zelator feruentissimus, in cuius Palatio quidam Comes Badilo nomine deuotissimus residebat, qui seculari habitu indutus moribus correctis, ac virtutib. sacratis viris nō erat dissimilis. Hic requisiuit à dicto Cæsare hunc locum sibi dari, vt reparationi eiusdē intenderet. Qui Regis assensu obtēto hoc monasterium reędificauit, & Basilica, claustro, & cæteris ædificiis ornauit. Et anxie perquirere cœpit viros sanctæ religionis, doctrina imbutos, qui in monasterio sancti Sauini Pictauien. diœcesis viros religiosos reperit, & ex his octo, & decem assumpsit, inter quos excellentissimus meritis sanctus, & venerabilis Hugo floruit. Qui suo tēpore locum Auziaci rexit, & eundem locum hodiernis temporibus sua sanctissima gleba decorat. Item Ioan. admodum humilimus, & Odo vir sagacissimus, de quo legitur mirum dictu, & insigne miraculum. Nam cum post matutinas more solito ante signum salutaris Crucis pro suis, & aliorum peccaminum nexibus soluendis exoraret, visus est à multis in mentis iubilo oculos rectos habens, in sublime aeris eleuatus altitudine fere trium vlnarum vnius horæ spatio immobilis persistere, & eidē videbatur fixa Domini nostri imago. Deinde hic Badilo amplissimas possessiones iamdudū à prædicta Brunechilde Regina huic loco donatas inquirere cœpit, quas denuo dictus Augustus huic Ecclesiæ donauit, & eas ampliauit. Et hæc quidem reparatio huius venerabilis Cœnobii confirmata extitit anno domini 1358. à Synodo apud Heduam congregata præcepto & autoritate Ioannis Papæ. Et rogatu Ludouici Imperatoris, & Francorū Regis filii dicti Caroli Calui, qui olim à Brunechilde donata monachis huius loci ratificando cōfirmauit. Quæ & Carolus Magnus suo annulo roborauit. Ex prædictis patet monasterium prædictum fundatum fuisse à Brunechilde Regina hortatu B. Gregorii Papæ. Et secundo reædificatum à Carolo Augusto. Cuius imago sculpta supra illius Ecclesiæ pinnaculum reponitur in parte anteriori.

Insuper quartum est monasteriū sub nomine, & titulo S. Symphoriani martyris dicatum, & est Prioratus, in quo Canonici regulares ordinis S. Augustini degunt. Hic vero S. Symphorianus natus in ciuitate Heduen. & Comes Sedeloci oppidi, in quo Sedeloco primo fundata fuit Christiana Religio, saltem in Burgundia. Nam ibi constructa est Capella in honorem sanctorū Benigni, Andochii, Tyrsis & Felicis, in loco vbi prædicti sancti hospitati fuerunt, & conuenerunt de fide Christiana publice prædicanda. Et primo reduxerunt ad fidem dictum S. Symphorianū, Heduen. filium sanctorum Fausti, & Augustæ patris, & matris, adeo quod sub Imperatore Aureliano passus est martyrium, vt constat versibus sequentibus Gallica lingua descriptis in dicto prioratu:

Lan CC soixante & dix, regnant Aurelian;
Fust à Ostum martyrize sainct Symphorien.

Et in templo dicti sancti Symphoriani ad latus dextrum magni Altaris sunt tres tumuli argentati eleuati, in quibus reponuntur dicti S. Faustus, & Augusta; & in medio eorum Symphorianus, vt patet his versibus ibidem descriptis:

Faustus & Augusta hicq; iacent inter duo busta,
Integer, & sanus medio stat Symphorianus.

In prædicta ciuitate etiam est prioratus S. Rachonis Episcopi Heduen. Et Cœmiterium immensum, vbi Polyandrium visitur, hoc est, sepulchra innumerabilia lapidea eleganti modo constructa iacent, & famant omnes, ibi Christianos contra gentiles dimicasse, & qui Christiani ceciderant, diuinitus in vna noctium talia sepulchra habuerunt.

Identidem fuerunt de tumulis in pago S. Æmiliani prope Heduam existentibus. Et de his, quæ sunt in loco S. Petri de Quarreæ diœcesis Hedue. prout legitur in historia S. Æmiliani. Licet non sit incredibile,

bile, illa sepulchra ab incolis ciuitatis fuisse constructa. Cum ibi esset Cœmiteriũ ciuitatis Augustudunensis, De quo meminit Gregorius Turonen. *in sua Historia, in libro quem fecit in gloriam Confessorum cap. 73.* vbi ait: Cœmiterium apud Augustudunenses vrbem Gallica lingua vocitauit, eo, quod ibi fuerint multorum hominum cadauera funerata, inter quæ quod sint quorundam fidelium dignarumq; Deo animarum sepulcra, frequens occulti psallentis Mysterium docet. Cum plerunque multis appareant in ipso vocum præconio reddentes omnipotenti Deo gratiarum debitam actionem. Nam audiui (vt idem recitat) quod duo ex incolis loci, dum loca sancta orandi gratia circumire disponerent: audiunt in Basilica S. Stephani, quæ huic coniungitur Cœmiterio, psallentium sonum. Admirantesque dulcedinem moduli appropinquant ad ostium templi, autumantes à quibusdam religiosis vigilias celebrari. ingredientes autem, & orationi diutissime incumbentes consurgunt, psallentii chorum conspiciunt, nihilque lucere per tẽplũ nisi propria claritate cuncta ꝓspiciunt, splẽdere de personis vero nullã prorsus agnoscũt. Deniq; cũ essent attoniti, & stupore percussi, vnus de psallẽtibus accedit ad eos dicens: Execrabilem rem fecistis, vt nobis Arcana orationum Deo reddentibus adesse præsumeretis: discedite ergo, & ad domos vestras abscedite, alioquin ab hoc mundo migrabitis. Ex quibus vnus discedens abiit, alter vero qui loco remansit, post non multos dies è seculo migrauit. Hæc ille. Et fama est adhuc in hac ciuitate melodiarum cantus nonnullis diebus precipue festis & solennibus in ipso Cœmiterio audiisse. Et idem Gregorius *loco ante citato, c. sequen.* dicit, in hoc Cœmiterio vidisse B. Cassiani Sacerdotis magni & Episcopi Heduensis ciuitatis sepulchrũ à multis infirmis erasum, quod pene trãsforatum eo tẽpore putabatur. Abluunt enim ex hoc puluere ægroti, sed ꝓptimus virtutis magnitudinẽ sentiunt. Ibi, & Simplicius Episcopus nostrę ciuitatis, & alii Episcopi, sepulti sunt.

Vnum addere volui his quæ supra annotaui de excellentia huiusce ciuitatis, quæ (vt certissimũ est, clarissima fuit, & super omnes Gallię saltem Celticæ vrbes Principatum tenuerit) quod in vita S. Andochii Apostoli Heduorum legitur de laude huius ciuitatis, in verbis: Erat præterea hæc prælibata ciuitas, & tellus tũc, id est, tempore S. Andochii opum commerciis referta, fœcunditate ruris iucunda nemorum densitatibus viridans, diuersorum pecudum caulis ampla, ædium vel murorum arcibus altius circumcincta, & plurimis rituum & fanaticis characteribus opipara. Nihilominus & custodientium phalangis in procinctu sui viuide fulcita. Ita quod pro honesta sui habitus & cultus, secundo loco vti videretur post Romam.

Etiam, vt finem dictis imponam, dignum duxi hic inscribere quoddam Epigramma in laudem huiusce ciuitatis Heduæ editum.

Hedua præfulgens totum celebrata per orbem.
Lazareum corpus continet illa sacrum.
Hedua Cæsaribus fuit hæc laudata triumphis,
Armipotens nullo fessa labore fuit.
Hedua nec tetricis fuit hæc oppressa ministris,
Nam regitur felix Hedua consilio.
Hedua diuersis clarescit prouida bellis,
Celtarum partes inclita tunc moderans.
Cedat Alexander Magnus, quoq; Troius Hector,
Argolicum cedat turba cruenta virum.
Hedua Burgundas superat virtutibus vrbes,
Criminibus nullis contaminata manet.
Hedua sinceras religat candore puellas,
Hedua candenti est ebore candidior.
Candida fana iacent niueis notata lapillis.
Flauorum nullo deperitura die.
Hedua diues opum, Cererem Bacchiq; liquores,
Colligit, innumeris pullulat ecce bonis.
Hedua silicosis lustratur collibus ingens:
In quibus Aonios prendere licet apros.
Hic nemus aerias transcendit palmite nubes,
Ardua quo passim tecta superba facit.

Sed hactenus de laudibus Heduorum. Verum, enimuero dum hæc congererem, & laborarẽ, attulit ad nos literas vir eruditus & facundus Ioan. Morin ciuis noster, & Ecclesiæ Heduensis Canonicus, in supremaq; apud Rothomagũ curia Consiliarius, & quidem meritissimus, quas mihi destinarat clarissimus vir Bapt. Candelarius etiam Consiliarius Rothomageus. Quib. vnum (vt plura omittam) significabatur, me in cõmentariis nostris consuetudinum Burgundionum originem Heduorum priscis à tenebris vẽdicasse, & æuo recentiore nequicquã exortos, vti cęteros memorasse, vtpote à Belo, Nino, Mago, aliisq; vetustioribus huiusmodi viris, vt nõ facile cõstet vllã orbis gentẽ Heduis censeri anquiorẽ. Ipsosque Heduos ab ipso Apolline tantum adamatos fuisse, vt ipsis humaniter, cœlo Ioueq; relicto, permixtus, Augem puellam fuerit ꝓsequutus: In quo nec mihi omnino assentit. Verũ putat, vt charitas patriæ & affectus meo calamo stimulũ addiderit, animiq; beneuolentia in lares patrios me excuset, cũ ingenita omnib⁹ natura spectanda, quę quoscunq; ad illud impellit, neu se patrię quantũuis obscuræ ac ignobilis, ingrati nomen famamq; subticeant. Inter hæc mihi placuit commercium literarum cum tanto viro nactum esse, occasionemq; mutuo scribẽdi adinuenisse, quod & libens egi, & vt resciret hoc opus nostrũ esse Calcographis tradendũ scripsi inter alia si quid de præstantia ciuitatis Rothomageæ in suo studii armario reconderetur, ad nos transmitteret, ne illam sub silentio cum aliis præterirem. Etsi Beroso Babylonico fides adhibenda esset Apollo noster, Magus vero Rothomagorum Genesearcha dicitur, cũ Augustudunum, & Rothomagum sub eisdem fere tẽporibus à prædictis duobus condita feruntur, ideo nec cõmentitiũ esse quod reiecerim in Historia Heduen. Sed nec pepercit calamo vir ille apprime doctus & q̃ rescripserit de suorũ origine hic interseram cũ sint elegantissima. Prius tamen de eo referam (ne ei eblandiri videar) quod recẽset Textor Niuernensis literatissimus vir *in sua officina de loco, quo laudes Poetarum scribit.* Omittendi non sunt, ait, duo ætatis nostræ doctissimi viri, & linguæ Latinæ Principes vexillarii Bapt. Candelarius Consul Rothomageus, & Elias Gemellus. Quod si stetissent in Poetica professione, vt inclinabat naturæ Genius, prospere cessisset ętati nostrę, nihil inuidissemus antiquitati. Habuissemus qui palato nostro abunde satisfecissent, Sed heu pietas, Forenses illæ declamationes & ciuiles causæ, quibus appulerunt animum, prosperitatem hanc nobis sustulerũt. Audiui vtrunque loquẽtem, cum per iocum ex temporaneis carminibus inter se luxuriarent, At incredibili admiratione suspensum me retinebant, partim quod præcipitatis quantum libet verbis noua semper ad manũ suppeterent, tum etiam quod quæ ructabant per lusum plena tamẽ essent grauitatis ac doctrinę. Quod, quoniam

niam vt vidi, & expertus sum, non possum non vtriq; assurgere, & amborum sitire beneuolentiam. Hactenus Tex. Reliqua prosequemur, & ipsius Baptistæ Candelarij Epistola de verbo ad verbũ subsequatur.

Clarissimo Iurisconsulto domino Barth. Chasseneuz, Baptista Candelarius senator Rothomageus.

Vrbis nostræ primaria fundamenta celerius ad te trãsmitti desideras Bartholomæe doctissime, si quippiam ipsorum apud me tacitus reposuerim: Cui tuæ affectioni ne quicquam me satisfacturum agnosceres, nisi tuæ ad me redditæ literæ ad idipsum me vrgerent, cum nulla in parte officij, quo ad vires suppetent tibi, vacare destinauerim. Quamobrem, quod super hac re exigui nostri laboris fuerit, tuis omnino votis impendendum arbitror. Ac dum tuo (vt ais) operi perindie imprimendo insudas, aliquid in manibus habeas, quo nostræ vrbis, si fas fuerit, splendorem scripto tuo illustres. Neque vero illud egi, vt mei nominis memor esses. Cæterũ quod tibi visum fuerit, pro amicitiæ vinculo exequere.

Itaq; morem tibi gesturus tantillũ præfabor, quo maximos historię vertices sæpius hæsitasse cognitum est. Planè cuiuscunque prouincię nedum vrbis famatissima auspicia, minus notoria olim fuisse, quam earum modo vrbium incrementa, quarum ne vlla forsan origo in medium reiiciatur. Quod tum rerum vicissitudini, *tum fortunæ Imperio fragilitas ipsa humana* debuit, cuius varij vltro citroque fluxus instabilitatem hanc maximam hominum monumentis afferunt. Ecquid, quæso, de triumphante illa Babylone actum est? De Niniue, de Memphi? Quid tum de celebribus Græciæ pagis? vbinam Athenæ, Lacedæmon, Argos, ac pleræque huius farinæ vrbes, quatum memoria fere adhuc interiit? Neq; longius Romam aberrare patiar totius Europę Monarcham, cuius exordia iam pridem constat inter grauissimos authores incerta. Sed neque in meliori causa extiterit altera Gallorum ciuitas, quam Parisium vocant. Cuius origo eadem ignorantiæ nubecula obscurior est, saltem par vtriusque conditio fuit, si ad tuum Berosuum Chaldæum mentem aduerterimus.

Cæterum, mi Bartholomęe, his præfatis, ne ab humeris nostris onus hoc historiæ difficultate reiiciamus, rem ipsam compendio cõtingam. Parces autem historiæ, maiorum incuria obliteratæ. Parces itidem homini latebras patriæ suæ deploranti. *Sed commune hoc vniuersam penè Galliã facinus afflixit. Quicquid vero de multis fragmentis legere potuerim, accepto* iamdudum animo obaudies.

Europam nostram (vt de multis orbis partibus vnam expediam) in cõfesso est, non omnino inhabitatam fuisse, quanquã plurimas ipsius plagas non adeo populis cõfertas acceperimus. Sed qua cœlum forsan clementius ingrueret, illic protinus ex studio hominum colluuiem attrahi. Quemadmodũ ex Hispaniis fama retulit, partem fere dimidiam petrosis montibus desertã mansisse, ac parem apud Germanos camporum solitudinem iacuisse memorãt. Cui forsan locorum inhabitationi causam dederunt asperiora gelu ac frigoris incõmoda, sicuti ab his Regionib. auditum est, quæ rectissimo sidere arcton Septentrionalẽ incolunt. Qua cœli parte nonnulli super alios profecti cæteras penitioris Europæ plagas adiuerunt. Hinc opus fuit, vt quæ ante hac terræ incultæ fuerat aduenarum colluuione, tum primum habitari cœperunt. Contrà quæ plerisque indigenis occupabantur poli (vt dictum est in Clementina) ab ipsis coactè abeuntibus desertæ sunt. Quò fieri contingit, vt hinc mutatæ toties vrbes partim instauratæ, partim vero deletæ, nihil de sua vetustate retinuerint.

Itaque de Normania nostra illud indubitatum erit, ipsam sua fertilitate inspecta etiam ab orbis inter fratres Ianigenas colliminio incolis nequicquam cautisse. Cuius vbertas exteris adeo Gentibus grata fuit, vt Daçia profugi aduenæ illam appulerint.

Quibus tũ affluentibus antiqua Patrię facies penitus commutata est. Alij præterea mores expostulasti. Tantæ diutius ignorantiæ alimentum dedit repentina huiusmodi Colonorum accessio, quum nihil aut parum ante crudelissimi Astigni, vel Rollonis iustissimi aduentum ab historia vendicetur. Plane vulgò acceptum fertur, ipsam prioribus seculis Neustriam esse nuncupatam. Inde alio heredum successu Normaniam, quod recentius etiam non patriæ nomen est, vulgata Daciæ linguæ allusione, qua Noth ventum Aquilonarem denotant. Porro Mam sua lingua hominem dicũt, qua vtriusq; mixtione populum arcto venientem putant. Haud quoq; absurdum fuerit hoc commentum, quo pleręque vrbes similem ab allusione Aduenarũ sibi allusionem suscipiunt, & nouissimè inter Germanos Aleman. eluuiẽ *huiusmodi* cõmenti simulacro nomẽ forsitan fuisse accepimus. Cum suo idiomate ab Ale & Man, hominũ velut extulem demonstrarunt, quæ rerum obscuritas tuo satis *animo facere* saltem videbitur, vt hinc à me vetustiora non efflagitares.

At verò, vt paulisper ab inferis, quod aiunt, Terniones scrutemur, ac in dypthera Iouis membranam occupemus, proximus ego rem exequar.

Partito igitur ab orbis initio in plurima regna terrarum ambitu veluti ab ipso Beroso Chaldæo didicimus, Noa pater, qui & Ianus erat, tres filios latè vbique denominaturos dimiserat. Equorum nouissimo Iapeto plurimos exisse liberos literæ identitatẽ cum Ceroso sacræ attestãtur. Ne quam fidem ipsi Beroso, quemadmodum Volaterran. ac Sabel. fecerunt, impudens derogem. Cui tum in multis cõcordantiis sacram scripturam reperio. Horum igitur filiorũ duo, Comerus Gallus, & Samothes Galliam nostrã possederunt, ab hoc Galli dicti, ab altero Samathæi: Quod non inelegãter Cæsar in commen. scriptum reliquit teste Diodoro Siculo secum adiuncto: *Quoniam vterque, inquit Samothen primũ Gallis Philosophiam ac literas ostendisset. Ab hoc autem Samothe filius nomine Magus Gallis imperauit, à quo plurima sui nominis oppida deducta feruntur, quæ, vt cõpendio studeam*, Maga ab ipso dicta extiterunt, non autem Magus ipse ab ipsis. Quam rem cognitam ac veram plurimæ per vniuersam Galliam huius nominis finito cõuentu vrbes efficiunt. Quas commentator Viterbien. hoc in loco recenset, vt vero de *multis* nostram afferam. Hæc est vrbs Rothomagus, cuius originem scire speraueras, vrbs sane Magi nostri nomine splendido illustratus, ac quemadmodũ cæteræ illius terminatione, desinens. Quocirca hoc primum monumento apertum erit, quæcunque tunc temporis ædificia, palatia, tectaque constructa fuerunt, ea Maga ab ipso, vt prædictum est, nuncupari.

Nunc historia admonet alterum suadere, qua ratione Rothomagum composita appellatione dixerimus. Quod breui fecerim, si alterum obiter absoluerim: in quo mecũ tuo Epistolio iocatus es. Inquiebas enim cum de tuis vrbis augustissimis exordiis rem ageres, nostri Magi te meminisse, atque illius temporibus Apollinẽ coæquæuum fuisse, quem tuę vrbis Augustudunum fundatorem commentariis. Agi mi Bar-

mi Bartholomæe, ne ad me solũ pertinere Magum putaueris, quem omnibus Gallis nedum nobis imperasse Berosus scribit. Sed Magus forsitan ea lege dictus erat, quod Scythica lingua Magod ædificatorem vocant, à qua Scythia Gallos fluxisse cum Ogyge notum est. Itaq; primus erat ille Magus, qui palantem Galliam atque incultam in pagos vrbesq; ornauerit, diuiserit, coegerit. Quod credi verisimile est eo tempore ipsum Magum patriæ nostræ incubuisse, in qua vrbem nostram primariam suo nomine Magam dixerit. Qua generali voce tandiu cum aliis eiusdem farinæ vrbibus perstiterit, donec retrofluxis tempestatibus, & aliorum augmento instauratorum nomen alterum exceperit, quemadmodum, vt de aliis sileam à nostra vrbe rem proxime sequemur.

Alterũ igitur quod supererat expediamus, ab ipso Iano, vti diximus, nostræ Patriæ sedes indigenis fuit stabilitã: cuius medio vrbem Augustam Magi successoris nomine Magam dixerunt. A quo tempore, vt prope vrbis diluuium fuerunt vsque ad Troiæ primordia, tali nomine cognita perstitit. Quo Troiæ æuo Allobrox apud Gallos, vt idem Berosus memorat regnasse fertur: Sub quo Troię incremẽto, & Allobrogis Regno suã Berosus ipse finit historiam. Cæterum Manetho Ægyptius rem vlterius prosequens post Allobrogem alterum Rhomũ ponit, à quo Rhomo nihil aliud priscæ historiæ colligimus præter illud ab ipso Manethone relictum. Cuius commentator idem fere asserit. Tametsi vnũ verisimile addat, ad hoc, scil. Rhomo, Rhomomum ad Rhodani ripas fundatum, & nostra Gallia Belgica sub Sequanæ littorib. Rhomaedissos populos denominatos. Quos non alios arbitramur à nostris Normannis, quanquã aliunde vox ipsa difficultatẽ fidei attulerit. Sed Ptol. in Geographia scrupulum animi ademit, inquiens illos altero nomine Rhomãduos appellari, in quo exigua pene literarum mutatio rem indubiã ad oculum ostendit. Quocirca coniecturã facere oportuit Rhomi temporib. vrbem nostrã Magam addito eius nomine fuisse Rothomagũ vocitatam, ac si ab ipso Rhomo fuisset instaurata, neq; opinioni deroget remotũ forsan discrimen à Rhomo in Rhotoma. Enimuero parum hoc erit, si ex vrbe Rhoma Romulum autorẽ fueris mentitus, cuius nomen vrbs suo non penitus affert. Sed satis fortasse erit aliqualem ab antiquitate vocem in nominibus vrbium vindicare, ex quibus prisci illarum conditores coniectura magis arguantur. Nulla enim fere vrbs in orbe comperietur, quæ ad vnguem sui autoris nomen repromittat. Cęterum linguarum fluxu aut annorum volubilitate prisca illa nomina interierunt. Cuius rei alicubi in libello memini, quem de veterum vrbium appellatione illustrata edidimus.

Talis igitur vrbi nostræ appellatio orta est, quam Parisio vetustiorem eo Manethonis libello coniicere licet, cum sequentem à Rhomo Gallię Imperatorem Paridem affert, qui vrbi Parisiæ incrementum dederit. Hæc tum vrbe Romana antiquior est, cuius initia constat trecentis post Æneam annis prodiisse. Sed obsoleta hæc adeo feruntur, vt iamdudum minus in fama memoriæ quam in re fidei nanciscantur.

Sed vero vlterius audendo palam dicendũ offertur, cur ab eo Rhomi nomine quod Rhomanduos vel Rhomandissos nuper effecerat in alterius Neustriæ primum, inde Normannię titulus patria nostra transiuerit. Quibus, vt spero, exantlatis abunde per medium vetustatis pelagus natitasse videbor. Enimuero tanta est antiquæ rei longe reiecta cognitio, vt coniecturis tantum locus relinquatur. Sed cõmunis ille patriæ ardor hactenus inualuit, vt non solum ab humanis, sed diuinis originib. nostra exordia reputemus. Satis illud pro exemplo vnico præstabunt, quæ de Troia, Roma, aliisq; Græciæ vrbibus mendaces Græci effinxerunt, vtinã tam aliis exosi, quã apud me fide penitus nulla possunt. Ne interim tuæ vrbis auspicia refricem, quæ ab ipso Apolline repetis, adeo te patriæ amor excitauit. Mihi vero cui onus ingeris etiam de improuiso ansam præbuisti, non nihil tuo exemplo lepide apud te comminisci. Æquo id animo accipies, & si commentitium arbitraberis, solita aliis mecum indulgentia perages, qua te quoq; non indignum apud emunctitiæ naris homines sperabis. Plane ego audacior effectus, ne tuo solum monimento, sed alia tum licentiore via causam mihi ascripsi, quia diutius inter tripodes residens musas mihi aliquando humaniores conciliauerim, quo iure mihi id permissum reor magis.

Itaq; vt primũ à Neustriæ voce auspicemur, deleto (quod aiunt) ab Argolicis Ilio, fama est Francionẽ Hectoris filium cum quatuor Comitib. Alanos bello adortum fuisse, ac tandem superasse. E quorũ Comitibus vnus erat cum Bauone Phrygio genere illustris Amynthoris filius, qui maris procella diutius iactato Francione apud Cymmerios latebant. Cæterũ vtroque ad Mœotidem cum Alanis belligerante, cum filius ipse Amynthorides à Sarmatibus Europeis suppetias petit, vt legatus ad hæc loca missus prope Hypanin cõstitit, quẽ fluuium Barbari gentili voce Nester vocant: ab hoc flumine Diis volentib. nomen sibi Amynthorides auguratus est, ac Neuster appellatus. Hic demũ pace cum Alanis composita, atq; vrbe Sycambria condita, Neuster, vt cæteri Comites fatalem suis nepotibus terram nostram appulit, quam nouitio nomine Neusteriã nuncupauit. Quæ patriæ populo longissimo tempore inualuit. Quum ab ipso Troiæ excidio vsq; ad Rollon. fere tempora in Asia Normannię, allusionem commutata est.

Vt vero omnia super hac re commenta referam, poterat aliunde Neustriæ nomẽ causam sortiri à Nester, quod secundum Hieronymum in interpretationibus Hebraicis ærarium vel metallarium significat. Neustria enim Britanniæ ac Cassiteridibus Insulis proxima est, à quibus magnam stanni copiam defluere cognitissimum est. Quo fieri potuit, vt à metallorum proximitate Neustria sit nuncupata.

Porro vt alterius vocabuli Normanniæ rationem afferamus, his fere seculis, cum apud Francos regnaret Carolus, valida Danorũ manus Sequanæ ripas secuta est. Hæc fuerat debita patriæ nostræ Rollonis militia, quæ nos nostraq; potentissime inuasit. Tum actis cum Gallorum Rege pacis conditionib. de Pagano Christianus Dux Rollo efficitur. Huic patriæ antea incultæ facies noua nouissimo Ducis cõgressu restauratur. Equidem non absq; diuino numine harum aduenarum accessionum patriæ defluxam arbitrabor. Quippe ex historico nostratum rerum antiquissimo (Sed qui plura ex præmissis ignorauerit, quanquam temporibus Guilielmi ac Richardi patrię nostræ Ducib. rem exordiatur) ipsum Rollonũ apud Scandauiam insulam à Deo monitum accepimus, se vrbem vltra mare iactatam aditurum, illic quoq; Regnum ingens suis stabiliturum.

At qui tanta Rollonis tempestati velitu ab eodem historico didicimus vrbem nostram tunc Rothomũ vocitatã comperimus. Quæ reducta toties nominis allucinatio vetustioribus causis fomentum præbuit,

vt hinc audita Rothomi narratione, ex homine alioqui Berosi Chaldæi forsan penitus ignaro, rursus ad Rhomum antiquum Galliæ Principẽ historia recurreret, à quo magis originem habuisse credi par est.

Vnde Rollone ipso res nostras occupãte, de Neustris fastidio nomine Normanni sunt appellati, vt huic nouo Duci in gratiam nouum nomen à suorũ Danorum ex Aquilone commeatu, succederet. Et si nouerim quã plurimos, qui non Normannos ab exteris dictos putent, quos verius vt patriæ indigenas arbitrantur. Qua in opinione Raph. Volater. extitit: causam ideo afferẽs, ꝙ cæteri Normannos à Scythis originẽ duxisse memorant. Sed vero nullã inter Scythas huius appellationis Gentẽ reperisse, nec in Ptolemęo testatur. Quod mihi plane libere loquenti frigidum satis videtur. Nam neq; ex altera Gentis nuncupatione dictos credimus: quia à Scythia proficiscentis rei euentu, vel verius dicã sideris patrii allusione, Normanni nomen habuerint. At vero quicquid in causa pendeat nouissimã hanc Normannorũ dictionẽ retinemus, ac tum cõmune nobiscũ vulgus hoc historię exemplo labitur. Piũ vero erit cuilibet super his profiteri ex voto. Porro vt nihil extra paginam oberret, suspicor te libenter seruaturum, quonã pacto à Rothomi vocabulo, nostra ciuitas in Rothomagum desciuerit. Quamuis priori ratione id ipsum absoluerim, dum corruptam, annorum fluxu vrbium multarum nuncupationem dixi: nunc tamen pro Historiæ coronide vnum addam.

Apud nostrates longe ante fidei orthodoxæ tempora sicuti plerisq; aliis in locis, Idola cultui summo in pretio habentur. Ac ibidẽ de plurib. pro exemplo refricem, quę apud Sanct. Germanũ Parisiis ab omnibus, & à me quoque, cum illic studiis agerem, visa est. Pari modo apud nostros, aiunt, Rothon idolũ vrbis auspiciis inuocatum fuisse. Etiã inter nos locus adhuc sui fani cõspicitur, à quo Rothi idoli nomine vulgus habet, cum altera Magi dictione vrbem nuncupatã. Erat vero Magi pronunciatio nedum apud nostros, sed omnibus fere nationibus, sapientem designans.

Neq; diutius suspendendum est aliud, ꝙ à vulgo didicimus. Quippe nonnulli Rothomagi Etymologiam à rota magorũ profectã autumant. Neq; forte vero alienũ erit istud credere. Cum rotam multi pro consessu & consilio acceperunt. Ita apud Gręcos amphyctiones legimus, apud Scythas dioscurias, apud alios rotã. Quo in loco Apostolicæ sedis rota à doctorum virorum consilio non erit omittenda. Sic tamen in patria nostra Rothomagũ Gentis primariam ciuitatem sapientes Magi incoluerint, vt cæteræ Galliæ Druydes & Bardi. Quo effectum erit à rota illorũ sapientiæ cõmunem dictionem illam vrbi inditã fore.

Hæc igitur, mi Bartholomæe, prorsus apud me habeo: quæ de nostra Vrbe tuo iussu collegi, in quibus me vetustatis nebulis plurimum vagatum cõspicies. Adeo à primis auib. res fuerat suo iudicio metienda, cum ab orbis diluuio vsq; in præsentem diem calculatorũ more rem deflorauerim, ac breuitati studui, quam omnib. placere cõstans est, licet ista licentiore stylo exarari potuissent. Age quæso, & vrbem nostrã in tuo honorũ Catalogo recense, cuius splendori ac gloriæ pręfata (si tuo animo sederit) non parum attulerint. Quodcunq; vero erit, in quo tuam diligentiã adiuuare potuerim, libentius te interpellante exequar. Par enim amicitiæ vinculum tuis literis & acceptissimum & gratissimum, non sine maxima animi hilaritate habeo. Præterea ex opere à me condito ꝙ requiras, non est modo quo te longius suspendam. Ingenue siquidẽ fatebor, in multis humanitatis partib. me aliquando versatum, ac de propria Minerua pleraq; apud me in libellos reposuisse, nõ tantum ex legalib. studiis, quæ etiã cum cæteris aliqua sunt. Sed tum liuentium turba deterruit, tum cordis simplicitas, quæ communem illam scribentiũ gloriam semper exosam habuit. Erunt autem post hac dies, quib. audaciorẽ me incedendo tui ac multorũ stimuli efficiant. Vale mi Bartholomæe, & boni nostra consule. Ex ædibus tuis apud Rothomagum die 12. Nouemb. 1527.

Conradus Celtes *in descriptione seu libello vrbis Norinberga* eam summopere laudat, & illa descriptione procedit per capita. Primo de origine & situ & regione vrbis in genere describit. Tum de imagine & descriptione eiusdem in specie. Tum de arce Imperiali, fontibus ædificiisque, & foris vrbis, hortis, & officinis metallariis. Tum de vectigalibus vrbis sideribus, & qualitate aeris, valitudine & habitu populi. Tũ de ingeniis & moratione virorũ & mulierum. Tum de duobus augustiorib. templis, & hospitalib. eorumq; opibus, & reliquiis. Tum de nouẽ vrbis Monasteriis, & eorum sanctis & probatis moribus. Tum de domibus publicis, & frumentariis. Tũ de domib. Ceronisariis, Armentariis & Expositorũ. Tũ de Pietatib. & & Eleemosynis vrbis, & leprosis. Tũ de magistratib. vrbis & pœnis sontiũ. Deniq; de vniuersali vrbis Iustitia, legib. conuiuiorũ, & nuptiarum. Postremo de annona & victualib. vrbis. Quæ omnia (lector candide, si cõtingat tuam ciuitatẽ laudare) tibi commodo esse poterunt. Ideo lege illam descriptionem elegantem & facilem, quam reperies impressam cum voluminibus Exegeseos Germaniæ à F. Irenico exaratis.

SExagesimaprima consideratio de oppidis seu vrbibus vulgo villæ dictis, quod sit excellentius subnectitur. Et licet Plin. multa *in suo lib. naturalis historia, lib. 3. 4. 5. & 6.* multa Regionũ oppida insignia describat. & ideo de eis ad eum vos remitto. Attingam tamen tantum, ꝙ in Gallia Narbonensi vrbs seu oppidum est valde excellens, quod olim dictum fuit Agathe, nunc vero Mons Pessulanus, ꝙ excellit aliis pluribus de causis, Primo magnitudine, cum sit magnũ, longum, & latum, plures domos, ædificia pulchra, & templa continens: Ita, quod fere in tota patria Narbonensi non est similis ciuitas, saltem æquiparari potest magnis ciuitatibus. Maxime etiam cum vniuersitates non debeant institui, nisi in ciuitatib. *vt not. gl. And. Pan. & Fely. in proœ. decretalium. gl. Bart. & Io. de Plat. in l. vnica. C. de studiis liberal. vrbis Romæ. libr. 11. c. 1. de Magistris, & ca. tuæ. de clericis non resid.* Tamen in dicto oppido propter eius nobilitatẽ est vniuersitas, *vt dicit Bal. in procemio decretalium. col. 6.* & re vera est, & pręstat aliis in medicina: *& dixi supra in 10. par. in 32. consideratione. allegando Nicolaum Boerium in rub. de reg. iur. ad Dynum in vlt. glo.* De isto oppido doctissimus vir Petrus Alloboust doctor in medicina meritissimus, & ciuis noster, ipso existente in dicto studio Montis Pessulani, versus sequentes lusit:

Agathe floret studio medendi,
Oppidum ponto gelido propinquum.
Cui nouum paruus titulum dedit mons
Lanus & amnis.

Sicut Ior, & Dan duo fontes simul iuncti Iordanis nomen efficiunt.

Sine tamen fastu Diuionem (oppidum olim in finibus, & sub ditione Heduorum, nunc vrbis capitalis est Burgundiæ, & dudum sedes Ducum) esse excellentius aliis autumo, secundum quod communiter, &

ter, & vulgari sermone dicitur: *Quin est ville de Diion.* Et quod communis fama famat non omnino deperditur, & quæ communiter dicuntur, non carent omnino veritate, *iuxta leg. si quis patremfamilias. in prin. & ibi glo.1.ff.ad Maced. & l. Barbarius Phil. ff. de offi. prætoris, & l.3. in fi. & ff. de sup. lega.*

Nam primo à Dite (quia diues) nomen assumpsit, & olim tantũ castrum erat, vt vetustiori fundamento murorum adhuc ostẽtatur: nunc vero excellentissimum oppidũ, ab ipso Samothe siue Dite primo conditũ, quicquid voluerint astruere nonnulli, præcipue Annonius monachus *de gestis Francorum lib.2.c.24.* qui dicit ab Aureliano Imperatore hoc castrum olim fuisse constructum, quod falsum est. Licet fateor eum augmentasse tam murorum ambitu quam populis, & diuitiis ornasse. Cuius quidem si velis ad saturitatem videre Topographiam, & Genesin, videas, quæ in commentariis nostris consuetudinum Ducatus Burgundiæ retuli *in procemio. in verbo, ville de Diion.* vbi & de laude eiusdem. Quibus iungatur sequens Epigramma ab ipso Petro Turrello Heduensi viro literato Astrophilo, & Diuionei gymnasii rectore:

Quisquis Mandubios affectas noscere fines,
Diuio Sequanis quos scidit almus agris.
Carmina quæso legas exili scripta papiro,
Quis (quem plura putes) sciueris esse tibi.
Vrbs est hostifugo quæ Diuio condita muro,
Et triplici multis amne rigata locis.
Quondam vt Troia fuit trino circundata riuo,
Vel simili doctus flumine Parisius.
Quem & si nauiponens multo cum remige Titon,
At nos lætifico munere Bacchus alit.
Vnus habet querulis de ramis triste foramen,
Cui fluit exigua perbreuis aluus aqua.
Alter est à succo, vel sicco succio factus:
Nil nisi sordiduli pondera ventris agens.
O quam sæpe suo vincitur carrus honori,
Girmaga & scaphij sordida rhæda sui.
Tertius inter eos liquidissimus Oscara dictus,
Quæ recipit tardis fluctibus vdus Arar.
Hic rapida rigidus versatur mole molaris,
Quo sua dat dulcis munera multa Ceres,
Assolet vt teneros cum pascit mater alumnos,
Quæ præbet natis iam semel esca suis.
Plus celeres pagri, plus carpio, gobio, cancri,
Et plus hoc fluuio scammea turba natat.
Parua ferat flatu quam siccus corpora puluis,
Dum calidus flauos Syrius vrit agros.
Quo faciles tenebrant salices, atque altior alnus:
Et tenui calamo frondea ripa virens.
Quale solet putres per glebas sectile porrum,
Aut inter nitidas brassicæ lata niues.
Principis in nubes hic ardua tecta minantur,
Sunt quoq; magnifica structa theatra manu.
Sicq; aliis structura ingenti Diuio vicis,
Anteit vt breuibus pinus acuta rubis.
Et fabricata semel sua si palatia surgunt:
Hinc poteris longe quam addere ad oua minus.
Septimus hic parochus sancto vittatur amictu,
Quæ facit hunc numerum pagina cuncta sacrum.
O felix nimium Dis tantæ conditor vrbis,
Ogygides Diti cui pater Iapetus.
Celtica quem primum fecisti terra colonum,
Atq; etiam nostros ante habitare locos.
Omnium & hinc primus sedes & tecta locauit,
Deq; suo diues Diuio nomen habet.
Nomine quo tanto hic diues celebratur asylum,
Sanctaq; maioris prima figura sacræ.
Quod Deus omnipotens longum seruauit in æuum,
Hostiæ vt hic esset dogmata longa sacræ.
Voluit mira, precor, vigilanti pectore fata,
Atq; quibus durant legibus illa suis.
Inclyta Mandubiis nunc staret Alexia campis,
Illa sed haud tanto sidere digna fuit.
O veneranda domus cunctisq; hilaranda diebus,
Qua residet veri victima sacra Dei.
Hostia diuinum cuius ingens numen adoro,
Aspiciat famuli vota precesq; sui.

SExagesimasecunda consideratio de Templis seu Ecclesiis, quod fuerit, aut sit excellentius prædicabit. In primis, præmissa multiplici acceptione huius vocabuli *ecclesia*, de quo ad do. Theologos & Canonistas vos remitto, vt paucis reassumam, dico, ꝙ Ecclesia triumphans militanti præfertur & ordines vtriusque scribit Dionysius *in sua hierarchia*, de quib. supra *in 3. & 4. part.* Ecclesia vero militans, cunctis aliis rebus præferenda est, vt etiam satis comprobatum est *in d. 4. part.* Item quod Ecclesia Christiana præfertur Synagogæ Iudæorum, vt superius *in ista par. in 20. consideratione.* & de principio Ecclesiæ Christianæ, vide Polydorum *de inuentoribus rerum lib.5. cap.6.*

Quid tamen de ecclesiis particularibus, quæ illarum sit præferenda, sumendo etiam ecclesiam spiritualiter? Et in hoc nemini est dubium, quod ecclesia Romana est cunctis præferenda, & ab omnibus aliis honoranda, pluribus mediis.

Primo, est caput & mater omnium aliarum ecclesiarum, *vt habetur per tex. in cano.1.12.d. & ibi ample Ioan. de Turr. etiam comprobat. Idem in c. memoriam.19. distinct.* Ideo est prælata cæteris, *vt dicit idẽ Ioan. de Turrecrem. & in c. quamuis.21. dist. in 2. col.* Et est superior inter omnes Ecclesias. *Idem Io. in c. cogamus, 24. q.1.* licet ibi dicatur, ꝙ Antiochena olim prima erat. Et domina aliarũ ecclesiarũ dicitur. *Item in c. oportebat. d. 76.* Imo habet prærogatiuã à Christo. *Idem in c. à recta. 24. q.1.* & principaliter Christus eidẽ primatũ dedit, secundario vero concilia, *vt in c. dudũ. 3. q.6.* Ideo inter omnes alias veneranda. *Idem in c. visis. 16. q.2.* Et quoniã ista materia est amplissime in locis hic ante allegatis ventilata, & per Ioan. Eckiũ Alemanũ *in suo tract. de primatu Petri,* vbi tenet, & probat ꝙ omnes ecclesiæ orientales etiã obedierunt Ecclesiæ Rom. & etiã dixi *supra in 4. part.* Et de eiusmodi præstantia, & de qua diu certauit cum ecclesia Hierosolymitana, scribit Polydorus *de inuentorib. rerum. lib.4. c.7.* Et eius authoritas satis probatur per Iudocum Chlictoueũ *in suo Antiluthero, & propugnaculo ecclesiæ contra Lutherum,* ideo aliter non insisto. Sed descendendo particularius videndũ est: An Ecclesia S. Petri sit maior quã Lateran. Et videtur quod sic, quoniam *in c. sanctorum 10. q.1.* nominantur. Ideo dignior & maior videtur ex priori denominatione, de quo *supra in 1. part.*

Secundo, ex *c. dudum. 3. q.6.* vbi dicitur, quod Ecclesia Petri nomini suo consecrata, & domino instituente, prima sit, & caput cæterarum.

Tertio, ex *c. futuram. 12. q.1.* vbi dicit textus: *Constantinus vir religiosissimus Fabricam templi primæ sedis beati Petri instituit.*

In oppositum tamen arguit Ioannes de Turre. *in d. ca. sanctorum,* & probat quatuor rationibus, quod Ecclesia beati Ioan. de Lateran. sit maior, & ibi soluit argumenta in contrarium, ideo ad illum recurre. Petrus venerabilis abbas Cluniacen. *in suo tract. de miraculis.* laudat, & extollit ecclesiam nostræ Dominæ, quæ dicitur maior extra multas, & inter alia ex quodam miraculo, quod dicit ibi fieri singulis annis in

vigilia assumptionis Beatæ Mariæ, vbi cerei per 24. horas acensi non diminuuntur.

De Ecclesia vero Constantinopolitana, primum locum post Romanam obtinere videtur, *vt in ca. Constantinopolitanæ. 22. d. & ibi Ioan. de Turrecrem.* & de eius excellentia facit mentionem text. *in authenic. vt determinatus sit numerus clericorum, collatio.* 1. & vacabat Ecclesia sanctæ Sophiæ, *vt dicit ibi gloss. in verbo, ecclesia.* Excellentia autem illius Ecclesiæ consistebat in multitudine seu numero clericorum, qui erant nongenti quinquaginta: *vt refert ibi glo. in verb. mensura, quæ pro hoc allegat l. non plures. C. de sacrosanct. Eccles.* quem numerum Iustinia. reduxit in quadringentos vigintiquinque, & super centum existentibus his, qui vocantur Ostiarii. Nã sexaginta erant Presbyteri. Diaconi aũt masculi centum, & quadraginta fœminæ. Subdiaconi vero nonaginta, lectores centum, & decem, Cantores vigintiquinque. Et vt fertur, ob tantam multitudinem clericorũ, ipsi diuisi fuerunt, ita quod diurnum, & nocturnũ omni hora celebrabatur officiũ diuinũ in dicta ecclesia: Ideo laus perpetua dicebatur.

Sed ad templa, seu ecclesias materiales trãseamus, quæ & à Poetis, & Historicis plura excellentissima memorantur, vt templum Dianę Ephesiæ, in quo fuerunt centum viginti septem columnæ à singulis regib. factæ, sexaginta pedum altitudine, inter quàs 36. cælatæ fuerunt miro artificio. Templi lõgitudo erat 425. pedũm, latitudo vero 220. Et factum est à tota Asia ducentis, & viginti annis: vnde inter septem orbis miracula propter operis magnitudinem, & sumptum incredibilem annumeratum extitit.

Fuit templum Iouis Ammonis, quod fuit insigne, & sumptuosum ab Iarba rege Getulorum factum, in quo erant centum aræ. vnde Virgil.

Iarbas rex Getulorum
Templa Ioui centum latis immania regnis,
Centum aras posuit, vigilemq; sacrauerat ignem,
Excubias diuum æternas.

De quo etiam meminit Martialis *in suo primo Epigrammate.* Item Virgilius scribit Didonẽ fecisse templum Iunoni donis opulentum.

Aerea cui gradibus surgebant limina, nexæq;
Aere trabes, foribus cardo stridebat ahenis.

Refertq; Baptista Fulgosius *lib. de dictis factisq; memorabilib. tit. de miraculis. cap. de gemmis. &c.* quod venefica animalia, neq; muscæ non ineunt triclinium ecclesiæ Aniciensis in Auernia (qui vulgo *du puys* dicitur) & si aliunde inferantur, statim moriuntur, & in hoc laudanda est Ecclesia, quod veteres scripserunt Romæ in Herculis fanum, nec muscas, nec canes vnquam ingressos.

Sed ad magnificum illud templũ Hierosolymitanum, ꝙ Deo omnipotenti Salomon anno regni sui quarto ædificari cœpit, & septem annorũ spacio perfecit, annis vero ab ortu Adæ primi hominis, tribus millibus centum & duobus sermonem cõuertamus, cuius magnificentia, & dignitas ab omnibus in hodiernum diem vsq; approbatur. Fuit autẽ sexaginta cubitorum in longitudine, & viginti cubitorũ in latitudine, & triginta cubitorum in altitudine. Et porticus erat ante templũ viginti cubitorũ longitudinis iuxta mensurã latitudinis templi, & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi, fecitq; in templo fenestras obliquas: Plura etiã alia mirabilia fuerunt in illo templo, vt scribitur 3. *Reg. 6. & 7. c.* Nihilq; erat in templo, quod auro non tegeretur, vt ibi dicit, & *in c. gloria Episcopi. ibi: neq; vero* 12. *q.* 2. & ample de excellẽtia, & magnificentia illius vltra alios ponit frater Ioan. Ludouic. Viual. de monte regali *in suo opere regali. tract. de magnificentia Salomonis,* & ibi probat septẽ rationib. quod illud templum fuit nobilissimũ, & quomodo fuerit formatum in modum pulcherrimæ ac fortissimæ turris, & de illiùs pompa, & incredibili pulchritudine. & in officina Textor. *in ca. alia opera, & ædificia sumptuosa. in fine.* vbi vltra alia làudat illud, dicens, ꝙ in primis à Salomone triginta hominũ millia cædendis arborib. Cedris, & Cupressis sunt destinata ad illud ædificandũ. Lapicidarũ vero extiterunt octuaginta millia. Inferioris structuræ materia erat ex candenti saxo. Trabes erant Cedrinæ, Cedrina cõcameratio auro illita, vt parietes omnes. Duo Cherubin ex puro auro, pauimẽtum petalis aureis instructum. Ianuæ vicenum cubitorũ altitudine auro coruscantes. Ante vestibulũ erant duæ columnæ æneæ 18. cubitorum altitudine, ambituq; duodenum. Altare fuit æreum denum pedũ altitudine, longitudine duplo maiore. Item mensa vna aurea, phialæ, & pateræ aureæ decem millia, argenteæ quadruplo maiora numero, Candelabra 10. millia ex auro, & argẽto fabrefacta, & istud est de templo artificiali seu materiali nõ spirituali, de quo habetur *Io. 2. & 1. ad Corint. 3.* quod est Christus. Fuit & dictum templum sub Dario reædificatum in omni gloria, *vt patet Esdræ 3. c. 7.*

Et per istud templũ Salomonis, & Ezechielis templum arduum, & sublime, quod vidit Ezech. in spiritu construendum, & admirabili exornandum decore, de quo *Ezech. 42.* & per illud tabernaculum, quod Moyses construxit iubente domino. de quo *Exod. 25.* imaginata, & figurata fuit Ecclesia Christiana.

Templi vero quatuor partes esse dicuntur: Antica ad ortum, Postica ad occasum, Sinistra ad Septentrionem, Dextra ad meridiem. Ita dicit Arch. *in c. vniuersas, & est vers. sub c. placuit. 16. quæ. 3.* & iam dixi *supra ista parte in consider. qua de quatuor partibus mundi loquitur.* Ibi etiam dicit, quod Moyses primus tabernaculum domino condidit. Salomon deinde templũ. quõ refert Luc. de Pen. *in l. vniuersi. C. de fundis rei priuatæ lib.* 11. Et ibi notat, quod Christus ingressus Ierusalẽ primo templum adiit, *vt habetur Matth.* 21. Dans nobis formam religionis, vt quocunque imus, primo domum orationis si ibi est, adeamus, & per orationes Deo nos commendemus, post ad agenda negotia secedamus, vtinam istam instructionem sectaremur omnes.

Templum vero fuit Lugduni ab vniuersis Gallis, teste Strab. in 4. communi impensa designatum, & extructum, & Augusto Cæsari dicatum: ante tamen hanc vrbem constructum, vbi fluuiorum, scilicet, Araris, & Rhodani est coitio, vbi nunc est abbatia Atanacensis. quod vna cum tota regione (Autore Seneca ad Lucillum) fatali igne quo & Colonia vrbis, videlicet tempore Senecæ, exustum est. Et de excellentia huius Ecclesiæ Lugdun. vide Campegium in *suo tractatu de antiquitate vrbis Lugdunen. c. 2. & in cap. 3.* ponit de claris Lugdunen.

De pluribus aliis templis, vt Vulcani, Cereris, Palladis, & Panos, scripsit Cœlius *lib. antiq. lectu. 12. cap. 61. cum seq.*

Item de illis templis quæ olim fuerunt Romæ Blondus loquitur *in lib. 1. de Roma triumphante, & in lib. de Roma instaurata, lib. 3.* dicit, Nullum in tota vrbe ædificium facile reperiri maiori sumptu, maiorique rerum pretiosissimarum apparatu, quam templum Pacis extructum, quo diuus Hieronymus in expositionib. Iohelis Prophetæ sic ait: Vespasianus, & Titus Romæ templo Pacis ædificato, vasa templi Ierosolymita-

lymitani, & vniuersa donaria in delubro illius constituerunt. Omitto, quod Galeatius Maria, vicecomes superbissimum templum prope Papiam, ordini Carthusiensium ingenti impensa fabrefecit.

Crederem, & forte non temere, templum sanctæ Sophiæ Constantinopoli, olim à Constãtino Magno extructũ, fuisse excellẽtius post templum Salomonis Regis filii Dauidis. Nam dicitur maior Ecclesia, sanctissima, & mater Ecclesiarũ Imperii, *vt est tex. in auth. vt determin. sit num. Cleric. §. 1. col. 1.* Nec potuissent contineri tot & tanti viri Ecclesiastici de quibus supra nisi fuisset amplissimũ & spaciosissimum. Et *li. 1. Chronic. Reginonis* dicitur. Extruxit quoq; Iustinianus Constantinopoli templum, cuius opus intantum cuncta ædificia excellit, vt in totis terrarum spatiis, huic simile non possit inueniri.

Apud nos Ecclesia diuæ virginis Mariæ Parisiensis est maior & excellentior aliis in sua structura, habent duas immanissimas turres, quas omnes admirantur.

Quis tamen primus condiderit tabernacula, delubra, aut Deo vero templũ fecerit, vide ample per Polyd. *de inuentor. rerũ li. 3. c. 9. & li. 5. c. 6. & eo. li. 5. c. 1.* scribit vnde consuetudo sit exornare templa, diebus festis, aulæis, variisq; arborum frondibus, floribusue, ac in illis offerre candelas cereas, cereosq;, ac cereas imagines. Item accendere lampades, tabellasq; ponere, quib. miracula à diuis facta repræsentantur.

§ Exagesimatertia consideratio, quæ inter Sacellas seu Capellas sit excellentior, inquirit. Inter cætera iure cautum est, quod Capella Ducis Burgundiæ in vrbe Diuionensi extructa, ab antiquo est multũ priuilegiata à summis Pontificibus. Quoniã non subiicitur neq; Episcopo Lingonẽ. (in cuius diœcesi est sita) neq; aliis episcopis aut Archiep. sed habet suum Decanũ superiorem immediate summo Pontifici subiectum, cum toto collegio. De quo scripsit Inn. III. Episcopo Lingon. *vt in c. cum capella ducis Burgundiæ. de priu. extra.* Ideo videtur dicendũ, quod Decanus illius propter talem exemptionem post Episcopos in tota Gallia debeat sedere in altiori loco, vbi congregarentur, etiã cum Abbatibus, quoniam exempti præferuntur cæteris. facit *c. per tuas* iuncta gl. *in verbo, subdiaconatus. extra de maio. & obed.* quę dicit quod Episcopi exempti, id est Papę immediate subditi in concilio generali vel Synodo, sedere debent in altiori & meliori loco, quã non exempti. Ad idem tex. *in c. vt Apostolicæ, de priui. in 6.* vbi habetur quod Abbates exempti in concilio prouinciali & synodali possunt vti mitra auri frisiata. sed non exempti albã & planam deferre debent. Facit etiã *c. dignum de celebra. missar. in cle.* vbi clerici commensales & domestici Cardinalium & Episcoporũ sic priuilegiantur, vt illas horas vel illud officium, quod idem Cardinales vel Episcopi dicent, licite dicere possint.

Ex quibus exceptionem ex priuilegio eidẽ capellæ concesso videmus, quod Decanus dictæ Capellæ Diuionen. incedit in pompis seu rogationibus & generalibus processionibus cũ Abbatibus monast. sanctorũ Benigni ord. S. Benedicti, & Stephani ord. Canonicorum regul. S. Aug. sitorum in dicta vrbe. Nam isti tres simul incedunt: Imo Decanus præfatus est in medio illorum Abbatum. Ex quo digniorem locum habere dicitur, per ea quę supra scripsi *in 1. par. in 13. cõs.* Imo etiam in conuocatione trium statuũ patriæ Burgundiæ vidi decanum dictæ Capellæ præcedere Decanos Ecclesiarum Cathedralium. Item etiã dicta Capella est sumptuosa, excellenti & magnifico ædificio constructa, vt nulla ei æquiparari possit in longitudine, latitudine, & altitudine, & potius digna est dici Cathedralis. In ea nempe constituti sunt Canonici 25. inter quos est principalis dignitas quę est Decanatus, & tres aliæ inferiores, vt Cantoria, Præpositura, & Thesauraria. Etiam plures Capellani habituati numero totidem optime præbendati, ita quod habent in reditibus annuis, saltem quisq; Canonicus pro præbenda fere summam 200. libr. Musici ibidem canorosi plures, non sine magna impensa sustentantur. In ea fit diurnum & nocturnum officium rite, vt decet: & quotidie celebrantur ordinarie octo Missæ solen. & alta voce, demptis his, quæ extraordinarie dici possunt. Celebrior tamen ex Missa ordinar. illius ordinis militaris, qui vocatur ordo velleris aurei (hoc est, *Lordre de la thoison dor*) à Phil. Duce Burg. prius institutus. quia concentu iucundo & musico celebrantur. Sunt & plures Capellaniæ eadem capella ornatissime & optime fundatæ, & in fundatione illius vnusquisq; pauper Sacerdos, qui ad hanc Capellam accedit, & vult ibi celebrare, habet duos solidos Turonen. promissa ex pecuniis collegii dictæ Capellæ. Et quia se offert materia, ideo nõ erit alienum Bullæ tenorem super ædificatione dictæ sanctæ capellæ Diuionen. cum priuilegiis eiusdem hic inferre, qui sequitur.

Alexander Episcopus seruus seruorum Dei, dilecto filio Vgoni Duci Burgundiæ salutem & Apostolicam benedictionem. Petitionibus nobilium & potentum virorum, quæ rationi & honestati noscuntur inniti, animo nos conuenit placido condescendere & eas libenter & efficaciter exaudire, vt ad ecclesiarum commodum feruentius accendantur, cum in eorum iustis petitionibus ab Apostolica sede facile se nouerint exaudiri. Inde est, quod deuotionis feruore & instantia tuæ petitionis inducti, fundum quem apud Diuionem pro Ecclesia & officinis eius ædificandis, beato Petro ac nobis liberaliter obtulisti, in ius & proprietatem nostram & Ecclesiæ Ro. accepimus. Et idem Ecclesiam construendi, quæ soli Romano Pontifici debeat respondere: Tibi facultatem & licentiam indulgemus, autoritate apostolica prohibentes, ne cui Episcopo vel alii Ecclesiasticæ personæ liceat quicquam iuris sibi in eadem Ecclesia vel Clericis eidem Ecclesiæ seruientibus vendicare. Datum Tuscul. 6. Idus Nouembris.

Anno vero domini 1192. obiit Illustrissimus Princeps Hugo dux Burgundiæ fundator & ædificator prædictæ sanctæ Capellæ Diuionen. anima eius in pace quiescat.

In ea enim deuota Capella etiam reposita est illa sacratissima Hostia, etiam non corrupta, quæ fuit à perfido Iudæo gladio perforata, ex qua tunc miraculose sanguis exiit: vt & nunc signa & notæ in ea extant, quæ & miraculis præfulget, & ad quam causa deuotionis magna & alacris concurrit turba. Bullam autem super missione dictæ sacræ Hostiæ, ad illustrissimum Principem Philippum Ducem Burgundiæ his addere volui, in testimonium prædictorum, cuius tenor est talis.

Eugenius Papa quartus, dilecto filio salutem & Apostolicam benedictionem. Singularis deuotionis Zelus quem ad fidem Catholicam & Sacramentum passionis domini nostri Iesu Christi gerere te videmus, merito nos inducunt: vt ea tibi concedamus, quæ deuotionem tuam, & aliorum Christi fidelium valeant augere. Tuis igitur in hac parte deuotis supplicationib. annuentes, tibi Hostiam quandam sub imagine saluatoris in trino sedẽtis, mirabile Sacramentũ Dominici corporis multis in locis à vesana cuiusdam feritate gladii ictib. perforatã, & ex eo sanguine respersam, in locis præfatis, quæ in sacrario nostro erat recõdita, tuæ piæ deuotioni concedimus, & donamus. Volentes & mandantes tibi, vt eam in aliqua ecclesiarum quas possides, aut in alio loco celebri, cum eo honore, & re-

& reuerentia recondas futuris temporibus venerandam, prout tanti sacramenti maiestas, & magnitudo requirit. Datum Romæ, apud Sanctum Laurentium in Damaso sub annulo nostro secreto, die 27. mensis Septemb. Pontificatus nostri anno 3.

Nolo te latere, quod in castro Diuionensi est sepulchrum cuiusdam Senatoris Diuionen. nomine Hilarii, qui fuit ita castus, quod cum post eius mortẽ vxor eius amoto coopertorio in eius sepulchro poneretur, visus est leuasse dextram, qua ceruicem vxoris amplexus est, *vt refert Gregor. Turonens. in libro suo, in gloriam confessorum. cap. 42.*

SExagesimaquarta cõsideratio de Pinnaculis templorum, quæ Campanilia dicta sunt, & de excellentia nonnullorum tractat. Et reuera multa loca lustraui in Gallia, & Italia, & plura campanilia vidi, & de pluribus plures interrogaui, tamen ex relatu non accepi excellentius fore in Europa campanili Ecclesiæ sancti Lazari Hedu. de qua supra satis prope *in 60. consid.* dictum est. Quippe est valde sumptuosum, & vltra alia extollendum ex eius fundamentis, præcipue vero altitudine. Fundatur enim super quatuor columnis seu pilis, aut pilearibus lapideis, in medio chori dictæ Ecclesiæ existentibus, quæ grossitudinis sunt tantum in omni quadratura 8. pedum. Altitudinis vero 36. vel vltra, cubitorũ fornice distincta. in summitate vero dictarum quatuor pilarum, & super illis, constabilita est turris quadrata, altitudinis 20. cubitorum, habẽs deambulatoria ampla miro artificio constructa, deinde in acutiem, & fastigium ducitur, habẽs formam Pyramidis quadratam octo quadraturis admirandæ structuræ, vltra omnem excelsitatem quæ manu fieri posset, & quæq; quadratura compacta est lapidib. quadratis, artificio sumptuoso in modũ cristarum factis, per quas posset ascendi ad summitatem vsq;, & dicta Pyramis est fere altitudinis tercentũ cubitorum. In eo sunt viginti campanæ, & vltra, quarũ duæ sunt magnæ molis, vna ponderis est 18. milium, altera vero 16. Sonus autẽ dum pulsantur, est consonantiæ, & concordiæ tantæ, vt Musicam ipsam retollere videatur.

Vnum præterea addo, quod & ad cultum ciuitatis nostræ facit, licet curiosius nostra & non extera scrutari forte dicas, sed cum veritate enarrare possum, ꝙ sentio. In nostra quippe ciuitate est etiã Ecclesia diuæ virg. Maria collegiata, de qua supra *in d. 40. consid.* dixi, ab excellentiss. domino Nic. Rolin, olim cancellario Burgundiæ ciue nostro constructa, & dotata ex tribus mille libris Turon. ex reditu annuo pro 12. canonicis, & 24. Capellanis, quorum superior Præpositus vocatus, & sunt exempti à Iurisdictione Episcopi Heduẽ. In qua Ecclesia erigitur aliud campanile ligneũ sumptuosum fundatum super turri lapidea quadrata, quę eleuatur supra tectum dictæ ecclesiæ, & ibi sunt ambulacra ornatissima plumbata, auro illita, & ibi est horologiũ, desuper attollitur dictum Pinnaculum in acutiem, in formã Pyramidis altitudine 300. cubitorũ, & vltra, tegulas habens deauratas mirabili impensa, & ornatu ordinata, & dicta duo Campanilia ita sunt sumptuosa, magnifica, & excellẽ. quod bonæ memoriæ Rex Ludouicus XII. hanc ciuitatem vocabat, *fanile aux beaulx cloyschez.* & pluries dixit, quod non erant similia campanilia in toto suo regno.

SExagesimaquinta considera. fit de castris, in quib. solent habitare apud nos Principes & Nobiles & sæpius fiunt in limitib. prouinciarum ad tuitionẽ, & ꝓtectionem illarum, vel vt habitantes in eis non euagẽtur, Imo ibi sint sub quadã custodia Principum. Ideo castra à castro castras dicta sunt, quia in eis volũtas, vel licentia inhabitantiũ castratur, ne passim vagare liceat, & pateant hostibus. Eadem ratione dicũtur castra in expeditione militari, tamẽ in plurali, vel, quia tanquã casti debent ibi viuere, vnde intrare castra fœminis nõ licet. *Deuter. 23.* Quando egressus fueris contra hostes tuos in pugnã, custodies te ab omni re mala. Si fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus sit somno, egredietur extra castra, & non reuertetur priusquã ad vesperã lauetur aqua, & infra, Dominus Deus tuus ambulat in medio castrorum, vt eruat te, & tradat tibi inimicos tuos, vt sint castra tua sancta, & nihil in eis fœditatis appareat, nec derelinquet te. In his enim castris castratur libido, vel licentia vagandi, ideo casti debent ibi viuere, cum luxuria vires eneruet. Vnde meretrices ab exercitu submouentur, quibus castra militũ intrare non licet, vt dictum est, & *in 9. par. in 33. consi.* Hodie vero castra militum scortis repleta sunt contra disciplinã Metelli, & minoris Aphricani. Adeo, quod facilius, & frequentius Thaydis castra, quã Hannibalis videmus euerti, *vt scribit Guil. Bened. in sua repet. c. Raynut. in verb. Cuidam Petro tradiderunt. num. 73. extra de testam.*

Vel castrum dicitur, quia in loco alto situm est casa alta, vt dicit Luc. de Pen. *in l. sicut fieri. C. de erogatione militaris annonæ. li. 12.* vbi est tex. quo modo annonæ militares sunt in castris deferendæ pro exercitu principis, quod pluries videmus obseruari in castra Diuionen. & Belnensi. Et talia castra possunt tantũ possideri, & haberi à Principibus, vel ab his, quibus ascripta sunt, & data à Principib. vel ex antiquitate. Ita, ꝙ si priuatus, vel castellanus non miles in his locis fuerit detentator inuentus, capitali sentẽtia cum publicatione bonorum plectetur. *l. quicunq; castellorum. C. de fundis limitrophis. li. 11.* & ibi Luc. scribit, quod talia quæ sunt Regalia, & alia Iura Regalia peti possunt à possessoribus, qui habent ex priuilegio, & quomodo docere debent de eorum priuilegio contra *l. cogi. C. de peti. hæred.* &, vt ait, est magna præsumptio contra illos qui habuerunt aliquam administrationem à principe, vt sunt officiarii, qui post eorum officia absoluta reperiuntur habere aliqua iura principũ, præsumptio est contra eos, quod debent docere de titulo, quoniam, vt communiter officiarii in his sæpius malignantur. Sicut etiam esset præsumptio contra illos priuatos, qui possiderent aliquas decimas vnius beneficii curati, si eorũ prædecessores tenuissent illud beneficiũ curatum. Nam hoc casu tenerentur docere de titulo propter pręsumptionem existentem contra eos, & eorum incapacitatẽ, sicut est in priuato, qui tenet iura principum: quia, quod nõ potest possidere nec præscribere, ideo semper tenetur docere de titulo: vt ibi ample scribit Lucas, ad quẽ recurre, & ibi in fin. quęrit, an concesso castro per principem, videatur concessum merum imperiũ, quod ibi habebat: Sed quia non quadrat, & dixi *in comm. nostris super consuet. ducatus Burg. in rub. ad initium versic. iurisd. in fin.* ideo nõ insisto.

De forma vero, & dispositione Castrorum militantium apud Roma. lege Blondum *lib. 6. de Roma triumphante,* vbi etiam scribit, castra vt plurimum quatuor habuisse portas.

Aduerte, quod in legato castri veniunt arma, quæ ibi ponuntur ad defensionem castri, vt tenet in terminis Oldrad. *consilio suo 163.* & Martinus Lauden. *in tract. de castellanis, & castris. arti. 4.* vbi corrupte allegat Oldr. & ibi plura scribit de castris quæ sunt singularia, sed nihil ad rem faciunt. Sed redeundo ad intentũ videamus, quod castrum sit excellentius. Certum est enim

enim multa eſſe caſtra in Gallia, in Italia, in Hiſpania, & Alemania, & in tota Europa, & multi principes ſeipſos delectauerunt inconſtruendis plurib. caſtris. Et inter alia duo reperiuntur excellentiſſima. Quorum vnum ædificii ſumptuoſitate, & conſtructionis forma, & mirabili impenſa laudari debet, de quo Philippus Bergomas *li.14. ſui ſupplementi chronicarũ* ait, quod Ioannes Galeatius in Papien. ſua vrbe inter cætera caſtellum, ſiue regiam domum incredibili pulchritudine, & impenſa extruxit, in quo & Bibliothecã condidit, in qua tantam librorũ copiam contraxit, quantam alibi ſe vnquã vidiſſe meminerit, & qui viderunt teſtimonium perhibeant de excellentia illius. In medio quippe illius eſt curia in quadro diſpoſita, cuius longitudo & latitudo æqualis eſt ab vtraq; parte pro curſu, (vt dici ſolet) vnius lanceæ militaris, & quatuor partes quadratæ æquali ædificio ſunt conſtructæ: patent vndiq; deambulacra, hoc eſt gallariæ, latitudinis 30. pedum ſingulæ cameræ, & aulæ, &, vt verius dicã, tota domus eſt depicta intus excellenti & ſingulari pictura ex auro puriſſimo, & azureo eminẽti. In qualibet parte eſt aula ampla, & ſuperba, & hincinde cameræ decenter diſtinctæ. Stat & caſtrum pro media parte meridionali in ciuitate, à parte ſeptentrionali extra ciuitatem, eſt porta ſingularis, & eminens, qua ingreditur in leporarium, viuarium, ſeu conſeptum principis, vulgo parcum, vbi ſunt tres domus excellentes pro ſolario principum, & in eo includuntur omnis generis animalia fera, & eſt longitudinis 5. milliariorũ & latitudinis duorũ, & vltra, & ad vnum angulum illius ſepti conditum eſt excellentiſſimũ cœnobium Carthuſienſiũ. Et ibi in multis locis, ſunt aquæ irriguæ, nemora, prata, & agri feraces, & fructiferi, quæ non ſunt modici reditus. In eo, iuxta caſtrũ ſunt lauacra lapidea elegantiſſima, in quibus infunditur, & exhauritur aqua ad libitum pro lauacro nobilium, & dominarum. Foſſata illius caſtri ex lapidibus quadratis conſtructa ſunt multũ lata, & profunda, in quib. neutiquã aut raro deficit aqua diſcurrens.

Aliud eſt Caſtrũ noſtræ ciuitatis Heduen. & eſt tertia pars bona ciuitatis, & eſt ſitum in parte ſuperiori, In quo ſunt tres magnificentiſſimæ eccleſię, ſeu templa, ſcilicet, ſanctorum Nazarii, & Celſi, & eſt illa primaria, & originaria Cathedralis, & ſub ea eſt Eccleſia parochialis ſancti Ioannis in Crotta, Alia eſt Eccleſia diui Lazari, quẽ Chriſtus à morte ſuſcitauit, quæ fuit Capella: ſed hodie locum Cathedralis obtinet, & in vtraq; celebratur officium diuinum ſingulis horis. Et numerus clericorum ibi deſeruientiũ eſt, Epiſcopus cum octo dignitatibus. 52. Canonicis, & octoginta capellanis, & habituatis. Alia eſt Eccleſia collegiata, & parochialis diuæ virginis Mariæ, in qua ſunt duodecim canonici, cum Præpoſito, & octo Capellanis. Etiam eſt & alia Eccleſia Parochialis ſub titulo ſancti Quirini, cuius ſum Parochianus, & de his Eccleſiis late hic ante dixi *in 60. conſid.* In iſta caſtro etiam eſt palatiũ Epiſcopale excellens, amplum & magnificũ. Eſt & domus ſeu Palatiũ Rolinorũ ſuperbũ vltra centum domos tã canonicorũ quã ciuium maiorum inhabitantium optime cõſtructas, & magno ſumpto, non cõputatis aliis paruis domiciliis. Quibus cõſideratis, non reperies tam latum, neq; tã opulentum caſtrum in tota Gallia. Ideo inter alia ſumme laudandum eſt.

Domini de Ambaſia, temporibus quib. floruerunt in Gallia, plura caſtra excellẽtia conſtrui, & ædificari fecerunt, vt reuerendiſſimus in Chriſto pater dominus Georgius de Ambaſia Archiepiſcopus Rothomagenſi. Cardinalis, & Legatus de latere in Fran. Caſtrũ de Gallione in diœceſi ſua Rothomagen. Alius frater Epiſcopus Pictauien. caſtrum de Diony. prope ciuitatem, Alius frater Epiſcopus Lingonen. dux, & Par Franciæ Caſtrum de Muſſy in diœceſi Lingonen. Alius, & quartus frater Epiſcopus Albigen. vnũ caſtrum in ſua diœceſi. Quintus eorũ frater Epiſcopus Claromonten. & Abb. Cluniacen. aliud Caſtrum in Auernia, & ſua diœceſi, quæ omnia ſunt excellentiſſima, & ſuperba mirabilique pulchritudine, & impenſa fabrefacta, Magnificus dominus de Ambaſia, gubernator Mediolani, & locum tenẽs regius in Italia, nepos prædictorum, cui aſſidebã promagiſtro requeſtarum, caſtrũ de caſtro Millano ſumptuoſa ſtructura ædificari fecit. Et forte, caſtrum Ambaſiacum, quod eſt excellentius caſtrũ, & amplum quam ſit in Gallia, ab eorum anteceſſorib. conſtructum eſt (cum inde nomen ſortiti ſint) hoc die tamen id caſtrum eſt regis Franciæ, qui & multa alia caſtra excellentiſſima in ſuo regno habet, vt eſt caſtrũ in nemore Vicennæ, non procul à ciuit. Pariſienſi. Item caſtrũ S. Germani *enlays*, diſtans 7. leucis à dicta ciuitate. Et in ea ciuitate Pariſien. ſunt tria, vnum vulgo Lupara dicitur, Aliud Baſtilda, & vt autor eſt Gagu. *li. 9. de geſtis Francorũ*, vbi de Rege Carolo V. meminit, vt ait: Erat his dieb. Pariſiis regius præpoſitus Hugo Aubriotus, qui propugnaculum (cui Baſtilda nomen eſt) ad d. Antonii portam extruxit, ſumptu ex ea pecunia facto, quam Pariſiorum communitati Carolus donauerat. Et illud caſtrum dicitur Rex Caſtrorũ, & eſt prope domum de Barbonio, & hoc forte, quia omnia fere alia caſtra regni ſunt de feudo illius caſtri, apud nos vero excellẽs eſt caſtrũ dictum Dorgylly, non procul ab vrbe Belnẽ. ad quod principes venãdi cauſa ſæpe ſe conferũt.

Sed inter fortiſſima caſtra eſt caſtrum Mediolani in porta Iouis, ideo Arx Iouis dicitur. Alia tria multũ fortiſſima, & fere inexpugnabilia ſunt, & in hac patria, ſ. caſtrum Auxone, ſupra Ararim, Liuinen. & Belnen. etiam caſtrum de Vergy, & Salione Ducis. Etiam caſtrum de Grancy, quod competit dominis de caſtro Villano, Fertur & in comitatu de Roſſillon eſſe caſtrum fortiſſimũ, quod vulgo *Saulſe* dicitur. Et hæc referre ſufficiat, cum nõ ſint magnæ vtilitatis: ſed pro complemento materiæ, quam aſſumpſi in medium allata ſunt, & diuerſa iuuant. Nec ſemper grauibus ſententiis ingenium torquendum eſt, & ſcribendum eſt, vt res expoſtulat.

Sexageſimaſexta conſideratio ſit de laude, & excellentia quorundam Theatrorum, & Amphitheatrorum. Theatrum enim eſt ædificium in Hemicycli, id eſt, circuli medii ſpeciem factum, ad videnda ſpectacula. Latinè *viſorium*, ſeu *ſpectaculatorium* dicitur. Amphitheatrum vero locus etiam erat ſpectaculorum, id eſt, ludos ſpectandi gratia ædificatus, forma rotunda, veluti ex duobus cõſtans Theatris. vulgo apud nos *eſchafault*, dicuntur. Conſuetudo iſtorum à Græcis ſumpta eſt. Nã cum agrorum cultores, feriatis diebus diuerſis numinib. per agros celebrarẽt, aut inumbrationis cauſa, tabernacula à ruſticis compoſita ſunt, vbi prius carmina incondita decantabant. Athenienſes, deinde Romani, hoc in vrbanum ſpectaculum tranſtulerũt. Theatrum ita diſpoſitum erat, vt à fronte inter duo cornua ſcena eſſet, in circumferentia hemicycli erant gradus ita diſpoſiti, vt altiores in ambitu ſemper excreſcerent. In his plebs promiſcuè ſedebat, quibus non erat ſedendi locus, hi ſtantes in cauea ſedebant. Caueæ theatrorum nullis fornicib. obductæ volis tegi ſolebãt. Primus omnium Q. Catulus teſte Plinio in 19. linteis in Theatro vmbram fecit.

Primus

Primus etiam byſſina vela in Theatrum duxit. Principium temporaria fiebant Theatra. Primuſque M. Æmilius Scaurus, Syllæ priuignus in ędilitate ſua 30. tantummodo diebus ſcenicorum ludorum Theatrum duraturum extruxit Opus (*teſte Plinio li. 36.c.15*) maximũ omniũ, quæ vnquã fuere humana manu facta. Scena habuit columnas marmoreas 360. duodequadraginta pedum altitudine. Signa inter columnas æreas 3000. Summæ columnæ tabulis erant in auratis. Pars Scenæ inferior erat è marmore, media è vitro. Cauea ipſa 80. hominum 1000. capiebat. Caius vero Durio, Theatra duo fecit temporalia ampliſſima è ligno, quibus inter ſeſe auerſis ne inuicem obſtreperent ſcenæ & repente circumactis ac cornib. inter ſe coeuntib. faciebat amphitheatrum, & Gladiatorum ſpectacula edebat.

Manſurum vero Theatrum ex quadrato lapide quod 40. millia hominum capiebat, primus Romæ conſtruxit Pompeius Magnus, propter quod Cornelius Tacitus incuſatum eum fuiſſe à ſenioribus ſcribit, quod manſuram Theatri ſedem poſuiſſet. Cum ante ſubitariis gradibus, & ſcena in tempus ſtructa foret, ſed Parſimoniæ conſultum quod perpetua ſedes Theatro locata eſſet potius quam immenſo ſumptu ſingulos per annos conſurgeret ac ſtrueretur. Cuius Exemplar ex eo, quod Mytilenæ erat, poſt deuictum Mithridatem ſumpſiſſe, teſtis eſt Plutarch. Nero princeps nobilibus Germanis populi Romani magnitudinem oſtenſurus eos in hoc Theatrum populo plenum intro duxit. idem etiã alias inſano ſumptu inarauit, vt in eo Tridatem Armeniorum Regẽ exciperet. Amphitheatri vero molẽ primus in campo Martio poſuit C. Iulius Cæſar, quam paulo poſt Auguſtus Mauſoleum ædificaturus deſtruxit, vt ait Blondus *li. de Roma inſtaurata*, vbi multa de materia præſenti. Qui & ipſe, autore Suetonio, amphitheatrum deſtinauit media vrbe, quod à Veſpaſiano conditum fuit, & à Tito conſecratum. Id tamen Domitianus ad gloriam ſuam referebat iactari in ſenatu ſolitus, & patri ſe & fratri imperium dediſſe, quapropter omnib. operibus, quæ poſt mortem illorum vel perfecit, ſuum duntaxat titulum addidit, ſine vlla priſtini autoris memoria. Hinc illi de hoc amphitheatro Martialis in principio ſui operis adulatur dicens:

Omnis Cæſareo cedat labor amphitheatro,
Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

Quod tamen non puto eſſe laudandum, cum fuerit alienæ laudis occultator, & ſic par furi.

Nos autem Hedui, anno Domini milleſimo quingenteſimo decimoſexto excellens & magnificũ amphitheatrum in campo ſancti Lazari, qui eſt in medio ciuitatis noſtræ, conſtruximus, & erat è ligno quadrato artificio ſolenni fabrefactum impenſis Eccleſię, & ciuium, nec in Gallia fuit ſimile. Ducentenarias enim cellulas cum quadraginta in ſuperiori parte habuit: parietibus è ligno intermediis diuiſas, & tabulatis coopertas, quæ loca erant viris Eccleſiaſticis, Nobilibus, Senatoribus, Equitibus, & Gentilib. ciuium patriciis. In cauea vero ſeu inferiori parte, erant gradus & ſedilia ita diſpoſita, vt altiora in ambitu ſemper exceſcerent, vbi plebs promiſcue ſedebat, Quę habuit & velaria lintea, quibus ſubſtantes ſeu ſubſidẽtes adumbrabantur, & ne à pluuia offenderentur. Etiã ludentes in medio Caueæ, ſeu Theatralis Scenæ iiſdem tantum tegebãtur quos foſſa aquis vallata, & aliis obſtaculis à plebeiis diſcriminabat. In eo amphitheatro octoginta millia hominũ non grauate collocari poterant, & quia indicta fuerant ſpectacula finitimis, ſpectatores prope infiniti affuerunt, quæ ſpectacula fuerunt excellentiſſima cauſa diui Lazari patroni Heduorum facta, vbi vita eiuſdem dignis verſib. non ad Pompam, ſed ad diuinæ maieſtatis laudem, & beati Lazari, vehementiſſime, & gratis, quatuor diebus recitata fuit. Vnde à Deo datum eſt, vt nulla exhibilatio, nulla plebis conſternatio, aut deriſorie quid geſtum fuerit, & licet nocte pluebat, tota die tamẽ nulla aeris ſerenitas maior iiſdẽ diebus viſa fuit, de quo aliquid iam ſupra tetigi *in 60. conſi. & in præced. par. in 52. conſid.*

De Theatris etiam vide per F. Patritium, *de inſtitutione Reipublicæ. libr. 8. titu.* 14. vbi dicit, quod locus pręſtantior in theatro eſt Orcheſtra, in qua ſedibus loca Senatorũ primariorumq; ac honorariorũ magiſtratuum deſignabantur, vnde omnium agentium geſtus ſpectari poſſent. Item liberarũ ſociarumq; gentium legatis, quas poſtea vetuit Auguſtus in orcheſtra conſidere, quod quoſdam libertini generis mitti deprehendiſſet. Nam nobiliores & honeſtiores perſonæ officio legationis fungi debent, vt *in l. ſciendum. in prin. ff. de legationibus.* Et legati ſeu ambaſiatores debẽt eſſe homines magnæ autoritatis, vt dicit Do. de S. Gemi. *in c. ad Apoſtolicæ, de ſent. & re iudic. in* 6. ſaltem quando pro arduo negocio deſtinantur. Facit *c. eſtote.* 1. q. 1. Quod autem Senatus à populo diſcretus ludos ſpectaret, eius rei teſte Liuio *in* 4. *de bello Macedonico*, & Pub. Scipio ille Aphricanus, & Valer. Sempronius Longus Conſules primi autores fuerunt. Quod & vulgi animum auertit, & fauorem Scipionis magnopere quaſſauit. Valerius autem Maximus *lib. 2. titu. de inſtitutis antiquis* hoc ex ſententia poſterioris Aphricani actum eſſe narrat.

SExageſimaſeptima conſideratio ad excellentias palatiorũ ſtylum conuertit, quæ ſunt proprie domus principũ. in quibus iuriſdictiones eorum exercentur. Et dicuntur ædes conſecratæ, quæ ab omni priuatorum vſu, & communi habitatione excipiuntur. *l. vnica. C. de Palatiis & domibus dominicis lib.* 11. Et eſt regalię habere Palatia in ciuitatibus, *vt in titu. quæ ſunt Regalia in vſibus feudorum. & l. fi. C. de officio rectoris prouinciæ. & l. quicunq;. C. de operibus publicis.* Ideo dicit Lucas de Pen. *d. l. vnic.* Quod exiſtentibus in ciuitatibus Palatii conſuetis, ſeu publicis, nõ debent Iudices priuatorum domos ad habitandum veluti publicas vendicare. & ibi dicit, quod Palatio regio nõ debent adhærere ædificia priuatorum. *d. l. quicunq;. facit c. nulla. & ibi glo.* 12. *q.* 1. ſed debent diſtare ſpacio quindecim pedũ. *l. ſi. cui. C. de ædificiis priuatis.* Et vt dictum eſt, in magnis ciuitatib. debent & ſolent eſſe Palatia principũ, vt in ciuitate Romana ſita multa Palatia tam ſummorum Pontificum quam Cardinalium. Et inter alia Symmachus Papa primo fecit Palatium ſancti Petri, *vt dicit Blondus de Roma inſtaurata. lib. 1. num.* 50.

Nicolaus Quintus in Vaticano Pontificale Palatium ſumptuoſiſſime extruxit, & murorum ingentem molem ibidem inchoauit, quibus coerceri hoſtes poſſent, ne pontificis ædes diripere poſſent.

Eugenius quartus, Lateranen. Palatium inſtaurauit. *teſte eodem Blondo eodem lib. nu.* 305.

Eſt & aliud Palatiũ nobile ſancti Laurentii in Lucina, ꝙ ob magnos fornices, & ampliſſima fundamẽta, ſuper quibus ædificatũ eſt, partẽ operũ Domitiani arbitrãtur, & id ad annũ ſalutis 300 ſupra 1000. à Cardinale Anglico in prædictis Domitiani operũ ruinis ædificatũ. Ioãnes Cardinalis Rothomag. multa impẽſa adauxit, ꝙ nup Ioãnes ex Gallis Picardus Card. Morinen. cũ in eo habitaret, tãto ampliauit ornauitq; impendio, & nullam præter pontificale Palatium ſan-

&

cti Petri domũ vrbs Roma nunc habebat pulchriorem, *vt refert idem Blondus lib.2.num.15.*

Benedictus Papa XI. Tholosanus, in Auenione Palatium superbum, seu Pontificias, & quidem celebres ædes cum turribus & pomeriis ædificauit.

Plura sunt excellentissima Palatia in Italia, vt Mediolani, vbi est Palatium principis, in quo exercetur iurisdictio Capitanei iustitiæ Mediolani, & plurium aliorum officiorum, in quo mansi assidendo Capitaneo dictæ iustitiæ.

Bartholomæus de Saligniaco, *in suo itinerario terræ sanctæ. 2. cap. primi tomi*, laudauit Palatium Venetorum, quo dux, senatus, ac prætor ius dicunt, sumptu nedum ducali & senatorio, sed regio & imperiali resplendet admirationem, vt idem refert, fere excedit, quod medio Palatio fons patet, septus in modum cisternæ, è quo si haurire velis, gemina tibi sytula opus est, altera solita, altera perforata, quarum hæc per tenue foramen guttatim fontalem aquam imbibit, illa hausta largiore riuulo in fontis orificium euehit.

Sed inter alia Palatia Galliæ Palatium Parisiense est excellentius, tam longitudine & latitudine, seu magno spacio terræ, quam in ædificiis sumptuosissimis & amplis, nec solum Palatium dicendum est, sed oppidum magnum visu esse iudicares propter multitudinem ædificiorum, vt ego ipse oculis vidi. Eius tamen excellentia potius consistit, cum in eo exerceantur variæ iurisdictiones pro administranda iustitia, & ibi conueniant singulis diebus non feriatis, duo aut tria millia hominum, tam pro iurisdictione exercenda, quam pro iustitia consequenda: præcipue in suprema Parlamenti curia, quæ distinctas & diuersas habet cameras, vt ante scripsi *in 7. part. in 9. consid.* & de quibus hic amplius referam.

In illa etenim curia Parlamenti primo est magna Camera, vbi patroni agunt causas. In qua assistunt 30. consiliarii cum duobus præsidentibus, vt communiter primo & secundo. Secunda est, quæ vulgo dicitur, *la tournelle*, vbi deciduntur causæ criminales, & in ea assistunt plures consiliarii, numero 20. cum aliis duobus præsidentibus tertio, scilicet & quarto. Etiam habent cameras distinctas duo aduocati fiscales, & procurator generalis. Item tres Grapharii, ciuilis, criminalis, & præsentationum. Item 12. admissionales seu ostiarii. Sunt etiam quatuor notarii signantes loco Grapharii in eius absentia, qui & consilio adesse valent.

Et in ipsa curia sunt centum consules ordinarii ab antiquo constituti. Et à paucis annis à rege nostro Francisco I. creati sunt alii 20.

Alia est etiam camera Requestarum dicta, vbi assistunt octo ex præfatis consiliariis, inter quos vnus præsidet, qui præsidens Requestarũ vocatur, & non simpliciter præsidens, cum non maiorem habeat potestatem in aliis cameris, quam vnus ex consiliariis illarum. Et in huiusmodi camera deciduntur causæ curialium priuilegiatorum in actionibus personalibus, & possessoriis. Et est iurisdictio istorum distincta à curia Parlamenti, cum ab eis ad curiam appelletur, & sic sunt inferiores.

Est & alia camera, quæ dicitur camera inquestatum, & in hac etiam sunt duo præsidentes, non tamen simpliciter, sed cum adiectione. In ea est certus numerus consiliariorum, scil. 20. qui tantũ decidunt processus, & causas factas in scriptis, & vbi factæ sunt inquestæ, & quæ placitando, & publice declamando decidi non possunt absque visione processus. Et ista est curia parlamentalis, licet videatur, quod camera Requestarum non debeat dici de Parlamento, ex quo de illa ad Parlamentum appellatur.

Alia est, & tertia iurisdictio in ipso Palatio, & in magna illius aula iurisdictio dominorũ generalium impositionum: dicta vulgo, *Lex generaulx des aides*. Et est vna curia suprema, cum de illis non licet appellare ad aliam supremam curiam. Et in hac iurisdictione præsunt duo præsidentes & octo consiliarii. Et ab electis & Grenateriis Franciæ appellatur ad eos, & non ad aliam curiam supremam.

Quarta iurisdictio dicti Palatii est iurisdictio dominorum magistrorum Requestarum domus regis, qui habent cameram & iurisdictionem separatam, & hi tantum cognoscunt de priuilegiis, & donis datis, & concessis à rege, & de officiis regis, si inter officiarios de eorum officiariis oriatur quæstio.

Quinta iurisdictio est iurisdictio Balliui Palatii, qui habet cameram separatam.

Sexta iurisdictio est in mensa marmorea, & est magni magistri aquarum & forestarum, habet cameram separatam, & officiarios sub se deputatos.

Septima iurisdictio est certorum magistrorũ particularium aquarum & forestarum, qui etiam habent iurisdictionem in mensa marmorea, in qua sunt officiarii deputati.

Octaua iurisdictio est Admirali Franciæ, qui etiam habet iurisdictionem in mensa marmorea, & ibi officiales ad exercendam iustitiam sub se deputatos.

Nona iurisdictio est Admirali Aquitaniæ, vulgo de Guyenne, quæ etiam exercetur in mensa marmorea, & habet sub se officiarios ibi deputatos pro administranda iustitia. Et ex magna aula, quæ est in dicto Palatio, est accessus & introitus ad loca destinata pro huiusmodi iurisdictionibus exercendis. Et illa aula est longissima & ampla, vbi statuæ & imagines regum in parietibus & pilearibus lapideis sunt erectæ, nõ tamen sub eadem lance. Nam qui ambas manus habent eleuatas, signum est optime administrasse regnũ & Remp. absq; exactione inconsueta & iniustitia. Si vero bene administrauerint iustitiam, & in reliquo male versati fuerint, nec prospere res gesserint, vel è conuerso, habent vnicam manum depressam. Sin autem in vtroque male administrarint, ambas habent manus demissas. Quod præuidens Lud. 11. ipso superstite suam statuam genibus flexam, manus iunctas & eleuatas more deprecantis habentem, coram imagine diuæ Mariæ virginis in ipso Palatio construi fecit. Sed quomodo rexerit, & iustitiam administrauerit, legas Gaguinum *in suis Chronicis Franciæ*, dominum Dargenteul, qui fuit eius domesticus officiarius.

Extra prædictam aulam, & in dicto Palatio est alia iurisdictio, & curia sumptuosa, & magnifica, in qua perficitur præses cum pluribus magistris computorum, & clericis & aliis officiariis vsq; ad numerũ 30. Ædificiũ vero illius curiæ est superbum & amplum, & sic est decima iurisdictio in continentibus Palatii existens.

Vndecima iurisdictio est, quæ dicitur *du tresbe*, vbi officiarii cognoscunt de domanio seu patrimonio principis, & est magna iurisdictio.

Duodecima est iurisdictio electorum Franciæ.

Tertiadecima est generalium monetarum & officiarii huiusmodi iurisdictionum, habent distinctas cameras in continẽtibus circa ipsam cameram computorum.

Sunt & aliæ iurisdictiones, quę in dicto Palatio exercentur, vt est iurisdictio magistrorũ seu præfectorum Latomorum, & certorum aliorum artificum (de quibus nunc non recordor) quæ in diuersis cameris suos habent iudices & officiarios, stipendiatos & salariatos à rege, vt & alii officiarii antedictarum iurisdictionum, eo modo, & salaria, & stipendia officiarii dicti Palatii iurisdictiones in eo exercentium abscendunt singulis annis vltra summam centum mille lib. Turonensium. In quo consideranda venit magna excellentia illius, & in multitudine litigantium ob assiduam multarum causarum auditionem.

SExagesimaoctaua consideratio: Muros quarundam vrbium seu oppidorum nobilitat. Inprimis murorum Babylonis vix credibilis relatu, firmitas, magnitudo conspicua extolli debet, quos Semiramis condidit, aut saltem ruinosos restaurauit. Nam primus post diluuium Nemroth Gigas eam fundauerat coctili latere atque bitumine interfuso, latitudine, vt ait Herodotus, quinquagenum cubitorum altitudine ducenum. Ambitus eius 480. stadiis circumuenitur. Quos tam latos fuisse scribunt, vt quadrigas inter se occurrentes facile reciperent: vnde inter septem spectacula seu miracula orbis annumerantur, turresq; haberent 300. plures multo habituri, nisi aliqua ex parte paludes pro mœnibus fuissent. Per ambitum centum portæ stabant æreæ, omnes cum cardinibus. Fossa extrinsecus late patens vice amnis diffunditur: quia vt scribit Strabo, Euphrates Babyloniam per medium diuidit. Huic autem operi portentoso adhibita sunt trecenta hominum millia. Vnde Martialis *in primo Epigrammate* in eisdem mœnibus, quæ tanto labore ædificata fuerint, sic ait:

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis,
Assiduus iactet nec Babylona labor.

Babylonicæ porro ciuitatis (*teste Cælio lib. antiq. lect. 5. cap. 12.*) vastitatem illo argumento maxime comprobat Aristot. 3. *Polit.* Quòd capta quandoq; ab hostibus vrbe, tertio demum die vix id persenserit pars vltima. Etiam Propert. *lib.* 3. de ea ita canit:

Persarum statuis Babylona Semiramis vrbem,
Vt solidum cocto colleret agger opus.
Et duo in aduersum misit per mœnia currus,
Ne possent tacto stringere ab axe latus.
Duxit, & Euphratem medium, quo condidit arces,
Iussit & imperio surgere Bactra caput.

Et Lucanus *lib.* 6.

Fragili circumdata testa,
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.

Quintilianus:

Nulla dies adimet Babylonia mœnia, longis
Inclyta porticibus, variisq; elata columnis.

Fuit itaque Babylonia hæc mœnibus ac arte valde admirabilis, quam Persarum rex Cyrus postea cepit, euertit, & complanauit die festo, quo omnes Babylonii vniuersam noctem biberent, & lasciuis carminibus saltationibusq; indulgerent: *teste Cælio, antiq. lect. lib. 5. cap. 11.*

Item Thebæ Ægyptia vrbs insignes habuit muros à Busyride Ægypti rege conditos, ambitui 140. stadiorum, vt refert Herodot. in quibus erant centum portæ affixæ, in quarum singulis memoratur 200. custodes excelluisse equis & curribus. Vnde Iuuen. *Satyr. vltima.*

Atq; vetus Thebæ centum iacet obruta portis.

Item Pergama seu muri vrbis Troiæ feruntur habuisse in ambitu 40. millia passuum. Credo, quod fuit Laomedon pater Priami, qui cinxit Troiam mœnibus: sed Apollini & Neptuno id negotii adscribitur, nec ob aliam causam, quam propter magnificentiam & altitudinem ingentem. Vnde de his Lucanus *lib.* 6.

Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Adscribatq; deis.

Item murus Byzantii vrbis Thraciæ olim fuit Milesi quadrato lapide, adeo indiscreta laterum structura, vt vna prope muri compages spectantibus videri posset. Nam hæc ciuitas ab initio à Pausania Spartanorum rege condita fuit: sed cum parua admodum esset, ipsam postea Constantinus Magnus Imperator, qui regnabat anno Christi 318. Rom. Pontifici Syluestro relicta, diligens structis fortissimis mœnibus celsisq;, ac crassissimis turribus à se Constantinopolim nominari voluit, & sic in maius aucta Imperii sedes est facta, totiusq; columen, & caput orientis, & vnicum Græciæ sapientiæ domicilium habita fuerit. Habuit præter ea hæc ciuitas vndecim portas dignitatem ipsius, atq; murorum præ se ferentes.

Muri vero Romæ (quæ Regina vrbium, & totius orbis caput dicitur, vt supra ostendimus) à Romulo primo Romanorum rege constructi sunt, qui vrbem à nomine suo Romam vocauit. Licet hanc seu partem, vt plures alii ante, Euander condidisse dicatur. Vnde de his Lucanus *lib.*

Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

Et Pomponius Iureconsultus, *l. si quis violauerit. quæ est l. fin. ff. de rer. diuis.* sic inquit: Et frater Romuli Remus occisus traditur ob id, quod muros transcendere voluerit, id est, voluntarie transcenderit, secundum gloss. ibi. vnde Liuius *lib.* 1. Vulgatior fama est ludibrio fratris Remum nouos transiliisse muros. Eius vero ambitũ varium fuisse, credendum est, cum & Plin. *in 3. natural. histor.* à principio paruam extitisse dicat, & suo tempore 20. millia passuum continuisse. Et Flauius Vopiscus historicus scribit, Aurelium Imperatorem seu Aurelianum, ambitum vrbis ad 30. passuum milia ampliasse. Hæc etiam ciuitas 30. habuit portas, quarum nomina *infra, vbi in considerat. quæ de portis tractat,* describentur.

Muros in circuitu Ierusalem vrbis Iudææ, seu Palestinæ, quam primus Melchisedech post diluuium condiderat, fecit Salomon rex, vt legitur 3. *Reg.* 3. *cap. in princ.*

Item Carolus Magnus Francorum rex Florentiam inclytam ac primariam Hetruriæ ciuitatem, quam omnium Italiæ ciuitatum florem nuncupant, instaurare fecit, maioreq; ambitu & mœnibus circumdedit.

Ambitus Memphis, vrbis Ægyptiæ, populosæ & secundæ post Alexandriam ab Ogdoo rege ædificatus fuit 150. stadiorum. Et ipsa Alexandria vrbs Ægyptia ab Alexandro Magno condita à Democrate architecto commensurata est 15. millium passuum laxitate. Reliqua de vrbium mœnibus, vide *infra in consideratione sequenti.*

SExagesimanona consideratio quasdam insignes turres enumerat. Et inter alias excellentes memoratur primo turris Babylonica, primitus post diluuium à Nemroth ædificata, de qua *Genes.* 11. Etiam Iosephus *in antiquit. in princ.* de ea (*teste Philippo Bergomate in suo supplemento Chronicarum, lib. 2.*) meminit: & de ipsa Sybilla sic dicens: *Cum omnes mortales vna vterentur lingua, quidam ex his turrim ædificauerunt excelsam, tanquam ascensuri per eam ad cœlum. Dii vero tur-*

bines mittentes euerterunt turrim, & vocem propriam vnicuiq; partiti sunt. Vnde Deus ædificantium superbiam hac animaduersione mulctauit, vt tot gentes, quæ eo conuenerant ex omni cœlo, quæ & septuaginta erant, quibus, & quousq; vnum fuerat labium, eademq; lingua, etiam totidem linguarum confusione superindicta separauit, necessitate inducente, & vt alterius vocem non intelligerent, & super omnem terræ faciem dispergerentur. Et de linguarum excellentia dixi *supra ista parte.*

Memoratur etiam illa ingens turris, quam Ptolemæus albo lapide fecit in Pharo insula Ægypti, quæ portum Alexandriæ efficiebat, non ad alium vsum, quam nocturnos ignes nautarum cursui ostendendos, ob salutẽ nauigantium. Hanc autem constituit talentis 800. Sostrato Gnido architecto, qui structuræ tantæ suum inscripsit nomen. Vnde scribit Solinus: Ab hac Pharos turri Pharo vocari machinas in portubus ad prælucendi ministerium fabricatas, vt est Genuæ, in vrbe de Rupella, & pluribus aliis portubus maritimis habentibus lucernam, vulgo Laternam portus. Vnde Iuuenalis:

Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ.

Nam lucernarum vsum primi Ægyptii monstrauere, *autor est Eusebius lib.10. præparationis.* Et, *vt recitat Philippus Bergomen. lib. sui supplementi Chronicarum* 7. Illa turris erat toto orbe celeberrima, atq; permaxima tempore Ptolemæi, quod fuit anno mundi 270. & ante Christi aduentum 4929. quæ ab ipso Ptolemęo Philadelpho super cancris vitricis apud Alexandriam condita fuit, vt nauigantibus in nocte lumen præberet. Vnde Papi.

Quæ colis & Memphin, palmiferamq; Pharon.

Et tam pulcra tamq; insignis habita fuit, vt inter septem mundi spectacula connumeraretur vnum: & de ea meminit Plinius *lib. 36. naturalis historiæ.* & fuit altitudinis passuum viginti, & palmis superabundabat. Vnde Ouidius *lib. 2. in Ibim*, ait:

Lumina noctiuagæ tollit Pharus æmula Lunæ.

Turris alia celsissima, & toto orbi admiranda (quam *Torracum* appellant) in vrbe Cremona spectatur, quam anno Christi 1284. (cum in Lombardia durissima bella exercerentur propter factiones Guelphorum & Gibellinorum) quędam Guelphorum factio, tum maxime ea in vrbe præualens, adiuuantibus aliis huiusce factionis ciuitatibus, in medio vrbis foro erexit, & maximo cum gaudio & ardore, atque incredibili prope impensa cocto ex lapide duobus annis perfecit & consummauit.

Sequitur, quod admiratione dignũ est & laudandum. Nam teste Baptista Fulgosio, *lib. de dictis factisq; memoralib. tit. de miracul. c. de gemmis.* Prope vrbẽ Granianopolim in Delphinatu vetusta est turris, quæ araneas non gignit, neque aliam venenosam rem: quin potius si quid eiusmodi in eam inferatur, vt experimento cognitum est, statim emoritur.

Si vis scire, qui primitus condiderint oppidum, muros, aut turres, vide Polydor. *de inuent. rerum. lib. 3. cap. 9.* Scribit Victruuius, turres probari rotundas & polygonias, hoc est, multorum angulorum. Quippe quadratas celerius disiici machinis dissiparique, quod assultante ariete, Anguli tota comminui facilitate soleant, *vt refert Cælius lib. suarum antiquarum lect. 14. cap. 32.*

Et quia hic de turrium structura facta est mentio, non esse alienum puto, de mœnium ratione attingere, cum in materia disconuenire non debeant. Vnde recitat ibi Cælius, lapidem quadratum & vastissimum in muris fuisse probatum ab antiquis Hetruriæ populis, vt in vetustis oppidis lapide prægrandi, incerto & vasto structis visitur: Et ita apud nos obseruatur in propugnaculis, quæ durissimis lapidibus magnis & in fronte acutis fabricantur.

Item structurarũ vnam reticulatam, id est, in modum retis factam, vel forte à materia rara & non densa scribit. Alteram vero antiquam seu incertam, & istam magis approbat: quia reticulata, licet sit vetustior, rimis tamen concipiendis maxime obnoxia est. Præterea in parietibus lapides, quos frontatos vocamus, apponuntur, qui perpetua crassitudine vtraque parte religando parietũ soliditatem confirmare debent. Illa etiam fabrica in mœnibus struendis placet, vt in crassitudine perpetua taleæ ex olea vectes, quam frequentes instruantur, vt muri frons vtraque hisce taleis, velut fibulata suffrenataque diuturnam seruet firmitatem. Sed ad rem maiestatem affert non contemnendam, profundior fossa & latior ripis prępruptis obuallatisq; muro. Cuiusmodi fuisse Babyloniam ferunt latam cubitis regiis 500. vero profundam, & amplius.

Et quia murorum & turrium facta mentio est, ac in parerga libet interdũ excurrere, ea quæ citat Cælius in ciues & oppidanos (qui in tuto se putant vitam agere, cum foris habeant mœnia robustissima, portasq; solidas, intus autem sint molles, pigri, & effœminati) adscribenda duxi. Ita enim eleganter & moraliter ait, Panthedam Spartanũ (vt referunt autores) cum legationem obiret in Asia, obstantibus nonnullis præmunitum, latum ac sublimem murum respondisse: *Per Deos pulcra, o hospites, est Gyncunitis, id est, mulierum domus, seu senatulus.* In eandem ferme sententiam Lycurgus dixisse videtur: Nequaquam sine mœnibus ciuitatem dici, quæ viris non lateribus præcincta foret. Nam & Agesilaus ciues ostendens armatos: *Hæc sunt*, inquit, *Spartæ mœnia.* Idem monstranti cuidam murum egregie structum atque præaltum: indagantiq;, an pulcrum ei monumentum videretur? *Pulcrum*, inquit, *si mulieres non viri sunt inhabitaturi.* Et hæc certæ Lacedæmoniorum sententiæ erant. Cæterum compertum est, veteres vrbium mœnia summa religione construere solitos fuisse, quando non contenti illa erexisse altius & latius etiam potentiæ alicuius numinis consecrata volebant. Propterea Iuriconsulti sanctæ quoque res inquiunt veluti muri & portæ ciuitatum, quodammodo diuini iuris sunt, *vt in l. 1. in princ. & l. sanctum. ad fin. ff. de rer. diuis. & §. sanctæ. Instit. eod.* quod nulla ratione humana mortalium res satis à quoquam gubernari dispensariq; posse videantur, in tanta hominum perfidia, irrepente interdum & ciuibus neglectu aut finitimorum cooriente, crassanteq; inuidia, adeo vt opinari possimus, orbem esse veluti in alto constitutam nauem, insultibus hostium, & discrimini vario obiectam. Hinc aperta subit coniectatio fabulosæ vetustati obrepsisse, vt Saturnum rebus humanis solertius consulentem effingeret. Olim Heroas Semideosq; vrbium præfecisse curæ, vt illorum obtectę prouallatæq; præsidiis facilius humanos casus reclinarent: Quoniam non munimentis modo, sed magis multo Deorum indigeamus auxilio. Argumento est, non tantum mœnia sacra veteri ritu credita, verum etiam libris commendatam tutelarium Deorum religiosam inuocationem, quam etiam sacrorum carmine (vt fit in processionibus, vt ita loquar) peragi solitam accepimus, exercitu hostico prædæ vrbium iam imminentem. Hæc Cæl. in loco prætacto, vbi ista excerpsimus.

De muris tamen, licet de moribus etiam apprime, curandum est. Nam & ad publicam spectat vtilitatem, quatenus & ad ornatum se habeant ciuitati decentem, & ad bellicas opportunitates. Cum firmissima munitio murorum bellicossima esse existimatur, vt dicitur *Polit.1.* Mœnia nempe ciuitatum securitatem, tutelam, custodiam, & defensionem habitantibus in eis conferunt, text. est ad hoc expressus *in l. vnica.* & ibi notatur per Luc. de Pen. *C. de expensis ludor. lib.* 11. quod confirmat Cicero 2. *offic.* dicens: Si duce natura in ciuitatibus congregabantur homines, tamen spe custodiæ rerum suarum vrbium præsidia quærebantur. Et Pomponius Iureconsultus *in l. pupillus. §. oppidum. ff. de verbor. & rer. significat.* vbi ait: Oppida dicta esse ab ope, hoc est, auxilio, quod eius rei causa muri sint constituti. Vnde clerici (vt alii incolæ vrbis) ad constructionem & refectionem murorum illius tenentur, *vt est text. in l. omnes. & l. ad portus. C. de oper. public. & in l. fin. C. de quib. muner. vel præstat. nemini liceat se excusare. lib.* 10. *& in c. non minus. & c. aduersus. extra de immunit. eccles.* Et hoc, si necessitas exegerit, alias non, *vt patet dictis iuribus.* Et si principis vel præsidis ad hoc autoritas interuenerit, *text. in l. sacra. §. fin. ff. de rer. diuis.* Et an inconsulto principe refici possint, dixi *in commento consuet. ducat. Burgund. in §. incip. on ne peult. versic. secundo limita.*

Item, clerici tenentur ad custodiam murorum & portarum, seu ad excubias ciuitatis, *text. est in c. 2. quod incipit, peruenit. extra de immunit. eccles.* quod intellige etiam tempore necessitatis aut periculi imminentis: vt ibi dicit tex. & Doct. & ad hoc alleg. text. ibi Panor. *in l. nullus penitus. C. de curs. publ. lib.* 12. vbi dicitur, quod etiam ecclesia tempore expeditionis nõ excusatur ab angariis vel perangariis: ideo, &c. quia tunc nullus debet esse immunis à vigilia & defensione murorũ. Cum vnusquisq; teneatur defendere patriam suam: *vt notatur in l. fin. in verbo, prodita. C. de abolit. & per Luc. de Pen. in l. in filiis. C. de decur. lib.* 10. Et relicta ad refectionem murorum, fossatorum ciuitatis, castrorum, & similium, censentur relicta ad pias causas, *Specul. in tit. de instrum. edit. §. nunc vero. versic. & scias quod inter.* Ex his infert Lucas de Pen. *in d. l. vnica.* quod pecunia legata, vel alias debita ciuitati ad alium vsum non necessariũ, potest in his iusta ratione conuerti & commutari: *vt probat d. l. vnica. & l. fin. ff. de oper. publ.* Et plura de materia murorum, vide per Luc. de Pen. *in d. l. fin. C. de quib. muner. &c.* vbi notat signanter, quod in noua fundatione ciuitatis ante omnia ędificandus est furnus: secundo statuenda sunt mœnia, & tertio ecclesia siue templum, prout talis ordo ponitur ad literam, 3. *Esdræ cap.* 2.

SEptuagesima consideratio de portarum excellentia ordine decenti hic indagatur. Et licet ista vocabula porta, ianua, fores, valuæ, confundantur, proprie tamen omnis ingressus, quo potest aliquid importari vel exportari, vel ab aratri portatione (vt inquit Donatus) quia in designatione vrbium subiunctis vacca & tauro (quod abundantiam & fortitudinem debere habere ciues denotabat) qui vrbem designabant, aratrum manu suspendebat, ne sulcum faceret, vbi aditus ciuitatis erant relinquendi, à qua portatione dicta est *Porta:* & sic proprie olim portæ dicebantur ciuitatum, *vt dicit Luc. de Pen. in l. 2. col. 3. C. de dignitat. lib.* 12. Ianua autem dicitur proprie primus domus ingressus, à Iano dicta, quod huic Deo bifronti seu bicipiti consecratũ erat omne principium. Vnde nos hodie super introitum domus solemus affigere in fenestrulis ibi extructis imaginem alicuius sancti. Fores vero, quæ foris aperiuntur, de quo Plutarchus memorat primum Valerio Publicolæ fratri, cum de Sabinis triumphasset, domum publice positam, cuius fores extra aperirentur, cum antea cæterarum ædium intro reserando impellerentur, vt ex hac cõcessione honoris appareret quotidie eam domum aliquid publice admissuram. Valuæ, quæ inter reuoluuntur, & in se replicantur, & se velant. Ostium partium domus est, vt cubiculariorum.

Franciscus Patritius *de institut. Reipub. lib. 8. tit. 8.* sic ait: Adhibenda est portarum ratio diligentissima: per eas enim aliquando accidit, vt prius irruptione oppida diripiantur, vel redeuntibus fugientibusve oppidanis commixti hostes inuadant: vnde ab earũ custodia nullus excusatur, *vt dixi supra in præced. consid.* Et vt ait M. Vitruuius *in lib. de architectura ad Octauium* eiusmodi verba protulit: *Curandum est, vt portarum itinera non sint directa, sed scæua, hoc est, flexa & tortuosa.* Et de iure iuxta portas & mœnia ciuitatum non est habitandum propter fortuita, vt quia inhabitantium culpa forte combureretur turris, aut ad euitandum suspicionem proditionis, vt inquit Paul. *in l. neq; muri, neq; portæ habitari sine permissu principis propter fortuita incendia possunt. ff. ne quid in loco sacro fiat.* & Hermogenes *in l. præcedenti. ibi* dicit: *In muris, itemq; portis, & aliis sacris locis aliquid facere, quo damnum aut incommodum erogetur, non permittitur.* Item quis non debet egredi ciuitatem aliunde, quam per portam consuetam, *l. fin. ff. de rer. diuis.* Et quæ relinquuntur ad custodiam ciuitatis & locorum, censentur relicta ad pias causas, *vt tenet Specul. in tit. de instrum. edit. §. nunc vero. versic. & scias quod inter. allegans hoc c. 2. secundum extra de immunit. eccles. l. pene. §. 2. C. de donat.*

De portis Babylonis, quæ erant centum ex ære, & Constantinopolis, quæ erant vndecim, dixi *supra in considerat. quæ de muris tractat.* etiam quod Thebe Ægyptia centum portas habuit: vnde Plinius. Et Diospolis magna, eadem Thebe portarum centum nobilis. Pontanus:

Hinc ad centiforem Nilus subit ostia Thebem.

Blondus vero *de Roma illustrata, lib.* 1. ponit nomina portarum, quæ erant tempore, quo triumphabat, & sunt ista: Flumentana, Collatina, Collina, Quirinalis, Exquilina, Viminalis, Neuia, Querculana, siue Querqueculana, Gabiusa, Lauernalis, Ruduscula, Rutumena, Saginalis, Latina, Appia, Cepena, Trigemina, Aurelia, Fontinalis, Carmentalis, quæ Scelerara, Pandana, vel Libera, Mugonia, quæ & Trigillia, Catularia, & Triumphalis. Et ibi ponit, vnde sic denominatæ fuerint, insequendo Festum Pompeiũ. Et ibi plures ex iis laudat, reducendo ad eas, quę repertę fuerunt suo tempore. Inter illas dicit, portã Triumphalem esse omniũ celeberrimã: & dicit Liuius, suo tempore 37. portas fuisse in vrbe. Plinius vero dicit 30. quamuis septem clausas fuisse confirmet. De his & quibus nominibus vocentur, tractat Franc. Albertin. *in suo opusculo de mirabilibus vrbis Romæ. chart.* 5.

SEptuagesimaprima consideratio ad laudem & excellentiam pontium fit, qui ad vitę humanæ vsum non paruum commodum afferre, verum necessarii videntur. Summæ quippe (*teste Fr. Patritio de institut. Reipublicæ, lib. 3. cap. 4.*) Religionis est pontem fluminibus facere. Et (vt ait) pons Sublicius, qui fuit ligneus magnis ceremoniis à Pontifice primum factus est, & sæpenumero restitutus, & autore Blondo *in 1. lib. de Roma instaurata.* Fuit primus pons in Tyberi factus ab Anco Marcio rege Romanorum structus (*vt attestatur Franc. Albertinus in suo opere de mirabilibus vrbis Romæ.*

Romæ.chart.3.) poſtea vero ab Horatio Coclite pro libertate patriæ interciſus, quem deinde Æmilius lapideum fecit: hinc Pontifex à Ponte faciendo dictus eſt, ſecundum Varronem.

Hinc etiam Eccleſiæ & domus diuinæ ſeu Religioſæ tenentur ad conſtructionem & refectionem Pontium. text. *in l.ad inſtructionis. C. de ſacroſan. eccleſ. & in l. abſit.quæ eſt pen.C.de priuil.domus Auguſtæ lib.* 2. vbi dicit text. Ad inſtructiones reparationeſq; nullum genus hominum, nulliuſque dignitatis ac venerationis meriti ceſſare oportet: domos etiam diuinas tam laudabili titulo libenter aſcribimus, & facit text. *in §.ad hæc, in authen.de eccle.titu.collat.9.* Et quæ relicta ſunt ad refectionem pontium & viarum, cenſentur relicta ad pias cauſas. *Spec.tit.de inſtrument.edit.§.nunc vero.verſi.& ſcias quod inter.*

Vnde quanta cura de Pontibus olim mortalibus fuerit, opus demonſtrat, vt ſunt Pontes ſupra Rhodanum, vt in ciuitate Gebennenſi, Lugduni, Viennæ, in vrbe ſancti Spiritus, & Auenione, etiam ſupra Sequanam vidi decẽ Pontes in diuerſis locis, præcipue fere mediã Pariſiacam ciuitatem præterfluens, habet ibi quinq; pontes, quorũ tres ſunt lapidei, & omniũ excellentiſſimus eſt pons diuæ virginis Mariæ, miræ latitudinis, cum ſupra centum ſint domus ædificatæ miræ & eiuſdem ſtructuræ partim ex lapidibus, partim ex lateribus coctis, vbi mercimonia exercentur.

Etiam ſupra fluuium Ararim ſeu Sagonam vidi quatuor pontes excellentes, qui non modica impenſa ſtructi ſunt.

Legitur apud Herodotum & Curtium, quod Nitocris Aſſyriorum regina, quæ multis reginis poſt Semyradem floruit, Euphratem fluuium, qui Mediam, quiq; Babyloniam rectus præterfluebat, fecit tortuoſum, ſupraque pontem erexit trium ſtadiorum, difficillimum factu propter paludes quę vrbem ambiunt. Fecit & ingentes cauernas ad excipiendum fluminis impetum, eiecitq; quicquid erat limi ad iacienda fundamenta.

Traianus lapideum pontem fecit in Danubio, in quo viginti ex quadrato lapide erant pilæ, quarum altitudo centum quinquaginta pedum præter fundamenta extabat. Latitudo 60. pedes continebat, diſtabant inter ſe 170. pedib. fornicibus vero coniungebãtur, quum tamẽ fluuius ille ſit concitatus ripa longius ſubmoueat, & vbi anguſtior eſt, ibidem ſit verox & verticoſus. Hũc tamen poſt ea, ſeu liuore maligno, ſeu alia cauſa dirupit Adrianus, vt dicit Dion Caſſius.

Adrianus vero pontem ſui nominis adhuc extantem (vtpote qui pons ſancti Angeli dicitur) ſuper Tyberim Romæ in Vaticano fecit, & Athenis pontem Cepheſi fluminis alluuione deſolatum reſtituit. De pontibus vrbis Romæ, quot olim fuerint, & quot extent, vide F. Albertinum *in ſuo opere de mirabilibus Romæ chart.7.& 56.* Blondus vero *lib.1.de Roma inſtaurata*, dicit pontem fuiſſe Romæ, qui triumphalis, eo quod per illum triumphi agebantur, & etiam pons nobiliũ dictus fuit, ex quo nunquam in illo ruricolę tranſiuiſſent: & erat prope vbi eccleſia & hoſpitale ſancti Spiritus in Saxia ſituatur.

Cæſar vno die pontem in Arari conſtituit, quod Heluetij diebus viginti ægerrime confecerant. *Cæſar in ſuis comment.de bello Gallico lib.1.in princip.*

Alium etiam ſupra Rhenum mira celeritate, quem decem diebus abſoluit, *vt ibid. habetur lib.4.*

Carolus Magnus pontem opus egregium quingentorum latitudinis apud Maguntiam extruxit.

SEptuageſimaſecunda conſideratio circa excellentias & laudes ædificiorum priuatorum, vt ſunt domus, non importune verſatur. Sciendum tamen eſt prius, quod domus Græcum eſſe dicunt. Nam Græci domata tecta dicunt, inde dicitur domus, quod idem eſt, vnde diuus Hiero.in Pſalm.interpretatione ait: *In Palæſtina & Aegypto non habent in tectis culmina ſed domata, quæ Romæ vel ſolaria, vel mœniana, hoc eſt, exterius porrecta, vocant plana tecta, quæ tranſuerſis trabibus ſuſtentantur.* Et eſt domus vnius familiæ habitaculum, ſicut vnius populi vrbs, ſecundum Archid. poſt Iſidorum *in c.omnibus.24. quæſt.1.* Ad quod facit *l.1.§.illo videlicet. C.ſi quacunque præditus poteſtate, &c.* vbi appellatione domus continetur familia, genus, & tota vna conſanguinitas, vt domus Iacob. *l.cum vnus.§.1.iuncta gloſ.ſuper verb.domum.ff.de alimen.& cibariis legatis.* Proprie autem ſecundum leges domum noſtram dicimus, vbi ſedes & tabulas, conſtitutionemq́ue rerum noſtrarum habemus. *text. eſt in l. in lege cenſoria. §.1.ff. de verborum & rerum ſignificat.de quibus plene per Barto.in l.1.ff. ad Silleianum.in princip. & ſecundum Lucam de Pen. in lege ſecunda. C.de metatis & epidemeticis lib.12. & modernos in lege cum acutiſſimi. C. de fideicommiſſ.* Et quando ſimpliciter fit mentio de domo, capitur pro loco habitationis & eſt ædificium, quod ex tecto, parietibus & fundamento conſtat, *ſecundum Barto.in l.tutela ff.de ca.dimi.& in d.l.1. ff.ad Silleian.& ibi Bald.* Et de illa domo hic intendimus loqui. Et vt materia vulgatior fiat, extendendo fimbrias ipſius, licet aliquantulũ videantur deriuata extra propoſitum præter vltimum, in quo domus excellentiores recenſentur, de quib. apud ſcribentes fit mentio, ſequentia inſerui.

Primum ergo erit, quod primus ędificator in orbe fuit Cayn, qui primam ciuitatem condidit, & à filio ſuo Enochiam appellauit, *vt habetur Geneſ. 4. & 6. diſt. c.fin.* eamq́ue bitumine & aggere aliquantiſper cinxit. Illuc quoq; ſectatores ſuos malos omnes venire compulit, & non alijs communicauit. Primi enim homines nullo ſubſidio fulti, duram agebant vitam. Erant profecto nudi, nullo neque ædium, neque ignis adiumento vſi, cibo in diem quæſito, cum ignorarent agreſtes fructus in vſum futurum condere, & ſeruare ad egeſtatem: quo fiebat, vt hyeme plures, aut fame, aut frigore interirent.

Experimento deinde edoctos & ſpeluncas aiunt quæſijſſe ad euitandam frigoris vim, & fructus ſeruare cœpiſſe, *vt dicit Diodor.libr.primo de antiquorum geſtis.* vnde etiam, *vt dicit Phil.Bergom. lib.primo ſui ſupplementi Chronicarum, in princip. in verb. Caym.* Cum aliquo poſt tempore homines nudi eſſent & inermes, nec contra homines aut beſtias tuti, nec vlla receptacula, contra frigus aut æſtus haberent, naturali quadam ſolertia receptacula excogitauere: vnde & tuguria quædam, atq; caſas ſibi fabricãtes ex virgulis & arundinibus conſtruxere, quibus eorum vita tutior haberetur. Et vt idem Diodo. ait *lib.2.* Priſci domos ex arundinibus conficiebant. Cuius rei veſtigia penes Ægypti paſtores permanſere huc vſque nulla alia, niſi ex calamis facta habitacula probent. Nemo ambigit Iahelem primo artem faciendi tentoria inueniſſe, & tuguria, ex quo ipſe fuit pater habitantium in tentoriis & paſtorum. *Geneſ.4.* Non certe curabant domos precioſas, aut excelſas ſumptu aliquo facere, imo Mathuſalem, de quo *Geneſ.5.* quingentos annos habens, domino dicenti: *Aedifica domum ſi vis, quoniam adhuc 300. annis viues:* Reſpondit: *Propter tantillum temporis non ædificabo domum, & ſub arboribus, & ſupra vepres dormiuit, vt prius conſueuerat.* Adeo, quod natio

Ægyptiorum eodem Diodo. *lib.* 2. teſte, domos noſtras diuerſoria appellat, tanquam breui tempore à nobis inhabitandas, defunctorũ vero ſepulchra ſempiternas domos, quoniam apud inferos infinitum ſit tempus, vocat: vnde domus ædificandæ curam contemnunt, circa ſepulchrorum magnificentiam, vt infra patebit *in conſiderat. de Pyramidibus*, in quibus ſunt longius manſuri, ſummum ſtudium, operamq́; impendunt, vnde dicit Ouidius:

Nondum præcipites cingebant oppida foſſa.

Et Boetius *de conſolat. lib.*1.

Et ſomnos dabat tunc altiſsima pinus.

Quaſi dicant, nulla tunc oppida erant. Ideo Abraham in domunculis habitabat, expectando Paradiſi grandem ciuitatem, *ſecundum Apoſt. & Gre. lib.*8. *moralium. c. fin.* Et Didymus Bragmanarum didaſcalus 1. Philoſophorũ Indiæ præceptor, ſiue Rex, mores eorum quoad hoc narrans, ad Alexandrum ita ſcripſit: *In conſtruendis domibus igne ſaxa non coquimus, nec admixtione pulueris cementa componimus: ſed in telluris ſpeluncis, montiumq́; latebris habitamus: nullus ibi ventorum fremitus, nullius turbinis tempeſtatem formidamus. Nam tutius nos defendit ab imbre ſpelunca, quam tegula. Cuius ſpeluncæ geminus nobis eſt vſus, manſionis dum viuimus, & ſepulturæ dum morimur.* Et ſic, vt vidi, aliqui viles & abiecti viuunt in latibulis & cauernis montium & rupium Sabaudiæ habitantes.

Plura & alia huiuſmodi latibula iuxta vrbem (quã Orengiam vocant) ab ea parte qua fit iter Aueniomem ſuperſunt. Etiam talia habitacula licet ruinoſa, non procul ab vrbe Caturcenſi oſtenduntur, *vt refert Guil. Bened. in ſua repet. ca. Raynutius in verbo, domum. numer.* 6. *de teſtamentis, extra.* Et ibi ponit, qui primo ædificauerint in Ægypto in Græcia & in Gallia. Et Polydorus *de inuentoribus rerum, lib.* 3. *capit.* 8. ſcribit, qui primum luteas aut lateritias domos ædificauerint, vel earum ſtructuras & tegulas, & lapidicinas inuenerint. Domus vero ſi meridiem ſpectantes fiant, vtiliores ſane. Nam per brumam ſolem hybernum excipiunt, & æſtate inclinato Sole ſemper ex aliqua parte vmbra opacantur. Itaque altiſſimæ fiant, vt totum diem hyberno Sole caleſcant. Si vero ad arctum vergunt humiliores eſſe oportet, ne à frigidis ventis apertius petantur. Hæc Socrates apud Xenophontem *comment.*3. vt refert Volater. *lib.* 27. *commentariorum in Philologia. cap. de domo & eius partibus.*

Secundum vero attenditur circa vanitatem ædificiorum, quæ hodie fit in domibus ædificandis nimis ſumptuoſe, aut ſine neceſſitate, de qua Sanctus Bernardus *in Epiſtola ſua de Regimine domus ſeu cura rei familiaris ad dominum Raymundum de caſtro ſancti Ambroſii.* Si vis, inquit, ædificare domum, inducat te neceſſitas, non voluptas, cupiditas ędificandi ædificando nõ tollitur, ſed augetur. Nimia & inordinata ædificandi auiditas, parit & expectat ædificiorum venditionem. Turris enim completa & arca euacuata faciunt tarde hominem ſapientem. Facit pro hoc dicto textus, *in capit. pulchra, ibi, hoc eſt decorum, non ſuperfluas ædificationes aggredi, nec prætermittere neceſſarias.* 86. *diſtinct.* Sunt quippe nonnulli, qui in ætatis laborioſæ initio quæſtu omiſſo & agricultura, in eorum vita delitiarum ſumunt auſpicia, decorem domus excogitant, eam tandem laborioſe constructam vacuam habitare coguntur. Non aduertentes quod ſcribitur *Prouerb.*24 Præpara foris opus tuum, exerce diligenter agrum tuum, & poſtea ædifices domum tuam. Hæc Luc. de Pen. *in l.*2. *col.*3. *C. de prædiis & omnibus rebus nauiculariorum. lib.* 11.

Tertium, ex quo ædificia, & domus multis periculis ſunt ſubiecta, puta incendio vel ruinæ, *vt ait text. in l. cum hi. §. fin. ff. de tranſact.* verum non eſt aliquod tam firmum ædificium (quod ſic dici putatur, quod prius ad edendum factum fuerit) vt fluminis, vel maris, vel tempeſtatis, vel ruinæ, incendij, vel terræmotus vim ſuſtinere poſſit, *l. fluminum. §. Seruius. vbi text. formalis. ff. de dam. inſe.* vel ſicut pluuijs ædificia collabuntur, vt eſt textus *in l.*2. *C. de conditis in publicis horreis. li.*10. ita & ſi ab eis habitatio humana ſubtrahitur, vt enim ait Caſſiod. 4. *variarum epiſtolarum* 30. Cito vetuſtatis decoctione reſoluitur, quod hominum præſentia non tenetur: & ſic facilis eſt ædificiorum ruina, incolarũ ſubtracta cuſtodia, ob quod plures relinquũt domos reparandas, maxime, quando ſunt impares ſumptui. *l. ſed an vltro. §. is autem ff. de nego. geſtis.* de quibus ædificiorum ſumptibus habetur *in l. inter quos §. fina. cum l. ſequ. ff. de dam. infecto.*

Quartum ornanda eſt dignitas domo, non ex domo tota quærenda, nec domo dominus, ſed domus domino honeſtanda eſt, & vti in cunctis habenda ratio, non ſua ſolum, ſed etiam aliorum, inquit Tullius 1. *de Officiis.* Hinc Seneca *in libro de quatuor virtutibus*: Si continentiæ (inquit) ſtudes, habita non amœne ſed ſalubriter. Nec dominum velis eſſe notum à domo, ſed domum à domino. Nam in domo clari hominis in qua hoſpites multi recipiendi & admittenda hominum cuiuſcunque generis multitudo, adhibenda cura ſanitatis eſt. Aliter ampla domus ſæpe domino dedecori fit, ſi ſcilicet, in ea ſolitudo maxime ſi ab alio domino ſolita eſt frequentari: vnde abſtinendum eſt ab his.

Quintum eſt, expedit & honeſtum eſt vnicuique domum habere vnam, conuenienter pulchram, ſecundum ſtatum ſuum. Quia pulchritudo ædificiorum ad decorem & ornatum ciuitatis cedit, qui (vt vis patitur) eſt conſeruandus, *vt in leg. in his. in fin. C. de prædiis & omnibus rebus nauiculariorum. lib.* 11. *& l. prætor ait. §. hoc interdictum prohibitorum ff. de noui oper. nuncia. & l. fin. ff. ne quid in loco publico fiat. & l.*2. *& l. ſi quis C. de ædificiis priuatis.* Nam tantus eſt ædificandi fauor, quod permittens vicino vel alteri domum facere, vel aliud ædificium conſtruere, cenſetur ſeruitutem omnem quam in ſolo habebat remittere. *l. ſi ſtillicidii. C. quemadmod. ſeruitus amitt.* Et quod plus eſt, talis permiſſio precaria ad voluntatem permittentis reuocanda, ſed perpetua iudicatur, ſi aliud expreſſe non fuerit cautum in ea. *l. ſi precario. §. fina. ff. communia prædiorum.* Ea ratione, ne deſtruendo ædificium vrbs deformetur, & ſtatus publicus decoloretur: *vt conſulit Angelus conſilio primo.* Hinc eſt quod non poteſt quis vendere columnas aut trabes domus ſuæ, vbi corrueret domus. *l. ſenatus. ff. de contrahenda emptione.* Nec valet legatum earum, ſed debetur æſtimatio. *l. cætera. §. & quid ſi quis ff. de legat.*1. Nec domus legari poſſet, vt deſtruatur, vt dicit Marcianus *in l. filiusfamilias. §. ædes. ff. de legat.*1.

Sextum erit ad eliciendum ex prædictis duo ſingularia. Primum eſt, quod non poteſt quis de bonis & rebus ſuis diſponere, quarum eſt dominus & poſſeſſor *d. l. ſenatus. & l. cætera. contra l. nemo. C. de Iudæis. & l. in re mandata. C. mandati.* Secundum vero eſt, quod quis pro ſua re ſeu materia alieno ædificio poſita & iuncta, licet dominus exiſtat, agere non poteſt, ſeu eam vendicare, vt de ædificio tollat & ſibi reſtituatur: ſiue ſint fuſtes ſiue lapides, aut alia quæcunque materia ad ædificandum apta. *text. eſt in §. cum in ſuo ſolo, Inſtit. de rerũ diuiſione*, & hoc ne ædificia reſcindi neceſſe ſit,

vt ibi

vt ibi dicit text.& sic ne vrbs deformetur ruinis. Præterea ne ruina damnificet vicinos, aut transeűtes per vicos, & cogi potest dominus ruinæ, scilicet vicinandæ, de damno infecto cauere., *vt ff. de damno infecto per totum.* Et cæteros de damno suæ personæ, ne ruina offendantur. Et quod plus est hoc fieri potest ad syndici ciuitatis seu villæ requestam. Cuius etiam interest secure per vicos & itinera commeari. *l. 1. §. summa cum vtilitate. ff. de his, qui deiecerunt vel effuderunt.* & text. optimus *in lege ad curatoris ff. de damno infecto.* vbi dicit: *Ad curatoris Reipublicæ officium spectat, vt dirutæ domus à domino extruantur.* Imo dicit text. *in l. singularum vrbium C. de ædificiis priuatis. & in l. præses prouinciæ inspectis. ff. de offic. præsidis.* quod propter decorem ciuitatis potest Rector curiales cogere de nouo ædificare, non curiales vero tantum ad reædificationem antiquarum non taliter destructarũ arctantur. Et quomodo possit cogere priuatos, vide Luc. de Pen. *in l. 2. col. 2. C. de metatis lib. 12.* & ample per Guil. Benedicti *in sua repetit. c. Rayn. in ver. domum. nu. 14. & 16. extra de testa.*

Septimum, licet priuatus in ciuitate non possit cogi (vt supra dictum est) de nouo ædificare domum, tamen antiquas reparare cogi potest: verum quilibet ad simplicem reparationem tenetur. *lege singularium vrbium, supra allegata.* Adeo quod si domus sit duorum, potest condominus insolidum conueniri ratione periculi ruinæ, & solus condemnari. Et quomodo potest cogi socius ad reparandum, vide per dictos Docto. *in præallegatis locis*, vbi etiam ipse Guil. Bened. sicut laudat & magnificat nouam editionem & reparationem domorum & ædificiorum, quam dicit esse pium opus, ita per plura reprehendit destructionem illorum, licet ibi ponat casus, in quibus possunt confiscari aut destrui, de quo etiam aliquid per Lucã de Penna *in lege vnica. C. si curialis, relicta ciuitate, &c. libr. 10.*

Octauum est, quod vnicuique necessaria est vna domus concedens & honesta in sui tutissimum refugium atque receptaculum. verba sunt *l. plerique. ff. de in ius vocando.* vnde *Ecclesiast. 29.* Initium vitæ hominis, aqua & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem, & quam domum nemo intrare possit contra suam voluntatem, sub pœna iniuriarum. *§. sed & lex Cornelia. Institut. de iniuriis.* Cum non liceat pompam rei familiaris pandi seu detegi. *text. leg. 2. §. 1. in fin. C. quando & quibus quarta pars debetur, &c. libro decimo.* Adeo quod domum alienam nemini licitum est autoritate propria ingredi, etiam causa perquirendi res suas furto subtractas, *vt est text. in §. conceptum. versiculo sed hæ actiones. Institut. de obligatio. quæ ex delicto nascuntur.* Nisi dominus domus esset persona suspecta de illo furto, *secundum Ioannem Fabri. ibi.* Vel esset talis res, quæ animo seipsam prodidisset, vt seruus ascriptitius, vxor, & filia. *l. requirendi. vbi Cynus & Baldus C. de seruis fugitiuis.* Dummodo fiat autoritate Iudicis, ne fit causa maioris tumultus si aliter fieret, *regula iuris in lege non est singulis. ff. de regul. iur.* Aut fieret inquisitio ad vtilitatem publicam. *secundum Barto. in dicta lege plerique.* Et sicut posset quis vnam domum habere, ita etiam duas vel plures secundum facultatem familiæ, statum & conditionem: Imo vrbicolis plures domos habere necesse est, alteram videlicet in rure ob agriculturam vel pestem dum in vrbe ingruit, alteram autem in vrbe, quia beati qui habitant vrbes. Miseri castra sequuntur, maxime tempore belli, de quo Virgilius *in Bucolicis.*

Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ.

His prætactis, vt proposito inseruiamus, scribitur *3. Reg. 7. capit.* Salomonem fecisse sibi Regiam candenti pauimento, triplici intus materia, Cedro, argento & auro. Quod opus absoluit tredecim annorum spatio.

Domus etiam Cyri Medorum Regis fuit excellentissima, quam fabricauit Mennon, illigatis auro lapidibus.

Virgil. *lib. 7.* scribit, Domum Latini Regis centum columnis fuisse sublimem, & Cedrinis auorum simulacris ornatam.

P. Clodius, quem Nilo occidit, domum habuit sestertijs 147. millibus emptam.

M. Lepido viro Consulari & Q. Catuli collegæ fuit olim domus omnium in vrbe pulcherrima: quæ tamẽ intra annos 35. centesimum locum non obtinuit.

Cicero non minoris quinquaginta millibus aureis habitauit, quam pecuniam furto & rapina comparatã scripsit Salust. in sua contra eum inuectiua.

In M. Scauri villa incendio bis millies serstertium absumptum legitur.

Babilonijs laudi datum est (*teste Cælio lib. antiq. lect. 5. cap. 12.*) quod in ædibus contignationum quatuor habitarent. Sicuti orator Aristides Roman. ex assertione dixit maximas domos maximis imposuisse domibus. Dionysius tamen in Panegyricorum ratione tecta apud Babylonem ab Herodoto memorari scribit contignationum quinque aut sex (vt est Lugduni.)

Legi etiam quod Thebæ Ægyptiaca, de qua supra: domos priuatas vsque ad quartam & quintam contignationem habuit extructas.

Martialis *in secundo suo Epigrammate* laudat Domitianum, quod ex vna Neronis domo plura ędificia publica in solatium populi construxerat, & ibi Nicolaus Perottus dicit, quod Nero incenderat vrbem, vt vnã domũ ædificaret: & istud distichon de ea factum fuit.

Roma domus fiet, Veios migrate Quirites:
Si non & Veios occupat ista domus.

Plinius quoque de ea scribit: Vidimus vrbem nostram claudi duabus domibus, Caij & Neronis Principum. Tradunt hanc domum Neronis à Palatio ad Esquilias vsq; protensam fuisse. In vestibulo eius colossus erat erectus, tanta erat latitudo eius, vt porticus milliarias haberet ad stagnum maris instar, circumseptum ędificijs ad vrbis similitudinem, prætera aruis, vinetis, pascuis, siluis ornata, cum multitudine omnis generis pecudum & ferarum, reliqua pars auro ficta erat, gemmisque, & vnionum conchis distincta. Cœnationes eburneis tabulis laqueatæ versatilib. vt flores, & vnguenta desuper spargerentur. Præcipua cœnationum rotunda die noctuque instar mundi circumagebatur, balneæ maribus & albulis aquis fluebant: verum illa domus tanto sumptu tantoque rerum omniũ apparatu constructa fuit, vt ad eam peragendam octo quingenties sestertiũm, id est, duodecies centena, & quinquaginta millia aureorum nostrorum attribuerit. Habebat aures argenteas, quæ in modum cœli mouebantur: in solarijs lapidem quendam sphingitem, quo perpetuus dies illucebat. Cum eam perfecisset, dixit (vt refert Suetonius) se iam quasi hominem habitare cœpisse. Et hanc domum multum extollit Textor *in sua officina, centum alia opera & ædificia sumptuosa & magnifica*: & etiam Budæus *in tract. de Asse. lib. 3.*

Hanc luxuriam notat Martial. *in dicto suo 2. Epigrammate* in laudem Domitiani. Mos enim veterum fuit, in laudem viuentiũ Principum, defunctos iam Principes damnare, quo viui admonerentur, nullum locum, nullum esse tempus, quo defunctorum Principum

cipum manes (si mali fuissent) à posterorum execrationibus conquiescerent: sicq; è vitijs retraherentur. Merito præterea laudari videntur viuentes Principes, si pariter mortui reprehendantur. Nam cum de malo principe posteri tacent, manifestum est timeri præsentem quod eadem faciat. Ad hæc damnare priores, nihil aliud quã hortari præsentem, vt corruptos longa consuetudine, ac deprauatos mores reformet & corrigat. Postremo, (vt inquit Plinius) nihil non parum grate sine comparatione laudatur: hæc Perottus vbi supra.

Budæus *in tract. de Asse. libr.* 3. ponit excellentiam & magnificentiam domorum seu ædium Romanorum, vbi laudat domum Lepidi Crassi, & Ciceronis: & ibi memoratur de inuectiua oratione Salustij in Ciceronem: vnde tanta bona acquisiuisset nisi ex rapina, propterea ex his temporibus multi thesaurarij seu quæstores ærarij Franciæ taxati sunt. Nam habito respectu ad eorum facultates antiquas & acquisitas, necnõ ad eorum salaria, fuit æstimatum, quantum pecuniarum ex ærario Regio, ex rapino seu potius mala inuersione subtrahere potuerint, & super his tantum, aut plus, aut minus ex æquo & bono commissariorum in pœnam seu emendam, aut verius restitutionem exactum fuit. Et ex dictis Budæi *in loco ante citato*, constat Ciceronem multa ex literatura acquisijsse, verum multo maiora acquisiuit quondam Nico. Rolim. Cancel. Burg. ciuis noster, qui multas domos excellentissimas construi fecit, tam in Burg. vt Diuionæ, Cabilonæ, Castilionæ, Belnæ, & Heduæ: quam in Flandria. Et suis posteris 25. villas, in quibus erant castra amplissima & superba, cum 25. mille lib. Turonen. de reditu annuo reliquit, quæ omnia ex industria, literatura, & scientia sibi comparauerat sub ducibus Burgundiæ, sub quibus Cancella. extitit. Et (vt fertur) cum semel coram duce ab æmulis taxaretur de huiusmodi excessiuis acquisitionibus, & amplissimis possessionibus rationem suæ villicationis maxima cum laude reddidit: ita vt nihil ex rapina, & furto acquisiuisse se purgauerit, sed omnia scio principe, & ex eius voluntate & mandato accepisse. Nec credo alium à Cicerone fuisse, qui tanta ex literatura acquisierit.

Non omnino disconueniret hic inserere excellentiam domorum aquaticarum, quæ naues dicuntur. Sed quia Budæus ample ponit *in d. tracta. de Asse. libr.* 5. excellentiam & magnitudinem aliquarum nauium, vbi laudat nauem Philadelphi, Ptolomei, Philopatris, & naues duas à Demetrio Antigoni factas, etiam nauem frumentariam Hieronis. Inter tamen omnes naues, quæ vnquam fuerunt & erunt, laudanda est illa quæ dicitur Arca Noe, cuius longitudo fuit 300. cubitorum. 50. cubitorum latitudo. & 30. cubitorum altitudo, vt scribitur *Genes.* 6. & de eius excellentia etiam meminit Laziardus *in suis Epitoma. vtilis histor. c.* 11. vbi dicit: quomodo fabricatam fuisse tradunt catholici doct. his diebus facta est mirabilis & excell. nauis per Regem nostrum Franciscum I. quæ fuit facta in Normania, constructione cuius maior pars siluarum illius patriæ cæsa est & exposita.

Sunt & aliæ tres domus, scil. conscientiæ, familiæ, & sepulturæ, quas ponit Ant. Flo. *in sua sum. in* 3. *par. tit.* 10. *c.* 1. 3. *&* 3. de domo sepulturæ dixi supra *in* 2. *par.*

Idem etiam Anto. Flor. *in d. c. in princip.* ponit aliam domum, quę est principalis & excellentior alijs, & est domus domini, de qua habetur *Psalm.* 121. Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi: in domum domini ibimus. Principalis enim, quia domini est, & quia ab ipso ædificata, & præparata, & nostra, quia propter nos ordinata, vt in ea semper cum eo habitemus, est domus sempiternæ gloriæ, de qua ipse Psalmista in alio Psalm. sc. 25. ait: *Domine dilexi decorem domus tuæ*, id est, locum habitationis gloriæ tuæ. De hac domo Iesus ait: *Ioan.* 14. In domo patris meæ multæ mansiones sunt, quia etsi vnum præmium beatitudinis, multæ tamen differentiæ præmiorum, sicut & hic meritorum. Quia, vt dicitur 1. *ad Corinth.* 15. stella differt à stella in claritate. Cuius nobilitatem magnificentiam Baruch admirans, ait: *O Israel, quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius: magnus & non habens finem, excelsus & immensus. Magna est domus gloriæ supernæ, & locus possessionis eius. Magnus latitudine claritatis, quia complectitur omnia bona! Psal.* 35. *Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, scilicet, habitantes in ea. Magnus longitudine perpetuitatis, quia non habens consummationem, id est, finẽ. Psalm.* 83. *Beati qui habitant in domo tua domine, in secula seculorum laudabunt. Luc.* 1. *Regnabit, scilicet Christus in domo Iacob in æternũ, scilicet, in ecclesia triumphante. Magnus secundum altitudinem dignitatis, quia Excelsus. Aposto.* 2. *ad Corinth.* 5. *Si terrestris domus nostra dissoluitur, habemus domum non manufactam, æternam in cœlis. in qua sunt omnes in maxima dignitate & potestate.* Hæc ille.

Plutarchus *in septem Sapientum symposio* (teste Cælio *lib. antiquarum lectionum* 6. *cap.* 25.) hos scripsit sermones. Quænam maxime fœlix domus foret. In eo velut in Symbolum, quisque quod sentiret, protulit. Ac princeps Solon optimam sibi domum videri pronunciauit, in qua pecuniæ forent bono comparatæ modo, nec earum custodes haberentur infidi, nec erogatis subsequeretur pœnitentia. Bias eam censuit optimam, in qua per se dominus existat talis, cuiusmodi extra est ex lege. Tales vero, vbi otio pingui domino perfrui licet. Cleobolus, si plures multo sint, qui dominum ament, quam qui reformident. Pittacus eam prætulit, quæ tum necessarijs, tum redundantibus superflueret. Chilon, administrationi regiæ domum oportere esse similem statuit. Nam Lycurgum ferunt, cum submonuisset quispiam, Democratiã induceret, intulisse, an prius in domo ipse constituet.

Septuagesimatertia consideratio ad laudem & excellentiam quarundam Bibliothecarum fit. Inprimis Gordianus Imperator, cum eruditus vir esset, Bibliothecam maximã extruxit, in qua sexaginta duo millia voluminum collocauit Tyramnion Grammaticus, qui floruit ætate Magni Pompeij, super tria librorum millia possedit. Plutarchus in Antonio scribit Pergamenas Bibliothecas habuisse ducenta librorum millia. Fertur prolem secundum Ægypti Regem Bibliothecam omnium pulcherrimam congregasse, & in toto orbe terrarum nominatissimam construxisse, quæ vsque ad primum Alexandrinum cum Romanis bellum perdurauit, teste Philippo Bergomate *in suo supplemento Chronicarum lib.* 7. & idem *libro* 14. extollit Bibliothecã Io. Galeatij Vicecomitis Ducis Mediolanẽsis, quam Papię condidit, & in qua ingentem librorum copiã contraxit Budæus, *in suo tract. de Ass. li.* 2. multum laudat post Plutar. Bibliothecam Luculli.

Ludouicus XII. Rex Franciæ Blesis oppido suæ natiuitatis pulcherrimam construxit, & ibi magnã librorum, præcipue in historijs, copiam coaceruauit.

Apud Aurelianos, alia fuit excellens & nominatissima, hodie Parisijs duæ extant, mirum in modum libris refertæ, præcipue in Theologia, quarum vna in Collegio Regio, quod dicunt Nauarræ, altera vero in monasterio sancti Victoris collocatur.

Alphon-

Alphonſus Aragonum & Siciliæ Rex laudatus eſt, quod bibliothecam in omni facultate, & omni lingua permaximam & ornatiſſimam ſibi acquiſiuerat, & iam quinquagenarius præceptori ſe ſubmiſerit, ne loquendi vſu careret.

Adrianus Romanorum Imperator Romanis, & etiam Athenienſibus bibliothecam permagnificam atque inſignem conſtruxit.

Bibliothecæ, teſte Victruuio, ſpectare debent ad orientem, tum quia vſus matutinum poſtulat lumen, tum quia in his libri ac tabulæ non putreſcunt. Etenim quęcunq; ad meridiem & occidentem ſpectant, tineis & humore libros vitiant atq; membranas: quoniam veluti humidi aduenientes procreant eas, & alunt, fundenteſq; humidos ſpiritus pallore volumina corrumpunt.

Quomodo imagines virorum literatorum ad eorum memoriam & decorem in bibliothecis olim apposuerunt plures Reges Alexandriæ, & Pergami, & plures Romani, vide Plinium *lib.35.ca.2.* & Blondum *libro 8. de Roma triumphante.* Et de laude Bibliothecarum etiam ſcripſit Fr. Patritius *in libro de inſtitutione Reipublicæ, libr. 8. titu.* 15. eas commendans à comparatione. Sic enim ait: *Etſi certaminum victores magnos honores meruerunt, vt in conuentu ſtantes palma & corona decorarentur, & redeuntes in propriam patriam, quaſi victoria triumphantes quadrigis inueherentur, & veſte publica perpetuoque victu alerentur, quanto magis efferendi ſunt viri doctiſſimi, qui diſciplina & moribus Rempublicam adiuuant, & ſcriptis ſuis ea omnia memoriæ commendant: quæ poſteris ſeculis profutura ſint?* Porro, ex antiquis bibliopolis vnicus fere Triphon celebrabatur. Hunc Martialis *li.4.* Non habeo, ſed habet bibliopola Triphon. Strabo *lib.13. Geographiæ*, ſcribit Ariſtotelem omnium primum Bibliothecam inſtituiſſe. Et Plinius *libro trigeſimoquinto* teſtatur Aſinium Pollionem primam Romæ bibliothecam feciſſe, vt refert Polydorus *de inuentoribus rerum, lib.2. cap.* 7. vbi etiam ponit, qui primos libros ediderint, & quod olim in vrbe Roma fuerint bibliothecæ numero 18. ſcribitur *in opuſculo de mirabilibus vrbis Romæ, in 2. libro, & in 3. quæ nunc extant.*

Quia hic incipit mentio de bibliotheca, in qua reponuntur volumina, idcirco definitionem libri addo, quæ eſt talis ſecundum Lucam de Penna *in rub. de nauiculariis ſeu naucleriis, lib.*11. qui dicit: *Liber eſt lumen cordis, & ſpeculũ corporis, virtutum repertorium, vitiorum confuſorium, corona prudentum, diadema ſapientium, honorificentia Doctorum, clarificentia rectorum, comes itineris, domeſticus fidelis, ſocius colloquentis, collega præcidentis, vas plenum ſapientiæ, via recta eloquentiæ, hortus plenus fructibus, pratum fluens floribus, mare ſine fluctibus, principium intelligentiæ, fundamentum memoriæ, hoſtis obliuionis, amicus recordationis, vocatus properat, iuſſuſque feſtinat, rogatus reſpondens, fideliter obediens, contra fortunas lictor, atque verus tui ductor, hortus concluſus, & fons ſignatus, puteus aquæ viuæ, paradiſus abſque ruina, ædificans te gnarum ſi reperit ignarum, nunquam patitur faſtidium, & ſi graues eum nimium, arcana reuelans, & obſcura clarificans.* Nec eſt inconueniens ſcire, quæ volumina ſint excellentiora, an antiqua, an noua: & licet nonnunquam nouitas male negligat, quod bene ſtatuit vetuſtatis authoritas veneranda, 2. *quæſtion. 6. c. anteriorum, verſ. illud, & in authen. vt ordinariæ præfecturæ vrbanæ, &c. in principio, coll.5.* Tamen dicit Speculator *in ſuo procemio*, quod volumini ſuo nouo cedant volumina antiquorum, iuxta illud: *Recedant vetera de ore veſtro, quia Deus ſcientiarum Dominus eſt,* 1. Regum ſecundo cap. Vnde dicit Imperator: *Vetuſtatem renouamus, vt in authent. de adminiſtratoribus, circa principium, colum. 7.* quibus licet reuerentia debeatur, vt *in c. priſcis, in principio, 55. diſtinct. ff. de iure immunitatis, l. ſemper, & in c. quanto. extra de tranſaction. & 9. quæſt. 3. c. conqueſtus, & 25. qu. 1. c. contra.* tamen fides eis in pluribus non habetur. Nam ſecundum varietatem temporum iura variantur humana, *vt in capit. non debet, de conſanguinit. & affinita. ca. recurrat, verſic. his ita. 32. quæſtione tertia.* Sæpe enim pro neceſſitate, vel vtilitate mutilantur, & laxantur canonica præcepta, *vt ca. etſi illa,* 1. *q.* 7. & quod paulatim labitur, conuenit renouari, *vt in authent. de quæſtore, circa principium. collatio.6.* & nihil plene in ſemetipſo manet, ſed currit natura multas euoluens mutationes, quas neque præuidere facile eſt, neq; prædicere, *vt in authentic. vt omnes obediant iudicibus prouinciarum. §. ſi vero, verſicu. ſi vero arripiat, collation.5.* Et nihil eſt, quod mutabilitatem non ſentiat, *vt in authent. de non alienan. aut permutan. §. nos igitur, alias in §. vbi autem lex, collat.3. & 89. diſtinct. ca. ad hoc, de conſecration. diſtinctio. 5. c. ne tales, prope finem.* Sed & ſemper opere vacante, conſonæ cauſis leges ponuntur, cum ſemper inopinabiles emergant, quas antiquitas non agnouit, *vt in authen. vt defuncti, ſeu funera eorum non iniurientur, in princ. colla.5.* Nec erubeſcat antiquitas, ſi quid melius horum, quæ ipſa tradidit, nouitas adinuenit, *vt in auth. de nupt. §. maioris, collat.4. & argum. 96. diſtinct. c. eſto. in fin.* Nam paulatim hæc per eruditionem ad melius accedunt, *vt in auth. de monachis, §. fin. verſicu. oportet. collat.*1. Et omne artificium per exercitium ſuſcepit incrementum, *l. legat. ſeruis. §. ornatricibus, ff. de legatis 3. & l. milites, 2. C. de re militari, libro* 12. Sed & antiquorum quidam vino inebriati ſunt, *ca. vino, 37. diſtinctio.* quia non plenam notitiam ſcripturarum habuerunt, *vt extra de ſacra vnction. ca.1. §. fin. ita dicit Specula. in dict ſuo procemio, col.9. verſicu. huic ergo claritatis ſpeculo.* Antiquitas tamen in multis defertur & præfertur iuuentuti, de quibus ſupra *in parte præcedente, conſid.17.*

SEptuageſimaquarta conſideratio de excellentia Pyramidum contexitur. Pyramides enim tam altæ in Ægypto traduntur fuiſſe, vt magna omnium admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinem ſubuecta ſint cementa. Vnam ex eis, quæ ex Arabicis lapicidinis conſtabat à 360. hominum millibus, annorum 20. ſpacio conſtructam prodiderunt, & in raphanos, allium & cępas, quibus operarii veſcerentur, mille octingenta talenta erogata. Neque aliam ædificandarum Pyramidum rationem fuiſſe, quam Regum Ægypti in erogandis pecuniis ſtultam oſtentationem. Siue ne pecuniam ſucceſſoribus relinquendo inſidiandi ſibi cauſam præberent. Seu ne plebs eſſet otioſa. Aut ad vſum ſepulchri. Earum vna ſaxo naturali fuit elaborata, & rubrica, cuius ambitus per frontem centum duos pedes colligebat, longitudo erat 143. pedum, altitudo ſexaginta duorum. Tres aliæ fuerunt 78. annis, & menſibus 4. factæ. Omnium ampliſſima continebat octo ſoli iugera, quatuor angulorum paribus interuallis per 882. pedes. Singulorum laterum altitudo pedes 25. Secundæ ſingula interualla per quatuor angulos pares 737. pedes comprehendebant. Tertia erat minor prædictis, ſed multo ſpectatior, Æthiopicis conſurgens lapidibus, trecentis ſexagintatribus pedibus inter angulos. Omnium minimam fecit Rhodope meretricula Æſopi fabulatoris cõſerua, diuitiis illis, quas meretricio quæſtu ſibi comparauerat. Scribit Herodotus in Euterpe, Cleopen Ægypti Regem feciſſe Pyramidem ex Ara-

bicis lapidibus,cuius longitudo erat quinque ſtadio-
rum, latitudo decem paſſuum, altitudo octo paſſu-
um, in qua decem annos fuiſſe conſumptos memo-
rat. Fecit & aliam viginti annis abſolutam, in qua
tantum profudit pecuniæ, vt nimio ſumptu attritus
filiam (quam habebat formoſiſſimam) coactus ſit
proſtituere. Ea eſt, in qua centum octuaginta talenta
in cepis & raphanis erogata prædiximus, quibus arti-
fices vtebantur in extruenda earum vna. Quo argu-
mento coniectare eſt, quanta quæq; prodigioſa fue-
rit aliarum rerum impenſa, & iſta magnificentiſſima
omnium Pyramidum fuit. Inter prædictas tres duæ
inter ſeptem orbis ſpectacula numerãtur, de quibus
miraculis meminit F. Patritius *in ſuo lib. de inſtitutione
Reipublicæ, titulo 9.* & Cœlius *antiq. lection. lib. 12. cap. 38.*
Pyramides autem ſunt ſtructuræ & moles lapideæ
maximæ, ita conſtructæ, vt è lato in acutum tendant,
qualis in hac ciuitate Hedua extat, altitudinis 30. cu-
bitorum.

Subſequenti ordine de Obeliſcis tractandum eſt,
qui vocantur ſtructuræ minores Pyramidibus, deor-
ſum verſum ſpecie quadrata, in anguſtum verticem
deſinentes, & paulatim graciléſcentes. Ægypti Re-
ges quatuor fecerunt Obeliſcos 480. cubitorum lon-
gitudine. Ramiſes Rex Ægypti, cuius ætate captum
eſt Ilium, Obeliſcum fecit quadraginta cubitorum,
& alium longitudine vndecenis pedibus, per latera
cubitis quatuor, quem feciſſe dicuntur viginti ho-
minum millia. Cuius operis admiratione factum eſt,
vt cum Syenem oppidum expugnaret Cambyſes rex,
ventumq; eſſet incendio ad crepidines Obeliſci, ex-
tingui ignem iuberet molis reuerentia. Obeliſcum
poſuit Phius 48. cubitorum. Ptolemæus vnum Ale-
xandriæ 80. cubitorum. Fuerunt plures alii, quos vo-
lens omitto, de quibus Plinius *lib. 36. capit. 9. 10. & 11.*
& Blondius *de Roma inſtaurata, libro primo.* vbi etiam
ſcribit formam & figuram. Qui vero primum Obe-
liſcos fecerint, vide Polydorum *de inuentoribus rerum,
lib. 3. c. 11.*

De Labyrinthis etiam loquamur. Nam ſcribit Fr.
Patritius *in lib. 1. de inſtitut. Reipubl. tit. 9.* Dædalum ar-
chitecturæ inuentorem ſecundũ aliquos, qui in Cre-
ta regnante Minoe, Labyrinthum miro gyrorum or-
dine ædificauit, ad eius ſimilitudinem, quem diu an-
te Miris, à nonnullis Miro appellatus, Ægyptiorum
rex pro ſepulchro ſibi opulentiſſimo cõſtruxit, quod
etiam Labyrinthi nomine nũcupauit. Cuius quidem
aditus ingredientib. facilis erat, exitus autẽ perdiffi-
cilis viarum perplexitate, niſi beneficio ducis itineris
peritiſſimi. Virg. *lib. 6.*

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Plinius *lib. 36. cap. 13.* dicit, quatuor fuiſſe Labyrin-
thos ſecundum Ægyptium, tertium in Lemno, &
quartum in Italia, de quibus Textor ample ſcribit *in
ſua officina, cap. inter alia opera, &c.* De primis Laby-
rinthorum Pyramidumque authoribus, & quæ eſſet
eas conſtruendi cauſa, ſcribit Polydor. *de inuentor. re-
rum, lib. 3. c. 10.*

SEptuageſimaquinta conſideratio de ſepulchris
ſubnectitur, quæ ad gloriam mortuorũ orta ſunt,
vt qui iam defecerant, viuere viderentur. Nam legi-
tur, quod Arthemiſia Regina Cariæ Mauſolo mari-
to mortuo ſepulchrum erexit inter orbis miracula
annumeratum, cuius altitudo attollebatur 25. cubi-
tis. Cingebatur columnis 36, patebat ab auſtro ad ſe-
ptentrionem 63. pedes, toto circuitu continebat pe-
des 411. Ipſum ab occidente celauit Scopas, à ſepten-
trione Bryax, à meridie Timotheus, ab occaſu Leo-
cares. Regina opere nondum abſoluto cõceſſit fatis.
Artifices tamen non receſſerunt, niſi eo conſumma-
to. Ab hoc ſepulchro omnia Regum & Imperato-
rum monumenta, quæ pretioſa ſunt, vocantur Mau-
ſolea. De hoc Propert. *lib. 3.*

Nec Mauſolei diues fortuna ſepulchri,
Mortis ab extrema conditione vacat.

Martialis *lib. 1.*

Aere nec vacuo pendentia Mauſolea,
Laudibus immodicis Cares ad aſtra ferant.

Semiramiden Orientis reginam, & mulierum o-
mnium longe celeberrimam, quamq; cum Cyro pre-
cipue admiratus Alexãder fertur, quod in illis & ma-
gnitudo animi & rerum claritas plurima emicuiſſet,
legimus, cum ſibi iam magno conatu monumẽtum,
in quo perfuncta humanis reconderetur, ſtrueretur,
inſcriptionem eiuſmodi exſculpendam curaſſe. Qui-
cunque ex Regibus pecuniæ inopiam ſenſerit, con-
ditorio recluſo ſumat inde, quicquid viſum fuerit. Id
cum perlegiſſet Darius, vt qui auri foret auidior, ſe-
pulchrum iuſſit recludi: ſed in eo pecuniam quidem
inuenit nullã, in ea autem incidit in literas: Ni malus
vir fores, & pecunia inſatiabilis, non vtique mortuo-
rum loculos moueres. hæc Cælius *lib. antiquarum le-
ction. 12. c. 37.* Et Philippus Bergomen. poſt Plutarch.
lib. 3. ſui ſupplementi chronicarum. De ſepulchro Augu-
ſtorum, & aliis memorandis ſepulchris, quæ Romæ
viſuntur, vide *in Opuſculo de vrbis Romæ mirabilibus, lib.
2. & 3.* Dicit tamen idem Cœlius *lib. 9. ſuarum antiqua-
rum lectionum, cap. 36.* Quod propter ſepulchra, quæ
in Ceramico viſebantur, ſancitum lege fuit, ne quis
ſepulchrum faceret operoſius, quam quod decem
homines effecerint triduo, neue Hermas liceret im-
poni, nec mortui laudem in publicis ſepulturis, nec
per alium quam per eum, qui publice ad eam rem
conſtitutus foret, dici licebat. Sed poſt deuentum eſt
ad magnificentiam ſepulchrorum more Romano-
rum, vt ibi declarat de multis, quæ fuerunt multum
excellentia.

Non eſt omittẽda deſcriptio ſancti ſepulchri, cũm
prophetizatum fuerit illud eſſe glorioſum, vt habe-
tur *Eſaiæ 10.* &, vt dicit Bartholomæus de Saligniaco
in ſuo itinerario terræ ſanctæ, in capite ſexto ſeptimi tomi,
diſtat pedib. centum & nouem à loco crucis Chriſti:
deſcenditur enim à loco crucis Chriſti ad ſuperfi-
ciem pauimenti Eccleſiæ ſpacio pedum viginti no-
uem, quod reſultat ex decem & octo gradibus, & à
principio pauimenti vſque ad ſepulchrum, ſpacium
eſt pedum octoginta. Et eſt diſpoſitio loci dominicæ
ſepulturæ talis. In media templi area ſtant duæ do-
munculæ, ſiue criptæ. Sunt enim è rupe cauatæ inte-
rius exterius parietibus marmore incruſtatis, tecto
rudi iuxta naturam rupis exterius manentis. Hoc ſe-
pulchrum eſt ſeptem pedib. longum, octo palmis al-
tum, à pauimento ex marmore candido atq; lucente.
Huius ſepulchri eſt templum glorioſiſſimũ, quod ſic-
ut ſingulari gloria eſt à Deo clarificatũ, ita ſumptuo-
ſiſſime & pulcherrime à principibus Chriſtianis
conſtructum, ornatum atq; ditatum, & plurimarum
nationum fidei Chriſtianæ officiis ſanctis, die noctu-
que frequentatur. Eſt enim hoc templum miræ alti-
tudinis & amplitudinis, plurima loca ſancta inclu-
dens, & ab vtriſq; laterib. multis ſacellis diſtinctum
innititur columnis marmoreis ſeptuaginta trib. ſin-
gulis ſupra baſim triginta pedum altitudine eleuatis,
in teſtudine artificioſæ picturæ miraculorum varie-
tate viſuntur. Porro in teſtudinis medio, ſuper Do-
mini Ieſu glorioſum ſepulchrum late patet apertura
rotun-

rotunda miri (vt dicitur) effectus. Nam alii perhibent rorido cœlo per hanc aperturam dulcissimum Manna super Christi sepulchrum sæpe pluisse. Alii affirmãt ignem cœlestem ministerio angelorum per hanc descendere solitum, à quo sancti sepulchri lampades fuerunt accensæ, iuxta propheticum: *Cadet de cœlo super vos globus ignis, à quo illuminabimini.* Verum, hæc actis temporibus, ob scelera pseudochristianorum Pisanorum ad gloriosum sepulchrum perpetrata, cessauere, vt in antiquis gestis cœnobii montis Syon, vetustis libris repertum est, vt refert idem Bartholomæus *loco prædicto, c. 7.* Aperturam hanc multi Principes pro zelo ducti, sæpe clauserunt argenteis, vel aureis laminis, sed altero die solito more patuit remotis laminis angelico ministerio Quoniam Prophetarum erat, vt dictum est: Et erit sepulchrum eius gloriosum. De pluribus aliis excellentiis huius sancti sepulchri vide ibidem. Verum *in eod. lib. c. 1. noni tomi,* idem Barthol. ponit de sepulchro Ioseph, sepulchro Zachariæ Prophetæ, & de sepulchro virginis Mariæ, quod est instar, vt dicit, sepulchri Christi per omnia factum, nisi quod scripta ipsius sepulchri duabus ianuis patet vtrinque, & est marmoreum, summe venerabile angelis. Turcis perfidis & Saracenis: & ibi prope est sepulchrum diuæ Annæ eius matris. Et *in c. seq.* fit mentio de sepulchro Iosaphat Regis Iuda pulchra Pyramide insignito. Et *in c. 4. eiusdem tomi,* dicitur, quod sepulchrum Lazari, qui fuit à Christo suscitatus, est marmoreis lapidibus coopertum, & persimile sepulchro sancto, & virginis gloriosæ. Et in hac ciuitate Hedua, in Ecclesia ipsius diui Lazari post altare maius, est etiam aliud sepulchrum sanctum Lazaro dicatum ex marmore conditum, & ita elegans, vt nullum simile in nostra Gallia reperiatur: vbi reliquiæ ipsius à Gerardo Episcopo Heduense è Massilia allatæ diu repositæ fuerunt.

Omitto plura alia sepulchra magnificentissima, vt est sepulchrum diui August. ex candidissimo marmore mira celebritate structum Papiæ in cœnobio fratrum Heremitarum, quod etiam aspectum quendam pulcherrimum præbet. Etiam sepulchra Regũ Franciæ, quæ in cœnobio sancti Dionysii Franciæ, prope Parisium (vbi est cõmunis sepultura ipsorum regum) sparsim mire condita sunt. Sed excellentiora sunt in cœnobio Carthusiensium prope Diuionem, vbi Duces Burgundiç olim inhumabantur. Ita in ciuitate Bituricensi, in capella Ducum Biturigum vidi sepulchrum Ducis excellens & diues. Et in ciuitate Nanetensi, vbi Duces Britonum ornatissime sepeliuntur. Et in oppido Souigniaci, in prioratu ordinis Cluniacensis, non multum longe ab vrbe de Molinis sepulchra Ducum Borboniorũ laboriose structa cernuntur. De multis sepulchris sanctorum ponit Gregor. Turonen. in suo lib. in gloriam confessorum, vbi inter cætera ponit de sepulchro Hilarionis senatoris Diuionen. de quo alibi dixi.

Et qualiter olim bruta & alia animalia honorata fuerunt sepulchris aut statuis, scribit Textor *in sua officina. in cap. bruta, aliaque animalia, &c. & in ca. præcedenti.* vide de vario inhumãdi ritu apud diuersas gentes, quod etiam vide in Polydoro *de inuentoribus rerum lib. 3. c. 10.*

Aduerte tamen, quod licet gloss. *in l. quicunque, in verbo, libitinarius, ff. de institut. action.* dicat, quod feretrum est sepulchrum plebeiorum & damnatorum, tamen etiam ponitur pro sepulchro potentum, vt habetur *2. Regum 3.* quod Dauid sequebatur feretrum Abneri.

Septuagesima sexta consideratio erit, cum circa domos, vt communiter videmus, sunt horti adiaçentes, vt facit textus *in l. prædiis, §. balnea, ff. de legatis 3.* circa excellentiam & laudem hortorum versatur. Pheacum enim regio (cuius rex fuit Alcinous) hortos habuit tanta pomorum varietate nobiles, vt præmaturis primis noua statim renascerentur, quæ cum magno studio coleret rex eius loci, Deus hortorum creditus est. Statius *lib. 1. syluarum*:

Qui bifer Alcinoi laudem pomaria, vosque
Qui nunquam vacui prodistis in area rami?

Mantuanus:

Alcinoi syluas canit, & Pheacia poma.

Ouid. *libr. 3.*

Proxima Pheacum felicibus obsita pomis
Rura petunt.

Iuuenalis *Satyr. 5.*

illa iubebit
Poma dari, quorum solo pascaris odore,
Qualia perpetuus Pheacum autumnus habebat.

Propertius:

Nec mea Pheacas æquant pomaria syuas.

Epicurus teste Plinio *lib. 18. ca. 4.* primus omnium hortos Athenis instituit, cum antea ruri tantum haberentur, non in vrbibus. Hinc Epicurus hortorum magister appellatur. Laertius refert Epicuri scholam fuisse in horto.

Propertius *lib. 3.*

Illic vel studiis animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis docte Epicure tuis.

De quo meminit Blondus *lib. 8. de Roma triumphante.* Sed & pensiles Babylonis hortos plerique laudant, & inter orbis spectacula admittunt, siue illos fecerit Rex Cyrus, siue Semiramis, *vt refert Cœlius lib. 18. cap. 38. in fine.*

Lucanus hortos habuit cultissimos, in quibus sepultus est.

Mecœnas quoq; hortos habuit Romæ pulcherrimos in Esquiliis, ad quos propter amœnitatem loci plerunq; diuertebat Octauius.

Syria etiam fuit in hortis operosissima, autore Pli. Inde quoq; est prouerbium Græcis: *Multa Syrorum olera.* In Italia, & præcipue in regno Neapolitano sunt horti excellentes.

Etiam alias vidi Papienses multum insudare in colendis & elaborandis hortis, & ex eorum fructibus multas pecunias colligebant.

Parisienses quoq; hortos habent fertilissimos, circa quorum cultum multum versantur: vnde ex illis non modicos reditus percipiunt.

Fuit excellentissimus hortus Molinis tempore Annæ de Francia, filię regis Ludouici XI. Francorum Regis, & Ducissæ Borbonii.

Hortus vero Balsalmi, etiã inter hortos excellentior. Erat enim in cacumine montis, vbi interfectus est Saul, & nullo alio loco balsamum nascebatur. Cæterum tempore magni Herodis, Cleopatra Regina Ægyptia, fauente Antonio marito, sed inuidente Herode, hortum balsami trãstulit in Babyloniã Ægypti, vbi pretiosissimarum arborum hortus delitiosus colitur à Christianis solis, rigaturq; aqua fontis, in quo fama est, virginem gloriosam sæpe lauisse infantulum Iesum, cum degeret in terra Ægypti. Sunt tamen adhuc surculi quidam balsami in monte Engaddi, sed nullius cultus, nullius prouentus. Sic miro modo Deus se vleiscitur de peccatorib. vt quoniam Herodes olim horti Balsami possessor Iesum puerum persequebatur, Iesus fugiens in Ægyptum post se traxit

Balsami hortum. Est autem hic hortus in Ægypto inter Heliopolim & Babylonem, habens in longitudine duos iactus arcus, in latitudine iactum lapidis, terræ fere albæ: hæc dicit Barth. de Saligniaco *in itinerario terræ sanctæ, ca. 7. decimi tomi.* vbi refert, quod messis Balsami talis est: Decerpitur folium ex stipite contra solem, moxq; gutta lucida, & mire fragrans scaturit ex ruptura. Et hic balsami pretiosissimus liquor vitreis vasis colligitur, minime fluxurus nisi ad ortum solis fiat ruptura. Fonticulus autem Iesu paruulus est, non sufficiens irrigationi totius horti, quare Saraceni alium foderunt iuxta illum puteum, ex quo quatuor boues aquam protrahũt per rotam, sperantes ex vicinitate fontis Iesu aquam fore salubrem, at longe aliter res euenit, donec missis canalib. aquam putei ducent in fontem Iesu, quo facto largiter & salubriter ex aquis mixtis rigatur balsami hortus. Nõ est omittendum (mirum tamen dictu) quod à meridie Sabbati vsque ad auroram die Lunæ, boues nullo verbere impelli possunt, vt in protrahenda aqua laborent, quod est fidei nostræ testimonium celebre.

Ceterum horti sine aqua non sunt commendabiles nec vtiles. Nam agri aquarum irrigatione aut pluuia carentes nullos fructus cultoribus præstant, *text. est in l. vsus aquæ, & ibi notat Lucas de Pen. C. de fundis rei priuatæ, lib. 11.* Vnde hortus sine aqua, & quercus foliis defluens comparantur, *Esa. c. 1. ad finem.* Ideo agri, qui possunt commode irrigari (vt in plerisq; Italiæ locis) amplius taxari debent in subuentionibus & collectis, cum eis siccitas aeris in nullo officere possit: sed decurrẽtibus aquis irriguis fructus optimi ex eis percipiũtur. Ex agris nempe irriguis bis in anno fructus percipiuntur, *vt ait Papinian. in l. diuortio, §. quod in anno, ff. solut. matrim.* Alias vero in arboribus & pratis dettrimenta consequuntur, *l. is cuius, in fi. ff. si seruit. vendic. & d. l. vsus aquæ*, & habetur *Iacob. 5.* quod Elias orauit, vt non plueret super terram, non pluit annos tres, & menses sex: & rursum orauit, & cœlum dedit pluuiam, & terra dedit fructum suum. In hortum ex more aquæ ducuntur irriguæ, *Deut. 11. de consecra. dist. 5. ca. nunquam, l. decernimus, §. sciendum, ibi. vel hortus, ad cuius vsum aqua publica fuerit deriuata, & ibi Luc. de Pen. C. de aquæductu, lib. 11. Melior text. in l. 1. C. de mancipiis & colonis, eod. lib. ibi, tantum colonis impartiatur, quantum culturis eorum agrorum sufficere manifestum est, quos ipsi colunt.*

SEptuagesimaseptima consideratio erit de laude & excellentia balneorum, tam naturalium, quam artificialium: cum vtplurimum, etiam in domibus sunt loca, quæ dicuntur balnea seu balnearia, *vt facit text. in l. prædiis, §. balnea, ff. de legatis tertio.* in quibus ad lauandum aquæ calidæ & frigidæ sunt, & habens hypocaustum, hoc est, locum ad fundandum. Habet enim sub pauimento locum vacuum, in quo succensus ignis calidos vapores emittit, excitatq; sudorem. Habet etiam ab vno latere præfurnium, hoc est, paruam fornacem, in qua ignis inclusus partim hypocaustum calefacit, partim aquas temperat ad lauandum. Etenim supra eam tria ahena componuntur, vnum caldarium, ex quo aqua calida hauritur, alterum tepidarium, ex quo tepida, tertium frigidarium, ex quo frigida. Quantumcunq; aquæ calidæ ex caldario erit, tantum ex tepidario in caldarium, & ex frigidario influit in tepidarium, & hoc vaporarium dicitur. Est & aliud hypocaustum temperatius, quod vnctuarium dicitur, in quo post sudorem ad lotionem homines vnguntur.

Et quædam ex institutione nostra vim habẽt, quædam vero sua sponte vim obtinent. Quæ vero ex institutione nostra vim habent, proprie apud nos thermæ dicuntur, & olim in vrbe Romana in his balneis Romani magnam delectationem habuerunt, & in excellentia illorum insudarunt, vt refert Blondus *lib. 3. de Roma restaurata, in princ.* vbi ait, in vrbe 12. Thermas compertas fuisse, Agrippinas, Neronianas, Titi Vespasiani, Domitianas, Antonianas, Alexandrinas, Gordianas, Seuerianas, Diocletianas, & Aurelianas, Cunstantinianas & Nouatianas. Quarum loca & excellentias indicat, prius de earum institutione ratione explicata, vbi plura: quę cum nõ sint magnæ vtilitatis, non aliter insisto. Et ex dictis illius ibi & in fine libri primi constat, Thermas Diocletianas & Gordianas fuisse excellentiores. Vt de Gordianis ait, Iulium Capitolinum pauca scripsisse, sed valde admiranda. Nam cum dixisset domus Gordianorum tunc extasse Prænestina via ducentas columnas vno stylo habentes: addidit & Thermas ibi fuisse, quales præter vrbem tunc nusquam haberet orbis terrarum, & de Thermis Diocletiani vide Blondum *in fine libri 1. ante allegat.* Et de balneorum apud veteres luxurioso apparatu scribit Cœlius *lib. antiquar. lect. 16. c. 47.* vbi dicit, in balneis non statuas modo innumeras, & columnas nihil sustinentes visere erat, sed eo quoq; peruentum est deliciarum, vt nihil nisi gemmas calcare vellent, sicut prosequitur Seneca *lib. 13. cap. 86.* & vide eundem Cœl. *eo. loco, c. 46. ad initium.*

In hac nostra ciuitate Heduana loca extant, dicta vulgo *le celier Ioliot*, vbi Thermarum reliquiæ introspiciuntur, quæ magnitudine, & operis sumptuositate erant excellentes, prout ipsa ruina docet hodie, nec plures sunt in Gallia excellẽtes, cũ pauci habeant priuatas, sed in ciuitatibus & oppidis sunt publicæ Thermę, in aliquibus locis sunt honestæ, in aliis vero exercentur lupanaria etiam publica, quæ an sint permissa, videatur tex. *in l. ancillarum, in fin. de petit. hereditatis.* vbi verba Vlpiani Iurisconsulti sunt hæc: *Nam & in multorum honestorum virorum prædiis lupanaria exercentur.* & ibi Albericus de Rosate. Vide tamen S. Thomam *in 4. sententiarum, distinct. 33. q. 1. artic. 3. quæstiuncula prima, & in septimo eius super Dionysium, 4. lect. 9. colum. 5. in princip.* Vbi dicit, quod lex puniens mulieres in lupanari est abrogata, & dicit Præposit. *in c. priuilegia, §. officium, 3. dist.* quod Ecclesia permittit tacite publicas meretrices propter maiora mala vitanda. Quoniam maiora & grauiora mala sunt euitanda, *13. dist per tot. maxime ca. 1. & 2. Faciunt dicta Hostiens. & Panormitan. in cap. inter opera charitatis, in fine, extra de sponsalibus.*

De iuramento tamen diuino lupanaria prohibentur: cum prohibeatur simplex concubinatus seu fornicatio, quia scribitur *Exod. 20.* Non mœchaberis. & *Deuter. 23.* Non erit meretrix de filiabus Israel. Etiam Dominus exclamauit contra Ierusalem, eo quod ædificauerat lupanar, & prostibulum fecit in cunctis plateis, & ibi adiicitur, quod destruet Dominus lupanaria & prostibula, *vt habetur Ezech. 16.* Et ædificasti tibi lupanaria, & fecisti tibi prostibulũ in cunctis plateis. Et fornicata es cum filiis Ægypti vicinis tuis magnarum carnium: dicit tamen gl. fi. *in ca. meretrices, 32. q. 4.* quod in Deut. licitum erat habere concubinam, & dare ei pretium suæ pudicitiæ, vt habetur *2. Reg. 2. 15. 16. 20. & 3. Reg. 11. & 1. Paralipo. 2. & 2. Paralipo. 10. & Esther 2. & Cantic. 6.* Facit tex. *in l. concubinatu, ff. de concubinis.* etiam Deus non omnino abiecit meretrices, sed vt scribitur *Matth. 21.* dicit, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno Dei.

Sed

Sed videtur quod iſta Lupanaria etiam ſuſtineri poſſint, inſpecto iure naturali, quo iure omni animanti à natura eſt tributum, vt ſe, vitam corpuſque tueatur, declinetque quæ ei nocitura ſunt, quæq; ad viuendum neceſſaria inquirat, ſecundum quod videtur quod coitus ſit quandoque neceſſarius hoc iure pro ſuſtentatione vitæ, & pro vitandis malis, quæ defectu coitus euenire poſſunt, & multa iuuamenta affert, vt per plures autoritates comprobant Antonius Gazius *in ſua florida corona.c.32.* & ex noſtris Andreas Tiraquellus *in ſuis legibus connubialibus. le.14.fol.* 157.*&*158. Quæ, cum ſint laſciua, non repeto, cum ibi legi poſſint. Et ideo Politicarii noſtri cupientes generi humano prouideri, & plura naturæ incommoda auferre, iuuamentaque illi præſtare, in plurib. hæc Lupanaria permittunt, quæ & eccleſia tolerat ex cauſis ante deductis.

De Balneis vero ſeu Thermis, quæ ſua ſponte vim obtinent (vt ad propoſitum vnde digreſſi ſumus redeamus) dicendum eſt, quia alia ſunt nitroſa, alia ſalſoſa, aluminoſa, alia bituminoſa, alia ſulphuroſa, alia ferroſa, alia calcoſa, & quædam ex his compoſita: & horum quidem omnium poteſtas eſt arefaciendi, quædam nō tantum arefaciunt, ſed etiam obſtruunt, vt aluminoſa. & de vtilitate eorum in fine huius conſiderationis dicetur. Et in his vt plurimum aquæ ſunt calidæ. ſed cur hoc? ita quod aliquæ intantum ſunt calidæ, & ita feruent, vt non poſſint eſſe vſui, niſi aut in aperto euanuere, aut mixtura frigidæ intepuere. cauſæ ſunt, *teſte Seneca libr.* 13. *epiſtolarum.* 86. *epiſtola*, Ignibus, quos multis locis terra opertos tegit, aquam caleſcere, ſi ſubiecti ſunt ſolo, per quod aquis tranſcurſus eſt. Facere quippe dracones ſolemus, & miliaria, & complures formas, in quibus ære tenui fiſtulas ſtruimus per decliue circundatas, vt ſæpe eundem ignem ambiens aqua tantum fluat ſpacii, quantum efficiendo calori ſatis eſt. Frigida itaque intrat, exit calida, idem ſub terra fieri exiſtimat Empedocles, *vt autor eſt Cælius lib. antiq. lect.*16.*c.*44. vbi etiam ait, quod quidam arbitrantur, per loca ſulphure plena, vel introeuntes aquas calorem beneficio materiæ per quā fluunt trahere, & hic ante dictum eſt *in* 18. *conſiderat.* Quod ne quis accidere miretur, viuæ calci ſi aquam infuderis nonne feruebit? Hæc porro efficit ratio, vt aquæ feruidæ magna ex parte ſalſæ proueniant, vt Ariſtoteles inquit. quia, ſcilicet, per terram aluminoſam percolantur. Exuſtorum autem omnium cinis ſalſus eſt ſulphurque redolet, quare feruida omnia modo vrunt fulminis: & quidem plura fulminis tacta extiterunt: vnde, vt experientia docet, aqua Salinarum decocta, reddit cinerem ſalſum, quo vtuntur Burgundi. Refert & idem Cælius, quod Democritus calci aſſignauit calidorum fontium rationem, quod nequit fieri, quoniam lapides vnde fit calx, non habet excalefaciendi vim, niſi in fornace calcaria præuſti fuerint.

Et pro hac calentium aquarum ratione ipſe Cælius adducit quod vidiſſe atteſtatur, & eſſe adnotatu dignum ducit, dum Pataui, vt ait, capeſſeret ingenii cultum, apud Aponum adnotauit ab aquis calentib. lapides gigni, quod extra omnem admirationem ei fuit. Scaturiunt, vt inquit, ibi feruentiſſimæ aquæ in ſupercilio non multum eleuato, in ſubiecto molendino eſt quod verſat Balnei aquam per conuallem decurrens. Volaticā vt nunc paſſim dicitur, in quam impetu deuoluitur aqua peractu, vidit totam veluti quodam artificio, lapidea circumtectam cruſtam. Et cum oculis non ſatis crederet, duriciem materiæ expertus eſt, cultelli ſatis validi mucronem inſigniter retuſum animaduertit. Mox repetita vrbe cum rem Scholaſticis quibuſdam expoſuiſſet in foro, riſu exceptus eſt ab omnibus fere, tanquam inuſitata abſurda, ac ſcurrilia promeret. Sed haud ita multo ſuperſtititio facta, illuc profecti ſecum in rem præſentem veriſſima ſenſerunt, quæ prius inſcite ludibrio habuerant. & omnia poſt (vt ait Cælius) comprobata reperit ex doctrina Plinii & aliorum, vt ibi proſequitur. Et tandem reddit rationem, cur aquis calentibus potius quam frigidis lapides concreſcant, & coagmententur.

Et de fonte, qui eſt in Britannia, etiam de quodam paruo lacu iuxta oppidum Gallicum vulgo dictum Loches, mira ferūtur, cū arbores aut ligna in eis immerſa per aliquot annos in lapides conuertuntur, *vt ante in hac par. in d.18. conſi. in fi. ſcriptum eſt.* Et cum iſta ſint extra materiam non inſiſto. Et de Balneis & materia ſcripſit ample Cælius *d.c.* 44. *cum* 4. *ca. ſequen.* & Volaterranus *in ſua Philologia. c. de partitione medicinæ. libr.*24. vbi etiam narrat quædam eſſe Balnea frigida, quæ fiunt ex aqua frigida, & cuius iuuamenti, & vtilitatis ſint.

Balnei vſus, inquit Cælius, duplex eſt. Nam modo diſcuſſis febribus initium cibi plenioris vinique firmioris valetudini facit. Modo febrem ipſam tollit, fereque adhibetur, vbi ſummam cutem relaxari euocarique corruptum humorem conuenit, & habitum corporis expedit mutari. Antiqui timidius eo vtebantur. Aſclepiades audacius Balnea vero veterum eo frugi erant, teſte Cælio *loco ante dicto capit. quadrageſimo ſexto.* & in vſu erant balneola perangusta, tenebricoſa, vt inquit Seneca: Neque enim calida videbantur niſi obſcura.

Eiuſmodi fuiſſe legimus Scipionis Aphricani balneum apud Linternum. In eo ille horror Carthaginis cui Roma debebat, quod ſemel tantum foret capta, abluat corpus laboribus feſſum ruſticis: quoniam ſe exercebat opere, terramque, vt mos fuit priſcis, ipſe ſubigebat: hæc Cælius. & *capit. quadrageſimo quinto.* quærit cur ante balnei ingreſſum calidum mingimus, & in exitu balnei frigidum. Item cur non ſitientes, lauacrum intrantes ſitimus, & econtra ſi ſitiamus, pacatur ſitis.

De vtilitate vero & iuuamine balneorum me remitto ad medicos, vt Antonium Gazium *in ſua florida corona cap.*40.*&* 41. vbi etiam declarat quæ conditiones debeant obſeruari pro volentibus in aqua calida artificialiter balneari. Ad Volaterranum & alios per eum allegatos *in loco ante citato.*

Sed, vt dicit Arnaldus de Villa noua *in ſuo commentario regiminis ſanitatis, capitu. quinto.* Balneum ad multa confert. Columnæ enim pedum ad conſeruationem ſanitatis viſus & auditus ſæpe lauari debent, atque fricari cum aqua moderatæ caliditatis, amplius capitis lotio non tardetur vltra duodecim dies, nec fiat in hebdomada plus quam ſemel, & nunquam ſtomacho repleto, ſed ante prandium aut cœnam, balnea tamen nocent oculis. Verum ita ſunt vtilia & neceſſaria, quod etiam die dominico cauſa neceſſitatis permittuntur. *ca. peruenit de conſecrat. diſtinctio.*3. Et etiam cauſa neceſſitatis religioſis permittuntur. *ca. omnis qui.* 22. *quæſtio.* 1. Imo ſi quis prohibeatur balneari in balneo publico poteſt agere actione iniuriarum, *text. eſt in l.2. §. ſi qui in mari. ff. ne quid in loco publico. & l. iniuriarum* 1. *§. fi. ad initium. ff. de iniur.*

Sed tandem sciamus quæ sint balnea excellentiora in Gallia, & licet sint plurima, pauca tamen referam. Primo in nostro balliuatu Heduensi ad muros, seu in suburbiis vrbis Borbonii Ancerici, quod distat à loco natalitio meo dicto Issiacum octo milliaribus, sunt Balnea antiquissima & excellentissima à Iulio Cæsare, vt fertur, constructa, in quibus sunt plures fontes calentes, & quod mirum est, non cum tetro odore sulphuris: & inter alios, fons est ita calidus & feruens, vt vix manus contineri posset, & si viuum caderet & mergeretur in eo per tempus, quo vix dici possit, Aue Maria, à morte cum difficultate liberaretur: & aqua illius vtuntur pistores & incolæ, pro pane conficiendo, & pluribus aliis actibus & vsibus necessariis. Locus autem aptus ad balneum, in quo aquæ calentes cadunt & recipiuntur, est prope fontes calidos, & circumdatur muro ex magnis lapidibus quadratis composito sub forma orbiculari, in quo vltra quinquies centum homines contineri possint.

In Ducatu Borbonii oppidum est dictum Borbonium Lachembault, fere distans 30. milliaribus à prædicto Borbonio, vbi etiam sunt alia balnea, & aliæ aquæ calentes: sed loca balneorum non sunt ita excellentia, & sumptuosa, vti Balnea Borbonii Ancerici.

Sunt & alia balnea in eo Ducatu & patria Borbonii in oppido vulgo dicto, *Vichy*, sed in operis & ædificii magnitudine & constructione non sunt ita excellentia vt prima.

Inter balnea excellentia, semper laudata fuerunt Balnea Viterbii, de quorum laude scripsi ante *ista par. dicta consid.* & de pluribus aliis.

Septuagesimaoctaua consideratio de animalibus terrestribus fit. Quia varia bestiarum genera sunt *Ecclesi. 43.* & eo quod sunt perfectiora auibus & piscibus, vt dicit & declarat Sanctus Thom. 1. 1. *quæstio. 72. primum.* &, vt dicit idem Thom. 1. 1. *quæst. 47. sec. secundæ*, quod animalia appetunt excellentiam & irascuntur contra derogantiam eis. Nam Cælius *li. 4. lectionum antiquarum c. 25.* dicit. Pleraque enim in brutali vita extant sermonis vestigia. Neque item rationem quamlibet putaris. Nam actiuæ rationis in bestiis semina multa, quod operum & vitæ comprobat modus. Speculatio item quædam, & naturalium peritia nobis videtur cum illis quadantenus esse communis. Nam & remedia norunt cibos distinguunt, futura præsagiunt, ingruentia vitant solertissime, etiam si natura duce, in hisce potius videantur niti. Vna vero est diuinitatis contemplatio, cultus vnus, qui extra hominem reiicit omnia. Neque prona in pastum animantia Deum suspicantur, aut sciunt. Peculiaris homini est in naturæ principem Deum mentis excitatio: licet Plinius dicat brutorum aliqua cœlestibus reuerentiæ cultum exhibere, & ex Platonicorum doctrina coargui possit, bestias aliud quiduis facere potius cum cœlestia honorare videntur. Aut si honorant nescire tamen quid agant, vel si sciant eas, item intelligentiæ, ac immortalitatis videri participes, à quo dissentit Cælius *vbi supra*, & vide Plutarchum *in quodam Dialogo, vbi demonstrant in Brutis rationem esse.*

Et est quædam nobilitas in animalibus irrationabilibus, *vt dicit Bart. in l. 1. in 7. col. C. de dignitatib. lib. 12.* Videbimus infra exempla suis locis, de quibus etiam per Bonum de Cur. *in suo tract. nobilitatis in 2. part.* Et dixi *supra in 8. par. in 3. consi.* vbi posui etiam de Leone, & eius nobilitate inter quadrupedia.

Et de animalibus mira ponit Plinius *libr. 28. naturalis historiæ c. 11.* Ex quibus possunt laudari in genere. Et reperiuntur animalia, quæ vtuntur ordine, vt inter terrestria Elephantes, inter aues Ciconiæ, Grues & Apes, vt de singulis infra dicam, quod plurimum seruit ad propositum de ordine seruando.

Sed vt ad differentias animalium descendamus, dicendum tres esse gradus animalium.

Quædam enim sunt, quæ habent sensum tactus, sed neque auditum aut memoriam habent, vt sunt Conchilia, & multa animalia, arborum, & herbarum affixa radicibus: & iste primus est atque infimus gradus. Hæc animalia, quia memoriam non habent, imo nullam habent prudentiam, nec se de loco ad locum promouere possunt.

Quædam vero sensum habent tactus & memoriam, sed auditu priuantur, vt sunt formicæ, & huiusce generis animantia, quibus memoria est atque prouidentia, & motus localis. Congregant enim in cibum frumentorum grana, ne hyemis tempore fama pereant. Et hæc animalia sunt primis nobiliora, cum illa sint plantis propinquissima.

Quædam præterea sunt, quæ habent sensum tactus, memoriam & auditum, vt perfecta quæque animalia, cuiusmodi est canis, elephas, leo, bos, capra. Et iste est tertius animalium gradus, qui ideo est duobus primis nobilior, quia à plantis est multo distantior.

Quædam etiam sunt animalia, quæ excedunt hominē in aliquo sensu, vt Aper auditu, Lynx visu, Vultur odoratu, Simia gustu, Aranea tactu. vnde super versus seq.

Nos Aper auditu, Lynx visu, Simia gustu,
Vultur odoratu, præcellit Aranea tactu.

Aliter tamen dictum est per Plinium, *lib. 10. ca. 69. & 71.* Sed quid responderi possit præponentibus homini bruta. vide Cælium *lib. antiqu. lect. 2. c. 10.*

Denique alia sunt animalia numero quatuor, quæ victum percipiunt tantum ex vno Elementorum, vt Talpa terra, Alec aqua, Chameleon aere, & Salamandra igni, vt probant versus sequentes:

Talpa terra cibus, Chameleon in aere viuit,
Alec vnda fouet flamma pascunt Salamandram.

Aduerte etiam, quod natura mares etiam inter bruta potiore decorauit honoris insigni Draconem, & Gallum crista, cornibus Ceruum. vnde Martialis:

Dente timetur aper, defendunt cornua ceruum:
Imbelles damæ quid nisi præda sumus?

Iuba vero Leonem, &c. vt infra patebit.

Denique etiam maiorem animo præter Pantheram, & Vrsam, quæ animosiores sunt maioribus vt dicit Raphael Volater. *lib. 25. suæ Sophologiæ, ca. 1.* & late *in præcedenti par. in 2. consi.* & non solum bruta fuerunt in vita honorata, sed etiam post mortem quædam sepulchris aut statuis honorata fuerunt, *vt supra dixi in consid. de Sepulchrorum excellentia.*

Textor Niuernen. *in sua Officina in cap. animalia diuersa.* laudat multa animalia, maxime cum quædam sunt, quæ vltra alia homini seruiunt, vt est equus, asinus, capra, sus, bos, ouis, canis, mulus, & ibi ample de naturis eorum, quod non transporto, cum tantum excellentiora referre curabo. In primis, vt dicit, Canes inter animalia sunt fidelissimi, vt docet per exemplum. & canum quorundam celebrium refert nomina Text. *in sua Offic. c. canum quorundam nomina.* Et bos in re pecuniaria primā habet autoritatem: & mirabili, & singulari laude digni sunt Elephātes, tum propter

propter eorum docilitatem intellectum, & memoriam. sitque inter animalia terrestria primum, & maximum, proximumque humanis sensibus, etiam propter eorum obedientiam, amoris & gloriæ voluptatem, imo etiam probitatem, quæ rara est in homine, prudentiam & æquitatem, religionem, quoque siderum, solisque ac lunæ venerationem, & ample declarat Plinius *lib.8. naturalis histo. à cap.1. illius lib. vsque ad 12.*

Tamen inter alia animalia terrestria Leo obtinet generositatem, principatum, fortitudinem, & dominationem, ita quod & Princeps animalium terrestrium dicitur, & probatur sic ex autoritate Plin. *eod. libr.8. cap.16.* vbi ait, generositatem eius deprehendi, maxime in periculis, non in illo tantummodo, quod spernens tela, diu se terrore solo tuetur, aut velle cogi testatur. Cogiturq; non tam periculo coactus, sed tanquam amentia iratus: illa nobilior animi significatio magna canum & venantium vrgente vi contemptus resistit, ceditque in campis, vbi virgulta siluasq; penetrauerit, acerrimo cursu fertur, velut turpitudinem latebris tegens, dum sequitur insilit saltu quo in fuga non vtitur, vulneratus obseruatione mira percussorem nouit, & in quantalibet multitudine appetit. Eum vero, qui tela quidem miserit, sed non vulnerauerit, correptum raptatumque sternit, nec vulnerat. Ex clementia etiam laudatur, cum prostratis parcit: & vbi sæuit in viros prius quam in fœminas fremit: perimit infantes non nisi magna fame. Extant clementiæ Leonum complura exempla, vnum *supra ista part. in considerat. de excellentia amoris* relatum est. Duo alia recitat Plinius *d.c.16.* & Perottus *in 6. Epigram.* Martialis, vbi plura de nobilitate & generositate Leonis. Quod vero laudetur Leo ex Principatu, & dominatione patet: quia Leo Græce interpretatur latine Rex, cum Leo sit Rex, & Princeps omnium bestiarum, *vt dixi supra.* & ait Isido. *li. etymolog.* idem est animal audax, forte, largum nobile, magnanimum: *vt inquit Aristot. in animalib.* Et caput illius fortissimum est. Verum qui per eum significare debeat, cum ponitur in armis, ex præcedentibus coniectari potest, & ex his, quæ dicuntur *ex Hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci*, vbi dicit per eum denotari fortitudinem, cum anteriores partes describuntur, figurantur, vt in pluribus, quæ gestant in eorum armis capita Leonum. Nam habetur in Prouerbio: Leo fortissimus bestiarum, nullius pauescit occursum. *Prouerb. 30.* Et cum sit hoc animal inter cætera fortissimum, omnibus occurrens, timorem incutiens, formidolosum significat quandoque animum, iram aut furorem: & aliqui eum ponunt sub solio Solis: demonstrantes ipsius ad Solem similitudinem. Vel secundum prædictum autorem, caput Leonis denotare potest vigilantiam, eo, quia Leo dormit oculis apertis, & de aliis naturis videatur Plinius *libr.8.* & Cælius *lib.7. antiq. lect. cap. 29.* Textor *in sua Officina* dicit, quod impetu, & calore Leones cætera præstant Animalia, vti Sol sidera. Præterea oculis semper igneis, & patentibus cernuntur, vt Sol patenti igneoque oculo terram conspicit, & ibi plura de natura illius, & plurium aliorum animalium vltra 63. diuersarum specierum, quæ ibi refert. Ideo videas eum, & Plinius *in dicto lib. 8. per totum.* Per Aristotelem, & Dioscoridem, & *in horto sanitatis*: Et si reperiantur figurata in armis aut vexillis, de quibus *supra lib.1. 38. consid. in 84. conclu.* debent interpretari arma secundum naturas illorum animalium, qualitates & nobilitates.

Et etiam inter animalia eiusdem speciei potest esse nobilitas vel excellentia in vno plus quam in alio, vt de duobus canibus Laconis ex eodem ventre editis, quorum alter ad leporem, alter ad ollam impetum fecit, *vt refert Bonus de Curtili in princip. huius consid. allegato.*

Septuagesimanona consideratio erit de animalibus insectis. Inter quæ, *teste Aristot. lib. 9. de natura animalium*, genus apum & formicarum officiosissimum atque studiosissimum, & præ cæteris fere omnibus animalibus est. Et vt ait Plinius *lib. 11. capit. 5.* Inter omnia insectorum animalia, principatus apibus & iure præcipua admiratio. Solis ex eo genere hominum causa genitis mella contrahunt, succumque dulcissimum atque subtilissimum ac saluberrimum fauos confingunt, & ceras. Illæ ad vsus vitæ laborem tolerant, opera conficiunt: Rempublicam habent, consilia priuatim, ac Duces gregatim: & quod maxime mirum sit, mores habent. Regibus apum forma semper egregia & duplo quam cæteris maior, pennæ breuiores crura recta, ingressus celsior, in fronte macula quodam diademate candicans, multo etiam nitore à vulgo differunt, deinde subiungit Plinius *ibi in c.16.*

Non constat inter autores, Rex nullumne solus habeat aculeum maiestate tantum armatus, an dederit eum quidem natura, sed vsum ei tantum negauerit. Illud constat Imperatorem aculeo non vti. Mira plebis circa eum obedientia, cum procedit vna est, totum examen circa eum conglobatur, cingit, protegit, cerni non patitur, reliquo tempore cum populus in labore est, ipse opera intus circuit, similis exportanti solus immunis. Circa eum satellites quidam, lictoresque assidua custodientes autoritate. Procedit foras non nisi migraturo examine, id multo intelligitur ante aliquot dies, murmure intus strepente apparatus indicio diem tempestiuum eligentium. Si quis alam ei detruncet, non fugiet examen. Cum processere, se quæque proximam illi cupit esse, & in officio conspici gaudet, fessum humeris subleuant, validius fatigatum ex toto portant. Si qua lassatus deficit, aut forte aberrauit, odore prosequuntur, vbicunq; ille consedit, ibi cunctarum castra sunt. Semper Duce prehenso totum tenetur agmen, amisso dilabitur, migrantque ad alios. esse vtique sine Rege non possunt. Inuitæ autem interimunt eos cum plures fuere, potiusque nascentium domus diruunt, si prouentus desperatur, tunc & fucos abigunt. Certum est ab apibus fucos interfici. Quod si defecerit alicuius aluei cibus, impetum in proximas faciunt, rapinæ proposito. At illæ contra dirigunt aciem, & si custos adsit, alterutra pars quem suis fauere sentit, non appetit eum, & aliis quoque sæpe dimicant caussis, easque acies contrarias duo Imperatores instruunt; maxima rixa in conuehendis floribus exorta, & suos quibusq; euocantibus. Quæ dimicatio iniectu pulueris aut fumo tota discutitur. Reconciliantur vero lacte vel aqua mulsa. Cũ defunctas progerunt, funerantiumque more comitantur exequias. Regẽ hac peste consumpto mœret plebs ignauo dolore. Non cibos conuehunt, non procedunt, tristi tantum murmure glomerantur circa corpus eius. Subtrahitur itaque deducta multitudine alias, spectantes exanimem, luctum non minuunt, tunc quoq; ni subueniatur, fame moriuntur. Hilaritate igitur & nitore sanitas æstimatur. Hæc Plinius *vbi supra.* Recitatus etiam à Iodoco Chlycthoueo, *capit. 1. de Regis officio.* vbi etiam refert, quod his similia dixit beatus pater

Ambr.*in lib.5.hexameron*,ita de apibus & eorum Rege loquens: Ipsæ sibi Regem ordinant, ipsæ sibi populos creant,& licet sub Rege positæ, sunt tamen liberæ. Nam & prærogatiuam tenent,& fide deuotionis affectum, quia & tanquam à se substitutum diligunt,& tanto honorant examine. Apibus autẽ Rex naturæ clarus formatur insignibus, vt magnitudine corporis præstet & specie, tum (quod in Rege præcipuum est) morum mansuetudine. Nam etsi habet aculeum, tamen eo non vtitur ad vindicandum. Sunt enim Regis naturæ, non scriptæ literis, sed impressæ moribus, vt leniores sint ad puniendum, qui maxima potestate potiuntur. Sed & apes illæ, quæ non obtemperauerint legibus Regis, pœnitenti se mulctant condemnatione, vt immoriantur aculei sui vulnere. Quod Persarum populi hodie seruare dicuntur, vt pro cõmissi precio, ipsi in se propriæ mortis exequantur sententiam, itaque nulli sicut Reges Persarum tam grauissimas in subditos habent leges. Non Indi, non populi Sarmatarum tantam quantam apes reuerentiam deuotionis obseruant, vt nullæ è domibus exire audeant, non in aliquos prodire pastus, nisi Rex fuerit egressus, & volatas sibi vendicauerit principatum. Denique Regem suum summa protectione defendunt, & perire pro eo pulchrum putant. Incolumi Rege nesciunt mutare iudicium, mentem inflectere, amisso, fidem seruandi muneris derelinquunt, atque ipsæ, sua mella diripiunt, quod is qui principatum habuit muneris, interemptus est: Hæc Ambrosius. Et quod apes Regem habeant, confirmatur iure canonico *per tex.in c.in apibus Princeps vnus est.7.q.1.*

Item Virgilius *lib.Georgicorum* 4.de apibus earumque Rege fere eadem describit his versibus:

Ipsæ Regem paruosq; Quirites
Sufficiunt, aulasq; & cerea Regna refigunt.
Præterea Regem non sic AEgyptus, & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant: Rege incolumi mens omnibus vna est:
Amisso, rupere fidem, constructaq; mella
Diripuere ipsæ, & crates soluere fauorum.
Ille operum custos, illum admirantur, & omnes
Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes.
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramq; petunt per vulnera mortem.

Demum Maphæus Vegius *in eleganti sua disputatione inter terram, solem, & aurum super præstantia & dignitate sua*, vbi terram inducit causam suam agentem, mores, naturam conditiones aptum ex Plinio & cæteris autoribus collectas, venuste grauiter & copiose describit.

Mirum nempe est naturam ipsam tam minuto animali tanta prouidentiæ & solertiæ argumenta indidisse, voluisseque homines illarum exemplo documenta accipere, quid Reges præstare debeant suis subditis, quæ item officia exhibeant subiecti suis Regibus.

Quare vt ad formicam mittit sapiens pigrum hominem, vt ab ea sumat sedulitatis assiduique laboris exemplum, cum ait *Prouer.6.* Vade ad formicam ô piger, & considera vias eius, & disce sapientiam, quæ cum non habeat Ducem, nec Præceptorẽ, nec Principem (saltem ignoratur) parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe quod comedat. Non aliter tacito naturæ monitu inuitantur homines ad contemplandam apum conditionem, ac considerandam rationem vitæ, laboris, & conuictus earum, vt ea attentione discant à rationis immunibus ipsi ratione præditi, quonam pacto vita in societate degenda sit: quomodo Reges (vt dixi) populũ moderentur: qua item ratione populus in Regem officiosus sit & moriger. Ideo non immerito apes formicis hic coniunguntur, ad efformandos hominum mores docendamq; prudẽtiam nequaquam illis dispares: hęc Chlycthoueus.

OCtuagesima consideratio quæ auium sit excellentior inquirit. Et licet Plinius *li.10.histo.na.c.2.* plurimum laudauerit Phœnicem, & eam dicit nobilem, & nascitur in Arabia, Aquilæ magnitudine, auri fulgore circa colla, cætera purpureus, ceruleam roseis caudam pennis distinguentibus, cristis faciem, caputque plumeo apice honestante. Ferunt (vt ait) vnicum in toto orbe, & raro videtur. verum nemo extitit, qui viderit vescentem, annis vero sexcentis & sexaginta viuere dicitur. Et de Phœnice Barbatia scripsit *in cap.quoniam Abbas.nume.9.extra de offi.delega.* vbi refert, quod Ambrosius *in li.hexameron.5.* dixit, quod Phœnix auis in locis Arabiæ degere perhibetur, & vltra 500. annos dicitur viuere: quæ cum finem vitæ suæ adesse perpenderit, thecam seu repositorium, sibi facit de thure & myrrha, & cæteris odoribus: in quod impleto vitæ suę tempore intrat & moritur: de cuius carnis humore vermis exurgit, paulatimque adolescit, & processu statuti temporis induit alas, atque in superioris auis speciem & formam reparatur. Et ex hoc inuehitur contra non credentes Resurrectionem. Fertur de beata Cecilia, quod ad exemplum Phœnicis conuertit beatum Maximianũ, & eo postmodũ decollato pro fide, in eius tumulo fecit, sculpi Phœnicem. Isidorus vero *lib.12. Etymologiarum* ait de Phœnice, quod est auis Arabiæ: & dicitur Phœnix, quia phœniceum habet colorẽ seu rubeum, vel quia in toto orbe singulis & vnica est: de more refert vt proxime dictum est: de morte vero ait, quod collectis aromatum virgulis, rogum sibi instruit, & conuersa ad Solis radios alarum plausu voluntarium sibi facit incendium, sicque de cineribus suis iterum resurgit. Et legitur in Chronica Imperatorum *in 2. colu.* quod sub Claudio tempore beati Petri apparuit in Ægypto, & quod est grandis vt Aquila, circa collum fulgore aureo, postera parte purpurea præter caudam, cuius color rubeus, roseus, & ceruleus *vt supr. in principio dixi.* Et hæc etiam est mens omnium aliorum Autorum. Aliqui tamen quicquid de Phœnice dicitur fabulosum esse dicunt, fundantes se super dictis Plinii *in c.2.supra alle.in fine.*

Attamen Aquila inter omnes aues notas excellentior iudicanda est secundum Plinium *in d. libr.10. capit.tertio.* vbi inquit: *Ex iis supple auibus quas nouimus, Aquilæ maximus honos, maxima & vis.* & ibi sex earum esse genera asserit, quæ eleganter & clare declarat: & hæc sola auis fulmine non tangitur, ideo Ioui dicatur.

Quomodo autem Aquila primo fuerit dicata Romanis Legionibus, & eam in acie portabant: & etiam quomodo data sit pro armis Iulii Cæsaris (à quo tempore semper vsi sunt Imperatores) dixi *in prima parte, in 38. confider.16.conclus.versic.sic erit dicendum & in fine.*

Sed quid significet, & quid per eam denotetur in pictura, *in Hieroglyphica Ori Apollinis Niliaci* sic dicitur, quod Ægyptii sapientes cum volebant, Deum significare, aut altitudinem, aut depressionem, aut excellentiam, aut sanguinem, aut victoriam, Aquilam depingebant. Deum quidem (quod est primum) denotat, eo quod sit auis hæc fœcunda & longæua: & ad

hoc

hoc quòd videtur simulachrum esse Solis, cum præter cæterarum auium naturam, intentas acies & firmos oculos teneat in radios solares. vnde & medici in oculorum medelam herba ab Aquila dicta vtuntur, & Solem tanquam dominum visus aliquando Aquilæ forma depingunt: vnde etiam Aquila ab acumine oculorum dicta est, *vt dixit Isid. Etymol. li. 12. c. 7. circa principium.*

Altitudinem vero denotat, quoniam cætera quidem volatilia, cum velint in altum ascendere oblique feruntur, cum non possint in directum volare, sola autem Aquila in altum recta fertur.

Depressionem quidem, quoniam eodem modo cæteræ aues oblique ad terram feruntur. Aquila sola recta descendit, & librat ex alto sese.

Excellentiam, quoniam Aquila cæteris volatilibus præstare videtur, cum auium Regina & nobilissima dicatur: vt habetur *in libro, qui hortus Solis intitulatur. in tracta. de auibus. c. 1.* vbi multa singularia & notanda de Aquila videri possunt.

Sanguinem, quoniam vt dicunt naturalistę, Aquila non aquam, sed sanguinem bibit. Ideo suos pullos lambere sanguinem docet.

Victoriam etiam designat, quia reliquas aues omnes superare videtur: si cui enim congressa vinci se sentiat, resupinat sese, ac dirigit omnes alas, ac dorsum ad terram vertit, atque hoc modo pugnat. Auis autem inimica, cum hoc facere nequeat, facile in fugam vertitur: verum etiam contra Draconem, vel hominem, vel aliud animal, si suos pullos turbare vel rapere voluerit, mira animositate pugnat, seque mortis periculo pro eis exponit.

Et pro anima ponitur Aquila ex nominis interpretatione: vocatur enim apud Ægyptios anima *Baieth.* Hoc autem nomen diuisum animam significat & cor: est enim Bai anima, eth vero cor. Cor vero apud Ægyptios est ambitus animæ, vnde nomē ipsum sonat, quasi cordatam animam. Qua ex re Aquila eiusdem naturæ cum anima, vt plurimum aquam non bibit, vt dictum est, sed sanguinem, quo & anima nutritur, cum ex venatione & præda viuat.

Item Ægyptii Martem & Venerem scribentes duas Aquilas pingunt. Marem quem Marti comparant, & fœminam quam Veneri. Et hoc ideo, quia reliqua animalia non semper mari ad omnem mixtionem parere volunt. Aquila vero semper. Ter decies enim in die compressa, postquam surrexerit, si mas vocet, denuo accurrit, quapropter cum maxime sit in Venerem prona, Ægyptii eam Venerem vocant. Et propter hoc etiam Aquilam Soli dicarunt, quia Solem imitata terdenum numerum coeundo complet.

Denique Aquila eleuata in ortum tendens Ventos significat. Aliter in aere Aquila alas extendens ventos notat.

Item hominem tute vrbem habitantem significare volentes, Aquilam lapidem portantem pingunt. Illa enim lapidem vnguib. eleuatum portat in suum nidum, vt illo depressus nidus firmiter maneat, vel defert in nidū lapidem preciosum nomine Etichem: & hunc contra calorem nimium, quem Aquila naturaliter, vt dictum est, in nido habet, ne pereant oua decocta nimio calore.

Item Regem solitarium, & qui lapsis nulla errata condonet, cum volunt significare, Aquilam pingunt. Hæc enim in locis solitariis propter insidias deprædandi, & altissimis arboribus nidificat, & altius quam cætera volatilia volat.

Item senem inedia necatum significare volentes, Aquilam pingunt cum curuato rostro. Illi enim senescenti incuruatur rostrum, & ea de causa tantum inedia & fame absumitur, *testis Plinius vbi supra.*

Item hominem alienantem proprios liberos, & paupertatem dum volunt significare, Aquilam prægnantem pingunt. Illa enim parit tria oua, ex quibus eligit vnum, duo reliqua eiicit, vel frangit, alii dicunt de pullis. Hoc autem facit, quia tunc temporis vngues eius inuertuntur seu incuruantur, vt prædam tenere non valeat, & hac de causa non potest tres eodem tempore pullos alere, & hoc teste Pli. *d. li. 10. c. 3.* Natura prospiciens fecit, ne omnium ferarum fœtus raperentur.

Aquila etiam apud Theologos varia denotare reperitur: quandoque enim terrenam potestatem significat. *Ezech. 18.* Aquila grandis magnarum alarum, id est, Rex Babylonis, quia (sicut solent Reges Romanorum saltem) habuit Aquilam in vexillo suo, ex quo coniecturare forte licet, quod dum viguit Monarchia apud Assyrios, & alios Reges Asiæ, Aquilam pro insigni habuerunt, & sic dum rediit Monarchia ad Iulium Cæsarem, etiam pro armis Aquilam sibi assumpsit.

Significat etiam Aquila subtilem Sanctorum intelligentiam. *Ezech. 1.* vbi Ioan. Euangelista per Aquilam desuper eminentem significatur à similitudine volatus illius auis, *vt dixi sup. a in 3. par. in 35. consid.*

Tum significat iustorum animas secundum Ambrosium super Lucam, quia sicut Aquila post longam vitam, scilicet, centum annorum, senio grauata (*vt dicit Augusti. super Psal. 102.*) se renouat, rostrum vetus nimis excrescens ad petram collidendo, & plumas veteres deponendo. Nec vnquam fulmen (vt prædictum est) percutit Aquilam. Sic Sancti renouant vitam per pœnitentiam, & tandem in resurrectione renouabuntur, nec timent fulmen sententiæ finalis damnationis. *Psal. 102.* Renouabitur vt Aquilæ iuuentus tua. Et sic Aquila est de his, quæ fulmine non tanguntur, aut si tangantur non ex eo moriuntur, nec extinguuntur in totum, quemadmodum omnia alia animalia fulgure tacta pereunt, *vt dixi supra in 2. part. in 2. considerat. in fin.* Vbi etiam idem dixi in vitulo marino, & lauro, super cuius ramis non cadit fulmen.

Tum etiam denotat Aquila Christum, propter nobilitatis Regiæ dignitatem, quam Aquila habet super aues. vnde *Prouer. 3.* dicitur, quod viam Aquilæ in cœlo difficile est scire. & ibi Lyra, & expositores dicunt, quod hæc intelligantur de via quam tenuit Christus in ascensionem. Item *Deut. 32.* dicitur de eo: *Sicut Aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans expandit alas suas, & assumpsit eum atq; portauit in humeris suis, dominus solus Dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus.* Et vt refert Plin. *d. lib. 10 c. 5.* est præcelebris apud Seston vrbem Aquilæ gloria. Educatam à virgine retulisse gratiam, aues primo, mox deinde venatus asportantem, & administrantem. defuncta postremo in rogum accensum eius sese imposuisse, & simul conflagrasse.

Regulus siue Regaliosus seu Trochilus, aut Parra, parua admodum auis, Rex & præses auium dicitur. Nam cum semel aues omnes inter se conuenissent (sicut fabula refert) vt illa pro Rege haberetur, quæ sublimi volatu omnes alias vinceret. Cumque parra sub Aquilæ asella latitante, Aquila omnes aues cæteras transcenderet, exiliens Parræ insedit Aquilæ capiti, & inde se esse victricem asseruit: vnde & Rex

auium effectus est siue Regulus: quia omnes aues superauit, cum superauerit Aquilam, quæ alias omnes superauerat volatu. Verum si creditur Pli. *li.10. c.74.* dissident inter se, & bella mouent Aquila, & Trochilus, quoniam Rex appellatur auium.

Vnum non omittam referre, quod 14. reperiuntur aues, quarum carnes sunt meliores, & eligibiliores inter animalia volatilia, pro nutrimento humanæ naturæ, quæ enumerantur *in libro de regimine sanitatis Salerni* his versibus:

Sunt bona: gallina, capo, turtur, sturta, columba,
Quiscula, vel merula, phasianus, ethygoneta,
Perdix, frigellus, orex, tremulus, amarellus.

Et ibi Commentator satis declarat bonitatem illarum ex doctrinis medicorum, cum carnes prædictarum auium sint laudabilis nutrimenti, & facilis digestionis. Dicit tamen, quod circa electionem carnis volatilium secundum diuersas laudabiliores nutriméti proprietates ad eius, quod nutritur, sanitatis vel roboris intentionem carnes varie laudantur. vnde Gale. *3. alim. c.17. & 18. & c.2. de ingenio.* respiciens facilem alternationem seu vicissitudinem, & subtilitatem, præfert easdem omnibus aliis volatilium carnibus, & eius caro secundum Auic. *2. canonis. ca. de cubigine.* est de subtilioribus carnibus impinguans: quia multum nutrit cor, abstergens hydropisin, & stomacho conferens. Rasis vero tertio Almansoris, cum Isaac respiciens subtilitatem starnæ, ac leuitatem ipsam cæteris prætulit. Isaac etiam secundum diuersas intentiones carnes volatilium laudauit diuersas. Auicen. vero *2. canonis. c. de carne,* laudat carnes turturum præ cæteris. dicens volucris quidem caro melior non est quam turturis, & gallinarum, & subtilior earum, &c. vel quia respexit ad proprietatem qua roborant, & confortant intellectum, vel quia in terris eius est ipsarum tanta bonitas, quæ non est in aliis locis & Regionibus.

Aues comestibiles, & quæ nutriuntur in auiariis, quæ dicuntur orinthones, ponit Blondus *in libr. 8. de Roma triumphante.* vbi dixit, quod coturnix seu quiscula, hoc est, qualea, seu ortix Græce, fuit alias damnata mensis: eo, quod gratissimus eius cibus est venenum, scilicet, veratri semen, & quod patitur morbum comitialem, quem solæ animalium sentiunt præter hominem, secundum Plinium *lib.10. naturalis historiæ. cap.23. in fin.* vel secundum Isaac, quia ex comestione carnis earum timetur Spasmus, hoc est, subita contractio membrorum, aut neruorum cum dolore, quam passionem cordis dicunt, & tetanus morbus (hoc est, cum musculi, qui secundum spinam dorsi sunt, ita rigent, vt quis inflectere se non possit.) Et ita etiam voluit Auicenn. *2. canonis cap. de eis,* subiungens rationem, scilicet, quia in substantia carnium earum est virtus faciendi huiusmodi accidentia narrata, & sic non proueniunt illa accidentia ex eo solum, quia conturnices comedunt helleborum. Sciendum est insuper, quod carnes volatilium plus conueniunt quam carnes quadrupedum, de quibus *infra in 85. considerat.* dicemus. Maxime his, qui relicto exercitio corporali, vacant consiliis, studiis, & contemplationibus, quia digeruntur facilius aliis. Iuxta illud Gal. *3. alimentorum.* Digestibilior est hæc caro volatilium animalium, & maxime perdicum, & generat sanguinem clarum, mundum spirituosum, mentis exercitiis, & eleuationi intellectus aptum. Et ex supradictis carnem perdicum excellentiorem esse aliis liquido constare potest.

Aduerte etiam, quod inter aues etiam eiusdem generis est dabilis nobilitas aut ignobilitas, puta in Falconibus est dabilis gentilis, & peregrinus, vt inquit Bartol. *in tractat. de Falcone,* & refert Iacobinus de S. Georgio *in sua inuestitura in verb. & cum venationibus.* Bart. *in l.1. col.7. de dignitatib. lib.12.* & dixi *supra in 8. part. in 3. consid.* quæ faciunt ad hæc.

Licet hic pauca de ingeniis auium, & de his, quæ loquuntur, & de intelligentia earum inserere: Plin. enim *lib. naturalis histor.* 10. *cap.41.* ait, quod villaribus gallinis inest religio, inhorrescunt edito ouo, excutiuntque sese: circumactæ purificant aut festuca aliqua sese, & oua lustrant, id est, durificant, vel circundant. & *in cap. sequen.* ait, quod Cardueles auium minimæ, quæ Carduorum semine pascuntur, imperata faciunt, nec voce tantum, sed pedibus, & ore pro manibus. In hac etiam natura miraculum apparet, quæ talem astutiam ei dedit, quam nec boui nec asino, aut aliis magnis animalibus impartiri voluit: vt videlicet in cauea, & ergastulo clausa suppositam aquam ab imo per filum vasculo suspenso ad se cum rostro trahat, pedeque filo interdum supposito, cum attigerit vasculum, sitim potu sedat.

Item botaurus boum mugitus imitatur in Arelatensi agro, & fallit inter herbas maxime, vnde nomen assumpsit. Rostrum enim in terra paludinosa defigit, & ad modum tauri clamores edit, licet parua sit.

Item est, quæ equorum hinnitus imitetur Anthus nomine, vt est in impressione Plinii) secundum alios Acanthis dicitur, & male, herbæ pabulo (quo reficitur) aduentu eorum pulsa, & ob hoc odiosos habet equos, quos vbi pascendi sibi superuenire viderit, & herbas diripere, fugit, & ad hunc modum se vindicat, & vlciscitur, & eorum hinnitus propriis vocibus imitatur ac deridet, & secundum Isidor. *lib. Etym. 12. cap.7. in fi.* Acanthis, & Carduelis idem sunt.

Idem Psittacus, vulgo Papagallus dictus est India, humanam vocem super omnia reddit, & quidem sermocinans, & vsque adeo articulata verba exprimit, ita vt si eum non videris, hominem locutum putes: & hoc quia grandi lingua, & cæteris auibus latiore. Ex natura salutat dicens Aue, vel Chære: cætera nomina institutione discit, & quæ accipit verba pronunciat. Vnde est illud Martialis:

Psittacus à vobis aliorum nomina disco,
Hoc didici per me dicere, Cæsar aue.

Et hæc cum loqui discit ferreo verberatur radio, aliter enim non sentit ictus. Vnde refert Cælius *lib. antiq. lect. 2. cap. 32. in fin.* vnum, quod dicit esse præclarum rarissimum, & miraculum insigne, visum suis temporibus, scilicet, quod Psittacus fuit Ascanii Cardinalis Romæ aureis centum comparatus nummis, qui articulatissime cõtinuatis perpetuo verbis Christianæ veritatis Symbolum integre pronunciabat, perinde ac vir peritus enunciaret. Et Statius *7. Sil.* in laudem Psittaci ait:

Psittace dux volucrum, domini facunda voluptas,
Humanæ solers imitator Psittace linguæ,

Item Picæ, quæ est auis satis nota, expressior est loquacitas quã Psittaco, sed minor nobilitas: quia non ex longinquo venit. Satis tamen illi decoris est in specie sermonis humani, adamat verba quæ loquitur. Nec discit tantum, sed diligit, victa difficultate verbi emoritur: & nisi subinde eadem audiat, memoria fallitur, & mirum in modum exhilaratur, si interim audierit id verbũ, & facilius addiscit quæ glãde vescitur, & inter eas quib. quini sunt digiti in pedib. Nullæ tamen duobus primis vitæ annis, & latior iis est lingua,

quæ

quæ ſermonem imitatur humanum. vnde picæ dicuntur, quaſi Poeticæ, quod verba in diſcrimine vocis exprimant, vt homo, & ſi linguas in ſermone nequeunt explicare, ſonum tamen humanæ vocis imitantur, de qua congrue Martialis ait:

Pica loquax certa dominum te voce ſaluto,
Si me non videas, eſſe negabis auem.

Et idem *lib. 7.*

Pica ſalutatrix ſi tibi Lauſe placet.

Item Agrippina coniux Claudii Cæſaris turdum habuit. (quod nunquam ante viſum fuerat) imitantem ſermones hominũ, & hoc ætate Plinius & quomodo ſunt nutriendi, vide *in horto ſanitatis, in tract. de auib. cap. 112.* habebant & Cæſaris iuuenes, (vt ait Plinius) ſturnum, vulgo ſturnellum, & eſt auis maculoſa magnitudine merulæ. Item Luſcinias, ſiue philomelas, vel acredulas, Græco atque Latino ſermone dociles, præterea meditantes in diem, & aſſidue noua loquẽtes, longiore ẽt verborum contextu, & ordine. Et doceri domini ſecreto, & vbi nulla alia vox miſceatur aſſidente, qui crebro dicat ea, quæ condita velit addiſci, & maxime hæc fieri vidi tempore nocturno à mulieribus, cum habeant vocem magis gracilem quam viri.

Item legimus apud Plin. *eod. libr.* 10. *cap. 43.* fuiſſe coruum, qui populum Roman. tranſeuntem nominatim ſalutaret forum verſus, maxime Tyberium, Germanicum deinde, & Druſum Cæſares. Nec occiſor illius euaſit pœnas. Nam primo pulſus ex ea Regione, mox & interemptus fuit, funuſque innumeris aliti celebratum exequiis. Hæc & alia multa habet Plin. qui ingenium extollit in deſcriptione intelligentiæ huiuſmodi corui.

Et ibi etiam refert, quod ſuo tempore erat eques Romanus, qui habebat cornicem è Bætica, plura verba contexta exprimentem, & alia atque alia crebro addiſcentem. Etiam refert, quod quidam vſi ſunt opera corniculorum in venando. refert & Cælius *lib. antiq. lect. 9. c. 36.* cornicem albam viſam. Item coruos albos, perdicem albam, vidi in Sabaudia, paſſeres, & vrſam. & idem *lib. 13. ca. 58.* refert cornicis admirabile obſequium in Ægypto, quæ tabellarii curſoriſq; vice fungeretur. Inde moriens honeſtata eſt ſepulchro: quod & idem refert Plin. de tinunculo. *li. & c. præalle.* & Cecina Volaterranus comprehenſas hirundines nuncias belli mittebat amicis, in nidum priſtinum redire ſolitas. Laudantur & Diomedeæ aues, quæ iudicant inter ſuos, & aduenas, *vt per Iſid. vbi ſupra. & Pli. in d. lib.* 10. *c. 44.*

Mira etiam de auibus aliis refert Baptiſta Fulgoſius *in ſua collectanea de dictis factiſq; memorabilibus lib.* 1. *tit. de miraculis. c. de auib. animalibuſq; aliis admirandis.* vbi de Farfallis, auibus, quæ à Græcis Pyrauſtæ nominantur, quæ in Cypro in metallorum fornacibus inueniuntur, per medias flammas illæſæ volant, & ſi forte longe ab ignibus auferantur, paruo temporis momento intereunt, res profecto mira huiuſmodi aues in violento, quod alia viuentia omnia perimit, elemento viuere.

Refert etiam Fulgoſius ibi, quod in Inſulis Niuerna (quam Irlandum nominat) & Orcha de quibuſdam in locis, quæ mari aluntur, arbores ſalicibus perſimiles naſcuntur, in quibus ortæ paruæ quædam pilæ paulatim creſcendo aues anatum formam habentes effigiantur roſtro ab arboribus pendentes, & cum ad maturitatis tempus peruenere, ſui ipſarum nixu arboribus excuſſæ, in mare dilabuntur, atq; euolant. Britanni vulgo bernetras appellant, & quia ex auium genere non oriuntur, his quadrageſimali ieiunio ſale conditis homines veſcuntur, & ab his qui viderunt, certiores (ego ipſe etiam, vt Baptiſta) facti ſumus. Licet Albertus Magnus aliter ſcripſerit. Sed res tam multorum virorum grauiũ teſtimonio, qui hoc viderunt probata eſt, vt minime dubia exiſtimari debeat, & de hoc dixi *ſupra iſta parte, in conſideratio. de inſulis verſicu. Scotia etiam.* Licet videatur difficile creditu, tamen maius mihi videtur id, quod cantat Eccleſia: *Nouum genus potentiæ, qui ex aquis ortum genus, partim remittis gurgiti, partim leuas in aera.*

Aliud quoque fere incredibili de anatum natura refert ibi Fulgoſius, cum ait, quod in ea parte Galliæ, quæ Britannia dicitur, prope vrbem Redonenſem oppidum eſt Montisfortis nomine, vbi Maio menſe, cum ſancti Nicolai ſolennia celebrantur, à paruo lacu haud longe ab oppido, ea hora, qua vel miſſa, vel veſpertinæ orationes cantantur, anas templum init cum tredecim pullis, quæ poſteaquam aram circumdedit, ad eundem lacum regreditur, vno pullorum quos ſecum veniens duxit ſemper deficiente, neque vero quo is ſe recipiat intelligitur, quod ſi quis, vt rei experimentum facit, aut quia rei nullam fidem habeat comprehendere, aut occidere tentauerit, confeſtim rabie corripitur, ac moritur, aut grauem morbum ſubito incidit.

Subdit & aliud mirandum, & de eo prudens, vt volet, iudicabit, ſcilicet, quod à Garuaſio Tibelleſio Arelatenſi Regni Mareſcallo ad Ottonem quartũ ſcribitur: In lacu enim eius Regionis nouit quoſdam piſcationi operam dantes, hyeme multas ciconias veluti mortuas rete in ſiccum traxiſſe, quæ tanquam ſimul iunctæ mutuo roſtra ano infixa habebant, & calefactæ viuæ fuerunt inuentæ.

In Lotharingia iuxta Metenſem vrbem, vt etiam recitat in quodam alio lacu, ſalutis anno 467. ſupra mille, permultæ aliæ Ciconiæ ſimiliter inuentæ fuerunt, quæ in thermis calefactæ, reuixerunt. Hæc autem res effecit, vt quidã ſub aquis abdere ſe ciconias putarent, ea ratione moti, quod vſque in præſentem diem, nec ſcriptum ſit, nec ſatis intellectum quo ſe ibides deſinente æſtate recipiant, teſtis eſt Plin. *lib. 10. c. 23.* cum tam multi apud Græcos Latinoſq; fuerint, qui diligenter animalium naturas inueſtigare anxie curauerint.

Et de his auibus & multis aliis habentibus ex ſua natura quaſdam excellentias videri poſſunt per Plinium *lib. naturalis hiſtor.* 10. *per totum.* Per Ariſtotelem, Albertum Magnum, Dioſcoridem. *in lib. qui hortus ſanitatis dicitur, in tractat. de auibus* per Iſidor. *libr. Etym. 12. capit. 7.* per Textorem *in ſua Officina, in capit. auium nomina.* vbi 144. nomina auium & vltra recitat: & aliquid de naturis earum, & etiam de auibus Deorum. Et cum reperiuntur in armis depicta, aut vexillis, debent interpretari huiuſmodi arma ſecundum naturas, complexiones, proprietates & nobilitates illarum auium, vt ſupra dixi *in prima parte.* vbi de armis ſcripſi centum concluſiones. Ideo aliter non inſiſto: quia etiam talia vno volumine comprehendi non poſſent: Quia licet vnum nomen auium ſit, genus tamen eſt diuerſum: & ſicut ſpecie ſibi differunt, ita & naturæ diuerſitate, cum aliæ ſimplices, aliæ aſtutæ, aliæ ſolitariæ, aliæ incolæ, aliæ aduentitiæ, aliæ canoræ, & vocales: Aliæ dociles, aliæ indociles, aliæ perennes, aliæ ſemeſtres, aliæ trimeſtres: ſed & alia ſicut genere, ita & moribus innumerabilia. Nam volucrum quot genera ſunt, inuenire

quemquam non posse ait Isidorus *vbi supra in princip. illius cap.* 7.

OCtuagesimaprima consideratio. Cum in præcedenti consideratione aliquid in laudem quorundam volatilium relatum sit, quæ in genere animalium videntur esse perfectiora natatilibus, ideo hic pauca de animalibus aquaticis, hoc est, piscibus dicendum est. Nam sicut aer ornatus est suis animalibus, scilicet, volatilibus, quæ possunt ex eo respirare propter crassitudinem humoris, & quorum corpora sustinere potest, sic & aqua suis, id est, natalibus quæ quidem pinnulis suis adornantur, & innituntur aquæ natando, sicut aues pennis suis volando. Reptilia etiam dicuntur: quia omne quod natat reptandi habet vel speciem, vel naturam. Vnde & *Psalm.* 103. Dauid ait: *Hoc mare magnum, & spatiosum manibus, illic reptilia, quorum non est numerus.* & vt ait Isidorus *libr. Etymolog.* 12. *capit. sexto.* Pecoribus & bestiis, & volatilibus ante homines nomina imposuerunt quam piscibus, quia prius visa sunt, & cognita. Piscium vero postea paulatim cognitis generibus, nomina instituta sunt. Aut ex similitudine terrestrium, aut ex specie propria, siue moribus seu colore, vel figura, aut sexu, vt ibi per exempla declarat Isidorus & vt Plinius inquit *libr. naturalis historiæ nono. cap. secundo.* complura sunt in aquis animalia, maiora etiam terrestrib. quod ibi comprobat, & concludit, vt vera fiat vulgi opinio. Quicquid nascatur in parte naturæ vlla, & in mari esse, præterquam multa, quæ nusquam alibi.

Sciendum est, quod multi vtuntur in armis piscibus, vt est primogenitus Franciæ, qui apud nos dicitur Delphinus: & vtitur in suis armis Delphino azureo, seu cœruleo, in campo aureo, ex quo videretur dicendum, quod ille piscis apud nos sit excellentior cæteris piscibus. De cuius excellentia ad Plin. recurre *in libr. naturalis historiæ nono. cap.* 8. vbi ample commendat Delphinum in celeritate natandi supra omnes pisces, & volucres, in pietate erga partum, cum gestant fœtus in infantia infirmos, quin etiam parentes fœtus adultos diu comitantur, & paruos semper aliquis grandior comitatur, vt custos. conspectique sunt defunctum portantes ne laceretur à beluis. Si quis eorum captus fuerit, cæteri adnatant supplicantum specie captum reposcentes, & maxime laudatur propter amorem quem habet erga hominem, vt per plura & vltra quinq; exempla comprobat Pli. *d.c.8.* de quib. aliqua refert Gellius *li. noctium Atticar.* 7. *c.* 8. *& in lib. qui hortus sanitatis dicitur, in tracta. de piscibus. cap.* 27. Delphinus dicitur frater hominis, quia moribus humanis quodammodo assimilatur. Et solus (vt ait Aristoteles) inter pisces felle caret. Hi etiam Simones dicuntur, ad quod nomen vocati accurrere feruntur, vel gaudent hoc nomine vocari, quia rostrum simum habent. Et musica arte mulcentur. vnde Arionem Citharistam in mari nautis interficere parantibus obtinuit ab illis, vt prius cithara caneret. Ad cuius cantum Delphinorum gregibus congregatis, cum in mari se proiecisset, ab vno exceptus est, & ad littus proiectus, vt ample *supra ista par. in* 51. *consid.* dictum est.

Sed quod etiam est leo marinus, qui secundum Isidor. *lib. Etymol.* 12. *tit. de piscibus*, circa initium, dicitur à similitudine, terrestris. Et secundum Ambros. licet leo terrestris sit terribilis, tamen leo marinus est dulcis, eandem habens dispositionem, & virtutem, sicut in terra, ex quo videretur dicendum illum inter pisces esse excellentiorem.

Sed quicquid sit Cete, seu Balena est maior, & grandior piscis, qui reperiri possit in mari. & est immensæ magnitudinis (*teste Isid. in loco ante alleg.*) Cæteris enim bestiis maris altius iacit vndas. De cuius natura & excellentia scribit Plin. *lib.* 9. *c.* 6. & in toto illo libro vide piscium naturas, quæ sunt diuersæ, & *lib.* 32. *c. vlt.* dicit animalium omnium in mari viuentium 166. genera esse, quorum nomina ibi describit seriatim. & loca vbi laudatissimi nascuntur pisces.

Et Textor *in sua Offi. in versi. pisces diuersi.* enumerat 222. & *ibi in suo li. Cornucopiæ, in ver. piscib.* & scribit vrbes & portus piscib. abundantes. & Plin *libr.* 10. *c.* 45. inquit: *Elephanti iussa faciunt, leones iugum subeunt, in mari vituli, totque piscium genera mitescunt.*

Et de piscibus qui inclamati venire solebant, vide Cælium *lib. antiquarum lectionum.* 13. *c.* 23. *circa initium,* post Plin. *eod. lib.* 10. *ca.* 70. vbi ipse Plin. dicit auditum & olfactum esse piscibus. & *in c. sequ.* etiam tactum & gustum esse eis communem ait.

De piscibus vero eligibilioribus pro nutrimento naturæ humanæ scribit decem schola Salern. his versibus:

Lucius, & parca, saxaulus, albica, tenca,
Gornus, plagicia, cum carpa, galbio, truta.

Et ibi *in commento* ponuntur vtilitates illorum, & conditiones bonorum piscium.

OCtuagesimasecunda consideratio de excellentia ouorum disponit, quæ etiam præter aues & Pisces quadrupedes pariunt teste Plin. *lib.* 10 *ca.* 52. & quæ inter comestibilia sunt magis communia & vitæ hominis, & naturæ vtilia. Maxime cum non liceat nobis semper vti carnibus ob obseruantiam nostræ legis, sed certis dieb. oua, lac, & caseum comedimus. De ouis ideo, quæ multum ad sanitatem hominis conueniunt, dicendum est: Cum vicem carnis aliquando retineant, vt vult Almansor *in c.* 14. *lib.* 3. Et vt describit Conciliator *in differentia* 69. Ouum est animal potentia ex ouificantis productum superfluo. de cuius complexione vos remitto ad medicos, apud quos multum laudantur & extolluntur, & inter alia oua gallinacea, & perdicum: quoniam fere in omnibus vnguentis siue emplastris apponuntur oua: & quarta pars hominum & vltra, viuit ex ouis. & bene pensato, inter omnia comestibilia oua plus prosunt, quam alia quæcunq; res de per se quæ sit in mundo. Nam ex ouis nutriuntur multi & fere tota Europa diebus Veneris & Sabbati, etiam die Mercurii, cum sint magis vsitata ad vitam quam pisces, & aliis diebus comeduntur aut pulli, aut gallinæ seu capones, aut alia quæcunq; volatilia, quæ ex ouo generantur, & omnib. consideratis non temere forte diceretur, quod maior vtilitas ex ouo in mũdo prouenit, quam ex mari, saltem circa comestibilia cibaria. Quoniam primo (vt iam prædixi) ex ouo maior pars hominum naturaliter & magis communiter viuit, maxime diebus veneris & sabbati, & aliis fere semper & frequentius in omnibus cibis, si fiat aliquod condimentum apponitur ouum, & comeditur ex eo quod ex ouo procreatur, quã quod prouenit ex mari. Nam comeduntur gallinæ, capones, pulli, & cætera huiusmodi ex ouis genita, quæ sunt communiora comestibilia ad vitam hominis necessaria, quam ea quæ proueniunt ex mari. Quoniam nõ vtiliter etiam diebus quibus non comeduntur carnes, viuitur ex prædamaris, cum sint multæ prouinciæ, vbi non abundant pisces marini. & in omnibus orbis partibus etiam vbi pisces marini abundant, semper ouum & plura comestibilia ex eo prouenientia abundant.

Item etiam fere in omnibus medicinis ad sanitatem hominis facientibus, maxime in emplastris, potionibus, vnguentis, & pillulis, & clisteriis apponuntur oua, aut aliquid de ouis. Præcipue in medicina valet, & est multum laudabilis, vitellus oui pro nutrimento hominis infirmi conualescentis, senis, & debilis. quod voluit Gale. *in 6. Therapeut. c.1.* dicens: *Debilibus magis sunt danda vitella ouorum, quod albumen ipsorum difficile digestibile est propter eius frigiditatem, & viscositatem, vitella vero sunt in calore & humiditate temperata, & magis humanæ complexioni similia, & ideo bene nutriunt, & bonum & temperatum generant sanguinem.* Vnde Isaac *in 5. doct. c.12.* dicit: *Vitella sunt temperata, & calori naturali viciniora, ideo ad digerendum velociora & faciliora.* Maxime si de iunioribus fuerint gallinis masculos habentibus, cum oua huiusmodi volatilium sint meliora, vt inferius patet.

Dico ergo, vt ad propositum seruit, relinquendo alia medicis, quod laudabilia & electa oua ex duobus iudicantur. Primo, quod ex laudabilibus sint animalibus mediocris ætatis, pinguibus etiam à natura, & cum hoc masculum habentium, cuiusmodi sunt oua gallinarum & perdicum: quia, vt ait Rasis *in 3. Almansoris, ca.14.* Gallinæ & perdicis oua temperata sunt, & plus aliis hominibus conuenientia. Et *in 4. suor. aphorismor.* oua meliora sunt oua gallinarum, & earum, quæ cum gallis viuunt: & ait Isaac *in 5 doct.* Oua gallinacea & perdicum temperatiora & laudabiliora sunt cæteris, maxime si masculum habeant. Vnde Auer. *in 5. coll.* dicit: Oua gallinarum sunt meliora cæteris. Ante quos omnes sapiens Galen. *in 3. de alimen. c.21.* dicit, *Meliora oua sunt, quæ gallinarum, & fasianorum, peiora, quæ sunt anserum & struthionum.*

Secundo, oua ex eo iudicantur meliora, si sint recentia: quia, vt dicit Isaac *in 1. doctrina.* Oua recentia sunt laudabiliora, cum calor naturalis eorum sit fortior. & ante eum illud dixerat Gale. *in 3. de aliment. ca. 21.* cum ait: *Optima quidē oua sunt, quæ recentissima, pessima autem, quæ vetustissima: quæ autem intermedia horum proportionantur distantia, qua distant ab extremis bon. & malitia.* vnde *in regimine sanit. Sal.* dicitur:

Si sumas ouum, molle sit atque nouum.

Et oua recentia enumerantur inter alimenta: quæ in modica quantitate sunt multi nutrimenti, vnde *in d. regimine* scribitur:

Oua recentia, vina rubentia, pinguia iura,
Cum simila pura, naturæ sunt valitura.

Et ad vnum singulariter est aduertendum, quod nec obliuioni tradendum est, quod ouo recenti sumpto debemus sumere haustum vini: vt scribitur *in d. reme. Sal.* hoc versu:

Singula post oua pocula sume noua.

Et istud bene practicatur apud nos. Insuper ex diuersitate præparationis ouorum etiam eis acquiritur bonitas & malitia. Nam inter oua decocta meliora & laudabiliora sunt in aqua elixa quam assata, vt dicit Isaac *in 5. doctrina. cap.17.* oua assata elixis sunt grossiora, & ad dirigendum duriora: cui assentit Haliab. *in 5. Theorica, c.26.* dum ait: Competentius autem ouum quod sumitur, est elixatum in aqua, & non multum decoctum, vt durum fiat: sed media tantum maturatione decoquatur, quod etiam sorbile vocatur. Hoc namque citius digeritur, & melior est cibus. Oua tamen in aqua calida fracta & decocta meliora sunt his quæ cum corticibus elixantur. Vnde cæteris ouorum præparationibus sunt laudabiliora, & approbata atque saniora, quia in sua naturali custodiuntur humiditate cum aquę humectatione, suique odoris grauitatem amittunt, & subtiliatur, quod tamen non omnibus placet, cum quidam plus cum cortice oua elixa desiderant, meliorique cum appetitu assumunt. Et inter hæc decocta quidem sufficienter, hoc est, nec parum decocta, seu semicruda, aut indurata, quæ sorbilia vel coagulata dicuntur, seu saniora, & omnibus fere hominibus gratiora, & cæteris laudabiliora, teste Almanso. *in 3. c.14.* Oua tremula, quæ neque dura sunt, neque mollia, inter illa duo media existunt, & Galeno *in 3. alimentor. c.21.* optima ouorum ad alimentum sunt, quæ tremula, sorbilia. & idem *in lib. de Euchymia* ait: *Oua quæ moderate sunt cocta, propter quod tremulenta vocantur, meliora sunt aliis, & ad digestionem & ad euchymiam.* & dicitur *in regimine sanita. Salern.* in illis verbus: *Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus, &c.* quod oua sorbilia corpus humanum nutriunt, & impinguant.

Oua etiam, quæ supra carbones sine fumo, quam quæ sub cineres coquuntur, sunt meliora, vt vult Isaac *in dict. 5. doctrin. cap. 17.* vbi etiam dicit, quod oua frixa seu patellata cæteris sint peiora. De omnibus te remitto amplius ad doctores in medicina, qui de hac re scripserunt.

Ideo concludo, quod oua inter reliqua vsitata cibaria multum commendanda sunt ratione suæ temperatæ complexionis atque conuenientiæ ad humanum corpus, & multitudinis nutrimenti: & quod meliora ex ouis, laudabilia & potius eligenda sunt oua Gallinarum recentia ex doctrina Auicennæ *in 2. canon. c.535.*

Et apud legistas actio furti datur pro vno ouo, *vulgato § gallinarum, vbi gl. in verb. qui lucrandi animo, insti. de rer. diuis. & per pl. in l. id est, ff. de dolo.*

Narrat & Cœlius *li. antiq. lect. 14. c.50.* mirabile esse in ouo, quod est res tam parua, mundi permixtionem intelligi quandam. Ouum quippe elementis componi quatuor, ex veterum medicorum assertione tradit. Nā crustæ modo circumiectū obductumque putamen terræ imagine quadam arescentis frigore vim naturę præfert. Humor autē frigens humectansque aquam exhibet plane. Sicuti aereum, quod inest spirituosum, calens, humensque. At in meditullio luteum fixum mediocritatem caloris obtinens, & aridioris naturæ, igni compar facile colligitur. Cui calculum adiecerit, & color, & an non & globata suffragatur figura? Quid quod inest ouo vitalis vis, veluti & mundo. Et teste Arist. *in 6. de animal.* Quæ oblonga sunt oua fœminam edunt, quæque sunt fastigio cacuminata atque rotundiora, & parte sui acutiore obtusa orbiculum habent, marem gignunt: de quo vide Plin. *in lib. 10 c.52. in fin.* vbi ait: quæ oblonga sint oua gratioris esse saporis, vbi & de diuersitate ouorum vide re poteris. Sed & Cœlius *in fine dict. cap.* ait: Inter oua pauonis primatem locum tribuunt plerique. Chenalopeciis, id est, anserinis secundam notam sibi vendicantibus. Tertiam auitiis: medici tamen præferunt oua gallinarum, pernicum, & fasianorum, vt ante scriptum est. De ouis auium & eorum naturis, scripsit ample Bartholomæus Anglici *in suo 19. libr. de proprietatibus rerum.*

Istud & interseram, quod nequaquam relatu indignum est: apud Græcos fertur (*teste Cœl. libr. antiq. lect. 5. c.12.*) Babylonios venatibus assueros, vbi in solitudine deprehenderentur, nec cibaria percoquendi esset occasio, cruda oua fundæ imposita circumactione, vibratione, seu vertigine assidua tamdiu rotare consueuisse, donec coquerentur.

Plin. *d. lib. 10. c. 50.* dicit seruari oua in lomenta aut hye-

hyeme in paleis, æstate in furfuribus vtilissimum, & oua aceto macerata in tantum emolliuntur, vt per annulos transeant. Sale exinaniri creduntur. Oua vero Velitrarum inter cibos electibiles, & delicatos scribit Textor *in sua officina.* Nam in Velitris Valscorum oppido fuit ouorum ingens abundantia.

Mantuanus:

Iam Latii Romam caput, ouiferasque Velitras.

Et, vt scribit Palladius de Gallinis loquens. Vinaciæ, hoc est, grani vuæ iam pressæ, cito sterilescunt, hordeo semicocto, & parere sæpe coguntur, & reddunt oua maiora. Vnde Columel. *li. 6.* Vinacia quamuis tolerabiliter pascant, dari non debent, nisi quibus temporibus anni auis fœtum non edit.

Octuagesimatertia consideratio sit de excellentia granorum, seu segetum, quoniam sunt plura, far, siligo, triticum, ador. Itali ponunt speltam & melicam. De excellentiori habeo gloss. quæ est 1. *in l. triticum, ff. de verb. obligat.* vbi dicit, quod triticum est nomen generale ad omnia blada, seu ad omnes segetes, seu ad omne id, quod in area teritur. Sed alio modo, vt dicit per excellentiam, frumentum appellatur, sed etiam, vt probat text. *in l. 1. C. de Cano. frumentario, libr. 11.* frumenti appellatione omnia necessaria ad victum continentur. Imo & quod plus etiam continet, & lupinum, & fabas, cum arista in se contineat, *leg. frugum. §. frumentum, ff. de verbor. & rer. significat.* & ibi dicit gl. vlt. *in fine.* quod licet sit quodammodo generale nomen, tamen spiritualiter vulgari sermone dicimus granum frumentum, quod pro sui bonitate cetera excellit. De Melica fit mentio *in d. gl. 1.* De spelta vero, hordeo, & auena *in d. gl. vl.* & de his facit mentionem Textor *in sua officina in ca. legumina diuersa, & frumenta,* vbi lupinum & fabam inter legumina describit, sed tex. *in d. l. frugum, in princip.* ponit inter fruges, quod est nomen generale, quoniam comprehendit & grana & legumina.

Triticum secundum naturam sui substantialem in primo gradu est calidum & humidum, & sic in medio. Panis ex eo factus calidior est in secundo gradu, quia calor eius augmentatur à calore ignis, & coctione, sicut hordeũ & faba. Cum in propria natura sicca sunt: si in aqua coquantur, humiditatem assumunt: ita dicunt Dioscorides, & Isaac, & dicunt, quod frumentum habet eius virtutem calidam. Sed dicit Luc. de Pen. *in l. 1. C. de conditis in horreis publicis, in prin. lib. 5.* quod frumentum est proprie aridum, & siccum, & dicit Dioscor. quod triticum recens ac rufum, id est, aurosum est vtilius, de recenti seu nouo, quod sit vtilius satis notatur *in d. l. 1. C. de conditis in publicis horreis.* Et dicit Haliabas *in 5. theorica. cap. 15.* Triticum omnibus granis laudabilius est, & magis temperantię proximum, ideo factum est cõuenientius omnibus granis & hominum corporibus conferentius, ac laudabilior cibus, & de hoc tritico, & quod sit laudabilius aliis granis, etiam ponit Auerrho. *in 5. coll.* & Galen. *in 3. dietarum.* laudes illius: dummodo sit spissum, graue, & frangi difficile, coloris exterius cerei, interius vero albi, superficie lucidum, & leue. Ex cuius substantia, & medulla, farinam exubera plurimam, cortex autem & furfur non in magna quantitate, & etiam hoc tenet Almansor *lib. 3. c. 2.*

Item, quod sit natum in crassa & pingui terra. Ita tenet Isaac *in 1. doct.*

Item, & tertio, quod sit nouum, licet Serapio & Dioscorides videantur sentire oppositum, scil. quod non sit multum nouum, neq; multum vetustum, sed medium. Ideo dicit Auicenna *in 2. canonis cap. 577.* Sit igitur medium in ætate, quoniam eius humiditas inter multam & paucam est media, exhausta humiditate accidentali, quam aeris desiccauit calor: propterea hæc species media laudabilior existit, & melior, bene naturam nutrit, & cito digeritur.

Item & quarto, quod mundum sit à zizania vel lolio, & cicerculis, & huiusmodi granis illaudabilibus, vt dicit Gale. *in 3. primi, doct. 2. c. 7.* ideo dicit Auer. *in 5. coll.* quod melior cæteris est panis factus ex farina tritici in hunc modum, vt sit custoditum à malis accidentibus eidem obuenire valentibus.

Qualis autem panis omnium granorum sit excellentior, scribit Plin. *lib. naturalis historiæ, 18. c. 7.* vbi vide de frugum generib. & natura. Vbi dicit, quod panis ex frumento est excellentior. Et quarum prouinciarum, seu patriarum frumenta sint excellentiora, Pli. ibi edisserit, vbi multum laudat Italicum. Et Textor *in officin. in Cornuco, in litera F.* scribit patrias abundantes frumento. *& sub litera P. in verbo panibus.* dicit, quod in Scolo Bæotiæ vico laudatissimi fiebant panes, quales forte fiunt apud nos in oppido Belnensi, & Cœlius *lib. 4. suarum antiq. lection. c. 35.* adducit plura genera panis.

Et dixi hic ante, quod panis tritici est excellentior, eligibilior, & laudabilior, intellige dummodo quinque habeat, videlicet, sit cõuenienter salitus, ex aqua factus, & ex fermento, in competenti quantitate, vt satis demonstrant medici, videlicet Auerr. *in 5. Coll. c. de complexionibus ciborum.* Isaac *in prima doct.* Galen. *in quinta de regimine sanitatis, in primo de alimentis cap. de fermento.* Et ad quid sal ponitur in pane, scribit Arist. *in 21. probl. 5.* Nec fiat ex oleo, *vt dicit Haliabas 5. Theorica, c. 15.*

Secundum, vt pasta bene malaxetur, & dometur, *iuxta dictum Auicennæ in 2. cano. c. 577. & Arist. in 21. problem problem. 7.*

Tertium, quod panes non multum parui sint nec multum magni, *vt dicit Isaac in 1. doct.*

Quartum, quod farina optime pistata sit, *vt dicit Haliabas 5. Theor. quinto cap. Galen. in lib. de alimentis, c. de tritico.*

Quintum, quod sit post primum diem, vel secundum, *vt dicit Isaac in 1. doct.*

Et quomodo panis calidus sit nociuus, videatur Auenzoar *in 1. cap. sui Theifet.* & Rhasis *in 21. continentis, 128.* & Auicenna *in 2. canonis, c. 577.* & dicit Haliabas *in 5. Theoricæ, cap. 15.* quod panis calidus, cum ex camino trahitur, omnibus reliquis peior est, quoniam immoratur eius à stomacho descensus, & sitim prouocat. Et conclusiue ad iudicandum bonum panem dicimus cum Auerr. *in commento 136. canticorum,* vbi dicit: *Melior ex panibus est ille, qui sic præparatur, vt similis spongiæ efficiatur, æqualiter & temperate fermentatus, & in clibano conuenienter decoctus.* Etiam pro hoc fuit sententia Galeni, *in 1. Therapeutica c. 9.* & vide quid dicat *in 1. de alimentis, & de alchymia, cap. 2.* Et quinque conditiones optimi panis, & electi scribit schola Salern. in his versibus:

Panis non calidus, nec sit nimis inueteratus,
Sed fermentatus, oculatus, sit bene coctus.
Modice salitus, frugibus validis sis electus.

Et ibi Arnaldus de Villanoua commentator has quinque conditiones optimi panis explicat.

De siligine habetur per eundem Plinium *eodem libro decimonono, cap. decimo.* vbi ait, quod ex Aphrica siligine dulcissimus panis fit, & ipsa spissior quam far, & maior spica eadem, & ibi etiam vide de aliis speciebus.

Hordeum

Hordeum vero etiam multum laudat Plin. *in d. lib. c. 7. in fi.* tanquam omnium frugum nobilissimum, & ibi rationes assignat ex pluribus effectibus illius, quos vide.

Licet multi nominent, & ponant orizam, vulgò risum, inter cibaria, tamen credo illud esse ponendum inter grana, & segetes, ex quo seminatur & metitur prout & alia grana: de cuius natura & effectu scribit Galenus *libr. 1. de cib. capit. de riso.* & habetur in pandectis *c. 57.*

Et quoniam seges, seu fruges est nomen generale, vt dixi, sub quo etiam legumina comprehenduntur, quæ sunt Eruum, Vicia, Cicer, Cicercula, Faba, Lenticula, Lens Phuseolus, Pisum, Lupinum, Milium, & Panicum: sed quod istorum sit excellentius, Plin. de his *lib. 18. c. 12.* naturas scribit, & inter alia fabam extollit, & dat ei maximum honorē inter legumina. Cum etiam ex faba tentatus sit panis, & farina ex ea appellatur lomentum: aggrauaturq; pondus illa, & omni legumine (vnde maledicti sunt illi, qui vendunt species, seu aromata, & cum illis apponunt farinam alicuius leguminis) iam vero, & pabulo venalis. Fabæ multiplex vsus omnium quadrupedum generi, præcipue homini. Frumentum etiam miscetur apud plerasque gentes, & maxime panico solida, ac delicatius fracta, & minutius trita. Et sola frugum etiam exesa repletur crescente luna: & ibi idem Pli. scribit, quando seri debet, & etiam alia legumina, & de eis, & aliis ibi cum 4. c. seq. vide.

De pane autem aliorum granorum dicendum est cum Auer. *in coll.* quod habet illam virtutem, quam habent illa grana, quæ cum omnia ferme laudabilia sint, & panis ex eis confectus similiter.

De cibis & diuersis panib. scribit Textor *in sua officina, in c. cibi & panes diuersi.*

OCtuagesimaquarta consideratio de excellentia vinorum disponit, quæ de per se sunt excellentiora omnibus aliis habentibus liquorem. Inprimis de laude vini scripsit Plato librum vnum. Cœlius veto *libr. antiq. lectionum 17. c. 64.* multum laudat vnum ex dictis Æsculapii, & Platonis, & de eius vtilitate scribit *lib. 7. c. 32. & lib. 85. c. 22. & 24. cum pluribus aliis c. illius libri.* Plin. vero *libro naturalis historiæ, 14.* etiam multum laudauit vinum. Nam, *vt notatur in l. 1. in glos. magna, circa medium, ff. de periculo & commodo rei vendita, & in Psalm. 103.* Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis. Et *Iudic. 9.* dicitur: *Vinum lætificat Deum & homines.* Et de eius fortitudine habetur *3. Reg. 3. c.* Multi multa vina diuersarum patriarum laudauerunt, sed inter alia schola Salernit. probat illa habentia sequentia:

Vina probantur odore, sapore, nitore, colore.

Et subdit:

Si bona vina cupis, hæc quinque probantur in illis:
Fortia, formosa, fragrantia, frigida, frisca.

Et si hæc generalia quatuor, & quinq; specialia habeat, cuius religionis & patriæ sint, non est curādum. Quoniam de vino & homine illud dici communiter solet, quod cum bonitatem habeant, non est de eorum origine, & locis quærendum, cum suum cuiq; placeat, & sic laudet: & quocunque eatur, fabula eadem reperiatur de istis excellentiis vinorum.

Plinius vero dicto lib. 14. cap. 1. scribit de vitium natura, & quibus modis ferant seu extollantur, & 2. & 3. cap. de generibus vitium, cap. 4. insignia cultura vitium, cap. 5. de natura vini, ca. 6. de generositate vinorum, & ibi vide de excellentia & nobilitate plurimorum vinorum.

Textor *in suis Epithetis sub litera V. in verbo, vinum & viribus.* post Plinium, Dioscor. & plures alios laudat quamplurima vina ex pluribus & variis locis, in hunc modum:

Tmolus mons Lydiæ, teste Plin. *lib. 5.* optimo abundat vino. Vnde Ouid. *lib. 4. de Ponto.*

Aphrica quot segetes, quot Tmolia terra racemos,
Quot Sicyon baccas, quot parit Hybla fauos.

Item *lib. 6. Metamorph.*

Deseruere sui Nymphæ vineta Timoli.

Et sic Poetæ superaddunt i, post t.

Hinc Statius in Thebaide.

Hinc nota Baccho Tmolus attolit iuga.

Verisimile credendum est dominos Timolenses, seu Trimolenses propter eius antiquitatem nominis antiquitus à prædicto monte Tmoleo originem habuisse, vel à Timoleone duce Corinthiorum, qui fuit vir clarissimus, omnium iudicio, & patriam oppressam à Tyranno liberauit, vt de eo multa scripsit Plutarchus, de quo dixi supra *in 1. parte, in 38. considerat. in 23. conclusione.* vnde Ludouicus de Trimolio sequens vestigia prædecessorum, hanc patriam Ducatus Burgundiæ à Sueuis oppressam, anno Domini 1414. auspice liberauit, & post eius mortem gloriosam, *Eques auratus sine nota*, hoc est, *le cheualier sans reproche*, intitulatus est.

Falernus mons, seu regio Campaniæ, vbi colles vitiferi optimo abundant vino, Vnde Varro: *Quid in Italia vtensile non modo non nascitur, sed etiam non egregium non fit? Quod far comparandum Campano? Quod triticum Apulo? Quod vinum Falerno? Quod oleum Venafrano?*

Vnde Tibullus:

Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos.

Idem:

Non tibi si pretium Campania terra daretur,
Non tibi Bacchi cura Falernus ager.

Martialis:

Resinata bibis vina Falerna.

Massicus item mons Campaniæ optimi vini ferax.

Horatius:

Et qui nec veteris pocula Massici.

Virgilius *lib. 7. AEneid.*

Vertunt felicia Baccho Massica.

Sylius *l. b. 7.*

Massicus vuiferis addebat nomina glebis.

Statius *lib. 4. syluarum.*

Gauro Massicus vuifer remittit.

Nam Gaurus mons quoq; Campaniæ vinum habuit laudatissimum.

Aulon mons Calabriæ contra Terentinam regionem optimo nobilitatur vino.

Martialis:

Nobilis & lanis, & Baccho fertilis Aulon.
Det pretiosa vellera, vina mihi.

Horatius:

Et amicus Aulon, fertilis Baccho nimium,
Falernis inuidet vuis.

Commendat & vinum Lesbium à Lesbo insula in Ægeo.

Propertius *lib. 1.*

Lesbia Mentoreo vina bibas opere.

Pamphilus:

Si victam reddet, victam se Bacchia Lesbos.

Horatius:

Hic innocentis poculo Lesbi duces sub vmbra.

Aristoteles (*vt scribit Aulus Gellius libr. 13. capit. 5.*) ægro-

ægrotans, gustato vino Rhodio, inquit, firmum hercle vinum, & iucundũ, degustato inde Lesbio, vtrumque (inquit) oppido bonum, sed suauius Lesbium.

Et sic Rhodium vinum inter bona vina enumeratur.

Methymna, ciuitas fuit in Lesbo insula vini bonitate nobilis.

Pamphilus:

Lesbia pampineos spargit Methymna racemos.

Ouidius:

Gargara tot segetes quot habet Methymna racemos.

Cecubum, oppidum Campaniæ commendat etiam vini bonitas.

Martialis:

Cecuba Fundanis generosa coquuntur amicis.

Idem *lib.6.*

Cecuba non solis vindemia nutriat orbes.

Horatius:

Cecubam & prelo domitam Caleno tu bibes vuam.

Nam fuit in Caleno vrbe Campaniæ vinum generosum.

Iuuenalis:

Qua molle Calenum
Porrectura viro miscet sitiente rubetam.

Formiæ, vrbs Latina iuxta Caietam, antiqua Læstrygonum sedes fuit, nobilis vino.

Horatius:

Mea nec Falernæ
Temperent vites, neque Formiani pocula colles.

Setia, vrbs Campaniæ superbit etiam vini nobilitate.

Martialis *lib.4.*

Tu Setina quidem semper, vel Massica ponis.

Idem *in Xeniis:*

Pendula pampineos quæ spectat Setia campos,
Exigua vetulos misit ab vrbe cados.

Pamphilus:

Spargit Campanis Setia clara iugis.

De Surrhento Campaniæ oppido Sirenum quondam sede.

Martialis:

Surrhentina bibis nec Myrrhina picta, nec aurum,
Sume, dabunt calices hæc tibi vina suos.

De isto vino Surrhentino facit mentionem Proculus Iurisconsultus *in l.fin. quæ incipit, qui vinum Surrhentinum, ff. de tritico, vino & oleo legato.*

Habuit & prædulces vuas Alba vrbs Italiæ.

Martialis:

Hoc de Cæsareis mitis vindemia cellis
Mittit Iuleo quæ sibi monte placet.

Fundanum etiam commendatur à Fundis oppido Campaniæ.

Martialis:

Hæc fundana tulit felix autumnus opimi.

Messana vrbs Siciliæ à Mamertinis Campaniæ populis habitata optimum ferebat vinum.

Martialis:

Amphora Nestorea tibi Mamertina senecta
Si detur, quoduis nomen habere potest.

Vnde Plin. *d.lib.14.c.6.* dicit, quartum curriculum obtinuere publicis epulis à diuo Augusto Mamertina circa Messanam in Sicilia genita.

Chios, insula maris Ægei, & Aruisium in ea promontorium, laudantur vini præstantia.

Syluius *lib.7.*

Et ambrosiis Aruisia pocula succis.

Veientum Ethruriæ oppidum.

Horatius:

Qui Veientanum festis potare diebus.

Martialis *lib.2.*

Veientana tuam si domat vua sitim.

Aminei populi fuerunt, vbi nunc est Falernus, quorum regio Aminea dicebatur vini feracissima.

Virgilius *lib.2. Georg.*

Sunt & Amineæ vites firmissima vina.

De isto etiam vino Amineo facit mentionem tex. *in l.qui vinum, §.fin.ff.de tritico, vino, & oleo legato.*

Thasus insula maris Ægæi vinum habuit laudabile.

Virgil. *lib.2. Georg.*

Sunt Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ.

Mareotis pars Ægypti itidem.

Horatius:

Mentemq; limphatam Mareotico
Redegit in veros timores.

Statius *lib.3. syluarum.*

Sparsit Tyrrhenæ Marsotica vina Mineruæ.

Hoc vinum durat in longam vetustatem.

Naxos similiter insula maris Ægæi à fertilitate vini Dionysia dicta est. Vnde Pontanus vitigenam eam appellat, dicens:

Hanc post vitigenæ spaciantem littora Naxi
Bacchicam.

Statius *lib.4. Achillis.*

Lemnos, & à tergo decrescit Bacchica Naxos.

Maronea vrbs Ciconum laudata est vino, quo Vlysses inebriauit Polyphemum.

Tibullus:

Victa Maroneo fœdatus lumina Baccho.

Methone quoq; vrbs in Thracia nomen habuit à vini copia.

Nam Methyn Græci ebrietatem vocant.

Tarraco in Hispania etiam vino claruit.

Syluius *lib.3.*

Dat Tarraco vitifera pubẽ, & Latio tantũ cessura Lyæo.

Vina apud Græcos celebrata fuere, Pramnium Cereri sacrum, Chium, Thasium, Lesbium, Creticum, & apud Syracusanos Polium, Coum deniq; & Rhodium. Celebrantur & alia pleraq; loca vini bonitate, quæ omnia longũ esset recensere, vt ait Textor: propterea summatim subiicit, quod in compendium redegit, ex dictis Pli. *in lib.14.c.6. ante alleg.* & vt inquit ibi Pli. August. Setinum prætulit cunctis. Antea Cecubo erat generositas in palustribus populetis. Secunda nobilitas agro Falerno erat. Nascitur in summis collibus Gauranum, mediis Faustianum, imis Falernũ, Albanæ vuæ sunt prædulces. Surrentina, in vineis tantum nascuntur, conualescentib. maxime probata, propter tenuitatem, salubritatemq;. Nam quæ spissa sunt, non adeo prosunt morbis: Et sicut subtile vinum multos spiritus procreat, atque subtiles, ita grossum grossos, vnde schola Salernitana dicit:

Gignit & humores melius vinum meliores.
Si fuerit nigrum, corpus reddit tibi pigrum.
Vinum sit clarumq; vetus, subtile, maturum,
Ac bene limphatum, saliens, moderamine sumptum.

Dicit Galenus, vinum Palmeum, siue album esse melioris saporis & odoris quam cætera vina. Surrhentino idcirco medici nobilitatem dabant. Certant Massica æque, ex monte Gaurano. Proponuntur Calena, & quæ in vineis arbustisq; nascuntur Fundana. Augustus probauit Mamertina, circa Messena Siciliæ genita. Potulana ab authore dicta etiam laudantur. Rhetica Falernis tantum posthabẽtur à Virg. Ethruriæ palmam Luna habet, Liguriæ, Genua inter

Pyre-

Pyreneum, Alpesque Massilia. Hispaniarum Lusitana copia nobilitantur. Elegantia vero Tarraconensia, atque Lauronen. & Balearica ex insulis Italiæ primis conferuntur. In summa (vt tandem concludit Textor) gloria fuere Thasium Chiumq; , ex Chio, quod Aruisium vocant. Item Lesbium, quod sponte naturæ suæ mare sapit. Gratia est & Glazomenio.

Sunt & plura alia, de quibus Plin. *in d. cap.* 7. recitatus in quibusdam per Textorem, qui non est contentus de veteribus, qui nihil scripserunt de excellentia, gloria & nobilitate vinorum Galliæ, ne alienę gentis gloria, suam ipsi deprimerent. Existimabant enim (vt ait) fulginem, & tenebras suis inductum iri, si de nostratibus verba facerent. Sciebant enim terram Gallicam populi virtute omnium præstantissimam, vini quoque gloria non esse inferiorem, imo & feliciorem multo. Propterea, hoc velut conniuentes prætermiserunt, cum tamen sit in confesso Belnensibus, Aurelianis, Andagauensibus, Parrhisinis, & plerisque aliis meliora non reperiri, etiam si peregrina, & exotica omnia conferre libeat.

Qui enim in toto orbe reperiri meliora vina Belnensibus audacule, aut temere forte asserere præsumeret: cum (vt clarum est) ad omnes partes mundi vehantur propter eorum excellentiam, vt norunt etiam exteræ nationes, Angli, Flandrenses, & aliæ pro eorum singularitate, & quorum bonitas omnes vinorum bonitates superat. Sunt enim fortia, formosa, fragrantia, frisca, in odoribus fumantia, in sapore delectabilia & suauia, in nitore limpidissima, in colore clarissima, & non spissa: & hæc sunt signa ad probationem vini. vnde Arnaldus de Villanoua cōmento suo super illis versibus: *Gignit & humores melius vinum meliores, &c.* ante allegatis dicit, quod vinum Belnense est electum in potu, & vtilissimum senibus, cum exhilaret, & melancholias reprimat.

Idem tamen Textor, nescio qua ratione motus, nisi ad blandimentum alterius *in dictis suis Epithetis in litera F. sub verbo fructibus.* nixus est laudare vina Viuaresia iuxta Rhodanum, quæ dicit esse laudatissima, omniumque laudibus nemine reclamante longis interuallis anteferenda: Sed parcat mihi, quoniam suę assertioni non assentiam, cum sit plusquam notorium, & manifestissimum notorietati facti permanentis, quod vina Belnensia excedunt alia vina bonitate, fortitudine, & formositate, & omni alia excellentia, & nobilitate, quæ vinis dari aut attribui potest. Et scias lector candide, quod nunquam eorum excellentiæ, laudis, gloriæ, & nobilitatis amiserunt, nisi interdum inter ignorantes bonitatem illorum, aut obliuiosos, ex contumacia illorum, sed si interfuerint, & adsint, & fiat altercatio cum cæteris, nunquam in omnibus de illis ad alia est dabilis comparatio, sicut nec de Christo ad Belial, & in hoc non est dubium. Et licet sint alia bona vina in patria Burgun. vt Cabilon. Diuio. & pleraque alia in diuersis locis genita: super omnibus tamen vinum Belnen. est extollendum: & de his sunt versus vulg.

Vinum Belnense super omnia vina recense,
Arbosium repete si vis dormire quiete.

Propter eius dulcedinem, quum ibi crescant vina alba dulcissima, & optima: & sequitur:

De castro Caroli melius perquirere noli.

Et cum potio vini sit communis omnibus nationibus & vtilissima. Ideo præfertur omnibus aliis, etiam Pyratio, quod ex pyris fit, vt in Normannia, de quo meminit Textor *in sua officina*, vbi scribit portione diuersas sub illo titulo, quæ sunt sequentes: Amystis, Oxyalme, Oxysaccaron, Promulsis, Pyratium, Bua, Zythum, Celia, Cerea, Ceruisia quæ fit in Flandria, Ptisana, & Sabaia.

Sed quæreres forsitan, quod est excellentius & conuenientius colono & rustico, habere vites, pratum, an serere grana. Columella *in suo opere agricolationum* laudat & extollit & pratum & sationem vinearum, & seminationem, seu pratorum & pascuorum possessionem. Et, vt etiam dicit, de arbusto inter autores, non exigua pugna fuit. Pratum laudat Franc. Patritius *de institut. Reipub. lib.* 7. *cap.* 5. vbi ait: quod Cato multas de prato affert laudes, quod nulla vel minima admodum impensa indigeat, quod paruo labore seruetur, quod nullis tempestatibus obnoxium, quod singulis annis & pabulo, & fœno fructum reddit, pratum cum exolescit seriusque herbam emittit, frumenti causa excolitur, *vt dicit text. ab Vlpia. Iureconsul. conditus in l. pratum. ff. de verborum & rerum signif.* Pratum ex eo dictum quod paratum sit ad fructum capiendum, scilicet, vt ibi dicit glo. sine semine.

Sed quicquid sit, idem Columella loco ante allegat. *lib.* 4. *cap.* 3. disputatione quam facit a, n vineæ sint habendæ, & an patremfamilias locupletent: sed, vt dicit, vberrimus est reditus vinearum, & omittendo veterem illam felicitatem aruorum, quibus & ante iam Cato Marcus, & mox Varro Terent. prodidit, Singula iugera vinearum sexcentas vrnas vini præbuisse. Id enim maxime asseruerat Varro *in* 1. *lib. rerum rusticarum.* Nec vna regionum prouenire solitum, verum & in Fauentino agro, & in Gallico, qui nunc Piceno contribuitur, vbi est vrbs Sena, Vrbinum, Ancona, & plures aliæ. His certe temporibus & Nomentana regio (quæ non procul ab vrbe Roma distat) celeberrima fama est illustris, & præcipue quam possidet Seneca vir excellentis ingenii atque doctrinæ, cuius in prædiis vinearum iugera singula culeos octonos reddidisse plerumq; compertum est. Nam (vt dicit) illa videntur prodigialiter in nostris Ceretanis (hoc est in Vmbria, quæ nunc Ducatus Spoletinus dicitur) accidisse, vt aliqua vitis apud te excederet vuarum numerum duorum millium, vt apud eum (vt ait) octingentæ stirpes insitæ intra biennium septenos culeos peræquarent, vt primæ vineæ centenas Amphoras iugeratim præberent, cum prata & pascua & syluæ cētenos sextertios singula iugera efficiant, optime domino consulere videantur. Nam frumenta maiore quidem parte Italiæ, quando cum quarto responderint, vix meminisse possumus, & sic in hoc videtur Columella concludere pro vitibus: Sed ibi per eum vide, quare hodie vilescunt, & quod nullus vel iniquissimus vinearum locus non maiorem quæstum redderet, quam accepe-rit impensam. Et de laude agriculturæ satis scripsi *in præcedenti parte, in* 36. *consideratione.* Et post Columellam Leonardus Portius *lib.* 2. *de ponderibus & mensuris* culturam vinearum quæstuosissimam demonstrat, secundum computationem per eum ibi factam, quam breuitatis causa omitto: Et ibi concludit, culturam vinearum ex vino & plantis non solum modici fœnoris, sed cuiuscunque quæstuosissimæ mercaturæ reditus excedere, & honestissimo & quietissimo fructu eam exercentes ditescere. & dixi remissiue *in comment. nostris super consuetudinib. ducatus Burgundiæ, in rub. Des iustices, in glo. & droictz. vers. additio. nu.* 59.

Octuagesimaquinta cōsideratio sit de excellentia aliquarum carnium ad alias. Nam Galenus 8. *de sanitatis ratione* suillam carnem cæteris laudabiliorem

liorem facit. Sed & Princeps Auicenna 2. *canone, cap. de sanguine*, humanum suillumque sanguinem, in omnib. exactam habere similitudinem scribit. Quin eandem quoque carnis ratione tradit. Adeo vt impuratiores quidam (*teste Cælio lib. antiquarum lectio. 13. cap. 5. post eundem*) pro suilla humanam distrahere sibi licentius permiserint: quod facinus diu perexit impunitius, donec digiti hominis intermixti forte conspecti ad supplicii diritatem, etiam si seram, autores protraxere. Auerrois 5. *collat.* ex Auicennæ placitis porcinam carnem cæteris præferendam omnibus statuit, veluti hominibus natura cognatiorem.

Commentator vero Regiminis Salernitani, scilicet Arnaldus de Villanoua super illis versibus: *Persica, Poma, Pyra, &c.* dicit, circa electionem carnium animalium quadrupedum controuersiam esse inter medicos. Quidam enim dicunt, carnes porcinas esse meliores, & laudabiliores, vt Galenus, & quidam alii, vt dictum est. Alii vero dicunt, carnes hædinas esse meliores, sicut Rasis, Auicenna Auerrois. licet Auerrois 5. *coll.* imponat Auicennæ, quod dixerit carnes porcinas esse meliores: vt hic ante allegatum est, quod tamen (vt dicit idem commentator *vbi supra*) non dicit authoritate propria, sed authoritate Christianorum. Alii vero vitulinas laudant præ aliis carnibus. Et scribit, quod laus, electio, seu melioritas carnium animalium quadrupedum multifariam attendi potest.

Primo ex parte maioris nutrimenti, & irresolubilioris & carnibus humanis similioris, & isto modo caro porcina cæteris est melior & laudabilior. Tum primo propter maximam similitudinem cum carnibus humanis, *autore Galen. 3. alim.* vbi ait. Porcinæ autem carnis similitudinem ad homines addiscere est ex eo, quod quidam comederunt humanas carnes vt porcinas, nullam suspicionem habentes secundum gustum ipsarum & odorem. Et Auic. 2. *canon. c. de sanguine ante allegato.* Tum secundo, quia caro porcina valde nutritiua est. Nam dicit Gal. 3. *alim.* Omnium eduliorum, caro porcorum maxime est nutritiua. & *eod. lib.* porcorum carne nullum alium amplioris nutrimenti habere bis sumere, vnde in regimine Salernita. scribuntur ista:

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus, infans.
Testiculi, porcina caro, &c.

Tum tertio, quia generat alimentum stabile fortiter resistens solutioni: & ita sentire videtur Gal. 8. *de ingenio.* vbi ait. Cæteris carnibus porcina est laudabilior, si porcus motana incoluerit, post porcum, hœdus. Et similiter in quinta therapeuticæ, vbi dicit; *Quadrupedum caro laudabilior, est porcina in calore & humiditate temperata, eiusque cibus plurimus, sanguis ab ea generatus omni melior est sanguine.* Quod intellige, teste eodem Arnaldo, de carne porcorum non antiquorum, quia eorum caro indigestibilis est, nec minus iuuenum siue lactentium: quia caro eorum humidissima, sed ætate mediocrium, puta vnius anni vel duorum, etiam castratorum, tam domesticorum, quam siluestrium. Opinatur tamen ipse Arnaldus, quod porci siluestres sunt domesticis meliores, quia carnes porcorum domesticorum sunt plus debito viscosiores & humidiores. Ideo si aliquantulum saliantur, antequam comedantur obtemperatur eorum viscositas. Vnde dicitur *in dicto regimine Salernitano*, quod caro porcina sine vino, minus sana est ouina, vt his versibus depromitur.

Est caro porcina sine vino peior ouina,
Si tribuis vina, tunc est cibus & medicina.

Quod tamen innuit esse verum de carnibus porcellorum assatorum, quia carnes porcinæ quibus rustici communiter vtuntur, quando videlicet sunt salsæ, vel sole, vel fumo exsiccatæ, quas Baconem vocant, nullo modo saniores sunt carnibus ouinis cæteris paribus. Et de carnibus porci siluestris siue apri dicit Auicen. 2. *can. cap. de carne.* Christiani vero dixerunt & qui eos imitantur, quod melior caro siluestris, est caro porci siluestris siue feri. Nam cum hoc quod est leuior carnibus domestici porci, & fortis nutrimenti, & plurimi, & est velocis digestionis, & est melior in hyeme.

Ex quo constat carnes porcinas multum laudabiles corporibus iuuenibus, sanis, fortibus, laborantibus, non dispositis ad opilationes, & his, qui impinguari quærunt, quia talia corpora indigent maximo nutrimento & difficillime resolubili. Ideo dicit Rasis tertio Almansoris, *cap. de virtute carnium.* Caro grossa, multum laborantibus conueniens est, subtilis vero his, qui prædictis sunt contrarii conuenit. Et idem vult Auicenna *tertia primi cap. de regimine eius quod comeditur*, dicens: *Exercitati præterea & multi laboris, magis sunt tolerantes nutrimenta grossa.* Quomodo tamen prohibitum fuit filiis Israel, ne comederent carnem suillam, scribitur *Leuit.* 11. vbi ponuntur animalia immunda ad esum, tam quadrupedia, aues, pisces, quod noua lege non obseruamus.

Alio & secundo modo consideratur melioritas, laus, seu electio carnium ex parte temperatæ complexionis earum, facilis digestionis, & sanguinis ex ipsis generati temperantia, vt illa caro dicatur melior & laudabilior, quæ temperatæ est complexionis, facilis digestionis, sanguinem generans temperatum in caliditate & frigiditate, subtilitate & grossitie. Et isto modo caro hœdina est melior & laudabilior cæteris, vt vult Rasis, Auicenna, & Auerrois. Nam dicit Rasis *tertio Almansoris. cap. de animalibus siluestribus & domesticis.* Hœdina caro est temperata, nullam in se habens malitiæ admixtionem, quæ licet temperatum generet sanguinem: laborantibus tamen non congruit, cui nulla alia caro præferenda est. Et licet virtus ex ea minuatur, tamen eius nutrimentum non est grossum & malum, sic, quod ex eo proueniat repletio, & grossus generetur sanguis. Nam sanguis ex ea generatus inter subtilem & grossum, ac inter calidu & frigidum existit. Ideo iuuenib. temperatis exercitio mediocri vtentibus conuenit, quia ista caro generat sanguinem forti exercitio, aut labore facile resolubile, licet no mediocri exercitio.

Et sicut hoc respectu, caro hœdina inter carnes domesticas, ita caro capreoli, inter carnes siluestres, est melior & laudabilior. Et post istam carnem hœdina, plures medici, vt Rasis & Auerr. ponunt carnem arietinam, saltem annalem, & dicit Auerrois 5. *coll. c. de carne.* quod hæc est opinio maioris partis medicorum, præter Galenum, qui abominatur carnes arietum. Et videtur sibi, quod caro vitulorum est melioris nutrimenti quam arietum, ex eo forte, quod est plurimi nutrimenti, & nutrimentum dat magis irresolubile, quod magis videtur conuenire carnib. vitulinis quam arietinis, cum arietinæ magis humidæ sint, vnde *in dicto regimine Salernitano* dicitur:

Sunt nutritiua multum carnes vitulinæ.

Tertio modo, attenditur laus & melioritas carnium ex parte minoris viscositatis, & melioris odoris earum: & sic carnes vitulinæ sunt meliores cæteris carnibus,

carnibus, quia vt innuit Auer. *quinto coll. c. de carne.* dicens, quod tales carnes vitulinæ sunt bonę: quia non habent vllam viscositatem, frigiditatem, & siccitatem quam habent carnes bouinæ veteres: & carnes eorum sunt magis odoriferæ aliis carnibus, & in hoc meliores & laudabiliores sunt carnibus hœdinis, quia in carnibus hœdorum apparet quædam mucillago, id est, viscositas antequam coquantur. Etiam Galen. 3. *alimentorum*, summe laudat carnes vitulinas, vbi vult, quod carnes vituli lactis sex hebdomadarū vel octo assatæ, saniores sunt mutonis. Facilis enim digestionis, & multum nutritiuæ sunt, vt dictum est. Carnes tamen hœdinæ, meliores sunt vitulinis: quia meliores generant humores, vt prædictum est.

De laude vero carnium volatilium, tactum est hic ante, *in octuagesima consider.* & de piscibus qui & carnes dicuntur, iuxta Apostolum dicentem: Alia est caro hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia piscium, vt scribit Archid. *in c. denique. distinct.* 4.

OCtuagesimasexta cōsideratio de excellentia caseorum erit. Plinius *libro* 11. *cap.* 41. laudat caseos ex lacte animalium binas mammas habentium vltra alios. Et *ibi cap.* 42. laudat caseos Nemausenses in lingua Occitana, *Nymes* in vulgari, vbi dicit, quod Romæ vbi omnium gentium bona iudicantur, vltra alios caseos commendat, & apud Vestinos Italiæ populos apud quos laudatissimi fiebant casei, & vt ait Tex. *in suo Cornucopiæ lib. in verb. caseis*, & tanto quidem pretio, vt carnium loco haberi possent. Vnde de his Martialis:

Si sine fruge voles ientacula sumere frugi,
Hæc tibi Vestino de grege massa venit.

Lunæ vrbis Hetrurię caseos commendat Martialis Apophoretis dicens.

Caseus Hetruscæ signatus imagine Lunæ,
Præstabit pueris prandia mille tuis.

Lunensem caseum dicit Plinius magnitudine cōspicuum, quippe & ad singula millia pondo premitur.

In Trebula agri Reatini oppido casei itidem fiebant optimi. vnde Martialis:

Trebula nos genuit, commendat gratia duplex,
Siue leui flamma, siue domantur aqua.

Pantaleon de Confluentia Doctor in medicina fecit tractatum summæ lacticiniorum, siue de laude caseorum, & *in tract.* 2. *eiusdem*, laudat plures caseos.

Primo Florentinos, sic dictos, quia in territoriis Florentinorum componuntur, & sunt delicati, & portantur ad partes bene remotas, fiunt ex eis dona, tanquam de rebus satis preciosis, & sunt grossi in quantitate notabili, & sunt valde mundi translucentes in colore ceræ citrinæ, cum sunt in ætate perfecta, scilicet, vnius anni vel circa, & conseruant eos in oleo bono oliuarum, & aliqui in pinguedine porci.

In secundo c. dicit caseos Placentinos esse famosos, præcedere in bonitate Parmenses, Mediolanenses, Papienses, Nouarienses, Vercellenses, & Pedemontanos, licet consimiles fiant: quia iuxta Placentiam omnium pecorum pascua bona abundant, & sunt grossi & lati pondere aliquando centum librarum & plus, communiter tamen 55. librarum vel circa, & sunt sapidi & boni, maxime qui fiunt tempore veris & mediocriter antiquati puta trium vel quatuor annorum, & hoc secundum ipsorum magnitudinem, & sunt mirabilis pulchritudinis, in qua fere omnes caseos excedunt. Nam eos ita mundos conseruant: vt in ipsorum cortice nulla prorsus immunditiest videatur, visitant enim eos persæpe mundando corticem, & manibus tractando ac fricando, vt ab omni immunditie spolientur.

In tertio cap. scribit, caseos, qui fiunt in Marchionatu Montisferrati, & dicuntur Robiolæ, & sunt parui vnius libræ vel circa, rotundi, & sunt satis preciosi, & meliores, sunt in cortice mundi & translucentes. Et in 4. c. vsque ad 8. c. tractat de multis caseis plurium vallium in Sabaudia sitarum, & tam citra montes quam vltra montes, qui cum non sint famosi apud nos, de his ad eum vos remitto.

In nono c. laudātur casei Brisiæ, quæ est pars Allobrogum & Burgundię, & isti sunt casei, qui etiam a nōnullis vocantur capita mortuorū, seu monachorum, & sunt delicatissimi & gustui suaues. Exponuntur enim igni cum quodam instrumento ferreo ipsos continente, & sicut liquefiunt superponunt crustis panis assati aliqualiter, & vere est cibus placidus appetitiuus, & vehuntur ad partes longe distantes, imo vsque ad Romam, & inter caseos habentur preciosi.

Adde, quod propter Diuionem in pago vulgo dicto *Eutigny* fiunt per annum casei laudabiles, & optimi, qui recenter solent comedi, cum sint suaues & pingues, licet parui fiant.

Item in c. 10. laudantur casei Craponæ in Auernia, habent conuenientiam cum caseis Brisiæ, tam in sapore, quam in forma, nam sunt rotundi, & oblongi, parui in pondere duarum aut trium librarum, & sunt valde boni saporis, & funduntur ad ignem.

Et in cap. 11. inter cæteros caseos Gallicos, licet in multis partibus fiant casei boni, maxime tamen in Torena in loco de Breamunt, vbi optimi & excellentes inter alios caseos illius patriæ componuntur. In tota tamen Gallia casei de Bria excellentiss. habentur quæ regio non multum distat a ciuitate Parisiensi, nam boni sunt non multum duræ digestionis, cum satis sint aerii, ꝙ ex facilitate liquefactionis ad ignē ostenditur. Nec etiam in his est magna viscositas, quia non filāt, sed funduntur quasi sicut butyrum, & cum non sunt multum noui, habent colorem ceræ citrinæ, & tunc dicuntur perfecti, meliores existunt.

Ibi etiam laudantur casei facti in patria Bituricensi, cum sint boni, licet parui non spissi & mirabiliter pingues. Tum denique in cap. 12. celebrantur casei Anglici, qui tam in pulchritudine, quam bonitate sunt commendabiles. Nam habent corticem mundum, & boni sunt diaphani siue translucentes: & in ipsis fiunt impressiones literarum, animalium, florum, & huiusmodi. Non sunt spissi, & minus in medio quam in circumferentia, & satis assimilantur Placentinis, & in colore & in sapore, sed nō sunt ita magni nec spissi, nec sunt multum viscosi, portantur ad partes longinquas in magna copia.

Sed an caseus recens aut vetus magis sit laudabilior & eligibilior, vide *in Regimine Salernitano*, & ibi per Arnaldum de Villanoua super illis versibus:

Persica, poma, pyra, lac, caseus, & caro salsa, &c.

Et super illis:

Nutrit & impinguat triticum, lac, caseus infans, &c.

Et per eundem Pantaleonem *in c. tracta.* 3. vbi scribit ample, quibus complexionibus conueniant casei, & quibus disconueniant, vbi concludunt insequendo commune dictum:

Caseus est sanus, quem dat auara manus.

Et in regimine Salernitano dicitur:

Caseus, anguilla nimis obsint si comedantur,
Ni tu sæpe bibas, & rebibendo bibas.

Lucas de Penna *in l. iubemus. C. de erog. milit. annonæ. lib.*

lib.12. scribit multiplices casei vtilitates, adducẽs versus quos not. Arch. *in cap. deniq. distinct.* 4. quibus caseus seipsum commendat, & dicit quas conferat vtilitates: & sunt sequentes, quorum quatuor scribuntur *in Regimine Salernitano:*

Ignari medici me dicunt esse nociuum,
Sed tamen ignorant cur nocumenta feram.
Expertis reor esse ratum, qua commoditate
Languenti stomacho caseus addit opem.
Caseus ante cibum confert, si defluat aluus,
Si constipetur, terminat ille dapes.
Ad fundum stomachi dum sumpta cibaria trudit,
Vim digestiuam non minus ille iuuat.
Si stomachus languet, vel si minus appetit ille,
Fit gratus stomacho concilians q; cibum.

OCtuagesimaseptima consideratio sit de oleis & excellentia aliquorum. Nam reperit portentosa hominum luxuries in oleo voluptatem, quo pleríque ad nitorem cutis, alii ad consummandas corporis vires se perunxerunt. Etiam multa olea factitia adinuenta sunt ad medicamenta vtilia, vt de eis meminit Plin. *lib. naturalis historiæ* 15. *cap.* 7. & memoratur etiam Ioan. Mesue *in tracta. de oleis*, & Arnaldus de Villanoua *in suo Antidotario in cap. de oleis.* vbi 21. species oleorum, & eorum virtutes scribit, sed illa sunt olea temporalia. Sed tria sunt alia olea, quæ sunt spiritualia.

Primum dicitur sanctum Chrisma, & istud est principale quod fit ex oleo, & balsamo, & cum isto benedicuntur omnes fontes Baptismales, & calix & patena, & consecratur ecclesia & Altare, & puer baptizatus consecratur in fronte. Alias confirmantur, & inunguntur Episcopi in capite & naribus, quandocunque consecrantur, & omnes fideles, quando recipiunt sacramentum confirmationis.

Secundum dicitur Catechumenorum siue oleum sanctum benedictum: Et de isto vngitur puer dum baptizatur in pectore, & inter scapulas, & inunguntur manus eius qui ordinatur sacerdos, & inunguntur tam ecclesia, quam Altare ante consecrationem, & Reges & Principes in sinu & humero.

Tertium est oleum infirmorum, quo inunguntur existentes in mortis articulo, de quibus habetur per canonistas *in c. vnico. de sacra vnctione, extra. c. generaliter. circa fin. 16. q. 1. & c. si baptizata. de consecra. dist.* 4. De isto oleo infirmorum habetur *Iac.* 5. Si quis infirmatur vobis, inducat presbyteros ecclesiæ, & orent super eum, vnguentes eum in nomine Domini, *vt habetur in c. si quis. 3. q. 1. per Ioannem de Turre.*

Et cum hæc tria olea fiant ex oleo oliuæ, & fieri debeant cum sit proprie oleum, quod ex oliua seu olea fit, *vt dicit Ioan. de Turrecremat. in cap. Presbyteros. §. oleo. distinct.* 95. & omnia alia fiant ad similitudinem illius. Ideo in naturalibus oleis excellentius dicitur esse oleum oliuæ. Cum sit Analogum, quod per se positum, est generalius, & stat in suo famosiori significato. Et, vt refert Cælius *lib. antiquarum lectio.* 3. *cap.* 20. Naturæ prouidentia liquores duos humanis corporibus gratissimos contribuit, intus vini, foris olei, sed vetustas tædium oleo affert, non item vt vino, *teste Plinio lib.* 15. *cap.* 2. Cuius natura seu potestas est corpus tepefacere, ac contra algores munire, & eidem feruores capitis refrigerare, teste eodem Plinio, ibi, *cap.* 4. & memorabile est, vt ait Cælius *loco ante citato*, quod scribit Plinius *lib.* 12. *cap.* 1. Alpibus coercitas & tam inexuperabili munimento Gallias hanc primum habuisse causam superfundendi sese Italiæ, quod Helico ex Heluetiis cuius eorum fabrilem ob artem Romæ commoratus ficum siccam & vuam oleique ac vini præmissa remeans secum tulisset. Oleum item ex oliuis maturis sumptum si sit recẽs, calefacit calefactione temperata, & humectat. Omnes tamen olei species sunt lenientis corpus: & prohibent aduentum frigoris a corpore, & faciunt ipsum habilem ad motum, molliunt ventrem, & debilitãt virtutem medicinarum vulnerantium. Et datur in potu contra medicinas mortiferas, vt euomatur cum eis, & qui remollire ferrum cupiunt, oleo tingunt, atq; obdurefacere, in aquam mergunt.

Textor *in sua officina. in verbo, oleo & oliuis*, refert plura loca oleis abundantia & nobilitata: Sed Venafrum Campaniæ oppidum præcipuam olei laudem meruit. vnde Plin. *lib.* 15. *ca.* inquit, & vulgo principatum in hoc quoque bono obtinuit Italia toto orbe, maxime agro Venafrano, eiusque parte quæ Licinianum fundit oleum, vnde & Liciniæ gloria præcipua oliuæ. Vnguenta hanc palmam dedere accommodato ipsis odore, dedit ei palatum delicatiore sententia. Et Columella *lib.* 6. Oleum optimum Licinia, dat plurimum Sargia: & inter cibos electiles & delicatos annumeratur oleum Venafranum. Sed mirandum est, cur antiqui qui de laudibus plurium rerum in diuersis locis nascentium scripserunt, sub silentio habuerunt ea singularia, & excellentia, quæ in Gallia crescunt, vt est oleum oliuarum Patriæ Prouinciæ & Narbonensis, quod est multum excellens, & quo fere tota Gallia vtitur & alimentatur, quod (vt opinor) & bonitate & dulcedine omnia alia olea mundi excellit: Sed Itali gloriæ nostratium semper inuidi sua extollendo nostra obnubilare & conculcare putant, vt hic ante *consideratione de laude vinorum* scriptum est.

OCtuagesimaoctaua consideratio. Licet aliqui fructus sint excellentes & laudabiles, cum sint plures & diuersi. In qualibet tamẽ specie aliqui sunt aliis excellentiores. Plin. *lib. naturalis historiæ* 15. varia fructuum genera scribit, & ibi ait *cap.* 15. Quod Cerasorum octo sunt genera, & inter omnes fructus, seu poma primitus colono annuam gratiam referunt & maturescunt: principatũ duracinis assignat, quæ campania Pliniani appellat, sicut apud Parisios Corbelianis, & apud nos Heduos Colchianis principatus tribuitur. Et, vt Serapio ex autorit. Gal. ait, sunt ex eis dulcia, Pontica, & acetosa: Dulcia descendunt cito a stomacho, & iuuamentum quod inferunt ei est modicum: Pontica vero faciunt contrarium. Acetosa autem desiccant plus quam pontica, & cum hoc est in eis res incidens, & conferunt stomacho phlegmatico pleno superfluitatibus. Et infra dixit authoritate Dioscoridis: Quando cerasa administrantur humida molliunt ventrem, & sicca retinent. Et Rasis *in lib.* 24. *continentis. c.* 67. Gal. autoritate sic scripsit: Fructus huius habens in se dulcedinem de stomacho descendit de leui, & confert ei modice, tamen stipticus e conuerso facit, & acidus confert stomacho phlegmatico pleno superfluitatibus quia acidus desiccat magis quam ponticus, & cum hoc habet in se partem incisiuam. & licet secundum aliquos sint frigida & humida in primo gradu, tamen videtur, q plus sint humida, ex eo, quod valde cito putrescant: propterea eligi debent ex eis illa, quæ duriora sunt & solidiora, quoniam talia non ita de facili putrefiunt, sicut ea quæ tenera, vt manifestum est etiam in exterioribus, & magis gratia medicinæ manducentur ante cibum, quam gratia nutrimenti, *vt refert Anton. Gazius in sua florida corona. c. de cerasis,*

cerasis, quod est 189. In laudem tamen cerasorum, & de commodis prouenientibus ex vsu eorum, scribuntur versus sequentes in regimine Salernitano:

Cerasa si comedas, tibi confert grandia dona,
Expurgant stomachum, nucleus lapidem tibi tollit,
Et de carne sua sanguis erit tibi bonus.

Et ibi Arnal. de Villanoua dicens, Omnia dulcia & parua cerasa esse insana, & de facili corruptibilia, ac in corporibus producentia vermes: Grossa vero rubea & mollis carnis, debent comedi recentia in principio mensæ, quia habent vim abstersiuam stomachi, atque appetitum incitandi: Grossa vero nigra satis duræ carnis debent comedi in fine mensæ, quia tunc claudunt orificium stomachi, & digestio melior ac velocior fit.

Plinius vero *d. lib.* 15. *c.* 18. *de ficis* genera 29. scribit, quarum, vt vult Auicenna *in* 2. *canonis. c.* 208. melior est alba, quia leuior, deinde rubea, siue citrina, & postea nigra: & quæ vehementer matura est, melior est, & proxima ad hoc, vt non noceat. Et subdit quod ficus nutribilior est reliquis fructibus, & licet nutrimentum ficus non existat in robore nutrimenti carnis & granorum: est tamen vehementioris roboris, quam nutrimentum omnium fructuum, & sanguis ab ea generatus laudabilior est omnium fructuũ sanguine æstiuorum velocisque digestionis & descẽsus a stomacho: Et Isaac plurimum eas commendauit, cum posuit ipsas in primo loco bonitatis, dicens in vniuersalibus diætis. *c.* 11. Vuæ sunt ficubus secundæ, & præcipue si bene maturę sint: & in particularibus, ficus ceteris fructibus laudabilior est ac nutribilior. Galenus vero super omnes ficus extollit. Scripsit enim de eis *in* 5. *Regimine sanitatis circa finem*. Ficus maturæ ante omnes alias fruges sunt eligendæ, & in hyeme caricæ. Humidæ vero & recentes ficus magis & velocius nutriunt quam siccæ: Verum siccæ sunt minus inflatiuæ, & magis stomacho conuenientes quam humidæ, & de siccis dicit Auicen. *in* 2. *cano. c.* 280. Sicca quidẽ ficus in suis operationibus est laudabilis. Veruntamen sanguis ex ea generatus, nõ est bonus, quia facit pediculos, sed si sit cum nuce comesta, tunc eius chymus, id est, humor fit bonus, & post nucem cum amygdala, & leuior omnibus est alba, & est calida in primo, & in fine ipsius est subtilis. Et postea subdit, quod administratio siccæ, cum ieiunium adest, est mirabilis iuuamenti in aperiendo vias cibi, & proprie cum nuce & amygdala. Et conueniunt vtræq; ficus in hoc, quod in ipsis est remotio asperitatis gutturis, & mundificatio & lenitio pectoris, pulmonis, & cannę eius, & apertio opilationũ epatis renũ & splenis. Ficus tamen (vt ante dixi) corpus humanum mirum in modũ nutriunt & impinguant: vnde *in Regimine sanitatis Salernitano* dicitur:

Nutrit & impinguat triticum, lac, &c.
Maturæ ficus, vuæque recentes.

Plurima ficus exit in Thessalia & Macedonia.

Et Horatius in Epodo ait, Fortunatas insulas abundare ficubus scribens,

Suamq; pulla ficus ornat arborem.

In Gallia vero apud Massilienses crescunt optimę ficus albæ & paruæ boni odoris.

Prunorum vero duo sunt modi: album, scilicet, & nigrum, teste Plinio *lib.* 15. *c.* 13. vbi vndecim genera scribuntur, dicens: Sunt & nigra & laudatiora cerina atq; purpurea. Nec non ab externa gente Armeniaca, quæ sola odore commendantur. Et Auicenna *in* 2. *cano. c.* 548. sic de eis scripsit: Illa quæ habẽt colorem paleæ sunt fortiora nigris, & citrina fortiora rubeis, & alba sunt magis grauia, & paruæ solutionis, & Armena sunt meliora omnibus & vehementius soluentia. Inter alia tamẽ Damascena à Damasco Syriæ vrbe cognominata, quæ optimis abundat prunis: vnde Columella *lib.* 11. Armeniisque & cereolis prunisq; Damasci. Et hodie fere per vniuersum orbem, maxime per Galliam & Italiam meliora pruna, quæ nascantur vocantur adhuc Damascena, retento nomine à loco vbi primo inuẽta fuere, & sunt communiter illa, quæ, cum aperiuntur, in totum dimittunt nucleum à carne. Nigra vero quæ perfecte maturata & dulcia sunt, minus sunt frigida, stomachum humectant, molliunt ventrẽ, & choleram rubeam eiiciunt:, vnde *in Regimine sanitatis Salernitano* scribitur:

Infrigidant, laxant, multum prosunt tibi pruna.

Et laxant ventrem proprie, cum recentia fuerint, vt dicit Galen. *in* 7. Et ante cibum sumi debent, sed post pruna mox prandere non oportet: & hoc est commune omnium quæcunq; laxant ventrẽ, secundum Gale. *in* 2. *alimentorum. c.* 29. & Mesue *in* 25. *continentis. c.* 1. dicit: *Si fueris phlegmaticus post comestionẽ prunorum debes bibere de vino vetusto. Sicca vero sunt minoris virtutis, quia ex eis exsiccatis accidunt vtilitates, sicut ex ficubus, & operationem habent multum bonam, sed magis confortant, & melius nutrimentum dant corpori.*

Meminit & Plin. *d. lib.* 15. *c.* 15. de multis pyris, vbi ait, Crustumina pyra cunctis esse gratissima, dicta a Crustumino oppido iuxta Veios, quæ ex parte rubentia putantur. Vnde Virgilius *lib.* 2. *Georg.*

Crustumiis, Syriisq; pyris grauibusq; volemis.

Proxima iis Falerna a potu, quoniam tanta vi succi abundant, lectea hæc vocantur in his, quæ aliis colore nigro donant Syriæ. Reliquorum nomina aliter in aliis atque aliis locis appellantur, vt apud nos Heduos sunt pyra toti Galliæ gratissima, quæ vulgato nomine sine relatiua vocantur: & sunt similia in patria Turonẽsi, quæ communi verbo apud eos boni Christiani vocantur, quæ quidem a dictis nominibus laudanda sunt, & si sint excellentia in nominibus, magis in bonitate sunt excellentiora pyris cuiussuis generis, & apud nos in paucis locis crescunt, præterquã in pago Heduen. vbi est magna abundantia, & inseruntur arbores istius fructus in locis satis vmbrosis & sabulosis, non multum pingui terra.

Abundant & pyris Calabri, quæ consueuerunt hospitibus apponere.

Horatius.

Non quo more pyris vesci Calaber iubet hospes.

Hinc adagium.

Calabri hospitis Xenia.

Etiam Normanni, quoniã maior pars potus apud eos ex pyris fit, quod pyratum dicitur, & eo fere omnes vtũtur, prout & nos vino vtimur. Pyra non sunt eiusdem naturæ, quia quædam frigidur, quædam æqualis sunt complexionis, & temperatæ sunt complexionis dulcia: cum minus ceteris sint frigida, ideo calefaciunt & augent digestionem, valentque his, qui frigidi & sicci sunt stomacho, secundum Dioscoridem. Et ait Arnaldus de Villanoua in suo commento super illo: *Persica, poma, pyra, &c.* in Regimine sanitatis Salernitano descripto, quod inter ceteros fructus multum impinguant: ideo porci plus ex ipsis pyris quam aliis fructibus impinguantur. Sed quia ventositatem generant, & sic inducunt colicam a proprietate (*vt ait Auicenna* 2. *cano. cap. de eis.*) ideo vsus habet, quod pyra & alii fructus ventositatem generantes, cum ventositatem expellentibus

comedi debent, vel ipsis comestis vinum vetus odoriferum superbibere debemus: vnde & de hoc *in dicto Regimine sanitatis Salernitano* dicitur:

Adde potum pyro, nux est medicina veneno.
Fert pyra nostra pyrus, sine vino sunt pyra virus.
Si pyra sunt virus, sit maledicta pyrus:
Si coquas, antidotum pyra sunt, sed cruda venenum.
Cruda grauant stomachũ, eleuant pyra cocta grauatum.
Post pyra da potum, post potum vade secatum.

Ideo meliora, & via cibi conuenientia sunt pyra odorifera, & magis de dulcedine participantia, & decocta, quam cruda maxime cum fœniculo, aniso & zuccaro.

Licet pomum generale nomen sit omnium fructuum, siue mollium, siue durorum, qui ex arboribus esui apti proueniunt, tamen vulgo pro certa specie fructus accipitur, qui magis sunt in vsu quam pyra propter eorum abundantiam, & diuersitatem. Et inter alia pomum dulce, *vt vult Haliabas in 5. Theoricæ.* Et Auerroes *in 5. colla.* est temperatæ humiditatis, & confortat cerebrum odorando propter suam aromaticitatem. Grossa & dulcia sunt aquea, & sunt decliuiora ad caliditatem quam alia, quamuis magis dominans in eis sit frigus, & dicit Auic. 2. *cano. c.* 574. Poma eligibiliora esse, quæ magis temperata sunt, vt sunt Alcemia, prout ipse exemplificat, confortant proprie cor odorifera, & dulcia, & acetosa, & si sit illic angustia ex caliditate, sunt magni iuuamenti, & confortant debilitatem stomachi. Isaac in particularibus diætis dulcium pomorum substantiæ natura & complexio aquosa est ac temperata, caloris aliquid obtinet, ideo parum refrigerat, & stomachum confortat ex igne parum, & Galenus 2. *de alimentis. c. quæcunque bene maturata seruantur ad hyemem, & ad ver, & post ipsum proficuissima sunt dulcib.* itaque supra dictis pro cibis vti possumus, sed in multa quantitate, & ipsa potius cocta quam cruda comedemus: quia, *vt dicit Haliabas in lib. de subtilitatiua diæta pomorum & pyrorum.* minus nocent quæ cocta, & eorum quæ cruda comeduntur, illa, quæ ad repositionem sunt idonea, minus sunt mala ceteris, vt refert Antonius Gazius *in sua florida corona. c.* 207.

Quæ sunt loca pomis abundantia scribit Textor *in sua officina, in verbo, pomis*, sed quicquid sentiant scribentes, non est patria in tota Europa, quæ magis abundet pomis & pyris, quam Normannia, & illa sunt laudatissima sicut poma Pheacum, & Phaliscorum, & pyra Amerina. Poma vero, quæ pro bonitate celebrantur in Gallia, sunt vulgo dicta *capendu & blondereaul.* Et de supradictis sufficiat, cum sint fructus magis in vsu apud nos, & quibus communiter viuitur, de aliis me remittendo ad eos, qui de eis scripserunt.

OCtuagesima nona consideratio sit de excellentia syluarum & arborum. Plures syluas excellentes scribit Textor *in sua officina, in cap. syluæ.* & inter alia, vt ait, Hercinia sylua est Germaniæ, cuius quondam latitudo habuit iter nouem dierum. Et eam dicit esse Plinius *lib.* 15. *naturalis historiæ. c.* 3. in septentrionali plaga, roborum vastitate intacta, in qua colles occursantium inter se radicum repercussu attollantur.

Item Arduena sylua Galliæ, incipiens à Rheno per fines Treuerorum, Eburonum, & Menapiorum 10. millibus passuum longitudine per mediam Belgicam in octauum tendit.

Item Liuius *lib.* 9. ab vrbe condita, de Ciminia Hetruriç sylua sic scribit. Sylua erat Ciminia magis, tum inuia atq; horrenda, quam nuper fuere Germanici saltus, nulli ad eam diem ne mercatorum quidem adita, eam intrare haud fere quisquam audebat.

Item Poetarum carminibus laudatissima syluarũ est Dodona Chaoniæ, cum propter vsum glandis ibi repertum, tum ob simulachrum Iouis Dodonei, & columbas, quæ quercubus insidentes reddebant oracula.

De arboribus vero Plin. *lib.* 16. *c.* 40. scribit laudes arborum in magnitudine, *& lib.* 17. *c.* 1. Arborum precia mirabilia, *& lib.* 12. *c.* 1. de arborum honore. Et creandarum arborum naturaliter tria sunt genera. Aut enim sua sponte nascũtur, aut ex seminibus fortuito iacentibus surgunt, aut ex radicibus pullulant. Nam cetera vsus inuenit fauente natura. Textor vero *in sua officina. in c. arbores diuersæ*, scribit nomina & laudes 84. arborum, & ea, in quibus laudari possunt, vbi primo abietẽ dicit esse arborum pulcherrimam, & rectissimam.

Æsculum grandiferam.

Amygdalum fructiferam, quæ prima omnium arborum floret mense Ianuario.

Acerem arborem esse amplissimam & operum elegantia & subtilitate nobilem, vnde mensæ acernæ laudabiles fiunt, & de ea mensa Martialis:

Non sum crispa quidem, nec syluæ filia Mauræ:
Sed norunt lautas & mea ligna dapes.

Et aceris radix contusa, iecinoris doloribus vtilissime imponitur.

Balsamum vero arbusculam aromaticam, cuius succus omnibus odoribus antefertur, & ad multa remedia vtilis.

Buxum tonsilem & semper virentem, ea fiunt tibiæ multę foratiles, laudatissimi pectines, & vnguentariæ pyxides, & cariem non sentit, nec vetustatem.

Betulam arborem eximii candoris, qua fiunt optimi circuli vasis vinariis idonei.

Cinnamomum arbusculam, etiam aromaticam odore præstantem, cuius succus valde vtilis est.

Citrum arborem esse peculiarem Mauritaniæ, quæ Romanis olim gratissima fuit, & maxime expetita ad mensarum & lectorum vsum.

Cedrus (vt ait) arbor est procera, cuius lignum est iucundi odoris, & tineis imperuium & infestũ, propterea opus dignum cedro dicimus, quod laudabile est, & ab iniuria blattarum & tinearum maxime conseruandum, vel quod eius oleum illitum res omnes conseruet à tineis & carie.

Cornus habet ramos rigidos & duros, propterea vsus eius bellicis hastis & iaculis conuenit.

Corylus arbor nota delicatos ferens fructus, & secundis mensis expetitos.

Costus aromatica est, cuius radix fragrat odore præstantissimo.

Myrra arbuscula aromatica, quam producit Arabia, guttis eiusdem nominis sponte stillantibus. Eius virtus est, vt corpora vindicet à putredine.

Fraxinus arbor procera est & teres, Achillis hasta multum nobilitata, cuius materies ad multa est vtilis, obedientissima est quocunque in opere, faciendis hastis melior corylo, cornu leuior, sorbo lentior. Ouid. *lib.* 10.

Et coryli fragiles, & fraxinus vtilis hastis.

Tanta est vis, vt nec matutinas, nec occidentes vmbras serpens arboris eius attingat, adeo, vt ipsam procul fugiat. Si ea fronde gyro claudatur ignis & serpens, in ignem potius fugiet, quam in fraxinum. Floret fraxinus prius quã prodierint serpentes, nec ante

ante conditas folia dimittit. Et quoniam vicus altior & superior huius nostræ ciuitatis Heduen. ab ea arbore vicus fraxini dominatur, in quo domus mea sita est, & conuenienter fraxinus seri debuisset ad expellenda venena, loco tamen illius construere feci ante domum vnum pilcare lapidum altitudinis 12. pedũ, & supra illud est posita illa repræsentatio Domini nostri Iesu Christi in modum, quo fuit per Pilatum Iudæis præsentatus, cum dixerit: Ecce homo. Cuius imago est altitudinis 7. pedum, sedens super saxum, & est coopertũ mirabili & singulari coopertura ferrea, & tegulis plumbeis, & supra coopertură eleuatur crux lapidea, & ab vtraq; parte imagines intemeratæ Virginis, & Ioannis Euangelistæ: dictumq; pileare ex sex angulis constructum est opere & artificio excellenti & magnifico, aliisque quatuor imaginibus in circuitu adornatur, scil. Sanctorũ Bartholomæi (cuius nomẽ porto) Quintini, qui est patronus seu numẽ tutelare parochiæ nostræ: & etiam domus mea & locus, vbi locatur dictũ pileare, sunt de dicta parochia Petronillæ, cuius nomen portat vxor mea, & Barbaræ propter meam deuotionẽ singularem: totum opus tam ex pileari, coopertura, & cruce superposita, completum est altitudinis 33. pedũ. Et à fronte summitatis pilearis scribitur Regnan. Leone papa 10. Francisco Francorum rege 1. Iacob Hurault Heduen. episcopo, anno Domini 1518. Barth. de Chasseneuz I.V.D. aduocatus regius seu fiscalis in balliuatibus Heduen. & Montiscinei hoc opus fieri fecit. Et hæc interserui, vt cognoscatur, ꝙ loco fraxini ad expellendũ serpentẽ illum (qui matrẽ nostram Euam decepit) ne nos decipiat, & veneficia diaboli leonis rugientis, circumeuntis & quærentis quem deuoret, à vico nostro, & sic à tota nostra ciuitate, cũ sit in superiori & altiori parte, per visionem huius imaginis expellãtur, & ne sub vmbra illius matutina occidentalive serpens hostis humanæ naturę, & venenosus se subumbret, sed procul fugiat, iuxta naturam & vim fraxini, de qua Plin. *lib.* 15. *c.* 13.

Fagus vero arbor est glandifera, & glans fagina omnium dulcissima est, vt qua obsessi homines durauerint in oppido Chio, & muribus, gliribus & turdis gratissima est. Fertilitas eius alternat, & omnium fere arborum. Huius arboris cortex in magno vsu est aggrestium: ligni honos præcipuus fuit in vasis. Manius Curius (*teste Plin. lib.* 16. *c.* 38.) iurauit se ex præda nihil attigisse, præter guttum faginum, hoc est, poculi genus, quo sacrificaret. Virgil.

Pocula ponam
Fagina, cælatum diuini opus Alchimedontis.

Et teste eo. Plin. *libr.* 10. *c.* 6. glans fagea suem hilarem facit, carnem coctibilem, ac leuem, & vtilem stomacho.

Laurus inter arbores sola non percutitur fulmine, *vt ait Plin. lib.* 15. *c. vlt.* Tyberius princeps tonante cœlo ea se coronabat contra fulminum metus. Credita est aduersus venena remedium habere. Dicabatur olim proprie triumphis. Ouidius *lib.* 2. *Elegia.*

Ite triumphales circum mea tempora lauri.

Perpetuo viret, & præferenda est myrto & oleæ, pacifera est. Nam portata inter armatos hostes erat indicium pacis & quietis. Statius *lib.* 12.

Pacifera lauro crinem vittisq; decorus.

Romanis præcipue lætitiæ victoriarumque nuncia. Lauri folio annuum fastidium purgant palumbes, graculæ, merulæ, & perdices.

Morus arborũ vltima floret, exacto iam frigore, vnde prudẽtissima dicitur à Poetis. Politianus *in rust.*

Mox vbi iam sapiens cœpit frondescere morus,
Ante quidem sapiens, nunc ambitiosa, nec vllum
Quæ pariat pomum: sed serica pensa ministrat.

Fructibus eius succus in carne vinosus trini colores, candidus primo, mox rubeus, maturis niger. Tardissime senescit, fructibus minime laborans, *vt ait Plin. lib.* 15. *c.* 24. *& lib.* 16. *c.* 28. *& lib.* 18. *c.* 26. ait: Cum germinare videris morum, iniuriam postea frigoris timere nolito.

Lentiscus arbor trifera, id est, ter producens fructus, Mastichen [resinam sudat instar gummi, & de lentisco citat Plin. *lib.* 18. *c.* 25. verba hæc Ciceronis:

Iam vero semper viridis, semperque grauata
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Eius ligno fiunt dentifricia & dentiscalpia.

Martialis.

Lentiscum melius, sed si tibi frondea cuspis
Defuerit, dentes penna leuare potes.

Lentiscum mandere prouerbio dicebatur, qui nimio condendi corporis studio superfluebat. Nam dentium cura olim vt delicatis probro dabatur.

Larix mirabilis est naturæ, incorrupta eis vis humori contumax, *teste Plin. lib.* 15. *c.* 10. Ipsa nõ ardet, nec carbonem facit, nec alio modo vt ignis consumitur, quam lapides. Nescit cariem, valide pondus sustinet.

Iuniperus coma viret perpetua, cariem non sentit, aut vetustatem. Eadem est iunipero virtus, quæ & cedro, lignum apprime durum: vnde Mantuanus in quercu Iulia.

Addam & iuniperos carie impenetrabile robur.

Combusta odorem reddit, & pollutum purgat aerem.

Palma portat in trimatu, genera eius 49. nonnulli posuerunt. Fructui dulcis est succus, nullũ lignum, longum esset de ea referre, quod multis admodum verbis scribit Plin. *lib.* 13. *c.* 4. Propterea satis erit vnũ adiicere, quod ex Aristotelis & Plutarchi testimonio scribit Gellius *lib.* 3. *c.* 6. Si super palmę arboris lignũ, inquit, magna pondera imponas, ac tam grauiter vrgeas, oneresque vt magnitudo oneris sustineri nequeat, non deorsum palma cedit nec intra flectitur, sed aduersus pondus resurgit, & sursum nititur recuruaturq;. Propterea in certaminibus palmam signum esse placuit victoriæ. Quoniam eius ingenium eiusmodi ligni est, vt vrgentibus prementibusq; non cedat. Et de multis aliis arboribus & naturis earum scribit Textor *in loco ante allegato* post Plin. *in lib.* 15. *&* 16. & Dioscorides *lib. de simplici medicina.* & Isid. *lib.* 17. *Etymol. c.* 6. *&* 8. & F. Patritius *in lib. de iustit. Reipub. lib.* 7. *titu.* 5. & dicit, plures esse vtiles & necessarias Reipublicæ, maxime glandiferas, vt sunt quercus, ilex, fagus, æsculus, suber, robur, & cerrus, de quibus Plin. *d. lib.* 16. *c.* 6. vbi ait: Glans optima in quercu, atq; grandissima. Fortius lignum quercus habet, & incorruptius, glans querna suem facit diffusam & grauissimã, & ipsa glandium æque dulcissima. Proximam huic cerream tradit Nigidius, nec ex alia solidiorem carnẽ, sed duram. Ligna suem angustam, nitidam, strigosam, ponderosam, fungosam carnem fieri æsculo, robore, subere. Et ibi multum laudant quercum ex pluribus. Tum quia maioris potentiæ ignem efficit, eiusq; pruna, magis candet, diutiusque viget, & quercus carbo ærariorum officinis idoneus est, & querneus cinis optimus est ad familiarem vsum, quoniam lixiuium meliorem facit, qua quidem linteamina conteruntur, & candidiora, nitidioraque redduntur.

Casta-

Castaneam etiam optime laudat F. Patritius propter eius vtilitatem in alimento quod præstat, & pecori & familiæ vniuersæ, & pene omnibus in rebus ædificiis vtilis, & ex ea amphoræ optimæ fiunt, & vinaria oleariaque vasa omnia. hanc nostri temporis lignarii fabri arborum omnium reginam appellant, quod singulis pene vsibus optima habeatur. Quocirca in nemore propter fructū, verum in sylua materiaria propter lignum præcipua habenda est.

Porro differentias seu diuisiones generum inter arbores hic repeto. Nam arborum (*teste Plin.d.lib.16. c.19.*) quædam omnino sunt syluestres, quædam vrbanæ: mites vero, quæ fructu, aut aliqua dote, vmbrarumue officio humanis iuuant, commode dicuntur vrbanæ.

Item Cato infelices vocat arbores infrugiferas, Plin. *d. lib. c.26.* infelices existimat damnatas religione, quæ neque seruntur vnquam, neque fructum ferunt: veteres eas vocabant infelices, quæ sunt in tutela inferorum deorum, vt quæ baccam nigram, nigrosque fructus ferunt. Felices vero putantur vitis, pomus, pyrus, prunus, ficus alba, quercus, æsculus, ilex, sapinus, fagus, corylus, sorbus, malus, cornus, lotos.

Item *d.cap.19.& duobus ca.seq.* scribitur, quod arborum aliis decidunt folia, aliæ sempiterna virent coma, & folia non decidunt, vt oleæ, lauro, palmę, myrto, cupresso, pinis, hederæ, rododaphnæ, abieti, larici, pinastro, iunipero, cedro, terebintho, cubo, ilici, aquifolio, suberi, taxo, buxo, tamarici.

Item *eodem lib. c.40.* scribit Plin. cariem vetustatemq; non sentiunt cupressus, cedrus, hebenus, lotos, buxus, taxus, iuniperus, oleaster, & olea. Textor *in d. sua officina in c. arbores Deorum & Dearum.* scribit noue arbores, quæ fuerunt eis dicatæ, videlicet, populus Herculi, Baccho hedera & vitis, Veneri myrtus, Apollini laurus, Ioui quercus & æsculus, Mineruæ oliua, Cybelæ pinus, & etiam Deo pastorum, qui dicitur Pan, Plutoni cupressus, de quibus meminit Plin. *lib.12.c.1.* Arboribus vero abundant fortunatæ Insulæ, India, Athlas mons, Cyrene, Hircinia, Caucasus, & in Gallia Normannia.

Sed inter omnes alias arbores, quæ obtinēt principatum, & quæ fuit electa in regem lignorum, est Ramnus: quoniam, *vt habetur Iudicum 9.* Congregati sunt autem omnes viri Sichem, & vniuersæ familiæ vrbis Mello, abieruntq; & constituerunt regem Abimelech iuxta quercum, quæ stabat in Sichem. Quod cum nunciatum esset Ioatham, iuit & stetit in vertice montis Garisim, eleuataque voce clamauit, & dixit: Audite me viri Sichen, ita vt audiat vos Dominus, Ierunt ligna, vt vngerent super se regem, dixeruntque oliuæ, Impera nobis. Quæ respondit: Nunquid possum deserere pinguedinem meā, qua & Dii vtuntur & homines, & vere, vt inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum, veni & super nos regnum accipe. Quę respondit eis: Nunquid possum deserere dulcedinem meam fructusque suauissimos, & ire, vt inter cetera ligna promouear? Locutaque sunt ligna ad vitem: veni & impera nobis. Quæ respondit eis: Nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter ligna cetera promoueri? Dixeruntque omnia ligna ad Ramnum (pondera dictionem, Omnia, quæ nihil excludit) veni & impera super nos. Quæ respondit eis: Si vere me regē vobis constituitis, venite, & sub vmbra mea requiescite. veniunt ergo omnia ligna sub ramni vmbra, tanquam sub rege eorum, vt obediant: ex quo concluditur, quod tanquam rex extolli debet vltra omnia alia ligna.

De doctrina vero inter arborem & lignum, & quid veniat appellatione ligni arboris, hic non insisto, cum non sit præsentis speculationis, sed solum de excellentia inter se & alias res, in quibus videtur lignum crucis Saluatoris nostri esse excellentius omni alia re mundi. Quoniā in ipso facto est redemptio nostra. vnde cantat ecclesia: *Nos autem gloriari oportet in cruce Domini nostri Iesu Christi, in quo est salus & resurrectio nostra, per quem saluati & liberati sumus.* Ex quo plurimum laudantur ligna, ex quibus facta fuit crux Christi, quæ sunt quatuor, *vt dicit Ioan. Andr. in clemen.1. de summa trinit. & fide catho.* quæ hoc versu continentur:

Ligna crucis palma, cedrus, cypressus, oliua.

Cedrus enim fuit in stipite, palma in palo per longum. Cypressus in ligno ex transuerso. Oliua in tabula super crucem loco quarti brachii. Et de laude crucis dixi ante *in 1.par. in 38.consi.in pen.conclu.* & ample & deuote scripsit Rabanus tam metrice quam prosaice, & plura cantat sancta mater ecclesia in diebus exaltationis & inuentionis sanctæ crucis, & die Veneris sancti, quæ omnes Catholici sciunt.

De ligno vitæ cuius excellentiæ erat, scribit Gabriel *dist.19. quæst.vnic. lib.2.* & Iaco.de Valentia *Psal.1. ibi, Et erit tanquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, &c.*

Lignum vero aloes, vt legitur *in Plataria de simplici medicina, c.2.* est calidum & siccum in secundo gradu. Et tria sunt genera ligni aloes, & illud quod reperitur in Insula quæ dicitur Cumear, est cunctis laudabilius, & melius, & ex eo cognoscitur quod ponderosum est in suo genere, & quod est nodosum melius est, & quod aromaticum est, & subamari saporis, coloris subnigri, vel subrufi, & constrictioni dentium non omnino restistens, dum autem masticatur, cito odor odoriferus dicitur attingere cerebrum, & quodammodo replere. De aliis duobus generibus vide ibi, & de Sophisticatione illorum. Lignum vero Aloes stomachum confortat, digestionem procurat, contra debilitatem cordis & cerebri, contra cardiacam passionem & syncopen, contra retentionem menstruorum, & contra omnes passiones & debilitates cordis ex frigiditate prouenientes valet. Et vt breuiter concludātur omnes eius laudes, valde confortat omnia membra corporis debilitata. Et ibi scribitur vnum curiosum, quod est: pulueriza lignum aloes, & folia gariofi, & os de corde cerui, confice cum oleo, & inunge caput galli in die illa, & nocte non cantabit, vel tantum confectum cum oleo valet.

Inter lignorum genera quædam reperiuntur, quę igne corrumpi nequeunt, vt hebenus, quia incendi eam negat Fabianus. Itaque antiqui non satis cogitantes, vt aliquæ res ignis iniuriam non paterentur: quæ cum facile comburi potuerint in mediis ignibus illæsæ manserint, inter mirabilia reputarunt. De quibus scribit Bapt. Fulg. *lib.1.de dictis factisq; memorabilibus.tit.de miraculis. c.de miris rebus, quæ igne consumptæ non fuerunt, in prin.* vbi ait, tanquam rem mirā antiqui scripserunt, incenso Saliorū sacrario, omnia, quæ in eo erant, cōbusta fuisse, excepta Romuli virga. Item Serui Tulli, & Claudiæ statuas incolumes locis suis mansisse, templis in quibus erant incensis.

NOnagesima consideratio de excellentia herbarum & radicum ostendit. Primo, Homerus apud

apud Plinium lib.15.gloriam herbarum Ægypto tribuit. Diodorus de Ægypto loquens: Terra,inquit, inculta relicta pecori ad pastum, adeo exuberat herbis,vt oues bis anno pariant,bisque prębeant lanam. Eschilus apud Plinium Italiam herbarum potentia refertam prodit.

De Aci fluuio Ouid.*lib.*4.*Fastorum:*

Præterit & ripas herbifer Aci tuas.

Epirus. Item Ouid.*lib.*8. *Metamorph.*

Misit apum,quanto maiores herbida tauros
Non habet Epirus.

Textor *in sua Officina in capit.herbarum diuersa nomina* scribit 535. nomina herbarũ secundum ordinem Alphabeti,sed non declarat naturam alicuius,Plinius vero *lib.*19.20.21.22.23.24.*&* 25. plures herbas, & excellentias illarum etiam in medicinis scribit. Et Dioscorides *in lib. de simplici medicina*, & Isido. *lib.* 17. *Etymol.cap.*9.10.*&* 11.

Multi plures herbas laudauerunt, vt Themison Medicus librum vnum de laude Plantaginis scripsit, tanquam inuentor,*teste Plinio lib.*25.*cap.*8.

Iuba rex magno pręconio exaltauit Euphorbium per vnum volumen.*vt ait Plin.eod.lib.c.*7.

Erasistratus Lysimachiam herbam scripsit, celebrauit & eam multum laudauit,*vt refert Plinius d.c.* 7.

Anonymos herba ab Icesio Medico celebrata est Museus & Hesiodus Polion herbam multis verbis commendauerunt.

Phanias Physicus condidit laudes.

Antemis herba magnis laudibus celebrata est ab Asclepiade.

Dioscorides Artemisiam plurimum extollit *lib.de simplici medicina*,*c.*52.& de ea loquitur Pli.*lib.*25.*c.*7.& eam Macer matrẽ herbarũ dicit.vt his versib.patet:

Herbarum matrem dedit Artemisia nomen,
Cuius Græcus sermo iustum puto ponere primo,
Huius opem fertur prior inuenisse Diana:
Artemis græce quæ dicitur,inde nomenque
Herba tenet, quia sic inuentrix dicitur eius.

Refert & Plin. *eod.lib.c.* 4. quod laudatissima herbarum est (*Homero teste*) quam vocari à Diis putent, Moly.ast inuentionem eius Mercurio assignat,contraque summa veneficia demõstrat,& vt ait,vidit effossam inter difficultates saxeas radicis 39. pedes lõge,ac ne se si quidem solide,sed abrupte,&ibi sequitur:Ab ea maxima autoritas berbæ est, q̃ Dodecateon vocant,omniũ Deorum maiestatem cõmendantes, in aqua potam omnib. morbis mederi tradunt. Folia eius septẽ lactucis similima exeũt lutea radice.

Inter herbas excellẽtes etiã potest adscribi Malua siluestris,cui grande foliũ est & radices albæ, q̃ propter excellẽtiam effectus Aristalthea vocatur, quod Græci optimum dicunt. Nam foliũ Maluæ scorpionibus impositum torporem affert. Tradunt si quis quotidie succi eius cyatum dimidiũ sorbeat omnib. morbis cariturum.Ideo herba hæc omnimorbia dicitur. Constat parturientes foliis eius substratis celerius solui.Sed mox post partum reuocandã esse,ne vulua etiam sequatur.Semen eius,quæ vnicaulis est, aspersum cubili auiditates fœminarũ in infinitũ augere.Xenocrates scribit radicẽ eius si circa dentẽ doleat sæpius pupugeris,desinet dolor.Hæc Pli.*lib.*20. *c.*21. vbi plura alia de vi & excellentia Maluæ scribit.

Inter herbas etiã sunt quę laudentur ex foliis tantum,Vnde de herbarum differentia per folia,& quę herbæ toto anno floreant,vide Pli.*li.*21.*c.*17.Sed si legas omnes,qui de iis scripserunt,non reperies quod sit herba in mundo,quæ maiorẽ vtilitatẽ generi humano afferat ex foliis,quam caulis seu brassica:quia, vt dicit Macer: Caulis Romana Græcorum brassica lingua,quoniam fere totũ genus humanũ semper in comestione caulibus vtitur,quam quibuscunq; aliis herbis,pręcipue foliis.Et etiam tempore famis pauperes (vt vidi) radicibus illius seu stipitibus herbæ viuunt.Et de huius herbæ laudibus scripsit Chrysippus Medicus volumẽ vnum,vt ait Pli.*li.*20.*c.*9.& refert Dioscorides*in lib.de simplici medicina.c.*113.vbi plura salubria & laudanda referuntur. Cato(eodẽ teste) tradidit populum Romanũ sexcentis fere annis medicina brassicæ vsum fuisse. Nondum enim in vrbe cõuenerant Medici, qui peregrina pigmenta secum attulissent: Sed eo tempore militares viri gloriosas cicatrices grauitudo olore curabant, vnde olerum vsus extitit illius ad salutẽ,dum illos pascit & sanat.

Narrat & Bapt. Ful.*in sua Collectanea de dictis factisq; memorabilib.li.*1.*tit. de miraculis c. de admirandarũ virium herbis*,quod in Iudæa ad Macheruntã vrbem in valle, quæ Brabra dicitur, denominata à valle herba nascitur,quę sanguinei coloris habet radices,& noctu lumen præ se fert,neq; vero facile hominũ manu conuelli potest,nisi cũ mulieris sanguine, menstruo,aut vrina attingatur. Aliter enim cõtra volentẽ nitique, seq; in contrarium retrahere videtur,neq; tunc quidem,nisi eius vitæ periculo qui extirpare quærit, diuelli potest, nisi, si quis manu de ea radice gustauerit, aut circumfossa humo, ita vt parum se radix teneat, alligatis ei canis quod superest nitendo extirpet.Tunc enim in canem omne periculum euellẽtis transit.Hac radice illi curari dicuntur quos immundi spiritus vexant,ita vt amplius eo malo nõ laborẽt.

Et idem *in d.tit.*refert,quod in Lycia regio est admiratione digna (quæ Ephestion dicitur) herbido florenteq; solo,terra si effodiatur ignes euomit,quibus nulla in parte flores aut herbæ adurũtur, vel decorem suum amittunt, vt Seneca ad Lucillũ scribit.

Inter herbas sunt quæ laudantur ex radicibus, vt Raphanus seu Radix, Rapa, Napus, Reubarbarũ & Reuponticũ.De Raphano & eius laude scripsit Marcion Græcus librũ vnũ, & est herba seu radix comestibilis,& satis nota,tã frequẽs & nobilis apud Delphos,ꝙ fertur(vt ait Plin.)in templo Apollinis Delphici adeo cæteris herbis prælatus Raphanus, vt ex auro diceretur,Beta ex argento,Rapum ex plumbo. Æquat in Germania infantum puerorũ magnitudinem.In Ægypto Raphani sparguntur nitro,vbi sunt suauitate pręcipui.Et de his etiam meminit Blondus *lib.*8.*de Roma triumphãte:*de raphano,& eius laudibus duplici scribit Plin.*lib.*20.*c.*4. Et Dioscorides *ca.*550. Plin.*lib.*18.*c.*13.dat palmam rapis in Nursino agro nascentibus. Nursia vero vrbs antiqua in Vmbria regione, quæ ducatus Spoletanus dicitur, & inter cibos electiles & delicatos ponũtur rapæ, apud Mantineam.Sed & rapas seu napos Philippus princeps & dux Burgundiorũ nobilitauit, cum annis singulis ab agro Heduensi. iuxta Abbatiam S. Martini (vbi generositas præcipua) ad Flandriã veherentur. Et vidi in computis seu ratiociniis receptũ Heduen. Balliuatus expensas huiusmodi conductionis.Rapam etiam laudauit Diocles, qui librum vnum de laudibus rapæ fecit. Inter omnes tamen radices quæ laudem magis mereantur, & quæ sunt excellentiores, sunt reubarbarum,& reuponticum. Et dicitur reu.id est, radix,& barbarũ,id est, barbarica, inde radix barbarica tantum est latine, quantum reubarbarũ græce, quod in solo Barbarico trans Danubium inuenitur. Sed secundũ alios,rha fluuius à quo nomen medica-

mento notabili (vt Ammianus inquit) quod reu seu rhabarbarum atq; Ponticum vocatur, sed prima deriuatio est cõmunior. Et quę quidem radix est excellentissima propter eius mirabiles & excellẽtes effectus quã medici inter alias extollunt, ita ꝙ vix nunquam aut raro dant medicinã infirmis, quin aliquid de reubarbaro apponatur, & dicit Mesue, quod non est alicuius nocumẽti, & datur omni tempore, & omni ætate, pueris, senibus, & prægnantibus, & est de elegantioribus & melioribus medicinis. Et quoddã est quod in Barbariæ regione inuenitur, vt in India, & in transmarinis partibus, & est laudabilius, & est calidũ & siccũ in secundo gradu. Aliud est ponticũ, sic dictũ, quia in Ponto Insula reperitur, vel quia habet ponticum saporẽ. Licet Mesue ponat tres species. Laudatur tamẽ magis ex eis quod est subnigrum declinans ad rubedinem, & quod graue est cum raritate sua non perforatũ, & in quo in confracturis interitus habet quasi quasdã venulas distinctas, vbi inuenitur dispergatio ex rufo & glauco, & ꝙ est croceę tincturæ. Quod autẽ nimis leue est, & perforatum, & interitus minus solitum, & quasi lignum, & huiusmodi venas nõ habet, & interius est quasi nigrum & subalbidũ, quod est masticatum nõ pungit (quia bonum masticatũ pungit sicut crocus) nõ est eligendũ, sed abiiciendũ. Et quod est recens cognoscitur, quia non est adulteratum, quoniam est ratum, & minoris stipticitatis, & croceæ tincturæ. Adulteratum vero his contrariatur, & varietatem quam habere debet in fractura amisit: seruatur per tres annos. Et huius effectus & virtutes circa medicinas scribit Platearius, & aliquid vide *in libro sanitatis, tractatu de herbis. cap. 389.* & per scribentes in medicina.

NOnagesimaprima cõsideratio de lapidibus qui sunt in multiplici differẽtia, tract. Nam quidam sunt magis vtiles reipublicæ quã alii, quidã vero magis sunt ad speciẽ & decorẽ quam ad vtilitatẽ. Et, vt inquit F. Patritius *in li. 7. de insti. reipub. tit. 6.* Lapicidinæ cõmoditatem vel maximã habẽt, ex quibus quadrata saxa, & cementũ copiæ comparãtur, præcipue si molles lapides sunt aut mediocres. Nam duriores illi speciẽ potius præ se ferunt quam vtilitatẽ, labore enim plurimo indigent & ingenti impensa. Videmus namq; marmorea ædificia vix longo æuo erigi, quæ vero lateritia sunt, vel tenerioris lapidis, paruo tempore absoluuntur. Et inter cæteros lapides dicit Tophos esse vtiles, nõ modo propter molliciem, verum quia igni & tormẽtis bellicis nõ facile cedunt, & humorẽ minus admittunt, quã lapides reliqui. Et sequitur: Tophi species tres inueniuntur. Est enim vna rubea quę mollior est, sed vbi imbrib. ac sole obduruit, non inutilis habetur. Est & alia nigra, vel murini coloris, solidior & densior quæ inuenitur. His specieb. Picentes & Campani abundant. Tertiã habent Vmbri, quæ vel alba vel mellina est, hæc quam primũ cæsa, facile dolabris æquatur, vel dentata serra, more ligni secatur, sub dio tamen mensib. aliquot exposita, densior duriorq; fit, & huiusmodi alba abundat Gallia in plurib⁹, vt in Turonia, in Tonarro, in Diuionẽsi agro, & Hed. iuxta castrũ nouũ vnde portę huius ciuita. Heduẽsis antiquæ adhuc extãt factæ. Et ex his albis apud nos & fere in tota Bur. fiũt imagines Maxime ex illis de Tonarro seu Tornẽ. & Diuiẽ. agro.

Sunt & lapides marmorei, ex quibus ædificia excellẽtissima & sumptuosa cõstruũtur, & sunt in multiplici differẽtia: sed inter omnia preciosissimum est viride Lacedæmoniũ, de quib diffuse per Pli. *li. 36. c. 7.* de laude & excellentia & de generibus marmorũ. *& c. 2. & 6.* enodatur, quis primus in publicis operib. ostenderit, & quãdo in vsum marmora venerint. Et isti lapides ꝓpter opera & artificia quæ ex iis fiũt excellẽtiores iudicãtur. Cum vt plurimũ soli principes magnates illis vtãtur palatiis & theatris conficiẽdis, & hodie (vt & olim) in Templis ædificãdis. De quib⁹ meminit Plin. *cap. 5. & 7. supra allegat.* Et vidi Templa multum laudata, cum marmore adornentur, cum sit carius, & maiori pretio vendatur, ideo pretiosius fit, vnde ait Seneca *in lib. de quatuor virtutibus*, dignitates rebus nõ ex opi. multorũ, sed ex earũ natura cõstitutas, & facit tex. *in l. pretia rerũ. ff. ad leg. Fal.* vbi æstimatio rerum fit, secundum quod de eis maior copia haberi nõ potest, propter raritatẽ illius rei. Contra dictum Catonis: Quod vile est carum est, ꝙ carum vile putato, ꝙ intellige, vno tẽpore fore carũ ꝓpter raritatẽ & defectũ, *vt satis etiã probat tex. in d. l. pretia. §. fi. et ibi gl.*

Inter alios lapides mundi est quidam mirabilis altitudinis Romæ sustentatus à quatuor leonibus æreis, in quo scriptum est:

Si lapis es vnus, dic qua sis arte leuatus:
Si vero plures, dic vbi congeries.

Isid. *lib. Etym. 16. c. 3.* de lapidibus vulgarib. scribit. & *c. 4.* de lapidib. insigniorib. & isti sunt vulgarib. præferendi. & *in c. 5.* de marmorib. quia sunt eximii lapides qui laudantur & cõmendantur à maculis, & coloribus præcipue viriditate. Marmorum colores, & genera innumerabilia reperiuntur, *vt dicit Pli. d. li. 36. c. 7.* Nec omnia è lapicidinis scindũtur, sed multa sub multa sub terra sparsa sunt. Lacedæ. seu Lacon. marmor viride erat & cunctis hilarius omnium quã preciosissimũ. Stat. in Syl. Hic dura Laconũ saxa virent.

Aliud ophites à maculis serpentium quibus distinguitur, nomen accepit, & duo eius sunt genera, molle candidum, nigrum durum.

Aliud porphyrides ex Ægypto, quod est rubeum candidis interuenientibus punctis. Inuenit eadem Ægyptius in Æthiopia (quem basaltem vocant) ferrei coloris, & duricie, vnde etiam nomen dedit.

Alabastrides vero, est candidior cęteris, intercinctus variis coloribus, quẽ cauant ad vasa vnguẽtaria, quoniã optime seruari ea incorrupta dicitur, vt ait Plin. *d. cap. 36. ca. 8.* ex quo euangelici illius vnguenti nardi pistici preciosi vasculum fuit, *vt habetur Matth. 26. Marc. 14. & Luc. 7.*

Quoddam enim album Parium dicitur, à Paro insula Ægei maris, & est laudabile. Plin. scribit *d. li. c. 13.* Ægyptium Labyrinthum in introitu lapideis è Paro columnis fuisse factum. Horatius: Vrit me Glyceriæ nitor, Splendentis Pario marmore purius.

Sunt & multa alia marmoris genera, quę breuitatis causa omitto, de quibus Plin. *in d. lib. 36.* Isid. *d. c. 5.* & Textor *in sua officina. in verbo, Marmore.*

Nouissimis annis repertũ fuit marmor candidum ex reuelatione cuiusdam pauperis in agro Comensi, vt ibi ædificaretur sacellũ in honorem sacratissimæ Virg. Mariæ, & vt à multis audiui, qui viderunt locũ, illud marmor est multum singulare & laudatissimũ.

Apud nos in Gallia, sunt multa loca, in quibus reperta fuerunt marmora, mirabilis altitudinis & amplitudinis, maxime in agro Tornodonen. & in comitatu Burg. Apud Salinas est lapicidina marmorea, ꝙ nõ est mirandũ, cum in Gallia lapides renascãtur, vt *est tex. Papi. iurisc. in l. diuortio. §. si vir.* ibi, *quia nec in fructu est marmor, nisi talis sit, vt lapis ibi renascatur, quales sunt in Gallia & in Asia. ff. sol. ma.* Imo videtur quod etiam lapides habeãt poros & meatus, & vnde spirare possunt, & per quos nutrimentum deferatur, & sic cresce-

crescere possint, quod satis apparere videtur ex ingenti bufone in medio saxo inuento in Athonis arce Verdunen.agri. Et etiam ex serpente viua, inuenta in medio petræ scissæ in Latio tempore Martini V. Pontificis, vt refert Bapt. Fulg. *in sua collectanea de dictis factisque memorabilibus. tit. de miraculis,ca. de auibus animalibusque aliis admirandis.* Et, vt refert *lib. ante citato c.*18. Theophrastus, & Mutian. credunt esse aliquos lapides qui pariant.

Sed cum multa ferat natura, quorū ratio nulla potest afferri, aut in obscuro lateat. Vnde inter alia singularia & excellētia in sua specie videntur. Inter hæc cōmemorabitur ꝙ scribit Pli.*d.li.*36.*c.*5.*circa principium*, marmoreū lapidē factū in Paro Insula, in medio naturali sculptam Sileni (vt ab antiquis pingebatur) effigiem ostendisse. Silenus Bacchi nutritius fuit.

Albertus item Magnus affirmat, Venetiis se regis caput diademate ornatum vidisse in marmore naturaliter nullius artificis opera expressum, in quo frōtis pars imperfecta videbatur.

De alio item capite huic simili, in vrbe Mantua viso suo tempore affirmat Baptista Fulg. *in loco ante allegato.ca.de gemmis & lapidibus naturalibus sculptis.*

Et itē subscribitur, quod in agro Placen. suo tempore lapis Alabastrites inuentus est, in quo posteaquam ad leuitatē suam per artifices perductus fuit, inter claritatem obscuritatemque, quam lapis præ se fert, figura apparet mortui capitis humani.

Item Bergomi, (vt idem refert) in maiori fano in porphirite lapide, qui ad Baptisterii ornatū est positus, tanquam dicta serpens in orbes circumuoluta perspicitur. Et in quadam parte Galliæ est quidam magnus dominus, in cuius agro lapides, & arbores si scindantur, in quamcunque partem verti possint, arma seu insignia illius domini apparent.

NOnagesimasecunda cōsideratio sit de gemmis, seu lapillis pretiosis, & quæ sit excellētior, maioris autoritatis, seu nobilior inter omnes. Pli.*lib.*37.*c.*4. ait: Maximū in reb. humanis nō solū inter Gemmas precium habet Adamas, & eidē inter Gemmas primū locum autoritatis attribuit, ita inquiēs: Proximum apud nos indicis Arabicisq; Margaritis preciū est, tertia autoritas Smaragdis perhibetur, vt ibi ipse Pli. scribit *c.*5. & etiam refert G. Budæus *in tract. suo de Asse.* & à d.c.4. vsq; ad finem illius lib. scripsit Pli. fere de omnibus gemmis secundum ordinem Alphabeti, & de naturis & virtutibus illarum. Et etiam Albe. Mag. & Diosco. & in horto sanitatis *in* 5.*tracta.* & per plures alios, ad quos te remitto, & etiā Nicolaus Perottus *in* 2.*epigram.* Martialis fere omnes Gemmarū species enumerat, eas describendo secundū colores quibus magis assimilantur: vbi Chrystallū primum locum in nitore obtinet, & post Adamantem ponit Achatem sub specie albi coloris, & hoc quia licet sit lapis niger, maxime tamē quidā probāt, si habeat vitream perspicuitatem: teste Pli.*d.li.c.*10. vbi etiam ait olim fuisse in magna autoritate & nunc in nulla, & refert idē *d.lib.*37.*c.*1. Pyrrum regē (qui aduersus Romanos bellū gessit) habuisse Gemmā, scilicet, Achaten, in qua nullo artifice, sed sponte natura sculptæ, sed adeo tenuibus segmētis, vt pictæ viderentur nouem insignibus suis expressæ, cum erant Musæ, cum Apollinis effigie media inter eas sedentis, & Citharam tenentis. Ismeniam Coraulem tradunt multis fulgentibusque vti consueuisse, quod regum amicitiam conciliare existimentur.

Inter Gemmas viridis coloris præcipue cōmendatur Smaragdus cum sit preciosior multis aliis, & omnium lapillorū visu iucundissimus quoniā nihil omnino viridius comparatū illi viret, ita vt vicinum aerē sua viriditate figurare videatur, præterea solus gemmarū implet oculos, nec satiat. Quinetiā fessa alia intētione acies aspectu Smaragdi recreatur: propterea sculpentes gēmas has maxime viridi lenitate lassitudinem mulcent. testis Plin.*d.li.*37.*c.*5. Tradunt Ismeniam Coraulem Smaragdo 100. aureis denariis emi iussisse, cum multas alioquin fulgētes gēmas haberet. Cumq; ex iis cōminuto precio duo relati fuissent, ægre tulisse sęuisseq; in emptorē: quoniā male curatū existimabat, ꝙ detractū esset gēmæ dignitati.

Gyges Rex Lydorum gemmam habuit tantæ virtutis in annulo, vt ad se versa videret quoscunque vellet, nemini conspicuus, vnde annuli beneficio omnia consequebatur ex animi voto. Et Nero Cæsar gladia, pugnas in Smaragdo spectabat.

Inter gēmas vero colore rubeo Carbunculus rubicundissimus est, & huius color igneus est, & in tenebris & nocte magis quā die lucet, vt carbo. Nam die obscuratur, nocte vero & in obscuro tantum refulget, vt circa se noctem, quasi in diem vertat, & olim, vt fertur, in hac ciuita. Heduen. erat Carbunculus positus super Pyramidem adhuc ex tantem in superiori parte ciuitatis, vt lumen noctu effunderet per totam ciui. Et ex lib. de naturalibus rerum: Carbunculus est lapis omnium pretiosissimus atque carissimus. Et colore virtutibusq; superat omnes gemmas ardentes. Sola enim habet omnes quæ in ipsis sunt virtutes, & est sigillū lapidum, potest inprimere figuram suam omni alii lapidi, & non è conuerso.

Laudantur & sub hoc colore hyacinthus rubeus, & corallum. Et mirum est, si verum sit, quod virtus hyacinthi est, quod qui portauerit secum ante sigillationem factam cum eo, sit tutus à fulgure, ita quod non cadat super eum.

Amethystus Indicus, inter purpureas gēmas tenet principatū, vt ait Plin.*li.*37.*c.*9. Magorū vanitas hanc gemmā ebrietati resistere promittit. Arnaldus tamē dicit, virtus Amethysti est contra ebrietatem; facitque hominem vigilem, & intellectum bonū tribuit.

Saphirus autem inter gēmas cœrulei coloris excellentior est, & est magnæ excellentiæ, & virtutis. Primo ex similitudine coloris cui assimilatur qui est color cœli sereni. Cū ergo ille color sit supra hominē & supra omnes res mundi propter altitudinē cœli, quam dimensurare nemo potest. *Ecclesiast.* 1. Ideo videtur quod etiam ille color sit supra omnes alios, & sic ille lapis preciosus sit supra alios: vnde ex quo tenet similitudinē coloris aeris seu sereni cęli designare videtur appetitum languentis animę tendentis ad cœlestia, vt dicit Greg.*li.*18.*moraliū.c.*8. & dicit Helimandus, ideo quia Saphirus cœlo sereno similis est, caste portari vult. Gēmaq; gēmarum & lapis sanctus dicitur. Ideo *in lib. de natura rerum* habetur, quod qui portat hunc lapidē, expedit, quod summo studio castitatē seruet: quoniā tanto dicitur preciosior & melior, quāto colori cœlesti est similior. Est enim gēma summe dura, hilaris, clara, & pura, vtpote similis cœlo serenissimo, vnde Arnal. Saphirus est gēma fulgēs, quæ hominē reddit castū, mitē & humilē. Et dicitur lapis sanctus, quia ad sanctitatē & deuotionē homines disponit, vnde scribitur *Exo.*28. quod Moyses ad præceptum domini vestem sanctā fecit Aaron summo Pontifici in gloriā & decorem, in qua inter diuersos lapides pretiosos, Saphirus cōnumeratur. Sic Ieremias Threnorū 4. Destructionē Ierusalem, ruinam templi & sacerdotū recogitans, eorū pulchri-

tudinem assimilauit Saphiro, dicens: Candidiores Nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, saphiro pulchriores, delectabilis est, gratiosa, & pulchra. Excessum pariter habet valoris inter lapides pretiosos, ob quod sanctissimus Thobias spiritu eleuatus, videns excellētiam cœlestis patriæ, dicit, portas eius esse ex Saphiro ædificatas, vt scribitur *Thob.*13. etiam Ioan. *Apoc.*11. dicit. Fundaměta muri supernæ ciuitatis esse ex lapidibus pretiosis inter quos Saphirus adnumeratur. Saphirus etiam in sacris scripturis significare videtur æternam gloriam, vt habetur *Exod.* 24. vbi Moyses, Aaron, Nadab, Abiu, & septuaginta de senioribus Israel, Deum viderunt. Sub cuius pedibus erat quasi opus lapidis Saphirini, & quasi cœlum cum serenum est. Pariter *in Ezech.*10.*c.* legitur, quod species glorię domini, super Cherubin, erat quasi lapis Saphirus. Et ex his pluribus aliis multū laudantur arma Christianissimi Regis Franciæ, in hoc, quod sunt in campo azureo, qui color est Saphirinus, vt ample cōmendat G. Benedicti *in sua repetitione c. Rayn. in verbo, duas habens filias, nu.* 13. 114. *&* 115. *extra de testamentis.* & ante eum per Ioannem Ludouicū Viualdū de monte regali: *in lib. de triumpho triū liliorū Franciæ.* & dixi ante *in* 5. *par. in* 31. *cōsid.*

NOnagesimatertia cōsideratio sit de excellentia colorū. Nam vt lapides marmorei, ligna, gemmæ, vestes, & multa ex prædictis laudantur ex diuersitate colorum, & ex coloribus, qui etiam multum commendantur in armoriis, de quibus *in* 1. *par. in* 61. *concl.* cum septē sequentibus cōclusionibus 38. consider. Et etiam in picturis, de quibus *in par. præcedente, in* 44. *consid.* dictum est. Ideo de illis, & excellentia aliquorum scribendum est. Scitu dignum est, quod colorum (*teste Isid. li.* 18. *Etym. c.* 17. *de color.*) quidā nascuntur, vt sunt Sinopis, Rubrica, Paritoniū, Melinum, Fretia, & Auripig. Cæteri vero figuntur, aut arte, aut permixtione, *vt per eundem in d. c.*

Item quidā sunt Colores, qui dicuntur natiui seu naturales, vt sunt album & nigrū, *vt habetur in l. si cui lana. §. proinde. ff. de lega.* 3. Et inter hos duos colores naturales album, s. & nigrum, sunt quinq; principales intermedii, s. glaucus, puniceus, rubeus, purpureus, & viridis, quos ponit Bartholomæus Anglici *lib.* 19. *de proprietatibus.* Et omnes colores præter album & nigrum dicuntur versicolores, *vt est tex. in gl. in d. §. proinde.*

Cœlius vero *li.* 1. *antiq. lect. c.* 20. post Marsilium Ficinum *lib.* 3. *c.* 19. *de vita cœlitus comparanda* dicit, quod sunt ex Platonicis nō ignobiles, qui tres esse vniuersales præcipuosque mundi colores arbitrentur, viridem, aureum sapphirinum. trib. cœli gratiis decoratos. Et viridem vtique Veneris esse volunt, atq; item Lunæ. Aureum Solis, ab Ioue tamen Venereq; non alienum. Sapphirum vero Ioui Maximo dicatū prædicant: cui & Sapphirus dicatur consecratus. Atque Sapphirinum quidem mundi Sphæris insere, aurea vero Sphęris ad ipsam cœli similitudinem addere sidera. Ipsam vero Vestam siue Cererē, id est, terram, viridi prorsum ex colore indumēto. Et dicuntur isti duo colores natiui, ex quo eorum natura magis tendunt ad albedinē vel nigredinē: hoc est, ad cādidum vel obscurū, & qui nulla arte sed natura ꝑducuntur.

Qui dicantur colores albi, & quæ gēmæ tendant ad hunc colorem album, etiam qui dicantur colores obscuri, & quæ Gemmæ ad hunc accedant colorē, scribit diffuse Nicolaus Perottus *in* 2. *Epigr.* Martialis, & consequēter de aliis coloribus, ex quibus considerari potest excellētia: tam ex natura rerū quibus ipsi colores magis appropriātur seu assimilātur, quā ex cōmuni reputatione, quæ habetur inter colores, de quibꝰ scripsi in cōclusionibus, in principio huius considerationis allegatis: in quibus multum attēditur excellentia colorū, maxime eorum, qui cōmuniter apponuntur in armis, & ex quibus ipsa sæpe fiūt: prout colores rebus nobilioribus & dignioribus adaptari possunt, dicuntur & denominātur digniores. Et de adaptatione illorum videatur Perottus *in loco prælleg.* Deinde spectanda rerum natura quibus adaptari possunt, & ex his fiant laudes, & exaltationes armorum, secundum quod contingere potest: & si res sit in naturalibus potius quam in accidētalibus: Ex quo videtur quod Colores albi & nigri cum sint naturales, sint laudabiliores.

Et licet color niger videatur laudabilior & principalior, cum per nullum alium colorem possit transmutari, incorporari, seu cōfundi. Ipse autem omnes alios non solum transmutat, sed etiam (quod fortius est) extinguit, & confundit: vt iam dixi *in d.* 1. *pa. in* 17. *concl.* 39. *considerat.* Color tamen albus & qui albedini proxime accedit, semper fuit plus laudatus, quia vt ait Arist. *lib. de sensu & sensato.* est origo aliorum colorum, & omnes ab illo dependent. Etiam quoniam omnes actus diuini tendentes ad bonum; qui perpendi possint, semper fuerunt visi sub specie coloris albi seu candidi potius quam nigri.

Et color albus multum laudatus fuit à Deo: cum, *vt habetur Exo.* 16. appellauit domus Israel nomē cibi duplicis, quod erat quasi semen coriandri albū, &c. Et habetur Apoc. trāssumptiue *in c. si enim. versi. sin autem venio tibi. de pœni. d.* 2. Habes pauca nomina in Sardis, qui nō inquinauerunt vestimenta sua, & ambulabunt mecum in albis, quia digni sunt. Qui vicerit, sic vestietur vestimētis albis, & nō delebo nomē eius de libro vitæ, & confitebor nomen eius coram patre meo, & coram Angelis eius, & in fine. Suadeo tibi emere à me aurum ignitū probatū, vt locuples fias, & vestimētis albis induaris, vt nō appareat cōfusio nuditatis tuæ. & *Apoc.* 7. Vidi turbā magnam, quā dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis stantes ante thronū, & in conspectu agni, amicti stolis albis: Etiam habetur *Matth.* 17. *Mar.* 9. *Lu.* 9. in transfiguratione domini resplenduit facies eius sicut sol, vestimēta autē eius facta sunt alba, sicut nix. Et habetur actuū primo, quod in ascensione domini, cum Christus ascenderet in cœlum, videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum ab oculis eorū, cumque intuerentur in Cœlum euntem illum, ecce duo viri astiterūt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt: Viri Galilæi, &c. Et *Marc.* 16. Et introeuntes in monumentum, viderunt iuuenem sedentē in dextris, coopertū stola candida.

Sed quicquid dicatur, videtur, quod omnes fere colores sint natiui & naturales, sicut album & nigrum, cum omnes ipsi colores reperiātur naturaliter è terra ꝓuenientes: quippe & viridis color, rubeus, glaucus, citrinus, cæruleus, & rosaceus, & alii ex terra ꝓcedunt, etiam in herbis, lapidibus, & arboribus.

Sed, vt à diuerticulo repetamus iter inceptū, sub colore albo continentur & alii, qui videtur esse species albedinis, & sub illo colore comprehendi, vt leucopus, & olorinus siue cygneus, & sandicinus.

Et colores albi quibus in pictura vtuntur, sunt Parethonium, Melinum, Cerusa, Eretria, Sandaraca: vt de his habetur per Isid. & Perot. *in locis ante dictis.* Et in armoriis hic color designatur per argentum, in picturis vero per alias res.

Quo-

Quomodo etiam colores referantur ad Planetas vide Marcilium Ficinum, *li.3.de vita cœlitus cōparanda.* *c.11.* vbi etiam scribit qui colores sint potentes. Alio modo sumunt colores medici in corpore, quando faciunt differentiam inter colorem naturalem, & nō naturalem, *vt per Arnal.de Villa noua in suo speculo introductionum medicinalium. cap.* 11. & ibi vide quomodo causantur in homine: sed cum hæc sint extra propositum, Ideo circa ea non insisto.

Color etiam obscurus, qui & niger dicitur, est natiuus, & vt dicit Car. *in clem.1.in pr.de statu monacho.* Inter cæteros est vilior, & magis fuscus, & ideo electus fuit à religione monach. ad denotandum mortificationē carnis, & tristem vitā quā debent habere monachi nigri. Et dicitur niger à nube, quasi nubiger. Et vt dicit ibi, sunt tantum quatuor principales colores: Albus, scil. Niger, Citrinus, & Rubeus: & quod diuersitas colorum inducit diuersitatem effectuum. *Clem. vltima. de regularibus.*

Et aduerte quod hic color est leucopo, hoc est, vili & vulgari albo contrarius, proprie pullus appellatur, ꝙ pulli ouium fere eo colore nascuntur, & sub hoc colore sunt qui dicuntur hispanus, beticus, impluuiatus, suasus, Mutinensis, fuscus, ater, atracinus. Et hic color à pictoribus atramentum dicitur.

Color cæsius dicitur, qui cœli speciem habet, etiā glaucus, & cœruleus, cumatilis, & cyaneus: pictores cœrulei coloris diuersa genera habent. Quippe, in argenti metallis nascitur cœruleum, quod proprie limus est: optimum vocatur Atticum, quod nunc transmarinum dicunt, secundum marmorosum siue lucidum vocant. Tertium scyricum à Scyro Ægi insula, Affertur & Indicum ex India supra modum nigricans, & atramenti fere tenens colorem. Item & ex Germania quod Germanicum, siue lucidum nominant, vt refert Perottus, vbi supra, & quæ gemmæ sint huius coloris. Hic tamen color videtur potius esse priuatio aliorum colorum, quam sit color de per se, vt dicit Aristot. in lib. de sensu & sensato. Et de excellētia illius, dixi ante *in 1.part.in 65.concl. 38.consider.* Et inter alios colores est cœruleus, inter istos sub obscuritate dependens, qui comparatur Saphiro, ex quo hic color videtur esse laudandus in hac specie coloris Saphirini, vt hic ante dixi, *in princ.* vbi laudaui colorem Saphirinum, & magis tendit ad nigrum quam ad album, de natura cuius Saphiri dixi etiam supra *in præcedenti consid.*

Diuersus est & alius color à prædictis qui viribus dicitur, & fit ex flore qui in legentib. frequēs arescit, atq; oculos maxime recreare existimatur: à viriditate succi foliorū porri (quæ summa est) Prasinus dicitur. Istius coloris præcipue sunt Smaragdi omnium lapillorum visu iucundissimi: quoniam nihilominus viridius comparatū illis viret. Præterea soli gemmarum implent oculos, nec satiant. Quin etiam fessa alia intentione acies visu Smaragdi recreatur, vt *in consider. præcedenti* scriptum est.

Et de huiusmodi colore viridi quomodo delectat visum maxime Smaragdus, scripsit Isido. *li. Etymol.16. c. de viridiorib. gemmis.* allegatur per Bar. Anglici. *in suo li.19. de proprietatibus rerum,* vbi ait, quod propter visum cerui & alia animalia agrestia virentia diligunt & frequentant. Ideo venatores se induunt cōmuniter veste viridi, quia propter aspectum viroris, quē bestiæ naturaliter diligunt, minus venatorum insidias expauescūt. Et ibi etiā dicit, ꝙ iste color est medius inter rubeum & nigrum generatus, vt ibi videre potes de ratione prædictorum.

Alius etiam est color qui dicitur rubeus, qui est medius ab extremis nigredinis, & albedinis æquę distans, ad cuius generationem cōcurrunt materiæ ꝑspicuitas, ignei luminis claritas, & albedinis & nigredinis concors mediocritas. Tamen propter igneam lucē partes mixti perspicuas dilatantē & rectificantē ac subtilitatem maiorē habet in translucentia conformitatem cum albo quam cum nigro. Nō tamen ita videtur esse dignior aut nobilior sicut album aut nigrum, cum sit accidentalis. Et præter interdictos, cæteri fere omnes colores mixti sunt, & ex ruffo cōpositi, sed ita diuersi prout ruffum, aut intendūt atque acuunt aut cū colore viridi miscent, aut nigro infuscant, aut virente sensim in albo illuminant.

Et istius coloris rubei multæ sunt species, sed rubeus & ruffus generalia nomina sunt ad omnia quæ quomodolibet rubēt, & fuluus, flauus rubidus phœniceus rutulus, luteus, spadicus, belnus, balaustinus coccinus, roseus, sinopis, minium, & sunt colores sub rubeo dependentes.

Fuluus vero color est ex ruffo ac viridi mixtus, in aliis plus viridis, in aliis plus ruffi habens. Sic fuluam Aquilā & iaspidem fuluos galeros, fuluum aurū, arenā fuluam, fuluū leonem, & fuluū æs. Et huius rubri coloris inter gemmas sunt, Carbunculus, Corallius, Sardonix, Hematites, Hyacintus, & plures, aliæ: *vt scribit Isido. Etymol. li.16. c. de rubris gemmis.*

Alius est color qui dicitur purpureus, qui nigrantis Rosę splēdore sublucet. Cæterorum omniū colorū gratissimus, & tingendis vestibus maxime expeditus, à purpura dictus. Purpura vero piscis est ex concharū genere, viuit annis septentis, habēs nobilē illū succū ad tingēdas vestes in mediis faucibus: viuas conātur capere, qa florē illū morientes cū vita euomunt. Purpuras pisces habent Sigæum & Lectum Idæ promontoria, & teste Isid. *li. Etymologiarum 19. c. de coloribus vestium.* Purpura à puritate lucis vocatur, & in his regionibus gignitur eius materia, quas solis cursus illuminat propius & illustrat.

In Melibea vrbe Thessaliæ claruit vsus purpuræ, Lucretius *li.2.* Melibeaq; fulgēs purpura, Thessalico concharū tecta colore. Et Pli. ait in Laconia purpurā optimam fieri cōsueuisse. Et idē de Carthag. loquens Nunc omnis, inquit, nobilitas conchilio atque purpura constat vide infra *in 96.consid.* De isto etiam colore & aliis scribit Plin. *lib. 35. c. 16.* vbi laudat hunc colorem qui & conchilium & murex dicitur.

Sub isto colore continentur Violaceus, Iacinthinus, Amethystinus, qui in vini colorē accedit: & sic denominatur à Gemma, quæ dicitur Amethystus: Itē Tyriathinus color sub isto colore purpuræ continetur, & etiā Malochinus, qui Malueę flori similis sit, quasi Malachinus: De natura cuiꝰ Maluæ dixi hic ante *in 90.consid.* cum sit excellens ex effectu.

Itē color Cerinus à ceræ colore vocatur, & sic à mustella mustellinus, & à Meli colore siue à Mello insula, vnde afferebatur Melinū pigmentum ipsum. Quidā tamen Melinū colorē volunt esse mediū inter album & fuscū, qui Giluus dicitur. Et à croco croceus siue crocinus, qui etiā flāmeus dicitur. Et à cœli colore cœruleus, id est, viridis cū nigro, qui & Glaucus siue cæsius dicitur, & etiam thalassicus.

Luteus vero color est dilutior rutilus, qualis est color auri, hinc violæ eius coloris Luteolę dictę. Pli. *lib. 21. ca. 8.* Lutei video Honorē antiquissimū in nuptialib. flameis totū fœminis concessum. Et sic olim solū vxores flaminū, hoc est, sacerdotum, flaminicę dictę assidue vtebantur velis auratis, seu ex auri colore

tinctis, quib. non licebat facere diuortium. Eodem modo postea tegebātur nup nuptæ flameis, hoc est, huiusmodi velis vt perpetuo cum viro manerent. Luca de Martia iterum nubente Catoni.

Lutea demissos velarunt flamea vultus.

Hic color luteus in vulgari nostro dicitur Iaune, & fit à pictorib. quibusdam terris, vel ex auripigmento quod in Syria foditur in summa tellure auri colore, sed fragile, ad lapidum specularium similitudinē. Ex quo Caius princeps (vt aurum facere tentaret) magnum pondus excoqui iussit, & vnde excellens aurū fecit. Sed ita parui pōderis, vt in detrimentum cederet, propter quod nemo postea idem tentare ausus est: quod hodie si nostri phantastici, alchimistæ, à suis fumosis figmentis desisterēt, exemplo huius, bene agerent, & rebus suis optime consulerent, cū in his plus detrimenti quā cōmodi sentiāt. Hoc colore inter gemmas succini hoc est, Ambri genus reperitur, & Topazii. Item Chrysolitus aureo nitore translucens, & Aromatitis quæ in Arabia gignitur, ita dicta quod myrtæ odorem habeat: & plures aliæ gemmę, vt per Perottum in suo cornucopiæ, *lib. in epigram.* 2. Martial. & Isid. *in suo Etymol. lib.* 16. vbi scribit de gemmis secundum eorum colores à c. 6. vsque ad c. 14. de pluribus generib. colorum vocabulisq; eorum Græcis, & Latinis, vide per Aulum Gellium, *lib.* 2. *c.* 26. & post eum in Lazari Baysii repet. super *l. vestis. ff. de auro & argen. leg. c.* 2.

NOnagesimaquarta consideratio sit de florib. odoriferis, seu (vt alii volunt) fruticib. odoratis, seu herbis aromaticis, & vtrunq; cōplectar, flores, scil. & odores magis excellentes inter flores, & violas seu frutices odoriferos, scribuntur sequentes, Rosa, Lilium. Calta Bacchar. Combretum, Lotos, Crocus Hiacynthus, Abrotanum, Amaracus, Saliunca. Polion, Amethystus, Cyamon: Holochrysos, Chrysitis, Origanum, Tymus, Conyza, Cytenus, Narcissus, Amaranthus, Epitymon, Oenanthe, Phrygma, Abrotonum, Rosmarinus, Anethum, Achantes, Anemona, Cherintha, Ligustrum, Vacinium, Conuoluulus, Cyanus, Cyclaminus, Sisymbrium, Tymbra, Satureia, Casia, Melilotos, Lyrum, & Lychnus, de quibus meminit Plin. *li.* 21. & Isid. *li.* 17. *Etymol. c.* 9. Sed quia tædiosum esset de singulis laudes referre, ideo laudes de paucis absoluemus, propter eorum excellentes effectus.

In primis de Lilio, quod sui natura (teste Plin. *lib.* 21. *ca.* 5.) est nobilissimum, quo nulli florum celsitas maior, cuius flos fragrat odore acutissimo, & est cādidissimus, nobilitate proximus Rosæ, & quadā cognatione vnguenti Olei, quod ab eo lilium appellatur. Est & lilium rubens, & etiam purpureum, sed apud nos raro videntur.

Lilium laudatissimum est in Antiochia & Laodicea Syriæ, mox in Phaselide, quartum locum obtinet in Italia nascens.

Susa, vrbs Persarum à Mennone condita nomen sumpsit à liliorum multitudine. Nam Persæ Susam vocant lilium.

Lilium multiplicem habet virtutē, ita quod eius radices virtute sua multis modis florem suū nobilitauere, secūdū eundē Plin. *eo, li. ca.* 19. Auicen. & physicos. Nam valent contra duritiam splenis, & neruorum, maxime sub prunis coctæ, & cum oleo roseo tritæ, vsturas sanant, & vulnera cicatrizant: & conferunt adustioni aquæ calidæ, cū sint exsiccatiuę, molliti uę, abstersiuæ, & consolidant: valetq; lilium incisionibus neruorum, & splenis apostemata maturat. Et, vt omnes testantur, lilium tumores resoluit, vlcera abstergit, dolores mitigat, venena depellit, pūcturis cōfert, & succus eius cum melle decoctus veterib. vlcerib. medetur. Et oleum eius est resolutiuū & aperitiuum. Conuenit enim dolori capitis. & distillatum in aurem, sedat eius dolorē, saniem, & immunditiam purgat lilium, & morsum serpentis curat, similiter eius folia vexationem serpentum curāt eiusq; radices contra serpentium ictus valent, confert & liliū puncturæ vermiū venenosorum atque Scorpionis: & præterea semen eius potui datum ad serpentis morsum facit, vt scribunt Plin. Auicena. & Dioscor. Ideo ex effectib us ex eo prouenientib. constat ipsum lilium esse laudandum.

Quod etiam facit ad laudem armorum Franciæ, in quibus sunt tria lilia coelitus demissa, De laude quorum scribit Ioann. Ludouic. Viual. *in suo tractat. de triumpho trium liliorū Franciæ.* & G. Bened. *in sua repet. ca. Rayn. in verbo, duas habens filias n.* 87. *vsque ad* 109. *numerum extra de testamentis*, & dixi supra, *in* 5. *part. in* 31. *considerat.*

Alius est flos odoriferus qui dicitur Rosmarinus quem propter eius excellentiā, & effectus illius excellentes laudare decreui, quē Latini ab effectu herbam Salutarem vocent, & teste Isido. *li. Etymol.* 17. *ca.* 9. odorem thuris habet: vnde Libanotis dicitur Plin. Libanotis radicem habet Olusatri, nihil à thure differentem, cuius natura calida est, & sicca in tertio gradu, vt Serapio inquit. Propterea ad plures valet infirmitates, vt Rasis ait, *in* 23. *continentus capit.* 694. authoritate Dioscoridis & inter cætera dixit ibi, quod omnes species cum melle in oculis positæ acuunt visum. Et vt scribit Arnal. de Villa noua *in suo tract. de vino.* Cum Anazare esset in Bablyonia, accepit cum multa solicitudine & precum instantia à quodam antiquissimo medico Sarraceno virtutes rorismarini: quas secretiora sibi quasi nonnulli narrare debet communicari retinebat. Et dicit, quod de vtiliorib. operationibus eius est cum vino, deinde cum balneo: deinde cum fit ex eo oleum, quod est in effectu Balsami: deinde cum fit electuariū ex florib. eius, & aqua ardenti seu vitæ. Vinū quidem, quod de hoc fit more aliorū conficitur secundum modos descriptos in dicto tractatu. Habet mirabiles proprietates. Nam ipsum est vtile omnib. ęgritudinibus frigidis, rectificat appetitum, & confortat sua aromaticitate qua anima dilatatur, & sua stipticitate qua substantia eius congregatur, fortificat omnia membra, neruos rectificat, & cum lauatur ex eo facies, reddit ipsam pulchram. Et si lauetur ex eo caput, non cadent capilli, imo multiplicantur, & vsus eius cōseruat ꝓprie ab Anthrace, hoc est carbone, & huiusmodi malis pustulis, consumit phlegma, & melancholiam, & confortat proprie substantiam cordis, & ex hoc faceret acquirere aut cōsequi iuuenescentiam, & forte qui eo assiduauerit, non putrefiet corpus eius, & si sæpius os lauetur, ex eo continue odoriferum reddit. Conforttat dentes, & gingiuas, & cancrum ex eo sępe lotum sanat, & fistulæ, & huiusmodi vulnera ex eo sæpe lota sæpius desiccantur, & rectificātur. Et quando quis ex lōga infirmitate ægret, siue debilitatus panē assum in eo vino madidū frequētauerit comedere, rectificat appetitum, & confortat eius membrum debilitatum. Et ipsum quidem vinum temperatum, cum aqua pluuiali, & proprie decoctionis florum eius herbæ, & assiduatum bibere rectificat Phthisicos, & Etycos & est probatum, & secretū: vt ibi dicit Arnal. Valet etiam

etiam dictum vinũ in quotidiana litargia, & quartana, in cardiacis, & ægritudinib. cordis, nausea, & dysenteriis fluxibus. Item, & quod de excellentioribus operibus eius est, quod est vicarius tyriacæ contra venenum, & venenosos cibos, & est potus ꝓprie paralyticis, & tremulosis, & relaxatis neruis: confert podagræ perambulatiuę, & mulieribus proprie humidæ complexionis, & rectificat earum matres, & prodest ad conceptum.

Fit & electuarium ex floribus eius, & melle dispumato secundum quod fit rosatum, & est mirabilis vsus eius ad omnia prędicta: & fiant frusta ex illa herba, & floribus eius, & fiat Balneum vaporosum mediante calidorum, & est Balneũ vitæ, & mors senectutis quoniam assiduatio eius facit renouari (sicut Aquilam) iuuentutem vtentium eo, & est secretissimum, vt dicit ipse Arnaldus.

Fit & ex floribus eius oleum, quod gerit vicẽ Balsami, & est res arcana. Cuius magisteriũ, hoc est. Impletur amphora vitri floribus eius, & clauditur cum panno duplicato cerato, aut cum cera & coopertorio, ita quod non respiret, & sepeliatur in arena vsque ad mediũ, & maneat sic per mensem vnum vel plus: & flores dissoluãtur in aquam, & separetur aqua illa plura ab impura, & ponatur ad solẽ per 40. dies, & inspissabitur aqua illa admodũ olei siue Balsami, confortat cor & cerebrum, & ad totum corpus valet, confortat debilitatem neruorum, remouet sordes & maculas faciei, seruat iuuentutem, & patitur experientiam Balsami, quoniam gutta eius super aquã posita petit fundum & stabit. Etsi ponatur in sero in oculum ieiuno, non tantum maculam & telam, sed omnę malum sanat, si tribus vicibus iteretur. Amplius res experta est ab eo (vt dicit Arnald.) & visa, quod aqua vitæ siue ardens facta de vino. in quo remollita fuerit dicta herba, curat phlegma falsum, scabiem, cancrum, & fistulam, quæ aliter sanari non possunt: & si resederit dicta herba & flores, & ex ea inungantur manus, vel membrum paralyticum frequenter ad calorem, rectificabitur, & quandoque sanatur.

De Rosa vero, quæ ex florib. odoriferis primaria est scribit Plin. *li.21.ca.4.* Nascitur à spina siue rubo, & est iucũdi odoris vsus eius in coronis prope minus est, oleo maceratur & in vnguenta transit ꝑ se medicas artes præbet. Emplastris atq; collyriis imponitur mordaci subtilita. Mensarũ etiam in deliciis inũgendis minime noxia inter rosas. Plinius celebrat. Prænestinam, Campanã, Milesiã (cuius color ardentissimus sit) Trachiniam minus rubentem. Alabandicã viliorem albicantib. foliis. Vilissimam vero palladis non pluribus, vel minutissimam spinosam, quę differunt multitudine foliorum, asperitate leuore, colore, odore. Et ad minus habent quina folia vel numerosiora. Cyrenis vero odorifera est Rosa. Et in Gallia in oppido Prouin. dicta in partib. circumstantib. ꝓpe Parisiũ, Bria, s. vbi nascuntur Rosæ mirabiliter odoratiss. longe quam in tota Gallia, adeo quod venduntur satis caro pretio: & dominæ Parisienses, quæ sunt magistræ politiarum, eas seruant siccas in sacculis cum certis aliis odoramentis, & ponuntur in scriniis & coffris vbi sunt linteamina, mantilia, & similia: quæ postea redduntur mirabilis odoris, boni, & suauissimi. Imo etiam portantur dictæ rosæ ad lõginquas partes, & vt scribit Panthaleon de Confluentia *in sua sum. Lacticiniorum cap.11. secundi tractatus.* Ipse portauit ad partes Pedemontanas, vbi videbantur pretiosæ. Ad bonitatem istarum rosarum etiam influxus supercœlestis concurrere potest. Carthagine, Hispaniæ, hyeme quoque tota præcox refert & cœli tẽperies. Quibusdam enim annis minus odorata prouenit rosa: præterea magis omnib. locis siccis quam humidis odoratior, *teste Pli.li.21.ca.7.* Idcirco odoratoria in oriente consurgunt: quia teste Cælio. *li.12. lect. antiq. c. 21.* post philosophum, terra cum feruet atque inuritur, quod ediderit principio bene olet. Etenim quæ parce humido quendam in modũ recaluerint odorata redduntur, humor enim calore concoqui potest.

Laudatur & rosa ex effectu eius magno cũ ex ea fiat vinum magni effectus, vt scribit Plin. *lib.14. cap.16.* vbi dicit, Inter flores fit vnum è Rosæ foliis tusis, in linteoloque in mustum collatis cum ponduscuIo, vt sistat 40. pondere denariorum in sextarios vibenos musti, nec ante tres menses vase aperto. Et de eo etiam facit mentionem Arnal. de Villanoua. *in tracta. suo de vino.* vbi vinum æstiuum dicit esse proprie rosatum, quod potest fieri cum musto de siccis rosis, sicut fit vinũ Boraginatũ & fit leuius, citius & melius, & sufficit secundũ eum talis modus, s. vt vino potissime rubeo supermittãtur in amphora hora comestionis cũ aqua rosata quantum placet in sapore & dolore & bibatur. Refrigerat enim cor, mẽbra principalia confortat, custodit membra, ne dissoluantur eorum virtutes à calore, & dissoluta restaurat: valet contra putrefactionem in febribus pestilentialib. Ipsum etiam medicinale est, quoniã valet contra lyẽteriam, dysenteriam, & defectum contentiuæ, & tẽperatum cũ aqua pluuiali confert vomitui & syncopi ex fumo colerico, & contra cardiacam quæ fit ex calefactione spiritualium: valet etiam cõtra diaphoresim, & assiduatio lauationis dentium cum eo confortat gingiuas, & os redolere facit, & bonum anhelitum: & lauatio faciei cum eo facit carnem solidam & coloratam: & si distilletur gutta eius in oculis, acuit aciem oculorum: quoniã mundificat ratione vini, & confortat substantiam oculorum ratione rosarum.

Vsus vero succi rosæ (*teste Pli.li.21.c.19.* fit ad aures, oris vlcera gingiuas, tõsillas, gargarizatus: Stomachũ vuluas, sedis vitia, capitis dolores. In febre per vel cũ aceto somnos, nauseas. Folia vruntur in calliblepharũ (quod medicamentum est accomodatum vitiis oculorum, præsertim cum palpebræ cohærescunt, & vlcera oculorũ mala sunt curata) Et siccis semina asperguntur. Epiphoras quoque (hoc est, morbũ oculorum, quem vulgo lacrymam vocant) aridis leniunt, flos somnũ facit: inhibet fluxiones mulierum maxime albas in posca id est vino in torculari aquato potus. Et sanguinis excreatione. Stomachi quoque dolore quantũ in vini cyathis. Semẽ iis optimũ crocinum, ne anniculo vetustius, & in vmbra siccatur. Nigrũ inutile, dentiũ dolor illinitur, vrinã ciet, stomacho imponitur. Item igni sacro non veteri, narib. subductum caput purgat capita pota ventrẽ & sanguinẽ sistunt, vnguens rosę epiphoris salubres sunt. Vlcera enim oculorum rosa sordescunt & pręterquã in initiis epiphorę: ita vt arida cum pane imponatur. Folia quidem vitiis stomachi, rosionib. & vitiis ventris & intestinorũ, & præcordiis vtilissima vel illita. Cibo quoq; lapati modo condiuntur. Cauẽdus quoque in iis situs celeriter insidens. Et aridis & pressis aliquis vsus. Diapasmata, hoc est, inspergimina inde fiũt ad sudores coercẽdos, ita vt à balneis inarescant, corpora diu frigida abluãtur. Siluestris cũ adipe vrsino alopecias mirifice emendat. Est autem Alope-

cia

cia morbus in capite ex vitio humorum qui fit cum profluuio capillorũ. Et vnumquodq; de per se ex suo effectu sufficit ad laudandam rosam, & ad callaudandum illos qui habent rosam in armis, vt sunt illi de domo Vrsina, & in Anglia Reges, & in Burg. illi de domo de Vergy. Ideo non mirum si domus Vrsina Rosam accepit, cum sanet dolorem capitis cum adipe Vrsino. vnde Macer his versib. Rosam laudat.

Dici flos florum nobis Rosa iure videtur,
Quod specie cunctos præcedat, odoreque flores.
Non tamen hæc specie tantum nec odore iuuare.
Non valet, ac variis nos adiuuat illa fidelis.
Eius sicca gradu vis est & frigida primo.

Laudatur & Gariofillatũ ex sua aromaticitate quia si olfacitur, aperit opilationes accedẽtes in cerebro, & naribus ori stomachi confert: corroborat enim ipsum, atque cordi auxiliatur, & valet ad æmorrhoidas. Vnde Seraphio in ca. de berenge misch. dixit de eo, quod calidum est in fine secundi gradus, conferens stomacho frigido, epati, & cordi. aufert cardiacã quæ fit à melancholia, & phlegmate, tristitiam, & sollicitudinem, odoriferasque facit eructationes: qui vero eo delectantur, ipsum potius olfaciant quam manducent. Reperiuntur & diuersi coloris: quædã enim rubea, quædam alba, & quædam violacea, quę vulgo grisea dicuntur, & forte cineritia.

Laudanda est etiam Maiorana, quia secundũ Rasim *in 3. Almansoris. c.* 12. propter aromaticitatem suã, caliditatem, & subtilitatẽ, conuenit omnibus ægritudinibus frigidis, confortat cerebrũ, & omnia mẽbra, & ex qualitatibus suis virtutem habet dissoluẽdi, consumendi, & mũdificandi. Et secundum Auic. *in 2. can. cap.* 481. est subtilis, resolutiua, aperitiua cũ fortitudine aperiens opilationes cerebri, & cõferẽs hemicraneæ, humiditati, & ventositatibus grossis, & dolori auris.

Lauẽdula etiã laudari debet, licet sit herba omnibus nota, calidę & siccę complexionis. Cuius flores etiam odorem suauem & bonum habent.

Violis honos est proximus *teste Plinio li. 21. c. 6. scil. rosa & lilio.* eorum tria sunt genera, purpurea, alba, & lutea, seu mellina, quæ est palliduli coloris. Et quædam sunt satiuæ, & alię syluestres, *eodem teste. ca.* 19. Omnes satæ vt olus proximę sunt plantis. Ex iis vero q̃ sponte opacis & macris locis ꝓueniunt, purpureæ latiore folio statim ab radice carnoso exeunt, solæq; generali vocabulo violæ flores vocantur. Sed satiuis maxima autoritas luteis. vnde Bar. li. de ꝓprietatibus rerũ. Viola propter violentiã odoris sic est nominata, vt dicit Isid. Herba quidẽ modica est viola in substantia. Cuius flos maximi est odoris vnde odor eius cerebri calorẽ mitigat, & spiritus animales recreat & cõfortat. Flores vernales prius oriuntur, sic se citius manifestãt: paruitatẽ eius in substãtia, magnitudo odoris pariter & virtutis notabiliter recõpẽsat. Et dicitur, ꝙ flos à ꝓprietate eius, quæ est in eo, quando bibitur cũ aqua, cõfert squinantiæ, & Epilepsiæ quæ accidit pueris: & est illa, quæ vulgariter dicitur mater puerorum, *vt scribit Pli. d. ca. 19. vbi ample de propriet. eius, & in horto sanitatis tract. de herbis. c.* 492.

Omnium vero odoramentorum atque herbarũ differentia est in colore & odore & succo. Odorato sapor raro vlli nõ amarus. Econtrario dulcia raro odorata. Itaq; & vina (*ait Pli. li. 21. c. 7.*) odoratiora mustis, Siluestria magis omnia satiuis. Quorundam odor suauior è longinquo olet, cũ in ꝓpinquo admotus hebetatur, vt violę, rosa recens è longinquo olet sicca ꝓpius. Et de istis ambiguitatibus in odorũ ratione. Cur florum odores seu suffimentorũ suauius è longinquo oleant, cum in propinquo alia herbam potius redoleãt, alia fumũ, dicit Cælius *li. 13. lect. anti. ca.* 24. ex hac ratione procedere: quia natura odorũ caloris vi constat, cũ odorata omnia calida sint, & vt vnumquodque calidissimum est, ita & maxime leue. Proinde prouehi longius potest, ac sinceriorẽ subuectare odorem suũ à cæteris, cum foliorum odoribus tum fumi: id est vaporis aquei depuratum, adiũctũque, qui odorem affectari videtur, cum quo terrestris quoq; prouehatur portiũcula quæ odore celerius sensum afficiat. Nã in isto crassamento calidũ inibi potentius agit, verum interstitio lõgiore victa flaccescit, calore diminuto quãobrẽ sensui ingeritur odor materiæ defecatione. Quod vero amplius agitata odoramenta plenius afficiant, ratio euidens: quoniã mota plus aeris, quã quiescẽtia replẽt. Quo nomine celerius odoris potestas sensum pertingit. Acris autẽ frigoris vi infestante, minus, minusq; odoramenta persentimus: quoniã hebescit, retunditurq; tunc aeris motus quo inuehũtur. Etenim frigus consistere facit, & cõtrahit, de quo pleno Cęlius *eo. li. 13. ca.* 19. & ibi quærit, cur præcipue odoribus capiãtur, & delectẽtur homines. Odor vero teste *Isid. lib. 18. Etymol. ca.* 8. *in pr.* nihil aliud est quã aer cõtractus, vel fumosa exhalatio, vel vapor, vt veterib⁹ placuit. Et odorũ & florũ generi magnus est vsus in medicina, vt ait Plinius *d. li. 21. cap.* 18. Imo odor maxime est nutrimẽti. Cũ, vt ait Hippo. *in suis aphorismis*, bona cõseruatio generis humani est in humido, melior in vino, optima in odore, & scribitur *Prouerbiorũ* 27. Vnguẽto & variis odoribus delectatur cor. Propterea Cęlius *li. lectio antiquarũ* 13. *ca.* 21. q̃rit an odoribus sufficì alimentũ queat, vbi allegat Hippo. *in li. de alimẽto*, dicentẽ: Quicunq; citissima indigẽt adiectione, humidũ remediũ resumendis viribus optimum est, vbi autẽ adhuc ociore per odoratũ: Pythagoricorũ etiã sententia fuit, odores ad nutricationem cõferre, veluti etiam alamur qualitatẽ eiusmodi attrahẽdo. Odores etiã sanitati plurimum cõferre sensus perdocet. Nam Plin. *li. 7. ca.* 2. ad extremos Indię fines ab oriente, circa Gangis fontem esse Astomadũ gentem sine ore corpore toto hirtam, quæ frondium vestiatur lanugine, viuatq; halitu tantum & odore, quem naribus trahãt. Nullum illis cibum, nullum esse potum. Tãtum radicum, florumq; odores varios siluestrium malorum, quæ secum portant lõgiore itinere, ne desit olfactus. Grauiore paulo odore haud difficulter exanimari. Et ibi scribitur in calidis quibusdam Regionibus, ac plurimo passim odore fragrantibus multos gracili corpore, & imbecillo stomacho, quasi solis odoribus ali. Forte quoniam ipsa natura loci, tum herbarum, & frugum, atque pomorum succos ferme totos redigit in odores, tum corporum humanorum humores illic resoluit in spiritum. Cum igitur vterque odor videlicet ac spiritus sit vapor quidam, & simile simili nutriatur. Nimirũ, & spiritus, & spiritualis homo primum odoribus accipit alimentum. Spiritum vero odoribus nutriri argumento est: quod vinum odore plenum subito spiritum recreat, quem cætera vix tandem possunt reficere, vnde Ouid. 1. *de Ponto* sic ait:

Et iam deficiens sic ad tua verba reuixi.
Vt solet infuso vena redire mero.

Et in confesso est ex se vinũ fomenti plurimũ suggerere ideo Auicen. dictũ probatur, cũ ait: Corpus quidẽ dulcedine. Spiritũ vero quadã aromaticitate nutriri. Tria vero spiritus animalis fomenta traduntur

tur præcipua, Aër purus & luminoſus odorum delectus, & Muſicæ. Et idem Cœlius *eod. lib. 13. cap. 22.* ſcribit miram vtilitatem ſuffitionis, & ignes odoratos peſtilentię occurrere. Siquidem cum aër, quo vtimur plurimum, & in quo maxime verſamur, non eadem ſemper ſit ratione diſpoſitus, nec idem ſeruet contemperamentum: ſed nocturna denſeat humectatione, & proinde corpus premat & animæ triſtitiam inferat, veluti nebula circumfuſam grauiore. Nam & medicæ artis ſcientiſſimi peſtilenti affectione grauius graſſante igniũ crebritate malo occurſant, quod iis rareſcere credatur aër. Id quod conſequitur largius, ſi odoratiora vtantur ligna. Cuiuſmodi eſt cupreſſus, iuniperus, piceæ. Sed & Agrona nobilẽ medendi ſcientia ſumme laudatum ferunt, quod Athenas magna peſtilentiæ vi ſæpius infeſtante, affectorũ pleriſque ſalutarem intuliſſet opem, accenſis in proximo ignibus.

NOnageſimaquinta conſideratio quod metallorum ſit excellẽtius alio. Et videtur quod metalla debuiſſent præponi lapidib. & lignis: quoniam, *vt habetur Eſa. 60.* Deus qui eſt remunerator in centuplo pro ære promittit Eccleſiæ derelictæ aurum, ꝑ ferro argentum, pro lignis æs, & pro lapidibus ferrum: Sed hæc interſerui ꝑpter connexitatem ad præcedentia, Iſido. vero *lib. Etymo. 16. cap. 16.* dicit ſeptem eſſe ſpecies metallorum: aurum, ſc. argentum, electrum, æs, ſtannum, plumbum, quod domat omnia ferrum, ex quibus aurum, argentum. vt dicit Luc. de Pen. *in rub. de metallariis & metallis, lib. 11.* allegat text. *in authen. de conſulib. §. hæc itaq́; verſi. ſpargere autem.* ibi, *argentum vero quod mox poſt aurum precioſiſſimum fiet. & ibi gloſſ. in verbo, poſt aurum, colla. 4.* Et de auro & argento fit mẽtio in pluribus locis in iure. Nam eſt titulus de auro & argento legato. in infortiato.

Aurum vero quod naſcitur & inuenitur in fluuio Phiſon, qui & Ganges dicitur in regione terræ Euilath, hoc eſt, Indiæ, eſt optimum. *vt habetur Geneſ. 2.* Quia, vt Plin. ſcribit *lib. 23. c. 4. in princ.* Nullum abſolutius eſt aurum, quam inuentum fluminum ramentis, vtpote curſu ipſo trituq; perpolitum.

Aurum enim octo habet virtutes, quas deſcribit Guiliel. Bened. *in repe. c. Rayn. in verbo, duas habens filias, nu. 100. de teſtam.* poſt Io. Lud. Viua. de monte Regali *in ſuo tracta. de pugna partis ſenſitiuæ art. de laudib. ac triumphis trium liliorum Franciæ, q. 3.*

Addo, quod etiam aurum denotat ſapientiam, vt ait Cœlius *lib. antiq. lect. 4. c. 24.* & argentum rerũ naturalium notitiam. Et de his virtutibus vide ante *in 5. part. in 31. conſid.* vbi ſcripſi de excellẽtia armorum ſeu inſigniorum Regum Francię quæ ſunt tria lilia aurea in campo Azureo, & ſufficiat, quod de iure ciuili aurum dicitur precioſiſſimum metallorum, deinde argentum, *vt eſt text. in auth. de conſulibus, hic ante allegatus.* Et de excellentia auri, & eius laude ampliſſime q̃ per alium videas per Matthæum Vegium in ſua elegantiſſima & iucundiſſima diſputatione, quã fecit de excellentia terræ, ſolis, & auri, & quod illorum ſit excellentius, vbi concludit aurum excellere. dicit tamẽ Textor *in ſuo cornucopiæ lib. in lit. P. in laude ciuitatis Pariſien.* Adrianum Imperatorem dixiſſe plus eſſe auri in rerum natura, quam reliquorum metallorum. Et quia Plin. ampliſſime tractat de metallis, & iam ſim tædio affectus ex prolixitate huius operis, te remitto ad eundem Plin. *in lib. 33. naturalis hiſtoriæ,* vbi de omnibus ſcribit, maxime de auro & argento, & eorum excellentiis.

De argento tamen vnum hic non omittam referre, quod ſcribit Textor *in loco ante citato. in verbo, aurum.* quod in Auguſtudunorum, ſeu Heduorum diœceſi pagus eſt Chitriacum nomine, frequentib. argẽti fodinis clarus, cuius rei teſtis eſt (vt ait) non auritus, ſed oculatus. Cum in Corbigniaco oppido (quod vnico miliari tantũ diſtat) prima literarũ biberet rudimẽta, iuit ibi luſum & ſpaciatum (vidit loca, in quib. eſt nõ parua foſſarum multitudo:) Ego etiã accepi in d. oppido prima literarum principia circa annum Domini 1488. & tunc fuerunt inuentæ illæ argenti fodinæ, & pluries cauſa recreationis me contuli ad d. loca cum Do. Iacobo & Germano Perreaul ſociis meis, de quibus etiam memoratur Textor: ſed tunc eramus iuuenes, & etiam nobiſcum aderant collegæ nobiles viri, Domini Iac. & Claud. de Monte acuto fratres, ſub ferula magiſtri Vincentii Gaigandi, qui fuit Gymnaſiarcha anteceſſor illius Veturelli, quem Textor dicit ſuo tempore fuiſſe præceptorem ſeu rectorem ſcholarum d. oppidi Corbigniaci, vulgo Sanct. Leonardi nuncupati, quę pro certo loca, *teſte Textore,* ſi haberet Italia, magis tumeſceret, ac ſuperbiret, quam ſua Cerere glorietur Sicilia.

NOnageſimaſexta conſideratio ſit de excellentia aliquarum veſtium. eo, quia veſtes ſunt ad gloriam & decorem. *vt habetur Exod. 28.* & ad ornatũ hominis, & vt dicit Luc. de Pen. *in l. 2. C. de veſtib. oloberis, lib. 11.* licet ſcientia ꝑclariſſima ſit in viro, nullus tamẽ ſibi apud vulgus & optimates indoctos defertur honor ſine veſtium ornamento. iuxta illud:

> *Vir bene veſtitus pro veſtibus eſſe peritus*
> *Creditur à mille, quamuis idiota ſit ille.*
> *Si careas veſte, nec ſis veſtitus honeſte,*
> *Nullius es laudis, quamuis ſcis omne quod audis.*

Et non ſolũ veſtis eſt ornamentũ hominis, ſed etiã eſt neceſſaria ad vitam, vnde habetur *Eccleſ. 29.* Initiũ neceſſariæ rei vitæ hominum eſt aqua & panis, & veſtimentum protegens turpitudinem. Vnde veſtis, vectigalia, & requies æquipollent, *l. fi. §. 1. C. de his qui ad eccleſias confugiunt.* Et paria ſunt aliquẽ eſſe in vinculis & ſine veſtibus, vt in publicum nudus exeat, aut exire cogatur, *l. in eadem, §. 1. cum ibi notatis in gloſ. vltim ff. ex quib. cauſis maiores.* Ex quo optime trahitur in argumẽtum, quod ſicut non poſſunt pro executione ſentẽtię capi ſerui aratorii, boues & inſtrumẽta aratoria, *l. executores, C. quæ res pignori obligari poßint, vel non, vt dixi in præcedenti part. in 33. conſid.* Ita nec etiam veſtimenta, ne alias videatur ipſe debitor quodãmodo in vinculis pro debito poni, quod non licet, *l. ob æs, C. de exact. tributorum, lib. 10. l. 2. & vt dicit Luc. in rubr. de militari veſte. lib. 12.* Hoc eſt verũ in veſtib. neceſſariis, ſecus in his, q̃ ſunt ad ornatum & delectationẽ, vt n. ait Tullius *lib. de oratore:* Veſtis depellẽdi frigoris cauſa primo repta fuit, poſtea ad ornatum & corporis dignitatẽ haberi cœpta eſt. & vide quæ dicta ſunt ante *in 2. part. in 32. conſid. & in 7. par. & in 44. conſid.* Et quia ante iſta parte ſcripſi de pluribus rebus neceſſariis ad vitã hominis iuxta ordinem poſitũ *in d. loco Eccleſiaſt. 29.* Sequitur & reſtat nunc dicere de veſtibus, quæ etiã ſunt neceſſariæ, vt dictũ eſt. Et ꝑ intellectu huius plura ſunt genera veſtiũ, vt ſcribit Cœlius *lib. antiquar. lectionũ 19. c. 10.* vbi ponit plura (quæ Græcis vocabulis appellãtur) Textor vero clarius nomina veſtium exprimit *in ſua Officina, in cap. veſtimentorum genera,* vbi 140. veſtimentorum genera, vel circa declarat, & plura laudat, quæ dicit excellẽtia. vt de Abolla veſte tragica, & grauium perſonarum, qua vtebantur externi Reges: erat enim magni ſplendoris & precii.

Et de plurib. veſtibus per Textorem declaratis, et-

iam meminit & ſcribit Luc.de Pen. *in l.vnic. col.3. C. nulli licere in frenis & equeſtrib. lib.11.* vbi ait, Quod ſaccus eſt veſtis pœnitentium, & etiam Cilicium, *c.in capite.50.diſt.* Et ſtola dicitur cappa, vel ſupercillicium, *c. nullus, 21.q.4.* dicitur autem ſtola à ſtolon, ꝙ eſt longum ſecundum Archid. & vulgo cotta forte dicitur. Et talis vocatur alias veſtis talaris, id eſt, talos cooperiens, *c.pen.23.diſt.& ibi Archid.& c.Epiſcopi, 21.q.4.* & eſt tunica qua matronæ vtebantur.

Et teſte eodem Luca *in d.l.vnica.* Pallium eſt veſtis precioſa, & birrhus veſtis vilis, *c.ſi qui virorum, 30. diſt.* de quo Pallio fit etiam mentio in l.*itẽ quæritur,§.fullo. & in l. in ſtratũ, in fi.ff.locati,* & dicit Textor *in d.loco,* ꝙ veſtimentum erat Græcis peculiare, & erat veſtimentum Philoſophicum.

De Penula etiam ibi facit mentionem Lucas, & ſecundum eum eſt veſtis vilis, *l.Labeo, in med.ff.de ſupellectili legata.* & eſt, vt ait gl.*in l.pen.ff.de præſcript. verb.* genus veſtis. & de ea notat.*in c.ſi in adiutorium,10.diſt.& ibi Archid. & Tex.in loco ante dicto.*

Eſt etiam veſtis ſcenica, & citharœdica. de quibus *in l.veſtis, ff.de verb.ſign.* & ſcenica & funebris. de quibus *in l.ſed & ſi quod, §.2.ff.de vſufr.* de quibus non meminit Text. Item eſt veſtis ancillaris, meretricia, & matronalis, quæ vocantur habitus, *l.item apud, §.ſi quis virgines.ff.de iniur.* de quibus non meminit Textor.

Item eſt veſtis interpolia, id eſt, vſitata, *vt in l. Labeo, la 2.ff.de contrahen.empt.*

De veſtibus Sacerdotalibus vide *Exod.27.* & ante *in 1.par.in 38.conſid.in 3.concl.*

Item Paludamentum eſt veſtis conſularis, qua vtebatur Rex vel Imperator ad oſtendendum bellum in proximo eſſe futurum, vt refert Lucas ibi. & authore Textore, Paludamentum hodie Cottam armorũ vocamus, *ſecundum Budæum in l.1.§.1.ff.depoſiti.* Et dixi, *in d. 38.conſiderat. in 7.concluſione.*

Item prætexta eſt genus veſtis, qua vtebãtur pueri nobiliores Romani, vt notatur *in §.1.in glo.prætextarũ inſt.de iniuriis.& l.3.§.pen.ff.de liber.exhib.* & de his & pluribus aliis, de quib. meminit Tex. ſcribitur *in l.veſtis, ff. de auro & argen.legato.*

Item chlamys veſtis militaris. facit text.*in l.fortiſſimis, C.de militari veſte, lib.12.& in c. ſi quis poſt. 1.d.* & vulgo mantellus dicitur, ſeu cappa, dixi *in d.38.conſid. in 8.concluſ.* Et videtur hodie eſſe dignior veſtis. Cum in Rege per eam regia poteſtas deſignatur, *vt eſt text. in c plerunq; §.hos etiam.verſi.item per Saulem, 2.q.7. & in c.vt cognouerunt.verſ.quomodo etiam charita.ẽ non habebat. qui quærenti animã, & c. de pœn. d. 2. de quibus Luc. in d.l.fortiſſimis* (vbi tamen eſt corruptus in aliquib. allegationibus à me emendatis.) Et ibi dicit, ſecundum diuerſitatem perſonarum veſtes eſſe diſtinguendas, *c. adeo, 23.q.5.c.ſi.41.d.& 21.q.4.in ſumma l.ſed ſi accepto, ff. de iure fiſci.* Et qualis veſtis, talia corde gerit, *c. accepiſti poſt de pœnitentia, d.4.* vt cultui veſtium actionis quoq; ornamenta conueniant, *c.rationis ordo, 100.diſt.*

De Toga etiam fit mentio *in d. l.ſed ſi accepto. ff. de iure fiſci.* qua olim ſoli Romani vtebantur. & de ea per Texto.*nu.129.* Et toga veſtis dicitur longa, quę honorabilior eſt quam breuis, *vt dicit Iacob.Rebuff.in d.l.1.C. de veſtibus oloberis, lib.11.* Hinc quia Aduocati longas veſtes deferunt, Togati dicuntur, *l.ſi quis de togatis.& l.ne quis, C.de Aduocatis diuerſorum iudiciorum.*

Et quomodo Phryges inuenerunt veſtes acu facere: Et aurum in eis intexere inuenit Attalus rex Pergami in Aſia. Et colores diuerſos intexere Babylon celebrauit. Plurimis liciis texere (quæ polymita appellant) Alexandria inſtituit. Scutulis diuidere Gallia. author Plin. *lib.8.c.48.* Veſtimentorũ ſunt omnia lanea, vel linea, vel ſericea, vel bombicinia. Omnia item, aut virilia, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, *vt in l.veſtis.de auro & argen.lega.*

Fuerunt & priuatæ quorundam veſtes: Adam & Eua priuſquam peccaſſent, degebant nudi: poſt peccatum texere foliis verenda, crudis pellibus humeros amicti, vt ſcribitur *Geneſ.3.* & dixi alibi *in præcedẽti part.* Ioãnes Bapt. in eremo vtebatur veſte Camelorum ſetis contexta, ſcorteaq; cingebar zona. Vnica fuit Chriſto veſtis inconſutilis, quę nullo vſu detrita eſt: dę qua dicitur *Ioan.19.* Erat autem tunica inconſutilis deſuper contexta per totum. Pallium Bartholomæi per annos viginti, neq; ſordes vllas, neq; vetuſtatem ſenſit. Iacob. Apoſtolus (qui à corporis ſimilitudine frater Chriſti dictus eſt) lineo vtebatur amiculo. Paulus primus eremita veſtem habuit palmaceis contextam foliis. Mortui exuuias induit Antonius Abbas diebus ſolum feſtis. Maria Ægyptia conſumptis veſtibus nuda egit in eremo. & ample de pluribus generibus veſtimentorum ſcribit Textor *in d.c.veſtimentorum genera.& in c.ſeq.* veſtes gentium ꝓprias deſcribit, cum ait: Pallium, Gabinium, Caſiaca Græcorum, Toga & prætexta Romanorum, Maſtruga Sardorũ, Braccæ & Bardocuculus Gallorum, Rhenones Germanorum, Aulæa Britannorum, Strigium Hiſpanorum, Arſineum, Tyara, Candys & Capiris Perſarum, Cortheus Maſilienſium, Myoton Armeniorum, Dalmatica Dalmatarum, Peplum Troadum, & Cannaces Babyloniorum. & *in c.ſeq.* veſtes quaſdam memorabiles enumerat, ſc. veſtem Antiſthenis Sybaritę, quę veſtẽ elaborauit, in qua variæ Deorũ effigies erant depictæ. Hæc quotannis in Liciniæ Iunonis templo ſuſpẽdi miraculi cauſa ſolebat. Athenienſes magno precio eandem ſibi compararunt.

Lollia Paulina tunicam habuit ex margaritis æſtimatam quadringentis ſeſtertiis.

Tarquinius Priſcus aurea triumphauit tunica. teſtis Verrius apud Plinium.

Habuit Nero triclinaria Babylonica 400. millib. empta. Hoc eſt, mappas & lectos triclinarios.

Syloſon veſtem habuit, quam cum Dario Hyſtapis filio dono dediſſet, totam ab eo, & vrbem & inſulam Samiorum in hoſtimentum muneris accepit, hoc eſt, æquamentum ſeu compenſationem. Author Valerius *de gratitudine.*

Saxo Grammaticus ſcribit Frõtoni cuidam veſtem fuiſſe, qua circumamictus, nullo telorum acumine lædi poterat.

Et mirum eſt quod referam. Nam vidi Mediolani Matronam, quę ſingulis diebus anni nouam & diuerſam veſtem induebat, & ſic 365. veſtes habebat.

Veſtes digniores & excellentiores teſtimonio Iuriſconſultorum ſunt illæ, quæ dicuntur oloberæ, auratæ, paragaydæ, ſericeæ, & murice tinctæ. Cum tales ſint principum, & prohibentur deferri à priuatis, *l.2. 3.& 4.C.de veſtibus oloberis & auratis, lib.11.* Niſi ex conceſſione illius quibuſdam ei miniſtrantib. permiſſum ſit, vt ornatiores ſint coram principe, *vt dicit Ioan. de Platea in d.l.2.poſt text. & glo.* Si tamen veſtes prohibitas eis deferre conceſſerit, poteſt auferre cum recedunt, *vt refert ibi Luc.de Pen. argum.l. id veſtimentum, ff. de peculio.*

Et dicitur veſtis olobera, veſtis texta tota de optimo auro, quod in vulgari dicitur aurum foliatum, ſeu friſiatum, & in iure obriziatum, *vt in l.fin. C. de veteris numiſmatis poteſtate, eod. lib.11.* dicta ab olon, quod eſt totum, & beris, quod eſt aurum. Deaurata vero

veſtis

vestis est etiam totaliter de auro, sed non de foliato, sed alio modo deaurata, vt recamata vestis teste Io. de Pla. Paragayda est vestis deaurata solum in gaydis, hoc est, fimbriis. Paraganda, (vt aliqui dicunt) est ornamẽtum Pallii, vel vestis quod vulgo friseum dicitur, & ꝑprie apud nos vestis est ex serico alicuius coloris, in quo mixtum est in tinctura aurum, vt videmus hodie de pannis velutis, seu ex serico, in quibus sunt aliqua signa mixta ex auro. Vestis vero tincta murice est sine auro: sed tincta colore muricis, vel conchilii, qui color preciosus est, vt aurum, *d.l.3.& 4. C. de vest. oloberis.* Et sunt Murices pisces, qui appellantur conchæ marinæ, alio nomine conchilia dicuntur, & si ferro prẹscindantur lachrymas purpurei coloris emittunt, ex quo colore tingitur purpura, & est tinctura valde preciosa: qua solus Princeps vti debet, & nullus alius, *vt dicit Io. de Pla. in l. si quis nauiculam, C. de murilegulis, lib.* 11. & ibi Bart. dicit idem esse de tinctis aliis, qui illi assimilantur, vt est color qui fit de grano, seu cocco, qui si panno laneo apponatur, Scarlata in vulgari nostro appellatur. Et sic de iure non licet priuato talia vestimenta deferre, absque licentia Principis. Cum sint principibus reseruata, vt dictum est. Et tales vestes ex huiusmodi coloribus tinctæ dicũtur purpurẹ, ex quo sunt ad decorem dignitatis Regalis. Cum, *vt dicit Luc. de Pen. in d. l. 4.* sed sunt insignia, quibus excellentia regulis ordinis ostenditur, & Sacramentum iustum figuratur, puta annulus, per quem designatur fides, Armilla per quam bona operatio, Sceptrum quo iustitia. Gladius quo vindicta. Purpura per quam reuerentia, & Diadema per quod gloria.

Lazarus Baysius *in sua repet. d. l. vestis, ff. de auro & argento legato.* scribit plures vestes excellentes, vt de toga picta, tunica, prætexta, & aliis, *c. 2. 3. &* 10. & *in c. 7.* ponit de vestibus aureis, maxime de paludamẽto aureo. de quo ante dixi: sed Lazarum videre poteris in locis ante citatis, & *in c. 11.* vbi ample. Inter alias vestes triumphales quam aliæ, & inter alia ornamenta triũphantium reperitur toga picta, & palmata tunica, vt Liuius *in* 10. *secundi belli Punici,* docet his verbis, ibi: *Maßinissam primum Regem appellatum, eximiisq; ornatum laudibus, aurea corona, aurea patera, sella Curuli eburnea, & scipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat.* Addit verbis honorem, neq; magnificentius quicquam Triumpho apud Romanos, neq; triumphantibus ampliorem eo ornatus esse. quibus verbis annumerantur ea, quibus ornabantur triumphantes, vt declarat Lazarus *in d. c. 10. ante finem.*

Et quia hic ante dictum est, omnia vestimẽta esse, aut ex lano, lino, serico, aut bombicine: De singulis aliquid dicendum est. Et primo de lana, quæ dicitur prius vellus, quoniam prius lanæ ante tonsuræ vsum vellerentur, vt habetur *in d. l. 3. C. de vestib. oloberis.* Et quid veniat appellatione lanæ, vide *in l. si cui, §. lana. & §.* 1. vbi Alber. *& §. 3. & l. lana. in prin. ff. de leg. 3.* Et an veniat sericũ, *l. 1. C. quæ res vendi non possunt.* Sed ad rem, plures sunt lanæ aliis præstãtiores authore Textore. Nam Miletes Asię fuit ciuitas, præstantia lanarũm (quæ ibidem inficiebantur) memorabilis. Virg. *lib. 3. Georgicorum.*

Quamuis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios imitata colores.
Et *lib. 4.*
Eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant.

In Canusio Apuliæ oppido, & Caledonia, seu Britannia fuit eximia lanarum bonitas.

Lingonicas lanas probat Martialis *lib. 2.* dicens:

Lingonicis age dum tumeat tibi culcitra lanis.

Et etiam hodie in diœcesi Lingonensi maxime in territorio montis vulgo *la montaigne,* abundant optimæ lanæ, quibus lanificant & Campani, & Trecẽses, & Parisienses, & sunt excellentissimæ, quibus ꝓximẹ sunt lanæ illius nostræ prouinciæ, quæ vulgo Alcetũ dicitur. Etiam in Gallia reperiuntur lanæ Bituricenses, quæ in nihilo discrepant, nec sunt inferiores ab Anglicanis.

Luceria vetus fuit Dauniorum oppidum, eius lanas probat Horat. *lib. 3. carminum.*

Te lanæ prope nobilem tonsæ Luceriam,
Non citharæ decent.

Plin. *lib.* 26. commendat Galaticas, Tarentinas, Atticas, & Milesias, & *lib.* 8. de lanis & ouibus loquens: Hispania, inquit, nigri velleris pręcipuas habet Pollẽtia iuxta alpes, Canusia rutili, quas Erythreas vocant. Item Betica, vt Canusium, fuluas Tarentum. Et de his etiam meminit Lazarus *in d. repetit. l. vestis, cap. 2. in princip.* vbi & lanarum colores natiui ab eo memorantur quatuor præcipui: Albus in Apulia nobilis, vt ait Martialis:

Velleribus primis Apulia, Parma secundis:
Nobilis Altinum, tertia laudat opus.

Niger in Hispan. Pollentia, vt dixi: Rutilus, qui & à Martiale ruffus: Fuluus & suæ puliginis Taren. Et de his colorib. & aliis ante ista parte, *in 93. considera.*

De linis vero & excellentia illorum videndum est, & mirabilia de lino scribit Plin. *lib. 19. cap.* 1. Sed prius scitu dignum est, quid lini appellatione veniat: pro quo recurre ad textum iuris *in l. si cui lana, §. linum, ff. de leg. 3.* & vt scribit Textor, abundat Ægyptus lino tenuissimo. vnde Silius *lib. 3.*

Et Pelusiaco filum componere lino.

Argumentum maximæ tenuitatis est, quod singula fila 365. filis constare dicantur. cuiusmodi visa sunt in thorace Amasi Regis, qui Rhodi visebatur, autore Plinio.

Æthiopes, & Indi ex malis, Arabes ex cucurbitis, Asiatici ex genista lina demetunt. Est & sua gloria Cumano in Campania, quo ad piscium capturam vtuntur eius vrbis incolæ.

Carbasinum linum apud Tarraconem repertum est, ex quo nautica vela conficiuntur, ex quo & Carbasus nomen habet.

Nascitur linum in desertis Indiæ apud Carystum insulam tanta bonitate & excellentia, vt margaritarũ adæquet precium. Setabis vrbs Hispaniæ agrum habet nomine Spartarium à Sparto lini genere. Plinius quoque scribit citeriorem Hispaniam habere splendorem lini præcipuum.

Nos vero Hedui lina habemus excellẽtissima. quę ad nos vehuntur à regione Parisiana, ex quibus fiunt telæ subtilissimæ, & splendidissimę in hac ciuitate, & quę sunt magnę æstimationis, optimoq; precio venduntur, & in his multum vacant mulieres nostræ ciuitatis, cuiuscunque ordinis sint, vt norunt Lugdunen. quanta abundãtia huiusmodi telarum ex nostra ciuitate singulis annis ad eos deferatur. Et inter telas Galliæ laudantur telæ huius nostræ ciuitatis. Etiam laudatur preciosissimum telæ genus Rhemense, communicata aliis quoque Galliarum populis textrinæ gloria. Ausonius telam commendat Persicam, dum ait:

Laudes Achæmenias orientis gloria telas,
Molle aurum paliis Græcia texe tuis.

Commendatur Ægyptia ob præcipuam lini bonitatem, vt dixi, vel quod multis liciis (quæ poly-

mita dicuntur) texere docuerint. Lucanus *lib.* 10.

Vt mos est Pharius miscendi licia telis.

Silius *lib.* 14.

Quæ radio calat Babylon, vel murice picto,
Læta Tyros, quæq; Attalicis variata per artem,
Aulæis scribuntur acu, aut Memphitide tela.

Setabis, vt dixi, vrbs Hispaniæ tela claruit.

Silius *lib.* 3.

Atque altrix celsa mittebat Setabis arce,
Setabis, & telas Arabum spreuisse superbas,
Et Pelusiaco filum componere Nilo.

Vt declarat Tex. *in d. Cornucopiæ lib. in verb. tela.* De serico vero dicit Lucas de Pen. *in d. l.* 3. *C. de vestibus oloberis,* quod sericum dicitur, quia Seres populi Asiæ Scythicæ primi miserunt: vermiculi enim ibi nasci perhibentur, à quibus nasci circum arbores fila dicũtur tenuissima. Virg.

Velleraq; vt foliis depectant tenuia Seres.

Et Sidonius:

Assyrius gemmas, Ser vellera, thura Sabæus.

Et hic vermis bombyx dicitur. Et solent mulieres huius ciuitatis habere tales vermes in domibus, quos ab initio veris enutriunt, primo ex paruis lactucis, deinde foliis mori, vti nutrimento potius eis conuenienti. Et in illis est mirabile argumentum resurrectionis, cum etsi moriantur, tamen ex semetipsis iterum renascuntur. Nam cum ad longitudinem competentem deuenerint, & ad albedinem conspicuam, tanquam saturati, amplius non comedunt, sed ore filum emittunt, quo se inuoluunt, & satis breui tempore tollendum est ab eis aqua perfusum, alias comedunt, & rodunt, donec fecerint foramen, vt exire possint. Serico remoto, reperitur vermis corrugatus, & aliquot dies non se mouet, deinde pellem emittit rugosam: & apparet papilio, coëunt simul, mas moritur, pariter & fœmella: sed prius emittit parua grana ad modum sinapis super foliis papyri ad hęc extensis, quæ solent reseruari in loco frigido, & cum instat ver, incipitque calescere, emittunt in loco destinato paruos vermes, qui modo prius declarato tunc nutriuntur, & ita bombyx regeneratur ex suo semine, & noui hæc experimenta, cum mea coniunx, & filiæ singulis annis huiusmodi vermes educant, ex quibus habent sericum, quod mixtum cum lino tenuissimo faciunt texere mappas & mantilia multum excellentissima, linum quippe orditur, sericum vero texitur. Vel bombyx dici potest authore Textore, subtilissima tela, quam eiusdem nominis vermes in India conficiunt aranearum more: Reperitur autem apud Orontem fluuium iuxta Antiochiam laudatissima.

Plin. laudat bombycem Assyriã, quia viri fœminis cesserunt, cũ viros etiã non puderet has vestes induere propter onera æstiua. In tantum, inquit ille, à lorica gestanda discesserunt mores, vt oneri sint vestes.

Arabia, quam ab omnium delitiarum vbertate felicem vocamus, bombyce quoque abundat. Proper. *lib.* 11.

Nec si qua Arabico lucet bombyce puella.

Hinc bombycinæ vestes vocantur mollissimæ.

Iuuenalis:

Cuius delicias & panniculus bombycinus vrit.

Italia etiam abundat optima bombyce, qua Florentini, Veneti, Genuenses, Mediolan. & Brixiani optima & laudabilia conficiunt serica, vt vidi alias, cum assiderem Capitaneo iustitiæ Mediolani, & etiã Bononienses, & habent magnas rotas multũ singulares ad extrahendum filum ex glomo, & quib. netur.

In Gallia etiam est prouincia Turonensis, quæ huiusmodi bombyce abundat, & ibi texuntur telæ sericæ. Et de his etiam scripsit Laza. Bayfius *in d. repet. l. vestis, ff. de auro & arg. lega. c.* 5. *&* 6. vbi multa ex prædictis ponit, quæ ab ante allegatis excerpsit.

Nonagesimaseptima consideratione tractatur de paruis rebus, quæ non sunt spernendæ, imo etiã extollendæ. Multæ enim sunt res parui corporis, quæ rebus magnis proculdubio anteponuntur, vt ait Beroaldus *in oratione sua habita in enarratione Persii Poetæ Satyrici.* hoc in primis gẽmæ lapilliq; testantur. Quid enim est minutius Carbunculis? Quid breuius Adamante? Quid Hyacintho magis pusillum? Et nihil tamẽ his nobilius, preciosiusve reperitur. Scribit enim Homerus Tydeũ paruo fuisse corpusculo, in quo tamen anima esset maxima, & vires amplissimæ, vnde decenter in Priapeis scriptum est:

Vtilior Tideus qui si quid credit Homero,
Ingenio pugnax, corpore paruus erat.

Et à Papinio veridice scribitur:

Maior in exiguo regnabat corpore virtus.

Et Xantippus Lacedæmonius, qui breui statura erat, ita laudatur à Silio:

Exiguis vigor admirabile membris
Viuidus, & magnos nisu qui vinceret artus.

Et vt inquit Beroaldus, licet curiosissime circumspexerit, & diligẽtissime pensitauerit, omnes fere res mundi magis virtute quam magnitudine æstimandæ sunt. Nec quærendũ est, quantus sit quisque, sed qualis: neque quam procerus, sed quam probus, discretus, prouidus, & magnanimus. Accedat historia quã refert Baptist. Fulgos. *in sua collectanea de dictis factisq; memorabilib. lib.* 3. *c. de suiipsius confidentia.* vbi ait: Egdarus Rex Britannorum, cum reges omnes, qui ei parebant, in conuiuiũ adhibuisset, eique esset relatum Rinãdum Scotorum regem, cum eum statura pusillum inspexisset cum aliis, dixisse non mediocriter se mirari, quod ipse aliiq; reges viri fortes proceroq; corpore, tã paruo homini subiectos se esse faterentur. Nulla prorsus re dicta, venatum deduxit eum, dataq; opera, vt solus cum eo ab aliis separatus esset, Rinando alterum è duobus gladiis, quos secum tulerat, obtulit, dixitq; fortitudinis eius periculum facere velle, vt sciret an verbis in eo facta responderent. Quare Rinãd. vehementer territus, erroris veniam petens, tandem eam impetrauit, cum Egdarus generoso facto, singularisq; virtutis suæ fiducia ostendisset, virtute se & nõ sorte electũ regnare, ei vt hoc experiri posset, potestate facta. Hinc dicit Bar. *in l.* 1. *ff. de iurisdict. om. iud.* quare est, quod Iureconsultus non dicit, quod officium ius dicentis sit longissimum, & non latissimum: quia sapientia non consistit in longitudine, & raro longus inuenitur sapiens, quod non placuit Cyno, cum esset longæ & grãdis staturæ, & in ore vulgi est: miror magis magnos sapientes. Legitur *Prouerb.* 20. *ante finem:* Quatuor sunt minima terræ, & ipsa sunt sapientiora Sapientibus. Formicæ, populus infirmus, qui pparat in messe cibum suum. Lepusculus, plebs inualida, qui collocat in petra cubile suum. Regem locusta nõ habet, & egreditur vniuersa per turmas suas. Stellio manibus nititur, & moratur in ædib. Regis. Et dicit Luc. de Pen. *in l. chartulas, in princ. C. de conueniendis fisci debitoribus, lib.* 10. quod breues dicũtur cauti, id est, cum cutela scripti, raro tamẽ vidi breues humiles. Et vt ait Beroaldus *loco antedicto,* nunquã quis laudauit librum ob id tantummodo, quod magnus foret ac copiosus, nec orationem quis vnquam duxit luculentam, propterea quod copiosa esset aut verbosa, & enormis: nec quis

quis Poema ob magnitudinem vnquam celebrauit: Imo contra laudantur libelli, qui sunt diserti, eruditi, & doctissimi compositi, eosque absque dubio anteponimus maximis voluminibus, in quibus nulla sit eruditio, vt de Persio ait, qui quanto minor est, tanto elegantior est: quanto minus habet ponderis, tanto plus habet autoritatis.

Vnde Martialis ait:

Sæpius in libro memoratur Persius vno,
Quam leuis in tota Marsus Amazonide.

Et de eodem Quintil. dixit: Multum & veræ gloriæ quamuis vno libro Persius meruit.

Et plures res modicæ & paruæ à pluribus laudatæ fuerunt, & plures de modicis reb. opera scripserunt, vt Synesius Crenensis de laudibus Caluitii scripsit. Dion cognomento Chrysost. librum de Comæ laudibus, & multi alii de paruis rebus scripserunt, quos num. 28. ponit Textor *in sua of. c. qui de modicis rebus opera scripserunt.* Sed Cælius *lib. anti. lect. 9. ca. 56.* taxare videtur ex sententia Platonis homines plerosq; , qui solent interdum nimis quam leuiculis rebus stulte operam impendere seriam.

NOnagesimaoctaua consideratio erit de Plaustris sibi obuiantibus multis modis, & inuicem inter se repugnantibus, cui est credendum in retrocedendo vel dando locum, & alias: & ista habet magnam sequelam. Nam data paritate, Pedester debet dare locũ equestri. Quoniam facilius mouetur Pedester, nisi esset in loco vbi facilius equester transiret, puta si in loco arcto, & parua via, & esset retrocedendum in aqua, aut luto, aptius & commodius est tunc, quod equester deferat pedestri. Cum non sit sibi incommodi transire per aquã, quod esset pedestri. Item equester debet deferre quadrigæ, cum facilius deferat, & retrocedat. Et quadriga currui, quia vt plurimũ quadriga facilius & potius se voluit, quam currus, & ita de huiusmodi. Intellige tamen semper, vt dixi, data paritate. Etiam non oneratus deferre debet onerato, hac ratione, quia facilius retrocedere potest, & vtilius & honestius est sic fieri: & sic scriptum ab Apostolo *ad Galat. 6.* Alter alterius onera portate, vt vtilitas vniuscuiusque considerat, quæ multum attendenda est. Quoniam licet omnia subiiciantur legibus, ita quod etiam Principes secundum leges viuere debẽt, *vt l. digna vox. C. de leg.* Tamen vtilitati omnia parent & etiam leges, vt dicit Valerius Maximus *lib. 3. tit. de fiducia sui c. sicut & illud.* ibi, *legem vtilitati cedere coegit.*

Si vero duo plaustra sibi obuiauerint in aliquo vico, vterque habet ius: & tantum vnum, quantum alter, *vt dicit gl in l. 2. §. 1. ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat.* si tamen vnus præueniat siue præoccupet locum intrando primo in via, potest acclamare primo, & hoc casu alius retrocedere debet, quia posuit se in necessitate, cum videret alium, vt dicit d. gloss. magna ibi, & Bart. Alias, vt dicit gloss. est locus gratificationi. *arg l. si. ff. de religiosis & sumptibus funerum.* vel sorti. *arg. l. in tribus. ff. de iudiciis.* Ita etiam dicit Bald. & post eum Sali. *in l. per agrum. C. de serui. & aqua.* Et idem Bar. *in l. quo minus. in 5. ff. de fluminibus.* Angelus etiam *in l. flumi-num. per illum text. in prin. ff. de damno infecto.* dicit, quod illi deferendum est, qui primo incepit in via venire. Et cum ante dictum est, quod est locus sorti, an per hoc videatur sors præmissa? dic quod non, vt ample notatur per dominum meum Iasonem *in l. si duobus. C. communia de legatis.* & Felin. *in c. capitulum sancta Crucis. in fine. extra de rescriptis.* vbi ponit de concursu duorum simul impetrantium, qui illorum præferatur: & de clausula, anteferri, quæ solet apponi per summos Pontifices in gratiis expectatiuis; quia alias literę priores in data præferrentur, vt ibi ample per eum declaratur, *in aliis locis in dicto capitulo allegatis.* Et quomodo etiam quandoque sors laudatur, scribit Lucas de Penna *in l. 2. C. quando & quibus quarta pars debetur. lib. 10.*

Et etiam scribit Felin. in eo loco de duabus collationibus eadem die factis per Papam de eodem beneficio, vel à Papa seu eius legato & ordinario, *secundum c. si à sede, de præben. in 6.* vel ab Episcopo & eius ordinario. Sed vnum dicit singulare dominus meus Iason *in lege 1. in 2. & 3. colum. ff. solut. matrimon.* quod instrumentum habens magis determinatum tempus, præfertur alteri. Ideo si in collatione facta per ordinarium sit apposita hora: In collatione vero facta per Papam, aut eius legatum non sit apposita hora, præferenda est collatio ordinaria, quia continet magis determinatum tempus: & ibi *in dictis locis* videri potest de duobus instrumentis eodem die confectis, quod illorum sit præferendum.

Et idem Felin. *in d. c. capitulum. colum. 17.* ponit de duobus ad brabium pariter peruenientibus, & de duobus castrum intrantibus, stante statuto, quod qui primo intrauerit, habeat tale pręmium: & de duobus simul eodem tempore natis, quis dicatur primogenitus. Et de duobus simul morientibus, & de duobus simul pacem frangentibus. Et sic quando est quęstio de concursu in casu, in quo concursus est dubius, & dubitatur quis præcedere debeat, vide Felin. *in dicto loco.* Quando vero sunt tres simul incedentes, vnus præcedere debet, & non duo simul, quia communiter dicitur, quando tres incedunt, vnus præcedere debet.

NOnagesimanona consideratio huius partis erit de prioritate temporis, videlicet, An qui prior est tempore, prior sit in iure; de qua ample declarat Dynus & Ioan. And. *in regula iuris. qui prior est tempore. de reg. iur. in 6.* notatur *in l. quoties vtriusq; ff. eod. ti. de reg. iur.* Et in hac materia dico, quod illa prioritas datę operatur in multis casibus.

Operatur enim primo in hypotheca, ita quod qui prior est tempore, potior est in iure. *l. potior. & l. creditor. ff. qui potiores in pignore habeantur. & l. si fundum. C. eod.*

Quod extende primo, non solum habere locum in hypotheca expressa, sed etiam in tacita; vnde sicut habens expressam hypothecam anteriorem præfertur posterioribus creditoribus habentibus tacitã vel expressam, ita etiam habens tacitam hypothecã anteriorem realiter præfertur posterioribus creditoribus, non solum habentibus tacitam, sed etiam expressam; ita tenet Dynus *in dicta regula iuris, qui prior. per l. 1. §. & vt plenius. C. de rei vxor. actio.* & ibi hoc etiam sentit gloss. pro qua etiam opinione facit tex. *in l. 1. C. de precario.* Nam tex. ibi loquitur de tacita hypotheca, & tamen ibi dicit, quod transit res in alium cum onere suæ obligationis. *facit in l. vsucapio. & l. pignori. C. de remissio. pignor. & l. si debitor. C. de distract. pignor. l. 1. in fin. C. debitorem venditionem pignorum non debere. & l. debitorum. C. de pignor. & l. si quidem. C. de donationibus inter virum & vxorem. & l. debitorum. C. de euicti.* Per quos text. ita tenet Maria. Sozi. *in suo tractatu oblationum. lib. 12.* Licet Bart. *in l. 1. C. de priui. dotis. versic. quæro primo.* videatur tenere contrarium. Sed vide dominum meum Iason. *in §. item Seruiana. num. 7. cum duobus sequentibus. Institut. de actionibus.* vbi etiam ponit post Angelum ibi, in quibus casibus constat tacita hypotheca.

Secundo extende, quod non ſolum habet locum prædicta Regula in bonis iam quæſitis tempore hypothecæ, ſed etiam habet locum in bonis poſt hypothecam quæſitis, *vt dicit Bar. in l. ſi is qui. col. vlt. verſ. vltimo quæro. ff. de iure fiſc. ſingulariter Bal. in l. hac edict. §. his illud. verſ. ibi, vt ſi quis. C. de ſecun. nupt. & idem Bar. in conſ. ſuo incip. Florentinus quidam Doct. idem Bal. conſi. ſuo 364. in 5. par. conſi. & eſt caſus in l. fi. ff. qui potiores in pignore habeantur.*

Tertio extende, vt non ſolum procedat ſi habeat ius ab illo qui prætendit ius in re ſecunda, ſed etiam ſi habeat ius ſolum à re: quoniam ex tempore præfertur ſecundo prætendenti ab eodem ius in re. *text. eſt & ibi Bal. in l. 3. cum ex cauſa. ff. qui potiores in pignore habeantur.*

Quarto extende, etiam habere locum in guarentigia, quoniam etiam licet ipſa principalis prior tempore ſit potior aliis, ita etiam guarentigia, quæ eſt in ipſo contractu, *ſecundum Bart. in l. cum vnus, in fin. princip. ff. de bonis autorit. iudicum poſſidendis. & in l. ſi & iure. ff. qui potiores in pignore habeantur. Ange. in l. fin. Cod. eod.*

Quinto extende, vt non ſolum habeat locum in principali, ſed etiam in acceſſoriis. facit text. *in l. potior. §. ſi de futura. ff. qui potiores in pignore habeantur.* & quod acceſſorium ſequitur naturam ſui principalis, facit regula principalis, de qua *in regula acceſſorium, de regul. iur. in 6.* ibi per Dynum.

Sexto, extende etiam habere locum in hypotheca generali, quæ ſi ſit prior tempore, præfertur etiã ſpeciali. text. & ibi Bart. *in l. generaliter. ff. qui potiores in pignore habeantur. & l. ſi generaliter. C. eo.* vbi Bal Sali. & alii. Ideo dicit Luc. de Pen. *in l. prædia. col. 5. verſ. 10. inducitur. C. de locatione prædiorum ciuilium, lib. 11.* quod in obligatione generali potior eſt ille, qui primo ad rem peruenit. *l. ſi vero. ff. de peculio. l. inter eos, in princip. ff. de re iudi.*

Septimo, extende etiam habere locum non ſolum in principali, ſed etiam in omnibus aretagiis, quæ hodie ſunt loco vſurarum. *ita eſt tex. in l. Lucius. & ibi Bar. ff. qui potiores in pignore habeantur. & Bal. in l. ſi generaliter. C. qui potiores in pignore habeantur.*

Octauo, extende etiam ſi fiat nouatio obligationis cum expreſſa repetitione pignorum, quia, etiam prior in tempore, eſt potior in iure. *l. 3. in princ.* & ibi Bar. *ff. qui potiores in pignore habeantur.* clarius dicitur *infra verſic. 21.*

Nono, extende habere tantum locum in pignore conuentionali & non prætorio. *Bart. in l. cum vnus. in prin. verſ. venio ad ſecundum. ff. de bonis autoritate iudicum poſſidendis.*

Decimo, extende etiam in pignore prętorio, ſi cõcurrat cum conuentionali. *l. 3. & ibi Bar. C. vt in poſſeſſionem legatorum. Ludo. Bologninus in l. fundus. ff. de annuis legatis. in interpretationib. & Bal. conſilio ſuo 466. lib. 4.* Et quomodo differat prætorium à conuentionali, vide Bar. Bal. Paul. & Alex. *in l. 1. ff. de pig. act.* Fel. *in c. cum aliquib. in prin. de re iudicata.* do. me. Iaſ. *in d. §. item Seruiana. nu. 7. inſti. de act.*

Vndecimo, extende etiam in pignore iudiciali capto in cauſam iudicati, *vt dicit Bar. in l. cum vnus. in fine princip. col. fi. verſ. quid in pignore. ff. de bonis auto. iudicum poſſiden.* vbi tenet, quod idem in iudiciali, quod in cõuentionali, & in hoc ponit differentiam inter prætorium & iudiciale: & de iudiciali eſt tex. *in l. ſi & iure. ff. qui potiores in pigno. habeantur.*

Duodecimo, extende etiam ſi prior in tẽpore habeat priuatam ſcripturam contra creditorem habentem publicam. Bald. & Ang. *in l. ſcripturas. C. qui potio. in pig. habean.* Lanfrancus *in c. quoniam contra in pen. col. extra de probationib.* dummodo illa ſcriptura priuata ſit munita ſubſcriptione teſtium, vel probetur per teſtes, qui fuerint præſentes, quãdo talis debitor ſcripſit talem ſcripturam.

Decimotertio, extende etiam in priuato, qui eſt prior tempore, quia præfertur Reipub. poſteriori. ita eſt text. *in l. ſi fundum pignor. C. qui potior. in pign. habean.* & ideo idem dicendum eſt in Eccleſia, cum Reſpublica & Eccleſia pari paſſu ambulant. text. *in l. fin. C. de ſacroſ. eccleſ.* faciunt ea quæ dicit dominus meus Iaſon *in §. ex maleficiis. col. 9. inſtit. de act.* vbi etiam æquiparat Eccleſiam minori & pupillo.

Decimoquarto, extende etiam in priuato priori tempore qui præfertur fiſco. *tex. in l. ſi pignus. ff. qui potiores in pig habe. & in l. fi. §. fi. ff. eod. & in l. ſi fundum. C. eod. & Bal. in l. 3. C. de remiſſio. pigno.*

Decimoquinto, extende etiam ſi poſterior primo poſſederit rem hypoth. dummodo alius habeat anteriorem contractum; quia hoc caſu dicitur prior in data. Ita tenet Phil. Franc. *in conſ. ſuo 126. col. 2. in litera D. in 4. vol.* Et ſic hoc caſu non habet locum in hypotheca. *l. quoties. C. de rei vend.* & ibi dominus meus Iaſ. *in 3. limi.* quod intellige verum, quando à nõ domino datur pignus duobus: ſed ſi à diuerſis non dominis, tunc ſecus. *l. ſi non dominus. ff. qui potior. in pigno. habe.* dicam *infra in 6. limitatione.*

Decimoſexto, extende, vt non ſolum habeat locũ in principali, ſed etiam in re augmentata per alluuionem. *text. eſt clarus in l. ſi fundus hypoth. datus ſit, deinde alluuione maior factus eſt, totus obligatur. ff. de pign.*

Decimoſeptimo, extende, quod ſicut prior tempore præfertur in hypotheca in re principali, ita etiam in mélioramentis. *text. eſt in d. l. ſi fundus. §. 2. de pigno.* quod intellige verum quando ille qui hypothecauit rem, eſt ille, qui fecit melioramenta, ita loquitur dictus §. 2. ſed ſi alius fecit melioramenta, forte alius ad quem res peruenit, non autem ille qui hypothecauit, tunc res non eſſet obligata cum melioramentis. *l. in his. C. de prædiis & omnib. reb. nauiculariorum lib. 11. & ibi Bart. & eum ſequitur Paul. in l. ſi conuenerit. 2. ff. de pign. actio. dominus meus Iaſon in l. creditor. 1. ff. ſi cert. pet.* Crederem hoc eſſe verum, ſi ipſa res hypothecata melioretur, ſecus ſi addatur aut adiungatur, puta quia de paruo domo fiat magna per adiunctionem loci, aut de parua manſo, in quo ſunt certæ res primo obligatæ, quia ſi aliæ addentur manſo, non ſunt hypothecatæ cum primis.

Decimooctauo, extende, quod non ſolum habeat locum prædicta regula in principali hypotheca, in vſuris ſeu arreragiis & melioramentis, ſed etiam in expenſis factis in proſecutione hypothecæ principalis: Quoniam cum expenſæ ſint acceſſoria ad rem principalem, ſequuntur naturam ſui principalis: quoniam acceſſorium ſequitur naturam ſui principalis. *vulgata regula iuris in 6. facit lex cum principalis. ff. de regulis iuris.* Crederem in hoc, quod expenſæ impetrantis, quo ad mandata & expleta decreti ſeu ſubhaſtationis, præferantur omnibus quando fit executio in immobilibus per viam decreti, ſed quo ad expenſas proceſſus quæ fiunt poſtea, donec omnes ſint collocati pro hypotheca, ſecundum prioritatem & poſterioritatem temporis, videntur tales expenſæ non habere naturam ſui principalis, niſi poſt omnes hypothecas reales priores in data, & hoc facto videtur, quod expenſæ omnium ſint

collocan-

collocandæ, ſecundum quod collocata fuerunt principalia, & ita ſeruatur in practica.

Decimonono, extenditur etiam ſi ſecundus in data ſit rex vel Imperator, quoniam, *vt dicit Bald. in l. ſi fundum. in principio. Cod. qui potiores in pignore habeantur*, etiam priuatus, qui eſt prior in data, eidem præfertur in pignore conuentionali.

Vigeſimo, extende etiam habere locum in duabus dotibus, quia prior debet præferri. *l. aſſiduis. §. fi. C. eodem. qui priores in pig. hab. & Dynus in d. regula, qui prior.*

Vigeſimoprimo, extende, quod non ſolum habet locum illa regula in prima obligatione & conuentione hypothecę, ſed etiam in obligatione nouante cum ſecundo creditore, cuius hypothecæ nouatæ prioritas iungitur cum prima, *vt eſt text. in l. 3. ff. qui potiores in pignore habeantur.* dictum eſt ante, *verſ.* 8.

Hæc regula ſuperius poſita & extenſa, limitatur in pluribus caſibus, quoniam, *vt dicit text. in l. interdum. poſterior creditor, potior eſt priore. ff. qui potiores in pig. habeantur.*

Primo, non habet quando ſecundus ſeu poſterior eſſet priuilegiatus, quia tunc etiam præferretur antiquiori & priori in hypotheca. *l. Titius, in pr. & ibi Bart. ff. eod. titul. qui potiores, &c.* quod quidem ex pluribus limitationibus ſequentibus declarabitur.

Secundo ergo limitatur principaliter dicta regula in creditore, qui in rem obſeruandam credidit, veluti ſi nauis fuit, & ad armandam eam vel reficiendam quis crediderit, vt dicit text. *in d. l. interdum. ff. qui potiores in pignore habeantur.* & ibi gloſſ. fin. *in verb. credidero.* ponit tria priuilegia, q̃ in hoc habet creditor.

Primum, quia creditor talis in perſonalibus præfertur. *l. creditor. 1. & ibi Dd. ff. ſi cert. pet. l. ſi ventri. §. 1. l. qui nauem. ff. de priuilegiis creditorum.*

Secundum priuilegium eſt, quare ſic refecta videtur tacite hypothecata. *d. l. interdum. & l. 1. ff. in quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur.*

Tertium, quia præfertur talis in hypotheca illius, etiam alii creditori anteriori tempore, vt eſt tex. *in d. l. interdum.* & ratio aſſignatur *in l. ſeq. quæ incipit, huius. in prin.*

Aduerte tamen, quia ad hoc, vt prædicta habeant locum, duo copulatiue requiruntur. Vnum, quod pecunia expreſſe fuerit mutuata ad refectionem rei. Aliud, quod res effectualiter fuerit refecta, quoniam hoc caſu ſi non eſſet refecta, ceſſaret ratio l. *interdum*, ſupra allegata. Et ſi fuerit refecta, & non ad hoc expreſſe mutuata, non habet locum prædicta lex, vt dicit dominus meus Iaſ. *in d. l. creditor. §. 1. ff. ſi cert. pet.* qui ibi limitat d. l. *interdum.* in vno caſu, ſcilicet, ſi domus extat, alias non. gl. eſt ad hoc, quæ eſt vltima & minima. *in l. 1. ff. de ceſſione bonorum.* Iſta limitatio non mihi bene videtur ſonare ad prædictam legem, cum nō Entis, nullæ ſint qualitates. Ideo nō eſt amplius quæſtio de prælatione in melioramentis. Sublimitatur ergo illa lex, vt procedat quatenus pecunia mutuata neceſſaria fuit pro refectione ædificii, ſecus autem in eo pluri, quod fuit mutuatum vltra quam neceſſitas refectionis exigeret, quia in illo pluri ceſſat iſtud priuilegium, *vt eſt optimum argumentum in l. fi. ad fin. ff. de exercitoria.* Sublimitatur tertio, niſi fuerit mutuatum hæretico in reſurrectionem ſeu reſtitutionem, quia non habet priuilegium hypothecæ, *vt in ſimili dicit text. in auth. item priuilegium. C. de hæreticis. Pan. in c. quia gaudemus. de hæreticis.* Quid autē de pecunia mutuata, vt fiat ædificium de nouo, ſcribit do. meus Iaſ. *in d. l. creditor.* ideo eum ibi vide.

Tertio, principaliter limitatur prædicta principalis regula non habere locum, quando mutuatum eſſet alicui ad effectum rerum conſeruandarum, & in caſu in quo alias res conſeruari non poteſt, veluti ſi in cibaria nautarum fuerit creditum, ſine quibus nauis ſalua venire non poterat; & idem ſi in merces obligatas crediderit, vel vt ſaluæ fiant, vel vt naulum exoluatur, potior erit, licet poſterior ſit, ita dicit text. *in d. l. huius. ff. qui potiores in pignore habeantur.* Intellige prædicta, dummodo expreſſe in hanc cauſam fuerit mutuatum, vt ante dictum eſt, & ideo dicit do. meus Iaſ. *in d. l. creditor*, quod ſi mercator vendidit merces ſuas alii mercatori, & transferat dominium, & ille mercator promittit ſoluere in certis nundinis, poſtea aufugit, & extent merces venditæ, comparent alii creditores, mercator qui vendidit iſtas merces nullum habet priuilegium in illis mercibus, nec præfertur aliis creditoribus quamuis extent dictæ merces, textum habemus *in l. quidam fundum. ff. de in rem verſo.* per quem textum ita determinat Dinus, Bar. & communiter Doctores *in l. ſi cum dotem. §. fin. ff. ſolut. matr.* Bald. *in l. fin. C. commodati, & in l. in eum cui. C. de actionibus & obligationibus. & in l. in reb. colum. 2. C. de iure dotium.* Quamuis contrarium, & male, tenuerit idem Bald. *in l. pro debito. C. de bonis autoritate iudicis poſſidendis.* Sed dominus meus Iaſ. *in d. l. creditor.* ſaluat Bald. vno caſu, ſcilicet, quando pecunia fuiſſet expreſſe & nominatim mutuata ad emendum tales merces, quæ fuiſſent emptæ, tunc tales merces cenſentur obligatæ, & in illis præfertur omnibus creditoribus prioribus. text. *in l. qui in nauem extruendam.* & ibi gloſ. magna approbata. *ff. de priuilegiis creditorum.* Imo plus mutuans expreſſe ad emendum tales merces, habet tacitam hypothecam in illis mercibus; ita gloſſ. magna *in auth. quo iure. C. qui potio. in pign. habeantur.*

Quarto, principaliter prædicta regula principalis limitatur non habere locum in pignore prætorio, q͞a in tali prior tempore non eſt potior in iure, ſed habens tale pignus præfertur aliis, etiam priorem datam habentibus, *vt ample declarat Bart. in l. cum vnum. in pr. col. vlt. verſ. venio ad ſecundum. ff. de bonis auto. iudicum poſſidendis.*

Quinto, limita in pœna in cōtractu appoſita, quoniam licet prior in data quo ad hypothecam principalem præferatur, non tamen præfertur quo ad pœnam. Ita tenet Paulus *in l. ideo condemnatus. per illū text. ff. de compenſatio.* quæ quidem deciſio facit ad plures quæſtiones. Nam multi habent hypothecam in pluribus reb. in patria Burgundiæ ratione cenſus, q importat emendā ſeu pœnā ob defectū ſolutionis certo tempore fiendæ. An ſicut tales p̃feruntur cæteris creditorib. priorib. in data principali & arreragiis, vt ante dictū eſt, etiā p̃ferri debeant in emenda? videtur ex illa deciſione, ꝙ non. Et ibi etiam Paulus ponit aliam deciſionem q̃ eſt, ꝙ licet fiſcus habeat tacitam hypothecā in ſuis contractib. *vt l. fiſcus. ff. de iure fiſci.* Tamen non habet in pœnis. *C. de pœnis fiſcalib. creditores præferri. lib. 10.* & notatur *in l. præſcriptum. in verb. hypothecas. ff. de pactis.* Et ſic licet receptores regii in balliuatib. aut ſenaſcalliis vti velint hac poteſtate, ꝙ dicant, Denarios regios eſſe priuilegiatos in regno, ita ꝙ exeq̄ faciunt debitores realiter p captionē & detentionē obligatorum in carcerib. ꝙ tamen illud non debet habere locum in pœnis ſeu emendis adiudicatis fiſco. Ex ordinatione tamen Regis ſi pœna pecuniaria ſeu mulcta, vulgo emenda, adiudicata fuerit p balliuos aut alios iudices immediate ſubiectos ſupremis curiis, non excedat ſummam 25. librarum Turo. poterit execu-

cutioni demandari, dando cautionem per receptorem Regium, non obstante appellatione ad superiorem interposita. Pœnæ tamen seu Emendæ inferiorum iudicum, etiam si sint Castellani aut præpositi regii, non possunt executioni demandari & exigi, si ab eis fuerit appellatum ad superiores iudices: prout nec etiam emēdæ dominorum subiectorum: & istud pluries dixi, licet sæpe receptores castellaniarum regiarum voluerint facere contrarium, sed eis fuit denegatum, quoniam licet tales pecuniæ sint regiæ seu regales, non tamen sunt priuilegiatæ.

Sexto limita non habere locum in eo qui habet solum conuentionem de hypothecando; quoniam non præfertur illi, qui habet hypothecam post promissionem factam, & ante ad implementum promissionis: quoniam præfertur qui credit pecuniam, & accepit hypothecam, ita est textus *in l. potior. ff. qui potio. in pigno. habeantur.*

Septimo limitatur, quando res aliqua datur in pignus à diuersis non dominis, quia præfertur ille, qui est possessor, text. est ad literam *in l. si non dominus.* & ibi Bart. *ff. qui potiores in pignore habeantur.*

Octauo limita non habere locum, quando secundus creditor offert priori debitum suum. *tex. est in l. 1. & ibi Bald. C. qui potiores in pignore habeantur. l. fi. & plene notatur in gl. magna, quæ est ad hoc magistralis. C. de his qui in priorum creditorum loco succedunt.*

Nono, fallit in casu quo prior negat rem fuisse in bonis debitoris, quia conuictus de mendacio, posterior eidem prefertur, *vt est tex. auth. item possessor. C. qui potiores in pignore habeantur.* Et hoc in odium mendacii, de quo plura per dominum meum Iason. *in l. quod te. in 11. & 12. col. ff. si cer. pet.* per Felynum *in c. cæterum. in 6. & 7. col. extra de iudiciis.*

Decimo, fallit in re empta ex pecunia secundi creditoris: quia ille secundus præfertur, quando eidem est specialiter obligatum, *vt est text. ad literam in l. licet. C. qui potio. in pign. habe.*

Vndecimo limitatur, non habere locum in actione personali. *Bald. in l. 1. C. de pœnis fiscal. creditores præferri. lib. 10.*

Duodecimo, fallit in creditoribus Chirographariis, qui licet sint priores in data, non præferuntur creditoribus posterioribus habentibus publicam scripturam. *l. cum tibi. & l. scripturas. vbi notatur. C. qui potior. in pign. habe.*

Decimotertio, fallit in creditoribus Banchi, quoniam inter tales non inspicitur prioritas temporis in data, ita quod si sint plures, qui deposuerint plures pecunias apud Banchum, & vnus exegerit suum debitum, non est inter alios communicandum, etiam si sint priores in data, nisi in casu in quo per violentiam exegerit, vel nisi debitor ei gratificatus fuerit, vel nisi bona tunc cum exigit, fuissent iam possessa aut impedita autoritate iustitiæ, vel nisi superueniat priuilegiatus: quia tunc habenda est ratio eius. Et in casu, in quo nil adhuc est exactum preferturis, qui ex deponentib. repperit depositum suum non esse consumptum, & ille cæteris præfertur propter ius dominii. Et si inuenerit consumptum, preferuntur depositarii creditoribus, nisi aliquis ex eis vsuras acceperit. Quoniam hoc casu perdit priuilegium, & ceteris aliis creditoribus est similis, quod adhuc intellige verum, nisi sit alius qui sit magis priuilegiatus depositario. Et si sint inter pares, cuilibet est satis faciendum pro rata, prioritate temporis non attenta. Ita tenent & dicunt Baldus & Salicetus *in l. superuacuum. Cod. de positi.* vbi pro vnoquoque casu allegant iura: & videBartolum *in l. pupillus. ff. de his, quæ in fraudem creditorum.*

Decimoquarto, limitatur prædicta regula principalis non habere locum in mobilibus, quo ad nos secundum consuetudinem patriæ ducatus Burgundiæ descriptam *in libro consuetudinum illius, in titulo, Des rentes vendues à reachar. articul. 3.* Maxime, quando sunt posita & euacuata extra manum debitoris. Et istud fere obseruatur in tota Gallia, de quo plene ibi scripsi, ideo non insisto.

Decimoquinto, fallit in re empta ex pecunia pupilli per tutorem: quia hoc casu etiam si non sint specialiter obligata & hypothecata, tamen pupillus est in hoc priuilegiatus, & præfertur prioribus creditoribus, *vt dicit text. & gl. in l. idemq; est. ff. qui priores in pignore habeantur.* Et ideo videtur idem dicendum in Ecclesia, cum minor seu pupillus & ecclesia pari passu ambulent, *vt dicit & tenet dominus meus Iason in §. ex maleficiis. col. mihi 9. & secundum alios. nu. 32. Institut. de actio.*

Decimosexto, fallit in expensis funeralibus, quæ sunt ita priuilegiatæ, quod ante omnes creditores debent deduci, nō habendo respectum ad prioritatē temporis. *l. 1. ff. de priuilegiis creditorum. & faciunt notata in l. scimus. §. in computatione. C. de iure deliberand. vbi per Doctores. dixi in commentariis nostris super consuetudinibus Ducatus Burgundiæ. tit. Des droictz & appartenances à gens mariez. §. 9. in gl. & faictz funeraulx.* & facit l. *impensa funeris semper ex hæreditate deducitur*, quæ etiam omne creditum solet præcedere, cum bona soluendo non sint, q̃ est *l. pen. ff. de religiosis & sump. funerum.*

Decimoseptimo, fallit in casu in quo sunt creditores habentes hypothecam, etiam in priori quam expensa facta in infirmitate defuncti: quia illa expensa præfertur creditoribus, etiam habentibus priorem data, *text. est in l. in restituenda hæreditate.* Compensatio eius habebitur, quod te in mortui infirmitatem, in sumptumque funeris bona fide ex proprio tuo matrimonio erogasse probaueris. *C. de petitione hæreditatis.* & illum textum ad hoc ibi notat Bal. & facit text. *in l. legatum. C. de religio. & sumptib. funerum.* & dixi *in consuetudinib. ducatus Burg. in gl. allegata in præcedenti limitatione.*

Decimooctauo, fallit etiam & limitatur in creditore, qui est creditor confectione testamenti defuncti: quia præfertur omnibus aliis creditoribus, anterioribus etiam priorem hypothecam habentibus, & illa expensa ante omnia est deducenda. *Bar. in l. non ignorat. C. de fructib. & litium expen. Ant. de But. in c. 1. col. 1. de probat. dixi in dictis consuetudinib. loco ante alleg.*

Decimonono, fallit in muliere, quæ præfertur omnibus habentibus tacitam hypothecam, etiam in data priorib. *tex. est in l. assiduis. C. qui potiores in pignore habeantur.* Nunquid autē mulier sit potior fisco creditore, ponunt Bar. Bal. & Salic. & ibi Alex. *in Apostillis ad Bar. C. de priuileg. fisci. & in l. satis. C. in quib. causis pignus tacite contrahitur.* Et Angelus de Imol. & do. meus Ias. *in l. si marito. ff. sol. matr.*

Vigesimo, fallit in eo, de cuius pecunia militia emitur. *l. fi. & in auth. quod obtine. C. de pig. & hypoth. & gl. in l. idemq; est. ff. qui potiores in pig. habe.* Quod facit ꝓ nostris aduocatis & practicis huius patriæ, q emunt officia & capiunt pecunias mutuo, ex quibus vt plurimum constituunt reditus: quia creditores deberent facere apponere in instrumentis, quod mutuant tales pecunias pro tali officio emendo: quia per hoc præferentur cæteris creditoribus, etiam anteriorib. quod non affirmo pro constanti, ideo cogita.

Vige-

Vigesimoprimo, fallit in fisco agente ex causa primipili, quia præfertur omnibus creditoribus etiam habentibus expressam hypoth. in priori data. Imo etiam bona mulieris in subsidium sunt tacite obligata *tex. & ibi notatur. in l. satis C. in quib. causis pignus hypoth. tacite contrahitur. Dinus in regula. qui prior de regulis iuris. in 6.*

Vigesimosecundo, limitatur, nisi quando hypothecatur secūdo creditori per debitor emde voluntate primi creditoris: quoniam in hoc casu secundus præfertur primo, *text. est in l. creditor la 2. §. si Titium ff. qui potiores in pignore habeantur.*

Pro 23. limitatione. Aduerte ad tex. *in l. potior §. si hoc colonus. ff. qui potiores in pignore habeantur.* ꝙ in hoc non inspicitur proprietas temporis ex obligatione rei ad effectum inducendi post hypothecam, sed ad tempus cōstitutionis hypothecæ: Quoniam vt dicit tex. non ex conuētione priori obligatur, sed ex eo, quod inducta res est, quod posterius factum est.

Pro 24. fallentia. Aduerte etiam, quod hæc prioritas non habet locum, nisi inter contractus validos, quia, si vnus sit validus & alius inualidus, qui habet titulum validum, non tam potior quam etiam solus, *vt est tex. in l. 2. in fi. ff. qui potiores in pignore habeantur.* Et facit regula, quoniam id quod nullum est, nullum operatur effectum. De qua ample per do. meum Ias. *in l. 2. §. quod si in patris potestate. ff. sol. mat. & in l. causas. in fi. C. de transact.* Fel. *in cap. ex tenore. col. 3. 4. & 5. extra, de rescrip.* & dicam aliquid infra.

Pro 25. limitatione. Aduerte ad l. 2. *C. de pignor.* quæ vult, quod specialis hypotheca prius est discutienda, quam generalis, quod habens specialem secundo, præfertur habenti specialem & generalem primo quoad illam generalem.

Sed aduerte, nunquid clausula, quæ quotidie in instrumentis notariorum apponitur, quæ est, videlicet quod specialitas generalitati non deroget, nec econtra, tollat effectum illius legis. Ita quod hoc casu etiam habens generalem primo, præferatur secundo habenti tantum specialem. Credo quod sic: quoniam, *vt dicit Bart. in l. sed & si adiiciatur. ff. pro socio.* Species restringit genus ex præsumpta voluntate contrahentium, quod sequitur Alex. *consilio suo 8. col. 1. 3. vol.* vbi ait. quod vnum verbū speciale, alteri verbo generali iunctum, alterat illud genus. Cum ergo, ex expressa voluntate cōtrahentium, sit expresse declaratum, quod generalitas non deroget specialitati: Ideo seruanda est eorum voluntas, quoniam contractus ex conuentione partium, legem accipiunt *l. 1. §. si conueniat. ff. depositi. c. contractus. de reg. iur. in 6. & facit regula iuris, in toto iure generi per speciem derogatur. ff. de reg. iur. lib. 6.* Ex quo licet apponatur generalitas, tamen quia ex voluntate contrahentium expresse disponitur, quod species deroget illi: Ideo seruanda est illa conuentio, cum illa regula habeat locum in contractibus, *vt dicit Decius in dicta regula, in toto iure. & Dynus in dicta regula, generi. per l. stipulatione commotissimum. ff. de verb. oblig. Et dicit istud tenere Ang. in cons. 160. & Fulgos. in cons. 215. per l. doli clausula. ff. eod. de verb. oblig.*

Et si dicatur, quod isto modo partes tollerent legem superioris, & conuenirent contra leges & decreta principium, sc. contra *d. l. 2. C. de pign.* quod non est dicendum, *vt dicit tex. in l. iurisgentium. §. prætor ait, pacta conuenta, quæ neque dolo malo, neque aduersus leges, &c. facta erunt, seruabo. ff. de pactis.* Ideo non videtur valere talis conuentio in casu, l. in quo tertius haberet specialem non specialiter ante hypothecatam. Ita, quod prima generalitas, non discussa prima specialitate præfertur secundæ specialitati in vim contrahentium in præiudicium tertij.

Ad hoc posset responderi, quod illud non habet locum in hoc casu, ex quo ante ius acquisitum tertio ex voluntate contrahentiū ista generalitas alteratur per adiunctionem specialitatis, & illi generi derogatur, per illam specialitatem subsequentem, quiæ magis clare continetur in hac clausula, ita quod specialitas generalitati non deroget nec econtra, quam si fuisset adiunctum aliquod verbum speciale generali, quo casu genus alteratur, multo fortius hoc casu. Et hoc maxime etiam quia talis clausula importat, quod generalitas saltem sit conditionalis, scilicet eo casu quo specialis non sufficeret: quo casu primus ex vi illius clausulæ preferretur in illo casu in illa generalitate secundo creditori habenti specialem hypothecam contra d. l. 2. *vt dicit Bart. ibi per l. qui generaliter. in fi. ff. qui potiores in pigno. hab.* vbi videtur esse tex. ad literam pro hac clausula, ex qua decidit ille text. quod ex conuentione potest fieri, quod habens generalem præferatur. Ideo multo magis hoc casu. Et aduerte, quia illa l. 2. *C. de pignoribus.* habet tantum locum in casu, in quo quis habet specialem in aliqua re, & generalem postmodum pro eodem debito, quoniam hoc casu habens secundam specialem illi alia re comprehensa sub generali præfertur in generalitate: quod intellige vbi non esset illa clausula, secus vero, vbi primus haberet tantum generalem in omnibus quia illa præfertur speciali posteriori, *vt est text. ad literam in l. si generaliter. C. qui potio. in pign. hab.* Et nota ista, quæ quotidie eueniunt in practica.

Aduerte tamen ad vnum, an dici possit, quod hęc hypotheca generalis in emptione redituum non sit bona, imo videtur reddere contractum vsurarium, quando emuntur annui reditus, si non sint expresse pro illo certa bona peculiaria obligata, prout videntur facere text. *in extrauaganti. regimin. 1. & 2. de emptione.* vbi expresse consultus Papa Martinus V. & Calixtus 3. super huiusmodi contractibus, an essent validi, illo approbant in casu ibi proposito, scilicet, quando expresse in ipso contractu sunt certa bona venditorum obligata pro solutione dictorum redituum, cum dicit tex. extrauagantis Martini, bonis in ipso contractu tunc expressius pro ipsius annui census exsolutione in perpetuum obligatis. Et text. Calixti dicit. Recipere solitæ fuere illa lex domibus terris, agris, prædiis, possessionibus, & hereditatibus prædictis, qui in huiusmodi contractibus expressi fuerint prædictorum solutione redituum, & censuum efficaciter obligantes in illorum vendentium fauorem: vbi videtur approbare contractus huiusmodi secundum expositionem eis factam, quæ erat tantum in casu in quo bona erant specialiter, & expresse certa ad hoc obligata. Et ideo cum iste casus tangat animam, & non sit eadem ratio in generalitate, quæ in specialitate, eo, quia in generalitate videntur solum partes habere respectum ad lucrum pecuniarium, & illa assignatio generalis sit tantum pro securitate debiti. Ideo videtur, ꝙ sapiat vsurariam prauitatem, hoc est, lucrum ex pecunia, quod est reprobatum: & quia vt videri potest ex illo textu in d. extrauaganti: regimini. illud, quod disposuit summus Pontifex, fuit: quoniam ita inuenit ex consilio peritorum, qui decidebant contractus huiusmodi licitos: ideo cum tales dicat validos, intelligendum est tamen sane secundum formam in principio illius extrauagantis datam, & secundum qualitates in præfatione appositas, quæ sunt tales, vide-

licet, quod sunt expressa certa bona in contractu, quæ sint obligata pro solutione dictorum redituum aut censuum: quia dictio huiusmodi, denotat similitudinem, *l. denique. ff. de pignoribus.* & etiam, vt sua dispositio sit conformis conclusioni Doctorum, & Canonistarum, & Theologorum tenenda est in suo casu, scilicet, quando est certa res expresse obligata, prout ita tenent prædicti Doctores maxime in reditibus de nouo constituendis, vt per omnes *in cap. ciuitate. extra, de vsuris.* & per Ambrosium de Vignate *in repet. cap. salubriter. num. 73. vsque ad num. 81. eod. tit. de vsuris.* Laurentius de Rodulphis *in tract. de vsuris. in 12. quæst. 1. par.* vt etiam videtur tenere Ber. de Bust. *in suo Rosario in 1. part. serm. 27. in 2. part. illius. in litera* B. 2. vbi ponit casum tantum in illo, qui constituit reditum super aliquibus bonis, & dicit Henricus Gandensis in quo libetis, quo libeto 8. quæstio. 12. quod emptio reditus perpetui siue ad vitam non est emptio, licet sic soleat appellari: quia extrema huius contractus per se sunt pecunia simul data, & per quotas recipienda, sed est purum mutuum. Si enim esset emptio & venditio, sed vere posset dici, quod pro pecunia emeretur reditus, oporteret interuenire alium contractum, imo duos contractus circa rem aliam, quæ per se nata est esse extremum emptionis & venditionis, vt res illa sicut fundus, vel mensura terræ contenta, primo pro pecunia ematur, deinde pro aliqua quota pecuniæ annuatim, vel ac vt iam, vel in perpetuum reuendatur, vel hereditarie concedatur, vel quota huiusmodi tali ematur, cui debetur iure venditionis: puta ei, qui fundum vel mensuram vendidit, &c. Et huic opinioni videtur concordare Panor. *in disput. 5.* & Innoc. *in d. cap. in ciuitate.* vbi videntur tenere talem contractum esse illicitum, si fiat relatio in personam vendentis, & non super bonis illius, qui semper ponunt, quod fiat super certo fundo, vel super certa re. Et quoniam, *vt dicit Ang. de Clauasio in sua summa. in verbo, vsura, vers. 78.* quod ad hoc, vt talis cõtractus non sapiat vsuram: requiritur, quod reditus fiat de bonis, & super bonis: ideo non esset bonum si fieret relatio tantum ad personam, nec esset licitus contractus, imo vsurarius.

Ex quo dixi in casu emergenti, quod non habens immobilia si constituat reditum annuum, videtur fieri relatio reditus ad personam, vnde lucrum pecuniarium procedat, ex quo dicitur vsurarius. In quo etiam casu erat quæstio, de mutuo, ex quo dicebatur in contractu constitutionis reditus, quod fuerit constitutus, & venditus pro summa centum librarum Turonens. ex quibus receperat realiter vendens triginta, alias vero 70. libras soluerat emtor in duabus schedulis ipsius venditoris quibus constabat, quod dictus venditor tenebatur emptori ad dictam summam ex mutuo eidem facto. Ex quo cum constet de mutuo in parte, illa contractus dicitur vsurarius, saltem pro illa parte pro qua cõstat de mutuo, secundum quod in simili videtur tenere Ioann. de Turrecrem. *in cap. 1. 14. quæst. 3.* & etiam quia reditus erat excessiuus, sed cum nihil ad propositum, aliter non insisto. Sed ad propositum vnde digressi sumus, quod vbi nõ est expressa certa res obligata pro solutione, sed generalis, quod talis contractus dicitur vsurarius: quia non est secundum dispositionem iuris approbantem tales contractus, quando, scilicet, habent certa bona expresse, hoc est, certitudinarie ad hoc obligata, quoniam generalitas reddit incertitudinem rei, *secundum Bart. in l. 1. col. 2. de except.* vbi dicit, quod exceptio, quæ est generalis propter incertitudinem nihil releuat. quem sequitur dominus meus Ias. *in l. Titiæ textores. ff. de leg. 1.* & ista generalitas non videtur habuisse respectum ad expressionem certorum bonorum. Imo potius ad lucrum pecuniarium, & ad personam, & in illo maxime, qui nulla immobilia possidebat ex quo videtur fieri relatio ad personam, quæ magis reddunt contractum vsurarium, vt videtur tenere Panormitanus in d. disputatione, in 22. col. Quoniam hoc casu pecuniæ facit pecuniam, & etiam hoc casu constat, quod emptor vult pecuniam suam (quam mutuo dederat) afferre lucrum. Ideo indubitanter, cum sorti succedat, vsura est, *c. plerique. & seq. 14. q. 3. & in plerisque locis vulgaribus post gl. & Dd. in l. rogasti. §. si tibi. ff. si cert. pet.*

Operatur, & secundo prioritas temporis, seu datæ in titulis, quia proprietas tituli facit præsumptionem in possessorio, *Bal. in l. 1. col. 3. vers. & sic nota. C. de edicto diui Adriani toll. faciunt dicta per gl. & Doct. in c. licet causam. extra, de probat.* Quod intellige, quando est traditio passionis in primo, & esset in secundo prioritas temporis, nihil operaretur, *text. est vulgatus in l. quoties. C. de rei vendic.* & quia illam legem plenissime legit dominus meus Ias. ideo in hac materia aliter non insisto?

Sed tamen si dubium præsumitur pro illo, qui habet titulum à maiore, *vt est tex. in cap. si à sede, de præbendis, in 6.* quod intellige, si in collatione facta ab inferiore sit apposita hora, quoniam facit præsumere prioritatem, vt ample tenet do. meus Ias. *in l. 1. col. 2. ff. sol. matr.* & dixi *in præcedenti cons. in fin.*

Tertio, operatur temporis prioritas in operarum promissione: quoniam ille debet prius seruire, cui prius promisit, ita dicit text. *in l. in operis. duobus simul locatis, conuenit priori conductori ante satis fieri. ff. locati.* & ibi gl. ampla ad quam recurre, & ad Doctores.

Quarto, operatur in præstantiis faciendis, seu reddendis, quoniam reddendæ sunt secundum ordinem quo factæ sunt, vt priori mutuatori prior reddatur, *vt dicit Bal. in l. vnica. §. sed vt manifestetur. C. de caduc. tollen.*

Quinto, operatur in literis: quia literæ priores in data regulariter præualent, notatur *in c. capitulum. extra, de rescriptis.* vbi Fel. *colum. 3.* facit regulam quam amplissime ampliat, & limitat. Ideo ad eam recurre in materia beneficiali, vbi sciendũ est quis præferatur, an habens priorem titulum, an priores literas in data, an qui primo adeptus est possessionem.

Sexto, habet locum in electione, quia qui prior est in electione, debet primo poni, *Bald. in 1. constitutione Cod. §. quib. col. vlt. vers. not. hic de ordine.*

Septimo, habet locum in appellatione: quia primo appellat, primo agat. *Specul. in tit. de reconuentione. §. 4. paulo post principium, & de incidẽti quæstio. §. 1. vers. videmus. & c. 2. de ordine cognitionum.*

Octauo habet locum in sessione, subscriptione & responsione text. est. & ibi Ioan. de Turrecr. *in cap. Episcoporum. 74. d.* & dixi ante *in pluribus locis*, & quomodo illud sit intelligendum, maxime *in 4. par. in 23. & 76. consid.*

Nono, habet locum in promotione, quia prior tempore præfertur, *cap. Episcopus. 18. d. & in d. 23. distin.* dictum est:

Decimo, habet locum in possessione primo acceptainter duos habentes eundem titulum eodem tempore in beneficis, *vt est textus in cap. si à sede, de præbendis. in 6.* Et etiam in duobus habentibus diuersos titulos. Quia præfertur cui primo tradita est, *text. in l. quoties.*

l.quoties.C.de rei vend.dicam in sequenti consid.vers.14. habet locum.

Vndecimo, habet locum in prioritate scripturæ, seu literæ, quia primo scriptus præferendus est, vt est tex.in l.quoties.ff.de vsufr.& in l.generaliter.§.quis ergo.ff.de fideicommiss.libert. & faciunt, quæ dicit dom. meus Ias.in l.2.§.prius. col.pen.ff.de vulg.& pupill.substit.& Fel. in cap.cum dilecta.extra,de rescript.& consului in casu emergenti, quod ex quo in contractu erat scriptum, quod aliquis dabat rem ad censum in emphyteusin, ex quo primo dicebatur ad censum, talis contractus erat iudicandus censualis, & non emphyteuticus. Cum etiam, vt dicit dom.meus Ias. in 2. ibi, octauo quæro. C.de iure emphyteutico. In hoc facit ordo literæ,& hoc multis rationibus comprobaui, in consil.o meo incip. ex processu moto, & etiam de ordinibus literæ ante dixi in 1.par.17.consid.

Duodecimo,habet locum in concessione principis, quia prima præfertur: quoniam in principe variatio,& inconstantia reprobatur, cũ in eo tanquam in fonte iustitia debet esse cõstans voluntas, & principibus conuenit illud verbum. Semel locutus est Deus,Iob.23.& quod scripsi,scripsi,Io.19. Ideo princeps debet habere vnum calamum,& vnã linguam: quia,vt scribitur Psalm.88. Quæ procedunt de labiis meis, non faciam irrita, vnde debet esse immobilis, sicut lapis angularis, & sicut polus in cœlo, verba sunt Bal.consil.279.incip.pridie enim cõsului,lib.3. Et ibi concludit,quod quando princeps, etiam motu proprio,reuocat illud, quod primus fecit, fingitur circumuentus, adeo quod contrarium probari nõ potest,& ita ampliare videtur,ꝙ dicitur in c.cum olim, de re iudicata,& ideo tenet Rom.in cons.218.circa primam, quod secunda concessio Principis alteri facta cõtra primam,non valet.Ita etiam tenet Paul.in consil.156.incip. viso,& examinato puncto. & in simili casu scribit Alex. consil.3.in 5.vol.incip. ex his quæ in themate, & in cons.23. incip.viso processu.col.3.volum.5.Luc.de Pen.ample tractat in l.prædia,C.de locat.præd.ciui.vel fisca.lib.11. ex multis rationibus positis. Alias vidi quod præfertur,qui est magis diligens, qui dicitur, aut quod est possessor, aut quod habet literas concessionis sigillatas, alias non,quoniam sigillum in talibus multum operatur, dixi in comment. nostris super consuetudinibus ducat. Burg. in conclusione,in gloss.Nous auons faict,&c.Et si casus tibi occurrat,semper recurras ad Luc.de Pen.in eo loco, vbi arguit ad vtranque partem, & pro qualibet adducit triginta motiua,& tandem concludit.

Decimotertio, habet locum in præstatione iuramenti, quoniam primum iuramentum tollit secundum,vt est gloss. notabilis in cap. licet mulieres, de confessis. in 6.dicam infra in seq.consid.vers.10.procedit. vbi scribitur secundum iuramentum præferri primo.

Decimoquarto, habet locum in sponsalibus per verba de præsenti: quoniam prima derogant posterioribus etiam copula carnali subsecuta in secundis, vt est text.in cap.si inter virum & mulierem.extra,de sponsalibus & matrimoniis,quod intellige verum, si prima sponsalia sint legitima, & debite sacra, alias non,vt ante hac par.36.consid.

CEntesima & vltima consideratio huius partis, vt à seipsa denominetur, scilicet de posterioribus est talis, quod etiam quandoque posteriora derogant prioribus, quæ regula habet locum in multis,vt dicit dominus meus Ias.in l.pacta nouissima.C.de pact. & in l.si mihi & tibi.§.in legatis.ff.de legat.1.& in l.duobus. §.idem Pomponius.in 1.& 5.col.ff.de iureiuran.& in l.si quis conductionis.in 1.notab.ff.de acquir.possess. in quibus locis plene declarat, vbi posteriora derogant primis, & hoc in multis casibus.

Primo, in pactis, vt est textus in d. l. pacta nouissima. & in l.1.§.fin.ff.de stipul.seruorum.& in l.clari. & ibi Bald. C.de fideicommissis.

Secundo,procedit in vltima voluntate, l.3. §.pen. ff.de adimendis legatis.& hoc in gloss.in verbo, nuda. & in l. 4.illius tituli est text. & l. hac consultissima. §. si quis autem.& l.sancimus.§.sin autem.C. de testam. cap. cum Marthæ.extra,de celebratio.missarium.cap.si.12.quæstio.2.gl.notabilis in verbo,reuocare,in c.1. de const.in 6. Adeo,quod in vltimo testamento semper inest tacite clausula, cassans & irritans omne aliud testamentum præcedens, & sic superflue ponitur illa clausula à notariis, secundum Bal.in l.si.in 5.quæst.C.de edicto diui Adriani tollendo.probat text.in d.l.sancimus.in verbo,ipso iure.& in §. penult.Instit.quibus modis testamentum infirmatur.

Tertio, procedit in codicillis, quia vltimi tollunt priores contrarios,l.cum proponatur.vbi gloss.fi.& Bart. C.de codicillis.

Quarto, Adde idem esse in legatis, quia per secundum actum alienationis tollitur legatum prius factum,text.sunt, in l. nihil prohibet. & in l.rem legatam. ff.de adimendis vel transfer.legat. Imo etiam per actum secundum nullum, tollitur primum legatum validum, quod est singulare, vt de hoc est text.multum notabilis & singularis in l. legatum 2. §. pater hortos. ff. eod.quem non vidi vsque nunc ponderatum: licet sit text.qui facit contrarium in l. si iure. ff. de leg. quem allegat pro contrario dom.meus Ias.in l.naturaliter.§. nihil commune.col.9.ff.de acq.vel amitt.poss. cogita de solutione,& concordia illorum textuum.

Quinto, Procedit prædicta regula in contractibus,l.cum in plures.§.locator horrei.ff.locati.& d.l.1.§.fi. ff. de stipul.seruorum.& l.clari.C.de fideicommissio. Adeo,vt dicit idem do. meus Ias. in dictis locis, quod in contractibus non est necesse apponere illa verba,cassantes, & irritantes omnem alium contractum præcedentem. Quia hoc tacite intelligitur, textus est quem Bald. ad hoc ibi reputat singularem in cap.1.de transactionibus.

Sexto, Habet locum in sententia interlocutoria, l.quod iussit.ff.de re iud.secus tamen est in diffinitiua, vt l. 1. C. quando prouocare non est necesse, intelligendo, vt per Bart.& alios, in l.nam & postea. §. si damnetur. ff. de iureiur.& per Canonistas in cap.cum inter monasterium. de re iudicata.

Septimo, Habet locum in constitutione procuratorum,l.si quis cum procuratorio.in fi.ff. de procuratorib. notatur in c.non iniuste.& ibi Abb.in 4.notab.extra,de procur.facit tex.in l.si quis cum.§.fi.ff.eo.de procuratorib.

Octauo, Habet locum in constitutione vicariorum: quia per constitutionem secundi reuocatur primus,vt tenet Ioan.And.& post eum alii in c.sua de officio Vicarii.& in cap. 1. de officio Vicarii. in 6. & illa fuit opinio Calc. in cap. volentes, de officio legat. & ibi dom. Abb.in 3.notabili, vbi infert, quod per dationem secundi vicarii censetur primus reuocatus. Subdit tamen,quod contrarium credit de iure verius; de qua materia ample per Ioan.de Selua in suo tract. de beneficio in 2.par.in quæst.14. vbi ample: & ibi tenet conclusiue, quod per dationem secundi non censetur primus reuocatus.

Nono,Procedit in rescriptis,c.cæterum. & ibi notatur per Fel.& in c.1.de rescriptis.

Decimo, Procedit & habet locum in iuramento, l.duobus.§.fin.cum l.seq.ff.de iureiur.& facit text.in cap.tua nos.extra,de iureiur.Hinc dominus meus Ias. in d. §.fin.

quærit de validitate gloſſ. in cap. licet mulieres, de iureiu. in 6. quæ, cũ ſit ſatis declarata per eum ibi, & in l. non ſolum. §. morte. in 7. col. ff. de nou. oper. nunt. & in §. item ſi quis poſtulante. col. 2. Inſt. de act. & in auth. ſacramenta puberum. colla. 14. C. ſi aduerſus venditionem. Et per Fel. ample, in cap. cum M. Fer. col. penult. extra, de conſtit. & dixi in conſuetudinibus ducatus Burg. in tit. Des droictz & appartenances à gens mariez. §. 16. in gl. ne peult mettre hors, ideo ad eos vos remitto.

Vndecimo, Procedit & habet locum in legibus l. ſed & poſteriores. ff. de legi. text. & gloſſ. in cap. in verbo, reuocare, de conſtit. in 6. Alex. in conſil. 222. in 4. volum. ſtatim allegando.

Duodecimo, Procedit in ſtatutis ſecundum Bartol. in l. ſi certarum. §. fin. ff. de teſtamen. & in l. omnes populi. in vlt. quæſt. 3. q. princip. ff. de iuſt. & iur. Alexand. in conſil. 58. incipien. in præſenti cauſa. colum. 1. in 4. volum. & dict. conſi. incip. viſo puncto. colum. 1. in 4. vol. vbi videtur do. meus ab Alex. accepiſſe ea, quæ dicit, in d. l. pacta nouiſſima. quem tamen tacuit, & Romanum conſ. 57. incipiente, in cauſa præpoſita.

Decimotertio, Habet locum in conſuetudine, nam vltima conſuetudo ſi ſit perfecta ſeu præſcripta, derogat præcedentibus, gloſſ. in l. nemo alieno nomine. §. temporalis. & ibi Decius. ff. de regul. iur. quam gl. ſequitur. Ant. de Butr. & Panorm. in c. fi. extra, de conſuetud. vbi idem tenet Barbatia, col. 29. extollens illam gloſſ. & pro ea allegat textum ſingularem in l. fi. C. de ſeruit. & aqua.

Decimoquarto, habet locum in poſſeſſione, quia vltima poſſeſſio ſimpliciter attenditur, vt dicit Bal. in c. 1. de feudi cognitione. col. 1. alleg. notata per Ioan. Andr. in c. cum eccleſia. de elect. & Oldr. in conſil. 313. incip. Thema quæſtionis, circa finem. vbi allegat text. in cap. cum Eccleſia Sutrina de cauſa poſſeſſionis, & proprietatis, & Feder. conſ. 234. incipien. ſuper primo, in primo dubio. Calder. conſil. 12. in tit. de iure patron. Panormit. in conſil. 54. incip. videtur primo. colum. 2. in 1. volum. & per Decium in duobus conſiliis, quæ allegat in d. §. temporalis. Quod tamen nõ habet locum in caſu c. ſi à ſede. de præb. in 6. & in caſu l. quoties. C. de rei vendicat. vt dixi in præcedenti conſi. in verſic. 10. habet locum in poſſeſſione.

Decimoquinto, Habet locum in fama: quia vltima fama tollit priorem, l. ſi mater. & ibi gloſſ. vltima. C. ne de ſtatu defunctorum. Bart. in l. fi. C. ſi ſeruus, aut libertus ad decurionatum aſpirauerit, lib. 10. & in l. is poteſt. colum. 10. ff. de acquiren. hered. Bal. in l. ſacroſancta. in fin. C. de ſacroſanct. eccleſ. & in l. fin. ff. de feriis. & in cap. cum inter R. ſeniorem. de electio. Felin. in c. cum contingat. colum. 2. extra, de reſcriptis.

Decimoſexto, Procedit quantũ ad moram. Mora enim vltima nocet, l. illud. cum concordantiis. in gloſ. vltima allegatis. ff. de periculo & commodo rei vendita. l. ſeruum. §. ſequitur. ff. de verb. oblig.

Decimoſeptimo, Habet locũ, & procedit quando plures opiniones referuntur à lege, vel à gloſſ. vlt. in dubio cenſetur approbari, aliis reiectis. Ita not. Bart. in l. bona fides. per illum text. ff. depoſiti. gl. vlt. in l. qui filium. §. Sabinus. ff. ad Trebellianum. dominus meus Iaſ. in d. l. pacta. plura alia ad hoc allegat. vbi tamen dicit eſſe limitandum, niſi primo ſaperet æquitatem, ſecunda vero rigorem: quia tunc primæ ſtandum eſt allegat. Franciſc. Aret. in conſilio 163. quod incipit, Diligenter, & mature diſcuſſis. Hanc etiam limitationem ſequitur idem dominus meus Iaſ. in l. placuit. C. de iudiciis. & de hac materia ſunt infinita conſilia, & infinitæ deciſiones Doctorum, quas apoſtillaui ad Bar. in d. l. bona fides.

18. Erit de clauſulis. Nam dom. meus Iaſ. in d. l. pacta. in fin. 2. colum. quærit, quid de clauſula, an vltima deroget primæ, an vero prima declaret ſequentia & inſequendo regulam antepoſitam crederem, vbi eſſent duæ clauſulæ contrariæ, quæ non poſſent ſimul concordari, quod vltima derogaret primæ, ſed vbi per primam poteſt ſecũda declarari, tunc attendenda eſt illa declaratio, vt ſatisfaciunt ea, quę dicit idem do. meus Iaſ. in d. l. pacta. Et in hoc eſſet etiam attendenda illa regula, quod quæ in præfationibus dicuntur, & ſeq. repetita intelliguntur, de qua per Bart. in l. Titia. §. idem reſpondit. ff. de verb. oblig. & in l. item quia. §. fi. de pactis. & ample habetur per Io. Rim. in dict. l. pacta nouiſſima. C. de pactis. vbi magis ample tractatur, quam per alium.

Hinc ſumpta occaſione: quia materia ſe offert in caſu contingente, quæritur, An ſi inter iuuenem & iuuenculam fuerint verba de matrimonio contrahendo inter ſe, & iuuenis dixerit bis puellæ: primo, videlicet, quod nullatenus faceret promiſſiones matrimoniales ſecum, niſi de conſenſu ſuorum parentum, ſc. patris & matris, propterea, quod alloquerétur patrem & matrem: deinde vero, & ſecundo dixit eidem filiæ, quod non tractaret cum ea matrimonium, niſi de conſenſu ſuorum patris & matris, ſi poſtea faciunt inter ſe promiſſiones abſque repetitione illorum verborum in præſentia teſtium, ſub his verbis: Nonne verum ſit, quæ mihi promiſiſti: & dicat filia, quod ſic, & in quantum opus eſt, adhuc de nouo promitto, & vos in maritum accipio, & viceuerſa: an illa verba præcedentia cenſeantur repetita in promiſſionibus poſtea per verba de præſenti inter eos factis, an vero abſq; alia expreſſione & declaratione videantur ab illa prima intentione inter eos declarata, ſeu ab illis primis verbis receſſiſſe.

Iſtam quæſtionem tetigit do. meus Iaſ. in d. l. pacta. col. vlt. vbi dixit, quod quando fit proteſtatio aut declaratio ante promiſſiones, quę reſpicit de non contrahendo, in præſentia mulieris non contradicentis, quod talis proteſtatio ſeu declaratio impedit matrimonium futurum (niſi ſecuta fuerit copula carnalis, poſt dictas promiſſiones: ex quo etiam dicendum eſt, quod ſi ante nihil operatur) & dixit ita tenere Doctores in c. tua nos. extra, de ſponſalib. & matrimoniis. do. Ant. de But. in c. veniens. le 2. eod. tit. de ſponſalib. Pan. in c. per tuas. ad finem. extra, de conditionib. appoſitis. vbi etiam dixit procedere in foro conſcientiæ. Ita etiam tenet idem do. meus Iaſ. in l. non ſolum. §. morte. col. 7. ff. de noui oper. nunt. allegans prædictos ita tenentes. Et ita etiam tenet ampliſſime do. Card. Alex. in d. cap. tua nos. in fin. 4. col. Ex quo illa proteſtatio ſeu declaratio fit antequam aliqua obligatio eſſet inter partes, ex quo declarauit illam obligationem velle eſſe in tali caſu, ſcilicet ſub conſenſu ſuorum patris & matris, hoc operatur, quod ſi poſt fiant promiſſiones, & ſic contractus, quod intelligitur factus ſub prima proteſtatione, ſeu declaratione, cum proteſtatio ſeu declaratio præcedens facta ex mutuo conſenſu partium euacuat omnem effectum obligationis, l. obligationum ſubſtantia. ff. de actio. & obligat. Eo etiam, quia clauſula præcedens determinat, & declarat ſequentia, vt dixit do. meus Iaſ. in d. l. pacta. col. 5. C. de pactis. Ex quo etiam condictio adiecta in præambulis & præcedentibus, cenſetur, quod intelligitur repetita in ſequentibus, facit d. l. item quia. §. fi. (qui incipit) idem Iuliano placuit. ff. de pactis. & d. l. Titia. §. idem reſpondit. ff. de verb. oblig. vbi plus dixit Bar. quod ſi dictum in præparatoriis fuit omiſſum in ſequent. præſumitur error,

per

per l. si tibi liberum. ff. de actionib. empt. & l. si binarum. ff. de seruitutibus vrbanorum prædiorum. qui probatur eo, quod constat illud, & quod dictum & declaratum fuit in præcedentibus, & præparatoriis, seu præfationibus esse omissum in sequentibus facit text. in l. duos. & in l. auia. & ibi Bart. ff. de cond. & demonst. & dixit Angel. in l. pacta. C. de pactis allegando Innoc. in cap. innotuit. de arbitris. quod contractus sequens declaratur ex contractu præambulo, & idem voluit Angel. in l. si quis cum aliter. ff. de verb. oblig. Et probatur per glos. primam in l. 1. ff. de iudiciis. Faciunt quæ dixit Barbatia in consilio duodecimo, columna 4. & 6. in secundo volumine, vbi ait, quod præambula declarant sequentia, & eis insunt, & quæ dicunt Bald. & Salicet. in l. per retentionem. C. de vsuris. vbi inquiunt, maxime Salicet. quod quando fuit aliquid præambulum ad actum, si fiat actus sequens etiam ex interuallo, intelligitur præambulũ repetitum, & sic actus præambuli præsumitur repetitus in actu sequente præsertim (vt ait) cum quod dictum est in præcedentibus fuit dictũ ad præfationem actus, & maxime etiam quando continuatiuus, vel coniunctiuus est actus: & est identitas personarum, & rerum. Maxime etiam: quia protestatio facta fuit ex iusta causa fundata super iure diuino, vbi habetur numeri 30. vbi ex præcepto domini requiritur cõsensus patris, & matris in matrimonio puellæ. Super iure canonico, cap. aliter. 30. quæst. 5. cap. non omnis. cap. honorantur. & cap. mulier 32. quæst. 2. Super iure ciuili. §. primo. Institut. de nuptiis. & vt ait ibi text. Hoc etiam ratio naturalis suadet, ex quo de honestate talis consensus, saltem requiritur, vt tenent omnes, quæ quidem honestas non potest infringi, cum sit vnum ex substantialibus legis, cum dicat textus in cap. erit autem lex. quarta distinctione. Quæ quidem causa etiam durat tempore actus, ex quo iuuat protestatio, & impedit actum sequentem, vt dicit Felyn. in cap. cum M. Ferrariensis. in 26. colum. versiculo, fallit quinto. extra, de constitutio. & intelligitur repetitio facta dicta l. auia. & l. Iulius Paulus. ff. de conditio. & demonstrat. l. Seiæ. §. Caio. ff. de fundo instructo. & etiam maxime, quando verba sunt prolata per verba tendentia ad futurum tempus, de consensu vtriusque partis, vt tenet dominus meus Iason in d. l. pacta. Cum ergo ex confessione dicti iuuenis constet, quod bis, & reiteratis vicibus dixerit eidem, quod intendebat, quod dicta iuuencula alloqueretur patrem suum, & matrem, & quod non intendebat alias eidem facere promissiones. Cui protestationi non contradixit dicta iuuencula, sed expresse cõsensit, eo quod responderit, quod eos alloqui faceret, & sic acceptando factum acceptauit, & qualitatem, & sic mens vtriusq; fuit declarata. Et licet postea in præsentia certorum testium dixerit eidem iuuenculæ, n'est il pas vray que vous m'ayez promis, & ne promettez vous pas encoires de nouuel. quod etiamsi probetur, quod filia dixerit, quod sic, illud tamen intelligendum est, & intelligi debet sub repetitione præambulorum, quę fuerunt cum beneplacito, & voluntate suorum patris & matris, & hoc indubitanter credo esse verum, quod dicta filia parte contradicente, non tenetur vlterius contrahere matrimonium cum dicto iuuene, ex quo maxime est alteri matrimonialiter coniuncta, copula carnali secuta, ita etiam quod ex sua confessione est repellendus ab actione, & prosecutione, quam facit contra eam, absque eo, quod vlterius dicta filia teneatur procedere, cum sit quæstio tantum de sponsalibus etiam per verba præsenti, quæ ex consensu partium sunt dissolubilia, vt tenet gloss. in cap. ex publico. Et ibi Panormitan. extra, de conuersione coniugatorum. Ergo in his præiudicabit confessio, licet secus in matrimonio contracto, & copula carnali consummato, quod nullo modo est dissolubile, cap. lator. & cap. consanguinei. extra, de re iudicata. & d. c. ex publico.

Imo tenetur iudex eum expellere visa propositione facta per eum, absque eo, quod expectet quod possit repelli excipiendo. Quoniam, vt dicit Bal. in l. mercalem. C. de cond. ob tur. cau. qui excludit se ipsum proponendo, non est necesse, quod excludatur excipiendo, quia ex suo officio iudex debet eum excludere. Et facit, quoniam ex quo, ex istis declarationibus & his, quæ proponendo allegauit, constat eum experiri sine actione, & sic debuit per Iudicem à limine Iudicii repelli, etiam parte non petente, vt tenet do. Iacobinus de S. Georg. in l. lecta. col. 13. ff. si cert. pet. & in l. vbi pactum. in 11. & 12. col. C. de pact. & in l. si vnus. §. pactus ne peteret. ff. de pactis. Et do. meus Ias. in d. l. vbi pactum. & in l. generaliter. ff. de verb. oblig. Alias tenetur patri ad interesse, vt ibi per eos consuluit in contingentia facti, vbi ample dixi.

19. Erit de appellationibus, an per secundam videatur recessum à prima, vide Bar. & post eum dom. meum Iason. in l. cum procurator. §. si dominus. ff. de noui nuntiatio. & ibi etiam, quid de nuntiatione noui operis, quid de interpellatione, & quid de stipulatione. Et per eundem dominum meum Iason. in l. qui bis idem. ff. de verbor. obligat. vbi faciunt distinctionem, An secunda fiat animo nouandi primam. An vero ex secunda sumatur idem effectus qui ex prima. Et etiam an fiat prosecutio primæ, an secundæ. Quoniam prosequendo secundam videtur recessum à prima. Et cum materiæ ibi ample declarentur, non insisto: & alias ample consului in casu emergenti de duabus obligationibus pro vna & eadem re, cum clausula, absque derogando primæ. Et de duobus præceptis factis in vim mandati importantis in se clausulam, & in casu oppositionis, refutationis aut dilationis, seu refutatione facta post primum præceptum. Sed ex refutatione facta post secundum præceptum de desistendo, licet dictum fuerit, quod illud faciebat renouando primum, tamen quia sumpsit causam citationis à refutatione facta post secundum præceptum, non ex primo præcepto, dixi in contingentia facti, quod tale primum præceptum non potuit interrumpere præscriptionem, eo, quia ex illo non fuit secuta citatio, & aliter in his non est immorandum: quia ample in casu emergenti consului.

20. Habet locum in præsentatione facta per laicum habentem ius patronatus in beneficio, quia etiam vltimo præsentatus præferendus est, cum patronus laicus variare possit accumulando, & secunda præsentatio præfertur primæ, text. est, & ibi Doctor. in cap. cum autem. extra, de iure patron. & notatur in capit. quod autem. in gloss. 1. eod. tit. & per gloss. & Doct. in clemen. plures, de iure patron. Ita tenet Rochus de Curte, Præceptor meus, in suo tract. de iure patron. in verbo, honorificum, in 9. q. vbi ponit differentiam inter patronum laicum, & ecclesiasticum, & rationem diuersitatis, & ibi cõcludit clericum in præsentatione variare non posse, laicum vero sic.

21. Habet locum in postulatione, vbi licitum est variare etiam Clerico: Quoniam in postulatione Clericus potest variare, & valet secunda postulatio, quæ derogat primæ, text. in cap. bonæ. el secundo, de postulatione Prælat. & ita tenet Rochus, in dicto loco,

versic. secunda suboritur quæst. vbi allegat etiam glos. hoc tenentem *in cap. cum causis. de electio.* & ibi Abb. dicit hanc esse communem.

22. Habet Regulam, Quod vbicunque licitum est variare, semper vltimus actus derogat priori, & est primo validior & excellentior, *vt habemus in l. prætor ait. §. si aliquando. ff. de no. oper. nunt.* vbi qui primo recusauit satisdationem, potest illam acceptare, ita quod illa acceptatio secunda habet effectum, quod pluries dixi in casu, qui quotidie in practica apud nos euenire solet in materia recredentiæ, vbi plures iustitiarii inferiores, primo denegant recipere satisdationem & cautionem: quo casu remittitur causa coram Balliuo & Iudice superiore, alias non deberet remitti, sed causa coram iudice loci terminari: quod licet fuerit recusata satisdatio, & sic videtur ius esse quæsitum parti, quod eam reuocarit coram Balliuo, tamen si secundo acceptauerit cautionem, videtur, quod causa debet remitti coram iudice ordinario.

Et de huiusmodi variatione, quod quandoq; admittatur, & quando sit permissa, vide Bar. *in l. si sterilis. §. qui domum. ff. de act. empt. & do. meus Ias. in d. l. prætor ait. §. si aliquando. ff. de no. oper. nun.* vbi dicit, quod quotiescunque variatio permittitur, intelligitur, quod semel permittatur tantum, & non plus.

Et aduerte, quod in consiliis necessariis, non est honestum, nec licitum variare: In consiliis vero voluntariis secus, *vt dicit Philippus Decius in Regula Iuris.* Nemo potest mutare consiliũ suum in alterius iniuriam. *ff. de regul. iur.* Et vt huic operi finem imponam, dicam cum *Iudith* 8. Orate pro me (lectores beneuoli) vt firmum faciat Deus consilium meum in iis, quæ scripsi, in quibus si quid boni dixero, Deo omnipotenti sit laus, honor & gloria, in secula seculorum, Amen.

Duodecimæ & vltimæ partis Catalogi Gloriæ Mundi finis.

